

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

JALGAON

SYLLABUS FOR

M.A. Part II

(III & IV Semester)

ARDHAMAGHDI (PRAKRIT)

w.e.f. June- 2015

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

प्राचीन भारतीय भाषा अर्धमागधी

एम.ए. द्वितीय वर्ष

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

तिसरे सत्र (IIIInd Semester)

पेपर क्र. 3 प्राकृत काव्य परिचय (PRK-231)

जून-2015 पासून लागू

पाठ्यपुस्तकाचे नाव-

1. गाहासत्तई- कवि वत्सल हाल्ट, संपा- पी.बी. बडीगेर, शतक-3 ,4,5 -1 ते 50
2. प्राकृत ग्रंथ परिचय -संपादक- डॉ. बडिगेर- अभिनंदन, बेळगाव
वज्जात्तगं कंसबहो, गडडवहो, उषानिरूध्द, समराइच्चकहा

संदर्भ-

1. हाल सातवाहनाची गाथा सप्तशती- सं. स.ओ. जोगळेकर
2. गाहासत्तसई- सं. प्रा. मंगळूकर- प्रा. हातवळणे
3. हिंदी गाथासप्तपती- नर्मदेश्वर चतुर्वेदी
4. गाथासप्तशती- .प्रा. पाठक
- 5.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

वेळ 3 तास		गुण- 60
प्र. 1 पाठ्यपुस्तकातील भाषांतर	3/4	15
प्र. 2 टिपा लिहा	2/3	10
प्र. 3 दीर्घोत्तरी प्रश्न	1/2	15
प्र. 4 पाठ्यपुस्तकातील सुभाषितांचे स्पष्टीकरण	2/3	10
प्र. 5 वस्तुनिष्ठ		10
1. एका वाक्यात उत्तरे लिहा	5/5	
2. रिकाम्या जागा भरा	5/5	
अंतर्गत निरंतर मूल्यमापन परीक्षा		40

चौथे सत्र (IVth Semester)

पेपर क्र. 4- प्राकृत नाटय परिचय (PRK-241)

जून 2015 पासून

पाठयपुस्तक-

1. मृच्छकटिकम्- शूद्रक -संपादक-शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
2. कर्पूरमंजरी, आनंदसुंदरी, शृंगारमंजरी, रंभामंजरी- स्वप्न वासवदत्ता.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

वेळ 3 तास		गुण- 60
प्र. 1 पाठयपुस्तकातील भाषांतर	3/4	15
प्र. 2 टिपा लिहा	2/3	10
प्र. 3 दीर्घोत्तरी प्रश्न	1/2	15
प्र. 4 पाठयपुस्तकातील सुभाषितांचे स्पष्टीकरण	2/3	10
प्र. 5 वस्तुनिष्ठ		10
1. एका वाक्यात उत्तरे लिहा	5/5	
2. रिकाम्या जागा भरा	5/5	
अंतर्गत निरंतर मूल्यमापन परीक्षा		40

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

प्राचीन भारतीय भाषा अर्धमागधी

तृतीय वर्ष कला (TYBA)

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

जून-2015 पासून लागू

पाचवे सत्र (Vth Semester)

पाठ्यपुस्तकाचे नाव-

1. समराईच्चकहा- आ.हरिभद्रसूरी, संपादक-प्रा.बी.बी.भगरे
2. प्राकृत ग्रंथ परिचय- सेतूबंध, गडडवहो, वज्जालगं, मयणपराजय चरिक, परमात्मप्रकाश

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

वेळ 2 तास	गुण 40
प्र. 1 पाठ्यपुस्तकातील उता-याचे भाषांतर 2/4	8
प्र. 2 पाठ्यपुस्तकातील दिर्घोत्तरी प्रश्न 1/2	12
प्र. 3 अ) टिपा - 1/2	05
ब) एका वाक्यात उत्तरे -5/7	05
प्र. 4 प्राकृत ग्रंथाचा परिचय-1/2	10
अंतर्गत निरंतर मूल्यमापन परीक्षा	10
एकूण	50

सहावे सत्र (VIth Semester)

पाठ्यपुस्तकाचे नाव-

1. नम्मया सुंदरी- संपादक-शिवाजी वि. कोल्हापूर
2. प्राकृत नाटय परिचय- कर्पूरमंजरी, रंभ मंजरी, मृच्छकाटेकम, उत्तरामचरितम, साहिरपूतप्रकरणी

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

वेळ 2 तास	गुण 40	
प्र. 1 पाठ्यपुस्तकातील उता-याचे भाषांतर 2/4		8
प्र. 2 पाठ्यपुस्तकातील दिर्घोत्तरी प्रश्न 1/2		12
प्र. 3 अ) टिपा - 1/2		05
ब) एका वाक्यात उत्तरे -5/7		05
प्र. 4 प्राकृत ग्रंथाचा परिचय-1/2		10
अंतर्गत निरंतर मूल्यमापन परीक्षा		10
	एकूण	50

North Maharashtra University, Jalgaon

Syllabus

For

M. A. Part – II (English)

Semester - III & IV

w.e.f. June 2015

CORE PAPER ENG: 231 & ENG: 241

Literary Theory and Criticism

Objectives :

- 1) To introduce the students to a wide range of critical methods and literary theories.
- 2) To enable them to use the various critical approaches and advanced literary theories.
- 3) To familiarize the learners with the trends and cross-disciplinary nature of literary theories.
- 4) To enable them to use various critical tools in the analysis of literary and cultural texts.
- 5) To enhance students critical and analytical competence.

Semester - III

ENG 231

External Evaluation - 60 Marks

Internal Evaluation - 40 marks

1. Aristotle – Poetics (Chapter 1 to 4)
2. William Wordsworth – Preface to Lyrical Ballads
3. Matthew Arnold – The Function of Criticism at the Present Time
4. T.S.Eliot – Tradition and Individual Talent
5. S.N.Dasgupta –The Theory of Rasa

Semester - IV

ENG 241

External Evaluation - 60 Marks

Internal Evaluation - 40 marks

1. Roland Barthes –Death of the Author
2. Jacques Derrida – Structure, Sign and Play in the Discourse of Human Sciences
3. Franz Fanon- On National Culture (from *The Wretched of the Earth* p.166-190)
4. Gayatri Chakravorty Spivak – Can the Subaltern Speak?
5. Stephen Greenblatt –The Circulation of Social Energy
6. Bhalchandra Nemade – Nativism in Literature

Recommended Reading:

1. Adams, Hazard . *Critical Theory since Plato*. New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1971.
2. Barry, Peter. *Beginning Theory: An Introduction to Literacy and Cultural Theory*, New Delhi: Viva Books, 2008.
3. Benita Parry. *Problems in Current Theories of Colonial Discourse in the Oxford Literary Review*, 1987.
4. Das, Bijay Kumar. *Twentieth Century Criticism*. New Delhi: Atlantic Publishers
5. Habib, M.A.R.A. *History of Literary Criticism : From Plato to the Present*, London: Blackwell, 2005.
6. Hall, Donald E. *Literary and Cultural Theory: From Basic Principles to Advanced Application*. Boston: Houghton, 2001
7. Hutcheon, Linda. *The Politics of Postmodernism*, 1989
8. Jefferson, Anne and D. Robey, eds. *Modern Literary Theory: A Comparative Introduction*, London: Batsford, 1986.
9. Kesseey, Donald. *Contexts for Criticism*, 4th Ed. Boston: McGraw Hill, 2003.
10. Latimer, Dan. *Contemporary Critical Theory*. San Diego: Harcourt, 1989.
11. Lentriccia, Frank. *After the New Criticism*. Chicago: Chicago UP,1980.
12. Lodge, David (ED) *Twentieth Century Literary Criticism* . London, Longman, 1972.

13. Lodge, David and Nigel Wood (ed.) *Modern Criticism and Theory: A Reader* (First Indian Reprint) New Delhi: Pearson, 2003.
14. Nagranjan, M.S. *English Literary Criticism and Theory : An Introduction History*. Hyderabad Orient Black Swan, 2006.
15. Natoli, Joseph ed. *Tracing Literary Theory*. Chicago: U of Illinois P, 1987.
16. Nemade, Bhalchandra. *Nativism*, Indian Institute of Advanced Study, Shimla; 2009 edition (1 April 2009) **ASIN: B008RYJJNK**
17. Raghavan V. and Nagendra (ed.) *An Introduction to Indian Poetics*. Madras: MacMillan, 1970.
18. Ramamurthi, Lalitha. *An Introduction to Literary Theory*. Chennai: University of Madras, 2006.
19. Ruthven, K.K. *Feminist Literary Studies : An Introduction*, 1984.
20. Selden, Raman and Peter Widdowson. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*. 3rd edn. Lexington: U of Kentucky P, 1993.
21. Tyson, Lois. *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide*. New York: Garland Publishing, 1999.
22. Weddon, Chris. *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*, 1987.
23. Wolfreys, Julian. ed. *Introducing Literary Theories: A Guide and Glossary*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2003.

Pattern of Evaluation:

External Evaluation – 60 marks

Internal Evaluation - 40 marks

- 1) Term End Test : 20 Marks
- 2) Seminar, Group Discussion: 10 Marks
- 3) Tutorial: 05 Marks
- 4) Attendance, Behaviour and General Performance : 05 Marks

Format of Question Paper

Semester - III

ENG - 231

Time: Three Hours

Max. Marks – 60

- Q. 1 Multiple choice type questions on prescribed units (12/15) (12)
- Q. 2 Long answer question on Aristotle's 'Poetics' (12)
(A) or (B) or (C)
- Q.3 Long answer question on Wordsworth's 'Preface...' (12)
(A) or (B) or (C)
- Q.4 Long answer question on Mathew Arnold's ' The Function of Criticism...' (12)
(A) or (B) or (C)
- Q.5 Long answer question on T.S.Eliot 'Tradition..' and Dasgupta's 'Theory of Rasa (12)
(A) or (B) or (C)

Format of Question Paper

Semester – IV

ENG - 242

Time: Three Hours

Max. Marks – 60

- Q. 1 Multiple choice type questions on prescribed units (12/15) (12)
- Q. 2 Long answer question on Roland Barthes' 'Death...' (12)
(A) or (B) or (C)

Q.3 Long answer question on Derrida's 'Structure.....' (12)

(A) or (B) or (C)

Q.4 Long answer question on Fanon and Spivak (12)

(A) or (B) or (C)

Q.5 Long answer question on Greenblatt and Nemade (12)

(A) or (B) or (C)

CORE PAPER ENG: 232 & ENG: 242

Literatures in English: Fiction

Objectives:

1. To acquaint the students with the most significant British, American, Indian Fiction writers through the study of representative fiction writing.
2. To enable the students to understand the different aspects of fiction in different social and cultural contexts.
3. To acquaint the students with the growth and development of English Fiction, American Fiction and Indian Fiction in English.
4. To train the students in the conventions of the novels of the periods represented by the prescribed novels.
5. To enable the students to systematically analyse and study works of fiction.

Semester - III

ENG - 232

A] Background of English novel, American and Indian Fiction in English with specific reference to the text prescribed.

B] Texts prescribed:

- 1) Jane Austen: Pride and Prejudice (English)
- 2) Scott Fitzgerald: The Great Gatsby (American)
- 3) Mulk Raj Anand : Coolie (Indian)

Semester - IV

ENG - 242

A] Background of English novel, American and Indian fiction in English with specific reference to the text occurring in the period.

B] Texts prescribed:

- 1) Thomas Hardy: Return of the Natives (English)
- 2) Margaret Laurence: Stone Angel (Canadian)
- 3) Kiran Desai: The Inheritance of Loss (Indian)

Recommended Reading:

- 1) Walter Allen: Waiting for an end. Hammondswoth. Penguin Books 1957
- 2) Anthony Burgess: The Novel Now. London, 1967.
- 3) Diana Neill : A Short History of the English Novel, Colliers (1967)
(ASIN: B000RYBDCI)
- 4) R.W. Church : The Growth of the English Novel, University Paperbacks (1957)
(ASIN: B0007K0OWC)
- 5) Gerald Bullette : Modern English Fiction- A Personal View, Herbert Jenkins Limited
(1900)
- 6) Hassan Ihab : Contemporary American Literature, New York, Unger, 1973
- 7) Wagner Martin: The Modern American Novel, 1914-1945 : a Critical History: Twayne's Critical History of the Novel, Twayne Publishers Inc.,U.S.; Reprinted edition edition (31 Oct. 1991)
- 8) Meenakshi Raman(ed) : Critical Perspectives in American Literature, Atlantic Publishers, New Delhi, 2005
- 9) Sujata Gurudev : American Literature, Atlantic Publishers, New Delhi, 2006
- 10) Robert E. Spiller : The Cycle of American Literature, Signet (ISBN-10: 0451603826
ISBN-13: 978-0451603821)
- 11) Bhargav Rajul – Indian Writing in English, New Delhi Rawat, 2002

- 12) K. R. S. Iyengar – Indian writing in English, Sterling Publishers, 1994.
- 13) Meenakshi Mukharjee : Twice – born fiction, Pencraft International (2001),
(ASIN: B003FCYC7W)
- 14) Dr. Gajendra Kumar : Indian English Fiction, Sarup Book Publishers, 2003
- 15) Uday Shankar Ojha(eds) : Readings and Reflections., New Delhi, Prestige, 2003.
- 16) S. Prasanna Sree(ed) : Psycho Dynamics of Women in the Postmodern Literature,
New Delhi, Sarup Sons, 2008.

Pattern of Evaluation:

External Evaluation – 60 marks

Internal Evaluation - 40 marks

- 1) Term End Test : 20 Marks
- 2) Seminar, Group Discussion: 10 Marks
- 3) Tutorial: 05 Marks
- 4) Attendance, Behaviour and General Performance : 05 Marks

Format of Question Paper

Semester – III

Eng – 232

Time: Three Hours

Max. Marks - 60

Q. 1 Multiple choice type questions on prescribed units (12/15)	(12)
Q. 2 Long answer question on Jane Austen's 'Pride and Prejudice'	(12)
(A) or (B) or (C)	
Q.3 Long answer question on Scott Fitzgerald's 'The Great Gatsby'	(12)
(A) or (B) or (C)	
Q.4 Long answer question on Mulk Raj Anand's 'Coolie'	(12)

(A) or (B) or (C)

Q.5 Short notes on the prescribed texts (2/4) (12)

Format of Question Paper

Semester - IV

ENG - 242

Time: Three Hours

Max. Marks - 60

Q.1 Multiple choice type questions on prescribed units (12/15) (12)

Q.2 Long answer question on Thomas Hardy's 'Return of the Natives' (12)

(A) or (B) or (C)

Q.3 Long answer question on Margaret Laurence's 'The Stone Angel' (12)

(A) or (B) or (C)

Q.4 Long answer question on Kiran Desai's 'The Inheritance of Loss' (12)

(A) or (B) or (C)

Q.5 Short notes on the prescribed texts(2/4) (12)

CORE PAPER ENG: 233 & ENG: 243

English Language and Literature Teaching

Objectives:

1. To equip the students with a comprehensive understanding of the important aspects of English Language Teaching.
2. To equip the students with a comprehensive understanding of the important aspects of teaching Literature.
3. To enable students use language skills in different situations with ease and confidence.
4. To introduce students to the concepts like curriculum, lesson plan, effective teaching method and evaluation.
5. To help the students keep pace with the advent of new technology and its role in ELLT.

Semester - III

ENG - 233

Unit -I

National Language Policy and the status of English in India

History of ELT in India

The Roles and Relevance of ELLT in India

Objectives of Teaching English (Language and Literature)

Constituents of Language Teaching-Curriculum, classroom techniques, evaluation

Unit - II

Psychology of Language Learning
Behaviourists Theory and Cognitivist Theory
First, Second and Foreign language acquisition processes
Language acquisition and language learning

Unit - III

Teaching English: Methods and Approaches (advantages and limitations)
Grammar-Translation Method
Direct Method
Bilingual Method
Audio -lingual Method
Micro Teaching
Structural Approach: Principles and Features

Unit - IV

Teaching and Planning
Lesson planning: Meaning and advantages
Structure of lesson plan
Lesson planning of teaching vocabulary, grammar, poem, drama and short story
Teaching language skills: Listening, Speaking, Reading, Writing

Semester – IV

ENG - 243

Unit - V

Teaching and Learning English Phonology
Importance of learning Phonology
Difficulties of Indian Learners in learning English Pronunciation

Unit - VI

Teaching Communication Skills
Comprehension, Precis
Composition (guided and free)
Letter writing
Technology-aided communication
Role of ICT in the teaching of English

Unit - VII

Teaching Literary Genres
Poetry
Novel
Drama
Short story

Unit - VIII

Tests and Evaluation
Types of Tests
Assessment Methods
Designing of Exercises

Recommended Reading:

1. Brumfit, C. and R. Carter (1986), Literature and Language Teaching (OUP)
2. Collie, J. and S. Slater (1987), Literature in the Language Classroom,(CUP, Cambridge)
3. Krishnaswamy, N. and T. Sriraman (1994), English Teaching in India, (T. R. Publications, Madras)
4. Kudchedkar, S. (Ed.)(2002), English Language Teaching in India (Orient Longman
Lazar, G. (1993), Literature and Language Teaching(CUP)

5. Nagaraj, G. (1996), English Language Teaching: Approaches, Methods and Techniques (Orient Longman)
6. Saraswati. V. (2004), English Language Teaching: Principles and Practices (O. L.)
7. Tickoo M. L. (2002), Teaching and Learning English (Orient Longman)
8. Hunda, Nurul,(2005) Teaching English to Indian Pupils,New Delhi : Commonwealth Publishers.
9. Shaw, C And Jo Medonough.(2004) Materials And Methods in ELT, 2nd Ed. Oxford: Blackwell.
10. Dash, B.N. (2004). Teaching of English, New Delhi: Dominant publisher.
11. Singh, Y.N. (2005). Teaching of English. New Delhi: APH Publishing Corporation.
12. Ramji Dass Wadhwa. (2005). Audio- Visual Aids for Teaching English. ABD Publishers, Jaipur.
13. Yardi, V.V (1987) Teaching English in India Today, Parimal Prakashan, Aurangabad.

Pattern of Evaluation:

External Evaluation – 60 marks

Internal Evaluation - 40 marks

- 1) Term End Test : 20 Marks
- 2) Seminar, Group Discussion: 10 Marks
- 3) Tutorial: 05 Marks
- 4) Attendance, Behaviour and General Performance : 05 Marks

Format of Question Paper

Semester - III

ENG – 233

Time: Three Hours

Max. Marks - 60

Q.1 Multiple choice type questions covering first four units prescribed for semester-III

(12/15) (12)

Q.2 Broad questions on unit One (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.3 Broad questions on unit Two (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.4 Broad questions on unit Three (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.5 Broad questions on unit Four (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Semester - IV

ENG – 243

Time: Three Hours

Max. Marks - 60

Q.1 Multiple choice type questions covering Units prescribed for semester-IV

(12/15) (12)

Q.2 Broad questions on unit Five (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.3 Broad questions on unit Six (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.4 Broad questions on unit Seven (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.5 Broad questions on unit Eight (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

OPTIONAL PAPER ENG: 234 (A) & ENG: 244(A)

Translation Studies

Objectives:

1. To acquaint students with history, development and significance of Translation Studies
2. To introduce students to various theories and forms of translation
3. To develop critical and analytical abilities through various translations and case studies in the light of problems and limitations of translation.
4. To enable the students to understand the relevance of translation in communal harmony and nation building.
5. To enable students to undertake and complete the practical exercise of translation.

Semester III

ENG - 234 (A)

Unit - I Development and Significance of Translation Studies:

- a) Definition: Importance and relevance of translation
- b) Diachronic and synchronic study of translation
- c) History of translation in India and Maharashtra
- d) The function of translation in developing multilingual countries
- e) Social, political and cultural implications of translation

Unit - II Theories of Translation:

- a) Linguistic theories of Translation: i) Jakobson, ii) Catford, iii) Nida, iv) Jiri Levy
- b) Non-linguistic Theories of Translation: i) Andre Lefevere, ii) Susan Bassinet, iii) Meguire, iv) Anton Popovic, v) Holmes, vi) Derrida

- c) Typology of Translation in the light of above theories and various parameters of translation

Unit - III Aspects of Translation:

- a) Problems in Translation
- b) Limits of Translation
- c) Translatability and untranslatability
- d) Roles of Translator

Unit - IV Evaluation of Translation:

Evaluation and critical analysis of following texts with reference to various theories of translation

1. Four short stories namely: The Hungry Stones, The Victory, Living or a dead? and The Cabuliwallah; from 'The Hungry Stones and Other Stories' by Rabindranath Tagore Translated from the original Bengali by various writers New York: The Macmillan Company, 1916
2. Bhalchandra Nemade's Marathi novel *Bidhar*; translated as 'Bidhar (On the Move)' by Santosh Bhoomkar, published by Sahitya Akademi, New Delhi

Semester - IV

ENG -244 (A)

Unit –V Project Work:

I) Internal Assessment

- a) Translation of about 20 to 40 pages from the following illustrative texts. Translations are to be attempted from Marathi into English or English into Marathi for continuous Internal Assessment of 10 marks only.
  1. Bahinabaichi Gani Ek Abhyas, Ed. Pramila Bhirud, Vyankatesh Prakashan, 2009

2. Contemporary Indian Short Stories Series IV, edited by Shantinath K. Desai, Sahitya Akademi, New Delhi, 1996
  3. Shivdharma Gatha by Parliament of Shivdharma, Sindkhedraja
  4. An anthology of Marathi poems *Roop Aroopache*, Shabda Prakashan, Shirampur, 2007
  5. Any post 1960 Marathi novel.
- b) Analysis and evaluation of translated paired texts (ST-TT) selected in consultation with the Project Supervisor. (20 marks for Internal Assessment)
- c) Paper Reading by the candidate on the topic selected for the project work in Internal Assessment. (05 Marks)
- d) Attendance, behaviour and General Performance of the candidate.(05 marks) =
- Total - 40 marks - Internal Assessment

II) External Assessment

A passage of about 40 to 60 pages from a post-1960 Marathi novel is to be translated into English. The translated project should be prepared following MLA 9 Style. It should be submitted to the Examination Section, North Maharashtra University, Jalgaon for assessment by External Examiners to be appointed by North Maharashtra University, Jalgaon. Total – 60 Marks (University Examination)

Recommended Reading:

1. Bassnet Mc-Guire Susan : Translation Studies, Methuen, London and N. Y. 1980.
2. Bassnet Mc-Guire Susan and andre Lefevere : Translation History and Culture.
3. Benjamin, Walter : Illuminations Fontans, 1979, (First Published 1955).
4. Catford J. C.: A Linguistic Theory of Translation, London, OUP, 1965.
5. Das B. K.: A Handbook of Translation Studies, New Delhi, Atalantic, 2009
6. Holmes, James (ed.) : The Nature of Translation : Essays on the Theory and Practice of Literary Translation, The Hague Mouton, 1970.
7. Jacobson, Roman (ed.) : 'On Linguistic aspects of Translation', in R. Brower (ed.)

On Translation, Cambridge Mass Harvard University Press, 1959.

8. Kelly L. G. True Interpreter : a History of Translation Theory and Practice in the West, Oxford, Blackwell, 1979.

9. Levy Jiri : 'Translation as a Decision Process' in To Translation Roman Jakobson II, The Hauge, Mouton, pp.1111-1182.

10. Nemade B. V.: Bidhar (On the Move), New Delhi, Sahitya Akademi, 2013

11. Nida, Eugene anwar Dil (ed.) : Language Structure and Translation, Stanford University Press, 1975

12. Steneir George : after Babel : aspects of Language and Translation, OUP, London, 1975

13 MLA Style Sheet 9- to be downloaded from the Net

Consult the website /www.mlastylesheet.com/

Format of Question Paper

Semester - III

Q.1 Multiple choice type questions covering first four units prescribed for sem-III	12
Q.2 Broad questions on unit one (2/4)	12
Or short notes (4/6)	
Q.3 Broad questions on unit two (2/4)	12
Or short notes (4/6)	
Q.4 Broad questions on unit three (2/4)	12
Or short notes (4/6)	
Q.5 A) short notes on unit four (2/4)	06
B) Translation of an unseen text (Poem or a passage)	06

Semester - IV

The translated project done by the student is to be submitted to the university at the end of the semester for the external evaluation out of 60 marks instead of theory paper.

Pattern of Evaluation:

External Evaluation: Project Work - 60 Marks

Internal Evaluation – 40 Marks

OPTIONAL PAPER ENG: 234 (B) & ENG: 244(B)

Cultural Studies

Objectives:

1. To develop the students' understanding of the key concepts of cultural studies
2. To acquaint students with the latest cultural theories
3. To introduce students to various forms and expressions of cultural practices
4. To develop students critical and analytical abilities through case studies focused on cultural sites and practices.
5. To enable students to understand the power dynamics of cultural representations and practices

Semester - III

ENG -234 B

Unit I. An Introduction to Cultural Studies.

- a) The notion of Cultural Studies, its Origin, nature and Scope
- b) British and American Cultural Studies.

Unit II. Key Concepts

- a) 'Culture' by Raymond Williams from Keywords: A Vocabulary of Culture and Society
- b) Marxism, Base and Superstructure, Hegemony, Ideology
- c) Power, Discourse, Subjectivity, Identity, Representation, Subaltern
- d) Caste, Gender, Ethnicity, Race and Nation
- e) Culture Industry (Television, New Media and cinema)
- f) Cyber culture

- g) Popular Culture

Unit III. Methodologies.

- a) 'Myth Today' by Roland Barthes from 'Mythologies'
- b) 'Commodity' by Karl Marx from 'Capital' (volume I)
- c) 'Encoding / Decoding' by Stuart Hall

Semester - IV

ENG -244 B

Unit IV. Methodologies Continued.

- a) 'Ideology and State Ideological Apparatuses' by Louis Althusser from 'Lenin and Philosophy and Other Essays'
- b) 'Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy' by ArjunAppadurai
- c) 'Annihilation of Caste' by Dr. B.R. Ambedkar.

Unit V. Practices

1) Nation, Nationhood and its Fragments.

Text(Cinematic Text)

'Roja' Directed by Maniratnam

2) Globalization and the Global South

Text(Cinematic Text)

' Slumdog Millionaire' Directed by Danny Boyle

3) Negotiating Identities

Text(Documentary)

'Jaibhim Comrade' by Anand Patwardhan

4) Bodies as Metaphors.

Text

Bollywood Item Numbers

Recommended Readings:

1. Williams, Raymond. Excerpts from 'Culture', Keywords, Rev. Ed. (New York: OUP, 1983), pp. 87-93 and 236-8.
2. Michel Foucault, 1993, Space, Power, Knowledge, Simon During (ed), Cultural Studies Reader, London, Routledge, p.134 – 141.
3. Brooker Peter. A Glossary of Cultural Theory, London. Arnold Pb. 2003
4. Halls, Stuart. ' Cultural Studies: Two Paradigms', Media, Culture and Society 2.1(1980):57-72.
5. Bell, David. An Introduction to cybercultures, London. Routledge. 2001.
6. Barker, Chris. Cultural Studies: Theory and Practice. London: Sage, 2003.
7. Barker, Chris, The Sage Dictionary of Cultural Studies. Sage, 2004.
8. Nayar, Pramod K, An Introduction to Cultural Studies. New Delhi: Viva Books, 2009.
9. Tony Bennett and John Frow, eds. The Sage Handbook of Cultural Analysis. Sage, 2008.
10. Andrew Milner, Contemporary Cultural Theory: An Introduction, Routledge, 2002.
11. Easthope, Anthony. Literary into Cultural Studies. London. Routledge. 1991.
12. Barthes, Roland: Mythologies, London: Vintage, 1990
13. Marx, Karl: Capital Volume I, London: Vintage, 1995
14. Sardar, Ziauddin. Introducing Cultural Studies. Icon Books. 2010.
15. Meenakshi Gigi Durham and Douglas M Kellner, eds, Media and Cultural Studies. Malden, MA: Blackwell, 2006.
16. Gramsci, Antonio. Selections from the Prison Notebooks. Ed and Tr. Q. Hoare and G. Nowell Smith. London: Lawrence and Wishart, 1971.
17. Spivak, Gayatri Chakravorty. In Other Worlds: Essays in Cultural Politics. London. Methuen, 1987.
18. Geertz, Clifford. The Interpretation of Cultures. New York, Basic Books .1973.

19. Althusser, Louis. *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Tr. Ben Brewster. New York: Monthly Review Press, 1971.
20. Bell, David. *An Introduction to Cybercultures*, London. Routledge. 2001.
21. De Certeau, Michel. *The Practice of Every Day Life*. Tr. R. Johnson: London. U.C.P. 1988.
22. Hebdige, Dick. *Subculture: The Meaning of Style*. New York: Methuen, 1979.
23. Imre Szeman and Timothy Kaposy, *Cultural Theory: An Anthology*. Wiley-Blackwell, 2010.
24. Toby Miller, ed. *A Companion to Cultural Studies*. Blackwell, 2001.
25. Andrew Edgar and Peter Sedgwick, *Key Concepts in Cultural Theory*, Routledge, 1999.
26. Anderson, Benedict. *Imagined Communities*. 1991. Verso. London.
27. Chatterjee, Partha, 'Whose Imagined community' in *The Nation and Its Fragments, Colonial and Post Colonial Histories*, Princeton, 1993.
28. Nandy, Ashis, Extract, *Bonfire of Creeds*, Delhi: OUP, 2004, p.108-129.
29. Nandy, Ashis et al, Extract, *Creating a Nationality*, Delhi: OUP, 1995.
30. Niranjana, Tejaswini. 'Integrating Whose Nation? Tourists and Terrorists in 'Roja''. *Economic and Political Weekly*. 15 January 1994, 79-82.
31. Chakravathy, Venkatesh and M S SPandian. 'More on Roja'. *Economic and Political Weekly*. 12 March 1994, 642-645.
32. Niranjana, T. Roja revisited. 'Economic and Political Weekly' 29(21): May 1994: 1299.
33. Dirks, Nicholas B. 'The Home and the Nation: Consuming Culture and Politics in Roja'. *Pleasure and the Nation: The History, Politics and Consumption of Public Culture in India*. Eds. Rachel Dwyer and Christopher Pinney. Oxford University Press: New Delhi, 2001. 161-185.
34. Das, Veena. 'Cultural rights and the Definition of Community' in Oliver Mendelsohn and Upendra Baxi (ed.): *The rights of subordinated peoples*, Delhi: Oxford University Press, 1994, p.117-158.
35. Appadurai, Arjun, *Global Disjuncture and Cultural Difference* in Simon During (ed), *Cultural Studies Reader*, London, Routledge, p.220 – 230.
36. Soja, Edward. 1993. 'History: Geography: Modernity', in Simon During (ed), *Cultural Studies Reader*, London, Routledge, p.113 – 125.

37. Said, Edward, extract from *Orientalism*, 'Introduction'
38. Ahmad, Aijaz (1992) 'Orientalism and After: Ambivalence and Cosmopolitan Location in the Work of Edward Said' in *EPW*, 25 July.
39. Niranjana, Tejaswini, P. Sudhir, and VivekDhareshwar (1993) eds. 'Introduction'. *Interrogating Modernity: Culture and Colonialism in India*. Calcutta: Seagull, pp. 1-18.
40. Sen, Amartya (2004) 'How Does Culture Matter' in VijayendraRao and Michael Walton (eds.) *Culture and Public Action*, New Delhi: Permanent Black, p.37-58.
41. Ambedkar, B.R., *Annihilation of Caste*, New Delhi: Navayana, 2014

Pattern of Evaluation External

Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

- 1) Term End Test-20 Marks
- 2) Seminar, Group Discussion-10 Marks
- 3) Tutorial-05 Marks
- 4) Attendance, Behavior and General Performance-05 Marks

Format of Question Paper

Semester - III

Time: Three Hours

Max. Marks-60

Q.1 Multiple choice type questions on prescribed Key Concepts: 12/15	(12)
Q.2 Broad answer question on Introduction to Cultural Studies, British and American Cultural Studies.	(12)
A or B	
Q.3 Broad answer question on Prescribed Essays	(12)
A or B	
Q.4 Broad answer question on Prescribed Essays	(12)

A or B

Q.5 Short notes on prescribed Key Concepts 3/5 (12)

Format of Question Paper

Semester - IV

Time: Three Hours

Max. Marks-60

Q.1 Multiple choice type questions on prescribed Essays 12/15 (12)

Q.2 Broad answer question on Prescribed Essays. (12)

A or B

Q.3 Broad answer question on Prescribed Cinematic Texts. (12)

A or B

Q.4 Broad answer question on Prescribed Cinematic Texts. (12)

A or B

Q.5 Short notes on prescribed Cinematic Texts. 3/5 (12)

OPTIONAL PAPER ENG: 234 (C) & ENG: 244(C)

Literature and Gender

Objectives:

- 1) To acquaint the students with the significance of gender in literature.
- 2) To bring about among the students sensitivity and understanding of gender issues.
- 3) To help develop among students a gender sensitization.
- 4) To help students explore the thematic concerns, ideological stances and stylistics design in a wide spectrum of feminist writings.
- 5) To develop in the students' refreshing and insightful strategies in reading and responding to literary texts.
- 6) Evolve the students' interest in the historical development and the dimensions of feminism around the globe as well as on India.

Text Prescribed

Semester - III

- 1) Tarabai Shinde's "Stree-Purush Tulna" in Translation by Rosalind Hanlon.
- 2) Alice Walker's "The Colour Purple"
- 3) Short Stories

Mrinal Pande	:	Girls
Mahashweta Devi	:	Draupadi
Shashi Deshpande	:	The Stone Women

Semester - IV

- 1) **Poetry :**
  - i. Adrienne Rich : The Snow Queen
The Corpse plant
Face to Face
Our Whole Life
  - ii. Mamta Kalia : Matrimonial Bliss

Viewpoint
After Eight Years of Marriage
Sunday Song

2) **Essays :**

- i. Helen Cixous : The Laugh of the Medusa
- ii. Barbara Smith : Towards A Black Feminism

3) **Autobiography :**

- Baby Kamble : The Prison We Broke

Recommended Reading:

1. Walker, Alice. "The Colour Purple" Orion Publishing Group, 2004. (ISBN 9780753818923)
2. O'Hanlon, Rosalind. 2000. A Comparison Between Women and Men : Tarabai Shinde and the Critique of Gender Relations in Colonial India. Delhi, Oxford University Press, 2000, ISBN 0-19-564736-X.
3. Shinde, Tarabai. 1882. Stri purush tulana. (Translated by Maya Pandit). In S. Tharu and K. Lalita (Eds.) "Women writing in India. 600 B.C. to the present. Volume I: 600 B.C. to the early 20th century". The City University of New York City : The Feminist Press.
4. Kamble, Baby. 2009. The Prisons We Broke. Trans by Maya Pandit from Marathi Jina Amucha. new Delhi: Orient Black Swan, Print.
5. Deshpande, Shashi. The Stone Women.
<https://books.google.co.in/books?isbn=8175957824>
6. Rich, Adrienne. 2003. Fact of a Doorframe - Poems 1950-2001 Rev Paperback – Import, 7 Jan W. Norton and Company, New York .
7. Kalia Mamta. 1978. Poems 78 Culcutta: Writers Workshop.
8. Kalia Mamta. 1979. Poems 79 Culcutta: Writers Workshop.
9. Kalia Mamta. 1970. Tribute to Papa and Other Poems, Culcutta: Writers Workshop.
10. Links - wikipedia.org
11. Jstor.org
12. Rereadinglives.blogspot.com
13. Live Journal Inc

14. www.nybooks.com
15. www.cse.iitk.ac.in
16. www.inscribethethebreath.com
17. www.wofford.edu
18. Sashbora.wordpress.com

Pattern of Evaluation External

Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

- 1) Term End Test-20Marks
- 2) Seminar, Group Discussion-10Marks
- 3) Tutorial-05Marks
- 4) Attendance Behaviour and General Performance-05Marks

Format of Question Paper

Semester - III

ENG – 234 C

Time: Three Hours

Max. Marks - 60

Q.1 Multiple choice type questions covering units prescribed for semester-III

(12/15)

(12)

Q.2 Broad questions on Tarabai Shinde (2/4)

(12)

Or

Short notes (4/6)

Q.3 Broad questions on Alice Walker (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.4 Broad questions on Short Stories (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.5 Broad questions on Short Stories (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Semester - IV

ENG – 244 C

Time: Three Hours

Max. Marks - 60

Q.1 Multiple choice type questions covering Units prescribed for semester-IV (12/15) (12)

Q.2 Broad questions on Adrienne Rich (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.3 Broad questions on Mamta Kalia (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.4 Broad questions on Prescribed Essays (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

Q.5 Broad questions on Baby Kamble (2/4) (12)

Or

Short notes (4/6)

EQUIVALENCE

Old Course	New Course
CORE PAPER ENG: 231 & ENG: 241 Modern Literary Theories	CORE PAPER ENG: 231 & ENG: 241 Literary Theory and Criticism
CORE PAPER ENG: 232 & ENG: 242 Period Studies Through Literary Genres: Fiction	CORE PAPER ENG: 232 & ENG: 242 Literatures in English: Fiction
CORE PAPER ENG: 233 & ENG: 243 Period Studies Through Genres: Poetry	CORE PAPER ENG: 233 & ENG: 243 English Language and Literature Teaching
OPTIONAL PAPER ENG: 234 (A) & ENG: 244(A) American Literature	OPTIONAL PAPER ENG: 234 (B) & ENG: 244(B) Cultural Studies
OPTIONAL PAPER ENG: 234 (B) & ENG: 244(B) New Literatures in English	OPTIONAL PAPER ENG: 234 (B) & ENG: 244(B) Cultural Studies
OPTIONAL PAPER ENG: 234 (C) & ENG: 244(C) A Stylistic Introduction to Literature: Novel and Drama	OPTIONAL PAPER ENG: 234 (C) & ENG: 244(C) Literature and Gender
OPTIONAL PAPER ENG: 234 (D) & ENG: 244(D) Indian Writing in English	OPTIONAL PAPER ENG: 234 (C) & ENG: 244(C) Literature and Gender
OPTIONAL PAPER ENG: 234 (E) & ENG: 244(E) Translation Studies : Theory and Practice	OPTIONAL PAPER ENG: 234 (A) & ENG: 244(A) Translation Studies

Job Opportunities for the Students of English are in the Following Fields

- ❖ Teaching
- ❖ Advertisement
- ❖ Banking
- ❖ Medical Representatives
- ❖ Hotel Management
- ❖ BPO
- ❖ Translators
- ❖ Tourists Guides
- ❖ Media
- ❖ Radio, Television
- ❖ Competitive Examination
- ❖ Administrative Services
- ❖ Industries
- ❖ Call Centres
- ❖ Business Communication
- ❖ Journalism
- ❖ Railway
- ❖ Service Sector etc.

Prin.Dr.A.P. Khairnar

Chairman

Board of Studies in English

North Maharashtra University, Jalgaon

एम.ए. हिन्दी भाग - II

पाठ्यक्रम की रूपरेखा

प्रश्नपत्र - 9 -	HI - 2310 - सामान्य स्तर -	महाकाव्य और खण्डकाव्य
प्रश्नपत्र - 10 -	HI - 2320 - आधुनिक हिन्दी -	विज्ञान
प्रश्नपत्र - 11	HI - 2330 - आधुनिक हिन्दी -	हिन्दी साहित्य का आदि एवं मध्यकाल
प्रश्नपत्र - 12 -	HI - 2340 - आधुनिक हिन्दी -	वैकल्पिक
	HI - 2340 -	(A) हिन्दी आलोचना
	HI - 2340 -	(B) लोक साहित्य
	HI - 2340 -	(C) हिन्दी पत्रकारिता
प्रश्नपत्र - 13 -	HI - 2410 - सामान्य स्तर -	काल्पनिक नाटक, नई कविता और गजल
प्रश्नपत्र - 14 -	HI - 2420 - आधुनिक हिन्दी -	हिन्दी भाषा
प्रश्नपत्र - 15 -	HI - 2430 - आधुनिक हिन्दी -	हिन्दी साहित्य का आधुनिक काल
प्रश्नपत्र - 16 -	HI - 2440 - आधुनिक हिन्दी -	वैकल्पिक
	HI - 2440 -	(A) मीडिया लेखन
	HI - 2440 -	(B) प्रयोजनमूलक हिन्दी
	HI - 2440 -	(C) अनुवाद विज्ञान

वैद्यार्थी (IIIrd Semester)

प्रश्नपत्र - 9 - HI - 2310 - सामान्य स्तर - महाकाव्य और खण्डकाव्य

- प्रश्न - (i) छात्रों को आधुनिक हिन्दी काव्य की प्रवृत्तियों से परिचित कराना...
- (ii) आधुनिक काल के महाकाव्य, खण्डकाव्य, आदि काव्य विधाओं की प्रवृत्तियाँ एवं उनके तात्त्विक स्वरूप का ज्ञान कराना...
- (iii) भारतीय संस्कृति तथा समीक्षात्मक दृष्टि विकसित कराना...

पाठ्यक्रम

पाठ्यपुस्तकें :-

- 1) साकेत - श्री मैथिलीशरण गुप्त साहित्य-सदन, चिरगाँव (दिल्ली)
(केवल नवम् सर्ग पर संदर्भ पूछे जायेंगे...)
- 2) कनुप्रिया - डॉ. अशोक, उदयप्रकाश, अयोध्या-ज्ञानपीठ प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 3) रामगोपाल शर्मा 'दिनेश', वाणी प्रकाशन, 21-ए-दरियागंज, नई दिल्ली।

संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) मैथिलीशरण गुप्त के काव्य में भारतीय संस्कृति की अभिव्यक्ति - डॉ. जनार्दन पाण्डेय, सरस्वती प्रकाशन मन्दिर, इलाहाबाद।
- 2) साकेत : एक अध्ययन - डॉ. नगेन्द्र, नेशनल पब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली।
- 3) गुप्त जी की काव्य - कला और साकेत - डॉ. त्रिलोचन पाण्डेय, सरस्वती पुस्तक सदन आग्रा...
- 4) गीताजी और द्वापर आलोचनात्मक अध्ययन - कामताप्रसाद साहू - नव-ज्योति प्रकाशन, आगरा।
- 5) मैथिलीशरण गुप्त - डॉ. आनन्दप्रकाश दीक्षित, स्मृति प्रकाशन, इलाहाबाद।
- 6) साकेत - डॉ. श्री रामस्वरूप दुबे, नारायण बुक डिपो, कानपुर।
- 7) साकेत की टीका - ब्रजभूषण शर्मा, अशोक प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 8) राष्ट्रकवि मैथिलीशरण गुप्त अभिनन्दन ग्रंथ - डॉ. वासुदेवशरण अग्रवाल
- 9) डॉ. अशोक, उदयप्रकाश - डॉ. प्रभाकर क्षोत्रिय, आयाम प्रकाशन।
- 10) डॉ. अशोक, उदयप्रकाश - युगचेतना और अभिव्यक्ति - डॉ. अशोक, उदयप्रकाश, चिन्तन प्रकाशन, कानपुर।

- 11) धर्मवीर भारती अनुभव और अभिव्यक्ति - लक्ष्मणदत्त गौतम, भारत पुस्तक भंडार, दिल्ली।
- 12) समसामायिक हिन्दी नाटकों में चरित्र - सृष्टि जयदेव तनेजा, सामायिक प्रकाशन, दिल्ली।
- 13) आधुनिक प्रबन्ध काव्य संवेदना के धरातल - डॉ. विनोद गोदरे, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली।

प्रश्नपत्र - 10 हि - 2320 भाग

* निर्देश :-

- i) भाग की नव्यतम शाखा के अध्ययन करना...
- ii) भाषा स्वन उच्चारण प्रक्रिया को समझकर शुद्ध उच्चारण करना...
- iii) किस तरह होती है - भाषा...

* पाठ्यक्रम :-

- 1) भाग के अध्ययन का परंपरागत स्वरूप।
- 2) भाषा की परिभाषाएँ एवं स्वरूप, भाषा विज्ञान की उपशाखाएँ - कोश विज्ञान, भाषा विज्ञान, मनोभाषा विज्ञान, भाषा भूगोल का संक्षिप्त परिचय।
- 3) स्वन एवं स्वनिम विज्ञान - स्वन का स्वरूप, स्वन का उत्पादन, संवहन और ग्रहण, वागवयव और उच्चारण प्रक्रिया, स्वनों का वर्गीकरण, स्वर और व्यंजन... स्वरों का वर्गीकरण, व्यंजनों का वर्गीकरण... स्वन परिवर्तन के कारण स्वनिम का स्वरूप, स्वनिम का निर्धारण, स्वनिम के भेद।
- 4) रूप (पद) की परिभाषा संबंध तत्व और उसके भेद, रूप के कार्य। रूपिम का स्वरूप, रूपिम के भेद, रूप स्वनिम विज्ञान।
- 5) वाक्य का स्वरूप, अभिहितान्वयवाद (पद वाद) अन्विताभिधानवाद (वाक्य वाद) वाक्य के भेद, वाक्य विश्लेषण, निकटस्थ अवयव विश्लेषण।
- 6) अर्थ की अवधारणा, शब्द और अर्थ का संबंध, अर्थ बोध के बाधक तत्व, अर्थ परिवर्तन, अर्थ परिवर्तन की दिशाएँ, अर्थ परिवर्तन के कारण...

* संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) आधुनिक भाषा विज्ञान - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 2) आधुनिक भाषा विज्ञान - डॉ. केशवदत्त रूवाली, अल्मोडा बुक डेपो, अल्मोडा।
- 3) मुग्धबोध भाषा विज्ञान - डॉ. रामेश्वर दयालु अग्रवाल, साधना प्रकाशन, मेरठ।
- 4) भाषा विज्ञान की भूमिका - डॉ. पंचशील प्रकाशन, जयपुर।
- 5) भाषा विज्ञान एवं भाषा शास्त्र - डॉ. कपिलदेव त्रिवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी।

प्रश्नपत्र - 11 हिंदी साहित्य का आदि एवं मध्यकाल।

* प्रश्न :-

- 1) छात्रों को युगीन परिस्थितियों के संदर्भ में साहित्य के इतिहास के काल विभाजन और नामकरण के औचित्य से परिचित कराना ...
- 2) आदिकाल, भक्तिकाल और मध्यकाल की प्रमुख साहित्यिक प्रवृत्तियों की जानकारी प्रदान करना ...
- 3) प्रतिनिधि कवियों की रचनाओं का साहित्यिक परिचय प्रदान करना।

* पाठ्यक्रम :-

- 1) हिंदी साहित्य का काल विभाजन और नामकरण के औचित्य।
- 2) आदिकालीन सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक और साहित्यिक परिस्थितियाँ और उनका साहित्यिक प्रतिबिम्ब।
- 3) रासो शब्द के विभिन्न अर्थ, रासो के प्रकार... पृथ्वीराज रासो की कथ्यगत और शैलीगत विशेषताएँ।
- 4) सिद्ध, नाथ साहित्य का परिचय और उनकी प्रमुख प्रवृत्तियों का परिचय...
- 5) गोरखनाथ, विद्यापति और अमीर खुसरों का साहित्यिक परिचय।

भक्तिकाल :-

- 6) भक्तिकालीन सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक, साहित्यिक परिस्थितियाँ।
- 7) निर्गुण भक्ति साहित्य की प्रवृत्तियाँ... निर्गुण भक्तिमार्ग के दो भेद - प्रेममार्ग एवं -नानमार्ग
- 8) -नानमार्ग के प्रतिनिधि कवि कबीर का साहित्यिक परिचय।
- 9) प्रेममार्ग के प्रतिनिधि कवि जायसी का साहित्यिक परिचय।
- 10) सगुण भक्ति साहित्य की प्रमुख प्रवृत्तियाँ, सगुण भक्तिमार्ग के दो भेद - शाखा में प्रमुख कवि तुलसीदास का स्थान एवं कृष्णभक्ति, दोनों की परंपरा एवं प्रवृत्तियाँ।
- 11) कृष्णभक्ति साहित्य के प्रतिनिधि कवि - मीरा, चण्डी और मीरा का साहित्यिक परिचय।
- 12) भक्तिकाल हिन्दी साहित्य का स्वर्णकाल - मध्यकाल।

* रीतिकाल :-

- 13) रीतिकाल के विविध नाम और उनके आधार।
- 14) रीतिकालीन सामाजिक धार्मिक, राजनीतिक और साहित्यिक परिस्थितियाँ...
- 15) रीतिकालीन प्रवृत्तियाँ। रीतिसिद्ध, और रीतिमुक्त काव्यधाराओं का परिचय।
- 16) रीतितर काव्यधाराओं का स्थूल परिचय - राष्ट्रीय भूषण, नीति-...

* संदर्भ ग्रंथ -

- 1) हिंदी साहित्य का इतिहास - ...
- 2) साहित्य की भूमिका: उद्भव विकास - ...
- 3) भक्तिकाव्य और वर्तमान समय - संपादक रतनकुमार पाण्डेय।
- 4) हिंदी साहित्य की प्रवृत्तियाँ - डॉ. जयकिशनप्रसाद खण्डेलवाल।
- 5) साहित्य का इतिहास - डॉ. लक्ष्मीसागर वाष्णीय...
- 6) साहित्य - डॉ. भगीरथ मिश्र।
- 7) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. नगेंद्र।
- 8) हिंदी साहित्य का आदिकाल - ...
- 9) हिंदी साहित्य का ...

प्रश्नपत्र - 12 - HI - 2340 - वैकल्पिक

HI - 2340 (A) हिंदी आलोचना

* **प्रश्न:-**

- i) आलोचना के स्वरूप और प्रवृत्ति का -ान कराना...
- ii) आलोचना के विकासक्रम का परिचय देना...
- iii) हिंदी के प्रमुख आलोचकों की आलोचना प्रणाली एवं आलोचना की तारतम्यता का बोध कराना...
- iv) निर्धारित आलोचकों की आलोचना पध्दतियों के द्वारा छात्रों में आलोचनात्मक दृष्टि का विकसित करना...

* **पाठ्यक्रम में निर्धारित आलोचक -**

- 1) आचार्य रामचन्द्र शुक्ल
- 2) आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदी
- 3) आचार्य नन्ददुलारे वाजपेयी
- 4) डॉ. नगेन्द्र
- 5) आचार्य रामविलास शर्मा
- 6) डॉ. नामवर सिंह

* **अध्ययनार्थ प्रश्न:-**

- 1) आलोचना का अर्थ, आलोचना की प्रक्रिया, आलोचक के गुण...
- 2) निर्धारित आलोचकों में आचार्य रामचन्द्र शुक्ल और आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदी की आलोचना का अध्ययन, साम्य एवं अन्तर...
- 3) आधुनिक हिंदी आलोचना में आचार्य रामचन्द्र शुक्ल का स्थान।
- 4) आचार्य नन्ददुलारे वाजपेयी की समन्वयशील आलोचना।
- 5) आलोचना के आधार - काव्यशास्त्रीय, वाद, सिद्धांत एवं विमर्श।
- 6) आलोचना का विकासक्रम।
- 7) डॉ. नगेन्द्र की आलोचना पध्दति।
- 8) आचार्य रामविलास शर्मा की मार्क्सवादी आलोचना।

- 9) डॉ. नामवर सिंह की आधुनिक आलोचना पध्दति ।
- 10) आलोचना का भविष्य ।

* संदर्भ ग्रंथ:-

- 1) हिंदी आलोचना उद्भव और विकास - भगवत स्वरूप मिश्र - साहित्य सदन, देहरादून
- 2) हिंदी के विशिष्ट आलोचक - नंदकुमार राय, वसुमति प्रकाशन, इलाहाबाद ।
- 3) हिंदी की सैध्दांतिक आलोचना - रूपकिशोर, कानपुर ।
- 4) आलोचना के सिद्धांत - रामदरश मिश्र, मॅकमिलन प्रकाशन, नई दिल्ली ।
- 5) हिंदी आलोचना का इतिहास - रामदरश मिश्र, काशी हिंदू विश्वविद्यालय प्रकाशन वाराणसी ।
- 6) हिंदी आलोचना की परंपरा और आचार्य रामचन्द्र शुक्ल, शिवकुमार मिश्र, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली..
- 7) आलोचना के सिद्धांत - विश्वनाथ प्रसाद तिवारी । नेशनल प्रकाशन, दिल्ली
- 8) डॉ. नगेन्द्र के आलोचना सिद्धांत - चौबे नारायण प्रसाद, नेशनल प्रकाशन, दिल्ली ।
- 9) आलोचना के सिद्धांत - विश्वनाथ प्रसाद तिवारी, वाणी प्रकाशन, दिल्ली ।
- 10) आलोचक रामविलास शर्मा - नत्थनसिंह, विभूति प्रकाशन, नई दिल्ली ।
- 11) हिंदी आलोचना: स्वरूप और प्रक्रिया - सं. आनंद प्रकाश दीक्षित ।
- 12) आलोचना के सिद्धांत - आलोचना के सिद्धांत - आलोचना के सिद्धांत..
- 13) आचार्य रामचंद्र शुक्ल और हिंदी आलोचना - आलोचना के सिद्धांत..
- 14) आलोचना के सिद्धांत : आलोचना के सिद्धांत - डॉ. गणपतीचंद्र गुप्त...
- 15) आचार्य नन्ददुलारे वाजपेयी : व्यक्ति और साहित्य, डॉ. रामाधार शर्मा ।
- 16) हिंदी आलोचना के आधार स्तंभ - रामेश्वरलाल खण्डेलवाल ।
- 17) आलोचना की खोज - डॉ. नामवर सिंह ।
- 18) स्वच्छंदतावादी समीक्षा नये आयाम - आलोचना के सिद्धांत..
- 19) हिंदी आलोचना के नाभि पुरुष नगेन्द्र - डॉ. शैलजा माहेश्वरी, भावना प्रकाशन, दिल्ली...
- 20) हिंदी आलोचना - विश्वनाथ त्रिपाठी ।

प्रश्नपत्र 12 - HI - 2340 विशेष स्तर (B) लोक साहित्य

* **संक्षेप-**

- i) लोकसाहित्य के स्वरूप को सम-ते हुए उसके अध्ययन का महत्व स्पष्ट करना...
- ii) लोकसाहित्य की विविध विधाओं के अध्ययन द्वारा लोकजीवन में उसकी व्यापकता को **आ-ना**ना...
- iii) लोकसाहित्य का सामाजिक, राष्ट्रीय एवं सांस्कृतिक महत्व बताकर उसके विशेष अध्ययन के लिए प्रेरणा देना...

* **पाठ्यक्रम :-**

- 1) 'लोक' शब्द की व्याख्या, लोकसाहित्य की प्रमुख परिभाषाएँ, लोकसाहित्य का वर्गीकरण, लोकसाहित्य और शिष्ट साहित्य में साम्य और वैषम्य, लोकसाहित्य के अध्ययन का महत्व।
- 2) लोकसाहित्य का अन्य शास्त्रों से संबंध - इतिहास, पुरातत्व, मानव-**ना**न, समाज वि-नान, मनोवि-नान, भाषा वि-नान, धर्मशास्त्र।
- 3) लोकगीत - परिभाषा, निर्माण तत्व, विशेषताएँ, लोकगीतों का वर्गीकरण, लोकगीतों के प्रमुख प्रकार - **आ-ना**, **आ-ना**, गौना, कजली, होली, लोरी (लोकगीतों का सामान्य परिचय।)
- 4) लोकगाथा - प्रमुख लक्षण, लोकगाथाओं का वर्गीकरण, आल्हा, गोरा-बादल, भरयरी की लोकगाथा का सामान्य परिचय।
- 5) लोककथा - लोककथा का स्वरूप एवं वर्गीकरण, लोककथा में अभिप्राय, लोककथा की **आ-ना**।
- 6) लोकनाट्य - लोकनाट्य की विशेषताएँ, भारत के प्रमुख लोकनाट्य - **आ-ना**, **आ-ना**, भवई, यक्षगान, तमाशा, ज^०, ^०, नौटंकी (सामान्य परिचय)
- 7) प्रकीर्ण साहित्य - मुहावरें, कहावतें, पहेलियाँ, मुकरियाँ, ढकोसला, मंत्र, टोना-टोटका।

* **संदर्भ ग्रंथ :-**

- 1) भारतीय लोकसाहित्य - **आ-ना**
- 2) लोकसाहित्य की भूमिका - डॉ. कृष्णदेव उपाध्याय
- 3) लोकसाहित्य सिद्धांत और प्रयोग - **आ-ना**

- 4) लोकसाहित्य के प्रतिमान - डॉ. कुंदनलाल उप्रेति
- 5) खँबूँका साहित्य - डॉ. सत्या गुप्त
- 6) लोकसाहित्य विज्ञान - डॉ. आर्यभट्ट
- 7) लोकसाहित्य का अध्ययन - डॉ. त्रिलोचन पाण्डेय
- 8) महाराष्ट्र का हिंदी लोककाव्य - डॉ. कृष्ण दिवाकर
- 9) लोकगीतों का विकासात्मक अध्ययन - डॉ. कुलदीप
- 10) लोकगीतों की सांस्कृतिक पृष्ठभूमि - डॉ. विद्या चौहान
- 11) हिंदी लोकसाहित्य शास्त्र सिद्धांत और विकास - डॉ. अनुसया अग्रवाल, नीरज बुक सेंटर, दिल्ली.
- 12) लोककथा परिचय - नलिन विलोचन शर्मा
- 13) लोककथा विज्ञान - श्रीचन्द जैन
- 14) लोकधर्मी नाट्य परम्परा - डॉ. जयशंकर प्रसाद
- 15) लोकनाट्य - डॉ. महेन्द्र भनावत
- 16) भारत के लोकनाट्य - डॉ. शिवकुमार मधुर
- 17) लोकसाहित्य शास्त्र - डॉ. नन्दलाल कल्ला, राजस्थानी ग्रंथागार, जोधपुर...
- 18) भारतीय लोकसाहित्य की रूपरेखा - दुर्गा भागवत अनु. डॉ. स्वर्णकांता

HI 12 - 2340 - वैकल्पिक (C) हिंदी पत्रकारिता

* ^\$gP0:-

- 1) पत्रकारिता आधुनिक साहित्य विधाओं में सर्वाधिक प्रसिद्ध और प्रभावशाली विद्या है, उसके अध्ययन का महत्व स्पष्ट करना।
- 2) पत्रकारिता एक विद्या के साथ ही साहित्य के प्रचार- (A0)र का भी विशिष्ट साधन है, उसकी व्यापकता को सम-नाना।
- 3) पत्रकारिता का सामाजिक, राष्ट्रीय एवं सांस्कृतिक महत्व बताकर उसके विशेष अध्ययन के लिए प्रेरणा देना।
- 4) हिंदी पत्रकारिता के विकासक्रम का परिचय देना।

* पाठ्यक्रम:-

- 1) पत्रकारिता... अवधारणा और स्वरूप, अर्थ, परिभाषा, पत्रकारिता के विविध माध्यम, पत्रकार के गुण, दायित्व...
- 2) हिंदी पत्रकारिता का उद्भव और विकास प्रारंभिक युग, भारतेन्दू युग, द्विवेदी युग, गांधी युग, स्वातंत्र्योत्तर युग।
- 3) पत्रकारिता के प्रमुख प्रकार - जन पत्रकारिता, साहित्यिक पत्रकारिता, वि-नान पत्रकारिता, ग्रामीण पत्रकारिता, विकास पत्रकारिता, विचार पत्रकारिता, आर्थिक पत्रकारिता, अपराध-खोजी पत्रकारिता, युवा बाल एवं महिला पत्रकारिता, खेल पत्रकारिता, फिल्म पत्रकारिता।
- 4) मुक्त प्रेस की अवधारणा और प्रेस - कानून राज्याश्रय- संवरण... पत्रोद्योगी की गतिविधि, श्र0भाषण वृत्ति, अधिनियमन, सेवा की नई शर्ते, संवेदनशून्यता, हडबडिया लेखन पर रोक, विशिष्टों का चरित्र हनन, सरकारी प्रचारपर प्रतिबन्ध।
- 5) भावी (इक्कीसवीं शती की) पत्रकारिता।

* संदर्भ ग्रंथ:-

- 1) हिन्दी पत्रकारिता - >0 कृष्णबिहारी मिश्र।
- 2) हिन्दी भाष के सामायिक पत्रों का इतिहास - राधाकृष्ण दास।
- 3) समाचार पत्रों का इतिहास - पं. अम्बिकाप्रसाद वाजपेयी।

- 4) पत्र और पत्रकार - पं. कमलापति त्रिपाठी ।
- 5) हिन्दी पत्रकारिता का आलोचनात्मक इतिहास - डॉ. रमेशकुमार जैन ।
- 6) हिन्दी पत्रकारिता के विविध आयाम - डॉ. वेदप्रताप वैदिक ।
- 7) जनमाध्यम और पत्रकारिता - भाग 1 - † 0.ü2 - प्रवीण दीक्षित ।
- 8) स्वतंत्रता आन्दोलन और हिन्दी पत्रकारिता - डॉ. अर्जुन तिवारी ।
- 9) सम्पूर्ण पत्रकारिता - Aġ 20×0A0..
- 10) हिन्दी समाचार पत्रों का इतिहास - अनन्त बिहारी माथुर ।
- 11) जन पत्रकारिता, जनसंचार एवं जनसम्पर्क - प्रो. सूर्यप्रसाद दीक्षित ।
- 12) भारत में पत्रकारिता - आलोक मेहता ।
- 13) पत्रकारिता और साहित्य - > 0 020 ; 0A0..
- 14) पत्रकार कला - विष्णुदत्त शुक्ल ।
- 15) पत्र और पत्रकार - कमलापति त्रिपाठी ।
- 16) पत्रकारिता के मूल सिद्धांत - > 0 A00000 ; 0000.
- 17) पत्रकारिता के प्रतिमान - डॉ. प्रेमचन्द गोस्वामी ।
- 18) हिन्दी पत्रकारिता विकास और विविध आयाम - > 0 A00000 • 0000..
- 19) हिन्दी की दशा और पत्रकारिता - बालकृष्ण भट्ट
- 20) जनसंचार और पत्रकारिता: विविध आयाम - डॉ. ओमप्रकाश शर्मा, निराली प्रकाशन, पुणे...

एम.ए. हिंदी भाग - II
तृतीय (IIIrd Semester)

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

प्रश्नपत्र - 9 - HI - 2310 - सामान्य स्तर - महाकाव्य और खण्डकाव्य

- i) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएँगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।
- ii) प्रश्न क्र. 1 : साकेत पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।
- iii) प्रश्न क्र. 2 : कनुप्रिया पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।
- iv) प्रश्न क्र. 3 : लघुत्तरी प्रश्न
  - †) साकेत पर (दो में से एक)
  - 20) कनुप्रिया पर (दो में से एक)
- v) प्रश्न क्र. 4 : ससंदर्भ व्याख्या
  - अ) साकेत का नवम सर्ग पर (दो में से एक)
  - ब) कनुप्रिया (दो में से एक)
- vi) प्रश्न क्र. 5 : ~~साकेत~~ पर टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्नपत्र - 10 - हिंदी भाषा - HI 2320 - भाग

* सूचनाएँ :-

- i) प्रश्न 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।
- ii) प्रश्न क्र. 1, 2, 3 एवं 4 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।
- iii) प्रश्न क्र. 5 : यह एक वाक्य उत्तर वाले प्रश्नों का होगा। कुल छह प्रश्न पूछे जायेंगे तथा प्रत्येक प्रश्न के लिए दो अंक दिए जायेंगे। प्रश्नों का स्वरूप बहुपर्यायी होगा।

प्रश्नपत्र - 11 - हिंदी भाषा - HI 2330 - हिंदी साहित्य का आदि एवं मध्यकाल

* सूचनाएँ -

- (1) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।
प्रश्न क्र. 1) आदिकाल पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)
प्रश्न क्र. 2) भक्तिकाल पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)
प्रश्न क्र. 3) रीतिकाल पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)
प्रश्न क्र. 4) आदिकाल, भक्तिकाल एवं रीतिकाल पर एक-एक लघुत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे जिनमें से दो के उत्तर अपेक्षित है।
प्रश्न क्र. 5) आदिकाल, भक्तिकाल और रीतिकाल पर एक-एक टिप्पणी पूछी जायेगी जिनमें से दो के उत्तर अपेक्षित है।

प्रश्नपत्र - 12 - HI - 2340 - वैकल्पिक -

(A) हिन्दी आलोचना

- 1) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा। प्रश्नपत्र 1 एवं 2 आलोचना के सैद्धांतिक पक्ष पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्न क्र. 3, 4, एवं 5 पाठ्यक्रम के आलोचकों पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

प्रश्नपत्र - 12 - HI - 2340 - वैकल्पिक -

(B) लोक साहित्य

सूचनाएँ :-

- 2) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा... कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे... प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा... प्रश्न क्र. 1, 2, अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे... प्रश्न क्र. 4 - लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो) प्रश्न क्र. 5 - टिप्पणियों पर आधारित प्रश्न (तीन में से दो) प्रश्नपत्र - 12 - HI - 2340 - वैकल्पिक -

(C) हिन्दी पत्रकारिता

सूचनाएँ :-

- 3) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा... कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे... प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा... प्रश्न क्र. 1, 2, एवं 3 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे... प्रश्न क्र. 4 - टिप्पणियों पर आधारित प्रश्न (तीन में से दो) प्रश्न क्र. 5 - एक वाक्य में उत्तर छह प्रश्न दिये जायेंगे प्रत्येक को दो अंक होंगे... उत्तर पूर्ण वाक्य में अपेक्षित है...

हिंदी पाठ्यक्रम
समकक्ष विषयों की सूची
वर्ष 2020-21

पुराना पाठ्यक्रम		नया पाठ्यक्रम	
अ.क्र	विषय	क्र.सं.	विषय
1.	प्रश्नपत्र-HI-231-सामान्य स्तर- आधुनिक काव्य	1.	प्रश्नपत्र-HI9-2310- सामान्य आवृत्ति- महाकाव्य और खण्डकाव्य
2.	प्रश्नपत्र-HI-232-आवृत्ति विज्ञान एवं हिंदी भाषा	2.	प्रश्नपत्र-HI10-2320- विज्ञान विज्ञान
3.	प्रश्नपत्र-HI-233-आवृत्ति साहित्य का इतिहास	3.	प्रश्नपत्र-HI11-2330- साहित्य साहित्य का आदि एवं मध्यकाल
4.	प्रश्नपत्र-HI-234- (a) आवृत्ति वैकल्पिक (a) आलोचना (b) लोक साहित्य	4.	प्रश्नपत्र-HI12-2340- आवृत्ति स्तर : वैकल्पिक (A) हिंदी आलोचना (B) लोक साहित्य (C) हिंदी पत्रकारिता
	(c) अनुवाद विज्ञान (d) मीडिया लेखन		
	(e) प्रयोजन मूलक (e) लोक साहित्य		

प्रो.डॉ.एस.एन. देवरे

अध्यक्ष, हिंदी अध्ययन मंडल,
उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगांव

“0000000000 (IVth Semester)

प्रश्नपत्र - 13 - HI - 2410 - सामान्य स्तर

काव्य नाटक, नई कविता 100 गज़ल

* 100 -

- 1) आधुनिक हिंदी काव्य की प्रवृत्तियों से परिचित कराना...
- 2) आधुनिक काल के नई कविता, काव्य, नाटक, 100 आदि विधाओं की प्रवृत्तियाँ एवं उनके तात्त्विक स्वरूप का -ान कराना तथा इन विधाओं के विकासक्रम से परिचित कराना।

* पाठ्यक्रम:-

पाठ्यपुस्तके:-

- 1) एक कंठ विषपायी - दुष्यंतकुमार, लोकभारती प्रकाशन, इलाहाबाद।
- 2) 100 - सम्पादक - डॉ. परमानन्द श्रीवास्तव, डॉ. विश्वनाथप्रसाद तिवारी, अनुराग प्रकाशन, वाराणसी।

इस संग्रह की निम्नलिखित कविताएँ पाठ्यक्रम हेतु निर्धारित की गई है -

(1) 100 -

का 100 (i) बावरा अहेरी (ii) जो कहा नहीं गया (iii) नदी के दूरी (iv) 100 अकेला

(10) 100 -

का 100 (i) बात बोलेगी (ii) एक पीली शाम (iii) एक नीला आईना बेटोस

(इ) गजानन माधव मुक्तिबोध -

का 100 (i) रंगों में सुलगी हुई एक सुनहली शनाख्त (ii) एक भूतपूर्व विद्रोही का आत्मकथन

(10) गिरिजाकुमार माथुर -

का 100 (i) असिध्द की व्यथा (ii) भोर : एक लॉण्डस्केप

- (3) डॉ. गिरिराजशरण अग्रवाल की प्रतिनिधि 100 - सं.डॉ. शिवाजी देवरे, हिन्दी साहित्य निकेतन, बिजनौर...

पाठ्यक्रम हेतु इस संकलन की - 2, 5, 6, 7, 14, 16, 20, 21, 30, 39, 44, 47, 55, 62, 64, 65, 75, 76 तथा 86 क्रमांक की 100 निर्धारित की गई हैं।

* संदर्भ ग्रंथ -

- 1) नई कविता के प्रमुख हस्ताक्षर - डॉ. संतोषकुमार तिवारी।
- 2) तारसप्तक के कवि - काव्यशिल्प के मान - कृष्णलाल साहित्य प्रकाशन, १९७३..
- 3) †-कवि <3/40 (कवि)के-डॉ. ललिता राठोड, विद्या प्रकाशन, कानपुर।
- 4) युगपुरुष कवि अ-कवि - डॉ. रामेश्वर बाँगड, विद्या प्रकाशन, कानपुर।
- 5) †-कवि की कविता : एक मूल्यांकन - डॉ. चंद्रकांत बाँदिवडेकर।
- 6) गजानन माधव मुक्तिबोध : जीवन और काव्य - डॉ. महेश भटनागर, राजेश प्रकाशन, दिल्ली।
- 7) मुक्तिबोध की काव्यभाषा - डॉ. रतनकुमार, चिंतन प्रकाशन, कानपुर।
- 8) गिरिजाकुमार माथर के काव्य की बनावट और बुनावट - '0-क (कवि)के, R..
- 9) †-नेय साहित्य और चिंतन - प्रा. नामदेव जासूद...
- 10) हिंदी गजल : उद्भव और विकास - डॉ. रोहिताश्व अस्थाना, सामायिक प्रकाशन, दिल्ली।
- 11) हिंदी गजल के विविध अकवि - डॉ. सरदार मुजावर, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 12) साठोत्तरी हिंदी गजल - डॉ. मधु खराटे, विद्या प्रकाशन, कानपुर।
- 13) डॉ. गिरिराजशरण अग्रवाल : व्यक्ति और साहित्य - डॉ. हरिशकुमार सिंह, कवि आकाश, निकेतन, बिजनौर।
- 14) साठोत्तरी हिंदी गजल - डॉ. गिरिराजशरण अग्रवाल का योगदान - डॉ. अनिलकुमार शर्मा, हिंदी साहित्य निकेतन, बिजनौर।
- 15) हिंदी गजल : सौंदर्य और यथार्थ - डॉ. गिरिराजशरण अग्रवाल के संदर्भ में - डॉ. अनिरुद्ध सिन्हा, हिंदी साहित्य निकेतन, बिजनौर।
- 16) नई कविता की नाट्यभूमिका - डॉ. हुकूमचंद राजपाल।
- 17) नई कविता के नाट्यकाव्य- डॉ. हरिचरण शर्मा 'चिंतक'...
- 18) हिन्दी गजल के प्रमुख हस्ताक्षर- डॉ. मधु खराटे, विद्या प्रकाशन, कानपुर।
- 19) दुष्यन्तकुमार : रचनाएँ और रचनाकार- गणेश अष्टेकर, पंचशील प्रकाशन, जयपुर।
- 20) दुष्यन्तकुमार और उनका आकाश-डॉ. हरिचरण शर्मा 'चिंतक', प्रमोद प्रकाशन, दिल्ली।
- 21) नयी कविता : नये धरातल - डॉ. हरिचरण शर्मा 'चिंतक' पदम प्रकाशन।

प्रश्नपत्र - 14 - HI - 2420

* संक्षेप -

- 1) हिंदी भाषा के उद्भव और विकास को समझना।
- 2) हिंदी भाषा के गठन और व्यवहार को समझना।
- 3) देवनागरी लिपि का मानक रूप और उपादेयता को समझना।
- 4) संगणक में हिन्दी प्रयोगण को जानना...

* पाठ्यक्रम :-

- 1) †) प्राचीन भारतीय आर्य भाषा - वैदिक और लौकिक संस्कृत का सामान्य परिचय। †) मध्यकालीन भारतीय आर्य भाषाएँ- (क) पाली, (ख) प्राकृत - प्राकृत के प्रमुख भेद (ग) अपभ्रंश की संज्ञा।
- 2) हिंदी का वर्गीकरण तथा सामान्य परिचय। खड़ी बोली, ब्रज, अवधी, दाखिनी हिंदी का ध्वन्यात्मक और रूपात्मक, साहित्यिक परिचय।
- 3) हिंदी शब्द निर्माण - उपसर्ग, प्रत्यय, समास।
- 4) हिंदी भाषा का व्याकरण : सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, अव्यय, लिंग, वचन, एवं कारक का सोदाहरण परिचय।
- 5) देवनागरी लिपि - विशेषताएँ, देवनागरी लिपि का मानकीकरण के प्रयत्न। देवनागरी लिपि का मानक रूप, संगणक की दृष्टि से देवनागरी लिपि की उपादेयता। देवनागरी लिपि की खोज।

* संदर्भग्रंथ :-

- 1) हिंदी भाषा का उद्भव और विकास - डॉ. उदय नारायण तिवारी।
- 2) हिंदी : उद्भव, विकास और रूप - डॉ. अशोक कुमार...
- 3) हिंदी भाषा का परिचय - बिन्दु माधव मिश्र, राधाकृष्ण प्रकाशन, दिल्ली।
- 4) आधुनिक भाषा विज्ञान - डॉ. भोलानाथ तिवारी।

- 5) आरंभिक शिक्षण - डॉ. तेजपाल चौधरी, विकास प्रकाशन, कानपुरां.
- 6) आरंभिक शिक्षण एवं हिंदी भाषा - डॉ. हणमंतराव पाटील, विद्या प्रकाशन, कानपूर ।
- 7) आरंभिक शिक्षण तथा अंग्रेजी आरंभिक शिक्षण - डॉ. भाऊसाहेब परदेशी, डॉ. गिरीश महाजन, चंद्रलोक प्रकाशन, कानपुर ।
- 8) हिंदी भाषा का आधुनिकीकरण - डॉ. कैलाशचन्द्र भाटिया...
- 9) आधुनिक हिंदी विविध आयाम - डॉ. कृष्णकुमार गोस्वामी, आलेख प्रकाशन, दिल्ली...

प्रश्नपत्र - 15 - HI - 2430

हिंदी साहित्य का आधुनिक काल

* संक्षेप -

- 1) आधुनिक काल की प्रमुख साहित्यिक प्रवृत्तियोंकी जानकारी देना।
- 2) आधुनिक काल के गद्यकारोंकी रचनाओं का साहित्यिक परिचय देना।
- 3) आधुनिक काल की पद्य रचनाओं का परिचय देना।

* पाठ्यक्रम :- गद्य

- 1) सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक, आर्थिक, साहित्यिक परिस्थितियाँ एवं उनका विकास - प्रेमचन्द्रपूर्व युग, प्रेमचन्द्र युग, प्रेमचन्द्रोत्तर युग।
- 2) उपन्यास विद्या का विकास - प्रेमचन्द्रपूर्व युग, प्रेमचन्द्र युग, प्रेमचन्द्रोत्तर युग।
- 3) कहानी विद्या का विकास - स्वातंत्र्योत्तर युग।
- 4) नाटक विद्या का विकास - प्रसाद पूर्व युग। प्रसाद युग, प्रसादोत्तर युग।
- 5) निबंध विद्या का विकास - भरतेन्दु युग, द्विवेदीयुग, शुक्लयुग, शुक्लोत्तर युग।

* पद्य :-

- 1) द्विवेदीयुगीन काव्य की प्रमुख प्रवृत्तियाँ...
- 2) सांस्कृतिक काव्य धारा...
- 3) छायावाद की प्रेरक परिस्थितियाँ, प्रमुख प्रवृत्तियाँ, छायावाद की बृहदत्रयी...
- 4) प्रगतिवाद : प्रेरक परिस्थितियाँ, प्रमुख विशेषताएँ...
- 5) प्रयोगवाद : प्रेरक परिस्थितियाँ, प्रमुख प्रवृत्तियाँ, प्रयोगवाद और नई कविता...
- 6) नवगीत का संक्षिप्त परिचय...

संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) हिंदी गद्य का उद्भव और विकास - रामचन्द्र तिवारी...
- 2) हिंदी काव्य गद्य साहित्य - रामचन्द्र तिवारी...

- 3) आर्यभट्ट - रामरतन भटनागर...
- 4) स्वातंत्र्योत्तर हिंदी नाटक - डॉ. रीता कुमार...
- 5) प्रतिनिधि हिंदी निबंधकार - डॉ. द्वारिकाप्रसाद सक्सेना...
- 6) आधुनिक हिंदी साहित्य का विकास - डॉ. श्रीकृष्णलाल...
- 7) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. श्रीराम शर्मा...
- 8) आधुनिक साहित्य का इतिहास - डॉ. बच्चनसिंह...
- 9) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. श्रीशरण रस्तोगी...
- 10) हिंदी साहित्य का प्रवृत्तिपरक इतिहास - डॉ. आर्यभट्ट...
- 11) हिंदी का गद्य साहित्य - रामचंद्र तिवारी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी...
- 12) हिन्दी साहित्य का इतिहास - डॉ. श्रीराम शर्मा...
- 13) नवगीत : संवेदना और शिल्प - डॉ. आर्यभट्ट...
- 14) साठोत्तरी हिंदी गजल - डॉ. मधु खराटे...
- 15) हिंदी गजल के विविध आयाम - डॉ. आर्यभट्ट...

प्रश्नपत्र - 16 - HI - 2440 - वैकल्पिक

(A) लेखन

प्रश्न-

- 1) मीडिया लेखन के महत्व को समझना...
- 2) मीडिया लेखन के प्रकारों का परिचय देना...
- 3) मीडिया लेखन की उपादेयता पर प्रकाश डालना...
- 4) मीडिया लेखन की क्षमता को विकसित कराना...

पाठ्यक्रम:-

(I) जनसंचार माध्यम :

- 1) जनसंचार माध्यम : परिभाषा एवं स्वरूप, महत्व...
- 2) जनसंचार माध्यम का विकास ...
- 3) जनसंचार माध्यमों के प्रकार...

(II) समाचार पत्र:

- 1) समाचार पत्र की परिभाषा एवं स्वरूप...
- 2) समाचार पत्र का महत्व एवं आवश्यकता...
- 3) समाचार पत्र हेतु लेखन - आलोचनात्मक लेखन, संपादकीय लेखन, रिपोर्टाज लेखन, विभाजन लेखन एवं साक्षात्कार...

(III) रेडियो

- 1) रेडियो लेखन के सिद्धांत...
- 2) रेडियो के लिए समाचार लेखन...
- 3) रेडियो वार्ता लेखन...
- 4) रेडियो नाटक लेखन
- 5) रेडियो रूपांतर लेखन

(ई) दृक-आवृत्त-दूरदर्शन:

- 1) दूरदर्शन लेखन के सिद्धांत...
- 2) दृक-आवृत्त-दूरदर्शन का स्वरूप एवं महत्व...
- 3) दूरदर्शन के लिए समाचार लेखन...
- 4) धारावाहिक (सिरियल) लेखन...

* संदर्भ ग्रंथ:-

- 1) मीडिया लेखन: डॉ. चंद्रप्रकाश मिश्र, संजय प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 2) मीडिया लेखन के सिद्धांत - एन. सी. पंत, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 3) डॉ. मधु खराटे, डॉ. हणमंत पाटील, राजेन्द्र सोनवणे, विद्या प्रकाशन, कानपुर...
- 4) प्रयोजनमूलक हिंदी - हरिश, विश्वविद्यालय प्रकाशन, आगरा...
- 5) मीडिया लेखन - सुमित मोहन, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 6) संचार माध्यम लेखन - गौरीशंकर राणा, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 7) आधुनिक मीडिया विमर्श - सुधीर पचौरी, वाणी प्रकाशन नई दिल्ली...
- 8) डॉ. मधु खराटे, डॉ. अशोक गुलाठी, चंद्रलोक प्रकाशन, कानपुर...
- 9) मीडिया, भाषा और संस्कृति - कमलेश्वर, प्रवीण प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 10) मीडिया विमर्श (पत्रकारिता) - रामशरण जोशी, समय प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 11) टेलिविजन लेखन - आसगर वजाहत, राधाकृष्ण प्रकाशन दिल्ली...
- 12) टेलिविजन पटकथा लेखन - विनोद तिवारी, परिहंस प्रकाशन, दिल्ली...
- 13) रेडियो नाटक की कला - डॉ. सिध्दनाथ कुमार, राधाकृष्ण प्रकाशन, दिल्ली।
- 14) टेलिविजन लेखन - सिद्धांत और प्रयोग - कुमुद नागर, भारत प्रकाशन, लखनऊ...
- 15) रेडियो लेखन - मधुकर गंगाधर, बिहार हिंदी ग्रंथ अकादमी, पटना
- 16) डॉ. सिध्दनाथ कुमार, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 17) रेडियो और दूरदर्शन पत्रकारिता - डॉ. हरिमोहन, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली...
- 18) भारतीय मीडिया अंतरंग पहचान - आसगर मिश्र, भारत पुस्तक भांडार, नई दिल्ली...

प्रश्नपत्र - 16 - HI - 2440 - वैकल्पिक

(B) प्रयोजनमूलक

* स्रोत:-

- 1) हिंदी एवं देवनागरी लिपि के बारे में जानना।
- 2) पत्राचार के विविध रूपों से परिचय कराना।
- 3) जनसंचार माध्यमों से अवगत कराना।
- 4) अनुप्रयोगात्मक - गान प्राप्त करना।

* पाठ्यक्रम :-

- 1) प्रयोजनमूलक हिंदी: सिद्धान्त एवं प्रविधि - प्रयोजनमूलक हिंदी की आवश्यकता, प्रयोजनमूलक हिंदी बनाम व्यावहारिक हिंदी, प्रयोजनमूलक हिंदी स्वरूप एवं व्याख्या तथा प्रयोजनमूलक हिंदी की विशेषताएँ।
- 2) हिंदी के विभिन्न रूप - साहित्यिक भाषा, संचार भाषा, राजभाषा, माध्यमभाषा।
- 3) देवनागरी लिपि - गुण, वैज्ञानिकता, दोष, सुधार मानक, वर्णमाला और संगणकीय दृष्टि से देवनागरी लिपि, नागरी अंक, भारतीय अंकों के अंतर्राष्ट्रीय रूप।
- 4) व्यापारिक पृष्ठताछ पत्र, संदर्भ या परिचय पत्र, शिकायती पत्र, साख पत्र, आवेदन पत्र, छुट्टी के लिए आवेदन, नौकरी के लिए आवेदन, वेतनवृद्धि के लिए आवेदन, सरकारी पत्र, सरकारी पत्र, संकल्प, प्रेस विज्ञापन।
- 5) परिचय, रूपरेखा, उपयोग - इंटरनेट संपर्क उपकरण वेब पब्लिशिंग।
- 6) अनुवाद का स्वरूप, प्रक्रिया, प्रविधि एवं अनुवाद के प्रकार।

* संदर्भ ग्रंथ:-

- 1) पारिभाषिक शब्द संग्रह - केंद्रीय हिंदी निदेशालय, दिल्ली।
- 2) देवनागरी लिपि तथा हिंदी वर्तनी का मानकीकरण - केंद्रीय हिंदी निदेशालय, दिल्ली।
- 3) मानक हिंदी का स्वरूप - ओलानाथ तिवारी, प्रभात प्रकाशन, दिल्ली।

- 4) प्रशासन में राजभाषा हिंदी - कैलाशचंद्र भाटिया, तक्षशिला प्रकाशन, दिल्ली।
- 5) हिंदी विविध व्यवहारों की भाषा - सुवास कुमार, वाणी प्रकाशन, दिल्ली।
- 6) मीडिया लेखन - रमेशचंद्र त्रिपाठी, पवन अग्रवाल, भारत प्रकाशन, दिल्ली।
- 7) प्रयोजनमूलक हिंदी सिद्धांत और प्रयोग - डॉ. दंगल नाल्टे, वाणी प्रकाशन, दिल्ली।
- 8) प्रयोजनमूलक हिंदी - कमल बोस, क्लासिक पब्लिकेशन, दिल्ली।
- 9) प्रयोजनमूलक हिंदी (भाग 1 से 3) डॉ. उर्मिला पाटील, अतुल प्रकाशन, कानपुर।
- 10) प्रयोजनमूलक हिंदी - लक्ष्मीकांत पाण्डेय, डॉ. प्रमिला अवस्थी, आशीष प्रकाशन, कानपुर।
- 11) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. महेंद्र राणा...
- 12) प्रयोजनमूलक हिंदी की नई भूमिका - कैलाशनाथ पाण्डेय, लोकभारती प्रकाशन, दिल्ली...

प्रश्नपत्र - 16 - HI - 2440 - वैकल्पिक

(C) अनुवाद वि-गान

* श्रेणी -

- 1) अनुवाद - मूलभाषा, आशय, अर्थ और प्रक्रिया..
- 2) अनुवाद के विविध रूप और अनुवाद की प्रक्रिया।
- 3) अनुवाद का सामाजिक और सांस्कृतिक पक्ष।
- 4) अनुवाद करते समय उभरनेवाली विविध समस्याएँ और उनका समाधान।
- 5) अनुवाद कार्य का क्रमिक विकास एवं अनुवाद का भाषा वै-गानिक पक्ष।
- 6) अनुवाद की क्षमता का विकास।

* पाठ्यक्रम:-

- 1) अनुवाद की परिभाषाएँ तथा स्वरूप।
- 2) अनुवाद की आवश्यकता एवं उद्देश्य।
- 3) अनुवाद की प्रक्रिया - मूलभाषा के पाठबोधन, लक्ष्यभाषा में विशेषताएँ, अर्थहानि, अर्थान्तरण, अधिकानुवाद, न्यूनानुवाद।
- 4) अनुवाद का सामाजिक एवं सांस्कृतिक पक्ष।
- 5) अनुवाद कार्य में सहायक साधनों के उपयोग का महत्व - द्विभाषिक कोश, त्रिभाषिक कोश, वर्णनात्मक कोश, सूचियाँ, विषय विशेष के ग्रंथ, सयंत्र।
- 6) रचनात्मक साहित्य के अनुवाद का स्वरूप, आवश्यकता, समस्याएँ एवं सुधार।
- 7) वै-गानिक और तकनीकी सामग्री के अनुवाद का स्वरूप, आवश्यकता, विशेषताएँ एवं समस्याएँ।
- 8) अनुवाद के मूल्यांकन का प्रश्न - आवश्यकता तथा निकष।
- 9) अनुवादक की योग्यता, कर्तव्य एवं आचार संहिता, सफल अनुवादक की कसौटियाँ।
- 10) हिंदी साहित्य में अनुवाद कार्य की परंपरा का इतिहास।
- 11) फ़ीजी या मराठी गद्यखंड का हिंदी में अनुवाद (गद्यखंड लगभग 150 शब्दों में अपेक्षित)

* संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) अनुवाद वि-गान - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 2) अनुवाद कला : कुछ विचार - आनंद प्रकाश खोभानी
- 3) अनुवाद कला - "दृष्टि" ; डॉ. एस.के. शर्मा
- 4) अनुवाद : सिद्धांत और व्यवहार - एस.के. शर्मा
- 5) अनुवाद की व्यावहारिक समस्याएँ - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 6) अनुवाद भाषाएँ - एन.ई. विश्वनाथ अय्यर, -गानगंगा, दिल्ली...
- 7) रोजगाराभिमुख अनुवाद वि-गान - डॉ. सुरेश माहेश्वरी, भावना प्रकाशन, दिल्ली...
- 8) अनुवाद वि-गान - डॉ. सुरेश माहेश्वरी, भावना प्रकाशन, दिल्ली...
- 9) अनुवादकता और समस्याएँ - डॉ. गानिक अनुसंधान, प्रकाशन और सांस्कृतिक ग्रंथालय
- 10) अनुवाद सिद्धांत एवं स्वरूप - डॉ. मनोहर सराफ, डॉ. शिवाकान्त गोस्वामी
- 11) अनुवाद निरूपण - डॉ. भारती गोरे
- 12) अनुवाद - डॉ. रामगोपल सिंह

एम.ए. हिंदी भाग - II

“0000000000 (IVth Semester)

प्रश्नपत्र का 000000 एवं अंक विभाजन

प्रश्नपत्र - 13 - HI - 2410 - सामान्य स्तर-

काव्य नाटक, नई कविता और गजल

i) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएँगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1 : एक कंठ विषयायी पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्रश्न क्र. 2 : दिशांतर पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्रश्न क्र. 3 : डॉ. गिरिराजशरण अग्रवाल की गजलों पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्रश्न क्र. 4 : लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो) (एक कंठ विषयायी पर, दिशांतर एवं गिरिराजशरण अग्रवाल की गजलों पर एक-एक लघुत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।)

प्रश्न क्र. 5 : ससंदर्भ व्याख्या (तीन में से दो) (एक कंठ विषयायी, दिशांतर एवं गिरिराजशरण अग्रवाल की गजलों इन पर एक-एक संदर्भ पूछा जाएगा।)

प्रश्नपत्र - 14 - 0000000000 - HI - 2410

0000000000

1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।

2) प्रश्न क्र. 1, 2, 3 0000 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

प्रश्न क्र. 5 टिप्पणियों पर आधारित होगा। (तीन में से 0000)

प्रश्नपत्र - 15 - हिंदी - HI - 2430

हिंदी साहित्य का आधुनिक काल

* सूचनाएँ :-

- 1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंको का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।
- 2) प्रश्न क्र. 1 एवं 2 गद्य पर आधारित अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।
- 3) प्रश्न क्र. 3 एवं 4 पद्य पर आधारित अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।
- 4) प्रश्न क्र. 5 लघुत्तरी प्रश्न -
  - (+) गद्य पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (दो में से एक)
  - (2) पद्य पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्रश्नपत्र - 16 - HI - 2440 - वैकल्पिक (A) मीडिया लेखन

- 1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंको का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।
- प्र.क्र. 1) जनसंचार माध्यम पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)
- प्र.क्र. 2) मुद्रित माध्यम पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)
- प्र.क्र. 3) श्राव्य रेडियो पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)
- प्र.क्र. 4) दृक-श्राव्य माध्यम दूरदर्शन पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)
- प्र.क्र. 5) टिप्पणियाँ लिखिए -
  - (+) माध्यम रेडियोग पर आधारित (दो में से एक)
  - (ब) दृक-श्राव्य माध्यम दूरदर्शन पर आधारित (दो में से एक)

प्रश्नपत्र - 16 - HI - 2440 - वैकल्पिक (B) प्रयोजनमूलक हिंदी

- 1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंको का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।
- प्र.क्र. 1, 2 एवं 3 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे...
- प्र.क्र. 4) टिप्पणियाँ लिखिए (तीन में से दो)

प्र.क्र. 5) लघुत्तरी प्रश्न छह में से चार लिखने हैं।

प्रश्नपत्र - 16 - HI - 2440 - वैकल्पिक (C) अनुवाद वि-गान

1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंको का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।

प्र.क्र. 1, 2 एवं 3 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

प्र.क्र. 4) लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो)

प्र.क्र. 5) 'The first part of the book' अंग्रेजी का हिंदी में अनुवाद करना। (गद्यखंड लगभग 150 शब्दों में अपेक्षित)

एम.ए. भाग - 2 (विश्वविद्यालय)

हिंदी पाठ्यक्रम

समकक्ष विषयों की सूची

“विश्वविद्यालय”

पुराना पाठ्यक्रम		नया पाठ्यक्रम	
अ.क्र.	विषय	अ.क्र.	विषय
1.	प्रश्नपत्र-HI-241-सामान्य स्तर- आधुनिक काव्य	1.	प्रश्नपत्र- 13-HI-2410- सामान्य आवृत्ति- काव्य नाटक, नई कविता, † उद्देश्य-विश्वविद्यालय
2.	प्रश्नपत्र-HI-242-आवृत्ति- विश्वविद्यालय विज्ञान एवं हिंदी भाषा	2.	प्रश्नपत्र-14-HI-2420- आवृत्ति- आवृत्ति- विश्वविद्यालय
3.	प्रश्नपत्र-HI-243-आवृत्ति- विश्वविद्यालय साहित्य का इतिहास	3.	प्रश्नपत्र-15-HI-2330- आवृत्ति- आवृत्ति- हिंदी साहित्य का आधुनिक काल
4.	प्रश्नपत्र-HI-244- आवृत्ति- वैकल्पिक (a) विश्वविद्यालय आलोचना (b) विश्वविद्यालय विश्वविद्यालय	4.	प्रश्नपत्र-16-HI-2340- आवृत्ति- स्तर : वैकल्पिक (रोजगारपरक) (A) मीडिया लेखन (B) प्रयोजनमूलक हिंदी (C) अनुवाद विज्ञान
	(c) अनुवाद विज्ञान		
	(d) मीडिया लेखन		
	(e) प्रयोजन मूलक		
	(e) लोक साहित्य		

प्रो.डॉ.एस.एन. देवरे

अध्यक्ष, हिंदी अध्ययन मंडल,

विश्वविद्यालय, जलगांव

॥ ॐ ॥ ज्ञानज ॥

1990
Grade-B(2.88)
NAAC Re-Accredited
ISO 9001:2008

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. ए. भाग - २

मराठी अभ्यासक्रम

जून २०१५-१६ पासून

पेपर क्र. ५

आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास १९४५ ते १९९०
(MAR - 231 □ MAR - 241)

पेपर क्र. ६

भाषाविज्ञान
(MAR - 232 □ MAR - 242)

पेपर क्र. ७

साठोत्तरी मराठी वाङ्मयीन प्रवाह
(MAR - 233 □ MAR - 243)

पेपर क्र. ८

लोकसाहित्य आणि खानदेशी लोकसाहित्य
(MAR - 234 A □ MAR - 244 A)
(MAR - 234 A) लोकसाहित्य
(MAR - 244 A) खानदेशी लोकसाहित्य

किंवा

पेपर क्र. ८

खानदेशातील मराठी साहित्य
(MAR - 234 B □ MAR - 244 B)
(MAR - 234 B) खानदेशातील कथा व काव्य
(MAR - 244 B) खानदेशातील कादंबरी, नाटक व इतर साहित्यप्रकार

६. प्रमाण भाषा व बोली भाषा

तासिका १०

- १. : स
- २. : स
- ३. -

७. भाषानिर्मितीचा सिद्धांत

तासिका १०

- १. : स
- २.
- ३. - -
- ४. -

८. प्रादेशिक बोली

तासिका १०

- ८.१. : स
- ८.२. : स
- ८.३. : स

संदर्भ ग्रंथ:

- १. - ने, प्र,
- २. - ना. , प्र,
- ३. - ना. , ,
- ४. - .
- ५. - . , ,
- , ,
- , ,
- ६. - ना. , प्र,
- ७. - .
- ८. - ना. , प्र,
- ९. - .
- १०. - ,
- ११. - . ,
- १२. - . ,
- १३. : - . ,
- १४. - .
- १५. - . ,
- १६. - . ,
- १७. - .
- १८. - .
- १९. : - .
- २०. : - .
- २१. - .
- २२. - .
- २३. : - .
- २४. - नवी - .

५. खानदेशी लोकसाहित्याचे प्रकार

तासिका १५

- ५.१. चित्रकथाकथा-संग्रह
प्रकार - विचारात्मक, कथात्मक, उदात्त, कथात्मक कथा
- ५.२. चित्रकथाकथा : संग्रह
- ५.३. चित्रकथाकथा, कथाप्रकार, उदात्त : संग्रह

६. खानदेशातील लोकगंधूमी आणि आदिवासी लोकसाहित्य

तासिका १५

- ०१. कथाकथा प्रकार
  - ०१.१. कथाकथा कथा
  - ०१.२. कथाकथा कथा कथा
  - ०१.३. कथाकथा कथाकथा
- ०२. कथाकथा कथाकथाकथाकथा
  - ०२.१. कथाकथाकथाकथाकथाकथा
  - ०२.२. कथाकथाकथाकथा - कथाकथा
  - ०२.३. कथाकथाकथाकथा

संदर्भ ग्रंथ:

- १. कथाकथा संग्रह - डॉ. प्रकाश कर्, विचारात्मक, कथाकथा
- २. कथाकथा संग्रह - डॉ. प्रकाश कर्, विचारात्मक, कथाकथा
- ३. कथाकथा संग्रह - डॉ. कर् कर्, कथाकथा, संग्रह.
- ४. कथाकथा कथाकथा कथा - डॉ. क. ना. कर्, कथाकथा, संग्रह.
- ५. कथाकथाकथाकथा - डॉ. विचारात्मक, स्नेहात्मक संग्रह, संग्रह.
- ० कथाकथा, कथा कथा, ०१ - डॉ. क. क. कर्, कथाकथा संग्रह, संग्रह.
- ० कथाकथाकथाकथाकथा (कथा कथा उदात्त)- कथाकथा, कथा संग्रह, संग्रह.
- ६. कथाकथाकथाकथाकथा - डॉ. कर्. कर्, संग्रह, संग्रह, संग्रह
- ७. कथाकथाकथाकथा कथा, कथाकथा कथाकथा - डॉ. क. क. कर्, संग्रह, संग्रह
- १०. कथाकथाकथाकथा कथा संग्रह : रा. वि. कर्, संग्रह संग्रह, संग्रह.
- ११. कथाकथा कथा - डॉ. कर् कर्, विचारात्मक, कथाकथा
- १२. कथाकथा कथाकथा : कथाकथा - डॉ. कर् कर्, विचारात्मक, कथाकथा
- १३. कथाकथा कथाकथा - डॉ. उदात्त, संग्रह संग्रह, संग्रह.
- १४. कथाकथाकथा - डॉ. कर् कर्, कथाकथा संग्रह, कथा
- १५. कथा कथा (कथा, कथाकथा कथा) कथा संग्रह संग्रह संग्रह संग्रह
- १६. कथाकथाकथाकथाकथा ०२ (कथाकथा) - कथाकथा, कथाकथा संग्रह
- १७. कथाकथा कथाकथा संग्रह: कथा कथा कथा - कथाकथा, संग्रह, संग्रह, संग्रह.
- १८. कथाकथाकथाकथाकथा - डॉ. कर् कर्, संग्रह संग्रह, संग्रह.
- १९. कथाकथा कथाकथाकथाकथा : कथा कथा - डॉ. कर् कर्, संग्रह, संग्रह, संग्रह
- २०. कथाकथाकथा - डॉ. कर् कर्, संग्रह, संग्रह, संग्रह, संग्रह
- २१. कथाकथाकथाकथाकथा - डॉ. कर् कर्, संग्रह संग्रह, संग्रह.
- २२. कथाकथाकथाकथा: कथा कथा कथा - डॉ. कर् कर्, संग्रह, संग्रह
- २३. कथाकथा कथाकथाकथा : कथाकथा कथा - डॉ. प्रकाश कर्, विचारात्मक, कथाकथा
- २४. कथाकथा : कथा कथा संग्रह - डॉ. कर् कर्, स्नेहात्मक संग्रह, संग्रह.
- २५. कथाकथा : कथा कथा संग्रह - डॉ. कर् कर्, संग्रह संग्रह

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव

००० ००००० - २

०० - २०१५-१००००

पर्यायी पेपर

अभ्यासपत्रिका क्र. ८ (MAR-234 B & 244 B)

खानदेशातील मराठी साहित्य

अध्ययन-अध्यापनाची उद्दिष्टे

१. ०००००० ००००००००००० ००००००.
२. ००००००० ०००००००० प्र०र ००००००.
३. ००००००० प्र० ०००००००००००० ००००००.
४. ०००००००००००००००००००० ००००००.

तृतीय सत्र (MAR-234 B)

खानदेशातील कथा व काव्य

घटक विश्लेषण

१. खानदेशातील काव्य परंपरा

तासिका ०५

- १.१. ००००००० ००००००००० (०००००० - ००००००००)
- १.२. ००००००० प्र० ०००० ०००००००
- १.३. ०००० ००००० ००००

तासिका १५

कवी

१. ००० ०००	२. ००००००००००
३. ०००० ०००००	४. ००००००
५. ०००००००००	० ०००० ००००
० ००००००००००००	८. ०००००००००००
९. ०००० ००००	१०. ०००००००००
११. ००००००००००	१२. ०००००००००

२. खानदेशातील कथा

तासिका १०

- २.१. ००००००० ००००००००० (०००००० - ००००००००)
- २.२. ००००००० ०००००००००००० प्र० ००००००
- २.३. ०००० ०००००००० ००

तासिका १५

कथाकार

१. रा. ०. ००००	२. प्र०००००००
३. ०००० ००००	४. ०००० ००००
५. ०००००० ००००	० ०. ०. ०००००
० ०००००००० ०००००	८. ०००० ००००
९. नार०० ०००००	१०. ०००० ००००
११. ०००००००००	१२. ०. ०. ००००

चतुर्थ सत्र (MAR-244 B)

खानदेशातील कादंबरी, नाटक व इतर साहित्यप्रकार

३. खानदेशातील कादंबरी वाङ्मय

तासिका १५

- ३.१. ००००००० ०००००००००००००००००
- ३.२. ००००००० प्र० ०००००००००० ०००००
- ३.३. ०००००: खोप्यामधी खोपा - प्र०० ०००००

North Maharashtra University, Jalgaon

Syllabus for M. A. Part IInd **POLITICAL SCIENCE**
(With effect from June 2015)

Semester IIIrd

Compulsory Papers

POL 231	Socio - Political Research Methods
POL 232	Comparative Political Process
POL 233	International Relations

Optional Paper - Any one of the following

POL 234 (A)	Political Theory and Key concepts
POL 234 (B)	UN and Regional Organizations

Semester IV^h

Compulsory Papers

POL 241	Socio - Political Research Methods
POL 242	Comparative Political Process
POL 243	International Relations

Optional Paper - Any one of the following

POL 244 (A)	Political Theory and Key concepts
POL 244 (B)	UN and Regional Organizations

Political Science M.A. Part IInd

Equivalence

Subject Code	Old Syllabus Compulsory papers w.e.f. June 2011	Subject Code	New Syllabus Compulsory papers w.e.f. June 2015
Sem III rd POL 231	Socio-Political Research Methods	Sem III rd POL 231	Socio-Political Research Methods
Sem IV th POL 241	Socio-Political Research Methods	Sem IV th POL 241	Socio-Political Research Methods
Sem III rd POL 232	Comparative Political Process	Sem III rd POL 232	Comparative Political Process
Sem IV th POL 242	Comparative Political Process	Sem IV th POL 242	Comparative Political Process
Sem III rd POL 233	Political Theory and Key Concepts	Sem III rd POL 233	International Relations
Sem IV th POL 243	Political Theory and Key Concepts	Sem IV th POL 243	International Relations

OPTIONAL COURSE (Any one of the following)

Sem III rd POL 234 (A)	UNO-Structure and Functions	Sem III rd POL 234 (A)	Political Theory & Key Concepts
Sem IV th POL 244 (A)	UNO-Structure and Functions	Sem IV th POL 244 (A)	Political Theory & Key Concepts
Sem III rd POL 234 (B)	International & Regional Organizations	Sem III rd POL 234 (B)	UN & Regional Organizations
Sem IV th POL 244 (B)	International & Regional Organizations	Sem IV th POL 244 (B)	UN & Regional Organizations

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II
POL 231 Socio-Political Research Methods
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods - 50

Course Rational

This paper is basic introduction to line process and methods of research for achieving scientific knowledge in political science. An attempt is made to relate social science research methods. The important aspects of the research methods are also included. There is need to teach the methods for writing of report, dissertation, thesis and project.

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Nature of Research and Literature Review : Definition, Characteristics, Objectives, Types, Importance of Literature Review	12	10
2)	Research Methods: A) Traditional Methods: Historical, Institution, Comparative B) Scientific Methods: Case Study methods, Experimental Methods	12	10
3)	Social & Political Survey : Definition, Sources, types and Importance	12	10
4)	Hypothesis : Definition, Sources, types and Importance	12	10
5)	Data Collection : Meaning, Nature, Types & Importance.	12	10

Reference Books:-

1. H. N. Black : An Introduction to Social Research Englewood cliffs
N.J. prentice hall – 1970
2. J. Blondel : Thinking Politically, London, Wildwood House 1976
3. T. L. Burton and G.L. Cherry-Social Research Techniques, London, Unwin
Hyman 1989
4. Dr. D. A. Vaus : Surveys in Social Research 2nd, London, Unwin Hyman 1991
5. T. Khhn : Structure of Scientific Revouhin Chicago, University of
Chicago press 1970
6. G.Mydral : Objectivity in social Science, New York Pathenon Books 1969.
7. M.Weber : The Methodology of Social Sciences. Translated and edited by
E.A. shills and H.A. Finch, New Yourk the Free Press 1949
8. P.V.Young : Scientific social surveys and Research
9. B.Smith : Political Research methods Boston Hougton milton 1976
10. A.C.Isaak : Scope and Methods of political Science Home wood llions
Dorsey Press 1985
12. प्रा. गजेंद्रगड व्ही. एन. : राजकीय समाजशास्त्रीय संशोधन
13. प्रा. डॉ. सुधीर बोधनकर आणि प्रा. विवेक अलोनी : सामाजिक संशोधन पध्दती
14. पु. ल. भंडारकर : सामाजिक संशोधन तत्त्व आणि पध्दती
15. रा. ना. घाटोळे : सामाजिक संशोधन तत्त्व आणि पध्दती

North Maharashtra University Jalgaon
Syllabus for M.A Part II
POL- 232 Comparative Political Process
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods - 50

Course Rational

This paper deals with the theoretical evaluation of recent political process to the study of comparative politics. This paper intends to highlight variations in systematic characteristics & Political process explanation regarding social development in USA, UK, Europe and India Comparatively.

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Emergence and Development of Comparative Politics: Emergence, Stages of Development	12	10
2)	Recent Approaches to the Study of Comparative Politics: i. Systemism. ii. Behaviouralism. iii. Marxist Approach.	12	10
3)	Political Participation & Political Apathy : Political Participation : Meaning, Types, Influencing factors, Levels, means and their role Political Apathy: meaning, nature, causes, consequences	12	10
4)	Political Socialization & Political Culture: Meaning, Factor, Types, Relation between Political Socialization and Political culture	12	10
5)	Political Party & Pressure Groups : Political Party: Classification, Party system in various countries (England, U.S.A, France and India) Pressure Groups: Classification, Pressure Groups in Various Countries	12	10

Reference Books:-

1. J.C.Joheri : Comparative Political Theory – New Dimension sterling, New Delhi - 1987
2. Varma S.P. : Modern Political Theory Vikas, New Delhi-1975
3. Milibrand Ralph : Maxism and Politics. Oxford Uni-press 1977
4. Bando Pathyauya : Mao Tung and Gandhi perspectives on social Transformation Alligad 1973.
5. Milbreth L.W : Political Participation Cicago Rand mcally 1965
6. David Easton : The Political system. Calcutta, scientific book Agency 1953.
7. Ranney Austin : Essays on the Behavioural studies in Politics-Urban University of Ilionis Press.
8. H.J.Laski : The rise of European Liberalism London-Allen & Unwin
9. G.A.Almond and Verba : The Civic Culture.
10. G.A.Almond and Verba : Comparative Politics Today-New York, London, Collins 2000
11. D.E.Apter : The Politics of Modernization uni of Cicago Press 1965.
12. R.Kothari : Party system and Election Studies – Rithu publication New Delhi
12. प्रा. डॉ. शुभदा रावळ / ठाकरे : तौलनिक राज्यशास्त्र, श्रीविद्याप्रकाशन, पुणे, 2004
13. डॉ. ना. र. इनामदार : राजकीय समाजशास्त्र
14. डॉ. भा. ल. भोळे : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
15. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श खंड
16. प्रा. व्ही. एन. गर्जेद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
17. डॉ. क. दी. बोराडकर : आधुनिक राजकीय विश्लेषण

North Maharashtra University Jalgaon
Syllabus for M.A Part II
POL- 233 International Relations
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods - 50

Course Rational

This paper deals with the theoretical evaluation of Concepts & approaches of International relations and to the study of International Relations. This paper intends to highlight variations in systematic characteristics & Political process explanation regarding International Relations with the various theories, concepts and approaches in new era.

	Unites Name	Marks	Hours
1)	International Relations: Meaning, nature, Importance, International Relations and International Politics	12	10
2)	Theories of International Relations: Theory : meaning and nature, Characteristics Main Theories : Idealistic, Realistic, System Theory, Decision making, Game Theory	12	10
3)	Diplomacy: Meaning, Nature, Diplomatic Representative and his Functions, Objective of Diplomatic Relations, Changing nature of Diplomacy	12	10
4)	Balance of Power: Balance of Power: Meaning, Nature, Characteristics, Types, Role, Merits, Demerits Balance of terror : Meaning, Nature, difference between Balance of power and Balance of Terror	12	10
5)	Collective Security: Meaning, Nature, Basic principles, Characteristics, Experience of Collective Security in United Nations.	12	10

Reference Books:-

- 1) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2010
- 2) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचे मुलाधार, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2011
- 3) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाची वाटचाल, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2012
- 4) प्रा. कुलकर्णी वाय. बी., आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या प्रकाशन, नागपूर, 2006
- 5) अरूणा पेंडसे, उत्तरा सहस्रबुध्दे, आंतरराष्ट्रीय संबंध, ओरिएंट लागमन, मुंबई, 2010
- 6) मनिक्लाल गुप्ता, आंतरराष्ट्रीय संबंध, अॅटलांटिक पब्लिशर्स न्यु दिल्ली, 2008
- 7) डॉ. मिश्रा महेंद्रकुमार, आंतरराष्ट्रीय संबंध, सागर पब्लिशर्स, जयपूर, 2010
- 8) डॉ. दिनानाथ वर्मा, आंतरराष्ट्रीय संबंध, ज्ञानदा प्रकाशन, नई दिल्ली
- 9) चन्द्रशेखर सूद, निरंजन बहुगुणा, आंतरराष्ट्रीय राजनिती, राधा पब्लिकेशन नई दिल्ली, 2011
- 10) डॉ. ज. रा. शिंदे, डॉ. प्रशांत अमृतकर, समकालीन जागतिक राजकारणातील प्रमुख समस्या, चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद, 2005-2006
- 11) लोटे रा. ज., आंतरराष्ट्रीय संबंध, अर्जुन पब्लिशींग हाऊस, न्यु दिल्ली 2010
- 12) डॉ. डोळे, ना. या., आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या बुक पब्लिशर्स, नागपूर, 1998
- 13) Urmila Sharma, S. K. Sharma, International Relations Theory and History VoL- I & II, Atlantic Publishers and Dist. 2010
- 14) Vikarm Singh Nain, International Relations and Athnicity, RBSA Publisher, Jaipur, 2010
- 15) Vijaykumar Malhotra, International Relations, Anmol Publications pvt. LTD, New Delhi, 2010
- 16) Girish Malhotra, International Relations, Murlilal and Sons, New Delhi, 2010
- 17) B. M. Jain, International Politics, RBSA Publisher, Jaipur, 2010
- 18) Manoj Sharma, Dyanamics of International Politics, Anmol Publications pvt. LTD, New Delhi, 2004
- 19) V. D. Mahajan International Relations Since 1900, S. Chand and Company, New Delhi, 1982
- 20) R. S. Kher The text book of International Relations, Wisdom Press, New Delhi 2013

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II
POL 234 (A) Political Theory & Key Concepts
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Market Socialism: Meaning, Nature, Characteristics & its application.	12	10
2)	Euro – Communism : Meaning, Nature, Characteristics & its application.	12	10
3)	Political Economy: Meaning, Nature, Characteristics & its application.	12	10
4)	Liberalism: Origin, Classical Liberalism, Weaknesses, Neo-liberalism	12	10
5)	Pluralism: Meaning, Nature, Dr. Laski on Pluralism, Pluralistic attack on State Sovereignty, Autonomy and law.	12	10

Reference Books:-

1. J.C.Johari : Comparative political Theory
2. J.C.Johari : Political philosophy
3. Dr.Laski : Gramer of Politics
4. Dr.Laski : The rise of European Liberalism, London
5. P.Bardhan : The Political Economy of Development Oxford
6. R.Sahu : Indias Economics Development.
7. P. Varma : The Great Indian Middle class, Delhi
8. Dr.Bhandari : Political Philosophy
9. V.D.Mahajan : Political Philosophy
10. Coker R.C. : Recent Political Thought
11. Ebenstn : Todays Isms, Delhi
12. डॉ. भा. ल. भोळे : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
13. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श खंड
14. प्रा. व्ही. एन. गर्जेद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
15. डॉ. शुभांगी राठी : राज्यशास्त्राची मुलतत्त्वे, कैलाश पब्लिकेशन, औरंगाबाद

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II Optional Paper
POL 234 (B) UN and Regional Organizations
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods - 50

Course Rational

This paper studies evaluation, development and role of UN & Regional Organization from its emergence till present time. Structure, functions, objectives, Role of UN and Some Regional Organizations are to be studied in the recent perspective.

	Unites Name	Marks	Hours
1)	UN: Emergence, Objectives, Structure, Limitations in present World Order.	12	10
2)	A) General Assembly : Structure, Functions & Role in International Conflicts. B) Security Council : Structure, Functions & Role in recent international conflicts, Dispute on membership	12	10
3)	(A) Economic & Social Council : Structure, Functions & Role. (B) International Court : Structure, Functions & Role.	12	10
4)	(A) The Secretariat : Structure, Functions & Role. (B) General Secretary: Role & Functions.	12	10
5)	Methods of Resolving the International Conflicts: A) Peaceful Methods. B) Methods of Direct Actions.	12	10

Reference Books:-

1. C.Archer : International Organization
2. P.Baehr : United Nation
3. E.Barker : The confederation of Nations
4. Luard : A History of United Nations
5. H.Morgenthau : Peace, Security and the United Nations
6. प्रा. र. घ. वडारकर : आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि राजकारण
7. डॉ. सुधाकर जोशी : आंतरराष्ट्रीय संबंध
8. डॉ. शांताराम भोगले : आंतरराष्ट्रीय संबंध
9. डॉ. वसंत रायपूरकर : आंतरराष्ट्रीय संबंध
10. के. एम. भोसले व के. बी. काटो : जागतिक अर्थव्यवस्था
11. डॉ. न. या. डोळे : उदारीकरण व नवे आर्थिक धोरण
12. जी. एन. झांबरे : आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र
13. डॉ. श्री. मु. देसाई व डॉ. निर्मल भालेरावा : आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र
14. प्रा. अशोक डांगे : जागतिक अर्थव्यवस्था

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II
POL 241 Socio-Political Research Methods
Semester IVth

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Observation : Definition, Meaning, Types	12	10
2)	Interview : Definition, Objectives, Characteristics, Types, Stages of the process of Interview.	12	10
3)	Questionnaire : Meaning, Definition, Characteristics, Types, Merits & Demerits.	12	10
4)	Data Analysis & Interpretation : Meaning, Types, Classification, Characteristics Tabulation – Meaning, Types	12	10
5)	Report Writing : Objectives, Characteristics of good Report & Importance	12	10

Reference Books:-

1. H. N. Blacklock : An Introduction to Social Research Englewood cliffs
N.J. prentice hall – 1970
2. J. Blondel : Thinking Politically, London, Wildwood House 1976
3. T. L. Burton and G.L. Cherry-Social Research Techniques, London, Unwin
Hyman 1989
4. Dr. D. A. Vaus : Surveys in Social Research 2nd, London, Unwin Hyman 1991
5. T. Khhn : Structure of Scientific Revouhin Chicago, University of
Chicago press 1970
6. G.Mydral : Objectivity in social Science, New York Pathenon Books 1969.
7. M.Weber : The Methodology of Social Sciences. Translated and edited by
E.A. shills and H.A. Finch, New Yourk the Free Press 1949
8. P.V.Young : Scientific social surveys and Research
9. B.Smith : Political Research methods Boston Hougton milton 1976
10. A.C.Isaak : Scope and Methods of political Science Home wood llions
Dorsey Press 1985
12. प्रा. गजेंद्रगड व्ही. एन. : राजकीय समाजशास्त्रीय संशोधन
13. प्रा. डॉ. सुधीर बोधनकर आणि प्रा. विवेक अलोनी : सामाजिक संशोधन पध्दती
14. पु. ल. भंडारकर : सामाजिक संशोधन तत्त्व आणि पध्दती
15. रा. ना. घाटोळे : सामाजिक संशोधन तत्त्व आणि पध्दती

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II
POL 242 - Comparative Political Process
Semester IVth

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Social Change and Political Development: Theories of social change, Factors of social change and Political Development	12	10
2)	Constitutionalism : Meaning, Emergence, Development of Constitutionalism, Nature in Roman Period, Medieval Period, During Renaissance Modern Period, Future and Characteristic of Constitutionalism	12	10
3)	Parliamentary System and Presidential System: Parliamentary System: Meaning, Characteristics Presidential System: Meaning, Characteristics Difference between Parliamentary and Presidential System	12	10
4)	Federalism: Meaning, Principles, Necessary Factors, Federalism in India, USA, Switzerland, Canada	12	10
5)	Social Movement : Feminist movement: Meaning, Nature in different Countries (U.S.A, England, India), Human Right Movement: Emergence, Development, Meaning, Nature	12	10

Reference Books:-

1. J.C.Joheri : Comparative Political Theory – New Dimention sterling,New Delhi - 1987
2. Varma S.P. : Modern Political Theory Vikas, New Delhi-1975
3. Milibrand Ralph : Maxism and Politics. Oxford Uni-press 1977
4. Bando Pathyauya : Mao Tung and Gandhi perspectives on social Transformation Alligad 1973.
5. Milbreth L.W : Political Participation Cicago Rand mcally 1965
6. David Easton : The Political system. Calcutta, scientific book Agency 1953.
7. Ranney Austin : Essays on the Behavioural studies in Politics-Urban University of Ilionis Press.
8. H.J.Laski : The rise of European Liberalism London-Allen & Unwin
9. G.A.Almond and Verba : The Civic Culture.
10. G.A.Almond and Verba : Comparative Politics Today-New York, London, Collins 2000
11. D.E.Apter : The Politics of Modernization uni of Cicago Press 1965.
12. R.Kothari : Party system and Election Studies – Rithu publication New Delhi
12. प्रा. डॉ. शुभदा रावळ / ठाकरे : तौलनिक राज्यशास्त्र, श्रीविद्याप्रकाशन, पुणे, 2004
13. डॉ. ना. र. इनामदार : राजकीय समाजशास्त्र
14. डॉ. भा. ल. भोळे : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
15. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श खंड
16. प्रा. व्ही. एन. गर्जेद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
17. डॉ. क. दी. बोराडकर : आधुनिक राजकीय विश्लेषण

North Maharashtra University Jalgaon
Syllabus for M.A Part II
POL- 243 International Relations
Semester IVth

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Arms Control and Disarmament: Arms Control: Meaning, Objectives, Types, Disarmament: Meaning, Characteristics, Types, need, Introduction of Treaties: NPT, SALT, NEST, PTBT, SARTS, CTBT	12	10
2)	Crisis and Co-Operations: Crisis: Meaning, Compulsion, Characteristics, Crisis management, Types Co-Operation: Meaning, Nature, Characteristics, reasons behind increasing Co-Operation	12	10
3)	International Regimes and New World Order: International Regimes: Meaning, Nature, Types, Economic, Political, Religious New World Order: Uni-polar, Multi-polar, India in New world order	12	10
4)	Dependency Theory: Meaning, Nature, Divadation of World, Third World, Responsibility of under development- Liberal Approach, Marxist Approach, Evaluation.	12	10
5)	New International Economic System: A) Globalization: Meaning, Nature B) W T O: Meaning, Nature C) World Bank: Meaning, Nature D) I M F: Meaning, Nature	12	10

Reference Books:-

- 21) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2010
- 22) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचे मुलाधार, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2011
- 23) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाची वाटचाल, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2012
- 24) प्रा. कुलकर्णी वाय. बी., आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या प्रकाशन, नागपूर, 2006
- 25) अरूणा पेंडसे, उत्तरा सहस्रबुध्दे, आंतरराष्ट्रीय संबंध, ओरिएंट लागमन, मुंबई, 2010
- 26) मनिकलाल गुप्ता, आंतरराष्ट्रीय संबंध, अटलांटिक पब्लिशर्स न्यु दिल्ली, 2008
- 27) डॉ. मिश्रा महेंद्रकुमार, आंतरराष्ट्रीय संबंध, सागर पब्लिशर्स, जयपूर, 2010
- 28) डॉ. दिनानाथ वर्मा, आंतरराष्ट्रीय संबंध, ज्ञानदा प्रकाशन, नई दिल्ली
- 29) चन्द्रशेखर सूद, निरंजन बहुगुणा, आंतरराष्ट्रीय राजनिती, राधा पब्लिकेशन नई दिल्ली, 2011
- 30) डॉ. ज. रा. शिंदे, डॉ. प्रशांत अमृतकर, समकालीन जागतिक राजकारणातील प्रमुख समस्या, चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद, 2005-2006
- 31) लोटे रा. ज., आंतरराष्ट्रीय संबंध, अर्जुन पब्लिशींग हाऊस, न्यु दिल्ली 2010
- 32) डॉ. डोळे, ना. या., आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या बुक पब्लिशर्स, नागपूर, 1998
- 33) Urmila Sharma, S. K. Sharma, International Relations Theory and History Vol- I & II, Atlantic Publishers and Dist. 2010
- 34) Vikarm Singh Nain, International Relations and Athnicity, RBSA Publisher, Jaipur, 2010
- 35) Vijaykumar Malhotra, International Relations, Anmol Publications pvt. LTD, New Delhi, 2010
- 36) Girish Malhotra, International Relations, Murlilal and Sons, New Delhi, 2010
- 37) B. M. Jain, International Politics, RBSA Publisher, Jaipur, 2010
- 38) Manoj Sharma, Dyanamics of International Politics, Anmol Publications pvt. LTD, New Delhi, 2004
- 39) V. D. Mahajan International Relations Since 1900, S. Chand and Company, New Delhi, 1982
- 40) R. S. Kher The text book of International Relations, Wisdom Press, New Delhi 2013

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II
POL 244 (A) Political Theory & Key Concepts
Semester IVth

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Rights : Meaning, Nature, Types & Theories. A)Theory of Nature Rights B)Theory of Legal Rights C)Historical Theory of Rights	12	10
2)	Liberty : Meaning, Nature, Types & Theories. Marxist concept of Freedom	12	10
3)	Equality : Meaning, Nature, Types & Theories. European and Indian Approaches	12	10
4)	Justice : Meaning, Nature, Types & Theories. (a) Distributive Theory. (b) Rawl's Theory. (c) Marxist Theory.	12	10
5)	Sovereignty: Meaning, Nature, Origin, Factors, Challenges in new world order i.e. Globalization	12	10

Reference Books:-

1. J.C.Johari : Comparative political Theory
2. J.C.Johari : Political philosophy
3. Dr.Laski : Gramer of Politics
4. Dr.Laski : The rise of European Liberalism, London
5. P.Bardhan : The Political Economy of Development Oxford
6. R.Sahu : Indias Economics Development.
7. P. Varma : The Great Indian Middle class, Delhi
8. Dr.Bhandari : Political Philosophy
9. V.D.Mahajan : Political Philosophy
10. Coker R.C. : Recent Political Thought
11. Ebenstn : Todays Isms, Delhi
12. डॉ. भा. ल. भोळे : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
13. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श खंड
14. प्रा. व्ही. एन. गर्जेद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
15. डॉ. शुभांगी राठी : राज्यशास्त्राची मुलतत्त्वे, कैलाश पब्लिकेशन, औरंगाबाद

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II Optional Paper
POL 244 (B) UN and Regional Organizations
Semester IVth

Total Marks - 60

Periods - 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	New World Order and Emergence of Regional Organization: A) Impact of Globalization B) Multi-Polar world and regional organizations	12	10
2)	A) NATO: North Atlantic Treaty Organization Emergence, Objective, Relevance B) SEATO: South East Asia Treaty Organization Emergence, Objective, Relevance C) EU: European Union Emergence, Organizational Structure, Function, Objective	12	10
3)	A) SAARC: South Asian Association of Regional Co-Operation Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective B) ASEAN: Association of South East Asian Nations Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective	12	10
4)	A) OPEAC: Organization of Petrol Exporting Countries Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective B) Arab League: Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective	12	10
5)	A) OAU: Organization of Unity: Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective B) OAS: Organization of American State: Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective	12	10

Reference Books:-

1. C.Archer : International Organization
2. P.Baehr : United Nation
3. E.Barker : The confederation of Nations
4. Luard : A History of United Nations
5. H.Morgenthau : Peace, Security and the United Nations
6. प्रा. र. घ. वडारकर : आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि राजकारण
7. डॉ. सुधाकर जोशी : आंतरराष्ट्रीय संबंध
8. डॉ. शांताराम भोगले : आंतरराष्ट्रीय संबंध
9. डॉ. वसंत रायपूरकर : आंतरराष्ट्रीय संबंध
10. के. एम. भोसले व के. बी. काटो : जागतिक अर्थव्यवस्था
11. डॉ. न. या. डोळे : उदारीकरण व नवे आर्थिक धोरण
12. जी. एन. झांबरे : आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र
13. डॉ. श्री. मु. देसाई व डॉ. निर्मल भालेरावा : आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र
14. प्रा. अशोक डांगे : जागतिक अर्थव्यवस्था

Importance of the Syllabus

Syllabus for M.A in Political Science is structured to Provide all over knowledge of the Subject to the Students. It will be helpful in preparation of MPSC, UPSC, NET, SET examination. Syllabus is updated so that students can study L.L.B., MBA, MSW courses. It will be helpful to get all over knowledge. It is also helps to develop research attitude and to remove the fear of doing research in the students.

(NAAC ACCREDITED)
॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

**SYLLABUS FOR T.Y.B.A.
SEMESTER PATTERN**

POLITICAL SCIENCE

&

PUBLIC ADMINISTRATION

(WITH EFFECT FROM JUNE 2015)

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T. Y. B. A. (Semester Pattern)

**POLITICAL SCIENCE &
PUBLIC ADMINISTRATION**

(With Effect from June 2015)

Total Marks-40

Periods - 52

For Political Science (Semester V)

POL 351 (A - G3)	Personnel Administration and Management
Optional Paper	
POL 351 (B - G3)	Thought of Dr.B.R.Ambedkar
POL 352 (SPL - 3)	Western Political Thought
POL 353 (SPL - 4)	Modern Political Analysis

For Political science (semester VI)

POL 361 (A - G3)	Personnel Administration and Management
Optional Paper	
POL 361 (B - G3)	Thought of Dr.B.R.Ambedkar
POL 362 (SPL - 3)	Western Political Thought
POL 363 (SPL - 4)	Modern Political Analysis

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T. Y. B. A. (Semester Pattern)

**POLITICAL SCIENCE &
PUBLIC ADMINISTRATION**

(With Effect from June 2015)

Total Marks-40

Periods - 52

FOR POLITICAL SCIENCE

Old Syllabus (With Effect from June 2012)	New Syllabus Semester V (With Effect from June 2015)
General Paper III POL (G-3) Western Political Thought	<u>Semester V Pol. 351 (A) (G-3)</u> General Paper III POL (G-3) Personnel Administration and Management
Optional Paper General Paper-III POL (G-3) Thought of Dr.B.R.Ambedkar	<u>Semester V Pol. 351 (B) (G-3)</u> General Paper-III POL (G-3) Thought of Dr.B.R.Ambedkar
Special Paper-III POL (S-3) Personnel Administration and Management	<u>Semester V Pol. 352 (S-3)</u> Special Paper-III POL (S-3) Western Political Thought
Special Paper- IV POL (S-4) Modern Political Analysis	<u>Semester V Pol. 353 (S-4)</u> Special Paper- IV POL (S-4) Modern Political Analysis

FOR POLITICAL SCIENCE

Old Syllabus (With Effect from June 2012)	New Syllabus Semester VI (With Effect from June 2015)
General Paper III POL (G-3) Western Political Thought	<u>Semester VI Pol. 361 (A) (G-3)</u> General Paper III POL (G-3) Personnel Administration and Management
Optional Paper General Paper-III POL (G-3) Thought of Dr.B.R.Ambedkar	<u>Semester VI Pol. 361 (B) (G-3)</u> General Paper-III POL (G-3) Thought of Dr.B.R.Ambedkar
Special Paper-III POL (S-3) Personnel Administration and Management	<u>Semester VI Pol. 362 (S-3)</u> Special Paper-III POL (S-3) Western Political Thought
Special Paper- IV POL (S-4) Modern Political Analysis	<u>Semester VI Pol. 363 (S-4)</u> Special Paper- IV POL (S-4) Modern Political Analysis

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

Syllabus for T. Y. B. A. (Semester Pattern)

Public Administration

(With Effect from June 2015)

Total Marks-40

Periods - 52

For Public Administration (Semester V)

General Paper PUB 351 (G2)	Principals of Public Administration
Special Paper PUB 352 (SPL - III)	Financial Administration in India
Special Paper PUB 353 (SPL - IV)	Managing Administration

For Public Administration (Semester VI)

General Paper PUB 361 (G2)	Principals of Public Administration
Special Paper PUB 362 (SPL - III)	Financial Administration in India
Special Paper PUB 363 (SPL - IV)	Managing Administration

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

Syllabus for T. Y. B. A. (Semester Pattern)

Public Administration

(With Effect from June 2015)

Total Marks-40

Periods - 52

For Public Administration

Old Syllabus Semester V (With Effect from June 2012)	New Syllabus Semester V (With Effect from June 2015)
General Paper <u>PUB. 351 (G-3)</u> Basic Elements of Public Administration	General Paper <u>PUB. 351(A) (G-3)</u> Principals of Public Administration
Special Paper <u>PUB. 352 (S-3)</u> Financial Administration in India	Special Paper <u>PUB. 352 (S-3)</u> Financial Administration in India
Special Paper <u>PUB. 353 (S-4)</u> Managing Administration in India	Special Paper <u>PUB. 353 (S-4)</u> Managing Administration

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

Syllabus for T. Y. B. A. (Semester Pattern)

Public Administration

(With Effect from June 2015)

Total Marks-40

Periods - 52

For Public Administration

Old Syllabus Semester VI (With Effect from June 2012)	New Syllabus Semester VI (With Effect from June 2015)
General Paper <u>PUB. 361 (G-3)</u> Basic Elements of Public Administration	General Paper <u>PUB. 361 (G-3)</u> Principals of Public Administration
Special Paper <u>PUB. 362 (S-3)</u> Financial Administration in India	Special Paper <u>PUB. 362 (S-3)</u> Financial Administration in India
Special Paper <u>PUB. 363 (S-4)</u> Managing Administration in India	Special Paper <u>PUB. 363 (S-4)</u> Managing Administration

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
POLITICAL SCIENCE (Semester V)
POL - 351 (A-G-3) Personnel Administration and Management
 (With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods - 52

<u>Semester V</u>	Periods	Marks
1) Personnel Administration:- a) Meaning & Significance b) Characteristics of Civil Services c) Functions of Civil Services d) Personnel Recruitment 1) Meaning, & Importance 2) Methods of Recruitment a) Direct Recruitment b) Indirect Recruitment (Promotion) 3) Methods of Determining Qualification. 1. Written Test 2. Interview 3. Performance Test 4. Psychological Test 5. Physical Test	13	10
2) Training:- a) Meaning, Importance and Objectives of Training b) Types of Training 1. Formal Training 2. Informal Training i). Pre-entry Training-Apprentice, Internship ii). Post-entry Training- iii). In-service Training-Orientation, Refresher c) Methods of Training d) Training in India for Civil Servants	13	10

3) Employer-Employee Relation:- 13 10

- a) Right to Association, Right to Strike
- b) Machinery for Negotiations
- c) Administrative Tribunals
- d) Retirement-Purpose, Kinds, Benefits
- e) Political Neutrality, Code of Conduct.
- f) Reservation Policy

4) Administrative Accountability:- 13 10

- a) Concept of Administrative Accountability
- b) Control of Legislative on Administration
- c) Control of Executive on Administration
- d) Control of judiciary on Administration and Ways of Judiciary Control.
- e) Control of Citizens on Administration.

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
POLITICAL SCIENCE Semester VI
POL - 361 (A-G-3) Personnel Administration and Management
 (With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods - 52

<u>Semester VI</u>	Periods	Marks
1) Management:- a) Meaning & Types of Management b) Characteristic of Management c) Functions of Management, POSDCORB d) Test of good Management and Importance	13	10
2) Administrative Leadership:- a) Meaning, Definition & importance b) Approaches of Administrative Leadership c) Development of Administrative Leadership & characteristic of Leadership. d) Essential Qualities of Administrative Leadership & types of Leadership e) Functions of Administrative Leadership f) Leaderships styles	13	10
3) Policy Formation and Co-ordination :- a) Policy Formation 1. Meaning, Definition & Basis of Policy Formation 2. Policy Formulation in India b) Co-ordination 1. Meaning , Need & Importance 2. Principles of Co-ordination & Characteristics 3. Requisites for good Co-ordination 4. Techniques of Effective Co-ordination	13	10

4) **New Trends in Management :-** **13** **10**

- a) Morale - Meaning, Definition & Importance
Factor affecting Morale
Measurement of Morale
- b) Administrative Ethics - Need of Ethics, Scope of
Administrative Ethics, Principle of Ethics
- c) Social Responsibility of Administration - Meaning,
Definition & Nature, Forces required for social
responsibility
- d) Public Relation- Meaning, Definition & Importance
Means and Methods of Public Relations, Role of
Media in Public Relations

Reference Book

1. Piffner J.M. :- Public Administration
2. Jaylor F.W :- Scientific Management
3. White L.D :- Introduction to the Study of
Administration
4. Wiloujby W.F :- Principles of
Public Administration
5. Awasti and Maheshwari :- Public Administration
6. Bhogle Shantaram :- Principles of
Public Administration
7. गर्दे दि.का. :- लोकप्रशासन
8. पाटील बी.बी. :- लोकप्रशासन
9. काळे अशोक :- लोकप्रशासन
10. देशपांडे श्रीकांत :- लोकप्रशासन
11. डॉ. बोरा पारस :- लोकप्रशासन शास्त्र
12. डॉ. दर्शनकार अर्जुन :- लोकप्रशासन
13. इनामदार ना. र. :- लोकप्रशासन सिध्दांत व कार्यपध्दती
14. डॉ. भोगले शांताराम :- लोकप्रशासन सिध्दांत व कार्यपध्दती
15. प्रा. सुरेश भिरुड व प्रा. भास्कर नाफडे :- व्यवस्थापनाची तत्त्वे व पध्दती
16. डॉ. शुभांगी राठी :- कार्मिक प्रशासन व व्यवस्थापन
अथर्व पब्लिकेशन्स, जळगाव

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
POLITICAL SCIENCE Semester V
POL - 351 (B-G-3) Thought of Dr. B.R.Ambedkar
(Option Paper - B-G-3 - With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods - 52

<u>Semester V</u>		Periods	Marks
1) Social functions of Dr. Ambedkar :-		13	10
	a) Pre Ambedkar Dalit Movement		
	b) Social functions of Dr. B.R. Ambedkar		
	1.Mahad Satya Graha		
	2.Kala Mandir Pravesh		
	3.Manu Smriti Dahan		
	Evaluation		
2) Dr. Ambedkar's Thoughts of Rights :-		13	10
	a) Equality & Freedom		
	b) Social Justice		
	c) Reservation		
	Evaluation		
3) Dr. Ambedkar's Thoughts on Religion:-		13	10
	a) Secularism		
	b) Thoughts of Buddhist Religion		
	c) Critique on Hindu Religion		
	Evaluation		
4) Organizational work of Dr. Ambedkar :-		13	10
	a) Thought on Education		
	b) Views on Labour Organization & Political Parties		
	c) Views on Freedom of Press		
	Evaluation		

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
POLITICAL SCIENCE Semester VI
POL - 361 (B - G3) Thought of Dr. B.R.Ambedkar
Option Paper – (B-G-3) –
(With Effect from June 2015)

Total Marks - 40
Periods - 52

<u>Semester VI</u>		Periods	Marks
1) Political Thought of Dr. Ambedkar:		13	10
	a) Thoughts of National renaissance b) Thoughts of Constitutionalism c) Parliamentary Democracy Evaluation		
2) Dr. Ambedkar's Thoughts Of Socialism:		13	10
	a) Democratic Socialism b) State Socialism c) Communism Evaluation		
3) Dr. Ambedkar's Economical Thought:-		13	10
	a) Control on Population and Economical Development b) Industrial Nationalization c) Thought on Agriculture Evaluation		
4) Dr. Ambedkar's Thought on Womens Rights :-		13	10
	a) Hindu Code Bill b) Views on Women's Rights c) Ambedkarism and its Relevance today Evaluation		

Reference Book

1. B. R. Ambedkar :- Writing & speeches of Dr. B. R. Ambedkar Vol. 1 to 4
2. D. R. Jatava :- The political philosophy of B. R. Ambedkar
3. Bharill Chandra :- Social & Political Ideas of B. R. Ambedkar
4. Dhanjay Keer :- Dr. Ambedkar life & mission
5. D. Lokande :- Bhimrao Ramji Ambedkar : A Study in social Democracy
6. डॉ. शुभांगी राठी :- महाराष्ट्रातील सामाजिक व राजकीय चळवळी व प्रशासन, अथर्व पब्लीकेशन्स जळगांव
7. डॉ. भालचंद्र मुणगेकर :- भारतातील आर्थिक सुधारणा आणि दलित - एक आंबेडकर दृष्टीकोन
8. प्रा. जगन्नाथ कराड :- आरक्षण : धोरण आणि वास्तव
9. डॉ.शुभांगी राठी :- भारतीय राजकीय विचार, अथर्व पब्लीकेशन्स जळगांव
10. प्रा. वसंत वाघमारे :- जातिव्यवस्था : निर्मिती व स्वरूप
11. सुखदेव थोरात :- डॉ. आंबेडकर नियोजन, जल व विद्युत: भूमिका व योगदान
12. झुंबरलाल कांबळे :- महाडचा मुक्तिसंग्राम आणि नानासाहेब टिपणीस
13. रावसाहेब कसबे :- आंबेडकर आणि मार्क्स
14. भा. ल. भोळे :- डॉ. आंबेडकर वैचारिक वारसा
- 13 सुखदेव थोरात :- खाजगी क्षेत्रात आरक्षण धोरण का व कसे ?
- 14 डॉ. य. दि. फडके :- राखीव जागांची शंभर वर्ष
- 15 चांगदेव खैरमाडे :- डॉ. आंबेडकर : विचारमंथन

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
POLITICAL SCIENCE (Semester V)
POL - 352 (S-3) Western Political Thought
 (With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods - 52

<u>Semester V</u>		Periods	Marks
1)	Plato:- Idealistic Approach a) Theory of Justice, b) Concept of Ideal State and Philosopher king c) Views on Education d) Views on Communism Evaluation	13	10
2)	Aristotle:- Realistic Approach a) Thought of State b) Classification of State c) Concept of Citizenship and Views on Slavery d) Causes of Revolution Evaluation	13	10
3)	Machiavelli:- a) Advice to King b) Views on Means and Ends c) Religion and Morality d) Diplomacy Evaluation	13	10
4)	John Lock :- a) Human Nature & State of Nature b) Social Contract theory c) Concept of Natural Right d) John Lock views on i) Private Property ii) State and Government Evaluation	13	10

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
POLITICAL SCIENCE (Semester VI)
POL - 362 (S-3) Western Political Thought
 (With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods - 52

<u>Semester VI</u>		Periods	Marks
1) Karl Marks:-		13	10
	a) Principles of Dialectics b) Materialistic Interpretation of History c) Class conflict and Theory of Surplus Value d) Class less and State less society Evaluation		
2) John Stuart Mill (J.S. Mill):-		13	10
	a) Individual Freedom i) Freedom of Thought, ii) Freedom of Action b) Views on Women's Liberty c) Representative Government d) Modification of Utilitarianism Evaluation		
3) John Rawls :-		13	10
	a) Thought of Liberty b) Thoughts on Equality c) Theory of Justice & Concept on fairness as justice d) John Rawls views on i) Well-ordered Society ii) Civil disobedience Evaluation		
4) Harold Laski:-		13	10
	a) Concept of Liberty b) Theory of Right c) Views on State and Society d) Concept on Sovereignty Evaluation		

Reference Books

1. A.Avineri. :- The Social and Political Thought of K.Marx, New Delhi, S.Chand & Company 1979
2. Sir E.Barker :- The Political Thought of Plato and Aristotle, New York ,Dover Publication
3. Greek Political Theory: Plato and his Predecessors :- New Delhi B.I Publication,1964
4. The Politics of Aristotle, translated with introduction notes and appendix Oxford :- Oxford University Press,1955
5. Sir I. Berlin :- Karl Marx: His Life and Environment, Oxford, Oxford University Press, 1963
6. J. Bowle :- Western Political Thought: A Historical Introduction from the Origins to Rousseau. London, Jonathan Cape 1947
7. भा. ल. भोळे :- पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
8. प. ल. जोशी :- पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
9. बी. बी. पाटील :- पाश्चिमात्य राजकीय विचार
10. बी. वाय. कुलकर्णी :- पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
11. डॉ. शुभांगी राठी :- पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
कैलास पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद
12. डॉ. शुभांगी राठी :- पाश्चिमात्य राजकीय विचार
अथर्व पब्लिकेशन्स, जळगाव

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
POLITICAL SCIENCE (Semester V)
POL - 353 (S - 4) Modern Political Analysis
(With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods - 52

<u>Semester V</u>	Periods	Marks
1) Political Analysis:-	13	10
a) Meaning, Definition, Nature & Characteristics		
b) Approaches of Traditional Political Analysis		
c) Modern Political Analysis - Rise, Meaning, Nature & Characteristics		
d) Distinguish between traditional & Modern Political Analysis		
2) Political System:-	13	10
a) Meaning, Definition and Scope		
b) Almond's Approaches of conversion function of Political System		
c) Functions of Political System		
d) Characteristics of Political System		
3) Political Socialization:-	13	10
a) Meaning, Definition, Nature & Characteristics		
b) Process of Political Socialization		
c) Agencies of Political Socialization		
d) Political Socialization and Political Culture		
4) Political Culture:-	13	10
a) Meaning, Definition, Nature & Characteristics		
b) Basic Elements of Political Culture		
c) Classification of Almonds & Verba's Political Culture		
d) Means of Changing in Political Culture		
e) Secularization of Political Culture		

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
POLITICAL SCIENCE (Semester VI)
POL - 363 (S - 4) Modern Political Analysis
(With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods - 52

<u>Semester VI</u>		Periods	Marks
1) Political Participation:-		13	10
	a) Meaning, Definition, Nature and Importance		
	b) Factors Effecting on Political Participation		
	c) Levels of Participation		
	d) Political Apathy, Political Cynicism, Political Alienation		
2) Political Elite & Political Leadership :-		13	10
	a) Political Elites		
	1. Meaning, Definition, Nature & Characteristics		
	2. Types, Various levels of Political Elites,		
	b) Political Leadership		
	1. Meaning, Definition and Nature of Leadership		
	2. Merit & Characteristics of political Leadership		
	3. Political Leadership and Legitimacy		
	4. Political Leadership and Ideology		
3) Political Communication:-		13	10
	a) Meaning, Definition & Functions		
	b) Means of Communication		
	c) Role of Press and Electronic Media		
	d) Public Opinion 1. Formation of Public Opinion		
	2. Change in Public Opinion		

4) Political Change, Political Development 13 10

and Political Modernization:-

- a) Political change - Meaning, Definition of Political change, Causes of Political change
- b) Political Development - Meaning, Definition, Nature & Importance, Various Approaches of Political Development,
- c) Political Modernization - Meaning, Definition & characteristics, Agencies of Political Modernization, Hinderances of Political Modernization

Reference Book

1. Rush Michael and Althoff :- An Introduction to Political Sociology, Nelsons 1972
2. Almond, Gabriel & Verba :- The Civic Culture Princeton 1963.
3. Milbrath, Lester.w :- Political Participation: How and why Do people get involved in politics? Chicago, 1965.
4. T.B. Bottomore :- Political Sociology
5. Gokhale :- Modern Political Theory
6. V.D. Mahajan :- Modern Political Theory
7. डॉ. भा. ल. भोळे :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण
8. गर्दे दि. का. व बाचल :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण
9. श्रुती मेहता :- आधुनिक राजकीय समाजशास्त्र
10. डॉ. ना. र. इनामदार व डॉ. सु. ना. पुराणीक :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण
11. डॉ. शुभांगी राठी :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण
अथर्व पब्लिकेशन्स, जळगाव

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
PUBLIC ADMINISTRATION
Semester V
PUB - 351 (G - 3) Principals of Public Administration
(With Effect from June 2015)

Total Marks - 40
Periods – 52

Semester V	Periods	Marks
1. Introduction of Public Administration:- a) Meaning & Scope of Public Administration b) Significance of the study of Public Administration c) Role of Public Administration in Developed & Developing Societies d) Public Administration and Private Administration e) New Public Administration	13	10
2. Organization:- a) Meaning of Organization b) Need & Significance of Organization c) Types of Organization d) Principles of Organization 1. Hierarchy 2. Span of Control 3. Unity of Command 4. Co-ordination 5. Centralization and Decentralization	13	10
3. Structure of Organization:- a) Staff and Line Agencies 1. Meaning, Types and Functions of Staff & Line 2. Distinction between Line & Staff Agencies	13	10

b) Field Administration

1. Merits & Demerits of Field Administration
2. Importance of Field Administration
3. Co-ordination between Field Level Administration
4. Issues in Field-Head Quarter Relationship & Solution

4. Departments:-

13

10

- a) Meaning and Structure of Departments
- b) Features of Departments
- c) Types of Departments
- d) Head of the Departments

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
PUBLIC ADMINISTRATION
Semester VI
PUB - 361 (G - 3) Principals of Public
Administration
(With Effect from June 2015)

Total Marks - 40
Periods – 52

Semester VI		
Periods	Marks	
1. Structure of Organization		
a) Chief Executive:-	13	10
1. Meaning & Nature Chief Executive		
2. Types of Chief Executive		
3. Powers & Functions of Chief Executive		
b) Bureaucracy		
1. Meaning of Bureaucracy		
2. Types of Bureaucracy		
3. Functions of Bureaucracy		
4. Max Weber's view on Bureaucracy		
2) Delegated Legislation:-	13	10
a) Meaning of Delegated Legislation		
b) Types of Delegated Legislation		
c) Causes of growth of Delegated Legislation		
d) Merits, Demerits of Delegated Legislation		

3) Administrative Law:- **13** **10**

- a) Meaning & Nature of Administrative law
- b) Resource of Administrative law
- c) Causes of Growth of Administrative Law
- d) Administrative Tribunals
- e) Administrative Reform

4) Corruption: **13** **10**

- a) Meaning & Definition of Corruption
- b) Causes of Corruption
- c) Varieties of Corruption in Administration
- d) Remedies of Corruption
  - 1. Central Vigilance Commission
  - 2. Central Bureau of Investigation
  - 3. Special Police Establishment

Reference Book

1. S. R. Maheshwari :- Indian Administration
2. L. D. White :- Public Administration
3. M. P. Sharma :- Public Administration – Theory & Practice
4. प्रा. बी. बी. पाटील :- लोकप्रशासन
5. प्रा. श्रीकांत देशपांडे :- लोकप्रशासन
6. डॉ. अशोक काळे :- लोकप्रशासन
7. डॉ. पारस बोरा :- लोकप्रशासन शास्त्र
8. डॉ. अर्जुनराव दर्शनकर :- लोकप्रशासन शास्त्र
9. डॉ. शांताराम भोगले :- लोकप्रशासन शास्त्र

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)

PUBLIC ADMINISTRATION

Semester V

PUB - 352 (S - 3) Financial Administration in India

(With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods – 52

Semester V	Periods	Marks
1) Financial Administration in India:-	13	10
a. Meaning and Scope Financial Administration		
b. Principles of Financial Administration		
c. Significance of Financial Administration		
d. Agencies Involved in Financial Administration		
2) Budget:-	13	10
a. Meaning & Importance of Budget		
b. Types of Budget		
c. Objectives & Characteristics of Budget		
d. The Procedure of Budget in Legislature		
e. Consideration and passing of the Finance Bill		
3) The execution of the Budget:-	13	10
a. Budget as a Political Instrument		
b. The Execution of Budget on the Expenditure of Budget		
1. Zero based Budgeting		
2. Performance Budgeting		
c. Delegation of Financial Powers		
d. Role of the Financial Advisers		

4) The System of Government Accounts:-

13

10

- a) Accounting System: Concept & Types
- b) Emerging Trends in Accounting System
- c) Accounting Techniques
- d) Indian Accounting Systems

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)

PUBLIC ADMINISTRATION

Semester VI

PUB - 362 (S - 3) Financial Administration in India
(With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods – 52

Semester VI	Periods	Marks
1) Auditing System in India:-	13	10
a. Meaning & Scope of Auditing System		
b. Types of Audit		
c. Indian Audit Department		
d. Comptroller & Auditor General of India:		
1. Functions & Powers		
2. Reports & Position		
2) Control Over Public Expenditure:-	13	10
a) Parliamentary Financial Committees		
1. Public Accounts Committee		
2. Estimate Committee		
3. Committee on Public Undertaking		
4. Parliamentary Standing Committee		
b) Finance Ministry		
3) Centre-State Financial Relation:-	13	10
a. Tax Administration at Union Level		
b. Flow of funds from Union to the States		
c. Division of Finance resources between Union and States		
d. Role of Finance Commission		

4) Public Corporation in India:-

13

10

- a. Reserve Bank of India (RBI)
- b. The Industrial Finance Corporation (IFC)
- c. The Life Insurance Corporation (LIC)
- d. Parliamentary Control over the Public Corporation

Reference Book

1. G.S.Lall :- Public Finance and Financial Administration in India, New Delhi, HPT Kapoor 1976
2. S.S.Mookerjee :- Indian Public Finance and Financial Administration, Delhi Surjet Publication 1979
3. Maheshwari S.R :- Indian Administration 1968, New Delhi, Orient Longmans
4. ना. र. इनामदार :- लोकप्रशासन
5. प्रा. श्रीकांत देशपांडे :- लोकप्रशासन
6. डॉ. अशोक काळे :- लोकप्रशासन
7. अवस्थी एवं माहेश्वरी :- लोकप्रशासन
8. वि. मा. बाचल :- लोकप्रशासनाची मुलत्वे
9. प्रा. के. आर. बंग :- कर्मचारी वर्ग प्रशासन आणि वित्तीय प्रशासन
10. प्रा. बी. बी. पाटील :- लोकप्रशासन
11. डॉ. शुभांगी राठी :- भारताचे शासन आणि राजकारण, कैलाश पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
PUBLIC ADMINISTRATION
Semester V
PUB - 353 (S - 4) Managing Administration
(With Effect from June 2015)

Total Marks - 40
 Periods – 52

Semester V	Periods	Marks
1) Managing Administration:-	13	10
a. Meaning & Significance		
b. Nature & Scope		
c. Principals		
d. Evolution		
2) Approaches to Management Science	13	10
a. Behavioral Approach		
b. Classical Approach		
c. System Approach		
d. Environmental Approach		
3) Decision Making:-	13	10
a. Meaning & Significance		
b. Characteristics & Types		
c. Process of Decision Making		
d. Herbert Simon's Theory		
4) Leadership:-	13	10
a. Meaning & Scope		
b. Functions		
c. Techniques		
d. Leadership Qualities		

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
PUBLIC ADMINISTRATION (Semester VI)
PUB - 363 (S - 4) Managing Administration
 (With Effect from June 2015)

Total Marks - 40
 Periods – 52

Semester VI	Periods	Marks
1. Tools of Administrative Management:-	13	10
a. Authority		
b. Responsibility		
c. Delegation		
2. Functions of Management:-	13	10
a. Administrative Planning		
b. Organization		
c. Direction		
d. Communication		
e. Control		
3. Scientific Management:-	13	10
a. Meaning & Significance		
b. Principles of Scientific Management		
c. Stress Management & Job Study		
d. Motion Study & Time Study		
e. Work Measurement, Performance Appraisal		
4. Electronic Data Processing in Management:-	13	10
a. Meaning & Importance		
b. Merits and Demerits		
c. Significance of Management Information Systems		

Reference Book

1. James E Anderson :- Public Policy Making
2. Christopher Olitt :- Public policy in Theory and Practice
3. B.H.Walley :- Hand Book of Office Management
4. Pai-Panandikar V.A :- Development Administration in India
5. Ball R. :- Management Techniques and - 29 - Quantitative Methods
6. L. D. White :- Public Administration
7. M. P. Sharma :- Public Administration – Theory & Practice
8. प्रा. बी. बी. पाटील :- लोकप्रशासन
9. प्रा. श्रीकांत देशपांडे :- लोकप्रशासन
10. डॉ. अशोक काळे :- लोकप्रशासन
11. डॉ. पारस बोरा :- लोकप्रशासन शास्त्र
12. डॉ. अर्जुनराव दर्शनकर :- लोकप्रशासन शास्त्र
13. ए.एस. उरळकर व अरविंद बोडे :- व्यावसायिक व्यवस्थापन
14. प्रा. के. आर. बंग :- कर्मचारी वर्ग प्रशासन आणि वित्तीय प्रशासन

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (Semester Pattern)
Political Science and Public Administration

Equivalent Course
for Political Science
 (With Effect from June 2015)

Total Marks - 40

Periods - 52

Sr. No.	Paper	Old Course	New Course
1	A-Gen. Paper POL-3	Western Political Thought	Personnel Administration and Management

OPTIONAL COURSE

2	B-Gen. Paper POL-3 OPT.	Thought of Dr.B.R. Ambedkar	Thought of Dr.B.R. Ambedkar
---	-------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------

SPECIAL PAPER

3	Special Paper POL-3	Personnel Administration and Management	Western Political Thought
4	Special Paper POL-4	Modern Political Analysis	Modern Political Analysis

For Public Administration

w.e. from June 2015

Sr. No.	Paper	Old Course	New Course
1	Gen. Paper PUB-3	Basic Elements of Public Administration	Principles of Public Administration
2	Spl. Paper PUB-3	Financial Administration in India	Financial Administration In India
3	Spl. Paper PUB-4	Managing Administration In India	Managing Administration

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

(NAAC ACCREDITED)

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम

सत्र पध्दत

राज्याशास्त्र आणि लोकप्रशासन

अभ्यासक्रम

जून २०१५ पासून

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

टी. वाय. बी. ए.

अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

राज्यशास्त्र

जून २०१५ पासुन

एकुण गुण - ४०

एकुण तासीका - ५२

तृतीय वर्ष कला

राज्यशास्त्र - जून २०१५ पासुन

राज्यशास्त्र (सत्र V)

जनरल पेपर - III POL ३५१(अ) (G-३) :- कार्मिक प्रशासन आणि व्यवस्थापन

वैक. जनरल पेपर- III POL ३५१(ब)(G-३):- डॉ.बी.आर. आंबेडकरांचे विचार

स्पेशल पेपर-III POL ३५२ (S-३) :- पाश्चिमात्य राजकीय विचार

स्पेशल पेपर - IV POL ३५३ (S-४) :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण

राज्यशास्त्र (सत्र VI)

जनरल पेपर - III POL ३६१(अ) (G-३) :- कार्मिक प्रशासन आणि व्यवस्थापन

वैक. जनरल पेपर- III POL ३६१(ब)(G-३):- डॉ.बी.आर. आंबेडकरांचे विचार

स्पेशल पेपर-III POL ३६२ (S-३) :- पाश्चिमात्य राजकीय विचार

स्पेशल पेपर - IV POL ३६३ (S-४) :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
टी. वाय. बी. ए. अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
जनरल पेपर - ३ राज्यशास्त्र
POL ३५१ (A-G-३) कार्मिक प्रशासन आणि व्यवस्थापन
(जून २०१५ पासुन)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासिका- ५२

सत्र पाचवे	तासिका	गुण
१) कार्मिक (सेवक) प्रशासन :-	१३	१०
अ) अर्थ आणि महत्व ब) नागरी (सनदी) सेवेची वैशिष्ट्ये क) नागरी सेवेची कार्ये ड) सेवक भरती १) अर्थ आणि महत्व २) भरतीच्या पध्दती अ) प्रत्यक्ष भरती ब) अप्रत्यक्ष भरती (बढती) ३) पात्रता ठरविण्याच्या पध्दती - १. लेखी परीक्षा २. मुलाखत ३. प्रात्यक्षिके ४. मानसशास्त्रीय परीक्षा ५. शारीरिक परीक्षा		
२) प्रशिक्षण :-	१३	१०
अ) अर्थ, महत्व आणि प्रशिक्षणाची उद्दीष्टे ब) प्रशिक्षणाचे प्रकार - i. औपचारिक प्रशिक्षण ii. अनौपचारिक प्रशिक्षण १. प्रवेश पूर्व प्रशिक्षण शिकारु उमेदवारी, अंतर्गत उमेदवारी (आंतरवासिता) २. प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण ३. सेवाकालीन प्रशिक्षण - उजळणी, उदबोधन क) प्रशिक्षणाच्या पध्दती ड) भारतातील सनदी सेवकांसाठी प्रशिक्षण		

- ३) नियुक्तीकर्ते व सेवक संबंध :- १३ १०
- अ) संघटनेचा अधिकार, संपाचा अधिकार
ब) वाटाघाटीच्या यंत्रणा
क) प्रशासकीय निवाडा
ड) सेवानिवृत्ती - हेतु, प्रकार, फायदे
इ) राजकीय तटस्थता, वर्तणुक आचारसंहिता
फ) आरक्षण धोरण
- ४) प्रशासकिय उत्तरदायित्व :- १३ १०
- अ) प्रशासन उत्तरदायित्वाची संकल्पना
ब) विधिमंडळाचे प्रशासनावरील नियंत्रण
क) कार्यकारी मंडळाचे प्रशासनावरील नियंत्रण
ड) न्यायमंडळाचे प्रशासनावरील नियंत्रण व न्यायिक नियंत्रणाचे मार्ग
इ) प्रशासनावरील जनतेचे नियंत्रण

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
टी. वाय. बी. ए. अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
जनरल पेपर - ३ राज्यशास्त्र
POL ३६१ (A-G-३) कार्मिक प्रशासन आणि व्यवस्थापन
(जून २०१५ पासुन)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासिका- ५२

सत्र सहावे	तासिका	गुण
१) व्यवस्थापन :-	१३	१०
अ) अर्थ आणि व्यवस्थापनाचे प्रकार		
ब) व्यवस्थापनाची वैशिष्ट्ये		
क) व्यवस्थापनाची कार्ये, POSDCORB		
ड) चांगल्या प्रशासनाच्या कसोट्या आणि महत्व		
२) प्रशासकीय नेतृत्व :-	१३	१०
अ) अर्थ, व्याख्या आणि महत्व		
ब) प्रशासकीय नेतृत्वाबाबतचे दृष्टीकोन		
क) प्रशासकीय नेतृत्वाचा विकास आणि नेतृत्वाची वैशिष्ट्ये		
ड) प्रशासकीय नेतृत्वाकरिता आवश्यक गुण आणि नेतृत्वाचे प्रकार		
इ) प्रशासकीय नेतृत्वाची कार्ये		
फ) नेतृत्वाची शैली		
३) धोरण निश्चिती आणि समन्वय :-	१३	१०
अ) धोरण निश्चिती		
१. अर्थ, व्याख्या आणि धोरण निश्चितीचे आधार		
२. भारतातील धोरण निश्चिती		
ब) समन्वय		
१. अर्थ, आवश्यकता आणि महत्व		
२. समन्वयाची तत्वे आणि वैशिष्ट्ये		
३. चांगल्या समन्वयासाठी आवश्यक बाबी		
४. प्रभावी समन्वयासाठी तंत्रे		

४) व्यवस्थापनातील नविन प्रवाह :-

१३

१०

- अ) मनोधैर्य - अर्थ, व्याख्या आणि महत्व
मनोधैर्यावर प्रभाव टाकणारे घटक
मनोधैर्याचे मापन
- ब) प्रशासकिय नितीमत्ता - नितिमत्तेची गरज, प्रशासकिय नैतिकतेची
व्याप्ती, नैतिकतेची तत्वे
- क) प्रशासनाची सामाजिक जबाबदारी - अर्थ, व्याख्या व स्वरूप,
सामाजिक जबाबदारी पार पाडण्यासाठी भाग
पाडणाऱ्या शक्ती
- ड) जनसंपर्क - अर्थ, व्याख्या आणि महत्व,
जनसंपर्काची साधने आणि पध्दती, जनसंपर्कात माध्यमांची भूमिका

संदर्भ ग्रंथ

1. Piffner J.M.	:- Public Administration
2. Jaylor F.W	:- Scientific Management
3. White L.D	:- Introduction to the Study of Administration
4. Wiloujby W.F	:- Principles of Public Administration
5. Awasti and Maheshwari	:- Public Administration
6. Bhogle Shantaram	:- Principles of Public Administration
7. गर्दे दि.का.	:- लोकप्रशासन
8. पाटील बी.बी.	:- लोकप्रशासन
9. काळे अशोक	:- लोकप्रशासन
10. देशपांडे श्रीकांत	:- लोकप्रशासन
11. डॉ. बोरा पारस	:- लोकप्रशासन शास्त्र
12. डॉ. दर्शनकार अर्जुन	:- लोकप्रशासन
13. इनामदार ना. र.	:- लोकप्रशासन सिध्दांत व कार्यपध्दती
14. डॉ. भोगले शांताराम	:- लोकप्रशासन सिध्दांत व कार्यपध्दती
15. प्रा. सुरेश भिरुड व प्रा. भास्कर नाफडे	:- व्यवस्थापनाची तत्वे व पध्दती
16. डॉ. शुभांगी राठी	:- कामिक प्रशासन व व्यवस्थापन, अथर्व पब्लिकेशन्स, जळगांव

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
टी. वाय. बी. ए. अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
वैकल्पिक जनरल पेपर - ३ राज्यशास्त्र
POL ३५१ ब (जी-३) डॉ.बी.आर. आंबेडकरांचे विचार
(जून २०१५ पासून)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासिका- ५२

सत्र पाचवे	तासिका	गुण
१) डॉ.आंबेडकराचे सामाजिक कार्य :- अ) आंबेडकर पूर्व दलित चळवळ ब) डॉ.बी.आर.आंबेडकर यांचे सामाजिक कार्य १) महाड चा सत्याग्रह २) काळा राम मंदिर प्रवेश ३) मनुस्मृती दहन मुल्यमापन	१३	१०
२) डॉ.आंबेडकराचे हक्कांबाबत विचार :- अ) समता व स्वातंत्र्य, ब) सामाजिक न्याय क) आरक्षण मुल्यमापन	१३	१०
३) डॉ.आंबेडकराचे धर्मविषयक विचार :- अ) धर्मनिरपेक्षता ब) बौद्ध धर्माबाबत विचार क) हिंदु धर्मावरील टिका मुल्यमापन	१३	१०
४) डॉ.आंबेडकराचे संघटनात्मक कार्य :- अ) शिक्षण विषयक विचार ब) कामगार संघटना विषयक दृष्टिकोन व राजकीय पक्ष क) वृत्तपत्र स्वातंत्र्याबाबत विचार मुल्यमापन	१३	१०

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
टी. वाय. बी. ए. अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
वैकल्पिक जनरल पेपर - ३ राज्यशास्त्र
POL ३६१ ब (जी-३) डॉ.बी.आर. आंबेडकरांचे विचार
(जून २०१५ पासून)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासिका- ५२

सत्र सहावे

१) डॉ.आंबेडकराचे राजकीय विचार :-	१३	१०
अ) राष्ट्रीय प्रबोधनात्मक विचार		
ब) घटनावादासंबंधी विचार		
क) संसदिय लोकशाही		
मुल्यमापन		
२) डॉ.आंबेडकराचे समाजवादासंबंधी विचार :-	१३	१०
अ) लोकशाही समाजवाद		
ब) राज्य समाजवाद		
क) साम्यवाद		
मुल्यमापन		
३) डॉ.आंबेडकराचे आर्थिक विचार :-	१३	१०
अ) लोकसंख्या नियंत्रण आणि आर्थिक विकास		
ब) उद्योगधंद्यांचे राष्ट्रीयकरण		
क) कृषी विषयक विचार		
मुल्यमापन		
४) डॉ.आंबेडकराचे स्त्री स्वातंत्र्यविषयक विचार -	१३	१०
अ) हिंदू कोड बिल		
ब) स्त्री स्वातंत्र्याविषयी मते		
क) आंबेडकरवादाची आजची उपयुक्तता		
मुल्यमापन		

Reference Book

1. B. R. Ambedkar :- Writing & speeches of Dr. B. R. Ambedkar Vol. 1 to 4
2. D. R. Jatava :- The political philosophy of B. R. Ambedkar
3. Bharill Chandra :- Social & Political Ideas of B. R. Ambedkar
4. Dhanjay Keer :- Dr. Ambedkar life & mission
5. D. Lokande :- Bhimrao Ramji Ambedkar : A Study in social Democracy
6. डॉ. शुभांगी राठी :- महाराष्ट्रातील सामाजिक व राजकीय चळवळी व प्रशासन, अथर्व पब्लीकेशन्स जळगांव
7. डॉ. भालचंद्र मुणगेकर :- भारतातील आर्थिक सुधारणा आणि दलित - एक आंबेडकर दृष्टीकोन
8. प्रा. जगन्नाथ कराड :- आरक्षण : धोरण आणि वास्तव
9. डॉ.शुभांगी राठी :- भारतीय राजकीय विचार, अथर्व पब्लीकेशन्स जळगांव
10. प्रा. वसंत वाघमारे :- जातिव्यवस्था : निर्मिती व स्वरूप
11. सुखदेव थोरात :- डॉ. आंबेडकर नियोजन, जल व विद्युत: भूमिका व योगदान
12. झुंबरलाल कांबळे :- महाडचा मुक्तिसंग्राम आणि नानासाहेब टिपणीस
13. रावसाहेब कसबे :- आंबेडकर आणि मार्क्स
14. भा. ल. भोळे :- डॉ. आंबेडकर वैचारिक वारसा
- 13 सुखदेव थोरात :- खाजगी क्षेत्रात आरक्षण धोरण का व कसे ?
- 14 डॉ. य. दि. फडके :- राखीव जागांची शंभर वर्ष
- 15 चांगदेव खैरमाडे :- डॉ. आंबेडकर : विचारमंथन

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
टी. वाय. बी. ए. अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
स्पेशल पेपर - ३ राज्यशास्त्र
POL ३५२ (S-३) पाश्चिमात्य राजकीय विचार
(जून २०१५ पासुन)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासिका- ५२

सत्र पाचवे	तासिका	गुण
१) प्लेटो :- आदर्शवादी दृष्टीकोन अ. न्यायसिध्दांत ब. आदर्श राज्याची संकल्पना आणि तत्वज्ञ राजा क. शिक्षण विषयक विचार ड. साम्यवादाविषयी विचार मुल्यमापन	१३	१०
२) अॅरिस्टॉटल :- वास्तववादी दृष्टीकोन अ. राज्य विषयक विचार ब. राज्याचे वर्गीकरण क. नागरिकत्वाची संकल्पना आणि गुलामगिरी विषयक विचार ड. क्रांतीची कारणे मुल्यमापन	१३	१०
३) मॅकव्हेली :- अ. राजाला केलेला उपदेश ब. साध्य आणि साधनाबाबतची मते क. धर्म आणि नैतिकता ड. राजनय मुल्यमापन	१३	१०
४) जॉन लॉक :- अ. मानवी स्वभाव व निसर्गावस्था ब. सामाजिक करार सिध्दांत क. नैसर्गिक हक्कांची संकल्पना ड. जॉन लॉकचे विचार १. खाजगी मालमत्ता २. राज्य आणि शासन मुल्यमापन	१३	१०

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
टी. वाय. बी. ए. अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
स्पेशल पेपर - ३ राज्यशास्त्र
POL ३६२ (S-३) पाश्चिमात्य राजकीय विचार
(जून २०१५ पासून)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासिका- ५२

सत्र सहावे	तासिका	गुण
१) कार्ल मार्क्स :- अ. विरोध विकासवाद सिध्दांत ब. इतिहासाचे भौतिकवादी विश्लेषण क. वर्गसंघर्ष आणि अतिरिक्त मुल्य सिध्दांत ड. वर्गविहीन आणि राज्यविहीन समाज मुल्यमापन	१३	१०
२) जॉन स्टुअर्ट मिल :- अ. व्यक्तीगत स्वातंत्र्य १. विचार स्वातंत्र्य २. कृती स्वातंत्र्य ब. स्त्री स्वातंत्र्यविषयी विचार क. प्रातिनिधीक शासन ड. उपयोगितावादातील बदल मुल्यमापन	१३	१०
३) जॉन बोर्डेल रॉल्स :- अ. स्वातंत्र्याबद्दल विचार ब. समता विषयक विचार क. न्याय विषयक सिध्दांत व नेमस्त न्याय संबंधी संकल्पना ड. जॉन रॉल्सची मते १. खाजगी मालमत्ता २. सुव्यवस्थित समाजरचना मुल्यमापन	१३	१०
४) हेरॉल्ड लास्की :- अ. स्वातंत्र्याची संकल्पना ब. हक्कांविषयी विचार क. राज्य आणि समाज ड. सार्वभौम सत्तेसंबंधी संकल्पना मुल्यमापन	१३	१०

संदर्भ ग्रंथ

11. A.Avineri. :- The Social and Political Thought of K.Marx, New Delhi, S.Chand & Company 1979
12. Sir E.Barker :- The Political Thought of Plato and Aristotle, New York ,Dover Publication
13. Greek Political Theory: Plato and his Predecessors :- New Delhi B.I Publication,1964
14. The Politics of Aristotle, translated with introduction notes and appendix Oxford :- Oxford University Press,1955
15. Sir I. Berlin :- Karl Marx: His Life and Environment, Oxford, Oxford University Press, 1963
16. J. Bowle :- Western Political Thought: A Historical Introduction from the Origins to Rousseau. London, Jonathan Cape 1947
17. भा. ल. भोळे :- पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
18. प. ल. जोशी :- पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
19. बी. बी. पाटील :- पाश्चिमात्य राजकीय विचार
20. बी. वाय. कुलकर्णी :- पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
11. डॉ. शुभांगी राठी :- पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
कैलास पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद
12. डॉ. शुभांगी राठी :- पाश्चिमात्य राजकीय विचार
अथर्व पब्लिकेशन्स, जळगाव

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
टी. वाय. बी. ए. अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
स्पेशल पेपर - ४ राज्यशास्त्र
POL ३५३ (S-४) आधुनिक राजकीय विश्लेषण
(जून २०१५ पासून)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासिका- ५२

सत्र पाचवे	तासिका	गुण
१) राजकीय विश्लेषण :-	१३	१०
अ) अर्थ, व्याख्या, स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये ब) परंपरागत राजकीय विश्लेषणाचे दृष्टीकोन क) आधुनिक राजकीय विश्लेषण - उदय, अर्थ, स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये ड) पारंपारीक व आधुनिक राजकीय विश्लेषणातील फरक		
२) राजकीय व्यवस्था :-	१३	१०
अ) अर्थ, व्याख्या आणि व्याप्ती ब) राजकीय अर्थव्यवस्थेच्या रुपांतराच्या कार्याच्या संदर्भात गॅब्रिएल आल्मंडचा दृष्टीकोन क) राजकीय व्यवस्थेची कार्ये ड) राजकीय व्यवस्थेची वैशिष्ट्ये		
३) राजकीय सामाजिकरण :-	१३	१०
अ) अर्थ, व्याख्या, स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये ब) राजकीय सामाजिकरणाची प्रक्रिया क) राजकीय सामाजिकरण घडविणारी माध्यमे ड) राजकीय सामाजिकरण आणि राजकीय संस्कृती		
४) राजकीय संस्कृती :-	१३	१०
अ) अर्थ, व्याख्या, स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये ब) राजकीय संस्कृतीचे आधारभूत घटक क) राजकीय संस्कृतीचे आल्मंड व व्हर्बा प्रणित वर्गीकरण ड) राजकीय संस्कृतीत बदल घडवून आणणारी माध्यमे		

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
टी. वाय. बी. ए. अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
स्पेशल पेपर - ४ राज्यशास्त्र
POL ३६३ (S-४) आधुनिक राजकीय विश्लेषण
(जून २०१५ पासून)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासिका- ५२

सत्र सहावे	तासिका	गुण
१) राजकीय सहभाग :- अ) अर्थ, व्याख्या, स्वरुप आणि महत्व ब) राजकीय सहभागावर प्रभाव पाडणारे घटक क) राजकीय सहभागाच्या पातळ्या ड) राजकीय उदासिनता, राजकीय दौषैक दृष्टी व राजकीय अलगत्व	१३	१०
२) राजकीय श्रेष्ठीजन आणि राजकीय नेतृत्व :- अ) राजकीय श्रेष्ठीजन १. अर्थ, व्याख्या, स्वरुप आणि वैशिष्ट्ये २. राजकीय श्रेष्ठीजन निर्मितीचे प्रकार आणि विविध स्तर ब) राजकीय नेतृत्व १. अर्थ, व्याख्या व नेतृत्वाचे स्वरुप २. राजकीय नेतृत्वाचे गुण आणि वैशिष्ट्ये ३. राजकीय नेतृत्व आणि अधिमान्यता ४. राजकीय नेतृत्व आणि विचारधारा	१३	१०
३) राजकीय संसूचन :- अ) अर्थ, व्याख्या आणि कार्य ब) संसूचनाची साधने क) वृत्त आणि प्रसारमाध्यमाची भूमिका ड) लोकमत १. लोकमत घडण्याची प्रक्रिया २. लोकमता मधील बदल	१३	१०

आधुनिकीकरण :-

अ) राजकीय बदल - अर्थ, व्याख्या, राजकीय बदलास कारणीभूत घटक

ब) राजकीय विकास - अर्थ, व्याख्या, स्वरूप आणि महत्व, राजकीय विकासाचे विविध दृष्टीकोन

क) राजकीय आधुनिकीकरण - अर्थ, व्याख्या आणि वैशिष्ट्ये, राजकीय आधुनिकीकरणाची माध्यमे, राजकीय आधुनिकीकरणाची अडथळे

संदर्भ ग्रंथ

- 1 Rush Michael and Althoff :- An Introduction to Political Sociology, Nelsons 1972
- 2 Almond, Gabriel & Verba :- The Civic Culture Princeton 1963
- 3 Milbrath, Lester.w :- Political Participation: How and why Do people get involved in politics? Chicago, 1965.
- 4 T.B.Bottomore :- Political sociology
- 5 Gokhale :- Modern political theory
- 6 V.D.Mahajan :- Modern political theory
- 7 डॉ.भा. ल. भोळे :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण
- 8 गर्दे दि.का. व बाचल :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण
- 9 श्रुती मेहता :- आधुनिक राजकीय समाजशास्त्र
- 10 डॉ.ना.र.इनामदान व डॉ.सु.ना.पुराणीक :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण
- 11 डॉ. शुभांगी राठी :- आधुनिक राजकीय विश्लेषण अथर्व पब्लिकेशन्स जळगांव

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

लोकप्रशासन

(सत्र पध्दत V)

जनरल पेपर PUB 351 अ (जी-3)

लोकप्रशासनाची तत्वे

जनरल पेपर (जून 2015 पासुन लागू)

एकुण गुण - ४०

एकुण तासिका - ५२

तृतीय वर्ष कला सत्र - V		तासिका	गुण
१) लोकप्रशासनाची ओळख -		१३	१०
अ) लोकप्रशासनाचा अर्थ व व्याप्ती			
ब) लोकप्रशासनाच्या अभ्यासाचे महत्व			
क) विकसीत व विकसनशील समाजातील लोकप्रशासनाची भूमिका			
ड) लोकप्रशासन व खाजगी प्रशासन			
इ) नविन लोकप्रशासन			
२) संघटना -		१३	१०
अ) संघटनेचा अर्थ			
ब) संघटनेची आवश्यकता व महत्व			
क) संघटनेचे प्रकार			
ड) संघटनेची तत्वे			
१. पदसोपान २. नियंत्रण कक्षा			
३. आज्ञाधारक सत्तेची एकता			
४. समन्वय ५. केंद्रीकरण व विकेंद्रीकरण			

३) संघटनेची रचना	१३	१०
अ) स्टाफ व लाइन एजन्सी		
१. अर्थ, प्रकार आणि कार्य		
२. लाइन व स्टॉफ एजन्सीतील फरक		
ब) क्षेत्रीय प्रशासन		
१. क्षेत्रीय प्रशासनाचे फायदे व तोटे		
२. क्षेत्रीय प्रशासनाचे महत्व		
३. क्षेत्रीय स्तरीय प्रशासनातील समन्वय		
४. क्षेत्रीय मुख्यालयाशी संबंधित समस्या व उपाय		
४) विभाग -	१३	१०
अ) विभागाचा अर्थ व रचना		
ब) विभागाची वैशिष्टे		
क) विभागाचे प्रकार		
ड) विभाग प्रमुख		

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

लोकप्रशासन

(सत्र पध्दत VI)

जनरल पेपर PUB 361 अ (जी-3)

लोकप्रशासनाची तत्वे

जनरल पेपर (जून 2015 पासून लागू)

एकुण गुण - ४०

एकुण तासिका - ५२

तृतीय वर्ष कला सत्र - VI	तासिका	गुण
१. संघटनेची रचना	१३	१०
अ) मुख्य कार्यकारी अधिकारी		
१. मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याचे अर्थ व स्वरूप		
२. मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याचे प्रकार		
३. मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्यांचे अधिकार व कार्य		
ब) नोकरशाही		
१. नोकरशाहीचे अर्थ		
२. नोकरशाहीचे प्रकार		
३. नोकरशाहीचे कार्य		
४. मॅक्स वेबरचा नोकरशाहीबाबत विचार		
२. प्रदत्त विधीनियम	१३	१०
अ) प्रदत्त विधीनियमाचा अर्थ		
ब) प्रदत्त विधीनियमाचा प्रकार		
क) प्रदत्त विधीनियमाचा वाढीची कारणे		
ड) प्रदत्त विधीनियमाचे गुणदोष		
३. प्रशासकीय कायदा	१३	१०
अ) प्रशासकीय कायद्याचा अर्थ आणि स्वरूप		
ब) प्रशासकीय कायद्याची साधने		
क) प्रशासकीय कायद्याच्या वाढीची कारणे		
ड) प्रशासकीय न्यायाधिकरणे		
इ) प्रशासकीय सुधारणा		

४. भ्रष्टाचार

१३

१०

- अ) भ्रष्टाचाराचा अर्थ आणि व्याख्या
- ब) भ्रष्टाचाराची कारणे
- क) प्रशासकीय भ्रष्टाचारातील प्रकार
- ड) भ्रष्टाचाराचे उपाय
  - १. केदीय सतर्कता आयोग
  - २. गुन्हे अन्वेषण विभाग
  - ३. विशेष पोलीस संघटन

Reference Book

1. S. R. Maheshwari :- Indian Administration
2. L. D. White :- Public Administration
3. M. P. Sharma :- Public Administration – Theory & Practice
4. प्रा. बी. बी. पाटील :- लोकप्रशासन
5. प्रा. श्रीकांत देशपांडे :- लोकप्रशासन
6. डॉ. अशोक काळे :- लोकप्रशासन
7. डॉ. पारस बोरा :- लोकप्रशासन शास्त्र
8. डॉ. अर्जुनराव दर्शनकर :- लोकप्रशासन शास्त्र
9. डॉ. शांताराम भोगले :- लोकप्रशासन शास्त्र

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

लोकप्रशासन

(सत्र पध्दत V)

जनरल पेपर PUB 352 (S-3)

भारतातील वित्तीय प्रशासन

जनरल पेपर (जून 2015 पासून लागू)

एकुण गुण - ४०

एकुण तासिका - ५२

तृतीय वर्ष कला सत्र - V	तासिका	गुण
१ भारतातील वित्तीय प्रशासन अ) वित्तीय प्रशासनाचा अर्थ व स्वरुप ब) वित्तीय प्रशासनाची तत्वे क) वित्तीय प्रशासनाचे महत्व ड) वित्तीय प्रशासनात समाविष्ट संस्था	१३	१०
२ अंदाजपत्रक अ) अंदाजपत्रकाचा अर्थ आणि महत्व ब) अंदाजपत्रकाचे प्रकार क) अंदाजपत्रकाची उद्दिष्टे व वैशिष्ट्ये ड) विधीमंडळातील अंदाजपत्रक पध्दती इ) अर्थ विधेयकावरील चर्चा व मंजूरी	१३	१०
३ अंदाजपत्रकाची अंमलबजावणी अ) अंदाजपत्रक एक राजकीय अस्त्र ब) अंदाजपत्रकीय खर्चाबाबतचे विवरण १. शून्याधारित अंदाजपत्रक २. प्रमाणित अंदाजपत्रक ३. वित्तीय अधिकाराचे प्रतिनिधीत्व ४. वित्तीय सल्लागाराची भूमिका	१३	१०
४ शासकीय लेखापरीक्षणाची पध्दत अ) लेखापरीक्षण पध्दत : संकल्पना व प्रकार ब) लेखांकन व्यवस्थेतील नविन प्रवाह क) लेखापरीक्षणाचे तंत्र ड) भारतीय लेखांकन व्यवस्था	१३	१०

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

लोकप्रशासन

(सत्र पध्दत VI)

जनरल पेपर PUB 362 (S-3)

भारतातील वित्तीय प्रशासन

जनरल पेपर (जून 2015 पासून लागू)

एकुण गुण - ४०

एकुण तासिका - ५२

तृतीय वर्ष कला सत्र - VI	तासिका	गुण
१ भारतातील लेखापरीक्षणाची व्यवस्था	१३	१०
अ) लेखा परीक्षण व्यवस्थेचा अर्थ व स्वरुप		
ब) लेखा परीक्षणाचे प्रकार		
क) भारतीय लेखा विभाग		
ड) भारताचा नियंत्रक व महालेखापरीक्षक		
१. अधिकार व कार्ये		
२. अहवाल व स्थान		
२ सार्वजनिक खर्चावरील नियंत्रण	१३	१०
अ) संसदीय वित्त समिती		
१. लोकलेखा समिती		
२. अंदाजपत्रकीय समिती		
३. सार्वजनिक उपक्रम समिती		
४. संसदीय स्थायी समिती		
ब) अर्थ मंत्रालय		
३ केंद्र राज्य वित्तीय संबंध	१३	१०
अ) केंद्रीय स्तरावरील कर प्रशासन		
ब) केंद्राकडून राज्याला दिला जाणारा निधी		
क) केंद्र व राज्य यांच्यातील उत्पन्न साधनांची विभागणी		
ड) वित्त आयोगाची भूमिका		
४ भारतातील लोकनिगम	१३	१०
अ) रिझर्व बँक ऑफ इंडिया (RBI)		
ब) औद्योगिक वित्त निगम (IFC)		
क) आयुविमा महामंडळ (LIC)		
ड) संसदेचे लोकनिगमावरील नियंत्रण		

Reference Book

1. G.S.Lall :- Public Finance and Financial Administration in India, New Delhi, HPT Kapoor 1976
2. S.S.Mookerjee :- Indian Public Finance and Financial Administration, Delhi Surjet Publication 1979
3. Maheshwari S.R :- Indian Administration 1968, New Delhi, Orient Longmans
4. ना. र. इनामदार :- लोकप्रशासन
5. प्रा. श्रीकांत देशपांडे :- लोकप्रशासन
6. डॉ. अशोक काळे :- लोकप्रशासन
7. अवस्थी एवं माहेश्वरी :- लोकप्रशासन
8. वि. मा. बाचल :- लोकप्रशासनाची मुलत्वे
9. प्रा. के. आर. बंग :- कर्मचारी वर्ग प्रशासन आणि वित्तीय प्रशासन
10. प्रा. बी. बी. पाटील :- लोकप्रशासन
11. डॉ. शुभांगी राठी :- भारताचे शासन आणि राजकारण, कैलाश पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

लोकप्रशासन

(सत्र पध्दत V)

जनरल पेपर PUB 353 (S-4)

व्यवस्थापकीय प्रशासन

जनरल पेपर (जून 2015 पासुन लागू)

एकुण गुण - ४०

एकुण तासिका - ५२

तृतीय वर्ष कला सत्र - V		तासिका	गुण
१ प्रशासकीय व्यवस्थापन		१३	१०
अ) अर्थ आणि महत्व			
ब) स्वरूप व व्याप्ती			
क) तत्वे			
ड) विकास			
२ व्यवस्थापन शास्त्राचे दृष्टिकोन		१३	१०
अ) वर्तनवादी दृष्टिकोन			
ब) वर्गीकृत दृष्टिकोन			
क) व्यवस्थावादी दृष्टिकोन			
ड) पर्यावरणवादी दृष्टिकोन			
३ निर्णय निर्धारण		१३	१०
अ) अर्थ आणि महत्व			
ब) वैशिष्ट्ये व प्रकार			
क) निर्णय निर्धारण प्रक्रिया			
ड) हर्बर्ट सायमनचा सिद्धांत			
४ नेतृत्व		१३	१०
अ) अर्थ व व्याप्ती			
ब) कार्ये			
क) तंत्रे			
ड) नेतृत्वाचे कौशल्य			

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

लोकप्रशासन

(सत्र पध्दत VI)

जनरल पेपर PUB 363 (S-4)

व्यवस्थापकीय प्रशासन

जनरल पेपर (जून 2015 पासून लागू)

एकुण गुण - ४०

एकुण तासिका - ५२

तृतीय वर्ष कला सत्र - VI	तासिका	गुण
१ प्रशासकीय व्यवस्थापनाची साधने अ) अधिकार ब) उत्तरदायित्व क) प्रतिनिधीत्व	१३	१०
२ व्यवस्थापनाची कार्ये अ) वर्तनवादी दृष्टिकोन ब) वर्गीकृत दृष्टिकोन क) व्यवस्थावादी दृष्टिकोन ड) पर्यावरणवादी दृष्टिकोन	१३	१०
३ शासकिय व्यवस्थापने अ) अर्थ आणि महत्व ब) शास्त्रीय व्यवस्थापनाची तत्वे क) तणाव व्यवस्थापन व कार्याचा अभ्यास ड) गतिचा अभ्यास व वेळेचा अभ्यास इ) कार्याचे मौजमाप, व्यक्तिचे कार्यात्मक मुल्यमापन	१३	१०
४ व्यवस्थापनाचे इलेक्ट्रॉनिक डाटा प्रोसेसिंग अ) अर्थ आणि महत्व ब) फायदे आणि तोटे क) व्यवस्थापकीय माहिती व्यवस्थेचे महत्व	१३	१०

Reference Book

1. James E Anderson :- Public Policy Making
2. Christopher Olitt :- Public policy in Theory and Practice
3. B.H.Walley :- Hand Book of Office Management
4. Pai-Panandikar V.A :- Development Administration in India
5. Ball R. :- Management Techniques and - 29 - Quantitative Methods
6. L. D. White :- Public Administration
7. M. P. Sharma :- Public Administration – Theory & Practice
8. प्रा. बी. बी. पाटील :- लोकप्रशासन
9. प्रा. श्रीकांत देशपांडे :- लोकप्रशासन
10. डॉ. अशोक काळे :- लोकप्रशासन
11. डॉ. पारस बोरा :- लोकप्रशासन शास्त्र
12. डॉ. अर्जुनराव दर्शनकर :- लोकप्रशासन शास्त्र
13. ए.एस. उरळकर व अरविंद बोंडे :- व्यावसायिक व्यवस्थापन
14. प्रा. के. आर. बंग :- कर्मचारी वर्ग प्रशासन आणि वित्तीय प्रशासन

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव
तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)
लोकप्रशासन
(जून २०१५ पासून)

एकुण गुण - ४०
एकुण तासीका - ५२

तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पाचवे)
जनरल पेपर - III PUB ३५१ (G-३) :-
लोकप्रशासनाची तत्वे
स्पेशल पेपर - III PUB ३५२ (S-३) :-
भारतातील वित्तीय प्रशासन
स्पेशल पेपर - IV PUB ३५३ (S-४) :-
व्यवस्थापकीय प्रशासन

तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र सहावे)
जनरल पेपर - III PUB ३६१ (G-३) :-
लोकप्रशासनाची तत्वे
स्पेशल पेपर - III PUB ३६२ (S-३) :-
भारतातील वित्तीय प्रशासन
स्पेशल पेपर - IV PUB ३६३ (S-४) :-
व्यवस्थापकीय प्रशासन

तृतीय वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

राज्यशास्त्र आणि लोकप्रशासन

समकक्ष पेपर

राज्यशास्त्र - जून २०१५ पासुन

एकुण गुण - ४०

एकुण तासिका - ५२

अ.क्र.	पेपर	जुना अभ्यासक्रम	नविन अभ्यासक्रम
१	जनरल पेपर POL-G ३	पाश्चिमात्य राजकीय विचार	कार्मिक प्रशासन आणि व्यवस्थापन

वैकल्पिक पेपर

२	वैकल्पिक जनरल पेपर POL-G ३	डॉ.बी.आर. आंबेडकरांचे विचार	डॉ.बी.आर.आंबेडकरांचे विचार
---	----------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

स्पेशल पेपर

३	स्पेशल पेपर POL-S ३	कार्मिक प्रशासन आणि व्यवस्थापन	पाश्चिमात्य राजकीय विचार
४	स्पेशल पेपर POL-S ४	आधुनिक राजकीय विश्लेषण	आधुनिक राजकीय विश्लेषण

टी. वाय. बी. ए.

लोकप्रशासन

जून २०१५ पासुन

अ.क्र.	पेपर	जुना अभ्यासक्रम	नविन अभ्यासक्रम
१	जनरल पेपर PUB-G ३	लोकप्रशासनाची मुलतत्वे	लोकप्रशासनाची तत्वे
२	स्पेशल पेपर PUB-S ३	भारतातील वित्तीय प्रशासन	भारतातील वित्तीय प्रशासन
३	स्पेशल पेपर PUB-S ४	भारतातील व्यवस्थापकीय प्रशासन	व्यवस्थापकीय प्रशासन

Importance of the syllabus

1. Syllabus is framed covering competitive exam contents i.e. UPSC,MPSC,NET,SET, S.S.C, Etc.
2. It may enable students to acquire job oriented knowledge and skills.
3. It will inculcate ethics & moral values among the students
4. It will enhance abilities among students to be responsible citizens in the form of democratic system.
5. It will introduce the modern political Analysis to students so that they can compare Traditional and Modern political concepts.

॥अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत॥

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

प्रथम वर्ष कला

मराठी अभ्यासक्रम

(प्रथम व द्वितीय सत्र)

जून २०१७ पासून

सामान्यस्तर (जी-१)

वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास

प्रथम सत्र

MARG - 111 (A) कादंबरी

द्वितीय सत्र

MARG - 121 (A) काव्य

मराठी सामान्यस्तर - १ (पर्यायी अभ्यासक्रम)

प्रथम सत्र MARG - 111 (B) उपयोजित मराठी

द्वितीय सत्र MARG - 121 (B) उपयोजित मराठी

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.
प्रथम वर्ष कला : मराठी अभ्यासक्रम
जून २०१७ पासून,

प्रथम सत्र

MARG-111 (A) – वाङ्मय प्रकाराचा अभ्यास (कादंबरी)

सूचना : १) अभ्यासक्रम जून २०१७ पासून सत्र पद्धतीनुसार शिकविला जाईल.
२) प्रथम सत्र व द्वितीय सत्रासाठी स्वतंत्र अभ्यासक्रम राहिल.

प्रथम सत्र : वाङ्मय प्रकार – कादंबरी

अभ्यासक्रमासाठीचे पुस्तक : चकवा – अलका शंशाक कुलकर्णी

- अ) अध्ययन अध्यापनाची उद्दिष्टे तासिका - १५
- १) मराठी कादंबरीची वाटचाल
  - २) कादंबरी वाङ्मयाची वैशिष्ट्ये
  - ३) कादंबरीचे घटक- कथानक, प्रसंग वर्णन, संघर्ष, व्यक्तिचित्रणे, मूल्य
  - ४) मराठी कादंबरीचे प्रकार
  - ५) मराठी कादंबरीची स्थित्यंतरे
- ब) घटक विश्लेषण तासिका-४५
- १) चकवा कादंबरीचे कथानक
  - २) “ चकवा ” मधील सामाजिक जाणिवा व संघर्ष
  - ३) “ चकवा ” मधील विविध व्यक्तिरेखा
  - ४) “ चकवा ” मधील विज्ञानवादी दृष्टीकोन
  - ५) “ चकवा ” कादंबरीतील अंधश्रद्धा निर्मूलन
- एकूण तासिका - ६०

संदर्भ ग्रंथ

- चकवा – अलका शंशाक कुलकर्णी, साधना प्रकाशन, पुणे
- कादंबरी विषयी – हरिशचंद्र थोरात
- गेल्या अर्धशतकातली कादंबरी – संपा. विलास खोले
- मराठी कादंबरीची वाटचाल – बापट गोडबोले, व्हीनस प्रकाशन पुणे
- ‘डाकीण’ अंधश्रद्धेवरील मनोवैज्ञानिक कादंबरी ‘चकवा’ – डॉ.फुला बागूल, म.स.प.,अंक क्र.३४६, ऑक्टो.-डिसेंबर २०१३, पृ.क्र.८.
- साहित्यविमर्श, वरखेडे र., साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद
- साहित्याची भाषा, नेमाडे ब., साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद

- काव्यसंवेदन, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद
- आपले विचारविश्व, शिरवाडकर, राजहंस प्रकाशन, पुणे
- गेले लिहायचे राहुन, विनायक पाटील, राजहंस प्रकाशन, पुणे
- मराठी कादंबरीचे प्रारंभिक वळण, रोहिणी तुकदेव, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे
- प्राचीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप, शिनोलीकर ह स, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे
- कला संभाषणाची, निलम ताटके, डायमंड, पब्लिकेशन्स, पुणे
- मराठी ग्रामीण कादंबरी, टोकल ज. ल., स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- मराठी कादंबरीतील प्रादेशिकता, शेडके भास्कर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- मराठी कादंबरीतील शोकांतिका, नागरकर श., स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- मराठीतील राजकीय कादंबरी, तिडके श, प्रतिमा प्रकाशन पुणेसाहित्य विचार: प्रदेश आणि परिसर, प्रकाश, मेदकर, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
- काही नोंदी-काही निरीक्षणे, जाधव र. ज., स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- नवे साहित्य नवे आकलन, मुलाटे वासुदेव, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- साहित्य प्रकृती आणि प्रवृत्ती, पानतावणे गंगाधर, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- साहित्यस्वाद, उत्तम भावसार, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद,
- संशोधन प्रक्रिया, व्ही.एन.पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- कादंबरीचा आशयवेध, सावदेकर अ, विजय प्रकाशन, नागपूर
- मराठी लघुकादंबरी : रुपबंध आणि अंतरंग, कुलकर्णी एम., विजय प्रकाशन, नागपूर
- मराठी भाषा आणि शैली, धोंगडे र., दिलीपराज प्रकाशन, पुणे
- मराठी कादंबरी : समाजशास्त्रीय समीक्षा, टाकूर र., दिलीपराज प्रकाशन, पुणे
- २१ व्या शतकातील मराठी साहित्य प्रवाह, चौधरी अ ल, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- भाषा - विचार आणि मराठी भाषा, ग्रामोपाध्याय ज ब, व्हिनस प्रकाशन
- आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा विश्लेषणात्मक इतिहास, फूला बागुल, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- समाजभाषाविज्ञान आणि मराठी कादंबरी, मोरे नंदकुमार, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- मराठी कादंबरी : अस्वाद यात्रा, राजाध्यक्ष व., पॉप्युलर प्रकाशन
- मराठी साहित्य इतिहास आणि संस्कृती, डहाके वसंत, पॉप्युलर प्रकाशन
- स्वातंत्र्योत्तर मराठी कादंबरीची वाटचाल, शंकर विभुते, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- मराठी संज्ञाप्रवाही कादंबरी, उगले अनिल, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- आधुनिक साहित्य : स्वरूप आणि समीक्षा, म. सु. पगारे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- कादंबरी संवाद, टपरे पंडित, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- कादंबरी स्वरूप व समीक्षा, कुलकर्णी डी. बी., पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- कादंबरी विवेचन आणि विश्लेषण, देशपांडे बालशंकर, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- कादंबरीचा आशयवेध, सावदेकर ए., विजय प्रकाशन, नागपूर

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत॥

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.

प्रथम वर्ष कला : मराठी अभ्यासक्रम

जून २०१७ पासून,

द्वितीय सत्र

MARG-121 (A) – वाङ्मय प्रकाराचा अभ्यास (काव्य)

सूचना : १) जून २०१७ पासून सत्र पद्धतीचा स्विकार करण्यात आला आहे.

२) प्रथम सत्र व द्वितीय सत्रासाठी स्वतंत्र अभ्यासक्रम राहिल.

द्वितीय सत्र : वाङ्मय प्रकार – काव्य

नेमलेले पुस्तक : कवितासंग्रह (संपादित)

अ) अध्ययन अध्यापनाची उद्दिष्टे

तासिका – १५

- १) काव्य संकल्पना, कवितेच्या व्याख्या
- २) कवितेचे घटक – शब्द, नाद, अलंकार, वृत्त, प्रतिमा, प्रतीके इत्यादी
- ३) कवितेचे प्रकार – स्वरूप वैशिष्ट्ये
- ४) मराठी काव्याचा प्रवाह
- ५) खान्देशी काव्य परंपरेचा आढावा

ब) कविता घटक विश्लेषण

तासिका – ४५

खानदेशातील जुन्या व नव्या पिढीचे ५/६ प्रमुख कवींच्या कविता अभ्यासमंडळाने संपादित कराव्यात. हा अभ्यासक्रम द्वितीय सत्रात असल्याने यासाठी वेळ आहे. नोव्हेंबर २०१७ पर्यंत पुस्तक संपादित करावे.

अशोक नीळकंठ सोनवणे,

पांडूरंग सुतार

चामुलाल राठवा

संजीवकुमार सोनवणे

रावसाहेब कुंवर

यांच्या ८/१० कविता निवडून पुस्तक संपादित करता येईल.

एकूण तासिक – ६०

संदर्भ

- कपाळावर कोरलेले कवितेचे जखमी सूर्य – पांडूरंग सुतार (१९९५)
- माझ्या घराचे दार – संजीवकुमार सोनवणे
- मराठी कवितेतील मूर्तिभंजन, नखाळे वही. डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे

- अर्वाचीन मराठी कवयित्री, चिडगोपकर, अ., स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- बहिणाबाई चौधरी यांची कविता, शोभा नाईक, दर्या प्रकाशन
- बालकवी - दृष्टी आणि सृष्टी, पंढरीपांडे द., व्हिसा बुक्स
- बहिणाआईची गाणी : एक अभ्यास, भिरूड प्रमिला, व्यंकटेश प्रकाशन, जळगाव
- बहिणाबाईची गाणी : एक काव्यदर्शन, चिडगोपकर अल्का, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- काव्य सरिता, साळुंखे स., स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- मराठी काव्यातील स्त्री चित्रण, वेदश्री, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- जागतिकीकरणाचा मराठी भाषा व साहित्यावरील प्रभाव, डॉ. वासुदेव वले, प्रशांत पब्लिकेशन्स
- खानदेशातील साहित्य, संपादन डॉ. वासुदेव वले, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- साने गुरुजी : समग्र वाडमय दर्शन, दयाराम पाटील, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- साने गुरुजींचे निवडक निबंध, विलास कोल्हे, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
- निवडक बालकवी, शिरीष पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- आधुनिक मराठी कविता: एक विश्लेषण, केजकर पी.डी., स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- लघुपत्रिकेतील कविता : प्रेरणा व स्वरूप, सानप किशोर, स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- पंत कविता एक समीक्षा, केजकर पी.डी., स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- समकालीन मराठी कविता : एक निरीक्षण, केजकर पी., स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- शाहिरी कविता एक चिकित्सा, केजकर प., स्वरूप प्रकाशन, औरंगाबाद
- कवितेपासून कवितेकडे, राजाध्यक्ष व्ही., विजय प्रकाशन, नागपूर
- काव्यप्रतीती, डहाके वसंत आबाजी., विजय प्रकाशन, नागपूर
- काव्यसुधा, शिरीष पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- काव्यधारा, डॉ. केशव फाले, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- मराठी कविता - परंपरा आणि दर्शन, शोभणा र., विजय प्रकाशन, नागपूर
- निसर्गकन्या बहिणाबाईंचे काव्यशिल्प, जंगले र., विजय प्रकाशन, नागपूर
- खानदेशचे मराठी साहित्य : कवी आणि कविता, शिरीष पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- खानदेश साहित्य आणि संस्कृती : डॉ. वासुदेव वले, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- समग्र केशवसुत, पंडीत भ.श्री., व्हिनस प्रकाशन, पुणे
- अर्वाचीन मराठी काव्यमीमांसा, काळे अक्षयकुमार, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- मराठी काव्याचे मानदंड खंड १ व २, गाडगीळ एस.आर., पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- खानदेशातील समकालीन कविता : एक आस्वाद, फुला बागूल, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- ग्रेसची कविता:अर्थबोधाचे तपशील, ऐनपूरे जी.के., विजय प्रकाशन, नागपूर
- ग्रेस : वेदना आणि सौंदर्य, देशपांडे अ., विजय प्रकाशन, नागपूर
- प्राचीन मराठी संत कवयित्री, भारती बेंडाळे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- कविता रती ची वाङ्.यीन कागिरी, पाटील आशुतोष., विजय प्रकाशन, नागपूर

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत॥

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.

प्रथम वर्ष कला : मराठी अभ्यासक्रम

जून २०१७ पासून

प्रथम सत्र

MARG-111 (B) – उपयोजित मराठी : पर्यायी अभ्यासक्रम

- अ) अध्ययन अध्यापनाची उद्दिष्टे तासिका - १५
- १) भाषिक कौशल्ये आत्मसात करणे, भाषिक कौशल्याचे विविध अविष्कार समजावून घेणे व उपयोजन करणे.
  - २) भाषिक व्यवहाराची नवनवी क्षेत्रे, प्रसार माध्यमे यांचे स्वरूप अभ्यासणे; त्यासाठी आवश्यक संज्ञापन कौशल्ये आत्मसात करणे व उपयोजन करणे.
  - ३) मराठीचा कार्यालयीन, व्यावसायिक व माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रात होणारा वापर, गरज व स्वरूप विशेषांची माहिती करून घेणे.
- ब) घटक विश्लेषण तासिका-४५
- * भाषिक कौशल्ये
१. श्रवण, भाषण, वाचन, लेखन
  २. लेखन अविष्कार - अ) निबंध लेखन स्वरूप, प्रकार, उपयोजन ब) सारांश लेखन व तंत्र, स्वरूप उपयोजन क) उताऱ्याचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये
  ३. संवाद कौशल्य - स्वरूप, उपयुक्तता व प्रकार
अ) भाषण ब) वाद-विवाद क) परिसंवाद ड) मुलाखत.
  ४. दूरदर्शन मालिकांसाठी लेखन - अ) कथानक ब) संवाद क) विषय ड) सामाजिक मूल्य
- एकूण तासिक - ६०

संदर्भ ग्रंथ :

- उपयोजित मराठी, लगडे एस., दिलीपराज प्रकाशन, पुणे
- उपयोजित मराठी, मोडक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- उपयोजित मराठी, मेदकर प्रकाश, विद्या बुक्स पब्लिकशर्स, औरंगाबाद
- उपयोजित मराठी (भाग-१ ते ३), जोशी पी.जी. किशोर पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- निबंध शास्त्र व कला, जोशी पी.एन., स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- निबंध व लेखन, किरणे जी., स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- माध्यमांची भाषा आणि लेखन कौशल्य - डॉ. केशव तुपे, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद
- निबंधमाला (२ खंडाचा संच), चिपळूणकर व्ही., वरद प्रकाशन,
- व्यावहारिक मराठी, गोविळकर लिला, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- सुलभ भाषा विज्ञान व मराठी व्याकरण, व्ही. एन. पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- व्यावहारिक मराठी, तावरे स्नेहल, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे

- व्यावहारिक मराठी, गोविलकर लिला, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- संगणक क्रांती व माहिती तंत्रज्ञान, पाटील, जय जगत पब्लिकेशन्स,
- संगणक मूलतत्वे आणि चलन प्रणाली, कोलते एस.एम., पिंपळापूरे पब्लिकेशन,
- संगणक परिचय, दायमा एन., विद्या प्रकाशन, नागपूर
- वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, जोशी. पी. जी., प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- संगणक संकल्पना, दायमा एन., विद्या प्रकाशन, नागपूर
- संगणक व माहिती तंत्रज्ञान, बोंबडे ए., सक्सेस पब्लिकेशन, पुणे
- संगणकाची ओळख, दायमा, एन., विद्या प्रकाशन, नागपूर
- संगणकाचे अंतरंग, तिळेकर सी, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे
- निबंधशास्त्र व कला : प्र. न. जोशी, विदर्भ मराठवाडा बुक कंपनी,
- वाङ्मयीन निबंधलेखन स्वरूप व साधने : रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे
- व्यावहारिक मराठी : ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर
- व्यावहारिक मराठी : प्रकाश परब, मिथून प्रकाशन, मुंबई
- व्यावहारिक मराठी : सं. द. दि. पुंडे, डॉ. कल्याण काळे, निराली प्रकाशन, पुणे
- उपयोजित मराठी : सं.डॉ. र. ना. वरखेडे, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळ, नागपूर
- निबंधाची शाळा : अ. न. पेडणेकर, अभिनय प्रकाशन, मुंबई
- व्यावहारिक मराठी : पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे
- वस्तुनिष्ठ आकलन आणि उपयोजित मराठी : प्रा. नरेंद्र मारवाडे, कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद
- सुगम मराठी व्याकरण -लेखन : मो. रा. वाळंबे, नितीन प्रकाशन, पुणे
- व्यावहारिक मराठी : सं. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- कार्यालयीन पत्रलेखन : मोहन पोतदार
- व्यावहारिक मराठी : संभाजी मोकाशी, रंजना नेमाडे, शेतकरी साहित्य
- व्यावहारिक मराठी : डॉ. लिला गोविलकर
- संगणक : विवेक मेहेत्रे
- इंटरनेट तुमचा नवा दोस्त : विवेक मेहेत्रे
- इटीएच बुकलेट : विजय भटकर
- संगणक परिचय : डॉ. गोरे, डॉ. कोल्हारकर, पिंपळापूरे पब्लिशर्स नागपूर
- संगणक परिचय : प्रा. राजशेखर येळीकर, निराली प्रकाशन, पुणे
- मराठी लेखन दर्शन : चंद्रहास जोशी, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.
प्रथम वर्ष कला : मराठी अभ्यासक्रम
जून २०१७ पासून

MARG-121 (B) – पर्यायी अभ्यासक्रम
सामान्यस्तर (जी-१) उपयोजित मराठी : पर्यायी अभ्यासक्रम
द्वितीय सत्र
कार्यालयीन कौशल्ये

अ) अध्ययन अध्यापनाची उद्दिष्टे

तासिका-१५

- १) भाषिक कौशल्यांचा परिचय करून देणे
- २) भाषिक कौशल्यांचा विविध क्षेत्रात वापर करण्याची क्षमता विकसित करणे.
- ३) व्यक्तिमत्व विकासासाठी संवाद कौशल्ये आत्मसात करणे व त्याचे उपयोजन करणे.
- ४) कार्यालयीन, व्यावसायिक क्षेत्रातील लेखन कौशल्याचा परिचय करून देणे व त्यांची उपयोजन क्षमता विकसित करणे.

ब) घटक विश्लेषण

तासिका-४५

● घटक १ : पत्रलेखन कौशल्ये

- १.१. पत्रलेखन म्हणजे काय?
- १.२ पत्रलेखनाची उपयुक्तता
- १.३ पत्रलेखनाचे प्रकार
  - १.३.१ कौटुंबिक पत्रलेखन - व्यक्तिगत पत्र, प्रासंगिक पत्र
  - १.३.२ सांस्कृतिक पत्रलेखन - निमंत्रण पत्र, आभार पत्र
  - १.३.३ कार्यालयीन पत्रलेखन - अर्ज लेखन, आदेश पत्र
  - १.३.४ व्यावसायिक पत्रलेखन, मागणी पत्र, स्मरण पत्र
- १.४ पत्रलेखनाचे उपयोजन

● घटक २ : कार्यालयीन संज्ञापन कौशल्ये

- २.१ कार्यालयीन संज्ञापन स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- २.२ कार्यालयीन संज्ञापनाची गरज व वेगळेपण
- २.३ इतिवृत्त लेखन
  - २.३.१ इतिवृत्त म्हणजे काय?
  - २.३.२ इतिवृत्त लेखनाचे तंत्र
  - २.३.३ इतिवृत्त लेखनाचे उपयोजन कार्यकारी सभा इतिवृत्त, वार्षिक सभा इतिवृत्त
- २.४ टिप्पणी लेखन
  - २.४.१ टिप्पणी म्हणजे काय?
  - २.४.२ टिप्पणी लेखनीचे तंत्र व उपयुक्तता

२.४.३ टिप्पणी लेखणाचे उपयोजन - रजाअर्ज लेखन, तक्रारअर्ज लेखन, मागणीअर्ज टिप्पणी

● घटक ३ : कार्यक्रम पत्रिका व कार्यक्रम आयोजन तंत्र

३.१ कार्यक्रमाचे आयोजन : हेतू व उपयुक्तता

३.२ कार्यक्रमाचे पूर्वनियोजन

३.३ कार्यक्रम पत्रिका लेखन

३.४ कार्यक्रमाचे आयोजन स्वरूप : अध्यक्षीय निवड, दीप प्रज्वलन, स्वागत, प्रमुख वक्तांची भाषणे, अध्यक्षीय समारोप, आभार.

३.५ निवेदकाचे वृत्त संकलन (प्रसिद्धीसाठी)

३.६ सूत्रसंचालनाचे महत्त्व

● घटक ४ : लेखन कौशल्यांसाठी विराम चिन्हांचा वापर व लेखनाचे नियम

४.१ लेखनातील विराम चिन्हांचे महत्त्व व उपयुक्तता

४.२ विराम चिन्हांचे प्रकार

४.३ लेखनातील विराम चिन्हांचे उपयोजन

४.४ लेखनाचे नियम

४.५ लेखन नियमाची उपयुक्तता व उपयोजन

एकूण तासिका - ६०

संदर्भ ग्रंथ :

- व्यावहारिक मराठी : प्रकाश परब, मिथून प्रकाशन, मुंबई
- व्याकरण, गजवी पी., विजय प्रकाशन, नागपूर
- व्याकरणशुद्ध लेखनप्रणाली, सामंत, डायमंड पब्लिकेशन, पुणे
- व्यावहारिक मराठी : सं. द. दि. पुंडे, डॉ. कल्याण काळे, निराली प्रकाशन, पुणे
- निबंधशास्त्र व कला : प्र. न. जोशी, विदर्भ मराठवाडा बुक कंपनी
- वाङ्मयीन निबंधलेखन स्वरूप व साधने : रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे
- व्यावहारिक मराठी : ल. रा. नसिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर
- उपयोजित मराठी : सं.डॉ. र. ना. वरखेडे, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळ, नागपूर
- निबंधाची शाळा : अ. न. पेडणेकर, अभिनय प्रकाशन, मुंबई
- व्यावहारिक मराठी : पुणे विद्यापीठ प्रकाशन, पुणे
- वस्तुनिष्ठ आकलन आणि उपयोजित मराठी : प्रा. नरेंद्र मारवाडे, कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद
- सुगम मराठी व्याकरण -लेखन : मो. रा. वाळंबे, नितीन प्रकाशन, पुणे
- व्यावहारिक मराठी : सं. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे
- व्यावहारिक मराठी : संभाजी मोकाशी, रंजना नेमाडे, शेतकरी साहित्य
- व्यावहारिक मराठी : डॉ. लिला गोविलकर
- इंटरनेट तुमचा नवा दोस्त : विवेक मेहेत्रे
- इटीएच बुकलेट : विजय भटकर
- संगणक परिचय : डॉ. गोरे, डॉ.कोल्हारकर, पिंपळापूर पब्लिशर्स नागपूर
- संगणक परिचय : प्रा. राजशेखर येळीकर, निराली प्रकाशन, पुणे
- मराठी लेखन दर्शन : चंद्रहास जोशी, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

प्रथम वर्ष कला - वाङ्मयीन व उपयोजित मराठी	
२०१७	२०१३
<p>सामान्यस्तर (जी-१) वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास प्रथम सत्र MARG - १११ (अ) कादंबरी: चकवा-अलका शंशाक कुलकर्णी</p> <p>द्वितीय सत्र MARG - १२१ (अ) काव्य</p>	<p>सामान्यस्तर (जी-१) वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास प्रथम सत्र MARG - १११ (A) कथा वाङ्मय</p> <p>द्वितीय सत्र MARG - १२१ (A) कविता</p>
<p>मराठी सामान्यस्तर - १ (पर्यायी अभ्यासक्रम)</p> <p>प्रथम सत्र MARG - 111 (B) उपयोजित मराठी</p> <p>द्वितीय सत्र MARG - 121 (B) उपयोजित मराठी</p>	<p>मराठी सामान्यस्तर - १ (पर्यायी अभ्यासक्रम)</p> <p>प्रथम सत्र MARG - 111 (B) उपयोजित मराठी</p> <p>द्वितीय सत्र MARG - 121 (B) उपयोजित मराठी</p>

।। अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ।।

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

JALGAON

SYLLABUS FOR

F.Y.B.A.

(I & II Semester)

ARDHAMAGHDI (PRAKRIT)

w.e.f. June- 2017

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

F.Y.B.A.

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत) अभ्यासक्रम

जून 2017 पासून

पाठ्यपुस्तकाचे नाव-

पाइयपण्णसायरो

सं. डॉ. महावीर शास्त्री, प्रा. बी.डी.गणपाटील

पहिले सत्र (गद्य) 1 ते 4

(पद्य) 1 ते 3

ग्रंथाचा परिचय

कुवलयमाला, पउमचरिउ, गाथासप्तशती, करकंडचरिउ, लीलावई, कंसवहो

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

वेळ 2 तास		गुण- 60
प्र. 1 अ) योग्य पर्याय निवडा	6/8	06
ब) एका वाक्यात उत्तरे द्या.	6/8	06
प्र. 2 दोन-तीन ओळीत उत्तरे द्या.	6/9	12
प्र. 3 थोडक्यात उत्तरे द्या.	4/6	12
प्र. 4 टिपा लिहा.	3/5	12
प्र. 5 सविस्तर उत्तरे लिहा.	2/3	12

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

F.Y.B.A.

द्वितीय सत्र

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत) अभ्यासक्रम

जून 2017 पासून

पाठ्यपुस्तकाचे नाव-

पाइयपण्णसायरो

सं. डॉ. महावीर शास्त्री, प्रा. बी.डी.गणपाटील

पहिले सत्र (गद्य) 5 ते 8

(पद्य) 4 ते 7

प्राकृत आश्रयदाते-

राजा हाल, सम्राट अशोक, राजा प्रवरसेन, सम्राट खारवेल, चामूंडराय

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

वेळ 2 तास		गुण- 60
प्र. 1 अ) योग्य पर्याय निवडा	6/8	06
ब) एका वाक्यात उत्तरे द्या.	6/8	06
प्र. 2 दोन-तीन ओळीत उत्तरे द्या.	6/9	12
प्र. 3 थोडक्यात उत्तरे द्या.	4/6	12
प्र. 4 टिपा लिहा.	3/5	12
प्र. 5 सविस्तर उत्तरे लिहा.	2/3	12

समकक्ष अभ्यासक्रम

सत्र - पेपर क्र.	जुना अभ्यासक्रम	नवीन अभ्यासक्रम
I- G-1	पाइयपण्णसायरो	पाइयपण्णसायरो प्राकृत ग्रंथ परिचय
II G-1	पाइयपण्णसायरो	पाइयपण्णसायरो प्राकृत आश्रयदाते

अध्यक्ष
प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ
उ.म.वि. जळगांव

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY
JALGAON**

Syllabus for

F.Y.B. A.-Compulsory English

CENG -101 Sem-I Compulsory English

CENG -201 Sem-II Compulsory English

(w. e. f. June 2017)

Syllabus
F. Y. B. A. Compulsory English
CENG -101
(w.e.f. June 2017)

Objectives:

1. To develop the ability of students to comprehend written texts
2. To inculcate amongst students moral and human values
3. To make the students aware of the aesthetic pleasure of literature
4. To develop in students the proficiency in speaking and writing English for different purposes
5. To make them aware of the importance of communicative competence

Prescribed Textbook:

1. *Silver Lining*, Orient BlackSwan, Hyderabad, Mumbai (2015)

Recommended Book for Spoken Communication:

2. *Expressions*, Ed. By Board of Editors,

Published by North Maharashtra University, Jalgaon (2013)

Recommended Books for Grammar:

1. An Intensive Course in English: C. D. Sidhu
2. A Remedial English Grammar for Foreign Students; F. T. Wood.
3. Intermediate English Grammar, Usage and Composition;
M.L Tickoo, P.R.Subramaniam, A.E. Subramanian

Semester-I

Periods - 60

I) Short Stories:

1) A Cup of Tea	:	Katherine Mansfield
2) Why I Want a Wife	:	Judy Brady

II) Prose:

1) Playing the English Gentleman	:	M K Gandhi
2) With the Photographer	:	Stephen Leacock

III) Poems:

- 1) Where the Mind is Without Fear : Rabindranath Tagore
- 2) Up-hill : Christina Rossetti

IV) Spoken Skills:

- 1) Introducing
- 2) Greetings
- 3) Requesting

V) Writing Skills:

- 1) Report Writing
- 2) Interviews and Interviewing Skills

VI) Grammar:

- 1) Articles
- 2) Tenses
- 3) Synonyms
- 4) Prepositions

Syllabus
F. Y. B. A. Compulsory English
CENG -201
(w.e.f. June 2017)

Prescribed Textbook:

1. *Silver Lining*, Orient BlackSwan, Hyderabad, Mumbai (2015)

Recommended Book for Spoken Communication:

2. *Expressions*, Ed. By Board of Editors,

Published by North Maharashtra University, Jalgaon (2013)

Recommended Books for Grammar:

1. An Intensive Course in English: C. D. Sidhu
2. A Remedial English Grammar for Foreign Students; F. T. Wood.
3. Intermediate English Grammar, Usage and Composition; M.L Tickoo, P.R.Subramaniam, A.E. Subramanian

Semester-II

Periods - 60

I) Short Stories:

- 1) The Thief : Rusking Bond
- 2) The Gold Frame : R K Laxman

II) Prose :

- 1) How Much Land Does a Man Need? : Leo Tolstoy
- 2) Good Manners : J C Hill

III) Poems:

- 1) The Felling of the Banyan Tree : Dilip Chitre
- 2) If : Rudyard Kipling

IV) Spoken Skills:

- 1) Giving Directions
- 2) Expressing Interests
- 3) Describing Things

V) Writing Skills:

- 1) Narration
- 2) Summarising

VI) Grammar:

- 1) Articles
- 2) Tenses
- 3) Antonyms
- 4) Prepositions

Format of the Question Paper

Semester I

Time: Two Hours

Marks: 60

Q1. A) Fill in the blanks choosing the correct alternative (six out of eight) 06 Marks
(On all literary units)

B) Answer the following questions in one sentence each (six out of eight) 06 Marks
(On Prose)

Q2. Answer the following questions in two sentences each (six out of nine) 12 Marks
(On Poems)

Q3. Answer the following questions in about 50 words each (four out of six) 12 Marks
(On Short Stories)

Q4. Attempt any three out of five (On Spoken Skills) & writing skills 12 Marks

Q5. Do as Directed

A) Fill in the blanks with appropriate articles (Three out of five) 03 Marks

B) Identify the tenses of the following sentences (Three out of five) 03 Marks

C) Give synonyms of the following words (Three out of five) 03 Marks

D) Fill in the blanks with appropriate prepositions (Three out of five) 03 Marks

- **Pattern of Internal Assessment: 40 Marks**

Two Tests : 20Marks

Attendance and good behaviour: 10Marks

Seminar/ Group discussion : 10Marks

Format of the Question Paper

Semester II

Time: Two Hours

Marks: 60

Q1. A) Fill in the blanks choosing the correct alternative (six out of eight) 06 Marks

(On all literary units)

B) Answer the following questions in one sentence each (six out of eight) 06 Marks

(On Prose)

Q2. Answer the following questions in two sentences each (six out of nine) 12 Marks

(On Poems)

Q3. Answer the following questions in about 50 words each (four out of six) 12 Marks

(On Short Stories)

Q4. Attempt any three out of five. (On Spoken Skills) & writing skills 12 Marks

Q5. Do as Directed

A) Fill in the blanks with appropriate articles (Three out of five) 03 Marks

B) Identify the tenses of the following sentences (Three out of five) 03 Marks

C) Give antonyms of the following words (Three out of five) 03 Marks

D) Fill in the blanks with appropriate prepositions (Three out of five) 03 Marks

• Pattern of Internal Assessment: 40 Marks

Two Tests : 20Marks

Attendance and good behaviour: 10Marks

Seminar/ Group discussion : 10Marks

North Maharashtra University, Jalgaon

Syllabus for FYBA Compulsory English

Semester – I & II

With effect from June 2017

Equivalence for FYBA Compulsory English				
Title of Paper				
Sr.No.	Old Paper Code No.	Old Paper w.e.f. June 2013	New Paper Code No.	New Paper w.e.f. June 2017
1	CENG-101	Compulsory English Semester – I	CENG -101	Compulsory English Semester - I
2	CENG -201	Compulsory English Semester – II	CENG -201	Compulsory English Semester - II

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY
JALGAON

Syllabus For **F. Y. B. A. - HINDI**
Ist & IInd Semester

- * HINDI GEN (G-1/ G-2)
- * PRAYOJANMULAK HINDI (G-1/ G-2)

(w. e. f. June 2017)

उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
प्रथम वर्ष कला पाठ्यक्रम
(प्रारंभ जून 2017)
हिंदी सामान्य (G-1/ G-2)

◆ सूचनाएँ :-

- i) जून 2017 से इस पाठ्यक्रम का स्वीकार किया गया है।
- ii) प्रत्येक सत्र में 40 अंक अंतर्गत (Internal) मूल्यांकन के लिए तथा 60 अंक बाह्य (External) परीक्षा के लिए होंगे।
- iii) प्रत्येक सत्र के पाठ्यक्रम हेतु अध्यापनार्थ 45 तासिकाएँ अपेक्षित हैं।
- iv) हिंदी सामान्य के लिए प्रयोजनमूलक हिंदी का पाठ्यक्रम वैकल्पिक होगा।

◆ उद्देश्य :-

- i) छात्रों को साहित्य की विभिन्न विधाओं से परिचित कराना।
- ii) छात्रों में जीवन-मूल्यों के प्रति आस्था निर्माण करना।
- iii) छात्रों में वार्तालेखन की क्षमता को विकसित करना।
- iv) छात्रों में पत्रलेखन की क्षमता को विकसित करना।
- v) छात्रों में अनुवाद लेखन की क्षमता को विकसित करना।
- vi) छात्रों में सारलेखन की क्षमता को विकसित करना।

पाठ्यपुस्तकें (दोनों सत्रों के लिए) :-

- 1) गद्य धारा - सं. डॉ. सुरेश कुमार जैन
वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली - 2
- 2) काव्य कल्पद्रुम - सं. डॉ. सुरेश जैन
वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली - 2

प्रथम सत्र (Ist Semester)

HIN-111 A) हिंदी सामान्य 1 (G-1)

◆ पाठ्यक्रम -

◆ गद्यपाठ -

- 1) उसने कहा था - चंद्रधर शर्मा 'गुलेरी' 2) घर जमाई - प्रेमचंद 3) पुरस्कार - जयशंकर प्रसाद
- 4) मलबे का मालिक - मोहन राकेश 5) पहला सफेद बाल - हरिशंकर परसाई
- 6) घीसा - महादेवी वर्मा 7) रंग में भंग - शंकर पुणतांबेकर
- 8) जहाँ आकाश नहीं दिखाई देता - विष्णु प्रभाकर

✦ पद्यपाठ -

- 1) सखि, वे मुझसे कहकर जाते ! - मैथिलीशरण गुप्त
- 2) बीती विभावरी - जयशंकर प्रसाद
- 3) मोह - सुमित्रानंदन पंत
- 4) मौन करूणा - रामकुमार वर्मा
- 5) मैं नीर-भरी दुख की बदली - महादेवी वर्मा
- 6) बीते दिन कब आनेवाले - हरिवंशराय 'बच्चन'
- 7) तोड़ती पत्थर - सूर्यकांत त्रिपाठी 'निराला'
- 8) जनतंत्र का जन्म - रामधारी सिंह 'दिनकर'

✦ व्याकरण-लेखन -

- 1) वार्तालेखन (सभा-सम्मेलन, संगोष्ठी, उत्सव, समारोह आदि से संबंधित)
- 2) सारलेखन

द्वितीय सत्र (IInd Semester)

HIN-121 A) हिंदी सामान्य 2 (G-2)

✦ पाठ्यक्रम -

✦ गद्यपाठ -

- 1) ठेंस - फणीश्वरनाथ 'रेणु'
- 2) मुरदा सराय - शिवप्रसाद सिंह
- 3) दो कलाकार - मन्नू भंडारी
- 4) वापसी - उषा प्रियंवदा
- 5) गेहूँ बनाम गुलाब - रामवृक्ष बेनीपुरी
- 6) नया साल - अमृतराय
- 7) हरिया काका - दीप्ति गुप्ता
- 8) समांतर रेखाएँ - सत्येंद्र शरत्

✦ पद्यपाठ -

- 1) कालिदास से - नागार्जुन
- 2) वरदान माँगूंगा नहीं - शिवमंगल सिंह 'सुमन'
- 3) प्रतिभा का मूल बिंदु - प्रभाकर माचवे
- 4) माटी और मेघ - गिरिजाकुमार माथूर
- 5) धानों का गीत - केदारनाथ सिंह
- 6) दुख नहीं कोई - दुष्यंतकुमार
- 7) श्रद्धांजलि - यशोदा राजा
- 8) दिनकर के आगम पर - दयानंद शर्मा 'मधुर'

✦ व्याकरण-लेखन -

- 1) शुभकामना-पत्र (जन्म दिन, दशहरा, दीपावली, नववर्ष, होली आदि अवसरों पर आधारित)
- 2) अनुवाद (अंग्रेजी/मराठी परिच्छेद का सरल हिंदी में अनुवाद)

✦ संदर्भ ग्रंथ -

- 1) आधुनिक हिंदी व्याकरण और रचना - डॉ. वासुदेवनंदन प्रसाद, भारती प्रकाशन, इलाहाबाद
- 2) मानक हिंदी व्याकरण - डॉ. लक्ष्मीकांत पाण्डेय, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 3) हिंदी निबंध और रचना - रामसकल शर्मा, एस. चाँद अण्ड कंपनी, नई दिल्ली
- 4) सुबोध हिंदी व्याकरण एवं रचना - वीरेन्द्रकुमार गुप्ता

-----000000-----

उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
प्रथम वर्ष कला
प्रथम सत्र (Ist Semester)
HIN 111 A) हिंदी सामान्य 1 (G-1)
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय - दो घंटे

अंक - 60

- प्र. 1) अ) एक वाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (इसके अंतर्गत गद्यपाठ पर 4 तथा पद्यपाठ पर 4,
ऐसे कुल मिलाकर 8 प्रश्न पूछे जायेंगे। जिनमें से 6 प्रश्नों के उत्तर लिखना अपेक्षित) अंक - 06
आ) बहुपर्यायी प्रश्न (इसके अंतर्गत गद्यपाठ पर 4 तथा पद्यपाठ पर 4, ऐसे
कुल मिलाकर 8 प्रश्न पूछे जायेंगे। जिनमें से 6 प्रश्नों के उत्तर लिखना अपेक्षित) अंक - 06
- प्र. 2) गद्यपाठ पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (4 में से 2) अंक - 12
- प्र. 3) पद्यपाठ पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (4 में से 2) अंक - 12
- प्र. 4) ससंदर्भ व्याख्या :
- अ) गद्यपाठ पर आधारित (2 में से 1) अंक - 06
- आ) पद्यपाठ पर आधारित (2 में से 1) अंक - 06
- प्र. 4) अ) वार्तालेखन (2 में से 1) अंक - 06
- आ) सारलेखन अंक - 06

द्वितीय सत्र (IInd Semester)
HIN 121 A) हिंदी सामान्य 2 (G-2)
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय - दो घंटे

अंक - 60

- प्र. 1) अ) एक वाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (इसके अंतर्गत गद्यपाठ पर 4 तथा पद्यपाठ पर 4,
ऐसे कुल मिलाकर 8 प्रश्न पूछे जायेंगे। जिनमें से 6 प्रश्नों के उत्तर लिखना अपेक्षित) अंक - 06
आ) बहुपर्यायी प्रश्न (इसके अंतर्गत गद्यपाठ पर 4 तथा पद्यपाठ पर 4, ऐसे
कुल मिलाकर 8 प्रश्न पूछे जायेंगे। जिनमें से 6 प्रश्नों के उत्तर लिखना अपेक्षित) अंक - 06
- प्र. 2) गद्यपाठ पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (4 में से 2) अंक - 12
- प्र. 3) पद्यपाठ पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (4 में से 2) अंक - 12
- प्र. 4) ससंदर्भ व्याख्या :
- अ) गद्यपाठ पर आधारित (2 में से 1) अंक - 06
- आ) पद्यपाठ पर आधारित (2 में से 1) अंक - 06
- प्र. 4) अ) शुभकामना पत्र (2 में से 1) अंक - 06
- आ) अनुवाद अंक - 06

-----000000-----

प्रथम वर्ष कला
वैकल्पिक हिंदी
प्रयोजनमूलक हिंदी (G-1/G-2)
(हिंदी सामान्य के लिए वैकल्पिक)

◆ **उद्देश्य :-**

- i) हिंदी भाषा के प्रति छात्रों में रूचि निर्माण करना।
- ii) दैनंदिन कामकाज में हिंदी प्रयोगण क्षमता का विकास करना।
- iii) छात्रों को प्रयोजनमूलक हिंदी का सम्यक ज्ञान देना।
- vi) साहित्यिक हिंदी से प्रयोजनमूलक हिंदी का अंतर समझाना।
- v) हिंदी प्रयोगण के विविध क्षेत्रों की जानकारी देना।
- vi) छात्रों को मानक लेखन तथा व्याकरणिक शुद्ध लेखन में कौशल्य प्रदान करना।
- vii) अंकलेखन तथा पहाडे की शब्दावली में हिंदी प्रयोगण क्षमता निर्माण करना।
- viii) निबंध लेखन, रिपोर्टाज लेखन में कौशल्य निर्माण करना।
- ix) हिंदी में पत्रलेखन, अनुवाद की जानकारी देना।
- x) छात्रों में रोजगारपरक प्रशिक्षण हिंदी के द्वारा देना।

प्रथम सत्र (Ist Semester)

HIN 111 B) प्रयोजनमूलक हिंदी 1 (G-1)

◆ **पाठ्यक्रम -**

- 1) मानक लिपि -
  - मानक लिपि की आवश्यकता और महत्त्व।
  - केंद्रीय हिंदी निदेशालय द्वारा स्वीकृत मानक वर्तनी के नियमों का परिचय।
  - केंद्रीय हिंदी निदेशालय द्वारा स्वीकृत मानक वर्णमाला का परिचय।
  - स्वर, व्यंजन, मात्राएँ, अनुनासिक, अनुस्वार, विसर्ग, हलचिह्न, संयुक्त वर्ण, विदेशी ध्वनियों की जानकारी।
  - विराम चिह्नों का प्रयोग (पूर्णविराम, अल्पविराम, अर्धविराम, योजक चिह्न, प्रश्नचिह्न, विस्मयादिबोधक चिह्न, अवतरण, लोप चिह्न)।
- 2) प्रयोजनमूलक हिंदी - परिभाषा, स्वरूप, व्यवहार के क्षेत्र, आवश्यकता तथा प्रयोजनमूलक हिंदी की विशेषताएँ। साहित्यिक हिंदी और प्रयोजन तत्त्व हिंदी में अंतर।
- 3) पत्र लेखन - पत्र लेखन का महत्त्व - विशेषताएँ।
सामान्य पत्र - निमंत्रण, अभिनंदन तथा सांत्वना पत्र।
आवेदन पत्र - नौकरी, छुट्टी, बैंक में खाता खोलना।
- 4) शब्द निर्माण - उपसर्ग, प्रत्यय, समास के द्वारा।

- 5) निबंध लेखन - निबंध लेखन का महत्त्व - विशेषताएँ।
(वर्णनात्मक, आत्मकथनात्मक, विचारात्मक, ललित निबंध)

द्वितीय सत्र (IInd Semester)
HIN 121 B) प्रयोजनमूलक हिंदी 2 (G-2)

◆ पाठ्यक्रम -

- 1) अ) देवनागरी अंक तथा देवनागरी अंकों के अंतरराष्ट्रीय रूप का परिचय,
1 ते 100 तक तथा अपूर्ण संख्याओं का अक्षरों में (शब्दों में) लेखन तथा गणित के हिंदी चिह्न,
पहाड़े की शब्दावली।
आ) हिंदी का व्याकरण - लिंग, वचन, कारक संबंधित गलतियों का सुधार।
- 2) प्रयुक्ति - परिभाषा, स्वरूप, विशेषताएँ।
  - प्रयुक्ति के विविध क्षेत्र।
  - साहित्य, व्यापार, कार्यालय, प्रशासन, विज्ञान, विधि आदि का परिचय।
- 3) कम्प्यूटर में हिंदी का प्रयोग।
  - कम्प्यूटर - मॉनिटर, की बोर्ड, माऊस, स्कॅनर, प्रिंटर का परिचय, नेटवर्क, ई-मेल की सामान्य जानकारी।
  - इंटरनेट - स्वरूप, महत्त्व, विशेषताएँ, लाभ एवं हिंदी सॉफ्टवेअर (लिंग ऑफिस, लीला प्रबोध, प्रकाशक)
- 4) रिपोर्टाज लेखन - विशेषताएँ।
उद्घाटन, सभा, सम्मेलन, हिंदी दिवस आयोजन से संबंधित खबर प्रेस मीडिया के लिए तैयार करना।
- 5) पारिभाषिक शब्दावली एवं अनुवाद -
  - बैंक, बीमा से संबंधित पारिभाषिक शब्दावली। (नमूना सूची संलग्न)
  - अनुवाद - अंग्रेजी या मराठी से हिंदी में अनुवाद

◆ संदर्भ ग्रंथ -

- 1) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. माधव सोनटक्के, लोकभारती प्रकाशन, दिल्ली
- 2) प्रयोजनमूलक हिंदी : सिद्धांत एवं प्रयोग - डॉ. दंगल झाल्टे, वाणी प्रकाशन, दिल्ली
- 3) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. रामगोपालसिंह, साहित्य संस्थान, गाजियाबाद
- 4) प्रयोजनमूलक हिंदी के अधुनातम आयाम - डॉ. अंबादास देशमुख, शैलजा प्रकाशन, कानपुर
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी चिंतन - अनुचिंतन - डॉ. सुधाकर शेंडगे, डॉ. गोविंद बुरसे, विकास प्रकाशन, कानपुर
- 6) प्रशासनिक शब्दावली हिंदी-अंग्रेजी, पश्चिमी खंड, रामकृष्णपुरम, दिल्ली
- 7) वर्तनी संबंधी नियमावली - केंद्रीय हिंदी निदेशालय, पश्चिमी खंड, रामकृष्णपुरम, दिल्ली (संस्करण 2016)
- 8) प्रयोजनमूलक हिंदी (भाग 1,2) - डॉ. उर्मिला पाटील, अतुल प्रकाशन, कानपुर

-----000000-----

प्रथम वर्ष कला
प्रथम सत्र (Ist Semester)
HIN 111 B) प्रयोजनमूलक हिंदी 1 (G-1)
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय - दो घंटे	अंक - 60
प्र. 1) अ) मानक लिपि से संबंधित बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	अंक - 06
आ) मानक लिपि से संबंधित एक वाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	अंक - 06
प्र. 2) अ) उपसर्ग से शब्द बनाना (5 में से 4)	अंक - 04
आ) प्रत्यय से शब्द बनाना (5 में से 4)	अंक - 04
इ) सामासिक शब्दों के अर्थ लिखना (5 में से 4)	अंक - 04
प्र. 3) प्रयोजनमूलक हिंदी से संबंधित टिप्पणियाँ (5 में से 3)	अंक - 12
प्र. 4) पत्र लेखन : सामान्य पत्र अथवा आवेदन पत्र	अंक - 12
प्र. 5) निबंध लेखन (चार विषयों में से किसी एक विषय पर)	अंक - 12

द्वितीय सत्र (IInd Semester)
HIN 121 B) प्रयोजनमूलक हिंदी 2 (G-2)
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय - दो घंटे	अंक - 60
प्र. 1) अ) देवनागरी अंक, पहाडे से संबंधित बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	अंक - 06
आ) वाक्य शुद्धीकरण - लिंग, वचन, कारक संबंधी (8 में से 6)	अंक - 06
प्र. 2) प्रयुक्ति संबंधित टिप्पणियाँ (5 में से 3)	अंक - 12
प्र. 3) अ) कम्प्यूटर से संबंधित प्रश्न (5 में से 3)	अंक - 06
आ) इंटरनेट से संबंधित प्रश्न (5 में से 3)	अंक - 06
प्र. 4) अ) पारिभाषिक शब्दों का हिंदी विकल्प (8 में से 6)	अंक - 06
आ) मराठी अथवा अंग्रेजी परिच्छेद का हिंदी में अनुवाद	अंक - 06
प्र. 5) रिपोर्टाज लेखन (दो में से किसी एक विषय पर)	अंक - 12

-----000000-----

पारिभाषिक शब्दावली सूची

1	Amount	रकम	26	Form	प्रपत्र
2	Asset	संपदा/संपत्ति	27	Folio	पृष्ठ / पन्ना
3	Affidavit	हलफनामा	28	Fixed Deposit	स्थायी जमा
4	Average	औसत	29	Gross Loss	सकल हानि
5	Bank	बैंक	30	Gross Profit	सकल लाभ
6	Bank Charges	बैंक प्रभार	31	Loan	ऋण
7	Bearer Cheque	वाहक/धारक चेक	32	Liabilities	दायित्व
8	Business	व्यापार	33	Party	पक्ष
9	Bill	विपत्र	34	Payee	प्राप्तकर्ता
10	Capital	पूंजी	35	Proprietor	स्वामी
11	Cash	रोकड/नगदी	36	Sale	बिक्री
12	Currency	मुद्रा/चलन	37	Seal	मुहर
13	Crossed	रेखांकित	38	Rebate	छूट
14	Counting	गणन	39	Renewal	नविनीकरण
15	Counter	बैंक या दुकान की मेज	40	Transfer	अंतरण
16	Counterfoil	अधपन्ना	41	Nomination	नामजदगी
17	Date	तिथि	42	Pledge	प्रतिज्ञापत्र
18	Deposit	जमा	43	Risk	जोखीम
19	Drawee	आहार्थी / देनदार	44	Rate	दर
20	Due date	भुगतान की अंतिम तिथि	45	Interest	ब्याज
21	Deed	नामा	46	Net Banking	नेट बैंकिंग
22	Duty	कार्यभार	47	Total	योग/ कुल
23	Entry	प्रविष्टि	48	Credit Card	साख पत्र / क्रेडिट कार्ड
24	Endorsement	पृष्ठांकन	49	Pass Book	पास बुक
25	Expenditure	व्यय / खर्च	50	Signature	हस्ताक्षर

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
प्रथम वर्ष कला - हिंदी
समकक्ष विषयों की सूची

अ. क्र.	पुराना पाठ्यक्रम	अ. क्र.	नया पाठ्यक्रम
1) 2)	HIN 111 A) हिंदी सामान्य (G-1) प्रथम सत्र HIN 121 A) हिंदी सामान्य (G-2) द्वितीय सत्र	1) 2)	HIN 111 A) हिंदी सामान्य (G-1) प्रथम सत्र HIN 121 A) हिंदी सामान्य (G-2) द्वितीय सत्र
1) 2)	HIN 111 B) प्रयोजनमूलक हिंदी (G-1) प्रथम सत्र HIN 121 B) प्रयोजनमूलक हिंदी (G-2) द्वितीय सत्र	1) 2)	HIN 111 B) प्रयोजनमूलक हिंदी (G-1) प्रथम सत्र HIN 121 B) प्रयोजनमूलक हिंदी (G-2) द्वितीय सत्र

प्राचार्य डॉ. शिवाजी देवरे
समन्वयक
प्रथम वर्ष कला - हिंदी पाठ्यक्रम

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY JALGAON

Syllabus for

F.Y.B.A.-Optional English

OENG -101 Sem- I **Optional English**

OENG - 201 Sem- II **Optional English**

(w. e. f. June 2017)

Syllabus
F. Y. B. A. Optional English
OENG -101
(w.e.f. June 2017)

Objectives:

1. To develop the ability of students to comprehend written texts
2. To inculcate amongst students moral and human values
3. To make the students aware of the aesthetic pleasure of literature
4. To introduce to the students the basic forms of poetry
5. To create interest among students for literature

Semester I

Periods-60

A) Definitions of Poem/Poetry

B) Subjective and Objective Poetry

C) Stanza Forms: Couplet, Tercet, Quatrain

D) Figures of Speech:

Simile, Metaphor, Alliteration, Assonance, Pun, Irony, Personification

E) Poetical Types:

- 1) The Lyric: Meaning and Features
- 2) The Ode: Meaning and Features
- 3) The Sonnet: Meaning and Features

F) Poems:

- 1) Lyric - The Lake Isle of Innisfree : W B Yeats
- 2) Ode - Ode to a Skylark : P. B. Shelley
- 3) Sonnet - That Time of Year : William Shakespeare

Recommended Books:

- 1) Abrams, M. H. (1993) *A Glossary of Literary Terms*. Bangalore: Prism Books Pvt. Ltd.
- 2) Prasad, B. (2004) *A Background to the Study of English Literature*. Mumbai: Macmillan
- 3) The Text for prescribed poems= *Whispering Reeds: An Anthology of English Poetry* edited by D. K. Barua, Oxford University Press 2015.

Syllabus
F. Y. B. A. Optional English
OENG -201
(w.e.f. June 2017)
Semester II

Periods-60

A) Figures of Speech: Climax, Anti-Climax, Transferred Epithet and Epigram

B) Poetical Terms:

Refrain, Blank Verse, Free Verse, Imagery, Symbolism and Dramatic Monologue

C) Poetical Types:

- 1) The Epic: Meaning and Features
- 2) The Ballad: Meaning and Features
- 3) The Satire: Meaning and Features
- 4) The Elegy: Meaning and Features

D) Poems:

- 1) Ballad - La Belle Dame Sans Merci : John Keats
- 2) Satire - The Toilet (from The Rape of the Lock : Alexander Pope
Canto I, Lines 121-148)
- 3) Elegy - Dover Beach : Matthew Arnold

Recommended Books:

- 1) Abrams, M. H. (1993) *A Glossary of Literary Terms*. Bangalore: Prism Books Pvt. Ltd.
- 2) Prasad, B. (2004) *A Background to the Study of English Literature*. Mumbai: Macmillan
- 3) The Text for prescribed poems= *Whispering Reeds: An Anthology of English Poetry*
edited by D. K. Barua, Oxford University Press 2015.

Format of Question Paper
Semester-I

Time: Two Hours

Marks: 60

- Q.1a) Fill in the blanks choosing the correct alternative (six out of eight) 06 Marks
(On all units)
- b) Answer the following questions in one sentence each (six out of eight) 06 Marks
(On all units)

Q. 2) Answer the following questions in two sentences each. (six out of nine) 12 Marks
(On units A, B, C)

Q. 3) Answer the following questions in about 50 words each. (four out of six) 12 Marks
(On units D, E)

Q. 4) Answer the following questions in about 60 words each. (three out of five) 12 Marks
(On units D, E)

Q.5) Answer the following questions in about 100 words each. (two out of three) 12 Marks
(On poems)

• **Pattern of Internal Assessment: 40 Marks**

Two Tests : 20Marks
Attendance and good behaviour: 10Marks
Seminar/ Group discussion : 10Marks

**Format of Question Paper
Semester-II**

Time: Two Hours

Marks: 60

Q.1a) Fill in the blanks choosing the correct alternative (six out of eight) 06 Marks
(On all units)

b) Answer the following questions in one sentence each (six out of eight) 06 Marks
(On all units)

Q. 2) Answer the following questions in two sentences each. (six out of nine) 12 Marks
(On unit A)

Q. 3) Answer the following questions in about 50 words each. (four out of six) 12 Marks
(On unit B)

Q. 4) Answer the following questions in about 60 words each. (three out of five) 12 Marks
(On unit C)

Q.5) Answer the following questions in about 100 words each. (two out of three) 12 Marks
(On Poems)

- **Pattern of Internal Assessment: 40 Marks**

Two Tests : 20Marks

Attendance and good behaviour: 10Marks

Seminar/ Group discussion : 10Marks

North Maharashtra University, Jalgaon

Syllabus for FYBA Optional English

Semester – I & II

With effect from June 2017

Equivalence for FYBA Optional English				
Title of Paper				
Sr.No.	Old Paper Code No.	Old Paper w.e.f. June 2013	New Paper Code No.	New Paper w.e.f. June 2017
1	OENG-101	Optional English Semester – I	OENG-101	Optional English Semester - I
2	OENG-201	Optional English Semester – II	OENG-201	Optional English Semester - II

NOTRH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SALLABUS FOR F.Y.B.A.

SUBJECT – PALI (G-1)

SUBJECT CODE – 13814

YEAR -2017

SEMISTER-I

PAPER NAME – KHUDDAKNIKAYA (खुद्दकनिकाय)

१. नन्दसुतं
२. यमकवग्गो
३. दससिक्खापदं
४. जरावग्गो
५. पठमबोधिसुतं

GRAMMAR

१. सरानि
२. व्यंजनानि
३. सब्बानाम

BOOK INTRODUCTION

१. खुद्दकपाठ
२. धम्मपदं
३. उदान
४. इतिवुत्तक

प्रश्न प्रत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

Time : Two Hours		Marls : 60
प्रश्न १	पाठ्याधारित भाषांतर	10
प्रश्न २	पाठ्याधारित संदर्भ	10
प्रश्न ३	पाठ्याधारित प्रश्न	20
प्रश्न ४	व्याकरण	10
प्रश्न ५	ग्रंथ परिचय	40
Total		100

समकक्ष अभ्यासक्रम

Paper no.	Old Syllabus	New Syllabus
Pali G-१	Semester - १ -पालि भासाय गज्ज पज्ज सङ्गहो	खुद्दकनिकाय

REFERENCE BOOKS

१. गोयन्का, स.ना.; खुद्दकपाठ पालि: विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
२. गोयन्का, स.ना.; धम्मपदपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
३. गोयन्का, स.ना.; उदानपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
४. गोयन्का, स.ना.; इतिवृत्तकपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
५. M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.III; Bhartiya Vivdya Prakashan, Delhi, १९८५
६. आठवले, सुभाष; उदान; सन्मती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपुर २००५
७. आठवले, सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपुर २००५
८. Lily de Silva; Pali Primer ; Vipassana Reseach Institute; Dhammagiri igatpuri (M.S)

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SYLLABUS FOR F.Y.B.A

SUBJECT - PALI (G-1)

SUBJECT CODE – 13824

SEMESTER – II

PAPER NAME – KHUDDAKNIKAYA (खुद्दकनिकाय)

१. मग्गोवग्गो
२. दुतियबोधिसुत्तं
३. लोकसुत्तं
४. खग्गाविसारणसुत्तं
५. धनियसुत्तं
६. पुण्णाथेरीगाथा

GRAMMER

१. संधी
२. काळ
३. विभक्ती

BOOK INTRODUCTION

१. सुत्तनिपात
२. थेरगाथा
३. थेरीगाथा
४. जातक

प्रश्न प्रत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

Time : Two Hours		Marls : 60
प्रश्न १	पाठ्याधारित भाषांतर	10
प्रश्न २	पाठ्याधारित संदर्भ	10
प्रश्न ३	पाठ्याधारित प्रश्न	20
प्रश्न ४	व्याकरण	10
प्रश्न ५	ग्रंथ परिचय	10
Internal Exam.		40
TOTAL		100

समकक्ष अभ्यासक्रम

Paper no.	Old Syllabus	New Syllabus
Pali G-१	Semester - २ -पालि भासाय गज्ज पज्ज सङ्गहो	खुद्दकनिकाय

REFERENCE BOOKS

१. गोयन्का, स. ना. धम्मपदपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
२. गोयन्का स. ना. ; उदानपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
३. गोयन्का, स. ना.; इतिवुत्तकपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
४. गोयन्का, स. ना.; सुत्तनिपातपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; इगतपुरी १४९९५
५. M. Winternitz; History of Indian Literature Vol. II; Bhartiya Vivdya Prakashan] Igatpuri (M.S.)

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्य अभ्यासमंडळ,
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SYLLABUS FOR M.A. - IInd

SEMESTER-III

SUBJECT-PALI (Subordinate)

SUBJECT CODE-

YEAR- २००१७

दीपवंसो

१. एकं : महाकस्सपसङ्गहो
२. विनयपरम्परा
३. रय्यो धम्मासोको
४. ततियसद्धम्मोसङ् गहो
५. महिन्दथेरागमनं

GRAMMAR

१. विशेषण
२. क्रियापद
३. काळ
४. अव्यय

BOOK INTRODUCTION

१. दीपवंसो
२. महावंसो
३. चूळवंस
४. बुद्धघोसुप्पति
५. सद्धम्मसङ्गहो

प्रश्न पत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

Time : Two Hours		Marks : 60
प्रश्न १	पाठ्याधारित भाषंतर	12
प्रश्न २	पाठ्याधारित संदर्भ	12
प्रश्न ३	पाठ्याधारित प्रश्न	12
प्रश्न ४	पाठ्याधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	12
प्रश्न ५	व्याकरण व ग्रंथ परिचय	12
Intenal Exam.		40
TOTAL		100

समकक्ष अभ्यासक्रम

Paper no.	Class	Old Syllabus	New Syllabus
Pali (Subordinate)	MA-II Sem. - III	त्रिपिटक साहित्य	वंस साहित्य

REFERENCE BOOKS

१. गोयन्का, स. ना.; दीपवंसो; विपश्या विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
२. भागवत, एन. के.; दीपवंस; विद्यापीठ, मुंबई
३. उपाध्याय, भरतसिंह; पालि साहित्य का इतिहास; हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग १९९४
४. M. Winternitz; History of Indian Literature Vol. II; Bhartiya Vivdya Prakashan, Delhi, १९८५
५. आठवले, सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपूर २००५
६. Lily de Slva; Pali Primer; Vipassana Research Institute; Dhammagiri Igatpuri (M.S.)

अध्यक्ष,

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ,
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SYLLABUS FOR M.A. IInd

SEMISTER - IV

SUBJECT - PALI (Subordinate)

SUBJECT CODE -

YEAR- 2017

PAPER NAME – VANSA LITERATURE (वंस साहित्य)

महावंसो

१. तथागताभिगमनं
२. महासम्मत्तवंसो
३. पठमधम्मसङ्गीति
४. दुतियधम्मसङ्गीति
५. ततियधम्मसङ्गीति
६. विजयागमनं

GRAMMAR

१. नामधातु
२. कारक
३. समास
४. इत्थिपच्चय

BOOK INTRODUCTION

१. महाबोधीवंस
२. थूपवंस
३. अत्तनगलुविहारवंस
४. दाठावंस
५. जितनकालमालिनी

प्रश्न पत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

Time : Two Hours		Marks : 60
प्रश्न १	पाठ्यधारित भाषांतर	12
प्रश्न २	पाठ्याधारित संदर्भ	12
प्रश्न ३	पाठ्यधारित प्रश्न	12
प्रश्न ४	पाठ्यधारित वस्तुनिष्ठ	12
प्रश्न ५	व्याकरण व ग्रंथ परिचय	12
Internal Exam.		40
TOTAL		100

समकक्ष अभ्यासक्रम

Paper no.	Class	Old Syllabus	New Syllabus
Pali (Subordinate)	MA-II Sem. - IV	त्रिपिटक साहित्य	वंस साहित्य

REFERENCE BOOKS

१. गोयन्का, स. ना.; दीपवंसो; विपश्या विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
२. भागवत, एन. के.; दीपवंस; विद्यापीठ, मुंबई
३. उपाध्याय, भरतसिंह; पालि साहित्य का इतिहास; हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग १९९४
४. M. Winternitz; History of Indian Literature Vol. II; Bhartiya Vivdya Prakashan, Delhi, १९८५
५. आठवले, सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपूर २००५
६. Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute; Dhammagiri Igatpuri (M.S.)

अध्यक्ष,

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ,
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SYLLABUS FOR M.A. - Ist

SEMESTER- I

SUBJECT-PALI (Subordinate)

SUBJECT CODE-

YEAR- २००१७

PAPER NAME – PITAKA LITERATURE (पिटक साहित्य)

१. सब्बासवसुत्तं
२. पासरासिसुत्तं
३. जटासुत्तं
४. मंडगलसुत्तं
५. धनियसुत्तं
६. जरावग्गो

GRAMMAR

१. सरानि
२. व्यंजनानि
३. संधी
४. विभक्ती

BOOK INTRODUCTION

१. दीघनिकाय
२. मज्झिमनिकाय
३. संयुत्तनिकाय
४. अङ्गुत्तरनिकाय
५. खुद्दकनिकाय

प्रश्न पत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

Time : Two Hours		Marks : 60
प्रश्न १	पाठ्यधारित भाषांतर	12
प्रश्न २	पाठ्याधारित संदर्भ	12
प्रश्न ३	पाठ्यधारित प्रश्न	12
प्रश्न ४	पाठ्यधारित वस्तुनिष्ठ	12
प्रश्न ५	व्याकरण व ग्रंथ परिचय	12
Internal Exam.		40
TOTAL		100

समकक्ष अभ्यासक्रम

Paper no.	Class	Old Syllabus	New Syllabus
Pali Subordinate)	MA-I Sem. - I	सुत्त, विनय व अभिधम्मपिटक	पिटक साहित्य

REFERENCE BOOKS

१. गोयन्का, स.ना.; मज्झिमनिकायपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५.
२. गोयन्का, स.ना.; संयुत्तनिकायपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५.
३. गोयन्का, स.ना.; सुत्तनिपातपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५.
४. गोयन्का, स.ना.; धम्मपदपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५.
५. M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.II; Bhartiya Vivdya Prakashan Delhi, १९८५.
६. आठवले सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपुर २००५
७. Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute; Dhammagiri Igatpuri (M.S)

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SYLLABUS FOR M.A. - Ist

SEMESTER- II

SUBJECT-PALI (Subordinate)

SUBJECT CODE-

YEAR- २००१७

PAPER NAME – PITAKA LITERATURE (पिटक साहित्य)

१. बोधिकथा
२. धम्मचक्कपवत्तनुसत्तं
३. यस पब्बज्जा
४. सारिपुत्त - मोग्गल्लान पब्बज्जा
५. अरियपरियेसनसुत्तं
६. चित्तवग्गो

GRAMMER

१. कारक
२. समास
३. अत्थिपच्चय

BOOKS INTRODUCTION

१. पाराजिक
२. पाचित्तिय
३. महावग्ग
४. चुल्लवग्ग

प्रश्न पत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

Time : Two Hours		Marks : 60
प्रश्न १	पाठ्यधारित भाषांतर	12
प्रश्न २	पाठ्याधारित संदर्भ	12
प्रश्न ३	पाठ्यधारित प्रश्न	12
प्रश्न ४	पाठ्यधारित वस्तुनिष्ठ	12
प्रश्न ५	व्याकरण व ग्रंथ परिचय	12
Internal Exam.		40
TOTAL		100

समकक्ष अभ्यासक्रम

Paper no.	Class	Old Syllabus	New Syllabus
Pali (Subordinate)	MA-I Sem. - II	सुत्त, विनय व अभिधम्मपिटक	पिटक साहित्य

REFERENCE BOOKS

१. गोयन्का, स.ना.; धम्मपदपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
२. गोयन्का, स.ना.; पाराजिकपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
३. गोयन्का, स.ना.; पाचित्तियपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
४. गोयन्का, स.ना.; महावग्गपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
५. M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.II; Bhartiya Vivdya Prakashan Delhi, १९८५.
६. आठवले सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपुर २००५
७. Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute; Dhammagiri Igatpuri (M.S)

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

**SYLLABUS FOR F.Y.B.A.
SEMESTER PATTERN**

POLITICAL SCIENCE

&

PUBLIC ADMINISTRATION

(WITH EFFECT FROM JUNE - 2017)

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON.

SYLLABUS FOR F.Y.B.A.

WITH EFFECT FROM JUNE 2017

SEMESTER PATTERN

POLITICAL SCIENCE

GENERAL PAPER

Introduction to Indian Constitution

POL – G -101-A (Semester-I)

POL – G -201-A (Semester-II)

OPTIONAL PAPER

Rural Local Government in Maharashtra

POL – G -101-B (Semester-I)

Urban Local Government in Maharashtra

POL – G -201-B (Semester-II)

F.Y.B.A.
Political Science and Public Administration

Equivalent Course for Political Science

(With Effect from June 2017)

(Semester Pattern)

Sr. No.	Paper	Old Course	New Course
1	Gen. Paper POL-1	Indian Constitution	Introduction to Indian Constitution

OPTIONAL COURSE

2	Gen. Paper POL-1 OPT.	Local Self Government in Maharashtra	Sem. - I Rural Local Government in Maharashtra Sem. – II Urban Local Government in Maharashtra
---	-----------------------------	--	---

Public Administration

w.e. from June 2017

Sr. No.	Paper	Old Course	New Course
1	Gen. Paper PUB-1	Indian Administration	Indian Administrative System

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
(SYLLABUS FOR F.Y.B.A.POLITICAL SCIENCE)
POL-G-101-A- Introduction to Indian Constitution
WITH EFFECT FROM JUNE 2017

Periods - 60
Marks - 60
U.A. - C.A.
60   40

Course Objectives -

This paper is a basic introduction to the process, concept and working of Indian constitution. Indian constitution is a social document. To create responsible Indian citizen is the need. Explain an importance of constitutions. Practical applicability of the constitution should be known to the students. It includes the constitutional frame work , machinery and recent trends in Indian democracy.

Semester-I

Chapter : 1	Making of the Indian Constitution	Periods	Marks
	a. Historical background of constitution b. Process of Making the Indian Constitution, c. Values of the preamble, d. Salient features in Indian Constitution	12	12
Chapter : 2	Federal Design and its working	12	12
	a. Structure of Indian Federation. b. Nature & Features of Indian Federation .(Art. 256) c. Centre & State Relation - Legislative Relation Administrative Relation, Financial Relation d. Constitutional Bodies - Finance commission, NITI Aayog		
Chapter : 3	Fundamental Rights & Duties	12	12
	a. Fundamental Rights (12 to 33). b. Fundamental Duties (51A) (21A) c. Difference between Rights and Duties d. Recent changes Regarding Rights - RTI, RTE		
Chapter : 4	Directive Principles of State Policy (Art. 36 to 51)	12	12
	a. Meaning and Scope of Directive Principles. b. Social and Economical Principles. c. Political Principles & Principles concern with International Relation d. Difference between Rights and Directive Principles.		
Chapter : 5	Major Amendment in Indian Constitution (Art. 368)	12	12
	a. Procedure to Amendment in Indian Constitution b. Important Amendment - 61, 73, 74, 86 & 101 c. Dangers of Frequently Amendment in Indian Constitution d. Implementation of Amendments.		

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
(SYLLABUS FOR F.Y.B.A.POLITICAL SCIENCE)
POL-G-201-A-Introduction to Indian Constitution
WITH EFFECT FROM JUNE 2017

Periods - 60
Marks - 60
U.A. - C.A.
60   40

Semester-II

Chapter : 1	Executive in India	Periods	Marks
	a. Union Executive : Composition, Powers and Functions	12	12
	1. President		
	2. Vice President		
	3. Prime Minister		
	4. Council of Minister		
	b. State Executive : Composition, Powers and Functions		
	1. Governor		
	2. Chief Minister		
	3. Council of Minister		
Chapter : 2	Legislature in India	12	12
	a. Union Legislature		
	1. Lok Sabha		
	Composition, Powers and Functions, Speaker and Deputy Speaker Powers and Functions		
	2. Rajya Sabha		
	Composition, Powers and Function, Chairman and Deputy Chairman Powers and Function		
	b. State Legislature		
	1. Vidhan Sabha		
	Composition, Powers and Function, Speaker and Deputy Speaker Powers and functions		
	2. Vidhan Parishad		
	Composition, Powers and Function Chairman and Deputy Chairman Powers and Functions		
Chapter : 3	Judiciary in India	12	12
	a. Supreme Court - Composition Powers and Function		
	b. High Court - Composition Powers and Function		
	c. Judicial Review, Judicial Activism		
	d. Public Interest Litigation (PIL), Judicial Reforms		
Chapter : 4	Electoral Process in India	12	12
	a. Representation and Adult Franchise		
	b. Centre and State Election Commission - Powers and Functions		
	c. Role of Election Commissioner		
	d. Election Reforms - EVM - Electronic Voting Machine		
Chapter : 5	Emerging Challenges before Indian Democracy	12	12
	a. National Integration		
	b. Secularism		
	c. Reservation		
	d. Demand of Small States		

Reference Books: (For both semesters)

1. **Dr. Bhimrao Ambedkar** - The Constitution of India, (Edi. 2011)
भारत सरकार, विधि और न्याय मंत्रालय, नई दिल्ली
2. **Basu Durga Das -** - Introduction to the constitution of India, New Delhi, Print ice - Hall of India
3. **Ram Joshi -** - Marina Pinto, Louis D'silva, The Indian Constitution and its working. Bombay Orient Longman.
4. **Phadke Y.D. & S. Shrinivas** - The Indian Constitution, Himalayan Publishing Co., Girgaon
5. **Johari J.C.** - Indian Political System, Anmol Publications Pvt. Ltd., New Delhi
6. **M.N. Srinivas** - 'Social Change in Modern India', Bombay, Allied Publishers.
7. **R. Kothari** - Politics in India, Delhi, Orient Longman, 1970
8. **R. Kothari** - Democratic Policy and Social Change in India, Delhi, Allied Publishers, 1976
9. **S. Kothari -** Social Movement and the Redefinition of Democracy, Boulder, Colorado West view Press, 1993
10. **J. Donnelly** - The Concept of Human Rights, London, Croom Helm, 1985.
11. **J. Borwnlie** - Basic Documents of Human Rights, 2nd Edn., Oxford, The Clarendon Press 1992.
12. **Geol S. R.** - Right to Information and Good Governance. Deep and Deep Publication Pvt. Ltd., New Delhi, 2007
13. **Dr. Manohar T. Patil** - Panchayat Raj, Democracy and Development in India, Chandralok Publication, Kanpur - 21
14. **Dr. Pramod Pawar** - Indian Constitution, Chandralok Publication, Kanpur - 21
15. **Dr. Sambhaji Patil** - Local Self Government, Chandralok Publication, Kanpur - 21
16. **राजेंद्र शंकर भट्ट** - संविधान - शंकाएँ और संभावनाएँ, पंचशील प्रकाशन, जयपूर - ३०२००३
17. **प्रा. श्रीराम माहेश्वरी** - अखिल भारतीय सेवाएँ, पंचशील प्रकाशन, जयपूर - ३

18. डॉ. पा.श्री. घारे - भारतीय प्रशासन, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, पुणे
19. प्रा. श्रीराम माहेश्वरी - भारतीय प्रशासन (मराठी), ओरिएंट लॉगमन प्रा. लि.,
अनुवाद साधना कुलकर्णी मुंबई
20. प्रा. बी.टी. देशमुख - भारतीय संविधान, पिंपळापुरे पब्लिशर्स, नागपूर
21. डॉ. भा.ल. भोळे - भारतीय राज्यव्यवस्था, पिंपळापुरे पब्लिशर्स, नागपूर
22. प्रा. बी.बी. पाटील - भारतीय शासन, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर
23. माहितीचा अधिकार अधिनियम २००५ - यशवंतराव चव्हाण विकास प्रकाशन प्रबोधिनी आणि
राजहंस प्रकाशन याचा उपक्रम, यशदा, पुणे
24. डॉ.सौ. शुभांगी राठी - भारताचे शासन व राजकारण, कैलास पब्लिकेशन,
औरंगाबाद
25. डॉ.सौ.शुभांगी राठी, प्रा.नाडेकर, प्रा.दुसाने - भारतीय लोकशाही गणराज्य - दुसरे सत्र, वृंदा
पब्लिकेशन, जळगांव
26. डॉ.अलका देशमुख - भारतीय शासन आणि राजकारण, श्री साईनाथ प्रकाशन,
नागपूर
27. डॉ.एस.जी.देवगांवकर - भारतीय राज्यव्यवस्था श्री साईनाथ प्रकाशन, नागपूर
28. डॉ. भालबा विभुते - भारताचे संविधान, मनोविकास प्रकाशन, चर्चगेट, मुंबई
29. डॉ. पी. डी. देवरे, डॉ. एस. एम. विसपुते,
डॉ. डी. एस. निकुंभ - भारतीय लोकशाही गणराज्य, प्रशांत पब्लिकेशन,
जळगांव
30. डॉ.प्रमोद पवार, डॉ. सौ. शुभांगी राठी - भारतीय लोकशाही गणराज्य - पहिले सत्र, वृंदा
पब्लिकेशन, जळगांव
31. डॉ. डी.एस. निकुंभ, डॉ. सुरेंद्र मोरे - भारतीय संविधान - भाग - १, भाग - २, प्रशांत
पब्लिकेशन, जळगांव
32. डॉ. मनोहर तुकाराम पाटील - पंचायत राज व महिला सहभाग, इंडोव्हिजन
पब्लिकेशन्स, लातूर
33. डॉ. शुभांगी राठी - भारताचे संविधान, अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव
34. प्रा. बी. बी. पाटील - लोकप्रशासन
35. डॉ. पारस बोरा - लोकप्रशासन शास्त्र
36. डॉ. अर्जुनराव दर्शनकर - लोकप्रशासन शास्त्र

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
(SYLLABUS FOR F.Y.B.A.POLITICAL SCIENCE)
POLITICAL SCIENCE – G-101-B OPTIONAL PAPER 1
POL-G-101-B- Rural Local Government in Maharashtra
WITH EFFECT FROM JUNE 2017

Periods - 60
Marks - 60
U.A. - C.A.
60   40

Semester-I

Chapter : 1	Local Self Government	Periods	Marks
	a. Meaning, Scope, Importance	12	12
	b. Nature and History		
	c. Importance of Rural Local Government.		
Chapter : 2	Making of Panchayatraj in Maharashtra	12	12
	a. V.P. Naik Committee		
	b. L.N. Bongirwar Committee		
	c. P.B. Patil Committee		
	d. 73 rd Amendment		
Chapter : 3	Panchayat Raj System in Maharashtra	12	12
	1. Zilla Parishad	}	a. Organization
	2. Panchayat Samiti		b. Powers
	3. Grampanchayat		c. Functions
	4. Gram Sabha		d. Women reservation
			e. Revenue Sources
Chapter : 4	Welfare Programme in Panchatraj System	12	12
	a. Constitutional Pedestal		
	b. Role of Information Technology		
Chapter : 5	Leadership in Rural Government	12	12
	a. Development of Rural Leadership		
	b. Features of Leadership		

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
(SYLLABUS FOR F.Y.B.A.POLITICAL SCIENCE)
POLITICAL SCIENCE – G-201-B OPTIONAL PAPER 1
POL-G-201-B- Urban Local Government in Maharashtra
WITH EFFECT FROM JUNE 2017

Periods - 60
Marks - 60
U.A. - C.A.
60   40

Semester-II

Chapter : 1	Making of Urban Local Government in Maharashtra	Periods	Marks
	a. Nature and History	12	12
	b. Scope		
	c. Structure		
Chapter : 2	Urban Local Institutions	12	12
	1. Municipality		
	2. Municipal Council		
	3. Municipal Corporation		
	4. Port Trust		
	} a. Organization		
	} b. Powers		
	} c. Functions		
Chapter : 3	Reform of Local Government	12	12
	a. 74 th Amendment		
	b. Empowerment of Womens		
Chapter : 4	Revenue sources of Urban Local Government	12	12
	a. Taxes		
	b. Grants		
	c. Loan		
Chapter : 5	Control on Urban Local Government	12	12
	a. Control of State Government		
	b. Control of District Collector		
	c. Reforms of Control		

Reference Books: (For both semesters)

1. **S. R. Maheshwari** - Public Administration in India, MacMillan
2. **M. Laxmikanth** - Public Administration, Tata McGraw, Hill Publishing Co., New Delhi.
3. **Avasthi & Avasthi** - Indian Administration, Lakshmi, Narain Agrawal, Agra - 3.
4. **Vishnoo Bhagwan & Vidya Bhushan-** Public Administration, S. Chand, New Delhi.
5. **Dr. Manohar T. Patil** - Panchayat Raj, Democracy and Development in India, Chandralok Publication, Kanpur - 21
6. **Dr. Sambhaji Patil** - Local Self Government, Chandralok Publication, Kanpur - 21
7. **श्रीराम माहेश्वरी** - भारतीय प्रशासन, ओरिएण्ट लॉगमन.
8. **प्रा. के.आर. बंग** - भारतीय प्रशासन, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद.
9. **डॉ. प. ल. जोशी** - भारतीय शासन व प्रशासन, विद्या प्रकाशन, नागपूर.
10. **डॉ.बी. एल. फडीया** - भारतीय प्रशासन, साहित्य भवन, आग्रा.
11. **डॉ.प्रमोद पवार, डॉ.सौ शुभांगी राठी -** भारतीय गणराज्याचे शासन - पहिले सत्र, वृंदा पब्लिकेशन, जळगांव
12. **डॉ. डी.एस. निकुंभ, डॉ. सुरेंद्र मोरे -** भारतीय संविधान - भाग - १, भाग - २, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगांव
13. **डॉ. मनोहर तुकाराम पाटील** - पंचायत राज व महिला सहभाग, इंडोव्हिजन पब्लिकेशन्स, लातूर
14. **डॉ. शुभांगी राठी** - महाराष्ट्राच्या सामाजिक - राजकीय चळवळी व प्रशासन, अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव.

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for F. Y. B. A. (Public Administration)
(w.e.f. June 2017)

PUB- G-101: Indian Administrative System (Semester I)

Periods - 60
Marks - 60
U.A. - C.A.
60   40

Objectives:

Following objectives can achieve from this paper -

1. To know the nature & Scope of Indian Administrative System.
2. To aware the students about the basic concepts of Indian Public Administrative System.
3. To understand Indian Administrative Constitutional & Statutory Bodies.
4. To introduce new technology & Changing Government policies of development among the student.

Semester I		Periods	Marks
Chapter 1	The Legacy of Indian Administration a. Basic Premises of Indian Administration b. Administration of British Period c. Administration since Independence d. Salient Features of Indian Administration	12	12
Chapter 2	Administration of President & Vice President a. President: Election, Composition, Powers & Functions, Role b. Vice President: Election, Composition, Powers & Functions, Role	12	12
Chapter 3	Administration of Prime Minister & Council of Ministers a. Prime Minister: Appointment, Composition, Powers & Functions, Role b. Council of Ministers: Constitutional Provisions, Composition, Powers & Functions, Collective Responsibility.	12	12
Chapter 4	Cabinet Secretariat a. Structure and Functions of Cabinet Secretariat & Prime Minister's Office b. Ministries and Departments: (Structure, Functions, Role in Policy Formation & Implementation) i. Ministry of Home Affairs ii. Ministry of Finance iii. Ministry of Foreign Affairs iv. Ministry of Railway	12	12
Chapter 5	Constitutional & Statutory Bodies: (Need, Functions, Limitations, Role) a. Union Public Service Commission (UPSC) b. Election Commission (EC) c. National Human Rights Commission (NHRC) d. Right to Information Commission (RIC) e. Central Administrative Tribunals (CAT)	12	12

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for F. Y. B. A. (Public Administration)
(w.e.f. June 2017)

PUB- G-201: Indian Administrative System (Semester II)

Periods - 60

Marks - 60

U.A. - C.A.

60   40

Semester II		Periods	Marks
Chapter : 1	Indian Federal System a. Nature of Indian Federal System b. Distribution of Powers (i) Union List (ii) State List (iii) Concurrent List	12	12
Chapter : 2	Center State Relations a. Relations between Center & State Government (i) Legislative Relations (ii) Administrative Relations (iii) Finance Relations b. Finance Commission c. NITI Aayog	12	12
Chapter : 3	The Comptroller and Auditor General of India a. Historical Background b. Liberty. c. Duties and Powers d. Process of Report Writing e. Role & Contribution in Administration	12	12
Chapter : 4	Administrative Reforms in India a. Good Governance b. E-Governance c. Lokpal d. Development of Information Technology & Social Media	12	12
Chapter : 5	Social Welfare Administration in India a. Meaning & Nature of Social Welfare Programme b. Development of Administrative Welfare Programmes - (i) Social (ii) Economic (iii) Health (iv) Environmental c. Administrative Welfare Programmes for - (i) S. C. & S. T. (ii) Tribal Areas (iii) Women (iv) Children.	12	12

Reference Books: (For both semesters)

1. **S. R. Maheshwari** - Public Administration in India, MacMillan
2. **M. Laxmikanth** - Public Administration, Tata McGraw, Hill Publishing Co., New Delhi.
3. **Avasthi & Avasthi** - Indian Administration, Lakshmi, Narain Agrawal, Agra - 3.
4. **Vishnoo Bhagwan & Vidya Bhushan** - Public Administration, S. Chand, New Delhi.
5. **Dr. Manohar T. Patil** - Panchayat Raj, Democracy and Development in India, Chandralok Publication, Kanpur - 21
6. **Dr. Sambhaji Patil** - Local Self Government, Chandralok Publication, Kanpur - 21
7. **श्रीराम माहेश्वरी** - भारतीय प्रशासन, ओरिएण्ट लॉगमन.
8. **डॉ. शुभांगी राठी** - भारताचे शासन व राजकारण, कैलास पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद
9. **प्रा. के.आर. बंग** - भारतीय प्रशासन, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद.
10. **डॉ. प. ल. जोशी** - भारतीय शासन व प्रशासन, विद्या प्रकाशन, नागपूर.
11. **डॉ. शुभांगी राठी** - भारताचे संविधान, अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव
12. **डॉ.बी. एल. फडीया** - भारतीय प्रशासन, साहित्य भवन, आग्रा.
13. **डॉ.प्रमोद पवार, डॉ.सौ शुभांगी राठी** - भारतीय गणराज्याचे शासन - पहिले सत्र, वृंदा पब्लिकेशन, जळगांव
14. **डॉ. डी.एस. निकुंभ, डॉ. सुरेंद्र मोरे** - भारतीय संविधान - भाग - १, भाग - २, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगांव
15. **डॉ. मनोहर तुकाराम पाटील** - पंचायत राज व महिला सहभाग, इंडोव्हिजन पब्लिकेशन्स, लातूर

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

(NAAC ACCREDITED)

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

प्रथम वर्ष कला अभ्यासक्रम
सत्र पध्दत

राज्यशास्त्र आणि लोकप्रशासन
अभ्यासक्रम

जून २०१७ पासून

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
अभ्यासक्रम - प्रथम वर्ष कला
जून २०१७ पासून

सत्र - पहिले आणि दुसरे

राज्यशास्त्र आणि लोकप्रशासन
सामान्य पेपर
भारतीय संविधानाची ओळख
राज्यशास्त्र-ज. १०१-अ (सत्र - १)
राज्यशास्त्र-ज. २०१-अ (सत्र - २)

वैकल्पिक पेपर
महाराष्ट्रातील ग्रामीण स्थानिक शासन
राज्यशास्त्र-ज. १०१-ब (सत्र - १)
महाराष्ट्रातील शहरी स्थानिक शासन
राज्यशास्त्र-ज. २०१-ब (सत्र - २)

प्रथम वर्ष कला अभ्यासक्रम (सत्र पध्दत)

राज्यशास्त्र आणि लोकप्रशासन

समकक्ष पेपर

राज्यशास्त्र - जून २०१७ पासुन

तासिका - ६०

गुण - ६०

यु.ए. सी.ए.

६० ४०

अ.क्र.	पेपर	जुना अभ्यासक्रम	नविन अभ्यासक्रम
१	जनरल पेपर POL-G १	भारतीय संविधान	भारतीय संविधानाची ओळख

वैकल्पिक पेपर

२	वैकल्पिक जनरल पेपर POL-G १	महाराष्ट्रातील स्थानिक स्व-शासन	सत्र - १ महाराष्ट्रातील ग्रामीण स्थानिक शासन सत्र - २ महाराष्ट्रातील शहरी स्थानिक शासन
---	----------------------------------	------------------------------------	---

एफ. वाय. बी. ए.

लोकप्रशासन

जून २०१७ पासुन

अ.क्र.	पेपर	जुना अभ्यासक्रम	नविन अभ्यासक्रम
१	जनरल पेपर PUB-G १	भारतीय प्रशासन	भारतीय प्रशासकिय व्यवस्था

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
प्रथम वर्ष कला

(पुनर्चित अभ्यासक्रम - जून २०१७ पासून)

राज्यशास्त्र- जनरल- १०१-अ. : भारतीय संविधानाची ओळख
सत्र - पहिले

तासिका - ६०
गुण - ६०
यु.ए. सी.ए.
६० ४०

प्रकरण १ ले	भारतीय राज्यघटना निर्मिती	तासिका	गुण
	अ) संविधानाची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी	१२	१२
	ब) संविधान निर्मितीची प्रक्रिया		
	क) सरनाम्याची मूल्ये		
	ड) भारतीय संविधानाची वैशिष्ट्ये		
प्रकरण २ रे	भारतीय संघराज्याचे प्रारूप व कार्यपध्दती	१२	१२
	अ) भारतीय संघराज्याची रचना		
	ब) भारतीय संघराज्याचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये (अनुच्छेद २५६)		
	क) केंद्र व राज्य संबंध - विधीविषयक संबंध, प्रशासकिय संबंध, वित्तीय संबंध		
	ड) संविधानीक मंडळे - वित्त आयोग, निती आयोग		
प्रकरण ३ रे	मुलभूत हक्क आणि कर्तव्ये	१२	१२
	अ) मुलभूत हक्क (अनुच्छेद १२ ते ३५, ५१ क)		
	ब) मुलभूत कर्तव्य (५१अ) (२१अ)		
	क) हक्क आणि कर्तव्य यातील भेद		
	ड) हक्कांमधील अलीकडील बदल - आर.टी.आय., आर.टी.ई.		
प्रकरण ४ थे	राज्याच्या धोरणाची मार्गदर्शक तत्वे (अनुच्छेद ३६ ते ५१)	१२	१२
	अ) मार्गदर्शक तत्वाचा अर्थ आणि व्याप्ती		
	ब) सामाजिक आणि आर्थिक तत्वे		
	क) राजकीय तत्वे आणि आंतरराष्ट्रीय संबंधांची प्रमुख तत्वे		
	ड) हक्क आणि मार्गदर्शक तत्वे यातील भेद		
प्रकरण ५ वे	भारतीय संविधानातील प्रमुख दुरुस्ती (अनुच्छेद ३६८)	१२	१२
	अ) भारतीय संविधानातील दुरुस्तीची प्रक्रिया		
	ब) महत्वाच्या दुरुस्त्या ६१, ७३, ७४, ८६ आणि १०१		
	क) भारतीय संविधानातील सातत्याने घटना दुरुस्ती करण्यातील धोके		
	ड) संविधान दुरुस्ती आणि अंमलबजावणी		

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
प्रथम वर्ष कला
(पुनर्रचित अभ्यासक्रम - जून २०१७ पासून)
राज्यशास्त्र-जनरल - २०१- अ.: भारतीय संविधानाची ओळख
सत्र - दुसरे

		तासिका - ६०	
		गुण - ६०	
		यु.ए. सी.ए.	
		६० ४०	
प्रकरण १ ले	भारतीय कार्यकारी मंडळ	तासिका	गुण
	अ) केंद्रीय कार्यकारी मंडळ : रचना, अधिकार आणि कार्य १) राष्ट्रपती, २) उपराष्ट्रपती, ३) पंतप्रधान, ४) मंत्रिमंडळ	१२	१२
	ब) राज्य कार्यकारी मंडळ : रचना, अधिकार आणि कार्य १) राज्यपाल, २) मुख्यमंत्री, ३) मंत्रीमंडळ		
प्रकरण २ रे	भारताचे कायदेमंडळ	१२	१२
	अ) केंद्रीय कायदेमंडळ १) लोकसभा - रचना, अधिकार आणि कार्य सभापती व उपसभापती - अधिकार आणि कार्य २) राज्यसभा - रचना, अधिकार आणि कार्य सभापती, उपसभापती - अधिकार आणि कार्य		
	ब) राज्य विधीमंडळ १) विधान सभा - रचना, अधिकार आणि कार्य सभापती व उपसभापती - अधिकार आणि कार्य २) विधान परिषद - रचना, अधिकार आणि कार्य सभापती आणि उपसभापती - अधिकार आणि कार्य		
प्रकरण ३ रे	भारताचे न्यायमंडळ	१२	१२
	अ) सर्वोच्च न्यायालय - रचना, अधिकार आणि कार्य ब) उच्च न्यायालय - रचना, अधिकार आणि कार्य क) न्यायालयीन पुनर्विलोकन, न्यायालयीन क्रियाशिलता ड) जनहित याचिका, न्यायालयीन सुधारणा		
प्रकरण ४ थे	भारतातील निवडणूक आयोग	१२	१२
	अ) प्रतिनिधीत्व आणि प्रौढ मताधिकार ब) केंद्र आणि राज्य निवडणूक आयोग - अधिकार आणि कार्य क) निवडणूक आयुक्तांची भूमिका ड) निवडणूक सुधारणा - ईव्हीएम (इलेक्ट्रॉनिक वोटिंग मशिन)		
प्रकरण ५ वे	भारतीय लोकशाही समोरील आव्हाने	१२	१२
	अ) राष्ट्रीय एकात्मता ब) धर्मनिरपेक्षता क) आरक्षण ड) लहान राज्यांची मागणी		

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

प्रथम वर्ष कला

(पुनर्चित अभ्यासक्रम - जून २०१७ पासून)

राज्यशास्त्र - ज - १०१ - ब - वैकल्पिक सामान्य पेपर १

महाराष्ट्रातील ग्रामीण स्थानिक शासन

सत्र - पहिले

		तासिका - ६०	गुण - ६०
		यु.ए. सी.ए.	६० ४०
प्रकरण १ ले	स्थानिक स्व शासन	तासिका	गुण
	अ) अर्थ, व्याप्ती, महत्व	१२	१२
	ब) स्वरूप व इतिहास		
	क) ग्रामिण स्थानिक महत्व		
प्रकरण २ रे	महाराष्ट्रातील पंचायत राज्य निर्मिती	१२	१२
	अ) व्हि.पी. नाईक समिती		
	ब) एल. एन्. बोंगीरवार समिती		
	क) पी. बी. पाटील समिती		
	ड) ७३ वी घटना दुरुस्ती		
प्रकरण ३ रे	महाराष्ट्रातील पंचायत राज्य व्यवस्था	१२	१२
	१) जिल्हा परिषद		
	२) पंचायत समिती		
	३) ग्रामपंचायत		
	४) ग्रामसभा		
	अ) संघटन		
	ब) अधिकार		
	क) कार्य		
	ड) महिला आरक्षण		
	इ) उत्पन्नाची साधने		
प्रकरण ४ थे	पंचायत राज व्यवस्थेतील कल्याणकारी योजना	१२	१२
	अ) घटनात्मक बैठक		
	ब) माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका		
प्रकरण ५ वे	ग्रामीण स्थानिक शासनातील नेतृत्व	१२	१२
	अ) ग्रामीण नेतृत्वाचा विकास		
	ब) नेतृत्वाची वैशिष्ट्ये		

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
प्रथम वर्ष कला
(पुनर्चित अभ्यासक्रम - जून २०१७ पासून)
राज्यशास्त्र- ज -२०१- ब - वैकल्पिक सामान्य पेपर १
महाराष्ट्रातील शहरी स्थानिक शासन
सत्र - दुसरे

तासिका - ६०
गुण - ६०
यु.ए. सी.ए.
६० ४०

प्रकरण १ ले	महाराष्ट्रातील शहरी स्थानिक शासन निर्मिती	तासिका	गुण
	अ) स्वरूप आणि इतिहास.	१२	१२
	ब) व्याप्ती.		
	क) रचना.		
प्रकरण २ रे	शहरी स्थानिक संस्था	१२	१२
	१) नगरपालिका	}	अ) संघटन
	२) नगरपरिषद		ब) अधिकार
	३) महानगरपालिका		क) कार्य
	४) पोर्ट ट्रस्ट		
प्रकरण ३ रे	स्थानिक शासनातील सुधारणा	१२	१२
	अ) ७४वी घटनादुरुस्ती		
	ब) महिला सबलीकरण		
प्रकरण ४ रे	स्थानिक शहरी शासनाची उत्पन्नाची साधने	१२	१२
	अ) कर		
	ब) अनुदान		
	क) कर्ज		
प्रकरण ५ वे	शहर स्थानिक शासनावरील नियंत्रण	१२	१२
	अ) राज्य शासनाचे नियंत्रण		
	ब) जिल्हाधिकाऱ्याचे नियंत्रण		
	क) नियंत्रण सुधारणा		

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
प्रथम वर्ष कला
(पुनर्रचित अभ्यासक्रम - जून २०१७ पासून)
लोकप्रशासन - ज. १०१ सामान्य पेपर
भारतीय प्रशासकीय व्यवस्था
सत्र - पहिले

		तासिका - ६०	
		गुण - ६०	
		यु.ए. सी.ए.	
		६० ४०	
प्रकरण १ ले	भारतीय प्रशासनाचा वारसा	तासिका	गुण
	अ) भारतीय प्रशासनाची पार्श्वभूमी	१२	१२
	ब) ब्रिटीश काळातील प्रशासन		
	क) स्वातंत्र्योत्तर प्रशासन		
	ड) भारतीय प्रशासनाची वैशिष्टे		
प्रकरण २ रे	भारतीय प्रशासनाचा वारसा	१२	१२
	राष्ट्रपती व उपराष्ट्रपतीचे प्रशासन		
	अ) राष्ट्रपती : निवडणूक, रचना, अधिकार व कार्य, भूमिका		
	ब) उपराष्ट्रपती : निवडणूक, रचना, अधिकार व कार्य, भूमिका		
प्रकरण ३ रे	पंतप्रधान व मंत्री परीषदेचे प्रशासन	१२	१२
	अ) पंतप्रधान : नेमणूक, रचना, अधिकार व कार्य, भूमिका	१२	१२
	ब) मंत्री परीषद : घटनात्मक तस्तूद, रचना, अधिकार व कार्य, सामुहिक जबाबदारी		
प्रकरण ४ थे	केन्द्रीय सचिवालय	१२	१२
	अ) केन्द्रीय सचिवालयाची व पंतप्रधान कार्यालयाची रचना व कार्य	१२	१२
	ब) मंत्रीमंडळ व विभाग (रचना, कार्य, धोरण ठरविण्यातील व अंमलबजावणीतील भूमिका)		
	i. गृह मंत्रालय		
	ii. वित्त मंत्रालय		
	iii. परराष्ट्र मंत्रालय		
	iv. रेल्वे मंत्रालय		
प्रकरण ५ वे	घटनात्मक व नियामक मंडळ (आवश्यकता, कार्य, मर्यादा, भूमिका)	१२	१२
	अ) केन्द्रीय लोकसेवा आयोग	१२	१२
	ब) निवडणूक आयोग		
	क) राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोग		
	ड) माहिती अधिकार आयोग		
	इ) केन्द्रीय प्रशासकीय न्यायाधिकरण		

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
प्रथम वर्ष कला
(पुनर्रचित अभ्यासक्रम - जून २०१७ पासून)
लोकप्रशासन- ज. २०१ सामान्य पेपर
भारतीय प्रशासकीय व्यवस्था
सत्र - दुसरे

		तासिका - ६०	
		गुण - ६०	
		यु.ए. सी.ए.	
		६० ४०	
		तासिका	गुण
प्रकरण १ ले	भारतीय संघराज्य व्यवस्था		
	अ) भारतीय संघराज्य व्यवस्थेचे स्वरूप	१२	१२
	ब) सत्तेचे विभाजन		
	(i) केंद्रसूची (ii) राज्यसूची (iii) समवर्ती सूची		
प्रकरण २ रे	केंद्र राज्य संबंध	१२	१२
	अ) केंद्रसरकार आणि राज्य सरकार यांच्यातील संबंध		
	i) कायदेविषयक संबंध		
	ii) प्रशासकीय संबंध		
	iii) आर्थिक संबंध		
	ब) वित्त आयोग		
	क) निती आयोग		
प्रकरण ३ रे	भारताचा नियंत्रक व महालेखा परीक्षक	१२	१२
	अ) ऐतिहासिक पार्श्वभूमी		
	ब) स्वातंत्र्य		
	क) कर्तव्य व अधिकार		
	ड) अहवाल लेखनाची प्रक्रिया		
	इ) प्रशासनातील भूमिका व योगदान		
प्रकरण ४ थे	भारतातील प्रशासकीय सुधारणा	१२	१२
	अ) सुशासन		
	ब) ई-गव्हर्नन्स		
	क) लोकपाल		
	ड) माहिती तंत्रज्ञानाचा विकास व सामाजिक माध्यमे		
प्रकरण ५ वे	भारतातील समाज कल्याणकारी प्रशासन	१२	१२
	अ) प्रशासकीय कल्याणकारी कार्यक्रमाचा अर्थ व स्वरूप		
	ब) प्रशासकीय कल्याणकारी कार्यक्रमाचा विकास		
	१. सामाजिक २. आर्थिक ३. आरोग्य विषयक ४. पर्यावरण विषयक		
	क) प्रशासकीय कल्याणकारी कार्यक्रम-		
	i) अनुसुचित जाती व जमाती		
	ii) आदिवासी क्षेत्र		
	iii. महिला		
	iv) बालक		

।। अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ।।
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

प्रथम वर्ष कला शाखा
विषय - संस्कृत (जन.)

प्रथम सत्र (Semester I) SNK-१०८११
द्वितीय सत्र (Semester II) SNK-१०८२१

जून २०१७ पासून अंमलात येणारा अभ्यासक्रम

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

प्रथम वर्ष कला अभ्यासक्रम

जून २०१७ पासून

संस्कृत (सामान्य) जी-१

सूचना:

- १) जून २०१७ पासून प्रथमवर्ष कलासाठीचा अभ्यासक्रम सत्र पध्दतीचा आहे.
- २) प्रत्येक सत्रात ४० गुण अंतर्गत मूल्यांकनाकरिता तसेच ६० गुण बाह्य परिक्षेकरीता असतील.
- ३) प्रत्येक सत्रातील अभ्यासक्रमाकरिता ४५ तासिका असतील.

प्रथम सत्र अभ्यासक्रम

नीतिशतकम् - (शतककाव्य) भर्तृहरी- ३० गुण

(पाचपद्धति- विद्वत् पद्धति, परोपकार, दैव, कर्म, मानशौर्य)

आरोग्यसुभाषितम् - ३० गुण

- अ) अध्ययन व अध्यापनाची वैशिष्ट्ये
- i) संस्कृत साहित्यातील 'शतक' काव्य प्रकाराचा अभ्यास करणे.
  - ii) कवी भर्तृहरीची ओळख करून घेणे
  - iii) आरोग्य सुभाषिताचे महत्त्व जाणून घेणे
- ब) अध्ययन व अध्यापनाचे घटक
- i) कवी भर्तृहरीचा परिचय
  - ii) आरोग्य सुभाषितांचे मानवी जीवनात स्थान
  - iii) नीतिशतकाचे भाषांतर, संदर्भ, काव्यसौंदर्य
  - iv) आरोग्य सुभाषिताचे संदर्भ, अनुवाद

द्वितीय सत्र अभ्यासक्रम - SNK १०८२१

पञ्चतंत्र अपरीक्षितकारकम्।

- अ) अध्ययन व अध्यापनाची वैशिष्ट्ये
- i) कथा साहित्याचा परिचय, परंपरा जाणणे
  - ii) कथेचे नैतिकमूल्य जाणणे
  - iii) कथासाहित्याचे मानवी जीवनात महत्त्व जाणणे
- ब) अध्ययन व अध्यापनाचे घटक
- i) कथांचे भाषांतर
  - ii) वाक्याचे ससंदर्भ स्पष्टीकरण
  - iii) काव्यसौंदर्य, नीतिमूल्ये अभ्यासणे
  - iv) कथासाहित्याचे वेगळेपण अभ्यासणे

संदर्भ ग्रंथ-

१. नीतिशतकम् - डॉ. मंगरुळकर प्रा. हातवळणे
२. नीतिशतकम् - रा. ना. गद्रे, प्रकाशक - आयडीयल बुक सर्व्हिस, पुणे-१९५७
३. नीतिशतकम् - जोशी, अयाचित, सुयोग प्रकाशन, अमरावती
४. वैद्यकीय सुभाषित साहित्यम्- चौखम्बा प्रकाशन वाराणसी
५. वैद्यकीय सुभाषित साहित्यम्- मराठी प्रा.श्री. गायकवाड निकिता प्रकाशन, लातूर
६. वैद्यकीय सुभाषित साहित्यम्- श्री. सातपुते व रानडे, अमोल प्रकाशन, पुणे
७. वैद्यकीय सुभाषित- प्रा. अचार्य अखिलेश शर्मा विद्याभारती प्रकाशन

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
प्रथम वर्ष कला अभ्यासक्रम
जून २०१७ पासून
संस्कृत (सामान्य) जी-१
प्रश्नपत्रिका स्वरूप व गुण विभागणी

वेळ - २ तास

एकूण गुण- ६०

प्रथम सत्र - वैद्यकीय सुभाषितम्

प्र. श्ला अ	-	योग्य पर्याय निवडा (८ पैकी ६)	६ गुण
प्र. श्ला ब	-	एका वाक्यात उत्तरे द्या (८ पैकी ६)	६ गुण
प्र. २रा	-	दोन वाक्यात उत्तरे द्या (९ पैकी ६)	१२ गुण
प्र. ३रा	-	ससंदर्भ स्पष्टीकरण द्या (५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ४था	-	भाषान्तर करा (५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ५वा	-	प्रश्नांची उत्तरे द्या (३ पैकी २)	१२ गुण

एकूण गुण ६०
अंतर्गत परीक्षा गुण ४०

पंचतंत्र अपरीक्षितकारकम्

प्र. श्ला अ	-	योग्य पर्याय निवडा (८ पैकी ६)	६ गुण
प्र. श्ला ब	-	एका वाक्यात उत्तरे द्या (८ पैकी ६)	६ गुण
प्र. २रा	-	दोन वाक्यात उत्तरे द्या (९ पैकी ६)	१२ गुण
प्र. ३रा	-	ससंदर्भ स्पष्टीकरण द्या (५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ४था	-	भाषान्तर करा (५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ५वा	-	प्रश्नांची उत्तरे द्या (३ पैकी २)	१२ गुण

एकूण गुण ६०
अंतर्गत परीक्षा गुण ४०

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

विषय - संस्कृत

(जून २०१७ पासूनचा अभ्यासक्रम)

समकक्ष - अभ्यासक्रम

वर्ग	जुना अभ्यासक्रम	नवीन अभ्यासक्रम जून २०१७ पासून
एफ.वाय.	प्रथम सत्र G-१ (गुण १००)	प्रथम सत्र G-१ (गुण ६०)
बी. ए.	१. नीतिशतकम् (शताककाव्य) भर्तृहरि ६० गुण	१. नीतिशतकम् (५ पध्दती) ३० गुण
	२. अंतर्गत चाचणी ४० गुण	२. वैद्यकीय सुभाषितम् ३० गुण
	द्वितीय सत्र - G१ (गुण ५०)	३. अंतगत चाचणी ४० गुण
	३. स्वप्नवासवादत्तम् - कवी भास ६० गुण	द्वितीय सत्र - G१ (गुण ६०)
	४. अंतर्गत चाचणी ४० गुण	४. पंचतंत्र ६० गुण
		५. अंतर्गत चाचणी ४० गुण

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एफ. वाय. बी. ए.

जून २०१७ पासून अंमलात येणारा अभ्यासक्रम

रोजगाराच्या उपलब्ध होणाऱ्या संधी

- शाळा व महाविद्यालय शिक्षक, प्राध्यापक
  - तुलनात्मक भाषेच्या अभ्यासाची संशोधनात संधी
  - भाषाशास्त्रीय दृष्टीकोनातून देश, विदेशात संशोधनास संधी
  - भाषांतर करण्याचा रोजगार (उदा. आयुर्वेद कंपनी इ.)
  - शीलालेख, ताम्रपट, भुर्जपत्र, हस्तलिखित शास्त्रातून पुरातत्त्व विभागात काम करण्याची संधी
  - भाषाप्रभुत्व असल्यास आकाशवाणी, दूरदर्शनवरून निवेदक, सूत्रसंचालक रुपाने काम करण्याची संधी.
  - भाषालिखाणातून वृत्तपत्रातून लेखनाची संधी
  - संगणकद्वारा भाषाविषयक वेगवेगळे सॉफ्टवेअर तयार करण्याची संधी
  - मतिमंद मुलांना उच्चारण्यासाठी संस्कृत भाषेच्या माध्यमातून उच्चारण शुध्दीसाठी वर्ग घेणे
  - उत्तम वक्ता होणे
  - स्पर्धा परीक्षांमध्ये जसे MPSC, UPSC मध्ये संस्कृत मुख्य विषय म्हणून निवड करता येतो.
  - भारतीय सैन्यदलात धर्मगुरु पदाकरीता संधी
- भाषाविषयक कोश प्रकल्प निर्मितीमध्ये संधी

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

JALGAON

SYLLABUS FOR

M.A. Part I

(I & II Semester)

(Subordinate)

ARDHAMAGHDI (PRAKRIT)

w.e.f. June- 2017

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

प्राचीन भारतीय भाषा अभ्यास मंडळ

एम.ए. प्रथम वर्ष

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत) अभ्यासक्रम

जून 2017 पासून

पेपर क्र. 1 प्राकृत साहित्य -महाकाव्य (PRK-111)

पाठ्यपुस्तकाचे नाव-

लीलावई-कोउहल, सं. डॉ. आ.ने. उपाध्ये

संदर्भ-

1. प्राकृत साहित्य का इतिहास- डॉ. जे.सी. जैन
2. प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ.ग.वा.तगारे
3. प्राकृत भाषा और साहित्य का आलोचनात्मक इतिहास- डॉ.नेमीचंद शास्त्री
4. कुवलयमाला- सं. डॉ. अ.ना. उपाध्ये
5. भारतीय साहित्याचा इतिहास- भाग-2-सं. मुंशीराम मनोहरलाल

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

वेळ 3 तास		गुण- 60
प्र. 1 पाठ्यपुस्तकातील भाषांतर	3/4	12
प्र. 2 टिपा लिहा	2/3	12
प्र. 3 दीर्घोत्तरी प्रश्न	1/2	12
प्र. 4 पाठ्यपुस्तकातील सुभाषितांचे स्पष्टीकरण	2/3	12
प्र. 5 वस्तुनिष्ठ		12
1. एका वाक्यात उत्तरे लिहा	6/6	
2. योग्य जोडया लावा.	6/6	

Semester II
प्राकृत कथा साहित्य (PRK-121)
जून 2017 पासून

पाठयपुस्तक-

मयणपराजयचरिउ- हरिदेव

संदर्भ-

1. प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ.ग.वा.तगारे
2. जैन साहित्य और इतिहास- नथूराम प्रेमी
- 3.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

वेळ 3 तास		गुण- 60
प्र. 1 पाठयपुस्तकातील भाषांतर	3/4	12
प्र. 2 लघुत्तरी प्रश्न	2/3	12
प्र. 3 आलोचनात्मक/दीर्घोत्तरी प्रश्न	1/2	12
प्र. 4 सुभाषितांचे स्पष्टीकरण	2/3	12
प्र. 5 वस्तुनिष्ठ		12
1. एका वाक्यात उत्तरे लिहा	6/6	
2. योग्य जोडया लावा	6/6	

समकक्ष अभ्यासक्रम

पेपर क्र.	जुना अभ्यासक्रम	नवीन अभ्यासक्रम
I- PRK-111	कुवलयमाला-उद्योतनसूरी	लीलावई-कोउहल
II- PRK- 121	धूर्ताख्यान- हरिभद्रसूरी	मयणपराजयचरिउ- हरिदेव

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यास

मंडळ उ.म.वि. जळगांव

।। अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ।।

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,

JALGAON

SYLLABUS FOR M.A. Part – I

SEMESTER PATTERN

English

(WITH EFFECT FROM JUNE - 2017)

M. A. ENGLISH Part-I

CORE PAPER ENG 111 and ENG 121 AN INTRODUCTION TO LINGUISTICS (w. e. f. June 2017)

Objectives:

1. To acquaint the students with the nature of human language.
2. To introduce the students to the developments in the field of linguistics.
3. To familiarize the students with the recent trends in linguistics.
4. To make the students aware of the relation of language to brain, society, machine and law.
5. To develop amongst the students the stylistic competence for analyzing literary texts.

Semester I: ENG 111

Hours-60

External Evaluation: 60 Marks

Internal Evaluation: 40 Marks

Unit-1: Linguistics and Language Orientation:

- 1.1. Linguistics and Language: Definitions and Nature
- 1.2. Properties of Language
- 1.3. Levels of language analysis: Phonology, Morphology, Syntax, Semantics (only brief introduction to these levels)
- 1.4. Mediums of Language: Spoken (oral) and Written (writing) medium: Features and Examples
- 1.5. Functions of Language:
General Functions: Communicative, Emotive, Directive and Phatic functions
Advanced Functions: Macro-functions and Micro-functions of Language
(M. A. K. Halliday)

Unit-2: Sociolinguistics:

- 2.1. Sociolinguistics: Definition and Nature
- 2.2. Linguistic variation factors: geographical region, social class, age, time, sex, profession, mother tongue interference
- 2.3. Language (speech) and social identity
- 2.4. The Sapir-Whorf Hypothesis
- 2.5. Language varieties: dialect, regional dialect, social dialect, idiolect, Register (theme, Medium and style of register) and diglossia
- 2.6. Speech communities and language contact: Pidgin, Creole, code-switching and code-mixing

Unit-3: Psycholinguistics:

- 3.1. Psycholinguistics: Definition and Nature
- 3.2. Language and the brain; biological foundations of language, Broca's area, Wernicke's area

- 3.3. Producing utterances: structure of message level and structure of sentence level, lexical access and serial vs. parallel interpretations
- 3.4. Understanding utterances: Serial models, parallel models and interpretative processes
- 3.5. Language impairments: Aphasia: syndromes, Broca's aphasia, Wernicke's aphasia, the case study of Genie.

Semester-II: ENG-121

Hours-60

External Evaluation: 60 Marks

Internal Evaluation: 40 Marks

Unit 4: Corpus Linguistics:

- 4.1. Corpus linguistics: Definition and Nature
- 4.2. Characteristics of Corpus linguistics
- 4.3. Analytical Tools: Corpusbench, LEXA, Microconcord, TACT and Wordcruncher
- 4.4. Applications of Corpus linguistics: Lexicography, grammar, frequency counts of words, contexts, dialect and register patterns, educational materials and classroom activities.

Unit-5: Computational Linguistics:

- 5.1. Computational Linguistics: Definition and Nature
- 5.2. Artificial Intelligence: Parsers, understanders systems and Discourse Representation Theory (DRT)
- 5.3. Natural Language Processing (NLP)/Computer Programs: ELIZA (Joseph Weizenbaum, 1966) and SHRDLU(Terry Winograd 1971)
- 5.4. Machine Translation (MT)-Document retrieval, information extraction
- 5.5. Natural Language Processing: Morphology, Spoken language, Syntax and Semantics of NLP/Programming language (PL)
- 5.6. Computer-Assisted Language Learning (CALL): History, definition, features, advantages and disadvantages

Unit 6: Forensic Linguistics:

- 6.1. Forensic Linguistics: Definition and Nature
- 6.2. Legal language and structure of legal genres
- 6.3. Collection and testing of evidence, examination and cross-examination in the courtroom and evidence in the court
- 6.4. Veracity in language, forensic text types and forensic transcription
- 6.5. The role of forensic linguist, forensic phonetician, document examiner and investigation of Authorship

Unit 7: Stylistics:

- 7.1. Stylistics: Definition, nature and scope
- 7.2. Stylistic Principles: foregrounding, deviation (graphical, thematic, linguistic), Parallelism,(phonological, morphological, grammatical) cohesion, coherence
- 7.3. Methods in stylistic analysis (stylistic studies)

Recommended Reading

Linguistics and Language Orientation:

1. Syal, P. and D. V. Jindal. *An Introduction to Linguistics: Language, Grammar and Semantics*. New Delhi: Prentice Hall of India Ltd., 1999.
2. Varshney, R. L. *An Introductory Textbook of Linguistics and Phonetics*. Bareilly: Student Store, 1988.
3. Verma, S. K. and N. Krishnaswamy. *Modern Linguistics: An Introduction*. New Delhi: Oxford University Press, 1989.
4. Wrenn, C. L. *The English Language*. Delhi: Vikas Publishing House, 1992.
5. Yule, G. *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Sociolinguistics:

1. Fishman, J. *Sociolinguistics: A Brief Introduction*. Rowley: Newsbury House, 1971.
2. Hudson, R. A. *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
3. Holmes, J. *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Longman, 1992.
4. Trudgill, P. *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 1974/1983.
5. Wardhaugh, R. *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell, 1986.

Psycholinguistics:

1. Chomsky, N. *Language and Mind*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
2. Garman, Michael *Psycholinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990/2000.
3. Field, John *Psycholinguistics: A Resource Book for Students*. London: Routledge, 2003/2006.
4. Field, John *Psycholinguistics: The Key Concepts*. London: Routledge, 2004.
5. Warren, Paul *Introducing Psycholinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Corpus Linguistics:

1. McEnery, Tony and Andrew Wilson *Corpus Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001.
2. McEnery, Tony and Andrew Hardie *Corpus Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
3. www.corpuslinguistics.com

Computational Linguistics:

1. Bala, Usha *Computer-Assisted Language Learning Materials for Indian Students*, Ph. D. Thesis, Jawaharlal Nehru Technological University, May, 2013.
2. Grishman, Ralph *Computational Linguistics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
3. Patrick, John and David Christopher *Computational Linguistics*. New Delhi: Commonwealth Publishers, 2011.
4. Pranita, Gopal *Computer-Assisted Language Learning*. New Delhi: Pragun Publication, 2012.
5. Ruslan, Mitkov *The Oxford Handbook of Computational Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Forensic Linguistics:

1. Coulthard Malcolm and Alison Johnson *An Introduction to Forensic Linguistics.: Language in Evidence*. London: Routledge, 2008.
2. Gibbs, John and V. Prakasam (eds.) *Language in the Law*. New Delhi: Orient Longman, 2004.
3. Olsson, John *Forensic Linguistics: An Introduction to Language, Crime and Law*. London: Continuum International Publishing, 2008.
4. Shuy, Roger, W. *Linguistics in the Courtroom: A Practical Guide*. Oxford University Press, Oxford, 2006.

Stylistics:

1. Bradford, Richard *Stylistics*. London: Routledge, 1997.
2. Jeffries, Lesley and Dan McIntyre *Stylistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
3. Leech, G. N. and M. Short *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. Essex: Longman Group Ltd., 1981.
4. Misra, Parthasarathi *An Introduction to Stylistics: Theory and Practice*. London: Orient Blackswan 2009.

Journals:

- 1) *Journal of Linguistics*, Cambridge: Cambridge University Press
- 2) *Journal of English Linguistics*, London: Sage Publications
- 3) *Language Forum*, New Delhi: Bahri Publications
- 4) *Journal of Language and Linguistics*, Konya: Turkey, Selcuk University
- 5) *Applied Linguistics*, Oxford: Oxford University Press
- 6) *Journal of Sociolinguistics*, Singapore: Wiley and Sons.

Format of Question Paper
Semester-I: ENG 111

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

- Question 1) Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all units) (Twelve out of fifteen) 12 marks
- Question 2) Short answer questions (on Language) (Three out of Five) 12 marks
- Question 3) Short answer questions (on Sociolinguistics) (Two out of Four) 12 marks
- Question 4) Short answer questions (on Psycholinguistics) (Two out of Four) 12 marks
- Question 5) Short Notes (on all units) (Two out of Four) 12 marks

Internal Evaluation: 40 Marks: Break up as follows:

- 1) Written Test: 20 Marks
- 2) *Oral Test: 20 Marks

*Oral Test will be compulsory and will be conducted by Internal and External examiner. The External Examiner be appointed by the University.

Format of Question Paper
Semester-II: ENG 121

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

- Question 1) Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all units) (Twelve out of fifteen) 12 marks
- Question 2) Short answer questions (on Corpus Linguistics) (Two out of Four) 12 marks
- Question 3) on Computational Linguistics
- A) Short answer questions (Two out of Four) 08 marks
  - B) Write down the full form of the following abbreviations (Four out of Six) 04 marks
- Question 4) Short answer questions (on Forensic Linguistics) (Two out of Four) 12 marks
- Question 5) Short answer questions (on Stylistics) (Two out of Four) 12 marks

Internal Evaluation: 40 Marks: Break up as follows:

- 1) Written Test: 20 Marks
- 2) *Oral Test: 20 Marks

*Oral Test will be compulsory and will be conducted by Internal and External examiner. The External Examiner will be appointed by the University.

CORE PAPER ENG: 112 & ENG: 122

ENGLISH POETRY

Objectives:

1. To acquaint the students with the most significant English Poets through the study of the representative poems
2. To enable the students to understand the different trends in English poetry
3. To acquaint the students with different movements in English poetry
4. To train the students in the close reading of the poems prescribed
5. To enable the students to compare and contrast the poems prescribed
6. To enable the students to understand different thematic patterns, poetic structures, poetic devices and stylistic peculiarities.
7. To develop among the students the ability to interpret, analyze and evaluate English poems in the context of literary history and theory of different movements of poetry in English

SEMESTER – I

Hours-60

ENG – 112

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

Background Study:

The study of Elizabethan Poetry, Renaissance and Reformation Movement, Metaphysical Poetry and Neo-Classical Movement

1. Geoffrey Chaucer: Prologue to the Canterbury Tales
2. William Shakespeare:
  - i. All the World is a Stage
  - ii. In Such a Night
  - iii. The Lunatic, the Lover and the Poet
3. John Milton: Paradise Lost. Book-I

4. John Dryden: The Poet Shadwell
5. John Donne: The Canonization
6. Andrew Marvell: The Definition of Love
7. Alexander Pope: An Epistle to Dr. Arbuthnot
8. Thomas Gray: Elegy Written in a Country Churchyard

SEMESTER – II ENG – 122

Hours-60

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

Background Study:

The study of Romantic Movement, Victorian Age, War Poetry, Modern Poetry and The Movement Poetry

1. William Wordsworth: Tintern Abbey
2. S. T. Coleridge: Christabel
3. P. B. Shelley: Ode to the West Wind
4. John Keats: Ode to Autumn
5. Lord Alfred Tennyson: The Lotus Eaters
6. Robert Browning: Andrea Del Sarto
7. Matthew Arnold: The Scholar Gipsy
8. T. S. Eliot: The Hollow Men
9. W. B. Yeats: Sailing to Byzantium
10. W. H. Auden: Our Hunting Fathers
11. Wilfred Owen: Mental Cases
12. Dylan Thomas: Poem in October
13. Stephen Spender: The Prisoners
14. Philip Larkin: Toads
15. Thom Gunn: Considering the Snail
16. Ted Hughes: Hawk Roosting

Recommended Reading:

Marshall, W. H. The Major English Romantic Poets. New York: Washington Square Press, Inc., 1963.

Gardener, Helen. The Metaphysical Poets. England: Penguin Books Ltd., 1969.

Wright, David. The Penguin Book of English Romantic Verse. England: Penguin Books Ltd., 1968.

Williams, H. M. Six Ages of English Poetry. London: Blackie & Son Ltd., 1967.

Skelton, Robin. Poetry of the Thirties. England: Penguin Books Ltd., 1964.

Skelton, Robin. Poetry of the forties. England: Penguin Books Ltd., 1968.

Sachithanandan , V. Six English Poets. Madras, Delhi: Macmillan India Ltd., 1987.

Roberts, Michael. The Faber Book of Modern Verse. London: Faber and Faber Ltd., 1965.

Fifteen Poets. Published by OUP. Calcutta: Oxford University Press, 1974.

Alvarez, Alfred. The School of Donne, London, 1961.

Bennett, Joan, Four Metaphysical Poets, Cambridge, 1934.

Cruttwell, Patrick, The Shakespearean Movement, London, 1954.

Daiches, David, Poetry and the Modern World, Chicago, 1940.

Fraser G.S., Essay on the 20th Century Poetry

Frye, Northrop, T.S. Eliot, Edinburgh : Oliver & Boyd; 1963

Grierson, H. J. C. History of English Poetry

Jeffres, Norman, W. B. Yeats: Man and Poet, London, 1949.

Lewis C. S. English Literature in 16th Century (OUP)

Bush Douglas. English Literature in 17th Century (OUP)

Keast W. R. 17th Century English Poetry (OUP)

Fraser G. S. Essay on the 20th Century Poetry

Daiches David. Poetry and the Modern World

Brooks and Warren. Understanding Poetry

Cox and Dyson. Poems of This Century. Bombay: Orient Longman, `1972.

Pattern of Evaluation

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

1) Two Tests Per Semester- 40 Marks

Semester – I

Format of Question Paper

Time: Three Hours Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on prescribed Poems) (Twelve out of Fifteen) 12 Marks

Question 2: Broad question on prescribed poems. 12 Marks

A or B

Question 3: Broad question on prescribed poems. 12 Marks

A or B

Question 4: Broad question on prescribed poems. 12 Marks

A or B

Question 5: Short notes on background (Two out of Four) 12 Marks

Semester-II

Format of Question Paper

Time: Three Hours Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on prescribed Poems) (Twelve out of Fifteen) 12 Marks

Question 2: Broad question on prescribed poems. 12 Marks

A or B

Question 3: Broad question on prescribed poems. 12 Marks

A or B

Question 4: Broad question on prescribed poems. 12 Marks

A or B

Question 5: Short notes on background (Two out of Four) 12 Marks

CORE PAPER ENG: 113 & ENG: 123

ENGLISH DRAMA

Objectives:

1. To introduce the students to a wide range of theatrical practices around the world.
2. To introduce the students to various genres of drama.
3. To enable the learners to understand the elements of drama and theatre.
4. To enable the students to get a historical perspective of English Drama.
5. To enable the students to compare and contrast dramatic works illustrative of different periods of literary history.
6. To enable the students to learn and develop English language proficiency, both written and spoken.

SEMESTER – I

Hours-60

ENG: 113

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

Background:

Origin and Development of British Drama (till the 17th Century) : Miracle and Morality Plays, Elizabethan Drama: University Wits, Tragedy, Comedy, Romances and History, and Restoration Drama.

Texts Prescribed:

- 1) Christopher Marlowe: Doctor Faustus
- 2) William Shakespeare: King Lear
- 3) William Congreve: The Way of the World

SEMESTER – II

Hours-60

ENG: 123

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

Background:

Development of British Drama (20th Century); Problem play, Poetic play, Angry Movement and Absurd play.

Texts Prescribed:

- 1) G. B. Shaw: The Apple Cart
- 2) T. S. Eliot: The Family Reunion
- 3) John Osborne: Look Back in Anger

Recommended Reading:

- Bennett Susan. Theatre Audiences: A Theory of Production and Reception. London, New York: Routledge, 1990.
- Bentley Eric. The Theory of the Modern Stage: An Introduction to Modern Theatre and Drama. Harmondsworth: Penguin, 1968.
- Bratton, J.S. New Readings in Theatre History, Theatre and Performance Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Brockett, Oscar. The Essential Theatre. New York: Wardsworth Publishing, 2007.
- Clark, Barrett Harper. European Theories of the Drama. New York: Crown Publishers, 1947.
- Congreve, William: The Way of the World. London: University of Nebraska Press, 1965.
- Dukore, Bernard Frank. Dramatic Theory and Criticism: Greeks to Grotowski. New York: Holt Rinehart and Winston, 1974.
- Eliot T. S.: The Family Reunion, Delhi, Oxford University Press. (1974)
- Fortier Mark. Theory / Theatre: An Introduction. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2002.

Malekin, Peter and Ralph Yarow. *Consciousness, Literature and Theatre: Theory and Beyond*. New York: St. Martin's 1997.

Marlowe, Christopher: *Doctor Faustus*. London: Dover Publications, 1994.

Nicoll Allardyce. *Theory of Drama*. New York: B. Blom, 1966.

Osborne, John: *Look Back in Anger*. London: Penguin Books, 1982.

Shakespeare, William: *King Lear*. London: Simon & Schuster, 2004.

Shaw, G. B. *The Apple Cart*. London: Constable and Company Ltd., 1930.

Styan, J.L. *Modern Drama in Theory and Practice*. New York: Cambridge University Press. 1980.

A.C. Bradley, *Shakespearean Tragedy*. Palgrave, 2007.

Don D. Moore (ed.) *Webster: The Critical Heritage*. Routledge and Kegan Paul. London, Boston, Henley. 1981.

F.L. Lucas. *Seneca and the Elizabethan Tragedy*. Oxford University Press. 2009.

Feidson Bewes. *Elizabethan Revenge Tragedy*. Oxford University Press, 1971.

Frank Kermode. *Shakespeare's Final Plays*. Farrar Straus Giroux, 2000.

Irving Ribner. *Jacobean Tragedy: The Quest for Moral Order*. Methuen & Co. Ltd. 1962.

Laurie E. Maguire. *Studying Shakespeare: A Guide to the Plays*. Blackwell, 2004.

Ralph Kaufman ed. *Elizabethan Drama*. Oxford: Oxford University Press, 1989.

William Raymond. *Drama from Ibsen to Brecht*. Penguin Books. 1964.

Eric Bentley: *The Playwright as Thinker: A Study of Drama in Modern Times*. London: Mariner Books, 1987.

John Russell Taylor. *Anger and After*. Pelican. London, 1963.

Pattern of Evaluation

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

2) Two Tests Per Semester- 40 Marks

Semester - I

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max. Marks – 60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on prescribed Dramas) (Twelve out of Fifteen) 12 Marks

Question 2: Broad question on Doctor Faustus. 12 Marks

A or B

Question 3: Broad question on King Lear. 12 Marks

A or B

Question 4: Broad question on The Way of the World. 12 Marks

A or B

Question 5: Short notes on background (Two out of Four) 12 Marks

Semester - II

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on prescribed Dramas) (Twelve out of Fifteen) 12 Marks

Question 2: Broad question on The Apple Cart. 12 Marks

A or B

Question 3: Broad question on The Family Reunion. 12 Marks

A or B

Question 4: Broad question on Look Back in Anger. 12 Marks

A or B

Question 5: Short notes on background (Two out of Four) 12 Marks

OPTIONAL COURSE ENG: 114 (A) & ENG: 124 (A)

INDIAN WRITING IN ENGLISH

Objectives

1. To acquaint the students with selected masterpieces in Indian Writing in English.
2. To enable the students to read and appreciate the works of Indian authors writing in English.
3. To acquaint the students with the development of different genres in Indian Writing in English.
4. To make the students aware of social, political and cultural issues reflected in Indian Writing in English.

SEMESTER – I

Periods-60

ENG – 114 (A)

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

Background Study:

The study of Indian Poetry and Novel in English with reference to their origin, development, themes and technique

A. Poetry

9. Sarojini Naidu:
  - i. Bangle Sellers
  - ii. In the Bazaars of Hyderabad
10. A. K. Ramanujan:
  - i. In the Zoo
  - ii. Ecology
11. Arun Kolatkar:
  - i. An Old Woman
  - ii. The Railway Station
12. Nissim Ezekiel:
  - i. Night of the Scorpion
  - ii. Marriage
13. Jayanta Mahapatra:
  - i. Total Solar Eclipse
  - ii. The Moon Moments

B. Novels

1. R. K. Narayan: The Guide
2. Rama Mehta: Inside the Haveli
3. Khushwant Singh: Train to Pakistan

SEMESTER – II

Periods-60

ENG – 124 (A)

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

Background Study:

The study of Indian drama and short story in English with reference to their origin, development, themes and technique

A. Dramas

17. Girish Karnad: Nagamandala
18. Vijay Tendulkar: Vultures
19. Mahesh Dattani: Bravely Fought the Queen

B. Short Stories

1. Rabindranath Tagore: The Home Coming
2. Mulk Raj Anand: The Gold Watch
3. Premchand: Lottery
4. Mahashweta Devi: Draupadi
5. Mrinal Pandey: Girls

Recommended Reading:

An Anthology of Indian English Poetry published by Orient Longman Ltd. Bombay, 1995.

Sarang, Vilas. Indian English Poetry Since 1950: An Anthology. Bombay: Orient Longman Ltd., 1989.

Parthasarthy, R. Ten Twentieth Century Indian Poets. Delhi: OUP, 1976.

Pattern of Evaluation

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

3) Two Tests Per Semester- 40 Marks

Semester – I

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on prescribed texts) (Twelve out of Fifteen) 12 Marks

Question 2: Broad question on prescribed poems. 12 Marks

A or B

Question 3: Broad question on prescribed novels. 12 Marks

A or B

Question 4: Short notes on prescribed poems and novels. 12 Marks

(Two out of Four)

Question 5: Short notes on background (Two out of Four) 12 Marks

Semester-II

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on prescribed texts) (Twelve out of Fifteen) 12 Marks

Question 2: Broad question on prescribed dramas. 12 Marks

A or B

Question 3: Broad question on prescribed short stories. 12 Marks

A or B

Question 4: Short notes on prescribed dramas and short stories. 12 Marks

(Two out of Four)

Question 5: Short notes on background (Two out of Four) 12 Marks

OPTIONAL PAPER ENG: 114(B) & ENG:124(B)

COMPARATIVE LITERATURE

Objectives:

1. To study various literary forms from different areas and cultures.
2. To inculcate among students an appreciation of a plurality of literary thoughts and expressions to discover fresh perspectives.
3. To help students update their knowledge and critical debates within different forms of literature.
4. To develop a wider understanding of literatures as a common heritage of humanity.
5. To develop comparative aspect of study among students.

SEMESTER –I

Hours-60

ENG: 114 (B)

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

Prescribed Topics:

1) Elements of literary forms:

1:1) Major literary forms: Epic, Tragedy, Novel, Comedy.

1:2) Minor literary forms: Essay, Short - Story, Lyric, Travelogue

2) The Concept and Nature of Comparative Literature.

3) Growth and development of Comparative Literature in the West and in India.

4) Schools of Comparative Literature.

5) Movement and genre with reference to the methodology of Comparative Literature.

SEMESTER – II

Hours-60

ENG: 124 (B)

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

A. Poetry: A Comparative study of the prescribed Poems:

William Wordsworth and Balkavi Thombare

William Wordsworth

1. *Daffodils*
2. *Lucy Gray*
3. *The Solitary Reaper*

Balkavi Thombare

1. *Auduumber*
2. *Phulrani*
3. *Maze Gane*

B. Novel: A comparative study of the prescribed novels :

- a) J. D. Salinger: -The Catcher in the Rye
- b) Bhalchandra Nemade: - Kosala

C. Drama

- a) William Shakespeare: *King Lear*
- b) V.V. Shirwadkar: *Natsamrat*

Recommended Reading:

Amiya Dev and Sisirkumar Das (Ed.): Comparative Literature; Theory and Practice,
Applied publishers, New Delhi.

Chandra Mohan (Ed.): Aspects of Comparative Literature: Current Approaches, India
Publisher and Distributors, New Delhi.

Harry, Levin: Ground for Comparison, (Cambridge, Massachusetts, 1972).

Bassnett, Susan: Comparative Literature: A Critical Introduction, Oxford:
Blackwell 1993.

Mujumdar, Swapan, Comparative Literature: Indian Dimensions, Calcutta: Papyrus,
1987.

Ulrich, Weisstein: Comparative Literature and Literature Theory: Survey and
Introduction. (Indiana University Press 1973)

Basnet, Susan: Translation studies, Methuen, London and N. Y. 1980

Eustace Palmer: An Introduction to the African Novel, Heinemann, London, 1972.

George K. A.: Comparative Indian Literature.

Pattern of Evaluation

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

1) Two Tests Per Semester- 40 Marks

Semester-I

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on prescribed texts) (Twelve out of Fifteen) 12 Marks

Question 2: Long answer question on the concept, nature, growth and development of Comparative literature. (A or B) 12 Marks

Question 3: Long answer question on schools of comparative literature, movement and genre with reference to the methodology of comparative literature. 12 Marks
(A or B)

Question 4: Long answer question on major and minor literary forms 12 Marks
(A or B)

Question 5: Short notes on prescribed topics 2/4 12 Marks

Semester-II

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on prescribed texts) (Twelve out of Fifteen) 12 Marks

Question 2: Long answer comparative question on the poems of Balkavi Thombare and William Wordsworth. (A or B) 12 Marks

Question 3: Long answer comparative question on Nemade and J. D. Salinger.
(A or B) 12 Marks

Question 4: Long answer comparative question on Shakespeare and Shirwadkar
(A or B) 12 Marks

Question 5: Short notes on prescribed texts 2/4. 12 Marks

M. A. ENGLISH Part-I: OPTIONAL COURSE

ENG-114 and 124 (C) PRAGMATICS

(w. e. f. June 2017)

External Evaluation: 60 Marks

Internal Evaluation: 40 Marks

Objectives:

- 1) To acquaint the students with the genesis and development of 'Pragmatics'.
- 2) To introduce the students to the basic concepts in Pragmatics.
- 3) To acquaint the students with Major and Minor Principles of Pragmatics.
- 4) To train the students to apply the pragmatic tools and principles to fictional and dramatic discourse.
- 5) To enable the students to arrive at covert' and 'implicit' meanings in verbal interaction.
- 6) To make the students aware of the communicative power of language for maintaining social comity and camaraderie.

Semester I

ENG-114

Hours-60

Unit I: Pragmatics: An Introduction:

- i) Genesis of Pragmatics: Morris and Pierce's Semiotics: Syntax, Semantics and Pragmatics
- ii) Definitions of Pragmatics
- iii) Pragmatics and Semantics

Unit II: Pragmatic Concepts:

- i) Speech situation and Speech event
- ii) Presupposition-Types
- iii) Turn-taking
- iv) Adjacency Pairs
- v) Implicature
- vi) Deixis

Unit III: Speech Acts/Speech Act Theories:

1) J. L. Austin's Typology:

- i) What is a speech act?
- ii) Classification of Speech Acts: Locutionary, Illocutionary and Perlocutionary Acts,
Direct and Indirect Act

2) John Searle's Typology: Assertives, Directives, Comissives, Expressives and Declarations.

Unit IV: Pragmatic Principles:

i) Grammatical rules and Pragmatic principles and their maxims

ii) **Politeness Principle:**

a) R. Lakoff's Model(1973):

a) Don't impose

b) Give Options

c) Make A feel Comfortable

b) Brown and Levinson's Model(1978/87):

Positive and Negative Face and Politeness Strategies

c) G. N. Leech's Model(1983):

Six Maxims: Maxim of Tact, Modesty, Approbation, Generosity, Sympathy and Agreement

iii) H. P. Grice's **Cooperative Principle:**

a) Conversation as a cooperative endeavour

b) CP Maxims: Maxim of Quantity, Quality, Relation and Manner

c) Observance of and deviations from Maxims

d) Types of Deviation: Flouting, Violating, Suspending, Infringing and Opting out

Unit V: Minor Principles of Pragmatics:

i) Irony Principle

ii) Banter Principle

iii) End-weight and End-focus Principle

iv) Pollyanna Principle

Unit VI: Pragmatics and Discourse Analysis:

i) Politeness Principle and Novelistic Discourse

ii) Cooperative Principle and Novelistic Discourse

iii) Speech Act Theory and Novelistic Discourse

iv) Turn-Taking and Dramatic/Novelistic Discourse

Semester I) Units: I, II and III (ENG 114 (C))

Semester II) Units: IV, V and VI (ENG 124 (C))

Recommended Books/References:

Agale, S. P. (2012) *Feminism Reloaded in the Matrix of Speech Act Theory*. Kanpur: Vidya Prakashan.

Austin, J. L. (1962) *How To Do Things With Words*. Mass: Harvard University Press.

Black, E. (2006) *Pragmatic Stylistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Brown, P. and S. Levinson (1987) *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cutting, J (2000) *Pragmatics and Discourse*. London: Routledge.

Downes, W. (1984) *Language and Society*. London: Fontana Paperbacks.

Grice, H. P. (1975) "Logic and Conversation". P. Cole and J. P. Morgan (eds.) *Syntax and Semantics, Vol: 3: Speech Acts*. New York: Academic Press, PP. 41-58.

Grice, H.P. (1989) *Studies in the Ways of Words*. London: Harvard University Press.

Grundy, P. (2000) *Doing Pragmatics*. London: Hodder Headline Group.

Hudson, R. A. (1980) *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lakoff, R. (1973) "The Logic of Politeness or Minding Your Ps and Qs". *Papers from the 9th Regional Meeting of Chicago Linguistics Society*. Chicago: Chicago Linguistics Society, PP. 292-305.

Leech, G. N. (1983) *Principles of Pragmatics*. London: Longman.

Leech, G. N. and M. Short (1981/86) *Style in Fiction: A Linguistic Guide to English Fictional Prose*. Essex: Longman Group Ltd.

Levinson, S. C. (1983) *Pragmatics*. London: Cambridge University Press.

Mahajan, S. D. (2009) *Five Indo-Anglian Novels: A Study in Conversational Cooperative Principle*, Unpublished Ph. D. Thesis, North Maharashtra University, Jalgaon.

Mey, J. (2001) *Pragmatics: An Introduction*. Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.

Patil, Z. N. (1994) *Style in Indian English Fiction*. New Delhi: Prestige Books.

- Schiffirin, D. (1995) *Approaches to Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Searle, J. (1969) *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Syal, P. and D. V. Jindal (1999) *An Introduction to Linguistics: Language, Grammar and Semantics*. New Delhi: Prentice Hall of India Ltd.
- Thomas, J. (1995) *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. Harlow: Addison Wesley Longman Ltd.
- Thorat, A. (2000) *Five Great Indian Novels: A Discourse Analysis*. Delhi: Prestige Books.
- Verschueren, J. (1999) *Understanding Pragmatics*. London: Arnold.
- Watts, R. J. (2003) *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yule, G. (1996) *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.

Journals:

- Journal of Pragmatics*, Amsterdam: Elsevier (Netherlands).
- Semantics and Pragmatics* Massachusetts; USA.
- Language in Society*, Cambridge; Cambridge University Press.
- Journal of Social Psychology* London: The British Psychology Society.

Pattern of Evaluation

External Evaluation-60 Marks

Internal Evaluation-40 Marks

1) Two Tests Per Semester- 40 Marks

**Format of Question Paper
ENG-114-Semester-I**

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

Question 1) Choose the correct alternative from those given below and complete the following Sentences (Any twelve out of fifteen)	12 marks
Question 2) Long answer type question (on Unit One) (One out of two)	12 marks
Question 3) Long answer type question (on Unit Two) (One out of two)	12 marks
Question 4) Long answer type question (on Unit Three) (One out of two)	12 marks
Question 5) Short-Notes (on all Units for Semester I) (Two out of Four)	12 marks

Format of Question Paper
ENG-124-Semester-II

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

- Question 1) Choose the correct alternative from those given below and complete the following Sentences (Any twelve out of fifteen) 12 marks
- Question 2) Long answer type question (on Unit One) (One out of two) 12 marks
- Question 3) Long answer type question (on Unit Two) (One out of two) 12 marks
- Question 4) (on Unit Three) (Two out of Three): 12 marks
- (A) Explain briefly the deviation from Quantity/Quality/Relation/Manner Maxim of Cooperative Principle in the following conversation/utterance (Conversation preferably to be selected from the prescribed novel/play)
  - (B) Explain the performance of a Speech Act (Assertive/Commissive/Directive/Verdictive) in the following conversation/utterance (Conversation preferably to be selected from the prescribed novel/play)
  - (C) Explain the Politeness strategy (greeting/blessing/complimenting/thanking) in the conversation /utterance (Conversation preferably to be selected from the prescribed novel/play)
- Question 5) Short-Notes (on all Units for Semester II) (Two out of Four) 12 marks

M.A. PART-I (ENGLISH)

EQUIVALANCE

OLD COURSE	NEW COURSE
Paper-I CORE PAPER ENG: 111& ENG: 121 MODERN ENGLISH STRUCTURE AND FUNCTION Semester-I (112410)& Semester-II (122410)	Paper-I CORE PAPER ENG: 111& ENG: 121 AN INTRODUCTION TO LINGUISTICS Semester-I & Semester-II
CORE PAPER II-ENG: 112 & ENG:122 LITERATURES IN ENGLISH: POETRY Semester-I (112420)& Semester-II (122420)	CORE PAPER II-ENG: 112 & ENG:122 ENGLISH POETRY Semester-I & Semester-II
CORE PAPER III-ENG: 113& ENG: 123 LITERATURES IN ENGLISH: DRAMA Semester-I(112430)& Semester-II(122430)	CORE PAPER III-ENG: 113& ENG: 123 ENGLISH DRAMA Semester-I & Semester-II
OPTIONAL PAPER ENG: 114 (A) &ENG: 124(A) NON-FICTIONAL PROSE Semester-I (112441)& Semester-II(122441)	OPTIONAL PAPER ENG: 114 (A) &ENG: 124(A) INDIAN WRITING IN ENGLISH Semester-I & Semester-II
OPTIONAL PAPER ENG: 114(B) & ENG:124(B) COMPARATIVE LITERATURE Semester-I (112442)& Semester-II(122442)	OPTIONAL PAPER ENG: 114(B) & ENG:124(B) COMPARATIVE LITERATURE Semester-I & Semester-II
OPTIONAL PAPER ENG: 114 (C) & ENG:124 (C) PRAGMATICS Semester-I (112442)& Semester-II(122443)	OPTIONAL PAPER ENG: 114 (C) & ENG:124 (C) PRAGMATICS Semester-I & Semester-II

।। अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ।।

'A' Grade NAAC Re-Accredited (3rd Cycle)

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY
JALGAON**

Syllabus For

M. A. Part- I

(Ist & IInd Semester)

HINDI

(w.e.f. June 2017)

उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
एम. ए. हिंदी भाग- 1 निर्धारित पाठ्यक्रम
(प्रारंभ जून 2017)

महत्त्वपूर्ण सूचनाएँ :-

- 1) इस पाठ्यक्रम का अध्ययन जून 2017 से प्रारंभ होगा।
- 2) संपूर्ण पाठ्यक्रम का विभाजन दो वर्षों के लिए चार सत्रों में होगा।
- 3) संपूर्ण पाठ्यक्रम कुल 1600 अंकों का होगा।
- 4) प्रथम वर्ष (भाग-1) के प्रथम सत्र के अंतर्गत 1 से लेकर 4 तथा द्वितीय सत्र के अंतर्गत 5 से 8 तक का और द्वितीय वर्ष (भाग-2) के अंतर्गत तृतीय सत्र में 9 से 12 तथा चतुर्थ सत्र के अंतर्गत 13 से 16 तक के प्रश्नपत्रों का अध्ययन करना होगा।
- 5) संपूर्ण हिंदी विषय लेनेवाले छात्रों के लिए सामान्य स्तर और विशेष स्तर दोनों स्तरों के प्रश्नपत्रों का अध्ययन करना होगा।
- 6) हिंदी गौण विषय के रूप में अध्ययन करनेवाले अर्थात् अन्य विशेष विषय के 3 प्रश्नपत्र और हिंदी का एक प्रश्नपत्र लेनेवाले छात्रों को प्रथम सत्र के प्रश्नपत्र 1 का, द्वितीय सत्र के प्रश्नपत्र 5 का, तृतीय सत्र के प्रश्नपत्र 9 तथा चतुर्थ सत्र के प्रश्नपत्र 13 का अध्ययन करना होगा।
- 7) प्रथम वर्ष के अंतर्गत प्रश्नपत्र 2,3,4 तथा 6, 7, 8 उसी प्रकार द्वितीय वर्ष के अंतर्गत 10,11,12 तथा 14,15,16 विशेष स्तर के होंगे।
- 8) इस पाठ्यक्रम में प्रश्नपत्र 4, प्रश्नपत्र 8, प्रश्नपत्र 12 तथा प्रश्नपत्र 16 के अंतर्गत विकल्प दिए गए हैं। इनमें से छात्रों को किसी एक ही वैकल्पिक प्रश्नपत्र का चयन करना होगा।
- 9) प्रत्येक सत्र हेतु 60 + 40 पॅटर्न अपनाया गया है। प्रत्येक प्रश्नपत्र का प्रत्येक सत्र का पर्चा 60 अंकों का होगा। अंतर्गत मूल्यांकन हेतु 40 अंकों का प्रावधान है।

एम.ए. हिंदी भाग- 1
पाठ्यक्रम की रूपरेखा

प्रश्नपत्र -1- HIN 0111	:	सामान्य स्तर - कथा साहित्य
प्रश्नपत्र-2- HIN 0112	:	विशेष स्तर-आदिकालीन एवं भक्तिकालीन काव्य
प्रश्नपत्र-3-HIN 0113	:	विशेष स्तर -भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धान्त एवं आलोचना
प्रश्नपत्र- 4- HIN 0114	:	विशेष स्तर- वैकल्पिक
HIN - 0114(A)	:	विशेष साहित्यकार - कबीरदास
HIN - 0114(B)	:	विशेष विधा - आत्मकथा
HIN - 0114(C)	:	अन्य - अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया

प्रश्नपत्र -5- HIN - 0121	:	सामान्य स्तर-कथेतर गद्य साहित्य
प्रश्नपत्र-6- HIN - 0122	:	विशेष स्तर-रीतिकालीन काव्य
प्रश्नपत्र-7- HIN - 0123	:	विशेष स्तर- पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धान्त तथा वाद
प्रश्नपत्र-8 - HIN - 0124	:	विशेष स्तर- वैकल्पिक
HIN - 0124 - (A)	:	आदिवासी विमर्श
HIN - 0124 - (B)	:	दलित विमर्श
HIN - 0124 - (C)	:	नारी विमर्श

प्रथम सत्र (1st Semester)
प्रश्नपत्र -1-HIN-0111-सामान्य स्तर- कथा साहित्य
(उपन्यास - कहानी)

उद्देश्य :

- 1) छात्रों को हिंदी की गद्य विधाओं से परिचित कराना।
- 2) आधुनिक गद्य विधाओं में से प्रमुख विधाओं के विकासक्रम की जानकारी प्राप्त करना।
- 3) विधा विशेष के ऐतिहासिक विकास के परिप्रेक्ष्य में रचना विशेष का महत्त्व समझाना तथा मूल्यांकन की क्षमता निर्माण करना।

पाठ्यक्रम

पाठ्यपुस्तकें :-

- 1) उपन्यास - रेत - भगवानदास मोरवाल,
राजकमल प्रकाशन प्रा. लि. 1-बी, नेताजी सुभाष मार्ग, दरियागंज,
नई दिल्ली- 110 002
- 2) कहानी -
कथा विहार - संपादक - डॉ. सुरेशकुमार जैन, डॉ. विणा मनचन्दा
प्रकाशक - स्वर्ण जयन्ती, शाहदरा, दिल्ली - 32
कहानियाँ -उसने कहा था- चन्द्रधर शर्मा गुलेरी, बडे घर की बेटी-प्रेमचन्द, दुखवा
मैं कासे कहुँ मोरी सजनी-चतुरसेन शास्त्री, परदा-यशपाल, अपना-अपना भाग्य -
जैनेन्द्रकुमार, अमृतसर आ गया है ... - भीष्म साहनी, ब्रह्मराक्षस का शिष्य-
गजानन माधव मुक्तिबोध, ठेस -फणीश्वरनाथ रेणु, गुलकी बन्नो - धर्मवीर भारती,
बन्द दरारों का साथ - मन्नू भण्डारी

संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) आज का हिंदी उपन्यास - डॉ. इन्द्रनाथ मदान
- 2) उपन्यासकार भगवानदास मोरवाल - डॉ. मधु खराटे
- 3) आज की हिन्दी कहानी - डॉ. धनंजय
- 4) नई कहानी की भूमिका - कमलेश्वर
- 5) समकालीन हिन्दी कहानी - डॉ. विनय
- 6) एक दुनिया समानांतर (भूमिका) - राजेन्द्र यादव
- 7) हिन्दी का आधुनिक गद्य - रामचंद्र तिवारी
- 8) छठे दशक के हिन्दी उपन्यासों में लोक संस्कृति - डॉ. महेंद्र रघुवंशी
- 9) कहानीकार मिथिलेश्वर एवं आनंद यादव - डॉ. महेंद्र रघुवंशी
- 10) नवम दशक के उपन्यास : संवेदना और शिल्प - डॉ. कल्पना व्हसाळे 'अनवले'
- 11) हिंदी कहानी और रचना सिंध्यात - डॉ. निलम गुप्ता
- 12) समकालीन हिंदी उपन्यास महानगरीय बोध - सीमा गुप्ता
- 13) हिंदी कहानी एक अन्तर्यात्रा - वेदप्रकाश अमिताभ
- 14) समकालीन हिंदी कहानी - वेदप्रकाश अमिताभ

प्रथम सत्र (1st Semester)

प्रश्नपत्र-2-HIN-0112- विशेष स्तर - आदिकालीन एवं भक्तिकालीन काव्य

उद्देश्य :-

- 1) हिंदी के प्रतिनिधि कवियों की कृतियों के अध्ययन द्वारा आदिकालीन एवं भक्तिकालीन काव्य से परिचय प्राप्त करना।
- 2) आदिकालीन एवं भक्तिकालीन प्रमुख काव्य-प्रवृत्तियों की जानकारी लेना।
- 3) आदिकालीन एवं भक्तिकालीन काव्य-प्रवृत्तियों की पृष्ठभूमि पर कवि विशेष की काव्य कला का परिचय कराना।
- 4) वर्तमान परिप्रेक्ष्य में इन कवियों के महत्त्व से अवगत होना।

* पाठ्यक्रम :

* पाठ्यक्रम में निर्धारित कवि :

* विद्यापति एवं तुलसीदास

* अध्ययन हेतु रचनाएँ, ससंदर्भ व्याख्या हेतु छंद तथा अध्ययनार्थ विषय निम्नप्रकार से हैं-

- 1) विद्यापति - विद्यापति पदावली - सं.श्री. रामवृक्ष बेनीपुरी
लोकभारती प्रकाशन, पटना
छंद - 1,7,12,18,32,34,67,74,77,79
अध्ययनार्थ विषय - 1) विद्यापति भक्त कवि या श्रृंगारी कवि
2) विद्यापति का संयोग श्रृंगार वर्णन
3) विद्यापति की वियोग श्रृंगार वर्णन
4) विद्यापति की सौन्दर्यानुभूति
5) गीतिकाव्य और विद्यापति
6) विद्यापति की काव्यकला
- 2) तुलसीदास - कवितावली - गीताप्रेस, गोरखपुर
ससंदर्भ व्याख्या हेतु -
बालकांड - 1,2,4,5,18
सुंदरकांड - 3,5,10,11,15
उत्तरकांड - 1,7,13,15,16
अध्ययनार्थ विषय - 1) तुलसीदास की समन्वय साधना
2) तुलसीदास की भक्तिभावना

- 3) तुलसीदास का मर्यादावाद
- 4) तुलसी काव्य में लोकमंगल की भावना
- 5) तुलसी के दार्शनिक सिद्धांत
- 6) कवितावली का प्रतिपाद्य
- 7) कवितावली की रसयोजना
- 8) कवितावली का काव्यसौंदर्य
- 9) गो. तुलसीदास की काव्यकला

संदर्भ ग्रंथ -

1)	विद्यापति की काव्य प्रतिभा	-	गोविंदराम शर्मा
2)	विद्यापति: युग और साहित्य	-	डॉ. अरविंद नारायण सिन्हा
3)	विद्यापति और उनका युग	-	डॉ. शिवप्रसाद सिंह
4)	विद्यापति पदावली का समीक्षात्मक अध्ययन	-	कल्पना पटेल
5)	भक्ति काव्य - की प्रासंगिकता	-	डॉ. संजय शर्मा
6)	तुलसीदास और उनका युग	-	डॉ. राजपति दीक्षित
7)	तुलसी रसायन	-	भगिरथ मिश्र
8)	तुलसी की साहित्य साधना	-	डॉ. लल्लन रॉय
9)	तुलसी आधुनिक वातायन से	-	डॉ. रमेश कुंतल मेघ
10)	भक्ति काव्य की सामाजिक, सांस्कृतिक चेतना -	-	डॉ. प्रेम शंकर
11)	तुलसी साहित्य और सिद्धांत	-	डॉ. यज्ञदत्त शर्मा
12)	तुलसी साहित्य में बिम्ब योजना	-	डॉ. सुशीला शर्मा

प्रथम सत्र (1st Semester)

प्रश्नपत्र -3- विशेष स्तर-HIN- 0113

भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत एवं आलोचना

उद्देश्य -

- 1) भारतीय काव्यशास्त्र का सामान्य परिचय देना।
- 2) भारतीय काव्यशास्त्रों के सिद्धांतों के विकासक्रम का परिचय तथा सिद्धांतों का ज्ञान कराना।

पाठ्यक्रम :

- 1) भारतीय काव्यशास्त्र के विकास क्रम का संक्षेप में परिचय।
(इस पर परीक्षा में प्रश्न नहीं पूछा जायेगा)
- 2) रस सिद्धांत - रस का स्वरूप, रस निष्पत्ति विषयक भरतमुनि का सूत्र और भट्टलोलट, शंकुक, भट्टनायक और अभिनव गुप्त की तत्संबंधी व्याख्याओं का विवेचन।
साधारणीकरण- भट्टनायक अभिनव गुप्त, पंडितराज जगन्नाथ, विश्वनाथ, आ. रामचंद्र शुक्ल, डॉ. नगेंद्र, डॉ. आनंदप्रकाश दीक्षित के मतों के संदर्भ में विवेचन। वर्तमान संदर्भ में रस सिद्धांत।
- 3) अलंकार सिद्धांत - 'अलंकार' शब्द की व्युत्पत्ति, परिभाषा, स्वरूप, अलंकार और अलंकार्य, अलंकार संप्रदाय, काव्य में अलंकार का स्थान।
- 4) रीति सिद्धांत- 'रीति' शब्द की व्युत्पत्ति, परिभाषा, रीति के विविध पर्याय, रीतिभेद, रीति और गुण, रीति और शैली, आचार्य वामन का योगदान।
- 5) ध्वनि सिद्धांत- 'ध्वनि' शब्द की व्युत्पत्ति, परिभाषा, ध्वनि और स्फोट सिद्धांत, ध्वनि और शब्दशक्ति, ध्वनि के भेद-अभिधामूला, लक्षणामूला, संलक्ष्यक्रम व्यंग्य, असंलक्ष्यक्रम व्यंग्य।
- 6) वक्रोक्ति सिद्धांत - वक्रोक्ति की परिभाषा, कुंतकपूर्व वक्रोक्ति, वक्रोक्ति सिद्धांत का स्वरूप, वक्रोक्ति के भेद, वक्रोक्ति का महत्त्व।
- 7) औचित्य सिद्धांत - औचित्य का स्वरूप, काव्य में औचित्य का महत्त्व।
- 8) आलोचना - स्वरूप और उद्देश्य, आलोचक के गुण
आलोचना के विभिन्न प्रकार - सैद्धांतिक, व्याख्यानात्मक, तुलनात्मक, स्वच्छंदतावादी, मनोवैज्ञानिक एवं प्रगतिवादी आलोचना।

संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) काव्यशास्त्र - डॉ. भगीरथ मिश्र
- 2) भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यसिद्धांत - डॉ. गणपतिचंद्र गुप्त
- 3) रससिद्धांत : स्वरूप- विश्लेषण - डॉ. आनंदप्रकाश दीक्षित
- 4) भारतीय साहित्यशास्त्र - खंड-1 और 2- आ. बलदेव उपाध्याय
- 5) समीक्षाशास्त्र के सिद्धांत - भाग-1-2- डॉ. गोविंद त्रिगुणायत
- 6) साहित्यशास्त्र प्रमुख सिद्धांत - डॉ. राममूर्ति त्रिपाठी
- 7) भारतीय काव्यशास्त्र - उदयभानु सिंह
- 8) भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत - कृष्णदेव शर्मा
- 9) भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत - डॉ. कृष्णदेव झारी
- 10) रससिद्धांत - आ. रामचंद्र शुक्ल
- 11) रससिद्धांत की सामाजिक भूमिका - डॉ. दुर्गा दीक्षित
- 12) औचित्य विमर्श - डॉ. राममूर्ति त्रिपाठी
- 13) ध्वनिसंप्रदाय और उसके सिद्धांत - डॉ. बच्चूलाल अवस्थी 'ज्ञान'
- 14) भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत - डॉ. सुरेश अग्रवाल
- 15) काव्य समीक्षा के भारतीय मानदण्ड - डॉ. वासंती सालवेकर
डॉ. उर्मिला पाटील
- 16) सुगम काव्यशास्त्र - डॉ. सुरेश माहेश्वरी
- 17) शास्त्रीय समीक्षा के सिद्धांत - गोविंद त्रिगुणायत.
- 18) भारतीय काव्यशास्त्र - डॉ. विजयकुमार वेदालंकार
- 19) साहित्य रूप: शास्त्रीय विश्लेषण - डॉ. ज्ञा. बा. गायकवाड
- 20) समीक्षा शास्त्र - डॉ. सूर्यनारायण रणसूभे
डॉ. नरसिंहप्रसाद दुबे
- 21) भारतीय काव्यशास्त्र - योगेंद्र प्रताप सिंह
- 22) भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्र के मानदंड - डॉ. भाऊसाहेब परदेशी

प्रथम सत्र (1stSemester)

प्रश्नपत्र 4- विशेषस्तर- वैकल्पिक

HIN- 0114 - (A) - विशेष साहित्यकार - कबीर

उद्देश्य -

- 1) विशेष साहित्यकार के रूप में कबीर के साहित्यिक व्यक्तित्व एवं कृतित्व का ज्ञान प्राप्त करना।
- 2) युगीन परिप्रेक्ष्य में कबीर के काव्य की प्रेरणाओं तथा विशेषताओं का अध्ययन करना।

पाठ्यक्रम -

अ) अध्ययन और अलोचना

- 1) कबीर का जीवन वृत्त (व्यक्तित्व)
- 2) निर्गुण संप्रदाय और कबीर/संतकाव्य परंपरा और कबीर
- 3) कबीर का प्रेम तत्व
- 4) कबीर का रहस्यवाद
- 5) कबीर की विरह भावना
- 6) निर्गुण भक्ति की विशेषताएँ
- 7) कबीर की भक्तिभावना
- 8) कबीर का सामाजिक दर्शन
- 9) कबीर की प्रासंगिकता
- 10) मानवतावादी कबीर
- 11) कबीर क्रांति - दर्शन
- 12) कबीर का कलापक्ष

कबीर ग्रंथावली -संपादक डॉ. श्याम सुंदरदास, प्रकाशन संस्थान, नई दिल्ली, अंसारी रोड, दरीया गंज, नई दिल्ली

- 1) गुरुदेव कौ अंग - 3,13,14,15,33
- 2) विरह कौ अंग - 1,5,6,12,21,45
- 3) माया कौ अंग - 4,7,11
- 4) पद - 4,44,49,84,92,338,346

संदर्भ ग्रंथ -

- 1) भक्ति आंदोलन : इतिहास और संस्कृति - कुँवर पाल सिंह
- 2) भक्ति के आयाम - डॉ. पी. जयरामन
- 3) भक्तिकालीन काव्य में मानवीय मूल्य - डॉ. हणमंतराव पाटील
- 4) मध्ययुगीन काव्य के आधार स्तंभ - डॉ. तेजपाल चौधरी
- 5) मध्ययुगीन हिंदी साहित्य में धर्मनिरपेक्षता - डॉ. कृष्णा पोतदार
- 6) भक्तिकाव्य की प्रासंगिकता - डॉ. संजय शर्मा
- 7) कबीर - हजारीप्रसाद द्विवेदी
- 8) कबीर - सं. डॉ. विजयेंद्र स्नातक
- 9) कबीर की विचार धारा - डॉ. गोविंद त्रिगुणायत
- 10) कबीर साहित्य की परख - आचार्य परशुराम चतुर्वेदी
- 11) कबीर साधना और साहित्य - डॉ. प्रतापसिंह चौहान
- 12) कबीरदास व्यक्ति और चिंतन - डॉ. आनंदप्रकाश दीक्षित
- 13) कबीर एक विवेचन - डॉ. सरनामसिंह शर्मा 'अरुण'
- 14) कबीर मीमांसा - डॉ. रामचंद्र तिवारी
- 15) कबीरदास सृष्टि और दृष्टि - डॉ. शिवाजी देवरे/
डॉ. भाऊसाहेब परदेशी

HIN- 0114 (B) - विशेष विधा - आत्मकथा

उद्देश्य-

- 1) साहित्य विधाओं में से प्रमुख विधा 'आत्मकथा विधा' के तात्त्विक स्वरूप की जानकारी प्राप्त करना।
- 2) हिंदी आत्मकथाओं के विकासक्रम से परिचय प्राप्त करना।
- 3) हिंदी आत्मकथाओं की विभिन्न प्रवृत्तियों को समझना।
- 4) हिंदी उपन्यास के विकासक्रम के परिप्रेक्ष्य में निर्धारित प्रमुख प्रतिनिधि आत्मकथाओं का अध्ययन।

पाठ्यक्रम :

- 1) अन्या से अनन्या - डॉ. प्रभा खेतान
राजकमल प्रकाशन
नई दिल्ली, इलहाबाद, पटना।
- 2) एक कहानी यह भी - मन्नू भंडारी
राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 3) कस्तुरी कुंडल बसै - मैत्रेयी पुष्पा,
राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली।

अध्ययनार्थ विषय (सैद्धांतिक पक्ष) :-

- 1) आत्मकथा की परिभाषा, आत्मकथा का स्वरूप।
- 2) आत्मकथा के तत्त्व- कथ्य, चरित्रचित्रण, वातावरण, संवाद, भाषा शैली, उद्देश्य, पठित कृतियों की आलोचना।
- 3) हिंदी आत्मकथा- साहित्य का विकास।
- 4) हिंदी आत्मकथा की प्रवृत्तियाँ।
- 5) हिंदी आत्मकथा का शिल्पविधान।

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) प्रभा खेतान के उपन्यासों में नारी - डॉ. अशोक मराठे
- 2) मैत्रेयी पुष्पा के उपन्यासों में नारी - डॉ. संतोष पवार
- 3) मन्नू भंडारी के साहित्य में चित्रित समस्याएँ - डॉ. माधवी जाधव
- 4) प्रभा खेतान के साहित्य में नारी विमर्श - डॉ. कामिनी तिवारी
- 5) मन्नू भंडारी की कहानियों में मूल्य चेतना - डॉ. ओमप्रकाश नायर
- 6) महिला लेखिकाओं के उपन्यासों में नारी - डॉ. हरबंस कौर
- 7) साठोत्तरी हिंदी उपन्यासों में परिवर्तित नारी जीवनमूल्य- डॉ. छायादेवी घोरपडे
- 8) नारी चिंतन : नयी चुनौतियाँ - डॉ. राजकुमारी गडकर
- 9) शास्त्रीय समीक्षा के सिद्धांत - डॉ. गोविंद त्रिगुणायत
- 10) काव्यशास्त्र विविध आयाम - डॉ. मधु खराटे
- 11) हिंदी का गद्य साहित्य - डॉ. रामचंद्र तिवारी
- 12) हिंदी साहित्य और संवेदना का विकास - डॉ. रामस्वरूप चतुर्वेदी
- 13) हिंदी आत्मकथा साहित्य - डॉ. नारायण शर्मा
- 14) हिंदी की महिला आत्मकथाकार - डॉ. संजय ढोडरे

HIN- 0114 (C) अन्य - अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया

उद्देश्य-

- 1) अनुसंधान प्रविधि से परिचित कराना।
- 2) अनुसंधान की प्रक्रिया से परिचित कराना।
- 3) अनुसंधान कार्य के लिए प्रेरणा प्रदान करना।
- 4) अनुसंधान की क्षमता का विकास करना।

पाठ्यक्रम -

(अ) अनुसंधान स्वरूप -

- 1) अनुसंधान हेतु प्रयुक्त विभिन्न शब्द एवं उनका औचित्य।
- 2) अनुसंधान की परिभाषाएँ और उनका आशय।
- 3) अनुसंधान के उद्देश्य।

(आ) अनुसंधान के प्रकार-

- 1) साहित्यिक अनुसंधान और उसके प्रकार-
वर्णनात्मक, ऐतिहासिक, तुलनात्मक, व्याख्यात्मक।
- 2) साहित्यिक एवं साहित्येतर अनुसंधान - साम्य-वैषम्य।

(इ) अनुसंधान की प्रक्रिया-

विषय चयन, सामग्री संकलन, सामग्री का विश्लेषण-वर्गीकरण, सामग्री का विवेचन एवं निष्कर्ष

(ई) प्रबंध लेखन प्रणाली

शीर्षक निर्धारण, रूपरेखा निर्माण, भूमिका लेखन, अध्याय विभाजन, संदर्भ उल्लेख, पाद-टिप्पणी, परिशिष्ट, संदर्भ सूची, साक्षात्कार, अन्य स्रोत

(उ) अनुसंधान कार्य के घटक तत्व और सामग्री

- 1) घटक तत्व : अनुसंधान कर्ता एवं निर्देशक।
क) अनुसंधान कर्ता के गुण
ख) निर्देशक के गुण
- 2) सामग्री - प्रकार एवं स्रोत
- 3) अनुसंधान प्रस्तुति के प्रकार- प्रबंध, प्रपत्र प्रकाशन, पावर पॉइंट प्रेजेंटेशन, प्रबंधिका, मौखिकी।

संदर्भ ग्रंथ -

- 1) शोध प्रविधि - डॉ. विनय मोहन शर्मा
- 2) नवीन शोध विज्ञान - डॉ. तिलकसिंह
- 3) अनुसंधान का विवेचन - डॉ. उदयभानु सिंह
- 4) साहित्य सिद्धांत और शोध - डॉ. आनंदप्रकाश दीक्षित
- 5) हिंदी अनुसंधान - डॉ. विजयपाल सिंह
- 6) अनुसंधान का स्वरूप - डॉ. सावित्री सिन्हा
- 7) अनुसंधान और आलोचना - डॉ. नगेंद्र
- 8) अनुसंधान प्रविधि - डॉ. गणेशन
- 9) अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया - डॉ. विनयकुमार पाठक
- 10) अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया - डॉ. शिवाजी देवरे, डॉ. मधु खराटे
- 11) अनुसंधान और अनुशीलन - डॉ. गोपालबाबू शर्मा
- 12) शोध कैसे करें - डॉ. पुनीत बिसारिया
- 13) अनुप्रयुक्त अनुसंधान प्रविधि - डॉ. सुरेश माहेश्वरी
- 14) शोध स्वरूप एवं मानक व्यावहारिक कार्यविधि- बैजनाथ सिंहल
- 15) अनुसंधान की प्रक्रिया - डॉ. भगीरथ मिश्र
- 16) अवतरण शोधतंत्र के संदर्भ में - डॉ. चंद्रभानु सोनवणे
- 17) हिंदी शोधतंत्र की रूपरेखा - डॉ. मनमोहन सहगल
- 18) हिंदी शोध प्रविधि और प्रक्रिया - डॉ. राजेंद्र मिश्र

एम. ए. हिंदी भाग-1

प्रथम सत्र (1st Semester)

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

प्रश्नपत्र-1-HIN - 0111 - सामान्य स्तर- कथा साहित्य

(उपन्यास - कहानी)

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1 : उपन्यास पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 2 : कहानियों पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 3 : उपन्यास पर तीन टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 4 : कहानियों पर तीन टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 5 : ससंदर्भ व्याख्या

अ) उपन्यास पर (दो में से एक)

आ) कहानियों पर (दो में से एक)

प्रश्नपत्र - 2 - HIN- 0112

विशेषस्तर- आदिकालीन एवं भक्तिकालीन काव्य
(विद्यापति एवं तुलसीदास)

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1 : विद्यापति पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 2 : तुलसीदास पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 3 : विद्यापति पर तीन टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 4 : तुलसीदास पर तीन टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 5 : ससंदर्भ व्याख्या

अ) विद्यापति पर (दो में से एक)

आ) तुलसीदास पर (दो में से एक)

प्रश्नपत्र - 3 - HIN - 0113 -विशेष स्तर
भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत एवं आलोचना

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

- 1) प्रथम तीन प्रश्न भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जाएंगे।
- 2) चतुर्थ प्रश्न आलोचना पर अंतर्गत विकल्प साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जायेगा।
- 3) प्रश्न पाँचवाँ - यह एक वाक्यीय उत्तर वाले प्रश्नों का होगा। कुल आठ प्रश्न दिये जायेंगे, उनमें से किन्हीं छः प्रश्नों के उत्तर अपेक्षित तथा प्रत्येक प्रश्न के लिए दो अंक दिये जायेंगे। प्रश्नों का स्वरूप बहुपर्यायी होगा।

प्रश्नपत्र - 4 - विशेष स्तर वैकल्पिक
HIN - 0114 (A) विशेष साहित्यकार- कबीर

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

- * प्रथम तीन प्रश्न विशेष साहित्यकार कबीरदास पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जाएंगे।
- * चतुर्थ प्रश्न विशेष साहित्यकार कबीरदास पर टिप्पणियाँ (तीन में से दो)
- * प्रश्न पाँचवाँ ससंदर्भ व्याख्या का होगा। तीन में से किन्हीं दो की ससंदर्भ व्याख्या करना अपेक्षित।

प्रश्नपत्र-4-विशेष स्तर वैकल्पिक
HIN-0114 (B) विशेष विधा : आत्मकथा

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1 :- विशेष विधा आत्मकथा के सैद्धांतिक पक्षपर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.2 :- 'अन्या से अनन्या तक' पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.3 :- 'एक कहानी यह भी' पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 4 :- 'कस्तुरी कुंडल बसै' पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 5 :- तीनों आत्मकथाओं पर 3 टिप्पणियाँ दी जायेगी। उनमें से दो के उत्तर अपेक्षित।

प्रश्नपत्र-4-विशेष वैकल्पिक
HIN-0114 (C) - अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया

- सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।
- * प्रश्न क्र. 1,2,3 एवं 4 दीर्घोत्तरी स्वरूप में अंतर्गत विकल्प के साथ होंगे।
  - * प्रश्न क्र. 5- टिप्पणियों का होगा। कुल तीन विषय टिप्पणियों के लिए दिए जाएंगे उनमें से दो के उत्तर लिखना अपेक्षित।

हिंदी पाठ्यक्रम
समकक्ष विषयों की सूची
प्रथम सत्र

पुराना पाठ्यक्रम		नया पाठ्यक्रम	
अ. क्र.	विषय	अ. क्र.	विषय
1	प्रश्नपत्र-1-HI-1110-सामान्य स्तर कथा साहित्य (प्रथम सत्र)	1	प्रश्नपत्र -1- HIN 0111 सामान्य स्तर - कथा साहित्य (प्रथम सत्र)
2	प्रश्न पत्र-2-HI-1120-विशेष स्तर आदिकालीन एवं भक्तिकालीन काव्य (प्रथम सत्र)	2	प्रश्नपत्र-2- HIN 0112 विशेष स्तर आदिकालीन एवं भक्तिकालीन काव्य (प्रथम सत्र)
3	प्रश्न पत्र-3- HI-1130-विशेष स्तर भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धान्त एवं आलोचना (प्रथम सत्र)	3	प्रश्नपत्र-3-HIN 0113 विशेष स्तर - भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धान्त एवं आलोचना (प्रथम सत्र)
4	प्रश्न पत्र-4-HI-1140- विशेष स्तर वैकल्पिक HI-1140-(A) विशेष साहित्यकार -सूरदास (प्रथम सत्र)	4	प्रश्नपत्र- 4- HIN 0114 विशेष स्तर- वैकल्पिक HIN - 0114(A) विशेष साहित्यकार - कबीरदास (प्रथम सत्र)
5	HI-1140 (B)- विशेष विधा आत्मकथा (प्रथम सत्र)	5	HIN - 0114(B) विशेष विधा - आत्मकथा (प्रथम सत्र)
6	HI-1140 (C)- अन्य - अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया (प्रथम सत्र)	6	HIN - 0114(C) अन्य - अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया (प्रथम सत्र)

द्वितीय सत्र (2nd Semester)

प्रश्नपत्र - 5

HIN - 0121 - सामान्य स्तर- कथेतर गद्य साहित्य
(संस्मरण एवं निबंध)

उद्देश्य-

- 1) आधुनिक हिंदी कथेतर गद्य साहित्य से परिचित कराना।
- 2) आधुनिक कथेतर गद्य विधाओं में से प्रमुख विधाओं के विकासक्रम की जानकारी प्राप्त करना।
- 3) विधा विशेष के ऐतिहासिक विकास के परिप्रेक्ष्य में रचना विशेष का महत्त्व समझाकर मूल्यांकन की क्षमता प्राप्त करना।

पाठ्यक्रम -

पाठ्यपुस्तकें -

- 1) दीप जले शंख बजे (संस्मरण)- कन्हैयालाल मिश्र 'प्रभाकर'
भारतीय ज्ञानपीठ, 18, इन्स्टीट्यूशनल एरिया, लोदी रोड,
नई दिल्ली - 110 003
अध्ययनार्थ संस्मरण - 1) मेरे पिताजी
2) मुहम्मद अली कोतवाल , 3) नन्दा गाटा
4) गोरा दीवान 5) पण्डित उमरावसिंह स्वर्गीय
6) मुरारी भाई 7) डॉ. टिंचर प्रसाद
8) मुस्तफा साहब 9) हमारा बहुरूपिया
10) और ये ?
- 2) गाँव का मन - (निबंध)- पं.विद्या निवास मिश्र
वाणी प्रकाशन, 4697/5,21ए, दरीयागंज नई दिल्ली
अध्ययनार्थ निबंध - मेरा गाँव-घर, आँगन का पंछी, भरि देहु
गगरिया हमारी, मैं मधुवन जाऊँगा रे, कटहल, प्रात तव द्वारा
पर, गँवई गाँव के गोसाई शिव बाबा, हल्दी दूब और दधि
अच्छत, गाँव का मन

संदर्भ ग्रंथ -

- 1) छायावादोत्तर हिंदी गद्य साहित्य - डॉ. विश्वनाथप्रसाद तिवारी
- 2) हिंदी के प्रतिनिधि निबंधकार - डॉ. द्वारिकाप्रसाद सक्सेना
- 3) हिंदी निबंधों का शैलीगत अध्ययन - डॉ. मुरलीधर शहा
- 4) प्रतिनिधि हिंदी निबंधकार - डॉ. हरिमोहन

द्वितीय सत्र (2nd Semester)

प्रश्नपत्र - 6 - HIN -0122 विशेष स्तर- रीतिकालीन काव्य

पाठ्यक्रम में निर्धारित कवि -

- 1) बिहारी
- 2) भूषण

अध्ययन हेतु रचनाएँ , संदर्भ व्याख्या हेतु छंद तथा अध्ययनार्थ विषय निम्नप्रकार से है-

- 1) बिहारी प्रकाश- आचार्य विश्वनाथ प्रसाद मिश्र
लोकभारती प्रकाशन, इलाहाबाद-1

संसदर्भ व्याख्या के लिए सभी दोहे।

अध्ययनार्थ विषय- बिहारी द्वारा वर्णित-

- 1) संयोग श्रृंगार
- 2) वियोग श्रृंगार
- 3) प्रसंगोद्भावना
- 4) सौंदर्य चित्रण
- 5) अनुभाव योजना
- 6) बिहारी की बहुज्ञता
- 7) भक्ति-नीति
- 8) काव्य-सौंदर्य

- 2) संक्षिप्त भूषण - सं. डॉ. भगवानदास तिवारी,
साहित्य भवन, प्रा.लि.
जी. रोड, इलाहाबाद-211003

छंद - 17, 26, 28, 30, 41, 43, 68, 72, 91, 95

अध्ययनार्थ विषय-

- 1) युगचेतना और भूषण- युगजीवन का चित्र
- 2) भूषण काव्य में शिवचरित्र
- 3) रसविवेचन- वीर रस तथा अन्य रस
- 4) अलंकार निरूपण
- 5) भूषण की राष्ट्रीयता
- 6) भाषा शैली
- 7) भूषण की काव्य कला
- 8) राष्ट्रीय काव्यधारा में भूषण का स्थान

संदर्भ ग्रंथ -

- 1) बिहारी का नया मूल्यांकन - डॉ. बच्चन सिंह
- 2) बिहारी सतसई - जगन्नाथ दास रत्नाकर
- 3) बिहारी मीमांसा - डॉ. रामसागर त्रिपाठी
- 4) बिहारी का काव्य लालित्य - डॉ. रमाशंकर तिवारी
- 5) रीतिबद्ध काव्यधारा - डॉ. कृष्णचंद्र वर्मा
- 6) बिहारी की वाग्विधता - विश्वनाथप्रसाद मिश्र
- 7) भूषण (ग्रंथावली) - विश्वनाथ प्रसाद मिश्र
- 8) भूषण और उनका साहित्य - राजमल बोरा
- 9) भूषण : साहित्यिक एवं ऐतिहासिक अनुशीलन - डॉ. भगवानदास तिवारी
- 10) भूषण विमर्श - श्री. भगीरथ दीक्षित

द्वितीय सत्र (2nd Semester)

प्रश्नपत्र-7 -विशेष स्तर - HIN - 0123

पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धांत और वाद

उद्देश्य -

- 1) पाश्चात्य काव्यशास्त्र का सामान्य परिचय देना।
- 2) पाश्चात्य काव्यशास्त्रों के सिद्धांतों का विकासक्रम का परिचय तथा सिद्धांतों का ज्ञान कराना।

पाठ्यक्रम -

- 1) पाश्चात्य काव्यशास्त्र के विकासक्रम का संक्षेप में परिचय।
(इस पर परीक्षा में प्रश्न नहीं पूछा जाएगा)
- 2) अनुकरण सिद्धांत - अनुकरण की व्याख्या, स्वरूप, अनुकरण के संबंध में प्लेटो और अरस्तू के विचारों का तुलनात्मक परिचय
- 3) विवेचन सिद्धांत - प्लेटो- अरस्तू के विचारों का विवेचन, त्रासदी और विवेचन
- 4) उदात्त सिद्धांत - लॉजाइनस द्वारा उदात्त की व्याख्या, स्वरूप, उदात्त के अंतरंग-बहिरंग तत्त्व, उदात्त के विरोधी तत्त्व, काव्य में उदात्त का महत्त्व।
- 5) क्रॉचे का अभिव्यंजनावाद- अभिव्यंजना का स्वरूप और महत्त्व
- 6) रिचर्डस का मनोवैज्ञानिक मूल्यवाद और संप्रेषण सिद्धांत- काव्यमूल्यों की मनोवैज्ञानिक व्याख्या, मनोवेगों के दो प्रकार, मनोवेगों में संतुलन, संप्रेषण का स्वरूप एवं महत्त्व, रिचर्डस का योगदान।
- 7) निर्व्यक्तिकता सिद्धांत और वस्तुनिष्ठ प्रतिरूपता का सिद्धांत-इलियट की निर्व्यक्तिकता की धारणा, परिवर्तित धारणा, व्यक्तिगत भावों का सामान्यीकरण, वस्तुनिष्ठ प्रतिरूपता सिद्धांत का स्वरूप।
- 8) निम्नलिखित वादों का परिचयात्मक अध्ययन- कलावाद, यथार्थवाद, प्रतीकवाद, बिम्बवाद, अस्तित्ववाद, संरचनावाद।

संदर्भ ग्रंथ -

- 1) भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्र - डॉ. देशराजसिंह भाटी
- 2) समीक्षाशास्त्र के भारतीय एवं
पाश्चात्य मानदंड - डॉ. रामसागर त्रिपाठी/
डॉ. शाम मिश्र
- 3) भारतीय तथा पाश्चात्य काव्यशास्त्र
का संक्षिप्त विवेचन - डॉ. सत्यदेव चौधरी
शांतिस्वरूप गुप्त
- 4) समीक्षालोक - डॉ. भगीरथ मिश्र
- 5) पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धांत - कृष्णदेव शर्मा
- 6) पाश्चात्य काव्यशास्त्र - रामपूजन तिवारी
- 7) अरस्तू का काव्यशास्त्र - डॉ. नगेंद्र
- 8) उदात्त के विषय में - डॉ. निर्मला जैन
- 9) रिचर्डस के आलोचना सिद्धांत - डॉ. शंभुदत्त झा
- 10) टी. एस. इलियट के आलोचना सिद्धांत - डॉ. शिवमूर्ति पांडेय
- 11) पाश्चात्य काव्यशास्त्र - देवेन्द्रनाथ शर्मा
- 12) भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्र के मानदंड - डॉ. भाऊसाहेब परदेशी
- 13) भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्र की रूपरेखा - डॉ. तेजपाल चौधरी
- 14) पाश्चात्य काव्यशास्त्र - डॉ. विजयकुमार वेदालंकार

प्रश्नपत्र-8- HIN- 0124 -विशेष स्तर- वैकल्पिक

(A) आदिवासी विमर्श

उद्देश्य -

- 1) आदिवासी रचनाकारों का परिचय कराना।
- 2) आदिवासी संस्कृति-समाज और जीवन को समझाना।
- 3) आदिवासी साहित्य का मूल्यांकन तथा उनके साहित्यिक योगदान का ज्ञान कराना।
- 4) आदिवासी हिंदी साहित्य के विकासक्रम को समझाना।

पाठ्यक्रम -

अध्ययनार्थ विषय -

- 1) आदिवासी - अर्थ - परिभाषा - व्याप्ति
- 2) आदिवासी साहित्य के मानदंड
- 3) आदिवासी साहित्य : चिंतन दिशाएँ
- 4) आदिवासी साहित्य का स्वरूप एवं विशेषताएँ
- 5) आदिवासी साहित्य के प्रेरणास्रोत
- 6) आदिवासी साहित्य का उद्भव एवं विकास
- 7) हिंदी आदिवासी साहित्य का सौंदर्यशास्त्र

पाठ्यपुस्तकें -

- 1) ग्लोबल गाँव के देवता (उपन्यास) - रणेंद्र

प्रकाशक - भारतीय ज्ञानपीठ 18, इन्स्टीटयुशनल एरिया, नेदी रोड, नई दिल्ली - 110 003

- 2) हिम्मतवाली इपिल, (डीडगर इपिल - मुंडारी नाटक) - जोवाकिम तोपनो

प्रकाशक - प्यारा केरकेट्टा फाउण्डेशन, चेशायर होम रोड, बरियातु,
राँची-834009

- 3) जंगल पहाड़ के पाठ (काव्य संग्रह) - महादेव टोप्पो

प्रकाशक - अनुज्ञा बुक्स, दिल्ली - 110032

इस संकलन से जंग लगे तीरों पर नयी धार लाने का गीत, कब तक ?, आदिवासी गाँव से इंटर पास छात्र का सपना, रचने होंगे ग्रन्थ, त्रासदी एक आशा, प्रजातन्त्र में, प्रश्नों के तहखाने में, पहाड़ की नजरों से, इतने छले गये हैं हम, संकट में एकजुट, घोडा बने रहने की आदत तुम्हारी , क्यों नहीं आता गुस्सा ?, पहाड़ के पाठ।

संदर्भ ग्रंथ -

- 1) आदिवासी साहित्य परंपरा व प्रयोजन - वंदना टेटे
- 2) आदिवासी दर्शन व साहित्य वाचिकता - वंदना टेटे
- 3) भारतीय लोकगीत सांस्कृतिक अस्मिता-खंड-1 - डॉ. सुरेश गौतम
- 4) हिंदी में आदिवासी जीवन केंद्रित उपन्यासों
का समीक्षात्मक अध्ययन - डॉ. बी. के. कलासवा
- 5) आदिवासी शौर्य और विद्रोह - रमणिका गुप्ता
- 6) आदिवासी : विकास के विस्थापन - रमणिका गुप्ता
- 7) आदिवासी साहित्य यात्रा - रमणिका गुप्ता
- 8) आदिवासी कौन? - रमणिका गुप्ता
- 9) समकालीन हिंदी उपन्यासों में आदिवासी विमर्श- डॉ. शिवाजी देवरे, डॉ. मधु खराटे
- 10) आदिवासी स्वर और नयी शताब्दी - सं. रमणिका गुप्ता
- 11) विमर्श के विविध आयाम - डॉ. अर्जुन चव्हाण
- 12) आदिवासी लोक साहित्य - डॉ. गौतम कुँवर
- 13) आदिवासी केंद्रित हिंदी साहित्य - सं. डॉ. उषा कीर्ति राणावत
- 14) वर्तमान समय में आदिवासी समाज - सं. गीता वर्मा
- 15) भारतीय आदिवासी (मराठी) - गुरुनाथ नाडगोंडे
- 16) भील जनजाति का सांस्कृतिक एवं आर्थिक जीवन- जगदीशचन्द्र वीणा
- 17) आदिवासी केंद्रित हिंदी उपन्यास - डॉ. प्रमोद चौधरी

द्वितीय सत्र (2nd Semester)

HIN- 0124 (B) दलित विमर्श

उद्देश्य :-

- 1) हिंदी साहित्य में दलित चेतना के अविर्भाव के कारणों और परिस्थितियों से अवगत होना।
- 2) हिंदी दलित रचनाकारों का परिचय प्राप्त करना।
- 3) दलित साहित्य की विभिन्न विधाओं को समझना।
- 4) दलित समाज-संस्कृति और भाषा को समझना।
- 5) दलित साहित्य की कसौटियों को समझना।
- 6) हिंदी दलित साहित्य के विकासक्रम को जानना।

पाठ्यक्रम -

अध्ययनार्थ विषय -

- 1) दलित शब्द का अर्थ - परिभाषा और स्वरूप
- 2) भारतीय समाज व्यवस्था में दलितों का स्थान
- 3) व्यवस्था परिवर्तन का दलित आंदोलन
- 4) दलित साहित्य के प्रेरणास्रोत
- 5) दलित साहित्य : चिंतन की दिशाएँ
- 6) दलित साहित्य के मानदंड एवं विशेषताएँ
- 7) हिंदी दलित साहित्य का उद्भव एवं विकास
- 8) हिंदी दलित साहित्य का सौंदर्यशास्त्र

पाठ्यग्रंथ-

- 1) छप्पर (उपन्यास) - जयप्रकाश कर्दम
प्रकाशक - गौतम बुक सेंटर, नई दिल्ली - 110002
- 2) शिकंजे का दर्द (आत्मकथा) - सुशीला टाकभौरे
प्रकाशक - वाणी प्रकाशन, 4695, 21-ए, दरियागंज, नई दिल्ली - 110002
- 3) सदियों का संताप (काव्य संग्रह) - ओम प्रकाश वाल्मीकि
(द्वितीय संस्करण) गौतम बुक हाऊस, नई दिल्ली

इस संकलन से ठाकुर का कुंआ, ज्वालामुखी, युग चेतना, झाड़ू वाली, संधि-रेखा, शब्द का जन्म, पत्थर, सदियों का संताप, धुरी पर घूमती पृथ्वी, तब तुम क्या करोगे ? आदि कविताएँ अध्ययनार्थ रखी गई हैं।

संदर्भ ग्रंथ -

- 1) दलित और नारि चेतना का दस्तावेज शिकंजे का दर्द - डॉ. विष्णु सरवदे
- 2) हिंदी साहित्य में दलित चेतना - डॉ. आनंद वासकर
- 3) साहित्य और दलित चेतना - सं. महीपसिंह / डॉ. चंद्रकांत बांदिवड़ेकर
- 4) दलित साहित्य का सौंदर्यशास्त्र - डॉ. शरणकुमार लिंबाले
- 5) दलित चेतना : साहित्यिक एवं सामाजिक सरोकार- रमणिका गुप्ता
- 6) हिंदी उपन्यास में दलित वर्ग - डॉ. कुसुम मेघवाल
- 7) भारतीय दलित साहित्य : परिप्रेक्ष्य - डॉ. पुरुषोत्तम सत्यप्रेमी
- 8) दलित चेतना के अनुप्रणित हिंदी उपन्यास - डॉ. नटवरभाई परमार
- 9) दलित संघर्ष और सामाजिक न्याय - डॉ. पुरणमल
- 10) चिंतन की परंपरा और दलित साहित्य - डॉ. श्यौराजसिंह बेचैन
- 11) दलित चेतना के संदर्भ में कथाकार ओमप्रकाश - डॉ. जोगिंद कुमार
- 12) हिंदी दलित साहित्य और चिन्तन - डॉ. ललिता कौशल
- 13) ओमप्रकाश वाल्मीकि की कहानियों में सामाजिक लोकतांत्रिक चेतना - सं. डॉ. हरपालसिंह 'अरुब'
- 14) दसवें दशक के हिंदी उपन्यासों में दलित चेतना - वसाणी कृष्णवंती पी.
- 15) हिंदी उपन्यासों में दलित चेतना - डॉ. रामचंद्र माली
- 16) दलित साहित्य का मूल्यांकन - प्रो. चमनलाल
- 17) दलित साहित्य और समसामायिक संदर्भ - डॉ. श्रवणकुमार वीणा
- 18) दलित साहित्य: वेदना और विद्रोह - शरणकुमार लिंबाले
अनु. सूर्यनारायण रणसुभे
- 19) अम्बेडकरवारी सौंदर्यशास्त्र और दलित आदिवासी-जनजातीय विमर्श - डॉ. विनयकुमार पाठक
- 20) दलित चेतना साहित्य - रमणिका गुप्ता
- 21) अम्बेडकरवादी सौंदर्यशास्त्रीय यथार्थवाद और प्रा. दामोदर मोरे की रचनाधर्मिता - डॉ. विनयकुमार पाठक,
देवबहादुर सिंह
- 22) हिंदी साहित्य की वैचारिक पृष्ठभूमि - डॉ. विनयकुमार पाठक
- 23) स्वातंत्र्योत्तर हिंदी नाटकों में शोषण के विभिन्न रूप - डॉ. सुरेश तायडे

द्वितीय सत्र (2nd Semester)
HIN- 0124 - विशेष स्तर- वैकल्पिक
(C) स्त्री विमर्श

उद्देश्य-

- 1) नारी रचनाकारों का परिचय कराना।
- 2) स्त्री विमर्श साहित्य का परिचय करना।
- 3) नारीवादी आंदोलन को समझना।
- 4) स्त्री-विमर्श विषयक साहित्य का मूल्यांकन तथा उसके साहित्यिक योगदान का ज्ञान कराना।
- 5) स्त्री-विमर्श विषयक हिंदी साहित्य के विकासक्रम को समझना।

पाठ्यक्रम

पाठ्यग्रंथ-

- 1) एक जमीन अपनी - चित्रा मुद्गल
(उपन्यास) प्रभात प्रकाशन, तथा राजकमल प्रकाशन,
नई दिल्ली, 2000
- 2) सात भाईयों के बीच चम्पा - कात्यायनी
(काव्य) आधार प्रकाशन,
पंचकुला, हरियाणा, स.1999

(इस संकलन से सात भाईयों के बीच चम्पा, इस स्त्री से डरो, वह रचती है जीवन और....., दाहक जीवनद्रोह, देह न होना, इस पौरुष समय में, गार्गी, ऐसा किया जाय, हॉकी खेलती लड़कियाँ, नहीं हो सकता तेरा भला आदि कविताएँ अध्ययनार्थ है)

- 3) गमे-हयात ने मारा - राजी सेठ
(कहानी) भारतीय ज्ञानपीठ, नई दिल्ली

(इस संकलन से मुलाकात, सहकर्मी, बाहरी लोग, दलदल, विदेश में एक पिता, मेरे लिए नहीं, एक कटा हुआ कमरा, परमा की शादी, ठहरों इन्तजार हुसैन तथा खाली लिफाफा आदि कहानियाँ निर्धारित की गयी है।)

अध्ययनार्थ विषय :-

- 1) स्त्री विमर्श : अर्थ, परिभाषा और परिव्याप्ति ।
- 2) स्त्री विमर्श : मूल प्रवृत्तियाँ ।
- 3) नारी मुक्ति आंदोलन की पृष्ठभूमि ।
- 4) स्त्री विमर्श पाश्चात्य दृष्टिकोण ।
- 5) स्त्री विमर्श भारतीय दृष्टिकोण ।
- 6) हिंदी साहित्य में नारी लेखन का विकास ।
- 7) हिंदी साहित्य में नारी लेखन की भाषागत विशेषताएँ ।
- 8) स्त्री विमर्श हिंदी साहित्य की भाषा ।

संदर्भ ग्रंथ -

- 1) स्त्री विमर्श विविध पहलू - सं. कल्पना वर्मा
- 2) अतीत होती सदी और स्त्री का भविष्य - सं. राजेंद्र यादव, अर्चना वर्मा
- 3) स्त्री मुक्ति संघर्ष और इतिहास - रमणिका गुप्ता
- 4) हिंदी और उर्दू कविता में नारीवाद - नगमा जावेद मलिक
- 5) हिंदी के अधुनातन नारी उपन्यास - इंदूप्रकाश पांडेय
- 6) अंतिम दशक के महिला उपन्यासकारों के उपन्यासों में स्त्री विमर्श - डॉ. कृष्णा पोतदार
- 7) अंतिम दशक की लेखिकाओं के उपन्यासों में नारी - डॉ. रामचंद्र माली
- 8) समकालीन लेखिकाओं के उपन्यासों में स्त्री विमर्श - डॉ. महेंद्र रघुवंशी
- 9) स्त्रीवादी साहित्य विमर्श - जगदीश्वर चतुर्वेदी
- 10) स्त्री लेखन और समय के सरोकार - हेमलता माहेश्वरी
- 11) स्त्री चिंतन की चुनौतियाँ - रेखा करतवार
- 12) स्त्री देह विमर्श - सुधीर पचौरी
- 13) समकालीन हिंदी काव्य : दशा और दिशा - जयप्रकाश शर्मा
- 14) स्त्री अस्मिता : साहित्य और विचारधारा - जगदीश्वर चतुर्वेदी/सुधा सिंह
- 15) स्त्री विमर्श - डॉ. विनयकुमार पाठक
- 16) समकालीन हिंदी कहानी - डॉ. पुष्पपाल सिंह
- 16) समकालीन हिंदी कहानी - बलराम
- 17) समकालीन महिला लेखन - ओमप्रकाश शर्मा
- 18) उत्तरशती के हिंदी उपन्यासों में नारी विमर्श - डॉ. जयश्री गावित
- 19) आधुनिक एवं हिंदी कथासाहित्य में नारी का बदलता स्वरूप - डॉ. मुदिना चन्द्रा, सुलक्षणा टोप्पो
- 20) भारतीय नारी दशा और दिशा - आशारानी व्होरा
- 21) राजी सेठ का कथा साहित्य चिंतन एवं शिल्प - डॉ. सरोज शुक्ला
- 22) राजी सेठ का रचना संसार - डॉ. स्नेहजा सोनाले

एम. ए. हिन्दी भाग-1
द्वितीय सत्र (IInd Semester)
प्रश्न पत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन
प्रश्नपत्र - 5

HIN- 0121 - सामान्य स्तर-कथेतर गद्य साहित्य
(संस्मरण एवं निबंध)

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1 : संस्मरण पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 2 : निबंधों पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 3 : संस्मरण पर तीन टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 4 : निबंधों पर तीन टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 5 : ससंदर्भ व्याख्या

अ) संस्मरण पर (दो में से एक)

आ) निबंधों पर (दो में से एक)

प्रश्नपत्र-6

HIN- 0122 - विशेष स्तर- रीतिकालीन काव्य

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1 : बिहारी पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 2 : भूषण पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 3 : बिहारी पर तीन टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 4 : भूषण पर तीन टिप्पणियाँ (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 5 : ससंदर्भ व्याख्या

अ) बिहारी पर (दो में से एक)

आ) भूषण पर (दो में से एक)

प्रश्नपत्र-7

HIN - 0123 - विशेष स्तर- पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धांत और वाद

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे।

प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

- * प्रथम चार प्रश्न 'पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धांत और वाद' पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी पूछे जाएंगे।
- * प्रश्न पाँचवाँ यह एक वाक्यीय उत्तर वाले प्रश्नों का होगा।

(कुल आठ प्रश्न दिये जायेंगे, उनमें से किन्हीं छः प्रश्नों के उत्तर अपेक्षित तथा प्रत्येक प्रश्न को 2 अंक दिये जायेंगे। प्रश्नों का स्वरूप बहुपर्यायी होगा।)

प्रश्नपत्र-8
विशेष स्तर - वैकल्पिक
HIN - 0124 (A) आदिवासी विमर्श

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1- आदिवासी विमर्श के सैद्धांतिक प्रश्न पर अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.2- उपन्यास पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.3- नाटक पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.4- काव्य पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.5- टिप्पणियाँ -

(उपन्यास, नाटक एवं काव्य पर एक-एक टिप्पणी पूछी जायेगी। उनमें से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखनी होगी।

प्रश्नपत्र - 8
विशेष स्तर - वैकल्पिक
HIN - 0124 (B) दलित विमर्श

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1- दलित विमर्श के सैद्धांतिक पक्ष पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.2- उपन्यास पर पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.3- आत्मकथा पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.4- काव्य पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 5- टिप्पणियाँ

(तीनों पाठ्यपुस्तकों पर एक-एक टिप्पणी पूछी जायेगी। जिनमें से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखनी होगी।)

प्रश्नपत्र-8
विशेष स्तर - वैकल्पिक
HIN - 0124 (C) स्त्री-विमर्श

सूचना :- प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। प्रश्नपत्र में कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1- स्त्री-विमर्श के सैद्धांतिक पक्ष पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.2- उपन्यास पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र.3- काव्य पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 4- कहानी पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 5- टिप्पणियाँ

(तीनों पाठ्यपुस्तकों पर एक-एक टिप्पणी पूछी जायेगी। जिनमें से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखनी होंगी।)

हिंदी पाठ्यक्रम
समकक्ष विषयों की सूची
द्वितीय सत्र

पुराना पाठ्यक्रम		नया पाठ्यक्रम	
अ. क्र.	विषय	अ. क्र.	विषय
1.	प्रश्नपत्र-5-HI-1210-सामान्य स्तर कथेतर गद्य साहित्य (द्वितीय सत्र)	1	प्रश्नपत्र -5- HIN - 0121 सामान्य स्तर-कथेतर गद्य साहित्य (द्वितीय सत्र)
2.	प्रश्न पत्र-6-HI-1220-विशेष स्तर रीतिकालीन काव्य (द्वितीय सत्र)	2	प्रश्नपत्र-6- HIN - 0122 विशेष स्तर-रीतिकालीन काव्य (द्वितीय सत्र)
3	प्रश्न पत्र-7- HI-1230- विशेष स्तर- पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धान्त तथा वाद (द्वितीय सत्र)	3	प्रश्नपत्र-7- HIN -0123 विशेष स्तर- पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धान्त तथा वाद (द्वितीय सत्र)
4	प्रश्न पत्र-8-HI-1240- विशेष स्तर- वैकल्पिक HI-1240-(A) आदिवासी विमर्श (द्वितीय सत्र)	4	प्रश्नपत्र-8 - HIN - 0124 विशेष स्तर- वैकल्पिक HIN - 0124 - (A) आदिवासी विमर्श (द्वितीय सत्र)
5	HI-1240 (B)- दलित विमर्श (द्वितीय सत्र)	5	HIN - 0124 (B) दलित विमर्श (द्वितीय सत्र)
6	HI-1240 (C)- नारी विमर्श (द्वितीय सत्र)	6	HIN - 0124 - (C) स्त्री विमर्श (द्वितीय सत्र)

डॉ. महेंद्र रघुवंशी
समन्वयक
उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
एम.ए. हिंदी प्रथम तथा द्वितीय वर्ष
पाठ्यक्रम संयोजन समिति
ग.तु.पाटील महाविद्यालय, नंदुरबार

॥अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत॥

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. ए. भाग - १

मराठी अभ्यासक्रम

जून २०१७-१८ पासून

पेपर क्र. १

मराठी वाङ्मयाचा इतिहास

MAR-111 : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (प्रारंभ ते १६५०)

MAR-121 : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (१६५० ते १८१८)

पेपर क्र. २

समीक्षा व संशोधन

MAR-112 : समीक्षा

MAR-122 : संशोधन

पेपर क्र. ३

साहित्यकृतीचा अभ्यास

MAR-113 : केशवसुतांची कविता (काव्य)- केशवसुत

कुलवधू (नाटक) - मो. ग. रांगणेकर

MAR-123 : ब - बळीचा (कादंबरी) - राजन गवस

इडा पीडा टळो (कथा) - आसाराम लोमटे

पेपर क्र. ४

पर्यायी अभ्यासक्रम (कोणताही एक)

MAR-114 A & MAR-124 A : स्त्रीवादी साहित्य

किंवा

MAR-114 B & 124 B : वैचारिक साहित्य

अभ्यासक्रमाबाबत महत्त्वपूर्ण सूचना

- १) शैक्षणिक वर्ष जून २०१७-१८ पासूनचा एम.ए. (प्रथम वर्ष) अभ्यासक्रम तीन वर्षांसाठी राहिल.
- २) सत्र पद्धतीचा हा अभ्यासक्रम आहे.
- ३) ६० गुणांची विद्यापीठीय लेखी परीक्षा राहिल. यामध्ये एक प्रश्न वस्तुनिष्ठ स्वरूपाचा असेल. बाकीचे प्रश्न दीर्घोत्तरी असतील.
- ४) ४० गुणांसाठी अंतर्गत परीक्षा महाविद्यालयात होईल. यामध्ये २० गुणांसाठी प्रत्येक सत्राला चाचणी परीक्षा, १० गुणांसाठी टिटोरियल व १० गुण हजेरी, विद्यार्थ्यांची वर्तणूक, अभ्यासक्रमातील गटचर्चा, त्याचबरोबर वर्गातील सेमिनार यासाठी हे गुण राहतील.

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव
एम.ए. मराठी भाग - १
जून - २०१७-१८ पासून
मराठी वाङ्मयाचा इतिहास प्रारंभ ते १८१८

अध्ययन-अध्यापनाची उद्दिष्टे

तासिका - १५

१. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाची ओळख करून घेणे.
२. भाषा आणि संस्कृतीच्या संदर्भात मध्ययुगीन वाङ्मयाचा अभ्यास करणे.
३. मध्ययुगीन गद्य-पद्य वाङ्मय निर्मितीच्या प्रेरणा जाणून घेणे.
४. मध्ययुगीन काळातील विविध राजवटींचा मराठी वाङ्मयावरील प्रभाव आणि परिणामांचा अभ्यास करणे.
५. मध्ययुगातील विविध वाङ्मय प्रवाहांचा अभ्यास करणे.
६. सामाजिक, सांस्कृतिक आणि राजकीय घटकांचा वाङ्मय निर्मितीच्या संदर्भातील प्रेरणांचा अभ्यास करणे.

MAR - 111 : सत्र पहिले

तासिका - ४५

कालखंड : प्रारंभ ते इ. स. १६५०

घटक : १ मराठी भाषा : उद्गम व विकास

- १.१. यादवकाळ : सामाजिक व सांस्कृतिक स्थित्यंतरे
- १.२. अपभ्रंश भाषा : महाराष्ट्रीय मराठी
- १.३. मराठी भाषेच्या उगम निश्चितीची प्रमाणके शिलालेख, ताम्रपट, ग्रंथिक पुरावे इ.
- १.४. मराठी भाषा व महाराष्ट्र संस्कृती : जडण घडण व वाटचाल

घटक : २ मध्ययुगीन पद्यलेखनाच्या प्रेरणा व स्वरूप

- २.१ मध्ययुगीन पद्य : स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- २.२ वारकरी संप्रदाय : प्रेरणा व स्वरूप
- २.३ संत कवी व संत कवयित्रींची काव्यरचना (स्थूल परिचय)
- २.४ संत साहित्याचे वाङ्मयीन योगदान

घटक : ३ मध्ययुगीन गद्यलेखनाच्या प्रेरणा व स्वरूप

- ३.१ महानुभाव पंथ : तत्त्वज्ञान, स्वरूप, वेगळेपण, आचारधर्म
- ३.२ पंथीय आद्य गद्य ग्रंथ : लीळाचरित्र, दृष्टांतपाठ, सूत्रपाठ
- ३.३ महानुभाव साहित्याचा परिचय
  - ३.३.१ साती ग्रंथ रचना
  - ३.३.२ महदंबेचे धवळे
- ३.४ महानुभाव पंथियांचे वाङ्मयीन व सामाजिक योगदान

घटक : ४ बहामनी कालखंडातील मराठी वाङ्मय रचना

- ४.१. बहामनी कालखंड : राजकीय, सामाजिक, सांस्कृतिक स्थित्यंतरे व त्याचा मराठी साहित्यावर झालेला परिणाम.
- ४.२. संत एकनाथांचे वाङ्मयीन कार्य
- ४.३. सुफी पंथियांचे मराठी साहित्य
- ४.४. दत्त संप्रदाय : प्रेरणा, स्वरूप व वाङ्मयीन कार्य

एकूण तासिका - ६०

मराठी वाङ्मयाचा इतिहास कालखंड इ. स. १६५० ते १८१८

घटक : १ संत तुकाराम व संत रामदास यांचे वाङ्मयीन कार्य

- १.१ वारकरी संप्रदायाचा कळस : संत तुकाराम महाराज
- १.२ संत तुकाराम महाराजांची अभंगगाथा : आशय व रचना (सामाजिक दृष्टीने)
- १.३ संत तुकारामकालीन इतर संत कवी (स्थूल परिचय)
- १.४ संत रामदासांचे वाङ्मयीन कार्य : दासबोध, मनाचे श्लोक

घटक : २ पंडिती काव्य : प्रेरणा, स्वरूप व वाङ्मयीन योगदान

- २.१. पंडिती काव्याचे वेगळेपण, प्रेरणा व वैशिष्ट्ये
- २.२. प्रमुख पंडिती कवींचे वाङ्मयीन कार्य (स्थूल परिचय)
  - २.२.१. वामन पंडीत
  - २.२.२. रघुनाथ पंडीत
  - २.२.३. मोरोपंत
- २.३. पंडिती काव्याचे वाङ्मयीन योगदान

घटक : ३ बखर वाङ्मय : प्रेरणा, स्वरूप व वाङ्मयीन वेगळेपण

- ३.१. बखर म्हणजे काय? निर्मितीच्या प्रेरणा व स्वरूप
- ३.२. वाङ्मयीन आकृतिबंध व काळानुसार वर्गीकरण
  - ३.२.१. शिवपूर्वकालीन बखर
  - ३.२.२. शिवकालीन बखर
  - ३.२.३. पेशवेकालीन बखर
- ३.३. मराठीतील प्रमुख बखरींचा परिचय
  - ३.३.१. महिकावतीची बखर
  - ३.३.२. पानीपतची बखर
  - ३.३.३. भाऊसाहेबांची बखर

घटक : ४ शाहिरी काव्याचा परिचय

- ४.१. शाहिरी काव्य : स्वरूप, प्रेरणा, निर्मितीची कारणे
- ४.२. शाहिरी काव्याचे प्रकार
  - ४.२.१. पोवाडा : रचनाबंध व वैशिष्ट्ये
  - ४.२.२. लावणी : रचनाबंध व वैशिष्ट्ये
  - ४.२.३. फटका व भेदिक रचना रचनाबंध व वैशिष्ट्ये
- ४.३. प्रमुख शाहिरांच्या काव्याचा परिचय
  - ४.३.१. रामजोशी
  - ४.३.२. होनाजी बाळा
  - ४.३.३. अनंत फंदी
- ४.४. शाहिरी वाङ्मयाचे योगदान

संदर्भ साहित्य:-

- महाराष्ट्र सारस्वत - वि. ल. भावे, शं. गो. तुळपुळे
- मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड १,२,३ ल. रा. पांगारकर
- मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड १,२,३ संपादक रा. श्री. जोग
- प्राचीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप - प्रा. ह. श्री. शेणोलीकर
- प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास - डॉ. बी. एन. पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.

- महानुभाव गदय - शं. गो. तुळपुळे
- वाङ्मय इतिहासलेखन : संकल्पना व स्वरूप - डॉ. केशव तुपे, य.च.मु.वि.नाशिक.
- नाथसंप्रदाय - म. रा. जोशी
- मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : खंड ४,५,६ - म.सा.प.पुणे.
- मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड २ रा - अ.ना. देशपांडे.
- प्रदक्षिणा (भाग १ व २), कॉन्टीनेन्टल प्रकाशन, पुणे.
- महानुभाव पंथ आणि त्यांचे वाङ्मय - श. गो. तुळपुळे
- वारकरी संप्रदाय आणि संतसाहित्य - डॉ. शिवाजीराव मोहिते
- महानुभवांचे योगदान - श्रीधर आकाशकर
- दत्त संप्रदायाचा इतिहास - रा. चि. ढेरे
- नाथ संप्रदाय आणि ज्ञानेश्वर - डॉ. कृ. ज्ञा. भिंगारकर
- नाथ संप्रदायाचा इतिहास - रा. चि. ढेरे
- सटीप एकनाथी भागवत - गो. ना. दातार
- संत एकनाथ चरित्र - ल. रा. पांगारकर
- एकाच पथावरील दोन पंथ भक्ती आणि सूफी - डॉ. अली मवकील
- पाच भक्ती संप्रदाय - रा. र. गोसावी
- महानुभाव साहित्य शोधसंचार - डॉ. अविनाश आवलगावकर
- साहित्य काही संप्रदाय आणि सिद्धान्त - अ. वा. कुलकर्णी
- भक्ती शोभा - डॉ. विलास खोले
- प्रबोधनकार संत तुकाराम - प्रा. प्रकाश सपकाळे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- संत तुकाराम गाथा - तुकाराम तात्या पडवळ
- श्री रामदासाचे समग्र ग्रंथ - समर्थ रामदास
- संत तुकाराम चरित्र - ल. रा. पांगारकर
- भिजल्या वहीचे अभंग - बा. ग. परांजपे
- समग्र तुकाराम दर्शन - डॉ. किशोर सानप
- युगप्रवर्तक संत-तुकाराम-रामदास - डॉ. शरयू तायवाडे
- रामदासांचे साहित्यशासन - भा. श्री. परांजपे
- समाजजीवनातील तुकाराम - डॉ. तानाजी पाटील
- भाऊसाहेबांची बखर - स.र.वि.हेरवाडकर
- शिवछत्रपतीचे चरित्र (सभासद बखर) - स.र.वि.हेरवाडकर
- पानिपतचे बखर - स.र.वि.हेरवाडकर
- मराठी वाङ्मयातील संत रामदास - डॉ. व्ही. एन. पाटील
- संत कबीर एक वाङ्मयीन शोध - डॉ. व्ही. एन. पाटील
- महाकावतीची बखर - वि. का. राजवाडे
- शिवछत्रपतीचे चरित्र - दत्ता भगत
- मराठी शाहिरी पोवाडा - विश्वनाथ शिंदे

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव

एम.ए. मराठी भाग - १

जून - २०१७-१८ पासून

समीक्षा आणि संशोधन

अध्ययन अध्यापनाची वैशिष्ट्ये

तासिका - १५

१. साहित्य आणि समीक्षा यांचे महत्त्व जाणून घेणे.
२. वाङ्मयीन मूल्यमापनाची दृष्टी विकसित करणे.
३. समीक्षेविषयी योग्य ते समज निर्माण करणे.
४. समीक्षेविषयी क्षमता वाढविणे.
५. साहित्य निर्मिती, साहित्याचे मूल्यमापन, संकल्पना समजून देणे.
६. साहित्य समीक्षे विषयक जाण, दृष्टीकोन निर्माण करणे.

MAR 112 : समीक्षा (सत्र पहिले)

तासिका - ४५

घटक : १ समीक्षा : संकल्पना आणि स्वरूप

- १.१. समीक्षा : व्याख्या, हेतू, प्रयोजन
- १.२. समीक्षा व्यवहार (प्रक्रिया) : वाचन, आकलन, आस्वादन, परिशिलन (मूल्यमापन)
- १.३. समीक्षा आणि सर्जनशीलता : लेखक-वाचक आणि समीक्षक परस्पर संबंध.
- १.४. समीक्षेची कार्ये : ग्रंथ परिचय, अभिप्राय, परीक्षण, उत्कृष्ट साहित्य निर्मितीला प्रेरणा इ.

घटक : २ समीक्षा आणि इतर शास्त्र परस्परसंबंध

- २.१. समीक्षा आणि समाजशास्त्र
- २.२. समीक्षा आणि मानसशास्त्र
- २.३. समीक्षा आणि इतिहास
- २.४. वाङ्मयीन मूल्य व जीवनमूल्य यांचा परस्पर संबंध

घटक : ३ समीक्षेच्या विविध पद्धती (स्वरूप, वैशिष्ट्ये व उदाहरणे अपेक्षित)

- ३.१. चरित्रात्मक/ऐतिहासिक - समीक्षा पद्धती
- ३.२. समाजशास्त्रीय समीक्षा पद्धती
- ३.३. सौंदर्यशास्त्र समीक्षा पद्धती
- ३.४. मानसशास्त्रीय समीक्षा पद्धती
- ३.५. आस्वादक समीक्षा पद्धती

घटक : ४ मराठीतील समीक्षकांचा परिचय

- ४.१. रा. ग. जाधव
- ४.२. यशवंत मनोहर
- ४.३. भालचंद्र नेमाडे
- ४.४. रंगनाथ पठारे
- ४.५. अक्षयकुमार काळे

एकूण तासिका - ६०

अध्ययन अध्यापनाची वैशिष्टे

तासिका -१५

१. संशोधन विषयक जाण वाढविणे.
२. संशोधन प्रक्रिया समजून देणे.
३. संशोधन लेखन/मांडणी लक्षात आणून देणे.
४. साहित्यात संशोधनाचे महत्त्व

तासिका -४५

घटक : १ संशोधन : व्याख्या व स्वरूप

- १.१. संशोधन संकल्पना : संज्ञा व व्याख्या
- १.२. संशोधनाचा हेतू, प्रेयाजन/ कार्य
- १.३. शोधक्रियेची पथ्ये व संकेत
- १.४. संशोधनाची आवश्यकता किंवा गरज

घटक : २ संशोधनाची व्याप्ती

- २.१. सामाजिक क्षेत्रातील संशोधन
- २.२. भाषा क्षेत्रातील संशोधन
- २.३. साहित्य आणि कला क्षेत्रातील संशोधन
- २.४. संशोधनाची वाङ्मयीन व सामाजिक स्तरावरील उपयुक्तता

घटक : ३ विविध संशोधन पद्धतीचा परिचय

- ३.१. अवगामी (निगमनात्मक) व उद्गामी
- ३.२. ऐतिहासिक संशोधन पद्धती
- ३.३. समाजशास्त्रीय संशोधन पद्धती
- ३.४. विश्लेषणात्मक संशोधन पद्धती
- ३.५. तुलनात्मक संशोधन पद्धती

घटक : ४ संशोधन आराखड्याचे लेखन/प्राफुपाची मांडणी

- ४.१. संशोधन समस्या व समस्येची मांडणी (विषय शीर्षक, विषयाचे महत्त्व, गृहित कृत्ये, व्याप्ती मर्यादा)
- ४.२. संशोधन सामग्री/साधने (प्राथमिक, दुय्यम, लिखित, अंतर्गत, बाह्य, मुलाखत, प्रश्नावली)
- ४.३. संशोधन साधनांची ग्राह्य अग्राह्य चिकित्सा
- ४.४. संशोधन लेखन पद्धती
- ४.५. संदर्भ सूची, निर्देश सूची, सारांश-मांडणी व तंत्र (परिशिष्टे इ.)

* हस्तलिखित लघु संशोधन प्रकल्प अंतर्गत गुणांसाठी
(१५ ते २० पानांचा हस्तलिखित संशोधन प्रकल्प असावा)

एकूण तासिका -६०

संदर्भ साहित्य:-

- साहित्य सिध्दांत - रेने वेलेक, ऑस्टीन वॉरेन - अनुवाद स.गं.मालशे
- समीक्षेची नवी रूपे - गंगाधर पाटील
- टीकास्वयंवर - भालचंद्र नेमाडे

- साहित्य सर्जन आणि संदर्भ - डॉ. केशव तुपे, कैलास पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद
- साहित्य : निर्मिती आणि समीक्षा - वा.ल.कुलकर्णी
- समिक्षेची क्षितीजे - डॉ. श्यामला मुजुमदार
- साहित्य निर्मिती व समीक्षा - दि. के. बेडेकर
- टीकाविवेक - श्री.के.क्षीरसागर
- मराठी समिक्षेची वाटचाल - गो.म.कुलकर्णी
- सांस्कृतिक परिप्रेक्ष्यातून साहित्य - डॉ. केशव तुपे, कुसुमाग्रज प्रकाशन, नाशिक
- नवसमीक्षा काही विचार प्रवाह - संपादक गो.म.कुलकर्णी
- मराठी साहित्य स्वातंत्र्योत्तर संदर्भ - रा.ग.जाधव
- अनुवादमीमांसा - डॉ. केशव तुपे, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद
- सौंदर्यानुभव - प्रभाकर पाध्ये
- जास्वंद - माधव आचवल
- पोत - द. ग. गोडसे
- साहित्यरंग - डॉ. जितेंद्र गिरासे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- समीक्षा पद्धती आणि उपयोजन - संपा. डॉ. वासुदेव वले, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- भाषा व साहित्य : संशोधन (खंड दुसरा) - महाराष्ट्र साहित्य परिषद पुणे
- संशोधन : पद्धती, प्रक्रिया, अंतरंग - दु. का. संत, पुणे विद्यार्थी गृह, पुणे. १९८८
- संशोधन प्रक्रिया - डॉ. व्ही.एन. पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- शोध विज्ञानकोश - दु. का. संत, पुणे विद्यार्थी गृह, पुणे
- मराठी विज्ञान साहित्य - डॉ. म. सु. पगारे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- संशोधनाची क्षितीजे - भा. ल. भोळे, नागपूर.
- मराठी विज्ञान साहित्य - समीक्षा व संशोधन, डॉ. फुला बागूल, अथर्व पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- साहित्य : अध्यापन व प्रकार - श्री. पु. भागवत, पाप्युलर व मौज प्रकाशन. १९८७
- ग्रंथ वर्णन व ग्रंथसूची - रा. के. लेले, जोशी, लोखंडे प्रकाशन, पुणे.
- निर्मितीचे मूल्यांकन - डॉ. अक्षय घोरपडे, मुक्तरंग प्रकाशन, लातूर.
- शोध निबंधाची लेखन पद्धती - स. ग. मालशे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
- आधुनिक साहित्य, स्वरूप आणि समीक्षा - डॉ. म. सु. पगारे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- अभ्यास आणि संशोधन - रा. भा. पाटणकर, सत्यकथा एप्रिल १९७२
- साहित्य संशोधन आणि समीक्षा - मालशे मिलिंद, समाजप्रबोधन पत्रिका अंक १२६, जाने.-मार्च १९९४

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव

एम.ए. मराठी भाग - १

जून - २०१७-१८ पासून

साहित्यकृतीचा अभ्यास

अध्ययन-अध्यापनाची उद्दिष्टे

तासिका -१५

१. स्वातंत्र्यपूर्व काळातील वाङ्मयीन जाणिवांचा अभ्यास.
२. कवी/नाटककार यांच्या कलाकृतीवर पडलेला परिस्थितीजन्य प्रभाव.
३. साहित्यिकाच्या साहित्यकृतीतून सामाजिक, वाङ्मयीन प्रेरणांचा शोध घेणे.
४. साहित्यिकाचे वाङ्मयीन योगदान.
५. साहित्यकृतीतून होणारा जीवनमूल्यांचा परिचय अभ्यासणे.

MAR 113 : सत्र पहिले

तासिका -४५

केशवसुतांची कविता (काव्य) - केशवसुत

घटक १ - स्वातंत्र्यपूर्व मराठी कविता

घटक २ - केशवसुतांच्या काव्यातील सामाजिक जाणिवा

घटक ३ - केशवसुतांच्या कवितेतली वैविध्यता व योगदान

घटक ४ - केशवसुत - मराठी कवितेचे जनक

कुलवधू (नाटक) - मो. ग. रांगणेकर

घटक १ - मराठी नाट्य सृष्टीची वाटचाल (स्वातंत्र्यपूर्व)

घटक २ - कुलवधूचे कथानक व सामाजिक स्थिती

घटक ३ - कुलवधू नाटकाची भाषाशैली, व्यक्तिचित्रणे, नाट्यमूल्य

घटक ४ - मो.ग. रांगणेकरांचे नाट्य योगदान

एकूण तासिका -६०

ब - बळीचा (कादंबरी) - राजन गवस

- मराठी कादंबरीची वाटचाल
- ब-बळीचा कादंबरीचे कथानक
- शेती, शेतकरी, ग्रामसंस्कृती याचे चित्रण
- कादंबरीची भाषाशैली, पात्रे, स्वभावचित्रण इत्यादी
- ब-बळीचा मधील मूल्यसंघर्ष

इडा पीडा टळो (कथा) - आसाराम लोमटे

- स्वातंत्र्योत्तर काळातील मराठी कथा
- इडा पीडा टळो मधील विविध कथा
- इडा पीडा टळो मधील भाषाशैली, व्यक्तिचित्रणे, संघर्ष
- इडा पीडा टळो मधील मूल्यसंघर्ष

संदर्भसाहित्य

- कुलवधू - मो. ग. रांगणेकर
- ब-बळीचा, राजन गवस, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई
- इडा पीडा टळो, आसाराम लोमटे, शब्द प्रकाशन, मुंबई
- मराठी कादंबरी : अस्वाद यात्रा, विजया राजाध्यक्ष, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई
- ब - बळीचा विषयी - संपा.शरयू असोलकर, दर्या प्रकाशन, पुणे.
- मराठी संज्ञाप्रवाही कादंबरी, उगले अनिल, स्वरूप प्रकाशन,
- मराठी कादंबरी : समीक्षा, पाटील टी.आर., डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे
- मराठी कादंबरी तत्व आणि सिध्दांत, गोमटेश्वर पाटील, दर्या प्रकाशन, पुणे
- मराठी कादंबरीचे प्रारंभिक वळण, रोहिणी तुकदेव, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे
- मराठी कादंबरीतील शोकांतिका, नागरकर स., स्नेहवर्धन प्रकाशन
- कादंबरी आकृतिबंध आणि भारत सासणे, डोंगडे र., दिलीपराज प्रकाशन, पुणे
- कादंबरी संवाद, टपरे पंडित, पद्मगंधा प्रकाशन
- कादंबरी स्वरूप व समिक्षा, कुलकर्णी द., पद्मगंधा प्रकाशन
- मराठी ग्रामीण कादंबरी, तोकल ग. ल., स्नेहवर्धन
- मराठी ग्रामीण कादंबरी, रविंद्र ठाकूर, स्नेहवर्धन
- मराठी दलित कादंबरील स्त्री-चित्रण, लांजेवार ज्योती, सुगावा प्रकाशन
- अस्तित्ववाद आणि मराठी कादंबरी, इनामदार र., राजहंस प्रकाशन
- कादंबरी आणि लोकशाही, पाथरे र., लोकवाङ्मयगृह
- कादंबरीचा आशयवेध, सावदेकर अ., विजय प्रकाशन
- गेल्या अर्धशतकातील मराठी कादंबरी, कोल्हे विलास सारंग, लोकवाङ्मयगृह
- स्वातंत्र्योत्तर मराठी कादंबरीची वाटचाल, शंकर विभुते, स्वरूप प्रकाशन
- मराठी कादंबरी उगम व विकास, बापट, गोडबोले, व्हिनस प्रकाशन, पुणे

- केशवसुत : काव्य व कला - संपा. वि.स. खांडेकर, व्हिनस प्रकाशन, पुणे
- केशवसुतांची कविता - भ.श्री. पंडित, व्हिनस प्रकाशन, पुणे.
- आधुनिक मराठी कविता - रा. श्री. जोग
- मराठी कविता : स्वरूप आणि विवेचन - निशिकांत ठकार
- मराठी कविता १९४५ ते १९६५ - रा. श्री. जोग
- काही कवी : जाणिवा आणि शैली - डॉ. सुधीर रसाळ
- आधुनिक मराठी कविता - भ. श्री. पंडित
- मराठी कथा : उद्गम आणि विकास - डॉ. इंदूमती शेवडे
- कवितेपासून कवितेकडे, राजाध्यक्ष व्ही., विजय प्रकाशन, नागपूर
- काव्यप्रतीती, डहाके वसंत आबाजी, विजय प्रकाशन, नागपूर
- काव्यसुधा, शिरीष पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- मराठी कविता - परंपरा आणि दर्शन, शोभणा र., विजय प्रकाशन, नागपूर
- अर्वाचीन मराठी काव्यमीमांसा, काळे अक्षयकुमार, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- प्रज्ञेची मुळाक्षरे - अक्षय घोरपडे, साक्षात प्रकाशन, औरंगाबाद.
- मराठी काव्याचे मानदंड खंड १ व २, गाडगीळ एस.आर., पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
- मराठी ग्रामीण कथा : स्वरूप व विकास - डॉ. वासुदेव मुलाटे
- मराठी कथा - म. ना. अदवंत
- धार आणि काठ - नरहर कुरुंदकर
- मराठी नाटक - स्वातंत्र्य काल - वि. भा. देशपांडे
- आधुनिक मराठी कविता : एक दृष्टिक्षेप - नागनाथ कोत्तापल्ले
- मराठीचा नाट्यसंसार - वि. स. खांडेकर
- नाटक एक चिंतन - वसंत कानेटकर, नीलकंठ प्रकाशन, पुणे
- वाङ्मय प्रकार नाटक - भावे, दाते, अजब पुस्तकालय, कोल्हापूर.
- नाटक : वाङ्मय प्रकार -संपा. दत्ता भगत, य.च.म.मु.विद्यापीठ, नाशिक.
- मराठी सामाजिक नाटक आणि स्त्री समस्या - डॉ. कल्पना परांजपे
- आधुनिक नाट्यविचार - अनंत देशमुख
- मराठी रंगभूमीचा इतिहास - श्री. ना. बनहट्टी
- सामाजिक नाटक : स्वरूप विचार - डॉ. प्रकाश मेदककर
- मराठी नाटकातील संवाद : बदलते रंगरूप - डॉ. सुनीता सहस्त्रबुद्धे

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव

एम.ए. मराठी भाग - १

जून - २०१७-१८ पासून

स्त्रीवादी साहित्य

अध्ययन-अध्यापनाची उद्दिष्टे

तासिका -१५

१. मराठी साहित्यातील नव प्रवाहांचा परिचय करून देणे.
२. स्त्रीवाद या वाङ्मयीन प्रवाहाच्या प्रेरणा व प्रवृत्ती यांचा अभ्यास करणे.
३. स्त्रीवादी वाङ्मयीन प्रवाहाचे वेगळेपण लक्षात आणून देणे.
४. मराठीतील स्त्रीवादी साहित्य कलाकृतींचा अभ्यास करणे व स्त्रीवादी जाणीवांचे स्वरूप परिचित करून देणे.

MAR 114 A : सत्र पहिले

तासिका -४५

स्त्रीवादी साहित्य

घटक १ : स्त्रीवादाची प्रेरणा - स्वरूप व संकल्पना.

घटक २ : पाश्चात्य स्त्रीवादी साहित्याचा स्थूल परिचय.

घटक ३ : मराठी साहित्यातील स्त्रीवादी जाणीवा.

घटक ४ : स्त्रीवादी दृष्टिकोनातून पुढील साहित्यकृतींचा अभ्यास (काव्य व आत्मचरित्र वाङ्मय प्रकार)

कविता संग्रह : १. सीझर कर म्हनते माती - कल्पना दुधाळ

आत्मकथन : १. स्मृतीचित्रे - लक्ष्मीबाई टिळक

एकूण तासिका -६०

MAR 124 A : सत्र दुसरे

स्त्रीवादी साहित्य

एकूण तासिका -६०

घटक १ - स्त्रीवाद आणि स्त्री मुक्तीची आंदोलने (जागतिक आणि भारतीय)

घटक २ - महाराष्ट्रातील स्त्रीवादी चळवळ

घटक ३ - मराठीतील स्त्रीवादी साहित्य प्रवाह

घटक ४ - स्त्रीवादी दृष्टिकोनातून पुढील साहित्यकृतींचा अभ्यास (नाटक व कथा वाङ्मय प्रकार)

नाटक : ठष्ट - संजय पवार

कथासंग्रह : ज्याचा त्याचा प्रश्न - प्रिया तेंडूलकर

संदर्भसाहित्य

- माती म्हनते सीझर कर - कल्पना दुधाळ
- स्मृतीचित्रे - लक्ष्मीबाई टिळक
- ठष्ट - संजय पवार
- ज्याचा त्याचा प्रश्न - प्रिया तेंडूलकर
- स्त्रीसुक्त - अश्विनी धोंगडे
- कुसुम मनोहर लेले - अशोक समेळ, मॅजेस्टीक प्रकाशन
- सांगत्ये ऐका - हंसा वाडकर
- वेणा - नीरजा, मैत्रेय प्रकाशन, मुंबई
- समिधा - साधना आमटे, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई
- आई रिटायर होते - अशोक पाटोळे

- निरर्थकाचे पक्षी - नीरजा, पॉप्युलर मुंबई
- माणूसपणाचे भिंग बदलल्यावर - मलिका अमर शेख, लोकवाड्मय, मुंबई
- अशी वेळ - सानिया, मौज प्रकाशन, मुंबई
- मिहीर - पद्मा गोळे
- जावे तिच्या वंशा - प्रिया तेंडूलकर
- माझा खेळ मांडू दे - सई परांजपे
- नाच गं घुमा - माधवी देसाई
- स्त्री-पुरुष तुलना - विलास खोले
- स्त्रीयांची शतपत्रे - डॉ. स्वाती कर्वे
- शोध स्त्री प्रतिमेचा - डॉ. आशुतोष पाटील, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- स्त्री विकासाच्या पाऊलखुणा - डॉ. स्वाती कर्वे
- स्त्री विकासाचे नवे क्षितीज - डॉ. स्वाती कर्वे
- स्त्री प्रश्नाची वाटचाल परिवर्तनाच्या दिशेने - डॉ. विद्युत भागवत
- मराठी नाटककारांची नाटके - डॉ. मधुरा कोरात्रे
- स्त्री समस्या आणि आजचे नाटक - डॉ. मधुरा कोरात्रे
- स्त्रीवादी संकल्पना व उपयोजन-संपा. डॉ. मंगला वरखेडे, का. स. वाणी, धुळे
- स्त्रीवादी साहित्याचा इतिहास - प्रा. सोनल भामरे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- स्त्रियांचे साहित्य : संदर्भ आणि चिकित्सा - संपा.आशुतोष पाटील, शब्दालय प्रकाशन
- भारतीय स्त्री जीवन - गीता साने
- ज्योतिबा फुले आणि स्त्री मुक्तीचा विचार - डॉ.गेल ऑम्बेट, लोकवाड्मय गृह १९९०
- स्त्रीवादी समीक्षा, स्वरूप आणि उपयोजन - डॉ.अश्विनी धोंगडे, दिलीपराज प्रकाशन पुणे १९९३
- स्त्री-पुरुष तुलना - संपा.डॉ.स.गं.मालशे, मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय
- बायकडा - श्री. के. क्षीरसागर
- स्त्री अभ्यासाच्या दिशा - डॉ. सुनंदा अहिरे, प्रा. उषा साळूंखे
- हिंदू संस्कृती आणि स्त्री - आ.ह.साळूंखे
- स्त्री प्रश्नांची चर्चा १९ वे शतक - प्रतिभा रानडे
- भारतीय स्त्री जीवन - लीला पाटील
- स्त्रीवाद स्वरूप आणि समीक्षा - डॉ.अश्विनी धोंगडे
- श्रीवाणी - स्त्री साहित्य विशेषांक - सप्टें.ऑक्टो.१९९३, का.स.वाणी प्रगत अध्ययन केंद्र धुळे
- स्त्रीवादी कादंबऱ्या - शंकर सारडा, पुष्प प्रकाशन
- आशा बगे : एक दर्शन, डॉ.आशा सावदेकर, लोकसत्ता २४/१२/२००६
- मुलाखत आशा बगे यांची, उषा तांबे, साहित्य दिवाळी २००६.
- साहित्य अकादमी पुरस्कार विजेत्या आशा बगे, रुपाली शिंदे, साप्ताहिक सकाळ ६/१/२००७.

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव

एम.ए. मराठी भाग - १

जून - २०१७-१८ पासून

OR

वैचारिक साहित्य

MAR 114 (B)

अध्ययन-अध्यापनाची उद्दिष्टे

तासिका - १५

१. मराठी साहित्यातील वैचारिक साहित्याची ओळख करून देणे.
२. आधुनिक काळातील प्रबोधनवादी चळवळी व परिवर्तन यांच्या जाणीवांचा परिचय करून देणे.
३. प्रबोधनवादी चळवळीतील कार्यकर्त्यांच्या वैचारिक कर्तृत्वाचा आढावा घेणे.
४. प्रमुख लेखकांच्या वैचारिक साहित्यातील जाणीवांपासून प्रेरणा घेणे.

सत्र पहिले

तासिका - ४५

घटक १ : वैचारिक साहित्य : संकल्पना, स्वरूप व प्रेरणा

- १.१ वैचारिक साहित्य म्हणजे काय?
- १.२ वैचारिक साहित्य लेखनाच्या प्रेरणा
- १.३ वैचारिक साहित्याचे गुण विशेष
- १.४ समकालीन समाज आणि वैचारिक साहित्य : सहसंबंध

घटक २ : वैचारिक साहित्य : प्रबोधन आणि परिवर्तन

- २.१. प्रबोधन म्हणजे काय? प्रबोधनाच्या प्रेरणा
- २.२. प्रबोधन व परिवर्तन यांच्यातील सहसंबंध
- २.३. आंग्लकालीन प्रबोधनवादी चळवळ व वैचारिक लेखनाचा प्रारंभ
  - २.३.१. लोकहितवादी
  - २.३.२. सत्यशोधक समाज
  - २.३.३. ब्राम्होसमाज
  - २.३.४. ब्राम्हण-ब्राम्हणेत्तर चळवळ
  - २.३.५. नियतकालीकांतील वैचारिक लेखन

घटक ३ : वैचारिक साहित्यकृतीचा अभ्यास

- ३.१. शेतकऱ्याचा आसूड - महात्मा ज्योतीराव फुले

एकूण तासिका - ६०

वैचारिक साहित्य

घटक १ - आधुनिक काळातील प्रबोधन - परिवर्तनवादी चळवळीतील विचारवंतांचे कार्य

- १.१. महात्मा जोतीराव फुले
- १.२. राजर्षी शाहू महाराज
- १.३. गोपाळ गणेश आगरकर
- १.४. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
- १.५. संत गाडगेबाबा

घटक २ - वैचारिक साहित्य - आशय आणि अभिव्यक्ती

- २.१. मानवी जीवनमूल्य दर्शन
- २.२. समाजातील अनिष्ट रूढी, चालीरिती, अंधश्रद्धा व त्यांचे परिणाम
- २.३. स्वातंत्र्य-समता-बंधुता ही त्रीसूत्री व सामाजिक फलश्रुती
- २.४. वैचारिक लेखनाची अभिव्यक्ती व भाषाशैली

घटक ३ - वैचारिक साहित्यकृतींचा अभ्यास

- ३.१. स्त्री-पुरुष तुलना - ताराबाई शिंदे

संदर्भसाहित्य

- स्त्री-पुरुष तुलना - ताराबाई शिंदे.
- नव्या युगाची स्पंदने - गं. बा. सरदार
- भूमिका - यशवंतराव चव्हाण, रोहन प्रकाशन, विशेष जनआवृत्ती, शनिवारपेठ पुणे.
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे निवडक लेख - डॉ. गंगाधर पानतावणे, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
- नवयान - विषमताअंताचा लढा - मिलिंद किर्ती, लोकवाड्मय
- महात्मा फुले समग्र वाड्मय
- समाजविमर्ष - भा. ल. भोळे,
- म. ज्योतिराव फुले चरित्र - धनंजय कीर
- म. ज्योतिबा फुले आणि स्त्री मुक्तीचा विचार - डॉ. गेल ऑम्ब्रेट, लोकवाड्मय
- म. फुले यांचे शैक्षणिक कार्य - तानाजी ठोंबरे,
- म. फुले आणि शेतकरी चळवळ - अशोक चौसाळकर
- म. फुले आणि धर्म - आ. ह. साळुंखे, लोकवाड्मय
- आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार - संपा. बाळ सामंत
- ज्योतिरावांची समता संकल्पना - भा. ल. भोळे
- महात्मा फुले आणि सांस्कृतिक संघर्ष - भारत पाटणकर
- जात, वर्ग व परिवर्तनाचा लढा - संपा. विलास रणसुभे
- डॉ. आंबेडकर चिंतन - केशव मेश्राम
- समकालीन स्त्रीलेखिका : गौरी देशपांडे आणि प्रिया तेंडूलकर - प्रा.सोनल भामरे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या सामाजिक व राजकीय चळवळी - कृष्णा मेंनसे
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे निवडक भाषणे - संपा. विजय सुरवाडे
- आंबेडकरी चळवळीचे अंतरंग - अर्जुन डांगळे

- दलित विद्रोह - अर्जुन डांगळे
- राजर्षी शाहू वसा आणि वारसा - गोविंद पानसरे
- महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांचे १०१ मौलिक विचार - संकलन भा. ल. भोळे
- भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे १०१ मौलिक विचार - संकलन अविनाश सहस्त्रबुद्धे
- म. ज्योतिबा फुले यांचे १०१ मौलिक विचार - संकलन नागनाथ कोथापळे
- राजर्षी शाहू यांचे १०१ मौलिक विचार - संकलन द. ता. भोसले
- आगरकर विचार - भा. ल. भोळे, अशोक चौसाळकर, तानाजी ठोंबरे, लोकवाड्मय
- आगरकरांचे धर्मचिंतन - भा. ल. भोळे, लोकवाड्मय
- आगरकरांचे सांस्कृतिक साहित्यविषयक विचार - तानाजी ठोंबरे, लोकवाड्मय

नोकरी, रोजगार व व्यवसायाच्या संधी

१. एम.ए. मराठीच्या अभ्यासक्रमात विद्यार्थ्यांना स्पर्धात्मक परीक्षा (MPSC, UPSC)साठी उपयुक्त अभ्यासक्रम.
२. नेट, सेट परीक्षेचा अभ्यासक्रम डोळ्यासमोर ठेवून तयार केलेला अभ्यासक्रम विद्यार्थ्यांना उपयुक्त आहे.
३. प्रकाशन व्यवसाय, मालिका निर्मिती यात चांगली संधी आहे. लेखन कौशल्याला वाव आहे.
४. पुरातत्त्व विभाग, प्राचीन शिलालेख व इतर उपयुक्त ऐतिहासिक माहितीसाठी अभ्यासक्रम उपयुक्त आहे. केंद्र व राज्य सरकारच्या शासकीय विभागात नोकरीची संधी आहे.
५. निकोप विचारसरणीचा विद्यार्थी घडविण्यासाठी समीक्षात्मक व संशोधनात्मक घटकांवरील अभ्यासक्रम उपयुक्त आहे. त्यातून समिक्षेची आवड असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना साहित्य अकादमीच्या प्रोत्साहन योजनेत मोठी संधी आहे.
६. वैचारिक साहित्यातून विद्यार्थ्यांना वृत्तपत्रीय विभागात वैचारिक लेखन करण्याची व अर्थाजनाची संधी आहे. त्याचप्रमाणे मिडियामध्ये रोजगाराची चांगली संधी आहे.
७. डी.एड., बी.एड.च्या अभ्यासक्रमांना व त्यांच्या पात्रता परीक्षेला उपयुक्त ठरणारे अभ्यासक्रम घटक शिक्षण क्षेत्रातील रोजगारनिर्मितीसाठी पूरक आहेत.
८. समाजातील सर्व घटकांचा विचार करून व्यवसायाभिमुख व रोजगाराची प्रेरणा देणारा मराठीचा हा अभ्यासक्रम आहे.

एम.ए. मराठी प्रथम वर्ष	
२०१७	२०१३
<p>पेपर क्र. १</p> <p>मराठी वाङ्मयाचा इतिहास MAR-111 : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (प्रारंभ ते १६५०) MAR-121 : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (१६५० ते १८१८)</p>	<p>पेपर क्र. १</p> <p>मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (प्रारंभ ते इ.स.१८१८) MAR-111 : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (प्रारंभ ते इ.स.१६५०) MAR-121 : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (इ.स.१६५० ते इ.स.१८१८)</p>
<p>पेपर क्र. २</p> <p>समीक्षा व संशोधन MAR-112 : समीक्षा MAR-122 : संशोधन</p>	<p>पेपर क्र. २</p> <p>समीक्षा व संशोधन MAR-112 : समीक्षा MAR-122 : संशोधन</p>
<p>पेपर क्र. ३</p> <p>साहित्यकृतीचा अभ्यास MAR-113: केशवसुतांची कविता (काव्य) कुलवधू (नाटक)– मो.ग.रंगणेकर MAR-123: ब-बलीचा (कादंबरी)– राजन गवस इडा पीडा टळो(कथा)–आसाराम लोमटे</p>	<p>पेपर क्र. ३</p> <p>लेखकाचा अभ्यास (अण्णाभाऊ साठे) MAR-113 : अण्णाभाऊ साठेंच्या कथा व कादंबऱ्या MAR-123 : अण्णाभाऊ साठे – नाटक, लोकनाट्ये व प्रवास वर्णन</p>
<p>पेपर क्र. ४</p> <p>पर्यायी अभ्यासक्रम (कोणताही एक) MAR-114 A & MAR-124 A : स्त्रीवादी साहित्य किंवा MAR-114 B & 124 B : वैचारिक साहित्य</p>	<p>पेपर क्र. ४</p> <p>पर्यायी अभ्यासक्रम (कोणताही एक) MAR-114 A & MAR-124 A : स्त्रीवादी साहित्य किंवा MAR-114 B & 124 B : वैचारिक साहित्य</p>

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SYLLABUS FOR M.A. - Ist

Sl. No.	Subject	Time (Two Hours)
01	SEMESTER- I	2 Hrs
02	SUBJECT-PALI (Subordinate)	2 Hrs
03	SUBJECT CODE-	2 Hrs
04	YEAR- २००१७	2 Hrs
05	TOTAL	8 Hrs

PAPER NAME – PITAKA LITERATURE (पिटक साहित्य)

१. सब्वासवसुत्तं
२. पासरासिसुत्तं
३. जटासुत्तं
४. मंडगलसुत्तं
५. धनियसुत्तं
६. जरावगो

Paper no.	Class	Subject
Pali (Subordinate)	MA-I Sem-I	Pitaka Literature

REFERENCE BOOKS

GRAMMAR

१. सरानि
२. व्यंजनानि
३. संधी
४. विभक्ती

BOOK INTRODUCTION

१. दीर्घनिकाय
२. मज्झिमनिकाय
३. संयुत्तनिकाय
४. अङ्गुत्तरनिकाय
५. खुद्दकनिकाय

प्रश्न पत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

Time : Two Hours		Marks : 60
प्रश्न १	पाठ्यधारित भाषांतर	12
प्रश्न २	पाठ्याधारित संदर्भ	12
प्रश्न ३	पाठ्यधारित प्रश्न	12
प्रश्न ४	पाठ्यधारित वस्तुनिष्ठ	12
प्रश्न ५	व्याकरण व ग्रंथ परिचय	12
Internal Exam.		40
TOTAL		100

समकक्ष अभ्यासक्रम

Paper no.	Class	Old Syllabus	New Syllabus
Pali Subordinate)	MA-I Sem. - I	सुत्त, विनय व अभिधम्मपिटक	पिटक साहित्य

REFERENCE BOOKS

१. गोयन्का, स.ना.; मज्झिमनिकायपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५.
२. गोयन्का, स.ना.; संयुत्तनिकायपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५.
३. गोयन्का, स.ना.; सुत्तनिपातपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५.
४. गोयन्का, स.ना.; धम्मपदपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५.
५. M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.II; Bhartiya Vivdya Prakashan Delhi, १९८५.
६. आठवले सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपुर २००५
७. Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute; Dhammagiri Iगतपुरी (M.S)

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SYLLABUS FOR M.A. - Ist

Sl. No.	Subject Name	Hours
01	SEMESTER- II	100
02	SUBJECT-PALI (Subordinate)	50
03	SUBJECT CODE-	50
04	YEAR- २००१७	Internal Exam
05	TOTAL	200

PAPER NAME – PITAKA LITERATURE (पिटक साहित्य)

१. बोधिकथा

२. धम्मचक्कपवत्तनुसत्तं

३. यस पब्बज्जा

४. सारिपुत्त - मोग्गल्लान पब्बज्जा

५. अरियपरियेसनसुत्तं

६. चित्तवग्गो

GRAMMER

१. कारक

२. समास

३. अत्थिपच्चय

BOOKS INTRODUCTION

१. पाराजिक

२. पाचित्तिय

३. महावग्ग

४. चुल्लवग्ग

प्रश्न पत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

Time : Two Hours		Marks : 60
प्रश्न १	पाठ्यधारित भाषांतर	12
प्रश्न २	पाठ्याधारित संदर्भ	12
प्रश्न ३	पाठ्यधारित प्रश्न	12
प्रश्न ४	पाठ्यधारित वस्तुनिष्ठ	12
प्रश्न ५	व्याकरण व ग्रंथ परिचय	12
Internal Exam.		40
TOTAL		100

समकक्ष अभ्यासक्रम

Paper no.	Class	Old Syllabus	New Syllabus
Pali (Subordinate)	MA-I Sem. - II	सुत्त, विनय व अभिधम्मपिटक	पिटक साहित्य

REFERENCE BOOKS

- गोयन्का, स.ना.; धम्मपदपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
- गोयन्का, स.ना.; पाराजिकपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
- गोयन्का, स.ना.; पाचिच्चियपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
- गोयन्का, स.ना.; महावग्गपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास; धम्मगिरि, इगतपुरी १९९५
- M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.II; Bhartiya Vivdya Prakashan Delhi, १९८५.
- आठवले सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपुर २००५
- Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute; Dhammagiri Igatpuri (M.S)

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

(NAAC ACCREDITED 'A' Grade)

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY
JALGAON**

Syllabus For
M. A. Part- I
(Ist & IInd Semester)

SEMESTER PATTERN
(60 + 40 Pattern)

Political Science
(w.e.f. June 2017)

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I (60+ 40 Pattern)

Political Science
(With Effect from June 2017)

Total Marks - 60 + 40

Periods - 60

Sr. No.	Sem.	Paper Code	Sub. Name	Credit	Maxi. Internal Marks.	Mini. Internal Marks	Maxi. External Marks.	Mini. External Marks
1	I	111	India's Foreign Affairs	04	40	16	60	24
2	I	112	Global Political Issues	04	40	16	60	24
3	I	113	Political Process in Indian Federation	04	40	16	60	24
4	I	114-A	Public Administration	04	40	16	60	24
5	I	114-B	Modern Indian Political Thought.	04	40	16	60	24
6	II	121	India's Foreign Affairs	04	40	16	60	24
7	II	122	Global Political Issues	04	40	16	60	24
8	II	123	Political Process in Indian federation	04	40	16	60	24
9	II	124-A	Indian Administration	04	40	16	60	24
10	II	124-B	Modern Indian Political Thought	04	40	16	60	24

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I (60+ 40 Pattern)

Political Science
(With Effect from June 2017)

Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Political Science
(SEMESTER - I)

POL -111	India's Foreign Affairs
POL -112	Global Political Issues
POL-113	Political Process in Indian Federation

Optional Papers (Any one of the following)

POL-114-A	Public Administration
POL114- B	Modern Indian Political Thought

Political Science
(Semester II)

Compulsory Papers

POL-121	India's Foreign Affairs
POL-122	Global Political Issues
POL-123	Political Process in Indian federation

Optional Papers (Any one of the following)

POL-124-A	Indian Administration
POL-124-B	Modern Indian Political Thought

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
(60 + 40 Pattern)

Political Science
 (With Effect from June 2017)

V.A. + C.A.
 Total Marks - 60 + 40
 Periods - 60

Equivalence

Old Syllabus	New Syllabus
Semester I (With Effect from June 2014)	Semester I (With Effect from June 2017)
Compulsory Papers	
POL :111: Foreign Policy of India	POL :111: India's Foreign Affairs
POL:112: Modern Political Issues	POL:112: Global Political Issues
POL:113: Political Process in Indian Federation	POL:113: Political Process in Indian Federation
Optional Papers (Any one of the following)	
POL:114-A: Public Administration	POL:114-A: Public Administration
POL:114-B: Modern Indian Political Thought	POL:114-B: Modern Indian Political Thought

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
(60 + 40 Pattern)

Political Science
 (With Effect from June 2017)

V.A. + C.A.
 Total Marks - 60 + 40
 Periods - 60

Equivalence

Old Syllabus	New Syllabus
Semester II (With Effect from June 2014)	Semester II (With Effect from June 2017)
Compulsory Papers	
POL :121: Foreign Policy of India	POL :121: India's foreign Affairs
POL:122: Modern Political Issues	POL:122: Global Political Issues
POL:123: Political Process in Indian States	POL:123: Political Process in Indian Federation
Optional Papers (Any one of the following)	
POL:124-A: Indian Administration	POL:124-A: Indian Administration
POL:124-B: Modern Indian Political Thought	POL:124-B: Modern Indian Political Thought

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester I

Political Science
POL-111- India's Foreign Affairs
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Course Rational

Indian foreign policy reflects the philosophy of India as a sovereign democratic nation and the self-image and role she conceives for herself in the global policies. The Focus of this paper is the theoretical perspective of the role of the compulsion constraints and conditions which actually has framed the country's foreign policy for the past five decades and on this basis considers the projections for the future. It also specifically focuses on the challenges of the contemporary times such as globalization, liberalization, cross border terrorism, Human Rights, environmental and gender concerns and the like and India's stance pertaining to these issues.

Units Name	Marks	Hours
1. Foreign policy :	12	12
(A) Meaning and Major Approaches to the study of Foreign policy.		
(B) Principles and objectives of Indian Foreign Policy.		
2. Domestic Determinants :	12	12
(A) Geography, (B) History		
(C) Culture (D) Political system.		
3. External determinants : (A) Global (B) Regional	12	12
4. Indian Foreign Policy (up to 1990)	12	12
A. Nehru Era. B. Lal Bhadhoor Shastri Era.		
C. Indira Gandhi Era. D. Morarji Desai Era		
E. Rajiv Gandhi Era.		
5. Indians Recent affairs (After -1990)	12	12
(A) P.V. Narsinha Rao Era. (B) Gujral Doctrine		
(C) Vajpayee Era. (D) Manmohan Singh Era.		
(E) Narendra Modi Era.		

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester I

Political Science
POL- 112- Global Political Issues.
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Course Rational -

Social, economics, cultural and humanitarian concerns have come to the forefront relegating issues of Security to the background in the most well established democracies in the post cold war period. These concerns also find their advocates in the relatively underdeveloped countries of the third world. There is a need to examine to what extent are these concerns new or are they a redefinition of old ideas with a fresh look. The objective of this paper is to examine critically these concerns & analyze their impact on the course of world politics and policy - Making individual countries.

Units Name	Marks	Hours
1. Factors leading to the end of cold war	12	12
(A) Decline of USSR (B) End of Ideology (C) Emergence of Union of European Nations.		
2. Post-Cold War Issues	12	12
(A) New Emerging Powers. (B) Regional Organizations. (C) Globalization of Democracy.		
3. Contemporary issues in post cold war period	12	12
(A) Marginalization of UNO . (B) Emergence of New International Economic Order. (C) Uni Polar to Multi Polar World.		
4. Globalization-	12	12
(A) Meaning, Nature , Merits and Demerits of Globalization. (B) Impact of Liberalization and Privatization.		
5. Challenges before New World Order.	12	12
(A) Emergence of New Nationalism in USA and Europe- Brexit, Frexit etc. (B) Impact of Technology on Global Politics.		

Reference Books

1. M. Albrow and E. King (eds.) : Globalization Knowledge and Society,
London, Sage, 1990.
2. M. Bowker and R.brown(eds) : From Cold War to Collapse
Cambridge, Cambridge University
Press 1993
3. I. Browlie (ed) : Basic Documents on Human Rights 2nd Edn.
Oxford, the Clarendom Press, 1992.
4. M. Craston : What are Human Rights?
London, Bodley Head, 1973.
5. R. Eatwell (ed) : European Political Cultures : Conflict or
Convergence?
London and New York, Routledge, 1997.
6. R. Eckersley : Environmentalism and Political Theory :
An Eccentric Approach London, UCL
Press, 1992.
7. J. Fisher : The Road From Rio : Sustainable
Development and Non Governmental
Movements in the Third World Westport
Connecticut, Praeqar, 1993.
8. F. Fukugama : The End of History and the Last Man
Harmonds Worth Penguin, 1992.
9. J. Gelb : Feminism and Politics : A Comparative
Perspective Berkeley, University of
California Press, 1989.
10. R. Holton : Globalization and the Nation State
Basingstoke, Macmillan, 1998.
11. B. M. Russent : Grasping the Democratic Peace :
Principles for a Post- Cold War World,
Princeton NS, Pinceton University
Press, 1993.

12. Wilkinson : Terrorism and the Liberal State 3rd edn.
Bastngstoke Macmillon, 1994.
23. India's Human Rights Regime : Kanishka Publishers, Ansari Road,
Daryaganj.
24. Political & Iologies : Andrew Heywood Macmillar,
New York.

13. : . .
, , ,
 .

14. : . . ,
, .

15. : . . ,
,

16. : . . , . .
, ,
 .

17. : . . . ,
,

18. : . . .
, ,

19. : . .
,

20. : . . .
, ,

21. : . . ,
,

22. : . .
, ,
 .

23. . . : . .
 .

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester I

Political Science
POL- 113- Political Process in Indian Federation
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Course Rational -

India's diversity in terms of socio-economic political & cultural system provides unusual opportunity for the study of Indian center-state system comparatively. This paper attempts to study the power of the center & the autonomy of the state within the India Federal system, which reflect & articulate well-defined regional identities. There is an increasing need to understand that despite the wide area of powers, with which the center is armed by the constitution, there has been a growing trend of assertion of autonomy on the part of the states. The center-state relationship in the context of liberalization also needs to be focused.

Units Name	Marks	Hours
1. Theoretical framework for the study of State Political process. (A) Theoretical Frame work. (B) Significance of the Study of State Politics. (C) Centripetal and Centrifugal process.	12	12
2. Centre-State Legal and Administrative Relations. (A) Centre-State distribution of Legal Authority (B) Strong Centre oriented Provisions in constitution according to distribution of legal authority. (C) Centre -State Distribution of Administrative Authority. (D) Strong centre oriented provisions according to Administrative relations	12	12

3. Centre- State Political Relations	12	12
(A) Role of Governor		
(B) Emergency Provisions,		
(C) State Autonomy.		
4. Centre-State Economic Relations	12	12
(A) Distribution of Economic Sources between Centre and States.		
(B) Role of Finance Commission and Dominance of Centre.		
(C) NITI Ayog.		
5. Social Determinants of State Politics	12	12
(A) Religion and State Politics.		
(B) Caste and State Politics.		
(C) Language and State Politics.		
(D) Minority and Reservation Policy and State Politics.		

Reference Books

1. S. P. Aiyar and U. Mehta [eds.] : Essays an Indian Federalism Allied publishers - 1965.
2. G. Austin : The Indian constitution corner stone of a Nation Oxford University Press, 1966.
3. G. Austin : The constitution, society and law in P., Oldenburg [Ed.], India, Briefing, 1993, Boulder Colorado, westview Press, 1993.
4. K. R. Bombawll : The Foundation of India Federalism Bombay, Asia publishing house, 1967.
5. Chonda- Federalism in India : A study of Union- State Relations London George Allen and unwin, 1965,
6. P. Chatterjee [ed.] : State and Politics in India Oxford University Press, 1997.
7. R. Chatterjee [ed.]- Politics in India : The State-society Interface New Delhi, South Asian Publishers, 2001.
8. V. Doss : Impact of Planning on Center-State Financial Relations in India, New Delhi National, 1978.
9. A. Kolhi [ed.] : The success of India's Democracy, Camrbridge, Cambridge University Press, 2001.
10. R. Kothari : Politics in India, New Delhi Orient Longman, 1970.
11. S. Pai : State Politics : New Dimension : Party System, Liberalization and Politics of Identity, Delhi, 2000.
12. A. Prasad : Center and State Power Under Indian Federalism, New Delhi, deep and deep, 1981.

13. A. Ray : Tension Areas in India's Federal System
Calcutta, The World Press, 1976.
14. S. R. Sharma : The Indian Federal Structure , Allahabad,
Center Book Depot, 1967.
15. S. Singh [ed.] : Union-State Financial Relation in
India with special reference to the
Underdeveloped State,
New Delhi, Sterling, 1980.
16. Periodicals : Reference- Yojana, Lokrajya,
Economical & Political Weekly,
Southern Economics.
17. Govt. of India : Annual Reports
Govt. of Maharashtra
UN
18. □□□□□□□□ □□□□□□□□
□□□□□□□□ : □□. □□□□ □□□□□, □□□□□□
□□□□□□□□, □□□□□□□
19. □□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□ :
□□. □□□□ □□□
20. □□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□ □
: □□. □□□□□□□□ □□□□□, □□□□□□
□□□□□□□□,
□□□□□□ □□□□□□.
21. □□□□□□□□ □□□□ □ □□□□□□□□ :
□□. □□.□□. □□□□□, □□□□□□ □□□□□□□□, □□□□□□.
22. □□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□ :
□□. □□. □□□□□□□□□□□□, □□□□□□□ □□□□□□□□, □□□□□□□.
23. □□□□□□ □□□□□□ : □□. □□□□□□
□□□□□-□□□□□□□□, □□□□□□ □□□□□□□□, □□□□□□
24. Voting Decision: □□. □□□□□□
□□□□□-□□□□□□□□, □□□□□□ □□□□□□□□, □□□□□□

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester I

Political Science
POL- 114- A- Optional Paper
Public Administration
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Objectives

Public Administration is an essential part of a society and a dominant factor in democratic system, which has seen the emergence of what has been called 'Administrative State'. This paper attempts to study the meaning, significance and structure of public Administration. There is an increasing need to understand public Administration in the context of contemporary world.

Units Name	Marks	Hours
1. Nature and Scope of Public Administration	12	12
(a) Meaning, Nature, Scope and Significance of Public Administration.		
(b) Public Administration and Private Administration.		
(c) Public Administration- Art, Science or Both.		
2. Principles of Organization	12	12
Hierarchy, Span of Control, Unity of Command, Integration, Centralization versus Decentralization.		
3. Structure of Organization	12	12
(a) The Chief Executive (b) Line and Staff Agencies		
(c) Auxiliary Agencies		
(d) Departments, Public Undertakings		
4. Management	12	12
(a) Meaning, Nature and Functions of Management.		
(b) Leadership, Policy Formation, Decision Making, Co-ordination, Communication.		
5. Personnel Administration	12	12
(a) Bureaucracy and Civil Service, Meaning, Significance.		
(b) Recruitment and Training.		

Reference Books

1. Avasthi R. and Maheshwari S.R. : 2004, Public Administration, Agra, Laxmi Narian, Agrawal.
2. Goel S. L. : 2003, Public Administration, Theory And Practice, New Delhi, Deep & Deep, Publishers.
3. Maheshwari Shriram : 1998, New Delhi, Macmillan.
4. Maheshwari S. R. : 1991, Issues and Concepts In Public Administration, New Delhi. Allied Publishers.
5. Naidu S. P. : 1996, Public Administration : Concepts and Theories, Hyderabad, New Age International Publishers.
6. Nigro Felix A. and Llyod Nigro : 1970, Modern Public Administration, N. Y., Harper & Row.
7. Shafritz Jay M. and Hyde Albert C. : 1987, Classics of Public Administration, Chicago, Illinois, The Dorsey Press.
8. Sharma M. P. and Saldana B. L. : 2001, Public Administration in Theory and Practice, Allahabad, Kitab Mahal.
9. Buck Susan J. and Morgan Betty N. : 2005, Public Administration in Theory and Practice, Raymond W. Cox III, Pearson Education, New Delhi.

10. □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□
 □□□□□□□□□□ : □□. □□□□□□□□
 □□□□, □□□□□ □□□□□□□□□□,
 □□□□□□.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester I

Political Science- POL- 114 B- Optional Paper
Modern Indian Political Thought
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Objectives

The Purpose of the paper is to generate a critical awareness about the distinctive features of the political theory and traditions in modern India. The focal theme of the paper is the bearing of Indian Philosophical systems of thought on social and political ideas and to what extent is Indian Political Thought; a rejection, derivative- imitation or innovative transformation of Western Political Thought. It is an attempt to discuss systematically, the political ideas of various political and social leaders and thinkers in Modern India. It emphasizes on the distinctive contribution of Modern Indian thinkers to political theorizing and the relative autonomy of Indian political Thought.

Units Name	Marks	Hours
1. The Indian Renaissance	12	12
1. Brahmo Samaj 2. Prathana Samaj 3. Satya Shodhak Samaj		
2. The Indian Renaissance	12	12
1. Arya Samaj 2. Ramakrishna Mission		
3. The Debate between the Moderates and the Extremist.	12	12
1. Moderates- Justice Ranade, Dadabhai Naoroji 2. Extremist - Lokamanya Tilak.		
4. Revolutionary Nationalism.	12	12
1. Subhash Chandra Bose. 2. Savarkar V.D.		
5. Liberalism.	12	12
1. G. K. Ghokale 2. Jawaharlal Neharu.		

Reference Books

1. A. Appadorai : Documents on Political Thought in Modern Indian
2 Vols. Bombay Oxford University Press, 1970. A. Appadorai : Indian Political Thinking Through the Ages Delhi, Khanna Publishers, 1992.
2. M. A. Azad : India Wins Freedom, Hyderabad, Orient Longman, 1988.
3. J. Bandhopadhyaya : Social and Political Thought of Gandhi, Bombay, Allied, 1969.
4. B. Chandra : Nationalism and Colonialism in Modern India, Delhi, Vikas, 1979.
5. A. R. Desai : Social Background of Indian Nationalism, Bombay, Popular, 1954.
6. S. Ghose : The Renaissance to Militant Nationalism, Bombay, Allied Publishers, 1973.
7. S. Ghose : Socialism, Democracy and Nationalism in India, Bombay, Allied Publishers, 1973.
8. S. Ghose : Modern Indian Political Thought Delhi, Allied, 1984.
9. U. N. Ghosal : A History of Indian Political Ideas, London, Oxford University Press, 1959.
10. R. M. Lohia : Marx, Gandhi and Socialism Hyderabad, Nav Hind, 1953.
11. B.S. Sharma : The Political Philosophy of M. N. Roy Delhi, National Publishing House, 1965.
12. V. P. Verma : Modern Indian Political Thought Agra Lakshmi Narain Aggarwal, 1974.
13. V. B. Karnik : M. N. Roy, Political Biography, Mumbai, Jagriti, 1978.
14. :
□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□ :
□□. □□□□□□□□ □□□□□, □□□□□□ □□□□□□□, □□□□□□□.
□□□□□□.
15. :
□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□ :
□□. □□. □. □□□□□, □□□□□□ □□□□□□□□, □□□□□□□□.

16. □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□ :
□□. □□□□□□□□ □□□□, □□□□□□ □□□□□□□□□□□□, □□□□□□.
17. □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□ :
□□. □□□□□□□□ □□□□, □□□□□□ □□□□□□□□□□□□, □□□□□□□□□□

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester II

Political Science
POL- 121-India's foreign Affairs
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Units Name	Marks	Hours
1. Recent Foreign Affairs of India (A) UK (B) USA (C) Russia (D) China	12	12
2. Recent Foreign Affairs of India and its neighbours (A) Pakistan (B) Shri Lanka (C) Bangladesh (D) Nepal	12	12
3. Indian approach to major global issues : (A) Globalization (B) Disarmament and armscontrol (C) Terrorism (D) Environmental Issues.	12	12
4. Foreign Affairs and Indian Ocean. (A) Indian Ocean and China (B) Indian Ocean and U.S.A. (C) Indian Ocean and Japan.	12	12
5. Periphery of Indian Ocean. (A) Shrilanka (B) Maldiv (C) Myanmar (D) Mauritius	12	12

Reference Books

1. A. Appadoraj : National Interest and Non-Alignment
New Delhi Kalinga, Publications, 1999
2. R. B. Bapu : Globalization and South Asian States
New Delhi South Asian Publications, 1998.
3. J. Bandhopadhyaya : The making of India's foreign policy.
Calcutta, Allies, 1979.
4. G.W. Chowdhury : India, Pakistan, Bangla Desh and the Major
Powers. New York, The free Press India,
1975.
5. Dasgupta : War and Diplomacy in Kashmir, 1947-48
New Delhi Sage, 2002.
6. T. Das : India in World Politics.
7. V.P. Dutt : India's foreign policy in a changing World.
New Delhi, Vakas, 1999.
8. N. K. Jha : Internal Crisis and Indira Gandhi's Foreign
Policy, New Delhi Janaki Prakashan, 1985.
9. B. R. Nanda : India's Foreign Policy : The Nehru Years,
Delhi Radiant Publishers, 1990.
10. J. Nehru : India's Foreign Policy : Selected Speeches
September, 1946, April 1961.
New Delhi Publications Divisions,
Government of India, 1971.
11. K. M. Pannikar : Ashia and Western Dominance
London, Alien & Unwin, 1953.
12. P. Prasud : The Background of India's foreign Policy,
New Delhi, ALCC, 1953.
13. N. V. Rajkumar : The Back ground of India's foreign policy,
New Delhi, ALCC, 1993.
14. A. P. Rana : Imperative of Non-Alignment,
A conceputual Study of India's Foreign
Policy in the Nehru Perid, New Delhi, 1976.

15. T. K. Venkataraman : India and her Neighbours,
New Delhi, Vora
16. Venkatarangiya : India in World Affairs, 1950-51
New Delhi, I.C.W.A. 1952.
17. Puntambekar S. V. : The Foreign Policy of Indian Union,
Padmaja Publications, Baroda.
18. International Relations and : K. B. Keswani
Modern world Himalaya Publications House, New Delhi
19. International Relations and : J. C. Johari sterling Publications, Delhi
Politics.
20. India's Boundary and : Sharma S. P.
Territorial Disputes (Vikas Publications, Delhi, 1971)
21. Foreign Policy of India : Misra K. P. (Thomson Press, Delhi, 1977)
22. Studies in India's : Vikas Prakashan, Delhi
Foreign Policy

23. :
.
24. :
.
25. :
.
26. :
.
27. :
.
28. :
.
29. :
.

30. □□□□□□ □□□□ □□□□ :

□□□□. □□□ □□□□, □□□□□□□□□□, □□□□□□.

31. □□□□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□

□□□□□□ □□□□□ : □□□□. □□. □□□□□□ □□.

□□□□□□,

□□□□. □□□□□□□□ □□. □□.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester II

Political Science
POL- 122-Global Political Issues
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Units Name	Marks	Hours
1. Environmental Issues	12	12
(A) Global Warming, Man-made Disaster		
(B) Impact of Industrialization and Population on Environment.		
(C) International Environmental Laws and Agreements.		
2. Gender Issues	12	12
(A) Feminism		
(B) Gender Inequality		
(C) Women's Legal Rights, Domestic Violence Act, Laws against Sexual Harassment		
3. Human Rights	12	12
(A) Universal Declaration of Human Right		
(B) Human Rights Protection Machinery		
(C) Indian Constitution and Human Rights		
(D) Human Rights of children, disables and aged.		
4. Terrorism	12	12
(A) Meaning, nature, types.		
(B) Terrorism at National and Global Level		
(C) Terrorism - Naxalsion- Insurgency		
5. Human Development	12	12
(A) Poverty and Human Development		
(B) Environment and Sustainable Human Development		
(C) Human Development Index- National and Global		

Reference Books

1. M. Albrow and E. King (eds.) : Globalization Knowledge and Society,
London, Sage, 1990.
2. M. Bowker and R. brown(eds) : From Cold War to Collapse
Cambridge, Cambridge University
Press 1993.
3. I. Browlie(ed) : Basic Documents on Human Rights^{2nd} Edn.
Oxford, the Clarendon Press, 1992.
4. M. Craston : What are Human Rights?
London, Bodley Head, 1973.
5. R. Eatwell (ed) : European Political Cultures : Conflict
or Convergence?
London and New York, Routledge, 1997.
6. R. Eckersley : Environmentalism and Political Theory :
An Eccentric Approach London, UCL
Press, 1992.
7. J. Fisher : The Road From Rio : Sustainable
Development and Non Governmental
Movements in the Third World Westport
Connecticut, Praeqar, 1993.
8. F. Fukugama : The End of History and the Last Man
Harmonds Worth Penguin, 1992.
9. J. Gelb : Feminism and Politics : A Comparative
Perspective Berkeley, University of
California Press, 1989.
10. R. Holton : Globalization and the Nation State
Basingstoke, Macmillan, 1998.
11. B. M. Russent : Grasping the Democratic Peace :
Principles for a Post-Cold War World,
Princeton NS, Pinceton University
Press, 1993.
12. Wilkinson : Terrorism and the Liberal State 3rd edn.
Bastngstoke Macmillon, 1994.

13. India's Human Rights Regime : Kanishka Publishers, Ansari Road,
Daryaganj.
14. Political & Ideologies : Andrew Heywood Macmillan,
New York.
15. :
 : . . ,
 ,
16. :
 . , ,
17. :
 . , ,
18. :
 . . , . . , ,
 .
19. : :
 : . . . ,
 ,
20. : : . . . ,
 ,
21. : : .
 : ,
22. : : . . . ,
 ,
23. : :
 . . , ,
24. : : . : ,
 ,
 : :

25. □□□□□□ □□□□□□□□□□□□ :
□□. □□□□□□□□ □□□□, □□□□□ □□□□□□□□□□□□,
□□□□□□□□

26. □□□□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□
□□□□□ □□□□□ : □□□□. □□. □□□□□ □□.
□□□□□, □□□□. □□□□□□□□ □□. □□.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester II

Political Science
POL- 123-Political Process in Indian Federation
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Units Name	Marks	Hours
1. Interstates Issues	12	12
(A) State-Border issue (B) Water Management (C) Naxalite Activities (D) Interstate Conference		
2. Emerging Trends in State politics.	12	12
(A) Identity Crisis among the State (B) Demand of Small States. (C) State capitals- Local Power Centres.		
3. Regional Political Parties and their linkage with National Political Parties.	12	12
(A) Era of one Party Dominance. (B) Era of Multi Party Allaince and Coalition Government (C) Reemergence of One Party Dominance System.		
4. National Commission and Constitutional Review.	12	12
(A) National Commision. (B) Debate on Constitutional Review. (C) Recommendations of National Commission on Constitutional Review.		
5. Human Development Index in Different States	12	12
(A) Human Development Index adopted by UNDP (B) Human Development Index adopted by HRD (C) Human Development - Indicators (a) Education (b) Control of Poverty (c) Health		

Reference Books

1. S.P. Aiyar and U. Mehta [eds.] : Essays and Indian Federalism Allied Publishers - 1965.
2. G. Austin : The Indian constitution corner stone of a Nation Oxford University Press, 1966.
3. G. Austin : The constitution, society and law in P., Oldenburg [Ed.], India, Briefing, 1993, Boulder Colorado, westview Press, 1993.
4. K. R. Bombawll : The Foundation of India Federalism Bombay, Asia publishing house, 1967.
5. Chonda-Federalism in India : A study of Union-State Relations London George Allen and unwin, 1965.
6. P. Chatterjee [ed.] : State and Politics in India Oxford University Press, 1997.
7. R. Chatterjee [ed.]-Politics in India : The State-society Interface New Delhi, South Asian Publishers, 2001.
8. V. Doss : Impact of Planning on Center-State Financial Relations in India, New Delhi National, 1978.
9. S. Pai : State Politics : New Dimension : Party System, Liberalization and Poltics of Identity, Delhi, 2000.
10. A. Prasad : Center and State Power Under Indian Federalism, New Delhi, deep and deep, 1981.
11. S. Singh [ed.] : Union-State Financial Relation in India with special reference to the Underdeveloped State, New Delhi, Sterling, 1980.
12. : : . , .
13. : : .
14. : : . ,

□□□□□.

15. □□□□□□ □□□□ □ □□□□□□□ :
□□. □□. □. □□□□, □□□□□ □□□□□□□, □□□□□□
16. □□□□□□ □□□□ □□□□□□□□ :
□□. □□. □□□□□□□□□□, □□□□□□ □□□□□□□, □□□□□□
17. □□□□□□□ □□□□ □□□ □□□□□□□□ :
□□. □□□□□□□□ □□□□, □□□□□□ □□□□□□□□□□□□, □□□□□□□□□□

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester II

Political Science- POL- 124-A- Optional Paper
Indian Administration
(With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
Total Marks - 60 + 40
Periods - 60

Objectives

Parliamentary Democratic nature of political system in India reflects in Indian Administration. It has deep roots in British period. India is sovereign democratic nation with independent self emage. It is reflected in Indian Administration. Focus of this paper is theoratical perspective of Administrative system in India at Centre and state level. It is also specifies the challenges before Indian Administration in present period.

Units Name	Marks	Hours
1. Indian Administration	12	12
(a) Historical Background and Evolution.(b) Colonial Context. (c) Post- Colonial Context.		
2. Union Administration	12	12
(a) Parliamentary Executive. (b) Cabinet System (e) PMO, Cabinet Secretariat, Committees.		
3) Structure of state Administration:	12	12
(a) Governor (b) Chief Ministers and Council of Ministers. (c) State Secretariat.		
4) Public Services and their contribution	12	12
(a) All India Services (b) State Services. (c) Public Service commission.(d) Reforms in Civil Services.		
5) Public Administration and Information,	12	12
Communication Technology. (a) Information and Communication Technology- Meaning, Nature and Scope. (b) E- Governance Meaning, Uses and Significance.		

Reference Books

1. Arora Ramesh K. : 1996, Indian Public Administration : Institutions and Issues, New Delhi, Vishwa Prakashan.
2. Debroy Bibek (ed.) : 2004, Agenda for Improving Governance, New Delhi, Academic Foundation.
3. Jain L.C. (ed.) : 2005, Decentralisation and Local Governance, New Delhi, Orient Longman.
4. Kapur Devesh and Prapat Bhanu Mehta (eds.) : 2005, Public Institutions in India, New Delhi, OUP.
5. Maheshwari S. R. : 2001, Indian Administration, New Delhi, Kitam Mahal.
6. Prasad Kamala : 2006, Indian Administration : Politics, Policies and Prospects, Delhi, Dorling Kindersly India Pvt. Ltd.
7. Singh Hoshiar : 2001, Indian Administration, New Delhi, Kitab Mahal.
8. K. Garg : Electronic Government Arise Publishers, 4648/1, 21, Ansari Road, Darya Ganj, New Delhi- 110002.
9. Dr. Pramod Pawar : Indian Constitution, Chandralok Publication, Kanpur-21.
10. : :
 , , .
11. Dr. Manohar T. Patil :
 Panchayat Raj, Democracy and
 Development in India,
 Chandralok Publication,
 Kanpur-21
12. Dr. Sambhaji Patil : Local
 Self Govt., Chandralok Publications, Kanpur-
 21.
13. :
 ,

□□. □□□□□□□ □□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□□□, □□□□□.

14. □□. □□□□□□□ □□□□ : □□□□□□□ □□□□ □□□ □□□□□□□, □□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□□□, □□□□□□□□□□.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus for M.A. Part- I
Semester II

Political Science
POL- 124-B- Optional Paper
Modern Indian Political Thought
 (With Effect from June 2017)

U.A. + C.A.
 Total Marks - 60 + 40
 Periods - 60

Units Name	Marks	Hours
1. Socialism	12	12
1. Jay Prakash Narayan		
2. Ram Manohar Lohiya		
2. Communism	12	12
1. S. A. Damge		
2. M. N. Roy		
3. Humanism	12	12
1. M. N. Roy		
2. Vinoba Bhave		
4. Gandhism	12	12
1. Truth		
2. Non Violence		
3. Satyagraha		
4. Spiritualization of Politics		
5. Gandhiji's views on Religion, Women.		
5. Ambedkarism	12	12

1. Democractic Thought
2. Economic Thought
3. Caste System.

Reference Books

1. A. Appadorai : Documents on Political Thought in Modern Indian
2 Vols. Bombay Oxford University Press, 1970. A. Appadorai: Indian Political Thinking Through the Ages
Delhi, Khanna Publishers, 1992.
2. J. Bandhopadhyaya : Social and Political Thought of Gandhi,
Bombay, Allied, 1969.
3. A. R. Desai : Social Background of Indian Nationalism,
Bombay, Popular, 1954
4. S. Ghose : Socialism, Democracy and Nationalism in
India, Bombay, Allied Publishers, 1973.
5. S. Ghose : Modern Indian Political Thought
Delhi, Allied, 1984.
6. U. N. Ghosal : A History of Indian Political Ideas,
London, Oxford University Press, 1959.
7. K. N. Kadam [ed.] : Dr. B. R. Ambedkar,
Bombay, Jagriti, 1978.
8. R. M. Lohia : Marx, Gandhi and Socialism
Hyderabad, Nav Hind, 1953
13. V. P. Verma : Modern Indian Political Thought
Agra Lakshmi Narain Aggarwal, 1974.
15. :
 . , , .
16. :
 . . . , , .
17. :
 . . . , .
18. :
 . , , ,
 .

19. □. □□□□ □□□□ □□□□ :
□□□□. □□. □□□□ □□□□□□ □□□□,
□□□□□□□□□□ □□□□□□□□,
□□□□

○○○ ○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○ ○○○○ ○○○○○○○○○○○ ○○○○○○○○○ ○○○○○○○○○

Syllabus is framed according to needs of present competitive scenario. We keep students mind at the center for the development of their career and inculcate moral & social values. From this course they will be able to catch various following opportunities.-

- Job opportunities in Civil Services
  - a) Through UPSC- They can become Collector, Forest Officer and Superintendent of Police Etc.
  - b) Through MPSC- They can become C.O., B.D.O. , Tahasildar etc.
- Job Opportunities In Local Government as a Gramsevak, Police Patil.
- This course is beneficial for the Railway, Banking , Post Competitive Examination.
- This course is useful in teaching field.
- This value base course can provide job opportunities in Social Welfare Department.

This syllabus can improve the leadership quality for good Governs.

।। अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ।।
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम.ए. प्रथम वर्ष संस्कृत
विषय - संस्कृत (जन.)

प्रथम वर्ष (Semester I)
द्वितीय वर्ष (Semester II)

जून २०१७ पासून अंमलात येणारा अभ्यासक्रम

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
एम. ए. भाग-१ (संस्कृत)
(जून २०१७ पासूनचा अभ्यासक्रम)
महाकाव्य- SNK- १११, SNK-१२१

नेमलेला अभ्यासक्रम

- १) किरातार्जुनीयम् - (सर्ग १,२ व ३) सत्र-१
- २) रघुवंशम्- (सर्ग १,२ व ३) सत्र-२
- ३) अंतर्गत चाचणी

प्रथम सत्र : (SNK-१११)
नेमलेला अभ्यासक्रम
महाकाव्य
किरातार्जुनीयम् (सर्ग १,२ व ३)

तासिका

गट अ) अध्ययन व अध्यापनाचा हेतु

०५

- १) महाकाव्याची व्याख्या व लक्षणे अभ्यासणे
- २) महाकाव्यातील काव्यसौंदर्याचे वेगळेपण अभ्यासणे
- ३) कथानकांची विविधता आणणे
- ४) महाकवी भरविचे भाषाकौशल्य अभ्यासणे
- ५) महाकवी भारविच्या अथार्न्तरन्यास अलंकाराचा आढावा घेणे
- ६) महाकवी भारविचा परिचय करून घेणे

गट आ) अध्ययन व अध्यापन

३५

- १) भाषांतर
- २) वाक्यांचे ससंदर्भ स्पष्टीकरण
- ३) महाकाव्यांचा तुलनात्मक अभ्यास
- ४) महाकाव्याचे वेगळेपण

द्वितीय सत्र : (SNK-१२१)

नेमलेला अभ्यासक्रम

महाकाव्य

रघुवंशम् (सर्ग १,२ व ३)

तासिका

गट अ) अध्ययन व अध्यापनाचा हेतु

०५

- १) महाकवी कालिदासांचा परिचय करून घेणे
- २) कथानकाची विविधता जाणून घेणे
- ३) महाकाव्यातील काव्यसौन्दर्याचे वेगळेपण अभ्यासणे
- ४) महाकाव्याची लक्षणे अभ्यासणे
- ५) महाकवीचे भाषाकौशल्य अभ्यासणे

गट आ) अध्ययन व अध्यापन

३५

- १) श्लोकांचे भाषांतर
- २) वाक्यांचे ससंदर्भ स्पष्टीकरण
- ३) सारांश रूप प्रश्न
- ४) महाकाव्याची विशेषता

संदर्भ ग्रंथ

- १) संस्कृत काव्याचे पंचप्राण- डॉ.के.ना.वाटवे, प्रकाशक- म.म.केळकर, टिळक रोड, पुणे-२, १९४७
- २) Kalidas- Dr. R. D. Karmarkar
- ३) कालिदास, वा. वि. मिराशी, सुचार प्रकाशन मंडळ लि., नागपूर, १९३४
- ४) रघुवंशम्- डॉ. बोरवळकर
- ५) किरातार्जुनीयम्- डॉ. अंजली पर्वते, प्रसाद प्रकाशन, पुणे
- ६) रघुवंशम् - कालिदास, चौखंबा विद्याभारती प्रकाशन, वाराणसी
- ७) संस्कृत काव्यवाङ्मय- डॉ. आर. एस. जोग

प्रथम सत्र
नेमलेला अभ्यासक्रम
महाकाव्य
सत्र-१
किरातार्जुनीयम् (सर्ग १,२ व ३) (SNK-१११)

प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास		गुण - ६०
प्र.१ वस्तुनिष्ठ प्रश्न (१० पैकी १०)		१० गुण
प्र.२ भाषांतर करा. (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.३ ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा. (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.४ दीर्घोत्तरी प्रश्न (२ पैकी १)		१० गुण
प्र.५ विवेचक परिच्छेद लिहा. (४ पैकी २)		१० गुण
		=====
		६० गुण
	अंतर्गत गुण	४० गुण
(टेस्ट ट्यूटोरिअल-१० गुण, सेमिनार/ गट चर्चा - १ गुण)		
हजेरी / वर्तणुक - १० गुण, संबंधित विषयाचा प्रकल्प - १० गुण)		=====
	एकूण गुण	१०० गुण
		=====

द्वितीय सत्र
नेमलेला अभ्यासक्रम
महाकाव्य
सत्र-२
रघुवंशम् (सर्ग १,२ व ३) (SNK-१२१)

प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास		गुण - ६०
प्र.१ वस्तुनिष्ठ प्रश्न (१० पैकी १०)		१० गुण
प्र.२ भाषांतर करा. (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.३ ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा. (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.४ दीर्घोत्तरी प्रश्न (२ पैकी १)		१० गुण
प्र.५ विवेचक परिच्छेद लिहा. (४ पैकी २)		१० गुण
		=====
		६० गुण
	अंतर्गत गुण	४० गुण
(टेस्ट ट्यूटोरिअल-१० गुण, सेमिनार/ गट चर्चा - १ गुण		
हजेरी / वर्तणुक - १० गुण, संबंधित विषयाचा प्रकल्प - १० गुण)		=====
	एकूण गुण	१०० गुण
		=====

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
एम. ए. भाग-१ (संस्कृत)
(जून २०१७ पासूनचा अभ्यासक्रम)
वेद-निरुक्त- SNK- ११२, SNK-१२२

नेमलेला अभ्यासक्रम

१) ऋग्वेद (निवडक सूक्ते)

१) १.१ (अग्नि)

२) १.४८ (उषस्)

३) २.२८ (वरुण)

४) २.१२ (इंद्र)

५) ४.५४ (सवितृ)

६) १०-१० (पुरुष)

७) १.१२१ (हिरण्यगर्भ)

८) १०.१२९ (नासदीय)

९) १०.१२५ (वाक्)

१०) १२.१ (पृथ्वी) (अथर्ववेद)

२) निरुक्त - अध्याय १ व २

३) अंतर्गत चाचणी

प्रथम सत्र : (SNK-१११)

नेमलेला अभ्यासक्रम

वेद - निरुक्त

ऋग्वेद (निवडक सूक्ते)

१) १.१ (अग्नि)	२) १.४८ (उषस्)	३) २.२८ (वरुण)
४) २.१२ (इंद्र)	५) ४.५४ (सवितृ)	६) १०-१० (पुरुष)
७) १.१२१ (हिरण्यगर्भ)	८) १०.१२९ (नासदीय)	९) १०.१२५ (वाक्)
१०) १२.१ (पृथिवी) (अथर्ववेद)		

तासिका

गट अ) अध्ययन व अध्यापनाचा हेतु

०५

- १) प्राचीन वैदिक वाङ्मयाचा अभ्यास करणे
- २) वैदिक भाषा व वैदिक व्याकरण जाणून घेणे
- ३) पाठांतराच्या परंपरेत पदपाठाचे महत्त्व
- ४) वैदिक देवतशास्त्र अभ्यासणे

गट आ) अध्ययन व अध्यापन

३५

- १) सूक्तांचे भाषांतर
- २) वैदिक आघात व त्याचे नियम
- ३) संहिता पाठ्या पदपाठ करणे
- ४) वैदिक देवतांचे स्वरूप अभ्यासणे
- ५) वैदिक देवतांचे मानवीकरण अभ्यासणे

द्वितीय सत्र : (SNK-१२२)
नेमलेला अभ्यासक्रम
वेद - निरुक्त
१) निरुक्त (यास्क) (अध्याय १ व)

तासिका

गट अ) अध्ययन व अध्यापनाचा हेतु

०५

- १) वैदिक शब्द व अर्थ यांचे वेगळेपण जाणणे
- २) निरुक्तातील व्युत्पत्तिसिध्दांत जाणणे
- ३) निरुक्ताचे महत्त्व समजणे
- ४) निरुक्ताचे स्वरूप अभ्यासणे

गट आ) अध्ययन व अध्यापन

३५

- १) निघण्टुचा अभ्यास करणे
- २) निरुक्तातील शब्दांच्या व्युत्पत्ती जाणणे
- ३) वाक्यांचे ससंदर्भ स्पष्टीकरण
- ४) शब्दांच्या व्युत्पत्तिचा अभ्यास करणे

अभ्यास ग्रंथ

- १) वैदिक वाङ्मयाचा इतिहास - डॉ. चि. वि. वैद्य
- २) Vedic Mythology - Grisward
- ३) वैदिक देवता- डॉ. रा. ना. दांडेकर
- ४) ऋक्सूक्त वैजयन्ति - संपा. प्रा. ह. द. वेलणकर
- ५) निरुक्त - वि. का. राजवाडे
- ६) निरुक्त - डॉ. उमाशंकर ऋषि, चौखम्भा प्रकाशन, वाराणसी
- ७) निरुक्त - डॉ. अंबादास मुळे, पुणे

प्रथम सत्र
नेमलेला अभ्यासक्रम
वेद निरुक्त
वेद (ऋग्वेद / अथर्ववेद) (निवडक सूक्ते) (SNK-११२)
प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास		गुण - ६०
प्र.१ वस्तुनिष्ठ प्रश्न (१० पैकी १०)		१० गुण
प्र.२ अ) भाषांतर करा. (४ पैकी २)		१० गुण
ब) वरीलपैकी एका ऋचाचा पदपाठ करा		०५ गुण
प्र.३ देवतांचे स्वरूप (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.४ विवेचक परिच्छेद (४ पैकी २)		१० गुण
प्र.५ दीर्घोत्तर प्रश्न किंवा सूक्ताचे रसग्रहण (२ पैकी १)		१० गुण
		=====
		६० गुण
	अंतर्गत गुण	४० गुण
(टेस्ट ट्यूटेरिअल-१० गुण, सेमिनार/ गट चर्चा - १ गुण हजेरी / वर्तणुक - १० गुण, संबंधित विषयाचा प्रकल्प - १० गुण)		=====
	एकूण गुण	१०० गुण
		=====

द्वितीय सत्र
नेमलेला अभ्यासक्रम
वेद निरुक्त
१) निरुक्त (यास्क) (अध्याय १ व २) (SNK-११२)
प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास		गुण - ६०
प्र.१ वस्तुनिष्ठ प्रश्न (१० पैकी १०)		१० गुण
प्र.२ भाषांतर करा. (४ पैकी २)		१० गुण
प्र.३ ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा. (४ पैकी २)		१० गुण
प्र.४ शब्दांच व्युत्पत्ति (१५ पैकी १०)		२० गुण
प्र.५ दीर्घोत्तरी प्रश्न (२ पैकी १)		१० गुण
		=====
		६० गुण
	अंतर्गत गुण	४० गुण
(टेस्ट ट्यूटेरिअल-१० गुण, सेमिनार/ गट चर्चा - १ गुण हजेरी / वर्तणुक - १० गुण, संबंधित विषयाचा प्रकल्प - १० गुण)		=====
	एकूण गुण	१०० गुण
		=====

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
एम. ए. भाग-१ (संस्कृत)
पेपर - SK-III/ SNK ११३, SNK १२३
नाट्यसाहित्य
जून २०१७ पासूनचा अभ्यासक्रम

नेमलेला अभ्यासक्रम

- १) उत्तररामचरितम् - भवभूती
- २) दशकरूपकम् (धनंजय)- (प्रकाश १ व २)
- ३) अंतर्गत चाचणी

प्रथम सत्र : (SNK-११३)

नेमलेला अभ्यासक्रम

नाट्य साहित्य

उत्तररामचरितम - भवभूती

तासिका

गट अ) अध्ययन व अध्यापनाचा हेतु

०५

- १) नाटककार भवभूतीचा परिचय करवून घेणे
- २) रामायणावर आधारित नाट्यकलाकृती जाणून घेणे
- ३) मूळ रामायण कथानकात भवभूती यांनी केलेले बदल जाणून घेणे
- ४) नाट्यतंत्रानुसार नाटकाचे परीक्षण करणे

गट आ) अध्ययन व अध्यापन

३५

- १) श्लोकाचे भाषांतर
- २) ससंदर्भ स्पष्टीकरण
- ३) भवभूतीच्या नाट्यरचनेचे वैशिष्ट्ये
- ४) व्यक्तीचित्रण
- ५) रामायणशी संबंध

द्वितीय सत्र : (SNK-११३)

नेमलेला अभ्यासक्रम

नाट्यसाहित्य

दशकरूपम् (धनंजय) (१ व २ प्रकाश)

	तासिका
गट अ) अध्ययन व अध्यापनाचा हेतु	०५
१) दशकरूपकाचे स्वरूप जाणून घेणे	
२) रूपकांचे विविध मतप्रवाह जाणणे	
३) नाट्यशास्त्राची प्राचीन परंपरा अभ्यासणे	
४) नाट्यशास्त्राचे तांत्रिक स्वरूप जाणणे	
गट आ) अध्ययन व अध्यापन	३५
१) दशकरूपकाचे अध्ययन करणे	
२) नायक-नायिका प्रकार अभ्यासणे	
३) नायकाचे भेद व प्रकृतिविषयी अभ्यास करणे	
४) ससंदर्भ स्पष्टीकरणे	
५) दीर्घोत्तरी प्रश्न किंवा परिच्छेद	
संदर्भ ग्रंथ	
१) नाट्यशास्त्र- भरतमुनी	
२) दशरूपकविधान - र. प. कंगले	
३) रसविमर्श - डॉ. के. ना. वाटवे	
४) भरतनाट्यमंजरी - डॉ. गो. के. भट	
५) दशकरूपकम् - र. प. कंगले	
६) उत्तररामचरितम्- भवभूती- चौखम्बा प्रकाशन	
७) उत्तररामचरितम्- भवभूती- संपा. दि.मो. हातवलगे, प्रा.म.मो.केळकर, देशमुख प्रकाशन, पुणे-२	

प्रथम सत्र
नेमलेला अभ्यासक्रम
नाट्यसाहित्य
१) नाट्यसाहित्य (उत्तररामचरितम्) (SNK-११३)
प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास		गुण - ६०
प्र.१ वस्तुनिष्ठ प्रश्न (१० पैकी १०)		१० गुण
प्र.२ भाषांतर करा. (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.३ ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा. (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.४ दीर्घोत्तरी प्रश्न (२ पैकी १)		१० गुण
प्र.५ विवेचक परिच्छेद लिहा (४ पैकी २)		१० गुण
		=====
	अंतर्गत गुण	६० गुण
		४० गुण
(टेस्ट ट्यूटोरिअल-१० गुण, सेमिनार/ गट चर्चा - १ गुण)		=====
हजेरी / वर्तणुक - १० गुण, संबंधित विषयाचा प्रकल्प - १० गुण)		=====
	एकूण गुण	१०० गुण
		=====

द्वितीय सत्र
नेमलेला अभ्यासक्रम
नाट्यसाहित्य
नाट्यसाहित्य (दशकरूपकम्) (SNK-१२३)
प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास		गुण - ६०
प्र.१ वस्तुनिष्ठ प्रश्न (१० पैकी १०)		१० गुण
प्र.२ भाषांतर करा. (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.३ ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा. (५ पैकी ३)		१५ गुण
प्र.४ दीर्घोत्तरी प्रश्न (२ पैकी १)		१० गुण
प्र.५ विवेचक परिच्छेद लिहा (४ पैकी २)		१० गुण
		=====
	अंतर्गत गुण	६० गुण
		४० गुण
(टेस्ट ट्यूटोरिअल-१० गुण, सेमिनार/ गट चर्चा - १ गुण)		=====
हजेरी / वर्तणुक - १० गुण, संबंधित विषयाचा प्रकल्प - १० गुण)		=====
	एकूण गुण	१०० गुण
		=====

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. ए. भाग-१ (संस्कृत)

जून २०१७ पासूनचा अभ्यासक्रम

समकक्ष अभ्यासक्रम

वर्ग	जुना अभ्यासक्रम	नवीन अभ्यासक्रम
एम.ए. भाग १	SNK-१११, १२१ महाकाव्य प्रथम सत्र - SNK- १११ १. किरातार्जुनीयम् भारवि (सर्ग १, २, ३) ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण द्वितीय सत्र- SNK-१२१ १. कुमारसंभवम् (सर्ग १, २, ३) ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण वेदनिरुक्त SNK ११२, १२२ प्रथम सत्र - SNK - ११२ १. ऋग्वेद - अथर्ववेद निवडक सूक्त १) १-१, ४८ २) २.२८ ३) २.१२ ४) ४.५४ ५) ७.१०३ ६) १०.१२१ ७) १०.१२९ ८) १०.१२५ व ९) अथर्ववेद १२.१ ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण द्वितीय सत्र -SNK -१२२ १. निरुक्त - यास्क (अध्याय १, २) ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण	SNK-१११, १२१ महाकाव्य प्रथम सत्र - SNK- १११ १. किरातार्जुनीयम्- भारवी (सर्ग १, २, ३) ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण द्वितीय सत्र- SNK-१२१ १. रघुवंशम्-कालिदास (सर्ग १, २, ३) ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण वेदनिरुक्त SNK ११२, १२२ प्रथम सत्र - SNK - ११२ २. ऋग्वेद - अथर्ववेद निवडक सूक्त १) १-१, ४८ २) २.२८ ३) २.१२ ४) ४.५४ ५) १०.१०१ ६) १०.१२१ ७) १०.१२९ ८) १०.१२५ व ९) अथर्ववेद १२.१ ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण द्वितीय सत्र -SNK -१२२ १. निरुक्त - यास्क (अध्याय १, २) ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण
	नाट्यसाहित्य SNK- ११३, १२३ प्रथम सत्र- SNK ११३ १. वेणीसंहार- भट्टनारायण ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण द्वितीय सत्र - SNK-१२३ १. दशकरूपकम्- धनंजय ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण	नाट्यसाहित्य SNK- ११३, १२३ प्रथम सत्र- SNK ११३ १. उत्तररामचरितम्-भवभूती ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण द्वितीय सत्र - SNK-१२३ १. रघुवंशम्- कालिदास (सर्ग १, २, ३) ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. ए. प्रथम वर्ष संस्कृत

जून २०१७ पासून अंमलात येणारा अभ्यासक्रम

रोजगाराच्या उपलब्ध होणाऱ्या संधी

- शाळा व महाविद्यालय शिक्षक, प्राध्यापक
- तुलनात्मक भाषेच्या अभ्यासाची संशोधनात संधी
- भाषाशास्त्रीय दृष्टीकोनातून देश, विदेशात संशोधनास संधी
- भाषांतर करण्याचा रोजगार (उदा. आयुर्वेद कंपनी इ.)
- शीलालेख, ताम्रपट, भुर्जपत्र, हस्तलिखित शास्त्रातून पुरातत्त्व विभागात काम करण्याची संधी
- भाषाप्रभुत्व असल्यास आकाशवाणी, दूरदर्शनवरून निवेदक, सूत्रसंचालक रुपाने काम करण्याची संधी.
- भाषालिखाणतून वृत्तपत्रातून लेखनाची संधी
- संगणकद्वारा भाषाविषयक वेगवेगळे सॉफ्टवेअर तयार करण्याची संधी
- मतिमंद मुलांना उच्चारण्यासाठी संस्कृत भाषेच्या माध्यमातून उच्चारण शुध्दीसाठी वर्ग घेणे
- उत्तम वक्ता होणे
- स्पर्धा परीक्षांमध्ये जसे MPSC, UPSC मध्ये संस्कृत मुख्य विषय म्हणून निवड करता येतो.
- भारतीय सैन्यदलात धर्मगुरु पदाकरीता संधी
- भाषाविषयक कोश प्रकल्प निर्मितीमध्ये संधी

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

**SYLLABUS FOR F.Y.B.A.
SEMESTER PATTERN
(CHOICE BASED CREDIT SYSTEM)**

**POLITICAL SCIENCE
&
PUBLIC ADMINISTRATION
(WITH EFFECT FROM JUNE - 2018)**

North Maharashtra University Jalgaon
Syllabus for F.Y.B.A.
With Effect from June 2018
Semester Pattern
Choice Based Credit System (CBCS)

Political Science

General Paper

C.C. POL - G 101 - A - (Semester I)

- **Indian Constitution**

C.C. POL - G - 201 - B - (Semester II)

- **Indian Government**
-

Optional Paper

C.C. POL - G - 101 – A (Semester I)

- **Political Theory and key concept**

C.C. POL - G - 201 – B (Semester II)

- **Political Theory and key concept**
-

Public Administration

General Paper

C.C. PUB - G - 101 - A - Semester I

- **Rural Administration in Maharashtra**

C.C. PUB - G - 201 - B - Semester II

- **Urban Administration in Maharashtra**

North Maharashtra University Jalgaon
Syllabus for F.Y.B.A.
With Effect from June 2018
Semester Pattern
Choice Based Credit System (CBCS)
SEMESTER I - Political Science

Sr. No.	Paper	Old Course	Old Course June 2015	CBCS, New Course June 2018
1	Sem I Gen. Paper C.C. POL - A- G – 1 DSC - A I	Indian Constitution	Introduction to Indian Constitution	Indian Constitution
	Sem I Gen. Paper (optional) C.C. POL - A- G – 1 DSC - A I	Local self Government in Maharashtra	Rural Local Government in Maharashtra	Political Theory and Key concept
SEMESTER II				
2	Sem II Gen. Paper C.C. POL - A- G – 1 DSC - A II	Local self Government in Maharashtra	Urban Local Government in Maharashtra	Indian Government
	Sem II Gen. Paper (optional) C.C. POL - A- G – 1 DSC - A - II			Political Theory and Key concept
SEMESTER I - Public Administration				
1	Sem I Gen. Paper C.C. PUB - B - G – II DSC - B - I	Indian Administration	Indian Administration System	Rural Administration In Maharashtra
SEMESTER II				
2	Sem II Gen. Paper C.C. PUB - B - G – II DSC - B - II	Indian Administration	Indian Administration System	Urban Administration In Maharashtra

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

प्र.क्रमांक	प्रश्नाचे स्वरूप	गुण
प्र.१ ला	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (नऊ पैकी कोणतेही सहा)	१२
प्र.२ रा	तीन ते चार वाक्यात उत्तरे लिहा (सहा पैकी कोणतेही चार)	१२
प्र.३ रा	थोडक्यात उत्तरे लिहा (पाच पैकी कोणतेही तीन)	१२
प्र.४ था	टिपा लिहा (चार पैकी कोणतेही दोन)	१२
प्र.५ वा	सविस्तर उत्तरे लिहा (तीन पैकी कोणतेही एक)	१२

North Maharashtra University, Jalgaon
Choice Based Credit System (CBCS)
Faculty of Humanities
Under Graduate Programme (U.G.)
Curriculum Structure and scheme of Evaluation for B.A. First Year
With effect from 2018-19
Political Science

Semester	Paper No.	Title of the paper	period week	Total Period	Credit	Int. Exam. Marks	Ex. Exam Marks	Total Marks
I	C.C. Pol - G - 101 - A	Indian constitution	04	60	* 03	40	60	100
** Optional I	C.C. Pol - G - 101 - A	Political Theory and Key Concept	04	60	* 03	40	60	100
II	C.C. Pol - G - 201 - B	Indian Government	04	60	* 03	40	60	100
** Optional II	C.C. Pol - G - 201 - B	Political Theory and Key Concept	04	60	* 03	40	60	100
Public Administration								
Semester	Paper No.	Title of the paper	period week	Total Period	Credit	Int. Exam. Marks	Ex. Exam Marks	Total Marks
I	C.C. Pol - G - 101 - A	Rural Administration in Maharashtra	04	60	* 03	40	60	100
II	C.C. Pol - G - 101 - B	Urban Administration in Maharashtra	04	60	* 03	40	60	100

North Maharashtra University Jalgaon
Choice Based Credit System (CBCS)
Faculty of Humanities
Syllabus for F.Y.B.A.
Semester Pattern
(Political Science & Public Administration)

- C.C. POL - G - 101 - A -Indian constitution
C.C. POL - G - 201 – B- Indian Government
  - Optional Paper -
C.C. POL - G - 101 – A- & C.C. POL - G - 201 - B
  - Political Theory and Key Concept
C.C. PUB - G - 101 - A -Rural Administration in Maharashtra
C.C. PUB - G - 201 – B- Urban Administration in Maharashtra
-

High Lights of the Paper

- **Course Rationale -**

This paper deals with concepts and dimension in political system. It highlights various aspects of political system. Government process, rule, Laws, Constitutional process, political socialization participation and political mode. ruination etc.

- **Utility of the course -**

This course will helpful learners to understand dynamics within political process action power system In India and across the country.

- **Learning Objective -**

The main purpose of this course is to acquaint the student of Indian political & Constitutional system process.

N.M.U. JALGAON
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM
F.Y.B.A. POLITICAL SCIENCE
DISCIPLINE SPECIFIC CORE COURSE (4)

With form June - 2018

C.C.POL - G - 101 A, Paper I - Indian Constitution

DSC - A - I

Periods - 60

Credit : 03

Marks - 60

Semester - I

Course Rational : - This paper is a basic introduction to the process, concept and working of Indian constitution. India Constitution is a social document. This paper acquaints students with the constitution, design of state structure institutions and their actual working over time. The Indian constitution accommodates conflicting impulses of liberty and justice, territorial decentralization and a strong union for instance within itself. The paper traces the embodiment some of these conflicts in constitutional provisions and shows how thus have played out in political practices in further encourages study of state in situation in their mutual interaction with the larger extra constitutional environment & recent trends in Indian democracy.

Course Content	Periods	Marks
Chapter:1 Indian Constitution & Indian Federal System	20	20
A. Indian Constitution:Historical background, Making Process, Preamble,Salient features of Indian Constitution		
B. Indian Federal System : Structure,Nature , Features of Indian Federal System		
Chapter : 2 Fundamental Rights, Duties & Directive Principals	20	20
A. Fundamental Rights & Duties : Meaning, Scope, Nature & Importance of fundamental Rights & Duties, Difference between Rights & Duties		
B. Directive Principals : Meaning, Scope, Types, Nature and Importance of Directive Principles , Differences between Fundamental Rights and Directive Principles.		
Chapter :3 Constitutional Bodies And Amendment Process	20	20
A. Constitutional Bodies : National Minority Commission National Human Rights Commission National Institution for Transforming India		
B. Amendment Process: Meaning, Importance Provision in Indian Constitution Major Amendments – 73, 74, 86,101.		

N.M.U. JALGAON
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM
F.Y.B.A. POLITICAL SCIENCE
DISCIPLINE SPECIFIC CORE COURSE (4)

With form June - 2018

C.C.POL - G - 201 B- Paper II - Indian Government

DSC - A - II

Credit : 03

Periods -60

Marks - 60

Semester - II

Course Content	Periods	Marks
Chapter : 1 Government (Union and State)	20	20
A) Executive :- (Union and State)		
I Union Executive 1. President 2. Vice President		
3. Prime Minister 4. Council of Minister		
II State Executive : 1.Governor 2. Chief Minister		
3.Deputy Chief Minister 4. Council of Ministers		
(Composition, Powers and Functions, Law making process)		
B) Legislature :- (Union and State)		
I Union Legislature :- Lok Sabha, Rajya Sabha		
II State Legislature:- Vidhan Sabha, Vidhan Parishad		
(Composition, Powers and Functions, Law making process)		
Chapter : 2 Judiciary and Constitutional Commission:-	20	20
A) Judiciary : Supreme Court, High Court		
(Composition Powers and Functions)		
Judicial Review, Judicial Activism		
Public Interest Litigation (PIL), Judicial Reforms		
B) Constitutional Commission : Atterney General,		
Comptroller and Auditor General, Lokpal, Lokayukta, Election		
Commission of India		
(Composition, Powers and Functions)		
Chapter : 3 Centre-State Relation and Civil Services :-	20	20
A) Centre – State Relation:- Legislative,Administrative,		
Financial Relation, Centre-State Dilemma		
B). Civil Service : Meaning, Historical background,		
Union Public Service Commission, State Public		
Service Commission		
(Power, functions and importance)		

Reference Books : (For both semesters)

1. **Dr. Bhimrao Ambedkar** - The constitution of India, (Edi. 2011)
2. **Basu Durga Das** - Introduction to the constitution of India, New Delhi, Print ice - Hall of India
3. **Ram Joshi** - Marina Pinto, Louis D' silva, The Indian Constitution and its working. Bombay Orient Longman.
4. **Phadke Y.D. & S. Shrinivas** - The Indian Constitution, Himalayan Publishing Co., Girgaon
5. **Johari J.C.** - Indian Political System, Anol Publications Pvt. Ltd., New Delhi
6. **M.N. Srinivas** - 'Social change in Modern India', Bombay, Allied Publishers.
7. **R. Kothari** - Politics in India, Delhi, Orient Longman, 1970
8. **R. Kothari** - Democratic Policy and Social Change in India, Delhi, Allied Publishers, 1976
9. **S. Kothari** - Social Movement and the Redefinition of Democracy, Boulder, Colorado West view Press, 1993
10. **J. Donnelly** - The Concept of Human Rights, London, Croom Helm, 1985.
11. **J. Borwnlie** - Basic Documents of Human Rights, 2nd Edn., Oxford, The Clarendom Press 1992.
12. **Geol S.R.** - Right to Information and Good Governance. Deep and Deep Publication Pvt Ltd., New Delhi, 2007
13. **Dr. Manohar T. Patil** - Panchayat Raj, Democracy and Development in India, Chandralok Publication, Kanpur - 21
14. **Dr. Pramod Pawar** - Indian Constitution Chandralok Publication, Kanpur - 21
15. **Dr. Sambhaji Patil** - Local Self Government, Chandralok Publication, Kanpur - 21
16. **राजेंद्र शंकर भट्ट** - संविधान - शंकाएँ और संभावनाएँ, पंचशील प्रकाशन, जयपूर - 302003

17. प्रा. श्रीराम माहेश्वरी - अखिल भारतीय सेवाएँ, पंचशील प्रकाशन, जयपूर - 3
18. डॉ. पा.श्री. घारे - भारतीय प्रशासन, महाराष्ट्र विद्यपीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, पुणे
19. प्रा. बी.टी. देशमुख - भारतीय संविधान, पिंपळापुरे पब्लिशर्स, नागपूर
20. डॉ. बा.ल. भोळे - भारतीय राज्यव्यवस्था, पिंपळापुरे पब्लिशर्स, नागपूर
21. प्रा. बी.बी. पाटील - भारतीय शासन, फडके, प्रकाशन, कोल्हापूर
22. डॉ.सौ. शुभांगी राठी - भारताचे शासन व राजकार, कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद
23. डॉ.सौ. शुभांगी राठी, प्रा. नाडेकर, प्रा. दुसाने - भारतीय लोकशाही गणराज्य - दुसरे सत्र, वृंदा पब्लिजे शन, जळगाव
24. डॉ. अलका देशमुख - भारतीय शासन आणि राजकारण, श्री साईनाथ प्रकाशन, नागपूर
25. डॉ. एस.जी. देवगावकर - भारतीय राज्यव्यवस्था श्री साईनाथ प्रकाशन, नागपूर
26. डॉ.पी.डी. देवरे, डॉ.एस.एम. विसपुते, डॉ. डी.एस. निकुंभ - भारतीय लोकशाही गणराज्य, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगाव
27. डॉ. प्रमोद पवार, डॉ.सौ. शुभांगी राठी - भारतीय लोकशाही गणराज्य - पहिले सत्र, वृंदा पब्लिजे शन, जळगाव
28. डॉ.डी.एस. निकुंभ, डॉ. सुरेंद्र मोरे - भारतीय संविधान - भाज -1, भाज -2, प्रशांत पब्लिजे शन, जळगाव
29. डॉ. मनोहर तुकाराम पाटील - पंचायत राज व महिला सहभाग, इंडोव्हिजन पब्लिकेशन्स, लातूर
30. डॉ. शुभांगी राठी - भारताचे संविधान, अथर्व पब्लिकेशन, जळगाव
31. प्रा. बी.बी. पाटील - लोज प्रशासन
32. डॉ. पारस बोरा - लोज प्रशासन शास्त्र
33. डॉ. अर्जुनराव दर्शनकर - लोज प्रशासन शास्त्र
34. डॉ. विजय तुंटे, डॉ. संदीप नेरकर - भारतीय राज्यव्यवस्था, प्रशांत प्रकाशन, जळगाव 2011
35. डॉ. विजय तुंटे, डॉ. संदीप नेरकर, प्रा. जयेश पाडवी - भारतीय संविधानाची ओळख, प्रशांत प्रकाशन, जळगाव 2017

N.M.U. JALGAON
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM
F.Y.B.A. POLITICAL SCIENCE
DISCIPLINE SPECIFIC CORE COURSE (4)
With Effect from June - 2018

C.C. POL - G - 101 , Paper I - Political Theory & Key concept
DSC - A - I **Periods –60**
Credit : 03 **Marks - 60**

Semester - I

Course Rational : - This course aims to introduce certain key aspects of conceptual analysis in political theory. It seeks explain the evaluation and usage of these concepts, ideas and theories with reference to individual thinkers both historically and analytically. The different ideological stand point with regard to various concepts and theories are to be critically explained with the purpose of highlighting the difference in their perspectives and in order to understand their continuity and change. Furthermore there is need to skill required to engage in debates surrounding the application of the concepts.

Course Content	Periods	Marks
Chapter 1 Political theory :-	20	20
A) Political theory: Definition, Meaning, Nature, scope & significance.		
B) Approaches to the study of Political Science		
I Traditional Approaches		
II Contemporary Approaches		
C) Decline and Resurgence of Political theory.		
Chapter 2 Liberty and Equality :-	20	20
A) Liberty : Meaning, Definition, Nature, Scope Types of Liberty.		
B) Equality : Meaning, Definition, Nature, Scope Types of Equality.		
C) Relation between Liberty & Equality.		
Chapter 3 Rights and Justice :-	20	20
A) Rights : Meaning, Definition, Nature, Types of Rights.		
B) Justice : Meaning, Definition, Nature, Types of Rights.		
C) Relation between Liberty, Equality and Justice.		

N.M.U. JALGAON
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM
F.Y.B.A. POLITICAL SCIENCE
DISCIPLINE SPECIFIC CORE COURSE (4)
With Effect from June - 2018

C.C. POL - G - 201 B, Paper II - Political Theory & key concept
DSC - A - II **Periods -60**
Credit : 03 **Marks - 60**

Semester - II

Course Content	Periods	Marks
Chapter 1 Power and Authority :- 1. Power : Meaning, Definition, Nature Types of power. 2. Authority : Meaning, Definition, Nature Types of Authority. 3. Relation between power and Authority	20	20
Chapter 2 Citizenship and civil society :- 1. Citizenship :Meaning, Definition, Nature Types of citizenship 2. Civil Society : Meaning, Definition , Nature 3. Relation between citizenship & Civil society.	20	20
Chapter 3 Social Change Political and obligation: - 1. Social Change: Meaning, Definition, Nature Elements of Social change Theories of social change. 2. Political obligation: Meaning, Nature, Definition, Characteristics, Types of political obligation. 3. Resistance of Social Change and Political Obligation	20	20

Reference Book

- 1) Bhargava, R and Acharya, A. : Political Theory an Introduction
(eds.) New Delhi, Pearson Longman
- 2) Jhohari J.C. : Comparative Political Theory.
- 3) Mahajan V.D. : Political Philosophy
- 4) Coker R.C. : Recent Political Thought
- 5) Mishra K.K. : Modern Political Theory
- 6) Varma S.P. : Inodern Political Theory
- 7) Ramaswamy S. : Political Theory, Ideas and Concepts
- 8) Barker Earnest : Principle of Social and Political
Theory
- 9) डॉ. भोळा भा.ल. : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
- 10) डॉ. चौसाळकर अशोक : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार, लेख,
परामर्श खंड.
- 11) प्रा. गजेंद्रगड व्ही.एन. : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
- 12) डॉ. राठी शुभांगी : राज्यशास्त्राची मुलतत्त्वे, कैलास पब्लिकेशन,
औरंगाबाद
- 13) येरज्ज र श्रीराम : राजकीय सिध्दांत
- 14) चौपडे किसन : राजकीय सिध्दांताची मुलतत्त्वे
- 15) बोराळ्ज र जृ.दि. : राजकीय सिध्दांत
- 16) खेडकर डी.ए. : राजकीय सिध्दांतातील मुलभूत संकल्पना
- 17) जु लज्जी सुधाज्ज र : राजकीय सिध्दांत
- 18) डॉ. निकुंभ दिलीपसिंज : आधुनिक राजकिय विचार प्रणाली, प्रशांत पब्लिकेशन,
जळगाव.
- 19) डॉ. देवरे, डॉ. विसपुते, डॉ. निकुंभ : राजकिय विचार प्रणाली, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगाव.
- 20) प्रा.पाटील बी.बी. : राजकीय सिध्दांतातील आणि संकल्पना, फडके प्रकाशन
- 21) प्रा.डॉ.फड एस.बी. : उच्चतर आधुनिक राजकीय सिध्दांत, विद्याबुक, औ.बाद
- 22) प्रा.डॉ.बेनके-गुडगे सुवर्णा : राजकीय सिध्दांत, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगाव.
- 23) प्रा.डॉ.काळे अशोक : राजकीय सिध्दांत, नाजपुर.

N.M.U. JALGAON
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM
F.Y.B.A. POLITICAL SCIENCE
DISCIPLINE SPECIFIC CORE COVESE (4)
With Effect from June - 2018

C.C.PUB - G – 101-A, Paper I Rural Administration in Maharashtra
DSC - B I **Periods -60**
Credit : 03 **Marks - 60**

Semester - I

Course Content	Periods	Marks
Chapter 1 Maharashtra State and Rural Administration :- A).Maharashtra State :Creation of Maharashtra State, Sanyukta Maharashtra movement, Formation of Maharashtra State (Position, Area, Administrative Structure) B) Rural Administration: Historical Background ,Meaning, Definitions Nature and Function	20	20
Chapter 2 Formation and Structure of Rural Administration :- A) Formation of Rural Administration : Various Committee i) V.P. Naik committee ii) L.N. Bongirwar committee iii) P.B. Patil committee B) Structure of Rural Administration : Panchayat raj System i) Zilha Parishad ii) Panchayat Samiti iii) GramPanchayat – Gramsabha (Composition Power and Function)	20	20
Chapter 3 Officers and Problems of Rural Administration A) Officers : Political Administrative Level i) Zilha Parishad (President, CEO) ii) Panchayat Samiti (sabhapati, BDO) iii) Grampanchayat (Sarpanch, Gramsevak) B) Problems and challenges i) Financial System-Corruption ii) ICT and Political influence, iii) Official and non-official relation	20	20

N.M.U. JALGAON
CHOICE BASED CREDIT SYSTEM
F.Y.B.A. POLITICAL SCIENCE
DISCIPLINE SPECIFIC CORE COVESE (4)
With Effect from June - 2018

C.C.PUB - G -201 B , Urban Administration in Maharashtra

DSC - B I
Credit : 03

Periods - 60
Marks - 60

Semester - II

Course Content	Periods	Marks
Chapter 1 Maharashtra State and Urban Administration:- A) Maharashtra State : Urban Administration and Urban Government, Urbanization, Nature, Structure, Characteristics of Administrative System B) Urban Administration : Historical Background ,Meaning, Definitions Nature and Function	20	20
Chapter2 Structure of Urban Administration and :- New Changes of 74 th Amendment A) Structure of Urban Administration i) Municipal Corporation ii) Municipality iii) Nager Parishad and various Bodies (Structure Powers and Functions) B) 74 constitution Amendment and New Changes of Urban Administration i) Provision ii) Impact iii) Reality	20	20
Chapter 3 Officers and Problems of Urban Administration :- A) Officers : Political Administrative Level i) Municipal Corporation (President, Chief Officer) ii) Municipality (President, Chief Officer) iii) Nagar Parishad (President, Chief Officer) B) Problems and challenges i) Financial System-Corruption ii) ICT and Political influence, iii) Official and non-official relation	20	20

Reference (Semester - I & II)

- 1) B.S. Bhargava, Panchayatraj System and Political Parties.
- 2) गोविंद यमलवाड, भारतातील स्थानिक स्वराज्य संस्था, कल्पना प्रकाशन, नांदेड, वर्ष -
- 3) अर्जूनराव दर्शनकार, पंचायतराज आणि नागरीप्रशासन
- 4) टी.एन. गायकवाड, महाराष्ट्रातील स्थानिक प्रशासन, कल्पना प्रकाशन, नांदेड.
- 5) द्वारका प्रसाद सावले, लोकप्रशासन, अॅटलांटीक प्रकाशन, दिल्ली, 2006.
- 6) बोरा / शिरसाठ, लोकप्रशासन शास्त्र, विद्या बुक्स पब्लिकेशन, औरंगाबाद, 2013.
- 7) वा.भा. पाटील, महाराष्ट्र प्रशासन, प्रशांत प्रकाशन, जळगाव, 2012.
- 8) दिलीपसिंह निकुंभ / डॉ. विजय तुंटे, महाराष्ट्र प्रशासन, प्रशांत प्रकाशन, जळगाव, 2015
- 9) बी.बी. पाटील, लोकप्रशासन, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर, 1995
- 10) Shantaram Bhogle, Local Self Government in India, Kailas Publication, Aurangabad.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

अभ्यास मंडळ विभाग

जा.क्र. : उमवि/२१/Environmental Studies/५२७/२०१८

दिनांक:- २२/११/२०१८

प्रति,

क.ब.चौ.उमविशी संलग्न सर्व महाविद्यालयांचे मा.प्राचार्य
व मान्यता प्राप्त परिसंस्थांचे मा. संचालक आणि
मा.विभाग प्रमुख विद्यापीठ शैक्षणिक प्रशाळा / विभाग यांना...

विषय :- Environmental Studies या विषयाचे अभ्यासक्रमा संदर्भात.

महोदय / महोदया,

उपरोक्त विषयांस अनुसरून आपणांस कळविण्यात येते की, मा.सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्णयानुसार पर्यावरण संतुलन राखण्यासाठी प्रथम वर्षास प्रवेशित विद्यार्थ्यांसाठी सहा महिन्यांचा पर्यावरणशास्त्र विषयाचा अभ्यासक्रम जून, २००४ पासून सर्व विद्याशाखांमध्ये समाविष्ट करण्यात आलेला आहे.

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ पासून प्रथम वर्ष कला विज्ञान व वाणिज्य वर्गांना Choice Based Credit System लागू करण्यात आलेली असल्याने Environmental Studies या विषयाचा अभ्यासक्रम Ability Enhancement Course अंतर्गत Choice Based Credit System प्रमाणे तयार करणेसाठी नियुक्त समितीच्या सभेत Environmental Studies विषयाच्या गुणांची विभागणी (Marks Pattern) देखील ६०:४० प्रमाणे करण्यात यावी, व गुणांकन (Marks Pattern) पुढील प्रमाणे करण्यात यावे, असे ठरले आहे.

लेखी परीक्षा (Theory)	६० गुण
अंतर्गत (Internal) परीक्षा फिल्ड वर्क / व्हायवा	४० गुण
एकूण	१०० गुण

अंतर्गत ४० गुणांची विभागणी पुढील प्रमाणे करण्यात यावी.

उपस्थिती (Attendance)	०५ गुण
वर्तणूक (Behaviour)	०५ गुण
व्हायवा (Viva-voce)	१० गुण
फिल्ड वर्क (Report of field Work)	२० गुण
	४० गुण

त्याअनुषंगाने Environmental Studies या विषयाचा अभ्यासक्रम विद्यापीठ अनुदान आयोगाने दिलेला असून तो जसाचे तसा लागू करण्यात आलेला असल्याने अभ्यासक्रमात बदल न करता अभ्यासक्रम तोच ठेवण्यात आला आहे. सदरचा अभ्यासक्रम उमविच्या संकेत स्थळावर अपलोड करण्यात आला आहे. तरी वरील आशय सर्व संबंधित प्राध्यापक व विद्यार्थी यांचे निदर्शनास आणून देवून पुढील यांग्य ती कार्यवाही करून विद्यापीठास सहकार्य करावे, ही विनंती.

म.कळावे,

आपला विश्वासू,

(ए.सी.मनारे)

उपकुलसचिव

अभ्यास मंडळ विभाग

☎ : (११) ०२५७- २२५७२९४, २९७

फॅक्स : (११) ०२५७- २२५८४०६

वेबसाईट : www.nmu.ac.in

ई-मेल : acmanore@nmu.ac.in

**Six Months Module Syllabus
for
Environmental Studies
for
Under Graduate Courses**

**UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
BAHADURSHAH ZAFAR MARG
NEW DELHI- 110 002**

2003

CORE MODULE SYLLABUS FOR ENVIRONMENTAL STUDIES
FOR UNDER GRADUATE COURSES OF ALL BRANCHES
OF HIGHER EDUCATION

Vision

The importance of environmental science and environmental studies cannot be disputed. The need for sustainable development is a key to the future of mankind. Continuing problems of pollution, loss of forest, solid waste disposal, degradation of environment, issues like economic productivity and national security, Global warming, the depletion of ozone layer and loss of biodiversity have made everyone aware of environmental issues. The United Nations Conference on Environment and Development held in Rio de Janeiro in 1992 and World Summit on Sustainable Development at Johannesburg in 2002 have drawn the attention of people around the globe to the deteriorating condition of our environment. It is clear that no citizen of the earth can afford to be ignorant of environment issues. Environmental management has captured the attention of health care managers. Managing environmental hazards has become very important.

Human beings have been interested in ecology since the beginning of civilization. Even our ancient scriptures have emphasized about practices and values of environmental conservation. It is now even more critical than ever before for mankind as a whole to have a clear understanding of environmental concerns and to follow sustainable development practices.

India is rich in biodiversity which provides various resources for people. It is also basis for biotechnology.

Only about 1.7 million living organisms have been described and named globally. Still many more remain to be identified and described. Attempts are made to

conserve them in ex-situ and in-situ situations. Intellectual property rights (IPRs) have become important in a biodiversity-rich country like India to protect microbes, plants and animals that have useful genetic properties. Destruction of habitats, over-use of energy resource and environmental pollution have been found to be responsible for the loss of a large number of life-forms. It is feared that a large proportion of life on earth may get wiped out in the near future.

In spite of the deteriorating status of the environment, study of environment has so far not received adequate attention in our academic programmes. Recognizing this, the Hon'ble Supreme Court directed the UGC to introduce a basic course on environment at every level in college education. Accordingly, the matter was considered by UGC and it was decided that a six months compulsory core module course in environmental studies may be prepared and compulsorily implemented in all the University/Colleges of India.

The experts committee appointed by the UGC has looked into all the pertinent questions, issues and other relevant matters. This was followed by framing of the core module syllabus for environmental studies for undergraduate courses of all branches of Higher Education. We are deeply conscious that there are bound to be gaps between the ideal and real. Genuine endeavour is required to minimize the gaps by intellectual and material inputs. The success of this course will depend on the initiative and drive of the teachers and the receptive students.

SYLLABUS

Unit 1 : Multidisciplinary nature of environmental studies

Definition, scope and importance

(2 lectures)

Need for public awareness.

Unit 2 : Natural Resources :

Renewable and non-renewable resources :

Natural resources and associated problems.

- a) Forest resources : Use and over-exploitation, deforestation, case studies.
Timber extraction, mining, dams and their effects on forest and tribal people.
  - b) Water resources : Use and over-utilization of surface and ground water, floods, drought, conflicts over water, dams-benefits and problems.
  - c) Mineral resources : Use and exploitation, environmental effects of extracting and using mineral resources, case studies.
  - d) Food resources : World food problems, changes caused by agriculture and overgrazing, effects of modern agriculture, fertilizer-pesticide problems, water logging, salinity, case studies.
  - e) Energy resources : Growing energy needs, renewable and non renewable energy sources, use of alternate energy sources. Case studies.
  - f) Land resources : Land as a resource, land degradation, man induced landslides, soil erosion and desertification.
- Role of an individual in conservation of natural resources.
  - Equitable use of resources for sustainable lifestyles.

(8 lectures)

Unit 3 : Ecosystems

- Concept of an ecosystem.

- Structure and function of an ecosystem.
- Producers, consumers and decomposers.
- Energy flow in the ecosystem.
- Ecological succession.
- Food chains, food webs and ecological pyramids.
- Introduction, types, characteristic features, structure and function of the following ecosystem :-
  - a. Forest ecosystem
  - b. Grassland ecosystem
  - c. Desert ecosystem
  - d. Aquatic ecosystems (ponds, streams, lakes, rivers, oceans, estuaries)

(6 lectures)

Unit 4 : Biodiversity and its conservation

- Introduction – Definition : genetic, species and ecosystem diversity.
- Biogeographical classification of India
- Value of biodiversity : consumptive use, productive use, social, ethical, aesthetic and option values
- Biodiversity at global, National and local levels.
- India as a mega-diversity nation

- Hot-spots of biodiversity.
- Threats to biodiversity : habitat loss, poaching of wildlife, man-wildlife conflicts.
- Endangered and endemic species of India
- Conservation of biodiversity : In-situ and Ex-situ conservation of biodiversity.

(8 lectures)

Unit 5 : Environmental Pollution

Definition

- Cause, effects and control measures of :-
  - a. Air pollution
  - b. Water pollution
  - c. Soil pollution
  - d. Marine pollution
  - e. Noise pollution
  - f. Thermal pollution
  - g. Nuclear hazards
- Solid waste Management : Causes, effects and control measures of urban and industrial wastes.
- Role of an individual in prevention of pollution.
- Pollution case studies.
- Diaster management : floods, earthquake, cyclone and landslides.

(8 lectures)

Unit 6 : Social Issues and the Environment

- From Unsustainable to Sustainable development
- Urban problems related to energy
- Water conservation, rain water harvesting, watershed management
- Resettlement and rehabilitation of people; its problems and concerns. Case Studies
- Environmental ethics : Issues and possible solutions.
- Climate change, global warming, acid rain, ozone layer depletion, nuclear accidents and holocaust. Case Studies.
- Wasteland reclamation.
- Consumerism and waste products.
- Environment Protection Act.
- Air (Prevention and Control of Pollution) Act.
- Water (Prevention and control of Pollution) Act.
- Wildlife Protection Act
- Forest Conservation Act
- Issues involved in enforcement of environmental legislation.
- Public awareness.

(7 lectures)

Unit 7 : Human Population and the Environment

- Population growth, variation among nations.
- Population explosion – Family Welfare Programme.

- Environment and human health.
- Human Rights.
- Value Education.
- HIV/AIDS.
- Women and Child Welfare.
- Role of Information Technology in Environment and human health.
- Case Studies.

(6 lectures)

Unit 8 : Field work

- Visit to a local area to document environmental assets-
river/forest/grassland/hill/mountain
- Visit to a local polluted site-Urban/Rural/Industrial/Agricultural
- Study of common plants, insects, birds.
- Study of simple ecosystems-pond, river, hill slopes, etc. (Field work Equal to 5
lecture hours)

SIX MONTHS COMPULSORY CORE MODULE COURSE IN
ENVIRONMENTAL STUDIES : FOR UNDERGRADUATES

Teaching Methodologies

The core Module Syllabus for Environment Studies includes class room teaching and Field Work. The syllabus is divided into eight units covering 50 lectures. The first seven units will cover 45 lectures which are class room based to enhance knowledge skills and attitude to environment. Unit eight is based on field activities which will be covered in five lecture hours and would provide student first hand knowledge on various local environmental aspects. Field experience is one of the most effective learning tools for environmental concerns. This moves out of the scope of the text book mode of teaching into the realm of real learning in the field, where the teacher merely acts as a catalyst to interpret what the student observes or discovers in his/her own environment. Field studies are as essential as class work and form an irreplaceable synergistic tool in the entire learning process.

Course material provided by UGC for class room teaching and field activities be utilized.

The universities/colleges can also draw upon expertise of outside resource persons for teaching purpose.

Environmental Core Module shall be integrated into the teaching programmes of all undergraduate courses.

Annual System : The duration of the course will be 50 lectures. The exam will be conducted along with the Annual Examination.

Semester System : The Environment course of 50 lectures will be conducted in the second semester and the examination shall be conducted at the end of the second semester.

Credit System : The course will be awarded 4 credits.

Exam Pattern : In case of awarding the marks, the question paper should carry 100 marks. The structure of the question paper being :

Part-A, Short answer pattern	-	20 marks
Part-B, Essay type with inbuilt choice	-	40 marks
Part-C, Field Work	-	40 marks

REFERENCE

- a) Agarwal, K.C. 2001 Environmental Biology, Nidi Publ. Ltd. Bikaner.
- b) Bharucha Erach, The Biodiversity of India, Mapin Publishing Pvt. Ltd., Ahmedabad – 380 013, India, Email:mapin@icenet.net (R)
- c) Brunner R.C., 1989, Hazardous Waste Incineration, McGraw Hill Inc. 480p
- d) Clark R.S., Marine Pollution, Clarendon Press Oxford (TB)
- e) Cunningham, W.P. Cooper, T.H. Gorhani, E & Hepworth, M.T. 2001, Environmental Encyclopedia, Jaico Publ. House, Mumabai, 1196p
- f) De A.K., Environmental Chemistry, Wiley Eastern Ltd.
- g) Down to Earth, Centre for Science and Environment (R)
- h) Gleick, H.P. 1993. Water in crisis, Pacific Institute for Studies in Dev., Environment & Security. Stockholm Env. Institute Oxford Univ. Press. 473p
- i) Hawkins R.E., Encyclopedia of Indian Natural History, Bombay Natural History Society, Bombay (R)
- j) Heywood, V.H & Waston, R.T. 1995. Global Biodiversity Assessment. Cambridge Univ. Press 1140p.
- k) Jadhav, H & Bhosale, V.M. 1995. Environmental Protection and Laws. Himalaya Pub. House, Delhi 284 p.
- l) Mckinney, M.L. & School, R.M. 1996. Environmental Science systems & Solutions, Web enhanced edition. 639p.
- m) Mhaskar A.K., Matter Hazardous, Techno-Science Publication (TB)
- n) Miller T.G. Jr. Environmental Science, Wadsworth Publishing Co. (TB)
- o) Odum, E.P. 1971. Fundamentals of Ecology. W.B. Saunders Co. USA, 574p
- p) Rao M N. & Datta, A.K. 1987. Waste Water treatment. Oxford & IBH Publ. Co. Pvt. Ltd. 345p.
- q) Sharma B.K., 2001. Environmental Chemistry. Geol Publ. House, Meerut
- r) Survey of the Environment, The Hindu (M)
- s) Townsend C., Harper J, and Michael Begon, Essentials of Ecology, Blackwell Science (TB)

- t) Trivedi R.K., Handbook of Environmental Laws, Rules Guidelines, Compliances and Standards, Vol I and II, Enviro Media (R)
- u) Trivedi R. K. and P.K. Goel, Introduction to air pollution, Techno-Science Publication (TB)
- v) Wanger K.D., 1998 Environmental Management. W.B. Saunders Co. Philadelphia, USA 499p

(M) Magazine

(R) Reference

(TB) Textbook

Mmbers of the Expert Committee on Environmental Studies

1. Prof. Erach Bharucha
Director
Bharati Vidyapeeth
Institute of Environment Education &
Research, Pune
2. Prof. C. Manoharachary
Department of Botany
Osmania University
Hyderabad
3. Prof. S. Thayumanavan
Director
Centre for Environmental Studies
Anna University, Chennai
4. Prof. D.C. Goswami
Head, Deptt. Of Environment Science
Gauhati University
Guwahati-781 014
5. Shri R. Mehta
Director EE Division
Ministry of Environment & Forest
Prayavaran Bhawan, CGO Complex
Lodhi Road, New Delhi-110 003

UGC OFFICIALS

6. Dr. N. K. Jain
Joint Secretary
UGC, New Delhi

॥ आंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Structure of B.A. Programme Under CBCS Pattern

F.Y.B.A.

विषय - अर्धमागधी

Semester-I

ARDH १०१ - पाइय पण्णसायरो

Core Course	Unit Name	Credit
DSC-A	१) हालिगस्स बुद्धि कोसल्लं	१
	२) अ) धम्मबोह ब) पायय कव्वस्स णमो	१
	३) अ) णियम फलं ब) लेस्सा दिडुंतो	१
	४) सच्चघोसो	१
	५) मित्ततंय	१
	६) टिटोरियल	१

प्रश्नपत्रिका स्वरूप

वेळ : २ तास

एकुण ६० गुण

प्र. १ ला.	अ) योग्य पर्याय निवडा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
	ब) एका वाक्यात उत्तरे लिहा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
प्र. २ रा.	भाषांतर करा	(४ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ३ रा.	व्याकरण विषयक		
	अ) संधी / ऋ / ह बदल	(८ पैकी ६)	०६ गुण
	ब) पाठ्यपुस्तका बाहेरील उतारा	(६ पैकी ६)	०६ गुण
प्र. ४ था.	टीपा लिहा	(५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ५ वा.	लघुप्रश्न	(३ पैकी २)	१२ गुण
	अंतर्गत निरंतर मुल्यमापन परिक्षा		४० गुण

Semester-II

ARDH १११ पाइय पण्णसायरो

Core Course	Unit Name	Credit
DSC-A	१) गेहसूर सुवण्णयारो	१
	२) अ) दया धम्मो ब) णागदत्त कहा	१
	३) पसंगावधानं	१
	४) कलह निवारणं	१
	५) पुण्णोदय महिमा	१
	६) टिटोरियल	१

प्रश्नपत्रिका स्वरूप

वेळ : २ तास

एकुण ६० गुण

प्र. १ ला.	अ) योग्य पर्याय निवडा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
	ब) एका वाक्यात उत्तरे लिहा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
प्र. २ रा.	भाषांतर करा	(४ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ३ रा.	ग्रंथ परिचय	(३ पैकी २)	१२ गुण
प्र. ४ था.	टीपा लिहा	(५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ५ वा.	लघुप्रश्न	(३ पैकी २)	१२ गुण
	अंतर्गत निरंतर मुल्यमापन परिक्षा		४० गुण

संदर्भ ग्रंथ-

- १) पाइयं विण्णाणं कहा- आ. विजय कस्तुरस्वरजी
- २) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे

॥ आंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Structure of B.A. Programme Under CBCS Pattern

F.Y.B.A.

विषय - अर्धमागधी

Semester-I

ARDH १०२ पाइय रयणमाला

Core Course	Unit Name	Credit
AEC	१) अ) अविणयस्स फलं ब) सिलवइए कहा क) चउरो हालिओ ड) चउ जामायराणं कहा	१
	२) अ) पाइयकव्वं ब) कलह निवारणं क) पुण्णोदय महिमा ड) लोहस्स परिणामं	१

प्रश्नपत्रिका स्वरूप

वेळ : २ तास

एकुण ६० गुण

प्र. १ ला.	अ) योग्य पर्याय निवडा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
	ब) एका वाक्यात उत्तरे लिहा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
प्र. २ रा.	भाषांतर करा	(४ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ३ रा.	व्याकरण विषयक		
	अ) संधी / ऋ / ह बदल	(८ पैकी ६)	०६ गुण
	ब) पाठ्यपुस्तका बाहेरील उतारा	(६ पैकी ६)	०६ गुण
प्र. ४ था.	टीपा लिहा	(५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ५ वा.	लघुप्रश्न	(३ पैकी २)	१२ गुण
	अंतर्गत निरंतर मूल्यमापन परिक्षा		४० गुण

Semester-II

ARDH ११२ पाइय रयणमाला

Core Course	Unit Name	Credit
AEC	१) अ) इलापुत्त कहा ब) संसयस्स परिणामं क) दिडुंत कहा- मयणमच्चूकहा दाणकहा सढं पइ सढत्तणं	१
	२) अ) मित्ततयं ब) ससकहियं कहाणयं क) सुहासियाइं ड) रयण परिचयं	१

प्रश्नपत्रिका स्वरूप

वेळ : २ तास

एकुण ६० गुण

प्र. १ ला.	अ) योग्य पर्याय निवडा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
	ब) एका वाक्यात उत्तरे लिहा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
प्र. २ रा.	भाषांतर करा	(४ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ३ रा.	ग्रंथ परिचय	(३ पैकी २)	१२ गुण
प्र. ४ था.	टीपा लिहा	(५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ५ वा.	लघुप्रश्न	(३ पैकी २)	१२ गुण
	अंतर्गत निरंतर मुल्यमापन परिक्षा		४० गुण

संदर्भ ग्रंथ-

१) पाइयं विण्णाणं कहा- आ. विजय कस्तुरस्वरजी

२) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे

**North Maharashtra University,
Jalgaon**

Grade 'A'
NAAC Re-Accredited
(3rd Cycle)

**F.Y. B. A Syllabus
for English**

CBCS Pattern - w.e.f. June 2018

F.Y. B. A. Syllabus for English

CBCS Pattern - w.e.f. June 2018

Core Course - Discipline Specific Course 1- English (A) and (B)

Title of the Paper-Reading Literature: Short Stories and Poems

Features of the Course-

1. This, being discipline specific course invites the students to know about the treasure of English literature
2. The Course introduces two basic forms of literature- short story and poem which are very near and dear to every human heart.
3. As per the guidelines of CBCS, this course contains the simple stories and poems. The prescribed texts not only meet the primary function of literature i. e. entertainment but also the secondary function of value inculcation.
4. The course will enhance the skills of appreciation and creativity of the students.

Outcome of the Paper –

1. The course will introduce the basic forms of literature to the students.
2. The course will develop the liking of reading in the students.
3. The course will inspire students to develop their creative ability.
4. Consequently, the course will develop reading skill and creative and expressive ability of the students.

Prerequisite-

1. The teachers are suggested to inform the students to read more about the story writers and the poets.
  2. The teachers can take help of video clips to explain the stories and poems to the students.
  3. The teachers can inspire the students to listen the audio clips of the poems and stories available on the net.
-

**Core Course- Discipline Specific Course- English for F.Y. B.A.
Title of the Paper- Reading Literature: Short Stories and Poems**

3 Credits

External- 60 marks
Internal- 40 marks

Objectives-

1. To introduce the students with the idea of English literature
2. To acquaint the students with the broader genres of literature in general
3. To acquaint the students with the particular genres of literature- short story and poem
4. To develop understanding of literature and reading skill of the students through literature.

Sem. I – DSC 1 (A) Reading Literature: Short Stories

Unit 1- Short Story- Definitions and Nature

Unit 2- Types of short story- fables, parables, character sketch, anecdotes

Unit 3- Aspects of short story

Unit 4- Short story-

1. 'The Gift of the Magi'- O' Henry
2. 'The Lost Child' – Mulk Raj Anand
3. 'The Happy Prince'- Oscar Wild
4. 'An Astrologer's Day' – R.K. Narayan

Sem. II- DSC 1 (B) Reading Literature: Poems

Unit 1 – Poetry- Definitions and elements

Unit 2- Types of Poetry- Lyric, Sonnet, Elegy, Ode

Unit 3- Poems- Lyrics and sonnets-

1. 'Bright Star Would I steadfast as Thou Art'- John Keats
2. 'Blow, Blow Thou Winter Wind'- William Shakespeare
3. 'On His Blindness'- John Milton
4. 'Death Be Not Proud'- John Donne

Unit 4 – Elegy and Ode-

1. 'Elegy Written in Country Church Yard'- Thomas Gray
2. 'On My First Sonne'-Ben Johnson
3. 'Ode to the West Wind'- P.B. Shelley
4. 'Dejection; An Ode'- S. T. Coleridge

Questions Paper Format for Sem. I-

Q1. MCQ on Unit 1 and 2-	12 marks
Q2. MCQ on Unit 2 and 3-	12 marks
Q3. Write answers in 80 words (any 2 out of 4) on short stories-	12 marks
Q4. Write answers in 80 words (any 2 out of 4) on short stories-	12 marks
Q5. Write Short notes on short stories (any 4 out of 6) –	12 marks

Question Paper Format for Sem. II

- Q1. MCQ on unit 1 and 2 – 12 marks
- Q2. MCQ on Unit 3 and 4- 12 marks
- Q3. Write answers in 80 words (any 3 out of 5) on unit 3 – 12marks
- Q4. Write answers in 80 words (any 3 out of 5) on unit 4- 12 marks
- Q5. Write short notes (any 4 out of 6) on unit 3 and 4 – 12 marks

For internal tests the teachers can take liberty of asking MCQ or short answer questions. Two tests will be conducted each out of 20 marks

Recommended reading-

1. Hudson, W.H. *An Introduction to the Study of English Literature*. Delhi: Macmillan Press 1995.
2. Abrams, M. H. *A Glossary of Literary Terms*. Delhi, Prism 1999
3. Goodman, W.R, *A History of English Literature Vol. I and II*, Delhi, Doaba House, 1994

**F.Y. B.A Compulsory English
Syllabus for CBCS
w.e.f. June 2018**

3 credits

**External – 60 Marks
Internal- 40 marks**

Text Prescribed-

1. Silver Lining- Pub. Orient BlackSwan

New Questions Paper format is attached.

For internal tests the teachers can take liberty of asking MCQ or short answer questions. Two tests will be conducted each out of 20 marks

Questions Paper Format of F.Y.B.A Compulsory English

Sem. I- w.e.f. June 2018

Q1. A) MCQ on all prescribed texts.	12 marks
Q2. Write answers in 80 words (any 2 out of 4) on short stories-	08 marks
Q3. Write answers in 80 words (any 2 out of 4) on poems-	08 marks
Q4. Write answers in 80 words (any 2 out of 4) on prose-	08 marks
Q5. A) Report Writing (A/B)	06 marks
B) Interviews and interview Skills (A/B)	06 marks
Q.6 A) Do as Directed (3 out of 5)	03 marks
B) Tenses (3 out of 5)	03 marks
C) Synonyms (3 out of 5)	03 marks
D) Prepositions (3 out of 5)	03 marks

Questions Paper Format of F.Y.B.A. Sem. II

Q1. MCQ on all prescribed texts.	12 marks
Q2. Write answers in 80 words (any 2 out of 4) on short stories-	08 marks
Q3. Write answers in 80 words (any 2 out of 4) on poems-	08 marks
Q4. Write answers in 80 words (any 2 out of 4) on prose-	08 marks
Q5. A) Narration (A/B)	06 marks
B) Summarizing	06 marks
Q.6 A) Do as Directed (3 out of 5)	03 marks
B) Tenses (3 out of 5)	03 marks
C) Synonyms (3 out of 5)	03 marks
D) Prepositions (3 out of 5)	03 marks

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

रूचि आधारित साख पद्धति

Choice Based Credit System (CBCS)

प्रथम वर्ष कला (हिंदी) मुख्यांश पाठ्यक्रम

(Core Course -DSC- HIN)

प्रथम एवं द्वितीय सत्र

(Ist & IInd Semester)

(w. e. f. June 2018)

उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव

प्रथम वर्ष कला हिंदी पाठ्यक्रम

(प्रारंभ जून 2018)

◆ पाठ्यक्रम का महत्त्व :-

प्रस्तुत पाठ्यक्रम रूचि आधारित साख पद्धति (CBCS) के आधार पर निर्धारित किया गया है। जिसमें सभी ज्ञान शाखाओं के छात्रों के व्यक्तित्व का संपूर्ण विकास करने हेतु क्षमता निर्मित करना पाठ्यक्रम का मुख्य उद्देश्य रहा है। वर्तमान परिप्रेक्ष्य की आवश्यकताओं को ध्यान में रखकर पाठ्यक्रम निर्धारित किया गया है। भाषिक, साहित्यिक क्षमता के साथ-साथ रोजगाराभिमुख दृष्टि आत्मसात करने हेतु यह पाठ्यक्रम महत्त्वपूर्ण है। छात्रों में मानवीय मूल्यों के संबर्द्धन की दृष्टि से भी पाठ्यक्रम उपयुक्त है।

◆ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- i) हिंदी भाषा एवं साहित्य की सम्यक जानकारी प्राप्त करना।
- ii) हिंदी भाषा एवं साहित्य के अतीत, वर्तमान एवं भविष्य की परख करना।
- iii) छात्रों के चिंतन क्षितिज का विस्तार करना।
- vi) भाषिक समृद्धि एवं अभिव्यक्ति कौशल के माध्यम से व्यक्तित्व का संपूर्ण विकास करना।
- v) रचनात्मक शक्ति एवं लेखन कला का विकास करना।
- vi) भाषिक सम्प्रेषण, योग्यता संबर्द्धन तथा कौशल विकास आत्मसात करना।
- vii) भाषा की व्यावहारिक उपयोगिता का ज्ञान प्राप्त करना।

◆ सूचनाएँ :-

- I. प्रत्येक प्रश्नपत्र हेतु 03 प्रतिष्ठांक (Credit) निर्धारित किए गये हैं।
- II. 01 प्रतिष्ठांक हेतु 15 तासिकाएँ निर्धारित हैं।
- III. प्रत्येक छात्र को 40 अंक अंतर्गत (Internal) मूल्यांकन के लिए तथा 60 अंक बाह्य (External) परीक्षा के लिए होंगे।
- IV. अंतर्गत मूल्यांकन के 40 अंकों का विभाजन निम्न प्रकार से रहेगा :-
  - 1) दो घटक परीक्षाएँ 10 + 10 = 20 अंक
  - 2) सेमिनार/समूह चर्चा/प्रकल्प लेखन/स्वाध्याय (Home Assignment) = 10 अंक
  - 3) छात्रों की उपस्थिति तथा आचरण = 10 अंक

रूचि आधारित साख पद्धति
Choice Based Credit System (CBCS)
प्रथम वर्ष कला हिन्दी
पाठ्यक्रम की रूपरेखा

सत्र (Semester)	मुख्यांश पाठ्यक्रम Core Course (12)	योग्यता संवर्द्धन अनिवार्य पाठ्यक्रम Ability Enhancement Compulsory Course (AEC) (03)	कौशल विकास संवर्द्धन प्रश्नपत्र Skill Enhancement Paper (04)	अनुशासित विशेष वैकल्पिक पाठ्यक्रम Discipline Specific Elective Course (08)
सत्र क्र - I	DSC HIN A-1 हिंदी कहानी अथवा DSC HIN B-1 प्रयोजनमूलक हिंदी	--	--	--
सत्र क्र. - II	DSC HIN A-2 हिंदी कविता अथवा DSC HIN B-2 प्रयोजनमूलक हिंदी	--	--	--

रूचि आधारित साख पद्धति
Choice Based Credit System (CBCS)
प्रथम वर्ष कला हिन्दी
मुख्यांश पाठ्यक्रम (Core Course)
DSC HIN A-1 : हिंदी कहानी (03 क्रेडीट)

प्रथम सत्र पाठ्यक्रम

✦ **पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-**

- i) छात्रों को हिंदी कहानी विधा से परिचित करना।
- ii) छात्रों में मानवीय मूल्यों के प्रति आस्था निर्माण करना।
- iii) विभिन्न कहानियों के माध्यम से छात्रों की भाषिक क्षमता को विकसित करना।
- vi) छात्रों में विभिन्न कहानियों के माध्यम से सामाजिक संवेदना को जागृत करना।

पाठ्यपुस्तक : कथा संचयन - संपा : डॉ. शिवचरण कौशिक

प्रकाशक - नेशनल पब्लिशिंग हाऊस,
337, चौडा रास्ता, जयपुर-302003
संस्करण 2007

✦ **निर्धारित पाठ्यपुस्तक की निम्न तिखित कहानियाँ अध्ययन-अध्यापनार्थ रखी गई हैं :-**

1) सद्गति - प्रेमचंद	2) पाज़ेब - जैनेन्द्र कुमार
3) तस्वीर - भीष्म साहनी	4) नौकरी-पेशा - कमलेश्वर
5) सौदा - मोहन राकेश	6) गदल - रांगेय राघव
7) जिनावर - चित्रा मुद्गल	8) सरहद के इस पार - नासिरा शर्मा

✦ **संदर्भ ग्रंथ -**

- 1) कथा संचयन - नेशनल पब्लिशिंग हाऊस, जयपुर
- 2) प्रेमचंद की कहानियों का कालक्रमानुसार अध्ययन - कमल किशोर गोयनका
- 3) बीसवीं सदी का हिंदी साहित्य - डॉ. विश्वनाथ प्रसाद तिवारी
- 4) हिंदी कहानी में गांधीवाद - निशा गहलौत
- 5) कहानी वस्तु और अंतर्वस्तु - शंभु गुप्त
- 6) अंतिम दशक की हिंदी लेखिकाओं की कहानी में अभिव्यंजित नारी मनोविज्ञान - डॉ. आशा बी. हिरेमठ
- 7) उत्तरशती की हिंदी कहानियों में नारी - डॉ भीमराव पाटील

- 8) हिंदी कहानियों का वैचारिक परिप्रेक्ष्य - डॉ. शाहु दशरथ मधाले
- 9) कथाकार नासिरा शर्मा - मोहन ओहाल
- 10) इक्कीसवीं सदी की कहानियों का अनुशीलन - अश्विनी काकडे
- 11) कहानीकार मोहन राकेश - ईश्वर प्रसाद बिदादा

उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
प्रथम वर्ष कला हिंदी
प्रथम सत्र (1st Semester)
मुख्यांश पाठ्यक्रम (Core Course)
DSC HIN A-1 : हिंदी कहानी
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय - दो घंटे	अंक - 60
प्र. 1) कहानियों पर आधारित विकल्पसहित दीर्घोत्तरी प्रश्न	अंक - 12
प्र. 2) कहानियों पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (चार में से दो)	अंक - 12
प्र. 3) कहानियों पर आधारित टिप्पणियाँ (चार में से दो)	अंक - 12
प्र. 4) कहानियों पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (चार में से दो)	अंक - 12
प्र. 5) अ) बहुपर्यायी प्रश्न (आठ में से छः)	अंक - 06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (आठ में से छः)	अंक - 06

प्रथम वर्ष कला हिंदी
प्रथम सत्र (1st Semester)
मुख्यांश प्रतिष्ठा (Core Course)
DSC HIN B -1 प्रयोजनमूलक हिंदी (03 क्रेडिट)
(DSC HIN A -1 हिंदी कहानी के लिए वैकल्पिक)

◆ **पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-**

- i) छात्रों को प्रयोजनमूलक हिंदी के महत्त्व को समझाना।
- ii) छात्रों को मानक लिपि का परिचय कराना।
- iii) छात्रों को अंकलेखन से परिचित कराना।
- vi) छात्रों को हिंदी के व्याकरण का ज्ञान प्रदान करना।
- v) शब्द निर्माण, रिपोर्ट लेखन, कार्यालय टिप्पण, पत्राचार तथा पारिभाषिक शब्दावली का परिचय कराना।
- vi) पत्रकारिता तथा निबंध लेखन की क्षमता को विकसित करना।

◆ **प्रथम सत्र (1st Semester) पाठ्यक्रम -**

- 1) **प्रयोजनमूलक हिंदी -** परिभाषा, स्वरूप, व्यवहार के क्षेत्र, आवश्यकता और प्रयोजनमूलक हिंदी की विशेषताएँ।
- 2) **पत्र-लेखन -** सामान्य परिचय, पत्र लेखन की विशेषताएँ।
पत्र लेखन के प्रकार -
सामान्य पत्र - निमंत्रण, अभिनंदन तथा समवेदना पत्र।
आवेदन पत्र - नौकरी, छुट्टी तथा वेतनवृद्धि हेतु।
- 3) **पत्रकारिता** पत्रकारिता का स्वरूप, परिभाषा।
पत्रकारिता के प्रकार :- ग्रामीण पत्रकारिता, कृषि पत्रकारिता, दूरदर्शन पत्रकारिता, फिल्मी पत्रकारिता, खेल पत्रकारिता।
- 4) **व्याकरण -** लिंग, वचन, कारक, विशेषण तथा मराठी के प्रभाव से निर्माण होनेवाली गलतियों की जानकारी। शब्दनिर्माण - उपसर्ग एवं प्रत्ययों के द्वारा।
- 5) **निबंध लेखन -** सामान्य परिचय, निबंध के प्रकार (वर्णनात्मक, आत्मकथनात्मक, विचारात्मक, ललित निबंध)

✦ संदर्भ ग्रंथ

- 1) प्रयोजनमूलक हिंदी और पत्रकारिता - डॉ. दिनेश प्रसाद सिंह
- 2) आधुनिक हिंदी व्याकरण और रचना - डॉ. वासुदेवनंदन प्रसाद
- 3) मानक हिंदी व्याकरण - डॉ. लक्ष्मीकांत पाण्डेय
- 4) हिंदी निबंध और रचना - रामसकल शर्मा
- 5) सुबोध हिंदी व्याकरण एवं रचना - वीरेन्द्रकुमार गुप्ता
- 6) प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम - डॉ. अंबादास देशमुख
- 7) प्रयोजनमूलक हिंदी : सिद्धान्त और प्रयोग - दंगल झाल्टे
- 8) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. तेजपाल चौधरी
- 9) हिंदी पत्रकारिता कल और आज - डॉ. ऋचा शर्मा

प्रथम वर्ष कला हिंदी
प्रथम सत्र (1st Semester)
मुख्यांश प्रतिष्ठा (Core Course)
DSC HIN B-1) प्रयोजनमूलक हिंदी
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय - दो घंटे	अंक - 60
प्र. 1) प्रयोजनमूलक हिंदी पर दीर्घोत्तरी प्रश्न	अंक - 12
प्र. 2) अ) पत्रलेखन इकाई पर लघुत्तरी प्रश्न (दो में से एक)	अंक - 12
आ) सामान्य आवेदन पत्र तथा आवेदन पत्र का प्रारूप (दो में से एक)	
प्र. 3) पत्रकारिता पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (दो में से एक)	अंक - 12
प्र. 4) अ) वाक्य शुद्धिकरण (छः में से चार)	अंक - 12
आ) उपसर्ग पहचानना (छः में से चार)	
इ) प्रत्यय पहचानना (छः में से चार)	
प्र. 5) निबंध लेखन (पाँच में से किसी एक विषय पर)	अंक - 12

-----ooooooooo-----

रूचि आधारित साख पद्धति
Choice Based Credit System (CBCS)

बी.ए.प्रथम वर्ष कला हिन्दी
द्वितीय सत्र पाठ्यक्रम

◆ **मुख्यांश प्रतिष्ठा (Core Course) DSC HIN A-2 : हिंदी कविता**

पाठ्यपुस्तक : आधुनिक हिंदी काव्य प्रवाह - संपा- डॉ. ब्रह्मनेश्वर नाथ राय
प्रकाशक - शैलजा प्रकाशन,
57-पी, कुंज बिहार - II, यशोदा नगर
कानपुर-11, संस्करण 2014

➤ **निर्धारित पाठ्यपुस्तक में से निम्नलिखित कवियों की कविताएँ अध्ययनार्थ रखी गई है :-**

1) सखि, वे मुझसे कहकर जाते - मैथिलीशरण गुप्त	2) तोड़ती पत्थर - सूर्यकान्त त्रिपाठी 'निराला'
3) सुख-दुःख - सुमित्रानन्दन पन्त	4) गीतकार मर गया - रामधारी सिंह 'दिनकर'
5) जो बीत गई - हरिवंशराय बच्चन	6) प्रेत का बयान - नागार्जुन
7) सूनी-सी साँझ तक - अज्ञेय	8) गीत-फरोश - भवानी प्रसाद मिश्र
9) गाँधी जी के जन्मदिन पर - दुष्यन्तकुमार	10) प्रौढ़ शिक्षा - धूमिल
11) पिता - उदय प्रकाश	12) सात भाइयों के बीच चम्पा - कात्यायनी
13) स्त्रियाँ - अनामिका	14) खोज की बुनियाद - सुशीला टाकभोरे
15) अपने घर की तलाश - निर्मला पुतुल	

◆ **संदर्भ ग्रंथ -**

- 1) आधुनिक हिंदी काव्य प्रवाह - संपा. डॉ. ब्रह्मनेश्वर नाथ राय
- 2) नई कविता के नए कवि - विश्वंभर मानव
- 3) समकालीन कविता - विश्वनाथ प्रसाद तिवारी
- 4) समकालीन कविता - डॉ. सरजू प्रसाद मिश्र
- 5) आधुनिक हिंदी काव्यधारा - डॉ. सरजू प्रसाद मिश्र
- 6) कविता के नए प्रतिमान - डॉ. नामवर सिंह
- 7) समकालीन कविता का बीजगणित - कुमार मिश्र
- 8) समकालीन हिंदी कविता - परमानंद श्रीवास्तव
- 9) आधुनिक कविता का पुर्नपाठ - डॉ. करूणा शंकर उपाध्याय
- 10) छायावादोत्तर हिंदी कविता में ग्राम्यबोध - डॉ. सरोज वर्मा

उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
बी.ए. प्रथम वर्ष कला हिंदी
द्वितीय सत्र (IInd Semester)
मुख्यांश प्रतिष्ठा (Core Course) DSC HIN A-2 : हिंदी कविता
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय - दो घंटे	अंक - 60
प्र. 1) कविताओं पर आधारित विकल्पसहित दीर्घोत्तरी प्रश्न	अंक - 12
प्र. 2) कविताओं पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (चार में से दो)	अंक - 12
प्र. 3) कविताओं पर आधारित टिप्पणियाँ (चार में से दो)	अंक - 12
प्र. 4) कविताओं पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (चार में से दो)	अंक - 12
प्र. 5) A) बहुपर्यायी प्रश्न (आठ में से छः)	अंक - 06
B) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (आठ में से छः)	अंक - 06

प्रथम वर्ष कला हिंदी
द्वितीय सत्र (IInd Semester)
मुख्यांश पाठ्यक्रम (Core Course)
DSC HIN B-2 प्रयोजनमूलक हिंदी (03 क्रेडिट)
(DSC HIN A-2 हिंदी कविता के लिए वैकल्पिक)

✦ **पाठ्यक्रम :-**

- 1) **प्रयुक्ति :-** परिभाषा, उपयोग के विविध क्षेत्र (समाज, प्रशासन, व्यापार, विज्ञान), साहित्यिक, वाणिज्यिक, प्रशासनिक, वैज्ञानिक प्रयुक्तियों का परिचय
- 2) **मानक लिपि और अंकलेखन :-**
  - केंद्रीय हिंदी निदेशालय द्वारा स्वीकृत वर्णमाला।
  - देवनागरी लिपि चिह्नों का अध्ययन एवं प्रयोग (स्वर, व्यंजन, मात्राएँ, अनुनासिक, अनुसार, विसर्ग, हल्चिह्न, संयुक्त वर्ण, गृहित ध्वनियाँ)।
  - मानक हिंदी वर्तनी संबंधी नियमावली का परिचय (पूर्ण विराम, अल्पविराम, अर्ध विराम, प्रश्नचिह्न, विस्मयादिबोधक चिह्न, अवतरण, कोष्ठक, लोप चिह्न, संक्षेप चिह्न)।
  - अंकलेखन - संख्यात्मक शब्द लेखन (1 से 100 तक), गणितीय चिह्न, पहाड़े की शब्दावली का अध्ययन।
- 3) **रिपोर्ट लेखन :-** सभा-सम्मेलन, संगोष्ठी, उत्सव, समारोह से संबंधित।
- 4) **मीडिया लेखन :-** विज्ञापन लेखन, संवाद लेखन, रिपोर्टाज लेखन, उद्घोषणा लेखन, समाचार लेखन।
- 5) **पारिभाषिक शब्दावली :-**
  - कार्यालयों के टिप्पण, पत्राचार में प्रयुक्त शब्दावली/वाक्यांश।
(नमूना सूची संलग्न)
  - पदनाम सूची (नमूना सूची संलग्न)

✦ **संदर्भ ग्रंथ -**

- 1) व्यावहारिक हिंदी और रचना - कृष्णकुमार गोस्वामी, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
- 2) व्यावसायिक संप्रेषण - डॉ. अनूपचंद्र भयाणी, राजपाल अण्ड सन्स, दिल्ली
- 3) प्रयोजनमूलक हिंदी (भाग १, २) - डॉ. उर्मिला पाटील, अतुल प्रकाशन, कानपुर
- 4) प्रयोजनमूलक हिंदी - विनोद गोदरे, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
- 5) हिंदी वर्तनी और शब्द लेखन - केंद्रीय हिंदी निदेशालय, नई दिल्ली
- 6) देवनागरी विकास परिवर्तन और मानकीकरण - केंद्रीय हिंदी निदेशालय, नई दिल्ली
- 7) विराम चिह्न - राजमल जैन, ऑक्सफर्ड युनिवर्सिटी प्रेस, दिल्ली
- 8) वर्तनी संबंधी नियमावली - केंद्रीय हिंदी निदेशालय, नई दिल्ली
- 9) शुद्ध हिंदी - डॉ. हरदेव बाहरी
- 10) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. माधव सोनटक्के
- 11) मीडिया साहित्यिक और सामाजिक परिप्रेक्ष्य में - डॉ. विजय गाडे

प्रथम वर्ष कला हिंदी
द्वितीय सत्र (IInd Semester)
मुख्यांश पाठ्यक्रम (Core Course)
DSC HIN B-2) प्रयोजनमूलक हिंदी
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय - दो घंटे

अंक - 60

प्र. 1) प्रयुक्ति पर विकल्पसहित दीर्घोत्तरी प्रश्न	अंक - 12
प्र. 2) मानक हिंदी और अंकलेखन इकाई पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो)	अंक - 12
प्र. 3) रिपोर्ट लेखन इकाई पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो)	अंक - 12
प्र. 4) मीडिया लेखन पर आधारित टिप्पणियाँ (चार में से दो)	अंक - 12
प्र. 5) अ) अंग्रेजी वाक्यांशों का हिंदी पर्याय और वाक्य में प्रयोग (आठ में से छः)	अंक - 12
आ) अंग्रेजी पारिभाषिक पदनाम सूचक शब्दों के हिंदी पर्याय (आठ में से छः)	

प्रयोजनमूलक हिंदी

कार्यालय टिप्पण तथा पत्राचार में प्रयुक्त शब्दावली / वाक्यांश (नमूना सूची)

As per details below	नीचे लिखे ब्योंरों के अनुसार
Above mentioned	उपर लिखित
Admission with permission	अनुमति लेकर ही भीतर आइए
By authority of	के अधिकार से
By Return of post	लौटती डाक से
Call for the report	रिपोर्ट मंगाइए
Circulate them and file	परिपत्रित करके फाइल किया गया
During the period	इस अवधि में
Enclosed statement	संलग्न विवरण
Explained in your letter	आपके पत्र में स्पष्ट किया गया
Fair copy of the letter	पत्र की स्वच्छ प्रति
For information and guidance	सूचना एवं मार्गदर्शन हेतु
Give information in detail	विस्तारपूर्वक विवरण प्रस्तुत कीजिए
Gradual recovery	क्रमशः वसूली
Hard and fast rule	सुनिश्चित नियम
Highly objectionable	अत्यंत आपत्तिजनक
Immediately below	ठीक नीचे
In due course	यथा समय
Joining Report	कार्यग्रहण/काम पर आने की सूचना
Jurisdiction	अधिकार क्षेत्र
Keep pending	निर्णयार्थ रोक रखा जाए
Keeping in view	ध्यान में रखते हुए
Leave without pay	अवैतनिक छुट्टी
Lowest quotation	न्यूनतम भाव
Maintenance allowance	निर्वाह भत्ता
May be permitted	अनुमति दी जाए

Necessary report is still awaited	आवश्यक रिपोर्ट की अभी तक प्रतीक्षा है ।
No objection certificate	अनापत्ति प्रमाणपत्र
Office Memorandum	कार्यालय ज्ञापन
Original Copy	मूल प्रति
Please discuss	कृपया चर्चा करें
Please issue reminder	कृपया अनुस्मारक भेजें ।
Prior approved	पूर्वानुमोदन
Qualified	अर्हता योग्य/प्राप्त
Query has been raised	प्रश्न उठाया गया है
Restrictions are removed	प्रतिबंध हटाए जाते हैं
Returned for reconsideration	पुनर्विचार के लिए लौटाया गया ।
Selection Committee	चयन समिति
Show cause notice	कारण बताओ नोटिस
Temporary Appointment	अस्थायी नियुक्ति
This is to Certify that	यह प्रमाणित किया जाता है कि.....
Under advice to us	हमें सूचना देते हुए
Urgent action is required	तुरंत कारवाई अपेक्षित है
Vacancies May be advertised	रिक्त पदों को विज्ञापित किया जाए
Valid reasons May be given	उचित कारण दिए जाए
Warning is given	चेतावनी दी जाती है
We regret with the remarks	हमें खेद है टिप्पणियों के साथ
You may recall	आपको स्मरण होगा
Yours obediently	आपका आज्ञाकारी

पदनाम नमूना सूची

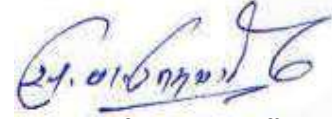
Accountant	-लेखाकार	Inspector	-निरीक्षक
Advisor	-सलाहकार/ परामर्शदाता	Incharge Officer	-प्रभारी अधिकारी
Auditor	-लेखा परीक्षक	Joint Director	-संयुक्त निदेशक
Bill collector	-बिल संग्रहकर्ता	Joint Secretary	-संयुक्त सचिव
Block Development Officer	-खंड विकास अधिकारी	Law Officer	-विधि अधिकारी
Branch Manager	-शाखा प्रबंधक	Lady Welfare Officer	-महिला कल्याण अधिकारी
Cashier	-खजांची	Liasion Officer	-संपर्क अधिकारी
Chancellor	-कुलाधिपति	Managing Director	-प्रबंध निदेशक
Collector	-जिलाधीश	Medical Officer	-चिकित्सा अधिकारी
Commissioner	-आयुक्त	Nominee Director	-नामिक निदेशक
Custom Officer	-सीमा शुल्क अधिकारी	Officer	-अधिकारी
Census Officer	-जनगणना अधिकारी	Officer Trainee	-प्रशिक्षणार्थी अधिकारी
Dispatch Clerk	-प्रेषण लिपिक	Opposition Leader	-विरोधी दल-नेता
Development Officer	-विकास अधिकारी	Principal	-प्रधानाचार्य
Divisional Manager	-मंडल प्रबंधक	Public relations officer	-जनसंपर्क अधिकारी
Director of Education	-शिक्षा निदेशक	Planning Officer	-योजना अधिकारी
District Judge	-जिला न्यायाधीश	Receptionist	-स्वागती
Engineer	-अभियंता / इंजीनियर	Record keeper	-अभिलेखापाल
Elected Director	-निर्वाचित निदेशक	Regional Manager	-क्षेत्रीय प्रबंधक
Employment Officer	-रोजगार अधिकारी	Registrar	-कुलसचिव
Field Officer	-क्षेत्र अधिकारी	Stenographer	-आशुलिपिक/ स्टेनोग्राफर
Financial Commissioner	-वित्त आयुक्त	Supervisor	-पर्यवेक्षक
General Manager	-महाप्रबंधक	Treasurer	-कोषपाल
Godown Inspector	-गोदाम निरीक्षक	Tutor	-अनुशिक्षक
Governor	-राज्यपाल	Typist	-टंकक / टाइपिस्ट
Head Office	-प्रधान कार्यालय	Vice-Chancellor	-कुलपति
Head of Department	-विभागाध्यक्ष	Vigilance Officer	-सतर्कता अधिकारी
Hindi Officer	-हिंदी अधिकारी	Watchman	-चौकीदार
Honorary Advisor	-अवैतनिक सलाहकार	Zonal Manager	-मंडल प्रबंधक

-----000-----

प्रथम वर्ष कला - हिंदी
समकक्ष विषयों की सूची

अ. क्र.	पुराना पाठ्यक्रम	अ. क्र.	नया पाठ्यक्रम
1)	HIN 111 A) हिंदी सामान्य (G-1) प्रथम सत्र	1)	DSC HIN A-1 : हिंदी कहानी प्रथम सत्र
2)	HIN 121 A) हिंदी सामान्य (G-2) द्वितीय सत्र	2)	DSC HIN A-2 : हिंदी कविता द्वितीय सत्र
1)	HIN 111 B) प्रयोजनमूलक हिंदी (G-1) प्रथम सत्र	1)	DSC HIN B-1 : प्रयोजनमूलक हिंदी प्रथम सत्र
2)	HIN 121 B) प्रयोजनमूलक हिंदी (G-2) द्वितीय सत्र	2)	DSC HIN B-2 : प्रयोजनमूलक हिंदी द्वितीय सत्र

डॉ. सुनील कुलकर्णी

अध्यक्ष, हिंदी अध्ययन मंडल
उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव

॥अंतरी पेटवू ज्ञानज्योता॥

Grade - A
(NAAC Re-Accredited)

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-2019 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
प्रथम वर्ष कला
F. Y. B. A.
Discipline Specific Core Course (DSC)

मराठी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-2019 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
प्रथम वर्ष कला
F. Y. B. A.

Discipline Specific Core Course (DSC)
मराठी

DSC A – वाङ्मयीन मराठी

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र पहिले

MAR G – 111 (A)

DSC A 1 –विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास—कथा

सत्र दुसरे

MAR G – 121(A)

DSC A 2 – विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास – कविता

किंवा

DSC A – उपयोजित मराठी

सत्र पहिले

MAR G – 111(B)

DSC A 1— भाषिक कौशल्यांचा अभ्यास

सत्र दुसरे

MAR G – 121 (B)

DSC A 2— कार्यालयीन कौशल्यांचा अभ्यास

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

**Choice Based Credit System
(2018-2019)**

**मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
F. Y. B. A. - मराठी**

Semester	Discipline Specific Core Course (DSC)	Title of the paper	Credits (PerSemester 03)	Lectures (Each lecture of 60 mins.)
I	DSC A-1 वाङ्मयीन मराठी विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास	MAR G – 111 (A) विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास— कथा	03	45
II	DSC A-2 वाङ्मयीन मराठी विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास	MAR G – 121 (A) विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास— कविता	03	45
किंवा				
I	DSC A-1 उपयोजित मराठी	MAR G – 111 (A) भाषिक कौशल्यांचा अभ्यास	03	45
II	DSC A-2 उपयोजित मराठी	MAR G – 121 (A) कार्यालयीन कौशल्यांचा अभ्यास	03	45

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-2019 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत

प्रथम वर्ष कला

F. Y. B. A.

Discipline Specific Core Course (DSC)
मराठी

DSC A – वाङ्मयीन मराठी

- अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये व महत्त्व -
  1. सदर अभ्यासक्रम मराठी वाङ्मयातील कथा आणि कविता या दोन मूलभूत वाङ्मयप्रकारांची ओळख विद्यार्थ्यांना करून देणारा आहे.
  2. कथा आणि कविता या वाङ्मयप्रकारांचे स्वरूप, त्यांचे घटक आणि प्रमुख प्रकार यांचा परिचय सदर अभ्यासक्रमातून करून देण्यात येईल.
  3. मराठी कथेच्या आणि कवितेच्या आजवरच्या वाटचालीबाबत माहिती करून देणारा सदर अभ्यासक्रम आहे.
  4. कथा आणि कविता या वाङ्मयप्रकारांतील निवडक लेखनाचे अध्ययन करणे अपेक्षित आहे.
  5. कथा आणि कविता यांचा अभ्यास करावयाची दृष्टी विद्यार्थ्यांमध्ये रूजावी यासाठी उपयुक्त ठरणारा सदर अभ्यासक्रम आहे.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-2019 पासून लागू

प्रथम वर्ष कला
F. Y. B. A.
Discipline Specific Core Course (DSC)
मराठी

DSC A – वाङ्मयीन मराठी

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र पहिले

MAR G – 111(A)

DSC A 1 – विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास—कथा

- पुस्तक : 'निवडक दहा कथा' – हमीद दलवाई, साधना प्रकाशन, पुणे. जुलै 2018.

टीप - सदर पुस्तकात 'लाट' (हमीद दलवाई, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई. चौथी आवृत्ती : 25 मे 2016) या कथासंग्रहातील 'छप्पर', 'कफनचोर', 'बेकार (पण कलावंत) माणसाची गोष्ट', 'माणूस आणि गाढव', 'खुदा हाफिज' या पाच कथा आणि 'जमीला जावद आणि इतर कथा' (हमीद दलवाई, साधना प्रकाशन, पुणे. दुसरी आवृत्ती : 14 जुलै 2017) या कथासंग्रहातील 'बाबूखानचा ग्रामोफोन', 'दहा रुपयांची नोट', 'आहमद', 'कोल्हा आणि कोकरू', 'एका अव्यवहारी अपूर्णाकाची गोष्ट' या पाच कथा अशा एकूण दहा कथा समाविष्ट आहेत.

- अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

1. कथा या वाङ्मयप्रकाराचे स्वरूप आणि त्याची वैशिष्ट्ये यांचे आकलन करून घेणे.
2. कथारचनेच्या प्रमुख घटकांचे आकलन करून घेणे.
3. कथेच्या महत्त्वपूर्ण अशा प्रकारांचा परिचय करून घेणे.
4. मराठी कथेची वाटचाल ठळक टप्प्यांच्या आधारे जाणून घेणे.

5. हमीद दलवाई यांच्या निवडक दहा कथांच्या कथानकाचे आकलन करून घेणे आणि त्यातील व्यक्तिचित्रणाची वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
6. हमीद दलवाई यांच्या निवडक दहा कथांमधील प्रसंगवर्णने आणि वातावरणनिर्मिती यांचे विशेष जाणून घेणे.
7. हमीद दलवाई यांच्या निवडक दहा कथांतील संघर्ष, निवेदनशैली, भाषाविशेष या घटकांचे आकलन करून घेणे.

घटक विश्लेषण —

एकूण तीन (03) श्रेयांक

क्र.	घटक	श्रेयांक	तासिका (घड्याळी)
1.	अ) कथा या वाङ्मयप्रकाराची ओळख	01	15
	• कथा : संकल्पना व स्वरूप		
	• कथेचे घटक — कथानक, व्यक्तिचित्रण, प्रसंगवर्णन, संघर्ष, निवेदनशैली व भाषा		
	• अन्य वाङ्मयप्रकारांहून कथा या वाङ्मयप्रकाराचे निराळेपण		
	• कथेच्या प्रमुख प्रकारांचा परिचय — स्फुट गोष्ट, लघुकथा, दीर्घकथा		
	• मराठी कथेच्या वाटचालीचा परिचय		
2.	अ) हमीद दलवाई यांच्या निवडक दहा कथांची कथानके आणि त्या कथांमधील व्यक्तिचित्रणे	01	15
	ब) हमीद दलवाई यांच्या निवडक दहा कथांमधील प्रसंगवर्णने व वातावरणनिर्मिती		
3.	अ) हमीद दलवाई यांच्या निवडक दहा कथांची निवेदनशैली व भाषाविशेष	01	15
	ब) हमीद दलवाई यांच्या निवडक दहा कथांमधील जीवनचित्रण आणि संघर्ष		
	एकूण श्रेयांक व तासिका	03	45

संदर्भसाहित्य —

1. कथा : एक साहित्यप्रकार (लेख) — सुधा जोशी, साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार, संपा. श्री. पु. भागवत व अन्य, पॉप्युलर व मौज, मुंबई. पृ. क्र. 279-300.
2. समाज आणि साहित्य — सदा कऱ्हाडे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
3. साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ — रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
4. लघुकथा : तंत्र आणि मंत्र — ना. सी. फडके, व्हीनस, पुणे.
5. मराठी कथा : उगम आणि विकास — इंदुमती शेवडे, सोमैया, मुंबई.
6. कथा : संकल्पना आणि समीक्षा — सुधा जोशी, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि मौज, मुंबई.
7. मराठी कथा : रूप आणि परिसर - म. द. हातकणंगलेकर, सुपर्ण , पुणे.
8. मराठी कथासाहित्य — म. ना. अदवंत, नीहारा, पुणे.
9. मराठी लघुकथेचा इतिहास — म. ना. अदवंत, नीहारा, पुणे.
10. मराठी कथेची स्थितिगती — अंजली सोमण, प्रतिमा, पुणे.
11. कथाशताब्दी — विजया राजाध्यक्ष, अशोक रानडे, ग्रंथाली, मुंबई.
12. मराठी कथा : स्वरूप आणि आस्वाद — दा. वि. कुलकर्णी, स्वाध्याय महाविद्यालय, पुणे.
13. मराठी साहित्य : प्रेरणा आणि स्वरूप — संपा. गो. मा. पवार, म. द. हातकणंगलेकर, पॉप्युलर, मुंबई.
14. मराठी नवकथा : रंग आणि रूप — सुभाष पुलावळे, चिन्मय, औरंगाबाद.
15. मुस्लिम मराठी साहित्य : स्वरूप आणि समीक्षा — नसीम एहतेशाम देशमुख, अध्यक्ष, महाराष्ट्र मुस्लिम मराठी साहित्य चळवळ, जळगाव.
16. मुस्लिम मराठी साहित्य : प्रेरणा आणि स्वरूप — फ. म. शहाजिंदे, फारुक तांबोळी
17. हमीद दलवाई : क्रांतिकारी विचारवंत — शमसुद्दिन तांबोळी, डायमंड, पुणे.
18. हमीद — अनिल अवचट, नीळकंठ, पुणे.
19. मी भरून पावले आहे — मेहरुन्निसा दलवाई, साधना, पुणे.
20. दगडावरची पेरणी — सय्यदभाई, अक्षरमानव, पुणे.
21. मेकर्स ऑफ मॉडर्न इंडिया — रामचंद्र गुहा, पेंग्विन, दिल्ली.
22. हमीद दलवाई (लेख) — शमसुद्दिन तांबोळी, www.uniquefeatures.in
23. व्यक्तिवेध (नरहर कुरुंदकर यांच्या निवडक लेखनाचा पहिला खंड) — संपा. विनोद शिरसाठ, देशमुख आणि कंपनी, पुणे.
24. हमीद : द अनसंग ह्युमनिस्ट (लघुपट)
25. मुस्लिम सत्यशोधक मंडळाचे संकेतस्थळ.

टीप –

1. प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यात साठ गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
2. अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे—
  - विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी— 10 गुण, विद्यार्थ्यांचे वर्तन— 10 गुण आणि एक चाचणी—20 गुण

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

प्रश्न क्र. 1	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	06
ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	06
प्रश्न क्र. 2	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	12
प्रश्न क्र. 3	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घोत्तरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	12
प्रश्न क्र. 5	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	12
	एकूण गुण	60

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-2019 पासून लागू

प्रथम वर्ष कला
F. Y. B. A.
Discipline Specific Core Course (DSC)
मराठी

DSC A – वाङ्मयीन मराठी

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र दुसरे

MAR G – 121(A)

DSC A 2 – विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास – कविता

- संपादित कवितासंग्रह
(प्रेमकविता, सामाजिक जाणीवेची कविता, निसर्गपर कविता, राष्ट्रभक्तीपर कविता अशा चार प्रकारांतील एकूण वीस कविता)
- अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -
  1. कविता या वाङ्मयप्रकाराचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये यांचे आकलन करून घेणे.
  2. काव्यरचनेच्या प्रमुख घटकांचा परिचय करून घेणे.
  3. कविता या वाङ्मयप्रकाराच्या दोन महत्त्वपूर्ण प्रकारांचे स्वरूप जाणून घेणे.
  4. आधुनिक मराठी कवितेची वाटचाल ठळक टप्प्यांच्या आधारे जाणून घेणे.
  5. संपादित कवितासंग्रहातील विविध प्रकारांतील कवितांचे आशयविशेष जाणून घेणे.
  6. संपादित कवितासंग्रहातील विविध प्रकारांतील कवितांचे आशयविशेष जाणून घेणे.
  7. संपादित कवितासंग्रहातील विविध प्रकारांतील कवितांचे अभिव्यक्तीविशेष जाणून घेणे.

घटक विश्लेषण —

एकूण तीन (03) श्रेयांक

क्र.	घटक	श्रेयांक	तासिका (घड्याळी)
1.	अ) कविता या वाङ्मयप्रकाराची ओळख	01	15
	• कविता : संकल्पना व स्वरूप		
	• कवितेचे घटक — अनुभव, नाद, लय, प्रतिमा-प्रतीक, काव्यभाषा, रचना		
	• कवितेच्या प्रमुख प्रकारांचा परिचय — छंदोबद्ध (अष्टाक्षरी व अभंग छंद) व मुक्तछंद		
2.	अ) प्रेमकविता (आशयविशेष व अभिव्यक्तीविशेष)	01	15
	ब) निसर्गपर कविता (आशयविशेष व अभिव्यक्तीविशेष)		
3.	अ) सामाजिक जाणीवेच्या कविता (आशयविशेष व अभिव्यक्तीविशेष)	01	15
	ब) राष्ट्रभक्तीपर कविता (आशयविशेष व अभिव्यक्तीविशेष)		
एकूण श्रेयांक व तासिका		03	45

संदर्भसाहित्य —

1. साहित्यप्रकार : कविता (लेख) — रमेश तेंडुलकर, साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार — संपा. श्री. पु. भागवत व अन्य, पॉप्युलर, मुंबई.
2. कविता : संकल्पना, निर्मिती आणि समीक्षा — वसंत पाटणकर, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ आणि अनुभव प्रकाशन, मुंबई.
3. कवितेचा शोध — वसंत पाटणकर, मौज, मुंबई.
4. कविता आणि प्रतिमा — सुधीर रसाळ, मौज, मुंबई.
5. कवितेचा रूपशोध — म. सु. पाटील, शब्दालय, श्रीरामपूर.
6. कवितेविषयी — वसंत आबाजी डहाके, स्वरूप, औरंगाबाद.
7. काव्यप्रतीती — वसंत आबाजी डहाके, विजय, नागपूर.
8. मराठी काव्याचे मानदंड भाग एक, दोन — स. रा. गाडगीळ, पद्मगंधा, पुणे.
9. अर्वाचीन मराठी काव्यमीमांसा — अक्षयकुमार काळे, पद्मगंधा, पुणे.

10. आधुनिक मराठी कविता : एक विश्लेषण – प्रकाश देशपांडे केजकर, स्वरूप, औरंगाबाद.
11. समकालीन मराठी कविता : एक निरीक्षण – प्रकाश देशपांडे केजकर, स्वरूप, औरंगाबाद.
12. स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता : भाग एक – वसंत पाटणकर, साहित्य अकादेमी, नवी दिल्ली.
13. स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता – संपा. सुषमा करोगल, प्रतिमा, पुणे.
14. कवितेपासून कवितेकडे – विजया राजाध्यक्ष, विजय, नागपूर.
15. कविता आणि रसिकता – रा. ग. जाधव, परिमल, औरंगाबाद.
16. मराठी ग्रामीण कवितेचा इतिहास – कैलास सार्वेकर, मेहता, पुणे.
17. मराठी कवितेच्या नव्या दिशा – महेंद्र भवरे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
18. प्रवाह आणि प्रतिक्रिया (1975 नंतरची कविता) – रवींद्र ठाकूर, स्वरूप, औरंगाबाद.
19. विद्रोही कविता – संपा. केशव मेश्राम, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
20. कवितेची शैली – महेंद्र कदम, भूमी, लातूर.
21. कविता : भाषा व परिसर – शिवाजी पाटील, रजत, औरंगाबाद.

टीप –

1. प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यात साठ गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
2. अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे—
  - विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी— 10 गुण, विद्यार्थ्यांचे वर्तन— 10 गुण आणि एक चाचणी—20 गुण

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

प्रश्न क्र. 1	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	06
ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	06
प्रश्न क्र. 2	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	12
प्रश्न क्र. 3	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घांतरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	12
प्रश्न क्र. 5	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	12
	एकूण गुण	60

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-2019 पासून लागू

प्रथम वर्ष कला
F. Y. B. A.
Discipline Specific Core Course (DSC)
मराठी

पर्यायी अभ्यासपत्रिका

DSC A – उपयोजित मराठी

- अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये व महत्त्व -
  1. सदर अभ्यासक्रम मराठी भाषेचे व्यावहारिकदृष्ट्या उपयोजन करण्याचे कौशल्य आत्मसात करण्यासाठी विद्यार्थ्यांना प्रवृत्त करणारा आहे.
  2. भाषिक कौशल्यांचा परिचय करून देणारा हा अभ्यासक्रम आहे.
  3. वाचन, श्रवण, लेखन, आकलन या मूलभूत भाषिक कौशल्यांचे महत्त्व, त्यांचे स्वरूप व उपयोजन यांबाबत विद्यार्थ्यांना अवगत करणे येथे महत्त्वाचे आहे.
  4. लेखन व संवाद कौशल्यांचा विशेष परिचय करून देण्यावर आणि त्यांचे व्यावहारिक उपयोजन करण्यावर येथे भर दिलेला आहे.
  5. कार्यालयीन पत्रव्यवहार, इतिवृत्त, टिप्पणी यांचे लेखन, तसेच कार्यक्रम आयोजनाचे स्वरूप यांबाबतचे कौशल्य आत्मसात करण्यासाठी विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन देणारा सदर अभ्यासक्रम आहे.
  6. व्यक्तिमत्त्व विकासासोबतच व्यावसायिकदृष्ट्याही विद्यार्थ्यांच्या क्षमता विकसित करणारा हा अभ्यासक्रम आहे.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-2019 पासून लागू

प्रथम वर्ष कला
F. Y. B. A.
Discipline Specific Core Course (DSC)
मराठी

DSC A – उपयोजित मराठी

सत्र पहिले
DSCA 1 – भाषिक कौशल्यांचा अभ्यास

- अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे –
  1. मूलभूत भाषिक कौशल्यांचा विद्यार्थ्यांना परिचय करून देणे.
  2. व्यक्तिमत्त्व विकासातील भाषिक कौशल्यांची महत्त्वाची भूमिका लक्षात घेणे.
  3. श्रवण व वाचन कौशल्यांचे महत्त्व जाणून घेणे व ती कशी आत्मसात करावीत याबाबत माहिती देणे.
  4. लेखन कौशल्यांचे स्वरूप जाणून घेणे आणि निबंध व सारांशलेखनाचे तंत्र आत्मसात करून त्याचे उपयोजन करणे.
  5. आकलन व संवाद या कौशल्यांचे महत्त्व जाणून घेणे.
  6. आकलन व संवाद कौशल्यांच्या निवडक प्रकारांचे उपयोजन करण्यास शिकणे.

घटक विश्लेषण —

एकूण तीन (03) श्रेयांक

क्रम	घटक	श्रेयांक	तासिका (घड्याळी)
1.	अ) भाषिक कौशल्यांचे महत्त्व <ul style="list-style-type: none"> व्यक्तिमत्त्व विकास आणि भाषिक कौशल्ये यांचा संबंध 	01	15
	ब) श्रवण कौशल्य : स्वरूप व त्याचे विकसन <ul style="list-style-type: none"> श्रवण कसे करावे ? आणि त्यात निर्माण होणारे अडथळे कसे दूर करावेत ? 		
	क) वाचन कौशल्य : स्वरूप व त्याचे विकसन <ul style="list-style-type: none"> वाचन कसे करावे ?, वाचनाच्या प्रमुख प्रकारांची माहिती 		
2.	अ) लेखन कौशल्य <ul style="list-style-type: none"> लेखन कौशल्य : स्वरूप निबंध लेखन : तंत्र व उपयोजन सारांश लेखन : तंत्र व उपयोजन 	01	15
	ब) आकलन कौशल्य <ul style="list-style-type: none"> आकलन कौशल्य : स्वरूप गद्य उताऱ्याचे आकलन : तंत्र व उपयोजन 		
3.	अ) संवाद कौशल्य <ul style="list-style-type: none"> संवाद कौशल्य : स्वरूप (औपचारिक व अनौपचारिक संवादाच्या विविध प्रकारांचा परिचय) संवादातील अडथळे व संवादासाठी आवश्यक बाबी भाषण व गटचर्चा : स्वरूप व उपयोजन 	01	15
एकूण श्रेयांक व तासिका		03	45

संदर्भसाहित्य —

1. भाषा : स्वरूप आणि कार्य — सुमन बेलवलकर, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्तविद्यापीठ, नाशिक.
2. भाषासंवाद — अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे, सायन, पुणे.
3. संवादशास्त्र — श्रीपाद जोशी, विजय, नागपूर.
4. देहबोली — अंजली पेंडसे, नीलकंठ, पुणे.
5. भाषाविवेक — मं. वि. राजाध्यक्ष, श्रीविद्या, पुणे.
6. व्यावहारिकमराठी — ल. रा. नसिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
7. सुगममराठीव्याकरणवलेखन — मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
8. व्यासपीठ — महादेववाळुंज, अक्षरमानव, पुणे.
9. प्रभावी भाषण कला — रवींद्र देसाई, प्रफुल्लता, पुणे.
10. व्यावहारिक मराठी — संपा. सयाजीराव मोकाशी, रंजना नेमाडे, शेतकरी साहित्य इर्जिक (परिषद), बारामती.
11. व्यावहारिक मराठी — स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन, पुणे.
12. व्यावहारिक मराठी — संपा. द. दि. पुंडे, कल्याण काळे, निराली, पुणे.
13. उपयोजित मराठी — संपा. र. ना. वरखेडे, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळ, नागपूर.
14. माध्यमांची भाषा आणि लेखनकौशल्य — केशव तुपे, चिन्मय, औरंगाबाद.
15. कार्यालयीन कौशल्ये — अक्षय घोरपडे, अथर्व, जळगाव.
16. उपयोजित मराठी — प्रभाकर जोशी, किशोर पाटील, प्रशांत, जळगाव.
17. उपयोजित मराठी भाग एक — प्रभाकर जोशी, वासुदेव वले, प्रशांत, जळगाव.
18. उपयोजित मराठी : लेखन व संवाद कौशल्यांचा परिचय — सत्यजित साळवे, दीपक पवार, अथर्व, जळगाव.
19. अनिवार्य मराठी — संपा. जॉन्सन बोजर्स, डायमंड, पुणे.
20. उपयोजित मराठी — संपा. केतकी मोडक व अन्य, पद्मगंधा, पुणे.
21. वाङ्मयीन निबंधलेखन स्वरूप आणि साधने — रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
22. मराठी व्याकरण, निबंध आणि पत्रलेखन — निर्मला रोकडे, शैलजा देवगावकर, श्री साईनाथ, नागपूर.
23. मराठी निबंध पुष्पांजली — शोभना अळवणी, स्टडी सर्कल, मुंबई.
24. निबंध शास्त्र व कला — प्र. न. जोशी, विदर्भ मराठवाडा बुक कंपनी, नागपूर.
25. सुलभ मराठी व्याकरण व लेखन — पद्मिनी बिनीवाले, नवनीत, मुंबई.
26. संवादाची मूलतत्त्वे — श्रीपाद भालचंद्र जोशी, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.

टीप –

1. प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यात साठ गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
2. अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे—
  - विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी— 10 गुण, विद्यार्थ्यांचे वर्तन— 10 गुण आणि एक चाचणी—20 गुण

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

प्रश्न क्र. 1	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	06
ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	06
प्रश्न क्र. 2	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	12
प्रश्न क्र. 3	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घांतरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	12
प्रश्न क्र. 5	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	12
	एकूण गुण	60

- या अभ्यासपत्रिकेच्या प्रश्नपत्रिकेतील प्रश्न क्र. 2 ते 5 हे उपयोजनात्मक स्वरूपाचे असतील.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-2019 पासून लागू

प्रथम वर्ष कला
F. Y. B. A.
Discipline Specific Core Course (DSC)
मराठी

DSC A – उपयोजित मराठी

सत्र दुसरे
DSC A2 – कार्यालयीन कौशल्यांचा अभ्यास

- अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे –
  1. कार्यालयीन कामकाजाच्या दृष्टीने आवश्यक कौशल्यांचा परिचय करून देणे.
  2. विशिष्ट क्षेत्रातील भाषेच्या उपयोजनाचे कौशल्य जाणून घेणे.
  3. कार्यालयीन कामकाजातील पत्रलेखनाचे स्वरूप जाणून घेणे आणि त्याचे लेखनतंत्र आत्मसात करून उपयोजन करणे.
  4. कार्यालयीन कामकाजातील इतिवृत्त व टिप्पणी यांचे लेखनतंत्र जाणून घेणे आणि त्यांचे उपयोजन करणे.
  5. कार्यक्रम आयोजनाचे कौशल्य आत्मसात करण्यासाठी त्याचे स्वरूप जाणून घेणे.
  6. कार्यालयीन कामकाजातील भाषेचा वापर निर्दोष होण्यासाठी लेखनविषयक नियम व विरामचिन्हे यांबाबत जाणून घेणे आणि त्यांचे उपयोजन करणे.

घटक विश्लेषण —

एकूण तीन (03) श्रेयांक

क्रम	घटक	श्रेयांक	तासिका (घड्याळी)
1.	अ) कार्यालयीन कौशल्ये : स्वरूप व महत्त्व <ul style="list-style-type: none"> कार्यालयीन कामकाजातील भाषेचे महत्त्व आणि आवश्यक कौशल्ये 	01	15
	ब) कार्यालयीन पत्रलेखन : स्वरूप व उपयोजन <ul style="list-style-type: none"> प्रासंगिक पत्रलेखन — मागणीपत्र, आभारपत्र, विनंतीपत्र, अभिनंदनपत्र, तक्रारपत्र व्यावसायिक पत्रलेखन — नोकरीसाठी अर्ज, कार्यालयीन आदेश, स्मरणपत्र 		
2.	अ) इतिवृत्त व टिप्पणी लेखन : स्वरूप व उपयोजन <ul style="list-style-type: none"> इतिवृत्त लेखन : तंत्र व उपयोजन (वार्षिक सभेचे इतिवृत्त लेखन) टिप्पणी लेखन : तंत्र व उपयोजन (माहितीपर टिप्पणी, वरिष्ठांच्या आदेशाची अपेक्षा करणारी टिप्पणी) 	01	15
	ब) विरामचिन्हे व लेखनविषयक नियम : स्वरूप व उपयोजन <ul style="list-style-type: none"> लेखनविषयक नियमांचा परिचय व त्यांचे उपयोजन विरामचिन्हांचा परिचय व त्यांचे उपयोजन 		
3.	अ) कार्यालयीन कार्यक्रम आयोजन : स्वरूप व उपयोजन <ul style="list-style-type: none"> कार्यालयीन कार्यक्रमांचे स्वरूप (कार्यशाळा, स्वागत वा अभिनंदन कार्यक्रम, निवृत्ती वा निरोप समारंभ, कार्यालय स्थापना दिन) कार्यक्रमपत्रिका लेखन व त्यानुसार आयोजन (अध्यक्षाची निवड, दीपप्रज्वलन, स्वागत व परिचय, प्रमुख अतिथींचे भाषण, अध्यक्षीय समारोप, आभारप्रदर्शन) कार्यक्रमाचे सूत्रसंचलन व वृत्तसंकलन 	01	15
एकूण श्रेयांक व तासिका		03	45

संदर्भसाहित्य —

1. व्यावहारिक मराठी — ल. रा. नशिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
2. सुगम मराठी व्याकरण व लेखन — मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
3. व्यावहारिक मराठी — संपा. सयाजीराव मोकाशी, रंजना नेमाडे, शेतकरी साहित्य इर्जिक (परिषद), बारामती.
4. व्यावहारिक मराठी — स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन, पुणे.
5. व्यावहारिक मराठी — संपा. द. दि. पुंडे, कल्याण काळे, निराली, पुणे.
6. उपयोजित मराठी — संपा. र. ना. वरखेडे, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळ, नागपूर.
7. माध्यमांची भाषा आणि लेखन कौशल्य — केशव तुपे, चिन्मय, औरंगाबाद.
8. उपयोजित मराठी — प्रकाश मेदककर, विद्या बुक्स, औरंगाबाद.
9. व्यावहारिक मराठी — लीला गोविलकर, स्नेहवर्धन, पुणे.
10. व्यावहारिक मराठी — प्रकाश परब, मिथुन, मुंबई.
11. कार्यालयीन कौशल्ये — अक्षय घोरपडे, अथर्व, जळगाव.
12. उपयोजित मराठी भाग एक— प्रभाकर जोशी, वासुदेव वले, प्रशांत, जळगाव.
13. उपयोजित मराठी — प्रभाकर जोशी, किशोर पाटील, प्रशांत, जळगाव.
14. उपयोजित मराठी : लेखन व संवाद कौशल्यांचा परिचय — सत्यजित साळवे, दीपक पवार, अथर्व, जळगाव.
15. अनिवार्य मराठी — संपा. जॉन्सन बोजर्स, डायमंड, पुणे.
16. उपयोजित मराठी — संपा. केतकी मोडक व अन्य, पद्मगंधा, पुणे.
17. मराठी शुध्दलेखनप्रदीप - मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
18. शुध्दलेखन नियमावली — भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन, मुंबई.
19. शुध्दलेखन मार्गप्रदीप — अरुण फडके, अंकुर, ठाणे.

टीप –

1. प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यात साठ गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
2. अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे—
  - विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी— 10 गुण, विद्यार्थ्यांचे वर्तन— 10 गुण आणि एक चाचणी—20 गुण

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

प्रश्न क्र. 1	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	06
ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	06
प्रश्न क्र. 2	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	12
प्रश्न क्र. 3	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घांतरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	12
प्रश्न क्र. 5	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	12
	एकूण गुण	60

- या अभ्यासपत्रिकेच्या प्रश्नपत्रिकेतील प्रश्न क्र. 2 ते 5 हे उपयोजनात्मक स्वरूपाचे असतील.

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत प्रथम वर्ष कला F. Y. B. A. – मराठी	
CBCS 2018-2019	2017-2018
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> DSC A – वाङ्मयीन मराठी </div> विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास सत्र पहिले MAR G - 111 (A) DSC A 1 – विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास – कथा सत्र दुसरे MAR G - 121 (A) DSC A 2 – विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास – कविता	सामान्यस्तर (जी – 1) वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास प्रथम सत्र MARG - 111 (A) कादंबरी : ‘चकवा’ (अलका शशांक कुलकर्णी) द्वितीय सत्र MARG - 121 (A) काव्य
किंवा	किंवा
पर्यायी अभ्यासपत्रिका <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> DSC A – उपयोजित मराठी </div> सत्र पहिले MAR G – 111 (B) DSC A 1 – भाषिक कौशल्यांचा अभ्यास सत्र दुसरे MAR G – 121 (B) DSC A 2 – कार्यालयीन कौशल्यांचा अभ्यास	पर्यायी अभ्यासपत्रिका सामान्यस्तर (जी – 1) प्रथम सत्र MARG - 111 (B) उपयोजित मराठी द्वितीय सत्र MARG - 121 (A) उपयोजित मराठी

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-19 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
प्रथम वर्ष कला
F.Y.B.A.
Discipline Specific Core Course (DSC)

पाली (PALI)

DSC A - वाङ्मयीन पाली

विशिष्ट वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास

प्रथम सत्र

(Semester – I)

PAL-G-101

DSC A 1- विशिष्ट वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास – खुद्दकनिकाय

द्वितीय सत्र

(Semester – II)

PAL-G-111

DSC A 2- विशिष्ट वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास – खुद्दकनिकाय

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-19 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
प्रथम वर्ष कला
F.Y.B.A. - पाली

Semester	Discipline Specific Core Course (DSC)	Title of the paper	Credits (Per Semester 03)	Lectures (each lecture of 60 mins.)
I	DSC A – 1 वाङ्मयीन पाली विशिष्ट वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास	PAL-G-101 विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास - खुद्दकनिकाय	03	45
II	DSC A – 2 वाङ्मयीन पाली विशिष्ट वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास	PAL-G-111 विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास - खुद्दकनिकाय	03	45

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-19 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
प्रथम वर्ष कला
F.Y.B.A. - पाली

Discipline Specific Core Course (DSC)
DSC A - वाङ्मयीन पाली

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास
प्रथम सत्र
Semester-I
PAL-G-101

DSC A-1 विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास - खुद्दकनिकाय

पुस्तक- खुद्दकनिकाय;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे

- ❖ सदर अभ्यासक्रम पद्य व गद्य या वाङ्मयप्रकाराची ओळख करुन देणारा असून त्यासोबतच लेखन, वाचन, मनन, चिंतन, संवाद इत्यादी कौशल्यांचा परिचय करुन देणारा आहे.
- ❖ प्रथम सत्राच्या या अभ्यासक्रमातून विद्यार्थ्यांना विविध सीलांची ओळख करुन देणे व त्यांना अभ्यासणे अपेक्षित आहे.
- ❖ सदाचारी मन व दुराचारी मनाची विद्यार्थ्यांना ओळख करुन देणे व त्याचे विश्लेषण करुन ते स्पष्ट करणे.
- ❖ पटिच्चसमुप्पाद ची विद्यार्थ्यांना ओळख करुन देणे व त्याचे विश्लेषण करुन तो स्पष्ट करणे.
- ❖ विद्यार्थ्यांना त्याग, संयम, सदाचार, नीती, मानवता इत्यादी सद्गुणांची वृद्धि करण्यास प्रोत्साहन देणे

घटक विश्लेषण-

एकूण श्रेयांक (Total Credit) =03

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक(Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
	Text	१	१५
१	<ul style="list-style-type: none"> ■ नन्दसुत्त ■ यमकवग्गो ■ दससिक्खापदं ■ जरावग्गो ■ पठमबोधीसुत्तं		
	Grammar	१	१५
२	<ul style="list-style-type: none"> ■ सरानि ■ व्यंजनानि ■ सब्बनाम		
	Book Introduction	१	१५
३	<ul style="list-style-type: none"> ■ खुद्दकपाठ ■ धम्मपदं ■ उदान ■ इतिवुत्तक		
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		३	४५

संदर्भ ग्रंथ:-

- ◆ गोयंका, स.ना.; खुद्दकपाठपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ◆ गोयंका, स.ना.; धम्मपदंपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ◆ गोयंका, स.ना.;उदानपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ◆ गोयंका, स.ना.;इतिवुत्तकपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ◆ आठवले, सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मति प्राच्य शोध संस्था, सदर, नागपुर २००५
- ◆ Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute, Dhammagiri, Igatpuri,1995
- ◆ M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.II; Bhartiya Vivdya Prakashan, Delhi, 1985

टीप-

- ◆ प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यामध्ये साठ(६०) गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
- ◆ अंतर्गत मूल्यमापणच्या चाळीस(४०) गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे-
  - ◆ विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी – १० गुण
  - ◆ विद्यार्थ्यांचे वर्तन – १० गुण
  - ◆ चाचणी – २० गुण

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.१	भाषांतर करा (२/३)	१२
प्रश्न क्र.२	संदर्भ (३/४)	१२
प्रश्न क्र.३	दिर्घांतरी प्रश्न (२/३)	१२
प्रश्न क्र.४	वस्तुनिष्ठ प्रश्न (अ-६/८), (ब-६/८)	१२
प्रश्न क्र.५	व्याकरण (२/३), ग्रंथ परिचय (२/३)	१२
एकुण गुण		६०

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2018-19 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
प्रथम वर्ष कला
F.Y.B.A. - पाली

Discipline Specific Core Course (DSC)
DSC A - वाङ्मयीन पाली

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास
द्वितीय सत्र
Semester-II
PAL-G-111

DSC A-2 विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास - खुद्दकनिकाय

पुस्तक- खुद्दकनिकाय;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

- ❖ सदर अभ्यासक्रम पद्य व गद्य या वाङ्मयप्रकाराची ओळख करुन देणारा असून त्यासोबतच लेखन, वाचन, मनन, संवाद इत्यादी कौशल्यांचा परिचय करुन देणारा आहे.
- ❖ द्वितीयसत्राच्या अभ्यासक्रमातून अरिय अट्टुडिगको मगगो ची विद्यार्थ्यांना ओळख करुन देणे व तो अभ्यासणे अपेक्षित आहे.
- ❖ पटिच्चसमुप्पाद ची विद्यार्थ्यांना ओळख करुन देणे व त्याचे विश्लेषण करुन तो स्पष्ट करणे.
- ❖ विद्यार्थ्यांच्या मानस पटलावरुन अफवा, अज्ञान, अंधश्रद्धांना दूर करणे व त्यांच्यामध्ये विज्ञानवादाचे बीजारोपण करणे
- ❖ विद्यार्थ्यांना त्याग, संयम, सदाचार, नीती, मानवता इत्यादी सद्गुणांची वृद्धि करण्यास प्रोत्साहन देणे

घटक विश्लेषण-

एकूण श्रेयांक (Total Credit) =03

क्रम (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक(Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
	Text	१	१५
१	<ul style="list-style-type: none"> ■ मगवग्गो ■ दुतियबोधीसुत्तं ■ लोकसुत्त ■ खगविसाणसुत्तं ■ धनियसुत्तं ■ पुण्णाथेरीगाथा		
	Grammar	१	१५
२	<ul style="list-style-type: none"> ■ सन्धि ■ कालो ■ विभक्ति		
	Book Introduction	१	१५
३	<ul style="list-style-type: none"> ■ सुत्तनिपात ■ थेरगाथा ■ थेरीगाथा ■ जातक		
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		३	४५

संदर्भ ग्रंथ:-

- ◆ गोयंका, स.ना.; सुत्तनिपातपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ◆ गोयंका, स.ना.; थेरगाथापालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ◆ गोयंका, स.ना.; थेरीगाथापालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ◆ गोयंका, स.ना.;जातकपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ◆ आठवले, सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मति प्राच्य शोध संस्था, सदर, नागपुर २००५
- ◆ Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute, Dhammagiri, Igatpuri,1995
- ◆ M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.II; Bhartiya Vivdya Prakashan, Delhi, 1985

टीप-

- ◆ प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यामध्ये साठ(६०) गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
- ◆ अंतर्गत मूल्यमापणाच्या चाळीस(४०) गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे-
  - ◆ विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी – १० गुण
  - ◆ विद्यार्थ्यांचे वर्तन – १० गुण
  - ◆ चाचणी – २० गुण

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.१	भाषांतर करा (२/३)	१२
प्रश्न क्र.२	संदर्भ (३/४)	१२
प्रश्न क्र.३	दिर्घांतरी प्रश्न (२/३)	१२
प्रश्न क्र.४	वस्तुनिष्ठ प्रश्न (अ-६/८), (ब-६/८)	१२
प्रश्न क्र.५	व्याकरण (२/३), ग्रंथ परिचय (२/३)	१२
एकूण गुण		६०

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Structure of B. A. Programme Under CBCS Pattern (DSC)

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अन्तर्गत

प्रथम वर्ष - कला

F. Y. B. A.

संस्कृत

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Structure of B. A. Programme Under CBCS Pattern (DSC)

मानवविज्ञान विद्याशाखा अन्तर्गत

प्रथम वर्ष - कला

F. Y. B. A.

संस्कृत

F.Y.B.A.- Sanskrit - Sem.I (San-G-101) - 60-40

नीतिशतकम् (पहिल्या ६ पद्धती)

(मूर्ख, विद्वत्, मानशौर्य, अर्थ, दुर्जन, सुजन)

अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये व महत्त्व

- १) संस्कृत काव्य व कथा या मूलभूत साहित्याची ओळख करून देणे
- २) संस्कृत वाङ्मयाचे स्वरूप, भाषावैशिष्ट्ये जाणून घेणे.

DSC - A -Sanskrit-Sem-I	नीतिशतकम्	-	६० गुण
Unit -1	मूर्खपद्धती	- 1 Credit	१५ तासिका
	विद्वत्पद्धती		
Unit -2	मानशौर्यपद्धती	- 1 Credit	१५ तासिका
	अर्थपद्धती		
Unit -3	दुर्जनपद्धती	- 1 Credit	१५ तासिका
	सुजन पद्धती		

			एकूण- 3 Credit ४५ तासिका

प्रश्नपत्रिका स्वरूप

प्र. १ ला अ)	योग्य पर्याय निवडा	(८ पैकी ६)	०६ गुण	
	ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
प्र. २ रा	भाषान्तर करा	(५ पैकी ३)	१२ गुण	
प्र. ३ रा	ससंदर्भ स्पष्टीकरण	(५ पैकी ३)	१२ गुण	
प्र. ४ था	टीपा लिहा	(५ पैकी ३)	१२ गुण	
प्र. ५ वा	लघुप्रश्न	(३ पैकी २)	१२ गुण	
			६० गुण	
			अन्तर्गत चाचणी-	४० गुण
			एकूण -	१०० गुण

(San-G-111)

DSC - A -Sem II पञ्चतंत्रम्- (अपरीक्षितकारकम्- १० कथा) -60-40

Unit -1	-	क्षपणककथा ब्राह्मणी - नकुल कथा लोभाविष्टचक्रधरकथा सिंहकारकब्राह्मणपुत्र कथा	-	1 Credit- १५ तासिका
Unit -2	-	मूर्खपण्डित कथा मत्स्यमण्डूक कथा रासभशृगाल कथा मन्थरककौलिक कथा	-	1 Credit- १५ तासिका
Unit -3	-	सोमशर्मापितृ कथा चन्द्रभूपति कथा विकालवानर कथा भारण्डपक्षिणः कथा	-	1 Credit- १५ तासिका

एकूण- 3 Credit- ४५ तासिका

प्र. १ ला अ)	योग्य पर्याय निवडा	(८ पैकी ६)	०६ गुण
ब)	एका वाक्यात उत्तरे द्या	(८ पैकी ६)	०६ गुण
प्र. २ रा	दोन वाक्यात उत्तरे लिहा	(८ पैकी ६)	१२ गुण
प्र. ३ रा	भाषान्तर करा	(५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ४ था	टीपा लिहा	(५ पैकी ३)	१२ गुण
प्र. ५ वा	लघुप्रश्न	(३ पैकी २)	१२ गुण
			६० गुण
		अन्तर्गत चाचणी-	४० गुण
		एकूण -	१०० गुण

संदर्भ ग्रंथ-

- १) नीतिशतकम्- भर्तृहरि, संपा. डॉ. रा. ल. जोशी, डॉ. स. मो. अयाचित
- २) पञ्चतंत्रम् - विष्णु शर्मा, संपा. प्रा. राजेंद्र शास्त्री (गायकवाड), लातूर

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥

'A' Grade NAAC Re-Accredited (3rd Cycle)

Kavayitri Bahinabai Chudhari
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY
JALGAON

Syllabus For
M.A. Part - II
(IIIrd & IVth Semester)

HINDI

सुधारित पाठ्यक्रम

(w.e.f. June 2018)

एम.ए. हिन्दी भाग - II

पाठ्यक्रम की रूपरेखा

प्रश्नपत्र - 9	HIN - 0231 - सामान्य स्तर - महाकाव्य और खण्डकाव्य
प्रश्नपत्र - 10	HIN - 0232 - विशेष स्तर - भाषा विज्ञान
प्रश्नपत्र - 11	HIN - 0233 - विशेष स्तर - हिन्दी साहित्य का आदिकाल एवं मध्यकाल
प्रश्नपत्र - 12	HIN - 0234 - विशेष स्तर - वैकल्पिक HIN - 0234 - (A) हिन्दी आलोचना HIN - 0234 - (B) लोक साहित्य HIN - 0234 - (C) हिन्दी पत्रकारिता
प्रश्नपत्र - 13	HIN - 0241 - सामान्य स्तर - काव्य नाटक एवं नई कविता
प्रश्नपत्र - 14	HIN - 0242 - विशेष स्तर - हिन्दी भाषा
प्रश्नपत्र - 15	HIN - 0243 - विशेष स्तर - हिन्दी साहित्य का आधुनिक काल
प्रश्नपत्र - 16	HIN - 0244 - विशेष स्तर - वैकल्पिक HIN - 0244 - (A) मीडिया लेखन HIN - 0244 - (B) प्रयोजनमूलक हिन्दी HIN - 0244 - (C) अनुवाद विज्ञान

तृतीय सत्र (IIIrd Semester)

प्रश्नपत्र - 9 - HIN - 0231 - सामान्य स्तर - महाकाव्य और खण्डकाव्य

- उद्देश्य -
- (i) छात्रों को आधुनिक हिन्दी काव्य की प्रवृत्तियों से परिचित कराना।
  - (ii) आधुनिक काल के महाकाव्य एवं खण्डकाव्य की प्रवृत्तियाँ एवं उनके तात्विक स्वरूप का ज्ञान कराना।
  - (iii) भारतीय संस्कृति के प्रति आस्था तथा समीक्षात्मक दृष्टि विकसित कराना।

पाठ्यक्रम

पाठ्यपुस्तकें :-

- 1) कामायनी - जयशंकर प्रसाद, विक्रम प्रकाशन, ई-5/13 कृष्णनगर दिल्ली (केवल श्रद्धा और लज्जा सर्ग पर संदर्भ पूछे जायेंगे।)
- 2) कालजयी - भवानी प्रसाद मिश्र, भारतीय ज्ञानपीठ प्रकाशन, नई दिल्ली।

संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) प्रसाद साहित्य में उदात्त तत्व - द्विवेदी विद्यावती
- 2) हिंदी काव्य में प्रेम भावना - खंडेलवाल
- 3) छायावादी काव्य में कर्म चेतना - कन्हैया
- 4) कामायनी - एक - पुनर्विचार - मुक्तिबोध
- 5) कामायनी के पात्र - मेहता
- 6) सप्तक काव्य में व्यंग्य विधान - डॉ. गिरीश महाजन
- 7) नवे दशक की हिंदी कविता में नैतिक मूल्य - अशोक वसंतराव मर्डे
- 8) जयशंकर प्रसाद और लक्ष्मीनारायण - नैथानी
- 9) प्रसाद की काव्य प्रतिमा - नागर विमल शंकर
- 10) भवानी प्रसाद मिश्र के काव्य में व्यंग्य - डॉ. गिरीश महाजन, डॉ. अजित चव्हाण
- 11) कामायनी विवेचनात्मक अध्ययन - सरोज भारत भूषण
- 12) भवानी प्रसाद मिश्र की काव्य यात्रा - संतोषकुमार तिवारी
- 13) प्रसाद के नारी चरित्र - देवेश ठाकुर
- 14) भवानीप्रसाद मिश्र - विजय बहादुरसिंह

प्रश्नपत्र - 10 विशेष स्तर - HIN - 0232 भाषा विज्ञान

* उद्देश्य :-

- i) भाषा विज्ञान की नव्यतम शाखाओं का अध्ययन करना।
- ii) भाषा स्वन उच्चारण प्रक्रिया को समझकर शुद्ध उच्चारण करना।
- iii) भाषा से अर्थ प्रतीति किस तरह होती है - समझना।

* पाठ्यक्रम :-

- 1) भारत में भाषा विज्ञान के अध्ययन का परंपरागत स्वरूप। (इस टॉपिक पर प्रश्न नहीं पूछा जाएगा।)
- 2) भाषा विज्ञान की परिभाषाएँ एवं स्वरूप, भाषा विज्ञान की उपशाखाएँ- कोश विज्ञान, समाजभाषा विज्ञान, मनोभाषा विज्ञान, भाषा भूगोल का संक्षिप्त परिचय।
- 3) स्वन एवं स्वनिम विज्ञान - स्वन का स्वरूप, स्वन का उत्पादन, संवहन और ग्रहण, वागवयव और उच्चारण प्रक्रिया, स्वनों का वर्गीकरण, स्वर और व्यंजन। स्वरों का वर्गीकरण, व्यंजनों का वर्गीकरण। स्वन परिवर्तन के कारण एवं दिशाएँ। स्वनिम का स्वरूप, स्वनिम का निर्धारण, स्वनिम के भेद।
- 4) रूप एवं रूपिम विज्ञान - रूप (पद) की परिभाषा, संबंध तत्व और उसके भेद, रूप के कार्य। रूपिम का स्वरूप, रूपिम के भेद, रूप स्वनिम विज्ञान।
- 5) वाक्य विज्ञान - वाक्य का स्वरूप, अभिहितान्वयवाद (पद वाद) अन्विताभिधानवाद (वाक्यवाद) वाक्य के भेद, वाक्य विश्लेषण, निकटस्थ अवयव विश्लेषण।
- 6) अर्थ विज्ञान - अर्थ की अवधारणा, शब्द और अर्थ का संबंध, अर्थ बोध के बाधक तत्व, अर्थप्रतीति, अर्थ परिवर्तन की दिशाएँ, अर्थ परिवर्तन के कारण।

* संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) आधुनिकभाषा विज्ञान - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 2) आधुनिक भाषा विज्ञान - डॉ. केशवदत्त रूवाली, अल्मोडा बुक डेपो, अल्मोडा।
- 3) मुग्धबोध भाषा विज्ञान - डॉ. रामेश्वर दयाल अग्रवाल, साधना प्रकाशन, मेरठ।
- 4) समाज भाषा विज्ञान की भूमिका- डॉ. तेजपाल चौधरी, पंचशील प्रकाशन, जयपुर।
- 5) भाषा विज्ञान एवं भाषा शास्त्र - डॉ. कपिलदेव त्रिवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी।
- 6) भाषा विज्ञान तथा समाज भाषा विज्ञान - डॉ. भाऊसाहेब परदेशी, डॉ. गिरीश महाजन, चंद्रलोक प्रकाशन, कानपुर।
- 7) भाषा विज्ञान के अधुनातम आयाम - डॉ. अम्बादास देशमुख, शैलजा प्रकाशन, कानपुर।
- 8) भाषा विज्ञान - अनूप सिंह।
- 9) भाषा विज्ञान और हिंदी भाषा - डॉ. तेजपाल चौधरी, विकास प्रकाशन, कानपुर।
- 10) भाषा विज्ञान एवं हिंदी - डॉ. सुधाकर कलावडे, साहित्य रत्नालय, कानपुर।

प्रश्नपत्र - 11 विशेष स्तर - HIN - 0233- हिंदी साहित्य का आदिकाल एवं मध्यकाल ।

* उद्देश्य :-

- 1) छात्रों को युगीन परिस्थितियों के संदर्भ में साहित्य के इतिहास के काल विभाजन और नामकरण के औचित्य से परिचित कराना ।
- 2) आदिकाल, भक्तिकाल और रीतिकाल की प्रमुख साहित्यिक प्रवृत्तियों की जानकारी प्रदान करना ।
- 3) प्रतिनिधि कवियों की रचनाओं का साहित्यिक परिचय प्रदान करना ।

* पाठ्यक्रम :-

आदिकाल :-

- 1) हिंदी साहित्य का काल विभाजन और नामकरण के आधार ।
- 2) आदिकालीन सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक और साहित्यिक परिस्थितियाँ और उनका साहित्य पर प्रभाव ।
- 3) रासो साहित्य परंपरा - रासो शब्द के विभिन्न अर्थ, रासो के प्रकार । पृथ्वीराज रासो की कथ्यगत और शैलीगत विशेषताएँ ।
- 4) अपभ्रंश, सिद्ध, नाथ साहित्य का परिचय और उनकी प्रमुख प्रवृत्तियों का परिचय ।
- 5) गोरखनाथ, विद्यापति और अमीर खुसरों का साहित्यिक परिचय ।

भक्तिकाल :-

- 6) भक्तिकालीन सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक, साहित्यिक परिस्थितियाँ ।
- 7) निर्गुण भक्तिमार्ग के दो भेद - प्रेममार्ग एवं ज्ञानमार्ग स्वरूप और प्रवृत्तियाँ ।
- 8) ज्ञानमार्ग के प्रतिनिधि कवि कबीर का साहित्यिक परिचय ।
- 9) प्रेममार्ग के प्रतिनिधि कवि जायसी का साहित्यिक परिचय ।
- 10) सगुण भक्तिमार्ग के दो भेद - रामभक्ति शाखा - स्वरूप और प्रवृत्तियाँ तथा उसमें तुलसीदास का स्थान । कृष्णभक्ति शाखा- स्वरूप और प्रवृत्तियाँ तथा उसमें सुरदास का स्थान ।
- 11) कृष्णभक्ति साहित्य के प्रतिनिधि कवि - रसखान और मीराँ का साहित्यिक परिचय ।
- 12) भक्तिकाल - हिन्दी साहित्य का स्वर्णकाल- परिचय ।

* रीतिकाल :-

- 13) रीतिकाल के विविध नाम और उनके आधार।
- 14) रीतिकालीन सामाजिक धार्मिक, राजनीतिक और साहित्यिक परिस्थितियाँ।
- 15) रीतिकालीन प्रवृत्तियाँ। रीतिबद्ध, रीतिसिद्ध, और रीतिमुक्त काव्यधाराओं का परिचय।
- 16) रीतितर काव्यधाराओं का स्थूल परिचय - राष्ट्रीय कवि भूषण, नीति कार रहीम।

* संदर्भ ग्रंथ -

- 1) हिंदी साहित्य का इतिहास - आचार्य रामचंद्र शुक्ल।
- 2) हिंदी साहित्य की भूमिका: उद्भव विकास- डॉ. हजारीप्रसाद द्विवेदी।
- 3) भक्तिकाव्य और वर्तमान समय - संपादक रतनकुमार पाण्डेय।
- 4) हिंदी साहित्य की प्रवृत्तियाँ - डॉ. जयकिशनप्रसाद खण्डेलवाल।
- 5) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. लक्ष्मीसागर वाष्णीय।
- 6) हिंदी रीति साहित्य - डॉ. भगीरथ मिश्र।
- 7) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. नगेंद्र।
- 8) हिंदी साहित्य का आदिकाल- हजारीप्रसाद द्विवेदी।
- 9) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. रमेशचंद्र शर्मा।

प्रश्नपत्र - 12 - HIN - 0234 विशेष स्तर - वैकल्पिक

HIN - 0234 (A) हिंदी आलोचना

* उद्देश्य :-

- i) आलोचना के स्वरूप और प्रवृत्ति का ज्ञान कराना।
- ii) आलोचना के विकासक्रम का परिचय देना।
- iii) हिंदी के प्रमुख आलोचकों की आलोचना प्रणाली एवं आलोचना की तारतम्यता का बोध कराना।
- iv) निर्धारित आलोचकों की आलोचना पध्दतियों के द्वारा छात्रों में आलोचनात्मक दृष्टि का विकास करना।

* पाठ्यक्रम में निर्धारित आलोचक-

- 1) आचार्य रामचन्द्र शुक्ल
- 2) डॉ. हजारीप्रसाद द्विवेदी
- 3) आचार्य नन्ददुलारे वाजपेयी
- 4) डॉ. नगेन्द्र
- 5) डॉ. रामविलास शर्मा
- 6) डॉ. नामवर सिंह

* अध्ययनार्थ विषय :-

- 1) आलोचना का स्वरूप एवं उद्देश्य, आलोचना की प्रक्रिया, आलोचक के गुण।
- 2) निर्धारित आलोचकों में आचार्य रामचन्द्र शुक्ल और आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदी की आलोचना का अध्ययन, साम्य एवं वैषम्य।
- 3) आधुनिक हिंदी आलोचना में आचार्य रामचन्द्र शुक्ल का स्थान।
- 4) आचार्य नंददुलारे वाजपेयी की समन्वयशील आलोचना।
- 5) आलोचना के आधार - काव्यशास्त्रीय, वाद, सिद्धांत एवं विमर्श।
- 6) हिंदी आलोचना का विकासक्रम।
- 7) डॉ. नगेन्द्र की आलोचना पध्दति।
- 8) डॉ. रामविलास शर्मा की मार्क्सवादी आलोचना।
- 9) डॉ. नामवर सिंह की आधुनिक आलोचना पध्दति।
- 10) आलोचना का भविष्य।

* संदर्भ ग्रंथ:-

- 1) हिंदी आलोचना उद्भव और विकास- भगवत स्वरूप मिश्र - साहित्य सदन, देहरादून
- 2) हिंदी के विशिष्ट आलोचक- नंदकुमार राय, वसुमति प्रकाशन, इलाहाबाद।
- 3) हिंदी की सैध्दांतिक आलोचना - रूपकिशोर, कानपुर।
- 4) हिंदी समीक्षा स्वरूप और संदर्भ - रामदरश मिश्र, मॅकमिलन प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 5) हिंदी आलोचना का इतिहास - रामदरश मिश्र, काशी हिंदू विश्वविद्यालय प्रकाशन वाराणसी।
- 6) हिंदी आलोचना की परंपरा और आचार्य रामचन्द्र शुक्ल, शिवकुमार मिश्र, वाणी प्रकाशन, दिल्ली।
- 7) डॉ. हजारीप्रसाद द्विवेदी - सं. विश्वनाथ प्रसाद तिवारी। नैशनल प्रकाशन, दिल्ली
- 8) डॉ. नगेन्द्र के आलोचना सिध्दांत - चौबे नारायण प्रसाद, नैशनल प्रकाशन, दिल्ली।
- 9) डॉ. रामविलास शर्मा - विश्वनाथ प्रसाद तिवारी, वाणी प्रकाशन, दिल्ली।
- 10) आलोचक रामविलास शर्मा - नत्थनसिंह, विभूति प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 11) हिंदी आलोचना: स्वरूप और प्रक्रिया- सं. आनंद प्रकाश दीक्षित।
- 12) आचार्य शुक्ल के समीक्षा सिध्दांत - डॉ. रामलाल सिंह।
- 13) आचार्य रामचंद्र शुक्ल और हिंदी आलोचना - डॉ. रामविलास शर्मा।
- 14) आचार्य हजारी प्रसाद द्विवेदी : व्यक्तित्व और साहित्य - डॉ. गणपति चंद्रगुप्त।
- 15) आचार्य नन्ददुलारे वाजपेयी : व्यक्ति और साहित्य- डॉ. रामाधार शर्मा।
- 16) हिंदी आलोचना के आधार स्तंभ - डॉ. रामेश्वरलाल खण्डेलवाल।
- 17) दूसरी परंपरा की खोज - डॉ. नामवर सिंह।
- 18) स्वच्छंदतावादी समीक्षा नये आयाम - मिथिलेश सिंह।
- 19) हिंदी आलोचना के नाभि पुरुष नगेन्द्र- डॉ. शैलजा माहेश्वरी, भावना प्रकाशन, दिल्ली।
- 20) हिंदी आलोचना - विश्वनाथ त्रिपाठी।

प्रश्नपत्र 12 - HIN - 0234 (B) लोक साहित्य

* उद्देश्य -

- i) लोकसाहित्य के स्वरूप को समझते हुए उसके अध्ययन का महत्व स्पष्ट करना।
- ii) लोकसाहित्य की विविध विधाओं के अध्ययन द्वारा लोकजीवन में उसकी व्यापकता को समझाना।
- iii) लोकसाहित्य का सामाजिक, राष्ट्रीय एवं सांस्कृतिक महत्व बताकर उसके विशेष अध्ययन के लिए प्रेरणा देना।

* पाठ्यक्रम :-

- 1) 'लोक' शब्द की व्याख्या, लोकसाहित्य की प्रमुख परिभाषाएँ, लोकसाहित्य का वर्गीकरण, लोकसाहित्य और शिष्ट साहित्य में साम्य और वैषम्य, लोकसाहित्य के अध्ययन का महत्व।
- 2) लोकसाहित्य का अन्य शास्त्रों से संबंध - इतिहास, पुरातत्व, मानव-विज्ञान, समाज विज्ञान, मनोविज्ञान, भाषा विज्ञान, धर्मशास्त्र।
- 3) लोकगीत- परिभाषा, निर्माण तत्व, विशेषताएँ, लोकगीतों का वर्गीकरण, लोकगीतों के प्रमुखप्रकार- सोहर, विवाह, गौना, कजली, होली, लोरी (लोकगीतों का सामान्य परिचय।)
- 4) लोकगाथा- प्रमुख लक्षण, लोकगाथाओं का वर्गीकरण, आल्हा, गोरा-बादल, भरसरी की लोकगाथा का सामान्य परिचय।
- 5) लोककथा- लोककथा का स्वरूप एवं वर्गीकरण, लोककथा में अभिप्राय, लोककथा की विशेषताएँ।
- 6) लोकनाट्य- लोकनाट्य की विशेषताएँ, भारत के प्रमुख लोकनाट्य- रामलीला, रासलीला, भवई, यक्षगान, तमाशा, जात्रा, मॉच, नौटंकी (सामान्य परिचय)
- 7) प्रकीर्ण साहित्य - मुहावरें, कहावतें, पहेलियाँ, मुकरियाँ, ढकोसला, मंत्र, टोना-टोटका।

* संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) भारतीय लोकसाहित्य- डॉ. श्याम परमार
- 2) लोकसाहित्य की भूमिका- डॉ.कृष्णदेव उपाध्याय
- 3) लोकसाहित्य सिद्धांत और प्रयोग- डॉ. श्रीराम शर्मा
- 4) लोकसाहित्य के प्रतिमान - डॉ.कुंदनलाल उप्रेति
- 5) खड़ी बोली का साहित्य - डॉ. सत्या गुप्त
- 6) लोकसाहित्य विज्ञान - डॉ. सत्येंद्र
- 7) लोकसाहित्य का अध्ययन - डॉ. त्रिलोचन पाण्डेय
- 8) महाराष्ट्र का हिंदी लोककाव्य- डॉ.कृष्ण दिवाकर
- 9) लोकगीतों का विकासात्मक अध्ययन - डॉ.कुलदीप
- 10) लोकगीतों की सांस्कृतिक पृष्ठभूमि - डॉ. विद्या चौहान
- 11) हिंदी लोकसाहित्य शास्त्र, सिद्धांत और विकास- डॉ. अनुसया अग्रवाल, नीरज बुक सेंटर,दिल्ली।
- 12) लोककथा परिचय - नलिन विलोचन शर्मा
- 13) लोककथा विज्ञान - श्रीचन्द्र जैन
- 14) लोकधर्मी नाट्य परम्परा - डॉ. श्याम परमार
- 15) लोकनाट्य- परम्परा और प्रवृत्तियाँ - डॉ. महेन्द्र भनावत
- 16) भारत के लोकनाट्य- डॉ. शिवकुमार मधुर
- 17) लोकसाहित्य शास्त्र - डॉ. नन्दलाल कल्ला, राजस्थानी ग्रंथागार, जोधपुर।
- 18) भारतीय लोकसाहित्य की रूपरेखा- दुर्गा भागवत अनु.डॉ. स्वर्णकांता

HIN 12 - 0234 - (C) हिंदी पत्रकारिता

* उद्देश्य :-

- 1) पत्रकारिता आधुनिक साहित्य विधाओं में सर्वाधिक प्रसिद्ध और प्रभावशाली विद्या है, उसके अध्ययन का महत्व स्पष्ट करना।
- 2) पत्रकारिता एक विद्या के साथ ही साहित्य के प्रचार-प्रसार का भी विशिष्ट साधन है, उसकी व्यापकता को समझाना।
- 3) पत्रकारिता का सामाजिक, राष्ट्रीय एवं सांस्कृतिक महत्व बताकर उसके विशेष अध्ययन के लिए प्रेरणा देना।
- 4) हिंदी पत्रकारिता के विकासक्रम का परिचय देना।

* पाठ्यक्रम:-

- 1) पत्रकारिता अवधारणा और स्वरूप, अर्थ, परिभाषा, पत्रकारिता के विविध माध्यम, पत्रकार के गुण, दायित्व।
- 2) हिंदी पत्रकारिता का उद्भव और विकास- प्रारंभिक युग, भारतेन्दू युग, द्विवेदी युग, गांधी युग, स्वातंत्र्योत्तर युग।
- 3) पत्रकारिता के प्रमुख प्रकार - जन पत्रकारिता, साहित्यिक पत्रकारिता, विज्ञान पत्रकारिता, ग्रामीण पत्रकारिता, विकास पत्रकारिता, विचार पत्रकारिता, आर्थिक पत्रकारिता, अपराध-खोजी पत्रकारिता, युवा बाल एवं महिला पत्रकारिता, खेल पत्रकारिता, फिल्म पत्रकारिता।
- 4) मुक्त प्रेस की अवधारणा और प्रेस - कानून राज्याश्रय- संवरण। पत्रोद्योगी की गतिविधि, विज्ञापन वृत्ति, अधिनियमन, सेवा की नई शर्तें, संवेदनशून्यता।
- 5) भावी (इक्कीसवीं शती की) पत्रकारिता।

* संदर्भ ग्रंथ:-

- 1) हिन्दी पत्रकारिता- डॉ. कृष्णबिहारी मिश्र।
- 2) हिन्दी भाष के सामायिक पत्रों का इतिहास - राधाकृष्ण दास।
- 3) समाचार पत्रों का इतिहास - पं. अम्बिकाप्रसाद वाजपेयी।
- 4) पत्र और पत्रकार- पं. कमलापति त्रिपाठी।
- 5) हिन्दी पत्रकारिता का आलोचनात्मक इतिहास - डॉ. रमेशकुमार जैन।
- 6) हिन्दी पत्रकारिताके विविध आयाम - डॉ. वेदप्रताप वैदिक।
- 7) जनमाध्यम और पत्रकारिता- भाग 1 - और 2 - प्रवीण दीक्षित।
- 8) स्वतंत्रता आन्दोलन और हिन्दी पत्रकारिता- डॉ. अर्जुन तिवारी।
- 9) सम्पूर्ण पत्रकारिता- हेरम्ब मिश्र।
- 10) हिन्दी समाचार पत्रों का इतिहास - अनन्त बिहारी माथुर।
- 11) जन पत्रकारिता, जनसंचार एवं जनसम्पर्क- प्रो. सूर्यप्रसाद दीक्षित।
- 12) भारत में पत्रकारिता- आलोक मेहता।
- 13) पत्रकारिता और साहित्य - डॉ.मु.ब. शहा।
- 14) पत्रकार कला - विष्णुदत्त शुक्ल।
- 15) पत्र और पत्रकार- कमलापति त्रिपाठी।
- 16) पत्रकारिता के मूल सिद्धांत - डॉ. श्रीपाल शर्मा।
- 17) पत्रकारिता के प्रतिमान - डॉ. प्रेमचन्द गोस्वामी।
- 18) हिन्दी पत्रकारिता विकास और विविध आयाम - डॉ. सुशीला जोशी।
- 19) हिन्दी की दशा और पत्रकारिता- बालकृष्ण भट्ट
- 20) जनसंचार और पत्रकारिता: विविध आयाम - डॉ. ओमप्रकाश शर्मा, निराली प्रकाशन, पुणे।

एम.ए. हिंदी भाग- II
तृतीय सत्र (IIIrd Semester)

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

प्रश्नपत्र - 9 - HIN - 0231 - सामान्य स्तर - महाकाव्य और खण्डकाव्य
सूचनाएँ - प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएँगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकोंका होगा।

प्रश्न क्र. 1 : कामायनी पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 2 : कालजयी पर दीर्घोत्तरी प्रश्न अंतर्गत विकल्प के साथ पूछा जाएगा।

प्रश्न क्र. 3 : टिप्पणियाँ

कामायनी पर (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 4 : टिप्पणियाँ

कालजयी पर (तीन में से दो)

प्रश्न क्र. 5 : संसदभ्रम व्याख्या

(अ) कामायनी पर (दो में से एक)

(आ) कालजयी पर (दो में से एक)

प्रश्नपत्र - 10 - विशेष स्तर - HIN 0232 - भाषा विज्ञान

* सूचनाएँ :-

- i) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।
- ii) प्रश्न क्र. 1, 2, 3 एवं 4 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।
- iii) प्रश्न क्र. 5 : यह एक वाक्यीय उत्तर वाले प्रश्नों का होगा। कुल आठ प्रश्न पूछे जायेंगे जिनमें से किन्हीं छः के उत्तर अपेक्षित। प्रत्येक प्रश्न के लिए दो अंक दिए जायेंगे। प्रश्नों का स्वरूप बहुपर्यायी होगा।

प्रश्नपत्र - 11 - विशेष स्तर - HIN 0233 - हिंदी साहित्य का आदिकाल एवं मध्यकाल

* सूचनाएँ - प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

प्रश्न क्र. 1) आदिकाल पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्रश्न क्र. 2) भक्तिकाल पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्रश्न क्र. 3) रीतिकाल पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्रश्न क्र. 4) आदिकाल, भक्तिकाल एवं रीतिकाल पर एक-एक लघुत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे जिनमें से दो के उत्तर अपेक्षित हैं।

प्रश्न क्र. 5) आदिकाल, भक्तिकाल और रीतिकाल पर एक-एक टिप्पणी पूछी जायेगी जिनमें से दो के उत्तर अपेक्षित हैं।

प्रश्नपत्र - 12 - HIN - 0234 - विशेष स्तर - वैकल्पिक-

(A) हिन्दी आलोचना

सूचनाएँ :-

- 1) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।
- 2) प्रश्न 1 एवं 2 आलोचना के सैद्धांतिक पक्ष पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।
- 3) प्रश्न क्र. 3, 4, एवं 5 पाठ्यक्रम के आलोचकों पर अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

प्रश्नपत्र - 12 - HIN - 0234 - विशेष स्तर - वैकल्पिक-

(B) लोक साहित्य

सूचनाएँ :-

- 1) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंको का होगा।
- 2) प्रश्न क्र. 1, 2, एवं 3 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।
- 3) प्रश्न क्र. 4 - लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो)
- 4) प्रश्न क्र. 5 - टिप्पणियों पर आधारित प्रश्न (तीन में से दो)

प्रश्नपत्र - 12 - HIN - 0234 - विशेष स्तर - वैकल्पिक-

(C) हिन्दी पत्रकारिता

सूचनाएँ :-

- 1) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंको का होगा।
- 2) प्रश्न क्र. 1, 2, एवं 3 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।
- 3) प्रश्न क्र. 4 - टिप्पणियों पर आधारित प्रश्न (तीन में से दो)
- 4) प्रश्न क्र. 5 - यह एक वाक्यीय उत्तर वाले प्रश्नों का होगा। कुल आठ प्रश्न पूछे जायेंगे जिनमें से किन्हीं छः के उत्तर अपेक्षित। प्रत्येक प्रश्न के लिए दो अंक दिए जायेंगे। उत्तर पूर्ण वाक्य में अपेक्षित।

हिंदी पाठ्यक्रम
समकक्ष विषयों की सूची
तृतीय सत्र

पुराना पाठ्यक्रम		नया पाठ्यक्रम	
अ.क्र.	विषय	अ.क्र.	विषय
1.	प्रश्नपत्र-HI9-2310- सामान्य स्तर - महाकाव्य और खण्डकाव्य	1.	प्रश्नपत्र - 9 - HIN - 0231 - सामान्य स्तर - महाकाव्य और खण्डकाव्य
2.	प्रश्नपत्र-HI10-2320- भाषा विज्ञान	2.	प्रश्नपत्र - 10 - विशेष स्तर - HIN 0232 - भाषा विज्ञान
3.	प्रश्नपत्र-HI11-2330- हिंदी साहित्य का आदि एवं मध्यकाल	3.	प्रश्नपत्र - 11 - विशेष स्तर - HIN 0233 - हिंदी साहित्य का आदि एवं मध्यकाल
4.	प्रश्नपत्र-HI12-2340- विशेष स्तर : वैकल्पिक (A) हिंदी आलोचना	4.	प्रश्नपत्र - 12 - HIN - 0234 - विशेष स्तर - वैकल्पिक- (A) हिन्दी आलोचना
5.	(B) लोक साहित्य	5.	(B) लोक साहित्य
6.	(C) हिंदी पत्रकारिता	6.	(C) हिन्दी पत्रकारिता

चतुर्थ सत्र (IVth Semester)

प्रश्नपत्र - 13 - HIN - 0241 - सामान्य स्तर

काव्य नाटक एवं नई कविता

* उद्देश्य:-

- 1) आधुनिक हिंदी काव्य की प्रवृत्तियों से परिचित कराना।
- 2) आधुनिक काल के काव्य नाटक एवं नई कविता की प्रवृत्तियाँ एवं उनके तात्त्विक स्वरूप का ज्ञान कराना तथा इन विधाओं के विकासक्रम से परिचित कराना।

* पाठ्यक्रम:-

- 1) एककंठ विषपायी - दुष्यंतकुमार, लोकभारती प्रकाशन, इलाहाबाद।
- 2) नवधा- संपादित- नवधा - सं. सच्चिदानंद वात्सायन तथा जगदिश गुप्त , भारतीय साहित्य प्रकाशन, 57 ए, न्यू आरे नगर, जेलरोड मेरठ -250004 प्रकाशन वर्ष 2016

इस संग्रहकी निम्निलिखितकविताएँ पाठ्यक्रम हेतु निर्धारित की गई है -

(अ) शमशेरबहादुर सिंह -

कविताएँ - (i) गीत (ii) धिर गया है समय का रथ (iii) एक पीली शाम

(आ) अज्ञेय -

कविताएँ - (i) कलगी बाजरे की (ii) शब्द और सत्य (iii) सोन मछली (iv) नाच

(इ) गजानन माधव मुक्तिबोध -

कविताएँ - (i) आत्मा के मित्र मेरे (ii) दूर तारा (iii) मृत्यु और कवि (iv) मुझे पुकारती हुई पुकार

(v) सहर्ष स्वीकार है।

(ई) नरेश मेहता -

कविताएँ - (i) चाहता मन (ii) मेरा संकल्प (iii) कोई है ? संकोचवश

* संदर्भ ग्रंथ -

- 1) नई कविता के प्रमुख हस्ताक्षर- डॉ. संतोषकुमार तिवारी ।
- 2) तारसप्तक के कवि - काव्यशिल्प के मान - कृष्णलाल साहित्य प्रकाशन, दिल्ली ।
- 3) अज्ञेय एवं मुक्तिबोध - डॉ. ललिता राठोड, विद्या प्रकाशन, कानपुर ।
- 4) युगपुरुष कवि अज्ञेय - डॉ. रामेश्वर बाँगड, विद्या प्रकाशन, कानपुर ।
- 5) अज्ञेय की कविता : एक मूल्यांकन- डॉ. चंद्रकांत बांदिवडेकर ।
- 6) गजानन माधव मुक्तिबोध : जीवन और काव्य - डॉ. महेश भटनागर, राजेश प्रकाशन, दिल्ली ।
- 7) मुक्तिबोध की काव्यभाषा - डॉ. रतनकुमार, चिंतन प्रकाशन, कानपुर ।
- 8) गिरिजाकुमार माथुर के काव्य की बनावट और बुनावट - मधु माहेश्वरी ।
- 9) अज्ञेय साहित्य और चिंतन - प्रा. नामदेव जासूद ।
- 10) नई कविता की नाट्यभूमिका- डॉ. हुकूमचंद राजपाल ।
- 11) नई कविता के नाट्यकाव्य- डॉ. हरिचरण शर्मा 'चितक' ।
- 12) दुष्यन्तकुमार : रचनाएँ और रचनाकार- गणेश अष्टेकर, पंचशील प्रकाशन, जयपुर ।
- 13) दुष्यन्तकुमार और उनका साहित्य-डॉ. हरिचरण शर्मा 'चितक', प्रमोद प्रकाशन, दिल्ली ।
- 14) नयी कविता : नये धरातल - डॉ. हरिचरण शर्मा 'चितक' पदम प्रकाशन ।

प्रश्नपत्र - 14 - HIN - 0242 विशेष स्तर - हिंदी भाषा

* उद्देश्य -

- 1) हिंदी भाषा के उद्भव और विकास को समझना।
- 2) हिंदी भाषा के गठन और व्यवहार को समझना।
- 3) देवनागरी लिपि का मानक रूप और उपादेयता को समझना।
- 4) संगणक में हिन्दी प्रयोगण को जानना।

* पाठ्यक्रम:-

- 1) अ) प्राचीन भारतीय आर्य भाषा - वैदिक और लौकिक संस्कृत का सामान्य परिचय। आ) मध्यकालीन भारतीय आर्य भाषाएँ- (क) पाली (ख) प्राकृत- प्राकृत के प्रमुख भेद (ग) अपभ्रंश की विशेषताएँ।
- 2) हिंदी की बोलियाँ - वर्गीकरण तथा सामान्य परिचय। खड़ी बोली, ब्रज, अवधी, दाखिनी हिंदी का ध्वन्यात्मक और रूपात्मक, साहित्यिक परिचय।
- 3) हिंदी शब्द निर्माण- उपसर्ग, प्रत्यय, समास।
- 4) हिंदी भाषा का व्याकरण : संज्ञा, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, अव्यय, लिंग, वचन, एवं कारक का सोदाहरण परिचय।
- 5) देवनागरी लिपि - विशेषताएँ, देवनागरी लिपि के मानकीकरण के प्रयत्न। देवनागरी लिपि का मानक रूप, संगणक की दृष्टि से देवनागरी लिपि की उपादेयता। देवनागरी लिपि की खामियाँ।

* संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) हिंदी भाषा का उद्भव और विकास- डॉ. उदय नारायण तिवारी।
- 2) हिंदी : उद्भव, विकास और रूप - डॉ. हरदेव बाहरी।
- 3) हिंदी भाषा का परिचय - बिन्दु माधव मिश्र, राधाकृष्ण प्रकाशन, दिल्ली।
- 4) आधुनिक भाषा विज्ञान - डॉ. भोलानाथ तिवारी।
- 5) भाषा और भाषा विज्ञान - डॉ. तेजपाल चौधरी, विकास प्रकाशन, कानपुर।
- 6) भाषा विज्ञान एवं हिंदी भाषा - डॉ. हणमंतराव पाटील, विद्या प्रकाशन, कानपुर।
- 7) भाषा विज्ञान तथा समाज भाषा विज्ञान - डॉ. भाऊसाहेब परदेशी, डॉ. गिरीश महाजन, चंद्रलोक प्रकाशन, कानपुर।
- 8) हिंदी भाषा का आधुनिकीकरण- डॉ. कैलाशचन्द्र भाटिया।
- 9) आधुनिक हिंदी विविध आयाम - डॉ. कृष्णकुमार गोस्वामी, आलेख प्रकाशन, दिल्ली।

प्रश्नपत्र - 15 - HIN - 0243 विशेष स्तर

हिंदी साहित्य का आधुनिक काल

* उद्देश्य -

- 1) आधुनिक काल की प्रमुख साहित्यिक प्रवृत्तियों की जानकारी देना।
- 2) आधुनिक काल के गद्यकारों की रचनाओं का साहित्यिक परिचय देना।
- 3) आधुनिक काल की पद्य रचनाओं का परिचय देना।

* पाठ्यक्रम :- गद्य

- 1) परिस्थितियाँ - सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक, आर्थिक, साहित्यिक परिस्थितियाँ एवं उनका साहित्य पर प्रभाव।
- 2) उपन्यास विधा का विकास- प्रेमचन्द्रपूर्व युग, प्रेमचन्द युग, प्रेमचन्दोत्तर युग।
- 3) कहानी विधा का विकास- स्वातंत्र्यपूर्व, स्वातंत्र्योत्तर युग।
- 4) नाटक विधा का विकास- प्रसाद पूर्व युग, प्रसाद युग, प्रसादोत्तर युग।
- 5) निबंध विधा का विकास- भारतेन्दु युग, द्विवेदी युग, शुक्ल युग, शुक्लोत्तर युग।

पद्य :-

- 1) भारतेन्दुयुगीन काव्य की प्रमुख प्रवृत्तियाँ
- 2) द्विवेदीयुगीन काव्य की प्रमुख प्रवृत्तियाँ।
- 3) राष्ट्रीय - सांस्कृतिक काव्य धारा।
- 4) छायावाद की प्रेरक परिस्थितियाँ, प्रमुख प्रवृत्तियाँ, छायावाद की बृहदत्रयी।
- 5) प्रगतिवाद : प्रेरक परिस्थितियाँ, प्रमुख विशेषताएँ।
- 6) प्रयोगवाद : प्रेरक परिस्थितियाँ, प्रमुख प्रवृत्तियाँ, प्रयोगवाद और नई कविता।
- 7) गीत-गजल-नवगीत का संक्षिप्त परिचय।

संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) हिंदी गद्य का उद्भव और विकास - डॉ. उमेश शास्त्री
- 2) हिंदी का गद्य साहित्य - रामचन्द्र तिवारी।
- 3) स्वातंत्र्योत्तर हिंदी साहित्य - रामरतन भटनागर।
- 4) स्वातंत्र्योत्तर हिंदी नाटक- डॉ. रीता कुमार।
- 5) प्रतिनिधि हिंदी निबंधकार- डॉ. द्वारिकाप्रसाद सक्सेना।
- 6) आधुनिक हिंदी साहित्य का विकास- डॉ. श्रीकृष्णलाल।

- 7) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. राममूर्ति त्रिपाठी ।
- 8) आधुनिक साहित्य का इतिहास - डॉ. बच्चनसिंह ।
- 9) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. देवीशरण रस्तोगी ।
- 10) हिंदी साहित्य का प्रवृत्तिपरक इतिहास - डॉ. सभापति मिश्र ।
- 11) हिंदी का गद्य साहित्य - रामचंद्र तिवारी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी ।
- 12) हिन्दी साहित्य का इतिहास - डॉ. रमेशचंद्र शर्मा ।
- 13) नवगीत : संवेदना और शिल्प - डॉ. सत्येंद्र शर्मा ।
- 14) साठोत्तरी हिंदी गजल - डॉ. मधु खराटे ।
- 15) हिंदी गजल के विविध आयाम - डॉ. सरदार मुजावर ।

प्रश्नपत्र - 16 - HIN - 0244 - विशेष स्तर - वैकल्पिक

(A) मीडिया लेखन

उद्देश्य:-

- 1) मीडिया लेखन के महत्व को समझाना।
- 2) मीडिया लेखन के प्रकारों का परिचय देना।
- 3) मीडिया लेखन की उपादेयता पर प्रकाश डालना।
- 4) मीडिया लेखन की क्षमता को विकसित कराना।

पाठ्यक्रम:-

(अ) जनसंचार माध्यम :

- 1) जनसंचार माध्यम : परिभाषा एवं स्वरूप, महत्व।
- 2) जनसंचार माध्यम का विकास।
- 3) जनसंचार माध्यमों के प्रकार।

(आ) मुद्रित माध्यम :

- 1) समाचार पत्र की परिभाषा एवं स्वरूप।
- 2) समाचार पत्र का महत्व एवं आवश्यकता।
- 3) समाचार पत्र हेतु लेखन- समाचार लेखन, संपादकीय लेखन, रिपोर्टाज लेखन, विज्ञापन लेखन एवं साक्षात्कार।

(इ) श्रव्य माध्यम :

- 1) रेडियो लेखन के सिद्धांत।
- 2) रेडियो के लिए समाचार लेखन।
- 3) रेडियो वार्ता लेखन।
- 4) रेडियो नाटक लेखन।
- 5) रेडियो रूपांतर लेखन।

(ई) दृक - श्राव्य माध्यम - दूरदर्शन:

- 1) दूरदर्शन लेखन के सिद्धांत।
- 2) दृक-श्राव्यमाध्यम-दूरदर्शन का स्वरूप एवं महत्व।
- 3) दूरदर्शन के लिए समाचार लेखन।
- 4) धारावाहिक (सिरियल) लेखन।

* संदर्भ ग्रंथ:-

- 1) मीडिया लेखन: सिद्धांत और व्यवहार - डॉ. चंद्रप्रकाश मिश्र, संजय प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 2) मीडिया लेखन के सिद्धांत - एन. सी. पंत, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 3) मीडिया और हिंदी- सं. मधु खराटे, डॉ. हणमंत पाटील, राजेन्द्र सोनवणे, विद्या प्रकाशन, कानपुर।
- 4) प्रयोजनमूलक हिंदी - हरिश, विश्वविद्यालय प्रकाशन, आगरा।
- 5) मीडिया लेखन- सुमित मोहन, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 6) संचार माध्यम लेखन- गौरीशंकर राणा, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 7) उत्तर आधुनिक मीडिया विमर्श - सुधीर पचौरी, वाणी प्रकाशन नई दिल्ली।
- 8) मीडिया और समाज -संजय गुलाठी, चंद्रलोक प्रकाशन, कानपुर।
- 9) मीडिया, भाषा और संस्कृति- कमलेश्वर, प्रवीण प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 10) मीडिया विमर्श (पत्रकारिता) - रामशरण जोशी, समय प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 11) टेलिविजन लेखन- सं.असगर वजाहत, राधाकृष्ण प्रकाशन दिल्ली।
- 12) टेलिविजन पटकथा लेखन- विनोद तिवारी, परिहंस प्रकाशन, दिल्ली।
- 13) रेडियो नाटक की कला - डॉ. सिध्दनाथ कुमार, राधाकृष्ण प्रकाशन, दिल्ली।
- 14) टेलिविजन लेखन- सिद्धांत और प्रयोग- कुमुद नागर, भारत प्रकाशन, लखनऊ।
- 15) रेडियो लेखन- मधुकर गंगाधर, बिहार हिंदी ग्रंथ अकादमी, पटना
- 16) रेडियो वार्ता शिल्प - डॉ. सिध्दनाथ कुमार, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 17) रेडियो और दूरदर्शन पत्रकारिता- डॉ. हरिमोहन, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 18) भारतीय मीडिया अंतरंग पहचान - सं. स्मिता मिश्र, भारत पुस्तक भांडार, नई दिल्ली।

प्रश्नपत्र - 16 - HIN - 0244 - विशेष स्तर - वैकल्पिक

(B) प्रयोजनमूलक हिंदी

* उद्देश्य :-

- 1) हिंदी एवं देवनागरी लिपि के बारे में जानना।
- 2) पत्राचार के विविध रूपों से परिचय कराना।
- 3) जनसंचार माध्यमों से अवगत कराना।
- 4) अनुप्रयोगात्मक ज्ञान प्राप्त करना।

* पाठ्यक्रम :-

- 1) प्रयोजनमूलक हिंदी: सिध्दान्त एवं प्रविधि - प्रयोजनमूलक हिंदी की आवश्यकता, प्रयोजनमूलक हिंदी बनाम व्यावहारिक हिंदी, प्रयोजनमूलक हिंदी स्वरूप एवं व्याख्या तथा प्रयोजनमूलक हिंदी की विशेषताएँ।
- 2) हिंदी के विभिन्न रूप - साहित्यिक भाषा, संचार भाषा, राजभाषा, माध्यमभाषा।
- 3) देवनागरी लिपि - गुण, वैज्ञानिकता, दोष, सुधार मानक, वर्णमाला और संगणकीय दृष्टि से देवनागरी लिपि, नागरी अंक, भारतीय अंकों के अंतराष्ट्रीय रूप।
- 4) पत्राचार - व्यापारिक पूछताछ पत्र, संदर्भ या परिचय पत्र, शिकायती पत्र, साख पत्र, आवेदनपत्र, - छुट्टी के लिए आवेदन, नौकरी के लिए आवेदन, वेतनवृद्धि के लिए आवेदन, सरकारी पत्र कार्यालय आदेश, अर्द्ध सरकारी पत्र, संकल्प, प्रेस विज्ञप्ति।
- 5) कम्प्यूटर - परिचय, रूपरेखा, उपयोग- इंटरनेट संपर्क उपकरण, वेब पब्लिशिंग।
- 6) अनुवाद का स्वरूप, प्रक्रिया, प्रविधि एवं अनुवाद के प्रकार।

* संदर्भ ग्रंथ:-

- 1) पारिभाषिक शब्द संग्रह- केंद्रीय हिंदी निदेशालय, दिल्ली।
- 2) देवनागरी लिपि तथा हिंदी वर्तनी का मानकीकरण- केंद्रीय हिंदी निदेशालय, दिल्ली।
- 3) मानक हिंदी का स्वरूप - भोलानाथ तिवारी, प्रभात प्रकाशन, दिल्ली।
- 4) प्रशासन में राजभाषा हिंदी - कैलाशचंद्र भाटिया, तक्षशिला प्रकाशन, दिल्ली।
- 5) हिंदी विविध व्यवहारों की भाषा - सुवास कुमार, वाणी प्रकाशन, दिल्ली।
- 6) मीडिया लेखन- रमेशचंद्र त्रिपाठी, पवन अग्रवाल, भारत प्रकाशन, दिल्ली।
- 7) प्रयोजनमूलक हिंदी सिध्दांत और प्रयोग- डॉ. दंगलझाल्टे, वाणी प्रकाशन, दिल्ली।
- 8) प्रयोजनमूलक हिंदी - कमल बोस, क्लासिक पब्लिकेशन, दिल्ली।
- 9) प्रयोजनमूलक हिंदी (भाग 1 से 3) डॉ. उर्मिला पाटील, अतुल प्रकाशन, कानपुर।
- 10) प्रयोजनमूलक हिंदी - लक्ष्मीकांत पाण्डेय, डॉ. प्रमिला अवस्थी, आशीष प्रकाशन, कानपुर।
- 11) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. महेंद्र राणा।
- 12) प्रयोजनमूलक हिंदी की नई भूमिका- कैलाशनाथ पाण्डेय, लोकभारती प्रकाशन, दिल्ली।

प्रश्नपत्र - 16 - HIN - 0244 - विशेष स्तर - वैकल्पिक
(C) अनुवाद विज्ञान

* उद्देश्य:-

- 1) छात्रों में अनुवाद की क्षमता विकसित करना।
- 2) अनुवाद के सांस्कृतिक महत्व को रेखांकित करना।
- 3) अनूदित साहित्य का महत्व समझाना।

* पाठ्यक्रम:-

- 1) अनुवाद की परिभाषाएँ तथा स्वरूप।
- 2) अनुवाद की आवश्यकता एवं उद्देश्य।
- 3) अनुवाद की प्रक्रिया- मूलभाषा के पाठबोधन, लक्ष्यभाषा में विशेषताएँ, अर्थहानि, अर्थान्तरण, अधिकानुवाद, न्यूनानुवाद।
- 4) अनुवाद का सामाजिक एवं सांस्कृतिक पक्ष।
- 5) अनुवाद कार्य में सहायक साधनों के उपयोगका महत्व - द्विभाषिककोश, त्रिभाषिककोश, वर्णनात्मककोश, सूचियाँ, विषय विशेष के ग्रंथ, सयंत्र।
- 6) रचनात्मक साहित्य के अनुवाद का स्वरूप, आवश्यकता, समस्याएँ एवं सीमाएँ।
- 7) वैज्ञानिक और तकनीकी सामग्री के अनुवाद का स्वरूप, आवश्यकता, विशेषताएँ एवं समस्याएँ।
- 8) अनुवाद के मूल्यांकन का प्रश्न - आवश्यकता तथा निकष।
- 9) अनुवादक की योग्यता, कर्तव्य एवं आचार संहिता, सफल अनुवादक की कसौटियाँ।
- 10) हिंदी साहित्य में अनुवाद कार्य की परंपरा का इतिहास।
- 11) अंग्रेजी या मराठी गद्यखंड का हिंदी में अनुवाद (गद्यखंड लगभग 150 शब्दों में अपेक्षित)

* संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) अनुवाद विज्ञान - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 2) अनुवाद कला :कुछ विचार - आनंद प्रकाश खोभानी
- 3) अनुवाद कला - चारुदत्त शास्त्री
- 4) अनुवाद : सिध्दांत और व्यवहार - एस.के. शर्मा
- 5) अनुवाद की व्यावहारिक समस्याएँ - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 6) अनुवाद भाषाएँ -समस्याएँ- एन.ई. विश्वनाथ अय्यर, ज्ञानगंगा, दिल्ली।
- 7) रोजगाराभिमुख अनुवाद विज्ञान - डॉ. सुरेश माहेश्वरी, भावना प्रकाशन, दिल्ली।
- 8) अनुवाद विज्ञान स्वरूप एवं व्याप्ति - सं.डॉ.मु.ब. शहा, डॉ. पीताम्बर सरोदे
- 9) अनुवादकता और समस्याएँ - वैज्ञानिक अनुसंधान, प्रकाशन और सांस्कृतिक ग्रंथालय
- 10) अनुवाद सिध्दांत एवं स्वरूप - डॉ. मनोहर सराफ, डॉ. शिवाकान्त गोस्वामी
- 11) अनुवाद निरूपण- डॉ. भारती गोरे
- 12) अनुवाद - डॉ. रामगोपल सिंह
- 13) अनुवाद विज्ञान - सं. डॉ. सुरेश तायडे

एम.ए. हिंदी भाग- II
चतुर्थ सत्र (IVth Semester)
प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन
प्रश्नपत्र - 13 - HIN - 0241 - सामान्य स्तर
काव्य नाटक एवं नई कविता

सूचनाएँ - i) प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जाएँगे। प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा।

ii) प्रश्न क्र.1 : एककंठ विषयायी पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

iii) प्रश्न क्र.2 : नवधा पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

iv) प्रश्न क्र.3 : एककंठ विषयायी पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो)

v) प्रश्न क्र.4 : नवधा पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो)

vi) प्रश्न क्र.5: ससंदर्भ व्याख्या - अ) एककंठ विषयायी पर (दो में से एक)

आ) नवधा पर (दो में से एक)

प्रश्नपत्र - 14 - विशेष स्तर - HIN - 0242

हिंदी भाषा

* सूचनाएँ :-

1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।

2) प्रश्न क्र. 1, 2, 3 एवं 4 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

3) प्रश्न क्र.5 टिप्पणियों पर आधारित होगा। (तीन में से दो)

प्रश्नपत्र - 15 - विशेष स्तर - HIN - 0243

हिंदी साहित्य का आधुनिक काल

* सूचनाएँ :-

1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंको का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।

2) प्रश्न क्र. 1 एवं 2 गद्य पर आधारित अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

3) प्रश्न क्र. 3 एवं 4 पद्य पर आधारित अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

4) प्रश्न क्र. 5 लघुत्तरी प्रश्न - अ) गद्य पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

आ) पद्य पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्रश्नपत्र - 16 - HIN - 0244 विशेष स्तर - वैकल्पिक (A) मीडिया लेखन

* सूचनाएँ :- प्रत्येक प्रश्न 12 अंको का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।

प्र.क्र. 1) जनसंचार माध्यम पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्र.क्र. 2) मुद्रित माध्यम पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्र.क्र. 3) श्राव्य माध्यम-रेडियो पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्र.क्र. 4) दृक-श्राव्य माध्यम दूरदर्शन पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)

प्र.क्र. 5) टिप्पणियाँ लिखिए- (अ) श्राव्य - माध्यम रेडियो पर आधारित (दो में से एक)

(आ) दृक-श्राव्य माध्यम दूरदर्शन पर आधारित (दो में से एक)

प्रश्नपत्र - 16 - HIN - 0244 विशेष स्तर - वैकल्पिक (B) प्रयोजनमूलक हिंदी

* सूचनाएँ :-

1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।

2) प्र.क्र. 1, 2 एवं 3 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

3) प्र.क्र. 4) टिप्पणियाँ लिखिए (तीन में से दो)

4) प्र.क्र. 5) लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो)

प्रश्नपत्र - 16 - HIN - 0244 विशेष स्तर - वैकल्पिक (C) अनुवाद विज्ञान

* सूचनाएँ :-

1) प्रत्येक प्रश्न 12 अंकों का होगा। कुल पाँच प्रश्न पूछे जायेंगे। प्रश्नपत्र 60 अंकों का होगा।

2) प्र.क्र. 1, 2 एवं 3 अंतर्गत विकल्प के साथ दीर्घोत्तरी प्रश्न पूछे जायेंगे।

3) प्र.क्र. 4) लघुत्तरी प्रश्न (तीन में से दो)

4) प्र.क्र. 5) मराठी अथवा अंग्रेजी परिच्छेद का हिंदी में अनुवाद करना।

(गद्यखंड लगभग 150 शब्दों में अपेक्षित)

एम.ए. भाग- 2 (हिंदी)

हिंदी पाठ्यक्रम

समकक्ष विषयों की सूची

चतुर्थ सत्र

पुराना पाठ्यक्रम		नया पाठ्यक्रम	
अ.क्र	विषय	अ.क्र	विषय
1.	प्रश्नपत्र- 13-HI-2410- सामान्य स्तर - काव्य नाटक, नई कविता, और गज़ल	1.	प्रश्नपत्र - 13 - HIN - 0241 -सामान्य स्तर काव्य नाटक एवं नई कविता
2.	प्रश्नपत्र-14-HI-2420- विशेष स्तर - हिंदी भाषा	2.	प्रश्नपत्र - 14 - विशेष स्तर - HIN - 0242 हिंदी भाषा
3.	प्रश्नपत्र-15-HI-2330- विशेष स्तर - हिंदी साहित्य का आधुनिक काल	3.	प्रश्नपत्र - 15 - विशेष स्तर - HIN - 0243 हिंदी साहित्य का आधुनिक काल
4.	प्रश्नपत्र-16-HI-2340- विशेष स्तर : वैकल्पिक (रोजगारपरक) (A) मीडिया लेखन (B) प्रयोजनमूलक हिंदी (C) अनुवाद विज्ञान	4.	प्रश्नपत्र - 16 - HIN - 0244 विशेष स्तर - वैकल्पिक (A) मीडिया लेखन वैकल्पिक (B) प्रयोजनमूलक हिंदी वैकल्पिक (C) अनुवाद विज्ञान

डॉ. महेंद्र रघुवंशी
समन्वयक -जी.टी.पी. कॉलेज, नंदुरबार

डॉ. सुनील कुलकर्णी
अध्यक्ष - हिंदी अध्ययन मंडल

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

Grade - A
NAAC Re - Accredited

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम्. ए. मराठी
भाग दोन

सत्र तिसरे व चौथे
(शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ पासून लागू)

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम्. ए. मराठी भाग दोन
सत्र तिसरे व चौथे
(शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ पासून लागू)

अभ्यासपत्रिका क्र.पाच
स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह
सत्र तिसरे
MAR 231: स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह
सत्र चौथे
MAR 241: स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह

अभ्यासपत्रिका क्र.सहा
भाषाविज्ञान
सत्र तिसरे
MAR 232: वर्णनात्मक भाषाविज्ञान
सत्र चौथे
MAR 242: समाजभाषाविज्ञान

अभ्यासपत्रिका क्र.सात
मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास
सत्र तिसरे
MAR 233: मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास (अभंग आणि भारुड)
सत्र चौथे
MAR 243: मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास (आख्यान काव्य आणि लावणी)

अभ्यासपत्रिका क्र.आठ
लोकसाहित्य आणि खानदेशातील लोकसाहित्य
सत्र तिसरे
MAR 234 A: लोकसाहित्य
सत्र चौथे
MAR 244 A: खानदेशातील लोकसाहित्य
किंवा
मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये
सत्र तिसरे
MAR 234 B: मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये
सत्र चौथे
MAR 244 B: मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
एम्. ए. मराठी भाग दोन
सत्र तिसरे व चौथे
(शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ पासून लागू)

अभ्यासपत्रिका क्र.पाच
स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह

सत्र तिसरे

MAR 231: स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह

उद्दिष्टे:

१. साहित्यप्रवाहाची संकल्पना जाणून घेणे.
२. साहित्यप्रवाहांच्या उदयामागील सामाजिक, सांस्कृतिक व वाङ्मयीन पार्श्वभूमी समजून घेणे.
३. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील नवसाहित्य, ग्रामीण व महानगरीय या साहित्यप्रवाहांचे स्वरूप जाणून घेऊन त्यांच्या वैशिष्ट्यांचा शोध घेणे.
४. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील नवसाहित्य, ग्रामीण व महानगरीय या साहित्यप्रवाहांची विविध वाङ्मयप्रकारांतील वाटचाल जाणून घेणे.
५. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील नवसाहित्य, ग्रामीण व महानगरीय या साहित्यप्रवाहांच्या प्रातिनिधिक साहित्यकृतींचा अभ्यास करणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. पार्श्वभूमी

(०६ तासिका)

- (अ) साहित्यप्रवाह: संकल्पना
- (आ) साहित्यप्रवाह: उदयामागील कारणे (स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील सामाजिक, सांस्कृतिक, वाङ्मयीन पार्श्वभूमी)

२. नवसाहित्यप्रवाह

(१८ तासिका)

- (अ) नवसाहित्यप्रवाह: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) नवसाहित्यप्रवाहाची वाटचाल (नवकथा व नवकविता यांचा प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)
- (इ) प्रातिनिधिक साहित्यकृती: 'तलावातलं चांदणं'(कथासंग्रह) - गंगाधर गाडगीळ, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई.

३. ग्रामीण साहित्यप्रवाह

(१८ तासिका)

- (अ) ग्रामीण साहित्यप्रवाह: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) ग्रामीण साहित्यप्रवाहाची वाटचाल (ग्रामीण कविता, कथा, कादंबरी यांचा प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)
- (इ) प्रातिनिधिक साहित्यकृती: 'पोटमारा' (कादंबरी) - रवींद्र पांढरे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.

४. महानगरीय साहित्यप्रवाह

(१८ तासिका)

- (अ) महानगरीय साहित्यप्रवाह: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) महानगरीय साहित्यप्रवाहाची वाटचाल (महानगरीय कविता, कथा, कादंबरी, नाटक या लेखनाचा प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)
- (इ) प्रातिनिधिक साहित्यकृती: 'ततपप' (कवितासंग्रह) - वर्जेश सोलंकी, अभिधानंतर आणि पोएट्रीवाला, मुंबई.

सत्र चौथे

MAR 241: स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह

उद्दिष्टे:

१. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील दलित, आदिवासी, भटके विमुक्त व मुस्लिम या साहित्यप्रवाहांचे स्वरूप जाणून घेऊन त्यांच्या वैशिष्ट्यांचा शोध घेणे.
२. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील दलित, आदिवासी, भटके विमुक्त व मुस्लिम या साहित्यप्रवाहांची विविध वाङ्मयप्रकारांतील वाटचाल जाणून घेणे.
३. स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील दलित, आदिवासी, भटके विमुक्त व मुस्लिम या साहित्यप्रवाहांच्या प्रातिनिधिक साहित्यकृतींचा अभ्यास करणे.

घटक विश्लेषण :

एकूण तासिका साठ

१. दलित साहित्यप्रवाह

(१५ तासिका)

- (अ) दलित साहित्यप्रवाह: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) दलित साहित्यप्रवाहाची वाटचाल (दलित कविता, कथा, आत्मकथन, नाटक या लेखनाचा प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)
- (इ) प्रातिनिधिक साहित्यकृती: 'जिणं आमचं'(आत्मकथन) - बेबी कांबळे, सुगावा प्रकाशन, पुणे.

२. आदिवासी साहित्यप्रवाह

(१५ तासिका)

- (अ) आदिवासी साहित्यप्रवाह: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) आदिवासी साहित्यप्रवाहाची वाटचाल (आदिवासी कविता, कादंबरी, आत्मकथन, वैचारिक लेखन या लेखनाचा प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)
- (इ) प्रातिनिधिक साहित्यकृती: 'आदिवासी साहित्य संमेलन अध्यक्षीय भाषणे' - संकलन: डॉ. गोविंद गारे, सुगावा प्रकाशन, पुणे.

३. भटके विमुक्त साहित्यप्रवाह

(१५ तासिका)

- (अ) भटके विमुक्त साहित्यप्रवाह: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) भटके विमुक्त साहित्यप्रवाहाची वाटचाल (कविता, कादंबरी, आत्मकथन या लेखनाचा प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)
- (इ) प्रातिनिधिक साहित्यकृती: 'फेसाटी' (कादंबरी) - नवनाथ गोरे, अक्षरवाङ्मय प्रकाशन, पुणे.

४. मुस्लिम साहित्यप्रवाह

(१५ तासिका)

- (अ) मुस्लिम साहित्यप्रवाह: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) मुस्लिमसाहित्यप्रवाहाची वाटचाल (कविता, कथा व अन्य लेखनाचा प्रमुख लेखकांच्याअनुषंगाने परामर्श)
- (इ) प्रातिनिधिक साहित्यकृती: 'बेबस' (कथासंग्रह) - रफीक सूरज, दर्या, पुणे.

संदर्भसाहित्य:

१. अर्वाचीन मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - सदा कऱ्हाडे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
२. १९६० नंतरची सामाजिक परिस्थिती आणि साहित्यातील नवे प्रवाह - आनंद यादव, मेहता, पुणे.
३. साहित्याचा अवकाश - नागनाथ कोत्तापल्ले, स्वरूप, औरंगाबाद.
४. आधुनिक मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - दत्ता भगत, चिन्मय, औरंगाबाद.
५. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ७, भाग १ ते ४ - संपा. रा. ग. जाधव, म. सा. प., पुणे.
६. मराठीसाहित्य: प्रेरणा व स्वरूप १९५०-१९७५ - संपा. गो. मा. पवार, म. द. हातकणंगलेकर, पॉप्युलर, मुंबई.
७. साठोत्तरी मराठी वाङ्मयातील प्रवाह - संपा. शरणकुमार लिंबाळे, दिलीपराज, पुणे.
८. साठोत्तरी साहित्यप्रवाह भाग १, २ - प्रल्हाद लुलेकर, सायन, पुणे.
९. साहित्यातील नवे प्रवाह - माधव पुटवाड, बळिवंश, नांदेड.
१०. वाङ्मयीन दृष्टिकोन आणि चळवळी - संपा. सुमती लांडे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
११. सामाजिक परिवर्तन आणि मराठी साहित्य - संपा. र. बा. मंचरकर, पद्मगंधा, पुणे.
१२. आधुनिक मराठी साहित्य आणि सामाजिकता - संपा. मृणालिनी शहा व इतर, पद्मगंधा, पुणे.
१३. खडक आणि पाणी - गंगाधर गाडगीळ, मौज, मुंबई.
१४. नवसाहित्य: संकल्पना, स्वरूप व वाटचाल, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
१५. गाडगीळांच्या कथा - संपा. श्री. पु. भागवत, मौज, मुंबई.
१६. मराठी कथेची स्थितिगती - अंजली सोमण, प्रतिमा, पुणे.
१७. ग्रामीण साहित्य: स्वरूप आणि समस्या - आनंद यादव, मेहता, पुणे.
१८. ग्रामीणता: साहित्य आणि वास्तव - आनंद यादव, मेहता, पुणे.
१९. ग्रामीण साहित्य समाज आणि संस्कृती - आनंद यादव, मेहता, पुणे.
२०. ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास - संपा. चंद्रकुमार नलगे, सुरेश एजन्सी, पुणे.
२१. ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास - संपा. रामचंद्र काळुंखे, कैलाश, औरंगाबाद.
२२. अब्राहमणी साहित्याचे सौंदर्यशास्त्र - शरद पाटील, सुगावा, पुणे.
२३. ग्रामीण साहित्य चळवळ आणि आम्ही - संपा. वासुदेव मुलाटे, स्वरूप, औरंगाबाद.

२४. मराठी ग्रामीण कवितेचा इतिहास - कैलास सार्वेकर, मेहता, पुणे.
२५. कवितेचे वर्तमान - महेंद्र कदम, दर्या, पुणे.
२६. मराठी ग्रामीण कादंबरी - रवींद्र ठाकूर, मेहता, पुणे.
२७. ग्रामीण कादंबरी: आकलन आणि विश्लेषण - रामचंद्र काळुंखे, कैलाश, औरंगाबाद.
२८. ग्रामीण कथा: स्वरूप आणि विश्लेषण - वासुदेव मुलाटे, स्वरूप, औरंगाबाद.
२९. ग्रामीण साहित्य: एक चिंतन - द. ता. भोसले, मेहता, पुणे.
३०. ग्रामीण साहित्याची चळवळ - कीर्ती मुळीक
३१. नव्वदोत्तरी मराठी ग्रामीण साहित्य (कैलास सार्वेकर स्मृती-गौरवग्रंथ) - संपा. लीलावती देवरे व अन्य, प्रशांत, जळगाव.
३२. मराठी नागरकथा - छाया पोवार, स्नेहवर्धन, पुणे.
३३. प्रदक्षिणा खंड १, २ - संपा. अनिरुद्ध कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
३४. जागतिकीकरणानंतरचे साहित्य (प्रल्हाद लुलेकर गौरवग्रंथ) - संपा. नागनाथ कोत्तापल्ले, सायन, पुणे.
३५. महानगरीय जाणिवा आणि मराठी साहित्य (लेख) - अविनाश सप्रे, साहित्य आणि समाज (प्रा. गो. मा. पवार गौरवग्रंथ), संपा. नागनाथ कोत्तापल्ले, प्रतिमा, पुणे. पृ. १९८-२०७.
३६. महानगरीय मराठी साहित्य (लेख) - वसंत आबाजी डहाके, मुक्त शब्द, एप्रिल २०१६, पृ.३०-३४, ५१.
३७. महानगरीय नाटक: १९८० नंतर (लेख) - शीतल पावसकर-भोसले, मुक्त शब्द, एप्रिल २०१६, पृ.३५-४१.
३८. ऍंशीनंतरची महानगरीय कविता (लेख) - प्रवीण दशरथ बांदेकर, मुक्त शब्द, एप्रिल २०१६, पृ.४२-५१.
३९. नवाक्षर दर्शन, अंक जाने.-फेब्रु.-मार्च २००७, संपादक: प्रवीण बांदेकर.
४०. नव्वदोत्तर मराठी कविता (विशेषांक), सर्वधारा, वर्ष ११, अंक १, २०१७.
४१. साहित्य: ग्रामीण आणि दलित - संपा. ईश्वर नांदापुरे, विजय, नामपूर.
४२. साहित्याचे निकष बदलावे लागतील - शरणकुमार लिंबाळे, दिलीपराज, पुणे.
४३. प्रवाह आणि प्रतिक्रिया (१९७५ नंतरची कविता) - रवींद्र ठाकूर, स्वरूप, औरंगाबाद.
४४. नवं जग, नवी कविता - विश्राम गुप्ते, संस्कृती, पुणे.
४५. दलित साहित्य: एक अभ्यास - अर्जुन डांगळे, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ, मुंबई.
४६. निळी पहाट - रा. ग. जाधव, श्रीविद्या, पुणे.
४७. आंबेडकरवादी मराठी साहित्य - यशवंत मनोहर, परिमल, औरंगाबाद.
४८. दलित कविता आणि दलित साहित्याचे सौंदर्यशास्त्र - म. सु. पाटील, पद्मगंधा, पुणे.
४९. साहित्य: सर्जन आणि संदर्भ - केशव तुपे, कैलाश, औरंगाबाद.

५०. दलित साहित्य: वेदना आणि विद्रोह - भालचंद्र फडके, श्रीविद्या, पुणे.
५१. दलित साहित्य: उद्गम आणि विकास - योगेंद्र मेश्राम.
५२. दलित कविता आणि प्रतिमा - महेंद्र भवरे, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
५३. दलित कवितेतील नवे प्रवाह - महेंद्र भवरे
५४. नव्वदोत्तर आंबेडकरवादी कवितेची मीमांसा - अशोक रा. इंगळे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
५५. दलित आत्मकथा: एक आकलन - शरणकुमार लिंबाळे, दिलीपराज, पुणे.
५६. दलित आत्मकथन: स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये - मनोहर जाधव, सुविद्या, पुणे.
५७. साहित्य लोक, ग्रामीण आणि दलित - म. सु. पगारे, दिलीपराज, पुणे.
५८. ग्रामीण दलित साहित्याचा अनुबंध - संपा. म. सु. पगारे, प्रशांत, जळगाव.
५९. दलित साहित्याचा इतिहास - म. सु. पगारे, प्रशांत, जळगाव.
६०. मराठी कवितेच्या नव्या दिशा - महेंद्र भवरे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
६१. आदिवासी साहित्य आणि अस्मितावेध - भुजंग मेश्राम / प्रफुल्ल शिलेदार, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
६२. महाराष्ट्रातील आदिवासी मराठी साहित्य: एक शोध - माहेश्वरी गावीत, दास्ताने रामचंद्र आणि कंपनी, पुणे.
६३. आदिवासी कवितेचा उषःकाल आणि सद्यस्थिती - तुकाराम रोंगटे, संस्कृती, पुणे.
६४. आदिवासी मराठी साहित्य: स्वरूप आणि समस्या - संपा. प्रमोद मुनघाटे, विजय, नागपूर.
६५. आदिवासी मराठी साहित्य: एक अभ्यास - ज्ञानेश्वर वाल्हेकर, स्वरूप, औरंगाबाद.
६६. आदिवासी संस्कृती, भाषा आणि साहित्य - पुष्पा गावीत, प्रशांत, जळगाव.
६७. आदिवासी साहित्य: दिशा व दर्शन - विनायक तुमराम, स्वरूप, औरंगाबाद.
६८. विमुक्तांचे स्वातंत्र्य (दोन विशेषांक), परिवर्तनाचा वाटसरु, १ ते १५ आणि १६ ते ३० सप्टेंबर २०१७.
६९. भटक्या विमुक्तांचे साहित्य आणि इतर लेख - सरला गोरे, गोदा, औरंगाबाद.
७०. भटक्या विमुक्तांची आत्मकथने - द्रौपदी पंदिलवार, गोदा, औरंगाबाद.
७१. वडार संस्कृती आणि साहित्य - सीमा चावरे, गोदा, औरंगाबाद.
७२. लक्ष्मण माने यांचे साहित्य: एक समाजशास्त्रीय अभ्यास - ज्ञानेश्वर वाल्हेकर, स्वरूप, औरंगाबाद.
७३. मुस्लिम मराठी साहित्य: स्वरूप आणि समीक्षा - नसीम एहतेशाम देशमुख, अध्यक्ष, महाराष्ट्र मुस्लिम मराठी साहित्य चळवळ, जळगाव.
७४. मुस्लिम मराठी साहित्य: प्रेरणा आणि स्वरूप - फ. म. शहाजिंदे, फारुक तांबोळी.
७५. दस्तक (मुस्लिम मराठी कविता) - संपा. रफीक सूरज, दर्या, पुणे.
७६. मुस्लिम मराठी साहित्य: परंपरा, स्वरूप आणि लेखकसूची - संपा. फ. म. शहाजिंदे, भूमी, लातूर.
७७. मुस्लिम मराठी कविता - उज्ज्वला तुपसुंदरे

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
एम्. ए. मराठी भाग दोन
सत्र तिसरे व चौथे
(शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ पासून लागू)

अभ्यासपत्रिका क्र.सहा
भाषाविज्ञान

सत्र तिसरे
MAR 232: वर्णनात्मक भाषाविज्ञान

उद्दिष्टे:

१. पाश्चात्य भाषावैज्ञानिकांनी मांडलेल्या प्रमुख सिध्दांतांचा परिचय करून घेणे.
२. स्वनिमविचाराचे स्वरूप जाणून घेऊन मराठीच्या स्वनिमव्यवस्थेची मांडणी करणे.
३. रूपिमविचाराचे स्वरूप जाणून घेणे.
४. वाक्यविचाराचे स्वरूप जाणून घेणे.
५. अर्थविचाराचे स्वरूप जाणून घेणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. पाश्चात्य भाषावैज्ञानिकांचे प्रमुख सिध्दांत

(१० तासिका)

- (अ) फर्दिना द सोस्यूर - भाषिक व्यवस्था व भाषिक वर्तन
- (आ) ब्लूमफिल्ड - संरचनावाद
- (इ) नोम चॉम्स्की - रचनांतरण
- (ई) सपीर व वोर्फ - भाषिक सापेक्षतावाद
- (उ) होडर्ले - अंतर्वर्तुळ व बहिर्वर्तुळ
- (ऊ) देरिदा - विरचनावाद
- (ए) जोनाथन कलर - मौलिकता व नवीनता

२. स्वनिमविचार

(२० तासिका)

- (अ) वागिन्द्रियांची रचना व कार्य, स्वनिमनिर्मिती: उच्चारण स्थानानुसार, प्रयत्नांनुसार
- (आ) स्वनिम संकल्पना व स्वनिमनिश्चितीची तत्त्वे (पूरक विनियोग, वैकल्पिक विनियोग, वैधर्म्ययुक्त विनियोग)
- (इ) स्वनिमांचे वर्गीकरण: अल्पतमयुग्म, खंडयुक्त व खंडाधिष्ठित स्वनिम, स्वर व व्यंजनस्वनिम
- (उ) स्वन, स्वनिम, स्वनांतर यांतील परस्परसंबंध आणि मराठी स्वनिमव्यवस्थेची रूपरेषा

३. रूपिमविचार (१५ तासिका)

- (अ) रूपिका, रूपिम व रूपिकांतरः संकल्पना व परस्परसंबंध
(आ) रूपिमांचे मुख्य प्रकारः आशयबोधक, कार्यकर, बध्द, मीलन, अनन्यसाधारण रूपिम
(इ) रूपिकांतरेः स्वनिमाश्रयी, रूपिमाश्रयी, शून्य

४. वाक्यविचार आणि अर्थविचार (१५ तासिका)

- (अ) रचना म्हणजे काय? आणि रचनांचे प्रकार
(आ) प्रथमोपस्थित संघटक पध्दतीने वाक्यविश्लेषण
(इ) अर्थविचाराचे स्वरूप (अर्थनिष्पत्ती, अर्थनिर्धारण, अर्थसंयोग)
(ई) अर्थाचे स्पष्टीकरण (अर्थ म्हणजे निर्देश, वर्तन, संकल्पना, सत्य, मानसिक चित्र)

सत्र चौथे

MAR 242: समाजभाषाविज्ञान

उद्दिष्टे:

१. समाजभाषाविज्ञानाचे स्वरूप आणि या अभ्यासक्षेत्राची व्याप्ती जाणून घेणे.
२. समाजभाषाविज्ञानातील पायाभूत संकल्पना समजून घेणे.
३. भाषा, समाज व संस्कृती यांतील परस्परसंबंध जाणून घेऊन त्यानुसार भाषेतील स्तरभेदांचे स्वरूप लक्षात घेणे.
४. बोलींच्या अभ्यासाचे भाषावैज्ञानिक महत्त्व लक्षात घेणे.
५. खानदेशातील निवडक बोलींची समाजभाषाविज्ञानाच्या अंगाने जाणवणारी वैशिष्ट्ये लक्षात घेणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. समाजभाषाविज्ञान : स्वरूप व व्याप्ती (०५ तासिका)

- (अ) भाषा, समाज व संस्कृती यांच्या सहसंबंधाचा विचार
(आ) समाजभाषाविज्ञान: आंतरविद्याशाखीय अभ्यासक्षेत्र

२. समाजभाषाविज्ञानातील पायाभूत संकल्पना (२० तासिका)

- (अ) संदेशवहनक्षमतेची संकल्पना
(आ) भाषिक भांडार व लघुक्षेत्र
(इ) भाषासंपर्क - द्वैभाषिकता व बहुभाषिकता
(ई) पिजिन व क्रियॉल
(उ) भाषामिश्रण, भाषाप्रदूषण, भाषाशुद्धी
(ऊ) भाषिक नियोजन

३. भाषा : सामाजिक - सांस्कृतिक स्तरभेद

(१५ तासिका)

- (अ) आर्थिक वर्गव्यवस्था आणि भाषा (व्यावसायिकांची बोली)
- (आ) जातिव्यवस्था आणि भाषा
- (इ) लिंगव्यवस्था आणि भाषा (स्त्रियांची भाषा व पुरुषांची भाषा)
- (ई) भाषेतील निषिद्धता

४. सामाजिक बोलीविज्ञान

(२० तासिका)

- (अ) प्रमाण भाषा व बोली: सहसंबंध
- (आ) बोली अभ्यासाचे महत्त्व आणि स्वरूप
- (इ) खानदेशातील बोलींची समाजभाषाविज्ञानाच्या अंगाने वैशिष्ट्ये (अहिराणी, लेवागण, तावडी, मावची या बोलींचा विचार)

संदर्भसाहित्य:

१. आधुनिक भाषाविज्ञान - संपा. कल्याण काळे, अंजली सोमण, प्रतिमा, पुणे.
२. आधुनिक समीक्षा-सिद्धान्त - मिलिंद मालशे, अशोक जोशी, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ व मौज, मुंबई.
३. सुबोध भाषाशास्त्र - प्र. न. जोशी, स्नेहवर्धन, पुणे.
४. भाषाशास्त्रविचार - र. बा. मंचरकर, युनिव्हर्सल, कोल्हापूर.
५. भाषा आणि भाषाशास्त्र - श्री. न. गजेंद्रगडकर, व्हीनस, पुणे.
६. आधुनिक भाषाविज्ञान: सिद्धान्त आणि उपयोजन - मिलिंद मालशे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
७. वर्णनात्मक भाषाविज्ञान - लीला गोविलकर, आरती, डोंबिवली.
८. भाषा: इतिहास आणि भूगोल - ना. गो. कालेलकर, मौज, मुंबई.
९. वैखरी: भाषा आणि भाषाव्यवहार - अशोक रा. केळकर, स्नेहवर्धन, पुणे.
१०. मराठी भाषेचा आर्थिक संसार - अशोक रा. केळकर, मराठवाडा साहित्य परिषद, औरंगाबाद.
११. भाषा: अंतःसूत्रे आणि व्यवहार - संपा. मु. ग. पानसे, म. सा. प., पुणे.
१२. भाषाविज्ञान: वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक - संपा. मालशे, इनामदार, सोमण, संजय, पुणे.
१३. समाजभाषाविज्ञान: प्रमुख संकल्पना - रमेश नारायण वरखेडे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
१४. सामाजिक भाषाविज्ञान - संपा. प्रभाकर जोशी, चारुता गोखले, निराली, पुणे.
१५. समाजभाषाविज्ञान आणि मराठी कादंबरी - नंदकुमार मोरे, पद्मगंधा, पुणे.
१६. भाषाव्यवहार व भाषाशिक्षण - संपा. सुरेन्द्र ग्रामोपाध्ये, कासेगाव एज्यु. सोसा., कासेगाव.
१७. भाषा: स्वरूप, सामर्थ्य व सौन्दर्य - वामन केशव लेले, राजहंस, पुणे.

१८. सुलभ भाषाविज्ञान - द. दि. पुंडे, स्नेहवर्धन, पुणे.
१९. भाषाविज्ञान आणि मराठी भाषा - अनिल गवळी, हिरण्यकेशी, कोल्हापूर.
२०. मराठीचे वर्णनात्मक भाषाविज्ञान - महेंद्र कदम, स्नेहवर्धन, पुणे.
२१. अभिनव भाषाविज्ञान - गं. ना. जोगळेकर, सुविचार, पुणे.
२२. भाषा आणि संस्कृती - ना. गो. कालेलकर, मौज, मुंबई.
२३. सुलभ मराठी भाषाविज्ञान व व्याकरण - व्ही. एन. पाटील
२४. समाजभाषाविज्ञान: बोर्लीचा अभ्यास - सुधाकर चौधरी, अथर्व, जळगाव.
२५. मराठीचा भाषिक अभ्यास - मु. श्री. कानडे, श्रीविद्या, पुणे.
२६. मराठी भाषेचा आर्थिक संसार - अशोक केळकर, मराठवाडा साहित्य परिषद, औरंगाबाद.
२७. भाषासंवाद - अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे, सायन, पुणे.
२८. बोलीभाषा संशोधनाच्या नव्या दिशा - संपा. म. सु. पगारे, आशुतोष पाटील, प्रशांत, जळगाव.
२९. लेवागण बोली शब्दकोश - नि. रा. पाटील
३०. अहिराणी शब्दकोश - रमेश सूर्यवंशी, अभ्यासिका प्रकाशन, कन्नड.
३१. अहिराणीच्या निमित्ताने: भाषा - सुधीर देवरे, पद्मगंधा, पुणे.
३२. अहिराणी बोली: भाषावैज्ञानिक अभ्यास - रमेश सूर्यवंशी
३३. खानदेशी वैखरी: अहिराणी (लेख) - फुला बागुल, भाषा आणि जीवन, नोव्हेंबर २०१२.
३४. बागलानी, सुरती, नंदुरबारी अहिराणी (लेख) - फुला बागुल, भाषा आणि जीवन, दिवाळी २०१६.
३५. तावडी बोली: अभ्यास - अशोक कौतिक कोळी, पद्मगंधा, पुणे.
३६. संतरचनेतील व्यावसायिक बोली भाषा आणि जीवन (लेख) - फुला बागुल, भाषा आणि जीवन, नोव्हेंबर २०१४.
३७. मावची बोली, समाज व संस्कृती - सुधीर कोठावदे, आशापुरी, साक्री.
३८. आदिवासी संस्कृती, भाषा आणि साहित्य - पुष्पा गावीत, प्रशांत, जळगाव.
३९. भाषा, समाज आणि संस्कृती - सोनाली देशपांडे - गुजर, शब्दालय, श्रीरामपूर.
४०. सोस्यूर यांचा भाषावैज्ञानिक विचार (लेख) - रवींद्र किंबहुने, भाषा आणि जीवन, ८,३, २४-३१.
४१. नोम चॉम्स्की यांचा भाषावैज्ञानिक सिध्दांत (लेख) - मिलिंद मालशे, भाषा आणि जीवन, ९, ३: ५-३२ व ९, ४: २०-३१.
४२. सामाजिक भाषाविज्ञान: एक नवे अभ्यासक्षेत्र (लेख) - मिलिंद मालशे, मराठी संशोधन पत्रिका, जाने. फेब्रु. मार्च १९७८, पृ. ८३-११७.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
एम्. ए. मराठी भाग दोन
सत्र तिसरे व चौथे
(शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ पासून लागू)

अभ्यासपत्रिका क्र.सात
मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास

सत्र तिसरे

MAR 233: मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास (अभंग आणि भारुड)

उद्दिष्टे:

१. मध्ययुगीन कालखंडातील पद्य वाङ्मयातील वैविध्यपूर्ण रचनाप्रकारांचा अभ्यास करणे.
२. मध्ययुगीन कालखंडातील प्रमुख पद्य रचनाप्रकारांचे स्वरूप जाणून घेऊन त्यांचा परिचय करून घेणे.
३. मध्ययुगीन कालखंडातील अभंग या पद्यरचनाप्रकाराचे स्वरूपविशेष जाणून घेणे.
४. प्रातिनिधिक अभंगरचनांच्या अनुषंगाने अभंग या रचनाप्रकाराचा अभ्यास करणे.
५. मध्ययुगीन कालखंडातील भारुड या पद्य रचनाप्रकाराचे स्वरूपविशेष जाणून घेणे.
६. प्रातिनिधिक भारुडरचनांच्या अनुषंगाने भारुड या रचनाप्रकाराचा अभ्यास करणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. मध्ययुगीन पद्यनिर्मितीमागील प्रेरणा (१० तासिका)
  - (अ) सांप्रदायिक प्रेरणा
  - (आ) सामाजिक व सांस्कृतिक प्रेरणा
२. मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकार: स्वरूप (१० तासिका)
  - (अ) ओवी, अभंग, विराणी, गौळण, भारुड, आरती, धवळे, श्लोक या रचनाप्रकारांचे स्वरूप: परिचय
३. अभंग या रचनाप्रकाराचा अभ्यास (२० तासिका)
  - (अ) अभंग: स्वरूप व रचनाविशेष
  - (आ) प्रातिनिधिक अभंगरचनांचा अभ्यास:
    - 'निवडक अभंग - ज्ञानेश्वर ते तुकाराम' - संपा. विद्यासागर पाटंगणकर, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव.
४. भारुड या रचनाप्रकाराचा अभ्यास (२० तासिका)
  - (अ) भारुड: स्वरूप व रचनाविशेष
  - (आ) प्रातिनिधिक भारुडरचनांचा अभ्यास:
    - 'श्री एकनाथ महाराजांची निवडक भारुडे' - संपा. एल. जी. सोनवणे व अन्य, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगाव.

सत्र चौथे

MAR 243: मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास (आख्यान काव्य आणि लावणी)

उद्दिष्टे:

१. मध्ययुगीन कालखंडातील पद्य वाङ्मयातील वैविध्यपूर्ण रचनाप्रकारांचा अभ्यास करणे.
२. मध्ययुगीन कालखंडातील प्रमुख पद्य रचनाप्रकारांचे स्वरूप जाणून घेऊन त्यांचा परिचय करून घेणे.
३. मध्ययुगीन कालखंडातील आख्यान काव्य या पद्य रचनाप्रकाराचे स्वरूपविशेष जाणून घेणे.
४. प्रातिनिधिक आख्यान काव्याच्या अनुषंगाने आख्यान काव्य या रचनाप्रकाराचा अभ्यास करणे.
५. मध्ययुगीन कालखंडातील लावणी या पद्य रचनाप्रकाराचे स्वरूपविशेष जाणून घेणे.
६. प्रातिनिधिक लावणीरचनांच्या अनुषंगाने लावणी या रचनाप्रकाराचा अभ्यास करणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकार: स्वरूप (१० तासिका)
  - (अ) आख्यान काव्य, पोवाडा, लावणी, फटका, पदे, चित्रकाव्य, आर्याया रचनाप्रकारांचे स्वरूप: परिचय
२. आख्यान काव्य या रचनाप्रकाराचा अभ्यास (२५ तासिका)
  - (अ) आख्यान काव्य: स्वरूप व रचनाविशेष
  - (आ) प्रातिनिधिक आख्यान काव्याचा अभ्यास:
    - रघुनाथपंडितकृत दमयंती स्वयंवर - प्रस्तावना: सतीश बडवे, चिन्मय प्रकाशन, औरंगाबाद.
३. लावणी या रचनाप्रकाराचा अभ्यास (२५ तासिका)
  - (अ) लावणी: स्वरूप व रचनाविशेष
  - (इ) प्रातिनिधिक लावणी रचनांचा अभ्यास:
    - 'पैजण' - संपा. म. ना. अदवंत, साहित्य प्रसार केंद्र, नागपूर.

संदर्भसाहित्य:

१. छन्दोरचना - माधवराव त्रिं. पटवर्धन, कर्नाटक पब्लिशिंग हाऊस मुंबई.
२. मराठी छंदोरचनेचा विकास - ना. ग. जोशी
३. मराठी छंदोरचना (लयदृष्ट्या विचार) - ना. ग. जोशी, स्वतः, बडोदे.
४. मराठी छंद (लेख) - वि. का. राजवाडे, समग्र राजवाडे साहित्य खंड १ ला, राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे.
५. ओवी ते लावणी - श्री. रं. कुलकर्णी, का. स. वाणी मराठी प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे.
६. ओवी छंद: रूप आणि आविष्कार - रोहिणी तुकदेव, प्रतिमा, पुणे.
७. वाङ्मयीन संज्ञा संकल्पना कोश - संपा. प्रभा गणोरकर व अन्य, भटकळ फाँडेशन, मुंबई.

८. पदरचना व पदरचनाप्रकार - रमेश तेंडुलकर, मराठी वाङ्मयकोश, खंड चौथा, समीक्षा संज्ञा, समन्वयक संपा. विजया राजाध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ, मुंबई.
९. यादवकालीन काव्यसमीक्षा - सुहासिनी इर्लेकर, धारा, औरंगाबाद.
१०. मराठी साहित्य: इतिहास आणि संस्कृती - वसंत आबाजी डहाके, भटकळ फौंडेशन, मुंबई.
११. महाराष्ट्र सारस्वत खंड १,२ - वि. ल. भावे, पॉप्युलर, मुंबई.
१२. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड १ ते ३ - संपा. रा. श्री. जोग, म. सा. प., पुणे.
१३. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड १ ते ४ - अ. ना. देशपांडे, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
१४. पाच भक्तिसंप्रदाय - र. रा. गोसावी, मोघे, पुणे.
१५. धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय - र. बा. मंचरकर, प्रतिमा, पुणे.
१६. महानुभाव पंथ आणि त्यांचे वाङ्मय - शं. गो. तुळपुळे, व्हीनस, पुणे.
१७. मध्ययुगीन साहित्याविषयी - सतीश बडवे, मीरा बुक्स अँड पब्लिकेशन, औरंगाबाद.
१८. संतसाहित्यमीमांसा - संपा. ताहेर एच. पठाण, न. ब. कदम, शब्दालय, श्रीरामपूर.
१९. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप - ह. श्री. शेणोलीकर, डायमंड, पुणे.
२०. रोकडे पाझर - राजन गवस, दर्या, पुणे.
२१. पाच संतकवी - शं. गो. तुळपुळे, सुविचार प्रकाशन मंडळ, पुणे.
२२. वारकरी पंथाचा इतिहास - शं. वा. दांडेकर, शं. वा. दांडेकर, पुणे.
२३. वारकरी संप्रदाय: उदय आणि विकास - भा. पं. बहिरट, प्र. ज्ञा. भालेराव, व्हीनस, पुणे.
२४. श्री एकनाथ महाराजांची भारुडे भाग १ व २ - संपा. ना. वि. बडवे.
२५. एकनाथांची निवडक भारुडे - संपा. वसंत स. जोशी.
२६. भारुड वाङ्मयातील तत्त्वज्ञान - रामचंद्र देखणे, पद्मगंधा, पुणे.
२७. एकनाथांची भारुडे - शरद व्यवहारे.
२८. वारकरी पंथ - नि. ना. रेळेकर, महाराष्ट्र शासन.
२९. संतांचा विडुलाशी कलह - केशव तुपे, कुसुमाग्रज, नाशिक.
३०. प्राचीन मराठी पंडित काव्य - के. ना. वाटवे, जोशी आणि लोखंडे, पुणे.
३१. मराठी आख्यान कविता: एक अभ्यास - गं. ब. ग्रामोपाध्ये, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
३२. प्राचीन मराठी आख्यान कविता - संपा. प्र. वा. बापट, केशव ढवळे, मुंबई.
३३. प्राचीन आख्यानक कविता - संपा. गजमल माळी, व्हीनस, पुणे.
३४. मध्ययुगीन मराठी साहित्य: एक पुनर्विचार - श्री. रं. कुलकर्णी, राजहंस, पुणे.
३५. मध्ययुगीन साहित्य: अवलोकन आणि निरीक्षणे - संपा. सतीश बडवे व इतर, प्रशांत, जळगाव.
३६. संत कविता: एक दृष्टिकोन - प्रकाश देशपांडे केजकर, स्वरूप, औरंगाबाद.
३७. पंत कविता: एक समीक्षा - प्रकाश देशपांडे केजकर, स्वरूप, औरंगाबाद.

३८. शाहिरी कविता: एक चिकित्सा - प्रकाश देशपांडे केजकर, स्वरूप, औरंगाबाद.
३९. दमयंती स्वयंवर - संपा. अ. का. प्रियोळकर, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
४०. नलदमयंती स्वयंवराख्यान - संपा. श्री. ना. बनहट्टी, सुविचार, पुणे.
४१. रघुनाथ पंडित विरचित दमयंती स्वयंवराख्यान - संपा. भालचंद्र सोहनी, श्री मंगेश, नागपूर.
४२. मराठी कवितेचा उषःकाल किंवा मराठी शाहीर - श्री. म. वर्दे, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
४३. मराठी लावणी वाङ्मय - गंगाधर ना. मोरजे
४४. मराठी शाहीर आणि शाहिरी वाङ्मय - य. न. केळकर
४५. मराठी शाहिरी वाङ्मय - म. ना. सहस्त्रबुध्दे
४६. मराठी शाहिरी वाङ्मयाचे स्वरूप - चंद्रकांत व्यवहारे, विश्वभारती, नागपूर.
४७. मन्हाटी लावणी - म. वा. धोंड, मौज, मुंबई.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
एम्. ए. मराठी भाग दोन
सत्र तिसरे व चौथे
(शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ पासून लागू)

अभ्यासपत्रिका क्र.आठ
लोकसाहित्य आणि खानदेशातील लोकसाहित्य

सत्र तिसरे
MAR 234 A: लोकसाहित्य

उद्दिष्टे:

१. लोकसाहित्य: संकल्पना व स्वरूप समजून घेणे.
२. लोकसाहित्य आणि अन्य ज्ञानशाखा यांतील अनुबंध जाणून घेणे.
३. लोकसाहित्याच्या विविध अभ्यासपध्दतींचे स्वरूप लक्षात घेणे.
४. लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची भारतीय परंपरा लक्षात घेणे.
५. लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणी जाणून घेणे
६. मराठी लोकसाहित्याचा परिचय करून घेणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. लोकसाहित्य: संकल्पना व स्वरूप

(१५ तासिका)

- (अ) लोकसाहित्य: व्याख्या (भारतीय व पाश्चात्य)
- (आ) लोकसाहित्य आणि लोकसंस्कृती, लोकमानस
- (इ) लोकसाहित्याचे स्वरूप
  - शाब्द लोकसाहित्य (गीते, कथा, वाक्प्रचार, म्हणी, उखाणे)
  - लोककला (लोकनाट्य, लोकनृत्य, लोकवाद्य)
  - लोकरुढी (लोकभ्रम, लोकतत्त्व, लोकविधी)

२. लोकसाहित्याची व्याप्ती

(१० तासिका)

- (अ) लोकसाहित्य आणि अन्य ज्ञानशाखा (मानववंशशास्त्र, समाजशास्त्र, मानसशास्त्र, भाषाशास्त्र, इतिहास, धर्मशास्त्र यांच्याशी लोकसाहित्याचे अनुबंध.)

३. लोकसाहित्याचा अभ्यास

(१५ तासिका)

- (अ) लोकसाहित्याच्या अभ्यासपध्दती
(दैवतकथाशास्त्रीय, निसर्गरूपकवादी, भ्रांतकल्पनावादी, हेतुकथावादी, मिथकमीमांसा)
- (आ) लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची भारतीय परंपरा
(लोकसाहित्याच्या प्रमुख भारतीय अभ्यासकांच्या कार्याचा परिचय)
- (इ) लोकसाहित्याच्या अभ्यासकाने पाळावयाची पथ्ये व अभ्यासातील अडचणी

४. मराठी लोकसाहित्याचा परिचय

(२० तासिका)

- (अ) लोकगीते: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व प्रकार
- (आ) लोककथा: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व प्रकार
- (इ) लोकनाट्य: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व प्रकार

सत्र चौथे

MAR 244 A: खानदेशातील लोकसाहित्य

उद्दिष्टे:

- १. खानदेशातील लोकजीवन आणि लोकसाहित्य यांचे परस्परांशी असलेले अनुबंध जाणून घेणे.
- २. खानदेशातील अहिराणी, लेवागण, गुजर या बोलींतील लोकगीते, लोककथा, म्हणी, वाक्प्रचार, उखाणे यांचा परिचय करून घेणे.
- ३. खानदेशातील लोकनाट्याचे (तमाशा, गोंधळ, वही गायन) स्वरूप जाणून घेणे.
- ४. खानदेशातील आदिवासींच्या लोकसाहित्याचे (लोकगीते, लोककथा, लोकनाट्य) स्वरूप जाणून घेणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. खानदेशातील लोकजीवनाचा परिचय

(१० तासिका)

- (अ) खानदेश: भौगोलिक व सांस्कृतिक इतिहास
- (आ) खानदेश: लोकजीवन व विविध बोली

२. खानदेशातील लोकगीते व लोककथा

(२० तासिका)

- (अ) लोकगीते (अहिराणी, लेवागण, गुजर या बोलींतील): स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) लोककथा (अहिराणी, लेवागण, गुजर या बोलींतील): स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (इ) म्हणी, वाक्प्रचार व उखाणे (अहिराणी, लेवागण, गुजर या बोलींतील): स्वरूप व वैशिष्ट्ये

३. खानदेशातील लोकनाट्य

(१५ तासिका)

- (अ) खानदेशातील तमाशा: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) खानदेशातील गोंधळ: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (इ) खानदेशातील वही गायन: स्वरूप व वैशिष्ट्ये

४. खानदेशातील आदिवासींचे लोकसाहित्य

(१५ तासिका)

- (अ) खानदेशातील आदिवासींची लोकगीते: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (आ) खानदेशातील आदिवासींच्या लोककथा: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- (इ) खानदेशातील आदिवासींचे लोकनाट्य: स्वरूप व वैशिष्ट्ये

संदर्भसाहित्यः

१. लोकसाहित्याची रूपरेषा - दुर्गा भागवत.
२. लोकसाहित्याचे स्वरूप - प्रभाकर मांडे, गोदावरी, औरंगाबाद.
३. लोकसाहित्यः सिद्धान्त आणि रचनाप्रकारबंध - गंगाधर मोरजे, पद्मगंधा, पुणे.
४. लोकसाहित्यः क्षेत्रीय अभ्यास - गंगाधर मोरजे, पद्मगंधा, पुणे.
५. लोकसाहित्याची मीमांसा - विश्वनाथ शिंदे, स्नेहवर्धन, पुणे.
६. लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह - प्रभाकर मांडे, गोदावरी, औरंगाबाद.
७. साहित्य लोक, ग्रामीण आणि दलित, खंड १ - म. सु. पगारे, दिलीपराज, पुणे.
८. लोकसाहित्य शोध आणि समीक्षा - रा. चिं. ढेरे, पद्मगंधा, पुणे.
९. लोकसाहित्यः संकल्पना व स्वरूप - शरद व्यवहारे, कैलाश, औरंगाबाद.
१०. लोकसाहित्यः संकल्पना व स्वरूप - मोहन पाटील, मानसन्मान, पुणे.
११. लोकसंचित - तारा भवाळकर, राजहंस, पुणे.
१२. लोकपरंपरा - लोकधाटी - संपा. परशुराम गिमेकर व इतर स्वरूप, औरंगाबाद.
१३. मराठी लोकसंस्कृतीचे उपासक - रा. चिं. ढेरे, ज्ञानराज, पुणे.
१४. लोकसाहित्यः शोध आणि समीक्षा - रा. चिं. ढेरे, पद्मगंधा, पुणे.
१५. लोकसंस्कृतीचे प्रातिभ दर्शन - अरुणा ढेरे, वर्षा गजेंद्रगडकर, पद्मगंधा, पुणे.
१६. लोकसाहित्यः उद्गम आणि विकास - शरद व्यवहारे, विश्वभारती, नागपूर.
१७. लोकसाहित्यः रंग आणि रेखा - शरद व्यवहारे, विश्वभारती, नागपूर.
१८. मराठी लोकगीतेः स्वरूप - विशेष, शरद व्यवहारे, विश्वभारती, नागपूर.
१९. स्त्री-गीतांची सामाजिक-सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - विद्या व्यवहारे.
२०. लोकसंगभूमी - प्रभाकर मांडे, गोदावरी, औरंगाबाद.
२१. लोकसाहित्य व लोकसंस्कृती - संपा. रमेश वरखेडे.
२२. लोकसंस्कृतीः स्वरूप आणि विशेष - द. ता. भोसले, पद्मगंधा, पुणे.
२३. मराठीचे लोकनाट्य तमाशाः कला आणि साहित्य - नामदेव व्हटकर, अजब, कोल्हापूर.
२४. तमाशाः कला आणि जीवन - सुनील चंदनशिवे, स्नेहवर्धन, पुणे.
२५. तमाशाः कला आणि कलावंत - मिलिंद कसबे, सुगावा, पुणे.
२६. लोकसाहित्य व लोकसंस्कृती - विद्या व्यवहारे, प्रतिमा, पुणे.
२७. मौखिक वाङ्मयाची परंपराः स्वरूप आणि भवितव्य - प्रभाकर मांडे, गोदावरी, औरंगाबाद.
२८. लोकसाहित्यः लोकतत्त्व, इहतत्त्व - किसन पाटील, कस्तुरी, अमळनेर.
२९. लोकधाटीच्या वहिवाटी - मधुकर वाकोडे, स्वरूप, औरंगाबाद.

३०. तमाशातील सोंगाड्या - भि. शि. शिंदे, पद्मगंधा, पुणे.
३१. गोंधळ: परंपरा, स्वरूप आणि आविष्कार - रामचंद्र देखणे, पद्मगंधा, पुणे.
३२. महाराष्ट्राची सांस्कृतिक लोककला - रामचंद्र देखणे, पद्मगंधा, पुणे.
३३. अहिराणी लोकसाहित्य दर्शन (सण आणि उत्सव) - कृष्णा पाटील, मेहता, पुणे.
३४. खानदेशी अहिराणी लोककथा - बी. एन. पाटील, प्रशांत, जळगाव.
३५. अहिराणी लोकगीतातील लोकतत्त्व, इहवाद आणि लोकभाषा - म. सु. पगारे, प्रशांत जळगाव.
३६. अहिराणी म्हणीतील समाजभाषा - म. सु. पगारे, प्रतिमा, पुणे.
३७. भिल्लांचे वाग्वैभव - संपा. विजया सोनार, गौदावरी, औरंगाबाद.
३८. खानदेशातील लोकदेवता: कानबाई - पुष्पलता करनकाळ, गोदावरी, औरंगाबाद.
३९. खानदेशातील अहिराणी स्त्रीगीते - उषा सावंत, प्रतिमा, पुणे.
४०. अहिराणी लोकसाहित्य दर्शन खंड २ (नाती गोती) - कृष्णा पाटील, म. रा. सा. सं. मंडळ, मुंबई.
४१. ढोल (विशेषांक - पावरा, देहवाली, अहिराणी) - भाषा संशोधन केंद्र, बडोदा.
४२. अहिराणी वाग्वैभव - अभिमन्यू पाटील गांधलीकर, कस्तुरी, अमळनेर.
४३. वही वाड्मयातील लोकजीवन - म. सु. पगारे, सागर, जळगाव.
४४. आदिवासी संस्कृती, भाषा आणि साहित्य - पुष्पा गावीत, प्रशांत, जळगाव.
४५. पश्चिम खानदेशातील आदिवासी लोकसाहित्य - पुष्पा गावीत, प्रशांत, जळगाव.
४६. खानदेश आणि विदर्भ: सीमा प्रदेशातील लोकसाहित्य - वासुदेव वले, अथर्व, जळगाव.
४७. महाराष्ट्रातील आदिवासींचे लोकसाहित्य - शैलजा देवगावकर, श्री साईनाथ, नागपूर.
४८. खानदेशातील वहीवाड्मय - शालिनी नारखेडे, गोदावरी, औरंगाबाद.
४९. खानदेशातील लोकदैवते व कुलाचार (लेख) - फुला बागुल, श्रीवाणी, जाने. २०१६.
५०. पावरा समाज व संस्कृती - डी. जी. पाटील, भाषा संशोधन केंद्र, बडोदा.
५१. पावरा लाकेगीतातील लोकसंस्कृती - म. सु. पगारे, प्रशांत, जळगाव.
५२. मावची बोली, समाज आणि संस्कृती - सुधीर कोठावदे, आशापुरी, साक्री.
५३. अहिराणी लोकसंस्कृती - सुधीर देवरे, पद्मगंधा, पुणे.
५४. अहिराणी म्हणी: अनुभवाच्या खाणी - बाळासाहेब गुंजाळ, शब्दालय, श्रीरामपूर.
५५. बागलाणी लोकगीते आणि लोकसंस्कृती - सुरेश पाटील, प्रज्ञा, नाशिक.
५६. आभीरायण - गंगाधर पारोळेकर, प्रका. मीनाक्षी पारोळेकर, पुणे.
५७. खानदेशातील लोककथा - यादव भिवसन पाटील, गोदावरी, औरंगाबाद.
५८. अहिराणी लोकसाहित्याची वैशिष्ट्ये - दा. गो. बोरसे, गिरिजा साहित्य प्रकाशन, नागपूर.
५९. खानदेशातील ग्रामदैवते आणि लोकगीते - सयाजी निंबाजी पगार, का. स. वाणी मराठी प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे.

६०. अहिराणी लोकपरंपरा - सुधीर देवरे, ग्रंथाली, मुंबई.
६१. कोकणांचे मौखिक वाङ्मय - विजया जडे-सोनार, गोदावरी, औरंगाबाद.
६२. अहिराणी भाषा आणि संस्कृती - भा. रं. कुलकर्णी, शिरपूर.
६३. अहिराणी गोत - सुधीर देवरे, पद्मगंधा, पुणे.
६४. आदिवासी पावरांच्या कथा - डी. जी. पाटील, गोदावरी, औरंगाबाद.
६५. आदिवासी लोककथामांसा - मीनाक्षी सामंत, शब्दालय, श्रीरामपूर.
६६. अहिराणी लोकसाहित्य अभ्यास - कृष्णा पाटील यांचा विशेष संदर्भ - शशिकांत पाटील, चिन्मय, औरंगाबाद.
६७. खानदेशचे मराठी साहित्यरूप - शशिकांत पाटील, चिन्मय, औरंगाबाद.
६८. खारं आलनं (अहिराणी साहित्य समीक्षा) - फुला बागुल, प्रशांत, जळगाव.
६९. गुर्जरी लोकगीतांतील लोकतत्त्व व लोकसंस्कृती - सविता पटेल, अवे मारिया, पुणे.
७०. खानदेशातील गुर्जरी बोली (लेख) - फुला बागुल, भाषा आणि जीवन, जाने. २०११.
७१. अप्रकाशित प्रबंध - 'अहिराणी लोकगीते - सांस्कृतिक, वाङ्मयीन, भाषिक अभ्यास' - शा. चिं. सूर्यवंशी, पुणे विद्यापीठ, पुणे-१९८०.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
एम्. ए. मराठी भाग दोन
सत्र तिसरे व चौथे
(शैक्षणिक वर्ष २०१८-२०१९ पासून लागू)

पर्यायी अभ्यासपत्रिका
अभ्यासपत्रिका क्र.आठ
मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये

सत्र तिसरे
MAR 234 B: मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये

उद्दिष्टे:

१. व्यवसायाभिमुखतेच्या अनुषंगाने आवश्यक लेखन कौशल्ये आत्मसात करणे.
२. सर्जनशील लेखनाचे स्वरूप जाणून घेणे.
३. सर्जनशील लेखनासाठी आवश्यक बाबींचा परिचय करून घेणे.
४. सर्जनशील लेखन करण्याचा सराव करणे.
५. भाषांतराचे स्वरूप लक्षात घेऊन त्यासाठी आवश्यक क्षमता जाणून घेणे.
६. भाषांतराचे उपयोजन करण्याचे कौशल्य आत्मसात करण्याचा प्रयत्न करणे.
७. मुद्रितशोधनाचे कौशल्य आत्मसात करण्याचा प्रयत्न करणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. सर्जनशील लेखन : स्वरूप आणि उपयोजन

(२५ तासिका)

- (अ) व्यावहारिक लेखन व सर्जनशील लेखन यांतील फरक
- (आ) सर्जनशील लेखनाचे स्वरूपविशेष
(कथन, नाट्य व काव्य या अभिव्यक्तीच्या मूलभूत प्रकारांच्या रचनाघटकांचा परिचय)
- कथानक, पात्ररचना, वातावरणनिर्मिती, निवेदन, लय, प्रतिमांचा वापर, सूत्रबद्धता, वाचनीयता आदींचा परिचय
- (अ) उपयोजन: कथा, कविता, नाट्यलेखन
- एखादी घटना वा प्रसंग घेऊन त्याचे कथन करण्याचा सराव
  - भावलेल्या एखाद्या अनुभवावर कविता लिहिण्याचा सराव
  - अनुभवलेल्या एखाद्या प्रसंगावर नाट्यमयरित्या लिहिण्याचा सराव
- (इ) सर्जनशील लेखन करताना येणाऱ्या अडचणींविषयी चर्चा

२. भाषांतर : स्वरूप व उपयोजन

(२० तासिका)

- (अ) भाषांतर, अनुवाद, रूपांतर या संकल्पनांमधील स्वरूपभेद
- (आ) ललित साहित्याचे भाषांतर: स्वरूप व समस्या
- (इ) भाषांतरकौशल्य: आवश्यक क्षमता
- (ई) उपयोजन:
- किमान ३०० शब्द असलेल्या इंग्रजी उताऱ्याचे मराठीत भाषांतर
  - हिंदी कविता वा कथा यांचे मराठीत भाषांतर
  - अहिराणी वा आदिवासी बोलीतील कविता वा कथा यांचे प्रमाण मराठीत भाषांतर

३. मुद्रितशोधन: स्वरूप व उपयोजन

(१५तासिका)

- (अ) मुद्रितशोधनाच्या खुणा व त्यांचा वापर
- (आ) मुद्रितशोधकाची गुणवैशिष्ट्ये
- (इ) उपयोजन: किमान ३०० शब्द असलेल्या मराठी उताऱ्याचे मुद्रितशोधन

सत्र चौथे

MAR 234 B: मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये

उद्दिष्टे:

१. व्यवसायाभिमुखतेच्या अनुषंगाने आवश्यक लेखन कौशल्ये आत्मसात करणे.
२. ग्रंथपरीक्षणाचे स्वरूप जाणून घेऊन त्यासाठी आवश्यक पूर्वतयारीची माहिती करून घेणे.
३. ग्रंथपरीक्षण लेखनाचे कौशल्य आत्मसात करणे.
४. ग्रंथप्रकाशन व्यवसायाचे स्वरूप जाणून घेणे.
५. प्रकाशन व्यवसायाच्या ग्रंथनिर्मिती व ग्रंथवितरण या कार्याचे स्वरूप लक्षात घेणे.
६. ग्रंथप्रकाशकांच्या गृहपत्रांच्या कार्याचा परिचय करून घेणे.
७. उताऱ्यावरील प्रश्नांची उत्तरे लिहून आकलनक्षमता विकसित करणे.

घटक विश्लेषण:

एकूण साठ तासिका

१. ग्रंथपरीक्षण: स्वरूप व उपयोजन

(२० तासिका)

- (अ) ग्रंथपरीक्षणाची पूर्वतयारी - वाचन, आकलन, टिपणे
- (आ) ग्रंथपरीक्षणाचे स्वरूप - प्रास्ताविक (ग्रंथांचे शीर्षक व प्रकाशनकाल, ग्रंथाचा प्रधान विषय), ग्रंथाचे एकंदर स्वरूप व मांडणी, ग्रंथाचे वेगळेपण, गुणदोषात्मक विवेचन, मूल्यमापनात्मक अभिप्राय, शीर्षक.
- (इ) उपयोजन: ललित व वैचारिक अशा दोन्ही प्रकारांतील ग्रंथांचे परीक्षण लिहिण्याचा सराव करणे.

२. ग्रंथप्रकाशन: स्वरूप व कार्य

(२५ तासिका)

- (अ) ग्रंथनिर्मिती: मुद्रणप्रत, मुद्रितशोधन, मुखपृष्ठ, मांडणी, सजावट, मुद्रक, कागदनिवड, मुद्रणपध्दती, बांधणी, वितरक, स्वामित्व हक्क, लेखक करार, ग्रंथनोंदणी, आवृत्ती, पुनर्मुद्रण
- (आ) ग्रंथवितरण: वितरणव्यवस्था, विक्रेताप्रकार, ग्रंथालय, जाहिरात, प्रोमो, समीक्षा, ई-बुक
- (इ) ग्रंथप्रकाशकांच्या गृहपत्रांचा परिचय: 'ललित' (मॅजेस्टिक प्रकाशन), 'प्रिय रसिक' (पॉप्युलर प्रकाशन), 'वाङ्मयवृत्त' (लोकवाङ्मय गृह) यांच्या कार्याचा परिचय

३. उताऱ्याचे आकलन

(१५ तासिका)

- आकलन क्षमता: सूक्ष्म वाचन, एकाग्रता, तार्किक विचार, शब्दभांडार, शब्दार्थभान आदी बाबींची आवश्यकता
- उपयोजन: किमान ३०० शब्द असलेल्या मराठी उताऱ्यावरील प्रश्नांची उत्तरे लिहून उताऱ्याचे आकलन करण्याचा सराव करणे.

संदर्भसाहित्य:

१. साहित्य सिध्दान्त - रेने वेलेक व ऑस्टिन वॉरेन, अनुवाद: स. गं. मालशे, महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ, मुंबई.
२. कला म्हणजे काय? - टॉलस्टाय, अनुवाद: साने गुरुजी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
३. सौंदर्य आणि साहित्य - बा. सी. मर्ढेकर, मौज, मुंबई
४. साहित्य आणि इतर ललित कला - दु. का. संत
५. साहित्याची निर्मितप्रक्रिया - आनंद यादव, मेहता, पुणे.
६. जी. ए.ची निवडक पत्रे - संपा. म. द. हातकणंगलेकर, मौज, मुंबई.
७. सर्जनशीलता आणि लिहिता लेखक - विलास सारंग, मौज, मुंबई.
८. सृजनात्मक लेखन - आनंद पाटील, पद्मगंधा, पुणे.
९. प्रतिभा आणि सर्जनशीलता - सुधाकर देशमुख, पद्मगंधा, पुणे.
१०. वाङ्मयप्रकार: संकल्पना व स्वरूप - संपा. आनंद वास्कर, अन्वय प्रकाशन, पुणे.
११. वाचणाऱ्याची रोजनिशी - सतीश काळसेकर, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
१२. सर्जनशीलता - म. बा. कुंडले, नूतन, पुणे.
१३. भाषासंवाद - अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे, सायन, पुणे.
१४. प्रत्यय आणि व्यत्यय: एक संवाद - दिलीप पुरुषोत्तम चित्रे / रंगनाथ पठारे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
१५. साहित्याची भाषा - भालचंद्र नेमाडे, साकेत, औरंगाबाद.
१६. हे लेखकाला माहीत हवेच - अ. अं. कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
१७. ललित साहित्यातील आकृतिबंधाची जडणघडण - मधू कुलकर्णी, शुभदा सारस्वत, पुणे.

१८. ललितलेखन व शैली - वा. के. लेले, साहित्यप्रसार केंद्र, नागपूर.
१९. सर्जनप्रेरणा आणि कवित्वशोध - म. सु. पाटील, मौज, मुंबई.
२०. साहित्य: अध्यापन आणि प्रकार (वा. ल. कुलकर्णी गौरवग्रंथ) - संपा. श्री. पु. भागवत व इतर, पॉप्युलर व मौज, मुंबई.
२१. साहित्य, भाषा आणि समाज - मिलिंद बोकील, मौज, मुंबई.
२२. कथा: संकल्पना आणि समीक्षा - सुधा जोशी, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ व मौज, मुंबई.
२३. कवितेची शैली - महेंद्र कदम, भूमी, लातूर.
२४. वाङ्मयीन शैली आणि तंत्र - संपा. म. द. हातकणंगलेकर, अभिजात, कोल्हापूर.
२५. भाषांतरमीमांसा - संपा. कल्याण काळे, अंजली सोमण, प्रतिमा, पुणे.
२६. भाषांतर - सदा कन्हाडे, लोकवाङ्मयगृह, मुंबई.
२७. भाषांतर-शास्त्र की कला? - म. वि. फाटक, रजनी ठकार, वरदा, पुणे.
२८. भाषांतर आणि भाषा - विलास सारंग, मौज, मुंबई.
२९. अनुवादमीमांसा - संपा. केशव तुपे, साक्षात, औरंगाबाद.
३०. भाषांतरविद्या: स्वरूप आणि समस्या - संपा. रमेश वरखेडे, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
३१. अनुवादविज्ञान - निलेश लोंढे, स्वरूप, पोखर्णी, परभणी.
३२. मुद्रितशोधन भाग १ - य. ए. धायगुडे, दि पूना प्रेस ऑनर्स असो. लि., पुणे.
३३. व्यावहारिक मराठी - ल. रा. नशिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
३४. व्यावहारिक मराठी - संपा. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन, पुणे.
३५. रसग्रहण: कला व स्वरूप - गो. म. कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
३६. रसास्वाद: वाङ्मय आणि कला - माधव आचवल, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
३७. साहित्य संवाद - वि. शं. चौघुले, प्रतिमा, पुणे.
३८. ग्रंथ-संवाद - वि.शं. चौघुले, प्रतिमा, पुणे.
३९. पॉप्युलर रीतिपुस्तक - रामदास भटकळ, मृदुला जोशी, पॉप्युलर, मुंबई.
४०. मराठी ग्रंथप्रकाशनाची २०० वर्षे - शरद गोगटे, राजहंस, पुणे.
४१. बखर एका प्रकाशकाची - पं. अ. कुलकर्णी, मेनका, पुणे.
४२. मराठी ग्रंथनिर्मितीची वाटचाल - शं. गो. तुळपुळे, महाराष्ट्र ग्रंथोत्तेजक संस्था, पुणे.
४३. साहित्याची भूमी - श्री. पु. भागवत, ग्रंथाली, मुंबई.
४४. मराठी प्रकाशनांचे स्वरूप, प्रेरणा आणि परंपरा - अ. ह. लिमये, प्रसाद, पुणे.
४५. पॉप्युलरचे अंतरंग - संपा. किशोर आरास.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप

एम्. ए. भाग दोन या वर्गाच्या सर्व अभ्यासपत्रिकांच्या प्रश्नपत्रिकांचे स्वरूप खालीलप्रमाणे राहिल.

प्रश्न क्र. १.	योग्य तो पर्याय निवडा. (सोळापैकी बारा)	१२ गुण
प्रश्न क्र. २.	दीर्घोत्तरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	१२ गुण
प्रश्न क्र. ३.	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी दोन)	१२ गुण
प्रश्न क्र. ४.	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी तीन)	१२ गुण
प्रश्न क्र. ५.	टिपा लिहा. (चारपैकी दोन)	१२ गुण
एकूण गुण		६० गुण

अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे राहिल.

दहा गुण - उपस्थिती व वर्तवणूक

पंधरा गुण - चाचणी

पंधरा गुण - सादरीकरण (Seminar)

एम्. ए. मराठी भाग दोन	
२०१५-२०१६	२०१८-२०१९
<p>पेपर क्र. ५ आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास १९४५ ते १९९० (MAR 231 व MAR 241)</p>	<p>अभ्यासपत्रिका क्र. पाच स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह <u>सत्र तिसरे</u> MAR 231: स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह <u>सत्र चौथे</u> MAR 241: स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्यप्रवाह</p>
<p>पेपर क्र. ६ भाषाविज्ञान (MAR 232 व MAR 242)</p>	<p>अभ्यासपत्रिका क्र. सहा भाषाविज्ञान <u>सत्र तिसरे</u> MAR 232: वर्णनात्मक भाषाविज्ञान <u>सत्र चौथे</u> MAR 242: समाजभाषाविज्ञान</p>
<p>पेपर क्र. ७ साठोत्तरी मराठी वाङ्मयीन प्रवाह (MAR 233 व MAR 243)</p>	<p>अभ्यासपत्रिका क्र. सात मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास <u>सत्र तिसरे</u> MAR 233: मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास (अभंग आणि भारुड) <u>सत्र चौथे</u> MAR 243: मध्ययुगीन पद्य रचनाप्रकारांचा अभ्यास (आख्यान काव्य आणि लावणी)</p>
<p>पेपर क्र. ८ लोकसाहित्य आणि खानदेशी लोकसाहित्य (MAR 234 A व MAR 244 A) किंवा खानदेशातील मराठी साहित्य (MAR 234 B व MAR 244 B)</p>	<p>अभ्यासपत्रिका क्र. आठ लोकसाहित्य आणि खानदेशातील लोकसाहित्य <u>सत्र तिसरे</u> MAR 234 A: लोकसाहित्य <u>सत्र चौथे</u> MAR 244 A: खानदेशातील लोकसाहित्य किंवा मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये <u>सत्र तिसरे</u> MAR 234 B: मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये <u>सत्र चौथे</u> MAR 244 B: मराठी: व्यवसायाभिमुख लेखन कौशल्ये</p>

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

JALGAON

SYLLABUS FOR

M.A. II

(III & IV Semester)

Pali

w.e.f. June- 2018

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

M.A. II

विषय : पाली

शि वि याचा कालावधी- जून 2018 पासून एप्रिल 2021 पर्यंत

सत्र- तिसरे

नेमलेला अभ्यास, म- वंस साहित्य-

दीपवंसो

1. एं : महा ससपसड् ाहो
2. विनयपरम्परा
3. रय्यो धम्मासो ो
4. ततियसध्दम्मोसड् ाहो
5. नानादेसधम्मप्पसादो
6. महिन्दथेरा ामनं

व्या र ा

1. विशेष ा
2. ि यापद
3. ाळ
4. अव्यय

त्रंथ परिचय

1. दीपवंसो
2. महावंसो
3. चूळवंसो
4. बुध्दघोसुप्पत्ति
5. सध्दम्मसड् ाहो

।ट अ) अधुयन व अधुापनाकी उदृषुते

05

1. पाली भाषेचा परिचय रून दे ।
2. पालीभाषेचे भाषा ैशलुये अधुयास ।.
3. पाली भाषेतील ।द्य, पद्य अधुयास ।.
4. पाली भाषेचा ।ळ, स्थळ, महत्त्व अधुयास ।.
5. शिलाले ांचे महत्त्व अधुयास ।.

ब) घट विश्लेष ।

40

1. भाषांतर
2. वाक्यांचे संदर्भ स्पष्टी र ।
3. पालीभाषेतील ।द्य व पद्य चा अधुयास.
4. पाली भाषेतील नैति मुल्याचा अधुयास.
5. पाली भाषेचे व्या र ाचा अधुयास.

सत्र- चौथे

नेमलेला अधुयास, म- वंस साहित्य

महावंसो

1. तथा ाताभि ामनं
2. महासम्मतवंसो
3. पठमधम्मसङ् ािति
4. दुतियधम्मसङ् ािति
5. ततियधम्मसङ् ािति
6. विजया ामनं

व्या र ।

1. नामधातु
2. र

3. समास
4. इत्थिपच्चय

ग्रंथ परिचय

1. महाबोधिवंस
2. थूपवंस
3. अत्तन लुविहारवंस
4. दाठावंस
5. जिन लमालिनी

तासि ।

।ट अ) अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

05

1. पाली भाषेचा परिचय रून दे ।
2. पालीभाषेचे भाषा ैशल्ये अभ्यास ।
3. पाली भाषेतील ।द्य, पद्य अभ्यास ।
4. पाली भाषेचा ।ळ, स्थळ, महत्त्व अभ्यास ।
5. शिलाले ।ांचे महत्त्व अभ्यास ।

ब) घट विश्लेष ।

40

1. भाषांतर
2. वाक्यांचे संदर्भ स्पष्टी र ।
3. पालीभाषेतील ।द्य व पद्य चा अभ्यास.
4. पाली भाषेतील नैति मुल्याचा अभ्यास.
5. पाली भाषेचे व्या र ।ाचा अभ्यास.

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व विभागाती

सत्र तिसरे - वंससाहित्य

वेळ 3 तास	J T- 60
प्र. 1 अ- यो य पर्याय निवडा (6 पै ी 6)	06
ए ा वाक्यात उत्तरे लिहा. (6 पै ी 6)	06
प्र. 2 पाठयाधारित भाषांतर (4 पै ी 3)	12
प्र. 3 पाठयाधारित संदर्भ स्पष्टी र ा (5 पै ी 3)	12
प्र. 4 दिर्घोत्तरी प्रश्न (2 पै ी 1)	12
प्र. 5 ग्रंथ परिचय व व्या र ा (6 पै ी 4)	12
अंत ित निरंतर मूल्यमापन परी ा	40

सत्र तिसरे - वंस साहित्य

वेळ 3 तास	J T- 60
प्र. 1 अ- यो य पर्याय निवडा (6 पै ी 6)	06
ए ा वाक्यात उत्तरे लिहा. (6 पै ी 6)	06
प्र. 2 पाठयाधारित भाषांतर (4 पै ी 3)	12
प्र. 3 पाठयाधारित संदर्भ स्पष्टी र ा (5 पै ी 3)	12
प्र. 4 दिर्घोत्तरी प्रश्न (2 पै ी 1)	12
प्र. 5 ग्रंथ परिचय व व्या र ा (6 पै ी 4)	12
अंत ित निरंतर मूल्यमापन परी ा	40

संदर्भ ग्रंथ-

1. गोयन्दासना.- महावंसो, विपश्यना विशोधन, विन्यास, धम्ममारी इगटपुरी-95
2. भावत एन. . महावंस, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई 1959
3. उपाध्याय, भरतसिंह, पालि साहित्य इतिहास, हिंदी साहित्य संमेलन, प्रयाग 1994
4. गोयन्दासना.- दीपवंसो, विपश्यना विशोधन, विन्यास, धम्ममारी इगटपुरी-95
5. भावत एन. . दीपवंस, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई 1959
6. आठवले, सुभाष- उदान, संमती प्राच्य संशोधन संस्था, नागपूर-2005
7. M.Wintermitz, History of Indian Literature Vo. II, Bhartiya Vidya Prakashan, Delhi, 1985
8. Lily de Silve, Pali Gramer, Vipassana Research Institute, Dhammagiri, Igatpuri (M.S.)

समाप्त अभ्यास, म

वर्ग- एम.ए. (पाली) II

सत्र	जुना अभ्यास, म	नवीन अभ्यास, म
तिसरे	त्रिपिट साहित्य	वंस साहित्य
चौथे	त्रिपिट साहित्य	वंस साहित्य

प्रा.बाळासाहेब पाटील

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥

Grade 'A'
NAAC Re-Accredited
(3rd Cycle)

**NORTH MAHARASHTRA
UNIVERSITY
JALGAON**

Syllabus for

**M. A. Part-II
(IIIrd and IVth Semester)**

Semester Pattern 60+40

**POLITICAL SCIENCE
w.e.f. June 2018**

North Maharashtra University, Jalgaon

Syllabus for M. A. Part IInd POLITICAL SCIENCE
(With effect from June 2018)

Semester IIIrd

Compulsory Papers

POL 231	Socio - Political Research Methods
POL 232	Comparative Political Process
POL 233	International Relations

Optional Paper - Any one of the following

POL 234 (A)	Political Theory and Key concepts
POL 234 (B)	UN and Regional Organizations

Semester IVth

Compulsory Papers

POL 241	Socio - Political Research Methods
POL 242	Comparative Political Process
POL 243	International Relations

Optional Paper - Any one of the following

POL 244 (A)	Political Theory and Key concepts
POL 244 (B)	UN and Regional Organizations

Political Science M.A. Part IInd

Equivalence

Subject Code	Old Syllabus Compulsory papers w.e.f. June 2015	Subject Code	New Syllabus Compulsory papers w.e.f. June 2018
Sem III rd POL 231	Socio-Political Research Methods	Sem III rd POL 231	Socio-Political Research Methods
Sem IV th POL 241	Socio-Political Research Methods	Sem IV th POL 241	Socio-Political Research Methods
Sem III rd POL 232	Comparative Political Process	Sem III rd POL 232	Comparative Political Process
Sem IV th POL 242	Comparative Political Process	Sem IV th POL 242	Comparative Political Process
Sem III rd POL 233	Political Theory and Key Concepts	Sem III rd POL 233	International Relations
Sem IV th POL 243	Political Theory and Key Concepts	Sem IV th POL 243	International Relations

OPTIONAL COURSE (Any one of the following)

Sem III rd POL 234 (A)	UNO-Structure and Functions	Sem III rd POL 234 (A)	Political Theory & Key Concepts
Sem IV th POL 244 (A)	UNO-Structure and Functions	Sem IV th POL 244 (A)	Political Theory & Key Concepts
Sem III rd POL 234 (B)	International & Regional Organizations	Sem III rd POL 234 (B)	UN & Regional Organizations
Sem IV th POL 244 (B)	International & Regional Organizations	Sem IV th POL 244 (B)	UN & Regional Organizations

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II
POL 231 Socio-Political Research Methods
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods - 50

Course Rational :

This paper is basic introduction to line process and methods of research for achieving scientific knowledge in political science. An attempt is made to relate social science research methods. The important aspects of the research methods are also included. There is need to teach the methods for writing of report, dissertation, thesis and project.

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Nature of Research and Literature Review : Definition, Characteristics, Objectives, Types, Importance of Literature Review	12	10
2)	Research Methods: A)Traditional and Scientific Methods: Historical,Comparative,Experimental B) Problem formulation of Research : Meaning,Principals,Elements,Process	12	10
3)	Social & Political Survey : Definition, Sources, types and Importance	12	10
4)	Hypothesis : Definition, Sources, types and Importance	12	10
5)	Data Collection : Meaning, Nature, Types & Importance.	12	10

Reference Books:-

1. H. N. Blalock : An Introduction to Social Research Englewood cliffs
N.J. prentice hall – 1970
2. J. Blondel : Thinking Politically, London, Wildwood House 1976
3. T. L. Burton and GL. Cherry-Social Research Techniques, London, Unwin
Hyman 1989
4. Dr. D. A. Vaus : Surveys in Social Research 2nd, London, Unwin Hyman 1991
5. T. Khhn : Structure of Scientific Revouhin Chicago, University of
Chicago press 1970
6. G. Mydral : Objectivity in social Science, New York Pathenon Books 1969.
7. M. Weber : The Methodology of Social Sciences. Translated and edited by
E.A. shills and H.A. Finch, New Yourk the Free Press 1949
8. P.V. Young : Scientific social surveys and Research
9. B. Smith : Political Research methods Boston Houghton milton 1976
10. A.C. Isaak : Scope and Methods of political Science Home wood lions
Dorsey Press 1985
11. प्रा. गजेंद्रगड व्ही. एन. : राजकीय समाजशास्त्रीय संशोधन
12. प्रा. डॉ. सुधीर बोधनकर आणि प्रा. विवेक अलोनी : सामाजिक संशोधन पध्दती
13. पु. ल. भंडारकर : सामाजिक संशोधन तत्त्व आणि पध्दती
14. रा. ना. घाटोळे : सामाजिक संशोधन तत्त्व आणि पध्दती
15. डॉ. प्रदीप भागलावे : सामाजिक संशोधन पध्दती
16. डॉ. शुभदा रावक : राजकीय सामाजिक संशोधन पध्दती

North Maharashtra University Jalgaon
Syllabus for M.A Part II
POL- 232 Comparative Political Process
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods - 50

Course Rational :

This paper deals with the theoretical evaluation of recent political process to the study of comparative politics. This paper intends to highlight variations in systematic characteristics & Political process explanation regarding social development in USA, UK, Europe and India Comparatively.

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Emergence and Development of Comparative Politics : A) Emergence B) Stages of Development C) Recent Approaches. i) systemism ii) Behaviouralism iii) Marxist approach	12	10
2)	Political culture and Political Socialisation A) Meaning and Features of Political Culture B) Types of Political Culture C) Meaning and means of Political Socialization D) Types of Political Socialization	12	10
3)	Political Participation & Political Apathy : Political Participation : Meaning, Nature ,Factors ,Levels, Means and their role Political Apathy : Meaning, Nature, Causes ,Consequences	12	10
4)	Political Party : A) Political Party- meaning and nature B) Classification of Political Party C) Party system in various countries a)U.K. b)U.S.A c)France	12	10
5)	Pressure Groups : A) Pressure Groups-Meaning and definition B) Features of pressure group C) Classification of Pressure Groups. D) Roll of Pressure Groups in Various Countries a) U.K. b) U.S.A c) India.	12	10

Reference Books:-

1. J.C.Joheri : Comparative Political Theory – New Dimention sterling,New Delhi - 1987
2. Varma S.P. : Modern Political Theory Vikas, New Delhi-1975
3. Milibrand' Ralph : Maxism and Politics. Oxford Uni-press 1977
4. Bando Pathyauya : Mao Tung and Gandhi perspectives on social Transformation Alligad 1973.
5. Milbreth L.W : Political Participation Cicago Rand mcnally 1965
6. David Easton : The Political system. Calcutta, scientific book Agency 1953.
7. Ranney Austin : Essays on the Behavioural studies in Politics-Urban University of Ilionis Press.
8. H.J.Laski : The rise of European Liberalism London-Allen & Unwin
9. G.A.Almond and Verba : The Civic Culture.
10. G.A.Almond and Verba : Comparative Politics Today-New York, London, Collins 2000
11. D.E.Apter : The Politics of Modernization uni of Cicago Press 1965.
12. R.Kothari : Party system and Election Studies – Rithu publication New Delhi
12. प्रा. डॉ. शुभदा रावळ / ठाकरे : तौलनिक राज्यशास्त्र, श्रीविद्याप्रकाशन, पुणे, 2004
13. डॉ. ना. र. इनामदार : राजकीय समाजशास्त्र
14. डॉ. भा. ल. भोळे : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
15. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श खंड
16. प्रा. व्ही. एन. गजेंद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
17. डॉ. क. दी. बोराडकर : आधुनिक राजकीय विश्लेषण

North Maharashtra University Jalgaon

Syllabus for M.A Part II

POL- 233 International Relations

Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods - 50

Course Rational :

This paper deals with the theoretical evaluation of Concepts & approaches of International relations and to the study of International Relations. This paper intends to highlight variations in systematic characteristics & Political process explanation regarding International Relations with the various theories, concepts and approaches in new era.

	Unites Name	Marks	Hours
1)	International Relations: Meaning, nature and Importance, Development and concept of International Politics	12	10
2)	Theories of International Relations: Theory : meaning, nature, features, Main Theories : Idealistic, Realistic, New Realistic, System Theory and Game Theory	12	10
3)	Diplomacy: Meaning, Nature, Objectives, Types Importance of diplomacy in international Relations, Changing nature of Diplomacy in present time	12	10
4)	Major concept in international relation : Balance of Power: Meaning, Nature, Types, Merits - Demerits Balance of terror : Meaning, Nature, Difference between Balance of power and Balance of Terror	12	10
5)	Collective Security: Meaning, Nature, Basic principles, Features, Roll of U.N. Collective Security.	12	10

Reference Books:-

- 1) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2010
- 2) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचे मुलाधार, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2011
- 3) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाची वाटचाल, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2012
- 4) प्रा. कुलकर्णी वाय. बी., आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या प्रकाशन, नागपूर, 2006
- 5) अरूणा पेंडसे, उत्तरा सहस्रबुध्दे, आंतरराष्ट्रीय संबंध, ओरिएंट लागमन, मुंबई, 2010
- 6) मनिकलाल गुप्ता, आंतरराष्ट्रीय संबंध, अॅटलांटिक पब्लिशर्स न्यु दिल्ली, 2008
- 7) डॉ. मिश्रा महेंद्रकुमार, आंतरराष्ट्रीय संबंध, सागर पब्लिशर्स, जयपूर, 2010
- 8) डॉ. दिनानाथ वर्मा, आंतरराष्ट्रीय संबंध, ज्ञानदा प्रकाशन, नई दिल्ली
- 9) चन्द्रशेखर सूद, निरंजन बहुगुणा, आंतरराष्ट्रीय राजनिती, राधा पब्लिकेशन नई दिल्ली, 2011
- 10) डॉ. ज. रा. शिंदे, डॉ. प्रशांत अमृतकर, समकालीन जागतिक राजकारणातील प्रमुख समस्या, चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद, 2005-2006
- 11) लोटे रा. ज., आंतरराष्ट्रीय संबंध, अर्जुन पब्लिशिंग हाऊस, न्यु दिल्ली 2010
- 12) डॉ. डोळे, ना. या., आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या बुक पब्लिशर्स, नागपूर, 1998
- 13) Urmila Sharma, S. K. Sharma, International Relations Theory and History VoL- I & II, Atlantic Publishers and Dist. 2010
- 14) Vikarm Singh Nain, International Relations and Athnicity, RBSA Publisher, Jaipur, 2010
- 15) Vijaykumar Malhotra, International Relations, Anmol Publications pvt. LTD, New Delhi, 2010
- 16) Girish Malhotra, International Relations, Murlilal and Sons, New Delhi, 2010
- 17) B. M. Jain, International Politics, RBSA Publisher, Jaipur, 2010
- 18) Manoj Sharma, Dyanamics of International Politics, Anmol Publications pvt. LTD, New Delhi, 2004
- 19) V. D. Mahajan International Relations Since 1900, S. Chand and Company, New Delhi, 1982
- 20) R. S. Kher The text book of International Relations, Wisdom Press, New Delhi 2013

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II
POL 234 (A) Political Theory & Key Concepts
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Modernism and Post Moedernism: A) Modernism - Meaning & Nature B) Modernism - Characteristics C) Modernism - & its application.	12	10
2)	Euro – Communism : A) Euro communism : Meaning, Nature and definition B) Euro communism: Characteristics C) Euro communist application.	12	10
3)	Political Economy : A) Political Economy : Meaning, Nature B) Charàcteristics of Political Economy C) Political Economy , application.	12	10
4)	Liberalism: Origin, Classical Liberalism, Weaknesses, Neo-liberalism	12	10
5)	Pluralism: Meaning, Nature, Dr. Laski on Pluralism, Pluralistic attack on State Sovereignty, Autonomy and law.	12	10

Reference Books:-

1. J.C.Johari : Comparative political Theory
2. J.C.Johari : Political philosophy
3. Dr.Laski : Gramer of Politics
4. Dr.Laski : The rise of European Liberalism, London
5. P.Bardhan : The Political Economy of Development Oxford
6. R.Sahu : Indias Economics Development.
7. P. Varma : The Great Indian Middle class, Delhi
8. Dr.Bhandari : Political Philosophy
9. V.D.Mahajan : Political Philosophy
10. Coker R.C. : Recent Political Thought
11. Ebensta : Todays Isms, Delhi
12. डॉ. भा. ल. भोळे : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
13. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श खंड
14. प्रा. व्ही. एन. गजेंद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
15. डॉ. शुभांगी राठी : राज्यशास्त्राची मुलतत्त्वे, कैलाश पब्लिकेशन, औरंगाबाद

North Maharashtra University, Jalgaon
 Syllabus for M.A. Part II Optional Paper
POL 234 (B) UN and Regional Organizations
Semester IIIrd

Total Marks - 60

Periods - 50

Course Rational :

This paper studies evaluation, development and role of UN & Regional Organization from its emergence till present time. Structure, functions, objectives, Role of UN and Some Regional Organizations are to be studied in the recent perspective.

	Unites Name	Marks	Hours
1)	UN: Historical background, Objectives, Structure, Limitations in present World Order.	12	10
2)	A) General Assembly : Structure, Functions & Role in International Conflicts. B) Security Council : Structure, Functions & Role in recent international conflicts, Dispute on membership	12	10
3)	(A) Economic & Social Council : Structure, Functions & Role. (B) International Court : Structure, Functions , Role & Challenges.	12	10
4)	(A) The Secretariat : Structure, Functions & Role. (B) General Secretary: Role & Functions.	12	10
5)	Methods of Resolving the International Conflicts: A) Peaceful Methods. B) Methods of Direct Actions.	12	10

Reference Books:-

1. C.Archer : International Organization
2. P.Baehr : United Nation
3. E.Barker : The confederation of Nations
4. Luard : A History of United Nations
5. H.Morgenthau : Peace, Security and the United Nations
6. प्रा. र. घ. वडारकर : आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि राजकारण
7. डॉ. सुधाकर जोशी : आंतरराष्ट्रीय संबंध
8. डॉ. शांताराम भोगले : आंतरराष्ट्रीय संबंध
9. डॉ. वसंत रायपूरकर : आंतरराष्ट्रीय संबंध
10. के. एम. भोसले व के. बी. काटो : जागतिक अर्थव्यवस्था
11. डॉ. न. या. डोळे : उदारीकरण व नवे आर्थिक धोरण
12. जी. एन. झांचरे : आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र
13. डॉ. श्री. मु. देसाई व डॉ. निर्मल भालेरावा : आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र
14. प्रा. अशोक डांगे : जागतिक अर्थव्यवस्था

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II
POL 241 Socio-Political Research Methods
Semester IVth

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Observation : Definition, Meaning, Types	12	10
2)	Interview : Definition, Objectives, Characteristics, Types, Stages of the process of Interview.	12	10
3)	Questionnaire : Meaning, Definition, Characteristics, Types, Merits & Demerits. Difference between questionnaire and schedule	12	10
4)	Data Analysis & Interpretation : Meaning, Types, Classification, Characteristics Tabulation – Meaning, Types	12	10
5)	Report Writing : Objectives, Characteristics of good Report , Importance of Report writing	12	10

Reference Books:-

1. H. N. Blalock : An Introduction to Social Research Englewood cliffs
N.J. prentice hall – 1970
2. J. Blondel : Thinking Politically, London, Wildwood House 1976
3. T. L. Burton and GL. Cherry-Social Research Techniques, London, Unwin
Hyman 1989
4. Dr. D. A. Vaus : Surveys in Social Research 2nd, London, Unwin Hyman 1991
5. T. Kuhn : Structure of Scientific Revouhin Chicago, University of
Chicago press 1970
6. G. Myrdal : Objectivity in social Science, New York Pathenon Books 1969.
7. M. Weber : The Methodology of Social Sciences. Translated and edited by
E.A. shills and H.A. Finch, New Yourk the Free Press 1949
8. P.V. Young : Scientific social surveys and Research
9. B. Smith : Political Research methods Boston Houghton milton 1976
10. A.C. Isaak : Scope and Methods of political Science Home wood llions
Dorsey Press 1985
12. प्रा. गजेंद्रगड व्ही. एन. : राजकीय समाजशास्त्रीय संशोधन
13. प्रा. डॉ. सुधीर बोधनकर आणि प्रा. विवेक अलोनी : सामाजिक संशोधन पध्दती
14. पु. ल. भंडारकर : सामाजिक संशोधन तत्त्व आणि पध्दती
15. रा. ना. घाटोळे : सामाजिक संशोधन तत्त्व आणि पध्दती

North Maharashtra University, Jalgaon
 Syllabus for M.A. Part II
POL 242 - Comparative Political Process
Semester IVth

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Periods – 50	
		Marks	Hours
1)	Social Change and Political Development: A) social change meaning and factures B) Theories of social change C) Political Development - meaning and nature D) Political Modernization - meaning and nature	12	10
2)	Constitutionalism : A) Constitution – Meaning and definition B) Characteristic of Constitutionalism C) Development of Constitutionalism, a) Nature in Roman Period, b) Medieval Period, c) Renaissance Period,	12	10
3)	Parliamentary System and Presidential System: A) Parliamentary System- Meaning, Characteristics B) Presidential System- Meaning, Characteristics C) Difference between Parliamentary and Presidential System	12	10
4)	Federalism: A) Federalism - Meaning, Features and Types B) Federalism in India, USA, Switzerland C) Unitory form of Government-meaning and features D) Unitory form of Government-U.K.and France	12	10
5)	Social Movement : A) Feminist movement: Meaning and Emersence B) Feminist movement in various Countries a) India b) U.K. c) U.S.A. C) Human Rights Movement - Meaning ,Emergence	12	10

Reference Books:-

1. J.C.Joheri : Comparative Political Theory – New Dimention sterling,New Delhi - 1987
2. Varma S.P. : Modern Political Theory Vikas, New Delhi-1975
3. Milibrand Ralph : Maxism and Politics. Oxford Uni-press 1977
4. Bando Pathyauya : Mao Tung and Gandhi perspectives on social Transformation Alligad 1973.
5. Milbreth L.W : Political Participation Cicago Rand menally 1965
6. David Easton : The Political system. Calcutta, scientific book Agency 1953.
7. Ranney Austin : Essays on the Behavioural studies in Politics-Urban University of Ilionis Press.
8. H.J.Laski : The rise of European Liberalism London-Allen & Unwin
9. G.A.Almond and Verba : The Civic Culture.
10. G.A.Almond and Verba : Comparative Politics Today-New York, London, Collins 2000
11. D.E.Apter : The Politics of Modernization uni of Cicago Press 1965.
12. R.Kothari : Party system and Election Studies – Rithu publication New Delhi
12. प्रा. डॉ. शुभदा रावळ / ठाकरे : तौलनिक राज्यशास्त्र, श्रीविद्याप्रकाशन, पुणे, 2004
13. डॉ. ना. र. इनामदार : राजकीय समाजशास्त्र
14. डॉ. भा. ल. भोळे : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
15. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श खंड
16. प्रा. व्ही. एन. गजेंद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
17. डॉ. क. दी. बोराडकर : आधुनिक राजकीय विश्लेषण

North Maharashtra University Jalgaon

Syllabus for M.A Part II

POL- 243 International Relations

Semester IVth

Total Marks - 60

Periods – 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Arms Control and Disarmament: Arms Control: Meaning, Objectives, Types, Disarmament: Meaning, Characteristics, Types and Importance	12	10
2)	Introduction to Treaties and Agreement : Partial Test Ban Treaty (PTBT) Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT) Strategic Arms Limitation Treaty (SALT) Strategic Arms Reduction Treaty (START) Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty (CTBT)	12	10
3)	Crisis and Co-Operations: Crisis: Meaning, Compulsion, Characteristics, Crisis management, Types Co-Operation: Meaning, Nature, Characteristics, Reasons behind increasing Co-Operation	12	10
4)	New World Economic Order : International Monetary Fund (IMF) World Bank (WB) World Trade Organization (WTO)	12	10
5)	Dependency Theory: Meaning, Nature, Principals, Features Responsibility of under development- Liberal Approach, Marxist Approach,	12	10

Reference Books:-

- 21) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2010
- 22) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाचे मुलाधार, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2011
- 23) डॉ. देवळाणकर शैलेंद्र, आंतरराष्ट्रीय राजकारणाची वाटचाल, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, 2012
- 24) प्रा. कुलकर्णी वाय. बी., आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या प्रकाशन, नागपूर, 2006
- 25) अरूणा पेंडसे, उत्तरा सहस्रबुध्दे, आंतरराष्ट्रीय संबंध, ऑरिएंट लांगमन, मुंबई, 2010
- 26) मनिकलाल गुप्ता, आंतरराष्ट्रीय संबंध, अॅटलांटिक पब्लिशर्स न्यु दिल्ली, 2008
- 27) डॉ. मिश्रा महेंद्रकुमार, आंतरराष्ट्रीय संबंध, सागर पब्लिशर्स, जयपूर, 2010
- 28) डॉ. दिनानाथ वर्मा, आंतरराष्ट्रीय संबंध, ज्ञानदा प्रकाशन, नई दिल्ली
- 29) चन्द्रशेखर सूद, निरंजन बहुगुणा, आंतरराष्ट्रीय राजनिती, राधा पब्लिकेशन नई दिल्ली, 2011
- 30) डॉ. ज. रा. शिंदे, डॉ. प्रशांत अमृतकर, समकालीन जागतिक राजकारणातील प्रमुख समस्या, चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद, 2005-2006
- 31) लोटे रा. ज., आंतरराष्ट्रीय संबंध, अर्जुन पब्लिशिंग हाऊस, न्यु दिल्ली 2010
- 32) डॉ. डोळे, ना. या., आंतरराष्ट्रीय संबंध, विद्या बुक पब्लिशर्स, नागपूर, 1998
- 33) Urmila Sharma, S. K. Sharma, International Relations Theory and History Vol- I & II, Atlantic Publishers and Dist. 2010
- 34) Vikarm Singh Nain, International Relations and Athnicity, RBSA Publisher, Jaipur, 2010
- 35) Vijaykumar Malhotra, International Relations, Anmol Publications pvt. LTD, New Delhi, 2010
- 36) Girish Malhotra, International Relations, Murlilal and Sons, New Delhi, 2010
- 37) B. M. Jain, International Politics, RBSA Publisher, Jaipur, 2010
- 38) Manoj Sharma, Dyanamics of International Politics, Anmol Publications pvt. LTD, New Delhi, 2004
- 39) V. D. Mahajan International Relations Since 1900, S. Chand and Company, New Delhi, 1982
- 40) R. S. Kher The text book of International Relations, Wisdom Press, New Delhi 2013

North Maharashtra University, Jalgaon

Syllabus for M.A. Part II

POL 244 (A) Political Theory & Key Concepts

Semester IVth

Total Marks - 60

Periods - 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	Rights : Meaning, Nature, Types & Theories. A)Theory of Nature Rights B)Theory of Legal Rights C)Historical Theory of Rights	12	10
2)	Liberty : Meaning, Nature, Types & Theories. Marxist concept of Freedom	12	10
3)	Equality : Meaning, Nature, Types & Theories. European and Indian Approaches	12	10
4)	Justice : Meaning, Nature, Types & Theories. (a) Distributive Theory. (b) Rawl's Theory. (c) Marxist Theory.	12	10
5)	Sovereignty: Meaning, Nature, Origin, Factors, Challenges in new world order i.e. Globalization	12	10

Reference Books:-

1. J.C.Johari : Comparative political Theory
2. J.C.Johari : Political philosophy
3. Dr.Laski : Gramer of Politics
4. Dr.Laski : The rise of European Liberalism, London
5. P.Bardhan : The Political Economy of Development Oxford
6. R.Sahu : Indias Economics Development.
7. P. Varma : The Great Indian Middle class, Delhi
8. Dr.Bhandari : Political Philosophy
9. V.D.Mahajan : Political Philosophy
10. Coker R.C. : Recent Political Thought
11. Ebenstn : Todays Isms, Delhi
12. डॉ. भा. ल. भोळे : राजकीय सिध्दांत आणि विश्लेषण
13. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श खंड
14. प्रा. व्ही. एन. गजेंद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
15. डॉ. शुभांगी राठी : राज्यशास्त्राची मुलतत्त्वे, कैलाश पब्लिकेशन, औरंगाबाद

North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus for M.A. Part II Optional Paper
POL 244 (B) UN and Regional Organizations
Semester IVth

Total Marks - 60

Periods - 50

	Unites Name	Marks	Hours
1)	New World Order and Emergence of Regional Organization: A) Impact of Globalization B) Multi-Polar world and regional organizations	12	10
2)	A) NATO: North Atlantic Treaty Organization Emergence, Objective, Relevance B) SEATO: South East Asia Treaty Organization Emergence, Objective, Relevance C) EU: European Union Emergence, Organizational Structure, Function, Objective	12	10
3)	A) SAARC: South Asian Association of Regional Co-Operation Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective B) ASEAN: Association of South East Asian Nations Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective	12	10
4)	A) OPEAC: Organization of Petrol Exporting Countries Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective B) Arab League: Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective	12	10
5)	A) OAU: Organization of Unity: Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective B) OAS: Organization of American State: Emergence, Organizational Structure, Functions, Objective	12	10

Reference Books:-

1. C.Archer : International Organization
2. P.Baehr : United Nation
3. E.Barker : The confederation of Nations
4. Luard : A History of United Nations
5. H.Morgenthau : Peace, Security and the United Nations
6. प्रा. र. घ. वडारकर : आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि राजकारण
7. डॉ. सुधाकर जोशी : आंतरराष्ट्रीय संबंध
8. डॉ. शांताराम भोगले : आंतरराष्ट्रीय संबंध
9. डॉ. वसंत रायपूरकर : आंतरराष्ट्रीय संबंध
10. के. एम. भोसले व के. वी. काटो : जागतिक अर्थव्यवस्था
11. डॉ. न. या. डोळे : उदारीकरण व नवे आर्थिक धोरण
12. जी. एन. झांबरे : आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र
13. डॉ. श्री. मु. देसाई व डॉ. निर्मल भालेरावा : आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र
14. प्रा. अशोक डांगे : जागतिक अर्थव्यवस्था

Importance of the Syllabus

Syllabus for M.A in Political Science is structured to Provide all over knowledge of the Subject to the Students. It will be helpful in preparation of MPSC, UPSC, NET, SET examination. Syllabus is updated so that students can study L.L.B., MBA, MSW courses. It will be helpful to get all over knowledge. It is also helps to develop research attitude and to remove the fear of doing research in the students.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम.ए. द्वितीय वर्ष
विषय - संस्कृत

तृतीय सत्र (Semester III)
चतुर्थ सत्र (Semester IV)

जून २०१८ पासून अंमलात येणारा अभ्यासक्रम

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. एम. द्वितीय वर्ष - संस्कृत

जून २०१८ पासून

पेपर- नाटक व नाट्यशास्त्र - (SNK-२३१-२४१)

नेमलेला अभ्यासक्रम

तृतीय सत्र

अभिज्ञानशाकुन्तलम् - कालिदास

६० गुण

चतुर्थ सत्र

भरतनाट्यशास्त्रम्, अध्याय २, ६, ७

६० गुण

अंतर्गत मूल्यमापन

४० गुण

एकूण -

१०० गुण

तृतीय सत्र - नेमलेला अभ्यासक्रम

अभिज्ञानशाकुन्तलम् - कालिदास

६० गुण

गट अ) अध्ययन व अध्यापनाचा हेतु

०५ तास

- १) कालिदासाचा नाट्यकलाकृतीचा आढावा घेणे
- २) कालिदासाचे संस्कृत साहित्यातील योगदान
- ३) कालिदासाची भाषाशैली, नाट्यकौशल्ये अभ्यासणे

गट आ) अध्ययन व अध्यापन

४५ तास

- १) संहिता समजून सांगणे
- २) नाट्यानुवाद, संदर्भ, वाक्वैभव जाणणे
- ३) नाटकाचे सौंदर्य, चरित्रचित्रण, रसालंकार इ.

प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : २ तास

गुण ६०

प्र.१ ला वस्तुनिष्ठ प्रश्न (१० पैकी १०)

गुण १०

प्र.२ रा अनुवाद करा (५ पैकी ३)

गुण १५

प्र.३ रा ससंदर्भ स्पष्टीकरण (५ पैकी ३)

गुण १५

प्र.४ था दीर्घात्तरी प्रश्न (२ पैकी १)

गुण १०

प्र.५ वा विवेचक परिच्छेद लिहा (४ पैकी २)

गुण १०

एकूण गुण ६०

अंतर्गत गुण ४०

एकूण गुण -१००

(चाचणी - २० गुण, उपस्थिती - १० गुण, प्रकल्प - १० गुण)

चतुर्थ सत्र - नेमलेला अभ्यासक्रम

भरतनाट्यशास्त्रम्, अध्याय २, ६, ७

गट अ) अध्ययन व अध्यापन हेतू व वैशिष्ट्ये ०५ तास

- १) नाट्यशास्त्राच्या परंपरेची ओळख करून घेणे
- २) नाट्यशास्त्राचे महत्त्व
- ३) नाट्यशास्त्रातील भरतमूर्तीचे योगदान

गट आ) अध्ययन व अध्यापन ४५ तास

- १) नाट्यपरंपरेची ओळख
- २) रंगमंच व्यवस्था आणि रसप्रक्रिया
- ३) रस व भावाचे नाटकातील योगदान

प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास

गुण ६०

प्र.१ ला	वस्तुनिष्ठ प्रश्न	(१० पैकी १०)	गुण १०
प्र.२ रा	भाषांतर करा	(५ पैकी ३)	गुण १५
प्र.३ रा	ससंदर्भ स्पष्टीकरण	(५ पैकी ३)	गुण १५
प्र.४ था	दीर्घात्तरी प्रश्न	(२ पैकी १)	गुण १०
प्र.५ वा	विवेचक परिच्छेद लिहा	(४ पैकी २)	गुण १०

एकूण गुण ६०

अंतर्गत गुण ४०

एकूण गुण -१००

(चाचणी - २० गुण, उपस्थिती - १० गुण, प्रकल्प - १० गुण)

संदर्भ ग्रंथ

- १) अभिज्ञानशाकुन्तलम् कालिदास - संपा.एम. आर. काळे, वाळींबे
- २) नाट्यशास्त्र- भरत - एम. रामकृष्ण पुष्पेंद्रकुमार
- ३) रसभावविचार - र. प. कंगले
- ४) भरतनाट्यमंजिरी - गो. के. भट
- ५) नाट्यशास्त्र- गोदावरी केतकरी
- ६) भारतीय नाट्यप्रयोग विज्ञान - अ. म. जोशी, स्नेहवर्धन पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, जुन १९९९
- ७) नाट्यमंडप- डॉ. र. पु. कुळकर्णी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. एम. द्वितीय वर्ष - संस्कृत

जून २०१८ पासून

पेपर- व्याकरण व भाषाशास्त्र (SNK-२३२-२४२)

नेमलेला अभ्यासक्रम

तृतीय सत्र

लघुसिद्धान्त कौमुदी कृदन्त प्रकरण	३० गुण
लघुसिद्धान्त कौमुदी समास प्रकरण	३० गुण
	एकूण- ६० गुण

चतुर्थ सत्र

भाषाशास्त्र	५० गुण
निबंध	१० गुण
अंतर्गत मूल्यमापन	४० गुण
	एकूण- १०० गुण

- १) भाषा, भाषाशास्त्र, भाषांचे वर्गीकरण, उद्गम व विकास
- २) वर्णविचार व वर्णमाला
- ३) व्यवसिते
- ४) वाक्य विचार
- ५) कारक विचार
- ६) आघात विचार
- ७) भाषा अभ्यासाच्या विविध पद्धती
- ८) भाषा पृथक्करण पद्धती आणि अर्थसिद्धान्त
भाषाशास्त्रीय सिद्धान्त -
  - १) ग्रीम नियम
  - २) ग्रासमन नियम
  - ३) वर्नर नियम

तृतीय सत्र - लघुसिद्धान्त कौमुदी कृदन्त व समास प्रकरण

गट अ) अध्ययन व अध्यापन हेतू व वैशिष्ट्ये	-	५ तासिका
१) व्याकरण ग्रंथाची ओळख करून देणे		
२) व्याकरणशास्त्राचे महत्त्व		
३) आचार्य पाणिनीचे योगदान		
गट आ) अध्ययन व अध्यापन	-	४५ तासिका
१) भाषांतर		
२) सूत्रांचे स्पष्टीकरण		

प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास			गुण ६०
प्र.१ ला	सूत्रांचे स्पष्टीकरण	(६ पैकी ४)	२० गुण
प्र.२ रा	सूत्र उदाहरण सोडवा	(६ पैकी ४)	२० गुण
प्र.३ रा	दीर्घोत्तर प्रश्न	(२ पैकी १)	१० गुण
प्र.४ था	टीपा लिहा	(४ पैकी २)	१० गुण

एकूण- ६० गुण
अंतर्गत गुण - ४० गुण
एकूण- १०० गुण

(चाचणी - २० गुण, उपस्थिती - १० गुण, प्रकल्प - १० गुण)

चतुर्थ सत्र- भाषाशास्त्र व निबंध

गट अ) अध्ययन व अध्यापन हेतू व वैशिष्ट्ये		०५ तासिका
१) भाषाशास्त्राची ओळख		
२) संस्कृत भाषेच्या संदर्भात भाषाशास्त्रीय विवेचन		
३) संस्कृत भाषेच्या भाषाशास्त्राची अध्ययनाची परंपरा		
गट आ) अध्ययन व अध्यापन		४५ तासिका
१) अभ्यासक्रमात समाविष्ट घटकांचा अभ्यास		
२) भाषाशास्त्रीय सिद्धांताची व संकल्पनांची ओळख		
३) भाषेचे परिवर्तित स्वरूप अभ्यासणे		

प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास			गुण ६०
प्र.१ ला	वैकल्पिक / वस्तुनिष्ठ प्रश्न	(१० पैकी १०)	गुण १०
प्र.२ रा	दीर्घोत्तरी प्रश्न	(४ पैकी २)	गुण २०
प्र.३ रा	विवेचक टीपा द्या	(४ पैकी २)	गुण १०
प्र.४ था	परिच्छेद लिहा	(४ पैकी २)	गुण १०
प्र.५ वा	संस्कृतात निबंध लिहा	(४ पैकी २)	गुण १०

गुण ६०
अंतर्गत मूल्यमापन- गुण ४०
एकूण गुण - १००

(चाचणी - २० गुण, उपस्थिती - १० गुण, प्रकल्प - १० गुण)

संदर्भ ग्रंथ

- १) लघुसिद्धान्त कौमुदी समास, कृदन्त प्रकरण- म. दे. साठे
- २) लघुसिद्धान्त कौमुदी समास, कृदन्त प्रकरण- प्रा. नीला सोमलवार
- ३) प्राचीन भारतीय भाषाशास्त्र- म. दे. पंडित, शुभदा सारस्वत प्रकाशन, पुणे, २०००
- ४) संस्कृत भाषाविज्ञान- डॉ. किशोरसिंह, विनोद मंदिर, आग्रा
- ५) भाषा आणि भाषाशास्त्र- गजेन्द्रगडकर, एस. एस. मुंबई विश्वविद्यालय, मुंबई
- ६) संस्कृत का भाषाशास्त्रीय अध्ययन- भोलाशंकर व्यास, भारतीय ज्ञानपीठ प्रकाशन, दिल्ली, १९७१
- ७) भाषाशास्त्रीय मूलतत्त्वे- मौर्य राजनारायण, सिटी स्टॉल पुणे
- ८) भाषा विज्ञान- वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक- मालसे इनामदार, सोमण, संजय प्रकाशन, पुणे, १९८२
- ९) Studies in Indian Linguistics- Dalai B.K., Bhartiya Prakashan, Delhi.
- १०) Introduction of Linguistic, Rutfart a. Cambridge University Press, १९९९

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. एम. द्वितीय वर्ष - संस्कृत

जून २०१८ पासून

पेपर- दर्शनशास्त्र व गृह्यसूत्रे (SNK-२३३-२४३)

नेमलेला अभ्यासक्रम

तृतीय सत्र

योगदर्शन	-	पाद १, २	३० गुण
सांख्यकारिका	-		३० गुण
			एकूण- ६० गुण

चतुर्थ सत्र

पारस्कर गृह्यसूत्र- (विवाह प्रकार) व्यासभाष्यसहित - कांड १, २	३० गुण
बृहत्संहिता- वराहमिहीर - वृक्षायुर्वेद, दगार्गल (भूमी व जलपरीक्षण)	३० गुण
अंतर्गत मूल्यमापन	४० गुण
एकूण- १०० गुण	

तृतीय सत्र- योगदर्शन व सांख्यकारिका

गट अ) अध्ययन व अध्यापन हेतू व वैशिष्ट्ये	०५ तासिका
१) योगाचे महत्त्व जाणणे	
२) दर्शनशास्त्राची ओळख करणे	
गट आ) अध्ययन व अध्यापन	४५ तासिका
१) भाषांतर	
२) ससंदर्भ व सूत्रांचे स्पष्टीकरण	

प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास		गुण ६०
प्र.१ ला वस्तुनिष्ठ प्रश्न	(१० पैकी १०)	१० गुण
प्र.२ रा भाषान्तर करा	(३ पैकी २)	१० गुण
प्र.३ रा ससंदर्भ स्पष्टीकरण करा	(३ पैकी २)	१० गुण
प्र.४था दीर्घोत्तर प्रश्न	(३ पैकी २)	२० गुण
प्र.५ वा टीपा लिहा	(४ पैकी २)	१० गुण
		६० गुण
अंतर्गत मूल्यमापन-		४० गुण
		एकूण- १०० गुण

(चाचणी - २० गुण, उपस्थिती - १० गुण, प्रकल्प - १० गुण)

चतुर्थ सत्र - पारस्कर गृह्यसूत्र व बृहत्संहिता

गट अ) अध्ययन व अध्यापन हेतू व वैशिष्ट्ये	०५ तासिका
४) गृह्यसूत्राचे महत्त्व जाणणे	
५) विवाह संस्थेचे महत्त्व जाणणे	
गट आ) अध्ययन व अध्यापन	४५ तासिका
४) भाषान्तर	
५) ससंदर्भ स्पष्टीकरण	
६) सूत्रांचे स्पष्टीकरण	

प्रश्नपत्रिका नमुना व गुण विभागणी

वेळ : ३ तास			गुण ६०
प्र.१ ला	वस्तुनिष्ठ प्रश्न	(१० पैकी १०)	गुण १०
प्र.२ रा	भाषांतर करा	(४ पैकी २)	गुण १०
प्र.३ रा	ससंदर्भ स्पष्टीकरण	(४ पैकी २)	गुण १०
प्र.४ था	दीर्घात्तरी प्रश्न	(४ पैकी २)	गुण २०
प्र.५ वा	टीपा लिहा	(४ पैकी २)	गुण १०
			गुण ६०
		अंतर्गत मूल्यमापन-	गुण ४०
			एकूण गुण -१००

(चाचणी - २० गुण, उपस्थिती - १० गुण, प्रकल्प - १० गुण)

संदर्भ ग्रंथ

- १) बृहत्संहिता- वराहमिहिर
- २) सांख्यकारिका- संपा- वेदान्त केसरी व पं. द. वा. जोग
- ३) योगदर्शन- पतंजली- विमला कर्नाटक- प्रकाशन काशी विश्वहिन्दु विश्वविद्यालय, बनारस
- ४) पारस्कर गृह्यसूत्रे- व्यासभाष्यासहित

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. ए. भाग-१ (संस्कृत)

जून २०१८ पासूनचा अभ्यासक्रम

समकक्ष अभ्यासक्रम

वर्ग	जुना अभ्यासक्रम	नवीन अभ्यासक्रम
एम.ए. भाग २	<p>SNK- २३१ -नाटक व नाट्यशास्त्र</p> <p>सत्र-३रे-मृच्छ कटिकम् व शाकुन्तलम् ६० गुण अन्तर्गत चाचणी ४० गुण</p> <p>SNK-२४१ अभिजात संस्कृत साहित्याचा इतिहास</p> <p>सत्र ४ थे- नाट्यशास्त्र- अध्याय २, ५ ६० गुण अन्तर्गत चाचणी ४० गुण</p>	<p>SNK- २३१ - नाटक व नाट्यशास्त्र</p> <p>सत्र-३रे- अभिजान शाकुन्तलम् ६० गुण अन्तर्गत मूल्यमापन ४० गुण</p> <p>SNK-२४२ अभिजात संस्कृत साहित्याचा इतिहास</p> <p>सत्र ४ थे- नाट्यशास्त्र- अध्याय-२,६,७ ६० गुण अंतर्गत मूल्यमापन ४० गुण</p>
	<p>SNK-२३२-व्याकरण व भाषाशास्त्र</p> <p>सत्र-३रे-</p> <p>१. लघुसिद्धान्त कौमुदी कृदन्त व समास ६० गुण २. राजव्यवहार कोश- रघुनाथपंत हणमंते अन्तर्गत चाचणी ४० गुण</p> <p>सत्र ४ थे- SNK -२४२-</p> <p>१. भाषाशास्त्र व निबंध ६० गुण २. अंतर्गत चाचणी ४० गुण</p>	<p>SNK-२३२-व्याकरण व भाषाशास्त्र</p> <p>सत्र-३रे-</p> <p>१. लघुसिद्धान्त कौमुदी कृदन्त व समास ६० गुण प्रकरण २. अन्तर्गत चाचणी ४० गुण</p> <p>सत्र ४ थे- SNK -२४२-</p> <p>१. भाषाशास्त्र ६० गुण २. अंतर्गत मूल्यमापन ४० गुण</p>
	<p>SNK -२३३- प्राचीन विज्ञान व इतिहास</p> <p>सत्र- ३ रे-</p> <p>बृहतसंहिता ६० गुण अश्वलायन गृह्यसूत्र कृषीपराषर अंतर्गत चाचणी ४० गुण</p> <p>सत्र ४ थे- SNK -२४३-</p> <p>वैदिक वाङ्मयाचा इतिहास ६० गुण वेदातील विज्ञान अंतर्गत चाचणी ४० गुण</p>	<p>SNK -२३३ - दर्शनशास्त्र व गृह्यसूत्रे</p> <p>सत्र- ३ रे-</p> <p>१. योगदर्शन } २. सांख्यकारीका } ६० गुण ३. अंतर्गत मूल्यमापन ४० गुण</p> <p>सत्र ४ थे- SNK -२४३-</p> <p>१. पारस्कर गृह्यसूत्रे } २. बृहतसंहिता } ६० गुण ३. अंतर्गत मूल्यमापन ४० गुण</p>

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम. ए. प्रथम वर्ष संस्कृत

जून २०१८पासून अंमलात येणारा अभ्यासक्रम

रोजगाराच्या उपलब्ध होणाऱ्या संधी

- शाळा व महाविद्यालय शिक्षक, प्राध्यापक.
- तुलनात्मक भाषेच्या अभ्यासाची संशोधनात संधी.
- भाषाशास्त्रीय दृष्टीकोनातून देश, विदेशात संशोधनास संधी.
- भाषांतर करण्याचा रोजगार (उदा. आयुर्वेद कंपनी इ.).
- शीलालेख, ताम्रपट, भुर्जपत्र, हस्तलिखित शास्त्रातून पुरातत्त्व विभागात काम करण्याची संधी.
- भाषाप्रभुत्व असल्यास आकाशवाणी, दूरदर्शनवरून निवेदक, सूत्रसंचालक रुपाने काम करण्याची संधी.
- भाषालिखाणतून वृत्तपत्रातून लेखनाची संधी.
- संगणकद्वारा भाषाविषयक वेगवेगळे सॉफ्टवेअर तयार करण्याची संधी.
- मतिमंद मुलांना उच्चारण्यासाठी संस्कृत भाषेच्या माध्यमातून उच्चारण शुध्दीसाठी वर्ग घेणे.
- उत्तम वक्ता होणे.
- स्पर्धा परीक्षांमध्ये जसे MPSC, UPSC मध्ये संस्कृत मुख्य विषय म्हणून निवड करता येतो.
- भारतीय सैन्यदलात धर्मगुरु पदाकरीता संधी.
- भाषाविषयक कोश प्रकल्प निर्मितीमध्ये संधी.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,

Jalgaon

School of Language Studies and Research Center

Dept. of English

M.A. English

(Part I and II)

(w.e.f. June 2019)

Semester- I

Course Code	Course Type	Title of the Course	Distribution of Marks For Examination						Credits
			Internal		External		Total		
			Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
ENG 101	Core	Special Poet Study- W. B. Yeats	40	-	60	-	100	-	04
ENG 102	Core	Short Stories in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 103	Core	Diaspora Literature in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 104	Skill Based/ Elective	A) Skills for Academic Purpose B) Value Education and English Literature C) Special Author Study: William Shakespeare	40	-	60	-	100	-	04
AC 101	Audit Course	Practicing Cleanliness	-	100	-	-	-	100	02

Semester- II

Course Code	Course Type	Title of the Course	Distribution of Marks For Examination						Credits
			Internal		External		Total		
			Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
ENG 201	Core	Drama In English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 202	Core	Development of Criticism in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 203	Core	Popular Literature in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 204	Skill Based/ Elective	A) Employability Skills and English Language B) Science Fiction in English C) Skills in Spoken and Written English	40	-	60	-	100	-	04
AC 201	Audit Course	Any one out four (Personality and Cultural Development Related) A) Soft Skills B) Practicing Sports Activities C) Practicing Yoga D) Introduction to Indian Music	100	-	-	-	100	-	02

Semester- III

Course Code	Course Type	Title of the Course	Distribution of Marks For Examination						Credits
			Internal		External		Total		
			Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
ENG 301	Core	Critical Approaches and Literary Criticism	40	-	60	-	100	-	04
ENG 302	Core	Gender Sensitization and English Literature	40	-	60	-	100	-	04
ENG 303	Core	Post colonialism and Post Colonial Novel	40	-	60	-	100	-	04
ENG 304	Skill Based/ Elective	A) Digital Writing Skills and English Language B) Indian Literature in Translation C) American Literature	40	-	60	-	100	-	04
AC 301	Audit Course	Any one out of four (Technology + Value Added Course) A) Computer Skills B) Cyber Security C) Learning English through Interactive Method D) Writing Short Story	100	-	-	-	100	-	04

Semester- IV

Course Code	Course Type	Title of the Course	Distribution of Marks For Examination						Credits
			Internal		External		Total		
			Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
ENG 401	Core	Reflective Literature in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 402	Core	Research Methodology and English Literature	40	-	60	-	100	-	04
ENG 403	Core	Film and Literature	40	-	60	-	100	-	04
ENG 404	Skill Based/ Elective	A) Translation Skill B) Project Writing C) Comparative Study of Literature	40	-	60	-	100	-	04
AC 401	Audit Course	Any one out of four A) Human Rights B) Current Affairs C) Vocabulary Learning and Using Appropriate Words D) NET/ SET Exams preparation	100	-	-	-	100	-	04

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
School of Language Studies & Research Centre
Department of English
M. A. English
(CBCS)
w.e.f. July 2019

Sem. I

Core Papers

- ENG 101: Special Poet Study-Yeats W.B.**
ENG 102: Short Stories in English
ENG 103: Diaspora Literature in English

Skill Based Course/Elective Paper

- ENG 104 A): Skills for Academic Purpose**
ENG 104 B): Value Education and English Literature
ENG 104 C): Special Author Study- William Shakespeare

Audit Course

- AC 101: Practicing Cleanliness**

ENG 101: Special Poet Study: W B Yeats

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To introduce students with contribution of W.B. Yeats as a Poet
2. To acquaint the students with the form, language and poetic devices used in the poems of Yeats
3. To orient the students with the skills of creative writing through the prescribed poems.

Content:

Following poems of W B Yeats (prescribed)

1. Second Coming
2. Among School Children
3. A Dialogue of self and soul
4. Sailing to Byzantium
5. A prayer for my Daughter
6. Leda and the Swan

Reference Books:

1. Yeats, W. B. *The Poems*, ed. Daniel Albright, London: J.M.Dent, 1994.
2. Yeats, W. B. *The Autobiography of W. B. Yeats*. New York: Collier, 1965.
3. Bhaskar, Vidya and Sabina Chawla. *W. B. Yeats Selected Poems: With an Introduction, Annotation and Critical commenteries*. Delhi: Spectrum Books Pvt. Ltd, 2018.
4. Sheils, Barry. *W. B. Yeats and World Literature: The Subject of Poetry*. UK: Routledge, 2015.
5. Varshney, R. L. *W. B. Yeats Selected Poems*. .....: Lakshmi Narain Agerawal, 2018.
6. Sen, S. *W. B. Yeats Selected Poems: Critical Evaluation*. Delhi: Unique Publishers (I) Pvt. Ltd. 2008.

7. Hamilton, Ian and Jeremy Noel- Tod. *The Oxford Companion to Modern Poetry*. London: Oxford University Press, 2014.
8. Sinha, M. P. *W. B. Yeats His Poetry and Politics*. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors Pvt. Ltd.
9. Patel, Rajeshwari. *W. B. Yeats and The Ideal of "Unity of Being" ..... : Stosius Inc/advert Books Division*. 1990.
10. Sanders, Andrew. *The Short Oxford History of English Literature*. London: OUP.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

ENG 102: Short Stories in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the form and function of short story
2. To acquaint the students with contribution of major story writers in thought development
3. To motivate students to practice the skill of thought and creativity development through story form

Content:

1. Short story: Form, nature and types
2. The Babus of Nayanjore- Rabindranath Tagore
3. The Lost Child- Mulkraj Anand
4. An Astrologer's Day- R. K. Narayan
5. Miracle- Kartar Singh Duggal
6. Time Stops At Shamli- Ruskin Bond

Reference Books:

1. Cross, E A. The Short Story: A Technical and Literary Study. Chicago: A.C. McClurg & Co, 1914. Print.
2. Head, Dominic. The Modernist Short Story: A Study in Theory and Practice. Cambridge [England: Cambridge University Press, 1992. Print.
3. Notestein, Lucy L, and Waldo H. Dunn. The Modern Short Story: A Study of the Form: Its Plot, Structure, Development and Other Requirements. New York: A.S. Barnes Company, 1914. Print.
4. Sen, Nandini. Mahasweta Devi: Critical Perspectives. New Delhi: Pencraft International, 2011. Print.

5. Sen, Nivedita, and Nikhil Yadav. *Mahasweta Devi: An Anthology of Recent Criticism*. New Delhi: Pencraft International, 2008. Print.
6. Smith, A J. M, and W H. Mason. *Short Story Study: A Critical Anthology*. London: Edward Arnold, 1961. Print.
7. *Short Story*. Columbia, S.C: s.n., 1990. Internet resource.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 marks.

ENG 103: Diaspora Literature in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with the term Diaspora
2. To introduce the students with the phase of Diaspora literature
3. To help students reading and perceiving Diaspora elements in select texts

Content:

- 1) Diaspora: concept and features
- 2) *Gods Without Men* : Hari Kunzru
- 3) *The Buddha of Suburbia* : Hanif Kureishi
- 4) *Miguel Street* : V S Naipaul

Reference Books:

1. Mullo, Anand. *Voices of Indian Diaspora*. . . . .: Motilal Banarasidas, 2016.
2. Kenny, Kevin. *Diaspora: A very Short Introduction (very short introductions)*, London: Oxford, ISBN 13:978-0199858583.
3. *The Rutledge Diaspora Studies Reader*, Ed. Klau Stierstorfer and Jane Wilson. UK: Routledge, 2017.
4. *Indian Diaspora in the Caribbean* Ed. Rattan Lal Hangloo, Primus Books, 2015.
5. *Rutledge Handbook of Diaspora Studies*. Ed. Robin Cohen and Carolin Fisher. New York: Routledge, 2019.
6. *New Roots for Diaspora Studies*. Ed. Banerjee Sukanya, Amis McGuinness and Stven C. McKay, Indiana University Press, 2012.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

ENG 104 A): (Skill Based Course) Skills for Academic Purpose

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To develop creative thinking among students
2. To inculcate in them the ability of developing ideas
3. To explain them the difference between creative writing and business writing

Content:

- 1) Paragraph Writing
- 2) Picture Description
- 3) Note Making- Note Taking
- 4) Business Letters

Reference Books:

1. Badi, R. V. and K. Aruna. Business Communication Delhi: Vrinda Publications (P) Ltd, 2008. Print
2. Chanda, P. R. and Sangeeta Magan. Elements of Business Communication. Delhi: International book House Pvt. Ltd. 2013. Print
3. Jain, Charul and Pradummansingh Raj. English Language Skills for Academic Purposes. Chennai: Macmillan Publishers India Pvt. Ltd.
4. Mohan, Krishna and Meera Banergi. *Developing Communication Skills*. New Delhi: Macmillan Publishers India Pvt. Ltd.
5. Raman, Meenakshi and Sangita Sharma. *Technical Communication*. New Delhi: Tata McGraw Hill education Pvt. Ltd. 2012.Print
6. Thorat and Lokhandwala. *Enriching Oral and Written Communication*. Hyderabad: Orient Blackswan, 2009.Print.
7. Chaturwedi, P. D. *Professional Communication*. Delhi: Pearson, 2011. Print.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Six** of the following. (60)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.
- f.
- g.
- h.

Internal

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

ENG 104 B) (Skill Based Course) Value Education and English Literature

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the concept of value.
2. To introduce the importance of value.
3. To make the students familiar with the role of literature in disseminating.

Content:

1. Concept and features
2. The Mother of A Traitor: Maxim Gorky
3. Poor Men's Wishful Dreams: Sane Guruji
4. M.K.Gandhi: Bhupen Mahapatra
5. Defining Love: Gauri B. Nair

Reference Books:

1. Bahm, Archie. *Axiology: The Science of Value*, Amsterdam: Atlanta, 1993.
2. Hartman, Robert. *The Structure of Value: Foundation of Scientific Axiology*. Wipfand Stock Pub.2011.
3. Risieri, Frondizi. *What is Value? Introduction to Axiology* Open court Publish Co. 1971

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Six** of the following.

(60)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.
- f.
- g.
- h.

Internal

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their
subject teacher for 20 Marks.

ENG 104 C): (Elective Course) Special Author Study: William Shakespeare

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To introduce the students with 16th Century Drama and Poetry
2. To acquaint the students with contribution of Shakespeare as a dramatist and a poet
3. To familiarize the students with various techniques and devices used in 16th Century drama

Topics Prescribed:

1. Shakespearean Tragedy and Comedy
2. *Julius Caesar* : William Shakespeare
3. *A Midsummer Night's Dream*: William Shakespeare
4. Select sonnets by Shakespeare- 1 Sonnet No. 18 and Sonnet No. 94

Reference Books:

1. 2. Baker, William, and Brian Vickers. *The Merchant of Venice*. London: Thoemmes Continuum, 2005. Internet resource.
3. Bloom, Harold, and Brett Foster. *The Sonnets*. New York: Bloom's Literary Criticism, 2008. Print.
4. Dunning, Edwin J. *The Genesis of Shakespeare's Art: A Study of His Sonnets and Poems*. Boston: Lee and Shepard, 1897. Print.
5. Pequigney, Joseph. *Such Is My Love: A Study of Shakespeare's Sonnets*. Chicago: University of Chicago Press, 1985. Print.
6. Scott, Mark W. *Shakespeare for Students: Critical Interpretations of As You Like It, Hamlet, Julius Caesar, Macbeth, the Merchant of Venice, a Midsummer Night's Dream, Othello, and Romeo and Juliet*. Detroit: Gale Research, 1992. Print.

9. Shakespeare, William, William A. Wright, and Rockwell Kent. The Complete Works of William Shakespeare: The Cambridge Edition Text. Garden City, N.Y: Garden City Books, 1936. Print.

10. Shakespeare, William, and Rex Gibson. The Sonnets. Cambridge, U.K: Cambridge University Press, 1997. Print.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

AC 101 (Audit Course) Practicing Cleanliness

Marks: Total=100

Credits: 02

Group discussion, poster presentation and other activities will be conducted

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
School of Language Studies & Research Centre
Department of English
M. A. English
(CBCS)
w.e.f. July 2019

Sem. II

Core Papers

- ENG 201: Drama in English**
- ENG 202: Development of Criticism in English**
- ENG 203: Popular Literature in English**

Skill Based Course/ Elective Paper

- ENG 204 A): Employability Skills and English Language**
- ENG 204 B): Science Fiction in English**
- ENG 204 C): Skills in Spoken and Written English**

Audit Course

- AC 201 A): Soft Skills**
- B): Practicing Sports Activities**
- C): Practicing Yoga**
- D): Introduction to Modern Music**

ENG 201: Drama in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To introduce the students with genre of drama through the writings of major novelists in English
2. To acquaint the students with creative writing and its impact on the mind of readers
3. To acquaint the students with major contemporary issues discussed in the drama.

Content:

1. *Waiting for Godot* : Samuel Becket
2. *A Street Car Named Desire* : Williams Tennessee
3. *Mahanirvan* (Translated by Gauri Deshpande): Satish Alekar

Reference books:

1. Downer, Allan. Fifty Years of American Drama: 1900-1950. Chicago: Regnery Publishing, 1951.
2. Bigoby, C.W.E. A Critical Introduction to 20th Century American Drama. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
3. Hunter, Gordon. American Literature, American Culture. New York: OUP, 1999.
4. King, Kimball. Modern Dramatists: A Casebook of the Major British, Irish and American Playwrights. New York: Rutledge, 2001.
5. Rosefeldt, Paul. The Absent Father in Modern Drama. New York: P. Lang, 1995.
6. Collected Plays of Satish Alekar. New Delhi: Oxford India Paperback. 2010.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. the students will write a test on the prescribed texts- 20 marks
2. The students will write a project containing 2 book reviews other than the prescribed texts/ or will interview two authors and writer report of it in the form of a project-20 marks

ENG 202: Development of Criticism in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with criticism as a form of literature
2. To introduce the students with the techniques and elements of criticism through the prescribed texts
3. To acquaint the students with the skill of critical analysis.

Content:

1. Poetics (Chapter 1 to 6) : Aristotle
2. An Apology for Poetry : Phillip Sidney
3. The Function of Criticism at The Present Time : Matthew Arnold
4. Preface to Lyrical Ballad : William Wordsworth
5. Tradition and the Individual Talent : T S Eliot

Reference book:

1. Lodge, David (Ed) *Twentieth Century Literary Criticism*. London: Longman, 1972.
2. Habib, M.A.R.A. *History of Literary Criticism: From Plato to the Present*. London: Blackwell, 2005.
3. Adams, Hazard. *Critical Theory Since Plato*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971.
4. Das, Bijaykumar. *Twentieth Century Criticism*. New Delhi: Atlantic Pulishers.
5. Nagranjan, M.S. *English Literary Criticism and Theory: An Introduction History*. Hyderabad: Orient Black Swan, 2006.
6. Aristotle. *The Art of Rhetoric*. Trans. H. C. Lawson- Tancred. Harmondsworth- Penguin, 1991.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed texts- 20 marks
2. The students will write a script of drama or review of drama in the form of project- 20 marks

ENG 203: Popular Literature in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the term popular Literature
2. To help students understand the role and impact of popular literature on readers
3. To motivate students to practice the creative writing skill and thought development

Contents:

1. Popular Literature: Notion and features
2. *Rise of Shivagami* : Anand Neelakantan
3. *The Godfather* : Mario Puzo
4. *Sita: an illustrated retelling of Ramayana*: Devdatt Pattanaik

Reference books:

1. Ashley, B. (Ed). *The Study of Popular Fiction*. London: Pinter, 1989.
2. Bennett, T. (Ed). *Popular Fiction: Technology, Ideology, Production, Reading*. New York: Rutledge, 1990.
3. Palmer, J. Potboilers. *Methods, Concepts and Case Studies in Popular Fiction*. London: Rutledge, 1991.
4. Pawling, C. (Ed.) *Popular Fiction and Social Change*. London: Macmillan, 1984.
5. Gelder, Ken. *Popular Fiction: The Logics and Practices of Literary Field*. London: Rutledge, 1991.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. First test will be on the prescribed texts- 20 marks
2. The students will be given some ideas / thoughts/ threads of imaginary story to develop. The students will develop minimum two ideas in the form of story as project work for 20 marks.

ENG 204 A): (Skill Based Course) Employability Skills and English Language

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To introduces the students with the skills required for employment
2. To hone the skills required for employment
3. To give practice in the skills needed for employment

Content:

1. Proposal writing
2. Applications and Resume Writing
3. Interview techniques
4. Group Discussion

Reference books:

1. Bovee and Thill. *Bussiness Communication Today*, New Delhi: Tata McGraw Hill,
2. Kaul, Asha. *Bussiness Communication*, Delhi: Prentice- Hall of India.
3. Monnippally, Matthukutty M. *Bussiness Communication Startegies*. New Delhi: Tata McGraw Hill Publishing Company Ltd.
4. Randall, E Magors. *Business Communication*, New York: Harper and Row.
5. Balasubrananyam. *Business Communications*, Delhi: Vikas Publishing House.
6. Robinson, Netrakanti and Shintre. *Communicative Competence in Business English*, Hyderabad: Orient Longman.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Six** of the following.

(60)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.
- f.
- g.
- h.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed units – 20 marks
2. Mock interviews will be conducted by the teachers- 20 marks

ENG 204 B): (Skill Based Course/ Elective Course) Science Fiction in English

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To introduce students with the concept of Science Fiction
2. To differentiate between creative writing and scientific writing
3. To understand the role of literature in simplifying the scientific ideas

Content:

1. Brief History of Science Fiction
2. *The Return of Vaman* : Jayant Naralekar
3. *The Hair Timer* : Dinesh Chandra Goswami
4. *The Powers* : Naom Alderman

Reference Books:

1. Adam, Roberts. The History of Science Fiction. Palgrave Macmillan Publisher.
2. Latham, Rob. The Oxford Handbook of Science Fiction. London: Oxford University Press.
3. Brian, W. Trillion Year Spree: The History of Science Fiction. Avon Books
4. Edward, James and Farah Mendlesohn (ed). The Cambridge Companion to Science Fiction. London: Cambridge University Press

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed units – 20 marks
2. Mock interviews will be conducted by the teachers- 20 marks

ENG 204 C): (Skill Based Course/ Elective Course) Skills in Spoken and Written English

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with a comprehensive understanding of the important aspects of Written and Spoken English.
2. To facilitate the students to improve their written and spoken skills in English.
3. To facilitate the students to interact effectively and cope with the needs of presentation.

Topics Prescribed:

1. Phonology of English: Introduction
2. Public Speaking, Telephonic Communication, Self Introduction
3. Writing Instructions, Writing for Web, Report Writing

Reference Books:

1. Acland, Richard. *Public Speaking*. London: V. Gollancz Ltd, 1946. Print.
2. Daniel, Iyabode O. *Introductory Phonetics and Phonology of English*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars, 2011. Internet resource.
3. English, J. *Professional Communication: How to Deliver Effective Written and Spoken Messages*. Lansdowne, South Africa: Juta, 2002. Print.
4. Foster, John, and John Foster. *Writing Skills for Public Relations: Style and Technique for Mainstream and Social Media*. London: Kogan Page, 2012. Internet resource.
5. Gopal, Namita. *Business Communication*. New Delhi: New Age International, 2009. Internet resource.
6. Gopala, Krishna C, and Lalitha Ramakrishnan. *Business Communication*. Mumbai: Himalaya Pub. House, 2009. Internet resource.

7. Jones, Charles. *A History of English Phonology*. London: Longman, 1989. Print.
8. King, Sporty. *Public Speaking*. Great Britain: Aspatore, 2002. Internet resource.
9. Lehman, Carol M, and Deborah D. DuFrene. *Business Communication*. Cincinnati, Ohio: South-Western College Pub, 1999. Print.
10. Minkova, Donka. *A Historical Phonology of English*. , 2014. Internet resource.
11. Osborn, Michael, and Suzanne Osborn. *Public Speaking*. Boston, Mass: Houghton Mifflin Co, 1991. Print.
12. Rai, Ajay. *Speaking and Writing in English*. New Delhi: Sterling, 1999. Print.
13. Rai, Urmila, and S M. Rai. *Business Communication*. Mumbai [India: Himalaya Pub. House, 2008. Internet resource.
14. Roach, Peter. *English Phonetics and Phonology: A Practical Course*. Cambridge, U.K: Cambridge University Press, 2000. Print.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Six** of the following. (60)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.
- f.
- g.
- h.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed units – 20 marks
2. Mock interviews will be conducted by the teachers- 20 marks

AC 201 (Audit Course)

Marks: Total=100

Credits: 02

Students will opt any one of the following

AC 201 A): Soft Skills

AC 201 B): Practicing Sports Activities

AC 201 C): Practicing Yoga

AC 201 D): Introduction to Modern Music

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
School of Language Studies & Research Centre
Department of English
M. A. English
(CBCS)
w.e.f. July 2019
M. A. English

Sem. III

Core Papers

- ENG 301: Critical Approaches and Literary Criticism**
ENG 302: Gender Sensitization and English Literature
ENG 303: Post-colonialism and Post colonial Novel

Skill Based Course/Elective Paper

- ENG 304 A): Digital Writing Skills and English Language**
ENG 304 B): Indian Literature in Translation
ENG 304 C): American Literature

Audit Course

- AC 301 A): Computer Skills**
B): Cyber Security
C): Learning English through interactive method
D): Writing Short Story

ENG 301: Critical Approaches and Literary Criticism

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the term literary criticism
2. To introduce them the development of criticism
3. To help the student inculcate in themselves critical perception

Content:

- 1) Feminist Approach
- 2) Marxist Approach
- 3) Psycho analytical Approach
- 4) Structuralist Approach
- 5) Post Structuralist Approach
- 6) Eco-Critical Approach

Reference books:

1. Adams, Hazard. *Critical Theory Since Plato*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971.
2. Habib, M.A.R.A. *History of Literary Criticism: From Plato to the Present*. London: Blackwell, 2005.
3. Barry, Peter. *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. New Delhi: Viva Books
4. Eagleton, Terry. *Marxism and Literary Criticism*. London: Routledge, 2002.
5. Freud, Sigmund. *An Outline of Psycho: Analysis*. London: Hogarth Press, 1940.
6. Nagranjan, M.S. *English Literary Criticism and Theory: An Introduction History*. Hyderabad: Orient Black Swan, 2006.
7. Waugh, Patricia. *Literary Theory and Criticism*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

8. Rutheven, K.K. *Feminist Literary Studies: An Introduction*, 1984.
9. Lodge, David and Nigel Wood (Ed.) *Modern Criticism and Theory: A Reader*. New Delhi: Pearson, 2003.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 302: Gender Sensitization and English Literature

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the notion of gender sensitization
2. To introduce the students with the role of literature in disseminating the notion of gender sensitization.
3. To help students practice the notion of gender sensitization through various activities- literary and co-curricular

Content:

1. Gender Sensitization: Concept and features
2. *Difficult Daughters*, Faber and Faber (2009) : Manju Kapur
3. *A Room of One's Own*.(Select extracts) England, Hogarth Press (1929) : Virginia Woolf
4. *Silence! The Court is in Session* (English Tr.) : Vijay Tendulkar

Reference books:

1. Sinha Sunita – (2016) Rethinking Gender, New Delhi, Atlantic
2. Kuman, Neelam, (ed.)- (2012) – Gender and Science, New Delhi, Foundation Books
3. Golver, David and Cora Kalpan (ed) (2009)- Genders, Routledge
4. Colebrook, Claire (2017) Gender, Palgrave Macmillan
5. Jain, Jasbir (ed.) (2014) Women's Writing: Text and Context, Rawat Publishers
6. Sinha, Sunita (ed.) (2017) Feminism in Literature, New Delhi , Atlantic Publishers
7. Swami, Indu (2009) The Woman Question in the Selected Novels

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 303: Post Colonialism and Post colonial Novel

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

4. To acquaint the students with the notion of post colonialism
5. To introduce the students with the role of literature in disseminating the notion of colonialism and post colonialism.
6. To help students practice the notion of post colonialism through various activities- literary and co-curricular

Content:

1. Post colonialism: Concept and features
2. *Disgrace* : J. M. Coetzee
3. *Wide Sargasso Sea* : Jean Rhys
4. *Things Fall Apart* : Chinua Achebe

References:

1. Abraham, Taisha. *Introducing Postcolonial Theories*. Macmillan, 2009.
2. Gilbert, Federick. *Encyclopedia of Literary Criticism*. New Delhi: Amol Publications, 2006.
3. Nayer, Promod K. *Postcolonial Literature*. Pearson Longman, 2008.
4. Selden, Raman and Peter Widdowson. *A readers Guide to Contemporary Theory* IIIrd Edition. Lexington: U of Kuntucky, 1993.
5. Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths and Helen Tiffin. *Key concepts in Post-colonial Studies*. London: Routledge, 1998.
6. Hiddleston, Jane. *Understanding Post-colonialism*. Stockfield: Acumen, 2009. Internet Resource.
7. McLeod, John. *Beginning Post-colonialism*. Manchester, UK: Manchester University Press, 2000.

8. Manhart, Niklas Mauhart. J.M.Coetzee's *Disgrace- A Realistic criticism of New South Africa*, Grin Verlag, 2013.
9. Vijaykumar, G. *Novels of Chinua Achebe: A Study of Narrative Voices*, Prestige Books, 2011.
10. Shah, Syed Umrah. *Rewriting the Canon- A Study of Wide Sergasso Sea and portrait of Dora*. Notion Press, 2016.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 304 A): (Skill Based Course) Digital Writing Skills and English Language

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the concept of digital writing
2. To make the students aware of the changed role and form of English language in digital media
3. To acquaint the students with digital mode and skill of writing.

Content:

1. Digital literacy, digital terms
2. Internet slang
3. SMS, e mail, twitter, blog writing
4. Impact of digital media on English language

Reference books:

1. Alrubali, Rusnl – (2017) *Digital Writing for English language Learners*, Rowman and Little field Publishers
2. Carroll, Brain- (2014) *Writing and editing for Digital Media* (2nd Ed.) Rutledge
3. Hicks, Troy – (2013) *Crafting Digital Writing*, Heinmann

Question Paper Pattern

Semester Examination

Q.1. Answer any **Six** of the following.

(60)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

f.

g.

h.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed points by their teachers – 20 marks
2. Students will open their twitter/blog/mail account and will write to their respective teachers pertaining the prescribed papers of their syllabus. They will maintain records and show it to their teachers for internal evaluation- 20 marks

ENG 304 B): (Skill Based Course/ Elective Course) Indian Literature in Translation

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To familiarize the Students with the term ‘Translation’.
2. To introduce the students with the development of Indian literature in Translation.
3. To acquaint the students with the role of translation in universalizing regional literature.

Topics prescribed:

1. *Old Stone Mansion*: Mahesh Elkunchwar
2. *The Skeleton (Pinjar)*: Amruta Pritam
3. Select Poems by Namdeo Dhasal : New Delhi 1985, Man, You Should Explode

Reference Books:

1. An Anthology of Dalit Literature (poems). Gyan Publications, 1992. Internet resource.
2. Arora, Sudhir K. "Voicing Dalits: the Poetry of NamdeoDhasal." *Indian Literature*. 53 (2009): 220-230. Print.
3. Bhagavan, Manu B, Anne Feldhaus, and Eleanor Zelliot. *Claiming Power from Below: Dalits and the Subaltern Question in India*. New Delhi: Oxford University Press, 2008. Print.
4. Biddle, Arthur W, Gloria Bien, and Vinay Dharwadker. *Contemporary Literature of Asia*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1996. Print.
5. D hasāḷa, Nāmadeva S, and DilipChitre. *NamdeoDhasal: Poet of the Underworld: Poems 1972-2006*. Pondicherry: Navayana Pub, 2007. Print.

6. Dhawan, R K. Indian Women Novelists. New Delhi: Prestige, 1991. Print.
7. Dhawan, R K. 50 Years of Indian Writing: A Commemorative Volume Highlighting the Achievement of Post-Independence Indian Writing in English and Literature in Translation. New Delhi: Indian Association for English Studies, 1999. Print.
8. Elakuñ cavāra, Maheśa, and ShantaGokhale. The Wada Trilogy. Calcutta: Seagull Books, 2004. Print.
9. Elakuñ cavāra, Maheśa, and Kamal Sanyal. Old Stone Mansion =: Wada Chirebandi. Calcutta: Seagull Books, 1989. Print.
10. Across Literary and Linguistic Diversities: Essays on Comparative Literature. ,2014. Internet resource.
11. Hovell, Laurie. "NamdeoDhasal: Poet and Panther." Journal of South Asian Literature. 24.2 (1989): 65-82. Print.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 304 C): (Elective Course) American Literature

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with various genres in American writings like novel, Poetry and Drama.
2. To familiarize the students with various trends in American Literature
3. To help the students to understand the content in American Literature

Content:

1. Development of American Literature- Introduction
2. *Billy Budd, Sailor* : Herman Melville
3. *Death of A Salesman* : Arthur Miller
4. Emily Dickinson's Poems: 1)The Soul Selects Her Own Society,
2) After Great Pain a Formal Feeling Comes

Reference Books:

1. Bercovitch, Sacvan, and Cyrus R. K. Patell. The Cambridge History of American Literature. Cambridge [England: Cambridge University Press, 1994. Print.
2. Brown, William, Claudia Harris, Herman Melville, and Marilyn Norris. Herman Melville's Billy Budd, Sailor. Oneonta, NY: Hartwick Humanities in Management Institute, 1994. Print.
3. Farr, Judith, and Louise Carter. The Gardens of Emily Dickinson. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2004. Print.

4. Gray, Richard. *A History of American Literature*. Malden, MA: Blackwell Pub, 2004. Print.
5. Martin, Robert A. *Arthur Miller: New Perspectives*. Englewood Cliffs, N.J: PrenticeHall, 1982. Print.
6. Minkowitz, Miriam. *Herman Melville's Billy Budd*. Piscataway, N.J: Research & Education Association, 1996. Print.
7. Mitchell, Domhnall, and Maria Stuart. *The International Reception of Emily Dickinson*. London: Continuum, 2009. Internet resource.
8. Roudané, Matthew C. *Approaches to Teaching Miller's "death of a Salesman"*. New York: Modern Language Association of America, 1995. Print.
9. Springer, Haskell S. *The Merrill Studies in Billy Budd*. Columbus, Ohio: Charles E. Merrill Pub. Co, 1970. Print.
10. Stafford, William T. *Melville's Billy Budd and the Critics*. San Francisco: Wadsworth Pub. Co, 1961. Print

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

AC 301 C): (Audit Course) Learning English through Interactive Method

---

Marks: Total=100

(Credit= 02)
30 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the notion of Grammar.
2. To help the students practice the notion of learning English and grammar through various activities
3. To make the students aware about the effective use of grammar in interactive English

Content:

1. Grammar as backbone of Language (Credits: 01 15 Clock Hours)
2. Interactive Method of Grammar of Teaching (with practical) (Credits: 01 15 Clock Hours)

Reference Books:

1. Sarswati, V. English Language Teaching. Delhi: Orient Longman Pub. Pvt. Ltd
2. Wren and Martin, English Grammar and Composition.
3. Shastri, Pratima D. Communicative Approach to the Teaching of English As a Second Language. Mumbai: Himalaya Pub. House, 2010. Internet resource.
4. Brumfit, Christopher, and Keith Johnson. The Communicative Approach to Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 1979. Print.
5. Hewings, Martin. Advanced Grammar in Use: A Self-Study Reference and Practice Book for Advanced Learners of English ; with Answers. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2005. Print.

* Activities will be conducted

AC 301 D): (Audit Course) Writing Short Story

Marks: Total=100

(Credit= 02)
30 Clock Hours

Objectives:

1. To develop idea among students
2. To motivate them to think in creative manner
3. To write small stories based on their own experiences

Content:

1. Brief introduction to short story
2. Developing Idea
3. Using Creative Expressions
4. Writing Small Stories on their own experience

Reference Books:

1. Cross, E A. The Short Story: A Technical and Literary Study. Chicago: A.C. McClurg & Co, 1914. Print.
2. Head, Dominic. The Modernist Short Story: A Study in Theory and Practice. Cambridge [England: Cambridge University Press, 1992. Print.
3. Notestein, Lucy L, and Waldo H. Dunn. The Modern Short Story: A Study of the Form: Its Plot, Structure, Development and Other Requirements. New York: A.S. Barnes Company, 1914. Print.
4. Sen, Nandini. Mahasweta Devi: Critical Perspectives. New Delhi: Pencraft International, 2011.

*Activities will be conducted

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
School of Language Studies & Research Centre
Department of English
M. A. English
(CBCS)
w.e.f. July 2019

Sem. IV

Core Papers

ENG 401: Reflective Literature in English

ENG 402: Research Methodology and English Literature

ENG 403: Film and Literature

Skill Based Course/ Elective Paper

ENG 404 A): Translation Skills

ENG 404 B): Project Writing

ENG 404 C): Comparative Study of Literature

Audit Course

AC 401 A): Human Rights

B): Current Affairs

C): Vocabulary Learning and using Appropriate Word

D): NET/ SET Preparation

ENG 401: Reflective Literature in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)

60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the notion of reflective Literature
2. To introduce the students with the role of literature in disseminating the notion of reflective Ideas.
3. To help students practice the notion of reflective thought through various activities- literary and co-curricular

Content:

1. *Annihilation of Caste* : Dr. Babasaheb Ambedkar
2. *Hind Swaraj* : M. K. Gandhi
3. *Slavery* : Mahatma Phule (English Translation)

Reference Books:

1. Ambedkar, Bhimrao Ramji and Vasant Moon. Dr.Babasaheb Ambedkar: Writings and Speeches Vol. 1 & 2. Education Department, Govt. of Maharashtra, 1981, 1995.
2. Arnold, David. Gandhi. Harlow, England: Longman, 2001. Print.
3. Gandhi, , and Dennis Dalton. Mahatma Gandhi: Selected Political Writings. Indianapolis: Hackett Pub. Co, 1996. Print.
4. Gandhi, , and Pushpa Joshi. Gandhi on Women: Collection of Mahatma Gandhi's Writings and Speeches on Women. Ahmedabad: Navajivan Pub. House, 1988. Print.
5. Gandhi, , and Rudrangshu Mukherjee. The Penguin Gandhi Reader. New Delhi: Penguin Books, 1993. Print.
6. Collected Works of Mahathma Jyotirao Phule Vol.I. Slavery

7. Jyotirao Phule- Slavery (In the Civilized British Government under the cloak of Brahmanism) Vol. 1 Education Department. 1991.

8. Prof. P. G. Patil. Collected works of Mahatma Jyotirao Phule. Vol. II Published by Education Department, Government of Maharashtra.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 402: Research Methodology and English Literature

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To Familiarize the Students with the notion of research methodology
2. To introduce the students with research methodology in English
3. To acquaint the students with the various methods of research in English

Content:

1. Research in Literature- Introduction
2. Materials and stools of research
3. Methods of research
4. Research paper, M Phil and Doctoral Thesis Writing

References:

1. Itick, Richard D. *The Art of Literary Research*. New York: Norton, 1963. Print.
2. Eliot, Simon, and W R. Owens. *A Handbook to Literary Research*. London: Rutledge in association with the Open University, 1998. Print.
3. Gillespie, Bryan. *A Short Guide to Independent Study and Research in Literature*. DeLand, Fla: Everett/Edwards, 1975. Print.
4. *Literary Research: Lr. College Park, MD: Literary Research Association*, 1986. Print.
5. Patterson, Margaret C. *Literary Research Guide*. Detroit: Gale Research Co, 1976. Print.
6. Sanders, Chauncey. *An Introduction to Research in English Literary History: With a Chapter on Research in Folklore*. New York: Macmillan, 1952. Print.

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 403: Film and Literature

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To Familiarize the Students with the co relation between Film and Literature
2. To acquaint them with the process of Film Adaptation
3. To make them aware of the role of films in popularizing literature

Content:

1. Adaption Process
2. Script Writing
3. The Namesake (its Film adaption) : Juhmpa Lahiri
4. Life of Pie (Its Film adaption) : Yan Martel

References:

1. Aragay, Mireia, ed. (2005). *Books in Motion: Adaptation, Intertextuality, Authorship*. Rodopi. ISBN 90-420-1885-2.
2. Bluestone, George (1957, 2003). *Novels into Film: The Metamorphosis of Fiction into Cinema*. The Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-7386-X.
3. Buchanan, Judith (2005). *Shakespeare on Film*. Longman-Pearson. ISBN 0-582-43716-4.
4. Cardwell, Sarah (2002). *Adaptation Revisited: Television and the Classic Novel*. Manchester University Press. ISBN 0-7190-6045-1.
5. Cartelli, Thomas and Katherine Rowe (2007). *New Wave Shakespeare on Screen*. Polity Press. ISBN 0745633935
6. Cartmell, Deborah and Whelehan, Imelda, eds. (2007). *The Cambridge Companion to Literature on Screen*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-61486-4.
7. Corrigan, Timothy (1998). *Film and Literature*. Longman. ISBN 0-13-526542-8.

8. Elliott, Kamilla (2003). *Rethinking the Novel/Film Debate*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-81844-3.
9. Geraghty, Christine (2008). *Now a Major Motion Picture: Film Adaptations of Literature and Drama*. Rowman & Littlefield. ISBN 0-7425-3820-6.
10. Glavin, John, ed. (2003). *Dickens on Screen*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-00124-2.
11. Hutcheon, Linda (2006). *A Theory of Adaptation*. Routledge. ISBN 0-415-96794-5

Question Paper Format

Semester Examination

Q.1. Answer any **Three** of the following. (45)

- a.
- b.
- c.
- d.
- e.

Q.2. Write short notes on any **two** of the following. (15)

- a.
- b.
- c.
- d.

Internal

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 404 A): (Skill Based Course) Translation Skill

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the notion of translation Skills
2. To introduce the students with the role of literature in disseminating the notion of Translation Skills.
3. To help students practice the notion of translation

Content:

1. Translation- Nature, Types and Problems
2. Literary Translation
3. Journalistic Translation
4. Technical Translation

*Translation practice will be conducted

ENG 404 B): (Skill Based Course) Project Writing

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

*The student will prepare the project of 30 to 50 pages and it's evaluation for 60 (External) marks and the concern teacher will conduct viva voce on the same project for 40 (Internal) marks

ENG 404 C): (Elective Course) Comparative Study of Literature

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with the concept of Comparative study of Literature
2. To introduce them various areas of comparative study of literature
3. To introduce them with the history of comparative study of literature

Content:

1. Comparative Study of literature- Nature, Scope
2. History of Comparative study of literature
3. Areas of Comparative study of literature
4. Comparative Literature in India

Reference Books:

1. Amiya Dev, The Idea of Comparative Literature in India, Calcutta: Papyrus, 1984.
2. Bassnett, Susan, Comparative Literature: A Critical Introduction, Oxford: Blackwell, 1993.
3. K. A. Koshi (ed.), Towards Comparative Literature, Aligarh: Aligarh Muslim University Publication, 1987.
4. Nabaneeta Dev Sen, Counterpoints: Essays in Comparative Literature, Calcutta: Prajna, 1984.
5. Naresh Guha (ed), Contributions to Comparative Literature: Germany and India, Calcutta: Jadhavpur University Publication, 1973.

6. Rene Wellek, *Comparative Literature: Proceedings of the Second Congress of the ICLA*, Chapel Hill: North Carolina University Press, 1959.
7. Ulrich Weisstein, *Comparative Literature and Literary Theory: Survey and Introduction*, Bloomington and London: Indiana University Press, 1973.
8. Rambhau Badode, Arvind Mardikar & A.G. Khan, *New Directions in Comparative Literature*, Macmillan India Ltd. 2007.
9. Sureshchandra (ed.) *Essays in Comparative Literature*, New Delhi: Anmol Publication, 1998.

*Students will be introduced with the theory of comparative study of literature and will be given projects for comparative study.

AC 401 C): (Audit Course) Vocabulary Learning and Using Appropriate Words

---

Marks: Total=100

(Credit= 02)
30 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with building vocabulary
2. To help the students practice the useful activities to build their vocabulary
3. To make the students aware about the effective use of acquired words in oral and written conversation at their workplaces.

Content:

1. How to learn vocabulary (Credits: 01 15 Clock Hours)
2. How to use vocabulary in practical (Credits: 01 15 Clock Hours)

Reference Books:

1. Jain, Charul and P. Raj, Unus Karbhari. English Language Skills for Academic Purposes. New Delhi: Macmillan Pub. Pvt. Ltd
2. Raj, P. Competitive English. New Delhi: Macmillan Pub. Pvt. Ltd
3. Oxford English Dictionary. Oxford University Press
4. Macmillan English English Dictionary. Macmillan Pub. Pvt. Ltd.

AC 401 D): (Audit Course) NET/SET Preparation

Marks: Total=100

**(Credit= 02)
30 Clock Hours**

Objectives:

1. To make the students aware about NET/SET Examinations
2. To motivate the students to study for NET/SET
3. To introduce the techniques of preparing for NET/ SET

Content:

1. Brief Introduction of NET/SET Exams
2. Acquiring comprehension skills for NET/SET paper I & II
3. Time management for the preparation of NET/SET Examinations
4. Acquiring smart techniques for studying prescribed syllabus of NET/SET Exams

Reference Books:

1. Long, William J. Short History of English Literature
2. Nayar, Promod K. History of English Literature
3. Meherotra, Arvind K. A Concise History of Indian English Literature.
4. Ruland, Richard and Malcom Bradbury. A history of American Literature from puritanism to post modernism.
5. Waugh, Patricia. Literary Theory and Criticism
6. Dayma, Brijmohan. NET/SET Paper I

Grade- A
NAAC III CYCLE Re-Accredited

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
भाषा अभ्यास प्रशाळा व संशोधन केंद्र

मराठी विभाग

पुनर्रचित अभ्यासक्रम

एम्. ए. मराठी

C. B. C. S.

सत्र एक व दोन

(जुलै २०१९ पासून लागू)

एम्. ए. सत्र तीन व चार

(जुलै २०२० पासून लागू)

अभ्यासक्रमाबाबत महत्त्वाचे मुद्दे खालीलप्रमाणे आहेत.

- सदर अभ्यासक्रम तीन वर्षांसाठी असेल.
- एम. ए. भाग १ (सत्र १ व २) साठी जुलै २०१९ पासून आणि एम. ए. भाग २ (सत्र ३ व ४) साठी जुलै २०२० पासून सदर अभ्यासक्रम लागू करण्यात येईल.
- प्रत्येक सत्रात एकूण चार अभ्यासपत्रिका विद्यार्थ्यांनी अभ्यासणे आवश्यक आहे. त्यांपैकी पहिल्या तीन अभ्यासपत्रिका अनिवार्य आहेत. अन्य तीन ऐच्छिक अभ्यासपत्रिकांपैकी कोणत्याही एका अभ्यासपत्रिकेची निवड विद्यार्थ्यांने करावयाची आहे. दोन वा तीन ऐच्छिक अभ्यासपत्रिकांसाठी विद्यार्थी उपलब्ध झाल्यास (प्रत्येकी किमान पाच विद्यार्थी) दोन्ही वा तिन्ही अभ्यासपत्रिकांचे अध्यापन केले जाईल.
- नवीन सी. बी. सी. एस. पध्दतीनुसार विद्यापीठाने निश्चित केलेल्या ऑडीट कोर्सच्या अभ्यासपत्रिकांपैकी कोणतीही एक अभ्यासपत्रिकाप्रत्येक सत्रामध्ये विद्यार्थ्यांने अभ्यासणे अनिवार्य आहे.
- ऑडीट कोर्स वगळता अन्य सर्व अभ्यासपत्रिकांची साठ गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल. चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
- अंतर्गत परीक्षेच्या चाळीस गुणांची विभागणी खालीलप्रमाणे असेल.

अंतर्गत परीक्षा	घटक चाचणी	२० गुण
	सादरीकरण (सेमिनार)	१५ गुण
	वर्गातील उपस्थिती व वर्तन	०५ गुण
	एकूण	४० गुण

- विद्यापीठ परीक्षेसाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूपखालीलप्रमाणे असेल.

प्रश्न क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र. १	दीर्घोत्तरी प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (पाचपैकी तीन)	४५
प्रश्न क्र. २	टिपा लिहा. (चारपैकी दोन)	१५
	एकूण	६० गुण

- आधुनिक माध्यमांसाठी लेखन, व्याकरण, कार्यालयीन कामकाज व पत्रव्यवहार या अभ्यासपत्रिकांच्या विद्यापीठ परीक्षेसाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप खालीलप्रमाणे असेल.

प्रश्न क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र. १	सविस्तर उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	६०

- सत्र एक व दोन मधील ऑडीट कोर्सच्या अभ्यासपत्रिकांची शंभर गुणांची अंतर्गत परीक्षा (प्रात्यक्षिक स्वरूपात) होईल. तर सत्र तीन व चार मधील 'मराठी'सह अन्य विषयांच्या ऑडीट कोर्सच्या अभ्यासपत्रिकांची शंभर गुणांची अंतर्गत परीक्षा (लेखी स्वरूपात) होईल. सदर परीक्षेचे स्वरूप आणि प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूपहीत्या त्या अभ्यासपत्रिकेनुसार संबंधित विषयशिक्षक निश्चित करेल. ऑडीट कोर्सच्या अंतर्गत परीक्षेत प्राप्त गुण विद्यार्थ्यांच्या एम. ए. पदवीच्या एकूण गुणांमध्ये धरले जाणार नाहीत.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
भाषा अभ्यास प्रशाळा व संशोधन केंद्र
मराठी विभाग
एम्. ए. मराठी
(सी. बी. सी. एस.)
जुलै २०१९ पासून लागू

सत्र एक

अभ्यासपत्रिका क्रमांक	अभ्यासपत्रिका प्रकार	अभ्यासपत्रिकेचे शीर्षक	परीक्षेच्या गुणांची विभागणी						श्रेयांक
			अंतर्गत परीक्षा		विद्यापीठ परीक्षा		एकूण		
			TH	PR	TH	PR	TH	PR	
MAR 101	Core	मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (प्रारंभ ते सन १८१८)	40	--	60	--	100	--	04
MAR 102	Core	साहित्य समीक्षा: स्वरूप, पध्दती व वाटचाल	40	--	60	--	100	--	04
MAR 103	Core	दलित साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास	40	--	60	--	100	--	04
MAR 104	Skill Based / Elective	A)आधुनिक माध्यमांसाठी लेखन	40	--	60	--	100	--	04
		B)बोली: स्वरूप व अभ्यास	40	--	60	--	100	--	04
		C)वैचारिक साहित्य	40	--	60	--	100	--	04
AC 101	Audit Course	Practicing Cleanliness	--	100	--	--	--	100	02

सत्र दोन

अभ्यासपत्रिका क्रमांक	अभ्यासपत्रिका प्रकार	अभ्यासपत्रिकेचे शीर्षक	परीक्षेच्या गुणांची विभागणी						श्रेयांक
			अंतर्गत परीक्षा		विद्यापीठ परीक्षा		एकूण		
			TH	PR	TH	PR	TH	PR	
MAR 201	Core	मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (सन १८१८ ते १९६०)	40	--	60	--	100	--	04
MAR 202	Core	वर्णनात्मक भाषाविज्ञान	40	--	60	--	100	--	04
MAR 203	Core	ग्रामीण साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास	40	--	60	--	100	--	04
MAR 204	Skill Based / Elective	A) मराठी व्याकरण	40	--	60	--	100	--	04
		B) भाषांतरप्रक्रिया: सिध्दांत व उपयोजन	40	--	60	--	100	--	04
		C) विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास - नाटक	40	--	60	--	100	--	04
AC 201	Audit Course	Choose one out of four (Personality & Cultural Development Related)	--	100	--	--	--	100	02
		A) Soft Skills							
		B) Practicing Sports Activities							
		C) Practicing Yoga							
		D) Introduction to Indian Music							

सत्र तीन

अभ्यासपत्रिका क्रमांक	अभ्यासपत्रिका प्रकार	अभ्यासपत्रिकेचे शीर्षक	परीक्षेच्या गुणांची विभागणी						श्रेयांक
			अंतर्गत परीक्षा		विद्यापीठ परीक्षा		एकूण		
			TH	PR	TH	PR	TH	PR	
MAR 301	Core	विशिष्ट साहित्यकृतींचा अभ्यास	40	--	60	--	100	--	04
MAR 302	Core	संशोधन पध्दती	40	--	60	--	100	--	04
MAR 303	Core	स्त्रीवादी साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास	40	--	60	--	100	--	04
MAR 304	Skill Based / Elective	A)लोकप्रयोज्यकलांचा अभ्यास	40	--	60	--	100	--	04
		B) कथा: लेखन व सादरीकरण	40	--	60	--	100	--	04
		C) तौलनिक साहित्याभ्यास	40	--	60	--	100	--	04
AC 301	Audit Course	Choose one out of four (Technology + Value added course)	100	--	--	--	100	--	02
		A) Computer Skills							
		B) Cyber Security							
		C) लेखनविषयक नियम व मुद्रितशोधन							
		D) निबंधलेखन							

सत्र चार

अभ्यासपत्रिका क्रमांक	अभ्यासपत्रिका प्रकार	अभ्यासपत्रिकेचे शीर्षक	परीक्षेच्या गुणांची विभागणी						श्रेयांक
			अंतर्गत परीक्षा		विद्यापीठ परीक्षा		एकूण		
			TH	PR	TH	PR	TH	PR	
MAR 401	Core	विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास: कविता	40	--	60	--	100	--	04
MAR 402	Core	संशोधन प्रकल्प	--	40	--	60	--	100	04
MAR 403	Core	लोकसाहित्य व खानदेशी लोकसाहित्य	40	--	60	--	100	--	04
MAR 404	Skill Based / Elective	A) कार्यालयील कामकाज व पत्रव्यवहार	40	--	60	--	100	--	04
		B) निवडक निबंधवाङ्मयाचा अभ्यास	40	--	60	--	100	--	04
		C) मराठी साहित्य आणि चित्रपट	40	--	60	--	100	--	04
AC 401	Audit Course	Choose one out of four (Technology + Value added course)	100	--	--	--	100	--	02
		A) Human Rights							
		B) Current Affairs							
		C) भाषण कौशल्य (वक्तृत्व, वादविवाद व सूत्रसंचालन कौशल्य)							
		D) ग्रंथ: परिचय व परीक्षण लेखन							

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
भाषा अभ्यास प्रशाळा व संशोधन केंद्र
मराठी विभाग
एम्. ए. मराठी
(सी. बी. सी. एस.)
जुलै २०१९ पासून लागू

सत्र एक

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका -

एमएआर १०१ - मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (प्रारंभ ते सन १८१८)

एमएआर १०२ - साहित्य समीक्षा: स्वरूप, पध्दती व वाटचाल

एमएआर १०३ - दलित साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका -

एमएआर १०४ (अ) - आधुनिक माध्यमांसाठी लेखन

एमएआर १०४ (ब) - बोली: स्वरूप आणि अभ्यास

एमएआर १०४ (क) - वैचारिक साहित्य

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०१

एमएआर १०१ - मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (प्रारंभ ते सन १८१८)

घटक १: मराठी वाङ्मयाची पूर्वपीठिका

१.१ आरंभीचे ग्रंथ

१.२ शिलालेख

१.३ ताम्रपट

घटक २: वाङ्मयनिर्मितीची पार्श्वभूमी

२.१ या कालखंडातील राजकीय परिस्थिती

२.२ या कालखंडातील सामाजिक परिस्थिती

२.३ या कालखंडातील सांस्कृतिक परिस्थिती

घटक ३: धर्मसंप्रदाय आणि मराठी वाङ्मय

३.१ वारकरी संप्रदाय वाङ्मय (ज्ञानेश्वर, नामदेव, तुकाराम, एकनाथ)

३.२ महानुभाव संप्रदायाचे वाङ्मय (लीळाचरित्र, गोविंदप्रभूचरित्र, स्मृतिस्थळ, सातीग्रंथ, धवळे)

३.३ अन्य संप्रदायांचे वाङ्मय (नाथ, दत्त, समर्थ, सूफी, वीरशैव या संप्रदायातील प्रमुख ग्रंथ व ग्रथकार)

घटक ४: पंत, तंत काव्य आणि बखरवाङ्मय

४.१ पंडिती काव्य (वामन पंडीत, रघुनाथ पंडीत, श्रीधर, मोरोपंत)

४.२ बखर वाङ्मय (शिवाजी महाराजांवरील बखरी, भाऊसाहेबांची बखर, पानिपतची बखर)

४.३ शाहिरी काव्य (रामजोशी, होनाजीबाळा, अनंतफंदी, परशराम, सगनभाऊ)

संदर्भग्रंथ -

१. महाराष्ट्र सारस्वत - खंड १, २ - वि. ल. भावे, शं. गो. तुळपुळे
२. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास - भाग १ ते ७ - अ. ना. देशपांडे
३. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास - भाग १ ते ३ - महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे
४. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप - ह. श्री. शेणोलीकर
५. पाच भक्ति संप्रदाय - र. रा. गोसावी
६. मराठी साहित्य, इतिहास आणि संस्कृती - वसंत आबाजी डहाके

७. मध्ययुगीन मराठी साहित्य : एक पुनर्विचार - श्री. रं. कुलकर्णी
८. संत, पंत आणि तंत - श्री. म. माटे
९. प्राचीन मराठी कविपंचक - द. सी. पंगू
१०. मराठी साहित्याचे आदिबंध - उषा देशमुख
११. मराठी आख्यान कविता - गं. बा. ग्रामोपाध्ये
१२. धर्मसंप्रदाय आणि मराठी वाङ्मय - र. बा. मंचरकर
१३. महाराष्ट्रातील पाच संप्रदाय- पं. रा. मोकाशी
१४. नाथ संप्रदाय - म. रा. जोशी
१५. महानुभाव पंथ आणि त्याचे वाङ्मय - शं. गो. तुळपुळे
१६. संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती - गं. बा. सरदार
१७. वारकरी संप्रदाय : उदय आणि विकास - भा. पं. बहिरट आणि अन्य
१८. संत कवयित्री - इंदुमती शेवडे
१९. मराठी वीरशैव साहित्य - सुधाकर मोगलेवार
२०. मुसलमानांची जुनी मराठी कविता - अ. का. प्रियोळकर
२१. मुसलमान मराठी संतकवी - रा. चिं. ढेरे
२२. पंडित कवी - के. ना. वाटवे
२३. बखर वाङ्मय: उद्गम आणि विकास - बापूजी संकपाळ
२४. मराठी बखर गाद्य - संपा. गं. बा. ग्रामोपाध्ये
२५. मन्हाटी लावणी - म. वा. धोंड
२६. मराठी शिलालेख - शं. गो. तुळपुळे
२७. अर्वाचीन मराठी गद्याची उत्क्रांती - कृ. भि. कुलकर्णी
२८. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास - ल. रा. नशिराबादकर

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०२

एमएआर १०२ साहित्य समीक्षा: स्वरूप, पध्दती व वाटचाल

घटक १: समीक्षा: संकल्पना व स्वरूप

- १.१ समीक्षा म्हणजे काय ?
- १.२ समीक्षेची उद्दिष्टे व कार्य
- १.३ समीक्षेची प्रक्रिया
- १.४ उत्तम समीक्षेचे विशेष
- १.५ सैध्दांतिक व उपयोजित समीक्षा

घटक २: समीक्षापध्दती: स्वरूप व वैशिष्ट्ये

- २.१ आस्वादक समीक्षापध्दती
- २.२ मानसशास्त्रीय समीक्षापध्दती
- २.३ समाजशास्त्रीय समीक्षापध्दती
- २.४ रूपवादी समीक्षापध्दती

घटक ३: समीक्षापध्दती : उपयोजन

- ३.१ समाजशास्त्रीय समीक्षापध्दतीने 'उचल्या' (लक्ष्मण गायकवाड) या आत्मकथनाची समीक्षा
- ३.२ मानसशास्त्रीय समीक्षापध्दतीने 'बॅरिस्टर' (जयवंत दळवी) या नाटकाची समीक्षा

घटक ४: मराठी समीक्षेची वाटचाल

- ४.१ कलावादी समीक्षा
- ४.२ जीवनवादी समीक्षा
- ४.३ साठोत्तरी समीक्षा

संदर्भग्रंथ -

१. समीक्षेची नवी रूपे - गंगाधर पाटील
२. समीक्षा मीमांसा - गंगाधर पाटील
३. टीकाविवेक - श्री. के. क्षीरसागर
४. वाङ्मयीन संज्ञा संकल्पना कोश - संपा. प्रभा गणोरकर व इतर

५. वाङ्मयीन संज्ञाकोश - संपा. विजया राजाध्यक्ष
६. साहित्य समीक्षा: स्वरूप आणि विकास - ना. रा. गोडबोले, गं. ना. जोगळेकर
७. साहित्यातील विचारधारा - के. रं. शिरवाडकर
८. नवसमीक्षा: काही विचारप्रवाह - संपा. गो. म. कुलकर्णी
९. मानसशास्त्रीय समीक्षा - अ. वा. कुलकर्णी
१०. मराठी समीक्षेची वाटचाल - गो. म. कुलकर्णी
११. वाङ्मयीन टीका - रा. शं. वाळिंबे
१२. टीका आणि टीकाकार - वा. भा. पाठक
१३. साहित्यशास्त्र : स्वरूप आणि समीक्षा - वसंत पाटणकर
१४. समीक्षेतील नव्या संकल्पना - संपा. मनोहर जाधव
१५. समीक्षा पध्दती : सिध्दांत आणि उपयोजन - रवींद्र ठाकूर, नंदकुमार मोरे
१६. आदिबंधात्मक समीक्षा - म. सु. पाटील
१७. आधुनिक साहित्य स्वरूप आणि समस्या - डॉ. म. सु. पगारे
१८. आधुनिक साहित्य सिध्दांत - मिलिंद मालशे, अशोक जोशी
१९. मराठी समीक्षेची सद्यःस्थिती - वसंत आबाजी डहाके
२०. विसाव्या शतकातील मराठी समीक्षा - विलास खोले
२१. साहित्यवेध - के. रं. शिरवाडकर

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३ एमएआर १०३ दलित साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास

घटक १: दलित साहित्य: व्याख्या, प्रेरणा व स्वरूप

- १.१ दलित साहित्याच्या व्याख्या
- १.२ दलित जाणिवा
- १.३ दलित साहित्याच्या प्रेरणा

घटक २: दलित आत्मकथने

- २.१ दलित आत्मकथन: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- २.२ दलित आत्मकथनाची वाटचाल

घटक ३: दलित कविता

- ३.१ दलित कविता: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- ३.२ दलित कवितेची वाटचाल

घटक ४: दलित कथा

- ४.१ दलित कथा: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- ४.२ दलित कथेची वाटचाल

घटक ५: दलित नाटक

- ५.१ दलित नाटक: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- ५.२ दलित नाटकाची वाटचाल

घटक ६: दलित वैचारिक वाङ्मय

- ६.१ दलित वैचारिक वाङ्मय: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- ६.२ दलित वैचारिक वाङ्मयाची वाटचाल

संदर्भग्रंथ -

१. दलित साहित्य : चर्चा आणि चिंतन - गंगाधर पानतावणे
२. दलित साहित्य: वेदना आणि विद्रोह - डॉ. भालचंद्र फडके
३. दलित साहित्य: दिशा आणि दिशांतर - डॉ. दत्ता भगत, अभय प्रकाशन नांदेड

४. दलित साहित्य: सिध्दांत आणि स्वरूप - यशवंत मनोहर
५. निळीपहाट - रा. ग. जाधव
६. दलित चळवळ आणि साहित्य - डॉ. कृष्णा किरवले
७. दलित आत्मकथने - डॉ. वासुदेव मुलाटे
८. दलित वाङ्मय : प्रेरणा व प्रवृत्ती - शंकरराव खरात
९. दलित कविता - डॉ. म. सु. पाटील
१०. दलित साहित्यातील स्पंदने - गो. म. कुलकर्णी
११. दलित साहित्य - वामन निंबाळकर
१२. दलित साहित्य: एक क्रांती विज्ञान - बाबुराव बागूल
१३. आयदान : सांस्कृतिक ठेवा - संपा. सिसिलिया कार्दालो, सतीश काळसेकर, लोकवाङ्मय गृह
१४. दलितांची आत्मचरित्रे - डॉ. रमेश धोंगडे
१५. दलित साहित्याचा इतिहास - डॉ. म. सु. पगारे, प्रशांत पब्लिकेशन जळगाव
१६. साहित्य: लोक, ग्रामीण आणि दलित (खंड १ ते ४ पैकी तिसरा खंड) डॉ. म. सु. पगारे, दिलीपराज प्रकाशन पुणे
१७. विद्रोही - डॉ. म. सु. पगारे, सुगावा प्रकाशन पुणे
१८. चिंतनपिटक - डॉ. म. सु. पगारे, कौशल्ये प्रकाशन औरंगाबाद
१९. ग्रामीण दलित साहित्याचा अनुबंध - डॉ. म. सु. पगारे, दिलीपराज प्रकाशन पुणे
२०. दलित कथा : उद्गमम आणि विकास - प्रकाश खरात, सुगावा प्रकाशन
२१. दलित साहित्य एक अभ्यास - अर्जुन डांगळे
२२. दलित स्त्रियांची आत्मकथने : स्वरूप आणि चिकित्सा - डॉ. मनोहर जाधव, सुविद्या प्रकाशन
२३. दलित कथा : निर्मिती आणि समीक्षा - डॉ. छाया निकम
२४. आंबेडकरवादी मराठी साहित्य - यशवंत मनोहर
२५. दलित कविता आणि ब्लॉक पोएट्री - हृषिकेश कांबळे
२६. परिवर्तनवाद आणि दलित कविता - संजीवकुमार सोनवणे
२७. मराठी आंबेडकरवादी कवितेचे वर्तमान - शैलेंद्र लेंडे
२८. दलित कवितेतील नवे प्रवाह - महेंद्र भवरे
२९. दलित कविता आणि प्रतिमा - महेंद्र भवरे
३०. मराठी दलित कवितेचा इतिहास (प्रारंभ ते २०१०) - महेंद्र भवरे
३१. दलित - ग्रामीण शब्दकोश - संपा. गंगाधर पानतावणे व इतर

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०१

एमएआर १०४ (अ) आधुनिक माध्यमांसाठी लेखन

घटक १: वृत्तपत्र माध्यमासाठी लेखन

- १.१ वृत्तांत लेखन
- १.२ पुस्तक परीक्षण लेखन
- १.३ नाट्य व चित्रपट समीक्षा लेखन
- १.४ जाहिरात लेखन

घटक २: आकाशवाणी माध्यमासाठी लेखन

- २.१ श्रुतिका लेखन
- २.२ नभोनाट्य लेखन
- २.३ रूपक लेखन
- २.४ जाहिरात लेखन

घटक ३: दूरचित्रवाणी वचित्रपटमाध्यमासाठी लेखन

- ३.१ दूरचित्रवाणीसाठी वृत्तलेखन
- ३.२ दूरचित्रवाणी मालिका व चित्रपट पटकथा लेखन
- ३.३ दूरचित्रवाणीसाठी जाहिरात लेखन

घटक ४: समाजमाध्यमांवरील लेखन

- ४.१ ईमेल लेखन
- ४.२ ब्लॉगलेखन

संदर्भग्रंथ -

१. व्यावहारिक मराठी - संपा. स्नेहल तावरे
२. व्यावहारिक मराठी - ल.रा.नशिराबादकर
३. व्यावहारिक मराठी - मोकाशी सयाजी,नेमाडे रंजना
४. ओळख माहिती तंत्रज्ञानाची - एम.एस.आय.टी.महाराष्ट्र राज्य
५. संगणकयुग - अच्युत गोडबोले

६. वृत्तविद्या -स.ह.देशपांडे
७. नभेवाणी कार्यक्रम तंत्र आणि मंत्र - पुष्पा काणे
८. आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात - दीपक शिकरपूर ,उज्ज्वल मराठे
९. आजच्या ठळक बातम्या - समीरण वाळवेकर
१०. भाषासंवाद - अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे
११. उपयोजित मराठी - कल्पना जाधव
१२. नभेवाणी - भालचंद्र जोशी
१३. व्यावहारिक मराठी - लीला गोविलकर, जयश्री पाटणकर
१४. संपादन:स्वरूप व कार्य - यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
१५. दूरदर्शनसाठी लेखन - केशव केळकर
१६. सर्जनात्मक लेखन - आनंद पाटील
१७. फीचर रायटिंग - प्रसन्नकुमार अकलुजकर
१८. मराठी चित्रपटाची पटकथा - अनिल सपकाळ
१९. व्यावहारिक मराठी भाषा - शरदिनी मोहिते
२०. मराठी भाषिक कौशल्ये विकास - संपा.पृथ्वीराज तौर
२१. सोशल मीडिया - योगेश बोराटे
२२. उपयोजित मराठी - संपा. केतकी मोडक, संतोष शेणई

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०२

एमएआर १०४ (ब) बोली: स्वरूप व अभ्यास

घटक १: बोली: संकल्पना व स्वरूप

- १.१ प्रमाणभाषा व बोली :संकल्पना
- १.२ प्रमाणभाषा व बोली :परस्परसंबंध व साम्यभेद
- १.३ बोलींचे समाजातील स्थान

घटक २: बोलींची निर्मिती

- २.१ बोलींची निर्मितीप्रक्रिया व परिवर्तनप्रक्रिया
- २.२ बोलींची क्षेत्रविशिष्टता,सामाजिक बोलीविज्ञान
- २.३ सीमाप्रदेश,इतर भाषा व बोलींचा प्रभाव

घटक ३: बोलींचा अभ्यास

- ३.१ बोलींच्या अभ्यासाची आवश्यकता
- ३.२ बोलींच्या अभ्यासाचे स्वरूप (नमुना संकलन, वर्गीकरण,विश्लेषण, व्याकरण, वर्णनात्मक भाषाविज्ञान, समाजभाषाविज्ञान)
- ३.३ अहिराणी बोलींचा क्षेत्रीय अभ्यास (अहिराणी बोलींचा भाषिक प्रदेश, अहिराणी बोलींची क्षेत्रीय पाहणी, सर्वेक्षण, नमुना संकलन व विश्लेषण)

घटक ४:बोलींचा परिचय

- ४.१ महाराष्ट्रातील प्रमुख बोलींची स्वरूपवैशिष्ट्ये -कोकणी,मालवणी,वऱ्हाडी,चंदगडी,कोल्हापुरी

संदर्भग्रंथ -

१. ध्वनिविचार- ना.ग.कालेलकर
२. भाषा आणि संस्कृती -ना.ग.कालेलकर
३. भाषा : इतिहास आणि भूगोल -ना.ग.कालेलकर
४. निवडक भाषा आणि जीवन -कल्याण काळे , मृणालिनी शहा
५. बोली भाषांचा अभ्यास (लेख), भाषा व साहित्य संशोधन खंड पहिला - वसंत जोशी

६. मराठी भाषा उद्गम आणि विकास - कृ.पा. कुलकर्णी
७. मराठी भाषेचा आर्थिक संसार - अशोक केळकर
८. मध्यमा: भाषा आणि भाषाव्यवहार - अशोक केळकर
९. वैखरी : भाषा आणि भाषाव्यवहार - अशोक केळकर
१०. रुजुवात - अशोक केळकर
११. मराठी भाषेचे मूळ - विश्वनाथ खैरे
१२. सामाजिक भाषाविज्ञान - प्रभाकर जोशी आणि चारुता गोखले
१३. भाषा आणि भाषाविज्ञान - रमेश धोंगडे
१४. सामाजिक भाषाविज्ञान : कक्षा आणि अभ्यास - जयश्री पाटणकर
१५. ग्रांथिक मराठी भाषा आणि कोकणी बोली - अ.का. प्रियोळकर
१६. भयंकर सुंदर मराठी भाषा - द.दि. पुंडे
१७. साहित्यधारा - श्री.म. माटे
१८. झाडी बोली - हरिचंद्र बोरकर
१९. आधुनिक भाषाविज्ञान : सिध्दांत आणि उपयोजन - मिलिंद मालशे
२०. भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक - मालशे - इनामदार - सोमण
२१. वृद्धी : भाषेचे आणि भाषाभ्यासाचे विकसन - दिनेश माहूलकर
२२. भाषाविवेक - मंगेश विठ्ठल राजाध्यक्ष
२३. भाषा : स्वरूप, सामर्थ्य व सौंदर्य - वामन केशव लेले
२४. समाजभाषाविज्ञान प्रमुख संकल्पना - रमेश वरखेडे
२५. बोलींच्या संशोधनाच्या नव्या दिशा - संपा. म. सु. पगारे, आशुतोष पाटील
२६. समाजभाषाविज्ञान : बोलींचा अभ्यास - सुधाकर चौधरी
२७. अहिराणी भाषा आणि संस्कृती - भा. रं. कुलकर्णी
२८. अहिराणी शब्दकोश - रमेश सूर्यवंशी
२९. अहिराणीच्या निमित्ताने: भाषा - सुधीर देवरे
३०. अहिराणी बोली: भाषावैज्ञानिक अभ्यास - रमेश सूर्यवंशी

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३
एमएआर १०४ (क) वैचारिक साहित्य

घटक १: वैचारिक साहित्य: स्वरूप व संकल्पना

- १.१ वैचारिक साहित्य: संकल्पना
- १.२ वैचारिक साहित्याचे स्वरूप
- १.३ वैचारिक साहित्याची वाटचाल

घटक २: विविध विचारप्रवाह

- २.१ विवेकवाद, इहवाद
- २.२ सेक्युलॅरिझम
- २.३ वैज्ञानिकता

घटक ३: भारतीय संविधानाची पुढील घटकांनिशी ओळख

- ३.१ स्वातंत्र्य
- ३.२ समता
- ३.३ बंधुता
- ३.४ सामाजिक न्याय

घटक ४: निवडक वैचारिक ग्रंथांचा अथ्यास

- ४.१ जातिव्यवस्थेचे निर्मूलन - डॉ. बी. आर. आंबेडकर (मराठी अनुवाद: प्रा. प्रकाश सिरसट)
- ४.२ 'शिवाजी कोण होता ?' - गोविंद पानसरे

संदर्भग्रंथ -

१. महात्मा फुले समग्र वाङ्मय - संपा. य. दि. फडके
२. महात्मा फुले: शोधाच्या नव्या दिशा - संपा. हरी नरके
३. लोकहितवादी: काळ आणि कर्तृत्व - डॉ. निर्मलकुमार फडकुले
४. निबंध: शास्त्र व कला - प्र. न. जोशी
५. मराठी निबंध - लघुनिबंध: स्वरूपविवेचन - वि. पां. देऊळगावकर, चंद्रकांत देऊळगावकर
६. प्रदक्षिणा खंड १ - संपा. अनिरुद्ध कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे

७. प्रदक्षिणा खंड २ - संपा. अनिरुद्ध कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे
८. आधुनिक मराठी गद्याचा पायाभूत अभ्यास - संपा. वासुदेव मुलाटे व इतर
९. डॉ. आंबेडकरांचे समाजचिंतन - डॉ. भालचंद्र फडके
१०. फुले - आंबेडकर : शोध आणि बोध - डॉ. भालचंद्र फडके
११. महात्मा फुले - डॉ. भा. ल. भोळे
१२. महात्मा फुले : व्यक्ती आणि विचार - गं. बा. सरदार
१३. गंगाधर बाळकृष्ण सरदार - हे. वि. इनामदार
१४. पत्रकार डॉ. आंबेडकर - गंगाधर पानतावणे
१५. निबंधकार डॉ. आंबेडकर - यशवंत मनोहर
१६. डॉ. आंबेडकरांची पत्रकारिता - सुखराम हिवराळे
१७. आगरकरांचा सामाजिक तत्त्वविचार - गं. बा. सरदार
१८. शेतकऱ्यांचा आसूड - जोतीराव फुले
१९. स्त्री-पुरुष तुलना- ताराबाई शिंदे
२०. आगरकरांचे लेखसंग्रह- संपादक- ग.प्र. प्रधान
२१. बहिष्कृत भारतातील लेख - संपा. प्रा. चिंतामण कांबळे
२२. शाहू महाराजांची भाषणे - संपा. श्याम येडेकर
२३. युगांतर - यशवंतराव चव्हाण
२४. धागे आडवे उभे - अनिल अवचट
२५. दलित वैचारिक वाड्:मय - गंगाधर पानतावणे
२६. आधुनिक मराठी वाड्:मयाचा इतिहास - संपा. रा. श्री. जोग व इतर म. सा. प. पुणे
२७. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि दलित वैचारिक वाड्:मय - नीलकंठ शिंदे, सुगावा प्रकाशन पुणे
२८. मराठी वृत्तपत्रांचा इतिहास - रा. के. लेले, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे
२९. मराठी निबंध उद्गम आणि विकास - गिरीश मोरे, स्वरूप प्रकाशन औरंगाबाद
३०. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र - य. दि. फडके मौज प्रकाशन
३१. अरूणोदय- बाबा पद्मनजी, बॉबे ट्रॅक्स व बुक सोसायटी मुंबई
३२. मराठी निबंध - म. मा. अळतेकर सुविचार पुणे
३३. आधुनिक मराठी वाड्:मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - गो. म. कुलकर्णी, मेहता प्रकाशन पुणे
३४. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड १ ते ८ - य. दि. फडके

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
भाषा अभ्यास प्रशाळा व संशोधन केंद्र

मराठी विभाग

एम्. ए. मराठी

(सी. बी. सी. एस.)

जुलै २०१९ पासून लागू

सत्र दोन

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका -

एमएआर २०१ - मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (सन १८१८ ते १९६०)

एमएआर २०२ - वर्णनात्मक भाषाविज्ञान

एमएआर २०३ - ग्रामीण साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका -

एमएआर २०४ (अ) - मराठी व्याकरण

एमएआर २०४ (ब) - भाषांतरप्रक्रिया: सिध्दांत व उपयोजन

एमएआर २०४ (क) - विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास: नाटक

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०१

एमएआर २०१ मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (सन १८१८ ते १९६०)

घटक १: वाङ्मयीन पार्श्वभूमी (सन १८१८ ते १९६०)

- १.१ राजकीय पार्श्वभूमी
- १.२ सामाजिक पार्श्वभूमी
- १.३ सांस्कृतिक पार्श्वभूमी

घटक २: १८१८-१८७४ या कालखंडातील मराठी वाङ्मय

- २.१ निबंध
- २.२ कथा व कादंबरी
- २.३ भाषांतरित साहित्य
- २.४ कविता व नाटक

घटक ३: १८७४-१९२० या कालखंडातील मराठी वाङ्मय

- ३.१ कविता
- ३.२ कथा व कादंबरी
- ३.३ नाटक
- ३.४ निबंध

घटक ४: १९२०-१९६० या कालखंडातील मराठी वाङ्मय

- ४.१ कविता
- ४.२ कथा व कादंबरी
- ४.३ नाटक
- ४.४ लघुनिबंध

संदर्भग्रंथ -

१. अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका - गं. बा. सरदार
२. आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड १,२ - अ. ना. देशपांडे

३. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास भाग ४, ५, ६ - महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे
४. प्रदक्षिणा खंड १,२ - संपा. अनिरुध्द कुलकर्णी
५. मराठी कथा : उद्गम आणि विकास - इंदुमती शेवडे
६. मराठी वाङ्मयाचा विवेचक इतिहास - प्र. न. जोशी
७. मराठी कादंबरी : पहिले शतक - कुसुमावती देशपांडे
८. मराठी कविता : स्वरूप आणि विवेचन - निशिकांत ठकार
९. अर्वाचीन मराठी काव्यदर्शन - अक्षयकुमार काळे
१०. मराठी वाङ्मयाचा अभिनव इतिहास - गं. ना. जोगळेकर
११. अर्वाचीन मराठी वाङ्मयसेवक भाग १ ते ७ - गं. दे. खानोलकर
१२. आधुनिक मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - गो. म. कुलकर्णी
१३. अर्वाचीन मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - सदा कऱ्हाडे
१४. मराठी साहित्य, इतिहास आणि संस्कृती - वसंत आबाजी डहाके
१५. मराठी कादंबरी : चिंतन आणि समीक्षा - चंद्रकांत बांदिवडेकर
१६. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी साहित्य आणि सुधारणावाद - सुधाकर शेलार
१७. मराठी लघुकथेचा इतिहास: १८८० ते १९६० - म. ना. अदवंत
१८. मराठी नाटक -पहिले शतक - वि. भा. देशपांडे
१९. मराठी लघुनिबंधाचा जनक कोण ? - आनंद यादव

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०२ एमएआर २०२ वर्णनात्मक भाषाविज्ञान

घटक १: भाषा: मूलभूत संकल्पना

- १.१ भाषेची उत्पत्ती
- १.२ भाषाकुल संकल्पना

घटक २: भाषाविज्ञान: संकल्पना व स्वरूप

- २.१ भाषाविज्ञान: एक स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र
- २.२ भाषाविज्ञानाच्या विविध शाखा (ऐतिहासिक, वर्णनात्मक, समाजभाषाविज्ञान आदी)

घटक ३: स्वनविचार

- ३.१ स्वन, स्वनिम, स्वनांतर: संकल्पना
- ३.२ स्वनिमाचे व स्वनांतराचे प्रकार

घटक ४: रूपविचार

- ४.१ रूपिका, रूपिम, रूपिकांतरे: संकल्पना
- ४.१ रूपिम व रूपिकांतरांचे प्रकार

घटक ५: वाक्यविचार

- ५.१ वाक्य म्हणजे काय ? वाक्य : रचना व घटक
- ५.२ वाक्याचे प्रकार

घटक ६: अर्थविचार

- ६.१ अर्थ म्हणजे काय ?
- ६.२ अर्थाचे प्रकार

संदर्भग्रंथ -

१. सुलभ भाषाविज्ञान - द. दि. पुंडे
२. आधुनिक भाषाविज्ञान : सिध्दांत आणि उपयोजन - मिलिंद मालशे
३. भाषाविज्ञान: वर्णनात्मक आणि ऐतिहासिक - संपा. स. ग. मालशे व इतर
४. ध्वनिविचार - ना. गो. कालेलकर

५. भाषा आणि भाषांतर - श्री. न. गजेंद्रगडकर
६. निवडक भाषा आणि जीवन - संपा. कल्याण काळे व इतर
७. वर्णनात्मक भाषाविज्ञान: स्वरूप आणि पध्दती - संपा. कल्याण काळे
८. भाषाविज्ञान परिचय - संपा. स. गं. मालशे व इतर
९. ऐतिहासिक भाषाशास्त्र - र. रा. गोसावी
१०. वैखरी: भाषा आणि भाषाव्यवहार - अशोक रा. केळकर
११. मराठीचे वर्णनात्मक भाषाविज्ञान - महेंद्र कदम
१२. अभिनव भाषाविज्ञान - गं. ना. जोगळेकर
१३. भाषाविज्ञान आणि मराठी भाषा - अनिल गवळी
१४. वर्णनात्मक भाषाविज्ञान - लीला गोविलकर
१५. आधुनिक भाषाविज्ञान - संपा. अंजली सोमण व इतर
१६. समाजभाषाविज्ञानातील प्रमुख संकल्पना - रमेश वरखेडे
१७. मराठीचे भाषाशास्त्र - श्री.ना.गजेंद्रगडकर
१८. भाषाविचार आणि मराठी भाषा - गं.ब.ग्रामोपाध्ये
१९. अर्वाचीन मराठी - रमेश धोंगडे
२०. ध्वनिविचार - ना.गो.कालेलकर

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३

एमएआर २०३ ग्रामीण साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास

घटक १: ग्रामीण साहित्याचे बदलते स्वरूप व प्रेरणा

- १.१ ग्रामीण साहित्याच्या व्याख्या
- १.२ ग्रामीण जाणिवा
- १.३ ग्रामीण साहित्याच्या प्रेरणा

घटक २: ग्रामीण कविता

- २.१ ग्रामीण कविता: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- २.२ ग्रामीण कवितेची वाटचाल

घटक ३: ग्रामीण कथा

- ३.१ ग्रामीण कथा: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- ३.२ ग्रामीण कथेची वाटचाल

घटक ४: ग्रामीण कादंबरी

- ४.१ ग्रामीण कादंबरी: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- ४.२ ग्रामीण कादंबरीची वाटचाल

घटक ५: ग्रामीण नाटक व आत्मकथने

- ५.१ ग्रामीण आत्मकथने: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- ५.२ ग्रामीण आत्मकथनाची वाटचाल

घटक ६: ग्रामीण साहित्याची समीक्षा

- ६.१ ग्रामीण साहित्याची समीक्षा: स्वरूपवैशिष्ट्ये
- ६.२ ग्रामीण साहित्याच्या समीक्षेची वाटचाल

संदर्भग्रंथ -

१. ग्रामीण साहित्य: स्वरूप आणि समस्या - आनंद यादव
२. ग्रामीण साहित्य: स्वरूप आणि शोध - नागनाथ कोत्तापल्ले
३. ग्रामीण साहित्य: एक चिंतन - द. ता. भोसले

४. ग्रामीण कथा : स्वरूप आणि विकास - वासुदेव मुलाटे
५. ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास - संपा. चंद्रकुमार नलगे
६. ग्रामीणता : साहित्य आणि वास्तव - आनंद यादव
७. भूमी आणि भूमिका - भास्कर चंदनशिव
८. मराठी ग्रामीण कादंबरी - रवींद्र ठाकूर
९. साहित्य: ग्रामीण आणि दलित - संपा. ईश्वर नंदपुरे व इतर
१०. ग्रामीण - दलित साहित्य: चळवळ आणि समीक्षा - मधुकर मोकाशी
११. ग्रामीण - दलित साहित्याचा अनुबंध - म. सु. पगारे
१२. मराठी ग्रामीण साहित्य: परिसर आणि प्रवाह - गो. म. कुलकर्णी
१३. साहित्य : लोक, ग्रामीण आणि दलित (खंड १ ते ४ मधील २ रा खंड) - डॉ. म. सु. पगारे
१४. ग्रामीण साहित्य आणि संस्कृती - मोहन पाटील
१५. मराठी ग्रामीण कवितेचा इतिहास - कैलास सार्वेकर

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०१
एमएआर २०४ (अ) मराठी व्याकरण

घटक १: व्याकरण: संकल्पना व स्वरूप

- १.१ व्याकरण म्हणजे काय ?
- १.२ व्याकरणाची आवश्यकता व उपयुक्तता
- १.३ मराठी व्याकरणासंबंधीचा विचार

घटक २: मराठी शब्दजाती

- २.१ विकारी शब्दजाती: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- २.२ अविकारी शब्दजाती: स्वरूप व वैशिष्ट्ये

घटक ३: मराठीची विभक्तीव्यवस्था

- ३.१ मराठी विभक्तीव्यवस्थेचे स्वरूप (विभक्ती म्हणजे काय ?, विभक्ती व त्यांचे प्रत्यय)
- ३.२ मराठी विभक्तीव्यवस्थेबाबतचे वाद

घटक ४: मराठीची प्रयोगव्यवस्था

- ४.१ प्रयोग म्हणजे काय ?
- ४.२ कर्तरी प्रयोग: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- ४.३ कर्मणी प्रयोग: स्वरूप व वैशिष्ट्ये
- ४.४ भावे प्रयोग: स्वरूप व वैशिष्ट्ये

घटक ५: समास, लिंग व वचनविचार

- ५.१ समास म्हणजे काय ?, समासाचे प्रकार (तत्पुरुष, अव्ययीभाव, द्वंद्व, बहुव्रीही)
- ५.२ लिंगविचार (पुल्लिंग, स्त्रीलिंग, नपुसकलिंग)
- ५.३ वचनविचार (एकवचन, अनेकवचन)

संदर्भग्रंथ -

१. सुगम मराठी व्याकरण - मो. रा. वाळंबे
२. मराठी व्याकरण परिचय - राजशेखर हिरेमठ
३. मराठीचे व्याकरण - लीला गोविलकर

४. अभिनव मराठी व्याकरण - प्र. न. जोशी
५. मराठी भाषा ,व्यवस्था आणि अध्यापन - इंदापूरकर
६. मराठी व्याकरण काही समस्या - प्र. न. दीक्षित
७. मराठी व्याकरणाची कूळकथा - अ.का. प्रियोळकर
८. मराठी व्याकरणचा पुनर्विचार - अरविंद मंगरूळकर
९. मराठी व्याकरण विवेक - मा.ना.आचार्य
१०. मराठी व्याकरण वाद आणि प्रवाद - कृ. श्री. अर्जुनवाडकर
११. व्यवहारिक मराठी -ल.रा.नशिराबादकर
१२. मराठीचे व्याकरण - लीला गोविलकर
१३. उपयोजित मराठी भाग १,२,३- प्रभाकर जोशी, किशोर पाटील
१४. सुगम मराठी व्याकरण व लेखन - मो. रा. वाळंबे
१५. व्यवहारिक मराठी - संपा. स्नेहल तावरे
१६. उपयोजित मराठी - संपा.रमेश वरखेडे
१७. व्यवहारिक मराठी - प्रकाश परब
१८. सुगम मराठी व्याकरण व लेखन - पद्मिनी बिनीवाले
१९. व्यावहारिक मराठी - संपा. सयाजीराव मोकाशी,रंजना नेमाडे
२०. २०.सुलभ भाषाविज्ञान व मराठी व्याकरण-व्ही.एन.पाटील
२१. मराठी लेखन कोश- अरुण फडके
२२. मराठी लेखन कोश- यास्मिन शेख
२३. लेखनमित्र-र.य. साने
२४. लेखनमित्र प्रत्येक लिहित्या हाताचा - संकलक व संपादक: संतोष शिंदे,लौकिका रास्ते-गोखले

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०२

एमएआर २०४ (ब) भाषांतरप्रक्रिया: सिध्दांत व उपयोजन

घटक १: भाषांतर: संकल्पना व स्वरूप

१.१ भाषांतराची संकल्पना

१.२ भाषांतराची प्रक्रिया

घटक २: भाषांतराचे प्रकार

२.१ ललित साहित्याचे भाषांतर: स्वरूप व समस्या

२.२ विविध क्षेत्रांमधील भाषांतर: स्वरूप व समस्या

घटक ३: मराठीतील भाषांतरविषयक विचार

३.१ वि. का. राजवाडे

३.२ विष्णुशास्त्री चिपळूणकर

३.३ श्री.व्यं. केतकर

३.४ श्री.म.माटे

३.५ चंद्रकांत पाटील

घटक ४: मराठीतील भाषांतरित साहित्याचा परामर्श

४.१ इंग्रजीतून मराठीत भाषांतरित साहित्याचा परामर्श

४.२ मराठीतून इंग्रजीत भाषांतरित साहित्याचा परामर्श

४.३ हिंदीतून मराठीत भाषांतरित साहित्याचा परामर्श

४.४ मराठीतून हिंदीत भाषांतरित साहित्याचा परामर्श

घटक ५: भाषांतर: उपयोजन

५.१ एखादी कथा / गद्य उतारा यांचे भाषांतर (हिंदी वा इंग्रजीतून मराठीत)

५.२ एखादी बातमी वा लेख यांचे भाषांतर (हिंदी वा इंग्रजीतून मराठीत)

संदर्भग्रंथ

१. भाषांतरमीमांसा - संपा. कल्याण काळे, अंजली सोमण

२. भाषांतरविद्या: स्वरूप आणि समस्या - संपा. रमेश वरखेडे

३. भाषांतर - सदा कऱ्हाडे
- ॡ. भाषांतर आणल भाषा - वल्लास सारंग
- ॡ. भाषांतर: शास्त्र की कला - म. वल. फाटक, रजनी ठकार
- ॢ. अनुवादमीमांसा - संपा. केशव तुपे
- ॣ. अनुवादवलज्ञान - नल्लेश लॉडे
- ।. देशी वाण - चंद्रकांत बांदलवडेकर
- ॥. भारतीय साहलत्याची संकल्पना (चंद्रकांत बांदलवडेकर गौरवग्रंथ) - संपा. द. दल. पुंडे
१०. मराठी अनुवाद ग्रंथसूची - वीणा मुळे

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३

एमएआर २०४ (क) विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास - नाटक

घटक १: नाटक: स्वरूप व संकल्पना

- १.१ नाटक : एक संमिश्र कलाप्रकार (वाङ्मयीन मूल्य व प्रायोगिक मूल्य)
- १.२ नाट्यवाङ्मयाचे प्रमुख घटक : विषयसूत्र, कथानक, पात्र, संवाद, संघर्ष आणि मांडणी
- १.३ अन्य वाङ्मयप्रकारांहून नाटकाचे निराळेपण

घटक २: नाटकाचे विविध प्रकार

- २.१ शोकात्मिका, सुखात्मिका, मेलोड्रामा, फार्स
- २.२ संगीत नाटक, प्रायोगिक नाटक, व्यावसायिक नाटक

घटक ३: मराठी नाट्यवाङ्मयाची वाटचाल

- ३.१ १९२० पूर्वीचे मराठी नाटक
- ३.२ १९२० ते १९५० या कालखंडातील मराठी नाटक
- ३.३ स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील मराठी नाटक
- ३.४ १९९० नंतरचे मराठी नाटक

घटक ४: निवडक मराठी नाटकांचा अभ्यास

- ४.१ 'गिधाडे' - विजय तेंडुलकर
- ४.२ 'वाटापळवाटा' - दत्ता भगत

संदर्भग्रंथ -

१. आजचे नाटककार - संपा. द. दि. पुंडे, स्नेहल तावरे
२. मराठी नाटक आणि रंगभूमी: पहिले शतक - वि. भा. देशपांडे
३. मराठी नाट्यलेखनतंत्राची वाटचाल - अरविंद वा. कुलकर्णी
४. शोकनाटयाचे साहित्यरूप - सदा कऱ्हाडे
५. जयवंत दळवी यांची नाटके : प्रवृत्तिशोध - सु. रा. चुनेकर
६. आधुनिक मराठी नाटक (आशय आणि आकृतिबंध) - सुषमा जोगळेकर

७. दलित रंगभूमी - संपा. भालचंद्र फडके
८. काही नाटके काही नाटककार - शुभदा शेळके
९. नाट्यसमीक्षा: काही दृष्टिकोण - वि. भा. देशपांडे
१०. समकालीन मराठी रंगभूमी - संपा. राजेंद्र नाईकवाडे
११. मराठी नाटक: स्वातंत्र्योत्तर काल - वि. भा. देशपांडे
१२. मराठी कॉमेडी ट्रेजेडी - माधव मनोहर
१३. मराठी नाटक - माधव मनोहर
१४. राजकीय चळवळ आणि मराठी नाटक - ना. कृ. शनवारे
१५. शोकाट्याची मूलतत्त्वे - संपा - गोकाककर आणि दुंडगेकर
१६. शोकाट्याचे अंतरंग - ना.रा. दुंडगेकर
१७. शोकांतिकेचा उदय - विलास खोले
१८. जातक (दत्ता भगत गौरवग्रंथ)
१९. मराठी रंगभूमीच्या तीस रात्री - मकरंद साठे

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
भाषा अभ्यास प्रशाळा व संशोधन केंद्र
मराठी विभाग

एम्. ए. मराठी
(सी. बी. सी. एस.)
जुलै २०२० पासून लागू

सत्र तीन

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका -

एमएआर ३०१ - विशिष्ट साहित्यकृतींचा अभ्यास

एमएआर ३०२ - संशोधन पध्दती

एमएआर ३०३ - स्त्रीवादी साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका -

एमएआर ३०४ (अ) - लोकप्रयोज्य कलांचा अभ्यास

एमएआर ३०४ (ब) - कथा: लेखन व सादरीकरण

एमएआर ३०४ (क) - तौलनिक साहित्याभ्यास

ऑडिट कोर्स अभ्यासपत्रिका -

एसी ३०१ C - लेखनविषयक नियम व मुद्रितशोधन

एसी ३०१ D - निबंधलेखन

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०१
एमएआर ३०१ विशिष्ट साहित्यकृतींचा अभ्यास

घटक १: लीळाचरित्र - एकांक - संपा. शं. गो. तुळपुळे

१.१ लीळाचरित्र - एकांक : स्वरूप

१.२ लीळाचरित्र - एकांक : वैशिष्ट्ये

घटक २: जनाबाईचे निवडक अभंग - संपा. सुहासिनी इर्लेकर

२.१ जनाबाईचे निवडक अभंग: स्वरूप

२.२ जनाबाईचे निवडक अभंग: वैशिष्ट्ये

घटक ३: 'भिजकी वही' - अरुण कोलटकर

३.१ 'भिजकी वही' या कवितासंग्रहाचे स्वरूप

३.२ 'भिजकी वही' या कवितासंग्रहाची वैशिष्ट्ये

घटक ४: 'वरणभातलोन्चा नी कोन नाय कोन्चा' - जयंत पवार

४.१ 'वरणभातलोन्चा नी कोन नाय कोन्चा' या कथासंग्रहाचे स्वरूप

४.२ 'वरणभातलोन्चा नी कोन नाय कोन्चा' या कथासंग्रहाची वैशिष्ट्ये

संदर्भग्रंथ -

१. महानुभाव पंथाचे वाङ्मय - शं. गो. तुळपुळे
२. लीळाचरित्रातील समाजदर्शन - सुमन बेलवलकर
३. लीळाचरित्र: संशोधन आणि समीक्षा - संपा. अविनाश आवलगावकर
४. प्राचीन मराठी वाङ्मयातील समाजदर्शन - ज.ना.कळके
५. मध्ययुगीन साहित्याविषयी - सतीश बडवे
६. संत जनाबाई चरित्र व काव्य - श्री संत जनाबाई शिक्षण संस्था, गंगाखेड
७. जनाबाईचे निवडक अभंग सकलसंतगाथा - संपा. रा. चिं. ढेरे
८. संत जनाबाई - सुहासिनी इर्लेकर
९. संतकवयित्री - इंदुमती शेवडे
१०. रोकडे पाझर - राजन गवस

११. मराठी संत कवयित्री - प्राचार्य मा. के. यादव
१२. अक्षरांचा श्रम केला -विलास सारंग
१३. अरुण कोलटकरांची कविता - वसंत पाटणकर
१४. मराठी कथा रूप आणि परिसर - म.द.हातकणंगलेकर
१५. कथा :संकल्पना आणि स्वरूप - सुधा जोशी
१६. मराठी कथेची स्थितीगती - अंजली सोमण

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०२
एमएआर ३०२ संशोधन पध्दती

घटक १: संशोधन: संकल्पना व स्वरूप

१.१ संशोधन म्हणजे काय ?

१.२ संशोधनाचे स्वरूप

घटक २: संशोधनाच्या विविध पद्धती

२.१ निगमनात्मक पध्दत

२.२ विगमनात्मक पध्दत

घटक ३: संशोधनाचा आराखडा

३.१ विषयनिवडीमागील भूमिका

३.२ गृहितक, उद्दिष्टे, व्याप्ती व मर्यादा

३.३ संशोधन पध्दतीचा अवलंब

३.४ प्रकरणानुसार मांडणी

घटक ४: संशोधन प्रबंधाचे स्वरूप

४.१ प्रबंधलेखनाचे स्वरूप

४.२ प्रबंधलेखनाची भाषा

४.३ संदर्भाचे उपयोजन

४.३ परिशिष्टांची मांडणी

घटक ५ संशोधनात संगणक व इंटरनेटचे महत्त्व

संदर्भग्रंथ

१. Methodology & Techniques of social Research - DR. Bhandarkar
२. Research Methodology - Borse
३. Methodology of Research in social science - Krishan Swami
४. Research Methodology - Method & Techniques - C. R. Kothari

५. Research Methodology - R. Pannerselvam
६. New Methods in social science Research - T. Horrell
७. Scientific Method & social Research - Ghosh B. N.
८. Research Methodology in social science - Sadhu A. N.
९. Research Methos in social science - Sharma B. A.
१०. Research Methodology in social science - Tandon B. C.
११. समाजशास्त्रीय संशोधन पद्धती - घाटोळे
१२. समाजशास्त्रीय संशोधन पद्धती व तंत्रे - प्रदिप आगलावे
१३. राजकीय समाजशास्त्रीय संशोधन - प्रा. गजेंद्र गड
१४. सामाजिक संशोधन पद्धती - डॉ. गुरूनाथा नाडगोंडे
१५. सामाजिक संशोधन पद्धती - बेहरे
१६. सामाजिक संशोधन पद्धती - बोधनकर
१७. समाजकार्य संशोधन आणि प्रबंध लेखन - --
१८. संशोधन प्रणाली - जरारे
१९. संशोधन पद्धती - डॉ. गंगाधर वि. कायंदे (पाटील)
२०. सामाजिक संशोधन पद्धती - डॉ. भांडारकर पी. एल.
२१. सांख्यिकी - डॉ. बोधनकर एस. एन.
२२. शास्त्रीय संशोधन पद्धती - डॉ. बी. एम. कन्हाडे
२३. अर्थशास्त्रीय संशोधन पद्धती - डॉ. बी. डी. कुलकर्णी, डॉ. एस. व्ही. ढमढेरे
२४. साहित्य संशोधन मार्गदर्शन - बी. एन. पाटील
२५. प्रायोगिक मानसशास्त्र आणि संशोधन पद्धती - डॉ. भरत देसाई, डॉ. शोभना अभ्यंकर
२६. आधुनिक साहित्य स्वरूप आणि समीक्षा - डॉ. म. सु. पगारे
२७. संशोधन पद्धती - डॉ. वा. भा. पाटील
२८. संशोधन पद्धती - दु. का. संत
२९. भाषा व साहित्यसंशोधन खंड १ व २ - संपा. वसंत जोशी

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३

एमएआर ३०३ स्त्रीवादी साहित्यप्रवाहाचा अभ्यास

घटक १: स्त्रीवाद: संकल्पनाव स्वरूप

- १.१ पाश्चात्य स्त्रीवाद:स्वरूप व विकास (चळवळी, संस्था-संघटना, परिषदा, लेखन, कायदे व अन्य माध्यमांतून स्त्रीवादाचा झालेला प्रवास)
- १.२ भारतीय स्त्रीवाद:स्वरूप व विकास (चळवळी, संस्था- संघटना, लेखन, कायदे व अन्य माध्यमांतून स्त्रीवादाचा झालेला प्रवास)

घटक २: स्त्रीवादाचा मराठी साहित्यावरील प्रभाव

- २.१ १९७५ पूर्वी कालखंडातील मराठीतील स्त्रियांच्या साहित्याचे स्वरूप: परामर्श (मध्ययुगीन व आधुनिक अशा दोन्ही कालखंडांचा विचार)
- २.२ १९७५ नंतरच्या मराठीतील स्त्रियांच्या लेखनावरील स्त्रीवादाचा प्रभाव (स्त्रियांची कविता,स्त्रियांची आत्मचरित्रे,स्त्रियांचे कादंबरीलेखन, स्त्रियांचे कथालेखन यांवरील स्त्रीवादाचा प्रभाव)

घटक ३: निवडक साहित्यकृतींचा स्त्रीवादी अंगाने अभ्यास -

१. 'स्त्रीसूक्त' (कवितासंग्रह) - अश्विनी धोंगडे
३. 'ब्लॉगच्या आरश्यापल्याड' (कथासंग्रह) - मनस्विनी लता रवींद्र

संदर्भग्रंथ -

१. स्त्री साहित्याचा मागोवा: खंड १,२,३ - संपा. मंदा खांडगे व इतर
२. स्त्रीवादी समीक्षा: स्वरूप आणि उपयोजन - अश्विनी धोंगडे
३. आधुनिक मराठी कवयित्रींची कविता - रा. ग. जाधव
४. मराठी लेखिका: चिंता आणि चिंतन - भालचंद्र फडके
५. स्त्रीवाद - संपा. सुमती लांडे
६. स्त्रियांची नवकथा: वाटा आणि वळणे - मंगला वरखेडे
७. स्त्रीप्रश्नांची वाटचाल: परिवर्तनाच्या दिशेने - विद्युत भागवत
८. स्त्रीविकासाच्या पाऊलखुणा - संपा. स्वाती कर्वे
९. भारतीय संदर्भातून स्त्रीवाद, स्त्रीवादी समीक्षा आणि उपयोजन - शोभा नाईक
१०. स्त्रीवादी समीक्षा: संकल्पना आणि उपयोजन - संपा. मंगला वरखेडे

११. तिसऱ्या बिंदूच्या शोधात - तारा भवाळकर
१२. स्त्रीवादी विचार आणि समीक्षेचा मागोवा - शोभा पाटील,
१३. मराठी कथेची स्थितिगती - अंजली सोमण
१४. आधुनिक कादंबरी आणि मराठी लेखिका शशिकांत साळवे
१५. चौकट - संपा. विलास खोले
१६. स्त्रीवाद: एक दृष्टिक्षेप - अरुणा सबाने
१७. स्त्रीलिखित कादंबऱ्या: प्रेरणा आणि प्रवृत्ती - विद्या देवधर
१८. स्त्रीविकासाचे नवे क्षितिज - संपा. स्वाती कर्वे
२०. स्त्रीप्रश्नांची चर्चा: एकोणिसावे शतक - प्रतिभा रानडे
२१. स्त्रियांचे गद्यलेखन - मधुबाला खोपडे
२२. मराठी कादंबरी: स्त्रियांचे योगदान - प्रमिला भिरुड
२३. स्त्रीलिखित साहित्य: संदर्भ आणि चिकित्सा - संपा. आशुतोष पाटील
२४. स्त्रियांचे कादंबरी - संपा. रेखा इनामदार साने
२५. स्त्रियांचे कथालेखन - संपा. अरुणा ढेरे
२६. मराठीतील स्त्रियांची कविता - प्रभा गणोरकर
२७. संदर्भासहित स्त्रीवाद - संपा. वंदना भागवत व इतर
२८. शोध स्त्रीप्रतिमांचा - आशुतोष पाटील
२९. हिंदू सस्कृती आणि स्त्रिया खंड १ व २ - आ. ह. साळुंखे
३०. महाराष्ट्रातील स्त्रीचळवळीचा मागोवा - मेधा नानिवडेकर
३१. मराठी दलित कादंबरीतील स्त्रीचित्रण - ज्योती लांजेवार

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०१

एमएआर ३०४ (अ) लोकप्रयोज्य कलांचा अभ्यास

घटक १: लोकप्रयोज्य कला: संकल्पना व स्वरूप

१.१ लोकप्रयोज्य कला म्हणजे काय ?

१.२ लोकप्रयोज्य कलांचे विशेष

घटक २: पारंपरिक लोकप्रयोज्य कला

२.१ तमाशा

२.२ लळित

२.३ भारुड

२.४ कीर्तन

२.५ खानदेशी वहा

घटक ३: प्रबोधनात्मक लोकप्रयोज्य कला

३.१ सत्यशोधकी जलसे

३.२ आंबेडकरी जलसे

घटक ४: लोकप्रयोज्य कला आणि मराठी साहित्य

४.१ लोकप्रयोज्य कलांचा मराठी नाटकावरील प्रभाव

४.२ लोकप्रयोज्य कलांचा अन्य मराठी साहित्यावरील प्रभाव (कथा, कादंबरी व अन्य)

संदर्भग्रंथ -

१. बंजारा लोकजीवन पद्धती - डॉ. रूख्मिणी पवार
२. तमाशा लोकरंगभूमी - रूस्तम अचलखांब
३. आंबेडकरी जलसे - भगवान ठाकूर
४. महाराष्ट्राची सांस्कृतिक लोककला - डॉ. रामचंद्र देखणे
५. सगनभाऊकृत लावण्या व पोवाडे - संपा. गंगाधर मोरजे, डॉ. धोंडीराम वाडकर
६. समाज क्रांतीचे जनक महात्मा ज्योतिराव फुले - प्रा. ना. ग. पवार, अविनाश वरोरकर
७. अंधारातील लावण्या - संपा. य. न. केळकर
८. लोकरंगभूमी - प्रभाकर मांडे
९. लोकसंस्कृती बंध अनुबंध - डॉ. दत्ता भोसले
१०. मराठी नाटकातील स्त्री रूपे - डॉ. शोभा देशमुख
११. Teadition & Indian Theatre - Varhadpande M. L.
१२. Standard Dictionary of folklore, Mythology and legend - Maria Leach

१३. The Indian Theatre - Adya Rangacharya
१४. A Panorama of Theatre in India - Som Benegal
१५. दशरूपक विधान - कंगले र. पं.
१६. लोकसाहित्याची रूपरेखा - दुर्गा भागवत
१७. लोकसाहित्य विज्ञान - डॉ. सत्येंद्र
१८. आदिवासींची लोकनृत्ये - डॉ. गोविंद गारे
१९. कोलाम - डॉ. भाऊ मांडवकर
२०. लोकनाट्याची परंपरा - वि. कृ. जोशी
२१. रूपड्यांची रूपकथा - सुखटणकर ज. स.
२२. लोकसरिता - विनायक खेडेकर
२३. मराठी रंगभूमीचा पूर्वरंग - कृ. बा. मराठे
२४. मराठी रंगभूमीचा उषःकाल - माया सरदेसाई
२५. लोकसंस्कृतीचे उपासक - डॉ. रा. चिं. ढेरे
२६. गावगाड्याबाहेर - डॉ. प्रभाकर मांडे
२७. स्त्रियांचे खेळ आणि गाणी - डॉ. सरोजिनी बाबर
२८. लोकनाट्यस्वरूप - डॉ. सुदाम जाधव
२९. विदूषक - गो. के. भट
३०. तमाशा कला आणि साहित्य - नामदेव व्हटकर
३१. कलगीतुरा - म. वा. धोंड
३२. भरतमुनींचे नाट्यशास्त्र - गोदावरी केतकर
३३. जांभुळ आख्यान : लोकमहाभारत - गणेश हाके
३४. सोंगाडया - भि. शि. शिंदे
३५. आंबेडकरी शाहिरी - कृष्णा किरवले

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०२

एमएआर ३०४ (ब) कथा: लेखन व सादरीकरण

घटक १: कथा: संकल्पना व स्वरूप

- १.१ कथेची संकल्पना
- १.२ कथेची स्वरूपवैशिष्ट्ये
- १.३ कथेचे रचनातंत्र

घटक २: कथालेखनाची प्रक्रिया

- २.१ अनुभव
- २.२ कथानक
- २.३ पात्र
- २.४ वातावरण
- २.५ निवेदनपध्दती
- २.६ भाषा

घटक ३: कथा: प्रकार व परंपरा

- ३.१ कथेचे प्रमुख प्रकार (लघुकथा, दीर्घकथा, रूपककथा, दलित कथा, ग्रामीण कथा, विज्ञान कथा, गूढकथा)
- ३.२ मराठी कथेच्या परंपरेचा परिचय (प्रमुख कथाकारांच्या अनुषंगाने)

घटक ४ कथा सादरीकरण कौशल्य

- ४.१ कथा सादरीकरणासाठी आवश्यक बाबी
  - ४.१.१ कथेची उचित निवड
  - ४.१.२ नाट्याभिनय (कायिक व वाचिक)
  - ४.१.३ भाषाप्रभुत्व
  - ४.१.४ स्पष्ट शब्दोच्चारव सुरावलीचे भान
  - ४.१.५ देहबोली

संदर्भग्रंथ -

१. साहित्याची निर्मितप्रक्रिया - आनंद यादव
२. कथा: संकल्पना आणि समीक्षा - सुधा जोशी
३. पाण्यावरची अक्षरे - गंगाधर गाडगीळ
४. मराठी कथा: उगम आणि विकास - इंदुमती शेवडे
५. मराठी कथासाहित्य एक आलेख - म. ना. अदवंत
६. मराठी कथेची स्थितिगती - अंजली सोमण
७. कथा आणि कथाकथन - राजा मंगळवेढेकर
८. मिरासदारी (प्रस्तावना) - द. मा. मिरासदार

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३

एमएआर ३०४ (क) तौलनिक साहित्याभ्यास

घटक १: तौलनिक साहित्याभ्यास: स्वरूप

- १.१ तौलनिक साहित्याभ्यासाची संकल्पना
- १.२ तौलनिक साहित्याभ्यासाचे स्वरूप

घटक २: विश्वसाहित्य, राष्ट्रीय साहित्य आणि भारतीय साहित्य

- २.१ विश्वसाहित्य: संकल्पना
- २.२ राष्ट्रीय व भारतीय साहित्य: संकल्पना

घटक ३: तौलनिक साहित्याभ्यासातील प्रमुख संकल्पना

- ३.१ साम्य, भेद,
- ३.२ प्रभव, प्रभाव,
- ३.३ वस्तूबीजे, स्वागत, आदान-प्रदान

घटक ४: तौलनिक साहित्याभ्यासाचे क्षेत्र - वाङ्मयीन वाद

पुढील वादांचा पाश्चात्य व मराठी साहित्यासंदर्भात तुलनात्मक विचार-

- ४.१ सौंदर्यवाद
- ४.२ वास्तववाद
- ४.३ अस्तित्ववाद

संदर्भग्रंथ -

१. तौलनिक साहित्याभ्यास: तत्त्वे आणि दिशा - संपा. चंद्रशेखर जहागीरदार
२. तौलनिक साहित्याभ्यास - वसंत बापट
३. तौलनिक साहित्याभ्यास: नवे सिध्दांत आणि उपयोजन - आनंद पाटील
४. तौलनिक साहित्याभ्यास आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय - र. बा. मंचरकर
५. साहित्य: रंग आणि अंतरंग - निशिकांत मिरजकर
६. भारतीय साहित्याची संकल्पना - संपा. द. दि. पुंडे आणि पद्मजा घोरपडे
७. तौलनिक साहित्य आणि शेक्सपिअरची नाटके - वा.पु.गिंडे
८. तौलनिक साहित्य -निशिकांत मिरजकर

Audit Course

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३

AC ३०१ C लेखनविषयक नियम व मुद्रितशोधन

घटक १: लेखनविषयक नियमांचे मुद्रितशोधनातील महत्त्व

- १.१ लेखनविषयक नियमांची माहिती
- १.२ मराठी विरामचिन्हांचा परिचय
- १.३ मुद्रितशोधनातील लेखनविषयक नियमांचे महत्त्व

घटक २: मुद्रितशोधन: स्वरूप व प्रक्रिया

- २.१ मुद्रितशोधन म्हणजे काय ?
- २.२ मुद्रितशोधनाच्या उपयोजनाची क्षेत्रे आणि या कौशल्याची आवश्यकता
- २.३ मुद्रितशोधनाच्या खुणा, त्यांचा आणि त्यांचे उपयोजन

घटक ३: मुद्रितशोधन: स्वरूप व प्रक्रिया

- ३.१ किमान तीनशे शब्दांचे तीन गद्य उतारे निवडून त्यातील विरामचिन्हे ओळखून त्यांची प्रकारानुसार यादी करा.
- ३.२ वर्गातील विद्यार्थ्यांचे दोन गट करून एका गटाने लिहिलेल्या उताऱ्याचे दुसऱ्या गटाकडून मुद्रितशोधन करून घ्या. (किमान दोन उतारे प्रत्येक गटाकडून)

संदर्भग्रंथ -

१. सुगम मराठी व्याकरण - मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
२. मुद्रित - शोधन, भाग - १ - य. ए. धायगुडे, दि पूना प्रेस ऑनर्स असो. लि., पुणे.
३. व्यावहारिक मराठी - ल. रा. नसिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
४. सुलभ मराठी व्याकरण व लेखन - पद्मिनी बिनीवाले, नवनीत, मुंबई.
५. शुद्धलेखन नियमावली - भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन, मुंबई.
६. मराठी शुद्धलेखन प्रदीप - मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
७. शुद्धलेखन मार्गप्रदीप - अरुण फडके, अंकुर, ठाणे.
८. मराठी लेखन-कोश - अरुण फडके, केशव भिकाजी ढवळे, मुंबई.
९. मराठी लेखन कोश - यास्मिन शेख, मनोविकास, पुणे.
१०. लेखनमित्र - र. य. साने, विद्या विकास पब्लिशर्स, नागपूर.

Audit Course

अभ्यासपत्रिका क्र. ०४
AC ३०१ Dनिबंधलेखन

घटक १: निबंध: स्वरूप व वैशिष्ट्ये

- १.१ निबंध म्हणजे काय ?
- १.२ निबंधाची वैशिष्ट्ये व निराळेपण

घटक २: निबंधलेखनाचे तंत्र

- २.१ आशयाची मांडणी
- २.२ लेखनतंत्र

घटक ३: निबंधाचे प्रकार

- ३.१ चार निवडक प्रकारातील निबंधलेखनाचे स्वरूप व प्रात्यक्षिक
  - ३.१.१ वर्णनात्मक
  - ३.१.२ आत्मनिवेदनात्मक
  - ३.१.३ चिंतनात्मक
  - ३.१.४ ललित

संदर्भग्रंथ -

१. व्यावहारिक मराठी - ल. रा. नसिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
२. मराठी भाषा: उपयोजन आणि सर्जन - संपा. अनिल गवळी.
३. सुलभ मराठी व्याकरण व लेखन - पद्मिनी बिनीवाले, नवनीत, मुंबई.
४. निबंध: शास्त्र व कला - प्र. न. जोशी
५. वाङ्मयीन निबंध - रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
६. सुगम मराठी व्याकरण व लेखन- मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
७. ग्रंथ - संवाद - वि. शं. चौघुले, प्रतिमा, पुणे.
८. लेखनमित्र - र. य. साने, विद्या विकास पब्लिशर्स, नागपूर.
९. मराठी निबंध पुष्पांजली - शोभना अळवणी
१०. डायमंड निबंधलेखमाला - विभावरी दामले, प्राची साठे

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
भाषा अभ्यास प्रशाळा व संशोधन केंद्र
मराठी विभाग

एम्. ए. मराठी
(सी. बी. सी. एस.)
जुलै २०२० पासून लागू

सत्र चार

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका -

एमएआर ४०१ - विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास - कविता

एमएआर ४०२ - संशोधन प्रकल्प

एमएआर ४०३ - लोकसाहित्य व खानदेशी लोकसाहित्य

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका -

एमएआर ४०४ (अ) - कार्यालयील कामकाज व पत्रव्यवहार

एमएआर ४०४ (ब) - निवडक निबंधवाङ्मयाचा अभ्यास

एमएआर ४०४ (क) - मराठी साहित्य व चित्रपट

ऑडिट अभ्यासपत्रिका -

एसी ४०१ C - भाषण कौशल्य (वक्तृत्व, वादविवाद व सूत्रसंचालन कौशल्य)

एसी ४०१ D - ग्रंथ: परिचय व परीक्षण लेखन

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०१

एमएआर ४०१ विशिष्ट वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास - कविता

घटक १: कविता: संकल्पना व स्वरूप

१.१ कवितेची संकल्पना

१.२ कवितेचे घटक

घटक २: कवितेचे प्रकार

२.१ मध्ययुगीन काव्याचे प्रमुख प्रकार (ओवी, अभंग, भारुड, लावणी, पोवाडा, आख्यानकाव्य)

२.२ आधुनिक कवितेचे प्रमुख प्रकार (सुनीत, मुक्तछंद, दीर्घ कविता, खंडकाव्य, गजल, हायकू)

घटक ३: आधुनिक मराठी कवितेची वाटचाल

३.१ केशवसुतकालीन कविता

३.२ नवकविता

३.३ साठोत्तरी कविता

घटक ४: निवडक कवितासंग्रहांचा अभ्यास

४.१ 'तुही यत्ता कंची' - नामदेव ढसाळ

४.२ 'पायी चालणार' - प्रफुल्ल शिलेदार

संदर्भग्रंथ -

१. कवितेचा शोध - वसंत पाटणकर
१. कविता: संकल्पना, निर्मिती आणि समीक्षा - वसंत पाटणकर
२. काही मराठी कवी: जाणिवा आणि शैली - सुधीर रसाळ
३. अर्वाचीन मराठी काव्यदर्शन - अक्षयकुमार काळे
४. मराठी कविता आणि आधुनिकता - यशवंत मनोहर
५. मराठी कविता: स्वरूप आणि विवेचन - निशिकांत ठकार
६. साठोत्तरी कविता आणि कवी - रा. ग. जाधव
७. स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता - संपादक: सुषमा करोगल
८. कविता आणि प्रतिमा - सुधीर रसाळ
९. मराठी काव्याचे मानदंड- भाग १, २ - स. रा. गाडगीळ
१०. कवितेविषयी - वसंत आबाजी डहाके

११. दोन परंपरा - द. भि. कुलकर्णी
१२. मराठी साहित्य: प्रेरणा व स्वरूप - संपा. गो.मा. पवार, म. द. हातकणंगलेकर
१३. स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता (१९४५ ते १९६०) - संपा. वसंत पाटणकर
१४. स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता (१९६१ ते १९८०) - संपा. तु. शं. कुलकर्णी
१५. साहित्य: अध्यापन आणि प्रकार - संपा. संपा. श्री. पु. भागवत आणि इतर
१६. आधुनिक मराठी कविता: काही रूपे, काही रंग - गो. म. कुलकर्णी
१७. आधुनिक मराठी काव्य: उद्गम, विकास आणि भवितव्य - दि. के. बेडेकर
१८. कवितारती - विजया राजाध्यक्ष
१९. मराठी कविता: १९४५ ते १९६० - रा. श्री. जोग
२०. मराठी कविता: नवी वळणे - प्रकाश देशपांडे केजकर
२१. आधुनिक मराठी कवयित्रींची कविता - रा. ग. जाधव
२२. मी भयंकराच्या दारात उभा आहे ! - संपा. सतीश काळेसकर, प्रज्ञा दया पवार
२३. नवे कवी नवी कविता - विश्राम गुप्ते
२४. नव्वदोत्तरी आंबेडकरी कवितेची मीमांसा - अशोक इंगळे
२५. दलित कवितेचा इतिहास - महेंद्र भवरे
२६. आधुनिक मराठी कविता - प्रकाश देशपांडे केजकर

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०२

एमएआर ४०२ संशोधन प्रकल्प

- सदर अभ्यासपत्रिकेसाठी विद्यार्थ्यांनी सत्राच्या सुरुवातीला संपूर्ण अभ्यासक्रमातील घटकांपैकी कोणत्याही घटकाशी संबंधित एका विषयाची निवड संबंधित मार्गदर्शकांशी (विषयशिक्षकांशी) चर्चा करून करावयाची आहे.
- निवडलेल्या विषयावरील संशोधन प्रकल्प सत्राच्या अखेरीस विद्यार्थ्यांनी संबंधित मार्गदर्शकांकडे (विषयशिक्षकांकडे) जमा करावयाचा आहे.
- सदर प्रकल्प सत्र तिसऱ्यामध्ये अभ्यासलेल्या संशोधन पध्दतीच्या अभ्यासपत्रिकेनुसार असावा.
- संशोधन प्रकल्प लेखनाबाबत विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करण्याची जबाबदारी संबंधित विषयशिक्षकांची राहिल.
- संशोधन प्रकल्प किमान ४०-५० पृष्ठसंख्येचा असावा.
- संशोधन प्रकल्प हस्तलिखित स्वरूपातच असावा.
- संशोधन प्रकल्पाच्या पहिल्या पानावर संबंधित मार्गदर्शक, विभागप्रमुख आणि संचालक यांच्या स्वाक्षरी असणे अनिवार्य आहे.

सदर अभ्यासपत्रिकेसाठी परीक्षेचे स्वरूप व गुणांची विभागणी खालीलप्रमाणे असेल.

अंतर्गत गुण (४० गुण)	सादरीकरण (Presentation) - PPT / Seminar / मौखिकी	३० गुण
	वर्गातील उपस्थिती व वर्तन	१० गुण
विद्यापीठ परीक्षा गुण (६० गुण)	संशोधन प्रकल्प	६० गुण
	एकूण गुण	१०० गुण

अनिवार्य अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३

एमएआर ४०३ लोकसाहित्य आणि खानदेशी लोकसाहित्य

घटक १: लोकसाहित्याचे स्वरूप

१.१ लोकसाहित्य: व्याख्या व संकल्पना

१.२ लोकसाहित्याची स्वरूपवैशिष्ट्ये

घटक २: लोकसाहित्यातील संप्रदाय

२.१ निसर्गरूपकवादी संप्रदाय

२.२ भ्रान्त कल्पनाविवादी संप्रदाय

२.३ हेतूकथावादी संप्रदाय

२.४ भाषाशास्त्रीय संप्रदाय

घटक ३: मिथक व लोकतत्त्व

३.१ मिथक: संकल्पना व स्वरूप

३.२ लोकतत्त्व: संकल्पना व स्वरूप

घटक ४: खानदेशातील अहिराणी लोकसाहित्य

४.१ अहिराणी लोकगीते

४.२ अहिराणी लोकोक्ती (म्हणी, उखाणे, वाक्प्रचार)

घटक ५: खानदेशातील आदिवासी लोकसाहित्य

५.१ आदिवासी लोकगीते

५.२ आदिवासी लोकोक्ती

संदर्भग्रंथ -

१. लोकसाहित्याचे स्वरूप - डॉ. प्रभाकर मांडे
२. लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह - डॉ. प्रभाकर मांडे
३. लोकसाहित्य स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र - डॉ. गं. ना. मोरजे
४. लोकसाहित्य: शोध व समीक्षा - डॉ. रा. चिं. ढेरे
५. संतसाहित्य आणि लोकसाहित्य - डॉ. रा. चिं. ढेरे

- ६ लोकसाहित्य उद्गम आणि विकास - डॉ. शरद व्यवहारे
- ७ लोकसाहित्य कला विचार : डॉ. गं. ना. मोरजे
- ८ लोकसाहित्याची मीमांसा - डॉ. विश्वनाथ शिंदे
- ९ लोकसाहित्याची रूपरेषा - दुर्गा भागवत
- १० धर्म आणि लोकसाहित्य - दुर्गा भागवत
- ११ लोकसाहित्य व लोकपरंपरा - संपा. डॉ. र. ना. वरखेडे
- १२ अहिराणी लोकसाहित्य - कृष्णा पाटील
- १३ अहिराणी लोकसाहित्य - दा. गो. बोरसे
- १४ खानदेशी लोककथा - डॉ. बी. एन. पाटील, प्रशांत पब्लिकेशनन्स जळगाव
- १५ पावरा समाज आणि संस्कृती - डी. जी. पाटील
- १६ पावरांच्या लोकदेवता - डी. जी. पाटील
- १७ मावची बोली, समाज आणि संस्कृती - डॉ. सुधीर कोठावडे
- १८ भिल्लांचे वागवैभव - संपा. विजया सोनार
- १९ कोकणीचे मौखिक वाङ्मय - संपा. विजया सोनार
- २० आदिवासी कोकणांच्या कथा - संपा. विजया सोनार
- २१ खान्देशातील लोकदेवता : कानबाई - डॉ. पुष्पलता करनकाळ
- २२ कानबाईची गाणी - डॉ. पुष्पलता करनकाळ
- २३ देहवाली साहित्य - संपा. चामुलाल राठवा
- २४ ढोल दिवाळी विशेषांक २००२ - भाषा संशोधन प्रकाशन केंद्र बडोदा
- २५ ढोल विशेषांक (पावरा, देहवाली, अहिराणी), - भाषा संशोधन प्रकाशन केंद्र बडोदा
- २६ लोकरंग - डॉ. प्रभाकर मांडे
- २७ लोकसंचित -डॉ. तारा भवाळकर
- २८ मराठी तमाशा - नामदेव व्हटकर
- २९ लोकनाट्याची परंपरा - वि.कृ. जोशी
- ३० लोकसाहित्य आणि इतिहास - डॉ. ग.ना. मोरजे
- ३१ लोकनाट्य : उद्गम आणि विकास - डॉ. पुरुषोत्तम कालभूत
- ३२ लोकरंजनाची पारंपरिक माध्यमे - डॉ. शरद व्यवहारे
- ३३ भिल्लांची गाणी - डॉ. सुदाम जाधव

- ३४ लोकसाहित्य व लोकसंस्कृती - डॉ. विद्या व्यवहारे
- ३५ महाराष्ट्रातील आदिवासी मराठी लोकसाहित्य: एक शोध - डॉ. माहेश्वरी गावीत, दास्ताने रामचंद्र आणि कंपनी
- ३६ अहिराणी वागवैभव - अभिमन्यू पाटील, गांधलीकर, कस्तुरी प्रकाशन अमळनेर
- ३७ अहिराणी म्हणी व वाक्प्रचार - डॉ. ज्ञानेश्वर सूर्यवंशी, अक्षय प्रकाशन पुणे
- ३८ अहिराणी बोली भाषावैज्ञानिक अभ्यास - डॉ. रमेश सुर्यवंशी
- ३९ अहिराणी बोली म्हणी व वाक्प्रचार - डॉ. रमेश सुर्यवंशी
- ४० अहिराणी बोली शब्दकोश - डॉ. रमेश सुर्यवंशी
- ४१ खान्देशातील म्हणी (वर्गीकरणात्मक) - डॉ. रमेश सुर्यवंशी
- ४२ लोकसाहित्य आणि अभ्यास विषय (खानदेशी) - डॉ. रमेश सुर्यवंशी
- ४३ अहिराणी लोकगीते व लोकभाषा - डॉ. म. सु. पगारे, प्रशांत पब्लिकेशन्स जळगाव
- ४४ अहिराणी लोकगीतातील लोकतत्त्व, इहवाद आणि लोकभाषा - डॉ. म. सु. पगारे
- ४५ अहिराणी म्हणीतील समाजभाषा - डॉ. म. सु. पगारे
- ४६ पावरा लोकगीतातील लोकसंस्कृती - डॉ. म. सु. पगारे
- ४७ साहित्य: लोक, ग्रामीण आणि दलित (खंड १ ते ४ पैकी पहिला खंड) डॉ. म. सु. पगारे, दिलीपराज प्रकाशन पुणे
- ४८ वही वाड्मयातील लोकजीवन - डॉ. म. सु. पगारे, सागर प्रकाशन जळगाव
- ४९ बोलीभाषा संशोधनाच्या नव्या दिशा - संपा. डॉ. म. सु. पगारे, डॉ. आशुतोष पाटील प्रशांतपब्लिकेशनन्स जळगाव
- ५० लोकसाहित्य व लोकतत्त्व - मधुकर वाकोडे

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०१

एमएआर ४०४ (अ) कार्यालयीन कामकाज व पत्रव्यवहार

घटक १: कार्यालयीन लेखनव्यवहार

- १.१ टिप्पणी लेखन, अहवाल लेखन, इतिवृत्त लेखन
- १.२ जाहीर निवेदन, माहितीपत्रक वा प्रसिध्दीपत्रक

घटक २: पत्रव्यवहार

- २.१ व्यक्तिगत पत्रव्यवहार - अभिनंदन पत्र, आभार पत्र, विनंती अर्ज वा पत्र, तक्रार पत्र
- २.२ कार्यालयीन पत्रव्यवहार- प्रशासनिक पत्र, अर्धशासकीय पत्र, कार्यालयीन आदेश
- २.३ व्यावसायिक पत्र
- २.४ नोकरीसाठी अर्ज

घटक ३: पत्रात्मक लेखनाची नवी रूपे

- ३.१ निमंत्रण पत्रिका
- ३.२ शुभेच्छापत्र
- ३.३ कार्यक्रम पत्रिका
- ३.४ ग्रंथपरिचय पत्रक

संदर्भग्रंथ -

१. व्यावहारिक मराठी - ल. रा. नशिराबादकर
२. व्यावहारिक मराठी - सयाजीराव मोकाशी, रंजना नेमाडे
३. व्यावहारिक मराठी - स्नेहल तावरे
४. सुगम मराठी व्याकरण - लेखन - मो. रा. वाळंबे
५. मराठी व्याकरण व लेखन - विनायक गंधे
६. मराठी व्याकरण: निबंध व पत्रलेखन - निर्मला काकडे, शैलजा देवगावकर
७. व्यावहारिक मराठी - कल्याण काळे, द. दि. पुंडे
८. उपयोजित मराठी - प्रभाकर जोशी, किशोर पाटील
९. उपयोजित मराठी - रमेश वरखेडे
१०. व्यावहारिक मराठी - प्रकाश परब
११. कार्यालयीन कौशल्ये - अक्षय घोरपडे

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०२

एमएआर ४०४ (ब) निवडक निबंधवाङ्मयाचा अभ्यास

घटक १: निबंधवाङ्मयाचा विकास

१.१ वैचारिक निबंध

१.२ ललित गद्य

घटक २: 'विज्ञान आणि समाज' - वि. दा. सावरकर

२.१ 'विज्ञान आणि समाज' या पुस्तकातील निबंधलेखनाचे स्वरूप

२.२ 'विज्ञान आणि समाज' या पुस्तकातील निबंधलेखनाचे विशेष

घटक ३: 'भारतीय संस्कृती' - साने गुरुजी

३.१ 'भारतीय संस्कृती' या पुस्तकातील निबंधलेखनाचे स्वरूप

३.२ 'भारतीय संस्कृती' या पुस्तकातील निबंधलेखनाचे विशेष

घटक ४: 'विचार तर कराल' - नरेंद्र दाभोळकर

४.१ 'विचार तर कराल' या पुस्तकातील निबंधलेखनाचे स्वरूप

४.२ 'विचार तर कराल' या पुस्तकातील निबंधलेखनाचे विशेष

संदर्भग्रंथ-

१. प्रद्रक्षिणा खंड १ व २ - संपा. अनिरुध्द कुलकर्णी
२. मराठी निबंध : उद्गम आणि विकास - गिरीश मोरे
३. मराठी निबंध - म.मा. आळतेकर
४. आधुनिक मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - गो.म. कुलकर्णी
५. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड १ व ८ - य.दि. फडके
६. बदलता भारत - भानु काळे
७. मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार - द.वा. पोतदार
८. मराठी निबंधाची वाटचाल - शं.गो. तुळपुळे
९. अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका - गं.बा. सरदार
१०. मराठी निबंध - लघुनिबंध: स्वरूप व विवेचन - वि.पां. व चंद्रकांत देऊळगावकर
११. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी गद्य खंड १ व २ - संपा. भा.ल. भोळे
१२. ऐसे कैसे झाले भोंदू - डॉ. नरेंद्र दाभोळकर
१३. भ्रम आणि निरस - डॉ. नरेंद्र दाभोळकर
१४. अंधश्रद्धा : प्रश्नचिन्ह आणि पूर्णविराम - डॉ. नरेंद्र दाभोळकर
१५. अंधश्रद्धा विनाशाय - डॉ. नरेंद्र दाभोळकर
१६. पृथ्वीमोलाचा माणूस - महाराष्ट्र अंधश्रद्धा निर्मूलन समिती

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३
एमएआर ४०४ (क) मराठी साहित्य व चित्रपट

घटक १: माध्यमांतर: संकल्पना व स्वरूप

- १.१ माध्यमांचे प्रकार व विशेष
- १.२ साहित्यकृतीचे माध्यमांतर

घटक २: चित्रपटनिर्मिती: स्वरूप व वैशिष्ट्ये

- २.१ चित्रपटनिर्मितीची प्रक्रिया
- २.२ चित्रपटनिर्मितीची स्वरूपवैशिष्ट्ये

घटक ३: साहित्य व चित्रपट या माध्यमांमधील साम्यभेदांचा तुलनात्मक विचार

घटक ४: मराठी साहित्य व चित्रपट: अनुबंध

- ४.१ मराठी कादंबरी व चित्रपट
  - ४.१.१ मराठी कादंबऱ्यांवरून तयार झालेल्या चित्रपटांचा (मराठी वा हिंदी) परामर्श
  - ४.१.२ मराठी कादंबऱ्यांवरून तयार झालेल्या निवडक चित्रपटांचा तुलनात्मक विचार
- ४.२ मराठी नाटक व चित्रपट
  - ४.१.१ मराठी नाटकांवरून तयार झालेल्या चित्रपटांचा (मराठी वा हिंदी) परामर्श
  - ४.१.२ मराठी कादंबऱ्यांवरून तयार झालेल्या निवडक चित्रपटांचा तुलनात्मक विचार

संदर्भग्रंथ -

१. प्रद्रक्षिणा खंड १ व २ - संपा. अनिरुद्ध कुलकर्णी
२. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड चार ते सहा - संपा. रा. श्री. जोग
३. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड सात - संपा. रा. ग. जाधव
४. मराठी चित्रपटाची पटकथा - अनिल सपकाळ
५. सिनेमाची गोष्ट - अनिल दामले
६. शेक्सपिअर आणि सिनेमा - विजय पाडळकर
७. गगनी समुद्र बिंबले...- विजय पाडळकर
८. देवदास ते भुवनशोम - विजय पाडळकर
९. साहित्याचे माध्यमांतर - संपा. राजेंद्र थोरात, आशुतोष कसबेकर

Audit Course

अभ्यासपत्रिका क्र. ०३

AC ४०१ Cभाषण कौशल्य (वक्तृत्व, वादविवाद व सूत्रसंचालन कौशल्य)

घटक १: भाषण कौशल्यासाठी आवश्यक बाबी

- १.१ वाचन, मनन, चिंतन, अभ्यास
- १.२ मांडणी- प्रारंभ, मुख्य विवेचन, समर्पक व आकर्षक मुद्दे, समारोप
- १.३ सुसूत्रता, सहजता, ओघवतेपणा, भाषाप्रभुत्व, शैली
- १.४ देहबोली

घटक २: वक्तृत्व कौशल्य

- २.१ वक्तृत्व कौशल्याचे स्वरूप
- २.२ वक्तृत्व कौशल्यासाठी आवश्यक बाबी

घटक ३: वाद कौशल्य

- ३.१ वाद कौशल्याचे स्वरूप
- ३.२ वादा कौशल्यासाठी आवश्यक बाबी

घटक ४: सूत्रसंचालन कौशल्य

- २.१ सूत्रसंचालन कौशल्याचे स्वरूप
- २.२ सूत्रसंचालन कौशल्यासाठी आवश्यक बाबी

संदर्भग्रंथ -

१. भाषासंवाद - नंदकुमार मोरे
२. संवादशास्त्र - श्रीपाद जोशी
३. देहबोली - अंजली पेंडसे
४. व्यासपीठ - महादेव वाळुंज
५. प्रभावी भाषण कला - रवींद्र देसाई
६. संवादाची मूलतत्त्वे - श्रीपाद भालचंद्र जोशी, य. च. म. मु. वि., नाशिक

Audit Course

अभ्यासपत्रिका क्र. ०४ AC ४०१ D ग्रंथ परिचय व परीक्षण

घटक १: ग्रंथ परिचय

१.१ ग्रंथ परिचयाचे स्वरूप (ग्रंथाचे नाव, लेखकाचे नाव, ग्रंथाच्या आशयाबाबत व वैशिष्ट्यांबाबत विवेचन)

१.२ ग्रंथ परिचय लेखनाचे तंत्र

घटक २: ग्रंथपरीक्षण

२.१ ग्रंथपरीक्षणाची पूर्वतयारी - वाचन, आकलन, टिपणे

२.२ ग्रंथपरीक्षणाचे स्वरूप - प्रास्ताविक (ग्रंथांचे शीर्षक व प्रकाशनकाल, ग्रंथाचा प्रधान विषय), ग्रंथाचे एकंदर स्वरूप व मांडणी, ग्रंथाचे वेगळेपण, गुणदोषात्मक विवेचन, मूल्यमापनात्मक अभिप्राय, शीर्षक.

घटक ३: ग्रंथ परिचय व परीक्षण - उपयोजन

३.१ ललित व वैचारिक अशा दोन्ही प्रकारांतील ग्रंथांचे परीक्षण लिहिण्याचा सराव करणे.

संदर्भग्रंथ -

१. रसग्रहण: कला व स्वरूप - गो. म. कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
२. रसास्वाद : वाङ्मय आणि कला - माधव आचवल, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
३. व्यावहारिक मराठी - ल. रा. नसिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
४. मराठी भाषा: उपयोजन आणि सर्जन - संपा. अनिल गवळी.
५. सुलभ मराठी व्याकरण व लेखन - पद्मिनी बिनीवाले, नवनीत, मुंबई.
६. वाङ्मयीन निबंध - रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
७. सुगम मराठी व्याकरण व लेखन- मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
८. ग्रंथ - संवाद - वि. शं. चौघुले, प्रतिमा, पुणे.
९. मराठी लेखन-कोश - अरुण फडके, केशव भिकाजी ढवळे, मुंबई.
१०. मराठी लेखन कोश - यास्मिन शेख, मनोविकास, पुणे.
११. लेखनमित्र - र. य. साने, विद्या विकास पब्लिशर्स, नागपूर.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,

Jalgaon

School of Language Studies and Research Center

Dept. of English

M.A. English

(Part I and II)

(w.e.f. June 2019)

Semester- I

Course Code	Course Type	Title of the Course	Distribution of Marks For Examination						Credits
			Internal		External		Total		
			Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
ENG 101	Core	Special Poet Study- W. B. Yeats	40	-	60	-	100	-	04
ENG 102	Core	Short Stories in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 103	Core	Diaspora Literature in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 104	Skill Based/ Elective	A)Skills for Academic Purpose B)Value Education and English Literature C) Special Author Study: William Shakespeare	40	-	60	-	100	-	04
AC 101	Audit Course	Practicing Cleanliness	-	100	-	-	-	100	02

Semester- II

Course Code	Course Type	Title of the Course	Distribution of Marks For Examination						Credits
			Internal		External		Total		
			Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
ENG 201	Core	Drama In English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 202	Core	Development of Criticism in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 203	Core	Popular Literature in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 204	Skill Based/ Elective	A) Employability Skills and English Language B) Science Fiction in English C) Skills in Spoken and Written English	40	-	60	-	100	-	04
AC 201	Audit Course	Any one out four (Personality and Cultural Development Related) A) Soft Skills B) Practicing Sports Activities C) Practicing Yoga D) Introduction to Indian Music	100	-	-	-	100	-	02

Semester- III

Course Code	Course Type	Title of the Course	Distribution of Marks For Examination						Credits
			Internal		External		Total		
			Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
ENG 301	Core	Critical Approaches and Literary Criticism	40	-	60	-	100	-	04
ENG 302	Core	Gender Sensitization and English Literature	40	-	60	-	100	-	04
ENG 303	Core	Post colonialism and Post Colonial Novel	40	-	60	-	100	-	04
ENG 304	Skill Based/ Elective	A) Digital Writing Skills and English Language B) Indian Literature in Translation C) American Literature	40	-	60	-	100	-	04
AC 301	Audit Course	Any one out of four (Technology + Value Added Course) A) Computer Skills B) Cyber Security C) Learning English through Interactive Method D) Writing Short Story	100	-	-	-	100	-	04

Semester- IV

Course Code	Course Type	Title of the Course	Distribution of Marks For Examination						Credits
			Internal		External		Total		
			Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
ENG 401	Core	Reflective Literature in English	40	-	60	-	100	-	04
ENG 402	Core	Research Methodology and English Literature	40	-	60	-	100	-	04
ENG 403	Core	Film and Literature	40	-	60	-	100	-	04
ENG 404	Skill Based/ Elective	A) Translation Skill B) Project Writing C) Comparative Study of Literature	40	-	60	-	100	-	04
AC 401	Audit Course	Any one out of four A) Human Rights B) Current Affairs C) Vocabulary Learning and Using Appropriate Words D) NET/ SET Exams preparation	100	-	-	-	100	-	04

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
School of Language Studies & Research Centre
Department of English
M. A. English
(CBCS)
w.e.f. July 2019

Sem. I

Core Papers

- ENG 101: Special Poet Study-Yeats W.B.**
ENG 102: Short Stories in English
ENG 103: Diaspora Literature in English

Skill Based Course/Elective Paper

- ENG 104 A): Skills for Academic Purpose**
ENG 104 B): Value Education and English Literature
ENG 104 C): Special Author Study- William Shakespeare

Audit Course

- AC 101: Practicing Cleanliness**

ENG 101: Special Poet Study: W B Yeats

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To introduce students with contribution of W.B. Yeats as a Poet
2. To acquaint the students with the form, language and poetic devices used in the poems of Yeats
3. To orient the students with the skills of creative writing through the prescribed poems.

Content:

Following poems of W B Yeats (prescribed)

1. Second Coming
2. Among School Children
3. A Dialogue of self and soul
4. Sailing to Byzantium
5. A prayer for my Daughter
6. Leda and the Swan

Reference Books:

1. Yeats, W. B. *The Poems*, ed. Daniel Albright, London: J.M.Dent, 1994.
2. Yeats, W. B. *The Autobiography of W. B. Yeats*. New York: Collier, 1965.
3. Bhaskar, Vidya and Sabina Chawla. *W. B. Yeats Selected Poems: With an Introduction, Annotation and Critical commentaries*. Delhi: Spectrum Books Pvt. Ltd, 2018.
4. Sheils, Barry. *W. B. Yeats and World Literature: The Subject of Poetry*. UK: Routledge, 2015.
5. Varshney, R. L. *W. B. Yeats Selected Poems*. .....: Lakshmi Narain Agerawal, 2018.
6. Sen, S. *W. B. Yeats Selected Poems: Critical Evaluation*. Delhi: Unique Publishers (I) Pvt. Ltd. 2008.

7. Hamilton, Ian and Jeremy Noel- Tod. *The Oxford Companion to Modern Poetry*. London: Oxford University Press, 2014.
8. Sinha, M. P. *W. B. Yeats His Poetry and Politics*. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors Pvt. Ltd.
9. Patel, Rajeshwari. *W. B. Yeats and The Ideal of "Unity of Being" ..... : Stosius Inc/advert Books Division*. 1990.
10. Sanders, Andrew. *The Short Oxford History of English Literature*. London: OUP.

Question Paper Format

External- (each question will carry equal marks)- 60 marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short Notes (2/4)

Internal-

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

ENG 102: Short Stories in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with the form and function of short story
2. To acquaint the students with contribution of major story writers in thought development
3. To motivate students to practice the skill of thought and creativity development through story form

Content:

1. Short story: Form, nature and types
2. The Babus of Nayanjore- Rabindranath Tagore
3. The Lost Child- Mulkraj Anand
4. An Astrologer's Day- R. K. Narayan
5. Miracle- Kartar Singh Duggal
6. Time Stops At Shamli- Ruskin Bond

Reference Books:

1. Cross, E A. The Short Story: A Technical and Literary Study. Chicago: A.C. McClurg & Co, 1914. Print.
2. Head, Dominic. The Modernist Short Story: A Study in Theory and Practice. Cambridge [England: Cambridge University Press, 1992. Print.
3. Notestein, Lucy L, and Waldo H. Dunn. The Modern Short Story: A Study of the Form: Its Plot, Structure, Development and Other Requirements. New York: A.S. Barnes Company, 1914. Print.
4. Sen, Nandini. Mahasweta Devi: Critical Perspectives. New Delhi: Pencraft International, 2011. Print.

5. Sen, Nivedita, and Nikhil Yadav. *Mahasweta Devi: An Anthology of Recent Criticism*. New Delhi: Pencraft International, 2008. Print.
6. Smith, A J. M, and W H. Mason. *Short Story Study: A Critical Anthology*. London: Edward Arnold, 1961. Print.
7. *Short Story*. Columbia, S.C: s.n., 1990. Internet resource.

Question Paper Format

External- (each question will carry equal marks)- 60 marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short Notes (2/4)

Internal-

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 marks.

ENG 103: Diaspora Literature in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with the term Diaspora
2. To introduce the students with the phase of Diaspora literature
3. To help students reading and perceiving Diaspora elements in select texts

Content:

- 1) Diaspora: concept and features
- 2) Kunzru Hari: *Gods Without Men*
- 3) Kureishi Hanif : *The Buddha of Suburbia*
- 4) Naipaul V S : *Miguel Street*

Reference Books:

1. Mullo, Anand. Voices of Indian Diaspora. ....: Motilal Banarasidas, 2016.
2. Kenny, Kevin. Diaspora: A very Short Introduction (very short introductions), London: Oxford, ISBN 13:978-0199858583.
3. The Rutledge Diaspora Studies Reader, Ed. Klau Stierstorfer and Jane Wilson. UK: Routledge, 2017.
4. Indian Diaspora in the Caribbean Ed. Rattan Lal Hangloo, Primus Books, 2015.
5. Rutledge Handbook of Diaspora Studies. Ed. Robin Cohen and Carolin Fisher. New York: Routledge, 2019.
6. New Roots for Diaspora Studies. Ed. Banerjee Sukanya, Amis McGuinness and Stven C. McKay, Indiana University Press, 2012.

Question Paper Format

External- (each question will carry equal marks)- 60 marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short Notes (2/4)

Internal-

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

ENG 104 A): (Skill Based Course) Skills for Academic Purpose

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To develop creative thinking among students
2. To inculcate in them the ability of developing ideas
3. To explain them the difference between creative writing and business writing

Content:

- 1) Paragraph Writing
- 2) Picture Description
- 3) Note Making- Note Taking
- 4) Business Letters

Reference Books:

1. Badi, R. V. and K. Aruna. Business Communication Delhi: Vrinda Publications (P) Ltd, 2008. Print
2. Chanda, P. R. and Sangeeta Magan. Elements of Business Communication. Delhi: International book House Pvt. Ltd. 2013. Print
3. Jain, Charul and Pradummansingh Raj. English Language Skills for Academic Purposes. Chennai: Macmillan Publishers India Pvt. Ltd.
4. Mohan, Krishna and Meera Banergi. *Developing Communication Skills*. New Delhi: Macmillan Publishers India Pvt. Ltd.
5. Raman, Meenakshi and Sangita Sharma. *Technical Communication*. New Delhi: Tata McGraw Hill education Pvt. Ltd. 2012.Print
6. Thorat and Lokhandwala. *Enriching Oral and Written Communication*. Hyderabad: Orient Blackswan, 2009.Print.
7. Chaturwedi, P. D. *Professional Communication*. Delhi: Pearson, 2011. Print.

Question Paper Format

External- (each question will carry equal marks)- 60 marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short Notes (2/4)

Internal-

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

ENG 104 B) (Skill Based Course) Value Education and English Literature

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with the concept of value.
2. To introduce the importance of value.
3. To make the students familiar with the role of literature in disseminating.

Content:

1. Concept and features
2. The Mother of A Traitor: Maxim Gorky
3. Poor Men's Wishful Dreams: Sane Guruji
4. M.K.Gandhi: Bhupen Mahapatra
5. Defining Love: Gauri B. Nair

Reference Books:

1. Bahm, Archie. *Axiology: The Science of Value*, Amsterdam: Atlanta, 1993.
2. Hartman, Robert. *The Structure of Value: Foundation of Scientific Axiology*. Wipf and Stock Pub.2011.
3. Risieri, Frondizi. *What is Value? Introduction to Axiology* Open court Publish Co. 1971

Question Paper Format

External- (each question will carry equal marks)- 60 marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short Notes (2/4)

Internal-

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

ENG 104 C): (Elective Course) Special Author Study: William Shakespeare

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To introduce the students with 16th Century Drama and Poetry
2. To acquaint the students with contribution of Shakespeare as a dramatist and a poet
3. To familiarize the students with various techniques and devices used in 16th Century drama

Topics Prescribed:

1. Shakespearean Tragedy and Comedy
2. William Shakespeare- Julius Caesar
3. William Shakespeare- A Midsummer Night's Dream
4. Select sonnets by Shakespeare- 1 Sonnet No. 18 and Sonnet No. 94

Reference Books:

1. Baker, William, and Brian Vickers. *The Merchant of Venice*. London: Thoemmes Continuum, 2005. Internet resource.
2. Bloom, Harold, and Brett Foster. *The Sonnets*. New York: Bloom's Literary Criticism, 2008. Print.
3. Dunning, Edwin J. *The Genesis of Shakespeare's Art: A Study of His Sonnets and Poems*. Boston: Lee and Shepard, 1897. Print.
4. Pequigney, Joseph. *Such Is My Love: A Study of Shakespeare's Sonnets*. Chicago: University of Chicago Press, 1985. Print.
5. Scott, Mark W. *Shakespeare for Students: Critical Interpretations of As You Like It, Hamlet, Julius Caesar, Macbeth, the Merchant of Venice, a Midsummer Night's Dream, Othello, and Romeo and Juliet*. Detroit: Gale Research, 1992. Print.

9. Shakespeare, William, William A. Wright, and Rockwell Kent. The Complete Works of William Shakespeare: The Cambridge Edition Text. Garden City, N.Y: Garden City Books, 1936. Print.

10. Shakespeare, William, and Rex Gibson. The Sonnets. Cambridge, U.K: Cambridge University Press, 1997. Print.

Question Paper Format

External- (each question will carry equal marks)- 60 marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short Notes (2/4)

Internal-

First test- The students will write a test on the prescribed topics for 20 marks

Second test- The students will write a project of 10 pages in consultation with their subject teacher for 20 Marks.

AC 101 (Audit Course) Practicing Cleanliness

Marks: Total=100

Credits: 02

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
School of Language Studies & Research Centre
Department of English
M. A. English
(CBCS)
w.e.f. July 2019

Sem. II

Core Papers

ENG 201: Drama in English

ENG 202: Development of Criticism in English

ENG 203: Popular Literature in English

Skill Based Course/ Elective Paper

ENG 204 A): Employability Skills and English Language

ENG 204 B): Science Fiction in English

ENG 204 C): Skills in Spoken and Written English

Audit Course

AC 201 A): Soft Skills

B): Practicing Sports Activities

C): Practicing Yoga

D): Introduction to Modern Music

ENG 201: Drama in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To introduce the students with genre of drama through the writings of major novelists in English
2. To acquaint the students with creative writing and its impact on the mind of readers
3. To acquaint the students with major contemporary issues discussed in the drama.

Content:

1. Becket Samuel: *Waiting for Godot*
2. Williams Tennessee: *A Street Car Named Desire*
3. Alekar Satish: *Mahanirvan* (Translated by Gauri Deshpande)

Reference books:

1. Downer, Allan. *Fifty Years of American Drama: 1900-1950*. Chicago: Regnery Publishing, 1951.
2. Bigoby, C.W.E. *A Critical Introduction to 20th Century American Drama*. Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
3. Hunter, Gorden. *American Literature, American Culture*. New York: OUP, 1999.
4. King, Kimball. *Modern Dramatists: A Casebook of the Major British, Irish and American Playwrights*. New York: Rutledge, 2001.
5. Rosefeldt, Paul. *The Absent Father in Modern Drama*. New York: P. Lang, 1995.
6. *Collected Plays of Satish Alekar*. New Delhi: Oxford India Paperback. 2010.

Question Paper Format

External

Q1. LAQ

Q2. LAQ

Q3. LAQ

Q.4 LAQ

Q5 Short Notes- (2/4)

Internal

1. the students will write a test on the prescribed texts- 20 marks
2. The students will write a project containing 2 book reviews other than the prescribed texts/ or will interview two authors and writer report of it in the form of a project- 20 marks

ENG 202: Development of Criticism in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with criticism as a form of literature
2. To introduce the students with the techniques and elements of criticism through the prescribed texts
3. To acquaint the students with the skill of critical analysis.

Content:

1. Aristotle's : Poetics (Chapter 1 to 6)
2. Sidney Phillips: An Apology for Poetry
3. Arnold Matthew: The Function of Criticism at The Present Time
4. Wordsworth William: Preface to Lyrical Ballad
5. Eliot T S : Tradition and the Individual Talent

Reference book:

1. Lodge, David (Ed) *Twentieth Century Literary Criticism*. London: Longman, 1972.
2. Habib, M.A.R.A. *History of Literary Criticism: From Plato to the Present*. London: Blackwell, 2005.
3. Adams, Hazard. *Critical Theory Since Plato*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971.
4. Das, Bijaykumar. *Twentieth Century Criticism*. New Delhi: Atlantic Pulishers.
5. Nagranjan, M.S. *English Literary Criticism and Theory: An Introduction History*. Hyderabad: Orient Black Swan, 2006.
6. Aristotle. *The Art of Rhetoric*. Trans. H. C. Lawson- Tancred. Harmondsworth- Penguin, 1991.

Question Paper Format

External

Q1. LAQ

Q2. LAQ

Q3. LAQ

Q4. LAQ

Q5. Short notes (2/4)

Internal

1. The students will write a test on the prescribed texts- 20 marks
2. The students will write a script of drama or review of drama in the form of project- 20 marks

ENG 203: Popular Literature in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the term popular Literature
2. To help students understand the role and impact of popular literature on readers
3. To motivate students to practice the creative writing skill and thought development

Contents:

1. Popular Literature: Notion and features
2. Neelakantan Anand: *Rise of Shivagami*
3. Puzo Mario: *The Godfather*
4. Pattanaik Devdatt: *Sita: an illustrated retelling of Ramayana*

Reference books:

1. Ashley, B. (Ed). *The Study of Popular Fiction*. London: Pinter, 1989.
2. Bennett, T. (Ed). *Popular Fiction: Technology, Ideology, Production, Reading*. New York: Rutledge, 1990.
3. Palmer, J. *Potboilers. Methods, Concepts and Case Studies in Popular Fiction*. London: Rutledge, 1991.
4. Pawling, C. (Ed.) *Popular Fiction and Social Change*. London: Macmillan, 1984.
5. Gelder, Ken. *Popular Fiction: The Logics and Practices of Literary Field*. London: Rutledge, 1991.

Question Paper Format

External

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes (2/4)

Internal- 40 marks

1. First test will be on the prescribed texts- 20 marks
2. The students will be given some ideas / thoughts/ threads of imaginary story to develop.
The students will develop minimum two ideas in the form of story as project work for 20 marks.

ENG 204 A): (Skill Based Course) Employability Skills and English Language

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To introduces the students with the skills required for employment
2. To hone the skills required for employment
3. To give practice in the skills needed for employment

Content:

1. Proposal writing
2. Applications and Resume Writing
3. Interview techniques
4. Group Discussion

Reference books:

1. Bovee and Thill. *Bussiness Communication Today*, New Delhi: Tata McGraw Hill,
2. Kaul, Asha. *Bussiness Communication*, Delhi: Prentice- Hall of India.
3. Monnippally, Matthukutty M. *Bussiness Communication Startegies*. New Delhi: Tata McGraw Hill Publishing Company Ltd.
4. Randall, E Magors. *Business Communication*, New York: Harper and Row.
5. Balasubrananyam. *Business Communications*, Delhi: Vikas Publishing House.
6. Robinson, Netrakanti and Shintre. *Communicative Competence in Business English*, Hyderabad: Orient Longman.

Question Paper Format

External

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes (2/4)

Internal-

1. The students will write a test on the prescribed units – 20 marks
2. Mock interviews will be conducted by the teachers- 20 marks

ENG 204 B): (Skill Based Course) Science Fiction in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To introduce students with the concept of Science Fiction
2. To differentiate between creative writing and scientific writing
3. To understand the role of literature in simplifying the scientific ideas

Content:

1. Brief History of Science Fiction
2. Naralika Jayant- The Return of Vaman
3. Goswami Dinesh Chandra- The Hair Timer
4. Alderman Naom- The Powers

Reference Books:

1. Adam, Roberts. The History of Science Fiction. Palgrave Macmillan Publisher.
2. Lathom, Rob. The Oxford Handbook of Science Fiction. London: Oxford University Press.
3. Brian, W. Trillion Year Spree: The History of Science Fiction. Avon Books
4. Edward, James and Farah Mendlesohn (ed). The Cambridge Companion to Science Fiction. London: Cambridge University Press

Question Paper Format

External

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes (2/4)

Internal-

1. The students will write a test on the prescribed units – 20 marks
2. Mock interviews will be conducted by the teachers- 20 marks

ENG 204 C): (Elective Course) Skills in Spoken and Written English

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with a comprehensive understanding of the important aspects of Written and Spoken English.
2. To facilitate the students to improve their written and spoken skills in English.
3. To facilitate the students to interact effectively and cope with the needs of presentation.

Topics Prescribed:

1. Phonology of English: Introduction
2. Public Speaking, Telephonic Communication, Self Introduction
3. Writing Instructions, Writing for Web, Report Writing

Reference Books:

1. Acland, Richard. *Public Speaking*. London: V. Gollancz Ltd, 1946. Print.
2. Daniel, Iyabode O. *Introductory Phonetics and Phonology of English*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars, 2011. Internet resource.
3. English, J. *Professional Communication: How to Deliver Effective Written and Spoken Messages*. Lansdowne, South Africa: Juta, 2002. Print.
4. Foster, John, and John Foster. *Writing Skills for Public Relations: Style and Technique for Mainstream and Social Media*. London: Kogan Page, 2012. Internet resource.
5. Gopal, Namita. *Business Communication*. New Delhi: New Age International, 2009. Internet resource.
6. Gopala, Krishna C, and Lalitha Ramakrishnan. *Business Communication*. Mumbai: Himalaya Pub. House, 2009. Internet resource.

7. Jones, Charles. *A History of English Phonology*. London: Longman, 1989. Print.
8. King, Sporty. *Public Speaking*. Great Britain: Aspatore, 2002. Internet resource.
9. Lehman, Carol M, and Deborah D. DuFrene. *Business Communication*. Cincinnati, Ohio: South-Western College Pub, 1999. Print.
10. Minkova, Donka. *A Historical Phonology of English*. , 2014. Internet resource.
11. Osborn, Michael, and Suzanne Osborn. *Public Speaking*. Boston, Mass: Houghton Mifflin Co, 1991. Print.
12. Rai, Ajay. *Speaking and Writing in English*. New Delhi: Sterling, 1999. Print.
13. Rai, Urmila, and S M. Rai. *Business Communication*. Mumbai [India: Himalaya Pub. House, 2008. Internet resource.
14. Roach, Peter. *English Phonetics and Phonology: A Practical Course*. Cambridge, U.K: Cambridge University Press, 2000. Print.

Question Paper Format

External

- Q1. LAQ (1/2)
- Q2. LAQ (1/2)
- Q3. LAQ (1/2)
- Q4. LAQ (1/2)
- Q5. Short notes (2/4)

Internal-

1. The students will write a test on the prescribed units – 20 marks
2. Mock interviews will be conducted by the teachers- 20 marks

AC 201 (Audit Course)

Marks: Total=100

Credits: 02

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
School of Language Studies & Research Centre
Department of English
M. A. English
(CBCS)
w.e.f. July 2019
M. A. English

Sem. III

Core Papers

- ENG 301:   Critical Approaches and Literary Criticism**
- ENG 302:   Gender Sensitization and English Literature**
- ENG 303:   Post-colonialism and Post colonial Novel**

Skill Based Course/Elective Paper

- ENG 304 A):   Digital Writing Skills and English Language**
- ENG 304 B):   Indian Literature in Translation**
- ENG 304 C):   American Literature**

Audit Course

- AC 301 A): Computer Skills**
- B): Cyber Security**
- C): Learning English through interactive method**
- D): Writing Short Story**

ENG 301: Critical Approaches and Literary Criticism

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the term literary criticism
2. To introduce them the development of criticism
3. To help the student inculcate in themselves critical perception

Content:

- 1) Feminist Approach
- 2) Marxist Approach
- 3) Psycho analytical Approach
- 4) Structuralist Approach
- 5) Post Structuralist Approach
- 6) Eco-Critical Approach

Reference books:

1. Adams, Hazard. *Critical Theory Since Plato*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1971.
2. Habib, M.A.R.A. *History of Literary Criticism: From Plato to the Present*. London: Blackwell, 2005.
3. Barry, Peter. *Beginning Theory: An Introduction to Literary and Cultural Theory*. New Delhi: Viva Books
4. Eagleton, Terry. *Marxism and Literary Criticism*. London: Routledge, 2002.
5. Freud, Sigmund. *An Outline of Psycho: Analysis*. London: Hogarth Press, 1940.
6. Nagranjan, M.S. *English Literary Criticism and Theory: An Introduction History*. Hyderabad: Orient Black Swan, 2006.
7. Waugh, Patricia. *Literary Theory and Criticism*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

8. Rutheven, K.K. *Feminist Literary Studies: An Introduction*, 1984.
9. Lodge, David and Nigel Wood (Ed.) *Modern Criticism and Theory: A Reader*. New Delhi: Pearson, 2003.

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 302: Gender Sensitization and English Literature

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with the notion of gender sensitization
2. To introduce the students with the role of literature in disseminating the notion of gender sensitization.
3. To help students practice the notion of gender sensitization through various activities- literary and co-curricular

Content:

1. Gender Sensitization: Concept and features
2. Kapur Manju- (2009) *Difficult Daughters*, Faber and Faber
3. Woolf Virginia (1929) *A Room of One's Own*.(Select extracts) England, Hogarth Press
4. Tendulkar Vijay : *Silence! The Court is in Session* (English Tr.)

Reference books:

1. Sinha Sunita – (2016) *Rethinking Gender*, New Delhi, Atlantic
2. Kuman, Neelam, (ed.)- (2012) – *Gender and Science*, New Delhi, Foundation Books
3. Golver, David and Cora Kalpan (ed) (2009)- *Genders*, Routledge
4. Colebrook, Claire (2017) *Gender*, Palgrave Macmillan
5. Jain, Jasbir (ed.) (2014) *Women's Writing: Text and Context*, Rawat Publishers
6. Sinha, Sunita (ed.) (2017) *Feminism in Literature*, New Delhi , Atlantic Publishers
7. Swami, Indu (2009) *The Woman Question in the Selected Novels*

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions will carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 303: Post Colonialism and Post colonial Novel

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

4. To acquaint the students with the notion of post colonialism
5. To introduce the students with the role of literature in disseminating the notion of colonialism and post colonialism.
6. To help students practice the notion of post colonialism through various activities- literary and co-curricular

Content:

1. Post colonialism: Concept and features
2. Coetzee J.M.: *Disgrace*
3. Rhys Jean: *Wide Sargasso Sea*
4. Achebe Chinua: *Things Fall Apart*

References:

1. Abraham, Taisha. *Introducing Postcolonial Theories*. Macmillan, 2009.
2. Gilbert, Federick. *Encyclopedia of Literary Criticism*. New Delhi: Amol Publications, 2006.
3. Nayer, Promod K. *Postcolonial Literature*. Pearson Longman, 2008.
4. Selden, Raman and Peter Widdowson. *A readers Guide to Contemporary Theory* IIIrd Edition. Lexington: U of Kuntucky, 1993.
5. Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths and Helen Tiffin. *Key concepts in Post-colonial Studies*. London: Routledge, 1998.
6. Hiddleston, Jane. *Understanding Post-colonialism*. Stockfield: Acumen, 2009. Internet Resource.
7. McLeod, John. *Beginning Post-colonialism*. Manchester, UK: Manchester University Press, 2000.

8. Manhart, Niklas Mauhart. J.M.Coetzee's *Disgrace- A Realistic criticism of New South Africa*, Grin Verlag, 2013.
9. Vijaykumar, G. *Novels of Chinua Achebe: A Study of Narrative Voices*, Prestige Books, 2011.
10. Shah, Syed Umrah. *Rewriting the Canon- A Study of Wide Sergasso Sea and portrait of Dora*. Notion Press, 2016.

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 304 A): (Skill Based Course) Digital Writing Skills and English Language

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the concept of digital writing
2. To make the students aware of the changed role and form of English language in digital media
3. To acquaint the students with digital mode and skill of writing.

Content:

1. Digital literacy, digital terms
2. Internet slang
3. SMS, e mail, twitter, blog writing
4. Impact of digital media on English language

Reference books:

1. Alrubali, Rusnl – (2017) *Digital Writing for English language Learners*, Rowman and Little field Publishers
  2. Carroll, Brain- (2014) *Writing and editing for Digital Media* (2nd Ed.) Rutledge
  3. Hicks, Troy – (2013) *Crafting Digital Writing*, Heinmann
- External- 60 marks- all questions carry equal marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teachers – 20 marks
2. Students will open their twitter/blog/mail account and will write to their respective teachers pertaining the prescribed papers of their syllabus. They will maintain records and show it to their teachers for internal evaluation- 20 marks

ENG 304 B): (Skill Based Course) Indian Literature in Translation

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To familiarize the Students with the term ‘Translation’.
2. To introduce the students with the development of Indian literature in Translation.
3. To acquaint the students with the role of translation in universalizing regional literature.

Topics prescribed:

1. Old Stone Mansion: Mahesh Elkunchwar
2. The Skeleton (Pinjar): Amruta Pritam
3. Select Poems by Namdeo Dhasal : New Delhi 1985, Man, You Should Explode

Reference Books:

1. An Anthology of Dalit Literature (poems). Gyan Publications, 1992. Internet resource.
2. Arora, Sudhir K. "Voicing Dalits: the Poetry of NamdeoDhasal." Indian Literature. 53 (2009): 220-230. Print.
3. Bhagavan, Manu B, Anne Feldhaus, and Eleanor Zelliot. Claiming Power from Below: Dalits and the Subaltern Question in India. New Delhi: Oxford University Press, 2008. Print.
4. Biddle, Arthur W, Gloria Bien, and Vinay Dharwadker. Contemporary Literature of Asia. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1996. Print.
5. D hasāḷa, Nāmadeva S, and DilipChitre. NamdeoDhasal: Poet of the Underworld : Poems 1972-2006. Pondicherry: Navayana Pub, 2007. Print.

6. Dhawan, R K. Indian Women Novelists. New Delhi: Prestige, 1991. Print.
7. Dhawan, R K. 50 Years of Indian Writing: A Commemorative Volume Highlighting the Achievement of Post-Independence Indian Writing in English and Literature in Translation. New Delhi: Indian Association for English Studies, 1999. Print.
8. Elakuñ cavāra, Maheśa, and ShantaGokhale. The Wada Trilogy. Calcutta: Seagull Books, 2004. Print.
9. Elakuñ cavāra, Maheśa, and Kamal Sanyal. Old Stone Mansion =: Wada Chirebandi. Calcutta: Seagull Books, 1989. Print.
10. Across Literary and Linguistic Diversities: Essays on Comparative Literature. , 2014. Internet resource.
11. Hovell, Laurie. "NamdeoDhasal: Poet and Panther." Journal of South Asian Literature. 24.2 (1989): 65-82. Print.

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 304 C): (Elective Course) American Literature

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with various genres in American writings like novel, Poetry and Drama.
2. To familiarize the students with various trends in American Literature
3. To help the students to understand the content in American Literature

Content:

1. Development of American Literature- Introduction
2. Billy Budd, Sailor: Herman Melville
3. Death of A Salesman: Arthur Miller
4. Emily Dickinson's Poems: 1)The Soul Selects Her Own Society,
2) After Great Pain a Formal Feeling Comes

Reference Books:

1. Bercovitch, Sacvan, and Cyrus R. K. Patell. The Cambridge History of American Literature. Cambridge [England: Cambridge University Press, 1994. Print.
2. Brown, William, Claudia Harris, Herman Melville, and Marilyn Norris. Herman Melville's Billy Budd, Sailor. Oneonta, NY: Hartwick Humanities in Management Institute, 1994. Print.
3. Farr, Judith, and Louise Carter. The Gardens of Emily Dickinson. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2004. Print.

4. Gray, Richard. A History of American Literature. Malden, MA: Blackwell Pub, 2004. Print.
5. Martin, Robert A. Arthur Miller: New Perspectives. Englewood Cliffs, N.J: PrenticeHall, 1982. Print.
6. Minkowitz, Miriam. Herman Melville's Billy Budd. Piscataway, N.J: Research & Education Association, 1996. Print.
7. Mitchell, Domhnall, and Maria Stuart. The International Reception of Emily Dickinson. London: Continuum, 2009. Internet resource.
8. Roudané, Matthew C. Approaches to Teaching Miller's "death of a Salesman". New York: Modern Language Association of America, 1995. Print.
9. Springer, Haskell S. The Merrill Studies in Billy Budd. Columbus, Ohio: Charles E. Merrill Pub. Co, 1970. Print.
10. Stafford, William T. Melville's Billy Budd and the Critics. San Francisco: Wadsworth Pub. Co, 1961. Print

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

AC 301 C): (Audit Course) Learning English through Interactive Method

---

Marks: Total=100

**(Credit= 02)
30 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with the notion of Grammar.
2. To help the students practice the notion of learning English and grammar through various activities
3. To make the students aware about the effective use of grammar in interactive English

Content:

1. Grammar as backbone of Language (Credits: 01 15 Clock Hours)
2. Interactive Method of Grammar of Teaching (with practical)
(Credits: 01 15 Clock Hours)

Reference Books:

1. Sarswati, V. English Language Teaching. Delhi: Orient Longman Pub. Pvt. Ltd
2. Wren and Martin, English Grammar and Composition.
3. Shastri, Pratima D. Communicative Approach to the Teaching of English As a Second Language. Mumbai: Himalaya Pub. House, 2010. Internet resource.
4. Brumfit, Christopher, and Keith Johnson. The Communicative Approach to Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 1979. Print.
5. Hewings, Martin. Advanced Grammar in Use: A Self-Study Reference and Practice Book for Advanced Learners of English ; with Answers. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2005. Print.

AC 301 D): (Audit Course) Writing Short Story

Marks: Total=100

**(Credit= 02)
30 Clock Hours**

Objectives:

1. To develop idea among students
2. To motivate them to think in creative manner
3. To write small stories based on their own experiences

Content:

1. Brief introduction to short story
2. Developing Idea
3. Using Creative Expressions
4. Writing Small Stories on their own experience

Reference Books:

1. Cross, E A. *The Short Story: A Technical and Literary Study*. Chicago: A.C. McClurg & Co, 1914. Print.
2. Head, Dominic. *The Modernist Short Story: A Study in Theory and Practice*. Cambridge [England: Cambridge University Press, 1992. Print.
3. Notestein, Lucy L, and Waldo H. Dunn. *The Modern Short Story: A Study of the Form: Its Plot, Structure, Development and Other Requirements*. New York: A.S. Barnes Company, 1914. Print.
4. Sen, Nandini. *Mahasweta Devi: Critical Perspectives*. New Delhi: Pencraft International, 2011.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
School of Language Studies & Research Centre
Department of English
M. A. English
(CBCS)
w.e.f. July 2019

Sem. IV

Core Papers

ENG 401: Reflective Literature in English

ENG 402: Research Methodology and English Literature

ENG 403: Film and Literature

Skill Based Course/ Elective Paper

ENG 404 A): Translation Skills

ENG 404 B): Project Writing

ENG 404 C): Comparative Study of Literature

Audit Course

AC 401 A): Human Rights

B): Current Affairs

C): Vocabulary Learning and using Appropriate Word

D): NET/ SET Preparation

ENG 401: Reflective Literature in English

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)

60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the notion of reflective Literature
2. To introduce the students with the role of literature in disseminating the notion of reflective Ideas.
3. To help students practice the notion of reflective thought through various activities- literary and co-curricular

Content:

1. Annihilation of Caste- Dr. Babasaheb Ambedkar
2. Hind Swaraj- M. K. Gandhi
3. Slavery- Mahatma Phule (English Translation)

Reference Books:

1. Ambedkar, Bhimrao Ramji and Vasant Moon. Dr.Babasaheb Ambedkar: Writings and Speeches Vol. 1 & 2. Education Department, Govt. of Maharashtra, 1981, 1995.
2. Arnold, David. Gandhi. Harlow, England: Longman, 2001. Print.
3. Gandhi, , and Dennis Dalton. Mahatma Gandhi: Selected Political Writings. Indianapolis: Hackett Pub. Co, 1996. Print.
4. Gandhi, , and Pushpa Joshi. Gandhi on Women: Collection of Mahatma Gandhi's Writings and Speeches on Women. Ahmedabad: Navajivan Pub. House, 1988. Print.
5. Gandhi, , and Rudrangshu Mukherjee. The Penguin Gandhi Reader. New Delhi: Penguin Books, 1993. Print.
6. Collected Works of Mahathma Jyotirao Phule Vol.I. Slavery

7. Jyotirao Phule- Slavery (In the Civilized British Government under the cloak of Brahmanism) Vol. 1 Education Department. 1991.

8. Prof. P. G. Patil. Collected works of Mahatma Jyotirao Phule. Vol. II Published by Education Department, Government of Maharashtra.

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 402: Research Methodology and English Literature

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To Familiarize the Students with the notion of research methodology
2. To introduce the students with research methodology in English
3. To acquaint the students with the various methods of research in English

Content:

1. Research in Literature- Introduction
2. Materials and stools of research
3. Methods of research
4. Research paper, M Phil and Doctoral Thesis Writing

References:

1. Itick, Richard D. *The Art of Literary Research*. New York: Norton, 1963. Print.
2. Eliot, Simon, and W R. Owens. *A Handbook to Literary Research*. London: Rutledge in association with the Open University, 1998. Print.
3. Gillespie, Bryan. *A Short Guide to Independent Study and Research in Literature*. DeLand, Fla: Everett/Edwards, 1975. Print.
4. *Literary Research: Lr. College Park, MD: Literary Research Association*, 1986. Print.
5. Patterson, Margaret C. *Literary Research Guide*. Detroit: Gale Research Co, 1976. Print.
6. Sanders, Chauncey. *An Introduction to Research in English Literary History: With a Chapter on Research in Folklore*. New York: Macmillan, 1952. Print.

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions will carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 403: Film and Literature

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To Familiarize the Students with the co relation between Film and Literature
2. To acquaint them with the process of Film Adaptation
3. To make them aware of the role of films in popularizing literature

Content:

1. Adaption Process
2. Script Writing
3. Lahiri Juhmpa: The Namesake (its Film adaption)
4. Martel Yan: Life of Pie (Its Film adaption)

References:

1. Aragay, Mireia, ed. (2005). *Books in Motion: Adaptation, Intertextuality, Authorship*. Rodopi. ISBN 90-420-1885-2.
2. Bluestone, George (1957, 2003). *Novels into Film: The Metamorphosis of Fiction into Cinema*. The Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-7386-X.
3. Buchanan, Judith (2005). *Shakespeare on Film*. Longman-Pearson. ISBN 0-582- 43716-4.
4. Cardwell, Sarah (2002). *Adaptation Revisited: Television and the Classic Novel*. Manchester University Press. ISBN 0-7190-6045-1.
5. Cartelli, Thomas and Katherine Rowe (2007). *New Wave Shakespeare on Screen*. Polity Press. ISBN 0745633935
6. Cartmell, Deborah and Whelehan, Imelda, eds. (2007). *The Cambridge Companion to Literature on Screen*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-61486-4.
7. Corrigan, Timothy (1998). *Film and Literature*. Longman. ISBN 0-13-526542-8.

8. Elliott, Kamilla (2003). *Rethinking the Novel/Film Debate*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-81844-3.
9. Geraghty, Christine (2008). *Now a Major Motion Picture: Film Adaptations of Literature and Drama*. Rowman& Littlefield. ISBN 0-7425-3820-6.
10. Glavin, John, ed. (2003). *Dickens on Screen*. Cambridge University Press. ISBN 0- 521-00124-2.
11. Hutcheon, Linda (2006). *A Theory of Adaptation*. Routledge. ISBN 0-415-96794-5

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions will carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

ENG 404 A): (Skill Based Course) Translation Skill

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

Objectives:

1. To acquaint the students with the notion of translation Skills
2. To introduce the students with the role of literature in disseminating the notion of Translation Skills.
3. To help students practice the notion of translation

Content:

1. Translation- Nature, Types and Problems
2. Literary Translation
3. Journalistic Translation
4. Technical Translation

Reference Books:

ENG 404 B): (Skill Based Course) Project Writing

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

(Credit= 04)
60 Clock Hours

*The student will prepare the project of 30 to 50 pages and it's evaluation for 60 (External) marks and the concern teacher will conduct viva voce on the same project for 40 (Internal) marks

ENG 404 C): (Elective Course) Comparative Study of Literature

---

Marks: External=60 & Internal= 40 Total=100

**(Credit= 04)
60 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with the concept of Comparative study of Literature
2. To introduce them various areas of comparative study of literature
3. To introduce them with the history of comparative study of literature

Content:

1. Comparative Study of literature- Nature, Scope
2. History of Comparative study of literature
3. Areas of Comparative study of literature
4. Comparative Literature in India

Reference Books:

1. Amiya Dev, The Idea of Comparative Literature in India, Calcutta: Papyrus, 1984.
2. Bassnett, Susan, Comparative Literature: A Critical Introduction, Oxford: Blackwell, 1993.
3. K. A. Koshi (ed.), Towards Comparative Literature, Aligarh: Aligarh Muslim University Publication, 1987.
4. Nabaneeta Dev Sen, Counterpoints: Essays in Comparative Literature, Calcutta: Prajna, 1984.
5. NareshGuha (ed), Contributions to Comparative Literature: Germany and India, Calcutta: Jadhavpur University Publication, 1973.

6. Rene Wellek, Comparative Literature: Proceedings of the Second Congress of the ICLA, Chapel Hill: North Carolina University Press, 1959.
7. Ulrich Weisstein, Comparative Literature and Literary Theory: Survey and Introduction, Bloomington and London: Indiana University Press, 1973.
8. Rambhau Badode, Arvind Mardikar & A.G. Khan, New Directions in Comparative Literature, Macmillan India Ltd. 2007.
9. Sureshchandra (ed.) Essays in Comparative Literature, New Delhi: Anmol Publication, 1998.

Question Paper Format

External- 60 marks- All questions carry equal marks

Q1. LAQ (1/2)

Q2. LAQ (1/2)

Q3. LAQ (1/2)

Q4. LAQ (1/2)

Q5. Short notes- (2/4)

Internal- 40 marks

1. The students will write a test on the prescribed points by their teacher- 20 marks
2. The students will write a project on the topic suggested by their teacher- 20 marks

AC 401 C): (Audit Course) Vocabulary Learning and Using Appropriate Words

---

Marks: Total=100

**(Credit= 02)
30 Clock Hours**

Objectives:

1. To acquaint the students with building vocabulary
2. To help the students practice the useful activities to build their vocabulary
3. To make the students aware about the effective use of acquired words in oral and written conversation at their workplaces.

Content:

1. How to learn vocabulary (Credits: 01 15 Clock Hours)
2. How to use vocabulary in practical (Credits: 01 15 Clock Hours)

Reference Books:

1. Jain, Charul and P. Raj, Unus Karbhari. English Language Skills for Academic Purposes. New Delhi: Macmillan Pub. Pvt. Ltd
2. Raj, P. Competitive English. New Delhi: Macmillan Pub. Pvt. Ltd
3. Oxford English Dictionary. Oxford University Press
4. Macmillan English English Dictionary. Macmillan Pub. Pvt. Ltd.

AC 401 D): (Audit Course) NET/SET Preparation

Marks: Total=100

**(Credit= 02)
30 Clock Hours**

Objectives:

1. To make the students aware about NET/SET Examinations
2. To motivate the students to study for NET/SET
3. To introduce the techniques of preparing for NET/ SET

Content:

1. Brief Introduction of NET/SET Exams
2. Acquiring comprehension skills for NET/SET paper I & II
3. Time management for the preparation of NET/SET Examinations
4. Acquiring smart techniques for studying prescribed syllabus of NET/SET Exams

Reference Books:

1. Long, William J. Short History of English Literature
2. Nayar, Promod K. History of English Literature
3. Meherotra, Arvind K. A Concise History of Indian English Literature.
4. Ruland, Richard and Malcom Bradbury. A history of American Literature from puritanism to post modernism.
5. Waugh, Patricia. Literary Theory and Criticism
6. Dayma, Brijmohan. NET/SET Paper I

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY JALGAON
SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES,
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE**

Syllabus for M.A Political Science (Semester I to IV)

With Effect from Academic Year - 2019-2020

*(Syllabus Structure under revised CBCS for PG courses in the
University Campus only)*

Syllabus for M.A Political Science (Semester - I to IV)

(With effect from Academic year 2019-20)

Credits: Sem-I : 18   Sem-II : 18   Sem-III : 18   Sem-IV : 18

SEMESTER-I

Course Code	Course Type	Title of the Course	Contact hours/week			Distribution of Marks for Examination			Credits
			Th.(L)	Pr.	Total	Internal	External	Total	
POL-101	Core	India's Foreign Policy	04	--	04	40	60	100	04
POL-102	Core	World Political Affairs	04	--	04	40	60	100	04
POL-103	Core	State Politics in India	04	--	04	40	60	100	04
POL-104	Skill Based	Public Administration	04	--	04	40	60	100	04
AC- 101	Audit Course	Practical Cleanliness	02	--	02	100		100	02

SEMESTER-II

Course Code	Course Type	Title of the Course	Contact hours/week			Distribution of Marks for Examination			Credits
			Th.(L)	Pr.	Total	Internal	External	Total	
POL-201	Core	Geo-Politics and Global Issues	04	--	04	40	60	100	04
POL-202	Core	Western Political Thoughts	04	--	04	40	60	100	04
POL-203	Core	E-Governance	04	--	04	40	60	100	04
POL-204	Skill Based	Media and Politics	04	--	04	40	60	100	04
AC- 201	Audit Course	Choose One out of Four AC-201 (A/B/C/D)	02	--	02	100		100	02

List of elective course to be offered in Semester-II

AC-201 (A): Soft Skill

AC-201 (B): Practicing Sport Activities

AC-201 (C): Practicing Yoga

AC-201 (D): Introduction to Indian Music

SEMESTER-III

Course Code	Course Type	Title of the Course	Contact hours/week			Distribution of Marks for Examination			Credits
			Th.(L)	Pr.	Total	Internal	External	Total	
POL-301	Core	Research Methodology in Political Science	04	--	04	40	60	100	04
POL-302	Core	Recent Comparative Political Process	04	--	04	40	60	100	04
POL-303	Core	Theories and Concept of International Relations	04	--	04	40	60	100	04
POL-304 A	Elective	United Nations	04	--	04	40	60	100	04
POL 304 B	Elective	Modern Political Theories	04	--	04	40	60	100	04
AC- 301	Audit Course	Choose One out of Four AC-201 (A/B/C/D)	02	--	02	100		100	02

List of elective course to be offered in Semester-III

AC-301 (A): Computer Skill

AC-301 (B): Cyber Security

AC-301 (C): Use of SPSS in Social Sciences

AC-301 (D): Application of E-Learning

SEMESTER-IV

Course Code	Course Type	Title of the Course	Contact hours/week			Distribution of Marks for Examination			Credits
			Th.(L)	Pr.	Total	Internal	External	Total	
POL-401	Core	Dissertation	04	--	04	40	60	100	04
POL-402	Core	Elections Studies	04	--	04	40	60	100	04
POL-403	Core	Constitutional Bodies in India	04	--	04	40	60	100	04
POL-404 A	Elective	Regional Organization	04	--	04	40	60	100	04
POL 404 B	Elective	Modern Political Key Concept	04	--	04	40	60	100	04
AC- 401	Audit Course	Choose One out of Four AC-401 (A/B/C/D)	02	--	02	100		100	02

List of elective course to be offered in Semester-IV

AC-401 (A) Human Rights

AC-401 (B): Current Affairs

AC-401 (C): Awareness and Development of Personality

AC-401 (D): Recent Trends and

Community Development

Note:-Detail Syllabus for Audit Course AC-301 (A/B) and AC-401 (A/B) are Available on University Website

Separately at: <http://www.nmu.ac.in/StudentCorner/Academics/Syllabi.aspx>

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)

Semester: I

POL 101: INDIA'S FOREIGN POLICY

(With effect from 2019-20)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To focus on the challenges of the contemporary times.
2. Examining Indian foreign policy: Basic Principles, Evaluation and Bilateral Relations.
3. Explaining Scope and Subject matter of Indian Foreign Policy.
4. Analysing the change in Indian Foreign Policy after 1990.
5. Evaluating Indian foreign policy under different government.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Evolution of Indian Foreign Policy	A. Introduction and Importance of Indian Foreign Policy B. Principles and Objectives of Indian Foreign Policy	12	12
Unit – II	Determinants of Indian Foreign Policy	A. Domestic Determinants Geography, History, Culture B. External Determinants Global & Regional	12	12
Unit –III	Indian Foreign Policy towards Major Power	A. China, Russia B. U.S.A, U.K	12	12
Unit – IV	Recent Foreign Affairs of India and its neighbours	A. Pakistan and Sri Lanka B. Bangladesh and Nepal	12	12
Unit – V	Continuity and Changes	A. Ideology – Identity B. Relation – Economy	12	12

Suggested Course Reading:

1. A. Appadoraj : National Interest and Non-Alignment
New Delhi Kalinga Publication, 1999
2. R.B. Bapu : Globalization and South Asian States
New Delhi South Asian Publications, 1998
3. J. Bandopadhyaya : The Making of India's Foreign Policy Culcutta,
Allies, 1979
4. G.W.Chaudhary : India, Pakistan, Bangladesh and the Major Powers.
New York, The Free press India, 1975
5. Dasgupta : War and Diplomacy in Kashmir, 1947-48 New Delhi
Sage, 2002
6. T.Das : India in World Politics
7. V.P.Dutta : India's foreign Policy in Changing World New Delhi,
Vakas, 1991
8. N.K.Jha : International Crisis and Indira Gandhi's Foreign Policy
New Delhi Janki Prakashan, 1985
9. B.R.Nanda : India's Foreign Policy : The Nehru Years, Delhi Radiant
Publishers, 1990
10. J. Nehru : India's Foreign Policy : Selected Speeches September
1946, April 1961 New Delhi Publications Division
Government of India, 1971
11. K.M.Pannikar : Asia & Western Dominance London, Alien & Unwin, 1953
12. P.Prasad : The Background of India's Foreign Policy
New Delhi, ALCC, 1953
13. N.V. Rajkumar : The Background of India's Foreign Policy
New Delhi, ALCC, 1993
14. A.P.Rana : Imperative of Non-Alignment A Conceptual
Study of India's Foreign Policy

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: I****POL 102: WORLD POLITICAL AFFAIRES**

(With effect from 2019-20)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To make students familiar with the world politics and its importance.
2. Identify important historical continuities and changes in world politics.
3. Learning and understand core controversies during world.
4. To find out the logic behind the decline of USSR and the impact of Globalization.
5. To make student aware about basic concept such as welfare state, civil society, Multi Polar world.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Leading Factor of Cold War	A. Decline of USSR B. Emergence of European Union	12	12
Unit – II	Post Cold War Issues	A. Limitation of UN B. North South Dialogue	12	12
Unit –III	Globalization	A. Meaning, Process & Impact of Globalization B. Decline of Welfare State	12	12
Unit – IV	Limitation to Nation State	A. Liberalization & Privatization B. Civil Society	12	12
Unit – V	Challenges before New World	A. Emergence of Extreme Nationalism at Global Level B. Impact of Technology on Global Politics	12	12

Suggested Course Reading:

1. M.Albro and E.King (eds) : Globalization Knowledge and Society, London Sage, 1990
2. M.Bowker and R. Brown (eds) : From Cold War to Collapse, Cambridge, Cambridge University press, 1993
3. I.Browlie (ed) : Basic Documents on Human Rights 2nd Edition Oxford, the Clarendon press,
4. M.Craston : What are Human Rights? London, Bodley Head, 1973
5. R. Eatwell (ed) : European Political Cultures : Conflict and Convergence London and New York, Routledge, 1947
6. R. Eckersley : Environmentalism and Political Theory: An Eccentric Approach London, UCL press,
7. J. Fisher : The Road from Rio : Sustainable Development and Non-Governmental Movements in the Third World West post Connecticut Praeqar, 1993
8. F. Fukugama : The End of History and the Last Man Harmonds Worth Penguin, 1992
9. J. Gelb : Feminism and Politics :A Comparative Perspective Berkeley, University of California Press, 1989
10. R. Holton : Globalization and The Nation State Basingstoke, McMillan, 1998

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: I****POL 103: State Politics in India**

(With effect from 2019-20)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To make student understand the power of the centre and the autonomy of the state within the Indian Federal System.
2. To make student aware about growing trends in the state politics in India.
3. To make students understand about Centre- State relationship in the context of liberalization.
4. To understand how social and political issues affect state politics.
5. To make student understand Indian federal system.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Origin of State Politics	A. Origin of Federal System and Reorganization of States B. Significance of the Study of the State Politics.	12	12
Unit – II	Social Determinants of State Politics	A. Religion-Caste and State Politics. B. Language and Minority and Reservation Policy	12	12
Unit –III	Centre-State Relations	A. Legal and Administrative Relations B. Economic Relations	12	12
Unit – IV	Regional Politics and Issues	A. Regional Political Parties and Regionalism B. Demands of Smaller States	12	12
Unit – V	Politics of Center and State	A. Intervention of Central Government in the State and State Autonomy. B. Inter-state Disputes	12	12

Suggested Course Reading:

1. S.P. Aiyar and U. Mehta (eds) : Essays on Indian Federation Allied Publishers, 1965
2. G. Austin : The Indian Constitution Corner Stone of a Nation
Oxford University, 1966
3. G. Austin : The Constitution, Society and law in P., Oldenburg
(Ed), India.
4. K.R. Bombawll : The Foundation of Indian federalism, Bombay
Asia Publishing house, 1967
5. Chonda- Federalism in India : A Study of Union State Relations London, George
Allen and Unwin, 1965
6. P. Chatterjee (Ed) : State and Politics in India Oxford University
Press, 1997
7. R. Chatterjee (Ed) : Politics In India The State Society interface
New Delhi, South Asian Publishers, 2001
8. V. Doss : Impact of Planning of center-State Financial
Relations in India, New Delhi National, 1978
9. A. Kohli (Ed) : The Success of Indian Democracy Cambridge,
Cambridge University Press, 2001
10. R. Kothari : Politics In India, New Delhi Orient Longman, 1970
11. S. Pai : State Politics: New Dimension Party System,
Liberalization and Politics of Identity, Delhi, 2000
12. A. Prasad : Centre and State power Under Indian Federation, New
Delhi, Deep and Deep, 1981

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: I****POL 104 (Skill Based): PUBLIC ADMINISTRATION**

(With effect from 2019-20)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. Explain the nature, scope and evolution of Public Administration.
2. Discuss on making of Public Policy and methods of its implementation.
3. Analyzing the major concept of Public Administration.
4. Tracing the challenges in the discipline of public administration like New Public Administration (NPA), Comparative Public Administration (CPA).
5. Analysing the Civil Services in India and make students Prepare for that.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Introduction to Public Administration	A. Meaning, Nature, Scope of Public Administration B. Difference between Public Administration and Private Administration	12	12
Unit – II	Principals of Organization	A. Meaning and Nature of Organization B. Importance of Organization	12	12
Unit – III	Structure of Organization	A. Line and Staff Agency, Auxiliary Agency B. The Chief Executive, Department and Public Corporation	12	12
Unit – IV	Personnel Administration	A. Meaning and Nature of Organization B. Importance of Organization	12	12
Unit – V	Management	A. Meaning, Nature and Functions of Management. B. Luther Gulick and Henry Fayol's Management Theory	12	12

Suggested Course Reading:

1. Avasthi R. and Maheshwari S. R. : 2004, Public Administration Agra, Laxmi Narian Agarwal
2. Goel S.L. : 2003, Public Administration Theory and Practice, New Delhi Deep and Deep Publishers
3. Maheshwari S.R. : 1991, Issues and Concepts in Public Administration, New Delhi, Allied Publishers
4. Naidu S.P. : 1996, Publish Administration: Concept and Theories Hyderabad, New Age International
5. Nigro Felix A. and Lloyd Nigro : 1970, Modern Public Administration N.Y. Harper & Row
6. Shafritz Jay M. and Hyde Albert C. : 1987, Classic of Public Administration, Chicago, Illinois, The Dorsey press
7. Sharma M.p. & Sardana B.L. : 2001, Public Administration in Theory and Practice, Allahabad, Kitab Mahal
8. Buck Susan J. and Morgan Betty N. : 2005, Public Administration in Theory And Practice, Raymond W. Cox III, Person Education, New Delhi.

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: II****POL 201: GEO-POLITICS AND ASIAN ISSUES**

(With effect from 2019-20)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To make students aware about importance of Geographical situation of the nation in International Politics
2. To Locate Geopolitics in the Historical Development of the International System.
3. To explain the major concepts in Geopolitics with the reference of International affairs.
4. To understand Regional and International Politics in the reference of Geopolitics.
5. Use Geopolitical analysis to decipher International Crisis and Conflicts.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Introduction to Geopolitics	A. Concept, Scope B. Determinants of Geopolitical Stability	12	12
Unit – II	India and South Asia	A. South Asian Association for Regional Co-Operation B. River, Water Sharing disputes, Border Disputes	12	12
Unit –III	Strategic Importance of Indian Ocean	A. String of Perl's Policy B. Economic Importance of Indian Ocean	12	12
Unit – IV	Contemporary Security Challenges	A. Energy Security B. Marine Security	12	12
Unit – V	Global Issues and Asia	A. Terrorism B. Environmental Issues	12	12

Suggested Course Reading :

1. Agrew, John, Geopolitics, Routledge, New York, 2003
2. Ayres, Alyssa, and Mohan, C.Raja (ed), Power Realignment in Asia: China, India and the United States, Sage, New Delhi, 2009
3. Cohen, Saul Bernard, Geopolitics: The Geography of International Relations, Rowman and Littlefield, Pentagon Press, New Delhi, 2010
4. Dalby, Simon, Rethinking geopolitics, Routledge, New York, 2007
5. Falk, Richard A., Declining World Order : Americas Imperial Geopolitics, Routledge, new York, 2004
6. Flint, Colin, Introduction to Geopolitics, Routledge, New York, 2006
7. Freedman, Alan and Kagarlitsky, Boris, The Politics of Empire, Pluto Press, London, 2004
8. Gill, Stephen, Power and Resistance in the New World Order, Palgrave- Macmillan, New York, 2003
9. Isakova, Irina, Russian Governance in the Twenty First Century : Geo Strategy, Geo Politics and Governance, Frank Cass, London, 2005
10. Ledesma's, Anthony H, The Iraq War, Natraj, Dehradun, 2006
11. Mojtahed-Zadeh, Pirouz, Small Players of the Great Games, Settlement of Iraq Eastern Borderland and Creation of Afghanistan, Routledge, London, 2004

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: II****POL 202: WESTERN POLITICAL THINKERS**

(With effect from 2019-20)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To examine the features of medieval thought.
2. To evaluate the renaissance and Political thought of reformation.
3. To focus on views of varies Political thinkers.
4. To make student understand the ideas of civil society and state as well as utopian and Scientific Socialism.
5. To trace the evaluation of western political thought from ancient to modern.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Machiavelli	A. Thought on Human Nature B. Guideline to the King	12	12
Unit – II	Jeremy Bentham	A. Utility Theory B. Historical Analysis	12	12
Unit –III	Jean-Jacques Rousseau	A. Social Contract Theory B. Concept of Democracy	12	12
Unit – IV	John Rawls	A. Justice Theory B. Thought on Liberty and equality	12	12
Unit – V	Marx	A. Dialectical Method B. Class Struggle and Surplus value Theory	12	12

Suggested Course Reading:

1. Anne, Showstack Sassoon: Gramsci and Contemporary Politics: Beyond Pessimism of the Intellect, Routledge, London, 2000.
2. Beauvoir, Simone de: The Second Sex, Picador, London, 1988.
3. Gokhale, Karuna: The Second Sex, by Simone de Beauvoir translated into Marathi, Padmagandha Prakashan, Pune.
4. Jones, Staves: Antonio Gramsci, Routledge, Oxon, 2006, First Indian Reprint 2007.
5. Kymlicka, Will: —Immigration, Multiculturalism, and the Welfare State
Volume 20, Issue No. 3, fall, 2006.
6. Mukherjee, S. and Ramswamy, : History of Socialist Thought, Sage Publications, New, Delhi, 2000.
7. Renate, Holub: Antonio Gramsci: Beyond Marxism and Postmodernism, Routledge,
8. London, 1992.
9. 10. Sheldon, Garrett Ward: The History of Political Theory: Ancient Greece to
10. Modern America, Peter Lang Publishing, New York, 1988. Reprint in 2003.
11. (Machiavelli, Locke, Mill, Marx, Rawls)
12. Steve, Jones: Antonio Gramsci, Routledge, London, 2006.

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: II****POL 203: ELECTRONIC GOVERNANCE**

(With effect from 2019-20)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To make student understand how e-governance improve the ability of government to address the needs of society.
2. To make student understand how e-governance plays important role in policy making.
3. To make student know how e-governance facilitate the ability of sections of society to participate in the governance of the state.
4. To focus on the development goals and achievements of the e-governance.
5. To discuss the e-governance policy in India.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Introduction	A. Nature and Types of e-Governance B. Good Governance	12	12
Unit – II	Policy and Administrative Framework	A. Information Technology Act and National e- Governance plan B. Stages of e- Governance	12	12
Unit –III	E- Administration Case Studies in Maharashtra	A. Stamps and Registration Information Based Technology B. Citizen Facilitation Centre	12	12
Unit – IV	E- Administration Case Studies in India	A. Bhoomi (Karnataka) and Akshya (Kerala) B. Citizen's Service e-seva (Andhra Pradesh) and Lokwani Project (Uttar Pradesh)	12	12

Unit – V	Problem and Prospect	A. Digital Divide: Gender, class and rural-urban B. Security Issues and modernization of Infrastructure	12	12
-----------------	----------------------	--	----	----

Suggested Course Reading:

1. Agarwal, Ashok (Ed.), E-Governance, Universities Press, Hyderabad, 2007.
2. Bagga, R.K., Keniston, Kenneth, and Mathur, Rohit Raj, The State, IT and Development, Sage, New Delhi, 2005.
3. Bhatnagar, Subhash, Unlocking E-Government Potential Concepts, Cases and Practical Insights, Sage, New Delhi, 2009.
4. Bose, Jayashree (Ed.), E-Governance in India: Issues and Cases, Icfai University Press, Hyderabad, 2006.
5. Garson, G. David, Public Information Technology and E-Governance, Jones and Bartlett, Sudbury, 2006.
6. Government of India, Second Administrative Reforms Commission, Promoting e-governance The SMART Way Forward, 2008
7. Gupta, D.N., E-Governance A Comprehensive Framework, New Century, New Delhi, 2008.
8. Gupta, Piyush, and Bagga, R.K. (Eds.), Compendium of E Governance Initiatives in India, Universities Press, Hyderabad, 2008.
9. Heeks, Richard, Implementing and Managing e-Government An International Text, Vistaar Publications, New Delhi, 2005.
10. Homburg, Vincent, Understanding E-Government: Information Systems in Public Administration, Routledge, Abingdon, 2008.
11. Madon, Shirin, e-Governance for Development: A Focus on Rural India, Palgrave Macmillan, Hound mills 2009.
12. Panneervel, P., E-Governance: A Change Management Tool, Rawat, Jaipur, 2006.
13. Prabhu, C.S.R., E-Governance: Concepts and Case Studies, Prentice Hall of India, New Delhi, 2004.
14. Vasu Deva, e- Governance, Commonwealth Publication, New Delhi
15. Suman Kalyan Chaudhary, Sudhanshu Shekhar Nayak, Rajib Lochan Panigrahi e- Governance, SSDN Publishers, New Delhi

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)

Semester: II

POL 204 (Skill Based): MEDIA AND POLITICS

(With effect from 2019-20)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. Investigate the nature and scope of Media in Politics.
2. To recognize the fundamental role of the media in shaping the public's perceptions of the politics.
3. To understand the importance of the media in the modern information age.
4. To find out the advantage and challenges before media in 21st century.
5. To identify the role of media in democratic system.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Introduction to Media	A. Nature, Scope and Importance of Media B. Impact of Media on Politics.	12	12
Unit – II	Types of Media	A. Print Media, Electronic Media and Social media B. Merits and Demerits	12	12
Unit –III	Media and Politics in India	A. Political Campaign, B. IT Cells of Political Parties	12	12
Unit – IV	Citizen Journalism	A. Meaning and Importance B. Citizen Journalism and Government	12	12
Unit – V	Cinema and Politics	A. Movies on Politics and Politics toward Movies B. Political Leadership and entertainment Industry.	12	12

Suggested Course Reading:

1. Andreessen, Kim, *Digital Divides: The New Challenges and Opportunities of Inclusion*, CRC Press, Florida, 2015.
2. Bessant, Judith, *Democracy Bytes: New Media, New Politics and Generational Change*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2014.
3. Bussell, Jennifer, *Corruption and Reform in India Public Services in the Digital Age*, Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
4. Chadwick, Andrew, *Internet Politics: States, Citizens, and New Communication Technologies*, Oxford University Press, New York, 2006.
5. Dutton, William H., *The Oxford Handbook of Internet Studies*, Oxford University Press, Oxford, 2013.
6. Fuchs, Christian, *Social Media: A Critical Introduction*, Sage, London, 2014.
7. Glanville, Jo (Ed.), *Privacy is Dead! Long Live Privacy*, Sage, Los Angeles, 2011.
8. Haggerty, Kevin D., and Ericson, Richard V. (Eds.), *New Politics of Surveillance and Visibility*, University of Toronto Press, Toronto, 2006.
9. Hague, Barry N., and Loader, Brian D. (Eds.), *Digital Democracy: Discourse and Decision Making in the Information Age*, Routledge, London, 2005.
10. Perloff, Richard, *The Dynamics of Political Communication, Media and Politics in a Digital Age*, Routledge, New York, 2014.
11. Raboy, Marc, and Landry, Normand, *Civil Society, Communication and Global Governance: Issues from the World Summit on the Information Society*, Peter Lang Academic, New York, 2005.
12. Thomas, PradipNinan, *Understanding Information, Communication and Social Change*, Sage, Delhi, 2012.
13. Trottier, Daniel, and Fuchs, Christian, *Social Media, Politics and the State: Protests, Revolutions, Riots, Crime and Policing in the Age of Facebook, Twitter and YouTube*, Ashgate, New York, 2015.
14. Dr. Kamble A. -*Dalit and Cinema*, Pradnyan Prakashan, Delhi

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)

Semester: III

POL 301: RESEARCH METHODOLOGY IN POLITICAL SCIENCE

(With effect from 2020-21)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To make students know basic line process of Research Methodology.
2. To make students familiar with mixed research methods.
3. To make students familiar with the steps involved in identifying and selecting a good instrument to use in a study.
4. To make students familiar with ethical issues in research.
5. To make student identify a research problem.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Introduction to Research Methodology	A. Definition, Objectives Characteristic, Types and Merits of Good Researcher B. Meaning and Importance of Literature Review	12	12
Unit – II	Hypothesis	A. Definition Types and Importance B. Testing of Hypothesis in Political Science	12	12
Unit – III	Data Collection	A. Meaning and Tools B. Types and Importance	12	12
Unit – IV	Data Analysis and Interpretation	A. Meaning, Types, Classification and Characteristics B. Tabulation- Meaning, Types	12	12
Unit – V	Report Writing	A. Objectives and Research Design	12	12

		B. Importance and Characteristics of Good Report and Bibliography Method		
--	--	--	--	--

Suggested Course Reading:

1. H.N. Bla Lock : An Introduction to Social Research Englewood cliffs N.J. Prentice Hall- 1970
2. J. Blondel : Thinking Politically, London, Wildwood House, 1976
3. T.L.Burton and : Social research Techniques, London, Unwin G.L.Cherry Hyman,1989
4. Dr. D.A Vaus : Surveys in Social Research 2nd, London, Unwin Hyman, 1991
5. G.Myrdal : Objectivity in Social Science New York, pantheon Books, 1969
6. M. Weber : The Methodology of Social Sciences Translated and Edited by E.A. Shills and H.A. Finch New York, the Free Press, 1949
7. रा. ना. घाटोळे : सामाजिक संशोधन तत्व आणि पद्धती
8. पु. ल. भांडारकर : सामाजिक संशोधन तत्व आणि पद्धती
9. प्रा. गजेंद्रगड व्ही.एन. : राजकीय समाजशास्त्रीय संशोधन
10. डॉ. विजय जरारे : राज्यशास्त्रातील संशोधन पद्धती, अद्वैत प्रकाशन, अकोला, 2004
11. दु. का. संत : संशोधन पद्धती
12. प्रदीप आगलावे : सामाजिक शास्त्रातील संशोधन पद्धती, साईनाथ प्रकाशन, नागपूर

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: III****POL 302: RECENT COMPARATIVE POLITICAL PROCESS**

(With effect from 2020-21)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. Investigate the nature and scope of Comparative Politics.
2. Compare and analyse the approaches and models of Political Process.
3. To intensive and comparative study of Parliamentary and Presidential System.
4. To discuss on the features of party system in UK, USA and India.
5. Introduce students to new concept and terminology in the field of Comparative Politics

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Recent Approaches to Study Comparative Politics	A. System Theory, Structural Functionalism B. Behaviorism	12	12
Unit – II	Political Participation and Political Apathy	A. Meaning, types and influencing factor of Political Participation B. Political Alienation, Deprivation, Cynicism	12	12
Unit –III	Political Socialization & Culture	A. Meaning, Factor & Types B. Relation between Political Socialization and Political Culture.	12	12
Unit – IV	Social Change and Political Development	A. Meaning, Theories of Social Change B. Factor of Social Change and Political Development	12	12
Unit – V	Political Party and Pressure Groups	A. Classification of Party System in Various Countries (U.K, U.S.A & India)	12	12

		B. Role of Pressure groups in various countries. (USA, UK, India)		
--	--	---	--	--

Suggested Course Reading:

1. J.C. Joheri : Comparative Political theory New Dimension Sterling, New Delhi, 1987
2. Verma S.P. : Modern Political Theory Vikas, New Delhi, 1975
3. Milibrand Ralf : Marxism and Politics Oxford University Press, 1977
4. Bandopadhyaya : Mao Tung and Gandhi Perspectives on Social Transformation Alligad, 1973
5. Milbreth L. W. : Political Participation Chicago, Rand Menally, 1965
6. David Eston : The Political System Calcutta, Scientific Book Agency, 1953
7. Ranney Austin : Essays on The Behavioral Studies in Politics Urben University of Hionis Press
8. H.J. Laski : The Rise of European Liberalism London, Allen and Unwin
9. G.A. Almond and Verba : The Civic Culture
10. D.E. Apter : The Politics of Modernization University of Chicago Press, 1965
11. R. Kothari : Party System and Election Studies Ritu Publication, New Delhi
12. प्रा. डॉ. शुभदारावळ/ठाकरे : तौलनिक राज्यशास्त्र श्रीवविद्याप्रकाशन, पुणे

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: III****POL 303: THEORIES AND CONCEPT OF INTERNATIONAL RELATIONS**

(With effect from 2020-21)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. Explain the scope and subject matter of Theories and Concept of International Relations as an autonomous International discipline.
2. Explaining certain basic concepts like Balance of Power, Crisis and Co-Operation.
3. Evaluating the Concept and Theories of International Relations.
4. To make student understand the Theories of International Relations like Idealistic and Realistic theory.
5. Classifying Theories and Concept of International Relations.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	International Relations	A. Meaning, Concept, Importance and Scope B. Development of International Relations	12	12
Unit – II	Theories of International Relations	A. Idealistic, Realistic and System Theory B. Decision Making and Game Theory	12	12
Unit –III	Dependency Theory	A. Meaning, Nature and Evolution B. Dividation of World and Third World	12	12
Unit – IV	Balance of Power	A. Meaning and Technique. B. Types of Relevance.	12	12
Unit – V	Crisis and Co-Operation	A. Crisis: Meaning, Feature, Management and Types B. Co-Operation: Meaning, Features, Reason of Increasing Co-Operation	12	12

Suggested Course Reading:

1. Kenneth N. Waltz, "Laws and Theories" in his Theory of International Politics;
2. J. David Singer, "The Level-of-Analysis Problem in International Relations" World Politics, October 1961
3. Kenneth N. Waltz, "Reductionist and Systemic Theories", in Theory of International Politics.
4. Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy," World Politics, 51 (1), 1998,
5. Hans J. Morgenthau, Politics Among Nations
6. Kenneth N. Waltz, "Political Structures", from Theory of International Politics,
7. Kenneth N. Waltz, "Realist Thought and Neorealist Theory," Journal of International Affairs 44 (1)
8. John J. Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics
9. Mohammed Ayoob, "Subaltern Realism: International Relations Theory Meets the Third World,"
10. Stephanie Neuman, ed., International Relations Theory and the Third World (London: Macmillan, 1998), pp. 31-54
11. Martha Finnemore and Kathryn Sikkink, "Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics," Annual Review of Political Science, 4, 2001, pp. 391–416.

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)

Semester: III

POL 304 A (Elective Paper): UNITED NATIONS

(With effect from 2020-21)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. Demonstrate detail knowledge of the organs of United Nations such as: General Assembly and Security Council.
2. Display the advance knowledge of the roles of the UN in contributing to international peace.
3. Critically analyze and evaluate the challenges confronting effective peace enforcement and peace keeping.
4. To make student understand the structure and function of United Nations.
5. To explain the role of the United Nations in the International Society.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Introduction	A. Historical Background and Emergence B. Objectives and Limitation in Present world Order	12	12
Unit – II	General Assembly and Security Council	A. General Assembly: Structure, Function and Role B. Security Council: Structure, Function and Role in International Conflict	12	12
Unit –III	Economic and Social Council and International Court of Justice	A. Economic and Social Council: Structure, Function and Agencies B. International Court of Justice: Structure, Function and Role	12	12
Unit – IV	The Secretariat and General Secretary	A. The Secretariat: Structure, Function and Role B. General Secretary: Role and Function	12	12

Unit – V	Methods of Resolving The International Conflicts	A. Peaceful Method B. Direct Action Method	12	12
-----------------	--	---	----	----

Suggested Course Reading:

1. P. Bachr : United Nations
2. E. Barker : The Confederation of Nations
3. Luard : History of United Nations
4. H. Morgenthau : Peace, Security and the United Nations
5. Shailendra Deolankar : United Nations
6. र.घ.वडारकर : अंतराष्ट्रीय संबंध आणि राजकारण
7. डॉ. सुधाकर जोशी : अंतराष्ट्रीय संबंध
8. डॉ. शांताराम भोगले : अंतराष्ट्रीय संबंध
9. डॉ. वसंत रायपूरकर : अंतराष्ट्रीय संबंध
10. डॉ. न. या. डोळे : उदारीकरण व नवे आर्थिक धोरण

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: III****POL 304 B (Elective Paper): MODERN POLITICAL THEORIES**

(With effect from 2020-21)

Theory: 60

Practical / Internal: 40

Total Hours: 60

Learning Objectives:

1. Explaining nature and scope of Political Theories and discussing different approaches.
2. To make student understand similarities and differences between different theoretical approaches.
3. To assess the relevance of political theories and its reflection key political controversy.
4. Understanding the modern political theoretical tradition.
5. Critically examines the political theories.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Liberalism	A. Meaning and Nature, Characteristics B. Criticism and Support	12	12
Unit – II	Fascism	A. Historical Background B. Meaning and Nature Characteristics	12	12
Unit –III	Euro- Communism	A. Meaning, Nature and Characteristics B. Criticism and Support	12	12
Unit – IV	Pluralism	A. Meaning and Nature B. Autonomy and Law	12	12
Unit – V	Nationalism	A. Meaning, Nature and Characteristics B. Types of Nationalism	12	12

Suggested Course Reading:

1. J.C. Johari : Comparative Political Theory
2. J.C. Johari : Political Philosophy
3. Dr. Laski : Grammar of Politics
4. Dr. Laski : The Rise of European Liberalism, London
5. P. Bardhan : The Political Economy of Development, Oxford
6. R. Sahu : India's Economic Development
7. V.P. Verma : The Indian Middle class, Delhi
8. Dr. Bhandari : Political Philosophy
9. V.D. Mahajan : Political Philosophy
10. Coker R.C : Recent Political Thought
11. Ebenstn : Today's Isms, Delhi
12. डॉ. भा.ल. भोल : राजकीय सिद्धांत आणि विश्लेषण
13. डॉ. अशोक चौसाळकर : नव मार्क्सवाद काही राजकीय विचार (लेख) परामर्श
14. प्रा. व्ही. एन. गर्जेद्रगड : समकालीन समाजशास्त्रीय विचार
15. डॉ. शुभांगी राठी : राज्यशास्त्राची मुलतत्वे, कैलाश प्रकाशन, औरंगाबाद

Choice Based Credit System (CBCS)
Syllabus for M.A. (Social Sciences)

Theory : 60

Practical/Internal : 40

Total Hours : 30

AC-301 C: Use of SPSS in Social Sciences

- **Introduction to SPSS** - Meaning and purpose, using the windows in SPSS: Title Bar, Menu Bar, Tool Bar, Status Bar; Using SPSS windows: Data View, Variable View Open SPSS files, Create and Modify Data files and Load Excel files Coding (05 Hrs)
- **Data Management in SPSS (I)** - Data Modification: Recode Variables, Create new variables, Select cases, Split cases, Rank cases (05 Hrs)
- **Data Management in SPSS (II)** - Visual Binning, Various transformations; logarithmic, inverse, cubic, quadratic etc (05 Hrs)
- **Descriptive Statistics (I)** - Frequency Tables, Descriptive Tables, Cross Tabulation, Multiple Responses (05 Hrs)
- **Descriptive Statistics (II)** - Pie Charts, Box plots, Graphs with Chart Builder, Contingency Tables, Export to word processing programs (05 Hrs)
- **Testing Data** - Associations in contingency tables, binomial test, Types of t-tests, Analysis of Variance, Correlation, Regression Analysis, Factor analysis, ANOVA, Non-parametric techniques (05 Hrs)

References:

- Coakes, S.J., *SPSS Analysis without Anguish*, John Wiley and Sons, Australia, 2005
- Einspruch Eric L. (2004), "Next Steps with SPSS", London/New Delhi, Sage Publication
- Einspruch Eric L. (2005), "An Introductory guide to SPSS for Windows", London/New Delhi, Sage Publication, 2nd Eds.
- Field, A., *Discovering Statistics Using SPSS*, Sage Publications Ltd, 2005.
- Gerber, S.B. and Finn, K.V., *Using SPSS for Windows-Data Analysis and Graphics*, Springer, USA, 2005
- Kirkpatrick, L.A. and Feeney, B.C., *A Simple Guide to IBM SPSS Statistics*, Cengage Learning, 2012
- Pandya, K., Bulsari, S. and Sinha, S., *SPSS in Simple Steps*, Kogent Learning Solutions, dreamtech Press, New Delhi, 2012

Choice Based Credit System (CBCS)
Syllabus for M.A. (Social Sciences)

Theory : 60
Practical/Internal : 40
Total Hours : 30

AC- 301 D : Application of E- Learning

- Introduction to E- Learning -Meaning nature and scope of e learning, Hrs:05
Types of e learning, Need an importance of e learning Limitations of e learning.
- E-Resources - Definition and types of e resources, E- book, Infflibnet, Hrs:05
virtual lectures, Skype and video conferencing and a media.
- Strategy of e learning-Advantages and disadvantages of e learning. Hrs:05
- E Governance -E- Governance an introduction, Government governance Hrs:05
and democracy, ICT for development.
- E-Governance projects in India -Measures to be considered before going for Hrs:05
e governance, Challenges before the government and the governance.
- E-Commerce -Introduction to e commerce and e commerce activities, Hrs:05
Marketing security & E-Payment system, Customer relationship management, Supply
chain management and implementation of e commerce.

References-

1. E-Government for Developing Countries: Opportunities and Challenges". The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countries (EJISDC). 2004.
2. Teriz, N (2011). "The impact of e-commerce on international trade and employment". Procedia - Social and Behavioural Sciences. 24: 745–753.
3. Mayer, R. E. (2001). *Multimedia learning*. New York: Cambridge University Press. [ISBN 978-0-521-78749-9](https://doi.org/10.1017/9780521787499).

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)

Semester: IV

POL 401: DESSERTATION

(With effect from 2020-21)

External: 60

Internal: 40

Total Hours: 50

Learning Objectives:

1. Each student will have to do field work on a topic assigned, under the supervision of a teacher.
2. The topic of such research project shall be relevant to Political Science course.
3. The type of research project (qualitative, quantitative or combined) should be based on the consensual decision of both the student and the supervisor.
4. The sample size for quantitative research shall not be less than 50 respondents; and minimum of 10 cases if it is qualitative.
5. Not less than 4 class hours per week or 50 hours in 4th semester shall be spent by the student for such Research Project.
6. Total 4 Credits shall be allocated to the Research Project Course.
7. Certificate from the Institution/ Industry/ Local Self Government/ NGO's etc. should be enclosed with the research report if the project fieldwork is done in such institution.
8. Plagiarism should be avoided and the Department/college should check the project report for plagiarism.
9. The student has to submit two bound copies of Research Dissertation to the Head/Director of the Department/College Principal on or before the last working day of the IV semester in a prescribed format.
10. Internal evaluation will be done by the concerned teacher or guide.
11. External Examination will be conducted by two examiners one of whom will be internal and second will be external examiner.
12. Marks for Project Report and Presentation and viva-voce will be given by both examiners and the average of the same will be considered as final marks of candidate.

External Examination: 60 marks

Report writing	Presentation of Report	Viva-Voce
20	20	20

Internal Examination: 40 marks

Regularity and punctuality	Outline	Presentation of Outline	Viva-Voce
10	10	10	10

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: IV****POL 402: Election Studies**

(With effect from 2020-21)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To analyse voter behaviour in light of the institutional environments in which voters operate.
2. To identify some major factors belongs to electoral process and to grasp their meaning.
3. To find out the major factors which effect on election.
4. To Focus on rational, and study of election.
5. To study development of the representation.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	History and Development of Election	A. Meaning & Importance and History of Elections B. Demands and Development of Voting Process	12	12
Unit – II	Constitutional Provisions Regarding Election	A. Constitutional Provisions and Election Reforms B. Election Commission, Model Code of Conduct and Election Funding	12	12
Unit –III	Major Factors of Election	A. Class, Caste, Religion and Gender B. Electoral Behavior and its impact on Election	12	12
Unit – IV	Election Module	A. India B. U.S.A	12	12
Unit – V	Practices of Election Commission of India	A. Electoral Awareness Program B. Prevention from Malpractices in Election.	12	12

Suggested Course Reading:

1. Chopra Kumar, Politics of Election Reforms in India, Mittal publication
Delhi,1989.
2. Ramashastray Roy, Paul Wallace edited by, India's 2004 Elections: Grass- Root
and National Perspectives, Sage Pub2007.
3. Paul Wallace, Ramashray Roy, India's 1999 elections and 20th Century politics,
Sage Publications, 27-May-2003
4. Rajendra Vora, Suhas Palshikar, Indian Democracy: Meanings and Practices
SAGE Publications, 2004.
5. Larry Diamond, Marc F. Plattner (edited by) How People View Democracy, Johns
HopkinsUniversity,2008.
6. Suhas Palshikar, Yogendra Yadav, Political Parties and Elections in Indian States:
1990–2003, Indian School of Political Economy, Indian School of Political
Economy, 2003
7. Kumar Sanjay & Praveen Rai, Measuring Voting Behaviour in India, Sage Pub,
New Delhi, 2013.
8. Kumar Sanjay, Changing Electoral Politics in Delhi from Caste to Class, Sage
Pub, New Delhi, 2013.
9. Suhas Palshikar, 2014,KC Suri, and Yogendra Yadav Edited by Party
Competition in Indian States Electoral Politics in Post-Congress Polity, OUP India

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: IV****POL 403: CONSTITUTIONAL BODIES OF INDIA**

(With effect from 2020-21)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To make students aware about the constitutional bodies of India.
2. To make student aware about Constitutional framework of India.
3. List the key feature of Constitutional Bodies.
4. To make student understand the structure and Function of varies constitutional Bodies.
5. To make student able to criticise and support of practices of Constitutional Bodies.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Introduction to Constitutional Bodies	A. Constitutional Framework B. Meaning and Importance of Constitutional Bodies	12	12
Unit – II	Public Service Commissions	A. Union Public Service Commission B. State Public Service Commission	12	12
Unit –III	Election Commission of India	A. Objectives, Structure and Functions B. Practices in India	12	12
Unit – IV	Comptroller and Auditor General	A. Meaning and Significance B. Structure and Functions	12	12
Unit – V	Finance Commission	A. Emergence and Objectives B. Structure and Functions	12	12

Suggested Course Reading:

1. N. Shukla, Constitution of India, Eastern Book Agency, 2014
2. P. Jain, Indian Constitutional Law, Lexis Nexis, 2013
3. D. Basu, Introduction to the Indian Constitution of India, (20th Ed. 2009)
4. M. Seervai, Constitutional Law of India, Universal Law Publishing Co., Reprint 2013
5. Glanville Austin, Indian Constitution – cornerstone of the Nations, Oxford University Press, 1999
6. M. Bakshi, The Constitution of India, Universal Law Publishing Co., 2014
7. D. Basu, Shorter Constitution of India (14th Ed. 2008, reprint 2010)

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: IV****POL 404 A (Elective): REGIONAL ORGANIZATIONS**

(With effect from 2020-21)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. To allow a better understanding of the structure of Regional Organizations.
2. To provide a general understanding of the major Regional Organizations.
3. Studying the varying effect of Regional Organizations on global politics.
4. Studying the regional organizations in different continent and their impact on respective continent.
5. Studying the importance of Regional Organizations in the global politics.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Emergence of Regional Organizations	A. New World Order and impact of Globalization B. Multi-Polar World and Regional Organizations	12	12
Unit – II	American Organizations	A. NATO (North Atlantic Treaty Organization) B. OAS (Organization of American States)	12	12
Unit –III	Asian Organizations	A. SAARC (South Asian Association for Regional Co-Operation) B. ASIAN (Association of South Asian Nations)	12	12
Unit – IV	Organization of Muslim World	A. OIC (Organization of Islamic Co-Operation) B. Arab League and OPEC (Organizations of Petrol Countries)	12	12

Unit – V	African and European Organizations	A. OAU (Organization of African Unity) B. EU (European Union)	12	12
-----------------	------------------------------------	--	----	----

Suggested Course Reading:

1. Margaret Karns and Karen Mingst, eds., International Organizations: The Politics and Processes of Global Governance, Lynne Rienner Publishers, 2009.
2. J. Samuel Barkin, International Organizations: Theories and Institutions, Palgrave Macmillan, 2006.
3. Volker Rittberger and Bernhard Zangl, eds., International Organization: Polity, Politics and Policies, Palgrave Macmillan, 2006.
4. Akira Iriye, Global Community: the Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World, University of California Press, 2002.
5. Alvin L. Bennett and James Oliver, eds., International Organizations: Principles and Issues, 7th Edition, Prentice Hall, 2002.
6. Clive Archer, International Organizations, Routledge, 2001.
7. Paul Graham Taylor, International Organizations in the Modern World: The Regional and Global Process, Continuum International Publishing Group, 1995.
8. Harihara Das, Principles of International Law and Organization, New Delhi: Vikas Publishing House Pvt. Ltd., 1994.
9. Rumki Basu, The United Nations: Structures and Functions of an International Organization, New Delhi: Sterling Publishers Pvt. Ltd., 1994.
10. Werner Feld, Robert Jordan and Leon Hurwitz, eds., International Organizations: A Comparative Approach, Praeger, Michigan, 1988.
11. P. M. Kamath, Reforming and Restructuring the United Nations, New Delhi, Anamika Publishers & Distributors (P) Ltd, 2007

Syllabus for M.A Political Science (Under Academic Flexibility)**Semester: IV****POL 404 B (Elective): Modern Political Key Concept**

(With effect from 2020-21)

Theory : 60

Practical / Internal : 40

Total Hours : 60

Learning Objectives:

1. This paper introduce Students key concepts in political theory.
2. To understand the value of, and bases for Political key Concept.
3. To make students able to distinguish between Political Theory and Political Concept.
4. To be able to separate personal opinions from independent conclusions drawn from the source material.
5. To make students familiar basic democratic concepts.

Unit. No.	Title	Content	Hours	Marks
Unit – I	Market Socialism	C. Meaning and Nature D. Characteristic	12	12
Unit – II	Political Economy	A. Meaning and nature B. Meaning Nature and Characteristic	12	12
Unit –III	Liberalism	C. Origin and Nature D. Classic Liberalism and Neo- Liberalism	12	12
Unit – IV	Pluralism	C. Meaning and Nature D. Autonomy and Law	12	12
Unit – V	Euro- Communism	A. Meaning and Nature B. Character and Application	12	12

Suggested Reading :

1. Kwame Anthony Appiah, *The Ethics of Identity*, chapter I Isaiah Berlin, *Four Essays on Liberty*.
2. Michel Foucault, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings*
3. Bhargava, Rajeev & Ashok Acharya (ed.): *Political Theory: An Introduction*, New Delhi: Pearson Education, 2008
4. Bhargava, Rajeev, *What is Political Theory and Why do We need it*, New Delhi: OUP, 2010
5. Gauba, O. P. *An Introduction to Political Theory*, New Delhi: Macmillan, 1981
6. Ramaswamy, Sushila, *Political Theory: Ideas and Concepts*, New Delhi: Macmillan, 2003
7. Held, David, *Political Theory and the Modern State*, London: Polity, 1994

Choice Based Credit System (CBCS)

Syllabus for M.A. (Social Sciences)

Theory : 60

Practical/Internal : 40

Total Hours : 30

AC-401 C: Awareness and Development of Personality

Objectives:

1. To create awareness about the concept of Personality.
2. To understand role of 'The Self', Motivation and Emotion in Personality Development.
3. To understand and overcome the threats to Healthy Personality.
4. To develop the Personality to deal confidently the challenges of life.

Content:

- Introduction to the concept of Personality and 'The Self' (05 Hours)
- Managing Self: Acceptance, and Improvement Programme (05 Hours)
- Introduction to the Life Skills and their development. (05 Hours)
- Development of Life Skills, Application of Life Skills (05 Hours)
- Introduction to the Soft Skills and their Development (05 Hours)
- External Aspects of Personality Development: (05 Hours)

References:

Ciccarelli, S., Psychology (South Asian Edition). New Delhi: Pearson Publication

बर्वे,बी., व्यक्तिमत्त्व सिध्दांत, ११ १५००:विद्या प्र १शा

पाध्ये,एस., व्यक्तिमत्त्व वि १स -अभ्यास, १ म पुस्ति १,य.च.म.मु.विद्यापीठ,१सि

Choice Based Credit System (CBCS)
Syllabus for M.A. (Social Sciences)

Theory : 60
Practical / Internal : 40
Total Hours : 30

AC 401 D: Recent Trends in Community Development

Learning Objectives:

1. To make students familiar with the nature and dynamics of communities and community development.
2. To understand some of the tools, techniques and models of community development.
3. To make students understand that work with communities.
4. To understand community development as a professional field

Content:

- Introduction of Community and Community Development (5 Hours)
- Program and Policies to Community Development (5 Hours)
- Practices: Corporate Social Responsibility, Smart Village (5 Hours)
- Techniques in Community Development: PRA, SWOC Analysis (5 Hours)
- Tools in Community Development: Micro Planning, Tree Analysis (5 Hours)
- Models: RaleganSiddhi, Hiware Bazar, Baripada and Mendhalekha (5 Hours)

Suggested Course Reading:

1. Robinson Jr, J. W., & Green, G. P. (Eds.). (2011). Introduction to community development: Theory, practice, and service-learning. Sage.
2. Phillips, R., & Pittman, R. (2008). An introduction to community development. Routledge.
3. RathG.C(ed.)2006 : Tribal Development in India, Sage Publication, New Delhi
4. Siddiqui H.Y:1997: Working with Communities – An Introduction to Community Work. Hira publisher.
5. प्रा. रा. ना. घाटोळे, ग्रामीण समाजशात्र आणि समुदाय विकास, मंगेश प्रकाशन, नागपूर
6. प्रा.डॉ. वि. रा. गुंजाळ (2011), पंचायतराज, ग्रामीण विकास आणि सरपंच, अथर्व प्रकाशन, जळगाव.
7. प्रा. बा. वि. तिजारे, सामुदायिक विकास आणि विस्तार शिक्षण पद्धती

Carrier Opportunity in Political Science

➤ **Policy Analyst**

Since political science majors study the process for generating public policy, the role of policy analyst is a natural application of their work as a student. Policy analysts rely on strong critical thinking, writing, and research skills.

➤ **Legislative Assistant**

Senators, assembly members, representatives, and other elected officials at all levels of government hire assistants to help them to carry out their duties. Legislative assistants tap into the writing and verbal skills developed by the political science.

➤ **Public Relations Specialist**

Public relations representatives influence public opinion about their clients based largely on placing stories with the media. Political science majors develop the writing skills needed to draft compelling press releases and the persuasive skills to assert the benefits of covering a particular story.

➤ **Social Media Manager**

Public opinion is increasingly shaped by social media. Political candidates, officials, parties, and interest groups need social media managers to monitor the views of constituents about their administration and current issues. Political science majors know how opinions are formed and influenced by various media and can be instrumental in formulating and implementing these plans.

➤ **Marketing Research Analyst**

Political science students assess the reactions of potential voters to candidates. Political science majors study the role of survey research and opinion polling in campaigning. The work of market researchers often involves surveying consumer reactions to potential or current products and services.

➤ **Political Consultant**

Political consultants use the knowledge of the political process gained by political science majors to devise strategies for candidates to influence voters and gain support in their campaigns for office. Political consultants help to brand candidates and repair damaged images.

➤ **Attorney**

Lawyers working for political figures, interest groups, and lobbying firms use the legal research skills developed by political science majors to conduct research about legislative and policy issues.

➤ **Intelligence Analyst**

Intelligence analysts work for clandestine agencies of the government like the RAW and National Investigation Agency. They tap the political science major's understanding of political groups to assess developments in volatile areas of the world.

➤ **Political Campaign Staff**

Political campaign staff members help to formulate and execute campaign strategy. They work towards building a brand or favorable public image for the candidate. Staffers use the ability of the political science major to study current political issues and assess voter reactions to a candidate's platform.

➤ **College-Student Leadership and Activities Directors**

Activities directors can apply knowledge of political science as they structure student elections and leadership programs. They help set standards for elections and monitor proceedings to make sure that student rights are upheld.

Equivalence

Old Syllabus w.e.f 2017		New Syllabus w.e.f 2019	
Semester – I			
POL 111	India's Foreign Affairs	POL 101	India's Foreign Policy
POL 112	Global Political Issues	POL 102	World Political Affairs
POL 113	Political Process in Indian Federation	POL 103	State Politics in India
POL 114 A (Optional)	Public Administration	POL 104 (Skill Based)	Public Administration
POL 114 B (Optional)	Modern Indian Political Thoughts	--	--
Semester – II			
POL 121	India's Foreign Affairs	POL 201	Geo-Politics and Global Issues
POL 122	Global Political Issues	POL 202	Western Political Thoughts
POL 123	Political Process in Indian Federation	POL 203	Electronic Governance
POL 124 A (Optional)	Indian Administration	POL 204 (Skill Based)	Media and Politics
POL 124 B (Optional)	Modern Indian Political Thoughts	--	--
Old Syllabus w.e.f 2018		New Syllabus w.e.f 2020	
Semester – III			
POL 231	Socio-Political Research Methods	POL 301	Research Methodology in Political Science
POL 232	Comparative Political Process	POL 302	Recent Comparative Political Process
POL 233	International Relations	POL 303	Theories and Concept of International Relations
POL 234 A (Optional)	Political Theory and Key Concept	POL 304 A (Elective)	United Nations
POL 234 B (Optional)	UN and Regional Organization	POL 304 B (Elective)	Modern Political Theories
Semester – IV			
POL 241	Socio-Political Research Methods	POL 401	Dissertation
POL 242	Comparative Political Process	POL 402	Elections Studies
POL 243	International Relations	POL 403	Constitutional Bodies of India
POL 244 A (Optional)	Political Theory and Key Concept	POL 404 A (Elective)	Regional Organization
POL 244 B (Optional)	UN and Regional Organization	POL 404 B (Elective)	Modern Political Key Concept

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON
Syllabus for S.Y.B.A.(CBCS)

SEMESTER PATTERN

ENGLISH
(Special and Compulsory)

(with effect from 2019-20)

Learning Outcome of SYBA Special English Syllabus

(w.e.f 2019-20)

1. The papers framed for this course are in accordance with the norms of CBCS pattern
2. Discipline specific papers will acquaint the students with the rich legacy of English Literature and the contribution of legendary writers to the development of English Literature.
3. The papers of skill and ability enhancement are framed not only to orient the students the use of language but how to use the language creatively and professionally.
4. The paper of Project writing will inculcate the skills of explanation, interpretation and visualization in the students.
5. The Paper of Compulsory English is specifically framed from the viewpoint of value education which is the basis of quality life.
6. Selection of contents in all the courses will help the students to comprehend the worldly wisdom and commercial perception which will ultimately lead them to be successful and enjoy quality life.
7. The special papers will open up traditional job opportunities for the students but the papers of skill and ability enhancement will open up corporate, govt. and private sectors for the students of English literature.

List of Equivalences-

Sem. III

Sem.	Old structure	New Structure (CBCS)
III	Compulsory English	Compulsory English
	Special Paper S-1	DSE 1 A
	Special Paper S-2	DSE 2 A
	General Paper G- 2	DSC 1 C (General paper of Special English)
	Optional subjects	SEC 1 – Skill based paper
	Optional subjects	

Sem. IV

Sem.	Old structure	New Structure (CBCS)
IV	Compulsory English	Compulsory English
	Special Paper S- 1	DSE 1 B
	Special paper S-2	DSE 2 B
	General Paper G-2	DSC 1 D (General Paper of Special English)
	Optional	DSC 3 D (Minor study Project of Subject opted in DSE 1&2 papers of special subject)
		SEC 2 Skill based paper

S.Y.B.A. Compulsory English

Text- English for Humanities

External – 60 marks

Internal- 40 marks

Semester-III-

Credits -03 (45 clock hours)

Unit 1 – Literature

1) Short Stories:

1. The Lady or a Tiger?: Frank R. Stockton
2. Kabuliwala: Rabindranath Tagore

II) Essays:

1. Spoken English, Broken English: G. B. Shaw
2. Modern Improvements: John Ruskin

III) Poems:

1. A Red Red Rose: Robert Burns
2. All the world's a Stage: William Shakespeare

Unit 2 - Word Formation

1. Affixation
2. Compound Words

Unit 3 - Skills in writing

1. SMS
2. E-Mail
3. Net Lingo

Unit 1 - Literature

I) Short Stories:

1. Salt Inspector: Premchand
2. All About a Dog: A. G. Gardiner

II) Essays:

1. The Power of Prayer: A. P. J. Abdul Kalam
2. Values in Life: Rudyard Kipling

III) Poems:

1. Stopping by Woods On a Snowy Evening: Robert Frost
2. Ozymandias: P. B. Shelley

Unit 2 - Grammar

1. Sentences: Kinds and Functions
2. Clauses (Noun Clause, Adverbial Clause)

Unit 3 - Communication Skills

1. Situational Dialogues
2. Small News Writing
3. Information Transfer: Non-verbal, Verbal

SYBA Compulsory English

(w.e.f. 2019-20)

Question Paper Format Sem. III and IV

Time- 02 Hrs.

Total marks- 60

Q1. MCQs (On Unit 1)	12 marks
(Any 12 out of 15)	
Q2. One sentence answer questions (On all Units)	12 marks
(Any 12 out of 15)	
Q.3 Write answers in 50-60 words (On Unit1)	12 marks
(Any 03 out of 05)	
Q 4. Do as Directed (On Unit 2)	12 marks
Q 5. Attempt the following as directed (On Unit 3)	12 marks

Inter assessment-

20 marks for internal test

10 marks for tutorial

10 marks for attendance and behaviour

S.Y.B.A.

DSE 1 A and B (Equivalent to S-I)

Title: 16th and 17th Century English Literature

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credit Points- 03 (45 clock hours)

OBJECTIVES:

1. To acquaint the students with the major literary trends and tendencies and prominent writers of the 16th and 17th Century English Literature.
2. To make the students aware about the literary history, salient features and socio-cultural background of the period.
3. To help the students to grasp the content and critically appreciate the prescribed texts.
4. To inculcate amongst students a liking for the Elizabethan and Post-Shakespearean literature.

Semester – III- DSE 1 A- 16th Century Literature

Prescribed Units

(i) Growth and development of Drama and Poetry in the 16th century.

(ii) Poetry:

A) John Donne: a) Good Morrow, b) The Dream

B) Edmund Spenser: a) Ice and Fire, b) Mutability

C) Philip Sidney: a) Sleep, b) Reason

(iii) Drama:

***The Merchant of Venice* by William Shakespeare**

Semester - IV – DSE 1 B- 17th Century Literature-

Credits- 03 (45 clock hours)

Prescribed Units

(i) Growth and development of Novel and Essay in the 17th century.

(ii) Essays:

A) Francis Bacon: a) Of Studies,

b) Of Anger,

c) Of Unity In Religion

B) Jonathan Swift: a) A Treatise on Good Manners and Good Breeding

b) Hints Towards an Essay on Conversation

c) Of the Education of Ladies

(iii) Novel:

Pilgrim's Progress (Part First of Novel) by John Bunyan

Recommended Reading:

1. B. K. Mullik: (1964) *English Poetry (Its Background and Development)*: S. Chand & Co.

2. H. M. Williams & George Allen, (1972): *Six Ages of English Poetry*

3. Helen Gardner: (1973) *The Metaphysical Poets*: Penguin Books Ltd.

4. David Greene: *The Winged World: An Anthology of Poems for Degree Course*: The Macmillan Co. of India Ltd.

6. Mayhead Robin: (1965) *Understanding Literature*: Cambridge Univ. Press.
7. W. R. Goodman: (2006) *A History of English Literature*: V-I, V-II, Doaba House Delhi
- Shakespeare William. *The Merchant of Venice*. Orient Blackswan (Paperback), 2009
- 8 John Pitcher (Ed.). *The Essays* (1985)-by Francis Bacon, Penguin.
9. Kiernan, Michael (2000/1985) *The Essays or Counsels Civil and Moral*. New York: Oxford Univ. Press.
10. Whately R & Franklin Heard (2012) *Bacon's Essays* (1561-1625) Oxford: Oxford Univ. Press.
11. Emile Legouis (2007) *A Short History of English Literature*, Oxford Univ. Press.
12. John Hayward ED.(1964) *The Penguin Book of English Verse* Penguin Books Ltd.

Sem. III

Format of the Question Paper for DSE 1 A

Time: Two Hours	Max. Marks: 60
Que.1. Multiple Choice Questions on texts prescribed. (12/15)	12 Marks
Que.2. Background question on drama and poetry in the 16th Century. (1/2)	12
Que.3. Long answer question on Poetry. (1/2)	12 Marks
Que.4. Long answer question on drama. (1/2)	12 Marks
Que.5. Short notes on drama and poetry. (3/5)	12 Marks

Semester – IV Question Paper format for DSE 1 B

Time: Two Hours

Max. Marks 60

Que.1. Multiple Choice Questions on texts prescribed. (12/15) 12 Marks

Que.2. Background question on novel and essays in the 17th Century (1/2) 12

Que.3. Long answer question on essays. (1/2) 12 Marks

Que.4. Long answer question on novel. (1/2) 12 Marks

Que.5. Short notes on novel and essays. (3/5) 12 Marks

Inter assessment-

20 marks for internal test

10 marks for tutorial

10 marks for attendance and behaviour

SYBA

DSE 2A and B (equivalent to Special Paper-II)

Title: 18th and 19th Century English Literature

External – 60 marks

Internal – 40 marks

Credit Points- 03 (45 clock hours)

(I) OBJECTIVES:

1. To impart basic ideas about the 18th and 19th Century English Literature with special reference to Poetry and Novel.
2. To make the students aware about the literary history, salient features, socio-political and cultural background of the Romantic and Victorian age.
3. To help the students to grasp the content and critically appreciate the prescribed Texts.
4. To inculcate amongst students a liking for the Romantic and Victorian literature.

Semester – III DSE 2 A- 18th Century Literature

Prescribed Units

- i) **Background study of poetry and novel in the 18th Century Literature.**
- ii) **William Wordsworth:** Lines Composed a Few Miles above Tintern Abbey
- iii) **S. T. Coleridge:** Rhyme to an Ancient Mariner
- iv) **John Keats:** Ode on a Grecian Urn.
- v) **P B Shelley:** One Word is too often Profaned
- vi) **Lord Byron:** She Walks in Beauty.
- (vii) **Jane Austen:** *Sense and Sensibility*. (Novel)

Semester – IV DSE 2 B- (19th Century Literature)- Credits- 03 (45 clock hours)

Prescribed Units

- (i) **Background study of Poetry and Novel of the 19th Century literature.**
- (ii) **Alfred Lord Tennyson: The Lotus Eaters**
- (iii) **Robert Browning: Rabbi Ben Ezra**
- (iv) **Matthew Arnold: Dover Beach**
- (v) **D G Rossetti: The Blessed Damozel**
- (vi) **G M Hopkins: Pied Beauty**
- (vii) **Thomas Hardy: *Tess of the d'Urbervilles*.(Novel)**

Recommended Reading:

1. H. M. Williams & George Allen, (1972): *Six Ages of English Poetry*
2. David Greene: *The Winged World: An Anthology of Poems for Degree Course*. The Macmillan Co. of India Ltd.
3. Mayhead Robin: (1965) *Understanding Literature*. Cambridge Univ. Press.
4. W.R. Goodman: (2006) *History of English Literature*. Doaba House Delhi
5. Victorian Poetry: (1988) *A Selection, Macmillan's Annotated Classics- V S Seturaman*
6. E Albert: (1997) *History of English Literature*. Oxford Univ. Press.
7. *Fifteen Poets*: (1994) Oxford University Press, Delhi.
- 8 Jane Austen: (2008) *Sense and Sensibility*, Oxford Uni. Press, 2008.
9. Thomas Hardy:( ) *Tess of the d'Urbervilles*. Orient Blackswan, 2014.

Question Paper Format

Sem. III DSE 2A -18th Century Literature

Time-Two Hrs	Marks: 60
Que.1. Multiple choice questions on texts prescribed (any 12 out of 15)	12 Marks
Que.2. Background question on the 18 th century English literature with reference to poetry and novel (1/2)	12 Marks
Que.3. Long answer question on poems prescribed (1/2)	12 Marks
Que.4. Long answer question on novel. (1/2)	12 Marks
Que.5. Short notes on prescribed poems and novel (any 3 out of 5)	12 Marks

Sem. IV DSE 2 B- 19th Century Literature

Time-Two Hrs	Marks: 60
Que.1. Multiple choice questions on texts prescribed (any 12 out of 15)	12 Marks
Que.2. Background question on the 19 th century English literature with reference to poetry and novel. (1/2)	12 Marks.
Que.3. Long answer question on poetry section (1/2)	12 Marks
Que.4. Long answer question on novel. (1/2)	12 Marks
Que.5. Short notes on poetry and novel (any 3 out of 5)	12 Marks

Inter assessment-

20 marks for internal test

10 marks for tutorial

10 marks for attendance and behaviour

DSC 1 C (equivalent to Sp. English -General Paper II)

The Study of Novel and Drama

External- 60 marks

Internal- 40 marks (practical)

Total credits- 02- Theory- 01 credit (15 clock hours).

Practical – 01 credit is equal to 02 (30 clock hours)

SEM: III- DSC 1 C The Study of Novel

Objectives:

1. To develop the interest of students in reading/understanding novel and drama.
2. To acquaint students with Novel and Drama as genres of literature.
3. To develop students' competence to study, understand, analyse and interpret novel and drama.
4. To introduce students with the key terms useful in the study of novel and drama.
5. To orient students with major types of novel and drama.

Unit 1 A) Definitions of Novel

B) Aspects of Novel (only Introduction):

Plot, Characters (Flat, Round, Hero, Anti-hero), Theme, Setting, Point of view and Narration.

C) Types of Novel: Social, Historical, Picaresque, Psychological

D) Novel- *Passage to India*- E. M. Forster

SEM: IV – DSC 1 D- The Study of Drama

Total credits- 02- Theory- 01 credit (15 clock hours).

Practical – 01 credit is equal to 02 (30 clock hours)

Unit 1 A) Definitions of Drama

B) Elements of Drama (only Introduction):

Plot, characters (protagonist, Antagonist), setting, dramatic devices
(music, symbolism, parallelism and contrast, Irony)

C) Types of Drama: Tragedy, Comedy, Problem Play, Absurd Drama

D) Drama- *Arms and The Man*- G. B. Shaw

Recommended Reading:

1. Abrahms, M. H. *A Glossary of Literary Terms*. Banglore: Prism Books Pvt. Ltd.1993.
2. Bonn, Julien D. ed. *A Comprehensive Dictionary of Literature*. Chandigarh: Abhishek Publications, 2004.
3. Boulton, M. *The Anatomy of Novel*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd. 1975.
4. Cuddon, J. A. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory* (IVth edition). Delhi: Doaba House, 1998.
5. Davies Tony & Nigel Wooded., *A Passage to India: Theory in Practice*, Philadelphia, Open University Press, 1994.
6. Evans. T. F. *George Bernard Shaw*. Routledge, 2013.
7. Forster E. M. *Aspects of Novel*. New York: Hartcourt Brace, 1927.
8. Hoy, Cyrus. *Forster's Metaphysical Novel*. New Delhi: Creative Books, 2001.
9. Innes, Christopher. *The Cambridge Companion to George Bernard Shaw*. CUP, 2000.
10. Judy, Pearsall (Ed). *The Concise Oxford Dictionary*, 10th Edition. New Delhi: Oxford University Press. 1999.
11. Luckhurst, Mary. *A Companion to Modern British and Irish Drama (1880-2005)*, Blackwell Publishing, 2006.

12. Rees, R. J. *English Literature: An Introduction for Foreign Students*. Delhi: Macmillan, 2000
13. X. J. Kennedy and Dana Gioia. *Literature: An Introduction to Fiction, Poetry, and Drama*. New York: Longman Publishers, 2007.
14. Yanni, Robert D. *Literature: Reading Fiction, Poetry, Drama and Essay*. New York: Mc Graw-Hill Inc., 1990.

Sem. III DSC 1 C
The Study of Novel and Drama
Format of Question Paper

Time-Two Hrs	Marks: 60
Q.1. Multiple choice questions on Complete Unit . (12/15)	12 Marks
Q.2 Short notes on Unit No. I A and B . (3/5)	12 Marks
Q.3 Short notes on Unit No. I C . (3/5)	12 Marks
Q.4 Long answer question on the novel prescribed.(1/2).	12 Marks
Q.5 Short Notes (3/5) on All Units .	12Marks

Format of Question Paper
SEM-IV- DSC 1 D

Time-Two Hrs	Marks: 60
Q.1. Multiple choice questions on Complete Unit . (12/15)	12 Marks
Q.2 Short notes on Unit No. I A and B . (3/5)	12 Marks
Q.3 Short notes on Unit No. I C . (3/5)	12 Marks
Q.4 Long answer question on the drama prescribed.(1/2).	12 Marks
Q.5 Short Notes (3/5) on All Units .	12Marks

List of Practical for the paper DSC 1 C and D (for internal assessment)

Note for Teachers-

- 1) The teachers should ask the students to maintain a practical book for the convenience of maintaining records.
- 2) The following list is for the sake of examples. The teachers can give topics as per their visualization and concerned subject.
- 3) For each semester the BOS (English) has suggested 15 topics but the teachers can conduct the practical in the context of their domain.
- 4) The students must complete 04 practical (each sem.) in their practical book and should get certified from the concerned teacher and the Principal.
- 5) The subject teacher should submit all the checked and signed practical books to the Principal after the completion of practical exam.
- 6) The oral exam of Practical will be conducted by the concerned subject teacher during regular teaching hours, 15 days before the commencement of theory examination and submit the mark list to the Principal of the college.

Nature of Practical Examination-

Practical exam is of total 40 marks (each Sem.). The division of 40 marks is as follows-

For practical book (4X5= 20 marks)	20 marks
Semester End Oral Exam.	15 marks
Student's attendance and behaviour	05 marks

Objectives of the Practical-

1. To acquaint the students with notion of applied perception
2. To develop scientific attitude of understanding their subject
3. To put on record their own observations and hone their skill of explanation
4. To observe the local investigation topics and suggest remedies.

Topics for IIIrd Semester-

1. Development of English Novel
2. Growth of English Poetry
3. Contribution of G.B. Shaw to English Drama
4. Development of English Tragedy by William Shakespeare
5. Reasons for the development of Romantic School of poetry
6. Victorian school of poetry and its features
7. Development of novel in English
8. Role of university wits in developing English drama
9. Elements of drama
10. Elements of poetry
11. Elements of novels
12. Reasons for the decline of drama
13. Reasons for the rise of novel form
14. Features of Elizabethan literature
15. Socio-political features of 17th century

Topics for IVth Semester

1. Development of essay form in English
2. Major types of drama
3. Use of Soliloquies in Shakespearean plays
4. Features of problem play
5. Development of absurd drama
6. Major practitioners of absurd drama
7. Major types of poetry
8. Pre-Raphaelite Poetry
9. Metaphysical Poetry
10. Victorian Compromise
11. Socio-political background of 17th Century
12. Use of literature for learning English
13. Socio-political background of 18th Century
14. Regional Novel
15. Compare Melodrama and Farce

Skill Enhancement Course (SEC)

SEC-I: English for Competitive Examinations

Credits: 02 (30 clock hours)

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Objectives of the Course:

1. To enable students to prepare for the competitive exams of various kinds especially meant for testing ability in English language.
2. To introduce students with the common question types asked in competitive examinations concerning English- grammar, vocabulary, comprehension, and other significant topics.
3. To encourage students to appear and prepare for the competitive exams.
4. To help the students to overcome the fear about English as a compulsory subject in various competitive exams.

Sem. III - SEC -1

Credits- 02 (30 clock hours)

A) Grammar:

- a) Parts of Speech
- b) Sentence correction/ Spotting the error
- c) Articles
- d) Sentence or Phrase Improvement
- e) Clauses
- f) Active-Passive Voice
- g) Direct-Indirect Speech

B) Comprehension :

Reading Comprehension (Comprehension of given passages)

Semester-IV- SEC- 2 (2 Credits) (30 clock hours)

A) Vocabulary:

- a) Synonyms-Antonyms, Paronyms-Homonyms, One-word substitution
- b) Fill in the blanks
- c) Cloze Test
- d) Double Fillers
- e) Spelling Test
- f) Idioms and Phrases
- g) Foreign Words and Phrases
- h) Sentence or Phrase Improvement

B) Sentence Rearrangement:

- a) Para-jumbles
- b) Jumbled Sentence

Recommended Reading:

1. Agarwal R.S.&Vikas Agrawal. *Quick Learning Objective General English*. S.Chand Publishing. 2017
2. Agarwal,R.S. &S.Chand. *Objective General English*. S. Chand Publishing. 2017
3. Bakshi, S.P. *Objective General English*. Meerut: Arihant Publications,2018
4. UPSC Portal :*English Language Comprehension Skills (CSAT)Series Book-KalinjarPublications,2011.*
5. Gupta , S.C. *Comprehensive English Grammar & Composition*. Meerut: Arihant Publications Pvt. Ltd. 2018
6. Gupta, S.C. *General English for All Competitive Examinations (English) 1st Edition Meerut: Arihant Publications (I) Pvt.Ltd, 2016.*
7. Gupta, S.C. *English Grammar & Composition* Second edition. Arihant Publications. 2014.
8. Jha, Sachchidanand. *English Language Comprehension Skills*. UPSC Portal. 2015.
9. Lewis,Norman. *Word Power Made Easy (English Vocabulary)*. Goyal Publishers.2014.

10. Prasad, Hari Mohan and Uma Rani Sinha. *Objective English for Competitive Examinations* (English) 4th Edition. Tata McGraw - Hill Education. 2014.
11. R. Vidya & Kalpana Rajaram. *Objective English for All Competitive Examinations*. Spectrum Books, 2013.
12. Sharma, Richa and S.P. Bakshi. *Descriptive General English*. Arihant Publishers. 2012.
13. Solomon, Philip Sunil. *English for Success in Competitive Exams*. OUP, 2015.
14. Thankur K.P. *A Practical Guide to English Grammar*. Bharati Bhawan Publishers & Distributors. 2017.
15. Wren and Martin. *High School English Grammar and Composition*. S. Chand Publications, 1995.

English for Competitive Examinations

Question Paper Format

(Semester-III) SEC-1

Time: 2hrs

Marks:60

- Q.1 A) Read the following passage and answer the questions given below. (6)
- B) Do as directed (Parts of speech) (6/9)
- Q.2. A) Read the following passage and answer the questions given below. (6)
- B) Correct the following sentences (6/9) (6)
- Q.3. A) Spot the errors in the given sentences (6/9) (6)
- B) Do as directed (Sentence/ Phrase Improvement) (6/9) (6)
- Q.4. A) Identify the following (Clauses) (6/9) (6)
- B) Attempt the following (Active-Passive voice) (6/9) (6)

- Q.5 A) Attempt the following (Direct-Indirect Speech) (6/9) (6)
- B) Fill in the Blanks (Articles) (6/9) (6)

(Semester-IV) SEC-2

Time: 2hrs

Marks: 60

- Q.1 A) Do as directed (synonyms/antonyms/paronyms/homonyms) (6/9) (6)
- B) Attempt the following (One-word substitute) (6/9) (6)
- Q.2. A) Fill in the blanks/Double Fillers (6/9) (6)
- B) Attempt the following (Idiom and Phrases) (6/9) (6)
- Q.3. A) Attempt any six of the following (Spelling test/foreign words/phrases) (6/9) (6)
- B) Complete the cloze passage by selecting appropriate words for the blanks provided (6)
- Q.4. A) Attempt the following (Sentence improvement). (6/9) (6)
- B) Attempt the following (Phrase improvement) (6/9) (6)
- Q.5. A) Do as directed (Para-jumbles) (6/9) (6)
- B) Attempt any six of the following. (Jumbled Sentences) (6/9) (6)

Internal assessment-

20 marks for internal test

10 marks for tutorial

10 marks for attendance and behaviour

SYBA English Sem. IV

DSC 3 D Minor Study Project

Marks- 60 + 40

Credits- 02 (30 Clock hours)

Nature of the Course-

This is compulsory paper for the students opting English as a Special subject

Role of Teachers-

The teachers are expected to motivate students by acquainting them with what is research, how to select the research topic, how to form the objectives, assumptions of research, how to prepare the questionnaire, how to interview, how to compile the data, and how to analyse the data and present conclusion, so that the students can participate in research oriented conventions like *Avishkar*, *Indradhanushya*.

Objectives of the Papers-

1. To motivate students for research
2. To inspire them to participate research oriented activities like *Avishkar*, *Indradhanushy*, *Anweshan* etc.
3. To orient them for grasping the concept and features of research
4. To inculcate in them skills like analysis, interpret and visualize

Project writing method:

The project writing should comply with the research methodology of the subject. It should be handwritten, 30-40 pages. It should include the points like introduction, objectives, scope of research, data analysis and conclusion which will be followed by bibliography divided into primary sources and secondary sources.

If the students are selecting survey topic, they are expected to mention field research, questionnaire, survey, case study, as applicable to their topic.

Selection of research topic- (selection of topics may depend on the special papers)

1. Respective course teachers are suggested to help the students for selecting the topic of their choice considering their interest in the subject and discussion for the same should begin at IIIrd Sem.
2. The respective teacher will introduce the student with terms like data compilation, table work, field work, questionnaire, case study etc.

Marking System-

This is the paper of 60 +40 pattern. Out of which 60 marks will be for Project writing. The respective course teacher will assess the project and will submit the projects as well as mark list to the College Principal. 40 marks are allotted for internal assessment and will be divided as follows

Attendance and behaviour of the student- 10 marks

Power point presentation and viva - 30 marks

कवयित्री बहिष्कार

मानव विज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला

कथा साहित्य

जून 2019 पासून लागू

MIL : कथा साहित्य

आ. हरिभद्रसूरी

नेमलेला अभ्यासकर्ता धूर्ताख्यान : आ. हरिभद्रसूरी

आ. हरिभद्रसूरी

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राकृत कथा वाङ्मयाचा परिचय करणे.
2. आ.हरिभद्रसूरींच्या जीवन चरित्र व वाङ्मयाचा आढावा घेणे.
3. विविध संप्रदायातील पौराणिक कथांचा अभ्यास करणे.
4. प्राकृत व्यंगकाव्य जाणने
5. महाराष्ट्री प्राकृत भाषेचा परिचय करणे.

परीक्षा

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	समयावधी
1	† आ. हरिभद्रसूरींच्या जीवना व साहित्यिक कार्याचा परिचय : I) प्राकृत व्यंगकथा II) मूलदेव कथा • ब्रम्हदेव सृष्टीची उत्पत्ती कथा • कीचकवंश कथा	01	15

	<ul style="list-style-type: none"> • ऋषि जन्म वृत्त • सूर्य, कुंती व कर्ण • कथा • हनुमान कथा		
2	<p>कंडरीक स्वानुभव कथानक</p> <ul style="list-style-type: none"> • ऋष्यातून सृष्टीच्या निर्मितीस मान्यता • ब्रम्हाच्या मुखात विश्वाचा समावेश • ऋषि • पर्वतासमान जटायू • हनुमानकूट समुद्र उल्लंघन	1	15
3	<p>एलाषाढ स्वानुभव कथन</p> <ul style="list-style-type: none"> • जमदग्नि- परशुराम कथा • ऋषि खोटया कल्पना • स्कंदाच्या उत्पत्तीच्या खोटया कल्पना • हनुमानकडून सूर्य भक्षणाच्या खोटया कल्पना • राहूकडून चंद्रग्रहण विवर्तक कल्पना • वामनावतार आणि वराहवतार • ऋषि ऋषि मांडणी	1	15

आर्क- "आर्क"

MIL : अर्धमागधी- खंडकाव्य

नेमलेला अभ्यासार्क- व- रामपाणि

आर्क- व- आर्क- व-

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राचीन लोकजीवन व परंपरा जाणणे.
2. रामपाणिवाद यांच्या आर्क- व- आर्क-
3. आर्क-नातून युद्ध, श्रृंगार, घृण, आर्क, आर्क-†. † अध्ययन
4. अहिंसा, तप, वीरता, त्याग, इ. भा- आर्क- व- आर्क- जाणणे.

'आर्क- व- आर्क-

'आर्क- व- आर्क-	'आर्क-	आर्क-	'आर्क- व- आर्क-
1	i) ख- आर्क- : आर्क- आर्क- ii) रामपाणिवाद जीवन वृत्तांत व कार्य iii) सर्ग-1 अकूर आगमन व मथुरा भेटीचा निरोप, आर्क- विलाप, धनुष्य य-	01	15
2	सर्ग- 2 राजधोबी वध, कुब्जा दासीचे कुबड नष्ट व सुं- प्रदान, धनुष्य शाळेत प्रवेश, रक्षकांचा नाश, मथुरा नगरी-वर्णन.	1	15
3	सर्ग- 3, 4 कृष्ण सुं-नी, उन्मत्त हत्तीचा विनाश, चाण- आर्क- योध्याचा पराभव कंसाचा वध. स्वर्ग -4 अ-कडून कंसवधाचे कथन, कृष्णाच्या पराक्रमाचे वर्णन, कृष्ण पूर्वजन्म वर्णन.	1	15

संदर्भ ग्रंथ-

1) धूर्ताख्यान : आ. हरिभ।

अ.न.उपाध्ये

प्रकाशक- अ.न.उपाध्ये, मुंबई

2) हरिभद्रसूरी की कथाओं का आलोचनात्मक अध्ययन- डॉ.नेमिचंद्र शास्त्री

प्र.हिन्दी शोध संस्थान, वैशाली, बिहार

3) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे

प्रकाशक- महाराष्ट्र ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.

4) रामपाणिवाद, सं.डॉ. ए.एन. प्र.हिन्दी

प्र.हिन्दी ग्रंथरत्नाकर कार्यालय, मुंबई

काव्यमंडल २०१९-२०२०

काव्यमंडल २०१९-२०२०

काव्यमंडल २०१९-२०२०

काव्यमंडल २०१९-२०२०

काव्यमंडल २०१९-२०२०

काव्यमंडल २०१९-२०२०

DSC : काव्यमंडल २०१९-२०२० महाकाव्य

नेमलेला अभ्यासकाळी - काव्यमंडल २०१९-२०२०

काव्यमंडल २०१९-२०२०

काव्यमंडल २०१९-२०२० - (काव्यमंडल २०१९-२०२०, हेमचंद्र उद्योतनसूरी, चामुण्डा, काव्यमंडल)

गट अ) अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

- काव्यमंडल २०१९-२०२०
- काव्यमंडल २०१९-२०२०
- काव्यमंडल २०१९-२०२०

काव्यमंडल २०१९-२०२०

श्रेयांक घडयाळी तासिका

1. काव्यमंडल २०१९-२०२०	1	15
काव्यमंडल २०१९-२०२० आशय व मांडणी		
2. काव्यातील, व्यक्तीरेखा, प्रसंगवर्णन अभ्यासणे तत्कालीन सामाजिक परिस्थिती अभ्यासणे	1	15
3. प्राकृत ग्रंथकार परिचय अभ्यासणे. काव्यमंडल २०१९-२०२०	1	15

बहिंगाबाई चौधरी

बहिंगाबाई चौधरी - अर्थशास्त्र

द्वितीय वर्ष कला

अर्थशास्त्र: तत्त्व-संज्ञा (व्याख्यान)

जून 2019 पासून

अर्थशास्त्र - व्याख्यान

DSC : तत्त्व-संज्ञा (व्याख्यान) व्याख्यान

नेमलेला अभ्यासकर्ता

1. अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) 2019 पासून
2. अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान), अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान)

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) करून देणे
2. अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) करून देणे
3. अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) करून देणे
4. अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान)

अभ्यास-संज्ञा (व्याख्यान)

श्रेयांक घडयाळी तासिका

1. अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) करून देणे
अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) करून देणे
2. सुभाषितांचे मानवी जीवनातील स्थान
अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) करून देणे
3. अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) करून देणे
अर्थशास्त्राच्या व्याख्यान-संज्ञा (व्याख्यान) करून देणे

1	15
1	15
1	15

प्रश्नपत्रिका

आर्कित

प्रश्नसंख्या	वर्णन	मार्क
1	प्रत्यय पर्याय निवडा (8 पैकी 6)	60
	क्या प्रत्ययान्त चिह्न (8 पैकी 6)	06
2	तीन प्रत्ययान्त चिह्ना (9 पैकी 6)	12
3	प्रत्ययान्त चिह्ना (6 पैकी 4)	12
4	प्रत्ययान्त चिह्ना (5 पैकी 3)	12
5	प्रत्ययान्त चिह्ना (3 पैकी 2)	12
	आर्कित निरंतर मूल्यमापन परीक्षा	40

आर्कित

प्रश्नसंख्या	वर्णन	मार्क
1	प्रत्यय पर्याय निवडा (8 पैकी 6)	60
	क्या प्रत्ययान्त चिह्न (8 पैकी 6)	06
2	तीन प्रत्ययान्त चिह्ना (9 पैकी 6)	12
3	प्रत्ययान्त चिह्ना (6 पैकी 4)	12
4	प्रत्ययान्त चिह्ना (5 पैकी 3)	12
5	प्रत्ययान्त चिह्ना (3 पैकी 2)	12
	आर्कित निरंतर मूल्यमापन परीक्षा	40

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON
Syllabus for S.Y.B.A.(CBCS)

SEMESTER PATTERN

ENGLISH
(Special and Compulsory)

(with effect from 2019-20)

Learning Outcome of SYBA Special English Syllabus

(w.e.f 2019-20)

1. The papers framed for this course are in accordance with the norms of CBCS pattern
2. Discipline specific papers will acquaint the students with the rich legacy of English Literature and the contribution of legendary writers to the development of English Literature.
3. The papers of skill and ability enhancement are framed not only to orient the students the use of language but how to use the language creatively and professionally.
4. The paper of Project writing will inculcate the skills of explanation, interpretation and visualization in the students.
5. The Paper of Compulsory English is specifically framed from the viewpoint of value education which is the basis of quality life.
6. Selection of contents in all the courses will help the students to comprehend the worldly wisdom and commercial perception which will ultimately lead them to be successful and enjoy quality life.
7. The special papers will open up traditional job opportunities for the students but the papers of skill and ability enhancement will open up corporate, govt. and private sectors for the students of English literature.

List of Equivalences-

Sem. III

Sem.	Old structure	New Structure (CBCS)
III	Compulsory English	Compulsory English
	Special Paper S-1	DSE 1 A
	Special Paper S-2	DSE 2 A
	General Paper G- 2	DSC 1 C (General paper of Special English)
	Optional subjects	SEC 1 – Skill based paper
	Optional subjects	

Sem. IV

Sem.	Old structure	New Structure (CBCS)
IV	Compulsory English	Compulsory English
	Special Paper S- 1	DSE 1 B
	Special paper S-2	DSE 2 B
	General Paper G-2	DSC 1 D (General Paper of Special English)
	Optional	DSC 3 D (Minor study Project of Subject opted in DSE 1&2 papers of special subject)
		SEC 2 Skill based paper

S.Y.B.A. Compulsory English

Text- English for Humanities

External – 60 marks

Internal- 40 marks

Semester-III-

Credits -03 (45 clock hours)

Unit 1 – Literature

1) Short Stories:

1. The Lady or a Tiger?: Frank R. Stockton
2. Kabuliwala: Rabindranath Tagore

II) Essays:

1. Spoken English, Broken English: G. B. Shaw
2. Modern Improvements: John Ruskin

III) Poems:

1. A Red Red Rose: Robert Burns
2. All the world's a Stage: William Shakespeare

Unit 2 - Word Formation

1. Affixation
2. Compound Words

Unit 3 - Skills in writing

1. SMS
2. E-Mail
3. Net Lingo

Unit 1 - Literature

I) Short Stories:

1. Salt Inspector: Premchand
2. All About a Dog: A. G. Gardiner

II) Essays:

1. The Power of Prayer: A. P. J. Abdul Kalam
2. Values in Life: Rudyard Kipling

III) Poems:

1. Stopping by Woods On a Snowy Evening: Robert Frost
2. Ozymandias: P. B. Shelley

Unit 2 - Grammar

1. Sentences: Kinds and Functions
2. Clauses (Noun Clause, Adverbial Clause)

Unit 3 - Communication Skills

1. Situational Dialogues
2. Small News Writing
3. Information Transfer: Non-verbal, Verbal

SYBA Compulsory English

(w.e.f. 2019-20)

Question Paper Format Sem. III and IV

Time- 02 Hrs.

Total marks- 60

Q1. MCQs (On Unit 1)	12 marks
(Any 12 out of 15)	
Q2. One sentence answer questions (On all Units)	12 marks
(Any 12 out of 15)	
Q.3 Write answers in 50-60 words (On Unit1)	12 marks
(Any 03 out of 05)	
Q 4. Do as Directed (On Unit 2)	12 marks
Q 5. Attempt the following as directed (On Unit 3)	12 marks

Inter assessment-

20 marks for internal test

10 marks for tutorial

10 marks for attendance and behaviour

S.Y.B.A.

DSE 1 A and B (Equivalent to S-I)

Title: 16th and 17th Century English Literature

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credit Points- 03 (45 clock hours)

OBJECTIVES:

1. To acquaint the students with the major literary trends and tendencies and prominent writers of the 16th and 17th Century English Literature.
2. To make the students aware about the literary history, salient features and socio-cultural background of the period.
3. To help the students to grasp the content and critically appreciate the prescribed texts.
4. To inculcate amongst students a liking for the Elizabethan and Post-Shakespearean literature.

Semester – III- DSE 1 A- 16th Century Literature

Prescribed Units

(i) Growth and development of Drama and Poetry in the 16th century.

(ii) Poetry:

A) John Donne: a) Good Morrow, b) The Dream

B) Edmund Spenser: a) Ice and Fire, b) Mutability

C) Philip Sidney: a) Sleep, b) Reason

(iii) Drama:

***The Merchant of Venice* by William Shakespeare**

Semester - IV – DSE 1 B- 17th Century Literature-

Credits- 03 (45 clock hours)

Prescribed Units

(i) Growth and development of Novel and Essay in the 17th century.

(ii) Essays:

A) Francis Bacon: a) Of Studies,

b) Of Anger,

c) Of Unity In Religion

B) Jonathan Swift: a) A Treatise on Good Manners and Good Breeding

b) Hints Towards an Essay on Conversation

c) Of the Education of Ladies

(iii) Novel:

***Pilgrim's Progress* by John Bunyan**

Recommended Reading:

1. B. K. Mullik: (1964) *English Poetry (Its Background and Development)*: S. Chand & Co.

2. H. M. Williams & George Allen, (1972): *Six Ages of English Poetry*

3. Helen Gardner: (1973) *The Metaphysical Poets*: Penguin Books Ltd.

4. David Greene: *The Winged World: An Anthology of Poems for Degree Course*: The Macmillan Co. of India Ltd.

6. Mayhead Robin: (1965) *Understanding Literature*: Cambridge Univ. Press.
7. W. R. Goodman: (2006) *A History of English Literature*: V-I, V-II, Doaba House Delhi
- Shakespeare William. *The Merchant of Venice*. Orient Blackswan (Paperback), 2009
- 8 John Pitcher (Ed.). *The Essays* (1985)-by Francis Bacon, Penguin.
9. Kiernan, Michael (2000/1985) *The Essays or Counsels Civil and Moral*. New York: Oxford Univ. Press.
10. Whately R & Franklin Heard (2012) *Bacon's Essays (1561-1625)* Oxford: Oxford Univ. Press.
11. Emile Legouis (2007) *A Short History of English Literature*, Oxford Univ. Press.
12. John Hayward ED.(1964) *The Penguin Book of English Verse* Penguin Books Ltd.

Sem. III

Format of the Question Paper for DSE 1 A

Time: Two Hours	Max. Marks: 60
Que.1. Multiple Choice Questions on texts prescribed. (12/15)	12 Marks
Que.2. Background question on drama and poetry in the 16th Century. (1/2)	12
Que.3. Long answer question on Poetry. (1/2)	12 Marks
Que.4. Long answer question on drama. (1/2)	12 Marks
Que.5. Short notes on drama and poetry. (3/5)	12 Marks

Semester – IV Question Paper format for DSE 1 B

Time: Two Hours

Max. Marks 60

Que.1. Multiple Choice Questions on texts prescribed. (12/15) 12 Marks

Que.2. Background question on novel and essays in the 17th Century (1/2) 12

Que.3. Long answer question on essays. (1/2) 12 Marks

Que.4. Long answer question on novel. (1/2) 12 Marks

Que.5. Short notes on novel and essays. (3/5) 12 Marks

Inter assessment-

20 marks for internal test

10 marks for tutorial

10 marks for attendance and behaviour

SYBA

DSE 2A and B (equivalent to Special Paper-II)

Title: 18th and 19th Century English Literature

External – 60 marks

Internal – 40 marks

Credit Points- 03 (45 clock hours)

(I) OBJECTIVES:

1. To impart basic ideas about the 18th and 19th Century English Literature with special reference to Poetry and Novel.
2. To make the students aware about the literary history, salient features, socio-political and cultural background of the Romantic and Victorian age.
3. To help the students to grasp the content and critically appreciate the prescribed Texts.
4. To inculcate amongst students a liking for the Romantic and Victorian literature.

Semester – III DSE 2 A- 18th Century Literature

Prescribed Units

- i) **Background study of poetry and novel in the 18th Century Literature.**
- ii) **William Wordsworth:** Lines Composed a Few Miles above Tintern Abbey
- iii) **S. T. Coleridge:** Rhyme to an Ancient Mariner
- iv) **John Keats:** Ode on a Grecian Urn.
- v) **P B Shelley:** One Word is too often Profaned
- vi) **Lord Byron:** She Walks in Beauty.
- (vii) **Jane Austen:** *Sense and Sensibility*. (Novel)

Semester – IV DSE 2 B- (19th Century Literature)- Credits- 03 (45 clock hours)

Prescribed Units

- (i) **Background study of Poetry and Novel of the 19th Century literature.**
- (ii) **Alfred Lord Tennyson: The Lotus Eaters**
- (iii) **Robert Browning: Rabbi Ben Ezra**
- (iv) **Matthew Arnold: Dover Beach**
- (v) **D G Rossetti: The Blessed Damozel**
- (vi) **G M Hopkins: Pied Beauty**
- (vii) **Thomas Hardy: *Tess of the d'Urbervilles*.(Novel)**

Recommended Reading:

1. H. M. Williams & George Allen, (1972): *Six Ages of English Poetry*
2. David Greene: *The Winged World: An Anthology of Poems for Degree Course*.
The Macmillan Co. of India Ltd.
3. Mayhead Robin: (1965) *Understanding Literature*. Cambridge Univ. Press.
4. W.R. Goodman: (2006) *History of English Literature*. Doaba House Delhi
5. Victorian Poetry: (1988) *A Selection, Macmillan's Annotated Classics- V S*
Seturaman
6. E Albert: (1997) *History of English Literature*. Oxford Univ. Press.
7. *Fifteen Poets*: (1994) Oxford University Press, Delhi.
- 8 Jane Austen: (2008) *Sense and Sensibility*, Oxford Uni. Press, 2008.
9. Thomas Hardy:( ) *Tess of the d'Urbervilles*. Orient Blackswan, 2014.

Question Paper Format

Sem. III DSE 2A -18th Century Literature

Time-Two Hrs

Marks: 60

Que.1. Multiple choice questions on texts prescribed (any 12 out of 15) 12 Marks

Que.2. Background question on the 18th century English literature with reference to poetry and novel (1/2) 12 Marks

Que.3. Long answer question on poems prescribed (1/2) 12 Marks

Que.4. Long answer question on novel. (1/2) 12 Marks

Que.5. Short notes on prescribed poems and novel (any 3 out of 5) 12 Marks

Sem. IV DSE 2 B- 19th Century Literature Time-Two Hrs

Marks: 60

Que.1. Multiple choice questions on texts prescribed (any 12 out of 15) 12 Marks

Que.2. Background question on the 19th century English literature with reference to poetry and novel. (1/2) 12 Marks.

Que.3. Long answer question on poetry section (1/2) 12 Marks

Que.4. Long answer question on novel. (1/2) 12 Marks

Que.5. Short notes on poetry and novel (any 3 out of 5) 12 Marks

Inter assessment-

20 marks for internal test

10 marks for tutorial

10 marks for attendance and behaviour

DSC 1 C (equivalent to Sp. English -General Paper II)

The Study of Novel and Drama

External- 60 marks

Internal- 40 marks (practical)

Total credits- 02- Theory- 01 credit (15 clock hours).

Practical – 01 credit is equal to 02 (30 clock hours)

SEM: III- DSC 1 C The Study of Novel

Objectives:

1. To develop the interest of students in reading/understanding novel and drama.
2. To acquaint students with Novel and Drama as genres of literature.
3. To develop students' competence to study, understand, analyse and interpret novel and drama.
4. To introduce students with the key terms useful in the study of novel and drama.
5. To orient students with major types of novel and drama.

Unit 1 A) Definitions of Novel

B) Aspects of Novel (only Introduction):

Plot, Characters (Flat, Round, Hero, Anti-hero), Theme, Setting, Point of view and Narration.

C) Types of Novel: Social, Historical, Picaresque, Psychological

D) Novel- *Passage to India*- E. M. Forster

SEM: IV – DSC 1 D- The Study of Drama

Total credits- 02- Theory- 01 credit (15 clock hours).

Practical – 01 credit is equal to 02 (30 clock hours)

Unit 1 A) Definitions of Drama

B) Elements of Drama (only Introduction):

Plot, characters (protagonist, Antagonist), setting, dramatic devices (music, symbolism, parallelism and contrast, Irony)

C) Types of Drama: Tragedy, Comedy, Problem Play, Absurd Drama

D) Drama- *Arms and The Man*- G. B. Shaw

Recommended Reading:

1. Abrahms, M. H. *A Glossary of Literary Terms*. Banglore: Prism Books Pvt. Ltd.1993.
2. Bonn, Julien D. ed. *A Comprehensive Dictionary of Literature*. Chandigarh: Abhishek Publications, 2004.
3. Boulton, M. *The Anatomy of Novel*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd. 1975.
4. Cuddon, J. A. *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory* (IVth edition). Delhi: Doaba House, 1998.
5. Davies Tony & Nigel Wooded., *A Passage to India: Theory in Practice*, Philadelphia, Open University Press, 1994.
6. Evans. T. F. *George Bernard Shaw*. Routledge, 2013.
7. Forster E. M. *Aspects of Novel*. New York: Hartcourt Brace, 1927.
8. Hoy, Cyrus. *Forster's Metaphysical Novel*. New Delhi: Creative Books, 2001.
9. Innes, Christopher. *The Cambridge Companion to George Bernard Shaw*. CUP, 2000.
10. Judy, Pearsall (Ed). *The Concise Oxford Dictionary*, 10th Edition. New Delhi: Oxford University Press. 1999.
11. Luckhurst, Mary. *A Companion to Modern British and Irish Drama (1880-2005)*, Blackwell Publishing, 2006.
12. Rees, R. J. *English Literature: An Introduction for Foreign Students*. Delhi: Macmillan, 2000

13. X. J. Kennedy and Dana Gioia. *Literature: An Introduction to Fiction, Poetry, and Drama*. New York: Longman Publishers, 2007.
14. Yanni, Robert D. *Literature: Reading Fiction, Poetry, Drama and Essay*. New York: McGraw-Hill Inc., 1990.

Sem. III DSC 1 C
The Study of Novel and Drama
Format of Question Paper

Time-Two Hrs	Marks: 60
Q.1. Multiple choice questions on Complete Unit . (12/15)	12 Marks
Q.2 Short notes on Unit No. I A and B . (3/5)	12 Marks
Q.3 Short notes on Unit No. I C . (3/5)	12 Marks
Q.4 Long answer question on the novel prescribed.(1/2).	12 Marks
Q.5 Short Notes (3/5) on All Units .	12Marks

Format of Question Paper
SEM-IV- DSC 1 D

Time-Two Hrs	Marks: 60
Q.1. Multiple choice questions on Complete Unit . (12/15)	12 Marks
Q.2 Short notes on Unit No. I A and B . (3/5)	12 Marks
Q.3 Short notes on Unit No. I C . (3/5)	12 Marks
Q.4 Long answer question on the drama prescribed.(1/2).	12 Marks
Q.5 Short Notes (3/5) on All Units .	12Marks

List of Practical for the paper DSC 1 C and D (for internal assessment)

Note for Teachers-

- 1) The teachers should ask the students to maintain a practical book for the convenience of maintaining records.
- 2) The following list is for the sake of examples. The teachers can give topics as per their visualization and concerned subject.
- 3) For each semester the BOS (English) has suggested 15 topics but the teachers can conduct the practical in the context of their domain.
- 4) The students must complete 04 practical (each sem.) in their practical book and should get certified from the concerned teacher and the Principal.
- 5) The subject teacher should submit all the checked and signed practical books to the Principal after the completion of practical exam.
- 6) The oral exam of Practical will be conducted by the concerned subject teacher during regular teaching hours, 15 days before the commencement of theory examination and submit the mark list to the Principal of the college.

Nature of Practical Examination-

Practical exam is of total 40 marks (each Sem.). The division of 40 marks is as follows-

For practical book (4X5= 20 marks)	20 marks
Semester End Oral Exam.	15 marks
Student's attendance and behaviour	05 marks

Objectives of the Practical-

1. To acquaint the students with notion of applied perception
2. To develop scientific attitude of understanding their subject
3. To put on record their own observations and hone their skill of explanation
4. To observe the local investigation topics and suggest remedies.

Topics for IIIrd Semester-

1. Development of English Novel
2. Growth of English Poetry
3. Contribution of G.B. Shaw to English Drama
4. Development of English Tragedy by William Shakespeare
5. Reasons for the development of Romantic School of poetry
6. Victorian school of poetry and its features
7. Development of novel in English
8. Role of university wits in developing English drama
9. Elements of drama
10. Elements of poetry
11. Elements of novels
12. Reasons for the decline of drama
13. Reasons for the rise of novel form
14. Features of Elizabethan literature
15. Socio-political features of 17th century

Topics for IVth Semester

1. Development of essay form in English
2. Major types of drama
3. Use of Soliloquies in Shakespearean plays
4. Features of problem play
5. Development of absurd drama
6. Major practitioners of absurd drama
7. Major types of poetry
8. Pre-Raphaelite Poetry
9. Metaphysical Poetry
10. Victorian Compromise
11. Socio-political background of 17th Century
12. Use of literature for learning English
13. Socio-political background of 18th Century
14. Regional Novel
15. Compare Melodrama and Farce

Skill Enhancement Course (SEC)

SEC-I: English for Competitive Examinations

Credits: 02 (30 clock hours)

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Objectives of the Course:

1. To enable students to prepare for the competitive exams of various kinds especially meant for testing ability in English language.
2. To introduce students with the common question types asked in competitive examinations concerning English- grammar, vocabulary, comprehension, and other significant topics.
3. To encourage students to appear and prepare for the competitive exams.
4. To help the students to overcome the fear about English as a compulsory subject in various competitive exams.

Sem. III - SEC -1

Credits- 02 (30 clock hours)

A) Grammar:

- a) Parts of Speech
- b) Sentence correction/ Spotting the error
- c) Articles
- d) Sentence or Phrase Improvement
- e) Clauses
- f) Active-Passive Voice
- g) Direct-Indirect Speech

B) Comprehension :

Reading Comprehension (Comprehension of given passages)

Semester-IV- SEC- 2 (2 Credits) (30 clock hours)

A) Vocabulary:

- a) Synonyms-Antonyms, Paronyms-Homononyms, One-word substitution
- b) Fill in the blanks
- c) Cloze Test
- d) Double Fillers
- e) Spelling Test
- f) Idioms and Phrases
- g) Foreign Words and Phrases
- h) Sentence or Phrase Improvement

B) Sentence Rearrangement:

- a) Para-jumbles
- b) Jumbled Sentence

Recommended Reading:

1. Agarwal R.S.&Vikas Agrawal. *Quick Learning Objective General English*. S.Chand Publishing. 2017
2. Agarwal,R.S. &S.Chand. *Objective General English*. S. Chand Publishing. 2017
3. Bakshi, S.P. *Objective General English*. Meerut: Arihant Publications,2018
4. UPSC Portal :*English Language Comprehension Skills (CSAT)Series Book-KalinjarPublications,2011*.
5. Gupta , S.C. *Comprehensive English Grammar & Composition*. Meerut: Arihant Publications Pvt. Ltd. 2018
6. Gupta, S.C. *General English for All Competitive Examinations (English) 1st Edition* Meerut: Arihant Publications (I) Pvt.Ltd, 2016.
7. Gupta, S.C. *English Grammar & Composition* Second edition. Arihant Publications. 2014.
8. Jha, Sachchidanand. *English Language Comprehension Skills*. UPSC Portal. 2015.
9. Lewis,Norman. *Word Power Made Easy (English Vocabulary)*. Goyal Publishers.2014.

10. Prasad, Hari Mohan and Uma Rani Sinha. *Objective English for Competitive Examinations* (English) 4th Edition. Tata McGraw - Hill Education. 2014.
11. R. Vidya & Kalpana Rajaram. *Objective English for All Competitive Examinations*. Spectrum Books, 2013.
12. Sharma, Richa and S.P. Bakshi. *Descriptive General English*. Arihant Publishers. 2012.
13. Solomon, Philip Sunil. *English for Success in Competitive Exams*. OUP, 2015.
14. Thankur K.P. *A Practical Guide to English Grammar*. Bharati Bhawan Publishers & Distributors. 2017.
15. Wren and Martin. *High School English Grammar and Composition*. S. Chand Publications, 1995.

English for Competitive Examinations

Question Paper Format

(Semester-III) SEC-1

Time: 2hrs

Marks:60

- Q.1 A) Read the following passage and answer the questions given below. (6)
- B) Do as directed (Parts of speech) (6/9)
- Q.2. A) Read the following passage and answer the questions given below. (6)
- B) Correct the following sentences (6/9) (6)
- Q.3. A) Spot the errors in the given sentences (6/9) (6)
- B) Do as directed (Sentence/ Phrase Improvement) (6/9) (6)
- Q.4. A) Identify the following (Clauses) (6/9) (6)
- B) Attempt the following (Active-Passive voice) (6/9) (6)
- Q.5 A) Attempt the following (Direct-Indirect Speech) (6/9) (6)
- B) Fill in the Blanks (Articles) (6/9) (6)

(Semester-IV) SEC-2

Time: 2hrs

Marks: 60

- Q.1 A) Do as directed (synonyms/antonyms/paronyms/homonyms) (6/9) (6)
B) Attempt the following (One-word substitute) (6/9) (6)
- Q.2. A) Fill in the blanks/Double Fillers (6/9) (6)
B) Attempt the following (Idiom and Phrases) (6/9) (6)
- Q.3. A) Attempt any six of the following (Spelling test/foreign words/phrases) (6/9) (6)
B) Complete the cloze passage by selecting appropriate words for the blanks provided (6)
- Q.4. A) Attempt the following (Sentence improvement). (6/9) (6)
B) Attempt the following (Phrase improvement) (6/9) (6)
- Q.5. A) Do as directed (Para-jumbles) (6/9) (6)
B) Attempt any six of the following. (Jumbled Sentences) (6/9) (6)

Inter assessment-

20 marks for internal test

10 marks for tutorial

10 marks for attendance and behaviour

SYBA English Sem. IV

DSC 3 D Minor Study Project

Marks- 60 + 40

Credits- 02 (30 Clock hours)

Nature of the Course-

This is compulsory paper for the students opting English as a Special subject

Role of Teachers-

The teachers are expected to motivate students by acquainting them with what is research, how to select the research topic, how to form the objectives, assumptions of research, how to prepare the questionnaire, how to interview, how to compile the data, and how to analyse the data and present conclusion, so that the students can participate in research oriented conventions like *Avishkar*, *Indradhanushya*.

Objectives of the Papers-

1. To motivate students for research
2. To inspire them to participate research oriented activities like *Avishkar*, *Indradhanushy*, *Anweshan* etc.
3. To orient them for grasping the concept and features of research
4. To inculcate in them skills like analysis, interpret and visualize

Project writing method:

The project writing should comply with the research methodology of the subject. It should be handwritten, 30-40 pages. It should include the points like introduction, objectives, scope of research, data analysis and conclusion which will be followed by bibliography divided into primary sources and secondary sources.

If the students are selecting survey topic, they are expected to mention field research, questionnaire, survey, case study, as applicable to their topic.

Selection of research topic- (selection of topics may depend on the special papers)

1. Respective course teachers are suggested to help the students for selecting the topic of their choice considering their interest in the subject and discussion for the same should begin at IIIrd Sem.
2. The respective teacher will introduce the student with terms like data compilation, table work, field work, questionnaire, case study etc.

Marking System-

This is the paper of 60 +40 pattern. Out of which 60 marks will be for Project writing. The respective course teacher will assess the project and will submit the projects as well as mark list to the College Principal. 40 marks are allotted for internal assessment and will be divided as follows

Attendance and behaviour of the student- 10 marks
Power point presentation and viva - 30 marks

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

KAVYITRI BAHINABAI CHAUDHARI
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

JALGAON

मानविकी विद्याशाखा

Choice Based Credit System (CBCS)

रुचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम

Syllabus For

S. Y. B. A.

HINDI

(IIIrd & IVth Semester)

w.e.f. June 2019

Choice Based Credit System (CBCS)

रूचि आधारित साखर पद्धति पाठ्यक्रम

बी. ए. द्वितीय वर्ष : तृतीय/चतुर्थ सत्र

हिंदी पाठ्यक्रम तालिका

तृतीय सत्र

Sr. No.	Subject Code	Title of Paper	Credits (श्रेयांक)
1	MIL-I Hindi	लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (लघुकथा)	03
2	DSC-I (C)A Hindi	कथेत्तर गद्य विधाएँ	02
3	DSC-I (C)B Hindi	प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)	02
4	SEC - I Hindi	भाषिक संप्रेषण	03
5	DSE -I (A) Hindi	काव्यशास्त्र	03
6	DSE -II (A) Hindi	उपन्यास विधा (समय सरगम)	03

चतुर्थ सत्र

Sr. No.	Subject Code	Title of Paper	Credits (श्रेयांक)
1	MIL -II Hindi	लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (गीत-नवगीत)	03
2	DSC-I (D) A Hindi	श्रेष्ठ हिंदी एकांकी	02
3	DSC-I (D)B Hindi	प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)	02
4	DSC - III (D) Hindi	लघु अध्ययन परियोजना (Project)	03
5	SEC-II Hindi	अनुवाद विज्ञान	02
6	DSE - I (B) Hindi	काव्यशास्त्र	03
7	DSE -II (B) Hindi	नाटक विधा (धरती आबा)	03

- MIL : Media Information Literacy (सूचना एवं संचार माध्यम सजगता)
- DSC : Discipline Specific Core Course (मुख्यांश पाठ्यक्रम)
- SEC : Skill Enhancement Course (कौशल विकास संवर्धन पाठ्यक्रम)
- DSE : Discipline Specific Elective Course (अनुशासित विशेष वैकल्पिक पाठ्यक्रम)

महत्वपूर्ण सूचनाएँ :

1. MIL (सूचना एवं संचार माध्यम-ज्ञान) यह अनिवार्य पाठ्यक्रम है। द्वितीय वर्ष में प्रवेशित प्रत्येक छात्र को मराठी,हिंदी,संस्कृत,पाली,अर्धमागधी इनमें से महाविद्यालय में उपलब्ध अंग्रेजी विषय को छोड़कर किसी भी एक भाषा का MIL पाठ्यक्रम के रूप में चयन करना अनिवार्य है।
2. DSC-1 (C) A कथेत्तर गद्य विधाएँ और DSC-1 (C) B प्रयोजनमूलक हिंदी इन वैकल्पिक पाठ्यक्रमों में से किसी एक ही पाठ्यक्रम का चयन करना है।
3. DSE-I A और DSE-II A इन हिंदी अनुशासित विशेष स्तर पाठ्यक्रम का चयन करने वाले छात्रों को चतुर्थ सत्र में DSC -III (D) लघु अध्ययन परियोजना हेतु हिंदी विषय का पाठ्यक्रम DSC -III (D) Hindi का चयन करना अनिवार्य है। लघु अध्ययन परियोजना लेखन का यह पाठ्यक्रम केवल चतुर्थ सत्र के लिए ही है।
4. तृतीय एवं चतुर्थ सत्र के अंतर्गत रखा गया SEC-I और SEC-II इन कौशल विकास संवर्धन Skill Enhancement Course पाठ्यक्रम में छात्र महाविद्यालय में उपलब्ध किसी भी पाठ्यक्रम का चयन कर सकते हैं।
5. छात्रों को आगे स्नातकोत्तर कक्षा में जिस विषय का चयन करना है उस विषय में स्नातक स्तर की उपाधि लेते समय कम से कम 24 क्रेडिट होना अनिवार्य है।
6. प्रत्येक पाठ्यक्रम के अध्यापनार्थ 45 तासिकाएँ निर्धारित हैं।
7. प्रत्येक पाठ्यक्रम 100 अंकों का है जिसमें से 40 अंक अंतर्गत मूल्यांकन हेतु तथा 60 अंक सत्रांत परीक्षा हेतु निर्धारित है।

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
मानविकी विद्याशाखा

Choice Based Credit System (CBCS)

रुचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम

द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र

MIL- HINDI

MIL-I Hindi लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (लघुकथा)

✦ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- 1) छात्रों को रचनात्मक लेखन के सैध्दांतिकी से अवगत कराना।
- 2) अभिव्यक्ति के विविध क्षेत्रों से छात्रों का परिचय करवाना।
- 3) रचनात्मक लेखन के विविध रूपों से छात्रों को परिचित कराना।
- 4) हिंदी लघुकथाओं के माध्यम से रचनात्मक लेखन की सर्जन प्रक्रिया को दर्शाना।
- 5) हिंदी लघुकथाओं के माध्यम से मानवीय मूल्यों का संवर्धन एवं संरक्षण करना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई - I मीडिया लेखन :

- 1) पत्रकारिता : स्वरूप, महत्त्व एवं आवश्यकता
- 2) पत्रकारिता के प्रकार : ग्रामीण पत्रकारिता, कृषी पत्रकारिता, दूरदर्शन पत्रकारिता, फिल्मी पत्रकारिता, वेब पत्रकारिता एवं खेल पत्रकारिता।
- 3) विज्ञापन : स्वरूप, महत्त्व एवं आवश्यकता, विज्ञापन के प्रकार

इकाई - II साहित्य लेखन : कहानी एवं लघुकथा

- 1) कहानी एवं लघुकथा का उद्भव एवं विकास
- 2) कहानी एवं लघुकथा के तत्त्वों का विवेचन
- 3) कहानी एवं लघुकथा में अंतर

इकाई III पाठ्यपुस्तक : हिंदी की प्रतिनिधि लघुकथाएँ (1875 - 2015)

संपादक : डॉ. रामकुमार घोटड़

प्रकाशक - नमन प्रकाशन

423/1, अंसारी रोड, दरियागंज, नई दिल्ली - 110002

संस्करण - 2007

- ✦ निर्धारित पाठ्यपुस्तक की निम्नलिखित लघुकथाएँ अध्ययन-अध्यापनार्थ रखी गई है :-

1.	एक टोकरी भर मिट्टी - माधवराव सप्रे	11	विश्वास - सतीशराज पुष्करणा
2	झलमला - पदुमलाल पुन्नलाल बख्शी	12	अपना-पराया - हरिशंकर परसाई
3	अधिकारी पाकर - माखनलाल चतुर्वेदी	13	समय समय की बात - ब्रजभूषण सिंह आदर्श

4	कलावती की शिक्षा - जयशंकर प्रसाद	14	आम आदमी - शंकर पुणतांबेकर
5	बड़ा क्या है ? - पं. हजारीप्रसाद द्विवेदी	15	इतिहास पुरूष - डॉ. श्यामसुंदर दास
6	सेठ जी - कन्हैयालाल मिश्र प्रभाकर	16	रिश्ता - चित्रा मुद्गल
7	राष्ट्र का सेवक - मुंशी प्रेमचंद	17	सुहाग-व्रत - डॉ. शंकुतला किरण
8	गिलट - उपेन्द्रनाथ 'अशक'	18	रक्षा - गोविंद शर्मा
9	शौचालय - विनोबा भावे	19	सफाई अभियान - अंजीव अंजुम
10	बीज बनने की राह - रामधारी सिंह दिनकर	20	अंतर - रतनकुमार सांभरिया

संदर्भ पुस्तकें :

१. भारत का हिंदी लघुकथा संसार : संपादक डॉ. रामकुमार घोटड़, साहित्य सागर प्रकाशन, चौड़ा रस्ता, जयपुर
२. प्रतिनिधि लघुकथा शतक - रत्नकुमार सांभरिया, अनामय प्रकाशन, जयपुर
३. लघुकथा संग्रह भाग दो - जयमन्त मिश्र, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली
४. रचनात्मक लेखन - संपा. रमेश गौतम, भारतीय ज्ञानपीठ, नई दिल्ली
५. दृश्य-श्रव्य माध्यम लेखन - डॉ. राजेन्द्र मिश्र, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली
६. हिंदी की समकालीन लघुकथाएँ - डॉ. रामकुमार घोटड़, वाङ्मय प्रकाशन, जयपुर
७. सामाजिक सरोकार की लघुकथाएँ - डॉ. रामकुमार घोटड़, वाङ्मय प्रकाशन, जयपुर
८. प्रयोजनमूलक हिंदी और पत्रकारिता - डॉ. दिनेश प्रसाद सिंह, वाणी प्रकाशन, नयी दिल्ली
९. प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. दक्षा हिमावत-अभय प्रकाशन
१०. प्रयोजनमूलक हिंदी : अधुनातन आयाम-डॉ. अंबादास देशमुख, शैलजा प्रकाशन, कानपुर
११. प्रयोजनमूलक हिंदी चिन्तन-अनुचिन्तन संपादक डॉ. सुधाकर शेंडगे, विकास प्रकाशन, कानपुर
१२. जनसंचार का समाजशास्त्र लक्ष्मिंद्र चोपडा, आधार प्रकाशन, पंचकुला हरियाणा
१३. जनसंचार माध्यमों में हिंदी-चन्द्र कुमार, क्लासिकल पब्लिशिंग कम्पनी, नयी दिल्ली
१४. ईलेक्ट्रॉनिक मीडिया और चुनौतियाँ सम्पादक - रवींद्र कालिया, भारतीय ज्ञानपीठ, नयी दिल्ली
१५. सृजनात्मक लेखन और संचार क्षमता-प्रो. जयमोहन, एम.एस/डॉ. सुमा.एम.एस, वाणी प्रकाशन, नयी दिल्ली
१६. हिंदी पत्रकारिता कल और आज- डॉ. ऋचा, शर्मा नमन प्रकाशन, नई दिल्ली
१७. आधुनिक पत्रकारिता के विविध आयाम- डॉ. बी.आर. बारड/डॉ. डी.एम. दोमडिया, रावत प्रकाशन, नयी दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई III पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (आठ में से छः)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (आठ में से छः)	06
प्र. क्र. 2) इकाई III पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
मानविकी विद्याशाखा
Choice Based Credit System (CBCS)
रूचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम
बी.ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र
DSC-1 (C) A HINDI : कथेत्तर गद्य विधाएँ

◆ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) कथेत्तर गद्य विधा का विकासात्मक परिचय प्रस्तुत कराना।
- 2) कथेत्तर गद्य विधा की कालजयी रचनाओं से छात्रों को परिचित कराना।
- 3) कथेत्तर गद्य विधा की रचनाओं के माध्यम से छात्रों में मूल्य संवर्धन कराना।
- 4) कथेत्तर गद्य विधा की रचनाओं के माध्यम से छात्रों में सामाजिक संवेदनशीलता को बढ़ावा देना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

हिंदी अध्ययन मंडल, कबचौउमवि, जलगाँव द्वारा संपादित पाठ्यपुस्तक -
कथेत्तर गद्य विधाएँ (प्रतिनिधि रचना) - वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली।
संपादित पुस्तक में से निम्न प्रतिनिधिक रचनाएँ अध्ययनार्थ रखी गई हैं :-

इकाई - I

- निबंध : राष्ट्र का स्वरूप - डॉ. वासुदेव शरण अग्रवाल
- संस्मरण : तीस बरस का साथी : रामविलास शर्मा - अमृतलाल नागर
- रेखाचित्र : रज़िया - रामवृक्ष बेनीपुरी
- जीवनी अंश : धरती और धान - पांडेय बेचन शर्मा 'उग्र'
- आत्मकथा अंश : चोरी और प्रायश्चित्त - महात्मा गांधी
- रिपोर्ताज : अदम्य जीवन - डॉ. रांगेय राघव
- यात्रा वर्णन : पतझर के पात - अज्ञेय
- व्यंग्य : एक गोप कक्ष - डॉ. शंकर पुणतांबेकर
- डायरी : प्रवास की डायरी - डॉ. हरिवंशराय बच्चन
- संबोधन : युवाओ से - स्वामी विवेकानंद

इकाई - II प्रात्यक्षिक लेखन (कोई चार)

- शरीर के भिन्न-भिन्न अवयवों पर केन्द्रित निबंध लेखन।
- सामाजिक जीवन यापन करते समय जिस किसी ने भी आपको प्रभावित किया हो उससे जुड़ी हुई संस्मरणीय यादों का वर्णन।
- गाँव, गली और मुहल्ले के किसी व्यक्ति का रेखाचित्र।
- व्यक्तिगत जीवन से जुड़ी किसी यात्रा का वर्णन।

- जीवन यापन करते समय बोली गई, सुनी गई या पढ़ी हुई व्यंग्योक्तियों का संकलन एवं अर्थ विवेचन।
- जीवन यापन करते समय आए किसी एखाद् सुखद या दुःखद या अन्य प्रसंग का वर्णन।
- आत्मकथात्मक लेखन।
- गाँव, गली और मुहल्ले में स्थित किसी विशेष व्यक्ति से साक्षात्कार कर उसका लेखन।
- वर्तमान दशक की हिंदी पत्र-पत्रिकाओं में प्रकाशित निबंध, संस्मरण, रेखाचित्र, यात्रा वर्णन, रिपोर्ताज, व्यंग्य, जीवनी और आत्मकथा की आलोचना।

● **संदर्भ पुस्तकें :-**

1. हिंदी आत्मकथाएँ संदर्भ और प्रकृति - डॉ. श्यामसुंदर पाण्डेय, विनय प्रकाशन, कानपुर
2. काव्यशास्त्र : विविध आयाम - संपा. मधु खराटे, विद्या प्रकाशन, कानपुर
3. सुबोध काव्यशास्त्र - डॉ. जालिंदर इंगळे, चंद्रलोक प्रकाशन, कानपुर
4. हिंदी आत्मकथा - डॉ. नारायण शर्मा, पुस्तक संस्थान, कानपुर
5. श्रेष्ठ हिंदी निबंधकार - सुरेश गुप्त, अशोक प्रकाशन, दिल्ली
6. हिंदी व्यंग्य परंपरा में शंकर पुणतांबेकर का योगदान - अनुपमा प्रभुणे, अन्नपूर्णा प्रकाशन, कानपुर
7. अमृतलाल नागर का जीवनपरक उपन्यास - डॉ. सुरेखा झाडे, अमन प्रकाशन, कानपुर
8. रामवृक्ष बेनीपुरी - रामबच्चन राय, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली
9. रामवृक्ष बेनीपुरी रचना संचयनी - मस्तराम कपूर, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली
10. रांगेय राघव - मधुरेश, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई I पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

(इकाई II यह प्रात्यक्षिक लेखन के लिए है।)

बी.ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र

DSC-1 (C) A HINDI : कथेत्तर गद्य विधाएँ इस पाठ्यक्रम के लिए वैकल्पिक पाठ्यक्रम

DSC - I (C) B Hindi प्रयोजनमूलक हिंदी

पाठ्यक्रम का उद्देश्य :

1. शब्द संसाधन के अंतर्गत छात्रों को मुहावरों का अर्थ बताकर वाक्य में प्रयोग करने का प्रशिक्षण देना।
2. संपादन की कला से छात्रों को अवगत कराना।
3. श्रव्य और दृश्य संचार के विविध माध्यमों से छात्रों को परिचित कराना।
4. मुद्रित माध्यम तथा संक्षेपण और पल्लवन का सामान्य परिचय कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई - I

- शब्द संसाधन : मुहावरों का अर्थ एवं वाक्य में प्रयोग।
- संपादन कला : अर्थ, तत्त्व, प्रकार, संपादकीय लेखन।
- संचार माध्यम और हिंदी भाषा : श्रव्य और दृश्य माध्यम - रेडिओ, दूरदर्शन, सिनेमा, कम्प्यूटर (संगणक), इंटरनेट का सामान्य परिचय, माध्यमों की उपयोगिता और हिंदी भाषा प्रयोग।
- मुद्रित माध्यम : पत्र, पत्रिका, पोस्टर, हैंडबिल में हिंदी भाषा प्रयोग।
- संक्षेपण, पल्लवन।

इकाई - II प्रात्यक्षिक लेखन (कोई चार)

- हिंदी मुहावरों और कहावतों का अर्थ बताकर उनका वाक्य में प्रयोग।
- हिंदी समाचार पत्रों में प्रकाशित संपादकीय लेखन का विवेचन एवं विश्लेषण।
- संपादन कला का अर्थ बताकर स्वरूप का प्रतिपादन।
- संपादन कला के विविध प्रकारों का विवेचन।
- संपादन कला के प्रमुख तत्वों का विवेचन एवं विश्लेषण।
- श्रव्य और दृश्य हिंदी संचार माध्यमों का परिचय।
- आकाशवाणी तथा एफ.एम रेडियों पर प्रसारित होने वाले हिंदी कार्यक्रमों का विवेचन।
- दूरदर्शन पर प्रसारित होने वाले हिंदी कार्यक्रमों का विवेचन।
- वर्तमान दशक में प्रसारित हिंदी सिनेमा की सूची बनाकर उसकी कथा का संक्षिप्त परिचय।
- संगणक प्रणाली के लाभों का विवेचन।
- संचार के विविध माध्यमों में हिंदी के बढ़ते प्रभाव का विश्लेषण।
- मुद्रित माध्यमों में हिंदी भाषा के प्रयोग की बढ़ती संभावनाओं का विवेचन।

* प्रयोजनमूलक हिंदी हेतु मुहावरे नमूना सूची *

मुहावरों की नमूना सूची :

आग में घी डालना - क्रोध को भडकाना
आग लगाना-चुगली करना
अक्ल चरने जाना - बुद्धि नष्ट हो जाना
उलटी - सीधी सुनाना - फटकारना
एक आँख से देखना - समान व्यवहार करना
उँट के मुँह में जीरा - ज्यादा आवश्यकता वाले को कम देना
कमर टूटना - निराश हो जाना
कलई खुलना - भेद खुल जाना
खून के घूँट पीना -सह लेना , गुस्से को पी जाना
गले का हार बनना-अति प्रिय होना
गंगा नहाना-निवृत्त होना
घास खोदना-व्यर्थ समय बिताना
घर का बोझ उठाना-घर बार संभालना
घर सिर पर उठा लेना -शोर मचाना
घाट-घाट का पानी पीना - जगह - जगह घूमना
घोड़े बेचकर सोना - बेफिक्र हो जाना
चाँद पर धूल उड़ाना-निर्दोष व्यक्ति में दोष निकालना
चिराग लेकर ढूँढना -तलाश करना
छक्के छुड़ाना - पराजित करना
छोटा मुँह बड़ी बात करना - हैसियत से बड़ी बात करना
जबान में लगाम न होना - उलटा - सीधा बकना
जान से हाथ धोना- जान गवाना
झक मारना - व्यर्थ में समय गवाना
टॉंग अडाना - बाधा डालना
टका-सा जबाब देना - साफ इंकार करना
ढाक के तीन पात - जैसे के तैसे
तारे गिनना - नींद न आना
दिन काटना - समय बिताना
पट्टी पढ़ाना - बहकाना
बालू की भीत जमाना - असंभव की आशा करना
भीगी बिल्ली बनना - चुपचाप रहना
विष उगलना- किसी के विरुद्ध अनाप-शनाप कहना
आस्थिन का सौंप - विश्वासघाती
आसमान टूटना- विपत्ति में पडना
खिचड़ी पकाना - गुप्त रूप से कार्य करना
गाजर - मूली समझना - अत्यंत शक्तिहीन समझना
टेढी खीर - कठिन कार्य
दाँत खट्टे करना - पराजित करना

दाल न गलना	-	कार्य न बनना
नाक रगडना	-	गिडगिडाना
पासा पलटना	-	परिस्थिति बदलना
बगल झॉकना	-	उत्तर न देना
भण्डा फूटना	-	भेद खुलना
मुँह फुलाना	-	असंतुष्ट होना , नाराज होना
रंग में भंग	-	आनंद में विघ्न
लट्टू होना	-	मुग्ध होना
हाथ मलना	-	पछताना
हवाई किले बनाना	-	निराधार बातें सोचना
अंधे की लकड़ी	-	एकमात्र सहारा
आँखों से गिरना	-	आदर घटना

● **संदर्भ ग्रंथ :**

- 1) मानक हिंदी और भाषा - डॉ. भोलानाथ तिवारी
प्रभात प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 2) प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम - डॉ. अंबादास देशमुख
शैलजा प्रकाशन, कानपुर
- 3) हिंदी भाषा का प्रयोजनमूलक स्वरूप - डॉ. कैलासचंद्र भाटिया
साहित्य भवन प्रा. लि., इलाहाबाद
- 4) दृश्य-श्रव्य माध्यम लेखन - डॉ. राजेंद्र मिश्र
तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली - 2
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी भाग 2 और भाग 3 - डॉ. उर्मिला पाटील
अतुल प्रकाशन, कानपुर
- 6) प्रायोगिक व्याकरण एवं पत्रलेखन - डॉ. गोस्वामी
विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 7) वैश्वीकरण और हिंदी मानकीकरण - डॉ. हणमंतराव पाटील
विद्या प्रकाशन, कानपुर

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित हिंदी मुहावरों का अर्थ देकर वाक्य में प्रयोग। (8 में से 6)	12
प्र. क्र. 2) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) अ) दिए गए परिच्छेद पर एक तिहाई शब्दों में संक्षेपण करना। आ) दी गई चार उक्तियों में से किसी एक का पल्लवन करना। (इकाई II यह प्रात्यक्षिक लेखन के लिए है।)	06 06

DSC-1(C) A और DSC-1 (C) B

इन प्रात्यक्षिक पाठ्यक्रमों के संदर्भ में

कुछ महत्वपूर्ण सूचनाएँ :-

- प्रस्तुत पाठ्यक्रम की पहली इकाई पर 60 अंकों की लिखित परीक्षा विश्वविद्यालय के द्वारा सत्र के अंत में संपन्न होगी।
- प्रत्येक सत्र में 40 अंक प्रात्यक्षिक परीक्षा के लिए होंगे।
- पाठ्यक्रम के इकाई -II में उल्लेखित विषयों में से किन्हीं चार विषयों पर चार प्रात्यक्षिक छात्रों को प्रात्यक्षिक कापी में लिखने हैं।
- प्रात्यक्षिक कापी के प्रथम पृष्ठ पर छात्र का नाम, कक्षा, रोल नंबर, विषय का नाम तथा प्रात्यक्षिक का शीर्षक स्पष्ट रूप में उल्लेखित हो। प्रथम पृष्ठ पर ही विषय से संबंधित आचार्य का तथा प्रधानाचार्य का नाम तथा हस्ताक्षर होना अनिवार्य है।
- प्रस्तुत प्रात्यक्षिक कापी का मूल्यांकन विषय से संबंधित आचार्य को ही करना है।
- प्रात्यक्षिक लेखन संबंधि मार्गदर्शन हेतु 30 तासिकाओं का प्रावधान है।
- सत्र के अंत में विषय शिक्षक को प्रत्येक छात्र की मौखिक परीक्षा लेनी है जिसे 15 अंक निर्धारित है।
- अंतर्गत अंकों की जानकारी पहले जिस प्रकार प्रधानाचार्य के हस्ताक्षर के साथ विश्वविद्यालय को दी जाती थी उसी परंपरा के अनुसार प्रात्यक्षिक परीक्षा में प्राप्त अंकों का विवरण भी विश्वविद्यालय को प्रेषित करना है।
- मूल्यांकन के पश्चात प्रात्यक्षिक कापी विषय से संबंधित आचार्य को प्रधानाचार्य के पास जमा करनी है।
- प्रात्यक्षिक परीक्षा हेतु निर्धारित 40 अंकों का विभाजन निम्न प्रकार से होगा :-

अंतर्गत प्रात्यक्षिक परीक्षा	प्रात्यक्षिक कापी/फाईल	20
	मौखिक परीक्षा	15
	उपस्थिति	05
	कुल अंक	40

बी.ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र
SEC-1 HINDI : भाषिक संप्रेषण

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) हिंदी भाषा के भाषिक स्वरूप से छात्रों को परिचित कराना।
- 2) भाषिक संप्रेषण की सैद्धांतिकी से छात्रों को परिचित कराना।
- 3) संप्रेषण के प्रमुख प्रकारों से छात्रों का परिचय कराना।
- 4) मौखिक संप्रेषण के विविध रूपों से छात्रों को अवगत कराना।
- 5) लिखित संप्रेषण के विविध रूपों से छात्रों को अवगत कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I - भाषिक संप्रेषण :-

अ) हिंदी का भाषिक स्वरूप :

भाषा की परिभाषा एवं स्वरूप, भाषा की विशेषताएँ, भाषा के विविध रूप : मातृभाषा, सृजनात्मक भाषा, संचार भाषा, राजभाषा, राष्ट्रभाषा, विश्वभाषा, भाषा के प्रकार्य।

आ) संप्रेषण का सैद्धांतिक विवेचन :-

संप्रेषण का अर्थ, परिभाषा एवं स्वरूप, संप्रेषण की प्रक्रिया, संप्रेषण का प्रयोजन, संप्रेषण के प्रमुख तत्त्व, संप्रेषण की विशेषताएँ, संप्रेषण का महत्त्व एवं चुनौतियाँ।

इकाई II - संप्रेषण के प्रमुख प्रकार :-

अ) मौखिक संप्रेषण :

मौखिक संप्रेषण अर्थ एवं स्वरूप, मौखिक संप्रेषण हेतु आवश्यक गुण, मौखिक संप्रेषण के लाभ एवं दोष, मौखिक संप्रेषण के प्रकार : संवाद, बातचीत, साक्षात्कार, उद्घोषणा, व्याख्यान, वाद विवाद, वक्तृत्व एवं रेडियो वार्ता।

आ) लिखित संप्रेषण :

अर्थ एवं स्वरूप, अनिवार्य तत्त्व, लिखित संप्रेषण के लाभ एवं दोष, लिखित साहित्य से होनेवाला संप्रेषण, लिखित संप्रेषण के प्रकार : समाचार लेखन, रिपोर्ट लेखन, प्रेस विज्ञप्ति, ई-मेल, ब्लॉग, फेसबुक, ट्विटर, इंस्टाग्राम आदि।

● **संदर्भ पुस्तकें :-**

- 1) संप्रेषण एवं बैंकिंग व्यवस्था - डॉ. सुभाष गौड़, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
- 2) व्यावसायिक संप्रेषण - डॉ. अनुपचंद्र पु. भायाणी
- 3) हिंदी भाषा - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 4) हिंदी भाषा का इतिहास - डॉ. भोलानाथ तिवारी

- 5) भाषिकी हिंदी भाषा तथा भाषा विज्ञान - डॉ. अंबादास देशमुख
6) हिंदी भाषा और संप्रेषण - डॉ. सुनील कुलकर्णी

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 2) इकाई II पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) टिप्पणियाँ	12
अ) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (2 में से 1)	06
आ) इकाई II पर आधारित टिप्पणियाँ (2 में से 1)	06

बी. ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र

DSE-I (A) HINDI : काव्यशास्त्र

✦ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) काव्यशास्त्र का सामान्य परिचय कराना।
- 2) काव्य की विविध विधाओं से परिचित कराना।
- 3) अलंकारों का परिचय कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई - I

- काव्य तथा साहित्य की परिभाषाएँ - संस्कृत, अंग्रेजी तथा हिंदी की प्रचलित परिभाषाओं की व्याख्या।
- क) काव्य के हेतु।
ख) काव्य के प्रयोजन (भारतीय एवं पाश्चात्य)
(सूक्ष्म अध्ययन अपेक्षित नहीं)

इकाई - II

- काव्य के तत्त्व - भावतत्त्व, बुद्धितत्त्व, कल्पनातत्त्व एवं शैलीतत्त्व
- काव्य के भेद :
अ) भेद का आधार - श्रवणीयता एवं दृश्यात्मकता।
आ) प्रबंधकाव्य : महाकाव्य एवं खंडकाव्य।
मुक्तक काव्य : गीतिकाव्य, गजल (स्वरूप एवं अंग)।
मुक्तक एवं प्रबंध काव्य में अंतर।

इकाई - III

- अलंकार -
अ) काव्य में अलंकारों का स्थान
आ) निम्नलिखित अलंकारों का सोदाहरण परिचय
1) अनुप्रास 2) यमक 3) श्लेष 4) उपमा 5) दृष्टांत
6) विरोधाभास 7) अतिशयोक्ति 8) संदेह 9) भ्रांतिमान 10) उदाहरण

संदर्भ ग्रंथ :

1)	साहित्य विवेचन	-	क्षेमचंद्र सुमन, योगेन्द्रकुमार मलिक
2)	काव्यशास्त्र	-	डॉ. भगिरथ मिश्र
3)	काव्य प्रदीप	-	कन्हैयालाल पोद्दार
4)	साहित्यशास्त्र	-	डॉ. चंद्रभानु सोनवणे
5)	काव्यशास्त्र विविध आयाम	-	डॉ. मधु खराटे

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I तथा II पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई I तथा II पर आधारित विकल्पसहित दीर्घोत्तरी प्रश्न	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न	12
प्र. क्र. 4) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित प्रश्न	
अ) काव्य में अलंकारों का स्थान	06
आ) अलंकारों का सोदाहरण परिचय (3 में से 1)	06

बी.ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र
DSE-II (A) HINDI : उपन्यास विधा

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) हिंदी उपन्यास विधा का विकासात्मक परिचय कराना।
- 2) हिंदी के प्रमुख उपन्यासकारों का सामान्य परिचय देना।
- 3) निर्धारित उपन्यास के माध्यम से छात्रों को मानवीय जीवन में समय का महत्व, व्यक्ति की विश्वव्यापी स्वाधीनता, वृद्धों की समस्या, मूल्य संवर्धन, संयुक्त परिवार आदि से अवगत कराना।
- 4) उपन्यास के माध्यम से सामाजिक उत्तरदायित्व के प्रति छात्रों में एहसास जगाना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I -

- उपन्यास विधा का अर्थ, स्वरूप एवं परिभाषाएँ।
- उपन्यास विधा का तात्त्विक विवेचन।

इकाई II -

- हिंदी उपन्यास-साहित्य का विकासात्मक परिचय :- प्रेमचंद पूर्व, प्रेमचंदयुगीन तथा प्रेमचंदोत्तर उपन्यासों का सामान्य परिचय।
- हिंदी उपन्यास विधा में कृष्णा सोबती का योगदान।

इकाई III :-

समय सरगम -

कृष्णा सोबती

प्रथम संस्करण 2008 दूसरी आवृत्ति 2014

राजकमल प्रकाशन, 1-बी, नेताजी सुभाष मार्ग,
दरियागंज, नई दिल्ली

● **संदर्भ ग्रंथ :-**

- 1) रांगेय राघव के जीवनीपरक उपन्यास - डॉ. छाया पाटील, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 2) हिंदी के कालजयी उपन्यास - डॉ. ओमप्रकाश त्रिपाठी, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 3) महिला उपन्यासकार : पारिवारिक जीवन के बदलते संदर्भ - डॉ. कल्पना किरण पाटोळे, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 4) कृष्णा सोबती की कथा-भाषा - डॉ. एन. जयश्री, विद्या प्रकाशन, कानपुर

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई III पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई III पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई III पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I और II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
मानविकी विद्याशाखा
Choice Based Credit System (CBCS)
रुचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम
द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
MIL- II HINDI : लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (गीत-नवगीत)

✦ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) मीडिया लेखन कौशल से छात्रों को अवगत कराना।
- 2) मीडिया लेखन कौशल के विविध प्रकारों से छात्रों को परिचित कराना।
- 3) साहित्य लेखन कौशल से छात्रों को अवगत कराना।
- 4) हिंदी गीत तथा नवगीतों के माध्यम से छात्रों में संवेदनशीलता विकसित कराना।
- 5) हिंदी गीत तथा नवगीतों से छात्रों को परिचित कराना।
- 6) हिंदी गीत तथा नवगीतों के माध्यम से लेखन की सर्जन प्रक्रिया को दर्शाना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I - मीडिया लेखन :

- i) प्रिंट माध्यम : फीचर लेखन, यात्रा वृत्तांत, साक्षात्कार, पुस्तक समीक्षा।
- ii) इलेक्ट्रॉनिक माध्यम - रेडियो, दूरदर्शन, फिल्म, पटकथा लेखन।
- iii) सोशल मीडिया : व्हाट्सप, फेसबुक, ट्वीटर, इंस्टाग्राम।

इकाई II - साहित्य लेखन : गीत एवं नवगीत

- i) गीत तथा नवगीत का स्वरूप एवं तात्त्विक विवेचन।
- ii) हिंदी गीत तथा नवगीतों का विकासात्मक परिचय।
- iii) गीत-नवगीत का रचना सौष्ठव : भाषाशैली, गेयता, प्रतीक, बिम्ब, अलंकार और छंद।

इकाई III : हिंदी अध्ययन मंडल, कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव द्वारा संपादित पाठ्यपुस्तक -

गीत-नवगीत (प्रतिनिधि रचनाएँ)

प्रकाशक : यश पब्लिशर्स एण्ड डिस्ट्रिब्यूटर्स प्रा.लि., नई दिल्ली

निर्धारित गीत एवं नवगीत :-

1. सूर्यकान्त त्रिपाठी 'निराला' - मातृ वन्दना ।
2. माखनलाल चतुर्वेदी - बदरिया थम-थम कर झर री ।
3. हरिवंशराय बच्चन - खेत हरियाए तो मन हरियाए ।
4. गिरिजाकुमार माथुर - आज शरद की पूरनमासी ।
5. देवेन्द्र शर्मा 'इन्द्र' - सूर्य हैं हम ।
6. गुलाब सिंह - उन्हें पुकारों ।
7. अनूप अशेष - बहुत गहरे हैं पिता ।
8. बुद्धिनाथ मिश्र - कोसी गाती ।
9. श्यामसुन्दर दुबे - तीरथ घाट बिकाने ।
10. उमाकान्त मालवीय - गंगोत्री में पलना झूले ।
11. ओमप्रकाश सिंह - रूप तुम्हारा ।
12. श्रीराम परिहार - तम छटेगा ।
13. जीवन नहीं मरा करता है.. - गोपाल दास 'निरज'
14. उतनी दूर पिया तुम मेरे गाँव से - डॉ. कुँअर बेचैन
15. मन समर्पित तन समर्पित - रामावतार त्यागी

संदर्भ पुस्तकें :-

- 1) गीत से नवगीत - डॉ. सुभाष श्रीवास्तव, अभय प्रकाशन कानपुर
- 2) नवगीत एक अनवरत धारा - डॉ. पार्वती गोस्साई, विनय प्रकाशन, कानपुर
- 3) श्रेष्ठ हिंदी गीत संचयन - कन्हैयालाल नंदन, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली
- 4) नयी कविता एवं नवगीत - डॉ. गीता अस्थाना, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 5) समकालीन नवगीत का विकास - डॉ. राजेश सिंह, वाणी प्रकाशन, नयी दिल्ली
- 6) नये गीत का उद्भव और विकास - रमेश रंजक, पुस्तकायन प्रकाशन, नयी दिल्ली
- 7) नवगीत संवेदना और शिल्प - डॉ. सत्येन्द्र शर्मा, साहित्य संगम प्रकाशन, इलाहाबाद (प्रयागराज)
- 8) नवगीत सर्जन और समीक्षा - संपादक डॉ. भगवान शरण भारद्वाज, कामायनी प्रकाशन, नयी दिल्ली
- 9) हिंदी नवगीत युगीन संवेदना - डॉ. रामनाराण पटेल, अनुभव प्रकाशन, गाजियाबाद

- 10) हिंदी नवगीत संदर्भ और सार्थकता -संपादन डॉ. वेदप्रकाश/डॉ. रंजना शर्मा, गिरनार प्रकाशन
महेसना
- 11) नवगीत इतिहास और उपलब्धियाँ- डॉ. राजेन्द्र गौतम, शारदा प्रकाशन, नयी दिल्ली
- 12) समकालीन हिंदी कविता का परिप्रेक्ष्य और हिंदी नवगीत - शंभुनाथ सिंह,
संजय बुक सेंटर वाराणसी
- 13) लोकप्रियता के शीखर गीत -सम्पादक डॉ. विष्णु शर्मा,राधाकृष्ण प्रकाशन,नयी दिल्ली
- 14) नवगीत दशक -शंभुनाथ सिंह - पराग प्रकाशन दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई III पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई III पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I एवं II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) तीनों इकाईयों पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

बी. ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
DSC-I (D) A- HINDI : श्रेष्ठ हिंदी एकांकी

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) एकांकी विधा का विकासात्मक परिचय कराना।
- 2) प्रमुख एकांकीकारों का सामान्य परिचय प्रस्तुत करना।
- 3) एकांकियों के माध्यम से रंगमंचीय प्रभाव को विशद कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव के हिंदी अध्ययन मंडल द्वारा संपादित पुस्तक :

श्रेष्ठ हिंदी एकांकी

संपादन : हिंदी अध्ययन मंडल ,कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
प्रकाशक :लोकभारती प्रकाशन, नई दिल्ली।

इकाई I - निर्धारित एकांकियाँ :-

- दीपदान - रामकुमार वर्मा
- माँ - विष्णु प्रभाकर
- भोर का तारा - जगदीशचंद्र माथुर
- नये मेहमान - उदयशंकर भट्ट
- बहुत बड़ा सवाल - मोहन राकेश
- जान से प्यारे - ममता कालिया
- तौलिया - उपेन्द्रनाथ अशक
- छोटी मछली बड़ी मछली - तेजपाल चौधरी

इकाई - II प्रात्यक्षिक लेखन (कोई चार)

- हिंदी की कालजयी एकांकी का सामान्य परिचय।
- वर्तमान दशक में प्रकाशित एकांकी की कथावस्तु का विवेचन।
- वर्तमान दशक के प्रमुख एकांकीकारों का स्थूल परिचय।
- ऐतिहासिक एकांकी के मंचन में आने वाली समस्याएँ।
- राज्यस्तरीय एवं राष्ट्रीय स्तर पर मंचित होनेवाली एकांकी प्रतियोगिता की रिपोर्ट तैयार करना।

- युवारंग, पुरूषोत्तम करंडक में प्रदर्शित होने वाली हिंदी एकांकी का विवेचन एवं विश्लेषण।
- पाठ्यपुस्तक में समावेशित एकांकी का मंचन कर उसमें रंगमंचीय दृष्टि से आने वाली समस्याओं का विवेचन।
- रेडियो, दूरदर्शन तथा विविध चैनलों पर प्रदर्शित होनेवाली हिंदी एकांकियों का महत्त्व।
- रेडियो, दूरदर्शन तथा विविध चैनलों पर प्रदर्शित होनेवाली हिंदी एकांकियों का जनमानस पर प्रभाव।

● **संदर्भ पुस्तकें :-**

- 1) रामकुमार वर्मा के एकांकी नाटक - डॉ. सर्जेराव जाधव, विनय प्रकाशन, कानपुर
- 2) हिंदी एकांकी - सिद्धार्थ कुमार, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली
- 3) एकांकी और एकांकी - डॉ. सुरेन्द्र यादव, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली
- 4) इक्कीस श्रेष्ठ एकांकी - राजपाल गोस्वामी
- 5) हिंदी नाटक आज कल - डॉ. जयदेव तनेजा, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई I पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

(इकाई II यह प्रात्यक्षिक लेखन के लिए है।)

बी. ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र

DSC-I (D) A - HINDI : श्रेष्ठ हिंदी एकांकी इस पाठ्यक्रम के लिए वैकल्पिक पाठ्यक्रम
DSC -I (D) B - Hindi प्रयोजनमूलक हिंदी

◆ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) शब्द संसाधन की जानकारी देना।
- 2) मानक हिंदी और संवैधानिक हिंदी का परिचय कराना।
- 3) कार्यालयीन कार्यव्यवहार एवं पत्रव्यवहार की जानकारी देना।
- 4) फाइलिंग प्रणाली की जानकारी देना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I :-

- शब्द संसाधन : अर्थभेदकारी शब्दयुग्म (नमूना सूची संलग्न)
- मानक हिंदी : हिंदी मानकीकरण के प्रयत्न, मानक हिंदी का स्वरूप और नियमावली का परिचय।
- हिंदी का संवैधानिक स्वरूप : अनुच्छेद क्रमांक 343 से 351 का सामान्य ज्ञान। कार्यालयीन हिंदी प्रयोग की समस्याएँ एवं समाधान
- फाइलिंग प्रणाली का ज्ञान : फाइलिंग का स्वरूप, प्रकार, आवश्यकता और विशेषताएँ।
- कार्यालयीन कार्यव्यवहार : प्रविष्टि, अनुभाग - डायरी, मोहर, वितरण, आवती-जावती रजिस्टर, टिप्पण, पत्र का उत्तर, प्रेषण, पावती।
- कार्यालयीन पत्राचार : कार्यालय ज्ञापन, कार्यालय आदेश, प्रतिवेदन, स्मरणपत्र, परिपत्र, संकल्प, प्रेसनोट।

इकाई II :- प्रात्यक्षिक लेखन (कोई चार)

- स्थानीय बोली भाषा के शब्दों का संकलन कर उसका अर्थ बताए।
- केन्द्रिय हिंदी निदेशालय, नई दिल्ली द्वारा प्रकाशित मानक हिंदी संबंधी नियमावली का अध्ययन एवं विश्लेषण।
- हिंदी भाषा के संवैधानिक स्वरूप को प्रतिपादित कर अनुच्छेदों का विवेचन एवं विश्लेषण करें।
- राजभाषा हिंदी के स्वरूप का प्रतिपादन।
- कार्यालयीन कामकाज में फाइलिंग प्रणाली के फायदों का विवेचन।
- फाइलिंग प्रणाली की आवश्यकताओं और विशेषताओं का विवेचन।
- कार्यालयीन कार्यव्यवहार : प्रविष्टि, अनुभाग - डायरी, मोहर, वितरण, आवती-जावती रजिस्टर, टिप्पण, पत्र का उत्तर, प्रेषण, पावती आदि का महत्त्व।

- कार्यालयीन पत्राचार में कार्यालय ज्ञापन, कार्यालय आदेश, प्रतिवेदन, स्मरणपत्र, परिपत्र, संकल्प, प्रेसनोट आदि के महत्त्व का प्रतिपादन।
- कार्यालयीन पत्राचार के प्रमुख साधन कार्यालय ज्ञापन, कार्यालय आदेश, प्रतिवेदन, स्मरणपत्र, परिपत्र, संकल्प, प्रेसनोट आदि नमूनों का संकलन।
- स्थानीय सरकारी तथा अर्ध सरकारी कार्यालयों को भेट देकर रिपोर्ट तैयार करना।

संदर्भ पुस्तकें :

- 1) मानक हिंदी और भाषा - डॉ. भोलानाथ तिवारी
प्रभात प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 2) प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम - डॉ. अंबादास देशमुख
शैलजा प्रकाशन, कानपुर
- 3) हिंदी भाषा का प्रयोजनमूलक स्वरूप - डॉ. कैलासचंद्र भाटिया
साहित्य भवन प्रा.लि. इलाहाबाद
- 4) दृश्य - श्रव्य माध्यम लेखन - डॉ. राजेन्द्र मिश्र
तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली -2
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी भाग 2 और भाग 3- डॉ. उर्मिला पाटील
अतुल प्रकाशन, कानपुर
- 6) प्रायोगिक व्याकरण एवं पत्रलेखन - डॉ. गोस्वामी
विद्या प्रकाशन, कानपुर

अर्थ भेदाकारी शब्दयुग्म की नमूना सूची :

अनल	-	आग	अनिल	-	हवा
ईशा	-	ऐश्वर्य	ईषा	-	हल की लंबी लकड़ी
उपल	-	पत्थर	उत्पल	-	कमल
कंगाल	-	गरीब	कंकाल	-	ठठरी, हड्डियों का ढाँचा
दिन	-	दिवस	दीन	-	गरीब
कुल	-	वंश	कूल	-	किनारा
खासी	-	अच्छी	खाँसी	-	एक रोग
गाडी	-	वाहन	गाढी	-	गहरी
गृह	-	घर	ग्रह	-	नक्षत्र
चिर	-	पुराना	चीर	-	कपडा
छत्र	-	छाता	छात्र	-	विद्यार्थी
जलद	-	बादल	जलज	-	कमल
तरंग	-	लहर	तुरंग	-	घोडा
तोश	-	हिंसा	तोष	-	संतोष
दिवा	-	दिन	दीवा	-	दीपक
निशाचर	-	राक्षस	निशाकर	-	चंद्रमा
नीर	-	जल	नीड	-	घोसला
परीक्षा	-	इम्तिहान	परिक्षा	-	कीचड
पानी	-	जल	पाणि	-	कर
बहु	-	बहुत	बहू	-	पुत्रवधू

रंक	-	दरिद्र	रंग	-	वर्ण
शर	-	बाण	सर	-	सरोवर
सदेह	-	देह के साथ	संदेह	-	शक
स्वेद	-	पसीना	श्वेत	-	सफेद
हरि	-	विष्णु	हरी	-	हरे रंग की
आदि	-	आरंभ / इत्यादि	आदी	-	कोई कार्य बारबार करना
अली	-	सखी	अलि	-	भौंरा
अवधि	-	समय	अवधी	-	हिंदी की बोली
अभिराम	-	सुंदर	अविराम	-	निरंतर
अनिष्ट	-	निष्ठाहिन	अनिष्ट	-	हानि, बुराई
कपि	-	बंदर	कपी	-	घिरनी
चिता	-	शमशान की चिता	चीता	-	एक वन्य जीव
कंजर	-	नीच पुरुष	कुंजर	-	हाथी
तरणी	-	नौका	तरुणी	-	युवा स्त्री
देव	-	देवता	दैव	-	भाग्य

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1)	अर्थभेदकारी शब्दयुग्म का अर्थ देकर वाक्य में प्रयोग (8 में से 6)	12
प्र. क्र. 2)	इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3)	इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 4)	इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5)	इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12

(इकाई II यह प्रात्यक्षिक लेखन के लिए है।)

DSC-1 (C) B HINDI और DSC-I (D) B HINDI

इन प्रात्यक्षिक पाठ्यक्रमों के संदर्भ में

कुछ महत्वपूर्ण सूचनाएँ :-

- प्रस्तुत पाठ्यक्रम की पहली इकाई पर 60 अंकों की लिखित परीक्षा विश्वविद्यालय के द्वारा सत्र के अंत में संपन्न होगी।
- प्रत्येक सत्र में 40 अंक प्रात्यक्षिक परीक्षा के लिए होंगे।
- पाठ्यक्रम के इकाई -II में उल्लेखित विषयों में से किन्हीं चार विषयों पर चार प्रात्यक्षिक छात्रों को प्रात्यक्षिक कापी में लिखने हैं।
- प्रात्यक्षिक कापी के प्रथम पृष्ठ पर छात्र का नाम, कक्षा, रोल नंबर, विषय का नाम तथा प्रात्यक्षिक का शीर्षक स्पष्ट रूप में उल्लेखित हो। प्रथम पृष्ठ पर ही विषय से संबंधित आचार्य का तथा प्रधानाचार्य का नाम तथा हस्ताक्षर होना अनिवार्य है।
- प्रस्तुत प्रात्यक्षिक कापी का मूल्यांकन विषय से संबंधित आचार्य को ही करना है।
- प्रात्यक्षिक लेखन संबंधि मार्गदर्शन हेतु 30 तासिकाओं का प्रावधान है।
- सत्र के अंत में विषय शिक्षक को प्रत्येक छात्र की मौखिक परीक्षा लेनी है जिसे 15 अंक निर्धारित है।
- अंतर्गत अंकों की जानकारी पहले जिस प्रकार प्रधानाचार्य के हस्ताक्षर के साथ विश्वविद्यालय को दी जाती थी उसी परंपरा के अनुसार प्रात्यक्षिक परीक्षा में प्राप्त अंकों का विवरण भी विश्वविद्यालय को प्रेषित करना है।
- मूल्यांकन के पश्चात प्रात्यक्षिक कापी विषय से संबंधित आचार्य को प्रधानाचार्य के पास जमा करनी है।
- प्रात्यक्षिक परीक्षा हेतु निर्धारित 40 अंकों का विभाजन निम्न प्रकार से होगा :-

अंतर्गत प्रात्यक्षिक परीक्षा	प्रात्यक्षिक कापी/फाईल	20
	मौखिक परीक्षा	15
	उपस्थिति	05
	कुल अंक	40

बी.ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
DSC-III (D) HINDI : लघु अध्ययन परियोजना (Project)

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) छात्रों में अनुसंधान वृत्ति को विकसित कराना।
- 2) छात्रों के लेखन कौशल का विकास साधना।
- 3) परिवेश संबंधी जानकारी से छात्रों को अवगत कराना।
- 4) अनुसंधान प्रविधि एवं प्रक्रिया से छात्रों का परिचय कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

परियोजना लेखन संबंधी अध्यापकों द्वारा निम्नलिखित मुद्दों के संदर्भ में छात्रों को मार्गदर्शन करना अपेक्षित है :-

- अनुसंधान से तात्पर्य ?
- प्रकल्प लेखन हेतु विषय का चयन।
- अनुसंधान विषय की परिकल्पना।
- अनुसंधान हेतु आवश्यक सामग्री।
- अनुसंधान हेतु परियोजना पद्धतियाँ।
- प्राप्त जानकारी का लेखन, प्रस्तुतीकरण, विश्लेषण।
- संदर्भ लेखन प्रविधि।
- संदर्भ सूची लेखन।
- परियोजना लेखन की भाषा।
- लघु अध्ययन परियोजना का लेखन का प्रारूप।

● **लघु अध्ययन परियोजना विषयों की नमूना सूची :-**

- 1) लोकभाषाओं का अध्ययन - अहिराणी, गुजर, लेवा, मावची, देहवाली आदि स्थानीय बोलियाँ।
- 2) लोक साहित्य का अध्ययन
- 3) लोक कथाओं का संग्रह
- 4) लोक गीतों का अध्ययन
- 5) संस्कार गीतों का संग्रह
- 6) लोक नाट्यों का अध्ययन
- 7) लोकोक्तियों का संग्रह

- 8) लोकोत्सवों का अध्ययन
- 9) कृषि संबंधी शब्दावली का संग्रह
- 10) नदी से जुड़े संस्कारों एवं पर्वों से संबंधित शब्दावली का संग्रह
- 11) विभिन्न कार्यालयों में प्रयुक्त हिंदी शब्दावली का अध्ययन
- 12) पर्यावरण से संबंधित शब्दों का संग्रह एवं उनका हिंदी अर्थ
- 13) वृक्ष अभिप्राय से संबंधित शब्दों का संग्रह एवं उनका हिंदी अर्थ
- 14) वृक्ष अभिप्राय से संबंधित शब्दावली का अध्ययन
- 15) लोकसंगीत एवं उससे जुड़ी स्वर पंक्तियों का अध्ययन
- 16) ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त कृतियों का समीक्षात्मक परिचय
- 17) स्थानीय साहित्यकारों से संवाद अथवा साक्षात्कार
- 18) स्थानीय सांस्कृतिक कार्यक्रमों का प्रतिवेदन
- 19) महाविद्यालय में आयोजित वार्षिकोत्सव तथा अन्य उत्सवों का प्रतिवेदन
- 20) दैनिक समाचार पत्रों की भाषा एवं शब्दावली का अध्ययन तथा विश्लेषण

सूचना : उपर्युक्त विषयों के अतिरिक्त विषय शिक्षक अपने परिवेश संबंधी आवश्यकताओं एवं महत्त्व के अनुसार लघु अध्ययन परियोजना के विषय का चयन कर सकते हैं।

● **लघु अध्ययन प्रकल्प लेखन एवं मूल्यांकन संबंधी महत्वपूर्ण नियमावली :-**

- लघु अध्ययन परियोजना न्यूनतम 30 और अधिकतम 40 पृष्ठों का होना चाहिए।
- लघु अध्ययन परियोजना विद्यार्थी का स्वयं हस्तलिखित होना चाहिए।
- लघु अध्ययन के लिए व्यक्तिगत भेंट, प्रत्यक्ष संवाद, दूरभाष पर चर्चा, साक्षात्कार, प्रश्नावली तैयार कर उत्तर प्राप्त करना, दृश्य-श्रव्य उपकरणों के माध्यम से सामग्री संग्रहित करना आदि माध्यमों तथा अनुसंधान पद्धतियों का उपयोग किया जा सकता है।
- लघु अध्ययन परियोजना के प्रथम पृष्ठ पर विषय से संबंधित आचार्य, विभाग प्रमुख तथा प्रधानाचार्य जी का नाम तथा हस्ताक्षर का उल्लेख अनिवार्य है।

- सत्र समाप्ति के पहले छात्रों को लघु अध्ययन परियोजना संबंधित विषय शिक्षक के पास जमा करना जरूरी है।
- लघु अध्ययन परियोजना का मूल्यांकन संबंधित विषय शिक्षक को ही करना है।
- छात्रों द्वारा जमा किए गए लघु अध्ययन परियोजना को 60 अंक निर्धारित है और उस पर आधारित अंतर्गत परीक्षा हेतु 40 अंक निर्धारित है।
- दोनों प्रकार के मूल्यांकन की स्वतंत्र सूची तैयार कर परंपरागत पद्धति के अनुसार विश्वविद्यालय को प्रेषित करनी है।
- लघु अध्ययन परियोजना लेखन के 100 अंकों का विभाजन निम्न प्रकार से रहेगा :

परियोजना लेखन	परियोजना लेखन फाईल	60 अंक
अंतर्गत 40 अंकों का विभाजन	नियमित उपस्थिति तथा आचरण	10 अंक
	परियोजना लेखन प्रस्तुतीकरण (मौखिकी)	30 अंक
	कुल अंक	100

संदर्भ पुस्तकें :-

- 1) नवीन शोध विज्ञान - डॉ. तिलकसिंह, प्रकाशन संस्थान, नई दिल्ली
- 2) शोध:स्वरूप एवं मानक व्यवहारिक कार्यविधि- बैजनाथ सिंह
- 3) शोध के नए आयाम -डॉ. बी.के.कलासवा
- 4) अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया - डॉ. मधु खराटे, डॉ. शिवाजी देवरे
- 5) अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया -डॉ.राजेन्द्र मिश्रा
- 6) शोध प्रविधि और प्रक्रिया - डॉ. हरिश अरोड़ा
- 7) शोध प्रक्रिया - डॉ. सरनामसिंह शर्मा
- 8) अनुसंधान विधि - डॉ. नियमोहन शर्मा
- 9) अनुसंधान सर्जन एवं प्रक्रिया - डॉ. अर्जुन तडवी
- 10) हिंदी अनुसंधान :वैज्ञानिक पद्धतियाँ -डॉ. कैलाशनाथ मिश्र
- 11) अनुसंधान विधि - प्रोफेसर गोविंदकुमार टी. वेकरिया

बी. ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
SEC-II HINDI : अनुवाद विज्ञान

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) अनुवाद विज्ञान की प्रविधि से छात्रों को अवगत कराना।
- 2) अनुवाद विज्ञान की सैद्धांतिक विवेचन करना।
- 3) साहित्यिक अनुवाद, मशीनी अनुवाद से छात्रों को अवगत कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I - अनुवाद :-

उत्पत्तिगत अर्थ, अनुवाद का स्वरूप, अनुवाद की परिभाषाएँ : संस्कृत, हिंदी तथा पाश्चात्य विद्वानों द्वारा दी गई परिभाषाएँ, अनुवाद के क्षेत्र, अनुवाद के प्रकार : शाब्दिक अनुवाद, छायानुवाद, सारानुवाद, अनुवाद की प्रक्रिया, अनुवाद प्रविधि, अनुवाद का महत्त्व तथा अनुवादक के गुण।

इकाई II -

अनुवाद वर्गीकरण तथा प्रकार, अनुवाद कार्य में सहायक साधन, अनुवाद के गुण-दोष, अनुवाद पुनरीक्षण एवं मूल्यांकन, हिंदी की प्रयोजनियता में अनुवाद की भूमिका, कार्यालयीन हिंदी और अनुवाद, वैचारिक साहित्य का अनुवाद, मशीनी/कम्प्यूटर अनुवाद, भाषा प्रौद्योगिकी तथा तकनीकी क्षेत्र में अनुवाद, संगणक, भ्रमण-ध्वनि, मराठी तथा अंग्रेजी परिच्छेद का हिंदी अनुवाद।

संदर्भ पुस्तकें :-

- 1) अनुवाद के विविध परिप्रेक्ष्य - डॉ. राम गोपाल सिंह जादौन
- 2) अनुवाद : स्वरूप एवं समस्याएँ - डॉ. गिरीश सोलंकी
- 3) अनुवाद विज्ञान सिद्धांत एवं प्रविधि - भोलानाथ तिवारी
- 4) अनुवाद विज्ञान स्वरूप और समस्याएँ - डॉ. राम गोपाल सिंह जादौन
- 5) अनुवाद अनुभूति और अनुभव - डॉ. सुरेश सिंहल
- 6) अनुवाद और उत्तर आधुनिक अवधारणाएँ - श्रीनारायण समीर
- 7) अनुवाद : अवधारणा एवं विमर्श - श्रीनारायण समीर
- 8) अनुवाद की समस्याएँ - जी. गोपीनाथन्
- 9) अनुवाद : सिद्धांत और प्रयोग - जी. गोपीनाथन्
- 10) अनुवाद की प्रक्रिया, तकनीक और समस्याएँ - श्रीनारायण समीर
- 11) अनुवाद कला : कुछ विचार - आनंद प्रकाश खेमानी
- 12) अनुवाद : सिद्धांत और व्यवहार - एस. के. शर्मा

- 13) विशेषकृत भाषा और अनुवाद - गोपाल शर्मा
- 14) काव्यानुवाद की समस्याएँ - महेंद्र चतुर्वेदी, डॉ. ओमप्रकाश शर्मा
- 15) अनुवाद का समाजशास्त्र - डॉ. सूर्यनारायण रणसुभे
- 16) कार्यालयी हिंदी एवं कार्यालयी अनुवाद तकनीक - संपा. डॉ. सुरेश माहेश्वरी, विकास प्रकाशन, कानपुर
- 17) अनुवाद एवं संचार - डॉ. पूरनचंद टंडन राजपाल, नयी दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 2) इकाई II पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5)	
अ) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (2 में से 1)	06
आ) अंग्रेजी अथवा मराठी परिच्छेद का हिंदी में अनुवाद	06

बी.ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
DSE-I (B) HINDI : काव्यशास्त्र

◆ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) काव्यशास्त्र का सामान्य परिचय कराना।
- 2) गद्य की विविध विधाओं से परिचित कराना।
- 3) शब्दशक्तियों का परिचय कराना।
- 4) छंद एवं रसों का परिचय कराना।
- 5) आलोचना की क्षमता विकसित कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I :-

- शब्दशक्ति - अभिधा , लक्षणा और व्यंजना का सामान्य परिचय
(उपभेदों का अध्ययन अपेक्षित नहीं)
- गद्य के भेद -
  - उपन्यास एवं कहानी
(स्वरूप एवं तत्त्वों का विस्तृत परिचय)
  - निबंध,संस्मरण,रेखाचित्र,आत्मकथा,जीवनी, एकांकी, दूरदर्शन नाटक, रेडिओ नाटक (स्वरूप एवं तत्त्वों का सामान्य परिचय।)

इकाई II :-

- रस -व्याख्या, स्वरूप, रस के अंग, रस के प्रकार - शृंगार, वीर, करुण एवं हास्य रस (सामान्य परिचय)।
- आलोचना - स्वरूप, आवश्यकता एवं आलोचक के गुण।
(आलोचना के प्रकार अपेक्षित नहीं ।)

इकाई III :-

- छंद -
  - छंद का काव्य में स्थान।
  - निम्नलिखित छंदों का सोदाहरण परिचय
मात्रिक छंद - दोहा, चौपाई, सोरठा, रोला, हरिगीतिका।
वार्षिक छंद - इंद्रवज्रा, शिखरिणी, भुजंगप्रयात
वसंततीलिका, कवित्त।

संदर्भ ग्रंथ :

1)	साहित्य विवेचन	-	क्षेमचंद्र सुमन, योगेन्द्रकुमार मलिक
3)	काव्यशास्त्र	-	डॉ.भगीरथ मिश्र
4)	काव्य प्रदीप	-	कन्हैयालाल पोद्दार
5)	साहित्यशास्त्र	-	डॉ.चंद्रभानु सोनवणे
6)	काव्यशास्त्र विविध आयाम	-	डॉ. मधु खराटे

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I एवं II पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित प्रश्न	
अ) छंद का काव्य में स्थान	06
आ) छंदों का सोदाहरण परिचय (3 में से 1)	06

बी.ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
DSE-II (B) HINDI : नाटक विधा

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) हिंदी नाटक विधा का विकासात्मक परिचय देना।
- 2) हिंदी नाटक और रंगमंच के परस्पर संबंधों पर प्रकाश डालना।
- 3) धरती आबा नाटक के माध्यम से आदिवासी समाज का चित्रण करना।
- 4) आदिवासी साहित्य और संस्कृति से छात्रों को परिचित कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I -

- हिंदी नाटक विधा का स्वरूप एवं तत्त्वों का परिचय।
- हिंदी नाटक और रंगमंच
- हिंदी नाटक विधा का विकासात्मक परिचय

इकाई II -

- प्रमुख हिंदी नाटककारों का सामान्य परिचय
- विकास के चरण - भारतेन्दु युग, प्रसाद युग, प्रसादोत्तर युग, स्वातंत्र्योत्तर युग।
- हिंदी नाट्य साहित्य और रंगमंच में हृषीकेश सुलभ का योगदान।

इकाई III - पाठ्यपुस्तक :

धरती आबा - हृषिकेश सुलभ

राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली.

संदर्भ पुस्तकें :-

- 1) नयी सदी के नये नाटक - डॉ. अर्जुन घरत, प्रा.संदिप कदम, शैलजा प्रकाशन, कानपुर
- 2) नये हिंदी लघु नाटक -संपादक नैमिचन्द्र जैन, नॅशनल बुक ट्रस्ट इंडिया, नई दिल्ली
- 3) हिंदी नाटक -बच्चन सिंह, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली
- 4) रंग अरंग - हृषिकेश सुलभ, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली
- 5) रंगमंच का जनतंत्र - हृषिकेश सुलभ, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली

- 6) आधुनिक भारतीय नाट्य विमर्श -जयदेव तनेजा, अतुल प्रकाशन,कानपुर
- 7) हिंदी नाटक : आज कल -डॉ. जयदेव तनेजा, तक्षशिला प्रकाशन, दिल्ली
- 8) हिंदी रंगकर्म दशा और दिशा -डॉ. जयदेव तनेजा ,तक्षशिला प्रकाशन, दिल्ली
- 9) समकालीन हिंदी रंगमंच - डॉ. रमिता गुरव, विद्या प्रकाशन,कानपुर
- 10) हिंदी नाटक का आत्मसंघर्ष - गिरीश रस्तोगी, लोकभारती प्रकाशन, इलाहाबाद-1

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई III पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई III पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई III पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 1)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I और II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

* समकक्ष विषयों की सूची *

तृतीय सत्र (semester III)

अ.क्र.	पुराना पाठ्यक्रम	अ.क्र.	नया पाठ्यक्रम
1		1	MIL-I Hindi लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (लघुकथा)
2	HIN-231-A हिंदी सामान्य -3 (G-3)	2	DSC-I (C) A Hindi कथेत्तर गद्य विधाएँ
3	HIN-231-B प्रयोजनमूलक हिंदी - 3 (G-3)	3	DSC -I (C) B Hindi प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)
4		4	SEC - I Hindi भाषिक संप्रेषण
5	HIN-232 - काव्यशास्त्र - हिंदी विशेष -1 (S-1)	5	DSE - I (A) Hindi काव्यशास्त्र
6	HIN-233 - उपन्यास विधा - हिंदी विशेष-2 (S-2)	6	DSE -II (A) Hindi उपन्यास विधा (समय सरगम)

चतुर्थ सत्र (semester IV)

अ.क्र.	पुराना पाठ्यक्रम	अ.क्र.	नया पाठ्यक्रम
1		1	MIL-II Hindi लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (गीत-नवगीत)
2	HIN-241-A हिंदी सामान्य -4 (G-4)	2	DSC-I (D) A Hindi श्रेष्ठ हिंदी एकांकी
3	HIN-241-B प्रयोजनमूलक हिंदी - 4 (G-4)	3	DSC-I (D) B Hindi प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)
4		4	DSC- III (D) Hindi लघु अध्ययन परियोजना (Project)
5		5	SEC-II Hindi अनुवाद विज्ञान
6	HIN-242 - काव्यशास्त्र - हिंदी विशेष -3 (S-3)	6	DSE - I (B) Hindi काव्यशास्त्र
7	HIN-243 - नाटक विधा - हिंदी विशेष-4 (S-4)	7	DSE -II (B) Hindi नाटक विधा (धरती आबा)

डॉ. सुनील बाबुराव कुलकर्णी

अध्यक्ष, हिंदी अध्ययन मंडल

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

Kavayitri Bahinabai Chaudhari

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

JALGAON

SYLLABUS FOR

S.Y.B.A.

(III & IV Semester)

ARDHAMAGHDI (PRAKRIT)

w.e.f. June- 2019

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON.**

Structure of S.Y.B.A - Faculty of Humanities

Under the CBCS Pattern (2019-2020)

CBCS Pattern (w.e.f. June 2019)

Semester	Discipline specific core course DSC	Ability Enhancement Compulsory Courses AEC	Skill Enhancement Course SEC	Discipline specific Elective Courses DSE	Generic Elective GE
III Credits : 20 (8 Papers)	Compulsory English (03) MIL 1 (03) DSC 1 C (02) DSC 2 C (02) DSC 3 C (02)	-----	SEC 1 (02)	DSE 1 A (03) DSE 2 A (03)	-----
IV Credits : 22 (9 Papers)	Compulsory English (03) MIL 2 (03) DSC 1 D (02) DSC 2 D (02) DSC 3 D (02) DSC 4 D (02) *	-----	SEC 2 (02)	DSE 1 B (03) DSE 2 B (03)	-----

* In Sem. IV DSC – 4 D – Will be Minor Study Project of DSE – 1 – A and 2 B (Paper of special subjects)

* General Knowledge : Non Credit Paper For Semester IV

* विद्यार्थ्यांस ज्या विषयात M.A करावयाचे असेल त्यात बी.ए प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्ष मिळून किमान 24 Credits प्राप्त करणे अनिवार्य आहे.

Equivalence

S. Y. B. A.	Existing Pattern	CBCS Pattern (Since 2019-2020)
Sem. III	Compulsory English	Compulsory English
	-----	MIL 1 (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-1	DSE 1 A
	Special Paper S-2	DSE 2 A
	General Paper G-2	DSC 1 C (General Paper of Special subject opted for DSE 1 A & 2 A)
	Optional 01	DSC 2 C (General Paper of any subject)
	Optional 02	DSC 3 C (General Paper of any subject)
	-----	SEC-1 (Skill based course of any subject)
Sem. IV	Compulsory English	Compulsory English
	-----	MIL 2 (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-1	DSE 1 B
	Special Paper S-2	DSE 2 B
	General Paper G-2	DSC 1 D (General Paper of Special subject opted for DSE 1 B & 2 B)
	Optional 01	DSC 2 D (General Paper of any subject)
	Optional 02	DSC 3 D (General Paper of any subject)
	-----	DSC 4 D (Minor Study Project of subject opted for DSE 1 B & 2 B - Papers of Special subject)
	Optional 02	SEC-2 (Skill based course of any subject)
	General Knowledge	General Knowledge

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

मानव विज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

शिकविण्याचा कालावधी- जून 2019 पासून लागू

MIL : अर्धमागधी (प्राकृत) : कथा साहित्य

श्रेयांक-3

सत्र- तिसरे

नेमलेला अभ्यासक्रम- धूर्ताख्यान : आ. हरिभद्रसूरी

सं. शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राकृत कथा वाङ्मयाचा परिचय करणे.
2. आ.हरिभद्रसूरींच्या जीवन चरित्र व वाङ्मयाचा आढावा घेणे.
3. विविध संप्रदायातील पौराणिक कथांचा अभ्यास करणे.
4. प्राकृत व्यंगकाव्य जाणणे
5. महाराष्ट्री प्राकृत भाषेचा परिचय करणे.

घटक विश्लेषण

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	आ.हरिभद्रसूरी यांचे जीवन व साहित्यिक कार्याचा अभ्यास : I) प्राकृत व्यंगकथांचा आढावा II) मूलदेव कथा ● ब्रम्हदेव सृष्टीची उत्पत्ती कथा	01	15

	<ul style="list-style-type: none"> ● कीचकवंश कथा ● आचार्य जन्म वृत्तांत ● सूर्य, कुंती व कर्ण जन्म कथा ● हनुमान कथा 		
2	कंडरीक स्वानुभव कथानक <ul style="list-style-type: none"> ● अंडयातून सृष्टीच्या निर्मितीस मान्यता ● ब्रम्हाच्या मुखात विश्वाचा समावेश ● द्रौपदी स्वयंवर ● पर्वतासमान जटायू ● हनुमानकडून समुद्र उल्लंघन 	1	15
3	एलाषाढ स्वानुभवकथन <ul style="list-style-type: none"> ● जमदग्नि- परशुराम कथा ● जरासंधा विषयी खोटया कल्पना ● स्कंदाच्या उत्पत्तीच्या खोटया कल्पना ● हनुमानकडून सूर्य भक्षणाच्या खोटया कल्पना ● राहूकडून चंद्रग्रहण विकृत कल्पना ● वामनावतार आणि वराहवतार ● गाथांचे भाषांतर व आशय मांडणी 	1	15

सत्र- चौथे

MIL : अर्धमागधी- खंडकाव्य

श्रेयांक-3

नेमलेला अभ्यासक्रम- कंसवहो - रामपाणिवाद

सं. शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राचीन लोकजीवन व परंपरा जाणणे.
2. रामपाणिवाद यांच्या वाङ्मयाचा परिचय
3. आख्यानातून युद्ध, श्रृंगार, घृणा, क्रोध, भय इ. अध्ययन
4. अहिंसा, तप, वीरता, त्याग, इ. भावांचे महत्व जाणणे.

घटक विश्लेषण

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	i) खंडकाव्य : प्रगती व लक्षणे ii) रामपाणिवाद जीवन वृत्तांत व कार्य iii) सर्ग-1 अक्रूर आगमन व मथूरा भेटीचा निरोप, गोपीचा विलाप, धनुष्य यज्ञ,	01	15
2	सर्ग- 2 राजधोबी वध, कुब्जा दासीचे कुबड नष्ट व सुंदरता प्रदान, धनुष्य शाळेत प्रवेश, रक्षकांचा नाश, मथुरा नगरीचे वर्णन.	1	15
3	सर्ग- 3, 4 कृष्ण स्तुती, उन्मत्त हत्तीचा विनाश, चाणूर व मुष्टिक योद्धाचा पराभव कंसाचा वध. स्वर्ग -4 अक्रूराकडून कंसवधाचे कथन, कृष्णाच्या पराक्रमाचे वर्णन, कृष्ण पूर्वजन्म वर्णन.	1	15

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) धूर्ताख्यान : आ. हरिभद्रसूरी
सं.डॉ.ए.एन.उपाध्ये
प्रकाशक- भारतीय विद्याभवन, मुंबई
- 2) हरिभद्रसूरी की कथाओं का आलोचनात्मक अध्ययन- डॉ.नेमिचंद्र शास्त्री
प्र.प्राकृत शोध संस्थान, वैशाली, बिहार
- 3) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे
प्रकाशक- महाराष्ट्र ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.
- 4) कंसवहो- रामपाणिवाद, सं.डॉ. ए.एन. उपाध्ये
प्र.हिन्दी ग्रंथरत्नाकर कार्यालय, मुंबई

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

द्वितीय वर्ष कला

सत्र- तिसरे

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

शिकविण्याचा कालावधी- जून 2019 पासून

DSC : अर्धमागधी (प्राकृत) महाकाव्य

श्रेयांक- 02 ARD-231

नेमलेला अभ्यासक्रम- पउमचारिउ- स्वयंभू

(संधी 18-19)

प्रात्यक्षिक करीता

ग्रंथकार परिचय - मूनि कनकामर, हरिदेव, हेमचंद्र उद्योतनसूरी, चामुण्डराय, विमलसुरी, हरिभद्रसुरी, राजशेखर,
रामपाणीवाद

गट अ) अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

6. महाकाव्य लक्षणे, स्वरूप जाणणे
7. महाकाव्याचे प्रकार जाणणे
8. स्वयंभू परिचय

घटक विश्लेषण

घडयाळी तासिका

1. गाथांचे भाषांतर पउमचरियं आशय व मांडणी	15
2. काव्यातील, व्यक्तीरेखा, प्रसंगवर्णन अभ्यासणे तत्कालीन सामाजिक परिस्थिती अभ्यासणे	15
3. प्राकृत ग्रंथकार परिचय अभ्यासणे. ग्रंथाची भाषाशैली	15

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

द्वितीय वर्ष कला

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

शिकविण्याचा कालावधी- जून 2019 पासून

सत्र- चौथे

DSC : अर्धमागधी (प्राकृत) सुभाषिते

श्रेयांक-02

ARD-231

नेमलेला अभ्यासक्रम-

1. **वज्जालगं- जयवल्लभ** सं.प्रा. बाळासाहेब गणपाटील
2. प्रात्यक्षिक करीता - व्याकरण- वर्णविचार, संधी, विभक्ती, य व ह श्रुती

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राकृत सुभाषित संग्रहाचा परिचय करून देणे
2. कवी जयवल्लभ ओळख करून देणे
3. सुभाषितांचे महत्व जाणून देणे
4. व्याकरण परिचय

घटक विश्लेषण-

1. सुभाषित संग्रहाची प्रगती व लक्षणे
कवी जयवल्लभ काल व साहित्यिक कार्य
2. सुभाषितांचे मानवी जीवनातील स्थान
ग्रंथाच्या आशय व मांडणी
3. गाथांचे भाषांतर
ग्रंथाची भाषाशैली

घडयाळी तासिका

15

15

15

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व विभागणी

सत्र तिसरे

वेळ 2 तास	गुण- 60
प्र. 1 अ- योग्य पर्याय निवडा (8 पैकी 6)	06
एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (8 पैकी 6)	06
प्र. 2 तीन ओळीत उत्तरे लिहा (9 पैकी 6)	12
प्र. 3 पाठ्यपुस्तकावरील भाषांतर (6 पैकी 4)	12
प्र. 4 टिपा लिहा. (5 पैकी 3)	12
प्र. 5 सविस्तर उत्तरे लिहा (3 पैकी 2)	12
प्रात्यक्षिक परीक्षा	40

सत्र चौथे

वेळ 2 तास	गुण- 60
प्र. 1 अ- योग्य पर्याय निवडा (8 पैकी 6)	06
एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (8 पैकी 6)	06
प्र. 2 पाठ्यपुस्तकातील भाषांतर करा (9 पैकी 6)	12
प्र. 3 टिपा लिहा (6 पैकी 3)	12
प्र. 4 थोडक्यात उत्तरे लिहा (5 पैकी 3)	12
प्र. 5 सविस्तर उत्तरे लिहा (3 पैकी 2)	12
प्रात्यक्षिक परीक्षा	40

प्रात्यक्षिक 40 गुणांची विभागणी

घटक	जर्नल	तोंडी परीक्षा	हजेरी व वर्तणुक	एकुण गुण
गुण	20 (5x4)	15	05	40

संदर्भ ग्रंथ-

1. जयवल्लभ- वज्जालगं - प्राकृत ग्रंथ परिषद अहमदाबाद- 1969
2. जयवल्लभ- वज्जालगं- सं. युलिउस लाबेर, प. बिब्लिओथिका इण्डिया, कलकत्ता, 1944
3. विमलसूरि- पउमचरियं- सं. हर्मन याकोबी, जैनधर्मप्रसारक सभा, भावनगर
4. स्वयंभू- पउमचरिउ - सं. ह.यू. भायाणी, भारतीय विद्याभवन, मुंबई 1948
5. डॉ. तगारे ग.वा.- प्राकृत साहित्याचा इतिहास- प्र. महाराष्ट्र वि.गं. नि.मंडळ नागपूर 1987

समकक्ष अभ्यासक्रम

वर्ग- एस.वाय.बी.ए. (अर्धमागधी)

सत्र	जुना अभ्यासक्रम	नवीन अभ्यासक्रम
तिसरे	-	धूर्ताख्यान : आ. हरिभद्रसूरी
चौथे	-	कंसवहो- रामपाणिवाद
तिसरे	अभयवखाणं- देवेंद्रगणी	पउमचरिउ स्वयंभू
चौथे	नलकहा- हेमचंद्र	वज्जालगं

प्रा.बाळासाहेब गणपाटील

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

Grade - A
NAAC Re - Accredited

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

द्वितीय वर्ष कला

मराठी

सत्र तिसरे व चौथे

(जून २०१९ पासून लागू)

DSC: वाङ्मयीन मराठी

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र तिसरे

MAR २३१A

DSC मराठी C: वैचारिक गद्यलेखनाचा अभ्यास

सत्र चौथे

MAR २४१A

DSC मराठी D: चरित्र-आत्मचरित्रपर लेखनाचा अभ्यास

किंवा

पर्यायी अभ्यासपत्रिका

DSC: उपयोजित मराठी

स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी

सत्र तिसरे

MAR २३१B

DSC मराठी C: स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (व्याकरण विभाग)

सत्र चौथे

MAR २४१B

DSC मराठी D: स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (लेखन विभाग)

DSC ३: मराठी

सत्र चौथे

MAR २४५

लघुअभ्यासप्रकल्प

DSE मराठी १: आधुनिक वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र तिसरे

MAR २३२

DSE मराठी १ A: आधुनिक वाङ्मयप्रकार: कादंबरी

सत्र चौथे

MAR २४२

DSE मराठी १ B: आधुनिक वाङ्मयप्रकार: कविता

DSE मराठी २: साहित्यविचार (भारतीय आणि पाश्चात्य)

सत्र तिसरे

MAR २३३

DSE मराठी २ A: भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचार

सत्र चौथे

MAR २४३

DSE मराठी २ B: भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचार

SEC मराठी: लेखनकौशल्ये

सत्र तिसरे

MAR २३४

SEC मराठी १: लेखनकौशल्य - मुद्रितशोधन

सत्र चौथे

MAR २४४

SEC मराठी २: लेखनकौशल्य - सर्जनशील लेखन

MIL: मराठी

माध्यमांसाठी लेखन व संवाद

सत्र तिसरे

MAR २३६

MIL मराठी १: मुद्रित माध्यमासाठी लेखन

सत्र चौथे

MAR २४६

MIL मराठी २: श्राव्य माध्यमासाठी लेखन व संवाद

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon**

**Structure of S. Y. B. A.(Faculty of Humanities)
Under CBCS Pattern (२०१९ - २०२०)**

Semester	Discipline Specific Core Course DSC	Ability Enhancement Compulsory Courses AEC	Skill Enhancement Course SEC	Discipline Specific Elective Courses DSE	Generic Elective GE
III Credits: १८ (०७ Papers)	Compulsory English (०३) MIL १ (०३) DSC १ C (०२) DSC २ C (०२)	-----	SEC १ (०२)	DSE १ A (०३) DSE २ A (०३)	-----
IV Credits: २० (०८ Papers)	Compulsory English (०३) MIL २ (०३) DSC १ D (०२) DSC २ D (०२) DSC ३ D (०२)	General Knowledge (Non Credit)	SEC २ (०२)	DSE १ B (०३) DSE २ B (०३)	-----

महत्त्वाच्या टिपा:

१. MIL ही अनिवार्य अभ्यासपत्रिका आहे. द्वितीय वर्षास प्रवेशित प्रत्येक विद्यार्थ्यांने मराठी, हिंदी, उर्दू, संस्कृत, पाली, अर्धमागधी यांपैकी महाविद्यालयात शिकवल्या जाणाऱ्या इंग्रजी व्यतिरिक्त कोणत्याही एका भाषा विषयाच्या MIL मधील अभ्यासपत्रिकेची निवड करणे अनिवार्य आहे.
२. तिसऱ्या व चौथ्या सत्रासाठी DSE १, २ मध्ये एकाच विषयाच्या दोन अभ्यासपत्रिकांची निवड करणे अनिवार्य आहे. (उदाहरणार्थ, मराठी विषयाच्या DSE १, २ मधील अभ्यासपत्रिका)
३. DSC मधील दोन अभ्यासपत्रिकांची निवड विद्यार्थ्यांने करावयाची आहे. पहिल्या DSC साठी DSE १, २ मध्ये ज्या विषयाची निवड केलेली आहे त्याच विषयाच्या DSC अभ्यासपत्रिकेची निवड करणे अनिवार्य आहे. तर दुसऱ्या DSC साठी महाविद्यालयात उपलब्ध अन्य कोणत्याही विषयाच्या अभ्यासपत्रिकेची निवड करता येईल. (उदाहरणार्थ, DSE १, २ मध्ये मराठी या विषयाच्या अभ्यासपत्रिकांची निवड करणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी DSC मधील मराठी विषयाच्या कोणत्याही एका उपलब्ध (वाड्मयीन वा उपयोजित मराठी यांपैकी) अभ्यासपत्रिकेची निवड करणे अनिवार्य आहे. दुसऱ्या DSC साठी महाविद्यालयात उपलब्ध अन्य कोणत्याही विषयाच्या अभ्यासपत्रिकेची निवड करता येईल.)
४. DSE १, २ मध्ये ज्या विषयाच्या अभ्यासपत्रिकांची निवड विद्यार्थ्यांनी तिसऱ्या व चौथ्या सत्रात केलेली आहे त्याच विषयासाठी चौथ्या सत्रात DSC ३ मधील लघुअभ्यास प्रकल्प या

अभ्यासपत्रिकेची निवड करणे अनिवार्य आहे. (उदाहरणार्थ, DSE १, २ मध्ये मराठी या विषयाच्या अभ्यासपत्रिकांची निवड करणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी चौथ्या सत्रात DSC ३ मध्ये मराठी विषयाच्याच लघुअभ्यासप्रकल्प या अभ्यासपत्रिकेची निवड करणे अनिवार्य आहे.)

५. SEC च्या सत्र तीन व चार यांमधील अभ्यासपत्रिकांसाठी विद्यार्थी महाविद्यालयात उपलब्ध विषयांपैकी कोणत्याही विषयाच्या SEC मधील अभ्यासपत्रिकांची निवड करू शकतील.
६. सर्व अभ्यासपत्रिकांसाठी साठ गुणांची विद्यापीठ परीक्षा आणि चाळीस गुणांची अंतर्गत परीक्षा होईल. प्रत्येक अभ्यासपत्रिकेच्या विद्यापीठ परीक्षेचे स्वरूप आणि अंतर्गत मूल्यमापनाची पध्दत प्रत्येक अभ्यासपत्रिकेच्या अभ्यासक्रमाच्या अखेरीस नमूद केलेली आहे.
७. सामान्य ज्ञान (जनरल नॉलेज) ही अभ्यासपत्रिका द्वितीय वर्षास प्रवेश घेणाऱ्या प्रत्येक विद्यार्थ्यांस अनिवार्य आहे. ह्या अभ्यासपत्रिकेसाठी कोणत्याही प्रकारचे श्रेयांक नसतील.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
द्वितीय वर्ष कला
मराठी
सत्र तिसरे व चौथे
(जून २०१९ पासून लागू)

Semester	Discipline Specific Core Course DSC	Ability Enhancement Compulsory Courses AEC	Skill Enhancement Course SEC	Discipline Specific Elective Courses DSE	Generic Elective GE
III Credits: १८ (०७ Papers)	Compulsory English (०३) MIL मराठी १ (०३) DSC मराठी १ C (०२) DSC अन्य विषय २ C (०२)	-----	SEC मराठी / अन्य विषय १ (०२)	DSE मराठी १ A (०३) DSE मराठी २ A (०३)	-----
IV Credits: २० (०८ Papers)	Compulsory English (०३) MIL मराठी २ (०३) DSC मराठी १ D (०२) DSC अन्य विषय २ D (०२) DSC मराठी ३ D (०२)	General Knolwde (Non Credit)	SEC मराठी / अन्य विषय २ (०२)	DSE मराठी १ B (०३) DSE मराठी २ B (०३)	-----

अभ्यासपत्रिका	अभ्यासपत्रिकेचे शीर्षक	सत्र	सत्रानुसार शीर्षक	श्रेयांक
DSC मराठी वाङ्मयीन मराठी	विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास	तिसरे MAR २३१ A DSC मराठी C	वैचारिक गद्यलेखनाचा अभ्यास	०२
		चौथे MAR २४१ A DSC मराठी D	चरित्र-आत्मचरित्रपर लेखनाचा अभ्यास	०२
पर्यायी अभ्यासपत्रिका				
DSC मराठी उपयोजित मराठी	स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी	तिसरे MAR २३१ B DSC मराठी C	स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (व्याकरण विभाग)	०२
		चौथे MAR २४१ B DSC मराठी D	स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (लेखन विभाग)	०२

DSC मराठी ३	लघुअभ्यास प्रकल्प	चौथे MAR २४५ DSC मराठी ३	लघुअभ्यास प्रकल्प	०२
DSE मराठी १	आधुनिक वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास	तिसरे MAR २३२ DSE मराठी १ A	आधुनिक वाङ्मयप्रकार: कादंबरी	०३
		चौथे MAR २४२ DSE मराठी १ B	आधुनिक वाङ्मयप्रकार: कविता	०३
DSE मराठी २	साहित्यविचार (भारतीय आणि पाश्चात्य)	तिसरे MAR २३३ DSE मराठी २ A	भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचार	०३
		चौथे MAR २४३ DSE मराठी २ B	भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचार	०३
SEC मराठी	लेखनकौशल्ये	तिसरे MAR २३४ SEC मराठी १	लेखनकौशल्य - मुद्रितशोधन	०२
		चौथे MAR २४४ SEC मराठी २	लेखनकौशल्य - सर्जनशील लेखन	०२
MIL मराठी	माध्यमांसाठी लेखन व संवाद	तिसरे MAR २३६ MIL मराठी १	मुद्रित माध्यमासाठी लेखन	०३
		चौथे MAR २४६ MIL मराठी २	श्राव्य माध्यमासाठी लेखन व संवाद	०३

Equivalence

S. Y. B. A.	Existing Pattern	CBCS Pattern (Since २०११-२०२०)
Sem. III	Compulsory English	Compulsory English
	-----	MIL १ (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-१	DSE १ A
	Special Paper S-२	DSE २ A
	General Paper G-२ (Vangmayin or Upyojit)	DSC १ C (General Paper of Special subject- DSE १ A & २ A -Vangmayin or Upyojit)
	Optional	DSC २ C (General Paper of any subject)
	-----	SEC-१ (Skill based course of any subject)
Sem. IV	Compulsory English	Compulsory English
	-----	MIL २ (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-१	DSE १ B
	Special Paper S-२	DSE २ B
	General Paper G-२ (Vangmayin or Upyojit)	DSC १ D (General Paper of Special subject- DSE १ B & २ B -Vangmayin or Upyojit)
	Optional	DSC २ D (General Paper of any subject)
	-----	DSC ३ D (Minor Study Project of subject opted for DSE १ B & २ B - Papers of Special subject)
	-----	SEC-२ (Skill based course of any subject)
General Knolwegde	General Knolwegde	

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

द्वितीय वर्ष कला

मराठी

सत्र तिसरे व चौथे

(जून २०१९ पासून लागू)

अभ्यासक्रमामागील भूमिका

१. मराठी विषय विशेष स्तरावर अभ्यासणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या मनात विशिष्ट आधुनिक वाङ्मयप्रकारांविषयी आणि त्यांचा विशेष अभ्यास करण्याबाबत रुची निर्माण करणे.
२. मराठी विषयाचे विशेष स्तरावर अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना साहित्यविषयक भारतीय आणि पाश्चात्य अभ्यासकांनी केलेल्या सैध्दांतिक मांडणीबाबत अवगत करणे.
३. साहित्याचे स्वरूप, प्रयोजने, साहित्यनिर्मितीप्रक्रिया आदी साहित्यविचाराबाबत विशेष स्तरावर मराठी विषय अभ्यासणाऱ्या विद्यार्थ्यांना अवगत करणे.
४. सामान्य स्तरावरवाङ्मयीन मराठीचे अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना वैचारिक गद्य आणि चरित्र-आत्मचरित्र या दोन वाङ्मयप्रकारांतील निवडक लेखनाचे आकलन करून घेण्यास शिकविणे.
५. सामान्य स्तरावर उपयोजित मराठीचे अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना प्रशासकीय सेवांसाठी अनिवार्य मराठी या विषयाचे मूलभूत ज्ञान देणे.
६. विद्यार्थ्यांना मुद्रित व श्राव्य माध्यमांसाठी आवश्यक लेखन व संवाद कौशल्ये आत्मसात करण्यासाठी उपयुक्त ठरणे.
७. मराठी विषयाच्या विद्यार्थ्यांची सर्जनशील व उपयोजित लेखन कौशल्ये विकसित करण्यास पूरक ठरणे.
८. कौशल्य विकसन अभ्यासपत्रिकांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांची लेखनकौशल्ये (मुद्रितशोधन आणि सर्जनशील लेखन) विकसित करण्यासाठी प्रयत्नशील राहणे.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
द्वितीय वर्ष कला
मराठी
सत्र तिसरे व चौथे
(जून २०१९ पासून लागू)

DSC मराठी : वाङ्मयीन मराठी
विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास
(श्रेयांक: दोन)

सत्र तिसरे

MAR २३१ A

DSC मराठी C: वैचारिक गद्यलेखनाचा अभ्यास

नेमलेली साहित्यकृती: 'शेतकऱ्याचा असूड'- महात्मा जोतीराव फुले
संपादन व प्रस्तावना: नागनाथ कोत्तापल्ले, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

● **अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -**

१. मराठीतील वैचारिक गद्यलेखनाच्या परंपरेचा परिचय करून घेणे.
२. महात्मा जोतीराव फुले यांचे जीवन, कार्य व त्यांची वैचारिक जडणघडण यांबाबत जाणून घेणे.
३. महात्मा जोतीराव फुले यांच्या लेखनसंपदेबाबत माहिती घेणे.
४. 'शेतकऱ्याचा असूड'मधील वैचारिक आशयाची स्वरूपवैशिष्ट्ये समजावून घेणे.
५. 'शेतकऱ्याचा असूड' या वैचारिक गद्यलेखनाच्या वाङ्मयीन गुणवैशिष्ट्यांचा शोध घेणे.
६. 'शेतकऱ्याचा असूड'मधून आलेल्या वैचारिक मांडणीची समकालीन अर्थपूर्णता प्रात्यक्षिकांच्या माध्यमातून जाणून घेणे.

● **घटक विश्लेषण -**

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	'शेतकऱ्याचा असूड' या वैचारिक गद्यलेखनाचा अभ्यास	०१	१५
	१.१ वैचारिक गद्य: स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
	१.२ मराठीतील वैचारिक गद्यलेखनाचा परामर्श		
	१.३ महात्मा जोतीराव फुले: व्यक्तित्व, कार्य आणि लेखन		

	(फुले यांची वैचारिक जडणघडण, त्यांचे कार्य आणि लेखन यांचा परामर्श)		
	१.४ 'शेतकऱ्याचा असूड': स्वरूप व वैशिष्ट्ये १. या ग्रंथातील वैचारिक आशयाचे स्वरूप, वैशिष्ट्ये (शेती, शेतकरी आणि कृषीव्यवस्था यांबाबत मांडलेल्या विचारांचे स्वरूप) २. या ग्रंथातील वैचारिक मांडणीची वाङ्मयीन गुणवैशिष्ट्ये (विचारांची मांडणी करण्याचे तंत्र, विश्लेषणात्मकता, तार्किकता, साधार व ससंदर्भ मांडणी, भाषा व शैली विशेष आदी)		
२.	प्रात्यक्षिके (कोणतीही चार)	०१	१५
	१. महात्मा जोतीराव फुले यांच्या अन्य एका वैचारिकग्रंथाचे वाचन करून त्यात मांडलेल्या विचारांबाबत लिहा.	०१ Credit of Practical = ०२ Credits	३०
	२. शेतकरी जीवनावरील पाच कवितांचे संकलन करून त्यांबाबत लिहा.		
	३. शेतीच्या प्रश्नासंबंधी जाणून घेण्यासाठी तुमच्या गावातील एका शेतकऱ्याची मुलाखत घ्या.		
	४. शेतकरी कुटुंबाची आर्थिक व सामाजिक स्थितिगती जाणून घेण्यासाठी शेतकरी कुटुंबाशी संवाद साधा.		
	५. महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांच्या प्रश्नांवरील एखाद्या चळवळीबाबत माहिती लिहा.		
	६. तुमच्या परिसरातील शेतीमध्ये येणाऱ्या पिकांबाबतची माहिती गोळा करून त्याबाबत लिहा.		
	७. शेतकरी जीवनावरील मराठीतील कोणत्याही दोन कादंबऱ्या वाचून त्यांची वैशिष्ट्ये नमूद करा.		
	८. शेतीची कामे, अवजारे आणि अन्य बाबी यांच्याशी संबंधित वैशिष्ट्यपूर्ण शब्दांची सूची तयार करा.		
	९. शेतीमध्ये केल्या जाणाऱ्या विविध कामांबाबत नोंदीच्या स्वरूपात लेखन करा.		
	१०. शेती आणि शेतकरी यांबाबत चर्चा करणारा वैचारिक लेख लिहा.		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०२ (०३)	३० (४५)

● **संदर्भसाहित्य:**

१. महात्मा जोतिराव फुले लिखित 'शेतकऱ्याचा असूड' - संपादन व प्रस्तावना: वासुदेव मुलाटे, स्वरूप, औरंगाबाद.
२. समग्र महात्मा फुले वाङ्मय - संपा. य. दि. फडके.
३. मराठी साहित्यातील उपेक्षित मानकरी - चिं. ग. कर्वे, व्हीनस, पुणे.
४. अर्वाचीन मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी - सदा कऱ्हाडे, लोकवाङ्मय, मुंबई.
५. मराठी निबंध - म. मा. अळतेकर, सुविचार प्रकाशन मंडळ, नागपूर.
६. १९व्या शतकातील महाराष्ट्र - ग. दे. खानोलकर, साहित्य सहकार, मुंबई.
७. आधुनिक भारत - आचार्य शं. द. जावडेकर, सुलभ राष्ट्रीय ग्रंथमाला, पुणे.
८. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड चौथा - संपा. रा. श्री. जोग, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
९. महात्मा फुले - प्र. के. अत्रे
१०. लोकल्याणकारी राज्याचे द्रष्टे महात्मा फुले - ल. भा. कुरकुरे
११. महात्मा फुले आणि शेतकरी चळवळ - अशोक चौसाळकर
१२. महात्मा जोतीराव फुले: आजच्या समाजक्रांतीचे जनक - धनंजय कीर
१३. शंभर वर्षांपूर्वी जोतिबांनी शेतकऱ्यांच्या वतीने उगारलेला असूड, वसंत पळशीकर, आजचा चार्वाक, मुंबई, दिवाळी अंक १९९०.
१४. जोतिरावांची समता संकल्पना - भा. ल. भोळे
१५. महात्मा फुले - व्यक्तित्व आणि विचार - गं. बा. सरदार
१६. महात्मा फुले आणि धर्म - आ. ह. साळुंखे
१७. महात्मा फुले यांची धर्म कल्पना - नलिनी पंडित

सत्र चौथे

MAR २४१ A

DSC मराठी D: चरित्र-आत्मचरित्रपर लेखनाचा अभ्यास

नेमलेली साहित्यकृती: 'जीवनरंग'(निवडक चरित्र व आत्मचरित्रपर लेख)
संपादन: मराठी अभ्यासमंडळ, कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.
(सदर पुस्तकात चार चरित्रपर आणि चार आत्मचरित्रपर लेखांचा समावेश असेल.)

● **अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -**

१. चरित्र व आत्मचरित्र लेखनाचे सामाजिक व वाङ्मयीन दृष्ट्या महत्त्व जाणून घेणे.
२. मराठीतील चरित्र लेखनाच्या परंपरेचा परिचय करून घेणे.
३. मराठीतील आत्मचरित्र लेखनाच्या परंपरेचा परिचय करून घेणे.
४. 'जीवनरंग' या पुस्तकातील निवडक चरित्रपर लेखांचे स्वरूप जाणून घेणे.
५. 'जीवनरंग' या पुस्तकातील निवडक आत्मचरित्रपर लेखांचे स्वरूप जाणून घेणे.

६. 'जीवनरंग' या पुस्तकातील निवडक चरित्रपर लेखांची वाङ्मयीन गुणवैशिष्ट्ये लक्षात घेणे.
७. 'जीवनरंग' या पुस्तकातील निवडक आत्मचरित्रपर लेखांची वाङ्मयीन गुणवैशिष्ट्ये लक्षात घेणे.
८. चरित्र-आत्मचरित्रपर लेखनाचीसामाजिक वैशिष्ट्यपूर्णता आणि लेखनपध्दती यांबाबत प्रात्यक्षिकांच्या माध्यमातून जाणून घेणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	'जीवनरंग'मधील चरित्र-आत्मचरित्रपर लेखांचा अभ्यास	०१	१५
	१.१ चरित्र व आत्मचरित्र: स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
	१.२ मराठीतील चरित्र व आत्मचरित्र लेखनाचा परामर्श		
	१.३ 'जीवनरंग'मधील चरित्र-आत्मचरित्रपर लेख: स्वरूप व वैशिष्ट्ये १. चरित्र व आत्मचरित्रपर लेखांच्या आशयाचे स्वरूप, वैशिष्ट्ये (चरित्रनायक / 'मी'चे घडणारे दर्शन, व्यक्तिचित्रण, प्रसंगवर्णन) २. चरित्र व आत्मचरित्रपर लेखांची वाङ्मयीन गुणवैशिष्ट्ये (वस्तुनिष्ठा, सत्यदर्शन, अनुभवाची मांडणी, लेखनशैली, भाषिक वैशिष्ट्ये)		
२.	प्रात्यक्षिके (कोणतीही चार)	०१	१५
	१. स्वतःच्या आयुष्यातील एखाद्या प्रसंगाबाबत लेखन करा.	०१ Credit of Practical =	३०
	२. आवडलेल्या एखाद्या चरित्रग्रंथाचे परीक्षण करा.	०२ Credits	
	३. आवडलेल्या एखाद्या आत्मचरित्राचे परीक्षण करा.		
	४. तुमच्या कुटुंबातील व्यक्तींची स्वभाववैशिष्ट्ये लिहा.		
	५. एका आठवड्याची वैयक्तिक रोजनिशी लिहा.		
	६. तुमच्या परिसरातील सामाजिक कार्य करणाऱ्या एखाद्या हयात वा मृत व्यक्तीच्या चरित्राविषयी माहिती संकलित करून लिहा.		
	७. शिक्षणक्षेत्रात मौलिक कामगिरी करणाऱ्या		

	तुमच्या परिसरातील एखाद्या हयात वा मृत व्यक्तीच्या चरित्राविषयी माहिती संकलित करून लिहा.		
	८. तुमच्या परिसरातील एखाद्या नाट्यकलावंताची वा क्रीडापटूची मुलाखत घेऊन त्यांच्या जीवनपटाची ठळक वैशिष्ट्ये नोंदवा.		
	९. तुमच्या महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयातील चरित्रग्रंथांची अकारविल्हे सूची तयार करा.		
	१०. तुमच्या महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयातील आत्मचरित्र ग्रंथांची अकारविल्हे सूची तयार करा.		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०२ (०३)	३० (४५)

● **संदर्भसाहित्य:**

१. चरित्र आणि आत्मचरित्र: तंत्र आणि विकास - अ. म. जोशी
२. चरित्र आणि आत्मचरित्र (लेख), साहित्यरूप - सदा कऱ्हाडे
३. मराठी चरित्र: रूप आणि इतिहास - जयंत वषट
४. मराठी चरित्र: मूलतत्त्वे आणि समीक्षा - ग. का. रावते
५. साहित्य: अध्यापन आणि प्रकार (वा. ल. कुळकर्णी गौरवग्रंथ) - संपा. श्री. पु. भागवत आणि इतर
६. अर्वाचीन मराठी साहित्य - संपा. वि. पां. नेने
७. आधुनिक मराठी साहित्याचा इतिहास भाग दोन - अ. ना. देशपांडे
८. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड तिसरा, चौथा, पाचवा - संपा. रा. श्री. जोग
९. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड सात - संपा. रा. ग. जाधव
१०. प्रदक्षिणा खंड एक - संपा. अनिरुध्द कुलकर्णी
११. एका चरित्राचे चिंतन - द. न. गोखले
१२. चरित्र चिंतन - द. न. गोखले
१३. ग्रंथवेध - वि. रा. करंदीकर
१४. अनुभव आणि आकार - प्रल्हाद वडेर
१५. आवड-निवड - स. गं. मालशे
१६. चरित्र-आत्मचरित्रे विशेषांक, ललित, जून-जुलै २०१३.

अत्यंत महत्त्वाचे: प्रात्यक्षिक परीक्षेबाबत (अंतर्गत परीक्षा)

सदर अभ्यासपत्रिकेतील पहिल्या घटकावर साठ गुणांची लेखी विद्यापीठाची परीक्षा प्रत्येक सत्राला होईल. प्रत्येक सत्राची चाळीस गुणांची अंतर्गत परीक्षा ही प्रात्यक्षिकांची असेल. अभ्यासक्रमात नमूद केलेल्या प्रात्यक्षिकांपैकी कोणतीही चार प्रात्यक्षिके विद्यार्थ्यांने प्रात्यक्षिक वही / फाईल यामध्ये लिहावयाची आहेत. त्यात पहिले पान विद्यार्थ्यांचे नाव, वर्ग, हजेरी क्र., विषयाचे नाव याचे असेल. पहिल्या पानावरच विषयशिक्षक व प्राचार्य यांची स्वाक्षरी असणे अनिवार्य आहे.

सदर परीक्षेचे मूल्यमापन संबंधित विषयशिक्षकानेच करावयाचे आहे. सत्र संपण्याआधी सदर अभ्यासपत्रिकेच्या नियमित तासिकांना प्रात्यक्षिक परीक्षेचे आयोजन

विषयशिक्षकाने करावयाचे आहे. अंतर्गत गुणयाद्या विद्यापीठाकडे पाठविण्याच्या प्रचलित पध्दतीनुसारच प्रात्यक्षिक परीक्षेचे गुणही विद्यापीठास कळवावेत. मूल्यमापनानंतर सर्व विद्यार्थ्यांच्या प्रात्यक्षिक वहा / फाईली विषयशिक्षकाने महाविद्यालयाच्या प्राचार्यांकडे जमा कराव्यात.

प्रात्यक्षिक परीक्षेच्या चाळीस गुणांची विभागणी खालीलप्रमाणे असेल.

अंतर्गत परीक्षा (प्रात्यक्षिके)	प्रात्यक्षिक वही / फाईल	२० गुण
	मौखिक परीक्षा	१५ गुण
	वर्गातील उपस्थिती व वर्तन	०५ गुण
	एकूण	४० गुण

विद्यापीठ परीक्षेसाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप (एकूण गुण साठ)

प्रश्न क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र. १ अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. १ ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. २	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	१२
प्रश्न क्र. ३	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	१२
प्रश्न क्र. ४	दीर्घोत्तरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	१२
प्रश्न क्र. ५	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	१२

पर्यायी अभ्यासपत्रिका

DSC मराठी: उपयोजित मराठी स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (श्रेयांक: दोन)

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

१. विविध स्पर्धा परीक्षांसाठी आवश्यक मराठी भाषेच्या अभ्यासाची तयारी करून घेणे.
२. मराठी भाषेच्या व्याकरणातील महत्त्वपूर्ण संकल्पना समजून घेणे.
३. मराठी भाषेच्या व्याकरणातील संकल्पनांच्या उपयोजनाचे कौशल्य आत्मसात करणे.
४. स्पर्धा परीक्षांच्या दृष्टीने आवश्यक मराठी भाषेच्या लेखनाचे स्वरूप जाणून घेणे.
५. मराठी भाषेतील लेखनासाठी उपयुक्त ठरतील अशी कौशल्ये आत्मसात करणे.
६. मराठी भाषेतील लेखनाचा सराव करणे.

सत्र तिसरे

MAR २३१ B

DSC मराठी C: स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (व्याकरण विभाग)

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	१.१ शब्दांच्या जाती (विकारी शब्दजाती आणि अविकारी शब्दजाती: व्याख्या, स्वरूप व प्रमुख प्रकार)	०१	१५
	१.२ विभक्तीविचार (विभक्तीचे कारकार्थ, विभक्तीचे प्रत्यय)		
	१.३ लिंगविचार व वचनविचार (लिंग: स्वरूप व प्रकार, वचन: स्वरूप व प्रकार)		
	१.४ प्रयोगविचार (प्रयोग म्हणजे काय?, कर्तरी, कर्मणी व भावे प्रयोग: स्वरूप व लक्षणे)		
	१.५ वाक्याचे प्रकार (केवल, विधानार्थी, विध्यर्थी, आज्ञार्थी वाक्य, मिश्र, संयुक्त, होकारार्थी, नकारार्थी, उद्गारार्थी वाक्य) व वाक्यरूपांतर		
२.	प्रात्यक्षिके (कोणतीही चार)	०१	१५
	१. एक गद्यउतारा निवडून त्यातील नामे व सर्वनामे शोधा आणि त्यांच्या प्रकारासह त्यांची यादी करा.	०१ Credit of Practical = ०२ Credits	३०
	२. एखाद्या गद्य उतारा निवडून त्यातील विशेषणे शोधा आणि त्यांच्या प्रकारांसह त्यांची यादी करा.		

३. सर्वनामाच्या उपप्रकारांविषयी माहिती लिहून प्रत्येक प्रकारांतील एका सर्वनामाचा वाक्यात उपयोग करून दहा वाक्ये तयार करून लिहा.		
४. कोणत्याही पाच विशेषणांचा वाक्यात उपयोग करून प्रत्येकी दहा वाक्ये तयार करून लिहा.		
५. एखादा गद्य उतारा निवडून त्यातील अव्यये शोधा आणि त्यांच्या प्रकारांसह त्यांची यादी करा.		
६. कोणत्याही पाच क्रियाविशेषण / शब्दयोगी / उभयान्वयी / केवलप्रयोगी अव्ययांचा वाक्यात उपयोग करून प्रत्येकी दहा वाक्ये तयार करून लिहा.		
७. एखादा गद्य उतारा निवडून त्यातील विभक्तीप्रत्यय शोधा आणि त्यांची प्रकारांनुसार यादी तयार करा.		
८. कोणतेही दहा शब्द निवडून त्यांची तिन्ही लिंगांमधील आणि दोन्ही वचनांमधील रूपे दर्शविणारा तक्ता तयार करा.		
९. कोणतेही दहा वाक्ये निवडून त्यांची तिन्ही प्रयोगांमधील रूपे तयार करा.		
१०. कोणतेही दहा वाक्ये निवडून त्यांचे आज्ञार्थी, होकारार्थी, नकारार्थी, मिश्र, संयुक्त वाक्ये असे रूपांतर करून वाक्ये लिहा.		
एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०२ (०३)	३० (४५)

सत्र चौथे

MAR २४१ B

DSC मराठी D: स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (लेखन विभाग)

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	१.१ संधी व समास (संधी म्हणजे काय ?, संधीचे प्रकार: स्वरसंधी, व्यंजनसंधी, विसर्गसंधी, समास म्हणजे काय ?, समासाचे प्रकार: अव्ययीभाव, तत्पुरुष, द्वंद्व, बहुव्रीही)	०१	१५
	१.२ शब्दसिध्दी (तत्सम, तद्भव, साधित, उपसर्गघटित, प्रत्ययघटित, सामासिक शब्द, समानार्थी, विरुद्धार्थी, अनेकार्थी, शब्दसमूहासाठी एक शब्द)		
	१.३ अलंकार (शब्दालंकार - अनुप्रास, यमक, श्लेष आणि अर्थालंकार - उपमा, उत्प्रेक्षा, रूपक)		

	१.४ म्हणी व वाक्प्रचार यांचा वाक्यात उपयोग		
	१.५ कल्पनाविस्तार लेखन (कल्पनाविस्ताराचे स्वरूप व तंत्र)		
२.	प्रात्यक्षिके (कोणतीही चार)	०१	१५
	१. संधी म्हणजे काय ते सांगून संधीच्या प्रत्येक प्रकाराची दहा उदाहरणे देऊन त्यातील संधीचे स्पष्टीकरण करा.	०१ Credit of Practical = ०२ Credits	३०
	२. दहा सामासिक शब्द निवडून त्यांतील समासाचा प्रकार ओळखा आणि त्या शब्दांचा वाक्यात उपयोग करून प्रत्येकी किमान पाच वाक्ये तयार करा.		
	३. पंचवीस शब्द निवडून त्यांच्या समानार्थी शब्दांची यादी तयार करा.		
	४. पंचवीस शब्द निवडून त्यांच्या विरुद्धार्थी शब्दांची यादी तयार करा.		
	५. शब्दसमूहासाठी एक शब्द या प्रकारातील पंचवीस शब्द निवडून त्यांचा वाक्यात उपयोग करून प्रत्येकी एक वाक्य तयार करा.		
	६. कोणत्याही पाच कविता निवडून त्यातील अलंकार ओळखून त्यांचे स्पष्टीकरण करा.		
	७. एखादा गद्य उतारा निवडून त्यातील उपमा अलंकाराची उदाहरणे शोधा आणि त्यांचे स्पष्टीकरण करा.		
	८. कोणतेही दहा वाक्प्रचार निवडून त्यांचा वाक्यात उपयोग करून प्रत्येकी पाच वाक्ये तयार करा.		
	९. कोणत्याही दहा म्हणी निवडून त्यांचा वाक्यात उपयोग करून प्रत्येकी पाच वाक्ये तयार करा.		
	१०. एखादी कल्पना वा काही मुद्दे घेऊन त्यावर आधारित कथा / कविता / लेख / संवाद अशा स्वरूपाचे लेखन करा.		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०२ (०३)	३० (४५)

● **संदर्भसाहित्य:**

१. व्यावहारिक मराठी - ल. रा. नसिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
२. मराठीचे व्याकरण - लीला गोविलकर, शब्दालय, श्रीरामपूर.
३. उपयोजित मराठी भाग १, २, ३ - प्रभाकर जोशी, किशोर पाटील.
४. सुगम मराठी व्याकरण व लेखन- मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
५. व्यावहारिक मराठी - संपा. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन, पुणे.
६. उपयोजित मराठी - संपा. रमेश वरखेडे, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती, नागपूर.
७. व्यावहारिक मराठी - प्रकाश परब, मिथुन, मुंबई.
८. कार्यालयीन कौशल्ये - अक्षय घोरपडे, अथर्व, जळगाव.

९. सुलभ मराठी व्याकरण व लेखन - पद्मिनी बिनीवाले, नवनीत, मुंबई.
१०. व्यावहारिक मराठी - संपा. सयाजीराव मोकाशी, रंजना नेमाडे.
११. उपयोजित मराठी लेखन - संपा. सत्यजित साळवे, दीपक पवार.
१२. मराठी व्याकरण परिचय - राजशेखर हिरेमठ
१३. सुलभ भाषाविज्ञान व मराठी व्याकरण - व्ही. एन. पाटील.
१४. मराठी भाषा: उपयोजन आणि सर्जन - संपा. अनिल गवळी.
१५. प्रशासन वाक्प्रयोग - भाषा संचालनालय, महाराष्ट्र शासन.
१६. पर्यायी शब्दकोश - वि. शं. ठकार, राजहंस, पुणे.
१७. मराठी लेखन-कोश - अरुण फडके, केशव भिकाजी ढवळे, मुंबई.
१८. मराठी लेखन कोश - याक्स्मन शेख, मनोविकास, पुणे.
१९. लेखनमित्र - र. य. साने, विद्या विकास पब्लिशर्स, नागपूर.
२०. लेखनमित्र प्रत्येक लिहित्या हाताचा - संकलक-संपादक: संतोष शिंत्रे, लौकिका रास्ते-गोखले, ग्रे सेल्स, पुणे.

अत्यंत महत्त्वाचे: प्रात्यक्षिक परीक्षेबाबत (अंतर्गत परीक्षा)

सदर अभ्यासपत्रिकेतील पहिल्या घटकावर साठ गुणांची लेखी विद्यापीठाची परीक्षा प्रत्येक सत्राला होईल. प्रत्येक सत्राची चाळीस गुणांची अंतर्गत परीक्षा ही प्रात्यक्षिकांची असेल. अभ्यासक्रमात नमूद केलेल्या प्रात्यक्षिकांपैकी कोणतीही चार प्रात्यक्षिके विद्यार्थ्यांने प्रात्यक्षिक वही / फाईल यामध्ये लिहावयाची आहेत. त्यात पहिले पान विद्यार्थ्यांचे नाव, वर्ग, हजेरी क्र., विषयाचे नाव याचे असेल. पहिल्या पानावरच विषयशिक्षक व प्राचार्य यांची स्वाक्षरी असणे अनिवार्य आहे.

सदर परीक्षेचे मूल्यमापन संबंधित विषयशिक्षकानेच करावयाचे आहे. सत्र संपण्याआधी सदर अभ्यासपत्रिकेच्या नियमित तासिकांना प्रात्यक्षिक परीक्षेचे आयोजन विषयशिक्षकाने करावयाचे आहे. अंतर्गत गुणयाद्या विद्यापीठाकडे पाठविण्याच्या प्रचलित पध्दतीनुसारच प्रात्यक्षिक परीक्षेचे गुणही विद्यापीठास कळवावेत. मूल्यमापनानंतर सर्व विद्यार्थ्यांच्या प्रात्यक्षिक वह्या / फाईली विषयशिक्षकाने महाविद्यालयाच्या प्राचार्याकडे जमा कराव्यात.

प्रात्यक्षिक परीक्षेच्या चाळीस गुणांची विभागणी खालीलप्रमाणे असेल.

अंतर्गत परीक्षा (प्रात्यक्षिके)	प्रात्यक्षिक वही / फाईल	२० गुण
	मौखिक परीक्षा	१५ गुण
	वर्गातील उपस्थिती व वर्तन	०५ गुण
	एकूण	४० गुण

विद्यापीठ परीक्षेसाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप (एकूण गुण साठ)

प्रश्न क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र. १ अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. १ ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. २	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	१२
प्रश्न क्र. ३	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	१२
प्रश्न क्र. ४	दीर्घोत्तरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	१२
प्रश्न क्र. ५	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	१२

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

द्वितीय वर्ष कला

मराठी

सत्र तिसरे व चौथे

(जून २०१९ पासून लागू)

DSC ३: मराठी

(श्रेयांक: दोन)

सत्र चौथे

MAR २४५

लघुअभ्यास प्रकल्प

● विशेष सूचना-

DSE १ आणि DSE २ मध्ये मराठी या विषयाची निवड करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना चौथ्या सत्रात लघुअभ्यास प्रकल्प ही अभ्यासपत्रिका अनिवार्य आहे.

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

१. विद्यार्थ्यांच्या संशोधन वृत्तीस चालना देणे.
२. संशोधनासाठी विषयाची निवड, आवश्यक संदर्भसाधनांचे संकलन कसे करावयाचे याबाबत विद्यार्थ्यांना अवगत करणे.
३. संशोधनाच्या प्रक्रियेचे स्वरूप विद्यार्थ्यांना समजावून देणे.
४. संशोधनातील मांडणी, संदर्भांचे उपयोजन, मुद्द्यांचे विश्लेषण यांचे तंत्र विद्यार्थ्यांना शिकवणे.
५. वाङ्मयाच्या सामाजिक, सांस्कृतिक अभ्यासाबरोबरच वाङ्मयीन अभ्यासाची दृष्टी वाढीस लावणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक (पुढील मुद्द्यांच्या अनुषंगाने विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करावे.)
१. संशोधन म्हणजे काय ?
२. संशोधनासाठी विषयाची निवड कशी करावी ?
३. संशोधनाची उद्दिष्टे, गृहितक, व्याप्ती, मर्यादा कशी निश्चित करावी ?
४. संशोधनासाठी आवश्यक माहितीचे संकलन कसे करावे ? (संदर्भग्रंथ,

नियतकालिके, प्रश्नावली, सर्वेक्षण, मुलाखत)
५. संकलित माहितीची मांडणी, विश्लेषण कसे करावे ?
६. संदर्भ कशाप्रकारे नोंदवावेत ?संदर्भसूची कशी तयार करावी ?
७. प्रकल्पलेखनाची भाषा कशी असावी ?
८. लघुअभ्यास प्रकल्पाची मांडणी कशी असावी ?
एकूण श्रेयांक ०२ व घड्याळी तासिका ३०

● महत्त्वाचे-

१. लघुअभ्यास प्रकल्पाची पृष्ठसंख्या किमान ३०-४० पृष्ठे असणे अनिवार्य आहे.
२. लघुअभ्यास प्रकल्पासाठी विषयाची निवड करताना महाविद्यालयाच्या परिसरातील, संबंधित तालुका-जिल्ह्यातील महत्त्वाच्या अभ्यासविषयाच्या निवडीला प्राधान्य द्यावे.
३. लघुअभ्यास प्रकल्प हस्तलिखित स्वरूपातच असावा.
४. लघुअभ्यास प्रकल्पाच्या पहिल्या पानावर विषयशिक्षक, विभागप्रमुख आणि प्राचार्य यांच्या स्वाक्षरी असणे अनिवार्य आहे.
५. सत्र संपण्याआधी विद्यार्थ्यांनी अभ्यासप्रकल्प संबंधित विषयशिक्षकांकडे जमा करावेत.

सदर अभ्यासपत्रिकेच्या शंभर गुणांच्या परीक्षेचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे असेल.

सदर अभ्यासपत्रिकेचे मूल्यमापन संबंधित विषयशिक्षकानेच करावयाचे आहे. विद्यार्थ्यांने जमा केलेल्या लघुअभ्यास प्रकल्पाला साठ गुण असतील आणि त्यावर आधारित अंतर्गत परीक्षेला चाळीस गुण असतील. दोन्ही प्रकारच्या मूल्यमापनाच्या स्वतंत्र याद्या तयार करून प्रचलित पध्दतीनुसार त्या गुणयाद्या विद्यापीठाकडे पाठवाव्यात.

गुणांची विभागणी खालीलप्रमाणे असेल.

अंतर्गत गुण (४० गुण)	सादरीकरण (Presentation) - PPT / Seminar	३० गुण
	वर्गातील उपस्थिती व वर्तन	१० गुण
विद्यापीठ परीक्षा गुण (६० गुण)	लघुअभ्यास प्रकल्प	६० गुण
	एकूण गुण	१०० गुण

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
द्वितीय वर्ष कला
मराठी
सत्र तिसरे व चौथे
(जून २०१९ पासून लागू)

DSE मराठी १: आधुनिक वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास
(श्रेयांक: तीन)

सत्र तिसरे

MAR २३२

DSE मराठी १ A: आधुनिक वाङ्मयप्रकार: कादंबरी

- कादंबरी: 'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट' - आनंद विंगकर, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
- अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -
  १. कादंबरी या वाङ्मयप्रकाराचे स्वरूप व त्याची वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
  २. आधुनिक मराठी कादंबरीच्या वाटचालीचा परामर्श घेणे.
  ३. 'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट' या कादंबरीतील ग्रामीण जीवनवास्तवाचे स्वरूप लक्षात घेणे.
  ४. 'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट' या कादंबरीचे वाङ्मयीन मूल्यमापन करणे.
  ५. कादंबरीचे वाङ्मयीन आकलन व मूल्यमापन करून घेण्याची दृष्टी विकसित करणे.
- घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	पार्श्वभूमी	०१	१५
	१.१ कादंबरी: स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
	१.२ आधुनिक मराठी कादंबरीची वाटचाल (स्वातंत्र्यपूर्व काळातील कादंबरी आणि स्वातंत्र्योत्तर काळातील कादंबरी - ठळक टप्प्यांच्या अनुषंगाने परामर्श)		

२.	'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट': स्वरूप व वैशिष्ट्ये	०१	१५
	२.१ 'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट' या कादंबरीचे कथानक व त्यातील व्यक्तिरेखाचित्रण		
	२.२ 'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट' या कादंबरीतील प्रसंगचित्रण व वातावरणनिर्मिती		
३.	'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट': स्वरूप व वैशिष्ट्ये	०१	१५
	३.१ 'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट' या कादंबरीची निवेदनपध्दती व भाषाशैली		
	३.२ 'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट' या कादंबरीतून घडणारे ग्रामीण जीवनवास्तवाचे दर्शन व चित्रित संघर्ष		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०३	४५

● **संदर्भसाहित्य:**

१. कादंबरी हा वि. का. राजवाडे यांचा निबंध, समाविष्ट - राजवाडे लेखसंग्रह, साहित्य अकादेमी, नवी दिल्ली.
२. मराठी कादंबरी पहिले शतक - कुसुमावती देशपांडे, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
३. टीकास्वयंवर - भालचंद्र नेमाडे, साकेत, औरंगाबाद.
४. गेल्या अर्धशतकातील मराठी कादंबरी - संपा. विलास खोले, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
५. 'कादंबरी', उषा हस्तक, साहित्य:अध्यापन आणि प्रकार, संपा. श्री. पु. भागवत व इतर, पॉप्युलर व मौज, मुंबई.
६. 'अवकाळी पावसाच्या' निमित्ताने - संपा. सतीश कामत, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
७. 'अवकाळी पावसाच्या दरम्यानची गोष्ट', द. तु. पाटील, शब्दरुची, डिसेंबर २०१५, पृ. ४४ - ४६.
८. साहित्याचा अवकाश - नागनाथ कोत्तापल्ले, प्रतिमा, पुणे.
९. कादंबरी संवाद - पंडित टापरे, पद्मगंधा, पुणे.
१०. मराठी कादंबरी: समाजशास्त्रीय समीक्षा - रवींद्र ठाकूर, दिलीपराज, पुणे
११. मराठी ग्रामीण कादंबरी - रवींद्र ठाकूर, मेहता, पुणे.
१२. कादंबरी: एक साहित्यप्रकार - हरिश्चंद्र थोरात, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई.
१३. कादंबरीविषयी - हरिश्चंद्र थोरात, पद्मगंधा, पुणे.
१४. साहित्याचे मर्म-शोध आणि बोध - चंद्रकांत बांदिवडेकर, पद्मगंधा, पुणे.
१५. समकालीन मराठी कादंबरी - गणेश मोहिते, जनशक्ती वाचक चळवळ, औरंगाबाद.
१६. कादंबरीची संकल्पना - रंगनाथ पठारे, वाङ्मयप्रकार:संकल्पना व स्वरूप, संपा. आनंद वास्कर, अन्वया प्रकाशन, पुणे.
१७. मराठी कादंबरी: आशय आणि आविष्कार - दत्ता घोलप, अक्षरवाङ्मय, पुणे.
१८. जागतिकीकरण आणि शेतकऱ्यांचे प्रश्न - गोविंद पानसरे, महाराष्ट्र राज्य किसान सभा.

१९. जागतिकीकरण आणि शेतीचे प्रश्न, रघुनाथदादा पाटील, समाविष्ट - जागतिकीकरण आणि वर्तमान आव्हाने, संपा. एकनाथ पाटील, नाग-नालंदा प्रकाशन, इस्लामपूर, पृ. ४६-४८.
२०. भारतीय शेतीतलं अरिष्ट, अच्युत गोडबोले, समाविष्ट - जागतिकीकरण आणि वर्तमान आव्हाने, संपा. एकनाथ पाटील, नाग-नालंदा प्रकाशन, इस्लामपूर, पृ. ४९-५७.

सत्र चौथे

MAR २४२

DSE मराठी १ B: आधुनिक वाङ्मयप्रकार: कविता

● कवितासंग्रह :

'माझे विद्यापीठ' - नारायण सुर्वे, पॉप्युलर प्रकाशन प्रा. लि., मुंबई

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

१. कविता या वाङ्मयप्रकाराचे स्वरूप व त्याची वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
२. आधुनिक मराठी कवितेच्या वाटचालीचा परामर्श घेणे.
३. 'माझे विद्यापीठ' या कवितासंग्रहातील विविध जीवनजाणिवांचा शोध घेणे.
४. 'माझे विद्यापीठ' या कवितासंग्रहाचे वाङ्मयीन मूल्यमापन करणे.
५. कवितेचे वाङ्मयीन आकलन व मूल्यमापन करण्याची दृष्टी विकसित करणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	पार्श्वभूमी	०१	१५
	१.१ कविता: स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
	१.२ आधुनिक मराठी कवितेची वाटचाल (स्वातंत्र्यपूर्व काळातील कविता आणि स्वातंत्र्योत्तर काळातील कविता यांचा परामर्श)		
२.	'माझे विद्यापीठ': स्वरूप व वैशिष्ट्ये	०१	१५
	२.१ 'माझे विद्यापीठ' या संग्रहातील कवितेतून घडणारे कामगारविश्वाचे दर्शन		
	२.२ 'माझे विद्यापीठ' या संग्रहातील कवितेतून व्यक्त झालेली मार्क्सवादी जाणीव		
	२.३ 'माझे विद्यापीठ' या संग्रहातील कवितेतून व्यक्त झालेली महानगरीय जाणीव		
३.	'माझे विद्यापीठ': स्वरूप व वैशिष्ट्ये	०१	१५
	३.१ 'माझे विद्यापीठ' या संग्रहातील कवितेतून घडणारे स्त्रीदर्शन		
	३.२ 'माझे विद्यापीठ' या संग्रहातील कवितेची भाषा व काव्यरचनाविशेष		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०३	४५

● **संदर्भसाहित्य:**

१. कविता: संकल्पना, निर्मिती आणि समीक्षा - वसंत पाटणकर, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ व अनुभव, मुंबई.
२. कवितेचा शोध - वसंत पाटणकर, मौज, मुंबई.
३. स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता (१९४५ - ६०) - वसंत पाटणकर, साहित्य अकादेमी, दिल्ली.
४. खडक आणि पाणी - गंगाधर गाडगीळ, पॉप्युलर, मुंबई.
५. मराठी कविता: १९४५-१९६५ - रा. श्री. जोग, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
६. कवितेविषयी - वसंत आबाजी डहाके, स्वरूप, औरंगाबाद.
७. कविता, रमेश तेंडुलकर, समाविष्ट- साहित्य: अध्यापन आणि प्रकार, संपा. श्री. पु. भागवत व इतर, पॉप्युलर व मौज, मुंबई.
८. कविता आणि रसिकता - रा. ग. जाधव, परिमल, औरंगाबाद.
९. साहित्याची भाषा - भालचंद्र नेमाडे, साकेत, औरंगाबाद.
१०. कवितेचा रुपशोध - म. सु. पाटील, शब्दालय, श्रीरामपूर.
११. कविता आणि प्रतिमा - सुधीर रसाळ, मौज, मुंबई.
१२. काही मराठी कवी: जाणवा आणि शैली - सुधीर रसाळ, प्रतिमा, पुणे.
१३. सुर्वे-नारायण सुर्वे यांच्या समग्र कविता, प्रस्तावना: दिगंबर पाध्ये, पॉप्युलर, मुंबई.
१४. निवडक नारायण सुर्वे - कुसुमाग्रज, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
१५. नारायण सुर्वे यांची कविता आणि काव्यदृष्टी - मनोज तायडे, सुगावा, पुणे.
१६. लोककवी नारायण सुर्वे - संपा. बाळ देसाई, शलाका, मुंबई.
१७. नारायण सुर्वे यांची कविता - दिगंबर पाध्ये, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
१८. सूर्ययुगाची सुरुवात - एस. एस. भोसले, अभिनव, पुणे.
१९. सुर्वे यांचे विद्यापीठ - संपा. पुष्पा राजापुणे, संदर्भ, ठाणे.
२०. सर्व सुर्वे - वसंत शिववाडकर, डिंपल, ठाणे.
२१. कवितेची शैली - महेंद्र कदम, अक्षरवाङ्मय, पुणे.
२२. नारायण सुर्वे यांच्यावरील चित्रपटनिर्मिती -
  १. 'नारायण गंगाराम सुर्वे' - दिग्दर्शन: अरुण खोपकर, खयाल ट्रस्ट, मुंबई
  २. 'साचा', टाटा समाजविज्ञान संस्था, मुंबई.
  ३. लघुचित्रपट - दिग्दर्शक: दिलीप चित्रे, साहित्य अकादमी.
  ४. लघुचित्रपट - दिग्दर्शक: माधवी वैद्य.
  ५. लघुचित्रपट - यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.

विद्यापीठ परीक्षेसाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप (एकूण गुण साठ)

प्रश्न क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र. १ अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. १ ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. २	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	१२
प्रश्न क्र. ३	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	१२
प्रश्न क्र. ४	दीर्घोत्तरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	१२
प्रश्न क्र. ५	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	१२

- टीप- सदर अभ्यासपत्रिकेसाठी चाळीस गुणांची अंतर्गत परीक्षा प्रचलित परीक्षा पध्दतीनुसार होईल.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

द्वितीय वर्ष कला

मराठी

सत्र तिसरे व चौथे

(जून २०१९ पासून लागू)

DSE मराठी २: साहित्यविचार (भारतीय आणि पाश्चात्य)

(श्रेयांक: तीन)

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

१. भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचाराचा परिचय करून घेणे.
२. साहित्याचे स्वरूप समजून घेणे.
३. प्रमुख संस्कृत व पाश्चात्य साहित्यमीमांसकांनी साहित्याच्या स्वरूपाविषयी मांडलेल्या विचारांचा परिचय करून घेणे.
४. साहित्याच्या निर्मितीची विविध प्रयोजने जाणून घेणे.
५. प्रमुख संस्कृत व पाश्चात्य साहित्यमीमांसकांनी साहित्याच्या प्रयोजनाविषयी मांडलेल्या विचारांचा परिचय करून घेणे.
६. साहित्यनिर्मितीच्या प्रधान व गौण कारणांची ओळख करून घेणे.

सत्र तिसरे

MAR २३३

DSE मराठी २ A: साहित्यविचार (भारतीय आणि पाश्चात्य)

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	साहित्याचे स्वरूप	०१	१५
	१.१ भारतीय काव्यलक्षणांचा परिचय (भामह, दण्डी, वामन, रुद्रट, आनंदवर्धन, कुंतक, क्षेमेंद्र, मम्मट, विश्वनाथ, जगनाथ यांनी नमूद केलेली काव्यलक्षणे)		
	१.२ पाश्चात्य साहित्यव्याख्यांचा परिचय (वर्डस्वर्थ, कार्लोईल, कोलरिज, एडगर अॅलन पो, मॅथ्यू अॅर्नॉल्ड यांनी केलेल्या साहित्याच्या व्याख्या)		
१.३ अनुकृति सिध्दांत (प्लेटो व अॅरिस्टॉटल)			
२.	साहित्याची प्रयोजने	०१	१५
	२.१ मम्मटांची प्रयोजने (यश, अर्थ, व्यवहारज्ञान, अशुभतानिवारण,		

	आनंद, कांतासंमित उपदेश)		
	२.२ पाश्चात्यांची प्रयोजने (पलायनवाद, इच्छापूती वा स्वप्नरंजन, जिज्ञासापूती, उद्बोधन, आत्माविष्कार, जीवनभाष्य, सामाजिक बांधिलकी, कल्पनाशक्ती)		
३.	साहित्यनिर्मितीची कारणे	०१	१५
	३.१ प्रधान कारणे - प्रतिभा (रुद्रट, मम्मट, अभिनवगुप्त यांच्या व्याख्या), व्युत्पत्ती, अभ्यास, भावनात्मकता, बहुश्रुतता		
	३.२ गौण कारणे - मानसिक व शारीरिक स्वास्थ्य, परिस्थिती, स्मृतिदृढता, भक्ती व अन्य		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०३	४५

सत्र चौथे

MAR २४३

DSE मराठी २ B: साहित्यविचार (भारतीय आणि पाश्चात्य)

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

१. भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचाराचा परिचय करून घेणे.
२. साहित्याच्या भाषेचे स्वरूप जाणून घेताना शब्दशक्तीचे स्वरूप व प्रकार समजून घेणे.
३. साहित्याच्या भाषेचे स्वरूप जाणून घेताना पाश्चात्य साहित्यमीमांसकांनी त्याबाबत मांडलेल्या विविध संकल्पनांचा परिचय करून घेणे.
४. साहित्यातील रसप्रक्रिया संस्कृत साहित्यमीमांसकांनी मांडलेल्या रसविचाराच्या आधारे जाणून घेणे.
५. साहित्यातून प्राप्त होणाऱ्या आनंदाचे स्वरूप जाणून घेणे.
६. साहित्याची आस्वादप्रक्रिया समजून घेणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	साहित्याची भाषा	०१	१५
	१.१ शब्दशक्ती: स्वरूप व प्रकार (अभिधा, लक्षणा, व्यंजना)		
	१.२ अलंकारविचार व वक्रोक्तीविचार		
	१.३ रूपक, प्रतीक, प्रतिमा, अनेकार्थता, अपरिचित्तीकरण, नियमोल्लंघन		
२.	साहित्यातील रस	०१	१५
	२.१ भरतमुनीचे रससूत्र - आठ स्थायीभाव व रस		
	२.२ भट्टलोलट, श्रीशंकुक, भट्टनायक, अभिनवगुप्त यांचा रसविचार		

३.	साहित्य: आनंद आणि आस्वाद	०१	१५
	३.१ काव्यानंदमीमांसा - कवीचा आनंद व रसिकाचा आनंद		
	३.२ अरिस्टॉटलचा कॅथार्सिसचा सिध्दांत आकण रिचर्डस्चा प्रेरणासंतुलनाचा सिध्दांत		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०३	४५

● **संदर्भसाहित्य:**

१. अभिनव काव्यप्रकाश - रा. श्री. जोग
२. भारतीय साहित्यशास्त्र - ग. त्र्यं. देशपांडे
३. काव्यशास्त्रप्रदीप - स. रा. गाडगीळ
४. प्राचीन काव्यशास्त्र - र. पं. कंगले
५. पाश्चात्य साहित्यशास्त्र: सिध्दांत आणि संकल्पना - सुरेश धायगुडे
६. पाश्चात्य साहित्यविचार - भालचंद्र फडके, लीला गोविलकर
७. सुलभ काव्यशास्त्र - पं. महादेवशास्त्री जोशी
८. वाङ्मयीन संज्ञा संकल्पना कोश - संपा. प्रभा गणोरकर व इतर
९. काव्यविभ्रम - रा. श्री. जोग
१०. संस्कृत साहित्यशास्त्राची तोंडओळख - सरोज देशपांडे
११. साहित्यविचार - अरविंद वामन कुलकर्णी
१२. साहित्य: काही संप्रदाय, काही सिध्दांत - अरविंद वामन कुलकर्णी
१३. भारतीय काव्यशास्त्राची उत्क्रांती - वा. के. लेले
१४. पाश्चात्य साहित्यविचार - बालशंकर देशपांडे
१५. रसविमर्श - के. ना. वाटवे
१६. रससूत्र - नरहर कुरुंदकर
१७. साहित्यविचार - संपा. द. दि. पुंडे, स्नेहल तावरे
१८. काव्याची भूषणे - म. वा. धोंड
१९. साहित्यशास्त्र: स्वरूप व समस्या - वसंत पाटणकर
२०. साहित्याची भाषा - भालचंद्र नेमाडे
२१. प्राचीन भारतीय साहित्यमीमांसा: एक आकलन - अशोक रा. केळकर

विद्यापीठ परीक्षेसाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप (एकूण गुण साठ)

प्रश्न क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र. १ अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. १ ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. २	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	१२
प्रश्न क्र. ३	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	१२
प्रश्न क्र. ४	दीर्घोत्तरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	१२
प्रश्न क्र. ५	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	१२

- **टीप-** सदर अभ्यासपत्रिकेसाठी चाळीस गुणांची अंतर्गत परीक्षा प्रचलित परीक्षा पध्दतीनुसार होईल.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

द्वितीय वर्ष कला

मराठी

सत्र तिसरे व चौथे

(जून २०१९ पासून लागू)

SEC मराठी: लेखनकौशल्ये

(श्रेयांक: दोन)

सत्र तिसरे

MAR २३४

SEC मराठी १: लेखनकौशल्ये - मुद्रितशोधन

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

१. मुद्रितशोधनाचे स्वरूप आणि आवश्यकता जाणून घेणे.
२. मुद्रितशोधनाचे कौशल्य आत्मसात करणे.
३. मुद्रितशोधनाच्या खुणा, अर्थ आणि उपयोजन यांबाबत जाणून घेणे.
४. विरामचिन्हे आणि लेखनविषयक नियम यांचे स्वरूप जाणून घेणे.
५. मुद्रितशोधनाचा सराव करणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	मुद्रितशोधन: स्वरूप आणि प्रक्रिया	०१	१५
	१.१ मुद्रितशोधन म्हणजे काय ?		
	१.२ मुद्रितशोधनाची उपयोजनाची क्षेत्रे आणि या कौशल्याची आवश्यकता (मुद्रित व दृक्-श्राव्य माध्यमे, ग्रंथनिर्मिती, नियतकालिक संपादन इ. क्षेत्रांमधील मुद्रितशोधनाची आवश्यकता)		
	१.३ मुद्रितशोधनाच्या खुणा, त्यांचा आणि त्यांचे उपयोजन		
	१.४ मराठी विरामचिन्हे आणि लेखनविषयक नियम यांचे मुद्रितशोधनातील महत्त्व		
२.	मुद्रितशोधन: उपयोजन	०१	१५
	२.१ तुमच्या परिसरातील एखादी प्रकाशन संस्था / प्रकाशक /		

	वृत्तपत्र / नियतकालिक / लेखक यांची भेट घेऊन त्यांच्या क्षेत्रातील मुद्रितशोधनाचे स्वरूप, आवश्यकता आणि समस्या यांबाबत जाणून घेऊन त्याबाबत लिहा.		
	२.२ किमान पाचशे शब्दांचे दोन गद्य उतारे निवडून त्यातील विरामचिन्हे ओळखून त्यांची प्रकारांनुसार यादी तयार करा.		
	२.३ वर्गातील पाच विद्यार्थ्यांचा एक गट असे गट तयार करून प्रत्येक गटातील विद्यार्थ्यांनी स्वतःच्या अक्षरात लिहिलेल्या गद्य उताऱ्यांचे अन्य गटांतील विद्यार्थ्यांकडून मुद्रितशोधन करून घ्या.		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०२	३०

● **संदर्भसाहित्य:**

१. मुद्रितशोधन भाग १ - य. ए. धायगुडे
२. व्यावहारिक मराठी - ल. रा. नशिराबादकर
३. सुगम मराठी व्याकरण व लेखन - मो. रा. वाळंबे
४. माध्यमांची भाषा आणि लेखन कौशल्य - केशव तुपे
५. कार्यालयीन कौशल्ये - अक्षय घोरपडे
६. उपयोजित मराठी - प्रभाकर जोशी, किशोर पाटील
७. उपयोजित मराठी - लेखन व संवाद कौशल्यांचा परिचय - सत्यजित साळवे, दीपक पवार
८. व्यावहारिक मराठी - यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक
९. भाषाविवेक - मं. वि. राजाध्यक्ष
१०. अनिवार्य मराठी - संपा. जॉन्सन बोजर्स

सत्र चौथे

MAR २४४

SEC मराठी २: लेखनकौशल्य - सर्जनशील लेखन

● **अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -**

१. सर्जनशील लेखनाचे स्वरूप आणि त्याची वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
२. कथालेखनाची निर्मितीप्रक्रिया समजून घेणे.
३. नाट्यात्म लेखनाची निर्मितीप्रक्रिया समजून घेणे.
४. कथालेखनाचा सराव करणे.
५. नाट्यात्म लेखनाचा सराव करणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	सर्जनशील लेखन: स्वरूप आकण प्रक्रिया	०९	१५
	१.१ सर्जनशील लेखन व व्यावहारिक लेखन यातील फरक		
	१.२ कथालेखन: निर्मितीप्रक्रिया (कथाबीज, कथानक-घटना व प्रसंगांची गुंफण, व्यक्तिचित्रण, वातावरणनिर्मिती, निवेदन, संवाद आदी घटकांबाबत माहिती)		
	१.३ नाट्यलेखन: निर्मितीप्रक्रिया (विषयसूत्र, कथानक-प्रसंगांची गुंफण, पात्रनिर्मिती व चित्रण, स्थलकालाचे भान, नाट्य-संघर्ष, संवाद, प्रयोगक्षमता आदी घटकांबाबत माहिती)		
	१.४ सर्जनशील लेखन करताना येणाऱ्या समस्या व त्यांचे निराकरण		
२.	सर्जनशील लेखन: उपयोजन	०९	१५
	२.१ एखादी घटना / प्रसंग / अनुभव / भावना यांना केंद्रस्थानी ठेवून कथालेखन करा.		
	२.२ एखादा अनुभव स्वतःच्या शब्दांत कथन करा.		
	२.३ वर्गातील पाच विद्यार्थ्यांचा एक गट असे गट तयार करा आणि प्रत्येक गटासाठी एक विषयसूत्र निश्चित करून त्यावर आधारित संवादात्मक लेखन गटानुसार करा.		
	२.४ एखाद्या समकालीन विषयावर पथनाट्यात्मक / विडंबनात्मक / एकांकिका स्वरूपाचे लेखन करा.		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०९	३०

● संदर्भसाहित्य:

१. साहित्य आणि इतर ललित कला - दु. का. संत
२. साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया - आनंद यादव
३. सर्जनशीलता आणि लिहिता लेखक - विलास सारंग
४. सृजनात्मक लेखन - आनंद पाटील
५. प्रतिभा आणि सर्जनशीलता - सुधाकर देशमुख
६. सर्जनशीलता - म. बा. मुंडले
७. भाषासंवाद - अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे
८. साहित्याची भाषा - भालचंद्र नेमाडे
९. हे लेखकाला माहित हवेच - अ. अ. कुलकर्णी
१०. ललितलेखन व शैली - वा. के. लेले

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

द्वितीय वर्ष कला

मराठी

सत्र तिसरे व चौथे

(जून २०१९ पासून लागू)

MIL: मराठी

माध्यमांसाठी लेखन व संवाद

(श्रेयांक: तीन)

सत्र तिसरे

MAR २३६

MIL मराठी १: मुद्रित माध्यमासाठी लेखन

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

१. वृत्तपत्र या मुद्रित माध्यमाचा विशेष परिचय करून घेणे.
२. वृत्तपत्र या मुद्रित माध्यमाचे कार्य आणि त्याची उपयुक्तता जाणून घेणे.
३. वृत्तपत्र माध्यमासाठी करावयाच्या बातमी लेखनाचे स्वरूप व तंत्र अवगत करणे.
४. वृत्तपत्र माध्यमासाठी करावयाच्या जाहिरात लेखनाचे स्वरूप व तंत्र अवगत करणे.
५. वृत्तपत्र माध्यमासाठी करावयाच्या विविध वृत्तलेख लेखनाचे स्वरूप व तंत्र अवगत करणे.
६. वृत्तपत्र माध्यमासाठी करावयाच्या स्तंभ वा सदर लेखनाचे स्वरूप व तंत्र आत्मसात करणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	मुद्रित माध्यमे: स्वरूप आणि परिचय	०१	१५
	१.१ वृत्तपत्र या मुद्रित माध्यमाचा विशेषपरिचय(वृत्तपत्र: उगम व विकास यांचा संक्षिप्तआढावा)		
	१.२ वृत्तपत्राच्या सर्वसाधारण स्वरूपाची माहिती (वृत्तपत्राचे दैनंदिन कार्य व ऑनलाईन दैनिकांचा परिचय)		
	१.३ वृत्तपत्रांचे कार्य, त्यांची उपयुक्तता आणि ठळक वैशिष्ट्ये		
२.	वृत्तपत्रासाठी लेखन	०१	१५
	२.१ बातमी लेखन: स्वरूप व तंत्र (बातमीचे स्वरूप, बातमीची रचना, बातमीची भाषा, बातमी लेखनाचे तंत्र)		

	२.२ जाहिरात लेखन: स्वरूप व तंत्र (जाहिरातीचे स्वरूप, जाहिरातीची प्रभावक्षमता, जाहिरातीची भाषा व जाहिरात लेखनाचे तंत्र)		
३.	वृत्तपत्रासाठी लेखन	०१	१५
	३.१ विविध विषयांवरील वृत्तलेख लेखन: स्वरूप व तंत्र		
	३.२ स्तंभ वा सदर लेखन: स्वरूप व तंत्र		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०३	४५

सत्र चौथे

MAR २४६

MIL मराठी २: श्राव्य माध्यमासाठी लेखन व संवाद

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

१. नभोवाणी या श्राव्य माध्यमाचा विशेष परिचय करून घेणे.
२. नभोवाणी या श्राव्य माध्यमाचे कार्य आणि त्याची उपयुक्तता जाणून घेणे.
३. नभोवाणी माध्यमासाठी करावयाच्या भाषणाच्या लेखनाचे स्वरूप व तंत्र अवगत करणे.
४. नभोवाणी माध्यमासाठी करावयाच्या श्रुतिकालेखनाचे स्वरूप व तंत्र अवगत करणे.
५. नभोवाणी माध्यमासाठी करावयाच्या युवकांसाठीच्याकार्यक्रमाच्या लेखनाचे स्वरूप व तंत्र अवगत करणे.
६. सरकारी व खाजगी नभोवाणी माध्यमासाठी करावयाच्या निवेदनाचे स्वरूप व तंत्र आत्मसात करणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
१.	श्राव्य माध्यमे: स्वरूप आणि परिचय	०१	१५
	१.१ नभोवाणी या श्राव्य माध्यमाचा विशेष परिचय (नभोवाणी: उगम व विकास यांचा संक्षिप्त आढावा)		
	१.२ नभोवाणीच्या कामकाजाच्या सर्वसाधारण स्वरूपाची माहिती (आकाशवाणीचे दैनंदिन कार्य व खाजगी एफ. एम्. वाहिन्यांच्या कामाचा परिचय)		
	१.३ नभोवाणीचे कार्य, नभोवाणीची उपयुक्तता आणि ठळक वैशिष्ट्ये		
२.	नभोवाणीसाठी लेखन	०१	१५
	२.१ भाषण लेखन: स्वरूप व तंत्र (भाषणाचे स्वरूप, भाषणाची रचना, भाषा, भाषण लेखनाचे तंत्र)		
	२.२ श्रुतिका लेखन: स्वरूप व तंत्र		

३.	नभोवाणीसाठी लेखन व संवाद	०१	१५
	३.१ युवकांसाठीच्या कार्यक्रमाचे लेखन: स्वरूप व तंत्र (अशा कार्यक्रमांचे विषय, मांडणी, भाषा वनिवेदन)		
	३.२ सरकारी व खाजगी नभोवाणी वाहिन्यांसाठी निवेदन कौशल्य: स्वरूप		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	०३	४५

● **संदर्भसाहित्य:**

१. मराठी वृत्तपत्रांचा इतिहास - रा. के. लेले, कॉन्टनेन्टल, पुणे.
२. वृत्तपत्र लेखन: तंत्र आणि तंत्र - सुधीर राशिगकर, उत्कर्ष, पुणे.
३. व्यावहारिक मराठी - ल. रा. नशिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
४. मुद्रित माध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये - अरुण खोरे, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
५. माध्यमांची भाषा आणि लेखन कौशल्य - केशव तुपे, चिन्मय, औरंगाबाद.
६. पत्रकारांसाठी मराठी - बा. गं. गुर्जर, ल. ना. गोखले, क्र. बाबासाहेब घोरपडे वृत्तपत्र प्रबोधिनी, पुणे.
७. सुगम मराठी व्याकरण व लेखन - मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
८. व्यावहारिक मराठी - संपा. सयाजीराव मोकाशी, रंजना नेमाडे, शेतकरी साहित्य इर्जिक (परिषद), बारामती.
९. व्यावहारिक मराठी - स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन, पुणे.
१०. व्यावहारिक मराठी - संपा. द. दि. पुंडे, कल्याण काळे, निराली, पुणे.
११. उपयोजित मराठी - संपा. र. ना. वरखेडे, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथनिर्मिती मंडळ, नागपूर.
१२. उपयोजित मराठी - प्रकाश मेदककर, विद्या बुक्स, औरंगाबाद.
१३. व्यावहारिक मराठी - लीला गोविलकर, स्नेहवर्धन, पुणे.
१४. मराठी भाषिक कौशल्ये - संपा. पृथ्वीराज तौर, अथर्व, जळगाव.
१५. उपयोजित मराठी - प्रभाकर जोशी, वासुदेव वले, प्रशांत, जळगाव.
१६. उपयोजित मराठी - प्रभाकर जोशी, किशोर पाटील, प्रशांत, जळगाव.
१७. उपयोजित मराठी: लेखन व संवाद कौशल्याचा परिचय - सत्यजित साळवे, दीपक पवार, अथर्व, जळगाव.
१८. दृक्-श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन कौशल्ये - यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
१९. नभोवाणी कार्यक्रम: तंत्र आणि मंत्र - पुष्पा काणे, इंडिया बुक कंपनी, पुणे.
२०. भाषासंवाद - अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे, सायन, पुणे.

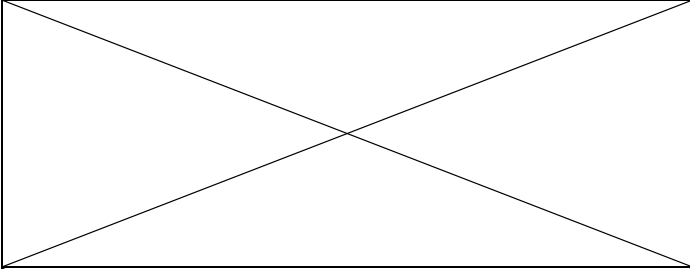
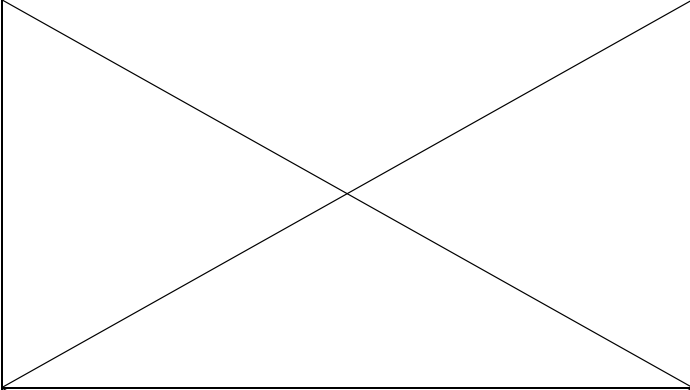
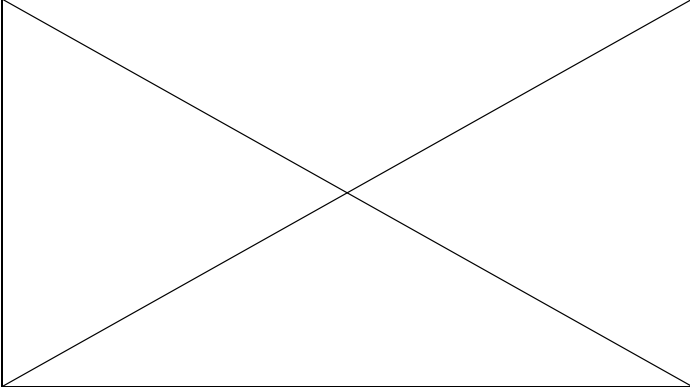
विद्यापीठ परीक्षेसाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप (एकूण गुण साठ)

प्रश्न क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र. १ अ)	योग्य पर्याय निवडा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. १ ब)	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (आठपैकी सहा)	०६
प्रश्न क्र. २	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (चारपैकी तीन)	१२
प्रश्न क्र. ३	थोडक्यात उत्तरे लिहा. (पाचपैकी चार)	१२
प्रश्न क्र. ४	दीर्घोत्तरी प्रश्न (दोनपैकी एक)	१२
प्रश्न क्र. ५	टीपा लिहा. (तीनपैकी दोन)	१२

- टीप- सदर अभ्यासपत्रिकेसाठी चाळीस गुणांची अंतर्गत परीक्षा प्रचलित परीक्षा पध्दतीनुसार होईल.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
द्वितीय वर्ष कला

२०१४-२०१५	२०१९-२०२० (CBCS)
<p>सामान्य स्तर (जी - २) : वाङ्मयीन मराठी वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास</p> <p style="text-align: center;"><u>सत्र तिसरे</u> MAR २३१ A: कादंबरी: रारंगढांग - प्रभाकर पेंढारकर <u>सत्र चौथे</u> MAR २४१ A: आत्मकथन: माती, पंख आणि आकाश - ज्ञानेश्वर मुळे</p>	<p>DSC मराठी: वाङ्मयीन मराठी विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास</p> <p style="text-align: center;"><u>सत्र तिसरे</u> MAR २३१A DSC मराठी C: वैचारिक गद्यलेखनाचा अभ्यास <u>सत्र चौथे</u> MAR २४१A DSC मराठी D: चरित्र-आत्मचरित्रपर लेखनाचा अभ्यास</p>
पर्यायी अभ्यासपत्रिका	पर्यायी अभ्यासपत्रिका
<p>सामान्य स्तर (जी - २): उपयोजित मराठी</p> <p style="text-align: center;"><u>सत्र तिसरे</u> MAR २३१ B: उपयोजित मराठी <u>सत्र चौथे</u> MAR २४१ B: उपयोजित मराठी</p>	<p>DSC मराठी: उपयोजित मराठी स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी</p> <p style="text-align: center;"><u>सत्र तिसरे</u> MAR २३१ B DSC मराठी C: स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (व्याकरण विभाग) <u>सत्र चौथे</u> MAR २४१ B DSC मराठी D: स्पर्धा परीक्षांसाठी मराठी (लेखन विभाग)</p>
<p>विशेष स्तर - एक (एस - १) मध्ययुगीन गद्य व पद्य वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास</p> <p style="text-align: center;"><u>सत्र तिसरे</u> MAR २३२: आज्ञापत्र: रामचंद्रपंत अमात्य -संपा. रा. चिं. ढेरे <u>सत्र चौथे</u> MAR २४२: निवडक संत कवी-कवयित्री यांच्या अभंगरचना</p>	<p>DSE १: मराठी आधुनिक मराठी वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास</p> <p style="text-align: center;"><u>सत्र तिसरे</u> MAR २३२ DSE मराठी १ A: आधुनिक वाङ्मयप्रकार: कादंबरी <u>सत्र चौथे</u> MAR २४२ DSE मराठी १ B: आधुनिक वाङ्मयप्रकार: कविता</p>

<p>विशेष स्तर - दोन (एस - २) साहित्य स्वरूपविचार</p> <p>सत्र तिसरे MAR २३३: साहित्य स्वरूपविचार सत्र चौथे MAR २४३: साहित्य स्वरूपविचार</p>	<p>DSE २:मराठी साहित्यविचार (भारतीय आणि पाश्चात्य)</p> <p>सत्र तिसरे MAR २३३ DSE मराठी २ A: भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचार सत्र चौथे MAR २४३ DSE मराठी २ B: भारतीय आणि पाश्चात्य साहित्यविचार</p>
	<p>DSE ३: मराठी लघुअभ्यास प्रकल्प सत्र चौथे MAR २४५ लघुअभ्यास प्रकल्प</p>
	<p>SEC: मराठी लेखनकौशल्ये सत्र तिसरे MAR २३४ SEC मराठी १: लेखनकौशल्य - मुद्रितशोधन सत्र चौथे MAR २४४ SEC मराठी २: लेखनकौशल्य - सर्जनशील लेखन</p>
	<p>MIL: मराठी माध्यमांसाठी लेखन व संवाद सत्र तिसरे MAR २३६ MIL मराठी १: मुद्रित माध्यमांसाठी लेखन सत्र चौथे MAR २४६ MIL मराठी २: श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन व संवाद</p>

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2019-20 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
द्वितीय वर्ष कला
S.Y.B.A.
Discipline Specific Core Course (DSC 2)

पाली (PALI)

DSC 2 C - वाङ्मयीन पाली

विशिष्ट वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास

तृतीय सत्र

(Semester – III)

PAL-G-231

DSC 2 C खुद्दकनिकाय-२

श्रेयांक-२

चतुर्थ सत्र

(Semester – IV)

PAL-G-241

DSC 2 D खुद्दकनिकाय -२

श्रेयांक-२

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2019-20 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
द्वितीय वर्ष कला
S.Y.B.A. - पाली
श्रेयांक-२

Semester	Discipline Specific Core Course (DSC 2)	Title of the paper	Credits (Per Semester 02)	Lectures (each lecture of 60 mins.)
III	DSC 2 C वाङ्मयीन पाली विशिष्ट वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास	PAL-G-231 खुद्दकनिकाय-२	02	45
IV	DSC 2 D वाङ्मयीन पाली विशिष्ट वाङ्मय प्रकारांचा अभ्यास	PAL-G-241 खुद्दकनिकाय-२	02	45

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2019-20 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
द्वितीय वर्ष कला
S.Y.B.A. - पाली

Discipline Specific Core Course (DSC 2)

DSC 2 C - वाङ्मयीन पाली

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास
तृतीय सत्र

Semester-III
PAL-G-231

DSC 2 C खुद्दकनिकाय - २

श्रेयांक-२

पुस्तक- खुद्दकनिकाय;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे

- ❖ सदर अभ्यासक्रम पद्य व गद्य या वाङ्मयप्रकाराची ओळख करुन देणारा असून त्यासोबतच लेखन, वाचन, मनन, चिंतन, संवाद इत्यादी कौशल्यांचा परिचय करुन देणारा आहे.
- ❖ प्रथम सत्राच्या या अभ्यासक्रमातून विद्यार्थ्यांना विविध सीलांची ओळख करुन देणे व त्यांना अभ्यासणे अपेक्षित आहे.

- ❖ सदाचारी मन व दुराचारी मनाची विद्यार्थ्यांना ओळख करून देणे व त्याचे विश्लेषण करून ते स्पष्ट करणे.
  - ❖ पटिच्चसमुष्पाद ची विद्यार्थ्यांना ओळख करून देणे व त्याचे विश्लेषण करून तो स्पष्ट करणे.
  - ❖ विद्यार्थ्यांना त्याग, संयम, सदाचार, नीती, मानवता इत्यादी सद्गुणांची वृद्धि करण्यास प्रोत्साहन देणे
- घटक विश्लेषण-
- एकूण श्रेयांक (Total Credit) =02

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक(Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
	Text		१५
१	<ul style="list-style-type: none"> ■ सीलविमंसनजातक ■ पापवग्गो ■ दससिक्खापदं ■ सुंसुमारजातक ■ सुभाषितसुत्तं 	२	
	Grammar		१५
२	<ul style="list-style-type: none"> ■ नाम ■ सब्बनाम ■ विशेषण ■ क्रियापद 		
	Book Introduction		१५
३	<ul style="list-style-type: none"> ■ थेरगाथा ■ थेरीगाथा ■ जातक ■ निद्देस ■ पटिसम्भिदामग्ग 		
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		२	४५

संदर्भ ग्रंथ:-

- ❖ गोयंका, स.ना.; खुद्दकपाठपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ❖ गोयंका, स.ना.; धम्मपदंपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ❖ गोयंका, स.ना.;उदानपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

- ❖ गोयंका, स.ना.; इतिवृत्तकपालि; विपश्यना विशोधन विन्यास, धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५
- ❖ आठवले, सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मति प्राच्य शोध संस्था, सदर, नागपुर २००५
- ❖ Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute, Dhammagiri, Igatpuri, 1995
- ❖ M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.II; Bhartiya Vivdya Prakashan, Delhi, 1985

टीप-

- ◆ प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यामध्ये साठ(६०) गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण प्रात्यक्षिक परीक्षाकरीता असतील.
- ◆ प्रात्यक्षिक परीक्षा चाळीस(४०) गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे-
  - ◆ दोनपैकी एक जातक कथा लिहावी— १० गुण
  - ◆ एका ग्रंथाचा परिचय लिहिणे — १० गुण
  - ◆ कोणत्याही एका पाठाची माहिती लिहिणे आणि त्यावर समूह चर्चा करणे— २० गुण

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.१	भाषांतर करा (२/३)	१२
प्रश्न क्र.२	संदर्भ (३/४)	१२
प्रश्न क्र.३	दिर्घांतरी प्रश्न (२/३)	१२
प्रश्न क्र.४	वस्तुनिष्ठ प्रश्न (अ-६/८), (ब-६/८)	१२
प्रश्न क्र.५	व्याकरण (२/३), ग्रंथ परिचय (२/३)	१२
एकूण गुण		६०

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

Choice Based Credit System
शैक्षणिक वर्ष 2019-20 पासून लागू

मानवविज्ञान विद्याशाखा अंतर्गत
द्वितीय वर्ष कला
S.Y.B.A. - पाली

Discipline Specific Core Course (DSC 2)

DSC 2 D - वाङ्मयीन पाली

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास
चतुर्थ सत्र

Semester-IV
PAL-G-241

DSC 2 D खुद्दकनिकाय - २

श्रेयांक-२

पुस्तक- खुद्दकनिकाय;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे -

- ❖ सदर अभ्यासक्रम पद्य व गद्य या वाङ्मयप्रकाराची ओळख करुन देणारा असून त्यासोबतच लेखन, वाचन, मनन, संवाद इत्यादी कौशल्यांचा परिचय करुन देणारा आहे.
- ❖ द्वितीयसत्राच्या अभ्यासक्रमातून अरिय अट्टुडिगको मगगे ची विद्यार्थ्यांना ओळख करुन देणे व तो अभ्यासणे अपेक्षित आहे.
- ❖ पटिच्चसमुप्पाद ची विद्यार्थ्यांना ओळख करुन देणे व त्याचे विश्लेषण करुन तो स्पष्ट करणे.

❖ विद्यार्थ्यांच्या मानस पटलावरून अफवा, अज्ञान, अंधश्रद्धांना दूर करणे व त्यांच्यामध्ये विज्ञानवादाचे बीजारोपण करणे

❖ विद्यार्थ्यांना त्याग, संयम, सदाचार, नीती, मानवता इत्यादी सद्गुणांची वृद्धि करण्यास प्रोत्साहन देणे
घटक विश्लेषण-

एकूण श्रेयांक (Total Credit) =02

क्रम (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक(Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
	Text		१५
१	<ul style="list-style-type: none"> ■ बकजातक ■ पण्डितवग्गो ■ कुरुड्मीगजातक ■ रोहिणीथेरीगाथा ■ वसलसुत्त 	२	
	Grammar		१५
२	<ul style="list-style-type: none"> ■ सन्धि ■ काळ ■ विभक्ती ■ इत्थिपच्चय 		
	Book Introduction		१५
३	<ul style="list-style-type: none"> ■ अपदान ■ बुद्धवंस ■ चरियापिटक ■ सुत्तपिटक ■ विनयपिटक 		
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		२	४५

संदर्भ ग्रंथ:-

❖ गोयंका, स.ना.; सुत्तनिपातपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

❖ गोयंका, स.ना.; थेरगाथापालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

❖ गोयंका, स.ना.; थेरीगाथापालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

❖ गोयंका, स.ना.;जातकपालि;विपश्यना विशोधन विन्यास,धम्मगिरी, इगतपुरी १९९५

- ❖ आठवले, सुभाष; पाली भाषा साहित्य व व्याकरण; सन्मति प्राच्य शोध संस्था, सदर, नागपुर २००५
- ❖ Lily de Silva; Pali Primer; Vipassana Research Institute, Dhammagiri, Igatpuri, 1995
- ❖ M. Winternitz; History of Indian Literature Vol.II; Bhartiya Vivdya Prakashan, Delhi, 1985

टीप-

- ◆ प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यामध्ये साठ(६०) गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण प्रात्यक्षिक परीक्षाकरीता असतील.
- ◆ प्रात्यक्षिक परीक्षा चाळीस(४०) गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे-
  - ◆ दोनपैकी एक जातक कथा लिहावी— १० गुण
  - ◆ एका ग्रंथाचा परिचय लिहिणे — १० गुण
  - ◆ कोणत्याही एका पाठाची माहिती लिहिणे आणि त्यावर समूह चर्चा करणे— २० गुण

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.१	भाषांतर करा (२/३)	१२
प्रश्न क्र.२	संदर्भ (३/४)	१२
प्रश्न क्र.३	दिर्घांतरी प्रश्न (२/३)	१२
प्रश्न क्र.४	वस्तुनिष्ठ प्रश्न (अ-६/८), (ब-६/८)	१२
प्रश्न क्र.५	व्याकरण (२/३), ग्रंथ परिचय (२/३)	१२
एकूण गुण		६०

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥

(NAAC ACCREDITED)

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University,
Jalgaon

Revised Syllabus
For
Political Science
(S.Y.B.A)

CBCS. Semester Pattern
(Choice Based Credit System)
Semester III & IV

Academic Year 2019-2020

Under the Faculty of Humanities

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University ,Jalgaon

‘A’ Grade NAAC Re-Accredited (3rd Cycle)

Structure of S.Y.B.A. Under CBCS Pattern – Political Science W.E.f. June – 2019

Semester	Discipline Specific Core Courses DSC	Ability Enhancement Compulsory Course AEC	Skill Enhancement Course SEC	Discipline Specific Elective Courses DSE	Generic Grade GE
III Credits: 20 (08 Papers)	Compulsory English (Credits 03) MIL 1 (Credits 03)** DSC1C (2)DSC 2 C (02) DSC3C (Credits 02)**	-----	SEC 1 (Credits 02)	DSE 1 A (Credits 03) DSE 2 A (Credits 03)	-----
IV Credits: 22 (09 Papers)	Compulsory English (Credits 03) MIL2 (Credits 03) DSC 1 D (Credits 02)** DSC 2 D (Credits 02)** DSC 3 D (Credits 02)* DSC4D(02)	-----	SEC 2 (Credits 02)	DSE 1 B (Credits 03) DSE 2 B (Credits 03)	-----

- **In Sem IV DSC 4 D Will be Project Work of DSE1 A & 2B (Paper of Special Subject)**
- **G.K. Paper is Non Creditable & Consider For Semester IV**
- **24 Credits (for graduation level) is must for M.A admission**

Pol – (DSC 1 C) Sem III Introduction to Administration of Maharashtra

Pol – (DSC 1 D) Sem IV Introduction to Local District Administration of Maharashtra.

Pol – (DSE 1 A) Sem. III Reading Mahatma Gandhi

Pol – (DSE 1 B) Sem. IV Reading Dr. Ambedkar.

Pol – (DSE 2 A) Sem. III Government and Politics of America

Pol – (DSE 2 B) Sem. IV Government and Politics of China

Pol – (SEC 1) Research Methodology in Political Science.

Pol – (SEC 2) Election Management

Pol – (DSC 4 D) Sem. IV Project Work of DSE 1 B and 2 B (Papers of Special Subject)

सूचना

1. MIL अनिवार्य अभ्यासक्रम आहे. द्वितीय वर्षात प्रवेशित प्रत्येक विद्यार्थ्यांने मराठी, हिंदी, संस्कृत, पाली, अर्धमागधी यापैकी महाविद्यालयात शिकविल्या जाणाऱ्या इंग्रजी व्यतिरिक्त कोणत्याही एका भाषा विषयाच्या MIL मधील अभ्यासक्रमाची निवड करणे अनिवार्य आहे.
2. DSE 1, 2 मध्ये राज्यशास्त्र या विषयाच्या अभ्यासपत्रिकांची निवड करणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी DSC मधील राज्यशास्त्र विषयाच्या उपलब्ध Introduction to Administration of Maharashtra Sem III आणि Introduction to Local District Administration of Maharashtra Sem. IV अभ्यासक्रमाची निवड करणे अनिवार्य आहे.
3. DSE 1, 2 मध्ये राज्यशास्त्र या विषयाच्या अभ्यासपत्रिकांची निवड करणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी चौथ्या सत्रात DSC 4 D मधील Project Research work (Study) या अभ्यासक्रमासाठी राज्यशास्त्र या विषयाची निवड करणे अनिवार्य आहे. प्रकल्पलेखनाचा हा अभ्यासक्रम फक्त चौथ्या सत्रासाठीच आहे.
4. SEC च्या सत्र तीन व चार यांमधील अभ्यासक्रमांसाठी विद्यार्थी महाविद्यालयात उपलब्ध असणाऱ्या विषयांपैकी कोणत्याही विषयाची निवड करू शकतात.
5. विद्यापीठ परीक्षा 60 गुणांची आणि अंतर्गत / प्रात्यक्षिक परीक्षा 40 गुणांची असेल.
6. ज्या विद्यार्थ्यांा स्पेशल / इतर विषयात M.A. करावयाचे असेल त्यांनी पदवी स्तरावर त्या विषयात 24 क्रेडीट मिळविणे अनिवार्य आहे.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
S.Y.B.A. Political Science W.e.f. 2019-20
Syllabus CBCS (New) & Old Structure Sem III
Sem. III Old & New (CBCS) Course Syllabus
Equivalence courses for SYBA Political Science Students

No.	Old Course Sem III SYBA	No.	New Course Sem III CBCS SYBA
1	Pol-232 Spl- 1 Modern Political Ideologies	1	Pol -232 DSE 1 A (03) Reading Mhatama Gandhi
2	Pol-233 Spl- 2 Indian Political Thought	2	Pol-233 DSE 2 A (03) Government and Politics of America
3	Pol 231 Gen II – Social Political Movement in Maharashtra OR (Optional) Gen II – Political Thought of Mahatma Gandhi	3	Pol-231 DSC 1 C (02) Introduction to Administration of Maharashtra

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
S.Y.B.A. Political Science W.e.f. 2019-20
Syllabus CBCS (New) & Old Structure Sem IV
Sem. IV Old & New (CBCS) Course Syllabus
Equivalence Courses for SYBA Political Science Students

No.	Old Course Sem IV SYBA	No.	New Course Sem IV CBCS SYBA
1	Pol-242 Spl. 3 – Modern Political Ideologies	1	Pol-242 DSE 1 B – (03) Reading Dr.Ambedkar
2	Pol-243 Spl. 4 – Indian Political Thought	2	Pol-243 DSE – 2 B – (03) Government and Politics of China
3	Pol-241 Gen III – Administration of Maharashtra OR (Optional) Gen III – Political Thought of Vinoba Bhave	3	Pol-241 DSC 1 D – (02) Introduction to Local & District Administration of Maharashtra

Minor Research Project For Semester IV DSC 4D

Non- Equivalence Courses :-

1. Sem. III SEC-1(2) Pol-234 –Research Methodology In Pol-Sci.
2. Sem.IV SEC-2(2) Pol-244-Election Management.
3. Sem.IV DSC-4D (2) Pol-245-Minor Study Project Work(Research)

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
S.Y.B.A. Political Science W.e.f. 2019-20
Syllabus CBCS (New) Structure of Sem III & IV

No.	Sem III SYBA (New CBCS)	No.	Sem IV SYBA (New CBCS)
1	DSE 1 A (03) Reading Mhatama Gandhi	1	DSE 1 B – (03) Reading Dr. Ambedkar
2	DSE 2 A (03) Government and Politics of America	2	DSE – 2 B – (03) Government and Politics of China
3	DSC 1 C General (02) Introduction to Administration of Maharashtra	3	DSC 1 D General– (02) Introduction to Local & District Administration of Maharashtra
4	DSC 2C Other sub general	4	DSC 2D Other sub general
5	DSC 3C Other sub general	5	DSC 3D Other sub general
		6	DSC 4 D – (02) Minor Study Research Project Work
6	SEC- 1 (02) Research Methodology in Political Science	7	SEC – 2 (02) Election Management
7	Compulsory English (03)	8	Compulsory English (03)
8	MIL 1 (03) Any one language	9	MIL 1 (03) Any one language
		10	G.K.Non credit paper

- Practical – 40 Marks – CBCS Pattern

Sem III SYBA – 40 Marks DSC 1, 2 (C, C) Credit 02 Per Course

Sem IV SYBA – 40 Marks DSC 1, 2 (D, D) Credit 02 Per Course

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester III

Paper Code : DSE – 1A Reading Mahatma Gandhi
(With Effect from June 2019)

Total Marks 100

Credits : 03

Internal 40

Lectures : 60

Total Clock Hours-45

External 60

Objectives : This paper is necessary for understand the basic -fundamental concepts of ethics, values, humanity, culture, faith, truth and satyagraha. Students also learn actual meaning of Ahimsa, peace, social harmony for betterment of human life. Theory of Gandhi is essential for society, today we see that bad elements are around us and therefore Gandhism is the answer and solution for different problems of society. Students are motivated to do research in Gandhian Philosophy and enhance interest about Gandhian thought.

Chapter :- I Gandhiji's Main Concept

Period 15

- i. Truth - Meaning and Types.
- ii. Non Violence - Meaning, Types, Role of Non Violence in World Peace.
- iii. Satyagrah - Meaning, Types and Means of Satyagrah.
- iv. Trustship - Meaning and Objectives.
- v. Hind Swaraj and Nationalism.
- vi. Evaluation.

Chapter :- II Theory of State and Religion

Period 15

- i. Village Self Sufficiency and Gramrajya.
- ii. Sarvodaya - Meaning, Principles, Importance.
- iii. Religion and Politics.
- iv. Hindu - Muslim Unity.
- v. Morality.
- vi. Evaluation.

Chapter :- III Thought of Gandhiji Regarding Social Welfare Period 15

- i. Untouchability and Communal Harmony.
- ii. Gandhi's Views on - i) Women ii) Education.
- iii. Capitalism and Civilization.
- iv. Gandhiji's Views on Health Cleanliness.
- v. Gandhi's Views on Farmer, Worker, Tribal Community and Minorities
- vi. Evaluation.

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम
राज्यशास्त्र - सत्र - 3

Paper Code : DSE - 1A Reading Mahatama Gandhi
(महात्मा गांधीचे अध्ययन)
(जून 2019 पासून)

Credits : 03
तासिका : 60

एकूण गुण 100
अंतर्गत गुण 40
बहिस्थ गुण 60

Total Clock Hours - 45

प्रकरण पहिले - म. गांधीच्या प्रमुख संकल्पना

Period 15

- 1) सत्य - अर्थ, प्रकार
- 2) अहिंसा - अर्थ, प्रकार, जागतिक शांततेतील अहिंसेची भूमिका
- 3) सत्याग्रह - अर्थ, प्रकार, सत्याग्रहाची साधने
- 4) विश्वस्त संकल्पना - अर्थ, उद्दिष्ट्ये
- 5) हिंद स्वराज्य, राष्ट्रवाद
- 6) मूल्यमापन

प्रकरण दुसरे - राजकीय व 'धर्मा' बाबतचे विचार

Period 15

- 1) स्वालंबी खेडे आणि ग्रामराज्य
- 2) सर्वोदय - अर्थ, तत्वे व महत्त्व
- 3) धर्म आणि राजकारण
- 4) हिंदु-मुस्लिम ऐक्य
- 5) नैतिकता
- 6) मूल्यमापन

प्रकरण तिसरे - म. गांधीचे सामाजिक कल्याणासंबंधीचे विचार

Period 15

- 1) अस्पृश्यता व जातिय ऐक्य
- 2) महिला व शिक्षणासंबंधीचे विचार
- 3) भांडवलवाद, नागरीकरण
- 4) आरोग्य व स्वच्छता
- 5) शेतकरी, कामगार, आदिवासी जमात, अल्पसंख्यांक संबंधी विचार
- 6) मूल्यमापन

Reference Books: -

1. An Autobiography : M.K. Gandhi, Navjivan Ahmadabad
2. The Story of my experiments : M.K. Gandhi
With truth
3. Hind Swaraj : M.K. Gandhi, Navjivan
4. Hindu Dharma : M.K. Gandhi, Navjivan
5. Economic Philosophy of : S.S. Gupta, Navjivan
Mahatma Gandhi
6. Gandhi and his Religion : P.A. Raju, Navjivan
7. Gandhi on Women : Pushpa Joshi, Navjivan
8. Gandhian Philosophy of : S.N. Sinha, Navjivan
Saryodaya
9. Gandhian Satyagraha and His : B.R. Varma, Navjivan
Technique
10. Gandhis Social Philosophy : B.N. Ganguli, Vikas Pub. Delhi
11. Gandhiji Today : S.V.Prabhath, Serial Pub, Delhi 2010
12. Mahatma Gandhi : Vinod Tiwari, Raja Pocket
Books, Delhi, 2003
13. Values System: Thoughts of Gandhi : Dr Panjab Chavan and
others, Nirmal Pub, Nanded
14. सर्वोदय : महात्मा गांधी, नवजीवन, अहमदाबाद
15. ग्रामस्वराज्य : महात्मा गांधी, नवजीवन, अहमदाबाद
16. मेरे सपनो का भारत : महात्मा गांधी, नवजीवन, अहमदाबाद
17. गांधीजी प्रमीत उद्योग-व्यवसाय : गंगाधर महाम्बरे
18. गांधी : नलिनी पंडीत
19. राजकीय विचार प्रणाली : डॉ. शुभांगी राठी, कैलाश प्रकाशन, औरंगाबाद
20. भारतीय राजकीय विचार : डॉ. पी. डी. देवरे, डॉ. निकुभ, प्रशांत प्रकाशन
जळगाव 2012
21. म.गांधी - मुल्यव्यवस्था : डॉ. पंजाव चव्हाण (संपादक) निर्मल प्रकाशन,
नांदेड 2012

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester III

Paper Code : DSE – 2A Government and Politics of America
(With Effect from June 2019)

Credits : 03
Lectures : 60

Total Clock Hours 45

Total Marks 100

Internal 40
External 60

OBJECTIVES : Today, America is Financially –tecnologically sound and super power nation in the world.This country is having veto power, in this context students should proper understand that what elements are useful for development and how American government is working in constitutional framework ? Students are also learn history,constitution,judiciary(Judicial Review Provision),rights,administration and politics of America.And therefore this paper is essential for perception of comparative study of govt and politics of America-China.

Chapter – I : Constitution of America Period 15

1. Historical Background
2. Nature of the Constitution
3. Silent features of American Constitution and Amendment
4. Fundamental Rights – Meaning and Features.
5. Federalism – Structure, Function and Power.

Chapter – II : Government and Administration of America Period 15

- A. American Legislature – Historical background.
- i. Senate – Structure, Power, Function and Role.
  - ii. House of representative - Structure, Power, Function and Role.
  - iii. Civil Services – Growing Function, Role in the Policy making & Execution.
- B. American Executive –
- i. President : Election, Power, Function and Role.
  - ii. Council of Minister : Election, Power, Function and Role.
  - iii. State Government : Governer, Legislature.
- C. Judiciary :
- i. Role of Judiciery – Structure , Types, Function and Authority.

- ii. Jurisdiction and Judicial Review.
- iii. Relations between executive and legislature, Recent trends.

Chapter – III . Political Parties and Party system of America   Period 15

- i. Political Party – Historical background, Types, Role, Function and Recent Trends.
- ii. Interest group and Social movement - Historical background, Types, Role, Function.
- iii. Role of Social Media and IT (Information Technology).

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम

राज्यशास्त्र - सत्र - 3

Paper Code : DSE - 2A Government and Politics of America

(अमेरिकेचे शासन आणि राजकारण)

(जून 2019 पासून)

Credits : 03

तासिका : 60

एकूण गुण 100

अंतर्गत गुण 40

बहिस्थ गुण 60

Total Colck Hours : 45

प्रकरण 1 ले - अमेरिकेची राज्यघटना:

Period 15

1. राज्यघटनेचे स्वरूप,
2. ऐतिहासिक पार्श्वभूमी,
3. अमेरिकन राज्यघटनेची वैशिष्ट्ये, घटना दुरुस्ती प्रक्रिया,
4. मूलभूत हक्क - अर्थ आणि वैशिष्ट्ये
5. संघराज्यवाद - रचना, कार्य आणि सत्ता,

प्रकरण 2 रे अमेरिकेचे शासन आणि प्रशासन :

Period 15

अ) अमेरिकन कायदेमंडळ - ऐतिहासिक पार्श्वभूमी

1. सिनेट - रचना, अधिकार, कार्य आणि भूमिका
2. प्रतिनिधीगृह - रचना, अधिकार, कार्य आणि भूमिका
3. प्रशासकीय सेवा - कार्य, कार्यातील वाढ, निर्णयनिर्धारण व अंमलबजावणी मधील भूमिका

ब) अमेरिकन कार्यकारी मंडळ :

1. राष्ट्राध्यक्ष - निवड, अधिकार, कार्य आणि भूमिका
2. सल्लागार मंत्रिमंडळ - निवड, अधिकार, कार्य आणि भूमिका
3. राज्य सरकार - राज्यपाल, कायदेमंडळ

क) अमेरिकन न्यायमंडळ :

1. न्यायालयांची भूमिका - रचना, प्रकार, कार्य आणि अधिकार
2. न्यायालयाचे कार्यक्षेत्र व न्यायीक पुनर्विलोकन
3. कायदेमंडळ व कार्यकारी मंडळातील संबंध, आधुनिक प्रवाह

प्रकरण 3 रे - राजकीय पक्ष व अमेरिकन पक्ष पध्दती :

Period 15

1. राजकीय पक्ष - ऐतिहासिक पार्श्वभूमी, प्रकार, भूमिका, कार्य व आधुनिक प्रवाह
2. हितसंबंधी गट व सामाजिक चळवळी - ऐतिहासिक पार्श्वभूमी, प्रकार, भूमिका, कार्य व आधुनिक प्रवाह
3. प्रसार माध्यमांची भूमिका, माहिती व तंत्रज्ञान

Reference Books :-

1. The Constitution :- by Thomas Jefferson
2. U. S. Constitution And Other Writing :- by Editors of Thunder Bay Press
3. American Government and Politics
A Concise Introduction :- Robert Singh
4. Encyclopedia of the American Constitution .
5. The U.S. Constitution A to Z :- Maadex, Robert L.,2nd edition,2010.
6. The Administrative Threat :- Philip Hamburger
7. Buereacracy :- James Q. Willson
8. Buereacracy in America :- Joseph Postell
9. U.S.Constitution for Dummies, 2nd edition :- Dr.Micael Arnheim, Dummies
Publication.
10. Democracy in America :- Alexis DE Tocqueville
11. The Bill of Rights and Amendments to
the Constitution :- James Madison , Mike Vendetti
12. The American Judiciary :- Simon E. Baldwin
13. Divided We Fall : The Case for an
American Multy Party System :- Kathleen Larkin
14. Living Legislation : Durability, Change,
and the Politics of American Lawmaking:- by Jeffery A. Jenkins
15. The Effect of Congressional Legislation
on Innovation in American Corporation :- by Wendy Vidlak
16. तुलनात्मक राजकीय व्यवस्था :- प्रा.चि.ग. घांगरेकर, मंगेश प्रकाशन,
नागपूर
17. अमेरिका आणि रशिया :- प्रा.आर.एम. गोखले, कॉन्टिन्टेल
प्रकाशन, पुणे
18. तीन राज्यघटना :- कृ.दि. बोराळकर
19. तीन राजकीय व्यवस्था :- मा. चि.ग. घांगरेकर, विद्या प्रकाशन,
नागपूर
20. आधुनिक राजकीय व्यवस्था :- प्रा. रा.ज. लोटे, पिंपळापुरे प्रकाशन,
नागपूर
21. प्रमुख देशांची शासनपध्दती :- डॉ. शांताराम भोगले, विद्या प्रकाशन,
नागपूर
22. तैलनिक राज्यशास्त्र :- डॉ. शुभदा गिरी रावल-ठाकरे, श्रीविद्या
प्रकाशन, पुणे

KB.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester III

Paper Code : DSC – 1C Introduction to Administration of Maharashtra
(With Effect from June 2019)

Credits : 02
Lectures : 60

Total Clock Hours 45

Total Marks 100
Internal 40
External 60

Objectives: This paper is essential for students of any faculty – discipline. Because it is not only useful for G.K. but also necessary for admire the history and administration of our region. We should learn about how our administration is going on, what is the role of administrator of all internal section, features of govt, internal branches of administration, structure of govt etc. As well as this paper will help to create further administrator.

Chapter :- I Introduction of Maharashtra **Period 15**

i. Background of Maharashtra –

Historical, Geographical, Socio-Economical and Political.

- i. History of Establishment in Maharashtra.
- ii. Administration of Maharashtra-Silent Features.
- iii. Re-organisation of Administrative, Division and Districts of Maharashtra.

Chapter :- II State Secretariat (Mantralaya) **Period 15**

- i. Introduction and Organisation.
- ii. Importance and Functions of Secretariat
- iii. Role of Chief Secretary of state
- iv. Directorate – Features and their functions.

Chapter :- III District Administration **Period 15**

- i. Meaning, Importance.
- ii. Objectives and functions.
- iii. District Collector -Power and Function, Position and his Changing role.
- iv. Law and Order -Meaning, Principles, Methods and Agencies.

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम
राज्यशास्त्र - सत्र - 3

Paper Code : DSC - 1C Introduction to Administration of Maharashtra

‘महाराष्ट्राच्या प्रशासनाची ओळख’
(जून 2019 पासून)

Credits : 02
तासिका : 60

एकूण गुण 100
अंतर्गत गुण 40
बहिस्थ गुण 60

Total Colck Hours - 45

प्रकरण पहिले - महाराष्ट्राची ओळख

Period 15

1. महाराष्ट्राची पार्श्वभूमी - ऐतिहासिक, भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीय
2. महाराष्ट्र राज्य स्थापनेचा इतिहास
3. महाराष्ट्राचे प्रशासन : ठळक वैशिष्ट्ये
4. महाराष्ट्राचे पुनर्रचित प्रशासकिय विभाग आणि जिल्हे

प्रकरण दुसरे - राज्य सचिवालय (मंत्रालय)

Period 15

1. परिचय आणि रचना
2. सचिवालयाची कार्ये आणि महत्त्व
3. राज्याच्या मुख्य सचिवांची भूमिका
4. संचालनालय - वैशिष्ट्ये आणि कार्ये

प्रकरण तिसरे - जिल्हा प्रशासन

Period 15

1. अर्थ, महत्त्व
2. उद्देश आणि कार्ये
3. जिल्हाधिकारी - अधिकार, कार्ये
जिल्हाधिकाऱ्याचे स्थान (दर्जा) आणि बदलती भूमिका
4. कायदा आणि सुव्यवस्था : अर्थ, तत्त्वे, पध्दती आणि अभिकरणे

Reference Books:

1. Indian Administration : Avasthi & Avasthi
2. Indian Administration : N. Jayapalan
3. Indian Administration : Ashok Chanda
4. Social Reformers of Maharashtra : Y.D. Phadake
5. Dalit Movement in India : Jogdand Pralhad
6. Farmers Movement in India : M.V. Nadkarni
7. Politics in Maharashtra : Thakkar Usha & Kulkarni
Mangesh
8. Indian Administration : S.R. Maheshwari, Orient
Longman
9. महाराष्ट्रातील सामाजिक- राजकीय चळवळी व प्रशासन : डॉ. शुभांगी राठी, अथर्व प्रकाशन,
जळगाव, आवृत्ती 2014

10. कामगार चळवळीचा इतिहास : द्वा.भ. कर्णिक
11. मुस्लिम समस्या स्वरुप व उपाय : हमीद दलवाई
12. शेतकरी संघटना, विचार व कार्यपध्दती : शरद जोशी
13. महाराष्ट्र शासन : प्रा.के.आर. बंग, विद्या बुक पब्लिशर्स
14. महाराष्ट्र शासन : डॉ. नंदकुमार नाईक, विद्या बुक पब्लिशर्स
15. महाराष्ट्र शासन आणि राजकारण : प्रा.के.एस. भिवसनकर
16. महाराष्ट्र शासन : प्रा.चि.ग. घागरेकर, विद्या प्रकाशन,
नागपुर
17. महाराष्ट्र शासन : प्रा.व्ही.के. सलगरे, कल्पना प्रकाशन,
नांदेड
18. महाराष्ट्र शासन आणि जिल्हा प्रशासन : प्रा.सतिष ठोंबरे, विद्याभारती प्रकाशन,
लातूर
19. महाराष्ट्राचे राजकारण : राजकीय प्रक्रियेचे
स्थानिक संदर्भ : संपा. सुहास पळशीकर, नितीन बिरमल
प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
20. आधुनिक महाराष्ट्राचे राजकारण : व.म. सिरसीकर, कॉन्टीनेंटल प्रका. पुणे
21. महाराष्ट्रातील राष्ट्रवादाचा विकास : नलिनी पंडीत, ग्रंथाली, पुणे
22. महाराष्ट्राचे शासन व राजकारण : विलास पाटील, फडके प्रकाशन,कोल्हापूर
23. महाराष्ट्र राज्याची संघटना : डॉ. सुर्यकांत गडकरी
24. जिल्हा प्रशासन : डॉ. अर्जुनराव दर्शनकार
25. भारतीय संविधान (भाग 1, भाग 2) : डॉ.डी.एस. निकुंभ, डॉ. सुरेंद्र मोरे, प्रशांत
पब्लिकेशन, जळगाव
26. महाराष्ट्राचा सामाजिक व राजकीय विकास : डॉ. शुभांगी राठी, साहित्य सेवा प्रकाशन,
औरंगाबाद
27. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र : य.दि. फडके
28. भारतीय राजकीय विचारवंत : बी.वाय. कुलकर्णी, विद्याभारती प्रकाशन,
लातूर
29. महाराष्ट्र प्रशासन : डॉ. निकुंभ डी. एस, डॉ. विजय तुंटे
प्रशांत प्रकाशन, जळगांव 2014
30. **Dr. Pramod Pawar**,Vijay Tunte,Indian Government and Politics(Marathi
Edition),Prashant Pub,Jalgaon,2018(Marathi Edition).
31. Vijay Tunte and Sandip Nerkar :Indian Constitution Part 1,2,Prashant
Pub,Jalgaon(Marathi Edition).

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester III
Paper Code : SEC 1

Introduction of Research Methodology in Political Science
(With Effect from June 2019)

Total Marks 100

Credits : 02
Lectures : 60

Total Clock Hours 45

Internal 40
External 60

OBJECTIVES :This paper is attempt to discuss the main concepts and methodology of research.Political science is the part of social science/humaniteis. And therefore under graguate students should lern suitable research topic for further research work,ability to write a research proposal/report.National education policy(2019) has decide to enhance quality research and publication.In this context,at UG level students should admire and proper understanding methodology and hard work for quality.

Chapter :- I Introduction of Research Methodology Period 15

- i. Meaning, Definition, Objective & Significance
- ii. Characteristics of Research Methodology
- iii. Challenges and Problems in Research Methodology

Chapter – II : Research Methodology Period 15

- i. Steps in Research Methodology-Meaning and Steps
- ii. Hypothesis - Meaning, Definition and importance
- iii. Objectives - Meaning, Definition and importance
- iv. Differences Between Questionnaire and Scheduled.

Chapter :- III Report writing in Research Methodology Period 15

- i. Data Collection - Meaning, Definition and importance
- ii. Sampling Method - Meaning, Definition and importance
- iii. Report Writing - Meaning, Definition and importance
- iv. Conclusion and Bibliography methods.

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम
राज्यशास्त्र - सत्र - 3

Paper Code : SEC - 1 Research Methodology in Political Science
(राज्यशास्त्रातील संशोधन पध्दती)
(जून 2019 पासून)

Credits : 02
तासिका : 60

एकूण गुण 100
अंतर्गत गुण 40
बहिस्थ गुण 60

Total Clock Hours : 45

प्रकरण पहिले - संशोधन पध्दतीची ओळख

1. अर्थ, व्याख्या, उद्देश आणि महत्व
2. संशोधन पध्दतीची वैशिष्ट्ये
3. संशोधन पध्दतीची आव्हाने आणि समस्या

प्रकरण दुसरे - संशोधन पध्दती

1. संशोधन पध्दतीच्या पायऱ्या (टप्पे) - अर्थ, पायऱ्या
2. गृहीतकृत्ये - अर्थ, व्याख्या आणि महत्व
3. वस्तुनिष्ठता - अर्थ, व्याख्या आणि महत्व
4. प्रश्नावली आणि अनुसूची यातील फरक

प्रकरण 3 रे - संशोधन पध्दतीतील लेखन अहवाल

1. संशोधन सामग्री- अर्थ, व्याख्या आणि महत्व
2. नमुना निवड- अर्थ, व्याख्या आणि महत्व
3. अहवाल लेखन- अर्थ, व्याख्या आणि महत्व
4. निष्कर्ष आणि संदर्भ ग्रंथ सुची पध्दत

Reference Books:

1. Research methodology - Methods and Technic : C.R. Kothari
2. Methodology of research in Social Science : Krishaswamy O.R.
3. Research methodology – Guide for Researchers in Management and Social Science : Tylor
4. Methodologies in Research : Ronald Yesudhas
5. Research Methodology – Logic Methods and Cases : Sameer S. Phanse
6. Research Methodology – Concepts and cases : Deepak Chawala
7. Research Methodology : Panneerselvam
8. Research Methodology – A Step by Step Guide for Beginners, 29 : Kumar
9. Research Methodology : Dr. Kirti Gupta
10. Research Methodology – A Theoretical Approach : D. Napolean
11. Research Methodology in Social Science- Practical Guide : Kanil Bagchi Kanak
12. Hypothesis Testing and Model Selection in the Social Science : Manoj Dayal
13. समाजशास्त्रीय संशोधनाचा तत्व व पध्दती : रा.ना. घाटोळे
14. सामाजिक संशोधन पध्दती : पु.ल. भांडारकर
15. समाजशास्त्रीय संशोधन पध्दती : व्ही.एन. गजेंद्रगड, एस.बी. घुगरे
16. डॉ. विजय जरारे : सामाजिक शास्त्रातील संशोधन पध्दती, अद्वैत प्रकाशन, अकोला, 2004
17. डॉ. प्रदिप अगलावे : सामाजिक शास्त्रातील संशोधन, पध्दती साईनाथ प्रकाशन, नागपूर
18. Ranjait Kumar : Research Methodology, Sage Pub, Delhi.
(Marathi Edition)

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester IV

Paper Code : DSE – 1B Reading Dr.Ambedkar
(With Effect from June 2019)

Total Marks 100

Credits : 03

Lectures : 60

Total Clock Hours 45

Internal 40

External 60

Objectives : This paper attempts to discuss the main concepts and philosophy of Dr.Ambedkar. Work and ideology of Dr.Ambedkar is essential for elimination of poverty, caste, untouchability, varna, discrimination in society. His contribution to entire society is highly appreciated by world. And therefore students should learn philosophy of constitution, equality, women's liberty, democracy, thought of religion is essential for development and betterment of human life. It is also useful to enhance ability for thinking different way with human kind and values.

Chapter I : Main Concept's of Dr.Ambedkar

- i. Background of Indian Society, Cast, Varna and Untouchability.
- ii. Indian Constitution, Constitutionalism.
- iii. Social Thoughts – Equality, Fundamental Rights
- iv. Social Justice and Reservation
- v. Women's Liberty, Hindu Code Bill
- vi. Evaluation.

Chapter II :- Political & Religion Thought.

- i. Liberalism, Nation, Nationalism.
- ii. Democracy, Parliamentary Democracy
- iii. State Socialism.
- iv. Secularism, Thought on Hindu Religion
- v. Buddhist Religion & Conversion of Religion
- vi. Evaluation.

Chapter III :- Thought of Dr.Ambedkar

- i. Thought on Education.
- ii. Views on Labour Organization
- iii. Views on Political Parties, Freedom of Press.
- iv. Views on Population Control, Economical Thought
- v. Thought on Agriculture, Water Policy.
- vi. Evaluation.**

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम
राज्यशास्त्र - सत्र - 4

Paper Code : DSE - 1B

Reading Dr. Ambedkar
(डॉ. आंबेडकर यांचे अध्ययन)
(जून 2019 पासून)

Credits : 03
तासिका : 60

एकूण गुण 100
अंतर्गत गुण 40
बहिस्थ गुण 60

Total Clock Hours : 45

प्रकरण पहिले - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या मुख्य संकल्पना

1. भारतीय समाजाची पार्श्वभूमी, जात, वर्ण आणि अस्पृश्यता
2. भारतीय राज्यघटना आणि राज्यघटनावाद
3. सामाजिक विचार- समता, मूलभूत हक्क
4. सामाजिक न्याय, आरक्षण (राखीव जागा)
5. महिलांचे स्वातंत्र्य, हिंदू कोड बिल
6. मूल्यमापन

प्रकरण दुसरे - राजकीय व धार्मिक विचार

1. उदारमतवाद, राष्ट्र, राष्ट्रवाद
2. लोकशाही, संसदीय लोकशाही
3. राज्य समाजवाद
4. धर्मनिरपेक्षता, हिंदू धर्मासंबंधी विचार
5. बौद्ध धर्म आणि धर्मांतर
6. मूल्यमापन

प्रकरण तिसरे - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार

1. शिक्षण विषयक विचार
2. कामगार संघटना विषयक विचार
3. राजकीय पक्ष आणि वृत्तपत्रांचे स्वातंत्र्य विषयक विचार
4. लोकसंख्या नियंत्रण आणि आर्थिक विचार
5. कृषीविषयक आणि जलनिती विषयक विचार
6. मूल्यमापन

Reference Books:

1. B.R. Ambedkar : Writing & Speeches of Dr. B.R. Ambedkar Vol. 1 to 4
2. D.R. Jatava : The Political Philosophy of B.R. Ambedkar
3. Bharill Chandra : Social & Political Ideas of B.R. Ambedkar
4. Dhanjay Keer : Dr. Ambedkar Life & Mission
5. D. Lokande : Bhimrao Ramji Ambedkar : A Study in social Democracy
6. भालचंद्र मुणगेकर : भारतातील आर्थिक सुधारणा आणि दलित - एक आंबेडकर दृष्टीकोन
7. जगन्नाथ कराड : आरक्षण : धोरण आणि वास्तव
8. वसंत वाघमारे : जातिव्यवस्था : निर्मिती व स्वरूप
9. सुखदेव थोरात : डॉ. आंबेडकर नियोजन, जल व विद्युत: भूमिका व योगदान
10. झुंबरलाल कांबळे : महाडचा मुक्तिसंग्राम आणि नानासाहेब टिपणीस
11. रावसाहेब कसबे : आंबेडकर आणि मार्क्स
12. भा.ल. भोळे : डॉ. आंबेडकर वैचारिक वारसा
13. सुखदेव थोरात : खाजगी क्षेत्रात आरक्षण धोरण का व कसे ?
14. य. दि. फडके : राखीव जागांची शंभर वर्ष
15. चांगदेव खैरमाडे : डॉ. आंबेडकर : विचारमंथन
16. रमेश चव्हाण : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा शोध व बोध
17. भालचंद्र फडके : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
18. राहुल निकम : आवास योजना आणि अनुसूचित जाती/जमातीचा विकास, प्रशांत प्रकाशन जळगांव 2017
19. R.K. Ankodia, Dr. Hemlata Anakodia: B.R. Ambedkar and His Ideology, Sublime Pub, Jaipur, 2010.
20. Pagare: Ambedkarwadi Bhumikecha Vaishvik Jagar, Varad Pub, Jalgaon 2014

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester IV

Paper Code : DSE – 2B Government and Politics of China
(With Effect from June 2019)

Total Marks 100

Credits : 03

Internal 40

Lectures : 60

Total Clock Hours 45

External 60

Objectives:

Today, China is large Financially –tecnologically sound and super power nation in the world. This country is having veto power, in this context students should proper understand that what elements are useful for development and how Chinas government is working in constitutional framwork, stuedents can also lern history, constitution, judiciary, rights, administration and politics of China. And therefore this paper is essential for perception of comparative study of govt and politics of China-America.

Chapter I :- Constitution of China

Period 15

- i. Historical Background
- ii. Nature of the Constitution
- iii. Silent features of Chinas Constitution and Amendment Process.
- iv. Consttutional Rights – Meaning and Features
- v. Traditional Fedralism – Structure, Function and Power

Chapter II :- Government and Administration of China Period 15

1. Legislature – Structure, Function’s and Role of China
Legislation
2. Executive – Structure, Functions and Role of Executive
3. Judiciary – Structure, Function and Role of Judiciary
4. Military Administration – Structure, Function and Role of Military
Administration

Chapter III :- Political Parties and Party System of China   Period 15

- A) Political Party :- Historical Background, Types, Role Function and Recent Trends
- B) Interest Group and Social Movementss – Historical Background, Types, Role, Function.
- C) Political Party in China :-
  - i.   National Communist Party of China(**CPC**)
  - ii.   China Democratic League (**CDL**)
  - iii. Chinas Nationalist Party (**CNP**)
  - iv.   China Association for Promoting Democracy(**CAPD**)
  - v.   Chinas Peasants and Workers Democratic Party(**PWDP**).

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम
राज्यशास्त्र - सत्र - 4
Paper Code : DSE - 2B Government and Politics of China
(चीनचे शासन आणि राजकारण)
(जून 2019 पासून)

Credits : 03
तासिका : 60

एकूण गुण 100
अंतर्गत गुण 40
बहिस्थ गुण 60

Total Clock Hours : 45

Period 15

प्रकरण पहिले - चीनची राज्यघटना

1. ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
2. राज्यघटनेचे स्वरूप
3. चीनच्या राज्यघटनेची वैशिष्ट्ये आणि घटना दुरुस्तीची प्रक्रिया
4. घटनात्मक हक्क- अर्थ आणि वैशिष्ट्ये
5. पारंपारिक संघराज्यवाद- रचना, कार्य आणि अधिकार

प्रकरण दुसरे - चीनचे शासन आणि प्रशासन

1. कायदेमंडळ- रचना, कार्य व भूमिका
2. कार्यकारी मंडळ- रचना, कार्य व भूमिका
3. न्याय व्यवस्था- रचना, कार्य व भूमिका
4. सैनिक प्रशासन- रचना, कार्य व सैनिकी प्रशासनाची भूमिका

प्रकरण तिसरे - राजकीय पक्ष आणि पक्ष पध्दती

1. राजकीय पक्ष- ऐतिहासिक पार्श्वभूमी, प्रकार, भूमिका, कार्य आणि आधुनिक प्रवाह
2. हितसंबंधी गट आणि सामाजिक चळवळी- ऐतिहासिक पार्श्वभूमी, प्रकार, भूमिका, कार्य आणि आधुनिक प्रवाह
3. राजकीय पक्ष -
  1. नॅशनल कम्युनिस्ट पार्टी ऑफ चायना (CPC)
  2. चायना डेमाक्रेटीक लिग (CDL)
  3. चायना नॅशनलिस्ट पार्टी (CNP)
  4. चायना असोसिएशन फॉर प्रमोटिंग डेमॉक्रेसी (CAPA)
  5. चायना पिझंटस अँड वर्करस् डेमॉक्रेटीक पार्टी(PWDP)

Reference Books :-

1. China's Governmentalities – Governing Change, Changing government – Elaine Jeffreys.
2. Grassroots Political Reform in Contemporary China – Elizabeth J. Perry
3. When China Rules the World – the End of the Western World and the birth of a New – Martin Jacques.
4. The Penguin History of Modern China – The Fall and Rise of a Great Power – Jonathan Fenby.
5. Interest Group and the New Democracy Movement in Hong Kong – Sonny Shiu-Hing Lo.
6. Citizenship, Identity and Social Movements in the New Hong Kong – Wai Man Lam.
7. On China – Henry Kissinger.
8. Dragon on Our Doorstep- Managing China Through- Military Power- Pravin Sawhney.
9. East Asia- Development and Challenges – Series on Contemporary China – Yongnian Zheng.
10. Local Government and Politics in China- Young Zhong.
11. Civil Litigation in China and Europe- C. H. (Remco) Van Rhee.
12. Transforming Rural China – How Local Institutions Shape Property Rights in China – Jou Jay Chen.
13. The Search for Deliberative Democracy in China – Ethan J. Leib
14. Electoral Politics in Post – 1997. Hong Kong- Protest, Patronage and the media – Stan Hok. Wui Wong.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester IV

**Paper Code : DSC – 1D Introduction to Local and District Administration
of Maharashtra**
(With Effect from June 2019)

Credits : 02
Lectures : 60

Total Clock Hours 45

Total Marks 100

Internal 40
External 60

OBJECTIVES: This paper is attempts to discuss about local and district administration of Maharashtra. It is very useful for MPSC/UPSC/Other exams,purpose/aim of this paper is understanding the core of administration and enhance ability to get proper knowledge of rural – urban administration.

Chapter I :- Rural and Urban Administration in Maharashtra. Period 15

- A. Rural Administration-** Meaning, Importance, Historical Background
  - 1. Gram Panchayat – Role of Gramsevak.
  - 2. Panchayat Samiti – Role of Block Development Officer(BDO).
  - 3. Zilla Parishad- Role of Chief Executive Officer(CEO).
- B. Urban Local Administrtation-** Meaning, Importance, Historical Background
  - 1. Municipalty – Role of Chief Officer(CO).
  - 2. Muncipal Corporation – Role of Commissioner.
  - 3. Other Urban Local Administration – Structure, Function ,Approch.

Chapter II :- Law and Order : Period 15

- i. Meaning, Importance, Historical Background
- ii. Relevance of Law and Order.
- iii. District Police Superintendent of Police(SP) – Position , Role and Function.
- iv. Deputy District Superintendent of Police (DYSP) – Position,Role and Functions.

Chapter III :- Constitutional and Legal Board of Maharashtra(Structure and Functions) Period 15

- i. Tribal Development Board of Maharashtra.
- ii. Marathwada Statutory Development Board (MSDB)
- iii. Mahatma Fule , Annasaheb Patil,Anna Bhau Sathe Development Board .
- iv. Minorities Development Board of Maharashtra.

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम
राज्यशास्त्र - सत्र - 4

Paper Code : DSC - 1D Introduction to Local and District Administration of
Maharashtra

(महाराष्ट्रातील स्थानिक आणि जिल्हा प्रशासनाची ओळख)
(जून 2019 पासून)

Credits : 02
तासिका : 60

एकूण गुण 100

अंतर्गत गुण 40

बहिस्थ गुण 60

Total Clock Hours : 45

प्रकरण पहिले - महाराष्ट्रातील ग्रामीण आणि शहरी प्रशासन

अ) ग्रामीण स्थानिक प्रशासन

1. अर्थ, महत्व, ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
2. ग्रामपंचायत - ग्रामसेवकांची भूमिका
3. पंचायत समिती - गटविकास अधिकाऱ्यांची भूमिका (बी.डी.ओ)
4. जिल्हा परिषद - मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्यांची भूमिका (सी.ई.ओ)

ब) शहरी स्थानिक प्रशासन

1. अर्थ, महत्व, ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
2. नगरपालिका- मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याची भूमिका (सी.ओ)
3. महानगरपालिका - आयुक्तांची भूमिका
4. इतर शहर स्थानिक संस्थांचे प्रशासन - रचना, कार्य, दृष्टीकोन

प्रकरण दुसरे - कायदा आणि सुव्यवस्था

1. अर्थ, महत्व, ऐतिहासिक पार्श्वभूमी
2. कायदा व सुव्यवस्थेचे महत्व
3. जिल्हा पोलीस अधिक्षक - स्थान, कार्य व भूमिका
4. जिल्हा पोलीस उप अधिक्षक - स्थान, कार्य व भूमिका

प्रकरण तिसरे - महाराष्ट्रातील संवैधानिक आणि कायदेशीर विकास मंडळे

1. आदिवासी विभाग विकास मंडळ
2. मराठवाडा वैधानिक विकास मंडळ
3. महात्मा फुले, आण्णासाहेब पाटील, अण्णा भाऊ साठे विकास महामंडळ
4. महाराष्ट्र अल्पसंख्याक विकास महामंडळ

Reference Books:

1. Avasthi & Avasthi : Indian Administration
2. N. Jayapalan : Indian Administration
3. Ashok Chanda : Indian Administration
4. S.R. Maheshwari : Indian Administration
5. Dr. A.Y. Dashankar : Panchayat Raj and Urban Administration Kailash Pub. Aurangabad
6. S.R. Nigam : Local Government
7. B.S. Bhargava : Panchayat Raj System & Political Parties
8. Bhattnagar : Rural Local Government in India
9. Ram Reddy : Local Government in India
10. M.P. Sharma : Local Self Government in India
11. Avasthi : Municipal Administration In India
12. Ashok Mukhopadhyay : Municipal Govt. & Urban Development
13. प्रा.के.आर. बंग : महाराष्ट्र शासन, विद्या बुक पब्लिशर्स, औरंगाबाद
14. डॉ. नंदकुमार नाईक : महाराष्ट्र शासन, विद्या बुक पब्लिशर्स, औरंगाबाद
15. प्रा.चि.ग. घांगरेकर : महाराष्ट्र शासन, विद्या प्रकाशन, नागपूर
16. प्रा.व्ही.के. सलगर : महाराष्ट्र शासन, कल्पना प्रकाशन, नांदेड
17. प्रा. सतीश ठोंबरे : महाराष्ट्र प्रशासन आणि जिल्हा प्रशासन, विद्याभारती प्रकाशन, लातूर
18. डॉ. शुभांगी राठी : महाराष्ट्राचा सामाजिक व राजकीय विकास साहित्य सेवा प्रकाशन, औरंगाबाद
19. डॉ. डी. एस. निकुंभ, डॉ. सुरेद्र मोरे : भारतीय संविधान भाग-1, 2, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगाव
20. महाराष्ट्र प्रशासन : डॉ. दिलीपसिंह निकुंभ, डॉ. विजय तुंटे
21. प्रा.के.आर. बंग : कर्मचारी वर्ग प्रशासन आणि वित्तीय प्रशासन
22. राहुल निकम : आवास योजना आणि अनुसूचित जाती/जमातीचा विकास, प्रशांत प्रकाशन, जळगांव 2017

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester IV

Paper Code : DSC – 4 D Minor Research Study Project
(With Effect from June 2019)

Total Marks 100

Credits : 02

Lectures : 60

Total Clock Hours 45

Internal 40
External 60

❖ Objectives :

- 1) To provide an overview of scientific research in Political Science
- 2) To impart knowledge and develop skill about writing research report
- 3) To understand basic methods of research.

❖ Minor Research Study Project:

Students should prepare a minor study project on any topic in Pol-
Sci with following research methodology and subjects:

- 1) Problems formulation
- 2) Importance of research topic
- 3) Objectives
- 4) Hypothesis
- 5) Tools
- 6) Research Methodology
- 7) Review of literature
- 8) Scope, Limitations, Sample Selection
- 9) Conclusion
- 10) References and Bibliography.

❖ Minor Research Project Topics (For Writing) :

- 1) Indian Democracy
- 2) Nature of Indian society(Caste,Varna,Untouchabilty)
- 3) Contribution of Dr Ambedkar in Indian constitution
- 4) Theory of social justice
- 5) Recent reservation movement
- 6) Womens liberty in society and polites
- 7) Relevance of Nationalism
- 8) The changing nature of parliamentary democracy
- 9) Thought of Dr Ambedkar regarding state socialism
- 10) Secularism
- 11) Role and ideology of political party(National/State)
- 12) Recent issues on Agriculture,Water,population
- 13) History of China
- 14) Features of Chinas constitution
- 15) Military administration of China
- 16) National communist party of china
- 17) Federalism: India and China comparative perception
- 18) Political Leaders of China(Role and Fuction)
- 19) Types of political party(India/China)
- 20) Role of chinas judiciary in present era.
- 21) Any other sub- topics of related paper.

Note:

- 1) Students should write research project either in their own hand writing or computer typing.(Page limit-25 to 40)
- 2) Students should submit research project at the time external examination and project duly sign by concerned teacher and head.
- 3) Students should present his/her research Project by oral and power point presentation (PPT) or by poster.

➤ Marks distribution for internal examination :

Project Report and Presentation	Students attendance and performance	Total
30 Marks	10	40

➤ Marks Distribution for external examination

Report writing	Presentation	Viva-voce	Total
40 Marks	10 Marks	10 Marks	60

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम
राज्यशास्त्र - सत्र - 4

Paper Code : DSC - 4D Minor Research Study Project Work
(लघु संशोधन अध्ययन प्रकल्प)
(जून 2019 पासून)

Credits : 02
तासिका : 60

एकूण गुण 100
अंतर्गत गुण 40
बहिस्थ गुण 60

Total Clock Hours : 45

उद्दीष्टे :

1. राज्यशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांना विषयाच्या उपयोजितेची ओळख व्हावी.
2. अहवाल लेखन करतांना ज्ञानात वाढ आणि लेखन कौशल्य वृद्धीगत व्हावे.
3. संशोधनातील पायाभूत संकल्पना समजून घेणे.

प्रात्यक्षिक परीक्षेचे स्वरूप :

अंतर्गत परीक्षेतील गुणांचे वितरण

प्रकल्प अहवाल आणि सादरीकरण	विद्यार्थ्यांची उपस्थिती आणि योगदान	एकूण
30 गुण	10 गुण	40 गुण

बाह्य परीक्षेतील गुणांचे वितरण

अहवाल लेखन	सादरीकरण	मुलाखत	एकूण
40 गुण	10 गुण	10 गुण	60

सूचना :

1. प्रकल्प लेखनाचे विषय उपरोक्त इंग्रजीत दिले आहे.
2. विद्यार्थी - संशोधक आपले प्रकल्प लेखन स्वतःच्या अक्षरात अथवा संगणीकृत देणे आवश्यक आहे. पृष्ठ संख्येची मर्यादा 25 ते 40 इतके असावी.
3. विद्यार्थी - संशोधकाने प्रकल्प लेखन अहवाल बाह्य परीक्षेच्या वेळी संबंधीत विषय शिक्षक व विभाग प्रमुखाच्या स्वाक्षरीने जमा करावे.
4. विद्यार्थ्यांने आपले संशोधन प्रकल्पाचे सादरीकरण हे पी. पी. टी अथवा पोस्टरद्वारे करावे.

Reference Books :

1. Research methodology - Methods and Technic : C.R. Kothari
2. Methodology of research in Social Science : Krishaswamy O.R.
3. Research methodology – Guide for Researchers in Management and Social Science : Tylor
4. Methodologies in Research : Ronald Yesudhas
5. Research Methodology – Logic Methods and Cases : Sameer S. Phanse
6. Research Methodology – Concepts and cases : Deepak Chawala
7. Research Methodology : Panneerselvam
8. Research Methodology – A Step by Step Guide for Beginners, 29 : Kumar
9. Research Methodology : Dr. Kirti Gupta
10. Research Methodology – A Theoretical Approach : D. Napoleon
11. Research Methodology in Social Science- Practical Guide : Kanil Bagchi Kanak
12. Hypothesis Testing and Model Selection in the Social Science : Manoj Dayal
13. समाजशास्त्रीय संशोधनाचा तत्व व पध्दती : रा.ना. घाटोळे
14. सामाजिक संशोधन पध्दती : पु.ल. भांडारकर
15. समाजशास्त्रीय संशोधन पध्दती : व्ही.एन. गजेंद्रगड, एस.बी. घुगरे

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for S.Y.B.A. (CBCS Pattern)
Political Science, Semester IV

Paper Code : SEC – 2 Election Management
(With Effect from June 2019)

Total Marks 100

Credits : 02

Lectures : 60

Total Clock Hours 45

Internal 40

External 60

Objectives:

This paper is attempts to discuss about principles,structure,debate and practices of election mangement.It will be useful for proper understanding the process of election and magement.As well as admire the concepts and thoughts of election administration.Each and every one has envole in electioin process so we should get more information through this paper.

Chapter – I : Election Management and Structure.

Period 15

- i. Meaning and Definition of Election Management
- ii. Election Commission – Structure, Power, Function and Financial Provision.
- iii. Code of Conduct for Election
- iv. Electoral Reform-Direction of Election Process
- v. Management and Structure of Polling Booth.

Chapter – II : Election Process and Campaign

Period 15

- i. Voter Ragistration System.
- ii. Documental Proof.
- iii. Process of Nomination for Candidates in Election
- iv. Terms and Conditions for Recognition to Political Parties.
- v. Voter Awarness Campaign- Election Propoganda use of Information Technology in Election.

Chapter – III : Election Methods and Political Participation

Period 15

- i. Direct Voting and Indirect Voting.
- ii. Methods of Political Participation.
- iii. Affected factors for voter Behaviour.
- iv. Voter Apathy- Nature, Causes and Remedies.
- v. Obstacles of Political Participation.

क.ब.चौ.उ.म. विद्यापीठ, जळगाव
एस.वाय.बी.ए. (CBCS Pattern) अभ्यासक्रम
राज्यशास्त्र - सत्र - 4

Paper Code : DSC - SEC – 2 Election Management
(निवडणूक व्यवस्थापन)
(जून 2019 पासून)

Credits : 02
तासिका : 60

एकूण गुण 100

अंतर्गत गुण 40

बहिस्थ गुण 60

Total Clock Hours : 45

प्रकरण 1 ले - निवडणूक व्यवस्थापन आणि संरचना

1. निवडणूक व्यवस्थापनाचा अर्थ, व्याख्या
2. निवडणूक आयोग- संरचना, अधिकार, कार्य आणि वित्तीय तरतुद
3. निवडणूकीसाठीची आचारसंहिता
4. निवडणूक सुधारणा - निवडणूक प्रक्रियेची दिशा
5. मतदान कक्षांचे व्यवस्थापन व रचना

प्रकरण 2 रे - निवडणूक प्रक्रिया आणि प्रचारतंत्र (अभियान)

1. मतदार नोंदणी पध्दती
2. कागदपत्री ओळखीचा पुरावा
3. उमेदवाराच्या प्रतिनिधीत्वाची नामनिर्देशनाची कार्यपध्दती
4. राजकीय पक्षाच्या नोंदणीच्या अटी व शर्ती
5. मतदार जागृती अभियान - निवडणूकीच्या प्रचार तंत्रात माहिती तंत्रज्ञानाचा उपयोग

प्रकरण 3 रे - मतदान पध्दती आणि राजकीय सहभाग

1. प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष मतदान
2. राजकीय सहभागाची पध्दत
3. मतदार वर्तनावर प्रभाव टाकणारे घटक
4. मतदार उदासिनता- स्वरूप, कारणे आणि उपाय
5. राजकीय सहभागातील अडथळे

Reference Books:

1. Bhambri Chander Prakash, (2007), Democracy in India, National Book Trust, New Delhi, India.
2. Shirma K.N., Political Psychology, Print Well Pubication, Jaipur.
3. वर्मा ज्योती, (2007), सामजिक जानांकिके, डिस्कवरी पब्लिसिंग हाऊस, नई दिल्ली.
4. बुथ लेवल अधिकारियोंके लिए हॅन्डबुक, (2011) भारत निर्वाचन आयोग, निर्वाचन सदन, अशोक रोड नई दिल्ली.
5. वाधवा शालिनी, (2003), भारतीय राजनीतिशास्त्र का विकास, अर्जुन पब्लिशिंग हाऊस, नई दिल्ली.
6. भोळे. भा.ल., भारतीय राजनीतिशास्त्र का विकास, अर्जुन पब्लिशिंग हाऊस, नई दिल्ली.
7. पटवे दिपक, (2012), चला राजकारणात, राजहंस प्रकाशन, पुणे.
8. जाधव तुकाराम व शिरपूरकर महेश, भारतीय संविधान व भारतीय राजकारण, युनिक अॅकॅडमी, पुणे.
9. जोशी सुधाकर, भारतीय शासन आणि राजकारण, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद.
10. व्होरा राजेंद्र व पळशिकर सुहास (संपादक), लेले चित्रा (अनुवाद), भारतीय लोकशाही : अर्थ आणि व्यवहार, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, प्रथम मराठी आवृत्ती 2010.
11. यादव योगेंद्र, पळशीकर सुहास व डिसुजा पितर, (2011), लोकशाही जिंदाबाद, समकालिन प्रकाशन, पुणे.
12. निकालजे तुषार, (2016), भारतीय निवडणूक प्रणाली : स्थित्यंतरे व आव्हाने, हरिती पब्लिकेशन्स, पुणे
13. बिथॅम डेव्हिड व केव्हीन बॉयल, महंदळे लिना (संपादक), (2009), लोकशाही 80 प्रश्न आणि उत्तरे, नॅशनल बुक ट्रस्ट, नवी दिल्ली, इंडिया.
14. एरंडे वि.ल., (2000), भारतीय लोकशाही : अपेक्षा आणि वास्तव, निर्मल प्रकाशन, नांदेड.
15. शिंदे सुनिल व बालासाहेब किलचे, (2015), महाराष्ट्रातील राजकीय पक्षांचे सत्तापरिवर्तन : 2014, साधना पब्लिकेशन्स, परभणी
- 16 .Tushar Nivurti Nikalaje, Indian Election Method, Hariti Pub, Pune (Marathi Edition)

Nature of Question Paper (CBCS Pattern Class S.Y.B.A.)

Time : 2 Hours

Total Marks : 60

Instruction :

1. All questions have equal marks.
2. All questions are compulsory
3. Draw neat and labeled diagram wherever necessary.
4. Use of map stencil is allowed.
5. Figures to right indicate full marks.

Q. 1 Answer in one sentence : (Any 6 out of 9) 12 Marks

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____
- e) _____
- f) _____
- g) _____
- h) _____
- i) _____

Q. 2 Write answer in 3 to 4 sentences. (Any 4 out of 6) 12 Marks

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____
- e) _____
- f) _____

Q. 3 Answer briefly. (Any 3 out of 5) 12 Marks

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____
- e) _____

Q. 4 Write Notes. (Any 2 out of 4) 12 Marks

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____

Q. 5 Answer in Detail (Any 1 out of 3) 12 Marks

- a) _____
- b) _____
- c) _____
- d) _____

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

Grade – A
NAAC Re- Accredited

मानव्यविज्ञान विद्या शाखा
Choice Based Credit System

द्वितीय वर्ष कला शाखा
विषय - संस्कृत

जून 2019 पासून अंमलात येणारा अभ्यासक्रम

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्या शाखा
Choice Based Credit System

द्वितीय वर्ष कला

संस्कृत

सत्र तीसरे व सत्र चौथे

जून 2019 पासून लागू

Semester	Discipline specific core course DSC	Ability Enhancement Compulsory Course	Skill Enhancement course SEC	Discipline specific Elective Courses DSE	Generic Elective GE
III Credits:20 (8pages)	Compulsory English (03) MIL 1(03) DSC 1C(02) DSC2C(02) DSC3C(02)	-----	SEC 1 (02)	DSE 1A (03) DSE 2A (03)	-----
IV Credits :22 (9pages)	Compulsory English (03) MIL 2 (03) DSC 1D(02) DSC 2 D(02) DSC 3D (02) DSC 4 D (02)*	----- -	SEC 2 (02)	DSE 1B (03) DSE 2B (03)	----- -

* In Sem.IV DSC -4D- Will be Minor Study Project of DSE- 1 -B and 2B
(Paper of special subjects)

*General Knowledge : Non Credits Paper For Semester IV

* ज्या विषयात एम.ए करावयाचे असेल त्यात बी.ए. प्रथम, द्वितीय, व तृतीय वर्ष मिळून किमान २४ श्रेयांक प्राप्त करणे अनिवार्य आहे.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

व्दितीय वर्ष कला

संस्कृत

सत्र तीसरे व सत्र चौथे

जून 2019 पासून लागू

अभ्यासिका	अभ्यास पत्रिकेचे शिर्षक	सत्र	सत्रानुसार शीर्षक	श्रेयांक
MIL संस्कृत	भगवद्गीता	तीसरे MIL-1	अध्याय 15 वा पुरुषोत्तम योग	03
		चौथे MIL-2	अध्याय 16 वा दैवासूर संपद विभाग योग	03
DSC	नाटक व इतिहास	तीसरे DSC-C	संस्कृत- संस्कृत साहित्याचा इतिहास	02
		चौथे- Dsc-D	संस्कृत- भासनाटकद्वयम्	02
DSE-1	काव्यशास्त्र व काव्य	तीसरे DSE-1A	काव्यप्रकाश उल्हास, 1, 2 व 10 मधील निवडक अलंकार	03
		चौथे DSE-1B	कुमार संभव सर्ग 5 वा	03
DSE-2	तर्कसंग्रह व उपनिषद	तीसरे DSE-2A	तर्कसंग्रह	03
		चौथे DSE-2B	कठोपनिषद	03
SEC	लेखन कौशल्य	तीसरे SEC-1	लेखन कौशल्य मुद्रित शोधन	02
		चौथे SEC-2	लेखन कौशल्य सर्जनशील लेखन	02
DSC-D	Project	चौथे	Minor Study Project	02

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

विषय-संस्कृत

सत्र तीसरे व सत्र चौथे

जून 2019 पासून लागू CBSE अभ्यासक्रम

समकक्ष अभ्यासक्रम (Equivalence)

S.Y.B.A.	Existing Pattern	CBSE (Since 2019-20)
Sem.III	-	MIL-1 Compulsory Course Sanskrit- भगवद्गीता- SAN-230
	General Paper- G2 नाटक व इतिहास SAN-231	DSC- 1 C नाटक व इतिहास SAN-231
	Special paper- S1 काव्यशास्त्र व अर्थशास्त्र SMK-232	DSC-1A काव्यशास्त्र व काव्य SAN-232
	Special Paper- S2 SAN-233 उपनिषदे	DSE-2A तर्कसंग्रह व उपनिषद SAN-233
	-	SEC-1 लेखन कौशल्य मुद्रित शोधन SAN-234
Sem IV	-	MIL-2 Sanskrit- भगवद्गीता SAN-240
	General Paper-G2 नाटक व इतिहास SAN- 241	DSC-1D नाटक व इतिहास SAN-241
	Special Paper- S1 काव्यशास्त्र व अर्थशास्त्र SAN-242	DSE-1B काव्यशास्त्र व काव्य SAN-242
	Special Paper-S2 उपनिषदे SAN-243	DSE-2B उपनिषदे SAN-243
	--	SEC-2लेखन कौशल्य सर्जनशील लेखन SAN- 244
		DSC-3D- Minor Study Project- Subject in DSE-1B & 2B-Papers of Special subject. DEC-2- Skill based Course

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत

जून 2019 पासून लागू

सत्र तिसरे

MIL -1 भगवद्गीता - 15 वा अध्याय पुरुषोत्तम योग
(श्रेयांक तीन)

अभ्यासक्रमाची उद्दीष्टे-

- 1) संस्कृत साहित्यातील भगवद्गीतेचे महत्त्व प्रतिपादन करणे.
- 2) भारतीय तत्त्वज्ञानाची ओळख करणे.
- 3) पुरुषोत्तमयोग व दैवी-आसुरी संपत्तीविषयी जाणून घेणे.

घटक विश्लेषण-

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक (Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
1	भगवद्गीता- 1 ते 7 श्लोक	1	15
2	8 ते 13 श्लोक	1	15
3	14 ते 20 श्लोक	1	15
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		03	45

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6/9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्यादी दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण-	60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2019 पासून लागू
सत्र चौथे

MIL -2   भगवद्गीता - 16 वा अध्याय देवासूसंपद् विभाग योग
(श्रेयांक तीन)

घटक विश्लेषण-एकूण श्रेयांक (Total Credit) = 03

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक (Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
1	भगवद्गीता- 1 ते 8 श्लोक	1	15
2	9 ते 16 श्लोक	1	15
3	17 ते 24 श्लोक	1	15
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		03	45

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) भगवद्गीता- गोरखपूर प्रकाशन, गोरखपूर
- 2) भगवद्गीता- कर्मयोग, संपा. म. मो. केळकर, प्रकाशक- क.ब.चौ. उ. म. वि., जळगाव टीप-

- प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यामध्ये साठ (60) गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
- अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस (40) गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे-
- विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी व वर्तन- 10 गुण
- सादरीकरण (Presentation) PPT-Viva-voice = 30 एकूण-40

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6/9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्यादी दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
एकूण गुण-		60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2019 पासून लागू
नाटक व इतिहास- SAN-231

तिसरे सत्र

DSC -1C

(श्रेयांक दोन)

घटक विश्लेषण-

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक (Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
	Text		
1	वाल्मीकी व्यास अश्वघोष, कालिदास, भास	1	22
2	बाणभट्ट भवभूती शद्रक श्रीहर्ष भारवी	1	23
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		02	45

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6/9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	06
प्रश्न क्र. 2	लघुत्तरी प्रश्न (6/9)	12
प्रश्न क्र. 3	कवी परिचय द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घोत्तरी प्रश्न (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	टीपा द्या (3/5)	12
	एकूण गुण-	60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत

जून 2019 पासून लागू

भासनाटकद्वयम् - SAN-241

चौथे सत्र DSC -D (श्रेयांक दोन)

घटक विश्लेषण-

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक (Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
	Text		
1	कर्णभारम्	1	22
2	मध्यमव्यायोग	1	23
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		02	45

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) अभिजात संस्कृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. मंजूषा गोखले, डॉ. गौरी माहुलीकर, डॉ. उमा वैद्य, संपा. डॉ. सिंधु डांगे, ऋतायन प्रकाशन, मुंबई.
- 2) संस्कृत साहित्याचा सोपत्तिक इतिहास- वि.वा.करंबळेकर, नागपूर, 1954, प्रका. हिन्दु संस्कृती मंदिर, नागपूर
- 3) भासनाटकत्रयम्- म.मो. केळकर, दि.मा. हातवळणे, देशमुख
- 4) संस्कृत साहित्यातील कवी- नीला सोमलवार, कौमुदी प्रकाशन, नागपूर

टीप-

- प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यामध्ये साठ (60) गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
- अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस (40) गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे-
- विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी व वर्तन- 10 गुण
- सादरीकरण (Presentation) PPT-Viva-voice = 30 एकूण-40

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	वस्तूनिष्ठ प्रश्न (6/9)	06
प्रश्न क्र.1 आ	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषांतर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घोत्तरी प्रश्न (2/3)	12
प्रश्न क्र. 5	टीपा लिहा (3/5)	12
	एकूण गुण-	60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

व्दितीय वर्ष कला - संस्कृत

काव्यशास्त्र व काव्य- SAN-232- DSC -1A

तिसरे सत्र (श्रेयांक तीन)

जून 2019 पासून लागू

घटक विश्लेषण-

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक (Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
1	उल्हास 1	1	15
2	उल्हास 2	1	15
3	उल्हास 10- निवडक अलंकार- १.उपमा (श्रौती व आर्थी फक्त उपप्रकार नाही.)२. उत्प्रेक्षा ,३.रूपक, ४. अर्थानतरन्यास ५. अतिशयोक्ती ६.श्लेष ७.दृष्टांत ८.निदर्शना ९.विभावना १०.विशेषोक्ती	1	15
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		03	45

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	वस्तूनिष्ठ प्रश्न (6/9)	06
प्रश्न क्र.1 आ	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	06
प्रश्न क्र. 2	दोन वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	12
प्रश्न क्र. 3	अलंकार ओळखून स्पष्टीकरण द्या. (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	सोदाहरण अलंकार स्पष्ट करा. (2/3)	12
प्रश्न क्र. 5	दीर्घोत्तरी प्रश्न / विवेचक परिच्छेद (3/5)	12
	एकूण गुण-	60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत

कुमारसंभव (उमा-बटू संवाद) - SAN-242

DSC -1B चौथे सत्र (श्रेयांक तीन)

जून 2019 पासून लागू

घटक विश्लेषण-

एकूण श्रेयांक (Total Credit) = 03

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक (Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
	Text कुमारसंभव सर्ग ५ वा		
1	श्लोक - 1 ते 30	1	15
2	श्लोक - 31 ते 60	1	15
3	श्लोक - 61 ते 85	1	15
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		03	45

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) काव्यप्रकाश- मम्मटाचार्य, संपा. प्रा. नीला सोमलवार, कौमुदी प्रकाशन, नागपूर
- 2) काव्यप्रकाश- मम्मटाचार्य, संपा. प्रा. अर्जून वाडकर, पुणे
- 3) कुमारसंभवम्- कालिदास, संपा- डॉ.अशुमती जुनाखे, प्रसाद प्रकाशन, पुणे
- 4) कुमारसंभवम्- कालिदास, संपा- डॉ. रुपाली कापरे, अहमदनगर

टीप-

- प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यामध्ये साठ (60) गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
- अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस (40) गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे-
- विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी व वर्तन- 10 गुण
- सादरीकरण (Presentation) PPT-Viva-voice = 30 एकूण-40

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	वस्तूनिष्ठ प्रश्न (6/9)	06
प्रश्न क्र.1 आ	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	06
प्रश्न क्र. 2	दोन वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	12
प्रश्न क्र. 3	भाषांतर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (2/3)	12
प्रश्न क्र. 5	दीर्घोत्तरी प्रश्न / विवेचक परिच्छेद (3/5)	12
	एकूण गुण-	60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत

तर्कसंग्रह व उपनिषद - SAN-233

DSC -2A

तिसरे सत्र

(श्रेयांक तीन)

जून 2019 पासून लागू

घटक विश्लेषण-

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक (Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
1	तर्कसंग्रह	1	15
2	तर्कसंग्रह	1	15
3	तर्कसंग्रह	1	15
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		03	45

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	वस्तूनिष्ठ प्रश्न (6/9)	06
प्रश्न क्र.1 आ	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषांतर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (2/3)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घोत्तरी प्रश्न (2/3)	12
प्रश्न क्र. 5	विवेचक परिच्छेद (3/5)	12
एकूण गुण-		60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत

कठोपनिषद - SAN-233

DSC -2B चौथे सत्र (श्रेयांक तीन)

जून 2019 पासून लागू

घटक विश्लेषण-

अ.क्र. (Sr. No.)	घटक (Unit)	श्रेयांक (Credit)	घड्याळी तासिका (Clock hour)
1	कठोपनिषद	1	15
2	कठोपनिषद	1	15
3	कठोपनिषद	1	15
एकूण श्रेयांक (Total Credit) व घड्याळी तासिका (Clock hour)		03	45

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) तर्कसंग्रह- अन्नभट्ट - संपा. नलिनी चाफेकर, मुंबई
- 2) कठोपनिषद- स्वामी चिन्मयानंद, प्रका. सेन्ट्रल चिन्मय मिशन ट्रस्ट, कानपूर
- 3) कठोपनिषद्- स. कृ. देवधर- प्रसाद प्रकाशन, पुणे

टीप-

- प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन एकूण शंभर गुणांमध्ये होईल. त्यामध्ये साठ (60) गुणांची विद्यापीठ परीक्षा होईल आणि चाळीस गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी असतील.
- अंतर्गत मूल्यमापनाच्या चाळीस (40) गुणांची विभागणी पुढीलप्रमाणे-
- विद्यार्थ्यांची तासिकांना हजेरी व वर्तन- 10 गुण
- सादरीकरण (Presentation) PPT-Viva-voice = 30 एकूण-40

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	वस्तूनिष्ठ प्रश्न (6/9)	06
प्रश्न क्र.1 आ	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6/9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषांतर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (2/3)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घोत्तरी प्रश्न (2/3)	12
प्रश्न क्र. 5	विवेचक परिच्छेद (3/5)	12
	एकूण गुण-	60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत

DSC -3D तिसरे व चौथे सत्र

जून 2019 पासून लागू- (श्रेयांक : दोन)

सत्र ३ रे SEC 1 -SAN -234 - लेखन कौशल्ये -मुद्रित शोधन

अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये :-

१. मुद्रितशोधनाचे स्वरूप आणि आवश्यकता जाणून घेणे.
२. मुद्रितशोधनाचे कौशल्ये आत्मसाद करणे.
३. मुद्रितशोधनाच्या खुणा, अर्थ आणि उपयोजन याबाबत जाणून घेणे.
४. विरामचिन्हे आणि लेखनविषयक नियमयांचे स्वरूप जाणून घेणे.
५. मुद्रितशोधनाचा सराव करणे.

	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तास
१.	१. मुद्रितशोधन स्वरूप व प्रक्रिया २. मुद्रित माध्यमांसाठी लेखन - जाहिरात, बातमी लेखन , पत्रलेखन	०१	१५
२.	१. संस्कृत पत्रकारितेचा आणि नियतकालिक इतिहास २. इंटरनेट वरील दैनिके	०१	१५
	एकूण श्रेयांक	०२	३०

संदर्भ साहित्य :

१. संस्कृत पत्रकारिता इतिहास और अनुनातन स्वरूप, बालादेवानंद सागर

* <https://sanskritaprasruti.wordpress.com/2016/11/27/संस्कृत-पत्रकारिता-इतिहास>

२. संस्कृत भाषी - जगदानंद झा , संस्कृतसर्जना www.sanskritsarjana.in

३. पंचम सोपान : नियतकालिक साहित्य ,shodhganga.infitbnet.ac.in

४. सुबोध संस्कृत लेखन - सौ. प्रतिभा साठे - नीतिन प्रकाशन, पुणे

५. संस्कृत पत्रकारीताका इतिहास , डॉ रामगोपाल मिश्र, विवेक प्रकाशन, C/११/१७ मॉडेल टाऊन, दिल्ली

६. मुद्रित माध्यमांसाठी लेखन कौशल्य , श्री अरुण खोरे, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	वस्तूनिष्ठ प्रश्न. (6/8)	06
प्रश्न क्र.1 आ	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (6/8)	06
प्रश्न क्र. 2	बातमी/जाहिरात/पत्र संस्कृतात तयार करा. (3/4)	12
प्रश्न क्र. 3	विवेचक परिच्छेद. (2/3)	12
प्रश्न क्र. 4	दीर्घोत्तरी प्रश्न. (2/3)	12
प्रश्न क्र. 5	टीपा द्या. (3/4)	12
	एकूण गुण-	60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत DSC -3D

तिसरे व चौथे सत्र

जून 2019 पासून लागू (श्रेयांक : दोन)

सत्र ४ थे - SAN -244 -SEC 2- लेखन कौशल्ये - सर्जनशील लेखन

अभ्यासक्रमाची वैशिष्ट्ये :-

- १.सर्जनशील लेखनाचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्य जाणून घेणे.
- २.सर्जनशील लेखनाची कौशल्ये आत्मसाद करणे.
- ३.सर्जनशील लेखनाची प्रक्रिया जाणणे.
४. साहित्य प्रकारातील सर्जनशील लेखनप्रक्रिया समजून घेणे.

घटक क्र	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तास
१.	सर्जनशील लेखन: स्वरूप व वैशिष्ट्य १.वाक्यरचना- नाम, सर्वनाम, धातू २.वाक्यरचना(लट, लृट, लोट, विधीलिङ्ग लकार)	०१	१५
२.	१..एखादी घटना / प्रसंग / अनुभव यांना केंद्रस्थानी ठेऊन लेखन करणे.(निबंध, कथा, यात्रा प्रसंग, अनुभव) २. विद्यार्थ्यांना विषय देऊन संवादात्मक लेखनाचा सराव करणे.	०१	१५
	एकूण श्रेयांक	०२	३०

संदर्भ साहित्य :

१. संस्कृत रचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी, ज्ञानपीठ प्रकाशन, वाराणसी
२. संस्कृत शिक्षणसरणी - आचार्य राम शस्त्री, चौखंबा प्रकाशन, वाराणसी
३. प्रौढ रचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी
- ४.प्रारंभिकरचनानुवाद कौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी
५. पञ्चन्तत्रकथा- डॉ. विश्वास, संस्कृतभारती, बेङ्गलुरु
- ६.संस्कृत वदतु, संस्कृतभारती, दिल्ली
७. रम्यकथा, संपा आणि प्रकाशिका सौ. विनोदिनी जोशी, मुम्बई

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ.क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्र.1 अ	वस्तूनिष्ठ प्रश्न. (6/8)	06
प्रश्न क्र.1 आ	एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (6/8)	06
प्रश्न क्र. 2	संस्कृतात प्रासंग लिहा. (3/4)	12
प्रश्न क्र. 3	कथा आणि अनुभव लिहा. (2/3)	12
प्रश्न क्र. 4	संस्कृत संवाद लिहा. (2/3)	12
प्रश्न क्र. 5	टीपा द्या. (3/4)	12
	एकूण गुण-	60

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

द्वितीय वर्ष कला - संस्कृत

DSC -3D- चौथे सत्र

जून 2019 पासून लागू

DSE- 3D Minor Study Project (श्रेयांक-2)-DSE- 1B & 2B

या स्पेशल विषयावर प्रकल्प तयार करणे.

DSE 1 आणि DSE 2 मध्ये संस्कृत विषय निवडणाऱ्या विद्यार्थ्यांना ४ थ्या सत्रात लघु अभ्यास प्रकल्प ही अभ्यासपत्रिका अनिवार्य आहे.

उद्दिष्टे:-

- 1) भाषेच्या संशोधनावृत्तीस चालना देणे.
- 2) संशोधन विषयाची निवड, संशोधन कसे करावे हे ज्ञान अवगत करून देणे.
- 3) संशोधनाचे स्वरूप समजावून घेणे.
- 4) संशोधनाच्या पध्दती समजावून घेणे
- 5) वाङ्मयीन अभ्यासचा दृष्टीकोन समाजामध्ये वाढीस लावणे.

घटक विश्लेषण -

6)

सादर अभ्यासपत्रिकेच्या शंभर गुणांच्या परीक्षेचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे आहे.

अंतर्गत परीक्षा 40 गुण	सादरीकरण (Presentation)- PPT Seminar	30 गुण
	वर्गातील उपस्थिती व वर्तन	10 गुण
विद्यापीठ परीक्षा (60 गुण)	लघुअभ्यास प्रकल्प	60 गुण
	एकूण गुण	100 गुण

घटक विश्लेषण
पुढील घटक मुद्द्याच्या अनुशंगाने विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करावे.
१.संशोधन म्हणजे काय ?
२.संशोधना साठी विषयाची निवड कशी करावी ?
३.संशोधनाची उद्दिष्टे , गृहीतक , व्याप्ती , मर्यादा कशी निश्चित करावी ?
४.संशोधनासाठी आवश्यक माहिती संकलन कसे करावे? (संदर्भ ग्रंथ, नियतकालिके, प्रश्नावली, सर्वेक्षण, मुलाखत)
५.संदर्भ कसे कशा प्रकारे नोंदवावेत ? संदर्भासूची कशी तयार करावी
६.प्रकल्प लेखनाची भाषा कशी असावी ?
७.लघुअभ्यास प्रल्पाची मांडणी कशी करावी ?
एकूण श्रेयांक ०२ व घड्याळी तासिका ०३

महत्त्वाचे

- १.लघुअभ्यास प्रकल्पाची पृष्ठ संख्या किमान ३०-४० पृष्ठे असणे अनिवार्य आहे.
२. लाघुअभ्यास प्रकल्प हा समाजपयोगी असावा.अश्याच विषयाला प्राधान्य द्यावे.
- ३.लघुअभ्यास प्रकल्प द्यावे.
- ४.लाघुअभ्यास प्रकल्पाच्या पहिल्या पानावर विषय – शिक्षक, विभागप्रमुख आणि प्राचार्य यांच्या स्वाक्षरी असणे अनिवार्य आहे.
५. सत्र संपण्याआधी विद्यार्थ्यांनी अभ्यासप्रकल्प संबंधित विषय शिक्षकाकडे जमा करावे.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
एस. वाय. बी. ए.

जून 2019 पासून आमलात येणारा अभ्यासक्रम
रोजगाराच्या उपलब्ध होणा-या संधी

- शाळा व महाविद्यालय शिक्षक, प्राध्यापक.
- तुलनात्मक भाषेच्या अभ्यासाची संशोधनात संधी.
- भाषाशास्त्रीय दृष्टीकोनातून देश, विदेशात संशोधनास संधी.
- भाषांतर करण्याचा रोजगार (उदा. आयुर्वेद कंपनी इ.).
- शीलालेख, ताम्रपट, भुर्जपत्र, हस्तलिखित शास्त्रातून पुरातत्त्व विभागात काम करण्याची संधी.
- भाषाप्रभुत्व असल्यास आकाशवाणी, दूरदर्शनवरून निवेदक, सूत्रसंचालक रुपाने काम करण्याची संधी.
- भाषालिखाणतून वृत्तपत्रातून लेखनाची संधी.
- संगणकद्वारा भाषाविषयक वेगवेगळे सॉफ्टवेअर तयार करण्याची संधी.
- मतिमंद मुलांना उच्चारण्यासाठी संस्कृत भाषेच्या माध्यमातून उच्चारण शुध्दीसाठी वर्ग घेणे. उत्तम वक्ता होणे.
- स्पर्धा परीक्षांमध्ये जसे MPSC, UPSC मध्ये संस्कृत मुख्य विषय म्हणून निवड करता येतो.
- भारतीय सैन्यदलात धर्मगुरु पदाकरीता संधी.
- भाषाविषयक कोश प्रकल्प निर्मितीमध्ये संधी.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

KAVYITRI BAHINABAI CHAUDHARI
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY
JALGAON

मानविकी विद्याशाखा

Choice Based Credit System (CBCS)

रुचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम

Syllabus For

S. Y. B. A.

HINDI

(IIIrd & IVth Semester)

w.e.f. June 2019

Choice Based Credit System (CBCS)

रूचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम

बी. ए. द्वितीय वर्ष : तृतीय/चतुर्थ सत्र

हिंदी पाठ्यक्रम तालिका

तृतीय सत्र

Sr. No.	Subject Code	Title of Paper	Credits (श्रेयांक)
1	MIL-HIN - 236	लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (लघुकथा)	03
2	DSC-HIN 231 (A)	कथेत्तर गद्य विधाएँ	02
3	DSC-HIN 231 (B)	प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)	02
4	SEC-HIN - 234	भाषिक संप्रेषण	03
5	DSE-HIN 232	काव्यशास्त्र	03
6	DSE-HIN 233	उपन्यास विधा (समय सरगम)	03

चतुर्थ सत्र

Sr. No.	Subject Code	Title of Paper	Credits (श्रेयांक)
1	MIL-HIN - 246	लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (गीत-नवगीत)	03
2	DSC-HIN-241 (A)	श्रेष्ठ हिंदी एकांकी	02
3	DSC-HIN-241 (B)	प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)	02
4	DSC-HIN-245	लघु अध्ययन परियोजना (Project)	03
5	SEC-HIN 244	अनुवाद विज्ञान	02
6	DSE-HIN 242	काव्यशास्त्र	03
7	DSE-HIN 243	नाटक विधा (धरती आबा)	03

- MIL : Media Information Literacy (सूचना एवं संचार माध्यम सजगता)
- DSC : Discipline Specific Core Course (मुख्यांश पाठ्यक्रम)
- SEC : Skill Enhancement Course (कौशल विकास संवर्धन पाठ्यक्रम)
- DSE : Discipline Specific Elective Course (अनुशासित विशेष वैकल्पिक पाठ्यक्रम)

महत्वपूर्ण सूचनाएँ :

1. MIL (सूचना एवं संचार माध्यम-ज्ञान) यह अनिवार्य पाठ्यक्रम है। द्वितीय वर्ष में प्रवेशित प्रत्येक छात्र को मराठी,हिंदी,संस्कृत,पाली,अर्धमागधी इनमें से महाविद्यालय में उपलब्ध अंग्रेजी विषय को छोड़कर किसी भी एक भाषा का MIL पाठ्यक्रम के रूप में चयन करना अनिवार्य है।
2. DSC-1 (C) A कथेत्तर गद्य विधाएँ और DSC-1 (C) B प्रयोजनमूलक हिंदी इन वैकल्पिक पाठ्यक्रमों में से किसी एक ही पाठ्यक्रम का चयन करना है।
3. DSE-I A और DSE-II A इन हिंदी अनुशासित विशेष स्तर पाठ्यक्रम का चयन करने वाले छात्रों को चतुर्थ सत्र में DSC -III (D) लघु अध्ययन परियोजना हेतु हिंदी विषय का पाठ्यक्रम DSC -III (D) Hindi का चयन करना अनिवार्य है। लघु अध्ययन परियोजना लेखन का यह पाठ्यक्रम केवल चतुर्थ सत्र के लिए ही है।
4. तृतीय एवं चतुर्थ सत्र के अंतर्गत रखा गया SEC-I और SEC-II इन कौशल विकास संवर्धन Skill Enhancement Course पाठ्यक्रम में छात्र महाविद्यालय में उपलब्ध किसी भी पाठ्यक्रम का चयन कर सकते हैं।
5. छात्रों को आगे स्नातकोत्तर कक्षा में जिस विषय का चयन करना है उस विषय में स्नातक स्तर की उपाधि लेते समय कम से कम 24 क्रेडिट होना अनिवार्य है।
6. प्रत्येक पाठ्यक्रम के अध्यापनार्थ 45 तासिकाएँ निर्धारित हैं।
7. प्रत्येक पाठ्यक्रम 100 अंकों का है जिसमें से 40 अंक अंतर्गत मूल्यांकन हेतु तथा 60 अंक सत्रांत परीक्षा हेतु निर्धारित है।

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
मानविकी विद्याशाखा

Choice Based Credit System (CBCS)

रुचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम

द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र

MIL- HINDI

MIL-HIN - 236 लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (लघुकथा)

✦ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- 1) छात्रों को रचनात्मक लेखन के सैध्दांतिकी से अवगत कराना।
- 2) अभिव्यक्ति के विविध क्षेत्रों से छात्रों का परिचय करवाना।
- 3) रचनात्मक लेखन के विविध रूपों से छात्रों को परिचित कराना।
- 4) हिंदी लघुकथाओं के माध्यम से रचनात्मक लेखन की सर्जन प्रक्रिया को दर्शाना।
- 5) हिंदी लघुकथाओं के माध्यम से मानवीय मूल्यों का संवर्धन एवं संरक्षण करना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई - I मीडिया लेखन :

- 1) पत्रकारिता : स्वरूप, महत्त्व एवं आवश्यकता
- 2) पत्रकारिता के प्रकार : ग्रामीण पत्रकारिता, कृषी पत्रकारिता, दूरदर्शन पत्रकारिता, फिल्मी पत्रकारिता, वेब पत्रकारिता एवं खेल पत्रकारिता।
- 3) विज्ञापन : स्वरूप, महत्त्व एवं आवश्यकता, विज्ञापन के प्रकार

इकाई - II साहित्य लेखन : कहानी एवं लघुकथा

- 1) कहानी एवं लघुकथा का उद्भव एवं विकास
- 2) कहानी एवं लघुकथा के तत्त्वों का विवेचन
- 3) कहानी एवं लघुकथा में अंतर

इकाई III पाठ्यपुस्तक : हिंदी की प्रतिनिधि लघुकथाएँ (1875 - 2015)

संपादक : डॉ. रामकुमार घोटड़

प्रकाशक - नमन प्रकाशन

423/1, अंसारी रोड, दरियागंज, नई दिल्ली - 110002

संस्करण - 2007

- ✦ निर्धारित पाठ्यपुस्तक की निम्नलिखित लघुकथाएँ अध्ययन-अध्यापनार्थ रखी गई है :-

1.	एक टोकरी भर मिट्टी - माधवराव सप्रे	11	विश्वास - सतीशराज पुष्करणा
2	झलमला - पदुमलाल पुन्नालाल बख्शी	12	अपना-पराया - हरिशंकर परसाई
3	अधिकारी पाकर - माखनलाल चतुर्वेदी	13	समय समय की बात - ब्रजभूषण सिंह आदर्श

4	कलावती की शिक्षा - जयशंकर प्रसाद	14	आम आदमी - शंकर पुणतांबेकर
5	बड़ा क्या है ? - पं. हजारीप्रसाद द्विवेदी	15	इतिहास पुरूष - डॉ. श्यामसुंदर दास
6	सेठ जी - कन्हैयालाल मिश्र प्रभाकर	16	रिश्ता - चित्रा मुद्गल
7	राष्ट्र का सेवक - मुंशी प्रेमचंद	17	सुहाग-व्रत - डॉ. शंकुतला किरण
8	गिलट - उपेन्द्रनाथ 'अशक'	18	रक्षा - गोविंद शर्मा
9	शौचालय - विनोबा भावे	19	सफाई अभियान - अंजीव अंजुम
10	बीज बनने की राह - रामधारी सिंह दिनकर	20	अंतर - रतनकुमार सांभरिया

संदर्भ पुस्तकें :

१. भारत का हिंदी लघुकथा संसार : संपादक डॉ. रामकुमार घोटड़, साहित्य सागर प्रकाशन, चौड़ा रस्ता, जयपुर
२. प्रतिनिधि लघुकथा शतक - रत्नकुमार सांभरिया, अनामय प्रकाशन, जयपुर
३. लघुकथा संग्रह भाग दो - जयमन्त मिश्र, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली
४. रचनात्मक लेखन - संपा. रमेश गौतम, भारतीय ज्ञानपीठ, नई दिल्ली
५. दृश्य-श्रव्य माध्यम लेखन - डॉ. राजेन्द्र मिश्र, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली
६. हिंदी की समकालीन लघुकथाएँ - डॉ. रामकुमार घोटड़, वाङ्मय प्रकाशन, जयपुर
७. सामाजिक सरोकार की लघुकथाएँ - डॉ. रामकुमार घोटड़, वाङ्मय प्रकाशन, जयपुर
८. प्रयोजनमूलक हिंदी और पत्रकारिता - डॉ. दिनेश प्रसाद सिंह, वाणी प्रकाशन, नयी दिल्ली
९. प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. दक्षा हिमावत-अभय प्रकाशन
१०. प्रयोजनमूलक हिंदी : अधुनातन आयाम-डॉ. अंबादास देशमुख, शैलजा प्रकाशन, कानपुर
११. प्रयोजनमूलक हिंदी चिन्तन-अनुचिन्तन संपादक डॉ. सुधाकर शेंडगे, विकास प्रकाशन, कानपुर
१२. जनसंचार का समाजशास्त्र लक्ष्मिंद्र चोपडा, आधार प्रकाशन, पंचकुला हरियाणा
१३. जनसंचार माध्यमों में हिंदी-चन्द्र कुमार, क्लासिकल पब्लिशिंग कम्पनी, नयी दिल्ली
१४. ईलेक्ट्रॉनिक मीडिया और चुनौतियाँ सम्पादक -रवींद्र कालिया, भारतीय ज्ञानपीठ, नयी दिल्ली
१५. सृजनात्मक लेखन और संचार क्षमता-प्रो. जयमोहन, एम.एस/डॉ. सुमा.एम.एस, वाणी प्रकाशन, नयी दिल्ली
१६. हिंदी पत्रकारिता कल और आज- डॉ. ऋचा, शर्मा नमन प्रकाशन, नई दिल्ली
१७. आधुनिक पत्रकारिता के विविध आयाम- डॉ. बी.आर. बारड/डॉ. डी.एम. दोमडिया, रावत प्रकाशन, नयी दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई III पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (आठ में से छः)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (आठ में से छः)	06
प्र. क्र. 2) इकाई III पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (दो में से एक)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
मानविकी विद्याशाखा
Choice Based Credit System (CBCS)
रूचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम
बी.ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र
DSC-HIN 231 (A) : कथेत्तर गद्य विधाएँ

◆ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) कथेत्तर गद्य विधा का विकासात्मक परिचय प्रस्तुत कराना।
- 2) कथेत्तर गद्य विधा की कालजयी रचनाओं से छात्रों को परिचित कराना।
- 3) कथेत्तर गद्य विधा की रचनाओं के माध्यम से छात्रों में मूल्य संवर्धन कराना।
- 4) कथेत्तर गद्य विधा की रचनाओं के माध्यम से छात्रों में सामाजिक संवेदनशीलता को बढ़ावा देना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

हिंदी अध्ययन मंडल, कबचौउमवि, जलगाँव द्वारा संपादित पाठ्यपुस्तक -
कथेत्तर गद्य विधाएँ (प्रतिनिधि रचना) - वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली।
संपादित पुस्तक में से निम्न प्रतिनिधिक रचनाएँ अध्ययनार्थ रखी गई हैं :-

इकाई - I

- निबंध : राष्ट्र का स्वरूप - डॉ. वासुदेव शरण अग्रवाल
- संस्मरण : तीस बरस का साथी : रामविलास शर्मा - अमृतलाल नागर
- रेखाचित्र : रज़िया - रामवृक्ष बेनीपुरी
- जीवनी अंश : धरती और धान - पांडेय बेचन शर्मा 'उग्र'
- आत्मकथा अंश : चोरी और प्रायश्चित्त - महात्मा गांधी
- रिपोर्ताज : अदम्य जीवन - डॉ. रांगेय राघव
- यात्रा वर्णन : पतझर के पात - अज्ञेय
- व्यंग्य : एक गोप कक्ष - डॉ. शंकर पुणतांबेकर
- डायरी : प्रवास की डायरी - डॉ. हरिवंशराय बच्चन
- संबोधन : युवाओ से - स्वामी विवेकानंद

इकाई - II प्रात्यक्षिक लेखन (कोई चार)

- शरीर के भिन्न-भिन्न अवयवों पर केन्द्रित निबंध लेखन।
- सामाजिक जीवन यापन करते समय जिस किसी ने भी आपको प्रभावित किया हो उससे जुड़ी हुई संस्मरणीय यादों का वर्णन।
- गाँव, गली और मुहल्ले के किसी व्यक्ति का रेखाचित्र।
- व्यक्तिगत जीवन से जुड़ी किसी यात्रा का वर्णन।

- जीवन यापन करते समय बोली गई, सुनी गई या पढ़ी हुई व्यंग्योक्तियों का संकलन एवं अर्थ विवेचन।
- जीवन यापन करते समय आए किसी एखाद् सुखद या दुःखद या अन्य प्रसंग का वर्णन।
- आत्मकथात्मक लेखन।
- गाँव, गली और मुहल्ले में स्थित किसी विशेष व्यक्ति से साक्षात्कार कर उसका लेखन।
- वर्तमान दशक की हिंदी पत्र-पत्रिकाओं में प्रकाशित निबंध, संस्मरण, रेखाचित्र, यात्रा वर्णन, रिपोर्ताज, व्यंग्य, जीवनी और आत्मकथा की आलोचना।

● **संदर्भ पुस्तकें :-**

1. हिंदी आत्मकथाएँ संदर्भ और प्रकृति - डॉ. श्यामसुंदर पाण्डेय, विनय प्रकाशन, कानपुर
2. काव्यशास्त्र : विविध आयाम - संपा. मधु खराटे, विद्या प्रकाशन, कानपुर
3. सुबोध काव्यशास्त्र - डॉ. जालिंदर इंगळे , चंद्रलोक प्रकाशन, कानपुर
4. हिंदी आत्मकथा - डॉ. नारायण शर्मा, पुस्तक संस्थान, कानपुर
5. श्रेष्ठ हिंदी निबंधकार - सुरेश गुप्त, अशोक प्रकाशन, दिल्ली
6. हिंदी व्यंग्य परंपरा में शंकर पुणतांबेकर का योगदान - अनुपमा प्रभुणे, अन्नपूर्णा प्रकाशन, कानपुर
7. अमृतलाल नागर का जीवनपरक उपन्यास - डॉ. सुरेखा झाडे, अमन प्रकाशन, कानपुर
8. रामवृक्ष बेनीपुरी - रामबच्चन राय, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली
9. रामवृक्ष बेनीपुरी रचना संचयनी - मस्तराम कपूर, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली
10. रांगेय राघव - मधुरेश, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई I पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

(इकाई II यह प्रात्यक्षिक लेखन के लिए है।)

बी.ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र

DSC-1 (C) A HINDI : कथेत्तर गद्य विधाएँ इस पाठ्यक्रम के लिए वैकल्पिक पाठ्यक्रम

DSC-HIN 231 (B) प्रयोजनमूलक हिंदी

पाठ्यक्रम का उद्देश्य :

1. शब्द संसाधन के अंतर्गत छात्रों को मुहावरों का अर्थ बताकर वाक्य में प्रयोग करने का प्रशिक्षण देना।
2. संपादन की कला से छात्रों को अवगत कराना।
3. श्रव्य और दृश्य संचार के विविध माध्यमों से छात्रों को परिचित कराना।
4. मुद्रित माध्यम तथा संक्षेपण और पल्लवन का सामान्य परिचय कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई - I

- शब्द संसाधन : मुहावरों का अर्थ एवं वाक्य में प्रयोग।
- संपादन कला : अर्थ, तत्त्व, प्रकार, संपादकीय लेखन।
- संचार माध्यम और हिंदी भाषा : श्रव्य और दृश्य माध्यम - रेडिओ, दूरदर्शन, सिनेमा, कम्प्यूटर (संगणक), इंटरनेट का सामान्य परिचय, माध्यमों की उपयोगिता और हिंदी भाषा प्रयोग।
- मुद्रित माध्यम : पत्र, पत्रिका, पोस्टर, हैंडबिल में हिंदी भाषा प्रयोग।
- संक्षेपण, पल्लवन।

इकाई - II प्रात्यक्षिक लेखन (कोई चार)

- हिंदी मुहावरों और कहावतों का अर्थ बताकर उनका वाक्य में प्रयोग।
- हिंदी समाचार पत्रों में प्रकाशित संपादकीय लेखन का विवेचन एवं विश्लेषण।
- संपादन कला का अर्थ बताकर स्वरूप का प्रतिपादन।
- संपादन कला के विविध प्रकारों का विवेचन।
- संपादन कला के प्रमुख तत्वों का विवेचन एवं विश्लेषण।
- श्रव्य और दृश्य हिंदी संचार माध्यमों का परिचय।
- आकाशवाणी तथा एफ.एम रेडियों पर प्रसारित होने वाले हिंदी कार्यक्रमों का विवेचन।
- दूरदर्शन पर प्रसारित होने वाले हिंदी कार्यक्रमों का विवेचन।
- वर्तमान दशक में प्रसारित हिंदी सिनेमा की सूची बनाकर उसकी कथा का संक्षिप्त परिचय।
- संगणक प्रणाली के लाभों का विवेचन।
- संचार के विविध माध्यमों में हिंदी के बढ़ते प्रभाव का विश्लेषण।
- मुद्रित माध्यमों में हिंदी भाषा के प्रयोग की बढ़ती संभावनाओं का विवेचन।

* प्रयोजनमूलक हिंदी हेतु मुहावरे नमूना सूची *

मुहावरों की नमूना सूची :

आग में घी डालना - क्रोध को भडकाना
आग लगाना-चुगली करना
अक्ल चरने जाना - बुद्धि नष्ट हो जाना
उलटी - सीधी सुनाना - फटकारना
एक आँख से देखना - समान व्यवहार करना
उँट के मुँह में जीरा - ज्यादा आवश्यकता वाले को कम देना
कमर टूटना - निराश हो जाना
कलई खुलना - भेद खुल जाना
खून के घूँट पीना -सह लेना , गुस्से को पी जाना
गले का हार बनना-अति प्रिय होना
गंगा नहाना-निवृत्त होना
घास खोदना-व्यर्थ समय बिताना
घर का बोझ उठाना-घर बार संभालना
घर सिर पर उठा लेना -शोर मचाना
घाट-घाट का पानी पीना - जगह - जगह घूमना
घोड़े बेचकर सोना - बेफिक्र हो जाना
चाँद पर धूल उड़ाना-निर्दोष व्यक्ति में दोष निकालना
चिराग लेकर ढूँढना -तलाश करना
छक्के छुड़ाना - पराजित करना
छोटा मुँह बड़ी बात करना - हैसियत से बड़ी बात करना
जबान में लगाम न होना - उलटा - सीधा बकना
जान से हाथ धोना- जान गवाना
झक मारना - व्यर्थ में समय गवाना
टॉग अडाना - बाधा डालना
टका-सा जबाब देना - साफ इंकार करना
ढाक के तीन पात - जैसे के तैसे
तारे गिनना - नींद न आना
दिन काटना - समय बिताना
पट्टी पढ़ाना - बहकाना
बालू की भीत जमाना - असंभव की आशा करना
भीगी बिल्ली बनना - चुपचाप रहना
विष उगलना- किसी के विरुद्ध अनाप-शनाप कहना
आस्थिन का सौंप - विश्वासघाती
आसमान टूटना- विपत्ति में पडना
खिचड़ी पकाना - गुप्त रूप से कार्य करना
गाजर - मूली समझना - अत्यंत शक्तिहीन समझना
टेढी खीर - कठिन कार्य
दाँत खट्टे करना - पराजित करना

दाल न गलना	-	कार्य न बनना
नाक रगडना	-	गिडगिडाना
पासा पलटना	-	परिस्थिति बदलना
बगल झॉकना	-	उत्तर न देना
भण्डा फूटना	-	भेद खुलना
मुँह फुलाना	-	असंतुष्ट होना , नाराज होना
रंग में भंग	-	आनंद में विघ्न
लट्टू होना	-	मुग्ध होना
हाथ मलना	-	पछताना
हवाई किले बनाना	-	निराधार बातें सोचना
अंधे की लकड़ी	-	एकमात्र सहारा
आँखों से गिरना	-	आदर घटना

● **संदर्भ ग्रंथ :**

- 1) मानक हिंदी और भाषा - डॉ. भोलानाथ तिवारी
प्रभात प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 2) प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम - डॉ. अंबादास देशमुख
शैलजा प्रकाशन, कानपुर
- 3) हिंदी भाषा का प्रयोजनमूलक स्वरूप - डॉ. कैलासचंद्र भाटिया
साहित्य भवन प्रा. लि., इलाहाबाद
- 4) दृश्य-श्रव्य माध्यम लेखन - डॉ. राजेंद्र मिश्र
तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली - 2
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी भाग 2 और भाग 3 - डॉ. उर्मिला पाटील
अतुल प्रकाशन, कानपुर
- 6) प्रायोगिक व्याकरण एवं पत्रलेखन - डॉ. गोस्वामी
विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 7) वैश्वीकरण और हिंदी मानकीकरण - डॉ. हणमंतराव पाटील
विद्या प्रकाशन, कानपुर

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित हिंदी मुहावरों का अर्थ देकर वाक्य में प्रयोग। (8 में से 6)	12
प्र. क्र. 2) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) अ) दिए गए परिच्छेद पर एक तिहाई शब्दों में संक्षेपण करना।	06
आ) दी गई चार उक्तियों में से किसी एक का पल्लवन करना।	06
(इकाई II यह प्रात्यक्षिक लेखन के लिए है।)	

DSC-HIN 231 (A) और DSC-HIN 231 (B)

इन प्रात्यक्षिक पाठ्यक्रमों के संदर्भ में

कुछ महत्वपूर्ण सूचनाएँ :-

- प्रस्तुत पाठ्यक्रम की पहली इकाई पर 60 अंकों की लिखित परीक्षा विश्वविद्यालय के द्वारा सत्र के अंत में संपन्न होगी।
- प्रत्येक सत्र में 40 अंक प्रात्यक्षिक परीक्षा के लिए होंगे।
- पाठ्यक्रम के इकाई -II में उल्लेखित विषयों में से किन्हीं चार विषयों पर चार प्रात्यक्षिक छात्रों को प्रात्यक्षिक कापी में लिखने हैं।
- प्रात्यक्षिक कापी के प्रथम पृष्ठ पर छात्र का नाम, कक्षा, रोल नंबर, विषय का नाम तथा प्रात्यक्षिक का शीर्षक स्पष्ट रूप में उल्लेखित हो। प्रथम पृष्ठ पर ही विषय से संबंधित आचार्य का तथा प्रधानाचार्य का नाम तथा हस्ताक्षर होना अनिवार्य है।
- प्रस्तुत प्रात्यक्षिक कापी का मूल्यांकन विषय से संबंधित आचार्य को ही करना है।
- प्रात्यक्षिक लेखन संबंधि मार्गदर्शन हेतु 30 तासिकाओं का प्रावधान है।
- सत्र के अंत में विषय शिक्षक को प्रत्येक छात्र की मौखिक परीक्षा लेनी है जिसे 15 अंक निर्धारित है।
- अंतर्गत अंकों की जानकारी पहले जिस प्रकार प्रधानाचार्य के हस्ताक्षर के साथ विश्वविद्यालय को दी जाती थी उसी परंपरा के अनुसार प्रात्यक्षिक परीक्षा में प्राप्त अंकों का विवरण भी विश्वविद्यालय को प्रेषित करना है।
- मूल्यांकन के पश्चात प्रात्यक्षिक कापी विषय से संबंधित आचार्य को प्रधानाचार्य के पास जमा करनी है।
- प्रात्यक्षिक परीक्षा हेतु निर्धारित 40 अंकों का विभाजन निम्न प्रकार से होगा :-

अंतर्गत प्रात्यक्षिक परीक्षा	प्रात्यक्षिक कापी/फाईल	20
	मौखिक परीक्षा	15
	उपस्थिति	05
	कुल अंक	40

बी.ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र
SEC-HIN - 234 : भाषिक संप्रेषण

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) हिंदी भाषा के भाषिक स्वरूप से छात्रों को परिचित कराना।
- 2) भाषिक संप्रेषण की सैद्धांतिकी से छात्रों को परिचित कराना।
- 3) संप्रेषण के प्रमुख प्रकारों से छात्रों का परिचय कराना।
- 4) मौखिक संप्रेषण के विविध रूपों से छात्रों को अवगत कराना।
- 5) लिखित संप्रेषण के विविध रूपों से छात्रों को अवगत कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I - भाषिक संप्रेषण :-

अ) हिंदी का भाषिक स्वरूप :

भाषा की परिभाषा एवं स्वरूप, भाषा की विशेषताएँ, भाषा के विविध रूप : मातृभाषा, सृजनात्मक भाषा, संचार भाषा, राजभाषा, राष्ट्रभाषा, विश्वभाषा, भाषा के प्रकार्य।

आ) संप्रेषण का सैद्धांतिक विवेचन :-

संप्रेषण का अर्थ, परिभाषा एवं स्वरूप, संप्रेषण की प्रक्रिया, संप्रेषण का प्रयोजन, संप्रेषण के प्रमुख तत्त्व, संप्रेषण की विशेषताएँ, संप्रेषण का महत्त्व एवं चुनौतियाँ।

इकाई II - संप्रेषण के प्रमुख प्रकार :-

अ) मौखिक संप्रेषण :

मौखिक संप्रेषण अर्थ एवं स्वरूप, मौखिक संप्रेषण हेतु आवश्यक गुण, मौखिक संप्रेषण के लाभ एवं दोष, मौखिक संप्रेषण के प्रकार : संवाद, बातचीत, साक्षात्कार, उद्घोषणा, व्याख्यान, वाद विवाद, वक्तृत्व एवं रेडियो वार्ता।

आ) लिखित संप्रेषण :

अर्थ एवं स्वरूप, अनिवार्य तत्त्व, लिखित संप्रेषण के लाभ एवं दोष, लिखित साहित्य से होनेवाला संप्रेषण, लिखित संप्रेषण के प्रकार : समाचार लेखन, रिपोर्ट लेखन, प्रेस विज्ञप्ति, ई-मेल, ब्लॉग, फेसबुक, ट्विटर, इंस्टाग्राम आदि।

● **संदर्भ पुस्तकें :-**

- 1) संप्रेषण एवं बैंकिंग व्यवस्था - डॉ. सुभाष गौड़, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
- 2) व्यावसायिक संप्रेषण - डॉ. अनुपचंद्र पु. भायाणी
- 3) हिंदी भाषा - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 4) हिंदी भाषा का इतिहास - डॉ. भोलानाथ तिवारी

- 5) भाषिकी हिंदी भाषा तथा भाषा विज्ञान - डॉ. अंबादास देशमुख
6) हिंदी भाषा और संप्रेषण - डॉ. सुनील कुलकर्णी

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 2) इकाई II पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) टिप्पणियाँ	12
अ) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (2 में से 1)	06
आ) इकाई II पर आधारित टिप्पणियाँ (2 में से 1)	06

बी. ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र

DSE-HIN 232 : काव्यशास्त्र

✦ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) काव्यशास्त्र का सामान्य परिचय कराना।
- 2) काव्य की विविध विधाओं से परिचित कराना।
- 3) अलंकारों का परिचय कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई - I

- काव्य तथा साहित्य की परिभाषाएँ - संस्कृत, अंग्रेजी तथा हिंदी की प्रचलित परिभाषाओं की व्याख्या।
- क) काव्य के हेतु।
ख) काव्य के प्रयोजन (भारतीय एवं पाश्चात्य)
(सूक्ष्म अध्ययन अपेक्षित नहीं)

इकाई - II

- काव्य के तत्त्व - भावतत्त्व, बुद्धितत्त्व, कल्पनातत्त्व एवं शैलीतत्त्व
- काव्य के भेद :
अ) भेद का आधार - श्रवणीयता एवं दृश्यात्मकता।
आ) प्रबंधकाव्य : महाकाव्य एवं खंडकाव्य।
मुक्तक काव्य : गीतिकाव्य, गजल (स्वरूप एवं अंग)।
मुक्तक एवं प्रबंध काव्य में अंतर।

इकाई - III

- अलंकार -
अ) काव्य में अलंकारों का स्थान
आ) निम्नलिखित अलंकारों का सोदाहरण परिचय
1) अनुप्रास 2) यमक 3) श्लेष 4) उपमा 5) दृष्टांत
6) विरोधाभास 7) अतिशयोक्ति 8) संदेह 9) भ्रांतिमान 10) उदाहरण

संदर्भ ग्रंथ :

1)	साहित्य विवेचन	-	क्षेमचंद्र सुमन, योगेन्द्रकुमार मलिक
2)	काव्यशास्त्र	-	डॉ. भगिरथ मिश्र
3)	काव्य प्रदीप	-	कन्हैयालाल पोद्दार
4)	साहित्यशास्त्र	-	डॉ. चंद्रभानु सोनवणे
5)	काव्यशास्त्र विविध आयाम	-	डॉ. मधु खराटे

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I तथा II पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई I तथा II पर आधारित विकल्पसहित दीर्घोत्तरी प्रश्न	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न	12
प्र. क्र. 4) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित प्रश्न	
अ) काव्य में अलंकारों का स्थान	06
आ) अलंकारों का सोदाहरण परिचय (3 में से 1)	06

बी.ए. द्वितीय वर्ष - तृतीय सत्र
DSE-HIN 233 : उपन्यास विधा

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) हिंदी उपन्यास विधा का विकासात्मक परिचय कराना।
- 2) हिंदी के प्रमुख उपन्यासकारों का सामान्य परिचय देना।
- 3) निर्धारित उपन्यास के माध्यम से छात्रों को मानवीय जीवन में समय का महत्व, व्यक्ति की विश्वव्यापी स्वाधीनता, वृद्धों की समस्या, मूल्य संवर्धन, संयुक्त परिवार आदि से अवगत कराना।
- 4) उपन्यास के माध्यम से सामाजिक उत्तरदायित्व के प्रति छात्रों में एहसास जगाना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I -

- उपन्यास विधा का अर्थ, स्वरूप एवं परिभाषाएँ।
- उपन्यास विधा का तात्त्विक विवेचन।

इकाई II -

- हिंदी उपन्यास-साहित्य का विकासात्मक परिचय :- प्रेमचंद पूर्व, प्रेमचंदयुगीन तथा प्रेमचंदोत्तर उपन्यासों का सामान्य परिचय।
- हिंदी उपन्यास विधा में कृष्णा सोबती का योगदान।

इकाई III :-

समय सरगम - कृष्णा सोबती
प्रथम संस्करण 2008 दूसरी आवृत्ति 2014
राजकमल प्रकाशन, 1-बी, नेताजी सुभाष मार्ग,
दरियागंज, नई दिल्ली

● **संदर्भ ग्रंथ :-**

- 1) रांगेय राघव के जीवनीपरक उपन्यास - डॉ. छाया पाटील, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 2) हिंदी के कालजयी उपन्यास - डॉ. ओमप्रकाश त्रिपाठी, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 3) महिला उपन्यासकार : पारिवारिक जीवन के बदलते संदर्भ - डॉ. कल्पना किरण पाटोळे, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 4) कृष्णा सोबती की कथा-भाषा - डॉ. एन. जयश्री, विद्या प्रकाशन, कानपुर

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई III पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई III पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई III पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I और II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
मानविकी विद्याशाखा

Choice Based Credit System (CBCS)

रुचि आधारित साख्र पद्धति पाठ्यक्रम

द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र

MIL-HIN - 246 : लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (गीत-नवगीत)

✦ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) मीडिया लेखन कौशल से छात्रों को अवगत कराना।
- 2) मीडिया लेखन कौशल के विविध प्रकारों से छात्रों को परिचित कराना।
- 3) साहित्य लेखन कौशल से छात्रों को अवगत कराना।
- 4) हिंदी गीत तथा नवगीतों के माध्यम से छात्रों में संवेदनशीलता विकसित कराना।
- 5) हिंदी गीत तथा नवगीतों से छात्रों को परिचित कराना।
- 6) हिंदी गीत तथा नवगीतों के माध्यम से लेखन की सर्जन प्रक्रिया को दर्शाना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I - मीडिया लेखन :

- i) प्रिंट माध्यम : फीचर लेखन, यात्रा वृत्तांत, साक्षात्कार, पुस्तक समीक्षा।
- ii) इलेक्ट्रॉनिक माध्यम - रेडियो, दूरदर्शन, फिल्म, पटकथा लेखन।
- iii) सोशल मीडिया : व्हाट्सप, फेसबुक, ट्वीटर, इंस्टाग्राम।

इकाई II - साहित्य लेखन : गीत एवं नवगीत

- i) गीत तथा नवगीत का स्वरूप एवं तात्त्विक विवेचन।
- ii) हिंदी गीत तथा नवगीतों का विकासात्मक परिचय।
- iii) गीत-नवगीत का रचना सौष्ठव : भाषाशैली, गेयता, प्रतीक, बिम्ब, अलंकार और छंद।

इकाई III : हिंदी अध्ययन मंडल, कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव द्वारा संपादित पाठ्यपुस्तक -

गीत-नवगीत (प्रतिनिधि रचनाएँ)

प्रकाशक : यश पब्लिशर्स एण्ड डिस्ट्रिब्यूटर्स प्रा.लि., नई दिल्ली

निर्धारित गीत एवं नवगीत :-

1. सूर्यकान्त त्रिपाठी 'निराला' - मातृ वन्दना ।
2. माखनलाल चतुर्वेदी - बदरिया थम-थम कर झर री ।
3. हरिवंशराय बच्चन - खेत हरियाए तो मन हरियाए ।
4. गिरिजाकुमार माथुर - आज शरद की पूरनमासी ।
5. देवेन्द्र शर्मा 'इन्द्र' - सूर्य हैं हम ।
6. गुलाब सिंह - उन्हें पुकारों ।
7. अनूप अशेष - बहुत गहरे हैं पिता ।
8. बुद्धिनाथ मिश्र - कोसी गाती ।
9. श्यामसुन्दर दुबे - तीरथ घाट बिकाने ।
10. उमाकान्त मालवीय - गंगोत्री में पलना झूले ।
11. ओमप्रकाश सिंह - रूप तुम्हारा ।
12. श्रीराम परिहार - तम छटेगा ।
13. जीवन नहीं मरा करता है.. - गोपाल दास 'निरज'
14. उतनी दूर पिया तुम मेरे गाँव से - डॉ. कुँअर बेचैन
15. मन समर्पित तन समर्पित - रामावतार त्यागी

संदर्भ पुस्तकें :-

- 1) गीत से नवगीत - डॉ. सुभाष श्रीवास्तव, अभय प्रकाशन कानपुर
- 2) नवगीत एक अनवरत धारा - डॉ. पार्वती गोस्साई, विनय प्रकाशन, कानपुर
- 3) श्रेष्ठ हिंदी गीत संचयन - कन्हैयालाल नंदन, साहित्य अकादमी, नई दिल्ली
- 4) नयी कविता एवं नवगीत - डॉ. गीता अस्थाना, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 5) समकालीन नवगीत का विकास - डॉ. राजेश सिंह, वाणी प्रकाशन, नयी दिल्ली
- 6) नये गीत का उद्भव और विकास - रमेश रंजक, पुस्तकायन प्रकाशन, नयी दिल्ली
- 7) नवगीत संवेदना और शिल्प - डॉ. सत्येन्द्र शर्मा, साहित्य संगम प्रकाशन, इलाहाबाद (प्रयागराज)
- 8) नवगीत सर्जन और समीक्षा - संपादक डॉ. भगवान शरण भारद्वाज, कामायनी प्रकाशन, नयी दिल्ली
- 9) हिंदी नवगीत युगीन संवेदना - डॉ. रामनाराण पटेल, अनुभव प्रकाशन, गाजियाबाद

- 10) हिंदी नवगीत संदर्भ और सार्थकता -संपादन डॉ. वेदप्रकाश/डॉ. रंजना शर्मा, गिरनार प्रकाशन
महेसना
- 11) नवगीत इतिहास और उपलब्धियाँ- डॉ. राजेन्द्र गौतम, शारदा प्रकाशन, नयी दिल्ली
- 12) समकालीन हिंदी कविता का परिप्रेक्ष्य और हिंदी नवगीत - शंभुनाथ सिंह,
संजय बुक सेंटर वाराणसी
- 13) लोकप्रियता के शीखर गीत -सम्पादक डॉ. विष्णु शर्मा,राधाकृष्ण प्रकाशन,नयी दिल्ली
- 14) नवगीत दशक -शंभुनाथ सिंह - पराग प्रकाशन दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

- प्र. क्र. 1) इकाई III पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न
- अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6) 06
- आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6) 06
- प्र. क्र. 2) इकाई III पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1) 12
- प्र. क्र. 3) इकाई I एवं II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2) 12
- प्र. क्र. 4) तीनों इकाईयों पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2) 12
- प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2) 12

बी. ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
DSC-HIN-241 (A) : श्रेष्ठ हिंदी एकांकी

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) एकांकी विधा का विकासात्मक परिचय कराना।
- 2) प्रमुख एकांकीकारों का सामान्य परिचय प्रस्तुत करना।
- 3) एकांकियों के माध्यम से रंगमंचीय प्रभाव को विशद कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव के हिंदी अध्ययन मंडल द्वारा संपादित पुस्तक :

श्रेष्ठ हिंदी एकांकी

संपादन : हिंदी अध्ययन मंडल ,कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
प्रकाशक : राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली।

इकाई I - निर्धारित एकांकियाँ :-

- दीपदान - रामकुमार वर्मा
- माँ - विष्णु प्रभाकर
- भोर का तारा - जगदीशचंद्र माथुर
- नये मेहमान - उदयशंकर भट्ट
- बहुत बड़ा सवाल - मोहन राकेश
- जान से प्यारे - ममता कालिया
- तौलिया - उपेन्द्रनाथ अशक
- छोटी मछली बड़ी मछली - तेजपाल चौधरी

इकाई - II प्रात्यक्षिक लेखन (कोई चार)

- हिंदी की कालजयी एकांकी का सामान्य परिचय।
- वर्तमान दशक में प्रकाशित एकांकी की कथावस्तु का विवेचन।
- वर्तमान दशक के प्रमुख एकांकीकारों का स्थूल परिचय।
- ऐतिहासिक एकांकी के मंचन में आने वाली समस्याएँ।
- राज्यस्तरीय एवं राष्ट्रीय स्तर पर मंचित होनेवाली एकांकी प्रतियोगिता की रिपोर्ट तैयार करना।

- युवारंग, पुरूषोत्तम करंडक में प्रदर्शित होने वाली हिंदी एकांकी का विवेचन एवं विश्लेषण।
- पाठ्यपुस्तक में समावेशित एकांकी का मंचन कर उसमें रंगमंचीय दृष्टि से आने वाली समस्याओं का विवेचन।
- रेडियो, दूरदर्शन तथा विविध चैनलों पर प्रदर्शित होनेवाली हिंदी एकांकियों का महत्त्व।
- रेडियो, दूरदर्शन तथा विविध चैनलों पर प्रदर्शित होनेवाली हिंदी एकांकियों का जनमानस पर प्रभाव।

● **संदर्भ पुस्तकें :-**

- 1) रामकुमार वर्मा के एकांकी नाटक - डॉ. सर्जेराव जाधव, विनय प्रकाशन, कानपुर
- 2) हिंदी एकांकी - सिद्धार्थ कुमार, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली
- 3) एकांकी और एकांकी - डॉ. सुरेन्द्र यादव, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली
- 4) इक्कीस श्रेष्ठ एकांकी - राजपाल गोस्वामी
- 5) हिंदी नाटक आज कल - डॉ. जयदेव तनेजा, तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई I पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

(इकाई II यह प्रात्यक्षिक लेखन के लिए है।)

बी. ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र

DSC-I (D) A - HINDI : श्रेष्ठ हिंदी एकांकी इस पाठ्यक्रम के लिए वैकल्पिक पाठ्यक्रम

DSC-HIN-241 (B) प्रयोजनमूलक हिंदी

◆ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) शब्द संसाधन की जानकारी देना।
- 2) मानक हिंदी और संवैधानिक हिंदी का परिचय कराना।
- 3) कार्यालयीन कार्यव्यवहार एवं पत्रव्यवहार की जानकारी देना।
- 4) फाइलिंग प्रणाली की जानकारी देना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I :-

- शब्द संसाधन : अर्थभेदकारी शब्दयुग्म (नमूना सूची संलग्न)
- मानक हिंदी : हिंदी मानकीकरण के प्रयत्न, मानक हिंदी का स्वरूप और नियमावली का परिचय।
- हिंदी का संवैधानिक स्वरूप : अनुच्छेद क्रमांक 343 से 351 का सामान्य ज्ञान। कार्यालयीन हिंदी प्रयोग की समस्याएँ एवं समाधान
- फाइलिंग प्रणाली का ज्ञान : फाइलिंग का स्वरूप, प्रकार, आवश्यकता और विशेषताएँ।
- कार्यालयीन कार्यव्यवहार : प्रविष्टि, अनुभाग - डायरी, मोहर, वितरण, आवती-जावती रजिस्टर, टिप्पण, पत्र का उत्तर, प्रेषण, पावती।
- कार्यालयीन पत्राचार : कार्यालय ज्ञापन, कार्यालय आदेश, प्रतिवेदन, स्मरणपत्र, परिपत्र, संकल्प, प्रेसनोट।

इकाई II :- प्रात्यक्षिक लेखन (कोई चार)

- स्थानीय बोली भाषा के शब्दों का संकलन कर उसका अर्थ बताए।
- केन्द्रिय हिंदी निदेशालय, नई दिल्ली द्वारा प्रकाशित मानक हिंदी संबंधी नियमावली का अध्ययन एवं विश्लेषण।
- हिंदी भाषा के संवैधानिक स्वरूप को प्रतिपादित कर अनुच्छेदों का विवेचन एवं विश्लेषण करें।
- राजभाषा हिंदी के स्वरूप का प्रतिपादन।
- कार्यालयीन कामकाज में फाइलिंग प्रणाली के फायदों का विवेचन।
- फाइलिंग प्रणाली की आवश्यकताओं और विशेषताओं का विवेचन।
- कार्यालयीन कार्यव्यवहार : प्रविष्टि, अनुभाग - डायरी, मोहर, वितरण, आवती-जावती रजिस्टर, टिप्पण, पत्र का उत्तर, प्रेषण, पावती आदि का महत्त्व।

- कार्यालयीन पत्राचार में कार्यालय ज्ञापन, कार्यालय आदेश, प्रतिवेदन, स्मरणपत्र, परिपत्र, संकल्प, प्रेसनोट आदि के महत्त्व का प्रतिपादन।
- कार्यालयीन पत्राचार के प्रमुख साधन कार्यालय ज्ञापन, कार्यालय आदेश, प्रतिवेदन, स्मरणपत्र, परिपत्र, संकल्प, प्रेसनोट आदि नमूनों का संकलन।
- स्थानीय सरकारी तथा अर्ध सरकारी कार्यालयों को भेट देकर रिपोर्ट तैयार करना।

संदर्भ पुस्तकें :

- 1) मानक हिंदी और भाषा - डॉ. भोलानाथ तिवारी
प्रभात प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 2) प्रयोजनमूलक हिंदी अधुनातन आयाम - डॉ. अंबादास देशमुख
शैलजा प्रकाशन, कानपुर
- 3) हिंदी भाषा का प्रयोजनमूलक स्वरूप - डॉ. कैलासचंद्र भाटिया
साहित्य भवन प्रा.लि. इलाहाबाद
- 4) दृश्य - श्रव्य माध्यम लेखन - डॉ. राजेन्द्र मिश्र
तक्षशिला प्रकाशन, नई दिल्ली -2
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी भाग 2 और भाग 3- डॉ. उर्मिला पाटील
अतुल प्रकाशन, कानपुर
- 6) प्रायोगिक व्याकरण एवं पत्रलेखन - डॉ. गोस्वामी
विद्या प्रकाशन, कानपुर

अर्थ भेदाकारी शब्दयुग्म की नमूना सूची :

अनल	-	आग	अनिल	-	हवा
ईशा	-	ऐश्वर्य	ईषा	-	हल की लंबी लकड़ी
उपल	-	पत्थर	उत्पल	-	कमल
कंगाल	-	गरीब	कंकाल	-	ठठरी, हड्डियों का ढाँचा
दिन	-	दिवस	दीन	-	गरीब
कुल	-	वंश	कूल	-	किनारा
खासी	-	अच्छी	खाँसी	-	एक रोग
गाडी	-	वाहन	गाढी	-	गहरी
गृह	-	घर	ग्रह	-	नक्षत्र
चिर	-	पुराना	चीर	-	कपडा
छत्र	-	छाता	छात्र	-	विद्यार्थी
जलद	-	बादल	जलज	-	कमल
तरंग	-	लहर	तुरंग	-	घोडा
तोश	-	हिंसा	तोष	-	संतोष
दिवा	-	दिन	दीवा	-	दीपक
निशाचर	-	राक्षस	निशाकर	-	चंद्रमा
नीर	-	जल	नीड	-	घोसला
परीक्षा	-	इम्तिहान	परिक्षा	-	कीचड
पानी	-	जल	पाणि	-	कर
बहु	-	बहुत	बहू	-	पुत्रवधू

रंक	-	दरिद्र	रंग	-	वर्ण
शर	-	बाण	सर	-	सरोवर
सदेह	-	देह के साथ	संदेह	-	शक
स्वेद	-	पसीना	श्वेत	-	सफेद
हरि	-	विष्णु	हरी	-	हरे रंग की
आदि	-	आरंभ / इत्यादि	आदी	-	कोई कार्य बारबार करना
अली	-	सखी	अलि	-	भौंरा
अवधि	-	समय	अवधी	-	हिंदी की बोली
अभिराम	-	सुंदर	अविराम	-	निरंतर
अनिष्ट	-	निष्ठाहिन	अनिष्ट	-	हानि, बुराई
कपि	-	बंदर	कपी	-	घिरनी
चिता	-	शमशान की चिता	चीता	-	एक वन्य जीव
कंजर	-	नीच पुरुष	कुंजर	-	हाथी
तरणी	-	नौका	तरुणी	-	युवा स्त्री
देव	-	देवता	दैव	-	भाग्य

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1)	अर्थभेदकारी शब्दयुग्म का अर्थ देकर वाक्य में प्रयोग (8 में से 6)	12
प्र. क्र. 2)	इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3)	इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 4)	इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5)	इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (3 में से 2)	12

(इकाई II यह प्रात्यक्षिक लेखन के लिए है।)

DSC-HIN-241 (A) और DSC-HIN-241 (B)

इन प्रात्यक्षिक पाठ्यक्रमों के संदर्भ में

कुछ महत्वपूर्ण सूचनाएँ :-

- प्रस्तुत पाठ्यक्रम की पहली इकाई पर 60 अंकों की लिखित परीक्षा विश्वविद्यालय के द्वारा सत्र के अंत में संपन्न होगी।
- प्रत्येक सत्र में 40 अंक प्रात्यक्षिक परीक्षा के लिए होंगे।
- पाठ्यक्रम के इकाई -II में उल्लेखित विषयों में से किन्हीं चार विषयों पर चार प्रात्यक्षिक छात्रों को प्रात्यक्षिक कापी में लिखने हैं।
- प्रात्यक्षिक कापी के प्रथम पृष्ठ पर छात्र का नाम, कक्षा, रोल नंबर, विषय का नाम तथा प्रात्यक्षिक का शीर्षक स्पष्ट रूप में उल्लेखित हो। प्रथम पृष्ठ पर ही विषय से संबंधित आचार्य का तथा प्रधानाचार्य का नाम तथा हस्ताक्षर होना अनिवार्य है।
- प्रस्तुत प्रात्यक्षिक कापी का मूल्यांकन विषय से संबंधित आचार्य को ही करना है।
- प्रात्यक्षिक लेखन संबंधि मार्गदर्शन हेतु 30 तासिकाओं का प्रावधान है।
- सत्र के अंत में विषय शिक्षक को प्रत्येक छात्र की मौखिक परीक्षा लेनी है जिसे 15 अंक निर्धारित है।
- अंतर्गत अंकों की जानकारी पहले जिस प्रकार प्रधानाचार्य के हस्ताक्षर के साथ विश्वविद्यालय को दी जाती थी उसी परंपरा के अनुसार प्रात्यक्षिक परीक्षा में प्राप्त अंकों का विवरण भी विश्वविद्यालय को प्रेषित करना है।
- मूल्यांकन के पश्चात प्रात्यक्षिक कापी विषय से संबंधित आचार्य को प्रधानाचार्य के पास जमा करनी है।
- प्रात्यक्षिक परीक्षा हेतु निर्धारित 40 अंकों का विभाजन निम्न प्रकार से होगा :-

अंतर्गत प्रात्यक्षिक परीक्षा	प्रात्यक्षिक कापी/फाईल	20
	मौखिक परीक्षा	15
	उपस्थिति	05
	कुल अंक	40

बी.ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
DSC-HIN-245 : लघु अध्ययन परियोजना (Project)

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) छात्रों में अनुसंधान वृत्ति को विकसित कराना।
- 2) छात्रों के लेखन कौशल का विकास साधना।
- 3) परिवेश संबंधी जानकारी से छात्रों को अवगत कराना।
- 4) अनुसंधान प्रविधि एवं प्रक्रिया से छात्रों का परिचय कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

परियोजना लेखन संबंधी अध्यापकों द्वारा निम्नलिखित मुद्दों के संदर्भ में छात्रों को मार्गदर्शन करना अपेक्षित है :-

- अनुसंधान से तात्पर्य ?
- प्रकल्प लेखन हेतु विषय का चयन।
- अनुसंधान विषय की परिकल्पना।
- अनुसंधान हेतु आवश्यक सामग्री।
- अनुसंधान हेतु परियोजना पद्धतियाँ।
- प्राप्त जानकारी का लेखन, प्रस्तुतीकरण, विश्लेषण।
- संदर्भ लेखन प्रविधि।
- संदर्भ सूची लेखन।
- परियोजना लेखन की भाषा।
- लघु अध्ययन परियोजना का लेखन का प्रारूप।

● **लघु अध्ययन परियोजना विषयों की नमूना सूची :-**

- 1) लोकभाषाओं का अध्ययन - अहिराणी, गुजर, लेवा, मावची, देहवाली आदि स्थानीय बोलियाँ।
- 2) लोक साहित्य का अध्ययन
- 3) लोक कथाओं का संग्रह
- 4) लोक गीतों का अध्ययन
- 5) संस्कार गीतों का संग्रह
- 6) लोक नाट्यों का अध्ययन
- 7) लोकोक्तियों का संग्रह

- 8) लोकोत्सवों का अध्ययन
- 9) कृषि संबंधी शब्दावली का संग्रह
- 10) नदी से जुड़े संस्कारों एवं पर्वों से संबंधित शब्दावली का संग्रह
- 11) विभिन्न कार्यालयों में प्रयुक्त हिंदी शब्दावली का अध्ययन
- 12) पर्यावरण से संबंधित शब्दों का संग्रह एवं उनका हिंदी अर्थ
- 13) वृक्ष अभिप्राय से संबंधित शब्दों का संग्रह एवं उनका हिंदी अर्थ
- 14) वृक्ष अभिप्राय से संबंधित शब्दावली का अध्ययन
- 15) लोकसंगीत एवं उससे जुड़ी स्वर पंक्तियों का अध्ययन
- 16) ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त कृतियों का समीक्षात्मक परिचय
- 17) स्थानीय साहित्यकारों से संवाद अथवा साक्षात्कार
- 18) स्थानीय सांस्कृतिक कार्यक्रमों का प्रतिवेदन
- 19) महाविद्यालय में आयोजित वार्षिकोत्सव तथा अन्य उत्सवों का प्रतिवेदन
- 20) दैनिक समाचार पत्रों की भाषा एवं शब्दावली का अध्ययन तथा विश्लेषण

सूचना : उपर्युक्त विषयों के अतिरिक्त विषय शिक्षक अपने परिवेश संबंधी आवश्यकताओं एवं महत्त्व के अनुसार लघु अध्ययन परियोजना के विषय का चयन कर सकते हैं।

● **लघु अध्ययन प्रकल्प लेखन एवं मूल्यांकन संबंधी महत्वपूर्ण नियमावली :-**

- लघु अध्ययन परियोजना न्यूनतम 30 और अधिकतम 40 पृष्ठों का होना चाहिए।
- लघु अध्ययन परियोजना विद्यार्थी का स्वयं हस्तलिखित होना चाहिए।
- लघु अध्ययन के लिए व्यक्तिगत भेंट, प्रत्यक्ष संवाद, दूरभाष पर चर्चा, साक्षात्कार, प्रश्नावली तैयार कर उत्तर प्राप्त करना, दृश्य-श्रव्य उपकरणों के माध्यम से सामग्री संग्रहित करना आदि माध्यमों तथा अनुसंधान पद्धतियों का उपयोग किया जा सकता है।
- लघु अध्ययन परियोजना के प्रथम पृष्ठ पर विषय से संबंधित आचार्य, विभाग प्रमुख तथा प्रधानाचार्य जी का नाम तथा हस्ताक्षर का उल्लेख अनिवार्य है।

- सत्र समाप्ति के पहले छात्रों को लघु अध्ययन परियोजना संबंधित विषय शिक्षक के पास जमा करना जरूरी है।
- लघु अध्ययन परियोजना का मूल्यांकन संबंधित विषय शिक्षक को ही करना है।
- छात्रों द्वारा जमा किए गए लघु अध्ययन परियोजना को 60 अंक निर्धारित है और उस पर आधारित अंतर्गत परीक्षा हेतु 40 अंक निर्धारित है।
- दोनों प्रकार के मूल्यांकन की स्वतंत्र सूची तैयार कर परंपरागत पद्धति के अनुसार विश्वविद्यालय को प्रेषित करनी है।
- लघु अध्ययन परियोजना लेखन के 100 अंकों का विभाजन निम्न प्रकार से रहेगा :

परियोजना लेखन	परियोजना लेखन फाईल	60 अंक
अंतर्गत 40 अंकों का विभाजन	नियमित उपस्थिति तथा आचरण	10 अंक
	परियोजना लेखन प्रस्तुतीकरण (मौखिकी)	30 अंक
	कुल अंक	100

संदर्भ पुस्तकें :-

- 1) नवीन शोध विज्ञान - डॉ. तिलकसिंह, प्रकाशन संस्थान, नई दिल्ली
- 2) शोध:स्वरूप एवं मानक व्यवहारिक कार्यविधि- बैजनाथ सिंह
- 3) शोध के नए आयाम -डॉ. बी.के.कलासवा
- 4) अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया - डॉ. मधु खराटे, डॉ. शिवाजी देवरे
- 5) अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया -डॉ.राजेन्द्र मिश्रा
- 6) शोध प्रविधि और प्रक्रिया - डॉ. हरिश अरोड़ा
- 7) शोध प्रक्रिया - डॉ. सरनामसिंह शर्मा
- 8) अनुसंधान विधि - डॉ. नियमोहन शर्मा
- 9) अनुसंधान सर्जन एवं प्रक्रिया - डॉ. अर्जुन तडवी
- 10) हिंदी अनुसंधान :वैज्ञानिक पद्धतियाँ -डॉ. कैलाशनाथ मिश्र
- 11) अनुसंधान विधि - प्रोफेसर गोविंदकुमार टी. वेकरिया

बी. ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
SEC-HIN 244 : अनुवाद विज्ञान

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) अनुवाद विज्ञान की प्रविधि से छात्रों को अवगत कराना।
- 2) अनुवाद विज्ञान की सैद्धांतिक विवेचन करना।
- 3) साहित्यिक अनुवाद, मशीनी अनुवाद से छात्रों को अवगत कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I - अनुवाद :-

उत्पत्तिगत अर्थ, अनुवाद का स्वरूप, अनुवाद की परिभाषाएँ : संस्कृत, हिंदी तथा पाश्चात्य विद्वानों द्वारा दी गई परिभाषाएँ, अनुवाद के क्षेत्र, अनुवाद के प्रकार : शाब्दिक अनुवाद, छायानुवाद, सारानुवाद, अनुवाद की प्रक्रिया, अनुवाद प्रविधि, अनुवाद का महत्त्व तथा अनुवादक के गुण।

इकाई II -

अनुवाद वर्गीकरण तथा प्रकार, अनुवाद कार्य में सहायक साधन, अनुवाद के गुण-दोष, अनुवाद पुनरीक्षण एवं मूल्यांकन, हिंदी की प्रयोजनियता में अनुवाद की भूमिका, कार्यालयीन हिंदी और अनुवाद, वैचारिक साहित्य का अनुवाद, मशीनी/कम्प्यूटर अनुवाद, भाषा प्रौद्योगिकी तथा तकनीकी क्षेत्र में अनुवाद, संगणक, भ्रमण-ध्वनि, मराठी तथा अंग्रेजी परिच्छेद का हिंदी अनुवाद।

संदर्भ पुस्तकें :-

- 1) अनुवाद के विविध परिप्रेक्ष्य - डॉ. राम गोपाल सिंह जादौन
- 2) अनुवाद : स्वरूप एवं समस्याएँ - डॉ. गिरीश सोलंकी
- 3) अनुवाद विज्ञान सिद्धांत एवं प्रविधि - भोलानाथ तिवारी
- 4) अनुवाद विज्ञान स्वरूप और समस्याएँ - डॉ. राम गोपाल सिंह जादौन
- 5) अनुवाद अनुभूति और अनुभव - डॉ. सुरेश सिंहल
- 6) अनुवाद और उत्तर आधुनिक अवधारणाएँ - श्रीनारायण समीर
- 7) अनुवाद : अवधारणा एवं विमर्श - श्रीनारायण समीर
- 8) अनुवाद की समस्याएँ - जी. गोपीनाथन्
- 9) अनुवाद : सिद्धांत और प्रयोग - जी. गोपीनाथन्
- 10) अनुवाद की प्रक्रिया, तकनीक और समस्याएँ - श्रीनारायण समीर
- 11) अनुवाद कला : कुछ विचार - आनंद प्रकाश खेमानी
- 12) अनुवाद : सिद्धांत और व्यवहार - एस. के. शर्मा

- 13) विशेषकृत भाषा और अनुवाद - गोपाल शर्मा
- 14) काव्यानुवाद की समस्याएँ - महेंद्र चतुर्वेदी, डॉ. ओमप्रकाश शर्मा
- 15) अनुवाद का समाजशास्त्र - डॉ. सूर्यनारायण रणसुभे
- 16) कार्यालयी हिंदी एवं कार्यालयी अनुवाद तकनीक - संपा. डॉ. सुरेश माहेश्वरी, विकास प्रकाशन, कानपुर
- 17) अनुवाद एवं संचार - डॉ. पूरनचंद टंडन राजपाल, नयी दिल्ली

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 2) इकाई II पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5)	
अ) इकाई I पर आधारित टिप्पणियाँ (2 में से 1)	06
आ) अंग्रेजी अथवा मराठी परिच्छेद का हिंदी में अनुवाद	06

बी.ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र

DSE-HIN 242 : काव्यशास्त्र

◆ पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-

- 1) काव्यशास्त्र का सामान्य परिचय कराना।
- 2) गद्य की विविध विधाओं से परिचित कराना।
- 3) शब्दशक्तियों का परिचय कराना।
- 4) छंद एवं रसों का परिचय कराना।
- 5) आलोचना की क्षमता विकसित कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I :-

- शब्दशक्ति - अभिधा , लक्षणा और व्यंजना का सामान्य परिचय
(उपभेदों का अध्ययन अपेक्षित नहीं)
- गद्य के भेद –
  - उपन्यास एवं कहानी
(स्वरूप एवं तत्त्वों का विस्तृत परिचय ।)
  - निबंध,संस्मरण,रेखाचित्र,आत्मकथा,जीवनी, एकांकी, दूरदर्शन नाटक, रेडिओ नाटक (स्वरूप एवं तत्त्वों का सामान्य परिचय।)

इकाई II :-

- रस -व्याख्या, स्वरूप, रस के अंग, रस के प्रकार - शृंगार, वीर, करुण एवं हास्य रस (सामान्य परिचय)।
- आलोचना - स्वरूप, आवश्यकता एवं आलोचक के गुण।
(आलोचना के प्रकार अपेक्षित नहीं ।)

इकाई III :-

- छंद -
  - छंद का काव्य में स्थान।
  - निम्नलिखित छंदों का सोदाहरण परिचय
मात्रिक छंद - दोहा, चौपाई, सोरठा, रोला, हरिगीतिका।
वार्षिक छंद - इंद्रवज्रा, शिखरिणी, भुजंगप्रयात
वसंततीलिका, कवित्त।

संदर्भ ग्रंथ :

1)	साहित्य विवेचन	-	क्षेमचंद्र सुमन, योगेन्द्रकुमार मलिक
3)	काव्यशास्त्र	-	डॉ.भगीरथ मिश्र
4)	काव्य प्रदीप	-	कन्हैयालाल पोद्दार
5)	साहित्यशास्त्र	-	डॉ.चंद्रभानु सोनवणे
6)	काव्यशास्त्र विविध आयाम	-	डॉ. मधु खराटे

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई I एवं II पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई I पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित प्रश्न	
अ) छंद का काव्य में स्थान	06
आ) छंदों का सोदाहरण परिचय (3 में से 1)	06

बी.ए. द्वितीय वर्ष - चतुर्थ सत्र
DSE-HIN 243 : नाटक विधा

◆ **पाठ्यक्रम के उद्देश्य :-**

- 1) हिंदी नाटक विधा का विकासात्मक परिचय देना।
- 2) हिंदी नाटक और रंगमंच के परस्पर संबंधों पर प्रकाश डालना।
- 3) धरती आबा नाटक के माध्यम से आदिवासी समाज का चित्रण करना।
- 4) आदिवासी साहित्य और संस्कृति से छात्रों को परिचित कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I -

- हिंदी नाटक विधा का स्वरूप एवं तत्त्वों का परिचय।
- हिंदी नाटक और रंगमंच
- हिंदी नाटक विधा का विकासात्मक परिचय

इकाई II -

- प्रमुख हिंदी नाटककारों का सामान्य परिचय
- विकास के चरण - भारतेन्दु युग, प्रसाद युग, प्रसादोत्तर युग, स्वातंत्र्योत्तर युग।
- हिंदी नाट्य साहित्य और रंगमंच में हृषीकेश सुलभ का योगदान।

इकाई III - पाठ्यपुस्तक :

धरती आबा - हृषिकेश सुलभ
राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली.

संदर्भ पुस्तकें :-

- 1) नयी सदी के नये नाटक - डॉ. अर्जुन घरत, प्रा.संदिप कदम, शैलजा प्रकाशन, कानपुर
- 2) नये हिंदी लघु नाटक -संपादक नैमिचन्द्र जैन, नॅशनल बुक ट्रस्ट इंडिया, नई दिल्ली
- 3) हिंदी नाटक -बच्चन सिंह, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली
- 4) रंग अरंग - हृषिकेश सुलभ, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली
- 5) रंगमंच का जनतंत्र - हृषिकेश सुलभ, राजकमल प्रकाशन, नई दिल्ली

- 6) आधुनिक भारतीय नाट्य विमर्श -जयदेव तनेजा, अतुल प्रकाशन,कानपुर
- 7) हिंदी नाटक : आज कल -डॉ. जयदेव तनेजा, तक्षशिला प्रकाशन, दिल्ली
- 8) हिंदी रंगकर्म दशा और दिशा -डॉ. जयदेव तनेजा ,तक्षशिला प्रकाशन, दिल्ली
- 9) समकालीन हिंदी रंगमंच - डॉ. रमिता गुरव, विद्या प्रकाशन,कानपुर
- 10) हिंदी नाटक का आत्मसंघर्ष - गिरीश रस्तोगी, लोकभारती प्रकाशन, इलाहाबाद-1

प्रश्नपत्र का स्वरूप एवं अंक विभाजन

समय : 2 घंटे

कुल अंक 60

प्र. क्र. 1) इकाई III पर आधारित वस्तुनिष्ठ प्रश्न	
अ) बहुपर्यायी प्रश्न (8 में से 6)	06
आ) एकवाक्यीय उत्तरवाले प्रश्न (8 में से 6)	06
प्र. क्र. 2) इकाई III पर आधारित दीर्घोत्तरी प्रश्न (2 में से 1)	12
प्र. क्र. 3) इकाई III पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 1)	12
प्र. क्र. 4) इकाई I और II पर आधारित लघुत्तरी प्रश्न (3 में से 2)	12
प्र. क्र. 5) इकाई III पर आधारित ससंदर्भ व्याख्या (3 में से 2)	12

* समकक्ष विषयों की सूची *

तृतीय सत्र (semester III)

अ.क्र	पुराना पाठ्यक्रम	अ.क्र.	नया पाठ्यक्रम
1		1	MIL-HIN - 236 लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (लघुकथा)
2	HIN-231-A हिंदी सामान्य -3 (G-3)	2	DSC-HIN 231 (A) कथेत्तर गद्य विधाएँ
3	HIN-231-B प्रयोजनमूलक हिंदी - 3 (G-3)	3	DSC-HIN 231 (B) प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)
4		4	SEC-HIN - 234 भाषिक संप्रेषण
5	HIN-232 - काव्यशास्त्र - हिंदी विशेष -1 (S-1)	5	DSE-HIN 232 काव्यशास्त्र
6	HIN-233 - उपन्यास विधा - हिंदी विशेष-2 (S-2)	6	DSE-HIN 233 उपन्यास विधा (समय सरगम)

चतुर्थ सत्र (semester IV)

अ.क्र	पुराना पाठ्यक्रम	अ.क्र.	नया पाठ्यक्रम
1		1	MIL-HIN - 246 लेखन कौशल : मीडिया एवं साहित्य (गीत-नवगीत)
2	HIN-241-A हिंदी सामान्य -4 (G-4)	2	DSC-HIN-241 (A) श्रेष्ठ हिंदी एकांकी
3	HIN-241-B प्रयोजनमूलक हिंदी - 4 (G-4)	3	DSC-HIN-241 (B) प्रयोजनमूलक हिंदी (वैकल्पिक)
4		4	DSC-HIN-245 लघु अध्ययन परियोजना (Project)
5		5	SEC-HIN 244 अनुवाद विज्ञान
6	HIN-242 - काव्यशास्त्र - हिंदी विशेष -3 (S-3)	6	DSE-HIN 242 काव्यशास्त्र
7	HIN-243 - नाटक विधा - हिंदी विशेष-4 (S-4)	7	DSE-HIN 243 नाटक विधा (धरती आबा)

डॉ. सुनील बाबुराव कुलकर्णी

अध्यक्ष, हिंदी अध्ययन मंडल

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

Kavayitri Bahinabai Chaudhari

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

JALGAON

SYLLABUS FOR

T.Y.B.A.

(V & VI Semester)

Choice Based Credit System

(CBCS)

ARDHAMAGHDI (PRAKRIT)

w.e.f. June- 2020

Kavayatri Bahinabai Chaudhari

North Maharashtra University, Jalgaon

मानव विज्ञान विद्याशाखा Choice Based Credit System

T.Y.B.A. - Ardhmaghadhi

Semister V & VI

शैक्षणिक वर्ष 2020-21 पासुन लागु

DSC अर्धमागधी : महाकाव्य

Sem V

DSC - अर्धमागधी E: महाकाव्य

Sem VI

DSC - अर्धमागधी F: महाकाव्य

MIL अर्धमागधी : प्राकृत माध्यम साहित्य

Sem V

MIL अर्धमागधी 3 : कथा साहित्य

Sem VI

MIL अर्धमागधी 4 : कथा साहित्य

GE अर्धमागधी : धातु विज्ञान - प्रवासवर्णन

Sem V

GE अर्धमागधी A : धातु विज्ञान

Sem VI

GE अर्धमागधी B : प्रवासवर्णन

Sem V

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

मानव विज्ञान विद्याशाखा

तृतीय वर्ष कला

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

शिकविण्याचा कालावधी- जून २०२० पासून लागू

DSC अर्धमागधी E : महाकाव्य

श्रेयांक-३ सत्र- पाचवे

नेमलेला अभ्यासक्रम- गउडवहो : वाक्पतीराज - संपादक - बी.बी.भगरे

(गाथा 01 ते 200 सुक्ष्म अध्ययन)

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राकृत महाकाव्याचा परिचय करणे.
2. वाक्पतीराज जीवन चरित्र व वाङ्मयाचा आढावा घेणे.
3. प्राकृत महाकाव्यांचा परामर्श घेणे.
4. गउडवहो मधील समाजजीवनाचा शोध घेणे
5. गउडवहो चे साहित्यिक आकलन व मुल्यमापन करून घेण्याचा दृष्टीकोन वृद्धिंगत करणे.

घटक विश्लेषण

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	महाकाव्याची वैशिष्ट्ये: I) प्राकृत महाकाव्यांचा आढावा II) कवी वाक्पतीराज यांचा परीचय III) मंगलाचरण, कवीप्रशंसा	01	15
2	यशोवर्मा वर्णन, युद्धासाठी प्रस्थान ● स्त्रीयांचा विलाप ● ऋतु वर्णन - शरद ● यशोवर्मा विजय यात्रा	1	15
3	ग्रंथाचा आशय व मांडणी ● गाथांचे भाषांतर ● ग्रंथाची भाषाशैली	1	15

संदर्भ ग्रंथ - 1) गउडवहो -सं.शंकर पांडुरंग - प्र.ब.ओ.ए पुणे

2) प्राकृत साहित्याचा इतिहास-डॉ.ग.वा.तगारे

सत्र- सहावे

DSC अर्धमागधी F : महाकाव्य

श्रेयांक-३

नेमलेला अभ्यासक्रम- सेतुबंध - प्रवरसेन

(गाथा 01 ते 200 सुक्ष्म अध्ययन)

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राकृत महाकाव्याचा परिचय करणे.
2. प्रवरसेन जीवन चरित्र व वाङ्मयाचा आढावा घेणे.
3. प्राकृत महाकाव्यांचा परामर्श घेणे.
4. सेतुबंध मधील निसर्ग व समाजजीवनाचा शोध घेणे
5. सेतुबंधचे साहित्यिक आकलन व मुल्यमापन करून घेण्याचा दृष्टीकोन वृद्धिंगत करणे.

घटक विश्लेषण

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	i) महाकवी व प्रवरसेन - वंश , राज्य, काळ यांचा आढावा घेणे ii) सीता वियोग , रामाचे लंकेकडे प्रस्थान, बीभीषण भेट iii) वानराकडून सेतु बांधणे व लंका प्रवेश	01	15
2	रावण चरित्र - i) सीतेचे अपहरण , अनिच्छेने अस्वीकार ii) युध्दास सज्ज, मेघनाथाकडून राम लक्ष्मण नाग पाश बांधणे iii) गरूड आव्हाण	1	15
3	i) कुंभकर्णाचे युध्दात आगमन ii) राम - रावण युध्द iii) रामाकडून रावणाचा पराभव iv) गाथांचे भाषांतर व आशय मांडणी.	1	15

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) सेतुबंध - प्रवरसेन प्रकाशन निर्णयसागर प्रेस मुंबई - 4
- 2) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे

प्रकाशक- महाराष्ट्र ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व विभागणी

सत्र पाचवे

वेळ 2 तास		गुण- 60
प्र. 1 अ- योग्य पर्याय निवडा	(8 पैकी 6)	06
ब - एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	(8 पैकी 6)	06
प्र. 2 भाषांतर लिहा	(4 पैकी 3)	12
प्र. 3 थोडक्यात उत्तरे लिहा	(5 पैकी 4)	12
प्र. 4 टिपा लिहा.	(3 पैकी 2)	12
प्र. 5 दिर्घोत्तरी प्रश्न	(2 पैकी 1)	12
अंतर्गत निरंतर मुल्यमापन परीक्षा		40

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

मानव विज्ञान विद्याशाखा

तृतीय वर्ष कला

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

शिकविण्याचा कालावधी- जून २०२० पासून लागू

MIL अर्धमागधी 3 : कथा साहित्य

Sem V

नेमलेला अभ्यासक्रम - लीलावई - कोऊहल संपादक - प्रा.बी.डी.गणपाटील

गाथा क्रमांक 1 ते 330 सुक्ष्म अध्ययन

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. लीलावई कथेचा विशेष परीचय करून देणे
2. कथा साहित्याची वैशिष्ट्ये जाणणे.
3. लीलावई मधील माध्यम स्वरूप अवगत करणे.
4. प्राकृत साहित्यमध्ये माध्यम साहित्याचा परीचय करून देणे
5. महाकवी कोऊहल यांचा परीचय करून देणे.

घटक विश्लेषण

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	i) मंगलाचरण , सज्जन - दुर्जन, कथा साहित्य परीचय ii) कवी परीचय, शरद ऋतु वर्णन iii) अश्मक देशाचे वर्णन iv) प्रतिष्ठान परिचय	01	15
2	i) राजा सातवाहन परिचय ii) वसंत ऋतु वर्णन iii) राजा सातवाहन व चंद्रलेखा संवाद iv) पोद्दीस मंत्री चर्चा, मदनोत्सव v) भाटांची स्तुती, राजाची दिनचर्या vi) विजयानंदाची मोहिम	1	15
3	i) विजयानंदाचे प्रस्थान व लीलावई भेट ii) सातवाहन लीलावई भेट, सागर वर्णन iii) भिषणानंद वृत्तांत, महानुमती, कुवलययावली व लीलावई विवाह iv) गाथांचे भाषांतर व आशय मांडणी.	1	15

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) लीलावई - कोऊहल संपादक डॉ.ए.एन.उपाध्ये प्र. सिंधी जैन ग्रंथमाला, मुंबई 1949
- 2) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे
प्रकाशक- महाराष्ट्र ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

शिकविण्याचा कालावधी- जून २०२० पासून लागू

MIL अर्धमागधी 4 : कथा साहित्य

Sem VI

नेमलेला अभ्यासक्रम - नलकहा - सोमप्रभाचार्य

सं.शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापुर

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. लीलावई कथेचा विशेष परीचय करून देणे
2. कथा साहित्याची वैशिष्ट्ये जाणणे.
3. नलकहा मधील माध्यम स्वरूप अवगत करणे.
4. महाकवी सोमप्रभाचार्य यांचा परीचय करून देणे.
5. प्राकृत वाङ्मयातील माध्यम साहित्याचा परीचय करून देणे.

घटक विश्लेषण

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	i) प्राकृत माध्यम साहित्याचा आढावा ii) कवी सोमप्रभाचार्य परीचय, नल परीचय iii) निषध राजा, कुबर, नल - दमयंती विवाह iv) भीमरथ राजाकडून दमयंतीस निरोप	01	15
2	i) नलाचा पराक्रमी व उदात्त स्वभाव ii) नलाचे जुगार व्यसन व राज्य भ्रष्ट iii) नलाकडून दमयंतीचा त्याग iv) नलास बुटक्या रूपाची प्राप्ती v) हुंडीक स्वयंपाकी नल vi) दमयंतीचा विलाप	1	15
3	i) दमयंतीच्या प्रवासातील संकट ii) दमयंतीची आई - वडीलांशी भेट iii) दमयंतीचे खोटे स्वयंवर व नलाची भेट iv) नल व दमयंती याचा पुर्व जन्म वृतांत	1	15

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) कुमारपालप्रतिबोध - सोमप्रभाचार्य सं. डॉ.पी.एल.वैद्य , बी.ओ.आय, पुणे
- 2) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे

प्रकाशक- महाराष्ट्र ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व विभागणी

सत्र सहावे

वेळ 2 तास		गुण- 60
प्र. 1 अ- योग्य पर्याय निवडा	(8 पैकी 6)	06
ब - एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	(8 पैकी 6)	06
प्र. 2 भाषांतर लिहा	(4 पैकी 3)	12
प्र. 3 थोडक्यात उत्तरे लिहा	(5 पैकी 4)	12
प्र. 4 टिपा लिहा.	(3 पैकी 2)	12
प्र. 5 दिर्घोत्तरी प्रश्न	(2 पैकी 1)	12
अंतर्गत निरंतर मुल्यमापन परीक्षा		40

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

मानव विज्ञान विद्याशाखा

तृतीय वर्ष कला

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

शिकविण्याचा कालावधी- जून २०२० पासून लागू

GE अर्धमागधी : धातु विज्ञान / प्रवासवर्णन

Sem V

GE अर्धमागधी : धातु विज्ञान

नेमलेला अभ्यासक्रम - रयणपरीक्खा - ठक्कर फेरू

सं.शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापुर

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. विद्यार्थ्यांना खऱ्या - खोट्या रत्नांचा परीचय करून देणे
2. रत्ने , मोती इत्यादी व्यवहारात फसवणूक थांबविणे
3. गुण, दोष युक्त व खऱ्या - खोट्या रत्नांचे ज्ञान देणे.
4. रत्नांच्या शुभाशुभ फलांचे ज्ञान करून देणे.
5. विविध रत्नांच्या निर्मितीची स्थाने व रत्नांच्या मुल्यांचे ज्ञान करून देणे.

घटक विश्लेषण

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	i) ठक्कर फेरू यांचा परीचय ii) रत्नांच्या निर्मिती विषयीच्या संकल्पना iii) व्रज रत्ना विषयी माहिती iv) मुक्ताफल रत्नाविषयी माहिती v) मोत्यांचे गुणदोष (फलप्राप्ती)	01	15
2	i) पद्मराग मण्याविषयी माहिती ii) जामुणीका रत्न iii) मरकत मण्या विषयी iv) इंद्रनील मण्याविषयी	1	15
3	i) विद्रूम , लहसनिक वैदुर्य इ. सात रत्नाविषयी माहिती देणे ii) लाल,थकीक, नीलामल रत्न प्राप्ती स्थाने iii) रत्नांच्या मुल्याविषयी माहिती देणे.	1	15

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) रयणपारीक्खा - ठक्कर फेरू सं.मांतीलाल बनारसीदास, नवी दिल्ली
- 2) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे
प्रकाशक- महाराष्ट्र ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगांव

मानव विज्ञान विद्याशाखा

तृतीय वर्ष कला

विषय : अर्धमागधी (प्राकृत)

शिकविण्याचा कालावधी- जून २०२० पासून लागू

GE अर्धमागधी : प्रवासवर्णन

Sem VI

GE अर्धमागधी : प्रवासवर्णन

नेमलेला अभ्यासक्रम - आरामसोहा कहा - आचार्य, संघतिलकसूरि

सं.डॉ.महावीर शास्त्री , सोलापुर

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राचीन काळातील स्त्रीयांची कौटुंबिक स्थिती.
2. आरामसोहा कथेतील सामाजिक जीवन परीचय
3. आरामसोहा कथेतील सांस्कृतिक परीचय
4. आरामसोहा कथेतील लोक समजुती , दैववाद परिचय
5. तत्कालीन भौगोलिक जीवन परीचय.

घटक विश्लेषण

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	i) आचार्य संघतिलकसुरी परिचय ii) आरामसोहा कथा : स्रोत आणि परंपरा iii) आरामसोहा कथा संक्षिप्त परीचय iv) आवांतर कथा परीचय	01	15
2	i) आरामसोहा चरीत्र ii) लोककथा - तत्व - लोकमानस तत्व iii) आरामसोहा कथेमध्ये लोक कथातत्व iv) आरामसोहेच्या सावत्र मातेचा स्वभाव v) प्राचीन अंधविश्वास, रूढी परंपरा	1	15
3	i) तत्कालीन म्हणी व सूक्ती ii) तत्कालीन सांस्कृतिक परंपरा - नाग पुजा iii) भौगोलिक परीस्थिती iv) तत्कालीन कौटुंबिक जीवन	1	15

संदर्भ ग्रंथ-

- 1) आरामसोहा कहा - सं. डॉ.राजाराम जैन
- 2) प्राकृत साहित्याचा इतिहास- डॉ. ग.वा. तगारे

प्रकाशक- महाराष्ट्र ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.

प्रश्नपत्रिका स्वरूप व विभागणी

सत्र सहावे

वेळ २ तास		गुण- ६०
प्र. १ अ- योग्य पर्याय निवडा	(८ पैकी ६)	०६
ब - एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	(८ पैकी ६)	०६
प्र. २ भाषांतर लिहा	(४ पैकी ३)	१२
प्र. ३ थोडक्यात उत्तरे लिहा	(५ पैकी ४)	१२
प्र. ४ टिपा लिहा.	(३ पैकी २)	१२
प्र. ५ दिर्घोत्तरी प्रश्न	(२ पैकी १)	१२
अंतर्गत निरंतर मुल्यमापन परीक्षा		४०

समकक्ष अभ्यासक्रम

वर्ग- टी.वाय.बी.ए. (अर्धमागधी)

सत्र	जुना अभ्यासक्रम	नवीन अभ्यासक्रम
पाचवे	समरादीत्य कथा -हरीभद्र सुरी	गडडवहो वाक्पतीराज
पाचवे	-	लिलावई - कोऊहल
पाचवे	-	रयणपरिक्खा - ठक्करफेरू
सहावे	नर्मदासुंदरी कथा -	सेतुबंध - प्रवरसेन
सहावे	-	नलकहा - सोमप्रभाचार्य
सहावे	-	आरामसोहा कहा - आचार्य संघतिलक सुरी

प्रा.बाळासाहेब गणपाटील

अध्यक्ष

प्राचीन भारतीय भाषा तदर्थ अभ्यासमंडळ

**KAVIYATRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH
MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON**

FACULTY OF HUMANITIES

Choice Based Credit System

THIRD YEAR BACHELOR OF ARTS (TYBA): ENGLISH

SEMISTER V and VI

(W.E.F. 2020-2021)

Learning Outcome-

CBCS syllabi of T.Y. B.A. English is framed in accordance with the given suggestions.

- 1. The paper of AEC- Developing Communication Skills intends to give practice in spoken and written communication which will open opportunities for them in business and corporate world.**

Ability Enhancement Course (AEC)

**AEC: Developing Communication Skills
Semester V**

Objectives-

1. To acquaint students with various modes of communication
2. To intimate students about various types of written communication
3. To inform students about various types of oral communication
4. To give practice to students in various modes of communication

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits: 02

**Theory- 01 credit (15 clock hrs)
Practical- 01 credit = 02 credits (30 hrs)**

Unit 1. Written Communication

- I) Letter Writing:
  - A) Formal Letters:
    - i) Business Correspondence: Sales letter, Enquiry letter, Order and Replies
    - ii) Application for Jobs
  - B) Goodwill Letters: Invitation, Congratulations, Thanking
- II) Notice, Agenda, Minutes of Meeting.
- III) Advertisement Writing.

Unit 2. Comprehension and Writing Skills

- I) Summarization
- II) Reading Comprehension
- III) Expansion of an Idea
- IV) Story Building
- V) Report Writing: Types, Structure, Parts, Examples
- VI) Usages of Punctuations

Semester VI

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits: 02

Theory- 01 credit (15 clock hrs)
Practical- 01 credit = 02 credits (30 hrs)

Unit 1. Oral Communication

- I) Interviews: Types, Preparation, Self-Assessment, Questions Commonly asked in an Interview
- II) Presentation Skills
- III) Speeches: Stages, Occasions and Examples
- IV) Dialogue Skills
- V) Group Discussion: Group Dynamics, Purposes and Tips for Preparation

Unit 2 . Methods of Communication: Non-verbal and Technical

- I) Non Verbal Aspects of Written Communication
- II) Body Language
- III) Paralanguage
- IV) Modes of Communication and Technical Communication

Recommended Books:

1. Rai, Urmila and S.M. Rai *Business Communication*. Mumbai: Himalaya Publishing House, 2013,
2. Mohan, Krishna and Meera Bannerji *Developing Communication Skills*. Bengaluru: Trinity Press, 2018,

Recommended Readings:

1. Badi, R. V. and K. Aruna. *Business Communication*. Delhi: Vrinda Publications (P) Ltd., 2008.
2. Chanda, P. R. and Sangeeta Magan. *Elements of Business Communication*. Delhi: International Book House Pvt. Ltd., 2013.
3. Chaturvedi, P.D. *Professional Communication*. Delhi: Pearson, 2011.
4. Dey, Sushmit. et.al. *Business Communication*. Mumbai: Reliable Publications, 2012.
5. Murphy, Herta A. and et.al. *Effective Business Communication*. New Delhi: Tata McGraw Hill Foundation Private Limited, 2009.
6. Prasad, Sona. *Business Communication*. Nagpur: Sai Jyoti Publication, 2011.
7. Raman, Meenakshi and Prakash Singh. *Business Communication*. New Delhi: Oxford University Press, 2012.

8. Rao, Nageshwar and Rajendra Rao. *Communication Skills*. Mumbai: Himalaya Publishing House, 2012.
9. Rizvi, M. Ashraf. *Effective Technical Communication*. New Delhi: Tata McGraw Hill Education Private Limited, 2012.
10. Taylor, Shirley and V. Chandra. *Communication for Business: A Practical Approach*. Delhi: Pearson, 2011.

Ability Enhancement Course (AEC)
AEC: Developing Communication Skills

Question Paper Format

Semester V

Time- 2 Hrs.	Marks- 60
Q.1. MCQ on all Units (10/13)	(10 Marks)
Q.2. A) Answer following questions	
i) Summarize the following Passage	(06 Marks)
OR	
ii) Read the following passage answer the questions given below.	
B) Attempt any one of the following.	(06 Marks)
i) Expansion of an Idea	
ii) Complete the story using given points.	
Q.3. A) Short Notes (Usages of Punctuations, Types, Parts and Structure of Report) (2/4)	(08 Marks)
B) Write a report. (1/2)	(06 Marks)
Q. 4.A) Question on Application/ Business Letter (1/2)	(06 Marks)
B) Question on Letter of Invitation/Congratulations/Thanking (1/2)	(06 Marks)
Q.5. A) Answer any one of the Following.	(06 Marks)
i) Question on Notice and Agenda of meeting.	
ii) Question on Minutes of meeting.	
B) Prepare an Advertisement (1/2)	(06 Marks)

Semester VI

Time- 2 Hrs.	Marks- 60
Q.1. MCQ on all Units (10/13)	(10 Marks)
Q.2. A) Question on Speeches. (1/2)	(06 Marks)
B) Question on Presentations. (1/2)	(06 Marks)
Q.3. A) Short Notes Interviews/ Dialogue Skills (2/3)	(08 Marks)
B) Imaginary Conversation at the Interview (No internal option)	(06 Marks)
Q. 4. Short Notes on Body Language and Paralanguage (3/5)	(12 Marks)
Q.5. Short Notes on Non Verbal Aspects of Written Communication and, Modes of Communication and Technical Communication. (3/5)	(12 Marks)

Discipline Specific Elective 3 A (DSE 3 A)

DSE 3 ENG A : Twentieth Century English Literature

SEM –V

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits – 03 (45 clock hrs)

Objectives-

1. To explain the students development of poetry in English
2. To acquaint the students with features and types of modern poetry, drama and novel
3. To introduce the students with major poets, novelists and dramatists in modern English literature.

Credits-03

Unit1. Background: i) Literary Trends and Tendencies in British Poetry, Drama and Novel

ii) Contribution of the major poets, dramatists and novelists to English Literature.

Unit 2. Poetry Section :

I) W. B. Yeats- i. *A Prayer for My Daughter.* ii. *Sailing to Byzantium.*

II) T.S. Eliot - i. *Journey of Magi.* ii. *Morning at the Window.*

III) W.H. Davies- i. *The Kingfisher* ii. *Money.*

Unit 3. Drama: *Waiting for Godot*- Samuel Beckett.

Discipline Specific Elective 3 B (DSE 3 B)

DSE 3 ENG B: Twentieth Century English Literature

SEM-VI

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits – 03 (45 clock hrs)

Unit 1. Background: i) Literary Trends, Tendencies in twentieth century British Poetry, Drama and Novel.

ii) Contributions of the major poets, dramatists and novelists to British Literature.

Unit2. Poetry Section:

I) Dylan Thomas - i. *A Fern Hill*   ii. *The Hunchback in the Park*.

II) Wilfred Owen – i. *Dulce et Decorum Est*.   ii. *Futility*.

III) W.H. Auden - i. *The Shield of Achilles*   ii. *Now the leaves are Falling Fast*.

Unit 3. Novel: *Lord of the Flies*- William Golding

Recommended Books:

1. Abrams, M. H. *A Glossary of Literary Terms*, 3rd edn. Macmillan Company of India Ltd. 1978.
2. Blamires, Harry. *Twentieth Century English Literature*. Macmillan, 1982.
3. Boris Ford, ed. *The Pelican Guide to English Literature*, Vol. VII 3rd Edn. Penguin Books Ltd. New York, 1973.
4. C.B. Cox and A. E. Dyson, ed. *Poems of This Century*. 1970.
5. Cronin, A. *Samuel Beckett: The Last Modernist*. London : Flamingo, 1997
6. Esslin, Martin. *The Theatre of the Absurd*, revised and enlarged edition, Penguin Books, 1976.
7. John Hayward, edit. *The Penguin Book of English Verse*, 1987.
8. Laura Marcus and Peter Nicholls. Edt. *The Cambridge History of Twentieth Century English Literature*, Cambridge University Press, 2004.
9. Margaret Drabble. edit. *The Oxford Companion to English Literature*. O.U.P. 1996
10. Press. John. *A Map of Modern English Verse*. London: Oxford University Press, 1969.
11. Philip Larkin, edit. *The Oxford Book of Twentieth Century English Verse*. O.U.P. U.K. 1973
12. Scully, James. *Modern Poets on Modern Poetry: A Critical Introduction*. New York: Oxford University Press, 1960.
13. Sheppard, C.A. ed. *A Pageant of Poems*. Orient Longman Ltd. New Delhi, 1977.
14. Tuma Keith, ed. *Anthology of Twentieth Century British and Irish Poetry*. O.U.P. 2001.

Discipline Specific Elective 3 A (DSE 3 A)

DSE 3 ENG A: Twentieth Century English Literature

Question Paper Format

SEM- V

Time -2 Hrs.		Marks- 60
A.1. A) Multiple Choice Questions (on all prescribed units)	(6/8)	(06 marks)
B) Answer the following questions in One sentence each (on all prescribed units)	(6/8)	(06 marks)
Q.2. A) Long Answer Question on Background		(12 marks)
OR		
B) Write Short Notes on Background (3/5)		
Q. 3. Long Answer Question on prescribed Poems (1/2)		(12 marks)
Q.4. Long Answer Question on prescribed Drama (1/2)		(12 marks)
Q. 5. Short Notes on prescribed Poems and Drama (3/5)		(12 marks)

Discipline Specific Elective 3 B (DSE 3 B)

DSE 3 ENG B: Twentieth Century English Literature

Question Paper Format

SEM- VI

Time -2 Hrs.		Marks- 60
A.1. A) Multiple Choice Questions (on all prescribed units)	(6/8)	(06 marks)
B) Answer the following questions in One sentence each (on all prescribed units)	(6/8)	(06 marks)
Q.2. A) Long Answer Question on Background		(12 marks)
OR		
B) Write Short Notes on Background (3/5)		
Q. 3. Long Answer Question on prescribed Poems (1/2)		(12 marks)
Q.4. Long Answer Question on prescribed Novel (1/2)		(12 marks)
Q. 5. Short Notes on prescribed Poems and Novel (3/5)		(12 marks)

Discipline Specific Elective 4 A (DSE- 4 A)

DSE 4 ENG A: The Study of English Language

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits: 03 (45 clock hrs)

Objectives:

- 1) To introduce the students to the properties, styles, and varieties of English language.
- 2) To acquaint the students with grammatical forms and functions in English language.
- 3) To enable the students learn and practice morphological concepts and word formation processes.
- 4) To introduce the students to the basic concepts in semantic, lexis and syntax in English language.

Sem.-V

Unit 1. Language : i) Definitions and Properties of Language

ii) Register and style, dialect, idiolect, sociolect, slang, pidgin and creole

Unit 2. Phonology: i) The Speech Mechanism: Organs of Speech

ii) Phoneme, Allophones, Syllable

iii) Classification and Description of Speech Sounds: Consonants and Vowels

iv) Stress and Intonation

Unit 3. Grammar: i) Elements of Sentence

ii) Noun Phrase

Discipline Specific Elective 4 B (DSE- 4 B)

DSE 4 ENG B: The Study of English Language

Sem.-VI

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits- 03 (45 clock hrs)

Unit 1. Language: i) Standard and Non-standard English

ii) British, American, and Indian English

Unit 2. Morphology: i) Morpheme: Free and Bound, Allomorph

ii) Processes of Word-formation: Affixation- (Suffixation, Prefixation),
Conversion, Clipping, Blending, Reduplication, Back formation.

Unit 3. Lexis and Syntax: i) **Lexis:** Type of vocabulary- Simple/complex, formal colloquial

ii) **Syntax:** Determiners, Verb Phrase

Recommended Books:

- 1) Bansal, R. K. and J. B. Harrison. *Spoken English For India*. Mumbai: Orient Longman, 1972.
- 2) Green, David. *Contemporary English Grammar, Structures and Composition*. Delhi: Macmillan, 1971.
- 3) Jones D. *The Pronunciation of English*. Cambridge: Cambridge University Press, 1956.
- 4) Jones D. *Cambridge English Pronouncing Dictionary*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- 5) Leech, G. N. and Svartvik. *A Communicative Grammar of English*. London: Pearson Education, 2004.
- 6) Pal, Rajendra and Premlata Suri. *English Grammar and Composition*. Delhi: S. Chand and Son, 1971.
- 7) Quirk, Randolph and Greenbaum. *A University Grammar of English*. London: Longman, 1973/2000.
- 8) Syal, P. and D. V. Jindal. *An Introduction to Linguistics: Language, Grammar and Semantics*. New Delhi: Prentice Hall of India Ltd., 1999.
- 9) T. Balasubramaniam. *A Textbook of English Phonetics for Indian Students*. Mumbai: Macmillan India Ltd., 1996.
- 10) Varshney, R. L. *An Introductory Textbook of Linguistics and Phonetics*. Bareilly: Student Store, 1988.
- 11) Verma, S. K. and N. Krishnaswamy. *Modern Linguistics: An Introduction*. New Delhi: Oxford University Press, 1989.
- 12) Yule, G. *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Discipline Specific Elective 4 A (DSE- 4 A)

DSE 4 ENG: The Study of English Language

Format of Question Paper

Semester - V

Time: Two Hours

Max. Marks: 60

Q.1 Multiple Choice Questions (All Units) (12/15)

12 Marks

Q.2 A) Attempt any one a) LAQ **OR** b) Short Notes(2/5) on Language orientation. 08 Marks

B) Short Questions Language orientation (2/4)

06 Marks

Q.3 On Phonetics and Phonology

A) Answer the following questions. (3/5)

12 Marks

B) Attempt the following- short questions (Any two of Four)	06 Marks
C) Transcribe the following words and mark accent (Any Four out of Six)	04 Marks
Q.4 On Grammar	
A) Answer the following questions-(Elements of sentence) (2/4)	06 Marks
B) Fill in the blanks (Any Three out of Five)	03 Marks
C) Identify the following structures (Any Three out of Five)	03 Marks

Discipline Specific Elective 4 A (DSE- 4 B)

DSE 4 ENG B: The Study of English Language

Format of Question Paper

Semester – VI

Time: Two Hours

Max. Marks: 60

Q.1 Multiple Choice Questions (All Units) (12/15)	12 Marks
Q.2 A) Attempt any one a) LAQ OR b) Short Notes(2/5) on Language orientation.	08 Marks
B) Short Questions Language orientation (2/4)	06 Marks
Q.3 On Morphology	
A) Short Questions/Short notes on morphological terms (3/5)	12 Marks
B) Define and illustrate the following word formation process (2/5)	06 Marks
C) Analyse the following words morphologically (4/6)	04 Marks
Q.4 On Lexis and Syntax	
A) Answer the following questions. (3/5)	09 Marks
B) Fill in the blanks (3/6)	03 Marks

Note: 20 Marks Practical examination is to be conducted in each semester by the concerned subject teacher. (10 Marks Journal with 5 practical + 10 Marks oral)

Out of remaining 20 marks, 10 marks each are for Attendance and Behaviour and Seminar/Presentation/Home Assignments/Field Visit. (i. e. 20+10+10 = 40)

Discipline Specific Core Course 1 E (DSC 1 E)

DSC ENG 1 E: Indian Writing in English

Sem. V

Objectives-

1. To introduce students with development of English Literature by Indian Writers
2. To acquaint students with major writers of Indian English Literature
3. To introduce students with content, techniques and styles of Indian writers in English.

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits- 03 (45 clock hrs)

Unit 1. Background: i) Development of Indian English writing with reference to Poetry and Drama.

ii) Trends, movements and features of Indian English writing with reference to Poetry and Drama.

Unit 2. Poetry Section :

I) K. N. Daruwalla- i. *From Ruminations* ii. *Fire Hymn.*

II) Kamala Das. - i. *The Sunshine Cat.* ii. *My Grandmother's House*

III) Nissim Ezekiel- i. *Enterprise* ii. *Philosophy.*

Unit 3. Drama: Girish Karnad – *Nag Mandal*

Discipline Specific Core Course 1 F (DSC 1 F)

DSC ENG 1 F: Indian Writing in English

Sem. VI

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits- 03 (45 clock hrs)

Unit 1. Background: i) Development of Indian English writing with reference to Poetry and Novel.

ii) Trends, movements and features of Indian English writing with reference to Poetry and Novel.

Unit 2. Poetry Section:

I) Arun Koltkar- i. *The Boat Ride.* ii. *Blue Horse (from Jejuri).*

II) Jayant Mahapatra- i. *Indian Summer*.

ii. *The Logic*.

III) R. Parthsarathy- i. *From Exile*.

ii. *From Trial*.

Unit 3. Novel: Sudha Murthy- *Dollar Bahu*.

Recommended Books:

1. Ten Twentieth Century Indian Poets Chosen and edited by R.Parthsarathy, Oxford University Press, New Delhi. 1976.
2. Indian English Poetry Since 1950: An Anthology ed. by Vilas Sarang and Published by Orient BlackSwan, Hyderabad, 1990.
3. Indian Poetry in English ed. by Makarand Paranjape , published by Laxmi Publications, New Delhi, 2000.
4. Iyengar, K. R. S. *Indian Writing in English*. New Delhi: Sterling Publishers. 2004.
5. Kumar N. *Indian English Drama : A Study in Myths*. New Delhi, Sarup & Sons, 2003.
6. Naik, M. K. *Aspects of Indian Writing in English*. Delhi: Macmillan Indian Ltd. 1999.
7. Naik, M. K. *History of Indian English Literature*. New Delhi: Sahitya Academy. 1960.
8. Naik, M. K. *Twentieth Century Indian English Fiction*. Delhi: Pencraft International. 2004.
9. Naik, M. K. et al. *Critical Essays on Indian Writing in English*. Madras: Macmillan India Ltd. 1977.
10. Pathak, R. S. *Modern Indian Novel in English*. Creative New Literature Series, 28. New Delhi: Creative Books. 1999.
11. Rao, C. R. Visweswara. *Indian Writing Today*. New Delhi: Indian Association for English Studies. 1996.
12. Venkata Reddy.K, Dhavan R.K. ed. *Flowering of Indian Drama*. Prestige, New Delhi ,2004.

Discipline Specific Core Course 1 E (DSC 1 E)

DSC ENG 1 E: Indian Writing in English

Sem. V

QUESTION PAPER FORMAT

Time -2 Hrs.

Marks- 60

A.1. A) Multiple Choice Questions (on all units)(6/8)

(06 marks)

B) Answer the following questions in one sentence each(on all units)(6/8)

(06 marks)

Q.2. A) Long Answer Question on Background

(12 marks)

OR

- B) Write Short Notes on Background (3/5)
- Q. 3. Long Answer Question on prescribed Poems (1/2) (12 marks)
- Q.4. Long Answer Question on prescribed Drama (1/2) (12 marks)
- Q. 5. Short Notes on prescribed Poems and Drama. (3/5) (12 marks)

Discipline Specific Core Course 1 F (DSC 1 F)

DSC ENG 1 F: Indian Writing in English

Sem. VI

Time -2 Hrs.

Marks- 60

- A.1. A) Multiple Choice Questions (on all units)(6/8) (06 marks)
- B) Answer the following questions in one sentence each(on all units)(6/8) (06 marks)
- Q.2. A) Long Answer Question on Background (12 marks)

OR

- B) Write Short Notes on Background (3/5)
- Q. 3. Long Answer Question on prescribed Poems (1/2) (12 marks)
- Q.4. Long Answer Question on prescribed novel (1/2) (12 marks)
- Q. 5. Short Notes on prescribed Poems and novel. (3/5) (12 marks)

Skill Enhancement Course

SEC ENG: English for Practical Purposes 3 & 4

Objectives of the Course:

1. To enable students learn and practice usages in spoken and written English
2. To introduce students various skills in using practical English in real life situation
3. To encourage students prepare for attending job interviews, develop presentation skills, learn professional skills in communicative English.
4. To make students able to exercise spoken and written English skills for their career development.

Skill Enhancement Course

SEC 3 ENG: English for Practical Purposes

Sem. V

External- 60 marks

Internal- 40 marks

Credits- 02

Spoken Communication

Unit-I: i) Effective Listening   ii) Strategies in Speaking English

Unit-II: i) Interviewing

ii) Using English in Real Life Situation / Situational Conversation

Unit-III: i) Compering an event   ii) Platform Speaking

Unit-IV: i) Extempore /Impromptu Speech   ii) Narrating an event/incident/story

Skill Enhancement Course

SEC 4 ENG: English for Practical Purposes

Sem. VI

Credits- 02

30 clock Hrs.

Written Communication

Unit-I: i) Making advertisements   ii) Book Review

Unit-II: i) Tourist Leaflet   ii) Short News Writing

Unit-III: i) Content Writing   iii) Note-Making and Note-taking

Unit-IV: i) Guided story-building   iv) Essay Writing

Recommended Books :

1. Effective English Communication for you- V.Syamala
2. A Course in Listening and Speaking - I Sasi Kumar, Dutt, Rajeevan.

3. A Course in Listening and Speaking - II Sasi Kumar, Dutt, Rajeevan.
4. English Conversation Practice - Grant Taylor
5. Everyday Dialogues in English - Robert J.Dixson
6. A Handbook of Communication Skills in English - Prin R.A. Kulkarni
7. Speaking Effectively - Jeremy Comfort, Rogerson, Stott and Utley.
8. Sharma, Richa & S.P.Bakshi. Descriptive General English. Arihant Publishers.2012.

Skill Enhancement Course
SEC 3 ENG: English for Practical Purposes

Sem. V

Marks:60

Time: 2hrs

Q. 1. MCQs on all Units (12/15)	(12)
Q. 2. A) Effective Listening (1/2)	(6)
B) Speaking Skills (1/2)	(6)
Q.3. A) Interviewing (1/2)	(6)
B) Situational Conversation (1/2)	(6)
Q.4. A) Compeering an event (1/2)	(6)
B) Platform speaking (1/2)	(6)
Q.5. A) Extempore /Impromptu Speech (1/2)	(6)
B) Narrating a story/event/incident (1/3)	(6)

Skill Enhancement Course
SEC 3 ENG: English for Practical Purposes

Marks:60

Time: 2hrs

Q. 1. MCQs on all Units (1/2)	(12)
Q. 2. A) Making advertisement (1/2)	(6)
B) Book Review (1/2)	(6)
Q.3. A) Tourist Leaflet (1/2)	(5)
B) Short News Writing (1/3)	(5)
Q.4. A) Content Writing (1/3)	(5)
B) Note-Making and Note-taking (1/2)	(5)
Q.5. A) Guided story building (1/2)	(6)
B) Essay writing (1/3)	(10)

Generic Elective Course GE-1(A and B)
GE Eng A and B: Film and Literature

Objectives:

- a) To introduce the students the concept of film and its origin and development.
- b) To make the students able to understand the similarities and differences in film and literature
- c) To enable the students explore the process of adaptation and come to an understanding of how film interacts with other cultural forms such as theatre and fiction.
- d) To help the students analyze and judge film as an adaptation of literary text
- e) To develop among the students the ability to comprehend art of cinema making from a literary text.

Generic Elective Course GE-1(A)
GE Eng A: Film and Literature
Semester-V

External- 60 marks
Credits- 03

Internal- 40 marks
45 Clock Hrs.

Unit I: i) Film and Literature: Concept, Origin, Nature and Development

ii) Aspects of Film and Literature

iii) Literature and Film Adaptations

Unit: II i) Studies in Texts and Films: English Drama and English Film

Pygmalion (Drama by G. B. Shaw) – *My Fair Lady* (Movie- 1964 Director: George Cukor,)

Unit: III i) Studies in Texts and Films: English Novel and Indian Hindi Film

Namesake (Novel by Jhumpa Lahiri, 2003) and the Film- *The Namesake* (Directed by Meera Nair)

Generic Elective Course GE-1(B)
GE Eng B: Film and Literature
Semester-VI

External- 60 marks
Credits- 03

Internal- 40 marks
45 Clock Hrs.

Unit I: i) Indian Literature in Films: Nature and Development

ii) Indian Literature and Its Film Adaptations

iii) Regional Literature and Film

Unit: II i) Studies in Texts and Films: English Novel and Hindi Film

Guide (Novel by R.K.Narayan) – *Guide* (Movie- 1965 Director: Vijay Anand)

Unit: III i) Studies in Texts and Films: Marathi Novel and Marathi Film

Natsamrat (Drama by Shirwadkar)- *Natsamrat* (Film- 2016 Directed by Mahesh Manjrekar)

Recommended Books:

1. "Introduction to Film Studies" from *Film Studies: Critical Approaches*. ed. John Hill and Pamela Church Gibson. Oxford: Oxford University Press.
2. Andrew Dudley (2009) "Adaptation" In *Film Theory and Criticism*. ed. Leo Braudy, Marshall Cohen. Oxford: Oxford University Press. 2009.
3. Andrew, Dudley *The Major Film Theories: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 1976.
4. Ashish Rajadhyaksha and Paul Willemen, ed. *Encyclopaedia of Indian Cinema*. London: British Film Institute. Bazin, Andre.
5. Corrigan, Timothy Ed., *Film and Literature*. London: Routledge, 2012. Print
6. Excerpts from "Masters of Light, Servants of Shadow: Reflections on the Ambient History and Practice of Cinematography in India" by Shuddhabrata Sengupta, Raqs Media Collective. <http://cameraworking.raqsmediacollective.net/pdf/presentation/shuddha>.
7. King, Laurence. *Film: A Critical Introduction*. London.
8. Monaco, James. *How to Read a Film.*, New Delhi: OUP, 2009.
9. Prasad, Madhava. *The Ideology of the Hindi Film: A Historical Construction*. Delhi: Oxford University Press, 1998.
10. Rajadhyaksha, Ashish. "Indian Cinema: Origins to Independence" & "India: Filming the Nation." In *The Oxford History of World Cinema*, ed. Geoffrey Nowell-Smith, New York: Oxford University Press, 1996
11. Ray, Satyajit. *Our Films, Their Films*. New Delhi :Hyperion, 1983.
12. Romeo and Juliet: <https://www.imdb.com/list/ls000078810/>
13. Tom Gunning. 1995. "An Aesthetic of Astonishment: Early Film and the Incredulous Spectator." In *Viewing Positions: Ways of Seeing Film*. ed. Linda Williams. New Brunswick: Rutgers University Press.
14. *Understanding Film Theory*. London: Palgrave, 2011
15. Villarejo, Amy. *The Basics: Film Studies.*, London: Routledge, 2009.
16. Dyer, Richard *The Medium of Cinema*. 2000.
17. Truffaut Francois *What is Cinema?* Foreword. Berkeley: University of California Press, 2005.
18. *Film Theory and Criticism*. 5th ed. NY & Oxford: Oxford University Press, 1999.
19. *Making Meaning in Indian Cinema* – R. Vasudevan
20. "What Ails Indian Filmmaking?" – S. Ray
21. Ranjani Mazumdar *Bombay Cinema*, Orient Blackswan pvt. Ltd.
22. Cahir, L. *Literature into film: Theory and Practical Approaches*. Jefferson, N.C.: McFarland & Company. 2006

23. Harrison, S. *Adaptations: From Short Story to Big Screen: 35 Great Stories That Have Inspired Great Films*. New York: Three Rivers Press. 2005.

24. Films: *My Fair Lady, Romeo and Juliet, Omkara, Haider, Three Idiots, Kai Po Che, Natarang, Gaban*

Generic Elective Course GE-1(A)
GE Eng A: Film and Literature
Semester-V

Question Paper Forma

Marks:60

Time: 2hrs

- Q. 1. MCQs on all Units (12/15) (12)
- Q. 2. A) Short Question on Origin and Nature of films (10)
- OR
- B) Short Question on aspects/elements/adaptations of film
- Q.3. A) Short Question on *Pygmalion* the text (1/2) (6)
- B) Short Question on *My Fair Lady* movie (1/2) (7)
- Q.4. A) Short Question on *The Namesake* text (1/2) (6)
- B) Short Question on *The Namesake* movie (1/2) (7)
- Q.5. Short Notes on Text & Film (1/2) (12)

Generic Elective Course GE-1(B)
GE Eng B: Film and Literature
Semester-VI

Marks:60

Time: 2hrs

- Q. 1. MCQs on all Units (1/2) (12)
- Q. 2. A) LAQ on development of Indian cinema (10)
- OR
- B) LAQ on Film adaptations
- Q.3. A) Short Question on *Guide* as text (1/2) (6)
- B) Short Question on *Guide* as an adaptation (1/2) (7)
- Q.4. A) Short Question on *Natsamrat* as text (1/2) (6)
- B) Short Question on *Natsamrat* as an adaptation (1/2) (7)
- Q.5. Short Notes on Text & Film (1/2) (12)

Equivalence

T. Y. B. A.	Existing Pattern	CBCS Pattern (From 2020 - 2021)
Sem V	Compulsory English	AEC - English Communication
	-----	MIL 3 (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-3	DSE 3 A
	Special Paper S4	DSE 4 A
	General Paper G-3	DSC 1 E (General Paper of Special subject- DSE 3 A & 4 A)
	Optional	DSC 2 E (General Paper of any subject)
		DSC 3 E (General Paper of any subject)
	-----	SEC-3 (Skill based Paper of any subject)
	-----	GE-1 A (Interdisciplinary Paper of any subject)
-----	GE-2 A (Interdisciplinary Paper of any subject)	
T. Y. B. A.	Existing Pattern	CBCS Pattern (From 2020 - 2021)
Sem VI	Compulsory English	AEC - English Communication
	-----	MIL 4 (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-3	DSE 3 B
	Special Paper S4	DSE 4 B
	General Paper G-3	DSC 1 F (General Paper of Special subject- DSE 3 A & 4 A)
	Optional	DSC 2 F (General Paper of any subject)
		DSC 3 F (General Paper of any subject)
	-----	SEC-4 (Skill based Paper of any Subject)
	-----	GE-1 B (Interdisciplinary Paper of any subject)
-----	GE-2 B (Interdisciplinary Paper of any subject)	

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव

मानविकी विद्याशाखा

Choice Based Credit System

रूचि आधारित साख पध्दति पाठ्यक्रम

बी. ए. तृतीय वर्ष कला - हिंदी

पंचम एवं षष्ठ सत्र
(V & VI Semester)

(w. e. f. June 2020)

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी पाठ्यक्रम (CBCS)
रूचि आधारित साख पद्धति
पंचम सत्र (V Semester)

Course Code	Course Type	Title of the Course	Credits	Contact Hours / per semester
MIL III Hindi	Discipline Specific Core Course (DSC)	संपादन लेखन और साहित्य (मुद्रित माध्यम)	03	45
DSC- E (A) Hindi	Discipline Specific Core Course (DSC)	विशेष विधा : यात्रा साहित्य	03	45
	OR			
DSC- E (B) Hindi	Discipline Specific Core Course (DSC)	प्रयोजनमूलक हिंदी	03	45
SEC-III Hindi	Skill Enhancement Course (SEC)	हिंदी व्याकरण तथा अभिव्यक्ति कौशल	02	30
DSE-III (A) Hindi	Discipline Specific Elective Courses (DSE)	हिंदी साहित्य का इतिहास (आदिकाल, भक्तिकाल और रीतिकाल)	03	45
DSE-IV (A) Hindi	Discipline Specific Elective Courses (DSE)	हिंदी भाषा का विकास	03	45
GE-I (A) HINDI	Generic Elective (G.E)	हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा	03	45

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी पाठ्यक्रम (CBCS)
रूचि आधारित साख पद्धति
षष्ठ सत्र (VI Semester)

Course Code	Course Type	Title of the Course	Credits	Contact Hours / per semester
MIL IV HINDI	Discipline Specific Core Course (DSC)	हिंदी सिनेमा और साहित्य : (इलेक्ट्रॉनिक माध्यम)	03	45
DSC- F (A) Hindi	Discipline Specific Core Course (DSC)	विशेष विधा : भारतीय संत काव्य	03	45
	OR	वैकल्पिक पाठ्यक्रम		
DSC- F (B) Hindi	Discipline Specific Core Course (DSC)	प्रयोजनमूलक हिंदी	03	45
SEC-IV Hindi	Skill Enhancement Course (SEC)	हिंदी भाषा का मानकीकरण और अशुद्धि शोधन	02	30
DSE-III (B) Hindi	Discipline Specific Elective Courses (DSE)	हिंदी साहित्य का इतिहास (आधुनिक काल)	03	45
DSE-IV (B) Hindi	Discipline Specific Elective Courses (DSE)	भाषा विज्ञान	03	45
GE-I (B) HINDI	Generic Elective (G.E)	खानदेश का लोक साहित्य	03	45

सूचनाएँ :-

- AEC - English Communication यह अनिवार्य पाठ्यक्रम है। तृतीय वर्ष में प्रवेशित प्रत्येक छात्र के लिए यह पाठ्यक्रम पढ़ना अनिवार्य हैं।
- एमआयएल (MIL) यह पाठ्यक्रम भी अनिवार्य है। तृतीय वर्ष में प्रवेशित मानव विज्ञान विद्याशाखा के छात्र अपने महाविद्यालय में उपलब्ध मराठी, हिंदी, संस्कृत, पाली, अर्धमागधी, उर्दू इन भाषाओं में से किसी एक भाषा के पाठ्यक्रम का चयन कर सकते हैं।
- DSC : इसके अंतर्गत छात्रों को तीन विषयों का चयन करना है। हिंदी विषय में रूचि एवं आस्था रखने वाले छात्र इन तीन में से एक पाठ्यक्रम हिंदी का ले सकते हैं। कुछ महाविद्यालयों में इसके विकल्प में छात्र प्रयोजनमूलक हिंदी का भी अध्ययन करते है वहाँ के छात्र इन दोनों में से किसी एक विकल्प का चयन कर सकते हैं।
- SEC : इसके अंतर्गत महाविद्यालय में उपलब्ध किसी भी एक विषय का चयन करना अनिवार्य हैं।
- GE : इसके अंतर्गत भी छात्रों को महाविद्यालय में उपलब्ध किन्हीं दो विषयों का चयन करना अनिवार्य हैं।

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - पंचम सत्र (V Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
MIL III - HINDI : संपादन लेखन और साहित्य (मुद्रित माध्यम)

◆ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- छात्रों को संपादकीय कला से अवगत कराना।
- संपादक की योग्यता, दायित्व और महत्त्व से परिचित करना।
- संपादकीय लेखन के तत्त्व और प्रविधि को दर्शाना।
- विभिन्न समाचार पत्र और पत्रिकाओं के उल्लेखनीय संपादकीय से परिचित करवाना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I : संपादन

- 1) संपादन : अवधारणा, उद्देश्य और आधारभूत तत्त्व।
- 2) संपादन : निष्पक्षता और सामाजिक संदर्भ।
- 3) संपादन कला के सामान्य सिद्धांत।

इकाई II : संपादक :

- 1) संपादक : योग्यता, दायित्व और महत्त्व।
- 2) संपादकीय लेखन के प्रमुख तत्त्व।
- 3) संपादकीय लेखन की प्रविधि।

इकाई III : उल्लेखनीय संपादकीय :

अ) प्रमुख हिंदी समाचार-पत्रों के उल्लेखनीय संपादकीय :-

- 1) दै. नई दुनिया, दि. 15 अगस्त 2016, संपादकीय - 'विश्व में हिंदी का निरंतर विस्तार'।
- 2) दै. नवभारत टाइम्स, दि. 25 अप्रैल 2019, संपादकीय - 'वातावरण और विकास'।
- 3) दै. राष्ट्रीय जागरण, दि. 8 सितम्बर 2019, संपादकीय - 'हम होंगे कामयाब'।

- 4) दै. अमर उजाला, दि. 20 नवम्बर 2019, संपादकीय - 'दूरसंचार क्षेत्र में हलचल' ।
- 5) दै. भास्कर, दि. 3 जनवरी 2020, संपादकीय - 'उम्मीदवारी का फार्मूला' ।
- 6) दै. जनसत्ता, दि. 23 मई 2020, संपादकीय - 'जीवट का सफर' ।

आ) प्रमुख हिंदी पत्रिकाओं के उल्लेखनीय संपादकीय :-

- 1) आलोचना त्रैमासिक 49, सहस्राब्दी अंक उनचास, अप्रैल-जून 2013, संपादकीय - 'रचने की न्यूनतम अर्हता' संपादक - अरूण कमल ।
- 2) नया ज्ञानोदय, अंक 62, अप्रैल 2008 (भारतीय ज्ञानपीठ की मासिक पत्रिका), संपादकीय - 'दस्तखत' संपादक - रवींद्र कालिया ।
- 3) बहुवचन, हिंदी की अंतर्राष्ट्रीय त्रैमासिक पत्रिका, अंक 37, अप्रैल-जून 2013, संपादकीय - आरंभिक - 'दूसरे समय में कहानी', संपादक - अशोक मिश्र ।
- 4) सामयिक सरस्वती - शब्दों का उत्सव, वर्ष 4, अंक 13-14 (थर्ड जेंडर विशेषांक) (सामयिक प्रकाशन का त्रैमासिक), संपादकीय - जारी है अस्तित्व की लड़ाई, संपादक - शरद सिंह ।
- 5) जनपथ, जून-जुलाई 2011, संपादकीय - पहली हराई - 'कुछ और सामान की तलाश', संपादक - अतिथि संपादक - राजकुमार राकेश ।
- 6) वागर्थ, अंक 24, मार्च 1997, संपादकीय - 'सिर्फ शोकगीत नहीं', संपादक - प्रभाकर श्रोतिय ।

पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :

- छात्र संपादकीय कला से अवगत होंगे ।
- छात्र संपादक की योग्यता, दायित्व और महत्त्व से परिचित होंगे ।
- छात्रों को संपादकीय लेखन के तत्त्व और प्रविधि का ज्ञान प्राप्त होगा ।
- विभिन्न समाचार-पत्र और पत्रिकाओं के संपादकीय से छात्रों का परिचय होगा ।

संदर्भ सूची :-

- 1) प्रयोजनमूलक हिंदी और पत्रकारिता - दिनेश प्रसाद सिंह, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
- 2) आधुनिक पत्रकारिता के विविध आयाम - डॉ. बी. आर. बारड / डॉ. डी. एम. दोमडिया, रावत प्रकाशन, नई दिल्ली
- 3) समाचार संपादन - रामशरण जोशी, राधाकृष्ण प्रकाशन, दिल्ली
- 4) भारतीय पत्रकारिता - नए दौर : नए प्रतिमान - संतोष, राधाकृष्ण प्रकाशन, नई दिल्ली
- 5) खेल पत्रकारिता, सुशील दोषी, राजकमल प्रकाशन प्रा. लि., नई दिल्ली
- 6) समाचार संपादन, कमल दीक्षित, महेश दर्पण, राजकमल प्रकाशन प्रा. लि., नई दिल्ली
- 7) समाचार-पत्र प्रबंधन, गुलाब कोठारी, राजकमल प्रकाशन प्रा. लि., नई दिल्ली

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - पंचम सत्र (V Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
DSC - E (A) HINDI विशेष विधा - यात्रा साहित्य

(इस पाठ्यक्रम के विकल्प में छात्र DSC E Hindi (B) इस पाठ्यक्रम का चयन कर सकते हैं।)

◆ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- यात्रा साहित्य विधा के सैद्धांतिक विवेचन से छात्रों को अवगत कराना।
- यात्रा साहित्य विधा के विकासात्मक परिचय से छात्रों को परिचित कराना।
- यात्रा साहित्य विधा के प्रमुख साहित्यकार तथा उनके यात्रा वर्णन का ज्ञान छात्रों को प्रदान करना।
- 'मेरी जापान यात्रा' इस साहित्य कृति के माध्यम से छात्रों में यात्रा साहित्य लेखन की कला से परिचित कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई 1 : यात्रा साहित्य विधा : सैद्धांतिक विवेचन

- 1) शाब्दिक अर्थ, परिभाषा, तत्त्व, प्रकार।
- 2) यात्रा साहित्य का प्रयोजन, महत्त्व एवं प्रमुख विशेषताएँ।
- 3) यात्रा साहित्य विधा का अन्य विधाओं से परस्पर संबंध।

इकाई 2 : यात्रा साहित्य विधा का विकासात्मक अध्ययन

- 1) भारतेन्दु पूर्व युग तथा भारतेन्दू युग।
- 2) द्विवेदी युग तथा छायावादी युग।
- 3) छायावादोत्तर युग / स्वातंत्र्योत्तर युग तथा समकालीन यात्रा साहित्य।
- 4) यात्रा साहित्य के प्रमुख साहित्यकारों तथा उनके यात्रा वर्णनों का सामान्य परिचय।

इकाई 3 : साहित्य कृति :

'मेरी जापान यात्रा' - राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज, श्री गुरुदेव प्रकाशन, गुरुकुंज आश्रम,

तहसील-तिवसा, जिला - अमरावती

- i) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज : जीवन एवं रचना परिचय
- ii) 'मेरी जापान यात्रा' इस साहित्य कृति का तात्त्विक विवेचन एवं विश्लेषण।
- iii) 'मेरी जापान यात्रा' इस साहित्यिक कृति का आशय, विषय एवं प्रमुख उद्देश्य।
- iv) 'मेरी जापान यात्रा' में चित्रित यथार्थता तथा प्रत्यक्ष अनुभव कथन।
- v) 'मेरी जापान यात्रा' इस साहित्य कृति की कलात्मकता तथा पात्र एवं चरित्रांकन।
- vi) 'मेरी जापान यात्रा' में चित्रित परिवेशगत चित्रण तथा सांस्कृतिक आदान-प्रदान।
- vii) 'मेरी जापान यात्रा' इस साहित्य कृति की प्रासंगिकता एवं महत्त्व।
- viii) 'मेरी जापान यात्रा' इस साहित्य कृति की प्रमुख विशेषताएँ।
- ix) 'मेरी जापान यात्रा' इस साहित्य कृति का शिल्पगत अध्ययन एवं विश्लेषण।

◆ पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-

- इस पाठ्यक्रम को पढ़ने के उपरांत छात्रों को यात्रा साहित्य विधा का सैद्धांतिक ज्ञान प्राप्त हो जाएगा।
- पाठ्यक्रम को पढ़ने के उपरांत छात्र को यात्रा साहित्य विधा का विकासात्मक परिचय प्राप्त हो जाएगा।
- पठित साहित्य कृति के माध्यम से छात्र यात्रा साहित्य लेखन की कला को आत्मसात करेंगे।

◆ संदर्भ ग्रंथ -

- 1) हिंदी यात्रा साहित्य और स्त्री यात्रा साहित्यकार - डॉ. बळीराम धापसे, कीर्ति प्रकाशन, 17, रचनाकार कॉलनी, देवगिरी कॉलेज के पास, औरंगाबाद - 431005
- 2) हिंदी का यात्रा साहित्य - रेखा उप्रेती, हिंदी बुक सेंटर, आसफ अली रोड, नई दिल्ली- 02
- 3) यात्रा साहित्य : परिवेश एवं परिप्रेक्ष्य - प्रकाश मोकाशी, युनिवर्सिटी बुक हाऊस (प्रा.) लि., जयपूर - 03
- 4) राहुल सांकृत्यायन : घुमक्कड शास्त्र और यात्रावृत्त - जानकी पांडेय, ज्ञानभारती, रूपनगर, दिल्ली-02
- 5) हिंदी का आधुनिक यात्रा साहित्य - प्रतापलाल शर्मा, अमर प्रकाशन, सदर बाजार, मथुरा-01
- 6) हिंदी का स्वातंत्र्यप्राप्त्युत्तर यात्रा साहित्य - हरेश स्वामी, अन्नपूर्णा प्रकाशन, साकेत नगर, कानपुर-04

- 7) यात्रा साहित्य का उद्भव और विकास - सुरेन्द्र माथुर, साहित्य प्रकाशन, मालीवाडा, दिल्ली
- 8) साहित्य में गद्य की नई विविध विधाएँ - कैलाशचंद्र भाटिया, तक्षशिला प्रकाशन, दरियागंज, नई दिल्ली-02
- 9) हिंदी यात्रा साहित्य स्वरूप और विकास - मुरारीलाल शर्मा, क्लासिकल पब्लिशिंग कंपनी, नई दिल्ली - 15
- 10) हिंदी विधाएँ : स्वरूपात्मक अध्ययन - वैजनाथ सिंहल, हरियाणा साहित्य अकादमी, चण्डीगढ़
- 11) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज के काव्य में सामाजिक चेतना - डॉ. पंढरीनाथ शिवदास पाटील

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - पंचम सत्र (V Semester)

रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम

DSC E (B) HINDI प्रयोजनमूलक हिंदी

(इस पाठ्यक्रम के विकल्प में छात्र DSC E Hindi (A) इस पाठ्यक्रम का चयन कर सकते हैं।)

✦ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- कार्यालयी भाषा हिंदी से छात्रों को अवगत कराना।
- कम्प्यूटर और हिंदी भाषा प्रयोग तथा कम्प्यूटर और रोजगार से छात्रों को अवगत कराना।
- टिप्पण के स्वरूप, उद्देश्य, प्रक्रिया तथा टिप्पणी के तत्व एवं नियमों से छात्रों को अवगत कराना।
- कार्यक्रम पत्रिका, कार्यालयी पत्रिका विवरण, कार्यवृत्त, रिपोर्ट, सचिव के कार्य, पदनाम लेखन, टेबल पट्ट, सूचना पट्ट आदि से छात्रों को परिचित कराना।
- कार्यालयी हिंदी क्रियान्वयन योजना से छात्रों को परिचित कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I : कार्यालयी भाषा हिंदी तथा कम्प्यूटर :

अ) कार्यालयी भाषा हिंदी : स्वरूप, विशेषताएँ, कार्यालयी भाषा के रूप में हिंदी का विकास, हिंदी के प्रयोग का सांविधानिक प्रावधान, राष्ट्रपति के आदेशों का सामान्य परिचय, हिंदी प्रयोग की समस्याएँ।

आ) कम्प्यूटर : परिचय एवं महत्त्व, कम्प्यूटर और हिंदी भाषा प्रयोग, हिंदी की प्रमुख वेबसाइट्स, विभिन्न क्षेत्रों में कम्प्यूटर का योगदान, शिक्षा क्षेत्र में कम्प्यूटर, बैंकों में कम्प्यूटर, कम्प्यूटर और रोजगार।

इकाई II : टिप्पण तथा कार्यालयी कार्यसूची :-

अ) टिप्पण (Noting) : स्वरूप, उद्देश्य, प्रकार, प्रक्रिया, टिप्पणी के तत्व एवं नियमों की जानकारी।

आ) कार्यालयी कार्यसूची : कार्यक्रम पत्रिका (अजेंडा), कार्यालयी पत्रिका विवरण, कार्यवृत्त, बैठक की रिपोर्ट, सचिव के कार्य, पदनाम लेखन, टेबल पट्ट, सूचना पट्ट लेखन की आवश्यकता।

इकाई III : कार्यालयी हिंदी क्रियान्वयन योजना :

- अ) हिंदी प्रशिक्षण कार्यक्रम, परीक्षा, पाठ्यक्रम, पारिभाषिक शब्दावली एवं शब्दकोश निर्माण, संगणक की दृष्टि से देवनागरी लिपि का महत्त्व।
- आ) केंद्रीय हिंदी निदेशालय, केंद्रीय हिंदी संस्थान आगरा, सूचना एवं तकनीकी शब्दावली आयोग तथा केंद्रीय अनुवाद ब्यूरो का परिचय।

पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :

- कार्यालयी भाषा हिंदी का विस्तृत ज्ञान छात्रों को नौकरी अथवा रोजगार के रूप में लाभदायी सिद्ध होगा।
- कम्प्यूटर का परिचय एवं महत्त्व तथा कम्प्यूटर और हिंदी भाषा का प्रयोग आदि के अध्ययन से रोजगार के अवसर उपलब्ध होंगे।
- सरकारी कार्यालयों में प्रयुक्त टिप्पण का स्वरूप, महत्त्व, नियमों की जानकारी नौकरी में लाभदायी सिद्ध होगी।
- कार्यक्रम पत्रिका (अजेंडा), कार्यवृत्त, बैठक की रिपोर्ट, सचिव के कार्य आदि का अध्ययन प्रशासकीय परीक्षाओं में फलदायी होगा।
- कार्यालयी हिंदी क्रियान्वयन योजना का ज्ञान प्राप्त कर छात्रों को रोजगार के अवसर उपलब्ध होंगे।

✦ संदर्भ ग्रंथ -

- 1) हिंदी भाषा का प्रयोजनमूलक स्वरूप - डॉ. कैलासचंद्र भाटिया, साहित्य भवन प्रा. लि.
इलाहाबाद
- 2) जनसंचार माध्यमों में हिंदी - डॉ. चंद्रकुमार, क्लासिक पब्लिकेशन, नई दिल्ली
- 3) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. विजयपाल सिंह, संजय बुक सेंटर, वाराणसी
- 4) हिंदी के प्रयोजनमूलक भाषा रूप - डॉ. माधव सोनटक्के, छाया पब्लिशिंग हाऊस, औरंगाबाद
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी (भाग 2, 3) - डॉ. उर्मिला पाटील, अतुल प्रकाशन, कानपुर
- 6) व्यावसायिक संप्रेषण - डॉ. अनूपचंद्र भयाणी, राजपाल अॅण्ड सन्स, दिल्ली
- 7) प्रयोजनमूलक हिंदी : सिध्दांत एवं प्रयोग - डॉ. दंगल झाल्टे, वाणी प्रकाशन, दिल्ली
- 8) देवनागरी विकास परिवर्तन और मानकीकरण - केंद्रीय हिंदी निदेशालय, नई दिल्ली

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - पंचम सत्र (V Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
कौशल विकास संवर्धन पाठ्यक्रम (SEC - III)
SEC III - HINDI : हिंदी व्याकरण तथा अभिव्यक्ति कौशल

◆ **पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-**

- छात्रों को हिंदी भाषा की व्याकरणिक संरचना से अवगत कराना।
- छात्रों को हिंदी शब्द संसाधन से परिचित कराना।
- छात्रों को संक्षेपण करने की प्रक्रिया से अवगत कराना।
- छात्रों को पल्लवन करने की प्रक्रिया से अवगत कराना।
- वक्तृत्व कला-कौशल की जानकारी से छात्रों को परिचित कराना।
- वाद-विवाद कला-कौशल की जानकारी से छात्रों को परिचित कराना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I : शब्द भेद तथा शब्द संसाधन :-

अ) शब्द भेद :- विकारी और अविकारी

- 1) विकारी शब्द : संज्ञा, सर्वनाम, विशेषण एवं क्रिया आदि का सामान्य परिचय एवं प्रकार (भेद)।
- 2) अविकारी शब्द (अव्यय) : क्रियाविशेषण अव्यय, संबंधसूचक अव्यय, समुच्चयबोधक अव्यय एवं विस्मयादिबोधक अव्यय आदि का सामान्य परिचय एवं प्रकार (भेद)।

आ) शब्द-संसाधन :-

- i) पर्यायवाची शब्द   ii) विलोम शब्द   iii) अनेक शब्दों के लिए एक शब्द

इकाई II : अभिव्यक्ति कौशल : मौखिक तथा लिखित :-

अ) मौखिक अभिव्यक्ति कौशल :-

- i) **वक्तृत्व** : वक्तृत्व शब्द का अर्थ, वक्तृत्व कला एवं शास्त्र, वक्तृत्व के तत्त्व, वक्तृत्व का महत्त्व, वक्तृत्व प्रतियोगिता के नियम, उत्तम वक्ता की विशेषताएँ।
- ii) **वाद-विवाद** : वाद-विवाद से तात्पर्य, वाद-विवाद के रूप (संसदीय वाद-विवाद, मेस वाद-विवाद, सार्वजनिक वाद-विवाद, प्रतियोगितात्मक वाद-विवाद, हास्य वाद-विवाद), वाद-विवाद प्रतियोगिता के सामान्य नियम।

आ) लिखित अभिव्यक्ति कौशल :-

- i) **संक्षेपण (सारलेखन)** :- संक्षेपण का महत्त्व, संक्षेपण की विशेषताएँ, संक्षेपण की प्रक्रिया, संक्षेपण-लेखन।
- ii) **पल्लवन** :- पल्लवन का महत्त्व, पल्लवन की विशेषताएँ, पल्लवन की प्रक्रिया, पल्लवन-लेखन।

पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-

- व्याकरण के कारण हिंदी भाषा के मानक रूप को समझा जाएगा।
- हिंदी भाषा की संरचनात्मक ढाँचे की समझ छात्रों में आएगी।
- हिंदी भाषा का शुद्ध-लेखन करने की क्षमता विकसित होगी।
- पत्रकारिता, प्रकाशन विभाग, पटकथा लेखन आदि व्यावसायिक क्षेत्र में रोजगार के अवसर प्राप्त होंगे।
- स्पर्धात्मक परीक्षा में (लिखित और मौखिकी) इसकी उपयोगिता सिद्ध होगी।
- अभिव्यक्ति कौशल की क्षमता विकसित होगी।
- शब्द-संसाधन के माध्यम से भाषा का शब्द-भंडार बढ़ेगा।

संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) हिंदी व्याकरण - पं. कामताप्रसाद गुरू, प्रकाशन संस्थान, नयी दिल्ली।
- 2) सुबोध हिंदी व्याकरण एवं रचना - डॉ. वीरेन्द्रकुमार गुप्ता, एस. चाँद अण्ड कंपनी, दिल्ली।

- 3) आधुनिक हिंदी व्याकरण और रचना - डॉ. वासुदेवनंदन प्रसाद, भारती भवन, इलाहाबाद।
- 4) मानक हिंदी व्याकरण - डॉ. लक्ष्मीकांत पाण्डेय, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी भाग 1 - डॉ. उर्मिला पाटील, अतुल प्रकाशन, कानपुर
- 6) प्रयोजनमूलक हिंदी व्याकरण - डॉ. द्विजराम यादव, साहित्य रत्नाकर, कानपुर
- 7) प्रयोजनमूलक मानक हिंदी - ओंकारनाथ वर्मा, सुलभ प्रकाशन, लखनऊ
- 8) शुद्ध हिंदी - डॉ. जगदीशप्रसाद कौशिक, साहित्यागार प्रकाशन, जयपुर
- 9) व्यावहारिक हिंदी - डॉ. ईश्वरदत्त शील, विद्या विहार प्रकाशन, कानपुर
- 10) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. पुरुषोत्तम वाजपेयी, चन्द्रलोक प्रकाशन, कानपुर
- 11) प्रायोगिक व्याकरण एवं पत्रलेखन - डॉ. शिवाकान्त गोस्वामी, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 12) वाद-विवाद प्रतियोगिता : पक्ष और विपक्ष - डॉ. गिरिराजशरण अग्रवाल, डॉ. मीना अग्रवाल, डायमंड बुक्स, दिल्ली

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - पंचम सत्र (V Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
DSE HINDI III (A) हिंदी साहित्य का इतिहास
(आदिकाल, भक्तिकाल और रीतिकाल)
पाठ्यक्रम का स्वरूप

✦ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- हिंदी साहित्य का काल विभाजन तथा नामकरण से छात्रों को अवगत कराना।
- आदिकालीन साहित्य की प्रमुख परिस्थितियों, प्रवृत्तियों तथा प्रमुख रचनाकारों की रचनाओं से छात्रों को परिचित कराना।
- भक्तिकालीन साहित्य की प्रमुख परिस्थितियों, प्रवृत्तियों तथा प्रमुख रचनाकारों की रचनाकारों से छात्रों को परिचित कराना।
- रीतिकालीन साहित्य की प्रमुख परिस्थितियों, प्रवृत्तियों तथा प्रमुख रचनाकारों की रचनाओं से छात्रों को परिचित कराना।

इकाई I : हिंदी साहित्य का काल विभाजन, नामकरण तथा आदिकालीन साहित्य :-

अ) हिंदी साहित्य का काल विभाजन एवं नामकरण :-

- i) हिंदी साहित्य का काल विभाजन एवं नामकरण।
- ii) आदिकालीन साहित्य की पृष्ठभूमि : राजनीतिक, सामाजिक, धार्मिक तथा साहित्यिक।
- iii) आदिकालीन काव्य की प्रमुख प्रवृत्तियाँ।
- iv) रासो साहित्य का संक्षिप्त परिचय।
- v) विद्यापति एवं गोरखनाथ का साहित्यिक परिचय।
- vi) निम्नलिखित काव्यकृतियों का संक्षिप्त अध्ययन :
  - पृथ्वीराज रासो - चंदबरदाई
  - पहेलियाँ, मुकरियाँ - अमीर खुसरो

इकाई II : भक्तिकाल : सामान्य परिचय :-

- i) पृष्ठभूमि - राजनीतिक, सामाजिक, धार्मिक तथा साहित्यिक।
- ii) निम्नलिखित प्रमुख काव्यधाराओं तथा उनसे संबंधित प्रमुख कवियों का परिचय :
  - ज्ञानाश्रयी शाखा - कबीर
  - प्रेमाश्रयी शाखा - जायसी
  - रामभक्ति शाखा - तुलसीदास
  - कृष्णभक्ति शाखा - सूरदास
  - निम्नलिखित काव्यकृतियों का संक्षिप्त परिचय।
    - 1) पद्मावत - जायसी
    - 2) विनय पत्रिका - तुलसीदास

इकाई III : रीतिकाल : सामान्य परिचय :-

- i) पृष्ठभूमि - राजनीतिक, सामाजिक, धार्मिक, तथा साहित्यिक।
- ii) रीतिकालीन काव्य की प्रमुख प्रवृत्तियाँ।
- iii) कवि परिचय - बिहारी, घनानंद, केशवदास एवं भूषण का परिचय।
- iv) निम्नलिखित काव्य कृतियों का संक्षिप्त अध्ययन।
  - 1) कवित्त - घनानंद
  - 2) शिवा बावनी - भूषण

✦ पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-

- हिंदी साहित्य के काल विभाजन तथा नामकरण से छात्र परिचित हो जायेंगे।
- आदिकालीन साहित्य की प्रमुख परिस्थितियों, प्रवृत्तियों, तथा प्रमुख रचनाओं का ज्ञान छात्रों को प्राप्त होगा।
- भक्तिकालीन साहित्य की प्रमुख परिस्थितियों, प्रवृत्तियों तथा प्रमुख रचनाकारों की रचनाओं से छात्र परिचित होंगे।

- रीतिकालीन साहित्य की प्रमुख परिस्थितियों, प्रवृत्तियों तथा प्रमुख रचनाकारों की रचनाओं का ज्ञान छात्रों को मिलेगा।
- प्रस्तुत पाठ्यक्रम का अध्ययन छात्रों को सेट-नेट की परीक्षा तथा स्पर्धा परीक्षा की पूर्व तैयारी की दृष्टि से उपयोगी सिद्ध होगा।

✦ **संदर्भ ग्रंथ :-**

- 1) हिंदी साहित्य का इतिहास - आचार्य रामचंद्र शुक्ल
  - 2) हिंदी साहित्य का इतिहास - सं. डॉ. नगेंद्र
  - 3) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. लक्ष्मीसागर वाष्णेय
  - 4) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. देवीशरण रस्तोगी
  - 5) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. सज्जनराम केणी
  - 6) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. रमेशचंद्र शर्मा
  - 7) हिंदी साहित्य युग और प्रवृत्तियाँ - शिवकुमार शर्मा
-

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - पंचम सत्र (V Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
DSE-IV (A) HINDI हिंदी भाषा का विकास

पाठ्यक्रम का स्वरूप

✦ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- भाषा की परिभाषाओं तथा विशेषताओं से छात्रों को अवगत कराना।
- भाषा के विविध रूपों का ज्ञान छात्रों को प्रदान करना।
- विविध बोलियों के सामान्य परिचय से छात्रों को परिचित कराना।
- भाषा के व्युत्पत्ति विषय सिद्धांत से छात्रों को परिचित कराना।
- हिंदी के प्रचार एवं प्रसार में खान्देश के साहित्यकारों के योगदान से छात्रों को अवगत कराना।
- हिंदी के प्रचार एवं प्रसार में विविध संस्थाओं के योगदान को उजागर करना।

इकाई I : भाषा का सैद्धांतिक विवेचन :-

- i) भाषा की परिभाषा, स्वरूप तथा भाषा की विशेषताएँ।
- ii) भाषा के विविध रूप : बोली, परिनिष्ठित भाषा, प्रादेशिक भाषा, राजभाषा तथा राष्ट्रभाषा।
- iii) बोली और परिनिष्ठित भाषा तथा राजभाषा और राष्ट्रभाषा का पारस्परिक अंतर एवं संबंध।

इकाई II : हिंदी की बोलियों का सामान्य परिचय तथा भाषा व्युत्पत्ति विषयक सिद्धांत:-

अ) हिंदी की बोलियों का सामान्य परिचय :- ब्रज, अवधी, खड़ी बोली, भोजपुरी, दखिबनी, मारवाडी तथा मैथिली (इनके संबंध में भौगोलिक क्षेत्र, साहित्य संपदा (लिखित-मौखिक), उपबोलियाँ, प्रत्येक बोली की अपनी खास विशेषताएँ आदि बातों की जानकारी अपेक्षित)

आ) भाषा व्युत्पत्ति विषयक सिद्धांत :- दिव्योत्पत्ति सिद्धांत, धातु सिद्धांत, श्रम परिहार सिद्धांत, मनोभावाभिव्यक्ति सिद्धांत, समन्वय सिद्धांत आदि का सामान्य परिचय।

इकाई 3 : हिंदी भाषा के विकास में व्यक्तियों और संस्थाओं का योगदान :-

अ) हिंदी के प्रचार-प्रसार में खान्देश के साहित्यकारों का योगदान :-

- 1) डॉ. मु. ब. शहा ।
- 2) डॉ. शंकर पुणतांबेकर ।
- 3) डॉ. तेजपाल चौधरी ।
- 4) डॉ. पितांबर सरोदे ।
- 5) डॉ. विश्वास पाटील ।

आ) हिंदी के प्रचार-प्रसार में सामाजिक संस्थाओं का योगदान :-

- 1) ईसाई मिशनरी ।
- 2) ब्रह्म समाज ।
- 3) थियोसॉफिकल सोसायटी ।

इ) हिंदी के प्रचार-प्रसार में साहित्यिक संस्थाओं का योगदान :-

- 1) नागरी प्रचारिणी सभा काशी
- 2) हिंदी साहित्य सम्मेलन प्रयाग
- 3) राष्ट्रभाषा प्रचार समिति वर्धा
- 4) राष्ट्रभाषा प्रचार सभा पुणे
- 5) दक्षिण भारत प्रचार सभा, मद्रास ।

✦ पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-

- भाषा की परिभाषाओं तथा विशेषताओं से छात्र परिचित होंगे ।
- भाषा के विविध रूपों का ज्ञान छात्रों को प्राप्त हो जाएगा ।
- भाषा की विविध बोलियों से छात्र परिचित होंगे ।
- भाषा की व्युत्पत्ति विषयक सिद्धांतों से छात्र परिचित होंगे ।
- हिंदी भाषा के विकास में खान्देश के योगदान से छात्र परिचित होंगे ।
- भाषा के विकास में विविध संस्थाओं के योगदान से छात्र परिचित होंगे ।
- सेट / नेट की तथा स्पर्धा परीक्षाओं की पूर्व तैयारी हेतु यह पाठ्यक्रम उपयोगी सिद्ध होगा ।
- इस पाठ्यक्रम को पढ़ने के उपरांत छात्र भाषिक ज्ञान से परिपूर्ण बनेंगे ।

✦ **संदर्भ ग्रंथ -**

- 1) भाषा विज्ञान - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- 2) सामान्य भाषा विज्ञान - डॉ. बाबूराम सक्सेना
- 3) भाषा विज्ञान की भूमिका - डॉ. देवेन्द्रनाथ शर्मा
- 4) भाषा विचार एवं भाषा विज्ञान - डॉ. कृष्णा पोतदार, डॉ. मधु खराटे
- 5) सरल भाषा विज्ञान - डॉ. पिताम्बर सरोदे, डॉ. विश्वास पाटील
- 6) भाषा विज्ञान एवं हिंदी भाषा - डॉ. हणमंत पाटील
- 7) राष्ट्रभाषा आंदोलन - श्री. गो. प. नेने
- 8) राष्ट्रभाषा प्रचार का इतिहास - सं. गंगाशरण सिंह
- 9) वैश्वकरण एवं हिंदी मानकीकरण - डॉ. हणमंतराव पाटील
- 10) आधुनिक हिंदी व्याकरण और रचना - डॉ. वासुदेवनंदन प्रसाद
- 11) हिंदी राष्ट्रभाषा से विश्वभाषा की ओर - सं. डॉ. सुरेश माहेश्वरी

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - पंचम सत्र (V Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
GE- I (A) HINDI हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा

पाठ्यक्रम का स्वरूप

पाठ्यक्रम का उद्देश्य :

- हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा से छात्रों को परिचित कराना।
- हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा का विकासात्मक परिचय प्रस्तुत करना।
- हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा के प्रमुख कवियों सामान्य परिचय देना।
- भारतीय स्वतंत्रता आंदोलन में हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा के योगदान को उजागर करना।
- पाठ्यक्रम में समावेशित कविताओं के आधार पर छात्रों में राष्ट्र के प्रति अस्मिता, स्वाभिमान तथा गौरव का भाव जागृत करना।

इकाई I : हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा : सैद्धांतिक विवेचन :-

- राष्ट्रीय काव्यधारा का अर्थ, परिभाषा, स्वरूप और प्रमुख विशेषताएँ।
- हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा का उद्भव एवं विकास।
- हिंदी राष्ट्रीय काव्यधारा के प्रमुख कवियों का जीवन एवं रचना परिचय।

इकाई II : भारतीय स्वाधीनता आंदोलन और राष्ट्रीय काव्यधारा :-

- हमारा राष्ट्र और संस्कृति।
- आधुनिक राष्ट्रीय कविता।
- द्विवेदीयुगीन राष्ट्रीय कविता।

इकाई III : संपादित साहित्य कृति :-

राष्ट्रीय काव्यधारा - डॉ. कन्हैया सिंह

वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली, सं. 2014

उपर्युक्त संपादित साहित्य कृति में संकलित निम्न कविताएँ ही पाठ्यक्रम में सम्मिलित रहेगी :

- 1) मैथिलीशरण गुप्त - सिद्धराज (पंचम सर्ग)।
- 2) अयोध्यासिंह उपाध्याय - भव्य भारत और भारत का हित।
- 3) माखनलाल चतुर्वेदी - कैदी और कोकिला तथा अमर राष्ट्र।
- 4) बालकृष्ण शर्मा 'नवीन' - भरत खंड के तुम हे जन-गण, ओ मजदूर-किसान, उठो।
- 5) रामधारी सिंह दिनकर - शहीद स्तवन तथा जनतंत्र का जन्म।

✦ पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ -

- हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा से छात्र परिचित हो जायेंगे।
- हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा के विकासात्मक परिचय का ज्ञान छात्रों को प्राप्त होगा।
- हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा के प्रमुख कवियों के जीवन एवं रचनाओं से छात्र परिचित होंगे, जिससे उन्हें भी राष्ट्रीय कविता-लेखन की प्रेरणा मिलेगी।
- पाठ्यक्रम में समावेशित कविताओं के आधार पर छात्रों में राष्ट्र के प्रति अस्मिता, स्वाभिमान तथा गौरव का भाव जागृत हो जाएगा।

✦ संदर्भ सूची -

- 1) राष्ट्रीय काव्यधारा - डॉ. कन्हैया सिंह, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
- 2) हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा : एक समग्र अनुशीलन - देवराज शर्मा पथिक, इंद्रप्रस्थ प्रकाशन, दिल्ली
- 3) आधुनिक हिंदी काव्य में राष्ट्रीय चेतना - शुभलक्ष्मी, नचिकेता प्रकाशन
- 4) हिंदी काव्य की प्रवृत्तियाँ - प्रभाकर माचवे, राजकमल प्रकाशन, दिल्ली
- 5) हिंदी काव्य - भाषा की प्रवृत्तियाँ - भाटिया कैलाशचंद्र, तक्षशीला प्रकाशन, दिल्ली
- 6) छायावादोत्तर हिंदी काव्य की सामाजिक और सांस्कृतिक पृष्ठभूमि - कमला प्रसाद पांडेय, रचना प्रकाशन, दिल्ली
- 7) हमारे कवि : हिंदी के बत्तीस प्रमुख प्राचीन और नवीन कवियों के जीवन और काव्य की आलोचना - गुरा राजेंद्रसिन्हा, साहित्य भवन, दिल्ली

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - षष्ठ सत्र (VI Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
MIL IV - HINDI : सिनेमा और साहित्य : (ईलेक्ट्रॉनिक माध्यम)

◆ **पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-**

- छात्रों को हिंदी सिनेमा के इतिहास से अवगत कराना।
- सिनेमा और भारतीय समाज के संबंध का परिचय देना।
- हिंदी सिनेमा के तकनीकी पक्ष से परिचित कराना।
- साहित्यकृति पर आधारित सिनेमा से परिचित करवाना।
- 'मोहनदास' की कहानी के माध्यम से सामाजिक यथार्थ को दर्शाना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I : प्रारंभिक सिनेमा का संक्षिप्त इतिहास

- 1) प्रारंभिक दौर का हिंदी सिनेमा।
- 2) स्वतंत्रता आंदोलन और हिंदी सिनेमा।
- 3) हिंदी सिनेमा में भारतीय समाज का यथार्थ।

इकाई II : हिंदी सिनेमा का तकनीकी पक्ष

- 1) फिल्म निर्माण की प्रक्रिया।
- 2) सिनेमा की पटकथा - अर्थ, परिभाषा, स्वरूप, पटकथा लेखन की प्रक्रिया।
- 3) सिनेमा के संवाद - अर्थ, स्वरूप, संवाद लेखन की प्रक्रिया, भाषा-शैली।

इकाई III : 'उदय प्रकाश' द्वारा लिखित 'मोहनदास' इस लंबी कहानी पर बनी फिल्म 'मोहनदास' का

समीक्षात्मक अध्ययन।

- 1) कथा-पटकथा में अंतर।
- 2) कहानी के पात्र एवं फिल्म के पात्र में आया परिवर्तन।
- 3) संवाद, भाषा-शैली में आया परिवर्तन।

पाठ्यपुस्तक - मोहनदास
लेखक - उदय प्रकाश
प्रकाशक - वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली

Film Link : <https://youtu.be/30zN6PWMJ5I>

निर्देशक - मज़हर कामरान
निर्मिति - वर्तिका फिल्म प्रा. लि.
कथा-पटकथा संवाद - उदय प्रकाश

पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :

- छात्र हिंदी सिनेमा की ऐतिहासिकता से अवगत होंगे।
- छात्रों को हिंदी सिनेमा और भारतीय के संबंध की जानकारी प्राप्त होगी।
- छात्रों को हिंदी सिनेमा के तकनीकी पक्ष का ज्ञान प्राप्त होगा।
- 'मोहनदास' साहित्यकृति पर आधारित सिनेमा से छात्रों का परिचय होगा।
- छात्रों को 'मोहनदास' की कहानी के माध्यम से सामाजिक यथार्थ का परिचय होगा।

✦ संदर्भ ग्रंथ -

- 1) भारतीय हिंदी सिनेमा की विकास यात्रा - डॉ. देवेन्द्रनाथ सिंह, डॉ. वीरेंद्र सिंह यादव,
पैसिफिक पब्लिकेशन, एन-187, शिवाजी चौक, सादतपुर, एक्सटेंशन, दिल्ली-110094
- 2) भारतीय सिनेमा का अंतःकरण - विनोद दास, मेधा बुक्स, एक्स-11, नवीन शाहदरा, दिल्ली-
110032
- 3) साहित्य और सिनेमा : बदलते परिदृश्य में संभावनाएँ और चुनौतियाँ - संपा. डॉ. शैलजा
भारद्वाज, चिंतन प्रकाशन, 3 ए /119, आवास विकास, हंसपुरम, कानपुर - 208021
- 4) साहित्य और सिनेमा - संपा. प्रा. पुरुषोत्तम कुंदे, साहित्य संस्थान प्रकाशन, उत्तरांचल
कॉलोनी, लोनी बॉर्डर, गाजियाबाद

- 5) हिंदी साहित्य और फिल्मोंकन - डॉ. रामदास तोंडे, लोकवाणी संस्थान, शाहदरा, दिल्ली-13
- 6) भारतीय सिनेमा एक अनन्त यात्रा - प्रसून सिन्हा, श्री. नटराज प्रकाशन, ए-507/12, साऊथ गांवडी, एक्सटेंशन दिल्ली-110053
- 7) साहित्य और सिनेमा के अंतर्संबंध - नीरा जलक्षत्रि, शिल्पायन प्रकाशन, लेन नं. 1, वेस्ट गोरख पार्क, शाहदरा, दिल्ली - 110032
- 8) फिल्म साहित्य और सिनेमा - विवेक दुबे, संजय प्रकाशन, 4378/ए, डी. 209, जे. एम. डी. हाऊस, अंसारी रोड, दरियागंज, नई दिल्ली 110002
- 9) फिल्म और फिल्मकार - डॉ. सी. भास्कर राव, कनिष्क पब्लिशर्स, डिस्ट्रीब्यूटर्स, 4697/5-21 ए, अंसारी रोड, दरियागंज, नई दिल्ली - 110002
- 10) पटकथा लेखन : एक परिचय - मनोहर श्याम जोशी, राजकमल प्रकाशन, नेताजी सुभाष मार्ग, नई दिल्ली - 110002
- 11) सिनेमा कल, आज और कल - विनोद भारद्वाज, वाणी प्रकाशन, 21-ए, दरियागंज, नई दिल्ली-110002
- 12) सिनेमा और संस्कृति - डॉ. राही मासूम रजा, वाणी प्रकाशन, 21-ए, दरियागंज, नई दिल्ली - 110002
- 13) बहुवचन, हिंदी की अंतरराष्ट्रीय त्रैमासिक पत्रिका, अंक 39 अक्टूबर-दिसंबर 2013, महात्मा गांधी अंतरराष्ट्रीय हिंदी विश्वविद्यालय, वर्धा का प्रकाशन।

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - षष्ठ सत्र (VI Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
DSC - F HINDI (A) विशेष विधा : भारतीय संत काव्य
(इस पाठ्यक्रम के विकल्प में छात्र DSC F Hindi (B) इस पाठ्यक्रम का चयन कर सकते हैं।)

✦ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- भारतीय संत काव्य का परिचय कराना।
- भारतीय संत काव्य परंपरा का विकासात्मक परिचय करवाना।
- भारतीय संतों के काव्य का अध्ययन कराना।
- भारतीय संत काव्य की विशेषताओं तथा उपलब्धियों का परिचय देना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I : भारतीय संत काव्य : सैद्धांतिक विवेचन :-

- 1) भारतीय संत काव्य की परंपरा।
- 2) महिला संत काव्य की परंपरा।
- 3) संत साहित्य की विशेषताएँ।
- 4) समाज के निर्माण में संतों का योगदान।
- 5) संत काव्य की प्रासंगिकता।

इकाई II : हिंदी अध्ययन मंडल द्वारा संपादित पाठ्यग्रंथ 'भारतीय संत काव्य' में संकलित निम्न संत कवियों का जीवन एवं रचना परिचय, सामाजिक कार्य तथा प्रथम और द्वितीय क्रम पर प्रकाशित दो पद अध्ययनार्थ रखे गए हैं।

- 1) संत तिरुवल्लुवर - तमिलनाडु
- 2) संत बसवेश्वर - कर्नाटक
- 3) संत नामदेव - महाराष्ट्र
- 4) संत कबीरदास - उत्तर प्रदेश
- 5) संत नरसी मेहता - गुजरात
- 6) संत रैदास - राजस्थान

इकाई III : हिंदी अध्ययन मंडल द्वारा संपादित पाठ्यग्रंथ 'भारतीय संत काव्य' में संकलित निम्न महिला संत कवयित्रियों का जीवन एवं रचना परिचय तथा प्रथम और द्वितीय क्रम पर प्रकाशित दो पद अध्ययनार्थ रखे गए हैं।

- 1) संत कवयित्री अण्डाल - तमिलनाडु
- 2) संत कवयित्री अक्कमहादेवी- कर्नाटक
- 3) संत मीराबाई - राजस्थान
- 4) संत लल्लेश्वरी - कश्मीर
- 5) संत मुक्ताबाई - महाराष्ट्र
- 6) संत ताजबीवी - उत्तर भारत

✦ **पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-**

- भारतीय संत काव्य से छात्र परिचित होंगे।
- भारत के विभिन्न राज्यों की संस्कृति, परिवेश तथा परंपराओं का ज्ञान छात्रों को प्राप्त होगा।
- भारत वर्ष के विभिन्न राज्यों के संतों का जीवन परिचय, रचना परिचय तथा संतों द्वारा किए गए सामाजिक कार्यों का ज्ञान छात्रों को प्राप्त होगा।
- पाठ्यग्रंथ में संकलित संतों तथा संत कवयित्रियों के पद पढ़कर छात्रों के मन में मूल्य संवर्धन तथा संरक्षण की प्रेरणा जगेगी।
- संतों द्वारा किए गए सामाजिक कार्य तथा लिखे गए पदों से छात्र प्रेरित एवं प्रोत्साहित होंगे।

संदर्भ :

- 1) हिंदी के जनपद संत - जगजीवन राम
- 2) भारत की महिला संत - वासंती साळवेकर
- 3) भारतीय नारी संत परंपरा - बलदेव वंशी
- 4) भक्ति के आयाम - डॉ. पी. जयरामन

- 5) कबीर मीमांसा - डॉ. रामचंद्र तिवारी
- 6) संत साहित्य की आधुनिक अवधारणाएँ - डॉ. सुनील कुलकर्णी
- 7) भक्तिकाल की प्रासंगिकता - डॉ. संजय शर्मा
- 8) भक्तिकाल के कालजयी रचनाकार - डॉ. विष्णुदास वैष्णव
- 9) भारतीय भक्तिसाहित्य में अभिव्यक्त सामाजिक समरसता - डॉ. सुनील कुलकर्णी
- 10) सामाजिक समरसता के अग्रदूत संत कवि - डॉ. सुनील कुलकर्णी

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - षष्ठ सत्र (VI Semester)

रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम

DSC F HINDI (B) प्रयोजनमूलक हिंदी

(इस पाठ्यक्रम के विकल्प में छात्र DSC F Hindi (A) इस पाठ्यक्रम का चयन कर सकते हैं।)

✦ **पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-**

- वाणिज्यिक पत्रलेखन की छात्रों को जानकारी देना।
- बैंकिंग के कार्यव्यवहार से छात्रों को अवगत कराना।
- विज्ञापन का महत्त्व एवं आवश्यकता, विज्ञापन की भाषा के रूप में हिंदी का प्रयोग आदि की छात्रों को जानकारी देना।
- शब्द संसाधन से छात्रों को परिचित कराना।
- साक्षात्कार (भेटवार्ता) की छात्रों को जानकारी देना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I : वाणिज्यिक पत्रलेखन तथा बैंकिंग व्यवहार :-

अ) वाणिज्यिक पत्रलेखन : पूछताछ पत्र, आदेश पत्र, शिकायत पत्र, साख पत्र, क्षतिपूर्ति पत्र, तकादे का पत्र।

आ) बैंकिंग व्यवहार : बैंकिंग कार्यव्यवहार का ज्ञान - खाता खोलना, खाता बंद करना, बैंक में धन जमाकर्ता की नियमावली, चेक, हुंडी, ड्राफ्ट, लेखा परीक्षा (Audit) की जानकारी, विविध प्रकार के कर्ज-योजनाओं की जानकारी।

इकाई II : विज्ञापन लेखन तथा साक्षात्कार लेखन :-

अ) विज्ञापन लेखन : विज्ञापन का स्वरूप, महत्त्व एवं आवश्यकता, विज्ञापन के प्रकार विज्ञापन की भाषा के रूप में हिंदी का प्रयोग, विभिन्न माध्यमों के लिए विज्ञापन तैयार करना।

आ) साक्षात्कार लेखन : साहित्यिक, कलाकार, पुरस्कार प्राप्त व्यक्ति, स्वतंत्रता सेनानी, उद्योगपति, खिलाड़ी, कार्यालयीन अधिकारी। भेटवार्ता का प्रारूप।

इकाई III : शब्द संसाधन :-

- अ) अनेक शब्दों के लिए एक शब्द
- आ) समानार्थी शब्द

पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-

- छात्रों को वाणिज्यिक पत्रलेखन का ज्ञान भविष्य में व्यवसाय के दृष्टि से लाभदायी सिद्ध होगा।
- व्यावहारिक बैंकिंग का विस्तृत ज्ञान छात्रों को नौकरी, व्यवसाय एवं व्यक्तिगत जीवन में फलदायी सिद्ध होगा।
- विज्ञापन के सैद्धान्तिक ज्ञान और अध्ययन से रोजगार के अवसर उपलब्ध होंगे।
- साक्षात्कार (भेटवार्ता) के प्रारूप का ज्ञान भविष्य में मीडिया और प्रिंट मीडिया के क्षेत्र में लाभदायी सिद्ध होगा।
- छात्रों के शब्द संसाधन में वृद्धि होगी, जिसका उन्हें भविष्य में लाभ होगा।

✦ संदर्भ ग्रंथ :-

- 1) प्रयोजनमूलक हिंदी - विनोद गोदरे, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली
- 2) मानक हिंदी व्याकरण - डॉ. लक्ष्मीकांत पाण्डेय, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 3) आधुनिक हिंदी व्याकरण और रचना - वासुदेवनंदन प्रसाद, भारती भवन, इलाहाबाद
- 4) मीडिया और हिंदी - संपा. डॉ. मधु खराटे, डॉ. हणमंत पाटील, राजेंद्र सोनवणे, विद्या प्रकाशन, कानपुर
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. माधव सोनटक्के, लोकभारती प्रकाशन, दिल्ली
- 6) प्रयोजनमूलक हिंदी - डॉ. रामगोपाल सिंह, साहित्य संस्थान, गाजियाबाद
- 7) प्रयोजनमूलक हिंदी के अधुनातन आयाम - डॉ. अंबादास देशमुख, शैलजा प्रकाशन, कानपुर
- 8) व्यावहारिक हिंदी और रचना - कृष्णकुमार गोस्वामी, वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - षष्ठ सत्र (VI Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
SEC IV - HINDI : हिंदी भाषा का मानकीकरण और अशुद्धि-शोधन

✦ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- हिंदी भाषा के मानक रूप से परिचय कराना।
- देवनागरी लिपि तथा हिंदी वर्तनी संबंधी नियमावली की जानकारी देना।
- शासकीय पत्र प्रारूप-लेखन की क्षमता विकसित करना।
- साक्षात्कार प्रणाली की क्षमता को विकसित करना।
- शुद्ध-लेखन की क्षमता को विकसित करना।

पाठ्यक्रम का स्वरूप

इकाई I : देवनागरी लिपि तथा हिंदी मानकीकरण के नियम :-

- अ) देवनागरी लिपि :- देवनागरी लिपि का परिचय, देवनागरी लिपि के गुण-दोष, परिवर्धित देवनागरी वर्णमाला का परिचय।
- आ) केंद्रीय हिंदी निदेशालय द्वारा प्रकाशित अद्यतन हिंदी मानकीकरण के नियमावली का अध्ययन :-

मानक भाषा का अर्थ एवं स्वरूप, मानक हिंदी भाषा की उपयोगिता और महत्त्व, मानक हिंदी वर्णमाला का परिचय, हिंदी वर्तनी के मानकीकरण की नियमावली का परिचय, हिंदी के विराम-चिह्नों का परिचय तथा संख्यावाचक शब्दों का लेखन

इकाई II : अशुद्धि शोध नियम, शासकीय पत्राचार प्रारूप लेखन तथा साक्षात्कार लेखन :-

- अ) अशुद्धि शोधन नियम : लिंग, वचन, कारक, क्रिया आदि से संबंधित।
- आ) शासकीय पत्राचार प्रारूप लेखन :- अर्ध-सरकारी पत्र, सरकारी पत्र, ज्ञापन लेखन, कार्यालयीन आदेश, परिपत्रक तथा अधिसूचना लेखन।
- इ) साक्षात्कार लेखन : साक्षात्कार का अर्थ एवं परिभाषा, साक्षात्कार का महत्त्व, साक्षात्कार की विशेषताएँ, साक्षात्कारकर्ता के गुण, साक्षात्कार-लेखन।

✦ उपलब्धियाँ -

- प्रस्तुत पाठ्यक्रम से छात्रों को हिंदी का मानक रूप सीखने को मिलेगा, जिससे छात्र हिंदी लेखन और उच्चारण शुद्ध रूप में कर सकेंगे।
- यु. पी. एस. सी. परीक्षा में वैकल्पिक साहित्य विषय 'हिंदी के पाठ्यक्रम में - 'हिंदी भाषा और नागरी लिपि का इतिहास' एक स्वतंत्र खंड 'क' समाविष्ट है। अतः प्रस्तुत पेपर के अध्ययन करने से छात्रों को UPSC परीक्षा की दृष्टि से तैयारी करने में मददगार साबित होगा।
- शुद्ध लेखन की क्षमता विकसित होने से छात्रों को - पत्रकारिता, प्रकाशन विभाग, साहित्य-लेखन आदि क्षेत्रों में रोजगार के अवसर प्राप्ति में आसानी होगी।
- शासकीय पत्राचार के विभिन्न प्रारूप-लेखन की तैयारी प्रस्तुत पाठ्यक्रम को पढ़कर हो सकेगी।
- दूरदर्शन, रेडिओ, समाचार-पत्र, पत्रिका आदि क्षेत्रों में साक्षात्कार का अत्यंत महत्त्व है। अतः साक्षात्कार प्रणाली को छात्र अवगत कर लेता है तो उसे इन क्षेत्रों में रोजगार के अवसर प्राप्त होंगे।
- प्रस्तुत पाठ्यक्रम का अध्ययन करने से छात्रों के व्यक्तित्व का विकास होगा।

✦ संदर्भ ग्रंथ -

- 1) हिंदी व्याकरण - पं. कामताप्रसाद गुरू, प्रकाशन संस्थान, नई दिल्ली।
- 2) मानक हिंदी और भाषा - डॉ. भोलनाथ तिवारी, प्रभात प्रकाशन, नई दिल्ली।
- 3) देवनागरी लिपि तथा हिंदी वर्तनी का मानकीकरण - केंद्रीय हिंदी निदेशालय, उच्चतर शिक्षा विभाग, HRDM, भारत सरकार (2016)।
- 4) प्रयोजनमूलक मानक हिंदी - ओंकारनाथ वर्मा, सुलभ प्रकाशन, लखनऊ।
- 5) प्रयोजनमूलक हिंदी भाग 1, 2, 3 - डॉ. उर्मिला पाटील, अतुल प्रकाशन, कानपुर।
- 6) शुद्ध हिंदी - डॉ. जगदीश प्रसाद कौशिक, साहित्यागार प्रकाशन, जयपुर।
- 7) मानक हिंदी व्याकरण - डॉ. लक्ष्मीकांत पाण्डेय, विद्या प्रकाशन, कानपुर।
- 8) प्रयोजनमूलक हिंदी व्याकरण - डॉ. द्विजराम यादव, साहित्य रत्नाकर, कानपुर।
- 9) व्यावहारिक हिंदी व्याकरण - डॉ. नामदेव उतकर, चन्द्रलोक प्रकाशन, कानपुर।

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - षष्ठ सत्र (VI Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
DSE HIND-III (B) हिंदी साहित्य का इतिहास (आधुनिक काल)

पाठ्यक्रम का स्वरूप

◆ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- हिंदी साहित्य इतिहास के आधुनिक काल के साहित्य से छात्रों को परिचित कराना।
- हिंदी साहित्य के आधुनिक काल के साहित्य की प्रमुख प्रवृत्तियों तथा रचनाकारों से छात्रों को अवगत कराना।
- हिंदी साहित्य इतिहास के आधुनिक काल के पद्य और गद्य साहित्य तथा प्रमुख साहित्यकारों का ज्ञान छात्रों को प्रदान करना।
- आधुनिक काल के साहित्य की प्रमुख उल्लेखनीय कृतियों का छात्रों को परिचय देना।

आधुनिक काल

इकाई I : आधुनिक काल : काव्य :-

- i) भारतेंदुकालीन काव्य की प्रमुख विशेषताएँ।
- ii) द्विवेदीयुगीन काव्य की प्रमुख विशेषताएँ।
- iii) निम्नलिखित साहित्यिक वादों का परिचय :
छायावाद, प्रगतिवाद, प्रयोगवाद।

इकाई II : आधुनिक काल : गद्य :-

- i) भारतेंदु पूर्व खड़ीबोली गद्य का सामान्य परिचय।
- ii) साहित्यकारों का संक्षिप्त परिचय -
भारतेंदु, प्रेमचंद, आचार्य हजारी प्रसाद द्विवेदी, यशपाल, रामकुमार वर्मा, फणीश्वरनाथ रेणु, मोहन राकेश, जैनेंद्रकुमार।
- iii) निम्नलिखित विधाओं का विकासात्मक अध्ययन :-
उपन्यास, कहानी, नाटक।

इकाई III : आधुनिक कालीन साहित्य की प्रमुख पद्य और गद्य कृतियों का संक्षिप्त परिचय :-

i) आधुनिक कालीन साहित्य की प्रमुख पद्य कृतियों का संक्षिप्त परिचय-

यशोधरा (मैथिलीशरण गुप्त), प्रिय प्रवास (अयोध्यासिंह उपाध्याय), रश्मि रथी (रामधारी सिंह दिनकर), अंधा युग (धर्मवीर भारती), समय से मुठभेड़ (अदम गोंडवी) तथा बाघ और सुगना मुंडा की बेटी - (अनुज लुगुन)।

ii) आधुनिक कालीन साहित्य की प्रमुख गद्य कृतियों का संक्षिप्त परिचय -

कर्मभूमि (प्रेमचंद), पहला राजा (जगदीशचंद्र माथुर), अंतिम अरण्य (निर्मल वर्मा), आषाढ का एक दिन (मोहन राकेश), मैला आँचल (फणीश्वरनाथ रेणु), शकुन्तिका (भगवानदास मोरवाल)।

✦ पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-

- भारतेन्दुकालीन काव्य की प्रमुख विशेषताओं का छात्रों को ज्ञान प्राप्त होगा।
- द्विवेदीकालीन काव्य की प्रमुख विशेषताओं का छात्रों को ज्ञान प्राप्त होगा।
- साहित्यिकवादों का छात्रों को परिचय प्राप्त होगा।
- आधुनिक गद्यकारों के साहित्यिक योगदान से छात्रों का परिचय होगा।
- आधुनिक काल की पद्य एवं गद्य कृतियों से छात्र परिचित होंगे।
- प्रस्तुत पाठ्यक्रम का अध्ययन छात्रों को नेट /सेट की परीक्षा तथा प्रतियोगिता परीक्षाओं की पूर्व तैयारी की दृष्टि से उपयोगी सिद्ध होगा।

✦ संदर्भ ग्रंथ -

- 1) हिंदी साहित्य का इतिहास - आचार्य रामचंद्र शुक्ल
- 2) हिंदी साहित्य का इतिहास - सं. डॉ. नगेंद्र
- 3) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. लक्ष्मीसागर वाष्णीय
- 4) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. देवीशरण रस्तोगी
- 5) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. सज्जनराम केणी
- 6) हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. रमेशचंद्र शर्मा
- 7) हिंदी साहित्य युग और प्रवृत्तियाँ - शिवकुमार शर्मा

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - षष्ठ सत्र (VI Semester)

रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम

DSE-IV (B) HINDI भाषा विज्ञान

पाठ्यक्रम का स्वरूप

✦ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- भाषा विज्ञान की परिभाषाएँ तथा भाषा विज्ञान के विविध अंगों से छात्रों को परिचित कराना।
- भाषा विज्ञान तथा व्याकरण के तुलनात्मक अध्ययन का ज्ञान छात्रों को प्रदान करना।
- ध्वनि विज्ञान से संबंधित विविध मुद्दों से छात्रों को परिचित कराना।
- पद (रूप) विज्ञान से संबंधित विविध मुद्दों से छात्रों को परिचित कराना।
- वाक्य विज्ञान से संबंधित विविध मुद्दों का ज्ञान छात्रों को प्रदान करना।
- अर्थ विज्ञान से संबंधित विविध मुद्दों का ज्ञान छात्रों को प्रदान करना।

इकाई I : भाषा विज्ञान की परिभाषा, स्वरूप, प्रमुख अंग तथा ध्वनि विज्ञान :-

i) भाषा विज्ञान की परिभाषा, भाषा विज्ञान के अंग तथा भाषा विज्ञान की व्याकरण से तुलना।

ii) ध्वनि (स्वन) विज्ञान :

ध्वनि विज्ञान की व्याख्या, भाषा ध्वनि की परिभाषा, ध्वनियंत्र और उसकी कार्यप्रणाली (उच्चारण प्रक्रिया), ध्वनि वर्गीकरण के आधार (स्थान और प्रयत्न), स्वरों और व्यंजनों का वर्गीकरण, ध्वनिगुण।

इकाई II : पद विज्ञान तथा वाक्य विज्ञान :-

i) पद (रूप विज्ञान) :-

शब्द, पद, संबंध तत्त्व और अर्थतत्त्व, संबंध तत्त्व के प्रकार।

ii) वाक्य विज्ञान :-

वाक्य की परिभाषा, वाक्य की आवश्यकताएँ, वाक्य में पदक्रम, वाक्य-विभाजन, वाक्य विभाजन के आधार - अग्र-पश्च, उद्देश्य-विधेय तथा उपवाक्यीय।

इकाई III : अर्थ विज्ञान :-

i) अर्थ विज्ञान :-

शब्द और अर्थ का संबंध, अर्थ परिवर्तन का स्वरूप, अर्थ परिवर्तन की दिशाएँ, अर्थ परिवर्तन के कारण - बल का अपसरण, पीढ़ी परिवर्तन, अन्य भाषाओं का प्रभाव, वातावरण में परिवर्तन, नम्रता प्रदर्शन, अशोभन के लिए शोभन का प्रयोग, अधिक शब्दों के स्थान पर एक शब्द का प्रयोग, एक शब्द के दो रूपों का प्रचलन, व्यंग्य, आलंकारिक प्रयोग, वस्तुओं का निर्माण, अज्ञान और असावधानी।

✦ पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-

- भाषा विज्ञान की परिभाषाएँ तथा भाषा विज्ञान के विविध अंगों से छात्र परिचित होंगे।
- इस पाठ्यक्रम को पढ़कर भाषा विज्ञान तथा व्याकरण का तुलनात्मक ज्ञान छात्रों को प्राप्त होगा।
- ध्वनि विज्ञान से संबंधित विविध मुद्दों का ज्ञान छात्रों को प्राप्त होगा।
- पद (रूप) विज्ञान से संबंधित विविध मुद्दों का ज्ञान छात्रों को प्राप्त होगा।
- अर्थ विज्ञान से संबंधित विविध मुद्दों का ज्ञान छात्रों को प्राप्त होगा।
- यह पाठ्यक्रम सेट/नेट तथा स्पर्धा परीक्षाओं की पूर्व तैयारी की दृष्टि से उपयोगी सिद्ध होगा।

✦ संदर्भ ग्रंथ :-

1. भाषा विज्ञान- डॉ. भोलानाथ तिवारी
2. हिन्दी भाषा - डॉ. भोलानाथ तिवारी
3. भाषा विज्ञान -डॉ. तेजपाल चौधरी
4. भाषा विज्ञान- डॉ. रामस्वरूप खरे
5. भाषिक हिन्दी भाषा तथा भाषा शिक्षण- डॉ. अंबादास देशमुख
6. भाषा विज्ञान- डॉ. डी. एम. दोमडिया
7. भाषा विज्ञान एवं हिंदी भाषा का इतिहास -डॉ.हणमंतराव पाटील/ सुधाकर शेंडगे
8. भाषा विज्ञान के अधुनातन आयाम एवं हिन्दी भाषा- डॉ. अंबादास देशमुख

9. भाषा विज्ञान एक अध्ययन- गरिमा श्रीवास्तव
10. भाषा विज्ञान : हिन्दी भाषा- डॉ. सुरेश सिंहल
11. भाषा विज्ञान का रसायन- कैलाशनाथ पाण्डेय
12. भाषा विज्ञान: हिन्दी भाषा और लिपि-रामकिशोर शर्मा
13. भाषा चिन्तन के नये आयाम -रामकिशोर शर्मा
14. आधुनिक भाषा विज्ञान के सिद्धान्त- -रामकिशोर शर्मा
15. हिंदी भाषा का उद्गम और विकास - उदयनारायण तिवारी
16. हिंदी भाषा का उद्भव और विकास - हेतु भारद्वाज
17. हिंदी भाषा और लिपि का ऐतिहासिक विकास - सत्यनारायण त्रिपाठी
18. हिंदी भाषा की संरचना - डॉ. भोलानाथ तिवारी
19. हिंदी भाषा चिंतन - दिलीप सिंह
20. भाषा का संसार - दिलीप सिंह
21. भाषा विचार एवं भाषा विज्ञान - डॉ. कृष्णा पोतदार, डॉ. मधु खराटे

बी. ए. तृतीय वर्ष कला हिंदी - षष्ठ सत्र (VI Semester)
रूचि आधारित (CBCS) पाठ्यक्रम
GE-I (B) HINDI खानदेश का लोकसाहित्य

पाठ्यक्रम का स्वरूप

पाठ्यक्रम का उद्देश्य :

- लोकसाहित्य की सैद्धांतिकी से छात्रों को परिचित कराना।
- खानदेश के लोकसाहित्य और लोकसंस्कृति से छात्रों को अवगत कराना।
- छात्रों को खानदेश की प्रमुख बोलियाँ : अहिराणी, लेवा और आदिवासी के साहित्य से अवगत कराना।
- लोकगीत, लोककथा, लोकनाट्य और लोकोत्सव आदि के माध्यम से खानदेश की लोकसंस्कृति का साक्षात्कार कराना।
- लोकगीत, लोककथा, और लोकनाट्य आदि से संबंधित प्रतिनिधि साहित्य रचना का अध्ययन और विश्लेषण करना।

इकाई I : लोकसाहित्य : सैद्धांतिक विवेचन :-

- i) लोकसाहित्य का सैद्धांतिक पक्ष : अर्थ, परिभाषा, स्वरूप और विशेषताएँ।
- ii) खानदेश का लोकसाहित्य और लोकसंस्कृति का सामान्य परिचय।
- iii) लोकसाहित्य के प्रमुख प्रकार : लोकगीत, लोककथा, लोकनाट्य और लोकोत्सवों का परिचय।
- iv) खानदेश की प्रमुख बोलियों का सामान्य परिचय।

इकाई II : खानदेश की प्रमुख बोलियों का प्रतिनिधि साहित्य : लोकगीत और लोककथा:-

- i) अहिराणी बोली : प्रातिनिधिक रूप में एक लोकगीत और एक लोककथा।
- ii) लेवा बोली : प्रातिनिधिक रूप में एक लोकगीत और एक लोककथा।
- iii) आदिवासी बोली : प्रातिनिधिक रूप में एक लोकगीत एक लोककथा।

इकाई III : खानदेश की प्रमुख बोलियों का प्रतिनिधि साहित्य : लोकनाट्य और लोकोत्सव का अध्ययन :-

- i) अहिराणी बोली : प्रातिनिधिक रूप में एक लोकनाट्य और एक लोकोत्सव का अध्ययन।
- ii) लेवा बोली : प्रातिनिधिक रूप में एक लोकनाट्य और एक लोकोत्सव का अध्ययन।
- iii) आदिवासी बोली : प्रातिनिधिक रूप में एक लोकनाट्य और एक लोकोत्सव का अध्ययन।

सूचना :- ईकाई I और ईकाई II में हिंदी अध्ययन मंडल द्वारा संपादित पाठ्यपुस्तक 'खानदेश का लोकसाहित्य' में खानदेश की प्रमुख बोलियाँ - अहिराणी, लेवा और आदिवासी की साहित्यिक रचनाओं में से प्रथम क्रम पर प्रकाशित रचनाएँ अध्ययनार्थ रखी गई हैं।

पाठ्यक्रम की उपलब्धियाँ :-

- लोकसाहित्य की सैद्धांतिकी से छात्र अवगत होंगे।
- खानदेश के लोकसाहित्य और लोकसंस्कृति से छात्र परिचित होंगे।
- छात्रों को खानदेश की प्रमुख बोलियाँ :- अहिराणी, लेवा और आदिवासी के साहित्य का ज्ञान हो जाएगा।
- लोकगीत, लोककथा, लोकनाट्य और लोकोत्सव आदि से संबंधित प्रतिनिधि साहित्य रचना का अध्ययन और विश्लेषण करने से छात्रों में प्रादेशिक साहित्य के प्रति आस्था और अस्मिता का भाव जागृत होगा।
- प्रस्तुत पाठ्यक्रम को पढ़कर छात्रों को लोक भाषा में साहित्य सर्जन की प्रेरणा मिलेगी।

✦ संदर्भ ग्रंथ -

1. लोकसाहित्य शास्त्र (अहिराणी के परिप्रेक्ष्य में) - डॉ. बापूराव देसाई
2. मावची लोकसाहित्य शास्त्र - डॉ. बापूराव देसाई
3. पच्चीस लोक बोलियों का शास्त्र और संस्कृति - डॉ. बापूराव देसाई
4. लोकसाहित्य के प्रतिमान - डॉ. कुंदनलाल उप्रेति
5. लोकसाहित्य के मूल स्रोत - डॉ. उर्मिला पाटील

6. लोकसाहित्य का अध्ययन- डॉ. त्रिलोचन पाण्डेय
7. महाराष्ट्र का हिन्दी लोक काव्य -डॉ.कृष्ण दिवाकर
8. लोकगीतों का विकासात्मक अध्ययन - डॉ.कुलदीप
9. हिन्दी लोकसाहित्य शास्त्र, सिद्धांत और विकास - डॉ.अनुसया अग्रवाल
10. लोकगीतों की सांस्कृतिक पृष्ठभूमि - डॉ.विद्या चौहान
11. लोककथा परिचय - नलिन विलोचन शर्मा
12. लोककथा विज्ञान- श्रीचन्द्र जैन
13. लोकसाहित्य शास्त्र -डॉ.नंदलाल कल्ला
14. भारतीय लोकसाहित्य की रूपरेखा -दुर्गा भागवत अनु.स्वर्णकांता
15. भारतीय लोकसाहित्य - डॉ.श्याम परमार
16. लोकसाहित्य की भूमिका - डॉ.कृष्णदेव उपाध्याय
17. लोकसाहित्य सिद्धांत और प्रयोग - डॉ. श्रीराम शर्मा
18. अहिराणी ओवीगीते : आशय आणि अभिव्यक्ती - डॉ. सुधा खराटे
19. अहिराणी लोकसाहित्य दर्शन (सण आणि उत्सव) - कृष्णा पाटील
20. आदिवासी संस्कृती, भाषा आणि साहित्य - डॉ. पुष्पा गावित
21. पश्चिम खानदेशातील आदिवासी लोकसाहित्य - डॉ. पुष्पा गावित
22. बोली : समाज, साहित्य आणि संस्कृती - डॉ. कैलास सार्वेकर
23. भाषा भूगोल और सांस्कृतिक चेतना - डॉ. विजयचंद्र
24. लोकसाहित्य विविध आयाम एवं नई दृष्टि - डॉ. जयश्री गावित
25. लोकसाहित्य - डॉ. शशिकांत सोनवणे
26. लोकसाहित्य और पावरी भाषा - डॉ. नारायणभाई चौधरी
27. लेवा पाटीदार समाज : एक अन्वयार्थ - डॉ. नि. रा. पाटील

-----

* समकक्ष विषयों की सूची *
पंचम सत्र (semester V)

अ.क्र.	पुराना पाठ्यक्रम	अ.क्र.	नया पाठ्यक्रम
1	HIN-351 A हिंदी सामान्य (G-3) -I	1	DSC- E (A) Hindi विशेष विधा : यात्रा साहित्य
2	HIN-351 B प्रयोजनमूलक हिंदी (G-3) - I	2	DSC- E (B) Hindi प्रयोजनमूलक हिंदी
3	HIN-352 हिंदी साहित्य का इतिहास (S-III) - I	3	DSE-III (A) Hindi हिंदी साहित्य का इतिहास (आदिकाल, भक्तिकाल और रीतिकाल)
4	HIN-353 भाषा विज्ञान तथा राष्ट्रभाषा आंदोलन का इतिहास (S-IV) - I	4	DSE-IV (A) Hindi हिंदी भाषा का विकास
5	-	5	MIL III Hindi संपादन लेखन और साहित्य (मुद्रित माध्यम)
6	-	6	SEC-III Hindi हिंदी व्याकरण तथा अभिव्यक्ति कौशल
7	-	7	GE-I (A) HINDI हिंदी की राष्ट्रीय काव्यधारा

षष्ठ सत्र (semester VI)

अ.क्र.	पुराना पाठ्यक्रम	अ.क्र.	नया पाठ्यक्रम
1	HIN-361 A हिंदी सामान्य (G-3) -II	1	DSC- F (A) Hindi विशेष विधा : भारतीय संत काव्य
2	HIN-361 B प्रयोजनमूलक हिंदी (G-3) - II	2	DSC- F (B) Hindi प्रयोजनमूलक हिंदी
3	HIN-362 हिंदी साहित्य का इतिहास(S-III)-II	3	DSE-III (B) Hindi हिंदी साहित्य का इतिहास (आधुनिक काल)
4	HIN-363 भाषा विज्ञान तथा राष्ट्रभाषा आंदोलन का इतिहास (S-IV) - II	4	DSE-IV (B) Hindi भाषा विज्ञान
5	-	5	MIL IV HINDI हिंदी सिनेमा और साहित्य : (इलेक्ट्रॉनिक माध्यम)
6	-	6	SEC-IV Hindi हिंदी भाषा का मानकीकरण और अशुद्धि शोधन
7	-	7	GE-I (B) HINDI खानदेश का लोक साहित्य

डॉ. सुनील कुलकर्णी
अध्यक्ष, हिंदी अध्ययन मंडल
कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

Grade - A

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानवविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

तृतीय वर्ष कला - मराठी

सत्र पाचवे व सहावे

(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

DSC मराठी : वाङ्मयीन मराठी

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र पाचवे

DSC मराठी E : एकांकिका लेखनाचा अभ्यास

सत्र सहावे

DSC मराठी F : ललित गद्य लेखनाचा अभ्यास

किंवा

पर्यायी अभ्यासपत्रिका

DSC मराठी : उपयोजित मराठी

व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी

सत्र पाचवे

DSC मराठी E : व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी

सत्र सहावे

DSC मराठी F : व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी

DSE 3 मराठी : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास

सत्र पाचवे

DSE 3 मराठी A: मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास

सत्र सहावे

DSE 3 मराठी B : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास

DSE 4 मराठी : मराठीचा भाषिक अभ्यास

सत्र पाचवे

DSE 4 मराठी A : मराठीचा भाषिक अभ्यास

सत्र सहावे

DSE 4 मराठी B : मराठीचा भाषिक अभ्यास

GE मराठी : मराठी लोकरंगभूमी

सत्र पाचवे

GE मराठी A : मराठी लोकरंगभूमी

सत्र सहावे

GE मराठी B : मराठी लोकरंगभूमी

MIL मराठी : माध्यमांसाठी लेखन व संवाद

सत्र पाचवे

MIL मराठी 3 : दृक्-श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन व संवाद

सत्र सहावे

MIL मराठी 4 : आधुनिक समाजमाध्यमांसाठी लेखन व संवाद

SEC मराठी : लेखनकौशल्ये

सत्र पाचवे

SEC मराठी 3 : लेखनकौशल्य - निबंधलेखन

सत्र सहावे

SEC मराठी 4 : लेखनकौशल्य - ग्रंथपरीक्षण लेखन

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon

Structure of T. Y. B. A. (Faculty of Humanities)
Under CBCS Pattern (2020 - 2021)

Semester	Discipline Specific Core Course DSC	Ability Enhancement Compulsory Courses AEC	Skill Enhancement Course SEC	Discipline Specific Elective Courses DSE	Generic Elective GE
V Credits: 28 (10 Papers)	MIL 3 (03) DSC 1 E (03) – Marathi G - 3 DSC 2 E (03) DSC 3 E (03)	English Communication (02)	SEC 3 (02) – Marathi	DSE 3 A (03) – Marathi S - 3 DSE 4 A (03) – Marathi S - 4	GE 1 A (03) – Marathi GE 2 A (03)
VI Credits: 28 (10 Papers)	MIL 4 (03) DSC 1 F (03) – Marathi G - 3 DSC 2 F (03) DSC 3 F (03)	English Communication (02)	SEC 4 (02) – Marathi	DSE 3 B (03) – Marathi S - 3 DSE 4 B (03) – Marathi S - 4	GE 1 B (03) – Marathi GE 2 B (03)

- **AEC - English Communication** ही अनिवार्य अभ्यासपत्रिका आहे. तृतीय वर्षास प्रवेशित प्रत्येक विद्यार्थ्यांने ही अभ्यासपत्रिका अभ्यासणे अनिवार्य आहे.
- **MIL** ही अनिवार्य अभ्यासपत्रिका आहे. तृतीय वर्षास प्रवेशित प्रत्येक विद्यार्थ्यांने मराठी, हिंदी, संस्कृत, पाली, अर्धमागधी, उर्दू यांपैकी महाविद्यालयात शिकवल्या जाणाऱ्या कोणत्याही एका भाषा विषयाच्या **MIL** मधील अभ्यासपत्रिकेची निवड करणे अनिवार्य आहे.
- **DSE 3, 4** मध्ये मराठी विषयाच्या अभ्यासपत्रिकांची निवड केल्यास **DSC** मधील तीन अभ्यासपत्रिकांपैकी एक अभ्यासपत्रिका मराठी विषयाची निवडणे (वाङ्मयीन वा उपयोजित) अनिवार्य आहे.
- **DSC** मधील अन्य दोन अभ्यासपत्रिका अन्य कोणत्याही दोन भिन्न विषयांच्या निवडता येतील.
- **SEC** मध्ये महाविद्यालयात उपलब्ध असलेल्या कोणत्याही विषयाच्या कौशल्याधारित अभ्यासपत्रिकांची निवड करणे अनिवार्य आहे.
- **GE** मध्ये महाविद्यालयात विशेष स्तरावर उपलब्ध कोणत्याही दोन विषयांच्या प्रत्येकी एक अशा एकूण दोन आंतरविद्याशाखीय अभ्यासपत्रिकांची निवडणे अनिवार्य आहे. (उदा. GE मराठी आणि GE राज्यशास्त्र)

Equivalence

T. Y. B. A.	Existing Pattern	CBCS Pattern (Since 2020 - 2021)
Sem. V	Compulsory English	AEC - English Communication
	-----	MIL 3 (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-3	DSE 3 A
	Special Paper S-4	DSE 4 A
	General Paper G-3 (Vangmayin or Upyojit)	DSC 1 E (General Paper of Special subject- DSE 3 A & 4 A) (Vangmayin or Upyojit)
	Optional	DSC 2 E (General Paper of any subject)
		DSC 3 E (General Paper of any subject)
	-----	SEC-3 (Skill based Paper of any subject)
	-----	GE-1 A (Interdisciplinary Paper of any subject)
	-----	GE-2 A (Interdisciplinary Paper of any subject)
Sem. VI	Compulsory English	AEC - English Communication
	-----	MIL 4 (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-3	DSE 3 B
	Special Paper S-4	DSE 4 B
	General Paper G-2 (Vangmayin or Upyojit)	DSC 1 F (General Paper of Special subject- DSE 3 B & 4 B) (Vangmayin or Upyojit)
	Optional	DSC 2 F (General Paper of any subject)
		DSC 3 F (General Paper of any subject)
	-----	SEC-4 (Skill based Paper of any subject)
	-----	GE-1 B (Interdisciplinary Paper of any subject)
	-----	GE-2 B (Interdisciplinary Paper of any subject)

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानवविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

तृतीय वर्ष कला – मराठी

सत्र पाचवे व सहावे

(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

अभ्यासपत्रिका	अभ्यासपत्रिकेचे शीर्षक	सत्र	सत्रानुसार शीर्षक	श्रेयांक
DSC Marathi वाङ्मयीन मराठी	विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास	पाचवे	एकांकिका लेखनाचा अभ्यास	तीन
		सहावे	ललित गद्य लेखनाचा अभ्यास	तीन
पर्यायी अभ्यासपत्रिका				
DSC Marathi उपयोजित मराठी	व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी	पाचवे	व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी	तीन
		सहावे	व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी	तीन
DSE 3 Marathi	मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास	पाचवे	मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास	तीन
		सहावे	मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास	तीन
DSE 4 Marathi	मराठीचा भाषिक अभ्यास	पाचवे	मराठीचा भाषिक अभ्यास	तीन
		सहावे	मराठीचा भाषिक अभ्यास	तीन
GE Marathi	मराठी लोकरंगभूमी	पाचवे	मराठी लोकरंगभूमी	तीन
		सहावे	मराठी लोकरंगभूमी	तीन

MIL Marathi	माध्यमांसाठी लेखन व संवाद	पाचवे	दृक्-श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन व संवाद	तीन
		सहावे	आधुनिक समाजमाध्यमांसाठी लेखन व संवाद	तीन
SEC Marathi	लेखनकौशल्ये	पाचवे	लेखनकौशल्य - निबंधलेखन	दोन
		सहावे	लेखनकौशल्य - ग्रंथपरीक्षण लेखन	दोन

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
तृतीय वर्ष कला – मराठी
सत्र पाचवे व सहावे
(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

DSC Marathi
वाङ्मयीन मराठी
विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र पाचवे
DSC Marathi E : एकांकिका लेखनाचा अभ्यास
(श्रेयांक – तीन)

दलित एकांकिका लेखनाचा अभ्यास
'निवडक दलित एकांकिका'
संपा. दत्ता भगत, साहित्य अकादेमी, नवी दिल्ली.
पहिली आवृत्ती: 2012. पुनर्मुद्रण: 2013.

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. एकांकिका या नाट्यप्रकाराचे स्वरूप व त्याची वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
2. मराठीतील एकांकिका लेखनाची वाटचाल लक्षात घेणे.
3. दलित एकांकिका लेखनाचे स्वरूप, त्याची वैशिष्ट्ये व वाटचाल समजून घेणे.
4. निवडक दलित एकांकिकांचा अभ्यास करणे.

● घटक विश्लेषण –

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	1.1 एकांकिका: संकल्पना, स्वरूप व वैशिष्ट्ये	01	15
	1.2 मराठीतील एकांकिका लेखनाचा परामर्श		
	1.2.1 सन 1950 पूर्व मराठीतील एकांकिका लेखन		
	1.2.2 सन 1950 नंतरचे मराठीतील एकांकिका लेखन		
	1.2.3 मराठीतील दलित एकांकिका लेखन: स्वरूपवैशिष्ट्ये व वाटचाल		

2.	‘निवडक दलित एकांकिका’ या पुस्तकातील पुढील एकांकिकांचा अभ्यास (विषयसूत्र, कथानक, पात्रचित्रण, संघर्ष, संवाद, मांडणी, भाषिक विशेष या मुद्द्यांच्या अनुषंगाने)	01	15
	1. ‘शेटजीचे इलेक्शन’ — अण्णाभाऊ साठे		
	2. ‘जहाज फुटलं आहे’ — दत्ता भगत		
	3. ‘घोटभर पाणी’ — प्रेमानंद गज्वी		
3.	‘निवडक दलित एकांकिका’ या पुस्तकातील पुढील एकांकिकांचा अभ्यास (विषयसूत्र, कथानक, पात्रचित्रण, संघर्ष, संवाद, मांडणी, भाषिक विशेष या मुद्द्यांच्या अनुषंगाने)	01	15
	1. ‘डोया व्हईसन आंधया’ — भगवान ठाकूर		
	2. ‘बायको मी देवाची’ — रामनाथ चव्हाण		
	3. ‘ऐन आषाढात पंढरपुरात’ — संजय पवार		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

• संदर्भग्रंथ-

1. आधुनिक मराठी नाटक (आशय आणि आकृतिबंध) — सुषमा जोगळेकर
2. दलित रंगभूमी — संपादन व प्रस्तावना: भालचंद्र फडके, सुरेश एजन्सी, पुणे.
3. मराठी रंगभूमीच्या तीस रात्री — मकरंद साठे, पॉप्युलर, मुंबई.
4. मराठी नाटक आणि रंगभूमी: पहिले शतक (1843-1943) — वि. भा. देशपांडे, व्हीनस, पुणे.
5. मराठी नाटक: स्वातंत्र्योत्तर काल (1947-90) — वि. भा. देशपांडे, व्हीनस, पुणे.
6. मराठी नाटक नाटककार: काळ आणि कर्तृत्व खंड 1, 2, 3 — वि. भा. देशपांडे, दिलीपराज, पुणे.
7. मराठी नाट्यसृष्टी — गो. म. कुलकर्णी, मेहता, पुणे.
8. मराठी नाटक आणि रंगभूमी विसावे शतक — वसंत आबाजी डहाके, पॉप्युलर, मुंबई.
9. माझा नाट्यलेखन / दिग्दर्शनाचा प्रवास — संपा. वि. भा. देशपांडे, उन्मेष, पुणे.
10. प्रदक्षिणा खंड 2 — संपा. अनिरुध्द कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
11. निवडक मराठी एकांकिका — संपा. सुधा जोशी, रत्नाकर मतकरी, साहित्य अकादेमी, नवी दिल्ली.
12. नाटक-एक वाङ्मयप्रकार — दत्ता भगत, य. च. म. मु. वि., नाशिक.
13. मराठी नाटक आणि रंगभूमी — हिमांशू स्मार्त, विश्वनाथ शिंदे, प्रतिमा, पुणे.
14. नाटकी नाटक — कमलाकर नाडकर्णी, मनोविकास, पुणे.
15. नाट्यावलोकन — आरती कुलकर्णी, रेखा जगनाळे-मोतेवार, विजय, नागपूर.
16. दलित साहित्य: उद्गम आणि विकास — योगेन्द्र मेश्राम
17. दलित रंगभूमी — संपा. भालचंद्र फडके
18. दलित रंगभूमी आणि नाट्यचळवळ — मधुकर मोकाशी, स्नेहवर्धन, पुणे.
19. दलित नाटक आणि रंगभूमी — ईश्वर नंदापुरे
20. दलित नाटक: प्रेरणा व विकास — शैलेश त्रिभुवन
21. एकांकिका विशेषांक, पंचधारा, जुलै-सप्टेंबर 2015.
22. <https://www.marathirushti.com/articles/दलित-रंगभूमी-दलित-नाट्यच/>

सत्र सहावे
DSC Marathi F : ललित गद्य लेखनाचा अभ्यास
(श्रेयांक –तीन)

ललित गद्य लेखनाचा अभ्यास
‘ललितरंग’ (स्त्रीविषयक निवडक ललित गद्य)

संपादन: मराठी अभ्यासमंडळ, कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.
(सदर पुस्तकात सहा ललित गद्य लेखांचा समावेश असेल.)

● **अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-**

1. ललित गद्य या वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप व त्याची वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
2. मराठीतील ललित गद्य लेखनाच्या वाटचालीचा परामर्श घेणे.
3. ललित गद्य लेखनातील विविध प्रकारांची, त्यांच्या बदलत्या रूपांची माहिती करून घेणे.
4. स्त्रीविषयक निवडक ललित गद्य लेखनाचा अभ्यास करणे.

● **घटक विश्लेषण –**

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	1.1 ललित गद्य: संकल्पना, स्वरूप व वैशिष्ट्ये	01	15
	1.2 मराठी ललित गद्य लेखनाचा परामर्श		
	1.2.1 सन 1950 पूर्वीचे मराठी ललित गद्य (लघुनिबंध)		
	1.2.2 सन 1950 नंतरचे मराठी ललित गद्य (ललित निबंध)		
	1.2.3 सन 1975 नंतरचे ललित गद्य (लेखनाचे विविधांगी स्वरूप)		
2.	‘ललितरंग’ या पुस्तकातील (क्र. एक ते तीन) ललित गद्य लेखांचा अभ्यास (लेखनातील ‘मी’, अनुभवाचे स्वरूप - भावनात्मकता व चिंतनशीलता, स्त्रीजीवनाचे दर्शन, निवेदन, भाषिक व शैली विशेष, मांडणी या मुद्द्यांच्या अनुषंगाने)	01	15
3.	‘ललितरंग’ या पुस्तकातील (क्र. चार ते सहा) ललित गद्य लेखांचा अभ्यास (लेखनातील ‘मी’, अनुभवाचे स्वरूप - भावनात्मकता व चिंतनशीलता, स्त्रीजीवनाचे दर्शन, निवेदन, भाषिक व शैली विशेष, मांडणी या मुद्द्यांच्या अनुषंगाने)	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

• **संदर्भग्रंथ-**

1. लघुनिबंध ते मुक्तगद्य — वि. शं. चौधुले, मॅजेस्टिक, मुंबई.
2. ललित गद्याचे तात्त्विक स्वरूप आणि लघुनिबंधाचा इतिहास — आनंद यादव, मेहता, पुणे.
3. आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड पहिला व दुसरा — संपा. अ. ना. देशपांडे, व्हीनस, पुणे.
4. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड सातवा — संपा. रा. ग. जाधव, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
5. लोकरंग — संपा. चंद्रकुमार नलगे, गंगाधर पानतावणे, रिया, कोल्हापूर.
6. मराठी लघुनिबंधाचा जनक कोण ? — ना. सी. फडके
7. मराठी निबंध-लघुनिबंध: स्वरूप व विवेचन — संपा. चंद्रकांत देऊळगावकर, वि. ना. देऊळकर, मेहता, पुणे.
8. लघुनिबंध आणि लघुनिबंधकार — संपा. भिवाजी अर्जुन परब, ढवळे, मुंबई.
9. मराठी साहित्य: प्रेरणा व स्वरूप (1950-1975) — संपा. गो. मा. पवार, म. द. हातकणंगलेकर, पॉप्युलर, मुंबई.
10. प्रदक्षिणा खंड 1 व 2- संपा. अनिरुध्द कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
11. साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया — आनंद यादव, मेहता, पुणे.
12. वाङ्मयप्रकार: संकल्पना आणि स्वरूप — संपा. आनंद वास्कर, अन्वय, पुणे.
13. मराठी गद्य: पूर्वपीठिका आणि निबंध — हरिश्चंद्र तुकाराम थोरात, स्वरूप, औरंगाबाद.
14. मुक्तगद्य: संकल्पना आणि उपयोजन — वि. शं. चौधुले, मॅजेस्टिक, मुंबई.
15. प्रस्तावना — ललित गद्याचे स्वरूप: आकलन व अध्यापन, आनंद यादव, ललित गद्यलेणी — संपा. कैलास सार्वेकर, अमोल, पुणे.
16. महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका, अंक 291-292, ऑक्टोबर 1999 ते मार्च 2000.
17. ललित गद्य विशेषांक, ललित, ऑगस्ट 1988.
18. स्तंभलेखन विशेषांक, साहित्यसूची, दिवाळी 1996.
19. मराठीतील ललित गद्य: विचार आणि विस्तार, अक्षरयात्रा विशेषांक 2011-12, संपा. उज्ज्वला मेहंदळे
20. ललित गद्य विशेषांक, ललित, मार्च 2013.
21. स्त्री साहित्याचा मागोवा खंड 1, 2 — संपा. मंदा खांडगे व इतर, साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे.
22. स्त्री-लिपी (स्त्री-साहित्यातील बदलांचा वेध) — नीलिमा गुंडी, मेनका, मुंबई.
23. मराठी लेखिका: चिंता आणि चिंतन — भालचंद्र फडके, श्रीविद्या, पुणे.

पर्यायी अभ्यासपत्रिका

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
तृतीय वर्ष कला – मराठी
सत्र पाचवे व सहावे
(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

DSC Marathi
उपयोजित मराठी
व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी

सत्र पाचवे

DSC Marathi E : व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी
(श्रेयांक – तीन)

• अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. व्यावसायिक लेखनासाठी मराठी भाषेचे उपयोजन करण्यास शिकणे.
2. अहवाल लेखनाचे स्वरूप जाणून असे लेखन करणे.
3. संपादन प्रक्रियेची माहिती घेऊन त्या प्रक्रियेचा अनुभव घेणे.
4. प्रकाशन व्यवसायाबाबत जाणून घेऊन त्याच्याशी संबंधित विविध कामांची माहिती घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	अहवाल लेखन	01	15
	1.1 अहवाल लेखन: स्वरूप, घटक व वैशिष्ट्ये		
	1.2 अहवाल लेखकाच्या अंगी आवश्यक गुण		
	1.3 अहवालांचे स्वरूप: वाङ्मयमंडळ, मराठी विभाग कार्यक्रम, शैक्षणिक सहल, राष्ट्रीय सेवा योजना शिबीर, युवती सभा कार्यक्रम		
	1.4 उपयोजन - वर नमूद केलेल्यांपैकी कोणत्याही एका प्रकारच्या अहवालाचे लेखन करा.		
2.	संपादन: स्वरूप व प्रक्रिया	01	15
	2.1 संपादन: प्रयोजन व भूमिका		
	2.2 संपादन: नियोजन, पूर्वतयारी व संपादकाच्या अंगी आवश्यक गुण		

	2.3 संपादनाचे स्वरूप: स्मरणिका व गौरविका, वार्षिक अंक / दिवाळी अंक, नियतकालिक (पाक्षिक, मासिक, द्वैमासिक)		
	2.4 उपयोजन — वर नमूद केलेल्यांपैकी कोणत्याही एका प्रकारातील संपादनाचा आराखडा तयार करा.		
3.	प्रकाशन व्यवसाय: स्वरूप व प्रक्रिया	01	15
	3.1 ग्रंथप्रकाशन: प्रयोजन व भूमिका		
	3.2 प्रकाशन व्यवसाय: नियोजन, पूर्वतयारी व त्यासाठी आवश्यक गुण		
	3.3 अ) ग्रंथप्रकाशनाची प्रक्रिया: मुद्रणप्रत, मुद्रितशोधन, मुखपृष्ठ, मांडणी, सजावट, मुद्रक, कागदनिवड, मुद्रणपध्दती, बांधणी, वितरक, स्वामित्व हक्क, लेखककरार, ग्रंथनोंदी, आवृत्ती, पुनर्मुद्रण आ) ग्रंथवितरण व विक्री: वितरणव्यवस्था, विक्रेताप्रकार, ग्रंथालय, जाहिरात, प्रोमो, समीक्षा, ई-बुक, ऑनलाईन विक्री		
	3.4 उपयोजन — परिसरातील एखाद्या प्रकाशन संस्थेच्या कार्यालयास किंवा पुस्तक वितरण व विक्री करणाऱ्या व्यावसायिकाच्या कार्यालयास भेट द्या व तेथील कामकाजासंबंधी जाणून घ्या.		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

टीप — अंतर्गत परीक्षेसाठी प्रत्येक घटकातील उपयोजनात्मक भागावर भर दिला जाईल. तसेच विद्यापीठ परीक्षेच्या प्रश्नपत्रिकेत प्रत्येक घटकावरील उपयोजनात्मक भागावरीलही प्रश्न समाविष्ट असतील.

सत्र सहावे

DSC Marathi F : व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी (श्रेयांक — तीन)

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. व्यावसायिक लेखनासाठी मराठी भाषेचे उपयोजन करण्यास शिकणे.
2. नाटक व चित्रपट यांच्या परीक्षण लेखनाचे स्वरूप जाणून घेऊन त्याचे उपयोजन करण्यास शिकणे.
3. मुलाखत घेण्यासाठी आवश्यक बाबींची माहिती घेऊन मुलाखत लेखनाची प्रक्रिया आत्मसात करणे.
4. भाषांतराची प्रक्रिया जाणून घेऊन भाषांतराचा सराव करणे.

• घटक विश्लेषण —

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	परीक्षण लेखन	01	15
	1.1 परीक्षण लेखन: स्वरूप, घटक व वैशिष्ट्ये		
	1.2 परीक्षण लेखन: पूर्वतयारी व आवश्यक गुण		
	1.3 परीक्षण लेखनाचे स्वरूप: नाट्य परीक्षण लेखन व चित्रपट परीक्षण लेखन		
	1.4 उपयोजन — एखादा चित्रपट वा एखादे नाटक पाहून त्याचे परीक्षण लिहा.		
2.	मुलाखत लेखन	01	15
	2.1 मुलाखत: प्रयोजन व स्वरूप		
	2.2 मुलाखत: पूर्वतयारी, प्रश्नसूची व मुलाखतकाराच्या अंगी आवश्यक कौशल्ये		
	2.3 मुलाखतीचे स्वरूप: माध्यमनिहाय मुलाखती (मुद्रित, श्राव्य, दृक-श्राव्य माध्यमांसाठी मुलाखत)		
	2.4 उपयोजन— कोणत्याही एका माध्यमासाठी प्रशासन, क्रीडा वा साहित्य या क्षेत्रांमध्ये विशेष कामगिरी बजावणाऱ्या एका व्यक्तीची मुलाखत घेऊन ती लिहून काढा.		
3.	भाषांतर लेखन	01	15
	3.1 भाषांतर: स्वरूप व प्रक्रिया		
	3.2 भाषांतर, अनुवाद, भावानुवाद, रूपांतर यांतील साम्य-भेद		
	3.3 भाषांतर: आवश्यक कौशल्ये		
	3.4 उपयोजन — इंग्लिश वा हिंदी उताऱ्याचे मराठीत भाषांतर करणे किंवा अहिराणी व आदिवासी बोलीतील कथा / उतारा यांचे मराठीत भाषांतर करणे.		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

टीप — अंतर्गत परीक्षेसाठी प्रत्येक घटकातील उपयोजनात्मक भागावर भर दिला जाईल. तसेच विद्यापीठ परीक्षेच्या प्रश्नपत्रिकेत प्रत्येक घटकावरील उपयोजनात्मक भागावरीलही प्रश्न समाविष्ट असतील.

• संदर्भग्रंथ-

1. व्यावहारिक मराठी — ल. रा. नशिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
2. व्यावहारिक मराठी — संपा. स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन, पुणे.
3. व्यावहारिक मराठी — प्रकाश परब, मिथुन, मुंबई.

4. मराठी भाषा: उपयोजन आणि सर्जन – संपा. अनिल गवळी
5. रसग्रहण: कला व स्वरूप – गो. म. कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
6. रसास्वाद: वाङ्मय आणि कला – माधव आचवल, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
7. संपादन: स्वरूप व कार्ये – य. च. म. मु. वि., नाशिक.
8. साहित्य संवाद - वि. शं. चौघुले, प्रतिमा, पुणे.
9. मराठी प्रकाशनव्यवसाय परिचय – शरद गोगटे
10. पॉप्युलर रीतिपुस्तक – रामदास भटकळ, मृदुला जोशी, पॉप्युलर, मुंबई.
11. मराठी ग्रंथप्रकाशनाची 200 वर्षे – शरद गोगटे, राजहंस, पुणे.
12. बखर एका प्रकाशकाची – पं. अ. कुलकर्णी, मेनका, पुणे.
13. मराठी ग्रंथनिर्मितीची वाटचाल – शं. गो. तुळपुळे, महाराष्ट्र ग्रंथोत्तेजक सभा, पुणे.
14. साहित्याची भूमी – श्री. पु. भागवत, ग्रंथाली, मुंबई.
15. मराठी प्रकाशनांचे स्वरूप, प्रेरणा आणि परंपरा – अ. ह. लिमये, प्रसाद, पुणे.
16. मराठी लेखनकोश – यास्मिन शेख
17. भाषांतरमीमांसा – संपा. कल्याण काळे, अंजली सोमण, प्रतिमा, पुणे.
18. भाषांतर – सदा कऱ्हाडे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
19. भाषांतर – शास्त्र की कला ? – म. वि. फाटक, रजनी ठकार, वरदा, पुणे.
20. भाषांतर आणि भाषा – विलास सारंग, मौज, मुंबई.
21. अनुवादमीमांसा – संपा. केशव तुपे, साक्षात, औरंगाबाद.
22. भाषांतरविद्या: स्वरूप आणि समस्या - संपा. रमेश वरखेडे, य. च. म. मु. वि., नाशिक.
23. अनुवादविज्ञान – निलेश लोंढे, स्वरूप, पोखणी, परभणी.
24. भाषा आणि भाषांतर - य. च. म. मु. वि., नाशिक.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
तृतीय वर्ष कला – मराठी
सत्र पाचवे व सहावे
(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

DSE 3 Marathi
मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास

सत्र पाचवे

DSE Marathi 3 A: मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास
(श्रेयांक –तीन)

• अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाच्या इतिहासाचा परिचय करून घेणे.
2. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाच्या निर्मितीमागील प्रेरणा जाणून घेणे.
3. महानुभाव संप्रदायाच्या वाङ्मयनिर्मितीचे स्वरूप लक्षात घेऊन त्याची वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
4. शाहिरी काव्याचे स्वरूप लक्षात घेऊन त्याची ठळक वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
5. निवडक ग्रंथकारांच्या वाङ्मयनिर्मितीचा वा साहित्यकृतींचा परिचय करून घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	महानुभाव संप्रदायाची वाङ्मयनिर्मिती 1.1 महानुभाव संप्रदाय: तत्त्वज्ञान व आचारधर्म 1.2 महानुभाव संप्रदायाच्या पद्य व गद्य वाङ्मयाचा परिचय 1.3 महानुभाव संप्रदायाच्या वाङ्मयाची ठळक वैशिष्ट्ये	01	15
2.	शाहिरींची वाङ्मयनिर्मिती 2.1 शाहिरी काव्य: प्रेरणा व भूमिका 2.2 शाहिरींच्या पोवाडा व लावणी वाङ्मयाचा परिचय 2.3 शाहिरी काव्याची ठळक वैशिष्ट्ये	01	15
3.	निवडक ग्रंथकारांच्या वाङ्मयनिर्मितीचा वा साहित्यकृतींचा परिचय 3.1 म्हाईभट 3.2 'दृष्टांतपाठ' 3.3 अनंत फंदी 3.4 'सुंदरा मनामध्ये भरली...'	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

सत्र सहावे
DSE Marathi 3 B: मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा अभ्यास
(श्रेयांक –तीन)

• **अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-**

1. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाच्या इतिहासाचा परिचय करून घेणे.
2. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाच्या निर्मितीमागील प्रेरणा जाणून घेणे.
3. वारकरी संप्रदायातील प्रमुख संतकवींच्या काव्यनिर्मितीचे स्वरूप जाणून घेऊन त्याची वैशिष्ट्ये लक्षात घेणे.
4. बखर वाङ्मयनिर्मितीचा परिचय करून घेऊन त्याची ठळक वैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
5. निवडक ग्रंथकारांच्या वाङ्मयनिर्मितीचा वा साहित्यकृतींचा परिचय करून घेणे.

• **घटक विश्लेषण -**

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	वारकरी संप्रदायाची वाङ्मयनिर्मिती	01	15
	1.1 वारकरी संप्रदाय: तत्त्वज्ञान व आचारधर्म 1.2 वारकरी संप्रदायातील प्रमुख संतकवींच्या स्फुट व ग्रंथरूप काव्यनिर्मितीचा परिचय 1.3 वारकरी संप्रदायाच्या वाङ्मयनिर्मितीची ठळक वैशिष्ट्ये		
2.	बखर वाङ्मयनिर्मिती	01	15
	2.1 बखरलेखन: प्रेरणा व भूमिका 2.2 बखरलेखनाचा परिचय (शिवपूर्वकालीन, शिवकालीन व पेशवेकालीन बखरी) 2.3 बखरलेखनाची ठळक वैशिष्ट्ये		
3.	निवडक ग्रंथकारांच्या वाङ्मयनिर्मितीचा वा साहित्यकृतींचा परिचय	01	15
	3.1 ज्ञानेश्वर 3.2 'तुकारामगाथा' 3.3 मल्हार रामराव चिटणीस 3.4 'भाऊसाहेबांची बखर'		
एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका		03	45

• **संदर्भग्रंथ-**

1. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड 1, 2, 3 – संपा. रा. श्री. जोग, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
2. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप – ह. श्री. शेणोलीकर, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर.
3. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड 1 ते 4 – अ. ना. देशपांडे, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
4. महाराष्ट्र सारस्वत खंड 1, 2 – वि. ल. भावे, पॉप्युलर, मुंबई.
5. मराठी साहित्य, इतिहास आणि संस्कृती – वसंत आबाजी डहाके, भटकळ फाँडेशन, मुंबई.

6. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास — ल. रा. नशिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
7. मराठी साहित्याचे आदिबंध — उषा देशमुख
8. पाच भक्तिसंप्रदाय — र. रा. गोसावी
9. पाच संतकवी — शं. गो. तुळपुळे
10. वारकरी संप्रदाय: उदय आणि विकास — भा. पं. बहिरट व अन्य
11. धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय — र. बा. मंचरकर
12. संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती — गं. बा. सरदार, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
13. महाराष्ट्रीय संतमंडळाचे ऐतिहासिक कार्य — बा. रं. सुंठणकर, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
14. संत, पंत आणि तंत — श्री. म. माटे
15. मध्ययुगीन साहित्याचा पुनर्विचार — श्री. रं. कुलकर्णी, राजहंस, पुणे.
16. मध्ययुगीन साहित्याविषयी — सतीश बडवे, मीरा बुक्स अँड पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद.
17. महानुभाव पंथ आणि त्याचे वाङ्मय — शं. गो. तुळपुळे, व्हीनस, पुणे.
18. प्राचीन मराठी संतकवयित्रींचे वाङ्मयीन कार्य — सुहासिनी इल्लेकर, परिमल, औरंगाबाद.
19. संत कवयित्री — इंदुमती शेवडे
20. रोकडे पाझर — राजन गवस, दर्या प्रकाशन, पुणे.
21. संतसाहित्यमीमांसा — संपा. ताहेर पठाण, न. ब. कदम, शब्दालय, श्रीरामपूर.
22. प्राचीन मराठीच्या नवधारा — रा. चिं. ढेरे, मोघे, कोल्हापूर.
23. प्राचीन मराठी गद्य: प्रेरणा व परंपरा — श्री. रं. कुलकर्णी, सिंधु पब्लिकेशन, मुंबई.
24. बखर वाङ्मय: उद्गम आणि विकास — बापूजी संकपाळ
25. बखरवाङ्मय — र. वि. हेरवाडकर, व्हीनस, मुंबई.
26. मराठी बखरवाङ्मयाचा पुनर्विचार — गं. ब. ग्रामोपाध्ये, मेहता, पुणे.
27. मराठी कवितेचा उषःकाल — श्री. म. वर्दे, मौज, मुंबई.
28. शाहिरी कविता: एक चिकित्सा - प्रकाश देशपांडे केजकर, स्वरूप, औरंगाबाद.
29. मन्हाटी लावणी — संपा. म. वा. धोंड
30. मराठी शाहिरी वाङ्मय — म. ना. सहस्त्रबुध्दे

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
तृतीय वर्ष कला – मराठी
सत्र पाचवे व सहावे
(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

DSE 4 Marathi
मराठीचा भाषिक अभ्यास

सत्र पाचवे

DSE Marathi 4 A: मराठीचा भाषिक अभ्यास
(श्रेयांक –तीन)

● **अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-**

1. भाषेचे स्वरूप आणि तिचे कार्य जाणून घेणे.
2. भाषाभ्यासाच्या विविध अंगांचा परिचय करून घेणे.
3. भाषा उत्पत्तीचे सिध्दांत जाणून घेणे.
4. भाषाकुल संकल्पना समजून घेऊन मराठीच्या भाषाकुलाची माहिती घेणे.
5. मराठी भाषेच्या उत्पत्तीसंबंधीची मते जाणून घेऊन मराठीची पूर्वपीठिका लक्षात घेणे.

● **घटक विश्लेषण -**

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	भाषा: स्वरूप आणि कार्य 1.1 भाषा: स्वरूप व लक्षणे / वैशिष्ट्ये 1.2 भाषेचे कार्य: संदेशन / संज्ञापन (भाषिक संदेशनाचे निराळेपण) 1.3 भाषाभ्यासाची विविध अंगे (ऐतिहासिक, वर्णनात्मक व सामाजिक भाषाविज्ञान यांचा परिचय)	01	15
2.	भाषा उत्पत्ती आणि भाषांचे वर्गीकरण 2.1 भाषा उत्पत्तीचे सिध्दांत (प्रमुख सिध्दांतांचा परिचय) 2.2 भाषाकुल संकल्पना व मराठी भाषा – 2.2.1 भाषाकुल संकल्पना (जगातील प्रमुख भाषाकुले, होर्नले यांचा अंतर्वर्तुळ-बहिर्वर्तुळ सिध्दांत) 2.2.2 मराठीचे भाषाकुल		
3.	मराठी भाषेची उत्पत्ती आणि पूर्वपीठिका 3.1 मराठी भाषेच्या उत्पत्तीनिश्चितीसंबंधी साधने - 3.1.1 शिलालेख (उनकेश्वर, पंढरपूर, नेवासे, अंबाजोगाई, परळ,	01	15

	<p>श्रवणबेळगोळ, दिवे आगर येथील शिलालेख)</p> <p>3.1.2 ग्रंथ (ज्योतिषरत्नमाला, मानसोल्लास, कुवलयमाला, राजमतीप्रबोध, विवेकसिंधू, लीळाचरित्र, ज्ञानेश्वरी)</p> <p>3.2 मराठी भाषेच्या उत्पत्तीसंबंधीचा वैद्य - गुणे वाद</p> <p>3.3 मराठीची जनकभाषा (वि. का. राजवाडे, कृ. पां. कुलकर्णी, शं. गो. तुळपुळे, प्र. रा. देशमुख यांची मते)</p>		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

सत्र सहावे

DSE Marathi 4 B : मराठीचा भाषिक अभ्यास (श्रेयांक –तीन)

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. मराठीच्या कालिक भेदांचे स्वरूप जाणून घेऊन त्यांची वैशिष्ट्ये नोंदविणे.
2. मराठीच्या प्रांतिक भेदांची माहिती करून घेणे.
3. मराठीच्या निवडक प्रमुख बोलींच्या वैशिष्ट्यांचा परिचय करून घेणे.
4. भाषाविषयक समज-गैरसमज यांचे निराकरण करून घेणे.
5. मराठीवरील अन्य भाषांच्या प्रभावाचे स्वरूप लक्षात घेणे.

● घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	मराठीचे कालिक भेद	01	15
	<p>1.1 यादवकालीन मराठी: स्वरूप व वैशिष्ट्ये</p> <p>1.2 बहामनीकालीन मराठी: स्वरूप व वैशिष्ट्ये</p> <p>1.3 शिवकालीन व पेशवेकालीन मराठी: स्वरूप व वैशिष्ट्ये</p>		
3.	मराठीचे प्रांतिक भेद (प्रमाण मराठी व बोली)	01	15
	<p>2.1 मराठीचा भाषिक नकाशा (प्रांतिक भेद)</p> <p>2.2 प्रमाणभाषा व बोली: सहसंबंध</p> <p>2.3 वऱ्हाडी, चंदगडी व अहिराणी या बोलींच्या ठळक वैशिष्ट्यांचा परिचय</p>		
4.	भाषाविषयक समज-गैरसमज व मराठीवरील अन्य भाषांचा प्रभाव	01	15
	<p>3.1 भाषाविषयक समज-गैरसमज (भाषा: शुध्द-अशुध्द, भाषा: प्रमाण-अप्रमाण, भाषा: श्रेष्ठ-कनिष्ठ, भाषा: मौखिक-लिखित)</p> <p>3.2 संस्कृत, फारसी, द्राविडी, हिन्दी या भाषांचा मराठीवरील प्रभाव</p> <p>3.3 इंग्लिश व अन्य युरोपियन भाषांचा मराठीवरील प्रभाव</p>		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

• **संदर्भग्रंथ-**

1. भाषाविज्ञान: वर्णनात्मक व ऐतिहासिक — संपा. मालशे, इनामदार, सोमण
2. भाषा आणि संस्कृती - ना. गो. कालेलकर
3. भाषा: इतिहास आणि भूगोल — ना. गो. कालेलकर
4. ऐतिहासिक भाषाविज्ञान — र. रा. गोसावी
5. भाषा: अंतःसूत्र आणि व्यवहार — संपा. मु. ग. पानसे
6. मराठीचा भाषिक अभ्यास (ऐतिहासिक व वर्णनात्मक) — संपा. मु. श्री. कानडे
7. मराठी भाषेचा इतिहास — गं. ना. जोगळेकर
8. सुलभ भाषाविज्ञान — द. दि. पुंडे
9. भाषाविज्ञान आणि मराठी भाषा — अनिल गवळी
10. सुबोध भाषाशास्त्र — प्र. न. जोशी
11. मराठीचे ऐतिहासिक भाषाशास्त्र — गोसावी-वैद्य
12. भाषा आणि भाषाशास्त्र — श्री. न. गजेंद्रगडकर
13. मराठी भाषा: वाढ आणि बिघाड — श्री. के. क्षीरसागर
14. अर्वाचीन मराठी — रमेश धोंगडे
15. वैखरी — अशोक केळकर
16. भाषाविचार आणि मराठी भाषा — गं. ब. ग्रामोपाध्ये
17. मराठी भाषा: उद्गम आणि विकास — कृ. पां. कुलकर्णी
18. मराठी भाषेचे मूळ — विश्वनाथ खैरे
19. यादवकालीन मराठी भाषा — शं. गो. तुळपुळे
20. भाषा, समाज आणि संस्कृती — सोनाली देशपांडे-गुजर
21. महाराष्ट्राचा भाषिक नकाशा (पूर्वतयारी) — रमेश धोंगडे
22. बोलीभाषा संशोधनाच्या नव्या दिशा — संपा. म. सु. पगारे, आशुतोष पाटील
23. अहिराणी बोली: भाषावैज्ञानिक अभ्यास — रमेश सूर्यवंशी
24. समाजभाषाविज्ञान: बोलींचा अभ्यास — सुधाकर चौधरी
25. मायबोलीचा जागर, स्मरणिका, राज्यस्तरीय मराठी बोली साहित्य संमेलन 2019, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पाचोरा, जि. जळगाव.
26. लेख - चंदगडी बोली, नंदकुमार मोरे, भारतीय भाषांचे लोकसर्वेक्षण - महाराष्ट्र खंड, मुख्य संपादक - गणेश देवी, पृ. 114-129.
27. लेख - चंदगडी बोली, नंदकुमार मोरे, भाषा आणि जीवन, दिवाळी 2012, बोली विशेषांक, पृ. 47-56.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
तृतीय वर्ष कला – मराठी
सत्र पाचवे व सहावे
(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

GE Marathi
मराठी लोकरंगभूमी

सत्र पाचवे
GE Marathi A : मराठी लोकरंगभूमी
(श्रेयांक –तीन)

• अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. लोकरंगभूमीची संकल्पना जाणून घेणे.
2. लोकरंगभूमीचे स्वरूप जाणून घेऊन वैशिष्ट्यांचा परिचय करून घेणे.
3. लोकसाहित्य आणि लोकरंगभूमी यांचे परस्परसंबंध समजून घेणे.
4. कीर्तन आणि भारूड या लोकरंगभूमीच्या पारंपरिक रूपांची स्वरूपवैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
5. खान्देशी वही आणि कोकणी दशावतार या लोकरंगभूमीच्या प्रादेशिक प्रकारांची स्वरूपवैशिष्ट्ये जाणून घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	लोकरंगभूमी: संकल्पना व स्वरूप	01	15
	1.1 लोकरंगभूमी: संकल्पना		
	1.2 लोकरंगभूमी: स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
	1.3 लोकसाहित्य व लोकरंगभूमी: परस्परसंबंध		
2.	लोकरंगभूमी: पारंपरिक रूपे	01	15
	2.1 कीर्तन: भूमिका, स्वरूप, प्रकार व वैशिष्ट्ये		
	2.2 भारूड: भूमिका, स्वरूप, प्रकार व वैशिष्ट्ये		
3.	लोकरंगभूमी: प्रादेशिक रूपे	01	15
	3.1 वही (खान्देशी): स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
	3.2 दशावतार (कोकणी): स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	

सत्र सहावे
GE Marathi B : मराठी लोकरंगभूमी
(श्रेयांक –तीन)

• **अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-**

1. तमाशा या लोकरंगभूमीच्या पारंपरिक रूपाची स्वरूपवैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
2. लोकनाट्य या लोकरंगभूमीच्या आधुनिक रूपाची स्वरूपवैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
3. सत्यशोधकी जलसे आणि आंबेडकरी जलसे या लोकरंगभूमीच्या आधुनिक रूपांची स्वरूपवैशिष्ट्ये जाणून घेणे.
4. पथनाट्य आणि रिंगणनाट्य या लोकरंगभूमीच्या आधुनिक रूपांची स्वरूपवैशिष्ट्ये जाणून घेणे.

• **घटक विश्लेषण -**

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1	लोकरंगभूमी: पारंपरिक व आधुनिक रूपे	01	15
	1.1 तमाशा: भूमिका, स्वरूप व वैशिष्ट्ये 1.2 लोकनाट्य: भूमिका, स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
2.	लोकरंगभूमी: आधुनिक रूपे	01	15
	2.1 सत्यशोधकी जलसे: भूमिका, स्वरूप व वैशिष्ट्ये 2.2 आंबेडकरी जलसे: भूमिका, स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
3.	लोकरंगभूमी: आधुनिक रूपे	01	15
	3.1 पथनाट्य: भूमिका, स्वरूप व वैशिष्ट्ये 3.2 रिंगणनाट्य: भूमिका, स्वरूप व वैशिष्ट्ये		
एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका		03	45

• **संदर्भग्रंथ-**

1. लोकरंगभूमी (परंपरा, स्वरूप आणि भवितव्य) – प्रभाकर मांडे, मधुराज पब्लिकेशन्स, पुणे.
2. लोकरंगभूमी – प्रभाकर मांडे, दिलीपराज, पुणे.
3. लोकनागर रंगभूमी – तारा भवाळकर
4. लोकसंचित – तारा भवाळकर
5. महाराष्ट्राची सांस्कृतिक लोककला – रामचंद्र देखणे
6. मराठी रंगभूमीचा पूर्वरंग – कृ. बा. मराठे
7. लोकधर्मी नाट्याची जडणघडण – शरद व्यवहारे
8. कीर्तन प्रयोग – यशवंत पाठक, गोदावरी, अहमदनगर.
9. नाचू कीर्तनाचे रंगी – यशवंत पाठक, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
10. श्री एकनाथाची भारुडे – ना. वि. बडवे

11. श्री एकनाथ महाराजांची निवडक भारुडे – संपा. एल. जी. सोनवणे
12. वही वाङ्मयातील लोकजीवन – म. सु. पगारे
13. खान्देश: साहित्य आणि संस्कृती – संपा. वासुदेव वले
14. दशावतार – महेश केळुसकर
15. मराठी लोककला तमाशा – नामदेव व्हटकर
16. तमाशा लोकरंगभूमी – रुस्तुम अचलखांब
17. पारंपरिक मराठी तमाशा आणि आधुनिक वगनाट्य – विश्वनाथ शिंदे
18. मराठी लोकनाट्याची परंपरा – वि. कृ. जोशी
19. आंबेडकरी जलसे: एक चिकित्सक अभ्यास – भगवान ठाकूर
20. आंबेडकरी शाहिरी – कृष्णा किरवले
21. लोकमाध्यमे आणि समाजपरिवर्तन – रा. चिं. ढेरे
22. रिंगणनाट्य – अतुल पेठे, राजू इनामदार
23. लेख- 'रिंगणनाट्य: विचारप्रबोधनाचे एक सशक्त माध्यम', प्रतिभा पंकज वाणी, अक्षरगाथा, ऑक्टोबर ते डिसेंबर 2019, पृ. 5-11.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
तृतीय वर्ष कला – मराठी
सत्र पाचवे व सहावे
(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

MIL Marathi
माध्यमांसाठी लेखन व संवाद

सत्र पाचवे

MIL Marathi 3: दृक्-श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन व संवाद
(श्रेयांक –तीन)

• अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. दूरचित्रवाणी या दृक्-श्राव्य माध्यमाचा विशेष परिचय करून घेणे.
2. दूरचित्रवाणी या दृक्-श्राव्य माध्यमाचे कार्य आणि त्याची उपयुक्तता यांबाबत जाणून घेणे.
3. दूरचित्रवाणीसाठी करावयाच्या मनोरंजनपर व माहितीपर कार्यक्रमांच्या लेखनाचे स्वरूप व तंत्र अवगत करणे.
4. दूरचित्रवाणीसाठी करावयाच्या जाहिरात लेखनाचे स्वरूप व तंत्र अवगत करणे.
5. दूरचित्रवाणीसाठी आवश्यक निवेदन कौशल्याचे स्वरूप जाणून घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	दृक्-श्राव्य माध्यमे: स्वरूप व परिचय 1.1 दूरचित्रवाणी या दृक्-श्राव्य माध्यमाचा विशेष परिचय (भारतातील दूरदर्शनचा प्रारंभ व विकास यांचा संक्षिप्त आढावा) 1.2 दूरचित्रवाणीच्या सर्वसाधारण स्वरूपाची माहिती (दूरदर्शनचे दैनंदिन कार्य व खाजगी दूरचित्रवाणी वाहिन्यांचा परिचय) 1.3 दूरचित्रवाणीचे कार्य, त्याची उपयुक्तता आणि ठळक वैशिष्ट्ये	01	15
2.	दूरचित्रवाणीसाठी लेखन 2.1 मनोरंजनपर कार्यक्रमांसाठी लेखन (मालिकांसाठी पटकथा व संवाद लेखन, स्कीट (लघुनाट्य) लेखन - स्वरूप, रचना, भाषा व लेखनाचे तंत्र)	01	15

	2.2 माहितीपर कार्याक्रमांसाठी लेखन (बातमी, फीचर / विशिष्ट विषयावरील वृत्तपट, चर्चात्मक कार्यक्रम यांसाठी लेखन- स्वरूप, रचना, भाषा व लेखनाचे तंत्र)		
3.	दूरचित्रवाणीसाठी लेखन व संवाद	01	15
	3.1 जाहिरात लेखन (जाहिरातीचे स्वरूप, जाहिरातीची प्रभावक्षमता, दृश्य व ध्वनी यांचे भान, भाषा व लेखनाचे तंत्र)		
	3.2 दूरचित्रवाणासाठी निवेदन कौशल्य (मनोरंजनपर कार्याक्रमासाठी निवेदन, बातमी व वृत्तपट निवेदन — स्वरूप, आवश्यक भाषिक कौशल्ये, व्यक्तिमत्त्व व देहबोली)		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

सत्र सहावे

MIL Marathi 4: आधुनिक समाजमाध्यमांसाठी लेखन व संवाद (श्रेयांक –तीन)

● अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. आधुनिक समाजमाध्यमांचा विशेष परिचय करून घेणे.
2. आधुनिक समाजमाध्यमांचे कार्य आणि त्यांची उपयुक्तता यांबाबत जाणून घेणे.
3. ईमेल लेखनाचे स्वरूप लक्षात घेऊन ते लेखनतंत्र अवगत करणे.
4. ब्लॉग लेखनाचे स्वरूप लक्षात घेऊन ते लेखनतंत्र अवगत करणे.
5. फेसबुक, ट्विटर, व्हॉट्सएप, यूट्यूब यांवरील लेखनाचे स्वरूप जाणून घेणे.
6. फेसबुक व यूट्यूब यांवरील निवेदन कौशल्य जाणून घेऊन आत्मसात करणे.

● घटक विश्लेषण —

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	आधुनिक समाजमाध्यमे: स्वरूप आणि परिचय	01	15
	1.1 संकेतस्थळ, ईमेल, ब्लॉग, फेसबुक, ट्विटर, व्हॉट्सएप, यूट्यूब या आधुनिक समाजमाध्यमांचा परिचय (त्यांचा प्रारंभ व विकास यांचा संक्षिप्त परामर्श)		
	1.2 आधुनिक समाजमाध्यमांचे कार्य, त्यांची उपयुक्तता आणि ठळक वैशिष्ट्ये		
2.	आधुनिक समाजमाध्यमांसाठी लेखन	01	15
	2.1 ईमेल लेखन (ईमेल खाते म्हणजे काय ?, ते कसे तयार करावे ?, त्याचा वापर कसा करावा ? व ईमेल कसा लिहावा- लेखनाचे स्वरूप, रचना व तंत्र)		

	2.2 ब्लॉग लेखन (ब्लॉग कसा तयार करावा ?, त्याचा वापर कसा करावा ?, ब्लॉगचे स्वरूप व त्यानुसार त्यावरील लेखन - रचना व तंत्र)		
3.	आधुनिक समाजमाध्यमांसाठी लेखन व संवाद	01	15
	3.1 फेसबुक, ट्विटर, व्हाट्सएप यावरील लेखन (या माध्यमांनुसार लेखनाचे स्वरूप –रचना व तंत्र)		
	3.2 फेसबुक व यूट्यूब या समाजमाध्यमांसाठी निवेदन (या माध्यमांनुसार व त्यावरील कार्यक्रमांच्या स्वरूपानुसार आवश्यक निवेदन कौशल्य)		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45

● संदर्भग्रंथ-

1. आजच्या ठळक बातम्या – समीरण वाळवेकर
2. भाषासंवाद – अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे
3. दूरदर्शनसाठी लेखन – केशव केळकर
4. सृजनशील लेखन – आनंद पाटील
5. टेलि-वर्तन – निळू दामले
6. मराठी चित्रपटाची पटकथा – अनिल सपकाळ
7. लेख – ‘पटकथा लेखनाचे तंत्र आणि मंत्र’, रवींद्र गुर्जर, बाइट्स ऑफ इंडियावर ‘किमया’ या सदरातील लेख, <https://goo.gl/TiSWnh>
8. फीचर रायटिंग – प्रसन्नकुमार अकलूजकर
9. शॉर्टफिल्म – प्रसाद नामजोशी
10. व्यावहारिक मराठी भाषा, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
11. सायबर संस्कृती – रमेश नारायण वरखेडे
12. डॉट कॉम – गिरीश कुबेर
13. संगणकयुग – अच्युत गोडबोले
14. आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात – दीपक शिकारपूर, उज्ज्वल मराठे
15. मराठी भाषिक कौशल्ये विकास – संपा. पृथ्वीराज तौर
16. सोशल मीडिया – योगेश बोराटे
17. सोशल मीडिया डिजीटल दुनिया – प्रफुल्ल सुतार
18. सोशल नेटवर्किंग कल और आज – राकेश कुमार
19. ऑनलाइन मीडिया – सुरेश कुमार
20. सोशल मीडिया मार्केटिंग तंत्र – प्रथमेश कोरगांवकर
21. सोशल मीडिया शाप की वरदान ? – दीपक शिकारपूर
22. माझा आवाज – महेश केळुसकर

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
तृतीय वर्ष कला – मराठी
सत्र पाचवे व सहावे
(शैक्षणिक वर्ष 2020 - 2021 पासून लागू)

SEC Marathi
लेखनकौशल्ये

सत्र पाचवे
SEC Marathi 3 : लेखनकौशल्य - निबंधलेखन
(श्रेयांक – दोन)

• अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-

1. निबंधलेखनाचे कौशल्य आत्मसात करणे.
2. निबंधलेखनाचे स्वरूप व त्याचे घटक जाणून घेणे.
3. निबंधाचे प्रकार लक्षात घेऊन त्यांच्या लेखनाचा सराव करणे.

• घटक विश्लेषण –

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	निबंध: संकल्पना व स्वरूप 1.1 निबंध म्हणजे काय ? 1.2 निबंधाचे रचनाघटक 1.3 निबंधाचे प्रकार (वर्णनात्मक निबंध, आत्मनिवेदनात्मक निबंध, चिंतनात्मक निबंध, ललित निबंध)	01	15
2.	निबंधलेखन: उपयोजन 2.1 एखाद्या विषयावर वर्णनात्मक निबंध लिहा. 2.2 एखाद्या विषयावर आत्मनिवेदनात्मक निबंध लिहा. 2.3 एखाद्या विषयावर चिंतनात्मक निबंध लिहा. 2.4 एखाद्या विषयावर ललित निबंध लिहा.	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	02	30

सत्र सहावे
SEC Marathi 4 : लेखनकौशल्य – ग्रंथपरीक्षण लेखन
(श्रेयांक –दोन)

• **अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे-**

1. ग्रंथपरीक्षण लेखनाचे कौशल्य आत्मसात करणे.
2. ग्रंथपरीक्षण लेखनाचे स्वरूप व अशा लेखनाची प्रक्रिया जाणून घेणे.
3. विविध प्रकारांतील ग्रंथांचे परीक्षण लिहिण्याचा सराव करणे.

• **घटक विश्लेषण –**

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	ग्रंथपरीक्षण लेखन: स्वरूप व प्रक्रिया	01	15
	1.1 ग्रंथपरीक्षण लेखनाची आवश्यकता व त्यासाठी उपलब्ध क्षेत्रे 1.2 ग्रंथपरीक्षण लेखनाची पूर्वतयारी (वाचन, आकलन, टिपणे) 1.3 ग्रंथपरीक्षणाचे स्वरूप – प्रास्ताविक (ग्रंथाचे शीर्षक व प्रकाशनकाल व अन्य माहिती, ग्रंथाचा प्रधान विषय), ग्रंथाचे एकंदर स्वरूप व मांडणी, ग्रंथाचे निराळेपण, गुणदोषात्मक विवेचन, मूल्यमापनात्मक अभिप्राय, शीर्षक		
2.	ग्रंथपरीक्षण लेखन: उपयोजन	01	15
	2.1 एखाद्या कादंबरीचे परीक्षण लिहा. 2.2 एखाद्या कवितासंग्रहाचे परीक्षण लिहा. 2.3 एखाद्या कथासंग्रहाचे परीक्षण लिहा.		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	02	30

• **संदर्भग्रंथ-**

1. निबंध: शास्त्र व कला – प्र. न. जोशी
2. वाङ्मयीन निबंध – रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
3. डायमंड निबंधलेखमाला - विभावरी दामले, प्राची साठे
4. मराठी निबंध पुष्पांजली – शोभना आळवणी
5. व्यावहारिक मराठी – ल. रा. नशिराबादकर, फडके प्रकाशन, कोल्हापूर.
6. व्यावहारिक मराठी भाषा, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक.
7. मराठी भाषा: उपयोजन आणि सर्जन – संपा. अनिल गवळी
8. सुलभ मराठी व्याकरण व लेखन – पद्मिनी बिनीवाले, नवनीत, मुंबई.
9. सुलभ मराठी व्याकरण व लेखन – मो. रा. वाळंबे, नितीन, पुणे.
10. ग्रंथ-संवाद – वि. शं. चौघुले, प्रतिमा, पुणे.

11. रसास्वाद: वाङ्मय आणि कला – माधव आचवल, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
12. रसग्रहण: कला व स्वरूप – गो. म. कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
13. साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया – आनंद यादव, मेहता, पुणे.
14. साहित्याची आस्वादरूपे – वि. शं. चौधुले
15. मराठी लेखनकोश – अरुण फडके, ढवळे, मुंबई.
16. मराठी लेखनकोश – यास्मिन शेख, मनोविकास, पुणे.
17. लेखनमित्र – र. य. साने, विद्या विकास पब्लिशर्स, नागपूर.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानवविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - मराठी
अभ्यासक्रम

2015 - 2016

2020 - 2021 (CBCS)

सामान्य स्तर (जी - 3) : वाङ्मयीन मराठी

वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र पाचवे

MAR 351

नाटक : अधांतर — जयंत पवार

सत्र सहावे

MAR 361

निवडक ललित गद्य : संपादक, मराठी अभ्यास मंडळ,
उमवि, जळगाव.

DSC मराठी : वाङ्मयीन मराठी

विशिष्ट वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र पाचवे

MAR 351

DSC मराठी A : एकांकिका लेखनाचा अभ्यास
'निवडक दलित एकांकिका' — संपा. दत्ता भगत,
साहित्य अकादेमी, नवी दिल्ली.

सत्र सहावे

MAR 361

DSC मराठी B : ललित गद्य लेखनाचा अभ्यास
'ललितरंग' — संपा. मराठी अभ्यासमंडळ, कबचौ
उमवि, जळगाव.

पर्यायी अभ्यासपत्रिका

पर्यायी अभ्यासपत्रिका

सामान्य स्तर (जी - 3) : उपयोजित मराठी

सत्र पाचवे

MAR 352

उपयोजित मराठी

सत्र सहावे

MAR 362

उपयोजित मराठी

DSC मराठी: उपयोजित मराठी

व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी मराठी

सत्र पाचवे

MAR 352

DSC मराठी A : व्यवसायिभिमुख लेखनासाठी
मराठी

सत्र सहावे

MAR 362

DSC मराठी B : व्यवसायाभिमुख लेखनासाठी
मराठी

मराठी विशेष स्तर (एस - 3)

सत्र पाचवे

MAR 353

आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : 1920 ते 1960
(कथा व कादंबरी वाङ्मय)

सत्र सहावे

MAR 363

आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : 1920 ते 1960
(कविता व नाट्य वाङ्मय)

DSE 3: मराठी

मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास

सत्र पाचवे

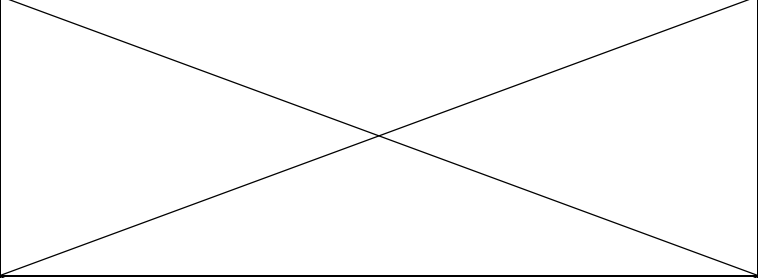
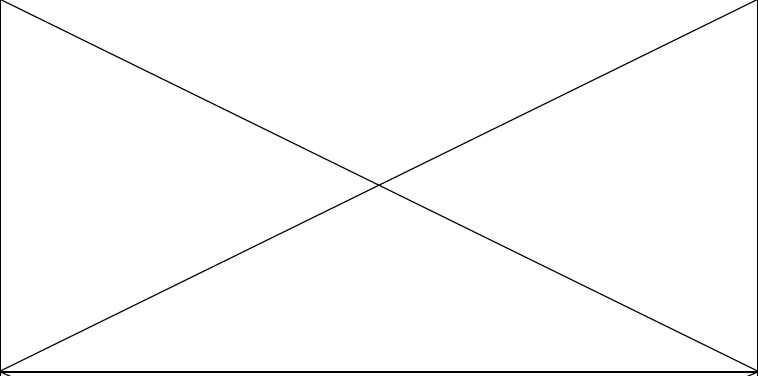
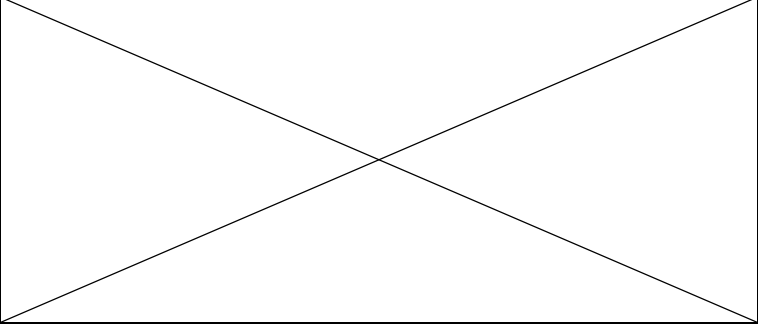
MAR 353

DSE 3 मराठी A : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा
इतिहास

सत्र सहावे

MAR 363

DSE 3 मराठी B : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा
इतिहास

<p>मराठी विशेष स्तर (एस - 4) <u>सत्र पाचवे</u> MAR 354 भाषाविज्ञान <u>सत्र सहावे</u> MAR 364 मराठी व्याकरण</p>	<p>DSE 4: मराठी मराठीचा भाषिक अभ्यास <u>सत्र पाचवे</u> MAR 354 DSE 4 मराठी A : मराठीचा भाषिक अभ्यास <u>सत्र सहावे</u> MAR 364 DSE 4 मराठी B : मराठीचा भाषिक अभ्यास</p>
	<p>GE : मराठी मराठी लोकरंगभूमी <u>सत्र पाचवे</u> GE मराठी A : मराठी लोकरंगभूमी <u>सत्र सहावे</u> GE मराठी B : मराठी लोकरंगभूमी</p>
	<p>MIL : मराठी माध्यमांसाठी लेखन व संवाद <u>सत्र पाचवे</u> MIL मराठी 3 : दृक्-श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन व संवाद <u>सत्र सहावे</u> MIL मराठी 4 : आधुनिक माध्यमांसाठी लेखन व संवाद</p>
	<p>SEC : मराठी लेखनकौशल्ये <u>सत्र पाचवे</u> SEC मराठी 3 : लेखनकौशल्य — निबंधलेखन <u>सत्र सहावे</u> SEC मराठी 4 : लेखनकौशल्य — ग्रंथपरीक्षण लेखन</p>

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

“ A” Grade NAAC Re- Accredited
(3rd Cycle)

T.Y.B.A.

Political Science

CBCS Pattern (UGC)

Kavayitri Bahinabai Chaudhari

North Maharashtra University, Jalgaon

With effect from

2020-2021

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

“ A” Grade NAAC Re- Accredited
(3rd Cycle)

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon

Revised Syllabus

For

Political Science

(T.Y.B.A.)

CBCS – Semester Pattern

(Choice Based Credit System)

Semester V & VI

Academic Year 2020-2021

Under the Faculty of Humanities.

K.B.C. North Maharashtra University , Jalgaon.

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

“ A” Grade NAAC Re- Accredited

(3rd Cycle)

K.B.C. North Maharashtra University, Jalgoan (M.S)

Faculty of Humanities Syllabus under Choice-Based Credit System

Third Year Arts : Political Science

Semester : Fifth and Six (5 & 6)

[Since June 2020-2021 Academic Year]

- DSC Political Science, Discipline Specific Core Course
Semester : 5
DSC 1 E Indian Political Thinker Part - I
Semester : 6
DSC 1 F Indian Political Thinker Part - II
- DSE Pol. Sci, Discipline Specific Elective Course
Semester : 5
DSE 3A Western Political Thinker Part – I
Semester : 6
DSE 3B Western Political Thinker Part – II
Semester : 5
DSE 4A Political Sociology Part – I
Semester : 6
DSE 4B Political Sociology Part – II
- G.E. Pol. Sci. Generic Elective (Interdisciplinary)
Semester : 5
G.E.1 A Indian Civil Services
Semester : 6
G.E.1 B Civil Services and Good Governance
- SEC Pol. Sci Skill Enhancement Course
Semester : 5
SEC 3 Journalism and Mass Communication
Semester : 6
SEC 4 Political Journalism

K.B.C.N.M.University, Jalgoan (M.S)

Structure of T.Y.B.A (Faculty of Humanities)

Under C.B.C.S. Pattern (2020 – 2021)

Sr. No	Semester	Discipline Specific Core Course DSC	Ability Enhancement Compulsory Courses AEC	Skill Enhancement Course SEC	Discipline Specific Elective Courses DSE	Generic Elective GE
1.	V Credits : 28 10 Papers [5 th Sem]	MIL 3 (03) DSC 1 E (03) (Pol.Sci G3) DSC 2 E (03) DSC 3 E (03)	English Communication (02)	SEC3 (02) Political Sci	DSE 3 A (03) Pol. Sci S-3 DSE 4 A (03) Pol. Sci S-4	GE 1 A (03) -Pol Sci GE 2 A (03)
2.	VI Credits : 28 10 Papers [6 th Sem]	MIL 4 (03) DSC 1 F (03) (Pol.Sci G3) DSC 2 F (03) DSC 3 F (03)	English Communication (02)	SEC4 (02) Political Sci	DSE 3 B (03) Pol. Sci S-3 DSE 4 B (03) Pol. Sci S-4	GE 1 B (03) -Pol Sci GE 2 B (03)

- AEC – English Communication ही अनिवार्य अभ्यास पत्रिका आहे. तृतीय वर्षास प्रवेशित प्रत्येक विध्यार्थाने ही अभ्यासपत्रिका अभ्यासणे अनिवार्य आहे.
- MIL ही अनिवार्य अभ्यास पत्रिका आहे. तृतीय वर्षास प्रवेशित प्रत्येक विध्यार्थाने मराठी, हिंदी, संस्कृत, पाली, अर्धमागधी, उर्दू या पैकी महाविद्यालयात शिकवल्या जाणाऱ्या कोणत्याही एका भाषा विषयाच्या MIL मधील अभ्यास पत्रिकेची निवड करणे अनिवार्य आहे.
- DSE 3, 4 मध्ये राज्यशास्त्र विषयाची अभ्यासपत्रिकाची निवड केल्यास DSC मधील तीन अभयपत्रिका पैकी एक अभयपत्रिका राज्यशास्त्र विषयाची निवडणे अनिवार्य आहे.
- DSC मधील अन्य दोन अभ्यासपत्रिका अन्य कोणत्याही दोन विषयांच्या निवडता येतील.
- SEC मध्ये महाविद्यालयात उपलब्ध असलेल्या कोणत्याही विषयाच्या कौशल्याधारित अभ्यासपत्रिकांची निवड करणे अनिवार्य आहे.
- GE मध्ये महाविद्यालयात विशेष स्तरावर उपलब्ध कोणत्याही दोन विषयांच्या प्रत्येकी एक अशा एकूण दोन आंतरविद्याशाखीय अभ्यास पत्रिकांची निवड करणे अनिवार्य आहे. (उदा. GE राज्यशास्त्र आणि GE मराठी).

EQUIVALENCE

Sr. No.	T.Y.B.A	Existing Pattern	CBCS Pattern (Since 2020-2021)
1.	Sem V	Compulsory English	AEC- English Communication
		----- -	MIL -3 (Compulsory Course) (Marathi/ Hindi/ Sanskrit/ Urdu/ Pali/ Aradha Magadhi)
		Special Paper S-3	DSE 3A
		Special Paper S-4	DSE 4A
		General Paper G3	DSC 1E
		Optional	DSC 2E (General Paper of any subject) DSC 3E (General Paper of any subject)
		----- -	SEC-3 Skill based Paper of any subject
		----- -	GE 1 A (Interdisciplinary Paper of any subject)
		----- -	GE 2 A (Interdisciplinary Paper of any subject)
2.	Sem VI	Compulsory English	AEC- English Communication
		----- -	MIL -4 (Compulsory Course) (Marathi/ Hindi/ Sanskrit/ Urdu/ Pali/ Aradha Magadhi)
		Special Paper S-3	DSE 3 B
		Special Paper S-4	DSE 4 B
		General Paper G3	DSC 1 F
		Optional	DSC 2 F (General Paper of any subject) DSC 3 F (General Paper of any subject)
		----- -	SEC- 4 Skill based Paper of any subject
		----- -	GE- 1B (Interdisciplinary Paper of any subject)
		----- -	GE- 2B (Interdisciplinary Paper of any subject)

T.Y.B.A. – 5 & 6 Sem

Political Science CBCS Pattern

Old & New Course Name w.e.f. 2020-21

SEMESTER V T.Y.B.A

Code	Old Course	Code New	New Course CBCS
Spl - 3	Western Political Thought	DSE 3A	Western Political Thinker Part - I
Spl - 4	Modern Political Analysis	DSE 4A	Political Sociology Part - I
Gen G3	Personal Administration and Management	DSC 1E	Indian Political Thinker Part - I
		SEC -3	Journalism and Mass Communication
		GE 1 A	Indian Civil Services

SEMESTER VI T.Y.B.A

Code	Old Course	Code New	New Course CBCS
Spl – 5	Western Political Thought	DSE 3B	Western Political Thinker Part - II
Spl – 6	Modern Political Analysis	DSE 4B	Political Sociology Part - II
Gen G-3	Personal Administration and Management	DSC 1F	Indian Political Thinker Part - II
		SEC -4	Political Journalism
		GE 1 B	Management and Good Governance

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)
Political Science, Semester V

Paper Code : DSE-3A Western Political Thinker Part – I [w.e.f. June 2020]

Credit: 03
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective:

This paper focus on the classical ideas generated in the western world representation the ancient to the modern. The three thinkers have been selected who represent ideal, realistic, and liberal tradition. The test is interpreted both in historical and philosophical perspective. The course will narrate students the legacy of the thinkers and orient them about continuity and change within the western political tradition. It helps them to study the historical aspects western state and society. The main purpose of this paper is to acknowledge students with how the great masters explained and analysed political events and problems of their time and prescribes solutions.

CHAPTER 1: Aristotle

- a) Theory of State.
- b) Classification of State, Ideal state
- c) Concept of Citizenship.
- d) Views on Slavery.
- e) Conception of Revolution , Evaluation.

CHAPTER 2: Machiavelli

- a) Thought of Human Nature.
- b) Views on Diplomacy.
- c) Views on Religion and Morality.
- d) Advice to King and views on Means and End.
- e) Creator of Modern Political Thought, Evaluation

CHAPTER 3: Rousseau

- a) Social Contract theory and its Importance.
- b) Concept of General Will.
- c) Views on Human Being Nature and Nature of State.
- d) Views on Responsible Government, People's Sovereignty.
- e) View on Liberty, Evaluation.

Reference Book

1. Bhandari & Sethi – Studies in Plato & Aristotle.
2. Jones W. T. – Master of Political Thought.
3. Sabine G. H. – History of Political Theory.
4. Ebensstein William Great Political Thinkers.
5. Sharma R.N. : Great Thinkers of the World.
6. Gupta R.C. : Great Political Thinkers.
7. गोविंद प्रसाद नेमा : हॅराल्ड लास्की के राजनीतिक विचारोका अध्ययन,बी.आर.पब्लिक,दिल्ली.
8. हरिदात्त वेदालंकार : आधुनिक राजनीती चिंतन, सरसावती सदन,मरतुरी
9. पी.बी.गौतम:प्रमुख राजनीतिक विचारक ,नाटीनाला पब्लिक हौस, दिल्ली.
10. आघाव विलास, ढाले व शेवाळे,पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत,चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद २००४
11. अमृतकार प्रशांत, पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत, चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद २००५
12. गव्हाणे महादेव, पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत ,निकिता प्रकाशन , लातूर-२०१३
13. देवरे,निकुंभ पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत , प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २००९
14. शृंगारपुरे अरविंद ,भारतीय तथा पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत श्रीमंगेश प्रकाशन,नागपूर
15. जोशी सुधाकर, पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत , विद्याकुल पाटील ,औरंगाबाद .
16. डोळे ना.य. प्रमुख पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत ,विद्याकुल पाटील ,औरंगाबाद .
17. भोळे भा.ल. पाशात्य राजकीय विचारवंत ,पिंपळपाटील नागपूर.
18. निकुंभ दिलीपसिंग : पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २०१४.
19. नवलगुडेकर श.ना. : पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
20. कुलकर्णी सुधाकर : पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत, अरुण प्रकाशन ,लातूर.
21. साबळे आर.डी. : पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत,अभय प्रकाशन ,नांदेड.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)
Political Science, Semester V

Paper Code : DSE-4 A Political Sociology Part – I [w.e.f. June 2020]

Credit: 03
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective

This paper deals with concepts and dimensions in Political Sociology. It highlights various aspects of political culture, process of political socialization and political modernization, comparatively. This course will help learners to understand dynamics within political action, power, and process in India and across the country. The main purpose of this course is to acquaint the students with interdisciplinary approach by connecting two separate disciplines.

CHAPTER 1: Political Sociology & Political System.

A) Political Sociology

- i) Meaning, Definition, Nature, Scope, Characteristics, and Importance

B) Political System

- i) Meaning, Definition, Scope & Significance.
- ii) Function of Political System.

CHAPTER 2: Political Culture & Political Socialization.

A) Political Culture

- i) Meaning, Definition, Nature, basic elements of Political Culture.
- ii) Means of change in Political Culture.

B) Political Socialization

- i) Meaning, Definition, Process and Agencies of Political Socialization.

CHAPTER 3: Political Participation and Political Leadership.

A) Political Participation.

- i) Meaning, Definition, and Factor affected on Political Participation.
- ii) Levels of Political Participation.
- iii) Political Apathy, Political cynicism and Political alienation.

B) Political Leadership

- i) Meaning, Definition, Nature, and Characteristics of Political Leadership.

Reference Book

1. Bhargava, Acharya : Political Theory : An Introduction.
2. Subhash C. Kashyap : Our Political System.
3. Ram Bakhan Mandal : Political Culture and Political Socialization.
4. Rush Michael and Althoff : An Introduction to Political Sociology.
5. Almond, Gabriel & Verba : The Civic Culture Princeton.
6. T.B. Bottomre : Political Sociology.
7. V. D. Mahajan : Modern Political Theory.
8. राजेंद्र कुमार शर्मा : राजकीय समाजशास्त्र, एटलांटिक पब्लिकेशन, दिल्ली २०१२.
9. शशिभूषण सिंह : राजकीय समाजशास्त्रकडे विविध आयाम, अर्जुन पब्लिकेशन, नई दिल्ली २०१२.
10. फाडिया बी.एल. : राजकीय समाजशास्त्र, साहित्य भवन पब्लिकेशन २००८.
11. जोहरी जे.सी.समकालीन राजनीतिक सिद्धांत , स्टर्लिंग पब्लिकेशन, दिल्ली २००९.
12. डॉ. भा.ल. भोळे : आधुनिक राजकोय विश्लेषण
13. डॉ.ना.र.इनामदार.व डॉ.सु.ना.पुराणिक : आधुनिक राजकोय विश्लेषण
14. डॉ.शुभांगी राठी : आधुनिक राजकोय विश्लेषण, अथर्व प्रकाशन , जळगाव.
15. तिजारे घोगरेकर : राज्यशास्त्राचे सिद्धांत आणि राजकीय विश्लेषण मंगेश प्रकाशन,नागपूर.
16. पाटील महेंद्र : राजकीय समाजशास्त्र, प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २०१७.
17. पवार प्रमोद, पाटील महेंद्र : आधुनिक राजकोय विश्लेषण, प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २०१५.
18. देवगावकर श.गो. : राजकीय समाजशास्त्र मंगेश प्रकाशन,नागपूर २००१.
19. आवारी विलास, देवरे सुरेश : आधुनिक राजकोय विश्लेषण डायमंड पब्लिकेशन , पुणे २००१.
20. फड एस.बी. : उच्चतर आधुनिक राजकीय सिद्धांत विद्याबुक, पब्लिकेशन औरंगाबाद २०१४.
21. बेनके -गुढके सुवर्णा : राजकीय सिद्धांत प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २०१४.
22. भोळे, भा. ल., राजकीय सिद्धांत आणि विश्लेषण, पिंपळापुरे बुक डिस्ट्रिब्युटर्स : नागपूर २००२.
23. श्रुती मेहता: राजकीय समाजशास्त्र .
24. इमानदार ना. र. व पुराणिक स. ना. राजकीय समाजशास्त्र , कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन पुणे १९८४.
25. अलिम वकिल, ज्यौत्सना सोनखासकर. राजकीय समाजशास्त्र. प्रतिमा प्रकाशन : पुणे २०१५.
26. राठी शुभांगी, राजकीय विचारप्रणाली, कैलाश पब्लिकेशन्स : औरंगाबाद २०१३.
27. रावळ- ठाकरे शुभदा, तौलनिक राज्यशास्त्र, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे २००४.
28. पाटील, महेंद्र व पवार, प्रमोद, आधुनिक राजकीय विश्लेषण, प्रशांत प्रकाशन , जळगांव २०१५.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)

Political Science, Semester V

Paper Code : DSC-1 E Indian Political Thinker Part - I [w.e.f. June 2020]

Credit: 03
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective:

This is an introductory paper to the concept ideas and theories developed in India. It deals with the main sources of the political traditions in modern India and focusses the development of social Institution and as various patterns of politics that emerged in modern India. This course will encourage students to understand and decipher the diverse and often contesting ways in which the ideas of nationalism, democracy and social transformation were discussed in Pre- and Post-independence India. The main objective to study this paper is to understand key thinker's seminal contribution to the evolution of political theorizing in India.

CHAPTER 1: Dadabhai Naoroji

- i) Political Thought – Liberalism.
- ii) British Government Criticism and Loyalty or faith.
- iii) Thought of Economic, Eco- drain and Moral Exploitation Theory.
- iv) Views on Indian Swarajya.
- v) Architect of Indian Nationalism Evaluation.

CHAPTER 2: Lokmanya Tilak

- i) Political Thought.
- ii) Chatusutri.
- iii) Views on Social Reform.
- iv) Thought on Congress Party, Homerule, Contestant Co- Operation and Revolutionary.
- v) Role of Indian Freedom Movement, Evaluation.

CHAPTER 3: Mahatma Gandhi

- i) Views on Truth and Non-Violence.
- ii) Satyagraha, Means and End.
- iii) Views on Religion and Spiritualisation of Politics.
- iv) Untouchability, Communal Unity.
- v) Views on State, Trusteeship theory, Evaluation.

Reference Book

1. Mahajan V.D. : Indian Political Thought.
2. Sudha J.P. : Indian Political Thought.
3. Karinakaram K.P. : Indian Politics Form Dadabhai Naoraji to Gandhi Gitanjali Prakashan, New Delhi.
4. Varma V.P., Laxminarayan Agarwal : Modern Indian Political Thought, Agra.
5. N.R.Inmdar : Political Thought and Leadership of Lokmanya Tilak , Concept pub. Delhi.
6. N. Jayapalan : Indian Political Thinkers , Atlantic Pub. New Delhi.
7. उर्मिला शर्मा, एस.के. शर्मा : भारतीय राजनैतिक चिंतन, अटलांटिक प्रकाशन , दिल्ली.
8. फाडिया. बी. एल. : आधुनिक राजनीतिक चिंतन का इतिहास, साहित्य भवन पब्लि. आग्रा , दिल्ली.
9. आर. एम. गोखले : आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत, कॉन्टीनेटल प्रकाशन, पुणे.
10. डॉ. ना.य. डोळे: भारतीय राजकीय विचारांचा इतिहास, कॉन्टीनेटल प्रकाशन, पुणे.
11. डॉ. ना.य. डोळे : भारतीय राजकीय विचारवंत, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद.
12. भाल. भोळे : आधुनिक भारतातील राजकीय विचार, पिंपळापुरे अँड कं. नागपुर.
13. बी. वाय. कुलकर्णी : भारतीय राजकीय विचारवंत , विद्याभारती प्रकाशन, लातूर.
14. डॉ. शुभांगी राठी : भारतीय राजकीय विचार, अथर्व प्रकाशन जळगाव, आवृत्ती २०१४.
15. डॉ. देवरे, डॉ. दिलीपसिंग निकुंभ : भारतीय राजकीय विचार, प्रशांत पब्लि. जळगाव २०१२.
16. डॉ वा. भा. पाटील : प्राचीन व आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत, प्रशांत पब्लिकेशन्स जळगाव पुर्न. २०१३.
17. तळवलकर गोविंद : नवरोजी ते नेहरू.
18. आघाव विलास, ढाले व शेवाले : भारतीय राजकीय विचारवंत ,चिन्नाय प्रकाशन औरंगाबाद २०१४.
19. पाटील बी. बी. : भारतीय राजकीय विचारवंत, फडके प्रकाशन कोल्हापूर १९९७.
20. शिंदे ज. रा. : भारतीय राजकीय विचारवंत, कैलास पब्लि. औरंगाबाद १९८८.
21. देवगावकर श. गो : राजकीय विचारवंत, श्री साईनाथ प्रकाशन , नागपुर २००७.
22. शृंगारपुरे अरविंद : निवडक भारतीय राजकीय विचारवंत, श्री विद्या प्रकाशन, नागपुर २००३.
23. डॉ. देवरे विसपूते, निकुंभ , ठाकरे : आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत, प्रशांत पब्लि. पुणे २००४.
24. निकम श्रीराम : गांधी - आंबेडकर, अस्पृश्यमुक्ती संघर्ष, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई २००८.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)

Political Science, Semester V

Paper Code : SEC- 3 Journalism and Mass Communication [w.e.f. June 2020]

Credit: 02
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective:

This paper deals with concepts and dimensions in journalism, mass communication and political journalism. It highlights various aspects of press, media and its type and methods. This course will help learners to understand dynamics within Journalism, Political journalism and communication means and ends and his process in society and nation. This course will give introduction to the students of journalism aims to provide voters with the information to formulate their own opinion and participate in community, Local to global matter that will effect then political journalism is provided through different mediums in print, broadcast, online reporting, instant coverage of campaign politics, event news, government status, elections updates etc.

CHAPTER 1: Introduction to Journalism

- i) Nature, Scope, and significance of Journalism.
- ii) Press and Society.
- iii) Press and Government.
- iv) Freedom of Press and Constitutions.
- v) Awareness and Socialization of Press.

CHAPTER 2: Introduction to Mass Communication

- i) Nature and Process of Mass Communication.
- ii) Media of Mass Communication.
- iii) Types and typology of Audiences.
- iv) Characteristics of Audiences.
- v) Awareness and Socialization of Communication.

CHAPTER 3: Criticism of Journalism and Mass Communication.

- i) Roles and Responsibilities of Journalism and Mass Communication.
- ii) Changing Role of Press and Press Group.
- iii) Model Code of ethics in Press.
- iv) Use of New media.
- v) Challenges before Journalism and Mass Communication.

Reference Book

1. Carey Jams W. & Cates A. (2004), Journalism, Libraries Unlimited, West Port, London.
2. Vir Bala & Agarwal, Essentials of Practical Journalism, Concept Publication Camp, New Delhi.
3. Roy Barun, (2001), Beginner's Guide to Journalism, Pustak Mahal, Mumbai.
4. R. Ramkrishnan, (1994), Press & Politics in an Indian State, Delta Publishing House, Hyderabad.
5. Kamath M.V., (2002), Professional Journalism, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi.
6. Menon K.S.R. Stylebook for Journalists & Writers, Konark Publishers.
7. Rangaswami ; Basic Journalism, Macmillan India.
8. चतुर्वेदी एन. पी., (२००५), जनसंचार एवं पत्रकारिता, पोईटर पब्लिशर्स, जयपूर
9. लेले रा. के., (२००४), मराठी वृत्तपत्रांचा इतिहास, कॉन्टीनेटल प्रकाशन, पुणे.
10. कुलकर्णी प्रकाश , (१२ सप्टेंबर १९८९), माध्यम श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे - ३०
11. खांबटे सतिश व योगेंद्र ठाकुर, (१३ ऑगस्ट २००६), पत्रकारिता एक आव्हान, आमोद प्रकाशन, मुंबई.
12. कोळमकर अनंत. (२००६), बातमीदाराचा जाहीरनामा, हिमालया पब्लिशिंग हाऊस, मुंबई.
13. सोनकांबळे कविता, (२०१६), मीडिया आणि राजकारण, निर्मल प्रकाशन, नांदेड.
14. अकलूजकर, प्रसन्नकुमार, वृत्तपत्रविद्या , श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे
15. कुलकर्णी. एस . के. पत्रकारिता मार्गदर्शक, पुणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन, पुणे
16. तळवलकर गोविंद, अग्रलेख, प्रेस्टिज पब्लि. मुंबई
17. पाध्ये प्रभाकर , पत्रकारितेची मूलतत्वे.
18. गरुड विश्वनाथ, डिजिटल पत्रकारिता, गमभन प्रकाशन
19. बोराटे योगेश , सोशल मिडिया, अथर्व प्रकाशन , जळगाव
20. सामंत, सत्वशीला, २०१४, मराठी भाषा आणि शुद्धलेखन डायमंड पब्लि. पुणे.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)
Political Science, Semester V

Paper Code : GE 1A: Indian Civil Services [w.e.f. June 2020]

Credit: 03
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective:

This paper provides the conceptual framework of the civil services and good governance. It delves deep in meaning, origin, forms of civil services and good governance in general. This course will be helpful and encourage students to acknowledge civil services and good governance process in India. An intention of this paper is to understand origin, development, and challenges before good governance in India.

CHAPTER 1: Civil Services.

- i) Meaning, Definition and Significance.
- ii) Historical Background and Development of Civil services.
- iii) Characteristics of Civil Services.
- iv) Function and Role of civil Services.
- v) Demerits and Committed of Civil Services.

CHAPTER 2: Recruitment, Training and Promotion.

- A) Recruitment
  - i) Meaning, Definition and Significance.
  - ii) Methods, Types and Problem of Recruitment.
- B) Training
  - i) Meaning, Objects, and Importance of Training.
  - ii) Methods and Types of Training.
- C) Promotion.
  - i) Meaning and Importance of Promotion.
  - ii) Principles of Promotion.

CHAPTER 3: Union and State Public Services.

- i) System of Recruitment in India.
- ii) Methods of Determining Qualification (Written test, Syllabus, Interview, Performance Test, Psychological and Physical Test)
- iii) Training and Appointment.
- iv) Reservation Policy.
- v) Retirement, Purpose, Kinds, Benefits.

Reference Book

1. Awasthi S Maheshwari : Public Administration.
2. White. L. D. : Introduction to the study of Public Administration.
3. Sinha. V. M. : Civil Services and Administrative Development.
4. Punjabi. K. L. : Civil Servants in India.
5. Bharadwaj : Civil Service Administration.
6. Goel. S. L. : Personnel Administration and Management.
7. Maheshwari. S. R. : Indian Administration.
8. फाडिया बी एल : भारत में लोकप्रशासन
9. कटारिया सुरेंद्र : कार्मिक प्रशासन
10. शर्मा व नंदलाल : लोकप्रशासन
11. तिवारी, भाटिया : लोकसेवी वर्गीय प्रशासन
12. वशिष्ठ निशा : भारत में नौकारशाही प्रणाली
13. बंग के आर : कर्मचारी वर्ग प्रशासन आणि वित्तीय प्रशासन
14. ठोंबरे हनिफ : कर्मचारी आणि वित्तीय प्रशासन
15. देशपांडे श्रीकांत : लोकप्रशासन
16. बिंगे सुभाष : कर्मचारी प्रशासन
17. बोरा बार्स : लोकप्रशासन शास्त्र
18. बोगले शांताराम : लोकप्रशासन सिद्धांत व कार्यपद्धती
19. देशमुख प्रभाकर : व्यवसाय व्यवस्थापनाची मु ल तत्वे
20. देशपांडे श्रीकांत : भारतीय प्रशासखिया प्रणाली
21. पाटील यशोदा : लोकप्रशासन
22. काळे अशोक : लोकप्रशासन
23. पाटील बी बी : लोकप्रशासन

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

“ A” Grade NAAC Re- Accredited
(3rd Cycle)

T.Y.B.A.

Political Science

CBCS Pattern (UGC)

Kavayitri Bahinabai Chaudhari

North Maharashtra University, Jalgaon

SEMESTER - VI

With effect from

2020-2021

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)

Political Science, Semester VI

Paper Code : DSE-3 B Western Political Thinker Part – II [w.e.f. June 2020]

Credit: 03
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective:

This paper focus on the classical ideas generated in the western world representation the ancient to the modern. The three thinkers have been selected who represent ideal, realistic, and liberal tradition. The test is interpreted both in historical and philosophical perspective. The course will narrate students the legacy of the thinkers and orient them about continuity and change within the western political tradition. It helps them to study the historical aspects western state and society. The main purpose of this paper is to acknowledge students with how the great masters explained and analysed political events and problems of their time and prescribes solutions.

CHAPTER 1: John Stuart Mill

- i) Views on Liberty.
- ii) Views on Women Liberty,
- iii) Mill on State.
- iv) Representative Government.
- v) Views on Utilitarianism, Evaluation.

CHAPTER 2: Karl Marks

- i) Scientific & Dialectical Materialism.
- ii) Materialistic Interpretation of History.
- iii) Theory of Class Conflict and Surplus value.
- iv) Views on state or Classless and Stateless Society.
- v) Revolution Theory, Evaluation.

CHAPTER 3: Harold Laski

- i) Pluralistic Theory of Sovereignty.
- ii) Theory of Right.
- iii) Views on Liberty.
- iv) Views on Equality and Law.
- v) Views on Capitalism, Evaluation.

Reference Book

1. Bhandari & Sethi – Studies in Plato & Aristotle.
2. Jones W. T. – Master of Political Thought.
3. Sabine G. H. – History of Political Theory.
4. Ebensstein William Great Political Thinkers.
5. Sharma R.N. : Great Thinkers of the World.
6. Gupta R.C. : Great Political Thinkers.
7. गोविंद प्रसाद नेमा : हॅराल्ड लास्की के राजनीतिक विचारोका अध्ययन,बी.आर.पब्लिक,दिल्ली.
8. हरिदात्त वेदालंकार : आधुनिक राजनीती चिंतन, सरसावती सदन,मरतुरी
9. पी.बी.गौतम:प्रमुख राजनीतिक विचारक ,नाटीनाला पब्लिक हौस, दिल्ली.
10. आघाव विलास, ढाले व शेवाळे,पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत,चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद २००४
11. अमृतकार प्रशांत, पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत, चिन्मय प्रकाशन औरंगाबाद २००५
12. गव्हाणे महादेव, पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत ,निकिता प्रकाशन , लातूर-२०१३
13. देवरे,निकुंभ पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत , प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २००९
14. शृंगारपुरे अरविंद ,भारतीय तथा पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत श्रीमंगेश प्रकाशन,नागपूर
15. जोशी सुधाकर, पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत , विद्याकुल पाटील ,औरंगाबाद .
16. डोळे ना.य. प्रमुख पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत ,विद्याकुल पाटील ,औरंगाबाद .
17. भोळे भा.ल. पाशात्य राजकीय विचारवंत ,पिंपळपाटील नागपूर.
18. निकुंभ दिलीपसिंग : पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २०१४.
19. नवलगुडेकर श.ना. : पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत
20. कुलकर्णी सुधाकर : पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत, अरुण प्रकाशन ,लातूर.
21. साबळे आर.डी. : पाश्चिमात्य राजकीय विचारवंत,अभय प्रकाशन ,नांदेड.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)
Political Science, Semester VI

Paper Code : DSE-4 B Political Sociology Part – II [w.e.f. June 2020]

Credit: 03
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective

This paper deals with concepts and dimensions in Political Sociology. It highlights various aspects of political culture, process of political socialization and political modernization, comparatively. This course will help learners to understand dynamics within political action, power, and process in India and across the country. The main purpose of this course is to acquaint the students with interdisciplinary approach by connecting two separate disciplines.

CHAPTER 1: Political Development and Modernization.

- A) Political Development
  - i) Meaning, Definition, and Importance.
  - ii) Various approaches of Political Development.
- B) Political Modernization
  - i) Meaning, Definition, and Importance.
  - ii) Objectives and Dilemmas of Political Modernization.

CHAPTER 2: Political Communication and Public Opinion.

- A) Political Communication
  - i) Meaning, Definition, and Importance.
  - ii) Means of Communication.
- B) Public Opinion
  - i) Meaning, Definition, and Importance.
  - ii) Formation of Public Opinion.
  - iii) Change in Public Opinion.

CHAPTER 3: Political Influence, Political Legitimacy.

- A) Political Influence
  - i) Meaning, Definition, and Importance.
  - ii) Means of Power.
- B) Political Legitimacy
  - i) Meaning, Definition, and Importance.
  - ii) Means of Legitimacy.

Reference Book

1. Bhargava, Acharya : Political Theory : An Introduction.
2. Subhash C. Kashyap : Our Political System.
3. Ram Bakhan Mandal : Political Culture and Political Socialization.
4. Rush Michael and Althoff : An Introduction to Political Sociology.
5. Almond, Gabriel & Verba : The Civic Culture Princeton.
6. T.B. Bottomre : Political Sociology.
7. V. D. Mahajan : Modern Political Theory.
8. राजेंद्र कुमार शर्मा : राजकीय समाजशास्त्र, एटलांटिक पब्लिकेशन, दिल्ली २०१२.
9. शशिभूषण सिंह : राजकीय समाजशास्त्रकडे विविध आयाम, अर्जुन पब्लिकेशन, नई दिल्ली २०१२.
10. फाडिया बी.एल. : राजकीय समाजशास्त्र, साहित्य भवन पब्लिकेशन २००८.
11. जोहरी जे.सी.समकालीन राजनीतिक सिद्धांत , स्टर्लिंग पब्लिकेशन, दिल्ली २००९.
12. डॉ. भा.ल. भोळे : आधुनिक राजकोय विश्लेषण
13. डॉ.ना.र.इनामदार.व डॉ.सु.ना.पुराणिक : आधुनिक राजकोय विश्लेषण
14. डॉ.शुभांगी राठी : आधुनिक राजकोय विश्लेषण, अथर्व प्रकाशन , जळगाव.
15. तिजारे घोगरेकर : राज्यशास्त्राचे सिद्धांत आणि राजकीय विश्लेषण मंगेश प्रकाशन,नागपूर.
16. पाटील महेंद्र : राजकीय समाजशास्त्र, प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २०१७.
17. पवार प्रमोद, पाटील महेंद्र : आधुनिक राजकोय विश्लेषण, प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २०१५.
18. देवगावकर श.गो. : राजकीय समाजशास्त्र मंगेश प्रकाशन,नागपूर २००१.
19. आवारी विलास, देवरे सुरेश : आधुनिक राजकोय विश्लेषण डायमंड पब्लिकेशन , पुणे २००१.
20. फड एस.बी. : उच्चतर आधुनिक राजकीय सिद्धांत विद्याबुक, पब्लिकेशन औरंगाबाद २०१४.
21. बेनके -गुढके सुवर्णा : राजकीय सिद्धांत प्रशांत पब्लिकेशन ,जळगाव २०१४.
22. भोळे, भा. ल., राजकीय सिद्धांत आणि विश्लेषण, पिंपळापुरे बुक डिस्ट्रिब्युटर्स : नागपूर २००२.
23. श्रुती मेहता: राजकीय समाजशास्त्र .
24. इमानदार ना. र. व पुराणिक स. ना. राजकीय समाजशास्त्र , कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन पुणे १९८४.
25. अलिम वकिल, ज्योत्स्ना सोनखासकर. राजकीय समाजशास्त्र. प्रतिमा प्रकाशन : पुणे २०१५.
26. राठी शुभांगी, राजकीय विचारप्रणाली, कैलाश पब्लिकेशनस : औरंगाबाद २०१३.
27. रावळ- ठाकरे शुभदा, तौलनिक राज्यशास्त्र, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे २००४.
28. पाटील, महेंद्र व पवार, प्रमोद, आधुनिक राजकीय विश्लेषण, प्रशांत प्रकाशन , जळगांव २०१५.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)

Political Science, Semester VI

Paper Code : DSC-1 F Indian Political Thinker Part - II [w.e.f. June 2020]

Credit: 03
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective:

This is an introductory paper to the concept ideas and theories developed in India. It deals with the main sources of the political traditions in modern India and focusses the development of social Institution and as various patterns of politics that emerged in modern India. This course will encourage students to understand and decipher the diverse and often contesting ways in which the ideas of nationalism, democracy and social transformation were discussed in Pre- and Post-independence India. The main objective to study this paper is to understand key thinker's seminal contribution to the evolution of political theorizing in India.

CHAPTER 1: Vinayak Damodar Savarkar.

- i) Thought of Hindu Nationalism & Internationalism.
- ii) Thought on Indian Freedom, Revolution, Ahinsa and Militarism.
- iii) Thought of Social Reforms.
- iv) Saftshrunkalas.
- v) Views on Hindu Modernization.

CHAPTER 2 : Dr. Babasaheb Ambedkar.

- i) Indian Constitution and Constitutionalism.
- ii) Thought on Social and Political Democracy.
- iii) Critique of Caste System.
- iv) Views on Marxism.
- v) Views on State Socialism, Evaluation.

CHAPTER 3 : Pandit Jawaharlal Nehru

- i) Views on Democracy.
- ii) Views on Democratic Socialism.
- iii) Ideas on Planning and Development.
- iv) Thought on Non-Alignment, Panchsheel, World Peace.
- v) Architect of Modern India Evaluation.

Reference Book

1. Mahajan V.D. : Indian Political Thought.
2. Sudha J.P. : Indian Political Thought.
3. Karinakaram K.P. : Indian Politics Form Dadabhai Naoraji to Gandhi Gitanjali Prakashan, New Delhi.
4. Varma V.P., Laxminarayan Agarwal : Modern Indian Political Thought, Agra.
5. N.R.Inmdar : Political Thought and Leadership of Lokmanya Tilak , Concept pub. Delhi.
6. N. Jayapalan : Indian Political Thinkers , Atlantic Pub. New Delhi.
7. उर्मिला शर्मा, एस.के. शर्मा : भारतीय राजनैतिक चिंतन, अटलांटिक प्रकाशन , दिल्ली.
8. फाडिया. बी. एल. : आधुनिक राजनीतिक चिंतन का इतिहास, साहित्य भवन पब्लि. आग्रा , दिल्ली.
9. आर. एम. गोखले : आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत, कॉन्टीनेटल प्रकाशन, पुणे.
10. डॉ. ना.य. डोळे: भारतीय राजकीय विचारांचा इतिहास, कॉन्टीनेटल प्रकाशन, पुणे.
11. डॉ. ना.य. डोळे : भारतीय राजकीय विचारवंत, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद.
12. भाल. भोळे : आधुनिक भारतातील राजकीय विचार, पिंपळापुरे अँड कं. नागपुर.
13. बी. वाय. कुलकर्णी : भारतीय राजकीय विचारवंत , विद्याभारती प्रकाशन, लातूर.
14. डॉ. शुभांगी राठी : भारतीय राजकीय विचार, अथर्व प्रकाशन जळगाव, आवृत्ती २०१४.
15. डॉ. देवरे, डॉ. दिलीपसिंग निकुंभ : भारतीय राजकीय विचार, प्रशांत पब्लि. जळगाव २०१२.
16. डॉ वा. भा. पाटील : प्राचीन व आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत, प्रशांत पब्लिकेशन्स जळगाव पुर्न. २०१३.
17. तळवलकर गोविंद : नवरोजी ते नेहरू.
18. आघाव विलास, ढाले व शेवाले : भारतीय राजकीय विचारवंत ,चिन्नाय प्रकाशन औरंगाबाद २०१४.
19. पाटील बी. बी. : भारतीय राजकीय विचारवंत, फडके प्रकाशन कोल्हापूर १९९७.
20. शिंदे ज. रा. : भारतीय राजकीय विचारवंत, कैलास पब्लि. औरंगाबाद १९८८.
21. देवगावकर श. गो : राजकीय विचारवंत, श्री साईनाथ प्रकाशन , नागपुर २००७.
22. शृंगारपुरे अरविंद : निवडक भारतीय राजकीय विचारवंत, श्री विद्या प्रकाशन, नागपुर २००३.
23. डॉ. देवरे विसपूते, निकुंभ , ठाकरे : आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत, प्रशांत पब्लि. पुणे २००४.
24. निकम श्रीराम : गांधी - आंबेडकर, अस्पृश्यमुक्ती संघर्ष, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई २००८.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)
Political Science, Semester VI

Paper Code : SEC- 4 Political Journalism [w.e.f. June 2020]

Credit: 02
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective:

This paper deals with concepts and dimensions in journalism, mass communication and political journalism. It highlights various aspects of press, media and its type and methods. This course will help learners to understand dynamics within Journalism, Political journalism and communication means and ends and his process in society and nation. This course will give introduction to the students of journalism aims to provide voters with the information to formulate their own opinion and participate in community, Local to global matter that will effect then political journalism is provided through different mediums in print, broadcast, online reporting, instant coverage of campaign politics, event news, government status, elections updates etc.

CHAPTER 1: Political Journalism.

- i) Meaning, Definition, Nature, Scope & Significance in Political Journalism.
- ii) Sources of Political Journalism.
- iii) Code of conduct for Political Journalism.
- iv) Commercialization of Journalism.
- v) Fear of Political Journalism.

CHAPTER 2: Methods of Political Journalism.

- i) Commentary of Legislation.
- ii) Political Interview.
- iii) Press Conference.
- iv) Political Analysis.
- v) Reporting of Political Events.

CHAPTER 3: Politics and Media.

- i) Influence of Media on Decision Making Process.
- ii) Role of Media in Leadership Development.
- iii) Role of Media in Awareness.
- iv) Party Spirited Newspapers, Paid News.
- v) Challenges before Political Journalism and Media.

Reference Book

1. Carey Jams W. & Cates A. (2004), Journalism, Libraries Unlimited, West Port, London.
2. Vir Bala & Agarwal, Essentials of Practical Journalism, Concept Publication Camp, New Delhi.
3. Roy Barun, (2001), Beginner's Guide to Journalism, Pustak Mahal, Mumbai.
4. R. Ramkrishnan, (1994), Press & Politics in an Indian State, Delta Publishing House, Hyderabad.
5. Kamath M.V., (2002), Professional Journalism, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi.
6. Menon K.S.R. Stylebook for Journalists & Writers, Konark Publishers.
7. Rangaswami ; Basic Journalism, Macmillan India.
8. चतुर्वेदी एन. पी., (२००५), जनसंचार एवं पत्रकारिता, पोईटर पब्लिशर्स, जयपूर
9. लेले रा. के., (२००४), मराठी वृत्तपत्रांचा इतिहास, कॉन्टीनेटल प्रकाशन, पुणे.
10. कुलकर्णी प्रकाश , (१२ सप्टेंबर १९८९), माध्यम श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे - ३०
11. खांबटे सतिश व योगेंद्र ठाकुर, (१३ ऑगस्ट २००६), पत्रकारिता एक आव्हान, आमोद प्रकाशन, मुंबई.
12. कोळमकर अनंत. (२००६), बातमीदाराचा जाहीरनामा, हिमालया पब्लिशिंग हाऊस, मुंबई.
13. सोनकांबळे कविता, (२०१६), मीडिया आणि राजकारण, निर्मल प्रकाशन, नांदेड.
14. अकलूजकर, प्रसन्नकुमार, वृत्तपत्रविद्या , श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे
15. कुलकर्णी. एस . के. पत्रकारिता मार्गदर्शक, पुणे विद्यार्थी गृह प्रकाशन, पुणे
16. तळवलकर गोविंद, अग्रलेख, प्रेस्टिज पब्लि. मुंबई
17. पाध्ये प्रभाकर , पत्रकारितेची मूलतत्वे.
18. गरुड विश्वनाथ, डिजिटल पत्रकारिता, गमभन प्रकाशन
19. बोराटे योगेश , सोशल मिडिया, अथर्व प्रकाशन , जळगाव
20. सामंत, सत्वशीला, २०१४, मराठी भाषा आणि शुद्धलेखन डायमंड पब्लि. पुणे.

K.B.C.N.M. University, Jalgaon
Syllabus for T.Y.B.A. (C.B.C.S. Pattern)

Political Science, Semester VI

Paper Code : GE 1B: Management and Good Governance [w.e.f. June 2020]

Credit: 03
Lectures: 52

Total Marks: 100
Internal: 40
External: 60

Course Objective:

This paper provides the conceptual framework of the civil services and good governance. It delves deep in meaning, origin, forms of civil services and good governance in general. This course will be helpful and encourage students to acknowledge civil services and good governance process in India. An intention of this paper is to understand origin, development, and challenges before good governance in India.

CHAPTER 1: Good Governance.

- i) Meaning and Definition.
- ii) Silent Features of Good Governance.
- iii) Elements of Good Governance.
- iv) Obstacles in the way of Good Governance.
- v) Challenges before Good Governance.

CHAPTER 2: Management.

- i) Meaning, Definition and Types of Management.
- ii) Characteristic of Management.
- iii) Approaches of Management.
- iv) Functions of Management, POSDCORB.
- v) Test of Good Management and Importance.

CHAPTER 3: Administrative Leadership.

- i) Meaning and Approaches of Administrative Leadership.
- ii) Development of Administrative Leadership.
- iii) Essential Qualities of Administrative Leads.
- iv) Functions of Administrative Leadership.
- v) Relationship of Good Governance and Administration.

Reference Book

1. Awasthi S Maheshwari : Public Administration.
2. White. L. D. : Introduction to the study of Public Administration.
3. Sinha. V. M. : Civil Services and Administrative Development.
4. Punjabi. K. L. : Civil Servants in India.
5. Bharadwaj : Civil Service Administration.
6. Goel. S. L. : Personnel Administration and Management.
7. Maheshwari. S. R. : Indian Administration.
8. फाडिया बी एल : भारत में लोकप्रशासन
9. कटारिया सुरेंद्र : कार्मिक प्रशासन
10. शर्मा व नंदलाल : लोकप्रशासन
11. तिवारी, भाटिया : लोकसेवी वर्गीय प्रशासन
12. वशिष्ठ निशा : भारत में नौकारशाही प्रणाली
13. बंग के आर : कर्मचारी वर्ग प्रशासन आणि वित्तीय प्रशासन
14. ठोंबरे हनिफ : कर्मचारी आणि वित्तीय प्रशासन
15. देशपांडे श्रीकांत : लोकप्रशासन
16. बिंगे सुभाष : कर्मचारी प्रशासन
17. बोरा बार्स : लोकप्रशासन शास्त्र
18. बोगले शांताराम : लोकप्रशासन सिद्धांत व कार्यपद्धती
19. देशमुख प्रभाकर : व्यवसाय व्यवस्थापनाची मु ल तत्वे
20. देशपांडे श्रीकांत : भारतीय प्रशासखिया प्रणाली
21. पाटील यशोदा : लोकप्रशासन
22. काळे अशोक : लोकप्रशासन
23. पाटील बी बी : लोकप्रशासन

॥अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
Grade – A

NAAC Re- Accredited

जून 2020-21 पासून अंमलात येणारा अभ्यासक्रम

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

तृतीय वर्ष कलाशाखा

विषय - संस्कृत

जून 2020 - 21पासून लागू

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
Structure of T. Y. B. A. (Faculty of Humanities)
Under CBCS Pattern (2020 - 2021)**

Semester	Discipline Specific Core Course DSC	Ability Enhancement Compulsory Courses AEC	Skill Enhancement Course SEC	Discipline Specific Elective Courses DSE	Generic Elective GE
V Credits: 28 (10 Papers)	MIL 3 (03) DSC 1 E (03) DSC 2 E (03) DSC 3 E (03)	English Communication (02)	SEC 3 (02) -	DSE 3 A (03) DSE 4 A (03)	GE 1 A (03) GE 2 A (03)
VI Credits: 28 (10 Papers)	MIL 4 (03) DSC 1 F (03) DSC 2 F (03) DSC 3 F (03)	English Communication (02)	SEC 4 (02) -	DSE 3 B (03) - DSE 4 B (03) -	GE 1 B (03) GE 2 B (03)

- **AEC – English communication** ही अनिवार्य अभ्यासपत्रिका आहे. तृतीय वर्षास प्रवेशित प्रत्येक विद्यार्थ्यांने ही अभ्यास पत्रिका अभ्यासणे अनिवार्य आहे .
- **MIL** ही अनिवार्य अभ्यास पत्रिका आहे .तृतीय वर्षास प्रवेशित प्रत्येक विद्यार्थ्यांने मराठी, हिंदी, संस्कृत, पाली ,अर्धमागधी, उर्दू यापैकी महाविद्यालयात शिकवल्या जाण्या-या कोणत्याही एका भाषा विषयाच्या **MIL** मधील अभ्यास पत्रिकेची निवड करणे अनिवार्य आहे.
- **DSC**मधील अन्य दोन अभ्यास पत्रिका अन्य कोणत्याही दोन भिन्न विषयांच्या निवडता येतील.
- **SEC** मध्ये महाविद्यालयात उपलब्ध असलेल्या कोणत्याही विषयाच्या कौशल्याधारित अभ्यास पत्रिकांची निवड करणे अनिवार्य आहे .
- **GE** मध्ये महाविद्यालयात विशेष स्तरावर उपलब्धभाषांपैकी एक भाषा आणि एक समाज शास्त्र अश्या प्रत्येकी एक अर्थात एकूण दोन आंतर विद्याशाखीय अभ्यास पत्रिका निवडणे अनिवार्य आहे. (उदा. **GE** संस्कृत आणि **GE**राज्यशास्त्र)

Equivalence

T. Y. B. A.	Existing Pattern	CBCS Pattern (Since 2020 - 2021)
Sem. V	Compulsory English	AEC - English Communication
	-----	MIL 3 (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-3	DSE 3 A
	Special Paper S-4	DSE 4 A
	General Paper G-3	DSC 1 E (General Paper of Special subject- DSE 3 A & 4 A)
	(Vangmayin or Upyojit)	(Vangmayin or Upyojit)
	Optional	DSC 2 E (General Paper of any subject)
	Optional	DSC 3 E (General Paper of any subject)
	-----	SEC-3 (Skill based Paper of any subject)
	-----	GE-1 A (Interdisciplinary Paper of any subject)
	-----	GE-2 A (Interdisciplinary Paper of any subject)
Sem. VI	Compulsory English	AEC - English Communication
	-----	MIL 4 (Compulsory Course) (Marathi/Hindi/Sanskrit/Urdu/Pali/Aradhamagadhi)
	Special Paper S-3	DSE 3 B
	Special Paper S-4	DSE 4 B
	General Paper G-2	DSC 1 F (General Paper of Special subject- DSE 3 B & 4 B)
	(Vangmayin or Upyojit)	(Vangmayin or Upyojit)
	Optional	DSC 2 F (General Paper of any subject)
	Optional	DSC 3 F (General Paper of any subject)
	-----	SEC-4 (Skill based Paper of any subject)
	-----	GE-1 B (Interdisciplinary Paper of any subject)
	-----	GE-2 B (Interdisciplinary Paper of any subject)

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
 मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
 Choice Based Credit System
 तृतीय वर्ष कला
 संस्कृत
 सत्र पाचवे व सहावे
 जून 2020-21 पासूनलागू

अभ्यासिका	अभ्यास पत्रिकेचे शीर्षक	सत्र	सत्रानुसार शीर्षक	श्रेयांक
MIL- 3	मध्यमांसाठी लेखन	पाचवे MIL- 3	दृक्-श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन	03
		सहावे MIL-4	माध्यमांसाठी गीत लेखन	03
DSC	नाटक व काव्य	पाचवे DSC -E	स्वप्नवासवदत्तम्	03
		सहावे DSC-F	भामिनी विलास	03
DSE -3 संस्कृत	वेद आणि व्याकरण	पाचवे DSE -3 - A	वेद	03
		सहावे DSE -3-B	व्याकरण	03
DSE -4 संस्कृत	दर्शन आणि उपनिषद	पाचवे DSE -4 - A	वेदांतसार	03
		सहावे DSE 4 -B	केनोपनिषद	03

SEC -3 संस्कृत	व्यवहारोपयोगी संवाद व लेखन विकास	पाचवे SEC - 3	व्यवहार संवाद विकास	02
		सहावे SEC - 4	व्यवहार लेखन विकास	02
G.E. संस्कृत	आयुर्वेद	पाचवे G.E. - A	वैद्यकीय सुभाषितम्	03
		सहावे G.E. - B	चरक सूत्रस्थान प्रथम अध्याय	03

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञानविद्याशाखा

विषय-संस्कृत

सत्र पाचवे व सहावे

जून 2020-21 पासून लागू

T.Y.B.A.	Existing Pattern	CBSE (Since 2020-21)
Sem.V		M I L-3 दृक्-श्राव्य माध्यामासाठी लेखन SAN.....
	Genral paper – G3 साहित्य SNK....351	DSC- स्वप्नवासवदत्तम् SAN....
	Special paper- S3 वेद व व्याकरण SNK....352	DSE-3 A वेद SAN....
	Special Paper- S4 उपनिषद SNK....353	DSE-4 A वेदांतसार SAN....
		G.E. A वैद्यकीयसुभाषितम् SAN....
		SEC-3 व्यवहार संवाद विकास SAN....
SemVI		MIL- 4 माध्यमांसाठी गीत लेखन SAN....
	Genral paper – G 4	DSC-F

	<p>साहित्य SNK.... 361</p>	<p>भामिनी विलास SAN....</p>
	<p>Special Paper- S4 वेद वव्याकरण SNK....362</p>	<p>DSE-3B व्याकरण SAN....</p>
	<p>Special Paper-S4 उपनिषद SNK....363</p>	<p>DSE-4B केनोपनिषद SAN....</p>
		<p>GE B चरक सूत्रस्थान अध्याय प्रथम SAN....</p>
		<p>SEC -4 व्यावहार लेखन विकास SAN....</p>

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020 - 21 पासूनलागू
MIL- मध्यमांसाठी लेखन

सत्र पाचवे

MIL-3 – दृक्-श्राव्य माध्यमांसाठी लेखन

श्रेयांक - 3

उद्दीष्टे-

- 1) संस्कृत भाषेत कथा/प्रसंग/श्लोक लेखन विकसित करणे.
- 2) संस्कृत मध्ये विद्यार्थ्यांना समाचार लेखनासाठी प्रोत्साहित करणे.
- 3) संस्कृत भाषेत नवीन साहित्याचे सृजन करणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	लघु कथा लेखन	1	15
2	समाचार लेखन	1	15
3	श्लोक रचना	1	15
	एकूण श्रेयांक व घडियाळी तासिका	03	45

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरुप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरुप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	लघु कथा लेखन(3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	समाचार/श्लोक लेखन (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भ ग्रंथ-

1. वार्तावली - साप्ताहिक संस्कृत पत्रिका. You Tube app.DD NEWS.(वर्ष २०१९-२०)
2. संदेश संस्कृतम् - संस्कृत भारती,बेगलुरु. २००३
3. Anushtup (अनुष्टुप छंद) नियम लक्षण व्याख्या. Dr.vasudev prasad, You Tub app. २०१९
4. कथापाथेयम् - प्रा. विभा उदय क्षीरसागर, ककासंवि रामटेक, नागपूर जानेवारी २०११
5. पंचतंत्र - विष्णुदत्त शर्मा, संपादक- प्रा. राजेंद्र शास्त्री (गायकवाड), निकिता प्रकाशन, लातुर. २०११
6. संस्कृत - भवितव्यम्, संस्थापक- संपादक, स्व.डॉ.श्री.भा.वर्णेकर, प्रधान- संपादिका, डॉ लीना रस्तोगी. प्रकाशक: डॉ. चंद्रगुप्त वर्णेकर, संस्कृत भवन, २, पश्चिम: उच्च न्यायालय, नागपूर - ४४०००१
7. रम्य कथा - (भाग १ व २) सौ. विनोदिनी जोशी, प्रकाशक, सौ. विनोदिनी जोशी F /५, आंबेकर नगर, परळ, मुंबई ४०००१२. वर्ष-२००९, २०१०
8. नवरूपकम् - संस्कृत भारती, बेंगलूरु २०००
9. हितोपदेश - विष्णुदत्त शर्मा, संपादक- डॉ अखिलेश शर्मा. प्रकाशक-विद्या भारती प्रकाशन, लातुर. २०११

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020 – 21 पासून
MIL- मध्यमांसाठी लेखन
सत्र सहावे

MIL- 4 माध्यमांसाठी गीत लेखन

श्रेयांक – 3

उद्दिष्टे-

- 1) संस्कृत भाषेतील पद्य कौशल्ये अभ्यासणे.
- 2) विद्यार्थ्यांना गीत लेखनासाठी प्रोत्साहित करणे.
- 3) संस्कृत भाषेत गीतानुवादाचा सराव करणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	लघु गीत लेखन	1	15
2	लघु नव गीत लेखन	1	15
3	लघु गीत अनुवाद	1	15
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	लघु गीत लेखन (3/5)	12
प्रश्न क्र. 3	अनुवादित गीत लेखन (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

सन्दर्भ ग्रन्थ –

- 1.संस्कृत अनुवाद चन्द्रिका -- चारू देव शास्त्री, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी. २००५
- 2.प्रौढ रचानानुवाद कौमुदी– डॉ कपिल देव द्विवेदी, विद्या भारती प्रकाशन वाराणसी २००४
- 3.संस्कृत शिक्षण सरणि– श्री राम शास्त्री , परिमल पब्लिकेशन दिल्ली. २०१८
- 4.प्रारंभिक रचानानुवाद कौमुदी– डॉ कपिल देव द्विवेदी, विद्या भारती प्रकाशन वाराणसी.
१९९७
- 5.स्वैरविहार:- रचयिता– श्री.भि.वेलणकर, प्रकाशक, श्रीरामसुधा संस्कृतनिधि: मुंबई. १९८७
- 6.अभंग – संगीतम्, अनुवादक: श्रीराम वेलणकर , प्रकाशक देववाणीमन्दिरम् मुंबई-
४०००१२. वर्ष १९९८
- 7.गीतसंस्कृतम् – संस्कृत भारती बेंगलुरु. २००१
8. संस्कृत – नाट्य – गीतम् – रचयिता, श्री.भि.वेलणकर, श्रीरामसुधा संस्कृतनिधि:
मुंबई. १९८६

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020 - 21 पासून लागू
DSC नाटक व काव्य

सत्र पाचवे

DSC- E स्वप्नवासवदत्तम्

श्रेयांक - 3

उद्दीष्टे-

- 1) भासांचे नाट्य कौशल्ये अभ्यासणे.
- 2) संस्कृत रुपकांचे स्वरूप अभ्यासणे.
- 3) नाटकाचे काव्यसौन्दर्य अभ्यासणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका	
1	स्वप्नवासवदत्तम् - अंक 1-2	1	15	
2	स्वप्नवासवदत्तम् - अंक 3 - 4	1	15	
3	स्वप्नवासवदत्तम् - अंक 5 - 6	1	15	
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45	

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भ ग्रंथ-

1. स्वप्रवासवदत्तम्-संपादक-जयपालविद्यालंकार, प्रकाशक,मोतीलाल बनारसीदास दिल्ली. १९९०
2. स्वप्रवासवदत्तम्-भास, संपादक-आचार्यश्रीशेषराजशर्मा,चौखंबा प्रकाशन, वाराणसी. चौखंबा सुरभारती प्रकासन वाराणसी. १९८०
3. स्वप्रवासवदत्तम्-भास,संपादक-डॉ.शैलजा रानडे, ऋचा प्रकासनन नागपूर. १९९८
4. Vasabatta-Bhasa, LOUISH. GRAY, मोतीलालबनारसीदास दिल्ली. १९७०
5. स्वप्रवासवदत्तम्-भास,संपादक- एम. आर. काळे,मराठी संस्करण प्रो..वा.के. जोशी, प्रकाशक, द. म. टिळक,बुकसेलर्स पब्लिशिंग कंपनी, मुंबई. नं ४.वर्ष १९९०

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020- 21 पासूनलागू

DSC नाटक व काव्य

सत्र सहावे

DSC- F भामिनी - विलास (प्रास्ताविक- विलास)

श्रेयांक - 3

उद्दीष्टे-

- 1) पण्डित जगन्नाथाच्या काव्याची ओळख करवून घेणे.
- 2) काव्याचे स्वरूप व काव्यसौन्दर्य अभ्यासणे.
- 3) काव्यातील अन्योक्तीचे स्वरूप अभ्यासणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका	
1	भामिनी- विलास श्लोक 1 ते 35 पर्यंत	1	15	
2	भामिनी- विलास श्लोक 36 ते 65 पर्यंत	1	15	
3	भामिनी- विलास श्लोक 66 ते 100 पर्यंत	1	15	
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45	

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भ ग्रंथ -

1. भामिनी विलास - पण्डित जगन्नाथ,संपादक - महावीर प्रसाद द्विवेदी, गंगाविष्णु श्री कृष्णदास प्रकाशन, मुंबई. १९८८
2. भामिनी-विलास - पण्डित जगन्नाथ (अन्योक्ति विलास) संपादक - डॉ. श्रीमती मधु सत्यदेव. चौखंबा प्रकाशन, वाराणसी. १९९६
3. भामिनी विलास - पण्डित जगन्नाथ, संपादक – डॉ भाग्यश्री भलवतकर,विविधता संसोधन केंद्र मू.जे.महाविद्यालय, जळगाव. २०१२
4. Har dutt sharma, pandit jagnntha, Ed.Nirnay Sagar press,mumbai. २००२

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञानविद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020- 21 पासूनलागू

DSE वेद आणि व्याकरण

सत्र पाचवे

DSE -3 A वेद

श्रेयांक - 3

उद्दीष्टे-

- 1) वैदिक साहित्याचे महत्त्व जाणून घेणे.
- 2) वेदातील सूक्तांमधील मानवीकरणाचे स्वरूप अभ्यासणे.
- 3) वैदिक सूक्तातील दृष्टीकोन अभ्यासणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका	
1	शिवसंकल्प मंत्र यजु.अ. 34. उषा सूक्त - ऋग्वेद, मण्डल 1 सूक्त 48	1	15	
2	पुरुष सूक्त- ऋग्वेद, मण्डल 10 सूक्त 90 अक्ष सूक्त- ऋग्वेद, मंडल 10 सूक्त 34	1	15	
3	राष्ट्रभिवर्धनम् सूक्त- अथर्ववेद, कांड 1 सूक्त 29 (1-10 मंत्र)	1	15	
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45	

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भग्रंथ --

1. ऋग्वेद-यजुर्वेदभाष्य-दयानंदसरस्वती, परोपकारिणीसभा, केसरगंज, अजमेर. १९९०
2. ऋग्वेद-यजुर्वेद, अथर्ववेदभाष्य-आचार्यसायण, चौखम्भा, प्रकाशन, वाराणसी. १९७०
3. ऋग्वेद-यजुर्वेद-अथर्ववेद भाष्य-जयदेववेदालंकार गोविन्दरामहासानंद, नई सड़क, दिल्ली. १९७७
4. ऋग्वेद - यजुर्वेद, अथर्ववेदभाष्य - आचार्य श्रीराम शर्मा शांतिकुंज, हरिद्वार. १९९५
5. ऋग्वेद - यजुर्वेद-अथर्ववेदभाष्य - श्रीपाद दामोदर सातवलेकर ध्यायमण्डल, पारडी, जिला-बलसाड. १९९९
- ६ ऋग्वेदाचा मराठी शास्त्रीय अनुवाद -अनुवादक- डॉ. श्री. भीमराव सदाशिव कुलकर्णी. प्रकाशक श्री.दत्तात्रय पांडुरंग म्हैसकर, डोंबिवली (पश्चिम) मुंबई. २००८

कवयित्री बहिणाबाईचौधरी उत्तर महाराष्ट्रविद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीयवर्षकला - संस्कृत
जून 2020 - 21 पासूनलागू
DSE वेद आणि व्याकरण

सत्र सहावे

DSE-3 B व्याकरण

श्रेयांक - 3

उद्दीष्टे-

- 1) पाणिनीय व्याकरणाचे महत्त्व व परंपरेची ओळख करून घेणे.
- 2) व्याकरणाचे स्वरूप अभ्यासणे.
- 3) व्याकरण व भाषा यातील अन्तःसंबंध अभ्यासणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका	
1	संज्ञा प्रकरण- (लघुसिदान्तकौमुदी)	1	15	
2	संधि प्रकरण - स्वर, व्यंजन संधि (लघुसिदान्तकौमुदी)	1	15	
3	संधि प्रकरण - व्यंजन विसर्ग संधि(लघुसिदान्तकौमुदी)	1	15	
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45	

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	उदाहरण सिद्ध करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	सूत्र स्पष्ट करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भ ग्रंथ-

1. लघुसिद्धांतकौमुदी - श्री वरदराज, चौखम्भा सूरभारती प्रकाशन, वाराणसी. २००७
2. संस्कृत - व्याकरण एवं लघुसिद्धांतकौमुदी - डॉ कपिलदेव द्विवेदी. १९७७
विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी. २००४
3. लघुसिद्धांतकौमुदी - भैमीव्याख्या, भीमसेन शास्त्री, साहित्य भंडार सुभाष चौक,
मेरठ. २००९
४. लघुसिद्धांतकौमुदी- (कौमुदी-विहार) नीला सोमलवार, कौमुदी प्रकाशन,
नागपूर. १९९९

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञानविद्याशाखा
तृतीयवर्षकला - संस्कृत
जून 2020- 21 पासूनलागू

DSE दर्शन आणि उपनिषद
सत्र पाचवे

DSE -4 A वेदान्तसार

श्रेयांक - 3

उद्दीष्टे-

- 1) भारतीय दर्शनांचे महत्त्व व परंपरेची ओळख करून घेणे.
- 2) वेदांतसाराचे स्वरूप अभ्यासणे.
- 3) वेदांताचे मानवी जीवनातील अनन्य साधारण महत्त्व जाणून घेऊन आजच्या काळातील उपयोगिता अभ्यासणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	वेदांतसार	1	15
2	वेदांतसार	1	15
3	वेदांतसार	1	15
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भग्रंथ-

1.वेदांतसार - आचार्य सदानंद,संपादक-चाफेकर नलिनी, मुंबई.२००५

2.वेदांतसार - आचार्य सदानंद,संपादक-स्वामीविदेहत्मानंद,रामकृष्णमठ कन्याकुमारी
तामिळनाडू.२००१

3.वेदांतसार - आचार्य सदानंद, संपादक-अवनींद्र कुमारन, चौखम्भा सुरभारती
प्रकाशन,वाराणसी.१९८८

4.वेदांतसार - आचार्य सदानंद,व्याख्याकार स्वामीशंकरानन्द सेन्ट्रल चिन्मयमिशन
ट्रस्ट, साई विहार रोड पवई, मुंबई.२००२

5.वेदांतसार - आचार्य सदानंद, व्याख्याकार आचार्य बद्दीनाथ शुक्ल मोतीलाल
बनारसीदास, नई दिल्ली.२००५

6.वेदांतसार- आचार्य सदानंद, प्रश्नोत्तरी अर्चना झा चौखम्भा,
प्रकाशन,वाराणसी.२००४

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्रविद्यापीठ, जळगाव

मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020 - 21 पासून लागू

DSE दर्शन आणि उपनिषद

सत्र सहावे

DSE-4 Bकेनोपनिषद्

उद्दीष्टे-

- 1) भारतीय उपनिषदांचे महत्त्व व परंपरेची ओळख करून घेणे.
- 2) उपनिषदांचे स्वरूप अभ्यासणे.
- 3) उपनिषदांचे मानवी जीवनातील अनन्य साधारण महत्त्व जाणून घेऊन आजच्या काळातील उपयोगिता अभ्यासणे.

श्रेयांक - 3

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका	
1	केनोपनिषद	1	15	
2	केनोपनिषद	1	15	
3	केनोपनिषद	1	15	
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45	

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भ ग्रंथ---

- 1) केनोपनिषद - व्याख्याकार, आचार्य सत्यव्रत सिद्धातालंकार, विजय कृष्ण लखनपाल् नई दिल्ली.२००८
- 2) केनोपनिषद - व्याख्याकार, महात्मा नारायण स्वामी, सार्वदेशिक आर्य प्रतिनिधी सभानई दिल्ली.१९६७
- 3) केनोपनिषद - गीता प्रेस, गोरखपुर २००३
- 4) केनोपनिषद - संपादक, स.कृ. देवधर, प्रसाद प्रकाशन पुणे १९९९
- 5) Kenopanisad- swami chinmyanand. Chinmay vidyaapiith, Kerala. १९७९
- 6) Kenopanisad- swami paramarthananda Ramkrina Math , Belur , West Bengal. १९९९

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020 - 21 पासून लागू
SEC-3 व्यवहारोपयोगी संवाद व लेखन विकास

सत्र पाचवे

SEC-3 व्यवहार संवाद विकास

श्रेयांक -3

उद्दीष्टे-

- 1) संस्कृत सम्भाषणाला प्रोत्साहित करुन साक्षात्कारासाठी विद्यार्थ्यांना तयार करणे.
- 2) महाविद्यालयामध्ये वर्गात संस्कृत सम्भाषणात कौश्ल्ये संपादन मिळविणे.
- 3) गद्य व पद्य संस्कृत पठनास प्रोत्साहित करणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका	
1	पारिवारिक संवाद, कार्यालयीन संवाद	1	15	
2	गुरु-शिष्य संवाद, कृषीवल संवाद (शेतीविषयक संवाद)	1	15	
3	वणिक संवाद, मित्र मैत्रिणी	1	15	
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	03	45	

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरुप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरुप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	शब्दार्थ स्पष्ट करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	संवाद तयार करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भ ग्रंथ-

1 संस्कृत वाक्यप्रबोध- स्वामीदयानं सरस्वती, परोपकारिणी सभाकेसरगंज, अजमेर. १९९९

2 संस्कृतवदतु- संस्कृतभारती, दिल्ली २००१

3 संस्कृतव्यवहारसाहस्री- संस्कृतभारती, बेंगलुरु. २००५

4 संस्कृत वाक्यरचना-लालबहादुरसंस्कृतविद्यापीठ, दिल्ली. २००७

5. कविकोपविलापः - संस्कृत भारती, बेंगलुरु. २००४

6. लघुनाट्यचयः - संपादक, डॉ. बुद्धदेव शर्मा, प्रकाशक, उत्तरखंड-संस्कृत-संस्थान, हरिद्वार. वर्ष २०११

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्रविद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020- 21 पासून लागू
SEC-3 व्यवहारोपयोगी संवाद व लेखन विकास

सत्र सहावे

SEC-4 व्यवहार लेखन विकास

श्रेयांक - 3

उद्दीष्टे -

- 1) लङ्लकार व विधी लिङ्लकार मध्ये लेखन कौशल्य विकसित करणे.
- 2) शब्दरूपामध्ये लेखन कौशल्य विकसित करणे.
- 3) आत्मनेपदी धातूंची वाक्य रचना समजून घेणे

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका	
1	वाक्य रचना- लङ् लकार, आशीर्लिङ्	1	15	
2	वाक्य रचना- धातूंचे आत्मनेपदी रूपे	1	15	
3	वाक्य रचना- हलन्त शब्दरूपे	1	15	
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45	

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	संवाद तयार करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भ ग्रंथ

- 1) सरल संस्कृत शिक्षक- संपादक सूर्य नारायण शर्मा पुरानी बस्ती बडका कुवा जयपुर २००४
- 2) सरल संस्कृत शिक्षक- भारतीय विद्या भवन मुंबई २००९
- 3) संस्कृत शिक्षण सरणि- श्री राम शास्त्री, परिमल पब्लिकेशन दिल्ली. २००९
- 4) विसा संस्कृत साधना- मार्गदर्शक डॉ मधुसुदन पेन्ना, प्रकाशक विनोद लोकरे विसाबुक्स, नागपूर. २०१४

कवयित्री बहिणाबाईचौधरी उत्तर महाराष्ट्रविद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020- 21 पासूनलागू
G E आयुर्वेद

सत्र पाचवे

GE A वैद्यकीय सुभाषितम्

श्रेयांक - 3

उद्दीष्टे-

- 1) वैद्यकीय सुभाषिताचे वैशिष्ट्य समजून घेणे.
- 2) वैद्यकीय सुभाषितातील जीवनशैलीचे महत्त्व प्रतिपादन करणे .
- 3) वैद्यकीय सुभाषिता द्वारे समाजाला स्वास्थ्य प्रदान करणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका
1	वैद्यकीय सुभाषितम्	1	15
2	वैद्यकीय सुभाषितम्	1	15
3	वैद्यकीय सुभाषितम्	1	15
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरुप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरुप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

संदर्भग्रंथ-

1) वैद्यकीयसुभाषितम्, संपादक - डॉ. अखिलेशशर्मा, विद्याभारती

प्रकाशन, लातूर. २०१२

2) वैद्यकीयसुभाषितसाहित्यम् -

श्रीभास्करगोविन्दघाणेकर, चौखम्भासंस्कृतसंस्थानवाराणसी. २००४

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्रविद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
तृतीय वर्ष कला - संस्कृत
जून 2020- 21 पासून लागू
G E आयुर्वेद

सत्र पाचवे

G E – B चरक- सूत्रस्थान अध्याय प्रथम

श्रेयांक – 3

उद्दीष्टे-

- 1) आयुर्वेदाचे वैशिष्ट्य समजून घेणे.
- 2) आयुर्वेदाचे मानवी जीवनातील महत्त्व समजून घेणे.
- 3) आयुर्वेदाद्वारे समाजाला स्वास्थ्य प्रदान करणे.

अ. क्र.	घटक	श्रेयांक	घडयाळी तासिका	
1	चरक- सूत्रस्थान अध्याय प्रथम	1	15	
2	चरक- सूत्रस्थान अध्याय प्रथम	1	15	
3	चरक- सूत्रस्थान अध्याय प्रथम	1	15	
	एकूण श्रेयांक व घडयाळी तासिका	03	45	

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुण विभागणी

अ. क्र.	प्रश्नांचे स्वरूप	
प्रश्न क्र.1 अ	योग्य पर्याय निवडा (6 /9)	06
प्रश्न क्र.1 ब	एका वाक्यात उत्तरे लिहा (6 / 9)	06
प्रश्न क्र. 2	भाषान्तर करा (3/5)	12
प्रश्न क्र. .3	ससंदर्भ स्पष्टीकरण (3/5)	12
प्रश्न क्र. 4	टीपा द्या (3/5)	12
प्रश्न क्र. 5	कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे द्या (2/3)	12
	एकूण गुण	60

सन्दर्भग्रन्थ -

- 1) *Charaka Samhita- univircity of ayurveda pragye.* १९८८
- 2) *Charaka Samhita-chaukhambha orientaliasirij, varanasi.* १९८०
- 3) चरक संहिता - जयदेव विद्यालंकार, चौखम्भा प्रकाशन वाराणसी. १९८७
- 4) चरक संहिता - डॉ. ब्रह्मानंदा त्रिपाठी, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन वाराणसी. १९६७
- 5) चरक संहिता - लक्ष्मीधर द्विवेदी, चौखम्बा कृष्णदास एकेडेमी, वाराणसी. १९९२

Dear TYBA English teachers,

BOS English is extending the draft of units for your kind persuasion to be taught for Vth Sem. and to frame the Question paper for Sem. Exam. We are extending this draft for your help by the time you get the printed text.

TYBA

Ability Enhancement Course (AEC)

AEC: Developing Communication Skills

(w.e.f. 2020-21)

Objectives-

1. To acquaint students with various modes of communication
2. To intimate students about various types of written communication
3. To inform students about various types of oral communication
4. To give practice to students in various modes of communication

Semester-V

External- 60 marks   Internal- 40 marks

Credits: 02 Theory-   01 credit (15 clock hrs.)

Practical- 01 credit =   02 credits (30 hrs.)

CONTENTS

Unit 1. Written Communication

I) Letter Writing

A) Formal Letters

i) Business Correspondence: Sales letter, Enquiry letter, Order and Replies

ii) Application for Jobs

B) Goodwill Letters: Invitation, Congratulations, Thanking

II) Notice, Agenda, Minutes of Meeting

III) Advertisement Writing

Unit 2. Comprehension and Writing Skills

I) Summarization

II) Reading Comprehension

III) Expansion of an Idea

IV) Story Building

V) Report Writing: Types, Structure, Parts, Examples

VI) Usages of Punctuations

UNIT- I- WRITTEN COMMUNICATION

Introduction:

Language plays different and vital roles in the life of human society. It is unavoidable part of any society. It is a vehicle through which we share our emotions, ideas, thoughts, and motives to our dear and near ones. Without language man cannot live. It is as important as food, clothes, and shelter.

There are two modes of communication- one is spoken and another is written. Now a days, these are smart modes of communication including Information Technology with the help of Internet. It involves technology tools such as Internet, E-mail, Teleconference, Telex, Fax, Voice-mail, Smart Mobiles and other electronic devices. Through these modes communication is successfully established with one another. Following are the modes of written communication in the form of letters.

1. Letter Writing:

It is one of the modern and smart modes of communications with which we send and receive messages in written form. The techniques of letter writing are varied in accordance with the kind of situation (occasion), person and relation. The clear and effective writing reflects clear and effective thinking of a sender and receiver. Hence, the message is received very effectively and any kind of communication takes place easily and effectively without problems through letters. It is necessary to develop the art of drafting or writing letters as there is a growing demand of time to cultivate and develop among students the art of writing different kinds of letters for personal and professional development.

Broadly speaking there are three types of letters, viz. **Formal, Semi-Formal, and Informal**. Mostly, the type is depending upon its **Type, Tone, Situation, Person and Relations** of a sender to a receiver.

1. **Personal Letters**
2. **Social Letters**
3. **Business Letters**
4. **Official Letters**

1. **Personal Letters:** These letters are written to friends and relatives those who are very close to us or for intimate relationship between writer and receiver. The tone of the letters is informal one.
2. **Social Letters:** These letters are written specially on the occasions such as- Invitation to Parties, Celebrations, Congratulations, Condolence and Introduction. The tone of the letters is Semi-formal.
3. **Business Letters:** These letters are written to Firms, Companies, Shop-Keepers and Professional Groups, Suppliers and Customers and various New Papers etc. The tone of the letters is formal one.
4. **Official Letters:** These letters are written to a person or representative of any Public Organisation or High Institutions or Managements or various departments as Banks, Telephone Exchange, and Electricity etc. Even Job Applications are also come under this category. The tone of the letters is formal one.

The steps of letter writing:

Some of them are **Compulsory** and others are **Optional** one. The steps depend on the type and structural pattern of letter either it is Personal, Social, Business or Official. Even the tone of a letter depends on it; either it should be formal, semi-formal or informal. There are **seven compulsory** steps which we find in any type of letter. The following are the samples of the structural pattern or steps of a letter.

1) The Compulsory Steps:

i) The Sender's Address (Headings)

It consists writer's address which should be written in the following manners at the top of right-hand corner of the letter.

For example: -

Kailas Desale, 54, Samarth Niwas, Dandawate Nagar, Nashik – 425405	Reena D. Bhadane, Gokul Nagari, Tulsi Apartment, Kalyan (W) 421301.	Ajinkya Chavan, Swami Apartment, Shivaji Chowk, Shirpur - 425405
---	--	---

ii) Date

There are various styles of writing dates,

For example: -

28 th Sept. 2020	28 Sept. 2020	Sept. 28, 2020
28/09/2020	28.09.2020	28-09-2020

iii) The Receiver's Address (inside Address)

For example: -

The Principal, Vishwa Bharati Senior College, Ring Road, Nandurbar.	The Editor, The Times of India, Marin Drive, Mumbai.	The Commissioner Municipal Corporation, Jalgaon – 451099
---	--	--

iv) Salutation or Greetings

The salutation should be written below the address and date from the left-hand side of page or leaving margin. These depend on the kinds of letter.

For example: -

i) Dear Father/ Mother/ Brother/ Sister
ii) Dear Friend
iii) Respected Sir/ Madam
iv) The Editor of Newspapers vi) The Director vii) The President
viii) The Commissioner etc.

v) Body of the Letter

Off course, this is the main part of a letter. It should be written in preferably single space

For example: -

It depends on the type of the letter, as per the theme or subject of the letter. Either it is personal, social, business or official. It should be as per the theme or subject, if it is long then divide it into paragraphs with concluding remarks.

vi) Complementary Close (Subscription or polite ending of a letter)

For example: -

It depends on the type of the letter. Either it is personal, social, business or official. Yours / with warm regards / Yours affectionately / Yours faithfully/ Yours sincerely/ Yours truly etc.

vii) Leave Taking or Signature

After completion of the letter you should write a leave taking phrase to the right side of the page and put your signature.

For example: -

Reena Bhadane, Kailas Desale, XYZ, ABCD, etc.

2) The optional steps:

The optional steps are used as per the requirement of the letters. It depends on its type and remaining subject matter. These are used in personal, social, business or official letter as per the need and relation between the sender and receiver. Following are the five optional steps:

- i) Your Reference:** KBCNMU/ 1322 / M. Phil. / Ph.D.
- ii) Our Reference:** Reminder received copy dated 28/09/2020
- iii) Subject:** Inquiry, Complaint, Permission, Meeting Agenda etc.
- iv) Identification Mark (Initials or typist):** MRM 20 / KBCNMU 2020
- v) Enclosure:** as per the subject Xerox copies / required documents etc.

The following are the points that should be noted very carefully and minutely while writing a letter.

A) Formal Letters:

Formal letters are those which are related to business matters rather than personal feelings and emotions. These are based on the factual information and have no intimacy. These are written to fulfil the specific needs as per the purpose. Formal letters are of various kinds, like- requests, inquiries, complaints, information from one party to another, various information from the various departments, actions, place orders, sales, supply of goods, customers, consumers, apology for mistake, official memo etc. Such letters are useful for the permanent written records of documentations.

i) Business Correspondence:

Business Correspondence deals with the impersonal, official or public matters. It is done by keeping the view of business purpose theme and subject from one agency to another agency. These are written from one company to another or between organisations, institutions, different Govt. bodies, clients, customers, business parties etc. Overall, the style and language, theme and subject depend on the relations of the parties. Generally, the style and language of the letters is formal one. Business letters are clearly divided into two sections, one is business and another is job application.

a) Sales letters, Order letters, Enquiry letters , and Replies letters:

Such letters are dealt with the product which is sold by a salesman or agency to agency or an order is placed for purchasing or sailing. Sometimes we have to write a letter for inquiry of goods, or regarding placed orders or the replies of it. The whole business of the world is communicated through this kind of letters. Mostly the goods are sold and purchased, an order are placed and supplied by the companies or agencies with each other.

Following are some of the **Specimen:**

a) Sales Letter: -

These are written with purpose of selling products in the market from companies to consumers or agencies. The purpose of the letters to attract consumers or customers to purchase their product. Through such letter, it is shown that how their product is superior or the service is better than the others. They try to catch attention of customers either through letters or advertisements or through various modes of media. To attract people, they have been using different market strategies or discount offers, guarantee schemes, warranty assurance or special gifts or 'Dhamija' offers on the occasion or celebration of various festivals.

For example: - specimen for selling a car.

FORD AUTOMOBILES

54, TIDC INDUSTRIAL ZONE
CHENNAI, 425405.

Office Phone: (044) 54999 www.FCC.ac.in E-mail: -vishwakutty@gmail.com

Ref: No. Ford/2435/ 2020

28th Sept 2020.

Mr. VishwanathanKutty,
54, TIDC Industrial Zone, Chennai, 600001.

To,
Mr. Tejas Patil,
19, Dandawate Nagar,
Deopur, Dhule – 424001.

Dear Mr. Tejas Patil,

We are happy to see your interest in purchasing a FORD car. We are also going to launch a new model of the car “**Ford Aspire**” next week. What’s new in the upcoming model is that it will be having 6 airbags and stereo speakers designed by JBL. It also has a powerful 1500 cc turbo drive engine to enhance your driving experience. We feel proud in calling you as our family member once you own this “Familywali Feeling” car. We are going to offer **first 100** customers **Rs.50000/-** discount as “**Diwali Dhamaka**” offer on the first come, first serve basis at pan India level.

Therefore, grab the opportunity and visit your nearest showroom in Dhule.

With warm regards,

Mr. VishwanathanKutty,
Sales Executive,
India.
Mob. +9198881922543

EXERCISE (Sales Letter)

1. Write a sales letter to one of your customers regarding information about the upcoming offers on smart phones.
2. Write a letter to your customer regarding TVS two-wheeler expo by your Agency.
3. Write a letter to the Farmers Organisation, informing them regarding your farming equipment sales at the upcoming Agriculture Expo.
4. Write a sales letter to the wholesale and retail saree dealers of the region by Surat Textile regarding Saree Sales.
5. You are appointed as the Marketing Manager of your company. Write a letter of sales to the companies in your area informing them about your products and sales.

b) Enquiry Letter:

In this global world market, as per the need, a person has inquiry regarding several issues seeking information about quotations, education, goods, discounts, hospitals, medical and hygienic facilities, publishing and orders books, journals, shopping etc. This is where Enquiry letters come in handy.

For example: -Write a letter to the Manager of the Macmillan, Book Store, Aappa Balwant Chowk, Pune, inquiring about the availability of the complete series of Comp. English books of F.Y. /S.Y. / T.Y.B.A. for your College library.

For example: -

The Principal / Librarian,
M.S.G. Arts, Comm. and Sci. College,

Malegaon, Dist. Nashik, Pin - 423105,

Date: - 09/03/2020.

To,
The Manager,
The Macmillan Book Store,
Aappa Balwant Chowk,
Pune.

Subject: - Enquiry on availability of F.Y. /S.Y. /T.Y.B.A. Comp. English books of our University.

Respected Sir,

As stated in the subject above, we wish to enquire about the availability of recently launched books of the Compulsory English series prescribed in the revised syllabi by KBCNMU, Jalgaon. If the books are available at your prestigious store, we would like to purchase the sets of these books for our College library. Kindly reply to the above mentioned address. You are requested to send the latest catalogue mentioning details of price and the discount.

Yours sincerely,

The Principal / Librarian,

EXERCISE (Enquiry Letters)

1. Write a letter to the Dean, A.W.N. School of Management, Palghar, requesting him to apprise you of the details such as eligibility criteria, fees, hostel facility, prospects of placement etc. for admission to P.G. Diploma in HRM.
2. Bharat Public School, Pune has recently introduced Diploma Course in Lab Technology under vocational stream. The prospectus of this course is not clear to your mind. Write a letter to the Principal of the school inquiring about the future prospects of this course and requesting him to send a prospectus, if any.
3. Write a letter to Anand Mobiles, Talegaon enquiring about the launch of new smartphone that you are interested in buying.
4. Recently, the Municipal Corporation of your city has implemented Cleanliness Drive across the city. Unfortunately, your area has been left out. Write a letter to the CEO of Municipal Corporation of your city enquiring about the status of the cleanliness drive in your area.
5. Write a letter of enquiry about examination fees to the Principal of your college.

c) Order Letter: -

These kinds of letters are one of the most essential parts of all sphere or sections of life. These letters are related with Business tycoons, Educational hubs, Social gatherings and programmes, Financial offices, Political party offices, Religious gatherings or programme, Medical centres, Infrastructural, and Personal sections of life. Everywhere some kinds of orders are placed as per the requirements of that branch's offices, schools, colleges, banks, hospitals etc.

For example: -

Write a letter to Aggarwal Enterprises Indore, placing a bulk order of furniture for the supply giving all details of the items ordered to it.

The Manager,
Nilesh Infrastructures,
Surat Bypass Highway,

Nandurbar, Pin-425512

To,
The General Manager,
Aggarwal Enterprises,
Indore. Pin 452001

Subject: - Furniture and other items for office

Dear Sir,

We have to furnish our newly constructed head office and its rooms in Civil Lines Office, Surat Bypass Highway, Nandurbar. We have demanded quotations from various firms that supply furniture and related items for offices. Therefore, we need quotation from your enterprise, so we can approve the same. The details of the items are furnished below:

Sr. No.	Particulars	Quantity (Nos.)
1.	Tables 61x 4' (Teak)	10
2	Tables 4'x 3' (Teak)	20
3	Cement Benches 7'x 3'	15
4	Chairs (rotating steel)	10
5	Chairs (standard size teak)	50
6	Stools (mango wood)	10
7	Boxes 4'x 3' (steel)	10
8	Almirahs (steel)	30
9	Notice Boards	02
10	Table lamps with grill	40
11	Stamp pads	50
12	Office pens with stands	100
13	Xerox Machine stands	03

Kindly send all the items in their proper sizes, specifications and conditions.

Yours sincerely,

(Signature)
The Manager

EXERCISE (Order Letters)

1. You are the Manager of Vighnaharta Pvt. Ltd Company. You are in need of chemicals for the company. Write a letter to Om Chemicals, Ankaleshwar ordering the list of chemicals.
2. Write a letter to the Sales Manager, Swami Book Depot, ABC Chowk, Pune placing order for 5 titles of books that you require for the college library.
3. You are the Sports Teacher of your school. Write a letter of order to Dhanvik Sports Company Pvt. Ltd., Indore for sports equipments.

4. Write a letter to Venus Stationery ordering a set of office stationery.
5. Draft a letter to Ameya Pharmaceuticals ordering the prescribed medicines on an urgent basis. You are the owner of Shivani Medicals, Shirpur.

d) Letter of Reply:

These letters are in response to the demands and orders that are placed, either the orders or demands are going to be fulfilled or not. Such reply is sent to the related letter whether it is accepted (Yes) or rejected (No).

For example: -A specimen letter for reply.

Deopur, Dhule – 424001.

Mr. Tejas Patil,
19, Dandawate Nagar,
Oct. 26th
2020.

To,
Mr. VishwanathanKutty,
54, TIDC Industrial Zone,
Chennai, --600001.

Subject: - Reply to the enquiry regarding FORD car...

Your: Ref: No. Ford/2435/ 2020

Dear Sir,

I am happy to convey you that my family members are interested in purchasing Ford Aspire Car. We feel proud to be the family having our choice for the Ford Car and after purchasing we will definitely have “Familywali Feeling”. Very soon we will visit the nearest showroom and have test drive.

With warm regards,

Mr. Tejas Patil,
(Signature)
Mob.1234567890

EXERCISE (Reply Letters): -

1. Write a letter in response to the complaint that you received regarding ragging in your College.
2. You are selected as the Manager of Vithoba Logistics, Solapur. Write a reply letter to the job offer and negotiating for a higher salary.
3. You are asked to donate a certain amount for the Kerala Relief Funds by the Chief Minister of Maharashtra. Write a reply letter to it.
4. In the wake of COVID19 Pandemic State Govt. has announced conducting examinations. Write a letter in response opposing it.
5. Write a reply letter to the Electricity Board regarding higher electricity bills.

ii) Application for Jobs:

Job Applications are important form of official letters today. There are following types of Job Applications such as:

- a) An application is along with ‘bio-data’. It is also known as ‘resume’ or ‘curriculum vitae’. The whole information or candidature of the candidate is provided by the candidate to the respective post.

b) Another kind of application is without bio-data. The bio-data sheet is attached separately to the application. It contains summary of academic and required qualifications, meritorious achievements, extra-curricular and co-extra-curricular activities, experiences etc. of the candidate for the post.

A bio-data includes few steps, some of them which are compulsory and remaining are optional. The candidate gives essential and required steps as per the required conditions for the post as well as stating the qualifications and extra co-curricular activities. Following are some essential steps for job application.

a) Personal details   b) Birth date   c) Postal / Correspondent/ self-Address   d) Mobile No.   e) E-mail   f) Educational qualification   g) co-curriculum and extra-curricular activities   h) Meritorious achievements   i) References   j) Documents, Testimonials etc.

For example: - A specimen application along with bio-data.

Applications are invited for the post of a lecturer in English at Wilson Senior College, Mumbai as per the advertisement in 'The Bombay Times' of 09th January 2020. (The Principal, Wilson Arts, Com. and Science College, Marine Drive, Mumbai 400 025)

Dr. Aanand Hari Torawane,
MIDC Area, Datta colony,
Sakri, Dist. Dhule. Pin- 424 304.

To,
The Principal,
Wilson Arts, Com. and Sci. College,
Marine Drive, Mumbai 400 025.

Subject: Application for the post of lecturer in English

Reference: Your advertisement in 'The Bombay Times' of 09th January 2020.

Respected Sir,

As per the subject cited above and the advertisement appeared in the 'The Bombay Times' of 09th January 2020, I hereby submit my application for the post of a lecturer in English in your reputed College. I have achieved all the required qualifications as per the norms of UGC and the State Govt. Education policy. My necessary details are attached in the bio-data sheet separately.

If selected for the post, I promise to work with my best abilities, possibilities and potentials to satisfy the Management and my colleagues. Therefore, I request you to kindly consider my application. I hope that you will give me the opportunity to serve the institute and prove my abilities.

Thank you,

Yours faithfully,
(A.H. Torawane)

Enclosure: - Bio-Data

BIO-DATA

a) Personal Details:

Name : Dr.Aanand Hari Torawane.
Date of Birth : 13th Oct. 1991
Mo. No. : 9423942851 / 9405373177

E-mail : drahtorawane@gmsil.com
 Educational qualification : M.A. M. Phil. Ph.D. SET, NET
 Postal / Correspondent Address : Dr.Aanand Hari Torawane,
 MIDC Area, Datta colony,
 Sakri, Dist Dhule. Pin - 424 304.

b) Educational Qualifications:

Sr. No.	Class	Inst. /University	Year	Per./ Marks
1	S. S. C	S. G. Patil. School, Sakri	2003	75
2	H. S. C	S. G. Patil. School, Sakri	2005	70
3	B. A.	S. G. Patil College, Sakri	2008	67
4	M. A.	S.S.V.P. S. College, Dhule	2010	60(I st Class Entire)
5	M. Phil.	KBCNMU Jalgaon	2013	A- Grade
6	Ph. D.	KBCNMU Jalgaon	2018	Awarded
7	SET	Pune (MS)	2019	Qualified
8	NET	UGC-NTA (New Delhi)	2020	Qualified

c) Languages Known:

English (R/W/ S), Marathi (R/W/S), Hindi (R/W/S), Gujrathi (R/W/S), Ahirani (R/S), Pawari (S) etc.

d) Personal Interest (Hobbies):

Enacting in Drama, Organisation of Trekking Camps, Singing and dancing (Bharatanatyam).

EXERCISE (Job Application Letters)

1. Draft an application for the post of an Accountant in Pioneers (Pvt.) Ltd. Co. Jalgaon in response to their advertisement that appeared in The Times of India dated 1st Oct, 2020. Prepare a bio-data to be enclosed.
2. Write an application to the Principal, T.V.P. Higher Secondary School Kalyan in response to an advertisement for the post of a music teacher in that school.
3. Draft a letter along with bio-data for the post of Sales Manager in Maruti Enterprises, Dhule in response to the advertisement that appeared in Lokmat dated 22 Dec. 2020.
4. Gauri Motor Driving School has published an advertisement for the post of trained driver in Sakal. Write a letter of application in response to the advertisement.
5. Write an application to the CEO, Nandurbar Municipality in response to the advertisement for the post of a typist. Attach your bio-data for the same.

B) Goodwill or Social Letters:

Goodwill or social letters are another type of letters. It consists of many types of letters but as per the syllabus of the course, here we have to study Invitation, Congratulations, and Thanks giving letters. These letters are informal or sometimes semi-formal ones. It is depending on the senders and receivers' relations and subject of the letters.

As Aristotle says that man is a social animal, therefore without communication it is highly impossible him/her to establish a rapport with each other or among one another.

Whatever the mode of communication it does not matter, it is established either with manual or using the information and technology devices. This type of letters contains Invitation, Congratulations, and Thanking.

i) Invitation Letters:

On various occasions, we invite our friends, relatives for birthday, marriage ceremony, annual functions of companies, inauguration of a new shop, office branch, franchise etc.

For example: A specimen of an invitation letter is given below.

Invitation to birthday party to your friends.

Samrudhi Pawar
54, Gaurav Residency,
Kranti Nagar, Bhusawal,
Pin-425201

Dear Disha,

I cordially invite you with your family on the occasion of my son, Krishna's birthday party on Saturday, 22nd Dec. at 07 pm in Hotel Galaxy, Faizpur Road, Bhusawal. Your presence is valuable and it will make the event fascinating.

Yours,
Samrudhi Pawar

EXERCISE (Goodwill/ Social Letters)

1. Write a letter of good wishes to your teacher on the occasion of New Year.
2. Write a letter of condolence to your friend who has lost his mother.
3. Write a letter of invitation of your son's wedding to your relatives.
4. Write a letter to your cousin's birthday to wishing him / her on birthday.
5. One of your colleagues has recently met with an accident. Write a letter of sympathy to him/ her seeking his/her health status

ii) Congratulations Letters:

For example: - a specimen of Letter of Congratulation.

Sanjivani Mahajan,
Chopda,
11th Dec.2020.

Dearest Soham,

I feel very glad to congratulate you on your grand success in the MPSC examination. It is a hard nut to crack and you have passed it with flying colours. I am happy and equally proud of you because you have used your full potential.

Once again, my heartiest congratulations on your brilliant achievement and I wish you the best for your future success.

With best regards,

Your Friend,
(Sanjivani)

iii) Reply Letters:

For example: - A specimen of Reply Letter.

Soham Mahajan,
Chopda, 18th Dec.2020.

Dearest Sanjivani,

I am very much thankful to you for your best wishes and heartfelt congratulations. Really, it was a hard nut to crack and pass it with flying colours. I feel proud to have such a friend with me with the best wishes. Definitely I used my full potential this time, because it was the final chance to me.

Off course, my thanks to you from the bottom of my heart. Convey my best regards to uncle, aunty, Chintu and Zingy. I also wish you the best.

Your Friend,
(Soham)

EXERCISE (Congratulations Letters)

1. Write a congratulation letter to your friend on his selection for the post of Deputy Collector.
2. Write a congratulation letter to an employee on becoming him as father/mother of a baby daughter.
3. One of your cousins has secured AIR 13 in UPSC Civil Services Examination. Write a letter congratulating him on his/her success.
4. Write a congratulation letter to a relative who has recently been promoted to the post of Manager in his company.
5. Your colleague has been rewarded with ADARSH SHIKSHAK AWARD on the occasion of Teacher's Day. Write a letter congratulating him / her on his / her success.

II) Notice Agenda and Minutes of Meeting

A) Notice

A notice is a written or printed announcement. It is written in order to inform a large number of people about something that has happened or is about to happen. It is just a piece of information to be delivered to the targeted audience. It is normally about an upcoming event, meeting, information, competition etc. It is generally written in a formal tone. Notice always gives factual and to-the-point information. It is written in **simple and formal language**, and not in figurative or flowery words. Notices are written on display boards or are circulated in classrooms, schools, colleges, voluntary organizations, or at public places. They are prepared about advertises, instructions, information and warnings. Notices are displayed at public places such as –government offices, railway stations, bus stands, hospitals, schools, colleges, universities, etc.

Following are some important characteristics of a notice.

1. It should be accurate, clear, concise and decisive.
2. It has corrected, unambiguous, appropriate and polite language.
3. It is written in short words and sentences.
4. A notice has an attractive layout.
5. There is separate paragraph for each separate idea and there is numbering of paragraph for better understanding to the reader.
6. It is appealing, understandable, and convincing.
7. The message of notice may be given in box

Apart from the above key points, there are some essential writing or drafting guidelines for an official notice.

- a. Notice should have a heading and sub-heading
- b. Notice, being an official piece of information intimating readers the event, action, warning should be signed by concerned persons, e.g. President, Chairman, Secretary, Principal, In-charge of concerned department.
- c. Date and reference should be mentioned at the beginning or the bottom of the draft.
- d. The language style of notice should be simple, formal, clear, straight-forward, and easy to understand to the readers.
- e. A notice should be free from any vague, ambiguous, unclear content.

Types of Notices

Every institution or organization often communicates its official message to the stakeholders through a piece of documentary information mostly in the typed and written form. There are certain types of notices, such as-

- a. School, College, Society notices (to students, parents, alumni, and other stakeholders)
- b. Company or Industry notices (to the employees, shareholders, management)
- c. Legal notices (to the people concerned with legal matters)
- d. Tender notices (to invite the tenders/quotation related to work)
- e. Newspaper notices (for official and business purpose to the people in society)

Examples of Notices:

a) School, College, University, Society notices:

Swami Vivekanand Secondary and Higher Secondary School, Pune

ADMISSION OPEN FOR 9th to 12th CLASSES FOR ACADEMIC YEAR 2020-21

The admission process for classes 9th to 12th for the Academic Year 2020-21 has started from 1 July 2020. The students interested to take admission should fill in the online application form available on the school website- swamivivekanandschool.ac.in.

Kindly submit the details online on or before 31 July 2020.

01 July 2020

Sd/

Principal

Swami Vivekanand Secondary and Higher Secondary School, Pune

Dr. APJ Abdul Kalam Arts, Commerce and Science College, Nandurbar

NOTICE

Annual Social Gathering

All the students of the college are hereby informed that, the Annual Social Gathering of our college is to be held on 30-31 Dec.2020. Students who are interested to participate in the event should register their names to Dr. Vivek Patil, Co-Ordinator, Cultural Committee on or before 10 Dec.2020.

01 December 2020

Sd/

Principal

Dr.A.P.J. Abdul Kalam Arts, Commerce
and Science College, Nandurbar

**KavayitriBahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Department of English

Ph.D. Viva Voce NOTICE

The students in the department of English are hereby informed to attend the open defence of Ph.D. viva voce in the subject English of Mr. Umesh Baviskar, organized on 10 Oct.2020 at 11.00am in Hall No.306, Second Floor, Administrative Building of the University.

7 Oct.2020

Sd/-

Head, Dept. of English
KBCNMU, Jalgaon

b) Society Notice:

Khandesh Mandal Housing Society, Kalyan (East)

NOTICE

All members of Khandesh Mandal Housing Society are hereby informed that the payment of the second installment of maintenance charges is due on 31st August, 2020. Please pay before the due date to avoid late payment charges.

Please note that the amount of the same is Rs. 2500/-

20 August 2020

Mr. Deepak Patil

Secretary, Khandesh Mandal Housing Society.

c) Company or Industry Notice:

JAI KISAN AGRO INDUSTRIES PVT LTD., NASHIK

Notice

This is to inform that, the industry has organized its Annual Day Exhibition on 11 Nov.2020 from 9.00am to 6.00pm. The industry is going to launch its variety of Agro products. Kindly attend the same at the given venue.

Venue: Central Hall, Jai KisanAgro Industries Pvt.Ltd., Aurangabad Road, Nashik.

Dr. Sunil Raghavan
Executive Manager, Jain KisanAgro Industries.

d)Legal / Public Notice:

JALGAON MUNICIPAL CORPORATION, JALGAON

Notice

This is to inform to all that, this building has been the lawful property of Jalgaon Municipal Corporation, Jalgaon under Section-4(c) of the Corporation Act. No parking and trespassing are allowed here without due permission of the authorities.

Commissioner
Jalgaon Municipal Corporation, Jalgaon

d) Tender Notice

KavayitriBahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

TENDER NOTICE

Tender No- KBCNMUJ/01/09/2020

Name of Work: Printing of Book prescribed for TYBA (CBCS pattern) entitled,
“Developing Communication Skills”

Cost of Tender Form: Rs.3500/- + ST

Date of Issue of Tender Forms: 04/09/2020 to 18/09/2020 At 5.30pm.

Name of Office Issuing and Receiving Tenders: Finance Section, KBCNMU,
Jalgaon

01 Sept.2020

Chief Finance Officer,
KBCNMU, Post Box No.80
Umavinagar, Jalgaon

Notices are mostly circulated among staff and employees of a school, college, university, industry, or a corporate house regarding meetings. Such meetings are called on for official or

business purpose with a guided agenda. In such cases, notices are circulated along with an accompanied agenda to let the members of the organization know about the topics of discussion during the meeting. Following is an example of such a notice.

Veer Savarkar Arts, Science and Commerce College, Bhagur Dist.: Nashik

Internal Quality Assurance Cell (IQAC)

NOTICE

All the Internal Quality Assurance Cell (IQAC) members of the College are hereby informed that, the first meeting of IQAC is organized on 12 Sept.2020 at 10.00am in the IQAC office. Kindly note that, the meeting will be held in presence of Hon'ble Secretary, Veer Savarkar College Trust.

AGENDA

1. To take feedback on the academic activities of the Academic Year 2019-20
2. To make planning for qualitative academic development for the Academic Year 2020-21
3. To prepare and submit Annual Quality Assurance Report (AQAR) for 2019-20 to NAAC
4. To start health club activities for staff and students on regular basis
5. Any other topic with the permission of the Chair

A) AGENDA

An agenda is usually a document with numbered points followed by a notice. It includes specific items which are to be serially and systematically considered during an official or business meeting. It is essential document prior to any official or business meeting. An agenda is a well-thought and accurately planned document having various topics of discussion during meetings. It helps in conducting meeting in a systematic order as per the points or items stated therein the agenda.

It limits irrelevant discussion and stops unnecessary talks and preserves continuity in discussion. Agenda helps the Chairman of the meeting to plan meeting as per the topics and also to properly lead the meeting.

Agenda is circulated along with the notice to the members of the association or organization to let them know the details of the discussion during the proposed meeting. It is prepared by the Secretary in consultation of the Chairman of the association or organization.

Following are some essential tips to draft an agenda of a meeting, if it is an annexure to any notice.

1. Name of any Association/Organization/ Unit/Group and the date of its circulation
2. Day, date, time, place or venue of meeting
3. The topics or items to be discussed during meeting
4. Previous/background information for circulation to the members, if any
5. Signature of Secretary

Generally, an agenda begins with the first common topic, i.e. Confirmation of minutes of the previous meeting and the last common topic or item is- Any other topic/discussion with the permission of the Chairman. The middle points or topics on agenda are arranged as per the order of importance. Sometimes, a few organizations while organizing their meetings set up a particular agenda with continuation of the previous meeting numbers, e.g. 10.1, 10.2,

10.3 (as the previous meeting number was- 9) etc. Along with meeting numbers on agenda, there is a practice of stating specific time for discussion for topics on the agenda. The specimen is given as follows.

10.00am: Confirmation of minutes of previous meeting

10.10am: Feedback on Academic Year 2019-20 academic activities

10.20am: Planning for qualitative academic development for the Academic Year 2020-21

10.30am: Preparation and submission of Annual Quality Assurance Report (AQAR) for 2019-20

to NAAC

10.35am: Starting of health club activities for staff and students on regular basis

10.45am: Date for next meeting

10.45am: Any other topic with the permission of the Chair

Specimen of Agenda of a Meeting:

Chhatrapati Shivaji Maharaj Vidya Prasarak Society, Kolhapur

Agenda for the First Meeting of the Board of Directors

of Society to be held on 25 August 2020

at 10.00am at Society House,

New Palace Road, Kolhapur.

1.01 Confirmation of the minutes of last meeting

1.02 Appointment of teaching and non-teaching staff for the Academic Year 2020-21

1.03 Appointment of Vice Principal, Hostel Rector, Coaches

1.04 Renovation of college canteen and NSS office

1.05 Plantation on college campus along compound wall

1.06 Purchase of LCD projectors

1.07 Date of next meeting

1.08 Any other topic with the permission of the Chairman

21 August 2020

Dr. Sambhajirao Kadam

Secretary

B) Minutes of Meeting

Minutes of a meeting means the record of official discussions held in the meeting and the record is maintained in a written documentary form. Minutes are generally written by the Secretary of an organization which holds or organizes the meeting. Minutes of a meeting is an official document which is considered as the authentic and has legal basis of the discussions held decisions taken during a meeting. Minutes are therefore the official records prepared on the discussions held during a meeting of the routine work of any organization.

Writing minutes requires a well-structured format. It has systematic development of points such as main points of discussion, decisions taken, conclusions made, appreciation and recommendations made, work and assignments made to carry out suggested or discussed tasks. Minutes record only the officially and formally accepted and agreed upon statements or decisions. No personal or individual feelings and emotions are recorded in minutes. In short, minutes are well-formed, concise, accurate, clear, and systematic document prepared for the

official use of any organization. Minutes are also termed as the short summary of the official and formal discussions held during the meetings held.

In preparing or drafting of minutes, the Secretary has to keep certain key aspects. He has to perform following duties-

- a. Formally welcoming the Chairman and the members present during the meeting.
- b. The Secretary announces the leave of absence granted to certain members who have conveyed their absence for the meeting.
- c. Seeking confirmation of the members present on the minutes of previous meeting and handing over the charge of the meeting to the Chairman.
- d. Carefully taking down notes on discussions and decisions, mentioning the names of the proposer and seconder of the proposals.
- e. Preparing of first draft of the minutes and finalizing it with the permission of the Chairman
- f. Circulation of the copy of minutes to the members after amendments, if any with the signature of the Chairman in the next meeting.

Minutes are generally drafted in orderly manner with the inclusion of following points or topics to make it a well-planned document.

- g. Name of organization or the agency holding a meeting
- h. Day, date, and place of the meeting
- i. The actual number of meeting organized in series of meetings
- j. Name of Chairman and Secretary of the meeting
- k. Names of present, absent members, special invitees
- l. Record of discussions, deliberations, decisions etc
- m. Signatures of both-the Secretary and the Chairman

Specimen of Minutes:

Chhatrapati Shivaji Maharaj Vidya Prasarak Society, Kolhapur

Minutes of the First Meeting of the Board of Directors of Society held on 25 August 2020 at 10.00am in the Society House, New Palace Road, Kolhapur.

Members Present: Dr. Vijayraje Bhosale (Chairman)
Prin.Dr. Raghunath Pawar (Member)
Dr. Vinayak Chaudhari (Member)
Prof. Jaywantrao Patil (Member)
Mrs. ShubhangiGhorpade (Member)
Mr. Vishwasrao Mohite (Member)
Mr. Rajendra Mahadik (Member)

Members Absent: Mr. Ravindra Sonawane (Member)
Mr. Vijay Mahale (Member)

1.01 Minutes of Previous Meeting:

The minutes of previous meeting held on 23 July 2020 were read out by the Secretary and were confirmed and signed by the Chairman

1.02 Appointment of teaching and non-teaching staff for the Academic Year 2020-21

The Principal of the College, Dr. Raghunath Pawar proposed appointments of four teaching and two non-teaching staff in the college for the academic year 2020-21. Dr. Jaywantrao Patil seconded the proposal of the college Principal and it was resolved that, an advertisement in newspaper be published for walk-in interview for filling in the posts on 11 Sept.2020.

1.03 Appointment of Vice Principal, Hostel Rector, Coaches:

A proposal on appointment of a Vice-Principal was unanimously accepted by the members and had decided to appoint, Dr. Sandeep Desale, the senior faculty as a Vice

Principal from the Academic Year 2020-21 to 2025-26, i.e. for five years with a special pay of Rs.2000/- per month.

Proposed by: Dr. Vinayak Chaudhari

Seconded by: Mrs. Shubhangi Ghorpade

1.04 Renovation of college canteen and NSS office

The proposal on the renovation of college canteen and the NSS office was accepted and it was decided that, tender notice be released by the end of the week for renovation of college canteen and NSS office.

Proposed by: Mrs. Shubhangi Ghorpade

Seconded by: Mr. Vishwasrao Mohite

1.05 Plantation on college campus along compound wall

To create more environment friendly campus, the proposal of tree-plantation along the side of the newly constructed compound wall was welcomed by the members and it was decided that, the plants especially of Neem be planted.

Proposed by: Dr. Vinayak Chaudhari

Seconded by: Prof. Jaywantrao Patil

1.06 Purchase of LCD projectors

The proposal on purchasing of 4 LCD projectors was accepted and the members agreed upon inviting quotations from the supplying agencies at the earliest by 10 Sept. 2020.

Proposed by: Dr. Vishwasrao Mohite

Seconded by: Mr. Rajendra Mahadik

1.07 Date of next meeting:

It was decided that, the next meeting of the management committee will be held on 5 October 2020 at 10.30am in the Society Office.

1.08 Any other topic with the permission of the Chairman

As there were no topics for discussion and consideration, the meeting ended with the vote of thanks extended by the Secretary to the Chairman.

Sd/-

Chairman,
Chhatrapati Shivaji Maharaj
Vidya Prasarak Society, Kolhapur

EXERCISES:

1. Draft a notice to be displayed on the college notice board about organization of a seven-day NSS winter camp to be organized in a village.
2. You are a Secretary of the Literary Circle of your college, draft a notice for students for their participation in poetry recitation competition to be held on 30 Sept. 2020.
3. As a Secretary of Laxmi Housing Society, Shahada, draft a notice inviting the residents to attend a meeting regarding the organization of Ganesh Festival in the premises.
4. Prepare an agenda for the meeting organized on occasion of Ganesh Festival.
5. Draft an agenda of the meeting organized by Dept. of Hindi for celebration of Hindi Saptah (week).
6. Draft a notice and the agenda of the third meeting of Management Committee of Chhatrapati Shivaji Maharaj Vidya Prasarak Society, Kolhapur to be held on 5 October 2020 at 10.30am in the Society Office.
7. Draft the minutes of the above meeting.
8. Being a Secretary of Alumni Association prepare the agenda for its annual meeting and also prepare the minutes of the meeting.

9. Draft a notice, agenda, and minutes of a meeting organized by the Sports Club of your College.
10. Prepare a notice that your college has planned to observe a holiday on occasion of Raksha Bandhan.
11. The Students Council of your college has its first meeting on 21 Sept.2020 at 9.30am; prepare a notice and agenda by including some student related activities.
12. Prepare minutes of the above Student Council Meeting.

References:

1. Christopher Turk and John Kirkman. Effective Writing-Improving Scientific, Technical, and Business Communication IInd Edition. New York: SPON Press, 2003. Print.
2. Kulkarni R.A. A Handbook of Communication Skills in English. Kolhapur: PhadkePrakashan, 2001.Print.
3. Murphy, Herta et al. Effective Business Communication 7th Edition. New York: Tata McGraw Hill.2008. Print.
4. V.Shyamala, Effective Communication for You. Chennai: Emerald Publishers. 2010.Print.

III) Advertisement Writing

Today, it is impossible to believe anyone for not having influenced by any advertisement (or Ad) while buying any products from the market. It has become an integral part of everyone's life. In the world of globalization, trade and commerce have brought inevitable challenges and opportunities to both the producers and the consumers. The essential commodities are made popular through branding and registered trademarks. Every product in the market has its story which is presented through the advertisement emphasizing the qualities.

For business industry, advertisement is far necessary to promote and sell their products. It is but natural in the competitive world that a product needs an attractive and effective launching. Such launching is done through catchy, attractive, persuasive, practical, persistent, and feasible manner to the customers. In the business world outside, there has been a cut throat competition among the companies to promote, launch, highlight, and advertise their products more consistently and impressively. The market value of any product today is no doubt depends on the advertise of the product and its impression on the customers. The more attractive and innovative the ad is the better is the increase in its number of the customers to buy it.

John F. Kennedy then said, advertisement means, "a salesmanship in print"; now, the definition has got extended in this digital and multimedia era with more powerful means and media for extension and outreach. An advertisement basically tries to invite and connect new customers, increase in the use of products, extending of more facilities to the existing customers. It serves the purpose in offering new customers the comparative qualities than other brands in the market.

In the earlier decades, newspapers or the print media were the common sources of advertisements. Now, the source is shifted to the electronic media such as television, radio, internet, social sites like Facebook, YouTube, email servers, mobile apps etc. These multimedia platforms have become the most common sources of advertisements today.

An advertisement, thus, is a kind of public notice (formally and informally delivered) asking for or offering facilities, services of buying and selling of property, products, goods, merchandise etc.,

There are two major types of advertisements-

- A) Classified
- B) Commercial

Let's study the form and features of classified and commercial advertisements

A) Classified Advertisements

These advertisements normally appear in the columns of newspapers and magazines, pamphlets; they are about sale of property, plots, houses, estates, matrimony, packages etc.

Classified Advertisement are drafted with the following points

- a) It is in factual language, having no designs or any specific layout.
- b) It is written or drafted in a simple, formal and to the point
- c) It is comprehensive in presentation
- d) They are short, having a compact format with word limit up to 50 words
- e) It has proper and suitable headings or the keys line at the top, e.g., For Sale, To Let, SALE etc.
- f) It needs details in points making the message clear
- g) It includes contact address, name and mobile/telephone number/email IDs.
- h) The ads are normally put in the box shape

Types or Kinds of Classified Advertisements

- a. Wanted for accommodation
- b. Educational ads, recruitments, admissions, situation vacant/wanted etc.
- c. Persons, things, valuables lost and found
- d. Matrimonial (bride -bridegroom)
- e. Jobs, placements, offers, services
- f. Property sale, purchase
- g. To Let/ On Hire/For sale
- h. Packages-Travels and Tours, Field trips etc
- i. Tuitions, Classes, Gym etc

Examples of Classified Ads:

Classified Ads in Newspapers Matrimonial Ads in The Times of India

FOR SALE	SITUATION VACANT
<p>Maruti Suzuki Zen is available for sale, 900 Cc, New Tyres, Scratch less body, insured with all required documents, inbuilt music system, run 15000 kms, single handed, mint condition for Rs. 1 lac only, interested buyers may contact Mr. Ravi @ 92xxxxxxx Or meet personally after 5 o'clock in the evening.</p>	<p>Delhi Public School, Panipat requires PGTs, TGTs, PRTs for it upcoming session 2018-19, candidates should have good command on the subject, excellent communication skills, pleasing personality, sanguine approach to teach students, essential qualification required for the post, walk-in-interview on 17th April at 317-R, Model Town, Panipat (Haryana) -123456 Contact : 999xxxxxxx, 932xxxxxxx, 983xxxxxxx</p>

Ad in Newspaper- For Sale Ad related to Jobs/ Vacancy in Jobs

LOST AND FOUND	TOURS AND TRAVELS
<p>Lost my American Tourister Bag while travelling to Jaipur, black coloured bag, contains Driving licence, PAN card, Rs. 3000 cash, head phones and many other important things, if found please contact Mr. Ravi (987xxxxxxx) or submit it to your nearest police station. FOUNDER WILL BE REWARDED WITH RS. 5000</p>	<p>Trivago offers packages to shimla, kullu - manali, jammu & kashmir at very reasonable price, free sight seeing, free pick and drop, stay at 3 star hotel, free car parking space, with many more attractive offers, for more details call 1800 1 4 0 2 3 4 5</p>

Classified ad on Lost and Found things Ad on Tour and Travel packages

B) Commercial Advertisements:

Commercial or Display Advertisements are prepared or drafted for commercial purpose. Commercial advertises are quite common for business industry and other manufacturing units. The purpose of the advertisers is purely of the growth of business in terms of the sale of products at a larger scale. Such advertises are mostly attractive, catchy with pictures, visuals, having punch lines, phrases, short expressions, slogans, etc. These ads require more space and are fully commercial in form and its design.

Following are some of the key features of commercial advertises.

- It has clear and precise details of the product advertised.
- Informal and colloquial use of language
- Use of figurative language especially-alliteration, pun, simile, parallelism, and metaphors
- At bottom or the corners of the box the details such as name, contact number and address of the advertiser or the agency are given.
- It has catchy captions, heading or sub-headings and are made attractive in the background
- Use of unusual or stylish words or crisp sentences
- Language tone appears jocular and much use of grammar abbreviations
- The ads appear in a big box or a square.
- Attractive perks like special offers, discounts are sometimes announced.
- Proper setting up of fonts in different colours and sizes, capitals/small/cursive/bold etc.
- Adding of catchy slogans, witty expressions, cartoons, superhuman pictures or sketches.
- Frequent use of imperatives, select words used which bring ideas to reader's mind.

Types or Kinds of Classified Advertisements

- a. Sale of electronic good/products such as TV, Computer, Mobile Phone, Washing Machine et
- b. Ads of Steel, Cement, building materials
- c. Sale of automobiles like-bikes, cars, and bicycles
- d. Fertilizers and agriculture products
- e. Machines- sewing, auto parts, electronic appliances
- f. Ads on TV, Newspapers about commodities and cosmetics
- g. Milk products, soaps, detergents etc.

Examples of Commercial Advertisements:

Commercial Ad of a steel product with word-play Commercial Ad of a Cement Product: Catchy and proportionate

Advertisement on automobiles- unused products Commercial Ad of a food product with catchy expression

Commercial health product with metaphorical expression Ad of a product with an emotional appeal

Exercises:

1. Draft or prepare classified advertises on the following.

- a) You wish to sale your Swift Desire car 2012 model in good condition
- b) You have lost your bag full of documents and laptop in a bus journey from Jalgaon to Pune
- c) You are a Principal of Aryan Public School, Bhusawal and announces admissions open form Jr.KG to 9th Standard
- d) As a Secretary of Aaradhana Secondary School you wish to invite applications for recruitment of 3 TGT posts on non-grant basis.
- e) You are a bachelor and wish a bride/bridegroom with certain specifications like- education, family background, skills etc.
- f) Jobs available for eligible graduates with desirable salary in Bharat Agro Products, Chalisgaon.
- g) Available for sale a well-furnished, 2 BHK, 7th Floor, Corner Gallery Flat, Near Hinjewadi Bus Stop, Pune.
- h) To let- 1 / 2 rooms, airy, separately attached bathrooms for girl students near Vivekanand Classes, Jalgaon, contact person- Mrs. Mohini Varma- 95XXXXXXXX
- i) Packages available for Travels and Tours/ Field trips with attractive summer offers-Contact- Honey Travels, Nashik

2. Draft or prepare classified advertises on the following products.

- a) One of the brand cars from- e.g. Hyundai, Ford, Maruti, Tata, Toyota etc motors
- b) On the sale of TV or home theatre products, e.g. Samsung, Sony, Panasonic, Videocon, LG, etc.
- c) Biscuits and bakery products
- d) Fast Food of top brands- e.g. Amul, McDonalds, Zomato, Domino's, etc.
- e) Building materials- Steel, Cement, Water Tanks, Flooring/ tiles etc
- f) Cosmetics, soaps, detergents, shampoo, face powder, beauty cream, lip stick etc

References:

1. Kulkarni R.A. A Handbook of Communication Skills in English. Kolhapur: Padre Prakashan, 2001.Print.
  2. Sharma, Sangita and Binod Mishra. Communication Skills for Engineers and Scientists. New Delhi: PHI Learning. 2009.Print.
  3. V.Shyamala, Effective Communication for You. Chennai: Emerald Publishers. 2010.Print.
  4. <https://www.google.com/search?q=examples+of+classified+advertises&client=firefox-a&rls=org.mozilla:en-US:official&channel>
-

UNIT 2. COMPREHENSION AND WRITING SKILLS

I) Summarization

Summarizing is one of the language skills. In today's society it creates a premium place. Summarization means being able to get to the point. There are many examples in daily life, workplaces, family and social life that call for summarizing. Summarizing skill is useful in written as well as spoken form. Business people want to know the "bottom line", doctors must summarize a condition of patient and course of treatment, attorneys can win cases with good summaries, and newscasters summarize the day's events. One appreciates

the friend who gives us a good summary of the movie that one is thinking of watching. Anything in life can be summarized: a class lecture, an essay, a news article, a movie or filmstrip, an historic event, a scientific process, a short story, or even a varsity basketball game.

Summarizing is the skill that requires reprocessing information and expressing it in one's own words. It enhances one's comprehension as it requires active reading and listening. It also leads to long term mastery of information as one goes beyond simply understanding to being able to express that understanding. Summarizing is a technique used to obtain the essential part of an original source.

Features of summarization:

- i. A summary contains only the main and the supporting ideas of a passage, it gives an overview of the complete meaning of the text.
- ii. A summary is always shorter than the original text.
- iii. A summary is an overview, in the reader/listener's words, of the most important information from reading, lectures, or multi-media sources.
- iv. A summary is based primarily on main ideas.
- v. Summary may be used to understand the main points and structure of the author's argument, to convey understanding to others, to present background information quickly, or to refer to another writer's ideas in the course of making one's own statement/s.
- vi. Summarizer looks for the most compact restatement.

Summarizing Skills:

Summarizing requires the application of good, basic writing techniques. In order to write a summary, one must first identify the main ideas. Begin paragraphs with topic sentences and write in complete sentences. Transitional words are useful for connecting ideas in a summary.

A summary is a short retelling of a longer written passage, containing the author's most important ideas. Summarizing helps improve both reading and writing skills. To summarize, read/listen a passage closely, find the main ideas and supporting ideas. Then briefly write down those ideas in a few sentences or a paragraph. If one looks over the whole text too rapidly, however, one may overlook important parts. Good summary writing, therefore, requires careful attention to the meaning and shape of the entire text. To highlight the essentials of another writer's idea rather than to provide a complete and detailed restatement is the purpose of summary writing. A summary will help to understand the major direction, the main points, and the overall shape of the original text. It restates the essence of the original in as few words as possible, but not necessarily in different words. In writing a summary, one must use own words or mark the use of the author's words with quotation marks. In all cases, the summary must be written in readable language that reflects the essential meaning of the original text.

To rewrite a longer piece in short/ summarize, first understand the text. Begin by reading/listening the text carefully, making sure to comprehend the full meaning. If there are words one does not know, look them up. If some sentences are confusing, paraphrase them. Identify the main ideas and determine how the less important material relates to those main ideas. After comprehending the text, decide which parts are to be included in the summary and which are to be left out. Of course, how much material one selects depends on of what length the summary should be and for what purpose the summary is being used. However, unless one has a more specific ratio in mind, try to summarize the text about one-fifth to one-quarter of the length of the original text.

The key to writing an effective summary is combining the material into concise, coherent sentences and paragraphs. If the sentences are carelessly formed, not only will the summary be unreadable, but will also lose the connection among the pieces of information in the summary. On the other hand, carefully written sentences can help to show how the separate facts and ideas fit together to build the meaning of the whole. Thoughtful word choice and sentence structure can help to reduce a summary by half with no loss of information, ideas, or clarity.

In writing a summary, one focuses on the most important statements from the original passage and eliminates the less important material. Three techniques play a vital role in summarizing selection and deletion, note taking, and miniaturizing. These three methods overlap somewhat. A good summary takes into account all three methods, and in practice, people switch back and forth among them.

Step 1- Selection and Deletion:

As a summary moves quickly through the main points of the original, focus on the most important ideas and details and leave out less important material.

To write summary,

- a) Identify important material by underlining, circling, or highlighting it, and can eliminate less important material by deleting it, crossing it out.
- b) Look for key words to identify those that express substantial »»information or make major statements.
- c) Ask, “What is central here? What is the author's specific »»point? What statements draw the whole piece together?”
- d) Cross out digressions, repetitions, nonessential background »»information, extended examples, interest-provoking anecdotes, and other minor supporting details.

Thus, by selection and deletion, make the most important material emerge, and push the less important to the background. This method of choosing material works best where there are direct statements of main ideas, accompanied by much detailed elaboration, wordy examples, digressions, or other clearly less important material.

Step 2- Note Taking:

Taking notes on the key ideas for each of the sections of the original text reveals the logic of ideas in the whole piece and the connections among them. As one writes down the key idea for each paragraph, one will be concerned more with large chunks of meaning than with specific details. When one looks over the notes, may notice that each paragraph has its own meaning, which is related to the meaning of the paragraph before or after it. The whole piece will appear to be a series of ideas, one following another.

Step 3- Miniaturizing:

As one reads the original, pay attention to the various parts of the structure: the order of ideas, their relative lengths, and their relationships. In a relative sense all the parts remain the same; only the scale changes. Notice the shape, flow, and overall impression of the original passage so miniature version of it can be created in summary. As in the note-taking method, one should jot down the main ideas and key statements of the original, but try to keep the size of notes in rough proportion to the size of the original. Follow the logic of one idea flowing from another, and recreate the transitions and structure of the original. When the arrangement, logical development, and balance of parts of the original are important, miniaturizing will help to retain the overall meaning and impression. Generally, this method is most appropriate for more complex and subtly argued originals, whose parts fit together in unusual ways or in ways that are difficult to follow.

Having selected the material to include in summary, decide whether the summary will be informative or descriptive. There are two types of summaries, discussed below.

Informative and Descriptive Summaries:

Informative summaries adopt the tone of the original full text, simply presenting the information it contains in shorter form. Descriptive summaries adopt a more distant perspective, describing the original text rather than directly presenting the information it contains. Note that the informative summary does not mention the author or title of the piece but rather gets right down to the content. Thus, it can present more information, more compactly and more precisely. To convey the content of a source, informative summaries are preferable to descriptive summaries.

On the other hand, descriptive summaries give a more complete picture of the structure of the original. They also establish a certain distance between the writer of the summary and the writer of the original piece. This sense of objectivity is useful whenever the summarized material is to be analyzed, evaluated, or otherwise discussed. For critical or evaluative purposes, descriptive summaries are preferable, hence, descriptive summaries should be used in book reviews, in essays of analysis, and in other essays discussing a text.

Here are some helpful tips in writing a summary:

- a) Read the text carefully until the meaning or main idea of the passage is clear.
- b) Choose material for the summary; include all the important information given in the source text. It is very important that the summary should not misrepresent the author's argument.
- c) Start by finding the main topic of the summary, the main purpose of the author.
- d) Decide whether the summary will be informative or descriptive.
- e) Rewrite the material in concise, coherent sentences and paragraphs. For the purpose, put the original text away to discourage any similarities between the summary and the source.
- f) Use examples when it is really necessary.
- g) Use own words/language.
- h) Be concise. Summary should be an average of 15-20% of the total length of the source text Use only the central points of the source, anything that is not relevant to the main point should not be considered. It helps to use a highlighter or red pen to indicate the most important points of the article.
- i) Edit the summary by deleting extraneous descriptors, details, and examples.
- j) Avoid being repetitive.
- k) Maintain coherence and cohesion in summary.
- l) Combine clauses and understand the different lexical, semantic, and grammar choices.
- m) Avoid personal comments and opinions.
- n) Reread the original work to ensure that you have accurately »»represented the main ideas in summary.

Example - 1

Unfortunately, many people don't take notes effectively. Some try to write down everything a speaker says. They view note taking as a race, pitting their handwriting agility against the speaker's rate of speech. As the speaker starts to talk, the note taker starts to write. But soon the speaker is winning the race. In a desperate effort to keep up, the note taker slips into a scribbled writing style with incomplete sentences and abbreviated words. Even this is not enough. The speaker pulls so far ahead that the note taker can never catch up. Finally, the note taker concedes defeat and spends the rest of the speech grumbling in frustration.

Sample Summary:

Ineffective note taking becomes a problem during a speech. Often it leads to confusion and writing verbatim what the speaker is stating. This may result in a lack of sufficient information recorded on page.

Example - 2

“The Northern Lights”

There are times when the night sky glows with bands of colour. The bands may begin as cloud shapes and then spread into a great arc across the entire sky. They may fall in folds like a curtain drawn across the heavens. The lights usually grow brighter, then suddenly dim. During this time the sky glows with pale yellow, pink, green, violet, blue, and red. These lights are called the Aurora Borealis. Some people call them the Northern Lights. Scientists have been watching them for hundreds of years. They are not quite sure what causes them. In ancient times people were afraid of the Lights. They imagined that they saw fiery dragons in the sky. Some even concluded that the heavens were on fire.

Sample Summary:

The Aurora Borealis, or Northern Lights, are bands of colour in the night sky. Ancient people thought that these lights were dragon on fire, and even modern scientists are not sure what they are.

Example- 3.

“For most people, writing is an extremely difficult task if they are trying to grapple in their language with new ideas and new ways of looking at them. Sitting down to write can be an agonizing experience, which doesn't necessarily get easier with the passage of time and the accumulation of experience. For this reason, you need to reflect upon and analyze your own reactions to the task of writing. That is to say, the task will become more manageable if you learn how to cope with your own particular ways avoiding putting off the moment when you must put pen to paper.”

Sample Summary-

Inexperienced and even skilled writers can feel a great deal of anguish when faced with writing tasks; however, this response can be managed by recognizing and coping with personal avoidance strategies.

II) Reading Comprehension

Reading is a skill which is commonly taken for granted, but the act of reading and properly comprehending a text is a complex and interactive process. It requires several different brain functions to work together. It often aims at finding multiple layers of context and meaning of a text. Even though learning how to properly read and comprehend texts is a complicated process, it is a necessary skill to master, both for work and for pleasure.

Comprehension simply means “understanding”. To comprehend is to understand. It is also known as the “power to understand”. It is a process of accessing the writer or speaker’s thoughts from a written or spoken text. This means, there can be listening comprehension as well as reading comprehension. Nanewotor and Abiona explain comprehension as “the art of reading, understanding, and answering questions on a given passage”. It should be noted that comprehension goes beyond just the ability to answer questions on a spoken or written passage correctly.

Reading comprehension is the understanding of what a particular text means and the ideas the author is attempting to convey, both textual/surface and sub textual/implicit. In order to read and comprehend a text, the reader must understand the literal words of the piece, as well their relationship with one another, the context behind the words, the emotion that language and vocabulary convey. Thus, ‘Comprehension’ is: the ability to process text, understand its meaning, and to integrate it with what the knowledge one already has.

Following are the basic skills required in reading comprehension are

- a) knowing meaning of words,
- b) ability to understand meaning of a word from discourse context,
- c) ability to follow organization of passage and to identify »»antecedents and references in it,
- d) ability to draw inferences from a passage about its contents,

- e) ability to identify the main thought of a passage,
- f) ability to answer questions answered in a passage,
- g) ability to recognize the literary devices or propositional »»structures used in a passage and determine its tone,
- h) to understand the situational mood (agents, objects, temporal and spatial reference points, casual and intentional inflections, etc.) conveyed for assertions, questioning, commanding, refraining etc. and
- i) ability to determine writer's purpose, intent and point of »view, and draw inferences about the writer.

Here, comprehension mainly means 'Reading Comprehension'. In reading comprehension, a text, usually a paragraph (seen or unseen) is given, which is followed by questions. Students are expected to read the passage closely and answer the questions given below the passage. One may follow following stages to start attempting questions based on comprehension:

Do not use 'special' reading techniques. Read with normal speed (neither too slow nor too fast).

- a) Read through the entire passage and the questions before answering questions.
- b) Identify the main idea, topic and supporting details in a passage.
- c) Search for the answers.
- d) Answer the question in own words

There are six major kinds of reading questions given below the passage. Each type of question tests a different skill, hence needs to be attempted accordingly.

- a) Main Idea– Questions that ask for the central thought or significance of the passage.
- b) Specific Details – Questions that asks for explicitly stated ideas.
- c) Drawing Inferences – Questions that ask for a statement's intended meaning.
- d) Tone or Attitude – Questions that test the ability to sense the »»emotional state of the author.
- e) Context Meaning – Questions that ask for the meaning of a »»word depending on the context.
- f) Technique – Questions that ask for the method of organization »»or the writing style of the author.

Specimen of Comprehension:

Passage -1

Opera refers to a dramatic art form, originating in Europe, in which the emotional content is conveyed to the audience as much through music, both vocal and instrumental, as it is through the lyrics. By contrast, in musical theatre an actor's dramatic performance is primary, and the music plays a lesser role. The drama in opera is presented using the primary elements of theatre such as scenery, costumes, and acting. However, the words of the opera, or libretto, are sung rather than spoken. The singers are accompanied by a musical ensemble ranging from a small instrumental ensemble to a full symphonic orchestra.

Questions:

1. What does the opera refer to?

Ans: Opera refers to the dramatic art

2.How the emotional content is conveyed in opera?

Ans: The emotional content is conveyed to the audience as much through music, both vocal and instrumental, as it is through the lyrics.

3.What are the primary elements of the theatre?

Ans: The primary elements of the theatre are scenery, costumes, and acting.

4. What is the difference between theatre and opera?

Ans: The theatre has actor's dramatic performance while an opera is about musical performance.

5. How are the words in opera uttered?

Ans: The words of the opera, or libretto, are sung rather than spoken.

6. Suggest a suitable title to the passage?

Ans: An Opera: A dramatic Art

Exercises for Practice :

Passage-1

Born on Jan 12, 1863 in an affluent Bengali family, Narendra Nathan Datta was a precocious child who was what we call nowadays, an all-rounder, excelling in music, studies and athletics. His father Vishwanath Datta was a well-known attorney. However, he took the spiritual route instead and introduced Hinduism to the world in 1893 when he spoke at the World's Parliament of Religion (probably one of the most epic things any Indian has done abroad!).

The historic speech was given on September 11, 1893 by Swami Vivekananda. Here's the full text of his opening and closing address: Sisters and Brothers of America,

It fills my heart with joy unspeakable to rise in response to the warm and cordial welcome which you have given us. I thank you in the name of the most ancient order of monks in the world; I thank you in the name of the mother of religions, and I thank you in the name of millions and millions of Hindu people of all classes and sects.

My thanks, also, to some of the speakers on this platform who, referring to the delegates from the Orient, have told you that these men from far-off nations may well claim the honor of bearing to different lands the idea of toleration. I am proud to belong to a religion which has taught the world both tolerance and universal acceptance.

We believe not only in universal toleration, but we accept all religions as true. I am proud to belong to a nation which has sheltered the persecuted and the refugees of all religions and all nations of the earth. I am proud to tell you that we have gathered in our bosom the purest remnant of the Israelites, who came to Southern India and took refuge with us in the very year in which their holy temple was shattered to pieces by Roman tyranny. I am proud to belong to the religion which has sheltered and is still fostering the remnant of the grand Zoroastrian nation. I will quote to you, brethren, a few lines from a hymn which I remember to have repeated from my earliest boyhood, which is every day repeated by millions of human beings: "As the different streams having their sources in different paths which men take through different tendencies, various though they appear, crooked or straight, all lead to Thee."

The present convention, which is one of the most august assemblies ever held, is in itself a vindication, a declaration to the world of the wonderful doctrine preached in the Gita: "Whosoever comes to me, through whatsoever form, I reach him; all men are struggling through paths which in the end lead to me." Sectarianism, bigotry, and its horrible descendant, fanaticism, have long possessed this beautiful earth.

Questions:

1. What was Vishwanath Datta's profession?
2. Who spoke at the World's Parliament of Religion?
3. Give the opposite of the word "Occident" from the second passage of the speech.
4. In the phrase: "all lead to Thee", to whom does the word 'Thee' refer?
5. In the phrase: "I am proud to belong to a nation" – what nation is the speaker referring to?
6. Suggest a suitable title to the passage.

Passage -2

"I Have a Dream" is a public speech delivered by American civil rights activist Martin Luther King Jr. during the March on Washington for Jobs and Freedom on August 28, 1963, in which he calls for an end to racism in the United States and called for civil and economic rights. Delivered to over 250,000 civil rights supporters from the steps of the Lincoln Memorial in Washington, D.C., the speech was a defining moment of the civil rights movement.

Beginning with a reference to the Emancipation Proclamation, which freed millions of slaves in 1863, King observes that: "one hundred years later, the Negro still is not free". Toward the end of the speech, King departed from his prepared text for a partly improvised peroration on the theme "I have a dream", prompted by Mahalia Jackson's cry: "Tell them about the dream, Martin!" In this part of the speech, which most excited the listeners and has now become its most famous, King described his dreams of freedom and equality arising from a land of slavery and hatred. Jon Meacham writes that, "With a single phrase, Martin Luther King Jr. joined Jefferson and Lincoln in the ranks of men who've shaped modern America". The speech was ranked the top American speech of the 20th century in a 1999 poll of scholars of public address.

Questions:

1. What issues does Martin Luther King's speech address?
2. What pushes King to speak: "I have a dream"?
3. From the last paragraph, give one word for "to leave"
4. What is the name of Martin Luther King's famous speech.
5. In front of whom does King speak?

Passage- 3

The art of academic writing is not easy to master. It is a formal skill, which requires precision and accuracy, and is perfected by continuous and dedicated practice. Academic writing is the skillful exposition and explanation of an argument, which the writer has carefully researched and developed over a sustained period of time. It is a time-consuming activity and demands patience and perseverance. But the joy of reading and sharing with others, one's succinctly composed piece of argument, is incomparable.

Before beginning to write, the writer must ask himself a few questions – Why am I writing? What is it that I intend to share with others? What purpose will my writing serve? Have I read enough about the topic or theme about which I am going to write? If one is hesitant to answer even one of the aforementioned questions, one better not write at all! Because academic writing is a serious activity – it makes one part of a shared community of readers and writers who wish to disseminate and learn from well-argued pieces of writing.

The structure of an argumentative essay should take the form of – Introduction (which should be around ten percent of the entire essay), Body (it should constitute eighty percent of the piece) and the Conclusion (again, ten per cent of the essay). The introduction should function as the hook which draws the reader in and holds his attention, the body should include cogent and coherently linked paragraphs and the conclusion should re-state the argument and offer a substantial ending to the piece.

Questions:

1. What is academic writing?
2. Why is reading an important part of writing?
3. Why should one ask oneself the questions mentioned in the second passage?
4. What are the components of the structure of an argumentative essay?
5. What should the end give?

III. Expansion of Idea

Introduction-

Ideas are the production of human mind. However, these ideas are not always personal. In the course of life experiences motivate and inspire a human being in order to understand the meaning of life and how to live life. In this sense, idea is the essence of wisdom, experience of life and understanding of people. Our wise forefathers have presented their wisdom in the form of proverbs which carry on the same for next generations.

Need of expansion of idea-

We need expansion of idea to expose the thoughts, principle, wisdom, worldly cleverness connotated through it. Expansion of idea is necessary to inculcate and disseminate the age-old knowledge and wisdom to the younger generation can internalize it and lead quality life. Expansion of idea is also essential for inculcating values in the readers. Moreover, the activity of expansion of idea invites a person to think. This thinking is not singular or limited as such. Rather it gives practice of imagining the idea as creative and critical level as well as philosophical and material level.

Qualities required for expansion of idea-

As it is mentioned above, idea expansion is not merely an activity of writing creatively, it is basically an activity of thinking creatively. Ideas that have been being told to us are coined by our predecessors and contemporary thinkers. Although the ideas are based on some ancient thoughts, containing the experiences of a particular time and manner of a particular region, they need to be understood in universal context. Therefore, for expansion of idea thinking critically and writing creatively is the primary requirement. Expansion of idea also needs practice of using precise language and appropriate words because unlike essay writing, expansion of idea is very precise, brief, clear and coherent writing. The writer expanding idea has to avoid digression, loose sentence structures and irrelevant matter. Just as a proverb or an idea is condensed and concentrated in its form, the expansion of it too needs to be precise and coherent to achieve its impact on the mind of readers.

Stages in expansion of idea-

For expanding idea or proverb, one can follow the given stages-

1. Try to understand the meaning of a proverb or an idea to be expanded-

For instance, 'All that glitters is not gold'. This proverb does not talk about precious metal, gold. Rather it talks about pretensions that always attract people. If one gets the correct meaning of the idea, one can think over it in proper direction and can expand it effectively. Very often, the meaning of an idea or a proverb needs reading between the line, the hidden meaning needs to be focused at.

2. Supernumerary meaning of idea-

The very activity of expansion of idea demands explaining the hidden meaning of the idea in the writer's words. Therefore, the one who is expanding the idea, has to use his/her words. This substitution of meaning can be in the form of explanation, elaboration of the idea but it is to be done in equally concentrated form. For instance, 'A stitch in time saves nine' is highly symbolic idea. The writer will first explain the meaning of this idea and will use examples to elaborate on it.

3. Use of illustration, anecdote, example, story etc.-

Giving explanation of an idea may not communicate the idea to a reader effectively and completely. The writer has to give an example or convey a story to expose the idea in detail. For example, 'Nature, the best teacher'. Along with discussion of Nature, if the writer sights few examples of Nature's generosity to man, the idea could be better understood by the readers.

4. Summing up/ concluding the idea-

After explaining, illustrating the idea, the writer needs to sum it up by relating it to contemporary times and issues so that the readers will find it relevant. For example, 'cleanliness is next to Godliness'. The writer of this idea can sum up the explanation in context of present Corona situation saying that cleanliness is need of the time and if illustrated in the context of daily healthy practises, is appeals to lay man effectively.

5. Idea needs to be related to contemporary situation at universal level-

Most of the ideas and proverbs have universal significance and this universality has the frill of time element. Proverbs or ideas, being the core wisdom of life, go beyond the boundaries of time and geographical borders. Therefore, while explaining the ideas, a writer needs to be creative and thoughtful. His creativity will help him to perceive the idea at individual level and present it at universal level. For instance, 'cut your coat according to your cloth' will not be delimited only to those who wear coat. Rather it will be applicable to all those who wear clothes. The writer will try to explain that literal meaning will not be the only meaning here. Here the word 'cloth' is highly symbolic. It does not denote the object 'cloth'. At broader level, it denotes- try to live according to your condition.

Format for expansion of idea-

Expansion of idea being creative and reflective activity, does not follow any strict format or pattern as such. But following can be structure for expansion of idea-

1. Elaboration/ Explanation/ Illustration of the idea should not exceed than 250-300 words
2. The development of expansion should be- explanation of the hidden meaning of the proverb/idea, illustration through anecdote, example, short story etc. Its contemporary relevance/ significance and summing up.
3. No need of division in sub topics
4. A continuous write up in paragraph form is sufficient
5. The idea/ proverb expanded in the write up will itself be the title of the paragraph.

Expansion of idea- Specimen

Health is Wealth

Wealth is counted in terms of money, assets and valuable objects. Since the day we aspire to live happy life, we think wealth as the only medium of bringing happiness in life. We make all efforts to earn more and more money assuming that all happiness and amenities of life could be bought with the help of money. We do all efforts to utilize our time in earning money by putting at stake even our health. For example, we skip food while chasing our work, eat fast food to save time, do late night work, skip exercise, have excessive intake of tea and coffee etc. such practices affect our health and we have to face many health problems. Although we have lot of money, we realize that we cannot buy health by spending money. Then we realize that health is real wealth. People recklessly run after riches in life and fail to realize what they earn and what they lose in the course of time. In the cutthroat competition of earning material wealth, people neglect natural wealth of health conferred on man by nature. We usually overburden ourselves with the feeling that money is the only confidence we need in the situation of crisis. We conveniently forget the knowledge given to us during school days- 'health is wealth', 'healthy body possesses healthy mind', 'health is lost everything is lost'. One can buy pain killers with money, but one cannot remove pain from body, one can buy sedatives with the help of money but one cannot buy peace of mind. To enjoy all this, we need healthy body. Therefore, health is real wealth. Healthy practices keep our physical health and mental health safe because mental health is equally important for enjoying physical health. In the present Corona crisis, we have once again realized that health is real wealth.

Exercises –

Expand the following ideas in your own words

1. Honesty is the best policy
2. Knowledge is power
3. Experience is the best teacher
4. An apple a day keeps the doctor away
5. Manners maketh a man
6. Cut your coat according to your cloth
7. One good turn deserves another
8. As you sow, so shall you reap
9. Success is not built in a day
10. All that glitters is not gold
11. Rome is not built in a day
12. A little learning is a dangerous thing
13. Example is better than precept
14. A friend in need is a friend indeed
15. Slow and steady wins the race
16. A stitch in a time saves nine
17. Action speaks louder than words
18. Practice makes man perfect
19. God helps those who help themselves
20. Nature, the best teacher
21. Laughter is the best medicine
22. The fruits of labour are sweeter than the gifts of fortune
23. Work is worship
24. Justice delayed is justice denied
25. A clumsy workman blames his tools.

IV-Story Building

It is said that one who wants to be a good communicator must be a good story teller. Writing story is a creative art. One can achieve it by practicing it. To write a story in initial phase on the basis of pure imagination is not an easy task. The writing exercise story building helps a learner slowly and gradually improves the writing skills.

The general idea of story building is known to all, that one has to use the points provided for the story or just to link the given lines with the fillers like conjunctions, articles, prepositions and linking phrases. One must keep in mind that doing so at high school level is fine but at the higher level of education one has to show variety of writing skills while linking to provided material. Only linking is not enough rather adding life to the given stuff is essential. For that the story builder has to follow certain framework like proper start a smooth flow in between and apt ending of the story.

Following techniques are helpful while building a story:

1) Opening of Story: Not necessary one should open with a provided line or point. One can use one's imagination and can give interesting opening to the story, which will hold the reader and compel him to read the story.

2) Second Opener: As in cricket both the opening batsmen are important, the second opener in the story is also important. It can be the progressive plot of the story or an introduction to the leading character and some of his features as a character.

3) Straight forward / Flashback technique: The writer of the story can write in a straight forward way if the given points need a sequence to be followed or else the writer can go for flashback technique which creates more interest in the minds of the readers.

4) Curiosity building: To hold the audience throughout a story, an element of curiosity can be added which will work as a climax element and keep the audience in the story.

5) Apt Ending: Ending of the story should be apt and convincing. If the writer has good command over the language and its various assets as figures of Speech, proverbs, famous quotations and line of a poems it can be used if applicable and suitable to the end.

Example Specimen-1

Build a story with the help of the following points:

Matthews-----Student-----final year-----lack of time management-----no punctuality----- always late to class----- misses first lecture----- scolded by everyone-----pampered child----- arguments with parents----- friends irritated ----- suggestion----- no change ----- accepted as attitude----- final exams----- late as always ----- bike fails----- no bus-----no help----- reaches late----- not allowed----- cries----- year wasted.

A Habit

There was a boy named Matthews. He was a tall young and handsome young man of 20s. He was the student of final year commerce. He had many positive sides in his personality except one loophole and that was his low skills in time management. He had no punctuality in his behaviours. He used to get late for every meeting, party and function. He was always late for the classes and missing the first lecture every day in college was his identity. Everyone in the college scolded him for that. As he was the pampered child he always had arguments with the parents who too scolded him for his delay in everything. All his best friends were also irritated with his behaviour. Everyone gave him good suggestions but there was no change in his behaviour. Matthews nowhere felt it wrong because he had accepted it as his attitude. It was the month of April and Matthews had his final exams, as always he woke up late and got late for the departure shortly he found that his bike has a problem and he left it his bike on the road. He waited for a bus there but as he took a short cut due to delay there was no bus or other vehicle available to travel. There was no one to help him, he felt like crying and started running madly. To his relief, he heard a sound of bike and requested a lift. All this mess took almost an hour and he reached late for the exam and not allowed for the exam. It was his final year and there was no option of ATKT or carry forward and he realized with the tearful eyes that he has lost one year due to his own mistake.

Example Specimen-2

Build a story with the help of the following points:

Time of Covid-19-----all the world-----guidelines-----safety precautions----- James-----casual approach ----- athlete-----overconfidence----- no care----- symptoms----- ignorance----- severe breathing problem----- admitted-----family suffers----- all positive----- month-----things normal-----loses savings----- repentance.

Confidence Vs. Overconfidence

It was the time of Covid-19 and all over the world, everyone was suffering for it directly and indirectly. Those who got the disease suffered directly and the remaining suffered from its fear. The World Health Organization gave guidelines timely to control it. People all over the globe followed the safety precautions. James was aware of all these happenings around him. Unlike others, he was very much calm and relaxed. There was no sign of fear on his face, he had a casual approach towards the virus, as he was an athlete he had confidence that he can beat the virus as he is a sportsman and has good immunity power. All these notions of James made him overconfident so he took no care while going in public.

One day he had a fever and throat pain but he ignored saying it as just a viral fever. After ignoring it for five days he felt a severe problem in breathing and finally got admitted in the hospital. As most of the hospitals were already full with the patients he had to manage a bed in a multispecialty hospital. Along with him his all family members got the positive report and admitted with him. It took almost a month to overcome the virus and back to life. Everyone came home with a healthy life but the hospital bills took all the savings of the family. James looked at the bank passbook with no amount in it and repentance in his eyes.

Exercises:

Build a story with the help of provided points and give a suitable title.

Q.1) Small Village-----all farmers---- hardworking----happy----learned man from city -----
-scheme to be rich-----money double in a month-----Shankar a brilliant farmer-----doubts
the scheme-----alerts others-----few greedy farmers-----oppose----man convinces -----fake
news-----all invest -----man disappears----all shocked-----cry in grief-----Shankar guides all-
oath not to fall for shortcut----start with hope.

Q.2) New construction ---biggest shopping complex-----James a new engineer----happy
for first contract-----no experience----gets offer of commission -----forgets his duties----
enjoys ---poor material ---more commission---building collapse---many injured ---James
arrested----loses career.

Q.3) Salesman -----colonies -----full day-----no sell ----banned in most colonies-----
frustrated---sits under tree---watches street stalls -----changes the techniques-----doubles
the prize ---50 % off---crowded---finishes before evening----happily returns.

Q4) Rajan school boy----parents only son-----everyday pocket money-----no tiffin -----only
fast-food---show off -----famous in school-----cold drink boy-----one day perspiration-----
clinic---diabetes-----loses freedom to eat----famous for diabetes now.

Q5) Saloni-----ambitious -----comparative nature---carving for beauty and praise-----
friends marriage-----all gather----beauty-parlor-----all make-up-----Saloni twice facial----
-beautician denies-----argues----tells side effects-----Saloni adamant-----does twice----next
day -----reaction pimple -----attends with scarf on face---all laugh.

V) Report Writing

Like many words in English, the report word is derived from the Latin word 'reportare'. It aptly tells that re- means back and portage- means to carry the meaning. It is a document which is systematically written information of a process, project, condition, results etc. It gives us facts in a logical sequence. A good report contains

- a. Facts
- b. Method of its collection
- c. How they are relevant
- d. Conclusions
- e. Suggestions or recommendation

Objectives of Report writing

- a. To maintain the record of a work
- b. To get information about a certain situation
- c. To share novel ideas and thoughts

- d. To provide information to the supreme authority.
- e. Sources of the information

As mentioned above, the report is a factual document based on the facts so the collection of the data must be proper and it should be collected from the proper methodology. The methods of the data collection may vary as per its type and to whom it is presented. There are some majorly used methods to collect the data they are as follows: -

- a. First-hand findings/ observations
- b. Authentic information (printed material e.g. books)
- c. Audio-Visual Aids (e.g. Images, Videos, Animations, Maps, Charts, Tables etc.)
- d. Questionnaire (Interviewing the sample i.e. peoples who may provide the information)

Methods of using the Data

Once the information is collected the report maker has to follow certain steps to process the data and to use it for the report.

- a. Aptness and authenticity of the collected data
- b. Relativity to the subject of the report
- c. Lucidity (simplicity and to the point) maintained for the readers.

Formal Structure of a report

Any formal report must be written in a logical flow and it should answer all the possible questions in the mind of the readers. The general structure of a formal report is as below.

- a) Title Page
- b) Index / Table of Content
- c) Introduction / Brief summary (what is the report about)
- d) Research outcome / Findings
- e) Conclusion
- f) Suggestions / Recommendations
- g) Sources / References

Along with this regular framework of the report some reports may contain Covering letter and some enclosures as per the requirement.

Types of Report

As we have seen report means to carry back the information, it has many types as per the various objectives and context where the report is being presented. We have two major types of report that is oral report and written report, but as the oral report cannot be reproduced similarly it is not used for formal reporting. Written report has many types as

- a) Investigative report
- b) Recommendation report
- c) Progress report
- d) Technical Reports
- e) Lab Reports
- f) Research Reports
- g) Visit Reports, etc.

In short to write a formal report one must remember to be straight forward, simple, to the point and objective in tone.

Examples of Report:

News Report:

One of the mostly written and read report is news report though it is named only as NEWS. It is a kind of a written report. It systematically gives us information about certain incident,

accident or events around us. Title plays an important role in news report, it is expected to be catchy and to the theme of news story.

Example:

50th Annual function of Shree Ganesh Institute Held

Reporter,

Modern Town Aug10: The annual function of the Shree Ganesh Institute was held on Thursday August 10 in the Seminar hall of the institute. Moreover 50 students who shined in the various areas of the academics were felicitated on this occasion. The prizes were distributed in the presence of District Collector Mr. Shankar Alapati and the trustee members.

Mr. Collector guided the students with his motivational speech stated the importance of extra-curricular and co-curricular activities along with the academics. He further urged the non-achievers that they should not feel low rather they should take more efforts and imagine themselves on the dice next year. The principal of the college Mr. Kartik Swami Extended vote of thanks and congratulated the winners. All the teaching and non-teaching faculty members took efforts for the success of the program.

Example of Informative report:

**Less Attendance in Online Learning
With Reference to Tribal Area**

August 2020

Index

S.N.	Title	Page No.
1	COVID Emergence	
2	Effect of Lockdown on Education Sector	
3	The need for Online Education	
4	Practical Application	
5	Barriers Occurred	
6	Conclusion	
7	Recommendations	

1) COVID Emergence:

The novel coronavirus changed the calculations of the whole world. As it has become a part of human life one has to learn living with its existence. Initially, the online platform of learning was for time being but later on, it become the need of the time. As the Education sector can be included in the basic needs of human beings along with the other emergency services it made its way continuous through this pandemic.

2) Effect of Lockdown on Education Sector:

The education sector got affected badly in the lockdown. The first lockdown was the period when everywhere there was the time of final exams or academic year-end. Initially use of the online platform was slow due to less application but later on, with the help of many online platforms the education sector took speed and every figure in this field got involved in it.

3) The need for Online Education:

As mentioned above the Education sector is one of the basic sectors that fulfills the needs of the career aspirants. Especially the final year students are those who got affected badly due to Covid-19. To avoid the academic and educational loss the use of online education is unavoidable.

4) Practical Application: Whenever the new things are decided or planned out there are two things involved in it the first is its planning and the second is its application. The application

of the online platform for the teaching-learning process is observed of a particular area so to limit a sample (users) and to get specific users and specific survey and result.

The sample for this survey was limited up to Nanobarn district which is a tribal area. Moreover, 50 teachers and 500 students were interviewed with the help of Google forms. The sample underwent some 25 questions and the practical application of online learning is observed. Most of the samples even faced problems while filling up the google forms show the practical scenario of the online platform.

5) Barriers Occurred: After analyzing the collected questionnaire few common barriers are observed which major hurdles are in the online platform. The basic problem occurs of the network issue, as it's a tribal area network connectivity is the most basic and valid reason behind less attendance in online classes. Secondly, the economic barrier which is the second most reason behind it, as most of the students are from the economical background and most of them are from the labour class, for them the daily bread and butter is the first priority. As everything is shut in lockdown there is a real-life issue of money. The last barrier observed is less attention due to virtual control of a teacher, as the teacher is not actually in front of the students it's difficult to have control over the teachers.

6) Conclusion: a conclusion is made after understanding the barriers. While applying the online teaching-learning platform in the tribal area the geographical, economic and social background should be taken into account to overcome the barriers.

7) Recommendations: The attendance can be improved with the application of certain training programs for using the online platform. Using the platforms which will consume fewer data and hence can be used with minimum expense. If possible a data plan can be donated to a group of students who are from the poor strata of the society. Teachers can ask questions in-between so to hold the attention of the students.

Exercises

Questions for Report Writing

- 1) You are the secretary of your college social club. A team of few students with you have visited a Labor colony where the residents have gone through a huge loss in the time of the pandemic. Your club has helped them with some grocery and safety aids. Write a report on this social activity in about 200- 250 words.
- 2) Annual function of your college has recently over. As a student cultural representative write a brief report on various activities and cultural programs conducted in it
- 3) You have visited a historical place in your college trip. Write a report on various observations made by you and give a conclusion on the importance of the historical visit.
- 4) As a local news reporter write a news report on, how people are breaking the rules of social distancing in your area and ignorance to the masks and hygiene.
- 5) Your college has recently finished the 3 days NSS camp. As a student representative write a brief report on various activities done in it. You are supposed to submit this report to the Student welfare department of the college.

VI)Punctuation Marks in English

Punctuations are very important in the written form of the communication. It helps a reader to distinguish between different ideas put together in a sentence or paragraph. The common punctuation marks in English are: capital letters, full stops, question marks, commas, colons and semi-colons, exclamation marks and quotation marks. In oral communication the communicator can make the difference through his paralinguistic by

using proper pitch, tone, accent, rising and falling tone but in case of written communication punctuations are essential to deliver a message in proper way.

Definition:

Punctuation marks are necessary symbols in a language to accent, emphasize, focus, mark or stress our written speech; that is, our writings. Punctuation marks show where our expressions start and where they stop, give space for clarity and understanding in our writings; so that, they make sentences clearer and more understandable to the reader.

Following are the Punctuation Marks and Symbols

1. **Apostrophe (')**-An apostrophe shows that a letter (or letters) has been omitted from a word in a smaller and it is used to make a noun possessive.
2. **Colon (:)** A colon gives information that comes after it and tells the reader that something is coming.
3. **Comma (,)** the comma joins different ideas in a sentence or separates items in a series.
4. **Ellipsis (...)** The ellipsis, a series of three dots, shows that something has been removed, pause or an unfinished sentence.
5. **Em dash (—)** Shows a big pause or emphasizes the end of a sentence.
6. **En dash (–)** Shows a range of numbers of a period of time with numerals.
7. **Exclamation Mark (!)** Shows strong emphasis or strong emotion, rarely used in formal writing.
8. **Full Stop or Period (.)** It shows the end of a sentence, an abbreviation.
9. **Hyphen (-)** The most common use of the hyphen is to form compound words, words that are made up of more than one word, it is often used after the prefix of a word Sometimes this occurs when two words are put together to serve as an adjective.
10. **Quotations or Inverted Commas (“----”)** Used when the words are directly quoted.
11. **Parentheses, Braces or Square Brackets(( ) { } [ ])** Shows that the material inside the parentheses is less important than the main part of the sentence. One can replace them with commas, but parentheses make the material less important.
12. **Question Mark (?)** Shows that a question is being asked, that the speaker or writer is seeking an answer to something.
13. **Semicolon (;)** Connects two complete sentences that are related.

Examples of Punctuation Marks

Punctuate the following sentences correctly and rewrite them.

- 1) He won at District, State, National Level.

Ans: He won at District, State, **and** National Level.

2) Would you like to have tea with me!!

Ans: Would you like to have tea with me?

3) At the right side there is a Boys hostel and at the left Girls hostel.

Ans: At the right side there is a Boys' hostel and at the left Girls' hostel.

4) You have two options right now train or bus

Ans: You have two options right now: train or bus

5) This place is called Marvel-Mountain

Ans: This place is called "Marvel-Mountain."

Exercises:

Punctuate the following sentences.

- a. Oh my God said the man in trouble
- b. How are you what is your plan today
- c. Honey said give me my book back
- d. The servant said to master I have done the work in two hours
- e. Mahatma Gandhi wrote his autobiography the story of my experiments with truth.
- f. She has studied maths science and English.
- g. The post office was to the left of the electricity department.

-----XXXXX-----

॥ अंतरी पेटवू ज्ञान ज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव
स्नातकोत्तर स्तर (एम.ए.) हिन्दी महाविद्यालयीन पाठ्यक्रम

प्रथम एवं द्वितीय वर्ष

प्रथम वर्ष प्रारंभ जून 2021-2022
द्वितीय वर्ष प्रारंभ जून 2022-23

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus under CBCS for M. A. (Hindi) College
Syllabus Structure (w. e. f. 2021-22)
Semester I

Course Code	Course Type	Title of the Course	Contact hours/week			Distribution of Marks for Examination						Credits
						Internal		External		Total		
			Th	Pr	Total	Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
PG- HIN -101	Core	कथा साहित्य (कहानी एवं उपन्यास)	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -102	Core	आदिकालीन एवं मध्यकालीन काव्यधारा	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -103	Core	भारतीय साहित्यशास्त्र तथा आलोचना	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -104 (A)	Skill Based / Elective	अनुवाद सिद्धांत एवं व्यवहार	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -104 (B)		वैकल्पिक भारतीय साहित्य	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG-AC- 101	Audit Course	Practicing Cleanliness	--	02	02	--	100	--	--	100	100	02

Workload of Sem. I = 22 Lectures per wee

Semester II

Course Code	Course Type	Title of the Course	Contact hours/week			Distribution of Marks for Examination						Credits
						Internal		External		Total		
			Th	Pr	Total	Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
PG- HIN -201	Core	कथेत्तर साहित्य (निबंध और व्यंग्य)	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -202	Core	विमर्शमूलक साहित्य (दलित एवं आदिवासी विमर्श)	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -203	Core	पाश्चात्य साहित्यशास्त्र तथा विविध वाद	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -204 (A)	Skill Based / Elective	पत्रकारिता एवं वेब पत्रकारिता वैकल्पिक	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -204 (B)		तुलनात्मक साहित्य	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG-AC 201/202/203/204	Audit Course	Choose one out of four (AC-201/202/203/204) (Personality & Cultural Development Related)	02	--	02	100	--	--	--	100	--	02

Workload of Sem. II= 22 Lectures per week

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
Syllabus under CBCS for M. A. (Hindi) College
Syllabus Structure (w. e. f. 2022-23)
Semester III

Course Code	Course Type	Title of the Course	Contact hours/week			Distribution of Marks for Examination						Credits
						Internal		External		Total		
			Th	Pr	Total	Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
PG- HIN -301	Core	आधुनिक काव्य (महाकाव्य और खण्डकाव्य)	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -302	Core	हिन्दी भाषा तथा भाषा विज्ञान	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -303	Core	हिंदी साहित्य का इतिहास (आदिकाल,मध्यकाल और रीतिकाल)	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -304 (A)	Skill Based / Elective	भाषा प्रायोगिक वैकल्पिक	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -304 (B)		लोक साहित्य	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG-HIN-AC-301	Audit Course	Choose one out of four (AC-301/302/303/304) (Technology + Value added course)	02	--	02	100	--	--	--	100	--	02

PG-HIN-AC-301 सर्जनात्मक लेखन (Creative Writing)

Workload of Sem. III= 22 Lectures per week

Semester IV

Course Code	Course Type	Title of the Course	Contact hours/week			Distribution of Marks for Examination						Credits
						Internal		External		Total		
			Th	Pr	Total	Th	Pr	Th	Pr	Th	Pr	
PG- HIN -401	Core	आधुनिक काव्य (लंबी कविता और गज़ल)	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -402	Core	अनुसंधान प्रविधि एवं प्रक्रिया	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -403	Core	हिंदी साहित्य का इतिहास (आधुनिक काल)	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -404 (A)	Skill Based / Elective	विशेष साहित्यकार शंकर पुणतांबेकर	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG- HIN -404 (B)		वैकल्पिक मोहन राकेश	04	--	04	40	--	60	--	100	--	04
PG-HIN-AC-401	Audit Course	Choose one out of four (AC-401/402/403/405) (Professional & Social + Value added course)	02	--	02	100	--	--	--	100	--	02

PG-HIN- AC-401 हिन्दी कम्प्युटींग

Workload of Sem. IV= 22 Lectures per week

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ❖ छात्रों में मानवीय मूल्य एवं संवेदना, सामाजिक समरसता और सौहार्द, राष्ट्रीय एवं सांस्कृतिक एकात्मकता आदि को विकसित करने हेतु हिंदी साहित्य की स्तरीय एवं कालजयी साहित्यिक रचनाओं का पाठ्यक्रम में समावेश कर छात्रों को उनसे अवगत कराना ।
- ❖ छात्रों को हिंदी भाषा ,भाषा विज्ञान ,भारतीय एवं पाश्चात्य साहित्यशास्त्र तथा आलोचना,सर्जनात्मक साहित्य तथा लोक साहित्य ,भारतीय साहित्य,तुलनात्मक साहित्य के विभिन्न प्रकारों एवं साहित्य की भिन्न-भिन्न विधाओं से परिचित करवाना ।
- ❖ छात्रों में रोजगार की दृष्टि से विविध कौशल को विकसित करने हेतु उन्हें हिंदी,पत्रकारिता, वेब पत्रकारिता,साहित्य जगत के साथ-साथ भाषा प्राद्योगिकी,अनूदित साहित्य जैसे विषयों की जानकारी देना ।
- ❖ छात्रों में अनुसंधान कौशल को विकसित करने हेतु समुह चर्चा,सर्वेक्षण,प्रकल्प लेखन एवं प्रस्तुतीकरण जैसी गतिविधियों का पाठ्यक्रम में अंतर्भाव किया गया है ।
- ❖ छात्रों में अनुसंधान वृत्ति को विकसित करने हेतु उन्हें अनुसंधान प्रविधि एवं प्रक्रिया की जानकारी देने के साथ-साथ चतुर्थ सत्र में अंतर्गत मूल्यांकन हेतु निर्धारित 40 अंक के अंतर्गत प्रकल्प लेखन भी रखा गया है ।
- ❖ छात्रों में विविध कौशल को विकसित करने हेतु हिंदी कम्प्यूटिंग,सर्जनात्मक लेखन,अनूदित साहित्य जैसे प्रश्नपत्रों को पाठ्यक्रम में रखा गया है ।

पाठ्यक्रम से संबंधित महत्वपूर्ण सूचनाएँ :

- प्रस्तुत पाठ्यक्रम की अवधि तीन वर्ष तक रहेगी और स्नातकोत्तर कक्षा (एम.ए.) हिन्दी का पाठ्यक्रम कुल 72 क्रेडिट का है ।
- प्रथम वर्ष (सत्र-Iऔर सत्र-II) के लिए पाठ्यक्रम का प्रारंभ जून 2021-22 से तो द्वितीय वर्ष (सत्र -III और सत्र-IV) के लिए पाठ्यक्रम का प्रारंभ जून 2022 -23 से होगा ।
- प्रत्येक प्रश्नपत्र के लिए 04 क्रेडिट और 60 तासिकाएँ निर्धारित है ।
- प्रत्येक सत्र में प्रथम 03 प्रश्नपत्र (Core Paper) अनिवार्य रहेंगे और चतुर्थ प्रश्नपत्र के लिए दो विकल्प दिए गए हैं, जिनमें से किसी एक का चयन छात्रों को करना होगा । छात्रों की उपलब्धता के अनुसार दोनों वैकल्पिक प्रश्नपत्रों को समांतर चलाया जा सकता है ।
- उपर्युक्त चार प्रश्नपत्रों के अतिरिक्त छात्रों को प्रत्येक सत्र में विश्वविद्यालय द्वारा निर्धारित एक ऑडिट कोर्स पूर्ण करना अनिवार्य रहेगा ।
- सत्र के अंत में प्रत्येक प्रश्नपत्र की 60 अंकों की अंतिम परीक्षा होगी और चालीस 40 अंक अंतर्गत मूल्यांकन हेतु निर्धारित है । अंतर्गत मूल्यांकन हेतु निर्धारित चालीस (40) अंकों का विभाजन निम्न प्रकार से होगा :

अंतर्गत परीक्षा	घटक परीक्षा (Internal Test)	20
	सेमिनार	15
मूल्यांकन	नियमित उपस्थिति	05
	कुल अंक	40

- ❖ सूचना : अपवाद केवल चतुर्थ सत्र का HIN 402 अनुसंधान प्रविधि का प्रश्नपत्र रहेगा जिसमें अंतर्गत अंक हेतु छात्रों से अनुसंधान विषय से संबंधित एक प्रकल्प लेखन या दो शोध निबंध लिखकर लेना अनिवार्य है ।
- ❖ सत्रांत परीक्षा 60 अंकों की होगी जिसका स्वरूप निम्न प्रकार से रहेगा :

प्रश्न क्रमांक	प्रश्न का स्वरूप	अंक विभाजन
प्रश्न क्रमांक – 01 से 04	प्रत्येक इकाई पर अंतर्गत विकल्प के साथ एक दीर्घोत्तरीय प्रश्न पूछा जाएगा ।	04 X 12= 48
प्रश्न क्रमांक - 05	ससंदर्भ / टिप्पणियाँ लिखिए (चार में दो) जिन प्रश्नपत्रों में साहित्य कृतियाँ लगाई गई हैं उनके चारों ससंदर्भ अंतर्गत विकल्प के साथ साहित्य कृतियाँ पर होंगे और जहाँ साहित्य कृतियाँ नहीं है वहाँ प्रत्येक इकाई पर एक-एक ,ऐसी चार टिप्पणीयाँ पूछी जाए ।	02 X 06=12
	कुल अंक	60

- ❖ ऑडिट कोर्स की अंतिम सौ गुणों की प्रात्यक्षिक/सत्रांत परीक्षा महाविद्यालय के स्तर पर ही संपन्न होगी । संबंधित विषयों के प्रश्नपत्र का स्वरूप विषय से संबंधित आचार्य सुनिश्चित करेंगे । ऑडिट कोर्स पाठ्यक्रम की अंतिम परीक्षा में उत्तीर्ण होना अनिवार्य रहेगा परंतु इस परीक्षा में प्राप्त गुण स्नातक पदवी के अंतिम गुणपत्रक CGPA में नहीं जोड़े जायेंगे, केवल ग्रेड दिया जायेगा ।
- ❖ विश्वविद्यालय द्वारा समय-समय पर किए जाने वाले बदलावों के अनुसार परीक्षा पध्दति तथा प्रश्नपत्र के स्वरूप में बदलाव किया जाएगा ।

एम.ए. हिंदी प्रथम वर्ष
प्रथम सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG -HIN-101 हिंदी कहानी और उपन्यास

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- कहानी विधा से छात्रों को परिचित कराना ।
- हिंदी साहित्य की श्रेष्ठ कहानीकारों की कहानियों से अवगत कराना ।
- हिंदी की श्रेष्ठ कहानियों के माध्यम से छात्रों के व्यक्तित्व का विकास करना ।
- हिंदी कहानियों के माध्यम से छात्रों में सामाजिक संवेदनशीलता, राष्ट्रीय एकात्मता, सामाजिक समरसता आदि मूल्यों को संवर्धित करना ।

इकाई - I कहानी विधा :

- परिभाषा ,स्वरूप और मानदण्ड
- हिंदी कहानी विधा के उद्भव एवं विकास का सामान्य परिचय
- हिंदी के प्रमुख कहानीकार तथा उनका सामान्य परिचय
- हिंदी कहानी और प्रमुख कहानी आंदोलन सामान्य परिचय ।

इकाई - II कहानी विधा -प्रतिनिधिक हिंदी कहानियाँ

- दुलाईवाली - राजेन्द्रबाला घोष (बंग महिला)
- राही - सुभद्राकुमारी चौहान
- ईदगाह -प्रेमचंद
- उसने कहा था - चन्द्रधर शर्मा 'गुलेरी'
- गूँगे- रांगेय राघव
- सफदर - राहुल सांकृत्यायन
- चीफ की दावत - भीष्म साहनी
- तीसरी कसम -फणीश्वरनाथ रेणु
- सिक्का बदल गया - कृष्णा सोबती
- परिंदे - निर्मल वर्मा

इकाई - III उपन्यास विधा :

- परिभाषा ,स्वरूप और मानदण्ड ,
- उपन्यास विधा के उद्भव एवं विकास का सामान्य परिचय,
- हिंदी के प्रमुख उपन्यासकार तथा उनका सामान्य परिचय,
- हिंदी उपन्यासों की विविध धाराओं का सामान्य परिचय : सामाजिक, मनोवैज्ञानिक, प्रगतिवादी,समाजवादी अथवा राजनीतिक, ऐतिहासिक और आँचलिक आदि ।

इकाई - IV उपन्यास विधा - प्रातिनिधिक उपन्यास :- धरती धन न अपना - जगदीश चन्द्र

तृतीय संस्करण 2020
आधार प्रकाशन प्राइवेट लिमिटेड नई दिल्ली

■ **सहायक ग्रंथ सूची :-**

१. उपन्यास तत्व एवं रूप विधान -श्री.नारायण अग्निहोत्री
२. हिंदी उपन्यास शिल्प और प्रयोग-डॉ.त्रिभुवन सिंह
३. आधुनिक उपन्यासों में वस्तुविन्यास- डॉ.सरोजिनी त्रिपाठी
४. आज का हिंदी उपन्यास -डॉ.इंद्रनाथ मदान
५. हिंदी उपन्यास एक अंतर्गता - डॉ. रामदरश मिश्र
६. हिंदी उपन्यास : उद्भव और विकास- डॉ.सुरेश सिन्हा
७. आधुनिक उपन्यास विविध आयाम-डॉ.विवेकी राय
८. प्रेमचंदोत्तर उपन्यासों की शिल्प विधि-डॉ.सत्यपाल चुघ

९. हिंदी के मनोवैज्ञानिक उपन्यास -डॉ.धनराज मानधने
१०. समकालीन हिंदी उपन्यास कथ्य विश्लेषण-डॉ.प्रेमकुमार
११. हिंदी कथा साहित्य का पुनर्पाठ- डॉ.करूणाशंकर उपाध्याय
१२. नई कहानी का स्वरूप विवेचन-डॉ.इंदु रश्मि
१३. निर्मल वर्मा के कहानियों में व्यक्त चिंतन – डॉ.राजेन्द्र जाधव
१४. अमरकांत का कथा साहित्य कथ्य एवं शिल्प – डॉ.योगेश गोकुळ पाटील

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
  - कहानी विधा से छात्रों को परिचित हुए।
  - हिंदी साहित्य की श्रेष्ठ कहानीकारों की कहानियों से अवगत हुए।
  - हिंदी की श्रेष्ठ कहानियों के माध्यम से छात्रों के व्यक्तित्व का विकास हुआ।
  - हिंदी कहानियों के माध्यम से छात्रों में सामाजिक संवेदनशीलता, राष्ट्रीय एकात्मता, सामाजिक समरसता आदि मूल्यों के संदर्भ में जागृती निर्माण हुई।

----- ||| -----

एम.ए.हिन्दी : प्रथम वर्ष
प्रथम सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG - HIN-102 आदिकालीन एवं मध्यकालीन हिन्दी काव्य धारा

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- आदिकालीन एवं मध्यकालीन हिन्दी काव्य का सामान्य परिचय करना।
- आदिकालीन एवं मध्यकालीन हिन्दी काव्य के विकासात्मक परिचय से अवगत करना।
- आदिकालीन एवं मध्यकालीन हिन्दी काव्य की प्रमुख प्रवृत्तियों के विकास को जानना।
- आदिकालीन एवं मध्यकालीन हिन्दी काव्य के साहित्यिक एवं सामाजिक योगदान को स्पष्ट करना।
- आदिकालीन एवं मध्यकालीन हिन्दी काव्य की प्रातिनिधिक रचनाओं का अध्ययन करना।

इकाई - I आदिकालीन काव्य धारा : प्रातिनिधिक प्रमुख कवि : जीवन एवं रचना परिचय तथा उनकी प्रातिनिधिक रचना

- अमीर खुसरो – साहित्यिक योगदान पहेलियाँ / मुकरियाँ और दोहों के विशेष संदर्भ में
- विद्यापति की पदावली (संपादक रामवृक्ष बेनीपुरी, लोकभारती प्रकाशन पटना)
अध्ययनार्थ पद छंद : 01,07,12,18,32

इकाई - II भक्तिकालीन निर्गुण काव्यधारा : प्रातिनिधिक प्रमुख कवि : जीवन एवं रचना परिचय तथा उनकी प्रातिनिधिक रचना

- कबीर – (आलोचनात्मक पुस्तक) डॉ.हजारीप्रसाद द्विवेदी
अध्ययनार्थ पद : 87,163,213,250,252
- जायसी ग्रंथावली (संपादक रामचंद्र शुक्ल) नागमती वियोग खण्ड -बारहमासा वर्णन
अध्ययनार्थ माह के पद : असाढ़,सावन,भादों,कुआर,कातिक,अगहन,पूस,माह,फागुन,चैत,वैसाख और जेठ

इकाई - III भक्तिकालीन निर्गुण काव्यधारा : प्रातिनिधिक प्रमुख कवि : जीवन एवं रचना परिचय तथा उनकी प्रातिनिधिक रचना

- सूरदास – भ्रमरगीत सार संपादक रामचंद्र शुक्ल
अध्ययनार्थ पद : (आरंभिक पाँच पद)
- तुलसीदास-रामचरितमानस उत्तर काण्ड - हनुमान प्रसाद पोतदार गीता प्रेसा गोरखपुर
अध्ययनार्थ मुद्दे : मंगलाचरण,भरत विवाह तथा भरत हनुमान मिलन, आयोध्या में आनंद आदि से संबंधित दोहे और छप्पय।

इकाई : IV रीतिकालीन काव्यधारा : प्रातिनिधिक प्रमुख कवि : जीवन एवं रचना परिचय तथा उनकी प्रातिनिधिक रचना

- भूषण : संक्षिप्त भूषण (संपादक भगवानदास तिवारी) साहित्य भवन प्रा.लि. जी.रोड इलाहाबाद
अध्ययनार्थ छंद संख्या : 17,26,28,30,41 (कूल 05 छंद)
- बिहारी : बिहारी प्रकाश – विश्वनाथप्रसाद मिश्र
अध्ययनार्थ दोहे : क्र.01,02,08,19,27,35,38,43,44,47
- घनानन्द : घनानन्द कवित्त (संपादक विश्वनाथ मिश्र)
अध्ययनार्थ कवित्त संख्या :

● सहायक ग्रंथों सूची :

१. पदमावत में काव्य, संस्कृति और दर्शन- डॉ. द्वारिकाप्रसाद सक्सेना
- २.मलिक मुहम्मद जायसी और उनका काव्य- डॉ.शिवसहाय पाठक
- ३.जायसी ग्रंथावली (भूमिका)- आचार्य रामचंद्र शुक्ल
- ४.गोस्वामी संत तुलसीदास- आचार्य रामचंद्र शुक्ल
५. संत साहित्य की आधुनिक अवधारणाएँ- डॉ. सुनील कुलकर्णी
- ६.गोस्वामी तुलसीदास- आचार्य विश्वनाथ मिश्र
- ७.तुलसी दर्शन-डॉ. बलदेवप्रसाद मिश्र
- ८.सूर का भ्रमरगीत : एक अन्वेषण- डॉ.विश्वनाथ उपाध्याय
९. सूर और उनका साहित्य- डॉ. हरवंशलाल शर्मा
- १०.भ्रमरगीत का काव्यवैभव- डॉ. मनमोहन गौतम
११. कबीर और तुकाराम के काव्य में प्रगतिशील चेतना- डॉ. सुनील कुलकर्णी
१२. वर्तमान परिवेश में भक्तिकाव्य की प्रासंगिकता- डॉ. बापूराव देसाई
- १३.मध्ययुगीन काव्य के आधारस्तम्भ - डॉ. तेजपाल चौधरी
१४. कबीर एक पुनर्मूल्यांकन-सं. बलदेव वंशी
१५. विद्यापती पदावली-रामवृक्ष बेनीपूरी
१६. विद्यापती -आनंदप्रकाश दीक्षित
१७. मैथिली कोकिल विद्यापती- डॉ. कृष्णदेव धारी
- १८.कालजयी संत तुलसीदास- मनीष प्रकाशन प्लॉट नं.-२६ रोहित नगर कॉलोनी,बी.एच.यू.वाराणसी
- १९.तुलसी काव्य के विविध आयाम -प्रकाशक-बी.३३/३३ए.१-न्यु साकेत कॉलोनी,बी.एच.यू.वाराणसी-लेखक-
डॉ.उमापति दीक्षित
२०. आदिकालीन एवं मध्यकालीन कवि यों का आलोचनात्मक पाठ -हेमंत कुकरेती
२१. षट्कवि विवेचनात्मक अध्ययन : प्रथम और द्वितीय खण्ड डॉ.ओम प्रकाश शर्मा
२२. सूरदास एक पुनरावलोकन - डॉ.ओम प्रकाश शर्मा
२३. मध्ययुगीन हिन्दी साहित्य में धर्मनिरपेक्षता - डॉ.कृष्णा पोतदार
२४. कबीर सृष्टि आक्र दृष्टि - डॉ. शि वाजी देवरे/ डॉ.भाऊसाहेब परदेशी
२५. मध्ययुगीन काव्य के आधारस्तंभ- डॉ.तेजपाल चौधरी
२६. भक्ति काव्य की प्रासंगिकता - डॉ. संजय शर्मा
२७. समरसता के अग्रदूत संत कवि - डॉ.सुनील कुलकर्णी
२८. भारतीय भक्ति साहित्य में अभिव्यक्त सामाजिक समरसता - डॉ. सुनील कुलकर्णी

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- ❖ उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
- ❖ मध्यकालीन एवं आधुनिक हिन्दी काव्य से छात्र अवगत हुए ।
- ❖ मध्यकालीन एवं आधुनिक हिंदी काव्य के विकासात्मक परिचय से छात्र भली-भाँति परिचित हुए ।
- ❖ छात्रों ने मध्यकालीन एवं आधुनिक हिंदी काव्य की प्रमुख प्रवृत्तियों के विकास को जाना ।
- ❖ मध्यकालीन एवं आधुनिक हिन्दी कवियों के साहित्यिक एवं सामाजिक योगदान को समझकर छात्रों में उनके साहित्य की प्रासंगिकता को जानने की दृष्टि विकसित की ।
- ❖ आधुनिक विधा खण्डकाव्य के सैद्धांतिक विवेचन को छात्रों ने समझा ।

----- || || -----

एम.ए. हिन्दी प्रथम वर्ष
प्रथम सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG-HIN- 103 भारतीय साहित्यशास्त्र तथा आलोचना

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ भारतीय साहित्यशास्त्र का सामान्य परिचय देना ।
- ✓ साहित्यशास्त्र के लक्षण, हेतु और प्रयोजन के बारे में छात्रों को अवगत कराना ।
- ✓ भारतीय साहित्यशास्त्र के प्रमुख सिद्धांतों से परिचित करना ।
- ✓ हिन्दी आलोचना का सामान्य परिचय प्राप्त कर हिन्दी के प्रमुख आलोचकों की आलोचना का अध्ययन करना ।

इकाई - I रस एवं अलंकार सिद्धांत :

रस का स्वरूप, भरतमुनि के रस निष्पत्ति विषयक सूत्र संबंधी विविध आचार्यों का मत, साधारणीकरण सिद्धांत । अलंकार सिद्धांत : अलंकार शब्द की व्युत्पत्ति, परिभाषा, स्वरूप, प्रकार और काव्य में अलंकार का स्थान ।

इकाई - II ध्वनि और रीति सिद्धांत :-

ध्वनि सिद्धांत : ध्वनि शब्द की व्युत्पत्ति, अर्थ, परिभाषा, ध्वनि और स्फोट ध्वनि में अंतर और ध्वनि के प्रमुख भेद । रीति शब्द की व्युत्पत्ति, अर्थ, परिभाषा, रीति के विविध पर्याय, रीति भेदों के आधार, रीति भेद, रीति और गुण, रीति और शैली ।

इकाई - III वक्रोक्ति और औचित्य सिद्धांत :

वक्रोक्ति शब्द की व्युत्पत्ति, अर्थ, परिभाषा, कुतंकपूर्व वक्रोक्ति सिद्धांत, वक्रोक्ति का स्वरूप, वक्रोक्ति के प्रमुख भेद, काव्य में वक्रोक्ति का महत्व, औचित्य सिद्धांत : औचित्य सिद्धांत का स्वरूप और काव्य में औचित्य का स्थान ।

इकाई - IV हिन्दी आलोचना :

हिन्दी आलोचना स्वरूप एवं विकास, आलोचना के प्रमुख प्रकार, प्रमुख हिन्दी आलोचकों का सामान्य परिचय : - आचार्य रामचन्द्र शुक्ल, आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदी, आचार्य नन्ददुलारे वाजपेयी, डॉ. नगेन्द्र, डॉ. रामविलास शर्मा, डॉ. नामवर सिंह ।

● सहायक ग्रंथों की सूची :

१. काव्यशास्त्र- डॉ. भगीरथ मिश्र
२. रस सिद्धांत : स्वरूप विश्लेषण- डॉ. आनंदप्रकाश दीक्षित
३. भारतीय साहित्य - आचार्य बलदेव उपाध्याय
४. साहित्यशास्त्र के प्रमुख सिद्धांत- डॉ. राममूर्ति त्रिपाठी
५. भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत- डॉ. कृष्णादेव शर्मा
६. रस मीमांसा- आचार्य रामचंद्र शुक्ल
७. औचित्य विमर्श- डॉ. राममूर्ति त्रिपाठी
८. समीक्षा के भारतीय एवं पाश्चात्य मानदण्ड- डॉ. रामसागर त्रिपाठी
९. भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत- डॉ. सुरेश अग्रवाल
१०. काव्य समीक्षा के भारतीय मानदण्ड- डॉ. वासंती सालवेकर / डॉ. उर्मिला पाटील
११. भारतीय एवं पाश्चात्य साहित्यशास्त्र- डॉ. गोविन्द कुमार टी. बेकरीया.
१२. वक्रोक्ति सिद्धान्त और सूर का काव्य- डॉ. शिवप्रसाद मिश्र
१३. भारतीय एवं पाश्चात्य साहित्यशास्त्र- डॉ. सत्यदेव चौधरी / शांतिस्वरूप गुप्त
१४. उदात्त के विषय में - डॉ. निर्मला जैन
१५. काव्य चिंतन की पश्चिमी परंपरा - डॉ. निर्मला जैन
१६. भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्र - डॉ. तेजपाल चौधरी
१७. वक्रोक्ति सिद्धान्त और सूर का काव्य- डॉ. शिवप्रसाद मिश्र
१८. भारतीय तथा पाश्चात्य काव्यशास्त्र - डॉ. रामकुमार वर्मा

- पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-

१. छात्रों ने भारतीय काव्यशास्त्र का सामान्य परिचय प्राप्त किया ।
२. भारतीय काव्यशास्त्र के प्रमुख सिद्धांतों से छात्र अवगत हुए ।
३. हिंदी आलोचना से अवगत होकर छात्रों ने हिंदी के प्रमुख आलोचकों की आलोचनाओं का अध्ययन किया ।

----- ||| -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष

प्रथम सत्र पाठ्यक्रम

वैकल्पिक पाठ्यक्रम / कौशल विकास संवर्धन (Elective Course: Skill Based/)

PG-HIN - 104 (A) अनूदित साहित्य सिद्धांत एवं व्यवहार

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ अनुवाद का सैद्धांतिक विवेचन करना ।
- ✓ अनूदित साहित्य के सिद्धांत एवं व्यवहार को समझाना ।
- ✓ हिन्दी मराठी तथा हिन्दी और तमिल साहित्य के अनूदित साहित्य का अन्तः संबंध स्पष्ट करना ।
- ✓ हिन्दी -मराठी तथा हिन्दी और तमिल साहित्य में स्थित साम्य भेदों का विवेचन करना ।
- ✓ मराठी से हिन्दी में तथा तमिल से हिन्दी में अनूदित साहित्य का विकासात्मक परिचय देना ।
- ✓ मराठी से हिन्दी में तथा तमिल से हिन्दी में अनूदित साहित्य कृतियों के माध्यम से दो भाषाओं, प्रदेशों की सांस्कृतिक परंपरा को जानना और समझना ।

इकाई -I अनुवाद :-

- अनुवाद : परिभाषा ।
- अनुवाद की विशेषताएँ ।
- अनुवाद के प्रकार ।
- अनुवादक के गुण
- अनुवाद : समस्याएँ और समाधान ।

इकाई -II अनूदित साहित्य :-

- अनुवाद : विज्ञान अथवा कला ।
- अनुवाद का महत्व ।
- अनुवाद की प्रक्रिया प्रविधि और सिद्धांत ।
- अनुवाद के उपकरण ।
- अनुवाद की विभिन्न शैलियाँ ।

इकाई -III प्रातिनिधिक अनूदित साहित्य कृति - उपन्यास विधा (मराठी से हिंदी)

- सनातन (अनूदित उपन्यास) - शरणकुमार निबांके अनुवाद पदमजा घोरपडे वाणी प्रकाशन, नई दिल्ली

इकाई -IV प्रातिनिधिक अनूदित साहित्य कृति - कहानी विधा (तमिल से हिन्दी)

अधूरे मनुष्य - डी. जयकान्तन , (अनूदित कहानी संकलन) हिन्दी रूपांतरण डॉ.के.ए.जमुना भारतीय ज्ञानपीठ, नई दिल्ली

सूचना : प्रस्तुत संकलन की अग्नि प्रवेश, पूरब और पश्चिम, अंतःकरण पवित्र होता है इन तीन कहानियों को छोड़कर अन्य आँठों कहानियाँ अध्ययनार्थ रखी गई हैं ।

■ सहायक संदर्भ सूची :

१. हिन्दी में अनूदित मराठी दलित आत्मकथा- डॉ. गोरख काकडे
२. हिन्दी और मराठी का शृंगारकाल- डॉ. इंद्र पवार
३. हिन्दी और मराठी साहित्य का तुलनात्मक अध्ययन- डॉ. मिर्जा असदबेग रूस्तुम बेग
४. प्रादेशिक भाषा और साहित्य इतिहास- डॉ. सूर्यनारायण रणसुभे
५. हिन्दी तथा मराठी उपन्यासों का तुलनात्मक अध्ययन- शांतिस्वरूप गुप्त
६. भारतीय साहित्य- डॉ. ब्रजकिशोरप्रसाद सिंह
७. आधुनिक मराठी साहित्य का प्रवृत्तिमूलक इतिहास- डॉ. सूर्यनारायण रणसुभे
८. अनुवाद समस्याएँ और संदर्भ- सं. बलवंत जेऊकर
९. प्रेमचंद और हरिनारायण आपटे के उपन्यासों का तुलनात्मक अध्ययन- डॉ. कुमारी प्रमिला गुप्त

१०. प्रादेशिक भाषा साहित्य :मराठी पहचान और परख- गुलाबराव हाडे
- ११.हिन्दी और मराठी दलित साहित्य: एक मूल्यांकन - सुनीता साखरे
१२. हिन्दी साहित्य में दलित अस्मिता- स्नेही कालीचरण
१३. तुलनात्मक साहित्य भारतीय परिप्रेक्ष्य -इन्द्रनाथ चौधुरी
- १४.अनुवाद विज्ञान : सिध्दांत एवं प्रविधि - भोलानाथ तिवारी
१५. प्रयोजनमूल हिंदी और पत्रकारिता - डॉ. दिनेश प्रसाद सिंह
- १६.हिंदी-मराठी का अनूदित साहित्य-डॉ.सुधाकर शेंडगे

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
  - ✓ अनुवाद का सैध्दांतिक विवेचन करना ।
  - ✓ अनूदित साहित्य के सिध्दांत एवं व्यवहार को समझाना ।
  - ✓ हिन्दी मराठी साहित्य के तथा हिन्दी और तमील साहित्य के अन्त : संबंध से छात्र परिचित हुए ।
  - ✓ हिन्दी -मराठी तथा हिन्दी और तमील के साहित्य में स्थित साम्य भेदों को छात्रों ने जाना ।
  - ✓ छात्रों को मराठी से हिन्दी में तथा तमील से हिन्दी में अनूदित साहित्य का विकासात्मक परिचय हुआ ।

----- || || -----

एम.ए. हिन्दी प्रथम वर्ष
प्रथम सत्र पाठ्यक्रम
वैकल्पिक पाठ्यक्रम / कौशल विकास संवर्धन (Elective Course/Skill Based)
PG- HIN - 104 (B) भारतीय साहित्य

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ राष्ट्रीयता के परिप्रेक्ष्य में भारतीय साहित्य से अवगत करना |
- ✓ भारतीय भाषाओं में लिखित साहित्य का परिचय करना |
- ✓ सांस्कृतिक, सामाजिक तथा भौगोलिक परिवेश में भारतीय साहित्य के मूल्यांकन के विविध दृष्टिकोण छात्रों में विकसित करना |

इकाई - I

- भारतीय साहित्य का स्वरूप
- भारतीय नवजागरण तथा उसका भारतीय साहित्य पर प्रभाव,
- भारतीय साहित्य और राष्ट्रीयता,
- भारतीय साहित्य में आज के भारत का बिंब

इकाई - II

- भारतीय साहित्य में अभिव्यक्त जीवनमूल्य एवं वसुधैव कुटुंबकम् की अवधारणा
- भारतीय साहित्य में अभिव्यक्त सामाजिक समरसता
- भारतीय साहित्य पर महात्मा गांधी, स्वामी विवेकानंद का प्रभाव
- भारतीय साहित्य पर महर्षि अरविंद तथा डॉ. बाबा साहब अम्बेडकर का प्रभाव

इकाई - III प्रातिनिधिक पाठ्यपुस्तक आधुनिक भारतीय कविता – सम्पादक डॉ. अवधेश नारायण मिश्र/ डॉ. नन्दकिशोर पाण्डेय
प्रकाशक - विश्वविद्यालय, प्रकाशन, वाराणसी

उपर्युक्त सम्पादित संकलन में संकलित निम्न भाषा के निम्न कवियों की निम्न कविताएँ अध्ययनार्थ रखी गई हैं :-

- बांग्ला : 1. रवींद्रनाथ टैगोर - जहाँ चि त भय शून्य , 2. काज़ी नजरूल – किसका है यह देश ?
- असमिया : 3. नवकांत बारुवा- धनशिरी के लिए दो स्तबक 4. हीरेन भट्टाचार्य – अनाज ही सत्य है तुम अनाज की मिसाल हो
- ओडियाँ : 5. रमाकांत रथ – इच्छा न हो तो भी 6. हरप्रसाद शास्त्री- कविता के विरुद्ध कविता
- तमिल : 7. सुब्रमण्य भारती- स्वतंत्रता 8. वैरमुत्तु – भूमि पर आए नव शताब्द हे !
- गुजराती : 9. उमाशंकर जोशी- छोटा मेरा खेत 10. सितांशु यशचंद्र- आर्शीवाद
- मराठी : 11. कुसुमाग्रज – पृथ्वी का प्रेमगीत 12. नारायण सुर्वे - हमारे शब्द

इकाई - IV प्रातिनिधिक पाठ्यपुस्तक : नागमंडल : गिरीश कर्नाड (नाटक)
भारतीय ज्ञानपीठ नई दिल्ली

■ सहायक ग्रंथ सूची :-

१. भारतीय साहित्य - डॉ. नगेन्द्र
२. भारतीय साहित्य - डॉ. रामछबीला त्रिपाठी
३. भारतीय साहित्य - डॉ. मूलचंद गौतम
४. भारतीय साहित्य अध्ययन की नई दिशाएँ - डॉ. प्रदीप श्रीधर
५. भारतीय साहित्य कोश (चार खण्ड) संपादक - सुरेश गौतम/वीणा गौतम
६. भारतीय साहित्य की अवधारणा - डॉ. राजेन्द्र मिश्र
७. भारतीय साहित्य तुलनात्मक अध्ययन- इन्द्रनाथ चौधरी
८. भारतीय दर्शन- डॉ. उमेश मिश्रा
९. भारतीय काव्य में सर्वधर्म समभाव- सं. डॉ. नगेन्द्र
१०. भारतीय समाज में नारी- सं. रमा शर्मा / एम. के मिश्रा

११. भारतीय संत परंपरा- बलदेव वंशी
१२. भारतीय साहित्य में धर्म और दर्शन के आयाम- सं. डॉ. सैय्यद मेहरून
१३. भारतीय भक्ति साहित्य में अभिव्यक्त सामाजिक समरसता – डॉ. सुनील कुलकर्णी
१४. किस प्रकार की है यह भारतीयता ? यू.आर.अनंतमूर्ति संकलन
१५. भारतीय उपन्यास : कथासार : 1-2 प्रभाकर माचवे
१६. भारतीय साहित्य एवं साहित्यकार : अन्तर्राष्ट्रीय परिप्रेक्ष्य – प्रो.डॉ. शशिकांत सोनवणे
पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
  १. राष्ट्रीयता के परिप्रेक्ष्य में भारतीय साहित्य में अभिव्यक्त विविध संकल्पनाओं से छात्रा अवगत हुए।
  २. भारतीय भाषाओं में लिखित साहित्य की अनेक महत्वपूर्ण रचनाओं से छात्र परिचित हुए।
  ३. सांस्कृतिक, सामाजिक तथा भौगोलिक परिवेश में भारतीय साहित्य के मूल्यांकन के विविध दृष्टिकोण छात्रों में विकसित हुए।

----- ||| -----

एम.ए. हिंदी प्रथम वर्ष
द्वितीय सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG-HIN-201 कथेत्तर साहित्य (निबंध और व्यंग्य साहित्य)

पाठ्यक्रम का उद्देश्य

- ✓ कथेत्तर साहित्य का सामान्य परिचय से छात्रों को अवगत कराना।
- ✓ निबंध साहित्य का विकासात्मक परिचय कराना।
- ✓ व्यंग्य साहित्य का विकासात्मक परिचय कराना।
- ✓ व्यंग्य साहित्य का विकासात्मक परिचय कराना।
- ✓ निबंध, और व्यंग्य साहित्य की प्रतिनिधि रचनाओं का अध्ययन करना।

इकाई – I निबंध साहित्य : सैद्धांतिक विवेचन

- निबंध साहित्य : परिभाषा एवं स्वरूप विवेचन
- हिन्दी निबंध का उदभव एवं विकास
- हिन्दी निबंधों के प्रमुख प्रकार एवं विशेषताएँ
- प्रमुख निबंधकारों का सामान्य परिचय

इकाई- II प्रातिनिधिक हिन्दी निबंध :-

- शिवमूर्ति : प्रतापनारायण मिश्र
- शिवशंभु के चिट्ठे : बालकृष्ण भट्ट
- कविता क्या है : रामचंद्र शुक्ल
- नाखून क्यों बढ़ते हैं : हजारी प्रसाद द्विवेदी
- मेरे राम का मुकुट भीग रहा है : विद्यानिवास मिश्र
- मजदूरी और प्रेम : अध्यापक पूर्ण सिंह
- संस्कृति और सौंदर्य : डॉ नामवर सिंह
- रामकथा की सांस्कृतिक यात्रा : श्रीराम परिहार

इकाई – III व्यंग्य साहित्य : सैद्धांतिक विवेचन

- व्यंग्य साहित्य : शब्दगत व्युत्पत्ति, परिभाषा एवं स्वरूप विवेचन
- व्यंग्य से संबंधित शब्दावली तथा व्यंग्य के प्रमुख तत्व
- हिन्दी व्यंग्य साहित्य उदभव एवं विकास
- प्रमुख हिन्दी व्यंग्य साहित्यकारों का सामान्य परिचय

इकाई – IV प्रातिनिधिक हिन्दी व्यंग्य संकलन :- उत्कृष्ट व्यंग्य रचनाएँ – (भाग -1) - प्रेम जनमेजय

यश पब्लिकेशंस नई दिल्ली 110032

- स्वर्ग में विचार-सभा का अधिवेशन – भारतेन्दु हरिश्चंद्र
- मोटेराम जी शास्त्री- प्रेमचंद
- मेरा मकान –गुलाबराय
- बनारस में पिगसन -बेढब बनारसी
- मैं लेखक से प्रकाशक क्यों बना ? –पांडेय बेचन शर्मा 'उग्र'
- अकाल उत्सव- हरिशंकर परसाई
- जीप पर सवार इल्लियाँ-शरद जोशी
- जूते सिलवाते हुए – लतीफ घोषी

❖ संदर्भ ग्रंथ सूची :

- छायावादोत्तर हिन्दी गद्य साहित्य – विश्वनाथ प्रसाद मिश्र
- हिन्दी के प्रतिनिधिक निबंधकार – डॉ. व्दारिकाप्रसाद सक्सेना
- हिन्दी निबंधों का शैलीगत अध्ययन – डॉ. मु. ब. शहा
- प्रतिनिधिक हिन्दी निबंधकार – डॉ. हरि मोहन
- उत्कृष्ट व्यंग्य रचनाएँ – (भाग -1) - प्रेम जनमेजय
- उत्कृष्ट व्यंग्य रचनाएँ – (भाग -2) - प्रेम जनमेजय
- व्यंग्य चिंतना और शंकर पुणतांबेकर- डॉ. सुरेश माहेश्वरी
- हिन्दी व्यंग्य परंपरा में शंकर पुणतांबेकर का योगदान- प्रा. अनुपमा प्रभुणे
- स्वातंत्र्योत्तर हिन्दी व्यंग्य निबंध – डॉ. शशि मिश्रा
- शंकर पुणतांबेकर (शोध प्रबंध) - डॉ. मीना भंडारी, कल्याण
- व्यंग्य के परिप्रेक्ष्य में शंकर पुणतांबेकर के साहित्य का मूल्यांकन (शोध प्रबंध) - डॉ. जितेन्द्र नाना कोले
- शैलीकार डॉ. शंकर पुणतांबेकर – डॉ. ओमप्रकाश शर्मा

❖ पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- कथेत्तर साहित्य के सामान्य परिचय से छात्रों को अवगत किया गया ।
- निबंध साहित्य का विकासात्मक परिचय दिया गया ।
- व्यंग्य साहित्य विधा का सैध्दांतिक परिचय प्राप्त हुआ ।
- व्यंग्य साहित्य विधा का विकासात्मक परिचय प्राप्त हुआ ।
- निबंध, और व्यंग्य साहित्य की प्रतिनिधिक रचनाओं का अध्ययन किया गया ।

----- ||| -----

एम.ए. हिंदी प्रथम वर्ष
द्वितीय सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG-HIN-202 विमर्शमूलक साहित्य

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ समकालीन साहित्य विमर्श में दलित विमर्श के सैद्धांतिक पृष्ठभूमि पर प्रकाश डालना |
- ✓ समकालीन साहित्य विमर्श में आदिवासी विमर्श के योगदान को स्पष्ट करना |
- ✓ दलित विमर्श के प्रातिनिधिक कहानी संकलन का अध्ययन करना |
- ✓ आदिवासी विमर्श के प्रातिनिधिक उपन्यास का विवेचन एवं विश्लेषण की बहुविध संकल्पनाओं को विशद करना |

इकाई-I दलित विमर्श : सैद्धांतिक विवेचन

- दलित विमर्श : अर्थ, परिभाषा और स्वरूप
- दलित विमर्श की वैचारिक पृष्ठभूमि
- दलित विमर्श की मूल प्रवृत्तियाँ
- हिन्दी दलित साहित्य का विकासात्मक परिचय
- हिन्दी दलित साहित्य : प्रेरणा और प्रभाव ।

इकाई-II दलित विमर्श प्रातिनिधिक रचना

- दलित विमर्श : दलित कहानी संचयन - सम्पादन रमणिका गुप्ता (साहित्य अकादमी, नई दिल्ली)
पाठ्यक्रम हेतु निर्धारित कहानियाँ :-

- ओमप्रकाश वाल्मीकि -पच्चीस चौका डेढ़ सौ
- मोहनदास नैमिशराय - अपना गाँव
- जयप्रकाश कर्दम -नो बार
- सुशीला टाकभौरे -सिलिया
- श्यौराज सिंह बेचेन - अस्थियों के अक्षर
- प्रल्हाद चंद्र दास- लटकी हुई शर्त
- रत्न कुमार सांभरिया - फुलवा
- कावेरी- सुमंगली

इकाई -III आदिवासी विमर्श : सैद्धांतिक विवेचन

- आदिवासी विमर्श :अर्थ , परिभाषा और स्वरूप
- आदिवासी साहित्य की प्रमुख विशेषताएँ
- आदिवासी समाज : समसामायिक समस्याएँ और विकास नीति
- हिन्दी साहित्य में आदिवासी संस्कृति के चित्रण परंपरा : विकासात्मक परिचय

इकाई -IV आदिवासी विमर्श : प्रतिनिधिक रचना :

अग्निगर्भ -महाश्वेतादेवी
आदिवासी संघर्ष की महागाथा
राधाकृष्ण पेपरबैक्स,नई दिल्ली

- सहायक संदर्भ सूची :

१. भारतीय दलित आंदोलन का इतिहास -चार खण्ड - मोहनदास नैमिशराय
२. दलित साहित्य : अनुभव, संघर्ष और यथार्थ - ओमप्रकाश वाल्मीकि
३. दलित साहित्य विधा : शास्त्र और इतिहास- डॉ. बापूराव देसाई
४. दलित साहित्य स्वरूप और संवदेनाएँ - डॉ.सूर्यनारायण रणसुभे
५. समकालीन हिन्दी उपन्यासों में आदिवासी विमर्श- सं. डॉ.शिवाजी देवरे
६. भारतीय दलित साहित्य - संपादन शरणकुमार लिंबाले
७. मुख्यधारा और दलित साहित्य -ओमप्रकाश वाल्मीकि
८. दलित साहित्य का सौंदर्यशास्त्र - ओमप्रकाश वाल्मीकि
९. दलित विमर्श की भूमिका -सं.कंवल भारती
- १०.इक्कीसवीं सदी में दलित चिंतन - डॉ. जयप्रकाश कर्दम
११. दलित साहित्य एक मूल्यांकन - प्रो चमनलाल

१२. आदिवासी साहित्य यात्रा - रमणिका गुप्ता

१३. आदिवासी : शौर्य एवं विद्रोह –सं रमणिका गुप्ता

१४. उत्तर औपनिवेशीकता के स्रोत और हिन्दी साहित्य-प्रणय कृष्ण

१५. हिन्दी साहित्य : नव विमर्श- डॉ. पंड्या

१६. समकालीन साहित्य विमर्श- डॉ. सुनील कुलकर्णी

१७. आदिवासी विमर्श केन्द्रीत हिन्दी साहित्य-सं. डॉ. उषाकीर्ति राणावत

१८. आदिवासी स्वर और नई शताब्दी- सं. रमणिका गुप्ता

१९. आदिवासी लोक भाग-१ और २ - सं. रमणिका गुप्ता

२०. दलित समस्या की राजनीति-ब्रजकुमार पाण्डेय

२१. हिन्दी साहित्य में आदिवासी विमर्श- डॉ. पं. बन्ने

२२. दलित दर्शन - रमणिका गुप्ता /ज्ञान सिंह बल

२३. दलित विमर्श -डॉ. धीरज भाई वणक

२४. आदिवासी विकास से वि स्थापन- सं. रमणिका गुप्ता

२५. आदिवासी कौन - सं. रमणिका गुप्ता

२६. समकालीन हिन्दी उपन्यासों में आदिवासी विमर्श – डॉ. शि वाजी देवरे/डॉ. मधु खराटे

२७. आदिवासी लोक साहित्य – डॉ. गौतम कुंवर

२८. आदिवासी केन्द्रित हिन्दी उपन्यास – डॉ. प्रमोद चौधरी

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

● उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-

१. समकालीन साहित्य विमर्श में दलित विमर्श के सैद्धांतिक पृष्ठभूमि को छात्रों ने समझा |

२. समकालीन साहित्य विमर्श में आदिवासी विमर्श के योगदान को छात्रों ने आत्मसात किया |

३. दलित विमर्श के प्रातिनिधि कहानी संकलन का अध्ययन किया |

४. आदिवासी विमर्श के प्रातिनिधिक आत्मकथा का विवेचन एवं विश्लेषण की बहुविध संकल्पनाओं को छात्रों ने जाना |

----- ||| -----

एम.ए. हिंदी प्रथम वर्ष
द्वितीय सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG-HIN- 203 पाश्चात्य साहित्यशास्त्र तथा विविध वाद

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ पाश्चात्य काव्यशास्त्र का विकासात्मक परिचय समझाना।
- ✓ पाश्चात्य काव्यशास्त्र के प्रमुख सिद्धांतों का परिचय देना।
- ✓ पाश्चात्य काव्य समीक्षा के आधुनातन आयामों को स्पष्ट करना।
- ✓ पाश्चात्य काव्य समीक्षकों का सामान्य परिचय करना।

इकाई - I

- प्लेटो काव्य संबंधी मान्यताएँ
- अरस्तू अनुकरण संबंधी विचार
- अरस्तू का विरेचन सिद्धांत
- लॉजाइनस - काव्य में उदात्त की अवधारणा।

इकाई - II

- कॉलरिज - कल्पना और फैंटेसी
- क्रोचे - अभिव्यंजनावाद
- टी.एस. इलियट - निर्व्यक्तिकता का सिद्धांत
- टी.एस. इलियट - वस्तुनिष्ठ प्रतिरूपता और व्यक्तिगत भावों का सामान्यीकरण

इकाई - III

- आई.ए.रिचर्ड्स- मूल्य सिद्धांत
- आई.ए.रिचर्ड्स- सम्प्रेषण सिद्धांत
- कलावाद
- यथार्थवाद

इकाई - IV विविध वाद :-

- प्रतीकवाद
- बिम्बवाद
- अस्तित्ववाद
- संरचनावाद

■ सहायक ग्रंथों सूची :

१. संरचनावाद, उत्तरसंरचनावाद, एवं प्राच्य काव्यशास्त्र- गोपीचंद नारंग
२. अरस्तू का काव्यशास्त्र- डॉ. नरेंद्र
३. पाश्चात्य काव्यशास्त्र- देवेन्द्रनाथ शर्मा
४. भारतीय एवं पाश्चात्य साहित्यशास्त्र- डॉ. सत्यदेव चौधरी /शांतिस्वरूप गुप्त
५. समीक्षा के भारतीय एवं पाश्चात्य मानदण्ड- डॉ. रामसागर त्रिपाठी
६. भारतीय एवं पाश्चात्य साहित्यशास्त्र- डॉ. गोविन्द कुमार टी. बेकरीया.
७. पाश्चात्य साहित्य चिंतन- निर्मला जैन
८. रिचर्ड्स के आलोचना सिद्धांत- डॉ. शंभूनाथ झा
१०. पाश्चात्य काव्यशास्त्र- डॉ. तारकनाथ बाली
११. भारतीय एवं पाश्चात्य काव्यशास्त्र - डॉ. रामकुमार वर्मा
१२. पाश्चात्य काव्यशास्त्र- डॉ. शांतिस्वरूप गुप्त

१३. पाश्चत्य काव्यशास्त्र इतिहास सिद्धांत और वाद- डॉ. भगीरथ मिश्र |

१४. पाश्चात्य साहित्य सिद्धांत विवेचन - डॉ.ओम प्रकाश शर्मा

१५. साहित्य विविध वाद - डॉ.ओम प्रकाश शर्मा

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-

१. पाश्चात्य काव्यशास्त्र का विकासात्मक परिचय छात्रों को समझा |

२. पाश्चात्य काव्यशास्त्र के प्रमुख सिद्धांतों से छात्र परिचित हुए |

३. पाश्चात्य काव्य समीक्षा के आधुनातन आयामों को छात्रों ने जाना |

४. पाश्चात्य काव्य समीक्षकों का सामान्य परिचय छात्रों को हुआ |

----- || || -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष
द्वितीय पाठ्यक्रम
वैकल्पिक पाठ्यक्रम : कौशल विकास संवर्धन (Elective Course : Skill Based/)

PG- HIN - 204 (A) पत्रकारिता एवं वेब पत्रकारिता

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- पत्रकारिता की कला का वैज्ञानिक अध्ययन करना ।
- पत्रकारिता के प्रमुख सिद्धांतों को समझाना ।
- पत्रकारिता के कौशल विकास से अवगत कराना ।
- हिंदी पत्रकारिता के विकासक्रम पर प्रकाश डालना ।
- हिंदी वेब पत्रकारिता के स्वरूप और व्यापि के संदर्भ में छात्रों को परिचित कराना ।
- हिंदी वेब पत्रकारिता हेतु आवश्यक कौशल पर प्रकाश डालना ।
- हिंदी वेब पत्रकारिता की संभावनाओं से छात्रों को अवगत कराना ।
- वेब डिजाइन के बारे में छात्रों को मूलभूत ज्ञान प्रदान करना ।

इकाई -I पत्रकारिता: स्वरूप :-

- पत्रकारिता का अर्थ एवं परिभाषा
- पत्रकारिता के उद्भव एवं विकास का संक्षिप्त परिचय
- पत्रकारिता की प्रमुख विशेषताएँ
- पत्रकारिता के विभिन्न क्षेत्र
- पत्रकारिता का महत्व

इकाई -II साहित्यिक पत्रकारिता: -

- भारतेन्दु युगीन साहित्यिक पत्रकारिता
- द्विवेदीयुगीन साहित्यिक पत्रकारिता
- छायावाद और प्रेमचंद युगीन साहित्यिक पत्रकारिता
- स्वातंत्रयोत्तर साहित्यिक पत्रकारिता
- समकालीन साहित्यिक पत्रकारिता

इकाई -III II हिंदी वेब पत्रकारिता : सैध्दांतिक स्वरूप

- वेब पत्रकारिता क्या है ?
- वेब पत्रकारिता के टूल्स
- वेब पत्रकारिता में सामग्री
- वेब पत्र-पत्रिकाओं का सामान्य वर्गीकरण और विशेषताएँ
- वेब पत्रकारिता की वर्तमान स्थिति, चुनौतियाँ और संभावनाएँ

इकाई -IV वेब पत्रकारिता : लेखन प्रक्रिया

- वेब पोर्टल के लिए संवाद लेखन और संपादन
- वेब संपादन : कुछ मूलमंत्र
- वेब समाचार पत्र के आवश्यक तत्व
- वेब डिजाईन
- वेब पत्रों की भाषा तथा वेब पत्रकारिता में रोजगार की संभावनाएँ

■ सहायक ग्रंथ सूची :

१. जनसंचार एवं पत्रकारिता - डॉ. रामलखन मीना
२. पत्रकारिता प्रशिक्षण एवं प्रेस विधि - डॉ. सुजाता वर्मा
३. पत्रकारिता परिचय और विश्लेषण -प्रीति व्यास
४. हिंदी पत्रकारिता का बृहद इतिहास -डॉ. विनोद गोदरे
५. हिंदी पत्रकारिता स्वरूप और संदर्भ -डॉ. विनोद गोदरे
६. पत्रकारिता : विविध विधियाँ - डॉ. राजकुमारी रानी
७. समाचार पत्र का प्रबंधन - गुलाब कोठारी
८. पत्रकारिता के नए परिप्रेक्ष्य -राजकिशोर
९. पत्रकारिता के सिद्धांत डॉ. रमेश त्रिपाठी
१०. जनसंचार और पत्रकारिता : विविध आयाम - डॉ ओम प्रकाश शर्मा.

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-

- पत्रकारिता की कला का वैज्ञानिक अध्ययन किया ।
- पत्रकारिता के प्रमुख सिद्धांतों को जाना और समझा ।
- पत्रकारिता के कौशल विकास से छात्र अवगत हुए ।
- छात्रों ने हिंदी पत्रकारिता के विकासक्रम को जाना और समझा ।
- हिंदी वेब पत्रकारिता के स्वरूप और व्याप्ति को छात्रों ने जाना ।
- हिंदी वेब पत्रकारिता हेतु आवश्यक कौशल को छात्रों ने आत्मसात किया ।
- हिंदी वेब पत्रकारिता की संभावनाओं से छात्र अवगत हुए ।
- वेब डिज़ाइन के बारे में छात्रों को मूलभूत ज्ञान प्राप्त हुआ ।

----- || || -----

एम.ए. हिंदी प्रथम वर्ष
द्वितीय सत्र पाठ्यक्रम
वैकल्पिक पाठ्यक्रम : कौशल विकास संवर्धन (/Elective Course : Skill Based)

PG-HIN 204 (B) तुलनात्मक साहित्य

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ तुलनात्मक साहित्य से छात्रों को परिचित करना |
- ✓ तुलनात्मक साहित्य के महत्व को विशद करना |
- ✓ तुलनात्मक साहित्य का सैद्धांतिक स्वरूप स्पष्ट करना |
- ✓ मराठी, हिन्दी, गुजराती और कन्नड आदि भाषा साहित्य का अध्ययन करना |

इकाई - I तुलनात्मक साहित्य : स्वरूप और विशेषताएँ :

- तुलनात्मक साहित्य आरंभिक विकास
- तुलनात्मक साहित्य
- राष्ट्रीय साहित्य,
- विश्व साहित्य तथा सामान्य साहित्य

इकाई - II तुलनात्मक साहित्य परिप्रेक्ष्य :

- भारतीय परिप्रेक्ष्य
- पाश्चात्य परिप्रेक्ष्य
- भारतीय तुलनात्मक साहित्य ।
- तुलनात्मक साहित्य : भारतीय और वैश्विक संदर्भ

इकाई III तुलनात्मक साहित्य : विश्वनिर्माण

- विश्व मानव -चेतना के निर्माण में तुलनात्मक साहित्य की भूमिका
- तुलनात्मक साहित्य के माध्यम से वैश्विक संस्कृति की स्थापना ।

इकाई - IV तुलनात्मक साहित्य : अनुवाद, अवधारणा तथा अध्ययन पद्धतियाँ :-

- तुलनात्मक साहित्य अध्ययन में अनुवाद का महत्व
- तुलनात्मक अनुसंधान की अवधारणा
- तुलनात्मक साहित्य की अध्ययन पद्धतियाँ
- तुलनात्मक अनुसंधान की संभावनाएँ

सहायक ग्रंथ सूची :

१. तुलनात्मक साहित्य : विश्व संस्कृति और भाषाएँ -डॉ. के.सीतालक्ष्मी- अमन प्रकाशन, कानपुर
  २. तुलनात्मक अध्ययन संपादक भ.ह. राजूरकर/ राजमल बोरा -वाणी प्रकाशन,नई दिल्ली
  ३. तुलनात्मक साहित्य - इन्द्रनाथ चौधरी
  ४. हिन्दी तथा मराठी व्यंग्य का तुलनात्मक अध्ययन - डॉ. बापूराव देसाई
  ५. तुलनात्मक अध्ययन: भाषा और साहित्य- राजमल बोरा
  ६. तुलनात्मक अध्ययन: स्वरूप और समस्याएँ - राजमल बोरा
  ७. तुलनात्मक अध्ययन भारतीय परिप्रेक्ष्य- इन्द्रनाथ चौधरी
  ८. तुलनात्मक साहित्य विश्वकोश- सं.जी. गोपीनाथ
  ९. तुलनात्मक साहित्य की भूमिका - इन्द्रनाथ चौधरी
  १०. तुलनात्मक साहित्य : सैद्धांतिक परिप्रेक्ष्य - सं.हनुमानप्रसाद शुक्ल
  ११. कबीर और तुकाराम के काव्य में प्रगतिशील काव्य चेतना- डॉ. सुनील कुलकर्णी
  १२. तुलनात्मक साहित्य - सं. डॉ.नगेन्द्र
- पाठ्यक्रम की उपादेयता : उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
    १. तुलनात्मक साहित्य से छात्र अबगत हुए |
    २. तुलनात्मक साहित्य के महत्व को छात्रों ने जाना |
    ३. तुलनात्मक साहित्य का सैद्धांतिक स्वरूप छात्र समझे|
    ४. मराठी, हिन्दी, गुजराती और कन्नड आदि भाषा साहित्य का अध्ययन छात्रों ने किया |

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष

तृतीय सत्र पाठ्यक्रम

मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)

PG- HIN-301 विशेष विधा : आधुनिक काव्य - महाकाव्य और खण्डकाव्य

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ छात्रों को आधुनिक काव्य की प्रवृत्तियों से परिचित कराना।
- ✓ आधुनिक काव्य के महाकाव्य और खण्डकाव्य की विशेषताओं और मानदण्डों से छात्र को अवगत कराना।
- ✓ महाकाव्य और खण्डकाव्य का तात्त्विक विवेचन करना।
- ✓ प्रातिनिधिक कृतियों के माध्यम से भारतीय संस्कृति और परंपराओं के प्रति छात्रों के मन में आस्था एवं आदर्श उत्पन्न करना।

इकाई – I। महाकाव्य : सैद्धांतिकी

- हिन्दी महाकाव्य : अर्थ परिभाषा, और स्वरूप
- हिन्दी महाकाव्य परंपरा : विकासात्मक स्वरूप
- हिन्दी महाकाव्य के प्रमुख तत्व
- हिन्दी के प्रमुख महाकाव्यों का सामान्य परिचय

इकाई –II आधुनिक हिन्दी महाकाव्य : प्रातिनिधिक साहित्यकृति :-

कामायनी –जयशंकर प्रसाद

विक्रम प्रकाशन ई-5/13 कृष्ण नगर नई दिल्ली

- ❖ अध्ययनार्थ सर्ग : चिंता आर लज्जा सर्ग
- ❖ अध्ययनार्थ विषय :-
  - कामायनी की संक्षिप्त कथावस्तु
  - कामायनी का कला पक्ष
  - कामायनी की प्रासंगिकता
  - कामायनी में वर्णित समरसता दर्शन
  - कामायनी में वर्णित पात्र की प्रतीकात्मकता
  - कामायनी में प्रस्तुत जल प्लावन प्रसंग
  - कामायनी में वर्णित नारी विषयक कवि का दृष्टिकोण
  - कामायनी महाकाव्य का उद्देश्य

इकाई – III खण्डकाव्य : सैद्धांतिकी

- हिन्दी खण्डकाव्य : अर्थ ,परिभाषा और स्वरूप
- हिन्दी खण्डकाव्य परंपरा : विकासात्मक स्वरूप
- हिन्दी खण्डकाव्य के प्रमुख तत्व
- हिन्दी के प्रमुख खण्डकाव्यों का सामान्य परिचय

इकाई- IV आधुनिक हिन्दी खण्डकाव्य : प्रातिनिधिक साहित्यकृति

भारत भारती – श्रीमैथिलीशरण गुप्त

प्रकाशक साहित्य सदन ,चिरगाँव (झाँसी)

प्रथम संस्कारण : 1984

❖ अध्ययनार्थ सर्ग : अतीत खंड

- भारत वर्ष की श्रेष्ठता :- 15, 16, 17
- आदर्श :- 30 से 38
- आर्य स्त्रियां :- 39 से 44
- हमारी विद्या बुद्धि :- 75 से 106
- प्राचीन भारत की झलक :- 144, 145, 147, 149, 150, 153, 154, 161, 162, 163, 164, 165, 176, 180
- आत्माभिमान :- 237 से 241

❖ वर्तमान खण्ड

- दारिद्र्य :-9,10,11
- कृषी और कृषक :- 28 से 58
- व्यापार :- 80 से 105 तक
- अविद्या :- 133 से 137
- शिक्षा की अवस्था :- 138 से 156
- साहित्य :- 157 से 169
- स्त्रियां :- 227 से 240
- समाज :- 248 ,249, 250, 251, 252
- धनोपार्जन :- 253 से 258
- अधिकार:- 263, 264
- आत्मविस्मृति :- 274, 275

❖ भविष्य खण्ड :- 1 से 140

❖ अध्ययनार्थ विषय :-

- भारत-भारती की संक्षिप्त कथावस्तु
- भारत भारती का कला पक्ष एवं काव्यसौष्ठव
- भारत भारती की प्रासंगिकता
- भारत भारती में वर्णित समाज व्यवस्था
- भारत भारती में वर्णित आर्थिक विचार
- भारत भारती में वर्णित स्त्री विषयक विचार
- भारत भारती में वर्णित पर्यावरण तथा कृषि विषयक विचार
- भारत भारती में वर्णित साहित्य विषयक विचार
- भारत भारती में वर्णित गौरवशाली इतिहास

❖ संदर्भ ग्रंथ सूची

१ कामायनी एक पुनर्विचार – मुक्ति बोध

२ कामायनी के पात्र –मेहता

३ प्रसाद की काव्य प्रतिमा –नागर विमल शंकर

४ कामायनी विवेचनात्मक अध्ययन –सरोज भारत भूषण

५ प्रसाद साहित्य में उदात्त तत्व – द्विदेवी विद्यावती

६ मैथिलीशरण गुप्त संचयिता – नंदकिशोर नवल

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- छात्रों को आधुनिक काव्य की प्रवृत्तियों से परिचित किया गया ।
- आधुनिक काव्य के महाकाव्य और खण्डकाव्य की विशेषताओं और मानदण्डों से छात्र को अवगत किया गया ।
- महाकाव्य और खण्डकाव्य का तात्विक विवेचन कर उसके आधार पर साहित्य कृतियों का अध्यापन किया गया ।
- प्रातिनिधिक कृतियों के माध्यम से भारतीय संस्कृति और परंपराओं के प्रति छात्रों के मन में आस्था एवं आदर्श उत्पन्न कर उनके मन राष्ट्र के प्रति गौरव और अस्मिता का भाव निर्माण किया गया ।

----- ||| -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष
तृतीय सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG- HIN-302 हिंदी भाषा तथा भाषा विज्ञान

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ हिंदी भाषा के ऐतिहासिक पृष्ठभूमि से छात्रों को अवगत कराना ।
- ✓ हिंदी की उपभाषाएँ तथा बोलियों का सामान्य परिचय देकर छात्रों को उससे अवगत कराना ।
- ✓ हिंदी शब्द रचना और रूप रचना संबंधी छात्रों को सूचित कराना ।
- ✓ हिन्दी भाषा प्रयोग के विविध रूपों से छात्रों को परिचित कराना ।
- ✓ भाषा विज्ञान का सैद्धांतिक विवेचन करना ।
- ✓ भाषा विज्ञान के विविध अंगों का सामान्य परिचय कराना ।
- ✓ रूप ,रूपिम,वाक्य तथा अर्थ विज्ञान का सामान्य परिचय देना ।

इकाई -I हिंदी की ऐतिहासिक पृष्ठभूमि :

- प्राचीन भारतीय आर्यभाषाएँ ।
- मध्यकालीन आर्य भाषाएँ :- पाली,पाकृत-शौरसेनी,अर्धमागधी,मागधी,अपभ्रंश आदि
- प्राचीन एवं मध्यकालीन आर्य भाषाओं की विशेषताएँ।

इकाई -II हिंदी की उपभाषाएँ एवं बोलियाँ :-

- पश्चिमी हिंदी
- पूर्वी हिंदी
- राजस्थानी हिंदी
- बिहारी हिंदी
- पहाड़ी हिंदी ।

इकाई - III- - भाषा विज्ञान सैद्धांतिकी :-

- भाषा विज्ञान की परिभाषा एवं स्वरूप ।
- भाषा विज्ञान की उपशाखाएँ: कोश विज्ञान, समाज भाषा विज्ञान, लिपि विज्ञान, मनोभाषा विज्ञान, भाषा भूगोल का संक्षिप्त परिचय ।
- वाग्वयव और उच्चारण प्रक्रिया ।
- स्वरों का वर्गीकरण: स्वर और व्यंजन तथा स्वन परीवर्तन के कारण एवं दिशाएँ ।

इकाई -IV - रूप एवं रूपिम विज्ञान वाक्य विज्ञान और अर्थ विज्ञान :-

- रूप (पद) की परिभाषा
- संबंध तत्त्व और उसक भेद।
- वाक्य विज्ञान : वाक्य का स्वरूप, वाक्य की परिभाषाएँ, अभिहितान्वयवाद (पदवाद) वाक्य के भेद, वाक्य विश्लेषण, निकटस्थ अवयव विश्लेषण ।
- अर्थ विज्ञान- अर्थ की अवधारणा, शब्द और अर्थ का संबंध, अर्थ बोध के बाधक तत्त्व, अर्थ प्रतिति के कारण, अर्थ परिवर्तन की दिशाएँ।

■ सहायक ग्रंथ सूची :

- हिंदी भाषा का उद्गम और विकास - उदयनारायण तिवारी
- हिंदी भाषा का उद्भव और विकास - हेतु भारद्वाज
- हिंदी भाषा और लिपि का ऐतिहासिक विकास - सत्यनारायण त्रिपाठ
- हिंदी भाषा की संरचना - डॉ. भोलानाथ तिवारी
- हिंदी भाषा चिंतन - दिलीप सिंह
- भाषा का संसार - दिलीप सिंह

- भाषा चिन्तन के नये आयाम -रामकिशोर शर्मा
- हिन्दी भाषा- डॉ. भोलानाथ तिवारी
- भाषिक हिन्दी भाषा तथा भाषा शिक्षण- डॉ. अंबादास देशमुख
- भाषा विज्ञान- डॉ. भोलानाथ तिवारी
- हिन्दी भाषा- डॉ. भोलानाथ तिवारी
- भाषा विज्ञान -डॉ. तेजपाल चौधरी
- भाषा विज्ञान- डॉ. रामस्वरूप खरे
- भाषा विज्ञान- डॉ. डी. एम. दोमडिया
- भाषा विज्ञान एवं हिंदी भाषा का इतिहास -डॉ.हणमंतराव पाटील/ सुधाकर शेंडगे
- भाषा विज्ञान के अधुनातन आयाम एवं हिन्दी भाषा- डॉ. अंबादास देशमुख
- भाषा विज्ञान एक अध्ययन- गरिमा श्रीवास्तव
- भाषा विज्ञान : हिन्दी भाषा- डॉ. सुरेश सिंहल
- भाषा विज्ञान का रसायन- कैलाशनाथ पाण्डेय
- भाषा विज्ञान: हिन्दी भाषा और लिपि-रामकिशोर शर्मा
- आधुनिक भाषा विज्ञान के सिद्धान्त- -रामकिशोर शर्मा
- भाषा विज्ञान के सिद्धांत - डॉ ओम प्रकाश शर्मा.
- अभिनव भाषा विज्ञान - डॉ ओम प्रकाश शर्मा.

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
  - हिंदी भाषा के ऐतिहासिक पृष्ठभूमि से छात्र अवगत हुए |
  - हिंदी की उपभाषाएँ तथा बोलियों का सामान्य परिचय प्राप्त कर छात्र उससे अवगत हुए ।
  - हिंदी शब्द रचना और रूप रचना संबंधी छात्रों को ज्ञान प्राप्त हुआ |
  - हिन्दी भाषा प्रयोग के विविध रूपों को छात्रों ने आत्मसात किया ।
  - भाषा विज्ञान के सैद्धांतिक विवेचन से छात्र अवगत हुए |
  - भाषा विज्ञान के विविध अंगों को छात्रों ने समझा |
  - छात्रों को रूप ,रूपिम,वाक्य तथा अर्थ विज्ञान का सामान्य परिचय हुआ |

----- || || -----

एम.ए. हिन्दी : द्वितीय
तृतीय सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG- HIN- 303 हिंदी साहित्य का इतिहास (आदिकाल से रीतिकाल तक)

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ हिंदी साहित्य इतिहास का सामान्य परिचय करना ।
- ✓ हिंदी साहित्य के प्रमुख कालों को समझना ।
- ✓ आदिकालीन , भक्तिकालीन तथा रीतिकालीन साहित्य की सामान्य प्रवृत्तियों का अध्ययन करना ।

इकाई - I हिंदी साहित्य इतिहास दर्शन, हिंदी साहित्य इतिहास लेखन की पद्धतियाँ, हिंदी साहित्य का काल विभाजन एवं नामकरण तथा प्रमुख हिन्दी साहित्य इतिहासकारों का इतिहास लेखन विषयक दृष्टिकोण ।

इकाई - II आदिकाल : सामान्य परिचय, प्रमुख परिस्थितियाँ एवं प्रवृत्तियाँ, आदिकालीन प्रमुख काव्य धाराएँ - सिद्ध साहित्य, नाथ साहित्य, जैन साहित्य, रासो काव्य और लौकिक साहित्य । आदिकालीन साहित्य की सामान्य विशेषताएँ ।

इकाई - III भक्तिकाल : सामान्य परिचय , सामाजिक सांस्कृतिक पृष्ठभूमि, भक्तिकालीन प्रमुख काव्यधाराएँ - निर्गुण काव्य , सूफी काव्य , राम काव्य और कृष्ण काव्य, प्रमुख कवि और प्रवृत्तियाँ

इकाई - IV रीतिकाल : सामान्य परिचय , सामाजिक, सांस्कृतिक पृष्ठभूमि, रीतिकाल की प्रमुख प्रवृत्तियाँ :-

रीतिबद्ध, रीतिसिद्ध और रीतिमुक्त, रीतिकाल के प्रमुख कवि और उनके काव्य का सामान्य परिचय केशवदास, बिहारी घनानन्द, भूषण

● सहायक ग्रंथ सूची :

१. हिंदी साहित्य का समग्र इतिहास - रामकिशोर शर्मा
२. हिंदी साहित्य का इतिहास - आचार्य रामचंद्र शुक्ल
३. हिंदी साहित्य की भूमिका उद्भव विकास- डॉ. हजारीप्रसाद द्विवेदी
४. हिंदी साहित्य का इतिहास - डॉ. लक्ष्मीसागर वाष्णीय
५. हिंदी साहित्य की प्रवृत्तियाँ - डॉ. जसकिशन प्रसाद खंडेलवाल
६. हिंदी साहित्य का सुबोध इतिहास- बाबु गुलाबराय
७. हिंदी साहित्य का आलोचनात्मक इतिहास - डॉ. रामकुमार वर्मा
८. हिंदी रीति साहित्य - डॉ. भगीरथ मिश्र
९. हिंदी साहित्य का इतिहास- सं. डॉ. नगेंद्र
१०. हिंदी साहित्य का आदिकाल - डॉ. हजारीप्रसाद द्विवेदी
११. हिंदी गद्य का उद्भव एवं विकास- डॉ. उमेश शास्त्री
१२. हिंदी का गद्य साहित्य - रामचंद्र तिवारी
१३. हिंदी साहित्य का इतिहास- डॉ. राममूर्ति त्रिपाठी
१४. हिंदी साहित्य का प्रवृत्तिपरक - डॉ. सभापति मिश्र

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-

१. हिंदी साहित्य के इतिहास के नामकरण, लेखन पद्धतियाँ तथा विभाजन से छात्र परिचित हुए ।
२. हिंदी साहित्य इतिहास के विवेचित कालों को छात्रों ने समझा ।
३. आदिकाल, भक्तिकाल एवं रीतिकाल के साहित्य की सामान्य प्रवृत्तियों का छात्रों ने विस्तृत अध्ययन किया ।

----- || || -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष
तृतीय सत्र पाठ्यक्रम
वैकल्पिक पाठ्यक्रम : कौशल विकास संवर्धन (Elective Course : Skill Based/)
PG-HIN - 304 (A) भाषा प्रौद्योगिकी

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- भाषा प्रौद्योगिकी का स्वरूप स्पष्ट कराना ।
- भाषा प्रौद्योगिकी के अधुनातन आयामों के संदर्भ में छात्रों को अवगत कराना ।
- सूचना प्रौद्योगिकी और हिंदी भाषा के परस्पर संबंध पर प्रकाश डालना ।
- भाषा प्रौद्योगिकी की अवधारणा और उद्देश्य से छात्रों को अवगत कराना ।
- भाषा प्रौद्योगिकी तथा देवनागरी लिपि, प्रकाय और सूचना प्रौद्योगिकी का सामान्य परिचय देना ।

इकाई - I भाषा प्रौद्योगिकी : अवधारणा , उद्देश्य और भाषा प्रोग्रामी :-

- भाषा प्रौद्योगिकी : अवधारणा
- भाषा प्रौद्योगिकी : उद्देश्य और सीमाएँ
- भाषा प्रोग्रामी एवं प्रोग्राम

इकाई - II भाषा प्रौद्योगिकी :- देवनागरी लिपि, प्रकाय और सूचना प्रौद्योगिकी :-

- देवनागरी लिपि : फॉन्ट तथा युनीकोड
- भाषा प्रौद्योगिकी के प्रकाय
- सूचना प्रौद्योगिकी और हिंदी भाषा

इकाई - III भाषा प्रौद्योगिकी : भाषा, राजभाषा और सूचना प्रौद्योगिकी :-

- भाषा प्रौद्योगिकी और प्राकृतिक भाषा संसाधन
- भाषा प्रौद्योगिकी : राजभाषा हिंदी
- भाषा प्रौद्योगिकी : सूचना प्रौद्योगिकी

इकाई - IV भाषा प्रौद्योगिकी : साहित्य, अनुवाद और भारतीय भाषाएँ :-

- भाषा प्रौद्योगिकी का वर्तमान परिदृश्य : भारतीय एवं वैश्विक
- भाषा प्रौद्योगिकी और अन्य संबंधित विषय
- अनुवाद प्रौद्योगिकी
- भारतीय भाषाएँ और प्रौद्योगिकी
- सहायक ग्रंथ सूची :
  1. भाषा और प्रौद्योगिकी - डॉ. विनोद प्रसाद
  2. भाषा और व्यवहार - ब्रजमोहन
  3. भाषा शिक्षण - रवीन्द्रनाथ श्रीवास्तव
  4. Bharati.A.Chaitany.V& Sangal,R (1995) Natural Language Processing :A Paninian perspective. New Delhi: Prentice-Hall Of India.
  5. Bird, S., Klein, E. & Loper, E. (2009). Natural Language Processing with Python Analyzing Text with the Natural Language Toolkit. Sebastopol: O' Raily Media.
  6. Heinrich, S. ed. (1999). Foundations of Statistical Natural Language Processing. Cambridge: MIT Press.
  7. Jurafsky, D. & Martin, J.H. (2008). Speech and language processing: an introduction to natural language processing, computational linguistics, and speech recognition. N.J.: Pearson. 6. NPTEL: Prof. Pushpak Bhattacharya online course on NLP

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-

१. भाषा प्रौद्योगिकी के स्वरूप से छात्र अवगत हुए ।
२. भाषा प्रौद्योगिकी के अधुनातन आयामों के संदर्भ में छात्र परिचित हुए।
३. सूचना प्रौद्योगिकी और हिंदी भाषा के परस्पर संबंध पर प्रकाश डालने से छात्रों ने विस्तृत जानकारी प्राप्त की
४. भाषा प्रौद्योगिकी की अवधारणा और उद्देश्य से छात्र अवगत हुए ।
५. भाषा प्रौद्योगिकी तथा देवनागरी लिपि, प्रकार्य और सूचना प्रौद्योगिकी का छात्रों को सामान्य परिचय हुआ।

----- || || -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष

तृतीय सत्र पाठ्यक्रम

वैकल्पिक पाठ्यक्रम : कौशल विकास संवर्धन (Elective Course: Skill Based/)

PG-HIN - 304 (B) लोक साहित्य

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- लोक साहित्य के स्वरूप और संकल्पना को स्पष्ट करना ।
- लोकगीत, लोककथा, लोकगाथा और प्रकीर्ण साहित्य का सैद्धांतिक विवेचन पर प्रकाश डालना ।
- लोकोक्तियाँ, मुहावरें, कहावतें आदि का भाषिक सौंदर्य विशद करना ।
- लोक साहित्य के महत्व और उपादेयता को स्पष्ट करना ।

इकाई -I लोक साहित्य : संकल्पना और स्वरूप :

- लोक शब्द का अर्थ एवं परिभाषा और स्वरूप
- लोक साहित्य की परंपरा
- लोक साहित्य का वर्गीकरण
- लोक साहित्य की विशेषताएँ

इकाई -II लोकगीत : संकल्पना और स्वरूप :

- लोकगीत परिभाषा और स्वरूप
- लोकगीतों की विशेषताएँ
- लोकगीत और साहित्यिक गीत तथा लोकगीतों का वर्गीकरण

इकाई -III लोक कथा एवं लोकनाटय :

- स्वरूप और परिभाषा तथा प्रमुख स्रोत
- वर्गीकरण एवं विशेषताएँ
- लोककथा के तत्व
- प्रमुख लोकनाटय का समान्य परिचय : रामलीला, रासलीला, तमाशा, जत्रा

इकाई -IV प्रकीर्ण साहित्य :

- पहेलियाँ
- लोकोक्तियाँ
- मुहावरें
- कहावतें,
- टोना-टोटका-मंत्र और चुटकुलें आदि का विश्लेषण

■ सहायक ग्रंथ सूची :

१. लोक साहित्य शास्त्र (अहिराणी के परिप्रेक्ष्य में) - डॉ. बापूराव देसाई
२. मावची लोकसाहित्य शास्त्र - डॉ. बापूराव देसाई
३. पच्चीस लोक बोलियों का शास्त्र और संस्कृति - डॉ. बापूराव देसाई
४. लोक साहित्य के प्रतिमान - डॉ. कुंदनलाल उप्रेति
५. लोक साहित्य के मूल स्रोत - डॉ. उर्मिला पाटील
६. लोक साहित्य का अध्ययन - डॉ. त्रिलोचन पाण्डेय
७. महाराष्ट्र का हिन्दी लोक काव्य - डॉ. कृष्ण दिवाकर
८. लोकगीतों का विकासात्मक अध्ययन - डॉ. कुलदीप
९. हिन्दी लोक साहित्य शास्त्र, सिद्धांत और विकास - डॉ. अनुसया अग्रवाल
१०. लोकगीतों की सांस्कृतिक पृष्ठभूमि - डॉ. विद्या चौहान
११. लोककथा परिचय - नलिन विलोचन शर्मा
१२. लोककथा विज्ञान - श्रीचन्द्र जैन
१३. लोक साहित्य शास्त्र - डॉ. नंदलाल कल्ला
१४. भारतीय लोक साहित्य की रूपरेखा - दुर्गा भागवत अनु. स्वर्णकांता

१५. भारतीय लोक साहित्य - डॉ.श्याम परमार
१६. लोक साहित्य की भूमिका - डॉ.कृष्णदेव उपाध्याय
१७. लोक साहित्य सिद्धांत और प्रयोग- डॉ. श्रीराम शर्मा
१८. लोक साहित्य विविध आयाम एवं दृष्टि - डॉ जयश्री गावित

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
  १. छात्रों ने लोक साहित्य के स्वरूप और संकल्पना को भलीभाँति जाना और समझा ।
  २. लोकगीत, लोककथा, लोकगाथा और प्रकीर्ण साहित्य के सैद्धांतिक पक्ष से छात्र परिचित हुए ।
  ३. छात्रों ने लोकोक्तियाँ, मुहावरें, कहावतें आदि का भाषिक सौंदर्य जानकर उसके उपयोग कला को आत्मसात किया ।
  ४. छात्रों ने लोक साहित्य के महत्त्व को समझकर उसके उपादेयता को जाना ।

----- || || -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष
तृतीय सत्र पाठ्यक्रम
स्वयं मूल्यांकन पाठ्यक्रम : (AUDIT COURSE)
PG-HIN: AC - 301 सर्जनात्मक लेखन कौशल

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ छात्रों में रचनात्मक लेखन के प्रति रूचि विकसित कराना ।
- ✓ रचनात्मक लेखन के स्वरूप और सिद्धांत पर प्रकाश डालना ।
- ✓ रचनात्मक लेखन में भाषिक संदर्भ के महत्व को समझाना ।
- ✓ रचनात्मक लेखन के रचना सौष्ठव और विविध विधाओं की आधारभूत संरचनाओं का व्यवहारिक परिचय देना ।

इकाई -I रचनात्मक लेखन : स्वरूप एवं सिद्धांत

- भाव एवं विचार की रचना में रूपांतरण की प्रक्रिया
- विविध अभिव्यक्ति क्षेत्र : साहित्य, पत्रकारिता, विज्ञापन, विविध गद्य अभिव्यक्तियाँ
- जनभाषा और लोकप्रिय संस्कृति
- लेखन के विविध रूप : मौखिक-लिखित, गद्य-पद्य, कथात्मक-कथेत्तर, नाट्य और पाठ्य
- रचनात्मक लेखन - भाषा-संदर्भ : अर्थ निर्मित के आधार : शब्दार्थ मिमांसा, शब्द के प्राक्-प्रयोग, नव्य-प्रयोग

इकाई - II रचनात्मक लेखन : रचना-कौशल-विश्लेषण विविध विधाओं की आधारभूत संरचनाओं का व्यवहारिक अध्ययन

- रचना-सौष्ठव : शब्दशक्ति, प्रतीक, विंब, अंलकार और वक्रताएँ
- विविध विधाओं की आधारभूत संरचनाओं का व्यवहारिक अध्ययन :-
कविता कहानी, उपन्यास, नाटक, कथेत्तर गद्य विधाएँ
- सहायक ग्रंथ सूची :
  १. भाषा शिक्षण की रचनात्मक एवं आलोचनात्मक दृष्टि - वीरेन्द्र सिंह रावत आयुष प्रकाशन , गाजियाबाद.
  २. सर्जनात्मक लेखन - डॉ हरिश आरोड़ा
  ३. आधारभूत हिंदी संरचना तथा अभ्यास पुस्तिका (2015) प्रो. अरूण चतुर्वेदी , केन्द्रीय हिंदी संस्थान आगरा
  ४. बालक में भाषा का विकास - सुगन भाटिया, केन्द्रीय हिंदी संस्थान आगरा
  ५. भाषा अनुरक्षण एवं भाषा विस्थापन (1986) श्री.कृष्ण (संपा.) केन्द्रीय हिंदी संस्थान आगरा

● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-

१. छात्रों में रचनात्मक लेखन के प्रति जागृकता निर्माण हुई ।
२. छात्रों ने रचनात्मक लेखन के स्वरूप और सिद्धांत का सामान्य परिचय प्राप्त किया ।
३. रचनात्मक लेखन में भाषिक संदर्भ के महत्व को समझा ।
४. रचनात्मक लेखन के रचना सौष्ठव और विविध विधाओं की आधारभूत संरचनाओं का व्यवहारिक परिचय प्राप्त किया ।

----- ||| -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष

चतुर्थ सत्र पाठ्यक्रम

मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)

PG-HIN- 401 आधुनिक काव्य : लंबी कविता एवं ग़ज़ल

पाठ्यक्रम का उद्देश्य :-

- ❖ आधुनिक हिन्दी की लंबी कविता तथा ग़ज़ल के सैद्धांतिकी से छात्रों को परिचित करवाना ।
- ❖ छात्रों को प्रातिनिधिक आधुनिक लंबी कविताओं और ग़ज़लों से परिचित करवाना ।
- ❖ लंबी कविता और ग़ज़लों के माध्यम से छात्रों में संवेदनीलता,सहृदयता,राष्ट्रीयता,मानवता आदि मानवीय मूल्यों को विकसित करना ।
- ❖ आधुनिक हिन्दी की कालजयी लंबी कविताएँ और ग़ज़लों से छात्रों को परिचित करवाना ।

इकाई – I लंबी कविता की सैद्धांतिकी

- ❖ लंबी कविता परिभाषा और स्वरूप, अर्थ :
- ❖ लंबी कविता के प्रमुख तत्व
- ❖ लंबी कविता की विकास यात्रा
- ❖ प्रमुख लंबी कविताओं और कवियों का सामान्य परिचय

इकाई – II हिन्दी की प्रातिनिधिक लंबी कविताएँ

- ❖ कुरुरमुत्ता – सूर्यकांत त्रिपाठी निराला
- ❖ हरिजन गाथा –नागार्जुन
- ❖ प्यारी बहना –नरेन्द्र मोहन
- ❖ ब्रूनों की बेटियाँ आलोक धन्वा

इकाई – III ग़ज़ल की सैद्धांतिकी

- ❖ ग़ज़ल : अर्थ ,परिभाषा और स्वरूप
- ❖ ग़ज़ल के अंग
- ❖ हिन्दी ग़ज़ल की विकास यात्रा
- ❖ हिन्दी के प्रमुख कालजयी ग़ज़लकार तथा उनकी ग़ज़लों का सामान्य परिचय

इकाई – IV प्रातिनिधिक हिन्दी ग़ज़लकार तथा उनकी ग़ज़ले

- ❖ गोपालदास नीरज : अब तो इक ऐसा वरक मेरा-तेरा ईमान हो, अब तो मज़हब कोई ऐसा भी चलाया जाये
- ❖ अदम गाँडवी : जो 'डलहूजी' न कर पाया वो ये हुक्काम कर देंगे,हिन्दू या मुस्लिम के एहसासात को मत छेड़िए
- ❖ ज्ञानप्रकाश विवेक : किसी के दुख में रो उठरूँ कुछ ऐसी तर्जुमानी दे, जिन्दगी के लिए इक खास सलीका रखना
- ❖ ओमप्रकाश यती : "हम भी खुश थे जब वे जीते,लेना एक न देना दो","दुख तो गाँव मुहल्ले के भी हरते आए बाबुजी"
- ❖ डॉ. भावना : हमें अपना बताये जा रहे हैं , जो करके बँद आँखों को यहाँ चुपचाप बैठे हैं

संदर्भ ग्रंथ सूची :

- ❖ कुरुरमुत्ता – सूर्यकांत त्रि पाठी निराला
- ❖ दूनिया रोज बनती है – आलोक धन्वा
- ❖ कविता से लंबी कविता –विनोदकुमार शुक्ल
- ❖ नि राला आक्र मुक्ति बोध चार लंबी कविताएँ –नंद किशोर नवल
- ❖ नागार्जुन और लंबी कविता- नंद कि शोर नवल
- ❖ लंबी कविताएँ : वैचारिक सरोकार –डॉ.बलदेव वंशी
- ❖ लंबी कविताओं का रचना विधान-सं.डॉ.नरेंद्र मोहन
- ❖ लंबी कविताएँ और नरेंद्र मोहन- डॉ.रमेश सोनी
- ❖ तीन लंबी कविताएँ – डॉ.संजय ढोढरे
- ❖ अज्ञेय से अरूण कमल भाग १ और भाग २ – डॉ. संतोष कुमार तिवारी
- ❖ लंबी कविता की पहचान –प्रताप सहगल - <http://gadykosh.org>
- ❖ लंबी कवि ता कोश <http://kavitakosh.org>.
- ❖ हिन्दी के पंचरत्न - डॉ. मधु खराटे
- ❖ हिन्दी ग़ज़ल : उदभव एवं विकास – डॉ.रोहिताश्र आस्थाना
- ❖ साठोत्तरी हिन्दी ग़ज़ल - डॉमधु खराटे.
- ❖ हिन्दी कविता में ग़ज़ल : संवेदना और शिल्प- डॉ.जे.पी.गंगवार

- ❖ दुष्यंतोत्तर हिन्दी ग़ज़ल- डॉमधु खराटे.
- ❖ हिन्दी ग़ज़ल की परंपरा- हरेराम समीप
- ❖ चंद्रसेन 'विराट' का हिन्दी ग़ज़ल साहित्य : संवेदना और शिल्प डॉ. मुकेश दामोदर गायकवाड

पाठ्यक्रम की उपादेयता :-

- ❖ आधुनिक हिन्दी की लंबी कविता तथा ग़ज़ल के सैध्दांतिकी से छात्र परिचित हो गए ।
- ❖ प्रातिनिधिक आधुनिक हिन्दी लंबी कविताओं और ग़ज़लों से छात्र परिचित हो गए ।
- ❖ लंबी कविता और ग़ज़लों के माध्यम से छात्रों में संवेदनीलता,सहृदयता,राष्ट्रीयता,मानवता आदि मानवीय मूल्य विकसित हो गई ।
- ❖ हिन्दी की कालजयी लंबी कविताओं और ग़ज़लों से छात्र परिचित हो गए ।

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष
चतुर्थ सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG- HIN- 402 अनुसंधान प्रविधि एवं प्रक्रिया

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- ✓ अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया का अध्ययन करना ।
- ✓ अनुसंधान के विविध प्रकारों पर प्रकाश डालना ।
- ✓ अनुसंधान के सोपानों का क्रमशः विवेचन करना ।

इकाई -I अनुसंधान अर्थ और स्वरूप :

अनुसंधान की परिभाषा, अर्थ और स्वरूप, मानव जीवन में अनुसंधान का स्थान, आरंभिक और वर्तमानकालीन अनुसंधान की उपादेयता ।

इकाई -II अनुसंधान के प्रकार :

विषयानुसार अनुसंधान के प्रकार, कार्य प्रणाली के अनुसार अनुसंधान के भेद, वस्तु तथ्यात्मक अनुसंधान, भावानुसंधान, भाषानुसंधान, पाठानुसंधान, ऐतिहासिक अनुसंधान तुलनात्मक अनुसंधान की उपयोगिता ।

इकाई -III अनुसंधान के सोपान :

विषय चयन,सामग्री संकलन, रूपरेखा निर्माण,शोध प्रबंध का लेखन,संदर्भ लेखन की अत्याधुनिक प्रणालियाँ,संदर्भ ग्रंथ सूची का लेखन तथा अंतिम प्रारूप एवं टंकन ।

इकाई -IV पाठालोचन के मुख्य सिद्धांत, अनुसंधान की प्रविधि और प्रक्रिया, समकालीन साहित्य अनुसंधान में ऐतिहासिक तथ्यों और पद्धतियों का प्रयोग, साहित्यिक अनुसंधान में समाजशास्त्रीय पद्धतियों का प्रयोग,अनुसंधान में संगणक तथा इंटरनेट का महत्व ।

एम.ए. हिंदी द्वितीय चतुर्थ सत्र मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम PG- HIN-403 (Core Course)

शोध अनुसंधान परियोजना के अंतर्गत मूल्यांकन हेतु निर्धारित 40 अंक के अंतर्गत जो प्रकल्प लेखन किया जायेगा उसके लिए विषयों की नमूना सूची तथा सूचना निम्न प्रकार से है :-

- लोकभाषाओं का अध्ययन : अहिराणी,गुजर,लेवा,मावची,देहवाली तथा स्थानीय बोलियों पर अनुसंधान प्रकल्प ।
- लोक साहित्य,लोक कथा,लोकगीत,लोकोक्तियाँ,लोकनाट्य और लोकोत्सव संबंधी अनुसंधान प्रकल्प ।
- कृषी संबंधी शब्दावली का संग्रह कर प्रकल्प लेखन ।
- नदी से जुड़े संस्कारों एवं पर्वों से संबंधित शब्दावली का संग्रह कर प्रकल्प लेखन ।
- पर्यावरण से संबंधित शब्दों का संग्रह एवं उनका हिंदी अर्थ देकर प्रकल्प लेखन ।
- वृक्ष अभिप्राय से संबंधित शब्दों का संग्रह और उनका हिंदी अर्थ देकर प्रकल्प लेखन ।
- ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त कृतियों का समीक्षात्मक परिचय देकर प्रकल्प लेखन ।
- स्थानीय साहित्यकारों से संवाद अथवा साक्षात्कार कर प्रकल्प लेखन ।
- स्थानीय सांस्कृतिक कार्यक्रमों का प्रतिवेदन कर प्रकल्प लेखन ।
- प्रशाला में आयोजित वार्षिक तथा अन्य उत्सवों का प्रतिवेदन कर प्रकल्प लेखन ।
- दै.समाचार पत्रों की भाषा एवं शब्दावली का अध्ययन तथा विश्लेषण कर प्रकल्प लेखन ।
- ✓ विशेष सूचना : उपर्युक्त विषयों के अतिरिक्त छात्र अपने परिवेश संबंधी आवश्यकताओं एवं महत्व के अनुसार शोध अनुसंधान परियोजना के विषय का चयन कर सकते हैं ।

■ शोध अनुसंधान परियोजना लेखन एवं मूल्यांकन संबंधी नियम :

- शोध अनुसंधान परियोजना न्यूनतम ४० और अधिकतम ६० पृष्ठों में लिखना आवश्यक है ।
- शोध अनुसंधान परियोजना छात्र अपने स्व हस्ताक्षर में अथवा टंकित कर प्रस्तुत कर सकते हैं ।
- शोध अनुसंधान परियोजना के अंतिम पृष्ठ पर शोध छात्र, विषय से संबंधित आचार्य तथा विभाग प्रमुख का हस्ताक्षर होना अनिवार्य है ।
- सत्र समाप्ति के पूर्व शोध अनुसंधान परियोजना संबंधित विषय शिक्षक के पास जमा करना अनिवार्य है ।
- शोध अनुसंधान परियोजना का मूल्यांकन संबंधित विषय के आचार्य ही करेंगे ।
- शोध परियोजना की सत्रांत परीक्षा विश्वविद्यालय द्वारा नहीं ली जाएगी ।
- प्रस्तुत पाठ्यक्रम के सौ अंकों के परीक्षा का स्वरूप एवं अंकविभाजन निम्न प्रकार से रहेगा :

अंतर्गत परीक्षा मूल्यांकन हेतु निर्धारित कुल अंक चालिस (40)	शोध अनुसंधान परियोजना लेखन पुस्तिका	30
प्रस्तुतीकरण		10
	कुल अंक	40

■ सहायक संदर्भ सूची :

१. शोध : स्वरूप एवं मानक व्यावहारिक कार्यविधि- बैजनाथ सिंहल
२. शोध के नए आयाम- डॉ. बी. के. कलासवा
३. अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया- एस-एन.गणेशन्
४. अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया- डॉ. राजेन्द्र मिश्र
५. शोध प्रविधि और प्रक्रिया- डॉ. हरीश अरोड़ा
६. शोध प्रक्रिया- डॉ. सरनाम सिंह शर्मा
७. अनुसंधान विधि - डॉ. गोविन्दकुमार टी. वेकरीया
८. शोध प्रविधि - डॉ. विनयमोहन शर्मा
९. अनुसंधान सर्जन एवं प्रक्रिया- डॉ. अर्जुन तडवी
१०. हिन्दी अनुसंधान: वैज्ञानिक पद्धतियाँ- डॉ. कैलाशनाथ मिश्र
११. हिन्दी शोध प्रविधि - डॉ. राजेन्द्र मिश्र
१२. अनुसंधान प्रविधि और प्रक्रिया - शिवाजी देवरे/ डॉ. मधु खराटे
१३. अनुसंधान एक विवेचन - डॉ. ओमप्रकाश शर्मा
१४. अनुप्रयुक्त अनुसंधान प्रविधि - डॉ. सुरेश माहेश्वरी

पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
१. छात्रों में अनुसंधान वृत्ति विकसित हुई ।
  २. लेखन कौशल की कला से छात्र अवगत हुए ।
  ३. परिवेश संबंधि जानकारी से छात्र परिचित हुए ।
  ४. अनुसंधान प्रविधि एवं प्रक्रिया का छात्रों को ज्ञान प्राप्त हुआ

----- || || -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष
चतुर्थ सत्र पाठ्यक्रम
मुख्यांश अनिवार्य पाठ्यक्रम (Core Course)
PG-HIN-403 हिंदी साहित्य का इतिहास (आधुनिक काल)

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- आधुनिक काल के प्रमुख काव्य प्रकारों की प्रवृत्तियों के विश्लेषण की दृष्टि छात्रों में निर्माण करना ।
- आधुनिक काल के कथा साहित्य तथा कथेत्तर साहित्य का विकासात्मक परिचय बताना ।
- विमर्शमूलक साहित्य तथा प्रवासी साहित्य का अध्ययन करना ।

इकाई -I आधुनिक काल : काव्य विधा का विकासात्मक परिचय :

- भारतेन्दु युगीन काव्य , द्विवेदी युगीन काव्य, छायावादी काव्य ,हालावादी काव्य , प्रगतिवादी काव्य , प्रयोगवादी काव्य , नई कविता, समकालीन कविता, स्वातंत्र्योत्तर हिंदी कविता के आंदोलन ।

इकाई - II आधुनिक गद्य साहित्य :

- उपन्यास साहित्य , कहानी साहित्य , नाटक साहित्य, गीतिनाटय , एकांकी साहित्य का विकासात्मक परिचय इ.स. २००० तक ।

इकाई -III कथेत्तर गद्य साहित्य :

- निबंध ,संस्मरण, आत्मकथा ,जीवनी, रेखाचित्र,रिपोर्ताज,यात्रा वर्णन, डायरी , प्रवासी साहित्य,का विकासात्मक परिचय ।

इकाई IV विमर्शमूलक साहित्य :

- स्त्री विमर्श,दलित विमर्श, आदिवासी विमर्श,अल्पसंख्यक विमर्श, किन्नर विमर्श ,विकलांग विमर्श, किसान विमर्श ,वृद्ध विमर्श आदि का संक्षिप्त विकासात्मक परिचय ।

■ सहायक ग्रंथ सूची : -

१. हिन्दी साहित्य का इतिहास - डॉ. नगेन्द्र
२. हिन्दी साहित्य का इतिहास - आ. रामचंद्र शुक्ल
३. आधुनिक हिन्दी साहित्य का इतिहास - डॉ. सूर्यनारायण रणसुभे
४. हिन्दी साहित्य का इतिहास - आलोक कुमार शुक्ल
५. हिन्दी साहित्य का अतीत- आ. विश्वनाथ प्रसाद मिश्र
६. आधुनिक हिन्दी कविता का इतिहास - नंदकिशोर नवल
७. साहित्य और इतिहास दृष्टि- मैनेजर पाण्डेय
८. आज का हिन्दी उपन्यास- डॉ. इन्द्रनाथ मदान
९. हिन्दी साहित्य का दूसरा इतिहास - बच्चन सिंह
१०. समकालीन हिंदी कहानी- डॉ. विनय
११. इक्कीसवीं सदी का हिन्दी साहित्य : समय, समाज और संवेदना - रवीन्द्रनाथ मिश्र
१२. हिन्दी के प्रातिनिधिक निबंधकार- डॉ. हरिमोहन
१३. हिन्दी साहित्य की युग और प्रवृत्तियाँ- डॉ. शिवकुमार
१४. आधुनिक हिन्दी निबंध- डॉ. बापूराव देसाई
१५. हिन्दी नाटक- डॉ. बच्चन सिंह
१६. स्वातंत्र्योत्तर हिन्दी साहित्य का इतिहास - डॉ. बापूराव देसाई
१७. बीसवीं सदी का हिन्दी साहित्य-सं.डॉ. विश्वनाथ प्रसाद तिवारी
१८. अरुण कमल की कविता जनवादी पक्ष- डॉ. संजय रणखांबे
१९. हिन्दी साहित्य का इतिहास -डॉ. माधव सोनटक्के

- पाठ्यक्रम की उपादेयता :
  - उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
    १. आधुनिक काल के प्रमुख काव्य प्रकारों की प्रवृत्तियों के विश्लेषण की नई दृष्टि छात्रों में निर्माण हुई।
    २. आधुनिक काल के कथा साहित्य तथा कथेत्तर साहित्य का विकासात्मक परिचय छात्रों को हुआ ।
    ३. विमर्शमूलक साहित्य तथा प्रवासी साहित्य का अध्ययन छात्रों ने किया ।

----- ||| -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष

चतुर्थ सत्र पाठ्यक्रम

वैकल्पिक पाठ्यक्रम : कौशल विकास संवर्धन (Elective Course : Skill Based)

PG- HIN - 404 (A) विशेष साहित्यकार- शंकर पुणतांबेकर

❖ पाठ्यक्रम का उद्देश्य :

- खान्देश के सुप्रसिद्ध व्यंग्य साहित्यकार डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी के जीवन एवं रचना परिचय से छात्रों को अवगत कराना ।
- सुप्रसिद्ध व्यंग्य साहित्यिक डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी के साहित्यिक योगदान को रेखांकित करना ।
- व्यंग्य विधा का सैद्धांतिक विवेचन करना ।
- व्यंग्य की सैद्धांतिकी के आधार पर डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी के व्यंग्य साहित्य का मूल्यांकन करना ।
- व्यंग्य को एक स्वतंत्र साहित्य विधा के रूप में स्थापित करने में डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी के योगदान को उजागर करना ।

इकाई –I व्यंग्य विधा का सैद्धांतिक विवेचन तथा डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी का जीवन एवं रचना परिचय

- व्यंग्य की परिभाषा और स्वरूप
- व्यंग्य से संबंधित शब्दावली
- व्यंग्य के प्रमुख तत्व
- स्वातंत्र्यपूर्व / स्वातंत्र्योत्तर हिन्दी व्यंग्य का विकास
- डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी का जीवन परिचय
- डॉ. शंकर पुणतांबेकर रचना परिचय
- डॉ. शंकर पुणतांबेकर पुरस्कार एवं सम्मान

इकाई – II डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी की व्यंग्य कथाएँ

- लोकतंत्र है यह (जंगल में इस कथा संकलन से)
- वासनाकांड (तेरहवाँ डिनर इस कथा संकलन से)
- अजंठा की एक नई गुफा (पराजय की जुबली इस कथा संकलन से)
- बिखरे हुए संदर्भ (कट आऊट इस संकलन से)
- एक दौरे पर (मेरी फाँसी इस संकलन से)

इकाई –III डॉ. शंकर पुणतांबेकर का व्यंग्य नाटक : सफेद कौवें काले हंस

- सफेद कौवें काले हंस – कथावस्तु
- सफेद कौवें काले हंस- प्रमुख तथा गौण पात्र एवं चरित्र चित्रण
- सफेद कौवें काले हंस – संवाद कौशल
- सफेद कौवें काले हंस – उद्देश्य एवं देशकाल वातावरण
- सफेद कौवें काले हंस – कथ्यगत एवं शिल्पगत विशेषताएँ
- सफेद कौवें काले हंस – रंगमंचीय विशेषताएँ

इकाई –IV डॉ. शंकर पुणतांबेकर का आत्मचरित्र : बिखरे पन्ने (निम्नलिखित अंश)

- आत्मकथा क्यों ?
- कुछ वर्तमान की-1
- लेखन की बात
- कुछ रेंगते सवाल
- मैं और मेरा व्यंग्य
- व्यंग्य अमरकोश से मिलिए
- लघुकथा : जैसे मैंने देखी-लिखी
- कुछ प्रसंग -7
- शंकर रिचाए पर बात-1
- क्या खोया क्या पाया

❖ संदर्भ सूची :

- व्यंग्य चिंतना और शंकर पुणतांबेकर- डॉ. सुरेश माहेश्वरी
- हिन्दी व्यंग्य परंपरा में शंकर पुणतांबेकर का योगदान- प्रा. अनुपमा प्रभुणे
- स्वातंत्र्योत्तर हिन्दी व्यंग्य निबंध - डॉ. शशि मिश्रा
- शंकर पुणतांबेकर (शोध प्रबंध) - डॉ. मीना भंडारी, कल्याण
- व्यंग्य के परिप्रेक्ष्य में शंकर पुणतांबेकर के साहित्य का मूल्यांकन (शोध प्रबंध) - डॉ. जितेन्द्र नाना कोले
- शैलीकार शंकर पुणतांबेकर- प्रा. डॉ. ओमप्रकाश शर्मा
- येथे शब्द माझे जळती (व्यंग्य छटा) - डॉ. शंकर पुणतांबेकर लिखित मराठी किताब

❖ पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- खान्देश के सुप्रसिद्ध व्यंग्य साहित्यका डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी के जीवन एवं रचना परिचय से छात्रों को अवगत किया गया ।
- सुप्रसिद्ध व्यंग्य साहित्यिक डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी के साहित्यिक योगदान को रेखांकित किया गया ।
- व्यंग्य विधा का सैद्धांतिक विवेचन किया गया ।
- व्यंग्य की सैद्धांतिकी के आधार पर डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी के व्यंग्य साहित्य का मूल्यांकन किया गया ।
- व्यंग्य को एक स्वतंत्र साहित्य विधा के रूप में स्थापित करने में डॉ. शंकर पुणतांबेकर जी के योगदान को उजागर किया गया ।
- डॉ. शंकर पुणतांबेकर द्वारा लिखित व्यंग्य कथाएँ, व्यंग्य नाटक और आत्मकथांश का अध्ययन किया ।

----- || || -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष

चतुर्थ सत्र पाठ्यक्रम

वैकल्पिक पाठ्यक्रम : कौशल विकास संवर्धन (Elective Course : Skill Based)

PG-HIN - 404 (B) विशेष साहित्यकार – मोहन राकेश (नाटककार)

पाठ्यक्रम का उद्देश्य :

- हिंदी नाटक और रंगमंच से छात्रों को अवगत कराना।
- हिंदी नाटक के स्वरूप और संरचना से परिचय करना।
- हिंदी नाटक की विकास यात्रा का परिचय देना।
- मोहन राकेश के नाटकों के सहारे नाट्यस्वादन और मूल्यांकन की दृष्टि को विकसित करना।
- हिन्दी नाट्य साहित्य में मोहन राकेश के योगदान को रेखांकित करना।

इकाई – I हिन्दी नाट्य विधा : सैद्धांतिक स्वरूप

- नाट्य विधा : परिभाषा एवं स्वरूप
- हिंदी नाटक विधा का विकासात्मक अध्ययन।
- हिंदी रंगमंच का स्वरूप।
- रंगमंच की दृष्टि से हिंदी नाटक की वर्तमान स्थिति।
- हिंदी नाटक विधा में मोहन राकेश का योगदान।

इकाई – II अध्ययनार्थ नाटक – आषाढ का एक दिन

- आषाढ का एक दिन नाटक – कथावस्तु
- आषाढ का एक दिन नाटक – प्रमुख तथा गौण पात्र तथा चरित्र चित्रण
- आषाढ का एक दिन नाटक – संवाद कौशल
- आषाढ का एक दिन नाटक - उद्देश्य एवं देशकाल वातावरण
- आषाढ का एक दिन नाटक – कथ्यगत एवं शिल्पगत विशेषताएँ
- आषाढ का एक दिन नाटक – रंगमंचीय विशेषताएँ

इकाई – III अध्ययनार्थ नाटक – आधे अधूरे

- आधे अधूरे नाटक : कथावस्तु
- आधे अधूरे नाटक : प्रमुख तथा गौण पात्रों की चरित्रगत विशेषताएँ
- आधे अधूरे नाटक : संवाद कौशल
- आधे अधूरे नाटक : उद्देश्य एवं देशकाल वातावरण
- आधे अधूरे नाटक : कथ्यगत एवं शिल्पगत विशेषताएँ
- आधे अधूरे नाटक : रंगमंचीय विशेषताएँ

इकाई – IV अध्ययनार्थ नाटक – लहरों के राजहंस

- लहरों के राजहंस नाटक : कथावस्तु
- लहरों के राजहंस नाटक : प्रमुख तथा गौण पात्रों की चरित्रगत विशेषताएँ
- लहरों के राजहंस नाटक : संवाद कौशल
- लहरों के राजहंस नाटक : उद्देश्य एवं देशकाल वातावरण
- लहरों के राजहंस नाटक : रंगमंचीय विशेषताएँ

संदर्भ ग्रंथ सूची :-

- आषाढ का एक दिन -मोहन राकेश
- आधे अधूरे-मोहन राकेश
- लहरों के राजहंस-मोहन राकेश
- मोहन राकेश रंग शिल्प और प्रदर्शन-जयदेवतनेजा
- मोहन राकेश और उनके नाटक -गिरीश रस्तोगी
- हिंदी नाटक उद्भव और विकास - दशरथ ओझा
- हिंदी नाटक - बच्चनसिंह
- नाट्यालोचन -डॉ माधव सोनटक्के
- आधुनिक हिंदी नाटक और रंगमंच- नेमिचंद्र जैन
- हिंदी नाटक और रंगमंच- पशुपतिनाथ उपाध्याय
- हिंदी नाटक उद्भव और विकास- डॉ लक्ष्मीनारायण लाल
- हिंदी रंगकर्म दशा और दिशा- डॉ जयदेवतनेजा
- रंग अनरंग- हृषीकेश सुलभ
- रंगमंच का जनतंत्र- हृषीकेश सुलभ
- हिंदी नाटक आज और कल -डॉ जयदेवतनेजा
- स्वातंत्र्योत्तर हिन्दी रंगमंच - डॉ. ओम प्रकाश शर्मा

पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- हिंदी नाटक और रंगमंच से छात्रों को अवगत किया गया।
- हिंदी नाटक के स्वरूप और संरचना से परिचय किया गया।
- हिंदी नाटक की विकास यात्रा का परिचय दिया गया।
- मोहन राकेश के नाटकों के सहारे नाट्यस्वादन और मूल्यांकन की दृष्टि को विकसित किया गया ।
- हिन्दी नाट्य साहित्य में मोहन राकेश के योगदान को रेखांकित किया गया ।

----- || || -----

एम.ए. हिंदी द्वितीय वर्ष
चतुर्थ सत्र पाठ्यक्रम
चतुर्थ सत्र : ऑडिट कोर्स पाठ्यक्रम
PG- HIN-AC- 401 हिंदी कम्प्यूटिंग

पाठ्यक्रम के उद्देश्य :

- हिंदी कम्प्यूटिंग का सामान्य ज्ञान प्राप्त कराना ।
- हिंदी कम्प्यूटिंग के महत्व को उजागर करना ।
- कम्प्यूटर प्रबंधन की सामान्य जानकारी देना ।
- इंटरनेट के सामान्य परिचय से छात्रों को अवगत कराना ।

इकाई - I हिंदी कम्प्यूटिंग : स्वरूप और अवधारणा :-

- हिंदी कम्प्यूटिंग : परिचय
- हिंदी कम्प्यूटिंग: विकास यात्रा
- हिंदी कम्प्यूटिंग के आधारभूत तत्व
- हिंदी कम्प्यूटिंग का वर्तमान स्वरूप तथा भविष्य
- हिंदी कम्प्यूटिंग : बाधाएँ एवं उपाय
- हिंदी कम्प्यूटिंग : युनिकोड
- हार्डवेयर अँड सॉफ्टवेयर

इकाई - II : इंटरनेट सामान्य परिचय :-

- इंटरनेट का ऐतिहासिक परिदृश्य
- इंटरनेट का विकास
- भारत में इंटरनेट का आरंभ
- इंटरनेट से मिलने वाली सुविधाएँ
- इंटरनेट उपयोग एवं महत्व

■ सहायक ग्रंथ सूची :

१. कम्प्यूटर का सहजबोध - इकबाल मु. अली/सुरेंश सलील
२. कम्प्यूटर के भाषिक अनुप्रयोग - विजयकुमार मल्होत्रा
३. कम्प्यूटर क्या क्या और कैसे -रामबंसल 'विद्याचार्य'
४. कम्प्यूटर सामान्य ज्ञान एवं युजर गाईड -रामबंसल 'विद्याचार्य'
५. कम्प्यूटरी सूचना प्रणाली विकास -रामबंसल 'विद्याचार्य'
६. माध्यमिक कम्प्यूटर शिक्षा -रामबंसल 'विद्याचार्य'
७. मानव मित्र कम्प्यूटर - प्रशांत भूषण

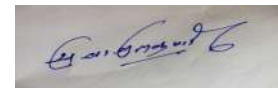
● पाठ्यक्रम की उपादेयता :

- उपर्युक्त पाठ्यक्रम के अध्ययन के बाद छात्रों को निम्नांकित लाभ हुए :-
  १. छात्रों ने हिंदी कम्प्यूटिंग का सामान्य ज्ञान प्राप्त किया ।
  २. हिंदी कम्प्यूटिंग के महत्व को छात्रों ने जाना ।
  ३. छात्रों ने कम्प्यूटर प्रबंधन की सामान्य जानकारी प्राप्त की ।
  ४. इंटरनेट के सामान्य परिचय से अवगत होकर छात्रों ने उसके व्यवहारिक उपयोग की कला को आत्मसात किया ।

----- || || -----

एम.हिन्दी स्नातकोत्तर महाविद्यालयीन पाठ्यक्रम : समकक्ष (Equivalence) प्रश्नपत्रों की सूची तालिका

पुराना पाठ्यक्रम	नया पाठ्यक्रम
प्रथम वर्ष : प्रथम सत्र	
प्रश्नपत्र क्र.1 HIN 0111 सामान्य स्तर कथा साहित्य	प्रश्नपत्र क्र.1 PG-HIN 101 मुख्यांश (Core) कथा साहित्य (कहानी और उपन्यास)
प्रश्नपत्र क्र.2 HIN 0112 विशेष स्तर : आदिकालीन एवं भक्ति कालीन काव्य	प्रश्नपत्र क्र.2 PG-HIN 102 मुख्यांश (Core) आदिकालीन एवं मध्यकालीन काव्यधार
प्रश्नपत्र क्र.3 HIN 0113 विशेष स्तर : भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत एवं आलोचना	प्रश्नपत्र क्र.3 PG-HIN 103 मुख्यांश (Core) भारतीय साहित्यशास्त्र के सिद्धांत एवं आलोचना
प्रश्नपत्र क्र.4 HIN 0114 विशेषस्तर वैकल्पिक HIN 0114 (A) विशेष साहित्यकार कबीरदास	प्रश्नपत्र क्र.4 PG-HIN कौशल आधारित वैकल्पिक/ Skill Based / Elective PG-HIN 104 (A) अनुवाद सिद्धांत एवं व्यवहार
HIN 0114 (B) विशेष विधा : आत्मकथा	PG-HIN 104 (B) भारतीय साहित्य
HIN 0114 (C) अन्य अनुसंधान प्रविधि एवं प्रक्रिया	----- -----
----- -----	PG-AC - 101 Audit Course : Practicing Cleanliness
प्रथम वर्ष : द्वितीय सत्र	
प्रश्नपत्र क्र.5 HIN 0121 सामान्य स्तर : कथेत्तर गद्य साहित्य	प्रश्नपत्र क्र.5 PG-HIN 201 मुख्यांश (Core) कथेत्तर साहित्य (निबंध और व्यंग्य साहित्य)
प्रश्नपत्र क्र.6 HIN 0122 विशेष स्तर : रीतिकालीन काव्य	प्रश्नपत्र क्र.6 PG-HIN 202 मुख्यांश (Core) विमर्शमूलक साहित्य (दलित एवं आदिवासी)
प्रश्नपत्र क्र.7 HIN 0123 विशेष स्तर : पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धांत तथा वाद	प्रश्नपत्र क्र.7 PG-HIN 203 मुख्यांश (Core) पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धांत तथा वाद
प्रश्नपत्र क्र.8 HIN 0124 विशेष स्तर : वैकल्पिक प्रश्नपत्र क्र.8 HIN 0124(A) आदिवासी विमर्श	प्रश्नपत्र क्र.8 PG-HIN कौशल आधारित वैकल्पिक/ Skill Based / Elective PG-HIN 204 (A) पत्रकारिता एवं वेब पत्रकारिता
प्रश्नपत्र क्र.8 HIN 0124(B) दलित विमर्श	PG-HIN 204 (B) तुलनात्मक साहित्य
प्रश्नपत्र क्र.8 HIN 0124(C) नारी विमर्श	----- -----
----- -----	PG-AC – 201/202/203/204 Audit Course (Personality & Cultural Development Related)
द्वितीय वर्ष : तृतीय सत्र	
प्रश्नपत्र क्र.9 HIN 0231 सामान्य स्तर : महाकाव्य खण्डकाव्य	प्रश्नपत्र क्र.9 PG-HIN 301 आधुनिक काव्य : महाकाव्य और खण्डकाव्य
प्रश्नपत्र क्र.10 HIN 0232 विशेष स्तर : भाषा विज्ञान	प्रश्नपत्र क्र.10 PG-HIN 302 हिन्दी भाषा तथा भाषा विज्ञान
प्रश्नपत्र क्र.11 HIN 0233 विशेष स्तर : हिन्दी साहित्य का आदिकाल एवं मध्यकाल	प्रश्नपत्र क्र.11 PG-HIN 303 हिन्दी साहित्य का इतिहास आदिकाल, भक्तिकाल एवं रीतिकाल
प्रश्नपत्र क्र.12 HIN 0234 विशेष स्तर : वैकल्पिक HIN 0234 (A) हिन्दी आलोचना	प्रश्नपत्र क्र.12 PG-HIN कौशल आधारित वैकल्पिक/ Skill Based / Elective PG-HIN 304 (A) भाषा प्राद्योगिकी
HIN 0234 (B) लोक साहित्य	PG-HIN 304 (B) लोक साहित्य
HIN 0234 (C) हिन्दी पत्रकारिता	----- -----
----- -----	PG-AC – 301/302/303/304 (Technology + Value added course) PG-HIN- AC – 301 सर्जनात्मक लेखन
द्वितीय वर्ष : चतुर्थ सत्र	
प्रश्नपत्र क्र.13 HIN 0241 सामान्य स्तर : काव्य नाटक एवं नई कविता	प्रश्नपत्र क्र.13 PG-HIN 401 आधुनिक काव्य : लंबी कविताएँ एवं राजल
प्रश्नपत्र क्र.14 HIN 0242 विशेष स्तर : हिन्दी भाषा	प्रश्नपत्र क्र.14 PG-HIN 402 अनुसंधान प्रविधि एवं प्रक्रिया
प्रश्नपत्र क्र.15 HIN 0243 विशेष स्तर : हिन्दी साहित्य का आधुनिक काल	प्रश्नपत्र क्र.15 PG-HIN 403 हिन्दी साहित्य का इतिहास : आधुनिक काल
प्रश्नपत्र क्र.16 HIN 0244 विशेष स्तर : वैकल्पिक HIN 0244 (A) मीडिया लेखन	प्रश्नपत्र क्र.16 PG-HIN कौशल आधारित वैकल्पिक/ Skill Based / Elective PG-HIN 404 (A) विशेष साहित्यकार- डॉ.शंकर पुणतावेकर
HIN 0244 (B) प्रयोजनमूलक हिन्दी	PG-HIN 404 (B) विशेष साहित्यकार- मोहन राकेश
HIN 0244(C) अनुवाद विज्ञान	----- -----
----- -----	PG-AC – 401/402/403/404 (Technology + Value added course) PG-HIN- AC – 401 हिंदी कम्प्यूटिंग

डॉ. सुनील बाबुराव कुलकर्णी

अध्यक्ष- हिन्दी अध्ययन मंडल,

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विश्वविद्यालय, जलगाँव

॥ अंतरी पेटू ज्ञानज्योत ॥

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON**

**SYLLABUS FOR M.A. PART-I
SEMESTER Ist AND IInd**

CBSC & SEMESTER PATTERN (60+40)

**POLITICAL SCIENCE
(With Effect from 2021-22)**

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
SYLLABUS FOR M.A. PART-I- (Semester Ist & IInd)
Political Science
(With Effect from 2021-22)

**Syllabus for M.A Political Science (Semester – I to II)
(With Effect from Academic Year 2021-2022)**

Equivalence for SEM I

Subject Code	Old Syllabus	Subject Code	New Syllabus (W.E.F. 2021-2022)
Core Subject Each Subject 4 Credit			
Pol-111	India's Foreign Affairs	Core-1- PG-POL-101	State Politics in India
Pol-112	Global Political Issues	Core-2- PG-POL-102	Basic Elements of Foreign Policy
Pol-113	Political Process in Indian Federation	Core-3- PG-POL-103	World Political Issues
Pol-114A	Public Administration	--	--
Pol-114B	Morden Indian Political Thought	--	--
Choose any one from Skilled Based/ Elective Subject 4 Credit			
		Skill Based/Elective PG-POL 104A	Human Resource and Health Development
		Skill Based/Elective PG-POL 104B	Public Administration
Audit Course Subject Credit 2			
		Audit Course- 101	Practical Cleanliness

Equivalence for SEM II

Subject Code	Old Syllabus	Subject Code	New Syllabus
Core Subject Each Subject 4 Credit			
Pol-121	India's Foreign Affairs	Core-1- PG-POL-201	Political Process in Indian Federation
Pol-122	Global Political Issues	Core-2- PG-POL-202	India's Foreign Relations
Pol-123	Political Process in Indian Federation	Core-3- PG-POL-203	India Political Thought
Pol-124A	Public Administration	--	--
Pol-124B	Morden Indian Political Thought	--	--
Choose any one from Skilled Based/ Elective Subject 4 Credit			
		Skill Based/Elective PG-POL 104A	E-Governance
		Skill Based/Elective PG-POL 104B	Indian Administration
		Audit Course- AC-201	Choose one out of four AC-201 (A/B/C/D)

List of Audit course to be offered in Semester- II for Audit Course Credit 2 (Choose any one)

AC-201 (A) Soft Skill

AC-201 (B) Practicing Sports Activities

Ac-201 (C) Practicing Yoga

AC-201 (D) Introduction to Indian Music

टीप : ऑडिट कोर्सचा पेपर 100 गुणांचा असेल, संबंधित विषय/पेपरची परिक्षा / Practical महाविद्यालयीन स्तरावर महाविद्यालय घेईल. या कोर्सचे गुण MAच्या एकूण गुणांमध्ये मिळविले जाणार नाहीत. त्याची फक्त ग्रेड राहिल.

Faculty of Humanities
Post Graduate Courses
Under Choice Based Credit System (CBCS)
Summary of Distribution of Credits under CBCS for PG
(w. e. f. 2021-2022)

Type of Course	Sem. I	Sem. II	Sem. III	Sem. IV
Core	12	12	12	12
Skill based / Elective	04	04	04	04
Audit	02	02	02	02
Total Credits	18	18	18	18
Total Credits = 72				

Subject Type	Core	Skill based / Elective	Audit	Total Credits
Credits	48	16	08	72

Course Credit Scheme

Sem ester	(A) Core Courses			(B) Skill Based/Elective			(C) Audit Courses (No weight age in CGPA)			Total Credits (A+B+C)
	No. of Courses	Credits (T)	Total Credits	No. of Courses	Credits (T)	Total Credits	No. of Courses	Credits (T)	Total Credits	
I	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
II	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
III	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
IV	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18

List of Audit Courses (Select any ONE course of Choice from Semester II, III & IV)

Semester I (Compulsory)		Semester II (Choose ONE) Personality & Cultural Development		Semester III (Choose ONE) Technology + Value Added Course		Semester IV (Choose ONE) Professional and Social + Value Added Course	
Course Code	Course Title	Course Code	Course Title	Course Code	Course Title	Course Code	Course Title
AC 101	Practicing Cleanliness	AC 201 (A)	Soft Skills	AC 301 (A)	Computer Skills	AC 401 (A)	Human Rights
		AC 201 (B)	Sport Activities	AC 301 (B)	Cyber Security	AC 401 (B)	Current Affairs
		AC 201 (C)	Yoga	AC 301 (C)	Related to Concerned PG Subject	AC 401 (C)	Related to Concerned PG Subject
		AC 201 (D)	Music	AC 301 (D)	Related to Concerned PG Subject	AC 401 (D)	Related to Concerned PG Subject

Faculty of Humanities
Post Graduate Courses
Under Choice Based Credit System (CBCS)
Semester-wise Course Structure of M. A. POLITICAL SCIENCE
(W.e.f. A. Y. 2021-2022)

Semester I

Course	Course Type	Course Title	Teaching Hours/Week			Marks (Total 100)				Credits
			T	P	Total	Internal (CA)		External (UA)		
						T	P	T	P	
POL CC 101	Core		4	--	4	40	--	60	--	4
POL CC 102	Core		4	--	4	40	--	60	--	4
POL CC 103	Core		4	--	4	40	--	60	--	4
POL DSE 104	Skill based / Elective	(A)	4	--	4	40	--	60	--	4
		(B)	4	--	4	40	--	60	--	4
AC 101	Audit Course	Practicing Cleanliness	--	2	2	--	100	--	--	2
Total Credit for Semester I: 18 (T = Theory: 12; Skill Based / Elective: 4; Audit Course: 2)										

Semester II

Course	Course Type	Course Title	Teaching Hours/ Week			Marks (Total 100)				Credits
			T	P	Total	Internal (CA)		External (UA)		
						T	P	T	P	
POL CC 201	Core		4	--	4	40	--	60	--	4
POL CC 202	Core		4	--	4	40	--	60	--	4
POL CC 203	Core		4	--	4	40	--	60	--	4
POL DSE 204	Skill based / Elective	(A)	4	--	4	40	--	60	--	4
		(B)	4	--	4	40	--	60	--	4
AC 201/202/203/204	Audit Course	Choose one out of Four (AC-201/ AC-202/ AC-203/ AC-204) from Personality and Cultural Development	--	2	2	--	100	--	--	2

Total Credit for Semester II: 18 (T = Theory: 12; Skill Based / Elective: 4; Audit Course: 2)

सूचना

1. सन 2021-22 पासून क.ब.चौ.उ.म.वि., जळगांव अंतर्गत एम.ए. राज्यशास्त्र विषयाला CBCS व सत्र पध्दतीसाठी हा अभ्यासक्रम लागू असणार आहे.
2. प्रथम व द्वितीय सत्रासाठी अनुक्रमे 3,3 पेपर हे 4 क्रेडिटचे व Core Course तर प्रथम व द्वितीय सत्राचे Skilled Based/ Elective Course प्रत्येकी 1, 1 पेपर निवडावयाचे आहे. Skilled Based/ Elective Course चा पेपर 4 क्रेडिटचा असेल.
3. प्रथम सत्रासाठी विद्यापीठाने नेमून दिलेला एक ऑडिट कोर्स (Audit Course), तर दुस-या सत्रासाठी उपलब्ध 4 पेपरमधून एक पेपर निवडावयाचे आहे. ऑडिट कोर्स 2 क्रेडिटचा असणार आहे.
4. ऑडिट कोर्सचा पेपर 100 गुणांचा असेल, संबंधित विषय/पेपरची परिक्षा / Practical महाविद्यालयीन स्तरावर महाविद्यालय घेईल. या कोर्सचे गुण MAच्या एकूण गुणांमध्ये मिळविले जाणार नाहीत. त्याची फक्त ग्रेड राहिल.
5. विद्यापीठाची परिक्षा 60 गुणांची, अंतर्गत परिक्षा 40 गुणांची असेल, त्यासाठी 2 चाचणी (Test) परिक्षा घेण्यात येतील.
6. एम.ए. राज्यशास्त्र, CBCS, सत्र पध्दती प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप खालील तक्त्याप्रमाणे असेल.

प्रश्न क्रमांक	प्रश्नाचे स्वरूप	गुण
प्रश्न क्रमांक 1	कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा (प्र. 8 त्यापैकी कोणते चार)	12
प्रश्न क्रमांक 2	एका प्रश्नाला एक पर्याय (सविस्तर उत्तर)	12
प्रश्न क्रमांक 3	एका प्रश्नाला एक पर्याय (सविस्तर उत्तर)	12
प्रश्न क्रमांक 4	एका प्रश्नाला एक पर्याय (सविस्तर उत्तर)	12
प्रश्न क्रमांक 5	कोणत्याही 2 वर संक्षिप्त टिपण लिहा (4 त्यापैकी कोणते दोन)	12

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-I

Political science

Core Course -1

PG-POL 101: State Politics in India

(With Effect from 2021-22)

U.A.+C.A.

Total Marks 60+40

Periods 60

Objectives:

1. To make student understand the power of the centre and the autonomy of the state within the Indian Federal System. 2. To make student aware about new trends in the state politics in India. 3. To make students understand about Centre- State relationship in the context of liberalization. 4. To understand how social determinants or issues affect state politics. 5. To understand how politics works in different States and theoretical framework

Unit	Name	Marks	Hours
1	Study of state politics 1. Theoretical framework to the study of state politics 2. Theoretical framework 3. Significance to the study of state politics 4. The role of centripetal and centrifugal type of federation in state politics 5. Evaluation of state Politics	15	15
2	Social determinants of the state politics 1. Caste and Politics 2. Religion and Politics 3. Language and Politics 4. Gender and Race issue and Politics 5. Minority Politics and Reservation policy	15	15
3	Emerging trends in state politics 1. Identity crisis among the states 2. Demand of statehood by small regions 3. State capital have become a local power center 4. Importance of regional political issues 5. Role of regional political parties	15	15
4	Human Development Index in Different states a comparative perspective 1. Human Development Index adopted by UNDP and HRD Ministry of India 2. Criteria of Human Development Index 3. Human Development Index of Indian states 4. The relation between Economic Growth and Human Development 5. National Human Development Report	15	15

Reference Books

1. S.P. Aiyar and U. Mehta (eds) : Essays on Indian Federation Allied Publishers, 1965
2. G. Austin : The Indian Constitution Corner Stone of a Nation Oxford University, 1966
3. G. Austin : The Constitution, Society and law in P., Oldenburg (Ed), India.
4. K.R. Bombawll : The Foundation of Indian federalism, Bombay, Asia Publishing house, 1967
5. Chonda- Federalism in India : A Study of Union State Relations London, George Allen and Unwin, 1965
6. P. Chatterjee (Ed) : State and Politics in India Oxford University Press, 1997
7. R. Chatterjee (Ed) : Politics In India The State Society interface New Delhi, South Asian Publishers, 2001
8. V. Doss : Impact of Planning of center-State Financial Relations in India, New Delhi National, 1978
9. A. Kohli (Ed): The Success of Indian Democracy Cambridge, Cambridge University Press, 2001
10. R. Kothari : Politics In India, New Delhi Orient Longman, 1970
11. S. Pai : State Politics: New Dimension Party System, Liberalization and Politics of Identity, Delhi, 2000
12. A. Prasad : Centre and State power Under Indian Federation, New Delhi, Deep and Deep, 1981

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I- Semester-I

Political science

Core Course -2

PG-POL-102 - Basic Elements of Foreign Policy

(With Effect from 2021-22)

U.A.+C.A.

Total Marks 60+40

Periods 60

Objectives:

1. The Paper deals with the theoretical evaluation of Concepts and Approaches of Foreign Policy. 2. To study of Basic Principal and Elements of Foreign Policy. 3. Explaining Scope and Nature of Foreign Policy. 4. To Examining the role of Diplomacy in Foreign Policy. 5. Evaluating the how important Foreign policy for Nations.

Unit	Name	Marks	Hours
1	Foreign Policy 1. Meaning, 2. Nature, 3. Scope 4. Importance 5. Objectives and Basic Principal	15	15
2	Major Approaches of Foreign Policy 1. Idealist Approach 2. Realistic Approach 3. System Approach 4. Decision Making Approach 5. Behavioural Approach	15	15
3	Determinants of Foreign Policy A. Geography B. History & Culture C. Political System D. Political Ideology E. Political Leadership & Public Opinion	15	15
4	Diplomacy 1. Meaning, Nature, 2. Objectives 3. Importance in Foreign Policy 4. Types 5. Changing Nature in present era	15	15

Reference Books

1. Appadoraj A.: National Interest and Non- Alignment, New Delhi, Kalinga Publication,1999
2. Bapu R. B.: Globalization and South Asian States, New Delhi South Asain Publication, 1998
3. Bandhopadhyaya J.:The Making of India's foreign Policy, Calcutta, Allies publication, 1979
4. Dasgupta: War and Diplomacy in Kashmir 1947-48, New Delhi, Sage Publication, 2002
5. Das T.: India and Politics
6. Dattu V.P.:India's Foreign Policy in a Changing World, New Delhi, Vakas Publication, 1999
7. Mishra K. P.: Foreign Policy of India, Delhi, Thomos Press, 1977
8. Nanda B.R.: India's Foreign Policy: The Nehru Years, Delhi Radiant Publishers, 1990
9. Prasud P.: The Background of India's Foreign Policy, New Delhi, ALCC, 1953
10. Puntambekar S.V.: The Foreign Policy of India Union, Baroda, Padmaja Publication
11. Rajkumar V.N.: The Background of India's Foreign Policy, New Delhi, ALCC, 1993
12. Sharma S. P.: India's Boundary and Territorial Disputes, Delhi, Vikas Pulication, 1971
13. Venkataraman T. K.: India and her Neighbours, New Delhi, Vora Publication
14. गहलौत बी. सिंह: भारतीय विदेश नीति, नई दिल्ली, अर्जुन पब्लिशिंग हॉउस, 2009
15. देवळाणकर शैलेंद्र, भारताचे परराष्ट्र धोरण नविन प्रवाह, पुणे, सकाळ प्रकाशन, 2017
16. देवळाणकर शैलेंद्र, भारताचे परराष्ट्र धोरण स्थित्यंतर आणि सातत्य, औरंगाबाद, विद्या बुक्स पब्लिशर्स
17. इंदापवार दि. वा, शेख हाशम, प्रचलित विदेश नीती, नागपूर, मंगेश प्रकाशन, 1989
18. देवळाणकर शैलेंद्र, समकालीन जागतिक राजकारण: भारताच्या परराष्ट्र धोरण आणि संरक्षणापुढील आव्हाने, औरंगाबाद, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, 2014

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I- Semester-I

Political science

Core Course -3

PG- POL-103 – World Political Issue

(With Effect from 2021-22)

U.A.+C.A.

Total Marks 60+40

Periods 60

Objectives:

1. The Paper deals with the evaluation of Traditional, Economic & contemporary World Political issues. 2. To study of historical continuities and changes in world politics. 3. Learning and understand core controversies during world. 4. To Understand and examine the world order in different era. 5. Evaluating the contemporary issues impact on world politics.

Unit	Name	Marks	Hours
1	UnderStanding World Order 1. Emergence of Nation-State 2. End of Balance of Power (World War) 3. Cold War: Nature & End 4. Unipolar World (Emergence of USA as Super Power) 5. Era of Globalisation	15	15
2	Traditional World Issues 1. India- Pakistan 2. Arab-Israil 3. Korean Crisis 4. China's Territorial Disputes with Neighbours 5. Nuclear Issues	15	15
3	Economic World Order 1. Bretton Woods System 2. WTO- Emergence, Nature 3. WTO & Developing Nation 4. New International Economic Order 5. Globalisation of World Economy	15	15
4	Contemporary World Issues 1. Enviromental Issues 2. Human Rights 3. Gender Issues 4. Terrorism 5. Health Issues (Covid-19)	15	15

Reference Books

1. Albro M. and King E. (Ed.): Globalization Knowledge and Society, London, Sage, 1990
2. Bowker M. & Brown (Ed.): From Cold War to Collapse, Cambridge, Cambridge University Press, 1993
3. Browlie I. (Ed.): Basic Documents on Human Rights, 2nd Edition, Oxford, the Clarendon Press
4. Craston M.: What are Human Rights? London, Bodley Head, 1973
5. Eatwell (Ed.): European Political Cultures: Conflict and Convergence London and New York, Routledge, 1947
6. Eckersley R.: Environmentalism and Political Theory: An Eccentric Approach London, UCL Press
7. Fisher J. : The Road from Rio: Sustainable Development and Non-Govermental Movement in the Third world West Post connecticut Praeqar, 1993
8. Gelb: Feminism and Politics: A Comparative Prespective, Berkeley, University of California Press, 1989
9. Holton R.; Globalization and the Nation State, Basingstoke, McMilan, 1998
10. Wilkinson: Terrorism and the Liberal State 3rd Edi. Basingstoke, McMilan, 1993
11. देवळाणकर शैलेंद्र, समकालीन जागतिक राजकारण: औरंगाबाद, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, २०१४

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-I

Political science

Skill Based/Elective Course

PG- POL 104A: Human Resource and Health Development

(With Effect from Aug. 2021)

U.A.+C.A.

Total Marks 60+40

Periods 60

Objectives:

This paper is attempts to discuss basic elements, concepts, new trends of all discipline. The focus of this paper is fundamental needs, facility should be provided by various center-state institutions. The main purpose of this paper to understand the micro concept of equity, productivity sustainability, empowerment resources and health services in present context state politics.

Unit	Name	Marks	Hours
1.	Introduction to Human Resource Development (HRD) : i) Evolution, Meaning and Objectives ii) Elements of Planning iii) Human Resource Index (UNDP, HRD) iv) Problems of Development v) Importance	15	15
2.	Institutions Regarding HRD (Structure and Functions) : i) Indian Medical Council (IMC, MMC) ii) University Grants Commission (UGC) and RUSA iii) National Council of Education Research and Training (NCERT) iv) National Institute of Education Planning and Administration (NIEPA) v) Open University (IGNOU, YCMOU)	15	15
3	Health Administration: Planning and Development : i) History, Meaning, Features and Problems ii) Health Care System iii) Health Care Planning: a) Bhor Committee b) Mudiliyar Committee c) Shrivastav Committee d) National Health Policy iv) Health Care Development (Policy) : a) Emergency Medical Service No.108 b) Mahatma Phule Jan Health Policy c) Rajiv Gandhi Jivandayi Health Policy d) PM Jan Aushadhi Yojna e) Balasaheb Thakre Accident Policy v) Importance	15	15
4	Major Institutions for Health Services (Structure and Functions) : i) All India Institute of Medical Services (AIIMS, Delhi) ii) PG Institute of Medical Education and Research (Chandigarh) iii) Jawaharlal Institute of PG Medical Education and Research	15	15

	(Pondicherry) iv) National Institute of Mental Health and Neuro Sciences (Bangalore) v) Halfkin Institute (Mumbai)&Serum Institute (Pune)		
--	---	--	--

Reference Books

1. AhireBhushan, SawantGauri, '**Human Resource Management**' (Marathi Edition), Unique Academy, Pune, 2018
2. Waghmare B.S., '**Human Resource Development and Human Rights**' Pearson Publications, Delhi, 2013
3. JugalKishor, '**National Health Programs of India : National Policies and Legislations Related to Health**', Century Publication, 2005
4. Joshi Shrinivas, Kothari Prakash, DaymaNandkishor, '**ManviSansadhanVyavasthapan**' (Marathi Edition), Prashant Prakashan, Jalgaon, 2013
5. The Indian Express, May 1, 2021, April 30, 2021
6. DainikBhaskar, 1st May 2021, 7th May 2021, 28th and 29th April 2021
7. Bharat Varshiki, UniquePrakashan, Pune
8. Various Institute and Websites
9. Department of Mantralaya, Websites
10. University News, Vol.49, No.31, August 1-7, 2011
11. University News, Vol.48, No.18, May 3-9, 2010
12. McGuire David and Other, '**Human Resource Development: Theory and Practice**', Sage Publications, Delhi, 2012
13. Decenzo D.A. and Other, '**Human Resource Management**', John Wiley Publishers, 2015
14. Walshe, 'Health Care Management', McGraw Hill Publication, UP, 2010
15. http://en.wikipedia.org/wiki/health_in_India

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I- Semester-I

Political science

Skilled Based/Elelctive Course

PG- POL-104 B – Public Administration

(With Effect from 2021-22)

U.A.+C.A.

Total Marks 60+40

Periods 60

Objectives:

1. Explaining Scope and Nature of Public Administration. 2. To study of the meaning, significance and structrue of Public Administration. 3. Analyzing the importance of Personnel Administration in Public Administration 5. Discuss on Policy making and Decision making Process in Administrative Management.

Unit	Name	Marks	Hours
1	Introduction of Public Administration 1. Historical Background, Meaning, Nature, 2. Scope, Importance 3. Public Administration and Pravite Administration 4. New Public Administration 5. Features of New Public Administraion	15	15
2	Structure and Principles of Organization 1. Meaning, Nature of Organization 2. The Chief Executive 3. Line and Staff Agencies 4. Department and Public Undertaking 5. Principles of Organization	15	15
3	Personnel Administration 1. Meaning, Significance 2. Civil Service- Meaning, Objectives and Functions 3. Bureaucracy- Meaning, Significance 4. Recruitment 5. Training	15	15
4	Introduction to Planning & Management 1. Meaning, Nature, Functions of Management 2. Administrative Leadership 3. The Process of Policy Making 4. Coordination 5. Communication	15	15

Reference Books

1. Avasthi R. And Maheshwari S.R. : Public Administration, Agra, Laxmi narian, Agrawal, 2004
2. Buck Susan J. & Morgan Betty N.: Public Administraion Theory & Practice, Raymond W. Cox III, Pearson Education, New Delhi, 2005
3. Goel S.L.: Public Administration, Theory and Practice, New Delhi, Deep & Deep Pub. 2003
4. Maheshwari S.R: Issue and Concepts in Public Administration, New Delhi, Allied Pub, 1991
5. Naidu S.P: Public Administration-Concepts and Theories, Hyderabad, New Age International Publisher, 1996
6. Nigro felix A. And Llyod Nigro: Modern Public Administration, N.Y. Harpar & Row, 1970
7. Shafritz Jay M. And Hyde Albert C: Classic Public Administration, Chicago, Illinois, The Dorsey Press, 1987
8. Sharma M. P, & Saldana B. L: Public Administration in Theory and Practice, Allahabad, Kitab Mahal, 2001
9. पाटील व्ही. बी., सम्रग लोकप्रशासन, पुणे, के. सागर, 2006
10. गुडगे-बेनके सुवर्णा, लोकप्रशासन, जळगांव, प्रशांत पब्लिकेशन, 2015
11. नान्देडकर, लोकप्रशासन, पुणे, के. सागर, 1999
12. इनामदार एन. आर., काळे सुनिता, लोकप्रशासन, पुणे, दास्ताने रामचंद्र आणि कं., 1997
13. फडिया बी. एल., लोकप्रशासन, आग्रा, साहित्य भवन, 2013

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-I

Political science

Audit Course

AC-101: Practicing Cleanliness

(With Effect from 2021-22)

Objectives:

To make students aware of Clean India Mission and inculcate cleanliness practices among them.

	<ul style="list-style-type: none"> • Awareness program on<ul style="list-style-type: none"> ○ Swachh Bharat Abhiyan (Clean India Mission) ○ Clean Campus Mission ○ Role of youth in Clean India Mission • Cleaning activities inside and surroundings of Department buildings. • Tree plantation and further care of planted trees • Waste(Liquid/Solid/e-waste) Management, Japanese 5-S practices • Planning and execution of collection of Garbage from different sections of University campus • Role of youth in power saving, pollution control, control of global warming, preservation of ground water and many more issues of national importance. • Cleanest School/Department and Cleanest Hostel contests, Painting and Essay writing competitions
--	--

Course Outcomes:

On completion of this course, the student will be able to:

CO. No.	Course Outcomes
AC101.1	Identify need at of cleanliness at home/office and other public places
AC101.2	Plan and observe cleanliness programs at home and other places.
AC101.3	Practice Japanese 5-S practices in regular life.

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-II

Political science

Core Course-1

PG-POL 201: Political Process in Indian Federation

(With Effect from 2021-22)

U.A.+C.A.

Total Marks 60+40

Periods 60

Objectives:

1. To make student understand the power of the centre and the autonomy of the state within the Indian Federal System. 2. To make student understand Indian federal system. 3. To make students understand about Centre- State relationship in the context of liberalization. 4. To understand how political issues affect state politics. 5. To make student understand how changing dimensions of party system in Indian federal system.

Unit	Name	Marks	Hours
1	Indian Federation 1. Concept of Federation and Unitary form of Government 2. Centripetal and Centrifugal form of Federation 3. Features of Indian Federation 4. New trends in Indian Federation 5. Impact of Liberalization and Globalization on Indian Federation	15	15
2	Centre State Relation in Indian Federation 1. Legal Relation between Centre and State 2. Administrative Relation between Centre and State 3. Economic Relation between Centre and State 4. Strong centre oriented provisions in the Constitution according to centre state Relation 5. Role of Finance Commission and NITI Ayog	15	15
3	Important Political Issues in Centre- State Relations 1. Role of Governor 2. Provision of Emergency 3. Demands of Smaller State and State Autonomy 4. Interstate Council 5. Regionalism	15	15
4	Changing Dimensions of Party System in Indian Federation 1. Indian Political Party System 2. Era of One Party Dominance 3. Era of Multi party System 4. Era of Coalition Government 5. Era of Resurgence of One Party System	15	15

Reference Books

1. S. P. Aiyar and U. Mehta [eds.] : Essays an Indian Federalism, Allied publishers - 1965.
2. G. Austin : The Indian Constitution Corner Stone of a Nation Oxford University, 1966
3. G. Austin : The Constitution, Society and law in P., Oldenburg (Ed), India.
4. K.R. Bombawll : The Foundation of Indian federalism, Bombay, Asia Publishing house, 1967
5. Chonda- Federalism in India : A Study of Union State Relations London, George Allen and Unwin, 1965
6. P. Chatterjee (Ed) : State and Politics in India Oxford University Press, 1997
7. R. Chatterjee (Ed) : Politics In India The State Society interface New Delhi, South Asian Publishers, 2001
8. V. Doss : Impact of Planning of center-State Financial Relations in India, New Delhi National, 1978
9. A. Kohli (Ed): The Success of Indian Democracy Cambridge, Cambridge University Press, 2001
10. R. Kothari : Politics In India, New Delhi Orient Longman, 1970
11. S. Pai : State Politics: New Dimension Party System, Liberalization and Politics of Identity, Delhi, 2000
12. A. Prasad : Centre and State power Under Indian Federation, New Delhi, Deep and Deep, 1981

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I Semester-II

Political science

Core Course-2

PG- POL-202 – India's Foreign Relations

(With Effect from 2021-22)

U.A.+C.A.

Total Marks 60+40

Periods 60

Objectives:

1. To Focus the Challenges of Contemporary times. 2. To study of Basic Principal and objective of Foreign Relations of India. 3. Explaining Scope and Nature of Foreign Relations of India. 4. Analysing the Change in Foreign Relations of India. 5. Evaluating Relations of India under different government.

Unit	Name	Marks	Hours
1	Evolution of Foreign Relations of India 1. Introduction 2. Importance 3. Objective 4. Principal 5. Evolution	15	15
2	Foreign Relation towards Major Powers 1. USA 2. Russia 3. China 4. UK 5. France	15	15
3	India and South Asian Countries 1. Pakistan 2. Srilanka 3. Bangladesh 4. Nepal 5. Myanmar	15	15
4	Indian approach to Major Global Issues 1. Globalization 2. Disarmament and Arms Control 3. Terrorism 4. Environmental Issues 5. Indian Ocean	15	15

Reference Books

1. Appadoraj A.: National Interest and Non- Alignment, New Delhi, Kalinga Publication, 1999
2. Babu R. B.: Globalization and South Asian States, New Delhi South Asian Publication, 1998
3. Bandhopadhyaya J.: The Making of India's foreign Policy, Calcutta, Allies publication, 1979
4. Dasgupta: War and Diplomacy in Kashmir 1947-48, New Delhi, Sage Publication, 2002
5. Das T.: India and Politics
6. Dattu V.P.: India's Foreign Policy in a Changing World, New Delhi, Vakas Publication, 1999
7. Mishra K. P.: Foreign Policy of India, Delhi, Thomas Press, 1977
8. Nanda B.R.: India's Foreign Policy: The Nehru Years, Delhi Radiant Publishers, 1990
9. Prasud P.: The Background of India's Foreign Policy, New Delhi, ALCC, 1953
10. Puntambekar S.V.: The Foreign Policy of India Union, Baroda, Padmaja Publication
11. Rajkumar V.N.: The Background of India's Foreign Policy, New Delhi, ALCC, 1993
12. Sharma S. P.: India's Boundary and Territorial Disputes, Delhi, Vikas Publication, 1971
13. Venkataraman T. K.: India and her Neighbours, New Delhi, Vora Publication
14. गहलौत बी. सिंह: भारतीय विदेश नीति, नई दिल्ली, अर्जुन पब्लिशिंग हॉउस, 2009
15. देवळाणकर शैलेंद्र, भारताचे परराष्ट्र धोरण नविन प्रवाह, पुणे, सकाळ प्रकाशन, 2017
16. देवळाणकर शैलेंद्र, भारताचे परराष्ट्र धोरण स्थित्यंतर आणि सातत्य, औरंगाबाद, विद्या बुक्स पब्लिशर्स
17. इंदापवार दि. वा, शेख हाशम, प्रचलित विदेश नीती, नागपूर, मंगेश प्रकाशन, 1989
18. देवळाणकर शैलेंद्र, समकालीन जागतिक राजकारण: भारताच्या परराष्ट्र धोरण आणि संरक्षणापुढील आव्हाने, औरंगाबाद, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, 2014

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-II

Political science

Core Course-3

PG- POL 203 - Indian Political Thought

(With Effect from 2021-22)

U.A.+C.A.

Total Marks 60+40

Periods 60

Objectives:

The Purpose of the paper is to generate a critical awareness about the distinctive features of the political theory and traditions in modern India. The focal theme of the paper is the bearing of Indian Philosophical systems of thought on social and political ideas and to what extent is Indian Political Thought; a rejection, derivative- imitation or innovative transformation of Western Political Thought. It is an attempt to discuss systematically, the political ideas of various political and social leaders and thinkers in Modern India. It emphasizes on the distinctive contribution of Modern Indian thinkers to political theorizing and the relative autonomy of Indian political Thought

Unit	Name	Marks	Hours
1	The Indian Renaissance 1. Raja Ram Mohan Roy 2. Dayanand Saraswati 3. Swami Vivekananda 4. Sir Syed Ahmed Khan 5. Gopal krishn Gokhale	15	15
2	Thoughts on Nationalism 1. Arbindo Ghosh 2. Vinayak Savarkar 3. Manvendranath Roy 4. Bal Gangadhar Tilak 5. Mahatma Gandhi	15	15
3	Thoughts on Communism& Socialism 1. Jayprakash Narayan 2. S. A. Dange 3. Ram Manohar Lohiya 4. Subhash Chandra Bose 5. Pandit Jawaharlal Nehru	15	15
4	Critique on Caste System 1. Mahatma Jyotirao Phoolle 2. Chatrapati Shahu Maharaj 3. Dr. Bhimrao Ambedkar 4. E. V. Rammaswamy 5. Bhagat Singh	15	15

Reference Books

1. Gauba O.P., Indian Political Thought, Natioanl Publishing House
2. Bidyut Chakrabarty, Modern Indian Political Thought, SAGE Publications India Pvt Ltd
3. Bandopadhyay Shekhar & Lopamudra Sengupta (Edi.), Indian Political Thought and its Contemporary Relevance, Publisher: Atlantic Publishers & Distributors Pvt Ltd
4. <https://thewire.in/caste/bhagat-singh-problem-of-caste-untouchability-politics-india> (In His Writings on Caste, Bhagat Singh Saw Dalits as Vanguard of Revolution in India)
5. Chaman Lal, Edited, The Bhagat Singh Reader, Harper Collins Publishers, India
6. भोळे भास्कर लक्ष्मण, आधुनिक भारतातील राजकीय विचार, पिंपळापूरे अॅण्ड कंपनी, नागपूर
7. शृंगारपूर अरविंद, समग्र पाश्चिमात्य आणि भारतीय राजकीय विचारवंत, विद्या प्रकाशन, नागपूर
8. कीर धनंजय, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, मुंबई, पॉप्युलर प्रकाशन
9. दळवी म.ये., डॉ. राममनोहर लोहियांचे वैचारिक योगदान, औरंगाबाद, कौशल्य प्रकाशन
10. तळवळकर गोविंद, नवरोजी ते नेहरू, पुणे, कॉन्टिनेटल प्रकाशन
11. फळके, भालचंद्र, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, पुणे, श्रीविद्या प्रकाशन
12. फाटक, न.र., लोकमान्य, मुंबई, मौज प्रकाशन
13. देवरे पी.डी., विसपुते एस.एम., निकुंभ डी. एस., ठाकरे सुनंदा, आधुनिक भारतीय राजकीय विचारवंत, जळगांव, प्रशांत पब्लिकेशन, 2004

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-II

Political science

Skill Based/Elective Course

PG- POL 204A- E-Governance

(With Effect from Aug. 2021)

U.A.+C.A.
Total Marks 60+40
Periods 60

Objectives: This paper is attempts to discuss basic fundamental concepts of E-Governance. The focus of this paper is theoretical and practical perspective of the E-Governance. It also specifically focuses on how is E-Governance important in the context of India as well as make all public services accessible to the common man and another purpose that students should understand work style and paper less services of E-Governance.

Unit	Name	Marks	Hours
1.	Introduction i) History, Concept and Meaning ii) Area of Governance iii) Objectives iv) Nature and Scope v) Types	15	15
2.	Models of E-Governance i) The General Information Dissemination Model ii) The Critical Information Dissemination Model iii) The Advocacy Model iv) The Interactive Service Model v) Other Model [Kate Oakley's Model and Victory (G-2B), Sarthi (G-2C)]	15	15
3	Projects and Implementations: i) Bhoomi (Karnataka) ii) E-Seva (Hyderabad) iii) Friends (Kerla) iv) Sarita (Maharashtra) Stamps and Registration Information Technology based Administration v) SETU (Maharashtra)	15	15
4	Issues, Challenges and Solution: i) Issues:- a) Funding b) Delivery of Services c) Use of Local Language ii) Environmental and Social Challenges :- a) Low Literacy b) Lack of Awareness c) Population iii) Economic Challenges :- a) Maintenance of Electronic Devices b) Limited Financial Resources c) cost iv) Technical Challenges:- a) Privacy and Security b) Tired and Tested Technologies c) Interoperability v) Solution	15	15

Reference Books

1. M.Laxmikanth, '**Governance in India**' (Third Edition), Mc.Graw Hill Publication, UP
2. M.Laxmikanth, '**Lokprashasan**' (Hindi Edition), Mc.Graw Hill Publication, UP
3. '**E-Shasan**' (Hindi Edition), Gule Baba Publications House Ltd., Delhi, ISBN-9789381066027
4. Janssen Martin, Axeleson Karin, Glassey Olivier (Editors), '**Electronics Government**', Springer Publication, US
5. Vinodkumar T.M. (Edition), '**E-Governance for Smart Cities**', Springer Publication, US 2014
6. Sinha R.P., '**E-Governance in India : Initiations and Issues**', Concept Publishing Company, New Delhi, 2006
7. Reddy Urmila, '**E-Prashasan**' (Marathi Edition), Vidya Books Pub., Aurangabad, 2019
8. Reddy Urmila, '**E-Governance in India : New Trend in Public Administration**', Lambert Academic Publishing (LAP), 2012
9. Chaudhari Suman Kalyan, Nayak Sudhanshu Sekhar (Ed.), '**E-Governance : Issues and Strategies**', SSDN Publishing, New Delhi, 2012
10. Deva Vasu, '**E-Governance**', Commonwealth Publishers, New Delhi, 2005
11. Agrawal Ashok (Ed), '**E-Governance**', University Press, Hyderabad, 2007
12. Gupta D.N., '**E-Governance : A Comprehensive Framework**', New Century Publication, New Delhi, 2008
13. Prabhu C.S.R., '**E-Governance : Concepts and Case Study**', Prentice Hall of India, New Delhi, 2004
14. Bose Jayashree (Ed), '**E-Governance in India : Issues and Cases**', LCfai University Press, Hyderabad, 2006
15. Dr. Bora Paras, Dr. Shirsath Shyam, '**LokPrashasanshastra**' (Marathi Edition), Vidya Books Publishers, Aurangabad, 2013
16. Chakvart Vidut, Prakash Chand, '**Public Administration in Globalisation**' (Marathi Edition), Sage Publications, Delhi, 2018, P.150

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I Semester-II

Political science

Skill Based/Elective Course

PG- POL 204 B – Indian Administration

(With Effect from 2021-22)

U.A.+C.A.
Total Marks 60+40
Periods 60

Objectives:

1. To Focus the Challenges of Contemporary times.
2. To study of Basic Principal and objective of Foreign Relations of India.
3. Explaining Scope and Nature of Foreign Relations of India.
4. Analysing the Change in Foreign Relations of India.
5. Evaluating Relations of India under different government.

Unit	Name	Marks	Hours
1	Indian Administration 1. Introduction 2. Historical Background 3. Colonial Context 4. Post Colonial Context 5. Features of Indian Administration	15	15
2	Structure of Indian Administration 1. Executive of Union 2. Cabinet and Council of Ministers 3. PMO Cabinet Secretariat 4. Cabinet Secretariat 5. Committees	15	15
3	Financial Administration 1. Meaning and Importance 2. Budget – Features and Objectives 3. Budgeting Process in India 4. Audit and The Comptroller and Auditor General 5. Parliamentary Finance Committee and Public Account Committee	15	15
4	Personnel Administration of India 1. All India Services 2. State Services 3. Public Service Commission 4. Reforms in Civil Services 5. Civil Service and Corruption	15	15

Reference Books

1. Avasthi R. And Maheshwari S.R. : Public Administration, Agra, Laxmi narian, Agrawal, 2004
2. Goel S.L.: Public Administration, Theory and Practice, New Delhi, Deep & Deep Pub. 2003
3. Khanna S. K, Indian Administration Problem and Attitudes, Ed. 1999
4. Maheshwari S. R.: Public Administration in India, Ed. 2000
5. Maheshwari S.R: Issue and Concepts in Public Administration, New Delhi, Allied Pub, 1991
6. Naidu S.P: Public Administration-Concepts and Theories, Hyderabad, New Age International Publisher, 1996
7. Nigro felix A. And Llyod Nigro: Modern Public Administration, N.Y. Harpar & Row, 1970
8. Palande M.R., Indian Administration, Oxford Unviersity Press, Ed. 1926
9. Shafritz Jay M. And Hyde Albert C: Classic Public Administration, Chicago, Illinois, The Dorsey Press, 1987
10. Sharma M. P, & Saldana B. L: Public Administration in Theory and Practice, Allahabad, Kitab Mahal, 2001
11. Sapru R. K: Indian Administration, Ed. 2001
12. पाटील व्ही. बी., सम्रग लोकप्रशासन, पुणे, के. सागर, 2006
13. गुडगे-बेनके सुवर्णा, लोकप्रशासन, जळगांव, प्रशांत पब्लिकेशन, 2015
14. नान्देडकर, लोकप्रशासन, पुणे, के. सागर, 1999
15. बंग के. आर., भारतीय प्रशासन, औरंगाबाद, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, 2004

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-II

Political science

Audit Course

AC-201 (A): Soft Skills

(With Effect from 2021-22)

Objectives:

To inculcate different soft skills among students.

Unit	Name	Hours
1	Introduction to soft skills Formal definition, Elements of soft skills, Soft vs. Hard skills, Emotional quotient, Goal setting, life skills, Need for soft skills, Communication skills, Etiquettes & Mannerism.	2
2	Self-Assessment Goal setting, SWOT analysis, attitude, moral values, self-confidence, etiquettes, non-verbal skills, achievements, positive attitude, positive thinking and self-esteem. Activity: The teacher should prepare a questionnaire which evaluate students in all the above areas and make them aware about these aspects.	4
3	Communication Skills Types of communication: Verbal, Non-verbal, body language, gestures, postures, gait, dressing sense, facial expressions, peculiarity of speaker (habits). Rhetoric speech: Prepared speech (topics are given in advance, students get 10 minutes to prepare the speech and 5 minutes to deliver, Extempore speech (students deliver speeches spontaneously for 5 minutes each on a given topic), Storytelling (Each student narrates a fictional or real-life story for 5 minutes each), Oral review (Each student orally presents a review on a story or a book read by them) Drafting skills: Letter, Report & Resume writing, business letters, reading & listening skills Activity: The teacher should teach the students how to write the letter, report and build resume. The teacher should give proper format and layouts. Each student will write one formal letter, one report and a resume.	8
4	Formal Group Discussion, Personal Interview & Presentation skills Topic comprehension, Content organization, Group speaking etiquettes, driving the discussion & skills. Preparation for personal interview: dress code, greeting the panel, crisp self-introduction, neatness, etiquettes, language tone, handling embarrassing & tricky questions, graceful closing. Activity: Each batch is divided into two groups of 12 to 14 students each. Two rounds of a GD for each group should be conducted and teacher should give them feedback. Mock interview are to be conducted.	4
5	Aptitude and analytical skills Quantitative aptitude, Numerical reasoning, verbal reasoning, diagrammatic test, situational tests, logical thinking.	8

	Analytical skills: Definition, Types, problem solving	
6	<p>Life skills Time management, critical thinking, sound and practical decision making by dealing with conflicts, stress management, leadership qualities Activity: The teacher can conduct a case study activity to train students for decision making skills. The teacher should conduct a session on stress management and guide students on how to manage stress. The teacher may conduct a stress relieving activity in the class. He/she may counsel students individually to know their problems and guide them on dealing with them effectively.</p>	4

Suggested readings:

1. Basics of Communication In English: Francis Sounderaj, MacMillan India Ltd.
  2. English for Business Communication: Simon Sweeney, Cambridge University Press
  3. An Introduction to Professional English and Soft Skills: Das, Cambridge University Press
- Quantitative Aptitude: R.S. Agrawal

Course Outcomes:

On completion of this course, the student will be able to:

CO. No.	Course Outcomes
AC201A.1	Identify their lacunas about some soft skills and try to overcome the same.
AC201A.2	Practice learned soft skills in real life and do their jobs more effectively.

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-I

Political science

Audit Course

AC-201 (B): Practicing Sports Activities

(With Effect from 2021-22)

Objectives:

To motivate students towards sports and provide them required training.

Sr, NO	NAME OF THE SPORT/GAME (Select ONE of the Following)	SYLLABUS OF THE COURSE	TIMING (02 Hours in a Week)	SEMESTER
1	Volleyball	<ul style="list-style-type: none"> • General Fitness • Basic Fitness • Specific Fitness • History of the Game • Basic Skill of the Game • Major Skill of the Game • Technique & Tactics of the Game • Game Practice	Morning : 07 to 09 AM	Total 30 Hours in Each Semester
2	Athletics			
3	Badminton			
4	Cricket			
5	Basketball			
6	Handball			
7	Kabaddi			
8	Kho-Kho			
9	Table-Tennis			
10	Swimming			

Course Outcomes:

On completion of this course, the student will be able to:

CO. No.	Course Outcomes
AC201B.1	Identify one or more sports of their choice and develop more interest to participate at University/National level sport events.
AC201B.2	Practice the learned sports activities regularly in real life.

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-I

Political science

Audit Course

AC-201 (C): Practicing Yoga

(With Effect from 2021-22)

Objectives:

To motivate students towards yoga and provide them required training.

<ul style="list-style-type: none">
• Yog: Meaning, Definition & Introduction, Objectives
• Primary Introduction of Ashtanga Yoga
• Preparation of Yogabhyas
• Omkar Sadhana, Prayer, Guru Vandana
• Sukshma Vyayamas
• Suryanamaskar (12 Postures)
• Asanas :<ul style="list-style-type: none">
▪ Sitting (Baithaksthiti) - Vajrasana, Padmasan, Vakrasan, Ardha-Pashchimotanasanan
▪ Supine (Shayansthiti) - Uttan Padaasan(Ekpad/Dwipad), Pavanmuktasana, Viparitakarani Aasan, Khandarasan, Shavasana
▪ Prone (Viparitshayansthiti) - Vakrahasta, Bhujangasana, Saralhasta Bhujangasana, Shalabhasana(Ekpad/Dwipad), Makarasana
▪ Standing (Dhandsthiti) - Tadasana , TiryakTadasana, Virasana, Ardh Chakrasana
• Primary Study of Swasana: Dirghaswasana, Santhaswasana, JaladSwasana - 6 Types
• Pranayama : Anuloma-viloma, Bhramari
--

Course Outcomes:

On completion of this course, the student will be able to:

CO. No.	Course Outcomes
AC201C.1	Identify and practice some Yoga asanas regularly in their life to remain healthy.
AC201C.2	Provide guidance and practice about Yoga to their friends, parents and relatives.

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

(NAAC Re-accredited "A" Grade)

SYLLABUS FOR M.A. PART-I-Semester-I

Political science

Audit Course

AC-201 (D): Introduction to Indian Music

(With Effect from 2021-22)

C.A.

100

Periods 60

Objectives:

To motivate students towards Indian music and provide them minimum required training.

<ul style="list-style-type: none">
• Definition and brief about generation of Swar, Saptak, Thaata, Raaga, Aavartan, Meend, Khatka, Murkhi, Taal, Aalaap etc.
• Taal and its uses - Treetaal, Daadraa, Zaptaal, Kervaa.
• Information of Badaakhyal, Chhotaakhyal (one), Sargam, Lakshangeet (information)
• Detailed information of Tambora
• Detailed information of Harmonium and Tablaa.
• Five filmy songs based on Indian Classical Music (Theory and Presentation)
• Sound Management - Basic information of Sound Recording (including Practicals)
• Composition of Music as per the Story <p>7. Preparing news write-ups of the Seminars, Library Musical Programmes held at the nearest Akashwani, by personal visits.</p>

Course Outcomes:

On completion of this course, the student will be able to:

CO. No.	Course Outcomes
AC201D.1	Identify different types of Indian music.
AC201D.2	Develop more interest to learn and practice Indian music.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY

JALGAON

SYLLABUS FOR

M.A.

(I & II Semester)

Choice Based Credit System(CBCS)

ARDHAMAGHDI (PRAKRIT)

w.e.f. june 2021

सत्र पहिले

प्राकृत कथा साहित्य

नेमलेला अभ्यासक्रम-कुवलयमाला-आचार्य उद्योतनसूरी
प्रकाशन शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राकृत कथा साहित्याचा परिचय करणे
2. कवी आचार्य उद्योतनसूरी जीवन चरित्र व साहित्याचा आढावा घेणे
3. 3 प्राकृत कथा साहित्याचा परामर्श घेणे
4. ग्रंथातील तत्कालीन समाज जीवनाचा शोध घेणे
5. कुवलयमालेचे साहित्यिक आकलन व मूल्यमापन करून घेणे
6. महाराष्ट्री प्राकृत भाषेच्या तत्कालीन साहित्यिक विकासाचा आढावा घेणे
घटक विश्लेषण

घटक क्रमांक	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
• 1	<ul style="list-style-type: none"> • प्राकृत कथा साहित्याचा आढावा घेणे • आचार्य उद्योतनसूरी जीवन चरित्र व परिचय • महाराष्ट्री प्राकृत भाषेचा तत्कालीन भाषिक विकास • मराठी भाषेच्या विकासात महाराष्ट्री प्राकृतचे स्थान	1	15
2	चंडसोम कथा <ul style="list-style-type: none"> • चंडसोम बालपणव विवाह • चंडसोमच्या मनाची बेचैन अवस्था • संशयी वृत्तीच्या चंड सोमाकडून हत्या • पश्चाताप ग्रस्त चंडसोमा कडून शोक • अज्ञानी चंडसोमासेचे पाप मुक्तीचे प्रयत्न	1	15
3	मानभट कथा <ul style="list-style-type: none"> • मानभट चे भट बालपण व दरबारातील आचरण • मानभटाच्या आचरणाने पत्नीचे आत्महत्येचा प्रयत्न • मानभटाच्या अविचारी आचरणाने कुटुंबाच्या विनाश • मानभटाकडून शोकव पाप मुक्तीचे प्रयत्न	1	15
4	मायादित्य कथा <ul style="list-style-type: none"> • मायादित्याचे बालपण व मायावी विचार • स्थानू व मायादित्याची परदेशात प्रयाण • मायादित्याकडून स्थानूच्या फसवणुकीचा प्रयत्न • स्थानूसठार मारण्याचा प्रयत्न • स्थानूच्या आचरणामुळे मायादित्य कडून पश्चाताप	1	15

• संदर्भ ग्रंथ

1. कुवलयमाला -संपादक डॉ. ए. एन. उपाध्ये प्रकाशन भारतीय ज्ञानपीठ काशी
2. कुवलयमाला -संपादक प्राचार्य डी के पाटील सांगली
3. प्राकृत साहित्य इतिहास डॉ. ग वा तगारे कोल्हापूर

सत्र दुसरे

प्राकृत-चरित्र साहित्य

नेमलेला अभ्यासक्रम-करकंडूचरीउ –मुनीकनकामर प्रकाशन भारतीय ज्ञानपीठ वाराणसी

अध्ययन व अध्यापनाची उद्दिष्टे

1. प्राकृतभाषेतील चरित्र साहित्याचा परिचय करणे.
2. मुनीकामर जीवनकार्य व साहित्याचा आढावा घेणे.
3. प्राकृत चरित्र साहित्याचा परामर्श घेणे.
4. करकंडूचरीउ ग्रंथातील सामाजिक जीवनाचा शोध घेणे
5. करकंडूचरीउचे साहित्यिक आकलन व मूल्यमापन करणे.
6. अपभ्रंश प्राकृतचा मराठी भाषेच्या विकासामध्ये योगदानाचा आढावा घेणे

घटक विश्लेषण

घटक क्रमांक	घटक	श्रेयांक	घड्याळीतासिका
1	प्राकृतभाषेतील चरित्र साहित्याचा आढावा घेणे. मुनीकनकामर जीवन कार्य व साहित्याचा परिचय देणे. अपभ्रंश प्राकृत भाषेचे मराठी साहित्याच्या विकासातील योगदान. अपभ्रंश प्राकृत भाषेचा भाषिक विकास	1	15
2	संधी 1 मंगलाचरण राजा धाडीवाहन पद्मावती विवाह पद्मावतीचे डोहाळे हत्तीकडून राजा व राणीचे अपहरण	1	15
3	संधी 2 पद्मावतीला घरातून हाकलून देणे. पद्मावतीचे स्मशानभूमीत आगमन. स्मशानभूमी वर्णन विद्याधराकडून करकंडूस ताब्यात घेणे . करकंडूस विद्याधर मातंगा कडून विद्याअध्ययन. दंतीपुरच्या निपुत्रिकराजाचे अकाली निधन .करकंडूस राज्यप्राप्ती	1	15
4	संधी 3 करकंडू धाडीवाहन युद्ध . पद्मावतीकडून करकंडू धाडीवाहनयांची ओळख. धाडीवाहनाकडून करकंडूस राज्य देणे. चंपा नगरीचे वर्णन करकंडू मदनावली विवाह	1	15

संदर्भ ग्रंथ

1. प्राकृत साहित्याचा इतिहास - डॉ ग. वा. तगारे
2. प्राकृत साहित्यका इतिहास डॉ जे. सी. जैन

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

वेळदोन तास		गुण60
प्रश्न 1		
अ)योग्य पर्याय निवडा?	8/6	6
ब)एका वाक्यात उत्तरे लिहा	8/6	6
प्रश्न 2 भाषांतर करा ? 4/3		12
प्रश्न 3 थोडक्यात उत्तरे ?5/3		12
प्रश्न 4 टिपा लिहा ?3/2		12
प्रश्न 5 दीर्घोत्तरी प्रश्न ?2/1		12
अंतर्गत निरंतर मूल्यमापन परीक्षा		40

समकक्ष अभ्यासक्रम

सत्र	जुना अभ्यासक्रम	नवीन अभ्यासक्रम
1	लिलावई-कवीकोऊहल	कुवलयमाला-आचार्य उद्योतनसूरी
2	मयणपराजयचरिउ-हरिदेव	करकंडूचरीउ -मुनीकामर

प्रा. बाळासाहेब गणपाटील

अध्यक्ष

प्राचीन भाषा तदर्थ अभ्यास मंडळ

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra
University, Jalgaon

M.A. English
(Part I)

Curriculum Specifics
**(Program Specific Objectives and Outcomes, Course Objectives
and Course Outcomes)**

(w.e.f. June 2021)

Faculty of Humanities
Post Graduate Courses
Under Choice Based Credit System (CBCS)
Summary of Distribution of Credits under CBCS for PG
(w. e. f. 2021-2022)

Type of Course	Sem. I	Sem. II	Sem. III	Sem. IV
Core	12	12	12	12
Skill based / Elective	04	04	04	04
Audit	02	02	02	02
Total Credits	18	18	18	18
Total Credits = 72				

Subject Type	Core	Skill based / Elective	Audit	Total Credits
Credits	48	16	08	72

Course credit scheme

Semester	(A) Core Courses			(B) Skill Based / Elective Course			(C) Audit Course (No weight age in CGPA)			Total Credits (A+B+C)
	No. of Courses	Credits (T/P)	Total Credits	No. of Courses	Credits (T/P)	Total Credits	No. of Courses	Credits (P)	Total Credits	
I	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
II	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
III	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
IV	3	4	12	2	4	4	1	2	2	18

List of Audit Courses (Select any ONE course of Choice from Semester II; Semester III and Semester IV)

Semester I (Compulsory)		Semester II (Choose One)		Semester III (Choose One)		Semester IV(Choose One)	
		Personality and Cultural Development		Technology + Value Added Course		Professional and Social + Value Added Course	
Course Code	Course Title	Course Code	Course Title	Course Code	Course Title	Course Code	Course Title
AC-101	Practicing Cleanliness	AC-201 (A)	Soft Skills	AC-301(A)	Computer Skills	AC-401(A)	Human Rights
		AC-201 (B)	Sport Activities	AC-301(B)	Cyber Security	AC-401 (B)	Current Affairs
		AC-201 (C)	Yoga	AC-301(C)	Related to concerned PG subject	AC-401(C)	Related to concerned PG subject
		AC-201 (D)	Music	AC-301(D)	Related to concerned PG subject	AC-401(D)	Related to concerned PG subject

Faculty of Humanities
Post Graduate Courses
Under Choice Based Credit System (CBCS)

Semester-wise Course Structure of M. A. English (w.e.f. 2021)

Semester I

Course	Course Type		Course Title	Teaching Hours/Week			Marks (Total 100)				Credits
				T	P	Total	Internal		External		
							T	P	T	P	
PG-ENG-101	Core			4	--	4	40	--	60	--	4
PG-ENG-102	Core			4	--	4	40	--	60	--	4
PG-ENG-103	Core			4	--	4	40	--	60	--	4
PG-ENG-DSE-104	A	Elective		4	--	4	40	--	60	--	4
	B	Skill		4	--	4	40	--	60	--	4
AC-101	Audit Course		Practicing Cleanliness	--	2	2	--	100	--	--	2
Total Credit for Semester I: 18 (T = Theory: 12; Skill Based/Elective: 4; Audit Course: 2)											

Semester II

Course	Course Type		Course Title	Teaching Hours/Week			Marks (Total 100)				Credits
				T	P	Total	Internal		External		
							T	P	T	P	
PG-ENG-201	Core			4	--	4	40	--	60	--	4
PG-ENG-202	Core			4	--	4	40	--	60	--	4
PG-ENG-203	Core			4	--	4	40	--	60	--	4
PG-ENG-DSE-204	A	Elective		4	--	4	40	--	60	--	4
	B	Skill		4	--	4	40	--	60	--	4
AC-201/202/203/204	Audit Course		Choose one out of Four (AC-201/ AC-202/AC-203/AC-204) from Personality and Cultural Development	--	2	2	--	100	--	--	2
Total Credit for Semester II: 18 (T = Theory: 12; Skill/Elective Based: 4; Audit course: 2)											

Program at a Glance

Name of the program (Degree)	: M. A. (English)
Faculty	: Humanities
Duration of the Program	: Two years (four semesters)
Medium of Instruction and Examination	: English
Exam Pattern	: 60 : 40 (60 marks University exam and 40 marks continuous internal departmental exam/assessment)
Passing standards (separate head of passing)	: 40% in each exam separately
Evaluation mode	: CGPA
Total Credits of the program	: 72 (48 core credits including 4 credits of project, 16 skill enhancement / elective credits and 08 audit credits)

About Course:

The syllabus framed for M.A. part I and II form AY 2021-22 is in accordance with the instruction given in CBCS pattern. The syllabus is in three tear structure, core courses, skill based/elective courses and audit courses. Core Courses fulfill the requirement of syllabus for specialization in literatures in English, criticism and various forms. Skill based or elective courses from the syllabus cater the need of skill development in the students. Audit courses contribute to the overall development of student personality.

In this world of globalization, the nature of job has become hybrid. Therefore students required such education which will help them in getting hybrid jobs and they can even gain the advantage of having their own start ups.

Program Objectives (POs) for M. A. Program:

1. To facilitate students to demonstrate a degree of mastery over the area as per their program of specialization at a level higher than requirements in UG program.
2. To enable students to carry out research/ investigation and development work independently to solve critical problems in their respective field
3. To apply a number of strategies for sorting through the applicability of and connections among a range of scholarly approaches to speculate and reconstruct their previous knowledge
4. To prepare students to produce original scholarship that contributes to knowledge in their respective fields
5. To persuade students to compare and validate previous and contemporary development in their respective field of knowledge to generate remedies for contemporary social situation.

Program Outcomes (POs) for M. A. Program:

After completing the program, the students will be able to-

PO No.	PO	Cognitive level
PO1	Use strategic connections among approaches to reconstruct their previous knowledge	3
PO2	Think and write research proposals/thesis/dissertations independently	6
PO3	Employ the strategies to achieve mastery over their program of specialization	3
PO4	Create study/reference material to contribute existing knowledge of their domain through research/books	6
PO5	Devise remedies for contemporary social issues by associating their knowledge with real situations.	4

Programme Specific Objectives (PSOs) for M. A. English Program:

1. To make students familiar with the areas of research in English Literature.
2. To further skills in students pertaining job opportunities.
3. To enhance students' perception of life through value education.
4. To develop analytical, interpretative and descriptive ability in students.

Programme Specific Outcomes (PSOs) for M. A. English Program:

Sr. No.	Outcomes	Cognitive level
1.	Skill based course will hone the skills in students, required for job.	3
2.	The skill based courses can also help the students in having their own start ups so that they can create employment.	6
3.	Papers of specialization will motivate students to gain depth in the area so that they can opt for it in their further research.	2
4.	The course flaunts more than twenty four areas of research, so that after completing their PG, the students can opt any one for their Ph.D/ M.Phil.	3
5.	The course caters the need of required qualification for hybrid jobs.	6
6.	Interdisciplinary papers like gender sensitization will provide opportunity to build career in social work.	6
7.	Papers like Film and Literature will open up job avenues like script writer for film, script writer for TV serials.	6
8.	Papers like Value Education and Literature will contribute to the constructive furtherance in the students' personality so that they can lead quality life and help others for the same as well.	5

M. A. ENGLISH

Part I

CBCS Syllabus (w.e.f. 2021-22)

Paper I (Core Paper)

PG-ENG-101 & PG-ENG-201

Course Credits: 4 Credits for each Sem.

Teaching Hours: 60hrs for each Sem.

Objectives:

1. To familiarize students with the theory and practices of communication
2. To acquaint students with the nature of English phonetics and its application
3. To introduce students to various theories and practices in linguistics and update their knowledge towards recent trends in linguistics
4. To make students aware of the relation of language to brain, society, and culture
5. To develop amongst students grammatical and stylistic competence.
6. To introduce students the development of English language in India

Semester-I

PG-ENG-101: Basics of Linguistics

Unit-I Language Orientation

- a. Language and Communication
- b. Characteristics of communication
- c. Effective communication
- d. Barriers to communication

- e. Verbal and Non-verbal communication

Unit-II Phonetics and Phonology

- a. Major Classes of Speech Sounds: Consonants, Vowels, Monophthongs and Diphthongs
- b. Supra Segmental and Prosodic Phenomenon
- c. Word Stress/Accent, Pitch, Strong forms and weak forms
- d. Intonation, Juncture and Rhythm

Unit-III Functional Grammar

- a. Text and Grammar
- b. Phonology and Grammar
- c. Language Structure and Language Function
- d. Modes of Meaning and Modes of Expression

Unit-IV Semantics

- a. Definition of Semantics
- b. What is meaning- Lexical Vs Grammatical meaning
- c. Sense and Reference
- d. Lexical relations- synonymy, antonymy, homonymy, polysemy

Semester II

PG-ENG-201: Applied Linguistics

Unit-I Introduction to Pragmatics

- a. Pragmatics: Definition and its nature
- b. Pragmatics Basic Concepts:
  - i. Speech situation and Speech event
  - ii. Presupposition-Types
  - iii. Turn-taking
  - iv. Adjacency Pairs
  - v. Implicatures
  - vi. Deixis
- c. Speech acts
  - i. Constatives and performatives

- ii. Searle's typology of speech-acts
- iii. Direct/Indirect speech-acts
- iv. Felicity conditions
- d. Politeness and Co-operative Principles (Introductory)

Unit-II Stylistics

- a. Definition and nature of Stylistics
- b. Stylistic Principles: foregrounding, deviation (graphical, thematic, linguistic), Parallelism, (phonological, morphological, grammatical) cohesion, coherence
- c. Methods in Stylistic Analysis (semantico-stylistic analysis, comparative method, stylistic experiment, stylistics of language and speech)

Unit-III Socio-linguistics

- a. Sociolinguistics: Definition and Nature
- b. Language variation William Labov Theory- Social class, gender and language, age and language, registers and jargons
- c. Sociology of language: Language planning, policy, National and official languages, endangered languages, and language death
- d. Speech communities and language contact: Pidgin, Creole, code-switching and code-mixing

Unit-IV Psycho-linguistics

- a. Psycho-linguistics: Definition and nature
- b. Language Acquisition: First, Second & Bilingual
- c. Speech Perception- Understanding utterances: Serial models, parallel models and interpretative processes
- d. Speech Production -Producing utterances: structure of message level and structure of sentence level, lexical access and serial vs. parallel interpretations

Suggested Readings:

1. Pinker, S.(1981). Language and Linguistics. Cambridge (UK): Cambridge University Press.
2. Sapir, E. 1949. Language. New York: Hercourt. Brace & World.

3. Clark, J. C. Yallop. 1990. An Introduction to Phonetics and Phonology. Oxford, Basil Blackwell.
4. Gaskell, G. et al 2007 The Oxford Handbook of Psycholinguistics, Oxford University Press, London. Ingram
5. David. 1989. First Language Acquisition. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Fishman, J. Sociolinguistics: A Brief Introduction. Rowley: Newsbury House, 1971.
7. Holmes, J. An Introduction to Sociolinguistics. London: Longman, 1992.
8. Black, E. (2006) Pragmatic Stylistics. Edinburgh: Edinburgh University Press.
9. Leech, G. N. (1983) Principles of Pragmatics. London: Longman.
10. Levinson, S. C. (1983) Pragmatics. London: Cambridge University Press.
11. Quirk R, & S, Greenbaum. (1973). A University Grammar in English. Chennai: Longman.
12. Kishnaswamy, N. & L. Krishnaswamy. (2006) The Story of English in India. Cambridge University Press India Pvt.Ltd.
13. Halliday, M.A.K. (1994). Introduction to Functional Grammar, 2nd ed. London: Edward Arnold.
14. ---. (2002). On Grammar Edt. Jonathan Webster. London: Continuum.

Outcomes:

Sr. No.	Outcome	Level
1.	Students will recognize rich heritage of communication and language	1
2.	Students will be able to examine/associate usage of language and communication used in day to day conversation.	2
3.	Creativity will be inculcated in students to use their knowledge in different registers	6

PG-ENG-101: Basics of Linguistics & PG-ENG-201: Applied Linguistics

External and Internal Evaluation Pattern

Semester-I: PG-ENG-101

Internal Evaluation: 40 Marks: Break up is as follows:

1) Written Test:20 Marks

2) Practical Journal and Oral Test: 20 Marks (10 marks each)

*Maintenance of Practical Journal with five practicals and Oral Test will be compulsory and will be conducted by the subject teacher being an internal examiner.

External Evaluation: 60 Marks: Question paper format is as follows:

Format of Question Paper (External Examination)

Semester-I: PG-ENG-101

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

1) Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all units) (Twelve out of fifteen) 12 marks Question

2) Short answer questions (on Language) (Three out of Five) 12 marks Question

3) Short answer questions (on Phonetics) (Three out of Five) 12 marks Question

4) Short answer questions (on Functional Grammar)(3 out of Five) 12 marks Question

5) Short answer questions (On Semantics) (Three out of Five) 12 marks Question

Semester-II: PG-ENG-201

Internal Evaluation: 40 Marks: Break up is as follows:

1) Written Test:20 Marks

2) Practical Journal and Oral Test: 20 Marks (10 marks each)

*Maintenance of Practical Journal with five practicals and Oral Test will be compulsory and will be conducted by the subject teacher being an internal examiner.

External Evaluation: 60 Marks: Question paper format is as follows:

Format of Question Paper (External Examination)

Semester-II: PG-ENG-201

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

- 1) Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below
(on all units) (Twelve out of fifteen) 12 marks Question
- 2) Short answer questions (on Pragmatics) (Three out of Five) 12 marks Question
- 3) Short answer questions (on Stylistics) (Three out of Five) 12 marks Question
- 4) Short answer questions (on Sociolinguistics) (Three out of Five) 12 marks Question
- 5) Short Notes (On Psycholinguistics) (Three out of Five) 12 marks Question

Paper II (Core Paper)

PG-ENG-102 & PG-ENG-202

Course Credits: 4 Credits for each Sem.

Teaching Hours: 60hrs for each Sem.

Objectives:

1. To acquaint students with various types of drama.
2. To introduce students with the contribution of different playwrights in developing various types of drama.
3. To familiarize students with various dramatic techniques and device.

Semester: I

PG-ENG-102: English Drama (Medieval to 17th Century)

Unit: 1

Study of development of English Drama from Medieval Period to 17th century with special focus on following topics:

- Miracle plays and Mystery plays
- Morality Plays
- University Wits
- Revenge Play
- Shakespearean Tragedy
- Shakespearean Comedy
- Comedy of Humours
- Comedy of Manners

Unit : 2

William Shakespeare: *Othello*

Unit : 3

Ben Jonson: *The Alchemist*

Unit: 4

William Wycherley: *The Country Wife*

Semester: II

PG-ENG-202: English Drama (18th to 20th Century)

Unit: 1

Study of development of English Drama from 18th to 20th century with special focus on following topics:

- Sentimental Comedy
- Influence of Henrik Ibsen
- Drama of Ideas
- Problem Play
- Revival of Poetic Play in the Twentieth Century
- Theater of the Absurd
- Kitchen-sink Drama

Unit : 2

Richard B. Sheridan: *The Rivals*

Unit : 3

Harold Pinter: *The Caretaker*

Unit: 4

G. B. Shaw: *Pygmalion*

Suggested Reading:

1. . Martin Esslin *The Theatre of the Absurd*, Pelican, 1968.
2. . Eric Bentley: *The Playwright as Thinker: A Study of Drama in Modern Times*. London: Mariner Books, 1987.
3. Nicoll Allardyce. *Theory of Drama*. New York: B. Blom, 1966.
4. Scott, Mark W. *Shakespeare for Students: Critical Interpretations of As You Like It, Hamlet, Julius Caesar, Macbeth, the Merchant of Venice, a Midsummer Night's Dream, Othello, and Romeo and Juliet*. Detroit: Gale Research, 1992. Print
5. Ralph Kaufman ed. *Elizabethan Drama*. Oxford: Oxford University Press, 1989.
6. Ervine, St J. G. *Bernard Shaw: His Life, Work, and Friends*. New York: Morrow, 1956. Print.
7. William Raymond. *Drama from Ibsen to Brecht*. Penguin Books. 1964.
8. Laurie E. Maguire. *Studying Shakespeare: A Guide to the Plays*. Blackwell, 2004.
9. Frank Kermode. *Shakespeare's Final Plays*. Farrar Straus Giroux, 2000.
10. Sanders, Andrew. *The Short Oxford History of English Literature*. London: OUP.
11. A.C. Bradley, *Shakespearean Tragedy*. Palgrave, 2007.
12. Bentley Eric. *The Theory of the Modern Stage: An Introduction to Modern Theatre and Drama*. Harmondsworth: Penguin, 1968.

Outcomes:

Sr. No.	Outcome	Level
1.	Students will identify difference in various types of drama.	1
2.	Students will be able to relate their knowledge of dramatic devices and technique to the texts.	2
3.	Students will be able to analyze variety of plays and how to analyze those.	4

PG-ENG-102 & PG-ENG-202

Internal Assessment: 40 Marks (Compulsory First Test – 20 Marks, Second Test / Seminar / Presentation – 20 Marks)

External Evaluation – 60 Marks

Question Paper Format for Semester I and II

Total Marks: **60**

Time: **03 Hrs**

Q. No. 1. Multiple Choice Questions on all 04 Units (any 12 out of 15) -- **12 Marks**

Q. No. 2. (A) Long Answer Type Question on Unit 2

OR

(B) Short Notes on Unit 2 (any 03 out of 05) -- **12 Marks**

Q. No. 3. (A) Long Answer Type Question on Unit 3

OR

(B) Short Notes on Unit 3 (any 03 out of 05) -- **12 Marks**

Q. No. 4. (A) Long Answer Type Question on Unit 4

OR

(B) Short Notes on Unit 4 (any 03 out of 05) -- **12 Marks**

Q. No. 5. Short Notes on Unit 1 (any 03 out of 05) -- **12 Marks**

Paper III (Core Paper)

PG-ENG-103 & PG-ENG-203

Course Credits: 4 Credits for each Sem.

Teaching Hours: 60hrs for each Sem.

Objectives:

1. To introduce students with the contribution of various poets to English poetry.
2. To acquaint the students with the form, language, subject and poetic devices used in prescribed poems.
3. To orient students with the skill of creative writing through the prescribed poems.

SEMESTER – I

PG-ENG-103: ENGLISH POETRY (Chaucer to Romantic Period)

Unit I: The background study of the growth and development of English poetry from Chaucer to Romantic Period with reference to trends, movements, tendencies and contributions of major poets.

- Unit II:**
1. Geoffrey Chaucer: The Knight's Tale (from the Canterbury Tales)
  2. William Shakespeare: When Forty Winter Shall Besiege Thy Brow
  3. Edmund Spenser: The Faire Queen- Part I
  4. John Donne: The Sun Rising

Unit III: 5. Andrew Marvell: To His Coy Mistress

6. John Milton: Lycidas
7. John Dryden: Mac Flecknoe
8. Alexander Pope: Know Then Thyself (*An Essay on Man: Epistle II; Lines 1-18*)

Unit IV: 9. William Wordsworth: Intimations of Immortality

10. S. T. Coleridge: Christabel (Part I)
11. P. B. Shelley: Ode to a Skylark
12. John Keats: Ode to Nightingale
13. William Blake: The Human Abstract

SEMESTER – II

PG-ENG-203: ENGLISH POETRY (Victorian period to Post Modern period)

Unit I: The background study of the growth and development of English poetry from Victorian Period to Post Modern Period with reference to trends, movements, tendencies and contributions of major poets.

Unit II: 1. A. L. Tennyson: Ulysses
2. Robert Browning: Fra Lippo Lippi
3. Mathew Arnold: Scholar Gipsy

Unit III: 4. W. B. Yeats: The Second Coming
5. T. S. Eliot: Love Song of J. Alfred Prufrok
6. Dylan Thomas: Lie Still, Sleep Becalmed
7. Wilfred Owen: Strange Meeting

Unit IV: 8. W. H. Auden: Muses Des Beaux Arts
9. C. D. Lewis: The Poet
10. Philip Larkin: The Whitson Wedding
11. Stephen Spender: My Parents Kept Me from Children Who were Rough
12. Louis MacNeice: Prayer Before Birth

Suggested Reading:

1. Cox and Dyson. *Poems of This Century*. Bombay: Orient Longman, 1972.
2. Barua, K.A. (ed.), *Whispering Reeds An Anthology of English Poetry*. Delhi: OUP, 2015
3. Ramanan, G. M (ed). *Modern English Poetry: A Selection*. Hyderabad: Orient Blackswan, 2013.
4. Wright, David. *The Penguin Book of English Romantic Verse*. England: Penguin Books Ltd., 1968.
5. Williams, H. M. *Six Ages of English Poetry*. London: Blackie & Son Ltd., 1967.
6. Sachithanandan,V. *Six English Poets*. Delhi: Macmillan India Ltd., 1987.
7. *Fifteen Poets*. Calcutta: Oxford University Press, 1974.
8. Ramanan, G. M (ed). *Modern English Poetry: A Selection*. Hyderabad: Orient Blackswan, 2013.

9. Anderson, Judith H. *Reading the Allegorical Intertext: Chaucer, Spenser, Shakespeare, Milton*. New York: Fordham University Press, 2008.
10. Butler, Shane, *The Matter of the Page: Essays in Search of Ancient and Medieval Authors* . Madison: University of Wisconsin Press, 2011.
11. Cooper, Helen. *The English Romance in Time: Transforming Motifs from Geoffrey of Monmouth to the Death of Shakespeare*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
12. Sacks, Peter, *The English Elegy: Studies in the Genre from Spenser to Yeats*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1985.

Outcomes:

Sr. No.	Outcome	Level
1.	Students will recognize glorious heritage of English poetry.	1
2.	Students will be able to understand poetic styles of prescribed poets.	2
3.	Students will get the practice of expressing their creative urge by writing poems.	6

PG-ENG-103 & PG-ENG-203

Pattern of Evaluation

External Evaluation: 60 Marks

Internal Evaluation: 40 Marks (One test of 20 Marks + One Test/Seminar/Presentation for 20 Marks)

Semester – I

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all units) (12/15)

12 Marks

Question 2 A) : Broad question on Unit II.

12 Marks

OR

B) Shrot Notes on Unit II (3/5).

Question 3: A) : Broad question on Unit III.

12 Marks

OR

B) Shrot Notes on Unit III (3/5)

Question 4: A) : Broad question on IV.

12 Marks

OR

B) Shrot Notes on IV (3/5).

Question 5: A) Broad question on background (Unit I).

12 Marks

OR

B) Shrot Notes on background (Unit I). (3/5)

Semester – II

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all units) (12/15)

12 Marks

Question 2 A) : Broad question on Unit II.

12 Marks

OR

B) Shrot Notes on Unit II (3/5).

Question 3: A) : Broad question on Unit III.

12 Marks

OR

B) Shrot Notes on Unit III (3/5)

Question 4: A) : Broad question on IV.

12 Marks

OR

B) Shrot Notes on IV (3/5).

Question 5: A) Broad question on background (Unit I).

12 Marks

OR

B) Shrot Notes on background (Unit I). (3/5)

Paper IV (Elective Paper)

PG-ENG-104 (A) & PG-ENG-204 (A)

Course Credits: 4 Credits for each Sem.

Teaching Hours: 60hrs for each Sem.

Objectives:

1. To acquaint students with the growth and development of Indian poetry, drama and novel.
2. To familiarize students with Indian ethos and universality of issues depicted in Indian writing in English.
3. To facilitate students with trends, techniques and tendencies depicted in Indian writing in English.

SEMESTER – I

PG-ENG-104 (A): INDIAN WRITING IN ENGLISH (Poetry and Drama)

- Unit I:** 1. The study of growth and development of Indian Poetry in English with reference to trends, techniques, themes, tendencies and contributions of major poets.
2. The study of growth and development of Indian Drama in English with reference to trends, techniques, themes, tendencies and contributions of major play dramatists.

- Unit II:** 1. Rabindranath Tagore: Stream of Life
2. Nissim Ezekiel: Poet, Lover, Birdwatcher
3. A. K. Ramanujan: Obituary
4. Kamala Das: The Dance of Enoch
5. Jayant Mahapatra: Hunger
6. Arun Kolhatkar: An Old Woman (from *Jejuri*)

Unit III: 7. Vijay Tendulkar: *Kanyadan* (Drama)

Unit IV: 8. Girish Karnad: *Hayavadana* (Drama)

SEMESTER – II

PG-ENG-204 (A): INDIAN WRITING IN ENGLISH (Novel)

Unit I: The study of growth and development of Indian Novel in English with reference to trends, techniques, themes, tendencies and contributions of major novelists.

Unit II: 1. Raja Rao: *Kanthapura*

Unit III: 2. Kamala Markandaya: *Nector in Seive*

Unit IV: 3. Amitav Ghosh: *Calcutta Chromosome*

Suggested Reading:

1. Parthasarthy, R.(ed). *Ten Twentieth Century Indian Poets*. Delhi: OUP, 2002.
2. Sarang, Vilas (ed). *Indian English Poetry Since 1950: An Anthology*. Bombay: Orient Longman Ltd., 1989.
3. *An Anthology of Indian English Poetry*. Bombay: Orient Longman Ltd., 1995.
4. Naik, M. K. *Indian English Poetry*. Delhi: Pencraft International, 2000.
5. Chaudhari, Rosinka. *A History of Indian Poetry in English*. Cambridge Uni. Press, 2016
6. King Bruce, *Modern Indian Poetry in English*. Madras: OUP, 1987
7. Dharwadkar, A. B. *Collected Plays: Girish Karnad, Vol.2*. New Delhi: OUP, 2006
8. Tendulkar, Vijay. *Five Plays*. New Delhi: OUP, 1992
9. Chandra, Laksmi(ed). *Lights on Indian Plays in English Vol 1 and 2*. Bombay: Orient Blackswan, 2006
10. Soat, Babu. *Indian Drama Today*. New Delhi: Prestige, 1997
11. Naik, M.K. and Punekar, S. *Perspectives on Indian Drama in English*. Madras: OUP, 1977
12. Shridasani, Menka (ed). *Anthology of Contemporary Indian Poetry*. USA: Big Bridge, 2004
<https://www.poetryfoundation.org>
13. Naik, M. K. *A history of English Literature*. New Delhi: Sahitya Akademi, 1982
14. Ramamurti, K. S. *Rise of the Indian Novel in English*. New Delhi: Sterling, 1987
15. Mukharji, Minakshi. *The Twice Born Fiction, Themes and Techniques of the Indian Novel in English*. New Delhi: Heinimen, 1971
16. Anjaria, Ulka (ed). *A History of the Indian Novel in English*. New Delhi: Cambridge Uni. Press, 2015
17. Mehotra, Arvind. *Encyclopedia of Indian Writing in English*. New Delhi: India Ink, 1990
18. Rao, Raja. *Kanthapura*. New Delhi: Penguin Random House India, 2015
19. Markandaya, Kamala. *Nector in the Sieve*. New Delhi: Penguin Books, 2009
20. Ghosh, Amitav. *The Calcutta Chromosome*. New Delhi: Ravi Dayal Publisher, 1985

Outcomes:

Sr. No.	Outcome	Level
1.	The students will associate their previous knowledge with the growth and development of Indian writing in English.	2
2.	The students will appraise the kind of difference between native English writing and Indian writing in English.	4
3.	The students will be able to device how to use the trends and techniques form wise.	6

PG-ENG-104 (A) & PG-ENG-204 (A)

Pattern of Evaluation

External Evaluation: 60 Marks

Internal Evaluation: 40 Marks (One test of 20 Marks + One Test/Presentation for 20 Marks)

Semester – I - PG-ENG-104 (A)

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all units) (12/15) **12 Marks**

Question 2 A): Broad question on prescribed poems. **12 Marks**

OR

B) Short Notes on prescribed poems (3/5)

Question 3: A) Broad question on prescribed Drama *Kanyadan*. **12 Marks**

OR

B) Short Notes on *Kanyadan*. (3/5)

Question 4: A) Broad question on prescribed Drama *Nagamandala*. **12 Marks**

OR

B) Short Notes on *Nagamandala*. (3/5)

Question 5: A) Broad question on background. **12 Marks**

OR

B) Short Notes on background. (3/5)

Semester – II - PG-ENG-204 (A)

Format of Question Paper

Time: Three Hours

Max.Marks-60

Question 1: Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all units) (12/15) **12 Marks**

Question 2 A) : Broad question on *Kanthapura*. **12 Marks**

OR

B) Shrot Notes on *Kanthapura*. (3/5)

Question 3: A) Broad question on *Nector in Sieve*. **12 Marks**

OR

B) Shrot Notes on *Nector in Sieve*. (3/5)

Question 4: A) Broad question on *Calcutta Chromosome*. **12 Marks**

OR

B) Shrot Notes on *Calcutta Chromosome*. (3/5)

Question 5: A) Broad question on background. **12 Marks**

OR

B) Shrot Notes on background. (3/5)

Paper IV (Skill)

PG-ENG-104 (B) & PG-ENG-104 (B)

Course Credits: 4 Credits for each Sem.

Teaching Hours: 60hrs for each Sem.

Objectives:

1. To familiarize students with the concept of gender studies and its significance
2. To acquaint students with the feminist writers and their writings from the West and East.
3. To introduce students to various theories and literary practices
4. To make students aware of the popular feminist writings in fiction, drama, autobiography, essays, and poetry.
5. To develop amongst students the awareness about gender sensitization.

Semester I

**PG-ENG-104 (B): GENDER STUDIES AND LITERATURE (Fiction,
Essays and Short Stories)**

Unit-I Introduction to Gender Studies

- f. Gender Studies: Definition, Nature and Scope
- g. Social Construction of Femininity and Masculinity
- h. Feminist Movements and its impact on literature
- i. Introduction to LGBT (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender) and Queer Literature

Unit-II Studies in Fiction

Study of the Novel: *Cry, the Peacock* by Anita Desai

Unit-III Studies in Essays

- a. *A Vindication of Rights of Women (Chapter-IV)*- Mary Wollstonecraft
- b. *The Subjection of Women (Chapter-III)*- John Stuart Mill

Unit-IV Studies in Short Stories

- a. The Yellow Wallpaper by Charlotte Perkins Gilman
- b. A Wife's Letter by Rabindranath Tagore

Semester II

PG-ENG-204 (B) GENDER STUDIES AND LITERATURE (Drama, Autobiography and poetry)

Unit-I Gender Studies in British, American, Indian Literature

- d. Early feminist writings in British, American, and Indian literature
- e. Feminism in English drama, novel, and poetry
- f. Brief introduction to feminist writers and their writings- Tony Morrison, Dorris Lessing, and Pandita Ramabai.

Unit-II Studies in Drama

Henrik Ibsen: *A Doll's House*

Unit-III Studies in Autobiography

Maya Angelou: *I Know Why a Caged Bird Sings*

Unit-IV Studies in Poetry

- e. Meena Kandaswamy- Backstreet Girls
- f. Sylvia Plath- Lady Lazarus
- g. Meena Alexander- Birthplace with Buried Stones
- h. Margaret Atwood- Siren Song
- i. Alice Walker- Be Nobody's Darling, Be an Outcaste

Suggested Readings:

1. Desai, Anita. *Cry, the Peacock*. New Delhi: Orient Paperbacks, 1980. Print.
2. Wollstonecraft, Mary, *A Vindication of the Rights of Woman: with Strictures on Political and Moral Subjects*. London : J. Johnson, 1792.
3. Mill, J.S. *The Subjection of Women*. Dover Publications Inc.; 1997.
4. Gilman, Charlotte Perkins. *The Yellow Wallpaper*. Virago Press, 1981.
5. Tagore, Rabindranath. *A Wife's Letter*. Tranl. From Bengali.
6. Bhasin and Khan, *Some Questions on Feminism*, Kali for Women, New Delhi, 1986.

7. Caplan, Pat (ed.) *The Cultural Construction of Sexuality*, Routledge, New York, 1987.
8. Rose, Hillary 1983. *Hand, Brain, and Heart: A Feminist Epistemology for the Natural Sciences Signs, Vol. 9, No. 1*, Women and Religion (Autumn, 1983)
9. Connell, Robert W. *Masculinities*, Cambridge: Polity Press, 2005.
10. Seidler, Victor. *Unreasonable Men. Masculinity and Social Theory*, London: Routledge
11. Kandasamy, Meena. *Ms Militancy: Poems*. New Delhi: Navayana, 2010.
12. Alexander, Meena. *Birthplace with Buried Stones*. North-Western University Press, 2013.
13. Atwood, Margeret. "Siren Song" from *Selected Poems 1965-1975*. Houghton Mifflin Company. 1976.
14. Walker, Alice. Be Nobody's Darling, Be an Outcaste. www.poemhunter.com.
15. Shinde, Tarabai. *Stri Purush Tulana*. (Translated by Maya Pandit), 1882.
16. Angelou, Maya. *I know why the caged bird sings*. Random House, 2009.

Outcomes:

Sr. No.	Outcome	Level
1.	The students will understand the concept of gender studies through prescribed texts.	1
2.	To help students, distinguish between male and female writing and predicament as well.	4
3.	To stimulate students to practice gender sensitization in day to day life.	6

PG-ENG-104 (B) & PG-ENG-204 (B)

External and Internal Evaluation Pattern

Semester I- PG-ENG-104 (B)

Internal Evaluation: 40 Marks: Break up is as follows:

- 1) Written Test:20 Marks
- 2) Seminar Presentation/Assignment/Written Test- 20 Marks

(First written Test of 20 is compulsory while remaining 20 marks are allotted for Seminar Presentation or Assignment or Written Test whichever is decided by the subject teacher as an internal choice)

External Evaluation: 60 Marks: Question paper format is as follows:

Format of Question Paper (External Examination)

Semester I- PG-ENG-104 (B)

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

- 1) Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all units) (Twelve out of fifteen) 12 marks Question
- 2) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-I) 12 marks Question
- 3) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-II) 12 marks Question
- 4) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-III) 12 marks Question
- 5) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-IV) 12 marks Question

Semester-II: PG-ENG-204 (B)

Internal Evaluation: 40 Marks: Break up is as follows:

- 1) Written Test:20 Marks

2) Seminar Presentation/Assignment/Written Test- 20 Marks

(First written Test of 20 is compulsory while remaining 20 marks are allotted for Seminar Presentation or Assignment or Written Test whichever is decided by the subject teacher as an internal choice)

External Evaluation: 60 Marks: Question paper format is as follows:

Format of Question Paper (External Examination)

Semester-II: PG-ENG-204 (B)

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

- 1) Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all Units) (Twelve out of fifteen) 12 marks Question
- 2) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-I) 12 marks Question
- 3) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-II) 12 marks Question
- 4) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-III) 12 marks Question
- 5) Two short answer questions or Three Short notes (on Unit-IV) 12 marks Question

Format of Question Paper (External Examination)

Semester-II: PG-ENG-204 (B)

Time: Three Hours

Max. Marks: 60

- 1) Complete the following sentences choosing the correct alternative from those given below (on all Units) (Twelve out of fifteen) 12 marks Question
- 2) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-I) 12 marks Question
- 3) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-II) 12 marks Question
- 4) One Long answer question or Three Short notes (on Unit-III) 12 marks Question
- 5) Two short answer questions or Three Short notes (on Unit-IV) 12 marks Question

Audit Course

Semester I

AC 101 (Audit Course): Practicing Cleanliness

Course Credits: 2

Teaching Hours: 02 hrs

(No weightage in CGPA)

Objectives:

To make students aware of Clean India Mission and inculcate cleanliness practices among them.

Content:

Awareness program on

- Swachh Bharat Abhiyan (Clean India Mission)
- Clean Campus Mission
- Role of youth in Clean India Mission

Cleaning activities inside and surroundings of Department buildings.

Tree plantation and further care of planted trees

Waste(Liquid/Solid/e-waste) Management, Japanese 5-S practices

Planning and execution of collection of Garbage from different sections of University campus

Role of youth in power saving, pollution control, control of global warming, preservation of ground water and many more issues of national importance.

Cleanest School/Department and Cleanest Hostel contests

Painting and Essay writing competitions

Outcomes(COs):

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO	Cognitive level
AC101.1	Identify need at of cleanliness at home/office and other public places.	2
AC101.2	Plan and observe cleanliness programs at home and other places.	4
AC101.3	Practice Japanese 5-S practices in regular life.	3

Semester II

AC-201(A): Soft Skills		
	<p>Course Objectives (CObs):</p> <ul style="list-style-type: none"> • To inculcate different soft skills among students. 	
Unit 1	<p>Introduction to soft skills Formal definition, Elements of soft skills, Soft vs. Hard skills, Emotional quotient, Goal setting, life skills, Need for soft skills, Communication skills, Etiquettes & Mannerism.</p>	2 hrs.
Unit 2	<p>Self-Assessment Goal setting, SWOT analysis, attitude, moral values, self-confidence, etiquettes, non-verbal skills, achievements, positive attitude, positive thinking and self-esteem. Activity: The teacher should prepare a questionnaire which evaluate students in all the above areas and make them aware about these aspects.</p>	4 hrs.
Unit 3	<p>Communication Skills Types of communication: Verbal, Non-verbal, body language, gestures, postures, gait, dressing sense, facial expressions, peculiarity of speaker (habits). Rhetoric speech: Prepared speech (topics are given in advance, students get 10 minutes to prepare the speech and 5 minutes to deliver, Extempore speech (students deliver speeches spontaneously for 5 minutes each on a given topic), Storytelling (Each student narrates a fictional or real-life story for 5 minutes each), Oral review (Each student orally presents a review on a story or a book read by them) Drafting skills: Letter, Report & Resume writing, business letters, reading & listening skills Activity: The teacher should teach the students how to write the letter, report and build resume. The teacher should give proper format and layouts. Each student will write one formal letter, one report and a resume.</p>	8 hrs.
Unit 4	<p>Formal Group Discussion, Personal Interview & Presentation skills Topic comprehension, Content organization, Group speaking etiquettes, driving the discussion & skills. Preparation for personal interview: dress code, greeting the panel, crisp self-introduction, neatness, etiquettes, language tone, handling embarrassing & tricky questions, graceful closing. Activity: Each batch is divided into two groups of 12 to 14 students each. Two rounds of a GD for each group should be conducted and teacher should give them feedback. Mock interview are to be conducted.</p>	4 hrs.
Unit 5	<p>Aptitude and analytical skills Quantitative aptitude, Numerical reasoning, verbal reasoning, diagrammatic test, situational tests, logical thinking. Analytical skills: Definition, Types, problem solving</p>	8 hrs.
Unit 6	<p>Life skills Time management, critical thinking, sound and practical decision making by dealing with conflicts, stress management, leadership qualities Activity: The teacher can conduct a case study activity to train students for decision making skills. The teacher should conduct a session on stress management and guide students on how to manage stress. The teacher may conduct a stress relieving activity in the class. He/she may counsel students individually to know their problems and guide them on dealing with them effectively.</p>	4 hrs.
<p>Suggested readings:</p> <p>1. Basics of Communication In English: Francis Sounderaj, MacMillan India Ltd.</p>		

2. English for Business Communication: Simon Sweeney, Cambridge University Press
3. An Introduction to Professional English and Soft Skills: Das, Cambridge University Press
4. Quantitative Aptitude: R.S. Agrawal

Course Outcomes (COs):

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO	Cognitive level
AC201A.1	Identify their lacunas about some soft skills and try to overcome the same.	2
AC201A.2	Practice learned soft skills in real life and do their jobs more effectively.	3

AC-201(B): Practicing Sports Activities

Course Objectives (COs):

- To motivate students towards sports and provide them required training.

SR NO.	NAME OF THE SPORT/GAME (Select ONE of the Following)	SYLLABUS OF THE COURSE	TIMING (02 Hours in a Week)	SEMESTER
1	Volleyball	<ul style="list-style-type: none"> • General Fitness • Basic Fitness • Specific Fitness • History of the Game • Basic Skill of the Game • Major Skill of the Game • Technique & Tactics of the Game • Game Practice 	<p style="text-align: center;">Morning : 07 to 09 AM</p> <p style="text-align: center;">OR</p> <p style="text-align: center;">Evening : 05 to 07 PM</p>	<p style="text-align: center;">Total 30 Hours in Each Semester</p>
2	Athletics			
3	Badminton			
4	Cricket			
5	Basketball			
6	Handball			
7	Kabaddi			
8	Kho-Kho			
9	Table-Tennis			
10	Swimming			

Course Outcomes (COs):

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO	Cognitive level
AC201B.1	Identify one or more sports of their choice and develop more interest to participate at University/National level sport events.	2
AC201B.2	Practice the learned sports activities regularly in real life.	3

AC-201(C): Practicing Yoga

Course Objectives:

- To motivate students towards yoga and provide them required training.

	<ul style="list-style-type: none"> • Yog: Meaning, Definition & Introduction, Objectives • Primary Introduction of Ashtanga Yoga • Preparation of Yogabhyas • Omkar Sadhana, Prayer, Guru Vandana • Sukshma Vyayamas • Suryanamaskar (12 Postures) • Asanas : <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sitting (Baithaksthiti) - Vajrasana, Padmasana, Vakrasana, Ardha-Pashchimotanasana ▪ Supine (Shayansthiti) - Uttan Padaasan(Ekpad/Dwipad), Pavanmuktasana, Viparitarani Aasan, Khandarasan, Shavasana ▪ Prone (Viparitshayansthiti) - Vakrahasta, Bhujangasana, Saralhasta Bhujangasana, Shalabhasana(Ekpad/Dwipad), Makarasana ▪ Standing (Dhandsthiti) - Tadasana , TiryakTadasana, Virasana, Ardh Chakrasana • Primary Study of Swasana: Dirghaswasana, Santhaswasana, JaladSwasana - 6 Types • Pranayama : Anuloma-viloma, Bhramari
--	--

Course Outcomes (COs):

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO	Cognitive level
AC201C.1	Identify and practice some Yoga asanas regularly in their life to remain healthy.	2
AC201C.2	Provide guidance and practice about Yoga to their friends, parents and relatives.	3

AC-201(D): Introduction to Indian Music

	<p>Course Objectives:</p> <ul style="list-style-type: none"> • To motivate students towards Indian music and provide them minimum required training.
	<ul style="list-style-type: none"> • Definition and brief about generation of Swar, Saptak, Thaata, Raaga, Aavartan, Meend, Khatka, Murkee, Taal, Aalaap etc. • Taal and its uses - Treetaal, Daadraa, Zaptaal, Kervaa. • Information of Badaakhyaal, Chhotaakhyaal (one), Sargam, Lakshangeet (information) • Detailed information of Tambora • Detailed information of Harmonium and Tablaa. • Five filmy songs based on Indian Classical Music (Theory and Presentation) • Sound Management - Basic information of Sound Recording (including Practicals) • Composition of Music as per the Story • Preparing news write-ups of the Seminars, Library Musical Programmes held at the nearest Akashwani, by personal visits.

Course Outcomes (COs):

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO	Cognitive level
AC201D.1	Identify different types of Indian music.	3
AC201D.2	Develop more interest to learn and practice Indian music.	4

Equivalence

Old Syllabus	New Syllabus (CBCS)
<p>Core Paper- I: ENG 111 & ENG 121 An Introduction to Linguistics</p> <p style="text-align: center;">(Semester I & II)</p>	<p>PG-ENG-101: Basics of Linguistics</p> <p>PG-ENG-201: Applied Linguistics (Semester I & II)</p>
<p>Core Paper- II: ENG 112 & ENG 122 English Poetry</p> <p style="text-align: center;">(Semester I & II)</p>	<p>PG-ENG-102: English Drama (Medieval to 17th Century)</p> <p>PG-ENG-202: English Drama (18th to 20th Century) (Semester I & II)</p>
<p>Core Paper- III: ENG 113 & ENG 123 English Drama</p> <p style="text-align: center;">(Semester I & II)</p>	<p>PG-ENG-103: ENGLISH POETRY (Chaucer to Romantic Period)</p> <p>PG-ENG-203: ENGLISH POETRY (Victorian period to Post Modern period) (Semester I & II)</p>
<p>Optional Paper-: ENG 114 (A) & ENG 124 (A) Indian Writing in English</p> <p style="text-align: center;">(Semester I & II)</p>	<p>PG-ENG-104 (A): INDIAN WRITING IN ENGLISH (Poetry and Drama)</p> <p>PG-ENG-204 (A): INDIAN WRITING IN ENGLISH (Novel) (Semester I & II)</p>
<p>Optional Paper-: ENG 114 (B) & ENG 124 (B) Comparative Literature</p> <p style="text-align: center;">(Semester I & II)</p>	<p>PG-ENG-104 (B): GENDER STUDIES AND LITERATURE (Fiction, Essays and Short Stories)</p> <p>PG-ENG-204 (B) GENDER STUDIES AND LITERATURE (Drama, Autobiography and poetry) (Semester I & II)</p>
	<p>Audit Course: AC 101- Practicing Cleanliness AC-201(A): Soft Skills, AC-201(B): Practicing Sports Activities, AC-201(C): Practicing Yoga, AC-201(D): Introduction to Indian Music (Semester I & II)</p>

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

Grade - A
NAAC Re - Accredited III Cycle

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी
उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव.

मानवविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System

एम्. ए. मराठी
सत्र पहिले व दुसरे
(शैक्षणिक वर्ष 2021 - 2022 पासून लागू)

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
Faculty of Humanities
Post Graduate Courses
Under Choice Based Credit System (CBCS)
Summary of Distribution of Credits under CBCS for PG
(w. e. f. 2021-2022)

Type of Course	Sem. I	Sem. II	Sem. III	Sem. IV
Core	12	12	12	12
Skill based / Elective	04	04	04	04
Audit	02	02	02	02
Total Credits	18	18	18	18
Total Credits = 72				
Subject Type	Core	Skill based / Elective	Audit	Total Credits
Credits	48	16	08	72

Course Credit Scheme

Semester	(A) Core Courses			(B) Skill Based/Elective			(C) Audit Courses (No weight age in CGPA)			Total Credits (A+B+C)
	No. of Courses	Credits (T)	Total Credits	No. of Courses	Credits (T)	Total Credits	No. of Courses	Credits (T)	Total Credits	
I	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
II	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
III	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18
IV	3	4	12	1	4	4	1	2	2	18

List of Audit Courses (Select any ONE course of Choice from Semester II, III & IV)

Semester I (Compulsory)		Semester II (Choose ONE) Personality & Cultural Development		Semester III (Choose ONE) Technology + Value Added Course		Semester IV (Choose ONE) Professional and Social + Value Added Course	
Course Code	Course Title	Course Code	Course Title	Course Code	Course Title	Course Code	Course Title
AC 101	Practicing Cleanlines	AC 201 (A)	Soft Skills	AC 301 (A)	Computer Skills	AC 401 (A)	Human Rights
		AC 201 (B)	Practicing Sport Activities	AC 301 (B)	Cyber Security	AC 401 (B)	Current Affairs
		AC 201 (C)	Practicing Yoga	AC 301 (C)	Related to Concerned PG Subject	AC 401 (C)	Related to Concerned PG Subject
		AC 201 (D)	Introduction of Indian Music	AC 301 (D)	Related to Concerned PG Subject	AC 401 (D)	Related to Concerned PG Subject

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Humanities
Post Graduate Courses
Under Choice Based Credit System (CBCS)

Semester-wise Course Structure of M. A. MARATHI
(w.e.f. A. Y. 2021-2022)

Semester I

Course	Course Type	Course Title	Teaching Hours/ Week			Marks (Total 100)				Credits
			T	P	Total	Internal (CA)		External (UA)		
						T	P	T	P	
PG MAR 101	Core	वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास (मध्ययुगीन कालखंड)	4	--	4	40	--	60	--	4
PG MAR 102	Core	साहित्यसमीक्षा: सिद्धांत	4	--	4	40	--	60	--	4
PG MAR 103	Core	आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार – कथा	4	--	4	40	--	60	--	4
PG MAR 104	Skill based / Elective	(A) विशिष्ट लेखकाचा अभ्यास – महात्मा जोतिबा फुले	4	--	4	40	--	60	--	4
		(B) आधुनिक माध्यमे आणि लेखनव्यवहार	4	--	4	40	--	60	--	4
PG AC 101	Audit Course	Compulsory								
	PG AC 101	Practicing Cleanliness	--	2	2	--	100	--	--	2

Total Credit for Semester I: 18 (T = Theory: 12; Skill Based / Elective: 4; Audit Course: 2)

Semester II

Course	Course Type	Course Title	Teaching Hours/Week			Marks (Total 100)				Credits
			T	P	Total	Internal (CA)		External (UA)		
						T	P	T	P	
PG MAR 201	Core	वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास (अर्वाचीन व आधुनिक कालखंड)	4	--	4	40	--	60	--	4
PG MAR 202	Core	साहित्यसमीक्षा: उपयोजन	4	--	4	40	--	60	--	4
PG MAR 203	Core	आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार – कादंबरी	4	--	4	40	--	60	--	4
PG MAR 204	Skill based / Elective	(A) लिंगभाव आणि मराठी साहित्य	4	--	4	40	--	60	--	4
		(B) मराठी: अनुवाद आणि संगणक उपयोजन	4	--	4	40	--	60	--	4
PG AC 201 (A) / (B) / (C) / (D)	Audit Course	Choose one out of Four Courses from Personality and Cultural Development								
	PG AC 201 (A)	Soft Skills								
	PG AC 201 (B)	Practicing Sport Activities	--	2	2	--	100	--	--	2
	PG AC 201 (C)	Practicing Yoga								
	PG AC 201 (D)	Introduction of Indian Music								

Total Credit for Semester II: 18 (T = Theory: 12; Skill Based / Elective: 4; Audit Course: 2)

टीप-

- प्रत्येक सत्रातील ऑडिट कोर्ससाठी शंभर गुणांची परीक्षा महाविद्यालयाच्या स्तरावर घेतली जाईल. सदर परीक्षा ही प्रात्यक्षिक स्वरूपाची असेल. तिचे गुण अंतर्गत परीक्षा (CA) गुण म्हणून ग्राह्य धरले जातील. ऑडिट कोर्ससाठी विद्यापीठ परीक्षा (UA) नसेल.
- ऑडिट कोर्स हा Non CGPA असल्याने त्यात प्राप्त गुण विद्यार्थ्यांच्या गुणपत्रकावर नमूद केले जाणार नाहीत, तर गुणांनुसार प्राप्त ग्रेडचा उल्लेख गुणपत्रकावर असेल.
- विद्यार्थ्यांनी प्रत्येक सत्रातील कोणत्याही एका ऑडिट कोर्समध्ये उत्तीर्ण होणे अनिवार्य आहे.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानवविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

एम्. ए. मराठी

सत्र पहिले व सत्र दुसरे

(शैक्षणिक वर्ष 2021-22 पासून लागू)

अभ्यासपत्रिका	सत्र पहिले	सत्र दुसरे
अनिवार्य Core (04 Credits)	PG MAR 101 वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास (मध्ययुगीन कालखंड)	PG MAR 201 वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास (अर्वाचीन व आधुनिक कालखंड)
अनिवार्य Core (04 Credits)	PG MAR 102 साहित्यसमीक्षा: सिध्दांत	PG MAR 202 साहित्यसमीक्षा: उपयोजन
अनिवार्य Core (04 Credits)	PG MAR 103 आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार – कथा	PG MAR 203 आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार – कादंबरी
ऐच्छिक Skill based / Discipline Specific Elective (04 Credits)	PG MAR 104 (A) विशिष्ट लेखकाचा अभ्यास – महात्मा जोतिबा फुले	PG MAR 204 (A) लिंगभाव आणि मराठी साहित्य
	PG MAR 104 (B) आधुनिक माध्यमे आणि लेखनव्यवहार	PG MAR 204 (B) मराठी: अनुवाद व संगणक उपयोजन
Audit Course (02 Credits)	AC 101 Practicing Cleanliness	Any ONE from- AC 201 (A) Soft Skills AC 201 (B) Practicing Sports Activities AC 201 (C) Practicing Yoga AC 201 (D) Introduction of Indian Music

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

Grade ३ A

NAAC Re - Accredited III Cycle

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

मानवविज्ञान विद्याशाखा

Choice Based Credit System

एम्. ए. मराठी

सत्र पहिले व दुसरे

(शैक्षणिक वर्ष 2021 - 2022 पासून लागू)

अभ्यासपत्रिका क्र. एक

वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास

सत्र पहिले

PG MAR 101

वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास (मध्ययुगीन कालखंड)

सत्र दुसरे

PG MAR 201

वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास (अर्वाचीन व आधुनिक कालखंड)

अभ्यासपत्रिका क्र. दोन

साहित्यसमीक्षा

सत्र पहिले

PG MAR 102

साहित्यसमीक्षा: सिद्धांत

सत्र दुसरे

PG MAR 202

साहित्यसमीक्षा: उपयोजन

अभ्यासपत्रिका क्र .तीन

आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकारांचा अभ्यास

सत्र पहिले

PG MAR 103

आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार – कथा

सत्र दुसरे

PG MAR 203

आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार – कादंबरी

अभ्यासपत्रिका क्र .चार

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

सत्र पहिले

PG MAR 104 (A)

विशिष्ट लेखकाचा अभ्यास – महात्मा जोतिबा फुले

सत्र दुसरे

PG MAR 204 (A)

लिंगभाव आणि मराठी साहित्य

किंवा

सत्र पहिले

PG MAR 104 (B)

आधुनिक माध्यमे आणि लेखनव्यवहार

सत्र दुसरे

PG MAR 204 (B)

मराठी: अनुवाद आणि संगणक उपयोजन

सत्र पहिले

Audit Course (Compulsory)

PG AC 101 Practicing Cleanliness

सत्र दुसरे

Audit Course (Choose any ONE)

PG AC 201 (A) Soft Skills

PG AC 201 (B) Practicing Sports Activitis

PG AC 201 (C) Practicing Yoga

PG AC 201 (D) Introduction to Indian Music

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
एम्. ए. मराठी
सत्र पहिले व दुसरे
(शैक्षणिक वर्ष 2021 - 2022 पासून लागू)

सत्र पहिले
PG MAR 101
वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास
(मध्ययुगीन कालखंड)
(श्रेयांक – चार)

• उद्दिष्टे -

1. कालखंड आणि वाङ्मयनिर्मिती यांचे परस्परसंबंध जाणून घेणे.
2. यादवकालीन, बहामनीकालीन, शिवकालीन व पेशवेकालीन समाज-संस्कृतीचे स्वरूप जाणून घेऊन तत्कालीन वाङ्मयीन प्रेरणा समजून घेणे.
3. यादवकालीन, बहामनीकालीन, शिवकालीन व पेशवेकालीन वाङ्मयनिर्मितीचे स्वरूप जाणून घेणे.
4. यादवकालीन, बहामनीकालीन, शिवकालीन व पेशवेकालीन वैशिष्ट्यपूर्ण वाङ्मयाचा वा रचनाकाराच्या वाङ्मयीन कर्तृत्वाचा वा लक्षणीय साहित्यकृतीचा अभ्यास करणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	यादवकालीन मराठी वाङ्मय: स्वरूपविशेष 1.1 यादवकालः समाज, संस्कृती व वाङ्मयीन प्रेरणा 1.2 यादवकालीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप (या कालखंडातील वारकरी व महानुभावीय वाङ्मयाचा स्थूल परामर्श) 1.3 यादवकालीन वैशिष्ट्यपूर्ण वाङ्मयाचा अभ्यास: • 'महानुभाव गद्य' - संपा. शं. गो. तुळपुळे, व्हीनस प्रकाशन, पुणे.	01	15
2.	बहामनीकालीन मराठी वाङ्मय: स्वरूपविशेष 2.1 बहामनी कालः समाज, संस्कृती व वाङ्मयीन प्रेरणा 2.2 बहामनीकालीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप (या कालखंडातील वारकरी, दत्त व सूफी सांप्रदायिकांच्या	01	15

	वाङ्मयाचा स्थूल परामर्श) 2.3 बहामनीकालीन रचनाकाराच्या वाङ्मयनिर्मितीचा अभ्यास: • संत कान्होपात्रा अभंगरचना – सप्तर्षी प्रकाशन, मंगळवेढा.		
3.	शिवकालीन मराठी वाङ्मय: स्वरूपविशेष 3.1 शिवकाळ: समाज, संस्कृती व वाङ्मयीन प्रेरणा 3.2 शिवकालीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप (या कालखंडातील वारकरी, समर्थ, पंडिती, शाहिरी व बखर वाङ्मयाचा स्थूल परामर्श) 3.3 शिवकाळातील महत्त्वाच्या रचनाकाराच्या वाङ्मयीन कर्तृत्वाचा अभ्यास: • 'तुकाराम' – भालचंद्र नेमाडे, भाषांतर: चंद्रकांत पाटील, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद. (संत तुकारामांच्या वाङ्मयीन कर्तृत्वाचा या पुस्तकाधारे परामर्श)	01	15
4.	पेशवेकालीन मराठी वाङ्मय: स्वरूपविशेष 4.1 पेशवेकाळ: समाज, संस्कृती व वाङ्मयीन प्रेरणा 4.2 पेशवेकालीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप (या कालखंडातील वारकरी, पंडिती, बखर व शाहिरी वाङ्मयाचा स्थूल परामर्श) 4.3 पेशवेकालीन लक्षणीय साहित्यकृतीचा अभ्यास: • 'भाऊसाहेबांची बखर' – संपा. यू. म. पठाण, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे.	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	04	60

• संदर्भग्रंथ-

1. वाङ्मयीन कालखंडाचा अभ्यास – संपा. उषा मा. देशमुख, मुंबई विद्यापीठ: मराठी आणि स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
2. लेख - विशिष्ट कालखंडाचा अभ्यास, गो. म. कुलकर्णी, भाषा व साहित्य संशोधन, संपा. वसंत जोशी, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
3. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड 1, 2, 3 – संपा. रा. श्री. जोग, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
4. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप – ह. श्री. शेणोलीकर, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर.
5. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड 1 ते 4 – अ. ना. देशपांडे, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
6. महाराष्ट्र सारस्वत खंड 1, 2 – वि. ल. भावे, पॉप्युलर, मुंबई.
7. प्राचीन मराठी गद्य: प्रेरणा आणि परंपरा - श्री. रं. कुलकर्णी
8. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास – बी. एन्. पाटील

9. मराठी साहित्य, इतिहास आणि संस्कृती – वसंत आबाजी डहाके, भटकळ फाँडेशन, मुंबई.
10. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास – ल. रा. नशिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
11. मराठी साहित्याचे आदिबंध – उषा देशमुख
12. पाच भक्तिसंप्रदाय – र. रा. गोसावी
13. पाच संतकवी – शं. गो. तुळपुळे
14. वारकरी संप्रदाय: उदय आणि विकास – भा. पं. बहिरट व अन्य
15. धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय – र. बा. मंचरकर,
16. संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती – गं. बा. सरदार, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
17. महाराष्ट्रीय संतमंडळाचे ऐतिहासिक कार्य – बा. रं. सुंठणकर, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
18. संत, पंत आणि तंत – श्री. म. माटे
19. मध्ययुगीन साहित्याचा पुनर्विचार – श्री. रं. कुलकर्णी, राजहंस, पुणे.
20. मध्ययुगीन साहित्याविषयी – सतीश बडवे, मीरा बुक्स अँड पब्लिकेशन्स, औरंगाबाद.
21. महानुभाव पंथ आणि त्याचे वाङ्मय – शं. गो. तुळपुळे, व्हीनस, पुणे.
22. महानुभाव संत – वसंत स. जोशी
23. प्राचीन मराठी संतकवयित्रींचे वाङ्मयीन कार्य – सुहासिनी इर्लेकर, परिमल, औरंगाबाद.
24. संत कवयित्री – इंदुमती शेवडे
25. रोकडे पाझर – राजन गवस, दर्या प्रकाशन, पुणे.
26. संतसाहित्यमीमांसा – संपा. ताहेर पठाण, न. ब. कदम, शब्दालय, श्रीरामपूर.
27. प्राचीन मराठीच्या नवधारा – रा. चिं. ढेरे, मोघे, कोल्हापूर.
28. प्राचीन मराठी गद्य: प्रेरणा व परंपरा – श्री. रं. कुलकर्णी, सिंधु पब्लिकेशन, मुंबई.
29. मराठी कवितेचा उषःकाल – श्री. म. वर्दे, मौज, मुंबई.
30. शाहिरी कविता: एक चिकित्सा - प्रकाश देशपांडे केजकर, स्वरूप, औरंगाबाद.
31. मन्हाटी लावणी – संपा. म. वा. धोंड
32. पैजण – संपा. म. ना. अदवंत
33. मराठी शाहिरी वाङ्मय – म. ना. सहस्त्रबुध्दे
34. श्री संत कान्होपात्रा चरित्र – बाळकृष्ण लळित
35. मराठी संतकवयित्रींचा इतिहास – विद्यासागर पांटगणकर
36. संतसाहित्य मीमांसा – संपा. ताहेर पठाण, न. ब. कदम, शब्दालय, श्रीरामपूर.
37. पुन्हा तुकाराम – दिलीप चित्रे
38. तुकाराम अंतर्बाह्य संघर्षाची अनुभवरूपे – म. सु. पाटील
39. तुकारामबावांच्या गाथेचे निरूपण – संपा. मारुती भाऊसाहेब जाधव गुरुजी, प्रकाशक: संत तुकाराम अध्यासन, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.
40. आनंदाचा डोह – रा. ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.

41. बखर वाङ्मय: उद्गम आणि विकास – बापूजी संकपाळ
42. बखरवाङ्मय – र. वि. हेरवाडकर, व्हीनस, मुंबई.
43. मराठी बखरवाङ्मयाचा पुनर्विचार – गं. ब. ग्रामोपाध्ये, मेहता, पुणे.
44. भाऊसाहेबांची बखर – संपा. मु. श्री. कानडे, स्नेहवर्धन, पुणे.
45. भाऊसाहेबांची बखर - संपा. र. वि. हेरवाडकर, व्हीनस, पुणे.

• **साध्ये –**

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. कालखंड आणि वाङ्मयनिर्मिती यांचे परस्परसंबंध समजतील.
2. यादवकालीन, बहामनीकालीन, शिवकालीन व पेशवेकालीन समाज-संस्कृतीचे स्वरूप समजेल व तत्कालीन वाङ्मयीन प्रेरणा लक्षात येतील.
3. यादवकालीन, बहामनीकालीन, शिवकालीन व पेशवेकालीन वाङ्मयनिर्मितीचे स्वरूप समजेल.
4. यादवकालीन, बहामनीकालीन, शिवकालीन व पेशवेकालीन प्रातिनिधिक वाङ्मयाच्या अभ्यासातून त्या त्या कालखंडातील वाङ्मयाचे आकलन करून घेण्याची दृष्टी प्राप्त होईल.

सत्र दुसरे

PG MAR 201

वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास

(अर्वाचीन व आधुनिक कालखंड)

(श्रेयांक – चार)

• **उद्दिष्टे -**

1. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील सामाजिक-सांस्कृतिक स्थित्यंतरे व वाङ्मयीन प्रेरणा जाणून घेणे.
2. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील प्रमुख वाङ्मयप्रकारांतील लेखनाचे स्वरूपविशेष जाणून घेणे.
3. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील प्रमुख लेखक व साहित्यकृती यांविषयी जाणून घेणे.
4. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील वृत्तपत्रे व नियतकालिके यांनी बजावलेल्या वाङ्मयविषयक कामगिरीचे स्वरूप लक्षात घेणे.
5. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील प्रातिनिधिक साहित्यकृतींचा अभ्यास करणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	<p>अर्वाचीन कालखंडातील (सन १८०० ते १८८०) मराठी वाङ्मय: स्वरूपविशेष</p> <p>1.1 पार्श्वभूमी: या कालखंडातील सामाजिक, सांस्कृतिक स्थित्यंतरे व वाङ्मयीन प्रेरणा</p> <ul style="list-style-type: none"> • धर्म व समाजसुधारणा चळवळींचे कार्य • वृत्तपत्रे व नियतकालिके यांचे कार्य (दर्पण, प्रभाकर, ज्ञानोदय, मराठी ज्ञानप्रसारक, निबंधमाला) <p>1.2 या कालखंडातील मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप (निबंध, कादंबरी, नाटक व भाषांतरित साहित्याचा परामर्श)</p> <p>1.3 या कालखंडातील प्रातिनिधिक साहित्यकृतीचा अभ्यास:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'माझा प्रवास' – गोडसे भटजी, व्हीनस प्रकाशन, पुणे. 	01	15
2.	<p>आधुनिक कालखंडातील (सन १८८१ ते १९२०) मराठी वाङ्मय: स्वरूपविशेष</p> <p>2.1 पार्श्वभूमी: या कालखंडातील सामाजिक, सांस्कृतिक स्थित्यंतरे व वाङ्मयीन प्रेरणा</p> <ul style="list-style-type: none"> • राजकीय सुधारणा व सामाजिक परिवर्तने • वृत्तपत्रे व नियतकालिके यांचे कार्य (केसरी, सुधारक, काळ, दीनमित्र, विविधज्ञानविस्तार, मनोरंजन, करमणूक, काव्यरत्नावली) <p>2.2 या कालखंडातील मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप (कविता, निबंध, कादंबरी, नाटक – प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)</p> <p>2.3 या कालखंडातील प्रातिनिधिक साहित्यकृतीचा अभ्यास:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'ढढ्ढाशास्त्री परान्ने' – मुकुंदराव पाटील, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई. 	01	15
3.	<p>आधुनिक कालखंडातील (सन १९२१ ते १९४५) मराठी वाङ्मय: स्वरूपविशेष</p> <p>3.1 पार्श्वभूमी: या कालखंडातील सामाजिक, सांस्कृतिक स्थित्यंतरे व वाङ्मयीन प्रेरणा</p> <ul style="list-style-type: none"> • राजकीय व सामाजिक आंदोलने (स्वातंत्र्यचळवळ, दलित चळवळ, कामगार चळवळ, स्त्रीजीवनातील स्थित्यंतरे) • वृत्तपत्र व वाङ्मयीन नियतकालिकांचे कार्य (बहिष्कृत 	01	15

	<p>भारत, मूकनायक, ब्राह्मणेतर चळवळीची वृत्तपत्रे, रत्नाकर, यशवंत, प्रतिभा, वाङ्मयशोभा)</p> <p>3.2 या कालखंडातील मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप (कविता, नाटक, कादंबरी, लघुनिबंध – प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)</p> <p>3.3 या कालखंडातील प्रातिनिधिक साहित्यकृतीचा अभ्यासः</p> <ul style="list-style-type: none"> • ‘कळ्यांचे निःश्वास’ - विभावरी शिरुरकर, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई. 		
4.	<p>आधुनिक कालखंडातील (सन १९४५ ते १९६०) मराठी वाङ्मयः स्वरूपविशेष</p> <p>4.1 पार्श्वभूमीः या कालखंडातील सामाजिक, सांस्कृतिक स्थित्यंतरे व वाङ्मयीन प्रेरणा</p> <ul style="list-style-type: none"> • राजकीय व सामाजिक परिस्थिती (स्वातंत्र्यप्राप्ती, फाळणी, दुसरे महायुद्ध व जागतिक परिस्थिती, आर्थिक विकासाचे प्रारूप) • वाङ्मयीन नियतकालिकांचे कार्य (सत्यकथा, अभिरुची, छंद) <p>4.2 या कालखंडातील मराठी वाङ्मयाचे स्वरूप (कविता, कथा, कादंबरी, नाटक – प्रमुख लेखकांच्या अनुषंगाने परामर्श)</p> <p>4.3 या कालखंडातील महत्त्वाच्या लेखकांच्या वाङ्मयीन कर्तृत्वाचा अभ्यासः</p> <ul style="list-style-type: none"> • ‘बाळ सीताराम मर्ढेकर’ – यशवंत मनोहर, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली. (कविता, कादंबरी व नाटक यांतील बा. सी. मर्ढेकर यांच्या वाङ्मयीन कर्तृत्वाचा या पुस्तकाधारे परामर्श) 	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	04	60

• **साध्ये –**

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील सामाजिक, सांस्कृतिक स्थित्यंतरे समजतील व तत्कालीन वाङ्मयीन प्रेरणांची कल्पना येईल.
2. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील प्रमुख वाङ्मयप्रकारांतील लेखनाचे स्वरूपविशेष लक्षात येतील.
3. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील प्रमुख लेखक व साहित्यकृती यांविषयी माहिती मिळेल.

4. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील वृत्तपत्रे व नियतकालिके यांनी बजावलेल्या वाङ्मयविषयक कामगिरीचे स्वरूप लक्षात येईल.
5. अर्वाचीन व आधुनिक कालखंडातील प्रातिनिधिक साहित्यकृतींच्या अभ्यासातून त्या त्या कालखंडातील वाङ्मयाचे आकलन करून घेण्याची दृष्टी प्राप्त होईल.

• **संदर्भग्रंथ -**

1. वाङ्मयीन कालखंडाचा अभ्यास – संपा. उषा मा. देशमुख, मुंबई विद्यापीठ: मराठी आणि स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे.
2. विशिष्ट कालखंडाचा अभ्यास (लेख), गो. म. कुलकर्णी, भाषा व साहित्य संशोधन, संपा. वसंत जोशी, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
3. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास खंड ४, ५, ६ – संपा. रा. श्री. जोग, महाराष्ट्र साहित्य परिषद, पुणे.
4. मराठी साहित्य, इतिहास आणि संस्कृती – वसंत आबाजी डहाके, भटकळ फौंडेशन, मुंबई.
5. आधुनिकता आणि परंपरा एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र (प्रा. य. दि. फडके गौरवग्रंथ) – संपा. राजेंद्र व्होरा, प्रतिमा, पुणे.
6. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड १, १९०१ ते १९१४ – सासवड आश्रम ट्रस्ट, पुणे.
7. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड २, १९१४ ते १९२० – सासवड आश्रम ट्रस्ट, पुणे.
8. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड ३, १९२१ ते १९२९ – श्रीविद्या, पुणे.
9. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड ४, १९३० ते १९३९ – श्रीविद्या, पुणे.
10. विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड ५, १९४० ते १९४७ – श्रीविद्या, पुणे.
11. मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी – गो. म. कुलकर्णी
12. अर्वाचीन मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी – सदा कऱ्हाडे
13. मराठी साहित्याचा इंग्रजी अवतार – द. वा. पोतदार
14. अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका (इ. स. १८००-१८७४) – गं. बा. सरदार, मॉडर्न बुक डेपो, पुणे.
15. महाराष्ट्रीयांचे काव्यपरीक्षण – श्री. व्यं. केतकर
16. नावल व नाटक ह्याविषयी निबंध, मॉडर्न बुक डेपो, पुणे.
17. आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास भाग एक व दोन – अ. ना. देशपांडे
18. अर्वाचीन मराठी काव्यदर्शन – अक्षयकुमार काळे
19. मराठी साहित्य: प्रेरणा व स्वरूप – संपा. गो. मा. पवार, म. द. हातकणंगलेकर
20. स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता – संपा. सुषमा करोगल
21. स्वातंत्र्योत्तर मराठी कविता (१९४५ ते १९६०) – संपा. वसंत पाटणकर
22. प्रदक्षिणा खंड १, २ – संपा. अनिरुद्ध कुलकर्णी, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
23. अभिरूचि-सूची (बडोदा कालखंड) – मृणालिनी कामत
24. मराठी नियतकालिकांचा इतिहास (१८३२-१९३७) – रा. गो. कानडे, कर्नाटक पब्लिशिंग हाऊस, मुंबई.

25. मराठी मासिकांचे पहिले शतक – बा. द. सातोस्कर, शुभदा-सारस्वत पब्लिकेशन्स, मुंबई.
26. मराठी ज्ञानप्रसारक: इतिहास व वाङ्मयविचार – वा. ल. कुलकर्णी, पॉप्युलर, मुंबई.
27. विविधज्ञानविस्तार: इतिहास व वाङ्मयविचार – वा. ल. कुलकर्णी, पॉप्युलर, मुंबई.
28. मराठी नियतकालिकांचा वाङ्मयीन अभ्यास खंड १ – संपा. व. दि. कुलकर्ण, श्रीविद्या, पुणे व मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.
29. मराठी नियतकालिकांचा वाङ्मयीन अभ्यास खंड २, ३ – संपा. उषा मा. देशमुख
30. सत्यशोधकीय नियतकालिके – अरुण शिंदे
31. दलितांची नियतकालिके (इ. स. १९०८ ते १९५०) – हरिश्चंद्र निर्मळे, सुगावा, पुणे.
32. आधुनिक मराठी साहित्य आणि सामाजिकता – संपा. मृणालिनी शहा, विद्यागौरी टिळक
33. मराठी वाङ्मय: स्वातंत्र्योत्तर संदर्भ – रा. ग. जाधव, प्रतिमा, पुणे.
34. अठराशे सत्तावन आणि मराठी कादंबरी – प्रमोद मुनघाटे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
35. मराठी कविता (१९४५ ते १९६५) – रा. श्री. जोग
36. सत्यकथा साहित्य सूची – केशव जोशी, प्रकाशक: केशव जोशी, नागपूर.
37. मराठी नियतकालिकांची सूची (१८०० ते १९५०) प्रथम खंड – संपा. शं. गो. दाते व सहकारी, मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई.
38. गतशतकपत्रिका (एकोणिसाव्या शतकातील मराठी नियतकालिकांमधील साहित्यविचार आणि साहित्यसमीक्षा) – संपा. शिरीष गो. देशपांडे, नंदा आपटे
39. काव्यरत्नावली – खानदेशचे एक लेणे, शकुंतला आठवले, प्रतिमा, पुणे.
40. कविता-रतीची वाङ्मयीन कामगिरी – आशुतोष पाटील, विजय, नागपूर.
41. मराठी वाङ्मयीन नियतकालिकांचे साहित्यप्रवाहांना योगदान – संपा. तुषार चांदवडकर, प्रशांत, जळगाव.
42. विद्यमान वाङ्मयीन नियतकालिके: समालोचनपर अंक, महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका, जानेवारी ते जून १९७७.
43. भारतीय स्वातंत्र्यलढा आणि मराठी लेखक – सदा कऱ्हाडे, शलाका, मुंबई.
44. आधुनिक मराठी गद्याची उत्क्रांती – कृ. भि. कुलकर्णी, मु. म. ग्रंथ संग्रहालय, मुंबई.
45. मराठी कादंबरी पहिले शतक – कुसुमावती देशपांडे
46. मराठी कादंबरीचे प्रारंभिक वळण – रोहिणी तुकडेव, डायमंड, पुणे.
47. गेल्या अर्धशतकातील मराठी कादंबरी - संपा. विलास खोले
48. मराठी कादंबरीचा इतिहास – चंद्रकांत बांदिवडेकर, मेहता, मुंबई.
49. मराठी कथा: उद्गम आणि विकास – इंदुमती शेवडे, सौमया, मुंबई.
50. मराठी नाटक पहिले शतक – वि. भा. देशपांडे
51. एकोणिसाव्या शतकातील मराठी वाङ्मय आणि सुधारणावाद – सुधाकर शेलार
52. मराठी लघुकथेचा इतिहास – म. ना. अदवंत
53. मराठी कथेची स्थितिगती – अंजली सोमण
54. मराठी वृत्तपत्राचा इतिहास – वा. के. लेले

55. कालचे नाटककार – संपा. मु. श्री. कानडे
56. आजचे नाटककार – संपा. दत्तात्रय पुंडे, स्नेहल तावरे
57. आधुनिक मराठी नाटक (आशय आणि आकृतिबंध) – सुषमा जोगळेकर
58. मराठी रंगभूमीच्या तीस रात्री – मकरंद साठे
59. मराठी निबंध-लघुनिबंध: स्वरूप व विवेचन – वि. पां. व चंद्रकांत देऊळगावकर
60. मराठी निबंधाची वाटचाल – शं. गो. तुळपुळे
61. साहित्याचे मानदंड – गंगाधर गाडगीळ (लेख – ‘माझा प्रवास’)
62. ढढ्याशास्त्री परान्ने – मुकुंदराव पाटील, दीनमित्र प्रेस, तरवडी.
63. मुकुंदराव पाटील समग्र वाङ्मय – महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ, मुंबई.
64. ढढ्याशास्त्री परान्ने: आधुनिकतेचे खाली डोके वर पाय (लेख), मुक्त शब्द
65. सत्यशोधकी साहित्याचा इतिहास खंड पहिला – श्रीराम गुंदेकर
66. सत्यशोधकी साहित्य परंपरा आणि स्वरूप – श्रीराम गुंदेकर, जिजाऊ प्रकाशन, औरंगाबाद.
67. विभावरी शिरूरकर यांचे वाङ्मय: स्त्रीवादी आकलन – उषा रावसाहेब शिंदे
68. विभावरीचे टीकाकार – संपा. द्वा. भ. कर्णिक, ब्र. मु. नाडकर्णी
69. मराठी लेखिका: चिंता आणि चिंतन – भालचंद्र फडके, श्रीविद्या, पुणे.
70. विभावरी वाङ्मयाच्या निमित्ताने – त्र्यं. शं. शेजवलकर
71. विभावरी शिरूरकर: एक चिकित्सक अभ्यास (प्रबंध-शोधगंगा) – अंजली सरदेसाई
72. मर्ढेकरांची कविता: आकलन आणि विश्लेषण – सुधीर रसाळ, मौज, मुंबई.
73. मर्ढेकरांची कविता: जाणिवांचे अंतःस्वरूप – सुधीर रसाळ, मौज, मुंबई.
74. मर्ढेकरांची कविता: स्वरूप आणि संदर्भ खंड १, २ – विजया राजाध्यक्ष, मौज, मुंबई.
75. मर्ढेकरांची कविता: सांस्कृतिक समीक्षा – के. रं. शिरवाडकर
76. मर्ढेकरांची कविता: आकलन, आस्वाद आणि चिकित्सा – अक्षयकुमार काळे

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
एम्. ए. मराठी
सत्र पहिले व दुसरे
(शैक्षणिक वर्ष 2021 - 2022 पासून लागू)

सत्र पहिले
PG MAR 102
साहित्यसमीक्षा: सिद्धांत
(श्रेयांक – चार)

• उद्दिष्टे -

1. साहित्यसमीक्षेची संकल्पना समजून घेऊन उद्दिष्टे व कार्ये यांची माहिती करून घेणे.
2. साहित्यसमीक्षेचे स्वरूप जाणून साहित्यसमीक्षेच्या प्रक्रियेचे आकलन करून घेणे.
3. सैद्धांतिक व उपयोजित, साहित्यकृतीनिष्ठ व वाङ्मयप्रकारनिष्ठ या अंगांनी साहित्यसमीक्षेचे स्वरूप जाणून घेणे.
4. उत्तम साहित्यसमीक्षेचे निकष समजून घेणे.
5. वाङ्मयीन मूल्ये व जीवनमूल्ये, वाङ्मयीन अभिरुची यांचे साहित्यसमीक्षेची असलेले अनुबंध लक्षात घेणे.
6. प्रमुख संकल्पना व समीक्षक यांच्या अनुरोधाने मराठी साहित्यसमीक्षेचे स्वरूपविशेष जाणून घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	साहित्यसमीक्षा: संकल्पना	01	15
	1.1 साहित्यसमीक्षा: संकल्पना, उद्दिष्टे व कार्ये		
	1.2 साहित्यसमीक्षा: शास्त्र की कला ?, साहित्य श्रेष्ठ की समीक्षा ?, लेखक व वाचक यांच्यातील दुवा, समीक्षा व संशोधन यांतील भेद		
	1.3 साहित्यसमीक्षेची प्रक्रिया (वाचन, आकलन, आस्वाद, अर्थनिर्णयन, विश्लेषण, मूल्यमापन)		

2.	साहित्यसमीक्षा: स्वरूप	01	15
	2.1 सैद्धांतिक साहित्यसमीक्षा व उपयोजित साहित्यसमीक्षा 2.2 साहित्यकृतीनिष्ठ समीक्षा व वाङ्मयप्रकारनिष्ठ समीक्षा 2.3 उत्तम साहित्यसमीक्षेचे निकष (आदर्श समीक्षकाचे गुण)		
3.	साहित्यसमीक्षेचा परिघ	01	15
	3.1 साहित्यसमीक्षा: स्वायत्ततावादी (अलौकिकतावादी) व लौकिकतावादी भूमिका 3.2 साहित्यसमीक्षा: वाङ्मयीन मूल्ये व जीवनमूल्ये 3.3 साहित्यसमीक्षा: वाङ्मयीन अभिरुची		
4.	मराठी साहित्यसमीक्षा: प्रमुख संकल्पना व समीक्षक	01	15
	4.1 लयतत्त्वाचा सिद्धांत (बा. सी. मर्ढेकर), मानुषता (शरच्चंद्र मुक्तिबोध), कलेची द्विध्रुवात्मकता (रा. भा. पाटणकर), अब्राह्मणी सौंदर्यशास्त्र (शरद पाटील) 4.2 दि. के. बेडेकर, रा. ग. जाधव, गंगाधर पानतावणे 4.3 वा. ल. कुलकर्णी, म. सु. पाटील, सुधीर रसाळ		
एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका		04	60

• साध्ये –

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. साहित्यसमीक्षेच्या संकल्पनेचे आकलन होईल आणि उद्दिष्टे व कार्ये यांची माहिती होईल.
2. साहित्यसमीक्षेचे स्वरूप समजेल व साहित्यसमीक्षेच्या प्रक्रियेचे आकलन होईल.
3. सैद्धांतिक व उपयोजित, साहित्यकृतीनिष्ठ व वाङ्मयप्रकारनिष्ठ या अंगांनी साहित्यसमीक्षेचे स्वरूप समजेल.
4. उत्तम साहित्यसमीक्षेचे निकष लक्षात येतील.
5. वाङ्मयीन मूल्ये व जीवनमूल्ये, सौंदर्यशास्त्र, वाङ्मयीन अभिरुची यांचे साहित्यसमीक्षेशी असलेले अनुबंध ध्यानात येतील.
6. प्रमुख संकल्पना व समीक्षक यांच्या अनुरोधाने मराठी साहित्यसमीक्षेचे स्वरूपविशेष समजतील.

सत्र दुसरे
PG MAR 202
साहित्यसमीक्षा: उपयोजन
(श्रेयांक – चार)

• **उद्दिष्टे -**

1. साहित्यसमीक्षेच्या उपयोजित दृष्टीचे भान प्राप्त करून घेणे.
2. मानसशास्त्रीय, आदिबंधात्मक, रूपवादी समीक्षापद्धतींचे स्वरूप, त्यांची वैशिष्ट्ये व त्यांच्या मर्यादा यांचे आकलन करून घेणे.
3. समाजशास्त्रीय, मार्क्सवादी, स्त्रीवादी समीक्षापद्धतींचे स्वरूप, त्यांची वैशिष्ट्ये व त्यांच्या मर्यादा यांचे आकलन घेणे.
4. आधुनिकता व उत्तर आधुनिकता, वसाहतवाद व उत्तर वसाहतवाद, अधिवासशास्त्रीय दृष्टी व वाचक प्रतिसाद सिद्धांत या आधुनिक समीक्षादृष्टींची जाण निर्माण करणे.
5. मानसशास्त्रीय व समाजशास्त्रीय पद्धती यांचे उपयोजन करून निवडक साहित्यकृतींची समीक्षा करणे.

• **घटक विश्लेषण -**

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	उपयोजित साहित्यसमीक्षा: पद्धती	01	15
	1.1 मानसशास्त्रीय समीक्षा: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व मर्यादा 1.2 आदिबंधात्मक समीक्षा: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व मर्यादा 1.3 रूपवादी समीक्षा: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व मर्यादा		
2.	उपयोजित साहित्यसमीक्षा: पद्धती	01	15
	2.1 समाजशास्त्रीय समीक्षा: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व मर्यादा 2.2 मार्क्सवादी समीक्षा: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व मर्यादा 2.3 स्त्रीवादी समीक्षा: स्वरूप, वैशिष्ट्ये व मर्यादा		
3.	साहित्यसमीक्षा: आधुनिक संदर्भ	01	15
	3.1 आधुनिकता व उत्तर आधुनिकता 3.2 वसाहतवाद व उत्तर वसाहतवाद 3.3 अधिवासशास्त्रीय दृष्टी व वाचक प्रतिसाद सिद्धांत		
4.	साहित्यसमीक्षा पद्धती: उपयोजन	01	15
	4.1 मानसशास्त्रीय समीक्षापद्धतीने 'बॅरिस्टर अनिरुद्ध धोपेश्वरकर' (भाऊ पाध्ये, शब्द पब्लिकेशन, मुंबई) या कादंबरीची समीक्षा		

	<p>4.2 समाजशास्त्रीय समीक्षापद्धतीने 'नंतर आलेले लोक' (अरुण काळे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई) या कवितासंग्रहातील खालील कवितांची समीक्षा-</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'नंतर आलेले लोक', पृ. ६-७ • 'सनातन मोडस ऑपरेंडी', पृ. १२-१३ • 'लहानीबाय: लार्जर देंन लाईफ', पृ. २५-२९ • 'तू मदरबोर्ड माझ्या संगणकाचा', पृ. ३७-३८ • 'बारकोडींगवाल्या मुली', पृ. ५२-५५ • 'माहितीचे माहितगार', पृ. ७२-७३ • 'एकाची होत नाही कंपनी', पृ. ९३-९५ • 'मल्टीलूटालुटीचा झिंग लपालपा', पृ. ९६-९७ 		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	04	60

• **साध्ये –**

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. साहित्यसमीक्षेच्या उपयोजित दृष्टीचे भान प्राप्त होईल.
2. मानसशास्त्रीय, आदिबंधात्मक, रूपवादी समीक्षापद्धतींचे स्वरूप, त्यांची वैशिष्ट्ये व त्यांच्या मर्यादा यांचे आकलन होईल.
3. समाजशास्त्रीय, मार्क्सवादी, स्त्रीवादी समीक्षापद्धतींचे स्वरूप, त्यांची वैशिष्ट्ये व त्यांच्या मर्यादा यांचे आकलन होईल.
4. आधुनिकता व उत्तर आधुनिकता, वसाहतवाद व उत्तर वसाहतवाद, अधिवासशास्त्रीय दृष्टी व वाचक प्रतिसाद सिद्धांत या आधुनिक समीक्षादृष्टींची जाण निर्माण होईल.
5. मानसशास्त्रीय व समाजशास्त्रीय पद्धती यांचे उपयोजन करून निवडक साहित्यकृतींची समीक्षा करता येईल.

• **संदर्भग्रंथ -**

1. समीक्षेची नवी रूपे – गंगाधर पाटील, मौज, मुंबई.
2. समीक्षामीमांसा – गंगाधर पाटील, मौज, मुंबई.
3. समीक्षेची नवी रूपे - गंगाधर पाटील, मॅजेस्टिक, मुंबई.
4. आधुनिक समीक्षा सिद्धांत – मिलिंद मालशे, अशोक जोशी, मौज, मुंबई.
5. टीकाविवेक – श्री. के. क्षीरसागर, पॉप्युलर, मुंबई.
6. साहित्यसमीक्षा: स्वरूप आणि विकास – ना. वा. गोडबोले, गं. ना. जोगळेकर
7. नवसमीक्षा: काही विचारप्रवाह (ह. श्री. शेणोलीकर गौरवग्रंथ) – संपा. गो. म. कुलकर्णी, मेहता, पुणे.
8. मराठी समीक्षेची वाटचाल – गो. म. कुलकर्णी. स्नेहवर्धन, पुणे.
9. साहित्य निर्मिती आणि समीक्षा – दि. के. बेडेकर

10. साहित्यशास्त्र: स्वरूप आणि समस्या – वसंत पाटणकर
11. वाङ्मयीन संज्ञाकोश – संपा. विजया राजाध्यक्ष
12. वाङ्मयीन संज्ञा-संकल्पना कोश – संपा. प्रभा गणोरकर व इतर, भटकळ फौंडेशन, मुंबई.
13. टीका आणि टीकाकार – वा. भा. पाठक
14. वाङ्मयीन मूल्ये आणि जीवनमूल्ये – गं. ब. ग्रामोपाध्ये, व्हीनस, पुणे.
15. साहित्यमूल्य आणि अभिरुची – गो. मा. पवार, साकेत, औरंगाबाद.
16. निवडक मराठी समीक्षा – संपा. गो. मा. पवार, म. द. हातकणंगलेकर, साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली.
17. विसाव्या शतकातील मराठी समीक्षा – संपा. विलास खोले, प्रतिमा, पुणे.
18. विदग्ध वाङ्मय – ह. ना. आपटे
19. मराठी समीक्षा – संपा. रा. श्री. जोग, वा. ल. कुलकर्णी, श्री. पु. भागवत, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.
20. मराठी टीका – संपा. वसंत दावतर, आलोचना, मुंबई.
21. मराठी समीक्षेची सद्यःस्थिती – वसंत आबाजी डहाके, पॉप्युलर, मुंबई.
22. मराठीतील कलावादी समीक्षा – वि. दा. वासमकर, अक्षरदीप, सांगली.
23. मराठी समीक्षेची वाटचाल – नीला पांढरे, उन्मेष, पुणे.
24. साहित्यातील विचारधारा – के. रं. शिरवाडकर
25. मानसशास्त्रीय समीक्षा – अ. वा. कुलकर्णी
26. आदिबंधात्मक समीक्षा – म. सु. पाटील, नीहारा, पुणे.
27. स्त्रीवादी समीक्षा: स्वरूप आणि उपयोजन – अश्विनी धोंगडे
28. मार्क्सवादी साहित्यविचार – के. रं. शिरवाडकर, कॉन्टिनेन्टल, पुणे.
29. साहित्याचे परिघ – निशिकांत ठकार
30. समीक्षेतील नव्या संकल्पना – संपा. मनोहर जाधव
31. साहित्य, समाज आणि संस्कृती – दिगंबर पाध्ये, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
32. स्त्रीवादी विचार आणि समीक्षेचा मागोवा – शोभा पाटील
33. साहित्याचे संदर्भ – हरिश्चंद्र थोरात, मौज, मुंबई.
34. मराठीतील रूपनिष्ठ समीक्षा – सिद्धार्थ आगळे, स्नेहवर्धन, पुणे.
35. कवितेतील आधुनिकवाद – केशव सट्टे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
36. समीक्षापद्धती: सिद्धांत आणि उपयोजन – संपा. रवींद्र ठाकूर, नंदकुमार मोरे, पद्मगंधा, पुणे.
37. समीक्षा: पद्धती आणि उपयोजन – संपा. वासुदेव वले, प्रशांत, जळगाव.
38. साठोत्तरी मराठी समीक्षा – संपा. केशव सट्टे, गोमंतक मराठी अकादमी, पणजी.
39. स्त्रीवादी समीक्षा: संकल्पना आणि उपयोजन – संपा. मंगला वरखेडे, का. स. वाणी मराठी प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे.
40. अब्राहमणी साहित्याचे सौंदर्यशास्त्र – शरद पाटील, सुगावा, पुणे.
41. जीवन आणि साहित्य – शरच्चंद्र मुक्तिबोध, अभिनव, मुंबई.

42. सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य – शरच्चंद्र मुक्तिबोध, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
43. सौंदर्यमीमांसा – रा. भा. पाटणकर, इस्थे. सो. आणि मौज, मुंबई.
44. सौंदर्य आणि साहित्य – बा. सी. मर्ढेकर, मौज, मुंबई.
45. सौंदर्यानुभव – प्रभाकर पाध्ये, मौज, मुंबई.
46. निवडक रा. ग. जाधव – प्रतिमा, पुणे.
47. कविता आणि प्रतिमा – सुधीर रसाळ, मौज, मुंबई.
48. कलाकृती आणि समीक्षा – गंगाधर पाटील, मॅजेस्टिक, मुंबई.
49. संहितासमीक्षा व पारिभाषिक संज्ञा – वसंत दावतर, महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ, मुंबई.
50. समीक्षा विशेषांक, ललित, एप्रिल २०१३.
51. माझ्या वर्तमानाची नोंद: अधिवासशास्त्रीय समीक्षा (लेख) – फुला बागुल, कविता-रती, ऑगस्ट २०१४.
52. भाऊ पाध्ये यांची कादंबरी – राजन गवस
53. कादंबरी: स्वरूप व समस्या – द. भि. कुलकर्णी
54. अरुण काळे: व्यक्ती आणि वाङ्मय – संपा. मोतीराम कटारे, गंगाधर अहिरे
55. अरुण काळे विशेषांक, नवाक्षर दर्शन, संपा. प्रवीण बांदकेर, सावंतवाडी
56. 'नंतर आलेले लोक' (लेख) - देवानंद सोनटक्के, सर्वधारा, जुलै-ऑगस्ट २०१२.
57. इतिहासावरचा विषाणू दाखविणारी कविता: 'नंतर आलेले लोक' (लेख) – रंगनाथ पठारे, कविता-रती, सप्टेंबर ते डिसेंबर २००७.
58. 'नंतर आलेले लोक: एक आकलन' (लेख) – वसंत पाटणकर, कविता-रती, सप्टेंबर ते डिसेंबर २०१२.

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
एम्. ए. मराठी
सत्र पहिले व दुसरे
(शैक्षणिक वर्ष 2021 - 2022 पासून लागू)

सत्र पहिले
PG MAR 103
आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार – कथा
(श्रेयांक – चार)

• उद्दिष्टे -

1. वाङ्मयप्रकारांच्या वर्गीकरणामागील भूमिका व तत्त्वे जाणून घेणे.
2. गद्य व पद्य वाङ्मयप्रकारांचा परिचय करून घेणे.
3. कथा या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप व घटक यांविषयी जाणून घेणे. कथेच्या निर्मितीप्रक्रियेचे आकलन करून घेणे.
4. लघुकथा या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप जाणून घेणे.
5. लघुकथा लेखनाची वैशिष्ट्ये प्रमुख लेखकांच्या लघुकथालेखनाच्या परामर्शाधारे जाणून घेणे.
6. दीर्घकथा या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप जाणून घेणे.
7. दीर्घकथा लेखनाची वैशिष्ट्ये प्रमुख लेखकांच्या दीर्घकथालेखनाच्या परामर्शाधारे जाणून घेणे.
8. लघुकथा व दीर्घकथा यांच्या अभ्यासाची दृष्टी प्राप्त करून घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	वाङ्मयप्रकार: सैद्धांतिक चर्चा	01	12
	1.1 वाङ्मयप्रकार: भूमिका, वर्गीकरणाची तत्त्वे व दृष्टिकोन		
	1.2 वाङ्मयप्रकारांचे परस्परंशी नाते		
	1.3 गद्य व पद्य वाङ्मयप्रकार: स्थूल परिचय		
2.	प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकार: कथा	01	15
	2.1 कथा: संकल्पना व स्वरूप		
	2.2 कथेचे घटक		
	2.3 कथेची निर्मितीप्रक्रिया		

3.	प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकार: लघुकथा 3.1 लघुकथा: संकल्पना व स्वरूप 3.2 मराठी लघुकथा (ना. सी. फडके, वि. स. खांडेकर, दिवाकर कृष्ण, य. गो. जोशी, ग. त्र्यं. माडखोलकर या प्रमुख कथाकारांच्या लघुकथालेखनाचा परामर्श) 3.3 निवडक लघुकथांचा अभ्यास: <ul style="list-style-type: none"> • 'पाच कथाकार' (संपा. वि. स. खांडेकर, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे) या पुस्तकातील खालील लघुकथांचा अभ्यास- १. 'मृणालिनीचे लावण्य' (दिवाकर कृष्ण) २. 'जांभळीची शाळा-तपासणी' (वि. स. खांडेकर) ३. 'सुपारी' (य. गो. जोशी) ४. 'अतिथीदेवो भव' (वामन चोरघडे) 	01	15
4.	प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकार: दीर्घकथा 4.1 दीर्घकथा: संकल्पना व स्वरूप 4.2 मराठी दीर्घकथा (जी. ए. कुलकर्णी, राजेंद्र बनहट्टी, भारत सासणे, आशा बगे, सानिया, जी. के. ऐनापुरे, राजन खान, जयंत पवार, मोनिका गजेंद्रगडकर या प्रमुख कथाकारांच्या दीर्घकथालेखनाचा परामर्श) 4.3 निवडक दीर्घकथांचा अभ्यास: <ul style="list-style-type: none"> • 'दाट काळा पाऊस' (दाट काळा पाऊस, भारत सासणे, मॅजेस्टिक पब्लिशिंग हाऊस, मुंबई, पृ. १४१-२०९) • 'प्रतीती' (प्रतीती, सानिया, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई, पृ. ३७-१०९) 	01	15
एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका		04	60

• साध्ये –

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. वाङ्मयप्रकारांच्या वर्गीकरणामागील भूमिका व तत्त्वे समजतील.
2. गद्य व पद्य वाङ्मयप्रकारांचा परिचय होईल.
3. कथा या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप व घटक यांविषयी सुस्पष्ट कल्पना येईल. कथेच्या निर्मितीप्रक्रियेचे आकलन होईल.
4. लघुकथा या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप स्पष्ट होईल.
5. लघुकथा लेखनाची वैशिष्ट्ये प्रमुख लेखकांच्या लघुकथालेखनाच्या परामर्शाधारे समजतील.

6. दीर्घकथा या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप स्पष्ट होईल.
7. दीर्घकथा लेखनाची वैशिष्ट्ये प्रमुख लेखकांच्या दीर्घकथालेखनाच्या परामर्शाधारे समजतील.
8. लघुकथा व दीर्घकथा यांच्या अभ्यासाची दृष्टी प्राप्त होईल.

सत्र दुसरे

PG MAR 203

आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार: कादंबरी

(श्रेयांक – चार)

• उद्दिष्टे -

1. कादंबरी या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप व घटक यांविषयी जाणून घेणे. कादंबरीच्या निर्मितीप्रक्रियेचे आकलन करून घेणे.
2. कादंबरीच्या प्रमुख प्रकारांचा परिचय करून घेणे आणि मराठीतील कादंबरीविषयक विचारांचा परामर्श घेणे.
3. लघुकादंबरी या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप जाणून घेणे.
4. लघुकादंबरी लेखनाची वैशिष्ट्ये प्रमुख लेखकांच्या लघुकादंबरीलेखनाच्या परामर्शाधारे जाणून घेणे.
5. कादंबरीतील प्रयोगशीलतेचे स्वरूप जाणून घेणे.
6. प्रयोगशील कादंबरीलेखनाची वैशिष्ट्ये प्रमुख लेखकांच्या कादंबरीलेखनाच्या परामर्शाधारे जाणून घेणे.
7. लघुकादंबरी व प्रयोगशील कादंबरी यांच्या अभ्यासाची दृष्टी प्राप्त करून घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकार: कादंबरी	01	15
	1.1 कादंबरी: संकल्पना व स्वरूप		
	1.2 कादंबरीचे घटक		
	1.3 कादंबरीची निर्मितीप्रक्रिया		
2.	प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकार: कादंबरी	01	15
	2.1 कादंबरीचे प्रमुख प्रकार: आशयानुसार (पौराणिक, ऐतिहासिक, सामाजिक, चरित्रात्मक, आत्मचरित्रात्मक या प्रकारांचे स्वरूप)		
	2.2 कादंबरीचे प्रमुख प्रकार: प्रवृत्तीनुसार (अस्तित्ववादी, मनोविश्लेषणात्मक, ग्रामीण, दलित, महानगरीय,		

	स्त्रीवादी, आदिवासी, लोकप्रिय या प्रकारांचे स्वरूप) 2.3 मराठीतील कादंबरीविचार: का. बा. मराठे, वि. का. राजवाडे, नरहर कुरंदकर, चंद्रकांत बांदिवडेकर, भालचंद्र नेमाडे, हरिश्चंद्र थोरात यांनी कादंबरीसंबंधी मांडलेले विचार		
3.	प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकार: लघुकादंबरी 3.1 लघुकादंबरी: संकल्पना व स्वरूप 3.2 मराठी लघुकादंबरी (बाबुराव बागुल, केशव मेश्राम, गौरी देशपांडे, मिलिंद बोकील या प्रमुख लेखकांच्या लघुकादंबरीलेखनाचा परामर्श) 3.3 प्रातिनिधिक लघुकादंबरीचा अभ्यास- • 'सूड' (बाबुराव बागुल, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई)	01	15
4.	प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकार: प्रयोगशील कादंबरी 4.1 कादंबरीतील प्रयोगशीलतेचे स्वरूप 4.2 मराठीतील प्रयोगशील कादंबरीलेखनाचा परामर्श 4.3 प्रातिनिधिक प्रयोगशील कादंबरीचा अभ्यास- • 'नामुष्कीचे स्वगत' (रंगनाथ पठारे, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर)	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	04	60

• साध्ये –

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. कादंबरी या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप व घटक यांविषयी सुस्पष्ट कल्पना ये. कादंबरीच्या निर्मितीप्रक्रियेचे आकलन होईल.
2. कादंबरीच्या प्रमुख प्रकारांचा परिचय होईल आणि मराठीतील कादंबरीविषयक विचारांची समज विकसित होईल.
3. लघुकादंबरी या प्रमुख गद्य वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, त्याचे स्वरूप समजेल.
4. लघुकादंबरी लेखनाची वैशिष्ट्ये प्रमुख लेखकांच्या लघुकादंबरीलेखनाच्या परामर्शाद्वारे लक्षात येतील.
5. कादंबरीतील प्रयोगशीलतेचे स्वरूप सुस्पष्ट होईल.
6. प्रयोगशील कादंबरीलेखनाची वैशिष्ट्ये प्रमुख लेखकांच्या कादंबरीलेखनाच्या परामर्शाद्वारे लक्षात येतील.
7. लघुकादंबरी व प्रयोगशील कादंबरी यांच्या अभ्यासाची दृष्टी प्राप्त होईल.

• संदर्भग्रंथ-

1. साहित्य: अध्यापन आणि प्रकार (वा. ल. कुलकर्णी गौरवग्रंथ) – संपा. श्री. पु. भागव, मंगेश पाडगावकर व इतर, मौज व पॉप्युलर, मुंबई.
2. वाङ्मयप्रकार: संकल्पना व स्वरूप (विजय निंबाळकर गौरवग्रंथ) – संपा. आनंद वास्कर, अन्वय, पुणे.
3. 'वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना'(लेख), चंद्रशेखर जहागिरदार, वाङ्मयाचे अध्यापन, संपा. वा. पु. गिंडे. द. दि. पुंडे, मेहता, पुणे.
4. मराठी कथा: उद्गम आणि विकास – इंदुमती शेवडे, सौमय्या, मुंबई.
5. कथा: संकल्पना आणि समीक्षा – सुधा जोशी, मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ व मौज, मुंबई.
6. मराठी कथा: रूप आणि परिसर – म. द. हातकणंगलेकर, सुपर्ण, पुणे.
7. मराठी कथासाहित्य – म. ना. अदवंत, नीहारा, पुणे.
8. मराठी कथेची स्थितिगती – अजंली सोमण, प्रतिमा, पुणे.
9. मराठीतील काही कथाकार – म. ना. अदवंत, अनमोल, पुणे.
10. मराठी कथा: विसावे शतक – संपा. के. ज. पुरोहित, सुधा जोशी, मॅजेस्टिक, मुंबई.
11. मराठी कथा: मूल्य आणि व्हास – जी. के. ऐनापुरे, ललित पब्लिकेशन, मुंबई.
12. दीर्घकथा: संकल्पना आणि स्वरूप – मदन कुलकर्णी, विजय प्रकाशन, नागपूर.
13. कथा: स्वरूप आणि रचना – राजन गवस, मंगला वरखेडे, य. च. म. मु. वि., नाशिक.
14. 'कादंबरी', राजवाडे लेखसंग्रह – साहित्य अकादमी, नवी दिल्ली.
15. कादंबरी – ल. ग. जोग, चिरंजीव ग्रंथ प्रकाशन, पुणे.
16. मराठी कादंबरीचे पहिले शतक – कुसुमावती देशपांडे, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई.
17. मराठी कादंबरी: तंत्र आणि विकास – प्र. वा. बापट, ना. वा. गोडबोले, व्हीनस, पुणे.
18. धार आणि काठ – नरहर कुरुंदकर, देशमुख आणि कं., पुणे.
19. टीकास्वयंवर – भालचंद्र नेमाडे, साकेत, औरंगाबाद.
20. नवकादंबरी – विलास सारंग
21. कादंबरी आणि मराठी कादंबरी – उषा हस्तक, साहित्यसेवा, औरंगाबाद.
22. कादंबरी: आकलन आणि विश्लेषण – दिलीप धोंडगे, य. च. म. मु. वि., नाशिक.
23. कादंबरी: एक वाङ्मयप्रकार – जान्हवी संत, मोघे, कोल्हापूर.
24. सत्त्वाची भाषा – रंगनाथ पठारे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
25. कादंबरीविषयी – हरिश्चंद्र थोरात, पद्मगंधा, पुणे.
26. मूल्यभानाची सामग्री – हरिश्चंद्र थोरात, शब्द, मुंबई.
27. आजची मराठी कादंबरी: नोंदी आणि निरीक्षणे – रंगनाथ पठारे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
28. मराठी कादंबरी : आशय आणि आविष्कार – दत्ता घोलप, अक्षरवाङ्मय, पुणे.
29. समकालीन मराठी कादंबरी – गणेश मोहिते, जनशक्ती वाचक चळवळ, औरंगाबाद.

30. गेल्या अर्धशतकातील मराठी कादंबरी – संपा. विलास खोले, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
31. मराठी कादंबरी: तत्त्व आणि सिद्धांत – गोमटेश्वर पाटील, दर्या, पुणे.
32. मराठी कादंबरीची उपयोजित समीक्षा - गोमटेश्वर पाटील, दर्या, पुणे.
33. लघुकादंबरीचे साहित्य स्वरूप – स्वाती कर्वे, प्रतिमा, पुणे.
34. मराठी ग्रामीण कादंबरी – रवींद्र ठाकूर, स्नेहवर्धन, पुणे.
35. मराठी कादंबरी: चिंतन आणि समीक्षा – चंद्रकांत बांदिवडेकर, मेहता, पुणे.
36. अस्तित्ववाद आणि मराठी कादंबरी – रेखा इनामदार साने, राजहंस, पुणे.
37. भारत सासणे यांच्या निवडक कथा – संपा. प्रिया जामकर, मॅजेस्टिक, मुंबई.
38. तप्त प्रवाह (निवडक भारत सासणे) – संपा. प्रदीप कर्णिक, चंद्रकांत भोंजळ, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
39. कादंबरी आकृतिबंध आणि भारत सासणे – रमेश धोंगडे, दिलीपराज, पुणे.
40. संपादित सानिया (सानिया यांच्या निवडक कथा) – संपा. रेखा इनामदार साने, वंदना बोकील कुलकर्णी, राजहंस, पुणे.
41. वाटा आणि मुक्काम – आशा बगे, भारत सासणे, मिलिंद बोकील, सानिया, मौज, मुंबई.
42. समग्र लेखक बाबुराव बागुल – संपा. कृष्णा किरवले, प्रतिमा, पुणे.
43. बाबुराव बागुल यांच्या साहित्याचा चिकित्सक अभ्यास – नाझरेथ मिस्किटा, डिंपल, मुंबई.
44. बाबुराव बागुल: व्यक्ती आणि वाङ्मय – सुखदेव ढाणके, स्वरूप, औरंगाबाद.
45. नामुष्कीचे स्वगत: प्रातिनिधिक समीक्षा – संपा. गजानन अपिने, शब्दालय, श्रीरामपूर.
46. मराठीतील प्रयोगशील कादंबरी आणि श्याम मनोहर - किशोर सानप, बजाज, अमरावती.
47. तिरकसपणातील सरळता – राजन गवस, शब्दालय, श्रीरामपूर.
48. कादंबरीच्या निर्मितीचा सूत्रशोध – संपा. एकनाथ पाटील, दक्षिण महाराष्ट्र साहित्य सभा, कोल्हापूर.
49. आस्थेचे प्रश्न – रंगनाथ पटारे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
50. कादंबरी – पंडित टापरे, पद्मगंधा, पुणे.
51. मराठी कादंबरी-समीक्षा – तानाजी राऊ पाटील, डायमंड, पुणे.
52. मराठी दलित कादंबरीची अभिनव वाटचाल – सुशीला ढगे
53. 'खेळ' कादंबरी विशेषांक, जून २०१४.
54. 'अक्षरपेरणी', कादंबरी विशेषांक

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
मानव्यविज्ञान विद्याशाखा
Choice Based Credit System
एम्. ए. मराठी
सत्र पहिले व दुसरे
(शैक्षणिक वर्ष 2021 - 2022 पासून लागू)

सत्र पहिले

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

PG MAR 104 (A)

विशिष्ट लेखकाचा अभ्यास – महात्मा जोतिबा फुले
(श्रेयांक – चार)

• उद्दिष्टे -

1. महात्मा जोतिबा फुले यांच्या वाङ्मयीन कर्तृत्वाचे आकलन करून घेणे.
2. महात्मा जोतिबा फुले यांची वैचारिक जडणघडण आणि त्यांचे एकंदर कार्य जाणून घेणे.
3. महात्मा जोतिबा फुले यांच्या काव्यलेखनाचा अभ्यास करणे.
4. महात्मा जोतिबा फुले यांच्या नाटकाचा व वैचारिक लेखनाचा अभ्यास करणे.
5. महात्मा जोतिबा फुले यांच्या निवडक स्फुट लेखनाचा अभ्यास करणे.
6. एक लेखक म्हणून महात्मा जोतिबा फुले यांच्या साहित्यनिर्मितीचे मूल्यमापन करणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	महात्मा जोतिबा फुले: काळ, कार्य व भूमिका	01	15
	1.1 महात्मा जोतिबा फुले यांचा जीवनपट		
	1.2 महात्मा जोतिबा फुले यांची जडणघडण आणि तत्कालीन काळ (एकोणिसाव्या शतकातील राजकीय, सामाजिक, धार्मिक, सांस्कृतिक, आर्थिक स्थितिगती)		
	1.3 महात्मा जोतिबा फुले: पाश्चात्य व भारतीय तत्त्वज्ञानाचा प्रभाव		
	1.4 महात्मा जोतिबा फुले: कार्य व भूमिका		
	• शिक्षण-स्त्रीशिक्षण व स्त्रीजीवनविषयक सुधारणा		
	• शेती व शेतकरी		

	<ul style="list-style-type: none"> • सत्यशोधक समाज • धर्म-जात सुधारणा • इतिहासाची पुनर्मांडणी 		
2.	महात्मा जोतिबा फुले: काव्यलेखन 2.1 'अखंड': आशय व रचनाविशेष <ul style="list-style-type: none"> • 'जोती म्हणे (म. फुलेकृत निवडक अखंड रचना)' – भास्कर चंदनशिव, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद. 2.2 छत्रपती शिवाजी महाराजांचा पोवाडा: आशय व रचनाविशेष <ul style="list-style-type: none"> • छत्रपती शिवाजी महाराजांचा पोवाडा - शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर. 	01	15
3.	महात्मा जोतिबा फुले: वैचारिक लेखन 3.1 'शेतकऱ्याचा असूड': आशय व रचनाविशेष <ul style="list-style-type: none"> • 'शेतकऱ्याचा असूड'- संपादन व प्रस्तावना: नागनाथ कोत्तापल्ले, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे. 3.2 'सार्वजनिक सत्यधर्म': आशय व रचनाविशेष <ul style="list-style-type: none"> • 'सार्वजनिक सत्यधर्म' – संपा. प्रल्हाद लुलेकर, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद. 	01	15
4.	महात्मा जोतिबा फुले: नाटक व स्फुट लेखन 4.1 नाटक: 'तृतीयरत्न' आशय व रचनाविशेष <ul style="list-style-type: none"> • 'तृतीय रत्न' – संपा. दत्ता भगत, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर. 4.2 स्फुट लेखन: <ul style="list-style-type: none"> • 'मराठी ग्रंथकार सभेस पत्र': आशय व लेखनविशेष 	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	04	60

• साध्ये –

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. महात्मा जोतिबा फुले यांच्या वाङ्मयीन कर्तृत्वाचे आकलन होईल.
2. महात्मा जोतिबा फुले यांची वैचारिक जडणघडण आणि त्यांचे एकंदर कार्य ध्यानात येईल.
3. महात्मा जोतिबा फुले यांच्या काव्यलेखनाची वैशिष्ट्यपूर्णता लक्षात येईल.
4. महात्मा जोतिबा फुले यांच्या नाटकाचा व वैचारिक लेखनाचा अभ्यास होईल.
5. महात्मा जोतिबा फुले यांच्या निवडक स्फुट लेखनाचे निराळेपण ध्यानात येईल.
6. एक लेखक म्हणून महात्मा जोतिबा फुले यांच्या साहित्यनिर्मितीचे मूल्यमापन करण्याची दृष्टी प्राप्त होईल.

• **संदर्भग्रंथ -**

1. महात्मा फुले समग्र वाङ्मय – संपा. य. दि. फडके, महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ, मुंबई.
(<http://msblc.maharashtra.gov.in/pdf/newpdf/next20/%E0%A4%AE%E0%A4%B9%E0%A4%BE%E0%A4%A4%E0%A5%8D%E0%A4%AE%E0%A4%BE%20%E0%A4%AB%E0%A5%81%E0%A4%B2%E0%A5%87%20%E0%A4%B8%E0%A4%AE%E0%A4%97%E0%A5%8D%E0%A4%B0%20%E0%A4%B5%E0%A4%BE%E0%A4%99%E0%A5%8D%E0%A4%AE%E0%A4%AF.pdf>)
2. महात्मा फुले व्यक्तित्व आणि विचार – गं. बा. सरदार, ग्रंथाली, मुंबई.
3. महात्मा जोतीराव फुले – धनंजय कीर, पॉप्युलर, मुंबई.
4. महात्मा फुले गौरव ग्रंथ – संपा. पी. बी. सावंत, महाराष्ट्र राज्य शिक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
5. तारतम्य – स. गं. मालशे
6. महात्मा फुले: वारसा आणि वसा – भा. ल. भोळे, साकेत, औरंगाबाद.
7. महात्मा जोतीराव फुले – पंढरीनाथ सीताराम पाटील
8. महात्मा जो तिबा फुले – सुमती पाटील, शब्दालय, श्रीरामपूर.
9. आम्ही पाहिलेले फुले – संपा. हरी नरके, महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ, मुंबई.
10. महात्मा फुले आणि सांस्कृतिक संघर्ष – भारत पाटणकर, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
11. जोतिपर्व – नागनाथ कोत्तापल्ले, स्वरूप, औरंगाबाद.
12. भूमी आणि भूमिका – भास्कर चंदनशिव, साकेत, औरंगाबाद.
13. वैदिक धर्मपरंपरा आणि महात्मा जोतीराव फुले – गजमल माळी
14. महात्मा जोतीराव फुले: विचार आणि वाङ्मय – श्रीराम गुंदेकर, प्रतिमा प्रकाशन, कोल्हापूर.
15. क्रांतिजागर (महात्मा फुले यांची समग्र कविता) – संपा. रवींद्र ठाकूर, स्नेहवर्धन, पुणे.
16. महात्मा फुले यांची कविता: निवडक अखंड रचना – संपा. दादा गोरे, प्रतिमा, पुणे.
17. तृतीयरत्न: एक आकलन – प्रवीण बनसोडे
18. जोतिरावांची समता संकल्पना – भास्कर लक्ष्मण भोळे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
19. महात्मा फुले यांचे शैक्षणिक कार्य – तानाजी ठोंबरे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
20. महात्मा फुले आणि शेतकरी चळवळ – अशोक चौसाळकर, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
21. महात्मा फुले आणि धर्म – आ. ह. साळुंखे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
22. महात्मा जोतिराव फुले यांचे शेतीविषयक विचार – संपा. नूतन विभुते, मनोविकास, पुणे.
23. महात्मा फुले आणि शेतकरी चळवळ – सुगावा, पुणे.
24. महात्मा जोतिराव फुले सार्वजनिक सत्यधर्म – संपा. विश्वनाथ शिंदे
25. महात्मा फुले आणि सत्यशोधक चळवळ – मा. प. बागडे
26. महात्मा फुले यांचा शोध आणि बोध – रा. ना. चव्हाण

27. Mahatma Phule: Literature and It's Social Impact – M. S. Pagare, Padmgandha Prakashan, Pune.
28. महात्मा फुले साहित्य आणि चळवळ – हरि नरके
29. शेतकऱ्याचा असूड: शतकाचा मुजरा – शरद जोशी, शेतकरी प्रकाशन, अलिबाग.

सत्र दुसरे

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

PG MAR 204 (A)

लिंगभाव आणि मराठी साहित्य

(श्रेयांक – चार)

• उद्दिष्टे -

1. लिंगभाव संकल्पनेचे आकलन करून घेणे.
2. लिंगभावाच्या जडणघडणीच्या प्रक्रियेचे स्वरूप समजून घेणे.
3. लिंगभावाच्या अभ्यासकक्षांचा परिघ जाणून घेणे.
4. स्त्रीवाद, पुरुष अभ्यास, लैंगिक अल्पसंख्याक (तृतीयपंथी) या संकल्पना सुस्पष्ट करून घेणे.
5. स्त्रीवादाचा मराठी साहित्यावरील प्रभाव जाणून घेणे आणि निवडक साहित्यकृतीच्या स्त्रीवादी आकलनाची दृष्टी प्राप्त करून घेणे.
6. पुरुषभान व्यक्त करणाऱ्या साहित्याचा परामर्श घेणे आणि निवडक साहित्यकृतीच्या अभ्यासातून पुरुषभान ही संकल्पना सुस्पष्ट करून घेणे.
8. तृतीयपंथीयांच्या साहित्याचा परामर्श घेणे आणि निवडक साहित्यकृतीच्या अभ्यासातून तृतीयपंथीयांच्या जाणिवांचे आकलन करून घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	लिंगभाव: संकल्पना व स्वरूपविशेष	01	15
	1.1 लिंगभाव: संकल्पना 1.2 लिंगभावाची जडणघडण: सामाजिक-सांस्कृतिक प्रक्रिया <ul style="list-style-type: none"> • पितृसत्ता / पुरुषसत्ता आणि लिंगभावाची जडणघडण • लिंगभाव: स्त्रीत्व आणि पुरुषत्व यांची जडणघडण 1.3 लिंगभाव: अभ्यासकक्षा <ul style="list-style-type: none"> • स्त्रीअभ्यास (स्त्रीवाद) • पुरुष अभ्यास • लैंगिक अल्पसंख्याक - तृतीयपंथी (LGBTIQ) • जात आणि लिंगभाव, श्रम आणि लिंगभाव 		

2.	<p>स्त्रीवाद: संकल्पना आणि साहित्य</p> <p>2.1 स्त्रीवाद : संकल्पना व स्वरूप</p> <p>2.2 स्त्रीवाद: वैचारिक भूमिका</p> <ul style="list-style-type: none"> • पाश्चात्य स्त्रीवादी चळवळी व विचारवंतांचे लेखन • मराठीतील स्त्रीवादी चिंतन: महात्मा फुले, ताराबाई शिंदे, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, शरद पाटील यांची वैचारिक मांडणी • महाराष्ट्रातील स्त्रीवादी चळवळीचा परामर्श (१९७५ नंतरच्या स्त्रीवादी संस्था, संघटना, आंदोलने व नियतकालिके यांचा स्थूल परिचय) <p>2.3 स्त्रीवादाचा मराठी साहित्यावरील प्रभाव (सन १९७५ नंतरच्या स्त्रियांच्या कविता, कादंबरी, आत्मचरित्र लेखनातील स्त्रीवादी जाणिवांचा परामर्श)</p> <p>2.4 निवडक साहित्यकृतीचा अभ्यास -</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'निळ्या डोळ्यांची मुलगी' (शिल्पा कांबळे, शब्द पब्लिकेशन्स, मुंबई) 	01	15
3.	<p>पुरुष अभ्यास: संकल्पना आणि साहित्य</p> <p>3.1 पुरुष अभ्यास: संकल्पना</p> <p>3.2 पुरुष अभ्यास: वैचारिक भूमिका</p> <ul style="list-style-type: none"> • पुरुषभान: स्त्री-पुरुष सहजीवनाचा आधार • स्त्री-पुरुष समतेच्या चळवळीतील पुरुषांचा सहभाग ('मावा', 'पुरुष उवाच' या संस्थांचे कार्य) <p>3.3 निवडक लेखनाचा अभ्यास-</p> <p>'प्रश्न पुरुषभानाचे' (संपा. गीताली वि. म., मुकुंद किर्दत, रवींद्र र. पं., हरीश सदानि, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे)</p> <p>या पुस्तकातील खालील लेखांचा अभ्यास -</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'प्रथम पुरुषी (?)' - सुनील सुकथनकर • 'लिंगभावाचं राजकारण' - मकरंद साठे • 'असाही एक प्रवास' - अभय गुलाबचंद कांता • 'पुरुष-प्रश्न व आपण सर्व' - रवींद्र रुक्मिणी पंढरीनाथ 	01	15
4.	<p>लैंगिक अल्पसंख्याक - तृतीयपंथी (LGBTIQ): संकल्पना आणि साहित्य</p> <p>4.1 लैंगिक अल्पसंख्याक - तृतीयपंथी (LGBTIQ): संकल्पना</p> <p>4.2 तृतीयपंथी अभ्यास: वैचारिक भूमिका</p> <ul style="list-style-type: none"> • तृतीयपंथी: धर्म-संस्कृतीचा दृष्टिकोन, वैज्ञानिक दृष्टीतून विचार 	01	15

	<ul style="list-style-type: none"> • तृतीयपंथीयांचा संघर्ष: जगभरातील आंदोलने, कायदेशीर लढाया व निर्णय, कार्यरत संस्था-संघटना <p>4.3 तृतीयपंथीयांच्या मराठीतील साहित्याचा परामर्श</p> <p>4.4 निवडक साहित्यकृतीचा अभ्यास -</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'मी हिजडा...मी लक्ष्मी !' (लक्ष्मीनारायण त्रिपाठी, शब्दांकन: वैशाली रोडे), मनोविकास प्रकाशन, पुणे. 		
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	04	60

• साध्ये —

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. लिंगभाव संकल्पनेचे आकलन होईल आणि लिंगभाव जडणघडण प्रक्रिया समजेल.
2. लिंगभावाच्या अभ्यासकक्षांची जाण निर्माण होईल.
3. स्त्रीवाद, पुरुष अभ्यास, लैंगिक अल्पसंख्याक (तृतीयपंथी) या संकल्पना सुस्पष्ट होतील व त्यांची प्रमुख सूत्रे ध्यानात येतील.
4. स्त्रीवादाचा मराठी साहित्यावरील प्रभाव लक्षात येईल आणि निवडक साहित्यकृतीच्या स्त्रीवादी आकलनाची दृष्टी प्राप्त होईल.
5. पुरुषभान व्यक्त करणाऱ्या साहित्याचे स्वरूप समजेल आणि निवडक साहित्यकृतीच्या अभ्यासातून पुरुषभान ही संकल्पना अधिक सुस्पष्ट होईल.
6. तृतीयपंथीयांच्या साहित्याचे स्वरूप लक्षात येईल आणि निवडक साहित्यकृतीच्या अभ्यासातून तृतीयपंथीयांच्या जाणिवांचे आकलन होईल.

• संदर्भग्रंथ —

1. लिंगभाव समजून घेताना.. — कमला भसीन, भाषांतर: श्रुती तांबे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई. (सॉफ्ट कॉपी उपलब्ध - <http://www.arvindguptatoys.com/arvindgupta/mar-bhasin-lingbhav.pdf>)
2. पितृसत्ता व स्त्रीमुक्ती — वंदना सोनाळकर, शर्मिला रेगे, क्रांतिसिंह नाना पाटील अकादमी, सातारा.
3. स्त्री-पुरुष — छाया दातार, ग्रंथाली, मुंबई.
4. स्त्रिया आणि लिंगभाव — जयश्री महाजन, अथर्व, जळगाव.
5. लिंगभाव: समाज आणि शिक्षण — संगीता र. बिन्हाडे, नभ प्रकाशन
6. लिंगभाव, शाळा आणि समाज — बी. पी. मरजे, युवराज पवार, प्रशांत, जळगाव.
7. लिंगभाव, विद्यालय आणि समाज — रंजना सोनवणे, शैलजा भंगाळे, प्रशांत, जळगाव.
8. लिंगभाव का मानववैज्ञानिक अन्वेषण: प्रतिच्छेदी क्षेत्र — लीला दुबे, वाणी प्रकाशन, दिल्ली.

9. लिंगभाव व पर्यावरणविषयक चर्चा – बिना अग्रवाल, रावत, जयपूर.
10. स्त्रीपुरुष तुलना (ताराबाई शिंदे) – संपा. विलास खोले, प्रतिमा, पुणे.
11. हिंदू संस्कृती आणि स्त्री – आ. ह. साळुंखे
12. दलित स्त्रीवादी भूमिदृष्टीच्या दिशेने विभिन्नत्वाच्या संकल्पनेची चिकित्सा (लेख) – शर्मिला रेगे, समकालीन साहित्यचर्चा (नागनाथ कोत्तापल्ले गौरवग्रंथ), संपा. मनोहर जाधव, श्रीकांत देशमुख, प्रतिमा, पुणे, पृ. क्र. ६५-८४.
13. संदर्भासहित स्त्रीवाद - स्त्रीवादाचे समकालीन चर्चाविश्व – संपा. वंदना भागवत, अनिल सपकाळ, गीताली वि. म., शब्द, मुंबई.
14. मराठी स्त्री – दु. का. संत, पद्मगंधा, पुणे.
15. भारतीय समाज आणि स्त्री – ज्योती लांजेवार, सुगावा, पुणे.
16. स्त्री प्रश्नांची चर्चा – प्रतिभा रानडे, पॉप्युलर, मुंबई.
17. भारतीय स्त्रीजीवन – गीता साने, मौज, मुंबई.
18. स्त्रीवाद – सीमा साखरे, सीमा प्रकाशन, नागपूर.
19. स्त्रीचे समाजातील स्थान आणि भूमिका – कमल पाध्ये, समाजवादी परिषद, पुणे.
20. स्त्री चळवळीची वाटचाल – कमल भागवत, प्रगती, पुणे.
21. स्त्री-पुरुष नातेसंबंध – संपा. सुमती लांडे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
22. स्त्रीवादी सामाजिक विचार – विद्युत भागवत
23. स्त्रीजन्माची वाटचाल – विद्युत भागवत
24. स्त्रीवाद: एक दृष्टिक्षेप – अरुणा सबाने, आकांक्षा, नागपूर.
25. महाराष्ट्रातील स्त्रीविषयक सुधारणावादाचे सत्ताकारण – नारायण भोसले (१८४८-१९५६), द ताईची प्रकाशन, पुणे.
26. स्त्रीविकासाच्या पाऊलखुणा – स्वाती कर्वे, प्रतिमा, पुणे.
27. स्त्रीप्रश्नांची वाटचाल परिवर्तनाच्या दिशेने – विद्युत भागवत
28. हिंदू स्त्रियांची उन्नती व अवनती – बाबासाहेब आंबेडकर
29. जातीव्यवस्था व स्त्रीमुक्ती – प्रतिमा परदेशी, सरोज कांबळे
30. नवस्त्रीवाद – रूपा बोधी कुलकर्णी
31. स्त्रीवादी आंबेडकरवाद – धम्मसंगिनी रमा गोरख
32. ब्राह्मणी पितृसत्ता उकलण्याचा पेच – उमेश बगाडे (लेख), अक्षरगाथा, ऑक्टोबर २०१६.
33. आंबेडकरी स्त्रीवाद – निशा शेंडे
34. जोतीबा फुले आणि स्त्री-मुक्तीचा विचार – गेल ऑम्बेट, लोकवाडमय गृह, मुंबई.
35. मुक्ता साळवे-भारतीय स्त्रीवादी परिदृष्टी – संपा. निर्मला जाधव, किशोर जाधव
36. द सेकंड सेक्स – सीमान द बोव्हा, अनुवाद: करुणा गोखले
37. लेख- 'स्त्रीपुरुष नात्यातील नीतिविवेक', वसंत पळशीकर, स्त्री-पुरुष नातेसंबंध, संपा. सुमती लांडे, शब्दालय प्रकाशन, श्रीरामपूर.
38. भारतीय संदर्भातून स्त्रीवाद – शोभा नाईक, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.

39. स्त्री साहित्याचा मागोवा खंड १ व २ – संपा. मंदा खांडगे व इतर, साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ, पुणे.
40. स्त्रियांचे कथालेखन: नवी दृष्टी, नवी शैली – मंगला वरखेडे, साकेत, औरंगाबाद.
41. गतकाळाची गाज (स्त्री आत्मकथनांद्वारे सामाजिक संक्रमणाचे दर्शन) – नीलिमा गुंडी, मौज, मुंबई.
42. बायकांचा जन्म – शांता किलोस्कर, स्त्री-सखी प्रकाशन, पुणे.
43. स्त्री स्वातंत्र्यवादिनी: विसाव्या शतकातील परिवर्तन – विनया खेडपेकर, पॉप्युलर, मुंबई.
44. स्त्रीवाद, साहित्य आणि समीक्षा – वंदना भागवत, डायमंड, पुणे.
45. स्त्री प्रश्नांची चर्चा: एकोणिसावे शतक – प्रतिभा रानडे, पॉप्युलर, मुंबई.
46. स्त्रीलिखित साहित्य: संदर्भ आणि चिकित्सा – संपा. आशुतोष पाटील, शब्दालय, श्रीरामपूर.
47. प्रस्तावना: छाया दातार, प्रश्न पुरुषभानाचे – संपा. गीताली वि. म., मुकुंद किर्दत, रवींद्र र. पं., हरीश सदानी, डायमंड, पुणे.
48. बहुत मर्दाना चीज है ये, मेरी बुलेट! (लेख) – कुंदा प्रमिला निळकंठ, अक्षरनामा ई-पोर्टल (https://www.aksharnama.com/client/article_detail/557)
49. लैंगिकतेचे राजकारण (भाग १-पूर्वार्ध) - कुंदा प्रमिला निळकंठ, अक्षरनामा ई-पोर्टल (https://www.aksharnama.com/client/article_detail/360)
50. लैंगिकतेचे राजकारण (भाग १- उत्तरार्ध) - कुंदा प्रमिला निळकंठ, अक्षरनामा ई-पोर्टल (https://www.aksharnama.com/client/article_detail/359)
51. पुरुषी अहंकाराची खणखण - कुंदा प्रमिला निळकंठ, अक्षरनामा ई-पोर्टल
52. (https://www.aksharnama.com/client/article_detail/230)
53. मर्दानगीच्या संकल्पनेचे घातक सापळे - कुंदा प्रमिला निळकंठ, अक्षरनामा ई-पोर्टल (https://www.aksharnama.com/client/article_detail/175)
54. 'आम्ही हिजडे, आम्ही माणूस' अर्थात तृतीयपंथीयांचे अनुभव – रेणुका कड, अक्षरनामा ई-पोर्टल, (https://www.aksharnama.com/client/article_detail/1760)
55. अब न 'वह' जमीपर बेगाना..फलक से जुदा..!, लोकसत्ता, ०३ मे २०१४ (<https://www.loksatta.com/chaturang-news/transgender-rights-472252/>)
56. स्त्रीवादी कादंबऱ्या – शंकर सारडा
57. 'पुरुष स्पंदन', दिवाळी अंक
58. संकेतस्थळ – www.transgenderindia.com
59. 'निळ्या डोळ्यांची मुलगी' (<https://www.thinkmaharashtra.com/node/2566>)
60. https://www.weeklyadhdhana.in/index.php/view_article/avdhoot-dongare-on-novel-nilya-dolyanchi-mulgi-vy-shilpa-kamble
61. <https://kartavyasadhana.in/view-article/shilpa-kamble-on-feminism>
62. 'मी लक्ष्मी...मी हिजडा' (<https://www.loksatta.com/lokrang-news/book-review-mi-hizada-mi-laxmi-86288/>)
63. <https://mediawatch.info/%E0%A4%AE%E0%A5%80-%E0%A4%B9%E0%A4%BF%E0%A4%9C%E0%A4%A1%E0%A4%BE-%E0%A4%AE%E0%A5%80->

किंवा

सत्र पहिले

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

PG MAR 104 (B)

आधुनिक माध्यमे आणि लेखनव्यवहार

(श्रेयांक – चार)

• उद्दिष्टे -

1. आधुनिक माध्यमांच्या लेखनव्यवहाराचे कौशल्य आत्मसात करणे.
2. दूरचित्रवाणीवरील वैविध्यपूर्ण लेखनाचे स्वरूप जाणून घेऊन त्याचे रचनातंत्र, भाषा यांचे कौशल्य शिकणे.
3. माहितीपट व लघुपट यांच्या संहितालेखनाचे स्वरूप जाणून घेऊन त्याचे रचनातंत्र, भाषा यांचे कौशल्य शिकणे.
4. पटकथा लेखनाचे रचनातंत्र, कौशल्य आत्मसात करणे.
5. ब्लॉग लेखनाचे रचनातंत्र, कौशल्य आत्मसात करणे.
6. विकिपीडियावरील लेखनाचे रचनातंत्र, कौशल्य आत्मसात करणे.
7. आधुनिक माध्यमांसाठीच्या लेखनाचा सराव करणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	दूरचित्रवाणीसाठी वैविध्यपूर्ण लेखन 1.1 दूरचित्रवाणी: स्वरूप, सामर्थ्य व मर्यादा 1.2 दूरचित्रवाणीवरील माहितीपर कार्यक्रमांसाठी लेखन: स्वरूप, रचनातंत्र, भाषा 1.3 दूरचित्रवाणीवरील जाहिरातींसाठी लेखन: स्वरूप, रचनातंत्र, भाषा 1.4 दूरचित्रवाणीसाठी बातमी लेखन: स्वरूप, रचनातंत्र, भाषा • दूरचित्रवाणीवरील पाच जाहिरातींच्या संहितांचा अभ्यास	01	15
2.	माहितीपट व लघुपट यांसाठी संहितालेखन 2.1 माहितीपट व लघुपट: संकल्पना, निर्मिती व भूमिका	01	15

	<p>2.2 माहितीपट व लघुपट: स्वरूप व विषय</p> <p>2.3 माहितीपट व लघुपट यांसाठी संहितालेखन: स्वरूप, रचनातंत्र, भाषा</p> <ul style="list-style-type: none"> • 'पिस्तुल्या' (नागराज मंजुळे) या लघुपटाच्या संहितेचा अभ्यास (https://www.youtube.com/watch?v=ovimYnrk07o) 		
3.	<p>दूरचित्रवाणी मालिका व चित्रपट यांसाठी पटकथा लेखन</p> <p>3.1 पटकथा: संकल्पना व स्वरूप</p> <p>3.2 साहित्य व पटकथा यांचे परस्परसंबंध, पटकथेतील संवादलेखनाचे महत्त्व, मालिका व चित्रपट यांच्या पटकथांतील स्वरूपभेद</p> <p>3.3 पटकथालेखन: रचनातंत्र, लेखनकौशल्य, भाषा</p> <ul style="list-style-type: none"> • एखादी मालिका वा चित्रपट यांच्या पटकथेचा अभ्यास 	01	15
4.	<p>नवसमाजमाध्यमांसाठी लेखन</p> <p>4.1 नवसमाजमाध्यमे: स्वरूप, सामर्थ्य व मर्यादा</p> <p>4.2 ब्लॉग: संकल्पना, विषयातील विविधता व एकंदर स्वरूप</p> <p>4.3 ब्लॉग लेखन: रचनातंत्र, लेखनकौशल्य, भाषा</p> <p>4.4 विकिपीडिया (मुक्त ज्ञानकोश): संकल्पना व स्वरूप</p> <p>4.5 विकिपीडियासाठी (मुक्त ज्ञानकोश) लेखन: रचनातंत्र, लेखनकौशल्य, भाषा</p> <ul style="list-style-type: none"> • विकिपीडियासाठी (मुक्त ज्ञानकोश) मराठी भाषा वा साहित्य यांच्याशी संबंधित एका विषयावर नोंदलेखन 	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	04	60

• **साध्ये —**

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. आधुनिक माध्यमांच्या लेखनव्यवहाराचे कौशल्य आत्मसात होईल.
2. दूरचित्रवाणीवरील वैविध्यपूर्ण लेखनाचे स्वरूप समजेल आणि त्याचे रचनातंत्र, भाषा यांचे कौशल्य प्राप्त होईल.
3. माहितीपट व लघुपट यांच्या संहितालेखनाचे स्वरूप समजेल आणि त्याचे रचनातंत्र, भाषा यांचे कौशल्य प्राप्त होईल.
4. पटकथा लेखन, ब्लॉग लेखन, विकिपीडियावरील लेखन यांचे रचनातंत्र, कौशल्य आत्मसात होईल.

• संदर्भग्रंथ-

1. आजच्या ठळक बातम्या – समीरण वाळवेकर
2. भाषासंवाद - अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे
3. दूरदर्शनसाठी लेखन – केशव केळकर
4. व्यावहारिक मराठी – ल. रा. नसिराबादकर
5. जाहिरातीचं युग – यशोदा भागवत
6. टेलि-वर्तन – निळू दामले
7. मराठी चित्रपटाची पटकथा – अनिल सपकाळ
8. पटकथा लेखनाचे तंत्र आणि मंत्र (लेख) – रवींद्र गुर्जर, बाइट्स ऑफ इंडियावर 'किमया' या सदरातील लेख
9. फीचर रायटिंग – प्रसन्नकुमार अकूलजकर
10. शॉर्ट फिल्म – प्रसाद नामजोशी
11. व्यावहारिक मराठी भाषा – य. च. म. मु.वि., नाशिक.
12. सायबर संस्कृती – रमेश वरखेडे
13. डॉट कॉम – गिरीश कुबेर
14. संगणकयुग – अच्युत गोडबोले
15. आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात – दीपक शिकारपूर, उज्ज्वल मराठे
16. मराठी भाषिक कौशल्ये विकास – संपा. पृथ्वीराज तौर
17. सोशल मीडिया – योगेश बोराटे
18. सोशल मीडिया डिजीटल दुनिया – प्रफुल्ल सुतार
19. सोशल मीडिया मार्केटिंग तंत्र – प्रथमेश कोरगावकर
20. चित्रपट: संपादन, स्वरूप आणि कार्य - य. च. म. मु. वि., नाशिक.
21. फिल्ममेकर्स – गणेश मतकरी, मॅजेस्टिक, मुंबई.
22. चलचित्रव्यूह – अरुण खोपकर
23. https://mr.wikipedia.org/wiki/%E0%A4%AE%E0%A5%81%E0%A4%95%E0%A5%8D%E2%80%8D%E0%A4%A4_%E0%A4%9C%E0%A5%8D%E0%A4%9E%E0%A4%BE%E0%A4%A8%E0%A4%95%E0%A5%8B%E0%A4%B6
24. दशक्रियेची चित्रकथा – संजय कृष्णाजी पाटील, साकेत, औरंगाबाद.
25. डॉ. आनंदबाई जोशी, एका लघुपटाची रोजनिशी – अंजली कीर्तने, शब्द, मुंबई.
26. स्वातंत्र्यवीर सावरकर चित्रपटकथा व संवाद भाग पहिला – विश्राम बेडेकर, पॉप्युलर, मुंबई.
27. टीव्हीच्या पडद्यामागचं विश्व – कविता राणे, डायमंड, पुणे.

सत्र दुसरे

ऐच्छिक अभ्यासपत्रिका

PG MAR 204 (B)

मराठी: अनुवाद व संगणक उपयोजन

(श्रेयांक – चार)

• उद्दिष्टे -

1. अनुवादाची संकल्पना जाणून घेऊन अनुवादाची आवश्यकता व महत्त्व लक्षात घेणे.
2. अनुवादाच्या प्रक्रियेचे आकलन करून घेऊन ललित साहित्याच्या अनुवादातील अडचणींचे स्वरूप जाणून घेणे.
3. हिंदीत अनुवादित मराठी गद्य साहित्याचा आणि इंग्लिशमधून मराठीत अनुवादित नाटकांचा परामर्श घेणे.
4. युनिकोड, ईमेल, पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन ह्या संगणकीय कौशल्यांचे स्वरूप जाणून घेऊन ती आत्मसात करणे.
5. युट्युब चॅनेलचे स्वरूप जाणून घेणे व त्याच्या निर्मितीचे कौशल्य आत्मसात करणे.
6. गुगल मीट सिस्को वेबेक्स ,मायक्रोसॉफ्ट टीमज् ,झूम ,ह्या दूरदृश्यप्रणाली माध्यमांचे उपयोजन करण्यास शिकणे.
7. मराठी भाषा व साहित्य यांच्याशी संबंधित महत्त्वाच्या संकेतस्थळांचा परिचय करून घेणे.

• घटक विश्लेषण -

घटक क्र.	घटक	श्रेयांक	घड्याळी तासिका
1.	अनुवाद: संकल्पना व प्रक्रिया	01	15
	1.1 अनुवाद: संकल्पना, आवश्यकता व महत्त्व 1.2 अनुवाद, रूपांतर, भावानुवाद आदींमधील स्वरूपभेद 1.3 अनुवादाची पूर्वतयारी, प्रक्रिया व अनुवादकाचे गुण		
2.	अनुवादित साहित्याचा परामर्श	01	15
	2.1 ललित साहित्याचा अनुवाद: स्वरूप, प्रक्रिया व अडचणी 2.2 हिंदीत अनुवादित मराठी गद्य साहित्याचा परामर्श 2.3 इंग्लिशमधून मराठीत अनुवादित नाटकांचा परामर्श		
3.	संगणक उपयोजन	01	15
	3.1 युनिकोड: स्वरूप, उपयोजन कौशल्य 3.2 ईमेल: स्वरूप, लेखनतंत्र, भाषा, उपयोजन कौशल्य 3.3 पॉवरपॉइंट प्रेझेंटेशन: स्वरूप, निर्मितीप्रक्रिया, उपयोजन		

	<p>कौशल्य</p> <ul style="list-style-type: none"> अभ्यासक्रमातील एखाद्या विषयावर पॉवरपॉइंट प्रेझेंटेशन तयार करून सादर करणे. 		
4.	<p>संगणक उपयोजन</p> <p>4.1 युट्युब चॅनेल: स्वरूप, निर्मिती, उपयोजन कौशल्य</p> <p>4.2 दूरदृश्यप्रणालीद्वारा कार्यक्रमांचे आयोजन: गुगल मीट, झूम, मायक्रोसॉफ्ट टीमज्, सिस्को वेबेक्स यांचा परिचय व त्यांचे उपयोजन कौशल्य</p> <p>4.3 मराठी भाषा व साहित्य यांच्याशी संबंधित महत्त्वाच्या संकेतस्थळांचा परिचय (मराठी विश्वकोश, महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ, राज्य मराठी विकास संस्था, www.marathipustake.org)</p> <ul style="list-style-type: none"> युट्युब चॅनेल तयार करणे किंवा दूरदृश्यप्रणालीद्वारा एखाद्या कार्यक्रमाचे आयोजन करणे. 	01	15
	एकूण श्रेयांक व घड्याळी तासिका	04	60

• **साध्ये —**

या अभ्यासपत्रिकेचे अध्ययन केल्यानंतर विद्यार्थ्यांना पुढील बाबी प्राप्त होतील.

1. अनुवादाची संकल्पना सुस्पष्ट होईल. अनुवादाची आवश्यकता व महत्त्व लक्षात येईल.
2. अनुवादाच्या प्रक्रियेचे आकलन होऊन ललित साहित्याच्या अनुवादातील अडचणींचे स्वरूप ध्यानात येईल.
3. हिंदीत अनुवादित मराठी गद्य साहित्याची आणि इंग्लिशमधून मराठीत अनुवादित नाटकांची माहिती मिळेल.
4. युनिकोड, ईमेल, पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन ही संगणकीय कौशल्ये आत्मसात होतील.
5. युट्युब चॅनेलचे निर्मितीचे कौशल्य आत्मसात होईल.
6. गुगल मीट सिस्को वेबेक्स ,मायक्रोसॉफ्ट टीमज् ,झूम ,ह्या दूरदृश्यप्रणाली माध्यमांचे उपयोजन करता येईल.
7. मराठी भाषा व साहित्य यांच्याशी संबंधित महत्त्वाच्या संकेतस्थळांचा परिचय होईल.

• **संदर्भग्रंथ-**

1. भाषांतरमीमांसा — कल्याण काळे, अंजली सोमण, प्रतिमा, पुणे.
2. भाषांतर: शास्त्र की कला — म. वि. फाटक, रजनी ठकार, वरदा बुक्स, पुणे.
3. तौलनिक साहित्याभ्यास: तत्त्वे आणि दिशा — संपा. चंद्रशेखर जहागिरदार, सौरभ, कोल्हापूर.
4. तौलनिक साहित्य: नवे सिद्धांत आणि उपयोजन — आनंद पाटील, साकेत, औरंगाबाद.

5. भाषासंवाद – अनिल गवळी, नंदकुमार मोरे, सायन, पुणे.
6. अनुवादमीमांसा – संपा. केशव तुपे, साक्षात, औरंगाबाद.
7. बोलता कॅमेरा – यशोदा भागवत, मौज, मुंबई.
8. भाषांतरविद्या – संपा. रमेश वरखेडे, य. च. म. मु. वि., नाशिक.
9. देशी वाण – चंद्रकांत बांदिवडेकर
10. भाषांतर आणि भाषा – विलास सारंग, मौज, मुंबई.
11. मराठी अनुवाद ग्रंथसूची – वीणा मुळे, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई.
12. पाश्चात्य नाटकांचा मराठी नाटकांवरील प्रभाव – आनंद पाटील
13. शेक्सपिअर आणि मराठी नाटक: तौलनिक साहित्याभ्यास – वा. पु. गिंडे, शब्दालय, श्रीरामपूर.
14. साहित्य का हिन्दी-मराठी अनुबंध – निशिकांत ठकार
15. मराठी साहित्य हिन्दी संदर्भ – चंद्रकान्त पाटील
16. अनुवादविज्ञान – निलेश एकनाथराव लोंढे, स्वरूप, पोखर्णी.
17. संगणकयुग – अच्युत गोडबोले, मौज, मुंबई.
18. भाषांतर – सदा कऱ्हाडे, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
19. इंटरनेट – प्रबोध चोबे, मनोरमा, मुंबई.
20. व्यावहारिक मराठी – ल. रा. नसिराबादकर, फडके, कोल्हापूर.
21. आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात – दीपक शिकारपूर, उज्ज्वल मराठे, उत्कर्ष, पुणे.
22. सोशल मीडिया – योगेश बोराटे, अथर्व, जळगाव.

Audit Course
Sem. I
PG AC-101: Practicing Cleanliness

Course Objectives:

- To make students aware of Clean India Mission and inculcate cleanliness practices among them.

- Awareness program on
  - Swachh Bharat Abhiyan (Clean India Mission)
  - Clean Campus Mission
  - Role of youth in Clean India Mission
- Cleaning activities inside and surroundings of Department buildings.
- Tree plantation and further care of planted trees
- Waste(Liquid/Solid/e-waste) Management, Japanese 5-S practices
- Planning and execution of collection of Garbage from different sections of University campus
- Role of youth in power saving, pollution control, control of global warming, preservation of ground water and many more issues of national importance.
- Cleanest School/Department and Cleanest Hostel contests, Painting and Essay writing competitions

Course Outcomes :

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO
AC101.1	Identify need at of cleanliness at home/office and other public places.
AC101.2	Plan and observe cleanliness programs at home and other places.
AC101.3	Practice Japanese 5-S practices in regular life.

Audit Courses		
Sem. II		
Choose ONE		
PG AC-201(A): Soft Skills		
	Course Objectives:	
	<ul style="list-style-type: none"> To inculcate different soft skills among students. 	
Unit 1	Introduction to soft skills Formal definition, Elements of soft skills, Soft vs. Hard skills, Emotional quotient, Goal setting, life skills, Need for soft skills, Communication skills, Etiquettes & Mannerism.	2 hrs.
Unit 2	Self-Assessment Goal setting, SWOT analysis, attitude, moral values, self-confidence, etiquettes, non-verbal skills, achievements, positive attitude, positive thinking and self-esteem. Activity: The teacher should prepare a questionnaire which evaluate students in all the above areas and make them aware about these aspects.	4 hrs.
Unit 3	Communication Skills Types of communication: Verbal, Non-verbal, body language, gestures, postures, gait, dressing sense, facial expressions, peculiarity of speaker (habits). Rhetoric speech: Prepared speech (topics are given in advance, students get 10 minutes to prepare the speech and 5 minutes to deliver, Extempore speech (students deliver speeches spontaneously for 5 minutes each on a given topic), Storytelling (Each student narrates a fictional or real-life story for 5 minutes each), Oral review (Each student orally presents a review on a story or a book read by them) Drafting skills: Letter, Report & Resume writing, business letters, reading & listening skills Activity: The teacher should teach the students how to write the letter, report and build resume. The teacher should give proper format and layouts. Each student will write one formal letter, one report and a resume.	8 hrs.
Unit 4	Formal Group Discussion, Personal Interview & Presentation skills Topic comprehension, Content organization, Group speaking etiquettes, driving the discussion & skills. Preparation for personal interview: dress code, greeting the panel, crisp self-introduction, neatness, etiquettes, language tone, handling embarrassing & tricky questions, graceful closing. Activity: Each batch is divided into two groups of 12 to 14 students each. Two rounds of a GD for each group should be conducted and teacher should give them feedback. Mock interview are to be conducted.	4 hrs.
Unit 5	Aptitude and analytical skills Quantitative aptitude, Numerical reasoning, verbal reasoning, diagrammatic test, situational tests, logical thinking. Analytical skills: Definition, Types, problem solving	8 hrs.
Unit 6	Life skills Time management, critical thinking, sound and practical decision making by dealing with conflicts, stress management, leadership qualities Activity: The teacher can conduct a case study activity to train students	4 hrs.

	for decision making skills. The teacher should conduct a session on stress management and guide students on how to manage stress. The teacher may conduct a stress relieving activity in the class. He/she may counsel students individually to know their problems and guide them on dealing with them effectively.	
--	--	--

Suggested readings:

1. Basics of Communication In English: Francis Sounderaj, MacMillan India Ltd.
2. English for Business Communication: Simon Sweeney, Cambridge University Press
3. An Introduction to Professional English and Soft Skills: Das, Cambridge University Press
4. Quantitative Aptitude: R.S. Agrawal

Course Outcomes:

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO
AC201A.1	Identify their lacunas about some soft skills and try to overcome the same.
AC201A.2	Practice learned soft skills in real life and do their jobs more effectively.

PG AC-201(B): Practicing Sports Activities

Course Objectives:

- To motivate students towards sports and provide them required training.

SR NO.	NAME OF THE SPORT/GAME (Select ONE of the Following)	SYLLABUS OF THE COURSE	TIMING (02 Hours in a Week)	SEMESTER
1	Volleyball	<ul style="list-style-type: none"> General Fitness Basic Fitness Specific Fitness History of the Game Basic Skill of the Game Major Skill of the Game Technique & Tactics of the Game Game Practice 	Morning : 07 to 09 AM OR Evening : 05 to 07 PM	Total 30 Hours in Each Semester
2	Athletics			
3	Badminton			
4	Cricket			
5	Basketball			
6	Handball			
7	Kabaddi			
8	Kho-Kho			
9	Table-Tennis			
10	Swimming			

Course Outcomes :

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO
AC201B.1	Identify one or more sports of their choice and develop more interest to participate at University/National level sport events.
AC201B.2	Practice the learned sports activities regularly in real life.

PG AC-201(C): Practicing Yoga

Course Objectives:

- To motivate students towards yoga and provide them required training.

- Yog: Meaning, Definition & Introduction, Objectives
- Primary Introduction of Ashtanga Yoga
- Preparation of Yogabhyas
- Omkar Sadhana, Prayer, Guru Vandana
- Sukshma Vyayamas
- Suryanamaskar (12 Postures)
- Asanas :
  - Sitting (Baithaksthiti) - Vajrasana, Padmasana, Vakrasana, Ardha-Pashchimotanasana
  - Supine (Shayansthiti) - Uttan Padaasana(Ekpad/Dwipad), Pavanmuktasana, Viparitakarani Aasan, Khandarasan, Shavasana
  - Prone (Viparitshayansthiti) - Vakrahasta, Bhujangasana, Saralhasta Bhujangasana, Shalabhasana(Ekpad/Dwipad), Makarasana
  - Standing (Dhandsthiti) - Tadasana , TiryakTadasana, Virasana, Ardh Chakrasana
- Primary Study of Swasana: Dirghaswasana, Santhaswasana, JaladSwasana - 6 Types
- Pranayama : Anuloma-viloma, Bhramari

Course Outcomes:

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO
AC201C.1	Identify and practice some Yoga asanas regularly in their life to remain healthy.
AC201C.2	Provide guidance and practice about Yoga to their friends, parents and relatives.

PG AC-201(D): Introduction to Indian Music

Course Objectives:

- To motivate students towards Indian music and provide them minimum required training.

- Definition and brief about generation of Swar, Saptak, Thaata, Raag, Aavartan, Meend, Khatka, Murkee, Taal, Aalaap etc.
- Taal and its uses - Treetaal, Daadraa, Zaptaal, Kervaa.
- Information of Badaakhyaal, Chhotaakhyaal (one), Sargam, Lakshangeet (information)
- Detailed information of Tambora
- Detailed information of Harmonium and Tablaa.
- Five filmy songs based on Indian Classical Music (Theory and Presentation)
- Sound Management - Basic information of Sound Recording (including Practicals)
- Composition of Music as per the Story
- Preparing news write-ups of the Seminars, Library Musical Programmes held at the nearest Akashwani, by personal visits.

Course Outcomes:

On completion of this course, the student will be able to:

CO No.	CO
AC201D.1	Identify different types of Indian music.
AC201D.2	Develop more interest to learn and practice Indian music.

अंतर्गत व विद्यापीठ परीक्षेबाबत -

- **Core & Skill based / Elective** अशा चारही सत्रांतील प्रत्येक अभ्यासपत्रिकेसाठी चाळीस गुणांचे अंतर्गत मूल्यमापन केले जाईल. त्यासाठी वीस गुणांच्या दोन चाचण्या घेण्यात याव्यात.
- प्रत्येक सत्रातील **Audit Course** अभ्यासपत्रिकेचे मूल्यमापन अंतर्गत स्वरूपाचे आणि शंभर गुणांचे असेल. **Audit Course** अभ्यासपत्रिकेच्या अभ्यासक्रमानुसार प्रात्यक्षिक / उपयोजनात्मक (प्रत्यक्ष कृती, उपक्रम किंवा उपयोजनात्मक स्वरूपाचे प्रश्न असलेली लेखी परीक्षा) अशी शंभर गुणांची परीक्षा महाविद्यालयाच्या स्तरावर घ्यावयाची आहे. सदर परीक्षेचे स्वरूप महाविद्यालयाच्या स्तरावर संबंधित विषयशिक्षकांनी ठरवायचे आहे. मात्र ते प्रात्यक्षिक / उपयोजनात्मक स्वरूपाचे असणे अनिवार्य आहे.
- **Core & Skill based / Elective** अशा चारही सत्रांतील प्रत्येक अभ्यासपत्रिकेसाठी साठ गुणांची विद्यापीठ परीक्षा घेतली जाईल. त्यासाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप खालीलप्रमाणे असेल.

विद्यापीठ परीक्षेसाठी प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप (एकूण गुण साठ)		
प्रश्न क्रमांक	प्रश्नाचे स्वरूप	गुण
पहिला	खालील प्रश्नांच्या उत्तराचे योग्य पर्याय निवडा. (सोळापैकी बारा)	बारा
दुसरा	खालीलपैकी एका प्रश्नाचे दीर्घोत्तरी उत्तर लिहा. (दोनपैकी एक)	बारा
तिसरा	खालीलपैकी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (चारपैकी दोन)	बारा
चौथा	खालीलपैकी कोणत्याही तीन प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (पाचपैकी तीन)	बारा
पाचवा	खालीलपैकी कोणत्याही दोन टीपा लिहा. (चारपैकी दोन)	बारा

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव

एम्. ए. मराठी
सत्र पहिले व दुसरे

2017-2018	CBCS 2021-2022
MAR 111 मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (प्रारंभ ते १६५०) MAR 121 मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (१६५० ते १८१८)	PG MAR 101 वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास (मध्ययुगीन कालखंड) PG MAR 201 वाङ्मयीन कालखंडांचा अभ्यास (अर्वाचीन व आधुनिक कालखंड)
MAR 112 समीक्षा MAR 122 संशोधन	PG MAR 102 साहित्यसमीक्षा: सिद्धांत PG MAR 202 साहित्यसमीक्षा: उपयोजन
MAR 113 साहित्यकृतीचा अभ्यास – केशवसुतांची कविता, कुलवधू MAR 123 साहित्यकृतीचा अभ्यास – ब बळीचा, इडा पीडा टळो	PG MAR 103 आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार: कथा PG MAR 203 आधुनिक गद्य वाङ्मयप्रकार: कादंबरी
MAR 114 A स्त्रीवादी साहित्य MAR 124 A स्त्रीवादी साहित्य	PG MAR 104 A विशिष्ट लेखकाचा अभ्यास – महात्मा जोतिबा फुले PG MAR 204 A लिंगभाव आणि मराठी साहित्य
MAR 114 B वैचारिक साहित्य MAR 124 B वैचारिक साहित्य	PG MAR 104 B आधुनिक माध्यमे आणि लेखनव्यवहार PG MAR 204 B मराठी: अनुवाद आणि संगणक उपयोजन
	सत्र पहिले PG AC 101 Practicing Cleanliness
	सत्र दुसरे Any ONE from- PG AC 201 (A) Soft Skills / PG AC 201 (B) Practicing Sports Activities / PG AC 201 (C) Practicing Yoga / PG AC 201 (D) Introduction of Indian Music

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

**Structure of
M.COM-II (SEM-III & IV)
(w.e.f.: 2015-16)**

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Accredited 'B' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

STRUCTURE

MASTER IN COMMERCE (M.COM.)

Semester-I and II (w.e.f.-June 2014-15)			
Paper	Semester-I	Paper	Semester-II
101	Economics of Industries	201	Indian Financial System
102	Strategic Management	202	Case Studies in Strategic Management
103	Research Methodology in commerce	203	Elective Subject- (Any one) A. Modern Management Principles B. International Business C. Banking and Insurance
104	Specialization - I	204	Specialization - II

Semester-III and IV (w.e.f.-June 2015-16)			
Paper	Semester-III	Paper	Semester-IV
301	Management Accounting	401	Corporate Social Responsibility
302	Entrepreneurship & Project Management	402	Modern Retail Management
303	Organization Behaviour	403	Information System for Business
304	Specialization paper -III	404	Specialisation Paper IV or Project Report & Viva voce Voce

List of Specialization Subjects (Any One)	
Sr.No	Specialization Subject
A	Advanced Accountancy
B	Advanced Cost Accountancy
C	Human Resources Management
D	Marketing Management
E	Supply Chain Management

Note:-

1. Students can opt any one paper from elective list for 203 in Sem-II.
2. Students who select special paper from the specialization list for Ist semester, it continue for Sem II, III & IV
3. In Sem IV student may select project instead of special paper IV

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM III
301: Management Accounting

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

After studying this paper the student will be able to –

- F Understand the concept, tools & techniques of Management Accounting
- G Understand the Ratio analysis & Application of Marginal Costing
- H Understand the Budgetary Control and Standard Costing & Classification of variances

1. Introduction to Management Accounting (Only Theory)	Lectures 06
1. Meaning, Scope, Role & Significance of Management Accounting	
2. Advantages and Limitations of Management Accounting	
3. Financial Accounting ,Cost Accounting and Management Accounting & their inter-relationship	
4. Tools & Techniques of Management Accounting	
5. Meaning, Objectives, Importance, Advantages & Limitations of Management Audit	
2. Analysis & Interpretation of financial Statements (Only Theory)	Lectures 06
8. Introduction, Significance, Advantages & limitations of financial statements	
9. Tools & Techniques of financial analysis	
10. Meaning & nature of Comparative financial statements, common-size financial statements & Trend analysis	
11. Introduction, Advantages & Limitations of Inter-firm comparison.	
3. Ratio analysis (Theory & Practical Problems)	Lectures 08
3.1 Nature, Interpretation & Classification of Ratios	
3.2 Role, Advantages and Limitations of Ratio Analysis	
3.3 Computation & analysis of Liquidity Ratio, Activity Ratio, Profitability and Solvency Ratios	
3.4 Preparation of financial statements given on the Ratios	
4. Budget and Budgetary Control (Theory & Practical Problems)	Lectures 10
4.1 Concept & Scope of Budget and Budgetary Control	
4.2 Objectives, Advantages, Limitations and Preliminaries of Budgetary Control	
4.3 Types of budget- Financial and Capital Budget.- Master Budget	
4.4 Preparation of Flexible Budget, Cash Budget, Sales Budget.	

5. Standard Costing and Variances Analysis (Theory & Practical Problems)

Lectures 10

- 5.1 Concept of Standard Cost & setting of Standard Cost
- 5.2 Difference between Standard Costing and budgetary Control
- 5.3 Significance, Advantages and Limitations of Standard Costing
- 5.4 Classification and Computation of Material & Labour variances including Mixed & Yield Variance and Idle Time Variance
- 5.5 Fixed and Variable Overhead Variances

6. Marginal Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures 08

- 6.1 Concept of Marginal Cost and Marginal Costing
- 6.2 Significance & Applications of Marginal Costing
- 6.3 Calculate Contribution, Profit Volume Ratio and Break-even Point & Margine of Safety
- 6.4 Decision Making – Make or buy & Key Factor.

Reference Books

1. ManmohanGoyal : Practical of Management Accounting
2. M.y.Khan&P.K.Jain : Management Accounting (TMH)
3. S.N.Maheshwari : Pricipales of Management Accounting
4. Murthy:Management Accounting (TMH)
5. R.N.Anthony : Fundamental of Management Accounting
6. P.k.Ghosh& G.S Gupta: Fundamental of Management Accounting
7. Nagratnam: Guide To Management Accounting
8. M.A.Saraf : Management Accounting
9. Murphy :Management Accounting.
10. J.betty : Management Accounting

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM III
302: Entrepreneurship & Project Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:

- To encourage and inspire the students to become an Entrepreneur.
- To acquaint the students with the challenges to start a new venture.
- To provide theoretical foundation for executing various projects.
- To highlight the support system for Entrepreneurship Development.

01 Introduction to Entrepreneurship & Entrepreneur Lectures 08

Entrepreneurship: Concept and Definition – Nature- Functions

Entrepreneur: Concept and Definition - Pros and cons of being an entrepreneur -

Entrepreneur's risks- Entrepreneurial Motivation

02 Essentials of a successful entrepreneur Lectures 08

Entrepreneurial competencies

Objectives of a modern entrepreneur;

Entrepreneurial ethics: Factors influencing Entrepreneurial Ethics

Entrepreneurial culture: Elements –Maintaining Entrepreneurial culture

03 Project Formulation and Project Implementation Lectures 08

Project: Meaning- Definition- Classification; Criteria for selecting a particular Project

Project formulation and Implementation: Meaning - Importance - Stages involved

In project formulation and Implementation

04 Project Appraisal and Project Report: Lectures 06

Project Appraisal: Meaning – Definition - Steps involved in project appraisal
Project Report: Meaning – Scope - Contents

05 Location and ownership of an Enterprise Lectures 08

Enterprise Location: Introduction - Need and Importance - Factors influencing
Locational Decision - steps in enterprise location

Ownership of an enterprise: Forms of Business enterprises - Factors influencing
the choice of a suitable form of Organization

06 Support system for entrepreneurship development Lectures 10

Role of Government : Regulatory role - Promotional role - Entrepreneurial role-
Planning role

Role of Financial Institutions: IDBI, SIDBI, SFC, IFCI, Venture capital fund,
Mutual fund

Role of other Supportive Institutions : EDII, SISI, NIESBUD, IIE, NI-MSME

REFERENCE BOOKS:

1. G R Basotia; K K Sharma - Handbook of entrepreneurship development - Mangal Deep Publications, Jaipur.
  2. . Gupta and Srinivasan - Entrepreneurial Development - New Delhi, Sultan Chand, 1992.
  3. Bholanath Dutta, Entrepreneurship Management - Excel Books, New Delhi.
  4. Vasant Desai, Entrepreneurial Development, Himalaya Publishing House, Mumbai
  5. Vasant Desai- Dynamics of Entrepreneurial Development and Management- Himalaya Publications, New Delhi
  6. Dr. C. B. Gupta & Dr. N. P. Srinivasan- Entrepreneurship Developments in India- Sultan Chand
  7. Kuratko, D.F. & Hodgetts, R.M. (2009). Entrepreneurship: Theory, Process and Practice. Thomson Press
  8. Charantimath, P. (2009). Entrepreneurship Development: Small Business Enterprises. Pearson
- References Books

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'B' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM III 303: Organisation Behaviour

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives-

1. To understand the Concept of Organisation Behaviour.
2. To acquire Operational Skills of Organisation.
3. To develop the Interest in Individual Behaviour.
4. To know the Perception, Learning, Attitude and Values.
5. To understand Motivation and Leadership.
6. To acquire the Basic Knowledge of Group and Group Behaviour.
7. To understand Power, Politics and Conflict.

---

1. Organisation Behaviour: Overview

Lectures:08

- a) Concept and Definition of O.B.
- b) Nature, Scope and Aims of O.B.
- c) Elements in Organisation Behaviour
- d) Historical Development of O.B.
- e) Organisational Structure – Importance, Types, Need
- f) Organisational Culture – Concept and Indications, Types
- g) Cultural Development and Impact of Organisational Culture

2. Individual Behaviour

Lectures:12

- a) Introduction
- b) Factors influencing Individual Behavior
- c) Determinants of Individual Behaviour – Biographical, Ability, Personality
- d) Personality: Determinants, Traits and Methods
- e) Perception: Concept, Process, Factors influencing Perception and Causes of Perception Fail
- f) Learning: Meaning and Definition, Principles, Theories, Learning and O.B.
- g) Attitude: Meaning & Definition, Types of Attitude
- h) Values: Meaning & Concept, Principles, Types

3. Group and Group Behaviour

Lectures:08

- a) Group: Meaning and Definition
- b) Nature and Characteristics of Group
- c) Importance and Advantages of Group
- d) Types of Groups
- e) Factor Responsible for Formation of Group
- f) Reasons for Popularity of Teams
- g) Team Development Life Cycle
- h) Determinants of Group Behaviour

4. Motivation

Lectures:06

- a) Meaning and Definition
- b) Concept of Motivation
- c) Theories of Motivation
- d) Characteristics of Motivation
- e) Importance and Advantages
- f) Application of Concept of Motivation
- g) Types of Motivation
- h) Job Enlargement, Job Enrichment, Job Rotation.

5. Leadership

Lectures:06

- a) Meaning and Definition
- b) Characteristics and Function of Leadership
- c) Qualities of Leadership
- d) Leadership Theories and Approaches
- e) Types of Leadership
- f) Principles of Effective Leadership
- g) Role of Leadership in Decision Making Process

6. Power, Politics and Conflict

Lectures:08

- a) Meaning and Definition
- b) Characteristics and Bases of Power
- c) Sources of Power and Ethics of Power
- d) Politics: Meaning and Definition, Ethics of Politics
- e) Factors Influencing Political Behaviour
- f) Conflict: Meaning and Definition, Approaches, Causes and Types
- g) Characteristics of Organisation Conflict
- h) Conflict Management

--- REFERENCE BOOKS ---

1. Organisation Behaviour - Margie Parikh, Rajen Gupta- Tata McGraw Hill
2. Organization Behavior –S.S. Khanka, S.Chand& Sons
3. Organization Behavior – Suja R. Nair, Himalaya Publications
4. Management & OB – Jayantee Mukherjee-Saha, Excel Books
5. Organization Behavior –Fred Luthans- Tata McGraw Hill
6. Organization Behavior –Stephen P . Robbins, Pearson
7. Organization Behavior – Schernerhorn, Hunt, Osborn, Willy India
8. Organization Behavior – K. Ashwathappa, Himalaya Publications
9. Organization Behavior – Nelson & Quick, Cenage Learning
10. Organization Behavior – Bodhankar and Kanetkar, Sainath Prakashan

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM III
304 (A): Advanced Accountancy

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

- A) Title of paper- Advanced Accountancy
B) Course Objectives
After studying this paper the student will be able to –
1. Understand the concept of Auditing and other disciplines
2. Understand the advanced aspect of accounting relating to audit work
3. Understand the auditing and Assurance Standards
C) Level of Knowledge – Working Knowledge with application skill
D) Medium of Instructions –English or Marathi
E) Instructions as to study and examinations
a) This subject shall be studied in English or Marathi medium.
b) The question paper shall be set in English and Marathi medium and the students shall answer the paper in English or Marathi medium
c) The question paper shall be all theory questions only
F) Course contents

1. Introduction

Lectures8

Auditing Concepts Basic Principles governing an audit Relationship of Auditing with Other disciplines-Audit Programme-Vouching Verification and Valuation.

2. Auditing in EDP Environment

Lectures8

Meaning of EDP, Basic Features, Advantages of EDP System in Auditing, Audit Procedures in EDP Environment –How Auditor Should Approach Auditing in EDP Environment, Audit Techniques and Documentation.

3. Auditing and Assurance Standards

Lectures8

Overview-Standard setting process-Role of International Auditing and Assurance Standard Board and Auditing and Assurance Standard Board in India.

4. Audit of Limited Companies

Lectures8

Preliminaries to the audit of limited company-audit of share capital transactions, Debentures and other transactions-Audit report with special reference to CARO 2003 profit and divisible profit -Dividends- Investigation under Companies Act,1956.

5. Audit Committee and Corporate Governance

Lectures 8

Corporate Governance: Introduction -verification of Compliance of Corporate Governance.
Audit Committee: Constitution-Powers of Audit Committee-CEO/CFO Certification to Board-report on Corporate Governance.

6. HRD Audit

Lectures 8

Meaning & Concept, Need for HRD Audit, Role of HRD Audit in Business Environment, Methodology of HRD Audit, HRD and HR Audit, Limitation of HRD Audit, HR Audit Report, Uses of HRD Audit.

Reference Books

1. Spicer and Peglar : Practical Auditing
2. Kamal Gupta : Contemporary Auditing
3. R.C. Saxena : Auditing (Himalaya)
4. Basu : Auditing
5. Jagadish Prasad : Auditing : Principles
6. M.D. Paula : The Principles of Auditing
7. B.N. Tondon: A Handbook of Practical Auditing
8. The Institute of Chartered Accountants of India: Auditing assurance Standards
9. Kamal Gupta : Contemporary Auditing.
10. B.N. Tondon: A Handbook of Practical Auditing
11. Anil Roy Chaudhari : Modern Internal Auditing
12. V.S. Agarwal : Internal Auditing
13. George Koshi : Tax Audit Manual (Taxmann, New Delhi)
14. The Institute of Chartered Accountants of India : Guidance note on Tax Audit U/s 44 AB of the Income Tax Act
15. T.V. Rao: HRD Audit, Sage Publications, New Delhi.
16. Dinkar Pagare: Principles and Practice of Auditing. Sultan Chand and Sons, Educational Publishers New Delhi.
17. R.G. Saxena: Principles and Practice of Auditing. Himalaya Publishing House. New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM III
304 (B): Advanced Cost Accountancy

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. to understand the various methods of determining costs of goods produced and services rendered by different organizations.
2. to prepare the costs accounts of various goods and services having regard to the nature their manufacturing processes.
3. to compare the performance of a firm under traditional method and activity based costing method

1. Single or Output Costing, Job Costing, and Batch Costing

Lectures 8

- (a) Single or Output Costing and Job Costing – Meaning and features, Methodology used,
- (b) Advantages, Limitations of these methods of Costing,
- (c) Batch Costing – Meaning and features of Batch Costing, Economic Batch Quantity (EBQ)
- (d) Preparing Cost Sheets and Price Quotations for Jobs/ Batches, Computing Economic Batch Quantity
[Advanced practical problems on preparation of cost sheet and quotations using Single Costing, Job Costing and Batch Costing, EBQ]

2. Contract Costing –

Lectures 10

- (a) Contract Costing - Meaning and features of Contract costing, Methodology used in Contract Costing – Comparison of Job Costing and Contract Costing.
- (b) Special aspects of Contract Account: Work certified, Work uncertified, Treatment of Profit on incomplete Contract, Special Points in Contract : Cost Plus Contracts, Target-price contracts, Escalation Clause, Materials lost or destroyed
- (c) Advantages and Limitations of Contract Costing,
- (d) Refer AS-7 on Construction Contracts for issues of Accounting treatment - Percentage of Completion method, Completed contract method, provision for foreseeable losses, principles to be followed while taking credit for profit of incomplete contracts.
- (e) Preparing Contract Accounts with the important aspects including Work certified, Work uncertified, Treatment of Profit on incomplete Contract, Cost Plus Contracts, Target-price contracts, Escalation Clause, Materials lost or destroyed.

[Advanced practical problems on preparation of Contract Account and other related accounts]

3. Process Costing-I –

Lectures 06

- (a) Meaning and Features of Process Costing, Methodology used in Process Costing – Comparison of Job Costing and Process Costing -
- (b) Advantages and Limitations of Process Costing
- (c) Special aspects of Process Costing : Normal Process Loss, Abnormal Process Loss, Abnormal Process Gain, Inter-Process Profits.

4. Process Costing-II

Lectures 06

- a. Concept of Equivalent Production - Methods of pricing used for valuing the equivalent units - First In First Out Method [FIFO]: Average Method: Weighted Average Method:
- b. Preparing Process Cost Accounts with the important aspects including Normal Process Loss, Abnormal Process Loss, Abnormal Process Gain, Inter-Process Profits, Equivalent Production,
[Advanced practical problems on preparation of Process Cost Accounts, and other related statements and accounts]

5. Operating Costing / Service Costing –

Lectures 10

- (a) Meaning and Features of Operating costing - Methodology used in Operating Costing
- (b) Special aspects of Process Costing - Determination of Unit of Cost, Collection of costing data, cost Classification – *Fixed Charges, Maintenance Charges, Running Charges* –
- (c) Practical problems on preparation of Operating cost statement for Transport Service, Boiler house and Power-house services, Canteen Service, and Hospital Service

[Advanced practical problems on preparation of Operating Cost Sheet/ Statement, arriving at rate to be charged]

6. Activity Based Costing (ABC) -

Lectures 8

- (a) Meaning, Objectives of Activity Based Costing - Traditional Absorption Costing Vs Activity-Based Costing,
- (b) Special aspects of ABC like Cost Object, Cost Drivers and their selection, Activities and their identification, etc.
- (c) Steps involved in application of ABC
- (d) Activity-Based Cost Management – Meaning – Areas of applications of Activity-Based Cost Management,
- (e) Practical problems on Activity-Based Costing.

[Practical problems on application of Activity Based Costing]

REFERENCES

1. Basics of Cost Accounting by V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
2. Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
3. Fundamentals of Cost Accounting by S N Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
4. Principles and Practice of Cost Accounting by N K Prasad
5. Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi
6. Cost Accounting Principles & Practice by Nigam & Sharma

7. Cost Accounting Principles & Practice by S P Iyenger
8. Cost Accounting Principles & Practice by P K Ghosh
9. Cost Accounting Principles & Practice by B S Khanna
10. Cost Accounting by Jain & Narang
11. Practical Costing by Ahuja , Khanna & Pandey
12. Cost Accounting by B K Bhar
13. Cost & Management Accounting [For CS Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
14. Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
15. Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M N Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
16. Cost Accounting by Ravi M Kishore - Taxmann Allied Services Pvt Ltd
17. A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S. K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon
18. Study modules of the Institute of Cost & Works Accountants of India on cost accounting

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM III
304 (C): Human Resource Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. Understand the value and importance of human resources in an organization.
2. Become innovative in managing human resource aspects & Industrial Relations.
3. To make the students aware about mechanisms of Industrial Dispute and friendly interventions to deal with employee-employer problems.
4. To impart the students with the knowledge of laws & how law affects the industry & Labour.

1. Introduction to Industrial Relations	Lectures- 8
a) Meaning, Scope , Importance of Industrial Relations b) Approaches and Parties to Industrial Relations c) Causes for poor Industrial Relations d) Developing sound Industrial Relations e) Pattern and Polices Adopted in Industrial Relations in India f) International labour Organisation & Industrial Relations	
2. Industrial Health and Safety Aspects	Lectures- 8
a) Meaning and Importance of Health b) Occupational hazards and diseases, protection against hazards c) Statutory provisions concerning health in India d) Types and causes of accidents e) Meaning and importance of safety f) Safety measures / programmes g) Statutory provisions for industrial safety in India	
3. Industrial Discipline and Grievances	Lectures- 8
a) Meaning, Objectives and Types of Discipline b) Causes of indiscipline c) Guidelines of a disciplinary action d) Procedure of disciplinary action, Types of punishment e) Grievances- Meaning, Nature, Causes f) Grievance Procedure, Steps in grievance settlement	
4. Settlement Machinery	Lectures- 8
a) Mediation- Meaning, Types and essentials of Mediation b) Conciliation- Meaning, Types, preliminary steps towards Conciliation c) Conciliation officer- Qualities and role d) Conciliation procedure e) Arbitration- Meaning, Types and Procedure f) Adjudication- Meaning, Three tier system of adjudication	

5. Human Resource Records, Audit and Research

Lectures- 8

- a) Human Resource Records- Meaning, Types, Importance
- b) Human Resource Audit- Meaning, Scope, Objectives and Process
- c) Human Resource Research- Meaning, Approaches and Process
- d) Human Resource Information system- Need, Uses, Designing, Limitations
- e) E-HR records, E-HR information, E-HR audit

6. International Human Resource Management

Lectures- 8

- a) Global recruitment, Global selection approach
- b) Types of International business, International adjustment, Cross cultural training
- c) Perspective of International HRM
- d) Practices in International HRM
- e) Women in International HRM
- f) Domestic HRM and International HRM- Compared

Reference Books

- 1) Human Resource Management by K. Aswathappa- Tata-McGraw Hill Publishing Co. Ltd.
- 2) Human Resource Management- text and cases by Dr. S.S. Khanka- S.Chand Company Ltd.
- 3) Personnel and Human Resource Management by P. Subba Rao- Himalaya Publishing House
- 4) Essentials of Human Resource Management and Industrial relations by P. Subba Rao- Himalaya Publishing House
- 5) Human Resource Management by Anjali Ghanekar, Everst Publishing House
- 6) Human Resource Management by Dr. P.C. Pardeshi, Nirali Prakashan
- 7) Human Resource Management by R. Wayne Mondy, Robert M. , Noe Publication

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM III
304 (D): Marketing Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1) To acquaint the students with the various concepts and theoretical aspect of marketing management

01 Introduction

Lectures 06

Concepts and Difference between: world wide web, Intranet, Extranet, Internet
Internet: Benefits, Limitations
Virtual Marketing: Concept, Importance

2. E-Commerce :

Lectures 08

Concept, Definition, Development & Future of E-Commerce
Different Commercial Models: Vanity, Billboard, Advertising, Subscriptions, Storefront-sites
Diverse Roles of Websites

3.Factors Affecting Internet Consumer Behaviour

Lectures 06

Internet Branding: Internet and Relationships; Internet and Brand Loyalty
Internet Communities

4. Internet Retailing:

Lectures 08

Merchandising Process for e-retailers: Assortment, Planning, Pricing
The Product: Procedure for Payment, Physical Delivery
Online Shopping: Concept, Precautions in online shopping

5Internet Strategy and Promotion:

Lectures 10

Virtual Value Chain: Concept, Meaning, Definition, History
Intermediation; Concept, Elimination of Intermediaries
Transaction Cost Theory (TCT)
Internet Promotion: Classifications, Forms of Paid Advertising
Affiliation Marketing: Concept, Benefits, Methods, CPM & CPA
Model Pay per Click Publishers and distributors

6.Modern Developments

Lectures 10

aInteractive Television (TV) – Concept – components of Interactive TV makers
Personal Digital Assistant (PDA)
Pocket PC (PPC)
Electronic Conferencing Tools (ECT)
SMS And MMS Mobile Internet

Recommended Books

- 1) Research for Marketing Decisions – Paul Green, Donald Tull, Gerald Albaurn
- 2) Marketing Research –Aakar, Kumar, Day
- 3) Marketing Research – Thomas C. Kinnear
- 4) Marketing Research – Nargundkar
- 5) Marketing Research – Measurement & Methods – Donald S. Tull, Del I. Hawkins
- 6) Marketing Research – Beri
- 7) Business Research Methods – Cooper
- 8) Marketing Research – Burns and Bush - Pearson
- 9) Marketing Research – Luck and Rubin – Prentice Hall Publications
- 10) Marketing Reserch – Rajendra Nargundkar – Tata McGraw Hill
- 11) Marketing Research by S.L. Gupta – Excel Books
- 12) Marketing Research – Suja Nair – Himalaya
- 13) Marketing Reserch by Ramanuj Majumdar- New age International
- 14) Marketing Research by D.M. Sarawte – Everest

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM III
304 (E): Supply Chain Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives :

- To understand role and importance of business functional coordination across the supply chain
- To understand how managerial levers and partnerships aid in achieving supply chain coordination
- To understand role of government in supply chain
- To understand the concept of Six Sigma

-
- 1) Coordinating SC function with other business functions** **Lectures-08**
    - a) Functional Coordination
    - b) Failing to coordinate sales function with SC capacity
    - c) Failing to coordinate industrial service supply chain
    - d) Coordinate R and D, order processing and inventory management

  - 2) SC coordination and Bull Whip effect** **Lectures-08**
    - a) Challenges in SC coordination
    - b) Concept of Bull Whip effect
    - c) Impact on manufacturing cost and inventory cost
    - d) Impact on transportation cost and labour cost

  - 3) Obstacles to coordination in SC** **Lectures-08**
    - a) Incentives Obstacles
    - b) Information Processing obstacles
    - c) Operational Obstacles
    - d) Pricing Obstacles

  - 4) Managerial levers to achieve SC coordination** **Lectures-08**
    - a) Aligning of goals and incentives
    - b) Improving information accuracy
    - c) Improving operational performance
    - d) Designing pricing strategies to stabilize orders

  - 5) Role of Government in SC** **Lectures-08**
    - a) Overview of CST, LST
    - b) Implications of proposed GST
    - c) Excise duties, Octroi, CENVAT
    - d) Customs ACT

6) Introduction to Six Sigma

Lectures-08

- a) Concept of Six Sigma
- b) Six Sigma Evolution
- c) Six Sigma as a management tool
- d) Six Sigma as a metric

Reference Books-

- 1) Supply Chain Management-Strategy , Planning and Execution-Sunil Chopra, DV Kalra, Pearson Education
- 2) Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Mcgraw Hill
- 3) Supply Chain Management Process, system and Practice- N Chandrasekharan, Oxford Pub.
- 4) Logistics and SCM-Cases and Concepts- G Raghuram, N Rangraj, Macmilan India
- 5) What is Six Sigma?- Peter Pande, Tata Mcgraw Hill
- 6) Six Sigma Management-Blashka, Tata Mcgraw Hill
- 7) Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
- 8) www.apics.org

Semester -IV

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM IV
401: Corporate Social Responsibility

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1) To acquaint the students with the various concepts and theoretical aspect of Corporate social responsibility

1) Understanding Social Issues

(10)

- a) Social Issues : Concept, Characteristic and Causes of Social Problems
- b) Social Issues vis-a-vis corporate environment: Castism, Regionalism, Agitation in Youth, Urbanization, Terrorism, Black money, Corruption, Sexual Harassment at Workplace & their impact on Society
- c) Values, norms & beliefs
- d) Culture, Cultural differences & Discrimination – Equal opportunities.
- e) Business & Society
- f) Impact of Technology on the society - Social Cost of Development

2) Business Ethics-I

(08)

- a) Basic Framework
  - i) Meaning & Importance & Factors affecting Business Ethics
  - ii) Morality, Applied Ethics, Moral Standards, Code of Ethics
- b) Ethical Mind
  - i) Basics of Mind Management
  - ii) Objective & Subjective Mind
  - iii) Training the Mind
  - iv) Self Development
  - v) Stages of Self Development
  - vi) Effects of Past Tendencies

3) Business Ethics-II

(07)

- a. Ethical Decision Making
  - i) Ethical D/M Process
  - ii) Transparency as a factor in decision making
  - iii) Ethical consistency, Ethical enquiry and reasoning
  - iv) Ethical Dilemma
  - v) Role & Qualities Of CEO
  - vi) Business ethics & CEO

4) Corporate Social Responsibility – I

(10)

- a) Understanding CSR
  - i) Concept & Definition of Corporate Social Responsibility
  - ii) Scope of Corporate Social Responsibility
  - iii) Corporate Social Responsibility and the Law
  - iv) Corporate Social Responsiveness
  - v) Corporate Social Performance
  - vi) Corporate Citizenship

- vii) Corporations as Stakeholders
- viii) Diverging Views on Social Responsibility (Arguments for & against)
- ix) Social Responsibility & Indian Corporations
- b) A Stakeholder Approach to Socially Responsible and Ethical Behavior
- i) Criterion for Determining The Social Responsibility of Business
- ii) Areas of Social Responsibility of Business
- iii) Social Accounting & Social Audit

5) Corporate Social Responsibility – II

(07)

- a) Ethical issues in Functional Areas
- i) Marketing, HRM, Finance
- ii) Information Technology
- iii) Intellectual Property Rights
- b) Unethical Behavior in Organizations
- i) Understanding Unethical Behavior
- ii) Individual Factors Contributing to Unethical Behavior
- iii) Organizational Factors Contributing to Unethical Behavior

6) Corporate Governance

(08)

Understanding Corporate Governance

- i) Concept, Meaning, Principles of Corporate Governance
- j) ii) Issues in Corporate Governance
- k) iii) Parties to Corporate Governance
- l) iv) Professionalization of Corporate Governance
- m) v) 'Good' Corporate Governance
- n) vi) Corporate Governance Practices in India
- o) vii) Corporate Governance Rating

References:

1. Ethics and Corporate Social Responsibility: Why Giants Fall by Ronald R. Sims, Greenwood Press, 2003.
2. Corporate Governance: Principal Policies & Practices by Fernando, Pearson Education
3. Corporate Ethics: The Business Code of Conduct for Ethical Employees by Steven R. Barth, Aspatore Books, 2003
4. Business ethics & corporate governance: Mandal – Tata McGraw Hill
5. Business ethics - by Fernando, Pearson Education
6. Business Ethics by Agalgatti, Nirali Publication
7. Ethics in Management & Indian Ethos by Biswanath Ghosh, Vikas Publications
8. Ethical Management: Text cases in BE & CG by Satish Modi, Macmillan
9. Business Ethics Manisha Paliwal, New age International
10. Business Ethics & Values by Senthil Kumar, Himalaya Publications
11. Business Ethics: Concept & Cases by Manuel Velasquez
12. Business Ethics: Text & Cases, by C.S.V. Murthy, Himalaya Publication
13. Social Problems in India by Ram Ahuja, Rawat Publications.
14. Corporate Governance and Business Ethics – Mathur - Macmillan
15. Corporate Social Responsibility by Baxi & Prasad, Excel Books
16. Corporate Governance - Economic Reforms & Development by Reed Darryl & Sanjay Mukherjee, Oxford

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'B' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM IV

402: Modern Retail Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

- 1) To acquaint the students with the various concepts and theoretical aspect of retail management
- 2) Empowering with the most modern techniques and practices of retailing for employment opportunity
- 3) Imparting practical knowledge to ensure understanding of dynamic modern organised retail trade through syllabus & arranging group discussion and visit to retail store.

1. Introduction to Retail Management

(Lectures-8)

- A) Concept of Retailing and organized Retail
- B) Classification and functions of a Retailers
- C) Importance of service Retailing
- D) Retail as a career in various sector
- E) Theory of Retail development
- F) Trends in global Retailing
- G) Consumerism and ethics in retailing

2. Retail in India

(Lectures-8)

- A) Development of Retailing in India
- B) Rural Retailing and the size of retail in different sector in India
- C) Importance of retailing in the Economy
- D) Factors attracting global Retailers to India
- E) Bottleneck facing the retail industry
- F) Challenges to retail development in India

3. Retail Market Strategy and planning

(Lectures-8)

- A) Meaning of Retail market strategy and concept of the business model
- B) The factors influencing the Retail shopper
- C) Consumer decision –making process
- D) Strategic Retail planning process
- E) Service retailing strategies
- F) Retail mix-scales
- G) Trends of franchising in Retail market

4. Store location and store design (Lectures-8) A) Store location

- i) Retail location strategies
  - ii) Types of Retail location
  - iii) Step involved in choosing a Retail location
- B) Store design
- i) Concept & Principles of store design
  - ii) Elements of store design
  - iii) Importance of store layout

5. Merchandise Management

(Lectures-10)

- A) Merchandise Planning
- i) The concept of merchandise planning
  - ii) Types of Merchandising product
  - iii) Process of merchandise planning
- B) Category Management
- i) Concept of category management
  - ii) Reason for the Emergence of category management
  - iii) Process of category management
- C) Retail Pricing
- i) Concept and Importance of Retail pricing
  - ii) Factors affecting the pricing decision
  - iii) Ethical issue in pricing

6. Application of Information Technology in Retail

(Lectures-6)

- A) New trends in IT Application in Retailing
(web enable systems, data mining Tools etc)
- B) Role of Retail Data capture in Retail Transactions
- C) Importance of Information Technology in Retail
- D) Factors affecting the use of technology

Recommended Books

1. Retailing Management by Arif sheikh, kaneez Fatima- Himalaya publishing house
2. Fundamental of Retailing by Tata MC.Graw hill education pvt. Ltd.
3. Retailing Management by swapna pradhan Tata MC.Graw hill education pvt.Ltd
4. Retailing Environment and operation by Thomson learning
5. Retail Management Suja Nair-Himalaya publishing House
6. Gibson-G.Vedamni Third Edition (2008)

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM IV
403: Information Systems for Business

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1) To acquaint the students with the various concepts and theoretical aspect of Information system for business.

1. INTRODUCTION TO INFORMATION SYSTEMS-I Lectures 8

Introduction to Organization – Decision levels – Managerial roles – Information needs of Management Information System – Definition – Features – System concepts – Framework for Information Systems- Strategic uses of Management Information Systems – Future of IS in an Organization – Business Process Reengineering.

2. INTRODUCTION TO INFORMATION SYSTEMS-II Lectures 10

Hardware – Input and Output devices – Computer Memory (Primary, Secondary & Cache) – Memory Access Time – File Structures – Network Components.

Software – Operating System software – Application software – Groupware – Multiprogramming – Multi tasking.

Database – Definition -Data Capture – Data Integrity – Components of Database Management Systems.

3. INTEGRATION OF INFORMATION SYSTEMS-III Lectures 5

Distributed Processing – Centralized Data Processing – Decentralized Data Processing – Distributed Databases – Client Server Computing – Internet – Intranet – Electronic Conferencing.

4. INTEGRATION OF INFORMATION SYSTEMS-III Lectures 5

Transaction Processing Systems – Office Automation Systems – Knowledge Management Systems – Decision Support Systems (Features, Components & Tools) – Group Decision Support Systems – Expert systems (Components & Advantages) – Case Studies.

5. APPLICATION OF INFORMATION SYSTEMS IN BUSINESS AREAS Lectures 10

Application of Information Systems at the Operational ,Tactical & Strategic Levels in the areas of Accounting & Finance, Marketing, Human Resources and Production.

6. MANAGEMENT OF INFORMATION SYSTEMS Lectures 10

Information Systems Security – Risks – Threats – Protection of Information Systems.

Roles & Responsibilities of IS Professionals – Ethical issues.

Books Recommended:

1. Management Information Systems – The Manager's View, Robert Schulthesis, Mary Summer. Tata Mc Graw Hill Publications
2. Management Information Systems – Gerald V Post David, L Anderson, Tata McGraw Hill.
3. Management Information Systems – Jaiswal S
4. Management Information Systems – O Brien, Tata Mc Graw Hill.
5. IT The Breaking Wave –Denis P Curtin.
6. MIS, - Managing the digital firm – Landon & Gendom, Pearson Prentice Hall.
7. O Brien, Introduction to IS, TMH.
8. Management Information System – Jaiswal & Mittal , Oxford University Press

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM IV
404(A): Advanced Accountancy

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

After studying this paper the student will be able to –

1. understand the concept of Tax audit and Government audit
2. understand the advanced aspect of Internal audit and Bank audit
3. understand the audit of co-operative Societies and audit of Specialized Units

1. Tax Audit

Lectures 8

Tax audit U/s44AB of Income Tax Act, 1961 - Audit Programme-from 3 CA, 3CB, and 3 CD
Audit of Public Trusts.

2. Internal Audit

Lectures 8

Nature, Scope and Purpose of Internal Audit-Review of internal control-Areas of internal
Audit-purchase, sale, cash bank transactions-internal audit report.

3. Audit of Banks

Lectures 8

Salient features of Enactments affecting Banks-Bank Audit, its approach-Steps in Bank
Audit-Checking of Assets and Liabilities-Scrutiny of profit & Loss items Audit Report
of Banks, Balance Sheet Audit - Meaning & Concept.

4. Audit of Co-operative Societies

Lectures 8

Maharashtra State Co-op Act 1960 and Multistate Co-op , Societies Act 2002. Special
features of Audit of Co-operative Societies.Audit Report of Co-operative Societies.

5. Audit of Specialized Units

Lectures 8

- a) Special features of audit of educational institutions, Hotel, Club, Hospital, Charitable trusts,
Public Sector undertaking.
- b) Audit under Computerized Information system (CIS) Environment
Special aspects of CIS Audit Environment need for review of internal control. Use of Computers
for Audit purposes; audit tools, test packs, computerized audit programmes; Special aspects in
Audit of E-Commerce Transactions.

6. Special Feature of Government Audit

Lectures 8

Consolidated fund and Public Account, Nature, Aims and Objectives of Government
Audit, Comptroller and Auditor General of India, The provision as to appointment,
Remuneration, duties and Power CAG, Role of Controller and Auditor General of India
-Audit receipt expenditure, Sanctions, public Accounts Committee-Audit of departmental
commercial undertaking-Audit of Local bodies.

Reference Books

18. Spicer and Peglar : Practical Auditing
19. Kamal Gupta : Contemporary Auditing
20. R.C. Saxena : Auditing (Himalaya)
21. Basu : Auditing
22. Jagadish Prasad : Auditing : Principles
23. M.D. Paula : The Principles of Auditing
24. B.N. Tandon: A Handbook of Practical Auditing
25. The Institute of Chartered Accountants of India: Auditing assurance Standards
26. Kamal Gupta : Contemporary Auditing.
27. B.N. Tandon: A Handbook of Practical Auditing
28. Anil Roy Chaudhari : Modern Internal Auditing
29. V.S. Agarwal : Internal Auditing
30. George Koshi : Tax Audit Manual (Taxmann, New Delhi)
31. The Institute of Chartered Accountants of India : Guidance note on Tax Audit U/s 44 AB of the Income Tax Act
32. T.V.Rao: HRD Audit, Sage Publications, New Delhi.
33. Dinkar Pagare: Principles and Practice of Auditing. Sultanchand and Sons, Educational Publishers New Delhi.
34. R.G.Saxena: Principles and Practice of Auditing. Himalaya Publishing House. New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM IV
404(B): Advanced Cost Accountancy

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

- to understand the cost control techniques, and cost budgeting
- to understand the modern techniques of costing and pricing used by different organizations.
- to understand the process of decision making amidst the scenario of cost differences, and to make proper short-term decisions by distinguishing between fixed cost and variable costs
- to understand the process of decision making related to the Capital investment proposal on the basis of different project evaluation techniques

1. Budget and Budgetary Control :

(Lectures12)

- Concept of Budget, Budgeting & Budgetary Control, Steps involved in the process of preparation of a budget, Budget Manual,
- Objectives, Advantages, Limitations of Budgetary Control, Organisation for Budgetary Control, Principal Budgeting Factor,
- Classification of Budgets : Long-term budget, Short-term budget, Flexible budget, Fixed budget, Master Budget,
- Functional Budgets: Sales Budget, Production Budget, Purchase Budget, Capital Expenditure Budget, Cash Budget
- Zero-Base Budgeting, Nature, procedure, Advantages and Limitations of ZBB

[Advanced practical problems on preparation of budgets including Sales Budget, Production Budget, Purchase Budget, Capital Expenditure Budget, Cash Budget, Flexible budget, Fixed budget, Master Budget]

2. Standard Costing & Variance Analysis :

(Lectures 14)

- Standard Cost and Standard Costing - Meaning, uses of Standard cost, Standard Cost Vs Historical Cost. Types of standards – Standard setting procedure, Standard Costing procedure, Preliminary steps prior to the installation of a Standard Costing system –
- Advantages and Limitations of Standard Costing. Variances Analysis – Variances – Concept and Classification of Variances,
- Material Variances** : Materials Cost Variance , Materials Price Variance, Materials Usage Variance, Materials Mix Variance, Materials Revised Usage Variance, Materials Yield Variance ,

(d) **Labour Variances** : Labour Cost Variance, Labour Rate Variance, Labour Idle Time Variance, Labour Efficiency Variance, Labour Gang-composition Variance, Labour Revised Efficiency Variance, Labour Yield Variance

(e) **Overhead Variances** – Variable Overhead Variance, Fixed Overhead Variance –

(i) Variable Overhead Variances - Variable Overhead Cost Variance, Variable Overhead Expenditure Variance, Variable Overhead Efficiency Variance - ,

(ii) Fixed Overhead Variances - Fixed Overhead Cost Variance, Fixed Overhead Expenditure Variance, Fixed Overhead Volume Variance, Fixed Overhead Capacity, Variance, Fixed Overhead Efficiency Variance, Fixed Overhead Calendar Variance

[Practical problems on computation of variances for different elements of costs stated above including variances related to Materials, Labour and Overheads]

3 Marginal Costing :

(Lectures 5)

Marginal Costing –

(i) Concepts of Marginal Cost and Marginal Costing, Advantages and Limitations of Marginal Costing,

(ii) Classification of costs, Fixed, Variable, Semi-variable- Break-up of Semi-Variable Expenses, Role of Contribution, Basic Equation of Marginal Costing,

(iii) Marginal Costing Vs Absorption costing, Practical applications of Marginal Costing.

4. Break-Even-Analysis

(Lectures 5)

(i) Meaning of Break-even point, Break-even Chart, Profit-Volume Ratio, Margin of Safety, Key-Factor,

(ii) Cost-Volume Profit analysis, Point of Indifference, Computation and application of Break-Even Analysis.

[Practical problems on computation of Break-Even Point, Profit under different levels of activity, Desired level of activity - decisions on Make or Buy, accepting special order; problems on Key-factor related decisions, drawing of Break-Even Chart etc]

5. Capital Budgeting Decision

(Lectures 12)

(a) Meaning, Importance of Capital budgeting decision - Various types of capital investment decisions (i) replacement and modernization decisions, (ii) Expansion decision, (iii) Diversification decisions (iv) Accept-Reject decisions

(b) Various projects evaluation techniques / Methods -

[A] Simple Cash Flow techniques like -(1) Pay-back method , (2) Payback Reciprocal, (3) Accounting Rate of Return [B] Discounted Cash Flow Techniques like (1) Net Present Value (NPV), (2) Internal Rate of Return (IRR), (3) Profitability Index (PI) (or) Benefit cost Ratio (4) Discounted Pay Back (or) Time adjusted BEP

[Advanced practical problems on evaluation of capital budgeting proposal using the above stated techniques / methods of evaluation]

6 Cost Control, Cost Reduction & Productivity– (Only Theory)

(Lectures 4)

- (a) Cost Control and Cost Reduction - Meaning, areas covered by cost reduction, tools essential for successful cost control, distinction between cost control and cost reduction.
- (b) Meaning of productivity, measurement of productivity, improving productivity
[Theory questions only]

REFERENCES

1. Basics of Cost Accounting by V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
2. Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
3. Fundamentals of Cost Accounting by S N Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
4. Principles and Practice of Cost Accounting by N K Prasad
5. Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi
6. Cost Accounting Principles & Practice by Nigam & Sharma
7. Cost Accounting Principles & Practice by S P Iyenger
8. Cost Accounting Principles & Practice by P K Ghosh
9. Cost Accounting Principles & Practice by B S Khanna
10. Cost Accounting by Jain & Narang
11. Practical Costing by Ahuja , Khanna & Pandey
12. Cost Accounting by B K Bhar
13. Cost & Management Accounting [For CS Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
14. Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
15. Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M N Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
16. Cost Accounting by Ravi M Kishore - Taxmann Allied Services Pvt Ltd
17. A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S. K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon
18. Study modules of the Institute of Cost & Works Accountants of India on cost accounting

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM IV
404(C): Human Resource Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. Understand the value and importance of human resources in an organization.
2. Become innovative in managing human resource aspects & Industrial Relations.
3. To make the students aware about mechanisms of Industrial Dispute and friendly interventions to deal with employee-employer problems.
4. To impart the students with the knowledge of laws & how law affects the industry & Labour.

1. Trade Union Act 1926

Lectures- 8

- a. Objects, Definitions, Registration of Trade Union
- b. Rights and Liabilities of Registered Trade Union
- c. Trade Union Movement in India
- d. Problems of Trade Union in India
- e. Measures for strengthening Trade Union
- f. Procedure and Penalties
- g. Meaning, Importance & Process of Collective Bargaining
- h. Conditions of effective Collective Bargaining

2. The Industrial Disputes and Industrial Disputes Act, 1947

Lectures- 8

- a. Concept, Meaning and Causes of Industrial Disputes
- b. Forms of Industrial disputes ,Prevention of Industrial disputes
- c. Authorities under the Industrial Disputes act
- d. Powers and duties of Authorities, Strike and Lockout, Lay-off ,Retrenchments
- e. Reference of Disputes to boards

3. The Factories Act, 1948

Lectures- 8

- a. Object & Definitions
- b. The Inspecting Staff
- c. Provisions regarding safety and health
- d. Provisions regarding leave and wages
- e. Provisions regarding working hours of adults
- f. Employment of young persons

4. The Payment of Wages Act, 1936

Lectures- 8

- a. Object and Definitions
- b. Responsibility for the Payment of Wages
- c. Authorities under the act
- d. Authorized deductions
- e. Penalties for Offences under the Act,
- f. Claims and Appeal

5. The Minimum Wages Act, 1948

Lectures- 8

- a. Aims, Object, Scope, Definitions
- b. Fixation and Revision of Minimum Rates of Wages
- c. Fixation of Working hours and Determination of wages
- d. Authorities under the Act
- e. Offences and Penalties
- f. Obligations of Employers

6. A. The Maternity Benefit Act , 1961

Lectures- 4

- a. Applications and Non-Applications of the Act
- b. Right to Maternity Benefit
- c. Restrictions on employment ,
- d. Forfeiture of Maternity benefit
- e. Penalty for contravention of Act by Employer

B The Child Labour (Prohibition and Regulation) Act , 1986

Lectures-4

- a. Object, Scope and Definition
- b. Prohibition of child labour
- c. Regulation of conditions of child labour
- d. Obligations of Employers
- e. Offences and Penalties

Reference Books-

1. Dynamics of Industrial Relation--- Dr. C.B. Mamoria, Dr. S. Mamoria, S.V. Gankar-Himalaya Publishing House
2. Labour Laws—B.D.Sing
3. Industrial Jurisprudence and Labour Legislation—By A.M.Sarm, Himalaya Publication
4. Industrial Relations By Arun Monappa.
5. Labour and Industrial Law in India By S.K.Mishra, Allahabad law Agency
6. Industrial and Labour Law By P.L.Malik
7. Commentaries on Payment of wages Act, 1998 by K.D. Shrivastava, Esstern Book Co.
8. Law and Practice on Minimum Wages, 1999 by S.B. Rao
9. Labour and Industrial Laws by S.K. Puri
10. Labour Laws – Bare Acts

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM IV
404(D): : Marketing Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1) To acquaint the students with the various concepts and theoretical aspect of Marketing management.

1. Introduction

Lectures 06

- Marketing Research - Concept- Definition- Scope and obstacles in acceptance
- Impact of marketing research on marketing mix
- Limitations of marketing research
- Ethics in marketing research.

2. Market Information

Lectures 08

- Quality and quantity of Market Information – value of information – types of market information.
- Various sources of market Information – Methods of collecting Market Information - Secondary data sources, problems of fit and accuracy.
- Decision tree and Bayesian analysis concept, Shop and retail audits
- Readership surveys and viewer ship surveys, Experience surveys, Focus Groups

3. Marketing Research Process

Lectures 08

- Research process – problem formulation
- Hypothesis statement – characteristics of a good hypothesis, preparing research proposal.
- Research designs – Types

4. Marketing Intelligence

Lectures 10

- Marketing intelligence – Marketing Decision Support System components
- Scope and Significance of Marketing Intelligence in decision making
- Market potential analysis, methods. Sales analysis – by territory, by product, by customer and by size order.
- Sales forecasting – objective and subjective methods, Test marketing, Industrial vs consumer marketing research.

5. Application of Marketing Research

Lectures 10

- Applications of Marketing Research: Cluster analysis for identifying market segments, Conjoint analysis for Product research, Multi - dimensional scaling,
- Discriminate analysis and perceptual mapping for Brand positioning research,
- Advertising research

6. I.T. Enabled Marketing

Lectures 06

- a. Web based marketing research - using the internet for collection of data
- b. Advantages and limitations in data collection – reach – analysis – accuracy – time.

Recommended Books

- 1) Research for Marketing Decisions – Paul Green, Donald Tull, Gerald Albaurn
- 2) Marketing Research –Aakar, Kumar, Day
- 3) Marketing Research – Thomas C. Kinnear
- 4) Marketing Research – Nargundkar
- 5) Marketing Research – Measurement & Methods – Donald S. Tull, Del I. Hawkins
- 6) Marketing Research – Beri
- 7) Business Research Methods – Cooper
- 8) Marketing Research – Burns and Bush - Pearson
- 9) Marketing Research – Luck and Rubin – Prentice Hall Publications
- 10) Marketing Reserch – Rajendra Nargundkar – Tata McGraw Hill
- 11) Marketing Research by S.L. Gupta – Excel Books
- 12) Marketing Research – Suja Nair – Himalaya
- 13) Marketing Reserch by Ramanuj Majumdar- New age International
- 14) Marketing Research by D.M. Sarawte – Everest

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'B' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-II SEM IV
404(E): Supply Chain Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives :

- To understand the concept of Supply chain inventory
- To understand management of SC inventory
- To understand safety and environmental aspects of Inventory Management
- To understand key operational aspects in SC

1) Introduction to Inventory management

Lectures-08

- a) Understanding Supply chain inventory
- b) Types of Inventory
- c) Inventory related costs
- d) Inventory Investment- Asset or Liability

2) Managing SC Inventory

Lectures-08

- a) Managing Inventory Investment
- b) Three V model of Inventory Management
- c) Using suppliers for on-site inventory management

3) Supply Chain Inventory Planning

Lectures-08

- a) Automated Inventory tracking system
- b) Inventory at multiple locations-The Square Root Law
- c) Inventory for outbound systems
- d) Demand Pull Approach to manage inventory

4) Safety and Environment aspects of Inventory Management-I

Lectures-08

- a) Environment aspects of Storage
- b) Identification of Land Contamination
- c) Water and Air contamination
- d) Monitoring for emission, spillages and leakages

5) Safety and Environment aspects of Inventory Management-II

Lectures-08

- a) Storage of Explosives
- b) Precautions during loading, Unloading, storage, transportation and usage
- c) Hazardous waste storage and management
- d) Storage and Disposal Methods

6) Key Operational aspects in SC

Lectures-08

- a) Creating lean SC
- b) JIT purchasing
- c) JIT Transportation and JIT Production
- d) Kanban

Reference Books-

- 1) Supply Chain Management Process, system and Practice- N Chandrasekharan, Oxford Pub.
- 2) Purchasing and Supply Chain Management - Dobler, Burt, Tata Mcgraw Hill
- 3) Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Mcgraw Hill
- 4) Purchasing and Supply Chain Management - Monczka, Trent, Handfield, Thomson South Western
- 5) Inventory Management-Principles and Practices-P Narayan, Jaya Subramanian, Excel Books
- 6) www.apics.org

Structure
B. Com. Programme
S.Y. B.Com (W.e.f. June- 2015)

Sr. No	Objective	Second Year B.Com Semester (III) (W.e.f. June-2015-16)	
I	LANGUAGE COMPETENCE International Link Language:	=====	
	Local Language	=====	
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	1	Macro Economics
		2	Business & Tax Laws
		3	Business Management
		4	Corporate Accounting & Costing
		5	Computing Management.
		6	<u>Elective</u> (Any One)*
	b) Consumer Protection & Business Ethics		
	c) Financial Analysis & Business Journalism		
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	7	<u>Elective</u> (Any One)* a) Modern Banking & Financial System. b) Corporate Regulatory Frame Work c) Retail Management d) Business Statistics & Operation Research e) Production & Operations Management

Sr. No	Objective	Second Year B.Com Semester (IV) (W.e.f. June-2015-16)	
I	LANGUAGE COMPETENCE International Link Language:	=====	
	Local Language	=====	
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	1	Macro Economics
		2	Business & Tax Laws
		3	Business Management
		4	Corporate Accounting & Costing
		5	Business Communication
		6	<u>Elective</u> (Any One)*
	b) Consumer Protection & Business Ethics		
	c) Financial Analysis & Business Journalism		
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	7	<u>Elective</u> (Any One)* a) Modern Banking & Financial System. b) Corporate Regulatory Frame Work c) Retail Management d) Business Statistics & Operation Research e) Production & Operations Management

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Compulsory Paper: Macro Economics

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. To make students Familiar with the basic concepts of macro Economics
2. To enable the students to Understand objectives of macro Economics The ones and Policies
3. To develop students for MPSC and UPSC Exams

1 Introduction to Macro Economics

Lectures 8

- 1.1- Macro Economics –Meaning, Nature, Scope, Impor tance and limitations
- 1.2- Developments in macro- Economics
- 1.3- Basic concepts of macro Economics
- 1.3.1- National Income –Meaning, GNP, NNP GDP, DI
- 1.3.2- The circular Flow of income in an open Economy.

2 The classical Views of Macro Economics

Lectures 8

- 2.1- Full Employment and Unemployment
- 2.1- The Rigidities and flexibilities in prices and wages
- 2.3- Saving, Investment and Rate of Interest.
- 2.4- Money Supply and General Price level

3 The Classical Theory of Employment and out put

Lectures 8

- 3.1- Say's Law of market
- 3.2- Implementation of the classical Theory
- 3.3- Keynesian criticism of the says law of market.

4 Themodern Keynesian Theory

Lectures 8

- 4.1- Principle of Effective Demand
- 4.2- Full Employment and under employment Equilibrium
- 4.3- Inflationary and Deflationary Gap
- 4.4- Saving Investment Approach Two sector Economy
- 4.5- Paradox of Thrift

5 Investment Multiplier

Lectures 8

- 5.1 - Concept
- 5.1.1- Process of multiplier
- 5.1.2- Limitations of multiplier
- 5.2- Consumption and saving functions.
- 5.2.1- Meaning
- 5.2.2- Determinants of consumption function

- 5.2.3- Concepts of APC, MPC, APS, MPS.
- 5.3- Keynesian Theory of consumption

6 Investment function

Lectures 8

- 6.1- Meaning
- 6.2- various concepts of Investment
  - 6.2.1- Gross and net Investment
  - 6.2.2- Autonomous Investment
  - 6.2.3- Induced Investment
- 6.3- MEC and Rate of Interest

Reference Books, Periodicals and websites

- 1) Economics –Samuelson and Nordhause, Tata mc. Graw Hill
- 2) Macro Economics-N.Gregarymankiv Thompson press
- 3) Monetary Economics- Suraj B.Gupta S.chand Publishers
- 4) Principles of Economics-D.N.Dwived,vikas Publishing
- 5) Macro Economics- D.N. Dwived,Tata mc Grow Hill
- 6) Monetary Economics –m.L.Jingen
- 7) Business Economics- Dr.Mukund Mahajan
- 8) PositiveEconomics lipseoxpord press
- 9) Reserve Bank of India's Bulletin
- 10) Website-www.rbl org.in
- 11) Macro Economics- Prof. Ram Deshmuk
- 12) Business Economics (macro)-VasudhaGarde and SunayniParchure,Narendra prakashan.pune
- 13) Macro Economics-Dr S.N. kulkarni,Dr.Leela Kulkarni,Dr.Berad,VidyaPrakashan Nagpur
- 14) Macro EconomicAnalysis -Prof.D.G.Patil, Prof.JagtapPrashant Publication ,Jalgaon

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Compulsory Paper: Business & Tax Laws

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:-

- Learn The Law & Legal Principals OF Contract Act 1872.
- Draft legal documents including partnership deed & service tax returns.
- Understand the basic structure, rules & powers of consumer protection act.
- To know the provision regarding strikes and lock outs under industrial dispute act.
- Be acquainted with development of patents and environment protection act.
- Students to gain a better underrating of the negotiable instrument act.
- Learn how to analysis the legal constraints on business.
- Be able to face the Problems on Various Sides of Business and Tax Law.

1. Indian Contract Act 1872

Lectures 10

1.1 Meaning and Definitions (Offer, Acceptance, Consideration, Contract)

1.2 kinds Of Contract

1.3 Essential of Contract

1.4 Performance and Discharge of Contract

1.5 Breach of Contract

2. Indian Sale of Goods Act, 1930

Lectures 08

2.1 Introduction and Definition

2.2 Sale and Agreement to Sell

2.3 Conditions and Warranties

2.4 Unpaid Seller and His Rights

2.5 Performance of Contract of Sale

2.6 Sale by Auction

3. Negotiable Instruments Act, 1881

Lectures 07

3.1 Definition And Characteristics Of Promissory Note, Bill Of Exchange And Cheque.

3.2 Holder and Holderin, Due Course, Privileges of Holder In Due Course

3.3 Crossing and Endorsement of Negotiable Instrument

3.4 Dishonour Of N.I., Notice Of Dishonour, Dishonour Of Cheque And Its Effects.

4. Indian Trade Union Act, 1926

Lectures 08

- 4.1 Introduction and Definitions
- 4.2 Registration of Trade Union
- 4.3 Cancellation of Registration of Trade Union
- 4.4 Rights and Privileges of Registered Trade Union and Its Members
- 4.5 General Fund and Political Fund of Trade Union

5. Information Technology Act – 2000

Lectures 08

- 5.1 Meaning, Objective, Scope Of The Act
- 5.2 Digital Signature & Electronic Governance.
- 5.3 Granting Digital Signature Certificate
- 5.4 Offences & Penalties, Adjudication

6. The Patent Act - 2002

Lectures 07

- 6.1 Meaning, Objective & Important Definition
- 6.2 Invention, Not Patentable Invention
- 6.3 Application for Patents and Process
- 6.4 Grants of Patent and Rights of Patent Holder
- 6.5 Patent Office and Power of Controller

Recommended Books

- 1 Business Law & Mgt. By Bulchandani, Published By Himalaya Publication Bombay (2006).
- 2 Business Regulatory Framework By S.N. & S.K. Maheshwari, Published By Himalaya Publication Bombay (2006).
- 3 A Hand Book Of Service Tax – By Dr. Girish Ahuja & Rav i Gupta, Published By Bharat Law House, Pune.
- 4 Business Law – By Kuchal M.C. - Published By Vikas Publishing House, New Delhi
- 5 Business Law – By Kapoor .N.D. - Published By Sultan Chand And Sons New Delhi
- 6 Consumer Protection Act – By Niraj Kumar
- 7 Mercantile Law Including Industrial Law – By Jahangir .M.J Sethana - Published By Lakhani Book Depot – Mumbai
- 8 यवसाय नयामक कायदे – डॉ. पी.आर. कुलकण, ा.हवरेकर-वयाबुस – औरंगाबाद
- 9 यापार वषयक व औधोगीक कायदे – बी.डी.जोशी.-नरे&काशन पणु
- 10 भारतीय यापार आ*ण औधोगीक कायदे – डॉ.भाकर देशमुख, प,ढारकर – पपलापुरेनागपरु

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Compulsory Paper: Business Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives :-

1. To introduce the concept of management to the students.
2. To acquaint the student with modern management practices.
3. To develop leadership skills and communication skills.
4. To familiarize the students with the nature and scope of management.
5. To help the students to understand the concept of management. Also expose the students to latest trends in management.

1 - Introductions to Management

Lectures : 08

Meaning, Definitions, Scope and Importance of management, Management Functions, Process of Management, Social Responsibilities of management.

2 - Modern Management Approach

Lectures : 08

1. Management Process Approach.
2. Human Behavioural Approach.
3. Scientific Management Approach.
4. System Management Approach.
5. Situational (Contingency) Approach
6. Empirical Approach.
7. Social System Approach.

3 – Planning and Decision Making

Lectures : 10

- a. **Planning** :- Meaning and Definitions of Planning, Importance of Planning, Steps in Planning Process, Components of Planning, Advantages & Limitations of Planning.
- b. **Decision Making** :- Meaning and Definition of Decision Making, Process of Rational Decision Making, Techniques of Decision Making, Information Technology and Decision Making, Decision Support System.

4 – Organizing

Lectures : 06

Meaning and Definitions of Organizing, Types of Organizations, Organizational Structure, Factors affecting the organization Structure, Project organization, Matrix organization, Networking organization.

5 – Motivation

Lectures : 08

Meaning & Definition of Motivation, Importance of Motivation, Types of Motivation, Theories of Motivation – Maslow’s Need Hierarchy Theory, Frederick Herzberg’s Two factor Theory, McGregor’s Theory of X and Theory of Y.

6 – New Trends in Management.

Lectures : 08

1. Knowledge Management
2. Corporate Governance
3. Management of Change
4. Management of Conflict
5. Management By Values
6. Self Critical Management.

Reference Books :-

1. Principles of Management – P.C. Tripathi, P.N. Reddy –Tata McGraw Hill Publishing Company
2. Essential of Management – Harold Koontz & Heinz Weihrich – Tata McGraw Hill Publication
3. Management Principles & Practices – Dr.Vivek Kapure , Prof. Abdul Allim Khan – Thakur Publisher Bhopal
4. Business Organization & Management – Neeru Vasishth, Namita Rajput- Kitab Mahal Publication, Allahabad.
5. Management of System – A.K. Gupta, J.K. Sharma – Mc Millan Publication
6. Principles of Management – T Ramasamy – Himalaya Publishing House
7. Management Concept & Practices – Dr. Manmohan Prasad – Himalaya Publishing House
8. Principles of Management – Dr. K. Natarajan, Dr. K. P. Ganeshan – Himalaya Publishing House
9. Principles of Management - Concept & Cases- Rajesh Viswanathan -Himalaya Publishing House
10. Principles & Practice of Management – Late Dr.P.C. Pardeshi, Prof. Hasinuddin, Nirali Publication
11. Business Organisation & Management – C.B. Gupta, Sulatan Chand & Sons, New Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Compulsory Paper : Corporate Accounting and Costing

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks:
100 Corporate Accounting – 70 % (34 Lectures), + Costing – 30 % (14 Lectures)
[Total Lectures: 48]

Objectives :

1. To develop an understanding of the rules of measurement and reporting relating to various components of corporate financial transactions.
2. To provide working knowledge of accounting principles and procedures for recording of transactions related to corporate entities, and for preparing the corporate accounts and statements in accordance with the statutory requirements.
3. To introduce the relevant Accounting Standards issued by the Institute of Chartered Accounts of India.
4. To introduce different methods of Costing.
5. To lay a foundation for understanding the Labour & Overheads Accounting procedure.

1. Profits or Loss Prior to Incorporation

Lectures : 06

- Meaning
- Basis of Apportionment
- Calculation of Pre Post incorporation Profit/Loss.
- Treatment of Pre post Profit / Loss.

2. A. Issue of SWEAT Equity and Employees Stock Option Scheme.

Lectures : 04

1. Meaning and Journal Entries

2. B. Redemption of Preference Shares

Lectures: 06

2. Accounting for redemption of Preference shares, Statutory requirements disclosure in Balance Sheet.

3. Redemption of Debentures

Lectures : 06

1. Entries for various modes of Redemption.
2. Redeem by payment in cash conversion into some other security by purchase from open market & Cancellation.
3. Sinking Fund (Debenture Redemption Fund Method) for Redemption

4. Underwriting of shares

Lecture : 06

1. Meaning
2. Provisions regarding underwriting commission
3. Terms used in underwriting marked applications, unmarked applications, full underwriting, Partial underwriting, Sole underwriting, Joint underwriting firm underwriting, Determination of Liability of underwrites.
4. Accounting treatment
5. Preparation of underwriters statement, Accounting Entries & relevant Ledgers

5. Accounting for Bonus Issue of shares

Lecture : 06

1. Meaning
2. Conditions for Bonus Issue
3. Accounting Entries
4. Conversion of partly paid shares into fully paid, Issue of fully paid Bonus shares.

6. Labour

Lecture : 14

1. Introduction to Accounting for Labour
2. Time keeping, Time Booking – Methods Thereof
3. Idle Time, Overtime, Night Shift Allowance (concepts only)
4. Methods of Wage Payment
  - i) Time Rate, Piece Rate & Differential Piece Rate (Practical Problems)
  - ii) Premium Bonus Plans, Profit sharing (Practical Problems)

• Suggested Books :-

1. Advanced Accounting Volume 2 – Ashok Sehgal and Dee pak Sehgal, Taxman Allied Services (P) Ltd., New Delhi
2. Advanced Accountancy – Vol. II – R.L.Gupta & M. Rad haswamy, Sultan Chand & Soons
3. Accountancy for C.A. Foundation Course, P.C. Tulsian, Tata McGraw Hill
4. Advanced Accountancy Vol. II –P.C.Tulsian, Pearson Education (Singapore) Pvt. Ltd., Indian Branch, New Delhi
5. Advanced Accounts, M.C. Shukla, T.S. Agrawal & S.C. Gupta, S.Chand & Co Ltd.
6. Advanced Accountancy Vol.II, Vol-2, Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K. Maheshwari, Vikash Publishing House Pvt. Ltd.
7. Corporate Accounting –Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K . Maheshwari, Vikash Publishing House Pvt.Ltd.
8. Advanced Accountancy, S.P. Jain & K.L. Narang, Kalyani Publishers
9. Fundamentals of Cost Accounting, Dr. S.N. Maheshwari, Sultan Chand & Sons
10. Saxena and Vaishish : Advanced Cost Accounting
11. Maheshwari and Mittal : Cost Accounting
12. Jain and Narang : Advanced Cost Accounting
13. Nigam and Sharma : Cost Accounting
14. N.Sarkar : Cost Accounting
15. B.K. Bhar : Cost Accounting
16. N.K.Prasad : Advanced Cost Accounting
17. Cost Accounting for C.A. Dr. N.K. Agrawal, Suchita Prakashan Pvt. Ltd.
18. Cost Accounting for (Problem & Theory) S.N. Maheshwari, Mahavir Publication
19. Cost Accounting (Methods & Problems), B.K. Bhar, Academic Publisher, Calcutta Principles and Practices of Cost Accounting, Ashish K. Bhattacharya, A.H. Wheeler Publisher

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Compulsory Paper: Computing Management

60 + 40 Pattern: External Marks 40 + Practical Marks 20 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives –

1. To Understand the Objectives of Computerised Accounting.
2. To Know the Principles Of Tally Software.
3. To acquire Computing Skills.
4. To Study Various features of Tally.
5. To Acquaint with Modern Technology In Accounting.

1. Accounting using Tally ERP 9

Lectures: 10

- 1.1 New features in Tally ERP 9
- 1.2 Tally user classification
  - a) Tally Silver for Single User
  - b) Tally Gold for Multi User
- 1.2 Accounting Using Inventory with Tally
- 1.3 Creation of Stock Groups & Stock Categories
- 1.4 Creation of Unit of Measures
- 1.5 Creating Godowns

2. Stock

Lectures: 6

- 2.1 Creation of Stock Items
- 2.2 Entering Opening Stock Quantity & Amount
- 2.3 Inventory Vouchers
- 2.4 Invoicing

3. Bill Wise Details

Lectures: 10

- 3.1 Cost Centers & Cost Categories
- 3.2 Bank Reconciliation
- 3.3 Order Processing
- 3.4 Tracking Numbers
- 3.5 Batch wise Details
- 3.6 Zero Value Entries In Vouchers

4. Key Elements

Lectures: 8

- 4.1 Budget and Control
- 4.2 Interest Calculations
- 4.3 Value Added Tax (VAT)
- 4.4 Excise for Manufactures
- 4.5 Payroll
- 4.6 Tally Audit

5. Reporting and Printing

Lectures: 6

- 5.1 Display Reports
- 5.2 Cash Flow and Fund Flow Statements
- 5.3 Ratio Analysis
- 5.4 Printing Reports

6. Key Activities

Lectures: 8

- 6.1 Statistics of Company Data
- 6.2 Stock Category Summary and Stock Summary
- 6.3 Backup and Restore Company Data
- 6.4 Import / Export Company Data
- 6.5 Split Company Data

Book Recommended

1. A Complete Self Learning Manual on Tally 9 (Vol-I) Prompt Computers & Services, Dhule.
2. Implementing Tally 9 ; Comprehensive Guide for Tally 9 & 8.1 by A.K. & K.K. Nadhani; BPB Publishers
3. Simplified Tally 9 by A.K. & K.K. Nadhani; BPB Publishers
4. Practical Approach towards Tally 8.1 & 9.0 by S. H. Sharma – Sindhant Prakashan, Aurangabad.
5. Insys i Tap, 2005, Tally 7.2, Insis Tally Solutions, Chennai
6. Palanivel.S, 2007, Tally Accounting Software, Margham Publication, Chennai - 17
7. Tally Graduate, 2006, Tally Solutions Private Limited, Chennai

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Elective Paper 6(a): Business Entrepreneurship

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives –

1. To understand the concept of entrepreneurship.
2. To know the qualities of entrepreneur.
3. To describe the types of entrepreneur.
4. To indentify the new business opportunities.
5. To know the Entrepreneurship Development Programme.
6. To acquaint with Role of Entrepreneur and Inducement measures.
7. To under entrepreneurship development theories and factors affecting.
8. To recognize women entrepreneurship.

1. Introduction

Lectures: 10

- 1.1 Meaning, Definition and Concept
- 1.2 Nature and Importance of Entrepreneurship
- 1.3 Features of Entrepreneurship
- 1.4 Evolutionary Approach
- 1.5 Functions Of An Entrepreneur
- 1.6 Qualities of Entrepreneurship
- 1.7 Distinction between an Entrepreneur and a Manager.

2. Types of Entrepreneur

Lectures: 8

- 2.1 Classification of entrepreneurship on Different Basis
- 2.2 Innovative Entrepreneurs
- 2.3 Imitative Entrepreneurs
- 2.4 Fabian Entrepreneurs
- 2.5 Drone Entrepreneurs

3. Identification of Business Opportunity

Lectures: 6

- 3.1 Business Opportunity
- 3.2 Sources of Business Product Idea
- 3.3 Step in Identification of Business Opportunity
- 3.4 Market Survey

4. Entrepreneurship Development Programme

Lectures: 8

- 4.1 Concept of EDP
- 4.2 Phases of EDP
- 4.3 Importance of EDP
- 4.4 Objectives of EDP
- 4.5 Methods of Training Programme
- 4.6 Success of EDP
- 4.7 Shortcomings of EDP

5. Role of Entrepreneur

Lectures: 8

- 5.1 Entrepreneurship Development in India
  - a) Before Independence Period
  - b) Post Independence Period
- 5.2 Role of Entrepreneur in Economic Growth and Development
- 5.3 Role in Developed and Underdeveloped Economies
- 5.4 Impact of Globalisation, Liberalisation & Privatisation On Entrepreneurship

6. Inducement Measures for Entrepreneurs

Lectures: 8

- 6.1 Components of Inducement Measures
- 6.2 Advantages of Inducement Measures
- 6.3 Objection Against Inducement Measures
- 6.4 Group Incentive Scheme
- 6.5 Incentive Scheme for Small Enterprise

Book Recommended

1. Entrepreneurship Development - Lall & Sahai : Excell Books
2. Entrepreneurship & Small Scale Business - Dr. M.V. Despande
3. Dynamics For Entrepreneurs - Vasant Desai
4. Entrepreneurship Development VOL-I,II,III - Vasant Desai
5. Fundamentals of Entrepreneurship - Sangram K.Mohanty, PHI
6. Business Environment & Entrepreneurship - C.G.Vaidya & P.M.Bhagwat, Narendra Prakashan.
7. Business Environment & Entrepreneurship - Pratibha Joshi & A.G.Gosavi, Suvichar Prakashan.
8. Innovation and Entrepreneurship - Peter F Drucker
9. Entrepreneurship - Donald F Kuratke Thomson Press
10. Entrepreneurship Development - S.Anil Kumar, S.C.Poornima, New Age International Publishers
11. Entrepreneurship Development In India - Dr.C.B.Gupta & Dr.N.P. Shrinivasan, Sultan Chan & Co.
12. Entrepreneurship Development - Kuratko & Harloetts, Thompsons Press
13. Entrepreneurship Development - S.S.Khanka ,S.Chand & Co.
14. Entrepreneurial Development - Manish Nora, Anmol Publications
15. Entrepreneurship Management - Kailgnd Arora,Vikas Publishing House

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S. Y. B.COM SEM III
Elective Paper 6(b): Consumer Protection & Business Ethics

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives –

1. To know the Consumer Movement.
2. To understand the Role of Voluntary Consumer Organisation.
3. To review the Consumer Protection Act.
4. To know the Standard of Weight and Measures Act.
5. To recognize the Business Ethics.
6. To acquaint with Moral Issues in Business Ethics.
7. To understand areas of Business Ethics.
8. To know Organisational Ethics.

1. Consumer and Consumer Movement

Lectures: 16

- 1.1 Consumer: Meaning & Concept, Features
- 1.2 Consumerism: Meaning, Objectives, Benefits - Consumerism in India
- 1.3 Three Dimensional Concept of Consumer.
  - a) Consumer as a King
  - b) Consumer as a King-pin of democracy
  - c) Consumer as a Capital
- 1.4 Rights and Responsibilities of Consumers
- 1.5 Consumer Movement: Meaning, Importance, Scope, Features, Need, Objectives
- 1.6 Role of Consumer Movement, Government and Consumer Movement
- 1.7 Barriers in Development of Consumer Movement in India
- 1.8 Future of Consumer Movement in India

2. Voluntary Consumer Organisation

Lectures: 6

- 2.1 Origin and Importance
- 2.2 Functions of VCO's
- 2.3 Limitations of Voluntary Consumer Organisation.
- 2.4 Role of Voluntary Consumer Organisation in Controlling Objectionable Advertisement
- 2.5 Challenges before VCO's

3. Problems of Consumer

Lectures: 6

- 3.1 Causes and Nature of Consumers Problem
- 3.2 Problems of Rural and Urban Consumers
- 3.3 Individual and Collective Problems
- 3.4 Problems Related to Goods and Deficiencies in Services
- 3.5 Problem Solving through VCO's and Legal Procedure

4. Consumer Protection Act 1986

Lectures: 8

- 4.1 Background, Need, Scope and Features
- 4.2 Consumer Protection Councils, Composition
- 4.3 Working and Role
  - a) District Consumer Protection Council
  - b) State Consumer Protection Council
  - c) National Consumer Protection Council
- 4.4 Methods of Filing Complaints.
- 4.5 Mechanism of Redressal Forum

5. Standards of Weight & Measures Act 1976

Lectures: 6

- 5.1 Provisions of the Act and Importance.
- 5.2 Rights of Consumers as regards Weights and Measures.
- 5.3 Offences and Penalties
- 5.4 The Standards of Weights & Measures (Packaged Commodities) Rules, Contents.

6. Prevention of Food Adulteration Act 1954

Lectures: 6

- 6.1 Definitions of Food, Adulterant Material
- 6.2 Ways to Recognise Adulterated Food Articles
- 6.3 Administrative Machinery in Preventing Food Adulteration
- 6.4 Activities and Suggestions, Guidelines, Precautionary Measures for use of Goods and Medicines

References:

1. Consumer Grievance Redressal under CPA by Deepa Sharma.
2. Consumer Protection Act in India by Niraj Kumar.
3. Consumer Protection Act in India by V.K. Agarwal.
4. Business Ethics: Concepts and Cases – Manuel G. Velaquez
5. Business Ethics by O.C. Ferrell, John Paul Fraedrich, Linda Ferrell.
6. Business Ethics Text and Cases by C.S.V. Murthy, Himalaya Publishing House
7. Values and Ethics in Organisation by S. K. Chakraborty
8. Ethics & Management by Viswanath Ghosh, Vikas Book Publishers
9. The Ethics of Management by L.T. Hosmer, Universal Book.
10. Ethics in Organisational by D. Murray, Kogan Page.
11. Business Ethics, R. Edward Freeman, Oxford University Press
12. Business Ethics by Gautam Pherwani
13. Business Ethics by Ritu Pamraj.
14. Business Ethics by Prof. Agalgatti.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Elective Paper 6(c): Financial Analysis and Business Journalism

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:

After studying this paper the student will be able –

1. to understand the concept of Financial Analysis which is essential for reading financial statements
2. to know the various areas of financial analysis and the tools used for the purpose of such analysis
3. to analyse the financial statements of especially corporate entities and judge their profitability and financial position and other related aspects.
4. to decide upon the appropriate sources of finance for the future need of the business units.

1) Financial Statements, and their components

Lectures 08

- (a) Financial Statements – Meaning and their Importance
- (b) Understanding Income Statement - Gross Profit, Operating Profit/ Earning Before Interest and Tax (EBIT), Net Profit, Earning Before Tax (EBT), Cash Profit, Earning Per Share (EPS) – [Simple illustration to be studied]
- (c) Understanding Financial-Position Statement - Equity Share-Capital, Preference Share-Capital, Reserves and Surplus, Owner's Equity or Shareholders Funds, Debt/Loan, Long Term Funds, Current Liabilities and Provisions, Fixed Assets, Current Assets and Loans & Advances, Trade-Investment, and Non-Trade Investment, Accumulated Losses and Miscellaneous Expenditure [Simple illustration to be studied]

2) Financial Analysis -

Lectures 08

- (a) Concept of Financial Analysis, Objectives of Financial Analysis
- (b) Tools and techniques of Financial Analysis – Ratio Analysis, Cash Flow Analysis, Fund Flow Analysis, Trend Analysis, Working Capital Analysis, Common-Size Analysis, Comparative Financial Analysis. (Conceptual Study only)
- (c) Areas of Financial Analysis – Measuring Profitability – Measuring Liquidity – Assessing Efficiency/Activity Level - Assessing Solvency (Conceptual Study only)

3) Profitability Analysis and Efficiency/Activity Level Analysis -

Lectures 12

- (a) Concepts of Profitability and Efficiency, and their significance
- (b) Measures of judging Profitability – Gross Profit Ratio, Operating Profit Ratio, Net Profit Ratio, Return on Investment/Capital Employed, Return on Shareholder's Equity
- (c) Leverage Analysis

- (i) Concepts of Operating Leverage, Financial Leverage and Combined Leverage, and their significance, concepts of Degree of Operating Leverage, Degree of Financial Leverage and Degree of Combined Leverage [Simple illustration to be studied]
  - (ii) Concept and Nature of Operating Risk and Financial Risk
- (d) Efficiency/Activity Level Analysis – Accounts Receivable Turnover, Accounts Receivable Collection Period, Accounts Payable Turnover, Accounts Payable Payment Period, Inventory-Turnover, Fixed Assets Turnover, Working Capital Turnover [Simple illustration to be studied]

4) Liquidity Analysis –

Lectures 05

- (a) Meaning of Liquidity and its significance –
- (b) Measures of analysing Liquidity – Current Ratio, Acid-Test Ratio/Quick Ratio, Absolute Liquid Ratio/Cash Ratio [Simple illustration to be studied]

5) Liquidity Analysis

Lectures 05

a. Working Capital analysis –

- (i) Concept of Working Capital – Components of Working Capital
- (ii) Types of Working Capital - Gross Working Capital and Net Working Capital, Permanent Working Capital and Variable Working Capital, Negative Working Capital
- (iii) Factors determining requirement of Working Capital,

6) Capital Structure and Solvency Analysis

Lectures 10

- a) Capital Structure – Meaning, Factors determining Capital Structure
- b) Factors determining the amount of Fixed Capital
- c) Concepts of Solvency as disclosed by financial statements, and its significance
- d) Solvency and Capital Structure Analysis - Debt-Equity Ratio, Proprietary Ratio, Fixed Assets to Long Term Funds Ratio, Debt-Service Coverage Ratio [Simple illustration to be studied]

Recommended Books:

- (a) Financial Management : I M Pande, , Vikas Publishing House Pvt. Ltd., 9th Edition
- (b) Financial Management :Text and Problems by Dr J. K. Singh – Dhanpat Rai & Co Pvt Ltd, Delhi
- (c) Financial Management – by P. V. Kulkarni, B. G. Sat yapasrad - Himalaya Publishing House
- (d) Fundamentals of Financial Management - Preeti Singh - Ane Books
- (e) Financial Management – by Ravi M Kishor - Taxmann
- (f) Theory and problems in Financial Management - by M. Y. Khan, P. K. Jain - Tata McGraw Hill
- (g) Financial Management and Policy by R. M. Srivastava - Himalaya Publishing House
- (h) Financial Management – by Prasanna Chandra -Tata Mc Graw Hill
- (i) Financial Management – by M. Y. Khan,, P. K. Jain- Tata McGraw Hill
- (j) Financial Management – by Brigham – Ehrhardt
- (k) An Introduction To Financial Management : Solomajn Erza And Pringle John, , Prentice- Hall Of India
- (l) Financial Management by G.Sudarsana Reddy, Himalaya, Mumbai

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III

Elective Paper 7(a): Modern Banking and Financial System

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. To acquaint students with the new concepts of Banking
2. To update the students about new changes in Banking
3. To know the relevance Banking practices in modern competitive world
4. To make understandable of Banking operations

1. Commercial Banks In India

Lectures -08

- 1.1. Introduction
- 1.2. Types of Commercial Banks.
- 1.3. Distinction between Commercial Bank and Financial Institutions.
- 1.4. Phases of Development 1951-1990 and Since 1991.
- 1.5. Regional Rural Bank –Objectives, Functions.

2. Co-operative Banks In India

Lectures -08

- 2.1. Introduction
- 2.2. Structure of Co-operative Banks.
- 2.3. Urban Co-operative Banks – Objectives & Functions
- 2.4. Rural Co-operative Banks – Objectives & Functions
- 2.5. Problems of Co-operative Banks.
- 2.6. Measures to solve these Problems.

3. Problem of Non- Performing Assets.

Lectures -08

- 3.1. Definition of NPA
- 3.2. Impact of NPA & Consequences of NPA
- 3.3. Identifications of NPAs.
- 3.4 Early warning signals of NPAs.

4. Financial Inclusion

Lectures -08

- 4.1. Introduction
- 4.2. Evidences of Financial Exclusion.
- 4.3. Benefits of Financial Inclusion.
- 4.4. Process of financial Inclusion.
- 4.5. Various Initiative undertaken for financial Inclusion.

5. Micro Finance

Lectures -10

- 5.1. Introduction.
- 5.2. NGOs and SHGs in Micro Finance.
- 5.3. Micro Finance Delivery Mechanism.
- 5.4. Resources for supporting Micro Finance.
- 5.5. Micro Finance Development Fund.
- 5.6. The positive side and Negative side of Micro Finance.

6 .Reserve Bank of India.

Lectures -06

- 6.1. Establishment
- 6.2. Objectives & Administration.
- 6.3. Functions of RBI

Reference Books :

1. Introduction to Banking – By G.Vijayaragavan Iyengar (Reprint - 2009) Excel Books, A-45, Naraina, Phase – I, New Delhi -110028.
2. The Indian Financial System – Markets, Institutions and Services -3rd Edition. By –Bharati V.Pathak
Pearson Published by Dorling Kindersley (India) Pvt. Ltd. Licensees of Pearson Education in South Asia.
3. Dynamics of Indian Financial System – Markets, Institutions & Services. Ane's Student Edition – By Preeti Singh
Ane Books Pvt. Ltd. , New Delhi,
4821, Parwana Bhawan, Ansari Road, Daryaganj, New Delhi -110 002, India.
4. Financial Markets and Institutions – 3rd Edition. –By
Dr.S.Gurusamy. Tata McGraw Hill Education Pvt. Ltd., New Delhi.
5. Management of Banking and Financial Services – 2nd Edition – By Padmalata Suresh, Justin Paul, Pearson Publication Pvt. Ltd.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Elective Paper 7(b): Corporate Regularity Framework

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

OBJECTIVE:

1. To understand the meaning of different corporate laws
2. To acquire the basic knowledge about the rules and regulation of various corporate laws.
3. To aware the student regarding latest changes which has been taken place in corporate system in our country.
4. To emphasis on understanding the logic and reasoning behind the various legal provisions of corporate laws.

1. Company law 2013	Lectures 5
a. Evolution of company law 2013 in India	
b. Companies bill 2013	
c. Highlights of companies act 2013	
d. New concepts introduced	
2. Company vis a vis other forms of business	Lectures 5
a. Distinction between company and partnership	
b. Distinction between company and Hindu Undivided Family	
c. Distinction between company and limited liability partnership	
i. Contracts and conversion of companies.	
ii. Commencement of business	
d. Doctrine of lifting of or pricing of corporate veil	
e. Statutory recognition of lifting of corporate veil	
f. lifting corporate veil under judicial interpretation	
g. lifting corporate veil of small scale industry	
h. use of corporate veil for holding criminal activities	
i. Citizenship	
j. Nationality and Residence of company	
k. Illegal association	
3. Negotiable Instrument Act 1981	Lectures 10
a. Introduction	
b. Definition of Negotiable Instruments Sec 13	
c. Main Features of Negotiable Instruments Act	
d. Presumptions as to negotiable instruments sec 118-119	
e. Promissory Note	
f. Definition and essentials or characteristics of promissory notes	
g. Bill of exchange	
h. Characteristic features of Bill of exchange	
4. Cheque	Lectures 14
a. Origin and Meaning of cheque	
b. Requisites of a Cheque	
c. Holder and holder in due course	
d. Meaning and Privileges Of A Holder in Due Course	
e. Capacity Of Parties Involved In Negotiable Instruments	

5. Law relating to Stamps

Lectures 10

- a. Methods of Stamping
- b. Consequences of Non-Stamping and Under-Stamping
- c. Impounding of Instruments
- d. Construction of Instruments for Determination of Stamp Duty
- e. Payable
- f. Adjudication
- g. Allowance and Refund
- h. Penal Provisions
- i. Concept of E-Stamping

6. Provident Fund Act 1952

Lectures 06

- a. Extent and objectives of Act
- b. Applicability of Act
- c. Features of Employees Provident Scheme

REFERENCE BOOKS

1. Principles Of Business Law – K. Aswathappa & K. Ram achandra, Himalaya Pub. House.
2. Legal Environment Of Business - K. Aswathappa & K. Ramachandra, Himalaya Pub. House.
3. Tax & Corporate Laws Hand Books – V. S. Date, Srini vasan Anand G.& M.B. Gabhawala, Taxman Publications.
4. A Mannual Of Business Laws – S. N. Maheshwari & S. K. Maheshwari, Himalaya Pub. House.
5. Business Law For Management – K. R. Balachandani, H imalaya Pub. House.
6. Elements Of Mercantile Law – N.D. Kapoor, Sultancha nd & Sons, Delhi
7. Business & Corporate Laws – V.S. Datey, Taxman Publ ications.
8. Business Laws : M.C. Kuchhal & Deepa Prakash, Vikas Publishers
9. Business Laws’ S.S. Gulshan, Excell Books.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III

Elective Paper 7(c): Retail Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:

- 1) To Introduce Basic Retailing Management Concepts.
- 2) Empowering Students with the Most Modern Techniques and Practices of Retailing as Seen and Experienced around the Globe.
- 3) Imparting Theoretical and Practical Knowledge to Ensure Understanding of the Dynamic of Modern Organized Retail Trade.

1) Introduction to Retail.

Lectures - 8

- a) Meaning of Retail and Retailing.
- b) Scope of Retailing.
- c) Function of Retailing.
- d) Role of Retailers in the channel of Distribution.
- e) Importance of Retailers.

2) Understanding to Retail Framework

Lectures - 8

- a) Steps in starting Retail business.
- b) Retail store location.
- c) Legal Procedure.
- d) Store Design & Lay out.

3) Trends of Retailers

Lectures - 8

- a) The Evolution of Retail in India.
- b) Retailing Scenario: Global.
- c) Retailing Scenario: India.
- d) Prospects of Retailing in India.
- e) Challenges To Retail Development In India / Growth Of Organized Retailing In India.

4) Traditional Retail Format

Lectures - 8

- a) Retail Format and Their Evolution.
  - i) Store Format in Retail.
  - ii) Store Format by Ownership.
  - iii) Store Format by Merchandise Categories.
  - iv) Store Format by Size.

5) Non Traditional Retail Format

Lectures - 8

- i) Direct Marketing catalogue marketing,
- ii) Tele marketing,
- iii) TV home shopping,
- iv) Automatic vending,
- v) E-Tailing.

6) Economics of Retailing

Lectures - 8

- a) Retail Environment.
  - i) Environmental Theory.
  - ii) Cyclical Theories: The Wheel of Retailing.
- b) Retail Accordion Theory.
- c) Retail Life Cycle Theory.
- d) Conflict Theory
- e) The MRP Regime in India.

Suggested References

- 1) Swapna Pradhan (2008) – Retailing Management Text And Cases. Tata Mcgraw-Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
- 2) Gibson G. Vedamani Third Edition (2008)
- 3) Retail Management Functional Principles & Practices. Jaico Publishing Housing.
- 5) Michael Levy. Barton A. Weitz. Retailing Management. (2007) Tata Mcgraw-Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
- 6) Suja Nair (2006) Retail Management, Himalaya Publishing House.
- 7) King's Retail Management – King Books Delhi.
- 8) Shaikh & Fatima Kaneez : Retail Management, Himalaya Publishing House
- 9) Customer Relationship Management by Subhasish Das.
- 10) Consumer behavior by Jim Blythe, Published by Thomson Learning.
- 11) Sales & Distribution Management – Text & cases by Havaladar Krishna & Vasant. Calvle-published by Tata-Mc Graw Hill Edition pvt. Ltd.

-----*****-----

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Elective Paper 7(d): Business Statistics and Operation
Research
Applied Component Subject

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:

- To prepare for competitive examinations.
- To solve LPP to maximize the profit and to minimize the cost.
- To understand and master the concepts, techniques and applications of Business Statistics and Operations Research.
- To develop the skills of solving the real life problems using statistical methods.
- To gain knowledge of statistical computations.

1. Random variable and expected value

Lectures 8

1.1 Meaning of random variable

1.2 Types of random variable: - discrete and continuous random variables.

1.3 Probability function, probability distribution and distribution function of a discrete random variable

1.4 Expected value, variance and standard deviation of a discrete random variable

1.5 Statement of properties of expected value and variance

1.6 Median and mode of a discrete random variable

1.7 Numerical problems.

2. Binomial distribution

Lectures 6

2.1 Statement of probability function of binomial distribution.

2.2 Conditions for the application of binomial distribution and real life situations of binomial distribution

2.3 Statement of mean and variance.

2.4 Computation of probabilities and expected values.

2.5 Use of binomial probabilities table.

2.6 Numerical problems

3. Poisson distribution.

Lectures 6

3.1 Statement of probability function of Poisson distribution.

3.2 Conditions for the application of Poisson distribution and real life situations

3.3 Statement of mean and variance

3.4 Computation of probabilities and expected values

3.5 Use of Poisson probabilities table.

3.6 Numerical problems

4. Determinants and Matrices-I

Lectures 04

4.1 Determinant

i) Meaning

ii) Evaluation of second and third order determinants

5. Determinants and Matrices-II

Lectures 10

Meaning & order of a matrix.

5.1 Types of a matrix

i) Square matrix, Row matrix, Column matrix, Null matrix, Unit matrix

ii) Diagonal matrix, Scalar matrix, Symmetric matrix, Orthogonal matrix

- 5.2 Operations on a matrix
  - i) Scalar multiplication of a matrix
- ii) Addition of two matrices & subtraction of two matrices
- iii) Equality of two matrices & multiplication of two matrices
  - iv) Transpose of a matrix.
- 5.3 Minor and Cofactor of an element.
- 5.4 Meaning of Adjoint of a matrix, Singular and Non – Singular matrices
- 5.5 Meaning of Inverse of a matrix, Statement of properties of Inverse of a matrix
- 5.6 Solution of system of non homogeneous linear equations up to three variables by using (i) Matrix Inversion method
  - (ii) Cramer's rule
- 5.7 Numerical problems

6. Linear Programming Problem

Lectures 14

- 6.1 Meaning of Linear Programming Problem.
- 6.2 Meaning of Objective function.
  - i) Decision Variables, Feasible Solution, Basic Solution.
  - ii) Basic Feasible Solution, Optimum Solution.
  - iii) Formulation of Linear Programming Problem (Problems involving at the most three decision variables are expected.)
- 6.3 Graphical Method of solving a Linear Programming Problem.
- 6.4 Numerical problems

List of Practical:

1. Application of Binomial Distribution.
2. Application of Poisson Distribution.
3. Application of Matrices.
4. Graphical Method to solve Linear Programming Problems.

Recommended books:

1. Statistical Methods by S.P. Gupta.
2. Business Statistics by S.C. Gupta and Indra Gupta.
3. Business Mathematics by D. C. Sancheti and V. K. Kapoor.
4. Operations Research by Kanti Swarup, P. K. Gupta & Manmohan.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
**Elective Paper 7(e): Production and Operations
Management**

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. To introduce the Production, Production Management, Process & Tools of Production Management.
2. To provide goods and services at the right time, at the right place at the right manufacturing cost of the right quality.
3. To understand manufacturing technology and its role in developing business strategy.
4. To identify the role of operation function.

1. Introduction to Production and Production Management

Lectures- 08

- a. Meaning of Production and Production Management
- b. Nature and Objectives of Production Management
- c. Decision Making in Production
- d. Recent Trends in Production / Operations Management
- e. Classification of Production System- Project Production, Jobbing Production, Batch Production, Mass and Flow Production, Process Production.
- f. Qualities and Responsibilities of Production Manager

2. Production Process and Analysis

Lectures- 08

- a. Meaning, Nature of Production Process
- b. Aspects of production Management
- c. Product Life Cycle- Stages & Limitations
- d. Concepts – Product Development, Product differentiation, Product Marketing

3. Production Planning and Control

Lectures- 08

- a. Meaning, Nature and objectives of Production Planning
- b. Factors affecting Production Planning
- c. Techniques of Production Control – Routing, Scheduling, Dispatching, Follow-up/Expediting
- d. Role of Production Planning and Control in Operation Management

4. Plant Location and Layout

Lectures- 08

- a. Modern Concept of Plant Location, Meaning, Definition, Scope and Objectives of Plant Layout
- b. Factors affecting Plant Location

- c. Types of Plant Layout – Product Layout or Line Layout, Process Layout or Functional Layout, Mixed Layout, Stationary Layout
- d. Steps in Location Selection

5. Production Technology and Technology Management

Lectures- 08

- a. Meaning, Role of Technology Production and Operation Management
- b. Classification of Technology – The Choice of Technology – Primary Areas of Technology – Design Technology
- c. Automation Issues – Management of Technology – Creation and Applying Technology
- d. Managing Technology in a Global Environment

6. Product Design and Development

Lectures- 08

- a. Meaning, Principles of Good Product Design
- b. Meaning of Product Development
- c. Chart of Product Design
- d. Process Design and Production Design
- e. Factors Influencing Product Design
- f. Relationship between Research, Development and Design
- g. Factors Responsible for Product Development

Reference Books

1. Production and operations management –K.Aswathappa K. ShridharaBhat
2. Production and operations management –L.C.Jhamb
3. Plant Layout and Material Handling – James Apple and John Wileysons
4. Production and Operation Management – R S Goel
5. A Key to Production Management – Kalyani Publicaion , Ludhiyana
6. Production and Operation Management – S N Chavy, TM H Delhi
7. Modern Production and Operation Management – Elwood S. Butta
8. Production and operations management – Ajay Garg
9. Production and Operation Management S.A. Chunawalla and D.R. Patel.
10. Production Operations Management, Dr. B.S. Goel.
11. Production Management. Dr. Verma and Agarwal, Delhi.
12. Production And Operation Management- Hitendra Aruvela Niyaoogi & Harshad Singh

Semester 4

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Compulsory Paper: Macro Economics

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. To make students Familiar with the basic concepts of macro Economics
2. To enable the students to Understand objectives of macro Economics The ones and Policies
3. To develop students for MPSC and UPSC Exams

1.-Demand and Supply of money

Lectures 08

- 1.1- Meaning and functions of money
- 1.2- Supply of money
- 1.2.1- Four Measures of money Supply
- 1.3- Process of credit creation by commercial banks.
- 1.4- Money Supply:-Quantity & qualitative controls

2- Demand for money

Lectures 08

- 2.1- Meaning
- 2.2- Determinants of demand for money
- 2.3- Various motives of demand for money
- 2.4- Theories of demand for money
- 2.4.1- Fisher's Quantity Theory of money
- 2.4.2- Keynes liquidity preference Theory

3- Economic Problems

Lectures 08

- 3.1- Inflation
- 3.1.1- Meaning
- 3.1.2- Demand pull- Inflation
- 3.1.3- Cost push Inflation
- 3.1.4- Effects of Inflation
- 3.2- Unemployment
- 3.2.1- Meaning
- 3.2.2- Types of Unemployment
- 3.3- Philip's curves Analysis
- 3.4- Business cycle:
- 3.4.1- Phases
- 3.4.2- Measures to control Inflation Unemployment and Business cycle

4-Supply side Economics

Lectures 08

- 4.1- The central theme
- 4.2- Tax cut and Aggregate supply
- 4.3- The laffer curve
- 4.4- Critical Evaluation

5-International Trade

Lectures 08

- 5.1- Difference between Internal Trade and International Trade
- 5.2- Balance of payment
- 5.2.1- Concept of BOT and BOP
- 5.2.2- Difference between BOP and BOT
- 5.2.3- Meaning and Disequilibrium of BOP
- 5.2.4- causes of disequilibrium in BOP
- 5.2.5- Measures to correct Adverse BOP

6- Exchange Rate

Lectures 08

- 6.1- Meaning
- 6.1.1- Merits and demerits of fixed and flexible exchange rate.
- 6.2- Arguments for and against free rate and protection.
- 6.3- Convertibility of Indian Rupee on current Account

Reference Books, Periodicals and websites

- 1) Economics –Samuelson and Nordhouse, Tata mc. Graw Hill
- 2) Macro Economics-N.Gregarymankiv Thompson press
- 3) Monetary Economics- Suraj B.Gupta S.chand Publishers
- 4) Principles of Economics-D.N.Dwived,vikas Publishing
- 5) Macro Economics- D.N. Dwived,Tata mc Grow Hill
- 6) Monetary Economics –m.L.Jingen
- 7) Business Economics- Dr.Mukund Mahajan
- 8) PositiveEconomics lipseoxpor press
- 9) Reserve Bank of India's Bulletin
- 10) Website-www.rbl org.in
- 11) Macro Economics- Prof. Ram Deshmuk
- 12) Business Economics (macro)-VasudhaGarde and SunayniParchure,Narendra prakashan.pune

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Compulsory Paper: Business Tax and Laws

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:-

- To understand the essential provisions of the Partnership Act and the structure of legal document the Partnership deed.
- To understand the basic structure, rules & powers of the Consumer Protection Act.
- To know the provision regarding strikes and lock-outs under the Industrial Disputes Act.
- To be acquainted with the Environment Protection Act.
- To be acquainted with the Goods and Services tax Act.

1. The Indian Partnership Act, 1932.

Lectures- 08

- 1.1 Introduction ,Important Definition
- 1.2 Preparation of Partnership Deed
- 1.3 Effects Of Non-Registration
- 1.4 Rights ,Duties and Responsibilities Of Partners
- 1.5 Dissolution of A Partnership

2. Industrial Dispute Act, 1947

Lectures 10

- 2.1 Meaning and Definitions –Industrial Dispute, Lay off , Lockout ,Retrenchment
- 2.2 Machinery for Prevention and Settlement of Industrial Dispute
- 2.3 Strikes and Lock- Outs
- 2.4 Lay Off and Retrenchment
- 2.5 Compensation to Workmen In Case Of Closing Down Of Undertaking.

3. The Factories Act, 1948

Lectures 07

- 3.1 Meaning, Objectives and Important Definitions
- 3.2 The Inspecting Staff –Inspectors and His Powers –Certifying Surgeon
- 3.3 Approval, Licencing and Registration of Factories
- 3.4 Provision Regarding Health of Workers

4. Consumer Protection Act – 1986

Lectures 08

- 4.1 Introduction, Objective of the Act
- 4.2 Rights of Consumers
- 4.3 Consumers Protection Council – Central –State- District
- 4.4 Consumer Dispute Redressal Agencies

- 5.1 Meaning, Objectives & Scope of the Act
- 5.2 Power of Central Government to Protect & Improve Environment
- 5.3 Location of Industries, Process & Operations.
- 5.4 Offences & Penalties as Regards to the Environmental Protection Act.

6. Goods & Service Tax Act, 2017 (GST)

Lectures – 08

- 6.1 Introduction to Goods & Service Tax (GST)
- 6.2 Objectives & Scope of GST
- 6.3 Merits and Demerits of GST
- 6.4 Concept of GST and one country one tax
- 6.5 Types of GST
- 6.6 Registration under GST

References

- 1 Business Law & Mgt. By Bulchandani, Published By Himalaya Publication Bombay (2006).
- 2 Business Regulatory Framework By S.N. & S.K. Maheshwari, Published By Himalaya Publication Bombay (2006).
- 3 A Hand Book Of Service Tax – By Dr. Girish Ahuja & Ravi Gupta, Published By Bharat Law House, Pune.
- 4 Business Law – By Kuchal M.C. - Published By Vikas Publishing House, New Delhi
- 5 Business Law – By Kapoor .N.D. - Published By Sultan Chand And Sons New Delhi
- 6 Consumer Protection Act – By Niraj Kumar
- 7 Mercantile Law Including Industrial Law – By Jahangir .M.J Sethana - Published By Lakhani Book Depot – Mumbai
8. India GST for Beginners (2nd Edition, June 2017) (Paperback) by Jayaram Hiregange and Deepak Rao, publisher White Falcon Publishing
9. GST Made Easy-Answer to All Your Queries on GST (Paperback) by CA Arpit Haldia, publisher TAXMANN
10. Goods and Services Tax - Laws, Concepts & Impact Analysis (Paperback) by Dr. Sanjiv Agarwal and CA Sanjeev Malhotra, publisher Bloomsbury Publishing India Pvt. Ltd. New Delhi 110070

11 **नियामक कायदे – डॉ. पी.आर. कुलकर्णी, डा. हवरेकर- व याबुस – औरंगाबाद**

12 **वश्यक वऔधोगीक कायदे – बी.डी. जोशी.- नरेण्ड' काशन पुणे**

13 **भारतीय यापार आणऔधोगीक कायदे – डॉ. भाकर देशमुख, प.ढारकर – पपलापुरे नागपूर**

नियामक कायदे

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Compulsory Paper: Business Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives :-

1. To introduce the concept of management to the students.
2. To acquaint the student with modern management practices.
3. To develop leadership skills and communication skills.
4. To familiarize the students with the nature and scope of management.
5. To help the students to understand the concept of management. Also expose the students to latest trends in management.
- 6.

1 – Controlling

Lectures : 08

Meaning, Definitions, Nature and Importance of control, Techniques of control, Relationship between Planning & Control.

2 – Leadership

Lectures : 08

Meaning, Definition, Importance of Leadership, Functions of Leadership, Theories of Leadership – i) Behavioural Theory ii) Likert's Theory iii) Path –Goal Theory, Leadership Styles.

3 – Co-ordination

Lectures : 08

Meaning, Definition, Features of co-ordination, Need of Co-ordination, Principles of Co-ordination, Techniques of Co-ordination.

4 – Business Forecasting and Operation Research

Lectures : 10

Business forecasting :-

Meaning, Definition, Need of Forecasting, Techniques of Forecasting.

Operation Research :-

Meaning, Definition, Characteristics of Operation Research, Advantages & Limitations of Operation Research.

5 – Management By Objectives (MBO)

Lectures : 06

Meaning, Definition, Process of MBO, Benefits and Limitations of MBO, Suggestion for making MBO Effective.

Meaning, Definition, Principles of Directing, Importance & Characteristics of Direction, Issuing order or Instruction, Characteristic of Good order, Techniques of Direction.

Reference Books :-

1. Principles of Management – P.C. Tripathi, P.N. Reddy –Tata McGraw Hill Publishing Company
2. Essential of Management – Harold Koontz & Heinz Weihrich – Tata McGraw Hill Publication
3. Management Principles & Practices – Dr.Vivek Kapure , Prof. Abdul Allim Khan – Thakur Publisher Bhopal
4. Business Organization & Management – Neeru Vasishth, Namita Rajput- Kitab Mahal Publication, Allahabad.
5. Management of System – A.K. Gupta, J.K. Sharma – Mc Millan Publication
6. Principles of Management – T Ramasamy – Himalaya Publishing House
7. Management Concept & Practices – Dr. Manmohan Prasad – Himalaya Publishing House
8. Principles of Management – Dr. K. Natarajan, Dr. K. P. Ganeshan – Himalaya Publishing House
9. Principles of Management - Concept & Cases- Rajesh Viswanathan -Himalaya Publishing House
10. Principles & Practice of Management – Late Dr.P.C. Pardeshi, Prof. Hasinuddin, Nirali Publication
11. Business Organisation & Management – C.B. Gupta, Sulatan Chand & Sons, New Delhi

-----xxxxxxx-----

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Compulsory Paper: Corporate Accounting and Costing

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks:
100 Corporate Accounting – 70 % (34 Lectures), + Costing – 30 % (14 Lectures)
[Total Lectures: 48]

Objectives :

6. To develop an understanding of the rules of measurement and reporting relating to various components of corporate financial transactions.
7. To provide working knowledge of accounting principles and procedures for recording of transactions related to corporate entities, and for preparing the corporate accounts and statements in accordance with the statutory requirements.
8. To introduce the relevant Accounting Standards issued by the Institute of Chartered Accounts of India.
9. To introduce different methods of Costing.
10. To lay a foundation for understanding the Labour & Overheads Accounting procedure.

1. Accounting Standards

Lecture : 04

- As 4 : Contingencies and Events occurring after the Balance Sheet Date
- As 5 : Net Profit or Loss for the period Prior Period Items and changes in Accounting Policies.
- As 9 : Revenue Recognition
- As 29 : Provisions contingent Liabilities and Contingent Assets

2. Accounting for Buy Back of shares

Lecture : 06

- a. Meaning
- b. Provisions regarding Buy Back of shares
- c. Calculation of maximum number of shares Buy Back
- d. Accounting for Buy Back (Simple examples)

3. Final A/c of Limited Company

Lecture : 12

- a. Preparation and presentation of final accounts of Joints Stock Companies as per schedule III of Companies Act, 2013 provisions and reserves; determination of managerial remuneration; appropriation out of profits; transfer to profits to reserves; payment of dividend, Bonus shares and payment of interest out of capital Refer to As-1, AS-2, AS -6, AS-10 & AS-29.

4. Voyage A/c

Lecture : 06

- o Meaning
- o Preparation of Voyage Account.

5. Insurance Claim

Lecture : 06

- A. Loss of Stock
- B. Loss of Profit (Consequential Loss)

6. Overheads

Lecture : 14

- a. Introduction
- b. Allocation and apportionment of overheads (Practical Problems)
- c. Primary and secondary distribution (Practical Problems)

- d. Absorption of overhead, Concepts, bases of absorption (Practical Problems)–under absorption and over **absorption of overheads**.

References –

1. Advanced Accounting Volume 2 – Ashok Sehgal and Dee pak Sehgal, Taxman Allied Services (P) Ltd., New Delhi
2. Advanced Accountancy – Vol. II – R.L.Gupta & M. Rad haswamy, Sultan Chand & Soons
3. Accountancy for C.A. Foundation Course, P.C. Tulsian, Tata McGraw Hill
4. Advanced Accountancy Vol. II –P.C.Tulsian, Pearson Education (Singapore) Pvt. Ltd., Indian Branch, New Delhi
5. Advanced Accounts, M.C. Shukla, T.S. Agrawal & S.C. Gupta, S.Chand & Co Ltd.
6. Advanced Accountancy Vol.II, Vol-2, Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K. Maheshwari, Vikash Publishing House Pvt. Ltd.
7. Corporate Accounting –Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K . Maheshwari, Vikash Publishing House Pvt.Ltd.
8. Advanced Accountancy, S.P. Jain & K.L. Narang, Kalyani Publishers
9. Fundamentals of Cost Accounting, Dr. S.N. Maheshwari, Sultan Chand & Sons
10. Saxena and Vaishish : Advanced Cost Accounting
11. Maheshwari and Mittal : Cost Accounting
12. Jain and Narang : Advanced Cost Accounting
13. Nigam and Sharma : Cost Accounting
14. N.Sarkar : Cost Accounting
15. B.K. Bhar : Cost Accounting
16. N.K.Prasad : Advanced Cost Accounting
17. Cost Accounting for C.A. Dr. N.K. Agrawal, Suchita Prakashan Pvt. Ltd.
18. Cost Accounting for (Problem & Theory) S.N. Maheshwari, Mahavir Publication
19. Cost Accounting (Methods & Problems), B.K. Bhar, Academic Publisher, Calcutta Principles and Practices of Cost Accounting, Ashish K. Bhattacharya, A.H. Wheeler Publisher

*****

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Compulsory Paper: Business Communication

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives –

1. To Understand the Concept Process, Importance and Objectives of Communication
2. To Develop Awareness regarding New Trends in Business Communication
3. To Know the Principles Of Effective Communication.
4. To acquire Communication Skills.
5. To Study Various Types Of Business Letters.
6. To Develop Skills To Draft Letters.
7. To Acquaint with Modern Technology In Communication.

1. An Introduction

Lectures: 10

- 1.1 Meaning, Definition, Objectives and Importance of Business Communication
- 1.2 Principles of Effective Communication in Business
- 1.3 Types of Communication
- 1.4 Barriers of Business Communication
- 1.5 Measures to Overcome Barriers in Communication
- 1.6 Seven C's of Communication

2. Business Correspondence

Lectures: 8

- 2.1 Meaning, Importance, Qualities and Layout of Business Letter
- 2.2 Do's and Don'ts of Business Correspondence Letters
- 2.3 Types of Business Letters
  - Enquiry Letters, Quotation Letters, Placing Orders, Inviting Tenders, Credit and Status Enquiry letters, Complaint Letters and Circular Letters

3. Agency & Franchisee Correspondence

Lectures: 8

- 3.1 Essentials of Agency Correspondence
- 3.2 Points Considered In Application For Agency and Franchisee
- 3.3 Hints for Drafting Agency and Franchisee related Letters
- 3.4 Agency Agreement
- 3.5 Sample Letters

4. Employment Related Correspondence

Lectures: 8

- 4.1 Importance and function of application letter
- 4.2 Structure & Drafting the application letter
- 4.3 Preparing the resume
- 4.4 Letter of appointment
- 4.5 Resignation letter
- 4.6 Job acceptance/consent letter
- 4.7 Job refusal letter
- 4.8 Letter informing non-selection

5. Soft Skills

Lectures: 8

5.1 Meaning, Definition and Importance of Soft Skills

5.2 Elements of Soft Skills

1. Grooming Manners and Etiquettes
2. Effective Speaking
3. Interview Skills
4. Listening
5. Group Discussion
6. Oral Presentation

6. Modern Technology in Business Communication

Lectures: 6

6.1 Role of Information Technology in Business Communication

6.2 Advantages and Disadvantages

6.3 Word Processor, Internate, E-mail, Chatting, Fax, Video Conferencing, Tele-conferencing

6.4 Overhead Projector

Book Recommended

1. Business Communication – Aasha Kaul, Prentice Hall of India, New Delhi
2. Essentials of Business Communication – Rajendra Pal and Korlahalli, Sultan Chand & Sons, New Delhi.
3. Business Communication – K.K.Sinha, Galgotia Publishing Company, New Delhi.
4. Business Communication – C.S. Raydu – Himalaya Publishing House
5. Communication For Business – Taylor - Pearson Education
6. Communication Skills – Dr Rao & Dr. Das – Himalaya Publication
7. Business Communication – R.K. Madhukar – Vikas Publication
8. Business Communication by Raman & Singh, Oxford Publication.
9. Business Communication By Sehgal & Khetarpal, Excel Books
10. Communication Today By Ruben Roy, Himalaya Publication.
11. Business Communication Today – Bovee, Thill, Schatzman – Pearson
12. Basics of Business Communication – Lesikar & Flattley, Tata McGraw Hills
13. Business Communication – Sushmita Day & Others, Reliable Publications, Mumbai
14. Business Communication – N.Gupta, P.Mahajan, Sahitya Bhavan Publication, Agra.
15. Business Communication – U.S.Rai, S.M.Rai, Himalaya Publishing House, Mumbai.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Elective Paper 6(a): Business Entrepreneurship

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives –

1. To understand the concept of entrepreneurship.
2. To know the qualities of entrepreneur.
3. To describe the types of entrepreneur.
4. To indentify the new business opportunities.
5. To know the Entrepreneurship Development Programme.
6. To acquaint with Role of Entrepreneur and Inducement measures.
7. To under entrepreneurship development theories and factors affecting.
8. To recognize women entrepreneurship.

1. Entrepreneurial Development Theories

Lectures: 6

- 1.1 Psychological Model
- 1.2 Social Model
- 1.3 Economic Model
- 1.4 Integrated Model

2. Factors Affecting Entrepreneurial Development

Lectures: 8

- 2.1 Internal Factor
- 2.2 Social Factor
- 2.3 Economical Factor
- 2.4 Political Factor
- 2.5 Cultural Factor
- 2.6 Psychological Factor
- 2.7 Technological Factor
- 2.8 Educational and International Factor

3. Entrepreneurship Environment & Problem

Lectures: 6

- 3.1 Responsibilities of Entrepreneurs
- 3.2 Challenges before Indian Entrepreneur
- 3.3 Problems of Entrepreneurship

4. Women Entrepreneur

Lectures: 8

- 4.1 Concept of Women Entrepreneurs
- 4.2 Opportunities for Women becoming entrepreneur
- 4.3 Empowerment of Women Through Enterprise
- 4.4 Women Entrepreneurs in Semi-Urban & Rural Sector

4.5 Problems of Women Entrepreneurs

5. Project Report and Government Institutions

Lectures: 10

5.1 Project Report – Meaning, Importance

5.2 Format of Project Report

5.3 DIC, MIDC, MSFC, MSSIDC, MITCON, MCED, SIDBI, SISI,MUDRA

6. Success Story of Entrepreneurs

Lectures: 10

6.1 Ratan Tata

6.2 Rahul Bajaj

6.3 Aabasaheb Garware

6.4 Kiran Mazumdar Shaw

6.5 Chanda Kochar

6.6 Sudha Murty

Book Recommended

1. Entrepreneurship Development - Lall & Sahai : Excell Books
2. Entrepreneurship & Small Scale Business - Dr. M.V. Despande
3. Dynamics For Entrepreneurs - Vasant Desai
4. Entrepreneurship Development VOL-I,II,III - Vasant Desai
5. Fundamentals of Entrepreneurship - Sangram K.Mohanty, PHI
6. Business Environment & Entrepreneurship - C.G.Vaidya & P.M.Bhagwat, Narendra Prakashan.
7. Business Environment & Entrepreneurship - Pratibha Joshi & A.G.Gosavi, Suvichar Prakashan.
8. Innovation and Entrepreneurship - Peter F Drucker
9. Entrepreneurship - Donald F Kuratke Thomson Press
10. Entrepreneurship Development - S.Anil Kumar, S.C.Poornima, New Age International Publishers
11. Entrepreneurship Development In India - Dr.C.B.Gupta & Dr.N.P. Shrinivasan, Sultan Chan & Co.
12. Entrepreneurship Development - Kuratko & Harloetts, Thompsons Press
13. Entrepreneurship Development - S.S.Khanka ,S.Chand & Co.
14. Entrepreneurial Development - Manish Nora, Anmol Publications
15. Entrepreneurship Management - Kailgnd Arora,Vikas Publishing House

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Elective Paper 6(b): Consumer Protection & Business Ethics

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives –

1. To know the Consumer Movement.
2. To understand the Role of Voluntary Consumer Organisation.
3. To review the Consumer Protection Act.
4. To know the Standard of Weight and Measures Act.
5. To recognize the Business Ethics.
6. To acquaint with Moral Issues in Business Ethics.
7. To understand areas of Business Ethics.
8. To know Organisational Ethics.

1. Introduction to Ethics

Lectures: 8

- 1.1 Meaning and Concept
- 1.2 Nature of Ethics
- 1.3 Moral and Ethics
- 1.4 Types of Ethics
- 1.5 Importance of Ethics

2. Business Ethics

Lectures: 8

- 2.1 Meaning and Nature
- 2.2 Importance of Ethics in Business
- 2.3 Types of Business Ethics
- 2.4 Role in various types of Business Structures

3. International Business Ethics

Lectures: 8

- 3.1 Nature and Necessity
- 3.2 Developing Ethics in Global Economy
- 3.3 Business Ethics and the Financial World
- 3.4 Business Ethics and Business Development
- 3.5 Role of Business Ethics in Building a Good Society

4. Moral Issues in Business

Lectures: 8

- 4.1 Justice and Economic System
- 4.2 Ethics Relating to Environment Protection
- 4.3 Ethics Relating to Consumer Protection
- 4.4 Social Responsibility and Business Ethics
- 4.5 Arguments for and against Social Responsibility.

5. Areas of Business Ethics

Lectures: 8

- 5.1 Meaning of Functional Ethics
- 5.2 Types of Ethics according to Functions of Business
- 5.3 Marketing Ethics Foreign
- 5.4 Trade Ethics and Ethics relating to Copyrights.

6. Organisational Ethics

Lectures: 8

- 6.1 Individual Ethics
- 6.2 Professional Ethics.
- 6.3 Corporate Ethics and Ethical Behavior
- 6.4 Ten Command of Ethical Behavior Control & Audit of Ethical Behavior

Book Recommended

- 16. Consumer Grievance Redressal under CPA by Deepa Sharma.
- 17. Consumer Protection Act in India by Niraj Kumar.
- 18. Consumer Protection Act in India by V.K.Agarwal.
- 19. Business Ethics: Concepts and Cases – Manuel G.Vela squez
- 20. Business Ethics by O.C. Ferrell, John Paul Fraedrich, Linda Ferrell.
- 21. Business Ethics Text and Cases by C.S.V. Murthy, Himalaya Publishing House
- 22. Values and Ethics in Organisation by S. K. Chakraborty
- 23. Ethics & Management by Viswanath Ghosh, Vikas Book Publishers
- 24. The Ethics of Management by L.T.Hosmer, Universal Book.
- 25. Ethics in Organisational by D. Murray, Kogan Page.
- 26. Business Ethics, R. Edward Freeman, Oxford University Press
- 27. Business Ethics by Gautam Pherwani
- 28. Business Ethics by Ritu Pamraj.
- 29. Business Ethics by Prof. Agalgatti.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Elective Paper 6(c): Financial Analysis & Business Journalism

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:

1. To decide upon the appropriate sources of finance for the future need of the business units.
2. To give introductory knowledge of business journalism and public relations

1) Analysis of Sources of Finance-I (Theoretical Study only)

Lectures 08

- (a) Financial needs of business – Short Term, Medium Term, Long Term
- (b) Sources of finance of a business – (1) According to period - Short Term, Medium Term, and Long Term (2) According to ownership - Owned Capital and Borrowed Capital, (3) According to source of generation - Internal sources and External Sources (Conceptual Study only)

2) Analysis of Sources of Finance-II

Lectures 08

Features, Advantages, and Limitations of Long term sources like Equity Shares, Preference Share, Retained Earnings, Debentures/Bonds, Loans from Financial Institutions, Hire-purchase and Lease Financing

3) Analysis of Sources of Finance-III

Lectures 08

Features, Advantages, and Limitations of Short term sources like Loans, Cash Credits, and Bank Overdraft from Commercial Banks, Trade Credit, Bills discounting, Advances from Customers, Factoring,
[Theoretical Study of the above topics]

4) Mass Communication & Journalism-I

Lectures 08

A) Mass Communication

- a) Meaning & Importance
- b) Growth of Mass Media in India
- c) Role of Print & Electronic Media
- d) Ethics in & Law relating to Print, Radio & TV Media
- e) Social Responsibility And Professional of Media

5) Mass Communication & Journalism-II

Lectures 08

Radio Program

Radio Discussion, Talk, Interview etc

- a) Business Script Writing in All India Radio
- b) Radio Advertising in Product
- c) Sponsored Program

6) Mass Communication & Journalism-III

Lectures 08

Business Journalism

- a) Concept, Meaning, Scope Need & Importance
- b) Historical Background of Business Journalism
- c) Contributors in to Business Journalism
- d) Societal responsibility and aspect of Business Journalism
- e) Information Technology & Business Journalism
- f) Special Skills & Training required for a Business Journalists
- g) Role of Business Journalists in Financial Education of the Masses.

Recommended Books:

1. Financial Management : I M Pande, , Vikas Publishing House Pvt. Ltd., 9th Edition
2. Financial Management :Text and Problems by Dr J. K. Singh – Dhanpat Rai & Co Pvt Ltd, Delhi
3. Financial Management – by P. V. Kulkarni, B. G. Sat yaprasad - Himalaya Publishing House
4. Fundamentals of Financial Management - Preeti Singh - Ane Books
5. Financial Management – by Ravi M Kishor - Taxmann
6. Theory and problems in Financial Management - by M. Y. Khan, P. K. Jain - Tata McGraw
7. Guide to Economic and Business Journalism, Terri Thompson, Ed; The Associated Press Stylebook.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Elective Paper 7(a): Modern Banking & Financial System

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. To acquaint students with the new concepts of Banking
2. To update the students about new changes in Banking
3. To know the relevance Banking practices in modern competitive world

To make understandable of Banking operations

1. Nature and Role of Financial System.

Lectures : 08

- 1.1. Introduction.
- 1.2. Functions of Financial System.
- 1.3. Stages of Financial Development since 1947.
- 1.4. The structures of the Financial System.
- 1.5. Financial System and it's Linkages with Saving and Investment.

2. An overview of the Indian Financial System.

Lectures : 08

- 2.1. Institutional Development 1947-1990
- 2.2. Institutional Changes since 1991
- 2.3. Financial Markets – Their Types – Introductory Level only
- 2.4. Financial Instruments – Their Types - Introductory Level only
- 2.5. Financial Services – Their Types - Introductory Level only

3. Financial Sector Reforms In India – I

Lectures : 08

- 3.1. Introduction
- 3.2. Financial Reforms.
- 3.3. Objectives of Reforms.
- 3.4. Strategies of Reforms.
- 3.5. Policy Reforms.

4. Financial Sector Reforms In India – II

Lectures : 08

- 4.1. New Issue Market and Stock Market Reforms.
- 4.2. Government Securities Market Reforms.
- 4.3. Banking Sector Reforms.
- 4.4. Impact of Financial Sector Reforms.

5. Regulatory Institutions – I

Lectures : 08

- 5.1. Regulatory Institutions – RBI, NABARD, SEBI NH B.
- 5.2. Objectives of Monetary Policy.
- 5.3. Techniques of Monetary Policy Control – Quantitative and Qualitative weapons of Control.

6. Regulatory Institutions –II

Lectures : 08

- 6.1. NABARD –Establishment – Objectives – Functions .
- 6.2. SEBI – Origin – Objectives – Powers – Functions .
- 6.3. NHB – Origin – Business of NHB – Financial Resources – Powers of NHB.

Reference Books :

1. Introduction to Banking – By G.Vijayaragavan Iyengar (Reprint - 2009) Excel Books, A-45, Naraina, Phase –I, New Delhi - 110028.
2. The Indian Financial System – Markets, Institutions and Services -3rd Edition.
By –Bharati V.Pathak Pearson Published by Dorling Kindersley (India) Pvt. Ltd. Licensees of Pearson Education in South Asia.
3. Dynamics of Indian Financial System – Markets, Institutions & Services.
Ane's Student Edition – By Preeti Singh Ane Books Pvt. Ltd. , New Delhi, 4821, Parwana Bhawan, Ansari Road, Daryaganj, New Delhi -110 002, India.
4. Financial Markets and Institutions – 3rd Edition. –By Dr.S.Gurusamy. Tata McGraw Hill Education Pvt. Ltd., New Delhi.
5. Management of Banking and Financial Services – 2nd Edition – By Padmalata Suresh, Justin Paul, Pearson Publication Pvt. Ltd.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Elective Paper 7(b): Corporate Regularity Framework

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

OBJECTIVE

1. To understand the meaning of different corporate laws
2. To acquire the basic knowledge about the rules and regulation of various corporate laws.
3. To aware the student regarding latest changes which has been taken place in corporate system in our country.
4. To emphasis on understanding the logic and reasoning behind the various legal provisions of corporate laws.

1 Company Law

Types of companies under companies Act 2013 **Lectures 5**

- a) Classifications on the basis of incorporation
- b) Classifications on the basis of liability
- c) Other forms of classification

Private Company **Lectures 5**

- a) Meaning and features of Private company
- b) Privileges and exemptions of private company
- c) Special obligation of private company
- d) Consequences of alteration of articles of private company

2 One person company and other companies . **Lectures 5**

- a) Position of OPC in Indian company Act 2013
- b) Exemptions and privileges to OPC

Small company_ Public limited company_ Limited Company_ Company limited by shares _ Company limited by Guarantee _Unlimited Company_ Government Company _ Foreign Company_ Holding and subsidiary company - Investment company- Producer company _Dormant company. **(Lectures 5)**

3 The Central Excise and Salt Act 1944 **Lectures 8**

- A) Extent and Commencement
- B) Definitions :
Broker, currying, Excisable goods and Factory,
Manufacturer, Seller and purchaser , Wholesale dealer ,
- C) Important provision of the Act.
- D) Authorities : Central Excise Officer

- 4 The Custom Act 1962** **Lectures 4**
- a) Extent and Applicability
  - b) Important Definitions
  - c) Authorities : Central Excise Officer
- 5 The Maharashtra State Tax on Profession Trades and Employments Act 1975** **Lectures 8**
- A) Definitions
  - B) Levy and charges of the Tax
  - C) Employer's liabilities and responsibilities Under the Act
  - D) Special Provisions Regarding the Liability to pay the tax in certain cases
  - E) Penal provisions under the Act
- 6 Bombay shop and Establishment Act 1948** **Lectures 8**
- a. Definitions
  - b. Applicability
  - c. Registration and Renewal
  - d. Responsibilities and liabilities of a shopkeeper
  - e. Penalties under shop Act

REFERENCE BOOKS

- 1) Principles Of Business Law – K. Aswathappa & K. Ramachandra, Himalaya Pub. House.
- 2) Legal Environment Of Business - K. Aswathappa & K. Ramachandra, Himalaya Pub. House.
- 3) Tax & Corporate Laws Hand Books – V. S. Date, Srini vasan Anand G., & M.B. Gabhawala, Taxman Publications.
- 4) A Mannual Of Business Laws – S. N. Maheshwari & S. K. Maheshwari, Himalaya Pub. House.
- 5) Business Law For Management – K. R. Balachandani, H imalaya Pub. House.
- 6) Elements Of Mercantile Law – N.D. Kapoor, Sultancha nd & Sons, Delhi
- 7) Business & Corporate Laws – V.S. Datey, Taxman Publ ications.
- 8) Business Laws : M.C. Kuchhal & Deepa Prakash, Vikas Publishers
- 9) 'Business Laws' S.S. Gulshan, Excell Books.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM IV
Elective Paper 7(c): Retail Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:

- 1) To Introduce Basic Retailing Management Concepts.
- 2) Empowering Students with the Most Modern Techniques and Practices of Retailing as Seen and Experienced around the Globe.
- 3) Imparting Theoretical and Practical Knowledge to Ensure Understanding of the Dynamic of Modern Organized Retail Trade.

1) Retail Marketing Mix.

Lectures – 06

- a. The role of marketing in retail.
- b. The retail marketing mix.
  - i) Product   ii) Price   iii) Place
  - iv) Promotion   v) Presentation   vi) Customer Service
  - vii) People
- c. The retail communication mix.

2) Retail Merchandising.

Lectures – 10

- a. Meaning of Merchandising.
- b. The Evolution of Merchandising.
- c. Factors Affecting the Merchandising Function.
- d. The Merchandiser: Role and Responsibilities.
  - i. Planning, Directing, Co-Ordinating and Controlling.
- e. The Concept of Lifestyle Merchandising.

3) Mall Management.

Lectures - 08

- a. What is Mall.
- b. The Emergence of Malls in India.
- c. New Mall Concepts Emerging in India.
- d. Customer Preparation of Malls in India.
- e. Facilities Management in Malls.
- f. Reasons for Failure of Some Malls in India.

4) Retail Franchising

Lectures – 08

- a. Concept & Meaning of Franchising
- b. Franchise Market / Evolution of Franchising.
- c. Types of Franchising.
- d. Franchising In India.
- e. Trends for Indian Franchising.

5) **Application of Information Technology**

Lectures – 10

- a. Retail Marketing.
- b. Meaning of Information Technology.
- c. The Role / Contribution of IT in Retailing.
- d. Role of Retail Data Capture in Retail Transaction.
- e. Campaign Management.
- f. Adopting Coding System.
- g. Application of IT in Retailing.
- h. Future Trends: Smart Card & E-Cash.

6. **Understanding Retail Consumers**

Lectures – 06

- a. Consumer behavior in retail context.
- b. Theories of consumer behavior.
- c. Buying decision process,
- d. Factors influencing retail shopper.
- e. Consumer Psychology.

References:

1. Swapna Pradhan (2008) – Retailing Management Text And Cases. Tata Mcgraw-Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
2. Gibson G. Vedamani Third Edition (2008)
3. Retail Management Functional Principles & Practices, Jaico Publishing Housing.
4. Michael Levy. Barton A. Weitz. Retailing Management. (2007)
5. Tata Mcgraw-Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
6. Suja Nair (2006) Retail Management, Himalaya Publishing House.
7. King's Retail Management – King Books Delhi.
8. Shaikh & Fatima Kaneez : Retail Management, Himalaya Publishing House.
9. Customer Relationship Management by Subhasish Das.
10. Consumer behavior by Jim Blythe, Published by Thomson Learning.
11. Sales & Distribution Management – Text & cases by Havaladar Krishna & Vasant. Calvle-published by Tata-Mc Graw Hill Edition pvt. Ltd.

-----*****-----

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
**Elective Paper 7(d): Business Statistics and Operation
Research**
Applied Component Subject

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:

- To prepare for competitive examinations.
- To solve LPP to maximize the profit and to minimize the cost.
- To understand and master the concepts, techniques and applications of Business Statistics and Operations Research.
- To develop the skills of solving the real life problems using statistical methods.
- To gain knowledge of statistical computations.

1. Normal distribution

Lectures 8

- 1.1 Statement of probability functions of normal distribution.
- 1.2 Statement of properties of normal distribution.
- 1.3 Importance of normal distribution.
- 1.4 Standard Normal Variate.
- 1.5. Real life situations of normal distribution.
- 1.6 Computation of probabilities using Normal Probability Table.
- 1.7 Numerical problems.

2. Testing of Hypothesis

Lectures 6

- 2.1 Meaning of Population, Random sample, Parameter, Statistic, Hypothesis, Statistical Hypothesis, Null Hypothesis, Alternate Hypothesis.
- 2.2 Meaning of two types of error, sizes of two types of error.
  - i) Level of significance, Critical Region, Acceptance Region, Critical Value
  - ii) Test of Significance, Test Statistic, One-Tailed Test, Two-Tailed Test.

3. Large Sample Tests

Lectures 8

- 3.1 Tests for single population mean
- 3.2 Tests for two population means
- 3.3 Tests for single population proportion
  - 3.4 Tests for two population proportions.
  - 3.5 Numerical problems.

4. Theory of Attributes (up to order three only):

Lectures 12

- 4.1 Introduction and notation.
- 4.2 Classification: dichotomy, manifold.
- 4.3 Types of classes, Order of a class, dot operator to find relation between class frequencies
- 4.4 Fundamental set of class frequencies, Independence, association and dissociation of two attributes,
- 4.5 Yule's coefficient of association.
- 4.6 Numerical problems.

5. Transportation Problem-I.

Lectures 07

5.1 Meaning of Transportation Problem.

5.2 Meaning of Feasible Solution, Basic Feasible Solution, Optimum Solution.

5.3 Balanced and Unbalanced Transportation Problems.

6. Transportation Problem-II

Lectures 07

6.1 Methods of finding Initial Basic Feasible Solution.

i) North – West Corner Rule

ii) Least Cost Method

iii) Vogel's Approximation Method.

6.2. U-V Method to test optimality of a feasible solution.

6.3 Solution of unbalanced Transportation Problem.

6.4 Solution of Transportation Problem when the objective is to maximize.

6.5 Numerical problems

Note: Problems on Degeneracy and Prohibited Transportation are not expected.

List of Practical:

- 1 Application of Normal Distribution.
2. Tests of Significance for Testing Single Mean and Two Means.
3. Tests of Significance for Testing Single Proportion and Two Proportions.
4. Transportation Problems.

Recommended books:

1. Statistical Methods by S.P. Gupta.
2. Business Statistics by S.C. Gupta and Indra Gupta.
3. Operations Research by V. K. Kapoor.
4. Operations Research by KantiSwarup, P. K. Gupta & Manmohan.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.COM SEM III
Elective Paper 7(e): Production and Operations
Management

60 + 40 Pattern: External Theory Marks 60 + Internal Practical Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives

1. To introduce Process & Tools of Operations Management
2. To provide goods and services at the right time, at the right place at the right manufacturing cost of the right quality.
3. To understand manufacturing technology and its role in developing business strategy.
4. To identify the role of operation function.
5. To acquire the basic knowledge of stores and inventory system.

1. Operation Management

Lectures- 08

- a. Concept, Nature, Scope of Operation Management
- b. Meaning, Objectives and Importance of Material Management
- c. Meaning, Objectives of Purchasing
- d. Methods of Purchases of Materials
- e. Meaning, Objectives of Stores Management
- f. Factors affecting Stores Location

2. Inventory Control

Lectures- 08

- a. Meaning, Nature and Importance of Inventory
- b. Classification of Inventories
- c. ABC Analysis
- d. XYZ Analysis
- e. Inventory Control Techniques
- f. Various Stock Levels – Averages Stock Level, Reorder Level, Danger Level and Perpetual Inventory System.

3. Productivity

Lectures- 08

- a. Meaning, Nature and Importance of Productivity
- b. Improvement Techniques of Productivity
- c. Productivity Indexes
- d. Productivity Measurement System

4. Work – Study

Lectures- 08

- a. Meaning and Objectives of Work - Study
- b. Benefits of Work - Study
- c. Meaning and Objectives of Work-Measurement
- d. Meaning, Objectives and Nature of Motion Study

5. Quality Management

Lectures- 08

- a. Six Sigma : Introduction and Meaning, Benefits, Steps in implementing Six Sigma.
- b. Kaizen : Introduction and Meaning, Principles, Procedure for Implementation, Benefits and Reasons for failure.
- c. Just-In-Time (JIT): Introduction and Meaning, Objectives, Benefits, Methodology in implementation of JIT, Basic Elements of JIT, Enabling JIT to Occur.

6. Quality Circles and Total Quality Management

Lectures- 08

- a. Meaning, Objectives, Benefits, Limitations of Quality Circles
- b. Organisation for Quality Circles
- c. Causes of Quality Circles Failure
- d. Total Quality Management- Definition, Need, Importance, Principles and Limitations
- e. Concept of ISO 9000-9004, ISO Standards for Quality System
- f. Factors for selecting an ISO Model
- g. Essential Steps in implementing an ISO

Reference Books

1. Production and Operations Management –K.Aswathappa K. ShridharaBhat
2. Production and Operations Management –L.C.Jhamb
3. Plant Layout and Material Handing – James Apple and John Wileysons
4. Production and Operation Management – R S Goel
5. A Key to Production Management – Kalyani Publicatio n, Ludhiyana
6. Production and Operation Management – S N Chavy, TM H Delhi
7. Modern Production and Operation Management – Elwood S. Butta
8. Production and Operations Management – Ajay Garg
9. Production and Operation Management S.A. Chunawalla and D.R. Patel.
10. Production Operations Management, Dr. B.S. Goel.
11. Production Management. Dr. Verma and Agarwal, Delhi.
12. Production And Operation Management- Hitendra Aruvela Niyaoqi & Harshad Singh

Structure
B. Com. Programme
T.Y.B.Com.(W.e.f. June 2016)

Sr. No	Objective	Third Year B.Com Semester (V) (W.e.f. June-2016-17)	
I	LANGUAGE COMPETENCE		
	International Link Language:	=====	
	Local Language	=====	
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	1	Indian Economic Scenario
		2	Principles & Practices of Auditing
		3	Income Tax
		4	Human Resource Management
		5	<u>Elective</u> (Any One) - *
			a) Modern Management Techniques
			b) Import-Export Management
		c) Economics of Global Trade and Finance	
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	6) & 7) <u>Elective</u> (Any One Group) ** a) Advanced Accounting I & II b) Advanced Cost & Management Accounting I & II c) Advanced Banking I & II	

Sr. No	Objective	Third Year B.Com Semester (VI) (W.e.f. June-2016-17)	
I	LANGUAGE COMPETENCE		
	International Link Language:	=====	
	Local Language	=====	
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	1	Indian Economic Scenario
		2	Principles & Practices of Auditing
		3	Soft Skills Development.
		4	Human Resource Management
		5	<u>Elective</u> (Any One) - *
			a) Modern Management Techniques
			b) Import-Export Management
		c) Economics of Global Trade and Finance	
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	6) & 7) <u>Elective</u> (Any One Group) ** a) Advanced Accounting I & II b) Advanced Cost & Management Accounting I & II c) Advanced Banking I & II	
(** Optional Project Report of 50 Marks for Paper No.7 Sem VI			

North Maharashtra University, Jalgaon

Notes to Structure B.Com Programme

1. English & Marathi are allowed medium of Instruction.
2. FYBCOM SEMISTER Pattern
  - a. Except paper No -5, 40 marks theory University Exam & 10 marks Internal Exam pattern is applicable.
  - b. For paper No-5 (QT & CS) sem-I CS, 30 marks theory University Exam. 10 marks internal Exam + 10 marks University Practical Exam.& Sem-II QT 40 marks theory University Exam & 10 marks Internal Exam pattern is applicable.
3. SYBCOM SEMISTER Pattern
  - a. Except paper No -5, 40 marks theory University Exam & 10 marks Internal Exam pattern is applicable.
  - b. For paper No-5 (BC & CM) sem-III CM, 30 marks theory University Exam. 10 marks internal Exam + 10 marks University Practical Exam. Sem-IV Business Communication 40 marks theory University Exam & 10 marks Internal Exam pattern is applicable.
4. TYBCOM SEMISTER Pattern
  - a. Except paper No -3 Sem -VI, 40marks theory University Exam & 10 marks Internal Exam pattern is applicable.
  - b. For paper No-3 (IT & Soft Skills Development.) Income Tax Sem - V, 40 marks theory University Exam, 10 marks. Internal Exam. & for Soft Skills Development Sem -VI. 40 Marks University Practical Exam and, 10 marks internal marks.
  - c. For paper No-7 Sem - VI Student can choose the Project Report of 50 Marks or theory paper. There shall be external Examination (Viva-Voce) for project report.
5. The options for paper no-7at FYBCOM & SYBCOM and T Y BCOM Paper No 6 &7 are not in progression.

6. The syllabus of each paper shall be taught in 4 lectures per week during the academic year.

North Maharashtra University, Jalgaon
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com : Sem-V (2016-2017)
Compulsory Paper :- Indian Economic Scenario
(Since 1980-81)

60+40 Pattern –External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks – 100

Total Lectures : 48

■ **Objectives : -**

- 1) To acquaint students with new concepts of Economics.
- 2) To update the students about new changes brought in Indian Economy.
- 3) To know the relevance Economic practices in modern competitive world.
- 4) To make students competent to become success in competitive examination.

1. Present position of Indian Economy. Lecture : 08

- 1.1. India – A developing Economy.
- 1.2. India – a Mixed Economy.
- 1.3. Changing share of various sectors in India's National Income.
- 1.4. Globalization & Its Impact on India.

2. Population in India. Lecture : 08

- 2.1. Size and Growth of India's population.
- 2.2. Demographic issues of India's population.
  - 2.2.1. Sex Composition.
  - 2.2.2. Age Structure and it's Demographic dividend.
  - 2.2.3. Urbanisation.
- 2.3. Occupational Distribution of labour force.

3. Human Resource Development. Lecture : 08

- 3.1. Importance of Human Resource in Economic Development.
- 3.2. Indicators of Human Resource Development.
- 3.3. Importance of Education, Health and Nutrition.
- 3.4. Unemployment in India – Nature, causes & policy measures.
- 3.5. Poverty in India – Poverty line, Estimate and measures for alleviation of poverty.

4. Agriculture Sector in India. Lecture : 08

- 4.1. India's Agriculture
  - 4.1.1. Role of Agriculture in Indian Economic Development.
  - 4.1.2. Trends in India's Agricultural Production.
  - 4.1.3. Causes of low productivity of India's Agriculture.
  - 4.1.4. Measures to increase production and productivity of India's agriculture.
- 4.2. Agricultural Finance.

- 4.2.1. Need.
- 4.2.2. Institutional Sources (R.R.B.s and NABARD)
- 4.3. Agricultural Marketing.
  - 4.3.1. Defects of Agricultural Marketing.
  - 4.3.2. Measures to improve the agricultural Marketing system.
- 4.4. Food Security.
  - 4.4.1. Concept.
  - 4.4.2. Public Distribution System.
- 4.5. Impacts of climatic changes on Indian Agriculture.

5. Industrial and Services Sectors in India.

Lecture : 08

- 5.1. Role of Industrialization in Indian Economic Development.
- 5.2. Role and problems of small scale industries.
- 5.3. Public Sector Enterprises.
  - 5.3.1. Role and Problems.
  - 5.3.2. Concept of disinvestment
  - 5.3.3. Rationale of disinvestment.
- 5.4. Growth and Contribution of Services sector in Indian Economy.

6. Infrastructural Development in India.

Lecture : 08

- 6.1. Significance of Transport system in India's Economic Development.
- 6.2. Communication system in India.
- 6.3. Sources of Energy – Traditional & Non Traditional

■ **Books :-**

- 1) Evolution of the Indian Economy by I.C. Dhingra, S.Chand & Sons (28th Edition) 2000.
- 2) Indian Economy by Gaurav Datta and Ashwini Mahajan S. Chand & Sons Publication. (71st Edition) 2015.
- 3) Indian Economy by Mishra and Puri, Himalaya Publication.
- 4) Indian Economy by A.N. Agrawal, Himalaya Publication, 40th Edition 2015.
- 5) Indian Economy by R.Datta and K.P.M. Sunadaram S.Chand & Sons Publication.
- 6) Annual Report – Reserve Bank of India's Publication.
- 7) Economic Survey, Govt. of India's Publication.

North Maharashtra University, Jalgaon
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com : Sem-VI (2016-2017)
Compulsory Paper :- Indian Economic Scenario
(Since 1980-81)

60+40 Pattern –External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks – 100

Total Lectures : 48

■ **Objectives : -**

- 1) To acquaint students with new concepts of Economics.
- 2) To update the students about new changes brought in Indian Economy.
- 3) To know the relevance Economic practices in modern competitive world.
- 4) To make students competent to become success in competitive examination

- 1. India's Foreign Trade.** Lecture : 08
  - 1.1. Composition of foreign trade.
  - 1.2. Direction of foreign trade.
  - 1.3. India's balance of payment since 1991.
  - 1.4. Measures to correct the adverse balance of payment.
  - 1.5. New Trade Policy 2015-20
- 2. Foreign Capital and Foreign Exchange Reserves.** Lecture : 08
  - 2.1. Foreign Capital – Components and need.
  - 2.2. Foreign Investment – Components and need.
  - 2.3. Sources of Foreign Aid to India.
  - 2.4. India's Foreign Exchange Reserves.
  - 2.5. W.T.O. : Impact of W.T.O. on various aspects of Indian Economy.
- 3. Price Trends and Inflation.** Lecture : 08
  - 3.1. Price Trends in India.
  - 3.2. Causes of price rise in India.
  - 3.3. Consequence of the price rise.
  - 3.4. Anti inflationary policy of the government.
- 4. Public Finance.** Lecture : 08
  - 4.1. Indian Tax Structure reforms in the tax system since 1991.
  - 4.2. Public Expenditure.
    - 4.2.1. Role of public expenditure.
    - 4.2.2. Causes of rise in public expenditure.
    - 4.2.3. Management of public expenditure.

- 4.3. Public debt.
  - 4.3.1. Role of public debt.
  - 4.3.2. Problems related to public debt.
- 4.4. Features of current central budget related to economic policy.

5. Federal Finance and Fiscal Development.

Lecture : 08

- 5.1. Silent features of Federal Finance System in India.
- 5.2. Problems and issues in centre state financial relations in India.
- 5.3. 14th Finance Commission Recommendations.
- 5.4. Fiscal development.
  - 5.4.1. Objectives of Fiscal Policy in India.
  - 5.4.2. Fiscal imbalances in India.
  - 5.4.3. Fiscal responsibility in India.

6. Economic Planning and NITI Aayog.

Lecture : 08

- 6.1. Features of Economic Planning in India.
- 6.2. Achievements and Failures of the five year plans.
- 6.3. NITI Aayog.
  - 6.3.1. Origin and formation.
  - 6.3.2. Members.
  - 6.3.3. Difference between NITI Aayog and Planning Commission.

■ **Books :-**

- 1) Evolution of the Indian Economy by I.C. Dhingra, S.Chand & Sons (28th Edition) 2000.
- 2) Indian Economy by Gaurav Datta and Ashwini Mahajan,S.Chand & Sons Publication. (71st Edition) 2015.
- 3) Indian Economy by Mishra and Puri, Himalaya Publication.
- 4) Indian Economy by A.N. Agrawal, Himalaya Publication, 40th Edition 2015.
- 5) Indian Economy by R.Datta and K.P.M. Sunadaram S.Chand & Sons Publication.
- 6) Annual Report – Reserve Bank of India’s Publication.
- 7) Economic Survey, Govt. of India’s Publication.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

New Syllabus: T.Y.B.COM (W.E.F. June -2016)

SEMESTER – V Subject: 2: Principles & Practices of Auditing
Semester Pattern: Internal Marks 40 +External Marks 60 = Total marks: 100
Total lectures: 48

1. Introduction of Audit :-

Lectures 08

Meaning, Definition, Nature, Scope, Basic Principles & objectives of Audit. – Advantages & limitations of audit – Relationship of Auditing with other subjects - Standards on Auditing (SAs) – Meaning, Scope of SAs.

2 Errors , Frauds and Sampling

Lectures 08

Definition, Reasons & Circumstances of Errors & Frauds- Types of Errors –Commission, Omission, Principle & Compensating- Types of Frauds, Risk of fraud & Errors in Audit-Auditors Duties & Responsibilities in respect of Errors &Frauds- Audit Sampling-Meaning, purpose & factors in determining sample size

3. Types of Audit

Lectures 08

Features, principles, advantages & limitations of Internal audit, Statutory audit, Continuous audit, Annual audit, Interim audit, Balance sheet audit, Tax audit, Cost audit, Efficiency audit, Government audit H.R.audit & Information system audit.

4. Audit Program& Documentation :-

Lectures 08

Meaning, Nature, Scope & Objectives of Audit Program- Control of quality of Audit work – Delegation & supervision of Audit work- Audit Planning-Documentation – Audit working papers - audit files- permanent and current audit files ownership and custody of working paper- Elementary study of SA 230 (Revised) “Audit Documentation”.

5. Audit Evidence :-

Lectures 08

Need for audit evidence – audit procedures for obtaining evidence – physical verification – documentation –direct confirmation – re-computation – analytical review techniques – representation by management –obtaining certificate-Elementary study of SA 500 (Revised) “Audit Evidence”.

6. Vouching, Verification and Valuation :-

Lectures 08

a. Vouching – Meaning advantages & objectives of vouching – Points to be taken at the time of vouching –voucher – material defects that disqualify a voucher – difference between vouching & Verification.

b. Verification and valuation of assets & liabilities –Meaning & objects of verification and valuation – difference between verification and valuation – procedure of verification and valuation of assets & liabilities.

Recommended Books

- 1) Tondon – Practical Auditing.
- 2) Kamal Gupta – Fundamentals of Auditing – TMH – New Delhi.
- 3) Saxena & Saravaram – Practical Auditing – Himalaya Publishing House, Mumbai.
- 4) Saxena & Reddy – Essentials of Auditing - Himalaya Publishing House, Mumbai.
- 5) Stettler Howard – Auditing Principles, PHI – New Delhi.
- 6) L. K. Shukla – Auditing – Principles & Practice – Taxmann law's New Delhi.
- 7) Taxmann – Students' guide to Standards on Auditing by D. S. Rawat.
- 8) Auditing by Vinod Kumar Agrawal & Abhishek Porwal – A. S. Foundation, Pune.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

New Syllabus: T.Y.B.COM (W.E.F. June -2016)

SEMESTER – VI Subject: 2: Principles & Practices of Auditing
Semester Pattern: Internal Marks 40 +External Marks 60 = Total marks: 100
Total Lectures: 48

---

1. Investigation :-

Lectures 08

Meaning, nature and objectives of Investigation-Difference between Audit & Investigation- Investigation at the time of purchase of business , admission of a new partner , granting loan for detecting grants & Statutory Investigation.

2. Evaluation of Internal Control & Internal Check :-

Lectures 08

a. Internal Control –Meaning & objectives of Internal control – Factors affecting Internal control- Limitations of Internal control – Evaluation of Internal control system, COSO model of Internal control

b. Internal check system, Test checking, Routine checking –Meaning, advantages & limitations of Internal check system, Test checking & Routine checking- Elementary study of SA 265 “Communicating deficiencies in Internal Control to those charged with governance and management”.

3. Company Auditor :-

Lectures 08

Provisions regarding qualifications, disqualifications, appointment & removal of auditor as per the companies Act, 2013 – Rights/Powers, duties and liabilities and remuneration of company auditor – professional conduct and ethics- Auditor’s role in corporate governance and evolution of Audit Committee

4. Audit of Limited Companies :-

Lectures 08

Preliminaries to the Audit work of a Limited Company- Audit of share capital, Forfeiture Shares & Bonus Shares- Buy Back of own shares by Companies – Audit of Debentures.

5. Auditing in Computerized Information System (CIS) Environment

Lectures 08

Meaning of CIS – Approaches to computer auditing – distinction between manual accounting audit and computerized accounting audit – Characteristics of CIS Environment – Computer frauds and computer virus – Concept of audit Software

6. Audit Report :-

Lectures 08

Meaning, importance and contents of audit report – types of audit report – Qualifications, disclaimers, adverse opinion - Distinction between reports and certificates – notes on accounts - distinction between notes and qualification ,

Recommended Books

- 1) Todon – Practical Auditing.
- 2) Kamal Gupta – Fundamentals of Auditing – TMH – New Delhi.
- 3) Saxena & Saravaravel – Practical Auditing – Himalaya Publishing House, Mumbai.
- 4) Saxena & Reddy – Essentials of Auditing - Himalaya Publishing House, Mumbai.
- 5) Stettler Howord – Auditing Principles, PHI – New Delhi.
- 6) L. K. Shukla – Auditing – Principles & Practice – Taxmann law’s New Delhi.
- 7) Taxmann – Students’ guide to Standards on Auditing by D. S. Rawat.
- 8) Auditing by Vinod Kumar Agrawal & Abhishek Porwal – A. S. Foundation, Pune.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

New Syllabus: T.Y.B.COM (W.E.F. June -2016)

T.Y. B.COM. SEMESTER V

Core competence Paper – Income Tax

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

A] Title of Paper – Computation of Income of an Individual

B] Course Objectives

After studying this paper the student will be able to –

1. know the various provisions relating to Income and Incomes tax computation
2. understand the basic concepts of the Income Tax Act 1961 and get the elementary knowledge of scheme of taxation in India
3. compute Income and Tax of an Individual assessee under the Act

C] Level of Knowledge – Elementary working knowledge with application skill

D] Medium of Instructions – English

E] Instructions as to study and examinations

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems.

F] Course contents -

UNIT 1

Introduction of Income Tax Act 1961 and basic concepts - Lectures - 8

- a. **Study of basic concepts** – Introduction of Income tax Act 1961, Finance Act; Concepts of - Agricultural income, Assessee, Assessment year, Previous year, Person, Income, Gross total income, Charge of income Tax; Average rate of tax, Capital and Revenue Receipts, capital or revenue expenditure, Heads of Income; Taxability of Agricultural Income.

- b. Residential Status** - Rules for determining residential status of Individual, HUF, Firm and Company, need to determine residential status, Incidence of tax

UNIT 2

Computation of Income from Salary

Lectures – 10

- a. Income from Salary - Salary, Allowances, perquisites and retirement benefits, exemptions and deductions, computation of salary income. (Study of the sections relevant to the topic)
- b. Allowances to be studied – HRA, Transport Allowance, Children Education Allowance, Medical allowance –
- c. Perquisite to be studied – Rent-free Accommodation
- d. Deduction on account of Professional Tax
- e. Practical problems on computation of salary income

UNIT 3

Computation of Income from House Property

Lectures - 8

- a. **Income from House Property** - Study of the concepts: Let-out property, Self-occupied properties, Gross Annual Value, Net Annual value – Deductions allowable while computing income from house property (Study of the sections relevant to the topic)
- b. **Computation of house-property income** – Practical problems on computation of income from house property

UNIT 4

Computation of Income from Other Sources

Lectures - 4

- a. **Income from other sources** – Concept of Income from other sources - Sources to be covered - Interest on Bank Saving deposit, Bank Fixed Deposit, Accrued Interest on NSCs
- b. **Computation of income from other sources** - Practical problems on computation of income from other sources

UNIT 5

Income from Profits and Gains of Business and Profession

Lectures 10

- a. Meaning & Nature of Income from Business & Profession, Difference between Business & Profession – Expenses allowable and Expenses not allowable while computing income from business and profession. (Study of the sections relevant to the topic)
- b. Practical problems on computation of Income from Business
- c. Practical problems on computation of Income from profession of Doctors and Chartered Accountants only

UNIT 6

Computation of Taxable Income and Income tax of an Individual Assessee -

Lectures 08

- a. Computation of Gross Total Income, Deductions under sections 80-C, 80-CCC, 80-CCD, 80CCD(1B), 80-D, 80-E, 80-G, 80-TTA
- b. Income tax slabs and rates for the Assessment year under study, including Education cess, Higher education cess, surcharge (in case applicable for the assessment year)
- c. Tax rebate under section 87-A
- d. Computation of Total Income and Income Tax of an Individual assessee.

Important Note:

1. **The Academic Year of the examination shall be the Assessment Year for study of different provisions of the Act.**

G) Employability / Employment Opportunities –

After studying this course, a student will have the following avenues of employment –

- As an Income-tax Consultant for Individual assessee
- As an employee in a business unit handling the income tax matters of the unit
- As an Investment advisor to the Individual assessee
- As a coach imparting knowledge in the field of Income-tax
- As a candidate to be considered for employment in banks, government offices, private establishment, coaching classes etc

BOOKS RECOMMENDED

1. “Students Guide to Income Tax”- written by Vinod K. Singhania – Publisher: Taxmann Publications Pvt Ltd, New Delhi.
2. “Systematic Approach to Taxation” – Written by Dr Girish Gupta, Dr Ravi Ahuja - Publisher Bharat Publications
3. “Students Handbook on Income tax” – written by T. N. Manoharan and G. R. Hari, publisher - Snow White Publications.
4. “Direct Tax Laws”, written by T. N. Manoharan and G. R. Hari, Publisher - Snow White Publications.
5. “Students Guide to Income Tax” written by Dr Monica Singhania / Dr. Vinod K Singhania, Publisher: Taxmann Publications Pvt Ltd, New Delhi.
6. “STUDENTS GUIDE TO INCOME TAX WITH PROBLEMS AND SOLUTIONS (COMBO)”, written by Dr Monica Singhania / Dr. Vinod K Singhania, Publisher: Taxmann Publications Pvt Ltd, New Delhi.
7. Mehrotra : Income Tax Law & Accounts, Sahitya Bhavan, Agra.
8. Bhagavati Prasad: “Law and Practice of Income-tax in India”, New Age International Publishers, New Delhi.
9. “Direct Tax Laws”, written by Dr. Girish Ahuja & Ravi Gupta, Publisher - Bharat Publications

10. "Direct Taxes", written by Shri. T. N. Manoharan: Publisher - Snow White Publications.

North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

Syllabus for

T.Y. B. Com. Semester – V

Subject: 4. Human Resource Management

w.e.f. 2016-17

Total Lectures: 48

[Total Marks: 60 External + 40 Internal =100 Marks]

Objectives:

- To introduce the concept, principles and practices of H.R.M. to the students.
- To familiarize students with concepts of human resource planning, Job Analysis, Recruitment and selection procedures.

1. Introduction to Human Resource Management:

Lectures: 08

Definition and Concept, Features, Objectives, Functions, Scope and Development of Human Resource Management, Importance of Human Resource Management, Human Resource Practices, Difference between H.R.M. and Personal Management, Qualities and Role of Human Resource Manager, Challenges to H.R.M.

2. Human Resource Planning:

Lectures: 08

Concept of Human Resource Planning (HRP), Factors in HRP, Advantages and limitations of HRP, Process of HRP, Growing Importance of H.R. Planning, Types of H.R. Planning.

3. Job Analysis and Design:

Lectures: 08

Job Analysis- Importance, Tools, Process of Job Analysis.

Job Description, Writing a Job Description, Job Specification, Job Design.

4. Recruitment

Lectures: 08

Meaning, Definition, Objectives, Importance, Recruitment Policy, factors affecting recruitment, Centralized and Decentralized recruitment, Sources of Recruitment E-recruitment, walk-In Body-shopping, outsourcing, E-recruitment

5. Selection

Lectures: 08

Meaning, Definition, Importance, Selection Policy and Selection Procedure, Factors affecting on selection, Evaluation of Selection Procedure, E-selection

6. Placement and Induction

Lectures: 08

Meaning, Definition of Placement, Problems in Placement, Tools of effective placement, Meaning, Definition of Induction, Objectives, Nature, Importance of Induction, E-placement.

REFERENCE BOOKS:

1. Human Resource Management By – K. Ashwatghappa, Tata-Mc-Graw Hill
2. A Textbook of 'Human Resource Management', R.S. Dwivedi, Vikas Publishing House Pvt.Ltd.
3. 'Human Resource Management', Dr.Anjali Ghannekar, Everest Publishing House.
4. 'Human Resource Management' (Text and Cases) by – Appannaiah Reddy, Aparna Rao,Himalaya Publishing House.
5. 'Personal and Human Resource Management' (Text and Cases), by – P.Subba Rao,Himalaya Publishing House.
6. 'Human Resource Management and Organizational Behaviour', Dr.P.K.S. Menon.
7. 'Management Challenges in Twenty First Century', by Vivek Deolankar.
8. 'Manavi Sansadhananche Vyavasthapan', Prof.Dr.Prabhakar Deshmukh.

North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

Syllabus for

T.Y.B.Com. Semester – VI

Subject: 4. Human Resource Management

w.e.f. 2016-17

Total Lectures: 48

[Total Marks: 60 External + 40 Internal =100 Marks]

Objectives:

- To introduce the concept Training and Management Development of H.R.M. to the students.
- To provide recent trends in Human Resource Management.
- To develop the total personality of students as future Human Resource of India.
- To study the various dimensions of Human Resource Management.

1. Employee Training

(Lectures 8)

- a. Meaning, Definition, Difference between Training Education and Development.
- b. Characteristics, objectives, need and Importance, Training Policy.
- c. On the job, off the job, Training methods.
- d. Types of Training

2. Management Development

- a. Meaning, Definition of Management Development.
- b. Objectives, Need, Importance.
- c. Methods of Management Development.
- d. Problems in Management Development Programmes.
- e. Managerial Training and Development in Indian Context

3. Employee Grievances

(Lectures 8)

- a. Meaning, Definition, Causes of Grievances.
- b. Importance of Grievance Handling.
- c. Principles of Grievance Handling.
- d. Grievance Redressal Machinery.

4. Employee Discipline

(Lectures 8)

- a. Meaning, Definition, Features.

- b. Aims, Objectives and Importance.
- c. Principles for Maintaining Discipline.
- d. Disciplinary Procedure. v. Role of Human Resource Manager in Maintaining Discipline.

5. Employee Performance Appraisal

(Lectures 8)

- a. Meaning, Definition, Features.
- b. Objectives and Importance.
- c. Methods and Process of Performance Appraisal.
- d. Problems of Appraisal.
- e. Measures for Making Effective Appraisal.

6. Recent Trends in H.R.M.

(Lectures 8)

- a. Human Resource Accounting.
- b. H.R.D. Audit.
- c. Quality of Work life.
- d. Knowledge Management.
- e. Entrepreneurial Development.
- f. Developing Quality Consciousness.
- g. Human Capital

References:

1. A Textbook of 'Human Resource Management', R.S. Dwivedi, Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
2. 'Human Resource Management', Dr.Anjali Ghanekar, Everest Publishing House.
3. 'Human Resource Management' (Text and Cases) by – Appannaiah Reddy, Aparna Rao, Himalaya Publishing House.
4. 'Personal and Human Resource Management' (Text and Cases), by – P.Subba Rao, Himalaya Publishing House.
5. 'Human Resource Management and Organizational Behaviour', Dr.P.K.S. Menon.
6. 'Human Resource Management in the New Millennium', by – P.Subba Rao.
7. 'Personnel Management', by C.B.Memoria.
8. 'Management Challenges in Twenty First Century', by Vivek Deolankar.
9. 'Manavi Sansadhananche Vyavasthapan', Prof.Dr.Prabhakar Deshmukh.
10. 'Manavi Sansadhananche Vyavasthapan', Prof.B.L.Jibhkate, Dr.C.D.Pandhye, Vishwa Publishers and Distributors, Nagpur.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

Faculty of Commerce & Management

TYBCOM SEMISTER- V

SUBJECT: 5 a) MODERN MANAGEMENT TECHNIQUE- I

SYLLABUS

Chapter-I Introduction: Modern Management Technique

- a) Meaning & Definition
- b) Nature, Scope, Importance & Application Of Modern Management Technique.
- c) Benefits of Modern Management Technique to Industry, Society & Government

Chapter- II Corporate Environment

- a) Meaning, Concept, Scope & Significance of Corporate environment
- b) Elements of corporate environment:- Legal, Social, Political, Demographical, International, Technological, Economical, Educational, cultural, Natural & Physical Environment
- c) Opportunities of Modern Management Technique in Corporate Environment.

Chapter-III Modern Management in various sector

- a) Business & Modern Management
- b) Industry & Modern Management: Agro-based Industry, IT sector, Automobile sector, Higher Education, Banking sector, Tourism sector

Chapter- IV Manager & Modern Management Technique

- a) Qualities, Duties & Responsibilities of a Manager in respect of Modern Management Technique
- b) Challenges of Globalization Before Manager
- c) Risk & Decision making for Competitive advantage
- d) Modern management& Computerization functioning of Modern Management

Chapter-V E- Customer Relationship Management (E-CRM)

- a) Concept of E- Customer relationship management
- b) Need of E- CRM in Modern Management
- c) Merits & Demerits of E- Customer relationship management in Modern Management
- d) Information & communication Technology&E- customer Relation management

Chapter- VI Modern Management Practices

- a) Indian Ethos- Introduction ,objectives , need, use/purpose
- b) Japanese techniques- Introduction ,objectives , need, use/purpose
- c) European Techniques- Introduction ,objectives , need, use/purpose
- d) Chinese Technique - Introduction ,objectives , need, use/purpose

References:

1. A Handbook of Management Techniques: The Best-selling Guide to Modern ... By Michael Armstrong [Kogan Page Publishers](#), London UK & Sterling, USA
  2. Public Sector Management By Norman Flynn, Sage Publication London UK
  3. Indian Ethos And Values In Management by R, Nandagopal & Ajith Sankar R, N, Publisher: Mcgraw Hill Education Pvt, Ltd,
  4. Chinese Management Studies, ISSN: 1750-614X
Online from: 2007
  5. Taylor, Frederick Winslow, 1911, 'The Principles of Scientific Management', in Scientific Management (Westport, Connecticut: Greenwood Press).
  6. Andrew, Ed, 1981, Closing the Iron Cage: The scientific management of work and leisure(Montréal: Black Rose Books)
-

T Y B Com Semester VI

Subject: Modern Management Techniques-II

Syllabus

Chapter-I Techniques of Modern Management

- a) Needs of Techniques in Modern Management
- b) Role of Techniques in Industry & Economy
- c) Impact of Techniques on Development and Growth ratio of business
- d) Types of Techniques used in Modern Management

Chapter-II Modern Management Technique Skills & Knowledge

- a) Knowledge & Skills required for modern techniques
- b) e-governance through modern management technique
- c) Knowledge management and knowledge enhancement techniques:
  - i) After Action Review
  - ii) Exit Interview
  - iii) Knowledge Planning & Harvesting
  - iv) Community of Practices (CoP)
  - v) Peer Assist
- d) Personal Information Management (PIM): Concept & tools

Chapter-III Modern Management Techniques in Functional Areas-I

- a) Finance: Foreign Direct Investment (FDI), Foreign Institutional Investment (FII), Merger-Valuation and Internal Rate of Return (IRR)
- b) Marketing & Sales: Matrix Management & Supply Chain Logistics

Chapter: IV Modern Management Techniques in Functional Areas-II

- a) HRM & HRD: Downsizing, Talent Management
- b) Training, Evaluation, Participation,
- c) Third Party Verification
- d) Project Evaluation & Review Technique

Chapter-V Production, Operation & Services

- a) Statistical tools in Production & Operation, CPM
- b) Quality Circles, Melons Theory
- c) Cervical Model
- d) Value of Added P's (Process, Product, Place & Price) in Modern Management

Chapter-VI Challenges before Corporate Sector

- a) Challenges & Problems of Globalization
- b) Challenges of Diversity & Multiculturalism
- c) Challenges of Innovations
- d) Challenges of e-commerce

References:

1. **Chapter IV & V a& b: Management Techniques Principles & Practices** (Second Revised & Enlarged Edition) (2007) by S. L. Goel & Shalini Rajneesh, Deep & Deep Publication, New Delhi
2. https://books.google.co.in/books?id=5XSpwfSs5dUC&pg=PR19&lpg=PR19&dq=modern+management+techniques+books&source=bl&ots=LMVTNGNyIw&sig=JWIaSL78Pqoq-EbORpMeWuNT_Cc&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwin4JvN7KnKAhVQWI4KHcq8AbcQ6AEIUDAJ#v=onepage&q=modern%20management%20techniques%20books&f=false
3. **A Handbook of Management Techniques: The Best-selling Guide to Modern ...**
By Michael Armstrong [Kogan Page Publishers](#), London UK & Sterling, USA
4. **Public Sector Management** By Norman Flynn, Sage Publication London UK

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Accredited 'A' Grade University)
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com. (W.E.F.: June – 2016)
Elective Paper No.5: (b): Import- Export Management
Semester-V

Semester Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40= Maximum Total marks: 100
Total Lectures: 48

Objectives:

1. To familiarize the student to understand the international environment and policies
  2. To enable the students to acquire necessary skills to deal in international market
  3. To understand the Concept of Import and Export Management.
  4. To acquire skilled of Import and Export Management.
  5. To develop the Interest in Modern Methods and Procedures of Management.
  6. To know the Import and Export Trade
  7. To understand Import and Export Marketing Management
  8. To acquire the Basic Knowledge of Import and Export Management
  9. To understand India's Foreign Trade policy & Regulation
  10. To acquire knowledge of International Marketing Environment & marketing Strategy
-

1. Management of Imports:

Lectures 06

- 1.1. Process and Procedure of Quality Control and Pre-Shipment Inspection
- 1.2. Excise and Customs Clearance Regulations, Procedures and Documentations
- 1.3. Procedure for Procurement through Imports, Customs Clearance of Imports
- 1.4. Introduction to Risks Involved in Importing- Transit Risk, Credit Risk and Exchange Risk

2. Import Export Management

Lectures 08

- 2.1. Introduction to Import and Export Management
- 2.2. The Import Process- Determining Market Demand and Purchase Motivation
- 2.3. Locating and Negotiating with Sources of Supply, Physical Distribution, Documentation, Developing a Plan for Resale or Reuse.
- 2.4. Type of Importers
- 2.5. Facilitating Agencies- Clearing Agents, Bonded Warehouse, Indian Customs, Customs Procedure and Rules

3. Import Trade

Lectures 08

- 3.1. Meaning and Definition, Need & Importance of Foreign Trade
- 3.2. Procedure of Import Trade
- 3.3. Import Trade Organization
- 3.4. Documents Required for Import Trade
- 3.5. Licensing

3.6. Distinction between Home Trade & Foreign Trade

4. Export Trade

Lectures 10

- 4.1. Meaning and Definition, Need for Export
- 4.2. Export Promotion Difficulties & Measures to Overcome
- 4.3. Organization of Export
- 4.4. Export Trade Procedure
- 4.5. Documents for Export
- 4.6. Methods of Financing Foreign Trade

5. India's Foreign Trade Policy & Regulation

Lectures 10

- 5.1. Foreign Trade Policy 2004-2011, Salient features
- 5.2. Regulation & Development of Foreign Trade
- 5.3. Foreign Trade (Development & Regulation) Act-1992
- 5.4. EOUs, EPZs and SEZ
- 5.6. International Trade financing
- 5.7. Institutional Finance for export
- 5.8. EXIM Bank
- 5.9. Export credit Risk Insurance
- 5.10. Balance of payment

6. Export Marketing Management

Lectures 06

- 6.1. Export Management, Objectives and Nature
- 6.2. Modern Export Policy in India, Import Policy, Export Agreement, Export Pricing,
- 6.3. Terms & Method of Payment in export Marketing
- 6.4. Sources Supply of Export Credit finance, Export Documents and Stages in the Export Procedure

BOOK'S SUGGESTED

- 1 International Trade & Export management- Francis Cherunilam, Himalaya Publishing House (sixteenth edition 2008)
2. Export-Import Policy- Ministry of Commerce, New Delhi.
3. Handbook of Export-Import Policy Procedure- Ministry of Commerce New Delhi.
- 4.Export and Import Management- Aseem Kumar, Excel Books, New Delhi.
- 5.Export Import Procedures- Documentation and Logistics by C.Rama Gopal, New Age International Publishers, New Delhi.
6. International Trade & Payments- Genaro C. Da Costa- Himalaya publishing (First edition 2004)
7. Export Management- T.A.S Balagopal Himalaya Publishing House (fourteenth revised edition 1999)
8. Export Import Procedures and Documentation- Acharya & jain Himalaya publishing (First edition January 2003)

- 9. International Trade (Policies & Prospective in Developing Economy)- Dr. M.J.Mathew, Prateeksha Publications Jaipur (First Edition)**
- 10. Business Practices- P.C Pardeshi, Sheth Publishers pvt ltd. Pune**
- 11. A Study of world Trade Organization- K.R Gupta, Atlantic Publishers & Distribution, New Delhi.**

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Accredited 'A' Grade University)

Faculty of Commerce and Management

T.Y.B.Com. (W.E.F.: June – 2016)

**Elective Paper No.5: (b): Import- Export Management
Semester-VI**

Semester Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40= Maximum Total marks: 100

Total Lectures: 48

-
- 1. Introduction to Export Marketing** **Lectures 10**
- 1.1. Definition, Concept, Need, Elements of Export Marketing
  - 1.2. International marketing– Meaning, Objectives of International Business,
  - 1.3. International Marketing vs. Domestic Marketing
  - 1.4. International Orientations, International Marketing Decision
- 2. Export Promotion** **Lectures 10**
- 2.1. Export Promotion Measures and Evaluation.
  - 2.2. Export Promotion Councils, Export Incentives.
  - 2.3. International Agreements and Agencies for Promoting Export– WTO, GATT, UNCTAD, STC, IIFT– Role & Functions.
- 3. International Marketing Environment & Marketing Strategy** **Lectures 08**
- 3.1. Political & Legal Environment
  - 3.2. Economic Environment
  - 3.3. Social & Cultural Environment
  - 3.4. Product Market Nexus & Export Development Marketing Environment & Product Strategies, Product Communication Strategies, Globalization Vs standardization.
  - 3.5. Promotion Strategies– Marketing Environment & Promotion, Strategies, Influencing Factors, Trade Fairs & Exhibition, ITPO, ITC
  - 3.6. Problems in International promotion
- 4. International Marketing** **Lectures 06**
- 4.1. Planning, Organising and Control: Issues in International marketing planning
  - 4.2. International Marketing Information System
  - 4.3. Organising and Controlling of International Marketing Operations
- 5. Emerging Issues and Developments in International Marketing** **Lectures 06**
- 5.1. Ethical and Social issues
  - 5.2. International Marketing of Services
  - 5.3. Information Technology and International Marketing
  - 5.4. Impact of Globalization
- 6. Export Pricing** **Lectures 08**
- 6.1. Export Pricing and Cost Factor

- 6.2. Export Pricing & Market Imperatives
- 6.3. Export Pricing & Pricing Objectives
- 6.4. Composition of Export Pricing
- 6.5. Price Quotations
- 6.6. Export Assistance its Relevance in Export Pricing
- 6.7. Marginal Costing & Export Pricing

BOOK'S SUGGESTED

- 1** International Trade & Export management- Francis Cherunilam, Himalaya Publishing House (sixteenth edition 2008)
- 2.** Export-Import Policy- Ministry of Commerce, New Delhi.
- 3.** Handbook of Export-Import Policy Prodedure- Ministry of Commerce New Delhi.
- 4.**Export and Import Management- Aseem Kumar, Excel Books, New Delhi.
- 5.**Export Import Procedures- Documentation and Logistics by C.Rama Gopal, New Age International Publishers, New Delhi.
- 6.** International Trade & Payments- Genaro C. Da Costa- Himalaya publishing (First edition 2004)
- 7.** Export Management- T.A.S Balagopal Himalaya Publishing House (fourteenth revised edition 1999)
- 8.** Export Import Procedures and Documentation- Acharya & jain Himalaya publishing (First edition January 2003)
- 9.** International Trade (Policies & Prospective in Developing Economy)- Dr. M.J.Mathew, Prateeksha Publications Jaipur (First Edition)
- 10.** Business Practices- P.C Pardeshi, Sheth Publishers pvt ltd. Pune
- 11.** A Study of world Trade Organization- K.R Gupta, Atlantic Publishers & Distribution, New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

T.Y.B.COM. (SEM - V & VI)

Elective Subject : 5c ECONOMICS OF GLOBAL TRADE & FINANCE

New Syllabus (W.e.f. June 2016)

Semester Pattern

External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks = 100

Total Lectures = 48

Objective :

1. Students will be able to understand the International Economics, International Trade, International Movements of Capital etc.
2. Students will be able to understand the functions of World Bank and IMF.
3. Students will be able to understand the concept of terms of trade, BOT and BOP, Foreign Exchange Rate, Exchange Control
4. Students will be able to understand India's Foreign Trade policy and various aspects in it.
5. Students will be able to understand the Concept of Globalisation and its effect on Indian Economy.
6. To develop student's for MPSC and UPSC examinations.

=====

Semester V

1. **International Economics and International Trade** Lectures (08)
  - a) Meaning of International Economics
  - b) Nature of International Economics
  - c) Scope of International Economics
  - d) Importance of International Economics
  - e) Difference between Internal and International Trade
2. **International Trade and Economic Development** (08)
  - a) Direct Benefits of International Trade
  - b) Indirect Benefits of International Trade
  - c) Disadvantages from International Trade
  - d) Problems related International Trade of developing countries
3. **Terms of Trade** Lectures (08)
  - a) Meaning of Terms of Trade
  - b) Factors influencing Terms of Trade
  - c) Reasons of the unfavourable terms of trade of developing countries

- d) Measures to improve the terms of trade of developing countries
- 4. Balance of Trade (BOT) and Balance of Payment (BOP)   Lectures (08)**
- a) Meaning of BOT and BOP
 b) Difference between BOT and BOP
 c) Importance of BOP
 d) Causes of disequilibrium in BOP
 e) Measures to correct disequilibrium in BOP
- 5. Foreign Exchange Rate   Lectures (08)**
- a) Meaning of Foreign Exchange Rate
 b) Fixed Exchange Rate - Meaning
 c) Merits and demerits of Fixed Exchange Rate
 d) Flexible Exchange Rate - Meaning
 e) Merits and Demerits of Flexible Exchange Rate
- 6. Exchange Control   Lectures (08)**
- a) Meaning of Exchange Control
 b) Objectives of Exchange Control
 c) Methods of Exchange Control - 1) Direct Methods of Exchange Control, 2) Indirect
     Methods of Exchange Control
 d) Defects of Exchange Control

Semester VI

- 7. International Trade Policy   Lectures (08)**
- a) Free Trade Policy - Meaning
 b) Arguments in favour of and disfavour of Free Trade
 c) Policy of Protection - Meaning
 d) Arguments in favour of and disfavour of Policy of Protection
- 8. International Movements of Capital   Lectures (08)**
- a) Meaning of International Movements of Capital
 b) Factors governing International Movements of Capital
 c) Foreign Direct Investment (FDI) - Meaning
 d) Merits and demerits of Foreign Direct Investment
- 9. Institutions of International Co-operation   Lectures (08)**
- a) International Monetary Fund (IMF) - Objectives
 b) Achievements of IMF
 c) Shortcomings in IMF Working
 d) International Bank for Reconstruction and Development (IBRD / World Bank) - Objectives
 e) Functions of World Bank
 f) Criticisms of World Bank working
- 10. India's Foreign Trade   Lectures (08)**
- a) Importance of Foreign Trade for a developing economy
 b) Composition of India's Foreign Trade - (1) Compositional Change in India's

Import and (2) Compositional Change in India's Export

- c) Directions of India's Foreign Trade - (1) Directional change in India's Import
(2) Directional Change in India's Export

11. India's Foreign Trade Policy **Lectures (08)**

- a) Meaning of Foreign Trade Policy
b) Import Substitution
c) Shortcomings in Import Substitution
d) Export promotion policy
e) Importance of Export Promotion
f) Government Measures for Export Promotion

12. Globalisation and Indian Economy **Lectures (08)**

- a) Meaning of Globalisation
b) Advantages of Globalisation
c) Globalisation and Indian Economy
d) India's Steps towards Globalisation
e) Effects of Globalisation on Indian Economy

Reference Books

1. Mithani D. M., International Economics, Himalaya Publishing House, Mumbai, 2004
2. Sinha, Sinha, Sinha, International Economics, National Publishing House, New Delhi
3. V.A. Vadhani, International Finance, Himalaya Publishing House, 14th Ed., 2004
4. Y.V. Reddy, Indian and the Global Financial Crisis, Orient Blackswan Private Ltd., 2011
5. World Development Report, 1999-2000, Oxford University Press, 2000
6. Dr. S. M. Desai, Nrimala Bhalerao, International Economics, Himalaya Publishing House, 2008
7. www.rbi.org.in
8. RBI Bulletin and Annual Reports
9. Economic and Political Weekly
10. 9ãã1ã» È. Øã., ,ããâ|ãÀãÓ»Èãè¾ã ,ã©ãÃíãÔ"ã, Ñããè
½ããØãñíã 1ãÆ‡ãŠãíã¶ã, ¶ããØã1ãîÀ
11. 9ãã1ã» ¼ã. Øã., ,ããâ|ãÀãÓ»Èãè¾ã ì¾ãã1ããÀ äãÔã®ãã|ã ìã
£ããñÀ¥ã, ½ãÀãÝãè ,ã©ãÃíããÔ"ã 1ãããÀÓãª, 1ãì¥ãñ
12. ½ããñ|‡ãŠ íãâ. ‡ãñŠ., ,ããâ|ãÀãÓ»Èãè¾ã ,ã©ãÃíããÔ"ã,
ããìã²ãã 1ãÆ‡ãŠãíã¶ã, ¶ããØã1ãîÀ

13. $\text{ñ}^{\circ}\text{f}\text{A}$, $\text{ñ}\hat{\text{l}}\text{ä}$, $\frac{1}{4}\text{E}\hat{\text{n}}\text{A}\hat{\text{l}}$, $\text{ã}\hat{\text{a}}|\text{A}\hat{\text{a}}\text{Ó}\text{E}\hat{\text{e}}\frac{3}{4}\hat{\text{a}}$
 $\hat{\text{l}}\frac{3}{4}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{A}}\hat{\text{l}}\text{ä}\text{P}\hat{\text{E}}\hat{\text{a}}$, $\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}|\hat{\text{A}}\hat{\text{E}}\hat{\text{e}}\hat{\text{a}}\hat{\text{e}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}$, $\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}$
14. $\text{ã}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}^{\circ}\hat{\text{a}}\hat{\text{A}}\hat{\text{n}}\hat{\text{a}}\hat{\text{e}}$. $\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}$, $\text{ã}\hat{\text{a}}|\text{A}\hat{\text{a}}\text{Ó}\text{E}\hat{\text{e}}\frac{3}{4}\hat{\text{a}}$, $\text{ã}\hat{\text{a}}\hat{\text{A}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{O}}\hat{\text{a}}$,
 $\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{B}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{A}}\hat{\text{n}}$, $\hat{\text{a}}\hat{\text{u}}\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{S}}$. $\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}^{\circ}\hat{\text{E}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{O}}\hat{\text{a}}\hat{\text{A}}$, $\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}$
15. $\hat{\text{a}}\hat{\text{u}}$. $\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}$. $\hat{\text{a}}\hat{\text{E}}$. $\text{P}\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{O}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}$, $\text{ã}\hat{\text{a}}|\text{A}\hat{\text{a}}\text{Ó}\text{E}\hat{\text{e}}\frac{3}{4}\hat{\text{a}}$ $\hat{\text{l}}\frac{3}{4}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{A}}$
 $\text{ã}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}$ $\hat{\text{l}}\frac{3}{4}\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{O}}\hat{\text{a}}\hat{\text{A}}$, $\hat{\text{a}}\hat{\text{E}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}|\hat{\text{a}}$ $\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}^{\circ}\hat{\text{E}}\hat{\text{a}}\hat{\text{n}}\hat{\text{S}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{a}}\hat{\text{O}}$, $\hat{\text{a}}\hat{\text{B}}\hat{\text{O}}\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}$,
 $\hat{\text{a}}\hat{\text{E}}\hat{\text{O}}\hat{\text{a}}\frac{1}{2}\hat{\text{a}}$, $\hat{\text{a}}\hat{\text{l}}\hat{\text{a}}\hat{\text{d}}\hat{\text{S}}\hat{\text{a}}\hat{\text{e}}$, 2013

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

T.Y.BCom. Semester –VI

3. Soft Skills Development

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

[Total Lectures: 48]

Objectives:

1. To equip students with the necessary soft skills to enhance their competitive edge in the job market
2. To imbibe in students positive attitude towards life and work
3. To help students excel in their individual and professional lives using the soft skills

Unit-1	Soft Skills	08
1.1	Meaning and importance	
1.2	Types of soft skills	
1.3	Understanding yourself: Self assessment through SWOT Analysis	
1.4	Motivation: Need and Sources	
1.5	Business Ethics and Etiquettes	
1.6	Mobile phone etiquettes	
Unit-2	Time Management	08
2.1	Time management and its significance	
2.2	Assessing your time management	
2.3	Time Management Strategies and Tools	
2.4	Activities Log, To-do lists, Action Programs, Multitasking, Efficient File Management	
2.5	Planning in Advance: Prioritizing and Scheduling	
Unit-3	Stress Management	08
3.1	Concept of Stress	
3.2	Causes of Stress	
3.3	Symptoms of Stress	
3.4	Strategies for Managing and Overcoming Stress	
Unit-4	Problem Solving and Decision Making	08

4.1	Identifying and defining problems	
4.2	Solving the problem	
	Brainstorming	
4.3	Thinking critically and creatively	
4.4	Group decision making and problem solving	
4.5	Negotiation Skills	
Unit-5	Teamwork and Team Building	08
5.1	Concept of team, need and significance of team work	
5.2	Team Management: Strategies and Tools	
5.3	Conflict Resolution	
5.4	Understanding the role of teams in organization	
5.5	Leadership Skills: Concept, Types, Qualities and Functions	
5.6	Professional Networking: Establishing, grooming and maintaining relationships	
Unit-6	Learning Skills	08
6.1	Concept of learning	
6.2	Learning theories and models	
6.4	Memorizing Techniques	
6.5	Mind mapping: Taking notes effectively	
6.6	Journaling (Writing Diary) for Professional development	
6.7	Using ICT for efficient learning	

Reference Books:

1. *Personality Development and Soft Skills* - Mitra, Barun K. (Oxford University Press, 2011)
2. *Effective Communication and Soft Skills* - Bhatnagar, Nitin and Mamta Bhatnagar (Pearson India, 2011)
3. *The Ace of Soft Skills* - Ramesh, Gopalswamy and Mahadevan Ramesh (Cactus Game Design, 2014)
4. *Successful Career Soft Skills and Business English: Personality Development and Career Path* - Bhaskara Rao, Varanasi and Y Kameswari (BSP Books Pvt. Ltd-Hyderabad, 2010)
5. *Soft Skills Training: A Workbook to Develop Skills for Employment* - Wentz, Frederick H. (CreateSpace Independent Publishing Platform, 2012)

6. *An Introduction to Professional English and Soft Skills* - Das, Bikram K.
(Cambridge University Press, 2009)
7. *Soft Skills* - Hariharan, Sundararajan and Shanmugapriya (MJp Publishers, 2013)
8. *Soft Skills: Know Yourself & Know the World* - Alex, K. (S Chand & Company, 2012)
9. *Soft Skills & Life Skills : The Dynamics of Success* - Reddi, Nishitesh Bhaskara
(BSC Publishers & Distributors, 2012)
10. Website: <https://www.mindtools.com>

North Maharashtra University, Jalgaon

NACC Accredited 'A' Grade University
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
New Syllabus: T.Y.B.COM (W.E.F.June 2016)
Semester V

Elective Subject: 6a: Advanced Accounting–I

Semester Pattern: External Marks60+Internal Marks40 = Maximum

Totalmarks:100

TotalLectures:48

Objectives

1. To impart the students, knowledge about accounting treatment of functional aspects of Corporate and Non-corporate undertakings
2. To appraise the students about need and importance of Accounting Standards concerning the Functional aspects accounting
3. To appraise the students about the application of accounting knowledge in preparation of financial Statements of Farm Activities, and Corporate Sector units.

---

1. Computerised Accounting Procedure (Only Theory)   Lectures 06

Meaning, Objective, Significance, and Features of Computerised Accounting System-Application of Accounting Software Packages- Prepackaged, Customized and Enterprise Resource Planning (ERP) Accounting Software

2. Recent Trends in Accounting-(Only Theory)   Lectures 06

Elementary study of- Human Resources Accounting, Inflation Accounting, Value Added Statement, Corporate Social Reporting, Interim Reporting–Refer Accounting Standard (AS) 25 on Interim Financial Reporting.

3. Insolvency-(Theory & Practical Problems)   Lectures 06

Meaning & Procedure of Insolvency–Insolvency of Sole Trader-Prepare Statement of Affairs & Deficiency Account.

4. Accounting for Independent Branches -(Theory & Practical Problems)   Lectures 10

Accounting at Head office-Incorporation of Branch Trial balance in the books of the Head office–Incorporation Entries for preparing branch Trading and Profit & Loss account, Branch Assets and Liabilities.

5. Valuation of Goodwill-(Theory & Practical Problems)   Lectures 10

Meaning & Nature of Goodwill–Need for Valuation of Goodwill–Methods of Valuing Goodwill–Calculation of Goodwill-Number of Years Purchase of Average Profits Method, Capitalization Method–Annuity Method–Superprofits Method.

6. Valuation of Shares-(Theory & Practical Problems) Lectures10

Meaning&NatureofShares–NeedforValuationofShares–MethodsofvaluationofShares–
NetAssetsmethod,Yield method and Fair value method–Calculation Of Valuation of
Shares

Note:-Weightage in Question Paper will be – 60% Practical Problems & 40% Theory

Books Recommended:

1. AdvancedAccountancy–Vol.II,R.L.Gupta&M.Radhaswamy,SultanChand&Sons
2. Advanced Accounts, M.C.Shukla, T.S.Grewal & S.C.Gupta,S. Chand & CoLtd.
3. AdvancedAccounting–II,Dr.S.N.Maheshwari&Dr.S.K.Maheshwari,VikasPublishi
ngHouse,New Delhi
4. Advanced Accounts-Jainand Narang-Kalyani Publishers, Ludhiana
5. Accountancy,Volume-IandII,Sr.K.Paul,NewCentralBookAgency,Kolkata
6. Accounting Theory, R.K.Lele and Jawaharlal, Himalaya Publishers
7. Accounting Theory, Dr. L. S.Porwal, Tata McGrawHill.
8. Accounting Text & Cases, Robert Anthony, D.F.Hawkins & K.A.Merchant –Tata
McGrawHill
9. CorporateAccounting,Dr.S.N.Maheshwari,ViakasPublishingHousePvt.Ltd.New
Delhi
- 10.AdvancedAccounting,Dr.AshokSehgal&Dr.DeepakSehgal:Taxmann,NewDelhi.

North Maharashtra University, Jalgaon

NACC Accredited 'A' Grade University
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
New Syllabus: T.Y.B.COM (W.E.F.June 2016)

Semester VI

Elective Subject: 6a: Advanced Accounting-I

Semester Pattern: External Marks 60+Internal Marks 40 =

Maximum Total marks: 100

Total Lectures: 48

---

1. Responsibility Accounting (Only Theory) Lectures 05

Meaning Features ,Advantages and Limitations of Responsibility Accounting- Steps and difficulties in Responsibility Accounting-Types of Responsibility Centers

2. Introduction to Government Accounts-(Only Theory) Lectures 05

Meaning, Definition, Objectives & General Principles of Government Accounting – Difference between Commercial & Government Accounting – Classification of Government Accounts – Role of C & A.G. of India

3.

Loyalty Accounts – [Excluding Sub-Lease] (Theory & Practical Problems) Lecture 10

Meaning and nature of Royalty, Minimum Rent, Short-workings, Recover and lapse of Short-workings,
Journal Entries and Ledger accounts in the Books of Landlord

4. Liquidation of Companies-(Theory & Practical Problems) Lectures 08

Introduction & Modes of Winding-up of Company-Preparation of liquidator's final statement of account.

5. Holding Company Accounts-(Theory & Practical Problems) Lectures 10

Meaning of Holding Company and Subsidiary Company – Preparation of the consolidated balance sheet of the Holding company along with its subsidiary company – analysis of profit of subsidiary company on consolidation, cost of control or goodwill on consolidation. Inter-company debts, unrealized profit, -(one subsidiary only) [Refer to the relevant provisions of the Companies Act, 1956.

6. Farm Accounting-(Theory & Practical Problems) Lectures 10

Introduction, Meaning, Objectives & Significance of Farm Accounting – prepare

Final Accounts of Farms.

Note:-Weightage in Question Paper will be – 60% Practical Problems & 40% Theory

Books Recommended:

1. AdvancedAccountancy–Vol.II,R.L.Gupta&M.Radhaswamy,SultanChand&Sons
2. AdvancedAccounts,M.C.Shukla,T.S.Grewal&S.C.Gupta,S. Chand&CoLtd.
3. AdvancedAccounting–II,Dr.S.N.Maheshwari&Dr.S.K.Maheshwari,VikasPublishingHouse,New Delhi
4. AdvancedAccounts-JainandNarang-KalyaniPublishers,Ludhiana
5. Accountancy,Volume-IandII,Sr.K.Paul,NewCentralBookAgency,Kolkata
6. AccountingTheory,R.K.LeleandJawaharlal,HimalayaPublishers
7. AccountingTheory,Dr. L. S.Porwal,TataMcGrawHill.
8. AccountingText& Cases,RobertAnthony,D.F.Hawkins&K.A.Merchant-TataMcGrawHill
9. CorporateAccounting,Dr.S.N.Maheshwari,ViakasPublishingHousePvt.Ltd.New Delhi
- 10.AdvancedAccounting,Dr.AshokSehgal&Dr.DeepakSehgal:Taxmann,NewDelhi.

North Maharashtra University, Jalgaon

NACC Accredited 'A' Grade University
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
New Syllabus: T.Y.B.COM (W.E.F. June 2016)

Semester V

Elective Subject: 7 a: Advanced Accounting – II

Semester Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total marks: 100

Total Lectures: 48

Objectives

1. To impart the students, knowledge about accounting treatment of corporate undertakings restructuring.
2. To apprise the students about the application of accounting knowledge in preparation of financial statements of Bank Accounts.
3. To appraise the students about application of the AS concerning the aspects in accounting.
4. To appraise the students about the application of accounting knowledge in reading and interpreting the financial statements of corporate entities.

1. Indian Accounting Standard (Only Theory)

Lectures 05

Meaning, Objectives and Applicability of Accounting Standard AS-2 (Valuation of Inventories), AS-13 (Accounting for Investment), AS-19 (Accounting for Leases), and AS-26 (Intangible Assets)

2. Introduction to Lease Accounting (Theory only) –

Lectures 05

Concept of Leasing, Important steps in Leasing, Merits and Demerits of Leasing, Types of Leasing, Finance Lease and Operating Lease

3. Amalgamation and Absorption of Companies – (Refer AS-14) (Theory & Practical Problems)

Lectures 10

- a. Concepts of Amalgamation, Absorption, and Reconstruction of companies – Types of Amalgamation, Amalgamation in the nature of Merger and Amalgamation in the nature of Purchase – Accounting for Amalgamation – Pooling of interest method and Purchase method – Purchase consideration – Closing the books of the vendor company and opening the books of the purchasing company and preparation of balance sheet of the new company.
- b. Accounting for Absorption – Purchase consideration – Closing the books of the vendor company and recording the transaction in the books of the purchasing company and preparation of balance sheet after the absorption of the company.

4. External Reconstruction-(Theory&PracticalProblems) Lectures10

Concepts of External reconstruction and Internal reconstruction of companies – Accounting for External reconstruction – Purchase consideration – Closing the books of the vendor company and opening the books of the purchasing company and preparation of balance sheet of the new company – [Refer AS 14]

5. Internal Reconstruction- (Theory&PracticalProblems) Lectures08

Forms of Internal reconstruction – (a) Re-organization or Alteration of Share Capital, (b) Reduction of Share Capital & other liabilities. Accounting for internal reconstruction, and preparation of balance sheet of the company after the internal reconstruction. Sub-division of shares, surrender of shares.

6. Banking companies Final Accounts (Theory&PracticalProblems) Lectures10

- a. Relevant provisions of Banking Regulation Act, 1949 – Meaning of banking (Sec. 5(b)), Capital & Reserve (Sec. 11), Reserve Funds (Sec. 17)
- b. Main characteristics of a bank's book-keeping, slip system and prepare Balance Sheet and Profit and Loss Account. (Schedule-wise) in Vertical Form under BRA.

Note:- Weightage in Question Paper will be – 60% Practical Problems & 40% Theory

Books Recommended:

1. Advanced Accountancy – Vol. II, R.L. Gupta & M. Radhaswamy, Sultan Chand & Sons
2. Advanced Accounts, M.C. Shukla, T.S. Grewal & S.C. Gupta, S. Chand & Co Ltd.
3. Advanced Accounting – II, Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K. Maheshwari, Vikas Publishing House, New Delhi
4. Advanced Accounts – Jain and Narang – Kalyani Publishers, Ludhiana
5. Accountancy, Volume – I and II, Sr. K. Paul, New Central Book Agency, Kolkata
6. Accounting Theory, R.K. Lele and Jawaharlal, Himalaya Publishers
7. Accounting Theory, Dr. L. S. Porwal, Tata McGraw Hill.
8. Accounting Text & Cases, Robert Anthony, D.F. Hawkins & K.A. Merchant – Tata McGraw Hill
9. Corporate Accounting, Dr. S.N. Maheshwari, Viakas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi
10. Advanced Accounting, Dr. Ashok Sehgal & Dr. Deepak Sehgal: Taxmann, New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon

NACC Accredited 'A' Grade University
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

New Syllabus: T.Y.B.COM (W.E.F. June 2016)

Semester VI

Elective Subject: 7 a: Advanced Accounting – II

Semester Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Total Lectures: 48

---

1. Introduction of Management Accountancy – (Only Theory) Lectures 05

Meaning, Nature, Advantages & Limitations and Functions of Management Accountancy

– Distinction between Financial Accountancy, Management Accountancy & Cost Accountancy – Role of Management Accountant in business.

2. Analysis and Interpretation of Financial Statements (Only Theory) Lectures 05

Financial Statement Analysis: Meaning of Analysis and Interpretation of Financial Statements, Advantages, and Limitations. Different types of financial statements – Comparative Statements and Common-size Statements and Trend Analysis.

3. Ratio Analysis (Theory & Practical Problems) Lectures 10

Meaning, Objectives, Advantages and Limitations of ratio analysis - Types of Ratios - Computation and Interpretation of different accounting ratios - Liquidity, Profitability, Turnover and Solvency ratios.

4. Fund Flow Analysis (Theory & Practical Problems) Lectures 10

Concept of fund and Funds flow statement, Uses and significance of funds flow statement - procedure for preparing FFS - schedule of changes in working capital, statement of sources and application of funds (In Accounts Forms)

5. Cash Flow Analysis – (Theory & Practical Problems) Lectures 10

Concept of Cash Flow statements, comparison between Funds Flow and Cash Flow statements, uses and significance of CFS, Preparation of Cash Flow statement Under Indirect Method as per AS 3 “Cash Flow Statement”.

6. Working Capital Management (Theory & Practical Problems) Lectures 08

Meaning, and Objectives of Working Capital Management – Gross and Net Working Capital – Factors determining Working Capital Requirement – Operating Cycle Concept - Problems on Estimation / Projection of Working Capital Requirement in case of Manufacturing Organization by Operating Cycle

Method

Note:-Weightage in Question Paper will be – 60% Practical Problems & 40% Theory

BooksRecommended:

1. AdvancedAccountancy–Vol.II,R.L.Gupta&M.Radhaswamy,SultanChand&Sons
2. AdvancedAccounts,M.C.Shukla,T.S.Grewal&S.C.Gupta,S. Chand&CoLtd.
3. AdvancedAccounting–II,Dr.S.N.Maheshwari&Dr.S.K.Maheshwari,VikasPublishingHouse,New Delhi
4. AdvancedAccounts-JainandNarang-KalyaniPublishers,Ludhiana
5. Accountancy,Volume-IandII,Sr.K.Paul,NewCentralBookAgency,Kolkata
6. AccountingTheory,R.K.LeleandJawaharlal,HimalayaPublishers
7. AccountingTheory,Dr. L. S.Porwal,TataMcGrawHill.
8. AccountingText& Cases,RobertAnthony,D.F.Hawkins&K.A.Merchant-TataMcGrawHill
9. CorporateAccounting,Dr.S.N.Maheshwari,ViakasPublishingHousePvt.Ltd.NewDelhi
- 10.AdvancedAccounting,Dr.AshokSehgal&Dr.DeepakSehgal:Taxmann,NewDelhi.
- 11.Management Accounting,Dr.A.D.Yeole,Prof.Saindane,Prof.Palve;PrashantPub.Jalgaon

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Accredited 'B' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

New Syllabus: T.Y.B.Com (W.E.F. June -2016)

**Elective Subject: 6 b: Advanced Cost & Management Accounting-I
Semester-V**

**Semester Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 =Maximum Total Marks
100**

Total Lectures: 48

Learning Objectives:

1. To acknowledge the students with the management accounting concepts and techniques.
2. To enable the students to apply analytical tools & techniques of Management accounting.
3. To develop competence among the students.

.....
1) An introduction to Management Accounting (Theory Only) Lectures: 06

- 1.1 Definitions of Management Accounting
- 1.2 Nature of Management Accounting
- 1.3 Objectives of Management Accounting
- 1.4 Essential Tools for Management Accountants
- 1.5 Top Technology Trends for Management Accountants
- 1.6 Role of Management Accountant in Decision Making
- 1.7 Limitations of Management Accounting

2) Analysis of Financial statements (Theory & Practical Problems) Lectures: 06

- 2.1 Financial Statements: Objectives, Importance, Limitations
- 2.1 Recent Trends in Presenting Financial Statements
- 2.3 Financial Statements Analysis: Types, Methods, Objectives, Limitations
  - 2.3.1 Preparation of Common Size Statements
  - 2.3.2 Preparation of Statements of Trend Analysis
  - 2.3.3 Preparation of Comparative Statements (Interpretation is not expected)

3) Financial Ratio Analysis (Theory & Practical Problems) Lectures: 08

- 3.1 Introduction to financial Ratio analysis
- 3.2 Use of Financial Ratios
- 3.3 Precaution in Using Ratio Analysis
- 3.4 Classification & Types of Ratios
- 3.5 Computation of Financial Ratios
- 3.6 Preparation of Profit & Loss A/c or Balance Sheet from Given Ratios

4) Fund Flow Statement (Theory & Practical Problems) Lectures: 10

- 4.1 Meaning & Definitions of Funds Flow Statement
- 4.2 Objectives of Funds Flow Statement
- 4.3 Limitations of Funds Flow Statement
- 4.4 Preparation of Statement of Changes in Working Capital & Funds Flow Statement

5) Cash Flow Statement (Theory & Practical Problems) Lectures: 10

- 5.1 Meaning of Cash Flow Statement
- 5.2 Purpose and Uses of Cash Flow Statement
- 5.3 Limitations of Cash Flow Statement
- 5.4 Comparison between Cash Flow Statement and Funds Flow Statement
- 5.6 Preparation of Cash Flow Statement through Direct and Indirect Methods

6) Management of Account Receivable (Theory & Practical Problems) Lectures: 08

- 6.1 Meaning of Account Receivable Management
- 6.2 Implication of Revising Credit Policy
(Effects of Changes in Policies Relating Bad debts Expenses, Average Collection Period, Sales Volume & Collection Cost Only)

*****

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Accredited 'B' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

New Syllabus: T.Y.B.Com (W.E.F. June -2016)

Elective Subject: 6 b: Advanced Cost & Management Accounting-II

Semester-VI

Semester Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 =Maximum Total Marks

100

Total Lectures: 48

.....

1) Working Capital Management-I (Theory & Practical Problems)

Lectures: 08

1.1 Meaning of Working Capital Management

1.2 Importance of Working Capital Management

1.3 Techniques of Forecasting Working Capital

1.3.1 Cash Forecasting Method

1.3.2 Balance Sheet Method

1.3.3 Adjusted Profit & Loss Method

1.3.4 Operating Cycle Method

1.3.5 Preparation of Statement of Working Capital Requirement (Only Operating Cycle Method Expected)

2) Working Capital Management-II (Theory & Practical Problems)

Lectures: 08

2.1 Working Capital Leverage: Meaning & Formula (Simple Problems only)

2.2 Cash Management

2.2.1 Importance of Cash Management

2.2.2 Preparation of Cash Budget

2.2.3 Cash Management Models Meaning &Formula (Simple Problems only)

2.2.3.1 Baumol Model

2.2.3.2 Miller & Orr Model

3) Marginal Costing Technique (Theory & Practical Problems)

Lectures: 10

3.1 Marginal Costing

3.1.1 Meaning of Marginal Costing

3.1.2 Advantages of Marginal Costing

3.1.3 Utility of Marginal Costing

3.1.4 Limitations of Marginal Costing

3.2 Concepts and computation of Marginal Cost, P/V Ratio, Contribution, BEP, Margin of Safety & Key Factor

3.3 Application of BEP.

4) Budgetary Control

(Theory & Practical

Problems) Lectures: 10

4.1 Definition of Budget

4.2 Objectives of Budgetary Control

4.3 Advantages and Limitations of Budgetary Control

4.4 Types of Budgets

4.5 Preparation of Following Budgets

4.5.1 Flexible Budget

4.5.2 Purchase Budget

4.5.3 Sales Budget

4.5.4 Production Budget

5) Reporting to Management

(Theory & Practical Problems)

Lectures: 08

5.1 Meaning and Definition of Management Reporting

5.2 Objectives of Management Reporting

5.3 Essentials of Good Reporting System

5.4 Classification of Management Reporting

5.4.1 According to Objects

5.4.2 According to Period

5.4.3 According to Functions

5.5 Preparation of Internal Management Reports

5.5.1 Cash Reports

5.5.2 Status Reports

5.5.3 Payroll Reports

5.5.4 Sales and Expense Reports

5.5.5 Margin Reports

5.5.6 Capacity Reports

6) Recent Trends in Management Accounting

(Theory Only)

Lectures: 04

6.1 Throughput Accounting: Meaning & Comparison with Marginal Costing

6.2 Resource Consumption Accounting: Concept

6.3 Lean Accounting: Meaning & Benefits

6.4 Divestitures of a Business: Concept and Financial Assessment

Reference Books: (For Sem V & VI)

1. Financial Management: Arun Kumar & Rachana Sharma
2. Introduction to Management Accounting: L.N. Chopde etc..
3. Cost Accounting: P.T. Pattanshetty & D. R. Palekar
4. Cost Accounting-B.K.Bhar
5. Principles of Management Accounting- S.N. Maheshwari
6. Management Accounting- J Bethi
7. Management Accounting- J Made
8. Management Accounting for Decision Maker- Peter Atrill & Eddie Mclaney- Pearson Education
9. Management Accounting - Manmohan Goyal
10. Cost and Management Accounting M.E Thukaram Rao New age International (p) Limited, publishers New Delhi
11. Advanced accounting (II) – Dr. N. B. Gosavi and Dr. A. D. Yeole, Prashant Publications, Jalgaon

*****

North Maharashtra University, Jalgoan
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com : Sem-V
Elective Paper :- **Advance Banking – I**
(Practical Banking)

60+40 Pattern – External Marks 60 + Internal 40 = Maximum Total Marks – 100
Total Lectures : 48

■ **Objectives :-**

- 1) To make students familiar with the basic concepts of Practical Banking.
- 2) To update the students about new changes in Banking.
- 3) To know the relevance Banking Practices in modern competitive world.

1. Money Laundering.

Lectures : 12

- 1.1. Definition and Meaning.
- 1.2. Money laundering and it's impacts on banks and on the economy.
- 1.3. Money laundering – a global problems.
- 1.4. Steps in money laundering and difficulties in regulation.
- 1.5. Methods for money laundering.
- 1.6. Common source of Money Laundering.
- 1.7. Alternative remittance system.
- 1.8. Sources of money laundering involvement of markets, institutional and individuals.

2. Money Laundering – Legislation and international co-operation.

Lectures : 12

- 2.1. Legislation in the United Kingdom.
- 2.2. Legislation in the United States.
- 2.3. Recommendations of the financial action task force on anti money laundering and anti terrorist financing.
- 2.4. Anti money laundering measures in India.
- 2.5. RBI guidelines.
- 2.6. Money laundering and corresponding banking.

3. Know Your Customer : K.Y.C. – I.

Lectures : 06

- 3.1. Introduction.
- 3.2. Customer profile.
- 3.3. Some basic concepts.
  - 3.3.1. Banking.
  - 3.3.2. Customer

3.3.3. Banker – Customer relationship.

4. Know Your Customer : K.Y.C. –II Lectures : 06

- 4.1. Initiatives taken by RBI
- 4.2. RBI's Approaches and Objectives.
- 4.3. K.Y.C. Policies
- 4.4. Organisational Structure.

5. Threats in the new technology products. Lectures : 06

- 5.1. Guidelines for operating Accounts of Companies, Trusts, Firms and Intermediaries.
- 5.2. Fiduciary Account.
- 5.3. K.Y.C. for Low income group customers.

6. K.Y.C. operating guidelines for Monitoring. Lectures : 06

- 6.1. Customer Research.
- 6.2. Compendium of guidelines.
- 6.3. N.R.I. Account Monitoring.
- 6.4. Suspicious Transactions.
- 6.5. Anti-Terrorism Finance.
- 6.6. Financial intelligence unit.

■ **Reference Books :-**

- 1) Anti Money Laundering & know your customers – Indian Institute of Banking & Finance, Macmillan, 2008.
- 2) The Indian Financial System and Development by Vasant Desai, Himalya Publishing House 2011.
- 3) The Indian Financial System by Dr.G. Ramesh Babu, Himalaya Publishing House 2005.
- 4) The Indian Financial System by Bharati R Pathak, Pearson Education,2008.
- 5) Indian Economy by R.Datta and K.P.M. Sundharam (61st Edition) (2011), S.Chand Publication.
- 6) Indian Economy by Mishra and Puri, Himalaya Publishing House, 2011.
- 7) www.rbi.org.in.
- 8) R.B.I. Bulletin and Annual Reports.
- 9) Financial Markets and services by E.Gordan and K.Natarajan, Himalaya Publishing House, 9th Edition, 2014.

North Maharashtra University, Jalgoan
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com : Sem-VI
Elective Paper :- **Advance Banking – I**
(Financial Services)

60+40 Pattern –External Marks 60 +Internal 40 = Maximum Total Marks – 100

Total Lectures : 48

■ **Objectives :-**

- 1) To make students familiar with the basic concepts of Practical Banking.
- 2) To update the students about new changes in Banking.
- 3) To know the relevance Banking Practices in modern competitive world.

- 1. Financial Services.** Lecture : 08
  - 1.1. Meaning of Financial Services.
  - 1.2. Constituents of Financial Markets.
  - 1.3. Evolution of Financial Services in India.
  - 1.4. Financial Services and Problems.
  - 1.5. Management risks in financial services.
    - 1.5.1. Internal risks.
    - 1.5.2. External risks.
    - 1.5.3. Types of risks.
  - 1.6. Regulatory Framework for financial services.
- 2. Mutual Funds.** Lecture : 08
  - 2.1. Definition and Meaning.
  - 2.2. Importance of Mutual Funds.
  - 2.3. Mutual Funds in India
  - 2.4. Types of Mutual Funds
    - 2.4.1. Mutual Funds by category.
    - 2.4.2. Mutual funds by schemes.
  - 2.5. Organisational Structure of Mutual Funds.
- 3. Regulation and performance valuation of Mutual Funds.** Lecture : 08
  - 3.1. Regulatory framework of Mutual Funds.
  - 3.2. RBI Guidelines.
  - 3.3. Performance valuation of Mutual Funds.
- 4. Housing Finance.** Lecture : 08
  - 4.1. Definition of dwelling in Indian context.
  - 4.2. Functioning of Housing Market.
  - 4.3. Institutions in Housing.
    - 4.3.1. Public sector Banks.
    - 4.3.2. Private Sector Banks.
    - 4.3.3. Specialized Financial Institutions.

4.4. Regulation of Housing Finance companies.

5. Leasing.

Lecture : 08

5.1. Meaning

5.2. Steps involved in leasing transactions.

5.3. Types of lease.

5.4. Advantages and disadvantages of lease.

5.5. Problems of lease.

6. Venture Capital.

Lecture : 08

6.1. Meaning

6.2. Importance of Venture capital.

6.3. Forms and function of venture capital.

6.4. Venture capital industry in India.

■ **Reference Books : -**

- 1) Anti Money Laundering & know your customers – Indian Institute of Banking & Finance, Macmillan, 2008.
- 2) The Indian Financial System and Development by Vasant Desai, Himalya Publishing House 2011.
- 3) The Indian Financial System by Dr.G. Ramesh Babu, Himalaya Publishing House 2005.
- 4) The Indian Financial System by Bharati R Pathak, Pearson Education,2008.
- 5) Indian Economy by R.Datta and K.P.M. Sundharam (61st Edition) (2011), S.Chand Publication.
- 6) Indian Economy by Mishra and Puri, Himalaya Publishing House, 2011.
- 7) www.rbi.org.in.
- 8) R.B.I. Bulletin and Annual Reports.
- 9) Financial Markets and services by E.Gordan and K.Natarajan, Himalaya Publishing House, 9th Edition, 2014.

North Maharashtra University, Jalgoan
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com : Sem-V

Elective Paper :- **Advance Banking – II**
(Policies and Practice in Banking)

60+40 Pattern –External Marks 60 +Internal 40 = Maximum Total Marks – 100

Total Lectures : 48

■ **Objectives : -**

- 5) To acquaint students with new concepts of Banking.
- 6) To update the students about new changes in Banking.
- 7) To know the relevance Banking practices in modern competitive world.
- 8) To make understandable of banking operations.

1. Organisational set up of the Indian Banks.

Lecture : 10

- 1.1. An overview of the structure of banking in India.
- 1.2. organizational set up in
  - 1.2.1. Private and Public sectors commercial Banks.
  - 1.2.2. Co-operative Banks.
- 1.3. Recognition of the public sector Banks.
  - 1.3.1. Need
  - 1.3.2. Suggestions
  - 1.3.3. Problems & Progress Towards

2. Management and Internal Organisation of Banks.

Lecture : 06

- 2.1. Statutory provisions of the Board of Directors.
- 2.2. Responsibilities and Liabilities of the Board of Directors.
- 2.3. Management Responsibilities to the Board.

3. The Liquidity Management of Commercial Banks.

Lecture : 08

- 3.1. Meaning and importance of Liquidity.
- 3.2. Determination of Liquidity needs.
- 3.3. Theories of Bank Liquidity Management.
- 3.4. Sources of Bank Liquidity.

4. The Asset Management Policy of commercial Banks.

Lecture : 08

- 4.1. Meaning and importance of Asset Management.

- 4.2. Commercial Banks Asset – Types.
  - 4.2.1. The pool of Funds Approach.
  - 4.2.2. The Asset Allocation Approach.
  - 4.2.3. The Management Science Approach.
- 4.3. Non Performing Assets :- Meaning, Types and Causes of N.P.A.s

5. Reserves of Commercial Banks.

Lecture : 08

- 5.1. Nature, Types and Functions of Various Reserves.
- 5.2. Factors influencing the level of Reserves.
- 5.3. Reserve Requirement position in India.

6. The Loan Policy of the Commercial Banks.

Lecture : 08

- 6.1. Banks Loans.
- 6.2. Commercial Loans in India.
- 6.3. Cardinal Principles of Sound Lending.
- 6.4. Formulation of Bank Loan Policy.
- 6.5. Factors influencing on Bank Loan Policy.
- 6.6. Contents of Bank Loan Policy.
- 6.7. Regulation of Bank Lending in India.

■ **Reference Books –**

- 1) Management of Indian Financial Institutions by R.M. Shrivastav, Himalaya Publishing House.
- 2) Advanced Bank Management, Indian Institute of Banking and Finance, MacMillan Publication.
- 3) Banking Various Aspects – Indian Institute of Banking and Finance, Taxman.
- 4) Banking Theory and practice by Shekhar K.C., Lekhmy Shekhar, Vikas Publicshing House.
- 5) Banking Law and Practice by Tannan.
- 6) Banking Management by James B Bexley, Gulf Publishing Company.

North Maharashtra University, Jalgoan
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com : Sem-VI
Elective Paper :- **Advance Banking – II**
(Policies and Practice in Banking)

60+40 Pattern –External Marks 60 +Internal 40 = Maximum Total Marks – 100

Total Lectures : 48

■ **Objectives : -**

- 1) To acquaint students with new concepts of Banking.
- 2) To update the students about new changes in Banking.
- 3) To know the relevance Banking practices in modern competitive world.
- 4) To make understandable of banking operations.

- 1. Analysis of Credit and Financial statements.** Lectures : 08
  - 1.1. Credit Analysis : objectives and needs.
  - 1.2. Factors considered in credit analysis.
  - 1.3. Sources of credit information.
  - 1.4. Analysis of Financial statements.

- 2. The Credit Analysis Techniques.** Lectures : 08
  - 2.1. Financial Structure Analysis.
  - 2.2. Return a analysis and income statement.
  - 2.3. The cash flow analysis.
  - 2.4. Credit decision.
  - 2.5. Supervision of loans : Tendon Committee's recommendations.

- 3. Deposits and Funds of Commercial Banks.** Lectures : 08
  - 3.1. Deposits mobilization – Types of deposits.
  - 3.2. Strategy of deposits mobilization.
  - 3.3. Regulation of interest paid on deposits.

- 4. Capital Funds Management.** Lectures : 08
  - 4.1. Necessity of Adequate Capital Funds.
  - 4.2. Functions and Sources of Bank Capital.
  - 4.3. Standards to measure capital Adequacy.
  - 4.4. Basel Norms.

- 5. Performance Budgeting in Commercial Banks.** Lectures : 08
  - 5.1. Meaning.

- 5.2. Need for performance budgeting.
- 5.3. Mechanism of performance budgeting.

6. Information System in Commercial Banks.

Lectures : 08

- 6.1. Importance of information and communication system in bank.
- 6.2. Features and Nature of information system in bank.
- 6.3. Information Technology and Commercial Banking System in India.

■ **Reference Books :-**

- 1) Management of Indian Financial Institutions by R.M. Shrivastav, Himalaya Publishing House.
- 2) Advanced Bank Management, Indian Institute of Banking and Finance, Macmillan.
- 3) Banking Various Aspects – Indian Institute of Banking and Finance, Taxman.
- 4) Banking Theory and practice by Shekhar K.C., Lekshmy Shekhar, Vikas Publishing House.
- 5) Banking Law and Practice by Tannan.
- 6) Banking Management by James B. Bexley, Gulf Publishing Company.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Accredited 'B' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

New Syllabus: T.Y.B.Com (W.E.F. June -2016)

Elective Subject: 7 b: Advanced Cost & Management Accounting-II

Semester-V

Semester Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 =Maximum Total Marks

100

Total Lectures: 48

Learning Objectives:

1. To acknowledge the students with the cost accounting concepts and techniques.
2. To enable the students to apply analytical tools & techniques of cost accounting.
3. To develop competence among the students.

.....

1) An Introduction to Cost Accounting (Theory Only) Lectures: 04

- 1.1 Objectives of Cost Accounting
- 1.2 Advantages of Cost Accounting
- 1.3 Scope of Cost Accounting
- 1.4 Limitations of Cost Accounting

2) Process Costing (Theory & Practical Problems) Lectures: 12

- 2.1 Process Costing: Meaning
- 2.2 Normal Loss, Abnormal Loss, Abnormal Gain & Work-In-Progress
- 2.3 Preparation of Process Account
- 2.4 Equivalent Units, FIFO Method

3) Joint and By product costing (Theory & Practical Problems) Lectures: 08

- 3.1 Joint Product Cost Analysis
  - 3.1.1 Meaning, Objectives & Joint Product Cost Analysis
  - 3.1.2 Difficulties in Joint Product Cost Analysis
  - 3.1.3 Preparation of Statement of Division of Joint Costs
- 3.2 By-Product Costing
  - 3.2.1 Co-Products & By-Products
  - 3.2.2 Accounting Treatment for By-Products

4) Job and Batch Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures: 06

4.1 Job Costing

4.1.1 Meaning and Suitability of Job Costing

4.1.2 Preparation of Job Cost Sheet & Quotations

4.2 Batch Costing

4.2.1 Meaning of Batch Costing

4.2.2 Need for Determining Economic Lot Size

4.2.3 Types of Costs in Batch Costing

4.2.4 Determining Economic Batch Size

4.2.5 Difference between Job Costing and Batch Costing

5) Contract Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures: 12

5.1 Meaning of Contract Costing

5.2 Profits on Incomplete Contracts

5.3 Valuation of Work In Process

5.4 Escalation Clause-Retention Money

5.5 Preparation of Contract Account

5.6 Presentation of Relevant Items in Balance Sheet

6) Non-Integrated Cost Accounts (Theory & Practical Problems) Lectures: 06

6.1 Non-Integrated Cost Accounting System

6.2 Ledgers under Non-Integrated Cost Accounts

6.3 Accounting for Material, Wages & Overheads

6.4 Journal Entries and Preparation of Control Accounts in Cost Ledgers

*****

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Accredited 'B' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

New Syllabus: T.Y.B.Com (W.E.F. June -2016)

Elective Subject: 7 b: Advanced Cost & Management Accounting-II

Semester-VI

Semester Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 =Maximum Total Marks

100

Total Lectures: 48

- .....
- 1) **Output and operating costing** (Theory & Practical Problems) Lectures: 06
    - 1.1 Output or Single Unit Costing
      - 1.1.1 Meaning of Output Costing
      - 1.1.2 Preparation of Cost Sheet &/or Production A/c
    - 1.2 Operating Costing:
      - 1.2.1 Meaning of Operating (Service) Costing;
      - 1.2.2 Preparation of Cost Sheet Related to Passenger Transport
  - 2) **Uniform Costing Technique & Inter-Firm Comparison** Lectures: 06
(Theory & Practical Problems)
    - 2.1 Uniform Costing (Theory Only)
      - 2.1.1 Meaning & Nature of Uniform Costing
      - 2.1.2 Scope and Features of Uniform Costing
    - 2.2 Inter-Firm Comparison
      - 2.2.1 Meaning, Advantages and Disadvantages of Inter-Firm Comparison
      - 2.2.2 Ratio Analysis Related to Inter-Firm Comparison (Theory & Practical Problems)
  - 3) **Target Costing** (Theory & Practical Problems) Lectures: 09
    - 3.1 Explain the Concept of Target Costing
    - 3.2 Describe the Steps in Implementation of Target Costing Process
    - 3.3 Describe the Benefits of Target Costing
    - 3.4 Calculation of Expected Cost, Target Cost and Size of Cost Gap
    - 3.5 Calculation of Value Index for Components of Product
    - 3.6 Indication of Action Implied By Value Index and Revised Cost Reduction Target
  - 4) **Standard Costing Technique** (Theory & Practical Problems) Lectures: 11
    - 4.1 Standard Costing
      - 4.1.1 Definitions of Standard Cost & Standard Costing
      - 4.1.2 Advantages of Standard Cost Systems
      - 4.1.3 Types of Standards

4.1.4 Consideration in Establishing Standard

4.2 Variance Analysis

4.2.1 Meaning, Nature, Advantages & Limitations of Variance Analysis.

4.2.2 Computation of Material Cost Variances –Material Price Variance, Material Usage Variance, Material Mix Variance and Material Yield Variance.

4.2.3 Computation of Labour Cost variances –Labour Rate Variance, Labour Efficiency Variance, Labour Mix Variance and Idle Time Variance.

4.2.4 Computation of fixed and Variable Overhead Variances

5) Reconciliation of Profit as per Cost & Financial Accounting Lectures: 11

(Theory & Practical Problems)

5.1 Meaning

5.2 Reasons for the Difference

5.3 Need for Reconciliation

5.4 Methods of Reconciliation

5.4.1 By preparing a Reconciliation Statement or

5.4.2 By preparation a Memorandum Reconciliation Account.

5.5 Preparation of Statement of Reconciliation of Profits

6) Recent Trends in Cost Accounting (Theory Only) Lectures: 05

6.1 Life Cycle Costing: Concept & Examples of Costs at Different Production Stages

6.2 Quality Costing: Concept

6.3 Just-in-Time (JIT) Approach to Inventory Management: Concept & Advantages

6.4 Kaizen Costing: Concept & Suitability

Reference Books: (For Semester V & VI)

1. Cost Accounting: P.T. Pattanshetty & D. R. Palekar
2. Cost Accounting-B.K.Bhar-Academic Publishers-Calcutta
3. Cost Accounting-Nigam Sharma
4. Cost Accounting – L.N. Chopde and others – Sheth Publishers Pvt. Ltd. Mumbai
5. Cost Accounting & Financial Management- ICAI
6. Cost Accounting – N. K. Prasad

North Maharashtra University, Jalgaon
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
New Proposed Syllabus: T.Y.B.COM

Semester-V Elective

Subject: 6 d: Business Administration -I

Semester Pattern:

External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total marks: 100

Total Lectures: 48

Objectives:

- 1- To acquaint the students with the concepts and issues in Business Administration.
  - 2- To enable the students to understand the nature and scope of Business Administration.
-

1. Concepts and Nature

Lectures: 08

Business- Definition, Characteristics, Scope

b. Commerce- Meaning, Concept, Trade & Aids to Trade- Meaning & i. Definition, Administration, Management and Organization.

c. Functions of Administration

2. Business Unit- Promotion

Lectures: 08

a. Concept of Promotion, Stages of business Promotion, Factors affecting, Business Promotion

b. Location, Present trends in location, Size of business unit, factors affecting the size c. Role of Government.

3. Forms of Business Organisation

Lectures : 08

a. Sole Proprietorship Firm, Joint Ventures, Joint Stock Company, Co-Operative Society: Characteristics, Features, Merits, Limitations.

b. Suitability of a form of Organization- factors determination the suitability.

4. Business and Environment

Lectures:08

a. Meaning, Constituents of business environment

b. Economic, International, Social, Legal, Cultural, Educational, Political, Technological & Natural.

c. Interaction of Business & Environmental Factors

d. Objectives of Business- Economic, Human & Social Objectives-Social Responsibilities.

5. Corporate Governance

Lectures: 08

a. Meaning, Concept

b. Board of Directors: Objectives, Training and Development

c. Performance evaluation of Boards

6. Business Ethics

Lectures: 08

a. Concept, Definition, Nature , Objectives, Need and Importance

b. Business and Ethical Responsibility

c. Various Ethical Issues Around the Globe

North Maharashtra University, Jalgaon
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

New Proposed Syllabus: T.Y.B.COM

Semester-VI Elective

Subject: 6 d: Business Administration -I

Semester Pattern:

External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total marks: 100

Total Lectures: 48

---

7. Employee Morale	Lectures: 08
a. Employee Morale- Definition, Importance of Morale,	
b. Appraisal of Morale	
c. Improvement of Morale	
8. Working Conditions and Employee Relationship	Lectures: 08
a. Working Conditions	
b. Employee Relationship	
9. Business and Government	Lectures: 08
a. Business & Government- Meaning, Scope	
b. Government Policy & Business	
i. Industrial Policy 1948,	
ii. Industrial Policy 1951,	
iii. Industrial Policy 1977.	
iv. Industrial Policy 1991.	
c. Governmental Interference in Business	
d. Government's Control Over Indian economy & Business	
10. Job Analysis	Lectures: 08
a. Merit Rating-Difference between Merit Rating & Performance Appraisal, Importance of Merit Rating.	
b. Promotion- Nature & Significance of Promotion, Promotion Systems.	
c. Transfers – Types	
d. Job Enlargement	
e. Job Description	
d. Job Enlargement	
e. Job Analysis	
f. Job Rotation	
g. Job Enrichment	
11. Industrial Relations	Lectures: 08
a. Introduction, Definition, Objectives	
b. Characteristics, Types	
c. Factors Influencing Industrial Relations	
d. Importance of Sound Industrial Relations	
12. New Trends in H. R.	Lectures 08
a. Downsizing: Concept, Options for employers, Reasons	

- b.Exit Policy and H R M
- c.V R S (Voluntary Retirement Scheme)
- d.Employee Empowerment: Concept, Definition,Approaches, Process

Recommended Books

- 1-Moderns Business Organization - N. Mishra Allied Publishers-Bombay
- 2-Essenials of Business Administration - K. Aswathappa-Himalaya Publications
- 3- Business Administration - S.C.Saxena- Sahitya Bhavan Agra
- 4-The Administrative Process - Stephen Robbins
- 5- Business Organization & Management- Sinha A Mugali
- 6- Industrial Administration & Management - J. Batty McDonald
- 7-Business Administration - M.D. Lawrence - Sheth Publisher
- 8-Business Administration & Management - Chandurkar & Pundlik - Himalaya Publications
- 9- Business Administration - Dr.Kadweker – Gaj Publication
- 10- Business Ethics and Corporate Governance - C S Murthy - Himalaya Pulications
- 11- Human Resource Management- Dr. Harkal, Prof. Chaudhari - Vidya Books Publications

North Maharashtra University, Jalgaon
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
New Proposed Syllabus: T.Y.B.COM

Semester-V Elective

Subject: 7 d: Business Administration -II

Semester Pattern

Total Marks: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Total Marks 100

Total Lectures: 48

Objectives:

- 1 To acquaint the students with the concepts & issues in Business Administration.
- 2 To enable the students to understand the nature & scope of Business Administration

---

Scientific Management	Lectures:08
a. Nature of Scientific Management, Principles	
b. Rationalization- Meaning, Theory, Benefits,	
c. Automation- Definition, Benefits, Problems	
d. Computerization.	
2. Decision Making and Operation Research	Lectures:08
a. Decisions Making- Meaning , Objectives (Nature of Decision Making)	
b. Types of Decisions Making, Method of Decision Making,	
c. Operation Research-Meaning, Characteristics of Operation Research	
d. Principles, Techniques Or Tools of Operation Research	
3. Operation Research and Risk Management	Lectures:08
a. Meaning, Definition and Characteristics of Operation Research	
b. Principles, Techniques or Tools of Operation Research	
c. Risk Management: Introduction, Objectives, Process	
d. Role of Insurance	
4.Capitalization	Lectures:08
a. Under & Over Capitalization	
b. Capital Structure- Capital Gearing, Important element of	
c. Capital Structure, Types of Capital & Way of capital build	
d. Control Over Capital Issues-Scope & Objectives	
5. Fixed and Working Capital	Lectures:06
a. Fixed Capital – Nature, Importance, Factors determining	
b. Working Capital - Nature, Importance, Factors determining	
6. Sources of Finance	Lectures:10
a. Classification	
b. Security Financing: Shares and Debentures	
c. Internal Financing: Owners Capital, Company Deposits	
d. Loan Financing: Loan from Commercial Banks and Financial Institutions	
e. International Financing	
f. Other Sources	

North Maharashtra University, Jalgaon
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
New Proposed Syllabus: T.Y.B.COM

Semester-VI Elective

Subject: 7 d: Business Administration -II
Semester Pattern

Total Marks: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Total Marks 100

Total Lectures: 48

---

5. Legal Environment of Business

Lectures: 08

- a. Compliance of legal requirements in Promoting business under Licenses,
- b. Registration, Filling returns and other documents, Importance
- c. legal provision governing the Promotion and establishment of unit.

6. New Trends in Business

Lectures: 08

- a. Globalization- Meaning, Concept, Implications & Consequences,
- b. Privatization- Meaning, Concept, Implications & Consequences,
- c. Liberalization- Meaning, Concept, Implications & Consequences
- D. Collaboration, Transformation- Meaning, Concept
- d. SEZ (Special Economic Zone), BPO (Business Process e. Outsourcing), KPO (Know Process Outsourcing)

7. Productivity

Lectures: 08

- a. Meaning, Importance & measurement of Productivity.
- b. Factor affecting productivity, Measures to boost productivity, Role.
- c. National Productivity Council
- d. Product Quality Control ISO-9000:14000, Quality Circles QCFL.

8. Production Control

Lectures: 08

- a. Introduction: Meaning, Definition, Importance
- b. Production Planning and Control: Procedure, Routing, Scheduling, Dispatching and Follow up

9. Industrial Engineering

Lectures: 08

- a. Work Study: Meaning, Objectives, Benefits
- b. Time and Motion Study: Benefits, Stages
- c. Fatigue Study: Meaning, Reasons, Measures

10. Industrial Sickness

Lectures: 08

- a. Meaning, definition & Symptoms of Industrial sickness, causes of I.S
- b. Consequences of Industrial sickness.
- c. Role of Government prevention of Industrial sickness.

Recommended Books

1. Moderns Business Organization & Management - N. Mishra Allied Publishers Bombay
2. Essentials of Business Administration - K. Aswathappa- Himalaya Publications
3. Business Administration - S.C.Saxena- Sahitya Bhavan Agra

4. The Administrative Process - Stephen Robbins
5. Business Organization & Management - Sinha A Mugali
6. Industrial Administration & Management - J. Batty McDonald
7. Business Administration - M.D. Lawrence - Sheth Publisher
8. Business Administration & Management - Chandurkar & Pundlik - Himalaya Publications
9. Business Administration - Dr.Kadweker – Gaj Publication
10. Business Administration - Dr. Shailja Cholkar, Nirali Prakashan (Marathi)
11. Financial Management - Dr. S P Gupta - Sahitya Bhavan Publications
12. Risk Management, Insurance and Deviations- Dr. G. Kotereshwar - Himalaya Publications
13. Basics of Financial Management- V K Saxena and C D Vashist- Sultan Chand & Sons Educational Publishers- New Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

Structure, Equivalence and Syllabus

of

Bachelor of Commerce (B. Com.)

(Sem. 60+40 Pattern)

(w.e.f.: 2017-18)

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

Structure B. Com. Programme

(F. Y.B COM.)

w.e.f.-2017-18

Sr. No	Objectives	Paper No.	First Year B.Com Semester (I) (w.e.f.. -2017-18)
I	LANGUAGE COMPETENCE International Link Language:	101	English for Business
	Local Language (Any one)	102	a) Eng/ b) Mar / c) Hindi / d) Urdu / e) Sanskrit
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	103	Micro Economics
		104	Financial Accounting & Costing
		105	Computing Skills.
		106	Elective (Any One) * a) Modern Office Management b) Essentials of e - Commerce c) Co-operative Law & Micro Finance.
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	107	Elective (Any One) * a) Principles & Practices of Banking b) Corporate Laws & Secretarial Practice c) Marketing & Advertising d) Business Statistics e) Principles & Practices of Insurance f) Business Environment g) Geography of Disaster Management

Sr. No	Objectives	Paper No.	First Year B.Com Semester (II) (w.e.f.. -2017-18)
I	LANGUAGE COMPETENCE International Link Language:	201	English for Business
	Local Language	202	a) Eng / b) Mar / c) Hindi / d) Urdu / e) Sanskrit
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	203	Micro Economics
		204	Financial Accounting & Costing
		205	Quantitative Techniques
		206	Elective (Any One) * a) Modern Office Management b) Essentials of e-Commerce c) Co-operative Law & Micro Finance.
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	207	Elective (Any One) * a) Principles & Practices of Banking b) Corporate Laws & Secretarial Practice c) Marketing & Advertising d) Business Statistics e) Principles & Practices of Insurance f) Business Environment g) Geography of Disaster Management

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

Structure B. Com. Programme

(S.Y.B COM.)

w.e.f.-2018-19

Sr. No	Objectives	Paper No.	Second Year B.Com Semester (III) (w.e.f.. -2018-19)
I	LANGUAGE COMPETENCE International Link Language:		-----
	Local Language		-----
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	301	Macro Economics
		302	Business & Tax Laws
		303	Business Management
		304	Corporate Accounting
		305	Computing Management
		306	Elective (Any One)*
			a) Business Entrepreneurship
			b) Consumer Protection & Business Ethics
	c) Financial Services & Stock Markets		
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	307	Elective (Any One)*
			a) Modern Banking & Financial System.
			b) Corporate Regulatory Frame Work
			c) Retail Management
			d) Business Statistics & Operation Research
	e) Production Management		

Sr. No	Objectives	Paper No.	Second Year B.Com Semester (IV) (w.e.f.. -2018-19)
I	LANGUAGE COMPETENCE International Link Language:		-----
	Local Language		-----
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	401	Macro Economics
		402	Business & Tax Laws
		403	Business Management
		404	Corporate Accounting
		405	Cost Accounting
		406	Elective (Any One)*
			a) Business Entrepreneurship
			b) Consumer Protection & Business Ethics
	c) Financial Services & Stock Markets		
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	407	Elective (Any One)*
			a) Modern Banking & Financial System.
			b) Corporate Regulatory Frame Work
			c) Retail Management
			d) Business Statistics & Operation Research
	e) Production Management		

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON.

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

Faculty of Commerce & Management.

Structure B. Com. Programme

(T.Y.B COM.)

(w.e.f. 2019-20)

Sr. No	Objectives	Paper No.	Third Year B.Com Semester (V) (w.e.f.. -2019-20)
I	LANGUAGE COMPETENCE International Link Language:		-----
	Local Language		-----
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	501	Indian Economic Scenario
		502	Principles of Auditing
		503	Soft & Hard Skills Development
		504	Income Tax
		505	Elective (Any One) *
			a) Modern Management Techniques b) Import-Export Management c) Economics of Global Trade and Finance
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	506) & 507) Elective (Any One Group) **	
		a) Advanced Accounting I & II b) Advanced Cost & Management Accounting I & II c) Advance Banking I & II d) Business Administration I & II	

Sr. No	Objectives	Paper No.	Third Year B.Com Semester (VI) (w.e.f.. -2019-20)
I	LANGUAGE COMPETENCE International Link Language:		-----
	Local Language		-----
II	CORE COMPETENCE * Improving Economic Understanding & Capacity of Analysis * Preparing for facing the real Business World by Developing Necessary Skills in the Subject	601	Indian Economic Scenario
		602	Principles of Auditing
		603	Soft & Hard Skills Development.
		604	Goods & Services Tax (G S T)
		605	Elective (Any One)*
			a) Modern Management Techniques b) Import-Export Management c) Economics of Global Trade and Finance
III	APPLIED COMPONENT Developing Skills for Applying Knowledge to Business Situations	606) & 607) Elective (Any One Group) **	
		a) Advanced Accounting I & II b) Advanced Cost & Management Accounting I & II c) Advance Banking I & II d) Business Administration I & II	
(** Optional - Project Report of 100Marks (60+40) for Paper No.607 Sem VI)			

North Maharashtra University, Jalgaon

B.Com. Structure (Sem. 60+40 Pattern)

(w. e. f. 2017-18)

1. TITLE OF THE DEGREE

This Under Graduate Degree shall be titled as Bachelor of Commerce (B.Com). This new curriculum shall be effective from 2017-18.

2. DURATION

The regular Under Graduate Full Time Course shall be of 3 Years duration; comprising of 6 Semesters through Theory papers, practical papers and such other Continuous Evaluation Systems as may be prescribed, in this respect, from time to time

3. ELIGIBILITY FOR ADMISSION

The candidate must have passed 10 + 2 or equivalent thereto or as per Eligibility Rules framed by the North Maharashtra University from Time to Time.

4. PATTERN

- 4.1. English medium and Marathi medium are allowed as medium of Instructions for study of subjects, except as otherwise prescribed in the programme (refer year wise instructions in the following paragraph).
- 4.2. The suggested curriculum comprises 42 papers. Each semester will have 7 papers of 4 credits each, thus comprising 28 credits for each Semester that is 168 credits for whole B.Com Degree Course
- 4.3. One credit for the theory course shall be of the 15 clock hours (Each course being taught in the semester will be of 4 credits) that is each course will be of 60 hours.
- 4.4. Continuous evaluation of the students shall comprise the 60+40 pattern; where every paper of 100 marks (4 credits), shall be divided as External evaluation of 60 marks and internal continuous assessment of 40 marks.

4.5. F Y B Com, Sem. (60+40)Pattern(w.e.f. 2017-18)

- a. 60 marks University Theory Exam & 40 marks Internal Exam pattern is applicable except Paper No. 105, Sem. I.
- b. For paper No-105 sem - I Computing Skills, 40 marks University Theory Exam.+ 20 marks University Practical Exam.& 40 marks Internal Exam pattern is applicable.
For paper No-205 sem – II Quantitative Techniques, 60 marks University Theory Exam.& 40 marks Internal Exam pattern is applicable.
- c. Marathi medium for instructions and writing answers will be allowed except in case of the following subjects:
  - (i) Financial Accounting & Costing
  - (ii) Essentials of e- Commerce
  - (iii) Computing Skills
  - (iv) Quantitative Techniques
  - (v) Business Statistics

4.6. S Y B Com, Sem.(60+40)Pattern (w.e.f. 2018-19)

- a. 60 marks University Theory Exam & 40 marks Internal Exam pattern is applicable except paper No -305 Sem. III, Computing Management.
- b. For paper No.305 sem.III, Computing Management, 40 marks University Theory Exam.+ 20 marks University Practical Exam.& 40 marks Internal Exam pattern is applicable.
- c. Marathi medium for instructions and writing answers will be allowed except in case of the following subjects:
  - (i) Corporate accounting (ii) Computing Management
  - (iii) Business Statistics & Operation Research (iv) Cost Accounting

4.7. TYB Com, Sem.(60+40)Pattern (w.e.f. 2019-20)

- a. 60 marks University Theory Exam & 40 marks Internal Exam pattern is applicable except Paper No. 503 Sem-V and 603 Sem-VI Soft & Hard Skills Development.
- b. For Paper No. 503 Sem-V and 603 Sem-VI, Soft & Hard Skills Development, 60 Marks **University Practical Exam** for which minimum five practical are to be conducted by maintaining Journal and, 40 marks for Internal **Theory** Exam based on syllabus is applicable.
- c. For paper No-607 Sem - VI Student can opt for Project Report of 100 Marks or theory paper.

There shall be external Examination of 60 Marks (Viva-Voce) for project report& 40 marks (Internal) for Project Report. **Allocation of 60 marks viva-voce:** 30 marks by External Examiner + 30 marks by Internal Examiner

- d. Marathi medium for instructions and writing answers will be allowed except in case of the following subjects:
  - (i) Income Tax (ii) Advanced Accounting
  - (iii) Advanced Cost & Management

4.8. The options for Paper No. 106 &107 for FY B.Com and Paper No. 306 &307 SY B.Com are not in progression.

4.9. Continuous Internal assessment comprises Two Class test of 20 Marks each.

4.10. The syllabus of each paper shall be taught in 4 lectures per week during the academic year.

4.11. PASSING STANDARDS

4.11.1. In order to pass the examination the candidate has to obtain at least 40% marks for each head separately, that is 24 marks out of 60 (External) & 16 marks out of 40 marks (Internal) for all papers.

4.11.2. The student shall be allowed to keep the terms of the next year as per the University rules.

5. Grades:

5.1. Marks for each course would be converted into grade points as per **Seven-Point** grading scale as stated in the following table.

Table 1 Table Showing Conversion of Marks into grade points

Marks Obtained	Grade	Equivalent Grade points
75 to 100	O : Outstanding	6
65 to 74	A : Very Good	5
55 to 64	B : Good	4
50 to 54	C : Average	3
45 to 49	D : Satisfactory	2
40 to 44	E : Pass	1
0 to 39	F : Fail	0

5.2. Every paper carries maximum of 6 grade points. Similarly each paper carries 4 credit points. Thus, each paper carries maximum of 24 CR x GP points.

5.3. One semester carries 7 papers of 24 CR x GP points each. Thus, every semester carries maximum of 168 CR x GP points.

5.4. The B.Com programme consists of 6 semesters, each carrying 168 CR x GP points. Thus, The B.Com programme in all carries maximum of 1008 CR x GP points.

5.5. The grade point will be given on the basis of total marks (sum of mark obtained in internal assessment and Semester examination) obtained by a student in a subject.

5.6. The CR x GP points earned in each course shall be calculated as –

Total CR x GP points = Grade points obtained (vide Table-1) x Credits for the course

5.7. Semester Grade Point Average (SGPA) –

5.7.1. The performance of a student in a semester is indicated by a number called SGPA. SGPA is the weighted average of the grade points obtained in all courses registered by the student during the semester. It shall be calculated as follows-

$$SGPA = \frac{\sum_{i=1}^n C_i p_i}{\sum_{i=1}^n C_i} = \frac{\sum_{i=1}^n 4p_i}{28}$$

Where,

C_i = the maximum number of credits prescribed for the ith course of a semester for which SGPA is to be calculated

p_i = grade point earned in the ith course

$i = 1,2,3,\dots,n$ represent the number of courses in which a student is registered in the concerned semester.

That is,

$$SGPA = \frac{\text{Total CR x GP points earned for the Semester}}{\text{Total Credit points for the Semester}}$$

SGPA is rounded up to two decimal places.

5.8. Final result

Up-to-date assessment of the overall performance of a student from the time of his/her first registration is obtained by calculating a number called Cumulative Grade Point Average (CGPA),

which is a weighted average of the grade points obtained in all courses registered by the student since he/she has been admitted to the **B.Com** course.

$$CGPA = \frac{\sum_{j=1}^m C_j p_j}{\sum_{j=1}^m C_j}$$

Where

C_j = the number of credits earned in the jth course up to the semester

p_j = grade point earned in the jth course.

A letter grade lower than E (i.e. grade point < 1) in a course shall not be taken into consideration for the calculation of CGPA

$j = 1, 2, 3, \dots, m$ represent the number of courses in which a student is registered up-to the semester for which the CGPA is to be calculated

The CGPA is rounded up to two decimal places.

5.9. The final grade earned shall be as per Table given below-

Final grade to be awarded and equivalent percentage of marks of the candidate based on his/her CGPA

CGPA Value	Final Grade to be awarded to the candidate	Equivalent range for percentage of marks	Formula for obtaining equivalent approximate percentage of marks
5.50-6.00	0: Outstanding	75-100	$75 + \left\{ \frac{(CGPA - 5.5)}{0.02} \right\}$
4.50-5.49	A: Very Good	65-74	$65 + \left\{ \frac{(CGPA - 4.5)}{0.02} \right\}$
3.50-4.49	B: Good	55-64	$55 + \left\{ \frac{(CGPA - 3.5)}{0.02} \right\}$
2.50-3.49	C: Average	50-54	$50 + \left\{ \frac{(CGPA - 2.5)}{0.02} \right\}$
1.50-2.49	D: Satisfactory	45-49	$45 + \left\{ \frac{(CGPA - 1.5)}{0.02} \right\}$
1.00-1.49	E: Pass	40-44	$40 + \left\{ \frac{(CGPA - 1.0)}{0.02} \right\}$
0.00-0.99	F: Fail	00-39	Not Applicable

6. STRUCTURE OF THE QUESTION PAPER

North Maharashtra University, Jalgaon Structure for Bachelor of Commerce

Question Paper Pattern: For F.Y. B.Com (Semester I and II)

(w.e.f. AY 2017-18)

Subject – Micro Economics paper No 103 and 203, English for Business paper No 101 and 201, Local languages paper No 102 and 202 and Elective Theory Papers No 106,107, 206, and 207

Maximum Marks – 60

Time Allowed – Two Hours

Instructions to Candidate

1. Do not write anything on question paper except seat no.
2. Answer sheet should be written with black ink only. Graph or diagram should be drawn with the same pen being used for writing paper or black HB pencil.
3. Students should note that no supplement shall be provided.
4. Question No.1 is Compulsory. In addition, attempt any two questions from Question No.2 to 4.
5. Attempt any two questions from Section II.
6. All Questions carry equal marks.

Section – I

1. Write precise answers (Any Three)	12
a.	
b.	
c.	
d.	
2. Long Answer Question (Based on any topic from the syllabus)	12
3. Long Answer Question (Based on any topic from the syllabus)	12
4. Long Answer Question (Based on any topic from the syllabus)	12

Section – II

5. Long Answer Question (Based on any topic from the syllabus)	12
6. Long Answer Question (Based on any topic from the syllabus)	12
7. Short Answer Questions (Based on any topic from the syllabus)	6 x 2=12
a.	
b.	

North Maharashtra University, Jalgaon
Structure for Bachelor of Commerce
Question Paper Pattern: For F.Y. B.Com (Semester I and II)
(w.e.f. AY 2017-18)

Subject – Financial and Cost Accounting (Paper No. 104, 204)

Maximum Marks – 60

Time Allowed – Two Hours

Instructions to Candidate:

1. Do not write anything on question paper except seat no.
2. Answer sheet should be written with black ink only. Graph or diagram should be drawn with the same pen being used for writing paper or black HB pencil.
3. Students should note that no supplement will be provided.
4. **Question 1 is Compulsory.** In addition, Attempt any one question from Que.2 and Que.3
5. Attempt any three questions from Section-II.
6. All questions carry equal marks.
7. Use of simple calculator is permissible.

Section-I

1. A. Write precise answers on Financial Accounting (Any Two) Theory Questions	6
a.	
b.	
c.	
B. Write precise answers on Costing (Any Two) Theory Questions	6
a.	
b.	
c.	
2. Long Problem on Costing	12
3. Long Problem on Costing	12

Section- II

4. Long Problem on Financial Accounting	12
5. Long Problem on Financial Accounting	12
6. Long Problem on Financial Accounting	12
7. Long Problem on Financial Accounting	12

North Maharashtra University, Jalgaon

Structure for Bachelor of Commerce

Question Paper Pattern: For F.Y. B.Com (Semester I)

(w.e.f. AY 2017-18)

Subject – Computing Skills (Paper No 105)

Maximum Marks – 40

Time Allowed – Two Hours

Instructions to Candidate

1. Do not write anything on question paper except seat no.
2. Answer sheet should be written with black ink only. Graph or diagram should be drawn with the same pen being used for writing paper or black HB pencil.
3. Students should note that no supplement will be provided.
4. Question No.1 is Compulsory. In addition, attempt any two questions from Question No.2 to 4.
5. Attempt any two questions from Section II.

Section – I

1. Attempt Following (Any Two)	8
a.	
b.	
c.	
2. Attempt Following	8
a.	
b.	
3. Attempt Following	8
a.	
b.	
4. Attempt Following	8
a.	
b.	

Section – II

5. Attempt Following	8
a.	
b.	
6. Attempt Following	8
a.	
b.	
7. Attempt Following	8
a.	
b.	

North Maharashtra University, Jalgaon

Structure for Bachelor of Commerce

Question Paper Pattern: For F.Y. B.Com (Semester I and II)

(w.e.f. AY 2017-18)

Subject – Quantitative Techniques (Paper No 205)

Maximum Marks – 60

Time Allowed – Two Hours

Instructions to Candidate

- 1 Do not write anything on question paper except seat no.
- 2 Answer sheet should be written with black ink only. Graph or diagram should be drawn with the same pen being used for writing paper or black HB pencil.
- 3 Students should note that no supplement will be provided.
- 4 Question No.1 from **Section – I** and Question No 5 from **section II** are Compulsory.
- 5 Attempt any two questions from Question No.2 to 4 from Section-I.
- 6 Attempt any two questions from Question No. 6 to 8 from Section- II
- 7 Use of **simple calculator** is permissible.

Section – I (Mathematics)

1.Attempt Following (Any Two)	10
a.	
b.	
c.	
2.Attempt Following	3+3+4 =10
a.	
b.	
c.	
3.Attempt Following	3+3+4 =10
a.	
b.	
c.	
4.Attempt Following	3+3+4 =10
a.	
b.	
c.	

Section – II (Statistics)

5. Attempt Following (Any Two)	10
a.	
b.	
c.	
6. Attempt Following	10
a.	
b.	
7. Attempt Following	10
a.	
b.	
8. Attempt Following	10
a.	
b.	

North Maharashtra University, Jalgaon
Faculty of Commerce & Management
EQUIVALENCE OF OLD AND NEW COURSES FOR B. COM.

Old Paper	B.Com Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2014-15	New Paper	B.Com Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2017-18
Semester-I			
1	English for Business	101	English for Business
2	English	102 a	English
	Marathi	102 b	Marathi
	Hindi	102 c	Hindi
	Urdu	102 d	Urdu
	Sanskrit	102 e	Sanskrit
3	Micro Economics	103	Micro Economics
4	Financial & Cost Accounting	104	Financial Accounting & Costing
5	Computing Skills	105	Computing Skills
6	Elective (Any One)	106	Elective (Any One)
6 a	Modern Office Management	106 a	Modern Office Management
6 b	Essential of e-commerce	106 b	Essentials of e-Commerce
6 c	Co-operative Law & Micro Finance	106 c	Co-operative Law & Micro Finance
7	Elective (Any One)	107	Elective (Any One)
7 a	Principles & Practices of Banking	107 a	Principles & Practices of Banking
7 b	Corporate Laws	107 b	Corporate Laws & Secretarial Practice
7 c	Marketing & Advertising	107 c	Marketing & Advertising
7 d	Business Statistics	107 d	Business Statistics
7 e	Principles & Practices of Insurance	107 e	Principles & Practices of Insurance
7 f	Geography of Trade and Transport	107 g	Geography of Disaster Management
Semester -II			
1	English for Business	201	English for Business
2	English	202 a	English
	Marathi	202 b	Marathi
	Hindi	202 c	Hindi
	Urdu	202 d	Urdu
	Sanskrit	202 e	Sanskrit
	Foreign Language	202 f	Foreign Language
3	Micro Economic	203	Micro Economics
4	Financial & Cost Accounting	204	Financial Accounting & Costing
5	Quantitative Techniques	205	Quantitative Techniques
6	Elective (Any One)	206	Elective (Any One)
6 a	Modern Office Management	206 a	Modern Office Management

Old Paper	B.Com Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2014-15	New Paper	B.Com Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2017-18
6 b	Essential of e-commerce	206 b	Essentials of e-Commerce
6 c	Co-operative Law & Micro Finance	206 c	Co-operative Law & Micro Finance
7	Elective (Any One)	207	Elective (Any One)
7 a	Principles& Practices of Banking	207 a	Principles & Practices of Banking
7 b	Corporate Laws	207 b	Corporate Laws & Secretarial Practice
7 c	Marketing & Advertising	207 c	Marketing & Advertising
7 d	Business Statistics	207 d	Business Statistics
7 e	Principles & Practices of Insurance	207 e	Principles & Practices of Insurance
7 f	Geography of Trade and Transport	207 g	Geography of Disester Management
Semester -III			
1	Macro Economics	301	Macro Economics
2	Business & Tax Laws	302	Business & Tax Laws
3	Business Management	303	Business Management
4	Corporate Accounting & Costing	304	Corporate Accounting
5	Computing Management	305	Computing Management
6	Elective (Any One)*	306	Elective (Any One)*
6 a	Business Entrepreneurship	306 a	Business Entrepreneurship
6 b	Consumer Protection & Business Ethics	306 b	Consumer Protection & Business Ethics
6 c	Financial Analysis & Business Journalism	306 c	Financial Services & Stock Markets
7	Elective (Any One)*	307	Elective (Any One)*
7 a	a) Modern Banking & Financial System.	307 a	Modern Banking & Financial System.
7 b	b) Corporate Regulatory Frame Work	307 b	Corporate Regulatory Frame Work
7 c	c) Retail Management	307 c	Retail Management
7 d	d) Business Statistics & Operation Research	307 d	Business Statistics & Operation Research
7 e	e) Production & Operations Management	307 e	Production Management
Semester -IV			
1	Macro Economics	401	Macro Economics
2	Business & Tax Laws	402	Business & Tax Laws
3	Business Management	403	Business Management
4	Corporate Accounting & Costing	404	Corporate Accounting
5	Business Communication	405	Cost Accounting
6	Elective (Any One)*	406	Elective (Any One)*
6 a	a) Business Entrepreneurship	406 a	Business Entrepreneurship
6 b	b) Consumer Protection & Business Ethics	406 b	Consumer Protection & Business Ethics

Old Paper	B.Com Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2014-15	New Paper	B.Com Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2017-18
6 c	c) Financial Analysis & Business Journalism	406 c	Financial Services & Stock Markets
7	Elective (Any One)*	407	Elective (Any One)*
7 a	a) Modern Banking & Financial System.	407 a	Modern Banking & Financial System.
7 b	b) Corporate Regulatory Frame Work	407 b	Corporate Regulatory Frame Work
7 c	c) Retail Management	407 c	Retail Management
7 d	d) Business Statistics & Operation Research	407 d	Business Statistics & Operation Research
7 e	e) Production & Operations Management	407 e	Production Management
Semester -V			
1	Indian Economic Scenario	501	Indian Economic Scenario
2	Principles & Practices of Auditing	502	Principles of Auditing
3	Income Tax	504	Income Tax
4	Human Resource Management	503	Soft & Hard Skills Development
5	Elective(Any One) *	505	Elective (Any One) *
5 a	Modern Management Techniques	505 a	Modern Management Techniques
5 b	Import-Export Management	505 b	Import-Export Management
5 c	Economics of Global Trade and Finance	505 c	Economics of Global Trade and Finance
6	Elective (Any One Group) *	506	Elective (Any One Group) *
6 a	Advanced Accounting I	506 a	Advanced Accounting I
6 b	Advanced Cost & Management Accounting I	506 b	Advanced Cost & Management Accounting I
6 c	Advance Banking I	506 c	Advance Banking I
6 d	Business Administration I	506 d	Business Administration I
7	Elective (Any One Group) *	507	Elective (Any One Group) *
7 a	Advanced Accounting II	507 a	Advanced Accounting II
7 b	Advanced Cost & Management II	507 b	Advanced Cost & Management II
7 c	Advance Banking II	507 c	Advance Banking II
7 d	Business Administration II	507 d	Business Administration II
Semester -VI			
1	Indian Economic Scenario	601	Indian Economic Scenario
2	Principles & Practices of Auditing	602	Principles of Auditing
3	Soft Skills Development	603	Soft & Hard Skills Development
4	Human Resource Management	604	Goods & Services Tax (GST)
5	Elective (Any One) - *	605	Elective (Any One)

Old Paper	B.Com Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2014-15	New Paper	B.Com Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2017-18
5 a	Modern Management Techniques	605 a	Modern Management Techniques
5 b	Import-Export Management	605 b	Import-Export Management
5 c	Economics of Global Trade and Finance	605 c	Economics of Global Trade and Finance
6	Elective (Any One Group) *	606	Elective (Any One Group) *
6 a	Advanced Accounting I	606 a	Advanced Accounting I
6 b	Advanced Cost & Management I	606 b	Advanced Cost & Management I
6 c	Advance Banking I	606 c	Advance Banking I
6 d	Business Administration I	606 d	Business Administration I
7	Elective (Any One Group) *	607	Elective (Any One Group) *
7 a	Advanced Accounting II	607 a	Advanced Accounting II
7 b	Advanced Cost & Management II	607 b	Advanced Cost & Management II
7 c	Advance Banking II	607 c	Advance Banking II
7 d	Business Administration II	607 d	Business Administration II

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 101 English for Business

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To introduce communication theory to students.
2. To inculcate various communication skills in English among students.
3. To introduce various soft skills to students.
4. To improve oral and written competency in English of students.
5. To develop linguistic competency of students through various grammatical and vocabulary exercises.

Semester – I

1 Communication:

08

Definition, Nature and Process

1. Types : Verbal- Non-Verbal, Oral- Written, Formal- Informal, Vertical- Horizontal
2. Barriers : Linguistic, Mechanical, Psychological, Social, Organizational, Cross-cultural
3. Effective Communication: Techniques and advantages

2 Oral Communication Skills

10

1. Personal Interviews (PI)

-Importance, purposes, Preparation by a candidate, Probable questions, Techniques of

Effective performance, Types: Job Interview, Campus Interview, Grievance Interview, Exit Interview,

2. Presentation Skills: -Importance, concept, Principles of Effective Presentation, technical Presentation
3. Situational Dialogues : Hotel, Office, Library, Bank ,Restaurant, Railway Station, Mall, between two businessmen, customer and shopkeeper, Cashier and account holder, Receptionist and customer

3 Written Communication Skills

12

1. Report writing:

-Introduction, Importance, Concept, Types: News report, Survey report, Project report.

2. Meetings:-Notice, Agenda, Minutes.

3. Letter Writing : Job Application , Complaint, Inquiry, Order, CV Writing

4. E-Mail : Layout, elements, Process and drafting

4 Soft Skills

10

1. Soft Skills : Concept, importance in profession, types, techniques for improvement
2. Time Management : significance, tips
3. Body Language : tips , types
4. Career Planning : correct choice and tips

5 Grammar and Vocabulary

10

1. Parts of Speech : Usage
2. Articles : Usage
3. Phrasal Verbs
4. Correct Spelling
5. Synonyms and Antonyms

6 Reading, Speaking, listening Skill

10

1. Rapid Reading Styles of Reading ,Comprehension
2. Negotiation
3. Selling and Buying skill
4. Conversational skills

Recommended Books:

- Raman, Minakshi and Sangeeta Sharma. *Technical Communication: Principles and Practices*. Oxford University Press, New Delhi, 2004.
- Urmila Rai and Rai. *Business Communication*. Himalaya Publication, New Delhi, 1999.
- Susmita, Dey. *Business Communication*. Reliable Publication, Mumbai, 1999. □Alex. *Soft Skills*. Sultan Chand and Chand publication, New Delhi, 2008.
- Thorat and Lokhandwala. *Enriching Oral and Written Communication*. Orient Blackswan, Hyderabad, 2009.
- Pal and Suri. *English Grammar and Composition*, Sultan Chand and Chand publication, New Delhi, 2003.
- Green, David. *Contemporary English Grammar and Composition*. Macmillan, Chennai, 1971.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 102 a Local Language – Optional English

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To introduce various famous entrepreneurs to commerce students.
2. To develop English reading and linguistic comprehension of students.
3. To improve professional and entrepreneurial attitude of students through success stories.
4. To Acquaint Students with special challenges of starting new ventures
5. To know the qualities to become a successful entrepreneur

Topics Prescribed

No of lectures

1. J R D Tata	20
2. G.D. Birla	20
3. Walchand Hirachand Doshi	20

Prescribed Text Book :

Business Legends - by Gita Piramal – Penguin India ISBN13: 9780140271874,

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 102 b Local Language – Optional Marathi

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To introduce various famous entrepreneurs to commerce students.
2. To develop Marathi reading and linguistic comprehension of students.
3. To improve professional and entrepreneurial attitude of students through success stories.
4. To Acquaint Students with special challenges of starting new ventures
5. To know the qualities to become a successful entrepreneur

Topics Prescribed

No of lectures

1. जे आर डी टाटा	20
2. जी डी बिर्ला	20
3. वालचंद हिराचंद दोशी	20

Prescribed Text Book:

बिज़िनेस लिजंड्स - गीता पिरामल - मेहता पब्लिशिंग हाऊस - अनुवाद - अशोक जैन

(Business Legends - by Gita Piramal – Mehata Publishing House)

ISBN13: 81-7766-279-1

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 102 c Local Language – Optional Hindi

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To introduce various famous entrepreneurs to commerce students.
2. To develop Hindi reading and linguistic comprehension of students.
3. To improve professional and entrepreneurial attitude of students through success stories.
4. To Acquaint Students with special challenges of starting new ventures
5. To know the qualities to become a successful entrepreneur

Content & Prescribed Books:-

30 Lectures

1. युग निर्माता जे आर डी टाटा - "हिंदी" - लेखक - बख्तिआर के दादाभोई
(२०१२) प्रभात प्रकाशन; 1 आवृत्ति. ISBN-13: 978-8173157592

१. टाटा परिवार की पार्श्वभूमी
२. जे.आर.डी. टाटा का व्यक्तित्व
३. जे. आर. डी. टाटा यशस्वी उद्योगपति
४. टाटा उद्योग समूह का बीज- वपन
५. टाटा उद्योग समूह का विस्तार (विविध शाखाएँ)
६. जे. आर. डी. टाटा का देश के विकास में योगदान
७. एअर इंडिया की स्थापना एवं राष्ट्रीयकरण
८. जे. आर. डी. टाटा की न्यासिता एवं सामाजिक जिम्मेदारी
९. जे. आर. डी. टाटा विविध पुरस्कारों से सम्मानित
१०. जे. आर. डी. टाटा अनंत यात्रा की ओर

2. परोपकारी बिजनेसमैन अजीम प्रेमजी "हिंदी" - एन चोखन (2012) प्रभात प्रकाशन ; १ आवृत्ति ISBN-13: 978-9350481585

१. अजीम प्रेमजी का व्यक्तित्व (साधारण व्यक्ति की असाधारण कहानी)
२. अजीम प्रेमजी की उद्योग यात्रा का प्रारंभ
३. विप्रो का उदय और विस्तार
४. विप्रो के चैंयरमेन की जिम्मेदारी
५. कंप्यूटर बाजार में प्रवेश
६. आंतरराष्ट्रीय बाजार में प्रवेश
७. कॉम्प्यूटर बाजार में विप्रोका स्थान एवं महत्व
८. विप्रो की कार्यप्रणाली
९. दानवीर अजीम जी
१०. देश के विकास में अजीम प्रेमजी का योगदान

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 102 d Local Language – Optional Urdu

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Urdu General

اردو جنرل

Sem-I

Mass Media:

(الف) ماس میڈیا:

Mass Media ki taarif	(۱) ماس میڈیا کی تعریف
Mass Media ki ibteda aur ahed b ahed irteqa	(۲) ماس میڈیا کی ابتداء اور عہد ب عہد ارتقا
Ajzaie Tarkibi	(۳) اجزائے ترکیبی
Mass Media ke aqsam	(۴) ماس میڈیا کے اقسام
Mass Media ki zuban	(۵) ماس میڈیا کی زبان
Mass Media ki samaji manuviyat	(۶) ماس میڈیا کی سماجی معنویت

Mazmoon, Khat v Ariza Navisi:

(ب) مضمون، خط و عریضہ نویسی۔

Mazmoon Navisi v Khutoot Nigari	(۱) مضمون نویسی و خطوط نگاری
Mazmoon Navisi ka fan	(۲) مضمون نویسی کا فن
Khutoot nigari ka fan	(۳) خطوط نگاری کا فن
Khutoot Nigari ka aagaz v irteqa	(۴) خطوط نگاری کا آغاز و ارتقا

Tarjuma Nigari:

(ج) ترجمہ نگاری:

Fane Tarjuma nigari	(۱) فن ترجمہ نگاری
Tarjuma ka aagaz v irteqa	(۲) ترجمہ کا آغاز و ارتقا
Marathi zuban ke peregraph ka aasan Urdu tarjuma	(۳) مراٹھی زبان کے پیراگراف کا آسان اردو ترجمہ
Angrezi zuban ke peregraph ka aasan Urdu tarjuma	(۴) انگریزی زبان کے پیراگراف کا آسان اردو ترجمہ

Reference Books

- Awami Zraye Tarsil o Iblag-
Ashfaue Mohammad Khan
Iblagiyat - Mohamma Shahid
Husain
Jadeed Iblag- Mehdi Husain
- Awami Tarsil- Devendra Asar
- Adab aur Iblag-Dr.Mujahidul Islam
- Urdu Mass Media - Fazulul Haq
- Urdu Shairy ka fanni irteqa-
Farman Fateh Puri
Jadeed Urdu Shairy-Abdul Qadir
Sarwari
Intekhabe Qsaid Urdu- Dr.Abu
Mohammad Saheer
Masnavi Sehrul Bayan- Meer
Hasan
Aaina Sheri Adab-Dr.Sajid Ali
Qadri
Urdu Marsiye ka irteqa-
Prof.Masud Hasan Razvi
Urdu Marsiya- Sifarish Husain
- Intekhabe Marsiya
- Fane Tarjuma Nigari - Khalique
Anjum

کتابیات

- (۱) عوامی ذرائع ترسیل و ابلاغ۔ اشفاق محمد خاں
- (۲) ابلاغیات۔ محمد شاہد حسین
- (۳) جدید ابلاغ۔ مہدی حسن
- (۴) عوامی ترسیل۔ دیوندر اسر
- (۵) ادب اور ابلاغ۔ ڈاکٹر مجاہد الاسلام
- (۶) اردو ماس میڈیا۔ فضل الحق
- (۷) اردو شاعری کا فنی ارتقاء۔ فرمان فتح پوری
- (۸) جدید اردو شاعری۔ عبدالقادر سروری
- (۹) انتخاب قصائد اردو۔ ڈاکٹر ابو محمد سحر
- (۱۰) مثنوی سحر الہیان۔ میر حسن
- (۱۱) آئینہ شعری ادب۔ ڈاکٹر ساجد علی قادری
- (۱۲) اردو مرثیہ کا ارتقا۔ پروفیسر مسعود حسن رضوی
- (۱۳) اردو مرثیہ۔ سفارش حسین
- (۱۴) انتخاب مرثیہ۔
- (۱۵) فن ترجمہ نگاری۔ خلیق انجم

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 102 e Local Language – Optional Sanskrit

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

प्रथम सत्र अभ्यासक्रम (102 E)

१०० गुण

प्राचीनवाणिज्यम्

अ) अध्ययन व अध्यापनाची वैशिष्ट्ये (३० तासिका)

- i) संस्कृत साहित्यातील वाणिज्य विषयक अभ्यास करणे.
- ii) प्राचीन काळातील व्यापार, नीतिमूल्यांचा अभ्यास करणे.
- iii) वाणिज्य व्यवस्थापनाचे बदलते स्वरूप अभ्यासणे.
- iv) प्राचीन वाणिज्य व आधुनिक वाणिज्य यातील साम्यभेद पडताळणे.

ब) अध्ययन व अध्यापनाचे घटक (३० तासिका)

- i) प्राचीन भारतीय व्यापारचे महत्त्व अभ्यासणे.
- ii) भाषांतर, ससंदर्भ वाक्य स्पष्टीकरण करणे.
- iii) व्यवस्थापनाची तत्त्वे अभ्यासणे.
- iv) प्राचीन भारतीय व्यापाराचे आधुनिक काळात महत्त्व जाणणे.

संदर्भ ग्रंथ-

१. प्राचीनवाणिज्यम् - डॉ. एम. शिवकुमार स्वामी, भारवी प्रकाशन, बंगलोर, १९८७
२. Arthshastra - Part I, II, III, R. P. Kangale, Motilal Banrasidas Publishers, Delhi.
३. कौटिल्य अर्थशास्त्र खण्ड १, २, ३. डॉ. रघुनाथ सिंह, कृष्णदास अकादमी, वाराणसी.
४. कौटिल्य अर्थशास्त्र, वाचस्पती गौराली, चौखंबा विद्याभवन, वाराणसी
५. कौटिल्य अर्थशास्त्र (पूर्वार्ध, उत्तरार्ध) - ज. स. करंदीकर, ब. श. हिवरगावकर, प्रकाशक ग. र. मुळे, कर्जत, कुलाबा.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 103 Micro Economics

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

- 1. Microeconomics: Some Basics** **Lectures: 12**
  - a. Microeconomics
    - a. Definition, & Meaning
    - b. Subject Matter, Importance & Limitations
  - b. Market Mechanism: Definition, Meaning and Functions
  - c. Concept of Functional Relationship
    - a. Types of Economic Variables
      - i. Dependent & Independent Variables
      - ii. Indigenous & Exogenous Variables
    - b. Methods of Representing Functional Relationship
  - d. Concepts of Firm. Plant & Industry
- 2. Demand Analysis** **Lectures: 10**
  - a. Meaning and Definitions
  - b. The Law of Demand & Its Exceptions
  - c. Changes in Demand
  - d. Determinants of Demand
  - e. Demand Forecasting: meaning, methods of estimation & importance
  - f. Price Elasticity of Demand: Meaning, measurement, determinants & importance
- 3. Supply Analysis** **Lectures: 08**
  - a. Meaning and Definitions
  - b. The Law of Supply
  - c. Changes in Supply
  - d. Determinants of Supply
  - e. Price Elasticity of Supply: Meaning, measurement, determinants & importance
- 4. Indifference Curve Analysis of Demand** **Lectures:12**
  - a. Indifference Curve**
    - a. Meaning and Definition
    - b. Properties of Indifference Curve
    - c. Indifference map
    - d. Marginal rate of substitution
    - e. Assumptions of indifference curve analysis
    - f. Concept of budget / Price Line
    - g. Consumer's Equilibrium.
  - b. Price Effect, Income Effect and Substitution Effect of Changes in Price & Income
- 5. Theory of Production** **Lectures: 08**
  - a. The Production Function: Meaning
  - b. The Law of Variable Proportions
  - c. The Law of Returns to Scale.
  - d. Optimum Factor Combination
  - e. Economies of Scale (Internal and External Economies)

6. Production Cost Analysis

Lectures: 10

- a. Cost of Production: Meaning
- b. Accounting Cost & Economic Cost
- c. Opportunity Cost
- d. Private Cost V/S Social Costs
- e. Short Run Cost I) Total Cost: Total Fixed Cost, Total Variable Cost. II) Average Cost : Average Fixed Cost, Average Variable Cost III) Marginal Cost
- f. Long Run Cost – Long Run Average Cost, Long Run Marginal Cost.
- g. Relationship Between Short Run and Long Run Average Cost Curves.
- h. 'U' Shaped 'L' Shaped Cost Curves

Reference Books

1. N. Gregory Mankiw, Principles of Micro Economics, 6th Ed. Cengage Learning, 2012.
2. Economics by Samuelson, Tata me Graw Hill, New Delhi ,
3. Introduction to Positive Economics by Lipsey & Cristal, Oxford Press.
4. Modern Economics Theory by K.K. Dewett, S. Chand Publications, New Delhi.
5. Micro Economics by KPM Sundaram and E.N.Sundaram, S.Chand.
6. Managerial Economics by D.M.Mithani, Himalaya Publication.
7. Intermediate Microeconomics A Modern Approach , Mar 17 2006 by [Hal Varian](#)
8. Microeconomics; Paul Krugman

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 104 Financial Accounting and Costing

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

A) Title of Paper	Accounting for re-organisation and other aspects of Partnership and elements of cost
B) Course Objectives	<p>a) To lay a foundation for understanding the Accounting Standards issued by the ICAI.</p> <p>b) To gain the ability to solve problems relating to settlement of obligations on dissolution of partnership firm and also relating to their business combinations</p> <p>c) To introduce the concepts used in Cost Accounting, elements of costs and the concept of cost sheet.</p>
C) Level of Knowledge expected	Introductory knowledge with application skill
D) Medium of Instructions	English
E) Instructions as to study and examinations	<p>a) This subject shall be studied in English medium.</p> <p>b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.</p> <p>c) Financial Accounting portion will carry 70 Marks and Cost Accounting will carry 30 Marks</p> <p>d) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems, in Financial Accounting as well as in Cost Accounting.</p>
F) Course contents	Covering 6 Units as detailed below -

.Topics	No of lectures
<p>Unit I - Accounting Standards</p> <p>1. Introduction, and Overview of Accounting Standards in India,</p> <p>2. Objectives, Advantages and Applicability of Accounting Standards.</p> <p>3. Elementary study of –</p> <ul style="list-style-type: none"> • AS-1- Disclosure of Accounting policies. • AS-6 - Depreciation Accounting • AS-10 – Accounting for Fixed Assets 	08

<p>Unit II - Gradual realisation and Piecemeal Distribution of cash on dissolution of partnership firm</p> <p>1. Meaning of piecemeal distribution. 2. Piecemeal distribution of cash under - i. Maximum loss method ii. Highest Relative Capital Method (Surplus capital method)</p>	08
<p>Unit III - Amalgamation of partnership firms</p> <p>i. Meaning of amalgamation ii. Closing the books of the amalgamating firms (Realisation method only) iii. Opening the books of new firm, and Preparation of Balance Sheet of the new firm</p>	10
<p>Unit IV - Conversion of Partnership firm into a Limited Company</p> <p>a) Meaning and Need for conversion, b) Calculation of Purchase Consideration, c) Closing entries and Ledger Accounts in the books of old firm</p>	08
<p>Unit V – Joint Venture Account</p> <p>a) Meaning of Joint Venture, features, Distinction between Joint Venture and Partnership. b) Accounting for the Joint Venture Transactions when separate set of books of accounts is maintained</p>	08
<p>Unit -VI –Cost Accounting</p> <p>1. Introduction a. Basic concepts – i. Cost, Expenses, Loss ii. Costing, Cost Accounting, Cost Accountancy iii. Cost Unit, Cost Centre b. Advantages and Limitations of Cost Accounting. c. Distinction between Financial and Cost Accounting. d. Elements of Costs. e. Classification of Costs on the basis of various criteria.</p> <p>2. Preparation of Cost Sheet including Quotations & Tenders.</p>	18
	60

Reference Books:

[a] Books on Financial Accounting –

1. Advanced Accountancy Vol. I, - R. L. Gupta & M. Radhaswamy - Sultan Chand & Sons
2. Fundamentals of Accounting, - Dr. T. P. Ghosh, - Sultan Chand & Sons
3. Accountancy For C.A. Foundation Course, - P.C. Tulsian, - Tata Mcgraw Hill
4. Advanced Accountancy Volume –I - P. C. Tulsian, Pearson Education, New Delhi
5. Advanced Accounts, - M.C. Shukla, T. S. Grewal & S.C. Gupta, - S. Chand & Co Ltd.

6. Fundamentals of Accounting, - Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K. Maheshwari, - Vikas Publishing House, New Delhi
7. Financial Accounting - A Mukherjee & M. Haneef - Tata Mc-Graw Hill
8. Advanced Accounting – Dr Ashok Sehgal and Dr Deepak Sehgal – Taxmann Publications, New Delhi

[b] Books on Cost Accounting –

1. Fundamentals of Cost Accounting, - Dr. S.N. Maheshwari, - Sultan Chand & Sons
2. Cost Accounting - Maheshwari and Mittal :
3. Advanced Cost Accounting - Jain And Narang :
4. Cost Accounting - Nigam and Sharma :
5. Cost Accounting (Problem and Theory), S. N. Maheshwari, Mahavir Publication
6. Cost Accounting (Methods & Problems), B. K. Bhar, Academic Publisher, Calcutta
7. Principles and Practices of Cost Accounting, Ashish K. Bhattacharya, A.H. Wheeler Publisher
8. Also refer the websites of The Institute of Chartered Accountants of India – www.icai.org

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 105 Computing Skills

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:-

- To familiarize the Students with basics of Internet.
- To understand the use of Office application.
- To know the role of word processor, Spread sheet, presentation in industry .
- To understand the how of accounting software works .
- To know the relevance of Tally accounting package in modern competitive world.

1. Microsoft Office 2013-Word, Powerpoint

Lectures 12

A. Word

1. Modify the structure and appearance of text

Apply styles to text, Change a document's theme, change the look of characters, change the look of paragraphs, Create and modify lists.

2. Organize information in columns and tables

Present information in columns, Create tabbed lists, Present information in tables, format tables.

B. PowerPoint

1. Working in the PowerPoint 2010 user interface.

Working with the ribbon, Opening, navigating, and closing presentations, Viewing presentations in different ways,

2. Create presentations.

Start and save presentations, enter text in placeholders, Edit text, Add and delete slides, Import slides from existing sources. Rearrange slides and sections.

Apply themes, Change the slide background, Format text placeholders.

3. Add animations, audio and videos.

Animate with ready-made effects, Customize animation effects, Add audio content, Insert and play videos.

2. Microsoft Office 2013-Excel

Lectures 08

1. Introduction of Excel – New features of Excel 2010,

Arranging multiple workbook windows, customizing the ribbon, creating workbooks, Inserting rows, columns, and cells, merging and unmerging cells.

2. Working with data and Excel tables

Enter and revise data, Manage data by using Flash Fill, Move data within a workbook, Find and replace data, Correct and expand upon worksheet data, Define Excel tables.

3. Performing calculations on data

Name groups of data, Create formulas to calculate values, Summarize data that meets specific conditions, Work with iterative calculation options and automatic workbook calculation, Use array formulas, Find and correct errors in calculations. (All these in detail)

4. Using PivotTables and Pivot Charts

Analyze data dynamically by using PivotTables.

Filter, show, and hide PivotTable data, Edit PivotTables, Format Pivot Tables, Create PivotTables from external data

Tally

3. Introduction to Computerized Accounting

Lectures 04

- i. Computerised accounting package
- ii. Readymade and customized software
- iii. Features of accounting package
- iv. Advantages and disadvantages of accounting package
- v. Comparison between manual and computerized accounting

4. Introduction to Tally.ERP 9 Release 5

Lectures 10

- i. Features of Tally.ERP 9 Release 5
- ii. Starting Tally- Gateway of Tally and exit from Tally.
- iii. Creation of company in Tally. Saving the company profile. Alteration in company details. Deletion of a company. Selection of a company.
- iv. Account groups and ledgers.
- v. Hierarchy of account groups and ledgers.
- vi. Reserved account groups :
- vii. Account groups of profit & loss account
- viii. Creation of Account Masters
- ix. Feeding of opening balances
- x. Alteration in Master records
- xi. Deletion of accounts in Master records
- xii. Feeding of closing stock value

5. Voucher Entry

Lectures 16

- i. Types of voucher in Tally: - Contra, Receipts, Payments and Journal
- ii. Entering Account voucher
- iii. Sales, Purchases, Debit-Note, Credit-Note, Incomes & Expenses
- iv. Voucher Modification
- v. Saving the voucher
- vi. Voucher alteration, Deletion and Cancellation
- vii. Singles mode voucher entries
- viii. Voucher printing
- ix. On-line voucher printing
- x. Multi voucher printing
- xi. Displaying voucher list, Day-Book & Ledger
- xii. Extracting Day-Book summaries

6 Trial Balance and Final Account

Lectures 10

- i. Extracting detailed Trial Balance
  - a. Exploded Trial Balance
  - b. Ledger-wise Trial Balance
- ii. Extracting Balance sheet
  - a. Primary Balance Sheet
  - b. Detailed Balance Sheet
- iii. Closing stock value entry through Balance Sheet
- iv. Extracting Profit and Loss Account
  - a. Detailed Form

- b. Vertical Form
- v. Extracting Income and Expenditure Statement for Non-Trading Units.
- vi. Printing Configuration
- vii. Printing Day-Book, Account Book, Journal Register, Cash Book, Ledger
- viii. Printing of Trading Account, Profit & Loss Account, Balance Sheet

Illustrative List of Practicals

Part –I

- i. Create your own Resume
- ii. Create Mark sheet/Salary sheet using different Formulas of Excel
- iii. Create Power point presentation (on topic given by teacher)

Part -II

- i. Creation of a company, saving the company.
- ii. Opening an existing company. Modifications in an existing company by changing the Fields
- iii. Entering the transactions relating to receipts, payments, contra, and journal.
- iv. Preparation of purchase register and sales register. Entering the transactions relating to purchases (including discount) and sales (including discount), purchase-returns, sales returns (Minimum 10 transactions should be recorded)
- v. Preparation of trial balance with minimum 10 transactions.
- vi. Preparation of Balance sheet with transactions regarding Trading and Profit & Loss Account with adjustments.
- vii. Alternatively, preparation of Income and Expenditure Account for a non-trading concern along with the Balance sheet.
- viii. Modifying the vouchers, deleting voucher entries Creation of e-mail account

The above list is illustrative. A teacher, if required, may conduct similar additional practical on the above line in such a way as to cover the entire syllabus

Books for Reference

1. Implementing Tally 9. Comprehensive Guide for Tally 9 & 8.1 By A. K. Nadhani, K. K. Nadhani BPB Publishers, New Delhi
2. Simple Tally 9 By A. K. Nadhani, K. K. Nadhani BPB Publishers, New Delhi
3. Practical Approach towards Tally 8.1 and 9.0
By S. H. Sharma Siddhant Prakashan, Aurangabad
4. Tally 9.2 Comdex Publishers
5. Step by Step Microsoft Word 2010 7. Step by Step Microsoft Excel 2010 8. Step by Step Microsoft PowerPoint 2010.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 106 a - Elective - Modern office Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives –

1. To understand the concept of office management.
2. To acquire operational skills of office management.
3. To develop the interest in methods and procedures of office management.
4. To know the secretarial procedure.
5. To understand office layout and environment in modern context.
6. To acquire the basic knowledge of office appliances and machines.
7. To understand office system.
8. To acquire knowledge of office meetings and proceedings.

---

1. Modern Office

Lectures: 10

- 1.1 Office: Meaning, Definition and Features
- 1.2 Traditional and Modern Concept of Office
- 1.3 Characteristics and Functions of Office
- 1.4 Changing Office View: Past, Present & Future

2. Office Management

Lectures: 10

- 2.1 Concept, Definition and Nature
- 2.2 Elements of Office Management
- 2.3 Office Manager: Functions, Duties and Responsibilities
- 2.4 Effective Management Techniques

3. Office Layout

Lectures: 10

- 3.1 Meaning, Definition and Importance
- 3.2 Selection of Office Layout: Objectives and Principles
- 3.3 Office Layout: Component, Advantages and Disadvantages

4. Office System and Procedure

Lectures: 10

- 4.1 Office System: Meaning and Objective of system & Procedure
- 4.2 Flow of Work: Objective, Difficulties in ideal work flow
- 4.3 Measures to improve the flow of Work

4.4. Planning and Scheduling of Office Work

5. Office Environment

Lectures: 10

5.1 Meaning, Definition and Nature

5.2 Factors of good office environment

5.3 Importance of office environment

5.4 Office safety and Remedies

6. Office Record Management

Lectures: 10

6.1 Meaning, Definition, Need, Objective of Office Record

6.2 Organization of Record department

6.3 Classification & Indexing of Records & Files

6.4 Principles – Retention & Disposition of Record

6.5 Paperless Office – Concept, Utility & Feasibility.

Reference Books

1. Office Management - Lefingwell & Robinson
2. Office Organization & Management - R. K. Chopda, & Ankita Chopda, Himalaya Publishing House, Bombay
3. Office Management S P Arora Vikas Publishing New Delhi
4. Office Organization And Management- Reddy & Apponnaiah, Himalaya Publishing House, Bombay
5. Office Management-P.K. Ghosh, Sultan Chand And Son's, New Delhi.
6. Office Organization and Management-C.B.Gupta, Sultan Chand And Son's New Delhi.
7. Office Management - I. M. Sahai, Kitab Mahal, Allahabad.
8. Office Management & Secretarial Practice- Sing S P & Sing B. Gyan Publishing House, New Delhi.
9. Office Management - V Balachandran and V Chandrasekaran, Tata Mc Graw Hill, New Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 106 b- Elective –Essentials of E commerce

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

- To familiarize the Students to e-commerce basics
- To understand role security in online transactions
- To understand and describe the unique features of e-commerce technology.
- To understand various types Business Models.
- Student will able Analyze and compare the different Monetary transactions.
- To STOP victimizing the innocent

Unit 1 Fundamentals of e-Commerce

Lecturers 12

- 1.1 e-Commerce: Meaning & Nature
- 1.2 Introduction to e-Commerce - Origin, Definitions & Meaning, Scope & Goals
- 1.3 Feature, Needs & Functions, Significance, Advantages & Disadvantages of e-commerce,
- 1.4 Essentials of e-Commerce,
- 1.5 e-Commerce v/s Traditional Commerce
- 1.6 Technology Infrastructure for e-Commerce -The Internet and WWW, e-Commerce Infrastructure

Unit 2 Business Models for e-Commerce

Lecturers 8

- 2.1 e-Business: Meaning, Definitions,
- 2.2 Importance Requirements of E-Business
- 2.3 e-Business Models based on the relationships of transaction parties
- 2.3.1 Classification of e-commerce
B2C, B2B, C2C,
C2G, G2G, B2G,
- 2.4 e-Business Models based on the relationships of transaction types
- 2.5 Manufacture Model, Advertising Model, Value Chain Model, Brokerage Model

Unit 3 e-Enterprise

Lecturers 12

- 3.1 Managing the e-Enterprise
- 3.2 Introduction e-Enterprise, Auctions in E-commerce
- 3.3 Comparison between Conventional Design and E-organization,
- 3.4 Organization of Business in an e-Enterprise.
- 3.5 **Government's support for cashless payments- Lucky Grahak Yojna for customers and Digi Dhan Vyapar Yojna**

Unit 4 e-Payment Systems and Digital Payments (Cashless Payments)

Lecturers 12

- 4.1 Models of Payments:
  - 4.1.1 Credit Cards, Debit Cards, Internet Banking
  - 4.1.2 e-Credit Accounts & e-Money/Cash, e-wallets
  - 4.1.3 Digital Payment System- Introduction, Advantages, Mobile Wallets, Bank Pre-Paid Cards, Point of Sale Machines, Micro ATM's ,Unified Payment Interface, Aadhar Enabled Payment System(AEPS)

- 4.2 Digital Signatures - Legal positions of Digital Signatures
- 4.2.1 Procedure & working of Digital Signature technology
- 4.3 Risks and e-Payment System
- 4.3.1 Data Protections, risk from mistakes and disputes, Consumer protection
- 4.4 Management Information Privacy
- 4.5 Managing Credit Risk

Unit 5 e-Business Communication

Lecturers 8

- 5.1 Introduction
- 5.2 Importance of e-Technology in the e-Business Communication
- 5.3 Models of e-Business Communication,
- 5.4 e-commerce Sales Life Cycle (ESLC) Model
- 5.5 e-Business Conferencing - Audio, Documents & Telephone, Video Conferencing
- 5.6 e-mail in e-Commerce, Mobile Communication

Unit 6 Customer-effective Web design

Lecturers 8

- 6.1 E-commerce players and procedures in India - Introduction
- 6.2 Requirements of Intelligent Websites, Website Goals and Objectives
- 6.3 Analyzing website structure
- 6.4 Fixed versus flexible webpage design
- 6.5 Choosing a page size -website development tools

Books For Reference:

- e-Commerce - Concepts, Models, Strategies, by C S V Murthy Himalaya Publishing House
- Basics of e-Commerce- Legal and Security Issues ISBN 81-203-2432-3 E-Commerce, EBusiness Dr C S Rayudu : Himalaya Publishing
- e-Commerce: An Indian Perspective 2nd Edition P T Josheph SJ
- Electronic Commerce: Elias M Awad, Pearson Education
- E-Logistics and E-Supply Chain Management - by Dimitris Folinias, Ioannis Manikas, Deryn GrahamPublisher: IGI Global

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 106 c - Elective –Co-operative Law and Micro finance

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

- 1. Maharashtra Co-operative Societies Act 1960 : (Section 1 to 13)** **Lectures : 10**
  - 1.1.Applicability & Scope – Sec. 01
  - 1.2.Important Definitions – Sec. 02
  - 1.3 Conditions for Registration – Sec.6
  - 1.4. Application for Registration-Sec.8
  - 1.5. Registration & Evidence of Registration-Sec 9 & 10

- 2. Members** **Lectures: 08**
  - 2.1. Types of Members-
  - 2.2 Rights of Members-Sec-32
  - 2.3 Annual General Meeting – Sec. 75
  - 2.4 Special General Meeting – Sec. 76

- 3. Directors** **Lectures: 10**
  - 3.1 Committee and its Power and Functions sec.73
  - 3.2 Qualification and disqualification of Directors, Reservation of Post. sec.73
  - 3.3 Power of Removal of Committee or its member – Sec. 78
  - 3.4 State Cooperative Election Authority- Constitution & Powers

- 4. Audit, Enquiry and Inspection** **Lectures: 12**
  - 4.1 Statutory Audit – Sec. 81
  - 4.2 Rectification of defects – Sec. 82
  - 4.3 Enquiry – Sec. 83
  - 4.4 Inspection – Sec. 84

- 5. Disputes** **Lectures: 10**
  - 5.1 Disputes, Co-operative Courts, Limitation – Sec. 91, 92
  - 5.2 Procedure of Settlement of Disputes & Power of co-operative Court – Sec. 94
  - 5.3 Attachment before Award, Decision of Court –Sec. 95
  - 5.4 Procedure of Money Recovery – Sec. 98
  - 5.5 Recovery of Arrears. Sec. 101

- 6. Micro Finance** **Lectures: 10**
  - 6.1. Meaning Definition, Need With Special Reference to Rural/ Urban India
  - 6.2. Principles of Micro Finance

6.3. Innovations in Micro Finance

6.4. Activities covered

Recommended books:

1. Bare Act – Maharashtra Cooperative Societies Act 1960 and Rules 1961 published by Govt. of Maharashtra.
2. Maharashtra Cooperative Societies Act 1960 with Rules 1961 by A. K. Gupte and S. D. Dighe. Hind Law House Pune
3. Maharashtra Cooperative Societies Act 1960 with Rules 1961 by S. D. Dighe, Snow White Publications Pvt. Ltd. Mumbai.
4. Maharashtra Cooperative Societies Act 1960 with Rules 1961 by K S Gupta Hind Law House Pune.
5. www.nabard.org
6. www.Sahakarayukta.maha.gov.in
7. www.agricoop.nic.in

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 107 a - Elective - Principles & Practices of Banking

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

1. Money, Finance and Banking

(Lectures: 10)

- a. Meaning , Functions and Importance of Money
- b. Forms Of Money : Money and Near Monies
- c. Money & the Capitalist Economy
  - i. The Circular Flow of Money in the Economy
  - ii. Problems Of Maintaining Balance
  - iii. Role Of Banking, Non-Banking Financial Institutions (NBFIs) & Government

2. Banking: Meaning, Functions & Classification

(Lectures: 06)

- a. Concepts, Meaning & Evolution Of Banking
- b. Functions and Services of Bank
- c. Role Of Banking In Economic Development

3. Classification and Types Of Banks

(Lectures: 10)

- a. Structural Classification Of Banks : Features , Merits & Demerits
  - i. Unit Banking
  - ii. Branch Banking
  - iii. Group Banking
  - iv. Chain Banking
- b. Functional Classification of Banks
- c. Ownership Classifications Of Banks
- a. Modern Banking
  - i. Concepts Of Wholesale Banking & Retail Banking
  - ii. Merchant Banking.
  - iii. Universal Banking
  - iv. Virtual Banking /CyberBanking/E-Banking/Online Banking

4. Payment & Settlement System in India

(Lectures: 10)

- a. Meaning and Importance
- b. Evolution of Payment System in India.
  - i. Electronic Clearing Service
  - ii. Internet Banking
  - iii. Real Time Gross Settlement System
  - iv. National Electronic Funds Transfer System
  - v. Cheque Truncation System (CTS):
  - vi. National Electronic Clearing Service (NECS)
  - vii. Mobile Banking
  - viii. Satellite Banking
- a. Automated Teller Machines (A.T.Ms): Operation & Development
- b. Benefits Of e- Banking To Customer & To The Banks

c. Bottlenecks In the Development Of E- Banking

5. Bankers, Customers and Banking Operations: I

(Lectures: 12)

a. Deposit Accounts

- i. Types: Saving A/C, Current A/C, Fixed Deposit & Recurring Deposit.
- ii. Process Of Opening, Operating & Closing of a Bank Account
- iii. KYC Norms & its Importance for Customer Acceptance Policy, Customer Identification Process. & Monitoring of Customer Transactions

b. Type of Customer :General Precautions for Opening Of Accounts of

- i. Minor Account
- ii. Joint Account
- iii. Partnership Account
- iv. Accounts Of Limited Companies
- v. Account Of Trust
- vi. Government Bodies Account

6. Bankers, Customers and Banking Operations: I

(Lectures: 12)

a. Cheques

- i. Essentials Privileges Of Cheque Holder
- ii. Liabilities Of Paying Bank & Collecting Bank
- iii. Crossing , Dishonor and Endorsement Of Cheque
- iv. Precautions To Be Taken By The Paying Banker
- v. Protection to the Paying and Collecting Banker

b. Types Of Credit Facilities

- a. Over Drafts
- b. Cash Credits
- c. Negotiable Instruments in Banking
  - a. Definition
  - b. Types & Their Characteristics
- d. Modes Of Creating Charges: Lien, Pledge & Mortgage

Reference Books

1. Modern money and banking : Roger L.Miller & David D. VanHoose,Mcgra-hill international ed.1993
2. Monetary theory :16th ed. M.C.Vaish ,vikas publishing house pvt ltd2005
3. Basics Of Banking & Finance Dr K M Bhattacharya & O P Agrawal
4. Banking Theory & Practice; K.C..Shekhr &Laxmi Shekhar.Vikas Publishing
5. Banking Theory, Law & Practice K P M Sunderam & D N Varshney S Chand
6. Banking &Finance System :D.M.Mathani & E.Gorden
7. Banking &Financial System by K P M Sunderam & D N Varshney S Chand
8. Financial Market & Services: Institutions :Gordan &Natrajan,Himalaya
9. The Indian Financial System: Bharati V.Pathak,Pearson Education
10. Economic & Political Weekly.
11. R.B.I. Bulletins & www.rbi.org.in

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 107b - Elective - Corporate Laws & Secretarial Practice

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives :

1. To develop an understanding of Company and various provisions of the Companies Act, 2013.
2. To help know the concepts relating to types of companies and various stages and formalities related to formation of companies.
3. To enable students to study capital and basics of security market.
4. To get an insight into Securities and Exchange Board of India which controls securities trade.

Chapter No.	Particulars	No. of Lectures
01	Introduction to Company and Company Law	06
	1.1 Meaning of Company	
	1.2 Characteristics of Company	
	1.3 Historical Development of Concept of Company Law in India	
	1.4 Corporate Citizenship	
02	Types of Companies as per Companies Act 2013	10
	2.1 Private company – meaning and privileges	
	2.2 Public company	
	2.3 Difference Between Private and Public Company	
	2.4 One person company	
	2.5 Limited company	
	2.6 Unlimited company	
	2.7 Association not for profit and its privileges (Section 8 Company)	
	2.8 Government companies – meaning and its privileges	
	2.9 Holding/Subsidiary companies	
	2.10 Associate Companies	
	2.11 Investment companies	
	2.12 Producer Companies	
	2.13 Dormant Companies	
	2.14 Public Financial Institutions	
	2.15 Statutory Corporations	
	2.16 Chartered Companies	
03	Formation of Company	12
	3.1 Stages in Formation of Company	
	3.2 Promoter – Meaning, Position, Rights and Liabilities	
	3.3 Memorandum of Association – Meaning and Clauses	
	3.4 Articles of Association – Meaning, Contents and Alteration	
	3.5 Doctrine of Ultra Vires	
	3.6 Doctrine of Constructive Notice	
	3.7 Doctrine of Indoor Management	
	3.8 Doctrine of Lifting of Corporate Veil	
	3.9 Pre-Incorporation Contracts	
04	Concept of Capital	12
	4.1 Meaning of Capital, Use of the word Capital in different senses	
	4.2 Share Capital – Equity and Preference	
	4.3 Types of Preference Capital	
	4.4 Shares at Par, Premium	

	4.5	Sweat Equity Shares, Shares with Differential Voting Rights, Rights Issue, Bonus Shares, ESOP	
	4.6	Alternation and Reduction of Shares	
	4.7	Buy Back of Shares	
	4.8	Stock – meaning and difference with shares	
05		Securities Market	10
	5.1	Primary Market and Secondary Market	
	5.2	Components of Primary Markets	
	5.3	Prospectus – Meaning and Contents	
	5.4	Forms of Prospectus – Deemed Prospectus, Statement-in-lieu of Prospectus, Red Herring Prospectus, Abridged Prospectus	
	5.5	Procedure and Provisions of Allotment of Shares	
	5.6	Stock Exchanges and its importance	
06		SEBI Act 1992	10
	6.1	Introduction to SEBI	
	6.2	Objects of SEBI	
	6.3	Constitution of SEBI	
	6.4	Functions of SEBI	
	6.5	Powers of SEBI	

References:

1. Dr. AvtarSingh : Company Law; Eastern Book Company, 34, Lalbagh, Lucknow.
2. C.R. Datta :Datta on the Company Law; Lexis Nexis, Butterworths Wadhwa,Nagpur.
3. A. Ramaiya : Guide to the Companies Act; Lexis Nexis, Butterworths Wadhwa,Nagpur.
4. A.K. Mujumdar, Dr.G.K. Kapoor: Company Law and Practice; Taxmann, 59/32, New Rohtak Road, NewDelhi.
5. M.C. Kuchhal : Modern Indian Company Law; Shri Mahavir Book Depot, 2603,NaiSarak, Delhi.
6. H.K. Saharay : Company Law; Universal Law Publishing Co., C-FF-1A, DilkhushIndustrial Estate, G.T. Karnal Road, Delhi.
7. D.K. Jain : Company Law Ready Reckoner; Bharat Law House Pvt. Ltd.; T-1/95, Mangolpuri Industrial Area, Delhi.
8. R. Suryanarayanan : Company Law Ready Reckoner; Commercial Law Publishers,151, Rajinder Market, Opp. Tis Hazari Court, Delhi.
9. L.C.B. Gower : Principles of Modern Company Law; Stevens & Sons Ltd.,London.
10. Taxmann’s : Circulars & Clarifications on Company Law; Taxmann, 59/32, NewRohtak Road, New Delhi.
11. Publications of The Institute of Company Secretaries of India, ICSI House, 23. Institutional Area, Lodi Road, New Delhi.
12. G.K. Kapoor and A.P. Suri: Corporate Law, Taxmann, 59/32, New Rohtak Road, NewDelhi.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 107 c - Elective - Marketing & Advertising

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To create awareness about marketing & advertising
2. To understand basic concepts of marketing & advertising
3. To establish link between business and marketing & advertising
4. To know the relevance of marketing & advertising in modern competitive world
5. To develop an analytical ability to plan for various marketing & advertising strategy.

Semester I (Marketing)

- 1. Introduction to Marketing (10 Lectures)**
  - 1.1 Meaning, Definitions, Nature, Scope of Marketing
  - 1.2 Importance of Marketing as Business Function
  - 1.3 Marketing Process
  - 1.4 Functions of Marketing
  - 1.5 Marketing Ethics
  - 1.6 Rural & Green Marketing: Meaning, Definitions and Features
- 2. Market Segmentation & Buyer Behaviour (14 Lectures)**
  - 2.1 Market Segmentation
    - 2.1.1 Meaning, concepts and importance of segmentation
    - 2.1.2 Bases for Segmenting Consumer Markets
    - 2.1.3 Benefits & limitations of Market Segmentation
  - 2.2 Buyer Behavior
    - 2.2.1 Meaning of buyer behaviour
    - 2.2.2 Models of consumer/buyer behaviour
    - 2.2.3 Determinants of consumer behaviour
    - 2.2.4 The Buying Decision Process: The Five-Stage Model
    - 2.2.5 Marketing implications of consumer behaviour
- 3. The Marketing Mix (8 Lectures)**
  - 3.1 Introduction
  - 3.2 Marketing Mix-The Traditional 4Ps,
  - 3.3 The Modern Components of the Mix- The Additional 3Ps,
  - 3.4 Developing an Effective Marketing Mix
- 4. Product Life-Cycle Marketing Strategies (8 Lectures)**
  - 4.1 Product Life Cycles
    - Style, Fashion, and Fad Life Cycles
  - 4.2 Marketing Strategies: Introduction Stage and the Pioneer Advantage
  - 4.3 Marketing Strategies: Growth Stage
  - 4.4 Marketing Strategies: Maturity Stage
  - 4.5 Marketing Strategies: Decline Stage

5. Services Marketing

(14 Lectures)

- 5.1 Meaning, Definitions and Features of Services
- 5.2 Classification of Services
- 5.3 New Generation Services
- 5.4 Importance of Service Marketing
- 5.5 Problems in Service Marketing

6. Introduction to Technology Based Marketing Strategies

(6 Lectures)

- 6.1 Call to Action Marketing
- 6.2 Close Range Marketing
- 6.3 Cloud Marketing
- 6.4 Drip Marketing
- 6.5 Email Marketing
- 6.6 Freebie Marketing
- 6.7 Mobile Marketing
- 6.8 Newsletter Marketing
- 6.9 Online Marketing
- 6.10 Social Media Marketing

Reference Books:

1. Philip Kotlar- Marketing Management
2. Sherlekar S.A., Sherlekar V. S.- Global Marketing Management – Himalaya Publishing House
3. Ghatpande Mahesh , Thakur Yogendra -Marketing A Challenges – Amol Prakashan
4. Kapoor D. L. -Marketing and Sales Management – S. Chand & Co. Ltd. New Delhi.
5. Kulkarni Mahesh – Modern Marketing Management
6. Rajan Saxena - Marketing Management
7. Memoria & others- Marketing Management
8. Dr. S.V. Kadvekar,Vipanan- Tatve Aani Padhdatti- Continental Publications, Pune.(Marathi)
9. Dr. S.V. Kadvekar,Vipanan Vyavasthapan,Continental Publications, Pune.(Marathi)
10. Vakale, Sahane & Phadake,Vipanan, Vikray kala aani Prasadhi (Marathi)
11. Arun Kumar N. Meenakshi – Marketing Management- Vikas Publishing House Pvt. Ltd.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 107d - Elective - Business Statistics

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

1. Sources of Indian Statistics

Lectures 08

- 1.1 Indian Statistical System at present
- 1.2 Population Statistics in India
- 1.3 Labor Statistics
- 1.4 Agriculture Statistics
- 1.5 Industrial and Trade Statistics, National Income
- 1.6 Index Numbers

2. Correlation

Lectures 10

- 2.1 Meaning of correlation
- 2.2 Types of correlation: - Positive correlation, negative correlation, perfect correlation and spurious correlation.
- 2.3 Scatter diagram
- 2.4 Karl Pearson's coefficient of correlation and important properties of it (without proof)
- 2.5 Rank correlation: - Meaning of rank, Spearman's rank correlation coefficient with and without ties (without proof).
- 2.6 Numerical problems.

3. Regression

Lectures 10

- 3.1. Meaning and uses of regression
- 3.2 Statement of regression equations
- 3.3. Regression coefficients
- 3.4. Statement of properties of regression coefficients
- 3.5. Standard error of regression estimates (without proof).
- 3.6 Coefficients of determination and non-determination
- 3.7 Explained and unexplained variation
- 3.8. Numerical problems

4. Probability

Lectures 08

- 4.1 Relevance of Probability Theory, Random and non-random experiments
- 4.2 Meaning of sample space and event
- 4.3 Mathematical definition of probability
- 4.4 Axioms of probability
- 4.5 Statement of addition theorem of probability upto three events
- 4.6 Numerical problems

5. Statistical Decision Theory and Game Theory

Lectures 12

- 5.1 Meaning and uses of Statistical Decision Theory.
- 5.2 Meaning of Strategy (Act), State Of Nature, Payoff, Payoff Table, Regret & Regret Table.
- 5.3 Methods of Decision Making under uncertainty:- Maximax Criterion, Maximin Criterion,

Minimax regret Criterion, Laplace Criterion and Hurwicz Criterion

5.4 Methods of Decision Making under risk:- Expected Monetary Value (EMV) Criterion and Expected Opportunity Loss (EOL) Criterion.

5.5 Expected Payoff of Perfect Information (EPPI) and Expected Value of Perfect Information (EVPI)

5.6 Concept and Terminology, Two Person Zero Sum Game, Game with Saddle Point

5.7 Numerical Problems.

6 Test of Significance

Lectures 12

6.1 Chi-Square Test - -Introduction, Chi-square distribution, Properties of Chi-square distribution and Application of Chi-square distribution

6.2 Conditions for the validity of Chi-square test, Degrees of Freedom

6.3 Tests of Goodness-of-fit

6.4 t-tests – Student's 't' distribution, Properties, Uses,

6.5 One Sample t- test

Books for reference

1. Business Statistics By S. C. Gupta, Indra Gupta - Himalaya Publishing House
2. Statistical Methods - By S. P. Gupta - Sultan Chand & sons, New Delhi
3. Business Statistics - By Sancheti & Kapoor - Sultan Chand & Sons, New Delhi
4. Operations Research - By P.K. Gupta and D.S. Hira - S. Chand & Sons, New Delhi
5. Business Statistics - By G V Shenoy U K Srivastava and S C Sharma - New Age International (p) Limited Publishers New Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 107 e - Elective - Principles & Practices of Insurance

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives -:

1. To acquaint students with the concept of Insurance.
2. To introduce the scope of Insurance including Life & General Insurance.
3. To make the students aware of carrier opportunities in the field of Insurance.

- 1. Concept of Insurance** **Lectures – 10**
Meaning, Definition & Scope, Types: Human & Business, Types of Business Risk.
Insurance: Meaning, Definition, Need & Scope -Insurance Contract: Meaning, Components.
- 2. Practice of Life Insurance** **Lectures – 10**
Overview of the Indian Insurance Market, Growth of Insurance business in India, Organizational structure of the Life Insurance Corporation of India (LIC), Appointment of life insurance agents and their functions – Need of an agent in life insurance selling, Appointment of agents, Remuneration to agents.
- 3. Life Insurance** **Lectures – 10**
Meaning, Definition, Need, Principles of Life Insurance. Types of life insurance policies, whole life, endowment, money back, unit linked insurance policy, pension plan.
- 4. General Insurance** **Lectures – 10**
Meaning, Definition, Need, Principles of General Insurance. Types of General Insurance - Fire, Marine, Motor, Personal Accident, Health, Study of various policies and insurance cover.
- 5. Group Insurance** **Lectures – 10**
Importance of group insurance schemes, Main features of group insurance schemes, Eligibility conditions in group insurance, Different types of group insurance schemes.
- 6. Concept of E-Insurance** **Lectures – 10**
E-Insurance meaning, Features of e-insurance account, Benefits of e-insurance account IRCA Guidelines for e-insurance policies, Meaning of e-insurance account, opening of e-insurance account by insurance repository branch and approved persons, KYC documents.

Recommended List of Reference Books

- 1) Insurance -- Principles & Practices of Insurance – By : G.S. Pande
- 2) Theory & Practice of Life Insurance – By : Mitra
- 3) Insurance Principles & Practice – By : M.N.Mishra & S.B. Mishra (S. Chand Publication)
- 4) Insurance – Principles and Practices – M N Mishra
- 5) Insurance – Principles and Practice – Vinayakan, N M Radha swamy & V Vasudevan.
- 6) Life Insurance in India – G R Desai.
- 7) Insurance & Risk Management – By : P.K.Gupta (Himalaya Publication)
- 8) Legal Aspects of Insurance- P.K.Gupta Himalaya Publishing House, Mumbai, First Ed.2006.
- 9) Books Published By Insurance Institutes Of India, New Delhi
- 10) Principles and Practice of Insurance – Dr. P.Periasamy (Himalaya Publication)

- Web-sites-
1. www.irda.gov.in
  2. www.licindia.in
  3. www.gicofindia.in

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 107 f - Elective -Business Environment

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

1. Introduction to Business Environment	Lectures: 10
1.1 Meaning, definition, Characteristics & Significance	
1.2 Environmental analysis Process: Stages- Importance	
2. Components of Business Environment	Lectures: 10
2.1 Internal Environment	
2.2 External Environment	
2.3 Micro Environment	
2.4 Macro Environment	
3. Economic Environment	Lectures: 12
3.1 Nature and Scope	
3.2 Economic systems	
3.3 Planning Commission & NITI Aayog (National Institution for Transforming India): Introduction & Functions	
3.4 Economic Transition in India	
3.4.1 Introduction	
3.4.2 Privatization: Definition, Features, Advantages & Disadvantages	
3.4.3 Globalization: Consequences and Impact	
4. Socio Cultural Environment	Lectures: 10
4.1 Introduction, Nature, Factors and its impact on business	
4.2 Business and Society	
4.3 Business and Culture	
4.4 New trends in socio cultural Environment in India	
5. Political Environment	Lectures: 08
5.1 Introduction, Scope, Importance, Factors	
5.2 Types of Political Systems	
5.3 Impact of Political Environment on Business	
6. Technological and Natural Environment	Lectures: 10
6.1 Technological Environment	
6.1.1 Concept, Features	
6.1.2 Impact of Technology on Business	
6.1.3 Electronic Banking & E- Commerce: Introduction & Advantages	
6.2 Natural Environment	
6.2.1 Introduction, Meaning	
6.2.2 Impact on Business	

Reference Books –

1. Aswathappa, K.; Essentials of Business Environment, Himalaya Publishing House, New Delhi.
2. Rangarajan, C.A.; Perspective in Economics, S.Chand & Sons, New Delhi
3. Cherunilam, Francis; Business Environment - Text and Cases, Himalaya Publishing House
4. Mishra And Puri; Indian Economy, Himalaya Publishing House, New Delh,
5. M. Adhikary; Economic Environment of Business – Sultan Chand & Sons.
6. Sundaram&Black : Business Environment, PHI, New Delhi.
7. Shaikh : Business Environment, Pearsons, New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 107 g - Geography of Disaster Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To Understand basic concepts in Disaster Management
2. To Understand Definitions and Terminologies used in Disaster Management
3. To Understand Types, Categories and impact of Disasters

Unit No	Topic	Sub – Topic	Periods
1	Introduction	<ol style="list-style-type: none"> 1. Meaning, Nature and Characteristics of Disaster 2. Classification of Disasters 3. Importance of Disaster Studies 4. Aims And Objectives of Disaster Studies 5. Difference between accidents and disasters	10
2	Geo – Physical Disaster	Causes, Effects and Management (Pre, During, Post) of following Disasters. <ol style="list-style-type: none"> 1. Earthquake 2. Land Slide 3. Tsunami 4. Landslide and Mining 5. Volcanic Eruption	12
3	Atmospheric Disaster	Causes, Effects and Management (Pre, During, Post) of following Disasters. <ol style="list-style-type: none"> 1. Cyclone 2. Floods 3. Drought 4. Lighting 5. Hailstorms	12
4	Man Made Disaster	Causes, Effects and Management (Pre, During, Post) of following Disasters. <ol style="list-style-type: none"> 1. Fire – Building fire, Coal fire, Oil fire, and forest fire 2. Terrorism 3. Accidents – Road accidents, Rail accidents, Water accidents, Air accidents 4. Wars 5. Chemical disaster	10
5	House Hold Disasters	Causes, Effects and Management (Pre, During, Post) of following Disasters. <ol style="list-style-type: none"> 1. Gas Cylinder Explosion 2. Short Circuits 3. Snake & Dog Bite 4. Electric Shock	08
6	Global Environmental Problems	Causes, Effects and Management <ol style="list-style-type: none"> 1. Global Warming 2. Ozone Depletion 3. Epidemics 4. Famine	08

➤ **Reference Books:**

1. Disaster Management; Future challenges and opportunities, Editor: Jagbir Singh . K. International Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, Mumbai, Bangalore.14
2. Concept and Practices in Disaster Management, Colonel (Retd.) P.P. Marathe, Diamond Publications,1691, SadashivPeth , Near Grahakpeth, Pune 411030
3. Hand Book of Effective Disaster: Recovery, Planning, Mc Grow Hill Publ.London
4. The Book of Natural Disaster: Alladin Books Ltd., London.
5. Disaster Management : Ed. Vinod Sharma, National Center for Disaster Management, Indian Institute of Pub. Administration,Indraprastha Estate, Ring Road New Delhi 110002.
6. Earthquake: A.K.R. Hemmody, NBT of India.
7. Disaster Preparedness, Council for Advancement of Peoples Action and Rural Technology, D- Block, Ponkha Road Janakpuri, New Delhi, 110075.
8. Disaster in India studies of grim Reality, AnuKapur and Neeta Meena Deeplima, Roshani, Debhanjal, Rawat Publication, Jaipur.
9. Environmental Geography and Natural Hazards, A.A. Pirazizi Concept Publication Co., New Delhi, 110059.
10. Disaster in India: Studies of grim Reality, AnuKapur and Neeta Meena Deeplima , Roshani, Debhanjal, Rawat Publication, Jaipur.
11. Practical Disaster Management: Col. P. P. Marathe; Diamond Publication, Pune.
12. Natural Disaster: Ahmad Husain; Sumit Enterprises, New Delhi.

F. Y. B. Com

Semester- II

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 201 English for Business

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To introduce communication theory to students.
2. To inculcate various communication skills in English among students.
3. To introduce various soft skills to students.
4. To improve oral and written competency in English of students.
5. To develop linguistic competency of students through various grammatical and vocabulary exercises.

1 Communications

Lectures 8

1. External and Internal Communication
2. Grapevine Communication, Consensus, Paralanguage
3. Interpersonal and Intrapersonal Communication
4. Diagonal Communication
5. Listening : Types and Significance in communication

2 Oral Communication Skills

Lectures 12

1. Group Discussion (GD) -Importance, Concept, Purposes, Techniques of Effective performance.
2. Public Speaking : Welcome Speech, Introductory Speech, Vote of thanks, Presidential Address, opening and closing of speech
3. Technical Communication : Video Conferencing, Teleconferencing

3 Written Communication Skills

Lectures 10

1. Letter Writing : Status inquiry, Collection letter, Goodwill letters
2. Advertisement Drafting : Types and Techniques, samples
3. News Writing : Accidental, social and occasional
4. Information Manual Writing of Various products : Mobile, Washing Machine, Television, Laptop, Cosmetics

4 Employment Communication

Lectures 10

1. Introduction
2. Correspondence Related to Recruitment / cover Letter ,Resume ,
3. Cold call Letter Letters of Enquiry ,Thank you Letter
4. Interview ,Types, process

5 Soft Skills

Lectures 10

1. Leadership Skills
2. Team Building
3. Attitude
4. Stress Management

1. Tenses : Usage
2. Change the Voice
3. Add Question Tag
4. Words often Confused
5. One word Substitution

Recommended Books:

- Urmila Rai and Rai. *Business Communication*. Himalaya Publication, New Delhi, 1999.
- Raman, Minakshi and Sangeeta Sharma. *Technical Communication: Principles and Practices*. Oxford University Press, New Delhi, 2004.
- Susmita, Dey. *Business Communication*. Reliable Publication, Mumbai, 1999. □Alex. *Soft Skills*. Sultan Chand and Chand publication, New Delhi, 2008.
- Thorat and Lokhandwala. *Enriching Oral and Written Communication*. Orient Blackswan, Hyderabad, 2009.
- Pal and Suri. *English Grammar and Composition*, Sultan Chand and Chand publication, New Delhi, 2003.
- Green, David. *Contemporary English Grammar and Composition*. Macmillan, Chennai, 1971.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 202 a Local Language – Optional English

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To introduce various famous entrepreneurs to commerce students.
2. To develop English reading and linguistic comprehension of students.
3. To improve professional and entrepreneurial attitude of students through success stories.
4. To Acquaint Students with special challenges of starting new ventures
5. To know the qualities to become a successful entrepreneur

Topics Prescribed	No of lectures
1. Dhirubhai Ambani	15
2. Rahul Bajaj	15
3. Ratan Tata	15
4. Aditya Vikram Birla	15

Prescribed Text Book: Business Maharajas by Gita Piramal - Penguin business

ISBN: 978-0-143-418-1

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 202 b Local Language – Optional Marathi

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To introduce various famous entrepreneurs to commerce students.
2. To develop Marathi reading and linguistic comprehension of students.
3. To improve professional and entrepreneurial attitude of students through success stories.
4. To Acquaint Students with special challenges of starting new ventures
5. To know the qualities to become a successful entrepreneur

Topics Prescribed	No of lectures
1. धीरूभाई अंबानी	15
2. राहुल बजाज	15
3. रतन टाटा	15
4. आदित्य विक्रम बिर्ला	15

Prescribed Text Book:

बिझिनेस महाराजे - गीता पिरामल - मेहता पब्लिशिंग हाऊस ISBN: 8177661256

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 202 c Local Language – Optional Hindi

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To introduce various famous entrepreneurs to commerce students.
2. To develop Hindi reading and linguistic comprehension of students.
3. To improve professional and entrepreneurial attitude of students through success stories.
4. To Acquaint Students with special challenges of starting new ventures
5. To know the qualities to become a successful entrepreneur

Content & Prescribed Books

30 Lectures

1. बिज़नेस कोहिनूर: रतन टाटा - "हिंदी" - लेखक - बी सी पांडेय -

(२०११) प्रभात प्रकाशन - १ एडिशन ISBN-13: 978-8173158209

१. टाटा परिवार का इतिहास
२. रतन टाटा व्यक्तित्व
३. रतन टाटा का दूरदर्शिता एवं सपने
४. रतन टाटा का योगदान
५. टाटा समूह का रतन टाटा के नेतृ में सफर
६. टाटा समूह का विस्तार
७. आंतरराष्ट्रीय कंपनियों का अधिग्रहण
८. रतन टाटा द्वारा स्थापित विविध ट्रस्ट
९. रतन टाटा को प्राप्त पुरस्कार
१०. रतन टाटा की महत्वपूर्ण उपलब्धियां

2. कॉर्पोरेट गुरु नारायण मूर्ति - "हिंदी" - लेखक - एन चोक्कन

(२०११) प्रभात प्रकाशन - १ एडिशन ISBN-13: 978-8173157684

१. नारायण मूर्ति का व्यक्तित्व : लाखों युवाओं के लिए आदर्श
२. सुधा मूर्ति की अमूल्य साथ
३. नारायण मूर्ति का संघर्ष : प्रवाह के विरुद्ध तैराकी
४. भारतीय सॉफ्टवेयर उद्योग में इनफोसिस का योगदान
५. इनफोसिस के विविध विकास चरण
६. इनफोसिस को प्राप्त सम्मान एवं पुरस्कार
७. नारायण मूर्ति आदर्श पथप्रदर्शक
८. मूल्याधिष्ठीत उद्योग प्रणाली का आदर्श
९. नारायण मूर्ति का सामाजिक योगदान
१०. नारायण मूर्ति को प्राप्त विविध पुरस्कार

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 202 d Local Language – Optional Urdu

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Urdu General

اردو جنرل

Sem-II

Marsiya:

(الف) مرثیہ

Marsiya ka aagaz v irteqa

(۱) مرثیہ کا آغاز و ارتقا

Fane Marsiya Nigari

(۲) فن مرثیہ نگاری

Marsiya ki aqsam

(۳) مرثیہ کی اقسام

Marsiya Dag Dehlvi az Dr.Allama Iqbal از ڈاکٹر علامہ اقبال

Qasida:

(ب) قصیدہ:

Qasida ki taarif

(۱) قصیدہ کی تعریف

Qasida Nigari ka aagaz v irteqa

(۲) قصیدہ نگاری کا آغاز و ارتقا

Mohasin Kakori ki qasida nigari

(۳) محسن کاکوری کی قصیدہ نگاری

(۴) سمت کاشی سے چلا جانے والا (مدح خیر المرسلین)، (محسن کاکوری)

Simt kashi se chala janibe mathura badal (madih Khairul Mursalin), (Mohsin kakori)

Masnavi:

(ج) مثنوی

Masnavi ka aagaz o irteqa

(۱) مثنوی کا آغاز و ارتقا

Masnavi ka fan

(۲) مثنوی کا فن

Meer Hasan ki masnavi nigari

(۳) میر حسن کی مثنوی نگاری

Masnavi Sehrul Bayan ke chand band

(۴) مثنوی سحر البیان کے چند بند

Reference Books

کتابیات

Awami Zraye Tarsil o Iblag-
Ashfaue Mohammad Khan
Iblagiyat - Mohamma Shahid
Husain
Jadeed Iblag- Mehdi Husain

Awami Tarsil- Devendra Asar

Adab aur Iblag-Dr.Mujahidul Islam

Urdu Mass Media - Fazulul Haq

Urdu Shairy ka fanni irteqa-
Farman Fateh Puri
Jadeed Urdu Shairy-Abdul Qadir
Sarwari
Intekhabe Qsaid Urdu- Dr.Abu
Mohammad Saher
Masnavi Sehrul Bayan- Meer
Hasan
Aaina Sheri Adab-Dr.Sajid Ali
Qadri
Urdu Marsiye ka irteqa-
Prof.Masud Hasan Razvi
Urdu Marsiya- Sifarish Husain

Intekhabe Marsiya

Fane Tarjuma Nigari - Khaliq
Anjum

۱) عوامی ذرائع ترسیل و ابلاغ۔ اشفاق محمد خاں
۲) ابلاغیات۔ محمد شاہد حسین
۳) جدید ابلاغ۔ مہدی حسن
۴) عوامی ترسیل۔ دیوندر اسر
۵) ادب اور ابلاغ۔ ڈاکٹر مجاہد الاسلام
۶) اردو ماس میڈیا۔ فضل الحق
۷) اردو شاعری کا فنی ارتقاء۔ فرمان فتح پوری
۸) جدید اردو شاعری۔ عبدالقادر سروری
۹) انتخاب قصائد اردو۔ ڈاکٹر ابو محمد سحر
۱۰) مثنوی سحر البیان۔ میر حسن
۱۱) آئینہ شاعری ادب۔ ڈاکٹر ساجد علی قادری
۱۲) اردو مرثیہ کا ارتقاء۔ پروفیسر مسعود حسن رضوی
۱۳) اردو مرثیہ۔ سفارش حسین
۱۴) انتخاب مرثیہ۔
۱۵) فن ترجمہ نگاری۔ خلیق انجم

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 202 e Local Language – Optional Sanskrit

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

द्वितीय सत्र अभ्यासक्रम - (202 E) नीतिशतकम् - (शतककाव्य) भर्तृहरी (पाचपद्धति- अज्ञ, अर्थ, दूर्जन, धैर्य, सुजन)

अ) अध्ययन व अध्यापनाची वैशिष्ट्ये (३० तासिका)

- i) सस्कृत साहित्यातील शतककाव्य प्रकार अभ्यासणे.
- ii) कविचा परिचय.
- iii) जीवनामध्ये नीतिमूल्यांचे स्थान अभ्यासणे.

ब) अध्ययन व अध्यापनाचे घटक (३० तासिका)

- i) शतककाव्याचा अभ्यास करणे.
- ii) श्लोकांचे भाषांतर, ससंदर्भ स्पष्टीकरण, विशेषता अभ्यासणे.
- iii) काव्यसौंदर्य, नीतिमूल्ये अभ्यासणे
- iv) नैतिकमूल्यांचे वेगळेपण अभ्यासणे.

संदर्भ ग्रंथ-

१. नीतिशतकम् - डॉ. मंगरुळकर प्रा. हातवळणे
२. नीतिशतकम् - रा. ना. गद्रे, प्रकाशक - आयडीयल बुक सर्व्हिस, पुणे-१९५७
३. नीतिशतकम् - जोशी, अयाचित, सुयोग प्रकाशन, अमरावती

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 203 Micro Economics

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

1. Market, Revenue and Equilibrium Conditions

(Lectures: 08)

- a. Concept Market
- b. Forms of Market on the Basis of Competition
- c. Concepts of Revenues: Total Revenue, Average Revenue, Marginal Revenue
- d. Graphical Relationship among TR, AR and MR Curves under Perfect & Imperfect Competition.
- e. Objectives of Firm
- f. **Equilibrium of a Firm**
  - i. Meaning of a Firm Equilibrium
  - ii. Total Revenue- Total Cost Approach
  - iii. Marginal Revenue-Marginal Cost Approach

2. Market of Perfect Competition

(Lectures: 08)

- a. Meaning Definition and Features
- b. Short Run Equilibrium of a Firm and Industry
- c. Long Run Equilibrium of a Firm and Industry
- d. Perfect Competition in Practice

3. Market of Monopoly.

(Lectures: 10)

- a. Meaning, Definition and Features
- b. Short Run Price & Output Equilibrium Under Monopoly
- c. Long Run Price & Output Equilibrium Under Monopoly
- d. Price Discrimination
  - I. Meaning, Definition and Forms
  - II. Necessary Conditions

4. Market of Monopolistic competition

(Lectures: 08)

- a. Meaning, Definition and Features
- b. Firm & Group's Short Run Price & Output Equilibrium Under Monopolistic Competition
- c. Firm & Group's Long Run Price & Output Equilibrium Under Monopolistic Competition
- d. Concepts of Selling Cost and Product Differentiations Under Monopolistic Competition

5. Markets of Oligopoly & Duopoly

(Lectures: 10)

- e. Meaning, Definition and Features of Oligopoly Markets
- f. Brief Review of the Alternative Models of Oligopoly and Duopoly Markets
- g. Price Leadership Model of Oligopoly
- h. Meaning, Definition and Features of Duopoly Markets
- i. Concepts of Price- Non Price Competition and Contestable Market

6. Markets For Factor Of Production

(Lectures: 16)

- j. Factor Market: Demand for and Supply of a Factor of Production

- k. Equilibrium in Competitive Factor Market
- l. Factor Payments
  - a. Rent
    - i. Reward for Land
    - ii. Concept of Economic Rent and Transfer Earning
  - b. Wage
    - i. Nominal Wage & Real Wage
    - ii. Causes of Differential in Wages
    - iii. Relation Between Real Wage, Leisure and Work
    - iv. Collective Bargaining & Minimum Wage
  - c. Interest Rate
    - i. Reward for Capital
    - ii. Nominal Interest Rate & Real Interest Rate
    - iii. Causes of Differential in Interest Rates
  - d. Profit
    - i. Reward for Entrepreneurship
    - ii. Gross Profit & Net Profit
    - iii. Risks, Uncertainty, Innovation and Profit.

Reference Books

1. N. Gregory Mankiw, Principles of Micro Economics, 6th Ed. Cengage Learning, 2012.
2. Economics by Samuelson, Tata me Graw Hill, New Delhi ,
3. Introduction to Positive Economics by Lipsey & Cristal, Oxford Press.
4. Modern Economics Theory by K.K. Dewett, S. Chand Publications, New Delhi.
5. Micro Economics by KPM Sundaram and E.N.Sundaram, S.Chand.
6. Managerial Economics by D.M.Mithani, Himalaya Publication.
7. Intermediate Microeconomics A Modern Approach , Mar 17 2006 by Hal Varian
8. Microeconomics; Paul Krugman

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 204 Financial Accounting and Costing

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

A) Title of Paper	Accounting for functional transaction of business and materials control
B) Course Objectives	<p>a) To lay down a theoretical foundation for the recording of financial transactions concerning specialized area related to non-corporate entities and for preparing the related accounts or statements.</p> <p>b) To lay a foundation for the preparations of financial statements from incomplete record.</p> <p>c) To lay a foundation for understanding the Accounting procedure for Material cost and price methods.</p>
C) Level of Knowledge expected	Introductory knowledge with application skill
D) Medium of Instructions	English
E) Instructions as to study and examinations	<ul style="list-style-type: none"> • This subject shall be studied in English medium. • The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only. • Financial Accounting portion will carry 70 Marks and Cost Accounting will carry 30 Marks • Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems, in Financial Accounting as well as in Cost Accounting.
F) Course contents	Covering 6 Units as detailed below -

Topics	No of lectures
<p>Unit I -Accounting for Investment</p> <p>a. Preparation of Investment Account for Fixed Income bearing securities.</p> <p>b. Computation of profit/loss on purchases and sales of securities including Cum-Interest Purchase, Cum-Interest Sale, Ex-Interest Purchase, and Ex-InterestSale of Securities</p> <p>Refer to AS -13- Accounting for Investment</p>	08

Unit II-Accounting for Branches (Dependent Branches only) a. Meaning of branch b. Accounting for branch transactions in the books of Head office under - [1] Debtors System and [2] Stock and Debtors System	10
Unit III -Departmental Accounts a. Meaning and Objectives of Departmental Accounts, b. Basis of Allocation of common expenses among different departments, c. Inter-Departmental transfers, d. Preparation of Final Accounts.	06
Unit IV - Consignment Accounting a. Meaning of Consignment b. Accounting for Consignment transaction in the books of the consigner and the consignee	08
Unit V – Preparation of final Accounts of Sole proprietor and Partnership firm from incomplete records under Conversion method Preparation of Trading and Profit and Loss Account and Balance Sheet.	10
Topic – VI Materials a. Elementary Study of Accounting Standard AS 2 –Valuation of Inventory b. Importance of Materials accounting and control, c. Direct and Indirect Materials, d. Procedure and documentation of Purchasing and Storekeeping- i. Purchase Requisition ii. Purchase Order, iii. Goods Received Note iv. Inspection Report, v. Materials Requisition Note vi. Materials Transfer Note and ii. Materials Return Note. e. Economic Ordering Quantity. f. Stores Accounting i. Bin Cards, Store Ledger ii. Pricing of Materials issues under FIFO, LIFO, Simple Average Method, and Weighted Average Method f) Stock levels – Reordering level, Maximum level, Minimum level, Average level, Danger level	18
	60

Reference Books:

[a] Books on Financial Accounting –

1. Advanced Accountancy Vol. I, - R. L.Gupta& M. Radhaswamy - Sultan Chand & Sons
2. Fundamentals of Accounting, - Dr. T. P. Ghosh, - Sultan Chand & Sons
3. Accountancy For C.A. Foundation Course , - P.C. Tulsian, - Tata Mcgraw Hill
4. Advanced Accountancy Volume –I - P. C. Tulsian , Pearson Education, New Delhi
5. Advanced Accounts, - M.C. Shukla, T. S. Grewal & S.C. Gupta, - S. Chand & Co Ltd.

6. Fundamentals of Accounting, - Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K. Maheshwari, - Vikas Publishing House, New Delhi
7. Financial Accounting - A Mukherjee & M. Haneef - Tata Mc-Graw Hill
8. Advanced Accounting – Dr Ashok Sehgal and Dr Deepak Sehgal – Taxmann Publications, New Delhi

[b] Books on Cost Accounting –

1. Fundamentals of Cost Accounting, - Dr. S.N. Maheshwari, - Sultan Chand & Sons
2. Cost Accounting - Maheshwari and Mittal :
3. Advanced Cost Accounting - Jain And Narang :
4. Cost Accounting - Nigam and Sharma :
5. Cost Accounting (Problem and Theory), S. N. Maheshwari, Mahavir Publication
6. Cost Accounting (Methods & Problems), B. K. Bhar, Academic Publisher, Calcutta
7. Principles and Practices of Cost Accounting, Ashish K. Bhattacharya, A.H. Wheeler Publisher
8. Also refer the websites of the Institute of Chartered Accountants of India – www.icai.org .

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 205 Quantitative Techniques

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Section-I – Mathematics

1. **Commercial Arithmetic** **Lectures 08**
  1. Calculation of Interest
  2. Meaning of an annuity
  3. Types of an annuity :- annuity due, annuity regular
  4. Present value and future value of an annuity
  5. Sinking fund
2. **Mathematical Logic** **Lectures 08**
  1. Meaning of statement. Truth value of a statement.
  2. Elementary and compound statements
  3. Law of excluded middle
  4. Negation, Conjunction, Disjunction, Implication and double implication.
  5. Construction of truth table
  6. Equivalence of logical statements
  7. Tautology and Contradiction
3. **Permutation, Combination & Sets** **Lectures 14**
  1. permutation and combination
    - i Meaning of permutation and combination
    - ii Fundamental principle of counting
    - iii Meaning of Factorial of a number. Statement of basic properties of factorial of a number.
    - iv Statement of formula for number of permutations of n different objects when r objects are taken at a time.
    - v Statement of formula for number of combinations of n different objects taken r at a time.
    - vi Simple numerical problems from real life situations.
  2. **Sets**
    - i Meaning of a set.
    - ii Methods of describing a set
      - iii Types of a set :- finite set, infinite set, empty set, universal set, subset, super set, disjoint sets, overlapping sets, complementary set.
    - iv Operations on sets :- 1. equality of two sets 2. union of sets 3 intersection of sets, difference of two sets
    - v Statement of Demorgan's laws.
    - vi Venn diagrams. Use of Venn diagrams in logic.
    - vii Statement and verification by Venn diagrams of following basic results relating to number of elements of a finite set :-
      - viii Simple numerical problems illustrating commercial applications.

Section-II (Statistics)

4. Introduction To Statistics

Lectures 10

1. Meaning of Statistics
2. Applications of Statistics in Business, Commerce and Management
3. Limitations of Statistics
4. Population, sample, census, sampling
5. Data, raw data, primary data, secondary data
6. variable, Discrete variable, Continuous variable, Attribute
7. **Classification and tabulation of data**
  - i. Meaning of classification and tabulation
  - ii. Distinction between classification and tabulation
  - iii. Construction of table:- one-way and two-way tables
  - iv. Classification of raw data according to values of a variable

5. Measures of central tendency

Lectures 10

1. Meaning of central tendency, measure of central tendency
2. Arithmetic mean, weighted arithmetic mean
3. Combined arithmetic mean for two groups
4. median and mode
5. Partition values:- quartiles, deciles and percentiles
6. Numerical problems on the computation of the above Statistical measures based on raw data only illustrating commercial applications.

6. Measures of dispersion

Lectures 10

1. Meaning of measure of dispersion
2. Need of measure of dispersion
3. Absolute and relative measures of dispersion
4. Range and coefficient of range
5. Quartile deviation and coefficient of quartile deviation
6. Mean deviation and coefficient of mean deviation
7. Standard deviation and coefficient of variation
8. Numerical problems based on raw data only illustrating commercial applications.

Books for reference

1. Business Mathematics By Sancheti & Kapoor Sultan chand & sons, New Delhi
2. Business Mathematics and Analysis By Anand Sharma Himalaya Publishing House
3. Business Statistics By S.C.Gupta & Indra Gupta Himalaya Publishing House
4. Statistical Methods By S. P. Gupta Sultan Chand &

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 206 a- Elective –Modern Office Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

1. Office Organization

Lectures: 10

- 1.1 Office Manager: Role , Function , Duties and Responsibilities,
Position and Status of Office Manager
- 1.2 Office Employees: Types , Qualities , Recruitment , Training
- 1.3 Office Enquiries – Procedure – Reparation of Confidential Report
- 1.4 Public Relation Function in office

2. Office Services

Lectures: 10

- 2.1 Meaning, Types & Advantages
- 2.2. Office Services
- 2.3 Office Forms – Objectives, Advantages, Types of Forms, Control and Standardization of Form
- 2.4. Modern Mail Services: Mailing Department, Courier Service, Speed Post, Fax, Tag, Email: Need, Importance, Difficulties.

3. Office Stationery and Supplies

Lectures: 10

- 3.1 Need & Importance of Stationery
- 3.2 Essentials of good System of Regulating Stationery Purchases
- 3.3 Standardization – Issue of Stationery
- 3.4 Regulating Stationery Consumption

4. Office Automation

Lectures: 10

- 4.1 Need, Importance, Scope of Office Automation
- 4.2 Different Types of Office Appliances and machines used in office
- 4.3 Computerization of Office activities: LAN, WAN, Video Conferencing
- 4.4 Maintenance of Records: Pay Roll, Accounting Inventory Statement,
Preparation of Financial Report, Leave accounting & Attendance

5. Secretarial Procedure

Lectures: 10

- 5.1 Role of Secretary – Duties and Various activities
- 5.2 Qualities, Qualification of Secretary
- 5.3 Secretarial Correspondence, Types of Correspondence
- 5.4 Principles of effective correspondence

6. Office Meeting

Lectures: 10

6.1 Meaning, Definition, Importance

6.2 Purposes and Types of Meetings

6.3 Meeting, Essentials of Valid meeting & drafting notices, Agenda & Minutes

6.4 Factors of Successful meeting.

Reference Books

1. Office Organization and Management-Arora. S.P. Vikas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi.
2. Office Organization and Management- N.Kumar & R.Mittal, Anmol Publication Pvt.Ltd. New Delhi
3. Fundamental of Office Management- J.P.Mahajan, Pitamber Publishing Co. New Delhi.
4. Office Management-Dr. A H Lokhandwala & V.K.Behere, Nirali Prakashan, Pune.
5. Principles of Office Management-R.C.Bhatia, Lotus Press, New Delhi.
6. Office Methods- M.L. Basu
7. Office Automation- G.R. Terry
8. Office Management & Control- G. R. Terry
9. A Text Book of Office Management- Willian & Robinson

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 206 b- Elective –Essentials of e-commerce

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Unit 1 e-Banking

Lecturers 10

- 1.1 Introduction, Concepts & Meaning
- 1.2 Electronic Fund Transfer
- 1.2.1 Automated Clearing House, Automated ledger posting
- 1.3 Electronic Money transfer
- 1.4 e-cheques
- 1.5 ATM, FOS & Tele-banking

Unit 2 Customer Relationship Management

Lecturers 10

- 2.1 Introduction & Definition, Consumer Market
- 2.2 Electronic CRMC,
- 2.3 Need for Electronic CRM
- 2.4 CRM Areas:CRM Components & CRM Architecture
- 2.5 Electronic CRM Applications
- 2.6 Consumer Demographics

Unit 3 e-Security

Lecturers 10

- 3.1 Security Concepts: Need & Importance
- 3.2 Intruders
- 3.3 Filters: Meaning & types, Definition of fire walls
- 3.4 Cryptology: encryption & decryption
- 3.5 Attacking methods: Hacking, Cracking, Freaking
- 3.6 Data encryption Standards
- 3.7 Cyber Crimes
- 3.8 e-Commerce Security Solutions- e-Locking Techniques, e-Locking Products, e-Locking Services

Unit 4 e-Markets

Lecturers 10

- 4.1 Online Shopping and purchasing
- 4.2 Challenges of Traditional Marketing
- 4.3 Electronic Markets
- 4.4 Three Models of e-Markets
- 4.5 e-Advertising
- 4.6 E-Branding
- 4.7 Mobile Commerce
- 4.8 Internet Marketing Techniques

Unit 5 E-SCM (E-Supply Chain Management)

Lecturers 8

- 5.1 Introduction to E-SCM
- 5.2 Meaning E-SCM (E-Supply Chain Management)
- 5.3 E-SCM (E-Supply Chain Management) Vs Traditional SCM (Supply Chain Management)
- 5.4 Components of E-SCM (E-Supply Chain Management)

Unit 6 Mobile Commerce**Lecturers 12**

- 6.1 Introduction and Growth of Mobile Commerce
- 6.2 Mobile Health Services, Mobile Payments-Introduction, Applications & types of Mobile Payments
- 6.3 Wireless Applications
- 6.4 Technologies for Mobile Commerce
- 6.5 Components of Mobile Commerce

Books for Reference

- e-Commerce - Concepts, Models, Strategies, by C S V Murthy Himalaya Publishing House
- Basics of e-Commerce- Legal and Security Issues ISBN 81-203-2432-3
- E-Commerce, E Business Dr C S Rayudu: Himalaya Publishing
- e-Commerce: An Indian Perspective 2nd Edition P T Josheph SJ
- Electronic Commerce: Elias M Awad, Pearson Education
- E-Logistics and E-Supply Chain Management - by Dimitris Folinias, Ioannis Manikas, Deryn Graham Publisher: IGI Global

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 206 c - Elective –Co-operative Law and Micro finance

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

1. Objects, functions and working of	Lectures: 08
1.1. Primary Agricultural Credit Society	
1.2. Urban Cooperative Bank	
2. Housing Society	Lectures: 12
2.1. Housing Co. Op Society – Objects, Functions & Working	
2.2. Maharashtra Ownership Flat Act, 1963	
2.3. Deemed Conveyance – Procedure & Documentation	
2.4. Maharashtra Real Estate Act, 2016 – Main Features	
3. Multistate Co-operative Societies Act, 2002	Lectures: 10
3.1 Application & important definitions –sections 01 to 03	
3.2 Registration sections 05 to 08	
3.3 Board of Directors - sections 41 & 49	
4. Micro Finance	Lectures: 10
4.1. Role of Banks in Micro Finance: Project Report (Model Project for three activities will be given)	
4.2. Role of NABARD in Micro Finance	
5. Self Help Groups (SHGs)	Lectures: 08
5.1 Introduction, Meaning and Importance	
5.2 Role of agencies propagating and coordinating schemes of Micro Finance	
5.3 Procedure for obtaining loans – conditions of bank loan	
6. Government of India Initiative- Startup India and Skill India	Lectures: 12
6.1 Pradhan Mantri Jan-DhanYojana (PMJDY) – Introduction, Objectives, Strategy for Achievement of Objectives	
6.2 Startup India- Introduction, Benefits	
6.3 Skill India- Introduction, Objectives	
6.4 Mudra - Micro Units Development & Refinance Agency Ltd- Introduction, Role, Schemes	

Recommended books:

1. Bare Act – Maharashtra Cooperative Societies Act 1960 and Rules 1961 published by Govt. of Maharashtra.
2. Maharashtra Cooperative Societies Act 1960 with Rules 1961 by A. K. Gupte and S. D. Dighe, Hind Law House Pune
3. Maharashtra Cooperative Societies Act 1960 with Rules 1961 by S. D. Dighe, Snow White Publications Pvt. Ltd. Mumbai.
4. Maharashtra Cooperative Societies Act 1960 with Rules 1961 by K S Gupta Hind Law House Pune.
5. www.nabard.org
6. www.Sahakarayukta.maha.gov.in
7. www.agricoop.nic.in
8. Mahasahakar.maharashtra.gov.in
9. Testscea.mahaonlinegov.in
10. <http://www.nsdcindia.org>
11. <http://www.mudra.org.in/AboutUs/Genesis>
12. <http://www.makeinindia.com>

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 207 a - Elective - Principles & Practices of Banking

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

- 1. Multiple Credit Creation by a Commercial Bank** **(Lectures: 08)**
  - a. Balance Sheet of a Bank
  - b. Multiple Credit Creation by Commercial Banks
    - i. Importance
    - ii. Process : Credit Expansion & Contraction
    - iii. Deposit Multiplier
    - iv. Limitations
- 2. Principles of Sound Banking** **(Lectures: 08)**
  - i. Meaning of Sound Banking
  - ii. Principles of Liquidity, Profitability Safety and Security
  - iii. Conflict between Liquidity & Profitability
  - iv. Reconciliation between Liquidity, & Profitability
- 3. The Financial and Economic Stability of Banking System** **(Lectures: 10)**
  - a. Meaning
  - b. Importance of Financial Stability
  - c. Financial Stability Ratios
    - i. Liquidity or the Working Capital Ratio.
    - ii. Debt to Equity ratio Or the Gearing Ratio.
  - d. Concepts of Capital Adequacy Norms and Ratio
  - e. Concept of Non Performing Assets of Banks
  - f. Measures to Avoid Financial Instability
- 4. Central Banking** **(Lectures: 10)**
  - a. Meaning ,Origin & Functions of Central Banks
  - b. Distinctions between Central Banks & Commercial Banks
  - c. Role of Central Banks in The Economy
  - d. Organization of the Reserve Bank of India (R.B.I.)
  - e. Developmental promotional functions of R.B.I.
- 5. Monetary Policy of Central Banks** **(Lectures: 12)**
  - a. Objectives of Monetary Policy
  - b. Monetary Targeting
  - c. Control of Currency by the R.B.I.
  - d. Monetary Instruments of Credit Controls
    - i. Quantitative Credit Controls' Instruments, Their Operations
    - ii. Qualitative Credit Control: Instruments, Their Operations
    - iii. Limitations of Credit Control Policy
  - e. Short Term Liquidity Management by the R.B.I.
  - f. Liquidity Adjustment Facility (LAF)
- 6. Rural Finance , Financial Inclusion & Micro Finance** **(Lectures: 12)**
  - a. Rural Finance

- b. Credit Needs of Rural & Agricultural
- c. Sources Of Rural & Agricultural Finance
  - i. Co-Operative Credit Structure
  - ii. RRBs & NABARD
  - iii. Other Agencies
- d. Financial Inclusion
  - i. Meaning , Rationale & Importance
  - ii. Reasons & Measures Of Financial Exclusion
  - iii. Recent Initiative By R.B.I
- e. Micro Finance
  - i. Meaning, Features & Importance
  - ii. Aspects Of Micro Finance
  - iii. Forms Of Microfinance Institutions In India

Reference Books

1. Modern money and banking : Roger L.Miller & David D. VanHoose,Mcgra-hill international ed.1993
2. Monetary theory :16th ed. M.C.Vaish ,vikas publishing house pvt ltd2005
3. Basics Of Banking & Fiinance Dr K M Bhattacharya & O P Agrawal
4. Banking Theory & Practice; K.C..Shekhr &Laxmi Shekhar.Vikas Publishing
5. Banking Theory, Law & Practice K P M Sunderam & D N Varshney S Chand
6. Banking &Finance System :D.M.Mathani & E.Gorden
7. Banking &Financial System by K P M Sunderam & D N Varshney S Chand
8. Financial Market & Services: Institutions :Gordan &Natrajan,Himalaya
9. The Indian Financial System: Bharati V.Pathak,Pearson Education
10. Economic & Political Weekly .
11. R.B.I. Bulletins

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 207 b - Elective - Corporate Laws & Secretarial Practice

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To develop an understanding of Company and to provide thorough understanding of the various provisions of the Companies Act, 2013.
2. To ensure students have better understanding of sources of borrowed funds and various provision related to it.
3. To get knowledge of provisions relating to loans and investments by companies and Debt Management.
4. To help students understand membership of company and its various aspects.
5. To provide conceptual understanding of management of company and various books to be maintained for efficient and transparent management.

Chapter No.	Particulars	No. of Lectures
01	Borrowings of Company	12
	1.1 Borrowings – Types of Borrowing – Long, Medium and Short Term	
	1.2 Debenture – Meaning and its types, its difference from Shares	
	1.3 Debenture Stock	
	1.4 Provision of Companies Act 2013 – Issue of Debentures	
	1.5 Debenture Trustee	
	1.6 Charges – Types and Registration	
	1.7 Public Deposits – Meaning and Rules relating to it	
02	Loans and Investments by Companies	06
	2.1 Procedure for loans and investments by companies	
	2.2 Limits for loans and investments by companies	
	2.3 Debt-Equity Ratio and Trading on Equity	
03	Membership of a Company	10
	3.1 Definition of Member and Shareholder	
	3.2 Modes of Acquiring Membership in a Company	
	3.3 Rights and Privileges of Members of a Company	
	3.4 Transfer and Transmission of Shares – Meaning, Differences	
	3.5 Dematerialization and Rematerialization of Shares	
	3.6 Depository – meaning and its functions	
04	Management of Company	12
	4.1 Director – Meaning, types, No. of Directors, Appointment, Director 4.2 Identification Number, Independent Director	
	4.3 Key Managerial Personnel – Appointment (including Company Secretary), Remuneration	
	4.4 Board – Meaning, Power and Meetings	
	4.5 Annual General Meetings – Various Provisions relating to it	
05	Statutory Books And Registers	08
	5.1 Secretarial Standard on Registers and Records (SS-4)	
	5.2 Procedure for keeping registers at a place other than registered office	
	5.3 Register of Members	
	5.4 Register of Investments held in Company's name	

- 5.5 Register of Charges
- 5.6 Register of Debenture-holders
- 5.7 Register of Contracts in which directors are interested
- 5.8 Register of Directors' Shareholding
- 5.9 Register of Loans
- 5.10 Minutes books for board meetings and general meetings
- 5.11 Attendance register
- 5.12 Importance of registers and inspection of registers

06 Corporate Accountability – Accounts and Audit

12

- 6.1 Accounts of Company – Balance Sheet, Profit and Loss Account and Consolidated Financial Statements
- 6.2 Director's Report, Auditor's report
- 6.3 Corporate Social Responsibility
- 6.4 Inspection – Meaning, Concept of Inspection, Report of Inspection
- 6.5 Investigation – Meaning and its Types, Scope of investigation, Inspectors report on investigation

References:

1. Dr. Avtar Singh : Company Law; Eastern Book Company, 34, Lalbagh, Lucknow.
2. C.R. Datta : Datta on the Company Law; Lexis Nexis, Butterworths Wadhwa, Nagpur.
3. A. Ramaiya : Guide to the Companies Act; Lexis Nexis, Butterworths Wadhwa, Nagpur.
4. A.K. Mujumdar, Dr.G.K. Kapoor: Company Law and Practice; Taxmann, 59/32, New Rohtak Road, New Delhi.
5. M.C. Kuchhal : Modern Indian Company Law; Shri Mahavir Book Depot, 2603, Nai Sarak, Delhi.
6. H.K. Saharay : Company Law; Universal Law Publishing Co., C-FF-1A, Dilkhush Industrial Estate, G.T. Karnal Road, Delhi.
7. D.K. Jain : Company Law Ready Reckoner; Bharat Law House Pvt. Ltd.; T-1/95, Mangolpuri Industrial Area, Delhi.
8. R. Suryanarayanan : Company Law Ready Reckoner; Commercial Law Publishers, 151, Rajinder Market, Opp. Tis Hazari Court, Delhi.
9. L.C.B. Gower : Principles of Modern Company Law; Stevens & Sons Ltd., London.
10. Taxmann's : Circulars & Clarifications on Company Law; Taxmann, 59/32, New Rohtak Road, New Delhi.
11. Publications of The Institute of Company Secretaries of India, ICSI House, 23. Institutional Area, Lodi Road, New Delhi.
12. G.K. Kapoor and A.P. Suri: Corporate Law, Taxmann, 59/32, New Rohtak Road, New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 207 c - Elective - Marketing & Advertising

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Semester II (Advertising)

1. Introduction to Advertising

(10 Lectures)

- 1.1 Meaning, Definitions, Nature & Scope of Advertising
- 1.2 Importance of Advertising in Modern Marketing
- 1.3 Role of Advertising in Marketing Mix
- 1.4 Classification & Types of Advertising
- 1.5 Economic & Social Effect of Advertising

2. Advertising Media

(10 Lectures)

- 2.1 Types of Advertising Media
  - 2.1.1. Print Media
  - 2.1.2. Electronic Media
  - 2.1.3. Outdoor Media
  - 2.1.4. Transit & Vehicular Media
- 2.2. Merits and Limitations of Various Types of Advertising Media
- 2.3 Factors to be considered in Selecting Proper Media of Advertising
- 2.4. Media Mix and Media Scheduling
- 2.5 Media Planning

3. Creativity in Advertising

(12 Lectures)

- 3.1 Advertising Copy
  - 3.1.1 Meaning & Elements of Print Copy
  - 3.1.2 Essentials of a Good Advertising Copy
  - 3.1.3 Types of Copy Writing
- 3.2 Advertising Layouts
  - 3.2.1 Meaning, Components and Types of advertising Layout
  - 3.2.2 Factors Influencing Advertisement Lay-Out
  - 3.2.3 Essentials of Advertisement Lay-Out

4. Advertising Budget

(10 Lectures)

- 4.1 Meaning, Definitions and Importance of Advertising Budget
- 4.2 Process of Preparing Advertising Budget
- 4.3 Methods of Framing Advertising Budget
- 4.4 Approaches to Advertising Budget
- 4.5 Advantages and Limitations of Advertising Budget

5. Advertising Agency

(10 Lectures)

- 5.1 Meaning and Services Rendered by Advertising Agency
- 5.2 Evaluation and History of Advertising Agency

- 5.3 Agency selection Criterion
- 5.4 Agency Client Relationship
- 5.5 Career Options in Advertising
- 5.6 Future of Advertising Agency Institution

6. Regulation & Control on Advertising

(8 Lectures)

- 6.1 Advertising Standard Council of India
- 6.2 Doordarshan Code
- 6.3 Ministry of Information & Broad Casting
- 6.4 Advertising Ethics

Reference Book:

1. Kadavekar & Kothovade - Vipanan Vyavasthapan (Marathi)
2. Bodhankar Sudhir & Vekhande- Vipanan Vyavasthapan (Marathi)
3. Deshamukh Prabhakar - Vipanan Vyavasthapan (Marathi)
4. Kadvekar, Jain, Antony Rose- Modern Marketing Management – Diamond Publication.
5. Pratibha Joshi & Others - Vipanan, Vikray kala aani Prasadhi Part III (Jahirat) (Marathi)
6. Sangita Sharma& Raghuvir Singh – Advertising
7. Namita Rajput & Mira Vashitha – Advertisement & Personal Selling
8. S. A. Chunawala: Advertising An Introductory Text: Himalaya Publication
9. G.S. Shuda. Sales and Advertising Management, . Indus Valley Publication , Jaipur
10. Kulkarni Mahesh - Advertising - Nirali Prakashan
- 11.S.A. Chunawala-Advertising-an introductory text book-Himalaya Publishing House
12. Duna & Darban, Advertising, Its Role in Modern Marketing
13. Web Sources:
  - <http://adage.com/>
  - <https://www.ama.org/Pages/default.aspx>
  - <http://google.com/> etc.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 207 d - Elective - Business Statistics

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

1. Index numbers

Lectures 10

- 1.1 Meaning and uses of index number
- 1.2 Meaning of base period, current period, unweighted index number, weighted index number, simple index number, composite index number.
- 1.3 Types of index number: - Price index number, Quantity index number, Value index number
- 1.4 Distinction between unweighted and weighted index numbers
- 1.5 Methods of constructing price index number:- Simple and weighted aggregative method, Laspeyre's method, Paasche's method and Fisher's method
- 1.6 Numerical problems.

2. Time series

Lectures 10

- 2.1 Meaning and uses of time series
- 2.2 Components of time series
- 2.3 Meaning of analysis of time series
- 2.4 Additive and multiplicative models of time series
- 2.5 Measurement of trend by (i) method of semi averages (ii) method of moving averages and (iii) method of least squares (linear trend only)
- 2.6 Measurement of seasonal indices by method of simple averages
- 2.7 Numerical problems.

3. CPM and PERT

Lectures 10

- 3.1 CPM and PERT:- Concepts, advantages, comparison and Limitations
- 3.2 Network Logic Construction Rules and Activity Relationship
- 3.3 Determination of Critical Paths
- 3.4 Calculation of Project Duration through Network
- 3.5 Numerical problems

4. Sequencing problems

Lectures 12

- 4.1 Meaning and use of sequencing problem
- 4.2 Assumptions of sequencing problem
- 4.3 Algebraic method to solve a sequencing problem of n jobs and two machines.
Determination of idle time and total elapsed time is expected.
- 4.4 Algebraic method to solve a sequencing problem of n jobs and three machines.
Determination of idle time and total elapsed time is expected.
- 4.5 Gantt Chart
- 4.6 Numerical problems.

5. Assignment problems

Lectures 12

- 5.1 Meaning and uses of assignment problem
- 5.2 Balanced and unbalanced assignment problems
- 5.3 Hungarian method of solving an assignment problem

5.4 Solving an assignment problem when the objective is to maximize a given measure of effectiveness

5.5 Solving an assignment problem when certain specified assignments are prohibited

5.6 Solving an unbalanced assignment problem

5.7 Determination of alternate optimum solutions.

5.8 Numerical problems

6. Replacement Problems

Lectures 06

6.1 Meaning of replacement problem

6.2 Determination of optimum period of replacement of an item whose efficiency decreases with time and the money value remains constant.

6.3 Numerical problems.

List of Practicals

1. Determination of price and quantity index numbers.
2. Determination of trend and seasonal indices
3. Determination of optimal sequence, total elapsed time, idle times (i) for n jobs and two machines problem and (ii) for n jobs and three machines problem
4. Determination of optimal solution for an assignment problem.

Books for reference:

1. Business Statistics By S. C. Gupta, Indra Gupta Himalaya Publishing House
2. Statistical Methods By S. P. Gupta Sultan Chand & sons, New Delhi
3. Business Statistics By Sancheti & Kapoor Sultan Chand & Sons, New Delhi
4. Operations Research By P.K. Gupta and D.S. Hira S. Chand & Sons, New Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 207 e - Elective - Principles & Practices of Insurance

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

-
1. Elements of Actuarial Science	Lectures– 10
Introduction of actuarial science, elementary probability and theory, constructing mortality tables, pricing of insurance products, concept valuation and its importance defining surplus and reserves and of fixed interest securities and EMIs under loan payments.	
2. Insurance Regulatory Development Authority (IRDA)	Lectures– 10
Introduction, Objectives, Powers, Duties, Functions, Advisory Committee, Central Government Powers, Deposit, Advertising Disclosures, Inspections and Investigations.	
3. Reinsurance	Lectures– 10
Meaning, Importance, Role, functions and rating, Methods and application to different classes of insurance, Reinsurance market.	
4. Policy Claims	Lectures– 10
Different types of policy claims , Survival Benefits , Death Claims, Maturity Claims , Submission of Proof of title at claim processing stage , Early Claims & Non –early claims, Documents required for processing early claims, Death due to unnatural causes or accidents, Nomination, Assignment.	
5. Insurance industry in India in global perspective	Lectures– 10
History of Insurance industry in India, Impact of Globalization on Insurance industry in India, Role of Insurance Industry in the Global age and Challenges.	
6. Insurance as a Career	Lectures– 10
Insurance sales Agent, as a career, educational qualifications, how to become a insurance sales agent, insurance sales training, license certifications and registration, important qualities of insurance sales agent, duties of insurance agent, job outlook for insurance agent.	
-

Recommended List of Reference Books

- 1) Insurance -- Principles & Practices of Insurance – By : G.S. Pande
- 2) Theory & Practice of Life Insurance – By : Mitra
- 3) Insurance Principles & Practice – By : M.N.Mishra & S.B. Mishra (S. Chand Publication)
- 4) Insurance – Principles and Practices – M N Mishra
- 5) Insurance – Principles and Practice – Vinayakan, N M Radha swamy & V Vasudevan.
- 6) Life Insurance in India – G R Desai.
- 7) Insurance & Risk Management – By : P.K.Gupta (Himalaya Publication)
- 8) Legal Aspects of Insurance- P.K.Gupta Himalaya Publishing House, Mumbai, First Ed.2006.
- 9) Books Published By Insurance Institutes Of India, New Delhi
- 10) Principles and Practice of Insurance – Dr. P.Periasamy (Himalaya Publication)

- Web-sites-
1. www.irda.gov.in
  2. www.licindia.in
  3. www.gicofindia.in

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 207 f - Elective -Business Environment

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

1. Legal Environment

Lectures: 12

1.1 Introduction, Meaning, Importance

1.2 Introduction & Features of

1.2.1 Industrial Policy 1991

1.2.2 Micro, Small and Medium Enterprises Development Act, 2006

1.2.3 Information Technology Act, 2000- Right to Information Act, 2005

2. Corporate Social Responsibility (CSR) and Business Ethics

Lectures: 12

2.1 Corporate Social Responsibility (CSR)

2.1.1 Concept, Introduction

2.1.2 Arguments for Social Responsibility (SR)

2.1.3 Arguments against S R

2.1.4 Social Stakeholders

2.1.5 Social Responsiveness

2.2 Business Ethics

2.2.1 Meaning, Need, Types

2.2.2 Ethical Guidelines

3. Consumerism and Business

Lectures: 10

3.1 Consumerism: Meaning & Definition

3.2 Consumer Rights: Introduction, the 8 Consumer Rights

3.3 Consumer Responsibility

3.4 Plight of the Indian Consumer

3.5 Consumer Protection Act 1986: Introduction, Features

4. Foreign Direct Investment (FDI)& Multinational Corporations (MNCs)

Lectures 12

4.1 FDI

4.1.1 Introduction, Concept, Classification, Benefits & Negative impacts

4.1.2 The role of FDI in Economic Development

4.2 MNCs

4.2.1 Meaning, Definition & Features

4.2.2 Merits &Demerits

5. International Organisations & Financial Institutions:

Lectures 08

5.1 International Organisations

5.1.1 Introduction, Objectives & Functions of: WTO- OECD- ISO

5.2 Financial Institutions

5.2.1 Introduction, Objectives & Functions of: IMF- IBRD- IFC- ADB

6. Global Environment

Lectures: 06

6.1 Introduction, Meaning, Definition & Factors

6.2 Global Environment and Business

Reference Books –

1. Justin Paul: Business Environment, 1st edition, Tata MH
2. Corporate Governance: [Chris A. Mallin](#), Oxford.
3. International Business environment: Leslie Hamilton, Oxford University Press; Second edition (26 July 2012)
4. Rangarajan, C.A.; Perspective in Economics, S.Chand & Sons, New Delhi
5. Cherunilam, Francis; Business Environment - Text and Cases, Himalaya Publishing House
6. Mishra And Puri; Indian Economy, Himalaya Publishing House, New Delh,
7. M. Adhikary; Economic Environment of Business – Sultan Chand & Sons.
8. Jain, P.C., India Builds Her War Economy (Kitab Mahal, Allahabad, 1943).
9. Capital Market Instrument: Moorad Chaudhry, Financial times professional serious
10. Francesco Perrini, Stefano, and Antonio Tencati, Developing Corporate Social Responsibility-A European Perspective, Edward Elgar.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

F. Y. B.Com – w.e.f.AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 207 g - Elective - Geography of Disaster Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To Understand role and responsibilities of different agencies and government in Disaster Management
2. To understand role of various modern technologies in Disaster Management
3. To get information regarding disaster medicine

Unit No	Topic	Sub – Topic	Periods
1	Role & Responsibilities of Different Agencies & Government	<ol style="list-style-type: none"> 1. Role of Information, Education, Communication & Training 2. Role & Responsibilities of Central, State, District & Local Administration 3. Role & Responsibilities of Armed Forces, Police, Para Military forces 4. Role & Responsibilities of NGO's & International Agencies 	12
2	(A) Manifesting Disaster (B) Mitigations of Disaster	<ol style="list-style-type: none"> 1. Resources planning & Mobilization 2. Immediate Survival Kit 3. Medical Kit 4. Riské Equipment 5. Do's and Don'ts during disaster 1. Provision of Financial Resources 2. Construction of permanent Infrastructure 3. Establishment of controlling centers 	12
3	Technologies for Disaster Management	<ol style="list-style-type: none"> 1. Role of IT in Disaster Management 2. Role & Application of RS, GIS & GPS in Disaster Management 	10
4	Disaster Preparedness	<ol style="list-style-type: none"> 1. Introduction 2. Warning & Alarm System 3. Importance of planning in disaster preparedness 4. Pre & Post disaster phases 5. Community-based disaster preparedness plan 6. Disaster Mapping & its applications 	08
5	Disaster Response	<ol style="list-style-type: none"> 1. Introduction 2. Disaster Response Plan 3. Damage Assessment & its Techniques 4. Role of youth organizations in disaster management 5. Human behavior in disaster management 6. Types and sources of stress regarding disaster event 	10
6	Disaster Medicine	<ol style="list-style-type: none"> 1. Introduction 2. Epidemiological study of disasters. 3. Clinical casualty management 4. Immunization and vaccination 5. Logistics management, logistic support plan. 	08

➤ **Reference Books:**

1. Disaster Management; Future challenges and opportunities, Editor: Jagbir Singh.K.
International Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, Mumbai, Bangalore.14
2. Concept and Practices in Disaster Management, Colonel (Retd.) P.P. Marathe,Diamond
Publications,1691, SadashivPeth , Near Grahakpeth, Pune 411030
3. Hand Book of Effective Disaster: Recovery, Planning, Mc Grow Hill Publ.,London.
4. The Book of Natural Disaster: Alladin Books Ltd., London.
5. Disaster Management : Ed. Vinod Sharma, National Center for DisasterManagement,
Indian Institute of Public Administration, Indraprastha Estate, Ring Road New Delhi
10002.
6. Earthquake: A.K.R. Hemmody, NBT of India.
7. Disaster Preparedness, Council for Advancement of Peoples Action and Rural Technology,
D- Block, Ponkha Road Janakpuri, New Delhi, 110075.
8. Disaster in India studies of grim Reality, AnuKapur and Neeta Meena Deeplima, Roshani,
Debhanjal, Rawat Publication, Jaipur.
9. Environmental Geography and Natural Hazards, A.A. Pirazizi Concept Publication Co.,
New Delhi, 110059.
10. Disaster in India: Studies of grim Reality, AnuKapur and Neeta Meena Deeplima
,Roshani, Debhanjal, Rawat Publication, Jaipur.
11. Practical Disaster Management: Col. P. P. Marathe; Diamond Publication, Pune.
12. Natural Disaster: Ahmad Husain; Sumit Enterprises, New Delhi.
13. <http://www.ignou.ac.in>, Post Graduate Diploma in Disaster Management (PGDDM)

North Maharashtra University, Jalgaon
(NAAC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

Structure, Equivalence and Syllabus
of
Master of Commerce (M.Com.)
(Sem. 60+40 Pattern)
(w.e.f.: 2017-18)

North Maharashtra University, Jalgaon
(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
STRUCTURE OF
MASTER OF COMMERCE (M.COM.)
W.E.F AY 2017-18

Semester-I and II (w.e.f.- AY 2017-18)			
Paper	Semester-I	Paper	Semester-II
101	Economics of Industries-I	201	Economics of Industries-II
102	Strategic Management	202	Case Studies in Strategic Management
103	Research Methodology in Commerce and Management	203	Elective Subject- (Any one) a. Modern Management Practices b. International Business c. Advance Banking
104	Specialization paper -I	204	Specialization Paper- II

Semester-III and IV (w.e.f.- AY 2018-19)			
Paper	Semester-III	Paper	Semester-IV
301	Management Accounting- I	401	Management Accounting- II
302	Entrepreneurship & Project Management	402	Modern Retail Management
303	Organizational Behaviour	403	Elective Subject- (Any one) a. Information System for Business b. Foreign Trade. c. Corporate Social Responsibility
304	Specialization paper- III	404	Specialization Paper IV or Project Report & Viva voce

List of Specialization Subjects (Any One)	
Sr.No.	Specialization Subject
A	Advanced Accountancy
B	Advanced Cost Accountancy
C	Human Resource Management
D	Marketing Management
E	Supply Chain Management

Note:-

1. Students can opt for any one paper from elective list for paper number 203 in Sem-II, and paper number 403 in Sem. IV.
2. Students who select special paper from the specialization list for Sem. I, it will continue for Sem II, III & IV(Specialization Paper will be in progression)
3. In Sem IV, Special Paper IV, 404 student may opt for Project Report of 100 marks or Theory paper (60+40). There shall be external Exam. (Viva-voce) of Project Report for 60 marks & 40 marks (Internal) for Project Report. **Allocation of 60 marks viva-voce:** 30 marks by External Examiner + 30 marks by Internal Examiner (Project Guide)

North Maharashtra University, Jalgaon
(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
MASTER OF COMMERCE (M.Com.)
W.E.F AY 2017-18

1. TITLE OF THE DEGREE

This Post-Graduate Degree shall be titled as Master of Commerce (M.Com.) This new curricula shall be effective from 2017-18.

2. DURATION

The regular Post-Graduate Full Time Course shall be of 2 Years' duration; comprising of 4 Semesters through Theory papers, Case Studies, Project report, Viva-voce, and such other Continuous Evaluation Systems as may be prescribed, in this respect, from time to time

3. ELIGIBILITY FOR ADMISSION

The candidate must have passed three years' Bachelor Degree in Commerce & Management or equivalent thereto or as per Eligibility Rules framed by the North Maharashtra University from Time to Time.

4. PATTERN

- 4.1. English medium and Marathi medium are allowed as medium of Instructions for study of subjects, except as otherwise prescribed in the programme (refer instructions).
- 4.2. The suggested curriculum comprises 16 papers including 11 elective papers, detailed as under -
  - 4.2.1. Compulsory Theory papers - 10 papers
  - 4.2.2. Elective papers 02 papers with 6 options
(1 paper having 3 options each for two semesters)
  - 4.2.3. Specialisation papers 04 papers with 5 options
(1paper having 5 options each for four semesters)

A student can opt for a Project Report in place of the theory paper in a Specialization paper number 404

1. Students can opt for any one paper from elective list for paper number 203 in Sem-II, and paper number 403 in Sem. IV
2. Students who selects a particular specialisation from among the 5 options at Sem. I, shall have to continue with the same specialisation at the remaining semesters, namely, Sem. II, Sem. III, and Sem IV.
3. In Sem IV student may opt for project report instead of special paper 404.

- 4.3. Each semester will have 4 papers of 4 credits each, thus comprising 16 credits for each Semester that is 64 credits for whole M. Com Degree Course
- 4.4. One credit for the theory course shall be of the 15 clock hours (Each course being taught in the semester will be of 4 credits) that is each course will be of 60 hours.
- 4.5. Continuous evaluation of the students shall comprise the 60+40 pattern; where every paper of 100 marks (4 credits), shall be divided as External evaluation of 60 marks and internal continuous assessment of 40 marks.
- 4.6. The external assessment shall be based on written examination to be conducted by the university at the end of the each semester.
- 4.7. The student shall not be allowed to appear for the semester examination unless the Head of the Department /Principal of the College certifies completion of internal work, regularity, practical etc. The College shall submit along with this certificate Internal marks to the COE of the University.
- 4.8. CGPA system as devised by the University shall be applicable.
- 4.9. Continuous Internal assessment comprises one Class room test of 20 Marks and Seminar (Using ICT) or Group Discussion of 20 Marks.

- 4.10. Paper No. 203, and Paper No 403 (elective subjects) are not in progression.
- 4.11. Marathi medium for instructions and writing answers will be allowed except in case of the following subjects:
- Advanced Accountancy
  - Advanced Cost Accountancy
  - Management Accounting

5. PASSING STANDARDS

5.1. In order to pass the examination, the candidate has to obtain at least 40% marks for each head Separately, that is 24 marks out of 60 (External) and 16 marks out of 40 marks (Internal) for all papers.

5.2. The student shall be allowed to keep the terms of the next year as per the University rules.

6. Grades:

6.1. Marks for each course would be converted into grade points as per **Seven-Point** grading scale as stated in the following table.

Table 1 Table Showing Conversion of Marks into grade points

Marks Obtained	Grade	Equivalent Grade points
75 to 100	O : Outstanding	6
65 to 74	A : Very Good	5
55 to 64	B : Good	4
50 to 54	C : Average	3
45 to 49	D : Satisfactory	2
40 to 44	E : Pass	1
0 to 39	F : Fail	0

- 6.2. Every paper carries maximum of 6 grade points. Similarly each paper carries 4 credit points. Thus, each paper carries maximum of 24 CR x GP points.
- 6.3. One semester carries 4 papers of 24 CR x GP points each. Thus, every semester carries maximum of 96 CR x GP points.
- 6.4. The M.Com programme consists of 4 semesters, each carrying 96 CR x GP points. Thus, The M.Com programme in all carries maximum of 384 CR x GP points.
- 6.5. The grade point will be given on the basis of total marks (sum of mark obtained in internal assessment and Semester examination) obtained by a student in a subject.
- 6.6. The CR x GP points earned in each course shall be calculated as –
Total CR x GP points = Grade points obtained (vide Table-1) x Credits for the course
- 6.7. Semester Grade Point Average (SGPA) –
- 6.7.1. The performance of a student in a semester is indicated by a number called SGPA. SGPA is the weighted average of the grade points obtained in all courses registered by the student during the semester. It shall be calculated as follows-

$$SGPA = \frac{\sum_{i=1}^n C_i p_i}{\sum_{i=1}^n C_i} = \frac{\sum_{i=1}^n 4 p_i}{16}$$

Where,

C_i = the maximum number of credits prescribed for the ith course of a semester for which SGPA is to be calculated

p_i = grade point earned in the ith course

$i = 1, 2, 3, \dots, n$ represent the number of courses in which a student is registered in the concerned semester.

That is,

$$SGPA = \frac{\text{Total CR x GP points earned for the Semester}}{\text{Total Credit points for the Semester}}$$

SGPA is rounded up to two decimal places.

6.8. Final result

Up-to-date assessment of the overall performance of a student from the time of his/her first registration is obtained by calculating a number called Cumulative Grade Point Average (CGPA), which is a weighted average of the grade points obtained in all courses registered by the student since he/she has been admitted to the **M.Com** course.

$$CGPA = \frac{\sum_{j=1}^m C_j p_j}{\sum_{j=1}^m C_j}$$

Where

C_j = the number of credits earned in the jth course up to the semester

p_j = grade point earned in the jth course.

A letter grade lower than E (i.e. grade point < 1) in a course shall not be taken into consideration for the calculation of CGPA

$j = 1, 2, 3, \dots, m$ represent the number of courses in which a student is registered up-to the semester for which the CGPA is to be calculated

The CGPA is rounded up to two decimal places.

6.9. The final grade earned shall be as per Table given below-

Final grade to be awarded and equivalent percentage of marks of the candidate based on his/her CGPA

CGPA Value	Final Grade to be awarded to the candidate	Equivalent range for percentage of marks	Formula for obtaining equivalent approximate percentage of marks
5.50-6.00	O: Outstanding	75-100	$75 + \left\{ \frac{(CGPA - 5.5)}{0.02} \right\}$
4.50-5.49	A: Very Good	65-74	$65 + \left\{ \frac{(CGPA - 4.5)}{0.02} \right\}$
3.50-4.49	B: Good	55-64	$55 + \left\{ \frac{(CGPA - 3.5)}{0.02} \right\}$
2.50-3.49	C: Average	50-54	$50 + \left\{ \frac{(CGPA - 2.5)}{0.02} \right\}$
1.50-2.49	D: Satisfactory	45-49	$45 + \left\{ \frac{(CGPA - 1.5)}{0.02} \right\}$
1.00-1.49	E: Pass	40-44	$40 + \left\{ \frac{(CGPA - 1.0)}{0.02} \right\}$
0.00-0.99	F: Fail	00-39	Not Applicable

7. GUIDELINES FOR TEACHING

- 7.1. There shall be at least 60 lecture hours per semester per course. There shall be 15 weeks of teaching before commencement of examination of respective semester.
- 7.2. There shall be 4 lectures of 60 minutes each per week per paper.
- 7.3. The semester workload is balanced with 4 full papers of 100 marks each semester. Thus 240 lecture hours are considered for teaching sessions including continuous assessment, Examination work etc. as per UGC norms, and rules framed by the University.
- 7.4. Self-study shall be additional requirement besides the Class room learning. The Faculty will have to exert a little extra for cultivating reading habits amongst the students.
- 7.5. The teaching method shall comprise a mix of Lectures, Case Study, Seminars, Group discussions, Brain storming, Game playing, Interactions with Executives etc. so as to prepare

the students to face the global challenges. For this Audio-visual aids should be considered for imparting and acquiring knowledge.

- 7.6. Case study method preferably shall be used wherever necessary & desired for the better understanding by the students.

8. PRACTICAL TRAINING THROUGH PROJECT WORK

- 8.1. The Student is allowed to opt for Project Work as substitute to the Paper IV of Specialisation (Paper No 404). In that case he/she shall not be required to appear for the external/internal written exam of this paper. Instead he/she has to face the viva-voce as per the rules of the University.
- 8.2. In the Fourth semester examination student has to do "Project Work" individually on the basis of specialization. No group work is allowed in this. The topic shall be decided with consultation and guidance of Internal teacher (Project Guide) of the College. The Project shall be necessarily Research oriented, Innovative and Problem solving. No teacher shall be entrusted with more than 15 students for guidance and supervision.
- 8.3. The college shall submit the detailed list of students with Project Titles, name of the organization, & internal guide to the university before the prescribed date.
- 8.4. The student has to write a report based on the actual work done during the year at the selected business enterprise, get it certified by the concerned teacher that the Project report has been satisfactorily completed and submit TWO typed hard bound copies & one soft copy in CD of the same to the Head of the department / Principal of the college.
- 8.5. One copy of the report submitted by the student shall be forwarded to the University by the College before prescribed dated.
- 8.6. The project work will carry maximum 100 marks, of which internal teacher shall award marks out of maximum 40 marks on the basis of project work done by the student as a continuous assessment. Remaining marks shall be awarded out of maximum 60 marks by examining the student during Viva-voce, by the panel of examiners consist of one external examiner(to be appointed by the University) & internal guide..
- 8.7. No students will be permitted to appear for Viva-voce examinations, unless and until (s) he submits the project report before the scheduled date.
- 8.8. Students have to prepare 10-15 minutes presentation based on project work which is mandatory at the time of viva voce.

9. STRUCTURE OF THE QUESTION PAPER

Each question paper shall be of 60 marks and of 3 hours duration.

- 9.1. **For Theory papers** there will be 2 Sections. In section I first question shall be compulsory carrying 12 marks based on the whole syllabus for the semester. Similarly a candidate shall be required to answer 2 questions out of 3 questions form section-I & 2 questions out of 3 questions from section II. Thus in all 5 questions should be answered by the student. All the questions shall carry equal marks i.e. 12 marks each.
- 9.2. **For Composite papers (Theory and practical / problems)** there will be 2 sections. In section I first question shall be compulsory carrying 12 marks based on the whole syllabus for the semester. Similarly in section I (practical/problem), a student shall be required to answer 2 questions out of 3 questions & in section II (Theory), (s)he shall be required to answer 2 questions out of 3 questions. Thus in all 5 questions should be answered by the student. All the questions shall carry equal marks i.e. 12 marks each.
- 9.3. **For case studies (paper 202)** out of 5 cases 3 cases should be attempted by the student. Each case shall carry 20 marks.

10. ELIGIBILITY OF THE FACULTY

As per norms fixed by UGC, Government of Maharashtra and North Maharashtra University.

North Maharashtra University, Jalgaon
(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
MASTER OF COMMERCE (M.Com.)
w.e.f. AY 2017-18

M. Com Equivalence

Old Paper	Semester Pattern 60:40 w.e.f. 2014-15	New Paper	Semester Pattern 60:40 w.e.f.2017-18
Semester - I			
101	Economics of Industries	101	Economics of Industries-I
102	Strategic Management	102	Strategic Management
103	Research Methodology in commerce	103	Research Methodology in commerce and management
104	Specialization – I	104	Specialization – I
Semester - II			
201	Indian Financial System	201	Economics of Industries-II
202	Case Studies in Strategic Management	202	Case Studies in Strategic Management
203	Elective Subject– (Any one)	203	Elective Subject– (Any one)
203 A	Modern Management Principles	203 a	Modern Management Practices
203 B	International Business	203 b	International Business
203 C	Banking and Insurance	203 c	Advance Banking
Semester – III			
301	Management Accounting I	301	Management Accounting I
302	Entrepreneurship & Project Management	302	Entrepreneurship & Project Management
303	Organizational Behaviour	303	Organizational Behaviour
304	Specialization paper -III	304	Specialization paper -III
Semester - IV			
401	Corporate Social Responsibility	403c	Corporate Social Responsibility
402	Modern Retail Management	402	Modern Retail Management
403	Information System for Business	403 a	Information System for Business
404	Specialisation Paper IV or Project Report & Viva voce	404	Specialisation Paper IV or Project Report & Viva voce

Specialisations

	OLD		NEW
A	Advanced Accountancy	A	Advanced Accountancy
B	Advanced Cost Accountancy	B	Advanced Cost Accountancy
C	Human Resource Management	C	Human Resource Management
D	Marketing Management	D	Marketing Management
E	Supply Chain Management	E	Supply Chain Management

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 101 Economics of Industries-I

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

UNIT 1. Introduction (Lectures: 08)

- a) Meaning and Scope of Industrial Economics
- b) Need and Significance of The Study of Industrial Economics
- c) Economic & Agricultural Development and Industrialization
- d) Factors Affecting Industrial Development

UNIT 2. Industrial Decisions & Market Structure (Lectures: 08)

- a) Competition or Co-Operation.
- b) Firm Behavior & Market Outcomes.
- c) Cartel, Collusion, Merger, Take Over & Acquisition Concepts

UNIT 3. Industrial Location Analysis (Lectures: 08)

- a) Meaning of Industrial Location.
- b) Determinants of Industrial Location.
- c) Weber's & Florence's Theories of Industrial Location

UNIT 4. Investment, Research, Development & Innovation in Industry. (Lectures: 12)

- a) Investment Decisions
  - I. The Nature & Types of Investment Decisions
  - II. Preparation of the Profile of a Project.
  - III. Pricing Methods of Project Evaluation
  - IV. Risk and Uncertainties in Project Appraisal.
- b) Research, Development and Innovation.
  - I. Meaning.
  - II. R & D Expenditure as an Investment Decision.
  - III. The Relationship between R & D, Inputs & Outputs
  - IV. Rationalization & Automation.
    - i. Meaning & Objectives.
    - ii. Benefits and Problems, Policy.

UNIT 5. Price and Non-Price Competition (Lectures:14)

a. Pricing in industry

- I. General Situation for Pricing Decisions.
- II. Pricing Under Perfect & Imperfect Competition: in theory
- III. Pricing Procedures in Practice.
- IV. Pricing Methods.
- V. Pricing in Public Enterprises
- VI. Price Wars: Theories and Evidence

b. Non-Price Competition

- I. Meaning of Non-Price Competition & Product Differentiation
- II. Horizontal Product Differentiation
- III. Brand Proliferation as an Entry Deterrence Strategy
- IV. Vertical Product Differentiation
- V. Price Discrimination: First- Second- & Third Degree Price Discrimination

UNIT 6. Entry Deterrence and Entry Accommodation (Lectures: 10)

- a. Introduction
- b. Strategic Substitutes and Strategic Complements

- c. Entry Deterrence and Entry Accommodation
- d. Taxonomy of Business Strategies
- e. Contestable Markets: Features & Key conditions

Reference Books

1. Ferguson, Paul R. and Glenys J. Ferguson, (1994), Industrial Economics - Issues and Perspectives, Macmillan, London.
2. Shepher, William G. (1985), The Economics of industrial Organization, Prentice - Hall, Inc, Englewood Cliffs, N. J.
3. Staley, E & Morse R. (1965), Modern Small Industry for Developing Countries, McGraw Hill Book Company.
4. Elizabeth E. Bailey William J. Baumol : Deregulation and the Theory of Contestable Markets,1984, Volume 1 Issue 2 Yale Journal on Regulation.
5. Reza Aboutalebi : The Taxonomy of International Manufacturing Strategies , Surrey Business School, University of Surrey, Guildford, UK e-mail: r.aboutalebi@surrey.ac.uk
6. Joe Chen 111 8.4 A taxonomy of business strategies Lecture Notes: Industrial Organization
7. G. Symeonids : Industrial Economics ,2011, London School of Economics & Political Science.
8. Ahluwalia, I. J. (1985), Industrial Growth in India - Stagnation since Mid-sixties, Oxford University Press, New Delhi.
9. Ahluwalia, I. J. (1991), Productivity and Growth in Indian Manufacturing, Oxford University Press, New Delhi.
10. Desai, A. V. (1994), "Factors Underlying the Slow Growth of Indian Industry", in Indian Growth and Stagnation - The Debate in India Ex. Deepak Nayyar, Oxford University Press.
11. Vepa R. K. (1988), Modern Small Industry in India, Sage Publications.
12. Srivastava, M.P. (1987), Problems of Accountability of Public Enterprises in India, Uppal Publishing House, New Delhi.
13. Mohanty, Binode (1991), Ed. Economic Development Perspectives, Vol. 3, public Enterprises and Performance, Common Wealth Publishers, New Delhi.
14. Jyotsna and Narayan B. (1990), "Performance Appraisal of PEs in India: A Conceptual Approach", in Public Enterprises in India - Principles and Performance, Ed. Srivastave V.K.L., Chug Publications, Allahabad

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 102 Strategic Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

UNIT1. Strategic Management: Overview

Lectures: 10

- Strategy: Concept, Elements of Strategy, Types, Levels of Strategy Operation, Strategy Decision Making, Issues in Strategic Decision Making.
- Strategic Planning: Concept, Evolution of Strategic Planning, Levels of Strategic Planning, Strategy Makers & Strategic Decisions, Dimensions of Strategic Decisions.
- Strategic Management: Definition, Features, Elements in Strategic Management Process, Model of Strategic Management Process.
- Business Policy: Nature, Importance, Objectives & Classification, Current Trends in Business Policy, Difference between Strategy and Policy.

UNIT 2 Strategic Intent and Environmental Appraisal

Lectures: 10

- Strategic Intent: Vision, Mission, Purpose, Goals and Objectives, Values.
- Environmental Appraisal: Concepts of Environment, Characteristics, Factors to be Considered for Environmental Scanning, Approaches to Environmental Scanning, Sources of Information for environmental Scanning, Factors affecting Environmental Appraisal.
- Organizational Appraisal: Capability factors, Methods and Techniques.
- Strategic Choice: Meaning, Process, Factors and Analysis – Portfolio and SWOT.

UNIT 3. Competitive Advantage

Lectures: 06

- Concept and Sources of Competitive Advantage.
- Kinds of competitive advantage: Position and Capability and their inter-relationship.
- Sustainable competitive advantage.
- Cost-Benefit analysis of competitive advantage.

UNIT 4. Strategy Implementation

Lectures: 15

- Strategy Implementation: Aspects, Project & Procedural Implementation, Resource Allocation.
- Structural Implementation – Structural Considerations, Structures for Strategy, Organization Design and Change, Organization Systems.
- Behavioral Implementation – Leadership Implementation, Corporate Culture, Corporate Politics and Use of Power, Social Responsibility and Strategic Management, Personal Value and Ethics.
- Functional Implementation of Strategies-Functional Policies, Role of Functional policies.

UNIT 5. Strategy Evaluation and Control

Lectures: 15

- Strategic Evaluation: Nature, Importance, Participants, Barriers.
- Strategic Control and Operational Controls, Difference between Strategic Control and Operational Controls.

UNIT 6. Techniques of Strategic Evaluation Lectures:

Lectures:04

- Control -Evaluation Techniques for Strategic Control, Evaluation Techniques for Operational Control

--- REFERENCE BOOKS ---

1. Business policy and Strategic Management – Azhar Kazmi, Tata McGraw Hill, New Delhi.
2. Marketing Strategy & Competitive Positioning by Hooley – Pearson Education, Delhi Delhi.
3. Business Policy and Strategic Management: Concepts and Applications,- Gupta, Gollakota, Shrinivasan- Prentice Hall India, New Delhi.
4. Strategic Management - Hunger, Wheelen, Addison Weesley
5. Strategic Management - P.SubbaRao, Himalaya Pub.New Delhi.
6. Strategic Management Concepts and Cases – Upendra Kachru, Excel Books, New Delhi.
7. Strategic Management - Francis Cherunilam, Himalaya Publishing House, New Delhi.
8. Strategic Management- Saloner, Shepard, Podolny Willey India
9. Strategic Management - B Hiriyappa, New Age International, New Delhi.
10. Strategic Management - V.S.P. Rao, Harikrishna, Excel Books, New Delhi.
11. Business Policy: Strategic Management - L.M.Prasad, Sultan Chand and Sons, New Delhi.
12. Concepts in Strategic Management and Business Policy –Thomas L.Wheelen and J.David Hunger

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper: 103 Research Methodology in Commerce & Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

- To study Research Methodology for decision making in business
- To understand process of research by students by filling questionnaire for preparation of research report.

UNIT 1. Introduction to Research (12)

- 1.1. Meaning, Objective, Importance & Need of Research in Business
- 1.2 Qualities of good research, Classification of Research: Basic research, Pure and Applied Research, descriptive Research, Diagnostic Research, Analytical and Empirical Research.
- 1.3 Issues and Problems in Research.
- 1.4 Research through cyber way, Plagiarism in Research.

UNIT 2. Research Methodology (10)

- 2.1. Meaning of Research Methodology
- 2.2. Steps in Process of Research Methodology: Formulating the research problem, Extensive literature survey, Development of working hypotheses, Preparing the research design, Collecting the data, Execution of the project, Analysis of data, Hypothesis-testing, Preparation of the report or the thesis.
- 2.3 Case Study-Meaning, Characteristics and steps involved in case study (selection, gathering, interpretation, reporting)

UNIT 3. Sampling and Sample Design (12)

- 3.1. Meaning and need of Sample and Sampling.
- 3.2 Steps in Sampling Design,
- 3.3 Essential of good sampling
- 3.4 Sampling Methods
  - 3.4.1. Probability Sampling: Simple random, Systematic, Stratified, Cluster, Area, Multi-stage, Proportional, Sequential sampling.
  - 3.4.2. Non-probability Sampling: Convenience, Quota, Snowball, Judgment
- 3.5 Sampling Error and Non Sampling Error

UNIT 4. Data Collection and Statistical tools (10)

- 4.1. Meaning and Types of Data:
- 4.2 Primary Data and Secondary: Meaning, Significance and Limitations,
- 4.3 Methods of Data Collection: Observation, Interview, Questionnaire, Schedule & Survey Method.
- 4.4 Meaning and types of Questionnaire, Guidelines for Constructing Questionnaire/ Schedule, Choice of Questions
- 4.5 Meaning and types of Scales: Nominal, Ordinal, Interval, Ratio
- 4.6 Statistical Analysis: Correlation, Regression, Dispersion and ANOVA

UNIT 5. Testing of Hypotheses (08)

- 5.1. Hypothesis: Meaning, Sources, Importance
- 5.2. Procedure for Hypotheses Testing

5.3. Types of Hypothesis Testing:

Parametric Test: t- test, F-test, z-test,

Non Parametric Test: Chi-square, and ANOVA (one way & two ways)

UNIT 6. Interpretation & Report Writing

(08)

6.1. Interpretation: Meaning and Precautions

6.2. Report Writing: Meaning and Importance

6.3. Essential of good Research Report, Types of Research Report

6.4 Steps, Layout of the Research Report

6.5. Types of Research Reports

6.6. Footnotes and Bibliography: references and criteria for bibliography

a) APA (American Psychological Association)

B) MLA (Modern Language Association)

REFERENCES:

1. Research Methodology – Shrivastava - TMH

2. Research Methodology (Methods & Techniques) – C.R.Kothari - Wiley Eastern Ltd

3. Business Research Methodology – J.K. Sachdeva- Himalaya Publishing House

4. Research Methodology – A.B. Rao - Excel Books

5. Methodology And Techniques of Social Research- Wilkinson & Bhandarkar- Himalaya Publishing House

6. Business Research Methods- Murthy, Bhojanna- Excel Books

1. Research Methodology – Smarth & Siriya – S. Chand & Company Ltd.

2. SPSS Online Manual

3. A Handbook of Statistical Analysis of SPSS- Sabine Landau and Brian S. Everitt-A CRC Press Company

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper-I : 104 (A) Advanced Accountancy

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

A) Title of Paper	Advanced Aspects of Accounting
B) Course Objectives	After studying this paper the student will be able to – 1. understand the advanced aspects of accounting relating to company liquidation, Holding company, and Hire-purchase 2. understand the method of presenting financial statements by Insurance companies 3. Understand the accounting procedure for goods of small value under hire- purchases transactions
C) Level of Knowledge expected	Working knowledge with application skill
D) Medium of Instructions	English
E) Instructions as to study and examinations	a) This subject shall be studied in English medium. b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only. c) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions, and 60% marks will be for the practical problems.
F) Course contents	Covering 6 Units as detailed below -

Particulars	No of lectures
UNIT 1 - Accounting Standards – Elementary study of the following Accounting Standards – (Theory only) 1) AS – 16 Borrowing Costs 2) AS – 17 Segment Reporting 3) AS – 20 Earning per Share 4) AS – 22 Accounting for Taxes on Income	08
UNIT 2 - Value Added Accounting & Reporting: (a) Concepts of value addition - Meaning, Utility, and Disclosure of Value Added Statement (VAS) - (b) Concept and Computation of - 1. Economic Value Added (EVA) 2. Gross Value Added (GVA) 3. Net Value Added (NVA) 4. Market Value Added (MVA) – (Theory and practical problems)	08

<p>UNIT 3 - FINANCIAL STATEMENTS OF HOLDING COMPANIES</p> <ul style="list-style-type: none"> • Consolidated Financial Statements of Holding Companies – • Consolidation with adjustments of - Inter-company transaction, Issue of Bonus Shares, Revaluation of fixed Assets, Debentures and Preference Shares of subsidiary Company, Dividend. <p>Refer to the Accounting Standard AS 21 “Consolidated Financial Statements”, and Ind-AS 27 – “Consolidated and Separate Financial Statements” (Note - Holding company with two or more subsidiaries to be studied) (Theory and practical problems)</p>	12
<p>UNIT 4 - LIQUIDATION OF COMPANIES</p> <p>Preparation of Statements of affairs including deficiency/surplus account as per the provisions of the company law (Theory and practical problems)</p>	10
<p>UNIT 5 - FINANCIAL STATEMENTS OF INSURANCE COMPANIES</p> <p>Preparation of final accounts of Insurance companies carrying on General Insurance business, as per the forms prescribed by the Insurance Regulatory and Development Authority Regulations 2002 -</p> <ul style="list-style-type: none"> - Revenue Accounts in Form B- RA - Profit and Loss Account in Form B- PL, and - Balance Sheet in Form B- BS <p>(Theory and practical problems)</p>	10
<p>UNIT 6 - ACCOUNTING FOR GOODS OF SMALL VALUE UNDER HIRE- PURCHASES TRANSACTIONS -</p> <p>Preparation of Hire Purchase Trading Account in the books of hire vendor under –</p> <ul style="list-style-type: none"> (a) Debtors Method, and (b) Stock and Debtors Method <p>(Theory and practical problems)</p>	12
	60

Reference books –

Books on Accounting

- 1) Advanced Accounting – II, Dr. S. N. Maheshwari & Dr. S. K. Maheshwari, Vikas Publishing House, New Delhi
- 2) Corporate Accounting, Dr. S. N. Maheshwari, Viakas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi
- 3) Advanced Accounting, Dr. Ashok Sehgal & Dr. Deepak Sehgal: Taxmann, New Delhi
- 4) Advanced Accountancy – Vol. II, R. L. Gupta & M. Radhaswamy, Sultan Chand & Sons
- 5) Advanced Accounts, M. C. Shukla, T. S. Grewal & S.C. Gupta, S. Chand & Co Ltd.
- 6) Advanced Accounts - Jain and Narang - Kalyani Publishers, Ludhiana
- 7) Accountancy, Volume-I and II, Sr. K. Paul, New Central Book Agency, Kolkata
- 8) Accounting Theory, R. K. Lele and Jawaharlal, Himalaya Publishers

- 9) Accounting Theory, Dr. L. S. Porwal, Tata McGraw Hill.
- 10) Accounting Text & Cases, Robert Anthony, D. F. Hawkins & K. A. Merchant- Tata McGraw Hill
- 11) Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC – Group I)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications
- 12) Advanced Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications

Books on Accounting Standards Ind-AS and IFRS

- 13) Students Guide to Accounting Standards (CA/CMA Final) written by D S Rawat, published by Taxmann Publications 30th Edition 2017
- 14) Taxmann’s “Indian Accounting Standards and IFRSs for Non-finance Executives” – written by T. P. Ghosh– publisher Taxmann Publications
- 15) A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD)
Author : Amit Gupta (FCA)
- 16) A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD)
Author : Dr. A.L.Saini Publisher – Snow White
- 17) Accounting Standards & IFRS with Power-point Presentations on Accounting Standards, IFRS & Indian GAAP (Book + Free web-Download) Author : Kamal Garg (C.A) - Bharat Publications
- 18) Accounting Standards (for CA-IPCC) Author : D. G. Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
- 19) Accounting Standards (for CA Final) D. G. Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
- 20) Taxmann’s “IFRSs Simplified” – written by T. P. Ghosh – publisher Taxmann Publications
- 21) Taxmann’s “Illustrated Guide to Indian Accounting Standards and IFRSs” – written by Amitabh Mukherjee– publisher Taxmann Publications
- 22) Taxmann’s “Guide to Indian Accounting Standards converged with IFRSs” – written by T. P. Ghosh and CA Shrinivasn Anand – publisher Taxmann Publications

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper-I: 104 (B) Advanced Cost Accountancy

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

A) Title of Paper	Elements of Cost, and accounting & control of the elements of costs
B) Course Objectives	After studying this paper the student will be able to - <ol style="list-style-type: none"> 1. acquaint with the subject of Cost Accounting and its significance 2. understand the concepts of materials, labour and overheads as elements of costs, and the accounting procedure for these elements of costs 3. understand the controlling aspects of these elements of costs compute the total cost of output by accumulating costs in the form of a cost sheet 4. To understand the basis for preparation of tender.
C) Level of Knowledge expected	Working knowledge with application skill
D) Medium of Instructions	English
E) Instructions as to study and examinations	d) This subject shall be studied in English medium. e) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only. f) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems.
F) Course contents	Covering 6 Units as detailed below -

Unit I - Introduction of Cost Accounting and concepts thereunder –	08 Lectures
(a) Cost Accountancy – Concept of Cost, Costing, Cost Accounting and Cost Accountancy - Objectives, Importance, Scope, Advantages, Limitations of Cost Accounting, (b) Essential Qualities of a good Cost-accounting system, factors to be considered for installing a cost accounting system, (c) Relationship between cost accounting, financial accounting, and management accounting (Refreshing the concepts already covered at B Com programme)	
Unit II - Materials as an element of cost; techniques of Inventory control	12 Lectures
a) Importance and objectives of materials control - Purchase procedure, Duties of Storekeeper, Perpetual inventory system and continuous stock taking	

<p>b) Documentation in Purchasing, Storing, and Issuing materials - [1] Bill of Material, [2] Purchase Requisition, [3] Purchase Order, [4] Goods Received Note, [5] Material Requisition Note, [6] Materials Return Note, [7] Material Transfer Note, [8] Bin Card, [9] Store Ledger, [10] Stock Verification Report [Study of concepts and formats of these documents]</p> <p>c) Accounting treatment of the following items in materials cost accounting - Carriage inward on raw materials, Cash discount received on purchase of materials, Insurance costs on stocks of raw materials, Storage losses namely waste, scrap, spoilage, and defectives</p> <p>d) Techniques of inventory control –</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Setting of Various Stock Levels – Maximum, Minimum, Average, Reorder levels. 2. ABC Analysis 3. Two-Bin System. 4. Establishment of System of Budgets. 5. Use of Perpetual Inventory Records and Continuous Stock Verification – Bin Card, Store Ledger. 6. Determination of Economic Order Quantity. 7. Review of Slow moving and Non-moving Materials and Stock Items. 8. Use of Control Ratios – Input-output Ratio, Inventory Turnover Ratio. <p><i>[Advanced practical problems on EOQ, including the EOQ when there is quantity discount; ABC analysis; Stock Levels; Store Ledger showing pricing of material issues - FIFO, LIFO, Simple Average, and Weighted Average rates of material issues including normal and abnormal loss of material]</i></p>	
<p>Unit III - Labour as an element of cost; techniques of labour cost control</p>	<p>12 Lectures</p>
<p>a) Importance and objectives of control of labour cost – concepts of time keeping and time booking and their objectives</p> <p>b) Wage payment - Qualities of sound wage payment system, and scheme of incentives to workers</p> <p>c) Methods of wage payment</p> <p> Computation of wages under different methods of wage payment –</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Time-rate System and Piece-rate System - 3. Differential Piece-rate System - Taylor’s Differential Piece-Rate Plan, Merrick’s Multiple Piece Rate Plan, Gantt’s Task and bonus Plan, Emerson Efficiency Plan 4. Incentive Wage Plans - Halsey Premium Plan, Rowan Premium Plan, Profit sharing and Co-partnership scheme <p>d) Concepts of idle-time wages, over-time premium, and night-shift allowance, and their accounting treatment in cost accounting</p> <p>e) Labour turnover- meaning, causes, effects, measurement.</p> <p><i>[Advanced practical problems on wages computation under different methods of wage payment stated above including overtime premium, night-shift allowance and bonus; labour turnover rate using separation method, replacement method, and flux method]</i></p>	
<p>Unit IV - Overheads as an element of costs, their accounting and control</p>	<p>12 Lectures</p>

- (a) Meaning, and classification of overheads by function and by nature,
- (b) Accounting and control of manufacturing overheads – Collection, allocation, apportionment, primary and secondary distribution, absorption of overheads; Under-absorption and over-absorption of overheads
- (c) Accounting and control of Administrative overheads, and Selling & Distribution overheads,
- (d) Treatment of following items in cost accounting - Interest and financial charges, depreciation, packing-expenses, fringe benefits, bad-debts, training expenses, canteen expenses, expenses of welfare activities, night-shift allowance.

[Advanced practical problems be solved on -

- (i) Primary distribution of overheads
- (ii) Secondary distribution of overheads – under Repeated distribution method and Simultaneous equation method.
- (iii) Absorption of overheads – Computation of various rates of absorbing overheads to various products or jobs – Machine-hour rate, Labour-hour rate, rate per unit of production, percentage of direct wages, percentage of prime cost,
- (iv) Computation of Machine-hour Rate from the given details.]

Unit V – Introduction to the Methods of Costing and Techniques of Costing

**08
Lectures**

- (a) Methods of costing - Job Costing, Batch Costing, Contract Costing, Single / Output Costing, Process costing, Operating Costing (Theoretical concepts only)
- (b) Techniques of costing - Historical Costing, Standard Costing, Direct Costing, Absorption Costing, Marginal Costing, Uniform Costing (Theoretical concepts only)
- (c) Activity Based Costing (ABC) – Concept of ABC, Features of ABC, benefits and weaknesses of ABC
[Simple practical problems to be solved on Activity based Costing]

Unit VI - Preparation of Cost Sheet and quotations

**08
Lectures**

- (a) Meaning of cost sheet; nature of cost sheet, its advantages and disadvantages
- (b) Preparation of cost sheet for ascertainment of cost and profit,
- (c) Quotation and tenders - concept, preparation of tenders, and quotations for jobs,

[Advanced practical problems on

- (1) preparation of cost sheet showing aggregate costs and per unit cost, so as to judge the ability to distinguish between cost items and non-cost items given in the problem; and*
- (2) preparation of tenders and quotations]*

G) RECOMMENDED BOOKS AND REFERENCES

1. Basics of Cost Accounting by V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
2. Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
3. Fundamentals of Cost Accounting by S N Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
4. Principles and Practice of Cost Accounting by N K Prasad
5. Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi

6. Cost Accounting Principles & Practice by Nigam & Sharma
7. Cost Accounting Principles & Practice by S P Iyenger
8. Cost Accounting Principles & Practice by P K Ghosh
9. Cost Accounting Principles & Practice by B S Khanna
10. Practical Costing (Self-Tutor) by Gauri Shankar - Himalaya Publishing House, Mumbai
11. Cost Accounting by Jain & Narang
12. Practical Costing by Ahuja , Khanna & Pandey
13. Cost Accounting by B K Bhar
14. Cost & Management Accounting [For CS Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
15. Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
16. Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M N Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
17. Cost Accounting by Ravi M Kishore - Taxmann Allied Services Pvt Ltd
18. A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S. K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper-I: 104 C) Human Resource Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objective :

- To endow the student with a broad perspective on themes and issues of Human Resource Management
- To apply theories of social science disciplines to work place issues.
- To understand the importance of training and morale.
- To know the role of Ethics in HRM.

UNIT 1) Human Resource Management and its environment

10 Lectures

- a) Meaning, objectives, function and importance of HRM
- b) Process, Approaches and Challenges of HRM.
- c) Human Resource Policies and Environment in India. (equality & diversity)
- d) Issues of Personnel administration & HR Management.
- e) Role, Qualities and Functions of HR Manager.

UNIT 2) Human Resource Planning

12 Lectures

- a) Human Resource Planning- Meaning, Objective, Needs and Features.
- b) Concepts of Job analysis, Job design, Job Evaluation, Job Enrichment & Job satisfaction.
- c) Career Planning- Meaning, Process and Importance Career Development- Concept, Elements and Process.
- d) Management development, Electronic MDP's & MDP evaluation.

UNIT 3) Training and Development

10 Lectures

- a) Concept, Objectives and Importance of Training.
- b) Identification of Training Needs and areas.
- c) Types and Methods of Training.
- d) Designing and Evaluation of Training Programmes.
- e) Organisational learning, lifelong learning concepts of training.
- f) Stress - Meaning, Causes in effects of stress on Executive.

UNIT 4) Workers Participation in Management

10 Lectures

- a) Meaning and need of Participation.
- b) Forms of Participation.
- c) Consultative Supervisions, Democratic Supervision.
- d) Multiple Management, Labour Management Co-operation
- e) Causes of Failure of Joint Management Councils, Suggestions, Programme, Employee Director, Labour Management Association.
- f) The new scheme of participation, Its Limitation, Collective bargaining, Features of collective bargaining, Labour Legislation of collective bargaining.

UNIT 5) Employee Morale**10 Lectures**

- a) Concept, objective, importance of training.
- b) Determination of morale.
- c) Effects of low and high morale.
- d) Measures for improvement in morale.
- e) Morale and productivity.

UNIT 6) Ethical issue in HRM**08 Lectures**

- a) Ethics – Nature and need.
- b) Ethical issue cash and incentive plans, privacy issues, Safety and health issue, Restructuring and layoff issue.
- c) Corporate culture and Ethical climate.
- d) Sources of resolving ethical issues.
- e) Managing ethics.

REFERENCE BOOKS :

1. Dynamics of Industrial Relations in India - C. B. Mammoria, S. Mammoria, Himalaya Publishing House.
  2. Strategic HRM - Dr. Ramakantha Patra, Himalaya Publishing House.
  3. Human Resource Management - Dr. P. C. Pardeshi, 3rd Revised Edition, Nirali Prakashan.
  4. Human Resource Management - Micheal Muller & others, Jaico Book House, Bangalore.
  5. Human Resource Management - R. S. Dwividi, Vikas Publishing House, Pvt. Ltd.
  6. Human Resource Management - Anjali Ghanekar, Everest Publishing House 20.
  7. Human Resource Management – K.Ashwathappa –TMH
  8. Human Resource Management – C.B.Gupta, Sultan chand & Co.
  9. Human Resource Management - Dr. S.L.Shiragave,Success Publication
  10. Human Resource Management - Sharp Publisher
  11. Personnel & Human Resource Management - S.R.Robins, Hall of INDIA
  12. Personnel and Human Resource Management - P. Subba Rao, Himalaya Publishing House.
  13. Personnel Management - Edvin Flippo, McGraw Hill, International Edition.
  14. Personnel Management and Industrial Relation - Dr. T. N. Bhagoliwal, Sahitya Bhavan, Agra.
-

-

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper-I: 104 D Marketing Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

- To facilitate understanding of the conceptual framework of marketing.
- Students able to define and analyze the marketing problems through the formulation of marketing objectives, policies, programmes and strategies.
- To help students comprehend various situations and marketing terminologies
- To help students understand various marketing tools/models for solving marketing problems
- To understand effective marketing strategies to achieve organizational objectives.

UNIT 01	Service Marketing: Introduction Marketing Concept & Orientation Different Service Marketing Activities Service Marketing Philosophy & Definition	08
UNIT 02	Marketing mix in Services : Service Product or Package, Pricing, Place or Distribution, Promotion, People or Internal Marketing Physical Evidence, Process Management Issues in Service marketing	10
UNIT 03	Rural Marketing: Meaning and Definition Rural Marketing Environment - Population , Occupation Pattern, Income Generation, Expenditure Pattern, Literacy Level, Infrastructure Facilities, Land Use Pattern	10
UNIT 04	Rural market Segmentation and Pricing Rural market segmentation: Occupational, Sociological, Thomson Rule Market Index Lin-Quest and MICA Rating Pricing: Marketing Costs, Price Structure, Selecting price method Trends in Agricultural Price Policies, Small farmers and Procurement prices, Consumer Price- Producer Price Differences	10
UNIT 05	International Marketing: Definition and Scope Motives of International Marketing Global Marketing Environment: Demographic, Socio-economic,	10

Cultural, Political, Technological, Government.
International Trading Environment

UNIT 06

International Market Selection and Pricing

12

International Market selection:

Market Selection Process, Market profiling,
Market Segment Selection

International Pricing:

Exporters Cost, Pricing Objectives, Factors Affecting Pricing,

Pricing methods -Transfer Pricing, dumping,

Steps in Pricing,

Export Price Structure, Export Price Quotations and Inco Terms

REFERENCE BOOKS:

1. Varshney and Bhattacharya, International marketing Management – An Indian Perspective, Sultan Chand & Sons, New Delhi.
2. Keegan, Global Marketing Management, Prentice Hall of India, New Delhi.
3. Philip Cateora and John Graham, International Marketing, Tata Mc Graw Hill, New Delhi.
4. D.C.Kapoor, Export Management, Vikes Publishing House, New Delhi.
5. Francis Cherunilam, International Marketing, Himalaya Publishing House, Mumbai
6. C B Mamoria, R K Suri, Satish Mamoria, Marketing Management, Kitab Mahal, Allahbad.
7. Services Marketing’ – S. M. Jha – Himalaya Publishing House 13
8. Services Marketing’ – C. Bhattacharjee – Excel Books
9. Service Marketing – Christopher Lovelock, Jochen Wirtz, Jayanta Chatterjee – Pearson Education Asia
10. Services Marketing – Ravi Shankar – Excel Books
11. R V Badi, N V Badi, Rural Marketing, Himalaya Publishing House, Mumbai
12. T P Gopalswamy, Rural marketing, Vikas Publishing House

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: I

Paper-I: 104 (E) SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives –

- 1 To understand the concept and role of SCM
- 2 To understand the relationship between marketing channels, logistics and supply chain
- 3 To Align supply chain integration strategy with the uncertainty conditions of supply and demand
- 4 To know how to manage inventory efficiently and products, channels, and geography.
- 5 To understand the key functions in a supply chain Management.
- 6 To describe how a company's supply chain aligns with its marketing strategy.

--

UNIT 1. Overview of Supply Chain Management

Lectures: 10

- a) Concept and Definition
- b) Evolution of SCM
- c) Nature of SCM
- d) Contributions of SCM
- e) Issues and Challenges for SCM
- f) SCM in India

UNIT 2. Understanding the Supply Chain

Lectures: 10

- a) Concept and Objectives of Supply Chain
- b) Importance of Supply Chain Decisions
- c) Decision Phases in Supply Chain
- d) Process View of Supply Chain
  - 1) Cycle View of Supply Chain Processes
  - 2) Push/Pull View of Supply Chain Processes

UNIT 3. Managing the Supply Chain

Lectures: 10

- a) The Development Chain
- b) Global Optimization
- c) Managing uncertainty and risk
- d) The Complexity
- e) Key Issues in Supply Chain Management

UNIT 4. Supply Chain Strategy

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Competitive and Supply Chain
- c) Achieving Strategic Fit
- d) Expanding Strategic Scope
- e) Corporate Strategy
- f) Strategic role of SCM

UNIT 5. Supply Chain Performance

Lectures: 10

- a) Drivers of Supply Chain Performance

- b) Components of Facility Decisions
- c) Framework of Supply Chain Drivers
- d) Obstacles to Achieving Fit

UNIT 6. Supply Chain Planning Strategy

Lectures: 10

- a) Introduction and Concept
- b) Levels of Planning and Major Planning Areas
- c) Timing of Planning
- d) Guidelines of Strategy Formulation
- e) Measuring Supply Chain Planning Strategy

Book Recommended

- 1) Supply Chain Management- K Shridhar Bhatt- Himalaya Publishing House
- 2) Supply Chain Management- Sunil Chopra, Peter Mendl- Prentice Hall of India
- 3) Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Macgraw Hill
- 4) Exploring the Supply Chain- Upendra Kachru, Excel Books
- 5) Supply Chain Management- D K Agrawal, Macmillan Publishers
- 6) Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
- 7) Supply Chain Management- Concept and Cases, Rahul V Altekar- Prentice Hall of India
- 8) Supply Chain Management- Janat Shah, Pearson Education

M.Com

SEMESTER-II

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 201 Economics of Industries-II

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

-
- 1. Industrialization & Industrial Sector in India** **Lectures: 10**
    - a. The Role of Industrialization
    - b. Review of Industrial Development in India.
    - c. Pattern of Industrial Development In India
    - d. Private Sector in India : Role, Private Sector Corporate Giants, Role, Performance
    - e. Public Sector in India: Role, Important Public Sector Enterprises & Performance.
    - f. Large And Small Scale Industries: Role and Performance
    - g. Some Major Industries In India

  - 2. Problems of Indian Industry.** **Lectures: 12**
    - a. Problems of Industrial Development in India
    - a. Economic Crisis and Structural Changes in Industries after 1991.
    - b. Problems of Private Sector Enterprises in India
    - c. Problems of Public Sector Enterprises in India
    - d. Problems of Small, Scale Industries in India
    - e. Industrial Sickness: Definition, Magnitude, Causes, Consequences and Remedial Measures.
    - f. Problems of Dispersal and Decentralization of Industries.
    - g. Need of Balanced Regional Development of Industries
    - h. Government Measures **towards** Balanced Regional Development of Industries

  - 3. Government Regulation of firms and Industry** **Lectures: 08**
    - a. Regulation: Meaning, Need and Tools of Regulation
    - b. Regulation of Firms with Market Power under Symmetric Information.
    - c. Regulation Under Asymmetric Information
    - d. The Industries(Development and Regulation) Act, 1951
    - e. Industrial Regulation Authorities in India: Objectives, Role & Functions

  - 4. Government Deregulation of firms and Industry** **Lectures: 08**
    - a. Deregulation: Meaning and Its Rationale
    - b. Deregulation , Liberalization & Privatization
    - c. Privatization :Evolution of Privatization Policy In India & Its Methods
    - d. Critique of Privatization & Disinvestment
    - e. Competition Policy: Objectives , Difficulties & Policy In Practice

  - 5. Globalization and the Indian Industry.** **Lectures: 10**
    - a. Globalization: Meaning & Steps Towards Globalization in India
    - b. Effects of Globalization On Indian Firms & Industries
    - c. Foreign Capital , Foreign Direct Investment & Multinational Corporations In India
    - d. A Critical Appraisal of MNCs Operations In India

- e. Control Over MNCs
- f. Foreign collaborations in India
- g. Debate over Nationalism V/S Globalization.

6. Industrial Labor

Lectures: 12

- a. Features of Indian Industrial Labor.
- b. Productivity of Industrial Labor
- c. Demand For Labor & Supply of Labor & Determination of Wages
- d. Labor Wage Policy in India
- e. Current Trends in Collective Bargaining.
- f. Growth, Pattern, Structure and Achievements of Labor Union in India
- g. Magnitude & Causes of Industrial Disputes
- h. Settlement of Industrial Disputes : Policy of Government
- i. Social Security Measures In India,
- j. Exit Policy and Right To Strike

Recommended/Reference Books

1. **Indian Economy-Mishra & Puri (30th Ed) Himalaya publishing house.**
2. **Indian Economy:Gaurav Datta & Ashwini mahajan ,66th r. ed. S.chand .**
3. **Industrial Economics – Donald H. Hay, Oxford**
4. **Industrial Economics _ R.R.Barthwal,Wiley.**
5. **Industrial Economics- Francis Cherunilam,Himalaya .**
6. **Industrial Economics- Singh & Siddu, Himalaya.**
7. **Industrial Economics- Shrivastav,S Chand.**
8. **Safdar Hasmi Marg; New Delhi- 110001 (On Lilne www.Irhrjournal.in).**
9. **An Introduction To Industrial Economics P.J.Divine,R.M.Jones, N.Lee,W.J.Tyson, George Allen & Unwin (1976)**
10. **The Indian Journal of Industrial Relations- A Review of Economic & Social Development, Shree Ram Center For Industrial Relation & Human Resources,**

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 202 Case Studies in Strategic Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Comprehensive cases on various strategic situations based on application of strategic management must be discussed and solved, based on topics covered in paper No 102. At least three cases on each topic are expected, and a minimum 16 cases in all shall be studied during the semester.

--- REFERENCE BOOKS ---

1. Cases in Strategic Management – Azar Kazami, Tata McGraw Hill, New Delhi.
2. Cases in Strategic Management - Anjali Mittal, Tata McGraw Hill, New Delhi.
3. Business policy and Strategic Management – Azhar Kazmi, Tata McGraw Hill, New Delhi.
4. Marketing Strategy & Compitative Positioning by Hooley – Pearson Education, Delhi Delhi.
5. Business Policy and Strategic Management: Concepts and Applications,- Gupta, Gollakota, Shrinivasan- Prantice Hall India, New Delhi.
6. Strategic Management - Hunger, Wheelen, Addison Weesley
7. Strategic Management - P.SubbaRao, Himalaya Pub.New Delhi.
8. Strategic Management Concepts and Cases - UpendraKachru, Excel Books, New Delhi.
9. Strategic Management - Francis Cherunilam, Himalaya Publishing House, New Delhi.
10. Strategic Management- Saloner, Shepard, Podolny Willey India
11. Strategic Management - B Hiriyappa, New Age International, New Delhi.
12. Strategic Management - V.S.P. Rao, Harikrishna, Excel Books, New Delhi.
13. Business Policy: Strategic Management - L.M.Prasad, Sultan Chand and Sons, New Delhi.
14. Concepts in Strategic Management and Business Policy –Thomas L.Wheelen and J.David Hunger

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 203-A) Modern Management Practices

60 + 40 Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives: students are expected to be able to:

Understand fundamental concepts and principles of management, including the basic roles, skills, and functions of management.

Be knowledgeable of various theories, principles, process of Management.

Be familiar with interactions between the planning, controlling, and quality control in organizations

Be aware of the ethical dilemmas faced by managers and the social responsibilities of Organization.

UNIT 1 Introduction to Management:

10

Concepts of Management - Functions of Managers, Management Process, Taylor's Scientific Management Theory, Henri Fayol's Principles of Management, Mayo's Hawthorne Experiments, Maslow's Theory of Human Needs and Herzberg's Two-Factor Theory of Motivation, Managerial Roles Approach

UNIT 2 Planning and Decision Making

10

Objectives and Significance of Planning, strategic planning process, Types of Planning, Barriers to Effective Planning, Planning Premises, Key to Planning,

Decision Making. Group Decision Making Techniques: Brain

Storming, Delphi, Nominal Group Technique, Lotus Blossom Technique

UNIT 3 Designing Organizational Structures:

12

Basic concepts related to Organisation - Departmentation and Decentralisation, Types of mechanistic and organic structures of organisation (Line organization, Line and staff organization, functional organization, Committee organization, matrix organization, Virtual Organisation, Cellular Organisation, team structure, boundary less organization, inverted pyramid structure, lean and flat organization structure) and their merits, demerits and suitability.

UNIT 4 Leadership and Controlling

08

Leadership- Human Factors in managing, motivation models/approaches, leadership styles/behaviors, personal characteristics of effective leaders, leadership development, leadership for learning organizations, Managerial Grid – Communication Process types and barrier.

Controlling: Control process, Types and Problems of Controlling, Requisites of Good Control System.

UNIT 5 Management control and quality control

12

Managerial ethics and social responsibility: management control–concept and process, overview of control techniques, effective control system, Types of control Method :

Pre-control - Concurrent control - Post control, an Integrated Control System, Concept of Quality,

Factors affecting Quality, Developing a Quality Control system - Pre-control of inputs,

Concurrent control of operations, Post control of outputs. Factors affecting ethical choices

ethical dilemma social responsibility evaluating corporate social performance managing

company ethics.

UNIT 6 Management of changing Environment and Management styles

08

Changes that are likely to Influence Management- Challenges before management as a result of changing Circumstances, Management Styles-Type of Management styles-Factors Influencing Managerial style

Suggested Readings:

1. Robbins, S.P. and Decenzo, D.A.Fundamentals of Management, Pearson Education Asia, New Delhi.
2. Wehrich Heinz, Cannice V Mark and Koontz Harold, 2008, Management: A Global and Entrepreneurial Perspective, Tata McGraw Hill Publishing Company Limited, New Delhi.
4. Koontz, H and Wehrich, H Essentials of Management, Tata McGraw Hill
4. Stoner, J et. al, Management, New Delhi, PHI, New Delhi
5. Robbins & Coulter, Management, PHI, New Delhi
6. Satya Raju, Management –Text & Cases, PHI, New Delhi
7. Richard L. Daft, Management, Thomson South –Western
8. F. Luthans, Organizational Behaviour, Prentice Hall of India, N. Delhi
9. R.N.Gupta, Principles of Management, (S. Chand)
10. V.S.P.Rao , Principles of Management , Himalaya Publishing House
11. Tripathi Reddy, Principles of Management, Tata Mc Graw Hill
- 12 . J.S. Chandan , Management Theory and Practice, Vikas Publishing House
13. T. Ramasamy Principles of Management, Himalaya Publishing House

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 203 B International Business

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

UNIT 1 – International Business

Lecture -10

- 1.1 Introduction to International Business, Significance, Nature and recent trends in International Business, features of International Business Environment, culture Dynamics in Assessing global market, International Potential spectrum and management Decision.
- 1.2 Basis of International trade/ Business : Views of Adam Smith, David Ricardo, Heckscher and Ohlin.
- 1.3 Gains from International trade : Meaning nature, sources, factor determining size of gains.

UNIT 2 - Balance of payments and Foreign Exchange rate

Lecture -10

- 2.1 Meaning components of balance of payment, Causes of disequilibrium in balance of payment, adjustment mechanism of balance of payment.
- 2.2 Foreign Exchange rate : Meaning, instruments, determinants of Exchange rate (Balance of payment theory)
- 2.3 Types of Exchange rate : Spot and forward Exchange rate , fixed and flexible exchange rate , Convertibility.

UNIT 3 – International Capital movement and Foreign capital

Lecture -10

- 3.1 Capital Movement : Meaning, Classification and factor governing International Capital Movement
- 3.2 Need of Foreign Capital for LCDs
- 3.3 Sources, types of Foreign Capital
- 3.4 FDI and FII (Meaning, Objective, Importance Merits & Demerits of FDI)
- 3.5 FDI in India : from 1991 inflow and outflow, factors affecting to FDI in India, roots of FDI in India, sector wise and region wise FDI in India, Critical Appraisal of FDI in India
- 3.6 Multinational Corporation (Definition, Features, Spread, reasons for the growth of MNCs, Role of MNCs in developing countries drawbacks of MNCs)

UNIT 4 - Globalization and India

Lecture -10

- 4.1 Meaning of Globalization
- 4.2 Essential conditions for globalization
- 4.3 Advantage and disadvantages of globalization
- 4.4 Globalization and India : Economic crisis in India (1990), The push towards Globalization
- 4.5 India's steps towards globalization,
- 4.6 Obstacles to globalization in India
- 4.7 Effects of globalization on Indian Economy

UNIT 5 –International finance Institution and Economics cooperation

Lecture -10

5.1 International Finance Institutions:

- 5.1.1 IMF, World Bank, World bank group, ADB and BRICS Bank: Objectives, functions, organization, structure, achievements & Critical appraisal.
- 5.1.2 Problems of international liquidity and SDRs

5.1.3 Euro Dollar Market

5.2 Economic Cooperation in International Trade

5.2.1 Economic Cooperation: Meaning, Forms, and Benefits

5.2.2 Customs Union and free trade area : static and dynamic effects

5.2.3 Group of economic cooperation : EEC , UNCTAD, OECD, OPEC, GATT, WTO, SAARC, BRICS (Origin, Objectives, Organization, Functions, Achievements and Failures)

UNIT 6 - New International Economic Order (NIEO) & Global Crisis Lecture -10

6.1 Origin, Definition, needs, Objectives and basis of new international economic order

6.2 Main proposal crisis difficulties and efforts to solve the crisis in NIEO

6.3 Advantage towards NIEO

6.4 International debt problems

6.5 Global financial crisis.

6.6 Economics crisis in India 1990.

6.7 Sub-prime Crisis in America and there impacts on world economy.

Reference :

1. Joshi, Rakesh Mohan, International Business, Oxford University Press.
2. Francis Cherunilam, International Business, Printice Hall of India Pvt. Ltd. New Delhi.
3. K. Aswathappa , International Business, Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi
4. Charles W.L. Hill, International Business, Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi.
5. Daniels, International Business, Pearson..
6. Jaiswal, International Business, Himalaya Publishing House, Bombay.
7. Krugman P.R. & Obstfeld M. (2009), International Economics (theory and Policy), Pearson (Indian Edition)
8. Mithani D.M., (2010), International Economics, Himalaya Publishing House, Mumbai
9. Zingan M.L., (2008), International Economics, Vrinda Publications Pvt. Ltd., New Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: 203 C Advance Banking

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

-
1. Banking Sector Reforms in India	Lectures: 12
a. Structure of Banking System in India	
b. Banking Sector Reforms Since 1992	
1. Prudential Regulation & Supervision	
2. Rehabilitation of Public Sector banks (PSBs)	
3. Assets Securitization	
4. Reduction in CRR & SLR	
5. Deregulation of Interest Rates	
6. Phasing Out Directed Credit	
7. Promoting Competition	
8. Banking Laws Amendments	
c. Operations and Performance of Scheduled Commercial Banks after Reform Era	
2. Risks Management in Indian Banking	Lectures: 12
a. Meaning of Risks Management	
b. Risks Management: the Banking Perspective	
c. Identification & Measurement	
d. Basel III / the Third Basel Accord: 3 pillars	
1. Pillar 1: Minimum Capital Requirement	
2. Pillar 2: Supervisory Review Process	
3. Pillar 3: Market Discipline & Disclosures	
e. Basel III Implementation- Challenges for Indian Banking System	
f. Fundamental Principles for the Management and Supervision of Liquidity Risk	
3. Mergers & Acquisition of Indian Banking	Lectures: 10
a. Concepts of Mergers & Acquisition	
b. Evolution of Mergers & Acquisition in Indian Banking System	
c. Merger During Liberalization Period	
d. Motives, Advantages Risks and Evils of M&A	
e. Issues in M&A	
f. Need for Merger Review Process	
g. Impacts of M&A On Various Stakeholders Like Bank Customers, Employees, Government, Equity Holders etc.	
h. Challenges & Opportunities of M & A in Indian Banking	
4. Money Market & Capital Markets Reforms in India	Lectures: 10
a. Structure & Growth of Money Market in India	
b. Money Market Reforms Since 1992	
c. Structure & Growth of Capital Market in India	
d. Problems of Indian Capital Market	
e. Strengthening of Indian Capital Market	
f. SEBI's Role in the Capital Market Development	
5. World Financial Crisis & the Indian Economy	Lectures: 08
a. Origin of The Crisis	
b. Chronology Impact On Various Economies	
c. Causes of World Financial Crisis	

- d. Impact of World Financial Crisis on the Indian Economy
- e. Stimulus Measures
- f. Protectionism

6. Financial Sector Supervision & Financial Stability Lectures: 08

- a. Genesis & Need of Banking & Financial institutions Supervision
- b. Review of Supervisory Regulations
- c. Financial Regulation & Supervision: Global Initiative
- d. Evaluation of the Role International Financial Architectures in Financial Stability of the World
- e. Evaluation of the Role of the Reserve Bank of India (R.B.I) in Financial Stability
- f. Bank For International Settlement (BIS)

Reference Books

1. Financial Services & System: K.Sasidharan & Alex K.Mathews: Mc-Grahill, New Delhi, ISBN: (13)978-002-066805-8
2. Indian Economy: V.K.Puri & S.K.Mishra, Himalaya Publishing, 31st Ed.
3. World Financial Crisis: K.R.Gupta,Atlantic, ISBN:978-81-260-1233-9
4. Legal &Regulatory Aspects of Banking:2nd ed, Indian Institute of Banking &Finance' Macmillan
5. Global liquidity Crisis: B.R.Gupta, Bhaskar publication,2011, ISBN:978-93-80348-57-5
6. Banking reforms & Globalization : Mohan p.Shrivastava &others, A.P.H. Publishing Corporation: New Delhi,2007,ISBN-81-313-0159-1
7. Politics of The Global Crisis: Shreeram Chaulia, 2014,Routldge,New Delhi, ISBN:978-0-415-73628-2
8. Websites: www.rbi.org.in
9. Bajpai, G.N., Speech on 'Banking, Insurance and Financial Sector: A vision of the Future'
10. Information Technology in Indian Banks – Changing Trends'
11. Leeladhar, V., 'Contemporary and future issues in Indian banking'
12. Prof. Prakash Singh, 'Global Competitiveness of Indian Banks: A study of select banking indicators, issues of concern and opportunities'
13. Dr. C. Rangarajan, 'The Indian Banking System – Challenges Ahead''
14. Basel III Implementation- Challenges for Indian banking system (Shri N.S. Vishwanathan, Executive Director – August 31, 2015 – Associated Chambers of Commerce & Industry of India and National Institute of Bank Management) dtd Sep 04, 2015
https://rbi.org.in/scripts/BS_SpeechesView.aspx?Id=972
15. Liquidity Risk Management by Banks
<https://www.rbi.org.in/Scripts/NotificationUser.aspx?Id=7680&Mode=0>
16. Financial Stability: Some Issues
(Speech by Dr. Y.V. Reddy, Former Governor, Reserve Bank of India and Guest Speaker at the SAARCFINANCE Governors' Symposium 2011)
17. Websites: www.rbi.org.in (particularly "Speeches" Section)
18. RBI's [Report On Trend And Progress of Banking In India](#) Since 2015
19. RBI's Annual Report since 2015
20. Report On Currency And Finance 2009-12 Fiscal-Monetary Co-Ordination

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper-II: 204 (A) Advanced Accountancy

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

A) Title of Paper	Advanced Aspects of Accounting
B) Course Objectives	After studying this paper the student will be able to – (1) understand the concept of IFRS and convergence of Indian AS to IFRS (2) understand the advanced aspects of accounting relating to foreign branch (3) understand the method of presenting financial statements under Double Accounts System (4) understand the manner of recognizing profit on construction contract (5) know the developments in accounting
C) Level of Knowledge expected	Working knowledge with application skill
D) Medium of Instructions	English
E) Instructions as to study and examinations	g) This subject shall be studied in English medium. h) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only. i) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions, and 60% marks will be for the practical problems.
F) Course contents	Covering 6 Units as detailed below -

Particulars	No of lectures
UNIT 1 -International Financial Reporting Standards (IFRS) and - Indian Accounting Standards (Ind-AS)(Theory only) 1. Introduction to IFRS and Ind-AS 2. Need for convergence of Ind-AS to IFRS 3. Ind-AS 28 - Investments in Associates	08
UNIT 2 – ACCOUNTING FOR CONSTRUCTION CONTRACT 1. Introduction - Accounting Treatment - Percentage of completion method - completed contract method - Provisions for unforeseeable factors - Principles to be followed while taking credit for profit on incomplete contracts- 2. Valuation and disclosure of work in progress - Escalation clause 3. Preparation of Contract Account within the framework of AS-7 Refer to the requirements of AS-7 “Construction Contracts (Revised)”, and Ind AS-11 “Construction Contracts” (Theory and practical problems)	08

<p>UNIT 3 - ACCOUNTING FOR FOREIGN BRANCHES</p> <p>1) Converting Trial Balance of a Foreign Branch in reporting currency 2) Preparation of Foreign Branch Final Accounts for incorporating its results in Head Office books</p> <p>Refer to the AS 11 “The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates (revised)”, and Ind AS 21 “The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates”</p> <p>(Theory and practical problems)</p>	10
<p>UNIT 4 - DOUBLE ACCOUNTS SYSTEM AND FINANCIAL STATEMENTS OF ELECTRICITY COMPANIES</p> <p>[A] Double Accounts System</p> <ul style="list-style-type: none"> • Meaning and Features of Double Accounts System - • Advantages and Limitations of Double Accounts System - • □ Revenue Account, Net Revenue Account, Capital Account, Balance Sheet under the Double Accounts System <p>(Theory and practical problems on preparation of Revenue Account, Net Revenue Account, Capital Account, Balance Sheet under the Double Accounts System)</p> <p>[B] Financial Statements of Electricity companies -</p> <p>Presentation of Financial Statements of Electricity companies in accordance with the requirements of Schedule III under the Companies Act, 2013.</p> <p>Refer to the provisions of the Electricity Act, 2003</p> <p>(Theory and practical problems on preparation of Profit & Loss Account and Balance Sheet under the Companies Act)</p>	12
<p>UNIT 5 - LEASE ACCOUNTING</p> <p>Concept of Leasing – Important steps in Leasing- Advantages and Disadvantages of Leasing – Types of Lease - Operating Lease- Finance Lease- Accounting treatment of Operating Lease and Finance Lease</p> <p>(Theory and practical problems)</p>	10
<p>UNIT 6 - DEVELOPMENTS IN ACCOUNTING</p> <p>[A] Accounting for Price Level Changes</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Introduction, Inflation Accounting, Need for inflation accounting 2) Methods of accounting for changing prices – <ol style="list-style-type: none"> (a) Current Purchasing Power method, (b) Current Cost Accounting Method 3) Preparation of Profit & Loss Account and Balance Sheet as per the Current Cost Accounting Method <p>(Theory and practical problems)</p> <p>[B] Environmental Accounting – (Theory only)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Meaning and significance of Environmental accounting 2) Corporate environmental reporting in India <p>[C] Forensic Accounting (Theory only)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Meaning, Features, and Scope of Forensic accounting 2) Role of Forensic accountant, and essential skills required for a forensic accountant 	12
	60

Reference books –

Books on Accounting

- 1) Advanced Accounting – II, Dr. S. N. Maheshwari and Dr. S. K. Maheshwari, Vikas Publishing House, New Delhi
- 2) Corporate Accounting, Dr. S. N. Maheshwari, Viakas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi
- 3) Advanced Accounting, Dr. Ashok Sehgal & Dr. Deepak Sehgal: Taxmann, New Delhi
- 4) Advanced Accountancy – Vol. II, R. L. Gupta & M. Radhaswamy, Sultan Chand & Sons
- 5) Advanced Accounts, M. C. Shukla, T. S. Grewal & S.C. Gupta, S. Chand & Co Ltd.
- 6) Advanced Accounts - Jain and Narang - Kalyani Publishers, Ludhiana
- 7) Accountancy, Volume-I and II, Sr. K. Paul, New Central Book Agency, Kolkata
- 8) Accounting Theory, R. K. Lele and Jawaharlal, Himalaya Publishers
- 9) Accounting Theory, Dr. L. S. Porwal, Tata McGraw Hill.
- 10) Accounting Text & Cases, Robert Anthony, D. F. Hawkins & K. A. Merchant- Tata McGraw Hill
- 11) Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC – Group I)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications
- 12) Advanced Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications

Books on Accounting Standards Ind-AS and IFRS

- 13) Students Guide to Accounting Standards (CA/CMA Final) written by DS Rawat, published by Taxmann Publications 30th Edition 2017
- 14) Taxmann's "Indian Accounting Standards and IFRSs for Non-finance Executives" – written by T. P. Ghosh – publisher Taxmann Publications
- 15) A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD)
Author : Amit Gupta (FCA)
- 16) A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD)
Author : Dr. A.L.Saini Publisher – Snow White
- 17) Accounting Standards & IFRS with Power-point Presentations on Accounting Standards, IFRS & Indian GAAP (Book + Free web-Download) Author : Kamal Garg (C.A) - Bharat Publications
- 18) Accounting Standards (for CA-IPCC) Author : D.G.Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
- 19) Accounting Standards (for CA Final) D.G.Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
- 20) Taxmann's "IFRSs Simplified" – written by T. P. Ghosh – publisher Taxmann Publications
- 21) Taxmann's "Illustrated Guide to Indian Accounting Standards and IFRSs" – written by Amitabh Mukherjee – publisher Taxmann Publications
- 22) Taxmann's "Guide to Indian Accounting Standards converged with IFRSs" – written by T. P. Ghosh and CA Shrinivas Anand – publisher Taxmann Publications

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper: II - 204 (B) Advanced Cost Accountancy

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

A) Title of Paper	Cost Accounting and Cost reporting System
B) Course Objectives	After studying this paper the student will be able to - 5. To understand the nature of cost accounting records maintained by manufacturing companies 6. To understand the legal requirements regarding maintaining the cost accounting records and audit thereof 7. To understand the nature of cost information system for presenting the cost data to the management
C) Level of Knowledge expected	Working knowledge with application skill
D) Medium of Instructions	English
E) Instructions as to study and examinations	j) This subject shall be studied in English medium. k) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only. l) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems.
F) Course contents	Covering 6 Units as detailed below -

Unit I - Non-Integrated Cost Accounts	10 Lectures
a) Books of Accounts in Cost Accounting - Books of original entry - Various subsidiary ledgers - Purpose of control accounts - Their nature and procedures of posting from subsidiary ledgers to control accounts – b) Double-entry accounting system as used in cost accounts – Passing journal of entries, and preparation of ledger control accounts from a given set of transactions. <i>[Advanced practical problems on passing of journal entries and preparation of ledger accounts under Non-integrated system]</i>	
Unit II - Integrated Accounts / Integral Accounts	10 Lectures
a) Meaning and nature of Integrated accounts, necessity of preparing of Integrated accounts – process followed in preparation of Integral accounts – b) Double-entry accounting system as used in integrated accounts – Passing journal of entries, and preparation of ledger control accounts from a given set of transactions.	

<i>[Advanced practical problems on passing of journal entries and preparation of ledger under integrated accounting system]</i>	
Unit III - Reconciliation of profits under Cost Accounts and under Financial Accounts	10 Lectures
<p>a) Need for reconciliation of profits ascertained as per financial accounts and as per Cost accounts,</p> <p>b) Procedures to be adopted in preparation of profit reconciliation statements –</p> <p>c) Ascertainment of profits as per financial accounts and Cost accounts, and reconciliation thereof <i>[Advanced practical problems on ascertainment of profits as per financial accounts and Cost accounts, and reconciliation thereof]</i></p>	
Unit IV - Cost Information Systems and reporting	10 Lectures
<p>a) Cost information needs at different levels of management - Requisite of an effective information system</p> <p>b) Forms of presentation - various reports - graphs, charts, tables, diagrams <i>[Advanced practical problems preparation of graphs, charts, tables, diagrams]</i></p>	
Unit V - Uniform Costing and Inter-firm comparison	10 Lectures
<p>a) Meaning of uniform costing, Reasons for differences in costs and costing practices from firm to firm, Application of Uniform Costing system, Objectives, Advantages and Limitations of Uniform Costing system, Essentials for success of uniform costing system, Fields for Uniformity, Uniform Cost Manual.</p> <p>b) Inter-firm comparison – Meaning, Objectives, Advantages and Limitations of Inter-firm comparison</p>	
Unit VI – Introduction to Cost Accounting Record Rules and Cost Audit	10 Lectures
<p>Companies (Cost Records and Audit) Rules, 2014</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Concepts of Cost Accountant in practice, Cost auditor, Cost audit report, Cost records, 2. Application of cost records - Provisions pertaining to inclusion of cost records in the books of accounts. 3. Categories of companies required to maintain cost records. 4. Provisions pertaining to manner of maintenance of cost records 5. Applicability for cost audit - Provisions pertaining to getting the cost records audited 	

G) RECOMMENDED BOOKS AND REFERENCES

1. Basics of Cost Accounting by V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
2. Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons,
3. New Delhi
4. Fundamentals of Cost Accounting by S N Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
5. Principles and Practice of Cost Accounting by N K Prasad
6. Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi
7. Cost Accounting Principles & Practice by Nigam & Sharma
8. Cost Accounting Principles & Practice by S P Iyenger
9. Cost Accounting Principles & Practice by P K Ghosh
10. Cost Accounting Principles & Practice by B S Khanna
11. Cost Accounting by Jain & Narang
12. Practical Costing (Self-Tutor) by Gauri Shankar - Himalaya Publishing House, Mumbai
13. Practical Costing by Ahuja , Khanna & Pandey
14. Cost Accounting by B K Bhar
15. Cost & Management Accounting [For CS Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
16. 33. Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
17. Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M N Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
18. Cost Accounting by Ravi M Kishore - Taxmann Allied Services Pvt Ltd
19. A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S. K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon
20. Companies (Cost Records and Audit) Rules, 2014, as amended upto one year before the academic year of examination.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper-II: 204 C) Human Resource Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objective :

- To endow the student with a broad perspective on themes and issues of Human Resource Development
- To know the importance of various theories of motivation.
- To evaluate a company's implementation of a performance based pay system.
- To know the new concepts in HRM.

UNIT 1) Human Resource Development

10 Lectures

- a. Meaning, Nature, Role and Importance of Human Resource in business organisation.
- b. Concept, Scope and features, Operative functions of HR Departments.
- c. Difference between concepts – HR administration, HR management and HR development.
- d. Needs, Objectives and Importance of HRM & HRD, HRP & HRIS.
- e. Strategic HRM and role of HR in change and competition.
- f. Issues related to female employees in the workforce, Employee leasing, contract labour, Employee engagement, Workforce diversity.

UNIT 2) Financial issues of HR Management

12 Lectures

- a. Meaning, Objective and components of compensation, Types of incentives.
- b. Needs and importance of sound salary administration, some wage issues in India.
- c. Concept and Objectives of Labour Welfare, Functions and Duties of Labour Welfare Officer.
- d. Role and functions of Trade Unions in financial problems and decision making.
- e. Types of Fringe benefits, Non monetary rewards.

UNIT 3) Human Relation and Motivation

10 Lectures

- a. Meaning, Importance and Theories of Motivation, Motivating factors.
- b. Human Relation constraint –
  - i) Types of human relations, factors affecting good organisational relations.
  - ii) Problems and measures to improve human relations in organisations.
  - iii) Employer and Employee relations – contribution to Hawthorne Experiment- Pittsburgh Experiment.

UNIT 4) Promotions, Transfers and Separations

08 Lectures

- a. Meanings and Principles and Promotions
- b. Purposes of promotions, Types of promotions
- c. Meaning and Principle of Transfers
- d. Types of Transfers
- e. Resignations, Layoff, Dismissal or Discharge, Retirement and Voluntary retirement scheme.

UNIT 5) New concepts in Human Resource Management**10 Lectures**

- a. Techniques of Downsizing and upsizing, Modern Retrenchment Strategies
- b. Concept of E-Recruitment and E-Training and Development, E-HRP
- c. Concept of Talent Management
- d. TQM and HR strategies
- e. Employee empowerment strategies
- f. Balance and Quality of work life
- g. Leadership and Teamwork in competitive environment

UNIT 6) H. R. Accounting, H. R. Audit and Research.**10 Lectures**

- a. H.R. Accounting – Definition, Need, Objective, Importance and H.R. Accounting.
- b. H. R. Audit – Objective, Importance, Types, Advantages and Limitations.
- c. H. R. Research – Objectives, Needs, Types of Research, Responsibility for agencies of H.R. Research, Methods and Tools of Techniques of H. R. Research.
- d. Counselling – Transaction Analysis, Quality Circles – Kaizen in H.R.M.

REFERENCE BOOKS :

1. Personnel and Human Resource Management – P. Subbha Rao, Himalaya Publishing House.
2. Personnel Management- Edvin Flippo, McGraw Hill, International Edition.
3. Personnel & Human Resource Management --S.R.Robins ,Hall of INDIA
4. Human Resource Management – C.B. Gupta, Sultan Chand and Co.
5. Human Resource Management – Dr. P.C. Pardeshi, 3rd Revised Edition, Nirali Prakashan
6. Human Resource Management – R. S. Dwivedi, Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
7. Human Resource Management – Anjali Ghanekar, Everest Publishing House.
8. Human Resource Management – K.Ashwathappa –TMH
9. Human Resource Management – C.B.Mamorai ,Himalaya Publishing House
10. Human Resource Management – Dr. S.L.Shiragave, Success Publication
11. Human Resource Management – Sharp Publisher
12. Human Resource Management and Human Relations–Dr. Micheal, Himalaya Publishing House.
13. Modern Business Organization and Management- S. A. Sherlekar, Himalaya Publishing House.
14. Strategic Human Resource Management – Anuradha Sharma, Anuradha Khandekar, Sage Publication.

---***---

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper-II: 204 D Marketing Management

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

-
01	Introduction: Definitions: Market, Marketing, Selling, Buying, Purchasing, Need, Wants and Demand, Products, Value, Cost and Satisfaction, Customer and Consumer. Difference between Customer and Consumer, Major Types of Customers, Environment and Consumer Behavior- Demographic, Socio-economic, Cultural, political & Technological	10
02	Consumer Behavior: Buying Roles: Initiator, Influencer, Decider, Buyer, User. Definition of Behavior, Types of Buying Behavior, Complex Buying Behavior, Dissonance - Reducing Buying behavior, Habitual Buying Behavior, Variety – Seeking Buying behavior	10
03	Consumer Psychology: Consumer Learning, Consumer perception, Formation of Attitude and Change in Attitude Consumer Education & Motivation	10
04	Individual Buyer Behavior: Major Factors influencing individual buyer behavior: Cultural Factors, Social Factors, Personal Factors, Psychological Factors Consumer Buying Decision Process: Need Recognition, Information Search, Evaluation of Alternatives, Post purchase Behavior. Consumer Decision Rules: Compensatory Rules, Non Compensatory Rules	12
05	Industrial Buyer Behavior: Definition of Industrial and Business Buyer, Buying Decision Process of Business Buyer, Participation in Buying Decision, Factors affecting Buying Decision Institutional Buyer and Government Buyer	08
06	Buyer Behavior Models and Customer Value: The Five Stage Model, Howard-Sheth Model, The Nicosia Model, EKB Model, Webstar and Wind Model Customer Perceived Value, Total Customer Satisfaction, Maximizing Customer Lifetime Value Customer Relationship and Loyalty	10

REFERENCE BOOKS:

1. Kotler, Keller, Koshi, Jha – Marketing Management- 8th Edition- Pearson Education
2. Kumar: Conceptual Issues in Consumer Behaviour: The Indian Context, Pearson Education, New Delhi
3. Jay D Lindquist and M Joseph Sirgy, Shopper, Buyer and Consumer Behaviour, Second Edition, Biztantra, New Delhi
4. David L Loudon and Albert J Della Bitta, Consumer Behaviour, 4/e, TMH, New Delhi
5. Schiffman, L.G and Kanuk L.L Consumer Behaviour, 8/e, Pearson Education, New Delhi
6. Roger D. Black Well et al, Consumer Behaviour, 9/e Thomson, New Delhi
7. K.K.Srivastava, Consumer Behaviour, Galgotia Publishing Co. New Delhi
8. Henry Assael, Consumer Behaviour, 6/e, Thomson, New Delhi
9. Michael R. Solomon, Consumer Behaviour, 5/e, PHI, New Delhi
10. Consumer Behaviour in Indian Perspective – Suja Nair – Himalaya Publishers, 2004

North Maharashtra University, Jalgaon

(NAAC Reaccredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

M.Com-I – w.e.f. AY 2017-18

SEMESTER: II

Paper-II: 204 (E) SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

UNIT1. Customer Service Dimensions	Lectures: 10
a) Marketing and Supply Chain Interface	
b) Delivering Customer Value	
c) Customer Service and Customer Retention	
d) Service Driven and Logistic System	
e) Setting Customers Service Priorities	
f) Setting Service Standards	
UNIT 2. Managing the Customer Relationship	Lectures:10
a) Understanding Customer Segmentation	
b) Relationship with Customers	
c) Management of Business Relations	
d) Customer Satisfaction	
UNIT 3. Management of Supply Chain Relations	Lectures: 10
a) Introduction	
b) Types of Suppliers relationships	
c) Management of service supply chains	
d) Managing through intermediaries	
e) Supply Partnerships	
UNIT 4. Transport System	Lectures: 10
a) Role of Transport in Supply Chain	
b) Transportation Selection Decision	
c) Basic Models of Transportation	
d) Legal Classification of Carriers	
e) Intermodal Transportation	
f) Indirect and Special Carrier	
UNIT 5. Inventory Decision Making	Lectures: 10
a) Fundamental approaches to managing inventory	
b) Inventory Cost	
c) A generalised inventory model	
d) Fixed order quantity approach	
e) Fixed order interval approach	
f) Additional approaches to inventory management	
g) Inventory at Multiple Locations-square root law	
UNIT 6. International SCM	Lectures: 10
a) Definition of International Logistics and SCM	
b) Historical development of International logistics	
c) Emphasis on Customer Satisfaction	
1) Just in Time	
2) Computer Based Tools	
d) Strategic Advantage	
e) Elements of International Logistics	
f) Economic Importance of International Logistics	

Book Recommended

- 1) Supply Chain Management- K Shridhar Bhatt- Himalaya Publishing House
- 2) Supply Chain Management- Sunil Chopra, Peter Mendl- Prentice Hall of India
- 3) Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Macgraw Hill
- 4) Exploring the Supply Chain- Upendra Kachru, Excel Books
- 5) Supply Chain Management- D K Agrawal, Macmillan Publishers
- 6) Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
- 7) Supply Chain Management- Concept and Cases, Rahul V Altekar- Prentice Hall of India
- 8) Supply Chain Management- Janat Shah, Pearson Education

॥ अंतरी पेटवू ज्ञानज्योत ॥

कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगाव
Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

अभ्यास मंडळ विभाग

जा.क्र. : उमवि/२१/Environmental Studies/५२७/२०१८

दिनांक:- २२/११/२०१८

प्रति,

क.ब.चौ.उमविशी संलग्न सर्व महाविद्यालयांचे मा.प्राचार्य
व मान्यता प्राप्त परिसंस्थांचे मा. संचालक आणि
मा.विभाग प्रमुख विद्यापीठ शैक्षणिक प्रशाळा / विभाग यांना...

विषय :- Environmental Studies या विषयाचे अभ्यासक्रमा संदर्भात.

महोदय / महोदया,

उपरोक्त विषयांस अनुसरून आपणांस कळविण्यात येते की, मा.सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्णयानुसार पर्यावरण संतुलन राखण्यासाठी प्रथम वर्षास प्रवेशित विद्यार्थ्यांसाठी सहा महिन्यांचा पर्यावरणशास्त्र विषयाचा अभ्यासक्रम जून, २००४ पासून सर्व विद्याशाखांमध्ये समाविष्ट करण्यात आलेला आहे.

शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ पासून प्रथम वर्ष कला विज्ञान व वाणिज्य वर्गांना Choice Based Credit System लागू करण्यात आलेली असल्याने Environmental Studies या विषयाचा अभ्यासक्रम Ability Enhancement Course अंतर्गत Choice Based Credit System प्रमाणे तयार करणेसाठी नियुक्त समितीच्या सभेत Environmental Studies विषयाच्या गुणांची विभागणी (Marks Pattern) देखील ६०:४० प्रमाणे करण्यात यावी, व गुणांकन (Marks Pattern) पुढील प्रमाणे करण्यात यावे, असे ठरले आहे.

लेखी परीक्षा (Theory)	६० गुण
अंतर्गत (Internal) परीक्षा फिल्ड वर्क / व्हायवा	४० गुण
एकूण	१०० गुण

अंतर्गत ४० गुणांची विभागणी पुढील प्रमाणे करण्यात यावी.

उपस्थिती (Attendance)	०५ गुण
वर्तणूक (Behaviour)	०५ गुण
व्हायवा (Viva-voce)	१० गुण
फिल्ड वर्क (Report of field Work)	२० गुण
	४० गुण

त्याअनुषंगाने Environmental Studies या विषयाचा अभ्यासक्रम विद्यापीठ अनुदान आयोगाने दिलेला असून तो जसाचे तसा लागू करण्यात आलेला असल्याने अभ्यासक्रमात बदल न करता अभ्यासक्रम तोच ठेवण्यात आला आहे. सदरचा अभ्यासक्रम उमविच्या संकेत स्थळावर अपलोड करण्यात आला आहे. तरी वरील आशय सर्व संबंधित प्राध्यापक व विद्यार्थी यांचे निदर्शनास आणून देवून पुढील यांग्य ती कार्यवाही करून विद्यापीठास सहकार्य करावे, ही विनंती.

म.कळावे,

आपला विश्वासू,

(ए.सी.मनोर)

उपकुलसचिव
अभ्यास मंडळ विभाग

**Six Months Module Syllabus
for
Environmental Studies
for
Under Graduate Courses**

**UNIVERSITY GRANTS COMMISSION
BAHADURSHAH ZAFAR MARG
NEW DELHI- 110 002**

2003

CORE MODULE SYLLABUS FOR ENVIRONMENTAL STUDIES
FOR UNDER GRADUATE COURSES OF ALL BRANCHES
OF HIGHER EDUCATION

Vision

The importance of environmental science and environmental studies cannot be disputed. The need for sustainable development is a key to the future of mankind. Continuing problems of pollution, loss of forest, solid waste disposal, degradation of environment, issues like economic productivity and national security, Global warming, the depletion of ozone layer and loss of biodiversity have made everyone aware of environmental issues. The United Nations Conference on Environment and Development held in Rio de Janeiro in 1992 and World Summit on Sustainable Development at Johannesburg in 2002 have drawn the attention of people around the globe to the deteriorating condition of our environment. It is clear that no citizen of the earth can afford to be ignorant of environment issues. Environmental management has captured the attention of health care managers. Managing environmental hazards has become very important.

Human beings have been interested in ecology since the beginning of civilization. Even our ancient scriptures have emphasized about practices and values of environmental conservation. It is now even more critical than ever before for mankind as a whole to have a clear understanding of environmental concerns and to follow sustainable development practices.

India is rich in biodiversity which provides various resources for people. It is also basis for biotechnology.

Only about 1.7 million living organisms have been described and named globally. Still many more remain to be identified and described. Attempts are made to

conserve them in ex-situ and in-situ situations. Intellectual property rights (IPRs) have become important in a biodiversity-rich country like India to protect microbes, plants and animals that have useful genetic properties. Destruction of habitats, over-use of energy resource and environmental pollution have been found to be responsible for the loss of a large number of life-forms. It is feared that a large proportion of life on earth may get wiped out in the near future.

In spite of the deteriorating status of the environment, study of environment has so far not received adequate attention in our academic programmes. Recognizing this, the Hon'ble Supreme Court directed the UGC to introduce a basic course on environment at every level in college education. Accordingly, the matter was considered by UGC and it was decided that a six months compulsory core module course in environmental studies may be prepared and compulsorily implemented in all the University/Colleges of India.

The experts committee appointed by the UGC has looked into all the pertinent questions, issues and other relevant matters. This was followed by framing of the core module syllabus for environmental studies for undergraduate courses of all branches of Higher Education. We are deeply conscious that there are bound to be gaps between the ideal and real. Genuine endeavour is required to minimize the gaps by intellectual and material inputs. The success of this course will depend on the initiative and drive of the teachers and the receptive students.

SYLLABUS

Unit 1 : Multidisciplinary nature of environmental studies

Definition, scope and importance

(2 lectures)

Need for public awareness.

Unit 2 : Natural Resources :

Renewable and non-renewable resources :

Natural resources and associated problems.

- a) Forest resources : Use and over-exploitation, deforestation, case studies.
Timber extraction, mining, dams and their effects on forest and tribal people.
  - b) Water resources : Use and over-utilization of surface and ground water, floods, drought, conflicts over water, dams-benefits and problems.
  - c) Mineral resources : Use and exploitation, environmental effects of extracting and using mineral resources, case studies.
  - d) Food resources : World food problems, changes caused by agriculture and overgrazing, effects of modern agriculture, fertilizer-pesticide problems, water logging, salinity, case studies.
  - e) Energy resources : Growing energy needs, renewable and non renewable energy sources, use of alternate energy sources. Case studies.
  - f) Land resources : Land as a resource, land degradation, man induced landslides, soil erosion and desertification.
- Role of an individual in conservation of natural resources.
  - Equitable use of resources for sustainable lifestyles.

(8 lectures)

Unit 3 : Ecosystems

- Concept of an ecosystem.

- Structure and function of an ecosystem.
- Producers, consumers and decomposers.
- Energy flow in the ecosystem.
- Ecological succession.
- Food chains, food webs and ecological pyramids.
- Introduction, types, characteristic features, structure and function of the following ecosystem :-
  - a. Forest ecosystem
  - b. Grassland ecosystem
  - c. Desert ecosystem
  - d. Aquatic ecosystems (ponds, streams, lakes, rivers, oceans, estuaries)

(6 lectures)

Unit 4 : Biodiversity and its conservation

- Introduction – Definition : genetic, species and ecosystem diversity.
- Biogeographical classification of India
- Value of biodiversity : consumptive use, productive use, social, ethical, aesthetic and option values
- Biodiversity at global, National and local levels.
- India as a mega-diversity nation

- Hot-spots of biodiversity.
- Threats to biodiversity : habitat loss, poaching of wildlife, man-wildlife conflicts.
- Endangered and endemic species of India
- Conservation of biodiversity : In-situ and Ex-situ conservation of biodiversity.

(8 lectures)

Unit 5 : Environmental Pollution

Definition

- Cause, effects and control measures of :-
  - a. Air pollution
  - b. Water pollution
  - c. Soil pollution
  - d. Marine pollution
  - e. Noise pollution
  - f. Thermal pollution
  - g. Nuclear hazards
- Solid waste Management : Causes, effects and control measures of urban and industrial wastes.
- Role of an individual in prevention of pollution.
- Pollution case studies.
- Diaster management : floods, earthquake, cyclone and landslides.

(8 lectures)

Unit 6 : Social Issues and the Environment

- From Unsustainable to Sustainable development
- Urban problems related to energy
- Water conservation, rain water harvesting, watershed management
- Resettlement and rehabilitation of people; its problems and concerns. Case Studies
- Environmental ethics : Issues and possible solutions.
- Climate change, global warming, acid rain, ozone layer depletion, nuclear accidents and holocaust. Case Studies.
- Wasteland reclamation.
- Consumerism and waste products.
- Environment Protection Act.
- Air (Prevention and Control of Pollution) Act.
- Water (Prevention and control of Pollution) Act
- Wildlife Protection Act
- Forest Conservation Act
- Issues involved in enforcement of environmental legislation.
- Public awareness.

(7 lectures)

Unit 7 : Human Population and the Environment

- Population growth, variation among nations.
- Population explosion – Family Welfare Programme.

- Environment and human health.
- Human Rights.
- Value Education.
- HIV/AIDS.
- Women and Child Welfare.
- Role of Information Technology in Environment and human health.
- Case Studies.

(6 lectures)

Unit 8 : Field work

- Visit to a local area to document environmental assets-
river/forest/grassland/hill/mountain
- Visit to a local polluted site-Urban/Rural/Industrial/Agricultural
- Study of common plants, insects, birds.
- Study of simple ecosystems-pond, river, hill slopes, etc. (Field work Equal to 5
lecture hours)

SIX MONTHS COMPULSORY CORE MODULE COURSE IN
ENVIRONMENTAL STUDIES : FOR UNDERGRADUATES

Teaching Methodologies

The core Module Syllabus for Environment Studies includes class room teaching and Field Work. The syllabus is divided into eight units covering 50 lectures. The first seven units will cover 45 lectures which are class room based to enhance knowledge skills and attitude to environment. Unit eight is based on field activities which will be covered in five lecture hours and would provide student first hand knowledge on various local environmental aspects. Field experience is one of the most effective learning tools for environmental concerns. This moves out of the scope of the text book mode of teaching into the realm of real learning in the field, where the teacher merely acts as a catalyst to interpret what the student observes or discovers in his/her own environment. Field studies are as essential as class work and form an irreplaceable synergistic tool in the entire learning process.

Course material provided by UGC for class room teaching and field activities be utilized.

The universities/colleges can also draw upon expertise of outside resource persons for teaching purpose.

Environmental Core Module shall be integrated into the teaching programmes of all undergraduate courses.

Annual System : The duration of the course will be 50 lectures. The exam will be conducted along with the Annual Examination.

Semester System : The Environment course of 50 lectures will be conducted in the second semester and the examination shall be conducted at the end of the second semester.

Credit System : The course will be awarded 4 credits.

Exam Pattern : In case of awarding the marks, the question paper should carry 100 marks. The structure of the question paper being :

Part-A, Short answer pattern	-	20 marks
Part-B, Essay type with inbuilt choice	-	40 marks
Part-C, Field Work	-	40 marks

REFERENCE

- a) Agarwal, K.C. 2001 Environmental Biology, Nidi Publ. Ltd. Bikaner.
- b) Bharucha Erach, The Biodiversity of India, Mapin Publishing Pvt. Ltd., Ahmedabad – 380 013, India, Email:mapin@icenet.net (R)
- c) Brunner R.C., 1989, Hazardous Waste Incineration, McGraw Hill Inc. 480p
- d) Clark R.S., Marine Pollution, Clarendon Press Oxford (TB)
- e) Cunningham, W.P. Cooper, T.H. Gorhani, E & Hepworth, M.T. 2001, Environmental Encyclopedia, Jaico Publ. House, Mumabai, 1196p
- f) De A.K., Environmental Chemistry, Wiley Eastern Ltd.
- g) Down to Earth, Centre for Science and Environment (R)
- h) Gleick, H.P. 1993. Water in crisis, Pacific Institute for Studies in Dev., Environment & Security. Stockholm Env. Institute Oxford Univ. Press. 473p
- i) Hawkins R.E., Encyclopedia of Indian Natural History, Bombay Natural History Society, Bombay (R)
- j) Heywood, V.H & Waston, R.T. 1995. Global Biodiversity Assessment. Cambridge Univ. Press 1140p.
- k) Jadhav, H & Bhosale, V.M. 1995. Environmental Protection and Laws. Himalaya Pub. House, Delhi 284 p.
- l) Mckinney, M.L. & School, R.M. 1996. Environmental Science systems & Solutions, Web enhanced edition. 639p.
- m) Mhaskar A.K., Matter Hazardous, Techno-Science Publication (TB)
- n) Miller T.G. Jr. Environmental Science, Wadsworth Publishing Co. (TB)
- o) Odum, E.P. 1971. Fundamentals of Ecology. W.B. Saunders Co. USA, 574p
- p) Rao M N. & Datta, A.K. 1987. Waste Water treatment. Oxford & IBH Publ. Co. Pvt. Ltd. 345p.
- q) Sharma B.K., 2001. Environmental Chemistry. Geol Publ. House, Meerut
- r) Survey of the Environment, The Hindu (M)
- s) Townsend C., Harper J, and Michael Begon, Essentials of Ecology, Blackwell Science (TB)

- t) Trivedi R.K., Handbook of Environmental Laws, Rules Guidelines, Compliances and Standards, Vol I and II, Enviro Media (R)
- u) Trivedi R. K. and P.K. Goel, Introduction to air pollution, Techno-Science Publication (TB)
- v) Wanger K.D., 1998 Environmental Management. W.B. Saunders Co. Philadelphia, USA 499p

(M) Magazine

(R) Reference

(TB) Textbook

Mmbers of the Expert Committee on Environmental Studies

1. Prof. Erach Bharucha
Director
Bharati Vidyapeeth
Institute of Environment Education &
Research, Pune
2. Prof. C. Manoharachary
Department of Botany
Osmania University
Hyderabad
3. Prof. S. Thayumanavan
Director
Centre for Environmental Studies
Anna University, Chennai
4. Prof. D.C. Goswami
Head, Deptt. Of Environment Science
Gauhati University
Guwahati-781 014
5. Shri R. Mehta
Director EE Division
Ministry of Environment & Forest
Prayavaran Bhawan, CGO Complex
Lodhi Road, New Delhi-110 003

UGC OFFICIALS

6. Dr. N. K. Jain
Joint Secretary
UGC, New Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER III

Paper: 301 Management Accounting

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the paper – Financial Analysis and Interpretation

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the nature, mechanics and tools of management accounting and their managerial implications.
2. understand the philosophy and rationale of the financial analysis
3. understand the techniques of analysis and interpretation of financial statements
4. develop an appreciation about the utility of techniques of financial analysis for management information and decision making process.
5. evaluate the implications of cash flow and fund flow on financial position of an industrial organisation.

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Accounting

Medium of Instructions

English

Instructions as to study and examinations

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Level of Knowledge

Working knowledge with application skill

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. get the insight of the philosophy and framework of financial analysis.
2. know the important inter-linkages among the items in the financial statements
3. get equipped with the tools used in analysis, interpretation, and evaluation of performance, profitability and efficiency of the business entities
4. make an in-depth analysis of the financial performance and financial position of business entities, and get hands-on experience in financial analysis
5. equip themselves with the ability to apply their skills and knowledge effectively in future while dealing with real life business situation.
6. pursue their career in the arena of accounting information system

Utilities

The management accountant will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to assist the management to get an in-depth insight of the financial performance and financial position of business so as to exercise effective control over the operations of business.

Course contents

UNIT 1 Introduction to Management Accountancy **Lectures 10**

- 1.1 Meaning, Nature, Scope and Significance of Accounting.
- 1.2 Merits and Demerits of Management Accounting
- 1.3 Financial Accounting, Cost Accounting and Management Accounting and their inter-relationship
- 1.4 Role / Functions of Management Accounting.
- 1.5 Tools and technique of Management Accounting
- 1.6 Management Accountant- His Functions/duties, Essential qualities he should possess

UNIT 2 Analysis and interpretation of financial statements (Conceptual framework) **Lectures 08**

- 2.1 Introduction, significance, advantages and limitation of financial statements.
- 2.2 Introduction to the Tools and techniques of financial analysis - Comparative financial Statement, Common-size Statements and Statements showing trend-analysis
- 2.4 Inter-firm comparison – requirements, advantages and limitation.
- 2.5 **Reporting to Management-** Objectives of reporting, reporting-needs at different managerial levels; Types of reports, modes of reporting, reporting at different levels of management. (Theory and practical problems with analysis and interpretation)

UNIT 3 Analysis and interpretation of Financial Statements I **Lectures 10**

- 3.1 Detailed study using the techniques of Comparative Financial Statements, Common-size Financial Statements, and Statements showing trend-analysis
- 3.2 Preparation of Comparative Financial Statements (Solving practical problems)
- 3.3 Preparation of Common-size Financial Statements, (Solving practical problems)
- 3.4 Preparation of Statements showing Trend (Solving practical problems)
[Advanced practical problems to be solved on these above topics, including their analysis and interpretation.]

UNIT 4 Analysis and interpretation of Financial Statements II **Lectures 12**

- 4.1 Ratio – Nature, interpretation, classification of ratios. (Detailed study using the techniques of Ratio analysis)
- 4.2 Advantages, role and limitations of Ratio analysis, Du-Pont Analysis
- 4.3 Computation of Ratios for study of Liquidity, Profitability, Activity / Turnover, Solvency of a company
- 4.4 Solving practical problems on preparation of Financial Statements of an organisation, from the given ratios and available information after finding out the missing figures.
[Advanced practical problems to be set on preparation of financial statements based on the given information about ratios and other details]

UNIT 5 Analysis and interpretation of Financial Statements III **Lectures 08**

- 5.1 Detailed study using the techniques of **Fund Flow analysis**
- 5.2. Concept and Meaning of Fund Flow Statement (FFS) or Statement of sources and application of funds
- 5.3 Significance, uses and limitations of Fund Flow Statement
- 5.4 Preparation of Fund Flow Statement – procedure for preparing FFS
- 5.5 Solving Practical Problems.
[Advanced practical problems to be set on preparation of Fund Flow statement, Schedule of changes in working capital, and related statements, based on the given information]

UNIT 6 Analysis of Financial Statements IV **Lectures 12**

- 6.1 Detailed study using the techniques of **Cash Flow analysis**
- 6.2. Concept and Meaning of Cash Flow Statement (CFS)
- 6.3 Significance and uses of Cash Flow Statement; Limitations of Cash Flow Statement
- 6.4 Difference between Cash Flow Analysis and Funds Flow Analysis
- 6.5 Preparation of Cash Flow Statement – procedure for preparing CFS as per the requirements of the Accounting Standard “AS-3 (Revised) - Cash Flow Statement” issued by the Institute of Chartered Accountants of India.

6.6 Solving Practical Problems using Direct method and Indirect Method

[Advanced practical problems to be set on preparation of Cash Flow statement using Direct method and Indirect Method as per the requirements of the Accounting Standard “AS-3 (Revised) - Cash Flow Statement”]

References

1. Principles of Management Account – By S. N. Maheshwari, Sultan Chand and Sons
2. Management Account and Financial Control – By S. N. Maheshwari, Sultan Chand and Sons.
3. Advanced Cost And Management Accounting – By V. K. Saxena and C. D. Vashist, Sultan Chand and Sons.
4. Cost Accounting and Financial Management – By Ravi M. Kishore, Taxmann Pub. Pvt. Ltd.
5. Financial Management – By Dr R. M. Srivastava, Pragati Prakashan Meerut.
6. Financial Management Principles and Practice – By G. Sudarsana Reddy, Himalaya Publishing House
7. Financial Management – By P. V. Kulkarni, Himalaya Publishing House.
8. Cost and Management Accounting – By M. E. Thukaram Rao, New Age International (P) Ltd.
9. Management Accounting - M.Y. Khan & P.K. Jain – TMH

Additional References

- 1.- Anthony, Robert : Management Accounting, Tarapore wala, Mumbai
- 2.- Barfield, Jessie, Ceily A. Raiborn and Micheal R. Kenny : Cost Accounting, Traditions and Innovations, South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio
- 3.- Decoster, Don T. and Elden L. Schater : Management Accounting, a decision emphasis, John Wiley and Sons Inc, New York
- 4.- Garrison, Ray.H and Eric W Noreen : Management Accounting, Richard D Erwin, Chicago
- 5.- Hansen, Don R and Maryanne M Morren : Management Accounting South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio
- 6.- Homgran, C.T.Gary L.Sundem and William O Stratton: Introduction to Management Accounting, Prentice Hall, Delhi
- 7.- Homgren, Charles T George Foster and Srikant M Daliar: Cost Accounting, a managerial emphasis, Prentice Hall, Delhi
- 8.- Lall, B.M and I.C Jain: Cost Accounting: Principles and Practice, Prentice Hall, Delhi
- 9.- Pandey, I.M : Management Accounting, Vani Publication, Delhi
- 10.-Welsch Glenn A, Ronald W Hilton and Paul N Gorden: Budgeting, Profit Planning and Control, Prentice Hall, Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER III

Paper: 302 Entrepreneurship & Project Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper - Entrepreneurship & Project Management

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. encourage and inspire the students to become an Entrepreneur.
2. acquaint the students with the challenges to start a new venture.
3. provide theoretical foundation for executing various projects.
4. highlight the support system for Entrepreneurship Development.

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Commerce

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. get the insight of the entrepreneurial motivation
2. know the important the challenges to start a new venture
3. get equipped with the tools used in making appraisal of the business projects to be started as an entrepreneur
4. equip themselves with the knowledge of regulatory role of government and the supporting institutions.
5. pursue their career as entrepreneurs

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to get the insight of the process of entrepreneurial development and to start their own business ventures.

Course contents

- 01. Introduction to Entrepreneurship & Entrepreneur** **Lectures 10**
- a) Entrepreneurship: a) Meaning, Concept and Definition – Nature
  - b) Entrepreneur: Concept and Definition – Functions - Pros and cons of being entrepreneur- Entrepreneurial competencies Objectives of a modern entrepreneur;
  - c) Entrepreneur’s risks- Entrepreneurial Motivation
- 02 Entrepreneurship Development** **Lectures 12**
- a) External Influences on Entrepreneurship Development- Socio-Cultural, Political, Economical and Personal - Corporate Entrepreneurship
  - b) Entrepreneurial Success and Failure: Reasons and Remedies.
  - c) Entrepreneurial ethics: Factors influencing Entrepreneurial Ethics
  - d) Entrepreneurial culture: Elements –Maintaining Entrepreneurial culture
- 03 Project Formulation and Project Implementation** **Lectures 10**
- a) Project: Meaning- Definition- Classification; Criteria for selecting a particular Project
  - b) Project formulation and Implementation: Meaning - Importance - Stages involved in project formulation and Implementation
- 04 Project Appraisal and Project Report** **Lectures 06**
- a) Project Appraisal: Meaning – Definition - Steps involved in project appraisal
  - b) Project Report: Meaning – Scope - Contents
- 05 Location of an Enterprise** **Lectures 10**
- a) Introduction, Need and Importance
  - b) Factors influencing Location Decision
  - c) Steps involved in enterprise location
  - d) Factors influencing the choice of a suitable form of Organization
- 06 Support system for entrepreneurship development** **Lectures 12**
- a) Role of Government : Regulatory role - Promotional role - Entrepreneurial role-Planning role
  - b) Role of Financial Institutions: IDBI, SIDBI, SFC, IFCI, Venture capital fund, Mutual fund
  - c) Role of other Supportive Institutions : EDII, SISI, NIESBUD, IIE, NI-MSME

References

1. G R Basotia; K K Sharma - Handbook of entrepreneurship development - Mangal Deep Publications, Jaipur.
2. . Gupta and Srinivasan - Entrepreneurial Development - New Delhi, Sultan Chand, 1992.
3. Bholanath Dutta, Entrepreneurship Management - Excel Books, New Delhi.
4. Vasant Desai, Entrepreneurial Development, Himalaya Publishing House, Mumbai
5. Vasant Desai- Dynamics of Entrepreneurial Development and Management- Himalaya Publications, New Delhi
6. Dr. C. B. Gupta & Dr. N. P. Srinivasan- Entrepreneurship Developments in India- Sultan Chand
7. Kuratko, D.F. & Hodgetts, R.M. (2009). Entrepreneurship: Theory, Process and Practice. Thomson Press
8. Charantimath, P. (2009). Entrepreneurship Development: Small Business Enterprises. Pearson References Books

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER III

Paper: 303 Organisational Behaviour

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Study of Individual behaviour and group dynamics

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. get an overview of organizational behaviour and the challenges and opportunities
2. understand the concept of behaviour – individual and organizational Behaviour
3. know about perception, learning, attitude, values and emotions
4. gain knowledge of Motivation and Leadership and its various theories
5. acquire basic knowledge of organisational change and development

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of business management

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. analyze individual and group behaviour, and understand the implications of organizational behaviour on the process of management.
2. identify different motivational theories and evaluate motivational strategies used in a variety of organizational settings.
3. evaluate the appropriateness of various leadership styles and conflict management strategies used in organizations.
4. describe and assess the basic design elements of organizational structure and evaluate their impact on employees.
5. explain how organizational change and culture affect working relationships within organizations.

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to judge the behaviour of employees as individual and as a group member in the business organisation, and will be able to understand interaction and relations between organisation and individual behaviour, so as to build motivating climate in the organisation.

Course contents

UNIT 1. Organisational Behaviour: An Overview

Lectures: 12

- 1.1 Concept and Definition of OB
- 1.2 Features, Scope and importance of O.B.
- 1.3 Approaches and Models of OB (Different models of OB i.e. autocratic, custodial, supportive, collegial and SOBC)
- 1.4 Historical Development of O.B.
- 1.5 Disciplines contributing to the field of OB
- 1.6 Organisational Design –Types – formal and informal structure; Bureaucratic structure; Boundary Less organisation; Flat and Tall structures; etc.
- 1.7 Organisational Culture and Organisational Climate – Concept, Types, Impact
- 1.8 Challenges and opportunities of OB

UNIT 2. Individual Behaviour

Lectures: 12

- 2.1 Meaning of IB
- 2.2 Factors influencing Individual Behavior
- 2.3 Determinants of Individual Behaviour
- 2.4 Personality: Determinates, Traits and Methods, nature
- 2.5 Perception: Concept, Perceptual Process, Factors influencing Perception– Internal & External and Causes of Perception Fail
- 2.6 Learning: Meaning and Definition, Principles, Theories
- 2.7 Attitude: Meaning & Definition, Types of Attitude, work related attitude, barriers to attitudinal change, attitude formation and attitude Change, measure to attitudinal change
- 2.8 Values: Meaning, Types
- 2.9 Emotions

UNIT 3. Group Dynamics and Group Behaviour

Lectures: 08

- 3.1 Group: Meaning and Definition and its importance
- 3.2 Importance and Advantages of group
- 3.3 Group Dynamics – Stages and Types
- 3.4 Factor Influencing Group Behaviour and Team Effectiveness

UNIT 4. Motivation and Leadership

Lectures: 10

- 4.1 Motivation – Meaning and Definition
- 4.2 Theories of Motivation – Maslow's Need Hierarchy, Herzberg's Two factor theory; Contemporary theories of motivation (ERG, Cognitive evaluation, goal setting, equity, Intrinsic Motivation Theory by Ken Thomas), expectancy model; Motivational Processes - Content Theories (Maslow, Herzberg, McClelland) – Process Theories (Adam, Victor, Vroom and Lawler and Porter) – Learning and Reinforcement Theory.
- 4.3 Application of Concept of Motivation – Motivational Practices and Job Satisfaction
- 4.4 Leadership – Meaning and Definition
- 4.5 Leadership Theories and Approaches (Traits) –Behavioural approach(Managerial Grid), Situational approach, – Contingency (Feilder, Path goal, Tri-dimensional – Inspirational approaches
- 4.6 Leadership Styles

UNIT 5. Power, Politics and Conflict

Lectures: 10

- 5.1 Power – Meaning and Definition
- 5.2 Characteristics of Power; Individual Versus Organisational Power
- 5.3 Sources (bases) of Power and Power tactics
- 5.4 Politics: Meaning and Definition
- 5.5 Types of organizational politics
- 5.6 Factors Influencing/contributing to Political Behaviour
- 5.7 Conflict: Meaning and Definition
- 5.8 Causes (sources) and Types
- 5.9 Conflict Management – Strategies for resolving destructive conflict

UNIT 6. Organizational Change and Organizational Development (OD)

Lectures: 08

- 6.1 Meaning of Change
- 6.2 Need for Change
- 6.3 Process of Change
- 6.4 Strategies to overcome resistance
- 6.4 Meaning and definition of Organizational Development
- 6.5 Phases of Organizational Development
- 6.6 Approaches to Organizational Development

References:

1. Bodhankar and Kanetkar: Organization Behavior, Sainath Prakashan
2. Fred Luthans: Organizational Behaviour, McGraw-Hill, New Delhi
3. K. Aswathappa: Organizational Behavior, Himalaya Publisher, New Delhi
4. K. Singh: Organizational Behaviour: Text and Cases, Pearson
5. Nelson & Quick: Organization Behavior, Cenage Learning
6. Robbins, Stephen P. and Timothy A. Judge: Organizational Behaviour, Prentice -Hall, New Delhi
7. Sharma VVS: OrganisationalBehaviour, Jaico Publication, Chennai
8. Shashi Gupta & Rosy: OrganisationBehaviour—Kalyani Publications, New Delhi
9. S.S. Khanka: Organization Behavior, S. Chand& Sons, New Delhi
10. Suja R. Nair: Organization Behavior, Himalaya Publications
11. Uma Sekaran: OrganisationalBehaviour: Text and Cases, Tata McGraw-Hill Publishing Co. Ltd., New Delhi
12. U. Pareek and S. Khanna: Understanding Organizational Behaviour, Oxford University Press

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER III

Paper: 304 (A) Advanced Accounting

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper - Advanced functional aspects of auditing

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the advanced aspect of auditing
2. understand the functional aspects of auditing
3. understand the Standards on Auditing on related topics
4. get conversant with the audit of computerised information system
5. prepare and draft the audit report

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Auditing

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Working knowledge with application skill

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. get the insight of the advanced aspect of auditing and skills required for various functional areas in the business field.
2. get the knowledge of the functional aspects of auditing requirements of business entities and non-business entities
3. know the framework of the Standards on Auditing on various related topics governing the auditing function
4. make an in-depth examination of the financial statements of business entities, using computerised accounting system
5. equip themselves with the ability to apply their skills and knowledge effectively in future while dealing with real life business situation.
6. pursue their career in the profession of auditing

Utilities

The auditor will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to get the the insight of the advanced aspect of auditing and skills required for various functional areas in the business field within the regulatory framework.

Course contents

UNIT 1 Tax Audit

Lectures: 12

1. Concept of Tax Audit under section 44AB of the Income-tax Act, 1961; Features of Tax audit; Objectives of Tax audit;
2. Provisions, in brief relating to applicability of Tax Audit under Section 44AB of the Income-tax Act, 1961 for the Assessment year under study, alongwith other related sections of the Act and of the Income-tax Rules, 1962.
3. Reporting requirements of Tax audit – Form No 3CA, 3CB, 3CD – (Study of the clauses of these forms),and other related matter as may be prescribed under the Act
4. Income Computation and Disclosure Standards – Features of ICDS; Disclosure requirements of ICDS – (As applicable to the Assessment year under study) – Elementary study of –
  - ICDS - I relating to Accounting Policies;
  - ICDS - II relating to valuation of inventories;
  - ICDS - IV relating to revenue recognition;
  - ICDS - V relating to tangible fixed assets;
  - ICDS IX relating to borrowing costs;
  - ICDS - X relating to provisions, contingent liabilities and contingent assets

(For the purpose of study of provisions pertaining to Tax audit, the Academic Year of the examinations shall be the Assessment Year under Income tax Act, 1961)

UNIT 2 Standards on Auditing (SA)

Lectures: 12

1. Introduction to Auditing Standards; Need for Auditing Standards;
2. Standards setting process in India; Concepts of Engagement Standards and Quality Control standards; Nature and Scope of Standards on Auditing –
3. Elementary study of –
  - SQC1 - Quality control for Firms that perform audits and reviews of historical financial information and other assurance and related services engagement
  - SA 200 - Basic Principles Governing an Audit
  - SA 200A -Objectives and Scope of the Audit of Financial Statements
  - SA 250 (Revised) - Consideration of Laws and Regulations in an Audit of Financial Statements
  - SA 300 (Revised) - Planning an Audit of Financial Statements
  - SA 315 - Identifying and Assessing the Risk of Material Misstatement Through Understanding the Entity and its Environment
  - SA 520 - Analytical Procedures
  - SA 560 (Revised) - Subsequent Events

UNIT 3 Audit Committee and Corporate Governance under the Companies Act, 2013

Lectures: 06

1. Concept of Corporate Governance;
2. Verification of compliance of Corporate Governance.
3. Audit Committee: Its constitution; Powers of Audit Committee; CEO/CFO Certification to Board; Report on Corporate Governance.

UNIT 4 Information System Auditing (IS Auditing) -

Lectures: 10

1. Concept of Information System Auditing;
2. Objectives of Information System Auditing;
3. Need for Audit of Information Systems
4. Plan of Information System Audit
5. Information System Audit Process - Evaluation of adequacy of controls - Management Controls, Operational Controls, Organizational Controls, Application Controls
6. Steps involved in conducting IS Audit

UNIT 5 Management Audit

Lectures: 10

1. Meaning, nature, objective, scope & importance
2. Merits and Limitation of management Audit
3. Difference between Management Audit and Statutory audit
4. Qualification, duties and role of the management auditor.
5. Drafting reports for managerial effectiveness.

UNIT 6 Audit report of Limited Companies –

Lectures: 10

1. Nature of audit report, Importance of audit report
2. Contents of audit report –
  - Contents as required by the Companies Act, 2013 -
  - Contents as required by the Companies (Audit and Auditors) Rules, 2014
  - Contents as required by the CARO 2016 –
3. Nature of opinion expressed by the auditor in his audit report,
4. Notes on accounts / Notes to accounts, Requirements of the IAS-1 'Presentation of Financial Statements' as regards the Notes to Accounts
5. Distinction between notes and qualification
6. Elementary study of
  - SA 700 - The Auditor's Report on Financial Statements
  - SA 800 - Special Considerations- Audits of Financial Statements prepared in accordance with special purpose framework

References

1. Taxmann – Students' guide to Standards on Auditing by D. S. Rawat.
2. The Institute of Chartered Accountants of India: Standards on Auditing
3. George Koshi : Tax Audit Manual (Taxmann, New Delhi)
4. The Institute of Chartered Accountants of India "Guidance note on Tax Audit U/s 44 AB of the Income Tax Act"
5. T. V. Rao: HRD Audit, Sage Publications, New Delhi.
6. Dinkar Pagare: Principles and Practice of Auditing. Sultan chand and Sons, Educational Publishers New Delhi.
7. R. G. Saxena: Principles and Practice of Auditing. Himalaya Publishing House. New Delhi.
8. CA Final Study Module of Auditing published by the ICAI, New Delhi
9. Gordon Davis : Management Information System, TMH, New Delhi.
10. P. Mohar : Management Information System, HPH, New Delhi.
11. Elies Award : System Analysis & Design, Galgotia Publishers, New Delhi.
12. Uma G. Gupta : Management Information System, Galgotia Publ. New Delhi.
13. C.S.V. Murthy : Management Information System, HPH, New Delhi.
14. Taxmann's "Law & Practice Relating to Income Computation & Disclosure Standards", written by B.D. Chatterjee and Chintan N Patel
15. Taxmann's "Guide To Income Computation & Disclosures Standards" written by Srinivasan Anand
16. Income Computation and Disclosure Standards 2nd Edition - Ready Reckoner in Q & A format (English, Paperback), by CA (Dr) N. Suresh, publisher Bloomsbury India
17. E-Book on Income Computation and Disclosure Standards (ICDS) at: https://www.caclubindia.com/share_files/e-book-on-income-computation-and-disclosure-standards-icds--73148.asp
18. Standards on Auditing for CA Students by [Anshul Mittal](#), publisher Arya Publishing Company
19. Kamal Gupta : Contemporary Auditing, TMH – New Delhi.
20. Stettler Howord – Auditing Principles, PHI – New Delhi.
21. Saxena & Saravaravel – Practical Auditing – Himalaya Publishing House, Mumbai.
22. Saxena & Reddy – Essentials of Auditing - Himalaya Publishing House, Mumbai
23. B.N. Tondon: A Handbook of Practical Auditing
24. Stettler Howord – Auditing Principles, PHI – New Delhi.
25. L. K. Shukla – Auditing – Principles & Practice – Taxmann law's New Delhi.
26. Auditing by Vinod Kumar Agrawal & Abhishek Porwal – A. S. Foundation, Pune.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER III

Paper: 304 (B) Advanced Cost Accountancy

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Methods of Costing

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the various methods of determining costs of goods produced and services rendered by different organizations.
2. prepare the costs accounts of various goods and services having regard to the nature their manufacturing processes.
3. compare the performance of a firm under traditional method and activity based costing method

Required qualification

B.Com. or other equivalent having previous knowledge of Accounting and Costing

Medium of Instructions

English

Instructions as to study and examinations

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Level of Knowledge

Working knowledge with application skill

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. find out the cost of manufacturing goods by the manufacturing organisations and of providing services by the service organisations.
2. know the nature of process costing and the role of spoilage/scrap and rework and apply these concepts in practice
3. compare and apply cost allocation methods

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to find out the cost of manufacturing goods by the manufacturing organisations and of providing services by the service organisations, and to exercise effective control over the manufacturing operations of business.

Course contents

Unit 1. Single or Output Costing, Job Costing, and Batch Costing **Lectures 10**

- 1.1 Single or Output Costing and Job Costing – Meaning and features, Methodology used,
- 1.2 Advantages, Limitations of these methods of Costing,
- 1.3 Batch Costing – Meaning and features of Batch Costing, Economic Batch Quantity (EBQ)
- 1.4 Preparing Cost Sheets and Price Quotations for Jobs/ Batches, Computing Economic Batch Quantity
[Advanced practical problems on preparation of cost sheet and quotations using Single Costing, Job Costing and Batch Costing, EBQ]

Unit 2. Contract Costing **Lectures 12**

- 2.1 Contract Costing - Meaning and features of Contract costing, Methodology used in Contract Costing – Comparison of Job Costing and Contract Costing.
- 2.2 Special aspects of Contract Account: Work certified, Work uncertified, Treatment of Profit on incomplete Contract, Special Points in Contract : Cost Plus Contracts, Target-price contracts, Escalation Clause, Materials lost or destroyed
- 2.3 Advantages and Limitations of Contract Costing,
- 2.4 Refer AS-7 on Construction Contracts for issues of Accounting treatment - Percentage of Completion method, Completed contract method, provision for foreseeable losses, principles to be followed while taking credit for profit of incomplete contracts.
- 2.5 Preparing Contract Accounts with the important aspects including Work certified, Work uncertified, Treatment of Profit on incomplete Contract, Cost Plus Contracts, Target-price contracts, Escalation Clause, Materials lost or destroyed.
[Advanced practical problems on preparation of Contract Account and other related accounts]

Unit 3. Process Costing-I **Lectures 10**

- 3.1 Meaning and Features of Process Costing, Methodology used in Process Costing – Comparison of Job Costing and Process Costing
- 3.2 Advantages and Limitations of Process Costing
- 3.3 Special aspects of Process Costing: Normal Process Loss, Abnormal Process Loss, Abnormal Process Gain, Inter-Process Profits.

Unit 4. Process Costing-II **Lectures 10**

- 4.1 Concept of Equivalent Production - Methods of pricing used for valuing the equivalent units - First In First Out Method [FIFO]: Average Method: Weighted Average Method:
- 4.2 Preparing Process Cost Accounts with the important aspects including Normal Process Loss, Abnormal Process Loss, Abnormal Process Gain, Inter-Process Profits, Equivalent Production.
[Advanced practical problems on preparation of Process Cost Accounts, and other related statements and accounts]

Unit 5. Operating Costing / Service Costing **Lectures 12**

- 5.1 Meaning and Features of Operating costing - Methodology used in Operating Costing
- 5.2 Special aspects of Process Costing - Determination of Unit of Cost, Collection of costing data, cost Classification – Fixed Charges, Maintenance Charges, Running Charges –
- 5.3 Practical problems on preparation of Operating cost statement for Transport Service, Boiler house and Power-house services, Canteen Service, and Hospital Service
[Advanced practical problems on preparation of Operating Cost Sheet/ Statement, arriving at rate to be charged]

Unit 6. Cost Control, Cost Reduction & Productivity **Lectures 6**

- 6.1 Cost Control and Cost Reduction - Meaning, areas covered by cost reduction, tools essential for successful cost control, distinction between cost control and cost reduction.
- 6.2 Meaning of productivity, measurement of productivity, improving productivity
[Theory questions only]

References

1. Basics of Cost Accounting by V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
2. Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
3. Fundamentals of Cost Accounting by S N Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
4. Principles and Practice of Cost Accounting by N K Prasad
5. Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi
6. Practical Costing (Self-Tutor) by Gauri Shankar - Himalaya Publishing House, Mumbai
7. Cost & Management Accounting [For CS Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
8. Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
9. Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M N Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
10. Cost Accounting by Ravi M Kishore - Taxmann Allied Services Pvt Ltd
11. A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S. K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER III

Paper: 304 (C) Human Resource Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Industrial relations, discipline and grievances

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the value and importance of human resources in an organization.
2. become innovative in managing human resource aspects & Industrial Relations.
3. make the students aware about mechanisms of Industrial Dispute and friendly interventions to deal with employee-employer problems.
4. impart the students with the knowledge of laws & how law affects the industry & labour

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of business management.

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to –

- contribute to the development, implementation, and evaluation of employee recruitment, selection, and retention plans and processes.
- administer and contribute to the design and evaluation of the performance management program.
- develop, implement, and evaluate employee orientation, training, and development programs.
- facilitate and support effective employee and labour relations in both non-union and union environments.
- research and support the development and communication of the organization's total compensation plan.
- collaborate with others, in the development, implementation, and evaluation of organizational and health and safety policies and practices.
- research and analyze information needs and apply current and emerging information technologies to support the human resources function.

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to get the insight of industrial relations, statutory requirements relating to grievance settlement mechanism, and will be able to maintain the human resource related records.

Course contents

Unit 1. Introduction to Industrial Relations

Lectures- 10

- a) Meaning, Scope, Importance of Industrial Relations
- b) Approaches and Parties to Industrial Relations
- c) Causes for Poor Industrial Relations
- d) Developing Sound Industrial Relations
- e) Pattern and Policies Adopted in Industrial Relations in India
- f) International Labour Organization & Industrial Relations

Unit 2. Industrial Health and Safety Aspects

Lectures- 10

- a) Meaning and Importance of Health
- b) Occupational hazards and diseases, protection against hazards
- c) Statutory provisions concerning health in India
- d) Types and causes of accidents
- e) Meaning and importance of safety
- f) Safety measures / programmes
- g) Statutory provisions for industrial safety in India

Unit 3. Industrial Discipline and Grievances

Lectures- 10

- a) Meaning, Objectives and Types of Discipline
- b) Causes of indiscipline
- c) Guidelines of a disciplinary action
- d) Procedure of disciplinary action, Types of punishment
- e) Grievances- Meaning, Nature, Causes
- f) Grievance Procedure, Steps in grievance settlement

Unit 4. Settlement Machinery

Lectures- 10

- a) Mediation- Meaning, Types and Essentials of Mediation
- b) Conciliation- Meaning, Types, Preliminary steps towards Conciliation
- c) Conciliation Officer- Qualities and Role
- d) Conciliation procedure
- e) Arbitration- Meaning, Types and Procedure
- f) Adjudication- Meaning, Three tier system of adjudication

Unit 5. Human Resource Records, Audit and Research

Lectures- 10

- a) Human Resource Records- Meaning, Types, Importance
- b) Human Resource Audit- Meaning, Scope, Objectives and Process
- c) Human Resource Research- Meaning, Approaches and Process
- d) Human Resource Information system- Need, Uses, Designing, Limitations
- e) E-HR records, E-HR information, E-HR audit

Unit 6. International Human Resource Management

Lectures- 10

- a) Global recruitment, Global selection approach
- b) Types of International business, International adjustment, Cross cultural training
- c) Perspective of International HRM
- d) Practices in International HRM
- e) Women in International HRM
- f) Domestic HRM and International HRM- Compared

References

- 1) Human Resource Management by K. Aswathappa- Tata-McGraw Hill Publishing Co.Ltd.
- 2) Human Resource Management- text and cases by Dr. S.S. Khanka- S.Chand CompanyLtd.
- 3) Personnel and Human Resource Management by P. SubbaRao- Himalaya PublishingHouse
- 4) Essentials of Human Resource Management and Industrial relations by P.SubbaRao-Himalaya Publishing House
- 5) Human Resource Management by Anjali Ghanekar, Everest Publishing House

6) Human Resource Management by Dr. P.C. Pardeshi, NiraliPrakashan

7) Human Resource Management by R. Wayne Mondy, Robert M., Noe Publication

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER III

Paper: 304 (D) Marketing Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Internet based Retailing

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand various concepts and theoretical aspect of internet marketing
2. know the mechanism of internet marketing
3. study the strategies of internet advertising

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of commerce

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. get the insight of the philosophy and framework of internet marketing
2. know the important strategies of internet marketing and advertising
3. get equipped with the electronics tools used in promoting internet-based retailing

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to apply the strategies of internet marketing and advertising in practical life.

Course contents

Unit 1 Introduction

1. Concepts and Difference between: world wide web, Intranet, Extranet, Internet
2. Internet: Benefits, Limitations
3. Virtual Marketing: Concept, Importance

Lectures 08

Unit 2 E-Commerce	Lectures 10
<ol style="list-style-type: none"> 1. Concept, Definition, Development & Future of E-Commerce 2. Different Commercial Models: Vanity, Billboard, Advertising, Subscriptions, Storefront-sites 3. Diverse Roles of Websites 	
Unit 3 Factors Affecting Internet Consumer Behaviour	Lectures 08
<ol style="list-style-type: none"> 1. Internet Consumer Behaviour 2. Internet Branding: Internet and Relationships; 3. Internet and Brand Loyalty 4. Internet Communities 	
Unit 4. Internet Retailing:	Lectures 10
<ol style="list-style-type: none"> 1. Merchandising Process for e-retailers: Assortment, Planning, Pricing 2. The Product: Procedure for Payment, Physical Delivery 3. Online Shopping: Concept, Precautions in online shopping 	
Unit 5 Internet Strategy and Promotion:	Lectures 14
<ol style="list-style-type: none"> 1. Virtual Value Chain: Concept, Meaning, Definition, History 2. Intermediation; Concept, Elimination of Intermediaries 3. Transaction Cost Theory (TCT) 4. Internet Promotion: Classifications, Forms of Paid Advertising 5. Affiliation Marketing: Concept, Benefits, Methods, CPM & CPA 6. Model Pay per Click Publishers and distributors 	
Unit 6. Emerging issue & Development In International Marketing	Lectures 10
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ethical and Social issues 2. International Marketing of Services 3. Information Technology and International Marketing, 4. Impact of Globalization and World Trade Organization. 	

References

- 1) Research for Marketing Decisions – Paul Green, Donald Tull, Gerald Albaurn
- 2) Marketing Research –Aakar, Kumar, Day
- 3) Marketing Research – Thomas C. Kinnear
- 4) Marketing Research – Nargundkar
- 5) Marketing Research – Measurement & Methods – Donald S. Tull, Del I. Hawkins
- 6) Marketing Research – Beri
- 7) Business Research Methods – Cooper
- 8) Marketing Research – Burns and Bush- Pearson
- 9) Marketing Research – Luck and Rubin – Prentice Hall Publications
- 10) Marketing Reserch – Rajendra Nargundkar – Tata McGraw Hill
- 11) Marketing Research by S.L. Gupta – Excel Books
- 12) Marketing Research – Suja Nair – Himalaya
- 13) Marketing Reserch by Ramanuj Majumdar- New age International
- 14) Marketing Research by D.M. Sarawte – Everest

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER III

Paper: 304 (E) Supply Chain Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Supply Chain design and management

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

- 1 understand the concept and role of SCM
- 2 understand the relationship of Network design in Supply Chain
- 3 know how to Demand Forecasting works in SCM.
- 4 describe Aggregate Planning in Supply Chain.
- 5 review Planning and Demand in Supply Chain

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Commerce

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

- identify how technology will redefine supply chain optimization
- examine best practices for supplier relationships
- discover how strengthened SCM drives improved inventory management and equipment reliability
- explore methods to capture data, processes and people
- build and sustain all stakeholder relationships
- review practical methods on making contracting more transparent
- leverage data analytics using business intelligence tools like Tableau, Cognos, etc
- transform your supply chain by leveraging the shift towards renewable energies
- apply a framework to your succession planning strategy to future fill your talent pipeline

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to analyze the manufacturing and selling operations of a firm, and to apply logistics and purchasing concepts to improve supply chain operations.

Course contents

- Unit 1. Designing Distribution Networks and Applications** **Lectures: 10**
- 1.1 The Role of Distribution in the Supply Chain
  - 1.2 Factors Influencing Distribution Network Design
  - 1.3 Design Options for a Distribution Network
  - 1.4 E-Business and the Distribution Network
  - 1.5 Distribution Networks in Practice
- Unit 2. Network Design in the Supply Chain** **Lectures: 10**
- 2.1 The Role of Network Design in the Supply Chain
  - 2.2 Factors Influencing Network Design Decisions
  - 2.3 Framework for Network Design Decisions
  - 2.4 Models for Facility Location and Capacity Allocation
  - 2.5 The Role of IT in Network Design
  - 2.6 Making Network Design Decisions in Practice
- Unit 3. Network Design in an Uncertain Environment** **Lectures: 10**
- 3.1 The Impact of Uncertainty on Network Design
  - 3.2 Discounted Cash Flow Analysis
  - 3.3 Representations of Uncertainty
  - 3.4 Evaluating Network Design Decisions Using Decision Trees
  - 3.5 AM Tires: Evaluation of Supply Chain Design Decisions Under Uncertainty
  - 3.6 Risk Management and Network Design
  - 3.7 Making Supply Chain Decisions Under Uncertainty in Practice
- Unit 4. Demand Forecasting in a Supply Chain** **Lectures: 10**
- 4.1 The Role of Forecasting in a Supply Chain
  - 4.2 Characteristics of Forecasts
  - 4.3 Components of a Forecast and Forecasting Methods
  - 4.4 Basic Approach to Demand Forecasting
  - 4.5 Time-Series Forecasting Methods
  - 4.6 Measures of Forecast Error
  - 4.7 Forecasting Demand at Tahoe Salt
  - 4.8 The Role of IT in Forecasting
  - 4.9 Risk Management in Forecasting
  - 4.10 Forecasting in Practice
- Unit 5. Aggregate Planning in a Supply Chain** **Lectures: 10**
- 5.1 The Role of Aggregate Planning in a Supply Chain
  - 5.2 The Aggregate Planning Problem
  - 5.3 Aggregate Planning Strategies
  - 5.4 Aggregate Planning Using Linear Programming
  - 5.5 Aggregate Planning in Excel
  - 5.6 The Role of IT in Aggregate Planning
  - 5.7 Implementing Aggregate Planning in Practice
- Unit 6. Planning Supply and Demand in a Supply Chain** **Lectures: 10**
- 6.1 Managing Predictable Variability
  - 6.2 Responding to Predictable Variability in a Supply Chain
  - 6.3 Managing Supply
  - 6.4 Managing Demand
  - 6.5 Implementing Solutions to Predictable Variability in Practice

References

- 1) Supply Chain Management- K Shridhar Bhatt- Himalaya Publishing House
- 2) Supply Chain Management- Sunil Chopra, Peter Mendl- Prentice Hall of India
- 3) Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Macgraw Hill
- 4) Exploring the Supply Chain- Upendra Kachru, Excel Books
- 5) Supply Chain Management- D K Agrawal, Macmillan Publishers
- 6) Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
- 7) Supply Chain Management- Concept and Cases, Rahul V Altekar- Prentice Hall of India
- 8) Supply Chain Management- Janat Shah, Pearson Education

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 401 Management Accounting

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper - Financial Control and Decision making

Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the concept and techniques of financial control used in management accounting
2. imbibe knowledge about the control techniques namely budgetary control and standard costing.
3. develop the skill to analyse the cost-variance for effective cost control.
4. familiarise with the concept, role, and utility of marginal costing, and its implications and utility for managerial decision making process.
5. acquaint themselves with the concept and significance of working capital and its implications in managing the funds.
6. familiarise with the concept, role, and utility of marginal costing, and its implications in decision making
7. provide necessary inputs in form of concepts, theories and appraisal techniques related to capital expenditure decisions, and develop an integrated approach to capital-expenditure decision-making process.

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Accounting

Medium of Instructions

English

Instructions as to study and examinations

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Level of Knowledge

Working knowledge with application skill

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. get the insight of the philosophy and techniques of cost control and decision making.
2. get equipped with the techniques of budgetary control and standard costing, and to familiarize with the macro as well as micro level techniques of cost control.
3. make an in-depth analysis of causes of variation in actual cost from the standard cost, and to decide on the necessary action so as to increase the efficacy of the business entities
4. get equipped with the ability to make managerial decision by applying the principles of marginal costing.
5. know the important inter-linkages among the components of working capital essential for smooth running of a business organization.
6. get the insight of an integrated approach to capital expenditure decision process and to apply their skills and knowledge effectively in future while dealing with the issues relating to capital expenditure.

7. prepare themselves with the ability to face intricacies in real life and to apply their skills and knowledge while dealing with real life business situation using the techniques of management accounting.
8. pursue their career in the field of managerial decision making and control.

Utilities

The management accountant will be equipped with the techniques of budgetary control, standard costing, marginal costing, and will be able to decide on capital expenditure projects, which will enable him to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to assist the management to plan, control, execute the same for effective operation of business.

Course contents

UNIT 1 Budget & Budgetary control

Lectures 12

- 1.1 Meaning, definition of Budget and Budgetary Control.
- 1.2 Objective, advantages, limitations of Budgetary Control
- 1.3 Requirement of a sound budgetary control system
- 1.4 Types of budget –
  - 1.4.1 - According to time – (i) Long term budget (ii) Short-term Budget
  - 1.4.2 - According to function - (i) Sales Budget, (ii) Production Budget, (iii) Cost of Production Budget (iv) Purchase Budget, (v) Personnel Budget, (vi) Research Budget, (vii) Cash Budget (viii) Capital Budget, (ix) Master Budget
  - 1.4.3 - According to flexibility - (i) Flexible Budget (ii) Fixed Budget.
- 1.4 Solving practical problems on preparation of various types of budget from the given information
[Advanced practical problems to be solved on the above topics]

UNIT 2 Standard costing and variance analysis I

Lectures 08

- 1.1 Meaning of standard cost and standard costing
- 1.2 Objectives, Significance, Advantages, Limitation of standard costing
- 1.3 Types of standards, and setting of standards for elements of costs, Establishment of standard costing system
- 1.4 Difference between standard costing and budgetary control.
- 1.5 Computation and analysis of the following variances [Practical problems]
  - 5.5.1 Material Variances
  - 5.5.2 Labour Variances
 [Advanced practical problems to be solved on these above topics]

UNIT 3 Standard costing and variance analysis II

Lectures 08

- 1.1 Computation and analysis of the following variances [Practical problems]
  - 1.1.1 Variable Overheads Variances and Fixed Overheads Variances
  - 1.1.2 Sales Variances
- 1.2 Accounting for variances
[Advanced practical problems to be solved on these above topics]

UNIT 4 Marginal Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures 10

- 1.1 Concept of Marginal Cost, Marginal Costing, Contribution, Variable Cost, Fixed Cost, Semi-Variable Cost, Margin of Safety, PV Ratio,
- 1.2 Features, Assumptions, Significance, and Limitations of Marginal Costing
- 1.3 Marginal costing and absorption costing
- 1.4 Break-even Analysis or Cost-Volume-Profit Analysis [CVP analysis], and applications of Marginal Costing – BEP, Break-even Chart, Angle of incidence, Key factor
- 1.5 Decision Making using marginal costing – Computation of BEP and Sales planning; Profitable Sales-mix; Exploring new markets; Introducing a new product; Alternative use of production facilities; Make or buy; Continue or Shut down; Pricing decision etc.
[Advanced practical problems to be solved on these above topics]

UNIT 5 Management of Working Capital

Lectures 10

- 1.1- Concept and definition of working capital; Types of working capital;
  - 1.2 - Significance of working capital; Factors determining working capital requirement; Sources of working capital
  - 1.3 - Components of working capital; Assessment of working capital needs - Calculating operating cycle period and estimation of working capital requirements
    - 1.4 - Financing of working capital and Maximum permissible bank finance as per the norms of bank finance – Tandon Committee recommendations
- [Advanced practical problems to be solved on management of working capital]

UNIT 6 Capital Budgeting decision

Lectures 12

- 1.1 Meaning and nature of capital budgeting, Importance of capital budgeting,
- 1.2 Study of nature, merits and demerits of methods of appraisal of Capital expenditures – Pay Back Period and its variants; Accounting rate of return; Discounted Cash Flow methods; Net Present Value, Internal Rate of Return; Profitability Index (Solving Practical Problems on these methods)
- 1.3 Capital Rationing

References

1. Principles of Management Account – By S. N. Maheshwari, Sultan Chand and Sons
2. Management Account and Financial Control – By S. N. Maheshwari, Sultan Chand and Sons.
3. Advanced Cost And Management Accounting – By V. K. Saxena and C. D. Vashist, Sultan Chand and Sons.
4. Cost Accounting and Financial Management – By Ravi M. Kishore, Taxmann Pub. Pvt. Ltd.
5. Financial Management – By Dr R. M. Srivastava, Pragati Prakashan Meerut.
6. Financial Management Principles and Practice – By G. Sudarsana Reddy, Himalaya Publishing House
7. Financial Management – By P. V. Kulkarni, Himalaya Publishing House.
8. Cost and Management Accounting – By M. E. Thukaram Rao, New Age International (P) Ltd.
9. Management Accounting - M.Y. Khan & P.K. Jain – TMH
10. Principal of Management accounting – Manmohan and Goyal
11. Management Accounting - Murthy - TMH

Additional References

- 1.- Anthony, Robert : Management Accounting, Tarapore wala, Mumbai
- 2.- Barfield, Jessie, Ceily A. Raiborn and Micheal R. Kenny : Cost Accounting, Traditions and Innovations, South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio
- 3.- Decoster, Don T. and Elden L. Schater : Management Accounting, a decision emphasis, John Wiley and Sons Inc, New York
- 4.- Garrison, Ray.H and Eric W Noreen : Management Accounting, Richard D Erwin, Chicago
- 5.- Hansen, Don R and Maryanne M Morren : Management Accounting South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio
- 6.- Homgran, C.T.Gary L.Sundem and William O Stratton: Introduction to Management Accounting, Prentice Hall, Delhi
- 7.- Homgren, Charles T George Foster and Srikant M Daliar: Cost Accounting, a managerial emphasis, Prentice Hall, Delhi
- 8.- Lall, B.M and I.C Jain: Cost Accounting: Principles and Practice, Prentice Hall, Delhi
- 9.- Pandey, I.M : Management Accounting, Vani Publication, Delhi
- 10.-Welsch Glenn A, Ronald W Hilton and Paul N Gorden: Budgeting, Profit Planning and Control, Prentice Hall, Delhi

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 402 Modern Retail Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Management of modern retail stores

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

- 1) acquaint the students with the various concepts and theoretical aspect of retail management
- 2) introduce the most modern techniques and practices of retailing for employment opportunity
- 3) understand dynamics of modern organised retail trade

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Commerce

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

- get the insight of the theoretical aspect of retail management
- know the modern techniques and practices of retailing in India
- design the strategies and understand dynamics of modern organised retail trade

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to use his knowledge in the management of modern retailing organisations.

Course contents

Unit 1. Introduction to Retail Management

Lectures-8

- 1.1 Concept of Retailing and organized Retail
- 1.2 Scope and Importance of Retailing
- 1.3 Retail Management
- 1.4 Retail as a career in various sectors
- 1.5 Theory of Retail development
- 1.6 Recent Trends in Retailing: Modern Retail format, Mall System, etc
- 1.7 Consumerism and ethics in retailing

Unit 2. Retail in India**Lectures-8**

- 2.1 Development of Retailing in India
- 2.2 Rural Retailing and the size of retail in different sector in India
- 2.3 Importance of retailing in the Economy
- 2.4 Factors attracting global Retailers to India
- 2.5 FDI in Retailing in Indian Context
- 2.6 Challenges to retail development in India

Unit 3. Retail Management Strategy**Lectures-12****3.1 Retail Strategies**

- 3.1.1 Promotional Strategies
- 3.1.2 Retail Planning Process
- 3.1.3 Retail Market Segmentation

3.2 Relationship Marketing Strategies

- 3.2.1 CRM in Retailing
- 3.2.2 Retail Value Chain
- 3.2.3 Retail Life Cycle

3.3 Consumer Strategies

- 3.3.1 Consumer Behaviour in Retail Context
- 3.3.2 Buying Process
- 3.3.3 Customer Service as a part of Retail Strategy

Unit 4. Store location and store design**Lectures-10**

- 4.1 Store location
  - 4.1.1 Importance
  - 4.1.2 Types of Retail location
  - 4.1.3 Step involved in choosing a Retail location
- 4.2 Store design
  - 4.2.1 Concept & Elements of store design
  - 4.2.2 Steps involved in of store design
  - 4.2.3 Importance of store layout

Unit 5. Merchandise Management**Lectures-12**

- 5.1 Merchandise Planning
  - 5.1.1 The concept of merchandise planning
  - 5.1.2 Merchandise Planning Process
  - 5.1.3 Retail Branding, Merchandise Buying, Visual Merchandise
- 5.2 Category Management
  - 5.2.1 Concept of category management
  - 5.2.2 Reason for the Emergence of category management
  - 5.2.3 Process of category management
- 5.3 Retail Pricing
  - 5.3.1 Concept and Importance of Retail pricing
  - 5.3.2 Factors affecting the pricing decision
  - 5.3.3 Ethical issue in pricing

Unit 6. Application of Information Technology in Retail**Lectures-10**

- 6.1 Technologies: Application, Importance and Data Based Management System
- 6.2 E-Retailing: Format, Challenges, Green Retailing-Concept and Importance
- 6.3 Retail as a Career: Career options in retail, Responsibilities of Store Manager and Functions of Merchandise Manager

References

1. Retailing Management by Arif sheikh, kaneez Fatima- Himalaya publishing house
2. Fundamental of Retailing by Tata MC.Graw hill education pvt.Ltd.
3. Retailing Management by swapnapradhan Tata MC.Graw hill education pvt.Ltd
4. Retailing Environment and operation by Thomson learning
5. Retail Management Suja Nair-Himalaya publishing House
6. Gibson-G.Vedamni Third Edition (2008)

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 403 (A) Information System for Business

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Management of Information System for business

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

- develop conceptual understanding about latest developments in the field of Information Technology and the impact of I.T. in Managing a Business.
- learn to use Information Technology to gain competitive advantage in business
- develop students as Cyber Security experts, Information System Auditors.

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of computer and data processing

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to –

- analyze and model the flow of information through business processes.
- formulate plans and architectures for the capture, storage and retrieval of data.
- develop computer programs to support or automate business processes.
- apply networking concepts and technologies to support business needs.
- align information systems and services with business strategy and formulate plans for the retrieval and analysis of supporting data.
- document, monitor and assess the effectiveness of IT controls.

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to design and implement computerised information system for business with the required security measures.

Course contents

Unit 1. Introduction To Information Systems-I

Lectures 8

Introduction to Organization – Decision levels – Managerial roles – Information needs of Management Information System – Definition – Features – System concepts – Framework for Information Systems Strategic uses of Management Information Systems – Future of IS in an Organization – Business Process Reengineering.

Unit 2. Introduction To Information Systems-II

Lectures 10

Hardware – Input and Output devices – Computer Memory (Primary, Secondary & Cache) – Memory Access Time – File Structures – Network Components. Software – Operating System software – Application software – Groupware – Multiprogramming – Multi tasking.
Database – Definition -Data Capture – Data Integrity – Components of Database Management Systems.

Unit 3. Information Technology Infrastructure: Information Systems Architecture Lectures 9

Mainframe, Client Server, Web Based, Distributed, Grid, Cloud – requirements of Hardware and Software, Storage and Networking Devices – Networks Types - Topologies of Networks, Components of Cloud Computing Infrastructure

Unit 4. Management Of Information Systems

Lectures 8

Information Systems Security – Risks – Threats – Protection of Information Systems. Roles & Responsibilities of IS Professionals – Ethical issues, Management Issues in MIS: Information Security and Control - Quality Assurance -Ethical and Social Dimensions - Intellectual Property Rights as related to IT Services / IT Products

Unit 5. Digital Firm Perspective

Lectures 10

MIS Model for a digital firm, Organization structure for digital firm – e-Business Models and Applications – Mobile computing, Call Centres, BPO, Benefits of Digital firm, key features of a digital firm

Unit 6. Cyber Security For Business And Application Of Information Systems In Business Areas

Lectures 15

Cyber security for business- Introduction to Cyber Security-Concept, Impact of cyber attack on your business- Economic cost of cyber attack, Reputational damage, Cyber Crime and its effects on Business; Application of Information Systems at the Operational, Tactical & Strategic Levels in the areas of Accounting & Finance, Marketing, Human Resources and Production.

References:

1. Management Information Systems – The Manager’s View, Robert Schulthesis, Mary Summer. Tata Mc Graw Hill Publications
2. Management Information Systems – Gerald V Post David, L Anderson, Tata McGraw Hill.
3. Management Information Systems – Jaiswal S
4. Management Information Systems – O Brien, Tata Mc Graw Hill.
5. IT The Breaking Wave –Denis P Curtin.

6. MIS, - Managing the digital firm – Landon & Gendom, Pearson Prentice Hall.
7. O Brien, Introduction to IS, TMH. 8. Management Information System – Jaiswal & Mittal , Oxford University Press
8. Management Information Systems by Jaiswal and Mittal, Oxford University Press Decision Support Systems and Intelligent Systems by Turban and Aronson, Pearson Education Asia
9. Cloud Computing: Concepts, Technology & Architecture - Thomas Erl Hardcover
10. Cloud – G Sadmin

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 403 (B) Foreign Trade

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Management of Foreign Trade

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the concept and Foreign Trade
2. know the international business environment.
3. study the India's Foreign Trade Policy.
4. know the concept of Foreign Collaboration and Joint Venture.
5. understand the International Strategic Alliances.
6. study the role of institutions towards foreign trade.

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Commerce

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to –

1. understand the concepts related to foreign trade transactions.
2. understands the importance of factors forming part of the export transactions.
3. make an analysis of the foreign trade policies of the country so as to exploit the opportunities of exporting goods to foreign countries.
4. equip themselves with the ability to apply their skills and knowledge effectively in future while dealing with real life business situation.
5. get the insight of the International Strategic Alliances and the organisations supporting foreign trade.

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to exploit the possibilities of exporting goods to different countries within the framework of the foreign policies of the country.

Course contents

Unit 1. International Trade

Lectures: 10

- 1.1 Need and Importance of International Trade
- 1.2 Nature and Scope of International Business
- 1.3 Divers of International Business
- 1.4 Benefits of International Business
- 1.5 Globalization and International Trade

Unit 2. International Business Environment

Lectures: 10

- 2.1 Introduction and Concept
- 2.2 Internal and External Environment
- 2.3 Tools for Environment Analysis - PEST
- 2.4 Legal Environment for International Trade
- 2.5 Legal Frame work for Foreign Trade in India

Unit 3. India's Foreign Trade Policy

Lectures: 10

- 3.1 Foreign Trade Policy 2009-14
- 3.2 New Initiatives and Export Promotion
- 3.3 Import Policy and Control
- 3.4 Foreign Investment Policy
- 3.5 Policy Framework for FDI in India

Unit 4. Foreign Collaboration and Joint Venture

Lectures: 10

- 4.1 Foreign Collaboration
- 4.2 Examples of Foreign Collaboration
- 4.3 Features and Objectives of Foreign Collaboration
- 4.4 Foreign Collaboration in India
- 4.5 Reason for Forming a Joint Venture
- 4.6 Basic Elements of Joint Venture
- 4.7 Structure and Advantages of Joint Venture
- 4.8 Joint Venture Agreements

Unit 5. International Strategic Alliances

Lectures: 10

- 5.1 Nature and Scope of International Strategic Alliances
- 5.2 Alliance Development Process
- 5.3 Making Alliance Work
- 5.4 Economic Consideration for Strategic Alliances
- 5.5 ASEAN, SAARC, SAPTA, SAFTA

Unit 6. Institutional Support

Lectures: 10

- 6.1 United Nations and World Bank
- 6.2 International Monetary Fund
- 6.3 International Labour Organization
- 6.4 WTO- Functions, Objectives, Structure and Principals
- 6.5 UNCTAD, WIPO, UNIDO

References

- 9) International Business- K Aswathappa - Tata Macgraw Hill
- 10) International Business- Sonia Gupta - McGraw Hill Education Pvt.Ltd.
- 11) Basics of International Business- Neelankavil and Anoop Rai
- 12) International Business: Text and Cases- Francis Cherunilam, PHI Learning Pvt.Ltd.
- 13) International Business- Frank McDonald and Fred Burton, Thomson
- 14) International Business- Mike Peng and Klaus Meyer, Cengage Learning

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 403 (C) Corporate Social Responsibility

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper - Corporate Social Responsibility

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the concept, philosophy and mechanics of Corporate Social Responsibility
2. know the provisions of the Companies Act, 2013 relating to the Corporate Social Responsibilities of companies in India.
3. know the concept of business ethics in relation to CSR.
4. study the relationships of stability and equality with stakeholders related to the company, mainly: shareholders, employees, providers, distributors, clients and society.
5. understand as to how the CSR aims at ensuring the companies conduct their business in an ethical way.

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Management

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to –

- get the understanding of the philosophy and framework of Corporate Social Responsibility
- know the inter-linkages between the Society, the business houses and their corporate social responsibilities
- equip themselves with the ability to apply their skills and knowledge effectively in future while dealing with real life business situation.

Utilities

The students will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to apply their knowledge in managing the business organisations within the framework of the CSR and the related guidelines, so as to improve the public image of the organisation.

Course contents

UNIT 1. CSR I	Lectures 12
1.1 Meaning, Concept, Definition, scope, 1.2 What is stakeholder Advantages to stakeholders (customers, Community, Employees, Shareholders, Vendors, Entrepreneurs, Managers, NGO, Govt officers, Bank) 1.3 Performance of above stakeholders toward CSR, stakeholder Theory. 1.4 Government's Special contribution to boost CSR	
UNIT 2. CSR and Companies Act 2013	Lectures 08
2.1 Provisions for CSR in companies Act 2013 2.2 Significance of CSR to sustainability of business, 2.3 Development of CSR in India CSR in foreign countries,	
UNIT 3. CSR and Governance	Lectures 12
3.1 Definition, Evaluation Need of CSR, 3.2 Theoretical perspectives, corporate citizenship, Business practices, 3.3 Evaluation of Governance, , It's practices and regulations structure and development of boards, 3.4 Role of Capital market and govt. Governance ratings, future of governance.	
UNIT 4. CSR II	Lectures 06
4.1 Various aspects of CSR- Responsibility, Accountability, of sustainability and social contract, 4.2 problems of CSR , Recent guidelines in CSR,	
UNIT 5. Triple bottom line in CSR- Corrol Model- CSR and Business environment-	Lectures 08
5.1 Legal, economical, philanthropical and environmental, 5.2 CSR and social entrepreneurship- meaning of S.E , characteristics, Role of S.E in CSR. 5.3 CSR and activities. – environmental performance Index. 5.4 Importance of environmental CSR initiative	
UNIT 6. Business Ethics in CSR. –	Lectures 07
6.1 Business ethics, meaning, Dep ⁿ , Government's special, contribution 6.2 Importance Of Business ethics in CSR, to boost CSR, corporate social entrepreneurship,	
UNIT 7. Green Industries –	Lectures 07
7.1 CSR and small micro and medium industries various CSR activities of corporate sector. 7.2 Business ethics- Meaning, Def ⁿ principles, Characteristics, 7.3 Importance of B.E. in CSR, 7.4 Corporate social entrepreneurship CSR and small, micro, medium industries.	

References:

1. A.C.Fernando (2006), Corporate Governance Principles, policies and practices, Pearson Education, Delhi.
2. Ahmad Ashfaq and Amna Khatoon (2013), Prevention of Environmental Degradation by Means of Solid Waste Management. Journal of Industrial Pollution Control, 29(1) (2013) pp1-6. EM INTERNATIONAL.
3. C.R. Kothari (2004), Research Methodology Methods and Techniques, New Age
4. International Publishers, New Delhi
5. Dr. Ankita Neeru (2011) Social Entrepreneurship and Corporate Social Responsibility, Signature Books International, Delhi.
6. Dr. Avirupa Dutta Chatterjee (2013), a Ph.D. Thesis on "A Study Of The Concept Of Sustainable Development & Its Implications On Corporate Social Responsibility: With Special Reference To Constitutional Mandate And Safeguarding Of Existing Environmental Resources"

7. Dr. Neeru Vasishth and Dr. Namita Rajput, Business Ethics and Values with Case Studies, Taxmann's Publications.
8. Dr. Sushma S. Patil and Prof. Nitin S. Kharche (March 2013) research paper of
9. "An Empirical Study of Small and Medium Scale Industrial Units towards Corporate Social Responsible Activities, with special reference to Jalgaon MIDC."
10. NIIR BOARD, Modern Technology of Waste Management: Pollution Control, Recycling, Treatment & Utilization, Asia Pacific Business Press Inc. Delhi.
11. R.K. Khitoliya (2004), Environmental Pollution Management & Control for Sustainable Development, S. CHAND & COMPANY, New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 404 (A) Advanced Accounting

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper –

Audit of various business organisations and non-profit organisations

Learning Objectives -

This course aims at enabling students to –

1. know audit skills required for audit of various forms of business organizations and non-profit organizations
2. understand the legal framework governing the audit of various forms of business entities and non-business entities
3. understand the proper way of making examination of the financial statements of various business entities, and form opinion thereon

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Auditing

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Working knowledge with application skill

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to:

1. get the insight of the various types of audit skills required for various forms of business organizations and non-profit organizations
2. get the knowledge of legal framework governing the auditing requirements of various forms of business entities and non-business entities
3. make an in-depth examination of the financial statements of various forms and types of business entities, and form opinion thereon
4. equip themselves with the ability to apply their skills and knowledge effectively in future while dealing with real life business situation.
5. pursue their career in the profession of auditing

Utilities

The auditor will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to get the insight of the audit skills required for various forms of business organizations and non-profit organizations and the legal framework governing the auditing requirements of these various entities.

Course contents

UNIT 1 Audit of Banks

Lectures 12

1. Salient features of enactments affecting Banks – Provisions of the Banking Regulation Act, 1949, which are relevant for the purpose of audit,
2. Bank Audit; its approach - Concept of Balance Sheet Audit
3. Steps in Bank Audit
4. Audit of the Assets and Liabilities of a bank – Verification of –
  - a. Cash in hand and with the RBI and other banks; Money at call and short notice; and Investments;
  - b. Loans and Advances given to the borrowers; their types, documentations, sanction, and performance; Concept of Non-Performing Assets (NPAs); their definition; provisions required for NPAs;
  - c. Fixed assets and other non-banking assets;
  - d. Share Capital and Reserves and Surplus
  - e. Deposits, Unclaimed deposit of depositors;
  - f. Other Liabilities and provisions; Contingent liabilities
5. Audit of the items debited and credited to the Profit & Loss Account of a bank –
  - a. Interest income and other incomes;
  - b. Recognition of Income on NPAs;
  - c. Transfer of profit to Reserve Fund;
  - d. Appropriations and Payment of dividend;
6. Audit Report of Banks,

UNIT 2 Audit of Co-operative Societies

Lectures 06

1. Special features of Audit of Co-operative Societies;
2. Provisions pertaining to audit of co-operative societies under the Maharashtra State Co-operative Societies Act, 1960
3. Audit Report of Co-operative Societies.

UNIT 3 Audit of Non-governmental Organisations (NGOs)

Lectures 12

1. Concept of an NGO; NGOs in Maharashtra registered as Societies, Public Trusts, and Non-Profit Companies.
2. Provisions of Maharashtra Public Trust Act 1950 pertaining to audit of Public Trusts,
3. Audit procedure for audit of a public trust/charitable institution; special considerations in the audit of a public trust/charitable institution –
4. Steps involved in audit of a charitable institution; an educational institution, a sports club
5. Audit report under the provisions of the Maharashtra Public Trust Act 1950.

UNIT 4 Audit of an insurance companies carrying on general insurance business –

Lectures 12

1. Introduction of legal back ground of audit of an insurance company – Books and registers to be maintained; Reports and Returns are regulated U/s 18 of the Insurance Act 1938
2. Statutory provisions relating to some important items under the Insurance Act, 1938 - Minimum Paid-up Capital; Deposit with the RBI; Separation of Accounts and Funds; Accounts and Balance Sheet; and Audit
3. Requirements of Schedule B to the IRDA Regulations, 2002 –
  - (a) Financial Statements of Indian Insurance companies carrying on general insurance business - Revenue Account, Profit and Loss Account, Balance Sheet, and Auditor's Report of Insurance Companies prescribed by the IRDA.
  - (b) Important items to be audited from the Profit & Loss Account and the balance sheet of general insurance companies –

- i) Verification of Premium; Claims; Commission; Operating expenses; Interest, Dividend and Rent (earned)
  - ii) Verification of Investments; Cash and bank balances; Outstanding premium and agents' balance; Provision for Taxation; Unexpired Risks Reserve; Re-Insurance Inward; Re-Insurance Outward; Co-insurance
- (c) Disclosure requirements in respect of contingent liabilities

4. Schedule C - Auditor's Report of insurance companies

UNIT 5 Audit of Specialized Units

Lectures 06

1. Audit procedure for the audit of a Hospital
2. Audit procedure for the audit of a Hotel
3. Audit procedure for the audit of a Cinema Hall
4. Audit procedure for the audit of a Hire-purchase and Leasing company

UNIT 6 Government Audit

Lectures 12

1. Legal framework and the CAG
2. Consolidated fund and Public Account, Nature, Aims and Objectives of Government Audit,
3. Comptroller and Auditor General of India - The provision as to appointment, remuneration, duties and Power CAG, Role of Controller and Auditor General of India
4. Audit of receipts, expenditure, Sanctions,
5. Public Accounts Committee-
6. Audit of departmental commercial undertaking-
7. Audit of Local bodies.

References:

1. Stettler Howord – Auditing Principles, PHI – New Delhi.
2. L. K. Shukla – Auditing – Principles & Practice – Taxmann law's New Delhi.
3. Auditing by Vinod Kumar Agrawal & Abhishek Porwal – A. S. Foundation, Pune.
4. Kamal Gupta : Contemporary Auditing, TMH – New Delhi.
5. Stettler Howord – Auditing Principles, PHI – New Delhi.
6. Saxena & Saravavel – Practical Auditing – Himalaya Publishing House, Mumbai.
7. Saxena & Reddy – Essentials of Auditing - Himalaya Publishing House, Mumbai.
8. Taxmann – Students' guide to Standards on Auditing by D. S. Rawat.
6. B.N. Tondon: A Handbook of Practical Auditing
7. The Institute of Chartered Accountants of India: Standards on Auditing
8. George Koshi : Tax Audit Manual (Taxmann, New Delhi)
9. The Institute of Chartered Accountants of India : Guidance note on Tax Audit U/s 44 AB of the Income Tax Act
10. T. V. Rao: HRD Audit, Sage Publications, New Delhi.
11. Dinkar Pagare: Principles and Practice of Auditing. Sultan chand and Sons, Educational Publishers New Delhi.
12. R. G. Saxena: Principles and Practice of Auditing. Himalaya Publishing House. New Delhi.
13. Gordon Davis : Management Information System, TMH, New Delhi.
14. P. Mohar : Management Information System, HPH, New Delhi.
15. Elies Award : System Analysis & Design, Galgotia Publishers, New Delhi.
16. Uma G. Gupta : Management Information System, Galgotia Publ. New Delhi.
17. C.S.V. Murthy : Management Information System, HPH, New Delhi.
18. CA Final Study Module of Auditing published by the ICAI, New Delhi
19. Taxmann's "Law & Practice Relating to Income Computation & Disclosure Standards", written by B.D. Chatterjee and Chintan N Patel
20. Taxmann's "Guide To Income Computation & Disclosures Standards" written by Srinivasan Anand
21. Income Computation and Disclosure Standards 2nd Edition - Ready Reckoner in Q & A format (English, Paperback), by CA (Dr) N. Suresh, publisher Bloomsbury India
22. E-Book on Income Computation and Disclosure Standards (ICDS) at: https://www.caclubindia.com/share_files/e-book-on-income-computation-and-disclosure-standards-icds--73148.asp
23. Standards on Auditing for CA Students by [Anshul Mittal](#), publisher Arya Publishing Company

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 404 (B) Advanced Cost Accountancy

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Techniques of Costing

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the cost control techniques, and cost budgeting
2. understand the modern techniques of costing and pricing used by different organizations.
3. understand the process of decision making amidst the scenario of cost differences, and to make proper short-term decisions by distinguishing between fixed cost and variable costs
4. understand the process of decision making related to the Capital investment proposal on the basis of different project evaluation techniques

Required qualification

B.Com. or other equivalent having previous knowledge of Accounting and Costing

Medium of Instructions

English

Instructions as to study and examinations

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Level of Knowledge

Working knowledge with application skill

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. prepare budgets for various functional areas of the business activities of the manufacturing organisations.
2. exercise control over the various elements of cost at macro level and micro level with the help of the techniques of budgetary control and standard costing
3. project the required level of business activities to be achieved for earning the desired level of profits.

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to exercise control over the cost of operations of manufacturing organisations and to project the sales to be achieved for the planned profits.

Course contents

Unit 1. Budget and Budgetary Control

Lectures 12

- 1.1 Concept of Budget, Budgeting & Budgetary Control, Steps involved in the process of preparation of a budget, Budget Manual,
- 1.2 Objectives, Advantages, Limitations of Budgetary Control, Organisation for Budgetary Control, Principal Budgeting Factor,

- 1.3 Classification of Budgets : Long-term budget, Short-term budget, Flexible budget, Fixed budget, Master Budget
- 1.4 Functional Budgets: Sales Budget, Production Budget, Purchase Budget, Capital Expenditure Budget, Cash Budget
- 1.5 Zero-Base Budgeting, Nature, procedure, Advantages and Limitations of ZBB
[Advanced practical problems on preparation of budgets including Sales Budget, Production Budget, Purchase Budget, Capital Expenditure Budget, Cash Budget, Flexible budget, Fixed budget, Master Budget]

Unit 2. Standard Costing & Variance Analysis

Lectures 12

- 2.1 Standard Cost and Standard Costing - Meaning, uses of Standard cost, Standard Cost Vs Historical Cost. Types of standards – Standard setting procedure, Standard Costing procedure, Preliminary steps prior to the installation of a Standard Costing system.
- 2.2 Advantages and Limitations of Standard Costing. Variances Analysis – Variances – Concept and Classification of Variances,
- 2.3 Material Variances : Materials Cost Variance , Materials Price Variance, Materials Usage Variance, Materials Mix Variance, Materials Revised Usage Variance, Materials Yield Variance.
- 2.4 Labour Variances : Labour Cost Variance, Labour Rate Variance, Labour Idle Time Variance, Labour Efficiency Variance, Labour Gang-composition Variance, Labour Revised Efficiency Variance, Labour Yield Variance
- 2.5 Overhead Variances – Variable Overhead Variance, Fixed Overhead Variance –
  - 2.5.1 Variable Overhead Variances - Variable Overhead Cost Variance, Variable Overhead Expenditure Variance, Variable Overhead Efficiency Variance -,
  - 2.5.2 Fixed Overhead Variances - Fixed Overhead Cost Variance, Fixed Overhead Expenditure Variance, Fixed Overhead Volume Variance, Fixed Overhead Capacity, Variance, Fixed Overhead Efficiency Variance, Fixed Overhead Calendar Variance
 [Practical problems on computation of variances for different elements of costs stated above including variances related to Materials, Labour and Overheads]

Unit 3. Marginal Costing-I

Lectures 05

- 3.1 Concepts of Marginal Cost and Marginal Costing, Advantages and Limitations of Marginal Costing,
- 3.2 Classification of costs, Fixed, Variable, Semi-variable- Break-up of Semi-Variable Expenses, Role of Contribution, Basic Equation of Marginal Costing,
- 3.3 Marginal Costing Vs Absorption costing, Practical applications of Marginal Costing

Unit 4. Break Even Analysis

Lectures 10

- 4.1 Meaning of Break-even point, Break-even Chart, Profit-Volume Ratio, Margin of Safety, Key- Factor,
- 4.2 Cost-Volume Profit analysis, Point of Indifference, Computation and application of Break-Even Analysis.
[Practical problems on computation of Break-Even Point, Profit under different levels of activity, Desired level of activity - decisions on Make or Buy, accepting special order; problems on Key-factor related decisions, drawing of Break-Even Chart etc]

Unit 5. Capital Budgeting Decision

Lectures 09

- 5.1 Meaning, Importance of Capital budgeting decision
- 5.2 Various types of capital investment decisions (i) replacement and modernization decisions, (ii) Expansion decision, (iii) Diversification decisions (iv) Accept-Reject decisions

Unit 6. Capital Budgeting

Lectures 12

- 6.1 Various projects evaluation techniques / Methods -
  - 6.1.1 Simple Cash Flow techniques like
    - (1) Pay-back method , (2) Payback Reciprocal, (3) Accounting Rate of Return
  - 6.1.2 Discounted Cash Flow Techniques like
    - (1) Net Present Value (NPV), (2) Internal Rate of Return (IRR), (3) Profitability Index (PI) (or) Benefit cost Ratio (4) Discounted Pay Back (or) Time adjusted BEP
 [Advanced practical problems on evaluation of capital budgeting proposal using the above stated techniques / methods of evaluation]

References:

1. Basics of Cost Accounting by V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
2. Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
3. Fundamentals of Cost Accounting by S N Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
4. Principles and Practice of Cost Accounting by N K Prasad
5. Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi
6. Cost Accounting Principles & Practice by Nigam & Sharma
7. Cost Accounting Principles & Practice by S P Iyenger
8. Cost Accounting Principles & Practice by P K Ghosh
9. Cost Accounting Principles & Practice by B S Khanna
10. Practical Costing (Self-Tutor) by Gauri Shankar - Himalaya Publishing House, Mumbai
11. Cost Accounting by Jain & Narang
12. Practical Costing by Ahuja , Khanna & Pandey
13. Cost Accounting by B K Bhar
14. Cost & Management Accounting [For CS Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons
15. Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] - V. K. Saxena and C. D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
16. Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M N Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
17. Cost Accounting by Ravi M Kishore - Taxmann Allied Services Pvt Ltd
18. A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S. K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 404 (C) Human Resource Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Industrial relations and legal framework

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. know the legal framework governing the industrial behaviour and relationship at the workplace.
2. understand the basic provisions of the Acts relating to Labour, Industrial disputes, Wages and other benefits available to the workers.
3. make the students aware about mechanisms of settlement of industrial disputes
4. impart the students knowledge of laws, and the how the law affects the industry and labour

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of business management.

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to –

- get the insight of the laws regulating industrial relations, disputes, and their settlement
- develop, implement, and evaluate employee related policies of the business house within the framework of legal environment in the country.
- decide upon the benefits to be given to the women employees

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to get the insight of managing the industrial relations within the framework of the industrial and labour laws

Course contents

Unit 1. Trade Union Act 1926	Lectures- 10
a. Objects, Definitions, Registration of Trade Union	
b. Rights and Liabilities of Registered Trade Union	
c. Trade Union Movement in India	
d. Problems of Trade Union in India	
e. Measures for strengthening Trade Union	
f. Procedure and Penalties	
g. Meaning, Importance & Process of Collective Bargaining	
h. Conditions of effective Collective Bargaining	
Unit 2. The Industrial Disputes and Industrial Disputes Act, 1947	Lectures- 10
a. Concept, Meaning and Causes of Industrial Disputes	
b. Forms of Industrial disputes, Prevention of Industrial disputes	
c. Authorities under the Industrial Disputes act	
d. Powers and duties of Authorities, Strike and Lockout, Lay-off, Retrenchments	
e. Reference of Disputes to boards	
Unit 3. The Factories Act, 1948	Lectures- 10
a. Object & Definitions	
b. The Inspecting Staff	
c. Provisions regarding safety and health	
d. Provisions regarding leave and wages	
e. Provisions regarding working hours of adults	
f. Employment of young persons	
Unit 4. The Payment of Wages Act, 1936	Lectures- 10
a. Object and Definitions	
b. Responsibility for the Payment of Wages	
c. Authorities under the act	
d. Authorized deductions	
e. Penalties for Offences under the Act,	
f. Claims and Appeal	
Unit 5. The Minimum Wages Act, 1948	Lectures- 10
a. Aims, Object, Scope, Definitions	
b. Fixation and Revision of Minimum Rates of Wages	
c. Fixation of Working hours and Determination of wages	
d. Authorities under the Act	
e. Offences and Penalties	
f. Obligations of Employers	
Unit 6. A. The Maternity Benefit Act, 1961	Lectures- 6
a. Applications and Non-Applications of the Act	
b. Right to Maternity Benefit	
c. Restrictions on employment,	
d. Forfeiture of Maternity benefit	
e. Penalty for contravention of Act by Employer	
f. Highlight of the maternity benefit (Amendment) Bill-2016 & Bill-2017.	
g. Features of the Act, Advantages and Disadvantages of the Act.	
B The Child Labour (Prohibition and Regulation) Act, 1986	Lectures-4
a. Object, Scope and Definition	
b. Prohibition of child labour	
c. Regulation of conditions of child labour	

- d. Obligations of Employers
- e. Offences and Penalties
- f. Highlight of the Child Labour Act, 1986 (Amendment) Bill-2016.

References

1. Dynamics of Industrial Relation--- Dr. C.B. Mamoria, Dr. S. Mamoria, S.V. Gankar-Himalaya Publishing House
2. Labour Laws—B.D.Sing
3. Industrial Jurisprudence and Labour Legislation—By A.M.Sarm, Himalaya Publication
4. Industrial Relations ByArunMonappa.
5. Labour and Industrial Law in India ByS.K.Mishra, Allahabad law Agency
6. Industrial and Labour Law ByP.L.Malik
7. Commentaries on Payment of wages Act, 1998 by K.D. Shrivastava, Eastern BookCo.
8. Law and Practice on Minimum Wages, 1999 by S.B. Rao
9. Labour and Industrial Laws by S.K. Puri
10. Labour Laws – Bare Acts
11. Amendment to be Maternity Benefit Act – 1961, Press Information Bureau, Union Cabinet August – 2016, March-2017
12. Amendment of the Child Labour (Prohibition and Regulation) Amendment Bill-2016.

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 404 (D) Marketing Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Marketing Research

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

- understand various concepts and theoretical aspect of marketing research
- know the sources of marketing information and the mechanism of collecting and processing the market information for making intelligent decisions.
- study the ways in which the marketing research can be applied in business

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of commerce

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

1. get the insight of the philosophy and framework of marketing research
2. know the important aspects to be studied in marketing research
3. get equipped with the ability to apply the marketing research techniques to solve the marketing related problems of a business organisation

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to apply the marketing research techniques to solve the marketing related problems in real life situation.

Course contents

Unit 1. Introduction

Lectures 06

- a. Marketing Research - Concept- Definition- Scope and obstacles in acceptance
- b. Impact of marketing research on marketing mix
- c. Limitations of marketing research
- d. Ethics in marketing research.

Unit 2. Market Information

Lectures 08

- a. Quality and quantity of Market Information – value of information – types of market information.
- b. Various sources of market Information – Methods of collecting Market Information - Secondary data sources, problems of fit and accuracy.
- c. Decision tree and Bayesian analysis concept, Shop and retail audits
- d. Readership surveys and viewer ship surveys, Experience surveys, Focus Groups

Unit 3. Marketing Research Process

Lectures 08

- a. Research process – problem formulation
- b. Hypothesis statement – characteristics of a good hypothesis, preparing research proposal.
- c. Research designs – Types

Unit 4. Marketing Intelligence

Lectures 10

- a. Marketing intelligence – Marketing Decision Support System components
- b. Scope and Significance of Marketing Intelligence in decision making
- c. Market potential analysis, methods. Sales analysis – by territory, by product, by customer and by size order.
- d. Sales forecasting – objective and subjective methods, Test marketing, Industrial vs consumer marketing research.

Unit 5. Application of Marketing Research

Lectures 10

- a. Applications of Marketing Research: Cluster analysis for identifying market segments, Conjoint analysis for Product research, Multi-dimensional scaling,
- b. Discriminate analysis and perceptual mapping for Brand positioning research,
- c. Advertising research

Unit 6. I.T. Enabled Marketing

Lectures 06

- a. Web based marketing research - using the internet for collection of data
- b. Advantages and limitations in data collection – reach – analysis – accuracy – time.

References

- 1) Research for Marketing Decisions – Paul Green, Donald Tull, Gerald Albaurn
- 2) Marketing Research –Aakar, Kumar, Day
- 3) Marketing Research – Thomas C. Kinnear
- 4) Marketing Research – Nargundkar
- 5) Marketing Research – Measurement & Methods – Donald S. Tull, Del I. Hawkins
- 6) Marketing Research – Beri
- 7) Business Research Methods – Cooper
- 8) Marketing Research – Burns and Bush- Pearson
- 9) Marketing Research – Luck and Rubin – Prentice Hall Publications
- 10) Marketing Reserch – Rajendra Nargundkar – Tata McGraw Hill
- 11) Marketing Research by S.L. Gupta – Excel Books
- 12) Marketing Research – Suja Nair – Himalaya
- 13) Marketing Reserch by Ramanuj Majumdar- New age International
- 14) Marketing Research by D.M. Sarawte – Everest

North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

M.Com II – w.e.f. AY 2018-19

SEMESTER IV

Paper: 404 (E) Supply Chain Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Title of the Paper – Inventory Management

Learning Objectives

This course aims at enabling students to –

1. understand the concept and role of Cycle inventory in Supply Chain.
2. know the role of Safety Environment in SCM.
3. determine optimum level of Product Availability.
4. know sourcing decisions in Supply Chain.
5. understand Pricing and Revenue Management in Supply Chain.
6. describe role of Information Technology in SCM.

Required qualification

B.Com or other equivalent having previous knowledge of Commerce

Medium of Instructions

English or Marathi

Instructions as to study and examinations

- a) This subject may be studied in English medium or Marathi medium.
- b) The question paper shall be set in basically in English medium with its Marathi version, and the students shall have an option to answer the question-paper either in English medium or in Marathi medium in its entirety.
- c) The question paper shall consist of all theory questions. However, the question-paper setter may at his option set questions of applied nature or the in the form of a case study. The applied component shall not exceed 20% of the aggregate marks in the university examinations.

Level of Knowledge

Reasonable working knowledge

Course Outcomes

By the end of the course the students will be better able to -

- understand and manage the Cycle inventory in Supply Chain
- discover how the Safety Inventory can be managed in Practice
- decide on the optimum level of Product Availability, and the sources in the Supply Chain.
- understand Pricing and Revenue Management in Supply Chain.

Utilities

The student will be equipped with the ability to apply skills and knowledge effectively in dealing with real life business situation, and to analyze the Cycle inventory in Supply Chain, and to decide on the pricing in the supply chain

Course contents

Unit 1. Role of Cycle Inventory in Supply Chain

Lectures: 10

- 1.1 Introduction
- 1.2 Economies of Scale to Exploit Fixed Costs
- 1.3 Economies of Scale to Exploit Quantity Discounts
- 1.4 Short-Term Discounting: Trade Promotions
- 1.5 Managing Multiechelon Cycle Inventory
- 1.6 Estimating Cycle Inventory-Related Costs in Practice

Unit 2. Role of Safety Inventory in Supply Chain

Lectures: 10

- 2.1 Introduction
- 2.2 Determining Appropriate Level of Safety Inventory
- 2.3 Impact of Supply Uncertainty on Safety Inventory
- 2.4 Impact of Aggregation on Safety Inventory
- 2.5 Impact of Replenishment Policies on Safety Inventory
- 2.6 Managing Safety Inventory in a Multiechelon Supply Chain
- 2.7 The Role of IT in Inventory Management
- 2.8 Estimating and Managing Safety Inventory in Practice

Unit 3. Determining the Optimal Level of Product Availability

Lectures: 10

- 3.1 The Importance of the Level of Product Availability
- 3.2 Factors Affecting Optimal Level of Product Availability
- 3.3 Managerial Levers to Improve Supply Chain Profitability
- 3.4 Setting Product Availability for Multiple Products Under Capacity Constraints
- 3.5 Setting Optimal Levels of Product Availability in Practice

Unit 4. Sourcing Decisions in a Supply Chain

Lectures: 10

- 4.1 The Role of Sourcing in a Supply Chain
- 4.2 In-House or Outsource
- 4.3 Third- and Fourth-Party Logistics Providers
- 4.4 Supplier Scoring and Assessment
- 4.5 Contracts and Supply Chain Performance
- 4.6 Design Collaboration
- 4.7 The Procurement Process
- 4.8 Sourcing Planning and Analysis
- 4.9 The Role of IT in Sourcing
- 4.10 Risk Management in Sourcing

Unit 5. Pricing and Revenue Management in Supply Chain

Lectures: 10

- 5.1 Introduction
- 5.2 Pricing and Revenue Management for Multiple Customer Segments
- 5.3 Pricing and Revenue Management for Perishable Products
- 5.4 Pricing and Revenue Management for Seasonal Demand
- 5.5 Pricing and Revenue Management for Bulk and Spot Contracts
- 5.6 The Role of IT in Pricing and Revenue Management
- 5.7 Using Pricing and Revenue Management in Practice

Unit 6. Information Technology in Supply Chain

Lectures: 10

- 6.1 The Role of IT in a Supply Chain
- 6.2 The Supply Chain IT Framework
- 6.3 Internal Supply Chain Management
- 6.4 Supplier Relationship Management
- 6.5 The Transaction Management Foundation
- 6.6 The Future of IT in the Supply Chain
- 6.7 Risk Management in IT and Practice

References:

- 1) Supply Chain Management- K Shridhar Bhatt- Himalaya Publishing House
- 2) Supply Chain Management- Sunil Chopra, Peter Mendl- Prentice Hall of India
- 3) Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Macgraw Hill
- 4) Exploring the Supply Chain- Upendra Kachru, Excel Books
- 5) Supply Chain Management- D K Agrawal, Macmillan Publishers
- 6) Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
- 7) Supply Chain Management- Concept and Cases, Rahul V Altekar- Prentice Hall of India
- 8) Supply Chain Management- Janat Shah, Pearson Education

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon.**

Revised syllabus for

S.Y.B.Com

Choice Base Credit System Pattern (CBCS)

**Semester System
For Semester III & Semester IV**

**Syllabus
Form June -2019**

Under the Faculty of Commerce & Management

KavayitriBahinabaiChaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)**

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER III

Paper: 301Business Skill

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To equip students with the necessary soft skills to enhance their competitive edge in the job market
2. To imbibe in students positive attitude towards life and work
3. To help students excel in their individual and professional lives using the soft skills

Course Outcomes

Student shall be able to –

- Understand the significance and essence of a wide range of soft skills
  - Learn how to apply soft skills in a wide range of routine social and professional settings.
  - Learn how to employ soft skills to improve interpersonal relationships.
  - Learn how to employ soft skills to enhance employability and ensure workplace and career success.
-

UNIT .1 Soft Skills

[L-10][M-10]

- 1.1. Introduction – Meaning & Definition of Soft skills, Importance of Soft Skills, Types of Soft Skills, Soft skill development Process, Soft Skills Vs Hard Skills
- 1.2. Understanding yourself: Self-assessment through SWOT Analysis
- 1.3. Developing Positive Thinking and Attitude, Driving out Negativity; Self Confidence

UNIT .2 Etiquette and Manners

[L-10][M-10]

- 2.1. Meaning and Definition
- 2.2. Business etiquettes
- 2.3. Body Language
- 2.4. Relationship with the others
- 2.5. Basics of the table manner
- 2.6. Telephone/Mobile etiquettes; tone and pitch of the voice

UNIT .3 Time Management

[L-10][M-10]

- 3.1 Concept & Importance
- 3.2 Need of time management
- 3.3 Time Management Strategies and Tools
- 3.4 Activities Log, To-do lists, Action Programs, Multitasking
- 3.5 Planning in Advance: Prioritizing and Scheduling

UNIT .4 Basics of Communication

[L-10][M-10]

- 4.1 Meaning & Objectives of communication,
- 4.2 Process of communication, Importance of communication, Grapevines
- 4.3 Steps of Effective Communication
- 4.4 Methods of Communication
  - Verbal & Non verbal
  - Oral & Written
  - Internal & External

UNIT .5 Learning & Listening Skills

[L-10][M-10]

5.1 Listening Skills

- 5.1.1 Concept, Listening Vs Hearing
- 5.1.2 Advantages & Barriers of listening
- 5.1.3 Process of Listening,
- 5.1.4 Types of Listening
- 5.1.5 Techniques for effective listening

5.2 Learning Skills

- 5.2.1 Concept of learning
- 5.2.2 Memorizing Techniques
- 5.2.3 Mind mapping: Taking notes effectively
- 5.2.4 Using ICT for efficient learning

UNIT .6 Reading Skills

[L-10][M-10]

- 6.1 Introduction, Need for developing efficient reading skills,
- 6.2 benefits of effective reading, speed of reading,
- 6.3 basic steps to effective reading, overcoming common obstacles,
- 6.4 Types, Methods of reading
- 6.5 Approaches, Tips for effective reading

Reference Books:

1. Communication Skills 2nd Edition – Sanjay Kumar, Pushpalata – Oxford University press
2. *Personality Development and Soft Skills* - Mitra, Barun K. (Oxford University Press, 2011)
3. *Effective Communication and Soft Skills* - Bhatnagar, Nitin and MamtaBhatnagar(Pearson India, 2011)
4. *Soft Skills Training: A Workbook to Develop Skills for Employment* -Wentz, Frederick H. (Create Space Independent Publishing Platform, 2012)
5. *An Introduction to Professional English and Soft Skills* - Das, Bikram K.(Cambridge University Press, 2009)
6. *Soft Skills: Know Yourself & Know the World* - Alex, K. (S Chand & Company, 2012)
7. *Managing Soft Skills for Personality Development* – by B.N. Ghosh, McGraw Hill India, 2012.
8. *English and Soft Skills* – S.P. Dhanavel, Orient Blackswan India, 2010.
9. *Soft Skills Training – A workbook to develop skills for employment* by Fredrick H. Wentz.
10. *Personality Development and Soft Skills* – Oxford University Press by Barun K. Mitra.

---***---

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER III

Paper: 302 Macro Economics

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

UNIT 1. Background of Macro Economics

[L-10][M-10]

- 1.1- Macro Economics,
  - a) Definition of Macro Economics
  - b) Nature of Macro Economics
  - c) Scope of Macro Economics
  - d) Importance of Macro Economics
  - e) Limitations of Macro Economics
- 1.2- Development in macro economics
- 1.3- Paradox of macro economics

UNIT 2. Basic concepts of National Income

[L-10][M-10]

- 2.1-Variou concepts of National Income
  - a) Meaning of National Income
  - b) Gross Domestic Product (GDP) at market price
  - c) Net National Product (NNP) at market price
  - d) Gross National product (GNP) at market price
  - e) Disposable Income (DI) at market price
- 2.2-Circular flow of Income
  - a) Meaning
  - b) Circular flow of Income in two sector economy
  - c) Circular flow of Income in three sector economy
  - d) Circular flow of Income in four sector open economy
- 2.3-Withdrawals & Injections in National Income

UNIT 3. The Classical Theory of employment & output

[L-10][M-10]

- 31- Say's law of market & its implications
- 32- Implications of the classical theory
- 3.3- Criticism by Keynes on Classical theory

UNIT 4. Modern Keynesian approach to the equilibrium of the economy.

[L-10][M-10]

- 4.1-Principle of effective demand
- 4.2- Full employment & unemployment equilibrium
- 4.3-Inflationary & deflationary gap

4.4-Saving-Investment approach in two sector economy

4.5-Paradox of thrift

UNIT 5. Consumption,& Saving Functions

[L-10][M-10]

5.1-Consumption function: meaning & importance

5.2- Determinants of consumption function

5.3- Concept of Average propensity to consume (APC), Marginal propensity to Consume (MPC), Average propensity to save (APS)& Marginal propensity to Save (MPS)

5.4- Keynes psychological law of consumption

5.5-Investment multiplier: Concept, Process of multiplier, Importance & Limitations

UNIT 6. Investment Function

[L-10][M-10]

6.1-Concept of Capital & Investment

6.2- Gross & Net investment, Autonomous & Induced investment

6.3- Marginal efficiency of Capital (MEC)

6.3.1Rate of Interest, Capital Accumulation

6.4- The acceleration theory of Investment

Reference Books

- 1)Economics – Samuelson and Nordhause, Tata McGraw Hill
  - 2) Macro Economics – N. Gregorymankiv, Thompson Press
  - 3) Monetary Economics – Suraj B. Gupta, S. Chand Publishers
  - 4) Principles of Economics – D.N. Dwivedi, Vikas Publishing
  - 5) Macro Economics – D.N.Dwevedi, Tata McGraw Hill
  - 6) Monetary Economics – M.L.Jingen
  - 7) Business Economics – Dr. Mukund Mahajan
  - 8) Positive Economics – Lipse, Oxford Press
  - 9) Reserve Bank of India's Bulletin
  - 10) Website – www.rbi.org.in
  - 11) Business Economics (macro) – VasudhaGarde and SunayniParchue, NarendraPrakashan, Pune
  - 12) Macro Economics – Dr. S.N. Kulkarni, Dr. Leela Kulkarni, Dr. Berad, VidyaPrakashan, Nagpur.
  - 13) SamagralakshiArthikSidhant – Prof. Dr. RajendraRasal, Success Publication, Pune
  - 14) SthulAdhunikArthshastra – Prof. Ram Deshmukh, VidyaPrakashan, Nagpur
  - 15) Macro Economics – Prof. Dange, PhadakePrakashan, Kolhapur
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER III

Paper: 303 Business and Tax Laws

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:-

1. Learn The Law & Legal Principals of Contract Act 1872.
2. Draft legal documents including partnership deed & service tax returns.
3. Understand the basic structure, rules & powers of consumer protection act.
4. To know the provision regarding strikes and lock outs under industrial dispute act.
5. Be acquainted with development of patents and environment protection act.
6. Students to gain a better underrating of the negotiable instrument act.
7. Learn how to analysis the legal constraints on business.
8. Be able to face the problems on various sides of Business and Tax Law.

Utilities:

1.To Lay foundation for future studies.

Learning Outcomes:

By the end of this course, a students should be able to:

1. Describe the legal system and the legal environment of business.
2. Describe the relationship of ethics and law in business.
3. Define relevant legal terms in business.
4. Explain basic principles of law that apply to business and business transactions.
5. Describe business law in the Indian context.
6. Describe current law, rules, and regulations related to settling business disputes.
7. Understand different technical terminology used in this act
8. Discussed and consult businesses on related issues of business laws

UNIT 1. Indian Contract Act 1872

[L-10][M-10]

- 1.1 Meaning and Definitions (Offer, Acceptance, Consideration, Contract)
- 1.2 kinds Of Contract
- 1.3 Essential of Contract
- 1.4 Performance and Discharge of Contract
- 1.5 Breach of Contract

UNIT 2. Indian Sale of Goods Act, 1930

[L-10][M-10]

- 2.1 Introduction and Definition
- 2.2 Formation of Contracts of sale
- 2.3 Conditions and Warranties
- 2.4 Right of Unpaid Seller against the Goods
- 2.5 Performance of Contract of Sale

UNIT 3. Negotiable Instruments Act, 1881

[L-10][M-10]

- 3.1 Definition and Characteristics of Promissory Note, Bill of Exchange And Cheque.
- 3.2 Holder and Holder in Due course, Privileges of Holder in Due course
- 3.3 Crossing and Endorsement of Negotiable Instrument
- 3.4 Dishonor N.I., Notice Of Dishonor, Dishonor Of Cheque And Its Effects.
- 3.5 Highlights of Negotiable Instrument (Amendment) Bill 2017

UNIT 4. Foreign Trade (Regulation and Development Act: 1992**[L-10][M-10]**

- 4.1 Introduction of Act
- 4.2 Silent features of Act
- 4.3 Importance of Act
- 4.4 Present Scenario of Indian Foreign Trade policy
- 4.5 Elementary study of Indian Foreign Trade Policy 2015-2020

UNIT 5. Information Technology Act – 2000**[L-10][M-10]**

- 5.1 Meaning, Objective, Scope of The Act
- 5.2 Digital Signature & Electronic Governance.
- 5.3 Granting Digital Signature Certificate
- 5.4 Offences & Penalties, Adjudication
- 5.5 Cyber Crime and Cyber Security

UNIT 6. The Patent Act -2002**[L-10][M-10]**

- 6.1 Meaning, Objective & Important Definition
- 6.2 Invention, Not Patentable Invention
- 6.3 Application for Patents and Process
- 6.4 Grants of Patent and Rights of Patent Holder
- 6.5 Patent Office and Power of Controller

Reference Books

- 1 .Business Law &Mgt. By Bulchandani, Published By Himalaya Publication Bombay(2006).
- 2 .Business Regulatory FrameworkBy S.N. &S.K. Maheshwari, Published ByHimalaya Publication Bombay (2006).
- 3.Business Law –By KuchalM.C .-Published By VikasPublishing House ,New Delhi
- 4.Business Law –By Kapoor .N.D. -Published By Sultan Chand And Sons New Delhi
- 5 .Consumer Protection Act – By Niraj Kumar
- 6.Mercantile Law Including Industrial Law –By Jahangi r .M.J Sethana -Published ByLakhaniBook Depot – Mumbai
- 8 व्यवसाय नियामक कायदे -डॉ.पी.आर. कुलकर्णी, व हिवरेकर विद्या बुक्स – औरंगाबाद
- 9 व्यापार विषयकवऔधोगीककायदे– बी.डी.जोशी.-नरेंद्र प्रकाशन पुणे
- 10 भारतीय व्यापार आणि औधोगीककायदे– डॉ.भास्करदेशमुख,पेंढारकर– पिंपळापुरे प्रकाशन नागपूर

KavayitrBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER III

Paper: 304 Corporate Accounting

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To acquaint the students with modern updated computerized accounting system and software.
2. To develop an understanding of the rules of measurement and reporting relating to various components of corporate financial transactions.
3. To provide working knowledge of accounting principles and procedures for recording of transactions related to corporate entities.
4. To provide working knowledge for preparing the corporate accounts and statements in accordance with the statutory requirements.

Utility: Students will be able to handle issues related to corporate accounting.

Unit 1. Computerized Accounting Procedure (Only Theory) [L-10][M-10]

Meaning, Objective, Significance, & Features of Computerized Accounting System-
Application of accounting software Packages- Prepackaged,
Customized & Enterprise Resource Planning (ERP) accounting software.

Unit 2. Underwriting of shares [L-10][M-10]

Meaning & Definition
Provisions regarding underwriting commission
Terms used in underwriting marked applications, unmarked applications, full underwriting, Partial underwriting, Sole underwriting, Joint underwriting, firm underwriting, Determination of Liability of underwriters.
Accounting treatment
Preparation of underwriter's statement, Accounting Entries & Relevant Ledgers

Unit . 3 Issue of Equity Shares [L-10][M-10]

- Provisions relating to issue of shares at par, at premium.
- Accounting for issue of shares, full subscription, Under subscription, over subscription, Calls in Advance/ Calls in Arrears. Forfeiture and Re issue of forfeited shares.
- Issue of shares in consideration other than cash.
- Accounting Entries

Unit 4. Issue of Bonus shares [L-10][M-10]

Meaning and Definition
Conditions for Bonus Issue
Accounting Entries
Conversion of partly paid shares into fully paid and Issue of fully paid Bonus shares.

Unit 5. Redemption of Preference shares [L-10][M-10]

Meaning, statutory requirements of Redemption of Preference Shares,
Procedure of redemption of Preference shares, Accounting Entries and disclosure in Balance Sheet.

Unit 6. Redemption of Debentures [L-10][M-10]

Accounting for Redemption
Sinking Fund (Debenture Redemption Fund Method only)
Accounting Entries and Relevant Ledgers

Reference Books

1. Advanced Accounting Volume 2 – Ashok Sehgal and Deepak Sehgal, Taxman Allied Services (P) Ltd., New Delhi
2. Advanced Accountancy – Vol. II – R.L.Gupta& M. Radhaswamy, Sultan Chand & Sons
3. Accountancy for C.A. Foundation Course, P.C. Tulsian, Tata McGraw Hill
4. Advanced Accountancy Vol. II –P.C.Tulsian, Pearson Education (Singapore) Pvt. Ltd., Indian Branch, New Delhi
5. Advanced Accounts, M.C. Shukla, T.S. Agrawal & S.C. Gupta, S.Chand& Co Ltd.
6. Advanced Accountancy Vol.II, Vol-2, Dr. S.N. Maheshwari& Dr. S.K. Maheshwari, Vikash Publishing House Pvt. Ltd.
7. Corporate Accounting –Dr. S.N. Maheshwari& Dr. S.K .Maheshwari, Vikash Publishing House Pvt.Ltd.

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER III

Paper: 305 Computing Management

60+40 Pattern: External Marks 40, Marks External Practical 20 Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objective

1. To Understand the Objectives of Computerized Accounting.
2. To Know the Principles Of Tally Software.
3. To acquire Computing Skills.
4. To Study various features of Tally.
5. To Acquaint with Modern Technology In Accounting.
6. To study of Goods and Services Tax Act
7. To use Tally with GST

Outcomes

- Demonstrate a basic understanding of computer hardware and software.
- Demonstrate problem-solving skills.
- Apply logical skills to programming in a variety of languages.
- Utilize web technologies.
- Present conclusions effectively, orally, and in writing.
- Demonstrate basic understanding of network principles.
- Working effectively in teams.
- Apply the skills that are the focus of this program to business scenarios.

Utilities of the Course – After studying this course -

1. Students will be able to get the Job as an accountant in GST
2. Students may get the job as an assistant in GST Tax consultancy firm
3. Students may get the job of GST Practical Instructor in Educational Computer Institute

UNIT 1. Accounting using Tally ERP 9

[L-10][M-05]

- 1.1 New features in Tally ERP 9
- 1.2 Tally user classification
  - a) Tally Silver for Single User
  - b) Tally Gold for Multi User
- 1.3 Accounting Using Inventory with Tally
- 1.4 Creation of Unit of Measures
- 1.5 Creating Godowns
- 1.6 Invoicing
- 1.7 Entering Opening Stock Quantity & Amount
- 1.8 Inventory Vouchers

UNIT 2. Tally with GST

[L-10][M-05]

- 2.1 What is GST
- 2.2 Benefits of GST
- 2.3 Salient Features of GST
- 2.4 Meaning of Interstate Purchase and Sales of Goods and services
- 2.5 Meaning of Intra state Purchase and Sales of Goods and Services
- 2.6 Registration under GST – Procedure and Documents required

UNIT 3. Accounting with GST

[L-10][M-05]

- 3.1 Activating GST in Tally
- 3.2 Creating GST Classification
- 3.3 Creating Stock Groups with GST details

- 3.4 Creating Stock items with GST details
- 3.5 Creating Suppliers ledger with GST details
- 3.6 Creating Customers Ledger with GST details
- 3.7 Creating Purchase Ledger without defining GST rates
- 3.8 Creating Sales Ledger without defining GST rates

4. Creation of Tax Ledgers with GST

[L-10][M-10]

- 4.1 Creating Central Tax Ledger (CGST- Input)
- 4.2 Creating State Tax Ledger (SGST- Input)
- 4.3 Creating Integrated Tax Ledger (ICGST- Input)
- 4.4 Creating Central Tax Ledger (CGST- Output)
- 4.5 Creating State Tax Ledger (SGST- Output)
- 4.6 Creating Integrated Tax Ledger (ICGST- Output)

UNIT 5. Voucher Entries with GST – Steps

[L-10][M-10]

- 5.1 To enter Taxable Intra state(Local) Purchases
- 5.2 To enter Taxable Interstate Purchases
- 5.3 To enter Purchases from Unregistered dealer
- 5.4 To enter Taxable Intra state(Local) Sales
- 5.5 To enter Taxable Interstate Sales
- 5.6 To enter Sales to Unregistered dealer
- 5.7 To enter Purchase Return with GST
- 5.8 To enter Sales return with GST

UNIT 6. GST Reports

[L-10][M-05]

- 6.1 To Display Tax Analysis Report
- 6.2 GST Payable account Creation
- 6.3 Display GST Payable account
- 6.4 To enter GST paid
- 6.5 GSTR – 1 - Meaning and Use
- 6.6 GSTR – 2 - Meaning and Use
- 6.7 GSTR – 3 - Meaning and Use

Reference Books

1. A Complete Self Learning Manual on Tally 9 (Vol-I) Prompt Computers & Services, Dhule.
2. Implementing Tally 9 ;Comprehensive Guide for Tally 9 & 8.1 by A.K. & K.K. Nadhani; BPB Publishers
3. Simplified Tally 9 by A.K. & K.K. Nadhani; BPB Publishers
4. Practical Approach towards Tally 8.1 & 9.0 by S. H. Sharma – SindhantPrakashan, Aurangabad.
5. Insysi Tap, 2005, Tally 7.2, Insis Tally Solutions, Chennai
6. Palanivel.S, 2007, Tally Accounting Software, Margham Publication, Chennai - 17
7. Tally Graduate, 2006, Tally Solutions Private Limited, Chennai
8. Tally.ERP 9 with GST by Parag Joshi DnyansankulPrakashan, Pune
9. Tally.ERP 9 with GST by K.K.Nadhani ; BPB Publishers
10. www.cbec.gov.in
11. www.cbec-gst.gov.in

Compulsory Paper: Computing Management
SYB.Com Semester – III
List of Practicals

1. How to activate GST for your company in Tally.ERP 9
2. How to create Stock items and Stock Groups for GST Compliance
3. How to create Inter State Purchases and Sales Ledgers
4. How to create Intra State Purchases and Sales Ledgers
5. How to create Tax Legers for CGST,SGST,IGST in Tally.ERP 9
6. How to create Suppliers Ledgers with GST details
7. How to Create Customers Ledgers with GST details
8. How to enter Intra-state purchases and Sales
9. How to enter Inter-state purchases and Sales
- 10.How to enter Purchases from Unregistered dealer or Sales to URD
- 11.How to Display Trial balance, Profit & Loss Account and Balance sheet for GST Payable
- 12.To Display tax analysis statement
- 13.To solve problem of ten transactions which includes Purchases and Sales of Goods with GST in Tally ERP having imaginary details.
14. To solve problem of ten transactions of services taken and services provided with GST in Tally ERP 9 having imaginary details.
15. How to make Voucher entry for GST Payable
- 16.How to Prepare GSTR – 1
- 17.How to Prepare GSTR – 2
- 18.How to Prepare GSTR - 3

Note – This is an illustrative list of practicals, Subject teacher may conduct practicals based on syllabus. However at least Six Practicals(Practical No 13 and 14 are compulsory) are essential to certify the File

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER III

Paper: 306 (a) – Business Entrepreneurship

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives

1. To improve the knowledge, skills & competencies of the potential & existing entrepreneurs in various sector.
2. To improve life management skills of children and youth.
3. To provide intellectual resources to youth for their best future.
4. To improve social and economic skills.
5. To provide diverse opportunities for participation.
6. To empower to people to create business opportunities.
7. To boost the Entrepreneurship Development Programme.
8. To boost women and rural entrepreneurship.

Outcomes

- to understand different methods to assess the attractiveness of business opportunities
- to understand what characterizes an attractive business opportunity and common pitfalls during the entrepreneurial process
- to products or services to market
- to understand different methods that can be used to minimize uncertainties at different stages of the entrepreneurial process
- to understand the dynamics of how teams develop and function as well as the various types of conflicts that can arise during teamwork

Utilities

1. Increases agility of firm
2. Increases innovation capital of the firm
3. Strategies emerge from all sides and dependence on top management is reduced.
4. New ideas emerge in-house and can be incorporated without spillage of plans to competitors.
5. Increasing confidence and outlook of the company

UNIT 1. Business Entrepreneurship

[L-10][M-10]

- 1.1 Introduction, meaning, concepts, definition, Nature, Importance of Business Entrepreneurship
- 1.2 Characteristics of Business Entrepreneurship
- 1.3 Function of Business Entrepreneurship
- 1.4 Qualities of Business Entrepreneur
- 1.5 Distinction between an Entrepreneur and a manager

UNIT 2. Types of Entrepreneur

[L-10][M-10]

- 2.1 Classification of entrepreneurship on different basis
  - 2.1.1 Based on the types of business
  - 2.1.2 Based on ownership
  - 2.1.3 Based on Gender
  - 2.1.4 Based on the size of enterprise
  - 2.1.5 Other categories of Entrepreneurs
  - 2.1.6 Based on Clarence danhof classification
    - Innovative entrepreneurs
    - Imitative entrepreneurs
    - Fabian entrepreneurs
    - Drone entrepreneurs

UNIT 3. Identification of Business Opportunity [L-10][M-10]

- 3.1 Steps for generating new Business Opportunity
- 3.2 Factors for evaluation business idea and opportunity
- 3.3 Sources of business product idea
- 3.4 Market Survey

UNIT 4. Entrepreneurship Development programmes [L-10][M-10]

- 4.1 Meaning of Entrepreneurship Development programmes
- 4.3 Objectives of EDP
- 4.4 Phases of EDP
- 4.5 Process of EDP
- 4.6 lesser known schemes for rural entrepreneurs
- 4.7 Importance of EDP
- 4.8 Methods of Training programme

UNIT 5. Startup India [L-10][M-10]

- 5.1 Introduction
- 5.2 Benefits to startups by Indian Government
- 5.3 Action plan key points of startup India
- 5.4 Features of Startup India Campaign
- 5.5 Challenges for Indian Startup
- 5.6 Opportunity for Indian Startup
- 5.7 Characteristic of Startups Entrepreneurship
- 5.8 Popular types of Startup companies from 2014
- 5.9 Exciting plans for Startups

UNIT 6. Stand up India [L-10][M-10]

- 6.1 Introduction
- 6.2 Stand up India key features/ Objectives / Aims
- 6.3 Eligibility criteria under stand up India loan scheme
- 6.4 Important facts about standup India scheme
- 6.5 Required documents under stand up India
- 6.6 Process for submission of loan applications
- 6.7 Ways the stand up India scheme could benefit aspiring women and SC/ST entrepreneurs
- 6.8 Stand up India Drawbacks /Disadvantages/ Issues/Challenges
- 6.9 Eligibility criteria under stand up India loan scheme

Reference Books

1. Entrepreneurship Development VOL-I,II,III - Vasant Desai
2. Fundamentals of Entrepreneurship - SangramK.Mohanty, PHI
3. Entrepreneurship Development - S.Anil Kumar, S.C.Poornima, New Age International Publishers
4. Entrepreneurship Development In India - Dr.C.B.Gupta&Dr.N.P. Shrinivasan, Sultan Chan & Co.
5. Entrepreneurship Development - Kuratko&Harloetts, Thompsons Press
6. Business Environment & Entrepreneurship - C.G.Vaidya&P.M.Bhagwat, NarendraPrakashan.
7. Business Environment & Entrepreneurship - Pratibha Joshi &A.G.Gosavi, SuvicharPrakashan.
8. Innovation and Entrepreneurship - Peter F Drucker
9. Entrepreneurship - Donald F Kuratke Thomson Press
10. Entrepreneurship Development - Lall&Sahai :Excell Books
11. Entrepreneurship & Small Scale Business - Dr. M.V. Despande
12. Dynamics For Entrepreneurs - Vasant Desai
13. Entrepreneurship Development - S.S.Khanka ,S.Chand& Co.
14. Entrepreneurial Development - Manish Nora, Anmol Publications

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER III

Paper: 306 (b) – Consumer Protection & Business Ethics
60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100
Required Lectures: 60

Objectives –

1. To know the Consumer Movement.
2. To understand the Role of Voluntary Consumer Organisation.
3. To review the Consumer Protection Act.
4. To know the Standard of Weight and Measures Act.

Outcomes

1. Identify causes for complaint
2. Apply legislation
3. Present oral or written complaint File and record details
4. Carry out simple research into consumer products.

Utilities

1. To stop business malpractices
2. To improve customers confidences
3. To survive businesses
4. To safeguard consumers rights
5. To protect stakeholders

Unit 1. Introduction to Consumer

[L-10][M-10]

- 1.1 Consumer: Meaning & Concept, Features
- 1.2 Consumerism: Meaning, Objectives, Benefits - Consumerism in India
- 1.3 Three Dimensional Concept of Consumer.
  - a) Consumer as a King
  - b) Consumer as a King-pin of democracy
  - c) Consumer as a Capital
- 1.4 Rights and Responsibilities of Consumers

Unit 2. Consumer Movement

[L-10][M-10]

- 2.1 Consumer Movement: Meaning, Importance, Scope, Features, Need, Objectives
- 2.2 Role of Consumer Movement, Government and Consumer Movement
- 2.3 Barriers in Development of Consumer Movement in India
- 2.4 Future of Consumer Movement in India

Unit 3. Voluntary Consumer Organization

[L-10][M-10]

- 3.1 Origin and Importance
- 3.2 Functions of VCO's
- 3.3 Limitations of Voluntary Consumer Organization.
- 3.4 Role of Voluntary Consumer Organization in Controlling Objectionable Advertisement
- 3.5 Challenges before VCO's

Unit 4. Problems of Consumer

[L-10][M-10]

- 4.1 Causes and Nature of Consumers Problem
- 4.2 Problems of Rural and Urban Consumers
- 4.3 Individual and Collective Problems
- 4.4 Problems Related to Goods and Deficiencies in Services
- 4.5 Problem Solving through VCO's and Legal Procedure

Unit 5. Consumer Protection Act 1986

[L-10][M-10]

- 5.1 Background, Need, Scope and Features
- 5.2 Consumer Protection Councils, Composition
- 5.3 Working and Role
  - a) District Consumer Protection Council
  - b) State Consumer Protection Council
  - c) National Consumer Protection Council
- 5.4 Methods of Filing Complaints.
- 5.5 Mechanism of Redressal Forum

Unit 6. Standards of Weight & Measures Act 1976

[L-10][M-10]

- 6.1 Provisions of the Act and Importance.
- 6.2 Rights of Consumers as regards Weights and Measures.
- 6.3 Offences and Penalties
- 6.4 The Standards of Weights & Measures (Packaged Commodities) Rules, Contents.

Reference Books

1. Consumer Grievance Redressal under CPA by Deepa Sharma.
2. Consumer Protection Act in India by Niraj Kumar.
3. Consumer Protection Act in India by V.K.Agarwal.
4. Commentery of Consumer Protection Act by Dugar S.M.
5. Consumer Protection Administration by Gambhir Cheena
6. Consumer Protection and Satisfaction by Gulshan S.S.
7. Law of Consumer Protection by Reddy G.B.

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER III

Paper: 306 (c) – Financial Services and Stock Market
60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100
Required Lectures: 60

Objectives

1. To provide the students basic knowledge of financial services.
2. To provide adequate information about the roles of intermediaries and its regulating bodies.
3. To provide information about the prevailing system in India.
4. To provide conceptual framework and functioning of financial services.

Outcomes

1. to obtain conceptual and functional skills
2. practical applicability
3. employability
4. to support for competitive exams
5. research potential

Utilities

1. Enables a country to improve its economic condition whereby there is more production in all the sectors leading to economic growth.
2. Extends various types of investment opportunities.
3. Enables the user to obtain any asset on credit, according to his convenience and at a reasonable interest rate.

Financial Services

Unit 1: Introduction to Financial Services

[L-10][M-10]

- 1.1 Meaning, Definition and Objectives
- 1.2 Features of financial services-
- 1.3 Importance of financial services-
- 1.4 Classification of financial services-
- 1.5 Scope of financial services-
- 1.6 Challenges facing the financial services.

Unit 2: Lease and Hire Purchase

[L-10][M-10]

- 2.1 Concept of leasing-steps involved in leasing transaction-
- 2.2 Types of lease,
- 2.3 Advantages and disadvantages of leasing-
- 2.4 Leasing services in India.
- 2.5 Hire Purchase- Meaning, definition,
- 2.6 Features of Hire Purchase,
- 2.7 Hire Purchase agreement,
- 2.8 Advantages of Hire Purchase

Unit 3: Venture Capital

[L-10][M-10]

- 3.1 Introduction of venture capital
- 3.2 Features of venture Capital
- 3.3 Scope of venture Capital
- 3.4 Importance of venture capital
- 3.5 Legal Aspects and guidelines for venture capital,
- 3.6 Venture capital financing agencies in India.

Unit 4: Mutual Funds

[L-10][M-10]

- 4.1 Introduction, Definition
- 4.2 Scope of mutual funds

- 4.3 Structure of Mutual Funds in India,
- 4.4 Types of mutual funds
- 4.5 Terminologies of mutual funds
- 4.6 Advantages and limitations of Mutual Fund -SIP [Systematic Investment plan].

Unit 5: Credit Rating

[L-10][M-10]

- 5.1 Meaning, Definition,
- 5.2 Process of Credit Rating
- 5.3 Functions
- 5.4 Advantages and limitation of Credit Rating
- 5.5 Credit Rating instruments-
- 5.6 Credit rating agencies in India- CRISIL-ICRA, CARE.

Unit 6: Factoring

[L-10][M-10]

- 6.1 Introduction to Factoring
- 6.2 Meaning, Definition
- 6.3 Features of factoring
- 6.4 Functions of factoring
- 6.5 Types of factoring
- 6.6 Advantages and Disadvantages of factoring
- 6.7 Factoring services in India

Reference Book

1. Financial markets and services-by EGardon, K.Natrajan, and Himalaya Publishing House.
2. Financial markets, Institutions & Financial services-Dr.Vinodkumar, Atul Gupta, mameetkaur, Tax mannis.
3. Investment Management, by, Dr. V.A. Avadhani, (7th Revised Edition), 2008, Himalaya Publishing House Pvt. Ltd. Mumbai.

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER III

Paper: 307 (a) – Modern Banking & Financial System

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objective

1. To acquaint students with the new concepts of Banking
2. To update the students about new changes in Banking
3. To know the relevance Banking practices in modern competitive world
4. To make understandable of Banking operations

Outcomes

1. Explain the various functions of money, and how money has evolved over time.
2. Show that modern banking systems include both privately owned commercial banks and government-owned central banks.
3. Explain how commercial banks create money through the process of taking deposits and making loans.
4. List what is included in the various measures of the money supply

Utilities

1. Capital formation and Providing loan
2. Establishment of social security and Development of standard of living.
3. Creating medium of exchange
4. Helping international trade
5. Role as agent as well as advisor
6. Implementation of government financial policy

UNIT 1. Commercial Banks in India.

[L-10][M-10]

- 1.1. Introduction
- 1.2. Types of Commercial Banks.
- 1.3. Distinction between Commercial Banks and Financial Institutions.
- 1.4. Phases of Development- 1951-1990 and Since 1991.
- 1.5. Regional Rural Bank- objectives, functions.

UNIT 2. Co-operative Banks in India

[L-10][M-10]

- 2.1. Introduction.
- 2.1. Structure of Co-operative Banks.
- 2.3. Urban Co-operative Banks - objectives, functions.
- 2.4. Rural Co-operative Banks - objectives, functions.
- 2.5. Problems of Co-operative Banks.
- 2.6. Measures to solve these problems.

UNIT 3. Problem of Non- performing Assets.

[L-10][M-10]

- 3.1. Definition of NPA
- 3.2. Impact of NPA and Consequences of NPA.
- 3.3. Identification of NPAs.
- 3.4. Early warning signals of NPAs.
- 3.5. Recovery and Write off of NPAs.
- 3.6. NPA and credit Cycles in India.

UNIT 4. Basel Accord.**[L-10][M-10]**

- 4.1. Introduction.
- 4.2. Basel ' I ' Accord.
- 4.3. Basel ' II ' Accord.
- 4.4. The first Pillar- minimum capital requirement.
- 4.5. The second Pillar- supervisory review process.
- 4.6. The third Pillar- market discipline.
- 4.7. Bank recapitalization.
- 4.8. In solvency and Bankruptcy code, 2016

UNIT 5. Retail Banking, wholesale Banking, International Banking, And Universal Banking.**[L-10][M-10]**

- 5.1 Retail Banking- Introduction to Retail Banking in India, Concept of Retail Banking, Retail products, Drivers of Retail Business in India , opportunities of Retail Banking in India.
- 5.2 Wholesale Banking- What is wholesale Banking, products.
- 5.3 International Banking – Introduction, Needs of Exporters, Requirements of Importers, Remittance Services.
- 5.4 Universal Banking- Meaning, progress of Universal Banking in India.

UNIT 6. Reserve Bank of India.**[L-10][M-10]**

- 6.1. Establishment
- 6.2. Objective and Administration.
- 6.3. Functions of RBI.

Reference Books:

1. Introduction to Banking-By G. VijayaragavanIyengar (Reprint 2009)Excel Books, A-45, Naraina Phase- 1 New Delhi-110028
2. The Indian Financial System- Markets , Institutions and Services-3rd Edition. byBharati V. Pathak.
3. Dynamics of Indian Financial System-Markets, Institutions and Services. Ane's Student Edition- by Preeti Singh. Ane books Pvt. Ltd.,New Delhi.
4. Financial Markets and Institutions- 3rd Edition. by Dr. S. Gurusamy. Tata McGraw Hill Education Pvt. Ltd.,New Delhi.
5. Management of Banking and Financial Services-2nd Edition- by Padmalata Suresh, Justin Paul, Pearson Publication Pvt. Ltd.
6. Principles Practices of Banking- Macmillan. (Indian Institution of Banking and Finance.)
7. RBI - Report on Trend and Progress of Banking in India- 2006-17. (Supplement to RBI Bulletin - January 2018.)
8. Yajona- (English).

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER III

Paper: 307 (b) – Corporate Regulatory Frame Work

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objective

1. To understand the meaning of different corporate laws
2. To acquire the basic knowledge about the rules and regulation of various corporate laws.
3. To aware the student regarding latest changes which has been taken place in corporate system in our country.
4. To emphasis on understanding the logic and reasoning behind the various legal provisions of corporate laws.

Outcomes

1. It is able to interpret the macroeconomic context in which firms operate.
2. Understands the structure and operation of businesses and their diverse managerial aspects.
3. Knows how accounting and financial data are constructed, and is able to interpret such data appropriately.
4. it is able to autonomously make a state-of-the art overview of the knowledge base for topics with international business management relevance, and is able to assess research outcomes, using relevant methods and draw sound conclusions.

Utility of the Course – After studying this course

- 1) Student will get help in to pass exams of different regulatory bodies and liable for employment
- 2) Students can try to become stamp vendor or Accounts (Bank) clerk in any organisation.
- 3) Students will be familiar with different Government schemes and Acts for the employees

UNIT1. Company Law 2013

[L-10][M-10]

- a. Evolution of Company Law 2013 in India
- b. Companies bill 2013
- c. Highlights of companies act 2013
- d. New concepts introduced

UNIT 2. Company vis a vis other forms of Business

[L-10][M-10]

- a. Distinction between company and partnership
- b. Distinction between company and Hindu Undivided Family
- c. Distinction between company and limited liability partnership
- d. Citizenship of Company
- e. Nationality and Residence of company
- f. Illegal association

UNIT 3. Negotiable Instrument Act 1981

[L-10][M-10]

- a. Introduction
- b. Definition of Negotiable Instruments Sec 13
- c. Main Features of Negotiable Instruments Act
- d. Presumptions as to negotiable instruments sec 118-119
- e. Promissory Note – Concept and Definition
- f. Essentials or characteristics of promissory notes
- g. Bill of exchange – Concept and Definition
- h. Features of Bill of exchange

UNIT 4. Cheque

[L-10][M-10]

- a. Definition and Meaning of cheque
- b. Features of a Cheque
- c. Holder and holder in due course

- d. Meaning and Privileges Of A Holder in Due Course
- e. Capacity Of Parties Involved In Negotiable Instruments

UNIT 5. Law relating to Stamps

[L-10][M-10]

- a. Methods of Stamping
- b. Consequences of Non-Stamping and Under-Stamping
- c. Impounding of Instruments
- d. Construction of Instruments for Determination of Stamp Duty
- e. Payable
- f. Adjudication
- g. Allowance and Refund
- h. Penal Provisions
- i. Concept of E-Stamping

UNIT6. The Employees Provident Funds and Miscellaneous Provisions Act 1952

[L-10][M-10]

- a. Extent and objectives of Act
- b. Applicability of Act
- c. Features of Employees Provident Fund Scheme
- d. Contribution of Employer and Employee to the fund
- e. Features of Employees Deposit Linked Insurance Scheme

Reference Books

1. Principles Of Business Law – K. Aswathappa& K. Ram achandra,Himalaya Pub. House.
2. Legal Environment Of Business - K. Aswathappa& K. Ramachandra, Himalaya Pub. House.
3. Tax & Corporate Laws Hand Books – V. S. Date, SrinivasanAnand G.& M.B. Gabhawala, Taxman Publications.
4. A Mannual Of Business Laws – S. N. Maheshwari& S. K. Maheshwari,Himalaya Pub. House.
5. Business Law For Management – K. R. Balachandani, H imalaya Pub. House.
6. Elements Of Mercantile Law – N.D. Kapoor, Sultanchand& Sons, Delhi
7. Business & Corporate Laws – V.S. Datey, Taxman Publications.
8. Business Laws : M.C. Kuchhal&Deepa Prakash, Vikas Publishers
9. Business Laws’ S.S. Gulshan, Excell Books.

**KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon**

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER III

Paper: 307 (c) – Retail Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To Introduce Basic Retailing Management Concepts.
2. Empowering Students with the Most Modern Techniques and Practices of Retailing as Seen and Experienced around the Globe.
3. Imparting Theoretical and Practical Knowledge to Ensure Understanding of the Dynamic of Modern Organized Retail Trade.
4. To understand analysis of store location, merchandising, products and pricing.
5. The learner will be able to determine a level of interest in pursuing a career in retail management.

Learning Outcomes:

On successful completion of Retail Management, students should be able to:

1. Explain the central role of retail in industrialised societies, and the impact of key market/retail trends upon this sector in the local and global contexts.
2. Identify the key stakeholders and the roles/responsibilities of retail towards these stakeholders
3. Understand and apply appropriate frameworks to develop high level retail marketing strategy, and identify the role of marketing strategies in the building of brand equity and shareholder value in the retail industry
4. Evaluate the implementation of marketing strategy through the retail mix – including product and merchandise mix, pricing, location and store- design, promotions, and store management - to improve the total customer experience and retailer market competitiveness.
5. Interpret retail problems and be capable of critically evaluating and applying appropriate retail management models and theories to generate strategic and tactical solutions
6. Analyse how retail managers can make informed strategic choices in relation to managing channel partners, retail form (online vs. bricks and mortar), global sourcing, and managing staff to improve strategic outcomes.

Utilities

- Business location is a unique factor which the competitors cannot imitate. Hence, it can give a strong competitive advantage.
- Selection of retail location is a long-term decision.
- It requires long-term capital investment.
- Good location is the key element for attracting customers to the outlet.
- A well-located store makes supply and distribution easier.
- Locations can help to change customers' buying habits.

UNIT 1. Introduction to Retailing

[L-10][M-10]

- 1.1 Meaning and definition of Retail and Retailing.
- 1.2 Types of Retailers
- 1.3 Function of Retailing.
- 1.4 Importance of Retailers.
- 1.5 Role of Retailers in Distribution channel.

UNIT 2. Retail Framework

[L-10][M-10]

- 2.1 Steps in starting Retail business.
- 2.2 Retail store location.
- 2.3 Legal Procedure.
- 2.4 Store Design & Lay out.
- 2.5 Responsibilities of store managers

UNIT 3. Trends of Retail**[L-10][M-10]**

- 3.1 The Evolution of Retail in India.
- 3.2 Retailing Scenario: Global.
- 3.3 Retailing Scenario: India.
- 3.4 Prospects of Retailing in India.
- 3.5 Challenges to Retail Development in India

UNIT 4. Traditional Retail Format**[L-10][M-10]**

- 4.1 Organized retail sector
- 4.2 Unorganized retail sector
- 4.3 Retail format in India : Meaning ,importance and functions of -
  - 4.3.1 Small shops
  - 4.3.2 Supermarkets
  - 4.3.3 Shopping Malls
  - 4.3.4 Departmental Stores
  - 4.3.5 Convenience stores

UNIT 5. Modern Retail format**[L-10][M-10]**

- 5.1 Modern retail format: Meaning, importance and functions of -
  - 5.1.1 E-Business
  - 5.1.2 Mobile marketing,
  - 5.1.3 E- shopping,
  - 5.1.4 E-retailing
  - 5.1.5 Online store
- 5.2 Difference between Modern retail & traditional retail

UNIT 6. Economics of Retailing**[L-10][M-10]**

- 6.1 Retail Environment.
  - 6.1.1 Environmental Theory.
  - 6.1.2 Cyclical Theories: The Wheel of Retailing.
- 6.2 Retail Accordion Theory.
- 6.3 Retail Life Cycle Theory.
- 6.4 Conflict Theory

Reference Books

1. SwapnaPradhan (2008) – Retailing Management Text And Cases. Tata Mcgraw-Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
2. Retail Management Functional Principles & Practices. Jaico Publishing Housing.
3. Michael Levy. Barton A. Weitz. Retailing Management. (2007) Tata Mcgraw-Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
4. Suja Nair (2006) Retail Management, Himalaya Publishing House.
5. King's Retail Management – King Books Delhi.
6. Shaikh & Fatima Kaneez : Retail Management, Himalaya Publishing House
7. Consumer behavior by Jim Blythe, Published by Thomson Learning.
8. Sales & Distribution Management – Text & cases by Havaladar Krishna & Vasant. Calvlepublishedby Tata-McGraw Hill Edition pvt.Ltd.
9. George H, Lucas Jr., Robert P. Bush, Larry G Greshan- Retailing J. Lamba- The Art of Retailing

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER III

Paper: 307 (d) – - Business Statistics & Operations Research

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:-

- To develop interest in the subject and motivate the students to pursue data analysis as a career.
- To introduce the subject as a branch of Business Statistics in light of its growing importance in business analytics.
- To acquaint the students with the basic concepts of Business Statistics and Operations Research.
- To empower the students for business analytics.
- To understand and Master the concepts, techniques & applications of Statistical Methods and Operations Research.
- To develop the skills of solving real life problems using Statistical Methods.
- To make students to understand the art of applying statistical techniques to solve some real life problems.
- To gain knowledge of Statistical Computations.

.....

UNIT 1.	Random variable and expected value	[L-10][M-10]
1.1	Meaning of random variable.	
1.2	Types of random variable:- discrete and continuous random variables.	
1.3	Probability mass function, probability distribution and distribution function of a discrete random variable.	
1.4	Expected value, variance and standard deviation of a discrete random variable	
1.5	Statement of properties of expected value and variance	
1.6	Median and mode of a discrete random variable	
1.7	Numerical problems.	
UNIT 2.	Binomial distribution	[L-10][M-10]
2.1	Statement of probability mass function of binomial distribution.	
2.2	Conditions for the application of binomial distribution and real life situations of binomial distribution.	
2.3	Statement of mean and variance.	
2.4	Recurrence relation for binomial probabilities.	
2.5	Computation of probabilities and expected values.	
2.6	Use of binomial probabilities table.	
2.7	Numerical problems.	
UNIT 3.	Poisson distribution	[L-10][M-10]
3.1	Statement of probability mass function of Poisson distribution.	

- 3.2 Conditions for the application of Poisson distribution and real life situations.
- 3.3 Statement of mean and variance.
- 3.4 Recurrence relation for Poisson probabilities.
- 3.5 Computation of probabilities and expected values.
- 3.6 Statement of Poisson approximation to binomial distribution.
- 3.7 Use of Poisson probabilities table.
- 3.8 Numerical problems.

UNIT 4. Linear Programming Problem – I [L-10][M-10]

- 4.1 Meaning of Linear Programming Problem.
- 4.2 Meaning of Objective function, Decision Variables, Constraints, Non-negativity Restrictions, Feasible Solution, Basic Solution, Basic Feasible Solution and Optimum Solution.
- 4.3 Formulation of Linear Programming Problem (Problems involving at the most three decision variables are expected.)
- 4.4 Graphical Method of solving a Linear Programming Problem with maximization objective and minimization objective.
- 4.5 Special cases in LPP: i) Alternate optimal solution, ii) unbounded solution and iii) infeasible solution in Linear Programming Problem.
- 4.6 Numerical problems.

UNIT 5. Linear Programming Problem – II [L-10][M-10]

- 5.1 Standard form and Canonical form
- 5.2 Simplex Method:- Introduction.
- 5.3 Solution by Simplex method involving $\leq$ constraints only.
- 5.4 Duality:- Writing a dual of the given Linear Programming Problem.
- 5.5 Numerical problems.

UNIT 6. Simulation [L-10][M-10]

- 6.1 Definition and scope of simulation.
- 6.2 Advantages and disadvantages of simulation.
- 6.3 Monte – Carlo simulation.
- 6.4 Numerical problems.

Reference books:

1. Fundamentals of Mathematical Statistics by Gupta, Kapoor V.K.
2. Fundamentals of Statistics by S.C. Gupta.
3. Fundamentals of Statistics by D.N. Elhance.
4. Business Statistics by S.C. Gupta and Indra Gupta.
5. Statistical Methods by S.P. Gupta.
6. Comprehensive Statistical Method by P. N. Arora, Sumeet Arora, S. Arora
7. Statistics for Business and Economics by J.S Chandran.
8. Statistics for business and economics by Hood R.P
9. Statistics for management by Levin Richard I and David S. Rubin
10. Statistics for Management by T. N. Shrivastav
11. Complete Business Statistics by Amir D Aczel, JayavelSunderpandian.
12. Quantitative Techniques for Business by Dr. A.B. Rao.
13. Operations Research by V. K. Kapoor.
14. Operations Research by KantiSwarup, P. K. Gupta &Manmohan.
15. Operations Research by Harmdy, Taha.

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER III

Paper: 307 (e) – Production Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives

1. To Introduce the Production, Production Management and types of Productions.
2. To know the importance of plant location, plant layout
3. To know the importance of production planning , control and production process.
4. To Understand the concept of production technology, automation and maintenance management in competitive environment

Outcomes

- Support manufacturing decisions based upon data derived from leading edge information technology systems.
- Create a basic energy management plan in compliance with the ISO 50001 Energy Management System Standard.
- Conform to applicable legislation, regulations and guidelines based upon an assessment of the environmental, legal and safety implications of manufacturing practice.
- Evaluate cost effectiveness of manufacturing products, processes and operations.

Utilities

1. It helps to introduce new products.
2. Expansion of the firm and accomplishment of its objectives.
- 3.it helps to face competition.
4. optimal use of resources.

Unit 1- Introduction to production and productionManagement

[L-10][M-10]

- a. Meaning – Production and Production Management
- b. Nature and objective - Production and Production Management
- c. Types of production –
  1. Continuous production – Large Scale Production, Process Production, Assembly Production.
  2. Intermittent production – Batch Production, Job Production, Contract Production
- d. Qualities of Production Manager
- e. Responsibilities of Production Manager.

Unit 2- Plant Location and Plant Layout

[L-10][M-10]

- a. Meaning of Factory Location, Factors affecting plant Location
- b. Meaning & Objectives of Plant Layout
- c. Principles of Plant Layout
- d. Factors Affecting Plant Layout
- e. Types of Plant Layout – Product Line Plant Layout, Process or Functional Plant Layout, Fix/Stationary Plant Layout, Mix Plant Layout

Unit 3- Production planning and production control

[L-10][M-10]

- a. Meaning, Objectives and Needs of production planning and control.
- b. Functions of production planning.
- c. Factors affecting production planning
- d. Concept – Material requirement planning, Enterprise resource planning.
- e. Techniques of production control – Routing, Scheduling, Dispatching, Follow up.
- f. Limitations of production planning and control.

Unit 4- Product Design And Product Development**[L-10][M-10]**

- a. Product design, Process design and Production design.
- b. Factors influencing product design.
- c. Meaning and Objectives of Product Development
- d. Factors responsible for Product Development
- e. Product Life Cycle

Unit 5- Production Technology and Technology Management**[L-10][M-10]**

- a. Meaning, Role and Choice of technology
- b. Classification of technology
- c. Automation – definition and needs, Automation hierarchy – Mechanization, Numerical control, Digital computer control.
- d. Types of Automation – Continuous, Segmented (Intermittent), and Non manufacturing,
- e. Advantages and problems of Automation technology
- f. Management of technology

Unit 6- Maintenance Management**[L-10][M-10]**

- a. Meaning, Objectives and Needs of maintenance.
- b. Types of maintenance – Breakdown, Preventive and Planned maintenance.
- c. Maintenance and productivity
- d. Maintenance Program- Advantages and Disadvantages
- e. Measuring Effectiveness of Maintenance Programs.

Reference Books

1. Total Quality Management- K.ShridharaBhat, Himalaya Publication, Mumbai.
2. Production Management and Material Management- Prof. S.K.Sarangi, Asian Books Pvt. Ltd. New Delhi
3. AudhyogicWyvasthan – Dr. M.G.Patkar& Dr. N.B.Bhagwat, FadkePrakashan, Kolhapur
4. Production Management – Ram Chandra, IVY Publishing House, New Delhi
5. Production and Operation Management – C.S.Murthy., Himalaya Publication, Mumbai.
6. Production &Operatiopn Management – K Aswasthapa& K. ShridharaBhat, Himalaya Publication, Mumbai.
7. Production Operation Management – S.A. Chunawalla&D.R.Patel, Himalaya Publication, New Delhi.

SEM-IV

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 401 Business Skill

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

CBCS 60 + 40 Pattern: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks: 100 [Total Lectures: 60]

Objectives:

1. To equip students with the necessary soft skills to enhance their competitive edge in the job market
2. To imbibe in students positive attitude towards life and work
3. To help students excel in their individual and professional lives using the soft skills

Course Outcomes

Student shall be able to –

- Understand the significance and essence of a wide range of soft skills
  - Learn how to apply soft skills in a wide range of routine social and professional settings.
  - Learn how to employ soft skills to improve interpersonal relationships.
  - Learn how to employ soft skills to enhance employability and ensure workplace and career success.
-

UNIT 1. Oral Communication [L-10][M-10]

- 1.1 Meaning Importance, Advantages & Disadvantages of Oral Communication
- 1.2 Qualities of Good Speaker, Using Voice effectively in Oral communication

UNIT 2. Written Communication [L-10][M-10]

- 2.1 Meaning, Distinction with Oral Communication, Merits & Limitations of Written communication.
- 2.2 Letter writing: Layout of Business letter, types & Styles of layouts, Essentials of Good Business letters
- 2.3 Purpose of letters: Resume, Application, Appointment.
- 2.4 Complaint Letter, Sales Letters, Status enquiries, Collection letter
- 2.5 E-mail – Drafting & Sending Emails
- 2.6 Report Writing: Meaning & Nature of Report, Formats of Reports – Formal, Informal reports,
- 2.7 Writing Reports - Data collection, organizing, presentation of the Report.

UNIT 3. Organizational Correspondence [L-10][M-10]

- 3.1 Job Applications: Covering Letter-Resume – Appointment Letter
- 3.2 Meaning & Importance of Organizational Communication
- 3.3 Internal communication: Notice, Circular, Memo.
- 3.4 External Communication – Enquiries, Quotations

UNIT 4. Presentation Skills [L-10][M-10]

- 4.1 Meaning and Importance of Presentation
- 4.2 Types, Content, Audience Analysis, Evaluation/Feedback
- 4.3 Effective ways to deliver the Presentation.
- 4.4 Use of ICT for effective Presentations

UNIT 5. Group Discussion & Interview Technique [L-10][M-10]

- 5.1 Group Discussion – Meaning Importance, Do's & Don'ts for GD
- 5.2 Taking Interviews – Types of Interviews
- 5.3 Preparation for interview - Process of interview, Pre, During and Post interview
- 5.4 Guidelines for successful interview taking – Personal interview.
- 5.5 Interview Techniques – Manners and etiquettes to be maintained during an Interview.

UNIT 6. Business meetings and Negotiation

[L-10][M-10]

6.1 Meaning and types

6.2 Key attributes of a productive meeting

6.3 Meeting Etiquettes, Do's and Don'ts in a meeting

6.4 Handling Disruption in meetings

6.5 The Agenda and Minutes of Meetings

6.6 Negotiation, Meaning, Approaches to negotiation, Barriers to negotiation

Reference Books:

1. *Personality Development and Soft Skills* - Mitra, Barun K. (Oxford University Press, 2011)
2. *Effective Communication and Soft Skills* - Bhatnagar, Nitin and Mamta Bhatnagar (Pearson India, 2011)
3. *The Ace of Soft Skills* - Ramesh, Gopalswamy and Mahadevan Ramesh (Cactus Game Design, 2014)
4. *Successful Career Soft Skills and Business English: Personality Development and Career Path* – Bhaskara Rao, Varanasi and Y Kameswari (BSP Books Pvt.Ltd-Hyderabad, 2010)
5. *Soft Skills Training: A Workbook to Develop Skills for Employment* - Wentz, Frederick H. (CreateSpace Independent Publishing Platform, 2012)
6. *An Introduction to Professional English and Soft Skills* - Das, Bikram K. (Cambridge University Press, 2009)
7. *Soft Skills* - Hariharan, Sundararajan and Shanmugapriya (MJp Publishers, 2013)
8. *Soft Skills: Know Yourself & Know the World* - Alex, K. (S Chand & Company, 2012)
9. *Soft Skills & Life Skills : The Dynamics of Success* - Reddi, Nishitesh Bhaskara (BSC Publishers & Distributors, 2012)
10. *Managing Soft Skills for Personality Development* – by B.N. Ghosh, McGraw Hill India, 2012.
11. *English and Soft Skills* – S.P. Dhanavel, Orient Blackswan India, 2010.
12. Peggy Klaus, *The Hard Truth about Soft Skills*.
13. Wendy Palmer and Janet Crawford *Leadership Embodiment*.
14. *Soft Skills Training – A workbook to develop skills for employment* by Fredrick H. Wentz.
15. *Personality Development and Soft Skills* – Oxford University Press by Barun K. Mitra.

---***---

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 402 Macro Economics

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

UNIT 1. Supply of Money **[L-10][M-10]**

1.1-Meaning & functions of money

1.2- Measures of money supply

1.3-The liquidity measures in India & explanation of their components

L-1, L-2 & L-3

1.4-Money supply & role of commercial Banks:

a) Process of credit creation & credit Multiplier

b) Limitation of credit creation

1.5-Money supply & Central Bank

a) Role of Central Bank

b) Objectives of credit control

c) Tools of credit control & liquidity management

UNIT 2. Demand for Money **[L-10][M-10]**

2.1- Determinant's of demand for money

2.2- Motives of demand for money

2.3- Theories of demand for money

a) Fisher's Quantity Theory of money

b) Keynes Liquidity Preference Theory

UNIT 3. Macro Economics Problems **[L-10][M-10]**

3.1- Inflation

a) Meaning

b) Demand pull inflation

c) Cost push inflation

d) Inertial inflation & expectation

3.2- Effects of inflation: Positive & Negative

3.3- Trade off between inflation & unemployment

(Philips curve Analysis short run and long run)

3.4- Business cycle: meaning, features & various phases

UNIT 4. Macro-Economic Policies**[L-10][M-10]**

- 4.1- Meaning & Objectives of macro-economic policies.
- 4.2- Supply side economics
  - a) The Central Theme
  - b) Tax cuts aggregate supply
- 4.3- The Laffer curve
- 4.4- Critical evaluation

UNIT 5. International Trade**[L-10][M-10]**

- 5.1- Difference between Internal & International trade
- 5.2-Concept of Balance of Payment & Balance of Trade
- 5.3- Structure of Balance of Payment
- 5.4- Meaning of disequilibrium of Balance of Payment
- 5.5- Causes of disequilibrium of Balance of Payment
- 5.6-Measures to correct adverse Balance of Payment
- 5.7 Argument for & against free trade & Protectionism

UNIT 6. Foreign Exchange Rate**[L-10][M-10]**

- 6.1-Meaning of exchange rate
  - a) Merits & demerits of fixed & flexible exchange rate
- 6.2- Factors affecting foreign exchange rate
- 6.3- Exchange control: Meaning & Objectives.

Reference Books

- 1)Economics – Samuelson and Nordhause, Tata McGraw Hill
  - 2) Macro Economics – N. Gregarymankiv, Thompson Press
  - 3) Monetary Economics – Suraj B. Gupta, S. Chand Publishers
  - 4) Principles of Economics – D.N. Dwivedi, Vikas Publishing
  - 5) Macro Economics – D.N.Dwevedi, Tata McGraw Hill
  - 6) Monetary Economics – M.L.Jingen
  - 7) Business Economics – Dr. Mukund Mahajan
  - 8) Positive Economics – Lipse, Oxford Press
  - 9) Reserve Bank of India's Bulletin
  - 10) Website – www.rbiorg.in
  - 11) Business Economics (macro) – VasudhaGarde and SunayniParchue, NarendraPrakashan, Pune
  - 12) Macro Economics – Dr. S.N. Kulkarni, Dr. Leela Kulkarni, Dr. Berad, VidyaPrakashan, Nagpur.
  - 13) Macro Economics Analysis – Prof. D.G. Patil, Prof. Jagtap, Prashant Publication, Jalgaon
  - 14) SamagralakshiArthikSidhant – Prof. Dr. RajendraRasal, Success Publication, Pune
  - 15) SthulAdhunikArthshastra – Prof. Ram Deshmukh, VidyaPrakashan, Nagpur
  - 16) Macro Economics – Dr. SumitraPawar, Prashant Publication, Jalgaon
  - 17) Macro Economics – Prof. Dange, PhadakePrakashan, Kolhapur
- Syllabus framing committee
-

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 403 Business and Tax Laws

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:-

1. To understand the essential terminologies used in the Indian Partnership Act and the structure of legal document
2. To acquire the knowledge of various terms included in the Factories Act and Industrial dispute Act
3. To understand the basic structure, rules & powers of the Consumer Protection Act.
4. To be acquainted with the Environment Protection Act.
5. To be acquainted with the Goods and Services tax Act.

Learning Outcomes:

By the end of this course, a students should be able to:

1. Describe the legal system and the legal environment of business.
2. Describe the relationship of ethics and law in business.
3. Define relevant legal terms in business.
4. Explain basic principles of law that apply to business and business transactions.
5. Describe business law in the Indian context.
6. Describe current law, rules, and regulations related to settling business disputes.
7. Understand different technical terminology used in this act
8. Discussed and consult businesses on related issues of business laws

Utilities

1. Lowering the amount of taxable income
2. Reducing the tax rate
3. Allowing greater control of when taxes get paid
4. Maximizing tax relief/ tax credits available

UNIT 1. The Indian Partnership Act, 1932.

[L-10][M-10]

- 1.1 Introduction, Important Definition
- 1.2 Preparation of Partnership Deed
- 1.3 Effects of Non-Registration
- 1.4 Rights, Duties and Responsibilities Of Partners
- 1.5 Dissolution of A Partnership

UNIT 2. The Factories Act, 1948

[L-10][M-10]

- 3.1 Meaning, Objectives and Important Definitions
- 3.2 The Inspecting Staff –Inspectors and His Powers –Certifying Surgeon
- 3.3 Approval, Licensing and Registration of Factories
- 3.4 Provision Regarding Health of Workers

UNIT 3. The Industrial Dispute Act, 1947

[L-10][M-10]

- 2.1 Meaning and Definitions –Industrial Dispute, Lay off , Lockout ,Retrenchment
- 2.2 Machinery for Prevention and Settlement of Industrial Dispute
- 2.3 Strikes and Lock- Outs
- 2.4 Lay Off and Retrenchment
- 2.5 Compensation to Workmen In Case Of Closing Down Of Undertaking.

UNIT 4. Consumer Protection Act – 1986**[L-10][M-10]**

- 4.1 Introduction, Objective of the Act
- 4.2 Rights of Consumers
- 4.3 Consumers Protection Council – Central –State- District
- 4.4 Consumer Dispute Redressal Agencies
- 4.5 Introduction of Consumer Protection Bill 2018 and its features

UNIT 5. Environment Protection Act – 1986**[L-10][M-10]**

- 5.1 Meaning, Objectives & Scope of the Act
- 5.2 Power of Central Government to Protect & Improve Environment
- 5.3 Location of Industries, Process & Operations.
- 5.4 Offences & Penalties as Regards to the Environmental Protection Act.

UNIT 6. Goods & Service Tax Act, 2017 (GST)**[L-10][M-10]**

- 6.1 Introduction to Goods & Service Tax (GST)
- 6.2 Objectives & Scope of GST
- 6.3 Merits and Demerits of GST
- 6.4 Concept of GST and one country one tax
- 6.5 Types of GST
- 6.6 Registration under GST

Reference Books

1. Business Law & Mgt. By Bulchandani, Published By Himalaya Publication Bombay (2006).
2. Business Regulatory Framework By S.N. & S.K. Maheshwari, Published By Himalaya Publication Bombay (2006).
3. Business Law – By Kuchal M.C. – Published By Vikas Publishing House, New Delhi
4. Business Law – By Kapoor .N.D. – Published By Sultan Chand And Sons New Delhi
5. Mercantile Law Including Industrial Law – By Jahangir .M.J Sethana – Published By Lakhani Book Depot – Mumbai
6. India GST for Beginners (2nd Edition, June 2017) (Paperback) by Jayaram Hiregange and Deepak Rao, publisher White Falcon Publishing
7. GST Made Easy – Answer to All Your Queries on GST (Paperback) by CA Arpit Haldia, publisher TAXMANN
8. Goods and Services Tax - Laws, Concepts & Impact Analysis (Paperback) by Dr. Sanjiv Agarwal and CA Sanjeev Malhotra, publisher Bloomsbury Publishing India Pvt. Ltd. New Delhi 110070
9. व्यवसायनियामककायदे - डॉ. पी. आर. कुलकर्णी, वहिवरेकर विद्याबुक्स – औरंगाबाद
10. व्यापारविषयकवैधौगीककायदे – बी.डी. जोशी. - नरेंद्र प्रकाशन पुणे
11. भारतीयव्यापारआणिऔधौगीककायदे – डॉ. भास्कर देशमुख, पेंढारकर – पिंपळापुरे प्रकाशन नागपूर

KavayitriBahinabaiChaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT

S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER IV

Paper: 404 Corporate Accounting

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives :

1. To introduce the relevant Accounting Standards issued by the Institute of Chartered Accounts of India.
2. To develop an understanding of the rules of measurement and reporting relating to various components of corporate financial transactions.
3. To provide working knowledge of accounting principles and procedures for recording of transactions related to corporate entities.
4. To provide working knowledge for preparing the corporate accounts and statements in accordance with the statutory requirements.

Outcomes

1. A comprehensive understanding of the advanced issues in accounting for assets, liabilities and owner's equity.
2. The ability to account for a range of advanced financial accounting issues
3. The ability to prepare consolidated accounts for a corporate group.

Utility: Students will be able to handle issues related to corporate accounting.

Unit 1 Accounting Standards

[L-10][M-10]

As 4 : Contingencies and Events occurring after the Balance Sheet Date.

As 5 : Net Profit or Loss for the period, Prior Period Items and changes in Accounting Policies.

As 29: Provisions, contingent Liabilities and Contingent Assets.

Unit 2. Profits or Loss prior to Incorporation

[L-10][M-10]

Meaning and Definition of Pre and Post Incorporation Profit

Basis of Apportionment

Calculation of Pre-Post incorporation Profit / Loss.

Treatment of Pre-Post Profit / Loss.

Unit 3 Accounting for Buy Back of shares

[L-10][M-10]

Meaning

Provisions regarding Buy Back of shares

Calculation of maximum number of shares Buy Back

Accounting for Buy Back of shares (Simple examples)

Unit 4 . Valuation of Goodwill

[L-10][M-10]

Meaning & Nature of Goodwill – Need for Valuation of Goodwill – Methods of Valuation of Goodwill – Number of Years Purchase of Average Profits Method, Capitalization Method – Annuity Method – Super profit Method.

Unit 5 . Valuation of Shares

[L-10][M-10]

Meaning & Nature of Shares – Need for Valuation of Shares – Methods of valuation of Shares – Net Assets method, Yield method and Fair value method

Unit 6. Final Account of Limited Company

[L-10][M-10]

Preparation and presentation of final accounts of Joint Stock Companies as per schedule III of Companies Act, 2013

Refer to As-1, AS-2, AS -6, AS-10 & AS-29.

Reference Books

1. Advanced Accounting Volume 2 – Ashok Sehgal and Dee Pak Sehgal, Taxman Allied Services (P) Ltd., New Delhi
2. Advanced Accountancy – Vol. II – R.L. Gupta & M. Radhaswamy, Sultan Chand & Sons
3. Accountancy for C.A. Foundation Course, P.C. Tulsian, Tata McGraw Hill
4. Advanced Accountancy Vol. II – P.C. Tulsian, Pearson Education (Singapore) Pvt. Ltd., Indian Branch, New Delhi
5. Advanced Accounts, M.C. Shukla, T.S. Agrawal & S.C. Gupta, S. Chand & Co Ltd.
6. Advanced Accountancy Vol. II, Vol-2, Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K. Maheshwari, Vikash Publishing House Pvt. Ltd.
7. Corporate Accounting – Dr. S.N. Maheshwari & Dr. S.K. Maheshwari, Vikash Publishing House Pvt. Ltd.
8. Advanced Accountancy, S.P. Jain & K.L. Narang, Kalyani Publishers

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 405 Cost Accounting

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To acknowledge the students with the cost accounting concepts, Methods and techniques.
2. To enable the students to apply analytical tools & techniques of cost accounting.
3. To lay a foundation for understanding the Labour & Overheads Accounting procedure.
4. To develop competence among the students.

Outcomes

- Demonstrate a basic understanding of computer hardware and software.
- Demonstrate problem-solving skills.
- Apply logical skills to programming in a variety of languages.
- Utilize web technologies.
- Present conclusions effectively, orally, and in writing.
- Demonstrate basic understanding of network principles.
- Working effectively in teams.
- Apply the skills that are the focus of this program to business scenarios.

Utility:

1. Student can get acquainted with basic calculation of wages and overheads.
2. Students get acquainted with introductory knowledge of Marginal costing technique and Budgetary control technique.

UNIT 1. Introduction to Methods of costing (Only Theory) [L-10][M-10]

- 1.1 Concepts of Job costing, Contract costing, Process costing and Operating costing

UNIT 2. Labour (Theory and practical problems) [L-10][M-10]

- 2.1 Introduction to Accounting for Labour
2.2 Time keeping, Time Booking – Methods Thereof
2.3 Idle Time, Overtime, Night Shift Allowance (concepts only)
2.4 Methods of Wage Payment
2.4.1 Time Rate, Piece Rate & Differential Piece Rate (Taylors & Merrick)
2.4.2 Premium Bonus Plans, Profit sharing

UNIT 3. Overheads (Theory and practical problems) [L-10][M-10]

- 3.1 Concept and Meaning of Allocation and Apportionment
3.2 Allocation and apportionment of overheads
3.3 Primary and secondary distribution
(Repeated Distribution and Simultaneous Equation Method)

UNIT 4. Absorption of overheads (Theory and practical problems) [L-10][M-10]

- 4.1 Meaning, Concepts, bases of absorption,
4.2 Methods of absorption:
4.3 Percentage of direct material
4.4 Percentage of direct wages
4.5 Percentage of prime cost
4.6 Labour hour rate
4.7 Machine hour rate

UNIT 5. Elementary study of Marginal Costing (Theory and practical problems) [L-10][M-10]

- 5.1 Meaning of Marginal Cost and Marginal Costing
- 5.2 Advantages of Marginal Costing
- 5.3 Limitations of Marginal Costing
- 5.4 Concepts and computation of Marginal Cost, Profit-Volume Ratio, Contribution, Break Even Point, Margin of Safety (simple problems only)

**UNIT 6. Elementary study of Budget and Budgetary Control
Theory and practical problems)**

[L-10][M-10]

- 6.1 Meaning of Budget and Budgetary Control
- 6.2 Objectives of Budgetary Control
- 6.3 Advantages and Limitations of Budgetary Control
- 6.4 Types of Budgets:-Cash budget and Flexible Budget

References Books:

1. Fundamental of Cost Accounting, Dr. S.N. Maheshwari, Sultan Chand & Sons. New Delhi
2. Advanced Cost Accounting, Saxena and Vaishisth, Sultan Chand & Sons New Delhi
3. Cost Accounting, P. Dasgupta, Premier Book co. New Delhi.
4. Cost Accounting, Jain and Narang. Kalyani publishers, New Delhi
5. Cost Accounting, B.K.Bhar, Academic publisher New Delhi.
6. Cost Accounting, Dr. N.K. Agrawal, Asian books pvt ltd, New Delhi
7. Cost Accounting, Dr. P.C.Tulsian, S.Chand and Co. ltd. New Delhi
8. Practical Costing, B.S. Khanna, J.M. Pandey, G.K. Ahuja, M.N. Arora, S.Chand& co. New Delhi.

KavayitriBahinabaiChaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 406 (a) – Business Entrepreneurship

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives

1. To improve the knowledge, skills & competencies of the potential & existing entrepreneurs in various sector.
2. To improve life management skills of children and youth.
3. To provide intellectual resources to youth for their best future.
4. To improve social and economic skills.
5. To provide diverse opportunities for participation.
6. To empower to people to create business opportunities.
7. To boost the Entrepreneurship Development Programme.
8. To boost women and rural entrepreneurship.

Outcomes

- to understand different methods to assess the attractiveness of business opportunities
- to understand what characterizes an attractive business opportunity and common pitfalls during the entrepreneurial process
- to products or services to market
- to understand different methods that can be used to minimize uncertainties at different stages of the entrepreneurial process
- to understand the dynamics of how teams develop and function as well as the various types of conflicts that can arise during teamwork

Utilities

1. Increases agility of firm
2. Increases innovation capital of the firm
3. Strategies emerge from all sides and dependence on top management is reduced.
4. New ideas emerge in-house and can be incorporated without spillage of plans to competitors.
5. Increasing confidence and outlook of the company

UNIT 1. Entrepreneurial development and Entrepreneurial Environment

[L-10][M-10]

- 1.1 Individual factors
- 1.2 Economic factors
- 1.3 Social factors
- 1.4 Psychological factors
- 1.5 other factors
- 1.6 Challenges before Indian entrepreneurs
- 1.7 Problems of Entrepreneurship

UNIT 2. Women Entrepreneur

[L-10][M-10]

- 2.1 Meaning, Introduction and concept of Women Entrepreneurship
- 2.2 Opportunities for women entrepreneurs
- 2.3 Empowerment of women through enterprise
- 2.4 Characteristics of women empowerment
- 2.5 Empowerment of women through entrepreneurship
- 2.6 Urban entrepreneurship benefits
- 2.7 Problems faced by women entrepreneurs in india
- 2.8 Schemes for women entrepreneurs in india

- 2.9 Government of india support for innovation and entrepreneurship in india
- 2.10 Women entrepreneur loan schemes in India

UNIT 3. Project report and Government institution

[L-10][M-10]

- 3.1 Introduction, Meaning, Concept of Project report
- 3.2 Importance of Project Report
- 3.3 DIC, PMEGP, Seed Money Scheme, MIDC, MSFC, SIDBI, MUDRA Scheme ,Mahila udyamnidhi scheme
- 3.4 Subsidies declared by government for entrepreneur

UNIT 4. Skill India

[L-10][M-10]

- 4.1 Introduction
- 4.2 Objectives, Features of skill India
- 4.3 Advantages of skill India
- 4.4 Skill India mission
- 4.5 Skilled covered by skill India
- 4.6 Entrepreneurship Development by skill India

UNIT 5 Make in India

[L-10][M-10]

5.1

Introduction

- 5.2 Make in India – Importance of operation management
- 5.3 Make in India Advantages and Disadvantages
- 5.4 Make in India scheme
- 5.5 Make in India benefit of Entrepreneurs.
- 5.6 Make in India initiative.

UNIT 6 Success Story of Entrepreneurs

[L-10][M-10]

- 6.1 Ratan Tata
- 6.2 Rahul Bajaj
- 6.3 AabasahebGarware
- 6.4 KiranMazumdar Shaw
- 6.5 Narayan Murty
- 6.6 C. K. Prahald (Coimbatore Kishnaraoprahald)
- 6.7 Naveen Jindal
- 6.8 MalikaShrivasan
- 6.9 ShudhaMurty
- 6.10Azim Premji

Reference Books

1. Entrepreneurship Development VOL-I,II,III - Vasant Desai
2. Fundamentals of Entrepreneurship - SangramK.Mohanty, PHI
3. Entrepreneurship Development - S.Anil Kumar, S.C.Poornima, New Age International Publishers
4. Entrepreneurship Development In India - Dr.C.B.Gupta&Dr.N.P. Shrinivasan, Sultan Chan & Co.
5. Entrepreneurship Development - Kuratko&Harloetts, Thompsons Press
6. Business Environment & Entrepreneurship - C.G.Vaidya&P.M.Bhagwat, NarendraPrakashan.
7. Business Environment & Entrepreneurship - Pratibha Joshi &A.G.Gosavi, SuvicharPrakashan.
8. Innovation and Entrepreneurship - Peter F Drucker
9. Entrepreneurship - Donald F Kuratke Thomson Press
10. Entrepreneurship Development - Lall&Sahai :Excell Books
11. Entrepreneurship & Small Scale Business - Dr. M.V. Despande
12. Entrepreneurship Development - S.S.Khanka ,S.Chand& Co.
13. Entrepreneurial Development - Manish Nora, Anmol Publications

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 406 (b) – Consumer Protection & Business Ethics

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives –

1. To recognize the Business Ethics.
2. To acquaint with Moral Issues in Business Ethics.
3. To understand areas of Business Ethics.
4. To know Organizational Ethics.

Outcomes

1. Identify causes for complaint
2. Apply legislation
3. Present oral or written complaint File and record details
4. Carry out simple research into consumer products.

Utilities

1. To stop business malpractices
2. To improve customers confidences
3. To survive businesses
4. To safeguard consumers rights
5. To protect stakeholders

Unit 1. Introduction to Ethics

[L-10][M-10]

- 1.1 Meaning and Concept
- 1.2 Nature of Ethics
- 1.3 Moral and Ethics
- 1.4 Types of Ethics
- 1.5 Importance of Ethics

Unit 2. Business Ethics

[L-10][M-10]

- 2.1 Meaning and Nature
- 2.2 Importance of Ethics in Business
- 2.3 Types of Business Ethics
- 2.4 Role in various types of Business Structures

Unit 3. International Business Ethics

[L-10][M-10]

- 3.1 Nature and Necessity
- 3.2 Developing Ethics in Global Economy
- 3.3 Business Ethics and the Financial World
- 3.4 Business Ethics and Business Development
- 3.5 Role of Business Ethics in Building a Good Society

Unit 4. Areas of Business Ethics

[L-10][M-10]

- 4.1 Meaning of Functional Ethics
- 4.2 Types of Ethics according to Functions of Business
- 4.3 Marketing Ethics Foreign
- 4.4 Trade Ethics and Ethics relating to Copyrights.

Unit 5. Moral Issues in Business**[L-10][M-10]**

- 5.1 Justice and Economic System
- 5.2 Ethics Relating to Environment Protection
- 5.3 Ethics Relating to Consumer Protection
- 5.4 Social Responsibility and Business Ethics
- 5.5 Arguments for and against Social Responsibility.

Unit 6. Organizational Ethics[L-10][M-10]

- 6.1 Individual Ethics
- 6.2 Professional Ethics.
- 6.3 Corporate Ethics and Ethical Behavior
- 6.4 Ten Command of Ethical Behavior Control & Audit of Ethical Behavior

Reference Books

1. Business Ethics: Concepts and Cases – Manuel G.Velasquez
2. Business Ethics by O.C. Ferrell, John Paul Fraedrich, Linda Ferrell.
3. Business Ethics Text and Cases by C.S.V. Murthy, Himalaya Publishing House
4. Values and Ethics in Organisation by S. K. Chakraborty
5. Ethics & Management by Viswanath Ghosh, Vikas Book Publishers
6. The Ethics of Management by L.T.Hosmer, Universal Book.
7. Ethics in Organisational by D. Murray, Kogan Page.
8. Business Ethics, R. Edward Freeman, Oxford University Press
9. Business Ethics by GautamPherwani
10. Business Ethics by RituPamraj.
11. Business Ethics by Prof. Agalgatti.

KavayitriBahinabaiChaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 406 (c) – Financial Services and Stock Markets

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives

1. To provide the students basic knowledge of Stock Market.
2. To provide adequate information about the roles of intermediaries and its regulating bodies.
3. To provide information about the prevailing system in India.
4. To provide conceptual framework and functioning of stock market.

Outcomes

1. Students will understand the characteristics of different financial assets such as money market instruments, bonds, and stocks, and how to buy and sell these assets in financial markets.
2. Students will understand the benefit of diversification of holding a portfolio of assets, and the importance played by the market portfolio.
3. Students will know how to apply different valuation models to evaluate fixed income securities, stocks, and how to use different derivative securities to manage their investment risks.

Utilities

1. Promotes investment
2. It is the source of government fund.
3. Influences economic perception.
4. It is the source of business capital

Stock Market

Unit 1: Introduction of Stock Market

[L-10][M-10]

- 1.1 Introduction of Primary Market and Secondary Market
- 1.2 Meaning of Stock Exchange
- 1.3 History of Stock Exchanges in India
- 1.4 Characteristics of Stock Exchange
- 1.5 Functions of Stock Exchanges
- 1.6 Regulation of Stock Exchanges in India
- 1.7 Present Recognized Stock Exchanges in India
- 1.8 Bombay Stock Exchange
- 1.9 Listing of Securities
- 1.10 DMAT Form of Trading
- 1.11 Electronic Form of Trading, Index, SENSEX, NIFTY

Unit 2: OTCEI and NSE

[L-10][M-10]

- 2.1 Meaning of OTC
- 2.2 Definition of OTC
- 2.3 Advantages of OTC
- 2.4 Role of OTC, OTCEI (Over the Counter Exchange of India)
- 2.5 Objectives of OTCEI
- 2.6 Listing on OTCEI
- 2.7 National Stock Exchange (NSE)
- 2.8 Characteristics of National Market System.

Unit 3: SEBI (The Securities and Exchange Board of India)

[L-10][M-10]

- 3.1 Introduction of SEBI
- 3.2 Establishment of SEBI
- 3.3 Objectives of SEBI
- 3.4 SEBI Guidelines Reforms on Stock Exchanges, Guidelines to Investors.

Unit 4: Financial Instruments and Derivatives**[L-10][M-10]**

- 4.1 Shares – Features and types
- 4.2 Bonds and Debentures
- 4.3 Derivatives – Concepts
- 4.4 Financial and Commodity Derivatives
- 4.5 Forward contract
- 4.6 Future contract
- 4.7 Forward V/S Future Contract, Options, Derivatives markets in India

Unit 5: Portfolio Management**[L-10][M-10]**

- 5.1 Introduction
- 5.2 Portfolio Management aspects
- 5.3 Investment Strategy
- 5.4 Objectives of Investors
- 5.5 Risk and Beta
- 5.6 Modern Portfolio Theory
- 5.7 Time Value of Money
- 5.8 Compounding, Discounting, Perpetuity, Annuity, SEBI guidelines for Portfolio Manager.

Unit 6: Security Market Analysis**[L-10][M-10]**

- 6.1 Meaning and Origin of Security Market
- 6.2 Meaning of Security analysis
- 6.3 Objectives of Security Analysis
- 6.4 Information Flows, Saving or Money Flows
- 6.5 Factors Influencing the Market Behaviour
- 6.6 Limitations of Security Analysis, Market Analysis.

References Books

1. Investment Management, by, Dr. V.A. Avadhani, (7th Revised Edition), 2008, Himalaya Publishing House Pvt. Ltd. Mumbai.
2. Financial Markets and Institutions, by, E. Gordon, Dr. K. Natarajan (1st Edition) 2004, Himalaya Publishing House, Mumbai.
3. Marketing of Financial Services, by, Dr.V. A. Avadhani, , (3rd Revised Edition), 2006, Himalaya Publishing House Pvt. Ltd. Mumbai.
4. Securities Markets and Products, Indian Institute of Banking & Finance,(2nd Edition) 2007, Taxman Publication (P.) Ltd. New Delhi

KavayitriBahinabaiChaudhari

North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER IV

Paper: 407 (a) – Modern Banking and Financial System

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objective

1. To acquaint students with the new concepts of Banking.
2. To update the students about new changes in Banking.
3. To know the relevance Banking practices in modern competitive world.
4. To make understandable of Banking operations.

UNIT 1. Nature and Role of Financial System.

[L-10][M-10].

- 1.1 Introduction
- 1.2. Function of Financial System.
- 1.3. Stages of Financial Development since 1947.
- 1.4. The structures of the Financial System.
- 1.5. Financial System and it's Linkages with Saving and Investment.

UNIT 2. An Overview of the Indian Financial System.

[L-10][M-10]

- 2.1. Institutional Development 1947-1990.
- 2.2. Institutional Changes since 1991.
- 2.3. Financial Markets- Their Types- Introductory Level only.
- 2.4. Financial Instruments- Their Types- Introductory Level only.
- 2.5. Financial Services-Their Types- Introductory Level only.

UNIT 3. Financial Sector Reforms in India.

[L-10][M-10]

- 3.1. Introduction
- 3.2. Financial Reforms.

- 3.3. Objectives of Reforms.
  - 3.4. Strategies of Reforms.
  - 3.5. Policy Reforms.
-

UNIT 4. Financial Sector Reforms in India.

[L-10][M-10]

1. New Issue Market and Stock Market Reforms.
- 4.2. Government Securities Market Reforms.
- 4.3. Banking Sector Reforms.
- 4.4. Impact of Financial Sector Reforms.

UNIT 5. Regulatory Institutions- I.

[L-10][M-10]

- 5.1. Regulatory Institutions- RBI, NABARD, SEBI, NHB.
- 5.2. Objectives of Monetary Policy.
- 5.3. Techniques of Monetary Policy control – Quantitative and Qualitative weapons of control.

UNIT. 6. Regulatory Institutions- II.

[L-10][M-10]

- 6.1. NABARD – Establishment – Objective – Functions.
- 6.2. SEBI – Origin – Objective – Powers –Functions.
- 6.3. NHB –Origin – Business of NHB – Financial Resources – Powers of NHB.

Reference Books :

1. Introduction to Banking-By G. Vijayaragavan Iyengar (Reprint 2009)Excel Books, A-45, Naraina Phase- 1 New Delhi-110028.
2. The Indian Financial System – Markets, Institutions and Services – 3rd Edition. by - Bharati V. Pathak Pearson Published by Dorling K indersley (India) Pvt. Ltd. Licensees of Pearson Education in South Asia.
3. Dynamics of Indian Financial System-Markets, Institutions and Services. Ane's Student Edition- by Preeti Singh. Ane books Pvt. Ltd.,New Delhi,4821, Parwana Bhavan, Ansari Road, Daryaganj, New Delhi. 110002, India.
4. Financial Markets and Institutions- 3rd Edition. by Dr. S. Gurusamy. Tata McGraw Hill Education Pvt. Ltd.,New Delhi.
5. Management of Banking and Financial Services-2nd Edition- by Padmalata Suresh, Justin Paul, Pearson Publication Pvt. Ltd.

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 407 (b) – Corporate Regulatory Frame Work

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objective

1. To understand the meaning of different corporate laws
2. To acquire the basic knowledge about the rules and regulation of various corporate laws.
3. To aware the student regarding latest changes which has been taken place in corporate system in our country.
4. To emphasis on understanding the logic and reasoning behind the various legal provisions of corporate laws.

Utility of the Course – After studying this course

- 1) Student will get help in to pass exams of different regulatory bodies and liable for employment
- 2) Students can try to become stamp vendor Accounts (Bank) clerk in any organisation.
- 3) Students will be familiar with different Government schemes and Acts for the employees.

Outcomes

1. It is able to interpret the macroeconomic context in which firms operate.
2. Understands the structure and operation of businesses and their diverse managerial aspects.
3. Knows how accounting and financial data are constructed, and is able to interpret such data appropriately.
4. it is able to autonomously make a state-of-the art overview of the knowledge base for topics with international business management relevance, and is able to assess research outcomes, using relevant methods and draw sound conclusions.

UNIT 1 Company Law

[L-10][M-10]

- 1.1 Types of companies under companies Act 2013
  - 1.1.1 Classifications on the basis of incorporation
  - 1.1.2 Classifications on the basis of liability
  - 1.1.3 Private Company
- 1.2 Meaning and features of Private Company
- 1.3. Privileges and exemptions of private company
- 1.4 Special obligation of private company

UNIT 2 One person company and other companies.

[L-10][M-10]

- 2.1 Position of OPC in Indian company Act 2013
- 2.2 Exemptions and privileges to OPC
- 2.3 Other Companies
Small company - Public limited company - Limited Company - Company limited by shares -
Company limited by Guarantee - Unlimited Company - Government Company - Foreign Company -
Holding and subsidiary company - Investment company- Producer company - Dormant company.

UNIT 3 Employees State Insurance Act 1948

[L-10][M-10]

- 3.1 Application and Scope of the Act
- 3.2 Employees State Insurance Corporation-
Composition of the Corporation, Terms of the office of the members of corporation,
Eligibility for re - appointment or re - election
- 3.3 Constitution of Standing Committee
- 3.4 Medical Benefit Council Employees State Insurance fund
- 3.5 Purposes for which the funds may be expended
- 3.6 Contributions
- 3.7 Benefits to Employee – Sickness, Maternity, Disablement, Dependents, Medical, Funeral Expenses

3.8 Adjudication of Disputes and Claims

UNIT 4 Study of Regulatory Bodies or Institutions

[L-10][M-10]

- 4.1 IRDA- Establishment, Objectives, Role or Functions
- 4.2 TRAI - - Establishment, Objectives, Role or Functions

UNIT 5 The Maharashtra State Tax on Profession Trades and Employments Act 1975 [L-10][M-10]

- 5.1 Definitions
- 5.2 Levy and charges of the Tax
- 5.3 Employer's liabilities and responsibilities Under the Act
- 5.4 Special Provisions Regarding the Liability to pay the tax in certain cases
- 5.5 Penal provisions under the Act

UNIT 6 Bombay Shop and Establishment Act 1948

[L-10][M-10]

- 6.1 Definitions
- 6.2 Applicability
- 6.3 Registration and Renewal
- 6.4 Responsibilities and liabilities of a shopkeeper
- 6.5 Penalties under shop Act

Reference Books

1. Principles Of Business Law – K. Aswathappa& K. Ram achandra, Himalaya Pub. House.
2. Legal Environment Of Business - K. Aswathappa& K. Ramachandra, Himalaya Pub. House.
3. Tax & Corporate Laws Hand Books – V. S. Date, SrinivasanAnand G., & M.B. Gabhawala, Taxman Publications.
4. A Mannual Of Business Laws – S. N. Maheshwari& S. K. Maheshwari, Himalaya Pub. House.
5. Business Law For Management – K. R. Balachandani, H imalaya Pub. House.
6. Elements Of Mercantile Law – N.D. Kapoor, Sultanchand& Sons, Delhi
7. Business & Corporate Laws – V.S. Datey, Taxman Publications.
8. Business Laws : M.C. Kuchhal&Deepa Prakash, Vikas Publishers
9. Business Laws' S.S. Gulshan, Excell Books.
10. www.irdai.gov.in
11. www.trai.gov.in
12. Employees State Insurance Act 1948 – Bare Act

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER IV

Paper: 407 (c) – Retail Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To Introduce Basic Retailing Management Concepts.
2. Empowering Students with the Most Modern Techniques and Practices of Retailing as Seen and Experienced around the Globe.
3. Imparting Theoretical and Practical Knowledge to Ensure Understanding of the Dynamic of Modern Organized Retail Trade.
4. To understand analysis of store location, merchandising, products and pricing.
5. The learner will be able to determine a level of interest in pursuing a career in retail management.

Learning Outcomes:

On successful completion of Retail Management, students should be able to:

1. Explain the central role of retail in industrialised societies, and the impact of key market/retail trends upon this sector in the local and global contexts.
2. Identify the key stakeholders and the roles/responsibilities of retail towards these stakeholders
3. Understand and apply appropriate frameworks to develop high level retail marketing strategy, and identify the role of marketing strategies in the building of brand equity and shareholder value in the retail industry
4. Evaluate the implementation of marketing strategy through the retail mix – including product and merchandise mix, pricing, location and store- design, promotions, and store management - to improve the total customer experience and retailer market competitiveness.
5. Interpret retail problems and be capable of critically evaluating and applying appropriate retail management models and theories to generate strategic and tactical solutions
6. Analyse how retail managers can make informed strategic choices in relation to managing channel partners, retail form (online vs. bricks and mortar), global sourcing, and managing staff to improve strategic outcomes.

Utilities

- Business location is a unique factor which the competitors cannot imitate. Hence, it can give a strong competitive advantage.
- Selection of retail location is a long-term decision.
- It requires long-term capital investment.
- Good location is the key element for attracting customers to the outlet.
- A well-located store makes supply and distribution easier.
- Locations can help to change customers' buying habits.

UNIT 1. Retail Marketing

[L-10][M-10]

- 1.1 Retail marketing –Meaning, scope& Importance
- 1.2 The role of marketing in retail.
- 1.3 Network marketing – Meaning, definition, scope
- 1.4 Electronic marketing – Meaning, Scope & Importance
- 1.5 Role of Social media in retail marketing

UNIT 2 Retail Merchandising.

[L-10][M-10]

- 2.1 Meaning of Merchandising.
- 2.2 The Evolution of Merchandising.
- 2.3 Factors Affecting the Merchandising Function.
- 2.4 The Merchandiser: Role and Responsibilities.
- 2.5 Meaning and definition of markdowns, coupons, rebates, price bundling, Multiple unit pricing.

UNIT 3 Mall Management.**[L-10][M-10]**

- 3.1 Meaning and definition of Mall.
- 3.2 The Emergence of Malls in India.
- 3.3 New Mall Concepts Emerging in India.
- 3.4 Customer Preparation of Malls in India.
- 3.5 Facilities Management in Malls.
- 3.6 Reasons for Failure of Some Malls in India.

UNIT 4 Retail Franchising**[L-10][M-10]**

- 4.1 Concept & Meaning of Franchising
- 4.2 Franchise Market / Evolution of Franchising.
- 4.3 Types of Franchising.
- 4.4 Franchising In India.
- 4.5 Trends for Indian Franchising.

UNIT 5. Information technology in Retailing**[L-10][M-10]**

- 5.1 Meaning of Information Technology.
- 5.2 The Role of Information & Technology in Retailing.
- 5.3 Role of Retail Data Capture in Retail Transaction.
- 5.4 Application of IT in Retailing.
- 5.5 Recent Trends: Smart Card, E-Cash, Digital receipt and payment .

UNIT 6 Retail Consumers Behavior**[L-10][M-10]**

- 6.1 Theories of consumer behavior.
- 6.2 Buying decision process,
- 6.3 Changes in buying attitude of consumer
- 6.4 Factors influencing retail shopper.
- 6.5 Consumer Psychology.

References Books

1. SwapnaPradhan (2008) – Retailing Management Text And Cases. Tata Mcgraw- Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
2. Gibson G. Vedamani Third Edition (2008)
3. Retail Management Functional Principles & Practices. Jaico Publishing Housing.
4. Michael Levy. Barton A. Weitz. Retailing Management. (2007) Tata Mcgraw-Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
5. Suja Nair (2006) Retail Management, Himalaya Publishing House.
6. King's Retail Management – King Books Delhi.
7. Shaikh & Fatima Kaneez : Retail Management, Himalaya Publishing House
8. Consumer behavior by Jim Blythe, Published by Thomson Learning.
9. Sales & Distribution Management – Text & cases by Havaladar Krishna & Vasant. Calvle published by Tata-McGraw Hill Edition pvt.Ltd.
10. George H, Lucas Jr., Robert P. Bush, Larry G Greshan- Retailing J. Lamba- The Art of Retailing
11. Barry Berman, Joel R Evans- Retail Management; A Strategic Approach

KavayitriBahinabaiChaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20
SEMESTER III

Paper: 407 (d) – Business Statistics & Operation Research

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To prepare for competitive examinations.
2. To solve LPP to maximize the profit and to minimize the cost.
3. To understand and master the concepts, techniques and applications of Business Statistics and
4. Operations Research. To develop the skills of solving the real life problems using statistical methods.
5. To gain knowledge of statistical computations.

UNIT 1. Normal distribution

[L-10][M-10]

- 1.1 Statement of probability functions of normal distribution.
- 1.2 Statement of properties of normal distribution.
- 1.3 Importance of normal distribution.
- 1.4 Standard Normal Variate.
- 1.5. Real life situations of normal distribution.
- 1.6 Computation of probabilities using Normal Probability Table.
- 1.7 Numerical problems.

UNIT 2. Testing of Hypothesis .

[L-10][M-10]

- 2.1 Meaning of Population, Random sample, Parameter, Statistic, Hypothesis, Statistical Hypothesis, Null Hypothesis, Alternate Hypothesis.
- 2.2 Meaning of two types of error, sizes of two types of error
  - i) Level of significance, Critical Region, Acceptance Region, Critical Value
  - ii) Test of Significance, Test Statistic, One-Tailed Test, Two-Tailed Test.

UNIT 3. Large Sample Tests

[L-10][M-10]

- 3.1 Tests for single population mean
- 3.2 Tests for two population means
- 3.3 Tests for single population proportion
- 3.4 Tests for two population proportions.
- 3.5 Numerical problems.

UNIT 4. Theory of Attributes (up to order three only):

[L-10][M-10]

- 4.1 Introduction and notation.
- 4.2 Classification: dichotomy, manifold.
- 4.3 Types of classes, Order of a class, dot operator to find relation between class frequencies
- 4.4 Fundamental set of class frequencies, Independence, association and dissociation of two attributes,
- 4.5 Yule's coefficient of association.
- 4.6 Numerical problems.

UNIT 5. Transportation Problem-I.

[L-10][M-10]

- 5.1 Meaning of Transportation Problem.
- 5.2 Meaning of Feasible Solution, Basic Feasible Solution, Optimum Solution.
- 5.3 Balanced and Unbalanced Transportation Problems.

UNIT 6. Transportation Problem-II

[L-10][M-10]

- 6.1 Methods of finding Initial Basic Feasible Solution.
  - i) North – West Corner Rule
  - ii) Least Cost Method
  - iii) Vogel's Approximation Methods.
- 6.2. U-V Method to test optimality of a feasible solution.

6.3 Solution of unbalanced Transportation Problem.

6.4 Solution of Transportation Problem when the objective is to maximize.

6.5 Numerical problems Note: Problems on Degeneracy and Prohibited Transportation are not expected.

List of Practical:

- 1 Application of Normal Distribution.
2. Tests of Significance for Testing Single Mean and Two Means.
3. Tests of Significance for Testing Single Proportion and Two Proportions.
4. Transportation Problems.

References Books

1. Statistical Methods by S.P. Gupta.
2. Business Statistics by S.C. Gupta and Indra Gupta.
3. Operations Research by V. K. Kapoor.
4. Operations Research by KantiSwarup, P. K. Gupta & Manmohan.

KavayitriBahinabaiChaudhari
KavayitriBahinabaiChaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon

(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
S.Y. B.Com – w.e.f. AY 2019-20

SEMESTER III

Paper: 407 (e) – Production Management

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives

1. To provide knowledge about proper purchasing for production
2. To identify the importance of work study
3. To acquire the basic knowledge of store and inventory system.
4. To understand the productivity techniques and indices methods
5. To provide basic information for good production at minimum cost.

Outcomes

- Support manufacturing decisions based upon data derived from leading edge information technology systems.
- Create a basic energy management plan in compliance with the ISO 50001 Energy Management System Standard.
- Conform to applicable legislation, regulations and guidelines based upon an assessment of the environmental, legal and safety implications of manufacturing practice.
- Evaluate cost effectiveness of manufacturing products, processes and operations.

Utilities

1. It helps to introduce new products.
2. Expansion of the firm and accomplishment of its objectives.
3. it helps to face competition.
4. optimal use of resources.

Unit 1 - Purchasing Management

[L-10][M-10]

- a. Meaning and importance of Purchasing
- b. Objectives of Purchasing
- c. Purchasing Procedure
- d. Types/ Methods of Purchasing- Market Purchasing, Purchasing small Items in group, Speculative Purchasing, Purchasing strictly by requirement, Schedule Purchasing, Contract Purchasing
- e. Make or Buy Decision – Factors

Unit 2 - Store And Inventory Management

[L-10][M-10]

- a. Meaning and Objectives of Store Management
- b. Factors affecting on Store Location
- c. Methods of Valuation of Stock – FIFO, LIFO
- d. Meaning and Importance of Inventory
- e. Classification of Inventories – ABC Analysis, VED Analysis, FSN Analysis
- f. Setting of Stock Levels – Maximum Stock Level, Minimum Stock Level, Reordering Level, Danger Level

Unit 3 - Work Study

[L-10][M-10]

- a. Meaning and Objectives of Work Study
- b. Techniques of Work Study – Work Measurement and Motion Study
- c. Meaning and Objectives of Work Measurement.
- d. Meaning, Objectives and basic steps of Motion Study
- e. Work Sampling

Unit 4 - Industrial Productivity

[L-10][M-10]

- a. Meaning, Nature and Importance of Productivity
- b. Factors affecting on Industrial Productivity

- c. Productivity Measurement System and Productivity Factors Indices
- d. Concepts- Management By Objectives (MBO), Quality of Work Life (QWL), Break Even Analysis (BEA)

Unit 5 - Inspection and Quality Control

[L-10][M-10]

- a. Meaning and Dimension of Quality
- b. Meaning & Objectives of Quality Control
- c. Benefits of Quality Control
- d. Techniques of Quality Control – Inspection, Standard and Specification, Statistical Quality Control

Unit 6 - Total Quality Management

[L-10][M-10]

- a. Meaning, Needs and Importance of TQM
- b. Principles and Essentials of TQM
- c. Elements and four Pillars of TQM
- d. Benefits of TQM
- e. Concepts in Production Quality –
  - 1. Japanese 5'S Practice
  - 2. Business Process Reengineering (BPR)
  - 3. Quality Control Circles (QCC)
  - 4. Six Sigma
  - 5. Kaizen
  - 6. Just in Time (JIT)

Reference Books

1. Total Quality Management- K.ShridharaBhat, Himalaya Publication, Mumbai.
2. Production Management and Material Management- Prof. S.K.Sarangi, Asian Books Pvt. Ltd. New Delhi
3. AudhyogicWyvasthan – Dr. M.G.Patkar& Dr. N.B.Bhagwat, FadkePrakashan, Kolhapur
4. Production Management – Ram Chandra, IVY Publishing House, New Delhi
5. Production and Operation Management – C.S.Murthy., Himalaya Publication, Mumbai.
6. Production & Operatiopn Management – K Aswasthhapa& K. ShridharaBhat, Himalaya Publication, Mumbai.
7. Production Operation Management – S.A. Chunawalla&D.R.Patel, Himalaya Publication, New Delhi.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

T.Y.B.Com (CBCS) –w.e.f.June 2020-21

Semester – V-Syllabus

Compulsory Paper- 501 - Indian Economic Scenario

60+40 Pattern -External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum

Total Marks - 100

Total Lectures: 60

Objectives:-

- 1) To acquaint students with new concepts of Economics.
- 2) To update the students about new changes brought in Indian Economy.
- 3) To know the relevance Economic practices in modern competitive world.
- 4) To make students competent to become success in competitive examination.

Outcomes / Utility:-

- 1) Student will be able To Understand Present Economic Scenario of Indian Economy.
- 2) Student will be able To Understand Population & Economic Development.
- 3) Student will be able To Understand Human Resource Development.
- 4) Student will be able To Understand Agriculture, Industry, and services sector in India.

1. Present Economic Scenario of Indian Economy

Lecture: 10

- 1.1. India as a Developing Economy & its Characteristics
- 1.2. India as a Mixed Economy & its Characteristics.
- 1.3. India's Present Position In the world Economy.
- 1.4. Globalization & Its Impact on India.

2. Population of India.

Lecture : 10

- 2.1 Current population Scenario of India
- 2.2. Demographic issues of India's population
  - 2.2.1. Sex Composition.
  - 2.2.2. Age Structure and it's Demographic dividend.
- 2.3. Urbanisation - Definition, Nature & causes

3. Human Resource Development.

Lecture 10

- 3.1. Role of Human Resource in Economic Development.
- 3.2. Indicators of Human Resource Development.
- 3.3. Importance of Education, Health and Nutrition.
- 3.4. Current Unemployment in India – Nature, causes & policy measures.
- 3.5. Poverty in India – Poverty line, Causes and measures for alleviation of poverty.

4. Agriculture Scenario in India.

Lecture : 10

- 4.1. India's Agriculture

- 4.1.1. Role of Agriculture in Indian Economic Development.
- 4.1.2. Causes of low productivity of India's Agriculture.
- 4.1.3. Measures to increase production and productivity of India's agriculture.
- 4.2. Agriculture Finance
  - 4.2.1. Need & Important
  - 4.2.2. institutional sources Co-operative & commercial Banks, RRBs & NABARD
- 4.3. Agriculture Marketing
  - 4.3.1. Defects of Agricultural Marketing.
  - 4.3.2. Measures to improve the agricultural Marketing system.
  - 4.3.3. E-NAM e- National Agriculture Market.
- 4.4 Impacts of climatic changes on Indian Agriculture.

5. Industrial and Services Sectors in India

Lecture 10

- 5.1. Role of Industrialization in Indian Economic Development.
- 5.2. Role and problems of small scale industries.
- 5.3. Public Sector Enterprises Roles & Problems
  - 5.3.1. Concept & Evaluation of disinvestment
  - 5.3.2. Concept- Make in India, Start up India, Stand up India.
- 5.4. Current Scenario of Services sector in Indian Economy.

6. Infrastructural Development in India.

Lecture: 10

- 6.1. Significance of Transport system in India's Economic Development.
- 6.2. Communication system in India.
- 6.3. Sources of Energy - Traditional & Non Traditional

Books:-

- 1) Evolution of the Indian Economy by I.C. Dhingra, S.Chand & Sons (28th Edition) 2000
- 2) Indian Economy by Gaurav Datta and Ashwini Mahajan S. Chand & Sons Publication. (71Edition) 2015.
- 3) Indian Economy by Mishra and Puri, Himalaya Publication.
- 4) Indian Economy by A.N. Agrawal, Himalaya Publication, 40th Edition 2015.
- 5) Indian Economy by R.Datta and K.P.M. Sunadaram S.Chand & Sons Publication.
- 6) Annual Report - Reserve Bank of India's Publication.
- 7) Economic Survey, Govt. of India's Publication.
- 8) Indian Economy since 1980 , Dr.N.L.Chavan,Prashant Publication Jalgaon (Marathi Edition)
- 9) Indian Economic scenario Since 1980 – 81,Dr.D.R.Jagtap & Dr.D.G.Patil, Prashant Publication.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T Y B COM (under CBCS) – w.e.f. A Y 2020-21
SEMESTER V -Syllabus
Core competence Paper – 502- Principles of Auditing

60+ 40 Pattern : External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks :100
Required Lectures hours = 60

A) Title of the Paper	Principles of Auditing
B) Course Objectives	The objectives of this course are to enable the students to – a) understand the concept of Audit and its objectives, b) understand the various types of audit done by an auditor, and the principles of behind these audits, c) prepare an audit programme, collect the evidence supporting the recorded transactions, and maintain the necessary documentation in relation to the audit, and d) examine the transactions recorded in the books of accounts of an organisation and verify the assets and liabilities.
C) Level of Knowledge expected	Introductory knowledge with application skill
D) Medium of Instructions	English and Marathi
E) Instructions as to study and examinations	a) This subject shall be studied in English & Marathi medium. b) The question paper shall be set in both English & Marathi, and students shall answer the English and Marathi.
F) Course content	Covering 6 Units as detailed below

Detailed course contents

Topics	No of lectures
I – Introduction of Audit a) Meaning, Definition, Nature, Scope, Basic Principles & objectives of Audit; Advantages and limitations of audit – Relationship of Auditing with other subjects b) Standards on Auditing (SAs) – Meaning, Scope of SAs. Elementary study of SA 200 (Revised) ‘Overall Objectives of the Independent Auditor and the conduct of an audit in accordance with Standards on Auditing’	10
II – Errors , Frauds and Sampling - a) Definition, Reasons & Circumstances of Errors & Frauds- Types of Errors – Types of Frauds; Risk of fraud & Errors in Audit-Auditors Duties & Responsibilities in respect of Errors and Frauds- b) Audit Sampling- Meaning, purpose & factors in determining sample size	10
-III –. Types of Audit - Features, principles, advantages & limitations of each of - Internal audit, Statutory audit, Continuous audit, Annual audit, Interim audit, Balance sheet audit, Tax audit, Cost audit, Efficiency audit, Government audit H.R. audit & Information system audit	10
IV – Audit Programme and Documentation –	10

a) Meaning, Nature, Scope & Objectives of Audit Programme- Control of quality of Audit work – Delegation & supervision of Audit work - Audit Planning-	
b) Documentation – Audit working papers - audit files- permanent and current audit files ownership and custody of working paper-	
c) Elementary study of SA 230 (Revised) “Audit Documentation”.	
V – Audit Evidence –	10
a) Need for audit evidence – audit procedures for obtaining evidence – physical verification – documentation –direct confirmation – re-computation – analytical review techniques – representation by management –obtaining certificate-	
b) Elementary study of SA 500 (Revised) “Audit Evidence”.	
VI- Vouching, Verification and Valuation –	10
a) Vouching – Meaning advantages & objectives of vouching – Points to be taken at the time of vouching –voucher – material defects that disqualify a voucher – difference between vouching & Verification.	
b) Verification and valuation of assets & liabilities –Meaning & objects of verification and valuation – difference between verification and valuation	
c) Procedure of verification and valuation of assets & liabilities.	
Total	60

G) Course Outcome / Skill development	By the end of the course the students will be able - 1) understand the concept of Audit and its various types, 2) prepare and implement an audit programme, 3) vouch the transactions recorded in the books of accounts of an organisation, 4) verify the assets and liabilities, and 5) maintain the necessary documentation in relation to the audit,
---------------------------------------	--

Reference Books :

Reference Books :

- 1) A Handbook of Practical Auditing; By B. N. Tondon; S Sudharsanam; S Sundhara ; Publisher Chand & Company
- 2) Auditing; By Pankaj Kumar Roy ; Publisher -Oxford University Press (1 August 2017)
- 3) Auditing ; By Dr. T.R. Sharma ; Publisher - Sahitya Bhawan Publications (2018)
- 4) Auditing ; By Vinod Kumar Agrawal, and Abhishek Porwal ; Publisher - A. S. Foundation, Pune.
- 5) Auditing- (University Edition);By Aruna Jha ; Publisher - Taxmann Publications Private Limited
- 6) Auditing and Assurance (Paperback); By Pankaj Kumar Roy ; Publisher - Oxford University Press; First edition (1 August 2019)
- 7) Auditing And Assurance ; By Ashish Kumar Sana, Swapan Sarkar, Bappaditya Biswas, Samyabrata Das ; Publisher -McGraw-Hill India
- 8) Auditing and Corporate Governance ; By Dr. T.R. Sharma and Dr. Gaurav Sankalp ; Publisher - Sahitya Bhawan Publications (2018)
- 9) Auditing For B.Com. III Year Paperback – 2019; By Dr. T.R. Sharma ; Publisher - Sahitya Bhawan Publications (2019)
- 10) Auditing: (B.Com. IIIrd Year) ; By Aruna Jha ; Publisher -Taxmann Publications Private Limited
- 11) Auditing: Principles and Practice ;By Kumar R ; Publisher -Prentice Hall India Learning Private Limited;
- 12) Auditing: Principles and Practices; By Ashish Kumar Sana and other ; Publisher - McGraw Hill Education
- 13) CA - IPCC Auditing and Assurance (Group 2); By CA Pavan Kumar K. CH.; Publisher - S Chand & Company
- 14) Company Accounts & Auditing Practices by N.S Zad; By N.S Zad ; Publisher Taxmann Publications Private Limited
- 15) Company Accounts and Auditing Practices (CS –Executive); By N. S. Zad ; Publisher Taxmann Publications Pvt. Ltd.

- 16) Contemporary Audit For B.Com. Semester IV of Lucknow University ; By Dr. T.R. Sharma ; Publisher - Sahitya Bhawan Publications (2019)
- 17) Essentials of Auditing ; By Saxena and Reddy ; Publisher Himalaya Publishing House, Mumbai.
- 18) Fundamentals of Auditing ;By Dr Kamal Gupta ; Publisher TMH – New Delhi.
- 19) Practical Auditing ;By Dr. L. Natrajan ; Publisher Margham Publications
- 20) Practical Auditing;By Saxena & Saravaravel ; Publisher Himalaya Publishing House, Mumbai.
- 21) Principles and Practice of Auditing; By Dinkar Pagare ; Publisher Sultan Chand and Sons, Educational Publishers New Delhi.
- 22) Principles and Practice of Auditing; By R. G. Saxena ; Publisher -Himalaya Publishing House. New Delhi.
- 23) Standards on Auditing- A Practitioner's Guide (Paperback – Jan 2020); By CA. Kamal Garg; Publisher Wolters Kluwer (India) Pvt. Ltd., New Delhi; 2 edition (1 January 2020)
- 24) Standards on Auditing for CA By Anshul Mittal ; Publisher -Arya Publishing Company
- 25) Standards on Auditing for CA Students; By CA Anshul Mittal ; Publisher Arya Publishing Company; 1st edition (2017)
- 26) Summary Book Standards of Auditing; By CA Nikhil Singhal ; Publisher Mukhaksh Publications , Delhi
- 27) Taxmann – Students' guide to Standards on Auditing; By D S Rawat ; Publisher Taxmann Publications Pvt. Ltd.

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
COMMERCE AND MANAGEMENT FACULTY
CLASS: T. Y. B. COM. SEM. - V
Syllabus

SUBJECT: 503 - Business Management
TOTAL MARKS: 100 [INTERNAL 40 + EXTERNAL 60]

Objectives:

1. To introduce the concept of management to the students.
2. To acquaint the student with modern management practices.
3. To develop leadership skills and communication skills.
4. To familiarize the students with the nature and scope of management.
5. To help the students to understand the concept of management. Also expose the students to latest trends in management.

Course Outcomes

Student shall be able to –

- Understand the significance and essence of management concepts, principles and skills.
  - Learn how to apply Management concepts, principles and skills in business setting and improving business environment.
  - Learn how to employ Management skills to enhance employability and ensure workplace and career success.
-

01: Introduction to Management

10

- 1.1 Meaning, Concept, Definition,
- 1.2 Scope and Importance of management,
- 1.3 Functions of Management,
- 1.4 Process of Management,
- 1.5 Social Responsibilities of management.

02: Planning

10

- 2.1 Meaning and Definition of Planning,
- 2.2 Importance of Planning,
- 2.3 Process of Planning,
- 2.4 Types of Planning,
- 2.5 Components of Planning,
- 2.6 Features of a good Plan,
- 2.7 Advantages & Limitations of Planning.

03: Decision Making

12

- 3.1 Meaning, Definition and Importance of Decision Making,
- 3.2 Types of Decisions,
- 3.3 Rational Decision Making Process,
- 3.4 Techniques of Decision Making,
- 3.5 Problems in Decision making,
- 3.6 Key to success in Decision making,
- 3.7 Information Technology and Decision Making,
- 3.8 Decision Support System.

04: Organizing

10

- 4.1 Meaning and Definition of Organizing,
- 4.2 Forms of Organizations,
- 4.3 Factors affecting the organizational Structure,
- 4.4 Organizational Structure,
- 4.5 Formal and Informal Organization,
- 4.6 Line and Staff Authority, Project organization, Matrix organization, Networking

05: Motivation

10

- 5.1 Meaning & Definition of Motivation,
- 5.2 Importance of Motivation,
- 5.3 Types of Motivations -financial and non-financial,
- 5.4 Theories of Motivation – a) Maslow's Need Hierarchy Theory, b) Fredrick Hertzberg's Two Factor Theory, c) Mc Gregor's Theory of X and Theory of Y.

06: Modern Management Approach

08

- 1.1. Management Process Approach.
- 1.2. Human Behavioural Approach.
- 1.3. Scientific Management Approach.
- 1.4. System Management Approach.
- 1.5. Situational (Contingency) Approach
- 1.6. Empirical Approach.
- 1.7. Social System Approach.

Reference Books

- 1. Principles of Management – P.C. Tripathi, P.N. Reddy –Tata McGraw Hill Publishing Company
- 2. Essential of Management – Harold Koontz & Heinz Weihrich – Tata McGraw Hill Publication
- 3. Management Principles & Practices – Dr.VivekKapure , Prof. Abdul Allim Khan – Thakur Publisher Bhopal
- 4. Business Organization & Management – NeeruVasishth, Namita Rajput- Kitab Mahal Publication, Allahabad.
- 5. Management of System – A.K. Gupta, J.K. Sharma – Mc Millan Publication
- 6. Principles of Management – T Ramasamy – Himalaya Publishing House

7. Management Concept & Practices – Dr. Manmohan Prasad – Himalaya Publishing House
8. Principles of Management – Dr. K. Natarajan, Dr. K. P. Ganeshan – Himalaya Publishing House
9. Principles of Management - Concept & Cases- Rajesh Viswanathan -Himalaya Publishing House
10. Principles & Practice of Management – Late Dr.P.C. Pardeshi, Prof. Hasinuddin, Nirali
Publication
11. Business Organization & Management – C.B. Gupta, Sultan Chand & Sons, New Delhi

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North
Maharashtra University, Jalgaon (NACC Re-
accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER V-Syllabus
Paper: 504 - Income Tax**

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100
Required Lectures: 60

Objectives:

1. To know the various provisions relating to Computation of Income.
2. To understand the basic concepts of the Income Tax Act 1961 and get the elementary knowledge of scheme of taxation in India
3. To compute Income and Tax of an Individual assessee under the Act
4. To get elementary working knowledge with application skill.

Course Outcome:

1. Understand the various provisions relating to Income Tax
2. Determine the basic concepts of the Income Tax Act 1961
3. Describe the elementary knowledge of scheme of taxation in India
4. Compute Income and Tax of an Individual assessee under the Act
5. Utilize working knowledge with application skill.

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.
- d) The Academic Year of the examination shall be the Assessment Year for study of different provisions of the Act.

1. Introduction of Income Tax Act 1961 (Theory Only)

Lectures - 8

- 1.1 Study of basic concepts – Introduction of Income tax Act 1961, Finance Act; Concepts of - Agricultural income, Assessee, Assessment year, Previous year, Person, Income, Gross total income, Charge of income Tax; Average rate of tax, Capital and Revenue Receipts, capital or revenue expenditure, Heads of Income; Taxability of Agricultural Income.
- 1.2 Residential Status - Rules for determining residential status of Individual, HUF, Firm and Company, need to determine residential status, Incidence of tax

2. Other Provisions and Amendments (Theory Only)

Lectures - 8

- 2.1 Deductions under sections 80C, 80CCD, 80CCD(1B), 80D, 80E, 80G, 80U, 80TTA
- 2.2 Income Tax Slabs and Rates for the Assessment year under study, including Health and Education Cess, Surcharge (in case applicable for the assessment year)
- 2.3 Tax Rebate Under Section 87-A
- 2.4 Provisions for Advance Tax and T.D.S.

3. Income from Salary (Theory and Problem)

Lectures - 12

- 3.1 Income from Salary - Meaning of Salary, Characteristics of Salary, Basis of Charge, Allowances, perquisites and retirement benefits, exemptions and deductions, computation of salary income. (Study of the sections relevant to the topic)
- 3.2 Allowances to be studied - HRA, Conveyance Allowance, Transport Allowance, Children Education Allowance, Children Hostel Allowance, Medical allowance.

3.3 Prerequisite to be studied – Rent-free Accommodation, Education Facilities, Medical Facilities

3.4 Deduction Under Section 16

3.5 Practical problems on computation of salary income

4. Income from House Property (Theory and Problem)

Lectures - 12

4.1 Income from House Property - Study of the concepts: Let-out property, Self-occupied properties, Gross Annual Value, Net Annual value – Deductions allowable while computing income from house property (Study of the sections relevant to the topic)

4.2 Interest attributable to period prior to construction/acquisition.

4.3 Computation of house-property income – Practical problems on computation of income from house property.

5. Income from Business and Profession (Theory and Problem)

Lectures - 12

5.1 Meaning & Nature of Income from Business & Profession, Difference between Business & Profession - Expenses allowable and Expenses not allowable while computing income from business and profession. (Study of the sections relevant to the topic)

5.2 Practical problems on computation of Income from Business

5.3 Practical problems on computation of Income from profession of Doctors and Chartered Accountants only

6. Income from Other Sources (Theory and Problem)

Lectures - 8

6.1 Income from other sources – Concept of Income from other sources - Sources to be covered - Interest on Bank Saving deposit, Bank Fixed Deposit, Accrued Interest on NSCs, Family Pension, Dividend Income

6.2 Computation of income from other sources - Practical problems on computation of income from other sources.

Book Recommended:

1. “Students Guide to Income Tax”- written by Vinod K. Singhania, Publisher: Taxmann Publications Pvt Ltd, New Delhi.
2. “Systematic Approach to Taxation” - written by Dr Girish Gupta, Dr Ravi Ahuja- Publisher Bharat Publications
3. “Students Handbook on Income tax” - written by T. N. Manoharan and G. R. Hari, Publisher - Snow White Publications.
4. “Direct Tax Laws”, - written by T. N. Manoharan and G. R. Hari, Publisher - Snow White Publications.
5. “Students Guide to Income Tax” - written by Dr Monica Singhania / Dr. Vinod K Singhania, Publisher: Taxmann Publications Pvt Ltd, New Delhi.
6. “Students Guide to Income Tax with Problems and Solutions (Combo)”, - written by Dr Monica Singhania / Dr. Vinod K Singhania, Publisher: Taxmann Publications Pvt Ltd, New Delhi.
7. “Income Tax Law & Accounts”, - written by Mehrotra, Sahitya Bhavan, Agra.
8. “Law and Practice of Income-tax in India”, - written by Bhagavati Prasad, New Age International Publishers, New Delhi.
9. “Direct Tax Laws”, - written by Dr. Girish Ahuja & Ravi Gupta, Publisher – Bharat Publications
10. “Direct Taxes”, - written by Shri. T. N. Manoharan: Publisher - Snow White Publications.

Objectives :

- To introduce the concept, Principles and Practices of H. R. M. to the students.
- To familiarize students with concepts of Human Resource Planning, Job Analysis, Recruitment and selection procedures.
- To introduce the concept of placement, induction and tools of placement.

Outcomes / Utility :

- Students can know concepts , principles and practices of HRM.
- Familiar with concepts of HR Planning , job analysis, recruitment and selection.
- Development in total personality of students as future human resource of India.
- Acquaint the knowledge of recent trends in HRM.

1. Introduction to Human Resource Management : Lectures: 10

- 1.1 Definition and Concept, Features, Objectives, Functions, Scope and Development of Human Resource Management.
- 1.2 Importance of Human Resource Management, Human Resource Practices.
- 1.3 Difference Between H. R. M. and Personal Management.
- 1.4 Qualities and Role of Human Resource Manager.
- 1.5 Challenges to H. R. M.

2. Human Resource Planning : Lecture : 10

- 2.1 Concept of Human Resource Planning (HRP), Factors in HRP.
- 2.2 Advantages and Limitations of HRP.
- 2.3 Process of HRP.
- 2.4 Growing Importance of H. R. Planning.
- 2.5 Types of H. R. Planning.

3. Job Analysis and Design : Lecture : 10

- 3.1 Job Analysis- Importance, Tools, Process of Job Analysis.
- 3.2 Job Description, Writing a Job Description.
- 3.3 Job Specification.
- 3.4 Job Design.

4. Recruitment Lecture: 10

- 4.1 Meaning, Definition, Objectives, Importance, Recruitment Policy.
- 4.2 Factors Affecting Recruitment.

- 4.3 Centralized and Decentralized Recruitment.
- 4.4 Sources of Recruitment.
- 4.5 Walk in Body-Shopping, Outsourcing, E-recruitment.

5. Selection

Lecture: 10

- 5.1 Meaning, Definition, Importance.
- 5.2 Selection Policy and Selection Procedure.
- 5.3 factors Affecting on Selection.
- 5.4 Evaluation of Selection Procedure.
- 5.5 E-selection.

6. Placement and Induction

Lecture: 10

- 6.1 Meaning, Definition of Placement, Problems in Placement.
- 6.2 Tools of effective placement.
- 6.3 E-placement. Meaning,
- 6.4 Verification before placement verification.
- 6.5 Definition of Induction, Objectives, Nature.
- 6.6 Importance of Induction.

References :

1. Human Resource Management By – K. Ashwatghappa, Tata-Mc-Graw Hill
2. A Textbook of 'Human Resource Management', R.S. Dwivedi, Vikas Publishing House Pvt.Ltd.
3. 'Human Resource Management', Dr.Anjali Ghanekar, Everest Publishing House.
4. 'Human Resource Management' (Text and Cases) by – Appannaiah Reddy, Aparna Rao,Himalaya Publishing House.
5. 'Personal and Human Resource Management' (Text and Cases), by – P.Subba Rao,Himalaya Publishing House.
6. 'Human Resource Management and Organizational Behaviour', Dr.P.K.S. Menon.
7. 'Management Challenges in Twenty First Century', by Vivek Deolankar.
8. 'Manavi Sansadhananche Vyavasthapan', Prof.Dr.Prabhakar Deshmukh.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management T.Y.B.Com (CBCS) –

w.e.f.June 2020-21

Semester – V-Syllabus

Elective Subject: 505 b - Introduction to Business Research

60+40 Pattern -External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum

Total Marks - 100

Total Lectures: 60

COURSE OBJECTIVES:

- Students will develop a research plan including a problem statement, hypotheses, related literature and methodology.
- Students will understand the scientific method of research.
- Students will demonstrate the ability to use appropriate primary and secondary data to solve problems.

Course Outcome and Utility

1. Students will be able to understand and appreciate importance of Business Research
2. Student will be able to conduct Business Research
3. Student will be able to suggest solutions to business related problems

Chapter 1 – Introduction to Business Research

- 1.1 Meaning, Objectives and Significance of research.
- 1.2 Characteristics of good Business research,
- 1.3 Defining Research Problems
- 1.4 Types of Research,
- 1.5 Steps in the Research Process.

Chapter 2 - Research Design:

- 2.1 Introduction, Meaning of Research Design,
- 2.2 Characteristics of Good Research Design,
- 2.3 Types of Research Design
- 2.4 Formulating a Research Problem, Techniques for Formulating a Research

Chapter 3 – Sample Design

- 3.1 Introduction, Importance and Advantages of Sampling,
- 3.2 Characteristics of Good Sample,
- 3.3 Sample Size
- 3.4 Sampling Techniques (Types),
- 3.5 Criteria for Selection of a Sampling Technique

Chapter 4 – Data Collection

- 4.1 Introduction, importance of data collection,
- 4.2 Sources of Data- Primary Data Collection Techniques, Secondary Data Collection Techniques,
- 4.3 Pilot Study and its importance
- 4.4 Guidelines for constructing questionnaire

Chapter 5 – Measurement, Scaling techniques & Data Analysis

5.1 Definition attitude, Measurement Scales: Nominal, Ordinal, Interval, Ratio

5.2 Tests of Sound Measurement: Validity, Reliability, Practicality

5.3 Scaling Techniques: Rating Scales, Ranking Scales.

Chapter 6 - Research Paper & Report Writing

6.1 Layout of a Research Paper and its Publications.

6.2 Ethical issues related to publishing, Plagiarism

6.3 Significance, types of reports, Layout of SIP report,

6.4 Appendix norms for using Index and Bibliography

Reference Books

1. Research Methodology (Methods & Techniques) – C. R. Kothari 3rd Edn.– New Age International, New Delhi
2. Research Methodology – Shrivastava – TMH, New Delhi
3. Business Research Methodology – J.K. Sachdeva- Himalaya Publishing House, New Delhi
4. Methodology and Techniques Of Social Research- Wilkinson & Bhandarkar-Himalaya Publishing House
5. Business Research Methods- William G Zikmund, Thomson.
6. Research Methods- William M C Trochim, Biztantra.
7. Marketing Research- A Parasuraman, Dhruv Grewal, Biztantra
8. Methodology of Research in Social Sciences- O R Krishnaswami, M Ranganatham, HPH.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

**Faculty of Commerce and
Management T.Y.B.Com (CBCS) –**

w.e.f.June 2020-21

Semester – V-Syllabus

Elective Subject: 505 C - Economic of Global Trade and Finance

60+40 Pattern -External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum

Total Marks - 100

Total Lectures: 60

Objective :

1. To acquaint Student with new concept of International Economics, International Trade, International Movements of Capital etc.
2. To Know the functions of World Bank and IMF.
3. To Update the Students about the concept of terms of trade, BOT and BOP, Foreign Exchange Rate, Exchange Control etc.
4. To develop student's for MPSC and UPSC examinations.

Outcomes / Utility:-

- 1) Student will be able To Understand International Trade & Economic Development.
- 2) Student will be able To Understand Terms of Trade, BOT and BOP.
- 3) Student will be able To Understand Foreign Exchange Rate.
- 4) Student will be able To Understand Exchange Control.

1. International Economics and International Trade

Lectures 10

- 1.1. Meaning, Nature, Scope of International Economics
- 1.2. Importance of International Economics
- 1.3. Difference between Internal and International Trade
- 1.4. Is There Need for a Separate Theory of International Trade

2. International Trade and Economic Development

Lectures 10

- 2.1.Direct & Indirect Benefits of International Trade
- 2.2. Disadvantages from International Trade
- 2.3. Problems related International Trade of Developing Countries
- 2.4. Backward Effect of International Trade on Economic Development

3. Terms of Trade

Lectures10

- 3.1.Meaning & Concept of Terms of Trade
- 3.2. Factors influencing Terms of Trade.
- 3.3. Reasons of the Unfavorable terms of trade of Developing Countries
- 3.4. Measures to improve the terms of trade of Developing Countries

4. Balance of Trade (BOT) and Balance of Payment (BOP)

Lectures 10

- 4.1. Meaning of BOT and BOP
- 4.2. Difference between BOT and BOP
- 4.3. Position of India's BOP
- 4.4. Importance of BOP
- 4.5. Causes of Disequilibrium in BOP
- 4.6. Measures to correct Disequilibrium in BOP

5. Foreign Exchange Rate

Lectures 10

- 5.1. Meaning of Foreign Exchange Rate

- 5.2. Fixed Exchange Rate – Meaning
- 5.3. Merits and demerits of Fixed Exchange Rate
- 5.4. Flexible Exchange Rate - Meaning
- 5.5. Merits and Demerits of Flexible Exchange Rate
- 5.6. Factors Affecting foreign Exchange Rate

6. Exchange Control

Lectures 10

- 6.1. Meaning of Exchange Control
- 6.2. Objectives of Exchange Control
- 6.3. Characteristics of Exchange Control
- 6.4. Methods of Exchange Control –
  - 6.4.1. Direct Methods of Exchange Control,
  - 6.4.2. Indirect Methods of Exchange Control
- 6.5. Defects of Exchange Control

Reference Books

- 1. Mithani D. M., International Economics, Himalaya Publishing House, Mumbai, 2004
- 2. Sinha, Sinha, Sinha, International Economics, National Publishing House, New Delhi
- 3. V.A. Vadhani, International Finance, Himalaya Publishing House, 14th Ed., 2004
- 4. Y.V. Reddy, Indian and the Global Financial Crisis, Orient Blackswan Private Ltd., 2011
- 5. World Development Report, 1999-2000, Oxford University Press, 2000
- 6. Dr. S. M. Desai, Nrimala Bhalerao, International Economics, Himalaya Publishing House, 2008
- 7. www.rbi.org.in
- 8. RBI Bulletin and Annual Reports
- 9. Economic and Political Weekly
- 10. International Economics Prof.N.L.Chavan Prashant Publication, Jalgaon.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER V-
Syllabus

Paper: 506 a - Advanced Accounting - I

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To impart the students, knowledge about accounting treatment of functional aspects of Corporate and Non-corporate undertakings.
2. To appraise the students about the application of accounting knowledge in preparation of financial Statements of Bank Accounts and Farm Activities.
3. To develop competence among the students regarding advanced accounting.

Course Outcome:

1. Understand the various concepts of Advanced Accounting
2. Utilize working knowledge with application skill of Advanced Accounting.
3. Preparing the Bank Companies Statements in accordance with the statutory requirements.
4. Prepare Statements regarding Royalty Accounts and Insolvency Accounts.
5. Understanding knowledge of Hire Purchase, Banking Companies and Farm Accounting.

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.

1. Recent Trends in Accounting (Theory)

Lectures - 6

- 1.1 Human Resources Accounting
- 1.2 Inflation Accounting
- 1.3 Value Added Statement
- 1.4 Interim Financial Reporting

2. Royalty Accounts (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 2.1 Meaning and Nature of Royalty [Excluding Sub-Lease]
- 2.2 Difference between Royalty and Rent
- 2.3 Minimum Rent, Short-workings, Recover and lapse of Short-workings
- 2.4 Journal Entries and Ledger accounts in the Books of Landlord

3. Insolvency Accounts (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 2.1 Meaning & Procedure of Insolvency
- 2.2 Insolvency of Sole Trader
- 2.3 Prepare Statement of Affairs & Deficiency Account.

4. Accounting for Hire Purchase (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 4.1 Meaning of Hire Purchase System
- 4.2 Termed used in Hire Purchase Agreement
- 4.3 Ascertainment of Interest, Cash Price and Hire Purchase Price
- 4.4 Journal Entries and Ledger A/c's in the books of Hire Purchaser

5. Banking Companies Final Accounts (Theory & Practical Problems) Lectures - 12

- 5.1 Relevant provisions of Banking Regulation Act, 1949
- 5.2 Meaning of banking (Sec.5(b)), Capital & Reserve (Sec.11), Reserve Funds (Sec.17)
- 5.3 Main characteristics of a bank's book-keeping, slip system
- 5.4 Prepare Balance Sheet and Profit and Loss Account.(Schedule-wise) in Vertical Form under Banking Regulation Act.

6. Farm Accounting (Theory & Practical Problems) Lectures - 10

- 6.1 Introduction and Meaning
- 6.2 Objectives & Significance of Farm Accounting
- 6.3 Prepare Final Accounts of Farms.

Books Recommended:

- 1. Advanced Accountancy - R.L.Gupta & M.Radhaswamy - Sultan Chand & Sons
- 2. Advanced Accounts - M.C.Shukla, T.S.Grewal & S.C.Gupta - S Chand & Sons.
- 3. Advanced Accounting - II, S.N.Maheshwari & S.K.Maheshwari - Vikas Publishing House
- 4. Advanced Accountancy - S.P.Jain and K.L.Narang - Kalyani Publishers
- 5. Advanced Accounting- J.R.Batliboi
- 6. Accounting Theory - R.K.Lele and Jawaharlal - Himalaya Publishers
- 7. Accounting Theory - L. S. Porwal - Tata McGraw Hill.
- 8. Corporate Accounting - S.N.Maheshwari - Vikas Publishing House
- 9. Advanced Accounting -.Ashok Sehgal & Deepak Sehgal - Taxmann, New Delhi
- 10. Fundamentals of Accounting - T.P. Ghosh - Sultan Chand & Sons
- 11. Advanced Accountancy - Hanif and Mukharjee

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER V**

Paper: 507 a - Advanced Accounting - II

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To understand accounting knowledge in reading and Interpreting the financial statements of corporate entities.
2. To study the need and importance of Accounting Standard and its Functional Aspects.
3. To develop competence among the students regarding advanced accounting.
4. To apprise the students about the application of accounting knowledge of amalgamation, absorption, external reconstructions and internal reconstructions.

Course Outcome:

1. Understand the various concepts of Corporate Sector Accounting.
2. Developing techniques of reconstruction of Companies financial statement.
3. Preparing the Reconstructed Financial Statements.
4. Understanding knowledge of Liquidation of Companies

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.

1. Introduction to Lease Accounting (Theory)

Lectures - 6

- 1.1 Concept of Leasing
- 1.2 Important steps in Leasing
- 1.3 Merits and Demerits of Leasing
- 1.4 Type of Leasing - Finance Lease and Operating Lease
- 1.5 AS-19 Accounting for Leases

2. Amalgamation of Companies (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 2.1 Concepts of Amalgamation
- 2.2 Reconstruction of companies
- 2.3 Types of Amalgamation, Amalgamation in the nature of Merger
- 2.4 Amalgamation in the Nature of Purchase
- 2.5 Accounting for Amalgamation
  - a) Pooling of Interest Method
  - b) Purchase Method- Purchase consideration
- 2.6 Closing the books of the vendor company and opening the books of the purchasing company
- 2.7 Preparation of balance sheet of the new company.

3. Absorption of Companies (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 3.1 Meaning and Concepts of Absorption
- 3.2 Accounting for Absorption- Purchase consideration Method
- 3.3 Closing the books of the vendor company
- 3.4 Recording the transaction in the books of the purchasing company
- 3.5 Preparation of balance sheet after the absorption of the company.

4. External Reconstruction (Theory & Practical Problems) Lectures - 12

- 4.1 Concepts of External Reconstruction of Companies
- 4.2 Accounting for External reconstruction – Purchase Consideration Method
- 4.3 Closing the books of the vendor company
- 4.4 Opening the books of the purchasing company
- 4.5 Preparation of balance sheet of the new company.

5. Internal Reconstruction (Theory & Practical Problems) Lectures - 12

- 5.1 Concepts of Internal Reconstruction of Companies
- 5.2 Forms of Internal reconstruction
  - a) Re-organization or Alteration of Share Capital
  - b) Reduction of Share Capital & other liabilities.
- 5.3 Accounting for Internal Reconstruction
- 5.4 Preparation of balance sheet of the company after the internal reconstruction.
- 5.5 Sub-division of shares, Surrender of shares.

6. Liquidation of Companies (Theory & Practical Problems) Lectures - 10

- 6.1 Meaning and Concept
- 6.2 Modes of Winding-up of Company
- 6.3 Preparation of liquidator's final statement of account.

Books Recommended:

- 1. Advanced Accountancy - R.L.Gupta & M.Radhaswamy - Sultan Chand & Sons
- 2. Advanced Accounts - M.C.Shukla, T.S.Grewal & S.C.Gupta - S Chand & Sons.
- 3. Advanced Accounting - II, S.N.Maheshwari & S.K.Maheshwari - Vikas Publishing House
- 4. Advanced Accountancy - S.P.Jain and K.L.Narang - Kalyani Publishers
- 5. Advanced Accounting- J.R.Batliboi
- 6. Accounting Theory - R.K.Lele and Jawaharlal - Himalaya Publishers
- 7. Accounting Theory - L. S. Porwal - Tata McGraw Hill.
- 8. Corporate Accounting - S.N.Maheshwari - Vikas Publishing House
- 9. Advanced Accounting -.Ashok Sehgal & Deepak Sehgal - Taxmann, New Delhi
- 10. Fundamentals of Accounting - T.P. Ghosh - Sultan Chand & Sons
- 11. Advanced Accountancy - Hanif and Mukharjee

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER V

Paper: 506 b - Advanced Cost and Management Accounting - I
60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100
Required Lectures: 60

Objectives:

1. To acknowledge the students with the management accounting concepts and techniques.
2. To enable the students to apply analytical tools & techniques of Management accounting.
3. To develop competence among the students regarding working capital management.
4. To acquire skills regarding Internal Management Reporting.
5. To understand the management of accounts receivables.

Course Outcome:

1. Understand the various concepts of Management Accounting
2. Describe the elementary knowledge of Working Capital Statement.
3. Utilize working knowledge with application skill of Management Accounting.
4. Compute Working Capital and BEP
5. Prepare Internal Management Reports and Revising Credit Policy

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.

1. Recent Trends in Management Accounting (Theory) Lectures - 8

- 1.1 Throughput Accounting: Meaning & Comparison with Marginal Costing
- 1.2 Resource Consumption Accounting: Meaning and Concept
- 1.3 Lean Accounting: Meaning & Benefits
- 1.4 Divestitures of a Business: Concept and Financial Assessment
- 1.5 Essential Tools for Management Accountants
- 1.6 Top Technology Trends for Management Accountants

2. Working Capital Management-I (Theory & Practical Problems) Lectures - 12

- 2.1 Meaning of Working Capital Management
- 2.2 Importance of Working Capital Management
- 2.3 Techniques of Forecasting Working Capital
  - 2.3.1 Cash Forecasting Method
  - 2.3.2 Balance Sheet Method
  - 2.3.3 Adjusted Profit & Loss Method
  - 2.3.4 Operating Cycle Method
- 2.4 Preparation of Statement of Working Capital Requirement (Only Operating Cycle Method Expected)

3. Working Capital Management-II (Theory & Practical Problems) Lectures - 12

- 3.1 Working Capital Leverage: Meaning & Formula (Simple Problems only)
- 3.2 Cash Management
  - 3.2.1 Importance of Cash Management

3.2.2 Preparation of Cash Budget

3.2.3 Cash Management Models Meaning & Formula (Simple Problems only)

- Baumol Model and Miller & Orr Model

4. Marginal Costing Technique (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

4.1 Marginal Costing - Meaning and Concept

4.2 Advantages of Marginal Costing

4.3 Utility of Marginal Costing

4.4 Limitations of Marginal Costing

4.5 Concepts and computation of Marginal Cost, P/V Ratio, Contribution, BEP, Margin of Safety and Key Factor

4.6 Application of BEP.

5. Reporting to Management (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

5.1 Meaning and Definition of Management Reporting

5.2 Objectives of Management Reporting

5.3 Essentials of Good Reporting System

5.4 Classification of Management Reporting

5.4.1 According to Objects

5.4.2 According to Period

5.4.3 According to Functions

5.5 Preparation of Internal Management Reports

5.5.1 Cash Reports

5.5.2 Status Reports

5.5.3 Payroll Reports

5.5.4 Sales and Expense Reports

5.5.5 Margin Reports

5.5.6 Capacity Reports

6. Management of Account Receivable (Theory & Practical Problems)

Lectures - 8

6.1 Meaning of Account Receivable Management

6.2 Implication of Revising Credit Policy

(Effects of Changes in Policies Relating Bad debts Expenses, Average Collection Period, Sales Volume & Collection Cost Only)

Reference Books:

1. Financial Management - Arun Kumar & Rachana Sharma

2. Introduction to Management Accounting - L.N. Chopde and Others

3. Cost Accounting - P.T. Pattanshetty & D. R. Palekar

4. Cost Accounting - B.K.Bhar

5. Principles of Management Accounting - S.N. Maheshwari

6. Management Accounting - J Bethi

7. Management Accounting - J Made, Gowder - Himalaya Publication

8. Management Accounting for Decision Maker- Peter Atrill & Eddie Mclaney - Pearson Edu.

9. Management Accounting - Manmohan Goyal

10. Cost and Management Accounting - M.E. Thukaram Rao - New Age International

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER V**

Paper: 507 b - Advanced Cost and Management Accounting - II
60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100
Required Lectures: 60

Objectives:

1. To acknowledge the students with the cost accounting concepts and techniques.
2. To enable the students to apply analytical tools & techniques of cost accounting.
3. To develop competence among the students regarding cost accounting.
4. To acquire skills regarding Process, Job, Batch and Contract Costing
5. To understand the Joint and By Product Costing/

Course Outcome:

1. Understand the various concepts of Cost Accounting.
2. Describe the elementary knowledge of Process, Job, Batch and Contract Costing.
3. Utilize working knowledge with application skill of Cost Accounting.
4. Compute and prepare various Costing Statements.

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.

1. An Introduction to Cost Accounting (Theory)

Lectures - 6

- 1.1 Objectives of Cost Accounting
- 1.2 Advantages of Cost Accounting
- 1.3 Scope of Cost Accounting
- 1.4 Limitations of Cost Accounting

2. Process Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 2.1 Process Costing: Meaning
- 2.2 Normal Loss, Abnormal Loss, Abnormal Gain & Work-In-Progress
- 2.3 Preparation of Process Account
- 2.4 Equivalent Units, FIFO Method

3. Joint and By Product Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 3.1 Joint Product Cost Analysis - Meaning and Concept
- 3.2 Objectives of Joint Product Cost Analysis
- 3.3 Difficulties in Joint Product Cost Analysis
- 3.4 Preparation of Statement of Division of Joint Costs
- 3.5 By-Product Costing - Co-Products & By-Products
- 3.6 Accounting Treatment for By-Products

4. Job and Batch Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 4.1 Job Costing - Meaning and Concept
- 4.2 Suitability of Job Costing
- 4.3 Preparation of Job Cost Sheet & Quotations
- 4.4 Batch Costing - Meaning and Concept

- 4.5 Need for Determining Economic Lot Size
- 4.6 Types of Costs in Batch Costing
- 4.7 Determining Economic Batch Size
- 4.8 Difference between Job Costing and Batch Costing

5. Contract Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 5.1 Meaning of Contract Costing
- 5.2 Profits on Incomplete Contracts
- 5.3 Valuation of Work In Process
- 5.4 Escalation Clause-Retention Money
- 5.5 Preparation of Contract Account
- 5.6 Presentation of Relevant Items in Balance Sheet

6. Non-Integrated Cost Accounts (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 6.1 Non-Integrated Cost Accounting System
- 6.2 Ledgers under Non-Integrated Cost Accounts
- 6.3 Accounting for Material, Wages & Overheads
- 6.4 Journal Entries and Preparation of Control Accounts in Cost Ledgers

Reference Books:

1. Cost Accounting - P.T. Pattanshetty & D. R. Palekar
2. Cost Accounting - B.K.Bhar
3. Cost and Management Accounting - M.E. Thukaram Rao - New Age International
4. Cost Accounting - S.P.Jain, K.L. Narang
5. Cost Accounting - S.N. Maheshwari
6. Cost Accounting - Jawahar Lal, Seema Srivastava
7. Practical Costing - Khanna, Pande, Ahuja, Arora
8. Cost Accounting - N.K.Prasad
9. Cost Accounting - L.N. Chopde and others - Sheth Publishers Pvt. Ltd. Mumbai
10. Cost Accounting - Nigam Sharma

**Kaviyatri Bahinabai Chaudhari,
North Maharashtra University Jalgaon
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com :(CBCS) –w.e.f. June 2020-21
Semister -V**

**Elective Paper: 506 c - Advanced Banking- I
(Practical Banking)**

60+40 Pattern - External Marks 60 + Internal 40 =Maximum Total Marks- 100

Total Lectures: 60

▪ **Objective :-**

- 1) To make students Familiar with the basic concepts of Practical Banking.
- 2) To update the students about new changes in Banking.
- 3) To know the relevance Banking Practices in modern competitive world.

▪ **Outcomes / Utility.**

- 1) This Course will Provide Proper knowledge to the students for understanding real – life problems of money Laundering.
- 2) The will get preference in Banking job market.
- 3) The financial literacy of students will enhance.

1. Money Laundering.

Lecture : 12

- 1.1. Definition and meaning.
- 1.2. Money laundering and it's impact on banks and on the economy.
- 1.3. Money laundering –a global problems.
- 1.4. Steps in money laundering and difficulties in regulation.
- 1.5. Methods for money laundering.
- 1.6. Common source of Money Laundering.
- 1.7. Alternative remittance system.
- 1.8. Sources of money laundering involvement of markets, institutional and individuals.

2. Money Laundering – Legislation and international co-operation.

Lecture : 12

- 2.1. Legislation in the United Kingdom.
- 2.2. Legislation in the United States.
- 2.3. Recommendations of the financial action task force on anti money laundering and anti terrorist financing.
- 2.4. Anti money laundering measures in India.
- 2.5. RBI guidelines.
- 2.6. Money launderings.

3. Know Your Customer : K. Y. C. –I.

Lecture : 09

- 3.1 Introduction.
- 3.2 Customer profile.
- 3.3 Some basic concepts.
  - 3.3.1 Banking.
  - 3.3.2 Customer.
  - 3.3.3 Banker – Customer relationship.

4. Know Your Customer : K. Y. C. –II.

Lecture : 09

- 4.1. Initiatives taken by RBI.

- 4.2. RBI's Approaches and objectives.
- 4.3. K. Y. C. Policies.
- 4.4. Organizational Structure.

5. Threats in the new technology products.

Lecture : 08

- 5.1. Guidelines for operating Accounts of Companies, Trusts, Firms and Intermediaries.
- 5.2. Fiduciary Account.
- 5.3. K. Y. C. FOR Low income group customers.

6. K. Y. C. Operating guidelines for monitoring.

Lecture :10

- 6.1. Customer Research.
- 6.2. Compendium guidelines.
- 6.3. N. R. I. Account Monitoring.
- 6.4. Suspicious Transactions.
- 6.5. Anti- Terrorism Finance.
- 6.6. Financial intelligence unit.

▪ **Reference Books :-**

- 1) Merchant Banking by Suneja H. R. ,Himalaya Publishing House, Mumbai, 2000.
- 2) Anti Money Laundering & know your customers- Indian Institute of Banking & Finance, Macmillan, 2008.
- 3) The Indian Financial System and Development by Vasant Sesai, Himalaya Publishing House 2011.
- 4) The Indian Financial System by Dr. G. Ramesh Babu, Himalaya House 2005.
- 5) The Indian Financial System by Bharati R. Pathak, Pearson Education, 2008.
- 6) Indian Economy by R. Datta and Sundharam (61st Edition) (2011), S. Chand Publication.
- 7) Indian Economy by Mishra and Puri, Himalaya Publishing House, 2011.
- 8) www.rbi.org.in.
- 9) R. B. I. Bulletin and Annual Reports.
- 10) Financial Markets and services by E. Gordan and K. Natarajan, Himalaya Publishing House , 9th Edition, 2014.
- 11) Investment and Securities Markets in India by V. A. Avadhani, Himalaya Publishing House ,Mumbai. 4th Revised Edition Oct. 1998.

**Kaviyatri Bahinabai Chaudhari,
North Maharashtra University Jalgaon
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com : (CBCS) w.e.f. June 2020-21
Semister -V**

**Elective Paper :- 507 C - Advanced Banking- II
(Indian Financial Markets)**

**60+40 Pattern- External Marks 60 + Internal 40 =Maximum Total Marks- 100
Total Lectures : 60**

- **Objective:-**

- 1) To acquaint student with new concept of Banking.
- 2) To update the students about new change in Banking.
- 3) To know the relevance Banking practices in modern competitive world.
- 4) To make understandable of Banking operations.

- **Outcomes / Utility.**

- 1) Students will set job opportunities in Indian Capital market, Financial market.
- 2) The will get preference in Banking job market.
- 3) The financial literacy of students will enhance.

1. Financial Markets

Lecture :10

- 1.1. Definition, Location and Role.
- 1.2. Functions and Constituents.
- 1.3. Financial Instruments.
- 1.4. Indian Financial Markets.
- 1.5. Global Financial Markets.

2. Capital Markets

Lecture :12

- 2.1. Indian Capital Market –Evolution and Growth.
- 2.2. Constituents of Indian Capital Market.
- 2.3. New Financial Institutions and Financial Instruments.
- 2.4. Capital Market Doldrums.
- 2.5. Measures of Reactivation and Measures of Investor Protection.
- 2.6. Recent Initiatives in the Indian Capital Market.
- 2.7. Rebound in Indian Capital Market.

3. Capital Market Instruments.

Lecture : 12

- 3.1. Meaning.
- 3.2. Types.
  - 3.1.1. Preference Shares.
  - 3.1.2. Equity Shares.
  - 3.1.3. Non- Voting Equity Shares.
  - 3.1.4. Convertible Cumulative Preference Shares.(CCPS)
  - 3.1.5. Company Fixed Deposits.
  - 3.1.6. Warrants.
  - 3.1.7. Debentures and Bonds.
- 3.3. Global Debt Instruments.

4. Regulation of Indian Capital Market.

Lecture : 08

- 4.1. Genesis.
- 4.2. Factors.
- 4.3. Regulatory Framework.
- 4.4. Committees on Regulatory Framework.

5. SEBI – Function and Working.

Lecture : 10

- 5.1. Genesis.
- 5.2. Features of the SEBI Bill.
- 5.3. Objective
- 5.4. Management
- 5.5. Powers and Functions.
- 5.6. Regulatory Role.
- 5.7. Role and Relevance.

6. Investor Protection.

Lecture : 08

- 6.1. Loss of Confidence of Small Investor – Causes.
- 6.2. Rights of Investors
- 6.3. Facilities by BSE.
- 6.4. Ombudsman.

- **Reference Books-**

- 1) Management of India Financial Institutions by R.M. Shrivastav. Himalaya Publishing House.
- 2) Advanced Bank Management, Indian Institute of Banking and Finance, Mac Millan Publication.
- 3) Banking Various Aspects- Indian Institute of Banking and Finance, Taxman.
- 4) Banking Theory and Practice by Shekhar K. C., Lekhmy Shekhar, Vikas Publishing House.
- 5) Banking Law and Practice by Tannan.
- 6) Banking Management by James B Bexley, Gulf Publishing Company.

North Maharashtra University, Jalgaon
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
New Proposed Syllabus: T.Y.B.COM Semester-V
Elective Subject: 506 d: Business Administration -I
Semester Pattern

External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total marks: 100

Total Lectures: 48

- 1- To acquaint the students with the concepts and issues in Business Administration.
  - 2- To enable the students to understand the nature and scope of Business Administration.
-

1. Concepts and Nature

Lectures: 08

- a Business- Definition, Characteristics, Scope
- b. Commerce- Meaning, Concept, Trade & Aids to Trade- Meaning & i. Definition, Administration, Management and Organization.
- c. Functions of Administration

2. Business Unit- Promotion

Lectures: 08

- a. Concept of Promotion, Stages of business Promotion, Factors affecting, Business Promotion
- b. Location, Present trends in location, Size of business unit, factors affecting the size
- c. Role of Government.

3. Forms of Business Organisation

Lectures : 08

- a. Sole Proprietorship Firm, Joint Ventures, Joint Stock Company, Co-Operative Society: Characteristics, Features, Merits, Limitations.
- b. Suitability of a form of Organization- factors determination the suitability.

4.Business and Environment

Lectures:08

- a. Meaning, Constituents of business environment
- b. Economic, International, Social, Legal, Cultural, Educational, Political, Technological & Natural. c. Interaction of Business & Environmental Factors d. Objectives of Business- Economic, Human & Social Objectives-Social Responsibilities.

5. Corporate Governance

Lectures: 08

- a. Meaning, Concept
- b. Board of Directors: Objectives, Training and Development
- c. Performance evaluation of Boards

6. Business Ethics

Lectures: 08

- a. Concept, Definition, Nature , Objectives, Need and Importance
- b. Business and Ethical Responsibility
- c. Various Ethical Issues Around the Globe

Recommended Books

- 1-Moderns Business Organization - N. Mishra Allied Publishers-Bombay
- 2-Essentials of Business Administration - K. Aswathappa-Himalaya Publications
- 3- Business Administration - S.C.Saxena- Sahitya Bhavan Agra
- 4-The Administrative Process - Stephen Robbins
- 5- Business Organization & Management- Sinha A Mugali
- 6- Industrial Administration & Management - J. Batty McDonald
- 7-Business Administration - M.D. Lawrence - Sheth Publisher
- 8-Business Administration & Management - Chandurkar & Pundlik - Himalaya Publications
- 9- Business Administration - Dr.Kadweker – Gaj Publication
- 10- Business Ethics and Corporate Governance - C S Murthy - Himalaya Publications
- 11- Human Resource Management- Dr. Harkal, Prof. Chaudhari - Vidya Books Publications
- 12- Javadekar, w.s “ Management Information System”, Tata Mac Graw Publication 2003. ISBN 0-707-2822256-2

North Maharashtra University, Jalgaon
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
New Proposed Syllabus: T.Y.B.COM Semester-V
Elective Subject: 507 d - Business Administration -II
Semester Pattern

Total Marks: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Total Marks 100 Total Lectures: 48

Objectives:

- 1 To acquaint the students with the concepts & issues in Business Administration.
- 2 To enable the students to understand the nature & scope of Business Administration

1. Scientific Management

Lectures:08

- a. Nature of Scientific Management, Principles
- b. Rationalization- Meaning, Theory, Benefits,
- c. Automation- Definition, Benefits, Problems
- d. Computerization.

2. Decision Making and Operation Research

Lectures:08

- a. Decisions Making- Meaning , Objectives (Nature of Decision Making)
- b. Types of Decisions Making, Method of Decision Making,
- c. Operation Research-Meaning, Characteristics of Operation Research
- d. Principles, Techniques Or Tools of Operation Research

3. Operation Research and Risk Management

Lectures:08

- a. Meaning, Definition and Characteristics of Operation Research
- b. Principles, Techniques or Tools of Operation Research
- c. Risk Management: Introduction, Objectives, Process d. Role of Insurance

4.Capitalization

Lectures:08

- a. Under & Over Capitalization
- b. Capital Structure- Capital Gearing, Important element of
- c. Capital Structure, Types of Capital & Way of capital build
- d. Control Over Capital Issues-Scope & Objectives

5. Sources of Finance

Lectures:10

- a. Classification
- b. Security Financing: Shares and Debentures
- c. Internal Financing: Owners Capital, Company Deposits
- d. Loan Financing: Loan from Commercial Banks and Financial Institutions
- e. International Financing
- f. Other Sources

6. Enterprise Resource planning

Lectures:06

- a Definition and Need for an ERP system.
- b Benefits of ERP system .
- c. Reasons for the Growth of ERP market .
- d. Overview of ERP software – ERP, BAAN.

- Recommended Books**
1. Moderns Business Organization & Management - N. Mishra Allied Publishers
Bombay
  2. Essentials of Business Administration - K. Aswathappa- Himalaya Publications
  3. Business Administration - S.C.Saxena- Sahitya Bhavan Agra
  4. The Administrative Process - Stephen Robbins

5. Business Organization & Management - Sinha A Mugali
6. Industrial Administration & Management - J. Batty McDonald
7. Business Administration - M.D. Lawrence - Sheth Publisher
8. Business Administration & Management - Chandurkar & Pundlik - Himalaya Publications
9. Business Administration - Dr.Kadweker – Gaj Publication
10. Business Administration - Dr. Shailja Cholkar, Nirali Prakashan (Marathi)
11. Financial Management - Dr. S P Gupta - Sahitya Bhavan Publications
12. Risk Management, Insurance and Deviations- Dr. G. Kotereshwar - Himalaya Publications
13. Basics of Financial Management- V K Saxena and C D Vashist- Sultan Chand & Sons Educational Publishers- New Delhi
14. Enterprise Resource Planning- Alexis Leon Tata Mac Graw Hill Publication

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

T.Y.B.Com (CBCS) –w.e.f.June 2020-21

Semester – VI-Syllabus

Compulsory Paper: - 601 - Indian Economic Scenario

60+40 Pattern -External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total

Marks - 100

Total Lectures: 60

Objectives: -

- 1) To acquaint students with new concepts of Economics.
- 2) To update the students about new changes brought in Indian Economy.
- 3) To know the relevance Economic practices in modern competitive world.
- 4) To make students competent to become success in competitive examination

Outcomes/Utility

- 1) Student will be able To Understand India's Foreign Trade Capital & Foreign Exchange Reserve.
- 2) Student will be able To Understand Price Trends & Inflation.
- 3) Student will be able To Understand Concept of Public Finance, Federal Finance & Fiscal Development.
- 4 Student will be able To Understand Economics Planning & NITI Aayog.

1. India's Foreign Trade.

Lecture :10

- 1.1. Composition of foreign trade.
- 1.2. Direction of foreign trade.
- 1.3. India's balance of payment since 1991.
- 1.4. Measures to correct the adverse balance of payment.
- 1.5. Recent Trade Policy

2. Foreign Capital and Foreign Exchange Reserves.

Lecture : 10

- 2.1. Foreign Capital Components and need.
- 2.2. Sources of Foreign Aid to India.
- 2.3. India's Foreign Exchange Reserves.
- 2.4. W.T.O Impact of W.T.O. on various aspects of Indian Economy.

3. Price Trends and Inflation.

Lecture: 10

- 3.1. Price Trends in India.
- 3.2. Causes of price rise in India.
- 3.3. Consequence of the price rise.
- 3.4. Anti inflationary policy of the government,

4. Public Finance.

Lecture : 10

- 4.1. Indian Tax Structure reforms in the tax system since 1991.
- 4.2. Public Expenditure.
  - 4.2.1. Role of public expenditure.

- 4.2.2. Causes of rise in public expenditure.
- 4.2.3. Management of public expenditure.
- 4.3. Public debt.
  - 4.3.1. Role of public debt.
  - 4.3.2. Problems related to public debt.
- 4.4. Features of current central budget related to economic policy.

5. Federal Finance and Fiscal Development.

Lecture: 10

- 5.1. Silent features of Federal Finance System in India.
- 5.2. Problems and issues in centre state financial relations in India.
- 5.3. 15th Finance Commission Recommendations.
- 5.4. Fiscal development.
  - 5.4.1. Objectives of Fiscal Policy in India.
  - 5.4.2. Fiscal imbalances in India.
  - 5.4.3. Fiscal responsibility in India.

6. Economic Planning and NITI Aayog.

Lecture: 10

- 6.1. Achievements and Failures of the five year plans.
- 6.2. NITI Aayog.
  - 6.2.1. Origin and formation.
  - 6.2.2. Members.
  - 6.2.3. Function of NITI Aayog
  - 6.2.4. Critical Appraisal of NITI Aayog.

Books:

- 2) Evolution of the Indian Economy by I.C. Dhingra, S.Chand & Sons (28th Edition) 2000.
- 3) Indian Economy by Gaurav Datta and Ashwini Mahajan,S.Chand & SonsPublication.(71st Edition) 2015.
- 4) Indian Economy by Mishra and Puri, Himalaya Publication.
- 5) Indian Economy by A.N. Agrawal, Himalaya Publication, 40th Edition 2015.
- 6) Indian Economy by R.Datta and K.P.M. Sunadaram S.Chand & Sons Publication.
- 7) Annual Report - Reserve Bank of India's Publication.
- 8) Economic Survey, Govt. of India's Publication.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Accredited 'A' Grade University)

FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT

T Y B COM (under CBCS) – w.e.f. A Y 2020-21

SEMESTER VI

Core competence Paper – 602- Principles of Auditing

60+ 40 Pattern : External Marks 60 + Internal Marks 40 = Maximum Total Marks :100

Required Lectures hours = 60

A) Title of the Paper	Principles of Auditing
B) Course Objectives	The objectives of this course are to enable the students to – a) understand the concept of Investigation, and the systems of internal check and internal control used in the processing of transactions, b) understand the various provisions of the Companies Act, 2013 in relation to the appointment of auditors, and their powers, duties and liabilities, c) understand the provisions of the Companies Act, 2013, and the procedure of auditing the capital and borrowing raised by a limited company, d) understand the concept of and the contents of an audit report
C) Level of Knowledge expected	Introductory knowledge with application skill
D) Medium of Instructions	English and Marathi
E) Instructions as to study and examinations	a) This subject shall be studied in English & Marathi medium. b) The question paper shall be set in both English & Marathi, and students shall answer the English and Marathi.
F) Course content	Covering 6 Units as detailed below

Detailed course contents

Topics	No of lectures
I - Investigation - a) Meaning, nature and objectives of Investigation-Difference between Audit and Investigation- b) Investigation at the time of (i) purchase of business; (ii) admission of a new partner; (iii) granting loan (iv) detecting frauds, and (v) Statutory Investigation.	10
II – Evaluation of Internal Control & Internal Check - a) Internal Control –Meaning & objectives of Internal control – Factors affecting Internal control- Limitations of Internal control – Evaluation of Internal control system, COSO model of Internal control b) Internal check system, Test checking, Routine checking –Meaning, advantages & limitations of Internal check system, Test checking & Routine checking- c) Elementary study of SA 265 “Communicating deficiencies in Internal Control to those charged with governance and management”.	10
III – Company Auditor - a) Provisions regarding qualifications, disqualifications, appointment and removal of auditor as per the companies Act, 2013 b) Rights/Powers, duties and liabilities and remuneration of company auditor –	10

c) Professional conduct and ethics- Auditor's role in corporate governance and evolution of Audit Committee	
IV – Audit of Limited Companies - a) Preliminaries to the Audit work of a Limited Company- b) Audit of Share capital, Forfeiture Shares & Bonus Shares- Buy Back of own shares by companies – c) Audit of Debentures issued by companies	10
V – Auditing in Computerized Information System (CIS) Environment - a) Meaning of CIS – Approaches to computer auditing – distinction between manual accounting audit and computerized accounting audit – Characteristics of CIS Environment – b) Computer frauds and computer virus – Concept of audit Software	10
VI - Audit Report - a) Meaning, importance and contents of audit report – types of audit report – Qualifications, disclaimers, adverse opinion – b) Distinction between reports and certificates – notes on accounts - distinction between notes and qualification ,	10
Total	60

G) Course Outcome / Skill development	By the end of the course the students will be able - 1) understand the concept of Investigation, internal check and internal control, 2) understand the various provisions of the Companies Act, 2013 in relation to the appointment of auditors, and their powers, duties and liabilities, 3) understand the manner of auditing the capital and borrowing raised by a limited company, 4) understand the contents of an audit report
---------------------------------------	---

Reference Books :

- 1) A Handbook of Practical Auditing; By B. N. Tondon; S Sudharsanam; S Sundhara ; Publisher Chand & Company
- 2) Auditing; By Pankaj Kumar Roy ; Publisher -Oxford University Press (1 August 2017)
- 3) Auditing ; By Dr. T.R. Sharma ; Publisher - Sahitya Bhawan Publications (2018)
- 4) Auditing; By Vinod Kumar Agrawal, and Abhishek Porwal ; Publisher - A. S. Foundation, Pune.
- 5) Auditing- (University Edition);By Aruna Jha ; Publisher - Taxmann Publications Private Limited
- 6) Auditing and Assurance (Paperback); By Pankaj Kumar Roy ; Publisher - Oxford University Press; First edition (1 August 2019)
- 7) Auditing And Assurance ; By Ashish Kumar Sana, Swapan Sarkar, Bappaditya Biswas, Samyabrata Das ; Publisher -McGraw-Hill India
- 8) Auditing and Corporate Governance ; By Dr. T.R. Sharma and Dr. Gaurav Sankalp ; Publisher - Sahitya Bhawan Publications (2018)
- 9) Auditing For B.Com. III Year Paperback – 2019; By Dr. T.R. Sharma ; Publisher - Sahitya Bhawan Publications (2019)
- 10) Auditing: (B.Com. IIIrd Year) ; By Aruna Jha ; Publisher -Taxmann Publications Private Limited
- 11) Auditing: Principles and Practice ;By Kumar R ; Publisher -Prentice Hall India Learning Private Limited;
- 12) Auditing: Principles and Practices; By Ashish Kumar Sana and other ; Publisher - McGraw Hill Education
- 13) CA - IPCC Auditing and Assurance (Group 2); By CA Pavan Kumar K. CH.; Publisher - S Chand & Company
- 14) Company Accounts & Auditing Practices by N.S Zad; By N.S Zad ; Publisher Taxmann Publications Private Limited

- 15) Company Accounts and Auditing Practices (CS –Executive); By N. S. Zad ; Publisher Taxmann Publications Pvt. Ltd.
- 16) Contemporary Audit For B.Com. Semester IV of Lucknow University ; By Dr. T.R. Sharma ; Publisher - Sahitya Bhawan Publications (2019)
- 17) Essentials of Auditing ; By Saxena and Reddy ; Publisher Himalaya Publishing House, Mumbai.
- 18) Fundamentals of Auditing ;By Dr Kamal Gupta ; Publisher TMH – New Delhi.
- 19) Practical Auditing ;By Dr. L. Natrajan ; Publisher Margham Publications
- 20) Practical Auditing;By Saxena & Saravaravel ; Publisher Himalaya Publishing House, Mumbai.
- 21) Principles and Practice of Auditing; By Dinkar Pagare ; Publisher Sultan Chand and Sons, Educational Publishers New Delhi.
- 22) Principles and Practice of Auditing; By R. G. Saxena ; Publisher -Himalaya Publishing House. New Delhi.
- 23) Standards on Auditing- A Practitioner's Guide (Paperback – Jan 2020); By CA. Kamal Garg; Publisher Wolters Kluwer (India) Pvt. Ltd., New Delhi; 2 edition (1 January 2020)
- 24) Standards on Auditing for CA By Anshul Mittal ; Publisher -Arya Publishing Company
- 25) Standards on Auditing for CA Students; By CA Anshul Mittal ; Publisher Arya Publishing Company; 1st edition (2017)
- 26) Summary Book Standards of Auditing; By CA Nikhil Singhal ; Publisher Mukhaksh Publications , Delhi
- 27) Taxmann – Students' guide to Standards on Auditing; By D S Rawat ; Publisher Taxmann Publications Pvt. Ltd.

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
COMMERCE AND MANAGEMENT FACULTY**

CLASS: T. Y. B. COM. SEM. VI

Proposed Syllabus

SUBJECT: 603 - Business Management

TOTAL MARKS: 100 [INTERNAL 40 + EXTERNAL 60]

Objectives:

1. To introduce the concept of management to the students.
2. To acquaint the student with modern management practices.
3. To develop leadership skills and communication skills.
4. To familiarize the students with the nature and scope of management.
5. To help the students to understand the concept of management. Also expose the students to latest trends in management.

Course Outcomes

Student shall be able to –

- Understand the significance and essence of management concepts, principles and skills.
  - Learn how to apply management concepts, principles and skills in business setting and improving business environment.
  - Learn how to employ Management skills to enhance employability and ensure workplace and career success.
-

1: Leadership

10

- 1.1 Meaning, Definition,
- 1.2 Importance of Leadership,
- 1.3 Qualities and Functions of Leaders,
- 1.4 Types Leadership,
- 1.5 Theories of Leadership – i) Behavioral Theory ii) Likert's Theory, iii) Path –Goal Theory,

02: Directing

10

- 2.1 Meaning, Definition,
- 2.2 Principles of Directing,
- 2.3 Importance & Characteristics of Direction,
- 2.4 Issuing order or Instruction,
- 2.5 Characteristics of Good order,
- 2.6 Techniques of Directing.

03: Co-ordination

10

- 3.1 Meaning and Definition of co-ordination,
- 3.2 Features of co-ordination,
- 3.3 Need of Co-ordination,
- 3.4 Principles of Coordination,
- 3.5 Techniques of Co-ordination.

04: Controlling	10
4.1 Meaning, Definition,	
4.2 Nature and Importance of control,	
4.3 Characteristics of an ideal control System,	
4.4 Techniques of control,	
4.5 Relationship between Planning & Control.	
05: Management By Objectives (MBO)	10
5.1 Meaning, Definition,	
5.2 Process of MBO,	
5.3 Benefits and Limitations of MBO,	
5.4 Suggestion for making MBO Effective.	
06: New Trends in Management.	10
6.1. Knowledge Management,	
6.2. Corporate Governance,	
6.3. Management of Change,	
6.4. Management of Conflict,	
6.5. Management by Values,	
6.6. Event Management,	
6.7. Stress Management.	

Reference Books

1. Principles of Management – P.C. Tripathi, P.N. Reddy –Tata McGraw Hill Publishing Company
2. Essential of Management – Harold Koontz & Heinz Weihrich – Tata McGraw Hill Publication
3. Management Principles & Practices – Dr.VivekKapure , Prof. Abdul Allim Khan – Thakur
Publisher Bhopal
4. Business Organization & Management – NeeruVasishth, Namita Rajput- Kitab Mahal
Publication, Allahabad.
5. Management of System – A.K. Gupta, J.K. Sharma – Mc Millan Publication

6. Principles of Management – T Ramasamy – Himalaya Publishing House
7. Management Concept & Practices – Dr. Manmohan Prasad – Himalaya Publishing House
8. Principles of Management – Dr. K. Natarajan, Dr. K. P. Ganeshan – Himalaya Publishing House
9. Principles of Management - Concept & Cases- Rajesh Viswanathan -Himalaya Publishing House
10. Principles & Practice of Management – Late Dr. P.C. Pardeshi, Prof. Hasinuddin, Nirali
Publication
11. Business Organization & Management – C.B. Gupta, Su Itan Chand & Sons, New Delhi

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON**
(NAAC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y.B. Com (With effect from AY 2020-21) Semester -VI
Subject: 604 - Goods & Services Tax (GST)
[TOTAL MARKS: 60 EXTERNALS + 40 INTERNAL =100 MARKS]
TOTAL HOURS: 60

Note – For the purpose of examination provisions of Central Goods & Services Tax Act, 2017 amended up to six months prior to the date of examination, shall be applicable.

Objectives:

1. To develop basic understanding of procedural aspects of Goods & Service Tax Law.
2. To provide overview of various provisions under GST Law.

1 Basics Framework of GST and Important Definitions under CGST Act (10)

- 1.1 History of Goods and Services Tax in World and in India
- 1.2 Merits and Demerits of GST
- 1.3 Types of GST
- 1.4 Role of GST Council
- 1.5 Important Definitions:
Aggregate Turnover, Business, Capital Goods, Goods, Service, Input Tax Credit, Inter-State and Intra-State Supply of Goods and Services, Invoice and Tax Invoice, Taxable Supply and Non-Taxable Supply

2 Time & Value of Supply and levy of GST (10)

- 2.1 Meaning and Scope of supply (Section 7)
- 2.2 Time of Supply of Goods and Services (Basic Concepts)
- 2.3 Value of Supply of Goods and Services (Basic Concepts)
- 2.4 Composition levy (Section 10)
- 2.5 Exemption from Tax

3 Registration under GST (10)

- 3.1 Persons liable for Registration, Persons not liable for registration
- 3.2 Compulsory Registration, Exemption
- 3.3 Procedure for Registration, Deemed Registration
- 3.4 Cancellation of Registration

4 Maintenance of Records and Input Tax Credit (10)

- 4.1 Tax Invoice, time of issue of tax invoice (Rule 46 to 55)
- 4.2 Issue of debit note, issue of credit note
- 4.3 Types of Electronic Ledgers
- 4.4 E-way Bill- Concept, forms and E-way bill Generation
- 4.5 Input Tax Credit –Concept and Set off of Input Tax against Output Tax on Supply

5 Returns and Payments under GST (10)

- 5.1 Types of Returns and Furnishing of Returns

- 5.2 Annual Return
- 5.3 Payment of Tax, Interest and Penalty
- 5.4 Interest on delayed payment of tax

6 Offences and Penalties

(10)

- 6.1 General Principles for imposing /not imposing penalties
- 6.2 Penalties for Offences under Section 122 of CGST Act.
- 6.3 General Penalties

References & Recommended Books:

1. Central Goods & Services Tax Act,2017
2. Integrated Goods & Services Tax Act,2017
3. Maharashtra Goods & Services Tax Act,2017
4. Central Goods & Services Tax Rules,2017
5. Maharashtra Goods & Services Tax Rules,2017
6. India GST for beginners (2nd Edition, June 2017) (Paper pack) by Jayaram Hiregange and Deepak Rao, White Falcon Publishing
7. GST made easy-answer to all your queries on GST (Paper pack) TAXMAN Publication.
8. GST Manual, 4th Edition 2017, publisher Taxman.
9. GST- How to make your business GST ready, by V.S. Date, publisher TAXMAN
10. Goods & Services Tax (Act with Rules), publisher: Bharat Law House Pvt. Ltd.
11. CA IPCC GST Study Material.
12. CS Executive Level GST Study Material
13. ICAI Intermediate Level GST Study Material
14. <https://www.gstn.org>
15. www.cbec.gov.in
16. www.gst.gov.in

**KAVYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

**Faculty of Commerce and Management Syllabus for
T. Y. B. Com. Semester- VI**

Subject: 605 a - Human Resource Management
w.e.f. 2020-21

Total Lectures : 60

[Total Marks : 60 External + 40 Internal = 100 Marks]

Objectives :

- To introduce the concept Training and Management Development of H. R. M. to the students.
- To Provide recent trends in Human Resource Management.
- To develop the total personality of students as future Human Resource of India.
- To study the various dimensions of Human Resource Management.

Outcomes / Utility :

- Students have the knowledge of management development and training procedure to Human Resource.
- Students are familiar to the recent trends in Human Resource Management.
- Total Personality of students can be develop as a future Human Resource of India.
- Acquaint the knowledge of various dimensions of Human Resource Management.
- Familiar with work culture and discipline.

1. Employee Training **(Lecture 10)**

- 1.1 Meaning, Definition, Difference Between Training Education and Development.
- 1.2 Characteristics, Objectives, need and Importance, Training Policy.
- 1.3 On the job, off the job, Training Methods.
- 1.4 Types of Training.
- 1.5 e Training.

2. Management Development **(Lecture 10)**

- 2.1 Meaning, Definition of Management Development.
- 2.2 Objectives, Need, Importance.
- 2.3 Methods of Management Development.
- 2.4 Problems in Management Development Programmes.
- 2.5 Managerial Training and Development in Indian Context.

3. Employee Grievances **(Lecture 10)**

- 3.1 Meaning, Definition, Causes of Grievances.
- 3.2 Importance of Grievances Heading.
- 3.3 Principles of Grievance Handling.
- 3.4 Grievance Redressal Machinery.

4. Employee Discipline **(Lecture 10)**

- 4.1 Meaning, Definition, Features.

4.2 Aims, Objectives and Importance.

4.3 Principles for Maintaining Discipline.

4.4 Disciplinary Procedure. v. Role of Human Resource Manager in Maintaining Discipline.

5. Employee Performance Appraisal (Lecture 10)

5.1 Meaning, Definition, Features.

5.2 Objectives and Importance.

5.3 Methods and Process of Performance Appraisal.

5.4 Problems of Appraisal.

5.5 Measures for Making Effective Appraisal

5.6 Types of Appraisal.

6. Recent Trends in H. R. M. (Lecture 10)

6.1 Human Resource Accounting.

6.2 Human Resource Audit.

6.3 Green Human Resource Management.

6.4 Downsizing

6.5 Exit Policy of Human Resource Management.

6.6 Voluntary Retirement Scheme (VRS)

6.7 Employee Empowerment.

6.8 Work Force Diversity.

Reference :

1. A Textbook of 'Human Resource Management', R.S. Dwivedi, Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
2. 'Human Resource Management', Dr.Anjali Ghanekar, Everest Publishing House.
3. 'Human Resource Management' (Text and Cases) by – Appannaiah Reddy, Aparna Rao, Himalaya Publishing House.
4. 'Personal and Human Resource Management' (Text and Cases), by – P.Subba Rao, Himalaya Publishing House.
5. 'Human Resource Management and Organizational Behaviour', Dr.P.K.S. Menon.
6. 'Human Resource Management in the New Millennium', by – P.Subba Rao.
7. 'Personnel Management', by C.B.Memoria.
8. 'Management Challenges in Twenty First Century', by Vivek Deolankar.
9. 'Manavi Sansadhananche Vyavasthapan', Prof.Dr.Prabhakar Deshmukh.
10. 'Manavi Sansadhananche Vyavasthapan', Prof.B.L.Jibhkate, Dr.C.D.Pandhye, Vishwa Publishers and Distributors, Nagpur.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B. Com Semester VI

Subject: 605 b - Introduction to Business Research (Project)

Objective: To make students well acquainted with Business Research Skills and experience Business Research application in real life and prepare detail report based on the study.

Methodology: A group of 2 students may form a group for conducting Business Research Project under the guidance of teacher. Teacher will suggest suitable topic to students.

Students will select local industry / enterprise / business including cooperative society, insurance company, bank, super shop , production unit etc.

The study may be focused on various aspects of commerce and management like accounting, finance, sales, marketing, advertising , e-commerce, m-commerce, HRM , IT etc.

The study will include introduction, review of literature, research methodology, data analysis and findings, conclusion and recommendation, references and annexure which includes questionnaire etc.

Development of Questionnaire for primary data collection or development of structured questionnaire is expected.

The detail study only based on secondary data analysis will also work.

The project report may be prepared either in English or Marathi.

Use of Tables, Graphs etc. is expected. For analysis MS-Excel or PSPP may be used.

The project work will carry maximum 100 marks, of which internal teacher shall award out of maximum 40 marks on the basis of project work done by the student as an internal assessment. Viva voce of 60 marks will be conducted for external assessment.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

**Faculty of Commerce and
Management T.Y.B.Com (CBCS) –**

w.e.f.June 2020-21

Semester – VI

Elective Subject: - 605 c - Economic of Global Trade and Finance

60+40 Pattern -External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total Marks - 100

Total Lectures: 60

Objective:-

1. To acquaint Student with new concept of India's foreign Trade Policy
2. To Know the Foreign Direct Investment (FDI) Policy in india.
3. To Update the Students about the concept of IMF & World Bank.
4. To develop student's for MPSC and UPSC examinations.

Outcome/ Utility:-

- 1) Student will be able To Understand Indian's Foreign Trade Policy.
- 2) Student will be able To Understand International Movement of Capital.
- 3) Student will be able To Understand Concept of India's foreign trade policy.
- 4) Student will be able To Understand Globalisation & Indian Economy.

1. India's foreign Trade Policy

Lectures 10

- 1.1. Free Trade Policy – Meaning
- 1.2. Arguments in favour of and disfavour of Free Trade
- 1.3. Policy of Protection - Meaning
- 1.4. Arguments in favour of and Disfavour of Policy of Protection

2. International Movements of Capital

Lectures 10

- 2.1. Meaning of International Movements of Capital
- 2.2. Factors governing International Movements of Capital
- 2.3. Foreign Direct Investment (FDI) – Meaning
- 2.4. Merits and demerits of Foreign Direct Investment

3. Institutions of International Co-operation

Lectures 10

- 3.1. International Monetary Fund (IMF) - Objectives
- 3.2. Achievements of IMF
- 3.3. Shortcomings in IMF Working
- 3.4. International Bank for Reconstruction and Development (IBRD / World Bank) -Objectives
- 3.5. Functions of World Bank
- 3.6. Criticisms of World Bank working

4. India's Foreign Trade

Lectures 10

- 4.1 Importance of Foreign Trade for a developing economy
- 4.2 Composition of India's Foreign Trade –
  - 4.2.1 Compositional Change in India's Import
  - 4.2.2 Compositional Change in India's Export
- 4.3. Directions of India's Foreign Trade –
  - 4.3.1. Directional Change in India's Import
  - 4.3.2. Directional Change in India's Export

5. India's Foreign Trade Policy

Lectures10

- 5.1. Meaning of Foreign Trade Policy

- 5.2. Import Substitution
- 5.3. Shortcomings in Import Substitution
- 5.4. Export promotion policy- Objective, Need & Importance
- 5.5. Importance of Export Promotion
- 5.6. Government Measures for Export Promotion

6. Globalisation and Indian Economy

Lectures 10

- 6.1. Meaning of Globalisation
- 6.2. Advantages of Globalisation
- 6.3. Globalisation and Indian Economy
- 6.4. India's Steps towards Globalisation
- 6.5. Effects of Globalisation on Indian Economy

Reference Books

- 2. Mithani D. M., International Economics, Himalaya Publishing House, Mumbai, 2004
- 3. Sinha, Sinha, Sinha, International Economics, National Publishing House, New Delhi
- 4. V.A. Vadhani, International Finance, Himalaya Publishing House, 14th Ed., 2004
- 5. Y.V. Reddy, Indian and the Global Financial Crisis, Orient Blackswan Private Ltd., 2011
- 6. World Development Report, 1999-2000, Oxford University Press, 2000
- 7. Dr. S. M. Desai, Nrimala Bhalerao, International Economics, Himalaya Publishing House, 2008
- 8. www.rbi.org.in
- 9. RBI Bulletin and Annual Reports.
- 10. Economic and Political Weekly.
- 11. International Economics Prof.N.L.Chavan Prashant Publication, Jalgaon.

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER VI**

Paper: 606 a - Advanced Accounting - I

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100

Required Lectures: 60

Objectives:

1. To appraise the students about need and importance of Management Accounting.
2. To develop an understanding of the rules of Analysis & Interpretation of Financial Statements.
3. To introduce different methods of Ratio Analysis, cash flow, fund flow analysis.
4. To understand the concept of budget and budgetary control.

Course Outcome:

1. Understand the various concepts of Management Accounting
2. Describe the elementary knowledge of Financial Statement Analysis and Interpretation.
3. Utilize working knowledge with application skill of Management Accounting.
4. Compute Ratio Analysis and Prepare Fund Flow and Cash Flow Statements.
5. Understanding knowledge of Budget and Budgetary Control.

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.

1. Introduction of Management Accountancy (Theory)

Lectures - 8

- 1.1 Meaning, Nature, Advantages and Limitations
- 1.2 Functions of Management Accountancy
- 1.3 Distinction between Financial Accountancy, Management Accountancy & Cost Accountancy
- 1.4 Role of Management Accountant in business.

2. Analysis and Interpretation of Financial Statements (Theory & Practical) Lectures - 8

- 2.1 Meaning of Analysis and Interpretation of Financial Statements.
- 2.2 Advantages and Limitations.
- 2.3 Different types of financial statements.
- 2.4 Comparative Statements and Common, Size Statements.

3. Ratio Analysis (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 3.1 Meaning, Objectives, Advantages and Limitations of ratio analysis
- 3.2 Types of Ratios (Liquidity, Profitability, Turnover and Solvency Ratios)
- 3.3 Computation and Interpretation of different accounting ratios.

4. Fund Flow Analysis (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 4.1 Concept of fund and Funds flow statement
- 4.2 Uses and significance of funds flow statement
- 4.3 Procedure for preparing FFS- Schedule of changes in working capital
- 4.4 Statement of sources and application of funds (In Accounts Forms)

5. Cash Flow Analysis (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 5.1 Concept of Cash Flow statements,

- 5.2 Comparison between Funds Flow and Cash Flow statements,
- 5.3 Uses and significance of Cash Flow Statements
- 5.4 Preparation of Cash Flow statement Under Indirect Method as per AS3

6. Budget and Budgetary Control (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 6.1 Meaning and Objectives
- 6.2 Types of Budget (Purchase, Sales, Production)
- 6.3 Preparation of Budget Statement

Reference Books:

1. Financial Management - Arun Kumar & Rachana Sharma
2. Introduction to Management Accounting - L.N. Chopde
3. Cost Accounting - P.T. Pattanshetty & D. R. Palekar
4. Cost Accounting - B.K.Bhar
5. Principles of Management Accounting - S.N. Maheshwari
6. Management Accounting - J Bethi
7. Management Accounting - J Made, Gowder - Himalaya Publication
8. Management Accounting for Decision Maker- Peter Atrill & Eddie Mclaney - Pearson Edu.
9. Management Accounting - Manmohan Goyal
10. Cost and Management Accounting - M.E. Thukaram Rao - New Age International

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER VI**

Paper: 607 a - Advanced Accounting - II

60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100
Required Lectures: 60

Objectives:

1. To impart the students, knowledge about Accounting of Educational Institutions and Service Sectors.
2. To lay a foundation for understanding the Government Accounting procedure.
3. To appraise the students about the application of accounting knowledge in preparation of financial Statements of Independent Branches.
4. To develop competence among the students regarding insurance claim.

Course Outcome:

1. Utilize working knowledge with application skill of Advanced Accounting.
2. Understand the various concepts of Advanced Accounting
3. Preparing the Government Accounts in accordance with the statutory requirements.
4. Prepare Statements regarding Service Sector and Independent Branch.
5. Understanding knowledge of Accounting of Educational Institution and Insurance Claim.

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.

1. Responsibility Accounting (Theory)

Lectures - 6

- 1.1 Meaning, Features, Advantages and Limitations of Responsibility Accounting
- 1.2 Steps and difficulties in Responsibility Accounting
- 1.3 Types of Responsibility Centers

2. Insurance Claim (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 2.1 Basic Concepts - Insurance, Fire Claims, Insured, Insurer, Salvage
- 2.2 Valuation of Salvaged Stock and Loss of Stock
- 2.3 Loss of Profit (Consequential Loss)
- 2.4 Valuation and Computation of Claim

3. Accounting for Independent Branches (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 3.1 Accounting at Head office
- 3.2 Incorporation of Branch Trial balance in the books of the Head office
- 3.3 Incorporation Entries for preparing branch Trading and Profit & Loss Account, Branch Assets and Liabilities.

4. Holding Company Accounts (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 4.1 Meaning of Holding Company and Subsidiary Company
- 4.2 Preparation of the consolidated Balance Sheet of the Holding company along with its subsidiary company

4.3 Analysis of profit of subsidiary company on consolidation.

4.4 Cost of Control or Goodwill on consolidation.

4.5 Inter- company debts, unrealized profit (One Subsidiary only)

(Refer to the relevant provisions of the Companies Act, 1956)

5. Accounting for Professional (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

5.1 Meaning, Objectives of Professionals Accounting

5.2 Major Types of Professionals - Doctors, Engineers, Solicitors, Auditors.

5.3 Receipts and Payment Account of Professionals

5.4 Preparation of Final Accounts

6. Accounting for Educational Institutions (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

6.1 Organisational Pattern and Salient Features of an Educational Institution

6.2 Sources of Finance for Running the Educational Institution

6.3 Techniques of Maintaining Funds Accounts (Building Fund)

6.4 Journal Entries of Building Fund

Books Recommended:

1. Advanced Accountancy - R.L.Gupta & M.Radhaswamy - Sultan Chand & Sons

2. Advanced Accounts - M.C.Shukla, T.S.Grewal & S.C.Gupta - S Chand & Sons.

3. Advanced Accounting - II, S.N.Maheshwari & S.K.Maheshwari - Vikas Publishing House

4. Advanced Accountancy - S.P.Jain and K.L.Narang - Kalyani Publishers

5. Advanced Accounting- J.R.Batliboi

6. Accounting Theory - R.K.Lele and Jawaharlal - Himalaya Publishers

7. Accounting Theory - L. S. Porwal - Tata McGraw Hill.

8. Corporate Accounting - S.N.Maheshwari - Vikas Publishing House

9. Advanced Accounting -.Ashok Sehgal & Deepak Sehgal - Taxmann, New Delhi

10. Fundamentals of Accounting - T.P. Ghosh - Sultan Chand & Sons

11. Advanced Accountancy - Hanif and Mukharjee

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER VI**

Paper: 606 b - Advanced Cost and Management Accounting - I
60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100
Required Lectures: 60

Objectives:

1. To appraise the students about need and importance of Management Accounting.
2. To develop an understanding of the rules of Analysis & Interpretation of Financial Statements.
3. To introduce different methods of Ratio Analysis, cash flow, fund flow analysis.
4. To understand the concept of budget and budgetary control.

Course Outcome:

1. Understand the various concepts of Management Accounting
2. Describe the elementary knowledge of Financial Statement Analysis and Interpretation.
3. Utilize working knowledge with application skill of Management Accounting.
4. Compute Ratio Analysis and Prepare Fund Flow and Cash Flow Statements.
5. Understanding knowledge of Budget and Budgetary Control.

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.

1. Introduction of Management Accountancy (Theory)

Lectures - 8

- 1.1 Meaning, Nature, Advantages and Limitations
- 1.2 Functions of Management Accountancy
- 1.3 Distinction between Financial Accountancy, Management Accountancy & Cost Accountancy
- 1.4 Role of Management Accountant in business.

2. Analysis and Interpretation of Financial Statements (Theory & Practical) Lectures - 8

- 2.1 Meaning of Analysis and Interpretation of Financial Statements.
- 2.2 Advantages and Limitations.
- 2.3 Different types of financial statements.
- 2.4 Comparative Statements and Common- Size Statements and Trend Analysis.

3. Ratio Analysis (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 3.1 Meaning, Objectives, Advantages and Limitations of ratio analysis
- 3.2 Types of Ratios (Liquidity, Profitability, Turnover and Solvency Ratios)
- 3.3 Computation and Interpretation of different accounting ratios.

4. Fund Flow Analysis (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 4.1 Concept of fund and Funds flow statement
- 4.2 Uses and significance of funds flow statement
- 4.3 Procedure for preparing FFS- Schedule of changes in working capital
- 4.4 Statement of sources and application of funds (In Accounts Forms)

5. Cash Flow Analysis (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 5.1 Concept of Cash Flow statements,

- 5.2 Comparison between Funds Flow and Cash Flow statements,
- 5.3 Uses and significance of Cash Flow Statements
- 5.4 Preparation of Cash Flow statement Under Indirect Method as per AS3

6. Budget and Budgetary Control (Theory & Practical Problems)

Lectures - 10

- 6.1 Meaning and Objectives
- 6.2 Types of Budget (Purchase, Sales, Production)
- 6.3 Preparation of Budget Statement

Reference Books:

1. Financial Management - Arun Kumar & Rachana Sharma
2. Introduction to Management Accounting - L.N. Chopde and Others
3. Cost Accounting - P.T. Pattanshetty & D. R. Palekar
4. Cost Accounting - B.K.Bhar
5. Principles of Management Accounting - S.N. Maheshwari
6. Management Accounting - J Bethi
7. Management Accounting - J Made, Gowder - Himalaya Publication
8. Management Accounting for Decision Maker- Peter Atrill & Eddie Mclaney - Pearson Edu.
9. Management Accounting - Manmohan Goyal
10. Cost and Management Accounting - M.E. Thukaram Rao - New Age International

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University, Jalgaon
(NACC Re-accredited 'A' Grade University)
FACULTY OF COMMERCE AND MANAGEMENT
T.Y. B.Com – w.e.f. AY 2020-21
SEMESTER V**

Paper: 607 b - Advanced Cost and Management Accounting - II
60+40 Pattern: External Marks 60, Internal Marks 40. Maximum Total Marks: 100
Required Lectures: 60

Objectives:

1. To acknowledge the students with the cost accounting concepts, process and techniques.
2. To enable the students to apply analytical tools & techniques of cost accounting.
3. To develop competence among the students regarding cost accounting.
4. To acquire skills regarding Operating, Uniform, Target and Standard Costing
5. To understand the Reconciliation of Profit.

Course Outcome:

1. Understand the various concepts of Cost Accounting.
2. Describe the elementary knowledge of Operating, Uniform, Target and Standard Costing.
3. Utilize working knowledge with application skill of Cost Accounting.
4. Compute and prepare various Costing Statements.

Important Note:

- a) This subject shall be studied in English medium.
- b) The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- c) Out of the total marks in question paper, 30% marks will be allotted for theory questions and 70% marks will be for the practical problems.

1. Output and Operating Costing (Theory & Practical Problems)	Lectures - 8
1.1 Output or Single Unit Costing - Meaning and Concept	
1.2 Preparation of Cost Sheet &/or Production A/c	
1.3 Operating Costing or Service Costing - Meaning and Concept	
1.4 Preparation of Cost Sheet Related to Passenger Transport	
2. Uniform Costing & Inter-Firm Comparison (Theory & Practical)	Lectures - 8
2.1 Uniform Costing - Meaning & Nature	
2.2 Scope and Features of Uniform Costing	
2.3 Inter-Firm Comparison - Meaning, Advantages and Disadvantages	
2.4 Ratio Analysis Related to Inter-Firm Comparison (Simple Problems)	
3. Target Costing (Theory & Practical Problems)	Lectures - 12
3.1 Target Costing - Meaning and Concept	
3.2 Steps in Implementation of Target Costing Process	
3.3 Benefits of Target Costing	
3.4 Calculation of Expected Cost, Target Cost and Size of Cost Gap	
3.5 Calculation of Value Index for Components of Product	
3.6 Indication of Action Implied By Value Index and Revised Cost Reduction Target	
4. Standard Costing Technique (Theory & Practical Problems)	Lectures - 12
4.1 Standard Costing - Meaning and Definitions	
4.2 Advantages of Standard Cost Systems	
4.3 Types of Standards	
4.4 Consideration in Establishing Standard	

- 4.5 Variance Analysis- Meaning, Nature, Advantages & Limitations
- 4.6 Computation of Material Cost Variances - Material Price Variance, Material Usage Variance, Material Mix Variance and Material Yield Variance.
- 4.7 Computation of Labour Cost Variances - Labour Rate Variance, Labour Efficiency Variance, Labour Mix Variance and Idle Time Variance.
- 4.8 Computation of Fixed and Variable Overhead Variances

5. Reconciliation of Profit (Theory & Practical Problems)

Lectures - 12

- 5.1 Reconciliation of Profit - Meaning and Concept
- 5.2 Reasons for the Difference
- 5.3 Need for Reconciliation
- 5.4 Methods of Reconciliation - Reconciliation Statement and Memorandum Reconciliation A/c
- 5.5 Preparation of Statement of Reconciliation of Profits

6. Recent Trends in Cost Accounting (Theory Only)

Lectures - 8

- 6.1 Life Cycle Costing: Concept & Examples of Costs at Different Production Stages
- 6.2 Quality Costing: Concept
- 6.3 Just-in-Time (JIT) Approach to Inventory Management: Concept & Advantages
- 6.4 Kaizen Costing: Concept & Suitability

Reference Books:

1. Cost Accounting - P.T. Pattanshetty & D. R. Palekar
2. Cost Accounting - B.K.Bhar
3. Cost and Management Accounting - M.E. Thukaram Rao - New Age International
4. Cost Accounting - S.P.Jain, K.L. Narang
5. Cost Accounting - S.N. Maheshwari
6. Cost Accounting - Jawahar Lal, Seema Srivastava
7. Practical Costing - Khanna, Pande, Ahuja, Arora
8. Cost Accounting - N.K.Prasad
9. Cost Accounting - L.N. Chopde and others - Sheth Publishers Pvt. Ltd. Mumbai
10. Cost Accounting - Nigam Sharma

**Kaviyatri Bahinabai Chaudhari,
North Maharashtra University Jalgaon
Faculty of Commerce and Management
T.Y.B.Com :(CBCS) –w.e.f. June 2020-21
Semister -VI**

**Elective Paper :- 606 c - Advanced Banking- I
(Practical Banking)**

**60+40 Pattern - External Marks 60 + Internal 40 =Maximum Total Marks- 100
Total Lectures : 60**

▪ **Objective :-**

- 1) To make students Familiar with the basic concepts of Practical Banking.
- 2) To update the students about new changes in Banking.
- 3) To know the relevance Banking Practices in modern competitive world.

▪ **Outcomes / Utility.**

- This Course will Provide Proper knowledge to the students for understanding real – life problems of money Laundering.
- The will get preference in Banking job market.
- The financial literacy of students will enhance.

1. Financial Services.

Lecture :12

- 1.1. Meaning of Financial Services.
- 1.2. Constituents of Financial Markets.
- 1.3. Evolution of Financial Services in India.
- 1.4. Financial Services and Problems.
- 1.5. Management risk in Financial services.
  - 1.5.1. Internal risk.
  - 1.5.2. External risk.
  - 1.5.3. Types of risk.
- 1.6. Regulatory Framework for financial services.

2. Mutual Funds.

Lecture : 10

- 2.1. Definition and Meaning.
- 2.2. Importance of Mutual Funds.
- 2.3. Mutual Funds in India.
- 2.4. Types of Mutual Funds.
  - 2.4.1. Mutual Funds by category.
  - 2.4.2. Mutual Funds by schemes.
- 2.5. Organization Structure of Mutual Funds.

3. Regulation and Performance valuation of Mutual Funds.

Lecture :08

- 3.1. Regulatory framework of Mutual Funds.
- 3.2. RBI. Guideline.
- 3.3. Performance valuation of Mutual Funds.

4. Housing Finance.

Lecture : 10

- 4.1. Definition of dwelling in Indian context.
- 4.2. Functioning of Housing Market.
- 4.3. Institutions in Housing.
  - 4.3.1. Public sector Banks.
  - 4.3.2. Private sector Banks.
  - 4.3.3. Specialization Financial Institutions.
- 4.4. Regulation of Housing Finance companies.

5. Factoring.

Lecture :12

- 5.1. Introduction.
- 5.2. Types of Factoring Services.
- 5.3. Process of Factoring.
- 5.4. Introduction of Factoring in India.
- 5.5. Evaluation of Factoring Proposals.
- 5.6. Factoring Agreement.
- 5.7. Benefits of and Constraints in Factoring.
- 5.8. International Factoring and Forfaiting.

6. Venture Capital .

Lecture : 08

- 6.1. Meaning.
- 6.2. Importance of Venture capital.
- 6.3. Form and function of venture capital.
- 6.4. Venture capital industry in India.

• Reference Books :-

- 1) Merchant Banking by Suneja H. R. ,Himalaya Publishing House, Mumbai, 2000.
- 2) Anti Money Laundering & know your customers- Indian Institute of Banking & Finance, Macmillan, 2008.
- 3) The Indian Financial System and Development by Vasant Sesai, Himalaya Publishing House 2011.
- 4) The Indian Financial System by Dr. G. Ramesh Babu, Himalaya House 2005.
- 5) The Indian Financial System by Bharati R. Pathak, Pearson Education, 2008.
- 6) Indian Economy by R. Datta and Sundharam (61st Edition) (2011), S. Chand Publication.
- 7) Indian Economy by Mishra and Puri, Himalaya Publishing House, 2011.
- 8) www.rbi.org.in.
- 9) R. B. I. Bulletin and Annual Reports.
- 10) Financial Markets and services by E. Gordan and K. Natarajan, Himalaya Publishing House
House
, 9th Edition, 2014.
- 11) Investment and Securities Markets in India by V. A. Avadhani, Himalaya Publishing House
House
,Mumbai. 4th Revised Edition Oct. 1998.

**Kaviyatri Bahinabai Chaudhari,
North Maharashtra University
Jalgaon Faculty of Commerce and
Management T.Y.B.Com : (CBCS)
w.e.f. June 2020-21
Semister -VI**

**Elective Paper: - 607 c - Advanced Banking- II
(Indian Financial Markets)**

**60+40 Pattern- External Marks 60 + Internal 40 =Maximum Total
Marks- 100 Total Lectures : 60**

▪ **Objective:-**

- 1 To acquaint student with new concept of Banking.
- 2 To update the students about new change in Banking.
- 3 To know the relevance Banking practices in modern competitive world.
- 4 To make understandable of Banking operations.

▪ **Outcomes / Utility.**

- 1) Students will set job opportunities in Indian Capital market, Financial market.
- 2) The will get preference in Banking job market.
- 3) The financial literacy of students will enhance.

1. Insider Trading

Lectures : 12

- 1.1. Rationale.
- 1.2. Insiders- Categories.
- 1.3. Insider Information.
- 1.4. Connected Persons.
- 1.5. Need for Control.
- 1.6. Prohibition of Insider Trading.
- 1.7. Investigation by SEBI.
- 1.8. Action by Corporates.

2. Stock Exchange

Lectures : 12

- 2.1. History of Stock Exchanges.
  - 2.1.1. Meaning.
  - 2.1.2. Definition.
  - 2.1.3. Function / Services / Features / Role.
- 2.2. Stock Exchange and Commodity Exchange Distinguished.
- 2.3. World Stock Exchange.
  - 2.2.1. Organization Structure.
  - 2.2.2. Mode of Organization.
  - 2.2.3. Stock Exchange Traders.
  - 2.2.4. Jobbers and Brokers.
  - 2.2.5. Jobbers v/s Brokers.
  - 2.2.6. Weaknesses.
- 2.3. Regulation of Stock Exchanges.
  - 2.3.1. Steps in Stock Trading.

- 2.3.2. Mechanics of Settlements.
  - 2.3.3. Systems of Stock Trading.
  - 2.3.4. Specialists.
  - 2.3.5. Recent Developments.
  - 2.4. Interconnected Stock Exchange of India (ISE)
  - 2.5. Indonext.
- 3. Indian Stock Exchange Lectures : 10**
- 3.1. The Bombay Stock Exchange. (BSE)
    - 3.1.1. For New Companies.
    - 3.1.2. For Companies Listed on Other Stock Exchanges.
    - 3.1.3. For Companies Delisted Already and Seeking Relisting of this Exchange.
  - 3.2. Safety of Markets.
  - 3.3. Opportunities for Foreign Investors.
  - 3.4. Shortages and Objections.
  - 3.5. Derivatives Trading.
  - 3.6. Calcutta Stock Exchange.
  - 3.7. The National Stock Exchange of India Limited (NSE)
- 4. Primary Market Lectures 08**
- 4.1. NIM and Secondary Markets- An Interface.
  - 4.2. Services of NIM.
  - 4.3. NIM v/s Secondary Market.
- 5. Methods of New Issue. Lectures :08**
- 5.1. Methods of Marketing Securities.
  - 5.2. Stock Option or Employees Stock.
  - 5.2. Option Scheme (ESOP)
  - 5.3. Bought- out Deals v/s Private Placements.
- 6. Intermediaries in New Issues Market Lectures : 10**
- 6.1. Intermediaries in NIM.
  - 6.2. Merchant Bankers / Lead Managers.
  - 6.3. Underwriters.
  - 6.4. Bankers to An Issues.
  - 6.5. Brokers to An Issues.
  - 6.6. Registrars to an Issues and Share Transfer Agents.
  - 6.7. Debenture Trustees.
- **Reference Books-**
    - 1) Management of India Financial Institutions by R.M. Shrivastav. Himalaya Publishing House.
    - 2) Advanced Bank Management, Indian Institute of Banking and Finance, Mac Millan Publication.
    - 3) Banking Various Aspects- Indian Institute of Banking and Finance, Taxman.
    - 4) Banking Theory and Practice by Shekhar K. C., Lekhmy Shekhar, Vikas Publishing House.
    - 5) Banking Law and Practice by Tannan.
    - 6) Banking Management by James B Bexley, Gulf Publishing Company.

North Maharashtra University, Jalgaon
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
New Proposed Syllabus: T.Y.B.COM Semester-VI

Elective Subject: 606 d - Business Administration -I

Semester Pattern: External Marks 60 +Internal Marks 40 = Maximum Total marks: 100

Total Lectures: 48

---

1. Employee Morale

Lectures: 08

- a. Employee Morale- Definition, Importance of Morale,
- b. Appraisal of Morale
- c. Improvement of Morale

2. Working Conditions and Employee Relationship

Lectures: 08

- a. Working Conditions
- b. Employee Relationship

3. Business and Government

Lectures: 08

- a. Business & Government- Meaning, Scope
- b. Government Policy & Business
  - i. Industrial Policy 1948,
  - ii. Industrial Policy 1951,
  - iii. Industrial Policy 1977.
  - iv. Industrial Policy 1991.
- c. Governmental Interference in Business d. Government's Control Over Indian economy & Business

4. Job Analysis

Lectures: 08

- a. Merit Rating-Difference between Merit Rating & Performance Appraisal, Importance of Merit Rating.
- b. Promotion- Nature & Significance of Promotion, Promotion Systems.
- c. Transfers – Types d. Job Enlargement e. Job Description
- d. Job Enlargement
- e. Job Analysis
- f. Job Rotation
- g. Job Enrichment

5. Management Information System

Lecture 08

- a. Definition Purpose ,Objectives of MIS.
- b. Role of MIS in Business organization with Particular reference to management Levels.
- C. Recent developments in the field of MIS.
- d. Importance of Sound Industrial Relations

6. New Trends in H. R.

Lectures 08

- a. Downsizing: Concept, Options for employers, Reasons
- b. Exit Policy and H R M
- c. V R S (Voluntary Retirement Scheme
- d. Employee Empowerment: Concept, Definition, Approaches, Process

Recommended Books

- 1-Moderns Business Organization - N. Mishra Allied Publishers-Bombay
- 2-Essenials of Business Administration - K. Aswathappa-Himalaya Publications
- 3- Business Administration - S.C.Saxena- Sahitya Bhavan Agra

- 4-The Administrative Process - Stephen Robbins
- 5- Business Organization & Management- Sinha A Mugali
- 6- Industrial Administration & Management - J. Batty McDonald
- 7-Business Administration - M.D. Lawrence - Sheth Publisher
- 8-Business Administration & Management - Chandurkar & Pundlik - Himalaya Publications
- 9- Business Administration - Dr.Kadweker – Gaj Publication
- 10- Business Ethics and Corporate Governance - C S Murthy - Himalaya Publications
- 11- Human Resource Management- Dr. Harkal, Prof. Chaudhari - Vidya Books Publications
- 12- Javadekar ,w.s “ Management Information System”, Tata Mac Graw Publication 2003. ISBN 0-707-2822256-2

North Maharashtra University, Jalgaon
FACULTY OF COMMERCE & MANAGEMENT
New Proposed Syllabus: T.Y.B.COM Semester-VI
Elective Subject: 607 d - Business Administration -II
Semester Pattern

Total Marks: External Marks 60 + Internal Marks 40 = Total Marks 100
Total Lectures: 48

- 1. Legal Environment of Business** **Lectures: 08**
a. Compliance of legal requirements in Promoting business under Licenses,
b. Registration, Filing returns and other documents, Importance
c. legal provision governing the Promotion and establishment of unit.
- 2. New Trends in Business** **Lectures: 08**
a. Globalization- Meaning, Concept, Implications & Consequences,
b. Privatization- Meaning, Concept, Implications & Consequences,
c. Liberalization- Meaning, Concept, Implications & Consequences
d. Collaboration, Transformation- Meaning, Concept d. SEZ (Special Economic Zone), BPO (Business Process e. Outsourcing), KPO (Know Process Outsourcing)
- 3. Productivity** **Lectures: 08**
a. Meaning, Importance & measurement of Productivity.
b. Factor affecting productivity, Measures to boost productivity, Role.
c. National Productivity Council
d. Product Quality Control ISO-9000:14000, Quality Circles QCFL.
- 4. Production Control** **Lectures: 08**
a. Introduction: Meaning, Definition, Importance
b. Production Planning and Control: Procedure, Routing, Scheduling, Dispatching and Follow up
- 5. Industrial Engineering** **Lectures: 08**
a. Work Study: Meaning, Objectives, Benefits
b. Time and Motion Study: Benefits, Stages
c. Fatigue Study: Meaning, Reasons, Measures
- 6. Industrial Sickness** **Lectures: 08**
a. Meaning, definition & Symptoms of Industrial sickness, causes of I.S
b. Consequences of Industrial sickness.
c. Role of Government prevention of Industrial sickness.

- Recommended Books**
1. Moderns Business Organization & Management - N. Mishra Allied Publishers Bombay
  2. Essentials of Business Administration - K. Aswathappa- Himalaya Publications
  3. Business Administration - S.C.Saxena- Sahitya Bhavan Agra
  4. The Administrative Process - Stephen Robbins
  5. Business Organization & Management - Sinha A Mugali
  6. Industrial Administration & Management - J. Batty McDonald
  7. Business Administration - M.D. Lawrence - Sheth Publisher
  8. Business Administration & Management - Chandurkar & Pundlik - Himalaya Publications
  9. Business Administration - Dr.Kadweker – Gaj Publication

10. Business Administration - Dr. Shailja Cholkar, Nirali Prakashan (Marathi)
11. Financial Management - Dr. S P Gupta - Sahitya Bhavan Publications
12. Risk Management, Insurance and Deviations- Dr. G. Kotereshwar - Himalaya Publications
13. Basics of Financial Management- V K Saxena and C D Vashist- Sultan Chand & Sons Educational Publishers- New Delhi
14. Enterprise Resource Planning- Alexis Leon Tata Mac Graw Hill Publication

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

101 – ECONOMICS OF INDUSTRIES-I

SEMESTER – I

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- Understand basic knowledge about Industrial Economics
- It also provides a detailed understanding of different theories of Industrial Economics
- Understand the advanced knowledge of Industrial Decisions- Market structure, Investment and Pricing decisions
- Understand the method of pricing in industries and public enterprises
- Understand basics concepts and advanced knowledge of Industrial productivity and Industrial Finance.

Course Outcome –

- To obtain knowledge of need and significance of the study of Industrial Economics
- To obtain practical knowledge about Industrial Locations
- To Obtain an understanding of various types market combinations such as Cartel, Take Over, Mergers & Acquisition
- To Obtain an understanding of various types pricing methods and procedures
- To Understand the preparation of the profile of a project.
- To obtain knowledge on Innovation, Research and Development, Rationalization & Automation
- To Obtain a theoretical understanding of Price Wars and Non-price competition, Industrial finance and productivity

Course Content –

Unit 1 – Introduction

Lectures: 08

- a) Meaning and Scope of Industrial Economics
- b) Need and Significance of The Study of Industrial Economics
- c) Economic & Agricultural Development and Industrialization
- d) Factors Affecting Industrial Development

Unit 2 – Industrial Decisions & Market Structure

Lectures: 8

- a) Competition or Co-Operation.
- b) Firm Behavior & Market Outcomes.
- c) Market Structure and Market Performance
- d) Pricing Strategies
- e) Cartel, Collusion, Merger, Take Over & Acquisition Concepts

Unit 3 – Industrial Location Analysis

Lectures: 08

- a) Meaning of Industrial Location.
- b) The General determinants of industrial location
- c) Approaches to Location analysis: Technical Factors, Economics and Infrastructural Factors
- d) Rawstron's principles
- e) Weber's & Florence's Theories of Industrial Location

Unit 4 – Investment, Research, Development & Innovation in Industry

Lectures: 12

- a) Investment Decisions
  - 1. The Nature & Types of Investment Decisions
  - 2. Preparation of the Profile of a Project.

3. Pricing Methods of Project Evaluation
4. Risk and Uncertainties in Project Appraisal.
- b) Research, Development and Innovation.
  1. Meaning, Process of Innovation: Concept and Relationship
  2. Stages of Innovation, Measurement
  3. R & D Expenditure as an Investment Decision.
  4. The Relationship between R & D, Inputs & Outputs
  5. Rationalization & Automation- Meaning & Objectives, Benefits and Problems, Policy

Unit 5 – Price and Non-Price Competition

Lectures: 14

- a) Pricing in industry
  1. General Situation for Pricing Decisions.
  2. Pricing Under Perfect & Imperfect Competition: in theory
  3. Pricing Procedures in Practice.
  4. Pricing Methods.
  5. Pricing in Public Enterprises
  6. Price Wars: Theories and Evidence
- b) Non-Price Competition
  1. Meaning of Non-Price Competition& Product Differentiation
  2. Horizontal Product Differentiation
  3. Brand Proliferation as an Entry Deterrence Strategy
  4. Vertical Product Differentiation
  5. Price Discrimination: First- Second-& Third Degree Price Discrimination

Unit 6 – Industrial Productivity and Finance

Lectures: 10

- a) Factors affecting productivity
- b) Importance of Productivity
- c) Meaning Scope Importance of Industrial Finance
- d) Sources of Industrial Finance :Shares, debentures, bonds, deposits, loan etc
- e) Role of IDBI, SIDBI, ICICI and SFC

Books Recommended –

- ❖ Ferguson, Paul R. and Glenys J. Ferguson, (1994), Industrial Economics - Issues and Perspectives, Macmillan, London.
- ❖ Shepher, William G. (1985), The Economics of industrial Organization, Prentice - Hall, Inc, Englewood Cliffs, N. J.
- ❖ Staley, E & Morse R. (1965), Modern Small Industry for Developing Countries, McGraw Hill Book Company.
- ❖ Elizabeth E. Bailey William J. Baumol : Deregulation and the Theory of Contestable Markets,1984, Volume 1 Issue 2 Yale Journal on Regulation.
- ❖ Reza Aboutalebi : The Taxonomy of International Manufacturing Strategies , Surrey Business School, University of Surrey, Guildford, UK
- ❖ Joe Chen 111 8.4 A taxonomy of business strategies Lecture Notes: Industrial Organization
- ❖ G. Symeonids : Industrial Economics, 2011, London School of Economics & Political Science.
- ❖ Ahluwalia, I. J. (1985), Industrial Growth in India - Stagnation since Mid-sixties, Oxford University Press, New Delhi
- ❖ Ahluwalia, I. J. (1991), Productivity and Growth in Indian Manufacturing, Oxford University Press, New Delhi.
- ❖ Desai, A. V. (1994), “Factors Underlying the Slow Growth of Indian Industry”, in Indian Growth and Stagnation - The Debate in India Ex. Deepak Nayyar, Oxford University Press.
- ❖ Vepa R. K. (1988), Modern Small Industry in India, Sage Publications.
- ❖ Srivastava, M.P. (1987), Problems of Accountability of Public Enterprises in India, Uppal Publishing House, New Delhi.
- ❖ Mohanty, Binode (1991), Ed. Economic Development Perspectives, Vol. 3, public Enterprises and

- Performance, Common Wealth Publishers, New Delhi.
- ❖ Jyotsna and Narayan B. (1990), “Performance Appraisal of PEs in India: A Conceptual Approach”, in Public Enterprises in India - Principles and Performance, Ed. Srivastave V.K.L., Chug Publications, Allahabad
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

102 – STRATEGIC MANAGEMENT

SEMESTER – I

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To know and understand main concepts & level of Strategic Management.
- To understand the strategic planning, business policy and implementation in the organization
- To understand co-operate level strategies in the competitive situation.
- To know the modern techniques concepts of strategic control and evaluation.
- To develop recommendation that address the unique strategic issue of organization

Course Content –

Unit 1 – Strategic Management Introduction

Lectures: 10

- a) The Strategic Management- Introduction, Need, Features.
- b) Process and importance of Strategic Management.
- c) Role of strategists in decision-making.
- d) Strategies of various Management level
- e) Types of Strategies & limitation of Strategic Management

Unit 2 – Strategic Planning and Business Policy

Lectures: 10

- a) Strategic Planning – Concept, Evolution of Strategic Planning, Level of Strategic Planning
- b) Strategy making and strategic decision
- c) Different dimensions of strategic decision.
- d) Business policy – Objective, Importance & classification.
- e) Current trends in Business policy, Difference between Strategy and policy.
Factors considered before framing business policies.

Unit 3 – Strategic Implementation

Lectures: 10

- a) Concept meaning and relationship of formulation and implementation.
- b) Structural, Behavioral and functional implementation.
- c) Steps involved in strategic implementation.
- d) Role of effective leadership in strategic implementation.
- e) Strategic implementation and social responsibility and ethics.

Unit 4 – Competitive Advantage

Lectures: 10

- a) Competitive advantage- concept and sources
- b) Kind of competitive advantage- position and capability and their interrelationship.
- c) Sustainable competitive advantage.
- d) Cost benefit analysis and Competitive advantage.
- e) Challenges of strategic management in a globalized economy.

Unit 5 – Strategic Control and Evaluation

Lectures: 10

- a) Concept of Strategic Control and Strategic Evaluation
- b) Process of Strategic Control and Strategic Evaluation
- c) Difference between Strategic Control and operational control.
- d) Importance of Strategic Control and Evaluation.
- e) Techniques of Strategic Control and Evaluation.

- a) SWOT and PESTLE Analysis.
- b) BCG Matrix.
- c) Business strategies in MNCs.
- d) Strategies for different industry condition. (Industry Life Cycle Analysis.)
- e) Six sigma techniques.
Business process re-engineering.
Quick Environmental Scanning Techniques. (QUEST)

Books Recommended –

- ❖ Strategic Management & business policy by KazmiAzhar, McGraw publication
  - ❖ Strategic Management by Dr. M.Jeyarathnam, Himalay publication.
  - ❖ Strategic Management by Dr. Amit Chakladar, Asian book Pvt Ltd.
  - ❖ Strategic Management by Anil Marthi, Academic Book publication.
  - ❖ Strategic Planning by V.S. Ramaswamy, S.Namakumari, Macmillan publishing house Ltd.
  - ❖ Concepts in Strategic Management and business policy by Thomas L-wheelen and J. David Hunger
  - ❖ Marketing strategy & competitive positioning by Hooley – Pearson Education, Delhi.
  - ❖ Strategic Management by P.Subbarao, Himalaya pub- New Delhi
  - ❖ Business policy - Strategic Management by L. M. Prasad, Sultan Chand and sons, New Delhi.
  - ❖ व्यूहरचना व्यवस्थापन सिद्धांत आणि प्रक्रिया – प्रा. एस. एम. कोलते, प्रशांत पब्लिकेशन, जळगाव
  - ❖ व्यूहरचना व्यवस्थापन – डॉ. प्रकाश राजनकर, पिंपळापुरे बुक वितरण, नागपूर
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

103 – RESEARCH METHODOLOGY

SEMESTER – I

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To study Research Methodology for decision making in business
- To overview the methods of Data Collection
- To understand process of research by students for preparation of research report.
- To know the hypothesis testing techniques

Course Outcomes –

Unit 1 – Introduction to Research

Lectures: 12

- a) Research: Meaning, Objectives, Qualities of Good Research
- b) Importance & Need of Research in Business
- c) Classification of Research: Basic research, Pure and Applied Research, descriptive Research, Diagnostic Research, Analytical and Empirical Research.
- d) Issues and Problems in Research
- e) Research through cyber way, Plagiarism in Research

Unit 2 – Research Methodology

Lectures: 10

- a) Meaning of Research Methodology
- b) Steps in Process of Research Methodology: Formulating the research problem, Extensive literature survey, Development of working hypotheses, Preparing the research design, Collecting the data, Execution of the project, Analysis of data, Hypothesis-testing, Preparation of the report or the thesis
- c) Case Study- Meaning, Characteristics
- d) Steps involved in Case Study - Selection, gathering, interpretation, reporting
- e) Literature Review: Sources and Need, Procedure of Literature Review

Unit 3 – Sampling and Sample Design

Lectures: 12

- a) Meaning and need of Sample and Sampling
- b) Steps in Sampling Design
- c) Essential of Good Sampling
- d) Problems of Sampling Design
- e) Sampling Methods: Probability Sampling and Non-Probability Sampling:
- f) Sampling Error and Non Sampling Error

Unit 4 – Data Collection and Statistical Tools

Lectures: 10

- a) Meaning and Types of Data
- b) Primary Data and Secondary: Meaning, Significance and Limitations
- c) Methods of Data Collection: Observation, Interview, Questionnaire, Schedule & Survey Method
- d) Meaning and types of Questionnaire, Guidelines for Constructing Questionnaire/ Schedule
- e) Choice of Questions
- f) Measurement Scale: Meaning and Types - Nominal, Ordinal, Interval, Ratio
- g) Test of Sound Measurement
- h) Statistical Analysis: Correlation, Regression, Dispersion, Standard Deviation and ANOVA

Unit 5 – Testing of Hypotheses

Lectures: 08

- a) Hypothesis: Meaning, Sources, Importance
- b) Criteria of Good Hypothesis
- c) Types of Hypothesis Testing:
- d) Parametric Test: T- Test, F-Test, Z-Test,
- e) Non Parametric Test: Chi-Square, and ANOVA (One way & Two way)
- f) Procedure for Hypotheses Testing
- g) Flow Diagram of Hypotheses Testing

Unit 6 – Interpretation & Report Writing

Lectures: 08

- a) Interpretation: Meaning and Precautions
- b) Report Writing: Meaning and Importance
- c) Essential of Good Research Report
- d) Steps, Layout of the Research Report
- e) Precautions in Report Writing
- e) Types of Research Reports

Books Recommended –

- ❖ Shrivastava - Research Methodology, Tata McGraw Hill, New Delhi
  - ❖ C.R.Kothari - Research Methodology (Methods & Techniques), Wiley Eastern Ltd
  - ❖ J.K. Sachdeva - Business Research Methodology, Himalaya Publishing House
  - ❖ A.B. Rao - Research Methodology, Excel Books
  - ❖ Wilkinson & Bhandarkar- Methodology And Techniques of Social Research, Himalaya Publishing
  - ❖ Murthy, Bhojanna - Business Research Methods, Excel Books
  - ❖ A.P.Sarode, D.D.Bhakkad - Research Methodology in Commerce Management, Prashant Publ.
  - ❖ Smarth & Siriya - Research Methodology, S. Chand & Company Ltd.
  - ❖ Sabine Landau and Brian S. Everitt - A Handbook of Statistical Analysis of SPSS, A CRC Press Company
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

104 A – ADVANCED ACCOUNTANCY

SEMESTER – I

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- 1 Understand elementary knowledge about Accounting Standard
- 2 Understand different aspects of Value Added Statement and Reporting
- 3 Understand the advanced aspects of accounting relating to company liquidation, Holding company
- 4 Understand the method of presenting financial statements by Insurance companies
- 5 Understand basics concepts and convergence of IFRS and Ind-Accounting Standard

Course Outcome –

- 1 To obtain knowledge about Disclosure requirements of AS 20,21,22 and 23.
- 2 Apply the Consolidation Procedures for Consolidation of financial statements of single as well as multiple subsidiaries and prepare consolidated financial statements.
- 3 Prepare Statement of Affairs, Draw Deficiency Account and prepare liquidators final statement of account.
- 4 Understand the provisions of Insurance Act requiring preparation of financial statements for the insurance business and maintenance of records of policies.
- 5 To obtain knowledge on International Financial Reporting Standards and need to converge to IFRS from Ind-AS

Medium of Instructions –

English

Instructions as to study and examinations –

- 1 This subject shall be studied in English medium
- 2 The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- 3 Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Course Content –

UNIT 1 - Accounting Standards – Elementary study and Disclosure Lectures: 08
requirements of the following Accounting Standards – (Theory only)

- a) AS – 20 Earning per Share
- b) AS – 21 Consolidated Financial Statement
- c) AS – 22 Accounting for Taxes on Income
- d) AS – 23 Accounting for Investments in Associates in Consolidated Financial Statement

UNIT 2 - Value Added Accounting & Reporting

Lectures: 10

- a) Concepts of value addition - Meaning, Utility, and Disclosure of Value Added Statement (VAS)
- b) Concept and Computation of -
  1. Economic Value Added (EVA)
  2. Gross Value Added (GVA)
  3. Net Value Added (NVA)
  4. Market Value Added (MVA) (Theory and Practical Problems)

UNIT 3 - Financial Statements Of Holding Companies**Lectures: 12**

- a) Consolidated Financial Statements of Holding Companies – Consolidation with adjustments of - Inter-company transaction
- b) Issue of Bonus Shares, Revaluation of fixed Assets, Debentures and Preference Shares of subsidiary Company and dividend.
- c) Refer to the Accounting Standard AS 21 “Consolidated Financial Statements”,
- d) Refer Ind-AS 27 – “Consolidated and Separate Financial Statements”
- e) Holding company with one or two subsidiaries to be studied (Theory and practical problems)

UNIT 4 - Liquidation Of Companies**Lectures: 10**

- a) Introduction, Meaning and Definition
- b) Types of Liquidation
- c) Accounting Treatment for Liquidation of Companies
- d) Preparation of Statements of affairs including deficiency/surplus account as per the provisions of the company law (Theory and practical problems)

UNIT 5 - Financial Statements Of Insurance Companies**Lectures: 12**

- a) Brief Introduction General Insurance Business
- b) Preparation of final accounts of Insurance companies carrying on General Insurance business, as per the forms prescribed by the Insurance Regulatory and Development Authority Regulations 2002
- c) Revenue Accounts in Form B- RA
- d) Profit and Loss Account in Form B- PL
- e) Balance Sheet in Form B- BS
(Theory and practical problems)

UNIT 6 -International Financial Reporting Standards (IFRS) and - Indian Accounting Standards (Ind-AS) (Theory only)**Lectures: 08**

- a) Introduction to IFRS and Ind-AS
- b) Need for convergence of Ind-AS to IFRS
- c) Ind-AS 27 Consolidated and Separate Financial Statement
- d) Ind-AS 28 - Investments in Associates

Books Recommended –

- ❖ Advanced Accounting – II, Dr. S. N. Maheshwari & Dr. S. K. Maheshwari, Vikas Publishing House, New Delhi
- ❖ Corporate Accounting, Dr. S. N. Maheshwari, Viakas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi
- ❖ Advanced Accounting, Dr. Ashok Sehgal& Dr. Deepak Sehgal: Taxmann, New Delhi
- ❖ Advanced Accountancy – Vol. II , R. L. Gupta & M. Radhaswamy, Sultan Chand & Sons
- ❖ Advanced Accounts, M. C. Shukla, T. S. Grewal & S.C. Gupta, S. Chand & Co Ltd.
- ❖ Advanced Accounts - Jain and Narang - Kalyani Publishers, Ludhiana
- ❖ Accountancy, Volume-I and II, Sr. K. Paul , New Central Book Agency, Kolkata
- ❖ Accounting Theory, R. K. Lele and Jawaharlal, Himalaya Publishers
- ❖ Accounting Theory, Dr. L. S. Porwal, Tata McGraw Hill.
- ❖ Accounting Text & Cases, Robert Anthony, D. F. Hawkins & K. A. Merchant- Tata McGraw
- ❖ Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC – Group I)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications
- ❖ Advanced Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications
- ❖ Students Guide to Accounting Standards (CA/CMA Final) written by D S Rawat, published by Taxmann Publications 30th Edition 2017

- ❖ Taxmann's "Indian Accounting Standards and IFRSs for Non-finance Executives" – written by T. P. Ghosh– publisher Taxmann Publications
  - ❖ A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD) Author : Amit Gupta (FCA)
  - ❖ A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD) Author : Dr. A.L.Saini Publisher – Snow White
  - ❖ Accounting Standards & IFRS with Power-point Presentations on Accounting Standards, IFRS & Indian GAAP (Book + Free web-Download) Author : Kamal Garg (C.A) – Bharat Publications
  - ❖ Accounting Standards (for CA-IPCC) Author : D. G. Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
  - ❖ Accounting Standards (for CA Final) D. G. Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
  - ❖ Taxmann's "IFRSs Simplified" – written by T. P. Ghosh – publisher Taxmann Publications
  - ❖ Taxmann's "Illustrated Guide to Indian Accounting Standards and IFRSs" – written by Amitabh Mukherjee– publisher Taxmann Publications
  - ❖ Taxmann's "Guide to Indian Accounting Standards converged with IFRSs" – written by T. P. Ghosh and CA Shrinivasn Anand – publisher Taxmann Publications
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

104 B – ADVANCED COST ACCOUNTANCY

SEMESTER – I

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To acquaint with the subject of Cost Accounting and its significance.
- To give knowledge of Standards applicable to Cost Accounting.
- To understand the concepts of materials, labour and overheads as elements of costs, and the accounting procedure for these elements of costs.
- To help students to assign overhead and indirect costs to products and services.
- To enable students comprehend how goods are valued when transferred among division, and associate companies.

Course Outcome -

- Compute the elements of cost.
- Apply Cost Accounting Standards to Cost Accounting.
- Allocate overheads and indirect costs to products and services.
- Calculate transfer prices.

Medium of Instructions –

English

Instructions as to Study and Examinations –

1. This subject shall be studied in English medium.
2. The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
3. Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems.

Course Content –

Unit 1 – Introduction of Cost Accounting

Lectures: 10

- a) Cost Accountancy – Concept of Cost, Costing, Cost Accounting and Cost Accountancy – Objectives, Importance, Scope, Advantages, Limitations of Cost Accounting
- b) Essential Qualities of a good Cost Accounting System, Factors to be Considered for Installing a Cost Accounting System
- c) Methods of Costing – Job Costing, Batch Costing, Contract Costing, Single/Output Costing, Process Costing, Operating Costing
- d) Techniques of Costing - Historical Costing, Standard Costing, Direct Costing, Absorption Costing, Marginal Costing, Uniform Costing

[Theory Only]

Unit 2 – Cost Accounting Standards

Lectures: 08

- a) Introduction, Objectives and Disclosure Requirements
- b) CAS 1 Classification of Cost
- c) CAS 3 Production and Operation Overheads
- d) CAS 6 Material Cost
- e) CAS 7 Employee Cost
- f) CAS 13 Cost of Service Cost Centre
- g) CAS 15 Selling and Distribution Overheads

[Theory Only]

Unit 3 – Elements of Cost I – Material and Labour

Lectures: 10

- a) Material
  1. Importance and Objectives of Materials Control, Purchase procedure, Duties of Storekeeper, Perpetual Inventory System and Continuous Stock Taking
  2. Accounting Treatment of the following items in materials cost accounting – Carriage Inward on raw materials, Cash Discount received on purchase of materials, Insurance Costs on stocks of raw materials, Storage Losses namely waste, scrap, spoilage, and defectives
- b) Labour
  1. Importance and Objectives of Control of labour cost – concepts of time keeping and time booking and their objectives
  2. Qualities of Sound Wage Payment System, and Scheme of Incentives to Workers
  3. Methods of Wage Payment – Taylor’s Differential Piece Rate Plan, Merrick’s Multiple Piece Rate Plan, Gantt’s Task and Bonus Plan and Emerson Efficiency Plan

[Theory and Advanced practical problems on wages computation under different methods of wage payment stated above; labour turnover rate using separation method, replacement method, and flux method]

Unit 4 – Elements of Cost II – Overheads

Lectures: 10

- a) Meaning and Classification of Overheads by Function and by Nature
- b) Accounting and Control of Manufacturing Overheads – Collection, Allocation, Apportionment, Primary and Secondary Distribution, Absorption of Overheads; Under-Absorption and Over-Absorption of Overheads
- c) Accounting and Control of Administrative Overheads and Selling & Distribution Overheads
- d) Treatment of following items in Cost Accounting – Interest and Financial Charges, Depreciation, Packing-Expenses, Fringe Benefits, Bad-Debts, Training Expenses, Canteen Expenses, Expenses of Welfare Activities, Night-Shift Allowance

[Theory and Advanced problems on primary and secondary distribution, absorption of overheads]

Unit 5 – Activity Based Costing (ABC)

Lectures: 12

- a) Concept, Meaning and Features of ABC
- b) Activity Based Costing Vs Traditional Costing
- c) Benefits and Limitations of ABC
- d) Concept of Cost Drivers
- e) Process of Activity Based Costing
- f) Preparation of Cost Statement
- g) Income statement on the basis of ABC and Absorption Costing

[Theory and simple practical problems to be solved on Activity Based Costing]

Unit 6 – Transfer Pricing

Lectures: 10

- a) Meaning of Transfer Pricing, Transactions Subject to Transfer Pricing
- b) Purpose and Importance of Transfer Pricing
- c) Transfer Pricing Methodologies –
  1. Comparable Uncontrolled Price (CUP) Method
  2. Resale Price Method or Resale Minus Method
  3. Cost Plus Method
  4. The Comparable Profits Method

[Theory and simple practical problems to be solved on Transfer Pricing]

Book Recommended –

- ❖ Basics of Cost Accounting by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
- ❖ Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
- ❖ Fundamentals of Cost Accounting by S.N. Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
- ❖ Principles and Practice of Cost Accounting by N.K. Prasad
- ❖ Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi

- ❖ Cost Accounting Principles & Practice by Nigam & Sharma
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by S.P. Iyenger
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by P.K. Ghosh
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by B.S. Khanna
  - ❖ Practical Costing (Self-Tutor) by Gauri Shankar – Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Cost Accounting by Jain & Narang
  - ❖ Practical Costing by Ahuja, Khanna & Pandey
  - ❖ Cost Accounting by B.K. Bhar
  - ❖ Cost & Management Accounting [For CS Inter] by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M.N. Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Cost Accounting by Ravi M. Kishore – Taxmann Allied Services Pvt Ltd
  - ❖ A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S.K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

104 C - HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

SEMESTER – I

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To endow the student with a broad perspective on themes and issues of Human Resource Management.
- To apply theories of social science disciplines to work place issues.
- To understand the importance of training and morale.
- To know the role of Ethics in HRM.

Course Content –

Unit 1 – Human Resource Management and Its Environment

Lectures: 10

- a) Meaning, objectives, function and importance of HRM.
- b) Process, Approaches and Challenges of HRM.
- c) Human Resource Policies and Environment in India. (equality & diversity)
- d) Issues of Personnel administration & HR Management.
- e) Role, Qualities and Functions of HR Manager.

Unit 2 – Workers Participation in Management

Lectures: 10

- a) Meaning and need of Participation.
- b) Forms of Participation.
- c) Consultative Supervisions, Democratic Supervision.
- d) Multiple Management, Labour Management Co-operation.
- e) Causes of Failure of Joint Management Councils, Suggestions, Programme, Employee Director, Labour Management Association.
- f) The new scheme of participation, Its Limitation, Collective bargaining, Features of collective bargaining, Labour Legislation of collective bargaining.

Unit 3 – Employee Morale

Lectures: 10

- a) Concept, objective, importance of training.
- b) Determination of morale.
- c) Effects of low and high morale.
- d) Measures for improvement in morale.
- e) Morale and productivity.

Unit 4 – Counselling in Human Resource Management

Lectures: 10

- a) Concept, Meaning, Importance counsellor.
- b) Requirements of effective counselling
- c) Techniques of counselling.
- d) Types of counselling
- e) Problems needing counselling, SWOT analysis.

Unit 5 – Ethical issue in HRM

Lectures: 10

- a) Ethics- Nature and need.
- b) Ethical issue cash and incentive plans, privacy issues, Safety and health issue, Restructuring and layoff issue.
- c) Corporate culture and Ethical climate.
- d) Sources of resolving ethical issues.
- e) Managing ethics.

Unit 6- Computer Application in Human Resource Management

Lectures: 10

- a) Role of computers in HRM
- b) Data and Information.

- c) Decision support System, Data Base Management system.
- d) Management Information system, Managements need and information system.
- e) Computer use in HRM

Books Recommended –

- ❖ Dynamics of Industrial Relations in India- C. B. Mammoria, S. Mamoria, Himalaya Publishing House.
  - ❖ Strategic HRM- Dr.RamakanthaPatra, Himalaya Publishing House.
  - ❖ Human Resource Management- Dr. P. C. Pardeshi, 3rd Revised Edition, NiraliPrakashan.
  - ❖ Human Resource Management- Micheal Muller & others, Jaico Book House, Bangalore.
  - ❖ Human Resource Management- R. S. Dwividi, Vikas Publishing House, Pvt. Ltd.
  - ❖ Human Resource Management- Anjali Ghanekar, Everest Publishing House 20.
  - ❖ Human Resource Management- K. Ashwathappa- TMH.
  - ❖ Human Resource Management- C. B. Gupta, Sultan Chand & Co.
  - ❖ Human Resource Management- Dr. S. L. Shiragave, Success Publication.
  - ❖ Human Resource Management- Sharp Publisher.
  - ❖ Personnel & Human Resource Management- S. R. Robins, Hall of INDIA.
  - ❖ Personnel & Human Resource Management- P. SubbaRao, Himalaya Publishing House.
  - ❖ Personnel Management- Edvin Flippo, McGraw Hill, International Edition.
  - ❖ Personnel Management and Industrial Relation- Dr. T. N. Bhagoliwal, SahityaBhavan, Agra.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

104 D – MARKETING MANAGEMENT

SEMESTER – I

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To facilitate understanding of the conceptual framework of marketing.
- Students able to define and analyze the marketing problems through the formulation of marketing objectives, policies, programmes and strategies.
- To help students comprehend various situations and marketing terminologies.
- To help students understand various marketing tools/models for solving marketing problems.
- To understand effective marketing strategies to achieve organizational objectives.

Course Content –

Unit 1 – Service Marketing

Lectures: 12

- a) Introduction
- b) Marketing Concept & Orientation
- c) Different Service Marketing Activities
- d) Contributions of SCM
- e) Service Marketing Philosophy & Definition

Unit 2 – Rural Marketing

Lectures: 10

- a) Meaning and Definition
- b) Rural Marketing Environment - Population , Occupation Pattern, Income Generation
- c) Expenditure Pattern, Literacy Level, Infrastructure Facilities, Land Use Pattern

Unit 3 – Rural Market Segmentation and Pricing

Lectures: 10

- a) Rural market Segmentation: Occupational, Sociological
- b) Thomson Rule Market Index, Lin-Quest and MICA Rating
- c) Pricing: Marketing Costs, Price Structure, Selecting price method
- d) Achieving Strategic Fit
- e) Trends in Agricultural Price Policies, Small farmers and Procurement prices
- f) Consumer Price- Producer Price Differences

Unit 4 – International Marketing

Lectures: 10

- a) Definition and Scope
- b) Motives of International Marketing
- c) Global Marketing Environment: Demographic, Socio-economic, Cultural, Political, Technological, Government.
- d) International Trading Environment

Unit 5 – International Market Selection and Pricing

Lectures: 08

- a) International Market Selection
- b) Market Selection Process, Market Profiling, Market Segment Selection
- c) International Pricing: Exporters Cost, Pricing Objectives, Factors Affecting Pricing
- d) Pricing Methods - Transfer Pricing, Dumping, Steps in Pricing
- e) Export Price Structure, Export Price Quotations and Inco Terms

- a) Introduction
- b) Marketing environment in covid - 19
- c) Impact of covid on retail marketing
- d) Factors influencing marketing in covid era
- e) Effect of lockdown situation on marketing
- f) Solution to growth marketing sector after covid - 19

Book Recommended –

- ❖ Varshney and Bhattacharya, International marketing Management – An Indian Perspective, Sultan Chand & Sons, New Delhi.
  - ❖ Keegan, Global Marketing Management, Prentice Hall of India, New Delhi.
  - ❖ Philip Cateora and John Graham, International Marketing, Tata Mc Graw Hill, New Delhi.
  - ❖ D.C.Kapoor, Export Management, Vikas Publishing House, New Delhi.
  - ❖ Francis Cherunilam, International Marketing, Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ C B Mamoria, R K Suri, Satish Mamoria, Marketing Management, Kitab Mahal, Allahbad.
  - ❖ Services Marketing – S. M. Jha – Himalaya Publishing House 13
  - ❖ Services Marketing – C. Bhattacharjee – Excel Books
  - ❖ Service Marketing – Christopher Lovelock, JochenWirtz, JayantaChatterjee – Pearson Education
  - ❖ Services Marketing – Ravi Shankar – Excel Books
  - ❖ R V Badi, N V Badi, Rural Marketing, Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ T P Gopalswamy, Rural marketing, Vikas Publishing House
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

104 E – SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

SEMESTER – I

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the concept and role of SCM
- To understand the relationship between marketing channels, logistics and supply chain
- To Align supply chain integration strategy with the uncertainty conditions of supply and demand
- To know how to Manage inventory efficiently and products, channels, and geography.
- To understand the key functions in a supply chain Management.
- To describe how a company's supply chain aligns with its marketing strategy.

Course Content –

Unit 1 – Overview of Supply Chain Management

Lectures: 10

- a) Concept and Definition
- b) Evolution of SCM
- c) Nature of SCM
- d) Contributions of SCM
- e) Issues and Challenges for SCM
- f) SCM in India

Unit 2 – Understanding the Supply Chain

Lectures: 10

- a) Concept and Objectives of Supply Chain
- b) Importance of Supply Chain Decisions
- c) Decision Phases in Supply Chain
- d) Process View of Supply Chain - 1) Cycle View of Supply Chain Processes
2) Push/Pull View of Supply Chain Processes

Unit 3 – Managing the Supply Chain

Lectures: 10

- a) The Development Chain
- b) Global Optimization
- c) Managing uncertainty and risk
- d) The Complexity
- e) Key Issues in Supply Chain Management

Unit 4 – Supply Chain Strategy

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Competitive and Supply Chain
- c) Achieving Strategic Fit
- d) Expanding Strategic Scope
- e) Corporate Strategy
- f) Strategic role of SCM

Unit 5 – Supply Chain Performance

Lectures: 10

- a) Drivers of Supply Chain Performance
- b) Components of Facility Decisions
- c) Framework of Supply Chain Drivers
- d) Obstacles to Achieving Fit

Unit 6 – Supply Chain Planning Strategy

Lectures: 10

- a) Introduction and Concept
- b) Levels of Planning and Major Planning Areas
- c) Timing of Planning
- d) Guidelines of Strategy Formulation

e) Measuring Supply Chain Planning Strategy

Book Recommended –

- ❖ Supply Chain Management- K Shridhar Bhatt- Himalaya Publishing House
  - ❖ Supply Chain Mangement- Sunil Chopra, Peter Mendl- Prentice Hall of India
  - ❖ Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Macgraw Hill
  - ❖ Exploring the Supply Chain- Upendra Kachru, Excel Books
  - ❖ Supply Chain Management- D K Agrawal, Macmillan Publishers
  - ❖ Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
  - ❖ Supply Chain Management- Concept and Cases, Rahul V Altekar- Prentice Hall of India
  - ❖ Supply Chain Management- Janat Shah, Pearson Education
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

201 – ECONOMICS OF INDUSTRIES-II

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Objectives –

- To study the basic concepts of Industrialization
- To study the performance and problems of Indian Industry
- To study the impact of industrialization on Indian Economy
- To study the government regulation of firm and industry
- To update the students about changes brought by liberalization, Privatization and Globalization
- To prepare students for good performance in competitive exams

Course Outcomes –

- Student will be able to understand Industrialization and Industrial sector in India
- Students will understand Problems in Industrial Development in India
- Students will understand role of globalization and its impact on Indian industry
- Students will understand role of Industrial Labor Policy and Social Security

Course Content –

Unit 1 – Industrialization & Industrial Sector in India

Lectures: 10

- a) The Role of Industrialization
- b) Review of Industrial Development in India.
- c) Phases of Industrial Development in India
- d) Pattern of Industrial Development In India
- e) Private Sector in India : Role, Private Sector Corporate Giants, Role, Performance
- f) Public Sector in India: Role, Important Public Sector Enterprises & Performance.
- g) Large And Small Scale Industries: Role and Performance
- h) Some Major Industries In India

Unit 2 – Performance & Problems of Indian Industry

Lectures: 12

- a) Performance & Problems of Industrial Development in India
Economic Crisis and Structural Changes in Industries after 1991
- b) Problems of Private Sector Enterprises in India
- c) Problems of Public Sector Enterprises in India
- d) Performance & Problems of Small, Scale Industries in India
- e) Industrial Sickness: Definition, Magnitude, Causes, Consequences and Remedial Measures.
Problems of Dispersal and Decentralization of Industries.
Need of Balanced Regional Development of Industries
Government Measures towards Balanced Regional Development of Industries

Unit 3 – Government Regulation of firms and Industry

Lectures: 08

- a) Regulation: Meaning, Need and Tools of Regulation
- b) Government Regulation of Industry
- c) Advantages and Disadvantages of Deregulation
- d) Regulation of Firms with Market Power under Symmetric Information.
- e) Regulation Under Asymmetric Information
- f) The Industries(Development and Regulation) Act, 1951
- g) Industrial Regulation Authorities in India: Objectives, Role & Functions

Unit 4 – Government Deregulation of firms and Industry

Lectures: 08

- a) Deregulation: Meaning and Its Rationale
- b) Deregulation , Liberalization, Privatization & *Globalization*
- c) Privatization :Evolution of Privatization Policy In India & Its Methods
- d) Critique of Privatization & Disinvestment
- e) Competition Policy: Objectives , Difficulties & Policy In Practice

Unit 5 – Globalization and the Indian Industry

Lectures: 10

- a) Globalization: Meaning & Steps Towards Globalization in India
- b) Effects of Globalization On Indian Firms & Industries
- c) Foreign Capital , Foreign Direct Investment & Multinational Corporations In India
- d) A Critical Appraisal of MNCs Operations In India
- e) Control Over MNCs
- f) Foreign collaborations in India
- g) Debate over Nationalism V/S Globalization.

Unit 6 – Industrial Labor Policy, Social Security

Lectures: 12

- a) Features of Indian Industrial Labor.
- b) Productivity of Industrial Labor
- c) Demand For Labor & Supply of Labor & Determination of Wages
- d) Labour Welfare & Social Security
- e) Labor Wage Policy in India
- f) **social security instruments**
- g) Current Trends in Collective Bargaining.
- h) Growth, Pattern, Structure and Achievements of Labor Union in India
- i) Magnitude & Causes of Industrial Disputes
- j) Settlement of Industrial Disputes : Policy of Government
- k) Social Security Measures In India,
- l) Exit Policy and Right To Strike

Books Recommended –

- ❖ Indian Economy- Mishra & Puri (30th Ed) Himalaya publishing house
  - ❖ Indian Economy: Gaurav Datta & Ashwini mahajan ,66th r. ed. S.chand .
  - ❖ Industrial Economics – Donald H. Hay, Oxford
  - ❖ Industrial Economics - R.R.Barthwal,Wiley.
  - ❖ Industrial Economics- Francis Cherunilam,Himalaya
  - ❖ Industrial Economics- Singh & Siddu, Himalaya.
  - ❖ Industrial Economics- Shrivastav, S Chand. New Delhi
  - ❖ An Introduction To Industrial Economics P.J.Divine, R. M. Jones, N.Lee,W.J.Tyson, George Allen & Unwin (1976)
  - ❖ The Indian Journal of Industrial Relations- A Review of Economic & Social Development, Shree Ram Center For Industrial Relation & Human Resources
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

202 – CASE STUDIES IN STRATEGIC MANAGEMENT

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the different environment of business organisation through practical cases
- To solve the situational problem and understand the importance
- To observe real life situation through cases

Course Content –

Comprehensive cases on various strategic situations based on application of strategic management must be discussed and solved, based on topics covered in Paper No-102. At least three cases on each topic are expected and a maximum 16 cases in all shall be studied during the semester.

Books Recommended –

- ❖ Cases in Strategic Management - Anjali Mittal, Tata McGraw Hill, New Delhi
  - ❖ Cases in Strategic Management - AzarKazmi, Tata McGraw Hill, New Delhi
  - ❖ Business policy - Strategic Management by L. M. Prasad, Sultan Chand and sons, New Delhi
  - ❖ Business policy and Strategic Management by Gupta, GollakotaShrinivasan - Prantice Hall India, New Delhi
  - ❖ Marketing strategy and competitive positioning by Hooley - Pearson education, New Delhi
  - ❖ Strategic Management – P. Subbarao, Himalaya Publication, New Delhi
  - ❖ Strategic Management - Hunger
  - ❖ Strategic Management – Concept & cases by Upendrakachru, Excel Book, New Delhi
  - ❖ Strategic Management - Francis cherumilan, Himalaya Publishing house, New Delhi
  - ❖ Strategic Management - B. Hiriappa, New age International, New Delhi
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

203 A – INVESTMENT AND WEALTH MANAGEMENT

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To Understand the concept of Investment and Wealth Management
- To Obtain inside between Portfolio Management and Types of Investment
- To Overview the Risk and Return Components of Investment
- To study the valuation of Investment and Yield Curve
- To Overview the Wealth Management Components
- To Understand the Personal Financial Planning and its process

Course Content –

Unit 1 – Introduction to Investment Management

Lectures: 10

- a) Investments: Meaning, types and characteristics
- b) Objectives of Investment
- c) Types of Investor
- d) Investment vs Speculation
- e) Meaning of portfolio management

Unit 2 – Risk and Return Concepts

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Returns on Financial Assets
- c) Risk in Holding Securities
- d) Risk Measurement
- e) Capital Asset Pricing Model
- f) Security Market Line

Unit 3 – Investment Alternatives

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Equity Shares
- c) Fixed Income Securities
- d) Money Market Instruments
- e) Mutual Funds
- f) Deposits
- g) Tax Sheltered Saving Schemes
- h) Financial derivatives
- i) Real estate

Unit 4 – Valuation of Investment

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Bond Valuation-Terminology
- c) Valuation Model
- d) Bond Return
- e) Price-Yield Relationship
- f) The Term Structure of Interest Rate (yield curve)
- g) Riding the yield curve

Unit 5 – Introduction to Wealth Management

Lectures: 10

- a) Meaning, Scope, Components, Process of Wealth Management
- b) Needs and Expectations of Clients, Code of Ethics for Wealth Manager
- c) Personal Financial Statement Analysis: Financial Literacy, Financial Goals and Planning, Cash Flow Analysis, Building Financial Plans, Life Cycle Management.
- d) Economic Environment Analysis: Interest Rate, Yield Curves, Real Return, Key Indicators – Leading, Lagging, Concurrent.

Unit 6 – Personal Financial Planning

Lectures: 10

- a) Meaning of Financial Planning and Personal Financial Planning
- b) Need for Personal Financial Planning
- c) Misconceptions about Personal Financial Planning
- d) Benefits of Personal Financial Planning
- e) Various Milestones in One's Life
- f) Financial Planning Process
- g) Personal Financial Goals

Books Recommended –

- ❖ Dr. Preeti Singh, Investment Management: New Delhi. Himalaya Publishing House
  - ❖ Dr. V A Avadhani, Investment Management, Himalaya Publishing House
  - ❖ Jack R Kapoor, Les R Dlabay, Robert J Hughes, Personal Finance, Tata McGraw – Hill Publishing Co. Ltd.
  - ❖ Preeti Singh, Investment Management – Security Analysis and Portfolio Management, Himalaya Publishing House
  - ❖ Prasanna Chandra, Investment Analysis and Portfolio Management
  - ❖ Narat Charupat, Huaxiong Huang, Moshe A. Milevsky Strategic Financial Planning over the Life Cycle, Cambridge University Press
  - ❖ Jeff Madura, Personal Finance, Pearson Education
  - ❖ Security Analysis & Investment Management: Directorate of Distance Education, Guru Jambheshwar University of Science and Technology, HISAR
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

203 B – INTERNATIONAL BUSINESS

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the concept and International Business.
- To know the International Business Environment.
- To study the India's International Business.
- To know the concept of Foreign Collaboration and Joint Venture.
- To understand the International Strategic Alliances.
- To study the role of institutions towards International Business.

Course Content –

Unit 1 – Introduction

Lectures: 10

- a) Meaning and concept of International Business, Significance, features, Nature and recent trends in International Business.
- b) International Business Environment, Effects of International Business Environment. International Potential spectrum and management Decision.
- c) International Potential spectrum and management Decision.
- d) Basis of International trade/ Business : Views of Adam Smith, David Ricardo, Heckscher and Ohlin.
- e) Gains from International trade: Meaning nature, sources, factor determining size of gains.

Unit 2 – Balance of Payments and Foreign Exchange Rate

Lectures: 10

- a) Meaning and components of Balance of Payment, Causes of disequilibrium in Balance of Payment, adjustment mechanism of Balance of Payment.
- b) Foreign Exchange rate : Meaning, instruments, determinants of Exchange rate (Balance of payment theory).
- c) Types of Exchange Rate : Spot and forward Exchange Rate , fixed and flexible exchange Rate, Convertibility.
- d) Foreign Investment Institutions: GDR and ADR.

Unit 3 – International Capital movement and Foreign capital

Lectures: 10

- a) Capital Movement : Meaning, Classification and factor governing International Capital Movement.
- b) Need of Foreign Capital for LCDs.
- c) Sources and types of Foreign Capital.
- d) FDI and FII (Meaning, Objective, Importance Merits & Demerits of FDI).
- e) Multinational Corporation (Definition, Features, Spread, reasons for the growth of MNCs, Role of MNCs in developing countries drawbacks of MNCs).

Unit 4 – Globalization and India

Lectures: 10

- a) Meaning of Globalization, Essential conditions for globalization Advantage and disadvantages of globalization.
- b) Globalization and India : Economic crisis in India (1990).
- c) India's steps towards globalization.
- d) Obstacles to globalization in India.
- e) Effects of globalization on Indian Economy.

Unit 5 – International finance Institution and Economic Cooperation

Lectures: 10

- a) IMF, World Bank, World bank group, ADB and BRICS Bank: Objectives, Functions, organization, structure, achievements & Critical appraisal.
- b) Problems of international liquidity.

- c) Euro Dollar Market.
- d) Economic Cooperation: Meaning, Forms and Benefits.
- e) Origin, Objectives, Organization, Functions and Failures of EEC, UNCTAD, OECD, OPEC, GATT, WTO, SAARC and BRICS.

Unit 6 – New International Economic Order (NIEO) & Global Crisis   Lectures: 10

- a) Origin, Definition, needs, Objectives and basis of new international economic order.
- b) Main proposal crisis difficulties and efforts to solve the crisis in NIEO.
- c) Advantage towards NIEO.
- d) International debt problems and Global financial crisis.
- e) Sub-prime Crisis in America and there impacts on world economy.

Books Recommended –

- ❖ Joshi, Rakesh Mohan, International Business, Oxford University Press.
  - ❖ Francis Cherunilam, International Business, Printice Hall of India Pvt. Ltd. New Delhi.
  - ❖ K. Aswathappa , International Business, Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi.
  - ❖ Charles W.L. Hill, International Business, Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi.
  - ❖ Daniels, International Business, Pearson.
  - ❖ Jaiswal, International Business, Himalaya Publishing House, Bombay.
  - ❖ Krugman P.R. &Obstfeld M. (2009), International Economics (theory and Policy), Pearson(Indian Edition).
  - ❖ Mithani D.M., (2010), International Economics, Himalaya Publishing House, Mumbai.
  - ❖ Zingan M.L., (2008), International Economics, Vrinda Publications Pvt. Ltd., New Delhi.
-

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- Understand the advanced aspects of banking
- Understand the financial system of banks.
- Understand the banking procedure of various banking activities.
- Understand the structure and working of banking system in India.
- Know the role of banking system in economic development in India
- Learn regarding development of banks and recent trends in banking.

Course Content –

Unit 1 – Banking Sector Reforms in India

Lectures: 12

- a) History of Banking Sector Reforms in India
- b) Structure of Banking System in India
- c) Objectives of Banking Sector Reforms in India
- d) Banking Sector Reforms Since 1992
  - 1. Prudential Regulation & Supervision, effects
  - 2. Rehabilitation of Public Sector banks (PSBs)
  - 3. Assets Securitization
  - 4. Reduction in CRR & SLR
  - 5. Deregulation of Interest Rates
  - 6. Phasing Out Directed Credit
  - 7. Promoting Competition
  - 8. Banking Laws Amendments
- e) Operations and Performance of Scheduled Commercial Banks after Reform Era
- f) Role of Banks and Economic Development

Unit 2 – Risks Management in Indian Banking

Lectures: 12

- a) Meaning & Types of Risks Management
- b) Risks Management: the Banking Perspective
- c) Risk Management in Banking Sector – Role of RBI
- d) Identification & Measurement
- e) Basel III / the Third Basel Accord: 3 pillars
  - 1. Pillar 1: Minimum Capital Requirement
  - 2. Pillar 2: Supervisory Review Process
  - 3. Pillar 3: Market Discipline & Disclosures
- f) Basel III Implementation- Challenges for Indian Banking System
- g) Fundamental Principles for the Management and Supervision of Liquidity Risk

Unit 3 – Mergers & Acquisition of Indian Banking

Lectures: 10

- a) Concepts of Mergers & Acquisition
- b) Evolution of Mergers & Acquisition in Indian Banking System
- c) Merger During Liberalization Period
- d) Recent Mergers Of Banks In India
- e) Motives, Advantages Risks and Evils of M&A
- f) Issues in M&A
- g) Need for Merger Review Process
- h) methods of financial mergers and capital budgeting decision

- i) Impacts of M&A On Various Stakeholders Like Bank Customers, Employees, Government, Equity Holders etc.
- j) Challenges & Opportunities of M & A in Indian Banking

Unit 4 – Money Market & Capital Markets Reforms in India

Lectures: 10

- a) Structure & Growth of Money Market in India
- b) Money Market Reforms Since 1992
- c) Structure & Growth of Capital Market in India
- d) Significance of money market and Capital Market in economic development
- e) Problems of Indian Capital Market
- f) Strengthening of Indian Capital Market
- g) SEBI and Capital Market Reforms
- h) SEBI's Role in the Capital Market Development

Unit 5 – World Financial Crisis & the Indian Economy

Lectures: 08

- a) Origin of The Crisis
- b) Chronology Impact On Various Economies
- c) Causes of World Financial Crisis
- d) Impact of World Financial Crisis on the Indian Economy
- e) The role of Indian banks in facing the global financial crisis
- f) Stimulus Measures
- g) Protectionism

Unit 6 – Financial Sector Supervision & Financial Stability

Lectures: 08

- a) Definition and Importance of Financial Stability
- b) Genesis & Need of Banking & Financial institutions Supervision
- c) Review of Supervisory Regulations
- d) Financial Regulation & Supervision: Global Initiative
- e) Evaluation of the Role International Financial Architectures in Financial Stability of the World
- f) Evaluation of the Role of the Reserve Bank of India (R.B.I) in Financial Stability
- g) Bank For International Settlement (BIS)

Books Recommended –

- ❖ Financial Services & System: K.Sasidharan & Alex K.Mathews: Mc-Grahill, New Delhi
  - ❖ Indian Economy: V.K.Puri & S.K.Mishra, Himalaya Publishing, 31st Ed.
  - ❖ World Financial Crisis: K.R.Gupta, Atlantic
  - ❖ Legal & Regulatory Aspects of Banking: 2nd ed, Indian Institute of Banking & Finance' Macmillan
  - ❖ Global liquidity Crisis: B.R.Gupta, Bhaskar publication
  - ❖ Banking reforms & Globalization : Mohan p.Shrivastava & others, A.P.H. Publishing Corporation: New Delhi
  - ❖ Politics of The Global Crisis: Shreeram Chaulia, 2014, Routledge, New Delhi,
  - ❖ Bajpai, G.N., Speech on 'Banking, Insurance and Financial Sector: A vision of the Future'
  - ❖ Information Technology in Indian Banks – Changing Trends'
  - ❖ Leeladhar, V., 'Contemporary and future issues in Indian banking'
  - ❖ Prof. Prakash Singh, 'Global Competitiveness of Indian Banks: A study of select banking indicators, issues of concern and opportunities'
  - ❖ Dr. C. Rangarajan, 'The Indian Banking System – Challenges Ahead''
  - ❖ Basel III Implementation- Challenges for Indian banking system- (Shri N.S. Vishwanathan, Executive Director – August 31, 2015 – Associated Chambers of Commerce & Industry of India and National Institute of Bank Management)
  - ❖ Liquidity Risk Management by Banks
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

204 A – ADVANCED ACCOUNTANCY

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- 1 Understand elementary knowledge about Accounting Standard
- 2 Understand the accounting procedure for goods of small value under hire- purchases transactions
- 3 Understand the advanced aspects of accounting relating to Foreign branch
- 4 Understand the method of presenting financial statements under Double Accounts System
- 5 Understand the manner of recognizing profit on construction Contract
- 6 Know the developments in accounting

Course Outcome –

- 1 To obtain knowledge about Disclosure requirements of AS 7,11,16 & 17.
- 2 Journalise the hire purchase entries in books of both parties as well as learn about various methods of accounting for hire purchase transactions
- 3 Prepare Contract Account and carry out Accounting for Construction businesses
- 4 Learn the techniques of foreign currency translation for foreign branches and incorporate foreign branch balances in head office books.
- 5 Obtain theoretical understanding of Environmental accounting and Forensic Accounting

Medium of Instructions –

English

Instructions as to study and examinations –

- 1 This subject shall be studied in English medium
- 2 The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- 3 Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Course Content –

UNIT 1 - Accounting Standards – Elementary study and Disclosure Lectures: 08
requirements of the following Accounting Standards – (Theory only)

- a) AS – 7 Construction Contract (Revised 2002)
- b) AS – 11 The Effect of Changes in Foreign Exchange Rules (Revised 2003)
- c) AS – 16 Borrowing Cost
- d) AS – 17 Segment Reporting

UNIT 2- Accounting For Goods Of Small Value Under Hire- Purchases Lectures: 10
Transactions

- a) Introduction
- b) Preparation of Hire Purchase Trading Account in the books of hire vendor under
  1. Debtors Method
  2. Stock and Debtors Method(Theory and practical problems)

UNIT 3 – Accounting For Construction Contract

Lectures: 12

- a) Introduction - Accounting Treatment - Percentage of completion method - completed contract

method - Provisions for unforeseeable factors - Principles to be followed while taking credit for profit on incomplete Contracts

- b) Valuation and disclosure of work in progress - Escalation clause
- c) Preparation of Contract Account within the framework of AS-7
- d) Refer to the requirements of AS-7 “Construction Contracts (Revised)
- e) Refer Ind AS-11 “Construction Contracts
(Theory and practical problems)

UNIT 4 - Accounting For Foreign Branches

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Converting Trial Balance of a Foreign Branch in reporting currency
- c) Preparation of Foreign Branch Final Accounts for incorporating its results in Head Office books
- d) Refer to the AS 11 “The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates (revised)
- e) Ind-AS 21 “The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates
(Theory and practical problems)

UNIT 5 - Double Accounts System And Financial Statements Of Electricity Companies

Lectures: 12

- a) Double Accounts System
- b) Meaning, Features, Advantages and Limitations of Double Accounts System
- c) Revenue Account, Net Revenue Account, Capital Account and Balance Sheet under the Double Accounts System
- d) Financial Statements of Electricity companies
- e) Presentation of Financial Statements of Electricity companies in accordance with the requirements of Schedule III under the Companies Act, 2013. Refer to the provisions of the Electricity Act, 2003 (Theory and practical problems on preparation of Revenue Account, Net Revenue Account, Capital Account, Profit & Loss Account and Balance Sheet under the Double Accounts System)

UNIT 6 - Developments In Accounting (Theory only)

Lectures: 08

- a) **Environmental Accounting**
  - 1. Meaning and significance of Environmental accounting
  - 2. Corporate environmental reporting in India
- b) **Forensic Accounting**
  - 1. Meaning, Features, and Scope of Forensic accounting
  - 2. Role of Forensic accountant, and essential skills required for a forensic accountant

Books Recommended –

- ❖ Advanced Accounting – II, Dr. S. N. Maheshwari & Dr. S. K. Maheshwari, Vikas Publishing House, New Delhi
- ❖ Corporate Accounting, Dr. S. N. Maheshwari, Viakas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi
- ❖ Advanced Accounting, Dr. Ashok Sehgal & Dr. Deepak Sehgal: Taxmann, New Delhi
- ❖ Advanced Accountancy – Vol. II , R. L. Gupta & M. Radhaswamy, Sultan Chand & Sons
- ❖ Advanced Accounts, M. C. Shukla, T. S. Grewal & S.C. Gupta, S. Chand & Co Ltd.
- ❖ Advanced Accounts - Jain and Narang - Kalyani Publishers, Ludhiana
- ❖ Accountancy, Volume-I and II, Sr. K. Paul , New Central Book Agency, Kolkata
- ❖ Accounting Theory, R. K. Lele and Jawaharlal, Himalaya Publishers
- ❖ Accounting Theory, Dr. L. S. Porwal, Tata McGraw Hill.
- ❖ Accounting Text & Cases, Robert Anthony, D. F. Hawkins & K. A. Merchant- Tata McGraw
- ❖ Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC – Group I)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications
- ❖ Advanced Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications

- ❖ Students Guide to Accounting Standards (CA/CMA Final) written by D S Rawat, published by Taxmann Publications 30th Edition 2017
  - ❖ Taxmann’s “Indian Accounting Standards and IFRSs for Non-finance Executives” – written by T. P. Ghosh– publisher Taxmann Publications
  - ❖ A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD) Author : Amit Gupta (FCA)
  - ❖ A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD) Author : Dr. A.L.Saini Publisher – Snow White
  - ❖ Accounting Standards & IFRS with Power-point Presentations on Accounting Standards, IFRS & Indian GAAP (Book + Free web-Download) Author : Kamal Garg (C.A) - Bharat Publications
  - ❖ Accounting Standards (for CA-IPCC) Author : D. G. Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
  - ❖ Accounting Standards (for CA Final) D. G. Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
  - ❖ Taxmann’s “IFRSs Simplified” – written by T. P. Ghosh – publisher Taxmann Publications
  - ❖ Taxmann’s “Illustrated Guide to Indian Accounting Standards and IFRSs” – written by Amitabh Mukherjee– publisher Taxmann Publications
  - ❖ Taxmann’s “Guide to Indian Accounting Standards converged with IFRSs” – written by T. P. Ghosh and CA Shrinivasn Anand – publisher Taxmann Publications
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

204 B – ADVANCED COST ACCOUNTANCY

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the nature of cost accounting records maintained by manufacturing companies.
- To figure out how to reconcile Cost and Financial Accounts.
- To enable students to gain knowledge the nature of Cost Information System for presenting the cost data to the management.
- To know the legal requirements regarding maintaining the cost accounting records and audit thereof.

Course Outcome –

- Maintain cost accounting records of manufacturing companies.
- Reconcile Cost and Financial Accounts.
- Present cost data to management.
- Maintain cost records as per legal requirements and will be able to help in cost audit.

Medium of Instructions –

English

Instructions as to Study and Examinations –

1. This subject shall be studied in English medium.
2. The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
3. Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems.

Course Content –

Unit 1 – Non-Integrated Cost Accounts

Lectures: 10

- a) Books of Accounts in Cost Accounting - Books of Original Entry – Various Subsidiary Ledgers – Purpose of Control Accounts – their nature and procedures of posting from subsidiary ledgers to control accounts
- b) Double-entry Accounting System as used in cost accounts – Passing journal of entries, and preparation of ledger control accounts from a given set of transactions

[Theory and advanced practical problems on passing of journal entries and preparation of ledger accounts under Non-integrated system]

Unit 2 – Integrated Accounts / Integral Accounts

Lectures: 10

- a) Meaning and Nature of Integrated accounts, Necessity of Preparing Integrated accounts – Process followed in preparation of Integral accounts
- b) Double-entry Accounting System as used in integrated accounts – Passing journal of entries, and preparation of ledger control accounts from a given set of transactions

[Theory and advanced practical problems on passing of journal entries and preparation of ledger under integrated accounting system]

Unit 3 – Reconciliation of Profits under Cost Accounts and under Financial Account

Lectures: 10

- a) Need for Reconciliation of Profits ascertained as per financial accounts and as per Cost accounts
- b) Procedures to be adopted in preparation of profit reconciliation statements
- c) Ascertainment of Profits as per financial accounts and Cost accounts, and reconciliation thereof

[Theory and advanced practical problems on ascertainment of profits as per financial accounts and Cost accounts, and reconciliation thereof]

Unit 4 – Cost Information Systems and Reporting

Lectures: 08

- a) Cost Information Needs at Different Levels of Management – Requisite of an Effective Information System

b) Forms of Presentation – various reports – graphs, charts, tables, diagrams

[Theory and advanced practical problems preparation of graphs, charts, tables, diagrams]

Unit 5 – Uniform Costing and Inter-firm Comparison

Lectures: 12

- a) Meaning of Uniform Costing, Reasons for Differences in Costs and Costing Practices from firm to firm, Application of Uniform Costing System, Objectives, Advantages and Limitations of Uniform Costing system, Essentials for success of Uniform Costing System, Fields for Uniformity, Uniform Cost Manual
- b) Inter-firm Comparison – Meaning, Objectives, Advantages and Limitations of Inter-firm Comparison – is it the same as that of comparative statements

[Theory and advanced practical problems on uniform costing]

Unit 6 – Introduction to Cost Accounting Record Rules and Cost Audit

Lectures: 10

Companies (Cost Records and Audit) Rules, 2014

- a) Concepts of Cost Accountant in practice, Cost auditor, Cost Audit Report, Cost Records
- b) Application of Cost Records – Provisions pertaining to inclusion of cost records in the books of accounts
- c) Categories of companies required to maintain cost records
- d) Provisions pertaining to manner of maintenance of cost records
- e) Applicability for Cost Audit – Provisions pertaining to getting the cost records audited

[Theory only]

Books Recommended –

- ❖ Basics of Cost Accounting by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Fundamentals of Cost Accounting by S.N. Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Principles and Practice of Cost Accounting by N.K. Prasad
  - ❖ Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by Nigam & Sharma
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by S.P. Iyenger
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by P.K. Ghosh
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by B.S. Khanna
  - ❖ Cost Accounting by Jain & Narang
  - ❖ Practical Costing (Self-Tutor) by Gauri Shankar – Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Practical Costing by Ahuja, Khanna & Pandey
  - ❖ Cost Accounting by B.K. Bhar
  - ❖ Cost & Management Accounting [For CS Inter] by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M.N. Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Cost Accounting by Ravi M. Kishore – Taxmann Allied Services Pvt Ltd
  - ❖ A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S.K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon
  - ❖ Companies (Cost Records and Audit) Rules, 2014, as amended upto one year before the academic year of examination
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

204 C - HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To endow the student with a broad perspective on themes and issues of Human Resource Development.
- To know the importance of various theories of motivation.
- To evaluate a company's implementation of a performance based pay system.
- To know the new concepts in HRM.

Course Content –

Unit 1 – Human Resource Development

Lectures: 10

- a) Meaning, Nature, Role and Importance of Human Resource in Business Organization.
- b) Concept, Scope and features, Operative functions of HR Departments.
- c) Difference between concepts- HR administration, HR management and HR development.
- d) Needs, Objectives and Importance of HRM and HRD, HRP and HRIS.
- e) Strategic HRM and role of HR in change and competition.
- f) Issues related to female employees in the workforce, Employee leasing, contract labour, Employee engagement, Workforce diversity.

Unit 2 – Financial issues of HR Management

Lectures: 10

- a) Meaning, Objectives and components of compensation, Types of incentives.
- b) Needs and importance of sound salary administration, some wage issues in India.
- c) Concept and Objectives of Labour Welfare, Functions and Duties of Labour Welfare Officer.
- d) Role and functions of Trade Union in financial problems and decision making.
- e) Types of Fringe benefits, Non monetary rearwards.

Unit 3 – Human Relation and Motivation

Lectures: 10

- a) Meaning, Importance and Theories of Motivation, Motivating factors.
- b) Human Relation constraint-Types of human relations, factors affecting good organizational relations.
- c) Problems and measures to improve human relations in organizations.
- d) Employer and Employee relations- contribution to Hawthorne Experiment- Pittsburgh Experiment.

Unit 4 – International Human Resource Management

Lectures: 10

- a) Global Recruitment, Global selection approach
- b) Types of International Business, International adjustment, Cross Culture training
- c) Perspective of International HRM
- d) Practices in International HRM
- e) Woman in International HRM
- f) Domestic HRM and International HRM- Compared

Unit 5 – New Concept in Human Resource Management

Lectures: 10

- a) Techniques of Downsizing and upsizing, Modern Retrenchment Strategies.
- b) Concept of E-Recruitment and E-Training and Development, E-HRP.
- c) Concept of Talent Management.
- d) TQM and HR strategies.
- e) Employee empowerment strategies.
- f) Balance and Quality of work life.
- g) Leadership and Teamwork in competitive environment.

Unit 6 – Technological HR Trends

Lectures: 10

- a) Artificial Intelligence- Meaning, Application, Benefits, Risks
- b) Virtual team building- Meaning, Benefits, Types, Principles.
- c) Data driven strategy- Meaning, Importance, Data driven culture.

- d) Caregiver benefits- Meaning, Impacts, Benefits.
- e) Mobile Friendly Recruitment- Meaning, Benefits, Types, Advantages.

Books Recommended –

- ❖ Personnel & Human Resource Management- P. Subba Rao, Himalaya Publishing House.
  - ❖ Personnel Management- Edvin Flippo, McGraw Hill, International Edition.
  - ❖ Personnel & Human Resource Management- S. R. Robins, Hall of INDIA.
  - ❖ Human Resource Management- C. B. Gupta, Sultan Chand & Co.
  - ❖ Human Resource Management- Dr. P. C. Pardeshi, 3rd Revised Edition, Nirali Prakashan.
  - ❖ Human Resource Management- R. S. Dwivedi, Vikas Publishing House, Pvt. Ltd.
  - ❖ Human Resource Management- Anjali Ghanekar, Everest Publishing House 20.
  - ❖ Human Resource Management- K. Ashwathappa- TMH.
  - ❖ Human Resource Management- C. B. Mamorai, Himalaya Publishing House.
  - ❖ Human Resource Management- Dr. S. L. Shiragave, Success Publication.
  - ❖ Human Resource Management- Sharp Publisher.
  - ❖ Human Resource Management- Micheal Muller & others, Jaico Book House, Bangalore.
  - ❖ Modern Business Organization and Management- S. A. Sherlekar, Himalaya Publishing House.
  - ❖ Strategic Human Resource Management- Anuradha Sharma, Anuradha Khandekar, Sage Publication.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

204 D – MARKETING MANAGEMENT

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the concept of Market, Marketing, Consumer
- To understanding Consumer Behaviour and Buying Roles
- To know the Consumer Psychology
- To overview the concept of Individual Buyer
- To understand the Industrial and Business Buyer
- To describe Buyer Behavior Models and Customer Value

Course Content –

Unit 1 – Introduction

Lectures: 10

- a) Definitions and Basic Concept: Market, Marketing, Selling, Buying, Purchasing
- b) Need, Wants and Demand, Products, Value, Cost and Satisfaction, Customer and Consumer
- c) Difference between Customer and Consumer
- d) Major Types of Customers
- e) Environment and Consumer Behavior- Demographic, Socio-economic, Cultural, Political & Technological

Unit 2 – Consumer Behavior

Lectures: 10

- a) Buying Roles: Initiator, Influencer, Decider, Buyer, User
- b) Definition of Behavior, Types of Buying Behavior
- c) Complex Buying Behavior
- d) Dissonance - Reducing Buying behavior
- e) Habitual Buying Behavior
- f) Variety – Seeking Buying behavior

Unit 3 – Consumer Psychology

Lectures: 10

- a) Consumer Learning, Consumer perception
- b) Formation of Attitude and Change in Attitude
- c) Consumer Education & Motivation

Unit 4 – Individual Buyer Behavior

Lectures: 10

- a) Major Factors influencing Individual Buyer Behavior
- b) Cultural Factors, Social Factors, Personal Factors, Psychological Factors
- c) Consumer Buying Decision Process: Need Recognition, Information Search, Evaluation of Alternatives
- d) Post purchase Behavior
- e) Consumer Decision Rules: Compensatory Rules, Non Compensatory Rules

Unit 5 – Industrial Buyer Behavior

Lectures: 10

- a) Definition of Industrial and Business Buyer
- b) Buying Decision Process of Business Buyer
- c) Participation in Buying Decision
- d) Factors affecting Buying Decision
- e) Institutional Buyer and Government Buyer

Unit 6 – Buyer Behavior Models and Customer Value

Lectures: 10

- a) The Five Stage Model, Howard-Sheth Model
- b) The Nicosia Model, EKB Model, Webstar and Wind Model
- c) Customer Perceived Value, Total Customer Satisfaction
- d) Maximizing Customer Lifetime Value
- e) Customer Relationship and Loyalty

Book Recommended –

- ❖ Kotler, Keller, Joshi, Jha – Marketing Management- 8th Edition- Pearson Education
  - ❖ Kumar: Conceptual Issues in Consumer Behaviour: The Indian Context, Pearson Education
  - ❖ Jay D Lindquist and M Joseph Sirgy, Shopper, Buyer and Consumer Behaviour, Second Edition, Biztantra, New Delhi
  - ❖ David L Loudon and Albert J Della Bitta, Consumer Behaviour, 4/e, TMH, New Delhi
  - ❖ Schiffman, L.G and Kanuk L.L, Consumer Behaviour, 8/e, Pearson Education, New Delhi
  - ❖ Roger D. Black Well et al, Consumer Behaviour, 9/e Thomson, New Delhi
  - ❖ K.K.Srivastava, Consumer Behaviour, Galgotia Publishing Co. New Delhi
  - ❖ Henry Assael, Consumer Behaviour, 6/e, Thomson, New Delhi
  - ❖ Michael R. Solomon, Consumer Behaviour, 5/e, PHI, New Delhi
  - ❖ Consumer Behaviour in Indian Perspective – Suja Nair – Himalaya Publishers, 2004
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. I (W.E.F.: June – 2021)

204 E – SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

SEMESTER – II

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the concept of Customer Service Dimensions
- To understand the relationship between Customer
- To Align Supply Chain Relations
- To know how to Manage Transport System
- To understand the Inventory Decision Making
- To describe International Supply Chain Management

Course Content –

Unit 1 – Customer Service Dimensions

Lectures: 10

- a) Marketing and Supply Chain Interface
- b) Delivering Customer Value
- c) Customer Service and Customer Retention
- d) Service Driven and Logistic System
- e) Setting Customers Service Priorities
- f) Setting Service Standards

Unit 2 – Managing the Customer Relationship

Lectures: 10

- a) Understanding Customer Segmentation
- b) Relationship with Customers
- c) Management of Business Relations
- d) Customer Satisfaction

Unit 3 – Management of Supply Chain Relations

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Types of Suppliers relationships
- c) Management of service supply chains
- d) Managing through intermediaries
- e) Supply Partnerships

Unit 4 – Transport System

Lectures: 10

- a) Role of Transport in Supply Chain
- b) Transportation Selection Decision
- c) Basic Models of Transportation
- d) Legal Classification of Carriers
- e) Intermodal Transportation
- f) Indirect and Special Carrier

Unit 5 – Inventory Decision Making

Lectures: 10

- a) Fundamental approaches to managing inventory
- b) Inventory Cost
- c) A Generalised inventory model
- d) Fixed order quantity approach

- e) Fixed order interval approach
- f) Additional approaches to inventory management
- g) Inventory at Multiple Locations-square root law

Unit 6 – International SCM

Lectures: 10

- a) Definition of International Logistics and SCM
- b) Historical development of International logistics
- c) Emphasis on Customer Satisfaction - Just in Time, Computer Based Tools
- d) Strategic Advantage
- e) Elements of International Logistics
- f) Economic Importance of International Logistics

Book Recommended –

- ❖ Supply Chain Management- K Shridhar Bhatt- Himalaya Publishing House
  - ❖ Supply Chain Mangement- Sunil Chopra, Peter Mendl- Prentice Hall of India
  - ❖ Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Macgraw Hill
  - ❖ Exploring the Supply Chain- Upendra Kachru, Excel Books
  - ❖ Supply Chain Management- D K Agrawal, Macmillan Publishers
  - ❖ Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
  - ❖ Supply Chain Management- Concept and Cases, Rahul V Altekar- Prentice Hall of India
  - ❖ Supply Chain Management- Janat Shah, Pearson Education
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

301 – MANAGEMENT ACCOUNTING

SEMESTER – III

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- 1 Understand the nature, mechanics and tools of management accounting and their managerial implications.
- 2 Understand the philosophy and rationale of the financial analysis
- 3 Understand the techniques of analysis and interpretation of financial statements
- 4 Develop an appreciation about the utility of techniques of financial analysis for management information and decision making process.
- 5 Evaluate the implications of cash flow and fund flow on financial position of an industrial organisation.

Course Outcomes –

- 1 Get the insight of the philosophy and framework of financial analysis.
- 2 Know the important inter-linkages among the items in the financial statements
- 3 Get equipped with the tools used in analysis, interpretation, and evaluation of performance, profitability and efficiency of the business entities
- 4 Make an in-depth analysis of the financial performance and financial position of business entities, and get hands-on experience in financial analysis
- 5 Equip them with the ability to apply their skills and knowledge effectively in future while dealing with real life business situation.
- 6 Pursue their career in the arena of accounting information system

Medium of Instructions –

English

Instructions as to study and examinations –

- 1 This subject shall be studied in English medium
- 2 The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- 3 Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Course Content –

UNIT 1 - Introduction to Management Accounting (Theory Only)

Lectures: 08

- a) Meaning, Nature and Scope of Management Accounting.
- b) Tools and techniques of Management Accounting
- c) Merits and Demerits of Management Accounting
- d) Financial Accounting, Cost Accounting and Management Accounting and their inter-relationship
- e) Role / Functions of Management Accountants

UNIT 2 - Analysis and interpretation of financial statements (Conceptual framework) Lectures: 12

- a) Introduction to the Tools and techniques of financial analysis - Comparative financial Statement, Common-size Statements and Statements showing trend-analysis
- b) Preparation of Comparative Financial Statements
- c) Preparation of Common-size Financial Statements,
- d) Preparation of Statements showing Trend
- e) Inter-firm comparison – requirements, advantages and limitation.

[Advanced practical problems to be solved on these above topics, including their analysis and Interpretation]

UNIT 3 - Ratio Analysis

Lectures: 10

- a) Ratio – Nature, interpretation, classification of ratios. (Detailed study using the techniques of Ratio analysis)

- b) Advantages, role and limitations of Ratio analysis, Du-Pont Analysis
- c) Computation of Ratios for study of Liquidity, Profitability, Activity / Turnover, Solvency of a Company
- d) Solving practical problems on preparation of Financial Statements of an organization, from the given ratios and available information after finding out the missing figures.

[Advanced practical problems to be set on preparation of financial statements based on the given information about ratios and other details]

UNIT 4 - Management of Working Capital

Lectures: 10

- a) Concept and definition of working capital; Types of working capital;
- b) Significance of working capital; Factors determining working capital requirement; Sources of working capital
- c) Components of working capital; Assessment of working capital needs - Calculating operating cycle period and estimation of working capital requirements
- d) Financing of working capital and Maximum permissible bank finance as per the norms of bank finance – Tandon Committee recommendations
- e) Decision Making using marginal costing – Computation of BEP and Sales planning; Profitable Sales-mix

[Advanced practical problems to be solved on management of working capital]

UNIT 5 - Fund Flow Analysis

Lectures: 10

- a) Detailed study using the techniques of **Fund Flow analysis**
- b) Concept and Meaning of Fund Flow Statement (FFS) or Statement of sources and application of funds
- c) Significance, uses and limitations of Fund Flow Statement
- d) Preparation of Fund Flow Statement – procedure for preparing FFS
- e) Solving Practical Problems of Fund Flow Analysis

[Advanced practical problems to be set on preparation of Fund Flow statement, Schedule of changes in working capital, and related statements, based on the given information]

UNIT 6 - Cash Flow Analysis

Lectures: 10

- a) Detailed study using the techniques of Cash Flow analysis
- b) Concept and Meaning of Cash Flow Statement (CFS)
- c) Significance and uses of Cash Flow Statement; Limitations of Cash Flow Statement
- d) Difference between Cash Flow Analysis and Funds Flow Analysis
- e) Preparation of Cash Flow Statement – procedure for preparing CFS as per the requirements of the Accounting Standard “AS-3 (Revised) - Cash Flow Statement” issued by the ICAI
- f) Solving Practical Problems using Direct method and Indirect Method

[Advanced practical problems to be set on preparation of Cash Flow statement using Direct method and Indirect Method as per the requirements of the Accounting Standard “AS-3 (Revised) - Cash Flow Statement”]

Books Recommended –

- ❖ Principles of Management Account – By S. N. Maheshwari, Sultan Chand and Sons
- ❖ Management Account and Financial Control – By S. N. Maheshwari, Sultan Chand and Sons.
- ❖ Advanced Cost And Management Accounting – By V. K. Saxena and C. D. Vashist, Sultan Chand and Sons.
- ❖ Cost Accounting and Financial Management – By Ravi M. Kishore, Taxmann Pub. Pvt. Ltd.
- ❖ Financial Management – By Dr R. M. Srivastava, Pragati Prakashan Meerut.
- ❖ Financial Management Principles and Practice – By G. Sudarsana Reddy, Himalaya Publishing House
- ❖ Financial Management – By P. V. Kulkarni, Himalaya Publishing House.
- ❖ Cost and Management Accounting – By M. E. Thukaram Rao, New Age International (P) Ltd.
- ❖ Management Accounting - M.Y. Khan & P.K. Jain – TMH
- ❖ Principal of Management accounting – Manmohan and Goyal
- ❖ Management Accounting - Murthy – TMH
- ❖ Anthony, Robert : Management Accounting, Tarapore wala, Mumbai
- ❖ Barfield, Jessie, Ceily A. Raiborn and Micheal R. Kenny : Cost Accounting, Traditions and Innovations,

South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio

- ❖ Decoster, Don T. and Elden L. Schater : Management Accounting, a decision emphasis, John Wiley and Sons Inc, New York
  - ❖ Garrison, Ray.H and Eric W Noreen : Management Accounting, Richard D Erwin, Chicago
  - ❖ Hansen, Don R and Maryanne M Morren : Management Accounting South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio
  - ❖ Homgran, C.T.Gary L.Sundem and William O Stratton: Introduction to Management Accounting, Prentice Hall, Delhi
  - ❖ Homgren, Charles T George Foster and Srikant M Daliar: Cost Accounting, a managerial emphasis, Prentice Hall, Delhi
  - ❖ Lall, B.M and I.C Jain: Cost Accounting: Principles and Practice, Prentice Hall, Delhi
  - ❖ Pandey, I.M : Management Accounting, Vani Publication, Delhi
  - ❖ Welsch Glenn A, Ronald W Hilton and Paul N Gorden: Budgeting, Profit Planning and Control, Prentice Hall, Delhi
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com.II (W.E.F.: June - 2022)

302 – ENTREPRENEURSHIP MANAGEMENT

SEMESTER – III

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To encourage and inspire the students to become an Entrepreneur
- To acquaint the students with the challenges to start a new venture
- To provide theoretical foundation for executing various projects.
- To highlight the support system for Entrepreneurship Management
- To understand the Entrepreneurship Development and Project Management
- To know the support system behind entrepreneur

Course Content –

Unit 1 – Introduction to Entrepreneurship & Entrepreneur Lectures: 10

- a) Entrepreneurship: Meaning
- b) Concept and Definition – Nature
- c) Entrepreneur: Concept and Definition – Functions - Pros and cons of being entrepreneur
- d) Entrepreneurial Competencies, Objectives of a modern entrepreneur
- e) Entrepreneur's Risks- Entrepreneurial Motivation

Unit 2 – Development of Entrepreneurship Lectures: 12

- a) External Influences on Entrepreneurship Development- Socio-Cultural, Political, Economical and Personal
- b) Corporate Entrepreneurship
- c) Entrepreneurial Success and Failure: Reasons and Remedies.
- d) Entrepreneurial Ethics, Factors influencing Entrepreneurial Ethics
- e) Entrepreneurial Culture: Elements, Maintaining Entrepreneurial culture

Unit 3 – Project Formulation and Project Implementation Lectures: 8

- a) Project: Meaning- Definition- Classification; Criteria for selecting a particular Project
- b) Project formulation and Implementation: Meaning – Importance
- c) Stages involved in Project formulation and Implementation

Unit 4 – Project Appraisal and Project Report Lectures: 8

- a) Project Appraisal: Meaning – Definition - Steps involved in project appraisal
- b) Project Report: Meaning – Scope - Contents

Unit 4 – Location of an Enterprise Lectures: 10

- a) Introduction, Need and Importance
- b) Factors influencing Location Decision
- c) Steps involved in enterprise location
- d) Factors influencing the choice of a suitable form of Organization

Unit 6 – Support system for Entrepreneurship Management Lectures: 12

- a) Role of Government : Regulatory role - Promotional role - Entrepreneurial role-Planning role
- b) Role of Financial Institutions: IDBI, SIDBI, SFC, IFCI, Venture capital fund, Mutual fund
- c) Role of other Supportive Institutions : EDII, SISI, NIESBUD, IIE, NI-MSME

Book Recommended –

- ❖ G R Basotia& K K Sharma - Handbook of Entrepreneurship Development, Mangal Deep Publications, Jaipur.
  - ❖ Gupta and Srinivasan- Entrepreneurial Development, Sultan Chand, New Delhi.
  - ❖ BholanathDutta, Entrepreneurship Management - Excel Books, New Delhi.
  - ❖ Vasant Desai, Entrepreneurial Development, Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Vasant Desai- Dynamics of Entrepreneurial Development and Management- Himalaya Publications, NewDelhi
  - ❖ C. B. Gupta & N. P. Srinivasan- Entrepreneurship Developments in India, Sultan Chand
  - ❖ D.F.Kuratko& R.M.Hodgetts - Entrepreneurship: Theory, Process and Practice, Thomson Press
  - ❖ P. Charantimath, Entrepreneurship Development: Small Business Enterprises, Pearson Ed.
  - ❖ A.P.Sarode&D.D.Bhakkad – Business Entrepreneurship, Prashant Publication
  - ❖ A.D.Yewale, D.B.Patil&D.D.Bhakkad – Entrepreneurship Development, Prashant Publication
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

303 – ORGANIZATIONAL BEHAVIOUR

SEMESTER – III

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To get an overview of organizational behaviour and the challenges and opportunities.
- To understand the concept of behaviour – individual and Organizational Behaviour.
- To know about perception, learning, attitude, values and emotions.
- To gain knowledge of Motivation and Leadership and its various theories.
- To acquire basic knowledge of organizational change and development.

Course Content –

Unit 1 – Organisational Behaviour: An Overview.

Lectures: 10

- a) Concept, Definition, Features, Scope and importance of Organisational Behaviour.
- b) Approaches and Models of OB (Different models of OB i.e. autocratic, custodial, supportive, collegial and SOBC).
- c) Historical Development of Organizational Behaviour.
- d) Disciplines contributing to the field of Organizational Behaviour.
- e) Organisational Culture and Organisational Climate – Concept, Types, Impact.

Unit 2 – Individual Behaviour.

Lectures: 10

- a) Meaning and concept of Individual Behaviour.
- b) Factors influencing Individual Behavior, Determinants of Individual Behaviour.
- c) Attitude: Meaning & Definition, Types of Attitude, work related attitude, barriers to attitudinal change, attitude formation and attitude Change, measure to attitudinal change.
- d) Personality: Determinates, Traits and Methods and nature.
- e) Perception: Concept, Perceptual Process, Factors influencing Perception– Internal & External and Causes of Perception Fail.

Unit 3 – Group Dynamics and Group Behaviour.

Lectures: 10

- a) Group: Meaning and Definition, Objectives and principles.
- b) Importance and Advantages of group.
- c) Group Dynamics – Stages and Types.
- d) Factor Influencing Group Behaviour and Team Effectiveness.
- e) Elements of Group Dynamics.

Unit 4 – Motivation and Leadership.

Lectures: 10

- a) Motivation – Meaning and Definition
- b) Theories of Motivation – Maslow’s Need Hierarchy, Herzberg’s Two factor theory; Contemporary theories of motivation (ERG, Cognitive evaluation, goal setting, equity, Intrinsic Motivation Theory by Ken Thomas), expectancy model; Motivational Processes ,Process Theories , Learning and Reinforcement Theory.
- c) Leadership – Meaning and Definition.
- d) Leadership Theories and Approaches (Traits) –Behavioural approach(Managerial Grid), Situational approach, – Contingency (Feilder, Path goal), Tri-dimensional – Inspirational approaches.
- e) Leadership Styles.

Unit 5 – Power, Politics and Conflict.

Lectures: 10

- a) Power – Meaning and Definition, Sources (bases) of Power and Power tactics.
- b) Characteristics of Power; Individual Versus Organisational Power.

- c) Politics: Meaning and Definition, Types of organizational politics.
- d) Factors Influencing/contributing to Political Behaviour.
- e) Conflict: Meaning and Definition, Causes (sources) and Types, Conflict Management – Strategies for resolving destructive conflict.

Unit 6 – Organizational Change and Organizational Development.

Lectures: 10

- a) Meaning of Change, Need for Change, and Process of Change.
- b) Strategies to overcome resistance.
- c) Meaning and definition of Organizational Development, Phases of Organizational Development.
- d) Approaches to Organizational Development.
- e) Challenges of Change before organizations.

Books Recommended –

- ❖ Bodhankar and Kanetkar: Organization Behavior, Sainath Prakashan.
  - ❖ Fred Luthans: Organizational Behaviour, McGraw-Hill, New Delhi.
  - ❖ K. Aswathappa: Organizational Behavior, Himalaya Publisher, New Delhi.
  - ❖ K. Singh: Organizational Behaviour: Text and Cases, Pearson.
  - ❖ Nelson & Quick: Organization Behavior, Cenage Learning.
  - ❖ Robbins, Stephen P. and Timothy A. Judge: Organizational Behaviour, Prentice -Hall, New Delhi.
  - ❖ Sharma VVS: Organisational Behaviour, Jaico Publication, Chennai.
  - ❖ Shashi Gupta & Rosy: Organisation Behaviour—Kalyani Publications, New Delhi.
  - ❖ S.S. Khanka: Organization Behavior, S. Chand& Sons, New Delhi.
  - ❖ Suja R. Nair: Organization Behavior, Himalaya Publications.
  - ❖ Uma Sekaran: Organisational Behaviour: Text and Cases, Tata McGraw-Hill Publishing Co. Ltd., New Delhi.
  - ❖ U. Pareek and S. Khanna: Understanding Organizational Behaviour, Oxford University Press.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

304 A – ADVANCED ACCOUNTANCY

SEMESTER – III

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- 1 Understand basic knowledge about Accounting Standard
- 2 Understand the basics of Price Level Change, like Inflation Accounting, etc
- 3 Understand the advanced aspects of accounting for Lease
- 4 Understand the method of presenting Financial Statement of Credit Cooperative Societies
- 5 Understand the Accounting for Service Sector especially Hospital, Transportation and Hotels
- 6 Know the basic concepts of Government Accounting and related concepts

Course Outcome –

- 1 To obtain knowledge about Disclosure requirements of AS 19,22,24 & 25.
- 2 To Carry out Inflation Accounting Using CPP/ CPA Methods.
- 3 Obtain an understanding of various types of leases and perform accounting treatment for Operating and Finance Leases
- 4 Prepare Final Statements of Cooperative Credit Societies taking into consideration various accounting adjustments applicable to Cooperative Credit Societies.
- 5 Obtain Understanding of special accounting procedures to be followed while accounting for service sector entities like Hotels, Hospitals and transporters
- 6 Obtain a theoretical understanding of Government Accounting System and Role, Power and functions of Comptroller and Auditor General of India.

Medium of Instructions –

English

Instructions as to study and examinations –

- 1 This subject shall be studied in English medium
- 2 The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- 3 Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Course Content –

UNIT 1 - Accounting Standards – Elementary study and Disclosure Lectures: 08
requirements of the following Accounting Standards – (Theory only)

- a) AS – 19 Lease
- b) AS – 22 Accounting for Taxes on Income
- c) AS – 24 Discontinuing Operations
- d) AS – 25 Interim Financial Reporting

UNIT 2 – Accounting for Price Level Changes

Lectures: 10

- a) Introduction, Inflation Accounting, Need for inflation accounting
- b) Methods of accounting for changing prices -
  1. Current Purchasing Power method
  2. Current Cost Accounting
- c) Preparation of Profit & Loss Account and Balance Sheet as per the Current Cost Accounting Method (Theory and practical problems)

UNIT 3 – Accounting For Lease**Lectures: 12**

- a) Meaning, Concept and Important steps in Leasing
- b) Advantages and Disadvantages of Leasing
- c) Types of Lease - Operating Lease- Finance Lease
- d) Accounting treatment of Operating Lease and Finance Lease
(Theory and practical problems)

UNIT 4 – Accounting for Co-operative Societies (Credit Societies Only)**Lectures: 10**

- a) Introduction of Co-operative Societies
- b) Legal Provisions of Co-operative Societies Act 1960
- c) Types of Cooperative Societies (Brief)
- d) Preparation of financial statements - Trading Account , Profit and Loss Account , Balance Sheet
- e) Adjustments for Preparation of Final Accounts

UNIT 5 – Accounting for Service Sector**Lectures: 12**

- a) Hotels - Hotel accounting – introduction - visitors' ledger.
- b) Transportation - Introduction – preparation of final accounts – Accounting of Roadways Preparation of final accounts (problems on roadways) Log Book.
- c) Hospital - Introduction– capital and revenue expenditure OPD & IPD Register.

UNIT 6 – Government Accounting System (Theory Only)**Lectures: 08**

- a) Meaning, Objects, Classification of Accounting heads, Procedure
- b) Role of CAG of India
- c) Public Accounts Committee

Books Recommended –

- ❖ Advanced Accounting – II, Dr. S. N. Maheshwari & Dr. S. K. Maheshwari, Vikas Publishing House, New Delhi
- ❖ Corporate Accounting, Dr. S. N. Maheshwari, Viakas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi
- ❖ Advanced Accounting, Dr. Ashok Sehgal & Dr. Deepak Sehgal: Taxmann, New Delhi
- ❖ Advanced Accountancy – Vol. II , R. L. Gupta & M. Radhaswamy, Sultan Chand & Sons
- ❖ Advanced Accounts, M. C. Shukla, T. S. Grewal & S.C. Gupta, S. Chand & Co Ltd.
- ❖ Advanced Accounts - Jain and Narang - Kalyani Publishers, Ludhiana
- ❖ Accountancy, Volume-I and II, Sr. K. Paul , New Central Book Agency, Kolkata
- ❖ Accounting Theory, R. K. Lele and Jawaharlal, Himalaya Publishers
- ❖ Accounting Theory, Dr. L. S. Porwal, Tata McGraw Hill.
- ❖ Accounting Text & Cases, Robert Anthony, D. F. Hawkins & K. A. Merchant- Tata McGraw
- ❖ Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC – Group I)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications
- ❖ Advanced Accounting - Including Applicable Accounting Standards [CA-Intermediate (IPC)] (4th Edition, June 2016) – written by D. G. Sharma, publisher Taxmann Publications
- ❖ Students Guide to Accounting Standards (CA/CMA Final) written by D S Rawat, published by Taxmann Publications 30th Edition 2017
- ❖ Taxmann's "Indian Accounting Standards and IFRSs for Non-finance Executives" – written by T. P. Ghosh– publisher Taxmann Publications
- ❖ A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD) Author : Amit Gupta (FCA)
- ❖ A Complete Guide for Converged Indian Accounting Standards IND-ASs & IFRS (Book + CD) Author : Dr. A.L.Saini Publisher – Snow White
- ❖ Accounting Standards & IFRS with Power-point Presentations on Accounting Standards, IFRS & Indian GAAP (Book + Free web-Download) Author : Kamal Garg (C.A) - Bharat Publications
- ❖ Accounting Standards (for CA-IPCC) Author : D. G. Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann

- ❖ Accounting Standards (for CA Final) D. G. Sharma (for Taxmann) Edition : 2nd edition, 2014 Taxmann
  - ❖ Taxmann's "IFRSs Simplified" – written by T. P. Ghosh – publisher Taxmann Publications
  - ❖ Taxmann's "Illustrated Guide to Indian Accounting Standards and IFRSs" – written by Amitabh Mukherjee– publisher Taxmann Publications
  - ❖ Taxmann's "Guide to Indian Accounting Standards converged with IFRSs" – written by T. P. Ghosh and CA Shrinivasn Anand – publisher Taxmann Publications
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

304 B – ADVANCED COST ACCOUNTANCY

SEMESTER – III

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the various methods of determining costs of goods produced and services rendered by different organizations.
- To prepare the costs accounts of various goods and services having regard to the nature their manufacturing processes.
- To gain knowledge about cost control and reduction and their difference as well as the concept of productivity.

Course Outcome –

- Find out the cost of manufacturing goods by the manufacturing organisations and of providing services by the service organisations.
- Know the nature of process costing and the role of spoilage/scrap and rework and apply these concepts in practice.
- Compare and apply cost allocation methods.
- Know about cost control and reduction.

Medium of Instructions –

English

Instructions as to Study and Examinations –

1. This subject shall be studied in English medium.
2. The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
3. Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems.

Course Content –

Unit 1 – Single or Output Costing

Lectures: 10

- a) Single or Output Costing – Meaning, Features, Methodology Used
- b) Advantages, Limitations of these methods of Costing

[Theory and advanced practical problems on preparation of cost sheet and quotations using Single Costing]

Unit 2 – Job and Batch Costing

Lectures: 10

- a) Preparing Cost Sheets and Price Quotations for Jobs/ Batches, Computing Economic Batch Quantity
- b) Meaning and features of Batch Costing, Economic Batch Quantity (EBQ)

[Theory and advanced practical problems on preparation of cost sheet and quotations using Job Costing]

Unit 3 – Contract Costing

Lectures: 12

- a) Contract Costing - Meaning and features of Contract costing, Methodology used in Contract Costing – Comparison of Job Costing and Contract Costing
- b) Special aspects of Contract Account: Work certified, Work uncertified, Treatment of Profit on incomplete Contract, Special Points in Contract : Cost Plus Contracts, Target-price contracts, Escalation Clause, Materials lost or destroyed
- c) Preparing Contract Accounts with the important aspects including Work certified, Work uncertified, Treatment of Profit on incomplete Contract, Cost Plus Contracts, Target-price contracts, Escalation Clause, Materials lost or destroyed

(Refer AS-7 on Construction Contracts for issues of Accounting treatment – Percentage of Completion method, Completed contract method, provision for foreseeable losses, principles to be followed while taking credit for profit of incomplete contracts.)

[Theory and advanced practical problems on preparation of Contract Account and other related accounts]

Unit 4 – Process Costing-I

Lectures: 10

- a) Meaning and Features of Process Costing, Methodology used in Process Costing – Comparison of Job Costing and Process Costing
- b) Advantages and Limitations of Process Costing
- c) Special aspects of Process Costing: Normal Process Loss, Abnormal Process Loss, Abnormal Process, Gain, Inter-Process Profits

[Theory only]

Unit 5 – Process Costing-II

Lectures: 10

- a) Concept of Equivalent Production – Methods of Pricing used for valuing the equivalent units – First In First Out Method [FIFO]: Average Method: Weighted Average Method
- b) Preparing Process Cost Accounts with the important aspects including Normal Process Loss, Abnormal Process Loss, Abnormal Process Gain, Inter-Process Profits, Equivalent Production

[Theory and advanced practical problems on preparation of Process Cost Accounts, and other related statements and accounts]

Unit 6 – Cost Control, Cost Reduction & Productivity

Lectures: 08

- a) Cost Control and Cost Reduction – Meaning, Areas Covered by Cost Reduction, Tools
- b) Essential for Successful Cost Control, Distinction Between Cost Control and Cost Reduction
- c) Meaning of productivity, measurement of productivity, improving productivity

[Theory only]

Books Recommended –

- ❖ Basics of Cost Accounting by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Fundamentals of Cost Accounting by S.N. Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Principles and Practice of Cost Accounting by N.K. Prasad
  - ❖ Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi
  - ❖ Practical Costing (Self-Tutor) by Gauri Shankar – Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Cost & Management Accounting [For CS Inter] by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M.N. Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Cost Accounting by Ravi M. Kishore – Taxmann Allied Services Pvt Ltd
  - ❖ A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S.K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

304 C - HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

SEMESTER – III

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- Understand the value and importance of human resources in an organization.
- Become innovative in managing human resource aspects & Industrial Relations.
- Make the students aware about mechanisms of Industrial Dispute and friendly interventions to deal with employee-employer problems.
- Impart the students with the knowledge of laws & how law affects the industry & labour.

Course Content –

Unit 1 – Introduction to Industrial Relations

Lectures: 10

- a) Meaning, Scope, Importance of Industrial Relations.
- b) Approaches and Parties to Industrial Relations.
- c) Causes for Poor Industrial Relations.
- d) Developing Sound Industrial Relations.
- e) Pattern and Policies Adopted in Industrial Relations in India.
- f) International Labour Organization and Industrial Relations.

Unit 2 – Industrial Health and Safety Aspects

Lectures: 10

- a) Meaning and Importance of Health.
- b) Occupational hazards and diseases, protection against hazards.
- c) Statutory provisions concerning health in India.
- d) Types and causes of accidents.
- e) Meaning and importance of safety.
- f) Safety measures / program's.
- g) Statutory provisions for industrial safety in India.

Unit 3- Stress Conflict and Industrial disputes.

Lectures: 10

- a) Stress- Meaning, Causes, Consequences of stress.
- b) Stress reduction strategies.
- c) Conflict- meaning, causes, conflict management
- d) Industrial disputes – meaning forms.
- e) Causes of Industrial disputes, Settlement of industrial disputes.

Unit 4 – Industrial Discipline and Grievances

Lectures: 10

- a) Meaning, Objectives and Types of Discipline.
- b) Causes of indiscipline.
- c) Guidelines of a disciplinary action.
- d) Procedure of disciplinary action, Types of punishment.
- e) Grievances- Meaning, Nature, Causes.
- f) Grievances Procedure, Steps in grievance settlement.

Unit 5 – Settlement Machinery

Lectures: 10

- a) Mediation- Meaning, Types and Essentials of Mediation.
- b) Conciliation- Meaning, Types, Preliminary steps towards Conciliation.
- c) Conciliation Officer- Qualities and Role
- d) Conciliation Procedure.
- e) Arbitration- Meaning, Types and Procedure
- f) Adjudication- Meaning, Three tier system of adjudication.

Unit 6 – Human Resource Records, Audit and Research

Lectures: 10

- a) Human Resource Records- Meaning, Types, Importance.

- b) Human Resource Audit- Meaning, Scope, Objectives and Process
- c) Human Resource Research- Meaning, Approaches and Process.
- d) Human Resource Information system- Need, Uses, Designing, Limitations.
- e) E-HR records, E-HR information, E-HR audit.

Books Recommended –

- ❖ Human Resource Management by K. Aswathappa- Tata- McGraw Hill Publishing Co. Ltd.
  - ❖ Human Resource Management- text and cases by Dr. S. S. Khanka- S. Chand Company Ltd.
  - ❖ Personnel and Human Resource Management by P. SubbaRao- Himalaya Publishing House.
  - ❖ Essentials of Human Resource Management and Industrial relations by P. SubbaRao- Himalaya Publishing House.
  - ❖ Human Resource Management by Anjali Ghanekar, Everest Publishing House.
  - ❖ Human Resource Development and Management- A. M. Shaikh.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

304 D – MARKETING MANAGEMENT

SEMESTER – III

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand various concepts and theoretical aspect of internet marketing
- To know the mechanism of internet marketing
- To study the strategies of internet advertising
- To overview the concept of Internet Retailing, Strategy and Promotion
- To understand the Emerging issue & Development In International Marketing

Course Content –

Unit 1 – Introduction	Lectures: 08
a) Concepts and Difference between: world wide web, Intranet, Extranet, Internet	
b) Internet: Benefits, Limitations	
c) Virtual Marketing: Concept, Importance	
Unit 2 – E-Commerce	Lectures: 10
a) Concept, Definition, Development & Future of E-Commerce	
b) Different Commercial Models: Vanity, Billboard, Advertising, Subscriptions, Storefront-sites	
c) Diverse Roles of Websites	
Unit 3 – Factors Affecting Internet Consumer Behaviour	Lectures: 08
a) Internet Consumer Behaviour	
b) Internet Branding: Internet and Relationships;	
c) Internet and Brand Loyalty	
d) Internet Communities	
Unit 4 – Internet Retailing	Lectures: 10
a) Merchandising Process for e-retailers: Assortment, Planning, Pricing	
b) The Product: Procedure for Payment, Physical Delivery	
c) Online Shopping: Concept, Precautions in online shopping	
Unit 5 – Internet Strategy and Promotion	Lectures: 14
a) Virtual Value Chain: Concept, Meaning, Definition, History	
b) Intermediation; Concept, Elimination of Intermediaries	
c) Transaction Cost Theory (TCT)	
d) Internet Promotion: Classifications, Forms of Paid Advertising	
e) Affiliation Marketing: Concept, Benefits, Methods, CPM & CPA	
f) Model Pay per Click Publishers and distributors	
Unit 6 – Emerging issue & Development In International Marketing	Lectures: 08
a) Ethical and Social issues	
b) International Marketing of Services	
c) Information Technology and International Marketing	
d) Impact of Globalization and World Trade Organization	

Book Recommended –

- ❖ Varshney and Bhattacharya, International marketing Management – An Indian Perspective, Sultan Chand & Sons, New Delhi.
  - ❖ Keegan, Global Marketing Management, Prentice Hall of India, New Delhi.
  - ❖ Philip Cateora and John Graham, International Marketing, Tata Mc Graw Hill, New Delhi.
  - ❖ Kotler, Keller, Joshi, Jha – Marketing Management- 8th Edition- Pearson Education
  - ❖ K.K.Srivastava, Consumer Behaviour, Galgotia Publishing Co.New Delhi
  - ❖ Henry Assael, Consumer Behaviour,6/e,Thomson,New Delhi
  - ❖ D.C.Kapoor, Export Management, Vikas Publishing House, New Delhi.
  - ❖ Francis Cherunilam, International Marketing, Himalaya Publishing House, Mumbai
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

304 E – SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

SEMESTER – III

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the concept and role of SCM
- To understand the relationship of Network design in Supply Chain
- To know how to Demand Forecasting works in SCM.
- To describe Aggregate Planning in Supply Chain.
- To review Planning and Demand in Supply Chain

Course Content –

Unit 1 – Designing Distribution Networks and Applications **Lectures: 10**

- a) The Role of Distribution in the Supply Chain
- b) Factors Influencing Distribution Network Design
- c) Design Options for a Distribution Network
- d) E-Business and the Distribution Network
- e) Distribution Networks in Practice

Unit 2 – Network Design in the Supply Chain **Lectures: 10**

- a) The Role of Network Design in the Supply Chain
- b) Factors Influencing Network Design Decisions
- c) Framework for Network Design Decisions
- d) Models for Facility Location and Capacity Allocation
- e) The Role of IT in Network Design
- f) Making Network Design Decisions in Practice

Unit 3 – Network Design in an Uncertain Environment **Lectures: 10**

- a) The Impact of Uncertainty on Network Design
- b) Discounted Cash Flow Analysis
- c) Representations of Uncertainty
- d) Evaluating Network Design Decisions Using Decision Trees
- e) AM Tires: Evaluation of Supply Chain Design Decisions Under Uncertainty
- f) Risk Management and Network Design
- g) Making Supply Chain Decisions Under Uncertainty in Practice

Unit 4 – Demand Forecasting in a Supply Chain **Lectures: 10**

- a) The Role of Forecasting in a Supply Chain
- b) Characteristics of Forecasts
- c) Components of a Forecast and Forecasting Methods
- d) Basic Approach to Demand Forecasting
- e) Time-Series Forecasting Methods
- f) Measures of Forecast Error
- g) Forecasting Demand at Tahoe Salt
- h) The Role of IT in Forecasting
- i) Risk Management in Forecasting

j) Forecasting in Practice

Unit 5 – Aggregate Planning in a Supply Chain

Lectures: 10

- a) The Role of Aggregate Planning in a Supply Chain
- b) The Aggregate Planning Problem
- c) Aggregate Planning Strategies
- d) Aggregate Planning Using Linear Programming
- e) Aggregate Planning in Excel
- f) The Role of IT in Aggregate Planning
- g) Implementing Aggregate Planning in Practice

Unit 6 – Planning Supply and Demand in a Supply Chain

Lectures: 10

- a) Managing Predictable Variability
- b) Responding to Predictable Variability in a Supply Chain
- c) Managing Supply
- d) Managing Demand
- e) Implementing Solutions to Predictable Variability in Practice

Book Recommended –

- ❖ Supply Chain Management- K Shridhar Bhatt- Himalaya Publishing House
  - ❖ Supply Chain Management- Sunil Chopra, Peter Mendl- Prentice Hall of India
  - ❖ Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Macgraw Hill
  - ❖ Exploring the Supply Chain- Upendra Kachru, Excel Books
  - ❖ Supply Chain Management- D K Agrawal, Macmillan Publishers
  - ❖ Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
  - ❖ Supply Chain Management- Concept and Cases, Rahul V Altekar- Prentice Hall of India
  - ❖ Supply Chain Management- Janat Shah, Pearson Education
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

401 – MANAGEMENT ACCOUNTING

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Objectives –

- 1 Understand the concept and techniques of financial control used in management accounting
- 2 Imbibe knowledge about the control techniques namely budgetary control and standard costing.
- 3 Develop the skill to analyse the cost-variance for effective cost control.
- 4 Familiarise with the concept, role, and utility of marginal costing, and its implications and utility for managerial decision making process.
- 5 Acquaint themselves with the concept and significance of working capital and its implications in managing the funds.
- 6 Familiarise with the concept, role, and utility of marginal costing, and its implications in decision making
- 7 Provide necessary inputs in form of concepts, theories and appraisal techniques related to capital
- 8 Expenditure decisions, and develop an integrated approach to capital-expenditure decision-making process.

Course Outcomes –

- 1 Get the insight of the philosophy and techniques of cost control and decision making.
- 2 Get equipped with the techniques of budgetary control and standard costing, and to familiarize with the macro as well as micro level techniques of cost control.
- 3 Make an in-depth analysis of causes of variation in actual cost from the standard cost, and to decide on the necessary action so as to increase the efficacy of the business entities
- 4 Get equipped with the ability to make managerial decision by applying the principles of marginal costing.
- 5 Know the important inter-linkages among the components of working capital essential for smooth running of a business organization.
- 6 Get the insight of an integrated approach to capital expenditure decision process and to apply their skills and knowledge effectively in future while dealing with the issues relating to capital expenditure.
- 7 Prepare them with the ability to face intricacies in real life and to apply their skills and knowledge while dealing with real life business situation using the techniques of management accounting.
- 8 Pursue their career in the field of managerial decision making and control.

Medium of Instructions –

English

Instructions as to study and examinations –

- 1 This subject shall be studied in English medium
- 2 The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
- 3 Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems

Course Content –

UNIT 1 - Budget & Budgetary control

Lectures: 12

- a) Meaning, definition of Budget and Budgetary Control
- b) Objective, advantages, limitations of Budgetary Control
- c) Requirement of a sound budgetary control system
- d) Types of budget
According to time - (i) Long term budget (ii) Short-term Budget
According to function - (i) Sales Budget, (ii) Production Budget, (iii) Cost of Production Budget (iv) Purchase Budget, (v) Personnel Budget, (vi) Research Budget, (vii) Cash Budget (viii) Capital Budget,

(ix) Master Budget

According to flexibility - (i) Flexible Budget (ii) Fixed Budget.

e) Solving practical problems of Flexible Budget and Cash Budget

[Advanced practical problems to be solved on the above topics]

UNIT 2 - Standard Costing (Theory Only)

Lectures: 08

a) Meaning and Definition of standard cost and standard costing

b) Objectives and Significance of standard costing

c) Advantages, Limitation of standard costing

d) Types of standards, and setting of standards for elements of costs, Establishment of standard costing System

e) Difference between standard costing and budgetary control

UNIT 3 - Variance analysis

Lectures: 12

a) Introduction, Meaning and Types of Variances

b) Material Variances

c) Labour Variances

d) Variable and Fixed Overhead Variance

e) Sales Variances and Market Variance (Theory only)

[Advanced practical problems to be solved on Material, Labour, Variable and Fixed Variances]

UNIT 4 Marginal Costing (Theory & Practical Problems)

Lectures: 10

a) Concept of Marginal Cost, Marginal Costing, Contribution, Variable Cost, Fixed Cost, Semi-Variable Cost, Margin of Safety, PV Ratio

b) Features, Assumptions, Significance, and Limitations of Marginal Costing

c) Marginal costing and absorption costing

d) Break-even Analysis or Cost-Volume-Profit Analysis [CVP analysis], and applications of Marginal Costing – BEP, Break-even Chart, Angle of incidence, Key factor

e) Decision Making using marginal costing – Computation of BEP and Sales planning; Profitable Sales-mix

f) Exploring new markets; introducing a new product; Alternative use of production facilities; Make or buy; Continue or Shut down; Pricing decision etc.

[Advanced practical problems to be solved on these above topics]

UNIT 5 - Capital Budgeting Decision I

Lectures: 08

a) Meaning and nature of capital budgeting, Importance of capital budgeting

b) Study of nature, merits and demerits of methods of appraisal of Capital expenditures

c) Traditional Method: Introduction

1. Pay Back Period and its variants

2. Accounting rate of return

UNIT 6 - Capital Budgeting Decision II

Lectures: 10

a) Study of nature, merits and demerits of methods of appraisal of Capital expenditures

b) Discounted Cash Flow methods: Introduction

1. Net Present Value, 2. Internal Rate of Return, 3. Profitability Index

c) Capital Rationing

Books Recommended –

❖ Principles of Management Account – By S. N. Maheshwari, Sultan Chand and Sons

❖ Management Account and Financial Control – By S. N. Maheshwari, Sultan Chand and Sons.

❖ Advanced Cost And Management Accounting – By V. K. Saxena and C. D. Vashist, Sultan Chand and Sons.

❖ Cost Accounting and Financial Management – By Ravi M. Kishore, Taxmann Pub. Pvt. Ltd.

❖ Financial Management – By Dr R. M. Srivastava, Pragati Prakashan Meerut.

❖ Financial Management Principles and Practice – By G. Sudarsana Reddy, Himalaya Publishing House

❖ Financial Management – By P. V. Kulkarni, Himalaya Publishing House.

- ❖ Cost and Management Accounting – By M. E. Thukaram Rao, New Age International (P) Ltd.
  - ❖ Management Accounting - M.Y. Khan & P.K. Jain – TMH
  - ❖ Principal of Management accounting – Manmohan and Goyal
  - ❖ Management Accounting - Murthy – TMH
  - ❖ Anthony, Robert : Management Accounting, Tarapore wala, Mumbai
  - ❖ Barfield, Jessie, Ceily A. Raiborn and Micheal R. Kenny : Cost Accounting, Traditions and Innovations, South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio
  - ❖ Decoster, Don T. and Elden L. Schater : Management Accounting, a decision emphasis, John Wiley and Sons Inc, New York
  - ❖ Garrison, Ray.H and Eric W Noreen : Management Accounting, Richard D Erwin, Chicago
  - ❖ Hansen, Don R and Maryanne M Morren : Management Accounting South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio
  - ❖ Homgran, C.T.Gary L.Sundem and William O Stratton: Introduction to Management Accounting, Prentice Hall, Delhi
  - ❖ Homgren, Charles T George Foster and Srikant M Daliar: Cost Accounting, a managerial emphasis, Prentice Hall, Delhi
  - ❖ Lall, B.M and I.C Jain: Cost Accounting: Principles and Practice, Prentice Hall, Delhi
  - ❖ Pandey, I.M : Management Accounting, Vani Publication, Delhi
  - ❖ Welsch Glenn A, Ronald W Hilton and Paul N Gorden: Budgeting, Profit Planning and Control, Prentice Hall, Delhi
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

402 – MODERN RETAIL MANAGEMENT

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100(Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To acquaint the students with the various concepts and theoretical aspect of retail management
- To introduce the most modern techniques and practices of retailing for employment opportunity
- To understand dynamics of modern organised retail trade
- To overview Retail Development in India and Modern Retail Format
- To understand the Merchandise Management and Retail Franchising
- To know the Application of Information Technology in Retailing

Course Content –

Unit 1 – Introduction to Retail Management

Lectures: 10

- a) Concept of Retailing and organized Retail
- b) Scope and Importance of Retailing
- c) Retail Management
- d) Theory of Retail Development
- e) Recent Trends in Retailing: Modern Retail format, Mall System, etc

Unit 2 – Retail in India

Lectures: 10

- a) Development of Retailing in India
- b) Rural Retailing and the size of retail in different sector in India
- c) Importance of retailing in the Economy
- d) Factors attracting global Retailers to India
- e) FDI in Retailing in Indian Context
- f) Challenges to retail development in India

Unit 3 – Store Location and Store Design

Lectures: 10

- a) Store location: Meaning and Importance
- b) Types of Retail location
- c) Step involved in choosing a Retail location
- d) Store design: Concept & Elements of store design
- e) Steps involved in of store design
- f) Importance of store layout

Unit 4 – Merchandise Management

Lectures: 10

- a) Meaning and Definition
- b) Evolution of Merchandising
- c) Factors Affecting Merchandising Function
- d) Merchandiser: Role and Responsibilities
- e) The Concept of Life Style Merchandising

Unit 5 – Retail Franchising

Lectures: 10

- a) Meaning and Definition
- b) Features of Franchising
- c) Advantages and Limitations of Franchising

- d) Evolution of Franchising, Types of Franchising
- e) Franchising in India

Unit 6 – Application of Information Technology in Retailing

Lectures: 10

- a) Introduction and Definition
- b) Outstanding Features of Information Technology
- c) Contribution and Importance of Information Technology in Retailing
- d) Indian Scenario of Information Technology
- e) Campaign Management and Objectives
- f) Bar Coding Technique
- g) E-Retailing: Format, Challenges

Books Recommended –

- ❖ Arif Sheikh, Kaneez Fatima - Retailing Management, Himalaya Publishing House
  - ❖ Swapna Pradhan - Retailing Management, Tata MC.Graw Hill Education
  - ❖ Suja Nair-Retail Management, Himalaya Publishing House
  - ❖ Gibson G.Vedamni – Retail Management, Third Edition, Pearson Education
  - ❖ S.K.Baral & S.C.Bihari – Retail Management: Text & Cases, AITBS Publishers
  - ❖ Retailing Environment and Operation, Thomson learning
  - ❖ Fundamental of Retailing, Tata MC.Graw Hill Education.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

403 A – INFORMATION SYSTEMS FOR BUSINESS

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- Develop conceptual understanding about latest developments in the field of Information Technology and the impact of I.T. in Managing aBusiness.
- Learn to use Information Technology to gain competitive advantage inbusiness
- Develop students as Cyber Security experts , ERP domain experts and Data Analysts

Course Outcome –

- Analyze and model the flow of information through businessprocesses.
- Formulate plans and architectures for the capture, storage and retrieval of data
- Develop computer programs to support or automate businessprocesses.
- Apply networking concepts and technologies to support businessneeds
- Align information systems and services with business strategy and formulate plans for the retrieval and analysis of supportingdata
- Document, monitor and assess the effectiveness of IT controls
- Clearly understand application of Data Science in Business
- Use various Data Analytics tools

Course Content –

Unit 1 – Introduction To Information Systems-I

Lectures: 10

- a) Introduction to Organization – Decision levels – Managerial roles – Information needs of Management Information System
- b) Definition – Features – System concepts – Framework for Information Systems Strategic uses of Management Information Systems
- c) Future of IS in an Organization
- d) Business Process Reengineering

Unit 2 – Introduction To Information Systems-II

Lectures: 10

- a) Hardware – Input and Output devices
- b) Computer Memory (Primary, Secondary & Cache) – Memory Access Time – File Structures – Network Components.
- c) Software – Operating System software – Application software – Groupware – Multiprogramming – Multitasking.
- d) RDBMS : Database – Definition -Data Capture – Data Integrity – Components of Database Management Software Types and Software Development Life Cycle

Unit 3 – Information Technology Infrastructure: Information Systems Architecture

Lectures: 10

- a) Mainframe, Client Server, Web Based, Distributed, Grid, Cloud
- b) Requirements of Hardware and Software, Storage and Networking Devices
- c) Networks Types - Topologies of Networks
- d) Components of Cloud ComputingInfrastructure
- e) Intellectual Property Rights as related to IT Services / ITProducts

Unit 4 – Data Science and Data Analytics for Business

Lectures: 10

- a) Basic principles of Data Science, Basic principles of Data Analytics, Understanding Role of Data Analyst, Data Science Applications for business. Tools and Technologies with respect to data

science

- b) Data Analysis tools, Data extraction using SQL. SQL commands. MS-Office, MS- Visio, IBM-SPSS or PSPP for Data Analysis. Examples of Data Analysis, Steps for Data Analysis results

Unit 5 – Digital Firm Perspective and Cyber Security for Business

Lectures: 10

- a) MIS Model for a digital firm, Organization structure for digital firm – e-Business Models and Applications
- b) Call Centers, BPO,KPO, Benefits of Digital firm, key features of a digital firm.
- c) Creating Business Blogs
- d) Cyber security for business- Introduction to Cyber Security-Concept, Impact of cyber-attack on your business- Economic cost of cyber-attack, Reputational damage, Cyber Crime and its effects on Business; Secured password schemes

Unit 6 – Enterprise Resource Planning (ERP) and Software as a Service (SaaS)

Lectures: 10

- a) ERP Concept, need of ERP, advantages of ERP, Life Cycle of ERP implementation, ERP Products, ERP Software modules, Skills for ERP consultant an domain expert.
- b) Software as a Service (SaaS) concept, SaaS Examples, SaaS Advantages. Basic concepts of Big Data, IOT and Machine Learning.

Books Recommended –

- ❖ Management Information Systems – The Manager’s View, Robert Schulthesis, Mary Summer. Tata McGraw Hill Publications
  - ❖ Management Information Systems – Gerald V Post David, L Anderson, Tata McGraw Hill.
  - ❖ Management Information Systems – Jaiswal S.
  - ❖ Management Information Systems – O Brien, Tata McGraw Hill
  - ❖ IT The Breaking Wave –Denis P Curtin.
  - ❖ Enterprise Resource Planning,- Alex Leon ,McGraw Hill, Fourth Edition (2019)
  - ❖ MIS, - Managing the digital firm – Landon & Gendom, Pearson Prentice Hall.
  - ❖ O Brien, Introduction to IS, TMH. 8. Management Information System – Jaiswal & Mittal, Oxford University Press
  - ❖ Management Information Systems by Jaiswal and Mittal, Oxford UniversityPressDecisionSupport Systems and Intelligent Systems by Turban and Aronson, Pearson EducationAsia
  - ❖ Data Analytics by Anil Maheshwari, McGraw Hill
  - ❖ Data Science for Business Professionals: A Practical Guide for Beginners, BPB (2020)
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

403 B – FOREIGN TRADE

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the concept and Foreign Trade.
- To know the Structure of India's Foreign Trade.
- To study the India's Foreign Trade Policy.
- To know the concept of Foreign Collaboration and Joint Venture.
- To understand the International Strategic Alliances.
- To study the role of institutions towards foreign trade.

Course Content –

Unit 1 – International Trade

Lectures: 10

- a) Need and Importance of International Trade.
- b) Nature and Scope of International Trade.
- c) Divers of International Business.
- d) Benefits of International Trade.
- e) Globalization and International Trade.

Unit 2 – Structure of India's Foreign Trade

Lectures: 10

- a) Introduction and Concept of Structure of India's Foreign Trade.
- b) Composition and Direction of India's Foreign Trade.
- c) EXIM bank and EXIM Policy of India.
- d) Regulation and Promotion of Foreign Trade.
- e) Role of GDRs, ADRs and FIIs in Indian capital market.

Unit 3 – India's Foreign Trade Policy

Lectures: 10

- a) Foreign Trade Policy 2009-14.
- b) New Initiatives and Export Promotion.
- c) Import Policy and Control.
- d) Foreign Investment Policy.
- e) Policy Framework for FDI in India.

Unit 4 – Foreign Collaboration and Joint Venture

Lectures: 10

- a) Foreign Collaboration meaning and concept, Examples of Foreign Collaboration.
- b) Features and Objectives of Foreign Collaboration.
- c) Foreign Collaboration in India.
- d) Reason for Forming a Joint Venture.
- e) Basic Elements of Joint Venture and Joint Venture Agreements, Structure and Advantages of Joint Venture.

Unit 5 – International Strategic Alliances

Lectures: 10

- a) Nature and Scope of International Strategic Alliances.
- b) Alliance Development Process.
- c) Making Alliance Work.
- d) Economic Consideration for Strategic Alliances.
- e) ASEAN, SAARC, SAPTA, SAFTA.

Unit 6 – Institutional Support for Foreign Trade

Lectures: 10

- a) United Nations and World Bank- Objectives, organizational structure and functions.
- b) International Monetary Fund - Objectives, organizational structure and functions.
- c) International Labour Organization - Objectives, organizational structure and functions.
- d) WTO- Functions, - Objectives, organizational structure and functions.

e) UNCTAD, WIPO, UNIDO - Objectives, organizational structure and functions of each.

Books Recommended –

- ❖ International Business- K Aswathappa - Tata Macgraw Hill.
  - ❖ International Business- Sonia Gupta - McGraw Hill EducationPvt.Ltd.
  - ❖ Basics of International Business- Neelankavil and AnoopRai
  - ❖ International Business: Text and Cases- Francis Cherunilam, PHI Learning Pvt.Ltd.
  - ❖ International Business- Frank McDonald and Fred Burton, Thomson.
  - ❖ International Business- Mike Peng and Klaus Meyer, Cengage Learning.
  - ❖ International Business- K Aswathappa - Tata Macgraw Hill.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

403 C - CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

SEMESTER IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the Concept, Philosophy and Mechanics of Corporate Social Responsibility.
- To know the provisions of the Companies Act, 2013 relating to the Corporate Social Responsibilities of companies in India.
- To know the concept of business ethics in relation to CSR.
- To study the relationships of stability and equality with stakeholders related to the company, mainly shareholders, employees, providers, distributors, clients and society.
- To understand as to how the CSR aims at ensuring the companies conduct their business in an ethical way.

Course Content –

- Unit 1 – Introduction to Corporate Social Responsibility(CSR) Lectures: 10**
- a) Meaning, Concept, Definition and scope of CSR.
  - b) Stakeholder: Advantages to stakeholders (Customers, Community, Employees, Shareholders, Vendors, Entrepreneurs, Managers, NGO, Govt. officers, Bank).
  - c) Performance of above stakeholders toward CSR.
  - d) Stakeholder Theory.
  - e) Role of Government in CSR.
- Unit 2 – CSR and Companies Act 2013 Lectures: 10**
- a) Provisions for CSR in companies Act 2013.
  - b) Significance of CSR to sustainability of business.
  - c) Development of CSR in India.
  - d) Development of CSR in foreign countries.
  - e) Challenges before development of CSR.
- Unit 3 – CSR and Governance Lectures: 10**
- a) Meaning, Definition and Need of Governance.
  - b) Theoretical perspectives, corporate citizenship, Business practices of Governance.
  - c) Evaluation of Governance, its practices and regulations structure and development boards.
  - d) Role of Capital market and govt. Governance ratings.
  - e) Future of Governance.
- Unit 4 – Business Ethics in CSR Lectures: 10**
- a) Meaning and Definition Business ethics.
  - b) Importance of Business ethics in CSR.
  - c) Various aspects of CSR.
  - d) Problems of CSR.
  - e) Recent guidelines in CSR.
- Unit 5 –CSR Models and Business Environment Lectures: 10**
- a) Meaning and concept of CSR Models
  - b) CSR Models: Economic model, Pyramid model, Legal model and Ethical model.
  - c) Meaning and definition of Business Environment.
  - d) Various aspects of Business Environment.
  - e) Importance of environmental CSR.
- Unit 6 – CSR and Green Industries Lectures: 10**
- a) Meaning and concept of Green Industries.
  - b) Importance, advantages and limitation of Green Industries.

- c) Challenges for development for Green Industries in India.
- d) Role of CSR in Green Industries.
- e) Various Sectors of Green Industries.

Books Recommended –

- ❖ A.C.Fernando (2006), Corporate Governance Principles, policies and practices, Pearson Education, Delhi
  - ❖ Ahmad Ashfaq and Amna Khatoon (2013), Prevention of Environmental Degradation by Means of Solid Waste Management. Journal of Industrial Pollution Control, 29(1) (2013) pp1-6. EMINTERNATIONAL.
  - ❖ Dr. Ankita Neeru (2011) Social Entrepreneurship and Corporate Social Responsibility, Signature Books International, Delhi.
  - ❖ Dr. Avirupa Dutta Chatterjee (2013), a Ph.D. Thesis on “A Study Of The Concept Of Sustainable
  - ❖ Dr. Neeru Vasishth and Dr. Namita Rajput, Business Ethics and Values with Case Studies, Taxmann’s Publications.
  - ❖ Dr. Neeru Vasishth and Dr. Namita Rajput, Business Ethics and Values with Case Studies, Taxmann’s Publications.
  - ❖ Dr. Sushma S. Patil and Prof. Nitin S. Kharche (March 2013) research paper of “An Empirical Study of Small and Medium Scale Industrial Units towards Corporate Social Responsible Activities, with special reference to Jalgaon MIDC.”
  - ❖ NIIR BOARD, Modern Technology of Waste Management: Pollution Control, Recycling, Treatment & Utilization, Asia Pacific Business Press Inc. Delhi.
  - ❖ R.K. Khitoliya (2004), Environmental Pollution Management & Control for Sustainable Development, S. CHAND & COMPANY, New Delhi.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

404 A – ADVANCED ACCOUNTANCY

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- 1 Know audit skills required for audit of Banks and Co-operative Societies
- 2 Understand the legal framework governing the audit of various forms of business entities and non-business entities
- 3 Understand the proper way of making examination of the financial statements of various business entities, and form opinion thereon
- 4 Understand the way of auditing of different units of service sector
- 5 Understand the advanced concept of Information System Auditing and Management Audit
- 6 Understand the proper way of making examination of the financial reports of limited companies

Course Outcome –

- 1 To Understand the legal framework of Bank Audit and to gain knowledge of financial statements of banks in brief.
- 2 To Understand the audit procedures to be followed at the time of audit of Cooperative Societies
- 3 To Understand the special considerations and audit procedures to be followed while conducting Audit of Hospitals, Hotels, Cinema Halls and Hire Purchase and Leasing Companies
- 4 To Learn how to perform an understanding of Computerized environment and documenting the same. To Identify various risks involved in Information System and controls to be used to overcome such risks
- 5 To Obtain the Theoretical Understanding of Management Audit, difference between management audit and statutory audit and role played by the management auditor.
- 6 To Understand different types of Audit reports and identify different aspects of reporting as per Standards of Auditing

Medium of Instructions –

English or Marathi

Course Content –

UNIT 1 – Audit of Banks

Lectures: 12

- a) Salient features of enactments affecting Banks – Provisions of the Banking Regulation Act, 1949, which are relevant for the purpose of audit,
- b) Bank Audit; its approach - Concept of Balance Sheet Audit
- c) Steps in Bank Audit
- d) Audit of the Assets and Liabilities of a bank – Verification of –
  1. Cash in hand and with the RBI and other banks; Money at call and short notice; and Investments;
  2. Loans and Advances given to the borrowers; their types, documentations, sanction, and performance; Concept of Non-Performing Assets (NPAs); their definition; provisions required for NPAs
  3. Fixed assets and other non-banking assets
  4. Share Capital and Reserves and Surplus
  5. Deposits, Unclaimed deposit of depositors
  6. Other Liabilities and provisions; Contingent liabilities
- e) Audit of the items debited and credited to the Profit & Loss Account of a bank –
  1. Interest income and other incomes

2. Recognition of Income on NPAs
3. Transfer of profit to Reserve Fund
4. Appropriations and Payment of dividend

f) Audit Reports of Banks

UNIT 2 – Audit of Co-operative Societies

Lectures: 08

- a) Special features of Audit of Co-operative Societies
- b) Provisions pertaining to audit of co-operative societies under the Maharashtra State Co-operative Societies Act, 1960
- c) Audit Report of Co-operative Societies.

UNIT 3 Audit of Specialized Units

Lectures: 10

- a) Audit procedure for the audit of a Hospital
- b) Audit procedure for the audit of a Hotel
- c) Audit procedure for the audit of a Cinema Hall
- d) Audit procedure for the audit of a Hire-purchase and Leasing company

UNIT 4 Information System Auditing (IS Auditing) -

Lectures: 10

- a) Concept of Information System Auditing
- b) Objectives of Information System Auditing
- c) Need for Audit of Information Systems
- d) Plan of Information System Audit
- e) Information System Audit Process - Evaluation of adequacy of controls - Management Controls, Operational Controls, Organizational Controls, Application Controls
- f) Steps involved in conducting IS Audit

UNIT 5 Management Audit

Lectures: 08

- a) Meaning, nature, objective, scope & importance
- b) Merits and Limitation of management Audit.
- c) Difference between Management Audit and Statutory audit.
- d) Qualification, duties and role of the management auditor.
- f) Drafting reports for managerial effectiveness.

UNIT 6 Audit report of Limited Companies –

Lectures: 12

- a) Nature of audit report, Importance of audit report
- b) Contents of audit report –
  1. Contents as required by the Companies Act, 2013
  2. Contents as required by the Companies (Audit and Auditors) Rules, 2014
  3. Contents as required by the CARO 2016
- c) Nature of opinion expressed by the auditor in his audit report
- d) Notes on accounts / Notes to accounts, Requirements of the IAS-1 ‘Presentation of Financial Statements’ as regards the Notes to Accounts
- e) Distinction between notes and qualification
- f) Elementary study of
  1. SA 700 - The Auditor's Report on Financial Statements
  2. SA 800 - Special Considerations- Audits of Financial Statements prepared in accordance with special purpose framework

Books Recommended –

- ❖ Taxmann – Students’ guide to Standards on Auditing by D. S. Rawat
- ❖ The Institute of Chartered Accountants of India: Standards on Auditing
- ❖ George Koshi : Tax Audit Manual (Taxmann, New Delhi)
- ❖ The Institute of Chartered Accountants of India “Guidance note on Tax Audit U/s 44 AB of the

Income Tax Act”

- ❖ T. V. Rao: HRD Audit, Sage Publications, New Delhi.
  - ❖ Dinkar Pagare: Principles and Practice of Auditing. Sultan chand and Sons, Educational Publishers New Delhi.
  - ❖ R. G. Saxena: Principles and Practice of Auditing. Himalaya Publishing House. New Delhi.
  - ❖ CA Final Study Module of Auditing published by the ICAI, New Delhi
  - ❖ Gordon Davis : Management Information System, TMH, New Delhi.
  - ❖ P. Mohar : Management Information System, HPH, New Delhi.
  - ❖ Elies Award : System Analysis & Design, Galgotia Publishers, New Delhi.
  - ❖ Uma G. Gupta : Management Information System, Galgotia Publ. New Delhi
  - ❖ C.S.V. Murthy : Management Information System, HPH, New Delhi.
  - ❖ Taxmann’s “Law & Practice Relating to Income Computation & Disclosure Standards”, written by B.D. Chatterjee and Chintan N Patel
  - ❖ Taxmann’s “Guide To Income Computation & Disclosures Standards” written by Srinivasan Anand
  - ❖ Income Computation and Disclosure Standards 2nd Edition - Ready Reckoner in Q & A format (English, Paperback), by CA (Dr) N. Suresh, publisher Bloomsbury India
  - ❖ Standards on Auditing for CA Students by Anshul Mittal, publisher Arya Publishing Company
  - ❖ Kamal Gupta : Contemporary Auditing, TMH – New Delhi.
  - ❖ Stettler Howord – Auditing Principles, PHI – New Delhi.
  - ❖ Saxena & Saravaravel – Practical Auditing – Himalaya Publishing House, Mumbai.
  - ❖ Saxena & Reddy – Essentials of Auditing - Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ B.N. Tondon: A Handbook of Practical Auditing
  - ❖ Stettler Howord – Auditing Principles, PHI – New Delhi.
  - ❖ L. K. Shukla – Auditing – Principles & Practice – Taxmann law’s New Delhi.
  - ❖ Auditing by Vinod Kumar Agrawal & Abhishek Porwal – A. S. Foundation, Pune.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

404 B – ADVANCED COST ACCOUNTANCY

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100(Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the cost control techniques, and cost budgeting.
- To grasp the modern techniques of costing and pricing used by different organizations.
- To absorb the process of decision making amidst the scenario of cost differences, and to make proper short-term decisions by distinguishing between fixed cost and variable costs.
- To familiarize with the process of decision making related to the capital investment proposal on the basis of different project evaluation techniques.

Course Outcome –

- Prepare budgets for various functional areas of the business activities of the manufacturing organisations.
- Exercise control over the various elements of cost at macro level and micro level with the help of the techniques of budgetary control.
- Project the required level of business activities to be achieved for earning the desired level of profits.

Medium of Instructions –

English

Instructions as to Study and Examinations –

1. This subject shall be studied in English medium.
2. The question paper shall be set in English, and the students shall answer the paper in English medium only.
3. Out of the total marks in question paper, 40% marks will be allotted for theory questions and 60% marks will be for the practical problems.

Course Content –

Unit 1 – Operating Costing / Service Costing

Lectures: 10

- a) Meaning and Features of Operating Costing, Methodology Used in Operating Costing
- b) Special aspects of Process Costing – Determination of Unit of Cost, Collection of Costing Data, Cost Classification – Fixed Charges, Maintenance Charges, Running Charges
- c) Preparation of Operating cost statement for Transport Service, Canteen Service, Hotels, Hospital Service, Theaters

[Theory and advanced practical problems on preparation of Operating Cost Sheet/ Statement, arriving at rate to be charged]

Unit 2 – Multiple or Composite Costing

Lectures: 10

- a) Multiple Costing – 3 Alternative Meanings: (i) Costing by combining cost of components, (ii) Multiplicity of methods and (iii) Multiplicity of product from the same process
- b) Combination of job costing and process costing
- c) Applicability
- d) Collection of Cost under Multiple Costing

[Theory only]

Unit 3 – Differential Cost Analysis

Lectures: 10

- a) Concept of Differential Costs, its Essential Features
- b) Marginal Costing Vs. Differential Cost Analysis
- c) Application of Differential Cost Analysis
- d) Determination of Differential Cost
- e) Problems related to Differential Costing

[Theory and advanced practical problems on differential costing]

Unit 4 – Budget and Budgetary Control

Lectures: 12

- a) Concept of Budget, Budgeting & Budgetary Control, Steps involved in the Process of Preparation of a Budget, Budget Manual, Organisation for Budgetary Control, Principal Budgeting Factor
- b) Preparation of Budgets – Master Budget, Capital Expenditure Budget, Performance Based Budgeting, Personnel Budgeting
- c) Zero-Base Budgeting, Nature, procedure, Advantages and Limitations of ZBB

[Theory and advanced practical problems on preparation of budgets including Capital Expenditure Budget, Master Budget, Performance Based Budgeting, Personnel Budgeting]

Unit 5 – Capital Budgeting Decision

Lectures: 08

- a) Meaning, Importance of Capital Budgeting Decision
- b) Various Types of Capital Investment Decisions (i) Replacement and Modernization Decisions, (ii) Expansion Decisions, (iii) Diversification Decisions (iv) Accept-Reject Decisions

[Theory only]

Unit 6 – Recent Developments in Cost Accounting

Lectures: 10

- a) Life Cycle Costing – Meaning, Characteristics, Benefits, Elements of Life Cycle Cost, Purpose of Life Cycle Costing Analysis, Process, Phases
- b) Target Costing – Origin of Target Costing, Meaning, Features, Objectives, Advantages, Steps in Target Costing, Difference between Target Costing and Standard Costing, Cost Accountant's Role
- c) Value Chain Analysis (VCA) – Meaning, Porter's Value Chain Model, Basic Concepts of VCA, Conducting VCA
- d) Enterprise Resource Planning (ERP) – Introduction, Meaning, Features, Benefits

[Theory only]

Book Recommended –

- ❖ Basics of Cost Accounting by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost Accounting – Problems and Solutions - V. K. Saxena and C. D. Vashist - Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Fundamentals of Cost Accounting by S.N. Maheshwari – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Principles and Practice of Cost Accounting by N.K. Prasad
  - ❖ Cost Accounting by Jawaharlal – Tata McGraw Hill Publishing company Limited New Delhi
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by Nigam & Sharma
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by S.P. Iyenger
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by P.K. Ghosh
  - ❖ Cost Accounting Principles & Practice by B.S. Khanna
  - ❖ Practical Costing (Self-Tutor) by Gauri Shankar – Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Cost Accounting by Jain & Narang
  - ❖ Practical Costing by Ahuja, Khanna & Pandey
  - ❖ Cost Accounting by B.K. Bhar
  - ❖ Cost & Management Accounting [For CS Inter] by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost & Management Accounting [For Stage II of ICWA Inter] by V.K. Saxena and C.D. Vashist – Sultan Chand & Sons, New Delhi
  - ❖ Cost and Management Accounting (Theory Problems and Solutions) by M.N. Arora – Himalaya Publishing House, Mumbai
  - ❖ Cost Accounting by Ravi M. Kishore – Taxmann Allied Services Pvt Ltd
  - ❖ A Text Book (with in-built Compiler) on Cost Accounting by S.K. Aggarwal, Abha Aggarwal – Reliance Publications Ltd, Gurgaon
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

404 C - HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- Know the legal framework governing the industrial behavior and relationship at the workplace.
- Understand the basic provisions of the Acts relating to Labour, Industrial disputes, Wages and other benefits available to the workers.
- Make the students aware about mechanisms of settlement of industrial disputes.
- Impart the students knowledge of laws, and the law affects the industry and labour.

Course Content –

Unit 1 – Trade Union Act 1926

Lectures: 10

- a) Objects, Definitions, Registration of Trade Union.
- b) Rights and Liabilities of Registered Trade Union.
- c) Trade Union Movement in India
- d) Problems of Trade Union in India
- e) Measures for strengthening Trade Union
- f) Procedure and Penalties
- g) Meaning, Importance and Process of Collective Bargaining.
- h) Conditions of effective Collective Bargaining.

Unit 2 – The Industrial Disputes and Industrial Disputes Act, 1947

Lectures: 10

- a) Concept, Meaning and Causes of Industrial Disputes.
- b) Forms of Industrial disputes, Prevention of Industrial disputes.
- c) Authorities under the Industrial Disputes act.
- d) Powers and duties of Authorities, Strike and Lockout, Lay-off, Retrenchments
- e) Reference of Disputes to boards.

Unit 3 – The Factories Act, 1948

Lectures: 10

- a) Object and Definitions
- b) Provisions regarding safety and health.
- c) Provisions regarding leave and wages.
- d) Provisions regarding working hours of adults
- e) Employment of young persons
- f) The Inspecting Staff

Unit 4 – The Payment of Wages Act, 1936

Lectures: 10

- a) Object and Definitions
- b) Responsibility for the Payment of Wages.
- c) Authorities under the act.
- d) Authorized deduction
- e) Penalties for Offences under the Act.
- f) Claim and Appeal

Unit 5 – The Minimum Wages Act, 1948

Lectures: 10

- a) Aims, Object, Scope, Definitions.
- b) Fixation and Revision of Minimum Rates of Wages
- c) Fixation of Working hours and Determination of wages.
- d) Authorities under the Act.
- e) Offences and Penalties
- f) Obligations of Employers.

Unit 6 A. The Maternity Benefit Act, 1961

- a) Applications and Non Applications of the Act.
- b) Right to Maternity Benefit.
- c) Restrictions on employment.
- d) Forfeiture of Maternity benefit.
- e) Penalty for contravention of Act by Employer.
- f) Highlight of the Maternity benefit (Amendment) Bill 2016 & Bill 2017.
- g) Features of the Act, Advantages and Disadvantages of the Act.

Unit 6 B. The Child Labour (Prohibition and Regulation) Act, 1986

- a) Object, Scope and Definition
- b) Prohibition of child labour
- c) Regulation of conditions of child labour
- d) Obligations of Employers.
- e) Offences and Penalties
- f) Highlight of the Child Labour Act, 1986 Bill- 2016.

Books Recommended –

- ❖ Dynamics of Industrial Relation- Dr. C. B. Mamoria, Dr. S. Mamoria, S. V. Gankar- Himalaya Publishing House.
  - ❖ Labour Laws- B. D. Sing
  - ❖ Industrial Jurisprudence and Labour Legislation- By A. M. Sarm, Himalaya Publication.
  - ❖ Industrial Relations By ArunMonappa.
  - ❖ Labour and Industrial Law in India By S. K. Mishra, Allahabad Law Agency.
  - ❖ Industrial and Labour Law By P. L. Malik
  - ❖ Commentaries on Payment of wages Act, 1998 by K. D. Shrivastava, Eastern Book Co.
  - ❖ Law and Practice on Minimum Wages, 1999 by S. B. Rao.
  - ❖ Labour and Industrial Laws by S. K. Puri.
  - ❖ Labour Laws- Bare Act.
  - ❖ Amendment of the Child Labour (Prohibition and Regulation) Amendment Bill- 2016.
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

404 D – MARKETING MANAGEMENT

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand various concepts and theoretical aspect of marketing research
- To know the sources of marketing information and the mechanism of collecting and processing the market information for making intelligent decisions
- To study the ways in which the marketing research can be applied in business
- To overview the Marketing Information
- To understand the Application of Marketing Research
- To describe I.T. Enabled Marketing

Course Content –

Unit 1 – Introduction

Lectures: 08

- a) Marketing Research - Concept- Definition- Scope and obstacles in acceptance
- b) Impact of marketing research on marketing mix
- c) Limitations of marketing research
- d) Ethics in marketing research

Unit 2 – Market Information Lectures

Lectures: 10

- a) Quality and quantity of Market Information – value of information – types of market information.
- b) Various sources of market Information – Methods of collecting Market Information - Secondary datasources, problems of fit and accuracy
- c) Decision tree and Bayesian analysis concept, Shop and retail audits
- d) Readership surveys and viewer ship surveys, Experience surveys, Focus Groups

Unit 3 – Marketing Research Process

Lectures: 10

- a) Research process – problem formulation
- b) Hypothesis statement – characteristics of a good hypothesis, preparing research proposal
- c) Research designs – Types

Unit 4 – Marketing Intelligence

Lectures: 12

- a) Marketing intelligence – Marketing Decision Support System components
- b) Scope and Significance of Marketing Intelligence in decision making
- c) Market potential analysis, methods. Sales analysis – by territory, by product, by customer and by size order
- d) Sales forecasting – objective and subjective methods, Test marketing, Industrial vs consumer marketingresearch

Unit 5 – Application of Marketing Research

Lectures: 12

- a) Applications of Marketing Research: Cluster analysis for identifying market segments, Conjoint analysis for Product research, Multi-dimensional scaling,
- b) Discriminate analysis and perceptual mapping for Brand positioning research
- c) Advertising research

Unit 6 – I.T. Enabled Marketing

Lectures: 08

- a) Web based marketing research - using the internet for collection of data
- b) Advantages and limitations in data collection – reach – analysis – accuracy – time.

Book Recommended –

- ❖ Research for Marketing Decisions – Paul Green, Donald Tull, Gerald Albaurn
  - ❖ Marketing Research – Thomas C. Kinnear
  - ❖ Marketing Research –Aakar, Kumar, Day
  - ❖ Marketing Research – Nargundkar
  - ❖ Marketing Research – Measurement & Methods – Donald S. Tull, Del I. Hawkins
  - ❖ Marketing Research – Beri
  - ❖ Business Research Methods – Cooper
  - ❖ Marketing Research – Burns and Bush- Pearson
  - ❖ Marketing Research – Luck and Rubin – Prentice Hall Publications
  - ❖ Marketing Research – RajendraNargundkar – Tata McGraw Hill
  - ❖ Marketing Research by S.L. Gupta – Excel Books
  - ❖ Marketing Research – Suja Nair – Himalaya
  - ❖ Marketing Research by RamanujMajumdar- New age International
  - ❖ Marketing Research by D.M. Sarawte – Everest
-

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Commerce and Management

M.Com. II (W.E.F.: June – 2022)

404 E – SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

SEMESTER – IV

Total Lecturers: 60

Total Marks: 100 (Internal Continuous Assessment: 40 Marks + External Theory Exam: 60 Marks)

Learning Objectives –

- To understand the concept and role of Cycle Environment in Supply Chain.
- To know the role of Safety Environment in SCM.
- To determine optimum level of Product Availability.
- To know sourcing decisions in Supply Chain.
- To understand Pricing and Revenue Management in Supply Chain.
- To describe role of Information Technology in SCM

Course Content –

Unit 1 – Role of Cycle Inventory in Supply Chain

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Economies of Scale to Exploit Fixed Costs
- c) Economies of Scale to Exploit Quantity Discounts
- d) Short-Term Discounting: Trade Promotions
- e) Managing Multiechelon Cycle Inventory
- f) Estimating Cycle Inventory-Related Costs in Practice

Unit 2 – Role of Safety Inventory in Supply Chain

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Determining Appropriate Level of Safety Inventory
- c) Impact of Supply Uncertainty on Safety Inventory
- d) Impact of Aggregation on Safety Inventory
- e) Impact of Replenishment Policies on Safety Inventory
- f) Managing Safety Inventory in a Multiechelon Supply Chain
- g) The Role of IT in Inventory Management
- h) Estimating and Managing Safety Inventory in Practice

Unit 3 – Determining the Optimal Level of Product Availability

Lectures: 10

- a) The Importance of the Level of Product Availability
- b) Factors Affecting Optimal Level of Product Availability
- c) Managerial Levers to Improve Supply Chain Profitability
- d) Setting Product Availability for Multiple Products Under Capacity Constraints
- e) Setting Optimal Levels of Product Availability in Practice

Unit 4 – Sourcing Decisions in a Supply Chain

Lectures: 10

- a) The Role of Sourcing in a Supply Chain
- b) In-House or Outsource
- c) Third- and Fourth-Party Logistics Providers
- d) Supplier Scoring and Assessment
- e) Contracts and Supply Chain Performance
- f) Design Collaboration
- g) The Procurement Process
- h) Sourcing Planning and Analysis

- i) The Role of IT in Sourcing
- j) Risk Management in Sourcing

Unit 5 – Pricing and Revenue Management in Supply Chain

Lectures: 10

- a) Introduction
- b) Pricing and Revenue Management for Multiple Customer Segments
- c) Pricing and Revenue Management for Perishable Products
- d) Pricing and Revenue Management for Seasonal Demand
- e) Pricing and Revenue Management for Bulk and Spot Contracts
- f) The Role of IT in Pricing and Revenue Management
- g) Using Pricing and Revenue Management in Practice

Unit 6 – Information Technology in Supply Chain

Lectures: 10

- a) The Role of IT in a Supply Chain
- b) The Supply Chain IT Framework
- c) Internal Supply Chain Management
- d) Supplier Relationship Management
- e) The Transaction Management Foundation
- f) The Future of IT in the Supply Chain
- g) Risk Management in IT and Practice

Book Recommended –

- ❖ Supply Chain Management- K Shridhar Bhatt- Himalaya Publishing House
  - ❖ Supply Chain Management- Sunil Chopra, Peter Mendl- Prentice Hall of India
  - ❖ Supply Chain and Logistics Management- Donal Bowersox, David Closs- Tata Macgraw Hill
  - ❖ Exploring the Supply Chain- Upendra Kachru, Excel Books
  - ❖ Supply Chain Management- D K Agrawal, Macmillan Publishers
  - ❖ Logistics Management- V. V Sople, Pearson Education
  - ❖ Supply Chain Management- Concept and Cases, Rahul V Altekar- Prentice Hall of India
  - ❖ Supply Chain Management- Janat Shah, Pearson Education
-

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

(NAAC Re-Accredited)

“A” Grade

FACULTY OF SCIENCE

**SYLLABUS FOR
F.Y.B.Sc. (BOTANY)**

**To Be Implemented From
Academic Year 2015-16**

SEMESTER- I

PAPER-I

BOT:111 Bacteria, Viruses and Algae

PAPER-II

BOT:112 Plants for Human Welfare

PRACTICAL COURSE BOT:113

BASED ON BOT. 111, BOT.112

SEMESTER - II

PAPER-I

BOT:121 Fungi, Lichens and Plant Pathology.

PAPER-II

BOT: 122 Industrial Botany

PRACTICAL COURSE BOT: 123

BASED ON BOT.121, BOT.122

SEMESTER-I

F.Y.B.Sc. BOTANY

PAPER-I BOT.111. BACTERIA, VIRUSES AND ALGAE

(Total Lectures : 48)

OBJECTIVES

- i. To study the diversity among Bacteria, Viruses and Algae.
- ii. To study systematic, morphology and structure, of Bacteria, Viruses and Algae.
- iii. To study the life cycle pattern of Bacteria, Viruses and Algae.
- iv. To study the useful and harmful activities of Bacteria, Viruses and Algae .

Chapter-1. Bacteria

12L

- 1.1 Introduction and General Characters.
- 1.2 Classification of Bacteria on the basis of morphology
- 1.3 Nutrition- Autotrophic and Heterotrophic
- 1.4 Structure of Bacterial Cell
- 1.5 Gram positive and Gram negative Bacteria
- 1.6 Reproduction - Asexual and Sexual (Conjugation)
- 1.7 Economic Importance of Bacteria - useful and harmful activities
- 1.8 Study of Bacterial diseases w.r.t. causal organism, symptoms and control measures of
  - i) Citrus canker ii) Black arm of Cotton

Chapter-2. Viruses

12L

- 2.1 Introduction and Discovery of Viruses.
- 2.2 The Nature of Viruses. (living & nonliving)
- 2.3 Ultra structure and chemical composition
- 2.4 Types of viruses on the basis of shapes
- 2.5 Bacteriophages
- 2.6 Reproduction of Bacteriophages- Lytic cycle and Lysogenic cycle
- 2.7 Study of viral diseases w.r.t. causal organism, symptoms and control measures of
  - i) Yellow vein mosaic disease of Lady's finger ii) Leaf curl of Tomato

Chapter- 3 Algae **10L**

- 3.1 Introduction and General Characters of algae
- 3.2 Thallus structure of algae
- 3.3 Reproduction- Vegetative, asexual and sexual
- 3.4 Economic importance of algae in
  - i. Agriculture
  - ii. Industries
  - iii. Medicine
  - iv. Energy Production

Chapter-4 Classification of algae **4 L**

- 4.1 Classification of algae according to G. M. Smith (1955) up classes with reasons giving at least two examples from each class.**

Chapter-5 Study of life cycle of *Spirogyra* **5 L**

- 5.1 Systematic position
- 5.2 Thallus structure
- 5.3 Reproduction: Vegetative and Sexual (conjugation)

Chapter-6 Study of life cycle of *Sargassum* **5 L**

- 6.1 Systematic position
- 6.2 Thallus structure (external & internal)
- 6.3 Reproduction: Vegetative and Sexual.
- 6.4 Structure of male and female conceptacles.
- 6.5 Alternation of Generations

Reference Books:

- Agrwal, S. B. and Srivastav (1985)Modern Text Book of Botany Vol. I Algae, Fungi, Bacteria Viruses and Lichen, Universal Publication, Agra.
- Biswas, S. B. and Amita Biswas (1986 Ed.)An Introduction to Viruses, Vikas Publishing House (P) Ltd. New Delhi.
- Vashita, B.R. (2010) S. A Text Book of Algae Chand and Company (P.) Ltd New Delhi
- Vashita ,B.R. (2010) S. A Text Book of Fungi Chand and Company (P.) Ltd New Delhi
- Sarabhai, B. P. & Arora C.K. (1995) . A Text Book of Algae Anmol Publication, New Delhi

- Salle, A.J. (1974) Fundamental Principles of Bacteriology (TMH Ed.) New Delhi
- Gangulee, H.C. and Kar, A.K.(1998) College Botany Vol. II New Central Book Agency,
Kolkata
- Pandey B. P. (2014) College Botany Volume 1S. Chand publications, New Delhi
- Pandey, S. N. and Trivedi (1997) A Text Book of Botany Vol. I Vikas Publishing House,
New Delhi
- Sharma, P D. (1998) A Text Book of Fungi Rastogi Publication, Meerut.
- Sharma, P D. (2009) A Text Book of Algae Tata Mc Graw Hill Publication, New Delhi

SEMESTER-I

F.Y.B.Sc. BOTANY

PAPER-II BOT. 112. PLANTS FOR HUMAN WELFARE

(Total Lectures : 48)

OBJECTIVES :

- 1) To know the role plants in human welfare.
- 2) To acquaint students with various plants of economic use
- 3) To know importance of plants & plant products
- 4) To study chemical contents of the plant products
- 5) To know about utility of plant resources

Chapter-1: Introduction plants for human welfare **4L**

- 1.1 Introduction, scope & importance
- 1.2 Plants of plant products in human welfare as food, fodder,
Fibers, medicines oils, spices, condiments and non alcoholic beverages.
- 1.3 Vavilov's concept of origin of cultivated plants.
- 1.4 Green revolution in India.

Chapter-2: Food plants **10 L**

- 2.1 Cereals- Botanical source, centre of origin, chemical contents and uses of
i) Wheat ii) Rice
- 2.2. Pulses-Botanical source, centre of origin, chemical, contents and uses of
i) Pigeon pea ii)Chick pea
- 2.3. Vegetables -Botanical source, centre of origin, chemical contents and uses of
i) Spinach ii) Brinjal
- 2.4. Fruits -Botanical source, centre of origin, chemical contents and uses of
i) Banana ii) Guava
- 2.5. Fodder -Botanical source, centre of origin, chemical contents and uses of
i) Lucerne, ii) Berseem

Chapter-3 Spices & Condiments **4L**

- 3.1. Definition and importance

3.2 Botanical source chemical contents, plant parts used and uses of

i) Capsicum ii) Coriander iii) Cardamom iv) Cinnamon

Chapter-4 Oils & Fibres

4L

4.1 Oils- Definition, characteristics, botanical source, parts used, chemical contents and uses of i) Groundnut oil ii) Castor oil.

4.2 Fibres- Occurrence, structure, classification of fibres, important sources and uses of i) Cotton ii) Coir.

Chapter-5: Non alcoholic beverages

3 L

5.1 Botanical source, active principles and uses of i) Tea ii) Coffee.

Chapter-6 Medicinal plants

10L

6.1 Introduction

Botanical source, characteristics of plants, active principles, plant parts used and uses of i) Hirda ii) Behada iii) Amla iv) Aloe v) Neem vi) Adulsa

Chapter-7 Timber

6L

7.1. Introduction

7.2 Botanical source, characteristics and uses of i) Teak ii) Shisam

Chapter-8 Bio-energy

7 L

8.1. Introduction Definition and scope.

8.2. Energy plantation concept, important characteristics and sources of bio-energy i) Jatropha ii) Karanj

Reference Book:

Aiyer, A.K.Y.N. (1954) Field Crops In India. The Bangalore Printing & Publishing Company Bangalore.

- Bendre, Ashok and Ashok Kumar (1998-1999) Economic Botany For Under Graduate Students. Rastogi Publications, Meerut, India.
- Hill, A.F. (1952), Economic Botany (2nd Ed.) Mc Graw Hill Company Pvt. Ltd. New York.
- Kochhar, S.L. (1998) Economic Botany In The Tropics (2nd Ed) Macmillan India Ltd, Delhi, Mumbai.
- Pal, B.P. (1996) Wheat Monograph. Council of Agricultural Research, New Delhi.
- Pande B.P. (2006) Botany for degree Students, S.Chand & Co. Ltd. Ramnagar New Delhi. 110055.
- Pandey, S.N. and Archana (1996) Economic Botany, Vikas Publishing House, New Delhi.
- Parthasarathy, S.V. (1971) Sugar Cane In India, K.C.P. Ltd., Madras.
- Patil D.A. and D.A. Dhale (2012) Spices And Condiments: Origin, History & Applications. Daya Publishing House, Delhi, India.
- Pruthi, J.S. (1976) Spices and Condiments, National Book Trust, Delhi.
- Sambamurthy, A.V.S.S. and Subramanyam, N.S. (1989). A Textbook of Economic Botany, Wiley Eastern Ltd. New Delhi.
- Sharma, B. K. and P. B. Awasthi (1984). Economic Botany, Prakash Book Depot, Bareilly.

SEMESTER-II

F.Y.B.Sc. BOTANY

PAPER-I BOT.121. FUNGI, LICHENS AND PLANT PATHOLOGY

(Total Lectures : 48)

OBJECTIVES

- i. To Study the Biodiversity of Fungi
- ii. To know the Economic Importance of Fungi
- iii. To study the features of Lichens
- iv. To know the terminologies in plant pathology
- v. To know the scope and importance of Plant Pathology
- vi. To study the control measures of plant diseases

Chapter - 1 Fungi

4L

- 1.1 Distinguishing characters
- 1.2 Occurrence
- 1.3 Structure of thallus
- 1.4 Nutrition
- 1.5 Reproduction - Vegetative, Asexual and Sexual

**Chapter – 2 Classification of fungi according to G. M.Smith (1955) up to classes with reasons
giving at least two examples from each class**

4L

Chapter-3 Study of life cycle of *Rhizopus*

5L

- 3.1 Systematic position
- 3.2 Occurrence
- 3.3 Thallus structure
- 3.4 Reproduction-Asexual and Sexual

Chapter-4 Study of life cycle of *Agaricus* 6L

4.1 Systematic position

4.2 Occurrence

4.3 External and internal morphology of sporophore/ Basidiocarp

4.4 Reproduction

Chapter-5 Economic importance of fungi 5L

i) Agriculture

ii) Industries

iii) Food

iv) Medicine

v) Deterioration

Chapter 6- Lichens 6L

6.1 Definition, Habit and Habitat

6.2 Occurrence

6.3 Types of Lichens

6.4 Thallus structure

6.5 Ecological and Economic importance of Lichens

Chapter 7- Plant Pathology 5L

7.1-Definitions,Scope & Importance of Plant Pathology

7.2-Causes of Diseases

a) Abiotic-moisture, temperature, pH, mineral deficiency

b)Biotic-bacteria, viruses, mycoplasma, fungi, nematodes.

Chapter 8-Concept of disease

5L

8.1-Classification of plant diseases

8.2- Definition and terminology in plant pathology

i) Causal organism ii) Parasite iii) Pathogen iv) Inoculum v) Penetration

vi) Infection vii) Incubation period viii) Disease Cycle

8.3- General Symptoms of Diseases caused by bacteria, viruses and fungi

Chapter 9- Study of Plant Diseases w.r.t. causal organism, symptoms and control

measures of

4L

9.1- Bacterial disease- Canker of Mango

9.2- Viral disease- Leaf curl of Papaya

9.3 –Mycoplasma disease- Little leaf of Brinjal

9.4-Nematodal disease- Root knot of vegetables

Chapter10- Study of Plant Diseases w.r.t.causal organism, symptoms and

control measures of following fungal diseases

4L

i) White rust of Crucifers ii) Powdery mildew of Teak iii)) Smut of Jawar

iv) Tikka disease of Groundnut

Reference Books:

Alexopolus, C. J. , Mims, C. W. and Blackwel (1999). Intriductory Mycology. JohnWiely & Sons. Inc. U. K.

Agrios, G. N. (2006). Plant Pathology. Academic Press, London, U.K.

Bilgrami, H. S. and Dube, H. C. (1970). Modern Plant Pathology, Vikas Publishing House Pvt. Ltd.; New Delhi, India.

Buttler, E. J. (1973). Fungi and Diseases in Plants. Thacker and Co., Calcutta, India.

Dube , H. C. (1990). An Introduction to Fungi, Vikas Publishing House Pvt. Ltd.; New Delhi, India.

Mehrotra, R. K. (1994). Plant Pathology. Tata Mc. Graw- Hill Publishing Co. Ltd. New Dehli, India.

Mehrotra, R. S. and Aneja, R. S. (1998). An Introduction to Mycology. New Age Intermediate Press Ltd. Dehli, India.

- Mehrotra, R. S. and Aneja, C. R. (1998). An Introduction to Mycology. Wiley Eastern Ltd. Dehli, India.
- Pandey, B. P. (1994). A Text Book of Botany- Fungi. S. Chand and Co. Ltd. New Delhi, India.
- Sing, R. S. (1996). Plant Pathology. Oxford and IBK Pub. Co. New Delhi, India.
- Sharma, O. P. (1989). A Text Book of Fungi. Tata Mc. Graw- Hill Publishing Co. Ltd., New Delhi, India.
- Sharma, P. D. (1998). The Fungi. Rastogi Publications, Meerat, India.
- Smith, G. M. (1995). Cryptogamic Botany Vol. I (Algae and Fungi). Mc. Graw-Hill Book Company, New York and London, USA and UK.
- Vashistha, B. R. (1995). Botany for Degree Students- Fungi (9th Eds.) S. Chand and Co. (P.) Ltd. New Delhi, India.
- Webster, J. (1985). Introduction to Fungi, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

SEMESTER-II

F.Y.B.Sc. BOTANY

PAPER-II BOT.122. INDUSTRIAL BOTANY

(Total Lectures: 48)

OBJECTIVES:

- 1) To provide thorough knowledge about various plant groups from primitive to highly evolved plants
- 2) To make the students aware of applications of different plants in various industries
- 3) To highlight the potential of these studies to become an entrepreneur
- 4) To equip the students with skills related to laboratory as well as industries based studies
- 5) To make the students aware about conservation and sustainable use of plants
- 6) To create foundation for further studies in Botany
- 7) To address the socio-economical challenges related to plant sciences
- 8) To facilitate students for taking up and shaping a successful career in Botany

1. Introduction to Industrial Botany 2L

- 1.1 Concept, Scope and Importance of Industrial Botany.

2 Organic manure and Biofertilizer Industry 10L

2.1 Organic Manures

- i) Introduction and importance
- ii) Types: Compost, Farm Yard Manure and Green manure

2.2 Biofertilizers

- i) Definition and Importance
- ii) Types of biofertilizers
- iii) Methods of cultivation of
  - A) **Blue Green Algae. (BGA)**
    - a) Preparation of culture media- De's medium (modified)
    - b) Isolation and Inoculation
    - c) Mass Cultivation of BGA (G. S. Venkatraman, 1963)
    - d) Utilization of BGA in Agriculture

B *Rhizobium* Culture

- a) Isolation from root nodules of Leguminous plants
- b) Pure culture (YEMA Medium)

- c) Mass production
- d) Methods of application in Agriculture
- e) Agronomic importance

3 Fermentation Industry 8L

- 3.1 Introduction, Definition and Types: Aerobic and Anaerobic
- 3.2 Microbes involved in fermentation.
- 3.3 Industrial production of Ethanol and Penicillin w. r. to
  - i) Pure culture
  - ii) Substrate
  - iii) Sterilization
  - iv) Fermentation
- a) Recovery of end product

4 Mushroom Industry 8L

- 4.1 Introduction
- 4.2 Edible and Non-Edible Mushrooms
- 4.3 Nutritional value of Mushrooms
- 4.4 Important edible Mushroom used for cultivation
- 4.5 Spawn and spawn making
- 4.6 Methods of cultivation of
  - i) *Agaricus* (Button mushroom)
  - ii) *Pleurotus* (Dhingri Mushroom)
  - i ii) *Volvariella* (Paddy straw mushroom)

5. Rubber Industry 6L

- 5.1 Source of raw material and properties
- 5.2 Manufacture of para rubber
- 5.3 Uses of rubber

6 Bio-pesticide Industry 6L

- 6.1 Concept of bio-control; Integrated Pest Management (IPM).
- 6.2 Importance of bio pesticides.
- 6.3 Source and uses of Azadirachtin as bio-pesticide
- 6.4 Commercial significance.

7. Fruit Processing Industry 8L

- 7.1 Fruit processing, Concept and need
- 7.2 Cold Storage
- 7.3. Types of fruit processing [Canned fruits, dried fruit chips, fruit pulp, squash, jam, jelly, pickle and ketchups.]

Reference Book:

- Atkin, F.C. (1972). Mushroom Growing Today. Faber and Faber Ltd. London, U.K.
- Casida L.E. (1968) Industrial Microbiology. John Willey & Sons
- Kofler, L.A. and Hickey, R.J.(1954). Industrial Fermentations, Vol.I. Chemical Publishing Co. Inc. New York, USA.
- Mitra Debabrata, Guha J. and Chaudhari S. K. (1991). Studies In Botany Vol. II. Moulik Library, Kolkata.
- Mukharji S. K. (2004). College Botany Vol . III. New Central Book Agency (P) Ltd. Kolkata, India.
- Pandey, S.N. and Archana (1996). Economic Botany. Vikas Publishing House, New Delhi, India.
- Pathak, Y. G. (1998). Mushroom Production And Processing Technology, Agribios, Jodhapur, India.
- Somani, L.L., Bhandari S.C. and K. K. Vyas (1990). Biofertilizers, Scientific Publication, Jodhapur, India.
- Subbarao N.S. (1995). Biofertilizers In Agriculture And forestry. Oxford and IBH publishing Company Pvt. Ltd. New Delhi
- Zhiqiang A.N. (2004) Handbook of Industrial Mycology. CRC Press Gary Leatham (1993) Frontiers in Industrial Mycology. Springer
- Sueli Rodrigues; Fabiano Andre Narciso Fernandes (2012). Advances in Fruit Processing Technologies. CRC Press
- Hui. Y. H. (2008) Handbook of Fruits and Fruit Processing John Wiley & Sons, 04-Aug-2008.
- A.C. Gaur. Biofertilizers in Sustainable Agriculture. IARI, New Delhi

PRACTICAL COURSE

Objectives

- 1) To study the morphological diversity among Bacteria , Viruses, Algae and Fungi
- 2) To observe vegetative and reproductive parts of various life forms of Bacteria ,Viruses, Algae and Fungi
- 3) To detect chemical contents in various plant products of economic use
- 4) To study botanical source/s, characteristics and utilities of Plants/ plant products
- 5) To know the industrial applications of various plants and plant products
- 6) To visit nearby locality to observe algal and fungal diversity as well as plant diseases occur in nature and make a report of it
- 6) To visit either of the industries and prepare a scientific report

Note-

- 1) A botanical excursion to study plant diversity and visit to any one industry as per syllabus is compulsory
- 2) Scientific report of the visit/s should be submitted at the time of practical examination.
- 3) Duly certified journal is compulsory at the time of practical examination

Practical BOT:113 (Semester I) (Based on BOT: 111 and BOT: 112)

Practical 1 Gram staining of Bacteria (Root nodules, Sugercane juice, curd)

Practical 2 Study of Bacterial Disease w.r.t. Causal organism, Symptoms and control measures of i) Citrus Canker ii) Black arm of Cotton

Practical 3 Study of viral diseases w.r.t. Causal organism and Symptoms

- i) Yellow vein leaf mosaic disease in Lady's finger
- ii) Leaf curl of Tomato

Practical 4 Study of Algal diversity w.r.t Systematic position and morphology of following

i) *Zygnema* ii) *Euglena* iii) *Desmids* iv) *Vaucheria* v) *Ectocarpus* vi) *Nostoc* vii) *Batrachospermm*

Practical 5 Study of Life cycle f *Spirogyra*

- i. Thallus Structure
- ii. Reproduction (Conjugation) (p.s.)

Practical 6 Study of Life cycle of *Sargassum*

- i. External & Internal morphology
- ii. T.S. of Male & Female Conceptacles (p.s)

Practical 7 Botanical source, chemical contents and uses of

- i) Wheat ii) Rice iii) Chickpea iv) Pigeon pea

Practical 8 Botanical source, chemical contents and uses of

(D-i) Spinach ii) Brinjal iii) Banana iv) Guava

(II) i) Lucerne ii) Berseem

Practical 9 Botanical source, plant part used, active principle and uses of

i) Capsicum ii) Coriander iii) Cardamom iv) Cinnamon

Practical 10 I) Botanical source, plant part used, chemical contents and uses of

i) Ground nut oil ii) Castor oil

II) Botanical source, plant part used and uses of i) Cotton ii) Coir.

Practical 11 Botanical source, plant part used and uses of 1) Tea ii) Coffee iii)Teak iv) Shisam

Practical 12

I) Botanical source family, plant Part used active principle and uses of following medicinal plantsi) Hirda ii) Behada iii) Amla iv) Aloe v) Neem vi) Adulsa

II) Botanical source, plant part used and uses following Petro-crops

i) *Jatropha* ii) Karanj.

Practical- BOT 123 (Semester II)

(Based on BOT:121 and BOT:122)

Practical 1 Study of fungal diversity w.r.t Systematic position and morphology of following

i) *Stemonitis* ii) *Achlya* iii) *Morchella* iv) *Puccinia* v) *Alternaria*

Practical 2 Study of life cycle of *Rhizopus*

i) Mounting of sporangia

ii) Zygosporangium (p.s.)

Practical 3 Study of life cycle of *Agaricus*

i) External morphology of sporophore / basidiocarp ii)

Internal morphology of sporophore / basidiocarp (p.s.)

Practical 4 Study of Lichens

i) Different types- Crustose, Foliose and Fruticose

ii) Internal morphology of Lichen thallus and apothecia (p.s.)

Practical 5 Study of plant diseases (Specimen or Photographs)w.r.t. causal organisms,

symptoms and control measure of

i) Viral- Leaf curl of Papaya

ii) Bacterial -Canker of Mango

iii) Mycoplasma- Little leaf of Brinjal

iv) Nematodal- Root knot of vegetables

Practical 6 Study of plant diseases (Specimens or Photographs) w.r.t. causal organisms, symptoms and control measure of :

- i) White rust of crucifers
- i) Powdery mildew of Teak
- iii) Smut of Jowar
- iv) Tikka disease of Groundnut

Practicals based on BOT 122

Practical 7 Demonstration of

- i) Mass culture of B.G.A. (Venkatraman)
- ii) *Rhizobium* culture.

Practical 8 Cultivation of *Agaricus/Pleurotus/Volvariella*

Practical 9 Identify the botanical source, plant part used and uses of rubber

Practical 10 Preparation of biopesticide Azadiractin

Practical 11 Demonstration of Jam/ Squash

Practical 12 Demonstration of Jelly/ Ketchup

Scope:

1. Entrepreneurships regarding plant based industries
2. Job opportunities in following industries like Biofertilizer industry, mushroom industry, biopesticide industry, fermentation industry, food industry, Pharmaceutical industry, unconventional energy industry and Pollution control board etc.

Equivalent Theory & Practical Courses

Class : F.Y.B.Sc.

Subject : Botany

Papers	New course (To be implemented from June 2015)	Old courses
I BOT.111	Bacteria, Viruses and Algae	BOT.111 Lower Cryptogams
II BOT.112	Plants for Human Welfare	BOT.121 Cell Biology
I BOT.121	Fungi, Lichens and Plant Pathology	BOT.112 Higher Cryptogams
I BOT.122	Industrial Botany	BOT.122 Economic Botany
Practical BOT103 (Old Course)	Based on BOT.111, 112, 121 and 122	Practical Based on BOT.111, 112, 121 and 122

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,

JALGAON

SYLLABUS FOR

F.Y.B.Sc.

ZOOLOGY

(With effect from June 2015)

North Maharashtra University, Jalgaon.

Syllabus (with effect from June 2015)

F.Y.B.Sc. (Zoology) Paper I- Semester I

ZOO 111: Non Chordates – I

Total Marks- 60

Total Periods- 45

Unit	Particulars	Lectures	Marks
1.	Type – study: <i>Palaemon malcolmsonii</i> (Prawn)	06	10
	1.1 Systematic position, habit and habitat.		
	1.2 External morphology.		
	1.2.1 Shape, Size, Coloration and Body wall.		
	1.2.2 Division of body-cephalothorax & abdomen.		
	1.2.3 Exoskeleton- Appendages (Cephalic, Thoracic and Abdominal).		
	1.3. Economic Importance.		
2.	Digestive System	04	08
	2.1 Alimentary canal & Digestive gland (Hepatopancrease).		
	2.2 Food feeding & digestion.		
3.	Respiratory System	03	04
	3.1 Types of Gills		
	3.2 Mechanism of Respiration		
4.	Blood Vascular System	04	04
	4.1 Heart.		
	4.2 Haemocoel.		
	4.3 Blood Sinuses		
	4.4 Course of blood circulation		
5.	Excretory glands	04	06
	5.1 Antennary Glands.		
	5.2 Lateral ducts.		
	5.3 Renal Sac.		
	5.4 Integument.		
6.	Nervous System	08	08
	6.1 Central Nervous system.		
	6.2 Peripheral Nervous System.		
	6.3 Sympathetic Nervous System		
	6.4 Sense Organs - Compound eye, Statocyst, Tactile Setae, Olfactory Setae		
7.	Reproductive System	08	08
	7.1 Sexual dimorphism.		
	7.2 Male reproductive system.		
	7.3 Female reproductive system.		
8.	General Topics	08	12
	8.1 Gemmules & Spicules.		
	8.2 Coral reef.		
	8.3 Economic Importance of Molluscs.		
	8.4 Affinities of hemichordates with Chordates and Non-Chordates		
		45	60

North Maharashtra University, Jalgaon.

Syllabus (with effect from June 2015)

F.Y.B.Sc. (Zoology) Paper I- Semester I

ZOO 112: Cell Biology

Total Marks- 60

Total Periods- 45

Unit	Particulars	Lectures	Marks
1.	Introduction and scope of cell biology 1.1 General structure of animal cell 1.2 Prokaryotic, eukaryotic cell and archaeo bacteria structure.	04	06
2.	Structure and functions of Plasma membrane -Unit membrane- Daniellii- Davson and Singer-Nicolson model. Osmosis and Diffusion- Biological importance.	04	08
3.	Study of cell organelles w. r. t. structure and functions. 3.1 Nucleus 3.2 Mitochondria 3.3 Endoplasmic reticulum 3.4 Golgi complex 3.5 Ribosome 3.6 Lysosomes	15	20
4.	4.1 Cell division - Mitosis, Meiosis 4.2 Cell cycle - G1,S,G2,M phase	12	14
5.	5.1 Cell aging 5.2 Cell death 5.3 Biology of cancer – definition – virulent, malignant and benign tumor	10	12
		45	60

Reference Books

- 1) Lodish et al: Molecular and Cell Biology (Scientific American Book)
- 2) De Roberties and De Roberties: Cell and Molecular Biology (Saunders College)
- 3) A C Giese: Cell Physiology
- 4) Prescott, DM: Reproduction in eukaryotic cells (Academic Press)
- 5) Wilson, EB: Cell in Development and Inheritance (MacMillan)
- 6) Edward Gasque: Manual of Laboratory Exp. in Cell Biology (W.C. Brown Publishers)
- 7) Stryer, L: Biochemistry (Freeman)
- 8) Conn et al: Outline of Biochemistry (Wiley)
- 9) Watson J. D. et al: Molecular Biology of Gene (Benzamin/ Cummings)

North Maharashtra University, Jalgaon.

Syllabus (with effect from June 2015)

F.Y. B. Sc. (Zoology) Paper I- Semester II

ZOO 121: CHORDATE – I

Total Marks- 60

Total Periods- 45

.....

Unit	Particulars	Lectures	Marks
1.	Type study: <i>Calotes versicolor</i> (Garden lizard) Systematic position, Habit, Habitat and distribution.	02	03
2.	External morphology and sexual dimorphism Division of body - Head, Neck, trunk and tail.	03	05
3.	Internal anatomy- i. Digestive system- Alimentary canal and digestive glands. ii. Food, feeding and mechanism of digestion.	06	08
4.	Respiratory system- Trachea and lung, Mechanism of respiration.	03	04
5.	Circulatory system- Heart – External and internal structure, working of heart. Arterial system, venous system, Course of blood circulation. Composition and functions of blood.	06	08
6.	Male urinogenital system, Female excretory and reproductive system. Copulation and Fertilization.	06	06
7.	Nervous system- central nervous system (Brain and spinal cord), Cranial nerves Sense organ- Eye.	04	06
8.	General topics . i. Scale and fins in fishes- Scales- Placoid, cycloid, ctenoid, rhomboid. Fins- Paired and unpaired fins in <i>Scoliodon/ Labeo</i> . ii. Metamorphosis in Amphibia (Frog). iii. Aerial adaption (Pigeon) iv. Dentition in mammals- Types of teeth, Homodont and heterodont. Dental formula in mammals – Rat, Cat, Dog, Camel and human.	15	20
		45	60

List of Reference books

1. A text Book of Vertebrate Zoology – S.N.Prasad, Kitab Mahal, Alahabad.
2. A life of Vertebrate – K.Z.Young, ELBS Oxford University Press.
3. A Text Book of Chordates – H.S.Bharah and Kavita Juneja.
4. Modern Text Book of Zoology Vertebrate – R.L.Kotpal, Rastogi Publication Meerut.
5. A Text Book of Chordates – A .Thangamani, S, Prasannakumas, L.M.Narayanan and Arunmugam Saras Publication, Nagercoil.
6. A Text Book of Chordate Zoology – R.C.Dalela –Jaiprakashnath Publication Meerut.
7. Chordate Zoology – E.L.Jordan and P.S.Verma, S.Chand and Company New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon.

Syllabus (with effect from June 2015)

F.Y. B. Sc. (Zoology) Paper II- Semester II

ZOO 122: Applied Zoology I: (Goatary and Lac Culture)

Total Marks- 60

Total Periods- 45

Unit	Particulars	Lectures	Marks
1.	Goatary		
1.1	Introduction and scope of Goatary.	01	02
1.2	Indian breeds, distribution and characteristics A) North – west and Central region. i. Jamunapari ii. Barbari iii. Beetal (Amritsari) iv. Surti v. Marwari vi. Mehsana vii. Jhokrana. B) South Peninsular region- i. Osmanabadi ii. Malbari iii. Sangamneri C) Eastern region - i. Bengal ii. Ganjam D) Northern – temperate region- i. Gaddi. ii. Chigu	10	12
1.3	Reproductive performance a. Reproductive system of Male and female goat; b. Feeding habits of goat; c. Nutrient requirement of goat; d. Feeding of pregnant goat f. Feeding of lactating goat; e. Feeding of kids	08	10
1.4	Handling of Goats a. Castration, its advantages; b. Dehorning; c. Care of feet ; d. Housing / Goat shelter; e. Care of kids.	06	10
1.5	Diseases and treatment - a. Mastitis; b. Foot rot; c. Brucellosis; d. Internal and External parasites; e. Bloat.	03	04
1.6	Economics of Goatary.	02	02
2.	Lac culture		
2.1	a) Introduction; b) Distribution and morphology of Lac insect; c) Life cycle of Lac insect; d) Host plants; e) Enemies of Lac	08	10
2.2	Cultivation of Lac - Inoculation period; Inoculation- Natural and Artificial; Swarming ; Harvesting period ; Harvesting of lac	03	04
2.3	a) Enemies of Lac cultivation; b) Composition and Properties of Lac; c) Lac industry in India; d) Economic importance	04	06
		45	60

REFERENCES BOOKS ON ECONOMIC ZOOLOGY

1. A textbook of Animal Husbandry – G. C. Banerjee. Oxford and IBH publishing Co. Pvt. Ltd. New Delhi.
2. Economic Zoology- Manju Yadav. Discovery publishing house, New Delhi
3. Applied Entomology- Manju Yadav. Discovery publishing house, New Delhi
4. Economic Zoology- Shukla and Upadhyay, Rastogi publication.
5. Economic Zoology vol. I & II - P. D. Srivastava and N. C. Pant. Commercial Publication Bureau, New Delhi.

North Maharashtra University, Jalgaon.
Syllabus (with effect from June 2015)
F.Y. B. Sc. (Zoology) Paper II- Semester II
ZOO 103: Practicals

Practicals on ZOO 111: Non - Chordates – I - Sem- I

- 1) Study of external characters of prawn
- 2) Study of various appendages of prawn.
- 3) With the help of diagram / Chart / Model.
  - Digestive System
  - Respiratory System
  - Nervous system
- 4) With the help of diagram / Chart / Model.
  - Blood Vascular System
  - Excretory System
  - Male & Female reproductive system
- 5) Study of permanent slides of spicules and gemmules.
- 6) Collection, identification and submission of Molluscan Shells (At least 5).
- 7) Classification of following phyla up to class level with help of charts/ models/ pictures/ simulations at least one example.
  - i. Porifera, Coelenterata and Platyhelminthes
  - ii. Nematohelminthes, Aschelminthes and Annelida
  - iii. Arthropoda, Mollusca, Echinodermata and Hemichordata.

Practicals on ZOO 112: Cell biology - Sem- I

- 1) Study of animal cell and cell organelles by using microphotographs – Mitochondria, Endoplasmic reticulum, Golgi complex, Nucleus, Lysosomes and ribosomes
- 2) Study of mitosis from any suitable material (E).
- 3) Study of meiosis from any suitable material (E)
- 4) Vital staining of mitochondria by Janus green (E)
- 5) Preparation of blood smears to study various blood corpuscles.
- 6) Study of mammalian gametes-Sperm and ova
- 7) Study of RBC membrane fragility - Isotonic, Hypotonic and Hypertonic solutions.

Practicals on ZOO 121: Chordate – I - Sem- II

Practical -1: Systematic position and external morphology of *Calotes versicolor*

Practical - 2 (with the help of models / charts / pictures / simulations) (D)

- a. Digestive system - Alimentary canal.
- b. Respiratory system (Trachea and lung)
- c. Circulatory system – Arterial and venous
- d. Nervous system- Brain (Dorsal and ventral view)
- e. Male urinogenital system
- f. Female reproductive system

Practical -3: Study on general topics-

- i. Body wall- *Calotes*- (D)
- ii. Scales- placoid and cycloid (E)
- iii. Fins- Homocercal and heterocercal (D)
- iv. Aerial adaption – Pigeon (D)
- v. Dental formula –Rat, Cat, Dog, Camel and Human (D)

Practical -4: Classification of chordate animals Super class- Pisces:

- a) Chondrichthys- Scoliodon/ Saw fish/ Ray fish (Any two)
- b) Osteichthys- Labeo/Catla/ Cyprinus/ Cirrhina (Any two)

Practical-5: Classification of Amphibians -

- i. Apoda- Ichthyophis, ii. Anura- Rana and Toad, iii. Urodela- Salamander.

Practical-6: Classification of Reptiles – Wall lizard, Chelone, Cobra, Rat snake

Practical -7: Classification on Aves- Sparrow, Parrot, Crow, King fisher.

Practical-8: Classification on Mammals- Echidna, Rat, Bat, Kangaroo.

Practical-9: Compulsory visit to any ecosystem/ forest/ museum/ sea shore etc.

Practicals on ZOO 122: APPLIED ZOOLOGY – I - Sem- II

1. Identification of at least any four Indian Goatary breed with reference to their distribution and breed characteristics (D).
2. Diseases and treatment of Goats.
3. Observation of Lac insect life cycle (with adult Male and female) (D).
4. Scrapping of raw Lac from branches (D).
5. Isolation of seed lac from raw lac (Scrapped) (D).
6. Compulsory Visit to Goatary / Lac industry and submission of report.

Achievements:

Knowledge – Fundamental of cell biology for animal tissue culture technique.

Skill – 1) Microscope handling & care.

Applications- 1) Importance and biology of various biological fields.

- 2) Pathology
- 3) Research in oncology
- 4) Pharmacological approach

NORTHMAHARASHTRAUNIVERSITY, JALGAON

F. Y. B.Sc. - ZOOLOGY

Equivalence for old Syllabus 2012-13 to New Syllabus 2015-16

Old	New (Equivalence)
ZOO 111: Non-Chordates-I.	ZOO – 111: Non-chordates – I
ZOO 112: Parasitology.	ZOO – 112: Cell biology
ZOO 121: Chordates -I.	ZOO – 121: Chordate-I
ZOO 122: Ecology.	ZOO – 122: Applied Zoology -I
ZOO 103: Practical Course	ZOO – 103: Practical Course

North Maharashtra University, Jalgaon

NEW SYLLABUS OF

F.Y.B.Sc.

W.E.F. JUNE 2015

North Maharashtra University, Jalgaon

F.Y.B.Sc. – Semester- I

Paper- I: Physical Geography (Lithosphere-- Part-I)

(With effect from June, 2015)

Objectives:-

1. To introduce the students to the basic concepts of Physical Geography.
2. To acquaint the students with utility and applications of Physical Geography in different areas and environment.
3. Aim to aware this students with the study of processes and patterns in the natural environment.
4. To understand the [surface](#) of the Earth and the processes by which it is shaped, both at the present as well as in the past.

Unit	Topic	No. of Period
1.Introduction to Physical Geography	a. Introduction & Definition of Physical Geography b. Nature of Physical Geography c. Scope of Physical Geography d. Branches of Physical Geography	09
2. The Earth	a. Axis of Earth, Equator, Parallels of Latitude, Tropic of Cancer, Tropic of Capricorn, Arctic Circle, Antarctic Circle b. Meridians of Longitude c. Interior of the earth-structure and composition d. Theories Regarding the present distribution of land & water i. Wegener's Continental Drift Theory-Description, Evidences & Criticism. ii. Theory of Plate Tectonics- Description & Criticism.	12
3. Minerals and Rocks	a. Definitions of Rocks & Minerals b. Difference between Minerals & Rocks. c. Rocks i. Classification of rocks on the basis of formative ii. Characteristics of igneous, sedimentary & metamorphic rock with Indian examples. d. Economic Importance & Uses of Following Rocks Marble, Sandstone, Granite, Coal, Clay.	12
4. Earth Movements	a. Meaning and classification of earth's movements. b. Folds- Definitions, types and associated landforms c. Faults- Definitions, types and associated landforms d. Earthquake- Definition, effects & Causes	12

Weight age of Marks

Unit No.	Marks	Periods
1	12	09
2	16	12
3	18	12
4	14	12
University Exam	60	45
Internal Exam	40	

References:-

1. Ahirrao, W.R., Alizad, S.S. and Dhapte, C.S., 1998. Morphology and Landscape, Nirali Prakashan, Pune
2. Bloom, A.L., 1998. Geomorphology. A Systematic Analysis of Late Cenozoic Landforms. Pearson Education (Singapore) Pte. Ltd.
3. Chaudhari S.R., V.J. Patil & Arvind Badgujar (2014) : Physical Geography Prashant Publication Jalgaon
4. Chorley R. J. (ed.), 1972: Spatial Analysis in Geomorphology, Harper and Row.
5. Christopher son, R.W. 2000, Geo-systems, Prentice Hall, INC. USA
6. Hamblin, W.K., 1989. The Earth's Dynamic Systems, Macmillan Publishing Company, New York.
7. Husain, M., 2001. Fundamentals of Physical Geography, Rawat Publication, Jaipur.
8. Kale, V.S. and Gupta, A., 2001. Introduction to Geomorphology, Orient Longman, Calcutta.
9. Monkhouse, F.J., 1996. Principles of Physical Geography, Hodder and Stoughton, London.
10. Strahler A. H., 2008: Modern Physical Geography(4 Edition), Wile
11. Singh, Savindra : Physical Geography (Eng./Hindi)
12. Suryawanshi D.S., & Others, 2011. Geography (Lithosphere & Hydrosphere), Vrinda publication, Jalgaon
13. Trewartha, G.T: Elements of Physical Geography) McGraw Hill, New York.

North Maharashtra University, Jalgaon

F. Y. B. Sc. Semester -I

PAPER II: PHYSICAL GEOGRAPHY (ATMOSPHERE)

(With effect from June, 2015)

Objectives:

- To acquaint the students with basic knowledge of atmosphere, weather and climate.
- To understand different characteristics and processes of atmosphere.
- To know the fundamental concepts of insolation and heat budget.
- To acquaint the students with weather forecasting.

Unit. No.	Topic	Sub-topics	Periods
I	Introduction to Atmosphere	A) Definitions of Atmosphere B) Composition of Atmosphere i)The Gases, ii) Water Vapour & iii) Particulates C) Structure of Atmosphere I) On the Basis of Chemical Composition: a) Homosphere & b) Heterosphere II) On the Basis of Physical Properties: i) Troposphere, ii) Stratosphere, iii) Mesosphere, iv)Thermosphere a) Ionosphere and b) Exosphere	09
II	Insolation and Heat Budget	A) Meaning and Definition of Insolation, Solar Constant and Albedo of the Earth B) Distribution of Insolation - Factors affecting the distribution of Insolation C) Heat Budget of the Earth and Atmosphere	12

III	Elements of Weather and Climate	<p>A. Meaning and Definition of Weather and Climate</p> <p>B. Elements of Weather and Climate:</p> <p>1) Temperature</p> <p>a) Meaning and Definition of Heat and Temperature.</p> <p>b) Distribution of Temperature</p> <p>i) Factors affecting the distribution of temperature.</p> <p>ii) Horizontal Distribution of Temperature</p> <p>2) Atmospheric Pressure</p> <p>a) Horizontal Distribution of Pressure</p> <p>b) Formation of Pressure Belts</p> <p>c) Shifting of Pressure Belts and their Effects</p> <p>3) Winds</p> <p>a) Factors affecting Winds</p> <p>i) Pressure Gradient</p> <p>ii) Coriolis Force</p> <p>iii) Frictional Force</p> <p>b) Classification of Winds</p> <p>i) Planetary Winds: Trade, Antitrade and Polar</p> <p>ii) Periodical Winds: Land and Sea Breezes, Monsoon Winds (Indian Monsoon)</p> <p>iii) Variable Winds: Cyclones and Anticyclones</p> <p>3) Humidity</p> <p>a) Definition</p> <p>b) Types of Humidity : Absolute, Specific and Relative Humidity</p> <p>c) Meaning of Evaporation, Saturation and Condensation</p> <p>d) Forms of Condensation: Fog, Dew, Frost and Clouds Precipitation</p> <p>b) Forms of Precipitation: Rain, Drizzle, Snow, Sleet, Hail</p> <p>c) Types of Rainfall:</p> <p>i) Convectonal Rainfall</p> <p>ii) Orographic Rainfall</p> <p>iii) Cyclonic or Frontal Rainfall</p>	18
IV	Weather Forecasting	<p>I Meaning and Importance</p> <p>Ii Procedure of Weather Forecasting</p> <p>Iii Tools in Weather Forecasting</p> <p>Iv Methods of Weather Forecasting:</p> <p>Synoptic, Statistical and Numerical Method</p> <p>V Weather Forecasting in India</p>	06

Reference Books:

1. Aguado, E. and Burt, J.E. (2001): *Understanding Weather and Climate*, Printice Hall, Upper Saddal River, New Jersey.
2. Barry, R.G. & Chorly, R.J.(1995) : *Atmosphere, Weather and Climate*, Routledge, London and New York.
3. Critchfield, H. J.(2002) : *General Climatology*, Prentice Hall, New Delhi, India.
4. Das, P.K.(1968): *Monsoon*, National Book Trust, New Delhi.
5. Lal, D.S. (1986): *Climatology*, Chaitany Book Trust, New Delhi.
6. Lal, D.S. (2009): *Climatology and Oceanography*, Sharda Pustak Bhavan, Allahabad
7. Lutgents, F.K. & Tarbuck E.J. (2001): *The Atmosphere*, Prentice Hall, Upper Saddal River, New Jersey.
8. Majid Hussain: *Climatology*
9. Millar A. et.al. (1983): *Elements of Meteorology*, Merrill, Columbus

10. Siddharth, K. (2001): *Atmosphere, Weather and Climate*, Kisaliya Publications Pvt. Ltd., New Delhi.
11. Singh Savindra (2005): *Climatology*, Prayag Pustak Bhawan, Allahabad.
12. Strahler, A.N. (1965): *Introduction to Physical Geography*, Willey, New York.
13. Stringer E.T.(1982) : *Foundation of Climatology*, Surjeet publications, Delhi.
14. Trewartha, G.T. (1980): *An Introduction to Weather and Climate*, McGraw Hill, New York.

Weightage of Marks

Unit	Periods
I	09
II	12
III	18
IV	06
	45

Internal Examination: 40 Marks

External Examination 60 Marks

North Maharashtra University, Jalgaon

F. Y. B. Sc. Semester –I

PAPER -III: PRACTICAL GEOGRAPHY (CARTOGRAPHIC TECHNIQUES)

(With effect from June, 2015)

(Work Load – 15 students per batch and 4periods per week per Batch)

Objectives:

Geography is an amalgam of physical as well as social sciences and as such, it is necessary for the students to go through laboratory exercises, particularly the techniques of drawing cartograms showing physical, climatic and socio-economic attributes of a region. To achieve this objective, the concept of scale is to be understood at the initial stage.

Period: 48

Unit No.	Topic	Sub Topic	Periods	Marks
1	Scale	1. Definition of scale 2. Methods of Representing scales a) Verbal scale , b) Numerical scale c) Graphical scale 3. Conversion of scale (British and Metric system) 4. Drawing the Diagonal and comparative scale (only metric) 5. Construction of following scales a) Simple Graphical scale b) Time and Distance Scale	09	10
2	Graph	1. Uses of line-graphs 2. Advantages of line graph 3. Kinds of graphs	12	15

		<ul style="list-style-type: none"> i. Simple Line Graph ii. Bar Graph iii. Combine Graph iv. Climograph 		
3	Statistical Diagram	<ul style="list-style-type: none"> 1. Concept and Uses of Statistical Diagrams 2. construction of the following <ul style="list-style-type: none"> i. Wind Rose/Star Diagram ii. Divided Circle iii. Pie diagram 	12	15
4	Distribution Maps	<ul style="list-style-type: none"> 1. Meaning of Distribution Maps 2. Kinds of Distribution Maps <ul style="list-style-type: none"> i. Dot Map ii. Choropleth Map iii. Isopleth Map 	12	20

Each batch of 15 students with four periods.

Weightage of Marks:

Unit No	Periods	Marks
1	09	10
2	12	15
3	12	15
4	12	20
Total Marks (University Level)	45	60
Internal Marks (College Level)		40

Reference Books:

1. Balbir Singh Negi: Practical Geography, Kedarnath Ramnath Publishers, Meerut Delhi,.
2. Gopal Singh: Map Work and Practical Geography, Vikas Publishing House Pvt. Ltd.,
3. Mishra R. P. & Ramesh A.: Fundamental of Cartography, McMillan Co., New
4. Monkhouse F. J. & Wilkusion H. R.: Maps and Diagram, Methuen & Co. Ltd. London. New Delhi.
5. Pal, S.K. Statistics for Geoscientists — Techniques and Applications, Concept, New
6. Robert H. & Patrick M.: Quantitative Techniques in Geography, Oxford University Press.
7. Robinson, A.H. et al.: Elements of Cartography, John Wiley & Sons, U.S.A.,
8. Sarkar A.K Practical Geography: A Systematic Approach, Oriental Longman, Calcutta,
9. Singh, R.L. and Dutt, P.K.: Elements of Practical Geography, Kalyani Publishers, New Delhi,

North Maharashtra University, Jalgaon

F.Y.B.Sc. – Semester- II

PAPER- I: PHYSICAL GEOGRAPHY (LITHOSPHERE- PART-II)

(With effect from June, 2015)

Objectives:

- 1) To enable students to acquire knowledge of their physical environment.
- 2) To understand basic concepts, principles and geographical processes.
- 3) To study external forces operating on the Earth surface.
- 4) To study landforms associated with these forces.
- 5) To understand impact of human activities on environment.

Sr. No.	Topic	Sub Topic
I	Weathering	a) Definition of weathering b) Types of weathering with examples: i. Mechanical weathering ii. Chemical weathering iii. Biological weathering c) Weathering and Soil Formation
II	Mass Movement (Mass Wasting)	a) Meaning and Definition of Mass Movement b) Cause of Mass Movement (Natural and Anthropogenic) c) Types of Mass Movement i. Slow Movement:- Rock Creep, Soil Creep ii. Rapid Movement:- Earth Flow, Mud Flow iii. Very Rapid Movement:- Slump, Land Slide, Debris Slide, Rock Slide, Rock Fall d) Effects of Mass Movement
III	Work of River	a) River System, Stream Order, Drainage Density b) Mechanism of river erosion and deposition c) Features associated with the work of river i. Erosional features: 'V' shaped valley, Gorge, Waterfall, Rapid, Pot holes. ii. Depositional features: Meander, Ox-bow lake, Flood Plain & levee, Delta
IV	Work of Sea waves	a) Mechanism of Marine erosion and deposition b) Land forms associated with the work of sea waves: i. Erosional features: Sea cliff, Wave-cut platform, Sea caves, Sea arch, Sea stack ii. Depositional features: Beach, Offshore bar, Spit, Lagoon, Mudflat, Salt marsh

Weightage of Marks:

Unit No.	Marks	Periods
I	15	09
II	15	12
III	15	12
IV	15	12
University Exam	60	45
Internal Examination	40	

Reference Books

1. Alan H. Strahler & Mark Potosnak: Physical Geography, John Wiley & Son, New York
2. Alan Strahler (2011) Introducing Physical Geography John Wiley & son ,New York
3. Geomorphology, Kasalaya Publications Pvt.Ltd. B- 5/4, Poorvi Marg, MEA, Opp. Sir Ganga Ram Hospital, New Delhi. ISBN81-87481-0103, Email publications.kasalaya@gmail.com
4. H. J. DeBlij & Peter O Mullar. (2004): Physical Geography III Edit Johan Wiley and Sons, New York.
5. K.Siddhartha : (II Edt. 2007) The Earth's Dynamic Surface, A Text on London Press, Ltd.
6. Majid Husen: Fundamental of Physical Geography, McGraw Hill Books company, New York
7. Monkhouse J. (1971) : Principles of Physical Geography, University of Oxford University Press.

8. Strahler A. N., & Strahler A. H. (1978): Elements of Physical Geography
9. Strahler A.N., & A.H.Strahler: Modern Physical Geography, (1978)
10. Suryawanshi D.S., & Others, 2011. Geography (Lithosphere & Hydrosphere), Vrinda publication, Jalgaon
11. Tikkaha R.N Physical Geography
12. Trewartha Robinsin (1967) Physical Elements of Geography, Hammond
13. William D Thornnsory (2011): Principles of Geomorphology, New Age

North Maharashtra University, Jalgaon

F. Y. B. Sc. Semester -II

PAPER II: PHYSICAL GEOGRAPHY (HYDROSPHERE)

(With effect from June, 2015)

Objectives

- i) To study the basic part of oceanography
- ii) To get the information about salinity and temperature of ocean water
- iii) To study the relationship between the temperature and ocean currents
- iv) To study the origin and effects of tsunami
- v)

UNIT	TOPIC	SUB TOPIC	PERIODS
1	Configuration and Submarine Relief of Ocean Floor	(a) Meaning and concept of Hydrosphere (b) Importance of the study of Hydrosphere (c) Surface configuration of ocean Floor (submarine relief) (d) submarine relief of Atlantic & Indian ocean	09
2	Properties of ocean water	(a) Temperature of ocean water i) Distribution of Temperature of ocean water (b) salinity of ocean water i) Definition and meaning ii) Isohalines (c) Factors affecting the distribution of Salinity of ocean water (d) Distribution of salinity- open ocean, Partially enclosed sea, inland sea & lakes	12
3	Ocean currents	(a) Definition, meaning and types of ocean Currents (b) causes of origin of the ocean currents (c) Ocean currents of Atlantic and Indian Ocean, El Nino and La Nina current (d) Effects of ocean currents	12
4	Ocean coast and ocean Tides	(a) Definition and nature of ocean coast (b) Types of ocean coast i) submergence coast ii) emergence coast (c) Ocean Tides i) Definition and meaning of ocean tides ii) Types of tides i) Spring ii) Neap	

		iii) Importance of Tides (d) Tsunami waves i) Definition and characteristics ii) Effects of Tsunami waves	12
--	--	--	----

Weightage of marks

Unit No.	Marks	Periods
I	15	09
II	15	12
III	15	12
IV	15	12
Total Marks	60	45

Reference Books

- 1) Ahirao, Alizad and Dhapate(2002), Climatology and oceanography
- 2) Bharambe, Dhake and Dr. V.J.Patil, Physical Geography Part-II (atmosphere and Hydrosphere
- 3) Bhartwaj K. , Physical Geography-Oceanography, Discovery publishing house New Delhi.
- 4) Davis Richard J.A., (1987), Oceanography- An introduction to the marine Environment, W.M.C.,Brooth Flow.
- 5) Garison T. (1998), Oceanography, Wardsworth Company, USA
- 6) Gralds S. (1980), General Oceanography- An introduction, Jon Waley and Sons, New York.
- 7) lake P. , Physical Geography, Cambridge, University Press
- 8) Majid Husain (2001), Fundamental of Physical Geography, Ravat publication jaipur
- 9) Negi B.S., Climatology and oceanography, Kedarnath and Ramnath Publishing , Meerut.
- 10) Padey, P.N. (2002), Physical Geography, Nirali Prakashan, Pune
14. Savindar sing, Physical Geography, Prayag pustak bhavan Alahabad
- 11) Sharma R.C. and M. Vatal 1970, Oceanography for Geographers, Chaitanya Delhi.
- 12) Strahler N. (1976), Elements of physical Geography, Willey Nework
15. Suryawanshi D.S., & Others, 2011. Geography (Lithosphere & Hydrosphere), Vrinda publication, Jalgaon
- 13) Tikha R.N., Physical Geography, kedarnath and ramnath and co. Merrut
- 14) Trewartha Robinson, Physical Elements of Geography, McGraw Hill Books Company, New Delhi
- 15) Ummerkutty A.N.P. (1999), Science of the Oceans, National Book Trust, New

North Maharashtra University, Jalgaon

F. Y. B. Sc. Semester -II

PAPER - III: PRACTICAL GEOGRAPHY (MAP PROJECTION)

(With effect from June, 2015)

(Work Load – 15 students per batch and 4periods per week per Batch)

OBJECTIVES

1. To enable the students to use various Projections.
2. To acquaint the students with basic Projection and preparation of maps.
3. To acquaint the students with the principles of Classification and Choice of map projections.

Unit No.	Unit	Sub Unit	Periods

1	Map Projections	<ul style="list-style-type: none"> a) Introduction to Map Projections b) Definition of Map and Globe c) Parallels of Latitudes d) Meridians of Longitudes e) Great Circles f) Definition of Map Projections (Graticule) g) Necessity of Map projection 	09
2	Classification of Map Projection	<p>Classification of Map Projection on the basis of their development</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Perspective Projections b) Non Perspective Projections (Homolographic, Orthomorphic, Azimuthal) c) Conventional 	06
3	Construction of Map Projections	<p>Construction of Map Projections with Graphical Methods only</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Zenithal projections. <ul style="list-style-type: none"> i) Zenithal polar orthographic projection. ii) Zenithal polar stereographic projection. b) Conical projections <ul style="list-style-type: none"> i) Conical projection with two standard parallels. ii) Bonne's projection. c) Cylindrical projections. <ul style="list-style-type: none"> i) Cylindrical equal area projection. ii) Mercator's projection. d) Conventional map projections. <ul style="list-style-type: none"> i) Sinusoidal projection. ii) Mollwede's projection. 	24
4	Choice of Map projections.	<ul style="list-style-type: none"> a) Usefulness of all projections. b) Problems with the choice of map projection. c) Choice of Map projections for different Purposes and Regions. d) Distortion (shape, size, direction, area) 	06

Weightage of marks

Unit No.	Marks	Periods
I	10	09
II	10	06
III	30	24
IV	10	06
University Exams.	60	45
Internal Exam.	40	

Reference Books:

- 1) F R.P.Mishra & A.Ramesh undamental of Cartography :
- 2) James Alfred Steers, An Introduction to the Study of Map Projections, University of London Press,
- 3) Erwin Raisz Elements of Cartography : 12. Elements of Practical Geography : Robbinson A.H. & Sleep R.D.
- 4) Kellaway, G.P., 1979: Map Projections, B.I. Publications, New Delhi
- 5) Monkhouse, F.J. and Wilkinson, H.R. 1980: Maps and Diagrams
- 6) Singh, R.L. and Singh, R.P.B. 1992: Elements of practical Geography.
- 7) Steers, J.A.1954: An Introduction to the Study of Map Projections, University of, New York.
- 8) R.Sing & Kanaujia :Map work and Practical Geography
- 9) R.C.Sing & Dutta : Elements of Practical Geography
- 10) F.J.Mankhouse & H.R.Wilkinson :Map & Diagrams
- 11) Gopal Singh: Map work and Practical Geography
- 12) George Kallawy Map Projection: London Press, London. Publications**

Private Limited, New Delhi. 36

=====

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

(NAAC Re-Accredited)
"A" Grade

FACULTY OF SCIENCE

SYLLABUS FOR

**S.Y.B.Sc.
(ZOOLOGY)**

**To Be Implemented From
Academic Year 2016-17**

North Maharashtra University, Jalgaon
S. Y. B. Sc. Zoology Syllabus w.e.f. June 2016

Semester	Paper	Paper code	Course Title	Marks	
				U.A.	C.A.
I	I	ZOO 231	Non-Chordates - II	60	40
	II	ZOO 232	Medical Zoology	60	40
	III	ZOO 233	Practical	60	40
II	I	ZOO 241	Chordates – II	60	40
	II	ZOO 242	Applied Zoology	60	40
	III	ZOO 243	Practical	60	40

North Maharashtra University, Jalgaon
S. Y. B. Sc. Zoology Syllabus w.e.f. June 2016
Sem – I Paper –I – ZOO 231: Non Chordates –II

Unit	Topic	Period	Marks
Animal Type Study: Asterias –A Sea star w.r.t. following			
1	Introduction, Systematic Position Habit and Habitat {Ecology} External Characters - Shape, Size and Colour, Symmetry Oral Surface, Aboral Surface Pedicellariae- Straight and Cross type Body Wall, Endoskeleton , Coelom	6	6
2	Digestive System – Alimentary canal Food and Feeding Mechanism Digestion, Absorption and Egestion	6	6
3	Locomotion; Water Vascular or Ambulacral System Structure, Function and Significance,	5	5
4	Circulatory System – Haemal and Perahaemal System	3	3
5	Respiratory System	2	2
6	Excretion	1	1
7	Nervous System- A] Superficial or ectoneural nervous system B] Hyponeural nervous system C] Aboral or coelomic nervous system D] Visceral nervous system Sense organs- Neurosensory cells, Eyes	6	6
8	Reproductive System- Gonads Life History and Development- Fertilization, Embryogeny Structure of Dipleurula larva or Early bipinnaria, Bipinnaria larva and Brachiolaria larva Metamorphosis, Regeneration and Autotomy	7	7
General Topics			
9	i] Mouth parts in Insects a] Biting and Chewing type b] Piercing and Sucking type c] Siphoning type d] Chewing and Lapping type	6	6
10	ii] Canal System in Sponges a) Ascon type, b) Sycon type, c) Leucon type and d) Rhagon type	6	6
11	iii] Locomotion in Protozoa Locomotory organelles- Pseudopodia, Flagella & Cilia Amoeboid movement, Flagellar movement, Ciliary movement	6	6
12	iv] Foot in Mollusca Amphineura, Scaphopoda, Gastropoda, Pelecypoda and Cephalopoda	6	6
Total		60	60

ZOO 233 – Practicals corresponding to ZOO 231

To study the following with the help of charts/ models/ diagrams/ specimens:

1. Study of External character [Oral and Aboral View]
2. Study of Digestive System of Sea star
3. Study of Water vascular system of sea star
4. Study of various Canal System in Sponges
5. Study of Locomotion in Protozoa
6. Study of Modification of foot in Mollusca
7. Mounting of Mouth Parts of Grasshopper /Cockroach / Anopheles etc
8. Visit to any Ecosystem

Suggested Books

1. A Test Book of Zoology - Invertebrates, Vol- I, Marshall and William
2. The Invertebrate- Hymen L.H. McGraw Hill
3. The Invertebrates – Barnes R.O. W.B. Saunders & Co
4. The Invertebrates – Kotpal R.L. Rastogi Publication Meerut
5. Life of Invertebrates – J. N. Prasad Vikas Publishing House New Delhi
6. Modern Test Book of Zoology- Kotpal R.L. Rastogi Publication
7. A Test Book of Zoology – R.D.Vidyarthi
8. A Test Book Invertebrate Zoology – Dhami and Dhami

*****

North Maharashtra University, Jalgaon
S. Y. B. Sc. Zoology Syllabus w.e.f. June 2016
Sem – I Paper –II – ZOO 232: Medical Zoology

Units	Topic	Periods	Marks
1	Introduction, Scope and branches of Medical Zoology: Medical Protozoology, Medical helminthology, Medical Entomology, Forensic Entomology.	3	3
2	Parasites and Host 2.1 Definition 2.2 Types of parasites 2.2.1 Ectoparasite 2.2.2 Endoparasite - Gut parasite, Haemoparasites, Tissue parasites and Lymph parasite 2.3 Types of host: Definitive, Intermediate, Paratenic or carrier, reservoir host and vectors. 2.4 Sources of infection: Soil, water, air, food, insect vectors, domestic and wild animals 2.5 Mode of Transmission: Oral, Skin, Vector	10	10
3	Health and Diseases Brief account of life cycle, mode of transmission pathogenicity, prevention and control w.r.t. Human 3.1 Viral diseases : Swine flu and Chikungunya 3.2 Bacterial diseases : Anthrax and tetanus 3.3 Protozoon diseases: Amoebiasis and Malaria 3.4 Helminthes diseases: Ascariasis and Taeniasis	12	12
4	Major insect vectors of public health importance 4.1 House fly, 4.2 Flea, 4.3 Bed bug, 4.4 Head louse	6	6
5	Insect vectors of medical importance 5.1 <i>Culex</i> – Filariasis 5.2 <i>Anopheles</i> – Malaria 5.3 <i>Aedes</i> – Dengue w.r.t . their distinguishing characters, mode of transmission of pathogen, sign and symptoms, prevention and control of diseases. 5.4 Biological and chemical control of mosquitoes	8	8
6	Epidemic diseases Source of infection, sign and symptoms, prevention and control of - 6.1 Typhoid and 6.2 Cholera	8	8
7.	Introduction and importance of medical diagnostics 7.1 Hb estimation, 7.2 Cholesterol level, 7.3 Blood and Urine sugar level, 7.4 Sonography, 7.5 Angiography, 7.6 CT scan, 7.7 M.R. I.	8	8
8	Forensic Entomology 8.1 Introduction and importance 8.2 Post mortem changes 8.3 Role of Insects	5	5
Total		60	60

ZOO 233 – Practical corresponding to ZOO 232

1. Study of permanent slides or microphotographs of the following: Chikungunya virus, Swine flu, Anthrax virus, Tetanus.
2. Study of the following parasite w.r.t. life cycle and pathogenicity: *E. histolytica*, *Ascaris* male/ female, *Taenia solium*,
3. Study of following insect vector with the help of permanent slide / photographs: Head Louse, Flea, House fly, Bed bug.
4. Comparative study of mosquitoes: *Aedes*, *Culex* and *Anopheles*.
5. Study of epidemic diseases: Typhoid and Cholera w.r.t. sign and symptoms, source of infection, prevention and control measures.
6. Study of the following (E):
  - i. Hb estimation.
  - ii. Urine sugar level tests

Suggested Books

1. Epidemiology and Fundamental of infectious diseases – M.L.Volvskaya.
2. Natural history of infectious diseases – Burnet M & D (1972) Cambridge University press Cambridge London.
3. Introduction to parasitology 10 th Ed.Chandle A.C. & C.P. Real (1970).
4. The biology of animal parasitology 3rd Ed. Latey E.A.
5. General parasitology – Dogiel V.A. London.
6. A modern text book of parasitology Dr. A. N. Latey, Narendra Prakashan.
7. Textbook of medical parasitology - CK Jayaram Panikar, Jaypee Brothers, New Delhi
8. A Textbook of Medical Technology – Vol I and II - Darshan P. godkar Praful B. Godkar, Bhalani Publishing House; 3rd edition (2014)
9. Medical Laboratory Technology - VOL 1, 2/E, K. L. Mukherjee, Tata McGraw-Hill Education

*****

North Maharashtra University, Jalgaon
S. Y. B. Sc. Zoology Syllabus w.e.f. June 2016
Sem – I Paper –I – ZOO 241: Chordates-II

Units	Topic	Periods	Marks
Animal Type: <i>Columba livia domestica</i>			
1	I) Introduction: <i>Columba livia</i> II) a) Systematic position; b) Habits and Habitat; c) distribution.	2	2
2	External Morphology: a) Shape & Size; b) Colouration; c) Body division- Head, Neck, Trunk and Tail d) Skin: Histology of skin.	4	4
3	Exoskeleton: a) claws and Beak; b) Feathers-Structure of a Typical feather and Types	4	4
4	Internal Anatomy: A) Digestive system: i) Alimentary canal and Digestive glands; ii) Food, Feeding and digestion	6	6
	B) Respiratory system: i) Respiratory tract ii) Respiratory organs: Lungs and Air sacs; functions of air sacs.	6	6
	C) Circulatory system: i) Heart: External and Internal structure; ii) Working of heart; iii) Arterial system; iv) Venous system; vi) Blood. v) Mechanism of blood circulation (double circulation).	6	6
	D) Nervous system: i) Central nervous system : Brain (Dorsal & ventral view), ventricles of brain and Spinal cord; ii) Peripheral Nervous system: Cranial nerves (Mention only names, types, origin, insertion, function) iii) Autonomous nervous system; iv) Spinal nerves; v) Sense organ; Ear and Eye.	6	6
	E) Urinogenital system: i) Male urinogenital system; ii) Female Urinogenital system, iii) Significance of one ovary iv) Copulation.	6	6
	F) Economic Importance of <i>Columba livia domestica</i>	2	2
General topics			
5	1) Accessory respiratory organs in fishes: a) Air bladder, b) Air Chambers, c) Bucco-pharyngeal epithelium, d) Alimentary canal, e) Saccular organs, f) Labyrinthine organs, g) Arborescent organ, h) Branchial chamber. 2) Reptiles of Mesozoic era. 3) Adaptations in aquatic Mammals , Ex. Whale and Seal	18	18
Total		60	60

ZOO 243 Practicals corresponding to ZOO 241

To study the following with the help of charts/ models/ diagrams/ specimens:

1. External characters of *Columba livia* and Study of exoskeleton: a) Claws and Beak; b) Study of a structure of typical feather (paste a feather in journal of any bird) & Types (D).
2. Study of internal anatomy
  - a) Digestive system of *Columba livia* (D)
  - b) Respiratory system of *Columba livia* (D)
  - c) Arterial system of *Columba livia* (D)
  - d) Venous system of *Columba livia* (D)
3. Study of internal anatomy
  - a) Nervous system: Brain (Dorsal and Ventral view) *Columba livia* (D)
  - b) Excretory system of *Columba livia* (D)
  - c) Male reproductive system of *Columba livia* (D)
  - d) Female reproductive system of *Columba livia* (D)
4. Temporary mountings of scales: Placoid and Ctenoid scales (E).
5. Study of Fins : Scoliodon and Anabas (E)
6. Study of dinosaurs *Brontosaurus*, *Tyranosaurus*, *Stegosaurus*, *Triceratops*, *Pteranodon*. (D).
7. Adaptations in aquatic Mammals, Ex. Whale and Seal. (D).

Suggested Books

1. A life of Vertebrate – K. Z. Young, ELBS Oxford University Press.
2. Modern Text Book of Zoology Vertebrate – R. L. Kotpal, Rastogi Publication Meerut.
3. A Text Book of Chordate Zoology – R. C. Dalela –Jaiprakashnath Publication Meerut.
4. Chordate Zoology – E. L. Jordan and P. S. Verma, S. Chand and Company New De
5. Zoology- S. A. Miller and J. B. Harley, Tata McGraw Hill.
6. Biological Science, 3rd Ed. D. J. Taylor, N. P. O. Green and G. W. Stout,
7. Cambridge Univ. Press. Low priced Ed.
8. Verma and Agarwal- Chordate Embryology – S. Chand publication.

*****

North Maharashtra University, Jalgaon
S. Y. B. Sc. Zoology Syllabus w.e.f. June 2016
Sem – I Paper –II – ZOO 242: Applied Zoology-II

Units	Topic	Periods	Marks
1	Introduction to apiculture 1.1. Introduction and Scope 1.2. History of bee keeping- a) Bee keeping in India b) Bee keeping in Maharashtra	2	2
2	Systematic Position of bee species 2.1. Classification of honey bee 2.2. Habit and habitat 2.3. Honey bee species and their distribution- a) <i>Apis dorsata</i> , b) <i>Apis florea</i> , c) <i>Apis cerana indica</i> d) <i>Apis mellifera</i> , e) Dammer bees f) Wild bees	3	3
3	Morphology of worker bee 3.1. Head – Eyes, antennae, mouth parts and salivary gland 3.2. Thorax – Legs and wings 3.3. Abdomen- sting apparatus and Wax gland	8	8
4	Anatomy of bee 4.1. Digestive system 4.2. Circulatory system 4.3. Respiratory system 4.4. Nervous system 4.5. Reproductive system – a) Reproductive organs of male (Drone) bee, b) Reproductive organs of female (Queen) bee.	12	12
5	Colony organization and life cycle 5.1. Colony organization and polymorphism – a) the queen b) the drone and c) the worker (division of labour) 5.2. Life cycle of honey bee- a) nuptial flight b) metamorphosis and caste determination	6	6
6	Bee behavior and communications 6.1. Nesting behavior and nest architecture 6.2. Communication in bees- a) Round dance b) Wagtail dance c) Cleaning dance d) DVAV (Joy dance) e) Massage dance f) Alarm dance	6	6
7	Bee keeping equipments and apiary management 7.1. Introduction 7.2. Bee hive (box) - a) Langstroth hive b) Newton hive c) I.S. I. (A and B) type hive. 7.3. Bee keeping equipments – a) the bee veil b) the smoker c) the hive tool d) Gloves e) queen cage f) Comb foundation sheet g) the queen excluder h) wire entrance guard i) the queen cell protector j) dummy board k) the feeder l) the uncapping knife m) the honey extractor n) the bee brush o) Overall p) ant barrier q) the honey tank r) the drone trap. 7.4. Procurement and hiving of colonies. 7.5. Routine management – a) Cleaning, b) feeding and c) watering	10	10

	7.6. Seasonal management- a) Rainy season, b) Winter, c) Spring and d) Summer management. 7.7. Migration, Division and Uniting of colonies. 7.8. Queen rearing- Natural and artificial method		
8	Bees and agriculture 8.1. Importance of bee flora and floral calendar 8.2. Bee pollination 8.3. Role of bee in sustainable agriculture	3	3
9	Bee diseases and enemies 9.1. Bee diseases – a) Viral b) Fungal - Chalk brood and Stone brood c) Bacterial – American foul brood, European foul brood, Septicaemia, d) Protozoan disease. 9.2. Bee Parasites – a) External parasites – Mite, Louse. b) Internal parasites – Acarine disease. 9.3. Bee pest and predators	6	6
10	Bee products 10.1. Honey – Chemical composition, adulteration of honey and economic importance. 10.2. Other products and their uses - a) Pollen, b) Propolis (bee glue) c) Bee wax d) Bee venom and e) Royal jelly.	4	4
	Total	60	60

ZOO 243 – Practicals corresponding to ZOO 242

1. Study of systematic position and external morphology of honey bee	D
2. Study of Apis species of honey bee and Study of life cycle of honey bee.	D
3. Temporary mountings of pollen basket, sting apparatus and mouth parts.	E
4. Study of architecture of honey comb and Study of bee box (Langstroth hive).	D
5. Study of diseases, pests, parasites and predators of honey bee	D
6. Study of bee keeping equipments and their uses	D
7. Study of honey bee products and their uses	D
8. Study of honey adulteration detection test	E
9. Compulsory visit to an apiary	

Suggested Books

1. Apiculture (6th edition, reviewed and updated). Pierre Jean-Prost and Paul Medori. Oxford and IBH Publishing Co. Pvt. Ltd. New Delhi, Calcutta, Bombay.
2. Beekeeping. E. F. Phillips., Published by Agrobios (India), Jodhpur
3. Bees and Beekeeping in India. Dr. D. P. Abrol, Kalyani Publishers, Ludhiana, New Delhi, Hyderabad, Chennai, Calcutta.
4. Bee keeping for pleasure and profit. Mohammad Naim, Kalyani Publishers, Ludhiana.

5. Bee-Keeping and Man. T. B. Nikam and B. M. Deoray., Nirali Prakashan, Pune.
6. Applied Entomology. Manju Yadav., Discovery publishing house, New Delhi.
7. A text book of Applied Entomology. Vol. II. K. P. Srivastava., Kalyani Publishers, Ludhiana, New Delhi, Hyderabad, Chennai, Calcutta.
8. Economic Zoology. 4th Edition. Dr. G. S. Shukla and Dr. V. B. Upadhyay., Rastogi Publication, Meerut.
9. Honey: The most nutritious food. Dr. O. P. Chaudhari, Central Bee Research and Training Institute, Pune.

*****

Equivalence: Theory and Practicals

Class: S. Y. B. Sc.

Subject : Zoology

Paper	Old Course (W.E.F. From 2013-14)	Paper	New Courses (to be implemented from June 2016)
Semester I			
ZOO 231	Nonchordates – II	ZOO 231	Nonchordates – II
ZOO 232	Mammalian Histology	ZOO 232	Medical Zoology
Semester II			
ZOO 241	Chordates – II	ZOO 241	Chordates – II
ZOO 242	Mammalian Physiology	ZOO 242	Applied Zoology
PRACTICAL			
ZOO 203	Based on ZOO 231, ZOO 232, ZOO 241 and ZOO 242	ZOO 233	Based on ZOO 231 and ZOO 232
		ZOO 243	Based On ZOO 241 and ZOO 242

North Maharashtra University, Jalgaon
S. Y. B. Sc. Zoology Syllabus w.e.f. June 2016
Sem – I Paper –II – ZOO 233: PRACTICAL

ZOO 233 – Practicals corresponding to ZOO 231

To study the following with the help of charts/ models/ diagrams/ specimens:

1. Study of External character [Oral and Aboral View]
2. Study of Digestive System of Sea star
3. Study of Water vascular system of sea star
4. Study of various Canal System in Sponges
5. Study of Locomotion in Protozoa
6. Study of Modification of foot in Mollusca
7. Mounting of Mouth Parts of Grasshopper /Cockroach / Anopheles etc
8. Visit to any Ecosystem

ZOO 233 – Practical corresponding to ZOO 232

1. Study of permanent slides or microphotographs of the following: Chikungunya virus, Swine flu, Anthrax virus, Tetanus.
2. Study of the following parasite w.r.t. life cycle and pathogenicity: *E. histolytica*, *Ascaris* male/ female, *Taenia solium*,
3. Study of following insect vector with the help of permanent slide / photographs: Head Louse, Flea, House fly, Bed bug.
4. Comparative study of mosquitoes: *Aedes*, *Culex* and *Anopheles*.
5. Study of epidemic diseases: Typhoid and Cholera w.r.t. sign and symptoms, source of infection, prevention and control measures.
6. Study of the following (E):
  - i. Hb estimation.
  - ii. Urine sugar level tests

North Maharashtra University, Jalgaon
S. Y. B. Sc. Zoology Syllabus w.e.f. June 2016
Sem – I Paper –II – ZOO 243: PRACTICAL

ZOO 243 Practicals corresponding to ZOO 241

To study the following with the help of charts/ models/ diagrams/ specimens:

1. External characters of *Columba livia* and Study of exoskeleton: a) Claws and Beak;
b) Study of a structure of typical feather (paste a feather in journal of any bird) & Types (D).
2. Study of internal anatomy
  - a) Digestive system of *Columba livia* (D)
  - b) Respiratory system of *Columba livia* (D)
  - c) Arterial system of *Columba livia* (D)
  - d) Venous system of *Columba livia* (D)
3. Study of internal anatomy
  - a) Nervous system: Brain (Dorsal and Ventral view) *Columba livia* (D)
  - b) Excretory system of *Columba livia* (D)
  - c) Male reproductive system of *Columba livia* (D)
  - d) Female reproductive system of *Columba livia* (D)
4. Temporary mountings of scales: Placoid and Ctenoid scales (E).
5. Study of Fins : Scoliodon and Anabas (E)
6. Study of dinosaurs *Brontosaurus*, *Tyranosaurus*, *Stegosaurus*, *Triceratops*, *Pteranodon*. (D).
7. Adaptations in aquatic Mammals, Ex. Whale and Seal. (D).

ZOO 243 – Practicals corresponding to ZOO 242

1. Study of systematic position and external morphology of honey bee	D
2. Study of <i>Apis</i> species of honey bee and Study of life cycle of honey bee.	D
3. Temporary mountings of pollen basket, sting apparatus and mouth parts.	E
4. Study of architecture of honey comb and Study of bee box (Langstroth hive).	D
5. Study of diseases, pests, parasites and predators of honey bee	D
6. Study of bee keeping equipments and their uses	D
7. Study of honey bee products and their uses	D
8. Study of honey adulteration detection test	E
9. Compulsory visit to an apiary	

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

(NAAC Re-Accredited)
"A" Grade

FACULTY OF SCIENCE

**SYLLABUS FOR
S.Y.B.Sc. (BOTANY)**

**To Be Implemented From
Academic Year 2016-17**

SEMESTER- I

PAPER-I

BOT.-231: Bryophytes and Pteridophytes

PAPER-II

BOT.-232: Morphology of Angiosperms

PAPER-III PRACTICAL COURSE

BOT. 233: Practicals Based on BOT.-231 and BOT.-232

SEMESTER - II

PAPER-I

BOT.-241: Plant Physiology

PAPER-II

BOT.-242: Taxonomy of Angiosperms

PAPER-III PRACTICAL COURSE

BOT.-243 Practicals based on BOT.-241 and BOT.- 242

Semester-I

Paper-I :BOT.-231: Bryophytes and Pteridophytes [60 Lectures]

Objectives:

1. To study the morphological diversity of Bryophytes and Pteridophytes.
2. To study economic importance of the Bryophytes and Pteridophytes.
3. To study the evolution of Bryophytes and Pteridophytes.

Chapter-1: Introduction to Bryophytes

06

- 1.1 General Characters of Bryophytes
- 1.2 Economic Importance of Bryophytes
- 1.3 Alternation of Generation

Chapter-2: Classification of Bryophytes with reasons up to classes with example of each class according to G. M. Smith (1955)

04

Chapter-3: Study of Life Cycle of *Riccia*

10

- 3.1 Classification with reasons
- 3.2 Occurrence
- 3.3 External and Internal morphology of Gametophyte.
- 3.4 Reproduction: a) Vegetative b) Sexual
- 3.5 Structure of sex organs (Development not expected)
- 3.6 Fertilization
- 3.7 Structure of sporophyte (Development is not expected)
- 3.8 Structure and Germination of spore

Chapter-4: Study of Life Cycle of *Funaria*

10

- 4.1 Classification with reasons
- 4.2 Occurrence
- 4.3 External and Internal morphology of Gametophyte.
- 4.4 Reproduction: a) Vegetative b) Sexual
- 4.5 Position & structure of sex organs (Development not expected)
- 4.6 Fertilization
- 4.7 Structure of sporophyte (Development is not expected)
- 4.8 Dehiscence of capsule, Structure and Germination of spore

Chapter-5: Introduction to Pteridophytes

06

- 5.1 General Characters of Pteridophytes
- 5.2 Economic Importance of Pteridophytes
- 5.3 Alternation of generation

Chapter-6: Classification of Pteridophytes up to classes giving reasons with at least two examples of each class according to G.M. Smith.

04

Chapter-7: Study of Life Cycle of *Selaginella*

10

- 7.1 Classification with reasons
- 7.2 Occurrence
- 7.3 External morphology of sporophyte
- 7.4 Internal morphology of sporophyte
- 7.5 Reproduction: a) Vegetative b) Sexual
- 7.6 Structure of strobilus (Cone)
- 7.7 Structure of Microspores and Megaspores
- 7.8 Germination of Micro and Megaspores
- 7.9 Structure of male gametophyte with sex organ and female gametophyte
- 7.10 Fertilization

- 8.1 Classification with reasons
- 8.2 Occurrence
- 8.3 External morphology of sporophytes
- 8.4 Internal morphology of sporophytes
- 8.5 Reproduction a) Vegetative b) sexual
- 8.6 Structure of sorus, sporangium.
- 8.7 Structure and germination of spore
- 8.8 Structure of gametophyte with sex organs
- 8.9 Fertilization
- 8.10 Structure of embryo

References:

1. Campbell H. D., 1940. The Evolution of land plants (Embryophyta). University of Press, Stanford.
2. Chopra R. N. and P. K. Kumar. 1988. Biology of Bryophytes. Wiley Eastern Ltd. New Delhi.
3. Gangulee Das and Dutta. College Botany Vol.1, Central Book Depot. Calcutta.
4. Parihar N. S. An Introduction to Bryophyta Central Book Depot, Allahabad 1965.
5. Shaw, J. A. and Goffinet B., 2000, Bryophyte Biology, Cambridge University Press.
6. Smith G. M. 1938, Cryptogamic Botany Vol. II. Bryophytes and Pteridophytes. McGraw Hill Book Company, Landon.
7. Sporne K. R, 1967. The Morphology of Bryophytes. Hutchinson University Library, Landon.
8. Vasishta B. R. Bryophyta. S. Chand and Co. New Delhi.
9. Watson E.V. 1971, The Structure and Life of Bryophytes. Hutchinson Univerisity Library Landon.
10. Gangulee, H. C. and Kar, A. K. College Botany Vol.II, New Central Book Agency, Calcutta.
11. Chandra S. & Srivastava M. 2003, Pteridology in New Millenium, Khuwer Academic Publishers.
12. Eames, A. J. 1979, Morphology of Vascular Plants, Lower group. Wiley International edition, New Delhi.
13. Parihar N. S. 1977, Biology and Morphology of Pteridophytes, Central Book Depot, Allahabad.
14. Rashid A. 1976, An Introduction to Pteridophyta, Vikas Publ. Co. New Delhi.
15. Sporne, K. R. 1967, Morphology of Pteridophytes- Hutchinson University Library Landon
16. Vasishta B.R. 1993, Pteridophyta, S. Chand and Co. New Delhi.

SEM-I
Paper-II -BOT.-232: Morphology of Angiosperms [60 Lectures]

Objectives:

1. To study the habit of the angiosperm plant body.
2. To study the vegetative characteristics of the plant.
3. To study the reproductive characteristics of the plant.
4. To study the plant morphology.

Chapter-1: Introduction **02**

1.1 Definition, scope and importance of morphology

Chapter-2: Study of Root. **06**

2.1 Definition

2.2 General characters of and functions of root.

2.3 Types of roots:

A] Tap Root System

B] Adventitious roots system.

2.4 Modifications of root.

A] Modifications for storage: conical, napiform, fusiform tuberous, moniliform, fasciculated roots

B] Modification for support: Prop and Stilt root

C] Modification for assimilation: Epiphytic root, Assimilatory roots

D] Modification for breathing: Pneumatophores

E] Modification for absorption: Parasitic roots

Chapter-3: Study of Stem **08**

2.1 Definition

2.2 General Characters and functions of stem

2.3 Types of stem –Weak, strong.

2.4. Modification of stem:

A] Underground Modification: Rhizome, Tuber, Bulb, Corm,

B] Sub aerial Modifications: Runner, Stolon, Offset, Sucker.

C] Aerial Modification: Phylloclade, Cladode, Tendrils and spines.

Chapter-4: Study of Leaf **10**

1.1 Definition

1.2 Parts of Typical leaf

1.3 Stipules and its types- Free lateral, Adnate, Interpetiolar, Intra-petiolar, Ochreate and Foliaceous.

1.4 Types of leaf- a) Simple b) Compound and its subtypes.

1.5 Venation and its types.

1.6 Phyllotaxy and its types.

1.7 Modification of leaf- Spines, Tendril, Pitcher.

Chapter-5: Study of Inflorescence **08**

5.1. Definition and parts of inflorescence

5.2. Types of Inflorescence

A] Racemose inflorescence and its types:

B] Cymose inflorescence and its types:

I] Solitary

II] Uniparous

III] Biparous

IV] Multiparous

C] Special types of inflorescence:

I] Cyathium

II] Verticillaster

Chapter-6: Study of Flower

16

- 6.1 Definition
- 6.2 Parts of typical flower
- 6.3 Types of flower: a) Hypogynous b) Epigynous c) Perigynous
- 6.4 Calyx: Types of Calyx – Caducous and persistent
- 6.5 Corolla: Types of Corolla- a) Polypetalous regular and irregular b) Gamopetalous regular and irregular.
- 6.6 Perianth: Polyphyllous and Gamophyllous.
- 6.6 Aestivation: Types of aestivation
- 6.7 Androecium:
  - A] Anther filament attachment: Basifixed, Dorsifixed, Adnate, Versatile.
  - B] Cohesion and Adhesion of stamens
  - C] Modifications- Petaloid stamens, Pollinia.
- 6.8 Gynoecium
  - A] Types of style – Terminal, Lateral, and Gynobasic.
  - B] Types of Stigma – Capitate, Bifid, Trifid, Discoid, Feathery.
  - C] Types of ovary based on number of carpel
  - D] Apocarpus, Syncarpus.
  - E] Ovary: Superior, Inferior and half superior.
  - F] Types of placentation

Chapter-7: Study of Fruit

10

- 7.1. Definition
- 7.2. Types of fruits
  - A] Simple fruits I] Dry Fruits
    - a) Dehiscent – Legume, Follicle, Capsule [loculicidal, septicidal, septifragal]
    - b) Schizocarpic- Lomentum, Cremocarp.
    - c) Indehiscent – Caryopsis, Achene, Cypsella.
      - II] Fleshy Fruits – Drupe, Berry, Hesperidium.
    - B] Aggregate Fruits – Etaerio of berries, Etaerio of follicles, Etaerio of Achenes.
    - C] Composite fruits: Sorosis, Syconus.

References:

1. Gangulee, H. C., J. S. Das & C. Dutta, 1882. College Botany (5th Eds.) New Central Book Agency Calcutta
2. George, H. M. Lawrence, 1951. Introduction to Plant taxonomy. Mac Millan comp. Ltd., New York.
3. Ganguly, H.C. & K. S. Das (1986) College Botany Vol.-I (6th Edition), New Centra Book Agency, Calcutta, India.
4. Ganguly, H.C., K.S.Das and C.T.Datta (1968) College Botany Vol.I , New Central Book Agency, Calcutta, India.
5. Kumar, N.C.(1992) An Introduction to Taxonomy of Angiosperm. Himalaya Publishing House, Bombay, India.
6. Lawrence G.H.M. (1951) Taxonomy of Vascular plants. Macmillan, New York, USA.
7. Naik, V.N. (1984) Taxonomy of Angiosperms. Tata McGraw-Hill Publishing Company Ltd. New Delhi, India.
8. Sharma, O.P. (1997) Plant Taxonomy. Tata McGraw-Hill Publishing Co. Ltd. New Dehli, India.
9. Shivarajan, V.V. (1984) Introduction to Principles of Plant Taxonomy. Oxford & IBH Publishing Co. New Delhi, India.
10. Singh, V. and D.K. Jain (1992) Taxonomy of Angiosprms.Rastogi Publication, Meerut, India.
11. Subramanyam, N.S. (1997) Modern Plant Taxonomy. Vikas Publishing house, New Delhi, India.
12. Susilkumar Mukerjee (1984) College Botany Vol III Published by J.N. Sen. B.S.I.New Central Book Agency Calcutta.

13. Vashistha, P.C. (1992) Taxonomy of Angiosperms. R. Chand & Co. Publishers, New Delhi, India

Semester- I

BOT. 233: BOTANY PRACTICAL COURSE

Based on BOT.-231 and BOT.-232

Practical based on BOT.-231

Practical -1: Study of diversity of Bryophytes w.r.t systematic position and morphology:

A] *Marchantia* B] *Anthoceros* C] *Sphagnum*

Practical -2: Study of life cycle of *Riccia*

- 2.1 Classification with reasons
- 2.2 External morphology of gametophyte
- 2.2 V. S. of thallus
- 2.3 V. S. of thallus passing through sex organs (P. S.)
- 2.4 V. S. of sporophyte (P.S.)

Practical-3: Study of Life cycle of *Funaria*

- 3.1 Classification with reasons
- 3.2 External morphology of gametophyte
- 3.3 T. S. of axis
- 3.4 V. S. of antheridial head (P. S.)
- 3.5 V. S. of archegonial head (P. S.)
- 3.6 V. S. of sporophyte (P.S.)
- 3.7 Mounting of spores & peristomial teeth.

Practical -4: Study of diversity of Pteridophytes w.r.t systematic position and morphology:

A] *Psilotum* B] *Lycopodium* C] *Equisetum* D) *Marsilea*

Practical-5: Study of Life cycle of *Selaginella*

- 5.1 Classification with reasons
- 5.2 External morphology of sporophyte
- 5.3 T. S. of Stem
- 5.4 V. S. strobilus (P. S.)
- 5.5 Mounting of spores & ligules

Practical -6: Study of Life cycle of *Adiantum*

- 6.1 Classification with reasons
- 6.2 External morphology of sporophyte
- 6.3 T. S. of Rachis
- 6.4 V. S. of Sorus (P. S.)
- 6.5 Mounting of spores

Practicals Based on BOT.-232

Practical-7: Morphology of root and stem modification as per theory.

Practical-8: Morphology of Leaf a) Phyllotaxy b) Modifications as per theory.

Practical-9: Study of types of Inflorescence

Practical-10: Study of Flower morphology

- A) Calyx: Types of calyx
- B) Corolla: Forms of Corolla
- C) Types of aestivation

Practical-11: Study of Flower morphology

- A) Androecium: Adhesion and Cohesion
- B) Gynoecium: Types of Placentation

Practical -12: Study fruit Morphology: as per theory

- A] Simple Fruits
- B] Aggregate fruits

C] Composite fruits

Semester-II

Paper I -BOT.-241: Plant Physiology

AIMS & OBJECTIVES:

1. To know importance and scope of plant physiology.
2. To study plants and plant cells in relation to water.
3. To study the process of photosynthesis in higher plants with particular emphasis on light and dark reactions, C3 and C4 pathways.
4. To study respiration in higher plants with particular emphasis on aerobic and anaerobic respiration.
5. To study movement of sap and absorption of water in plant body.
6. To study the plant movements.

Chapter-1: Introduction: 02

- 1.1 Introduction, scope and Importance

Chapter-2: Plant cell and water relation: 10

- 2.1 Properties of water: physical and chemical
- 2.2 Diffusion: Definition, mechanism of Diffusion with suitable example, Diffusion Pressure, Graham's Law of Diffusion and significance of Diffusion
- 2.3 Osmosis: Introduction Definition, mechanism of osmosis with suitable osmometer, Osmotic pressure, Wall pressure and Turgor pressure, DPD and its relationship with OP, TP, WP, Type of solution-Isotonic, hypotonic and hypertonic solution. Types of osmosis-endo and exosmosis, Plasmolysis and deplasmolysis significance.
- 2.4. Imbibition: definition, mechanism, Imbibition pressure, Importance of imbibition

Chapter-3: Absorption of water 07

- 3.1. Introduction
- 3.2. Importance of water in plant
- 3.3. Mechanism of water absorption: Active and Passive Absorption. Theories of active absorption- Osmotic theory and Non Osmotic theory, Mechanism of Passive Absorption, factors affecting the process.

Chapter-4: Ascent of sap 08

- 4.1 Introduction, Definition
- 4.2 Path of solute
- 4.3 Mechanism of ascent of sap
Theories: a) Vital theories- Pulsating theory, Relay pump theory
b) Root pressure theory
c) Physical theory-Dixon and Jolly's Theory.

Chapter 5: Transpiration 08

- 5.1 Introduction, Definition
- 5.2 Types of transpiration
- 5.3 Structure of stomata
- 5.4 Mechanism of opening and closing of stomata.
- 5.5 Theories of transpiration: a) Stewards theory b) K⁺ Pump theory
- 5.6 Significance of transpiration.
- 5.7 Factors affecting transpiration

Chapter-6: Photosynthesis 11

- 6.1 Introduction and Definition
- 6.2 Photosynthetic pigments: Chlorophylls, Carotenoids, Phycobillins and their role.
- 6.3 Red drop and Emmerson effect, Two Pigment System
- 6.3 Mechanism of Photosynthesis

- (a) Light reaction: Cyclic and Non-cyclic Photophosphorylation
- (b) Dark Reaction: C3 and C4 cycle
- 6.4. Difference between C3 and C4 cycle
- 6.5. Factors affecting the process of photosynthesis

Chapter-7: Respiration

11

- 7.1 Introduction and definition
- 7.2 Types of Respiration: Aerobic and Anaerobic
- 7.3 Respiratory quotient
- 7.4 Mechanism of Aerobic Respiration:
  - (a) Glycolysis
  - (b) Kreb's Cycle
  - (c) ETS
- 7.5 Anaerobic Respiration: Alcoholic respiration
- 7.6 Bioillumination
- 7.7 Factors affecting the process of Respiration

Chapter-8: Plant Movements

03

- 8.1 Introduction
- 8.2 Types:
  - (a) Tropic movements: Phototropic, Hydrotropic and Geotropic
  - (b) Tactic Movements: Phototactic, Thermotactic and Chemotactic
  - (c) Nastic movement: Nyctanastic, Seismonastic and Thigmonastic

Reference Books:

1. Amar singh (1977) Practical Plant Physiology. Kalyani Publication, New Delhi, Ludhiyana, India.
2. Jain, V.K. (1997) Fundamentals of Plant Physiology. S.Chand& Company Ltd. New Delhi, India.
3. Kochhar, P.L. (1962) A Text Book of Plant Physiology. Atmaram& Sons, New Delhi, India.
4. Kumar, A. and S.S. Purohit (1998) Plant Physiology, fundamentals and Application. Agro Botanical, Bikaner, India.
5. Meyer, B.S. & D.B. Anderson (1952) Plant Physiology. Affiliated East-west Press Pvt.Ltd., New Delhi, India.
6. Mukharji&Ghose, A.K.(1996) Plant Physiology. Tata MacGraw Hill Publishing company Ltd. New Delhi, India.
7. Pandey &Sinha (1999) Plant Physiology. Vikas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi, India.
8. Sarbhai, B.P.(1995) Elements of Plant Physiology. Anmol publication Pvt.Ltd., New Delhi, India.
9. Srivastava, H.C. (1994) Plant Physiology. Rastogy Publication, Meerut, India.
10. SundaraRajan (2000) College Botany (Plant Physiology and Molecular Biology Vol.IV, Himalaya Publishing House, New Delhi, India.
11. Varma, V. (1984) Introduction to Plant Physiology .Emkay Publications, New Delhi.
12. Varma, V. (1995) A Text Book of Plant Physiology and Biochemistry. S. Chand & Company. New Delhi, India.

**Semester-II,
Paper-II -BOT.-242 Taxonomy of Angiosperms**

Aims and Objectives:

1. To study the diversity of angiosperms.
2. To study the comparative account among the families of angiosperms.
3. To study the economic importance of the angiosperm plants.
4. To study the distinguishing features of angiosperm families.

Chapter-1: Taxonomy: 05

- 1.1 Definition, objectives and importance of taxonomy
- 1.2 Distinguishing features of angiosperms
- 1.3 Functions of Taxonomy: Identification, Classification and Nomenclature.

Chapter-2: Classification: 05

- 2.1 Criteria used for the classification
- 2.2 Types of classification a) Artificial b) Natural c) Phylogenetic classification
- 2.3 Binomial Nomenclature.

Chapter-3: Systems of classification: 05

- 3.1. Introduction
- 3.2 Outline of Bentham and Hooker's system of classification up to series
- 3.3 Merits and Demerits of classification

Chapter-4: Study of plant families 35

Study of following families with respect to the Systematic position, Morphological characters, floral formula and floral diagram, Distinguishing features, Economic importance,

1] Malvaceae	2] Papilionaceae [Fabaceae]	3] Acanthaceae
4] Solanaceae	5] Nyctaginaceae	6] Euphorbiaceae
7] Cannaceae	8] Liliaceae	

Chapter-5: Botanic Gardens 06

- 5.1 Definition
- 5.2 Functions of Botanical Garden
- 5.3 Types of Garden: Formal and In-formal
- 5.4 Salient features of a) Indian Botanical Garden, Kolkata
b) National Botanic Garden, Lucknow
c) Royal Botanic Garden, Kew (England)

Chapter-6: Herbarium Technique 04

- a. Definition
- b. Techniques of Herbarium
Collection, Pressing and Drying, Poisoning, Mounting and Labelling.

Reference Books:

1. Ganguly, H.C. & K. S. Das (1986) College Botany Vol.-I (6th Edition), New Central Book Agency, Calcutta, India.
2. Ganguly, H.C., K.S.Das and C.T.Datta (1968) College Botany Vol.I, New Central Book Agency, Calcutta, India.
3. Kumar, N.C.(1992) An Introduction to Taxonomy of Angiosperm. Himalaya Publishing House, Bombay, India.
4. Lawrence G.H.M. (1951) Taxonomy of Vascular plants. Macmillan, New York, USA.
5. Naik, V.N. (1984) Taxonomy of Angiosperms. Tata McGraw-Hill Publishing Company Ltd, New Delhi, India.
6. Pandey, B.P.(1997) Taxonomy of Angiosperms. S. Chand & Company Ltd., New Delhi, India.
7. Sharma, O.P. (1997) Plant Taxonomy. Tata McGraw-Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi, India.

8. Shivarajan, V.V. (1984) Introduction to Principles of Plant Taxonomy. Oxford & IBHPublishing Co. New Delhi, India.
9. Singh, V. and D.K. Jain (1992) Taxonomy of Angiosperms. Rastogi Publication, Meerut, India.
10. Subramanyam, N.S. (1997) Modern Plant Taxonomy. Vikas Publishing house, New Delhi, India.
11. Susilkumar Mukerjee (1984) College Botany Vol III Published by J.N. Sen. B.S.I. New Central Book Agency Calcutta.
12. Vashista, P.C. (1992) Taxonomy of Angiosperms. R. Chand & Co. Publishers, New Delhi, India.

BOT.-243 Botany Practical based on BOT.-241 and BOT.- 242

Practical Based on BOT.- 241

Practical 1: To determine the DPD by using the potato tuber

Practical 2: To determine the rate of transpiration by varying

- (a) Light intensity
- (b) Wind velocity

Practical 3: To determine the rate of photosynthesis by varying

- (a) Light intensity
- (b) Light quality

Practical 4. Determination of RQ using Ganong's respirometer

Practical 5&6: Demonstration experiments:

- (a) Osmosis by curling experiment
- (b) Imbibition pressure
- (c) Thistle funnel
- (d) Ringing experiment.
- (e) Relative transpiration
- (f) CO₂ Necessary for photosynthesis
- (g) Kuhen's Tube experiment
- (h) Cyclosis in *Hydrilla*

Practical Based on BOT.- 242

Practical-7 to 10: Study of Plant families w.r.t Systematic position, Morphological characters, floral formula and floral diagram of any six families according to the syllabus. [At least one family from each class: Polypetalae, Gamopetalae, Apetalae and Monocotyledonae)

Practical-11: Preparation of artificial key based on vegetative or/and reproductive characters.

Practical-12: Demonstration of Herbarium Technique

- a) Drying and Pressing
- b) Poisoning

Equivalence: Theory and Practicals

Class: S. Y. B. Sc.

Subject : Botany

Paper	Old Course (W.E.F. From 2013-14)	Paper	New Courses (to be implemented from June 2016)
BOT.-231	Morphology and Taxonomy of Angiosperms	BOT.-232	Morphology of Angiosperms
BOT.-232	Plant Physiology	BOT.-241	Plant Physiology
SEM-II			
BOT.-241	Plant Anatomy	BOT.-242	Taxonomy of Angiosperms
BOT.-242	Applied Botany	BOT.-231	Bryophytes and Pteridophytes
PRACTICAL			
BOT:203	Based on BOT.-231, BOT.-232, BOT.-241 and BOT.- 242	BOT:233	Based on BOT.231, BOT.-232,
		BOT: 243	Based On BOT.-241 and BOT.- 242

North Maharashtra University, Jalgaon

NEW SYLLABI OF

S.Y.B.Sc.

GEOGRAPHY

W.E.F. JUNE, 2016

North Maharashtra University, Jalgaon

S. Y. B. Sc. Semester – III

PAPER I: ENVIRONMENTAL GEOGRAPHY – I

(With effect from June, 2016)

Objectives:

1. To create the environmental awareness amongst the students.
2. To acquaint the students with fundamental concepts of Environmental Geography.
3. To aware the students about the processes and patterns in the natural environment.
4. To acquaint the students with past, present and future utility and potentials of Environmental Geography at regional, national and global levels.
5. To make aware the students about the judicious use of resources.

Unit No.	Topic	Sub-topics	Periods
I	Introduction to Environmental Geography	A) Introduction to Environment a) Meaning and Concept b) Types of Environment: Natural(Physical) and Cultural B) Introduction to Environmental Geography a) Meaning and Concept b) Definitions c) Nature and Scope	10
II	Ecosystem	A) Meaning and Concept of Ecosystem B) Cardinal Principles of an Ecosystem a) Structure – Components i) Abiotic ii) Biotic b) Nutrient Cycling i) Carbon Cycle ii) Nitrogen Cycle c) Energy Flow i) Food Chain ii) Food Web C) Ecological Pyramids a) Population Pyramid b) Bio-mass Pyramid c) Energy Pyramid D) Types of Ecosystems a) Forest Ecosystem b) Desert Ecosystem c) Marine Ecosystem	20
III	Biodiversity	A) Definition B) Types of Biodiversity a) Genetic Diversity b) Species Diversity c) Ecosystem Diversity	15

		C) Biodiversity at Global, National and Local Levels D) Value of Biodiversity E) India as a Mega-diversity Nation F) Hot Spots of Biodiversity G) Threats to Biodiversity	
IV	Energy Resources	A) Concept and Definition B) Types of Energy Resources a) Conventional Energy Resources i) Coal – Types, Uses, Environmental Problems ii) Mineral Oil - Uses, Environmental Problems b) Non-conventional Energy Resources (with merits and demerits) i) Hydel ii) Wind iii) Solar	15
		Total Periods	60

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
I	15
II	20
III	15
IV	10
Total Marks (University Level)	60
Internal Marks (College Level)	40

Reference Books:

- Ahirrao and Alizad (1999): *Environmental Science*, Nirali Publishing House, Pune
- Benny Josheph (2005): *Environmental Studies*, Tata McGraw-Hill Publishing Company, New Delhi.
- Cunningham W.P. and Cunningham M.A. (2003): *Principles of Environmental Science: Inquiry and Applications*, Tata McGraw Hill Publications, New Delhi.
- Miller, G.T. (2002): *Living in the Environment*, Books Cole Thomas Learning Inc. U.S.A.
- Misra S.P and Pandey S.N. (2014): *Essential Environmental Studies*, Ane Books Pvt. Ltd., New Delhi.
- Nagor, A.P. (1996): *Biological Diversity and International Environmental Law*, A.P.H Publication, New Delhi.
- Saxena, H.M.(2004): *Environmental Studies*, Rawat Publications, Jaipur.
- Sharma, P.D. (2004): *Ecology and Environment*, Rastogi Publications, Shivaji Road, Meerut.
- Singh, Savindra (2001): *Environmental Geography*, Prayag Pustak Bhavan, Alahabad-110002.

North Maharashtra University, Jalgaon

S. Y. B. Sc. Semester – III

PAPER II: PHYSICAL GEOGRAPHY OF INDIA

(With effect from June, 2016)

Objectives:

1. To acquaint the students with basic knowledge of our country.
2. To aware the students about physiography, drainage, climate, soils and natural vegetation of India.
3. To aware the students with natural resources available in the country and need of conservation and protection of them.
4. To make the students ready for NET, SET and competitive examinations.

Unit No.	Topic	Sub-topics	Periods
I	Geographical Personality of India	A) India: Natural, Historical and Political Personality B) Location (Site and Situation), Extent and Geographical Area C) Adjacent Countries: Economic and Political Relationship. D) State- wise Geographical Area	10
II	Physiography and Drainage	A) Physiographic Divisions of India (Salient features of following divisions) a) Himalayan Mountainous Region b) Northern Plain Region c) Peninsular Plateau d) Coastal Plains e) Islands B) Drainage a) Himalayan Rivers b) Peninsular Rivers c) Ponds and Lakes	20
III	Climate	A) Factors Affecting on Climate of India B) Monsoon : a) Characteristics of Monsoon b) South West, Retreating and North East Monsoon C) Seasons – Summer, Rainy and Winter D) Distribution of Rainfall and Temperature E) Climatic Regions of India	15
IV	Soils and Natural Vegetation	A) Soils in India a) Major Soil Types – Distribution and Characteristics b) Problems of Soil Erosion and Soil Degradation c) Methods of Soil Conservation in India	15

		B) Natural Vegetation in India a) Major Types of Vegetation and their distribution b) Economic Importance of Forests c) Need of Conservation of Forests in India	
		Total Periods	60

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
I	15
II	20
III	15
IV	10
Total Marks (University Level)	60
Internal Marks (College Level)	40

Reference Books:

- Das, P.K.: *Monsoon*.
- Deshpande, C.D.: *India: A Regional Interpretation*.
- Khatib, K.A. (2008): *Geography of India*, K'Sagar Publications, Pune.
- Majid Husain (2014): *Geography of India*, McGraw Hill Education (India) Private Education, New Delhi.
- Mamoria, C.B.: *Geography of India*
- Nag P. and S. Sengupta: *Geography of India*.
- Samudra, Archana (2008): *Geography of India*, K'Sagar Publications, Pune.
- Sharma and Quotinho: *Geography of India*
- Singh, Gopal (1979): *Geography of India*, Atmaram and Sons, Delhi.
- Singh, Jasbir: *Agricultural Atlas of India*.
- Singh R.L. (2008): *India - A Regional Geography of India*, National Geographical Society of India, Varanasi-5.
- Tirth, Ranjit(2002): *Geography of India*, Rawat Publications, Jaipur.
- Government of India: *India 2015*.

North Maharashtra University, Jalgaon

S. Y. B. Sc. Semester – III

PAPER III: PRACTICAL GEOGRAPHY

Topographical Maps, Weather Instruments, Maps and Images

(Per Batch 12 Students and 4 periods per week)

(With effect from June, 2016)

Objectives:

1. To acquaint the students with basic knowledge and interpretation of Topographical Maps.
2. To acquire the knowledge of weather instruments.
3. To provide basic information about weather maps and weather images.
4. To acquaint the students about how to interpret weather maps and satellite images.

Unit No.	Topic	Sub-topics	Periods
I	Topographical Maps	A) Introduction to S.O.I. Toposheets B) Indexing of Toposheets C) Signs and Symbols D) Grid reference (Four & Six Figure) E) Methods of Representation of Relief and Elevations F) Representation of Relief features by Contours a) Slopes b) Landforms of Elevation c) Landforms of Depression G) Interpretation of Topographical Maps (any two) a) Plain Region b) Plateau Region c) Mountain Region	28
II	Weather Instruments	A) Mechanism, Function and Uses of following Instruments a) Minimum and Maximum Thermometer b) Thermograph c) Barograph d) Rain gauge e) Wind Vane f) Cup Anemometer	12
III	Daily Weather Maps and Satellite Images	A) Introduction to I.M.D. Weather Maps B) I.M.D. Weather Signs C) Isobaric Patterns a) Cyclone, b) Anticyclone, c) Trough/ V- Shaped Depression d) Secondary Depression, e) Wedge and f) Col	20

		D) Interpretation of I.M.D. Daily Weather Maps (Rainy, Winter & Summer Season) E) Interpretation of IMD Weather Images of Kalpana Satellite (Rainy Season) a) Clouds: Kalpana 1 All Sectors of India (ASI) b) Winds: Low Level Winds (LLW) and High Level Winds (HLW)	
		Total Periods	60

Weightage of Marks

Sr. No	Unit	Marks
I	Topographical Maps	25
II	Weather Instruments	10
III	Daily Weather Maps and Satellite Images	15
IV	Viva -voce	10
	Total Marks (University Level)	60
	Internal Marks (College Level)	40

Reference Books:

- Monkhouse, F.X.J. & Wilkinson, H.R.(1971): *Maps & Diagrams*, London Methuen.
- Mishra, R.P and Ramesh A. (2000): *Fundamental of Cartography*, Concept Publishing Company, New Delhi.
- Robinson, A.H. & Sleep, R.D.(1969): *Elements of Practical Geography*.New York, John Wiley
- Singh Gopal (1996): *Map Work and Practical Geography*, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi.
- Singh, R.C. and Dutta (1993): *Elements of Practical Geography*, Kalyani Publications, New Delhi.
- Singh, Lekhraj & Singh Raghunandan (1973): *Map work and Practicl*, Central Book Deopt. Allahabad.
- Singh, R.L. and Singh, R.P.B. (1997): *Elements of Practical Geography*,Kalyani Publishers, New Delhi.
- Sing, R.L.& Kanaujia L.R.S.(1963): *Map Work and Practical Geography*, Allahabad Central Book Depot.
- IMD Weather web site- www.imd.gov.in/section/satmet/dynamic/insat.htm

North Maharashtra University, Jalgaon

S. Y. B. Sc. Semester – IV

PAPER I: ENVIRONMENTAL GEOGRAPHY – II

(With effect from June, 2016)

Objectives:

1. To acquaint the students with environmental problems.
2. To aware the students about the causes and effects of environmental pollution, global warming, ozone depletion, deforestation, etc.
3. To acquaint the students with environmental hazards and disaster management.
4. To acquire the knowledge of Conservation of Resources.
5. To aware the students about various Environmental Acts.

Unit No.	Topic	Sub-topics	Periods
I	Environmental Pollution	A) Definition of Pollution and Pollutants B) Types of Pollution (Causes, Effects and Remedial measures) a) Air Pollution b) Water Pollution c) Noise Pollution d) Solid Waste Pollution	22
II	Environmental Hazards and Disaster Management	A) Meaning, Concept and Types of Disasters B) Definition, Causes and Management (pre, during and post) of following Disasters a) Atmospheric: Cyclones b) Hydrological: Droughts and Floods c) Terrestrial: Earthquakes d) Biological: Weeds and Pests	10
III	Global Environmental Issues	A) Green House Effect B) Global Warming and Climate Change C) Depletion of Ozone Layer D) Deforestation E) Adverse Effects of Pesticides and Insecticides	12
IV	Conservation of Resources and Environmental Acts	A) Conservation of Resources (Meaning, Need and Methods) a) Soil Conservation b) Water Conservation c) Forest Conservation d) Wild Life Conservation B) Environmental Acts a) Air Pollution Act b) Wildlife Protection Act c) Water Pollution Act d) Forest Conservation Act	16
		Total Periods	60

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
I	20
II	10
III	15
IV	15
Total Marks (University Level)	60
Internal Marks (College Level)	40

Reference Books:

- Benny Josheph (2005): *Environmental Studies*, Tata McGraw-Hill Publishing Company, New Delhi.
- Cunningham W.P. and Cunningham M.A. (2003): *Principles of Environmental Science: Inquiry and Applications*, Tata McGraw hill Publication, New Delhi
- Miller, G.T. (2002): *Living in the Environment*, Books Cole Thomas Learning Inc. U.S.A.
- Misra S.P and Pandey S.N. (2014): *Essential Environmental Studies*, Ane Books Pvt. Ltd., New Delhi.
- Nagor, A.P. (1996): *Biological Diversity and International Environmental Law*, A.P.H Publication, New Delhi.
- Saxena, H.M. (--): *Environmental Studies*, Rawat Publication, Jaipur.
- Sharma, P.D. (2004): *Ecology and Environment*, Rastogi Publications, Shivaji Road, Meerut.
- Singh, Savindra (2001): *Environmental Geography*, Prayag Pustak Bhavan, Alahabad-110002.
- Turk Jonathan and Turk Amos (1988): *Environmental Studies*, Saunders College Publication, USA.

North Maharashtra University, Jalgaon

S. Y. B. Sc. Semester – IV

PAPER II: ECONOMIC GEOGRAPHY OF INDIA

(With effect from June, 2016)

Objectives:

1. To acquaint the students with basic knowledge of our country.
2. To acquaint the students with prospects and problems of agriculture, industries, trade and transport in India.
3. To aware the students with natural resources available in the country and need of conservation and protection.
4. To make the students ready for NET, SET and competitive examinations.

Unit No.	Topic	Sub-topics	Periods
I	Population	A) Population Distribution in India (As Per Census 2011) B) Factors Affecting on Distribution of Population in India (Physical & Cultural) C) Growth of Population in India D) Problems of Population in India E) Remedial Measures to solve Population Problems	12
II	Agriculture	A) Role of Agriculture in Indian Economy B) Types of Agriculture a) Shifting Agriculture b) Intensive Subsistence Agriculture c) Plantation Agriculture d) Horticulture C) Problems of Indian Agriculture D) Crops - Distribution in India a) Food Crops - Rice and Wheat b) Cash Crops - Cotton and Sugar cane	12
III	Resources	A) Distribution and Production of following Resources a) Mineral Resources i) Iron Ore ii) Bauxite b) Energy Resources i) Coal ii) Hydel Power iii) Wind Energy	12
IV	Industries	A) Iron and Steel Industries B) Cotton Textile Industries C) Sugar Industries D) Major Industrial Belts in India	12

V	Trade and Transport	A) Trade: Foreign Trade of India (Import and Export) B) Transport: a) Roads i) Express Highways ii) Asian Highways iii) Golden Quadrilateral b) Railways i) General Features ii) Divisions	12
		Total Periods	60

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
I	12
II	12
III	12
IV	12
V	12
Total Marks (University Level)	60
Internal Marks (College Level)	40

Reference Books:

- Deshpande, C.D.: *India: A Regional Interpretation*.
- Khatib K.A.: *Geography of India*, K'Sagar Publication.
- Majid Husain(2014): *Geography of India*, McGraw Hill Education (India) Private Education, New Delhi.
- Mamoria, C.B.: *Geography of India*
- Nag P. and S. Sengupta: *Geography of India*.
- Sharma and Quotinho: *Geography of India*
- Singh, Gopal (1979): *Geography of India*, Atmaram and Sons, Delhi.
- Singh, Jasbir: *Agricultural Atlas of India*.
- Singh R.L. (2008): *A regional Geography of India*, National Geographical Society of India, Varanasi-5.
- Tirth, Ranjit(2002): *Geography of India*, Rawat Publications, Jaipur.
- Government of India: *Census of India, 2011*.
- Government of India: *India 2015*.

North Maharashtra University, Jalgaon

S. Y. B. Sc. Semester – IV

PAPER III: PRACTICAL GEOGRAPHY

Surveying, Leveling and Excursion/Village Survey Report

(Per Batch 12 Students and 4 periods per week)

(With effect from June, 2016)

Objectives:

1. To acquaint the students with surveying.
2. To acquire the knowledge of leveling by different instruments.
3. To give informal education to students through excursions.
4. To aware the students about socio-economic conditions of villages.

Unit No.	Topic	Sub-topics	Periods
I	Surveying	A) Meaning and Definition of Surveying B) Types of Survey – Plane and Geodetic C) Plane Table Survey a. Open Traverse Method b. Close Traverse Method D) Measurement of Plots, Play Ground, Agricultural Land with the help of Plane Table Survey E) Preparation of Layout as per Govt. Record	30
II	Leveling	A) Definition of Leveling B) Introduction to Dumpy Level, Indian Clinometer and Abney Level C) Determination of height / Slope with the help of a) Dumpy Level with examples i) Collimation Method ii) Rise and Fall Method b) Indian Clinometer with examples c) Abney Level with examples	20
III	Excursion or Village Survey	A) Excursion Report on Places of Geographical Interests OR Village Survey Report (Socio-economic Survey)	10
		Total Periods	60

Weightage of Marks

Sr. No	Unit	Marks
I	Surveying	20
II	Leveling	20
III	Excursion or Village Survey	10
IV	Viva -voce	10
	Total Marks (University Level)	60
	Internal Marks (College Level)	40

Reference Books:

- Kanetkar T.P. and Kulkarni S.V. (1983), *Surveying and Levelling (Part I and II)*, Pune Vidyarthi Gruha Prakashan, Pune - 2
- Monkhouse, F.X.J. & Wilkinson, H.R.(1989): *Maps & Diagrams*, B.I Publications, Bombay.
- Mishra, R.P and Ramesh A. (2000): *Fundamental of Cartography*, Concept Publishing Company, New Delhi.
- Robinson, A.H. & Sleep, R.D.(1969): *Elements of Practical Geography*, New York, John Wiley
- Singh Gopal (1996): *Map Work and Practical Geography*, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi.
- Singh, R.C. and Dutta (1993): *Elements of Practical Geography*, Kalyani Publications, New Delhi.
- Singh, Lekhraj & Singh Raghunandan (1973): *Map work and Practical*, Central Book Deopt. Allahabad.
- Singh, R.L. and Singh, R.P.B. (1997): *Elements of Practical Geography*, Kalyani Publishers, New Delhi.
- Sing, R.L. and Kanaujia L.R.S.(1963): *Map Work and Practical Geography*, Allahabad Central Book Depot.

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

FACULTY OF SCIENCE

**SYLLABUS FOR
T.Y. B. Sc.
(BOTANY)
SEMESTER-V**

**To Be Implemented From
Academic Year 2017-18**

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
CLASS-T.Y. B.Sc.
SUBJECT- BOTANY
SEMESTER-V
PROPOSED OUT LINE OF SYLLABUS W.E.F. JUNE-2017

SEMESTER-V

- BOT. 351, Paper I: Cryptogams**
- BOT. 352, Paper II: Angiosperm Taxonomy**
- BOT. 353, Paper III: Cell and Molecular Biology**
- BOT. 354, Paper IV: Advanced Plant Physiology**
- BOT. 355, Paper V: Plant Ecology and Phytogeography**
- BOT. 356, Paper VI: OPTIONAL (Only One)**
- BOT. 356.1: Plant Biotechnology**
- BOT. 356.2: Ethnobotany**
- BOT. 356.3: Gardening**
- BOT. 356.4: Seed Technology and seed pathology**

PRACTICAL COURSES

BOT. 357, Practical Paper I: (Based on Paper I & III)

i.e. BOT. 351 and BOT. 353.

BOT. 358, Practical Paper II: (Based on Paper II & VI)

i.e. BOT. 352 and BOT. 356.1 or 356.2 or 356.3 or 356.4.

BOT. 359, Practical Paper III: (Based on Paper IV & V)

i.e. BOT. 354 and BOT. 355.

BOT. 351, PAPER – I
CRYPTOGAMS [60 Periods]
SEMESTER – V

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study salient features of Cryptogamic plants.
2. To make students aware of the status of cryptogams as a group in plant kingdom.
3. To study the life cycles of selected genera.
4. To study economic and ecological importance of Cryptogamic plants.

CHAPTER 1: Introduction

02L

Cryptogams- meaning. Types- Lower Cryptogams and Higher Cryptogams, brief review with examples.

CHAPTER 2: An introduction to Algae

06L

2.1 .General characters of algae

2.2 .Range of Thallus structure in Algae with suitable examples:

1. Unicellular thallus
2. Colonial thallus
3. Filamentous thallus
4. Siphonaceous thallus
5. Pseudoparenchymatous a) Uni-axial thallus b) Multi-axial thallus
6. Parenchymatous thallus

2.3 .Life cycle patterns: Haplontic, Diplontic and Diplohaplontic.

2.4 .Contribution of following Phycologists.

- i) Prof. M. O. P. Iyengar
- ii) Prof. T. V. Deshikachary

CHAPTER 3: Economic importance of algae

02L

3.1. Role of algae in relation to:

- a) Industry- Agar, Alginates, Carrageenin,
- b) Sewage disposal,

- c) Origin of Petroleum
- d) Medicines

3.2. Algal biotechnology in production of Single Cell Protein (SCP)

CHAPTER 4: Life cycle of *Chara* with respect to-

05L

4.1. Systematic position.

- ii. Occurrence
- iii. Structure of thallus

4.2. Reproduction a) Vegetative b) Sexual

4.3. Structure and development of sex organs -a) Nucule b) Globule

4.4. Fertilization and germination of zygote.

4.5. Alternation of generation.

CHAPTER 5: An introduction to Fungi

06L

5.1. General characters of fungi

5.2. Classification of fungi upto classes giving reasons as per Ainsworth (1973)

5.3. Contribution of following mycologists-

- i) Prof. E. J. Buttler
- ii) Prof. C. V. Subramanian

CHAPTER 6: Economic Importance of Fungi

04L

6.1. Useful activities of fungi in relation to-

- a) Food and fodder
- b) Medicine
- c) Industries
- d) Agriculture

6.2. Harmful activities of fungi in relation to

- a) Plant pathology
- b) Spoilage of food
- c) Deterioration
- d) Toxins

CHAPTER 7: Life cycle of *Uncinula* with respect to- **03L**

- 7.1. Systematic position with reasons
- 7.2. Occurrence
- 7.3. General Characters
- 7.4. Mycelium
- 7.5. Reproduction- Asexual and Sexual
- 7.6. Structure and dehiscence of Cleistothecium
- 7.7. Disease aspect

CHAPTER 8: General account of Myxomycetes and Deuteromycetes **02 L**

CHAPTER 9: An introduction to Bryophytes **06 L**

- 9.1. Distinguishing characters of Bryophytes
- 9.2. Distribution and habitat
- 9.3. Similarities of Bryophytes with Pteridophytes
- 9.4. Economic importance of Bryophytes.
- 9.5. Contribution of following Bryologists.
  - a) Prof. Shiv Ram Kashyap
  - b) Prof. B. P. Pandey

CHAPTER 10: Life History of *Marchantia* with respect to **09 L**

- 10.1. Systematic position
- 10.2. Occurrence
- 10.3. External and internal morphology of gametophyte.
- 10.4. Reproduction-a) Vegetative b) Sexual
- 10.5. Structure of sex organs.
- 10.6. Fertilization
- 10.7. Structure and development of sporophyte
- 10.8. Dehiscence of capsule and dispersal of spores
- 10.9. Structure and germination of spores
- 10.10. Alternation of generation.

CHAPTER 11: An introduction to Pteridophytes

07L

- 11.1. General characters of Pteridophytes
- 11.2. Ecological and Economic importance of Pteridophytes
- 11.3. Contribution of following Pteridologists
  - a) S. S. Bir
  - b) N. S. Parihar
- 11.4. Heterospory and seed habit
- 11.5. Types of stele and Stelar evolution

Chapter 12: Life history of *Marselia* with respect to

08L

- 12.1 . Systematic position
- 12.2 . Occurrence
- 12.3 . External and internal morphology of sporophyte
- 12.4 . Reproduction- vegetative and sexual
- 12.5 . External and internal morphology of sporocarp
- 12.6 . Dehiscence of the sporocarp
- 12.7 . Structure of microspore and megaspore
- 12.8 . Structure of male and female gametophytes
- 12.9 . Fertilization
- 12.10 . Development and structure of embryo
- 12.11 . Alternation of generation

-----XXXXXX-----

REFERENCE BOOKS:

1. Alexopoulos C. J, Mims C.W. and Blacwel M. I. 1996. Introductory Mycology. John Wiley and Sons Inc
2. Bold, H. C. and M. J. M. Wynne (1978) Introduction to the Algae - Structure and Reproduction. Prentice Hall of India Pvt. Ltd New Delhi.
3. Chapman, V.J. and D.J. Chapman (1979). The Algae, English Language Book Soc& Mac Millons, London.
4. Chopra G.L. and Yadav D.L. A Text book of Bryophytes.
5. Dube, H.C. (1990) .An Introduction to Fungi Vikas Pub. House Ltd. New Delhi, India.
6. Ganguli, H.C. and Kar, A.K. (2001) College Botany Vol. I, Books and Allied Press Ltd Kolkata, India
7. Ganguli, H.C. and Kar, A.K. (2001) College Botany Vol. II, Books and Allied Press Ltd Kolkata, India

8. Kumar H.D. 1988. Introductory Phycology, Affiliated East-West Press Ltd., New Delhi
9. Kumar H.D. and H. N. Singh (1976) A Text Book of Algae. Affiliated East West Press Ltd., New Delhi, India
10. Pandey, B.P. (1994) A Text Book of Botany - Algae. S. Chand and Com. Ltd., New Delhi, India.
11. Pandey, B.P. (1995) A Text Book of Botany Bryophyta, S Chand and Co, Ltd. New Delhi, India
12. Pandey, S.N., Trivedi, P. S. and S P. Misra (1995) A Text Book of Algae, Vikas Pub. House Pvt. Ltd. New Delhi, India.
13. Parihar, N.S. (1991) An Introduction to Embryophyta, Vol.1 Bryophyta. Central Book Depot, Allahabad, India
14. Prescott, G.W. (1969) The Algae : A Review. Thomas Nelson and Press, London, U.K.
15. Puri, P. (1985) Bryophyta A Broad Perspective, Atma Ram and Sons, New Delhi, India. House. Pvt Ltd. New Delhi.
16. Saxena A. K. and R. M. Sarabhai (1992). Text Book of Botany-Vol. II Embryophyta. RatanPrakashanManadir, Agra, India
17. Sharma, O.P (1990) Text Book of Algae. Tata McGraw Hill Pub. Co. Ltd, New Delhi, India.
18. Sharma, O.P.-Fungi. Tata McGraw Hill Pub. Co. Ltd, New Delhi, India.
19. Singh, Pande and Jain. (2004). Text book of Botany, Diversity of Microbes and Cryptogams, Rastogi Publications, Gangotri, Shivaji Road, Meerut
20. Smith G.M (1955) Cryptogamic Botany Vol. I: Algae and Fungi. McGraw-Hill Book Co New York, U.S.A.
21. Sporne K.R. 1991. The Morphology of Pteridophytes, B. I. Publishing Pvt. Ltd. Bombay.
22. SundaraRajan, S (1995). Introduction to Pteridophyta, Wiley Eastern Limited, New Delhi, India
23. Vashishta, B.R. (2012) Botany for Degree Students-Algae S. Chand and Co Ltd., New Delhi, India
24. Vashishta, P.C. (2010). Botany for Degree Students -Bryophyta. S. Chand and Co. Ltd. New Delhi, India.

BOT.352, PAPER-II
ANGIOSPERM TAXONOMY [60 Periods]
SEMESTER- V

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study status of angiosperms in plant kingdom
2. To study origin of Angiosperms with respect to time, place, origin and probable ancestors.
3. To study Pre-Darwinian and Post- Darwinian systems of Classification.
4. To study various angiosperm families emphasizing their morphology, distinctive features and biology.
5. To know the role of cytology and Phytochemistry in Taxonomy.

CHAPTER1: Angiosperms:

10L

- 1.1 Angiosperms : Highly evolved group of plants
- 1.2 Taxonomy : Aims of taxonomy
- 1.3 Origin of Angiosperms: w.r.t.
  - i) Time, place and origin of Angiosperms
  - ii) Probable ancestors of angiosperms:
    - a)Pteridospermales b)Bennettitalesc)Gnetales

CHAPTER 2: Systems of Classification

10L

- 2.1. Concept of Pre-Darwinian and Post-Darwinian systems of classification:
- 2.2. Phases of classification
- 2.3 . Concept of primitive flowers :
  - a) Englerian thought
  - b) Ranalian thought
- 2.4. Study of Systems of Classification w.r.t. outline, merits and demerits of the Followings:
  - a) Hutchinson's system   b) Engler and Prantl's system

CHAPTER 3: Study of Angiosperm Families

32L

3.1. (Sensu Bentham and Hooker's system of classification) Study of following families w.r.t geographical distribution, systematic position, morphological characters (vegetative and floral), salient features, floral formula and economic importance of the following families.

1. Annonaceae
2. Cruciferae [Brassicaceae]
3. Rutaceae
4. Caesalpiaceae
5. Myrtaceae
6. Cucurbitaceae
7. Compositae[Asteraceae]
8. Sapotaceae
9. Asclepiadaceae
10. Convolvulaceae
11. Labiate (Lamiaceae)
12. Polygonaceae
13. Casuarinaceae
14. Orchidaceae
15. Amaryllidaceae
16. Scitaminae: Musaceae

3.2. Biological importance of 1) Orchidaceae 2) Asclepiadaceae

CHAPTER 4: Modern Trends in Taxonomy:

02L

4.1 Introduction

4.2 Role of following with suitable examples :

a) Cytotaxonomy (number and morphology of chromosomes)

02L

b) Phytochemistry:

04L

i) Direct visible characters (starch grains and raphides)

ii) Chemical test characters (Betalains and Alkaloides)

iii) Proteins

-----XXXXXXXX-----

REFERENCE BOOKS:

1. Heywood, V. H. and Moore, D. M. (Eds.) (1984). Current Concepts in Plant Taxonomy, Academic Press, London, U.K.
2. Jeffrey, C.E. (1982). An Introduction to Plant Taxonomy, Cambridge University Press, Cambridge, London, U.K.
3. Lawrence, G. H. M. (1951) Taxonomy of Vascular Plants. McMillan, New York, U.S.A.
4. Naik, V.N. (1985) Taxonomy of Angiosperms. Tata McGraw-Hill Publ. Co. Ltd., New Delhi, India.
5. Sharma, O.P. (1993) Plant Taxonomy, .Tata McGraw Hill. Publ. Co. Ltd. New Delhi, India.
6. Singh, V. (1993) Taxonomy of Angiosperms Rastogi Publication, Meerut (U.P.)India.
7. Singh, V., Pande, P.C. and D. K. Jain (1994). A Text *Book* of Botany: Angiosperms. Rastogi Publications, Meerut (U. P.), India.
8. Singh, M. P., Nayar, M.P. and R. P. Roy (1994).Text Book of Forest Taxonomy, Anmol Publ. P. (Ltd.) New Delhi, India.
9. Subramanayam, N.S. (1997) Modern Plant Taxonomy, Vikas Publ. House, New Delhi, India.
10. Sivarajan, V.V.(1984) Introduction to Principles of Plant Taxonomy. Oxford & I. B. H. Publishing co. New Delhi, India.

BOT. 353, PAPER- III
CELL AND MOLECULAR BIOLOGY [60 Periods]
SEMESTER-V

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To introduce the students with “Cell Science”.
2. To study Cell wall Plasma membrane, Cell organelles and cell division.
3. To study the scope and importance of molecular biology.
4. To study the biochemical nature of nucleic acids, their role in living systems, experimental evidences to prove DNA as a genetic material.
5. To understand the process of synthesis of proteins and role of genetic code in polypeptide formation.

CHAPTER 1: Introduction to cell biology **3L**

- 1.1 . Definition and Brief History
- 1.2 . Prokaryotic and Eukaryotic cell
- 1.3 . Scope and Importance

CHAPTER 2: Cell wall and Plasma membrane **4L**

Morphology, Ultra-structure, Chemical composition, Functions of Cell wall, Plasma membrane. (Lamellar model and fluid mosaic model)

CHAPTER 3: Cytoplasmic matrix **3L**

- 3.1. Physical nature of Cytoplasmic matrix
- 3.2. Chemical organization- organic and inorganic compounds of cytoplasmicmatrix.

CHAPTER 4: Cell organelles **10L**

Morphology, Ultrastructure, Chemical composition, Functions of Endoplasmic Reticulum, Golgi apparatus, Lysosomes, Mitochondria, Chloroplast, Vacuoles, Ribosomes

CHAPTER 5: Plant Cell- Nucleus, Chromosomes **5L**

- 5.1.**Nucleus-** Morphology, Ultra-structure, Nucleoplasm, Nucleolus, Functions

5.2. **Chromosome-** Number, Morphology, Structure, Euchromatin and Heterochromatin and Karyotype

5.3. Special types of chromosome: Lamp-brush chromosome and salivary gland chromosome

CHAPTER 6: Cell cycle and cell division **5L**

6.1. Definition of cell cycle

6.2. Brief explanation of Cell Cycle

6.3. Cell division: Mitosis and Meiosis

6.4. Significance of Mitosis and Meiosis

CHAPTER 7: Introduction to Molecular Biology **2L**

7.1. Definition and History

7.2. Scope and Importance

CHAPTER 8: DNA as Genetic Material **6L**

8.1. Discovery of genetic material

8.2. Watson and Crick's model of DNA, Rosalind Franklin work

8.3. Chargaff rule

8.4. Forms of DNA: A-DNA, B-DNA, Z-DNA

CHAPTER 9: DNA Replication **8L**

9.1. Introduction and types of DNA Replication

9.2. Meselson and Stahl's Experiment

9.3. Molecular Mechanism of DNA Replication

9.4. Sanger Method of DNA Sequencing

9.5. Central Dogma of Molecular Biology

CHAPTER 10: Transcription **4L**

10.1. Types of RNA and its role (m-RNA, r-RNA, t-RNA)

10.2. Definition and Mechanism of Transcription in Prokaryotes

CHAPTER 11:Genetic Code and Translation (Protein synthesis)

8L

- 11.1. Definition, Concept and Properties of Genetic code
- 11.2. Work of Nirenberg
- 11.3. Definition of Translation
- 11.4. Mechanism of Translation, Initiation, Elongation and Termination

CHAPTER 12: Gene Regulation in prokaryotes

2L

- 12.1. Operon concept
- 12.2. Inducible and Repressible operon

-----XXXXXXXX-----

REFERENCE BOOKS:

1. Cell and Molecular Biology, P. K. Gupta
2. Cell and Molecular Biology, DeRobertis and DeRobertis 7th Edition
3. Cell Biology, C. B. Powar, Himalaya Publishing House
4. Fundamentals of Molecular Biology, Veer BalaRastogi
5. A Text Book of Cell and Molecular Biology, RastogiPublication, Meerut. India, Gupta, P.K. (1999)
6. Molecular Biology of Gene, Watson J. D.
7. Cell Biology, Genetics, Molecular biology, Evolution and Ecology.3rd edition S. Chand &co.New Delhi, India.Verma, P. S., V. K. Agrawal. (2008)

-----XXXXXXXX-----

BOT. 354, PAPER-IV
ADVANCED PLANT PHYSIOLOGY [60 Periods]
SEMESTER-V

AIMS AND OBJECTIVES:

- 1) To learn and understand about mineral nutrition in plants.
- 2) To study the growth and developmental processes in plants.
- 3) To learn about movement in plants.
- 4) To study the process of translocation of solutes in plants
- 5) To Study the nitrogen metabolism and its importance

CHAPTER 1: Mineral Nutrition and Absorption of Minerals **15L**

- 1.1. General role of mineral elements in plants, Micro and Macro elements, essential and non-essential elements.
- 1.2. Specific functions and deficiency symptoms of following elements: Nitrogen, Sulphur, Phosphorous, Potassium, Magnesium, Iron, Boron.
- 1.3. Brief understanding of organic and inorganic fertilizers, hydroponics.
- 1.4. Sites of absorption of mineral ions.
- 1.5. Mechanism of mineral salt absorption.
- 1.6. Theories: Ion exchange theory, carbonic acid exchange, Donnon's equilibrium, cytochrome pump hypothesis and Protein-Lecithin theory (Bennets&Clark Hypothesis)

CHAPTER 2: Plant Growth and Development **15L**

- 2.1. Introduction, Definitions of growth, Development and Differentiation.
- 2.2. Phases of Growth and Growth curve.
- 2.3. Introduction and roles of following phytohormones.
  - a) Auxins
  - b) Gibberellins
  - c) Cytokinins
  - d) Ethylene
  - e) Abscisic Acid.
- 2.4. Factors affecting growth.

CHAPTER 3: Physiology of Flowering **10L**

3.1. Photoperiodism: Discovery, Classification of Plants:- Short Day, Long Day and Day Neutral Plants. Photoperiodic Induction, Inductive cycles, role of phytochrome in photoperiodism

3.2. Vernalization: Discovery, Perception of temperature, Mechanism of Vernalization, hormonal replacement of Vernalization

CHAPTER 4: Translocation of organic Solutes **10L**

4.1. Introduction, conductive tissue, direction of translocation

4.2. Phloem loading and unloading

4.3. Mechanism of phloem conduction: Diffusion hypothesis, Munch hypothesis

CHAPTER 5: Nitrogen Metabolism **10L**

5.1. Introduction

5.2. Ammonification, nitrification, nitrate assimilations and Denitrification

5.3. Types of Nitrogen fixation:

a) Physical nitrogen fixation

b) Biological Nitrogen Fixation: i) Symbiotic and ii) Non-symbiotic Nitrogen fixation

5.4. Nif, nod and Hup genes

5.5. Mechanism of symbiotic nitrogen fixation

5.6. Effect of environmental factors on Nitrogen fixation:

a) Temperature, b) water stress, c) Water logging, d) Salinity

5.7. Importance of nitrogen fixation in agriculture

-----XXXXXXXX-----

REFERENCE BOOKS:

1. Amar Singh (1977) Practical Plant Physiology. Kalyani Publishers, New Delhi- Ludhiana.
2. Daniel, M. (1991) Methods in Plant Chemistry and Economic Botany. Kaiyani Publishers, Ludhiana, India.
3. Daniel, M. and S.D. Sabnis (1990) A Phytochemical Approach to Economic Botany. Kaiyani Publishers, Ludhiana, India
4. Devlin, R.M. and Witham, F.H. (1986), Plant Physiology (Fourth edition), CBS Publishers and Distributors, Delhi, 110032.
5. Grewal, R.C. (2010) Plant physiology, Campus Book International, New Delhi, India.

6. Haiborne, T.C. (1981) Phytochemical Methods : A Guide To Modern Techniques of Plant Analysis. Chapman and Hall, London, U.K.
7. Hopkins, W.G (1985) Introduction to Plant Physiology; John Wiley and Sons. Incl. New York, U.S.A.
8. Jain, V.K. (1997) Fundamentals of Plant Physiology. Atrnaram& Sons, New Delhi India
9. Lincoln, Taiz and EduardonZeiger (2010) Plant Physiology SinauerAssociates,Inc.
10. Mukherjee, S and A.K. Ghose (1996). Plant Physiology, Vikas Publishing House, New Delhi, India.
11. Mukharji, S. and Ghosh, A.K. (2012), Plant Physiology, New Central Book Agency (P) Ltd. Kolkata, 700009.
12. Pandey, S.K and B.L.Sinba (.994) Plant Physiology, Vikas Publishing House, New Delhi, India.
13. Sarabhai, B.P. (1995), Elements of Plant Physiology, Amol Publications, New Delhi, India.
14. Salisbury and Ross (2007) Plant Physiology. CBS Publishers & Distributers 4596/1A.11 Darya Ganj, New Delhi-110002 (India).
15. Verma, V. (1984) Introduction to Plant Physiology. Emkey Publications, New Delhi, India.

BOT.355, PAPER-V
PLANTECOLOGY AND PHYTOGEOGRAPHY[60 Periods]
SEMESTER-V

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To know scope and importance of the discipline.
2. To study plant communities and ecological adaptations in plants
3. To know about conservation of biodiversity, Non-conventional Energy and Pollution.
4. To study botanical regions of India and vegetation types of Maharashtra.
5. To study Bioremediation, Global warming and climate change.

PLANT ECOLOGY (50 Periods)

CHAPTER 1: Plant Ecology **02L**

Definition, concept and scope of ecology, Branches of ecology

CHAPTER 2: Phytosociology **05L**

- 2.1. Introduction, definition
- 2.2. Qualitative characters-Physiognomy, Phenology, Periodicity, Aspect and Stratification.
- 2.3. Sampling techniques of population: I) Quadrat method-: a) List b) List count
- 2.4. Quantitative characters-: a) Frequency b) Density c) Abundance.
- 2.5. Raunkiaer's law of Frequency and Frequency diagram.

CHAPTER 3: Community dynamics **05L**

- 3.1. Succession: Definition, Causes, and, types.
- 3.2. Process of Succession: Xerosere and Hydrosere.
- 3.3. Climax concept: Monoclimax, Polyclimax
- 3.4. Ecological Niche

CHAPTER 4: Ecological adaptations **04L**

Adaptation to water Morphological and anatomical adaptation Hydrophytes and Xerophyte

CHAPTER 5: Ecosystems **06L**

- 5.1. Concept and kind (Natural and Man-made).
- 5.2. Components of natural ecosystem.
- 5.3. Natural-Pond ecosystem and Man-made-crop land ecosystem.
- 5.4. Food Chain, Food webs, and Homeostasis.
- 5.6. Effect of man on natural Ecosystem.

CHAPTER 6: Biodiversity and its conservation **06L**

- 6.1. Definition and importance
  - 6.2. Types of Biodiversity- Genetic, Species, Ecosystem
  - 6.3. Indian Hot Spots of Biodiversity- Eastern Himalayas and Western Ghat
  - 6.4. Conservation of Biodiversity-In-situ and Ex-situ
- In-situ Conservation-** Biosphere Reserve, National Park, wildlife Sanctuaries.
Ex-situ conservation- Botanical Garden/ Herbal Garden, Seed (Germ plasm) banks, Pollen Bank

CHAPTER 7: Energy Conservation **07L**

- 7.1. Sources of energy: Conventional and Non-conventional energy
- 7.2. Non-conventional sources of energy: a) solar energy b) wind energy
c) Tidal Energy d) Biomass based energy
- 7.3. Prospective alternatives for energy: a) Petro Plants, b) Biogas.

CHAPTER 8: Pollution **07L**

- 8.1. Air Pollution-Sources, types, Effect of air pollution on plants, effect of air pollutant on Humans.
- 8.2. Water Pollution-Causes, Effect, control measures
- 8.3. Global Warming and Climate change- Greenhouse effect, Ozone depletion, EL NINO and LA NINA
- 8.4 International efforts to tackle climate change

CHAPTER 9: Biogeochemical cycles **04L**

- 9.1. Elements and their
- 9.2. The cycling process
- 9.3. Biogeochemical cycles:

Types: a) Gaseous nutrient cycles-Carbon, Oxygen and Nitrogen cycle.

b) Sedimentary nutrient cycle.

CHAPTER 10: Bioremediation **04L**

10.1. Introduction need and scope of bioremediation

10.2. Phytoremediation- a) Recovery of heavy metals from soil.

b) Reclamation of industrial waste and municipal waste water.

PHYTOGEOGRAPHY (10 Periods)

CHAPTER11: Phytogeography **04L**

11.1. Main Botanical Regions of India.

11.2. Detailed study of vegetation types in Maharashtra.

CHAPTER12: Ecological Indicator **03L**

12.1. Introduction

12.2. Plant as indicators:-soil pH, ground water, minerals, metals and pollution

CHAPTER13:Endemism :Causes and Types **02L**

CHAPTER 14:Biogeography- Dispersal: Barriers and means of dispersal**01L**

-----XXXX-----

REFERENCE BOOKS:

1. Agrawal, K.C. (1996). Environmental Biology, Agro-Botanical Publisher, Bikaner India
2. Ambasta, R.S.(1988).A Text of Plant Ecology, Student Friends &Co. Varanasi, India.
3. Ambasta,R.S.(1990).Environmental and Pollution, Student Friends & co. Varanasi,India.
4. Chapman, J.L. and Reiss, M.J.(1998). Ecology: Principles and Applications. Cambridge University Press, Cambridge
5. Dash, M.C.(1993).Fundamentals of Ecology, Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi, India.
6. Heywood, V.H. and Watson, R.T.(1995). Global Biodiversity Assessment, Cambridge University Press, Cambridge.
7. Hill, M. K. (1997). Understanding Environmental Pollution, Cambridge University

Press, Cambridge.

8. Kapur, P. And Govil, S.R.(2000).Experimental Plant Ecology.S.K.Jain for CBS Publishers and Distributors, New Delhi, India.
9. Kothari, A.(1997).Understanding Biodiversity: Life Sustainability and Equity.Orient Longman.
10. Krebs, C.J.(1989).Ecological Methodology. Harper and Row,New York,USA.
11. Kumar, H.D. (1996). Modern Concept of Ecology (4th Ed.)Vikas Publishing House (P.) Ltd. New Delhi.
12. Kumar, H.D. (1997). General Ecology, Vikas Publishing House (P.) Ltd. New Delhi,
13. Kochhar, P. L. Plant Ecology, Genetics and Evolution, S. Nagin& Co. Ltd. New Delhi,
14. Moore,P.W. and Chapman,S.B. (1986).Method in Plant Ecology. Blackwell Scientific Publications.
15. Mukherjee B. Environmental Biology, Tata McGraw HillPublishing Co. Ltd.New Delhi, India.
16. Odum,E,P.(1983).Basic Ecology, Saunders, Philadelphia.
17. Odum, E. P. (1986).Fundamental of Ecology, Natraj Publishers, Dehra –Dun, India.
18. Purohit, S.S. and R. Ranjan. Ecology and Environmental Pollution, Agro-Bios Publishers, Jodhpur, India.
19. Sharma, P.D. Ecology And Environment, Rastogi publication, Meerut, India.
20. Subrahmanyam, N. S. And Sambamurty, A.V.S.S. (2000), Ecology Narosa Publishing House, New Delhi, India.
21. Swaminathan, M. S. And Kocchar, S. L.(Eds.)(1989).Plant and Society. Macmillan Publications Ltd. London, U.K.
- 22.Verma, P. S. and V.K. Agrawal, Principles of ecology. S. Chand & co. (Pvt.) Ltd. Ram Nagar, New Delhi. India.

BOT. 356.1, PAPER-VI[OPTIONAL PEPR-I]

PLANT BIOTECHNOLOGY [60 periods]

SEMESTER-V

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To introduce the students with current status and future of biotechnology in India.
2. To acquaint with advance knowledge of different instruments related to biotechnology.
3. To acquaint with the importance of interdisciplinary approaches of Biotechnology.
4. To recognize the impact of biotechnology on socioeconomic aspects of life.
5. To develop the knowledge of industrial application of biotechnology.
6. To develop the skills among the students for employment or entrepreneurship.

CHAPTER 1: Biotechnology

02L

- 1.1 .Origin of biotechnology,
- 1.2 .History,
- 1.3 .Definition and Scope.

CHAPTER 2: Laboratory organization

03L

- 2.1. Planning and personal safety.
- 2.2 .Laboratory requirements

CHAPTER 3: Isolation and cultivation of economically important microbes 03L

- 3.1 .Purification of single cell protein (*Scenedesmus*, *Spirulina*),

CHAPTER 4: Production of primary and secondary metabolites by microbes 04L

- 4.1 .Bio fertilizers.
- 4.2 .Biodiesel biotechnology(cultivation and biodiesel Extraction methods from *Jatropha*)

CHAPTER 5: Plant genome organization

06L

- 5.1 .Chloroplast genome
- 5.2 .Agrobacterium ,
- 5.3 .Edible vaccines,
- 5.4 .Transgenic plants, BT - cotton,
- 5.5 .Bioethics.

CHAPTER 6: Plant Cell and Tissue Culture **05L**

- 6.1. History of plant tissue culture research
- 6.2. Basic principles of plant tissue culture
- 6.3. Callus culture, Meristem culture, Organ culture,
- 6.4. Totipotency of cells, differentiation, dedifferentiation and redifferentiation.

CHAPTER 7: Methodology **06L**

- 7.1 .Sterilization (physical and chemical methods),
- 7.2 .Plant cell culture methods,
- 7.3 .Culture media, media composition,
- 7.4 .MS media preparation, Phytohormones,
- 7.5 .Medium for micro-propagation,
- 7.6 .Callus induction.
- 7.7 .Callus subculture maintenance,
- 7.8 .Morphogenesis in callus.

CHAPTER 8: Endosperm culture **02L**

- 8.1 .Media requirements,
- 8.2 .Morphogenetic potential
- 8.3 .Application

CHAPTER 9: Organ culture **04L**

- 9.1 .Shoot tip culture,
- 9.2 .Apical Meristem culture,
- 9.3 .Embryo culture:- culture requirements, applications embryo rescue technique
- 9.4 .Ovary culture,
- 9.5 .Pollen culture.

CHAPTER 10: Synthetic seeds **03L**

- 10.1 .History of the development of synthetic seeds
- 10.2 .Limitation of synthetic seeds,
- 10.3 .Production of synthetic seeds,
- 10.4 .Artificial seeds,
- 10.5 .Uses of artificial seeds (Commercial production and uses)

CHAPTER 11:Tissue culture and crop improvement	04L
11.1 .History of transgenic plants,	
11.2 .Agrobacterium mediated gene transfer technology	
11.3 .Agrobacterium tumifaciens genetic aspects	
11.4 .Ti plasmid.	
CHAPTER 12: Genetic engineering	04L
12.1 .Introduction and purpose,	
12.2 .Vectors (cloning and insertion vector).	
12.3 .Restriction enzymes- types and action	
CHAPTER 13:Transformation in plants	05L
13.1 .Vector-mediated or indirect gene transfer	
13.2 .Vector-less or direct gene transfer	
13.3 .Chemical mediated gene transfer	
13.4 .Microinjection	
13.5 .Electroporation	
13.6 .Particle bombardment	
CHAPTER 14: Blotting techniques	03L
14.1 .Southern blotting	
14.2 .Northern blotting	
14.3 .Western blotting	
CHAPTER 15: Protoplast culture	06L
15.1 .Protoplast isolation and purification and culture,	
15.2 .Media (F5 - medium Frearson et al 1973 Nagata and Takeba 1971, Modified B5 medium),	
15.3 .Methods of isolation (enzymatic isolation),	
15.4 .Isolation from leaves, shoot and root apex, Pollen grain etc.	
15.5 .Protoplast fusion.	

REFERENCE BOOKS:

1. Aneja, K.R. (1996) Experiments in Microbiology, Plant Pathology, Tissue Culture and
and
2. Bhojwani S.S. and Razdan M.K. (1983). Plant Tissue Culture, Theory and Practice.
Elsevier Science Pub, Amsterdam.
3. Casida, I.E. (1991) Industrial microbiology, Wiley Eastern Ltd. New Delhi. India.
4. Chawla, H.S 2008 Plant Biotechnology: Laboratory Manual For Plant
Biotechnology, Oxford and IBH Publishing, New Delhi,
5. Chawla, H.S 2009, Introduction To Plant Biotechnology 3/E, Oxford and IBH
Publishing, New Delhi,
6. Dubey, R.C. (1995) A Text Book of Biotechnology, S. Chand and Co. Ltd
New Delhi, India.
7. Gemborg O.L. and G.C. Philips, Plant Cell, tissue and Organ Culture. Fundamental
Methods Narosa Publishing House, New Delhi.
8. Gupta, P. K. 2010, Elements of Biotechnology, Rastogi Publications,
9. Jogdand, S.N. (1993) Advances in Biotechnology. Himalaya Publ. House. New
Delhi, India.
10. Kumar, U. (2000) Methods in Plant Tissue Culture, Agrobios, Jodhpur. India.
11. Kumar U., Methods in Plant Tissue Culture, Agrobios.
12. Mascarenhas A.F., Handbook of Plant Tissue Culture, ICAR New Delhi.
13. Narayanaswamy, S 1994. Plant Cell and Tissue, Tata –McGraw Hill Publishing
Co., Ltd., New Delhi.
14. Plant Biotechnology – The Genetic manipulation of Plants by Adrain Slater,
Nigel Scott and Mark Flower, Oxford University Press.
15. Plant Cell and Tissue Culture by S. Narayanaswamy. Tata McGraw Hill Publishing
Company Pvt. Ltd. New Delhi.
16. Purohit, S.S. (2003). Agricultural Biotechnology, Agrobios, Jodhpur, India. Smith,
I.E. Biotechnology, Cambridge University Press. Cambridge.
17. Razdan M.K., An Introduction to Plant Tissue Culture. 2nd Edition, Oxford & IBH
Publishing Co. Pvt. Ltd.
18. Timir Baran Jha and Biswajit Ghosh, Plant Tissue Culture – basic and Applied
Universities Press Pvt. Ltd. Hyderabad.

BOT. 356.2, PAPER-V,[OPTIONAL PAPER-II]

ETHNOBOTANY [60 Periods]

SEMESTER-V

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To know scope and importance of Ethnobotany; and its relation to economic Botany.
2. To expose various disciplines of ethnobotany and its development in Indian concept.
3. To study sources of ethnobotany.
4. To aware the students about ethnology of certain tribes in Maharashtra.
5. To study Indian ethno medicines used against human and veterinary diseases.
6. To study role of ethnobotany emphasizing conservation, abstract concrete relationship in Indian concept.

CHAPTER 1: Ethnobotany: An Organized Science **06L**

- 1.1. Introduction, definition and scope.
- 1.2. Man and Plant relationship: Concrete and Abstract.
- 1.3. Comparison of Ethnobotany and Economic Botany.
- 1.4. Landmarks of Indian Ethnobotany.
- 1.5. Sub-disciplines of Ethnobotany.

CHAPTER 2: Methods in Ethnobotanical Studies **04L**

- 2.1. Ethnobotanical field work.
- 2.2. Herbaria as an aid to ethnobotanical study.
- 2.3. Ethnobotanical study with the help of literature.
- 2.4. Archeological remains.

CHAPTER 3: Ethnology of Tribes in North Maharashtra **04L**

1. Pawara 2. Bhil 3. Kokani 4. Thakur 5. Banjaras 6. Gadia Lohar

CHAPTER 4: Ethnobotany of some plants W.R.T. BN, Taxonomic description, Distribution, Phytochemistry and Uses of – **06L**

1. *Adhatodazeylanica*
2. *Aeglemarmelos*
3. *Azadirachtaindica*
4. *Buteamonosperma*
5. *Daturametel*
6. *Madhucaindica*

CHAPTER 5: Study of Ethnobotany of plants from Indian region used against-08L

Human Diseases: w.r.t. Botanical Name of plants, family, parts used, mode of preparation and administration of medicine, for followings.

- a) Cough, Cold, Bronchial problems.
- b) Headache, Toothache.
- c) Arthritis and Rheumatism.
- d) Fever.
- e) Stomach problems: Indigestion, Worms, Diarrhoea, and Dysentery.
- f) Diabetes.
- g) Antivenom.

CHAPTER 6: Veterinary Diseases

06L

- 6.1. Diarrhoea and Dysentery.
- 6.2. Foot and Mouth disease.
- 6.4. Yoke galls.
- 6.5. Bone fracture.

CHAPTER 7: Ethnobotany of North Maharashtra: w.r.t. Botanical Sources and administration

04L

- 7.1. Ethnobotany of food plants and beverages.
- 7.2. Plants used as Toothbrush.
- 7.3. Fish stupefying.
- 7.4. Ethnology of vernacular names.
- 7.5. Fodder resources.

CHAPTER 8: Cosmetics, Decoration and Adornment used by Tribals **04L**

- 8.1. Introduction.
- 8.2. Floral Adornment.
- 8.3. Dyes, Perfume, Hair care, Tattooing.
- 8.4. Ornaments, wall painting, Decoration.

CHAPTER 9: Tribal Intoxicants and Masticatores **04L**

- 9.1. Liquor technique.
- 9.2. Plant materials used with raw materials – Opium, Bhang, *Nicotiana*.
- 9.3. Certain significant masticatories of Tribals areas.

CHAPTER 10: Abstract Relationship: w.r.t. plant/parts used, family, people/tribe concerned with themes and quotations of the following: **04L**

- a. Folksongs.
- b. Folk proverbs.
- c. Plants motifs.
- d. Sacred plants.

CHAPTER 11: Plants and parts used for following purposes **05L**

- 11.1. House construction: a) Doors and Windows b) Walls c) Roofs d) Furniture.
- 11.2. Musical instruments.
- 11.3. Agricultural implements.
- 11.4. Fencing.
- 11.5. Fibers.

CHAPTER 12: Beyond inventorying **05L**

- 12.1. Importance of Inventorying.
- 12.2. Indigenous Biotechnology:
- 12.3. Ranu tablet.
- 12.4. Jaggery extraction.
- 12.5. Socio-ethnobotany.
- 12.6. Kitchen gardens.

REFERENCE BOOKS:

1. Jain, S.K. (Ed.) (1981). Glimpses of Indian Ethnobotany. Oxford & IBH, New Delhi, India.
2. Jain, S.K. (Ed) (1995). A Manual of Ethnobotany (IInd Ed.) Scientific Publishers, Jodhpur, India.
3. Jain, S.K. and V. Mudgal (1999). A Hand Book of Ethnobotany. Bishen Singh Mahendra Pal Singh, Dehradun, India.
4. Jain, S.K. (1991). Contributions to Indian Ethnobotany, Scientific Publishers, Jodhpur, India.
5. Jain, S.K. (1989). Methods and Approaches in Ethnobotany. Society of Ethnobotanists, Lucknow, India.
6. Jain S.K. (1996). Ethnobiology in Human Welfare. Deep Publication, New Delhi, India.
7. Jain, S.K., B.K. Sinha and R.C. Gupta (1991). Notable Plants in Ethnomedicine in India, Deep Publication, New Delhi, India.
8. Joshi P. (1995). Ethnobotany of Primitive Tribes of Rajasthan. Printwell, Jaipur, India.
9. Martin, G.J. (1995). Ethnobotany: A Methods Manual, Chapman and Hall, London, U.K.
10. Saklani, A. and S.K. Jain (1994). Cross Cultural Ethnobotany of North East India, New Delhi.
11. Singh, V. and R. P. Pandey (1998). Ethnobotany of Rajasthan, Scientific Publishers, Jodhpur.
12. Martin G. J. (1995) Ethnobotany: A Methods Manual, Chapman & Hall, London, U.K.
13. Sinha, Rajiv, K and S. Sinha (2001). Ethnobiology, Sura Publications, Jaipur, India.
14. Maheshwari, J.K. (1996). Ethnobotany in South Asia. Scientific Publishers, Jodhpur,
15. Patil D.A. (2008). Useful plants, Navyug Publishers and Distributors, New Delhi, India.
16. P.C. Trivedi and Niranjana Sharma (2011). T.B. of Ethnobotany, Pointer publisher, Jaipur.
17. Sambamurthy, A.V.S.S. and Subramanyam, N.S. (1989). A Text of Economic Botany, Wides Eastern Ltd., New Delhi, India.
18. Swaminathan, M.S. and Kocchar, S.L. (Eds.) (1989). Plants Society, MacMillan Publications, Ltd. London, U.K.
19. Ashalata D Rozario and Dipak Mukherji (2004). A Hand Book of Ethnobotany, Kalyani Publishers Ludhiana.

**BOT 356.3, PAPER VI [OPTIONAL PAPER- III]
GARDENING [60 Periods]
SEMESTER-V**

AIMS AND OBJECTIVES

1. To know the concept of garden.
2. To study the special types of gardens.
3. To study the different features of garden.
4. To study the different ornamental garden plants.
5. To study about the techniques of pot-culture, Bonsai, Topiary, Lawn.

CHAPTER 1: Introduction

08L

- 1.1. Definition of garden and gardening.
- 1.2. Importance of garden.
- 1.3. Special types of gardens-
  - i) Rock garden.
  - ii) Water garden.
  - iii) Bog/ Marsh garden.
  - iv) Roof garden.
  - v) Vertical garden.
  - vi) Terrace garden.
  - vii) Temple garden.

CHAPTER 2: Planning of Gardens

07L

- 2.1. Consideration of following in planning-
Originality in planning, color scheme, fragrance, privacy
- 2.2. Study of physical, structural and biological features of the gardens such as-
  - a) Fences
  - b) Hedges
  - c) Borders
  - d) Paths
  - e) Avenues
  - f) Arches
  - g) Pergolas
  - h) Green house

CHAPTER 3: Soil Management

05L

- 3.1. Soil: Nature & Types.
- 3.2. Manures.
- 3.3. Fertilizers.
- 3.4. Agrochemicals- Insecticides, Pesticides & Fungicides.
- 3.5. Irrigation techniques.

CHAPTER 4: Garden Tools and Implements

05L

- 4.1. Sickle, Trowel, Rake, Hoe, Secateurs, Pruning shears, Grafting and Budding knife.
- 4.2. Use & maintenance of following-
  - a) Mower
  - b) Sprayer

CHAPTER 5: Study of Ornamental Plants

10L

- 5.1. With reference to botanical name, cultivation practices, ornamental value and place of choice with at least 2 examples each of:-
  - a) Annuals
  - b) Shrubs
  - c) Climbers
  - d) Special group of ornamental plants –
    - i) Palms ii) Ferns iii) Bamboos iv) Cycads v) Ornamental grasses

CHAPTER 6: Indoor Gardening

05L

- 6.1. Definition of Indoor gardening.
- 6.2. Characters of Indoor plants.
- 6.3. Containers.
- 6.4. Environmental factors.
- 6.5. Selection of indoor plants.
- 6.6. Potting media.
- 6.7. Watering tips.
- 6.8. Maintenance of indoor plants.
- 6.9. Hanging basket.

CHAPTER 7: Pot Culture **05L**

- 7.1. Definition of pot culture.
- 7.2. Importance of pot culture.
- 7.3. Potting compost.
- 7.4. Potting.
- 7.5. Watering.
- 7.6. Staking & tying.
- 7.7. Feeding.
- 7.8. Root pruning.
- 7.9. Maintenance.

CHAPTER 8: Bonsai Technique **05L**

Principle, Containers, Selection of plants, Techniques, Styles and Maintenance.

CHAPTER 9: Topiary **05L**

- 9.1. Introduction.
- 9.2. Selection of plants.
- 9.3. Methods/training.
- 9.4. Importance.

CHAPTER 10: Lawns **05L**

- 10.1. Preparation of soil.
- 10.2. Selection of grasses.
- 10.3. Planting methods.
- 10.4. Maintenance and after care.
- 10.5. Importance.

REFERENCE BOOKS:-

1. S.C.DEY (2013) Indoor Gardening. Agrobios, Jodhpur, India.
2. S.C.DEY (2012) Complete Home Gardening. Agrobios, Jodhpur, India.
3. Bose, T.K. and Mukharjee D. (1997) Gardening in India.
4. K.S. Gopaldaswamiengar (4th Edition 1991) Messrs. Nagaraj & co. Madras.
5. Khan M.R. (1995) Horticulture and Gardening, NiraliPrakashan Pune India.
6. V.L. Sheela (2011) Horticulture, MJP Publishers Chennai.
7. I. Parey Lancaster (1997) Gardening in India. Oxford and I.B.H. Publishing Co. Pvt. Ltd. New Delhi.

BOT. 356.4, PAPER -VI (OPTIONAL PAPER - IV)
SEED TECHNOLOGY AND SEED PATHOLOGY [60 Periods]
SEMESTER-V

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To know scope and importance of the discipline.
2. To study various techniques in seed production.
3. To study various factors related to seed production.
4. To study seed protection aspects.
5. To study commercial aspects of seed production.

SEED TECHNOLOGY (Periods: 40)

CHAPTER 1: Seed:	03L
1.1. Definition	
1.2. Development of seed	
1.3. Functions of seed parts	
CHAPTER 2: Seed Technology:	02L
2.1. Definition	
2.2. Role and goals of seed technology in crop production	
CHAPTER 3: Seed Dormancy	04L
3.1. Causes of seed dormancy.	
3.2. Methods of breaking the seed dormancy.	
CHAPTER 4: Principles of Quality Seed Production:	05L
4.1 .Stage of Seed Multiplication.	
4.2. Seed purity, Genetic purity.	
CHAPTER 5: Methods of certified seed production	03L
5.1 .Isolation	
5.2 .Seed inspection	
5.3 .Roguing	
CHAPTER 6: Types of cultivars (variety)	05L

- 6.1. Composite
- 6.2. Synthetic
- 6.3. Hybrid
- 6.4. Role of producer
- 6.5. Seed production agencies.

CHAPTER 7: Harvesting **02L**

- 7.1. Drying
- 7.2. Processing
- 7.3. Seed sampling,

CHAPTER 8: Seed testing **07L**

- 8.1. Physical purity
- 8.2 .Genetic purity
- 8.3 .Seed viability and vigour
- 8.4 .Seed Law and Seed Certification.
- 8.5 .Seed certification agency – Structure, role and duties.

CHAPTER 9: Seed Deterioration: **04L**

- 9.1. Causes and remedial measures.
- 9.2. Seed storage, pest and diseases of seed, seed aging.

CHAPTER 10. Seed Marketing agencies **05L**

- 10.1. Planning and economics of seed production.
- 10.2. Seed processing & packing.

SEED PATHOLOGY (Periods 20)

CHAPTER 11: SEED PATHOLOGY: **08L**

- 11.1. Introduction
- 11.2 . Significance of seed
- 11.3. Types of micro- organism associated with seeds and diseases caused by them.

CHAPTER 12: Location of seed borne inoculum and seed infection: 12L

- 12.1 .Factors affecting the seed infection.
- 12.2 .Longevity of seed borne diseases.
- 12.3.Control of seed borne pathogens.
- 12.4 .Quarantine and post – entry quarantine.

-----XXXXXXXX-----

REFERENCE BOOKS

1. **Agrawal R. L. (1980)** Seed Technology, Oxford and IBH Publication Co. New Delhi,India.
2. **L. O. Copeland, M. B. Mc Donald. (2001).** Kluwer Academic Publications, 2nd Printing (2004)(Now part of springer science & business media.)
3. **Agrawal, V. K. and Sinclair, J. B. (1987)** Principles of Seed Pathology, Vol. I and III CBS Pub. New Delhi, India.
4. **Agrawal , P. K. &Dadlani M (1987).** Techniques in Seed Science and Technology, South Asian Publication, New Delhi, India.
5. **Agrawal V. K. and Nene Y. L. (1985)** Seed Bora Diseases of Field Crops and their control. Indian Council of Agriculture Research, New Delhi, India.
6. **D. Suryanarayan (1978).** Seed Pathology, Vikas Publishing House Pvt. Ltd. Bombay, India.
7. **Mukadam D. S. and Gangawane L. V. (1982)** Methods in Experimental Plant Pathology. Botany Dept. Marathawada University, Aurangabad, India.
8. **Neergard (1977)** Seed Pathology Vol. 1 MacMillan Press Ltd. London, U. K.
9. **Nema, N. P. (1986).** Principal of Seed Certification and Testing. Allied Publishers, New Delhi, India.

-----XXXXXXXX-----

PRACTICAL COURSES

PRACTICAL PAPER I-BOT. 357: (Based on Paper I & III)

i.e. BOT. 351 and BOT. 353.

Practical Based on BOT.-351, CRYPTOGAMS

- Practical 1** - Study of range of thallus structure in algae with the help of materials or Permanent slides (any one from the examples):
- Unicellular thallus-*Chlamydomonas, Chlorella*.
  - Colonial thallus –*Pandorina, Eudorina, Volvox, Hydrodictyon*
  - Filamentous thallus - *Pithophora, Chaetophora, Coleochaetae, Stigeoclonium, Drapanaldia, Fritscheilla and Oedogonium*.
  - Siphonaceous thallus -*Vaucheria, Caulerpa*
  - Pseudoparenchymatous (Uniaxial/Multiaxial) thallus –
Batrachospermum, Polysiphonia.
  - Parenchymatous thallus -*Ulva, Enteromorpha*

Practical 2- Study of life cycle of Chara

Practical 3- Study of life cycle of *Uncinula*

Practical 4- Study of life cycle of *Marchantia*

Practical 5- Study of life cycle of *Marselia*

Practical 6- Study of types of stele in Pteridophytes (P. S.)

NOTE: Study tour is compulsory. Students are expected to submit two forms of Algae and Fungi each. Photographs of any two forms of Bryophytes and Pteridophytes along with tour report.

Practical Based on BOT. 353, GENETICS AND MOLECULAR BIOLOGY

Practical 1. Preparation of fixative and stains (Acetocarmine or suitable cytological stain)

Practical 2. Study of Mitosis techniques (Root tip of onion or any suitable material)

Practical 3. Study of Meiosis techniques (PS)

Practical 4. Study of polytene chromosome from Chironomus larvae

Practical 5. Isolation of DNA from any plant material (e.g. Cauliflower, Banana etc.) or any suitable plant material

Practical 6. Mitochondrial staining by Janus green stain.

NOTE: Submission of temporary slide of mitotic stages (at least 4 slides)

PRACTICAL PAPER II- BOT.358 (Based on paper II and VI)

i.e. BOT.352 and BOT. 356 (1, 2, 3,4).

Practical Based on BOT.352-ANGIOSPERM TAXONOMY

Practical 1-5. Study of any ten plant families representing **different groups** of angiosperms w.r.t systematic position, morphological characters (vegetative and floral), floral formula and floral diagram (*sensu* Bentham and Hooker system).

Practical 6. Identification of genera and species by using local, regional, state and national flora.

NOTE :

- i) Excursion tour to be organized
- ii) Submission of herbarium sheets of any five wild plants and tour report are compulsory at the time of examination.
- iii) Not to disturb any rare, endangered, endemic and medicinal plants.

Practicals based on BOT.356.1 PLANT BIOTECHNOLOGY

Practical1. Principle working and uses of laminar air flow hood, autoclave, hot air oven, electrophoresis and centrifuge.

Practical2. Sterilization of glassware and instruments steam sterilization and dry sterilization.

Practical3. MS media preparation.

Practical4. Selection and surface sterilization of explant and Inoculation of explant on media for Callus culture.

Practical5. Micropropagation of explant.

Practical6. Encapsulation of embryo in sodium alginate for preparation of synthetic seed.

NOTE: - Visit to any one plant-biotechnology related industry.

Practicals based on BOT.356.2- ETHANOBOTANY

Practical 1 & 2. Ethnobotany of some plants W.R.T. BN, Taxonomic description, Distribution, Phytochemistry and Uses of –

1. *Adhatodazeylanica*

2. *Aeglemarmelos*

3. *Azadirachtaindica*

4. *Buteamonosperma*

5. *Daturametel*

6. *Madhucaindica*

Practical3& 4. Ethnobotany of some plants used by Tribals as Cosmetics, Decoration and Adornment w.r.t. vernacular names, botanical names, family, plant parts used, and uses, Dyes, Perfume, Hair care, Tattooing, Ornaments, wall painting, Decoration.

Practical5 & 6. Study of the following plants with reference to their vernacular names, botanical names, family, plant parts used, uses, mode of preparation and administration from local area with the help of plants or their parts or specimens.

A) Food Plants: Tubers: *Dioscoreabulbifera*(KaduKand)

B) Beverages: Flowers: *Madhucalongifoia*(Mahu)

C) Oil yielding: Seeds: *Madhucalongifoia*(Mahu, Tolambi)

D) Fiber yielding: Stem: *Helicterisisora*(Murud Sheng)

E)Bidi Wrapper: Leaves: **a)***Diospyrosmelanoxylon*(Tendu) **b)***Bauhinia malabaricum*(Kustya)

F) Tooth Brush Stem: **a)***Pongamia pinnata*(Karanj) **b)***Cassia auriculata*(Avali)

c)*Acacia nilotica* (Babul) **d)***Azadirachta indica*(Neem)

Practicals based on BOT.356.3- GARDENING

Practical 1. Techniques of pot-culture.

Practical 2. Observation, listing and uses of various garden tools (Any Five).

Practical 3. Study of different indoor plants (Any Five).

Practical 4. Study of ornamental plants such as

a) Annual   b) Shrub   c) Climber   d) Palm   e) Cycad

f) Fern   g) Ornamental grass   h) Bamboo

w.r.t. Botanical name, ornamental value and place of choice (Only one example of each).

Practical 5. Preparation of hanging basket.

Practical6. Visit to suitable garden to study various salient features such as:

Layout, components, list of plants and special features (if any).

NOTE: Students should submit the following at the time of examination

a) Report of visit to garden

b) Well maintained specimens from the following

- i) Potted indoor plant
- ii) Hanging basket

Practical based on BOT. 356.4 -SEED TECHNOLOGY AND SEED PATHOLOGY

Practical1. Physical purity test

Practical2. Germination test (Maize & Ground nut)

Practical 3. Seed moisture test.

Practical4. Seed viability test. (Tetrazolium test & ferric chloride for legume seeds)

Practical5. Detection of seed microflora.

Practical6. Seed processing, grading, packing.

NOTE: Students should submit at least five diseased specimens along with the report of the field trip at the time of practical examination.

Practical Paper III- BOT. 359: (Based on Paper IV & V)

i.e. BOT. 354 and BOT. 355.

Practical's Based on BOT. 354-Advanced Plant Physiology

Practical1&2. Qualitative assessment of microelements in plant ash (P, K, Mg, Mn, Ca, Na,)

Practical3&4. Separation of amino acids from germinating seeds by ascending paper Chromatography.

Practical5. Effect of hormone on germinating seeds.

Practical6. Demonstration of exudation from Phloem tissue.

Practical's Based on BOT. 355- PLANT ECOLOGY AND PHYTOGEOGRAPHY

Practical1. To determine the minimum size of the quadrat by 'species area curve method'.

Practical2. To study the vegetation by list count quadrat method. Calculate frequency density, abundance and plot a graph. of frequency classes.

Practical3. Study of soil with reference to soil texture, water holding capacity, pH, and test for carbonate, nitrate, and sulphate.

Practical4. Demonstration, working and uses of any three of the following ecological instruments: i) Rain gauge ii) Cup anemometer iii) Hair hygrometer iv) Soil thermometer v) Minimum and maximum thermometer vi) Dry and wet bulb thermometer

Practical5. Study of morphological and anatomical adaptation in locally available hydrophyte and Xerophyte (any two of each)

Practical6. Measurement of water quality based on –hardness, Dissolved oxygen, free CO₂, Chloride, Total alkalinity.

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

FACULTY OF SCIENCE

SYLLABUS FOR

T.Y.B.Sc. IN

BOTANY

SEM-VI

**To Be Implemented From
Academic Year 2017-18**

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
CLASS-T.Y.B.Sc.
SUBJECT- BOTANY
PROPOSED OUT LINE OF SYLLABUS W.E.F. JUNE-2017

SEMESTER-VI

- BOT. 361 Paper I : Gymnosperms & Paleobotany**
BOT. 362 Paper II : Anatomy & Embryology
BOT. 363 Paper III : Genetics, Plant Breeding and Evolution
BOT. 364 Paper IV : Plant Biochemistry
BOT. 365 Paper V : Applied Botany
BOT. 366 Paper VI: OPTIONAL (Only One)
BOT. 366.1 : Botanical Techniques
BOT. 366.2 : Medico-botany and Pharmacognosy
BOT. 366.3 : Horticulture
BOT. 366.4 : Plant Protection

PRACTICAL COURSES

- BOT. 367 Practical Paper I: BOT-361, BOT-363. BOT.**
(Based on Paper I & III)
BOT. 368 Practical Paper II: BOT-362 and BOT-366.1/ BOT-366.2/ BOT-366.3/ BOT-366.4
(Based on Paper II & VI)
BOT. 369 Practical Paper III: BOT-364 and BOT.365
(Based on Paper IV & V)

NORTH MAHARSHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SEMESTER - VI

Syllabus for T.Y.B.Sc. Botany

BOT. 361: PAPER I

GYMNOSPERMS & PALEOBOTANY

(Total Periods: 60)

AIMS & OBJECTIVES:

1. To study Gymnosperms with respect to distinguishing characters, comparison with Angiosperms, economic importance and classification.
2. To study the life cycles of *Pinus* and *Gnetum*.
3. To study the scope of Paleobotany, types of fossils and geological time scale.
4. To study the various fossil genera representing different fossil groups

GYMNOSPERMS

(Periods: 35)

Chapter 1. General topics

07

1.1 Introduction

1.2 Distinguishing features of the group

1.3 Comparison of Gymnospermic features with Angiosperms

1.4 Economic importance of Gymnosperms

1.5 Classification of Gymnosperms by K. R. Sporne up to orders giving reasons

Chapter 2. Life cycle of *Pinus* with respect to:

14

2.1 Distribution in India

2.2 Systematic position

2.3 External morphology

2.4 Internal morphology

a) Primary structure of root, stem and leaf

b) Secondary structure of stem

2.5 Reproductive structures (development of male and female gametophyte is not expected)

a) Male cone

- b) Male gametophyte
- c) Female cone
- d) Female gametophyte

2.6 Pollination

2.7 Fertilization

2.8 Structure of embryo and polyembryony

9. Seed: structure and germination

10. Alternation of generations

Chapter 3. Life cycle of *Gnetum* with respect to:

14

3.1. Distribution in India

3.2 Systematic position

3.3 External morphology

3.4 Internal morphology

- a) Primary structure of root, stem and leaf
- b) Anomalous Secondary growth in *Gnetum ula*

3.5 Reproductive structure (development of male and female gametophyte is not expected)

- a) Male cone
- b) Male gametophyte
- c) Female cone
- d) Female gametophyte

3.6 Pollination

3.7 Fertilization.

3.8 Structure of embryo and polyembryony

3.9 Seed structure and germination

3.10 Alternation of generations.

3.11 Resemblance with Angiosperms.

PALEOBOTANY

(Periods 25)

Chapter 4. General topics

03

4.1 Introduction

4.2 Definition and scope of Paleobotany.

4.3 Contribution of Prof. Birbal Sahni in paleobotany

Chapter 5. Fossils:

10

5.1 Definition

5.2 Fossilization process ,conditions favourable for fossilization

5.3 Geological time scale. - Eras, Periods, Epochs and major plant groups

5.4 Types of fossils: Impression, Compression, Petrification, Cast, Coal ball, Amber

5.5 Concept of form genus, fossil nomenclature

5.6 Major fossil plant groups located in India.

Chapter 6. Study of the following fossil groups with respect to morphology and structure:

12

1. Psilopsida: *Rhynia*

2. Lycopside: i) *Lepidodendron* (Stem) ii) *Lepidostrobus*

3. Sphenopsida: i) *Calamites* (Stem) ii) *Annularia* (Leaf)

4. Pteridopsperms: *Lyginopteris oldhamia* (Stem)

5. Bennettitales: *Cycadeoidea* (Flower)

6. Angiosperms: i) *Sahnipushpam* .ii) *Enigmocarpon*

REFERENCE BOOKS

GYMNOSPERMS:

1. Datta S. C. (1966) Introduction to Gymnosperms, Asia Pub. House, New Delhi. India

2. Datta S. C. (1998) Systematic Botany. 4th edition, New age International Pvt. Ltd. New Delhi. India

3. Gangulee H. C. & A. K. Kar (1998) College botany vol. II, New central book agency (p) ltd. Kolkata. India
4. Chopra G. L. (1962) Introduction to Gymnosperms Asia Pub. House, New Delhi. India
5. Vashishta P. C. (2011) Botany for degree students: Gymnosperms, S. Chand & Co. New Delhi. India
6. Sporne K. R. (1967) Morphology of Gymnosperms, Hutchinson university library London, U. K.
7. Padey B. P. (1982) College botany vol. II, S. Chand & Co. New Delhi. India

PALEOBOTANY:

1. Delevoryas T. (1962) Morphology & Evolution of fossil plants, Holt Reinhart & Winston, New York.
2. Swarge K. R. (1966) Indian fossil Pteridophytes, CSIR New Delhi. India.
3. Stewart Wilson. N. (1983). Paleobotany and evolution of plants, Cambridge University Press.
4. Arnold, Chester, R (1972). An introduction to paleobotany McGraw-Hill Publ. Co. Ltd., New York.
5. Andrews Henry N. (1961) Studies in Paleobotany, John Wiley & Sons, USA.
6. Dick M. W. and Edwards D. (1983) Contribution to paleobotany, The white friars press ltd. Tonbridge.
7. Ashok C. Shukla & Shital P. Misra(1975) Essentials of Paleobotany. Vikas Publ. House, New Delhi, India.
8. S. V. Meyen, Chapman and Hall, Fundamentals of Paleobotany Cambridge University Press, Cambridge, London, U.K.
9. Norman F. Hughes 1976 Paleobotany of Angiosperms origin, Cambridge University Press, Cambridge, London, U.K.

SEMESTER-VI
BOT. 362: Paper-II
ANATOMY AND EMBRYOLOGY (60 Periods)

AIMS & OBJECTIVES:

1. To know scope & importance of Anatomy and Embryology
2. To study various tissue systems.
3. To study normal and anomalous secondary growth in plants and their causes.
4. To give exposure to techniques in anatomy
5. To study structure and development in microsporangium and megasporangium
6. To study microsporogenesis and megasporogenesis
7. To study male and female gametophytes
8. To study fertilization, endosperm and embryogeny

ANATOMY

Chapter 1. Introduction **02L**

- 1.1. Definition
- 1.2. Scope and importance of anatomy

Chapter 2. The Tissue **08L**

- 2.1. Definition
- 2.2. Meristem or Meristematic tissue
- 2.3. Permanent Tissue:
  - a) Simple tissue: Parenchyma, Collenchyma, Sclerenchyma: Fibers, Sclerids or Stone Cells
  - b) Complex tissue:
    - i) Xylem: Tracheids, Vessels, Xylem Parenchyma and Xylem Sclerenchyma
    - ii) Phloem: Sieve elements, Companion cell, Phloem parenchyma and Phloem sclerenchyma
- 2.4 Types of vascular bundles- Radial, Conjoint collateral and Concentric (Subtypes)

Chapter 3. Tissue systems in plants **08L**

3.1. Epidermal Tissue System:

- a) Definition, structure and functions
- b) Cutinization, cuticularisation, lignification, suberisation, silicification
- c) Structure and types of Stomata: Ranunculaceous, Cruciferous, Caryophyllaceous, Rubiaceous and Gramineous
- d) Epidermal outgrowths or Trichomes: Unicellular, Multicellular, Stellate, Peltate scales

3.2. Mechanical Tissue System:

Principles involved in inflexibility, incompressibility, inextensibility and shearing stress

3.3. Secretory tissue system:

- a) Gland-Digestive gland
- b) Nectaries
- c) Resin ducts
- d) Oil ducts
- e) Laticiferous ducts
- f) Hydathodes

Chapter 4. Normal Secondary Growth

05L

4.1. Definition and significance

4.2. Process in stem: Annual and Perennial

4.3. Development and structure of Periderm and Bark, Tyloses, Growth rings, Lenticels

Chapter 5. Anomalous Secondary Growth

06L

5.1. Definition

5.2. Causes of variations: Unusual origin of the cambium, Unusual behavior of the cambium

5.3. Study of adaptive secondary growth in stem: *Salvadora*, *Bignonia*

Root: *Raphanus sativus* (Radish), *Beta vulgaris* (Beet)

5.4. Study of non-adaptive secondary growth in stem of *Boerhavia diffusa*

Chapter 6. Techniques in Anatomy

04L

6.1. Sectioning and Techniques of staining:

- a) Temporary Staining
- b) Permanent double stained procedure

6.2. Maceration: (Jeffery's method) Procedure, chemical used and significance

EMBRYOLOGY

Chapter 7. Introduction 02L

7.1. Definition

7.2. Scope and importance of embryology

Chapter 8. Microsporangium 04L

8.1. Structure of tetrasporangiate anther:

a) The Anther Wall: Epidermis, Endothecium, Middle layers and Tapetum

b) Types of tapetum: i) Amoeboid or Plasmodial, ii) Secretory or Glandular iii)

Functions of

Tapetum

c) Sporogenous tissue

Chapter 9. Microsporogenesis and Development of Male Gametophyte 04L

9.1. Microsporogenesis:

a) Meiosis in spore mother cells

b) Cytokinesis : Successive and Simultaneous type

c) Types of pollen tetrad: Linear, Isobilateral, Tetrahedral, Decussate, T-Shaped

9.2. Structure and development of male gametophyte

Chapter 10. Megasporangium (Ovule) 08L

10.1. Definition, Structure and functions of ovule parts

10.2. Types of Ovules: Orthotropous, Anatropous, Amphitropous, Campylotropous, Circinotropous and Hemi-anatropous or Hemitropous

10.3. Megasporogenesis and Development of Female Gametophyte (Embryo Sac):

a) Megasporogenesis

b) Development of female gametophyte (Embryo sac): Structure of typical (8 nucleated) embryo sac

c) Types of embryo sac: Monosporic (*Polygonum*), Bisporic (*Allium*) and Tetrasporic (*Peperomia*)

Chapter 11. Pollination and Fertilization

03L

- 11.1 Pollination and types of pollination- Anemophily, Hydrophily, Zoophily, Entemophily
- 11.2. Entry of Pollen tube into Ovule: i) Porogamy ii) Chalazogamy iii) Mesogamy
- 11.3. Discharge of pollen tube contents in embryo sac, fusion of gametes, syngamy and triple fusion
- 11.4. Significance of double fertilization.

Chapter 12. Endosperm

02L

- 12.1. Definition
- 12.2. Types of endosperm: i) Nuclear, ii) Cellular, and iii) Helobial
- 12.3. Ruminant endosperm
- 12.4. Functions of Endosperm

Chapter 13. Embryo

04L

- 13.1. Definition
- 13.2. Embryo development in dicot- *Capsella bursa-pastoris*
- 13.3. Embryo development in monocot-*Sagittaria*

REFERENCES BOOKS:

1. Cutter, E.G. (1971) Plant Anatomy: Part I&II Edward Arnold Publishers Ltd. London.
2. Chandurkar, P.J. (1971) Plant Anatomy (3rd Ed.), Oxford and IBH Publishing Co. New Delhi and Bombay, India
3. Eames, A. J. & L.H. Mac Daniel (1947) An introduction to Plant Anatomy, 2nd Ed. McGraw Hill Co. New York.
4. Esau, K. (1965) Plant Anatomy, 2nd Ed. John Wiley & Sons. New York.
5. Esau, K. (1977) Anatomy of Seed Plants, 2nd Ed. John Wiley & Sons. New York.
6. Fahn, A. (1982) Plant Anatomy, 2nd Ed. Pergman Press, Oxford & New York.
7. Fahn, A. (1982) Plant Anatomy, 3rd Ed. Pergman Press, Oxford & New York.
8. Grewal, R.C. (2009) Plant Anatomy,, Campus Books International, New Delhi, India
9. Singh, V. Panda, P.C.&D.K. Jain (1988) Anatomy of Seed Plants, Rastogi Publications, Meerut, India
10. Pandey, B.P. (1954) Plant Anatomy, S. Chand & CO.(P)Ltd. New Delhi, India
11. Pandey, S.N. and A. Chadha (2006) Plant Anatomy and Embryology, Vikas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi, India
12. Tayal, M. S. (2001) Plant Anatomy , Rastogi Publications ,Meerut.
13. Vasishta, P.C. (1989) Plant Anatomy, Pradeep Publications. Jalandhar, India

14. Bhojwani, S.S. & S.P. Bhatnagar, (2013 Reprint) The Embryology of Angiosperms, Vikas Publishing House Pvt.Ltd. New Delhi, India.
15. Maheshwari,P. (1950) An introduction to the embryology of Angiosperms, McGraw Hill Book Co. New York, USA.
16. Singh,V., P.C.Pandey & D.K. Jain(1998) Embryology of Angiosperm , Rastogi Publications ,Meerut, India
17. Singh,V., P.C.Pande& D.K. Jain(2004) Structure ,Development and Reproduction in Angiosperm (2nd Ed.) Rastogi Publications , Meerut.
18. Singh, Sanjay Kumar (2005) A Text Book of Plant Anatomy, Campus Books International, New Delhi, India
19. Singh, S. K. and Semma Srivastava (2011) Anatomy of Angiosperm, Campus Books International, New Delhi, India
20. Singh, Sanjay Kumar (2014) Embryology of Angiosperm, Campus Books International, New Delhi, India

T.Y.B.SC.BOTANY SEM- VI
Paper - III BOT : 363
GENETICS, PLANT BREEDING AND EVOLUTION
- GENETICS – (26 Periods)

Aims and Objective

1. To introduce the students with “Science of Heredity”.
2. To study the role of genes in evolution of species.
3. To study linkage, segregation and mutation of genes during evolution.
4. To introduce the student with science of plant breeding
5. To introduce the student with branch of plant breeding for the survival of human being from starvation.
6. To study the techniques of production of new superior crop varieties.
7. To study the evolution in living organisms

CHAPTER-1 - Genetics: Definition, History and Scope (4 L)

- 1.1 Genetics and Epigenetics
- 1.2 Heredity and Variation
- 1.3 Sexuality a Source of variation-Sexuality in plants
- 1.4 Historical back-ground of heredity-
  - i) Inheritance of acquired characters,
  - ii) Pangenesis and Epigenesis
  - iii) Germplasm theory
- 1.5 Scope and significance of Genetics.

CHAPTER –2 - Mendelism and Neo-Mendelism (8 L)

- 2.1 Mendel’s work- considerations about material
- 2.2 Mendel’s Procedure and laws-
  - i) Law of Dominance
  - ii) Law of purity of gametes
  - iii) Law of independent assortment
- 2.3 Monohybrid and dihybrid cross
- 2.4 Neo-Mendelism-Allelic genetic interaction And Non-allelic genetic interaction
- 2.5 Modified ratios-
  - 1) Lethal gene in Snapdragon (2:1 ratio)
  - 2) Dihybrid ratio in plants-
    - i) 9:7 ratio (Complementary gene)
    - ii) 15:1 ratio (Duplicate cumulative gene)
    - iii) 12:3:1 ratio (Dominant Epistatic gene)

CHAPTER – 3 - Multiple alleles (4 L)

- 3.1 Definition characteristics

- 3.2 Detection of number of alleles in a series
- 3.3 Isoalleles and pseudoalleles
- 3.4 Multiple alleles in *Nicotiana* species

CHAPTER – 4 – Linkage and Crossing Over (6 L)

- 4.1 Concept and history of linkage
- 4.2 Coupling and Repulsion hypothesis
- 4.3 Linkage in maize (Hutchinson's test cross)
- 4.4 Definition and process of Crossing Over
- 4.5 Types of Crossing Over- Single and Double Crossing Over
- 4.6 Three point test cross

CHAPTER – 5 – Chromosomal Aberration (4 L)

- 5.1 Duplication and Deficiencies
- 5.2 Translocation and Inversion
- 5.3 Cytology of Translocation and Inversion.

PLANT BREEDING (26 Periods)

CHAPTER – 6– Introduction (2 L)

- 6.1 Definition and Principles
- 6.2 Aims and Objective
- 6.3 Scope and Importance

CHAPTER - 7 – Mode of reproduction in Relation to Breeding Methods (3 L)

- 7.1 Methods of Reproduction- Vegetative, Asexual and Sexual.
- 7.2 Mode of Reproduction – Self Pollination, Cross Pollination and Geitonogamy.

CHAPTER - 8 - Plant Introduction and Acclimatization (3 L)

- 8.1 Plant Introduction – meaning and need,
- 8.2 Acclimatization – definition and purposes.
- 8.3 Procedure of plant introduction, purpose, merits and demerits.

CHAPTER - 9 - Selection (5 L)

- 9.1 Definition and Procedure of the following
- 9.2 Merits and Demerits of the following
  - a) Mass Selection
  - b) Pure line Selection
  - c) Recurrent Selection
  - d) Clonal Selection

CHAPTER – 10 - Hybridization and Methods of Hybridization (10 L)

- 10.1 Definition and Types of Hybridization
- 10.2 Hybridization Procedure
  - a) Selection of Parents
  - b) Selfing of Parents
  - c) Hybridization Technique
  - d) Harvesting hybrid seeds and raising F₁ generation
  - e) Trials, Multiplication and distribution
- 10.3 Hybrid Vigour
- 10.4 Methods
  - i) Pedigree
  - ii) Single cross
  - iii) Back cross

CHAPTER – 11 - Polyploidy (3 L)

- 11.1 Meaning and types
- 11.2 Role of Polyploidy in crop evolution. E.g. Wheat, *Raphano Brassica, Nicotiana*.
- 11.3 Utilization of Allopolyploidy in Plant Breeding.
- 11.4 Utilization of Autopolyploidy in plant Breeding

- EVOLUTION -

CHAPTER – 12 – Introduction to Evolution (5 L)

- 12.1 Meaning of Evolution
- 12.2 Theories of Evolution –
  - i) Lamarkism and Neo-Lamarkism
  - ii) Darwinism and Neo-Darwinism
  - iii) Mutation theory of Hugo de Vries
  - iv) Synthetic theory

CHAPTER- 13- Speciation (3 L)

- 13.1 Species and Races
- 13.2 Concepts of Species
- 13.3 Methods of Speciation – Allopatric, parapatric, sympatric mode of speciation, Chromosomal speciation

*****

BOT- 364 PAPER- IV
PLANT BIOCHEMISTRY [Periods 60]
Semester-VI

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To introduce the students with current status of Biochemistry.
2. To recognize the impact of Biochemistry on socioeconomic aspects of life.
3. To develop the knowledge of industrial application of Biochemistry
4. To inculcate the students with the importance of Biomolecules.

Chapter-1. Biochemistry: 04

- 1.1 Definition, Scope and Importance
- 1.2 Hydrogen ion concentration
- 1.3 P_H and Buffers

Chapter-2 – Biomolecules 14

- 2.1 Carbohydrates:** Definition and classification of carbohydrates.
a) Mono-, di- and tri- saccharides. Polysaccharides and mucopolysaccharides.
- 2.2 Lipids:** Definition and classification of lipid (simple. Compound and derived)
a) Structure, classification and properties of fatty acids
b) Essential and non-essential fatty acid
- 2.3 Amino acids, peptides and proteins:** Definition. Classification and properties of amino acids, essential and nonessential amino acids.
a) Peptides - Definition of peptide bond, Structure and function of peptides
b) Proteins - Classification, physico-chemical properties, structure [primary and secondary]

Chapter-3. Plant Secondary Metabolites: 12

- Definition, characteristics (source, structure, general properties) of:-
a) Tannins   b) Lignin   c) Phenolic compounds d) Alkaloids e) Terpenoids
f) Flavonoids   g) Vitamins   h) Phytohormones

Chapter-4: Enzymes: 06

- 4.1 Introduction and Definition
- 4.2 Nomenclature of enzymes
- 4.3 Classification of enzymes, properties.
- 4.4 Enzyme specificity
- 4.5 Mechanism of enzyme action :-
  - a) Lock and Key model
  - b) Induced fit model
- 4.6 Enzyme inhibitors activators
- 4.7 Isozymes and their significance.

Chapter-5 Bio-physicochemical Techniques: 14

- 5.1 Principle and application of:
  - a) ultra-filtration, b) distillation assembly c) Soxhlet apparatus
- 5.2 Spectrophotometer:** Beer's and Lambert's law and its significance.
  - a) Principle and application of spectrophotometer.

5.3 Isotopes in Biochemistry: Radioactivity: principle and application, Application of radioisotopes in biochemistry.

5.4 Electrophoresis: Principle, types and applications

5.5 Centrifugation: Principle and theory of RCF and applications of centrifuges.

Chapter-6. Biosensors:

10

6.1 Concept of biosensors, biochips, biofilms and bio-Surfactants

6.2 Types of biosensors- conventional and microbial.

6.3 Environmental, medical and industrial applications of biosensors

REFERENCE BOOKS:

1. Conn Erie and Stumpf P.K., (1992) Outline of Biochemistry- Wiely Eastern, New Delhi Latest edition.
2. Rastogi, S.C (1993), Biochemistry –, Wiely Eastern ltd, Pune Second Edition.
3. Stryer Lubert Biochemistry –, W.H. freeman and co , New York , fourth edition.
4. Agrawal G.R and Agrawal R.A., Krishna (1998-99)Text book of biochemistry –Prakashan media (p) ltd, Meerat
5. Satyanarayana U., (2004) Biochemistry- book and allied pub. ltd, kolkata, , second edition.
6. Jain J.L., Jain Sanjay., Jain Nitin (2005) Fundamentals of Biochemistry - S. Chand and company ltd, New Delhi, First multi colour edition
7. Nelson, D.L. and M.M.Cox (2005),Lehninger's Principle of Biochemistry, Publisher David N.Nelson, Michael Cox, edition fourth.
8. Agrawal, (19989-1999), textbook of Biochemistry, Krishna Prakashan, edition tenth.
9. Satyanarayana, U. and U.Chakrapani (2006), textbook of Biochemistry, third edition
10. Price,N.C. and Stevens (2000) Fundamentals of Enzymology, edition
11. Frifielder, .D, W.(1983) Physical biochemistry- H.Freeman and Co. New York,
12. Holmes and H.Peck Analytical biochemistry-, academic press, New York.
13. Wilson and Goulding Biophysical technique-, ELBS edition, latest edition.
14. Upadhyaya and Upadhyaya and Nath, Biophysical chemistry (principle and technique) – Himalaya Pub. Nagpur, latest edition.

Semester VI
Bot. 365
Botany Paper – V
Applied Botany

Total lectures- 60

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To know importance and scope of botanical science in the industries.
2. To study role of microbial plants in fermentations process.
3. To study the process of cultivation of cash crops.
4. To study some plants which are used as herbal cosmetics.
5. To study technique of plant tissue culture and its application.
6. To study the role plants in forensic science.

Chapter-1: Applied Botany **(02)**

1:1 Introduction, Scope and importance

Chapter-2: Forensic Science **(04)**

2.1 Introduction, Definition, Scope and Importance

2.2 Role of following plants in Forensic Botany

- a) *Cannabis sativa* (Jute)
- b) *Jatropha curcas* (Chandrajyot)
- c) *Argemone mexicana* (Yellow poppy)
- d) *Abrus precatorius* (Gunj)
- e) *Datura metal* (Datura)

Chapter-3: Herbal Cosmetics **(08)**

3:1 Herbal Cosmetics

- i. Introduction and Definition and multiple benefits of medicinal plants
- ii. Types of Herbal cosmetics w.r.t. Botanical source, characteristics, plant part used and uses of the following:
  - A. Skin Care: (i) Korphad (ii) Sandal wood (iii) Turmeric (iv) Cucumber
  - B. Hair Care: (i) Henna (ii) Hibiscus (iii) Amla (iv) Shikekai
  - C. Dental Care: (i) Neem (ii) Babool (iii) Khair (iv) Bakul
- iii. Preparation of Aloe *vera* gel (for skin)

iv. Preparation of jaswand gel (for hair)

3:2 Ayurvedic Medicines

Preparation of following Ayurvedic medicines with respect to Botanical Source, Part used and methods of preparation:

i. Triphala churna

ii. Kumariasav

iii. Arjunarishta (Aristha)

Iv. Rosha and Khas oil

Chapter-4: Cash Crops

(08)

4:1 Cash Crops

i. Banana and Sugarcane: Scientific name, Family, Characteristics and Utility.

ii. Importance and Commercial significance of Cash crops Banana and sugarcane

iii. Introduction and advantages regarding

Cultivation & Processing

iv. Commercial significance

Chapter-5: Fermentation Technology

(10)

5.1 Introduction, Definition and Types: Aerobic and Anaerobic

5.2 Microbes involved in fermentation.

5.3 Industrial production of Vinegar, Citric acid Streptomycin w. r. to

i) Pure culture

ii) Substrate

iii) Sterilization

iv) Fermentation

v) Recovery of end product

Chapter-6: Social forestry**(06)**

- 6.1 Introduction, definition, scope and importance
- 6.2 Social forestry practices- Farm forestry, recreation forestry, extension forestry
- 6.3 Choice of species for social forestry
- 6.4 Tree crop husbandry of any one of the following with reference to :
  - a) Method of propagation b) Planting and after care c) Harvesting & uses.
- 1. Eucalyptus/ Neem / Subabhul
- 6.5 Social forestry: A tool of integrated rural development.

Chapter-7: Plant Tissue Culture**(08)**

- 7:1 Introduction and Definition
- 7:2 Concepts Of plant tissue culture and Totipotency
- 7:3 General steps involved in Plant Tissue Culture
  - i. Murashige and Skoog's (M.S) Medium Composition Preparation
  - ii. Explant
  - iii. Surface sterilization
  - iv. Inoculation
  - v. Incubation
  - vi. Callus formation
  - vii. Subculture
  - viii. Organogenesis and formation of plantlet
  - ix. Hardening
- 7:4 Applications of tissue culture: production of pathogen free plants and somaclonal-Variants, production of stress resistant plants and synthetic seeds

Chapter-8: Post harvest Management of Fruits & Vegetables**(08)**

- 8.1- Introduction, Definition & Importance

8.2- Maturity, harvesting & handling in relation to Shelf life & quality of Fruits, Vegetables & Flowers, Intercultural, earthing up, fertilizer application, irrigation, mulching, stacking.

8.3 Maturity & harvesting indices w.r.t. **Fruits-** Mango, Banana, **Vegetables;** Tomato, Fenugreek
Flowers-Mogara/Jasmine, Tuberose.

8.4 Methods of pre cooling (0(zero) energy chamber), grading, packing, storage & transport of fruits, Vegetables & flowers.

8.5 Methods of hastening & delay in ripening.

Chapter-9: Adulteration in Plant Products

(06)

9:1 Introduction and definition

9:2 Standard characteristics, possible adulterants, detection tests for adulteration and hazardous effects of following:

- a. Cereals: Bajra
- b. Pulses: Chick pea (Gram)
- c. Oils: Groundnut oil
- d. Spices: Black Pepper, Red Pepper and Turmeric.
- e. Beverages: Tea and Coffee

Reference Books

1. Dubey, R.C., 2005 A Text book of Biotechnology S.Chand& Co, New Delhi.
2. Vayas, S.C, Vayas, S. and Modi, H.A. 1998 Bio-fertilizers and organic Farming Akta Prakashan, Nadiad
3. Jogdand, S.N. (2001) Advances in Biotechnology. Himalaya Publishing house, Mumbai, India.
4. S.K. Jain, Manual of Ethno botany, Scientific Publishers, Jodhpur, 1995.
5. S.K. Jain (ed.) Glimpses of Indian. Ethnobotny, Oxford and I B H, New Delhi – 1981
6. Dubey, R.C. and D, K.Maheshwari, 2007. A textbook of Microbiology, S.Chand and Company, New Delhi.
7. Girdharilal, Siddappa, G.S. & Tandon, G.L. (1998). Preservation of Fruits Ana Vegetables, ICSR, New Delhi, India..

8. Bose, T. (1996) Fruits- Tropical & subtropical, Nayapokash, Calcutta.
9. Casida, L.E. (1991). Industrial Microbiology, Wiley Eastern Ltd. New Delhi, India.
10. S.N. Negi. Hand book of Social Forestry
- 11 M. Sitaram Rao . Social Forestry
12. Thankamma (1975). Food, drugs & cosmetics. A consumer guide, The Mac Millan company of India Ltd. Delhi, Mumbai.

**BOT. 366.1: PAPER- VI (OPTIONAL-I)
BOTANICAL TECHNIQUES [60 Periods]**

AIMS AND OBJECTIVES

1. To study the scope and importance of Botanical techniques.
2. To know about instruments and their utility in subject Botany.
3. To know about measurement of microorganisms by studying micrometry.
4. To study the different stains and staining.
5. To study the killing, fixing and Microtomy of plant material.
6. To study Chromatography and cultural techniques in Botany.
7. To understand the methods used in whole mount preparation, wood maceration and cytology.

Chapter 1. Introduction, Scope and importance of botanical techniques: **02**

Chapter 2. Microscope: **06**

Introduction, Principle and working of Dissecting microscope, Light microscope, Phase contrast microscope, Electron microscope

Chapter 3. Stains and staining: **07**

- 2.1. Theory of Staining
- 2.2. Type and procedure of staining for following
  - (a) Bacterial
  - (b) Fungal
  - (c) Cytological
  - (d) Anatomical
- 2.3. Temporary and permanent double stained preparation of free hand sections.

Chapter 4. Study of Different Instruments: **08**

- 3.1. Study of Rotary Microtome
- 3.2. Camera lucida- Mirror, Presmatic
- 3.3. Laminar air flow
- 3.4. Autoclave
- 3.5. Oven
- 3.6. Incubator

Chapter 5 Microtomy:	07
(A) Killing and Fixing of Material.	
a) Collection of material	
b) Types of Fixatives	
c) Techniques of fixing	
(B) Technique	
a) Washing	b) Dehydration
c) Cleaning	d) Infiltration
e) Embedding	f) Sectioning
g) Mounting of ribbon	h) Staining
Chapter 6. Micrometry:	06
5.1 Introduction	
5.2 Stage micrometer	
5.3 Ocular micrometer	
5.4 Calibration of microscope- under low power High power and Oil emulsion	
5.5 Measurements	
Chapter 7. Culture Techniques:	09
6.1 Concept of mixed and pure culture	
6.2 Glassware - Types	
6.3 Sterilization Methods for glassware and media	
6.4 Nutritional requirements for various organisms	
6.5 Common media used for cultivation of Algae, Fungi and Bacteria	
a) Allen and Arnoni medium for algae	
b) PDA medium for Fungi	
c) Nutrient Agar, MacConkeys Agar medium for Bacteria	
6.6 Source of inoculums for algae, Fungi, Bacteria	
6.7 Enrichment and isolation method	
a) Streak plate method	
b) Pour plate / dilution method	
c) Slide culture	
Chapter 8. Whole mount, Cytological method and wood maceration:	05
7.1. Permanent whole mount museum specimens	
7.2. Cytological methods:	
a) Smear	
b) Squash	
c) Making of smear and squash permanent	

7.3. Wood maceration techniques

Chapter 9. Chromatography : **05**

8.1 Introduction – Definition and principle of chromatography

8.2 Types(Any Two)

a) Paper chromatography -Unidirectional - Ascending and descending

b) Two dimensional

c) Thin layer chromatography -Plate and column

8.3 Procedure for preparation of paper chromatogram and thin layer chromatogram

8.4 RF Value

Chapter 10. Spectrophotometry: **02**

9.1. Introduction

9.2. Principle and Working of spectrophotometer

9.3. Application of spectrophotometer

Chapter 11. General principles of Biophysical Chemistry Instruments **03**

10.1 pH Meter

10.2 Centrifuge

REFERENCE BOOKS:

BOTANICAL TECHNIQUES:

1. Aneja, K.R. (1996) Experiments in Microbiology, Plant Pathology Tissue Culture and Mushroom Cultivation (IInd Ed,) Wishwa Prakashan New Delhi, India.
2. Dwivedi, J.N. and R.B. Singh (1990). Essentials of Plant Techniques ,Scientific Publishers, Jodhpur, India
3. Modi, H.A. (1996) Elementary Microbiology Vol.V. Ekta Prakashan, Ahmadabad.
4. Starrier, R.Y. Ingrahaan, J.L., Whalis, M.L. and P.andPainter (1993) General Microbiology (5th Ed) The Macmillan Press Ltd, London, u.x.
5. Prasad and Prasad . Outline of microtechniques. Emkay publication Delhi (1975).
6. L. R. Patki , B. L. Bhalchandra, I. H. Jeevaji forwarded by Dr. (Mrs) V. M. Sapkal. An introduction to microtechniques. S. Chand & Co. Ltd., New Delhi.
7. V. K. Sharma.(1991) - Techniques in microscopy and cell Biology, Tata Mc Graw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi.
8. Upadhaya Nath "Biophysical chemistry" Himalaya Publication, Mumbai.
9. Sadasivan, Manicum "Biochemical analysis" New age Publication, New Delhi.
10. De Robertis and De Robertis 2005 (8th Edition), Cell and Molecular Biology.
11. Krishnamurthy K. V. (1988) Methods in Plant Histochemistry.
12. Powar C.B 2005 (3rd Edition) "Cell Biology" , Himalaya Publication, Mumbai.
13. Verma P. S. and Agrawal V.K. 2006, "Cell Biology", Genetics, Molecular Biology, Evolution and Ecology S. Chand and Company New Delhi.

.....**XXXX**.....

Semester VI

BOT. 366.2 PAPER-VI (OPTIONAL- II)

Medico-Botany and Pharmacognosy (60 L)

Pharmacognosy (40L)

AIMS AND OBJECTIVES:

- 1) To know history, scope and importance of Pharmacognosy & Medical botany.
- 2) To study classification, cultivation, collection and processing of plant drugs.
- 3) To study morphology, botanical and chemical characterization and Quantitative microscopy of certain drugs.
- 4) To study common household plant drugs
- 5) To prepare Ayurvedic recipes.
- 6) To study some plants used for perfumes.
- 7) To make student aware about biopiracy and legislation about medicinal plants.

Chapter 1. Introduction of Pharmacognosy: 06

- 1.1 Definition, History and scope
- 1.2 Important systems of medicine
- 1.3 Organized and unorganized crude drug's

Chapter 2. Classification of Drugs Plant: 06

- 2.1 Taxonomical, morphological, chemical, therapeutic and alphabetical
- 2.2 Chemical nature of crude drug
- 2.3 Concept of therapeutic active chemical constituents

Chapter 3. Cultivation of Plant Drug:

08

3.1 Methods of propagation

- a) Sexual b) Asexual

3.2 Factors affecting cultivation

- a) Temperature and humidity
- b) Rainfall
- c) Soil and Soil fertility
- d) Fertilizers
- e) Pest and pest control

Chapter 4. Collection and processing of crude drugs:

10

4.1 Collection

- a) Root
- b) Stem and bark
- c) Leaf
- d) Flower
- e) Fruits and Seeds
- f) Gums and resins

4.2 Processing

- a) Harvesting
- b) Drying
- c) Garbling/Dressing,
- d) Packing
- e). Storage

Chapter 5. Analytical Pharmacognosy:

08

5.1 Drug adulteration and types of adulterants

5.2 Methods of drug evaluations in brief

- a. Morphological
- b. Microscopic
- c. Chemical
- d. Physical
- e. Biological

Chapter 6. Quantitative microscopy of drugs, stomatal index, of the following: 02

1. *Datura innoxia / Datura metel* (Datura)
2. *Justicia adhatoda* [Syn.*Adhatoda zeylanica*] (Adulsa)

Medico Botany

20L

Chapter 7. Introduction: Definition and History of medico Botany.

02

Chapter 8. Medicinal uses of common house-hold plants "Grandmaa's Pouch" 08

1. *Allium sativum* (Garlic)
2. *Trachyspermum ammi* (Ajwan)
3. *Curcuma domestica* (Halad)
4. *Ocimum sanctum* (Tulsi)
5. *Zingiber officinale* (Ginger)
6. *Helicteris isora* (Murud sheng)
7. *Cassia fistula* (Bahava)
8. *Gardenia gummifera* (Dikamali)

Chapter 9. Preparation of following Ayurvedic medicines with respect to Botanical source, part used, method of preparation: 04

- 9.1. Triphala churna

9.2. Kumari asav

9.3. Arjunarishtha

Chapter 10. Plant perfumes and cosmetic from the following: 04

10.1. *Cymbopogon martinii* (Rosha grass)

10.2. *Cymbopogon citratus* (Lemon grass)

10.3. *Rosa indica* (Gulab)

10.4. *Santalum album* (Chandan)

Chapter 11. 1) Biopiracy of medicinal plants from India. 02

2) Drug legislation and patenting (Act related to quality control and patenting)

REFERENCE BOOK:

1. Deshmukh L.P.(2012) Encyclopidia of Medinal Plant of the world (1 to 10), Oxfer Publication] New Delhi
2. Jeffery, B. and Harborn. Photochemical Methods: A guide to Modern Techniques of Plant analysis. Springer, 1998.
3. Khandelwal, K.R. Practical Pharmacognosy, Pragati Books Pvt. Ltd.
4. Kokate, C.K. Purohit A.P. and GokhaleS.B. Pharmacognosy (degree), Nirali Prakashan, Mumbai.
5. Iyengar, M.A. Study of Crude drugs, Manipal Power Press, Manipal.
6. Iyengar, M.A. Pharmacognosy Lab. Manipal Power Press, Manipal.
7. Rangari, V.D. A Textbook of Pharmacognosy and Photochemistry. Vol-I and II
8. Wallis, T.E. Textbook of Pharmacognosy. J.A, Churchill Ltd. London
9. Kumar N. C. : An Introduction to Medical Botany and Pharmacognosy, Emkay Publications, New Delh.
10. Pullaiah T. and P. Suresh Narayana, Textbook of Pharmacognosy Vol. 1, Ikon Books, New Delhi and Hyderabad

11. Bhattacharjee S. K. (1998) Handbook of Medicinal Plants. Pointer Publishers, Jaipur. India.
12. Kaushik Purushottam and Dhiman. A.K (2000). Medicinal Plants and Raw Drugs of India, Bishen Singh Mahendra Pal Singh. Dehradun. India
13. Klianna, Girija (1993) All About Herbal Remedies. Vikas Publishing House (P.) Ltd., New Delhi. India.
14. Kunan, J.C. (1999) Plants Thai Heal. Oriental Watchman Publishing House, Pune. India
15. Shah, C.B. and Quadri IS (1990) Text Book of Pharmacognosy. B.S. Singh Prakashaa Ahmedabad, India.
16. Thakur, R.S., Pun, H S. and Husain, A. (1989). Major Medicinal Plants of India. Central Institute of Medicinal and Aromatic Plants, CS1R. Lucknow, India.
17. Trease, G.E. and Evans, W.C. (1978). Pharmacognosy (iith Ed.) Bailliene Tindall. London U.K

Semester-VI

BOT.366.3 Paper VI :(Optional Paper-III)

HORTICULTURE

(60 Lectures)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To know horticulture, its scope, disciplines and importance
2. To know horticulture zones of Maharashtra and India
3. To understand different horticultural practices and their methods
4. To study importance, principles and types of Bahar treatment
5. To study role played by green and polyhouses in horticulture
6. To study production technology, harvesting techniques and marketing of crops grown especially in Khandesh region of Maharashtra
7. To understand methods of preservation and preparation of preserved products prevailing especially in this part of the state

Chapter 1. Introduction:

03

- 1.1 Definition, scope and importance
- 1.2 Horticultural zone of Maharashtra and India
- 1.3 Different disciplines of horticulture
  - a. Pomology
  - b. Olericulture
  - c. Floriculture
  - d. Ornamental horticulture
  - e. Landscape horticulture

Chapter 2. Horticultural Plants

04

- 2.1 Classification of horticultural crops, vegetable, fruits, ornamental plants, spices and flowers
- 2.2 Nutritive value of fruits and vegetables

Chapter 2. Propagation of Horticultural plants:

03

- 2.1 Sexual propagation: Advantage and Disadvantages
- 2.2 Asexual propagation:
  - a) Advantages and disadvantages
  - b) Methods of Asexual propagation in brief

Chapter 3. Cutting:

03

- 3.1 Definition
- 3.2 Methods of cutting:
  - a) Stem cutting: Soft wood cutting, Hard wood cutting
  - b) Leaf cutting
  - c) Root cutting

Chapter 4. Layering: 03

- 4.1 Definition
- 4.2 Methods of layering:
  - a) Simple layering
  - b) Compound layering
  - c) Serpentine layering
  - d) Air layering or Gootee

Chapter 5. Grafting: 03

- 5.1 Definition
- 5.2 Methods of grafting:
  - a) Whip grafting
  - b) Wedge grafting
  - c) Tongue grafting

Chapter 6. Budding: 02

- 6.1 Definition
- 6.2 Methods of budding
  - a) 'T' Shape budding
  - b) Patch budding

Chapter 7. Special Practices in Horticulture 08

- 7.1 Training and Pruning of Plants
  - a) Definition
  - b) Difference between training and pruning
  - c) Objectives of training and pruning
  - d) Advantage of training and pruning
- 7.2 Bahar Treatment:
  - a) Definition, Principles and importance
  - b) Types of Bahar (Methods not expected)
    - i) Ambe Bahar
    - ii) Mrig Bahar
    - iii) Hasth Bahar

Chapter 8. Fruit(Grapes) and Vegetable(Tomato) Production technology .w.r.t 08

- 8.1 Introduction
- 8.2 Soil and Climate requirement
- 8.3 Commercial varieties
- 8.4 Pest and disease management
- 8.5 Harvesting and post harvest management

Chapter 10. Preservation of Fruits and Vegetables:

15

- 10.1 Introduction, Scope and importance of fruits and vegetables preservation.
- 10.2 Methods of preservation
  - a) Temporary preservation
    - i. Asepsis
    - ii. Exclusion of moisture i.e. Drying of vegetables e.g. Potato Cabbage, Onion, Bitter Gourd, Green pea, Spinach.
    - iii. Use of mild antiseptic
    - iv. Pasteurization
    - v. Low temperature
  - b) Permanent preservation
    - i. Sterilization and processing: use of sugar, salt, vinegar or preservation by food additives i.e. chemical preservatives: citric acid, potassium metabisulphate, sodium benzoate, Sulphur dioxide
    - ii. Drying, Dehydration and concentration of fruits and vegetables
    - iii. Ionizing radiations
- 10.3 Preparation of preserved product
  - a) Mix fruit jam
  - b) Wood apple or Guava jelly
  - c) Lemon / Orange squash
  - d) Tomato ketchup

Chapter 11. Poly house and Green house technology with reference to Ornamental Horticulture

08

- 11.1 Scope and importance
- 11.2 Types of structure
  - a. Green house
  - b. Poly house
  - c. Glass house
  - d. Plastic tunnel
  - e. Conservatory
- 11.3 Construction of Various structures – materials, requirements and cost

REFERENCE BOOKS:

1. Azad K.C. and Sharma V.K.(2000) Horticulture Technology (Vol. I & II) DEEP & DEEP Publications, New Delhi, India.
2. Bal, J.S. (1997) Fruit Growing. Kalyani Publication, New Delhi, Ludiyana, India.
3. Bose, T. (1996) Fruit Tropical and Sub tropical. Naya Prakashan Culcutta, India.
4. Edmond, J.B.,Senn,T.L., Andrew,F.S. and Halfacr, R.G.(1990) Fundamentals of Horticulture. Tata McGraw-Hill Publishing company Ltd. New Delhi, India.
5. Girdharlal Siddhappa G.S. and Tandon G.L. (1998) Preservation of fruits and vegetables. ICAR New Delhi, India.
6. Hartmann, H. T. And Kester (1989) Plant propagation principles and practice. Prentice Hall of India (P) Ltd.New Delhi, India.
7. Khan M.R.(1995) Horticulture and Gardening. Nirali Prakashan, Pune, India.
8. Sen, S. (1992) Economic Botany. New Central Book Agency,Calcutta, India.
9. Sharma, N. K. and Arora, S.K. (1985) New Routes to increase Brinjal production Fmr. Parlim 20 (6) 11-12
10. Sharma, V.K.(2004) Advances in Horticulture. DEEP & DEEP Publication, New Delhi, India.
11. Sharma, V.K.(1999) Encyclopedia of Practical Horticulture.
12. Singh, V.B. (1990) Fruits of NE Region. Wiley Eastern Limited, New Delhi,India.
13. Sonane, H.N.,Deore B.P. and Patil, S. K.(1984) Vaishali (RHR 51) A High-yielding Variety of Brinjal for Maharashtra. Journal of Maharashtra Agriculture Uni.9(3):341-342.
14. Vishnu Swarup (1997) Ornamental Horticulture. Macmillan Ltd. New Delhi, India.
15. Mallikarjun Reddy,Aparna Rao (2010) Applied Horticulture.Pasific Book International,Delhi,India.
16. Sandhya Sharaf (2012) Green House Management of Horticulture Crops.Oxford Book Company,New Delhi,India.
17. Sharon Pastor Simson,Martha C.Straus (2010) Basics Of Horticulture. Oxford Book Company,New Delhi,India.
18. George Acquaah. Horticulture- principles and practices.4th Edition,PHI Learning,private Ltd.New Delhi,India.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

T. Y. BSc Botany Syllabus

Paper – VI

BOT. 366.4 : PLANT PROTECTION (Optional paper-IV)

TOTAL PERIODS- 60

AIMS AND OBJECTIVES

1. To know Scope and importance of Plant Protection
2. To know terminologies in Plant Protection
3. To study the causes of Plant diseases
4. To study the control measures of Plant diseases

Chapter 1 : Plant Protection :

03

1.1: Introduction , Definition , Scope and Importance

1.2 : A short historical account of plant pathology with reference to the work of following plant pathologists

- i)Theophrastus ii) Prevost iii)De- Bery iv) E. J. Butler
- v) B. B. Munkur vi) K. C. Mehta vii) Robert Koch

Chapter 2 : Terminology :

03

2.1 : Definition of the following terms

- i)Disease ii) Pathogen iii) Host iv) Parasite v) Hyperparasite vi) Inoculum vii) Penetration
- viii) Infection ix) Pathogenesis x) Pathogenecity xi) Etiology xii) Incubation period
- xiii) Disease cycle xiv) Symptoms xv) Epidemiology

Chapter 3 : Study of diseases:

10

3.1 : Inanimate diseases :

- i) Diseases caused due to nutritional deficiencies of the following elements-
  - a) Fe-chlorosis b) Bo- Mango necrosis
- ii) Diseases due to unfavourable temperature freezing injury to Potato - Black heart of potato, Sun scaled of vegetables

3.2 : Animate diseases :

- i) Viral diseases - TMV/PMV
- ii) Bacterial diseases - Citrus canker
- iii) Fungal diseases - a) Powdary mildew of grapes / Teak/ *Acacia*
b) Downy mildew of Bajara (Green ear disease)
c) Ergot of Bajara

- d) Rust of Wheat (*Puccinia*)
- e) Tikka disease of groundnut
- f) Grain smut of Jawar
- g) Red rot of sugarcane
- h) Wilting of seedlings by *Fusarium*
- i) Bunchy top of Banana
- j) Whip smut of Sugarcane

Chapter 4 : General principals of disease control : 03

- 4.1 : Preventive therapy -
  - i) Avoidance of pathogen , ii) Exclusion of the inoculum, iii) Eradication ,
  - iv) Protection v) Disease resistance
- 4.2 : Curation theory – i) Physical (Surgery and hot treatment)

Chapter 5 : Mechanical Control 10

- 5.1 : Choice of geographic area, selection of field, proper time of sowing, use of disease escaping varieties, selection of seeds and planting stock, high budding
- 5.2 : Control through cultural practices-
  - i) Crop rotation ii) Mixed cropping iii) Removal and destruction of diseased plants and plant organs, rouging , destruction of alternate and collateral hosts
- 5.3 : Field Sanitation
  - i) Destruction of crop residue , ii) Deep ploughing , iii) Improved soil drainage system
  - iv) fallowing v) Flooding vi) Crop –free period / crop free zone , vii) Depth of sowing of seeds viii) Regulation of fertility level of soil
- 5.4 : Soil treatment i) Heat ii) Flooding iii) Fallowing iv) Use of chemicals
- 5.5 : Elimination of pathogen from infected plant material
  - i) Sorting ii) Drying and aging of seeds iii) Thermal treatment iv) Chemical treatment

Chapter 6 : Biological control : 05

- 6.1 : Introduction, Definition
- 6.2 : Biological control and biostatic control
- 6.3 : Methods:
  - i) Amendment of soil with organic matters ii) Predaceous fungi method
- 6.4 : Mechanism:
  - i) Antibiosis, ii) Exploitation iii) Competition

Chapter 7 : Legal control : 03

- 7.1 : Introduction, Plant quarantine, Limitations and importance
- 7.2 : Plant quarantine organization in the world and in India

Chapter 8 : Chemical control : 12

- 8.1 : Introduction and importance
- 8.2 : Criteria of a good fungicide, weedicides and bacteriocides
- 8.3: Chemicals used in plant disease control, nature of mode of action and uses

- i) Sulphur : Inorganic compounds; Sulphur powder , Wettable sulphur, and Lime sulphur
- ii) Copper : Bourdeaux mixture, Burgundy mixture, copper oxychloride
- iii) Mercury : (Inorganic compounds) ; Mercuric chloride, mercurous chloride
- iv) Antibiotics : Streptomycine, Tetracycline, Groseofulvin and Aureofungin
- v) Soil fumigants : Method of applying antipathogenic chemicals

vi) Study of following types of Instruments (Sprayers, Dusters) and discuss used in diseased control-

- a) Knapsac sprayer b) Mist blower c) Rotary hand duster d) Soil injector e) manually operated / hand sprayer

Chapter 9 : Control through disease resistance : 03

9.1 : Introduction, use of resistant varieties, difference between disease escape, tolerance and disease resistance

9.2 : Development of resistant varieties-

- i) Selection ii) Hybridization iii) Mutation

Chapter 10 : Defense of plants : 08

10.1 : Introduction

10.2 : Disease resistance in plants

- i) Structural protection (epidermal, stomatal and mechanical) ii) Chemical protection (chemical of the surface layer, exudation of toxic chemicals) iii) Absence of nutrients
- iv) Absence of common antigens v) Histological defense vi) Accumulation of toxic substance vii) hypersensitive defense reaction viii) Defense through growth substances and enzymes ix) Tolerance to disease

10.3 : Nematology :

- i) Introduction
- ii) Study of the following Nematodal diseases w.r.t. causal organism, symptoms and control-
  - a) Ear cockles of Wheat b) Molya disease of Barley

REFERENCE BOOKS

1. R. S. Singh(2002)4th ed. Introductions to Principles of plant Pathology Oxford & IBH Publishing Co. PVT. New Delhi 110049, India
2. R. S. Singh Plant Diseases (2009) Oxford & IBH Publishing Co. PVT. New Delhi 110049, India
3. V. N. Pathak (1972) Essentials of Plant Pathology, Prakash Pub. House, Jaipur ,India.

4. K. S. Bilgrami & H. C. Dube (1976) A text book of Modern Plant Pathology, Vikas Publishing House PVT. Ltd, New Delhi.
5. B. P. Pandey Plant Pathology , S. Chand & Co. Ltd. Ramnagar New Delhi 110055
6. J. G. Manners (1993) 2nd ed. Principles of Plant Pathology Press Syndicate of the University of Cambridge, New York , NY 10011-4211 USA
7. G. Rangaswami (1973) Diseases of Crop plants in India Prentice Hall of India. PVT. Ltd, New Delhi, India
8. M. N. Kamat (1969) Introductory Plant Pathology Prakash Printing Press, Poona, India.
9. P.C Trivedi (2007) 1st ed. Biocontrol of Plant Diseases , Avishkar Pub. & Dist. Jaipur – 302003(Raj) India.
10. F. T. Bennett (1997) 1st ed. Outline of Fungi and Plant Diseases , Ambey Pub. Tank road , Karol bagh New Delhi 110005.
11. D. A. Roberts & C. W. Boorthroyd (1972) Fundamentals of Plant Pathology, Toppan Co. Ltd. Tokyo, Japan.
12. E. J. Butler (1973) Fungi and Diseases in Plants Thacker Spink & Co. Calcutta, India
13. Ravichandra N. G. (2008) Plant Nematology. , I. K. International Pub. Ltd. New Delhi., Mumbai, Bangalore.
14. Webster H. Sill , Jr.(1985) Plant Protection Kalyani Publisher New Delhi- Ludhiana
15. Mehotra R. K (1994) Plant Pathology International Pub. House New Delhi, India .
16. Mehatra K. S (1980) Plant Pathology Tata McGraw Hill Pub. Co. Ltd, New Delhi, India.
17. Nene Y. L. (1991) Fungicides In Plant Diseases Control Oxford & IBH Publishing Co. PVT. New Delhi 110049, India
18. Nene Y.L., P. N. Thapliyal., (1993) 3rd ed. Fungicides In Plant Diseases Control Oxford & IBH Publishing Co. PVT. New Delhi 110049, India
19. K.M Chandaniwala ,(1995) 1st ed. Plant Protection , Amol Publications PVT. Ltd .Ansari Road Daryanganj. New Delhi-11002(India)
20. S. B. Chattopadhyay (1987) 2nd ed. Principles and procedures of plant protection Oxford & IBH Publishing Co. PVT. New Delhi 110049, India.
21. Kenneth F. Baker ., R. James Cook (1979) ., Biological Control of Plant Pathogens 1st ed. S. Chand & Co. Ltd. Ramnagar New Delhi 110055
22. Arun Katayan.(2007) 4th ed. Fundamental of Agriculture Vol 2. Kushal Pub. & Dist. Varanasi 221001 U.P India

23. Arun Katayan.(2007)4th ed. Fundamental of Agriculture Vol 2. Kushal Pub. &
Dist.Varanasi 221001 U.P India

NORTH MAHARSHTRA UNIVERSITY, JALGAON

BOT- 367: PRACTICAL PAPER-I

BASED ON THEORY PAPERS - I & III (BOT- 361 , BOT- 363)

GYMNOSPERMS & PALEOBOTANY

GYMNOSPERMS

Practical 1-2. Study of *Pinus* with the help of permanent slides and plant material

- i) External morphology
- ii) T. S. of stem (Temporary double stained preparation)
- iii) T. S. of needle(Temporary double stained preparation)
- iv) Morphology of male cone –Entire cone, specimen, T. S. and L. S.of cone (P. S.)
- v) Morphology of female cone – Entire cone, specimen, T. S. and L. S.of cone (P.S.)
- vi) Mounting of pollen grains
- vii) V. S. of mature ovule (Permanent slide)

Practical 3-4. Study of *Gnetum* with the help of permanent slides and plant material

- i) External morphology
- ii) T. S. of stem (permanent slide)
- iii) T. S. of leaf (permanent slide)
- iv) Secondary growth in the stem of *G. ula* (Permanent slide)
- v) Morphology of male cone – Entire cone,specimen, T. S. and L. S. (Permanent slide)
- vi) Morphology of female cone – Entire cone,specimen, T. S. and L. S.(Permanent slide)
- vii) V. S. of mature ovule (Permanent slide)

PALEOBOTANY

Practical 5 Study of different types of fossils (Any three as per syllabus)

Practical 6 Study of the following with the help of slides and/ or specimens

- i) *Rhynia*
- ii) *Lepidodendron* (Stem)
- iii) *Lepidostrobus*
- iv) *Calamites*
- v) *Annularia* (Leaf)
- vi) *Lyginopteris*
- vii) *Cycadeoidea* (Flower)
- viii) *Sahnipushpam*
- ix) *Enigmocarpon*

Paper - III BOT : 363 Genetics, Plant Breeding and Evolution

Practical 1: Solving of problems on monohybrid and dihybrid cross.

Practical 2: Isolation of DNA from suitable plant material

Practical 3: Study of factors promoting self pollination (By demonstration Flower/Photograph)

- Bisexuality (Hermaphroditism)----- (Wheat, Rice)
- Cleistogamy----- (Wheat, Rice)
- Homogamy----- (Tomato, Lady's finger)

Practical 4: Study of factors promoting cross pollination (By demonstration Flower/Photograph)

- Dichogamy (i) Protandry----- (Maize)
(ii) protogyny----- (Pearl millet)
- Unisexuality (i) Monoecious----- (Maize, Pumpkins)
(ii) Dioecious----- (Hemp, Asparagus)
- Self incompatibility ----- (Radish, Cabbage)

Practical 5: Techniques of Hybridization in Self Pollinated and Cross Pollinated Crops.

Practical 6: Methods of estimation of Heterosis (i) Mid- Parent Heterosis
(ii) Better parent Heterosis
(iii) Standard Heterosis

BOT- 368: PRACTICAL PAPER-II

**BASED ON THEORY PAPERS - II& VI (BOT- 362 , BOT- 366.1/ BOT- 366.2/ BOT- 366.3/
BOT- 366.4)**

Anatomy and Embryology

1. Study of epidermal tissue system as per theory syllabus based on locally available materials
  - a) Types of Stomata
  - b) Types of Trichomes
2. Study of mechanical tissue system with at least one example each from root, stem and leaf
3. Study of normal secondary growth in stem and root of woody dicots (double stained preparation)
  - i) Stem – Sunflower/ Neem
  - ii) Root- *Cicer*
4. Study of anomalous secondary growth in the stem of the following Plants (double stained preparation)
  - i) *Salvadora*
  - ii) *Raphanus/ Daucus*
  - iii) *Nyctanthes*
  - iv) *Boerrhavia*
5. Maceration of vascular tissue of any two suitable materials and observation of xylem elements
6. Study of the following with the help of permanent slides
  - a) T. S. of Microsporangium.
  - b) Types of ovules
  - c) Dicot embryo, e.g. *Capsella* and Monocot embryo, e.g. *Sagittaria*

Botanical techniques

1. Study of botanical instruments (Any four) as per theory.
- 2 to 4 . Microtomy of suitable material
5. Maceration of Vascular tissues
- 6-7. Calibration of Microscope and measurement of spore.

Medico-botany and Pharmacognosy

PHARMACOGNOSY

1&2 : Microscopic and Macroscopic characters for recognizing Botanical source, External Morphology, Epidermal features like trichomes, stomata types, stomatal number, and stomatal index of following

- a. Adulsa (*Adathoda zeylanica*)
- b. Datura (*Datura metel*)

3 : Preliminary photochemical screening for the powder drug of following (any one)

- a. Rhizome- Adruk (*Zizngiber officinalis*)
- b Leaf – Adulsa (*Adathoda zeylanica*)

4 : Preparation of following drug (any two)

- a. Triphala Churna
- b. Kumari asav
- c. Arjunarisht

Medico botany

5&6: Botanical source, Plant part used and Medicinal uses of common house-hold plants (Any 6)

1. *Allium sativum* (Garlic)
2. *Trachyspermum ammi* (Ajwan)
3. *Curcuma domestica* (Halad)
4. *Ocimum sanctum* (Tulsi)
5. *Zingiber officinale* (Ginger)
6. *Helicteris isora* (Murud sheng)
7. *Cassia fistula* (Bahava)
8. *Gardenia gummifera* (Dikamali)

Horticulture

1. Study of Garden tools and Equipments:- Sprayer, Duster, Pruning knife, Sprinkler, micro-irrigation system etc.
2. Study of Propagation requirement- i) Media ii) Containers iii) Potting iv) Repotting
3. Study of Phenology of any two fruits, vegetables or flowering crops.
4. Study of propagation methods
  - a. Cutting
  - b. Layering
  - c. Budding
  - d. Grafting
- 5.& 6. Preparation of different types of fruit products & Food products
  - a. Mix fruit jam
  - b. Wood apple or Guava jelly
  - c. Lemon / Orange Squash
  - d. Tomato Ketchup

Submission :- Any Five temporary preserved food products.

(Potato, Onion, Kokam, Bitter guard, Cabbage, Fenugreek, Raw Banana, Gawar, Bean fruits etc.)

*Visit to any one Nursery unit, Commercial Orchard, Floriculture unit is compulsory.

Plant Protection

Pract. No.1, 2 & 3: Study of following plant diseases with reference to the causal organism, symptoms, nature of damage done and control measures (**Any nine**)

- 1) Powdery mildew 2) Downy mildew 3) Whip smut of sugarcane 4) Grain smut of Jawar 5) Citrus canker 6) Tikka disease of groundnut 7) Red rot of sugarcane 8) Wilting of seedlings by *Fusarium* 9) Bunchy top of Banana 10) Yellow vein mosaic of Lady's finger 11) Ergot of bajara 12) Rust of Wheat (Puccinia)

Pract. No. : 4 Preparation and application of bordeaux mixture / Burgundy's mixture on diseased plants and observation of its effect.

Pract. No. : 5 Demonstration of various chemicals used as Fungicides, Bactericides, Weedicides, and Nematicides. (**Any Two**) and application of them on the diseased plants and observation of their effects.

Pract. No. : 6 Demonstration of different types of Sprayers/Dusters/Instruments and discuss used in diseased control. (Knapsac sprayer, Mist blower, Rotary hand duster, Soil injector and any one manually operated / hand sprayer. (**Any three**))

Note : 1. Visit to a nearby agriculture collage/ university to observe various methods of disease control. Field trips to collect sample of diseased materials.

2. Students should submit at least 5 diseased specimen / Photographs along with the report of the field trips at the time of practical examination.

BOT- 369: PRACTICAL PAPER-III

BASED ON THEORY PAPERS - IV & V (BOT- 364 and BOT- 365)

Plant Biochemistry

Practical 1: Biochemical tests for: a) Carbohydrate b) Proteins c) lipids from suitable plant source

Practical 2: Biochemical tests for: a) Tannins b) Alkaloids c) Phenols from suitable plant source

Practical 3: To study the effect of temperature on activity of enzyme amylase

Practical 4: To study the principle and working and uses of a) spectrophotometer / calorimeter
b) centrifuge.

Practical 5: Isolation and estimation of lipids from oil seeds by using Soxhlet apparatus.

Practical 6: To study the lipase activity by using germinating oily seeds.

Applied Botany

Practical 1 Formulation and preparation of MS media

Practical 2 & study of following instruments:

Autoclave, Laminar air flow, Hot air oven, Incubator

Practical 3: Citric acid assay.

Practical 4: Detection of adulteration in plant products using suitable tests (Any four)

a. Cereal grains: Bajra	b. Pulse: Chick pea (Gram)
c. Oils: Groundnut oil	d. Spices: black pepper, red pepper, turmeric
e. Beverages: Tea and Coffee	

Practical 5: Preparation of *Aloe vera* jel & Jaswand jel

Practical 6: Botanical name and uses of following plant material in forensic science

(a) <i>Argemone mexicana</i>	(b) <i>Abrus precatorius</i>
(c) <i>Jatropha curcas</i>	(d) <i>Datura metal.</i>

EQUIVALANCE OF PAPERS

SEM –I

Paper	Code	Title of New Paper (To be implemented from June 2017)	Paper	Code	Title of old Paper
I	BOT. 351	Cryptogams	I	BOT. 351	Diversity of Lower Cryptogams
II	BOT. 352	Taxonomy of Angiosperms	II	BOT. 352	Taxonomy of Angiosperms
III	BOT. 353	Cell and Molecular Biology	III	BOT. 353	Genetics and Molecular Biology
IV	BOT. 354	Advanced Plant Physiology	IV	BOT. 354	Advanced Plant Physiology
V	BOT. 355	Plant Ecology and Phytogeography	V	BOT. 355	Plant Ecology and Phytogeography
		Optional Papers [Any one]			Optional Papers [Any one]
VI	BOT. 356.1	Plant Biotechnology	VI	BOT. 356.1	Plant Biotechnology
VI	BOT. 356.2	Ethnobotany	VI	BOT. 356.4	Ethnobotany
VI	BOT. 356.3	Gardening	VI	BOT. 356.2	Gardening
VI	BOT. 356.4	Seed Technology and seed pathology	VI	BOT. 356.3	Seed Technology and seed pathology

SEM –II

Paper	Code	Title of New Paper(To be implemented from June 2017)	Paper	Code	Title of old Paper
I	BOT. 361	Gymnosperms & Paleobotany	I	BOT. 361	Diversity of Higher Cryptogams
II	BOT. 362	Anatomy and Embryology	II	BOT. 362	Gymnosperms & Paleobotany
III	BOT. 363	Genetics , Plant Breeding and Evolution	III	BOT. 363	Plant Breeding
IV	BOT. 364	Plant Biochemistry	IV	BOT. 364	Plant Biochemistry
V	BOT. 365	Applied Botany	V	BOT. 365	Embryology & Palynology
		Optional Paper[Any one]			Optional Paper[Any one]
VI	BOT. 366.1	Botanical Techniques	VI	BOT. 366.1	Botanical Techniques

VI	BOT. 366.2	Medico-botany and Pharmacognosy	VI	BOT. 366.2	Pharmacognosy
VI	BOT. 366.3	Horticulture	VI	BOT. 366.4	Horticulture
VI	BOT. 366.4	Plant Protection	VI	BOT. 366.3	Plant Pathology

**NORTH MAHARASHTRA
UNIVERSITY, JALGAON
T.Y.B.SC
GEOGRAPHY SYLLABUS
WITH EFFECT FROM
JUNE-2017**

**New Syllabus of T.Y.B.Sc Geography
JOB OPPORTUNITY
FOR
T.Y.B.Sc. STUDENTS**

Board of Study of Geography is attempting to introduce new advance courses in the syllabus such as Disaster Management, Economic Geography, Biogeography, Agriculture Geography, Remote Sensing & GIS, Water Resource Management and Regional Geography of Maharashtra. It is welcoming to note that practical courses are closely related to above courses. When the students do their practical with the help of remote sensing data by using GIS software, they should have the knowledge of spatial distribution of plants and forests, soils, water resource and populations.

When students complete their graduate with geography they have an Opportunity of job as below:

- 1) The syllabus is designed by considering competitive examination- MPSC, UPSC, NET/SET and GIS etc. Obviously there is an opportunity to overcome vent of job.
- 2) Good hands of students with remote sensing data analysis using GIS software create several opportunities of jobs in government as well as private sectors.
  - 1) Digital data analysis IT companies: every year IT companies require number of candidates those are trained in GIS.
  - 2) GPS and DGPS trained students could get the job in survey companies, such as Pvt. Ltd. Civil builders, road surveyors, town planner, etc.

Equivalent Courses

T.Y.B.Sc Geography (Old Courses) (W.E.F June 2014)	New Syllabus of T.Y.B.Sc Geography W.E.F June 2017
Semester-I	Semester-I
Gg.311: Geomorphology	Gg.311: Geomorphology
Gg.312: Climatology	Gg.312: Climatology
Gg.315: Soil Geography	Gg.313: Oceanography
Gg.314: Plant Geography	Gg.314: Water Resource Management
Gg.313: Oceanography	Gg.315: Disaster Management
Gg.316: Monsoon Asia	Gg.316: Remote Sensing and GIS
Semester-II	Semester-II
Gg.321: Zoogeography	Gg. 321: Soil Geography
Gg.325: Geo-Statistical Methods	Gg.322: Biogeography
Gg.323: Water Resource Management	Gg.323: Economic Geography
Gg.324: Geography of Health	Gg.324: Agriculture Geography
Gg.322: Remote Sensing & GIS	Gg.325: Population Geography
Gg.326: Regional Geography of U.S.A	Gg.326: Regional Geography of Maharashtra
Practical (Annual)	Semester-I (Practical)
Gg.301: Morphometric Techniques	Gg.301: Practical in Aerial Photography
Gg.302: Practical of Remote Sensing, GIS & GPS	Gg.302: Practical in Morphometric Analysis
Gg.303: Techniques of Soil and Water Analysis	G.303: Practical in Statistical Techniques
	Semester-II (Practical)
	Gg.304: Practicals in Satellite Imageries, GIS And GPS
	Gg.305: Practical in Water and Soil Analysis
	Gg.306: Advanced Statistical Method with the help of computer, Project work & Excursion

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg.311: Geomorphology

(With Effect From June, 2017)

Aims and objectives:

- To understand the origin of various landforms.
- To study the processes of landforms development.
- To help the students for preparation of competitive examinations.

Unit No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction	A) Definition, Nature & Scope of Geomorphology. B) Fundamental Concepts a) Uniformitarianism b) Geological Time Scale	10
2	Origin of Primary relief of the Earth	A) Plate Tectonic Theory B) Distribution seismic Zone C) Palaeomagnetism	10
3	Exogenous Processes	A) Properties of Rocks (Structure, Texture, Hardness, Porosity) B) Weathering: a) Definition b) Factors c) Types d) Products	15
4	Slopes	A) Elements of slopes: a) Convex Slope b) Free Face Slope c) Constant or Talus Slope d) Concave Slope B) Development of Slope Profile: a) W. Penck's views b) L C King's views	12
5	Davisian Cycle of Erosion	A) Davisian Cycle of Erosion a) Basic Assumptions b) Theory c) Concepts d) Criticism B) Concept of Rejuvenation a) Causes b) Features	13

Weightage of Marks

Unit	Marks
1	12
2	12
3	12
4	12
5	12
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. A Test book of Geomorphology : Dayal P., Shukala book Depot, Patana (1996)
2. Principals of Physical Geography : Monkhouse F.J., Hodder and Stoughton, London.
3. Chorley R.J , Schumm, S.A. and Sugden D.E. (1984): Geomorphology, Methuen, London.
4. Geomorphology : Sarvindar Singh, Prayag Pustak Bhavan; Allahabad (2002).
5. Geomorphology : Wooldridge, Longman; New York.
6. Geomorphology: Sparks B.W. , Longmans, New York (1972).
7. Kale V.S and Gupta, A (2001): Introduction to Geomorphology, Orient Longman Calcutta.
8. Morphology and Landscape : Harry Robinson, University Tutorial Press(1977).
9. Physical Geography : Tikka, Kedarnath Ramnath & Co.(1995).
10. Principals of Physical Geomorphology : Thournbury W.D. & Wiley Eastern (1960).
11. Savindra Singh (2002): Geomorphology, Prayag Pustak Bhawan, Allahabad.
12. The Earth's Dynamic Surface : K. Siddharth, Kisalaya Publication Pvt. Ltd.(2001).
13. Thornbury, W.D. (1960) Principles of Geomorphology”, John Wiley and Sons, New York.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg.312: Climatology

(With Effect From June, 2017)

Aims and objectives:

- To acquaint the students with basic knowledge of atmosphere, weather and climate.
- To know the fundamental concepts of climatology.
- To understand various weather phenomena.
- To identify climatic differentiation on the earth.
- To acquire the knowledge of weather forecasting.

Unit. No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction	A) Weather and climate B) Meaning, Definition, Aims of Climatology C) The Nature of Climatology D) The Scope of Climatology E) Sub-divisions of climatology F) Role of Climatology in Day to Day life	10
2	Classification of Climate	A) Koppen's Classification of Climate- (Detail Explanation with advantages & limitations) B) Thornthwaite's (1948) Classification (Detail Explanation with Criticism)	12
3	Study of World's Major Climatic Types	C) Distribution & Characteristics of a) Equatorial Climate b) Tropical Monsoon Climate c) Tropical Arid / Desert Climate d) Mediterranean Climate e) Polar Climate	14
4	Climatic Changes	A) Meaning and concept B) Indicators of climatic changes C) Causes of climatic changes D) Theories of climatic changes a) Dust theory b) Carbon dioxide theory	12
5	Applications of Climatology	A) Applications in the field of- a) Agriculture b) Housing System c) Health d) Urban Planning e) Trade & Transportation	12

Weightage of Marks:

Unit	Marks
1	13
2	12
3	15
4	10
5	10
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. D.S.Lal. (2011) : 'Climatology' Sharda Pustak Bhawan, Allahabad.
2. A.K.Barura (2005) : 'Climatology' Dominant Publishers & Distributors, New Delhi.
- 3.
4. Prof.S.A.Quzi (2009): 'Principles of Physical Geography', APH Publishing Corporation, New Delhi- 110002.
5. K. Siddhartha (2011): Atmosphere Weather & Climate – A text book of Climatology', Kishore Publication Pvt.Ltd.-New Delhi.
6. Savindra Singh (2005): 'Climatology' Prayag Publication , Allahabad.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg.313: Oceanography

(With Effect From June, 2017)

Aims and Objectives:

- To promote cross-disciplinary, multiscale research and education in marine sciences.
- Improve understanding of the Indian Ocean and its various inter-related processes.
- To understand the importance of oceans and marine processes.

Unit. No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction	A) Meaning and Definition B) The nature of oceanography C) The scope of oceanography D) Submarine relief of ocean E) Seafloor spreading Theory	10
2	Waves	A) Wave Generating factors B) Wave refraction C) Wave types	10
3	Tides	A) Definition B) Tide Generating force C) Equilibrium theory D) Types of tide a) Diurnal, Semidiurnal b) Spring and Neap tide	15
4	Ocean Deposits	A) Classification according to sources and nature of deposits B) Transportation and Deposition of marine sediments C) Vertical distribution of marine sediments D) Horizontal distribution of marine sediments	15
5	Man and Oceans	A) Oceans and climate B) Marine environment C) Ocean and food resources D) Ocean and eco-system E) Significance of ocean	10

Weightage of Marks:

Unit	Marks
I	13
II	12
III	15
IV	10
V	10
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Oceanography for Geographers: King C.A.M. Anado, London (1970).
2. Principles Of Oceanography: Sharma Vithal M. Chetana Publication House Allahabad (1970).
3. Principles Of Oceanography: Sharma Vithal M. Chetana Publication House Allahabad (1970).
4. Oceanography – Introduction to Marine Environment: Davis Richard J.A., C. Brown, Iowa.
5. Science of oceans and Human life : Vmmarkutty A.N.P. (1985) NBT, New Delhi.
6. Introduction to world ocean : Duxbury C.A. and Duxbury B,C, Brown Iowa(1996).
7. Introduction to Oceanography: Sharma Vithal M. Chetana Publication House Allahabad (1977).
8. Oceanography-Introduction to Marine Science : Garrison T., Book Cole Pacific Grove U.S.A. (2001).
9. Oceanography for Geographer- R.C. Sharma, M. Vatal Published by C.S.Jain for Chaitanya Publishing House Allahabad.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg.314: Water Resource Management

Aims and objectives:

- To understand significance of water resource for human development.
- To generalize the concept of water resource management and planning.
- To conclude the water resource management through scientific planning.

Unit No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction to Water Resource	A) Earth and Hydrosphere B) Water as resource C) Hydrological Cycle D) Distribution of surface & Sub surface resources	08
2	Utilization of Water Resources	A) Utilization of water resources: a) Domestic b) Agricultural c) Industrial d) Hydro- Power generation e) Recreations	12
3	Problems of Water Resources	A) Problems of water resource – a) Floods b) Droughts c) Drinking Water Scarcity in India d) Kaveri and Krishna water disputes in India	14
4	Conservation of Water Resources	A) Methods of Water Conservation a) Physical b) Biological B) Artificial recharge C) Pollution control measures	14
5	Water Resource Management and Planning	A) Modern techniques of Irrigation a) Drip irrigation b) Sprinkler irrigation c) Micro irrigation B) Watershed management C) River linkages D) Application of Remote Sensing in water resources management	16

Weightage of Marks

Unit	Marks
1	10
2	12
3	14
4	14
5	10
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Global Hydrology : Processes, Resources and Environment Management, John, J. A. (1997) : Longman Publishers
2. Mountains and Rivers of India ,Law, B. C. (Ed. 1968) :, IGU National Committee for Geography, Calcutta.
3. Water Resources Distribution, Use and Management, Matter, J. R. (1984) : John Wiley, Maryland.
4. Land, Water and Development, River Basin Systems and their Sustainable Management, Newson, M. (1992) : Rowledge, London.
5. India's Water Wealth, Rao, K. L. (1979) : Orient Longman, New Delhi
6. Water Management Principles and Practices, Singh, R. A. and Singh, S. R. (1979) : Tara Publication, Varanasi
7. Geography, Resources and Environment, Kates, R. W. and Buston, T. (Ed. 1980) : Ottawa
8. Tideman, E. M. (1996) : Water Shed Management : Guidelines for Indian Conditions, Omega, New Delhi.
9. Dying Wisdom : Rise, Fall and Potentials of India's Traditional water Harvesting System.
10. Irrigation: Theory and Practices, Agarwal, Anil and Sunita Narayan, (1997) : Michel, A. M. (1978) : Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg. 315: Disaster Management

(With Effect From June, 2017)

Objectives:

- To acquaint the students with basic knowledge of natural and manmade disasters.
- To understand impacts of disasters.
- To create awareness among students about disasters.
- To know the fundamental concepts of disaster management.
- To acquire the knowledge of preparedness & mitigation.
- To understand manifesting the mitigation.

Unit. No.	Topic	Sub-topic	Periods
1	Introduction	A) Definition of disaster. B) Classification of disasters. C) Importance of disaster studies. D) Aims and objectives of disaster studies.	08
2	Natural Disasters	A) Causes, effects and management (pre, during, and post) of following natural disasters a) Geo-physical i) Earthquakes ii) Landslides iii) Tsunamis b) Atmospheric i) Cyclones c) Hydrospheric i) Floods ii) Droughts	15
3	Man Made Disasters	A) Causes, effects and management (pre, during, and post) of following manmade disasters a) Fires b) Terrorism c) Accidents d) Wars (Biological, Chemical and Atomic)	15
4	Preparedness & Mitigation	A) Factors of disaster management. B) First aid. C) Role of civilians and NGO'S in natural	10

		calamities. D) Home guard. E) Role of Armed forces in natural calamities. F) Role of Para-Military forces in natural calamities. G) Role of Police forces in natural calamities H) Role of G.I.S. for disaster management	
5	Manifesting the Mitigation	A) Resources planning and mobilization a. Immediate survival kit b. Medical kit to provide for injuries c. Rescue equipments d. Permanent infrastructures e. Financial resources B) Working out requirement of medical teams C) Establishing a control center D) Schematic layout of a control centre E) Functions of a control center F) Forming and deploying of rescue teams G) Organizing activities at Ground Zero H) Security I) Disposal of dead J) Casualty evacuation K) Records	12

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	08
2	15
3	15
4	10
5	12
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Disaster Management; Future challenges and opportunities, Editor: Jagbir Singh .K. International Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, Mumbai, Bangalore.

2. Concept and Practices in Disaster Management, Colonel (Retd.) P.P. Marathe, Diamond Publications, 1691, Sadashiv Peth, Near Grahak peth, Pune 411030
3. Hand Book of Effective Disaster: Recovery, Planning, Mc Grow Hill Publ., London.
4. The Book of Natural Disaster: Alladin Books Ltd., London.
5. Disaster Management : Ed. Vinod Sharma, National Center for Disaster Management, Indian Institute of Public Administration, Indraprastha Estate, Ring Road New Delhi 110002.
6. Earthquake: A.K.R. Hemmody, NBT of India.
7. Disaster Preparedness, Council for Advancement of Peoples Action and Rural Technology, D- Block, Ponkha Road Janakpuri, New Delhi, 110075.
8. Disaster in India studies of grim Reality, Anu Kapur and Neeta Meena Deeplima, Roshani, Debhanjal, Rawat Publication, Jaipur.
9. Environmental Geography and Natural Hazards, A.A. Pirazizi Concept Publication Co., New Delhi, 110059.
10. Disaster in India: Studies of grim Reality, Anu Kapur and Neeta Meena Deeplima, Roshani, Debhanjal, Rawat Publication, Jaipur.
11. Practical Disaster Management: Col. P. P. Marathe; Diamond Publication, Pune.
12. Natural Disaster: Ahmad Husain; Sumit Enterprises, New Delhi.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg.316: Remote Sensing & GIS

(With Effect From June, 2017)

Objectives:

- To acquire the basic knowledge of GIS and Remote Sensing among the students
- To get the understanding of working of GIS, GPS and Remote Sensing.
- To educate the students about application of RS, GIS & GPS in different fields.
- To build the knowledge about Indian progress & development of Remote Sensing among the students.

Unit. No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction to Remote Sensing	A) Definition, nature and scope of Remote sensing B) History of Remote Sensing C) Types of Remote Sensing D) Basic concept of EMR and Electromagnetic Spectrum E) Black body radiation and Spectral signature	10
2	Aerial Photography and Satellite Imageries	A) Introduction to Aerial Photography a) Types of Aerial Photography b) Type of Sensors used for Aerial Photographs B) Satellite Imageries a) Types of Satellite, data product and sensors use in Satellites b) Use of Remote Sensing techniques in different fields c) Recent development of Indian Remote Sensing work of ISRO, IIRS, and NRSC	15
3	Introduction to GIS	A) Introduction and Definitions of GIS B) Component of GIS C) Geospatial data a) Spatial data b) Attribute data D) GIS Tasks	15
4	GIS Data Models	A) Spatial data model a) Raster data model b) Vector data Model B) Non- Spatial data model a) Hierarchical b) Network c) Relational	10

5	Co-ordinate System	A) Geographic Co-ordinate System B) Projected Co-ordinate System a) U.T.M. b) U.P.S. c) S.P.C. d) P.L.S.S. C) Introduction to GPS a) Working and function of GPS b) Application of GPS	10
---	--------------------	--	----

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	10
2	15
3	15
4	10
5	10
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Remote Sensing & Photogrammetry : M.L.Jhanwar, T.S.Chouhan; Vigyan Prakashan, Jodhpur.
2. Applied Remote Sensing & Photo-Interpretation : T.S.Chouhan, K.N.Joshi Vigyan Prakashan, Jodhpur.
3. Space Today: Mohan Sundara Rajan, National Book Turst, India
4. Remote Sensing in Geography, Rashid S.M.; Manak Publication Pvt. Ltd. (1995)
5. Themotic Cartography and Remote Sensing : Prithvish Nag; Concept Publication Com. New, Delhi (1992)
6. Maps & Air Photographs : Dickinson G.C. , Edward Arnold; London (1969)
7. Principles of Remote Sensing : Curran P. Longman; London(1989)
8. Fundamentals of Remote Sensing : University Press Pvt.Ltd. Hyderabad (2004)
9. Remote Sensing : Dr. S.N.Karlekar, Diamond Publication Pune (2007)
10. Geographical Information Systems : Dr. S.N.Karlekar, Diamond Publication Pune (2007)

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg.301: Practical in Aerial Photography

(With Effect From June, 2017)

Unit. No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction	A) Definition, significance of Remote Sensing B) Types of Remote Sensing C) Electromagnetic Spectrum	10
2	Aerial Photographs	A) Definition B) Types, Vertical, Tilted and oblique photographs C) Terminology of vertical photography D) Camera Calibration- Fiducial Marks, Flying Height, Photo base, Nadir Principal Point	12
3	Scale and Photographic Information	A) Side information recorded on Aerial Photograph B) Calculation of Scale & Area C) Calculation of Flying height	14
4	Overlaps	A) Definition B) Overlap of Aerial Photographs C) Orientation of Aerial Photographs D) Calculation of Overlap	12
5	Map Preparation and Integration of Aerial Photographs	A) Identification of Features B) Preparation of sketch or map of overlapped area C) Elements of photo Interpretation D) Interpretation of Aerial Photographs	12

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	10
2	12
3	14
4	12
5	12
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. P. Saha and P. Basu (2006): Advanced Practical Geography, Books and Allied Publication, Kolkata, India.
2. Khullar, Essentials of Practical Geography, New Academic Publishing Co, India.
3. P. Nag and S. Sengupta (2008): Introduction to Geographical Information System, Concept Publishing Company, New Delh.
4. G. Joseph (2007): Fundamentals of Remote Sensing, Universities Press, Hyderabad.
5. R. A. Schowengerdt (2009): Remote Sensing Models and Methods for Image Processing, Academic Press, An Imprint of Elsevier, Burlington.
6. S. Mehtani and A. Sinha (2010): Remote Sensing Geography, Commonwealth Publishers Pvt. Ltd., New Delhi.
7. W. K. Pratt (2006): Digital Image Processing, A Wiley-Interscience Publication, New York.
8. P. Nag and M. Kudrat (1998): Digital Remote Sensing, Concept Publishing Company, New Delh.
9. Remote Sensing & Photogrammetry : M.L.Jhanwar, T.S.Chouhan; Vigyan Prakashan, Jodhpur.
10. Applied Remote Sensing & Photo-Interpretation : T.S.Chouhan, K.N.Joshi Vigyan Prakashan, Jodhpur.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg.302: Practical of Morphometric Techniques

(With Effect from June, 2017)

Unit No.	Topic	Sub Topics	Periods
1	Profile Analysis	A) Construction of profiles a) Cross Profile b) Longitudinal profile	12
2	Slope Analysis	A) Slope map- Smith Method B) Slope map- Wentworth Method	12
3	Drainage Analysis Linear Aspects	A) Stream ordering B) Bifurcation ratio C) Sinuosity index	12
4	Drainage Analysis Relief Aspects	A) Arrange slope B) Relative relief C) Dissection index	12
5	Drainage Analysis Areal Aspects	A) Stream frequency B) Density C) Law of basin area D) Circularity index E) Basin shape	12

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	12
2	12
3	12
4	12
5	12
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Savindra Singh (2006): Physical Geography, Prayag Pustak Bhawan, Allahabad, India.
2. Savindra Singh (2005): Geomorphology, Prayag Pustak Bhawan, Allahabad, India.
3. P. Saha and P. Basu (2006): Advanced Practical Geography, Books and Allied Publication, Kolkata, India.
4. Khullar, Essentials of Practical Geography, New Academic Publishing Co, India.
5. Singh L R (2011): Fundamentals of Practical Geography
6. Singh R L (Rep. 2009): Elements of Practical Geography
7. Singh Gopal (Rep. 2010): Map Work and Practical Geography
8. Robinson Rep. (2010): Elements of Cartography 6/e
9. Khan Za (1998): Text Book of Practical Geography

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – I

Gg.303: Practical in Statistical Techniques

Objectives:

1. To familiarize the students with statistical analysis and its applications in Geography.

Unit No	Topic	Sub topic	Periods
1	Geographical data	A) Nature of Scales & Measurement a) Spatial and Temporal b) Discrete and Continuous data c) Grouped and Ungrouped data d) Nominal, ordinal, Interval and ratio scales	12
2	Statistical data	B) Frequency distribution a) Tally marks and frequency table b) Frequency histogram, polygon and curve c) Cumulative frequency and Ogive curve	12
3	Central Tendency	A) Measures of central tendency a) Meaning and description of central tendency.- Mean, Median, Mode b) Calculation of Mean, Median, Mode for ungrouped and grouped data.(2 Examples)	12
4	Bivariate analysis	A) Application of following tests: a) Chi squared test (one way only) b) Student's t test (comparison of sample means) c) Concept of bivariate correlation and regression. d) Meaning of coefficient of correlation. e) Calculation of Pearson's product moment coefficient of correlation f) Spearman's coefficient of correlation (two examples) g) Simple regression equation (two examples).	12

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	12
2	12
3	12
4	12
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Ebdon David, (1989) Statistics for Geographers
2. P. Saha and P. Basu (2006): Advanced Practical Geography, Books and Allied Publication, Kolkata, India.
3. S. N. Karlekar and M. Kale (2006): Statistical analysis of geographical data, Diamond Publication, Pune
4. King, (1975) Statistical Geography
5. Norcliffe G.B. (1977). Inferential statistics for Geographers (Hutchinson, London)
6. Rogerson P.A. (2001). Statistical methods for Geography (SAGE pub., London, New Delhi)
7. Shaw G. & Wheller D. (1985). Statistical Techniques in Geographical Analysis, John Wiley & Sons, New York. approach to economic geography. Harper and Row, New York
8. P. Saha and P. Basu (2006): Advanced Practical Geography, Books and Allied Publication, Kolkata, India.
9. Singh G. (1996) Map work and practical geography, Vikas publ. New Delhi
10. Singh R.L., (1979) Elements of practical Geography, Kalyani publ., New Delhi

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

Gg.321: Soil Geography

Aims and objectives:

- To understand the relationship between geographical condition and soil development
- To generalize the significance of soil and soil degradation
- To study the general distribution and classifications of soils in India.
- To help the students for preparation of competitive examinations.

Unit No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction to Soil Geography	A) Definition and Meaning B) Nature & Scope of Soil Geography C) Edaphological and Pedological Approaches	08
2	Soil Formation	A) Factors responsible for soil development a) Parent rock b) Precipitation c) Temperature d) Biological factors: Plants, Animal and Micro organisms B) Processes of Soil Formation a) Carbonation b) Humification c) Laterisation d) Calcification e) Podzolization	14
3	Soil Classification	A) Soil Classification a) Zonal b) Azonal c) Intra-zonal B) Major soil types in India	08
4	Soil Properties	A) Physical properties a) Soil Structure b) Soil Texture c) Soil Colour d) Soil Porosity e) Specific Gravity B) Chemical properties a) Soil pH b) Soil Solutions	10
5	Soil	A) Soil Erosion	10

	Degradation	B) Soil Pollution C) Soil conservation measures	
--	-------------	--	--

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	08
2	14
3	08
4	10
5	10
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Fundamentals of Soil Science : Miller A.A., Turk L.M. & Forth
2. Soil Geography : SarkarHimanshu ; (Nikhil) K.D. Kolkatta
3. A Text Book of Soil Science : Daji J.A. ; Tata Mc Grow Hill, Mumbai
4. Soil Science: Rade A. A.
5. A text book of Soil Science : Biswas T.D.&Mukharji ; Tata Mc Grow Hill
Mumbai
6. Soil Geography : James G. Cruikshant ; Newtone Abbot Devon
7. Soil Geography: Buntice B.T.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

Gg.322: Biogeography
(With Effect From June, 2017)

Unit. No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction to Biogeography	A) Meaning & Concept of Biogeography B) Definitions of Biogeography C) Nature & Scope of Biogeography D) Approaches of Biogeography E) Development of Biogeography_ Progress in 19 th Century – Darwin, Wallace & Alfred Wegener, Progress in Late 20 th Century	15
2	Ecology, Biomes & Biodiversity	A) Hierarchy of ecological Organization B) Major Biomes of the world C) Patterns & Types of Earth Biodiversity D) Species on islands E) Structure of Marine Environment	15
3	Historical Biogeography	A) Paleozoic era- B) Mesozoic era- C) Cenozoic era-	15
4	Human Evolution & Biogeography	A) Human evolutionary tree B) Agriculture & animal domestication C) Human impacts on others species D) Anthropogenic Climate Change.	15

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	15
2	15
3	15
4	15
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. H. S. Mathur (2003): Essentials of Biogeography, Pointer Publishers, Jaipur,
2. H. Robinson (1972): Biogeography, the English Language Book Society, and Macdonald & Evans, London.
3. Savindra Singh (1991): Environmental Geography, Prayag Pustak Bhawan, Allahabad, India.
4. Singh Rb ed. (2009): Biogeography and Biodiversity
5. Singh Savindra (2009): Biogeography
6. Singh Rb /Surajmal (2009): Environmental Change and Biodiversity
7. Anand (Subash) (2011): Ecodevelopment :Glocal Perspectives

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

Gg. 323: Economic Geography

(With Effect From June, 2017)

Unit No.	Unit	Sub Unit	Periods
1	Economic Activities	A) Meaning and Definition of Economic Geography B) Nature and Scope of Economic Geography C) Definition, Types and Characteristics of Economic Activities with examples	10
2	Agriculture	A) Role of Agricultural Imputes : Seeds, Fertilizers, Irrigation, Pesticides, power, capital, machinery, B) Concepts of Land Capability and Agricultural Productivity C) Agricultural Revolutions Green Revolution, White Revolution and Blue Revolution	14
3	Theories in Economic Geography	A) Weber's Theory of Industrial Location B) Rostow's Model of Economic Development	10
4	Industries	A) Distribution of Automobile and I. T. Industries in India B) Industrial Policy after 1990 (Globalization) C) Make in India Policy D) Delhi-Mumbai Industrial Corridor	16
5	Trade	A) Factors Affecting International Trade B) Indian Foreign Trade (Import and Export) C) GAAT and WTO	10

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	10
2	14
3	10
4	16
5	10
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. K. Sidhharth (2006) : Economic Geography : Theories, Processes and Patterns , Kisalaya Publications, New Delhi.
2. A Das Gupta (1975) : Economic and Commercial Geography, A Mukherji and Co. Pvt. Kolkata.
3. Goh Cheng Leong and G. C. Morgan(1988) Human and Economic Geography, Oxford University Press, Hong Kong Second Edition.
4. T. C. Sharma (2009) : Economic and Commercial Geography of India, Vikas Publishing House Pvt. Ltd..
5. Patil V. J. , Sandanshiv, L. P. and Jangle P. P.(2017): Economic Geography of India, Prashant Publication, Jalgaon.
6. Shelar S. K. (2016): Principles of Economic Geography, Chandralok Publication.
7. Thomon, Conkling and Yeats(1974):“Geography of Economic Activity”, Mc.Graw Hill, New York.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

Gg.324: Agricultural Geography

(With Effect From June, 2017)

Aims and Objective

- 1) To acquaint the students with agricultural problems.
- 2) To aware the Students about various agricultural regions in the world.
- 3) To acquire the knowledge of decreasing fertility of soil.

Unit No.	Topic	Sub Topics	Periods
1	Introduction to Agricultural Geography	A) Definition, Nature, Scope and Significance B) Approaches to the study of Agricultural in Geography a) Commodity approach b) Regional Approach c) Deterministic approach d) Systematic approach e) Recent approaches.	12
2	Determinants of Agricultural Patterns.	A) Physical Determinants of Agricultural Patterns. a) The terrain b) The Climate B) Non-Physical Determinants of Agricultural Pattern a) Technological factors I) Irrigation- Modes of irrigation –Canal Irrigation, lift irrigation, Tank Irrigation b) Demographic factors- Size and Distribution, Density of Population, Net Migration.	18
3	Agricultural Regions of India and World	A) Agricultural Regions of India a) Rice, Jute & Tea Region b) Wheat & Sugarcane Region c) Cotton Region d) Fruits & Vegetable Region B) Agricultural Regions of World	15

		a) Region of Plantation Agriculture b) Commercial grain Agricultural Regions c) Mixed farming Region d) Commercial Dairy Farming	
4	Problems of Agriculture	A) Problems associated with agriculture a) Untimely & Unequal distribution of rainfall b) soil erosion c) Vegetal cover d) Methods of soil conservation e) Problems of Irrigation f) Seeds g) Problems of Drought & flood h) Decreasing fertility	15

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	12
2	18
3	15
4	15
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

- 1) Agricultural Geography – Jasbir Singh & S.S. Dhillon. 1984 Tata Mcgraw hill publication company.
- 2) Agricultural Geography – Dr. B.S. Negi, Published by kedarnath Ramnath 132, R.G. College Raod Meerut.
- 3) Agricultural Geography – Girish Chopra Published by Common Wealth publisher new Delhi 2006
- 4) Systematic Agricultural Geography – Majid Husain Rawal Publication Jaipur 2007

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

Gg.325: Population Geography

(With Effect From June, 2017)

Aims & Objectives:

- Population is an important resource. The development of any nation is depends on human resource. It is a prime deity to acquaint with the human resource of the nation.
- To understand spatial and structural dimensions of population.
- To understand the recent problems of population in the world as well as nation.
- To familiarize the students with different theories of population growth.

Unit No.	Topic	Sub-Topic	Periods
1	Introduction to Population Geography	A. Definition, Nature and scope of Population Geography B. History and development of Population Geography C. Approaches to the study of Population Geography a) Systematic Approach b) Behavioral Approach c) Regional Approach	10
2	Population Data	A. Need and importance of Population Data B. Types of Population Data a) Primary data b) Secondary data C. Sources of collection of Population Data a) Primary Sources: Personal interview and survey by questionnaires. b) Secondary Sources: Census Reports, Vital Registrations, National sample survey, International Publications, Internet D. Problems related to collection and utilization of population data	10
3	Distribution and Density of	A. Distribution of World population B. Factors affecting the distribution of world	15

	Population	Population: a) Physical factors: Topography, Climate, Minerals, Soil, availability of Water, Forest. b) Cultural factors: Religion, Economic Development, Transportation, Govt. Policies, Agriculture and Political setup. C. Density of Population :Definition & Types, a) Arithmetic Density b) Agriculture Density c) Critical Density d) Economic Density	
4	Demographic Attributes	A. Concept of optimum, over and under population B. Human Migration a) Migration-Classification, Determinants and Consequences of Migration. b) Measures – Fertility, Morbidity, Mortality and Marital Status c) Migrations and its Impacts C. Malthus Theory of Population Growth	15
5	Current issues and problems of Population in India	A. Decreasing Sex Ratio B. Excess Urbanization and Pollution Problems. C. Brain Drain of human resource	10

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	10
2	10
3	15
4	15
5	10
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books

1. A Geography of population: Chandana R.C., Kalyani Publication, New Delhi, 1994.
2. A Geography of Population: World Patterns: Trewartha G.T., John Wiley & Sons, Inc., New York, 1969.

3. Fundamentals of population Geography: Ghosh B.N., Strling Publication, New Delhi, 1985.
4. Geography of population: Garnier J.B., Longmans, London, 1996.
5. Population Geography: Clarke John I., Pergamon Press, London, 1965.
6. Population Geography: Mohammand Izhar Hassan, Rawat publication, 2005.
7. Population Geography: Problems, Concepts and Prospects: Peters G.L. and Larkim R.P, Kendele-Hunt Iowa, 1979.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

**Gg.326: Regional Geography of Maharashtra
(With Effect From June, 2017)**

Objectives:

- To acquaint the students with basic knowledge of Maharashtra state.
- To make the students ready for competitive examinations like UPSC and MPSC.
- To aware the students with available natural resources and need of conservation and protection in the state of Maharashtra.

Unit No.	Topic	Sub Topics	Periods
1	Geographical Personality of Maharashtra	A. Location, Extent and Geographical Area B. Administrative Division C. Geological setup	08
2	Physiography and Drainage	A. Major Relief features of Maharashtra- Hill ranges, Plateaus, Plains, Mountains, Peaks B. Major Rivers of Maharashtra and their tributaries	10
3	Climate and Soil of Maharashtra	A. Climate of Maharashtra- Variation in temperature, rainfall distribution, rain shadow zone B. Soils- Classification and Distribution of Soils of Maharashtra, Problems of soil, Methods of soil conservation	15
4	Natural Vegetation and Agriculture of Maharashtra	A. Distribution of forest, wildlife sanctuaries and national parks of Maharashtra, B. Agriculture- Characteristic, cropping patterns and problems of Agriculture in Maharashtra.	11
5	Minerals, Energy Resource and Industries	A. Major Minerals and their production and distribution. a) Iron ore b) Bauxite B. Energy Resource and production and distribution	16

		I) Thermal Power II) Hydel Power III) Wind Power C) Industries a) Cotton textile Industry b) Distribution and problems of cotton textile industry c) The sugar industry- Distribution and problems of sugar industry	
--	--	---	--

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	8
2	10
3	15
4	11
5	16
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Dikshit K.R – Maharashtra in Maps
2. Dr. Deshpande C. D. – Maharashtra
3. Sadhu Arun, Maharashtra, National Book Trust
4. Savadi A. B. Maharashtra Samanya Bhugol, Nirali Prakashan
5. Dr. Dastane Santosh, Maharashtra (Marathi) Dastane Ramchandra and company, pune
6. Maharashtra state Agricultural Atlas
7. Dr. Kurve Iravati, Maharashtra its Land and people.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

Gg.304: Practical in Satellite Imageries, GIS and GPS

(With Effect From June, 2017)

Unit. No.	Topic	Sub Topic	Periods
1	Introduction to Passive Remote Sensing	A) Definition B) Satellite Remote Sensing C) Types of Satellites D) Satellite Imagery	10
2	Information of Satellite Image	A) Annotation Strip B) Grid Reference and Extension of Imagery C) Calculation of Scale D) Calculation of Total Geographical Area	12
3	Interpretation of Satellite Imagery	A) Elements of Interpretation B) Identification of Features C) Preparation of Sketch map D) Interpretation of Satellite Image	14
4	Introduction to GIS Software	A) GIS software's and their Applications B) Analysis Raster and Vector maps using software C) Georeferencing D) Coordinate System E) Scale F) Topography	12
5	Introduction to GPS	A) Introduction to GPS with Actual Instrument B) Applications of GPS C) Preparation of Layout of an area using GPS	12

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	10
2	12
3	14
4	12
5	12
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. P. Nag and S. Sengupta (2008): Introduction to Geographical Information System, Concept Publishing Company, New Delh.
2. G. Joseph (2007): Fundamentals of Remote Sensing, Universities Press, Hyderabad.
3. R. A. Schowengerdt (2009): Remote Sensing Models and Methods for Image Processing, Academic Press, An Imprint of Elsevier, Burlington.
4. S. Mehtani and A. Sinha (2010): Remote Sensing Geography, Commonwealth Publishers Pvt. Ltd., New Delhi.
5. W. K. Pratt (2006): Digital Image Processing, A Wiley-Interscience Publication, New York.
6. P. Nag and M. Kudrat (1998): Digital Remote Sensing, Concept Publishing Company, New Delh.
7. Remote Sensing & Photogrammetry : M.L.Jhanwar, T.S.Chouhan; Vigyan Prakashan, Jodhpur.
8. Applied Remote Sensing & Photo-Interpretation : T.S.Chouhan, K.N.Joshi Vigyan Prakashan, Jodhpur.
9. Mishra R P (2002): Fundamentals of Cartography Revised and Enlarged 2/e
10. Sarkar (Ashish) 2011): Practical Geography: A Systematic Approach 2/e (Rep.
11. Husain Majid) (Rep. 2011): Understanding Geographical Map Entries
12. Rampal K K (Rep. 2009): Mapping and Compilation :Methods and Techniques
13. Harvey Francis (2009): A Primer of GIS:Fundamental Geographic and Cartographic Concepts

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

Gg.305: Practical in Water and Soil Analysis

(With Effect From June, 2017)

Unit No	Topic	Sub Topic	Periods
1	Chemical Analysis of Water -I	A. Chemical Analysis- a) pH b) Temperature Introduction, Principle, Requirement, Procedure, Result, Conclusion As per BIS standard	15
2	Chemical Analysis of Water -II	A. Chemical Analysis- a) EC b) Turbidity c) Total Hardness d) Ca & Mg Hardness Introduction and Principle of Turbidity Meter, Procedure, Result, Conclusion As per BIS standard, Application of Turbidity Meter	15
3	Physical Analysis of Soil	a) Textural Analysis b) Soil Moisture Introduction, Principle, Requirement, Procedure, Result, Conclusion.	15
4	Chemical Analysis of Soil	a) Organic Matter by Ignition Method b) Chlorides Estimation Introduction and Principle of Muffle Furness, Procedure, Result, Conclusion, Application of Muffle Furness.	15

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	15
2	15
3	15
4	15
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. APHA American Health Public Association Standard Methods for the examination of Water and Waste Water, Washington DC, 1998.
2. Handbook of Methods in Environmental Studies. S. K. Maiti. Oxford Book Company, Jaipur. ISBN: 978-93-80179-87-2, 2011.
3. Manual of Environmental Pollution Analysis. N. N. Bandela, Masarrat Sultana and Uday P. Patil. Prithvi Publication, Aurangabad. (July 2005).
4. Physiochemical Examination of water, sewage and industrial effluent, Pragati Prakashan, Meerat, (1996)

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

NEW SYLLABI OF T.Y.B.Sc. GEOGRAPHY

Semester – II

Gg.306: Advanced Statistical Method with the Help of Computer, Project Work & Excursion

(With Effect From June, 2017)

Aims and Objectives:

- To familiarize the students with statistical analysis and its applications in Geography with the help of Computer

Unit No	Topic	Sub topic	Periods
1	Geographic data analysis Techniques	A. Measures of Central Tendency – a) Mean b) Medium c) Mode B. Standard Deviation	20
2	Analysis of Geographic data	A. Correlation B. Multiple correlation C. Factor analysis D. Simple Regression Equation E. Time Series analysis F. F) Least Square analysis	30
3	Project Work OR Excursion Report	Note:- Select a small region- Tahsil, circle, or a village for which students would like to prepare a project A. Source of data collection:- Census hand book, statistical abstract, information from Revenue dept. record No. 20 etc. B. Analysis of data:- Apply at least 10 indicates to analysis the data. C. Prepare graphs & charts for analyses data D. Get the prints of analysed data & charts E. Interpret the results F. Students should submit their projects at	10

		<p>least in 10 pages.</p> <p>OR</p> <p>Excursion Report Prepare a report of excursion using maps, diagrams & photographs Students should submit the report at the time of examination</p>	
--	--	---	--

Weightage of Marks

Unit No.	Marks
1	20
2	30
3	10
External (University Level)	60
Internal (College Level)	40
Total	100

Reference Books:

1. Statistical Geography : Dr. B. S. Negi, Gdamath, Ramnath
2. Statistical Geography : Saroj K. Poul
3. Statistics for Geography : Ebdon David
4. Statistical Geography : King
5. Statistical Techniques : Saroj K. Poul
6. Quantitative Techniques in Geography : Robret H. and Patrick M. , Oxford University Press ;(1974)
7. Statistical Methods in Geography Studies : Aslam Mahmood & Prof. Moonis Raza; Rajes Publication New Delhi (1971)
8. Statistical Mapping and Presentation of Statistical Data : Dickinson G.C., London (1963)
9. Statistical Geography Methods & Applications : Zamir Alvi; Rawat Publication Jaipur (1995)

*****

SCIENCE FACULTY

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

SYLLABUS

FOR

T. Y. B. Sc.

Zoology

(With effect from June - 2017)

North Maharashtra University, Jalgaon
T.Y.B.Sc. (Zoology) Syllabus structure w.e.f. June 2017

Semester	Paper	Course code	Course Title	Period	Marks	
					UA	CA
V	I	Zoo 351	Non-chordates III	60	60	40
	II	Zoo 352	Cell and Molecular biology	60	60	40
	III	Zoo 353	Mammalian Histology and Physiology I	60	60	40
	IV	Zoo 354	Biochemistry	60	60	40
	V	Zoo 355	Systematics, Evolution and Palaeontology	60	60	40
	VI	Zoo 356	A) Biotechnology	60	60	40
			B) Pest management	60	60	40
			C) Public health and hygiene	60	60	40
	VII Practical I	Zoo 357	Practicals related to Zoo 351 and Zoo 353	60	60	40
VIII Practical II	Zoo 358	Practicals related to Zoo 352 and Zoo 355	60	60	40	
IX Practical III	Zoo 359	Practicals related to Zoo 354 and Zoo 356	60	60	40	

North Maharashtra University, Jalgaon
T.Y.B.Sc. (Zoology) Syllabus structure w.e.f. June 2017

Semester	Paper	Course code	Course Title	Period	Marks	
					UA	CA
VI	I	Zoo 361	Chordates III	60	60	40
	II	Zoo 362	General Embryology	60	60	40
	III	Zoo 363	Mammalian Histology and Physiology II	60	60	40
	IV	Zoo 364	Research Methodology	60	60	40
	V	Zoo 365	Microtechnique	60	60	40
	VI	Zoo 366	A) Bioinformatics	60	60	40
			B) Sericulture	60	60	40
			C) Applied Zoology III (Vermiculture, Poultry and Fisheries)	60	60	40
	VII Practical I	Zoo 367	Practicals related to Zoo 361 and Zoo 363	60	60	40
VIII Practical II	Zoo 368	Practicals related to Zoo 362 and Zoo 365	60	60	40	
IX Practical III	Zoo 369	A) Practical related to Zoo 364 , Zoo 366 and Project work	60	15+ 30+ 15= 60	30+ 10 (Project)	

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017
Semester V, Paper I - ZOO 351
Non-Chordate - III

Units	Topic	Periods	Marks
1.	Leech- As an animal type <i>Hirudinaria granulosa</i> 1.1 Systematic position, Habits and Habitat 1.2 External Characters 1.2.1 Shape, Size and Colouration 1.2.2 Segmentation and Suckers 1.2.3 Body regions or division 1.3 Locomotion – Crawling and Swimming	24	24
2	Digestive system 2.1 Alimentary canal 2.2 Food, feeding and digestion		
3	Haemocoelomic System 3.1 Haemocoelomic fluid 3.2 Haemocoelomic channels 3.3 Capillary system 3.4 Course of circulation		
4	Excretory System 4.1 Testicular nephridia 4.2 Pre- testicular nephridia 4.3 Physiology of excretion		
5	Nervous System 5.1 Central nervous system 5.2 Peripheral nervous system 5.3 Sense Organs –Free nerve endings, Annular receptors, Segmental receptors and Eyes		
6	Reproductive System 6.1 Male reproductive System 6.2 Female reproductive system 6.3 Copulation and Fertilization 6.4 Cocoon formation and development		
7	Economic importance 7.1 As a Food, Predator, Pest, Transmitter of diseases, Surgical agent etc.		

8	Grasshopper- As an animal type <i>Heiroglyphus banian</i> Study of grasshopper w. r. t. following:- 8.1 Systematic position habit & habitat 8.2 External characters - Shape-size and colour, Division of body – Head, thorax and abdomen.	24	24
9	Digestive System 9.1 Alimentary canal 9.2. Digestive glands, 9.3. Feeding and Digestion.		
10	Circulatory system of grasshopper 10.1.Haemocoel, 10.2 Haemolymph, 10.3.Heart and aorta, 10.4. Circulation of blood.		
11	Respiratory system of grasshopper 11.1Spiracles, 11.2. Trachea.		
12	Excretory System of Grasshopper.		
13	Nervous system of grasshopper. 13.1. Central Nervous system. 13.2. Peripheral nervous system.		
14	Reproductive system of grasshopper 14.1 Male reproductive system 14.2 Female reproductive system. 14.3 Development		
15	General Topics 15.1 Osmoregulation in Protozoa 15.2 Polymorphism in Siphonophora 15.3 Pearl formation 15.4 Pedicellariae in Echinodermata	12	12
Total		60	60

Practical corresponding to Non-Chordates (Zoo-351)

To Study of following with the help of charts/ models/ simulations etc

1. Systematic position and External characters of Leech (*Hirudinaria granulosa*)
2. Digestive system of Leech
3. Male and female reproductive system of Leech
4. Nervous system of Leech.
5. Permanent slides of -Jaws, botryoidal tissue, salivary glands, testicular nephridia of Leech
6. Study of Pedicellariae of Echinoderms
7. Study of external characters and sexual dimorphism of grasshopper
8. Study of digestive system of grasshopper
9. Study of heart and aorta of grasshopper
10. Study of nervous system of grasshopper
11. Study of male and female reproductive system of grasshopper
12. Study of haemocytes, mouthparts, trachea, spiracles, cornea and antenna of grasshopper
13. Field visit to sea shore/ water body

Reference Books on Non-Chordates (Zoo-351)

1. Annelida by R.L.Kotpal, Rastogi Publication.
  2. Invertebrate Zoology by E.L.Jorden, S.C.Chand, New Delhi.
  3. The invertebrates Hymen L. H. MacGraw Hill.
  4. Life of Invertebrates- S.N. Prasad.
  5. A Text book of Zoology – R.D.Vidyarthi.
  6. Invertebrate Zoology -Dhami and Dhami.
  7. The Invertebrates -Barnes R. O., W. B. Saunders & Co.
  8. Modern Textbook of Zoology- R.L. Kotpal, Rastogi Publication Meerut. X Edition.
  9. Invertebrate Zoology Practical- K. Pande and J.P. Shukla.
  10. Invertebrate Zoology Practical- S. M. Lall.
  11. A Textbook of Zoology: Invertebrates Vol I, Marshall and William CBS Publishers, New Delhi.
-

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017

Semester V Paper II- Zoo 352

Cell and Molecular Biology

Unit	Topics	Periods	Marks
1.	Introduction to Cell biology and Molecular Biology	02	02
2.	Prokaryotic and eukaryotic cells a) General organization of prokaryotic and eukaryotic cell (Typical animal cell). b) Structure of plasma membrane: i. Bilayer model of Danielli and Davson. ii. Unit membrane model of Robertson and iii. Fluid mosaic model. c) Functions of plasma membrane. d) Study of cell organelles with reference to ultra structure and functions of : i. Nucleus ii. E. R., iii. Golgi bodies, iv. Lysosomes and v. Mitochondria.	09	09
3.	Cell cycle and cell divisions a. Stages of cell cycle – G ₁ , S, G ₂ and M-Phase. b. Cell division – i. Definition, ii. Stages of mitosis and its significance, iii. Stages of meiosis and its significance c. Distinguish between mitosis and meiosis.	08	08
4.	Cell Signaling and Cancer a. Categories of signaling: i. Endocrine, ii. Paracrine, iii. Autocrine and iv. Juxtacrine. b. Cancer: i. introduction, ii. Benign and Malignant tumour, iii. Properties of cancer cells and iv. Apoptosis.	08	08
5.	Nucleic Acid a. Chemical composition of DNA and RNA b. Watson and Crick model of DNA molecule. c. Different forms of DNA (B, A and Z-form). d. Properties of DNA: Acid-base, Viscosity, Sedimentation behavior, Denaturation and renaturation, Molecular weight).	10	10

	e. DNA replication – semi conservative, Conservative and dispersive. f. RNA: i. Genetic RNA: RNA tumor virus – RSV and HIV. ii. Non- genetic RNA- mRNA, tRNA and rRNA; their structure and functions;		
6.	Gene and Genetic code a. Gene: i. Introduction, ii. Concept of gene, iii. one gene one polypeptide theory. b. Genetic code: i. properties of genetic code, ii. wobble hypothesis and iii. Lac Operon	08	08
7.	Protein Biosynthesis: Transcription and Translation in eukaryotes	06	06
8.	Tools and Techniques in Molecular Biology. i. Polymerase chain reaction (PCR); ii. Electrophoresis- PAGE, SDS - PAGE and Agarose gel electrophoresis. iii. Blotting techniques: Southern, Northern and Western blotting iv. ELISA technique and v. DNA finger printing	09	09
Total		60	60

Practical corresponding to Cell and Molecular Biology (Zoo 352)

(Any eight)

- 1 Study of different cell organelles by using microphotographs (D)
- 2 .Study of Mitosis by Suitable material (E)
3. Study of Meiosis by Suitable material (E)
4. Study of cell fractionation (D)
5. Preparation of Paper Model of DNA (D)
6. Extraction of DNA from rat liver/ Spleen (E)
7. Estimation of DNA from suitable material by Diphenylamine reagent. (E)
8. Estimation of RNA from suitable material by Orcinol reagent. (E)
9. Vital staining of mitochondria by using Janus Green B stain. (E)
10. Preparation of salivary gland chromosome from Chironomus / Drosophila larva. (E)

Reference Books on Cell and Molecular Biology (Zoo 352)

- 1.** P. S. Verma and V. K. Agrawal: Cytology
- 2.** Geoffrey M. Cooper and Robert E. Housman: The Cell – A Molecular Approach. 4th edition.
- 3.** Lodish et al: Molecular and Cell Biology (Scientific American Book)
- 4.** De Roberties and De Roberties: Cell and Molecular Biology (Saunders College)
- 5.** A C Giese: Cell Physiology
- 6.** Prescott, DM: Reproduction in eukaryotic cells (Academic Press)
- 7.** Wilson, EB: Cell in Development and Inheritance (MacMillan)
- 8.** Edward Gasque: Manual of Laboratory Exp. in Cell Biology (W.C. Brown Publishers)
- 9.** Stryer, L: Biochemistry (Freeman)
- 10.** Conn et al: Outline of Biochemistry (Wiley)
- 11.** Watson J. D. et al: Molecular Biology of Gene (Benzamin/ Cumming)

T.Y.B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017
Semester V Paper III- Zoo 353
Mammalian Histology and Physiology I

Unit	Topic	Periods	Marks
1	Introduction Definitions of Histology & Physiology, History, methods of study.	2	2
2	Tissue and Muscle physiology 2.1 definition, Differentiation and derivative of three germinal layers. 2.2 Types of tissue & Characteristics of tissue. (definition & location only). 2.3 Types- A) Epithelial tissues- a) Simple epithelial tissues b) Compound epithelial tissues, B) Connective tissue, C) Muscular tissue & D) Nervous tissue-a) Structure & types of neurons (nerve cell), b) Medullated & non-medullated nerve fibres. 2.4 Muscle physiology a) Sliding filament theory of muscle contraction, neuromuscular junctions. b) Muscle stimulation-simple muscle twitch, summation, tetanus, muscle fatigue. c) Physical and chemical changes during muscle contraction.	13	13
3	Skin, Thermoregulation and control. 3.1 Structure and function of skin. 3.2 Derivatives of skin- Horns, Nails, Hair, Sweat and Sebaceous gland. 3.3 Definitions of Thermoregulation. 3.4 Poikilotherms and homeotherms. 3.5 Controlling centre-hypothalamus.	10	10
4	Digestive system & Digestion 4.1 Definition of digestion 4.2 Histology of tooth and tongue- Structure and functions. 4.3 Histology of alimentary tract: Histological structure and functions of Oesophagus, Stomach, Duodenum, Colon and Rectum. 4.4 Histology of digestive glands- Salivary, Liver, Pancrease (exocrine & endocrine). 4.5 Physiology of Buccal digestion- salivary secretion and digestion. 4.6 Physiology of Gastric digestion- gastric secretion and	14	14

	<p>digestion.</p> <p>4.7 Intestinal digestion- Pancreatic secretion, bile juice & digestion of small intestine.</p> <p>4.8 Digestion & absorption in large intestine.</p> <p>4.9 Definitions of Ulcer, Constipation, colitis & Cirrhosis.</p>		
5	<p>Respiratory system and Respiration.</p> <p>5.1 Histological structure of Trachea and Lung.</p> <p>5.2 Definition- Inspiration & expiration (ventilation).</p> <p>5.3 Respiratory pigments- Hb, myoglobin.</p> <p>5.4 Transport of gases-Oxygen and Co₂.</p> <p>5.5 Chloride shift.</p> <p>5.6 Nervous control of ventilation.</p> <p>5.7 Respiratory quotient.</p> <p>5.8 Definitions of acidosis, alkalosis, asphyxia, hypoxia, anoxia & cyanosis.</p>	9	9
6	<p>Circulatory system and Circulation.</p> <p>6.1 Structure and function of blood vessels- Artery, Vein and Capillary.</p> <p>6.2 Blood-composition, types of blood cells and their functions.</p> <p>6.3 Heart beat and its hormonal control.</p> <p>6.4 Cardiac cycle-Systole, Diastole (double circulation), Blood pressure, Pace maker & its role.</p> <p>6.5 Neurogenic and Myogenic heart.</p> <p>6.6 Mechanism of Blood coagulation.</p> <p>6.7 Definition of- ECG, Eco-cardiograph, Color Doppler, Angiography, Angioplasty, Angina pectoris, Heart attacks.</p>	12	12
Total		60	60

Practicals corresponding to Mammalian Histology and Physiology I (Zoo 353)

1. Study of following tissue with the help of chart / models / permanent slides / simulations (D).

- a) Squamous epithelial tissue
- b) Cuboidal epithelial tissue
- c) Columnar epithelial tissue
- d) Ciliated epithelial tissue
- e) Areolar connective tissue
- f) Blood smear –permanent slide.

2. Temporary preparation of the following tissue of preserved Rat (E).

- a) Striated muscle fibre
- b) Smooth muscle fibre

- c) Medullated nerve fibres
- d) Hyaline cartilage.

3. Study of histological permanent slide of mammalian skin.

4. Study of following histological permanent slide of buccal organs.

- a) V. S. of Tooth
- b) V. S. of Tongue
- c) C. S. of Salivary gland(Parotid gland)

5. Study of following histological permanent slide of digestive organs.

- a) T. S. of oesophagus
- b) T. S. of stomach
- c) T. S. of duodenum
- d) T. S. of rectum
- e) T. S. of pancreas
- f) C. S. of liver

6. Major experiments of physiology (any two)

- 1. Study of digestion of starch by salivary amylase.
- 2. Estimation of hemoglobin from blood sample.
- 3. Measurement of blood pressure and heart beat under normal and stress condition.

7. Minor experiments of Physiology (Any two)

- 1. Preparation of Haemin crystals.
- 2. Effect of isotonic, hypotonic & hypertonic solution of blood cells (RBCs).
- 3. Detection of blood groups.

Reference books on mammalian histology and physiology

- 1. Histology by Arthur W. Ham.
- 2. Histology by Roy O. Greep.
- 3. An advanced atlas of Histology by W. H. Freeman.
- 4. Textbook of Histology by William F. Windle.
- 5. Histology and Genetics by Muzammih Ullah.
- 6. General and comparative physiology- W. S. Hoar.
- 7. Comparative Animal Physiology- C. L. Prosser & Brown.
- 8. A Text book of General Physiology- P. H. Mitchell.
- 9. Introduction of Physiology-Davson (I & II).
- 10. A Text book of Animal Physiology- M. Arora.
- 11. General Endocrinology- Turner & Bungera.
- 12. A Text book of Physiology- Chatterjee.
- 13. A Text book of Physiology- Nagabhushnum.
- 14. A Text book of Physiology & Biochemistry- G. H. Bell; C. R. Paterson & E. Smith.

15. Physiology of Reproduction- Austin & Austin.
  16. A Text book of Animal Physiology- Harkat & Mathur.
  17. An Introduction of general & comparative Physiology- Barrington.
  18. Endocrinology: Hormones and Human Health- Prakash Lohar.
  19. A Text book of Practical Physiology- C. L. Ghai.
  20. Laboratory Techniques in Modern Biology- N. Swarup; S. Arora & S. C. Pathak.
  21. An Advanced Laboratory Manual of Zoology- T. Potdar; M. Mukhopadhyay & S. K. Das.
  22. A Manual of Laboratory Technique in Modern Biology- N. Raghuramula & K. Madhavan Nair.
-

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017
Semester V, Paper IV – Zoo -354
Biochemistry

Units	Topic	Periods	Marks
1	Introduction to biochemistry, objectives, scope and importance.	01	02
2	pH and Buffers 2.1 Concept of pH and pK 2.2 pH value of body fluid, pH scale and significance 2.3 Ionization of acids and bases. 2.4 Derivation of Henderson-Hassel Baltch equation. 2.5 Buffer- Definition, Concept, functions, types and buffers used in biological systems	04	06
3	Molecular Interactions 3.1 Definition, formation and examples of following chemical bonds a) Covalent bonds- peptide and disulphide bond. b) Non-covalent bonds- Hydrogen, Ionic and Hydrophobic bond. c) Other bonds- Glycosidic and phosphodiester bond.	04	05
4	Carbohydrates 4.1 Definition, classification and their biological importance. 4.2 Monosaccharides a) Monosaccharides and their biological importance – trioses, tetraoses, pentoses, Hexoses, Aldo and Keto sugars b) Mutarotation. c) Physical properties of glucose d) Chemical properties- Oxidation and reduction reaction, ester formation, glycoside formation, osazone formation. 4.3 Disaccharides – Structure and significance of Maltose, Isomaltose, Lactose and Sucrose. 4.4 Polysaccharides- Starch, Glycogen, Cellulose and Chitin (Structural formulae not expected)	08	07
5	Lipids 5.1 Definition, classification with examples and their biological importance.	8	7

	<p>5.2 Fatty acids</p> <p>a) Saturated OR Non-essential fatty acids</p> <p>b) Unsaturated OR Essential fatty acids</p> <p>c) Examples- Prostaglandins, Acyl glycerol and waxes.</p> <p>d) Physical properties of fatty acids</p> <p>e) Chemical properties- Saponification, hydrolysis, rancidity, and antioxidant.</p> <p>5.3 Occurrence and significance of</p> <p>a) Phospholipids- Lecithin and Cephalin</p> <p>b) Spingolipids</p> <p>c) Glycolipids- Cerebrosides, gangliosides</p> <p>d) Lipoproteins</p> <p>e) Isoprenoids- steriosides (Cholesterol and sex hormones), Terepenoids.</p>		
6	<p>Amino acids</p> <p>6.1 Definition, basic structure, classification and biological importance of amino acids.</p> <p>6.2 Essential, semi-essential and non-essential amino acids; Non-protein amino acids</p> <p>6.3 Properties of amino acids</p> <p>a) Physical properties</p> <p>b) Chemical properties- reactions of amino acids due to amino, carboxylic and R- groups.</p>	07	07
7	<p>Proteins</p> <p>7.1 Definition, biological significance</p> <p>7.2 Classification with examples- According to solubility, structure based on fibrous and globular proteins</p> <p>7.3 Increasing complexity into their structures- simple, conjugated and derived proteins</p> <p>7.4 Structure of proteins- primary, secondary, tertiary and quaternary</p> <p>7.5 Denaturation and renaturation of proteins.</p> <p>7.6 Definition of Defensive proteins- Antigens and Antibodies</p>	08	07
8	<p>Enzymes</p> <p>8.1 Definition, types and classification (Outline), differences between biocatalysts and chemical catalysts</p> <p>8.2 Properties of enzymes</p>	08	07

	<p>8.3 Mechanism of enzyme action –concept of active sites, lock and key model and induced fit model.</p> <p>8.4 Factors affecting enzymatic activity</p> <p>a) Substrate concentration,</p> <p>b) Enzyme concentration,</p> <p>c) pH</p> <p>d) Temperature,</p> <p>e) Activators and Inhibitors (Competitive and non-competitive)</p> <p>8.5 Coenzymes, cofactors and prosthetic groups.</p> <p>8.6 Isoenzymes- Definition, Lactate dehydrogenase, significance.</p> <p>8.7 Nucleotides as coenzymes (NAD, NADH, FAD, FMN)</p> <p>8.8 Industrial applications of enzymes – Enzymes involved in the production of glucose from starch & cellulose</p>		
9	<p>Vitamins (Structural formulae not expected)</p> <p>9.1 Definition, classification- Fat and Water soluble.</p> <p>9.2 Study of Fat- soluble- A, D, E, K vitamins, Water soluble vitamins - B- complex (B1, B2, B6 and B12) nicotinic acid, folic acid, pantothenic acid and Vitamin C with respect to sources, daily requirements, principle role in metabolism and Deficiency diseases.</p> <p>9.3 Vitamins as Coenzymes</p>	08	07
10	<p>Minerals:</p> <p>10.1 Definition and general functions of minerals</p> <p>10.2 Major or macro minerals: Calcium, Prosperous, sodium, chlorides, potassium, magnesium and sulphur w.r.t. sources, functions and deficiency diseases</p>	4	5
Total		60	60

Practicals corresponding to Biochemistry ZOO 314

Major experiments (Any four)

1. Identification of Carbohydrates (Mixtures not expected)
  - a) Solubility test, b) Molisch's test, c) Iodine test, d) Benedict's test e) Barfoed's test,
  - f) Phosphoric acid test, g) Osazone test (any 5 test).
2. Isolation of Casein from milk by isoelectric precipitation

3. Chemical test for amino acids (maximum 5 test)
4. Factors affecting enzyme activity- Temp., pH, Inhibitors and activators.
5. Detection of amino acids by ascending or circular paper chromatography
6. Estimation of proteins by Lowry's / Biuret method
7. Qualitative Test for fats

Minor experiments (Any three)

1. Study of analytical instruments (Principles and uses) of pH meter, Colorimeter, Spectrophotometer, Incubator, Electrophoresis and Centrifuge
2. Isolation of starch from potato
3. Isolation of haemoglobin from blood sample
4. Preparation of solutions of given percentage, normality and molarity
5. Preparation of buffer solutions- acetate buffer/ phosphate or citrate buffer.

Note:

- 1) Any four major experiments must be conducted.
- 2) Minor experiment No. 1 is compulsory. Any other three minor experiments must be Conducted (Total: Three minor experiments).

Reference books on Biochemistry

1. Biochemistry: Lehninger, A. L.
2. Biochemistry: Kulkarni, M. V., Thonte, S, S., Rathod and Ghiware (Nirali)
3. Biochemistry: Hegde, M. V., Diwan, A. M. and Athwale, M. V.
4. Biochemistry: Rastogi, S. C.
5. Biochemistry: Satyanarayanan
6. Outline of biochemistry: Cohn and Stumpt
7. Biochemistry: Das, D.
8. Practical biochemistry: Plummer, T.
9. General and analytical methods in nutritional biochemistry: Gopal Krishna
10. Standard methods of Biochemical analysis: R. Thimmaiah, Kalyani publishers, Ludhiana.
11. Biochemistry J.L. Jain S. Chand Publication, Meerut.
12. Biochemistry- C.B. Pawar (Himalaya Publication)
13. Text book of Biochemistry- RanganathaRao, Prentice Hall of India.
14. Review of physiological chemistry- Harper H.A.

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017
Semester V, Paper V - Zoo - 355
Systematics, Evolution and Palaeontology

Units	Topic	Periods	Marks
1	Systematics 1.1 Introduction: origin and development 1.2 Needs and significance of classification 1.3 Systems of classification : a: Artificial b: Natural c: Phylogenic 1.4 Nomenclature: a: Binomial b: trinomial c: Rules and recommendations 1.5 Taxonomic hierarchy a: Hierarchic classification with examples b: Taxonomic categories c: Species - Concepts and types 1.6 Three domain system and Five kingdoms of classification: General characters with examples of kingdom: Monera, Protista, Fungi, Plantae and Animalia	12	12
2	Evolution Origin of life 2.1 Introduction 2.2 Origin of universe: cosmic evolution and origin of solar Systems 2.3 Ancient theories of life cycles: a) Theory of special creation b) Theory of spontaneous generation (Francesco Redi Expt; Lazzaro Spallanzani Expt and Louis Pasteur Expt) c) Cosmozoic theory 2.4 Oparian-Haldane theory of origin of life: a) Miller-Urey's expt. b) Co-acervates c) Origin of autotropism	12	12
3	Theories of organic evolution 3.1 Lamarkism: theory of aquired inheritance and principles 3.2 Neo-Lamarkism : Experimental evidences	12	12

	3.3 Darwinism: Natural selection theory and Darwin finches		
	3.4 Neo-Darwinism: Industrial melanism 3.5 Modern synthetic theory: concepts 3.6 Mutation theory of de Vries: Experiment, features and Examples		
4	Evolution through ages 4.1 Introduction 4.2 Geological time scale: Era, periods and epochs - Characters and examples 4.3 Antiquity of Man a) Primate characters and classification b) Origin and characters of followings 1. Prosimii - Tree Shrews, Lemures, Lorises and Tarsiers 2. Apes - Gibbon, Orangutan, Chimpanzee and Gorilla c) Difference between Apes and Man d) Origin, Successive stages and characteristics features w.r.t. geological time scale regards to: 1. Parapithecus 2. Dryopithecus 3. Ramapithecus 4. Australopithecus 5. Homohabilis 6. Homo erectus (Pithecanthropus - Java man, Sinanthropus - Peking man 7. Neanderthal man 8. Cromagnon man 9. Homo sapiens (Modern man)	12	12
5	Palaeontology 5.1 Introduction 5.2 a) Fossils- Definition, process of fossilization and evidences b) Determination of age of rocks and fossils (radiometric dating) i) Uranium-Lead method ii) Radioactive carbon method c) Nature of fossils- unaltered and altered fossils d) Types of fossils- i) Actual remains ii) Petrified fossils, iii) Moults and casts, iv) Foot prints and trails v) Coprolites e) Significance of fossils	12	12

	<p>5.3 Distribution and dispersal of animals</p> <p>a) Means of dispersal of animals</p> <p>b) Barriers of dispersal(Physical and, climatic and biological)</p> <p>c) Distribution of animals (continuous and discontinuous)</p> <p>d) Bathymetric distribution (Geobiotic, limnobiologic and holobiotic)</p> <p>5.4 Zoogeographical realm</p> <p>a) Definition and types</p> <p>b) Study of following realms with their distinctive animal Distribution</p> <p>i) Palaeartic region</p> <p>ii) Neartic region</p> <p>iii) Neotropical region</p> <p>iv) Ethiopian region</p> <p>v) Oriental region</p> <p>vi) Australian region</p> <p>c) Wallace's line</p>		
	Total	60	60

**Practicals corresponding to Paper V (Zoo-355) Systematics,
Evolution and Palaeontology**

- 1. Hierarchic classification of any two animals from Nonchordates (Cockroach and Apple snail) and Chordates (Frog and Rat)**
- 2. Evolutionary concepts of origin of life (Any two)**
  - a) Francesco Redi Expt;
  - b) Lazzaro Spallanzani Expt
  - c) Louis Pasteur Expt
  - d) Miller-Urey's expt.
- 3. Evidences from evolution (Any two)**
  - a) Lamarkism use theory - ex. Giraffe
  - b) Natural selection theory - Darwin finches
  - c) Neo-Darwinism: Industrial melanism ex. Peppered Moth
  - d) Mutation theory : ex. Ornamental plants (Oenothera lamarkiana), Ancon sheep
- 4. Study of geological time scale (Tabel format)**

5. Identification / features of stages of Human evolution

1. Australopithecus
2. Pithecanthropus
3. Neanderthal man
4. Cromagnon man

6. Study of fossils

- a) Trilobite
- b) Archaeopteryx
- c) Spinosaurus
- d) Brontosaurus
- e) Nautilus
- f) Submission of fossil pictures

7. Identification of zoogeographical realms using map

Reference books on Systematics, Evolution and Palaeontology

1. Barnes, C.W. 1988. *Earth, Time and Life*. John Wiley & Sons, New York (Module 2,3)
2. Bendall, D. S. (ed.) 1983. *Evolution from Molecules to Man*. Cambridge University Press, UK (Module 2,3 and 5)
3. Bull J.J and H.A. Wichman. 2001. *Applied Evolution*. Rev. Ecol. Syst. -217
4. Chattopadhyay Sajib. 2002. *Life Origin, Evolution and Adaptation*. Books and Allied (P) Ltd. Kolkata, India.
4. Goodwin, B. 1996. *How the Leopard Changed its Spots: The Evolution of Complexity*. Simon & Schuster, NY, USA. (Module 4 & 5)
6. Jerry A. Coyne and H. Allen Orr. 2004. *Speciation*. Sinauer Associates (Module 4)
7. Rob Desalle and Ian Tattersall 2008. *Human Origins: What Bones and Genomes Tell Us about Ourselves*. Texas A&M University Press, USA. (Module 3 & 4)
8. Sean B. Carroll and David M. Kingsley .2005 *Evolution: Constant Change and Common Threads*. Holiday Lectures on Science. Webcast or DVD available at www.hhmi.org/biointeractive/evolution. (Module 3 & 4)
9. Strickberger, M.W. 2000. *Evolution*. Jones and Bartlett, Boston. (Module 1-5)
10. Verma P.S. and Agarwal V.K 2007 *Cell biology, Genetics, Molecular Biology, Evolution and Ecology*, S. Chand & Company New Delhi (Module 1-5)
11. Ernst, Mayr. *Systematics and the origin of species from the viewpoint of zoologist*. Harvard University Press.

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017

Semester V, Paper-VI, ZOO – 356 (A)

BIOTECHNOLOGY

Unit	Topic	Period	Marks
1	Introduction, scope and significance of Biotechnology	02	02
2	Animal cell and tissue culture 2.1 Definition and Types of culture media 2.2 Advantages and disadvantages of animal cell/tissue culture 2.3 Laboratory facility for animal tissue culture 2.4 Applications of animal cell and tissue culture 2.5 Primary culture, Examples of Cell lines 2.6 Applications of somatic cell fusion 2.7 Examples of Tissue and organ cultures	12	10
3	Recombinant DNA technology 3.1 Introduction 3.2 Restriction enzymes- classification with examples 3.3 Identification and isolation of desired gene 3.4 Types and properties of Vectors 3.5 Construction of genomic and cDNA libraries 3.6 Application of genetic engineering e.g. production of human Insulin, Growth hormone, TPA and vaccines	12	12
4	Transgenic animals 4.1 Introduction 4.2 Methods of Transfection (Physical, Chemical, Viral and Bacterial) 4.3 Examples and significance of transgenic animals	04	06
5	Hybridoma technology 5.1 Introduction 5.2 Methods for production of monoclonal and polyclonal antibodies 5.3 significance of Monoclonal antibodies 5.4 Types and significance of immunoglobulin	10	12
6	Enzyme biotechnology 6.1 Introduction and Biological sources of enzymes 6.2 Methods for immobilization of enzymes 6.3 Examples and Applications of immobilized enzymes	06	06

7	Industrial and Environmental Biotechnology 7.1 Fermentation technology (Fermenter, selection of microbes and fermentation medium) 7.2 Concept of bio-fuel, bio-ethanol and bio-diesel 7.3 Cleaner technology for pollution control (Effluent Treatment: Biodegradation; phytoremediation) 7.4 Biosensors and their significance	09	07
8	Stem Cell Biotechnology 8.1 Introduction 8.2 Types of Stem Cell and their uses 8.3 Now and Future of Stem cell Biotechnology	05	05
	Total	60	60

Practicals corresponding to ZOO 356 (A) BIOTECHNOLOGY

1. Estimation of DNA in a given sample by Diphenylamine method (E)
2. Estimation of RNA in a given sample by Orcinol method (E)
3. Working principle and application of laminar air flow, autoclave, Inverted microscope, colorimeter and CO₂ incubator (D)
4. Isolation of microorganisms on nutrient agar by dilution plate method or streak plate method (E)
5. Culture of bacteria in liquid medium and agar plates.(E)
6. Production of ethanol by fermentation method by using yeast.(E)
7. Preparation of primary culture media for cell, tissue, organ. (D)
8. Separation of serum proteins by Agarose or polyacrylamide gel electrophoresis(E)
9. Study of Biogas plant/ model (Principal and applications)(D)
10. Visit to dairy / pharmaceutical / tissue culture laboratory and submission of report.

References on Zoo 356 A: biotechnology

1. Lewin, B., (2004), *Genes VIII*, Oxford University Press, New York
2. Stem Cell Biology (2001) Cold Spring Harbor Laboratory Press
3. Watson, J.D. *et al*, (1987) *Molecular Biology of Gene*, 4th ed., The Benjamin/Cummings Publishing Company, Inc. U.S.A.
4. Gerald C., (1996) *Cell and Molecular Biology – Concept and Experiment*, John Wiley and Sons, Inc., U.S.A.

5. Brooks G (ed.) (2002) Gene therapy. *The use of DNA as a drug*. Pharmaceutical Press, London.
6. Prakash S.Lohar (2012) Textbook of Biotechnology ISBN: 9788180941047 MJP Publishers, Chennai
7. Sing, B.D.(2014) Biotechnology Expanding horizons. Kalyani Publishers, Delhi

-----

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017

Semester V, PAPER - VI, ZOO-356 (B)

Pest Management

Unit	Topics	Periods	Marks
1	Introduction to Pest 1.1 Concept and Scope of Pest 1.2 Classification of pests 1.2.1. Agricultural pest 1.2.2. Store grain pest 1.2.3. Animal husbandry pest 1.2.4. Public health pest 1.2.5. Structural Pest	05	05
2	Study of insect pest w. r. t. their Marks of identification, Life cycle, Nature of damage and Control measures. 2.1 Banana – Banana stem borer- <i>Odoiporus longicollis</i> 2.2 Cotton-Red cotton bug- <i>Dysdercus cingulatus</i> 2.3 Sugarcane-Sugarcane leafhopper- <i>Pyrilla perpusilla</i> 2.4 Mango-Mango stem borer- <i>Batocera rubus</i> 2.5 Jowar- Jowar stem borer- <i>Chilo zonellas</i> 2.6 Brinjal-Brinjal shoot borer- <i>Leucinodes orbonalis guenee</i> 2.7 Store grain – <i>Sitophilus oryzae</i> 2.8 Wood-White ants –Termite- <i>Odontotermes obesus</i>	15	15
3	Primary Control Measures 3.1 Mechanical measures 3.2. Physical measures 3.3. Cultural measures 3.4. Legislative measures 3.5. Quarantine measures	05	05
4	Chemical Control 4.1 Classification of insecticides-based on the modes of their entry with one example each 4.1.1.Stomach poisons 4.1.2.Contact poisons	05	05

	<p>4.1.3. Systematic poison</p> <p>4.1.4. Fumigants</p> <p>4.2 Insecticidal formulations and dilutions</p> <p>4.3 Drawback of Chemical Control</p>		
5	<p>Biological Control of Insect Pest</p> <p>5.1 Introduction, definition</p> <p>5.2 Biological agents - Desired qualities of biological agents.</p> <p>5.3 5.3. Autocidal control.</p> <p>5.3.1. The male sterile techniques</p> <p>5.3.2. The genetic technique</p> <p>5.3.3. Pheromonal technique</p> <p>5.3.4. Hormonal control</p> <p>5.4 5.4. Advantages of biological control</p> <p>5.5 5.5. Drawbacks of biological control</p> <p>5.6 5.6. Biological control management</p>	06	06
6	<p>Integrated pest management</p> <p>6.1 Introduction</p> <p>6.2 Principle</p> <p>6.3 Integrated tactics</p> <p>6.3.1. Plant resistance</p> <p>6.3.2. Cultural method</p> <p>6.3.3. Biological control</p> <p>6.3.4. Pesticides</p> <p>6.3.5. Other methods</p> <p>6.4 Pest management strategies</p> <p>6.5 Integrated pest management modeling.</p>	10	10
7	<p>Pesticide-appliances</p> <p>7.1 Dusters and Sprayers</p> <p>7.2 Collection, mounting and preservation of insect pests.</p> <p>7.3 Pesticide safety</p>	05	05
8	<p>Preparation and method of application of herbal pesticides</p> <p>8.1 Neem extracts- leaves /seeds/bark</p> <p>8.2 Dashparni ark</p>	05	05

	8.3 Tobacco extracts 8.4 Camphor		
9	Non –Insect Pest (Snail, Birds, Rat) 9.1 Introduction, habit and habitat 9.2 Breeding potential, Nature of damage 9.3 Control measures	04	04
	Total	60	60

Practicals Corresponding to Z00 – 356 (B) Pest Management

- 1) Study of pests with respect to Nature of damage : (D)
  - a) Banana stem borer - *Odoiporus longicollis*
  - b) Red cotton bug - *Dysdercus cingulatus*,
  - c) Sugarcane leafhopper - *Pyrilla perpusilla*,
  - d) Mango stem borer - *Batocera rubus*
  - e) Jowar stem borer - *Chilo zonellas*,
  - f) Brinjal shoot borer - *Leucinodes orbonalis guenee*,
  - g) Rice weevil – *Sitophilus oryzae*,
  - h) Termite - *Odontotermes obesus*,
- 2) Preparation of aqueous Neem extracts from leaves / seeds / bark (E)
- 3) To study the effect of Neem extract on mosquito / any pest (E)
- 4) Study of rearing of Guppy and demonstration of feeding on mosquito larvae (E)
- 5) Preparation of different types of poison baits for the control of rat.(D)
- 6) Study of modern pesticide appliances – Dusters and Sprayers.(D)
- 7) Submission of coloured photographs of any five pests with Systematic position, Host plant, Nature of damage and Control measures.
- 8) Compulsory field visit to observe different pest in their natural habitat.

Reference books on Pest Management

- 1) Crop Pests and How to Fight Them, Director of Publicity, Govt. of Maharashtra.
- 2) Fadt, : Fundamental of Entomology.
- 3) Gupta : Essentials of biotechnology.
- 4) Little and Little : General and Applied Entomology.
- 5) Pedigo : Entomology and Pest management.
- 6) Pradhan, : Insect Pest of Crops.
- 7) Pruthi, H.S. : Textbook of Agricultural Entomology.
- 8) Ravindranathan K. R. : Economic Zoology, Dominant Pub. & Dist. New Delhi.

- 9) Shrivastava : Applied Entomology Vol. I and II.
- 10)Srivastava P. D. and N. C. Pant : Economic Zoology, Vol. I & II, Commercial Publication Bureau, New Delhi.
- 11)Shukla and Upadhyay: Economic Zoology, Rastogi publication
- 12) Tembhare T. B. : TB of Modern Entomology.
- 13)The Year book of agriculture, U.S. Department of Agriculture
- 14)Wani G. P., P. M. Vyawahare : Applied Zoology, Prashant Publ. Jalgaon
- 15)Waykar B. B., A. Y. Mahajan, B. C. More : Applied Zoology, Prashant Publ. Jalgaon.
- 16)Yadav Manju : Economic Zoology, Discovery publishing house, New Delhi.
- 17)Yadav Manju : Applied Entomology, Discovery publishing house, New Delhi.

T. Y. B. Sc. (Zoology) syllabus w.e.f. June 2017

Semester V, Paper-VI - ZOO 356 (C)

Public Health and Hygiene

Unit	Topic	Periods	Marks
1	Scope and Importance.	1	1
2	Health Education 2.1 Definition 2.2 Personal and community health 2.3 Health education-WHO Program, 2.4 NGO (Non-Governmental voluntary health organization).	7	7
3	Food 3.1 Introduction and classification of food 3.2 Balanced diet 3.3 Food adulteration 3.4 Food Sanitation	8	5
4	Environment and health 4.1 Water supply and Sources 4.2 Impurities and pollution of water. 4.3 Purification and water quality standard. a. Physico-chemical analysis. b. Microbiological analysis. 4.4 Composition of Air, Air-pollution 4.5 Noise pollution 4.6 Soil pollution 4.7 Radiation and its effects.	10	10
5	Sanitation 5.1 Disposal of Human and animal Excreta. 5.2 Solid waste, sewage and their management	4	4
6	Communicable Diseases: Introduction, transmission and control 6.1 Measles 6.2 Poliomyelitis 6.3 Tuberculosis 6.4 STD: AIDS, Gonorrhoea, Syphilis 6.5 Encephalitis	9	9
7	Non Communicable Diseases: 7.1 Coronary Heart diseases	9	9

	7.2 Diabetes mellitus 7.3 Mental illness 7.4 Alcoholism and drug dependence		
8	Insect Borne diseases 8.1 Introduction 8.2 Study of disease w. r. to Vector/Carrier insect, life cycle in brief, health hazards: Malaria, Filariasis, Dengue, Sleeping sickness, Leishmaniasis	4	4
9	Hygiene 9.1 Hygiene and health factors at home. 9.2 Personal hygiene 9.3 Oral Hygiene 9.4 Mental Hygiene	8	8
	Total	60	60

Practicals corresponding to ZOO -356 (C) Public Health and Hygiene

- To detect adulterants in the food samples by appropriate tests. (E)
- Epidemiological study of measles, tuberculosis and poliomyelitis. (D)
- Testing portability of water for human consumption by MPN method. (D)
(The principal methods used in the isolation of indicator organisms from water are the membrane-filtration (MF) method, the multiple-tube (MT) or most probable number (MPN) method and presence-absence tests.)
- Biological control of mosquito larvae
- Visit to sewage treatment plant / effluent treatment plant / Public health Laboratory/water purification (treatment) plant (D)

References on ZOO -356 (C) Public Health and Hygiene

- Gibney, Public Health Nutrition, Blackwell.
- Gibney, Clinical Nutrition, Blackwell.
- Sarada Subramanyam and K. Madhavankutty, Textbook of Human Physiology.
- Churchill Livingstone, Davidson's Principles of Practice of Medicine.
- Guyton & Hall, Textbook of Medical Physiology.
- Park and Park, 1995: Text book of preventive and social medicine Banarsidas Bhanot Publication Jodhpur- India.
- Verma, S. 1998: Medical zoology, Rastogi Publ.- Meerut- India.
- Singh, H.s. and Rastogi, P. 2009: Parasitology, Rastogi Publ. India.
- Dubey, R.C and Maheswari, D.K. 2007: Text Book of Microbiology, S. Chand & Co. Publication New Delhi- India.

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017
Semester VI, Paper I - ZOO 361
Chordates - III

Units	Topic	Periods	Marks
1.	Study of Scoliodon w.r.t. following: 1.1 Systematic position, Distribution, Habits and Habitat. 1.2. External Characters - 1.2.1. Shape, Size and Colour. 1.2.2. Division of the body - Head, Trunk and Tail. 1.3. Skin and its derivatives. 1.4. Myotomes and locomotion. 1.5. Coelom	08	04
2.	Internal anatomy of Scoliodon 2.1 Digestive system i) Alimentary canal ii) Digestive glands. Food and physiology of digestion. 2.2 Respiratory system i) Respiratory organs. ii) Mechanism of respiration. iii) Physiology of respiration. 2.3 Blood vascular system i) Blood, structure and working of heart. ii) Arterial system : a) Ventral aorta and afferent branchial arteries b) Efferent branchial and Epibranchial arteries, c) Hypobranchial blood plexus d) Arteries of head e) Dorsal aorta and its branches. iii) Venous System : a) Anterior cardinal system b) Posterior cardinal or renal portal system c) Hepatic portal system d) Lateral abdominal system and cutaneous system. 2.4 Nervous System i) Central nervous system - Brain and Spinal cord. ii) Peripheral nervous system - Cranial and spinal	42	44

	<p>nerves.</p> <p>iii) Autonomic nervous system.</p> <p>2.5 Sense organs</p> <p>a. Olfactory organs.</p> <p>b. Eyes or Photoreceptor</p> <p>c. Internal ear or Stato-acoustic organs.</p> <p>d. Neuromast organ or Lateral line system organs.</p> <p>e. Pit organs.</p> <p>f. Ampullae of Lorenzini.</p> <p>2.6 Urinogenital System</p> <p>i) Male urinogenital sytem.</p> <p>a) Excretory organs.</p> <p>b)Reproductive organs</p> <p>ii) Female urinogenital system.</p> <p>a) Excretory organs</p> <p>b) Reproductive organs.</p> <p>iii)Reproduction : Copulation, Fertilization and Development</p>		
3	<p>Study of Comparative account with reference to the following</p> <p>3.1. Integument/Skin - comparative histology of skin of Scoliodon, frog, calotes, pigeon and rat.</p> <p>3.2. Structure of hearts of Scoliodon, frog, calotes, pigeon and rat.</p> <p>3.3. Aortic arches - Evolution of aortic arches</p> <p>3.4. kidney: evolution of archioneuros, roneuros, mesoneuros, metaneuros and their ducts</p> <p>3.5. Brain: morphological variations in the Scoliodon, frog, calotes, pigeon and rat.</p>	10	12
	Total	60	60

Practical corresponding to ZOO 361: Chordate III

1. Study of systemic position, External characters and sexual dimorphism in Scoliodon.
2. Study of the following systems from *Scoliodon* (with the help of models / chars / pictures / simulation).
  - a. Digestive system.
  - b. Bronchial system.
  - c. Brain (Dorsal and ventral view)
  - d. Male urinogenital systems

- e. Female urinogenital systems
3. Study of the following from *Scoliodon* (with the help of models / chars / pictures/ simulation) (D).
- a. Placoid scales.
  - b. Ampullae of Lorenzini.
  - c. Eyeball Muscles.
  - d. Membranous labyrinth
4. Comparative study of skin - Scoliodon, Frog, Calotes, Pigeon and Rat.
5. Comparative study of Heart— Scoliodon, Frog, Calotes, Pigeon and Rat.
6. Comparative study of Brain— Scoliodon, Frog, Calotes, Pigeon and Rat.
7. Visit to a sanctuary, seashore for the study of vertebrate animals.

References on ZOO 361: Chordate III

1. A text Book of Vertebrate Zoology – S.N.Prasad, Kitab Mahal, Alahabad.
  2. A life of Vertebrate – K.Z.Young, ELBS Oxford University Press.
  3. A Text Book of Chordates – H.S.Bharah and Kavita Juneja.
  4. Modern Text Book of Zoology Vertebrate – R.L.Kotpal, Rastogi Publication Meerut.
  5. A Text Book of Chordates – A .Thangamani, S, Prasannakumas, L.M.Narayanan and Arunmugam Saras Publication, Nagercoil.
  6. A Text Book of Chordate Zoology – R.C.Dalela –Jaiprakashnath Publication, Meerut.
  7. Chordate Zoology – E.L.Jordan and P.S.Verma, S.Chand and Company New Delhi.
  8. A Text book of Practical Zoology Vertebrate – S.S.Lal, Rastogi Publication, Meerut.
-

T. Y. B. Sc. (ZOOLOGY) syllabus w.e.f. June 2017

Semester VI, PAPER - II ZOO – 362

GENERAL EMBRYOLOGY

Unit	Name of the Topics	Periods	Marks
1	Concept of embryology 1.1 Growth, Differentiation, De-differentiation, 1.2 Regeneration, Induction, Organizer, 1.3 Totipotency, Fate-map.	03	04
2	Gametogenesis 2.1 Spermatogenesis including spermatogenesis 2.2 Oogenesis 2.3 Difference between spermatogenesis and oogenesis 2.4 Significance of gametogenesis	04	06
3	Structure of Gametes 3.1 Sperm - Ultra structure, mention variations with reference to insect, frog and human- sperms. 3.2 Ovum – General structure, 3.3 Egg membranes – primary, secondary, tertiary. 3.4 Types of eggs - Classification based on the amount of yolk and distribution of yolk.	04	06
4	Fertilization 4.1 Definition and types [external and internal]. 4.2 Monospermy, polyspermy - physiological and pathological 4.3 Process of fertilization 4.3.1: Attraction and recognition of sperm and Androgamones, Gynogamones, fertilizin and antifertilizin. 4.3.2 : Penetration - Mechanism and activation, Acrosome reaction, Cortical reaction, Fertilization membrane 4.4 Amphimixis, Significance of fertilization 4.5 Parthenogenesis - Definition Types – a] Natural – Haploid (Arrhenotoky) and Diploid	10	10

	(Thelytoky) b] Artificial parthenogenesis. Significance of parthenogenesis		
5	Cleavage 5.1 Definition, characteristics and significance 5.2 Planes of cleavage, Types - i] Holoblastic - Equal and unequal. ii] Meroblastic – Discoidal, Superficial, Determinate and Indeterminate cleavage 5.3 Patterns of cleavage with examples - Radial, Spiral, Bilateral and Asymmetrical 5.4 Blastulation –Definition and types	06	08
6	Gastrulation 6.1 Definition and concept 6.2 Basic cell movement in gastrulation – Epiboly - Convergence, Emboly - Invagination, Involution, Ingression, Infiltration, Delamination, Divergence, constriction and elongation with reference to Amphioxus and frog.	03	04
7	Chick Embryology 7.1 Structure of Hen’s egg [freshly-laid] 7.2 Egg-membranes 7.3 Fertilization, cleavage and blastulation 7.4 Gastrulation - Formation of primitive ectoderm 7.5 Development of primitive streak 7.6 Head - Process, somites, regression of primitive streak 7.7 Development of brain upto 72 hours. 7.8 Development of heart and main blood vessels upto 72 hours. 7.9 Development of digestive system upto 72 hours. 7.10 Development of extra-embryonic membranes 7.11 Significance or uses of chick - embryology in developmental biology.	20	15

8	Placenta 8.1 Definition and significance 8.2 Types of placenta in Mammals 8.3 With reference to morphological peculiarities - i] Deciduate, ii] Indeciduate and iii] Contra-deciduate placenta	10	07
	8.4 With reference to the foetal and maternal tissue involved - i] Diffuse, ii] Cotyledonary, iii] Zonary and iv] Decidual 8.5 With reference to histological peculiarities – i] Epithelio-chorial ii] Syndesmo-chorial iii] Endothelio-chorial iv] Haemo-chorial v] Hemo-endothelial placenta		
Total		60	60

Practicals Corresponding to Z00 – 362: General Embryology

- 1) Study of sperms of amphioxus, frog, bird and mammals.[D]
- 2) Study of types of eggs[D]
- 3) Study of blastulae and gastrulae of amphioxus, frog, bird and mammals.[D]
- 4) Temporary mounting of chick- embryo [E]
- 5) Study of whole mounts of chick embryos - Primitive streak, 24hrs, 33hrs, 48hrs, 72hrs.[D]
- 6) Study of different types of placenta with suitable histological slides or charts.[D]
- 7) Study of metamorphosis in frog by suitable specimens. [D]
- 8) Study of regeneration in Planaria or any suitable animal. [D]
- 9) Compulsory visit to poultry-farm.

Reference Books on General Embryology

- 1) Balinsky B.L. : An introduction to Embryology (1984), Saunders College, Philadelphia.
- 2) Berry A. K. : A T. B. of Embryology
- 3) Browder L.W : Developmental Biology, 1984, Saunders College Publication, U.S.A.
- 4) Browder L.W Erickson C.A and Williams, R.J : Developmental Biology, 1992, 3rd Ed., Saunders College, Pubication., London.
- 5) Gilbert S.F. : Developmental Biology, 1997, 3rd Edition, Saunder, Associates Inc. U.S.A.
- 6) Lillie : Development of chick embryo, 1972,.

- 7) Pawar Kishor : A T.B. of Embryology, Pragati Prakashan, Pune.
- 8) Puranik P.G : A Text book of Embryology, S. Chand and co.
- 9) Sandhu, Srivastava and Arora : A Text book of Embryology, Anmol Publication Pvt. Ltd. New Delhi.
- 10) Sastry and Shukla : Developmental Biology, Rastogi Publication.
- 11) Singh Inderbir and G.P.Pal : Human embryology
- 12) Suresh C. Goel : Principle of Developmental Biology, Himalaya publishing House.
- 13) Verma, Agrawal and Tyagi : Chordate embryology, S. Chand Company Ltd

-----

T.Y.B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017

Semester VI Paper III- Zoo 363

Mammalian Histology and Physiology II

Unit	Topic	Period	Marks
1	Excretory system and Excretion 1.1 Definition of Excretion. 1.2 Histology of Kidney- microscopic structure of uriniferous tubules, Juxtra Glomerular complex, Bowman's capsule and Glomerulus. 1.3 Physiology of urine formation by counter current multiplier theory. 1.4 Ultrafiltration, selective re-absorption, tubular secretion. 1.5 Definitions of Kidney failure, artificial kidney, Gout, Nephritis.	11	11
2	Nervous system and Nervous Physiology 2.1 Brain meninges - structure and function. 2.2 Spinal cord- structure and function. 2.3 Neurotransmitters- Definition, properties and types- serotonin, Acetylcholine, Sympathatin, Dopamine. 2.4 Origin and conduction of nerve impulses (medullated & non-medullated). 2.5 Synapse- Ultra structure and transmission. 2.6 Definition- C. T. scan, EEG & epilepsy.	12	12.
3	Sense Organs 3.1 Eye- Structure- V. S. of eye ball. 3.2 Physiology of vision- visual pathway structure and stimulation of photoreceptors- Rods and Cone cells. 3.3 Ear- Structure of external, middle & internal ear. 3.4 Physiology of Hearing- Auditory pathway, Internal structure of Ear, stimulation of organ of corti.	10	10
4	Reproductive system and Reproduction 4.1 Testis- microscopic structure, seminiferous tubules. Structure of sperm. 4.2 Male sex hormones and their physiological role. 4.3 Ovary- Cross section, Graffian follicle. Structure of ovum. 4.4 Female sex hormones and their physiological role. 4.5 Reproductive cycle with hormonal control- Menstrual and Oestrous. 4.6 Definition- Puberty, ovulation, menarche, pregnancy, parturition, lactation, menopause.	13	13
5	Endocrine system and Endocrine glands. 5.1 Definition –Endocrinology and Endocrine. 5.2 Pituitary gland- structure, hormones & hormonal	14	14

physiology. 5.3 Structure and functions of Thyroid gland. 5.4 Structure and functions of Adrenal gland. 5.5 Structure and functions of Pancreas gland (only endocrine). 5.6 Feed back mechanism – positive and negative.		
Total	60	60

Practicals corresponding to Zoo 363 Mammalian Histology and PhysiologyII

1. Study of following histological permanent slide of respiratory organs.

- a) C. S. of trachea
- b) C. S. of lung

2 . Study of following histological permanent slide of blood vessels.

- a) T. S. of artery
- b) T. S. of vein
- c) T. S. of capillary.

3. Study of following histological permanent slide of excretory & reproductive.

- a) L. S. of kidney
- b) T. S. of testis
- c) L. S. of ovary

4. Study of following histological permanent slide of endocrine glands.

- a) T. S. of pituitary gland
- b) T. S. of adrenal gland
- c) C. S. of thyroid gland

5. Major experiments of physiology (any three)

- a) Total count of RBCs from blood sample.
- b) Total count of WBCs from blood sample.
- c) Differential count of WBCs from blood sample.
- d) Detection of Normal constituents of urine (Urea, Uric acid, Ammonia & Creatine).
- e) Detection of abnormal constituents of urine (Glucose, Ketone bodies, Bile salts, Protein).

6. Minor experiments of physiology (any two)

- a) Estimation of bleeding & clotting time in Man/Rat by capillary method.
- b) Demonstration of stages of oestrous cycle in Rat with the help of slides/pictures.
- c) Study of endocrine glands of desected Rat with the help of chart or model.

Reference books on Mammalian histology and physiology

1. Histology by Arthur W. Ham.
2. Histology by Roy O. Greep.
3. An advanced atlas of Histology by W. H. Freeman.
4. Textbook of Histology by William F. Windle.
5. Histology and Genetics by Muzammih Ullah.
6. General and comparative physiology- W. S. Hoar.
7. Comparative Animal Physiology- C. L. Prosser & Brown.
8. A Text book of General Physiology- P. H. Mistechell.
9. Introduction of Physiology-Davson (I & II).
10. A Text book of Animal Physiology- M. Arora.
11. General Endocrinology- Turner & Bungera.
12. A Text book of Physiology- Chaterjee.
13. A Text book of Physiology- Nagabhushnum
14. A Text book of Physiology & Biochemistry- G. H. Bell; C. R. Paterson & E. Smith.
15. Physiology of Reproduction- Austin & Austin.
16. A Text book of Animal Physiology- Harkat & Mathur.
17. An Introduction of general & comparative Physiology- Barrington.
18. Endocrinology: Hormones and Human Health- Prakash Lohar.
19. A Text book of Practical Physiology- C. L. Ghai.
20. Laboratory Techniques in Modern Biology- N. Swarup; S. Arora & S. C. Pathak.
21. In Advanced Laboratory Manual of Zoology- T. Potdar; M. Mukhopadhyay and S. K. Das.
22. A Manual of Laboratory Technique in Modern Biology-N. Raghuramula & K. Madhavan Nair.

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017
Semester VI, Paper IV – Zoo -364
Research Methodology

Units	Topic	Periods	Marks
1	Definition , introduction and scientific approach of research 1.1 Meaning of research-Research, methodology and important characters 1.2 Objectives of research 1.3 Motivation in research 1.4 Types of research 1.5 Significance of research 1.6 Research methods versus methodology 1.7 Research and scientific methods 1.8 Research methods in flow charts 1.9 Various steps of research process 1.10 Criterion of good research 1.11 Need of research in developing countries	10	12
2	Research design 2.1 Selection of problems, suitable approaches and methods 2.2 Meaning of research design 2.3 Need of research design 2.4 Features of good design 2.5 Importance concepts of research design 2.6 Basic principle of experimental design	10	12
3	Data analysis and measurements 3.1 Sampling – Definition and needs 3.2 Scaling – Definition and importance 3.3 Tabulation of data- a) Variables – Definition, types with example b) Frequency distribution - Definition, types and example c) Measurement of central tendency –Definition, types of average – mean, median, mode with example d) Testing hypothesis – Null hypothesis (H ₀), Alternative hypothesis (H ₁), Level of significance and degree of freedom with example	10	06

4	Data presentation (with examples) 4.1 Method of data presentation – a) Bar chart (diagram), b) Pie chart c) Histogram 4.2 Standard deviation (SD) 4.3 Standard error (SE) 4.4 Chi-square test 4.5 Student-t test	08	06
5	Component of research report/paper/project 5.1 Prepare Title, Author and Addresses, key words and Abstract (summary and synopsis) 5.2 Writing of research paper and project- IMMRAD system (Introduction, Material methods, Result and Discussion), Acknowledgement, Summary, Conclusion and references. 5.3 concept of scientific writing 5.4 Meaning of scientific paper 5.5 Write a letter to Editor of scientific journal for publishing a research paper.	18	20
6	Parameters of research 6.1 Writing review of literature (book and paper) 6.2 Advantages of scientific photographs 6.3 Sources of literature 6.4 Preparation of Cue cards/index card/reference card 6.5 Search engine – Google, Yahoo, Bing, etc 6.6 How search engine works	04	06
Total		60	60

A) Practicals corresponding to Research methodology (Zoo 364)

1. Define mean, median and mode. Compute the mean and median for the following data of weight of species of Frog.

Weight in grams: 16, 11, 8, 10, 14, 16, 9, 9, 13, and 12.

2. Compute the mode of the following data :

Weight of Cat fish in grams: 8, 10, 9, 17, 10, 19, 15, 10, 12, and 19.

3. Calculate the simple and complete frequency distribution of the numbers of eggs per nest of the species of bird. Use the following data of 60 nests of birds

2	2	3	6	2	4	1	0	1	2	3	4
4	5	6	4	4	4	2	2	0	1	3	6
2	5	3	5	4	4	2	4	3	1	4	3
1	5	2	2	3	6	4	3	2	3	6	1
2	3	2	5	4	1	2	4	3	3	2	5

4. Compute the S.D. for the following weight in grams of the 06 frogs:
30,90,20,10,80,70

5. Draw a Pie chart by plotting an area of circle showing 50% (low income people), 15% (Median income people) and 35% (high income people) and show the above income distribution by Bar chart.

6. Draw Bar diagram of following table related to weight of six species of fresh water fish at the age of one year

Sr. No.	Species (n=10)	Body weight (kg), Mean $\pm$ SD
1	Labeo rohita	1.25 $\pm$ 0.75
2	Cirrhina mrigal	2.10 $\pm$ 0.64
3	Catla catla	2.33 $\pm$ 0.66
4	Cyprinus carpio	1.12 $\pm$ 0.23
5	Tor tor	3.40 $\pm$ 0.76
6	Wallago attu	3.85 0.80

7. Draw histogram length of gold fish by using following data:

Sr. No.	True class interval	frequency
1	3.25 -3.55	2
2	3.55-3.85	5
3	3.85-4.15	11
4	4.15-4.45	5
5	4.45-4.75	2

8. Calculate SE of a sample of 100 fish has mean length of 50 cm with an SD of 5cm.

9. A certain random sample of 100 men from a hill-tribal village gave a mean height of 167cm with a SD of 5cm. Discuss the suggestion that the men of this

tribal village do not form a part of the Dravidian race whose mean height is 170cm.

10. Medical examination of students of city colleges showed that 432 girls out of 1437 and 152 boys out of 441 had defective eye sight. Test whether there is any association between sex and defects in vision

B) Submission of research Project is compulsory (at least 15 pages)

Reference Books: Research Methodology

1. Research methodology, for biological science, N. Gurumani, MJP publisher Chennai
2. In Introduction to Biostatistics, N Gurumani, MJP publisher Chennai
3. Research Methodology, Methods and Techniques. C. R. Kothari
4. Hand book of Research methodology, modern methods and New Techniques. M. N. Borase
5. Research Methodology A Handbook. Prof. R. P. Misra
6. Writing good reports. John Bowden
7. How to write and publish a Scientific papers (4th edition). Robert A. Day.
8. Statistical methods for Research workers. M. L. Bansal
9. Better Thesis Writing. Tejinder Singh & N. G. Madhav.
10. Research writings and methodology- Ramdas

T.Y.B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017

Semester VI , Paper -V ZOO- 365

Microtechnique

Units	Topic	Periods	Marks
1	Introduction -Definition, Scope and Applications of Microtechnique.	2	2
2	Collection of material- Norcotization / Anesthetization. 2.1 Collection of specimen or tissue. 2.2 Kinds of preparation of specimen or tissue. 2.2.1 Whole mounts, Teasing and smearing. 2.3 Preparation whole mounts –Euglena, Paramoecium , Malarial parasites or any smaller organism/chick embryo. 2.4 Fixation -Definition and Importance. 2.5 Theory of fixation. 2.6 Qualities of good fixative. 2.7 Types of fixative –Primary and compound fixatives. 2.7.1 Examples of primary/single fixative- Formaline, Ethyl alcohol.(Ethanol) 2.7.2 Examples of compound fixative-Bouin’s fluid, Zenker’s Fluid and Carnoy’s fluid. 2.8 Specific fixatives for the following- Mitochondria / embryo	12	10
3	Washing 3.1 Theory of washing 3.2 Significance of washing	2	2
4	Dehydration 4.1 Definition , Dehydrating agents-Ethanol, Methanol, Acetone 4.2. Significance and use of dehydrating agents.	2	2
5	Clearing 5.1 Definition and importance 5.2 Clearing agents their merits and demerits- Xylene, Toluene, Benzene, Cedar wood oil, Clove oil.	4	4
6	Embedding and Block making 6.1 Cold and hot infiltration. 6.2 Paraffin 6.3 Selection of paraffin according to need.	10	10

	<p>6.4 Melting and handling of paraffin.</p> <p>6.5 Types of ovens and its uses.</p> <p>6.6 Embedding containers- a)Paper trays b)L-shaped metal pieces c)Glass dishes/Lids.</p> <p>6.7 Embedding procedure, multiple embedding and embedding faults.</p> <p>6.8 Block making, labeling of block and storage of block.</p>		
7	<p>Trimming and mounting</p> <p>7.1 Trimming and mounting of trimmed block on microtome peg.</p>	2	2
8	<p>Section cutting and affixing</p> <p>8.1 Microtome types, its uses, precautions and handling of Rotary and Rocking microtome.</p> <p>8.2 Microtome knives – Types, care, sharpening, honing and stropping of knife.</p> <p>8.3 Section cutting- Defects, Possible causes and remedies during section cutting.</p> <p>8.4 Affixing and processing of sections- i)Mayers albumen ii)Slide warmers .</p>	10	12
9	<p>Staining</p> <p>9.1 Theory of staining.</p> <p>9.2 Types of stain- Acidic, basic, neutral and vital stain.</p> <p>9.3 Preparation of Haematoxyline and Eosin stain.</p> <p>9.4 Mordants - Definition, importance and common mordants.</p> <p>9.5 Double staining- Processing of paraffin section during staining.</p> <p>9.6 special staining methods for Golgi apparatus, Mitochondria and chromosomes.</p>	10	10
10	<p>Clearing, Mounting and camera lucida</p> <p>10.1 Mounting media-DPX and Canada balsam.</p> <p>10.2 Clearing, labeling and preservation of permanent slides.</p> <p>10.3 Use of camera lucida.</p> <p>10.4 Micrometer scale.</p>	6	6
	Total	60	60

Practicals corresponding to ZOO 365 – Microtechnique

1. Preparation of permanent whole mounts of different kinds- 5 slides.
2. Preparation of permanent slides of histological sections from different mammalian tissues-5 slides.
3. Study of Rotary and Rocking microtome.
4. Vital staining of mitochondria by Janus green B stain.
5. Calibration of micrometer scale of cell diameter from the given permanent slide.
6. Sketching by camera Lucida
7. Submission of permanent slide (5 Whole mounts and 5 histological sections).

Reference books on Microtechnique

1. An Introduction to microtechnique-Patki,Bhalchanda and Jeevaji,S.Chand Publication.
2. Microtechnique (Theory and Practical)-Pathak .
3. Cytological techniques-J. R. Baker.
4. Techniques in life sciences-D.B Tembhare
5. Introduction to medical laboratory technique- F.I Baker & R.E Silverton.
6. General zoological micritechnique – F.M . Weesner.
7. Hand book of basic micro technique-P. Gray.
8. Histochemistry – Vol-I & II-A.G.E. Pearse.
9. Histopathogenic microtechniques-R.D.Lillie.
10. Practical course in Cytology –A.K.Indurkar.
11. Staining methods (Histology & Histochemical)-J.F.A Me Mann & R.W Mowry
12. Histological and Histochemical technique- H.A . Davenport.

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017

Semester VI Paper- VI, Zoo 366 (A)

Bioinformatics

Unit	Topic	Periods	Marks
1.	1.1 Definition, Objectives and scope of Bioinformatics 1.2 Application of Bioinformatics in various Fields.	04	04
2.	2.1 Computer generations and Type of computer 2.2 Programming Languages: PERL and Java.	08	08
3.	3.1 Biological Databases- Concept and types of databases 3.2 Database retrieval System 3.3 PubMed, ENTREZ, SRS, PIR, ExPASy, Ensembl.	06	06
4.	4.1 Sequence alignment: Global alignment and Local alignment, Significance with example 4.2 BLAST, types and applications. 4.3 FASTA, format and application	08	08
5.	5.1 Proteomics- Definition, Protein structure visualization tools- RasMol and SwissPDB viewer 5.2 Protein sequence databases- PIR, SWISS-PROT, TrMBL 5.3 Structural classification databases- SCOP, CATH, 5.4 Protein folding and disorders 5.5 Applications of Proteomics	14	14
6.	6.1 Genomics- Gene, Genotype, Genome of <i>E. coli</i> , <i>S. cerevisiae</i> , <i>C. elegans</i> , and <i>Homo sapiens</i> . 6.2 Single nucleotide polymorphisms (SNPs), Structure and application of DNA microarray. 6.3 Nucleotide sequence database, GenBank (NCBI, EMBL and DDBJ), cDNA libraries and ESTs, Databases of metabolic pathways- KEGG. 6.4 Genomics in medicine- disease monitoring, Drug designing and development.	05 05 05 05	05 05 05 05
Total		60	60

Practicals corresponding to Zoo 366A: Bioinformatics

1. PERL or JAVA programming translation of String of DNA.
2. Demonstrate dot plot method using any programming language.
3. Study of particular human hereditary disease using OMIM website
4. Evaluation of similarity percentage using sequence alignment tool.

5. Visualization of PDB files using SPDBV software.
6. Study of Ramchandran plot of any protein molecule.
7. Login to KEGG homepage to study of any suitable metabolic pathway.
8. Using NCBI resources find out nucleotide database of any one gene on a chromosome of human.
9. Visit to any bioinformatics based laboratory/industry.

References on Bioinformatics:

1. Aluru, Srinivas, (2006) ed. *Handbook of Computational Molecular Biology*. Chapman & Hall/Crc, ISBN 1584884061 (Chapman & Hall/Crc Computer and Information Science Series)
  2. Attwood, T.K., Michie, A.D. and Jones, M.L. (1996): DbBrowser: integrated access to database worldwide. *TiBS*. Vol. 21(5), 191.
  3. Barnes, M.R. and Gray, I.C.(2003) eds., *Bioinformatics for Geneticists*, first edition. Wiley, ISBN 0-470-84394-2
  4. Curtis Jamison. (2003) *Perl Programming for Biologists*. By Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
  5. Prakash S.Lohar (2011) *Bioinformatics* ISBN 978-81-8094-066-8 MJP Publishers, Triplicane, Chennai.
  6. Lesk, A.M. (2001): *Introduction to Protein Architecture: The Structural Biology of Proteins* (Oxford: Oxford University Press).
  7. Pocock, M.R. et al. (2000) *BioJava: open source components for bioinformatics*. ACM SIGBIO
-

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017

Semester VI, Paper VI, ZOO 366 (B)

Sericulture

Unit No.	Topics	Lectures	Marks
1	Introduction 1.1 Sericulture: Definition, history and present status. 1.2 Scope of sericulture 1.3 Silk producing centers in India and world.	06	06
2	Mulberry silk worm (<i>Bombyx mori</i>) 2.1 Classification, systemic position and distribution. 2.2 Nutrition – factors influencing silkworm growth and development 2.3 Circulatory system of <i>Bombyx mori</i> 2.4 Male reproductive system of <i>Bombyx mori</i> 2.5 Female reproductive system of <i>Bombyx mori</i> 2.6 Life cycle – w.r.t to external and internal morphology of egg, larva, pupa and adult. 2.7 Moulting – structure of integument and cuticle.	10	10
3	Other Silkworm Species. 3.1.1 Muga silkworm 3.1.2 Eri silkworm 3.1.3 Tussar silkworm 3.2 Mulberry silk and Non – Mulberry silk	08	08
4	Endocrine and Exocrine glands 4.1 Structure and function of silk glands 4.2 Endocrine system: Endocrine glands in larva and pupa and synthesis of hormone. 4.3 Hormonal control: metamorphosis, diapause, silk synthesis and reproduction. 4.4 Exocrine glands: Structure, morphology and secretion of exocrine glands. 4.5 Pheromone: sex attractants and their role in mating	10	10
5	Rearing Technology 5.1 Rearing House: Requirements for ideal rearing house –site selection –size of rearing house. 5.2 Model rearing house -B Model –advantages and disadvantages of rearing houses. 5.3 Harvesting of cocoons –time harvesting –hybrid	08	08

	crop of cocoons –preservation and transportation of cocoons. 5.4 Cocoon assessment –significance –cost of cocoon production cocoon ratio -maintenance of rearing records.		
6	Mulberry cultivation. 6.1 Definition of soil, different types of soils in India. 6.2 Importance of soils with reference to mulberry cultivation; soil analysis-soil sampling, soil pH, organic carbon and NPK level. 6.3 Propagation of mulberry-seedling, sapling, grafting and layering. 6.4 Raising of commercial nursery. 6.5 Application of root inducing hormones	12	12
7	Pests, Predators and Parasites of Silkworm 7.1 Pests and predators – Occurrence, Nature of damage and control measures - Uzi fly and Dermestid beetle. 7.2 Diseases of silkworm – Causative agent, source of infection, Symptoms and anagement – Muscardine, Pebrine and Grasserie.	4	4
8	Economical and Commercial importance of sericulture	2	2
Total		60	60

Practicals corresponding to Zoo 366 (B) SERICULTURE

1. Study of different species of silkworm Mulberry silkworm Muga silkworm, Eri silkworm, Tussar silkworm and mulberry silk worm.
2. Study of Silk worm moth (*Bombax mori*) with reference to the following:
  - A) Study of Systematic Position of *Bombax mori*.
  - B) Study of stages of life cycle *Bombax mori*: Egg, Larva, cocoon and adult
  - C) Sexual dimorphism of larva, pupa and moth.
3. Study of Digestives system of *Bombax mori*
4. Mounting of Silk gland and Mouth parts of silkworm.
5. Study of Nervous system *Bombax mori*.
6. Reproductive system of silkworm.
7. Study of Rearing Technology:
8. Study of equipment's in sericulture:
  - a. Rearing tray, b) Foam rubber string,
  - b. Chopping board, d) Chopping knives, mountages- Chandrikas etc.
9. Study of diseases, pets and predators
10. Filed visit/ Compulsory visit to sericulture.

Reference on Zoo 366 B - Sericulture

1. Modern Entomology: D. B. Tembhare, Himalaya Publishing House, Bombay.
2. A textbook of Agricultural Entomology: Kumar and Nigam Emkay Publications, Delhi.
3. Muga Silk Industry by S. N. Choudhary, Directorate of Sericulture and weaving, Govt. of Assam, 1982.
4. The natures and property of soils (9th edition) N. C. Brady (Mac Millan pub. Co. Inc., New York.
5. Studies on soils of India, S. V. Govind Rajan and H. G. Gopala Rao (1970), Vikas Publ.House Pvt. Ltd., Delhi.
6. Manual on Sericulture; Food and Agriculture Organisation Rome 1976.
7. Appropriate Sericultural Techniques Ed, by M. S. Jolly Director, CSR & TI, Mysore.
8. Handbook of Practical Sericulture : S.R. Ullal and M.N. Narasimhanna CSB, Bangalore 1987.
9. Manual of Silkworm Egg Production: M. N. Narasimhanna, CSB, Bangalore 1988.
10. Silkworm Rearing: Wupang—Chun and Chen Da-Chung, Pub. By FAO, Rome 1988.
11. The Principle of Insect Physiology: V. B. Wigglesworth: Pub. By English Language Book Soc., Chapman & Hall. 1972.
12. Economics of Sericulture under Irrigated Conditions: M.S. Jolly, CSR & TI, Mysore, 1982.
13. Silk from grub to Glamour: Mahesh M. Nanavathy, Pub. In Indian Paramount House, Bombay, 1965.
14. Principles of Insect Morphology: R. E. Snodgrass, Tata McGraw-Hill, Pub. Co., Ltd., Bombay, 1935.
15. Silk Production, Processing and Marketing: M. M. Nanavaty, V. S. Johari, Wiley Estern Ltd., Ansari Road, Dariyaganj, New Delhi.
16. Textiles (Fiber to Fabric): Bernard P. Corbman, Gregg Division : Mc Graw-Hill Book Company, New Delhi.
17. Principles of Sericulture: Hisao Aruga, Mohan Primlani for Oxford and IBH Publishing Co. Pvt. Ltd., 66, Janpath, New Delhi-110001.

T. Y. B. Sc. (Zoology) Syllabus w.e.f. June 2017

Semester VI, Paper VI, ZOO 366 (C)

Applied Zoology II (Vermiculture, Poultry and Fishery)

Unit No.	Topics	Lectures	Marks
1	<p>1.1 Vermiculture: Introduction and scope</p> <p>1.2 Species of earthworm (Classification) <i>Eisenia foetida</i> (Savigny) <i>Eudrilus eugeniae</i> (Kinb.)</p> <p>1.3 Establishment of vermicomposting and Vermiwash unit:</p> <p>i) Biologically degradable material :–Agricultural waste and agro-industry waste</p> <p>ii) Feeding vermicomposting materials :- Materials which should not feed to earthworm, Quantity of material eat by earthworm; Feeding procedure</p> <p>iii) Vermicomposting types: Small scale or Indoor vermicomposting, Large scale or outdoor vermicomposting</p> <p>iv) Physical requirement for vermicomposting : Air; moisture and temperature</p> <p>v) Construction of vermiculture unit: Bedding material; steps of preparation of vermin bed – KISS (Keep It simple and Save) Plan .</p> <p>vi) Set up of vermiwash unit:</p> <p>1.4 Factor affecting growth of earthworm: Earthworm and Insect; Tilling and Earthworm population Earthworm and Come Drowning.</p> <p>1.5 Earthworm’s Parasites and predators - Mites, Leech, Nematodes, Ciliates, Sporozoans. Economic importance of vermicompost and vermiwash</p>	20	20
2	<p>2.1 Poultry: Introduction and Scope</p> <p>2.2 Species of Hens (Classification) a. <i>Asil</i> (<i>Aseel</i>) b. <i>Brahma</i></p> <p>2.3 Housing and equipment of poultry (Feeders; Heaters or Brooders; Incubator with Controller; Egg Tray; Ventilation Fan; Laying Nest; Egg Washer; Water Pots and Drinkers; Cages and Coops; Dressing Machine;</p>	20	20

	Beak trimmer; Sprayer) 2.4 Poultry nutrition; Poultry diseases; Poultry care management 2.5 Economic importance of egg, flesh, bones, manure,		
3	3.1 Fishery: Importance and Scope 3.2 Species of fishes (Classification) a. <i>Labeo rohita</i> b. <i>Catla catla</i> 3.3 Construction and maintenance of fish farm Selection of site 3.4 Excavation of ponds: Hatchery; Nursery pond; Rearing pond; Stock pond; Common diseases of fish 3.5 Fish preservation and processing a. Chilling, b. Freezing, c. Freeze drying, d. Smoking, e. Drying, f. Salting, g. Canning and processing. 3.6 Economic importance of fishes	20	20
Total		60	60

**Practicals corresponding to ZOO 366 (C) Applied Zoology III
(Vermiculture , Poultry and Fishery)**

1. Establishment of vermicompost unit. (E)
2. Establishment of vermiwash unit. (E)
3. Study of poultry breeds: *Aseel, Brahma* (D)
4. Study of poultry equipments. (E)
5. Study of maintenance of aquarium in laboratory. (E)
6. Study of fish breeds: *Labeo rohita* and *Catla catla* (D)
7. Compulsory visits to a vermiculture unit / Poultry farm / Fishery (E)

Reference Books on Applied Zoology III (Vermiculture , Poultry and Fishery

1. Vermicomposting for sustainable agriculture - P.K. Gupta, Publisher - Agrobios, Jodhpur (India)
2. Earthworm in agriculture - Talashilkar and Dosani, Publisher – Agrobios; Jodhpur (India)
3. The complete technology book on vermiculture and vermicompost - National institute of Industrial Research Board, New Delhi (India)
4. Fish and fisheries of India: V.G. Jhingran., Hindustan Publishing orporation (India) Delhi
5. Inland fishes vol. I and II : P.K. Talwar and A.G. Jhingran, Oxford and IBM Publishing Co. Pvt. Ltd.
6. Economic Zoology : Vishwapremi K.K., Akashdeep Publishing House 4374/413 Ansari Road, Darya Ganj, New Delhi 110 002
7. Poultry production – R. A. Singh. Kalyani publishers, New Delhi.
8. A textbook of Animal Husbandry – G. C. Banerjee. Oxford and IBH publishing Co. Pvt. Ltd. New Delhi.

NORTH MARARASHTRA UNIVERSITY JALGAON

Revised Syllabus of T.Y.B.Sc. Zoology (Academic Year 2017-18)

With course codes, skills, knowledge and job opportunities.

Semester-V

Paper- I Z00 351: Non-chordates-III

Skills - Student will come know anatomy and physiology of non chordates animals

Knowledge-different characters ,classifications, anatomy and physiology.

Job Opportunities- Public Health Department like malaria, Eradication program.

Paper -II Z00 352 : Cell and Molecular Biology

Skills-Cell, structure, function and cell culture.

Knowledge-Working of different cells, cell organelles.

Job Opportunities-Jobs at cell and, molecular laboratories.

Paper - III Z00 353 : Mammalian Histology and Physiology I

Skills- Histology and their corresponding Physiology of different tissues and systems of mammals.

Knowledge- Histology and functioning of different tissues and systems of mammals and research importance

Job Opportunities- Biochemistry, Pathology and cancer research, etc.

Paper -IV Z00 354 Biochemistry

Skills-Biochemical processes, their reactions and role in life.

Knowledge-Biochemistry and role of biochemical in life system.

Job Opportunities-Biochemical and food industries.

Paper-V Z00 355 Systematics, Evolution and Palaeontology

Skills –Classification of animals, Fossils study and geographical distribution of animals.

Knowledge- Classification of animals, Fossils study and geographical distribution of animals.

Job Opportunities- Zoological Parks, Sanctuaries, Animal museum and Archaeology department

Paper –VI Z00 356 (A)Biotechnology

Skills –Biotechnological methods.

Knowledge-Gene action, gene mutation ,gene manipulation.

Job Opportunities-Biotechnological laboratories, food and pharmaceutical industries.

Paper –VI Z00 356 (B)Pest Management

Skills –Study of different kind of Pest Identification, nature of damage and their control measures

Knowledge- Study of different kind of Pest, their life cycle and their economic importance

Job Opportunities-Agricultural and environmental department, Pesticide industry and Self employment

Paper –VI Z00 356 (C)Public health and hygiene

Skills –Study of different kind of Pest and their control

Knowledge- Study of different kind of Pest, their life cycle and their economic importance

Job Opportunities-Agricultural department, Pesticide industry and Self employment

Practical VII : Practical I (Zoo 357)

Practical VIII : Practical I (Zoo 358)

Practical XI : Practical I (Zoo 359)

(Skills , knowledge and job opportunities as mentioned in their theory courses)

Semester- VI

Paper -I Z00 361 Chordates-III

Skills-life of different chordates

Knowledge-Anatomy and physiology of different chordates.

Job Opportunities-Forest, animal husbandry and museum.

Paper-II Z00 362 General embryology

Skills- Development of different animals.

Knowledge- Development of different animals of economic and research importance.

Job Opportunities-Developmental biology and Cell biology Departments, fisheries, Poultry etc.

Paper - III Z00 363 : Mammalian Histology and Physiology II

Skills- Histology and their corresponding Physiology of different tissues and systems of mammals.

Knowledge- Histology and functioning of different tissues and systems of mammals and research importance

Job Opportunities- Biochemistry, Pathology and cancer research, etc.

Paper –IV Z00 364 Research Methodology

Skills-Different methods of research.

Knowledge-Scientific basis of various research methods.

Job Opportunities-Different research laboratories and surveys.

Paper V Z00 365 Microtechnique

Skills-Preparation of permanent whole mounts, microscopic slides and staining reactions.

Knowledge-Cell-tissue structure, histology of tissues and details of morphology of animals

Job Opportunities-Health institutes, Hospitals and Pathological labs.

Paper VI Z00 366 (A) Bio-informatics

Skills-taxonomical knowledge and computer operations

Knowledge-Software development

Job Opportunities- Various bioinformatics companies.

Paper –VI Z00 356 (B) Sericulture

Skills – Life cycle of silk moth.

Knowledge-Life cycle, silk production .

Job opportunities-Sericulture department, industry and self employment.

Paper –VI Z00 356 (C) Applied Zoology III (Vermiculture , Poultry and Fishery)

Skills –Biofertilizer /vermicompost production, Rearing and production of birds in captivity and business of aquatic animals

Knowledge- Biofertilizer /vermicompost production, Rearing and production of birds and life of aquatic animals.

Job opportunities-Fishery department, poultry business and vermiculture industry, self employment.

Practical VII : Practical I (Zoo 367)

Practical VIII : Practical I (Zoo 368)

Practical XI : Practical I (Zoo 369)

(Skills, knowledge and job opportunities as mentioned in their theory courses)

**NORTH MARARASHTRA UNIVERSITY
JALGAON
T.Y.B. Sc.ZOOLOGY**

Equivalence for old syllabus 2014

Semester V

Codes : 2014 old syllabus	Codes : 2017 new syllabus
ZOO -351	ZOO -351
ZOO - 352	ZOO - 352
ZOO -353	ZOO -353
ZOO - 354	ZOO - 354
ZOO -355	ZOO -355
ZOO - 356	ZOO - 356
ZOO – 307	ZOO- 357
ZOO -308	ZOO-358
ZOO - 309	ZOO -359

Semester VI

Codes : 2014 old syllabus	Codes : 2017 new syllabus
ZOO -361	ZOO -361
ZOO - 362	ZOO - 362
ZOO -363	ZOO -363
ZOO - 364	ZOO - 364
ZOO -365	ZOO -365
ZOO - 366	ZOO - 366
ZOO – 307	ZOO- 367
ZOO -308	ZOO-368
ZOO - 309	ZOO -369

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
PROPOSED SYLLABUS STRUCTURE FOR TYBSc ZOOLOGY
Proposed syllabus structure for TYBSc Zoology ; Year of 2017-18 (Semester V and VI)

Course code	Name of course	Teaching scheme				Theory (Marks)		Practical (Marks)		Total Marks	Credits
		Teaching Hrs/Week	Tut.Hrs/Week	PR Hrs./Week	Total Hrs/Week	CA	UA	CA	UA		
Zoo-351	Non-chordates III	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 352	Cell and Molecular biology	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 353	Mammalian Histology and Physiology I	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 354	Biochemistry	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 355	Systematics, Evolution and Palaeontology	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 356	A) Biotechnology	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
	B) Pest management	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
	C) Public health and hygiene	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 357	Practicals related to Zoo 351 and Zoo 353	0	0	4	4	0	0	40	60	100	3
Zoo 358	Practicals related to Zoo 352 and Zoo 355	0	0	4	4	0	0	40	60	100	3
Zoo 359	Practicals related to Zoo 354 and Zoo 356	0	0	4	4	0	0	40	60	100	3
Zoo 361	Chordates III	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 362	General Embryology	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 363	Mammalian Histology and Physiology II	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 364	Research Methodology	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 365	Microtechnique	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 366	A) Bioinformatics	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
	B) Sericulture	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
	C) Applied Zoology III (Vermiculture, Poultry and Fisheries)	3	1	0	4	40	60	0	0	100	3
Zoo 367	Practicals related to Zoo 361 and Zoo 363	0	0	4	4	0	0	40	60	100	3
Zoo 368	Practicals related to Zoo 362 and Zoo 365	0	0	4	4	0	0	40	60	100	3
Zoo 369	A) Practical related to Zoo 364, Zoo 366 and Project work	0	0	4	4	0	0	40	60	100	3

CA: College Assessment, UA: University Assessment

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus Distribution : Hours per Semester
Subject : Zoology

Class	Course Code	Name of Course	Hours per Week	Total Hrs per semester
FYBSc	ZOO 111	Non chordate I	3	45
	ZOO 112	Cell Biology	3	45
	ZOO 113	Practical related to Zoo 111 and Zoo 112	4	45
	ZOO 121	Chordate I	3	45
	ZOO 122	Applied Zoology I (Goatary and Lac Culture)	3	45
	ZOO 103	Practical related to Zoo 121 and Zoo 122	4	45
SYBSc	ZOO 231	Non chordate II	4	60
	ZOO 232	Medical Zoology	4	60
	ZOO 233	Practical related to Zoo 231 and Zoo 232	4	60
	ZOO 241	Chordate II	4	60
	ZOO 242	Applied Zoology II (Apiculture)	4	60
	ZOO 243	Practical related to Zoo 241 and Zoo 242	4	60
TYBSc	Zoo 351	Non-chordates III	4	60
	Zoo 352	Cell and Molecular biology	4	60
	Zoo 353	Mammalian Histology and Physiology I	4	60
	Zoo 354	Biochemistry	4	60
	Zoo 355	Systematics, Evolution and Palaeontology	4	60
	Zoo 356	A) Biotechnology	4	60
		B) Pest management	4	60
		C) Public health and hygiene	4	60
	Zoo 357	Practicals related to Zoo 351 and Zoo 353	4	60
	Zoo 358	Practicals related to Zoo 352 and Zoo 355	4	60
	Zoo 359	Practicals related to Zoo 354 and Zoo 356	4	60
	Zoo 361	Chordates III	4	60
	Zoo 362	General Embryology	4	60
	Zoo 363	Mammalian Histology and Physiology II	4	60
	Zoo 364	Research Methodology	4	60
	Zoo 365	Microtechnique	4	60
	Zoo 366	A) Bioinformatics	4	60
		B) Sericulture	4	60
		C) Applied Zoology III (Vermiculture, Poultry and Fisheries)	4	60
	Zoo 367	Practicals related to Zoo 361 and Zoo 363	4	60
Zoo 368	Practicals related to Zoo 362 and Zoo 365	4	60	
Zoo 369	A) Practical related to Zoo 364, Zoo 366 and Project work	4	60	

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus Distribution : Credits per Semester
Subject : Zoology

Class	Credit per semester		Total	
FYBSc	Semester I	ZOO 111	2	7
		ZOO 112	2	
		ZOO 113	3	
FYBSc	Semester II	ZOO 121	2	7
		ZOO 122	2	
		ZOO 103	3	
SYBSc	Semester III	ZOO 231	3	9
		ZOO 232	3	
		ZOO 233	3	
SYBSc	Semester IV	ZOO 241	3	9
		ZOO 242	3	
		ZOO 243	3	
TYBSc	Semester V	Zoo 351	3	27
		Zoo 352	3	
		Zoo 353	3	
		Zoo 354	3	
		Zoo 355	3	
		Zoo 356	3	
		Zoo 357	3	
		Zoo 358	3	
		Zoo 359	3	
TYBSc	Semester VI	Zoo 361	3	27
		Zoo 362	3	
		Zoo 363	3	
		Zoo 364	3	
		Zoo 365	3	
		Zoo 366	3	
		Zoo 367	3	
		Zoo 368	3	
		Zoo 369	3	

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

Syllabus Distribution : Credits per subject group

Subject : Zoology

Subject code	Semester						Total
	I	II	III	IV	V	VI	
ZOO 111	2	0	0	0	0	0	7
ZOO 112	2	0	0	0	0	0	
ZOO 113	3	0	0	0	0	0	
ZOO 121	0	2	0	0	0	0	7
ZOO 122	0	2	0	0	0	0	
ZOO 103	0	3	0	0	0	0	
ZOO 231	0	0	3	0	0	0	9
ZOO 232	0	0	3	0	0	0	
ZOO 233	0	0	3	0	0	0	
ZOO 241	0	0	0	3	0	0	9
ZOO 242	0	0	0	3	0	0	
ZOO 243	0	0	0	3	0	0	
ZOO 351	0	0	0	0	3	0	27
ZOO 352	0	0	0	0	3	0	
ZOO 353	0	0	0	0	3	0	
ZOO 354	0	0	0	0	3	0	
ZOO 355	0	0	0	0	3	0	
ZOO 356	0	0	0	0	3	0	
ZOO 357	0	0	0	0	3	0	
ZOO 358	0	0	0	0	3	0	
ZOO 359	0	0	0	0	3	0	
Zoo 361	0	0	0	0	0	3	27
ZOO 362	0	0	0	0	0	3	
ZOO 363	0	0	0	0	0	3	
ZOO 364	0	0	0	0	0	3	
ZOO 365	0	0	0	0	0	3	
ZOO 366	0	0	0	0	0	3	
ZOO 367	0	0	0	0	0	3	
ZOO 368	0	0	0	0	0	3	
ZOO 369	0	0	0	0	0	3	

**NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

'A' Grade
NAAC Re-Accredited
(3rd Cycle)

**SYLLABUS STRUCTURE OF
B. Sc.
[Environmental Sciences]
F.Y.B.Sc.**

UNDER CHOICE BASED CREDIT SYSTEM (CBCS)

[2018-19]

PREAMBLE

The syllabus has been prepared anticipating the requirements of B.Sc. Environmental Sciences students under Choice Based Credit System (CBCS) Pattern. The contents have been drawn to accommodate the widening horizons of the Environmental Sciences discipline and reflect the changing needs of the students. The detailed syllabus for each paper is appended with a list of suggested readings.

The course curriculum outlined here is designed in an inclusive and interdisciplinary manner and draws content from various allied disciplines. Ideally, an undergraduate programme in environmental science should focus equally on theory and practice so that students are able to pick up necessary skills enabling them to find gainful employment at the job market. Therefore, a number of skill-based courses have been identified and made a part of the curriculum. Attention was also paid to structuring various core courses so as to make them appealing from a practitioner's point of view. It is hoped that a student with a B.Sc. Environmental Science degree, after having read the courses outlined here, should feel adequately equipped to meet the challenges of career development. At the same time, there is sufficient content for those who wish to continue academic life at the university beyond undergraduate level. That said, due care has been taken to maintain necessary academic rigor and depth in the course content so that the learning outcomes from these courses will lead to intellectual growth of a student.

The present syllabus is restructured anticipating the future needs of Environmental Sciences with more emphasis on imparting hands-on skills. The main thrust is laid on making syllabus compatible with developments in Education, Research and Industrial sectors. The Theory and Practical course in new restructured course will lead to impart skill-set essentials to further Environmental Sciences.

Hence, the committee constituted for preparation of structure of B. Sc. in Environmental Science in its meeting held on 23/07/2018 resolved to accept the revised syllabus for F. Y. B. Sc. (Environmental Science) based on Choice Based Credit System (CBCS) of UGC guidelines.

➤ **Objectives**

1. To acquire the deep knowledge in Environmental Science subject at under graduate level.
2. To impart the ability to understand and analyze the environmental issues related to environmental components.
3. To develop responsibility among students for protection, preservation and conservation of environment.
4. To create conscious regarding rational utilization of Natural resources.
5. To develop practical skills on environment and Natural Resources analysis for their better management.

Scheme of B. Sc. program (Faculty of Science and Technology)

		First Year				Second Year				Third Year				Total Credit value
		Semester I		Semester II		Semester III		Semester IV		Semester V		Semester VI		
1	Core courses (16)	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	
	(i) Theory	4	4	4	4	4	3	4	3					4 X14=56
	(ii) Practical	2	4	2	4	2	3	2	3					2X14=28
2	Ability enhancement compulsory course(AECC) (2)	2	1	2	1									2X2=04
3	Skill Enhancement Course (SEC) (4)					2	1	2	1	2	1	2	1	2 X4= 16
4	Discipline Specific Elective DSE (6)													
	(i) Theory									4	3	4	3	4X6=24
	(ii) Practical									2	3	2	3	2X6 =12
	Total Credit value (Credit x No. of Courses)	26		26		20		20		20		20		132

➤ **Course Structure:**

Duration: The duration of B.Sc. (Environmental Sciences) degree program shall be three years.

Medium of instruction: The medium of instruction for the course shall be **English**.

The present syllabus has been prepared to:

1. Accommodate the advanced topic on the Environmental Sciences discipline

- ii. Build the basic science knowledge at the level of first year of Environmental Sciences
- iii. Reflect the changing needs of the students. The detailed syllabus for each paper is appended with a list of suggested readings.

At first year of under-graduation, students are given exposure to basic science to build the foundation of advance Environmental Sciences. For this purpose, more focus on relevant experimentation on the topics is included in practical course. In practical course, students will be trained in preparing laboratory manuals, standard operating practices and log books.

At second year under-graduation, students will be introduced to different areas necessary to form the basis of Environmental Microbiology. The relevant practical are included to enrich their knowledge.

At third year under-graduation, six theory and three practical papers each for two semesters are included to uncover all applied areas of Environmental Sciences.

The courses codes and titles for the courses are as given below: **Envi-Environmental Sciences, Core Courses [DSC] (12 Courses)**

➤ **Core Courses [DSC] (12 Courses, 4 Environmental Sciences + 8 subsidiary subjects)**

Sem	CC A & B	Paper Code	Paper Name	Paper Code	Paper Name	Practical Paper Code	Practical Paper Name
I	CC A I	Envi-101	Introduction to Environment -I	Envi-102	Natural Resources-I	Envi-103	Laboratory Course based on Theory Paper-I
II	CC A II	Envi-201	Introduction to Environment -II	Envi-202	Natural Resources-II	Envi-203	Laboratory Course based on Theory Paper-II
III	CC A III	Envi-301	Ecology	Envi-302	Environmental Microbiology	Envi-303	Laboratory Course based on Theory Paper-III
IV	CC A IV	Envi-401	Social Environment & Their Conservation	Envi-402	Applied & Industrial Microbiology	Envi-403	Laboratory Course based on Theory Paper-IV

➤ **Discipline Specific Elective [DSE]**

(Six Theory and Three Practical Papers each semester)

Sem	DSE	Paper Code	Paper Name	Paper Code	Paper Name	Practical Paper Code	Practical Paper Name
V	A I	Envi-501	Environmental Pollution – I	Envi-502	Biodiversity and its Conservation – I	Envi-503	Laboratory Course based on Theory Paper-V
	A II	Envi-504	Basic Concept in Environmental Toxicology – I	Envi-505	Remote Sensing & GIS – I	Envi-506	Laboratory Course based on Theory Paper-VI
	A III	Envi-507	Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I	Envi-508	Environmental Biotechnology – I	Envi-509	Laboratory Course based on Theory Paper-VII
VI	A IV	Envi-601	Environmental Pollution – II	Envi-602	Biodiversity and its Conservation – II	Envi-603	Laboratory Course based on Theory Paper-VIII
	A V	Envi-604	Basic Concept in Environmental Toxicology – II	Envi-605	Remote Sensing & GIS – II	Envi-606	Laboratory Course based on Theory Paper-IX
	A VI	Envi-607	Instrumental Techniques in Environmental Analysis –II	Envi-608	Environmental Biotechnology – II	Envi-609	Laboratory Course based on Theory Paper-X

➤ **More Options to Discipline Specific Elective**

DSE	Paper I	Paper II	Practical Paper
DSE 4	Environmental Chemistry	Fundamentals of Ecology& Ecosystem	Practical Paper
DSE 5	Water & water Resources	Soil Conservation & Management	Practical Paper
DSE 6	Industrial Safety&Hygene	Environmental Management System	Practical Paper
DSE 7	Dissertation		

➤ **Skill enhancement courses (SEC) (any Four):**

Student has choice to study any four courses from respective semester subject to the availability of particular course at respective college

Semester	SEC	Course Title	SEC	Course Title
III	SEC I	Basic in preparation of Microbial Media	SEC II	Fundamental of Sample & Solution preparation
IV	SEC III	Microbial Isolation & Identification Techniques	SEC IV	Staining Techniques
V	SEC V	Laboratory Hazard & Safety Measures	SEC VI	Air Monitoring Techniques
VI	SEC VII	Noise & Illumination Monitoring Techniques	SEC VIII	Water Monitoring Techniques

Scheme of F. Y. B. Sc. (Environmental Sciences)

Semester	CORE COURSE				Ability Enhancement Compulsory Course (AECC)		
	DSC		Credits	Lectures		Credits	Lectures
I	DSC- 1 A: Core Course I: Environmental Sciences(Sp)	Paper I	2	30	AECC 1: English/ Marathi/ Communication	2	60
		Paper II	2	30			
		Practical Paper	2	60			
	DSC- 2 A: Core Course II	Paper I	2	30			
		Paper II	2	30			
		Practical Paper	2	60			
II	DSC- 3 A: Core Course III	Paper I	2	30	AECC2: Environmental Science	2	60
		Paper II	2	30			
		Practical Paper	2	60			
	DSC- 4 A: Core Course IV	Paper I	2	30			
		Paper II	2	30			
		Practical Paper	2	60			
II	DSC- 1 B Core Course I :Environmental Sciences (Sp)	Paper I	2	30	AECC2: Environmental Science	2	60
		Paper II	2	30			
		Practical Paper	2	60			
	DSC- 2 B Core Course II	Paper I	2	30			
		Paper II	2	30			
		Practical Paper	2	60			
II	DSC- 3 B: Core Course III	Paper I	2	30	AECC2: Environmental Science	2	60
		Paper II	2	30			
		Practical Paper	2	60			
	DSC- 4B: Core Course IV	Paper I	2	30			
		Paper II	2	30			
		Practical Paper	2	60			

Student has choice to study three subsidiary subjects from **DSC 2, DSC 3 and DSE 4** among Chemistry/ Botany/ Zoology /Geography/Geo-informatics/Information Technology/Mathematics during I, II, III and IV semester; subject to availability of course at respective college.

➤ **Duration of lecture:** 30 Lectures of 60 minutes or 36 Lectures of 50 min or 60 Lectures of 60 minutes or 72 Lectures of 50 min.

➤ **Examination Pattern**

Each theory and practical course will be of 100 marks comprising of 40 marks internal (20 marks of 2 internal examinations) and 60 marks external examination.

- **External Examination:** Theory examination (60 marks) will be of three hours duration for each theory course. There shall be 5 questions each carrying equal marks (12 marks each). The pattern of question papers shall be:
  - Question 1 (12 marks): 9 sub-questions, each of 2 marks; answerable in 2 -3 line and based on entire syllabus, attempt any 6 out of 9 questions.
  - Question 2, 3 and 4 (12 marks each): based from Unit I, II, and III, respectively, each question has 3 sub-questions of 6 marks each and answer only 2 sub-questions from each Q2, Q3, and Q4 in brief.
  - Question 5 (12 marks): answer only 3 out of 5 in brief, based from all 3 units, Each 4 marks.
- **Internal examination (40 marks each semester):** Internal assessment of the student by respective teacher will be comprehensive and continuous, based on written test. The written test shall comprise of both objective and subjective type questions.
- **Practical Examination:** Practical examination shall be conducted by the respective college at the end of the semester. Practical examination will be of minimum 5 – 6 hours duration and shall be conducted as per schedule (10 am to 5 pm on schedule date. There shall be 5 marks for laboratory log book and well written journal, 10 marks for viva-voce and minimum three experiments (major and minor). Certified journal is compulsory to appear for practical examination. There shall be one expert and two examiners (external and internal) per batch for the practical examination.

F. Y. B. Sc. (Environmental Sciences) Semester – I

Sem	CC A & B	Paper Code	Paper Name	Paper Code	Paper Name	Practical Paper Code	Practical Paper Name
I	CC A I	Envi-101	Introduction to Environment -I	Envi-102	Natural Resources-I	Envi-103	Laboratory Course based on Theory Paper-I
II	CC A II	Envi-201	Introduction to Environment -II	Envi-202	Natural Resources-II	Envi-203	Laboratory Course based on Theory Paper-II

Structure of F. Y. B. Sc. (Environmental Sciences) under CBCS

w. e. f. June, 2018

Year	Sem	Code	Title	Marks		Credits	No of Hours
				Ext.	Int.		
I	I	Envi-101	Introduction to Environment -I	60	40	02	30
		Envi-102	Natural Resources-I	60	40	02	30
		Envi-103	Laboratory Course based on Theory Papers	60	40	02	60
	II	Envi-201	Introduction to Environment -II	60	40	02	30
		Envi-202	Natural Resources-II	60	40	02	30
		Envi-203	Laboratory Course based on Theory Papers	60	40	02	60

SEMESTER –I

CC A-1: Paper I

Envi-101: Introduction to Environment-I (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 2

Unit No.	Title	Topics	Hours
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of Environment & their components		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand about the concept of environment, their structure & types, different components and their functions. • Understand about the evolution theories of universe, elements, origin of life and life forms. • Aware about social environment, understanding the relation between man & environment. • Aware about global environmental issues and possible solution associated for the same.		
I	Basic Concept of Environment	<ul style="list-style-type: none"> • Meaning of Environment (Concept, Definition, Scope, Importance) • Structure and Types of Environment (Structure: Lithosphere, Hydrosphere, Atmosphere and Biosphere, Types: Physical Environment, Biological Environment, Social or Cultural Environment) • Global Environmental Problems and their effects (Acid Rain, Green House Effects, Global Warming, Ozone Layer Depletion, Ozone Hole etc.) • Environmental Conferences (Stockholm Conference, Earth Summit, Earth Summit 2002, United Nations Climate Change Conference)	6
II	Evolution	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction • Evolution of universe • Evolution of elements • Origin of life and evolution of life forms: fossils • Origin of life: Chemical basis • Evolution of life forms through ages	8
III	Environmental Components	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction • Lithosphere	10

		(Concept, Definition, Interior Structure of earth, Importance) • Atmosphere (Concept, Structure, Importance, Reaction involved in atmosphere associated with gaseous pollutants) • Hydrosphere (Concept, structure of water, characteristic property of water, types of water-Ground Water, Surface Water, Fresh Water, Marine Water, Well & Types of Wells) • Biosphere (Concept, Definition, Importance)	
	Social Environment	• Man and Environment Interaction • Environmental Ethics • Earth's Carrying Capacity • Environment Crisis	6

•

CC A I: Paper II

Envi-102: Natural Resources-I (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 2

Unit No.	Title	Topics	Hours
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of Natural resources & their importance		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the concepts of natural resources, their types and importance • Understand the detailed information about biogeochemical cycles, their role & function in the environment with a-biotic and biotic components. • Aware about mining activity and their impact on environment through some case studies. • Understand the role and function of O₂& CO₂ with complete mechanism through oxygen cycle, carbon cycle, photosynthesis, GHG and ozone layer depletion. • Understand the concepts of lithosphere, soil, soil formation, soil profile, ecosystems. • Aware about soil erosion, importance of soil conservation, food chain, food web and productivity. 		
I	Introduction to Natural resources	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Definition, Concept of Natural Resources • Classification of Natural Resources • Exhaustible & Non-exhaustible Natural Resources • Renewable resources 	4

		<ul style="list-style-type: none"> • Non-renewable resources 	
II	Mineral resources & Bio-geochemical Cycle	<ul style="list-style-type: none"> • Mineral resources: Introduction, Importance • Use and exploitation of Mineral resource • Environmental effects of extracting and using Mineral resources • Case studies related to Mineral resources • Bio-geochemical Cycle: Definition and concept of biogeochemical cycles • Carbon cycle • Nitrogen cycle • Sulphur cycle • Phosphorous cycle • Hydrological cycle 	6
III	Oxygen & Carbon dioxide	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction & Definition • Chemical activity of oxygen • Oxygen cycle • Carbon dioxide • Photosynthesis • Sources of CO₂ and forest denudation • Green House Gases • Ozone Layer 	10
IV	Soil & Food Energy	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction • Composition of Soil, Soil Formation • Soil type in India • Soil profile • Soil Conservation • Food chain and its types • Food webs & Energy pyramids • Types of animals based on food habits • Productivity in an ecosystem • First & Second law of thermodynamics 	10

•

CC A-1 : Practical Paper - I

Envi-103: Laboratory Course based on Theory Papers

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the concepts of water sampling with preservation techniques • Understand the physical, chemical and biological properties of water samples with water quality standards. • To determine the pH, electrical conductivity of water as well as soil which help to understand the nature of particular water and soil. • Estimate the solids from water to evaluate their effects on humans. • To determine Dissolved oxygen from water body which help to understand the function of water body	
1	To study the Safety Measures with in the Laboratory	4
2	Collection of Water Sample	4
3	Preservation of Water Sample	4
4	To study the physical properties of water sample.	4
5	Study of Water Quality Standards	4
6	To study the methods of Sterilization	4
7	To study the principle, working operation and application of pH & EC Meter	4
8	To study the principle, working operation and application of Turbidity Meter	4
9	To determine pH of given water sample	4
10	To determine the pH of given soil sample	4
11	To determine the electrical conductivity of given water sample	4
12	To determine the electrical conductivity of given soil sample	4
13	To determine the total solids from provided water sample	4
14	To determine the total dissolved solids from water sample	4
15	Estimation of dissolved oxygen present in water sample by Winkler's method	4

SEMESTER –II

CC A I: Paper I

Envi-201: Introduction to Environment-II (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 2

Unit No.	Title	Topics	Hours
Course Objective	To acquaint students with concepts of Earth formation & Environmental issues.		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the concepts Earth Process, classification and formation of rocks, their movements beneath the earth with tectonic plates and their effects on lithosphere. • Understand the concepts of environmental pollution, their sources and effects on biotic community. • Aware about environmental issues and their monitoring for minimizing the environmental pollution • Understand the concept of environmental education, its need and importance. • Aware about objectives and principles of environmental education.		
I	Earth Process	<ul style="list-style-type: none"> • Rock: Introduction, Definition • Classification of rocks • Formation of rocks- Igneous, Sedimentary and Metamorphic rocks • Weathering of rocks • Erosion of rocks • Transportation & deposition of earth materials by running water & glaciers • Plate tectonics, Sea floor spreading • Mountain building and rock deformation	8
II	Environmental Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction and Concepts, Definition of Environmental Pollution • Pollutants: Definition, Sources, Nature and Types of Pollutants • Types of Environmental Pollution: Air pollution, Water pollution, Soil pollution, Noise pollution, Solid Waste pollution, Marine water pollution • Pollution Monitoring	10

III	Current Environmental Issues	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction to Global Environmental Problems • Climate Changes • Green House Effect • Acid Rain • Deforestation • Desertification • Global Warming & Sea Level rise • Ozone Depletion & Ozone Hole 	8
IV	Environment Education & Awareness	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction • Need of Environmental Education & Awareness • Objectives & Principles of E.E. at various levels • E.E. in India, Role of NGO's in Environmental awareness 	4

CC A I: Paper II

Envi-202: Natural Resources-II (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 2

Unit No.	Title	Topics	Hours
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of Renewable & Non-renewable resources		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the concepts of Water, Land forest and Energy resources. • Aware about over utilization of surface & ground water, benefit and problem associated with water availability, conflicts over water. • Understand about the use and over exploitation of forest, causes and effects of forest, timber extraction and mining. • Aware about importance of natural resource through some case studies like “Chipko Movements” and “SardarSarovarPaobject” • Understand the concept of equitable use of natural resources for sustainable lifestyle 		
I	Water Resources	<ul style="list-style-type: none"> • Use and over utilization of surface and ground water • Floods and droughts • Conflict over water • Benefits and problems related to water • SardarSarovar Dam – Case Study 	6

II	Land Resources	<ul style="list-style-type: none"> • Land as resource • Land Degradation • Man induced landslide • Soil Erosion • Desertification 	6
III	Forest Resources	<ul style="list-style-type: none"> • Use & over exploitation • Deforestation • Chipko Movement – Case Study • Timber extraction and mining • Dams & their effects on forest & tribal people • Role of an individual in conservation of natural resources • Equitable use of natural resources for sustainable lifestyles 	10
IV	Energy Resources	<ul style="list-style-type: none"> • Growing energy needs • Renewable and non-renewable energy resources • Natural resources and associated problems • Use of alternate energy sources • Solar energy, Wind Energy, Hydro energy, Tidal Energy, Geothermal Energy, Biomass energy, Biogas and Bio-fuels 	8

•

CC A I: Paper II

Envi-203: Laboratory Course based on Theory Papers

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science for water & soil analysis	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> To determine the chemical properties of water like acidity, alkalinity, turbidity, hardness to evaluate their impacts on biotic community. Understand the physical, chemical and biological properties of water samples with water quality standards. To determine the pH, electrical conductivity of water as well as soil which help to understand the nature of particular water and soil. Estimate the solids from water to evaluate their effects on humans.	
1	Study of quality criteria of Air and Noise pollutions	4
2	To determine the Acidity of given water sample	4
3	To determine the Alkalinity of given water sample	4
4	Determination of Total Hardness of given water sample	4
5	Determination of Ca & Mg Hardness of given water sample	4
6	To determine the Turbidity by Turbidometry method	4
7	To determine soil temperature by soil thermometer	4
8	Determination of soil bulk density	4
9	To determine Organic Matter from soil (Ignition method)	4
10	To determine the water holding capacity of the soil sample.	4
11	Study of Microscope	4
12	Study of phytoplankton	4
13	Study of Zooplanktons	4
14	To examine the organisms present in the water sample by hanging Drop technique	4
15	Classification of Rocks	4

Reference Books for Semester I & II (F. Y. B. Sc. – Environmental Sciences)

❖ Envi-101 & 201 - Introduction to environment-I & II

1. P.D.Sharma (2006) : Ecology and Environment – Rastogi Publications, Meerut
2. S.T.Ingle et al. (2005) Environment Studies – Prashant Publication House, Pune
3. P.S.Verma and V.K.Agrawal (1998) Environmental Biology (Principles of ecology), S. Chand and company ltd, New Delhi
4. H.V.Jadhav (1994): Principles of Environmental Sciences, Himalaya Publishing House
5. Savindra Singh (2002): Environmental Geography, PrayagPustak Bhavan, Allahabad
6. ErachBharucha(2005): Textbook of Environmental Studies for Undergraduate Courses, Universities Press, Hyderabad.

❖ Envi- 102 & 202 - Natural Resources – I & II

1. P.D.Sharma (2006) : Ecology and Environment – Rastogi Publications, Meerut
2. S.T.ingle et al. (2005) Environment Studies – Prashant Publication House, Pune
3. P.S.Verma and V.K.Agrawal (1998) Environmental Biology (Principles of ecology), S. Chand and company ltd, New Delhi
4. H.V.Jadhav (1994): Principles of Environmental Sciences, Himalaya Publishing House
5. Dr. A. M. Deshmukh (1996): Outlines of Microbiology, Krishnai Publication, Karad
6. P.C. Dubey, D.K. Maheshwari (1993): A Textbook of biotechnology, S.Chand and Co.Ltd, New Delhi
7. S.C.Santra (2001) : Environmental Sciences, New Central Book Agency (P) Ltd, Kolkata

❖ Envi-103 & 203 – Laboratory Course based on Theory Papers

1. Waste Water Engineering: Metcalf & Eddy, Tata Mc-Graw Hill Publishers, III Edition (1995)
2. Water Supply and Sanitary Engineering: S. C. Rangwala, Charotar publishing house, Anand (1992)
3. Water and Wastewater Technology: Mark J Hammer & Mark J Hammer Jr., Prentice Hall of India, IV Edition (2002)
4. Environmental Pollution Control Engineering: C.S.Rao,New Age International (P) Ltd. (1991)
5. Sewage Disposal and Air pollution engineering: S. K. Garg, Khanna publishers, New Delhi (1998)
6. Air Pollution and Control: Mowli and Subbayya, DivyajyotiPrakashan, Jodhpur (1989)
7. Air Pollution: V.P. Kudesia, PragatiPrakashan, New Delhi (1997)
8. Noise Pollution and Management: G. Gaur, Sarup and Sons, New Delhi (1997)

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

Faculty of Science & Technology

SYLLABUS FOR CORE SUBJECT (D.S.C.): BOTANY

As Per The U. G. C. Guidelines

**Based on
Choice Based Credit System (CBCS)**

F. Y. B. Sc. BOTANY SEMESTER-WISE SYLLABUS (Theory and Practical)

Semester-I:

Bot. 101: Microbial Diversity, Algae & Fungi

Bot. 102: Plant Taxonomy

Bot. 103: Practical Based on Bot. 101 & 102

Semester-II:

Bot. 201: Diversity of Archegoniates

Bot. 202: Plant Ecology

Bot. 203: Practical Based on Bot. 201 & 202

W. E. F. June, 2018

Year-I: Core Subject (DSC)
Structure of F. Y. B.Sc. under CBCS
w.e.f. June 2018

Year	Semester	Paper	Code	Title	Marks	Credits
I	I	I	Bot.101	Microbial Diversity, Algae & Fungi	60: 40	2
		II	Bot.102	Plant Taxonomy	60: 40	2
		III	Bot.103	Practical (LAB - I)	60: 40	2
	II	I	Bot.201	Diversity of Archegoniates	60: 40	2
		II	Bot.202	Plant Ecology	60: 40	2
		III	Bot.203	Practical (LAB - II)	60: 40	2

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
Syllabus of F.Y.B.Sc. Botany w.e.f. June, 2018
Semester -I
Paper-I

Bot. 101: Microbial Diversity, Algae & Fungi Total: 30 L

Aims and Objectives:

1. To study the diversity among Microbes.
  2. To study systematic, morphology and structure of Bacteria, Viruses, Algae and Fungi.
  3. To study the life cycle pattern of Bacteria, Viruses, Algae and Fungi.
  4. To study the useful and harmful activities of Bacteria, Viruses, Algae and Fungi.
-

Unit 1: Microbes 2L

- 1.1: Introduction and main groups of microbes : Prions, Viroids, Viruses, Rickettsias, mycoplasmas, Bacteria, cyanobacteria.
- 1.2: Classification of microorganisms – R.H. Whittaker's (1969) five kingdom concept.

Unit 2: Viruses 7L

- 2.1 Introduction, Discovery and Characteristics of Viruses.
- 2.2 General morphology of viruses: Helical, Polyhedral, Enveloped and Complex viruses.
- 2.3 Nature of viruses (living and nonliving)
- 2.4 Ultra structure of viruses
- 2.5 DNA Virus (T-Phase) and RNA Virus (TMV)
- 2.6 Reproduction of Bacteriophage : Lytic and Lysogenic cycle.
- 2.7 Economic importance
- 2.8 Plant diseases caused by viruses w.r.t. symptoms, causal organism and control measures of
  - i. Yellow vein mosaic disease of Lady's finger
  - ii. Leaf curl of Tomato

Unit 3: Bacteria 7L

- 3.1 Introduction, discovery and General Characters.
- 3.2 Classification of Bacteria on the basis of morphology.
- 3.3 Structure of Bacterial Cell
- 3.4 Gram positive and Gram negative Bacteria
- 3.5 Reproduction - Asexual and Sexual (Conjugation)
- 3.6 Economic Importance of Bacteria - useful and harmful activities
- 3.7 Study of Bacterial diseases w.r.t. causal organism, symptoms and control measures of
  - i) Citrus canker
  - ii) Black arm of Cotton

Unit 4: Algae

7L

- 4.1 Introduction, definition and General Characters of algae
- 4.2 Habitats of algae: Aquatic, Terrestrial and algae unusual habitats
- 4.3 Thallus structure in algae.
- 4.4 Reproduction: Vegetative, Asexual and Sexual
- 4.5 Classification of algae according to G. M. Smith (1955) up to classes with reasons giving at least two examples from each class.
- 4.6 Economic importance of algae
  - i. Agriculture
  - ii. Industries
  - iii. Medicine
  - iv. Energy Production
- 4.7 Study of life cycle w.r.t. Systematic position, thallus structure and Reproduction of *Nostoc*, and *Spirogyra*.

Unit 5: Fungi

7L

- 5.1 Introduction, definition and General Characters
- 5.2 Thallus structure and mode of nutrition
- 5.3 Classification of Fungi, according to G.M. Smith up to classes with reasons selecting at least two examples of each class.
- 5.3 Economic importance of Fungi (Agriculture, Industries, Food & Medicine)
- 5.4 Study of life cycle w. r. t. Systematic position thallus structure reproduction of *Rhizopus*, and *Agaricus*.
- 5.5 Lichens: Definition, Characters, Types - Crustose, Foliose, Fruticose and economic importance.
- 5.6 Definition, General account, significance of Mycorrhiza, Types: Ecto and Endomycorrhiza.

Note: Student activities like seminars, quiz, debate, assignments, field work, study Project & models etc. are part of curriculum for all units in all papers.

Reference Books:

1. Agrwal, S. B. and Srivastava (1985) Modern Text Book of Botany Vol. I Algae, Fungi, Bacteria Viruses and Lichen, Universal Publication, Agra.
2. Biswas, S. B. and Amita Biswas (1986 Ed.) An Introduction to Viruses, Vikas Publishing House (P) Ltd. New Delhi.
3. Vashita, B.R. (2010) S. A Text Book of Algae Chand and Company (P.) Ltd New Delhi.
4. Vashita, B.R. (2010) S. A Text Book of Fungi Chand and Company (P.) Ltd New Delhi.
5. Sarabhai, B. P. & Arora C.K. (1995). A Text Book of Algae Anmol Publication, New Delhi.
6. Salle, A.J. (1974) Fundamental Principles of Bacteriology (TMH Ed.) New Delhi.
7. Gangulee, H.C. and Kar, A.K. (1998) College Botany Vol. II New Central Book Agency, Kolkata.
8. Pandey B. P. (2014) College Botany Volume 1S. Chand publications, New Delhi.
9. Pandey, S. N. and Trivedi (1997) A Text Book of Botany Vol. I Vikas Publishing House, New Delhi.
10. Sharma, P D. (1998) A Text Book of Fungi Rastogi Publication, Meerut.
11. Sharma, P D. (2009) A Text Book of Algae Tata McGraw Hill Publication, New Delhi.

.....

Paper II
Bot. 102: Plant Taxonomy

Total: 30L

Aims and Objectives:

- 1 To study the diversity of angiosperms.
- 2 To study the comparative account among the families of angiosperms.
- 3 To study the economic importance of the angiospermic plants.
- 4 To study the distinguishing features of angiosperm families.

Unit 1: Introduction (3 L)

- 1.1 Definition, Scope and Importance
- 1.2 Functions of Taxonomy
  - 1.2.1 Identification
  - 1.2.2 Nomenclature
  - 1.2.3 Classification

Unit 2: Taxonomic hierarchy (5 L)

- 2.1 Principles (I to IV) & Rules (ICN)
- 2.2 Ranks of Classification: Major Categories
- 2.3 Binomial Nomenclature
- 2.4 Author Citation & Rejection of names.

Unit 3: Systems of Classification (5 L)

- 3.1 Types of Classification.
  - 3.1.1 Artificial
  - 3.1.2 Natural
  - 3.1.3 Phylogenetic
- 3.2 Outline of Bentham & Hooker's system of classification up to series.
- 3.3 Merits and Demerits

Unit 4: Study of Plant Families w.r.t. systematic position, general characters, distinguishing characters and economic importance. (6 L)

- 4.1 Malvaceae
- 4.2 Solanaceae
- 4.3 Euphorbiaceae
- 4.4 Cannaceae

Unit 5: Herbarium (3 L)

- 5.1 Definition, Techniques and Functions.
- 5.2 Importance of Herbaria.

Unit 6: Botanical Gardens (3 L)

- 6.1 Definition and Functions.
- 6.2 Special Features of Following:
  - 6.2.1 Indian Botanical Garden, Kolkata.
  - 6.2.2 Royal Botanical Garden, Kew, England.

Unit 7: Numerical Taxonomy (2 L)

- 7.1 Definition & Application

Unit 8: Modern Trends in Taxonomy

(3 L)

8.1 Taxonomic evidences from:

- 8.1.1 Palynology
- 8.1.2 Cytology
- 8.1.3 Phytochemistry

Reference Books:

1. Ganguly, H.C. & K. S. Das (1986) College Botany Vol.-I (6th Edition), New CentralBookAgency, Calcutta, India.
2. Ganguly, H.C., K.S.Das and C.T.Datta (1968) College Botany Vol.I , New Central BookAgency, Calcutta, India.
3. Kumar, N.C.(1992) An Introduction to Taxonomy of Angiosperm. Himalaya PublishingHouse, Bombay, India.
4. Lawrence G.H.M. (1951) Taxonomy of Vascular plants. Macmillan, New York,USA.
5. Naik, V.N. (1984) Taxonomy of Angiosperms. Tata McGraw-Hill Publishing Company Ltd, New Delhi, India.
6. Pandey, B.P.(1997) Taxonomy of Angiosperms. S. Chand & Company Ltd., New Delhi,India.
7. Sharma, O.P. (1997) Plant Taxonomy. Tata McGraw-Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi,India.
8. Shivarajan, V.V. (1984) Introduction to Principles of Plant Taxonomy. Oxford &IBHPublishing Co. New Delhi, India.
9. Singh, V. and Jain,D.K. (1992) Taxonomy of Angiosperms.Rastogi Publication, Meerut,India.
10. Subramanyam, N.S. (1997) Modern Plant Taxonomy.Vikas Publishing house, New Delhi,India.
11. MukerjeeSusilkumar(1984) College Botany Vol III Published by J.N. Sen. B.S.I.NewCentral Book Agency Calcutta.
12. Vashistha, P.C. (1992) Taxonomy of Angiosperms. R. Chand & Co. Publishers, New Delhi,India.

*****

Paper III
Bot. 103: Practical
(Based on Bot.101 and Bot.102)

---

1. Study of equipments used in Microbiology: Spirit lamp, Inoculation Loop, Hot air oven, Laminar Air Flow (LAF) and Incubator.
2. A) Study of viruses and Bacteria using Electron Photomicrographs (TMV, Bacteriophage, Cocci, Bacillus, Spirillum Bacteria)
B) Gram staining technique.
- 3&4 A) Study of Plant diseases w.r.t.causal organism and symptoms of the Following:
  - a. Viral
    - i. Yellow vein mosaic disease of Lady's finger
    - ii. Leaf curl of Papaya
  - b. Bacteria
    - i. Citrus canker
    - ii. Black arm of cotton
  - c. Fungi
    - i. Green mould of citrus fruits
    - ii. Wheat rust (Specimen / Slide)
- B) Study of growth forms of lichens (Crustose, Foliose and Fruticose)
- C) Study of Mycorrhiza: (Ectomycorrhiza and Endomycorrhiza) by Photographs.
- 5, 6: Study of systematic position, vegetative and reproductive structures of the following :
  - A. *Nostoc***
    - I) Specimen of *Nostoc* Ball
    - II) Mounting of thallus: Colony, Trichome & filament
    - III) Cell structure
  - B. *Spirogyra***
    - I) Mounting of thallus (Vegetative)
    - II) Filament & Cell Structure
    - III) Conjugation (P.S)
  - C. *Rhizopus***
    - I) Asexual thallus: Mycelium, Sporangia & Spores
    - II) Zygosporangium (P.S)
  - D. *Agaricus***
    - I) Specimen of full grown Mushroom
    - II) V. S. of gill : Mycelium, Basidia & basidiospores
7. How to Describe Angiospermic Plants.
- 8, 9, 10. Study of Plant families w. r. t. Systematic position, Morphological characters, Floral formula and floral diagram.
  - i. Malvaceae   ii. Solanaceae
  - iii. Euphorbiaceae   iv. Cannaceae

11. Preparation of artificial key based on vegetative & reproductive characters.
12. Herbarium and its techniques.

- Submission:** 1. Any five wild plants herbarium/photographs..
2. Any Three Algae & Two Diseased Plant parts
3. Tour report

Note: *Short or long excursion tour and visit to any botanical garden is compulsory.*

*****

Semester – II
Paper I
Bot. 201: Diversity of Archegoniates

Total: 30 L

Aims and Objectives:

- 1 To study salient features of Archegoniates.
  - 2 To make students aware of the status of higher cryptogams & gymnosperms as a group in plant kingdom.
  - 3 To study the life cycles of selected genera.
  - 4 To study economic and ecological importance of Archegoniates.
-

Unit 1: Introduction to Archegoniate (3L)

- 1.1 Diagnostic features of archegoniate and Transition to land habit
- 1.2 Alternation of generations.

Unit 2: Bryophytes (10L)

- 2.1 Distinguishing features of the group
- 2.2 Range of thallus organization.
- 2.3 Classification of Bryophyta according to G. M. Smith (1955) upto classes with reasons, giving at least two examples from each class.
- 2.4 Study of life cycle :*Riccia* & *Funaria* w.r.t Morphology, anatomy and reproduction (Development not expected).
- 2.5 Economic importance of bryophytes and Ecological significance of *Sphagnum*

Unit 3: Pteridophytes (10L)

- 3.1 Distinguishing features of the group
- 3.2 Classification of Pteridophytes according to G. M. Smith (1955) upto classes with reasons, giving at least two examples from each class.
- 3.3 Study of ancient plant *Rhynia* w.r.t. systematic Position and Morphology.
- 3.4 Study of life cycle: *Selaginella* & *Adiantum* w.r.t. Morphology, anatomy and reproduction (Development not expected).
- 3.5 Types of Steles.
- 3.6 Economic importance of Pteridophytes

Unit 4: Gymnosperms (7L)

- 4.1 Introduction and distinguishing features
- 4.2 Classification of Gymnosperms by K.R. Sporne upto order giving reason with suitable examples.
- 4.3 Study of life cycle: *Cycas* and *Pinus*. w.r.t. Morphology, anatomy and reproduction (Development not expected).
- 4.4 Economic importance.

Reference Books:

1. Kumar, H.D. (1999). Introductory Phycology. Affiliated East-West. Press Pvt. Ltd. Delhi. 2nd edition.
2. Raven, P.H., Johnson, G.B., Losos, J.B., Singer, S.R., (2005). Biology. Tata McGraw Hill, Delhi, India.

3. Vashishta, P.C., Sinha, A.K., Kumar, A., (2010). Pteridophyta, S. Chand. Delhi, India.
4. Bhatnagar, S.P. and Moitra, A. (1996). Gymnosperms. New Age International (P) Ltd Publishers, New Delhi, India.
5. Parihar, N.S. (1991). An introduction to Embryophyta. Vol. I. Bryophyta. Central Book Depot, Allahabad.

*****

Paper-II
Bot. 202: Plant Ecology

Total: 30 L

Aims and Objectives:

- 1 To know scope and importance of the discipline.
- 2 To study plant communities and ecological adaptations in plants.
- 3 To know about conservation of biodiversity.
- 4 To study the botanical regions of India and vegetation types of Maharashtra.

Unit 1: Introduction

(2 L)

- 1.1 Definition and historical background
- 1.2 Scope & importance

Unit 2: Ecological factors

- 2.1. Abiotic factors (Humidity, light & temperature) (8 L)
- 2.2. Biotic factors (Symbiosis, epiphytes & parasitism)
- 2.3. Edaphic factors (Soil components, soil formation and soil profile)
- 2.4 Shelford law of tolerance
- 2.5 Adaptation of hydrophytes (*Hydrilla* & *Eichhornia*) and Xerophytes (*Nerium* & *Opuntia*)

Unit 3: Plant communities

(5 L)

- 3.1 Characteristics of community
- 3.2 Species diversity
- 3.3 Growth form, Structure & dominance.
- 3.4 Ecological Succession: Hydrosere and Xerosere

Unit 4: Ecosystem

(10L)

- 4.1 Introduction & definition
- 4.2 Components of ecosystem
- 4.3 Types of ecosystem
  - a) Pond ecosystem
  - b) Grassland ecosystem
- 4.4 Food chain and food webs.
- 4.4 Ecological pyramids production and productivity.
- 4.5 Biogeochemical cycle: Carbon and Nitrogen

Unit 5: Phytogeography

(5 L)

- 5.1 Basic Principles of Phytogeography
- 5.2 Botanical regions of India
- 5.2 Vegetational types in Maharashtra
- 5.3 Endemism: Causes and Types

Reference Books:

- 1) Agrawal, K. C. (1996) Environmental Biology, Agro-Botanical Publisher, Bikaner India.
- 2) Ambasta, R. S. (1990) Environmental and pollution, Student's friends and co.

Varanasi, India

- 3) Ambasta, R. S. (1988) A Text Book of Plant Ecology, Students Friends and co. Varanasi, India.
- 4) Dash, M. C. (1993) Fundamentals of Ecology, Tata MaGrow Hill, Publishing co. Ltd., New Delhi, India
- 5) Kumar, H. D. (1997) General Ecology, Vikas Publising House,(P) Ltd., New Delhi, India
- 6) Odum, E. P. (1996) Fundamental of Ecology, Natraj Publishers, Dehra-dun, India
- 7) Sharma, P. D. (2010) Ecology and Enivornment 8th ed. Rastogi Publication, Meerut, India
- 8) Kapur, P. and Govil, S. R. (2000) Experimental Plant Ecology. S. R. Jainfor, CBS, Publisher and Distributors, New Delhi, India.
- 9) Kormondy, E. J. (1996) Concepts of Ecology, 4th ed. Prentice Hall, U.S.A.
- 10) Mishra, R. and G.S. Puri,(2012) Indian Manual of plant Ecology. Scientific Publishers (India)
- 11) Moore, P. W. and S. B. Chapman (1986) Method in Plant Ecology. Blackwell Scientific Publication.
- 12) Kochhar, P. L. Plant Ecology, Genetic and Evolution, S. Nagin and Co. Ltd., New Delhi, India.
- 13) Nath, Ravindra(1992)Modern College Botany, IInd Edition, Kalyani Publisher, New Delhi, India.
14. Patil C.R.,PataskarP.G., Nagraja T.G.&Sathe S. S.(2004) Plant Physiology & Ecology, PhadakePrakashan, Kolhapur.
15. Verma, V. (1988) A Text Book of Plant Ecology, Emkay Publication, Delhi.

*****

Paper III
Bot. 203: Practical
(Based on Bot.201 and Bot.202)

1. **Study of *Riccia*:** Systematic Position, External & Internal morphology
  - a) Mounting of rhizoids & scales
  - b) T. S. of Thallus
  - c) V. S. of antheridia [P. S.]
  - d) V.S. of archegonia [P.S.]
  - e) V.S. of sporophyte [P.S.]
2. **Study of *Funaria*:** Systematic Position, External & Internal morphology
  - a) T. S. of axis [P.S.]
  - b) V.S. antheridial head [P.S.]
  - c) V.S. of archegonial head [P.S.]
  - d) V.S. of Capsule [P.S.]
3. **Study of *Selaginella*:** Systematic Position, External & Internal morphology
  - a) T. S. of Stem
  - b) Mounting of sporangia
  - c) V. S. of Strobilus [P. S.]
4. **Study of *Adiantum*:** Systematic Position, External & Internal morphology
  - a) T. S. of Rachis [P. S.]
  - b) T. S. of Sorus [P. S.]
5. **Study of *Cycas*:** Systematic Position, External & Internal morphology
  - a) T. S. of Rachis
  - b) T. S. of leaflet
  - c) Male cone microsporophyll [P. S.] OR Specimen
  - d) Female cone megasporophyll [P. S.] OR Specimen
  - e) V. S. of Ovule [P. S.]
6. **Study of *Pinus*:** Systematic Position, External & Internal morphology
  - a) T. S. of Needle
  - b) Mounting of pollen grain
  - c) T. S. of Stem [P.S.]
  - d) Male cone, microsporophyll [P. S.] OR Specimen
  - e) Female cone, megasporophyll [P. S.] OR Specimen
  - f) V. S. of Ovule [P. S.]
7. **Demonstration, working and uses of the following ecological instruments.**
  - a) Soil thermometer
  - b) Maximum and minimum thermometer
  - c) Cup anemometer
  - d) Hair hygrometer
  - e) Rain Gauge

8. Determination of pH and analysis of two soil samples for carbonates, Nitrates & sulphates.
  9. Study of morphological adaptations of hydrophytes and xerophytes (One each).
  10. Study of biotic interactions with suitable example: Stem parasite, Root parasite, Epiphytes, Insectivorous plants.
  11. Determine the frequency & density of herbaceous vegetation by list count quadrat method.
  12. Field visit.
- Note:** 1. *Submission of any five plants from Archegoniates*
2. *Tour report.*

*****

North Maharashtra University,
Jalgaon

B.Sc First Year (Geography)
Semester I & II

Choice Based Credit System (CBCS)
With effect from June 2018

North Maharashtra University,

Jalgaon

B.O.S. in Geography

Skeleton of Choice Based Credit System

w.e.f. 2018-19

For Theory	1 Credit	1 Hour
	1 Credit	15 Hours/Semester
	2 Credits	30 Hours/Semester
	2 Credits	45 Lectures of 40 Minutes/Semester
For Practical	1 Credit	2 Hours
	2 Credits	60 Hours/Semester
	2 Credits	90 Lectures of 40 Minutes/Semester

North Maharashtra University
 BOS in Geography (Proposed Structure)
 For CBCS System
 For Theory 1 Credit=1Hours
 For Practical 1 Credit= 2Hours
 For F. Y. B.Sc
 Each Lecture is of 40 Minutes

Semester	Core Course	Paper No	Name of Course	No. of Credits	No. of Hours per Week	No. of Lectures per Week
I	CC-A - I	Paper - I (Section A) Gg. 101	Physical Geography (Lithosphere Part I)	2	2	3
		Paper - II (Section B) Gg. 102	Physical Geography (Atmosphere)	2	2	3
		Paper - III (Section A & B Lab.) Gg. 103	Practical Geography (Cartographic Techniques)	2	4	6
II	CC A - II	Paper - I (Section A) Gg. 201	Physical Geography (Lithosphere Part II)	2	2	3
		Paper - II (Section B) Gg. 202	Physical Geography (Hydrosphere)	2	2	3
		Paper - III (Section A & B Lab.) Gg. 203	Practical Geography (Map Projection)	2	4	6
			Total Credits	12		

North Maharashtra University
 BOS in Geography (Proposed Structure)
 For CBCS System
 For Theory 1 Credit=1Hours, For Practical 1 Credit= 2Hours
 For S. Y. B.Sc.
 Each Lecture is of 40 Minutes

Semester	Paper Code	Paper No	Name of Course	No. of Credits	No. of Hours in terms of Credit	No. of Lectures per Week
III	CC-A III	Paper - I (Section A) Gg. 301	Environmental Geography (I)	2	2	3
		Paper - II (Section B) Gg. 302	Physical Geography of India	2	2	3
		Paper - III (Section A & B Lab.) Gg. 303	Practical Geography	2	4	6
	SEC - 1	Gg.	Fundamental Concept of Surveying	2	2	3
IV	CC-A IV	Paper - I (Section A) Gg. 401	Environmental Geography (II)	2	2	3
		Paper - II (Section B) Gg. 402	Economic Geography of India	2	2	3
		Paper - III (Section A & B Lab.) Gg. 403	Practical Geography	2	4	6
	SEC - 2	Gg.	Fundamental Concept of GIS	2	2	3
			Total Credits	16		

North Maharashtra University
 BOS in Geography (Proposed Structure)
 For CBCS System
 For Theory 1 Credit=1Hours, For Practical 1 Credit= 2Hours
 For T. Y. B.Sc
 Each Lecture is of 40 Minutes

Semester	Paper Code	Paper No	Name of Course	No. of Credits	No. of Hours in terms of Credit	No. of Lectures per Week
V	DSE- A I	Paper - I (Section A) Gg. 351	Geomorphology	2	2	3
		Paper - II (Section B) Gg. 352	Climatology	2	2	3
		Paper –VIII (Section A & B Lab.) Gg. 358	Practical Geography Paper I & II	2	4	6
	DSE- A II	Paper - III (Section A) Gg. 353	Water Resource Management	2	2	3
		Paper - IV (Section B) Gg. 354	Disaster Management	2	2	3
		Paper - IX (Section A & B Lab.) Gg. 359	Practical Geography	2	4	6
	DSE- B I	Paper V (Section A) Gg. 355	Theory Course	2	2	3
		Paper VI (Section B) Gg. 356	Theory Course	2	2	3
		Paper X (Section A & B) Gg. 360	Geography Practical	2	4	6
	SEC - 3	Gg. 357	Basic of Aerial Photography	2	2	3

North Maharashtra University
 BOS in Geography (Proposed Structure)
 For CBCS System
 For Theory 1 Credit=1Hours, For Practical 1 Credit= 2Hours
 For T. Y. Bsc.
 Each Lecture is of 40 Minutes

Semester	Paper Code	Paper No	Name of Course	No. of Credits	No. of Hours in terms of Credit	No. of Lectures per Week
VI	DSE-A IV	Paper - I (Section A) Gg. 361	Soil Geography	2	2	3
		Paper - II (Section B) Gg. 362	Biogeography	2	2	3
		Paper –VIII (Section A & B Lab.) Gg. 368	Practical Geography Paper I & II	2	4	6
	DSE- A -V	Paper - III (Section A) Gg. 363	Economic Geography	2	2	3
		Paper - IV (Section B) Gg. 364	Agricultural Geography	2	2	3
		Paper - IX (Section A & B Lab.) Gg. 369	Practical Geography	2	4	6
	DSE- B II	Paper V (Section A) Gg. 365	Theory Course	2	2	3
		Paper VI (Section B) Gg. 366	Theory Course	2	2	3
		Paper X (Section A & B) Gg. 370	Geography Practical	2	4	6
	SEC - IV	Paper VII Gg. 367	Statistical Method in Geography	2	2	3

North Maharashtra University, Jalgaon

Faculty of Science and Technology

F. Y. B. Sc, Geography Semester I & II, Theory and Practical Syllabus

As per Guidelines of UGC Choice Based Credit System

W.E. From June 2018

Based on Core Subject

CBCS: Pattern for Geography

Semester: I

Gg. 101: physical Geography I (Lithosphere Part I)

Gg.102: Physical Geography II (Atmosphere)

Gg.103 Practical in Geography

Semester: II

Gg.201: Physical Geography I (Lithosphere Part II)

Gg. 202: Physical Geography II (Hydrosphere)

Gg.203: Practical in Geography

Year: I Core Subject (DSC) Structure of F.Y. Bsc Under CBCS

W. E. F. June 2018

Year	Semester	Paper	Code	Title	Marks		Credits	Lectures/ Semester
					Ext.	Int		
I	I	I	Gg.101	Physical Geography I (Lithosphere Part I)	60	40	2	45
		II	Gg.102	Physical Geography II (Atmosphere)	60	40	2	45
		III	Gg.103	Practical in Geography (Lab. I)	60	40	2	90
	II	I	Gg.201	Physical Geography I (Lithosphere Part II)	60	40	2	45
		II	Gg.202	Physical Geography II (Hydrosphere)	60	40	2	45
		III	Gg.203	Practical in Geography (Lab. II)	60	40	2	90

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

F.Y.B.Sc. Semester – I

Gg.101: Physical Geography-I (Lithosphere-Part-I)

(With effect from June 2018)

Silent features:

- The basic concepts of Physical Geography.
- The study of processes and patterns in the natural environment..

Utility:

- To understand the surface of the Earth and the processes by which it is shaped, both at the present as well as in the past.

Learning Objective:

- To acquaint the students with utility and applications of Physical Geography in different areas and environment.

Pre-requisites:

- Maps – Charts – Models – Audio – Visual aids etc.

Unit	Topic	Sub-topics	Lectures	Marks
1	Introduction to Physical Geography	a. Introduction & Definition of Physical Geography b. Definition of Lithosphere c. Nature of Physical Geography d. Scope of Physical Geography e. Branches of Physical Geography	10	15
2	Origin and distribution of Continent and Oceans	a. Origin and distribution of Continent and Oceans b. Theories Regarding the present distribution of land & water i) Wegener's Continental Drift Theory-Description, Evidences & Criticism. ii) Theory of Plate Tectonics Description & Criticism. c. Interior of the earth-structure and composition	13	15
3	Introduction to Identification of Rocks and Minerals	a. Definitions of Rocks and minerals b. Classification of rocks on the basis of formation c. Characteristics of Igneous, Sedimentary & Metamorphic Rock with Indian examples. d. Economic Importance of Rocks Marble, Sandstone, Granite, Coal, Clay.	12	15
4	Forces Affecting the	A. Endogenetic and Exogenetic Forces,	10	15

	Earth's Crust	i) Diastrophic Forces – Eperiogenetic and Orogenetic Forces. a. Folds- Definitions, types and landforms associated with folds b. Faults- Definitions, types and landforms associated with faults ii) Sudden forces - a. Earthquake- Definition, Causes, effects and preventive measures		
--	---------------	---	--	--

Reference Books :

1. Ahirrao, W.R., Alizad, S.S. and Dhapte, C.S., 1998. Morphology and Landscape, NiraliPrakashan, Pune
2. Bloom, A.L., 1998. Geomorphology. A Systematic Analysis of Late Cenozoic Landforms. Pearson Education (Singapore) Pte. Ltd.
3. Chaudhari S.R., V.J. Patil & Arvind Badgajar (2014) : Physical Geography Prashant Publication, Jalgaon
4. Chorley R. J. (ed.), 1972: Spatial Analysis in Geomorphology, Harper and Row.
5. Christopher son, R.W. 2000, Geo-systems, Prentice Hall, INC. USA
6. Hamblin, W.K., 1989. The Earth's Dynamic Systems, Macmillan Publishing Company, New York.
7. Husain, M., 2001. Fundamentals of Physical Geography, Rawat Publication, Jaipur.
8. Kale, V.S. and Gupta, A., 2001. Introduction to Geomorphology, Orient Longman, Calcutta.
9. Monkhouse, F.J., 1996. Principles of Physical Geography, Hodder and Stoughton, London.
10. S. N. Bharambe, S. V. Dhake, V. J. Patil, Physical Geography – Part 1 (Lithosphere), Prashant Publication, Jalgaon
11. Strahler A. H., 2008: Modern Physical Geography (4 Edition), Wile
12. Singh, Savindra : Physical Geography (Eng./Hindi)
13. Suryawanshi D.S., & Others, 2011. Geography (Lithosphere & Hydrosphere), Vrindapublication, Jalgaon
14. Trewartha, G.T: Elements of Physical Geography) McGraw Hill

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON

F.Y.B.Sc. Semester – I

Gg 102: Physical Geography-II (Atmosphere)

(With effect from June 2018)

Silent features:

- The basic concepts of Physical Geography.
- Basic knowledge of Atmosphere, Weather & Climate.

Utility:

- To understand different Characteristics and Processes of Atmosphere.

Learning Objective:

- To understand various applications of Climatology.
- To acquaint the basic knowledge of elements of Processes in Atmosphere.

Pre-requisites:

- Maps – Charts – Models – Audio – Visual aids etc.

Unit No.	Unit	Sub-Unit	Lectures	Marks
I	Introduction to Atmosphere	A. Definitions of Atmosphere B. Meaning and Definition of Climate & Weather C. Composition of Atmosphere i. Gases, ii. Water Vapor iii. Dust Particles) D. Structure of Atmosphere I. On the basis of Chemical Composition: i. Homosphere ii. Heterosphere II On the basis of physical properties: i. Troposphere ii. Stratosphere iii. Thermosphere iv. Mesosphere a. Ionosphere b. Exosphere	12	15
II	Insolation & Temperature	A. Meaning & Definition of Insolation, Solar Constant and Albedo of the Earth B. Distribution of Insolation- Factors Affecting the Distribution of Insolation C. Distribution of Temperature. I. Vertical Distribution II. Horizontal Distribution	11	15
III	Atmospheric Pressure & Winds	A. Atmospheric Pressure i. Formation of Pressure Belts ii. Shifting of Pressure Belts and their Effect	12	15

		<p>B. Winds</p> <p>I. Factors Affecting on Winds</p> <p>a. Pressure Gradient</p> <p>b. Coriolis Force</p> <p>c. Frictional Force</p> <p>II. Classification of Winds</p> <p>a. Planetary Winds- Definition &Types</p> <p>b. Periodical Winds: land & Sea Breezes)</p> <p>c. Monsoon Winds – Concept & Types</p>		
IV	Humidity & Applications of Climatology	<p>A. Definition & Types of Humidity</p> <p>i. Absolute ii. Specific and</p> <p>iii. Relative Humidity</p> <p>B. Forms of Condensation: Fog, Dew, Frost ,Clouds& Precipitation</p> <p>C.Forms of Precipitation: (Rain, Drizzle, Snow, Sleet.)</p> <p>D. Types of Rainfall</p> <p>i. Convectonal</p> <p>ii. Orographic / Relief</p> <p>iii. Cyclonic or Frontal</p> <p>E. Applications of Climatology in the field of – Agriculture , Settlement, Health, Trade & Transport</p>	10	15

Reference Books:

1. Aguado, E. and Burt, J.E. (2001): **Understanding Weather and Climate**, Printice Hall, Upper Saddal River, New Jersey.
2. Barry, R.G. & Chorly, R.J.(1995) : **Atmosphere, Weather and Climate**, Routledge, London And New York.
3. Critchfield, H. J.(2002) : **General Climatology**, Prentice Hall, New Delhi, India.
4. Das, P.K.(1968): **Monsoon**, National Book Trust, New Delhi.
5. Lal, D.S. (1986): **Climatology**, Chaitany Book Trust, New Delhi.
6. Lal, D.S. (2009): **Climatology and Oceanography**, Sharda Pustak Bhavan, Allahabad
7. Lutgents, F.K. & Tarbuck E.J. (2001): **The Atmosphere**, Prentice Hall, Upper Saddal River, New Jersey.
8. Majid Hussain: **Climatology**
9. Millar A. et.al. (1983): **Elements of Meteorology**, Merrill, Columbus
10. Siddharth, K. (2001): **Atmosphere, Weather and Climate**, Kisaliya Publications Pvt. Ltd., New Delhi.
11. Singh Savindra (2005): **Climatology**, PrayagPustak Bhawan, Allahabad.
12. Strahler, A.N. (1965): **Introduction to Physical Geography**, Willey, New York.
13. Stringer E.T.(1982) : **Foundation of Climatology**, Surjeet publications, Delhi.
14. Trewartha, G.T. (1980): **An Introduction to Weather and Climate**, McGraw Hill, New York.

NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON
F.Y.B.Sc. Semester – I
Gg.103: PRACTICAL GEOGRAPHY (CARTOGRAPHIC TECHNIQUES)
(With effect from June 2018)

Silent features:

- Geography is an amalgam of physical as well as social sciences.

Utility:

- Students to go through laboratory exercises
- Particularly the techniques of drawing cartograms showing physical, climatic and scientific attributes of a region.

Learning Objective:

- To understand the concept of scale at the initial stage.
- To know how to draw the maps on various scale.

Pre-requisites:

- Maps & Statistical data – Charts – Models – Audio – Visual aids etc.

Unit No.	Topic	Sub Topic
I	Scale	1. Definition of scale 2. Methods of Representing scales a) Verbal scale b) Numerical scale c) Graphical scale 3. Conversion of scale (British and Metric system) 4. Construction of following scales a) Simple Graphical scale b) Time and Distance Scale (Only Metric System)
II	Graphs	1. Types of Graphs i. Simple Line Graph ii. Bar Graph iii. Combine Graph (Line & Bar Graph) iv. Climograph 2. Merit and Demerits of graphs
III	Statistical Diagram	1. Construction of the following Diagrams i. Wind Rose/Star Diagram ii. Divided Circle iii. Proportional Circle
IV	Distributional Maps	1. Meaning of Distributional Maps 2. Types of Distribution Maps i. Dot Map ii. Choropleth Map iii. Isopleth Map

REFERENCE BOOKS:

1. Balbir Singh Negi: Practical Geography, Kedarnath Ramnath Publishers, Meerut Delhi,.
2. Gopal Singh: Map Work and Practical Geography, Vikas Publishing House Pvt. Ltd.,
3. Mishra R. P. & Ramesh A.: Fundamental of Cartography, McMillan Co., New
4. Monkhouse F. J. & Wilkusion H. R.: Maps and Diagram, Methuen & Co. Ltd. London. New Delhi.
5. Pal, S.K. Statistics for Geoscientists — Techniques and Applications, Concept, New
6. Robert H. & Patrick M.: Quantitative Techniques in Geography, Oxford University Press.
7. Robinson, A.H. et al.: Elements of Cartography, John Wiley & Sons, U.S.A.
8. Sarkar A.K Practical Geography: A Systematic Approach, Oriental Longman, Calcutta.
9. Singh, R.L. and Dutt, P.K.: Elements of Practical Geography, Kalyani Publishers, New Delhi.
10. Singh L. R.: Fundamentals of Practical Geography, Sharda Pustak Bhavan, Allahabad.

North Maharashtra University, Jalgaon

F.Y.B.Sc. – Semester- II

Gg.201: PHYSICAL GEOGRAPHY (LITHOSPHERE- PART-II)

Silent features:

- Basic concepts, principles and geographical processes.
- Knowledge of Physical Environment.

Utility:

- To study landforms associated with these forces.
- To understand impact of human activities on environment.

Learning Objective:

- To study external forces operating on the Earth surface.
- To enable students to acquire knowledge of their physical environment.

Pre-requisites:

- Maps – Charts – Models – Audio – Visual aids etc.

Sr. No.	Topic	Sub Topic	Lectures	Marks
I	WEATHERING	a) Definition of weathering b) Types of weathering with examples: i. Mechanical ii. Chemical iii. Biological c) Weathering and Soil Formation	09	12
II	WORK OF RIVER	a) Mechanism of river erosion and deposition b) Features associated with the work of river i. Erosional features: ‘V’ shaped valley, Gorge, Rapid ,Waterfall, Pot holes. ii. Depositional features: Meander, Ox-bow lake, Flood Plain & levee, Delta	12	14
III	WORK OF WIND	a) Mechanism of Wind Erosion and Deposition. b) Features associated with the work of wind i) Erosional Features : Blowout, Mushroom Rock, Yardangs, Zeugen, Inselbergs. ii) Depositional Features :RipplemarksSand dunes, Barkhans, Shifting dune , Loess.	12	16
	WORK OF SEA	a) Mechanism of Marine erosion and	12	18

IV	WAVES	deposition b) Land forms associated with the work of seawaves: i. Erosional features: Sea cliff, Wave-cut platform, Sea caves, Sea arch, Sea stack. ii. Depositional features: Beaches, Offshore bar, Spit, Lagoon, Mudflat, Salt marshes.		
-----------	--------------	---	--	--

Reference Books

- 1) [Savindra Singh](#) (2017) Physical Geography
- 2) [A Guyot](#) (2017) Physical Geography
- 3) MajidHusen (2016) Physical Geography,
- 4) Suryawanshi D.S., &Others(2011) Geography (Lithosphere & Hydrosphere)
- 5) Alan Strahler (2011) Introducing Physical Geography John Wiley &son ,New York
- 6) H. J. DeBlij& Peter O Mullar. (2004): Physical Geography III Edit Johan Wiley and Sons, New York.
- 7) K.Siddhartha : (II Edt. 2007) The Earth's Dynamic Surface, A Text on London Press, Ltd.
- 8) Monkhouse J. (1971) : Principles of Physical Geography, University of Oxford University Press.
- 9) StrahlerA.N.,&A.H.Strahler: Modern Physical Geography, (1978)
- 10) TrewarthaRobinsin (1967) Physical Elements of Geography, Hammond
- 11) [Richard H Bryant](#) (1 Sep 1973)Physical Geography
- 12) [Savindra Singh](#) (2006,) Physical Geography (Hindi)
- 13) Dr.ShaishkumarWagh, SiddharthSonawane (2015) Physical Geography (Marathi)

North Maharashtra University, Jalgaon
F. Y. B. Sc. Semester - II
Gg.202: PHYSICAL GEOGRAPHY (HYDROSPHERE)
(With effect from June, 2018)

Silent features:

- Basic concepts regarding Hydrosphere.
- Information regarding Marine Deposits and Coral reefs

Utility:

- To understand properties and movement of ocean water.

Learning Objective:

- To introduce the students to the basic concepts of Oceanography.
- To introduce the origin and effects of Tsunami.
- To make the student aware about the application of Oceanography in different areas.

Pre-requisites:

- Maps – Charts – Models – Audio – Visual aids etc.

UNIT	TOPIC	SUB TOPIC	Lectures	Marks
I	Introduction to Hydrosphere and Submarine Relief	(a) Meaning and concept of Hydrosphere (b) Importance of the study of Hydrosphere in modern time (c) Surface configuration of ocean floor. (d) Submarine relief of following oceans: i) Atlantic ii) Indian Ocean	10	12
II	Properties of ocean water	(A) Salinity i) Definitions ii) Composition of salinity of ocean water according to Ditmar's research. iii) Factors affecting the distribution of salinity of ocean water. iv) Distribution of salinity- open ocean, partially enclosed sea, inland sea & lakes B) Temperature i) Distribution of Ocean water temperature: a) Horizontal b) Vertical. C) Density i) Definitions and characteristics of density of ocean water. ii) Factors controlling the density of ocean water.	12	16

III	Movement of Ocean Water	<p>(A) Oceanic Waves</p> <p>i) Definitions, Nature and Characteristics of Waves.</p> <p>ii) Breaking of waves</p> <p>iii) Tsunami waves: Definitions, characteristics and effects of Tsunami.</p> <p>(B) Ocean Currents</p> <p>i) Definition and types.</p> <p>ii) Characteristics.</p> <p>iii) Causes of origin.</p> <p>iv) Ocean currents in following oceans.</p> <p> a) Atlantic Ocean b) Indian Ocean</p> <p>v) Effects of ocean currents.</p>	12	16
IV	Marine Deposits and Coral Reefs	<p>(A) Marine Deposits.</p> <p>i) Meaning of marine deposit.</p> <p>ii) Classification based on the Sources of Origin.</p> <p> a) Terrigenous b) Biogenous c) Hydrogenous d) Cosmogenous (Only Meaning and examples)</p> <p>iii) Types of Ooze a) Calcareous Ooze b) Siliceous Ooze.</p> <p>(B) Coral Reefs.</p> <p>i) Definition and formation of Coral Reefs.</p> <p>ii) Types of Coral Reef:</p> <p> a) Fringing Reef b) Barrier Reef c) Atolls d) Table Reef e) Patch Reef.</p>	11	16

Reference Books

- 1) Ahirao, Alizad and Dhapate (2002): Climatology and oceanography
- 2) B Harambe, Dhake and Patil, Physical Geography Part-II, Atmosphere and Hydrosphere.
- 3) Bhartwaj K, Physical Geography-Oceanography, Discovery publishing house New Delhi.
- 4) Davis Richard J.A., (1987): Oceanography- An introduction to the marine Environment, W.M.C.,Brooth Flow.
- 5) Garison T. (1998): Oceanography, Wards worth Company, USA
- 6) K. Siddhartha (2001): Oceanography A Brief Introduction, Kosalaya Publication Pvt. Ltd. Padma Apartment New Delhi.
- 7) Khan Nizamuddin (2001): An Introduction to Physical Geography, Concept Publication Company, New Delhi.
- 8) Majid Husain (2001): Fundamental of Physical Geography, Ravat Publication, Jaipur
- 9) Negi B.S., Climatology and oceanography, Kedarnath and RamnathPublishing , Meerut.
- 10) Padey, P.N. (2002): Physical Geography, NiraliPrakashan, Pune
- 11) Ross D.A.(1988): Introduction to Oceanography, Prentice Hall, New Jersey.
- 12) Savindar Sing, Physical Geography, Prayagpustakbhavan, Alahabad
- 13) Sharma R.C. and Vatal,(1970): Oceanography for Geographers, Chaitanya Delhi.
- 14) Tikha R.N., Physical Geography, kedarnath and ramnath and co. Merrut
- 15) Various websites of internet.

North Maharashtra University, Jalgaon
F. Y. B. Sc. Semester –II
Gg.203: PRACTICAL GEOGRAPHY (MAP PROJECTION)
 (With effect from June, 2018)

Silent features:

- To enable the students to use various Projections.

Utility:

- Acquaint the students with basic Projection and preparation of maps.

Learning Objective:

- To acquaint the students with the principles of Classification and Choice of map projections.

Pre-requisites:

- Maps – Charts – Models – Audio – Visual aids etc.

Unit No.	Topic	Sub Topic
I	Map Projections	(a) Introduction to Map Projection: (i) Definition of Map and Globe (ii) Parallels of Latitudes (iii) Meridians of Longitudes (iv) Great Circles (b) Definition of Map Projections (c) Necessity of Map projection
II	Classification of Map Projection	Classification of Map Projection on the basis of their development a) Perspective Projections b) Non Perspective Projections c) Conventional
III	CONSTRUCTION OF MAP PROJECTIONS	Construction of Map Projections by Graphical Methods only. (i) Zenithal Projection: 1) Zenithal Polar Gnomonic projection. 2) Zenithal Polar stereographic projection (ii) Conical Projections: 1) Conical projection with one standard parallels. 2) Bonne's projection. (iii) Cylindrical Projections

		1) Cylindrical Equal Area Projection 2) Mercator's Projection (iv) Conventional map projections. 1) Sinusoidal projection.
IV	Choice of Map projections	a) Usefulness of all projections. b) Problems with the choice of map projection. c) Choice of Map projections for different Purposes and Regions. d) Distortion (shape, size, direction, area)

Reference Books:

- 1) R.P.Mishra&A.Ramesh Fundamental of Cartography:
- 2) James Alfred Steers, An Introduction to the Study of Map Projections, University of London Press,
- 3) Erwin Raisz Elements of Cartography: 12. Elements of Practical Geography :Robbinson A.H. & Sleep R.D.
- 4) Kellaway, G.P., 1979: Map Projections, B.I. Publications, New Delhi
- 5) Monkhouse, F.J. and Wilkinson, H.R. 1980: Maps and Diagrams
- 6) Singh, R.L. and Singh, R.P.B. 1992: Elements of practical Geography.
- 7) Steers, J.A.1954: An Introduction to the Study of Map Projections, University of, New York.
- 8) R.Sing&Kanaujia :Map work and Practical Geography
- 9) R.C.Sing& Dutta : Elements of Practical Geography
- 10) F.J.Mankhouse&H.R.Wilkinson :Map & Diagrams
- 11) Gopal Singh: Map work and Practical Geography
- 12) George Kallawy Map Projection: London Press, London. Publications Private Limited, New Delhi. 36

NORTH MAHARSHTRA UNIVERSITY, JALGAON

Syllabus for FYBSc ZOOLOGY under CBCS Pattern

(wef June 2018)

Examination Pattern 60:40

Semester	Core Course	Structure	Code & Title of the paper	Credit
I	CC A-I	Theory	ZOO 101 Animal Diversity I	02
		Theory	ZOO 102 Animal Diversity II	02
		Practical	ZOO 103 Animal Diversity I & II	02
II	CC A-II	Theory	ZOO 201 Comparative Anatomy of Vertebrates	02
		Theory	ZOO 202 Developmental Biology of Vertebrates	02
		Practical	ZOO 203 Comparative Anatomy & Developmental Biology of Vertebrates	02
Total Credits Sem I & II= 12				

1 Credit = 15 Periods = 25 Marks

FYBSc Zoology Semester I
Core Course A-I
ZOO 101 : ANIMAL DIVERSITY I

CREDITS 2

Unit 1: Kingdom Protista	4
General characters and classification up to classes; Locomotory Organelles and locomotion in Protozoa	
Unit 2: Phylum Porifera	3
General characters and classification up to classes; Canal System in <i>Sycon</i>	
Unit 3: Phylum Cnidaria	3
General characters and classification up to classes; Polymorphism in Hydrozoa	
Unit 4: Phylum Platyhelminthes	3
General characters and classification up to classes; Life history of <i>Taenia solium</i>	
Unit 5: Phylum Nemathelminthes	4
General characters and classification up to classes; Life history of <i>Ascaris lumbricoides</i> and its parasitic adaptations	
Unit 6: Phylum Annelida	3
General characters and classification up to classes; Metamerism in Annelida	
Unit 7: Phylum Arthropoda	4
General characters and classification up to classes; Vision in Arthropoda, Metamorphosis in Insects	
Unit 8: Phylum Mollusca	3
General characters and classification up to classes; Torsion in gastropods	
Unit 9: Phylum Echinodermata	3
General characters and classification up to classes; Water-vascular system in Asteroidea	

SUGGESTED READINGS

- Ruppert and Barnes, R.D. (2006). *Invertebrate Zoology*, VIII Edition. Holt Saunders International Edition.
- Barnes, R.S.K., Calow, P., Olive, P.J.W., Golding, D.W. and Spicer, J.I. (2002). *The Invertebrates: A New Synthesis*, III Edition, Blackwell Science
- Kotpal R L (2009): Modern textbook of Zoology Invertebrates, Rastogi Publication.
- Hall B.K. and Hallgrimsson B. (2008). *Strickberger's Evolution*. IV Edition. Jones and Bartlett Publishers Inc.

FYBSc Zoology Semester I

Core Course A-I

ZOO 102 : ANIMAL DIVERSITY II

CREDITS 2

Unit 1: Protochordates	3
General features and Phylogeny of Protochordata	
Unit 2: Agnatha	3
General features of Agnatha and classification of cyclostomes up to classes	
Unit 3: Pisces	4
General features and Classification up to orders; Osmoregulation in Fishes	
Unit 4: Amphibia	5
General features and Classification up to orders; Metamorphosis in frog, Parental care,	
Unit 5: Reptiles	5
General features and Classification up to orders; Extinct reptiles, Poisonous and non-poisonous snakes, Biting mechanism in snakes	
Unit 6: Aves	5
General features and Classification up to orders; Flight adaptations in birds	
Unit 7: Mammals	5
Classification up to orders; Origin of mammals	

SUGGESTED READINGS

- Young, J. Z. (2004). *The Life of Vertebrates*. III Edition. Oxford university press.
- Kotpal R L (2009): *Modern textbook of Zoology Vertebrates*, Rastogi Publication.
- Hall B.K. and Hallgrimsson B. (2008). *Strickberger's Evolution*. IV Edition. Jones and Bartlett Publishers Inc.
- Lal S.S. (1996): *Textbook of Practical Zoology Vertebrates*, Rastogi Publications

FYBSc Zoology Semester I

Core Course A-I

Practical: ZOO 103

ANIMAL DIVERSITY I & II

CREDITS 2

1. Study of the following specimens (Invertebrates):

Amoeba, Euglena, Plasmodium, Paramecium, Sycon, Hyalonema, and Euplectella, Obelia, Physalia, Aurelia, Tubipora, Metridium, Taenia solium, Male and female Ascaris lumbricoides, Aphrodite, Nereis, Pheretima, Hirudinaria, Palaemon, Cancer, Limulus, Palamnaeus, Scolopendra, Julus, Periplaneta, Apis, Chiton, Dentalium, Pila, Unio, Loligo, Sepia, Octopus, Pentaceros, Ophiura, Echinus, Cucumaria and Antedon.

2. Study of the following permanent slides:

T.S. and L.S. of *Sycon*, Study of life history stages of *Taenia*, T.S. of Male and female *Ascaris*

3. Study of the following specimens (Vertebrates):

Balanoglossus (Hemichordata), *Herdmania*, *Branchiostoma*, *Petromyzon*, *Sphyrna*, *Pristis*, *Torpedo*, *Labeo*, *Exocoetus*, *Anguilla*, *Ichthyophis/Ureotyphlus*, *Salamandra*, *Bufo*, *Hyla*, *Chelone*, *Hemidactylus*, *Chamaeleon*, *Draco*, *Vipera*, *Naja*, *Crocodylus*, *Gavialis*, Any six common birds from different orders, *Sorex*, Bat, *Funambulus*, *Loris*

4. Key for Identification of poisonous and non-poisonous snakes

An “**animal album**” containing photographs, cut outs, with appropriate write up about the above mentioned taxa. Different taxa/ topics may be given to different sets of students for this purpose.

FYBSc Zoology Semester II

Core Course A-II

ZOO201: COMPARATIVE ANATOMY OF VERTEBRATES

CREDITS 2

Unit 1: Integumentary System Derivatives of integument w.r.t. glands and digital tips	4
Unit 2: Skeletal System Evolution of visceral arches	3
Unit 3: Digestive System Brief account of alimentary canal and digestive glands	4
Unit 4: Respiratory System Brief account of Gills, lungs, air sacs and swim bladder	5
Unit 5: Circulatory System Evolution of heart and aortic arches	4
Unit 6: Urinogenital System Succession of kidney, Evolution of urinogenital ducts	4
Unit 7: Nervous System Comparative account of brain	3
Unit 8: Sense Organs Types of receptors	3

SUGGESTED READINGS

- Kardong, K.V. (2005) *Vertebrates' Comparative Anatomy, Function and Evolution*. IV Edition. McGraw-Hill Higher Education.
- Kent, G.C. and Carr R.K. (2000). *Comparative Anatomy of the Vertebrates*. IX Edition. The McGraw-Hill Companies.
- Hilderbrand, M and Gaslow G.E. *Analysis of Vertebrate Structure*, John Wiley and Sons.
- Walter, H.E. and Sayles, L.P; *Biology of Vertebrates*, Khosla Publishing House.

FYBSc Zoology Semester II

Core Course A-II

ZOO 202 : DEVELOPMENTAL BIOLOGY OF VERTEBRATES

CREDITS 2

Unit 1: Early Embryonic Development

12

Gametogenesis: Spermatogenesis and oogenesis w.r.t. mammals, vitellogenesis in birds; Fertilization: external (amphibians), internal (mammals), blocks to polyspermy; Early development of frog and humans (structure of mature egg and its membranes, patterns of cleavage, fate map, up to formation of gastrula); types of morphogenetic movements; Fate of germ layers; Neurulation in frog embryo.

Unit 2: Late Embryonic Development

10

Implantation of embryo in humans, Formation of human placenta and functions, other types of placenta on the basis of histology; Metamorphic events in frog life cycle and its hormonal regulation.

Unit 3: Control of Development

8

Fundamental processes in development (brief idea) – Gene activation, determination, induction, Differentiation, morphogenesis, intercellular communication, cell movements and cell death

SUGGESTED READINGS

- Gilbert, S. F. (2006). *Developmental Biology*, VIII Edition, Sinauer Associates, Inc., Publishers, Sunderland, Massachusetts, USA.
- Balinsky, B.I. (2008). *An introduction to Embryology*, International Thomson C. Press.
- Carlson, Bruce M (1996). *Patten's Foundations of Embryology*, McGraw Hill, Inc.

FYBSc Zoology Semester II

Core Course A-II

Practical: ZOO 203

COMPARATIVE ANATOMY & DEVELOPMENTAL BIOLOGY OF VERTEBRATES

CREDITS 2

1. Study of bones (Osteology):

- a) Disarticulated skeleton of fowl and rabbit
- b) Carapace and plastron of turtle /tortoise
- c) Mammalian skulls: One herbivorous and one carnivorous animal.

2. Frog Embryology - Study of developmental stages - whole mounts and sections through permanent slides – cleavage stages, blastula, gastrula, neurula, tail bud stage, tadpole external and internal gill stages.

3. Study of the different types of placenta- histological sections through permanent slides or photomicrographs.

4. Examination of gametes - frog/rat - sperm and ova through permanent slides or photomicrographs.

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA
UNIVERSITY, JALGAON**

Faculty of Science and Technology

SYLLABUS FOR CORE AND SKILL ENHANCEMENT COUESES IN BOTANY

As Per U. G. C. Guidelines

Based on

Choice Based Credit System (CBCS)

S. Y. B. Sc. BOTANY SEMESTER-WISE SYLLABUS

(Theory and Practicals)

Semester-III

Bot. 301: Plant Anatomy

Bot. 302: Plant Physiology

Bot. 303: Practical Based on Bot: 301 and Bot: 302

Bot. 304: Mushroom Culture Technology

Semester-IV

Bot. 401: Plant Embryology

Bot. 402: Plant Metabolism

Bot. 403: Practical Based on Bot: 401 and Bot: 402

Bot. 404: Nursery and Gardening

w. e. f. June, 2019

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA
UNIVERSITY, JALGAON**

Structure of S.Y. B.Sc. Botany Syllabus under CBCS Pattern

w.e.f. June, 2019

Year	Sem.	Paper	Code	Title of Course	Marks		Credits
					Int.(CA)	Ext.(UA)	
II	III	I	Bot. 301	Plant Anatomy	40	60	2
		II	Bot. 302	Plant Physiology	40	60	2
		III	Bot. 303	Practical (LAB – I)	40	60	2
		IV	Bot. 304	Mushroom Culture Technology (SEC)	40	60	2
	IV	I	Bot. 401	Plant Embryology	40	60	2
		II	Bot. 402	Plant Metabolism	40	60	2
		III	Bot. 403	Practical (LAB – I)	40	60	2
		IV	Bot. 404	Nursery and Gardening (SEC)	40	60	2

KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,

JALGAON

Syllabus of S.Y.B.Sc. Botany w.e.f. June, 2019

CBCS Pattern

Semester: III

PAPER-I

BOT. - 301: PLANT ANATOMY

Lectures: 30

AIMS AND OBJECTIVES

1. To know scope and importance of plant anatomy
2. To study various tissue systems
3. To know primary structure of dicot and monocot plants
4. To study normal secondary growth in plants and their causes
5. To study protective tissue system

Unit-1: Introduction

02 L

1.1 Definition, Scope and Importance

Unit- 2: Plant Tissues

08 L

2.1 Definition

2.2 Meristematic tissues: Classification based on position and origin

2.3 Tissues and its types:

(a) Simple tissues:

i) Parenchyma: Aerenchyma, Chlorenchyma and Palisade

ii) Collenchyma

iii) Sclerenchyma: Fiber and Sclereids / Stone cells

(b) Complex tissues:

i) Xylem and its elements

ii) Phloem and its elements

Unit-3: Protective Tissue System

07 L

3.1 Epidermal Tissue System: Definition and Function

3.2. Types of Epidermal Appendages

- a) Unicellular, Multicellular (Uniseriate and Multiseriate) Trichomes
- b) Glandular, Non-glandular Trichomes
- c) Stellate, Dendroid Trichomes and Peltate scales

3.3 Types of Stomata

- i. Ranunculaceous (Anomocytic)
- ii. Cruciferous (Anisocytic)
- iii. Rubiaceus (Paracytic)
- iv. Caryophyllaceous (Diacytic)
- v. Gramineous

Unit-4: Primary Structure

08 L

4.1 Dicotyledonous (Sunflower)

- i. Root
- ii. Stem
- iii. Leaf

4.2 Monocotyledonous (Maize)

- i. Root
- ii. Stem
- iii. Leaf

Unit- 5: Secondary Growth

05L

5.1 Vascular cambium- Structure and function, seasonal activity

5.2 Secondary growth in root and stem of Sunflower

5.3 Wood- Heartwood and sapwood

REFERENCES:-

- 1) Carlquist, S. (1961) Comparative Plant anatomy. Hold, Rinehart and Winson, New York, USA.
- 2) Chandurkar, P.J, (1971) Plant Anatomy (3rd Ed.), Oxford and IBH Publishing Co. New Delhi and Bombay, India.
- 3) Choyal Rajaram (2012) Plant Anatomy and Physiology, Sonali Publications, New Delhi, India.
- 4) Cutter, E. G. (1971) Plant Anatomy: Experiment and Interpretation Part-II, Organ. Edward Arnold, London, UK.

- 5) Das Susheela, M. (2017) A Text Book of Plant Anatomy. Dominant Publishers and Distributors Pvt. Ltd., New Delhi, India.
- 6) Eames, A.J. and L.H. Mc Daniels (1947) An Introduction to Plant Anatomy, (2nd Ed.). McGraw Hill Co. New York, USA.
- 7) Esau, K. (1977) Anatomy of Seed Plants (2nd Ed.). John Wiley, New York, USA.
- 8) Fahn, A. (1982) Plant Anatomy (3rd Ed.) Pergman Press, Oxford and New York. USA.
- 9) Grewal, R.C. (2011) Plant Anatomy. Campus Books International, New Delhi, India.
- 10) Mauseth, J.D. (1988) Plant Anatomy. The Benjamin/Cummings Publisher, USA.
- 11) Menan , A.B. (2008) Introduction to Plant Anatomy. Rajat Publications, New Delhi, India.
- 12) Pandey, B.P. (1954) Plant Anatomy. S. Chand and Co. (P.) Ltd. New Delhi, India.
- 13) Pandey, S.N. and A. Chadha (2006) Plant Anatomy and Embryology. Vikas Publishing House Pvt., Ltd., New Delhi, India.
- 14) Sharda, Tarun P. (2012) An Introduction to Plant Anatomy. Alfa Publications, New Delhi, India.
- 15) Sharma Rajani (2009) An Introduction to Plant Anatomy. Campus Books International, New Delhi, India.
- 16) Singh Sanjay Kumar ((2005) Text Book of Plant Anatomy. Campus Books International, New Delhi, India.
- 17) Singh, S. K., and Seema Srivastava (2011) Anatomy of Angiosperm. Campus Books International, New Delhi, India.
- 18) Singh, V., P.C. Pande and D.K. Jain (1998) Anatomy of Seed Plants. Rastogi Publications, Meerut, India.
- 19) Singh, V., P. C. Pande and D.K. Jain (2013) A Text Book of Botany Angiosperm. Rastogi Publications, Meerut, India.
- 20) Tandan Neeraj (2014) An Introduction to Plant Anatomy. Anmol Publications, Pvt., Ltd., New Delhi, India.
- 21) Tayal, M.S. (1994) Plant Anatomy. Rastogi Publications, Meerut, India.
- 22) Vashista, P.C. (1986) Plant Anatomy. Pradeep Publications, Jalandhar, India.

*****

PAPER – II
BOT.302: PLANT PHYSIOLOGY

Lectures: 30

AIMS AND OBJECTIVES

1. To know importance and scope of plant physiology.
2. To study plant and plant cell in relation to water.
3. To study different process in relation with structure of organism and its environment.
4. To understand mechanism of absorption of water, gases and solutes.
5. To understand growth at various level.

Unit: 1.Introduction **01 L**

1.1 Definition, scope and importance of plant physiology.

Unit: 2. Plant cell and water relation **05 L**

2.1 Diffusion, Definition, mechanism of diffusion with suitable example, Diffusion Pressure, Graham's law of diffusion and significance of diffusion.

2.2 Osmosis: Introduction, definition, mechanism of osmosis with suitable Osmometer, osmotic pressure, turgor pressure and wall pressure, DPD and its relation with OP, TP, and WP. Types of solution- Hypotonic, Hypertonic and Isotonic. Type of Osmosis- Exosmosis and Endosmosis, significance of osmosis , Plasmolysis, de-plasmolysis.

2.3 Imbibition: Definition, mechanism, imbibition pressure, Importance of imbibition.

Unit: 3. Absorption of water **05 L**

3.1 Importance of water.

3.2 Mechanism of water absorption.

a. Active absorption- Osmotic theory and non-osmotic theory.

b. Passive absorption.

3.3 Factors affecting water absorption.

Unit: 4. Ascent of Sap **05 L**

4.1 Introduction and definition

4.2 Theories of ascent sap.

a. Vital theories

- b. Root pressure theory.
- c. Physical force theories
- d. Transpiration pull theory.

Unit: 5. Transpiration

05 L

- 5.1** Definition, Magnitude and types of transpiration, Structure of stomata, mechanism of opening and closing of stomata.
- 5.2** Theories of stomatal opening and closing.
  - a. Theory of Starch- Glucose interconversion and stomatal opening in Succulent plants(Steward's Theory)
  - b. K⁺ pump theory.
- 5.3** Factors affecting rate of transpiration.
- 5.4** Significance of transpiration.

Unit: - 6. Mineral nutrition and absorption of mineral salt

05 L

- 6.1** Introduction, essential and non essential elements, Macro and micro nutrient elements.
- 6.2** Specific functions and deficiency symptoms of- Nitrogen, Sulphur, Phosphorus, Potassium, Magnesium and Boron.
- 6.3** Mechanism of mineral salt absorption.
  - a) Passive absorption- Mass flow theory, Ion exchange and Donnan's equilibrium.
  - b) Active absorption- Carrier concept theory- Protein lecithin as carrier.

Unit: 7 .Plant growth and Phytohormones

04 L

- 7.1** Introduction, Definition of growth, Development and Differentiation
- 7.2** Definition of Phytohormones and role of Auxins, Gibberellins, Cytokinins, Ethylene and Abscisic acid.

*****

REFERENCES:-

- 1. Amar Singh (1977) Practical Plant Physiology. Kalyani Publication, New Delhi, Ludhiana, India.

2. Jain. V.K. (1977) Fundamentals of plant physiology. S. Chand and Company Ltd. New Delhi, India.
3. Kochhar. P. L. (1962) A Text Book of Plant Physiology, Atmaran and Sons, New Delhi, India.
4. Kumar, A. and S.S. Purohit (1998) Plant Physiology, Fundamentals and Application. Agro Botanical, Bikaner, India.
5. Meyer. B.S and D.B. Anderson (1952) Plant Physiology Affiliated East-West Press Pvt. Ltd., New Delhi, India.
6. Mukharji and Ghosh A.K. (1996) Plant Physiology. Tata McGraw-Hill Publishing company Ltd. New Delhi, India.
7. Pandey and Sinha (1999) Plant Physiology. Vikas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi, India.
8. Sarabhai, B.P. (1995) Elements of Plant Physiology. Anmol Publication Pvt. Ltd, New Delhi, India.
9. Srivastava. H.C (1994) Plant Physiology, Rastogi Publication, Meerut, India.
10. Sundara Rajan (2000) College Botany (Plant Physiology and Molecular Biology Vol.IV, Himalaya Publishing House, New Delhi, India.
11. Varma, V. (1984) Introduction to Plant Physiology. Emkay Publication, New Delhi, India.
12. Varma V. (1995) A Text Book of Plant Physiology and Biochemistry. S. Chand and Company. New Delhi, India.
13. Taiz, L. Zeiger E. (2010) Plant Physiology. Sinauer Associates Inc.; U.S.A. 5th edition.

*****

PAPER- III

BOT. 303:Practical (Based on BOT. - 301 and BOT. - 302)

Practical No.1&2

- i) Study of meristem (Permanent slides/ Photographs).
- ii) Study of Simple Tissues:
Parenchyma, Collenchyma and Sclerenchyma (Permanent Slides/
Photographs)
- iii) Macerated xylem and phloem elements (Permanent slides/ Photographs).
- iv) Study of dicot leaf(Sunflower) and monocot leaf (Maize) (permanent slides.)

Practical No: 3 and 4: Study of primary structure of dicot stem (Sunflower) and monocot stem (Maize).

Practical No.5: Study of primary structure of dicot root (Sunflower) and monocot root(Maize) (Permanent slides).

Practical No.6 and 7: Study of secondary growth structure in dicot stem and root (Sunflower)

Practical No. 8:

Study of trichomes (any three types) and stomata (any three types) with the help of locally available plant materials.

Practical No. 9: To determine DPD by using potato tuber.

Practical No.10: Determination of osmotic potential of plant cell sap by plasmolytic method.

Practical No. 11: To study the effect of two environmental factors (light and wind) on transpiration by excised twig.

Practical No.12and 13: Qualitative assessment of minerals in plant ash (any two from Macro and Micro elements)

Practical No.14. Demonstration experiments.

1. Osmosis by Curling experiment.
2. Osmosis-Thistle funnel experiment.
3. Bolting (Specimen or photograph)

Practical No.15. Demonstration experiments.

1. Suction due to transpiration.
2. Relative Transpiration.
3. Imbibition Pressure.
4. Ringing experiment.

*****

PAPER – IV
SKILL ENHANCEMENT COURSE (SEC)
BOT. 304: MUSHROOM CULTURE TECHNOLOGY

Lectures: 30

AIMS AND OBJECTIVES

1. To learn the history, scope and importance of mushroom technology
2. To understand nutritional and medicinal values of edible mushrooms
3. To know about the storage, marketing and various food preparations of mushrooms.
4. To understand the economics of mushroom cultivation.

Unit 1: Introduction

05 L

- 1.1: Scope and importance.
- 1.2: Nutritional and medicinal value of edible mushrooms.
- 1.3: Edible and non-edible mushrooms.
- 1.4: Morphology and distinguishing characteristics of following mushrooms:
  - a. Button (*Agaricus bisporus*)
  - b. Oyster (*Lentinus sajor-caju*, Syn. *Pleurotus sajor-caju*)
  - c. Paddy straw (*Volvariella volvacea*)

Unit 2: Cultivation Technology

15 L

- 2.1: Mushroom farm layout and requirements
- 2.2. Materials for compost preparation, Different formulations, Selection of composting materials, Commonly used formulations, Synthetic compost and its advantages,
- 2.3: Spore culture and preparation of spawn.
- 2.4: Casing and its Importance, Quality parameters of casing mixture and commonly used materials for casing.
- 2.5: Cultivation procedure of: a. *Agaricus bisporus* b. *Pleurotus sajor-caju*.

Unit 3: Storage

04 L

- 3.1: Short-term storage (Refrigeration - upto 24 hours)
- 3.2: Long term storage (canning, pickling). Drying, storage in salt solutions.
- 3.3: Marketing

Unit 4: Food Preparation

06 L

4.1: Types of foods prepared from mushroom: Soup, Cutlet, Omlette, Samosa, Pickles, Curry.

4.2 Training Centres: National and Regional level.

REFERENCES:-

1. Marimuthu, T. Krishnamoofthl, A.S. Sivaprakasam, K. and Jayarajan. R (1991) Oyster Mushrooms. Department of Plant Pathology. TamilNadu Agricultural University, Coimbatore.
2. Swarninathan, M. (1990) Food and Nutrition. Bappco, The Bangalore Printing and Publishing Co. Ltd., No. 88, Mysore Road, Bangalore - 560018.
3. S.C.Tewari. Pankaj Kapoor, (1988). Mushroom Cultivation, Mittal Publications. Delhi.
4. Nita Bahl (1984-1988) Hand book of Mushrooms, II Edition. Vol.I and Vol. II.
5. Vijaya Khader (1993) Mushrooms for Livelihood. Kalyani Publishers. Pp170.
6. D. P. Tripathi (2005) Mushroom cultivation. Oxford IBH Publishing Co. Pvt. Ltd.Pp354.
7. S.C.Tiwari and Pankaj Kapoor. (1988) Mushroom Cultivation. Mittal Publications, Delhi. pp.-127
8. P.K. Khanna and S. Kappor (2007) Mannual of mushroom production. Dept. of Microbiology. College of Basic Sciences and Humanities, Punjab Agriculture University, Ludhiana. pp.86-90
9. Google.co.in

*****

Semester: IV
PAPER- I
BOT. - 401: PLANT EMBRYOLOGY

Lectures: 30

AIMS AND OBJECTIVES

1. To know the scope and Importance of Embryology
2. To study structure of micro and megasporangium.
3. To study pollination, fertilization, Endosperm and Embryogeny.
4. To give exposure of techniques in embryology

Unit 1: Introduction

01L

1.1: Definition, Scope and importance of Embryology

Unit 2: Microsporangium (Anther)

04 L

2.1: Structure of anther- Epidermis, endothecium, middle layer sporogenous tissue and Tapetum.

2.2: Tapetum types- a) Amoeboid or plasmodia b) Secretary or glandular

2.3: Functions of Tapetum

2.4: Microsporogenesis- karyokinesis and cytokinesis (simultaneous and successive)

2.5: Structure of pollen and Male gametophyte

2.6: Types of pollen tetrad – linear, isobilateral, tetrahedral, decussate, T- shaped.

Unit 3: Megasporangium (Ovule)

05 L

3.1: Structure of Ovule.

3.2: Types of ovule: i) Orthotropous ii) Anatropous iii) Amphitropous
iv) Hemianatropous v) Compylotropous vi) Circinotropous

3.3: Types of Embryo sac. i) Monosporic (*Polygonum*) ii) Bisporic (*Allium*)
iii) Tetrasporic (*Peperomia*)

Unit 4: Pollination and Fertilization

05 L

4.1: Definition and Types of Pollination: Anemophily, Entomophily, Hydrophily

4.2: Fertilization i) Definition ii) Entry of pollen tube into ovule - Porogamy,

chalizogamy and mesogamy

iii) Process of double fertilization and tripl fusion

iv) Significance of double fertilization mechanism.

Unit 5: Endosperm **03L**

5.1: Definition.

5.2: Structure and function of endosperm.

5.3: Types of Endosperm. i) Nuclear ii) Cellular iii) Helobial.

Unit 6: Embryo **03L**

6.1: Definition

6.2: Structure of Dicot Embryo e.g. *Capsella brussa pastories* (Development not expected)

6.3: Structure of monocot embryo e.g. *Sagittaria* (Development not expected)

Unit 7: Seed structure and dispersal **06L**

7.1: Definition, structure of seed.

7.2: Appendages and dispersal mechanism of seed- Aril, Coma, Caruncle

7.3 Dispersal Mechanism:

i. By Wind - (Anemochory):

a. Winged seed and fruits b. Parachute mechanism c. Hairs

ii. By Water (Hydrochory): a. Floating devices b. Protective covering

iii. By Animal (Zoochory): a. Hooked fruits and seeds b. Sticky Fruit c. Edible fruit

Unit 8: Apomixis and polyembryony. **03L**

8.1: Apomixis: Definition and types – Non- recurrent, recurrent , adventive embryo and veg. reproduction

8.2: Polyembryony: Definition

8.3 Types of polyembryony: i. Simple ii. Cleavage iii Rosette

*****

REFERENCES:

1. Bhojwani, S.S. and S.P. Bhatnagar, (2013 Reprint) The Embryology of Angiosperms,

- Vikas Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi, India.
2. Maheshwari, P. (1950) An introduction to the embryology of Angiosperms, McGraw Hill Book Co. New York, USA.
  3. Singh,V., P.C.Pandey and D.K. Jain(1998) Embryology of Angiosperm , Rastogi Publications, Meerut, India
  4. Singh,V., P.C.Pande and D.K. Jain(2004) Structure ,Development and Reproduction in Angiosperm (2nd Ed.) Rastogi Publications, Meerut.
  5. Singh, Sanjay Kumar (2005) A Text Book of Plant Anatomy, Campus Books International, New Delhi, India
  6. Singh, S. K. and Semma Srivastava (2011) Anatomy of Angiosperm, Campus Books International, New Delhi, India
  20. Singh, Sanjay Kumar (2014) Embryology of Angiosperm, Campus Books International, New Delhi, India.

*****

PAPER- II
BOT.-: 402 PLANT METABOLISM

Lectures 30

AIMS AND OBJECTIVES

1. To know the scope and importance of plant metabolism.
2. To study the properties, mechanism and classification of enzymes.
3. To study the process of photosynthesis in higher plants, C₃, C₄ and CAM pathways.
4. To study respiration in higher plants.

Unit 1: Introduction	02 L
1.1: Definition	
1.2: Plant cell as organic Laboratory	
1.3: Anabolism and catabolism	
Unit 2: Enzymes	04 L
2.1: Definition, Structure and properties.	
2.2: Classification of enzymes	
2.3: Mode of enzyme action: Lock and key Model, Induced fit model	
Unit 3: Photosynthesis	11 L
3.1: Definition, photosynthetic apparatus (Structure of Chloroplast)	
3.2: Role of photosynthetic pigments: Chlorophyll (Chl- a, Chl- b), Carotenoids and Phycobillins	
3.3: Photosystem I and II	
3.4: Mechanism	
a : Light Reaction: Cyclic and Non Cyclic Photophosphorylation.	
b : Dark Reaction: C ₃ , C ₄ and CAM pathways.	
3.6: Photorespiration: Definition, Sites and Mechanism of photorespiration.	
3.7: Factor affecting the process of photosynthesis.	
Unit 4: Respiration	07 L
4.1: Introduction, Definition and Types of respiration.	

4.2: Mechanism of Aerobic respiration.

- a) Glycolysis.
- b) Kreb's cycle.
- c) Electron Transfer System (ETS)

4.3 Mechanism of Anaerobic respiration: Alcoholic Fermentation

4.4 Factor affecting the process of respiration.

Unit 5: Nitrogen metabolism

06 L

5.1: Introduction.

5.2: Types of Nitrogen fixation.

5.3: Biological nitrogen fixation.

5.4: Nitrate and ammonia assimilation.

5.5: Importance

REFERENCES:-

1. Kochhar P. L. (1962) Plant Physiology, Atmaram and Sons, Delhi, India
2. Salisbury, F.B and C.W. Ross (1999): Plant Physiology CBS Publishers and Printers, New Delhi
3. Harborne, J.B. (1973). Phytochemical Methods. John Wiley and Sons. New York
4. Mukherjee, S. A.K. Ghosh (1998) Plant Physiology ,Tata McGraw Hill Publishers(P) Ltd., New Delhi
5. Srivastava H. S., 2004. Plant Physiology and Biochemistry, Rastogi Publications.
6. Verma S. K. and Mohit Verma, 2006. A Text book of Plant Physiology, Biochemistry and Biotechnology, S. Chand and Co.
7. . Jain. V.K. (1977) Fundamentals of plant physiology. S. Chand and Company Ltd. New Delhi, India

*****

PAPER- III

BOT.403: Practical (Based on BOT. - 401 and BOT. - 402)

Practical No.1: Study of the following with the help of P.S. / photographs.

- i) T.S. of microsporangium (Anther)
- ii) Tapetum – a) Amoeboid b) Secretory

Practical No 2: Study of types of ovules with the help of P.S. / Photographs as per theory.

Practical No 3: Study of different kinds of embryo sac with the help of P.S / Photographs

- i) Monosporic - *Polygonum*
- ii) Bisporic - *Allium*
- iii) Tetrasporic - *Peperomia*

Practical No 4: Mounting of embryos from suitable seeds (*Cucumis / Cymopsis / Citrus*).

Practical No 5: Study of structure of dicot and monocot seed

Practical No 6 and 7: Study of seed dispersal mechanism.

- i: Winged – *Moringa, Hiptage*
- ii: Parachute – Pappus (*Tridax*)
- iii: Hair – *Calatropis*
- iv: Floating – Coconut
- v: Animal – *Xanthium, Achyranthes*
- vi: Sticky – *Plumbago / Cleome / Boerrhaavia*

Practical No 8 and 9: Study the activity of catalase and study the effect of pH and enzyme concentration.

Practical No 10 and 11: To study the effect of light intensity and bicarbonate concentration on O₂ evolution in photosynthesis.

Practical No 12: Comparison of the rate of respiration in any two parts of a plant by using Ganong's potometer.

Practical No 13: Separation of amino acids by paper chromatography.

Practical No 14 and 15: Demonstration experiments

- i. To demonstrate the presence of starch in chloroplast
- ii. CO₂ essential for Photosynthesis
- iii. R.Q. (Respiratory Quotient)
- iv. Kuhne's Tube experiment
- v. Isolation and Inoculation of *Rhizobium*

*****

PAPER - IV
SKILL ENHANCEMENT COURSE (SEC)
BOT.404: NURSERY AND GARDENING

Lectures: 30

AIMS AND OBJECTIVES

1. To know the concept of nursery and Gardening.
2. To improve the skills for growing fresh and safe vegetables.
3. To create awareness about home gardening.
4. To develop different skills regarding the gardening operations among the students

Unit 1. Nursery

04 L

Definition, objectives and scope, building up of infrastructure for nursery, planning and seasonal activities. Planting :direct seedling and transplant.

Unit 2. Seed structures and types

04 L

Seed dormancy, causes and methods of breaking dormancy, Seed storage: Seed banks, factors affecting seed viability and genetic erosions.

Unit 3. Vegetative propagation

05 L

Cutting and Air-layering: selection, techniques of cutting, rooting medium, planting and hardening of plants in green house or glass house.

Harvesting, Packing, Storage and Marketing of Nursery stock.

Unit 4. Gardening

07 L

Definition, objectives and scope,. Different types of gardening: Landscape, home gardening and park, and its Components, suitable plants, soil, manuring and watering.

Unit 5. Indoor Gardening

04 L

Definition, characters of indoor plants, containers, selection of indoor plants, Potting media, watering tips.

Botanical name, cultivation practices, Ornamental value, maintenance and care of Cycads and Pothas (Two examples each)

Unit 6: Cultivation practices**06 L**

Introduction, study of cultivation of some vegetables: Brinjal and Tomato w.r.t.

- i) Sowing
- ii) Transplanting of seedling
- iii) Varieties
- iv) Manuaring and irrigation
- v) Pest, Diseases and control measures
- vi) Harvesting
- vii) Storage and Marketing

REFERENCES:-

1. Bose T.K. and Mukherjee. D. (1972). Gardening in India, Oxford and IBH Publishing Vo., New Delhi.
2. Sandhu, M. K., (1989), Plant Propagation. Wile Eastern Ltd., Bangalore, Madras.
3. Kumar, N., (1997), Introduction to Horticulture, Rajalakshmi Publications, Nagercoil.
4. Edmond Musser and Andres, Fundamentals of Horticulture, McGraw Hill Book Co., New Delhi.
5. Agrawal. P.K. (1993), Hand Book of Seed Technology, Dept. of Agriculture and Cooperations, National Seed Corporation Ltd., New Delhi.
6. Janick Jules. (1979). Horticultural Science. (3rd Ed.) W. H. Freeman and Co., San Francisco. USA.

Equivalence: Theory and Practicals			
Class: S. Y. B. Sc.			
Subject : Botany			
PAPER	Old Courses (W.E.F. June, 2016)	PAPER	New Courses (W.E. F. June, 2019)
SEM-III			
BOT. 231	Bryophytes and Pteridophytes	Bot. 402	Plant Metabolism
BOT. 232	Morphology of Angiosperms	Bot. 401	Plant Embryology
BOT. 233	Based on BOT.231, BOT.- 232,	Bot. 403	Practical (LAB – I) Based on Bot. 401 and Bot. 402
SEM-IV			
BOT. 241	Plant Physiology	Bot. 302	Plant Physiology
BOT. 242	Taxonomy of Angiosperms	Bot. 301	Plant Anatomy
BOT. 243	Based On BOT.-241 and BOT.-242	Bot. 303	Practical (LAB – I) Based on Bot. 301 and Bot. 302

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University,
Jalgaon

S. Y. B. Sc
(Semester III & IV)
Syllabus of Geography
(Under the Faculty of Science)

Choice Based Credit System (CBCS)

With effect from June 2019

Equivalence courses for S.Y.B.Sc. Geography Students

S.Y.B.Sc Geography (Old Courses)	New Syllabus of S.Y.B.Sc. Geography W.E.F. June 2019
Gg: 231 Sem. III Paper I- Environmental Geography - I	Gg: 301 (DSC) Sem. III Paper I - Environmental Geography
Gg: 232 Sem. III Paper II- Physical Geography of India	Gg: 302 (DSC) Sem. III Paper II –Physical Geography of Maharashtra
Gg: 233 Sem. III Paper III- Practical Geography (Topographical Maps, Weather Instrument, Maps and Images)	Gg: 303(DSC) Sem. III (LAB-III) Paper III - Interpretation of Topographical, Weather Maps and Weather Data Analysis
--	Gg: 304 Sem. III SEC I - Regional Planning and Development
Gg: 241 Sem. IV Paper I-Environmental Geography II	Gg: 401(DSC) Sem. IV Paper I - Human Geography
Gg: 242 Sem. IV Paper II-Economic Geography of India	Gg: 402 (DSC) Sem. IV Paper II - Socio – Economic Geography of Maharashtra
Gg: 243 Sem. IV Paper III -Practical Geography (Surveying, Leveling and Excursion/Village Survey Report)	Gg: 403 (DSC) Sem. IV (LAB-IV) Paper III - Surveying and Area Measurement by GPS
--	Gg: 404 Sem. IV SEC II - Field Techniques and Survey based Project Report

Details about the course for S.Y.B. Sc. Geography under CBCS Pattern

Semester	Courses as per UGC	Core Courses		Number of credits	Hours per semester	Marks	
		Course Code	Course Title			Int.	Ext.
III	Geography-DSC 3A	Gg. 301 Paper-I	Environmental Geography	02	30	40	60
		Gg.302 Paper- II	Physical Geography of Maharashtra	02	30	40	60
	Geography LAB-DSC3A LAB	Gg. 303 Paper-III	LAB III Interpretation of Topographical, Weather Maps and Weather Data Analysis	02	60	40	60
	Skill Enhancement Course I (SEC I)	Gg.304	Regional Planning and Development	02	30	40	60
Semester	Courses as per UGC	Core Courses		Number of credits	Hours per semester	Marks	
		Course Code	Course Title			Int.	Ext.
IV	Geography-DSC 4A	Gg. 401 Paper-I	Human Geography	02	30	40	60
		Gg.402 Paper- II	Socio- Economic Geography of Maharashtra	02	30	40	60
	Geography LAB-DSC4A LAB	Gg. 403 Paper-III	LAB IV Surveying and Area Measurement by GPS	02	60	40	60
	Skill Enhancement Course II (SEC II)	Gg.404	Field Techniques and Survey based Project Report	02	30	40	60

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Under faculty of Science and Technology

S.Y.B.Sc. SEMESTER- III

New Syllabus (CBCS Pattern)

(with effect from: June 2019)

Gg. 301 (DSC) Paper – I: Environmental Geography

Total Credits – 2.

Internal Marks - 40

Total Hours – 30

External Marks – 60

Objectives:-

1. To create the environmental awareness amongst the students.
2. To acquaint the students with fundamental concepts of Environmental Geography.
3. To aware the students about the processes and patterns in the natural environment.
4. To acquaint the students with past, present and future utility and potentials of Environmental Geography at regional, national and global levels.
5. To make aware the students about the judicious use of resources.

Unit No.	Topic	Sub-topics	Hours
I	Introduction to Environmental Geography	I) Introduction to Environment- Meaning, Concept a) Types of Environment: i) Natural(Physical) ii) Biotic II) Environmental approaches a) Deterministic b) Possibilistic c) Ecological III) Ecosystem- a) Meaning and Concept b) Structure - Components i) Abiotic ii) Biotic c) Function i) Nutrient Cycling a)Carbon Cycle b)Nitrogen Cycle ii)Energy Flow a)Food Chain b)Food Web	8

II	Man and Environment Relationship	<p>A) Major environmental Dilemmas</p> <p>i) EL-NINO Imbalance</p> <p>ii) pollution concept</p> <p>B) Human environment relationship</p> <p>i) Human life in- Equatorial region</p> <p style="padding-left: 20px;">-Mountainous Region</p> <p style="padding-left: 20px;">-Desert Region</p> <p style="padding-left: 20px;">- Coastal Region</p>	6
III	Environmental Problems And Management	<p>A) Pollutants and pollution:</p> <p>i) Air pollution- causes ,effect and control</p> <p>ii) water pollution-cause effect and control</p> <p>B) Biodiversity- Definition And Type</p> <p>I) Types of Biodiversity</p> <p style="padding-left: 20px;">a)Genetic Diversity</p> <p style="padding-left: 20px;">b) Species Diversity</p> <p style="padding-left: 20px;">c) Ecosystem Diversity</p> <p>C) Threats To Biodiversity</p> <p style="padding-left: 20px;">I) Pouching Of Wildlife</p> <p style="padding-left: 20px;">II)Man-Wildlife Conflicts</p> <p>D) Environmental Management-</p> <p style="padding-left: 20px;">A)Priority Sectors</p> <p style="padding-left: 40px;">i)Pollution control</p> <p style="padding-left: 40px;">ii) Power and mineral resources</p> <p style="padding-left: 40px;">iii) Environmental education</p>	8
IV	National Environmental Policy And Movement	<p>A) National Environmental Policy (NEP)- Introduction, Objective, And Principal</p> <p>B) Initiatives or actions regarding</p> <p style="padding-left: 20px;">i) Land Degradation</p> <p style="padding-left: 20px;">ii) Forest And Wildlife Conservation</p> <p style="padding-left: 20px;">iii) Fresh Water</p> <p style="padding-left: 20px;">Iv) Climate Change.</p> <p>C) Major environmental movements</p> <p style="padding-left: 20px;">i) The Chipko Andolan</p> <p style="padding-left: 20px;">ii) Tehri-High Dam Project</p> <p style="padding-left: 20px;">iii) Sardar Sarover Project</p>	8

Unit No.	Weightage of Marks
I	15
II	15
III	20
IV	10
Total Marks (University Level)	60
Internal Marks (College Level)	40

Reference Books:

- Benny Josheph (2005): Environmental Studies, Tata McGraw-Hill Publishing Company, New Delhi.
- Cunningham W.P. and Cunningham M.A. (2003): Principles of Environmental Science: Inquiry and Applications, Tata McGraw Hill Publications, New Delhi.
- Miller, G.T. (2002): Living in the Environment, Books Cole Thomas Learning Inc. U.S.A.
- Nagor, A.P. (1996): Biological Diversity and International Environmental Law, A.P.H Publication, New Delhi.
- Purohit, Shammi and Agrawal (2012): A Text Book Of Environmental Science, Student Edition, Chopasani Road, Jodhpur
- Saxena, H.M.(2004): Environmental Studies, Rawat Publications, Jaipur.
- Santra S.C (2013): Environmental Science, New Central Book Agency (P) Ltd. Kolkata, West Bengal
- Sharma, P.D. (2004): Ecology and Environment, Rastogi Publications, Shivaji Road, Meerut.
- Singh, Savindra (2001): Environmental Geography, Prayag Pustak Bhavan, Alahabad- 110002.

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Under faculty of Science and Technology

S.Y.B.Sc. SEMESTER- III

New Syllabus (CBCS Pattern)

(with effect from: June 2019)

Gg. 302 (DSC) Paper – II : Physical Geography of Maharashtra

Total Credits – 2.

Internal Marks - 40

Total Hours – 30

External Marks – 60

Unit No.	Unit Sub	Sub Unit	Hours
1	Geographical Personality of Maharashtra	1.1 Introduction to Maharashtra: Natural, Historical and Political 1.2 Location, Extent and Geographical Area 1.3 Administrative Divisions 1.4 Adjoining or Adjacent States	08
2	Physiography and Drainage	2.1 Physiography: a) Konkan Region b) Western Ghat c) Maharashtra Plateau 2.2 Major Rivers in Maharashtra a) Godavari b) Krishna c) Tapi 2.3 Water Resources in Maharashtra - Major Dams or Water reservoirs in Maharashtra a) Koyna b) Jayakwadi e) Hatnur 2.4 Importance and need of conservation of water in Maharashtra	08
3	Climate	3.1 Characteristics of Climate 3.2 Seasons 3.3 Regional variations in temperature and rainfall distribution	07
4	Soils and Natural Vegetation	4.1 Soil: a) Types of Soil b) Spatial Distribution of soil c) Characteristics of Soil d) Erosion and Conservation of Soil in Maharashtra 4.2 Natural Vegetation: a) Types of Forest b) Spatial Distribution of Forest c) Importance conservation of Forest	07
Total Hours			30

Sr. No.	Unit No.	Weightage of Marks
1	1	15
2	2	15
3	3	15
4	4	15
University Assessment (U.A.)		60
College Assessment (C.A.)		40

References: -

- 1) C. D. Deshpande : Geography of Maharashtra
- 2) Dr. S. M. Bhamare (2013) : Geography of Maharashtra, Prashant Publication, Jalgaon.
- 3) Jaymala Diddee, S. R. Jog, V. S. Kale, V. S. Datye : Geography of Maharashtra
- 4) K. R. Dixit : Maharashtra in Maps
- 5) Savadi and Keche : Maharashtra
- 6) R. L. Sing (2012): India: A Regional Geography, National Geographical Society of India
- 7) Santosh Dasthane : Maharashtra. (Marathi Medium)
- 8) Subhashchandra Sarang: Maharashtra Bhugol, Vidya Prakashan, Nagpur. (Marathi Medium)
- 9) Dr. Jaykumar Magar Maharashtracha Bhugol. (Marathi Medium)
- 10) Dr. S. D. Bhaise, Dr. D. A. Mhaski : Maharashtracha Prakrutik Bhugol, Atharva Publication, Jalgaon (Marathi Medium)

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Under faculty of Science and Technology

S.Y.B.Sc. SEMESTER- III

New Syllabus (CBCS Pattern)

(with effect from: June 2019)

**Gg. 303 (DSC) [LAB-III] Paper – III: Interpretation of Topographical, Weather
Maps and Weather Data Analysis**

Total Credits – 2

Internal Marks - 40

Total Hours – 60

External Marks – 60

Objectives:

1. To develop the interpretation skill among the students.
2. To introduce the students about the information recorded on topographical and weather maps.
3. To acquire various information from the maps.

Unit No.	Topic	Sub Topic	Hours
1	Topographical Maps	1. Introduction to topographical maps 2. Indexing of toposheet. 3. Grid reference (Four and Six figures) 4. Methods of representation of relief features a) Qualitative method – Hachures, Hill Shading, Layer tinting, b) Quantitative methods – Spot height, Bench mark, Triangulation, Contour, Form line. 5. Representation of relief features by contours a) Slope b) Relief features 6. Conventional signs and symbols of toposheet. 7. Profiles: a) Cross profile b) Longitudinal profile 8. Interpretation of toposheet. (At least 3 Plain, Plateau, Mountain, Desert & Coastal)	30
2	Weather Maps and Weather Data Analysis	1. Introduction to weather maps 2. Signs and symbols. 3. Isobaric patterns. 4. Interpretation of weather maps (Summer, Winter, Rainy) 5. Weather Data Analysis with the help of a) Temperature Data b) Rainfall Data c) Wind Direction and Wind Speed	30

		6. Structure, Function and Use of following weather instruments: a) Maximum and Minimum Thermometer. b) Aneroid Barometer. c) Rain gauge. d) Barograph. e) Thermograph.	
Total Periods			60

Sr. No.	Unit No.	Weightage of Marks
1	1	30
2	2	30
University Assessment (U. A.)		60
College Assessment (C. A.)		40

Reference Books:

1. Vaidyanadhan, R. (1968): Index to a Set of Sixty Topographic Maps: Illustrating
2. Ramamurthy, K. (1982): Map Interpretation, Rex Printer, Madras
3. Specified Physiographic Features From India, Council of Scientific and Industrial
4. Research, Ministry of Education, Government of India
5. Gupta, K. K. and Tyagi, V. C. (1992): Working with Maps, Survey of India
Publication
6. Tamaskar, B. G. and Deshmukh, V. M. (1974): Geographical Interpretation of Indian
7. Topographical maps, Orient Longman, Kolkata
8. Dury, G. H. (1972): Map Interpretation, Pritman and Sons, London
9. Singh, G. (1996): Map Work and Practical Geography, Vikas Publication, New Delhi

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Under faculty of Science and Technology

S.Y.B.Sc. SEMESTER- III

New Syllabus (CBCS Pattern)

(with effect from: June 2019)

Gg. 304 SEC 1: Regional Planning and Development

Total Credits – 2

Internal Marks - 40

Total Hours – 30

External Marks – 60

Objectives:-

- 1) To introduce general problems of regional development and their application to rural areas.
- 2) To introduce basic methods of elaboration regional development studies
- 3) The student is able to explain the role of regional policy and desire the tools used to regional development support
- 4) To understanding of social and regional relation of the rural development

Unit No.	Topic	Sub Topic	Hours
1	Introduction	A) Regional Planning: i) Definition of region ii) The concept, need & objectives of Regional Planning. iii) Role of Geography in Regional Planning. iv) Role of regional planning in development v) Types of Regional Planning: Short Term, Long Term, Physical and Economic, Developmental & Imperative. B) Types of region:- i. Homogeneous, ii. Nodal, iii. Functional, iv. Programming, v. Administrative, vi. Urban areas. C) Characteristics of Planning Regions	08
II	Choice of Region	A) Characteristics of an ideal planning region B) Delineation of planning region (Variables for delineation, land use characteristics, demographic, transport infrastructure, social services and public utilities, socio-economic structures, methods) C) Regionalization of India for planning D) Agro-ecological Zones	07
III	Theories and Models for Regional Planning	1. Rostows Model of Economic Development 2. Growth Pole Theory in Indian Context.	05

IV	Measuring of development	A) Economic Planning: Introduction to 12th five year plan, Role NITI Aayog in development, Damodhar Valley Corporation- the success story B) Backward regions and regional planning C) Environment:- Environmental laws and their implementation, Policy instruments for controlling water and air pollution, the Environmental Protection Act, Social Forestry in India,- rationale and benefits	10
Total			30

Sr. No.	Unit No.	Weightage of Marks
1	1	15
2	2	15
3	3	15
4	4	15
University Assessment (U.A.)		60
College Assessment (C.A.)		40

Reference Books:

1. Bhattacharyya S.: Corporate Planning.
2. Blij H. J. De, 1971: Geography: Regions and Concepts, John Wiley and Sons.
3. Claval P.I, 1998: An Introduction to Regional Geography, Blackwell Publishers, Oxford and Massachusetts.
4. Friedmann J. and Alonso W. (1975): Regional Policy - Readings in Theory and Applications, MIT Press, Massachusetts.
5. Gore C. G., 1984: Regions in Question: Space, Development Theory and Regional Policy, Methuen, London.
6. Gore C. G., Köhler G., Reich U-P. and Ziesemer T., 1996: Questioning Development; Essays on the Theory, Policies and Practice of Development Intervention, Metropolis-Verlag, Marburg.
7. Haynes J., 2008: Development Studies, Polity Short Introduction Series.
8. Johnson E. A. J., 1970: The Organization of Space in Developing Countries, MIT Press, Massachusetts.
9. Kulkarni A.R. : Contributions to regional Planning and Development.
10. Mahesh Chand & Puri V.K. : Regional Planning in India.
11. Mishra R.P.: Regional Planning
12. Peet R., 1999: Theories of Development, The Guilford Press, New York. Peter Self: Planning and the Urban Region.

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Under faculty of Science and Technology

S.Y.B.Sc. SEMESTER- IV

New Syllabus (CBCS Pattern)

(with effect from: June 2019)

Gg. 401 (DSC) Paper I : Human Geography

Total Credits – 2

Internal Marks - 40

Total Hours – 30

External Marks – 60

Objectives:

1. This course is to acquaint the students with the nature of man-environment relationship and human capability.
2. To adopt and modify the environment under its varied conditions from primitive life style to the modern living;
3. To identify and understand environment and population in terms of their quality and spatial distribution pattern.
4. To comprehend the contemporary issues facing the global community.

Unit No	Topic	Sub -topic	Hours
1	Introduction to Human geography	A) A Definition, Nature and Scope B) Branches of Human Geography C) Relationship between Man and Environment D) Approaches of Human Geography	5
2	Human Races and Religion	A) Definition of Human Race B) Physical basis of racial groups C) Classification of world Races – Caucasoid, Mongoloid, Negroid and Australoid D) Definition of Religion and Major Religious system – Judaism, Islam, Christianity, Buddhism and Hinduism	10
3	Population	A) Factors affecting on the distribution of Population – Physical, Socio – Cultural and Demographic. B) Worlds population distribution C) Malthusian theory of Population growth D) Demographic transition theory	5
4	Settlements	A) Definition and types of rural settlements - Compact, Semi Compact and Dispersed. B) Patterns of rural settlements – Circular , Radial , Elongated , Square and Amorphous C) Definition and functional classification of Urban settlements – Administrative, Defence, Culture, Production and Communication. D) Recent Trends and Patterns of Urbanization in India.	10
Total			30

Sr. No.	Unit No.	Weightage of Marks
1	1	12
2	2	16
3	3	16
4	4	16
University Assessment (U.A.)		60
College Assessment (C.A.)		40

References –

1. Majid Husain - Human Geography, Rawat publication, Jaipur.
2. Maurya S.D. – Manav Bhugol , Sharad pustak bhavan , Allahabad
3. S.K.Shelar – Human Geography, Chandralok prakashan , Kanpur.
4. Mohammad I. Hassan – Population Geography, Rawat publication.
5. R.C.Chandana – Geography of Population, Kalyani publishers, New Dehli.
6. Sumita Ghosh – Introduction to Settlement Geography, Orient black swan, Kolkata.
7. Patil S.B. and Patil Y.V. - Geomorphology and Settlements in Dhule District, Research express ,Latur.
8. Manvi Bhugol- Dr. Namdev N. Gajre, Prashant Publication, Jalgaon.
9. Dr. S. D. Bhaise, Dr. D. A. Mhaski : Loksankhya Bhugol, Atharva Publication, Jalgaon (Marathi Medium)

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Under faculty of Science and Technology

S.Y.B.Sc. SEMESTER- IV

New Syllabus (CBCS Pattern)

(with effect from: June 2019)

Gg. 402 (DSC) Paper II : Socio-Economic Geography of Maharashtra

Total Credits – 2

Internal Marks - 40

Total Hours – 30

External Marks – 60

Objectives:

- To accustom the students with utility and applications knowledge got from the study of Socio-Economic Geography in different walks of the life.
- To acquaint the student with basic knowledge of Maharashtra state.
- To acquaint the student with prospects and problems of agriculture, industries, trade and transport of Maharashtra.

Unit	Topic	Sub-topics	Hours
I	Population	1.1 Introduction and Population Growth in Maharashtra 1.2 Population distribution in Maharashtra a) High population density regions b) Medium population density regions c) Low population density regions 1.3 Factors affecting on distribution of population in Maharashtra. a) Physical b) Economic c) Social Factors 1.4 Demographic features in Maharashtra (Sex Ratio)	6
II	Agriculture	2.1 Introduction to Agriculture of Maharashtra. 2.2 Role of agriculture in the Economy of Maharashtra 2.3 Agro – climatic zones in Maharashtra 2.4 Types of agriculture in Maharashtra (Plantation agriculture, Dairy farming, Horticulture, Subsistence Farming, Organic Farming.) 2.5 Recent trends in agriculture – Introduction to Polyhouse and Shade net house 2.6 Problems of agriculture and its remedial measures	6
III	Minerals, Energy Resources and Industries	3.1 Major minerals and their production and distribution a) Iron ore b) Bauxite 3.2 Energy resources: production and distribution a) Nuclear Power Station b) Thermal power projects c) Hydel power projects 3.3 Industries: a) Cotton Textile Industries: i. Factors governing the location of cotton textile	9

		industries. ii. Distribution and problems faced by cotton textile industries. b) The sugar industries – Distribution and problems of sugar industries.	
IV	Trade and Transport	A) Trade: i) Introduction and types of trades a) International b) National ii) Factors affecting on trade in Maharashtra B) Transportation: i) Meaning and different modes of transportation in Maharashtra. ii) Classification of roads a) National highways b) State highways iii) Railways a) General information about length, distribution and types of gauges. b) Main railway lines passing through Maharashtra.	9

Sr. No.	Unit No.	Weightage of Marks
1	1	15
2	2	15
3	3	15
4	4	15
University Assessment (U.A.)		60
College Assessment (C.A.)		40

Reference Books:

- 1) Government of India. : The Gazetteer of India, Vol. I & II, Publication Division, New Delhi, 1965.
- 2) Government of India: Census of India 2011.
- 3) Despande, C.D.: India: A Regional Interpretation, Northern Book Centre, New Delhi, 1992.
- 4) Sharma, and Coutinho,: Economic and Commercial Geography of India. Vikas Publishing House, India, 1998.
- 5) Memoria, C. B.: Geography of India, Shival Agrawal and Co., Agra, 1986.
- 6) Negi, B. S.: Economic and Commercial Geography of India, Kedarnath Ram nath, New Delhi.
- 7) Tirtha, Ranjit.(2002) : Geography of India, Rawat, Jaipur.
- 8) Tata McGraw Atlas: Socio Economic Atlas of India.
- 9) Majid Hussain (2014): Geography of India ,McGraw Hill Education (India) Private education, New Delhi.
- 10) Dr. S. M. Bhamare (2013) : Geography of Maharashtra, Prashant Publication, Jalgaon.
- 11) C. D. Deshpande : Geography of Maharashtra.
- 12) K. R. Dixit : Maharashtra in Maps.

- 13) S. H. Deshpande : Economy of Maharashtra.
- 14) Jaymala Diddee, S. R. Jog, V. S. Kale, V. S. Datye : Geography of Maharashtra.
- 15) Savadi and Keche : Maharashtra.
- 16) R. L. Sing (2012): India: A Regional Geography, National Geographical Society of India, Varanasi -5.
- 17) Santosh Dashtane : Maharashtra. (Marathi Medium)
- 18) Subhaschandra Sarang : Maharashtra Bhugol, Vidya Prakashan, Nagpur. (Marathi Medium)
- 19) Dr. Jaykumar Magar Maharashtra Bhugol. (Marathi Medium)
- 20) Dr. S. D. Bhaise: Maharashtra Prakrutik Bhugol, Atharva Publication, Jalgaon (Marathi Medium)
- 21) Dr. Lalit Sandanshiv : Krushi Bhugol, Atharva Publication, Jalgaon (Marathi Medium)

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Under faculty of Science and Technology

S.Y.B.Sc. SEMESTER- IV

New Syllabus (CBCS Pattern)

(with effect from: June 2019)

Gg. 403 (DSC) [LAB-IV] Paper III: Surveying and Area Measurement by GPS

Total Credits – 2

Internal Marks - 40

Total Hours – 30

External Marks – 60

Objectives:

1. To develop the surveying skill among the students.
2. To introduce the students about working and practical utility of GPS.
3. To acquaint the students about the field survey.

Unit No.	Unit	Sub Unit	Hours
1	Surveying	A) Meaning and Definition of Surveying B) Need of Surveying in Geography C) Types of Surveying 1) Plane Surveying 2) Geodetic Surveying D) Methods of Surveying 1) Trigonometric Survey 2) Traverse Survey: Open and Close Traverse	08
2	Plane Table Survey	A) Introduction B) Instruments Used in Plane Table Survey C) Procedure in Plane Table Survey D) Methods of Plane Table Survey 1) Radiation Method 2) Intersection Method F) Conversion of Area in Different Units- (Hectare and Acre to Sq. Feet and Sq. Meters)	22
3	GPS Survey	A) Introduction and Components of GPS B) Applications of GPS C) Procedure of GPS Survey D) Survey Using GPS 1) Survey of Given Area 2) Preparation of Layout 3) Measurement of Surveyed Area	18
4	Excursion or Village Survey	Visit to a Place of Geographical Interest or Village Survey Students Should Submit a Field Report at the Time of Semester Examination.	12

Weightage of Marks

Unit No.	Unit	Weightage of Marks
1	Surveying	05
2	Plane Table Survey	20
3	GPS Survey	15
4	Excursion or Village Survey	10
Viva –voce		10
Total (University Level)		60
Total (College Level)		40

Note: *The educational tour or village survey should be conduct and organized by the directions of Maharashtra Govt. rules and regulations.*

Reference Books:-

- 1) Kanetkar T.P. and Kulkarni S.V. (1983), Surveying and Levelling (Part I and II), Pune Vidyarthi Gruha Prakashan, Pune.
- 2) Monkhouse, F.X.J. & Wilkinson, H.R.(1989): Maps & Diagrams, B.I Publications, Bombay.
- 3) Mishra, R.P and Ramesh A. (2000): Fundamental of Cartography, Concept Publishing Company, New Delhi.
- 4) Robinson, A.H. & Sleep, R.D.(1969): Elements of Practical Geography, New York, John Wiely
- 5) Singh Gopal (1996): Map Work and Practical Geography, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi.
- 6) Singh, R.C. and Dutta (1993): Elements of Practical Geography, Kalyani Publications, New Delhi.
- 7) Singh, Lekhraj & Singh Raghunandan (1973): Map work and Practical, Central Book Deopt. Allahabad.
- 8) Singh, R.L. and Singh, R.P.B. (1997): Elements of Practical Geography, Kalyani Publishers, New Delhi.
- 9) Sing, R.L. and Kanaujia L.R.S.(1963): Map Work and Practical Geography, Allahabad Central Book Depot.

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University,
Jalgaon**

Under faculty of Science and Technology

S.Y.B.Sc. SEMESTER- IV

New Syllabus (CBCS Pattern)

(with effect from: June 2019)

Gg. 404 SEC II: Field Techniques and Survey Base Project Report

Total Credits – 2

Internal Marks - 40

Total Hours – 30

External Marks – 60

Objectives:

- 1) To inculcate in students the analytical approach towards their geographical environment through field study/work of a selected area.
- 2) To aware students that how does a field work form an important part of geographical learning?
- 3) To develop the skill of selection of appropriate technique for field study.
- 4) To enable the student to frame different types of questionnaires to conduct a field study.
- 5) To develop the ability of analysis, interpretation and report writing based upon the data collected during a field study.

Unit	Topic	Sub Topic	Hours
01	Introduction to Field Study Report	A. Definition of Field and field work B. Role and Objective of Field-Work C. Values and Ethics of Field-Work D. Identifying the Case Study (Rural / Urban / Physical / Human / Environmental)	05
02	Concepts in Field Work	A. Kinds of Question (One sentence Answer) 1. Generic 2. Genetic 3. Theoretical 4. Remedial 5. Methodological B. Merits, Demerits of the Field Techniques. C. Selection of the Appropriate Technique; Observation (Participant / Non Participant). D. Types of Sampling 1. Simple random sampling 2. Stratified random sampling 3. Systematic random sampling	05
03	Data Collection and Analysis	A. Types of Hypothesis - Null Hypothesis - H ₁ and H ₀ Hypothesis - Importance of Hypothesis - Testing and Hypothesis B. Questionnaires (Open/ Closed / Structured / Non-Structured); Interview with Special Focus	05

		C. Analysis of data D. Use of Supporting Techniques for data representation E. Types of Hypothesis	
04	Report Writing	Designing the Field Report A. Title Page B. Acknowledgment C. Content D. Research Problem E. Review of Literature F. Abstract G. Introduction H. Objective I. Hypothesis J. Methodology K. Result or Findings L. Discussion / Subject Explanation M. Conclusion N. References / Bibliography O. Appendices P. Binding	15

Sr. No.	Unit No.	Weightage of Marks
1	1	10
2	2	15
3	3	15
4	4	20
University Assessment (U.A.)		60
College Assessment (C.A.)		40

Reading List:

1. Creswell J., 1994: Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches Sage Publications.
2. Dikshit, R. D., 2003. The Art and Science of Geography: Integrated Readings. Prentice-Hall of India, New Delhi.
3. Evans M., 1988: "Participant Observation: The Researcher as Research Tool" in Qualitative Methods in Human Geography, eds. J. Eyles and D. Smith, Polity.
4. Mukherjee, Neela, 1993. Participatory Rural Appraisal: Methodology and Application. Concept Publs. Co., New Delhi.
5. Mukherjee, Neela, 2002. Participatory Learning and Action: with 100 Field Methods. Concept Publs. Co., New Delhi
6. Robinson A., 1998: "Thinking Straight and Writing That Way", in Writing Empirical Research Reports: A Basic Guide for Students of the Social and Behavioural Sciences, eds. by F. Pryczak and R. Bruce Pryczak, Publishing: Los Angeles.
7. Special Issue on "Doing Fieldwork" The Geographical Review 91:1-2 (2001).
8. Stoddard R. H., 1982: Field Techniques and Research Methods in Geography, Kendall/Hunt. 9. Wolcott, H. 1995. The Art of Fieldwork. Alta Mira Press, Walnut Creek, CA.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY
JALGAON 425001, INDIA

SYLLABUS UNDER
FACULTY OF SCIENCE & TECHNOLOGY
UNDER CBCS

FOR COURSES RELATED TO SUBJECT

ZOOLOGY
S.Y.B.Sc. (Semester I and II)
WITH EFFECT FROM
ACADEMIC YEAR 2019-2020

KBC NORTH MAHARSHTRA UNIVERSITY, JALGAON**Syllabus for SYBSc ZOOLOGY under CBCS Pattern****(wef June 2019)****Examination Pattern 60:40**

Semester	Core Course	Structure	Code & Title of the paper	Credit
III	DSC 1-C CC A-III	Theory	ZOO 301 Physiology	02
		Theory	ZOO 302 Biochemistry	02
		Practical	ZOO 303 Physiology & Biochemistry	02
	SE Course I	Section I	SEC I Apiculture	02
	AEC III	Section I	English/Marathi Communication (2 periods per week)	02
IV	DSC 1-D CC A-IV	Theory	ZOO 401 Genetics	02
		Theory	ZOO 402 Evolutionary Biology	02
		Practical	ZOO 403 Genetics & Evolutionary Biology	02
	SE Course II	Section II	SEC II Medical Diagnostics	02
	AEC IV	Section II	English/Marathi Communication (2 periods per week)	02
Total Credits Sem III & IV= 16+4=20				

DSC = Discipline selective course**SEC= Skill Enhancement Course****AEC = Ability Enhancement course****Credit 2= 2 hrs/ week = 30 periods per semester**

CORE COURSE III

SYBSc Zoology Semester III

ZOO 301 PHYSIOLOGY

THEORY

(CREDITS 2)

Unit 1: Nerve and muscle

(5)

Structure of a neuron, Resting membrane potential, Graded potential, Origin of Action potential and its propagation in myelinated and non-myelinated nerve fibres, Ultra-structure of skeletal muscle, Molecular and chemical basis of muscle contraction

Unit 2: Digestion

(3)

Physiology of digestion in the alimentary canal; Absorption of carbohydrates, proteins, lipids

Unit 3: Respiration

(5)

Pulmonary ventilation, Respiratory volumes and capacities, Transport of Oxygen and carbon dioxide in blood

Unit 4: Excretion

(4)

Structure of nephron, Mechanism of Urine formation, Counter-current Mechanism

Unit 5: Cardiovascular system

(5)

Composition of blood, Hemostasis, Structure of Heart, Origin and conduction of the cardiac impulse, Cardiac cycle

Unit 6: Reproduction and Endocrine Glands

(8)

Physiology of male reproduction: hormonal control of spermatogenesis; Physiology of female reproduction: hormonal control of menstrual cycle, Structure and function of pituitary, thyroid, Parathyroid, pancreas and adrenal

ZOO 302 BIOCHEMISTRY

THEORY

(CREDITS 2)

Unit 1: Carbohydrate Metabolism

(8)

Glycolysis, Krebs Cycle, Pentose phosphate pathway, Gluconeogenesis, Glycogen metabolism, Review of electron transport chain

Unit 2: Lipid Metabolism

(6)

Biosynthesis and β oxidation of palmitic acid, Lipogenesis, Lipolysis

Unit 3: Protein metabolism

(8)

Biosynthesis of amino acid, Transamination, Deamination, Decarboxylation and Urea Cycle

Unit 4: Enzymes

(8)

Introduction, Classification of Enzymes, Mechanism of action, Enzyme Kinetics, Factors affecting rate of enzyme mediated reactions, Inhibition and Regulation

ZOO 303 PHYSIOLOGY AND BIOCHEMISTRY

PRACTICAL

(CREDITS 2)

1. Preparation of hemin and hemochromogen crystals
2. Study of permanent histological sections of mammalian pituitary, thyroid, pancreas, adrenal gland
3. Study of permanent slides of spinal cord, duodenum, liver, lung, kidney, bone, cartilage
4. Qualitative tests to identify functional groups of carbohydrates in given solutions (Glucose, Fructose, Sucrose, Lactose)
5. Estimation of total protein in given solutions by Lowry's method.
6. Study of activity of salivary amylase under optimum conditions

SUGGESTED READINGS

- Tortora, G.J. and Derrickson, B.H. (2009). *Principles of Anatomy and Physiology*, XII Edition, John Wiley & Sons, Inc.
- Widmaier, E.P., Raff, H. and Strang, K.T. (2008) *Vander's Human Physiology*, XI Edition., McGraw Hill
- Guyton, A.C. and Hall, J.E. (2011). *Textbook of Medical Physiology*, XII Edition, Harcourt Asia Pvt. Ltd/ W.B. Saunders Company
- Berg, J. M., Tymoczko, J. L. and Stryer, L. (2006). *Biochemistry*. VI Edition. W.H Freeman and Co.
- Nelson, D. L., Cox, M. M. and Lehninger, A.L. (2009). *Principles of Biochemistry*. IV Edition. W.H. Freeman and Co.
- Murray, R.K., Granner, D.K., Mayes, P.A. and Rodwell, V.W. (2009). *Harper's Illustrated Biochemistry*. XXVIII Edition. Lange Medical Books/Mc Graw3Hill.
- Prakash S.Lohar (2008) *Endocrinology: Hormones and Human Health*, MJP Publishers , A unit of Tamilnadu Book House, Triplicane, Chennai

Skill Enhancement Course I (Section I)

SEC I

Apiculture

Credit 2

Unit 1: Biology of Bees

(4)

History, Classification and Biology of Honey Bees, Social Organization of Bee Colony

Unit 2: Rearing of Bees

(12)

Artificial Bee rearing (Apiary), Beehives – Newton and Langstroth Bee Pasturage Selection of Bee Species for Apiculture, Bee Keeping Equipment Methods of Extraction of Honey (Indigenous and Modern)

Unit 3: Diseases and Enemies

(5)

Bee Diseases and Enemies Control and Preventive measures

Unit 4: Bee Economy

(4)

Products of Apiculture Industry and its Uses (Honey, Bees Wax, Propolis, Pollen, etc)

Unit 5: Entrepreneurship in Apiculture

(5)

Bee Keeping Industry – Recent Efforts, Modern Methods in employing artificial Beehives for cross pollination in horticultural gardens

SUGGESTED READINGS

- Prost, P. J. (1962). Apiculture. Oxford and IBH, New Delhi.
- Bisht D.S., Apiculture, ICAR Publication.
- Singh S., Beekeeping in India, Indian council of Agricultural Research, NewDelhi.

CORE COURSE IV
SYBSc Zoology Semester IV

ZOO 401 GENETICS

THEORY

(CREDITS 2)

Unit 1: Introduction to Genetics

(4)

Mendel's work on transmission of traits, Genetic Variation, Molecular basis of Genetic Information

Unit 2: Mendelian Genetics and its Extension

(10)

Principles of Inheritance, Chromosome theory of inheritance, Incomplete dominance and co dominance, Polygenic inheritance, Multiple alleles, Lethal genes, Epistasis, Pleiotropy, sex linked inheritance, extra-chromosomal inheritance

Unit 3: Linkage, Crossing Over and Chromosomal Mapping

(6)

Linkage and crossing over, Recombination frequency as a measure of linkage intensity, two factor and three factor crosses, definition of gene mapping.

Unit 4: Mutations

(6)

Chromosomal Mutations: Deletion, Duplication, Inversion, Translocation, Aneuploidy and Polyploidy; Gene mutations: Induced versus Spontaneous mutations

Unit 5: Sex Determination

(4)

Chromosomal mechanisms and methods

ZOO 402 EVOLUTIONARY BIOLOGY

THEORY

(CREDITS 2)

- Unit 1: History of Life** (2)
Major Events in History of Life
- Unit 2: Introduction to Evolutionary Theories** (4)
Lamarckism, Darwinism, Neo-Darwinism
- Unit 3: Direct Evidences of Evolution** (4)
Types of fossils, Incompleteness of fossil record, Dating of fossils, Phylogeny of horse
- Unit 4: Processes of Evolutionary Change** (8)
Organic variations; Isolating Mechanisms; Natural selection (Example: Industrial melanism);
Types of natural selection (Directional, Stabilizing, Disruptive), Artificial selection
- Unit 5: Species Concept** (4)
Biological species concept (Advantages and Limitations); Modes of speciation (Allopatric, Sympatric)
- Unit 6: Macro-evolution** (4)
Macro-evolutionary Principles (example: Darwin's Finches)
- Unit 7: Extinction** (4)
Mass extinction (Causes, Names of five major extinctions, K-T extinction in detail), Role of extinction in evolution

ZOO 403 GENETICS AND EVOLUTIONARY BIOLOGY

PRACTICAL

(CREDITS 2)

1. Study of Mendelian Inheritance and gene interactions (Non Mendelian Inheritance) using suitable examples. Verify the results using Chi-square test.
2. Study of Linkage, recombination, gene mapping using the data.
3. Study of Human Karyotypes (normal and abnormal).
4. Study of fossil evidences from plaster cast models and pictures
5. Study of homology and analogy from suitable specimens/ pictures
6. Study of Picture/Charts with reference to:
  - a) Phylogeny of horse with diagrams/ cut outs of limbs and teeth of horse ancestors
  - b) Darwin's Finches with diagrams/ cut outs of beaks of different species
7. Visit to Natural History Museum and submission of report

SUGGESTED READINGS

- Gardner, E.J., Simmons, M.J., Snustad, D.P. (2008). *Principles of Genetics*. VIII Edition. Wiley India.
- Snustad, D.P., Simmons, M.J. (2009). *Principles of Genetics*. V Edition. John Wiley and Sons Inc.
- Klug, W.S., Cummings, M.R., Spencer, C.A. (2012). *Concepts of Genetics*. X Edition. Benjamin Cummings.
- Russell, P. J. (2009). *Genetics- A Molecular Approach*. III Edition. Benjamin Cummings.
- Griffiths, A.J.F., Wessler, S.R., Lewontin, R.C. and Carroll, S.B. *Introduction to Genetic Analysis*. IX Edition. W. H. Freeman and Co.
- Ridley, M. (2004). *Evolution*. III Edition. Blackwell Publishing
- Barton, N. H., Briggs, D. E. G., Eisen, J. A., Goldstein, D. B. and Patel, N. H. (2007). *Evolution*. Cold Spring, Harbour Laboratory Press.
- Hall, B. K. and Hallgrimsson, B. (2008). *Evolution*. IV Edition. Jones and Bartlett Publishers
- Campbell, N. A. and Reece J. B. (2011). *Biology*. IX Edition, Pearson, Benjamin, Cummings.
- Douglas, J. Futuyma (1997). *Evolutionary Biology*. Sinauer Associates

Skill Enhancement Course II (Section II)

SEC II

Medical Diagnostics

THEORY

Credit 2

Unit 1: Introduction to Medical Diagnostics and its Importance (2)

Unit 2: Diagnostics Methods Used for Analysis of Blood (10)

Blood composition, Preparation of blood smear and Differential Leucocyte Count (D.L.C) using Leishman's stain, Platelet count using haemocytometer, Erythrocyte Sedimentary Rate (E.S.R), Packed Cell Volume (P.C.V.)

Unit 3: Diagnostic Methods Used for Urine Analysis (6)

Urine Analysis: Physical characteristics, normal and abnormal constituents

Unit 4: Non-infectious Diseases (6)

Causes, types, symptoms, complications, diagnosis and prevention of Diabetes (Type I and Type II), Hypertension (Primary and secondary), Testing of blood glucose using Glucometer/ diagnostic kit

Unit 5: Infectious Diseases (3)

Causes, types, symptoms, diagnosis and prevention of Tuberculosis and Hepatitis

Unit 6: Tumours (3)

Types (Benign/Malignant), Detection and metastasis; Medical imaging: X-Ray of Bone fracture, PET, MRI and CT Scan (using photographs).

SUGGESTED READINGS

- Park, K. (2007), Preventive and Social Medicine, B.B. Publishers
- Godkar P.B. and Godkar D.P. Textbook of Medical Laboratory Technology
- Edition, Bhalani Publishing House Cheesbrough M., A Laboratory Manual for Rural Tropical Hospitals, A Basis for Training Courses
- Guyton A.C. and Hall J.E. Textbook of Medical Physiology, Saunders
- Robbins and Cortan, Pathologic Basis of Disease, VIII Edition, Saunders
- Prakash, G. (2012), Lab Manual on Blood Analysis and Medical Diagnostics, S. Chand and Co. Ltd.

EQUIVALANCE OF PAPERS FOR – F.Y.B.Sc. (Botany)

SEM – I

Title of the Old Papers Implemented 2015 - 16			Title of the New Papers Implemented 2018 - 19		
Paper	Code	Title of the Paper	Paper	Code	Title of the Paper
I	BOT.111	Bacteria, Viruses and Algae	I	BOT.101	Microbial diversity, Algae and Fungi
II	BOT.112	Plants for Humen Welfare	II	BOT.102	Plant Taxonomy
III	BOT.113	Practical Based on. BOT.111 & 112	III	BOT.103	Practical Based on. BOT.101 & 102

SEM – II

Title of the Old Papers Implemented 2015 - 16			Title of the New Papers Implemented 2018 - 19		
Paper	Code	Title of the Paper	Paper	Code	Title of the Paper
I	BOT.121	Fungi, Lichen and Plant Pathology	I	BOT.201	Diversity of Archegoniates
II	BOT.122	Industrial Botany	II	BOT.202	Plant Ecology
III	BOT.123	Practical Based on. BOT.121 & 122	III	BOT.203	Practical Based on. BOT.201 & 202

UBP
22/11/2020

<p style="text-align: center;">कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जुळगाव (अभ्यास मंडळ/प्रवेश व प्रवृत्ता/बहिःस्थ विभाग)</p> <p style="text-align: center;">21 JAN 2020</p> <p>आवक क्रं.:.....84.....</p>
--

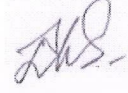
Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

FYBSc Zoology

Equivalence for old syllabus 2015-16 to new syllabus 2018-19

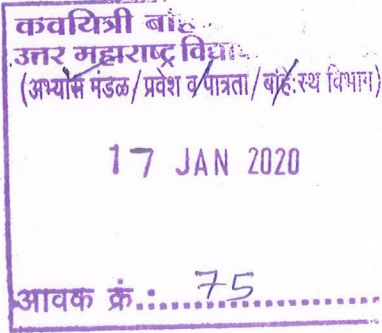
Old course	New (Equivalence)
ZOO-111: Non Chordates-1	ZOO-101: Animal Diversity I
ZOO-112: Cell Biology	ZOO102 : Animal Diversity II
ZOO-121: Chordates -1	ZOO-201: Comparative Anatomy of Vertebrates
ZOO-122: Applied Zoology-1	ZOO-202: Developmental Biology of Vertebrates
ZOO-103: Practical Course	ZOO-103 (Ist Sem) Practical Course
ZOO-104: Practical Course	ZOO- 203 (IInd Sem) Practical Course

BOS Chairman

Prof Dr P S Lohar

Arts, Science & Commerce, College
Chopda (Jalgaon)

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH
MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON**

Faculty of Science and Technology

(NAAC Re-Accredited)

SYLLABUS FOR CORE AND SKILL ENHANCEMENT

COUESES IN BOTANY

As Per U. G. C. Guidelines

Based on

Choice Based Credit System (CBCS)

T. Y. B. Sc. BOTANY SEMESTER - WISE SYLLABUS

(Theory and Practicals)

**To Be Implemented From
Academic Year 2020 - 2021**

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA
UNIVERSITY, JALGAON**

Faculty of Science and Technology

**SYLLABUS FOR CORE AND SKILL ENHANCEMENT COUESSES IN
BOTANY**

As Per U. G. C. Guidelines

Based on

Choice Based Credit System (CBCS)

**T. Y. B. Sc. BOTANY SEMESTER - WISE SYLLABUS
(Theory and Practicals)**

SEMESTER - V

DISCIPLINE SPECIFIC COURSES

Bot. 501: Lower Cryptogams

Bot. 502: Morphology and Systematics of Angiosperms

Bot. 503: Cell biology and Genetics

Bot. 504: Plant Physiology and Biochemistry

SKILL ENHANCEMENT COURSE

Bot. 505: Biofertilizers

ELECTIVE COURSES

Bot. 506A: Analytical Techniques in Plant Sciences

Bot. 506B: Horticulture

PRACTICAL COURSES

Bot. 507: Practical - I: Based on BOT. 501 & BOT. 505

Bot. 508: Practical - II: Based on BOT. 502 & BOT. 506 A & BOT. 506B

Bot. 509: Practical - III: Based on BOT. 503 & BOT. 504

W. E. F. JUNE. 2020

SEMESTER - V

Discipline	Core Course Type	Course Code	Course Title	Credits	Total Hrs./ Week	Total Teaching Hrs.	Total Mark (100)	
							CA	UA
Discipline Specific Course (DSC)	Paper - I	BOT.501	Lower Cryptogams	3	3	45	40	60
	Paper - II	BOT.502	Morphology and Systematics of Angiosperms	3	3	45	40	60
	Paper -III	BOT.503	Cell Biology and Genetics	3	3	45	40	60
	Paper -IV	BOT.504	Plant Physiology and Biochemistry	3	3	45	40	60
DSC Skill Enhancement Course	Paper - V	BOT.505	Biofertilizer	3	3	45	40	60
DSC Elective Course (Any one)	Paper -VI	BOT.506 A	Analytical Techniques in Plant Sciences	3	3	45	40	60
		BOT.506 B	Horticulture	3	3	45	40	60
DSC Core Practicals	Practical I	BOT.507	Practicals Based on BOT.501 and BOT.505	4	4/Batch	60	40	60
	Practical II	BOT.508	Practicals Based on BOT.502 and BOT.506A or Bot.506B	4	4/Batch	60	40	60
	Practical III	BOT.509	Practicals Based on BOT.503 and BOT.504	4	4/Batch	60	40	60
Non-Credit Audit Course (Any One)	Paper-VII	AC-510	NSS	No Credit	2	30	100	--
		AC-511	NCC					
		AC-512	Sports					

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

Equivalence of the T. Y. B. Sc. Botany CBCS Syllabus

Paper	Course	SEMESTER - V CBCS Syllabus (New)	Course	SEMESTER - V CGPA Syllabus (Old)
I	Bot. 501	Lower Cryptogams	Bot. 351	Cryptogams
II	Bot. 502	Morphology and Systematics of Angiosperms	Bot. 352	Angiosperm Taxonomy
III	Bot. 503	Cell biology and Genetics	Bot. 353	Cell and Molecular Biology
IV	Bot. 504	Plant Physiology and Biochemistry	Bot. 354	Advanced Plant Physiology
V	Bot. 505	Biofertilizers	Bot. 355	Plant Ecology and Phytogeography
VI	Bot.506A/ Bot.506B	Analytical Techniques in Plant Sciences/ Horticulture	Bot.356.1/ Bot.356.2/ Bot.356.3/ Bot.356.4	Plant Biotechnology/ Ethnobotany/ Gardening/Seed Technology and seed pathology

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

Syllabus of T. Y. B. Sc. Botany w. e. f. June, 2020

CBCS Pattern

DISCIPLINE SPECIFIC COURSE (DSC)

SEMESTER - V

PAPER - I

BOT. 501: LOWER CRYPTOGRAMS

(Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study salient features of cryptogamic plants.
2. To make students aware about the status of cryptogams as a group in plant kingdom.
3. To study the life cycles of selected genera.
4. To study economic and ecological importance of cryptogamic plants.

Unit 1: An introduction to Algae

(09 Lectures)

- 1.1. Definition and general characters
- 1.2. Habit and habitat
- 1.3. Organization of thallus
- 1.4. Similarities, differences with fungi and Bryophytes
- 1.5. Reproduction
- 1.6. Life cycle patterns: Haplontic, Diplontic and Diplohaplontic
- 1.7. Outline classification of Algae according to F. E. Fritsch (1945)
up to classes with suitable examples

**Unit 2: Study of Life cycle with emphasis on systematic position,
occurrence, morphology, reproduction and alternation of
generation of *Chara* and *Sargassum***

(09 Lectures)

Unit 3: An introduction to fungi

(09 Lectures)

- 3.1. Definition and General Characters
- 3.2. Habit and habitat
- 3.3. Structure of thallus
- 3.4. Reproduction
- 3.5. Outline classification of fungi according to Ainsworth (1973)
up to classes with suitable examples.

**Unit 4: Study of Life cycle of fungi with reference to systematic position,
thallus structure, reproduction of *Albugo* and *Uncinula***

(09 Lectures)

Unit 5: Applied Phycology and Mycology

(09 Lectures)

- 5.1. Role of Algae in

i) Agriculture	ii) Industry
iii) Biotechnology	iv) Water Pollution
- 5.2. Role of Fungi in

i) Agriculture	ii) Industry
iii) Food	iv) Medicine
- 5.3. Contribution of following Phycologists

i) Prof. M. O. P. Iyengar	ii) Prof. T. V. Deshikachary
---------------------------	------------------------------
- 5.4. Contribution of following mycologists

i) Prof. E. J. Buttler

ii) Prof. C. V. Subramanian

REFERENCE BOOKS

1. Alexopoulos C. J, Mims C.W. and Blacwel M. I. (1996). Introductory Mycology. John Wiley and Sons Inc. New York, U.S.A.
2. Bold, H. C. and M. J. M. Wynne (1978). Introduction to the Algae - Structure and Reproduction. Prentice Hall of India Pvt. Ltd. New Delhi.
3. Chapman, V. J. and D. J. Chapman (1979). The Algae. English Language Book Soc. & Mac Millons, London.
4. Dube, H. C. (1990). An Introduction to Fungi. Vikas Pub. House Ltd. New Delhi, India.
5. Ganguli, H. C. and Kar, A. K. (2001). College Botany Vol. I. Books and Allied Press Ltd. Kolkata, India
6. Kumar H. D. (1988). Introductory Phycology. Affiliated East West Press Ltd. New Delhi
7. Kumar H. D. and H. N. Singh (1976). A Text Book of Algae. Affiliated East West Press Ltd. New Delhi, India
8. Pandey, B. P. (1994). A Text Book of Botany - Algae. S. Chand & Co. Ltd. New Delhi, India.
9. Pandey, S. N., Trivedi, P. S. and S. P. Misra (1995). A Text Book of Algae. Vikas Pub. House Pvt. Ltd. New Delhi, India.
10. Prescott, G. W. (1969). The Algae: A Review. Thomas Nelson and Press, London, U.K.
11. Sharma, O. P. (1990). Text Book of Algae. Tata McGraw Hill Pub. Co. Ltd. New Delhi, India.
12. Sharma, O. P. (1990). Text Book of Fungi. Tata McGraw Hill Pub. Co. Ltd, New Delhi, India.
13. Singh, Pande and Jain. (2004). Text book of Botany. Diversity of Microbes and Cryptogams. Rastogi Publications, Gangotri, Shivaji Road, Meerut
14. Smith G. M. (1955). Cryptogamic Botany Vol. I: Algae and Fungi. McGraw Hill Book Co. New York, U.S.A.
15. Vashishta, B. R. (2012). Botany for Degree Students - Algae. S. Chand & Co. Ltd. New Delhi, India.

*****

DISCIPLINE SPECIFIC COURSE (DSC)

SEMESTER - V

PAPER - II

BOT. 502: MORPHOLOGY AND SYSTEMATICS OF ANGIOSPERMS (Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study vegetative and floral morphology of angiospermic plants
2. To study the status of angiosperm in plant kingdom
3. To study the origin of angiosperm with respect to age and probable ancestors
4. To study various angiosperm families emphasizing their morphology, salient features etc.
5. To know the role of anatomy and embryology in taxonomy

Unit1. Vegetative Morphology

(09 Lectures)

- 1.1. Definition and scope of Morphology
- 1.2. Root: Definition, General characters and functions
Types of root: Tap and Adventitious
- 1.3. Stem: Definition, General characters and functions
- 1.4. Leaf: Definition,
  - a) Parts of typical leaf.
  - b) Types of leaf: Simple, Compound: Pinnately and Palmately.
  - c) Phyllotaxy: Alternate, Opposite and whorled.
  - d) Venation: Reticulate and parallel
- 1.5. Leaf Modifications: Phyllode, Pitcher

Unit 2: Floral Morphology

(09 Lectures)

- 2.1. Inflorescence: Definition, Parts of Inflorescence
Types of Inflorescence:
  - a) Racemose - Raceme, Spike, Catkin, Spadix, Corymb, Umbel and Capitulum
  - b) Cymose: Solitary, Uniparous, Biparous and Multiparous cyme
  - c) Special Types: Cyathium, Verticillaster, Hypanthodium
- 2.2. Flower: Definition, Parts of typical flower and their functions
- 2.3. a) Insertion of floral leaves on thalamus: Hypogynous, Perigynous and Epigynous
b) Symmetry: Actinomorphic, Zygomorphic and Asymmetric
- 2.4. Calyx: Polysepalous, Gamosepalous
- 2.5. Corolla:
  - a) Regular polypetalous - Cruciform, Caryophyllaceous and Rosaceous
  - b) Irregular polypetalous - Papilionaceous,
  - c) Regular gamopetalous: Campanulate, Tubular, Infundibuliform, Rotate and Hypocrateriform

- d) Irregular gamopetalous: Bilabiate, Ligulate and Personate
- 2.5. Androecium:
  - i) Cohesion of Stamen:
    - a) Adelphy: Monadelphous, Diadelphous, Polyadelphous
    - b) Syngeny
    - c) Synandry
  - ii) Adhesion of stamen: Episepalous, Epipetalous, Epiphylous and Gynandrous
- 2.6. Gynoecium: Apocarpous and Syncarpous pistil, Monocarpellary, Bicarpellary and polycarpellary
Types of Placentation: Marginal, Basal, Axile, Parietal, Free central and superficial
- 2.7. Fruit: Definition, Parts of typical fruit
Types: a) Simple - Loculicidal capsule
  - b) Aggregate - Etaerio of berries
  - c) Composite - Syconus

Unit 3: Study the origin of Angiosperms

(09 Lectures)

- 3.1. Definition, Distinguishing Characters of Angiosperms
- 3.2. Taxonomy : Aims of taxonomy - Empirical and Interpretative approach
- 3.4. The origin of Angiosperms: w. r. t.
  - i) Age of Angiosperms
  - ii) Probable ancestors of angiosperms:
    - a) The Anthostrobilus (Bennettitalean) theory
    - b) The Gnetales theory

Unit 4: Systems of Classification and Modern Trends in Taxonomy

(09 Lectures)

- 4.1. Study of Systems of Classification w. r. t. outline, merits and demerits of Hutchinson's system and Engler and Prantl's system
  - 4.2. Modern Trends in Taxonomy
- Role of following with suitable examples:
- a) Anatomy
  - b) Embryology

Unit 5: Study of Angiosperm Families

(09 Lectures)

- (*Sensu* Bentham and Hooker's system of classification)
- Study of following families w. r. t. geographical distribution, systematic position, morphological characters (vegetative and floral), salient features, floral formula and economic importance of the following families.
1. Annonaceae
  2. Rutaceae
  3. Caesalpiniaceae
  4. Compositae (Asteraceae)
  5. Sapotaceae
  6. Asclepiadaceae
  7. Amaranthaceae

8. Liliaceae

Point of biological interest of Asclepiadaceae

REFERENCE BOOKS

1. Ganguly, H. C. and Das, K. S. (1986). College Botany Vol.I (6th Edition). New Central Book Agency, Calcutta, India.
2. Ganguly, H. C., Dasand, K. S. and Datta, C. T. (1968). College Botany Vol. I. New Central Book Agency, Calcutta, India.
3. Heywood, V. H. and Moore, D. M. (Eds.) (1984). Current Concepts in Plant Taxonomy. Academic Press, London, U.K.
4. Jeffrey, C. E. (1982). An Introduction to Plant Taxonomy. Cambridge University Press, Cambridge, London, U.K.
5. Kumar, N. C. (1995). An Introduction to Taxonomy of Angiosperms. Himalaya Publishing House, Nagpur, India.
6. Lawrence, G. H. M. (1951). Taxonomy of Vascular Plants. McMillan, New York, U.S.A.
7. Mondal, A. K. (2005). Advanced Plant Taxonomy. New Central Book Agency (P) Ltd. Kolkata, India.
8. Naik, V. N. (1985). Taxonomy of Angiosperms. Tata McGraw Hill Publ. Co. Ltd. New Delhi, India.
9. Pandey, B. P. (1997). A Text Book of Angiosperms. S. Chand & Company Ltd., New Delhi.
10. Sharma, O.P. (1993). Plant Taxonomy. Tata McGraw Hill. Publ. Co. Ltd. New Delhi, India.
11. Singh, V. (1993). Taxonomy of Angiosperms. Rastogi Publication, Meerut (U.P.) India.
12. Singh, V., Pande, P. C. and Jain, D. K. (2013). A Text Book of Botany: Angiosperms. Rastogi Publications, Meerut (U. P.), India.
13. Singh, M. P., Nayar, M. P. and Roy, R. P. (1994). Text Book of Forest Taxonomy. Anmol Publ. P. (Ltd.) New Delhi, India.
14. Subramanyam, N. S. (1997). Modern Plant Taxonomy. Vikas Publ. House, New Delhi, India.
15. Sivarajan, V. V. (1984). Introduction to Principles of Plant Taxonomy. Oxford & I. B. H. Publishing Co. New Delhi, India.
16. Vashistha, P. C. (1992). Taxonomy of Angiosperms. S. Chand & Co. Publishers, New Delhi, India.

*****

DISCIPLINE SPECIFIC COURSE (DSC)
SEMESTER - V
PAPER - III
BOT. 503: CELL BIOLOGY AND GENETICS (Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study the Prokaryotic and eukaryotic cell
2. To study the cell components and their functions
3. To study the cell cycle
4. To introduce the students with “Science of Heredity”
5. To study linkage and crossing over

Unit 1: Cell and Cell Cycle (09 Lectures)

- 1.1. Introduction, definition and history of cell, types of cell, Characteristics of Prokaryotic and eukaryotic cells, Cell theory
- 1.2. Cell Wall and Cell Membrane: Definition, Physical and chemical Properties and functions of plant cell wall and Membranes Unit Membrane model, Fluid Mosaic model
- 1.3. Various phases of Eukaryotic cell cycle, Mitosis and Meiosis

Unit 2: Cell organelles (09 Lectures)

- 2.1. Mitochondria: Ultra Structural organization and function of Mitochondria
- 2.2. Chloroplast: Ultra Structural organization and function of Chloroplast
- 2.3. Endoplasmic reticulum: Ultra Structure, types and functions
- 2.4. Golgi Complex: Ultra Structure and function
- 2.5. Nucleus: Structure, Morphology and Ultra structure (Nuclear envelope, Nucleoplasm, Chromatin material and Nucleolus)
- 2.6. Chromosome: Morphology, Types of chromosomes on the basis of centromere

Genetics

Unit 3: Introduction (09 Lectures)

- 3.1. Genetics: Introduction, History and scope
- 3.2. Mendelian Genetics: Mendelism, History, Terminology, Mendel’s laws, Monohybrid, Dihybrid cross.
- 3.3. Gene interaction: Lethal gene, Complementary gene, Duplicate and Dominant epistatic.
- 3.4. Cytoplasmic inheritance: Definition, chloroplast inheritance in variegated 4o clock plant (*Mirabilis jalapa*). Cytoplasmic male sterility in maize.
- 3.5. Multiple alleles: Definition, characters and examples (*Nicotiana* sp.).

Unit 4: Linkage and Crossing over (09 Lectures)

- 4.1. Introduction: Concept and history of linkage, Kinds of Linkages, Hypothesis of Linkages (Bateson and Punnett)
- 4.2. Crossing over: Introduction, Definition, Mechanism and types (Single and Double)

Unit 5: Chromosomal aberrations

(09 Lectures)

- 5.1. Introduction, Definition.
- 5.2. Types of Chromosomal Aberrations
- 5.3. Numerical change: Euploidy, aneuploidy and its types
- 5.4. Structural changes: Addition, deletion, substitution, translocation and inversion

REFERENCE BOOKS

1. Gardner, E. J., Simmons, M. J. and Snustad, D. P. (2008). Principles of Genetics, 8th Ed. John Wiley and Sons, New Jersey, U.S.A.
2. Snustad, D. P. and Simmons, M. J. (2010). Principles of Genetics, 5th Ed. John Wiley and Sons, New Jersey, U.S.A.
3. Klug, W. S., Cummings M. R., Spencer C. A., Palladino, M. A. (2011). Concepts of Genetics, 10th Ed. Benjamin Cummings Publishing, San Francisco, California, U.S.A.
4. Griffiths, A. J. F., Wessler, S. R., Carroll, S. B., Doebley, J. (2010). Introduction to Genetic Analysis, 10th Ed. W. H. Freeman and Co., U.S.A.
5. Pierce, B. A. (2011). Genetics: A Conceptual Approach, 4th Ed. Macmillan Higher Education Learning.
6. Karp, G. (2010). Cell Biology, 6th Ed. John Wiley & Sons, New Jersey, U.S.A.
7. Hardin, J., Becker, G., Kleinsmith, L. J. (2012). Becker's World of the Cell, 8th Ed. Pearson Education Inc. U.S.A.
8. Cooper, G. M. and Hausman, R. E. (2009). The Cell: A Molecular Approach, 5th Ed. ASM Press; Sunderland, Washington, D. C., Sinauer Associates, MA.
9. Becker, W.M., Kleinsmith, L. J., Hardin. J. and Bertoni, G. P. (2009). The World of the Cell, 7th Ed. Pearson Benjamin Cummings Publishing, San Francisco California, U.S.A.

*****

DISCIPLINE SPECIFIC COURSE (DSC)

SEMESTER - V

PAPER - IV

BOT. 504: PLANT PHYSIOLOGY AND BIOCHEMISTRY (Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study the growth pattern of plant
2. To know the phenomenon of photoperiodism and effect of phytochrome on flowering
3. To study the vernalization process
4. To know the path of translocation
5. To study the biomolecules in plants
6. To study secondary metabolites and their role in plants

Plant Physiology

Unit 1: Plant growth and Movement (09 Lectures)

- 1.1. Plant growth: Introduction and Definition
- 1.2. Phases of growth
- 1.3. Growth curve
- 1.4. Factors affecting growth
- 1.5. Plant movement: Introduction and Definition
- 1.6. Types of plant movement: i) Tropic   ii) Tactic   iii) Nastic

Unit 2: Physiology of flowering (09 Lectures)

- 2.1. Photoperiodism:
  - a) Introduction, Definition
  - b) Classification of plants: SDP, LDP, DNP
  - c) Photoperiodic induction
  - d) Phytochrome and role of phytochrome in flowering
- 2.2. Vernalisation:
  - a) Introduction and Definition
  - b) Mechanism of vernalization, hypothesis of phasic development and hypothesis of hormonal involvement
  - c) Devernalization

Unit 3: Translocation of organic solutes (09 Lectures)

- 3.1. Definition
- 3.2. Path of translocation
- 3.3. Evidences for phloem transport
- 3.4. Mechanism of translocation: Pressure flow theory, Diffusion
- 3.5. Source to sink relationship
- 3.5. Phloem loading and unloading
- 3.6. Factors affecting phloem translocation i) External: temperature, light
ii) Internal: Hormonal and metabolic inhibition

Biochemistry

Unit 4: Biomolecules

(09 Lectures)

- 4.1. Introduction
- 4.2. Carbohydrates: Introduction, definition, classification, properties and functions of carbohydrates
- 4.3. Amino acids and proteins: Introduction, definition, properties of amino acids. Role of amino acids in plants. Classification of proteins (Primary and secondary proteins), properties and functions of proteins
- 4.4. Lipids: Introduction, definition, classification, properties and functions of lipids

Unit 5: Secondary Metabolites

(09 Lectures)

- 5.1. Introduction, Definition
- 5.2. Distribution of Secondary metabolites
- 5.2. Brief account of sec. metabolites w. r. t. occurrence in plants, and function of a) alkaloids, b) flavonoids c) Terpenes.
- 5.6. Role of Secondary metabolites in plants

REFERENCE BOOKS

1. Bidwell, R. G. S. (1974). Plant Physiology. Macmillan Publishing Co. Third Avenue, New York.
2. Buchanan B. B., Gruissem, W. and Jones, R. L. (2000). Biochemistry and Molecular Biology of Plants. American Society of Plant Physiologists Maryland, U.S.A.
3. Dennis, D. T., Turpin, D. H., Lefebvre D. D. and Layzell D. B. (eds) (1997). Plant Metabolism, 2nd Ed. Longman, Essex, England.
4. Galstone, A. W. (1989). Life processes in Plants. Scientific American Library, Springer Verlag, New York, U.S.A.
5. Leninger, A. C. (1987). Principles of Biochemistry. CBS Publishers and Distributers (Indian Reprint)
6. Lincoln, Taiz and Eduardo, Zeiger (2003). Plant Physiology, 3rd Ed. Published by Panima Publishing Corporation
7. Moore, T. C. (1989). Biochemistry and Physiology of Plant Hormones. Springer Verlag, New York, U.S.A.
8. Singhal, G. S., Renger, G., Sopory, S. K., Irrgang, K. D. and Govindjee (1999). Concept in Photobiology, Photosynthesis and Photomorphogenesis. Narosa Publishing House, New Delhi, India.
9. Pandey, S. N. and Sinha, B. K. (2014). Plant Physiology. Vikas Publishing House Pvt. Ltd. India.
10. Salisbury, F. B. and Ross, C. W. (1992). Plant physiology, 4th Ed. Wadsworth Publishing Company, California, U.S.A.
11. Taiz, L. and Zeiger, E. (1998). Plant Physiology, 2nd Ed. Sinauer Associates, Inc. Publishes, Massachusetts, USA.

12. William, G. Hopkins (1995). Introduction to Plant Physiology. John Wiley and Sons, New Jersey, U.S.A.
13. Verma, S. K. and Verma, Mohit (2007). A Textbook of Plant Physiology Biochemistry and Biotechnology. S. Chand & Co. Ltd. New Delhi, India.

*****

DSC SKILL ENHANCEMENT COURSE
SEMESTER - V
PAPER - V

BOT. 505: BIOFERTILIZERS

(Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To introduce application of Biofertilizer technology in Agriculture
2. To familiarize students with microbes used as biofertilizers
3. To demonstrate the low cost media preparation and cultural practices in biofertilizers
4. To aware the students about benefits of applications of biofertilizers
5. To create self employment opportunities among the students

Unit 1: Introduction

(09 Lectures)

- 1.1. Introduction, Scope and importance of Biofertilizers
- 1.2. General account of the microbes used as Biofertilizers
- 1.3. Isolation of *Rhizobium*, Identification, Mass multiplication, Carrier based inoculants

Unit 2: Bacterial Biofertilizers

(09 Lectures)

- 2.1. *Azospirillum* isolation and mass multiplication, carrier based inoculants and associative effect of different organisms
- 2.2. *Azotobacter*, classification and characteristics
- 2.3. Crop response to *Azotobacter* inoculums, Mass multiplication of *Azotobacter*
- 2.4. Applications of *Azospirillum*

Unit 3: Algal Biofertilizers

(09 Lectures)

- 3.1. Cyanobacteria (Blue Green Algae): Isolation of *Anabaena* from *Azolla*, Mass Multiplication of *Anabaena*
- 3.2. *Azolla* - *Anabaena* relationship
- 3.3. Biological Nitrogen fixation
- 3.4. Blue Green algae in a rice cultivation.
- 3.5. Applications of BGA

Unit 4: Fungal Biofertilizers

(09 Lectures)

- 4.1. Introduction, Occurrence and Distribution of Mycorrhizal association.
- 4.2. Types of Mycorrhizal association, growth and yield - colonization of VAM - Vesicular Arbuscular Mycorrhiza
- 4.3. Mycorrhizal applications in agriculture

Unit 5: Compost and Manure

(09 Lectures)

- 5.1. Organic Farming, green manuring, organic manures and their uses
- 5.2. Recycling by composting method of biodegradable, municipal, agricultural and industrial wastes
- 5.3. Biocompost making methods, Types and methods of

vermicomposting
5.4. Benefits of vermicompost, field applications

REFERENCE BOOKS

1. Dubey, R. C. (2005). A text book of Biotechnology. S. Chand & Co. New Delhi, India.
2. Kumaresan, V. (2005). Biotechnology. Saras Publication, New Delhi, India.
3. Sathe, T. V. (2004). Vermiculture and Organic Farming. Daya Publishers, Delhi, India.
4. Jshon, Jothi Prakash, E. (2004). Outline of Plant Biotechnology. Emkay Publication, New Delhi, India.
5. Subha Rao, N. S. (2000). Soil Microbiology. Oxford and IBH Publishers, New Delhi, India.
6. Vayas, S. C., Vayas S. and Modi, H. (1990). Biofertilizers and Organic Farming. Ekta Publication, Nanded, India.

Webliography

1. Production of various Biofertilizers. www.biologydiscussion.com
2. Biofertilizers vikaspedia.in
3. www.solverchem.com

*****

DSC ELECTIVE COURSE
SEMESTER - V
PAPER - VI

BOT. 506 A: ANALYTICAL TECHNIQUES IN PLANT SCIENCES (Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study Imaging technique for the study of plants
2. To study micrometry and calibration of microscope.
3. To study techniques of slide preparation and staining.
4. To know the principle and working of Instruments.
5. To study chromatography techniques
6. To study statistical analysis methods.

Unit 1: Microscopy (09 Lectures)

- 1.1. Introduction,
- 1.2. Principles of microscopy; Image quality, Magnification concept, Choice of eye piece and objective combinations to ensure optimal magnification, magnification power,
- 1.3. Resolution - phenomenon, resolving power of microscope, contrast and resolution of images
- 1.4. Light microscopy; Fluorescence microscopy
- 1.5. Brief account of Transmission and Scanning electron microscopy

Unit 2: Micrometry and Micro technique (09 Lectures)

- 2.1. Introduction,
- 2.2. Principle, micrometer types, Eye piece Reticle/inserts, stage micrometer
- 2.3. Calibration of ocular scale and microscope
- 2.4. Micro technique: Introduction, preparations for microscopic observation - WM, smears, squashes, sections, Materials - cover glass, micro slides
- 2.5. Stains: nature and use of Haematoxyline, Cotton blue, Light Green, Safranin, Sectioning - Free hand

Unit 3: Biophysicochemical techniques (09 Lectures)

- 3.1. Centrifugation: Principle of Centrifugation; types centrifuge and applications.
- 3.2. Spectrophotometry: Introduction, types, Principle and its application in biological research

Unit 4: Chromatography (09 Lectures)

- 4.1 Principle
- 4.2 Paper chromatography
- 4.3 TL chromatography
- 4.4. HPLC

Unit 5: Biostatistics (09 Lectures)

- 5.1. Introduction to Statistics
- 5.2. Sampling Methods: Random, Systematic
- 5.3. Representation of Data: Tabular, Graphical
- 5.4. Measures of central tendency, Arithmetic mean, mode, median
- 5.5. Measures of dispersion: Range, mean deviation
- 5.6. Standard deviation
- 5.7. Chi square test

REFERENCE BOOKS

1. Plummer, D. T. (1996). An Introduction to Practical Biochemistry, 3rd Ed. Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi, India.
2. Ruzin, S. E. (1999). Plant Micro technique and Microscopy. Oxford University Press, New York. U.S.A.
3. Ausubel, F., Brent, R., Kingston, R. E., Moore, D. D., Seidman, J. G., Smith, J. A., Struhl, K. (1995). Short Protocols in Molecular Biology, 3rd Ed. John Wiley and Sons, New Jersey, U.S.A.
4. Zar, J. H. (2012). Biostatistical Analysis, 4th Ed. Pearson Publication, U.S.A.
5. Banerjee, Pranab Kumar (2007). Introduction to biostatistics. S. Chand & Co. New Delhi, India.
6. Irfan A. Khan and Khan, Irfan A. (1994). Fundamentals of biostatistics. Ukaaz Publications, Hyderabad, India.
7. Mahajan, B. K. (1989). Methods in Biostatistics for medical students and research workers. Jaypee Brothers Medical Publishers (P) Ltd. Mumbai, India.
8. Parikh, M. N. and Gogtay, Nithya (2009). ABC of Research Methodology and Applied Biostatistics. Jaypee Brothers Medical Publishers (P) Ltd. New Delhi, India.
9. Rao, K. Visweswara (2010). Biostatistics in brief: Made Easy. Jaypee Brothers Medical Publishers (P) Ltd. New Delhi, India.
10. Purohit, S. G., Ranade, V. D. and Dusane, A. V. (2002). Introduction to Biometry. Narendra Prakashan, Pune, India.
11. Daniel, Wayne W. (2010). Biostatistics: Basic Concepts and Methodology for the Health Sciences. John Wiley & Sons, New Jersey, U.S.A.
12. Agarwal, B. L. (2009). Basic statistics. New Age International(P) Ltd. New Delhi, India.
13. Antonisamy, B., Christopher, Solomon and Samuel P. Prasanna (2010). Biostatistics: Principles and Practice. Tata McGraw Hill Pub. Co. Ltd. New Delhi, India.
14. Rao, Sundar P. S. S., Richard, J. (2006). Introduction to biostatistics and research methods. PHI Learning Pvt. Ltd. New Delhi, India.
15. Laware, Shankar And Shinde, Bajirao (2012). Drought stress in peanut. LAP Lambert Academic Publishing, Saarbrucken, Germany.

*****

DSC ELECTIVE COURSE
SEMESTER - V
Paper - VI
BOT. 506B: HORTICULTURE

(Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To know horticulture, its scope, disciplines and importance
2. To understand different horticultural practices and their methods
3. To study importance, principles and types of Bahar treatment
4. To study role played by green and poly houses in horticulture
5. To understand methods of preservations and preparations of preserved products prevailing especially in this part of the state

Unit: 1 Introduction

(04 Lectures)

- 1.1. Definition, Scope and importance of Horticulture
- 1.2. Disciplines of Horticulture
  - i) Pomology   ii) Olericulture   iii) Floriculture
  - iv) Ornamental horticulture   v) Landscape horticulture
- 1.3. Nutritive value of Fruits and Vegetables

Unit2: Propagation of Horticultural plants

(10 Lectures)

- 2.1. Sexual Propagation: Advantages and Disadvantages
- 2.2. Asexual /Vegetative Propagation: Advantages and Disadvantages
- 2.3. Natural methods of vegetative propagation:
Bulb, Corm, Tuber, Rhizome, Runner, Offset, Sucker
- 2.4. Artificial methods of vegetative propagation
  - A) Cutting:
    - a) Definition
    - b) Types of Cutting:
      - i) Stem cutting - Soft wood cutting and Hard wood Cutting
      - ii) Leaf Cutting
      - iii) Root Cutting
  - B) Layering:
    - a) Definition
    - b) Types of Layering:
      - i) Simple layering
      - ii) Compound layering
      - iii) Air layering/Gootee
  - C) Budding:
    - a) Definition
    - b) Types of Budding - i) Shield/T - Budding   ii) Patch Budding
  - D) Grafting:
    - a) Definition
    - b) Types of Grafting - i) Whip grafting   ii) Tongue grafting

Unit3: Special Horticultural Practices

(12 Lectures)

- b) Wood apple/Guava Jelly
- c) Lemon/ Orange Squash
- d) Tomato ketchup

REFERENCE BOOKS

1. Azad, K. C. and Sharma, V. K. (2000). Horticulture Technology (Vol. I&II). Deep and Deep Publications, New Delhi, India.
2. Bal, J. S. (1997). Fruit growing. Kalyani Publication, New Delhi, India.
3. Bose, T. (1996). Fruit tropical and Sub tropical. Naya Pracation , Calcutta, India.
4. Edmond, J. B., Senn, T. L., Andrew, F. S. and Halfacr, R. G. (1990). Fundamentals of Horticulture. Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi, India.
5. Girdhari Lal., Siddhappa, G. S. and Tandon, G. L. (1998). Preservation of fruits and vegetables. ICAR New Delhi, India.
6. Hartmann, H. T. and Kester, D. E. (1989). Plant propagation principles and practice. Prentice Hall of India (P) Ltd. New Delhi, India.
7. Khan, M. R. (1995). Horticulture and Gardening. Nirali Prakashan, Pune, India.
8. Sen, S. (1992). Economic Botany. New Central Book Agency, Calcutta, India.
9. Sharma, N. K. and Arora, S. K. (1985). New Routes to increase Brinjal production. Fmr. Parlim 20 (6) 11 - 12.
10. Sharma, V. K. (2004). Advances in Horticulture. Deep and Deep Publications, New Delhi, India.
11. Sharma, V. K. (1999). Encyclopedia of Practical Horticulture.
12. Singh, V. B. (1990). Fruits of NE Region. Wiley Eastern Limited, New Delhi, India.
13. Sonane, H. N., Deore, B. P. and Patil, S. K. (1984). Vaishali (RHR 51) A High yielding Variety of Brinjal for Maharashtra. Journal of Maharashtra Agriculture Uni. 9(3):341-342
14. Vishnu Swarup (1997). Ornamental horticulture. Macmillan Ltd. New Delhi, India.
15. Reddy, Mallikarjun and Rao, Aparna (2010). Applied Horticulture. Pacific Book International, Delhi, India.
16. Sharaf, Sandhya (2012). Green House Management of Horticulture Crops. Oxford book Co. New Delhi, India.
17. Sharon Pastor Simson, Martha C. Straus (2010). Basics of Horticulture. Oxford Book Co. New Delhi, India.
18. George, Acquaah (2008). Horticulture: Principles and Practices, 4th Ed. PHI Learning private Ltd. New Delhi, India.

*****

SEMESTER - V
PRACTICAL COURSES
PRACTICAL PAPER - I
BOT. 507: Based on Theory Paper - I & V
(BOT. 501 and BOT. 505)

Practicals Based on Bot. 501: Lower cryptogams

Practical - 1 & 2: Study of range of thallus structure in algae with the help of materials or Permanent slides (any one from the examples):

- a) Unicellular thallus: *Chlamydomonas*, *Chlorella*
- b) Colonial thallus: *Pandorina*, *Eudorina*, *Volvox*, *Hydrodictyon*
- c) Filamentous thallus: *Pithophora*, *Chaetophora*, *Coleochaetae*, *Stigeoclonium*,
Drapanaldia, *Fritscheilla* and *Oedogonium*
- d) Siphonaceous thallus: *Vaucheria*, *Caulerpa*
- e) Pseudoparenchymatous: (Uniaxial/Multiaxial) thallus: *Batrachospermum*,
Polysiphonia
- f) Parenchymatous thallus: *Ulva*, *Enteromorpha*

Practical - 3: Study of life cycle of *Chara*

Practical - 4: Study of life cycle of *Sargassum*

Practical - 5: Study of fungal forms (any four)

- i) *Stemonitis*   ii) *Saprolegnia*   iii) *Rhizopus*
- iv) *Eurotium*   v) *Puccinia*   vi) *Alternaria*

Practical - 6: Study of life cycle of *Albugo*

Practical - 7: Study of life cycle of *Uncinula*

Practical - 8: Culture of Algae (Venkatraman method)/Culture of Fungi on PDA medium

NOTE: Study tour is compulsory. Students are expected to submit two forms of Algae and Fungi each. Photographs of any two forms Algae and Fungi along with tour report.

Practicals Based on Bot. 505: Biofertilizers

Practical - 9: Diversity of BGA with the help of locally available specimens -

Nostoc, *Anabaena*, *Oscillatoria*, *Gloecapsa* (Any three)

Practical - 10: Preparation of Yeast Extract Mannitol Agar Medium (YEMA Medium)

Practical - 11 and 12: *Rhizobium* culture with the help of healthy leguminous root nodules.

Practical- 13: Mass culture of BGA (Venkatraman method)

Practical - 14: Preparation of Compost, Farm Yard Manure (FYM).

Practical - 15: Study of Ectomycorrhiza and Endomycorrhiza with the help of PS/
Photograph.

*****

PRACTICAL PAPER - II
BOT. 508: Based on Theory Papers - II and VI
(BOT. 502 and BOT. 506A/BOT. 506B)

Practicals Based on Bot. 502: Morphology and Systematics of Angiosperms

Practical - 1: Study of Leaf Morphology (as per theory): Phyllotaxy and Types of leaf

Practical - 2: Study of Inflorescences (as per theory)

Practical - 3: Study of Flower: Types of Flower and Forms of Corolla

Practical - 4 to 6: Study of **any six** plant families as per theory with respect to systematic position, morphological characters (vegetative and floral), floral formula and floral diagram (*sensu* Bentham and Hookers system)

Practical - 7: Identification of genus and species (any suitable) by using local, regional, state and national flora

NOTE : i) Excursion tour is compulsory

ii) Submission of photograph of any ten plants and tour report at the time of practical examination.

Practicals Based on Bot. 506 A: Analytical Techniques in Plant Sciences

Practical - 8 & 9: Extraction and Separation of amino acids by paper chromatography

Practical -10: Isolation of chloroplasts by solvent method

Practical - 11: Study of different microscopic techniques light and fluorescence by using photographs

Practical - 12: Preparation of different types of stains (Permanent and temporary)

Practical -13: Preparation of permanent slides (double staining)

Practical - 14 & 15: Computation of mean, mode, median, variance and standard deviation from the given data.

Practicals Based on Bot. 506B: Horticulture

Practical - 8: Study of Garden tools and equipment: Sprayer, Duster, Pruning knife, Sprinkler.

Practical - 9: Study of propagation requirement:

i) Media   ii) Containers   iii) Potting   iv) Repotting

Practical - 10 & 11: Study of propagation methods:

a) Cutting   b) Layering   c) Budding   d) Grafting

Practical - 12 to 15: Preparations of different types of fruit products (Any three)

a) Mix fruit Jam   b)Wood apple/Guava Jelly
b) Lemon/Orange Squash   c)Tomato ketchup

Note: Visit to any one Nursery Unit, Commercial orchard

*****

PRACTICAL PAPER - III
BOT. 509: Based on Theory Papers - III and IV
(BOT. 503 and BOT. 504)

Practicals Based on Bot. 503: Cell Biology and Genetics

- Practical - 1:** To study prokaryotic cells (bacteria), viruses, eukaryotic cells with the help of light and electron micrographs
- Practical - 2:** Study of the Ultra structure of cell organelles with the help of Photomicrographs
- Practical - 3:** To prepare temporary stained preparation of mitochondria from onion peel using vital stain Janus green.
- Practical - 4 & 5:** Study of mitosis and meiosis (temporary mounts and permanent slides).
- Practical - 6:** Measure the cell size (either length or breadth/diameter) by micrometry
- Practical - 7:** Study of salivary gland chromosome in Chironomous larvae

Practicals based on Bot. 504: Plant Physiology and Biochemistry

- Practical - 8:** Estimation of soluble proteins by Lowery *et. al.* method.
- Practical - 9 & 10:** Demonstration:
- a) Ringing experiment for path of solute translocation.
  - b) Geotropic Movement of root, by using germinating seeds
  - c) Phototropic movement
- Practical - 11 & 12:** Separation of sugar by paper chromatography
- Practical - 13:** Qualitative tests for primary metabolites starch, lipids and proteins by using available plant materials
- Practical - 14 & 15:** Qualitative tests for Secondary metabolites: alkaloids, terpenes, Flavonoids by using available plant materials.

*****

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH
MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON**

Faculty of Science and Technology

(NAAC Re-Accredited)

SYLLABUS FOR CORE AND SKILL ENHANCEMENT

COUESES IN BOTANY

As Per U. G. C. Guidelines

Based on

Choice Based Credit System (CBCS)

T. Y. B. Sc. BOTANY SEMESTER - WISE SYLLABUS

(Theory and Practicals)

SEMESTER - VI

**To Be Implemented From
Academic Year 2020 - 2021**

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA
UNIVERSITY, JALGAON**

Faculty of Science and Technology

**SYLLABUS FOR CORE AND SKILL ENHANCEMENT COUESES IN
BOTANY**

As Per U. G. C. Guidelines

Based on

Choice Based Credit System (CBCS)

T. Y. B. Sc. BOTANY SEMESTER - WISE SYLLABUS

(Theory and Practicals)

SEMESTER - VI

DISCIPLINE SPECIFIC COURSES

BOT. 601, Paper - I: Higher Cryptogams

BOT. 602, Paper - II: Gymnosperms & Paleobotany

BOT. 603, Paper - III: Molecular Biology

BOT. 604, Paper - IV: Economic Botany

SKILL ENHANCEMENT COURSE

BOT. 605, Paper - V: Floriculture

ELECTIVE COURSES

BOT. 606.A, Paper - VI: Herbal Techniques

BOT. 606.B, Paper - VI: Plant Breeding

PRACTICAL COURSES

BOT. 607, Practical - I: Based on BOT. 601 and BOT. 605

BOT. 608, Practical - II: Based on BOT. 602 and BOT. 606

BOT. 609, Practical - III: Based on BOT. 603 and BOT. 604

W. E. F. JUNE - 2020

SEMESTER - VI

Discipline	Core Course Type	Course Code	Course Title	Credits	Total Hrs./ Week	Total Teaching Hrs.	Total Marks (100)	
							CA	UA
Discipline Specific Course (DSC)	Paper-I	BOT.601	Higher Cryptogams	3	3	45	40	60
	Paper-II	BOT.602	Gymnosperms and Paleobotany	3	3	45	40	60
	Paper-III	BOT.603	Molecular Biology	3	3	45	40	60
	Paper-IV	BOT.604	Economic Botany	3	3	45	40	60
DSC Skill Enhancement Course	Paper- V	BOT.605	Floriculture	3	3	45	40	60
DSC Elective Course (Any one)	Paper-VI	BOT.606 A	Herbal Technology	3	3	45	40	60
		BOT.606 B	Plant Breeding	3	3	45	40	60
DSC Core Practicals	Practical I	BOT.607	Practicals Based on BOT.601 and BOT.605	4	4 /Batch	60	40	60
	Practical II	BOT.608	Practicals Based on BOT.602 and BOT.606A/Bot.566B	4	4/Batch	60	40	60
	Practical III	BOT.609	Practicals Based on BOT.603 and BOT.604	4	4/Batch	60	40	60
Non-Credit Audit Course (Any One)	Paper-VII	AC-610	Soft Skill	No Credit	2	30	100	--
		AC-611	Yoga					
		AC-612	Practicing Cleanliness					

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

Equivalence of the T. Y. B. Sc. Botany CBCS Syllabus

Paper	Course	SEMESTER - VI CBCS Syllabus (New)	Course	SEMESTER - VI CGPA Syllabus (Old)
I	Bot. 601	Higher Cryptogams	Bot. 361	Gymnosperms & Paleobotany
II	Bot. 602	Gymnosperms and Paleobotany	Bot. 362	Anatomy & Embryology
III	Bot. 603	Molecular Biology	Bot. 363	Genetics, Plant Breeding and Evolution
IV	Bot. 604	Economic Botany	Bot. 364	Plant Biochemistry
V	Bot. 605	Floriculture	Bot. 365	Applied Botany
VI	Bot.606.A/ Bot.606.B	Herbal Technology/ Plant Breeding	Bot. 366.1/ Bot. 366.2/ Bot. 366.3/ Bot. 366.4	Botanical Techniques/ Medico botany and Pharmacognosy/ Horticulture/ Plant Protection

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

Syllabus of T. Y. B. Sc. Botany w. e. f. June, 2020

CBCS Pattern

DISCIPLINE SPECIFIC COURSE (DSC)

SEMESTER - VI

Paper - I

BOT. 601: HIGHER CRYPTOGAMS

(Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study salient features of cryptogamic plants.
2. To make students aware of the status of cryptogams as a group in plant kingdom.
3. To study the life cycles of selected genera.
4. To study economic importance of cryptogamic plants.

Unit 1: Introduction

(09 Lectures)

A) Bryophytes

- 1.1. General characters of Bryophyta
- 1.2. Classification of Bryophyta up to classes giving reasons with at least two examples of each class as per G. M. Smith (1955).
- 1.3. Alternation of generation in Bryophytes
- 1.4. Contribution of Indian Bryologist - Prof. Shiv Ram Kashyap
- 1.5. Economic importance

B) Pteridophytes

- 1.6. General characters of Pteridophytes
- 1.7. Classification of Pteridophytes up to classes giving reasons with at least two examples of each class according to Prof. G. M. Smith.
- 1.8. Contribution of Indian Pteridologist - S. S. Bir
- 1.9. Economic importance

Unit 2: A) Life History of *Marchantia* with respect to

(11 Lecture)

- 2.1. Systematic position, habit and habitat
- 2.2. External and internal morphology of gametophytes.
- 2.3. Reproduction: Vegetative and sexual.
- 2.4. Structure of sex organs. (Development is not expected)
- 2.5. Fertilization,
- 2.6. Structure of sporophyte.
- 2.7. Dehiscence of capsule and dispersal of spores,
- 2.8. Structure and germination of spores
- 2.9. Graphical representation of Alternation of Generation

B) *Anthoceros*

- 2.10. *Anthoceros* is synthetic type discuss
- 2.11. Elaborate detail structure of sporophyte of *Anthoceros*

Unit 3: Life History of *Polytrichum* with respect to

(07 Lecture)

- 3.1. Systematic position, habit and habitat
- 3.2. External and internal morphology of gametophytes.
- 3.3. Reproduction: Vegetative and sexual
- 3.4. Position and structure of sex organs. (Development is not expected)
- 3.5. Fertilization,
- 3.6. Structure of sporophyte,
- 3.7. Dehiscence of capsule and dispersal of spores,
- 3.8. Structure and germination of spores

Unit 4: Life History

(11 Lecture)

A) *Psilotum* with respect to

- 4.1. Systematic position, habit and habitat
- 4.2. External and internal morphology of sporophyte
- 4.3. Reproduction, vegetative and asexual
- 4.4. Morphological nature and dehiscence of synangium.
- 4.5. Structure and germination of spores,
- 4.6. Structure of mature gametophyte (Prothallus),
- 4.7. Structure of mature male and female sex organ.
(Development is not expected)
- 4.8. Fertilization.
- 4.9. Structure of embryo.
- 4.10. Graphical representation of alternation of generation.

B) *Lycopodium* with respect to:

- 4.11. Systematic position, habit and habitat
- 4.12. External and internal morphology of sporophyte.
- 4.13. Reproduction: Vegetative and Asexual
- 4.14. Position and structure and dehiscence of sporangium.
- 4.15. Structure and germination of spores.
- 4.16. Structure of gametophyte
- 4.17. Structure of mature sex organs. (Development is not expected)
- 4.18. Fertilization.
- 4.19. Structure of embryo
- 4.20. Graphical representation of alternation of generation.

Unit 5: A) Life History of *Marsilea* with respect to:

(07 Lecture)

- 5.1. Systematic position, Habit and habitat
- 5.2. External and internal morphology of sporophyte,
- 5.3. Reproduction
- 5.4. External and internal morphology of sporocarp,
- 5.5. Morphological nature and dehiscence of the sporocarp.
- 5.6. Structure of microspore and megaspore.
- 5.7. Structure of male and female gametophytes (Development is not expected)
- 5.8. Fertilization
- 5.9. Structure of embryo,
- 5.10. Graphical representation of alternation of generation,

B) Heterospory and its significance

REFERENCE BOOKS

BRYOPHYTES AND PTERIDOPHYTES

1. Ganguli, H. G. and Kar, A. K. (2001). College Botany Vol. II. Books and Allied Press, Ltd. Kolkata, India.
2. Pandey, B. P. (1995). A Text Book of Botany Bryophyta. S. Chand & Co. Ltd. New Delhi, India.
3. Parihar, N. S. (1972). An Introduction to Embryophyta. Vol.1 Bryophyta, Central Book Depot, Hyderabad, India.
4. Puri, P. (1985). Bryophyta A Broad Perspective. Atma Ram and Sons, New Delhi, India. House. Pvt. Ltd. New Delhi.
5. Saxena A. K. and R. M. Sarabhai (1992). Text Book of Botany - Vol. II Embryophyta. Ratan Prakashan Mandir, Agra, India.
6. Sporne, K. R. (1965). The Morphology of Pteridophytes. The Hutchinson Univ. Lib., London, U.K.
7. Sundara Rajan, S. (1995). Introduction to Pteridophyta. Wiley Eastern Limited, New Delhi, India.
8. Vashishta, P. C. (1994). Botany: Pteridophyta. S. Chand & Co. Ltd. New Delhi, India.

*****

DISCIPLINE SPECIFIC COURSE (DSC)
SEMESTER - VI
Paper - II
BOT. 602: GYMNOSPERMS AND PALEOBOTANY (Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study Gymnosperms with respect to distinguishing characters, comparison with Angiosperms, and classification.
2. To study the life cycles of *Pinus* and *Gnetum*.
3. To study the scope of Paleobotany, types of fossils and geological time scale.
4. To study the various fossil genera representing different fossil groups.

GYMNOSPERMS (30 Lectures)

Unit 1: General topics (06 Lectures)

- 1.1. Introduction
- 1.2. Distinguishing features of the group
- 1.3. Comparison of Gymnosperms with Angiosperms
- 1.4. Economic importance of Gymnosperms
- 1.5. Classification of Gymnosperms by K. R. Sporne up to orders giving reasons

Unit 2: Life cycle of *Pinus* with respect to (12 Lectures)

- 2.1. Distribution in India
- 2.2. Systematic position
- 2.3. External morphology
- 2.4. Internal morphology
  - a) Primary structure of root, stem and leaf
- 2.5. Reproductive structure
  - a) Male cone
  - b) Structure & development of Male gametophyte
  - c) Female cone
  - d) Structure & development of Female gametophyte
- 2.6. Pollination
- 2.7. Fertilization
- 2.8. Structure of embryo and polyembryony
- 2.9. Seed structure and germination
- 2.10. Alternation of generation

Unit 2: Life cycle of *Gnetum* with respect to (12 Lectures)

- 2.1. Distribution in India
- 2.2. Systematic position
- 2.3. External morphology
- 2.4. Internal morphology
  - a) Primary structure of root, stem and leaf

- b) Anomalous Secondary growth in *Gnetum ula*
- 2.5. Reproductive structure
  - a) Male cone
  - b) Structure and development of Male gametophyte
  - c) Female cone
  - d) Structure and development of Female gametophyte
- 2.6. Pollination
- 2.7. Fertilization
- 2.8. Structure of embryo and polyembryony
- 2.9. Seed structure and germination
- 2.10. Alternation of generation
- 2.11. Resemblance with Angiosperms

PALEOBOTANY

(15 Lectures)

Unit 4: Introduction

(06 Lectures)

- 4.1. Introduction, definition and scope
- 4.2. Contribution of Birbal Sahani in Paleobotany
- 4.3. Definition of Fossil
- 4.4. Fossilization process, Conditions favorable for fossilization
- 4.5. Geological time scale. Eras, Periods, Epochs and major plant groups
- 4.6. Types of fossils: Impression, Compression, Petrification, Cast, Coal ball, Amber

Unit 5: Study of the following fossil groups w. r. t. morphology and structure

(09 Lectures)

- 5.1. Psilopsida: *Rhynia*
- 5.2. Lycopsida: *Lepidostrobus* (Cone)
- 5.3. Sphenopsida: *Annularia* (Leaf)
- 5.4. Pteridopsperm: *Lyginopteris oldhamia* (Stem)
- 5.5. Bennettitales: *Cycadeoidea* (Flower)
- 5.6. Angiosperm: *Sahanipushpum* (Flower)

REFERENCE BOOKS

GYMNOSPERMS

1. Datta, S. C. (1966). Introduction to Gymnosperms. Asia Pub. House, New Delhi, India.
2. Datta, S. C. (1998). Systematic Botany, 4th Ed. New Age International Pvt. Ltd. New Delhi, India.
3. Gangulee, H. C. and Kar, A. K. (1998). College botany Vol. II. New central book agency (P) Ltd. Kolkata, India.
4. Chopra, G. L. (1962). Introduction to Gymnosperms. Asia Pub. House, New Delhi. India.
5. Vashishta, P. C. (1983). Botany for degree students: Gymnosperms. S. Chand & Co. New Delhi, India.

6. Sporne, K. R. (1967). Morphology of Gymnosperms. Hutchinson university library London, U. K.
7. Pandey, B. P. (1982). College botany Vol. II. S. Chand & Co. New Delhi, India.

PALEOBOTANY

1. Delevoryas, T. (1962). Morphology and Evolution of fossil plants. Holt Reinhart & Winston, New York.
2. Surange, K. R. (1966). Indian fossil Pteridophytes. CSIR New Delhi, India.
3. Stewart, Wilson. N. (1983). Paleobotany and evolution of plants. Cambridge University Press.
4. Arnold, Chester, R. (1972). An introduction to Paleobotany. McGraw Hill Publ. Co. Ltd., New York.
5. Andrews Henry N. (1961). Studies in Paleobotany. John Wiley & Sons, USA.
6. Dick, M. W. and Edwards D. (1983). Contribution to Paleobotany. The white friars press ltd. Tonbridge.
7. Shukla, Ashok C. & Shital P. Misra (1975). Essentials of Paleobotany. Vikas Publ. House, New Delhi, India.
8. Chapman, Meyen S. V. and Hall, Fundamentals of Paleobotany. Cambridge University Press, Cambridge, London, U. K.
9. Norman, F. Hughes (1976). Paleobotany of Angiosperms origin. Cambridge University Press, Cambridge, London, U. K.
10. Mishra, S. R. (2010). Text Books of Paleobotany. Discovery Publication House Pvt. Ltd.

*****

DISCIPLINE SPECIFIC COURSE (DSC)

SEMESTER - VI

PAPER - III

BOT. 603: MOLECULAR BIOLOGY

(Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To study molecular biology in relation to genetic material, its inheritance, modification, replication
2. To study the mitochondria and chloroplast DNA
3. To study transcription, translation post translation modification of protein.
4. To study gene regulation in prokaryotes and eukaryotes.

Unit 1: Nucleic acids: Carriers of genetic information **(02 Lectures)**

- 1.1. Historical perspective
- 1.2. DNA as the carrier of genetic information Griffith's, Hershey & Chase, Avery, McLeod & McCarty experiment

Unit 2: The Structures of DNA and RNA / Genetic Material **(10 Lectures)**

- 2.1. Types of genetic material, Types of DNA
- 2.2. DNA Structure: Watson and Crick - historic perspective, Salient features of double helix
- 2.3. Organization of DNA: Prokaryotes (*E. coli*) and Eukaryotes
- 2.4. Types of RNA
- 2.5. Organelle DNA - Mitochondria and Chloroplast DNA
- 2.6. Chromatin structure - Nucleosome, Euchromatin, Heterochromatin - Constitutive and Facultative heterochromatin

Unit 3: DNA replication **(10 Lectures)**

- 3.1. General principles - bidirectional, semi conservative and semi discontinuous replication, RNA priming
- 3.2. Various models of DNA replication, including rolling circle, θ (theta) model of replication, replication of linear ds - DNA, replication of the 5' end of linear chromosome
- 3.3. Enzymes involved in DNA replication
- 3.4. The Central Dogma
- 3.5. Genetic code: Nature and properties

Unit 4: Transcription and Gene Regulation **(10 Lectures)**

- 4.1. Transcription in prokaryotes and eukaryotes. Principles of transcriptional regulation
- 4.2. Prokaryotes: Regulation of lactose metabolism and tryptophan synthesis in *E. coli*.
- 4.3. Eukaryotes: Eukaryotic transcriptional regulation (promoter enhancer and silencer, Gene battery) and post transcriptional regulation

Unit 5: Processing and modification of RNA **(13 Lectures)**

- 5.1. Split genes concept of introns and exons, removal of introns, spliceosome machinery, splicing pathways

- 5.2. RNA editing and mRNA transport
- 5.3. Ribosome structure and assembly, mRNA,
Charging of tRNA, aminoacyl tRNA synthetases
- 5.4. Various steps in protein synthesis, proteins involved in
initiation, elongation and termination of polypeptides
- 5.5. Inhibitors of protein synthesis, Post translational modifications of proteins.

REFERENCE BOOKS

1. Watson J. D., Baker, T. A., Bell, S. P., Gann, A., Levine, M., Losick, R. (2007). Molecular Biology of the Gene, 6th Ed. Pearson Benjamin Cummings, CSHL Press, New York, U.S.A.
2. Snustad, D. P. and Simmons, M. J. (2010). Principles of Genetics, 5th Ed. John Wiley and Sons Inc., U.S.A.
3. Klug, W. S., Cummings, M. R., Spencer, C. A. (2009). Concepts of Genetics, 9th Ed. Benjamin Cummings, U.S.A.
4. Russell, P. J. (2010). I - Genetics - A Molecular Approach, 3rd Ed. Benjamin Cummings, U.S.A.
5. Griffiths, A. J. F., Wessler, S. R., Carroll, S. B., Doebley, J. (2010). Introduction to Genetic Analysis, 10th Ed. W. H. Freeman and Co., U.S.A.
6. Verma, Agarwal, (2005). Cell Biology, Genetics, Molecular Biology, Evolution and Ecology. S. Chand & Company, New Delhi, India.
7. Powar, C. B. (2003). Genetics I & II. Himalaya Publishing House, Nagpur, India.
8. Sadhasivam and Manickam (2005). Biochemical Methods. New Age International Pvt. Ltd. New Delhi, India.

*****

DISCIPLINE SPECIFIC COURSE (DSC)

SEMESTER - VI

PAPER - IV

BOT. 604: ECONOMIC BOTANY

(Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To know useful bio resources of prime importance to mankind.
2. To acknowledge students about various groups of plants of the world as well of India.
3. To know botanical, chemical and nutritional values and value additions of food grains, legumes, sugars, vegetable, fruits, spices, etc.
- 3) To reveal new *vis-a-vis* forgotten food sources and their current practices.
- 4) To know the general account and uses of rubber, fiber and Timber.

Unit 1: Introduction and Origin of Cultivated Plants

(09 Lectures)

- 1.1. Scope and Importance
- 1.2. Green Evolution in Indian context
- 1.3. Concept of Centers of Origin, their importance with reference to Vavilov's work
- 1.4. Examples of major plant introductions
- 1.5. Crop domestication and loss of genetic diversity
- 1.6. Evolution of new crops/varieties,
- 1.7. Importance of germplasm diversity

Unit 2: Cereals, Legumes and Millets, Sources of Sugars and Starches

(09 Lectures)

- 2.1. Origin, morphology, processing and uses of Wheat and Rice
- 2.2. Origin, morphology and uses of Chick pea and Pigeon Pea
- 2.3. Origin, morphology, processing and uses of Pearl millet and Sorghum
- 2.4. Sources of Sugars, Morphology and processing of sugarcane
- 2.5. Products and byproducts of sugarcane industry
- 2.6. Morphology, propagation and uses of Potato

Unit 3: Spices, Beverages and Drugs

(09 Lectures)

- 3.1. Spices: Listing of important spices, their family and part used
- 3.2. Economic importance with special reference to clove and black pepper
- 3.3. Beverages: Morphology, processing and uses of Tea and Coffee
- 3.4. Drugs: Morphology, processing, uses and health hazards of *Cinchona* and *Papaver*

Unit 4: Oils and Fats

(09 Lectures)

- 4.1. General description, classification of oils
- 4.2. Extraction, their uses and health implications of groundnut and Soybean (Botanical name, family & uses)
- 4.3. Essential Oils: General account, extraction methods of *Eucalyptus* oil comparison with fatty oils and their uses

Unit 5: Rubber, Fiber and Timber yielding plants

(09 Lectures)

- 5.1. Para rubber: tapping, Industrial processing and uses

5.2. Fibres: Definition, Structure and classification based on the origin of fibers, morphology, extraction and uses of Cotton and Coir

5.3. Timber: Botanical Source, structure of wood and uses of Teak and *Pinus*

REFERENCE BOOKS

1. Aiyer, A. K. Y. N. (1954). Field Crops in India. The Bangalore Printing And Publishing Company, Bangalore.
2. Bendre, Ashok and Ashok Kumar (1998 - 1999). Economic Botany for undergraduate Students. Rastogi Publications, Meerut, India.
3. Hill, A. F. (1952). Economic Botany, 2nd Ed. McGraw Hill Co. Pvt. Ltd. New York.
4. Pandey, S. N. and Archana (1996). Economic Botany. Vikas Publishing house, New Delhi.
5. Pal, B. P. (1996). Wheat Monograph. Council of Agricultural Research, New Delhi.
6. Pruthi, J. S. (1976). Spices and Condiments. National Book Trust, Delhi.
7. Sambamurthy, A. V. S. S. and Sambamurthy, N. S. (1889). A Textbook of Economic Botany. Wiley Estern Ltd. New Delhi.
8. Sharma, B. K. and Awasthi, P. B. (1984). Economic Botany. Prakash book Depot, Bareilly.
9. Kochhar, S. L. (2012). Economic Botany in Tropics. MacMillan & Co. New Delhi, India.
10. Wickens, G. E. (2001). Economic Botany: Principles & Practices, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands.
11. Chrispeels, M. J. and Sadava, D. E. (1994). Plants. Genes and Agriculture, Jones & Bartlett.
12. Jacob Thankamma (1975). Foods, Drugs And Cosmetics: A Consumer Guide. The Mac millan Company of India Ltd. Delhi.
13. Parthasarathy, S. V. (1972). Sugarcane in India. K. C. P. Ltd., Madras.
14. Kannaiyana, S. and A. Gopalam (Ed.) (2007). Agro biodiversity: Crop Genetic Resources And Conservation. Vol. I. Associated Publishing Co., New Delhi, India.
15. Majumdar, D. K. (2011). Pulse Crop Production: Principles And Technologies. RHZ Learning (P.) Ltd., New Delhi, India.
16. Mitra, S. K. and Borse, T. K. (Ed.) (1996). Fruits: Tropical And Subtropical. Naya Prakash, Calcutta, India.
17. Patil, D. A. (2019). Food Crops: Evolution, Diversity and Advances. Scientific Publishers, Jodhpur, India.
18. Patil, D. A. and Dhale, D. A. (2013). Spices and Condiments: Origin, History and Applications. Daya Publishing House, New Delhi, India.
19. Patil, D. A. (2008). Useful Plants: Origin, History and Civilization. Navyug Publishers and Distributors, Delhi, India.

*****

DSC SKILL ENHANCEMENT COURSE

SEMESTER - VI

PAPER - V

BOT. 605: FLORICULTUR

(Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To know floriculture, its scope and importance.
2. To know the commercial floriculture.
3. To study the different features of garden.
4. To study methods of propagation.
5. To study diseases and pests of ornamental Plants.

Unit 1: Introduction:

(09 Lectures)

- 1.1. History of gardening
- 1.2. Importance and scope of floriculture
- 1.3. Landscape gardening
- 1.4. Some Famous gardens of India
- 1.5. Landscaping Places of Public Importance
  - a. Landscaping highways
  - b. Landscaping of Educational institutions

Unit 2: Nursery Management and Routine Garden Operations:

(09 Lectures)

- 2.1. Sexual and vegetative methods of propagation
- 2.2. Soil sterilization
- 2.3. Seed sowing: i) Pricking   ii) Planting and transplanting
                                iii) Shading   iv) Stopping or pinching
                                v) Defoliation   vi) Wintering
                                vii) Mulching
- 2.4. Topiary
- 2.5. Role of plant growth regulators

Unit 3: Study of Ornamental Plants w.r.t. list of plants, description and cultivation method of at least two examples of each:

(09 Lectures)

- 3.1. Flowering annuals
- 3.2. Herbaceous perennials
- 3.3. Climbers
- 3.4. Shade and ornamental trees
- 3.5. Ornamental bulbous and foliage plants
- 3.6. Cacti and succulents
- 3.7. Palms and Cycads
- 3.8. Ferns and Selaginellas
- 3.9. Bonsai

Unit 4: Principles of Garden Designs:

(09 Lectures)

- 4.1. i) English   ii) Italian   iii) French
                iv) Persian   v) Mughal   vi) Japanese gardens.
- 4.2. Features of a garden

i) Garden wall	ii) Fencing	iii) Path and roads
iv) Hedge	v) Edging	vi) Lawn
vi) Flower beds	vii) Shrubbery	viii) Borders
ix) Water garden.	x) Arches and Pergolas	

Unit 5: Commercial Floriculture:

(09Lectures)

- 5.1. Factors affecting flower production
- 5.2. Production and packaging of cut flowers
- 5.3. Flower arrangements
- 5.4. Methods to prolong vase life
- 5.5. Cultivation of Important cut flowers

i) Carnation	ii) Aster	iii) Chrysanthemum
iv) Gerbera	v) Gladiolous	vi) Marigold
vii) Rose	viii) Lilium	
- 5.6. Diseases and Pests of Ornamental Plants: Rose and Gladiolus

REFERENCE BOOKS

1. Arora J. S. (1998). Introductory Ornamental Horticulture. Kalyani Publishers Pvt. Ltd., W. Bengal.
2. Bhattacharjee S. K. (2004). Landscape gardening and design with plants. Pointer Publishers Pvt. Ltd., Jaipur.
3. Bhattacharjee S. K., and De L. C. (2005). Post harvest technology of flowers and ornamental plants. Pointer Publishers, Jaipur.
4. De L. C. (2011). Value addition in flowers and Orchids. New India Publishing Agency, New Delhi.
5. Nowak J., Rudnicki R. M. and Duncan A. A. (1990). Post Harvest handling and storage of cut flowers, florists greens and potted plants. Timber Press, INC. Portland, Oregon.
6. Randhawa G. S, and Mukhopadhyay A. (2007). Floriculture in India. Allied Publishers Pvt. Ltd., New Delhi.
7. Randhawa, G. S. and Mukhopadhyay, A. (1986). Floriculture in India. Allied Publishers.

*****

DSC ELECTIVE COURSE
SEMESTER - VI
PAPER - VI
BOT. 606.A: HERBAL TECHNOLOGY (Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To create optimum awareness and interest amongst the students about Medicinal Plants.
2. To conserve the biodiversity of Medicinal Plants in Maharashtra.
3. To strengthen the educational system and research on Medicinal Plants.
4. To increase students awareness about the efficacies of herbal drugs.
5. To develop awareness for utilization of herbal medicines for home remedies.

Unit 1: Herbal medicines (06 Lectures)

- 1.1. History, scope and importance
- 1.2. Definition of herbal medicines
- 1.3. Role of medicinal plants in Siddha systems of medicine
- 1.4. Herbal foods : future of pharmacognosy

Unit 2: Pharmacognosy (09 Lectures)

- 2.1 Systematic position and medicinal uses of the following herbs in curing various ailments -
- i) Tulsi,   ii) Ginger,   iii) Fenugreek,
  - iv) Amla   v) Ashoka (*Saraca indica*)

Unit 3: Herbal phytochemistry (10 Lectures)

- 3.1 Active principles and methods of their testing, identification and utilization of the medicinal herbs -
- i) *Catharanthus roseus* (cardiotonic)
  - ii) *Withania somnifera* (drugs acting on nervous system)
  - iii) *Clerodendron phlomoides* (antirheumatic)
  - iv) *Centella asiatica* (memory booster).

Unit 4: Analytical pharmacognosy (10 Lectures)

- 4.1. Drug adulteration
- 4.2. Types and methods of drug evaluation
- 4.3. Biological testing of herbal drugs
- 4.4. Phytochemical screening tests for secondary metabolites
  - i) Alkaloids,   ii) Phenolic compounds

Unit 5: Cultivation, harvesting, processing, storage, marketing and utilization of following medicinal plants (10 Lectures)

- 5.1. *Aloe vera*
- 5.2. *Mentha*

REFERENCE BOOKS

1. Chopra, R. N., Nayar S. L. and Chopra, I. C. (1956). Glossary of Indian medicinal plants. C. S. I. R, New Delhi.
2. Kanny, Lall, Dey and Raj Bahadur, (1984). The indigenous drugs of India. International Book Distributors, Dehradun, India.
3. Agnes Arber, (1999). Herbal plants and Drugs. Mangal Deep Publications, Jaipur, India.
4. Sivarajan V. V. and Balachandran Indira (1994). Ayurvedic drugs and their plant source. Oxford IBH Publishing Co., Delhi, India.
5. Miller, Light and Miller, Bryan, (1998). Ayurveda and Aromatherapy. Banarsidass, Delhi, India.
6. Anne Green, (2000). Principles of Ayurveda. Thomsons, London.
7. Kokate C. K. *et al.* (1999). Pharmacognosy. Nirali Prakashan, Pune, India.

*****

DSC ELECTIVE COURSE
SEMESTER - VI
PAPER - VI
BOT. 606.B: PLANT BREEDING (Lectures: 45)

AIMS AND OBJECTIVES:

1. To introduce the student with science of plant breeding
2. To introduce the student with branch of plant breeding for the survival of human being from starvation.
3. To study the techniques of production of new superior crop varieties.

Unit 1: Plant breeding (08 Lectures)

- 1.1. Introduction, Scope and objectives
- 1.2. Breeding systems: Inbreeding and outbreedings
- 1.3. Modes of reproductions in crop plants,
Self pollination, Cross pollination and Geitonogamy
- 1.4. Important achievements and undesirable consequences of
Plant breeding

Unit 2: Methods of Crop Improvements (14 Lectures)

- 2.1. Introduction
- 2.2. Centre of origin and domestication of crop plants
- 2.3. Plant genetic resources of wild relatives of domesticated crops
- 2.4. Procedure, advantages and limitations of
  - i) Plant introduction and Acclimatization
  - ii) Selection: Pure line selection, Mass selection and clonal selection
  - iii) Hybridization: Bulk method, Single cross and double cross method
Interspecific hybridization for improvement of clonal crops
- 2.7. Procedure, advantages and limitations

Unit 3: Male Sterility (08 Lectures)

- 3.1. Genetic male sterility
- 3.2. Cytoplasmic male sterility
- 3.3. Genetic Cytoplasmic male sterility
- 3.4. Use of male sterility in hybrid seed production

Unit 4: Inbreeding depression and heterosis (07 Lectures)

- 4.1. History
- 4.2. Genetic basis inbreeding depression and heterosis
- 4.3. Applications

Unit 5: Crop improvement and breeding (08 Lectures)

- 5.1. Role of followings in crop improvement with suitable examples one from each
  - a) Mutation breeding
  - b) Polyploidy breeding
  - c) Distant hybridization
  - d) Genetically modified crops

REFERENCE BOOKS

1. Agrawal, R. L. (1998). Fundamentals of Plant Breeding and Hybrid seed production. Oxford and IBH Publishing Co. New Delhi, India.
2. Allard, R.W. (1960). Principles of plant breeding. John Wiley and Sons, New York.
3. Hayes, H. K. (2017). Breeding Crops Plants. Shree Publishersbooks in India.
4. Chaudhary, H. K. (2001). Plant Breeding, Theory and Practice. Oxford IBH (P.) Ltd. New Delhi, India.
5. Gupta, P. K. (1998). Genetics, Plant Breeding and Evolution. Rastogi Publication, Meerut, India.
6. Xijendro Das, L. D. (1998). Plant Breeding. New age International Publication India.
7. Phundan, Sings (2006). Essential of Plant Breeding. Kalyani Publishers, New Delhi.
8. Poehlman, J. M. and Borthakur D. (1995). Breeding Asian Field Crops. Oxford IBH (P.) Ltd. New Delhi, India.
9. Phundan, Singh (2006). Principles of Plant Breeding. Rastogi Publication Meerut, India.
10. Sheenivas, Y. S. Seed Technology and Seed Pathology. Shree Publishers.
11. Sharma, J. R. (1994). Principles and Practice of Plant Breeding. Tata McGraw Hill Publishing Company Ltd. New Delhi.
12. Singh, B. D. (2006). Plant Breeding: Principles and Methods. Kalyani Publishers, New Delhi.
13. Singh, B. D. (1996). Plant Breeding. Kalyani Publishers, New Delhi.

*****

SEMESTER - VI
PRACTICAL COURSES
PRACTICAL PAPER - I
BOT. 607: Based on Theory Paper - I and V
(BOT. 601 and BOT. 605)

Practicals based on Bot. 601: Higher Cryptogams

Practical - 1 and 2: Study of life cycle of *Marchantia* w. r. t.

- a) Systematic Position
- b) External morphology: Mounting of rhizoids & scales
- c) Internal morphology: i) T. S. of Thallus
ii) V. S. of thallus through gemma cup (P.S)
- d) V. S. of antheridiophore (P. S.)
- e) V. S. of archegoniophore (P. S.)
- f) V. S. of sporophyte (P. S.)

Practical - 3: Study of life cycle of *Anthoceros* w. r. t.

- a) Systematic Position
- b) External morphology: Mounting of rhizoids
- c) Internal morphology: i) T. S. of Thallus,
- d) T. S. of thallus through antheridia (P. S.)
- e) T.S. of thallus through archegonia (P. S.)
- f) L. S. of sporophyte (P. S.)

Practical - 4: Study of life cycle of *Polytrichum* w. r. t.

- a) Systematic Position
- b) External morphology
- c) Internal morphology
  - i) T. S. of axis
  - ii) T. S. of Leaf
- d) L. S. of Sporophyte (P. S.)

Practical - 5: Study of life cycle of *Psilotum* w. r. t.

- a) Systematic Position
- b) External morphology
- c) Internal morphology
  - i) T. S. of stem
  - ii) T. S. of rhizome (P. S.)
- d) T. S. of synangium (P. S.)

Practical - 6: Study of life cycle of *Lycopodium* w. r. t.

- a) Systematic Position
- b) External morphology
- c) Internal morphology: T. S. of stem
- d) Mounting of Sporangium and Spores
- e) L. S. Strobilus (P. S.)

Practical - 7 and 8: Study of life cycle of *Marsilea* w. r. t.

- a) Systematic Position

- b) External morphology
- c) Internal morphology
  - i) T. S. of stem/rhizome
  - ii) T. S. of petiole
- d) External structure of sporocarp
- e) Internal structure of sporocarp in different planes:
  - i) H. L. S. of sporocarp
  - ii) V. T. S. of sporocarp
  - iii) V. L. S. of sporocarp

NOTE: Study tour is compulsory. Students are expected to submit two forms or photographs of Bryophytes and Pteridophytes along with tour report.

Practicals based on Bot. 605: Floriculture

Practical - 9: Arrangement of Flowers

- i) In Container   ii) Bouquet   iii) Floral carpet (Any Two)

Practical - 10: Technique and aftercare of a Bonsai.

Practical - 11 and 12: Study of different

- i) Flowering annuals   ii) Herbaceous perennial   iii) Palms and Cycad plants. (One examples of each) with respect to Botanical name, ornamental value & place of choice.

Practical - 13 and 14: Study of different ornamental plants such as

- i) Shrubs   ii) Trees   iii) Climbers   iv) Cacti & succulents
- v) Ferns and Selaginellas (one examples of each) with respect to Botanical name, ornamental value & place of choice.

Practical - 15: Visit to suitable garden to study various salient features such as layout, components, list of plants and special features (if any) OR Visit to nearby nursery to observe various operations in nurseries.

Note: Students should submit Report of visit to garden/Nursery at the time of examination.

*****

PRACTICAL PAPER - II
BOT. 608: Based on Theory Paper - II and VI
(BOT. 602 and BOT. 606)

Practicals based on Bot. 602: Gymnosperms & Paleobotany

Practical - 1 and 2: Study of *Pinus* w. r. t.

- a) Systematic Position
- b) External morphology
- c) Internal morphology
  - i) T. S. of stem
  - ii) T. S. of Needle
- d) Male cone
  - i) Morphology (Specimen)
  - ii) L. S. of male cone (P. S.)
  - iii) Microsporophyll (Specimen/P. S.)
  - iv) Mounting of pollen grains
- e) Female cone
  - i) Morphology (Specimen)
  - ii) L. S. of female cone (P. S.)
  - iii) Megasporophyll (Specimen/P. S.)
  - iv) V. S. of mature ovule (P. S.)

Practical - 3 and 4: Study of *Gnetum* w. r. t.

- a) Systematic Position
- b) External morphology
- c) Internal morphology:
  - i) T. S. of stem
  - ii) T. S. of leaf
  - iii) Secondary growth in the stem of *G. ula* (P. S.)
- d) Morphology of male cone (Specimen)
- e) Female cone
  - i) Morphology (Specimen)
  - ii) V. S. of mature ovule (P. S.)

Practical - 5 and 6: Study of different types of fossils.

Practical - 7 and 8: Study of the following with the help of slides/specimens

i) <i>Rhynia</i>	ii) <i>Lepidodendron</i>	iii) <i>Lepidostrobus</i>
iv) <i>Calamites</i>	v) <i>Annularia</i>	vi) <i>Lyginopteris</i>
vii) <i>Cycadeoidea</i>	viii) <i>Rhizopalmoxytan</i>	

Practicals based on Bot. 606.A: Herbal Technology

Practical - 9 and 10: Study of following w. r. t. classification, botanical source, part used and medicinal uses of

i) Tulsi	ii) Ginger	iii) Fenugreek,
iv) Indian Goose berry	v) Ashoka	

Practical - 11 and 12: Study of botanical source, active principles and Medicinal uses of

- i) *Catharanthus roseus*
- ii) *Withania somnifera*,
- iii) *Clerodendron phlomoides*
- iv) *Centella asiatica*.

Practical - 13 to 15: Phytochemical screening test of

- i) Alkaloids
- ii) Flavonoids
- iii) Steroids
- iv) Triterpenoids
- v) Phenolic compounds

Bot. 606.B: Plant Breeding

Practical - 9: Study of factors promoting self pollination (By demonstration Flower/Photograph)

- Bisexuality (Hermaphroditism) ----- (Wheat, Rice)
- Cleistogamy ----- (Wheat, Rice)
- Homogamy ----- (Tomato, Lady's finger)

Practical - 10: Study of factors promoting cross pollination (By demonstration Flower/Photograph)

- Dichogamy (i) Protandry ----- (Maize)
(ii) Protogyny ----- (Pearlmillet)
- Unisexuality (i) Monoecious ----- (Maize, Pumpkins)
(ii) Dioecious ----- (Hemp, Asparagus)
- Self incompatibility ----- (Radish, Cabbage)

Practical - 11 &12: Techniques of Hybridization in Self Pollinated and Cross Pollinated Crops

Practical - 13: Estimation of heterosis

- i) Standard heterosis
- ii) Mid Parent heterosis
- iii) Useful or Economic heterosis

Practical - 14: Pollen viability test by

- i) Aceto Carmine method
- ii) Sugar solution method

Practical - 15: To show artificial induction of polyploidy

*****

PRACTICAL PAPER - III
BOT. 609: Based on Theory Paper - III and IV
(BOT. 603 and BOT. 604)

Practicals based on Bot.603: Molecular Biology

- Practical - 1:** DNA isolation from any suitable material.
- Practical - 2:** DNA estimation by diphenylamine reagent/UV Spectrophotometry.
- Practical - 3 and 4:** RNA estimation by orcinol reagent/ UV Spectrophotometry.
- Practical - 5:** Study of DNA replication mechanisms through photographs (Rolling circle, Theta replication and semi-discontinuous replication).
- Practical - 6:** Study of structures of prokaryotic RNA polymerase and eukaryotic RNA polymerase II through photographs.
- Practical - 7:** Photographs establishing nucleic acid as genetic material (Messelson and Stahl's, Avery *et. al*, Griffith's, Hershey & Chase's and Fraenkel & Conrat's experiments)
- Practical - 8:** Study of the following through photographs: Assembly of Spliceosome machinery; Splicing mechanism in group I & group II introns; Ribozyme and Alternative splicing.

Practicals based on Bot.604: Economic Botany

Practical - 9 & 10: Study of cereals, Legumes and Millets

Wheat (habit sketch, L. S/T. S. of grain, starch grains)

Rice (habit sketch, study of paddy and grain, starch grains)

Chick pea, Pigeon Pea Pearl millet, Sorghum (Morphology of plant and grain)

Practical - 11 & 12: Sources of sugars and starches

Sugarcane (habit sketch; cane juice - micro chemical tests),

Potato (habit sketch, tuber morphology, T. S. of tuber to show localization of starch grains)

Legumes: Soybean, Groundnut (habit, fruit, seed structure).

Practical - 13: Spices, Beverages and Drugs

Morphology of Clove, Black pepper, Tea, Coffee, Papaver, Cinchona (Plant Specimen and products)

Practical - 14: Oils and fats

Coconut: Nut Morphology

Essential oil yielding plants: Habit sketch of *Eucalyptus* (specimens/ photographs).

Practical - 15: Rubber: a) Specimen, photograph/model of tapping, samples of rubber products.

b) Characteristic features of Coir and Teak/*Pinus* wood

*****

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI NORTH
MAHARASHTRA UNIVERSITY, JALGAON**

SYLLABUS STRUCTURE OF
B. Sc. [Environment Science]
T. Y. B. Sc.

UNDER CHOICE BASED CREDIT SYSTEM (CBCS)

[2020-21]

PREAMBLE

The syllabus has been prepared anticipating the requirements of B.Sc. Environment Science students under Choice Based Credit System (CBCS) Program. The contents have been drawn to accommodate the widening horizons of the Environment Science discipline and reflect the changing needs of the students. The detailed syllabus for each paper is appended with a list of suggested readings.

The course curriculum outlined here is designed in an inclusive and interdisciplinary manner and draws content from various allied disciplines. Ideally, an undergraduate programme in environmental science should focus equally on theory and practice so that students are able to pick up necessary skills enabling them to find gainful employment at the job market. Therefore, a number of skill-based courses have been identified and made a part of the curriculum. Attention was also paid to structuring various core courses so as to make them appealing from a practitioner's point of view. It is hoped that a student with a B.Sc. Environmental Science (Hons.) degree, after having read the courses outlined here, should feel adequately equipped to meet the challenges of career development. At the same time, there is sufficient content for those who wish to continue academic life at the university beyond undergraduate level. That said, due care has been taken to maintain necessary academic rigor and depth in the course content so that the learning outcomes from these courses will lead to intellectual growth of a student.

The present syllabus is restructured anticipating the future needs of Environment Science with more emphasis on imparting hands-on skills. The main thrust is laid on making syllabus compatible with developments in Education, Research and Industrial sectors. The Theory and Practical course in new restructured course will lead to impart skill-set essentials to further Environment Science.

Hence, Board of Studies in Environmental Science in its meeting held on ..... resolved to accept the revised syllabus for T. Y. B. Sc. (Environmental Science) based on Choice Based Credit System (CBCS) of UGC guidelines.

Scheme of B. Sc. program (Faculty of Science and Technology)

		First Year				Second Year				Third Year				Total Credit value
		Semester I		Semester II		Semester III		Semester IV		Semester V		Semester VI		
1	Core courses (16)	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	
		(i) Theory	4	4	4	4	4	3	4	3				
	(ii) Practical	2	4	2	4	2	3	2	3					2X14=28
2	Ability enhancement compulsory course(AECC) (2)	2	1	2	1									2X4=08
3	Skill Enhancement Course (SEC) (4)					2	1	2	1					2 X2= 04
4	Discipline Specific Elective DSE (6)													
	(i) Theory									3	4	3	4	3X8=24
	(ii) Practical									2	3	2	3	2X6 =12
5	Skill Enhancement Course (SEC): Skill Based course									3	1	3	1	3X2 =6
6	Elective Course (any one)									3	1	3	1	3X2 =6
7	Elective Audit Course (out of 3)									NC	Any one	NC	Any one	
Total Credit value (Credit x No. of Courses)		26		26		22		22		24		24		144

NC= None credit

➤ Course Structure:

Duration: The duration of B.Sc. (Environment Science) degree program shall be three years.

Medium of instruction: The medium of instruction for the course shall be **English**.

The present syllabus has been prepared to:

- i. Accommodate the advanced topic on the Environment Science discipline
- ii. Build the basic science knowledge at the level of first year of Environment Science
- iii. Reflect the changing needs of the students. The detailed syllabus for each paper is appended with a list of suggested readings.

At first year of under-graduation, students are given exposure to basic science to build the foundation of advance Environment Science. For this purpose, more focus on relevant experimentation on the topics is included in practical course. In practical course, students will be trained in preparing laboratory manuals, standard operating practices and log books.

At second year under-graduation, students will be introduced to different areas necessary to form the basis of Environmental Microbiology. The relevant practical are included to enrich their knowledge.

At third year under-graduation, six theory and three practical papers each for two semesters are included to uncover all applied areas of Environment Science.

➤ **Equivalence for T.Y. B.Sc. (Environment Science) is furnished in the following table:**

Old Syllabus (w. e. f. June 2017) (Semester pattern 60:40)	New Syllabus (w. e. f. June 2020) CBCS pattern (Semester pattern 60:40)	Remark, If any
Envi- 311: Environmental Pollution – I	Envi- 501: Environmental Pollution – I	Code of the Paper change
Envi- 312: Biodiversity and its Conservation – I	Envi- 502: Biodiversity and its Conservation – I	Code of the Paper change
Envi-313: Basic Concept in Environmental Toxicology – I	Envi-503: Basic Concept in Environmental Toxicology – I	Code of the Paper change
Envi-314: Remote Sensing & GIS – I	Envi-504: Remote Sensing & GIS – I	Code of the Paper change
Envi-315: Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I	Envi-505 A: Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I	Code of the Paper change
Envi-316: Environmental Biotechnology – I	Envi-506 B: Environmental Biotechnology – I	Code of the Paper change
Envi- 317: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 507: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 318: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 508: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 319: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 509: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 321: Environmental Pollution – II	Envi- 601: Environmental Pollution – II	Code of the Paper change
Envi- 322: Biodiversity and its Conservation – II	Envi- 602: Biodiversity and its Conservation – II	Code of the Paper change
Envi-323: Basic Concept in Environmental Toxicology – II	Envi-603: Basic Concept in Environmental Toxicology – II	Code of the Paper change
Envi-324: Remote Sensing & GIS – II	Envi-604: Remote Sensing & GIS – II	Code of the Paper change
Envi-325: Instrumental Techniques in Environmental Analysis –II	Envi-605 A: Instrumental Techniques in Environmental Analysis –II	Code of the Paper change
Envi-326: Environmental Biotechnology – II	Envi-606 B: Environmental Biotechnology – II	Code of the Paper change
Envi- 327: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 607: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 328: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 608: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 329: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 609: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change

The courses codes and titles for the courses are as given below: **T. Y. B. Sc. Envi-Environment Science.**

Semester	Core Course	Paper code	Skill Enhancement Course	Paper code	Elective Course	Paper code
V	Environmental Pollution	Envi-501	Air Monitoring Techniques	Envi-505	A) Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I	Envi-506A
	Biodiversity and its Conservation	Envi-502			B) Environmental Biotechnology – I	Envi-506B
	Basic Concept in Environmental Toxicology – I	Envi-503				
	Remote Sensing & GIS – I	Envi-504				
	Practical course: Laboratory Course based on Theory Paper-Envi-501	Envi-507				
	Practical course: Laboratory Course based on Theory Paper- Envi-502	Envi-508				
	Practical course: Laboratory Course based on Theory Paper- Envi-503 & 504	Envi-509				
VI	Environmental Pollution-II	Envi-601	Water Monitoring Techniques	Envi-605	A) Instrumental Techniques in Environmental Analysis –II	Envi-606A
	Biodiversity and its Conservation-II	Envi-602			B) Environmental Biotechnology – II	Envi-606B
	Basic Concept in Environmental Toxicology – II	Envi-603				
	Remote Sensing & GIS – II	Envi-604				

	Practical course: Laboratory Course based on Theory Paper-Envi-601	Envi- 607				
	Practical course: Laboratory Course based on Theory Paper- Envi- 602	Envi- 608				
	Practical course: Laboratory Course based on Theory Paper- Envi-603 & 604	Envi- 609				

Skill Enhancement Course: To increase the potentiality of Environment Science students in industries and to make them more employable, Air Monitoring Techniques and Water Monitoring Techniques, these two courses have been introduced. This course will improve the skills of ambient and workplace air quality monitoring to assess the gaseous and dust pollutants, as well as qualitative analysis of waste water, drinking water, sewage water using standard methods and instruments of Environment Science students which will help them to boost their industrial and research career.

Elective Course: Elective course will give students choice to study the course of their interest. In 5th semester, student can choose either Environmental Biotechnology – I or Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I. Whereas in 6th semester they have choice between Environmental Biotechnology – II or Instrumental Techniques in Environmental Analysis – II. Student who has selected Environmental Biotechnology – I for 5th semester, compulsorily has to take Environmental Biotechnology – II in 6th semester. Same is the case for Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I and II.

- **Duration of lecture:** 30 Lectures of 60 minutes or 36 Lectures of 50 min or 60 Lectures of 60 minutes or 72 Lectures of 50 min.

➤ **Examination Pattern**

Each theory and practical course will be of 100 marks comprising of 40 marks internal (20 marks of 2 internal examinations) and 60 marks external examination.

- **External Examination:** Theory examination (60 marks) will be of two hours duration for each theory course. There shall be 5 questions each carrying equal marks (12 marks each). The pattern of question papers shall be:
  - Question 1 (12 marks): 2 sub-questions (a & b), each of 6 marks; (a) MCQ's 6 out of 8 each carry one mark, (b) definition 3 out of 5 each carry 2 marks.
  - Question 2, 3 and 4 (12 marks each): based from Unit I, II, and III, respectively. Question 2 for one sentence answer, 6 out of 8 each question carry 2 marks, Question 3 for short answer, 4 out of 6 each question carry 3 marks, Question 4 for shore note answer, 3 out of 5 each question carry 4 marks.
  - Question 5 (12 marks): answer only 2 out of 4 in brief, based from all 3 units, Each 6 marks.
- **Internal examination (40 marks each semester):** Internal assessment of the student by respective teacher will be comprehensive and continuous, based on written test. The written test shall comprise of both objective and subjective type questions.
- **Practical Examination:** Practical examination shall be conducted by the respective college at the end of the semester. Practical examination will be of minimum 5 – 6 hours duration and shall be conducted as per schedule (10 am to 5 pm on schedule date. There shall be 5 marks for laboratory log book and well written journal, 10 marks for viva-voce and minimum three experiments (major and minor). Certified journal is compulsory to appear for practical examination. There shall be one expert and two examiners (external and internal) per batch for the practical examination.

SEMESTER –V
Core Courses

Envi- 501: Environmental Pollution – I (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of pollution, pollutants, also about air, water and marine pollution		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the basic concept in pollution, pollutants, their types and effects. • Understand air pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand water pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand Marine pollution with sources, causes and effects on biotic community • Aware about their control strategies of different types of pollutions. 		
I	Introduction to Environmental Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Definition of pollution • Pollutants • Factors of pollution, Types of pollutants • Levels and Movement of pollutants, Effects of pollution. 	11
II	Air pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Meaning and definition of air pollution • Sources and Types of air pollutants • Air pollution in India • Adverse effects of air pollution • Smog and Acid rains, Control of air pollution. 	11
III	Water pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Definition of water pollution • Sources and Types of water pollutants • Nature and types of water pollution • Surface water pollution, Ground water pollution • Ganga pollution and its control measures • Waste water treatment technology in industries • Primary, Secondary and Tertiary treatment of Sewage Treatment Plants. 	12
IV	Marine pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Sources and nature of pollutants sea water pollution • Industrial waste and sewage sludge • Disposal of plastic litters, Oil pollution and Marine biota, • Petrochemicals in the sea, Coral reefs and pollution. 	11

Envi- 502: Biodiversity and its Conservation - I (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of bioethics and importance of biodiversity, information about different species and environmental movements		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the concept of biodiversity, their types, classification and their social, ethical and optional values. • Aware about bioethics, habitat destruction, fragmentation, degradation and pollution. • Aware about endangered and endemic species in the world and in the India. • Aware for the conservation of biodiversity through In-situ and Ex-situ. • Study of major environmental movements (case study) associated with environment and biodiversity conservation. 		
I	Introduction to Biodiversity	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Definition, Genetic, Species and Ecosystem diversity • Bio-geographical classification of India • India as Mega-diversity Nation, Value of biodiversity • Consumptive and Productive use • Social, Ethical and Optional values 	10
II	Bioethics and Conservation	<ul style="list-style-type: none"> • Key ethical arguments, Causes of extinction • Habitat destruction, Habitat fragmentation, Habitat degradation & Pollution • Introduction of exotic species, diseases, over exploitation, shifting and jhum cultivation. 	10
III	Endangered and Endemic species	<ul style="list-style-type: none"> • In India and in World countries • Conservation of biodiversity • In-situ and Ex-situ conservation • Hotspot biodiversity. 	13
IV	Major Environmental movements	<ul style="list-style-type: none"> • Chipko movement • Silent Valley Movement • Appiko movement • Narmada Bachao Andolan, • Tehri Dam conflicts and ideological trends in Indian environmentalists 	12

Envi- 503: Basic Concepts in Environmental Toxicology – I (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of basics in environmental toxicology		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understands the concept of toxicology, toxicants, their exposure with time and dose, concept of carcinogen and mutagen. • Study the mechanism of bioaccumulation, biomagnifications, acute and chronic toxicity. • Understand the factors affecting the toxicity • Study the toxicity of gaseous pollutants like CO, NO_x, SO_x and petroleum solvents. 		
I	Basic Principles of Toxicology	<ul style="list-style-type: none"> • Pollutants, Responses to toxic exposure • Duration and frequency of exposure • Dose response relationship • Carcinogens • Mutagens • Natural defense mechanism 	12
II	Toxic substances	<ul style="list-style-type: none"> • Environmental toxicant • Bioaccumulation • Bio magnification • Toxic residues 	12
III	Toxicity	<ul style="list-style-type: none"> • Factors affecting toxicity of chemicals • Evaluation of toxicity • Bio assay test, Acute and Chronic toxicity 	11
IV	Toxicology of gaseous pollutants	<ul style="list-style-type: none"> • Carbon monoxide • Oxides of Nitrogen • Sulphur dioxides • Petroleum and Solvents 	10

Envi- 504: Remote Sensing and GIS – I (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of fundamental of RS, sensors, satellite and GIS		
Learning outcome	<p>On completion of the course, students are able to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understand the fundamental of remote sensing and their use in environment segments. • Study of different sensors with their principles and working. • Understand the construction and working of satellites with different resolution. • Interpreted the image using different visual and digital recognition elements. • Understand the concept of GIS, data using in GIS, scanning, digitization and use of GPS. 		
I	Fundamentals of Remote Sensing	<ul style="list-style-type: none"> • Definition, concept and history of remote sensing • Electro-magnetic radiation, Energy interaction with atmosphere, interaction with Earth's surface materials • Spectral reflectance curve, Spectral signatures • Concept of atmospheric window 	10
II	Sensors	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction and types-active and passive sensors • Along track and across track scanners • Optical sensor, Microwave sensor • Thermal sensor and hyper spectral sensor • Sensor resolution- spectral, spatial, radiometric, temporal • Platforms: Introduction and types -Ground based, air borne and space borne platforms 	11
III	Satellites	<ul style="list-style-type: none"> • Satellites types, satellite orbit: geosynchronous and sun synchronous satellites • Indian remote sensing program Characteristics of IRS-P6 • High resolution satellites: IKONOS and Quick Bird. • Image analysis: visual and digital, Recognition elements: Tone, Texture, Pattern, Shape, Size, Shadow and Association 	12
IV	Introduction to Geographic Information Systems	<ul style="list-style-type: none"> • Definition, components of GIS • Concept of map, Map scale and Types of Maps • Data: spatial and non-spatial data, raster and vector data, GIS file formats:, Shapefile and GRID File • Scanning, Digitization, Geometric transformation • Topology: introduction, relationships and topological errors, attribute data query, spatial data query • Global Positioning system (GPS) – Introduction 	12

Skill Enhance Courses (Any One)

Envi- 505: Air Quality Monitoring Techniques (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of Air quality and its monitoring techniques.		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the fundamental of air quality monitoring. • Sound knowledge of air pollutants and its adverse effects on biotic community. • Preparation of chemicals and reagent for the analysis of NO_x and SO_x. • Knowledge about instruments used in air quality monitoring. 		
I	Air Quality	<ul style="list-style-type: none"> • Meaning of air quality, definition • Ambient and workplace air quality • Primary and secondary air pollutants 	10
II	Air pollutants	<ul style="list-style-type: none"> • Gaseous air pollutants: SO_x & NO_x • Dust air pollutants: SPM & RSPM • Health effects of SO_x & NO_x • Health effects of SPM & RSPM 	11
III	Air Quality Index	<ul style="list-style-type: none"> • History of AQI • Standards of AQI • Importance of AQI • Monitoring of AQI 	12
IV	Analytical & Instrumentation Techniques	<ul style="list-style-type: none"> • Chemical Reagent use for NO_x and SO_x determination with their preparation techniques • Principle and working of RDS • Applications of RDS • Principle and working of UV-spectrophotometer • Applications of UV-spectrophotometer 	12

Elective Courses (Any One)

Envi- 506-A: Instrumental Techniques in Environmental Analysis - I (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of instrumental methods, elementary electronics, EMR and sampling techniques		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the use of instruments for environmental analysis, classification of instruments, detection limits and errors associated with instruments techniques. • Study of basic of elementary electronics of instrumentations. • Study of EMR and its interactions with property of wave, particles. • Understand the concept of polarization absorption and emission. • Understanding the process of sampling, concept of standard solution, normalities, and oxidation numbers. 		
I	Instrumental methods of Analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Classification of instrumental methods • Components of instruments • Confidence intervals, Detection limit • Precision and accuracy • Constant errors and proportionate errors 	10
II	Elementary Electronics	<ul style="list-style-type: none"> • Semiconductors • Properties of Silicon and Germanium Semiconductor • Semiconductor diodes • Transistors, bipolar, Amplifiers, Filters • Voltage regulators, Readout devices 	11
III	Electromagnetic Radiation and its Interaction	<ul style="list-style-type: none"> • Properties of electromagnetic radiation • Wave properties, Particle properties of radiation, • Energy units, Electromagnetic spectrum • Polarization of radiation, Absorption of radiation • atomic absorption and molecular absorption • Emission radiation 	12
IV	Sampling and Basic Concepts in Chemical Analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Basis of sampling, Sampling procedures • Sampling statistics, Hazards in sampling • Standard solutions, Preparation of standards • Equivalent • Normality and oxidation numbers • Titrimetric Analysis, Gravimetric analysis 	12

Envi- 506-B: Environmental Biotechnology - I (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of environmental biotechnology, biomass, biomass energy and bioremediation		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understanding the concept of environmental biotechnology and its global impacts on different field like agriculture, health care and environment. • Study the composition of biomass and its types. • Study the biomass energy gain from petroleum plants, hydrocarbon, liquid fuel and biogas. • Understand the concept of bioremediation with different micro-organisms. 		
I	Introduction of Environmental Biotechnology	<ul style="list-style-type: none"> • Scope and importance • Global impact of biotechnology Healthcare, Agriculture • Environment, Biotechnology in India • Need for future development • Ban on genetic food • Gene bank and Plant conservation. 	10
II	Biomass	<ul style="list-style-type: none"> • Biomass as an energy source • Composition of biomass • Terrestrial biomass, Aquatic biomass • Saline water hyacinth • Waste as a renewable source of energy, • enzymatic digestion. 	11
III	Biomass energy	<ul style="list-style-type: none"> • Petroleum plants • Hydrocarbon from higher plants • Alcohol the liquid fuel • Biogas 	12
IV	Bioremediation	<ul style="list-style-type: none"> • In situ bioremediation • Intrinsic bioremediation • Ex-situ bio remediation • Bioremediation of hydrocarbons – use of mixture of bacteria • Use of genetically engineered bacterial strains 	12

•

Practical Courses

Envi- 507: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understanding the concept of sampling and its preservations • Demonstrate on pH and EC meter for monitoring the pH and electrical conductivity of water and soil samples. • Analyse the water with different parameters like solids, available & residual chlorine, and phosphate for determining its quality. • Understand and study of water quality criteria for drinking as well as for waste water.	
1	Study of Safety Instructions	4
2	Collection & Preservation of Water Sample	4
3	Determination of Colour of Industrial effluents	4
4	To study principles, component & working operation of pH & EC Meter	4
5	To study principles, component & working operation of Turbidity Meter	4
6	To study principles, component & working operation of DO Meter	4
7	Determination of pH & Conductivity of water sample	4
8	Determination of Volatile Solids from soil sample	4
9	Determination of Phosphate from the water	4
10	Determination of Dissolved oxygen by DO meter	4
11	Determination of Residual chlorine from water sample	4
12	Determination of Available chlorine from water sample	4
13	Determination of the total solids from water sample	4
14	Study of Quality criteria of Water for Drinking Purpose	4
15	Study of Quality criteria of Water for Industrial and other Purpose	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

Envi- 508: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and study of Air and Noise quality criteria for determining the pollution level. • Demonstrate on RDS sampler for monitoring of oxides of nitrogen, oxides of sulphur, SPM and RSPM. • Analyse the chlorophyll contents for estimation of pollution load. • Understand and study of adaptations of some plants as a pollution resistant. 	
1	Study of quality criteria of Air and Noise pollutions	4
2	To study principle, components and working operation of respirable dust sampler	4
3	Determination of NO _x from ambient air	4
4	Determination of SO _x from ambient air	4
5	Determination of SPM from ambient air	4
6	Determination of RSPM from ambient air	
7	Study of effect of Sulphur dioxide on plants	4
8	Study of effect of Hydrogen sulphide on plants	4
9	Determination of Noise level	4
10	Ecological adaptations of Xerophytes	4
11	Determination of Leaf extract pH of a given plant leaf.	4
12	Determination of Chlorophyll- <i>a</i> content of a given sample.	4
13	Determination of Relative Water Contents (RWC) of a given plant leaf.	4
14	Determination of Density, Abundance and Frequency of component species in a Grassland community.	4
15	Determination of requisite size and number of quadrants to be laid down for studying vegetation.	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

Envi- 509: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and study of metal digestion and analysis. • Demonstrate on instruments which are used in environmental analysis like Spectrophotometer, flame photometer, gas chromatography. • Analyse the selected metal for estimation of pollution load. • Understand and study of construction and working of ETP for waste water treatment.	
1	Nitric acid digestion for metal analysis	4
2	Nitric acid and Hydrochloric acid digestion for metal analysis	4
3	Nitric acid perchloric acid digestion for fluoride analysis	4
4	Nitric acid sulphuric acid digestion for metal analysis	4
5	Study and demonstration of Atomic Absorption Spectrophotometer	4
6	Study and Demonstration of UV-visible spectrophotometer	4
7	Study and demonstration of Flame Photometer	4
8	Estimation of Sodium by Flame Photometer from the provided sample.	4
9	Estimation of Potassium by Flame Photometer from the provided sample.	4
10	Study on molarity, normality and buffers	4
11	Determination of Chlorides from water sample	4
12	To study the construction and working of Effluent Treatment Plant	4
13	Estimation of chromium in water.	4
14	Estimation of Zinc from the provided sample	4
15	Estimation of Mercury from the provided sample	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

SEMESTER –VI

Core Courses

Envi- 601: Environmental Pollution – II (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of noise, solid waste, thermal and radioactive pollution		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand Noise pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand Solid waste pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand Thermal pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand Radioactive pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Aware about their control strategies of different types of pollutions.		
I	Noise Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Definition of Sound and Noise • Measurement of noise level, Sources of noise pollution • Noise pollution level in India • Effects of noise pollution, Concept of sound, Noise and hearing problems, Measurement of noise pollution • Noise mapping	10
II	Solid Waste	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, History and origin of solid waste • Methods of solid waste collection • Classification of solid waste • Solid waste treatment methods- Pyrolysis, Incineration, Microbial treatment	11
III	Thermal Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Source and effects of thermal pollution on ecosystem • Hazardous effects, Long term impacts • Process of mixing heated effluents with receiving water • Thermal effects on marine life and bacteria • Effect on water quality, man and its environment	12
IV	Radioactive Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Radioactivity, Natural radioactivity • Characteristics of alpha, beta and gamma rays • Radiochemistry, Types of radiochemistry • Radioactive substances • Classification of radioactive isotopes • Case study of radioactive pollution, Chernobyl and Three mile island	12

Envi- 602: Biodiversity and its Conservation - II (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of importance of biodiversity conservation through forest and wild life protection		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the international agreements associated with environmental awareness. • Understand and study of forest and their types, relation between forest and global warming, carbon sink, nature pollution indicators. • Understand and study the forest conservation through laws. • Concept of forest fire, forest population heavy loss of green beelt and forest research in India. • Understand the strategies for wildlife conservation through study of depletion of wildlife and their effects. 		
I	Environmental Movement	<ul style="list-style-type: none"> • Genesis of global environmental movement • environmental resolution- Public Participation • Politics of green movements. 	10
II	International Agreements and Environmental Awareness	<ul style="list-style-type: none"> • Earth Summit • Convention of Biodiversity • United Nations Convention on Climate Change • Biodiversity Act (2002) 	11
III	Protection of Forest	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Importance of forest • Forest and Global warming, Forest are carbon sink and sources of carbon • Natures pollution indicators -Forest • India's forests, Types of forest, National Forest Policy • Forest conservation through laws, Preservation or Conservation strategies • Forest fire, Forest and Indian population • Heavy loss of green belt, Forest research in India 	12
IV	Strategies for Wild life	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Importance of wild life to man • Reasons for depletion of wildlife • Effects of wildlife depletion, Reasons for wildlife conservation • Categories of Indian wild life, Endangered species, Protected wild life of India • Biosphere research program • Wild life research in India • Wild life education and training 	12

Envi- 603: Basic Concepts in Environmental Toxicology – II (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of soil , air, water toxicology with bio-transformation		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the basics of soil toxicology. • Study of toxic elements of air and water like Lead, Mercury, Arsenic, Chromium, Cadmium, Nickel, Bismuth, Zinc, Copper, Manganese, etc. • Aware about toxicity of pesticides and their effects. • Understand the concept of eco-toxicology, public health, animals in relation to human health. 		
I	Soil toxicology	<ul style="list-style-type: none"> • Organic chemicals in the soil environment • Inorganic chemicals in the soil environment 	10
II	Effect of Toxic elements for Air and Water	<ul style="list-style-type: none"> • Lead • Mercury • Arsenic • Chromium • Cadmium • Nickel • Bismuth • Thallium, Vanadium • Zinc • Copper • Manganese 	11
III	Toxicity of Pesticides	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction • Classification of pesticides • Pesticide and human health 	12
IV	Bio transformation Phase I and Phase II	<ul style="list-style-type: none"> • Chemical toxicants • Industrial and Agricultural wastes • Eco-toxicology • Public health, Animals in relation to human health • Ecological change and diseases • Water relation to human health • Urbanization stress and health 	12

Envi- 604: Remote Sensing and GIS – II (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of Vector and raster data use in RS & GIS, applications of RS & GIS in different field		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the analysis of vector data using buffering. • Study the analysis of raster data using overlay features. • Understand and study of applications of RS and GIS in agriculture field. • Understand and study of applications of RS and GIS in social science & Geo- disaster management field. • Understand and study of applications of RS and GIS in forestry, ecology, and watershed & water resource management. 		
I	Vector Data Analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Buffering – Variations in Buffering • Overlay- Feature Type and overlay • concept of Distance measurement • concept of Pattern analysis 	10
II	Raster Data Analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Data Analysis Environment • Concept of Local Operations • Concept of Physical distance Measurement Operations • Comparison of Vector- and Raster- Based Data Analysis 	11
III	Applications of RS and GIS in Agriculture, Soil Sciences and Drought Management	<ul style="list-style-type: none"> • Agriculture: Introduction – Agriculture Ecosystems, Yield parameters, identification of crops and acreage estimation, disease identification • Soil Sciences: Introduction –Soil classification, Spectral response curve of soils, soil mapping, mapping and monitoring of degraded land • Drought Management: Introduction, Types of drought, consequences, drought management 	12
IV	Applications of RS and GIS in Forestry and Ecology and Watershed and Water Resource Management	<ul style="list-style-type: none"> • Forestry and Ecology: Introduction - forest density, Forest type mapping, inventory of forests, delineation of degraded forests, damage assessment, Landscape characterization, Biomass assessment • Watershed and Water Resource Management: Sustainable watershed management, Spectral response of pure water, Water pollution detection, Salinity and waterlogged area mapping 	12

Skill Enhance Courses (Any One)

Envi- 505: Water Quality Monitoring Techniques (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of Water quality and its monitoring techniques.		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the fundamental of water quality monitoring. • Sound knowledge of water pollutants and its adverse effects on biotic community. • Knowledge and skill about water quality standards. • Knowledge about standard methods used in water quality monitoring.		
I	Basics in Water Quality	<ul style="list-style-type: none"> • Concept • Types of water quality • Physical, chemical and biological properties of water	10
II	Sampling of water	<ul style="list-style-type: none"> • Concept • Types of sampling • Requirement for sampling • Preservation of sampling	11
III	Water Quality Standard	<ul style="list-style-type: none"> • Concept • Drinking Water Quality Standards • Sewage Waste Water Quality Standards • Industrial Waste Water Quality Standard	12
IV	Analysis of water quality	<ul style="list-style-type: none"> • Physical, chemical and biological analysis • Analysis of Colour, Turbidity, Total Solids • Analysis of pH, Hardness, Chlorides • MPN Test	12

Elective Courses (Any one)

Envi- 606 - A: Instrumental Techniques in Environmental Analysis -II (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of principles and working operation of different environmental instruments, chromatography, spectro-photometry and environmental statistics		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the use of different instruments like pH meter, EC meter, Turbidity meter, Flame photo meter, Bomb Calorimeter, etc. • Study of spectrophotometer using UV-visible and Atomic Absorption Spectrophotometer. • Study of chromatography techniques using column chromatography, Ion exchange chromatography, Thin layer chromatography, Gas chromatography and HPLC. • Understand the concept of environmental statistics through mean, mode, median and variance. 		
I	Principle and Applications of Instruments	<ul style="list-style-type: none"> • pH meter, • Potentiometry • Conductometry • Turbidimetry • Flame Photometry • Bomb Calorimeter • Neutron Activation Analysis • Isotope Dilution Analysis. 	11
II	Spectrophotometry	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction - UV-visible spectrophotometer • Single beam/Double beam, Radiation sources, Wavelength selection, Sample containers, Detectors • Atomic absorption spectrophotometer-Introduction, Radiation sources, Wavelength selection, Sample containers, Detectors • Introduction to Inductively Coupled Plasma Optical Emission Spectroscopy (ICPOES). 	10
III	Chromatography	<ul style="list-style-type: none"> • An introduction of chromatography • Classification of separation methods • Classification of chromatography • Qualitative and quantitative analysis • Column chromatography • Liquid-liquid Partition chromatography • Ion exchange, Thin layer, Paper, Gas Chromatography • HPLC, Electrophoresis 	12

IV	Environmental Statistics	<ul style="list-style-type: none"> • Fundamental of Statistics • Mean • Mode • Median • Variance 	12
-----------	---------------------------------	---	-----------

Envi- 606 - B: Environmental Biotechnology - II (Theory)

TOTAL HOURS: 45

CREDITS: 3

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of bioremediation, bioleaching and hazards of environmental engineering		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understanding the concept of toxicity of bioremediation through metal and dyes. • Study the concepts of xenobiotics. • Study the process of bioleaching using different micro-organisms • Understand the hazards in environmental engineering through growth inhibition and replacement of natural strains. 		
I	Bioremediation Toxicity	<ul style="list-style-type: none"> • Bioremediation of heavy metals, Bioremediation of dyes • Genetic modification in industrial effluents • Wastewater treatment technology • Role of microbes in effluents 	10
II	Bioremediation	<ul style="list-style-type: none"> • Xenobiotics • Gene manipulation of pesticides regarding microorganisms 	11
III	Bioleaching	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Definition • Types of leaching- Direct & Indirect leaching • Microorganism used in leaching • Leaching of Copper • Leaching of Uranium • Leaching of Gold and Silver 	12
IV	Hazards of Environmental engineering	<ul style="list-style-type: none"> • Survival of gene modified microorganisms in the environment • Adaptive mutagenesis • Effect of environmental factors on gene transfer • Ecological impacts of gene modified microorganisms released in the environment • Growth inhibition of natural strains • Replacement of natural strains 	12

Practical Courses

Envi- 607: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Determine different parameters like ammonia, nitrates and sulphate from water samples to describe its quality. • Demonstrate on turbidity meter to determine the water turbidity. • Analyse the soil for measuring the chlorides for determining its quality. • Understand and study of water quality criteria for drinking as well as for sewage waste water through BOD and COD. 	
1	Determination of pH & Conductivity of sewage water sample	4
2	Determination of pH & Conductivity of soil sample	
3	Determination of Nitrate from the water.	4
4	Determination of Sulphate from the water.	4
5	Determination of Ammonia from the water	4
6	Estimation of coliform bacteria from water by MPN test (2 days required)	4
7	Determination of Turbidity by Turbidity meter	4
8	Determination of Ca & Mg Hardness of given water sample	4
9	Determination of Calcium & Magnesium ions from given water sample	4
10	Determination of soil moisture	4
11	Determination of chlorides from soil sample	4
12	Determination of DO of sewage water sample	
13	Determination of BOD of sewage water sample	4
14	Determination of COD of sewage water sample	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

Envi- 608: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and study of physical characteristics of soil like bulk density, water holding capacity, organic carbon, organic matter etc. • Study and determining the atmospheric fungi for its effects on human • Analyse the chlorophyll contents for estimation of pollution load. • Understand and study of adaptations of different plant and animal species for survival in the environment. 	
1	Estimation of Primary productivity	4
2	Determination of soil bulk density	4
3	Determination WHC of soil	4
4	Estimation of Organic carbon	4
5	Demonstration of Spirometer for use in occupational health	4
6	Assessment of Atmospheric Fungi using Petri plate method (2 days required)	4
7	Ecological adaptations of Mesophytes	4
8	Ecological adaptations of Hydrophytes	4
9	Determination of Sludge Volume Index	4
10	Determination of Oil & grease from given water sample	4
11	To study and analyze the Physical parameters of solid waste	4
12	To study and analyze the Chemical parameters of solid waste	4
13	Study on noise pollution in flourmills	4
14	Study on dust pollution in flourmills	

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

Envi- 609: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and study of satellite images using different characteristic like tone, texture, pattern, shape and size. • Demonstrate on instruments which are used in environmental analysis like Bomb calorimeter and HPLC. • Computation of environmental statistics through mean, mode, median and variance. • Understand and study of determination of selected metal for their toxicological effects. 	
1	Study and Demonstration of Bomb calorimeter	4
2	Estimation of Chlorophyll content by TLC method	4
3	Study and Demonstration of Gas Chromatography	4
4	Computation of Mean, Median, Mode and Variance of the given environmental data set	4
5	Use of excel program for calculating mean, standard deviation.	4
6	Use of excel program for preparation of chart and graphs.	4
7	Use of MS-Word for creating document, tables and graphs.	4
8	Study of Satellite Image	4
9	Study of Thematic Map	4
10	Demonstration on the use of GPS	4
11	Marked the latitude and longitude and preparation of location map using GPS	4
12	Use of GIS software for environment studies	4
13	Estimation of Iron from the provided sample	4
14	Estimation of Lead from the provided sample	4
15	Estimation of Cadmium from the provided sample	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

Reference Books for Semester V & VI (T. Y. B. Sc. – Environment Science)

❖ Envi-501 & 601 - Environmental Pollution - I & II

1. Environmental chemistry by B. K. Sharma, Goel publication house, Meerut, Sixth revised edition – 2001.
2. Environmental geography by Savindra Singh, Prayag Pustak Bhavan, Allahabad. Revised edition – 2002.
3. Ecology and environment by P. D. Sharma, Rastogi publications, Meerut. Seventh edition – 2004.
4. Environmental studies by S. T. Ingle and S. R. Thorat, Prashant publications, Pune, First edition – 2005.

❖ Envi- 502 & 602 - Biodiversity and its Conservation – I & II

1. Environmental chemistry by B. K. Sharma, Goel publication house, Meerut, Sixth revised edition – 2001.
2. Environmental geography by Savindra Singh, Prayag Pustak Bhavan, Allahabad. Revised edition – 2002.
3. Ecology and environment by P. D. Sharma, Rastogi publications, Meerut. Seventh edition – 2004.
4. Environmental studies by S. T. Ingle and S. R. Thorat, Prashant publications, Pune, First edition – 2005.

❖ Envi-503 & 603 – Basic Concepts in Environmental Toxicology – I & II

1. Environmental Toxicology and Chemistry by Donald D Crossby. First edition– 2001.
2. Toxicology principle and methods, M. A. Subramaniam, MJP publishers, Chennai. First edition – 2003.
3. Environmental toxicology – Satake and Mido Discovery publishing home. New Delhi, Second edition – 2005.
4. Toxicology by Sumitro Ghosh, Dominant publishers, New Delhi. First edition– 2005.

❖ Envi-504 & 604 – Remote Sensing and GIS – I & II

1. Textbook of Remote sensing and geographical information systems, M. Anji Reddy (2006), B.S. Publications, Hyderabad.
2. Remote sensing Principles and applications, Dr. B. C. Panda (2005), Viva books Private New Delhi.
3. Elements of Photogrammetry, Paul R. Wolf, McGraw-Hill, 2000.
4. Remote sensing and Image interpretation, Lillesand and Keifer, John Wiley and Sons, 1987.
5. Introduction to Geographical Information System, Kang- Tsung – Chang, 2002, McGrawHill.
6. Geographic Information System- an introduction, 3rd edition, Tor Bernhardsen, Wiley Pub.

7. Geographic Information Systems and Science (2nd ed.), 2005, Paul A. Longley, Michael F. Goodchild, David J. Maguire, and David W. Rhind, John Wiley & Sons, Ltd.
8. Concepts and techniques of Geographic Information System, C.P.Lo & Albert K.W.Yeung, 2002, Prentice Hall, India.
9. Introduction of Geographic Information Systems and Science, Paul A. Lonfley, Michel Goodchild, D.J.Maguire & D.W. Rhind, 2002, John Wiley & Sons Ltd.

❖ **Envi-505 & 605 – Air Quality Monitoring Techniques and Water Quality Monitoring Techniques**

1. Environmental Pollution Control Engineering: C.S.Rao, New Age International (P) Ltd. (1991).
2. Air Pollution and Control: Mowli and Subbayya, Divyajyoti Prakashan, Jodhpur (1989)
3. Air Pollution: V.P. Kudesia, Pragati Prakashan, New Delhi (1997).
4. Waste Water Engineering: Metcalf & Eddy, Tata Mc-Graw Hill Publishers, III Edition (1995).
5. Water Supply and Sanitary Engineering: S. C. Rangwala, Charotar publishing house, Anand (1992).
6. Water and Wastewater Technology: Mark J Hammer & Mark J Hammer Jr., Prentice Hall of India, IV Edition (2002)
7. Environmental Pollution Control Engineering: C.S.Rao, New Age International (P) Ltd. (1991)

❖ **Envi-506 A & 606 A – Instrumental Techniques in Environmental Analysis – I & II**

1. Environmental Science by S. C. Santra, Central Publishing, New Delhi. First edition 2000.
2. Environmental Toxicology and Chemistry by Donald D Crossby. First edition – 2001.
3. Toxicology principle and methods, M. A. Subramaniam, MJP publishers, Chennai. First edition – 2003.
4. Toxicology by Sumitro Ghosh, Dominant publishers, New Delhi. First edition – 2005.
5. Vogel's Textbook of Chemical Analysis, ELBS publisher, Third edition – 2005.
6. Instrumental Methods of Chemical Analysis – Willard and Merritt, CBS publisher. Second edition – 2001.

❖ **Envi-506 B & 606 B – Environmental Biotechnology – I & II**

1. Fundamentals of Biotechnology by Purohit, Discovery Publishing House. First edition – 2003.
2. Biotechnology by RC Dubey S. Chand Publications, New Delhi. Second edition – 2003.
3. Advance in Biotechnology by S. N., Jogdand. Himalaya Publishing, India. First edition – 2001.
4. Biotechnology fundamentals and applications - Agrobotanical Publishers, India. First edition – 2005.
5. Environmental Science by S. C. Santra, Central Publishing, New Delhi. First edition – 2000.

❖ **Envi-507, 508, 509 & 607, 608, 609** – Practical Course Based On Theory Papers

1. Waste Water Engineering: Metcalf & Eddy, Tata Mc-Graw Hill Publishers, III Edition (1995)
2. Water Supply and Sanitary Engineering: S. C. Rangwala, Charotar publishing house, Anand (1992)
3. Water and Wastewater Technology: Mark J Hammer & Mark J Hammer Jr., Prentice Hall of India, IV Edition (2002)
4. Environmental Pollution Control Engineering: C.S.Rao, New Age International (P) Ltd. (1991)
5. Sewage Disposal and Air pollution engineering: S. K. Garg, Khanna publishers, New Delhi (1998)
6. Air Pollution and Control: Mowli and Subbaya, Divyajyoti Prakashan, Jodhpur (1989)
7. Air Pollution: V.P. Kudesia, Pragati Prakashan, New Delhi (1997)
8. Noise Pollution and Management: G. Gaur, Sarup and Sons, New Delhi (1997)

**KAVAYITRI BAHINABAI CHAUDHARI
NORTH MAHARASHTRA UNIVERSITY,
JALGAON**

'A' Grade
NAAC Re-Accredited
(3rd Cycle)

SYLLABUS STRUCTURE OF
B. Sc. [Environment Science]
T. Y. B. Sc.

UNDER CHOICE BASED CREDIT SYSTEM (CBCS)

[2020-21]

PREAMBLE

The syllabus has been prepared anticipating the requirements of B.Sc. Environment Science students under Choice Based Credit System (CBCS) Program. The contents have been drawn to accommodate the widening horizons of the Environment Science discipline and reflect the changing needs of the students. The detailed syllabus for each paper is appended with a list of suggested readings.

The course curriculum outlined here is designed in an inclusive and interdisciplinary manner and draws content from various allied disciplines. Ideally, an undergraduate programme in environmental science should focus equally on theory and practice so that students are able to pick up necessary skills enabling them to find gainful employment at the job market. Therefore, a number of skill-based courses have been identified and made a part of the curriculum. Attention was also paid to structuring various core courses so as to make them appealing from a practitioner's point of view. It is hoped that a student with a B.Sc. Environmental Science (Hons.) degree, after having read the courses outlined here, should feel adequately equipped to meet the challenges of career development. At the same time, there is sufficient content for those who wish to continue academic life at the university beyond undergraduate level. That said, due care has been taken to maintain necessary academic rigor and depth in the course content so that the learning outcomes from these courses will lead to intellectual growth of a student.

The present syllabus is restructured anticipating the future needs of Environment Science with more emphasis on imparting hands-on skills. The main thrust is laid on making syllabus compatible with developments in Education, Research and Industrial sectors. The Theory and Practical course in new restructured course will lead to impart skill-set essentials to further Environment Science.

Hence, Board of Studies in Environmental Science through online consultation resolved to accept the revised syllabus for T. Y. B. Sc. (Environmental Science) based on Choice Based Credit System (CBCS) of UGC guidelines.

Scheme of B. Sc. program (Faculty of Science and Technology)

	First Year				Second Year				Third Year				Total Credit value	
	Semester I		Semester II		Semester III		Semester IV		Semester V		Semester VI			
	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses	Credits each	Courses		
1	Core courses (16)													
	(i) Theory	4	4	4	4	4	3	4	3					4 X14=56
	(ii) Practical	2	4	2	4	2	3	2	3					2X14=28
2	Ability enhancement compulsory course(AECC) (2)													
		2	1	2	1									2X2=04
3	Skill Enhancement Course (SEC) (4)													
						2	1	2	1	2	1	2	1	2 X4= 16
4	Discipline Specific Elective DSE (6)													
	(i) Theory									4	3	4	3	4X6=24
	(ii) Practical									2	3	2	3	2X6 =12
	Total Credit value (Credit x No. of Courses)		26	26	20	20	20	20	20	20	20	20	132	

➤ Course Structure:

Duration: The duration of B.Sc. (Environment Science) degree program shall be three years.

Medium of instruction: The medium of instruction for the course shall be **English**.

The present syllabus has been prepared to:

- i. Accommodate the advanced topic on the Environment Science discipline
- ii. Build the basic science knowledge at the level of first year of Environment Science
- iii. Reflect the changing needs of the students. The detailed syllabus for each paper is appended with a list of suggested readings.

At first year of under-graduation, students are given exposure to basic science to build the foundation of advance Environment Science. For this purpose, more focus on relevant experimentation on the topics is included in practical course. In practical course, students will be trained in preparing laboratory manuals, standard operating practices and log books.

At second year under-graduation, students will be introduced to different areas necessary to form the basis of Environmental Microbiology. The relevant practical are included to enrich their knowledge.

At third year under-graduation, six theory and three practical papers each for two semesters are included to uncover all applied areas of Environment Science.

The courses codes and titles for the courses are as given below: **T. Y. B. Sc. Envi-Environment Science.**

➤ **Discipline Specific Elective [DSE]**

(Six Theory and Three Practical Papers each semester)

Sem	DSE	Paper Code	Paper Name	Paper Code	Paper Name	Practical Paper Code	Practical Paper Name
V	A I	Envi-501	Environmental Pollution – I	Envi-502	Biodiversity and its Conservation – I	Envi-503	Laboratory Course based on Theory Paper-V
	A II	Envi-504	Basic Concept in Environmental Toxicology – I	Envi-505	Remote Sensing & GIS – I	Envi-506	Laboratory Course based on Theory Paper-VI
	A III	Envi-507	Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I	Envi-508	Environmental Biotechnology – I	Envi-509	Laboratory Course based on Theory Paper-VII
VI	A IV	Envi-601	Environmental Pollution – II	Envi-602	Biodiversity and its Conservation – II	Envi-603	Laboratory Course based on Theory Paper-VIII
	A V	Envi-604	Basic Concept in Environmental Toxicology – II	Envi-605	Remote Sensing & GIS – II	Envi-606	Laboratory Course based on Theory Paper-IX
	A VI	Envi-607	Instrumental Techniques in Environmental Analysis –II	Envi-608	Environmental Biotechnology – II	Envi-609	Laboratory Course based on Theory Paper-X

➤ **More Options to Discipline Specific Elective**

DSE	Paper I	Paper II	Practical Paper
DSE 4	Environmental Chemistry	Fundamentals of Ecology & Ecosystem	Practical Paper
DSE 5	Water & water Resources	Soil Conservation & Management	Practical Paper
DSE 6	Industrial Safety & Hygiene	Environmental Management System	Practical Paper
DSE 7	Dissertation		

➤ **Skill enhancement courses (SEC) (any Four):**

Student has choice to study any one course from respective semester subject to the availability of particular course at respective college

Semester	SEC	Course Title	SEC	Course Title
V	SEC V	Air Monitoring Techniques	SEC VI	Water Monitoring Techniques
VI	SEC VII	Noise & Illumination Monitoring Techniques	SEC VIII	Laboratory Hazard & Safety Measures

Scheme of T. Y. B. Sc. (Environment Science)

Semester	CORE COURSE				Skill Enhancement Course (SEC)		
	DSE		Credits	Hours		Credits	Hours
V	DSE- 1 A: Core Course I: Environment Science (Sp)	Paper I (Envi-501)	4	30	SEC 1	2	30
		Paper II (Envi-502)	4	30			
		Practical Paper (Envi-507)	2	60			
	DSE- 2 A: Core Course II	Paper I (Envi-503)	4	30			
		Paper II (Envi-504)	4	30			
		Practical Paper (Envi-508)	2	60			
	DSE- 3 A: Core Course III	Paper I (Envi-505)	4	30			
		Paper II (Envi-506)	4	30			
		Practical Paper (Envi-509)	2	60			
VI	DSE- 1 A Core Course IV: Environment Science (Sp)	Paper I (Envi-601)	4	30	SEC 2	2	30
		Paper II (Envi-602)	4	30			
		Practical Paper (Envi-607)	2	60			
	DSE- 2 A Core Course V	Paper I (Envi-603)	4	30			
		Paper II (Envi-604)	4	30			
		Practical Paper (Envi-608)	2	60			
	DSE- 3 A: Core Course VI	Paper I (Envi-605)	4	30			
		Paper II (Envi-606)	4	30			
		Practical Paper (Envi-609)	2	60			

➤ **Duration of lecture:** 30 Lectures of 60 minutes or 36 Lectures of 50 min or 60 Lectures of 30 minutes.

➤ **Examination Pattern**

Each theory and practical course will be of 100 marks comprising of 40 marks internal (20 marks of 2 internal examinations) and 60 marks external examination.

- **External Examination:** Theory examination (60 marks) will be of three hours duration for each theory course. There shall be 5 questions each carrying equal marks (12 marks each). The pattern of question papers shall be:
  - Question 1 (12 marks): a) MCQ solve any 6 out of 8   b) Definitions solve any 3 out of 5
  - Question 2 (12 marks): Answer in one sentence, solve any 6 out of 8
  - Question 3 (12 marks): Answer in short, solve any 4 out of 6
  - Question 4 (12 marks): Explain or Short notes, solve any three out of 5
  - Question 5 (12 marks): Broad answer questions, solve any 2 out of 3
- **Internal examination (40 marks each semester):** Internal assessment of the student by respective teacher will be comprehensive and continuous, based on written test. The written test shall comprise of both objective and subjective type questions.
- **Practical Examination:** Practical examination shall be conducted by the respective college at the end of the semester. Practical examination will be of minimum 5 – 6 hours duration and shall be conducted as per schedule (10 am to 5 pm on schedule date. There shall be 5 marks for laboratory log book and well written journal, 10 marks for viva-voce and minimum three experiments (major and minor). Certified journal is compulsory to appear for practical examination. There shall be one expert and two examiners (external and internal) per batch for the practical examination.

➤ **Equivalence for T.Y. B.Sc. (Environment Science) is furnished in the following table:**

Old Syllabus (w. e. f. June 2017) (Semester pattern 60:40)	New Syllabus (w. e. f. June 2020) CBCS pattern (Semester pattern 60:40)	Remark, If any
Envi- 311: Environmental Pollution – I	Envi- 501: Environmental Pollution – I	Code of the Paper change
Envi- 312: Biodiversity and its Conservation – I	Envi- 502: Biodiversity and its Conservation – I	Code of the Paper change
Envi-313: Basic Concept in Environmental Toxicology – I	Envi-503: Basic Concept in Environmental Toxicology – I	Code of the Paper change
Envi-314: Remote Sensing & GIS – I	Envi-504: Remote Sensing & GIS – I	Code of the Paper change
Envi-315: Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I	Envi-505: Instrumental Techniques in Environmental Analysis –I	Code of the Paper change
Envi-316: Environmental Biotechnology – I	Envi-506: Environmental Biotechnology – I	Code of the Paper change
Envi- 317: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 507: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 318: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 508: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 319: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 509: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 321: Environmental Pollution – II	Envi- 601: Environmental Pollution – II	Code of the Paper change
Envi- 322: Biodiversity and its Conservation – II	Envi- 602: Biodiversity and its Conservation – II	Code of the Paper change
Envi-323: Basic Concept in Environmental Toxicology – II	Envi-603: Basic Concept in Environmental Toxicology – II	Code of the Paper change
Envi-324: Remote Sensing & GIS – II	Envi-604: Remote Sensing & GIS – II	Code of the Paper change
Envi-325: Instrumental Techniques in Environmental Analysis –II	Envi-605: Instrumental Techniques in Environmental Analysis –II	Code of the Paper change
Envi-326: Environmental Biotechnology – II	Envi-606: Environmental Biotechnology – II	Code of the Paper change
Envi- 327: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 607: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 328: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 608: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change
Envi- 329: Practical Course Based On Theory Papers	Envi- 609: Practical Course Based On Theory Papers	Code of the Paper change

SEMESTER –V

DSE A-I: Paper I

Envi- 501: Environmental Pollution – I (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of pollution, pollutants, also about air, water and marine pollution		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the basic concept in pollution, pollutants, their types and effects. • Understand air pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand water pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand Marine pollution with sources, causes and effects on biotic community • Aware about their control strategies of different types of pollutions.		
I	Introduction to Environmental Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Definition of pollution • Pollutants • Factors of pollution, Types of pollutants • Levels and Movement of pollutants, Effects of pollution.	6
II	Air pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Meaning and definition of air pollution • Sources and Types of air pollutants • Air pollution in India • Adverse effects of air pollution • Smog and Acid rains, Control of air pollution.	8
III	Water pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Definition of water pollution • Sources and Types of water pollutants • Nature and types of water pollution • Surface water pollution, Ground water pollution • Ganga pollution and its control measures • Waste water treatment technology in industries • Primary, Secondary and Tertiary treatment of Sewage Treatment Plants.	10
IV	Marine pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Sources and nature of pollutants sea water pollution • Industrial waste and sewage sludge • Disposal of plastic litters, Oil pollution and Marine biota, • Petrochemicals in the sea, Coral reefs and pollution.	6

DSE A-I: Paper II

Envi- 502: Biodiversity and its Conservation - I (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of bioethics and importance of biodiversity, information about different species and environmental movements		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the concept of biodiversity, their types, classification and their social, ethical and optional values. • Aware about bioethics, habitat destruction, fragmentation, degradation and pollution. • Aware about endangered and endemic species in the world and in the India. • Aware for the conservation of biodiversity through In-situ and Ex-situ. • Study of major environmental movements (case study) associated with environment and biodiversity conservation.		
I	Introduction to Biodiversity	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Definition, Genetic, Species and Ecosystem diversity • Bio-geographical classification of India • India as Mega-diversity Nation, Value of biodiversity • Consumptive and Productive use • Social, Ethical and Optional values	9
II	Bioethics and Conservation	<ul style="list-style-type: none"> • Key ethical arguments, Causes of extinction • Habitat destruction, Habitat fragmentation, Habitat degradation & Pollution • Introduction of exotic species, diseases, over exploitation, shifting and jhum cultivation.	8
III	Endangered and Endemic species	<ul style="list-style-type: none"> • In India and in World countries • Conservation of biodiversity • In-situ and Ex-situ conservation • Hotspot biodiversity.	6
IV	Major Environmental movements	<ul style="list-style-type: none"> • Chipko movement • Silent Valley Movement • Appiko movement • Narmada Bachao Andolan, • Tehri Dam conflicts and ideological trends in Indian environmentalists	7

DSE A-II: Paper III

Envi- 503: Basic Concepts in Environmental Toxicology – I (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of basics in environmental toxicology		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understands the concept of toxicology, toxicants, their exposure with time and dose, concept of carcinogen and mutagen. • Study the mechanism of bioaccumulation, biomagnifications, acute and chronic toxicity. • Understand the factors affecting the toxicity • Study the toxicity of gaseous pollutants like CO, NO_x, SO_x and petroleum solvents.		
I	Basic Principles of Toxicology	<ul style="list-style-type: none"> • Pollutants, Responses to toxic exposure • Duration and frequency of exposure • Dose response relationship • Carcinogens • Mutagens • Natural defense mechanism	9
II	Toxic substances	<ul style="list-style-type: none"> • Environmental toxicant • Bioaccumulation • Bio magnification • Toxic residues	7
III	Toxicity	<ul style="list-style-type: none"> • Factors affecting toxicity of chemicals • Evaluation of toxicity • Bio assay test, Acute and Chronic toxicity	8
IV	Toxicology of gaseous pollutants	<ul style="list-style-type: none"> • Carbon monoxide • Oxides of Nitrogen • Sulphur dioxides • Petroleum and Solvents	6

DSE A-II: Paper IV

Envi- 504: Remote Sensing and GIS – I (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of fundamental of RS, sensors, satellite and GIS		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the fundamental of remote sensing and their use in environment segments. • Study of different sensors with their principles and working. • Understand the construction and working of satellites with different resolution. • Interpreted the image using different visual and digital recognition elements. • Understand the concept of GIS, data using in GIS, scanning, digitization and use of GPS. 		
I	Fundamentals of Remote Sensing	<ul style="list-style-type: none"> • Definition, concept and history of remote sensing • Electro-magnetic radiation, Energy interaction with atmosphere, interaction with Earth's surface materials • Spectral reflectance curve, Spectral signatures • Concept of atmospheric window 	7
II	Sensors	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction and types-active and passive sensors • Along track and across track scanners • Optical sensor, Microwave sensor • Thermal sensor and hyper spectral sensor • Sensor resolution- spectral, spatial, radiometric, temporal • Platforms: Introduction and types -Ground based, air borne and space borne platforms 	8
III	Satellites	<ul style="list-style-type: none"> • Satellites types, satellite orbit: geosynchronous and sun synchronous satellites • Indian remote sensing program Characteristics of IRS-P6 • High resolution satellites: IKONOS and Quick Bird. • Image analysis: visual and digital, Recognition elements: Tone, Texture, Pattern, Shape, Size, Shadow and Association 	7
IV	Introduction to Geographic Information Systems	<ul style="list-style-type: none"> • Definition, components of GIS • Concept of map, Map scale and Types of Maps • Data: spatial and non-spatial data, raster and vector data, GIS file formats:, Shapefile and GRID File • Scanning, Digitization, Geometric transformation • Topology: introduction, relationships and topological errors, attribute data query, spatial data query • Global Positioning system (GPS) – Introduction 	8

DSE A-III: Paper V

Envi- 505: Instrumental Techniques in Environmental Analysis - I (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of instrumental methods, elementary electronics, EMR and sampling techniques		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the use of instruments for environmental analysis, classification of instruments, detection limits and errors associated with instruments techniques. • Study of basic of elementary electronics of instrumentations. • Study of EMR and its interactions with property of wave, particles. • Understand the concept of polarization absorption and emission. • Understanding the process of sampling, concept of standard solution, normalities, and oxidation numbers.		
I	Instrumental methods of Analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Classification of instrumental methods • Components of instruments • Confidence intervals, Detection limit • Precision and accuracy • Constant errors and proportionate errors	7
II	Elementary Electronics	<ul style="list-style-type: none"> • Semiconductors • Properties of Silicon and Germanium Semiconductor • Semiconductor diodes • Transistors, bipolar, Amplifiers, Filters • Voltage regulators, Readout devices	7
III	Electromagnetic Radiation and its Interaction	<ul style="list-style-type: none"> • Properties of electromagnetic radiation • Wave properties, Particle properties of radiation, • Energy units, Electromagnetic spectrum • Polarization of radiation, Absorption of radiation • atomic absorption and molecular absorption • Emission radiation	8
IV	Sampling and Basic Concepts in Chemical Analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Basis of sampling, Sampling procedures • Sampling statistics, Hazards in sampling • Standard solutions, Preparation of standards • Equivalentents • Normality and oxidation numbers • Titrimetric Analysis, Gravimetric analysis	8

DSE A-III: Paper VI

Envi- 506: Environmental Biotechnology - I (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of environmental biotechnology, biomass, biomass energy and bioremediation		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understanding the concept of environmental biotechnology and its global impacts on different field like agriculture, health care and environment. • Study the composition of biomass and its types. • Study the biomass energy gain from petroleum plants, hydrocarbon, liquid fuel and biogas. • Understand the concept of bioremediation with different micro-organisms.		
I	Introduction of Environmental Biotechnology	<ul style="list-style-type: none"> • Scope and importance • Global impact of biotechnology Healthcare, Agriculture • Environment, Biotechnology in India • Need for future development • Ban on genetic food • Gene bank and Plant conservation.	9
II	Biomass	<ul style="list-style-type: none"> • Biomass as an energy source • Composition of biomass • Terrestrial biomass, Aquatic biomass • Saline water hyacinth • Waste as a renewable source of energy, • enzymatic digestion.	7
III	Biomass energy	<ul style="list-style-type: none"> • Petroleum plants • Hydrocarbon from higher plants • Alcohol the liquid fuel • Biogas	6
IV	Bioremediation	<ul style="list-style-type: none"> • In situ bioremediation • Intrinsic bioremediation • Ex-situ bio remediation • Bioremediation of hydrocarbons – use of mixture of bacteria • Use of genetically engineered bacterial strains	8

•

DSE A-I: Practical Paper VII

Envi- 507: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understanding the concept of sampling and its preservations • Demonstrate on pH and EC meter for monitoring the pH and electrical conductivity of water and soil samples. • Analyse the water with different parameters like solids, available & residual chlorine, and phosphate for determining its quality. • Understand and study of water quality criteria for drinking as well as for waste water.	
1	Study of Safety Instructions	4
2	Collection & Preservation of Water Sample	4
3	Determination of Colour of Industrial effluents	4
4	To study principles, component & working operation of pH & EC Meter	4
5	To study principles, component & working operation of Turbidity Meter	4
6	To study principles, component & working operation of DO Meter	4
7	Determination of pH & Conductivity of water sample	4
8	Determination of Volatile Solids from soil sample	4
9	Determination of Phosphate from the water	4
10	Determination of Dissolved oxygen by DO meter	4
11	Determination of Residual chlorine from water sample	4
12	Determination of Available chlorine from water sample	4
13	Determination of the total solids from water sample	4
14	Study of Quality criteria of Water for Drinking Purpose	4
15	Study of Quality criteria of Water for Industrial and other Purpose	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

DSE A-II: Practical Paper VIII

Envi- 508: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and study of Air and Noise quality criteria for determining the pollution level. • Demonstrate on RDS sampler for monitoring of oxides of nitrogen, oxides of sulphur, SPM and RSPM. • Analyse the chlorophyll contents for estimation of pollution load. • Understand and study of adaptations of some plants as a pollution resistant.	
1	Study of quality criteria of Air and Noise pollutions	4
2	To study principle, components and working operation of respirable dust sampler	4
3	Determination of NO _x from ambient air	4
4	Determination of SO _x from ambient air	4
5	Determination of SPM from ambient air	4
6	Determination of RSPM from ambient air	
7	Study of effect of Sulphur dioxide on plants	4
8	Study of effect of Hydrogen sulphide on plants	4
9	Determination of Noise level	4
10	Ecological adaptations of Xerophytes	4
11	Determination of Leaf extract pH of a given plant leaf.	4
12	Determination of Chlorophyll- <i>a</i> content of a given sample.	4
13	Determination of Relative Water Contents (RWC) of a given plant leaf.	4
14	Determination of Density, Abundance and Frequency of component species in a Grassland community.	4
15	Determination of requisite size and number of quadrants to be laid down for studying vegetation.	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

DSE A-III: Practical Paper IX

Envi- 509: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and study of metal digestion and analysis. • Demonstrate on instruments which are used in environmental analysis like Spectrophotometer, flame photometer, gas chromatography. • Analyse the selected metal for estimation of pollution load. • Understand and study of construction and working of ETP for waste water treatment.	
1	Nitric acid digestion for metal analysis	4
2	Nitric acid and Hydrochloric acid digestion for metal analysis	4
3	Nitric acid perchloric acid digestion for fluoride analysis	4
4	Nitric acid sulphuric acid digestion for metal analysis	4
5	Study and demonstration of Atomic Absorption Spectrophotometer	4
6	Study and Demonstration of UV-visible spectrophotometer	4
7	Study and demonstration of Flame Photometer	4
8	Estimation of Sodium by Flame Photometer from the provided sample.	4
9	Estimation of Potassium by Flame Photometer from the provided sample.	4
10	Study on molarity, normality and buffers	4
11	Determination of Chlorides from water sample	4
12	To study the construction and working of Effluent Treatment Plant	4
13	Estimation of chromium in water.	4
14	Estimation of Zinc from the provided sample	4
15	Estimation of Mercury from the provided sample	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

SEMESTER –VI

DSE A-IV: Paper I

Envi- 601: Environmental Pollution – II (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of noise, solid waste, thermal and radioactive pollution		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand Noise pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand Solid waste pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand Thermal pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Understand Radioactive pollution with sources, causes and effects on biotic community. • Aware about their control strategies of different types of pollutions.		
I	Noise Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Definition of Sound and Noise • Measurement of noise level, Sources of noise pollution • Noise pollution level in India • Effects of noise pollution, Concept of sound, Noise and hearing problems, Measurement of noise pollution • Noise mapping	8
II	Solid Waste	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, History and origin of solid waste • Methods of solid waste collection • Classification of solid waste • Solid waste treatment methods- Pyrolysis, Incineration, Microbial treatment	7
III	Thermal Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Source and effects of thermal pollution on ecosystem • Hazardous effects, Long term impacts • Process of mixing heated effluents with receiving water • Thermal effects on marine life and bacteria • Effect on water quality, man and its environment	8
IV	Radioactive Pollution	<ul style="list-style-type: none"> • Radioactivity, Natural radioactivity • Characteristics of alpha, beta and gamma rays • Radiochemistry, Types of radiochemistry • Radioactive substances • Classification of radioactive isotopes • Case study of radioactive pollution, Chernobyl and Three mile island	7

DSE A-IV: Paper II

Envi- 602: Biodiversity and its Conservation - II (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of importance of biodiversity conservation through forest and wild life protection		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the international agreements associated with environmental awareness. • Understand and study of forest and their types, relation between forest and global warming, carbon sink, nature pollution indicators. • Understand and study the forest conservation through laws. • Concept of forest fire, forest population heavy loss of green belt and forest research in India. • Understand the strategies for wildlife conservation through study of depletion of wildlife and their effects.		
I	Environmental Movement	<ul style="list-style-type: none"> • Genesis of global environmental movement • environmental resolution- Public Participation • Politics of green movements.	6
II	International Agreements and Environmental Awareness	<ul style="list-style-type: none"> • Earth Summit • Convention of Biodiversity • United Nations Convention on Climate Change • Biodiversity Act (2002)	7
III	Protection of Forest	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Importance of forest • Forest and Global warming, Forest are carbon sink and sources of carbon • Nature's pollution indicators -Forest • India's forests, Types of forest, National Forest Policy • Forest conservation through laws, Preservation or Conservation strategies • Forest fire, Forest and Indian population • Heavy loss of green belt, Forest research in India	9
IV	Strategies for Wild life	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Importance of wild life to man • Reasons for depletion of wildlife • Effects of wildlife depletion, Reasons for wildlife conservation • Categories of Indian wild life, Endangered species, Protected wild life of India • Biosphere research program • Wild life research in India • Wild life education and training	8

DSE A-V: Paper III

Envi- 603: Basic Concepts in Environmental Toxicology – II (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of soil , air, water toxicology with bio-transformation		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the basics of soil toxicology. • Study of toxic elements of air and water like Lead, Mercury, Arsenic, Chromium, Cadmium, Nickel, Bismuth, Zinc, Copper, Manganese, etc. • Aware about toxicity of pesticides and their effects. • Understand the concept of eco-toxicology, public health, animals in relation to human health.		
I	Soil toxicology	<ul style="list-style-type: none"> • Organic chemicals in the soil environment • Inorganic chemicals in the soil environment	6
II	Effect of Toxic elements for Air and Water	<ul style="list-style-type: none"> • Lead • Mercury • Arsenic • Chromium • Cadmium • Nickel • Bismuth • Thallium, Vanadium • Zinc • Copper • Manganese	8
III	Toxicity of Pesticides	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction • Classification of pesticides • Pesticide and human health	8
IV	Bio transformation Phase I and Phase II	<ul style="list-style-type: none"> • Chemical toxicants • Industrial and Agricultural wastes • Eco-toxicology • Public health, Animals in relation to human health • Ecological change and diseases • Water relation to human health • Urbanization stress and health	8

DSE A-V: Paper IV

Envi- 604: Remote Sensing and GIS – II (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of Vector and raster data use in RS & GIS, applications of RS & GIS in different field		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the analysis of vector data using buffering. • Study the analysis of raster data using overlay features. • Understand and study of applications of RS and GIS in agriculture field. • Understand and study of applications of RS and GIS in social science & Geo- disaster management field. • Understand and study of applications of RS and GIS in forestry, ecology, and watershed & water resource management. 		
I	Vector Data Analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Buffering – Variations in Buffering • Overlay- Feature Type and overlay • concept of Distance measurement • concept of Pattern analysis 	7
II	Raster Data Analysis	<ul style="list-style-type: none"> • Data Analysis Environment • Concept of Local Operations • Concept of Physical distance Measurement Operations • Comparison of Vector- and Raster- Based Data Analysis 	8
III	Applications of RS and GIS in Agriculture, Soil Sciences and Drought Management	<ul style="list-style-type: none"> • Agriculture: Introduction – Agriculture Ecosystems, Yield parameters, identification of crops and acreage estimation, disease identification • Soil Sciences: Introduction –Soil classification, Spectral response curve of soils, soil mapping, mapping and monitoring of degraded land • Drought Management: Introduction, Types of drought, consequences, drought management 	7
IV	Applications of RS and GIS in Forestry and Ecology and Watershed and Water Resource Management	<ul style="list-style-type: none"> • Forestry and Ecology: Introduction - forest density, Forest type mapping, inventory of forests, delineation of degraded forests, damage assessment, Landscape characterization, Biomass assessment • Watershed and Water Resource Management: Sustainable watershed management, Spectral response of pure water, Water pollution detection, Salinity and waterlogged area mapping 	8

DSE A-VI: Paper V

Envi- 605: Instrumental Techniques in Environmental Analysis -II (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of principles and working operation of different environmental instruments, chromatography, spectro-photometry and environmental statistics		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand the use of different instruments like pH meter, EC meter, Turbidity meter, Flame photo meter, Bomb Calorimeter, etc. • Study of spectrophotometer using UV-visible and Atomic Absorption Spectrophotometer. • Study of chromatography techniques using column chromatography, Ion exchange chromatography, Thin layer chromatography, Gas chromatography and HPLC. • Understand the concept of environmental statistics through mean, mode, median and variance.		
I	Principle and Applications of Instruments	<ul style="list-style-type: none"> • pH meter, • Potentiometry • Conductometry • Turbidimetry • Flame Photometry • Bomb Calorimeter • Neutron Activation Analysis • Isotope Dilution Analysis.	6
II	Spectrophotometry	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction - UV-visible spectrophotometer • Single beam/Double beam, Radiation sources, Wavelength selection, Sample containers, Detectors • Atomic absorption spectrophotometer-Introduction, Radiation sources, Wavelength selection, Sample containers, Detectors • Introduction to Inductively Coupled Plasma Optical Emission Spectroscopy (ICPOES).	9
III	Chromatography	<ul style="list-style-type: none"> • An introduction of chromatography • Classification of separation methods • Classification of chromatography • Qualitative and quantitative analysis • Column chromatography • Liquid-liquid Partition chromatography • Ion exchange, Thin layer, Paper, Gas Chromatography • HPLC, Electrophoresis	7

IV	Environmental Statistics	<ul style="list-style-type: none"> • Fundamental of Statistics • Mean • Mode • Median • Variance 	8
-----------	---------------------------------	---	----------

DSE A-VI: Paper VI

Envi- 606: Environmental Biotechnology - II (Theory)

TOTAL HOURS: 30

CREDITS: 4

Unit No.	Title	Topics	Lectures
Course Objective	To acquaint students with basic concepts of bioremediation, bioleaching and hazards of environmental engineering		
Learning outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understanding the concept of toxicity of bioremediation through metal and dyes. • Study the concepts of xenobiotics. • Study the process of bioleaching using different micro-organisms • Understand the hazards in environmental engineering through growth inhibition and replacement of natural strains. 		
I	Bioremediation Toxicity	<ul style="list-style-type: none"> • Bioremediation of heavy metals, Bioremediation of dyes • Genetic modification in industrial effluents • Wastewater treatment technology • Role of microbes in effluents 	7
II	Bioremediation	<ul style="list-style-type: none"> • Xenobiotics • Gene manipulation of pesticides regarding microorganisms 	7
III	Bioleaching	<ul style="list-style-type: none"> • Introduction, Definition • Types of leaching- Direct & Indirect leaching • Microorganism used in leaching • Leaching of Copper • Leaching of Uranium • Leaching of Gold and Silver 	8
IV	Hazards of Environmental engineering	<ul style="list-style-type: none"> • Survival of gene modified microorganisms in the environment • Adaptive mutagenesis • Effect of environmental factors on gene transfer • Ecological impacts of gene modified microorganisms released in the environment • Growth inhibition of natural strains • Replacement of natural strains 	8

DSE A-IV: Practical Paper VII

Envi- 607: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Determine different parameters like ammonia, nitrates and sulphate from water samples to describe its quality. • Demonstrate on turbidity meter to determine the water turbidity. • Analyse the soil for measuring the chlorides for determining its quality. • Understand and study of water quality criteria for drinking as well as for sewage waste water through BOD and COD.	
1	Determination of pH & Conductivity of sewage water sample	4
2	Determination of pH & Conductivity of soil sample	4
3	Determination of Nitrate from the water.	4
4	Determination of Sulphate from the water.	4
5	Determination of Ammonia from the water	4
6	Estimation of coliform bacteria from water by MPN test (2 days required)	4
7	Determination of Turbidity by Turbidity meter	4
8	Determination of Ca & Mg Hardness of given water sample	4
9	Determination of Calcium & Magnesium ions from given water sample	4
10	Determination of soil moisture	4
11	Determination of chlorides from soil sample	4
12	Determination of DO of sewage water sample	4
13	Determination of BOD of sewage water sample	4
14	Determination of COD of sewage water sample	4
15	Determination of MPN of water sample	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

DSE A-V Practical Paper VIII

Envi- 608: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and study of physical characteristics of soil like bulk density, water holding capacity, organic carbon, organic matter etc. • Study and determining the atmospheric fungi for its effects on human • Analyse the chlorophyll contents for estimation of pollution load. • Understand and study of adaptations of different plant and animal species for survival in the environment.	
1	Estimation of Primary productivity	4
2	Determination of soil bulk density	4
3	Determination WHC of soil	4
4	Estimation of Organic carbon	4
5	Demonstration of Spirometer for use in occupational health	4
6	Demonstration of Audiometer for use in occupational health	4
7	Assessment of Atmospheric Fungi using Petri plate method (2 days required)	4
8	Ecological adaptations of Mesophytes	4
9	Ecological adaptations of Hydrophytes	4
10	Determination of Sludge Volume Index	4
11	Determination of Oil & grease from given water sample	4
12	To study and analyze the Physical parameters of solid waste	4
13	To study and analyze the Chemical parameters of solid waste	4
14	Study on noise pollution in flourmills	4
15	Study on dust pollution in flourmills	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

DSE A-VI: Practical Paper IX

Envi- 609: Practical Course Based On Theory Papers (Practical)

TOTAL HOURS: 60

CREDITS: 2

Sr. No.	Title of the Practical	Hours
Course Objective	To acquaint with various laboratory techniques used in Environmental Science	
Learning Outcome	On completion of the course, students are able to: <ul style="list-style-type: none"> • Understand and study of satellite images using different characteristic like tone, texture, pattern, shape and size. • Demonstrate on instruments which are used in environmental analysis like Bomb calorimeter and HPLC. • Computation of environmental statistics through mean, mode, median and variance. • Understand and study of determination of selected metal for their toxicological effects.	
1	Study and Demonstration of Bomb calorimeter	4
2	Estimation of Chlorophyll content by TLC method	4
3	Study and Demonstration of Gas Chromatography	4
4	Computation of Mean, Median, Mode and Variance of the given environmental data set	4
5	Use of excel program for calculating mean, standard deviation.	4
6	Use of excel program for preparation of chart and graphs.	4
7	Use of MS-Word for creating document, tables and graphs.	4
8	Study of Satellite Image	4
9	Study of Thematic Map	4
10	Demonstration on the use of GPS	4
11	Marked the latitude and longitude and preparation of location map using GPS	4
12	Use of GIS software for environment studies	4
13	Estimation of Iron from the provided sample	4
14	Estimation of Lead from the provided sample	4
15	Estimation of Cadmium from the provided sample	4

Note: Mandatory to perform at least 12 practicals

Reference Books for Semester V & VI (T. Y. B. Sc. – Environment Science)

❖ Envi-501 & 601 - Environmental Pollution - I & II

1. Environmental chemistry by B. K. Sharma, Goel publication house, Meerut, Sixth revised edition – 2001.
2. Environmental geography by Savindra Singh, Prayag Pustak Bhavan, Allahabad. Revised edition – 2002.
3. Ecology and environment by P. D. Sharma, Rastogi publications, Meerut. Seventh edition – 2004.
4. Environmental studies by S. T. Ingle and S. R. Thorat, Prashant publications, Pune, First edition – 2005.

❖ Envi- 502 & 602 - Biodiversity and its Conservation – I & II

1. Environmental chemistry by B. K. Sharma, Goel publication house, Meerut, Sixth revised edition – 2001.
2. Environmental geography by Savindra Singh, Prayag Pustak Bhavan, Allahabad. Revised edition – 2002.
3. Ecology and environment by P. D. Sharma, Rastogi publications, Meerut. Seventh edition – 2004.
4. Environmental studies by S. T. Ingle and S. R. Thorat, Prashant publications, Pune, First edition – 2005.

❖ Envi-503 & 603 – Basic Concepts in Environmental Toxicology – I & II

1. Environmental Toxicology and Chemistry by Donald D Crosby. First edition– 2001.
2. Toxicology principle and methods, M. A. Subramaniam, MJP publishers, Chennai. First edition – 2003.
3. Environmental toxicology – Satake and Mido Discovery publishing home. New Delhi, Second edition – 2005.
4. Toxicology by Sumitro Ghosh, Dominant publishers, New Delhi. First edition– 2005.

❖ Envi-504 & 604 – Remote Sensing and GIS – I & II

1. Textbook of Remote sensing and geographical information systems, M. Anji Reddy (2006), B.S. Publications, Hyderabad.
2. Remote sensing Principles and applications, Dr. B. C. Panda (2005), Viva books Private New Delhi.
3. Elements of Photogrammetry, Paul R. Wolf, McGraw-Hill, 2000.
4. Remote sensing and Image interpretation, Lillesand and Keifer, John Wiley and Sons, 1987.
5. Introduction to Geographical Information System, Kang- Tsung – Chang, 2002, McGrawHill.
6. Geographic Information System- an introduction, 3rd edition, Tor Bernhardsen, Wiley Pub.

7. Geographic Information Systems and Science (2nd ed.), 2005, Paul A. Longley, Michael F. Goodchild, David J. Maguire, and David W. Rhind, John Wiley & Sons, Ltd.
8. Concepts and techniques of Geographic Information System, C.P.Lo & Albert K.W. Yeung, 2002, Prentice Hall, India.
9. Introduction of Geographic Information Systems and Science, Paul A. Lonfley, Michel Goodchild, D.J.Maguire & D.W. Rhind, 2002, John Wiley & Sons Ltd.

❖ **Envi-505 & 605 – Instrumental Techniques in Environmental Analysis – I & II**

1. Environmental Science by S. C. Santra, Central Publishing, New Delhi. First edition 2000.
2. Environmental Toxicology and Chemistry by Donald D Crosby. First edition – 2001.
3. Toxicology principle and methods, M. A. Subramaniam, MJP publishers, Chennai. First edition – 2003.
4. Toxicology by Sumitro Ghosh, Dominant publishers, New Delhi. First edition – 2005.
5. Vogel's Textbook of Chemical Analysis, EIBS publisher, Third edition –2005.
6. Instrumental Methods of Chemical Analysis – Willard and Merritt, CBS publisher. Second edition – 2001.

❖ **Envi-506 & 606 – Environmental Biotechnology – I & II**

1. Fundamentals of Biotechnology by Purohit, Discovery Publishing House. First edition – 2003.
2. Biotechnology by RC Dubey S. Chand Publications, New Delhi. Second edition – 2003.
3. Advance in Biotechnology by S. N., Jogdand. Himalaya Publishing, India. First edition – 2001.
4. Biotechnology fundamentals and applications - Agrobotanical Publishers, India. First edition – 2005.
5. Environmental Science by S. C. Santra, Central Publishing, New Delhi. First edition – 2000.

❖ **Envi-507, 508, 509 & 607, 608, 609 – Practical Course Based On Theory Papers**

1. Waste Water Engineering: Metcalf & Eddy, Tata Mc-Graw Hill Publishers, III Edition (1995)
2. Water Supply and Sanitary Engineering: S. C. Rangwala, Charotar publishing house, Anand (1992)
3. Water and Wastewater Technology: Mark J Hammer & Mark J Hammer Jr., Prentice Hall of India, IV Edition (2002)
4. Environmental Pollution Control Engineering: C.S.Rao, New Age International (P) Ltd. (1991)
5. Sewage Disposal and Air pollution engineering: S. K. Garg, Khanna publishers, New Delhi (1998)
6. Air Pollution and Control: Mowli and Subbayya, Divyajyoti Prakashan, Jodhpur (1989)
7. Air Pollution: V.P. Kudesia, Pragati Prakashan, New Delhi (1997)
8. Noise Pollution and Management: G. Gaur, Sarup and Sons, New Delhi (1997)

**Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra
University, Jalgaon**

Choice Based Credit System (CBCS)

Syllabus for T.Y.B. Sc (Geography)

(Under the Faculty of Science and Technology)

(Since 2020-2021)

T.Y.B.Sc CBCS Structure (Since 2020-21)

Sr. No	Courses	Semester V		Semester VI		Total Credit value
		Credits Each	Courses	Credits Each	Courses	
01	Discipline Specific Core DSC					
	(i) Core I to IV	03	04	03	04	3X8=24
	(ii)Core (Practical)	02	03	02	03	2X6=12
02	Skill Enhancement Course (SEC): Skill Based course	03	01	03	01	3 X 2 = 06
03	Elective Course (any one)	03	01	03	01	3x2=06
04	Elective Audit Course (out of 3)	None Credit	Any one	None Credit	Any one	-----
Total Credit Value (Credit X No. of Courses)		24		24		48

**JOB OPPORTUNITY
FOR
T.Y.B.Sc STUDENTS**

Board of Study of Geography is attempting to introduce new advance courses in the syllabus such as Geomorphology , Climatology , Oceanography ,Global Positioning System , Disaster Management, Economic Geography, Biogeography, Agriculture Geography, Remote Sensing & GIS, Water Resource Management and Geography of India. It is welcoming to note that practical courses are closely related to above courses. When the students do their practical with the help of remote sensing data by using GIS software. They should have the knowledge of spatial distribution of plants and forests, soils, water resource and populations.

When students complete their graduation with geography they have an Opportunity of job as below:

1. The syllabus is designed by considering competitive examination- MPSC, UPSC, NET/SET and GIS etc. Obviously there is an opportunity to overcome vent of job.
2. Good hands of students with remote sensing data analysis using GIS software create several opportunities of jobs in government as well as private sectors.
3. Digital data analysis IT companies: Every year IT companies require number of candidates those are trained in GIS.
4. GPS and DGPS trained students could get the job in survey companies, such as Pvt. Ltd. Civil builders, road surveyors, town planner, etc.

Urban Planner or Community Development: –

Geography is a natural tie-in with urban or city planning. City planner's work on zoning, land use, new developments, from a gas station renovation to the development of whole new sections of urban area. You'll work with individual property owners, developers and other officials. If you are interested in this area, be sure to take Urban Geography and Urban Planning classes. An internship with a city planning agency is essential experience for this type of work.

Cartographer: – For those with cartography courses backgrounds may enjoy work as a cartographer. The news media, book publishers, atlas publishers, government agencies and others are looking for cartographers to help produce maps. This would likely require relocation.

GIS Specialist: – City Governments, Country Agencies and other Government and Private Agencies or Groups are often in need of experienced GIS professionals. Coursework and internship in GIS are especially important. Computer programming or engineering skills are very helpful in this arena- the more about computers and languages you know, the better off you are.

Climatologist: – Agencies like National Weather Services, News Media, the Weather Forecasting Channels, and other Government Entities occasionally need Climatologist. Admittedly, these Jobs usually go to those with Meteorology Degrees, a Geographer with experience and vast coursework in Meteorology and Climatology would definitely be an asset.

Transportation Management: – Like Urban and City Planning, there are opportunities in local Government but regional transit authorities or shipping, logistics, and transportation companies look kindly to someone with transportation Geography in their background and good computer and analytical skills.

Environmental Management: – A plethora of Environmental Assessment, clean up , and management companies exist throughout the world today. A Geographer brings excellent skills for project management and the development of reports like Environmental impact reports. It's often a wide-open field with tremendous growth opportunities.

Writer/Researcher: – Undoubtedly during your college years you have spent time developing your writing skills and certainly as Geography major you know how to research? How about a career as a writer – you could be a science writer or a travel writer for a magazine or newspaper. The About.comFreelanceWriting site provides information to help you get started.

Reference: - <http://geography.about.com/od/careersingeography/a/jobsgeography.htm>

**Details of CBCS Structure for T.Y.B.Sc Geography
(With Effect from June 2020)**

Subject Code	Semester	Title of Subject	CBCS Structure Code	Credit Point	Total Teaching Hours
Gg.501	V	Geomorphology	DSC Core I	03	45
Gg .601	VI	Soil Geography.	DSC Core I	03	45
Gg. 502	V	Climatology	DSC Core II	03	45
Gg. 602	VI	Biogeography.	DSC Core II	03	45
Gg. 503	V	Oceanography	DSC Core III	03	45
Gg. 603	VI	Population Geography.	DSC Core III	03	45
Gg. 504	V	Water Resource Management	DSC Core IV	03	45
Gg. 604	VI	Agricultural Geography.	DSC Core IV	03	45
Gg. 505	V	Remote Sensing and GPS	DSC SEC	03	45
Gg.605	VI	Geographical Information System	DSC SEC	03	45
Gg.506 A Gg.506 B (Any One)	V	Disaster Management. <i>OR</i> Geography Of Tourism(<i>Any One</i>)	DSC Elective	03	45
Gg .606 A Gg .606 B (Any One)	VI	Geography of India <i>OR</i> Economic Geography (<i>Any One</i>)	DSC Elective	03	45
Gg. 507	V	Practical in Aerial Photography.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 607	VI	Practical in Satellite Imaginaries, GIS and GPS.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 508	V	Practical in Morphometric Analysis.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 608	VI	Practical in Water and Soil Analysis.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 509	V	Practical in Statistical Techniques.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 609	VI	Advanced Statistical Methods With the Help of Computer and Project Work .	DSC Core-Practical	02	60

Only Equivalence Courses

T.Y.B.Sc Geography (Old Courses) (W.E.F June 2017)	T. Y. B. Sc. Geography New Syllabus (CBCS Pattern) (With Effect from June- 2020)
Semester-V	Semester-V
Gg.311: Geomorphology	GG.501 (DSC Core I) : Geomorphology
Gg.312: Climatology	GG.502 (DSC Core II): Climatology
Gg.313: Oceanography	GG.503 (DSC Core III): Oceanography
Gg.314: Water Resource Management	GG.504 (DSC Core IV): Water Resource Management
Gg.315: Disaster Management	GG.506 A (DSC Elective): Disaster Management.
Gg.316: Remote Sensing and GIS	Gg.505 (DSC SEC): Remote Sensing and GPS
Semester-VI	Semester-VI
Gg. 321: Soil Geography	GG.601 (DSC Core-I): Soil Geography
Gg.322: Biogeography	GG.602 (DSC Core-II): Biogeography
Gg.323: Economic Geography	GG.606 B (DSC Elective): Economic Geography
Gg.324: Agriculture Geography	GG 604 (DSC Core IV) : Agriculture Geography
Gg.325 ; Population Geography	GG.603 (DSC Core-III) : Population Geography
Gg.326: Regional Geography of Maharashtra	GG 606 A (DSC Elective) : Geography of India
Semester-V (Practical)	Semester-V (Practical)
Gg.301: Practical in Aerial Photography	GG.507 (DSC Practical Core): Practical in Aerial Photography
Gg.302: Practical in Morphometric Analysis	GG.508 (DSC): Practical of Morphometric Techniques
Gg.303: Practical in Statistical Techniques	Gg.509 (DSC); Practical in Statistical Techniques
Semester-VI (Practical)	Semester-VI (Practical)
Gg.304: Practical in Satellite Imageries, GIS And GPS	GG 607 (DSC) : Practical In Satellite Imageries, GIS And GPS
Gg.305: Practical in Water and Soil Analysis	GG 608 (DSC) : Practical In Water And Soil Analysis
Gg.306: Advanced Statistical Method with the help of computer, Project work & Excursion	GG 609 (DSC) : Advanced Statistical Methods With Help Of Computer Project Work And Excursion

SEMESTER-V

SEMESTER : V

T.Y.B.Sc Geography(CBCS Pattern)

Subject Code	Title of Subject	CBCS Structure Code	Credit Point	Total Teaching Hours
Gg.501	Geomorphology	DSC Core I	03	45
Gg. 502	Climatology	DSC Core II	03	45
Gg. 503	Oceanography	DSC Core III	03	45
Gg. 504	Water Resource Management	DSC Core IV	03	45
Gg. 505	Remote Sensing and GPS	DSC SEC	03	45
Gg.506 A OR Gg.506 B (Any One)	Gg.506 A Disaster Management. <i>OR</i> Gg.506 B Geography Of Tourism (Any One)	DSC Elective	03	45
Gg. 507	Practical in Aerial Photography.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 508	Practical in Morphometric Analysis.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 509	Practical in Statistical Techniques.	DSC Core-Practical	02	60
AC-501 A	NSS	Elective		
AC-501B AC-501 C (Any One)	NCC Sports (Any One) (02Hours/Week) Total Marks: CA : 100	Audit Course (Non Credit)	No Credit	30

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon**New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020****T.Y.B.Sc Sem.: V****Gg. 501 (DSC Core I) – Geomorphology****Total Marks:100****(CA:40 and UA:60)****Credit Points: 03****Total Clock Hours: 45****(03 Clock Hours / Week)****Objectives:**

- To understand the origin of various landforms.
- To study the processes of landforms development.
- To help the students for preparation of competitive examinations.

Unit No.	Topic	Sub Topic	Teaching Clock Hours
1	Introduction to Geomorphology	A) Definitions , Nature & Scope of Geomorphology. B) Fundamental Concepts i. Uniformitarianism ii. Geological Time Scale	08
2	Origin of Primary relief of the Earth	A) Plate Tectonic Theory B) Sea Floor Spreading theory C) Paleomagnetism	10
3	Exogenous Processes	A) Properties of Rocks (Structure, Texture, Hardness, Porosity) B) Weathering: i. Definition ii. Factors iii. Types iv. Products	08
4	Slopes	A) Elements of slopes: i. Convex Slope ii. Free Face Slope iii. Constant or Talus Slope iv. Concave Slope B) Development of Slope Profile: i. W. Penck's views ii. L C King's views	10
5	Davision Cycle of Erosion	A) Davisian Cycle of Erosion i. Basic Assumptions ii. Theory iii. Concepts iv. Criticism B) Concept of Rejuvenation i. Causes ii. Features	09

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	08	12	03
2	10	12	
3	08	12	
4	10	12	
5	09	12	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

1. A Test book of Geomorphology: Dayal P., Shukala book Depot, Patana (1996)
2. Principals of Physical Geography: Monkhouse F.J., Hodder and Stoughton, London.
3. Chorley R.J, Schumm, S.A. and Sugden D.E. (1984): Geomorphology, Methuen, London.
4. Geomorphology: Sarvindar Singh, PrayagPustakBhavan; Allahabad (2002).
5. Geomorphology: Wooldridge, Longman; New York.
6. Geomorphology: Sparks B.W., Longmans, New York (1972).
7. Kale V.S and Gupta, a (2001): Introduction to Geomorphology, Orient Longman Calcutta.
8. Morphology and Landscape: Harry Robinson, University Tutorial Press(1977).
9. Physical Geography: Tikka, KedarnathRamnath& Co.(1995).
10. Principals of Physical Geomorphology: Thournbury W.D. & Wiley Eastern (1960).
11. Savindra Singh (2002): Geomorphology, PrayagPustakBhawan, Allahabad.
12. The Earth's Dynamic Surface: K. Siddharth, Kisalaya Publication Pvt. Ltd.(2001).
13. Thornbury, W.D. (1960) Principles of Geomorphology”, John Wiley and Sons, NewYork.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: V

Gg. 502 (DSC Core II) – Climatology

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

1. To acquaint the students with basic knowledge of atmosphere, weather and climate.
2. To know the fundamental concepts of climatology.
3. To understand various weather phenomena.
4. To identify climatic differentiation on the earth.
5. To acquire the knowledge of weather forecasting.

Unit No.	Topic	Sub Topic	Teaching Clock Hours
1	Introduction	A) Meaning, Definitions of Climatology. B) Concept of Climatology C) Nature & Scope of Climatology D) Sub-divisions of Climatology E) Climate & Human Activities	08
2	The Atmosphere	A) Origin of the Atmosphere B) Composition of the Atmosphere C) Structure of the Atmosphere D) Modern views Regarding the Structure of Atmosphere i) Homosphere ii) Heterosphere	08
3	Insolation & Heat Budget	A) Meaning, Definition of Insolation Solar Constant & Albedo of the Earth B) Factors Affecting Distribution of Insolation C) Effects of Atmosphere (Scattering Diffusion, Reflecting & Absorption) D) Heat Budget of the Earth & Atmosphere	09
4	Climatic Changes	A) Meaning & Concept B) Indicators Of Climatic changes C) Causes of Climatic Changes D) Theories Of Climatic Changes i) Carbon Dioxide Theory ii) Volcanic Dust Theory	10
5	Classification of Climate & Application of Climatology	A) Koppen's Classification of Climate B) Applications in the field of i) Agriculture ii) Health iii) Urban Planning iv) Trade & Transportation	10

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	08	12	03
2	08	12	
3	09	12	
4	10	12	
5	10	12	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

- 1) SavindraSing(2005) : Climatology ‘Prayag Publication, Allahabad.
- 2) A.K.Barua(2005) : Climatology ‘ Dominant Publishers & Distributor, New Delhi’
- 3) K.Siddharth(2011):Atmosphere,Weather&climate – A text book of climatology, Kosalaya Publication Pvt. Ltd. New Delhi
- 4) D.S.Lal(2011) : Climatology, ShardaPustakBhavan , Allahabad.
- 5) Majid Husain (2003) :Climatology, Anmol Publications Pvt Ltd. New Delhi
- 6) Prof.S.A.Quzi(2009) : Principal of Physical Geography ,APH Publishing corporation, New Delhi

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: V

Gg. 503 (DSC Core III) – Oceanography

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To introduce students to basic concepts of Oceanography.
- To understanding the chemical, physical, geological and biological processes which act on the ocean's surface and to recognize the submarine forms, the seawater composition and properties.

Unit No.	Topic	Sub Topic	Teaching Clock Hours
1	Introduction	A) Meaning and Definitions. B) Boundaries and Basic Information of the Oceans. C) Importance of the Oceans. D) The Nature and Scope of Oceanography E) Major Branches of Oceanography.	09
2	Oceanic Waves	A) Wave Characteristics. A) Wave Generating factors. B) Wave Refraction and Wave Diffraction. C) Wave Types.	09
3	Tides	A) Definitions. B) Tide Generating Forces. C) Equilibrium Theory of Tides. D) Types of Tides i. Diurnal, Semidiurnal ii. Spring and Neap Tides	09
4	Marine Deposits	A) Definitions of Marine Deposits. B) Classification of Marine Sediments. i. Lithogenous Sediments. ii. Hydrogenous Sediments. iii. Biogenous Sediments. iv. Cosmogenous Sediments. C) Sources of Marine deposits. i. Terrigenous deposits. ii. Volcanic Deposits. iii. Pelagic Deposits.	09
5	Man and Marine Resources	A) Oceans and Climate. B) Marine Environment. C) Ocean and Food Resources. D) Ocean and Ecosystem. E) Marine Pollution.	09

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	09	13	03
2	09	12	
3	09	15	
4	09	10	
5	09	10	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

1. Oceanography for Geographers: King C.A.M. Anado, London (1970).
2. Principles of Oceanography: Sharma Vithal M. Chetana Publication House Allahabad (1970).
3. Principles of Oceanography: Sharma Vithal M. Chetana Publication House Allahabad (1970).
4. Oceanography – Introduction to Marine Environment: Davis Richard J.A., C. Brown, Iowa.
5. Science of oceans and Human life: Vmmarkutty A.N.P. (1985) NBT, New Delhi.
6. Introduction to world ocean: Duxbury C.A. and Duxbury B,C, Brown Iowa(1996).
7. Introduction to Oceanography: Sharma Vithal M. Chetana Publication House Allahabad (1977).
8. Oceanography-Introduction to Marine Science: Garrison T., Book Cole Pacific Grove U.S.A. (2001).
9. Oceanography for Geographer- R.C. Sharma, M. Vatal Published by C.S.Jain for Chaitanya Publishing House Allahabad.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: V

Gg. 504 (DSC Core IV) – Water Resource Management

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To Judge surface & Ground water resources.
- To understand significance of water resource for human development.
- To generalize the concept of water resource management and planning.
- To conclude the water resource management through scientific planning.

Unit No.	Topics	Sub topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction to Water Resource	A) Earth and Hydrosphere. B) Hydrological cycle. C) Classification of water resources- i. Oceans. ii. Rivers. iii. Lakes. iv. Wetlands. v. Ice caps and glaciers.	8
2	Water Resources in India	A) Demand For Water i. Agriculture. ii. Industrial. iii. Domestic. B) Role of State in Water Resources Management.	8
3	Water Resources Problems and Conflicts	A) Problems of Water Resources- i. Floods ii. Droughts iii. Drinking Water Scarcity in India B) Multipurpose River Valley Projects in India and Their Environmental and Social Impacts: Case Studies of - Narmada and Tehri Dam C) National River Linking Plan: Ecological and Economic Impacts.	10
4	Conservations of Water Resources	A) Methods of Water Conservations- i. Physical ii. Biological. iii. Significance of Shirpur Pattern. iv. Baripada Pattern of Water Conservation. B) Water Pollution Control measures.	10

5	Water Resource Management & Planning	A) Modern Techniques of irrigation i. Drip irrigation ii. Sprinkler irrigation iii. Micro irrigation B) Application of Remote Sensing in water resource Management	9
---	--------------------------------------	--	---

Weightage of Marks

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	08	10	03
2	08	12	
3	10	14	
4	10	14	
5	09	10	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

1. Global Hydrology: Processes, Resources and Environment Management, John, J. A. (1997): Longman Publishers
2. Mountains and Rivers of India, Law, B. C. (Ed. 1968) :, IGU National Committee for Geography, Calcutta.
3. Water Resources Distribution, Use and Management, Matter, J. R. (1984) : John Wiley, Maryland.
4. Land, Water and Development, River Basin Systems and their Sustainable Management, Newson, M. (1992) :Rowledge, London.
5. India's Water Wealth, Rao, K. L. (1979) : Orient Longman, New Delhi
6. Water Management Principles and Practices, Singh, R. A. and Singh, S. R. (1979) : Tara Publication, Varanasi.
7. Bansil, P.C. 2004. Water Management in India. Concept Publishing Company, India.
8. Brebbia, C.A. 2013. Water Resources Management VII. WIT Press.
9. CEA. 2011. Water Resources and Power Maps of India. Central Board of Irrigation & Power.
10. Grumbine, R.E. &Pandit, M.K. 2013. Threats from India's Himalaya dams. Science 339: 36-37.
11. Loucks, D.P., Stedinger, J.R. &Haith, D. A. 1981. Water Resource Systems Planning and Analysis. Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: V

Gg. 505 (DSC SEC) –Remote Sensing and GPS

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To introduce the fundamentals of Remote Sensing.
- To provide details of Satellite Remote Sensing.
- To aware about the application of Remote Sensing in various fields.
- To develop GPS usage skill in students.
- To aware basics and geometry of Aerial photographs.

Unit	Topic	Sub-topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction to Remote Sensing	A) Introduction and Definition of Remote Sensing B) Development of Remote Sensing C) Applications of Remote Sensing D) Platforms of Remote Sensing: E) Types of Remote Sensing: i) Based on Source of Energy a. Active Remote Sensing b. Passive Remote Sensing ii) Based on Range of Electromagnetic Spectrum a. Thermal Remote Sensing b. Microwave Remote Sensing	9
2	Aerial Photographs	A) Introduction and Principles B) Types of Aerial Photographs i. Vertical ii. Low Oblique iii. High Oblique C) Geometry of Aerial Photographs i. Scale of Aerial photograph	09
3	Satellite Remote Sensing	A) Principles of Satellite B) EMR (Electromagnetic Radiation) C) EMS (Electromagnetic Spectrum) D) EMR Interaction with the Atmosphere i. Scattering ii. Absorption iii. Reflection E) EMR Interaction with the Earth Surface i. Reflection ii. Absorption	10

		iii. Emission iv. Transmission F) Satellites: i. Landsat Satellite Program ii. IRS Program (Indian Remote Sensing Satellite) G) Sensors: Classification of Sensors i. Passive Sensor ii. Active Sensor	
4	GPS (Global Positioning System)	A) 5.1 GPS: Introduction B) 5.2 Principles of GPS C) 5.3 Uses of GPS i. Navigation ii. Surveying iii. Cartography iv. Transportation v. Disaster / Hazard Management	7
5	Introduction to GPS Project Report	A) GPS based Project Report i. Preparing GPS for data collection ii. Input in GPS (Way points and Routes) iii. Getting data from GPS to GIS Output as map or layout (Surfer, Easy GPS etc. software's)	10

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	09	10	03
2	09	10	
3	10	15	
4	07	15	
5	10	10	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

English Medium

1. Campbell J. B., (2007): *Introduction to Remote Sensing*, Guildford Press.
2. Michael N. Demers (2009): *Fundamentals of Geographical Information System*, John Wiley & Sons, Inc.
3. Kang-tsung Chang (2008) : *Introduction to Geographical Information Systems*, McGraw Hill Education (India) Private Limited, Chennai
4. Jensen, J.R. (2000): *Remote Sensing of the Environment: An Earth resource Perspective*. Prentice Hall.
5. Jensen, J.R. (2004): *Introductory Digital Image Processing : A Remote Sensing Perspective*. Prentice Hall.
6. Joseph George (2005): *Fundamentals of remote sensing*. Universities Press

7. Lillesand, T.M. and Kiefer, R.W.andChipman J. W.(2004) : *Remote Sensing and Image Interpretation*, John Wiley. (Wiley Student Edition).
8. Sabbins, F.F. (1985):*Remote sensing Principles and interpretation*. W. H. Freeman & company.
9. Wolf P. R. And Dewitt B. A., (2000): *Elements of Photogrammetry: With Application in GIS*. McGraw-Hill.

Marathi Medium:

1. Dr. ShrikantKarlekar (2007): *BhougolicMahitiPranali*, Diamond Publication, Pune.
2. Dr. ShrikantKarlekar (2007): *Dursavedan*, Diamond Publication Pune.
3. Dr. D. S. Suryawanshi (2018): *Geo-informatics*, Prashant Publications, Jalgaon.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: V

Gg. 506 A (DSC Elective) –Disaster Management.

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45
(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To acquaint the students with basic knowledge of natural and manmade disasters.
- To understand impacts of disasters.
- To create awareness among students about disasters.
- To know the fundamental concepts of disaster management.
- To acquire the knowledge of preparedness and mitigation.
- To understand manifesting the mitigation.

Unit No.	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction to Disaster	A. Concept and Definitions of Disaster, Hazards, Risk and Vulnerability B. Classification of Disaster C. Importance of the Study of Disaster - Management D. Difference between Disaster and Hazards	08
2	Geo – Physical Disaster	Causes, Impact, Management, Distribution and Mapping in India A. Earthquake B. Landslide C. Tsunami	12
3	Atmospheric Disaster	Causes, Impact, Management, Distribution and Mapping in India A. Flood B. Droughts C. Cyclone	08
4	Manmade Disaster	Causes, Impact, Management, Distribution and Mapping of following Disaster in India A. Terrorism B. Fire C. Accidents D. Chemical Disaster	08

5	Disaster Risk Reduction	<p>Causes, Impact, Management, Distribution and Mapping in India</p> <p>A. Mitigation and Preparedness: Survival Kit, Medicinal Kit, Warning and Alarm System</p> <p>B. Community Based Disaster Management: Do's and Don'ts during and Post Disaster</p> <p>C. NDMA and NIDM</p> <p>D. Role and Responsibilities of GO's and NGO's</p>	09
----------	--------------------------------	---	----

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	08	12	03
2	12	16	
3	08	10	
4	08	10	
5	09	12	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

1. Disaster Management; Future challenges and opportunities, Editor: Jagbir Singh
2. K. International Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, Mumbai, Bangalore.
3. Concept and Practices in Disaster Management, Colonel (Retd.) P.P. Marathe, Diamond Publications, 1691, Sadashiv Peth, Near Grahakpeth, Pune 411030
4. Hand Book of Effective Disaster: Recovery, Planning, Mc Grow Hill Publ., London.
5. The Book of Natural Disaster: Alladin Books Ltd., London.
6. Disaster Management : Ed. Vinod Sharma, National Center for Disaster
7. Management, Indian Institute of Public Administration, Indraprastha Estate,
8. Ring Road New Delhi 110002.
9. Earthquake: A.K.R. Hemmody, NBT of India.
10. Disaster Preparedness, Council for Advancement of Peoples Action and Rural
11. Technology, D- Block, Ponkha Road Janakpuri, New Delhi, 110075.
12. Disaster in India studies of grim Reality, AnuKapur and Neeta Meena
13. Deeplima, Roshani, Debhanjal, Rawat Publication, Jaipur.
14. Environmental Geography and Natural Hazards, A.A. Pirazizi Concept Publication Co., New Delhi, 110059.
15. Disaster in India: Studies of grim Reality, AnuKapur and Neeta Meena
16. Deeplima, Roshani, Debhanjal, Rawat Publication, Jaipur.
17. 11. Practical Disaster Management: Col. P. P. Marathe; Diamond Publication, Pune.
18. 12. Natural Disaster: Ahmad Husain; Sumit Enterprises, New Delhi.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: V

Gg. 506 B (DSC Elective) –Geography of Tourism.

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To enable students to acquire knowledge of Tourism Geography.
- To understand basic concepts of Tourism Geography.
- To understand various Geo Tourism.
- To know the importance of the sustainable tourism.

Unit No.	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Nature and Scope of Tourism Geography	A) Definition and Concept of Tourism B) Nature and Scope of Tourism Geography C) Issues in Tourism D) Role of Geography in tourism	08
2	Types of Tourism	A) Natural Tourism B) Cultural tourism C) Medical Tourism D) Pilgrimage	12
3	Recent Trends in Tourism	A) Eco – Tourism – i. Sanctuaries – Corbett National Park and Wildlife Sanctuaries ii. National Park – Bandipur National Park , Karnataka iii. Heritage – Ellora Caves B) Sustainable Tourism – i. Agro Tourism ii. Heritage Tourism C) E- Tourism: i. ERS ii. EBS iii. DBMS	08
4	Impact of Tourism	A) Economical Impact - Employment, Increased Trade, Inflation of Land Values, Increased Revenue and Effect on Foreign Exchange.	08

		<p>B) Social Impact–Cultural Change, Crime And Gambling, Establishment of New Colonies</p> <p>C) Environmental Impact – Land, Water, Noise, Air</p>	
5	Tourism in India	<p>A) Tourism infrastructure</p> <p>B) Case study of Himalaya –Darjeeling</p> <p>C) Desert– Jaiselmer</p> <p>D) Coastal – Goa</p> <p>E) National Tourism Policy in India</p>	09

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	08	12	03
2	12	12	
3	08	12	
4	08	12	
5	09	12	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

1. Bhatia, A.K. (1991) : International Tourism Fundamentals and Practices, Sterling Publishers Pvt. Ltd., New Delhi-110016
2. Bhatia, A.K. : Tourism Development, Sterling Publishers Pvt. Ltd., New Delhi-110016
3. Burkart and Medlik -Tourism, Past, Present and Future Heinemann, ELBS. (1981)
4. Cooper, Fletcher, Tourism, Principles and practices, Pitman. Publishing ,1993
5. Geetanjali (2010) : Tourism Policy and Planning, ABD Publishers, Jaipur
6. Kaul: Dynamics of Tourism, Sterling Publishers Pvt. Ltd., New Delhi-110016
7. Mill and Morrison (1992) : The Tourism system an Introductory Text , Prentice Hall
8. P.S. Gill: Dynamics of Tourism (4 Vols) Anmol Publication. New Delhi,
9. Wagh S.A. &Sonawane S.B. (2016) : ParyatanBhugol, AtharvaPrakashan, Jalgaon

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: V

Gg. 507 (DSC Core-Practical) Practical in Aerial Photography.

(04 Clock Hours Per Batch Per Week)

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 02

Total Clock Hours: 60

Objectives:

1. To introduce basics and concepts of photogrammetric, aerial photography
2. Introduction to the principles and practices of aerial photograph and photo interpretation
3. Students will learn basic theories of aerial photography and common applications for remote sensing using vertical aerial photography.
4. Students will be able to demonstrate the understanding of properties and characteristics of aerial photographs.

Unit. No.	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction of Aerial Photographs	A) Definition, significance of Aerial Photographs B) Brief history or Development of Aerial Photographs C) Tools and Equipments used in Aerial Survey- Aeroplane, Camera, Altimeter, Filter D) Term Associate with Aerial Photographs and Survey	10
2	Aerial Photographs	A) Types- Vertical, Tilted, Oblique, Convergent and Trimetrogon B) Terminology of Vertical Photography C) Camera Calibration- Fiducial Marks, Flying Height, Photo base, Nadir Principal Point	10
3	Scale and Photographic Information	A) Side Information recorded on Aerial Photograph B) Calculation of Scale and Area C) Calculation of Flying height	14
4	Overlaps	A) Overlap of Aerial Photographs B) Orientation of Aerial Photographs C) Calculation of Overlap	12
5	Map Preparation and Integration of Aerial Photographs	A) Identification of Features B) Preparation of Sketch or Map of Overlapped Area C) Elements of Photo Interpretation D) Interpretation of Aerial Photographs	14

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	10	12	02
2	10	12	
3	14	12	
4	12	10	
5	14	14	
Total	60	60	02
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

1. P. Saha and P. Basu (2006): Advanced Practical Geography, Books and Allied Publication, Kolkata, India
2. . 2. Khullar, Essentials of Practical Geography, New Academic Publishing Co, India.
3. P. Nag and S. Sengupta (2008): Introduction to Geographical Information System, Concept Publishing Company, New Delh.
4. G. Joseph (2007): Fundamentals of Remote Sensing, Universities Press, Hyderabad.
5. R. A. Schowengerdt (2009): Remote Sensing Models and Methods for Image Processing, Academic Press, An Imprint of Elsevier, Burlington.
6. S. Mehtani and A. Sinha (2010): Remote Sensing Geography, Commonwealth Publishers Pvt. Ltd., New Delhi.
7. W. K. Pratt (2006): Digital Image Processing, A Wiley-Interscience Publication, New York.
8. P. Nag and M. Kudrat (1998): Digital Remote Sensing, Concept Publishing Company, New Delh.
9. Remote Sensing & Photogrammetric: M.L.Jhanwar, T.S.Chouhan; VigyanPrakashan, Jodhpur.
10. Applied Remote Sensing & Photo-Interpretation :T.S.Chouhan, K.N.JoshiVigyanPrakashan, Jodhpur.
11. Door savendananiprakupahawal(Marathi) Dr. san jay Bhaise, Prof. D. A. Prashant Publication Jalgaon.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: V

Gg. 508 (DSC Core-Practical) Practical in Morphometric Analysis.

(04 Clock Hours Per Batch Per Week)

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 02

Total Clock Hours: 60

Objectives:

1. To understand the concept of drainage system and its morphology practically.
2. To generalize the nature of drainage system and its aspects.
3. To conclude the morphometric analysis by scientific methods.
4. To provide the vision for job opportunities available for the students of geography in the field of GIS, RS and watershed planning department through the practical work.
5. To encourage the students for morphometric research.

Unit No.	Topic	Sub Topic	Teaching Clock Hours
01	Morphometric Analysis of Drainage : Linear Aspects	i) Drainage hierarchy a) Horton's Stream Ordering Method b) Strahler's Stream Ordering Method ii) Bifurcation ratio iii) Sinuosity index iv) Length ratio	15
02	Morphometric Analysis of Drainage : Areal Aspects	i) Stream frequency ii) Drainage Density iii) Form factor iv) Elongation ratio v) Texture ratio	15
03	Morphometric Analysis of Drainage : Relief Aspects	i) Hypsometric integral ii) Relative relief iii) Absolute Relief	10
04	Profile Analysis	A) Construction of profiles i) Cross Profile ii) Longitudinal profile	10
05	Slope Analysis	A) Slope map- Smith's Method B) Slope map- Wentworth's Method	10

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	15	12	02
2	15	12	
3	10	12	
4	10	12	
5	10	12	
Total	60	60	02
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References :

1. Gregory K.G. and Walling D. (1973); Drainage Basin Forms and Processes, Edward Arnold
2. Khan Za (1998): Text Book of Practical Geography
3. Khullar, Essentials of Practical Geography, New Academic Publishing Co, India.
4. Morrisawa (1985) : Stream
5. P. Saha and P. Basu (2006): Advanced Practical Geography, Books and Allied Publication, Kolkata, India.
6. Richards K. (1982) River; form and processes in alluvial channels Matheu London
7. Robinson Rep. (2010): Elements of Cartography 6/e
8. Savindra Singh (2005): Geomorphology, PrayagPustakBhawan, Allahabad, India.
9. Schumm S.A. (1977) Fluvial system John Wiley & Co.
10. Singh Gopal (Rep. 2010): Map Work and Practical Geography
11. Singh L R (2011): Fundamentals of Practical Geography
12. Singh R L (Rep. 2009): Elements of Practical Geography

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon**New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020****T.Y.B.Sc Sem.: V****Gg. 509 (DSC Core-Practical) Practical in Statistical Techniques.****(04 Clock Hours Per Batch Per Week)****Total Marks:100****(CA:40 and UA:60)****Credit Points: 02****Total Clock Hours: 60****Objectives:**

1. To familiarize the students with statistical analysis and its applications in Geography.

Unit No	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Geographical Data	A) Nature of Scales & Measurement i. Spatial and Temporal ii. Discrete and Continuous Data iii. Grouped and Ungrouped Data iv. Nominal, Ordinal, Interval and Ratio of scales	10
2	Statistical Data	B) Frequency Distribution i. Tally Marks and Frequency Table ii. Frequency Histogram, Frequency Polygon iii. Cumulative Frequency Curve or Ogive curve	10
3	Measures of Central Tendency	A) Measures of Central Tendency i Meaning and Description of Central Tendency.- Mean, Median, Mode and Quartile ii Calculation of Mean, Median, Mode and Quartile for Ungrouped and Grouped data (2 Examples each)	12
4	Measures of Dispersion	A) Measures of Dispersion i Mean Deviation ii Standard Deviation iii Quartile Deviation	13
4	Bivariate analysis	A) Application of following tests: i. Chi Squared Test (One Way Only) ii. Student's t Test (comparison of Sample Means) iii. Concept of Bivariate Correlation and Regression. iv. Meaning of Coefficient of Correlation. v. Calculation of Karl Pearson's Product Moment Coefficient of Correlation	15

		vi. Spearman's Coefficient of Correlation (Two Examples)	
		vii. Simple Regression Equation(Two Examples).	

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	10	10	02
2	10	10	
3	12	13	
4	13	12	
5	15	15	
Total	60	60	02
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References :

1. Ebdon David, (1989) Statistics for Geographers
2. P. Saha and P. Basu (2006): Advanced Practical Geography, Books and Allied
3. Publication, Kolkata, India.
4. S. N. Karlekar and M. Kale (2006): Statistical analysis of geographical data,
5. Diamond Publication, Pune
6. King, (1975) Statistical Geography
7. Norcliffe G.B. (1977). Inferential statistics for Geographers (Hutchinson, London)
8. Rogerson P.A. (2001). Statistical methods for Geography (SAGE pub., London,
9. New Delhi)
10. Shaw G. & Wheller D. (1985). Statistical Techniques in Geographical Analysis,
11. John Wiley & Sons, New York. approach to economic geography. Harper and
12. Row, New York
13. P. Saha and P. Basu (2006): Advanced Practical Geography, Books and Allied
14. Publication, Kolkata, India.
15. Singh G. (1996) Map work and practical geography, Vikas publ. New Delhi
16. Singh R.L., (1979) Elements of practical Geography, Kalyani publ., New Delhi

*****

SEMESTER-VI

SEMESTER : VI

T.Y.B.Sc Geography(CBCS Pattern)

Subject Code	Title of Subject	CBCS Structure Code	Credit Point	Total Teaching Hours
Gg .601	Soil Geography.	DSC Core I	03	45
Gg. 602	Biogeography.	DSC Core II	03	45
Gg. 603	Population Geography.	DSC Core III	03	45
Gg. 604	Agricultural Geography.	DSC Core IV	03	45
Gg.605	Geographical Information System	DSC SEC	03	45
Gg .606 A Gg .606 B (Any One)	Geography of India <i>OR</i> Economic Geography (Any One)	DSC Elective	03	45
Gg. 607	Practical in Satellite Imaginaries, GIS and GPS.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 608	Practical in Water and Soil Analysis.	DSC Core-Practical	02	60
Gg. 609	Advanced Statistical Methods With the Help of Computer and Project Work .	DSC Core-Practical	02	60
AC-601 A AC-601B AC-601 C (Any One)	Soft Skill Yoga Practicing Cleanliness (Any One) (02 Clock Hours/Week) Total Marks: CA : 100	Elective Audit Course (Non Credit)	No Credit	30

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 601 (DSC Core I) –Soil Geography.

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To know the relationship between physical factors and soil.
- To study the various soil forming processes.
- To learn the measures of soil conservation.

Unit No.	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction to Soil Geography	A) Definition of Soil Geography B) Nature & Scope of Soil Geography C) Approaches to The Study of Soil Geography i. Pedagogical Approach ii. Edapological Approach	08
2	Soil Formation & Soil Profile	A) Processes of Soil Formation i. Weathering & Pedogenesis Processes ii. Carbonation iii. Humification iv. Laterisation v. Calcification vi. Podzolisation B) Factors Responsible For Soil Formation i. Parent Rock ii. Precipitation iii. Temperature iv. Biological Factors: Plants, Animals & Micro Organisms C) Soil Profile: Meaning & Concept.	12
3	Soil Properties	A) Soil Physical Properties i. Soil Structure ii. Soil Texture iii. Soil Colour iv. Soil Moisture v. Soil Temperature B) Chemical Properties of Soil i. Soil pH ii. Soil Solution	09

4	Soil Classification	A) Soil Classification i. Zonal Soil ii. Azonal Soil iii. Intra Zonal Soil B) Major Soil Types In India	08
5	Soil Degradation & Conservation	A) Soil Erosion: Meaning, Causes and Effects B) Soil Degradation: Soil Salinization C) Soil Conservation: Meaning & Methods Of Soil Conservation.	08

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	08	12	03
2	12	12	
3	09	12	
4	08	12	
5	08	12	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

Reference Books:

1. Fundamentals of Soil Science: Miller A.A., Turk L.M. & Forth
2. Soil Geography: Sarkar Himanshu ; (Nikhil) K.D. Kolkatta
3. A Text Book of Soil Science: Daji J.A. ; Tata Mc Grow Hill, Mumbai
4. A text book of Soil Science: Biswas T.D.&Mukharji ; Tata Mc Grow Hill Mumbai
5. Soil Geography : James G. Cruikshant ; Newton Abbot Devon
6. Soil Geography: Buntice B.T
7. Bunting: Geography of Soils, Hutchinson, London
8. Rode A. A. : Soil science
9. Briggs David. : Soils, Butterworth, London
10. Birkland P. Weathering Pedology and Geo-morphological Research.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 602 (DSC Core II) –Biogeography.

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To aware biogeographical issue among the student.
- To acquaint the students with fundamental concept of biogeography.
- To aware the student about the processes and development of plant and animals.
- To make aware the student about use of resources with prudence.

Unit No.	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction	A)Definitions , Nature and Scope B)Branches of Biogeography I) Phytogeography II) Zoogeography C)Approaches to The Study of Biogeography I) Evolutionary or Historical Approach II)Ecological Approach	08
2	Evolution , Dispersal and Distribution of Plant	A) Evolutionary History of The World Plant Cover : Evolution of Heterotrophs, Autotrophs and Land Plants B) Dispersal of Plants : I) Definition of Dispersal of Plants II) Factors of Dispersal : Properties of Seeds, Agents of Seed Transportation, Role of Man and Limiting Factors of Seed Dispersal C) Affecting and Controlling Factors of Distribution of Plant	12
3	Plant Community	A) Meaning of Vegetation and Plant Community B) Vertical Stratification of Plant Communities C) Classification of Plants : Morphological , Hierarchical Classification of Plants , Classification of Plants Based on Climate	09
4	Animal Community	A) Origin and Evolution of Animals in Pre- Cambrian, Cambrian and Carboniferous Periods.	08

		B) Classification of Animals I) On the Basis of Habitats (Aquatic and Terrestrial Animals) II) On the Basis of Feeding Habits (Herbivores , Carnivores and Omnivores) C) Dispersal of Animals : Definition and Types of Dispersal D) Factors of Dispersal : Land and Water, Topographic Factors , Climatic and Biological Factors	
5	Bio Geographical Regions	A) Meaning B) Major Floral Region C) Major Faunal Region	08

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	08	10	03
2	12	14	
3	09	12	
4	08	12	
5	08	12	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

1. H. S. Mathur (2003): Essentials of Biogeography, Pointer Publishers, Jaipur,
2. H. Robinson (1972): Biogeography, the English Language Book Society, and Macdonald & Evans, London.
3. Savindra Singh (1991): Environmental Geography, Prayag Pustak Bhawan, Allahabad, India.
4. Singh Rb ed. (2009): Biogeography and Biodiversity
5. Singh Savindra (2009): Biogeography
6. Singh Rb /Surajmal (2009): Environmental Change and Biodiversity
7. Anand (Subash) (2011): Ecodevelo

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 603 (DSC Core III) –Population Geography.

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To know the problems of population
- To learn the population policies in India resource.
- To understand the recent problems of population in the world as well as nation.
- To study the demographic structure of population in India.
- To know the methods in present the population data.

Unit No.	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction	A) Definitions, Nature And Scope of Population Geography B) Definition of Population Data C) Source of Population Data With Special Reference To India i. Primary Sources: Personal Interview , Questionnaires ii. Secondary Sources: Census Reports, Vital Registrations, Sample Survey, International Publications, Internet.	10
2	Density and Distribution of Population	A) Definition And Types of Density of Population i. Arithmetic Density ii. Agriculture Density iii. Economic Density iv. Critical Density B) Density and Distribution of Population in India (According to Census 2011)	10
3	Population Growth and Theories of Population	A) Growth of Population in India (Since 1901) B) Determinants of Population Growth : (Meaning , Measures and Affecting Factors) i. Fertility ii. Mortality and iii) Migration	10

		<p>C) Determinants of Population Growth : (Meaning , Measures and Affecting Factors)</p> <p>i)Fertility ii) Mortality iii) Migration</p> <p>C) Theories of Population i) Karl Mark’s Theory on Population Growth ii)The Optimum Theory of Population</p>	
4	Population Composition	<p>Composition of Population</p> <p>i. Rural and Urban Composition ii. Age-Sex Composition</p>	08
5	Population Contemporary Issues	<p>A) Declining Sex Ratio in India B) HIV/ AIDS</p>	07

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	10	16	03
2	10	12	
3	10	12	
4	08	10	
5	07	10	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References :

1. Barrett H.R., 1995: Population Geography, Oliver and Boyd.
2. Bhende A. and Kanitkar T., 2000: Principles of Population Studies, Himalaya Publishing House.
3. Chanda R.C. and Sidhu M.S., 1980: An Introduction to Population Geography, Kalyani Publishers
4. Clerke J.I., 1965: Population Geography, Pergamon Press, Oxford.
5. Jones H.R., 2000: Population Geography, 3rded. Paul Chapman, London.
6. Lutz W., Warren C.S. and Scherbov S., 2004: The End of the World Population Growth in the 21st Century, Earthscan
7. Newbold K.B., 2009: Population Geography: Tools and Issues, Rowman and Littlefield Publishers
8. Walson M.G.A., 1968: Population Geography, Nelson.
9. Panda B.P. (1988): JanasankyaBhugol, M P Hindi Granth Academy, Bhopal
10. Maury S.D. (2009): JanasankyaBhugol, SharadaPutakBhawan, Allahabad
11. Chandna R.C. (2006): JanasankyaBhugol, Kalyani Publishers, Delhi

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 604 (DSC Core IV) –Agricultural Geography.

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

objectives:

- To introduce Agricultural systems.
- To make able the student to understand an influence of different physical and manmade factors on agriculture.
- To introduce Agricultural region and agro-climatic regions of India.
- To provide information about the worlds agricultural types.
- To make students aware about the importance of agricultural revolutions in Indian context.
- To know place of agriculture in economy of India.

Unit No.	Topic	Sub-Topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction	A. Definition , Nature And Scope of Agricultural Geography B. Development of Agricultural Geography C. Approaches To The Study of Agricultural Geography i. Commodity Approach ii. Systematic Approach iii. Regional Approach iv. Deterministic Approach	10
2	Determinants of Agriculture	Determinants of Agriculture A. Physical Determinants - Relief, Climate & Soils B. Economic Determinants - Irrigation, Capital & Market C. Social Determinants – Density of Population , Land Ownership, Land Fragmentation And Labour D. Technological Determinants - Mechanization, Bio-Chemical Inputs, Chemical Fertilizers & High Yielding Seeds	10
3	Land Use and Agricultural System of the World	A) Land Use i. Definition ii. Classification of Land-Use iii. Von Thunen’s Theory of Agricultural Land-Use B) Study of Following Major Agricultural Types: i. Intensive Subsistence Agriculture ii. Extensive Farming iii. Plantation Agriculture iv. Commercial Crop And Livestock Farming	12

4	Agricultural Regions of India	A) Meaning, Definitions of Agricultural Region and Characteristics of Agricultural Regions of India. B) Criterion's of Agricultural Region. i. Crop Combination – Meaning And Definition ii. Weavers Minimum Positive Deviation Method iii. Crop Combination Regions Of India C) Agro-Climatic Regions of India	8
5	Agriculture Revolution in India	A) Agricultural Revolution B) Need, Importance, Problem & Prospects i. Green Revolution ii. White Revolution iii. Blue Revolution iv. Pink Revolution v. Organic farming	5

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	10	14	03
2	10	14	
3	12	12	
4	08	10	
5	05	10	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References :

1. Anderson, R.H. (1936): Grain Drills through 39 Centuries. Agricultural History
2. Buchanan, R.O. (1959): Some Reflections on Agricultural Geography
3. Carrier & Lyman, H. (1968): Beginning of Agriculture in America Johnson. New York
4. Gobind, N. (1986): Regional perspective in agriculture, concept, New Delhi.
5. Husain, Majid. (1979): Agricultural Geography, Inter India, New Delhi.
6. Husain, M. (2007): Systematic Agricultural Geography, Rawat, Jaipur
7. Mergra, W.B. & Munton, R.J.C. (1971): Agricultural Geography, methuen, London.
8. Mitchel, P. (1979): Agro-ecosystem, Inter India Publication, New Delhi
9. Randhawa, M.S. (1980): An History of Agriculture in India Vols. I, II, III, IV, New Delhi.

10. Shafi, M. (1984): Agricultural productivity and regional imbalance, concept, New Delhi.
11. Sharma. T.C. and Coutinho. O. (1998): Economic and Commercial Geography of India. 3rd edition. Vikash Pub. House Pvt. Ltd. New Delhi.
12. Singh J. and Dhillon, S.S. (1985): Agricultural Geography, Tata McGraw Hill, New Delhi.
13. Singh, J. (1974): Agricultural Atlas of India: A Geographical perspective, Vishal Publications, Kurukshetra.
14. Symons, Leslie (1970): Agricultural Geography, G. Belt and Sons Ltd., London.
15. Human & Economic Geography Oxford by Goh Cheng Leong Gillian Morgan

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 605 (DSC SEC) –Geographical Information System.

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45
(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

- To introduce the students about new advanced field in Geography.
- To develop the skill of new technique in the field GIS.
- To acquaint the students to components of GIS.
- To familiarize with the tools and application of GIS

Unit No.	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction to Geographical Information System (GIS)	A) Introduction, Definition and Meaning B) Components of GIS i. Hardware ii. Software iii. Data iv. Users – People C) GIS Tasks: Input Manipulation, Management, Query & Analysis, Visualization	10
2	GIS Data Structures	A) Geospatial Data Types i. Spatial Data ii. Non-Spatial Data B) Raster Data Structure i. Cells, Pixels, Grid ii. Resolution: Spatial, Spectral, Radiometric, Temporal C) Vector Data Structure i. Point entities ii. Line entities iii. Area entities D) Sources of Raster & Vector data E) Comparison between Raster & Vector	10
3	GIS Data Analysis	A) GIS Data Inputs i. Keyboard Entry ii. Manual digitizing iii. Scanning & Automatic Digitizing iv. GPS Data Inputs B) Geo-Referencing	08

		C) Editing D) Output and Query E) Overlays	
4	Map Projections	A) Introduction B) Properties of Map projections i) Conformal, ii) Equal Area, iii) Equidistant C) Projection Types i) UTM, ii) Cylindrical, iii) Conical	08
5	Application of GIS	A) Land Use/Land Cover Mapping B) Urban Sprawl C) Forests Monitoring D) Watershed Planning	09

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	10	14	03
2	10	14	
3	08	12	
4	08	08	
5	09	12	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References :

1. Bhatta, B. (2010) Analysis of Urban Growth and Sprawl from Remote Sensing, Springer, Berlin Heidelberg. 41
2. Burrough, P.A., and McDonnell, R.A. (2000) Principles of Geographical Information System-Spatial Information System and Geo-statistics. Oxford University Press

3. Chauniyal, D.D. (2010) Sudur Samveda nevam Bhogolik Suchana Pranali, Sharda Pustak Bhawan, Allahabad
4. Heywoods, I., Cornelius, S and Carver, S. (2006) An Introduction to Geographical Information system. Prentice Hall.
5. Jha, M.M. and Singh, R.B. (2008) Land Use: Reflection on Spatial Informatics Agriculture and Development, New Delhi: Concept.
6. Nag, P. (2008) Introduction to GIS, Concept India, and New Delhi.
7. Sarkar, A. (2015) Practical geography: A systematic approach. Orient Black Swan Private Ltd., New Delhi
8. Singh, R.B. and Murai, S. (1998) Space Informatics for Sustainable Development, Oxford and IBH, New Delhi
9. Kang-Tsung Chang (2017) Introduction to Geographic Information System, McGraw Hill Education (India) Private Limited, Delhi.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 606 (A)- (DSC Elective) – Geography of India

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives:

1. To acquaint the students with basic knowledge of our country.
2. To aware the students about physiography, drainage, climate, soils and natural vegetation of India.
3. To aware the students with natural resources available in the country and need of conservation and protection of them.
4. To acquaint the students with prospects and problems of agriculture, industries, trade and transport in India.
5. To aware the students with natural resources available in the country and need of conservation and protection
6. To make the students ready for NET, SET and competitive examinations.

Unit No.	Topic	Sub-topics	Teaching Clock Hours
1	Geographical Personality of India	A) Location (Site and Situation), Extent and Geographical Area B) State and Union Territories wise Geographical Area C) Physiographic Divisions of India (Salient features of following divisions) i. Himalayan Mountainous Region ii. Northern Plain Region iii. Peninsular Plateau iv. Coastal Plains v. Islands D) Drainage i. Himalayan Rivers ii. Peninsular Rivers	12
2	Mineral & Energy Resources	A. Mineral Resources i) Iron Ore ii) Bauxite B. Energy Resources i)Coal ii)Hydel Power iii) Wind Power	08
3	Climate	A. Role of Various Controlling Factors on Climate of India B. Characteristics of Indian Climate ,Various Seasons and Weather Associated with them C. Monsoon: Origin and Mechanism	08

4	Agriculture and Industries	<p>A. Role of Agriculture in Indian Economy Crops - Distribution in India</p> <p>i. Food Crops - Rice and Wheat ii. Cash Crops - Cotton and Sugar cane</p> <p>B Industries</p> <p>i. Iron and Steel Industries ii. Sugar Industries</p>	09
5	Transportation Modes	<p>Transportation Modes</p> <p>a) Roads</p> <p>i)Express Highways ii)Asian Highways iii)Golden Quadrilateral</p> <p>b) Railways</p> <p>i)General Features ii)Divisions</p>	08

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	12	15	03
2	08	10	
3	08	10	
4	09	15	
5	08	10	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References :

1. Das, P.K.: *Monsoon*.
2. Deshpande, C.D.: *India: A Regional Interpretation*.
3. Khatib, K.A. (2008): *Geography of India*, K'Sagar Publications, Pune.
4. Majid Husain (2014): *Geography of India*, McGraw Hill Education (India) Private Education, New Delhi.
5. Mamoria, C.B.: *Geography of India*
6. Nag P. and S. Sengupta: *Geography of India*.
7. Samudra, Archana (2008): *Geography of India*, K'Sagar Publications, Pune.
8. Sharma and Quotinho: *Geography of India*
9. Singh, Gopal (1979): *Geography of India*, Atmaram and Sons, Delhi.
10. Singh, Jasbir: *Agricultural Atlas of India*.
11. Singh R.L. (2008): *India - A Regional Geography of India*, National Geographical Society of India, Varanasi-5.
12. Tirth, Ranjit(2002): *Geography of India*, Rawat Publications, Jaipur.
13. Government of India: *India2015*.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 606 (B)- (DSC Elective) – Economic Geography

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 03

Total Clock Hours: 45

(03 Clock Hours / Week)

Objectives :

- 1) To meet the requirements of the under graduate students as well as those preparing themselves for competitive examinations.
- 2) Recognize problems and state them in a manner
- 3) To study the economic life of man with relation to environment
- 4) To Study the spatial variation on the earth's surface of activities related to producing, exchanging and consuming goods and services.

Tries to evaluate the effects that differences of physical environment have upon the utilization of those resources.

Unit No	Topic	Sub-topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction to Economic Geography	A. Introduction, Meaning and Definition B. Nature and Scope of Economic Geography C. Approaches to the study of Economic Geography- i. Regional/Spatial Approach. ii. Systematic Approach iii. Principle Approach iv. Resource Utilisation Approach v. System analysis Approach	9
2	Location of Industries	A. The Factors of Industrial Location. I) Geographical Factors: a) Land b) Raw Material c) Climate d) Water Resources II) Socio-Economic Factors : a) Capital b) Labour c) Transport d) Demand e) Market	9

		B. The Location Theory : The Least Cost Location Theory of Alfred Weber :	
3	Primary Economic Activities of Man	A) Economic Importance of Agriculture B) Types of Agricultural Practices : i. Commercial Fishing. ii. Commercial Grain Farming. iii. Commercial Dairy Farming.	9
4	Secondary Economic Activities of Man	A) The Cotton Textile Industry : i. Process of Cotton textile Manufacturing ii. Factors of Location of Cotton Textile Industry : a) Raw Material b) Industrial Power c) Water Supply d) Humidity e) Labour B) Petro-Chemical Industry; Factors of Location of Petro-Chemical Industry	9
5	Tertiary and quaternary Economic Activities of Man	A) Transport : i. Importance ii. Factors of Development of Transport B) Transportation : i. Waterways ii. Airways C) International Trade : Role of World Trade Organization D) Information and Communication Technology Industry.	9

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	9	12	03
2	9	13	
3	9	14	
4	9	11	
5	9	10	
Total	45	60	03
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References:

- 1) Human and Economic Geography :Goh Cheng Leong and Gillanc.Morgan
- 2) Economic Geography (A Study of Resources) Prithwish Roy
- 3) Economic Geography: AlkaGautamAndSonalRastogi
- 4) Agricultural Geography : Jasbir Singh and S.S.Dhillon
- 5) Agricultural Geography : Mohammad Shafi.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 607 (DSC Core-Practical) Practical in Satellite Imaginaries, GIS and GPS.

(04 Clock Hours Per Batch Per Week)

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 02

Total Clock Hours: 60

Objectives:

- To introduce practical technique in GIS and GPS
- To learn actuate GIS Processing using Satellite data
- To know the application of GIS& GPS in various fields.

Unit No.	Topic	Sub-Topics	Teaching Clock Hours
1	Introduction to Satellite Imageries	A. Introduction to Satellite Imageries B. Types of Satellite Imageries C. Browsing of Satellite Data from Online Sources (NRSC, GLCF, GLOVIS, BHUVAN (any two)) D. Identifying features on Satellite Images	10
2	Introduction to GIS Software's	A. Introduction to GIS Software's B. Exploring Properties And Tools of Software C. Geo Referencing D. Digitization- Map Making-Point, Line And Polygon Map	14
3	Satellite Image Processing	A. Interpretation of Satellite Imageries (At least 2) B. Grid Reference C. Area Calculation D. Annotation strip E. Scale calculation	10
4	GIS Processing	A. Image Rectification B. Image Enhancement Technique- Contrast, Histogram Equalization, NDVI, Filters C. Supervised and Unsupervised Classification D. Web GIS- Google Map-Earth, Being Maps, Openstreet Map, GIS Cloud, Bhuvan etc.	14
5	Introduction to GPS	A. Introduction to GPS B. GPS Survey- Taking Geo-Points And Area Calculation C. GPS Applications	12

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	10	12	02
2	14	12	
3	10	12	
4	14	12	
5	12	12	
Total	60	60	02
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References Book:

1. R. A. Schowengerdt (2009): Remote Sensing Models and Methods for Image Processing, Academic Press, An Imprint of Elsevier, Burlington.
2. G. Joseph (2007): Fundamentals of Remote Sensing, Universities Press, Hyderabad.
3. P. Nag and S. Sengupta (2008): Introduction to Geographical Information System, Concept Publishing Company, New Delh.
4. S. Mehtani and A. Sinha (2010): Remote Sensing Geography, Commonwealth Publishers Pvt. Ltd., New Delhi.
5. W. K. Pratt (2006): Digital Image Processing, A Wiley-Interscience Publication, New York.
6. P. Nag and M. Kudrat (1998): Digital Remote Sensing, Concept Publishing, Company, New Delh.
7. Remote Sensing & Photogrammetry :M.L.Jhanwar, T.S.Chouhan; VigyanPrakashan, Jodhpur.
8. Applied Remote Sensing & Photo-Interpretation :T.S.Chouhan, K.N.JoshiVigyanPrakashan, Jodhpur.
9. Mishra R P (2002): Fundamentals of Cartography Revised and Enlarged 2/e
10. Sarkar (Ashish) 2011): Practical Geography: A Systematic Approach 2/e (Rep.
11. Husain Majid (Rep. 2011): Understanding Geographical Map Entries
12. Rampal K K (Rep. 2009): Mapping and Compilation :Methods and Techniques
13. Harvey Francis (2009): A Primer of GIS:Fundamental Geographic and Cartographic Concepts

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 608 (DSC Core-Practical) Practical in Water and Soil Analysis.

(04 Clock Hours Per Batch Per Week)

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 02

Total Clock Hours: 60

Objectives:

1. To acquaint the students with deferent techniques of soil and water analysis in geography.
2. To aware the students with importance of water and soil n the era of increasing population.

Unit No.	Topic	Sub-Topics	Teaching Clock Hours
1	Concept of Soil Sampling	A. Methods of Soil Sampling B. Various Methods of Soil Sampling And At Least One Field Sampling (By Using Soil Augur or Core Tubes)	10
2	Study of Physical Properties of Soil	A) Collection and Processing of Soil Sample for Determination of i. Soil Texture ii. Soil Moisture iii. Bulk Density and Specific Gravity iv. Percentage Porosity (Any Two of the Above)	10
3	Study of Chemical Properties of Soils	A) Collection and Processing of Soil Sample for Determination of i. Soil Ph ii. Chloride Estimation iii. Soil EC iv. Organic Matter by Ignition Method (Any Two of the Above)	12
4	Water Analysis	A) Methods of Collection of Water Samples i. Ruttener Water Sampler ii. Van Dorn Water Sampler iii. Dussart Water Sampler B) Handling & Preservation Of Water Samples	12
5	Study of Water Analysis Properties	A) Physical Properties: Determination of Following Properties i. Color ii. Temperature –Measurement of Surface and Subsurface Temperature. a) Reversing Thermometer Method iii. Transparency iv. Turbidity B) Chemical Properties i. Ph – Determination of Ph With Ph Meter ii. Electric Conductivity (Soluble Salts Concentration) iii. Total Hardness	16

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	10	10	02
2	10	10	
3	12	12	
4	12	13	
5	16	15	
Total	60	60	02
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References :

1. Backman, H.O and Brady, N.C.: The Nature and Properties of Soils, McMillan New York, 1960.
2. Bennet, Hugh H.: Soil Conservation, McGraw Hill, New York .
3. Bunting, B.T.: The Geography of Soils, Hutchinson, London, 1973.
4. Clarke G.R.: Study of the Soil in the Field, Oxford University Press, Oxford, 1957.
5. Foth H.D. and Turk, L.M.: Fundamentals of Soil science, John Wiley, New York,1972.
6. GovindaRajan, S.V. and GopalaRao, H.G.: Studies on Soils of India Vikas, New Delhi, 1978.
7. Ghosh R. K. and Swain S.: Practical Agricultural Engineering Vol. I &II.,NayaPrakash, Calcutta 1993.
8. Raychoudhuri, S.P.: Soils of India, ICAR, New Delhi,1958.
9. Russell, Sir Edward J.: Soil Conditions and Plant Growth, Wiley, New York, 1961
10. Suresh R: Soil & Water Conservation Engineering Standard Publishers & Distributors, 1997.

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon
New Syllabus (CBCS Pattern) W.E.F June 2020

T.Y.B.Sc Sem.: VI

Gg. 609 (DSC Core-Practical) Advanced Statistical Methods With the Help of Computer and Project Work .

(04 Clock Hours Per Batch Per Week)

Total Marks:100

(CA:40 and UA:60)

Credit Points: 02

Total Clock Hours: 60

Objectives:

- To familiarize the students with statistical methods use in geographic data analysis.
- To aware varies computer application software use in statistic

Unit No.	Topic	Sub Topics	Teaching Clock Hours
1	Measures of Central Tendency	A. Measures of Central Tendency – i. Mean ii. Medium iii. Mode	10
2	Measures of Dispersion	A. Standard Deviation B. Average Deviation C. Quartile Deviation.	10
3	Correlation	A. Correlation i. Karl Pearson Method ii. Spearman’s Method iii. Multiple Correlation B. Chi- square Test	12
4	Geographical data Analysis Techniques	A. Simple Regression Analysis. B. Factor Analysis C. Time Series. D. Least Square analysis.	13
5	Project Work	Select a small region- Tahsil, Circle, or a Village for which students would like to prepare a project report. Students should submit their projects atleast in 10 pages. OR Excursion Report : Prepare a report of excursion using maps, diagrams & photographs. Students should submit the report at the time of examination	15

Note : The educational tour / Village Survey /visit to any place should be conduct and organize by the direction of Maharashtra Govt. rules and regulations and prior permission of college authority.

Weightages of Marks			
Units	Teaching Clock Hours	Marks	Credits
1	10	10	02
2	10	12	
3	12	13	
4	13	15	
5	15	10	
Total	60	60	02
University Assessment		60	
College Assessment		40	
Total Marks		100	

References :

1. Statistical Geography : Dr. B. S. Negi, Gdamath, Ramnath
2. Statistical Geography : Saroj K. Poul
3. Statistics for Geography : Ebdon David
4. Statistical Techniques : Saroj K. Poul
5. Quantitative Techniques in Geography: Robret H. and Patrick M. , Oxford University Press; (1974)
6. Statistical Methods in Geography Studies : AslamMahmood& Prof. Moonis
7. Raza; Rajes Publication New Delhi (1971)
8. Statistical Mapping and Presentation of Statistical Data : Dickinson G.C., London (1963)

Kavayitri Bahinabai Chaudhari
North Maharashtra University,
Jalgaon

Proposed Structure of Syllabus for B.Sc.
T. Y. B. Sc. (ZOOLOGY)
Choice Based Credit System (CBCS)

2020-21

T. Y. B. Sc. ZOOLOGY (CBCS Structure)

(With Effect from June 2020)

Semester V and VI

Preamble:

The choice based credit system (CBCS) was introduced at FYBSc since academic year 2018-19. It was then opted for SYBSc during academic year 2019-20 and CBCS system shall be effective for third year students from 2020-21. The contents have accommodated the widening horizons of the discipline of Biological Sciences. They reflect the current changing needs of the students; specifically, the subjects on biotechnology, bioinformatics and research methodology have been incorporated. The well organized curricula including basic as well as advanced concepts in Zoology from first year to third year. The course content also lists the new practical exercises so that the students get a hands-on experience of the latest techniques that are in current usage. The curricula shall inspire the students for pursuing higher studies in Zoology and for becoming an entrepreneur and also enable students to get employed in the Biological research Institutes, Industries, Educational Institutes and in the various concerning departments of State and Central Government based on subject Zoology.

Introduction:

At first year of under-graduation the topics related to the fundamentals of zoology, including exposure to diversity of animals, comparative anatomy of vertebrates and developmental biology are covered in semester I and II. The practical course is aimed at to equip the students with skills required for animal identification, morphological, technical description, classification, anatomical, developmental phenomenon and also applications of zoology in the various fields.

At second year under-graduation, in semester III and IV courses such as Physiology, Biochemistry, Genetics and Evolutionary Biology, the level of the theory and practical courses increased one step ahead of the first year B.Sc.

At third year under-graduation: Theory and practical courses in semester V shall deal with the further detailed studies of the various disciplines of the Zoology in form of core courses such as Reproductive biology, Cell and Molecular Biology, Mammalian Histology, and

Animal Biotechnology. Skill based course on Public health and hygiene is included as well as students can select either Pest Management or Apiculture as discipline elective course. Semester VI shall cover the theory and practical courses such as Comparative study of representative of invertebrate and vertebrate, Chick embryology, Applied Zoology, Microtechnique as core courses. Research Methodology shall skill enhancement course that shall help students for research in Zoology and students can also select either Bioinformatics or Sericulture as discipline elective course.

Learning Objectives:

- To provide thorough knowledge about animal classification and associated taxonomic groups various animal sciences from primitive to highly evolved animal groups.
- To develop an understanding of and ability to apply basic zoological principles.
- To provide quality education in different specializations in Zoology.
- To facilitate higher education and research in zoology.
- To make the students aware of applications of Zoology subject in various industries
- To equip the students with skills related to laboratory as well as field based studies.
- To make the students aware about conservation and sustainable use of biodiversity.
- To inculcate interest and foundation for further studies in Zoology.
- To address the socio-economical challenges related to animal sciences.
- To provide quality education offering skill based programs and motivate the students for self employment in applied branches of Zoology.

Program specific objectives (PSO)

- To achieve excellence in academic and scientific research in the field of Zoology.
- To develop and implement ways and means to ensure quality performance and outputs of Zoology program.
- To use modern technology in education and scientific research in Zoology.
- To implement advanced training to improve the skills of graduates in Zoology and related fields.
- To create academic and scientific environment to attract outstanding faculty, researchers and students.
- To improve the national and international partnerships with academic institutions and research centres.

Program outcome (PO)

- To possess a good command of fundamentals in Zoology and its relationship to other disciplines.
- To know the theories and scientific facts in the sections of Zoology and interrelations among organisms and their biosphere
- To memorize the concepts of laboratory management, organization and evaluation.
- To recognize the management and concepts of bio-systems, organization and evaluation.
- To outline the policy and legislation of animal Science and ethics.
- To design and conduct experiments in Zoology
- To communicate effectively through writing reports, giving presentations, and participating in discussions.
- To demonstrate skill in the usage of computers, networks, and software packages relevant to Zoology
- To learn the principles of research methodology.

Course outcome (CO)

- Describe the diversity in form, structure and habits of invertebrates and vertebrates
- Explain the reproductive patterns in animal world
- Develop deeper understanding of life is and how it functions at cellular level as well as histological structure of tissues.
- Understand applications of animal biotechnology, bioinformatics and research methodology
- Familiar with various stages involved in the developing embryo
- Acquire skills in the microtechniques, apiculture, sericulture and other applied branches of Zoology.

Duration: The duration of B.Sc. degree program shall consists of three years.

Medium of instruction: The medium of instruction for the courses shall be English.

Examination pattern

- Each theory and practical course will be of 100 marks comprising of 40 marks internal and 60 marks external examination.
- Theory examination (60 marks) will be of three hours duration for each theory course. There shall be 5 questions each carrying equal marks (12 marks each).
- Internal examination (40 marks) and
- Practical examination (CA of 40 marks and UA of 60 Marks)

Structure of curriculum of TYBSc (Zoology)

Semester V

Discipline	Course Type	Course Code	Course title	Credits	Hours/ week (Clock Hours)	Total Teaching hours	Marks (Total 100)	
							CA	UA
Discipline Specific Course (DSC)	Core I	Zoo-501	Reproductive Endocrinology	3	3	45	40	60
	Core I	Zoo-502	Cell and Molecular Biology (CMB)	3	3	45	40	60
	Core III	Zoo-503	Mammalian Histology	3	3	45	40	60
	Core IV	Zoo-504	Animal Biotechnology	3	3	45	40	60
DSC Skill Enhancement Course [SEC]	Skill Based	Zoo-505	Public health and hygiene	3	3	45	40	60
DSC Elective Course	Elective Course (Any one)	Zoo-506 (A)	Pest Management	3	3	45	40	60
		Zoo-506 (B)	Aquarium Fish Keeping					
DSC	Core (Practical)	Zoo-507	Practical related to Zoo-501& Zoo502 (CB)	2	4 (Per batch)	60	40	60
		Zoo-508	Practical related to Zoo 502 (MB)& Zoo 503	2	4 (Per batch)	60	40	60
		Zoo-509	Practical related to Zoo504	2	4 (Per batch)	60	40	60
Non Credit Audit Course	Elective audit course (Any one)	AC-501A	NSS	No credit	2	30	100	----
		AC-501 B	NCC					
		AC-501 C	Sports					

Structure of curriculum of TYBSc (Zoology)

Semester VI

Discipline	Course Type	Course Code	Course title	Credits	Hours/week (Clock Hours)	Total Teaching hours	Marks (Total 100)	
							CA	UA
Discipline Specific Course(D SC)	Core I	Zoo-601	Study of Leech & Calotes	3	3	45	40	60
	Core I	Zoo-602	Chick Embryology	3	3	45	40	60
	Core III	Zoo-603	Applied Zoology	3	3	45	40	60
	Core IV	Zoo-604	Microtechnique	3	3	45	40	60
DSC Skill Enhancement Course [SEC]	Skill Based	Zoo-605	Research Methodology	3	3	45	40	60
DSC Elective Course	Elective Course (Any one)	Zoo-606(A)	Bioinformatics	3	3	45	40	60
		Zoo-606 (B)	Sericulture					
DSC	Core (Practical)	Zoo-607	Practical related to Zoo-601	2	4 (Per batch)	60	40	60
		Zoo-608	Practical related to Zoo 602 & Zoo 603	2	4 (Per batch)	60	40	60
		Zoo-609	Practical related to Zoo 604	2	4 (Per batch)	60	40	60
Non Credit Audit Course	Elective audit course (Any one)	AC-601 A	Soft skill	No credit	2	30	10	0
		AC-601 B	Yoga					
		AC-601 C	Practicing Cleanliness					

CA: Class assessment {Internal examination}; UA: University assessment

Semester V

DSC Core Courses			
Zoo - 501: Reproductive Endocrinology			
	<p>Course objective</p> <ul style="list-style-type: none"> • To learn about the various aspects of reproductive biology and endocrinology. • To acquire a broad understanding of the hormonal regulation of physiological processes. • To create awareness of new technologies in assisted reproduction as well as contraceptive methods. 	<p>Teaching Hours :45</p>	<p>Credits : 03</p>
	<p>Learning outcomes</p> <p>After successful completion of this course, students are expected to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • understand the functioning of male and female reproductive systems particularly in humans. • comprehension of the interplay of various hormones in the functioning and regulation of the male and female reproductive systems • know about modern contraceptive devices. 		
Unit	Topics	Lectures 45	Marks 60
Unit I	Introduction: Definition and Scope of Reproductive endocrinology	02	05
Unit II	Structure, Morphology, Histology and Reproductive functions of - Pituitary gland, Thyroid and Adrenal gland.	10	13
Unit III	<p>Male and Female Gonads:</p> <p>3.1 Testis:</p> <p>3.1.1 Structure (Histology) and Endocrine Regulation.</p> <p>3.1.2 Hypophysial Control (Testicular androgens).</p> <p>3.1.3 Role of testosterone in the foetal development.</p> <p>3.1.4 Effect of testosterone on development of sexual characteristics.</p> <p>3.2 Ovary:</p> <p>3.2.1 Structure (Histology) and Endocrine Regulation.</p> <p>3.2.2 Hypophysial Control.</p>	13	17
Unit IV	<p>Female Reproductive Cycle:</p> <p>4.1 a)Oestrous cycle, b)Menstrual cycle, c) Endocrine Regulation of female Sexual cycle.</p> <p>4.2 Function of Ovarian Hormone.</p> <p>4.3 Regulation of Endometrial cycle by ovarian Hormone.</p> <p>4.4 Hypophysial Control.</p>	10	13
Unit V	Hormonal Control on Pregnancy, Parturition, Lactation and Fertility	10	12

<p>Suggested Readings</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Austin C. R. and R. V. Short, 1972 Reproduction in Mammals, Vol-1-8, Cam. Uni. Press. 2) Copenhaver Wilfred M., Douglas E. Kelly and Richard L. Wood- Bailey's text book of histology, Williams and Wilkins, Baltimore / London. 3) Gibian P. and E. J. Platz, eds, 1970, Mammalian Reproduction, Springer Verlag. 4) Guide to learning in Reproductive Endocrinology and Infertility ABO+ G. First in women health. The American Board of Obstetrics and Gynaecology, Inc. 2915, Vine Street: Dallas, TX 75204 Fellowship @ obog.org.www.obog.org. 5) Hogarth P. J., 1978- Biology of Reproduction Wiley, New York. 6) Lohar Prakash S. - 2012- Endocrinology-Hormones and Human Health, MJP Publishers, Chennai. 7) Perry J. S., 1971, The Ovarian cycle of animals, Oliver and Boyed. 8) Williams Robert H., 1981, Text Book of Endocrinology, W. B. Saunders Company. 		
----------------------------------	---	--	--

DSC Core Courses			
Zoo - 502: Cell and Molecular Biology (CMB)			
	<p>Course objective:</p> <ul style="list-style-type: none"> • To understand the basic structure of cells, tissues and their working system. • Know the handling skill in laboratory methods of estimation, determination, working of cells and their molecules. • Use of binocular research microscope and bioinstrumentation in laboratory. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	<p>Learning outcomes:</p> <p>After successful completion of this course, students are expected to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • achieve the knowledge of cell structure and cellular system. • predict the outcome of various cellular reactions carried out in cell and cellular system under various conditions. • predict the role of genes and its relevance to human genetics and diseases. 		
Unit	Topics	Lectures 45	Marks 60
Unit I	<p>Introduction to Cell and Molecular Biology:</p> <p>a) Cell Biology. b) Molecular Biology. c) Prokaryotic and Eukaryotic cells, Virus, Mycoplasma. d) Structure of plasma membrane: i) Bilayer model of Danielli and Devon, ii) Fluid mosaic model. e) Study of cell organelles with reference to ultrastructure and functions of: Nucleus, Endoplasmic Reticulum, Golgi bodies, Lysosomes and Mitochondria</p>	12	15
Unit II	<p>Cell Division and Cell Signaling:</p> <p>a) Cell division – Definition, Stages of mitosis and meiosis. b) Stages of cell cycle – G1, S, G2 and M- Phase. c) G-Protein coupled receptor and role of second messenger (cAMP)</p>	10	10
Unit III	<p>Nucleic Acid:</p> <p>a) Salient features of DNA and RNA b) Watson and Crick model of DNA molecule. c) Forms of DNA and Types of RNA(Genetic & non genetic) d) DNA replication in Prokaryotes and Eukaryotes.</p>	10	12

Unit IV	Protein Biosynthesis: a) Transcription in Eukaryotes: RNA polymerase, Transcriptional Unit, Mechanism of transcription, Processing of m-RNA and r-RNA. b) Translation: Genetic Code, Wobble hypothesis, Synthesis and charging of t-RNA.	08	15
Unit V	Gene Regulation: Principles of transcriptional regulation in Eukaryotes: Activators, Enhancer, Gene silencing, Genetic imprinting	05	08
Suggested Readings	<ol style="list-style-type: none"> 1) Conn et al: Outline of Biochemistry (Wiley) 2) De Roberties and De Roberties: Cell and Molecular Biology, Saunders College. 3) Edward Gasque: Manual of Laboratory Exp. in Cell Biology, W.C. Brown Publishers. 4) Geoffrey M. Cooper and Robert E. Housman: The Cell – A Molecular Approach. 4th edition. 5) Lodish et al: Molecular and Cell Biology, Scientific American Book. 6) Lohar Prakash S. (2014) Cell and Molecular biology, MJP Publishers, Chennai. 7) Prescott, DM: Reproduction in eukaryotic cells, Academic Press. 8) Strickberger, M.W.: Genetics, 2nd edition, Macmillan Publishing Co. Inc. New York. 9) Verma P. S. and V. K. Agrawal: Cytology 10) Watson J. D. et al: Molecular Biology of Gene (Benzamin / Cumming) 11) Wilson, EB: Cell in Development and Inheritance (MacMillan) 		

DSC Core Courses			
Zoo - 503: Mammalian Histology			
	Course objective: <ul style="list-style-type: none"> To study the Histology of different tissues and systems of mammals. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes: After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> enrich themselves with histology of different tissues and systems for research and job opportunities in Pathology and Cancer research centers. 		
Unit	Topics	Lectures 45	Marks 60
Unit I	Tissue and Skin: 1.1 Definitions of Histology. Differentiation and derivative of three germinal layers 1.2 Tissue: Types and Characteristics (Definition and location only). 1.3 Types – 1.3.1 Epithelial tissues- a) Simple epithelial tissues, b) Compound epithelial tissues, 1.3.2 Connective tissue, 1.3.3 Muscular tissue and 1.3.4 Nervous tissue- a) Structure and types of neurons (nerve cell), b) Medullated and non-medullated nerve fibres. 1.4 Skin: Structure and function. 1.5 Derivatives of skin - Horns, Nails, Hair, Sweat and Sebaceous gland.	13	12
Unit II	Digestive and Respiratory system: 2.1 Histology of tooth and tongue: Structure and functions. 2.2 Histology of alimentary tract: histological structure of oesophagus, stomach, duodenum, colon and rectum. 2.3 Histology of digestive glands – salivary gland, liver, pancreas (exocrine and endocrine). 2.4 Histological structure of trachea and lung.	08	12
Unit III	Circulatory, Excretory system: 3.1 Structure and function of blood vessels: Artery, Vein and Capillary. 3.2 Blood: Composition, types of blood cells and their functions. 3.3 Histology of Kidney: L.S. of Kidney, microscopic structure of uriniferous tubules, Juxtra Glomerular complex (JG complex), Bowman's capsule & Glomerulus.	08	12

Unit IV	Nervous system and Sense Organs: 4.1 Brain meninges:Structure and function. 4.2 Spinal cord:Structure and function. 4.3 Eye: Structure- V. S. of eye ball. 4.4 Ear: Structure of external, middle and internal ear	08	12
Unit V	Reproductive and Endocrine system: 5.1 Histological structure of Testis, Structure of sperm 5.2 Histological structure of Ovary, Structure of ovum 5.3 Histological structure of Pituitary gland. 5.4 Histological structure of Thyroid and Parathyroid gland. 5.5 Histological structure of Adrenal gland	08	10
Suggested Readings	1) Arthur W. Ham: Ham's Histology, 9th ed. Philadelphia: Lippincott, 1987.Freeman W. H.; An advanced atlas of Histology 2) Muzammih Ullah: Histology and Genetics 3) Roy O. Greep.: Histology 4) Turner and Bungera: General Endocrinology 5) William F.Windle: Text book of Histology		

DSC Core Courses			
Zoo - 504: Animal Biotechnology			
	<p>Course objective:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Studying animal cell and tissue culture techniques • Developing genetically engineered products for human animal welfare, • Developing gene transfer technologies, cloning, transgenic animals • Studying hybridoma technique and production of antibodies • Impart knowledge about stem cell research 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	<p>Learning outcomes: After successful completion of this course, students are expected to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • acquire knowledge about animal cell and tissue culture techniques. • become familiar with genetically engineered products for human animal welfare. • developing embryo - transfer technology, cloning, transgenic animals. • understand applications of hybridoma technique and functions of antibodies. • acquire knowledge about stem cell research and its ethical issues. 		
Units	Topics	Lectures	Marks
	45	60	
Unit I	1.1 Introduction, scope and significance of Biotechnology 1.2 Animal cell and tissue culture 1.2.1 Definition and Types of culture media 1.2.2 Advantages and disadvantages of animal cell/tissue culture 1.2.3 Laboratory facility for animal tissue culture 1.2.4 Applications of animal cell and tissue culture 1.2.5 Primary culture, Examples of Cell lines 1.2.6 Applications of somatic cell fusion 1.3 Examples of Tissue and organ cultures	12	15
Unit II	<p>Recombinant DNA technology</p> 2.1 Introduction 2.2 Restriction enzymes- classification with examples 2.3 Identification and isolation of desired gene 2.4 Types and properties of vectors 2.5 Construction of genomic and cDNA libraries 2.6 Application of genetic engineering e.g. production of human Insulin, Growth hormone, TPA and vaccines	12	15

Unit III	Transgenic animals 3.1 Introduction 3.2 Methods of Transfection (Physical, Chemical, Viral and Bacterial) 3.3 Examples and significance of transgenic animals	08	10
Unit IV	Hybridoma technology 4.1 Introduction 4.2 Methods for production of monoclonal and polyclonal antibodies 4.3 Significance of Monoclonal antibodies 4.4 Types and significance of immunoglobulin	08	12
Unit V	Stem Cell Biotechnology 5.1 Introduction 5.2 Types of Stem Cell and their uses 5.3 Now and Future of Stem cell Biotechnology 5.4 Ethical issues in stem cell technology	05	08
Suggested Readings	<ol style="list-style-type: none"> 1) Brooks G (ed.) (2002) Gene therapy. <i>The use of DNA as a drug</i>. Pharmaceutical Press, London. 2) Gerald C., (1996) <i>Cell and Molecular Biology – Concept and Experiment</i>, John Wiley and Sons, Inc., U.S.A. 3) Lewin, B., (2004), <i>Genes VIII</i>, Oxford University Press, New York 4) Lohar Prakash S. (2012) Textbook of Biotechnology ISBN: 9788180941047 MJP Publishers, Chennai 5) Sing, B.D.(2014) Biotechnology Expanding horizons. Kalyani Publishers, Delhi. 6) Stem Cell Biology (2001) Cold Spring Harbor Laboratory Press 7) Watson, J.D. <i>et al</i>, (1987) <i>Molecular Biology of Gene</i>, 4th ed., The Benjamin / Cummings Publishing Company, Inc. U.S.A. 		

DSC Skill Enhancement Course [SEC]			
Zoo - 505: Public Health and Hygiene			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> • To provide knowledge and understanding regarding life style diseases. • To promote an understanding of the value of good life style practices, physical fitness and healthy food habits for life style disease management. • To motivate them to practice yoga and meditation in day-to-day life 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> • get familiarised with various aspects of environmental risks and hazards. • acquire knowledge regarding epidemiology, prevention, control and management of diseases of public health importance. • learn about diagnosis of various diseases and methods to prevent them. 		
Units	Topics	Lectures 45	Marks 60
Unit I	Public Health and Hygiene: 1.1 Introduction and scope, 1.2 Nutrition and health, 1.3 Classification of food, 1.4 Nutritional deficiencies, 1.5 Vitamin deficiencies, 1.6 Hygiene: Introduction, definition and types of hygiene.	10	12
Unit II	Environment and health hazards: 2.1 Environmental degradation, 2.2 Pollution and associated health hazards	08	12
Unit III	Sanitation and Diseases: 3.1 Definition and concept, 3.2 Disposal of human & animal waste, refuse sewage.	08	12
Unit IV	Communicable disease and their control measures: 4.1 Malaria 4.2 Typhoid 4.3 Hepatitis-types 4.4 Tuberculosis 4.5 Chikungunya 4.6 Dengue and 4.7 AIDS.	10	12
Unit V	Non-communicable diseases and their preventive measures: 5.1 Hypertension, 5.2 Coronary Heart disease,	09	12

	5.3 Stroke, 5.4 Obesity and 5.5 Mental ill health		
Suggested Readings	<ol style="list-style-type: none"> 1) Basu, S.C. Preventive and Social Medicine. 2) Cliford Anderson R., Your Guide to Health. 3) Gibney, Clinical Health, Blackwell. 4) Gibney, Public Health Nutrition, Blackwell. 5) Goel, S.O.L. Public Health Administration. 6) Mahajan B.K., M.C. Gupta, Preventive and social medicine in India, 2013, 4thEdn.,JaypeeBrothers Medical Publishers, New Delhi, India. 7) Park K. and Park S, 1995, Text Book of Preventive and Social Medicine. Banarsidas Bhanot Publishers, 1167 Prem Nager, Jabalpur – 482001. 8) Sanitarians Hand Book. Theory and Administrative Practice. Pearles Publications, New Orleans, USA. 9) Seshu Babu V.V.R, Review of community medicine, 2006, 2ndEdn.,Paras Medical Books Pvt. Ltd., Hydrabad. 10) Shoryock Harold and Hubert O. Swartout You and Your Health illustrated Dealing with Diseases.. 11) Sobti R. C., Medical Zoology and Medical Technology, Shobanlal and Co., Jalandher. 		

DSC Skill Enhancement Course [SEC]			
DSC ELELCTIVE COURSE (Any one from 506 A or 506 B)			
Zoo – 506 (A): Pest Management			
	Course objectives: <ul style="list-style-type: none"> • To acquire basic skills in the observation and study of nature. • To inculcate interest in adopting biological control strategies for pest control. • To know various pests affecting our local crops and select the best method for their control. • To acquire basic knowledge and skills in agriculture management to enable the learner for self-employment. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes: After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> • impart basic awareness regarding pest problem and crop loss due to their dominance. • understand various pests affecting our local crops and select the best method for their control. • acquire basic knowledge and skills in agriculture management to enable the learner for self-employment 		
Unit	Topics	Lectures	Marks
		45	60
Unit I	Introduction 1.1 Definition of pest 1.2 Classification of pest w.r.t. Systematic position, Marks of identification, Life cycle, Nature of damage and Control measures. 1.2.1 Agricultural pests: <ul style="list-style-type: none"> a) Pest of Cotton – <i>Dysdercus cingulatus</i> b) Pest of Banana – <i>Odoiporus longicollis</i> c) Pest of Vegetable (Brinjal) – <i>Leucinodes orbonalis guenee</i> d) Pest of Sugarcane – <i>Pyrilla perpusilla</i> e) Pest of Onion- <i>Thrips tabaci</i> 1.2.2 Stored grain pest – <i>Sitophilu soryzae</i> 1.2.3 Veterinary pest - <i>Flea</i> 1.2.4 Public health pest – <i>Cimex</i> 1.2.5 Structural pest – <i>Odontotermes obesus</i>	13	15
Unit II	Insect Vector: 2.1 Definition of vector 2.2 Types of vector (Mosquito, house fly, cockroach)	07	10
Unit III	Control Measures: 3.1 Primary control and their types.	09	13

	3.2 Chemical control and their types. 3.3 Biological control and their types. 3.4 Concept of IPM		
Unit IV	Types of Pesticides and Their Mode of Action: 4.1 Stomach poison 4.2 Contact poison 4.3 Systemic poison 4.4 Fumigants 4.5 Pesticide appliances: a) Sprayer and b) Duster	08	12
Unit V	Non Insect Pests: Study of Non insect pests with reference to habit, habitat, Breeding potential, Nature of Damage and control techniques. 5.1 Rat 5.2 Birds. 5.3 Snail	08	10
Suggested Readings	1) Crop Pests and How to Fight Them, Director of Publicity, Govt. of Maharashtra. 2) Fadt,: Fundamental of Entomology. 3) Gupta: Essentials of biotechnology. 4) Little and Little: General and Applied Entomology. 5) Pedigo: Entomology and Pest management. 6) Pradhan,: Insect Pest of Crops. 7) Pruthi, H.S.: Textbook of Agricultural Entomology. 8) Ravindranathan K. R.: Economic Zoology, Dominant Pub., New Delhi 9) Shukla and Upadhyay: Economic Zoology, Rastogi publication. 10) Tembhare D.B.: Text Book of Modern Entomology.		

DSC Skill Enhancement Course [SEC]			
DSC ELECITIVE COURSE (Any one from 506 A or 506 B)			
Zoo – 506 (B): Aquarium Fish Keeping			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> To impart basic knowledge of ornamental fish Industry and inculcate its scope as an Avenue for career development in Entrepreneurship or as an Aquariculturist. To equip the students with self-employment capabilities. To acquire basic knowledge and skills in aquarium management 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> Acquire knowledge about different kinds of fishes, their compatibility in aquarium. Know the basic needs to set up an aquarium and the ways to make it cost-effective. Become aware of Aquarium as commercial, decorative and of scientific studies. Develop personal skills on maintenance of aquarium. 		
Unit	Topics	Lectures 45	Marks 60
Unit I	Introduction to Aquarium Fish Keeping: 1.1 Introduction to Aquarium Fish Keeping 1.2 The potential scope of Aquarium Fish Industry as a Cottage Industry, 1.3 Varieties of aquarium fishes - Exotic and Endemic	10	12
Unit II	Biology of Aquarium Fishes: Common characters and sexual dimorphism of Fresh water and Marine Aquarium fishes: Guppy, Molly, Sword tail, Gold fish, Angel fish, Blue morph, Anemone fish and Butterfly fish.	15	18
Unit III	Food and feeding of Aquarium fishes: 3.1 Use of live fish feed organisms. 3.2 Preparation and composition of formulated fish feeds.	06	10
Unit IV	Fish Transportation: 4.1 Live fish transport – Fish handling, packing and forwarding techniques.	05	8
Unit V	Maintenance of Aquarium: 5.1 Maintenance of Aquarium: 5.1.1 Aquarium maintenance;	09	12

	<p>5.1.2 Equipments,</p> <p>5.1.3 Water analysis</p> <p>5.1.4 Aquarium fish diseases and treatment</p> <p>5.2 Budget for setting up an Aquarium Fish Farm as a Cottage Industry;</p>		
Suggested Readings	<p>1) Bailey Mary, Gina Sandford; The Complete Guide to Aquarium Fish Keeping (Practical Handbook) Publishers: Lorenz Books.</p> <p>2) Dawes, J. A. (1984), The Freshwater Aquarium, Roberts Royee Ltd.London.</p> <p>3) Gunther, A. (1980), An Introduction to the Study of Fishes. A and C. Black Edinburgh.</p> <p>4) Jhingran, V.G.(1982),Fish and Fisheries in India. Hindustan publ.Corp, India.</p> <p>5) Mills, Dick; Keeping Aquarium Fish (Teach Yourself General) Publisher : Teach Yourself</p> <p>6) Pandey, K and J.P. Shukla (2013),Fish and Fisheries, Rastogi Publication.</p>		

DSC Core Practical			
Zoo - 507: Corresponding practical to DSC Zoo 501& Zoo502 (CB)			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> • To learn the various aspects of reproductive biology and endocrinology. • To know the basic structure of cells, tissues and their working system. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> • understand the functioning of male and female reproductive systems particularly in humans. • achieve the Knowledge of cell structure and cellular system. 		
	Reproductive Endocrinology		
Practical	Major Experiments:		
1	Estimation of total gonadal cholesterol from Ovary / Testis.		
2	Estimation of Ascorbic acid from Ovary / Testis.		
3	Estimation of Protein from Ovary / Testis by Lowry's method		
4	Estimation of Glycogen from Ovary / Testis by Anthrone Method		
	Minor Experiment:		
5	Study of Histological Structure of Ovary, Testis and Fallopian tube with the help of Permanent slide.		
6	Demonstration of various endocrine glands from Rat / Mice with the help of chart / model / figure.		
7	Cellular structure of Pituitary, thyroid and Adrenal gland with the help of permanent slide.		
8	Pregnancy test (any suitable method)		
	Cell Biology		
9	Preparation of permanent slide to show the presence of Barr body in human female Blood / Cheek cells. (E)		
10	Preparation of temporary stained squash of onion root tip to study various stages of Mitosis. (E)		
11	Study of various stages of Meiosis. (D)		
12	Study of cell organelles from photomicrographs (D)		
Suggested Readings	1) Austin C.R. and R.V. Short, 1972, Reproduction in Mammals, Vol-1-8, Cam. Uni. Press. 2) De Roberties and De Roberties: Cell and Molecular Biology (Saunders College) 3) Lohar Prakash S., 2012, Endocrinology, MJP Publishers, Chennai		

Zoo - 508: Corresponding practical to DSC Zoo 502 (MB)& Zoo503			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> To know the handling skill in laboratory methods of estimation, determination, working of cells and their molecules. To study the histology of different tissues and systems of mammals. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> predict the outcome of various cellular reactions carried out in cell and cellular system under various conditions. enrich with Histology of different tissues and systems for research and job opportunities in Pathology and Cancer research centers. 		
Practical	Molecular Biology		
1	Quantitative estimation of RNA from suitable material by Orcinol reagent. (E)		
2	Quantitative estimation of DNA from suitable material by Diphenylamine reagent. (E)		
3	Preparation of Polytene chromosome from Chironomus /Drosophila larva. (E)		
4	Study and interpretation of electron micrographs/photographs showing. (D) a) DNA replication, b) Transcription, c) Split genes.		
	Mammalian Histology		
5	Study of following tissue with the help of chart / permanent slides /simulations (D). a) Squamous epithelial tissue b) Cuboidal epithelial tissue c) Columnar epithelial tissue d) Ciliated epithelial tissue e) Areolar connective tissue f) Blood smear permanent slide.		
6	Temporary preparation of the following tissue of preserved Rat (E). a) Striated muscle fibre b) Smooth muscle fibre c) Medullated nerve fibres d) Hyaline cartilage.		
7	Study of histological permanent slide of mammalian skin.		
8	Study of following histological permanent slide of digestive and respiratory organs. (D) a) V. S. of Tooth b) V. S. of Tongue c) C. S. of Salivary gland(Parotid gland) d) T. S. of oesophagus e) T. S. of stomach f) T. S. of duodenum g) T. S. of rectum		

	h) T. S. of pancreas i) C. S. of liver j) C. S. of trachea k) C. S. of lung		
9	Study of following histological permanent slide of blood vessels, excretory and reproductive systems. (D) a) T. S. of artery b) T. S. of vein c) T. S. of capillary. d) L. S. of kidney e) T. S. of testis f) L. S. of ovary		
10	Study of following histological permanent slide of endocrine glands. (D) a) T. S. of pituitary gland b) T. S. of adrenal gland c) C. S. of thyroid gland		
Suggested Readings	1) De Roberties and De Roberties: Cell and Molecular Biology (Saunders College) 2) Freeman W. H., An advanced atlas of Histology 3) Lodish et al: Molecular and Cell Biology (Scientific American Book) 4) Lohar Prakash S. (2014) Cell and Molecular biology, MJP Publishers, Chennai 5) Pearse A.G.E., Histochemistry – Vol. I and II 6) Tembhare D.B., Techniques in Life Sciences. 7) William F.Windle, Text book of Histology		

DSC Core Practical			
Zoo - 509: Corresponding practical to DSC Zoo 504			
	<p>Course objective</p> <ul style="list-style-type: none"> • Studying animal cell and tissue culture techniques • Developing genetically engineered products for human animal welfare, • Developing gene transfer technologies, cloning, transgenic animals • Studying hybridoma technique and production of antibodies • Impart knowledge about stem cell research. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	<p>Learning outcomes</p> <p>After successful completion of this course, students are expected to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • acquire knowledge about animal cell and tissue culture techniques • become familiar with genetically engineered products for human animal welfare, • developing embryo - transfer technology, cloning, transgenic animals • understand applications hybridoma technique and functions of antibodies • acquire knowledge about stem cell research and its ethical issues. 		
Practical	Animal Biotechnology		
1	Estimation of DNA in a given sample by Diphenylamine method		
2	Estimation of RNA in a given sample by Orcinol method		
3	Working principle and application of laminar air flow and autoclave (D)		
4	Isolation of microorganisms on nutrient agar by streak plate/dilution plate method (E)		
5	Production ethanol by fermentation using yeast.(E)		
6	Culture of bacteria in liquid medium and agar plates.(E)		
7	Preparation of primary culture media for cell, tissue, organ. (D)		
8	Separation of serum proteins by Agarose or polyacrylamide gel electrophoresis(E)		
9	Study of Biogas plant/ model (D)		
10	Visit to dairy / pharmaceutical / tissue culture laboratory and submission of report.		

<p>Suggested Readings</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Brooks G (ed.) (2002), Gene therapy. The use of DNA as a drug. Pharmaceutical Press, London. 2) Gerald C., (1996), Cell and Molecular Biology – Concept and Experiment, John Wiley and Sons, Inc., U.S.A. 3) Lewin, B., (2004), <i>Genes VIII</i>, Oxford University Press, New York 4) Lohar Prakash S. (2012), Textbook of Biotechnology ISBN: 9788180941047 MJP Publishers, Chennai 5) Sing, B.D.(2014), Biotechnology Expanding horizons.Kalyani Publishers, Delhi. 6) Stem Cell Biology (2001), Cold Spring Harbor Laboratory Press 7) Watson, J.D. <i>et al</i>, (1987),Molecular Biology of Gene,4th ed., The Benjamin / Cummings Publishing Company, Inc. U.S.A. 		
----------------------------------	---	--	--

SEMESTER VI

DSC Core Courses			
Zoo - 601: Study of Leech And Calotes			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> • To understand habit, habitat and taxonomic status of Leech as invertebrates and Calotes as vertebrates • To explain the basic aspects of structural and functional details of Leech and Calotes 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> • understand the systematic position, habit and habitat of Leech and Calotes • acquire the knowledge about structural and functional details about Leech as invertebrates and Calotes as vertebrates • compare structural and functional details in Leech and Calotes. 		
Unit	Topics	Lectures	Marks
		45	60
Unit I	Study of Leech: a) Systematic position, habit, habitat external characters, body wall. b) Digestive system, food, feeding and digestion. c) Excretory system	10	12
Unit II	d) Nervous system and sense organs. e) Reproductive system, copulation, f) Fertilization, cocoon formation, and development.	10	14
Unit III	Study of Calotes a) Systematic position, habit, habitat external characters, b) Digestive system, food feeding and digestion	05	10
Unit IV	c) Respiratory system and respiratory mechanism d) Excretory system and physiology of excretion	10	12
Unit V	e) Nervous system and sense organs f) Reproductive system, copulation, fertilization and development.	10	12
Suggested Readings	1) Hall B.K. and Hallgrimsson B. (2008), Strickberger's Evolution. IV Edition. Jones and Bartlett Publishers Inc. 2) Jordan E. L., Invertebrate Zoology, S.C.Chand, New Delhi. 3) Jordan E.L. and P.S.Verma, Chordate Zoology, S.Chand and Company New Delhi. 4) Kotpal R.L (1991), Zoology phylum Annelida,		

	<p>Rastogi publication. Meerut.</p> <p>5) Kotpal R.L. (2016), Modern text book Vertebrate zoology. Fourth edition. Rastogi Publication, Meerut</p> <p>6) Lal S.S. (1996), Textbook of Practical Zoology Invertebrates, Rastogi Publications.</p> <p>7) Lal S. S. (1996), Textbook of Practical Zoology Vertebrates, Rastogi Publications.</p> <p>8) Prasad S. N., Life of Invertebrates.</p> <p>9) Young, J. Z. (2004),The Life of Vertebrates. III Edition. Oxford university press.</p>		
--	---	--	--

DSC Core Courses			
Zoo - 602: Chick Embryology			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> To study the various stages involved in the developing embryo To study the initial developmental procedures involved in chick To know the processes involved in embryonic development and practical applications of studying the chick embryology. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> Understand various stages involved in the developing embryo Understand the initial developmental procedures involved in chick. Understand the processes involved in embryonic development and practical applications of studying the chick embryology. 		
Unit	Topics	Lectures	Marks
		45	60
Unit I	Embryology: 1.1 Definition and Concept of embryology 1.2 Spermatogenesis and 1.3 Oogenesis.	05	08
Unit II	Fertilization: 2.1 General mechanism of fertilization 2.2 Eggs: Structure of Hen's egg	05	08
Unit III	Cleavage: 3.1 Patterns of cleavages. 3.2 Blastulation 3.3 Gastrulation	10	12
Unit IV	Development of Chick Embryo: 4.1 18 hours chick embryo - (Primitive streak formation, mesogenesis, somite formation) 4.2 24 hours chick embryo 4.3 33 hours chick embryo 4.4 48 hours chick embryo 4.5 72 hours chick embryo	15	18
Unit V	Extra-embryonic membranes: 5.1 Yolk Sac, structure and its functions. 5.2 Amnion, structure and its functions. 5.3 Chorion, structure and its functions. 5.4 Allantois, structure and its functions	10	14

<p>Suggested Readings</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Agarwal, V.K. and UshaGuptha, S (1998). Chand's simplified course in Zoology, Chordate Embryology and Histology. S. Chand & Co Ltd. 2) Balinsky. B.I. (2004). An Introduction to Embryology. W.B. Saunders & Co. 3) Berry, A.K. (2008). An Introduction to Embryology. Emkay Publications. 4) Boby Jose et al., Developmental biology, Experimental biology, Manjusha Publications, Calicut. 5) Gibbs. (2006).Practical Guide to Developmental Biology. Oxford University Press. 6) Gilbert. S.F. (2000). Developmental Biology. Sinauer Associates, Inc. Publishers. 7) Goel, S.C. (1984). Principles of animal developmental biology. Himalaya Publ. House, Bombay. 8) Huettner,A.F. (1959). Comparative Vertebrate Embryology. MacMillan. 9) Mc Even. (1970). Vertebrate Embryology. Oxford-IBH 10) Nelson. (1960). Comparative Embryology of Vertebrates. MacMillan. 11) P.C.Jain. (2007). Elements of Developmental Biology, 6th Edn. Rastogi Publications. 12) Rough. (1960). Frog- Reproduction and development. Oxford University Press. 13) Verma, P.S. and V.K. Agarwal (2007). Chordate Embryology. S. Chand and Co. Ltd. 		
----------------------------------	---	--	--

DSC Core Courses			
Zoo - 603: Applied Zoology			
	Course objective: <ul style="list-style-type: none"> • To acquire basic knowledge and skills in applied branches of zoology • To equip the students with self-employment capabilities. • To provide scientific knowledge of profitable farming. • To get technical awareness of vermiculture and vermicomposting technique. • To convert unwanted, organic matter, particularly food scraps and paper into fertile soil. • To learn about all aspects of raising poultry for their meat and eggs. • To know the economics, problems and prospects of Vermicomposting and Poultry. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes: After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> • practice of vermicomposting,vermiculturing and poultry farming. • aspire to work in preparing bio compost, vermicomposting and vermiculturing and get employment accordingly. • start business for rearing and production of birds and get employment accordingly. 		
	Topics	Lectures 45	Marks 60
Units	Vermiculture		
Unit I	1.1 Introduction and scope 1.2 Characteristics features of earthworm 1.3 Species of Earthworm – <i>Eisenia foetida</i> and <i>Eudrilus eugeniae</i>	05	08
Unit II	2.1 Methods of vermicomposting – Small and Large scale. 2.2 Set up of Vermiwash unit. 2.3 Role of earthworm in solid waste management. 2.4 Economic importance of vermicompost and vermiwash	10	12
Unit III	3.1 Introduction : Definition and concept 3.2 Study of Indian fowl, <i>Gallus gallus domesticus</i> w.r.t. <ol style="list-style-type: none"> a) Systematic position b) Habits and Habitat c) External Morphology 	05	05
	Poultry		
Unit IV	4.1 Types of Poultry breeds: with respect to origin, characters and standard weight.	20	30

	<p>a) American breed – White Plymouth rock b) Mediterranean breed – White Leghorn c) The English breed – White Cornish d) Asiatic breed – Brahma e) Indian breed – Assel, Kadaknath</p> <p>4.2 Brooding and Rearing :</p> <p>a) Natural and artificial breeding b) Housing and Equipment of poultry c) Poultry house equipment d) Poultry Nutrition</p> <p>4.3 Poultry Diseases:</p> <p>a) Viral Diseases – Fowl pox, Infectious bronchitis (IB) and Infectious bursitis (IBD), b) Bacterial Diseases - Pullorum and Chronic Respiratory Disease (CRD), c) Fungal Diseases – Aspergillosis, Thrush, d) Parasitic Diseases – i) Ectoparasites – Lice and Ticks, ii) Endoparasites – Round worm and Caecal worm, e) Protozoal Diseases – Coccidiosis – Caecal and Intestinal.</p>		
Unit V	<p>5.1 Economics of poultry :</p> <p>a) Nutritive value of egg of hen b) Economic importance of poultry manure</p> <p>5.2 Poultry care management and marketing</p>	05	05
Suggested Readings	<p>1) Banerjee, G. C., A textbook of Animal Husbandry, Oxford and IBH publishing Co. Pvt. Ltd. New Delhi. 2) Banerjee, G. C., Animal Husbandry, Oxford and IBH publishing Co. 3) Gupta P.K., Vermicomposting for sustainable agriculture - Publisher - Agrobios, Jodhpur (India). 4) Shukla and Upadhyay, Economic Zoology, Rastogi publication. 5) Singh, R. A., Poultry introduction, Kalyani publishers, New Delhi. 6) Singh, R. A., Poultry production, Kalyani publishers, New Delhi. 7) Srivastava P. D. and N. C. Pant, Economic Zoology Vol. I and II, Commercial Publication Bureau, New Delhi. 8) YadavManju, Applied Entomology, Discovery publishing house, New Delhi 9) YadavManju, Economic Zoology, Discovery publishing house, New Delhi</p>		

DSC Core Courses			
Zoo - 604: Microtechnique			
	Course objectives: To prepare the whole mounts microscopic slides and staining reactions.	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes: Cell tissue structure, histology of tissues and details of morphology of animals. Job opportunities in Health institutes, Hospitals and Pathological labs.		
Unit	Topics	Lectures 45	Marks 60
Unit I	Introduction, Collection and Fixation 1.1 Definition, Scope and Applications of Microtechnique. 1.2 Collection of specimen or tissue. 1.3 Kinds of preparation of specimen or tissue: 1.3.1 Whole mounts, Teasing and smearing. 1.4 Preparation whole mounts: Euglena, Paramoecium, Chick embryo. 1.5 Fixation: Definition and Importance and Theory of fixation. 1.6 Qualities of good fixative. 1.7 Types of fixative – 1.7.1 Primary-- Formaline, Ethyl alcohol.(Ethanol) 1.7.2 Compound fixatives- Bouin's fluid, Zenker's Fluid and Carnoy's fluid.	10	12
Unit II	Washing, Dehydration, Clearing 2.1 Washing: 2.1.1 Theory of washing 2.1.2 Significance of washing 2.2 Dehydrating agents: 2.2.1 Definition and types - Ethanol, Methanol, Acetone 2.2.2 Significance and use of dehydrating agents. 2.3 Clearing: 2.3.1 Definition and importance of clearing. 2.3.2 Clearing agents their merits and demerits - Xylene, Toluene, Benzene, Cedar wood oil, Clove oil. 2.4 Cold and hot infiltration.	08	
Unit III	Embedding, Block making, Trimming and Mounting 3.1 Cold and hot infiltration 3.2 Paraffin 3.2.1 Selection of paraffin according to need. 3.2.2 Melting and handling of paraffin. 3.3 Types of ovens and its uses.	10	12

	<p>3.4 Embedding:</p> <p>3.4.1 Embedding containers:</p> <p>a) Paper trays b) L-shaped metal Pieces c) Glass dishes/Lids.</p> <p>3.4.2 Embedding procedure, multiple embedding and embedding faults.</p> <p>3.5 Block making, labelling of block and storage of block.</p> <p>3.6 Trimming</p> <p>3.7 Mounting of trimmed block on microtome peg.</p>		
Unit IV	<p>Section cutting and affixing</p> <p>4.1 Microtome: Types, its uses, precautions and handling of Rotary and Rocking microtome.</p> <p>4.2 Microtome knives: Types, care, sharpening, honing and stropping of knife.</p> <p>4.3 Section cutting: Defects, Possible causes and remedies during section cutting.</p> <p>4.2 Affixing and processing of sections:</p> <p>i) Mayer's albumen, ii) Slide warmers.</p>	08	12
Unit V	<p>Staining, Mounting, Clearing and camera lucida</p> <p>5.1 Theory of staining.</p> <p>5.1.1 Types of stain: Acidic, basic, neutral and vital stain.</p> <p>5.1.2 Preparation of Haematoxylin and Eosin stain.</p> <p>5.1.3 Mordants: Definition, importance and common mordants.</p> <p>5.1.4 Double staining: Processing of paraffin section during staining.</p> <p>5.1.5 Special staining methods for Mitochondria and chromosomes.</p> <p>5.2 Mounting media: DPX and Canada balsam.</p> <p>5.3 Clearing, labelling and preservation of permanent slides.</p> <p>5.4 Use of camera lucida and Micrometer scale.</p>	09	12
Suggested Readings	<ol style="list-style-type: none"> 1) Baker F.I and R.E Silvertan, Introduction to Medical Laboratory Technique. 2) Baker J. R, Cytological Techniques 3) Davenport H.A., Histological and Histochemical Technique. 4) Gray P., Hand book of basic Microtechnique. 5) Indurkar A.K., Practical course in Cytology. 6) Lillie R.D., Histopathogenic Microtechnique. 7) Me Mann J.F.A and R.W Mowry, Staining Methods (Histology and Histochemical) 8) Pathak, Microtechnique (Theory and Practical) 9) Patki, Bhalchanda and Jeevaji, Introduction to Microtechnique, S. Chand Publication. 10) Pearse A.G.E., Histochemistry – Vol. I and II 		

DSC Skill Enhancement Course [SEC]			
Zoo - 605: Research Methodology			
	<p>Course objective</p> <ul style="list-style-type: none"> • To understand some basic concepts of research and its methodologies. • To select and define appropriate research problem and parameters. • Understand the various techniques of Data Collection- Observation, Questionnaire, Interview Schedule; Case Study, Social Survey, Content Analysis. • Describing various types of Sampling • Elaborate on Data Processing and Data Analysis • Writing of dissertations, project proposals, project reports, research papers. 	Total Hours: 45	Credits: 3
	<p>Learning outcomes</p> <p>After successful completion of this course, students are expected to:</p> <ul style="list-style-type: none"> • understand some basic concepts of research and its methodologies. • differentiate between the Quantitative and Qualitative Research and understand different types of Research Design • select and define appropriate research problem and parameters. • organize and conduct research project in a more appropriate manner. • writing of dissertations, project proposals, project reports, research papers. • understand intellectual Property Rights – Biopiracy, copyrights, patent and traditional knowledge and plagiarism. 		
Unit	Topics	Lectures	Marks
		45	60
Unit I	<p>Foundations of Research</p> <p>1.1 Meaning of research</p> <p>1.2 Objectives of research</p> <p>1.3 Motivation in research</p> <p>1.4 Research methods versus methodology</p> <p>1.5 Types of research</p> <p>a) Analytical vs Descriptive</p> <p>b) Quantitative vs Qualitative</p> <p>c) Basic vs Applied</p> <p>d) Conceptual vs Empirical</p>	06	06

Unit II	Research Design 2.1 Meaning of research design 2.2 Need of research design 2.3 Features of good design 2.4 Importance concepts of research design a) Observation and Facts b) Prediction and Explanation c) Development of Models 2.5 Developing a research plan by using a) Problem identification b) Experimentation c) Determining experimental and sample designs	10	15
Unit III	Data Collection, Analysis and Presentation 3.1 Observation and Collection of Data 3.2 Methods of data collection - Sampling Methods 3.3 Data Processing and Analysis Strategies a) Tabulation of data: i. Variables(Definition, types with example); Frequency distribution(Definition, types and example); ii. Measurement of central tendency(Definition, types of average – mean, median, mode with example); iii. Standard deviation(SD) and iv. Standard error(SE) b) Data Analysis Strategies i. Testing hypothesis ii. Chi-square test iii. Student ‘t’ test 3.4 Data presentation using MS Excel application of MS office. a) Charts: Types of Charts i) Column charts, ii) Line charts iii) Pie charts iv) Bar charts v) Area charts vi) Scatter charts vii) Stock charts viii) Surface charts ix) Radar charts x) Tree charts xi) Sunburst charts xii) Histogram xiii) Box and whisker charts xiv) Water fall charts xv) Funnel charts b) Elements of Bar charts c) Creation of Bar Charts using MS Excel application d) Creation of Sparkline Charts using MS Excel.	12	18

Unit IV	Technical Reports and Thesis writing 4.1 Prepare Title, Author and Addresses, key words and Abstract (summary and synopsis) 4.2 Writing of technical report and thesis - IMRAD system (Introduction, Material methods, Result and Discussion), Acknowledgement,	12	15
	Summary, Conclusion and references. 4.3 Concept of scientific writing 4.4 Meaning of scientific paper 4.5 Write a letter to Editor of scientific journal for publishing a research paper.		
Unit V	Ethical Issues 5.1 Intellectual property Rights, 5.2 Commercialization, 5.3 Copyright, 5.4 Royalty, 5.5 Patent law, 5.6 Plagiarism, 5.7 Citation, 5.8 Impact factor 5.9 h-index	05	06
Suggested Readings	1) Anthony, M, Graziano, A.M. and Raulin, M.L. 2009. Research Methods: A Process of Inquiry, Allyn and Bacon. 2) Coley, S. M. and Scheinberg, C. A. 1990, "Proposal writing". Stage Publications. 3) Gurumani, N. Research methodology for biological science, MJP publisher, Chennai. 4) Kothari C. R. Research Methodology, New Age International, 2009 5) Robert A. Day, How to write and publish a Scientific papers (4th edition). 6) Tejinder Singh and N. G. Madhav, Better Thesis Writing 7) Wadhwa, B. L. Law Relating to Patents, Trade Marks, Copyright Designs and Geographical Indications, 2002, Universal Law publishing 8) Walliman, N. 2011. Research Methods - The Basics. Taylor and Francis, London, New York.		

DSC ELECITIVE COURSE (Any one from 606 A or 606 B)			
Zoo – 606 (A) Bioinformatics			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> To get introduced to the basic concepts of Bioinformatics and its significance Explain generation and different types of computers with basic programming languages. Overview about types of Biological data and database search tools. To get exposed to computational methods, tools and algorithms employed for proteomics and genomics 	Total Hours: 45	Credits: 03
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> understand the basic concepts of Bioinformatics and its significance apply their knowledge of generations, types of computers and programming languages understand the process of sequence alignment methods using web resources Appreciate the tools used in proteomics and genomics their significance 		
Unit	Topics	Lectures 45	Marks 60
Unit I	1.1 Definition, Objectives and scope of Bioinformatics 1.2 Application of Bioinformatics in various Fields.	04	5
Unit II	2.1 Computer generations and Type of computer 2.2 Programming Languages: PERL and Java.	07	10
Unit III	3.1 Biological Databases- Concept and types of databases 3.2 Sequence alignment 3.2.1 BLAST, types and applications. 3.2.2 FASTA, format and application	10	10
Unit IV	4.1 Proteomics: Definition, Protein structure visualization tools-RasMol and SwissPDB viewer 4.2 Protein sequence databases- PIR, SWISS-PROT, TrMBL 4.3 Structural classification databases- SCOP, CATH, 4.4 Protein folding and disorders 4.5 Applications of Proteomics	12	15
Unit V	5.1 Genomics: Gene, Genotype, Genome of <i>E. coli</i> , <i>S. cerevisiae</i> , <i>C. elegans</i> , and <i>Homo sapiens</i> .	12	20

	<p>5.2 Single nucleotide polymorphisms (SNPs), Structure and application of DNA microarray.</p> <p>5.3 Nucleotide sequence database, GenBank (NCBI, EMBL and DDBJ), cDNA libraries and ESTs,</p>		
	<p>Databases of metabolic pathways- KEGG.</p> <p>5.4 Genomics in medicine- disease monitoring, Drug designing and development.</p>		
Suggested Readings	<ol style="list-style-type: none"> 1) Aluru, Srinivas, (2006) ed. <i>Handbook of Computational Molecular Biology</i>. Chapman & Hall/Crc, ISBN 1584884061 (Chapman & Hall/Crc Computer and Information Science Series) 2) Attwood, T.K., Michie, A.D. and Jones, M.L. (1996): DbBrowser: integrated access to database worldwide. <i>TiBS</i>. Vol. 21(5), 191. 3) Barnes, M.R. and Gray, I.C.(2003) eds., <i>Bioinformatics for Geneticists</i>, first edition. Wiley, ISBN 0-470-84394-2 4) Curtis Jamison. (2003) <i>Perl Programming for Biologists</i>. By Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc. 5) Prakash S.Lohar (2011) <i>Bioinformatics</i> ISBN 978-81-8094-066-8 MJP Publishers, Triplicane, Chennai. 6) Lesk, A.M. (2001): <i>Introduction to Protein Architecture: The Structural Biology of Proteins</i> (Oxford: Oxford University Press). 7) Pocock,M.R. et al. (2000) <i>BioJava: open source components for bioinformatics</i>. ACM SIGBIO 		

DSC ELELCTIVE COURSE (Any one from 606 A or 606 B)			
Zoo – 606 (B) Sericulture			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> To give scientific knowledge about mulberry cultivation, silkworm rearing techniques to the students. To train the students in compressive silk production techniques. 	Total Hours: 45	Credits : 03
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> develop an expert manpower to handle the own sericulture units/entrepreneurship/corporate sector units. Provide gainful employment, economic development and improvement in the quality of life to the people in rural area. 		
Unit	Topics	Lectures	Marks
Unit I	Introduction 1.1 Sericulture: Definition, history, present Status 1.2 Scope of sericulture 1.3 Silk producing centres 1.4 Taxonomic position 1.5 Types of silkworms and their Distribution (Muga, Eri, Tussar, Mulberry)	09	12
Unit II	Biology of Silkworm: 2.1 Life cycle of <i>Bombyx mori</i> w. r. t. external and internal morphology of Egg, larva, Pupa, adult 2.2 Structure and function of silk gland and secretion of silk 2.3 Digestive system of <i>Bombyx mori</i>	09	12
Unit III	Cultivation of Mulberry: 3.1 a) Selection of mulberry variety, b) Propagation, c) Climate, d)Soils, e)Planting, f)Raising of commercial nursery, g) Manuring, h) Interculture, i) Water management, j) Pruning and k) Quality of leaves 3.2 Harvesting of mulberry- a) Shoot Cutting b) Leaf plucking and c) Bud plucking. 3.3 Advantages and disadvantages of shoot rearing	09	12
Unit IV	Silkworm Rearing: 4.1 Rearing technique: a) Selection of quality seeds, b) Brushing, c) Quality of food, d) Shape and size of leaves, e)	09	12

	<p>Preparation of feed bed for different rearing methods, f) Bed Cleaning methods, g) Spacing, moulting, mounting,</p> <p>h) Environmental conditions and care during spinning, i) Harvesting of cocoons, j) Sorting of cocoons and k) Post harvest processing of cocoons.</p> <p>4.2 Rearing house</p> <p>4.3 Rearing Appliances: a) Rearing stand, b) Ant wells, c) Rearing trays, d) Paraffin paper, e) Foam rubber strip, f) Chopsticks, g) Feathers, h) Leaf chamber, i) Chopping board, j) Chopping knives, k) Mats, l) Cleaning nets, m) Mountages, n) Feeding stand and o) Miscellaneous appliances</p>		
Unit V	<p>Important Diseases and Pests:</p> <p>5.1 Protozon disease: Pebrine</p> <p>5.2 Viral disease: Nuclear Polyhedrosis Virus (NPV)</p> <p>5.3 Fungal disease: Muscardine - White, green, yellow</p> <p>5.4 Pests of silkworm: Uzi flies, dermestid beetles, ants and vertebrates</p> <p>5.5 Prevention and control of diseases and pests</p>	09	12
Suggested Readings	<ol style="list-style-type: none"> 1) Handbook of silkworm rearing: Agricultural and Technical manual-1, Fuzi Pub. Co. Ltd., Tokyo, Japan 1972. 2) Jolly Ed.M.S., Appropriate Sericulture Techniques; Director, CSR & TI Mysore. 3) Krishnaswamy S., Improved Method of Rearing Young age silkworm; reprinted CSB, Bangalore, 1986. 4) Narsimhanna M.N., Manual of Silkworm Egg Production; CSB, Bangalore 1988. 5) Sengupta K., A Guide for Sericulture; Director, CSIR & TI, Mysore 1989. 6) Silkworm Rearing; Wupang- Chun and Chen Da-Chung, Pub. By FAO, Rome 1988. 7) Ullal S.R. and M.N. Narsimhanna Handbook of Practical sericulture: CSB, Bangalore 		

Zoo - 607: Corresponding practical to DSC Zoo 601			
	Course objective • To understand habit, habitat and taxonomic status of Leech as invertebrates and Calotes as vertebrates	Teaching Hours :45	Credits : 03
	• To explain the basic aspects of structural and functional details of Leech and Calotes		
	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: • understand the systematic position, habit and habitat of Leech and Calotes • acquire the knowledge about structural and functional details about Leech as invertebrates and Calotes as vertebrates • compare structural and functional details in Leech and Calotes		
Practical	Zoo - 601: Study of Leech and Calotes		
1	Study of systematic position and external characters of leech with the help of chart or diagram.		
2	Study of Digestive system of leech with the help of chart or diagram.		
3	Study of Nervous system of leech, with the help chart or diagram.		
4	Study of reproductive system of leech, with the help chart or diagram.		
5	Study of systematic position and external characters of calotes, with the help chart or diagram.		
6	Study of Digestive system of Calotes, with the help chart or diagram.		
7	Study of Nervous system of Calotes, with the help chart or diagram.		
8	Study of Reproductive system of Calotes, with the help chart or diagram.		
Suggested Readings	1) Jordan E. L. and P. S. Verma, Chordate Zoology, S.Chand and Company New Delhi. 2) Kotpal R.L (1991), Zoology Phylum Annelida, Rastogi Publication. Meerut. 3) Kotpal R.L. (2016), Modern text book Vertebrate Zoology. Fourth edition. Rastogi Publication, Meerut 4) Lal S.S. (1996): Textbook of Practical Zoology Invertebrates, Rastogi Publications 5) Lal S.S. (1996): Textbook of Practical Zoology Vertebrates, Rastogi Publications. 6) Young K.Z., A life of Vertebrate, ELBS Oxford University Press.		

Zoo - 608: Corresponding practical to DSC Zoo 602 and Zoo 603			
	Course objective <ul style="list-style-type: none"> To get technical awareness of vermitechnology, and poultry farming technique. To learn the stages of embryology through permanent slides/charts. To know the processes involved in embryonic development and practical applications of studying the chick embryology. 	Teaching Hours :45	Credits : 03
Practical	Learning outcomes After successful completion of this course, students are expected to: <ul style="list-style-type: none"> Practice of vermicomposting, vermiculturing and poultry farming. Aspire to work in preparing bio compost, vermicomposting and get employment accordingly. Rearing and production of birds and get employment accordingly. 		
	Zoo - 602: Chick Embryology		
1	Study of Hens egg With the help of Chart/ Model/ Permanent slides (D)		
2	Study of Cleavage, Blastula and Gastrula: With the help of Chart/ Model/ Permanent slides (D)		
3	Study of Whole mounts of 18, 24, 33, 48, 72 and 96 hours of chick embryos with the help of Permanent slides / Chart / Model (D)		
4	Temporary mounting of chick embryo (E)		
	Zoo-603 Applied Zoology		
5	Study of External morphology of Earthworm		
6	Study of species of Earthworm		
7	Establishment of Vermicompost unit		
8	Establishment of Vermiwash unit		
9	Study of External morphology of Indian fowl and sexual dimorphism		
10	Study of Poultry breeds		
11	Study of Poultry equipment's		
12	Compulsory visits to a Vermiculture unit / Poultry farm		
Suggested Readings	1) Shukla and Upadhyay, Economic Zoology, Rastogi publication. 2) Singh, R. A., Poultry production, Kalyani publishers, New Delhi. 3) Srivastava P. D. and N. C. Pant, Economic Zoology Commercial Publication Bureau, New Delhi.		

DSC Core Practical			
Zoo - 609: Corresponding practical to DSC Zoo 604			
	Course objectives: To prepare the whole mounts microscopic slides and staining reactions.	Teaching Hours :45	Credits : 03
	Learning outcomes: Cell tissue structure, histology of tissues and details of morphology of animals. Job opportunities in Health institutes, Hospitals and Pathological labs.		
Practical	ZOO 604 – Microtechnique		
1	Preparation of permanent whole mounts of different kinds-5 slides.		
2	Preparation of permanent slides of histological sections from different mammalian tissues-5 slides.		
3	Study of Rotary and Rocking microtome.		
4	Vital staining of mitochondria by Janus green B stain.		
5	Calibration of micrometer scale of cell diameter from the given permanent slide.		
6	Sketching by camera Lucida.		
7	Submission of permanent slide (5 Whole mounts and 5 histological sections).		
Suggested Readings	<ol style="list-style-type: none"> 1) Gray P., Hand book of basic Microtechnique. 2) Indurkar A.K., Practical course in Cytology. 3) Me Mann J.F.A and R.W Mowry, Staining Methods (Histology and Histochemical) 4) Pathak, Microtechnique (Theory and Practical) 5) Patki, Bhalchanda and Jeevaji, Introduction to Microtechnique, S. Chand Publication. 6) Pearse A.G.E., Histochemistry – Vol. I and II 7) Tembhare D.B., Techniques in Life Sciences 8) Weesner F.M., General Zoological Microtechnique. 		

KBC North Maharashtra University, Jalgaon

TYBSc Zoology

Equivalence for old courses

Semester V

Course code (Old syllabus 2017)	Course code (New syllabus 2020)
Zoo 351	Zoo 501
Zoo 352	Zoo 502
Zoo 353	Zoo 503
Zoo 354	Zoo 504
Zoo 355	Zoo 505
Zoo 356	Zoo 506
Zoo 357	Zoo 507
Zoo 358	Zoo 508
Zoo 359	Zoo 509

Semester VI

Course code (Old syllabus 2017)	Course code (New syllabus 2020)
Zoo 361	Zoo 601
Zoo 362	Zoo 602
Zoo 363	Zoo 603
Zoo 364	Zoo 604
Zoo 365	Zoo 605
Zoo 366	Zoo 606
Zoo 367	Zoo 607
Zoo 368	Zoo 608
Zoo 369	Zoo 609